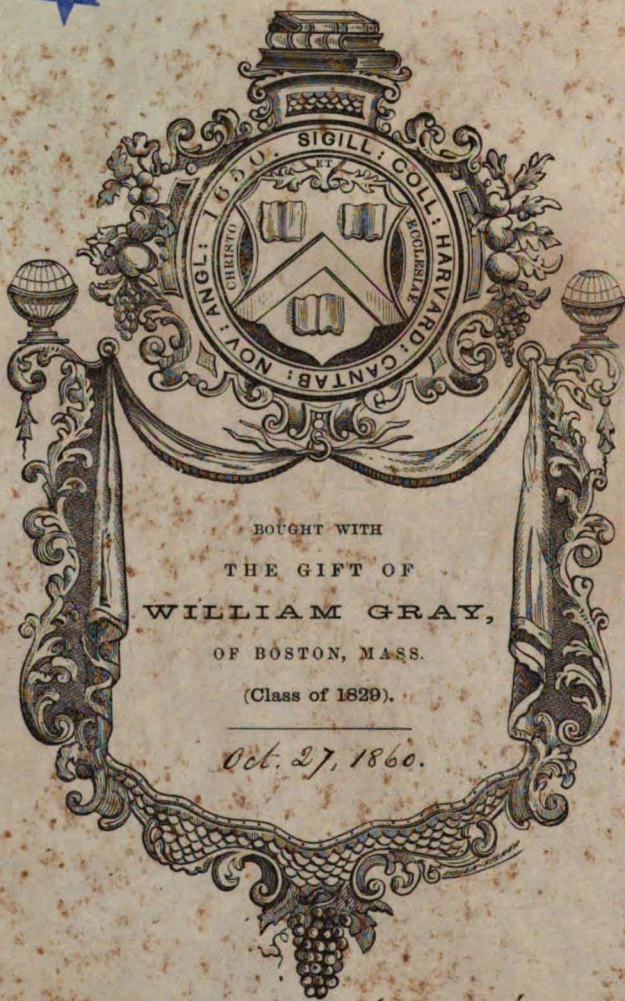

19.80

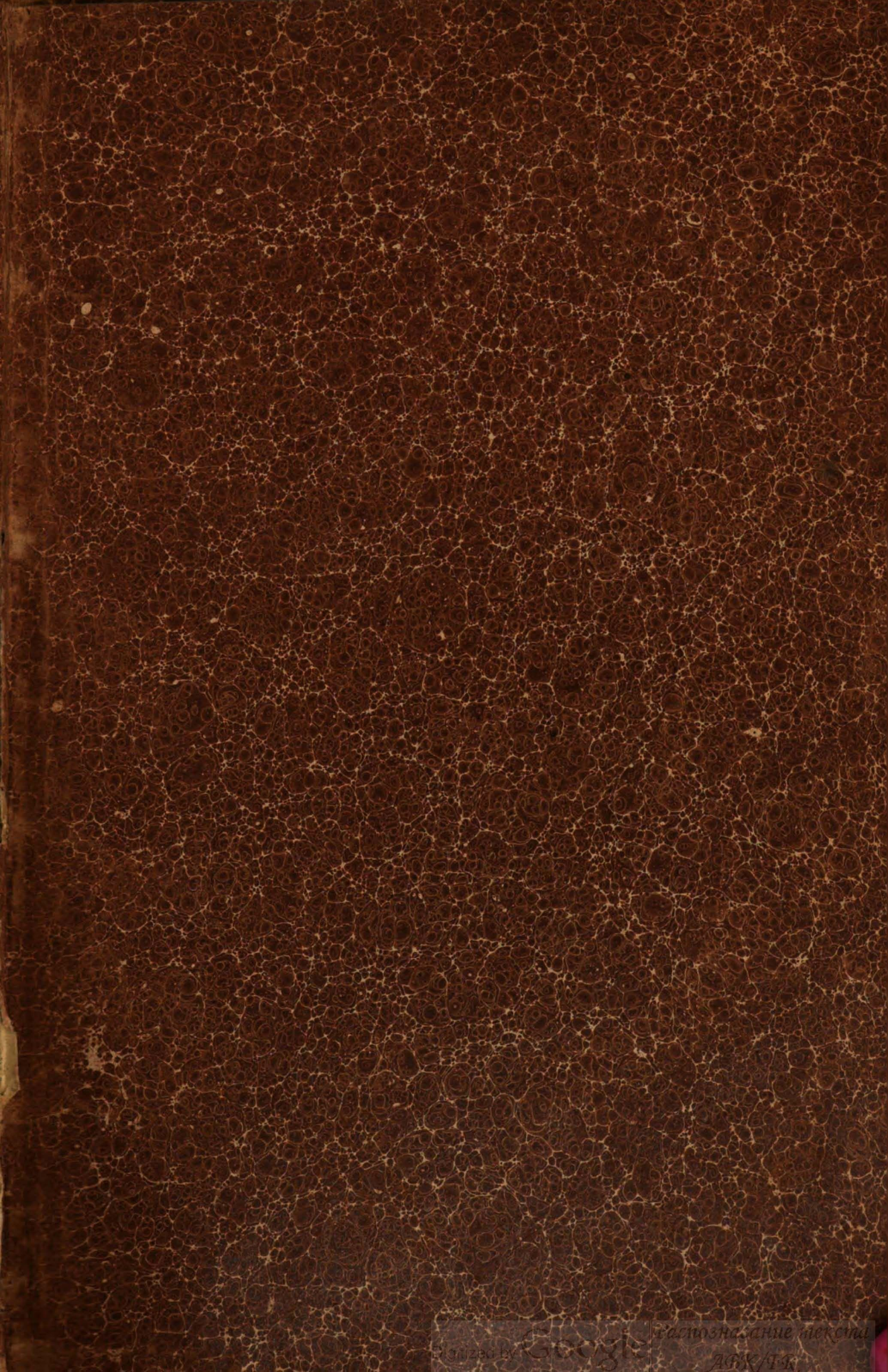
C 550.14

BOUGHT WITH
THE GIFT OF
WILLIAM GRAY,
OF BOSTON, MASS.
(Class of 1829).

Oct. 27, 1860.

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU
BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,
QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS, FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUYTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS; FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANter

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,
SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA,
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM, UNA CUM VERSIONE LATINA, LATERALIS AMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLOMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXV.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LÛTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

1860, Oct 27.
Ermy

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIAE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTIONIOR ET EMENDATIO.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS OCTAVUS.

VENIUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LXIV CONTINENTUR.

Quæ titulis præceduntur, nunc primam inter S. Cyrilli Opera componuntur.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

Thesaurus de sancta et consubstantiali Trinitate.	col.	9
De Trinitate Dialogi vii.		1075
* De Trinitate liber.		1147
De incarnatione Unigeniti.		1190
Quod unus sit Christus.		1254
Scholia de incarnatione Unigeniti.		1363
De incarnatione Verbi Dei Filii Patris.		1414
* De incarnatione Domini		1419

Ex Typis MICNE au Petit-Montrouge.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Η ΒΙΒΛΟΣ

ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ, ΚΑΙ ΟΜΟΥΣΙΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

S. P. N. CYRILLI
ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
THESAURUS

DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE *.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ἤτοι ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Οὐκ ἐπὶ μικροῦς ἡμᾶς ἀγῶνας ἐπιτεῖσθαι δεῖν ὁ
εὖς ἀναπέθει λόγος, ὃ φιλοπονῶντα ἀδελφεὶ Νεμε-
σίνε. Τί γάρ ἄν οὕτω γένοιτο δυσέφικτόν τε καὶ χα-
λεπὸν εἰς κατάληψιν, καὶ οὐ σφόδρα τρανὲς εἰς ἐξ-
ήγησιν, ὡς ἡ περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος
ἀπλανῆς θεωρία, καὶ ἡ τὸ ὑπὸ τοῦ διαλοιοδορεῖσθαι
μηδαμῶθεν ἔχουσα διαλέξεις; Λεπτὴ μὲν γάρ πως,
μᾶλλον δὲ ἀσθενεστάτη λίαν ἐστὶν ἡ ἀνθρώπου διά-
νοια· ἀδρανῆς δὲ ἡ γλῶττα, καὶ μόλις τὰ ἐν χερσὶν
ἐρμηνεύειν ἰσχύουσα· δυσάρετον δὲ τῆς ἀληθείας
τὸ κάλλος· καὶ οὐ τοῖς πολλοῖς ἀκκαλύπτουσα πε-
φυκός· ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐκ διανοίας ἀγαθῆς καὶ
ἀκατηλεύτου γνώμης ἀνεχνεύουσιν αὐτὸ, καὶ ἀνορύτ-
τουσιν ὡσπερ τινὰ θησαυρὸν οὐράνιον· ἵνα δὴ καὶ
τυχόντες εἰκότως ἀκλύσειαν· Ἐγμῶν δὲ μακάριοι

Λ

PROLOGUS sive PROTHEORIA.

Non exigui sunt labores quos ut suscipiam hor-
taris, studiosissime frater Nemesine. Quid enim ita
arduum atque difficile intellectu, aut quid ita in-
commodum explicatu, quam certa de sancta et con-
substantiali Trinitate observatio, et quæ nulla ex
parte a quoquam vellicari possit dissertatio? Exi-
lis enim est, imo vehementer imbecillus humanus
intellectus, infirma etiam lingua, quæque ægre ea
ipsa quæ manibus contractamus explicare valet.
Præterea difficilis admodum inventu est veritatis
pulchritudo: neque multis patet, sed iis tantum qui
integra mente animoque sincero illam investi-
gant, atque effodiunt veluti cœlestem quemdam
thesaurum; ut eum consecuti merito audiant: «
Vestri autem oculi beati sunt, quia vident, et au-

* Interprete Bonaventura Vulcanio qui hoc opus
Græce et Latine bibliothecæ Leydensi legaverat,
unde illud Joannes Aubertus accepit. Vulcanius ad
calcem operis hæc ascripserat: *Ego Bonaventura
Vulcanius, Brugensis, hunc Cyrilli Thesaurum, olim
a G. Trapezuntio fide non bona versum, quod multa
passim truncasset, innumeris locis epitomen potius
quam veram interpretationem dedisset, non pauca
etiam de suo adjecisset, neque pauciora perperam
transulisset, de integro Latine verti; et ordinem*

PATROL. GR. LXXV.

quem Cyrillus tenuit, qui totus a Trapezuntio inau-
dita audacia permutatus erat, servavi, ita ut lectores
Cyrilli Thesaurum, qualis ille ab auctore concinna-
tus est, sint habituri. Dedi enim operam ne quis
aliquid a me vel adjectum vel detractum jura queri
possit, utque sententiam Cyrilli quam fidelissime pos-
sem redderem.

Basileæ, anno a nativitate Domini MDLXXVI,
mense Januario.

Bonaventura VULCANIUS.

1

res vestræ, quia audiunt ¹. » Neque tamen conatus detrectandus nobis est; sed in ipso Christo spem collocantes, labores etiam viribus nostris majores aggrediemur, certissima fiducia erecti, illum nobis adfuturum et Spiritus sancti præustratione ad veritatis inventionem ducturum. Scopus enim nostræ orationis est dicere quod Jesus sit Dominus. Dicemus autem id omnino in Spiritu sancto; ita enim Paulus ait: « Nemo potest dicere, quia Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto ². » Cum enim nonnulli non vereantur in Beelzebul dicere anathema Jesum, Scripturam sacram, quo ipsis libitum est, distortuentes, et sua ipsorum placita Spiritus sancti oraculis anteponentes, ac Dominum qui ipsos redemit abnegantes, ut Scriptura loquitur ³: necessarium plane utileque et conveniens censuimus, tuo consilio atque hortatu, mi frater, hanc dissertationem, quæ magnæ in posterum utilitatis occasio Ecclesiæ futura est, contexere, et ad singula quæ ab eis quærentur et obijciuntur, summam ac per capita respondere. Quæ quidem lectoribus non parvæ utilitati fore existimo. Multiplex enim ac multiformis, ut ita dicam, est in Arii et Eunomii dogmatibus error, variisque modis veritatis formam fucant atque adulterant. Quemadmodum enim meretriculæ rei ipsius turpitudinem arte industriaque occultare putantes, ornant sese, fucoque oblinunt, aliisque id genus ornamentis adhibitis, speciosum interitum cernentium oculis obijciunt: eadem plane ratione hæreticorum sermones exitiosos fucant pietatis formam præ se ferre judico, quam quidem veritatis verbis exornare conantur, cum nullo modo veritatem proferant, sed exosam Deo impietatem mendacii plenam in pectore gerant. Cæterum qui solerti rationis industria mentem communiunt, nequaquam illorum sermonibus capiuntur, sed veræ sinceræque fidei mordicis adherentes, de seipsis concidunt, dicentes: « Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum ⁴. » Visum itaque nobis est quæ magno studio comparavimus, congerere, neque vero ulla ratione sermonem confundere, sed potius distinctas in singula capita probationes continentem exponere. **3** Ita enim fiet, ut eorum quæ in hoc opere tractantur, cognitio magis perspicua manifesta que studioso auditori sit futura. Titulus vero hujus operis est, *Thesaurus*, quod ingentem in se divinarum contemplationum thesaurum complectatur: tametsi ego et doctrinam mediocrem et ingenium ad contemplandum non admodum acre in me agnoscam. Gratia vero agenda sunt Christo, qui omnia omnibus abunde suppeditat. Monendi autem sunt lectores, capita libri ad normam hujus tabulæ sive indicis, qui subjicitur, esse composita. Complectuntur vero singula quæque capita etiam ea quæ ad eundem contemplationis scopum pertinent, et per circuitus atque anfractus ad eundem tituli, sub quo comprehensa sunt,

οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούουσιν. » Οὐκ ὀκνητέον δ' οὖν ἡμῶς πρὸς τὴν ἐγχείρησιν· ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα τιθέμενοι τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν ὑπὲρ δύνάμιν ἀφόρετα πόνων, ὅτι σωμαπαρέσται καὶ χειραγωγῆσει ταῖς τοῦ πνεύματος δαβουχίαις ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν ἀνευδοιάστως πιστεύοντες. Σκοπὸς γὰρ εἶπέν ὅτι Κύριος Ἰησοῦς. Ἐροῦμεν δὲ πάντως ὅτι ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος ψησιν· « Οὐδεὶς δύναται εἶπέν ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ τινες ἐν Βεελζεβούλ οὐκ αἰσχύνονται λέγειν ἀνάθεμα Ἰησοῦν, τὰς μὲν θείας, πρὸς ὅπερ ἂν αὐτοῖς δόξαιε, παρατρέποντες Γραφάς, τῶν δὲ τοῦ Πνεύματος λογίων, τὸ ἐξ οικείων θελημάτων προτάτοντες κίνημα, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς Δεσπότην ἀρνούμενοι, καθὰ γέγραπται· ἀναγκαῖον ἑμοῦ χρησιμὸν τε καὶ πρέπον ἐλογισάμεθα κατὰ τὴν σὴν ὑπόμνησίν τε καὶ προτροπὴν, ἀδελφε, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τέκνοις, τῆς εἰς τὸ μέλλον ὠφελείας ὑπόθεσιν ἐξυφῆναι τὸν λόγον· καὶ εἰς ἕκαστα τῶν παρ' ἐκείνοις ζητουμένων τε καὶ κεκινημένων κεφαλαιωδῶς ἐξεῖπέν, ἅπερ οἶμαι πρὸς λυσιτελείας ἕσεσθαι τοῖς ἐντευχομένοις οὐ μικρῶς. Πολυσχιδῆς μὲν γὰρ καὶ πολυπρόσωπος, ἴν' οὕτως εἴπωμεν, ἢ τῶν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου δογμάτων ἐστὶ πλάνη, καὶ ποικιλίως τὸ τῆς ἀληθείας πλάττεται σχῆμα. Ὅσπερ γὰρ τὰ ἐν τοῖς γυναικοῖς ἑταιριζόμενα, τὸ ἐκ τοῦ πράγματος αἰσχος ταῖς ἐξ ἐπινοίας ἀφανίζειν οἰόμενα τέχνας, ὠραίζεται τε καὶ χρισιάζεται, καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ κόσμου προσθήκαις εὐπρεπεστάτην τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπιδεικνύει τὴν ἀπώλειαν· τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον καὶ τὰς ὀφθαλμοῦ τῶν ἑτεροδοξούντων φωνὰς τὸ τῆς εὐσεβείας σχηματίζεσθαι κάλλος, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας πειρᾶσθαι περιανθίζεσθαι λόγοις· οὐδαμοῦ μὲν ὠδίνον τὴν ἀλήθειαν, ἔσωθεν δὲ κεκρυμμένην ἔχον τὴν ἀπὸ τοῦ ψεύδους θεοσυγεστάτην ἀσέθειαν. Ἄλλοι νῆψει τῇ κατ' ἐντρέχειαν λογικῆν τὸν οἰκεῖον ἀνατειχίζοντες νοῦν, τοῖς μὲν παρ' ἐκείνων οὐχ ἀλλοκονταί λόγοις, τῆς δὲ ὄντως ὕγιους ἀπρὸς ἐχόμενοι πιστεύουσιν, ἐφ' ἑαυτοῖς ἀναμέλπουσι λέγοντες· « Εὐλογητὸς Κύριος ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θῆραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν. » Ἐδοξε τοίνυν ἡμῖν τὰ ἐκ φιλομαθείας συνενεργεῖν εὐρήματα, καὶ συγκεχυμένον μὲν οὐδαμῶς συνθεῖναι τὸν λόγον, εὐκρινεστέραν δὲ μᾶλλον εἰς ἕκαστον τῶν κεφαλαίων τὴν βάσανον ἔχοντα διεξαγαγεῖν· οὕτω γὰρ ἀνεύσυντοπὸς τὸ καὶ εἰλικρινεστέρα τοῖς φιλακροάμοσιν ἢ τῶν ἐγκειμένων γένοιτο γνῶσις. Θεσαυρὸς δὲ τῷ βιβλίῳ ὄνομα, πολλὴν ἔχοντι τῶν θεῶν θεωρημάτων τεθησαυρισμένην ἐν αὐτῷ τὴν πληθύν· εἰ καὶ μέτριαί τινες ἐξ λόγου ἡμεῖς, καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι τι νοεῖν οὐ σφόδρα γοργοί. Ἀνακείσθω δὲ χάρις τῷ πάντα πᾶσι πλουσιῶς χορηγοῦντι Χριστῷ. Εἶδέναι δὲ χρὴ τοὺς ἐντευχομένους, ὅτι συντίθεται μὲν, κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην προγραφὴν, τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ κεφάλαια. Περιέχεται δὲ ἕκαστῳ πολλὰ πρὸς τὸν αὐτὸν συντίνοντα τῶν θεωρημάτων σκοπὸν, καὶ διὰ κύκλου καὶ περιδρομῆς

¹ Matth. xiii, 16. ² I Cor. xii, 3. ³ II Petr. ii, 1. ⁴ Psal. cxliii, 6.

εις τὸν τοῦ περιέχοντος ἀναβαίνοντα νοῦν. Παραπέπηχε δὲ μόνοις τοῖς τῶν κεφαλαίων περιεκτικοῖς, τῶν ἀριθμῶν ἢ τάξεως· τὰ δὲ παρεπόμενα τούτοις, στοιχηδὸν μὲν ἐντέτακται ταῖς ὑπογραφαῖς, ἀριθμοὺς δὲ οὐκ ἔχει, ὡς τῇ τῶν περιεκτικῶν διανοίᾳ χρεωστούμενα, καὶ εἰς τὸν ἐκείνων τρέχοντα σκοπὸν.

A sensum pertinent. Iis autem capitibus solis, quæ alia ejusdem argumenti sub se continent, numerorum ordo est adjectus. Quæ vero primis illis ac præcipuis capitibus sive titulis annexa sunt, et ex illis dependent, suis etiam notis ordinatim distinguuntur: numeros tamen ascriptos non habent, quippe quæ ab eorum titulorum sub quibus continentur sensu dependeant, et ad eundem scopum pertineant.

TΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩΔΕ ΤΩ ΒΙΒΛΙΩ.

INDEX EORUM

QUÆ IN HOC LIBRO CONTINENTUR.

Α ΛΟΓΟΣ Α'.

Περὶ ἀγενήτου καὶ γενητοῦ, ἐν ᾧ, ὅτι κρεῖττόν ἐστι καὶ ἀξιολογώτερον Πατέρα καλεῖσθαι τὸν Θεόν, ἢ ἀγένητον.

ΑΟΥ. Β'

Ὅτι τὸ ἀγένητον οὐκ οὐσία, ἀλλ' οὐσίας σηματικόν.

ΑΟΥ. Γ'.

Ὅτι μὴ τὸ ἀγένητον οὐσία, μόνον δὲ τοῦ μὴ γενεῖναι τὸν Θεόν σηματικόν.

ΑΟΥ. Δ'.

Πρὸς τοὺς τοιμῶντας λέγειν, ὅτι « Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. » Ἐκλογαὶ συλλογισμῶν καὶ νοημάτων κατασκευαῖ σὺν μαρτυρίαις· τὸ δὲ συναγαγμένον ἐκ πάντων, ὅτι ἀίδιος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.

Εἰς τὸ αὐτὸ κατασκευῆ πιθανή, ὅτι τὸ ῥητὸν τὸ λέγον· « Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, » τὸν Υἱὸν σημαίνει.

Ἐτεραι μαρτυρίαι, ὅτι ἀίδιος ὁ Υἱός.

Ἀποδείξεις διὰ μαρτυριῶν, ὅτι αἱ θεῖαι Γραφαί, τὸ « ἦν, » καὶ τὸ « ὦν, » καὶ τὸ « ὑπάρχων, » καὶ τὸ « ἦμην, » καὶ τὸ « εἰμι, » καὶ τὸ « ἔστιν, » ἐπὶ τοῦ Λόγου τίθεσσι μόνου, ἐπὶ δὲ τῶν γενητῶν οὐδέτι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ « ποτὲ, » καὶ τὸ « πρὶν, » καὶ τὸ « πρὸ τοῦ, » καὶ τὸ « γέγονε· » καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.

Ἔτι περὶ τοῦ ἀίδιου εἶναι τὸν Υἱόν, ὡς ἐξ ἀρτιθέσεως, κατασκευῆ.

Ἔτι περὶ ἀιδιότητος συλλογισμὸς, μετὰ τινας ἐπαπορήσεως πεπλεγμένους, καὶ συνάγων εἰς ὁμολογίαν τοῦ εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐξωθεν ἐπιγεγονότα τὸν Υἱὸν ὑπολαμβάνει· εἰ δὲ τοῦτο, δηλόν ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ συναίδιος.

Ἔτι, περὶ ἀιδιότητος Υἱοῦ.

ASSERTIO I.

De genito et ingenito, et quod melius sit atque dignius Deum Patrem vocari, quam ingenitum.

ASSERT. II.

Quod ingenitum non sit substantia, sed substantiæ significativum

ASSERT. III.

Quod ingenitum non sit substantia, sed tantum significet Deum genitum non esse.

ASSERT. IV.

Adversus eos qui dicere non verentur, « Erat aliquando, cum non erat Filius. » Afferuntur syllogismi et argumentorum probationes cum testimoniis Scripturæ: ex quibus omnibus efficitur quod Verbum Dei sit æternum.

Ejusdem rei probatio veritati consentanea, quod dictum illud, « Invisibilia ejus a creatione mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quodque ejus virtus et divinitas, » Filium significat.

Alia testimonia, quod æternus sit Filius.

Demonstrationes per testimonia, quod sacræ Scripturæ voces hæc, « erat, existens, ens, eram, sum » et « est, » de Verbo solum dicunt; de creaturis vero non item, sed « olim, » sive « aliquando, pridem, ante, fuit » allaque his similia.

Amplius, quod æternus sit Filius: cum solutione objectionum.

Aliud, de æternitate, syllogismus cum quadam questione connexus, unde colligitur constandum esse, Filium ex essentia Patris esse, et non extrinsecus accessisse: si autem ita est, cœternum etiam Patri esse.

5 Aliud, de æternitate Filii.

Interrogatio Arianorum absurditatis plena; cui alia non absimilis interrogatio opponitur, docens non esse aliquid stulte interrogandum.

Adversus interrogantes, « An habuisti filium antequam gigneret? » et dicentes, « Ita neque Deus habuit Filium priusquam eum gigneret. »

ASSERT. V.

Quod Pater non exstitit ante Filium, tametsi ingenitus sit, sed coæternus ipsi fuit Filius genitus.

ASSERT. VI.

Quod Pater citra divisionem et citra corruptionem ex seipso genuerit Filium.

ASSERT. VII.

Adversus eos qui obijciunt, « Pater utrum sortuito genuit Filium, an voluntate? »

ASSERT. VIII.

Adversus dicentes, non Patri, sed voluntati ejus similem esse Filium.

ASSERT. IX.

Quod consubstantialis sit Filius Patri, ex dictis, « Quid me dicit bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. » Et, « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum. » Item, « Pater major me est. »

ASSERT. X.

Quod consubstantialis Patri sit Filius. Defensio illius dicti, « Cur me dicit bonum? » et illius expositio.

ASSERT. XI.

Quod Filius sit Patri consubstantialis, ex dicto, « Pater meus major me est. »

Aliud docens, quod proposito majore et minore, imperite admodum inæqualitas inferatur: quod, juxta Aristotelis disciplinam, alterius sit generis.

Aliud demonstrans per id quod dicitur Pater major, simul etiam inferri Filium. Est autem non minor ipso.

Quod Filius similis sit Patri, proposito dicto illo, « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, » etc.

6 ASSERT. XII.

In illud, « Ego in Patre, et Pater in me; » et, « Ego et Pater unum sumus; » ubi deinceps demonstratur Deum fuisse qui liberavit patriarcham Jacob ex omnibus malis.

Demonstratur, quod Verbum Dei species ipsius sit: quod Verbum vocetur species Dei.

Vehemens demonstratio docens quod quæ aliquibus assimilantur, non in universum et naturaliter insunt iis quibus assimilantur: sed quæ naturaliter aliquibus insunt, velut imagines quædam sunt eorum ad quæ nostra voluntas impellitur.

Ἐρωτήσεις Ἀρειανῶν ἀτοπίας μυστή· πρὸς τὴν ἀντεπερώτησις ἀτοπωτέρα, διὲ χρητὴ μὴ ἀπαιδευτῶς ἐρωτῶν ἐκδιδάσκουσα.

Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, « Εἰλεχες Υἱὸν πρὶν τέκνης; » καὶ λέγοντας, « Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εἶχεν Υἱὸν πρὶν γεννηθεῖ. »

ΛΟΓ. Ε'.

Ἵτι οὐ προὑπάρχει τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, κἀν ἀγέννητος ἢ ἄλλ' ἦν αὐτῷ συναρθιος ὁ Υἱὸς γεννητός.

ΛΟΓ. Γ'.

Ἵτι ὁ Πατὴρ ἀμυρίστως καὶ ἀρεστότως ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Υἱόν.

ΛΟΓ. Ζ'.

Πρὸς τοὺς προτεινοντάς τὸ, « Ἀβουλήτως ἢ κατὰ βούλησιν ἐγέννησεν τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ; »

ΛΟΓ. Η'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας διὲ οὐ τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ τῷ βουλήσει αὐτοῦ, ὁμοίως ἐστὶν ὁ Υἱός.

ΛΟΓ. Θ'.

Ἵτι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, παρατεθέντων καὶ τῶν ρητῶν, « Τι με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » καὶ τοῦ, « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. » καὶ ὁμοίως, « Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστίν. »

ΛΟΓ. Ι'.

Ἵτι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός· ἐν ᾧ ἀπολογία πικρῆ πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, « Τι με λέγεις ἀγαθόν; » καὶ ἐξήγησις τοῦ ρητοῦ.

ΛΟΓ. ΙΑ'.

Ἵτι ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, προκειμένου ρητοῦ, « Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν. »

Ἄλλο, διδάσκον διὲ προκειμένου τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, ἀπαιδευτῶς τὸ ἀνόμοιον εἰσφέρεται, ἕτερογενές ὄν κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους τέχνην.

Ἄλλο ἀποδεικνύον ἐχόν, διὲ διὰ τοῦ λέγεσθαι μείζονα τὸν Πατέρα, συναισφύρεται μὲν πάντως ὁ Υἱός. Ἔστι δὲ οὐκ ἐλάττω αὐτοῦ.

Ἄλλο, διὲ ἴσος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, προκειμένου ρητοῦ, « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερατὶ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

ΛΟΓ. ΙΒ'.

Εἰς τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » ἐν ᾧ ἀποδείξις ἐφεξῆς, διὲ ὁ Θεὸς ἦν ὁ βυόμενος ἐκ πάντων καιῶν τὸν πατριάρχην Ἰακώβ.

Ἄλλο ἀποδεικνύον, διὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστίν. Ἄλλο, σημαίνον διὲ εἶδος Θεοῦ καλεῖται ὁ Λόγος.

Ἄλλο μετὰ τροπῆς ἀποδείξεως διδάσκον, διὲ τὰ ἐξομοιούμενά τισιν, οὐ πάντως καὶ κατὰ φύσιν οἷς ἐστὶν ἐξομοιούται. Ἄλλ' ὡσπερ τιτὸς εἰκόνας τὰ φύσει προσόντα τιῶν γίνονται τῶν κατὰ προαίρεσιν ἡμῶν κινήματων.

Ἄλλο δεικνόν, ὅτι τὸ ἐν τῷ Θεῷ γίνεσθαι τι, οὐ φύσεως σημαίνει μεταβολήν, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτοῦ, ἢ παρ' αὐτοῦ.

Ἄλλο, δι' οὗ μαρθάνομεν ὅπως προσήκει τοσὶν τὸ ρητόν, τοῦτέστιν, «Ἰνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἕσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· Ἰνα ὡς τετελειωμένοι εἰς ἐγ.»

Ἄλλο δεικνόν ἀκριβῶς, ὅτι περὶ οὗ τὴν ἐαυτῶν ἀφῆρτες φύσιν πρὸς τὴν θεῶν μεταποιούμεθα, ὅταν ἐν γίνεσθαι πρὸς Θεὸν λεγόμεθα, ἀλλ' ὅτι μέτοχοι γεγονότες αὐτοῦ τοῦτο καλούμεθα.

ΛΟΓ. ΙΓ'.

Περὶ ὁμοιότητος τῆς Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τρεπτῆς φύσεως ὁ Υἱός, ἢ ἐξωθεν ὁμοιωτός· ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προσλήθῃ ὡς Υἱός.

Ἄλλο ὅτι οὐκ ἐξ ἀλλοιώσεως τῆς ἀπὸ τοῦ χειροποιήτου ἐπὶ τὸ ἄμεινον ὁμοίος ἔστιν ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ φυσικῶς.

Ἄλλο, σημαίνον ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἐξωθεν, καθάπερ οἱ Χριστομάχοι φασίν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐξωθεν, ὁμοίος ἔρα.

Ἀπόδειξις ἀπὸ τῆς θεῶν Γραφῆς, ὅτι περὶ ἐκ μετοχῆς τῆς πρὸς τὸ Θεῖον κατ' εἰκόνα τὴν πρὸς αὐτὸ μορφούμεθα. Οὐ γὰρ ἐξήρκεσε τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ πρὸς τὸ φαίνεσθαι καὶ εἶναι εἰκόνα τοῦ κεινοῦ, τὸ ἐν μόναις; ἐννοίας τὸν περὶ αὐτοῦ καίσθαι λόγον τοιοῦτον.

ΛΟΓ. ΙΔ'.

Ἔτι, περὶ ὁμοιότητος, προκειμένου ρητοῦ, «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· τὸ δὲ συνταγόμενον ἐκ τῶν συλλογισμῶν, ὅτι ζωὴ κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ Υἱός, ὡσπερ καὶ ὁ Πατὴρ.

ΛΟΓ. ΙΕ'.

Εἰς τὸ ἐν ταῖς Παραβολαῖς, «Κύριος ἐκτίσεν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ· ὅτι τὸ, «ἐκτίσεν,» οὐ κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου καίται, οὐδὲ κτίσμα ἢ ποίημα ὁ Υἱός.

Ἀπόδειξις ἐξ ἐπιτηρήσεων Γραφικῶν, ὅτι ὡς Θεὸς οὐδὲν προσκυνεῖται τῶν κτισμάτων· οὕτως μὴν προσκυνούμενα ἀνέχεται προσκυνεῖσθαι ἢ δοξολογεῖσθαι.

Ἀντίθεσις ἀπὸ τῶν Ἀρσίου δογματῶν, αὐτὴν ἔχουσα τοῦ κεινοῦ τὸν Υἱόν, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀληθῆ, καὶ λύσις ἐφεξῆς μετὰ πιθανότητος συλλογισμῶν.

Ἔτι εἰς τὸ, «Κύριος ἐκτίσεν με.» Ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Υἱός.

Ἄλλο τῶν ὀρθοδόξων λεγόντων, «Εἰ κτίσμα ἔστιν ὁ Υἱός, πῶς ἔχει κατὰ φύσιν τὸ εἶναι δημιουργός; Οὐ γὰρ ἴδιον τῶν κτισμάτων τοῦτό γε.» Ἀρθοπληγικὰν οἱ αἰρετικοὶ τὰ ὑποσταγμένα, ὡς αὐτοὶ λύσις εἰσὶν ἐφεξῆς.

Ἐπιτήρησις ὁμοίως, ἐξ ἧς μαρθάνομεν ὅτι καὶ ἀγγέλους καὶ ἀφίους προφήταις ἔθος ἔστιν ἐπι-

Fieri aliquid in Deo, non naturam immutationem significat, sed per ipsum, vel ab ipso.

Quo pacto intelligendum sit dictum illud, «Ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint; ego in ipsis et tu in me, ut sint perfecti in unum.»

Aliud ostendens accurate, quod nos propria nostra natura non amissa in divinam naturam transmutamur, quando unum cum Deo effici dicimur, sed quod participes ipsius facti, ita vocamur.

ASSERT. XIII.

De similitudine Filii cum Patre, et quod non est naturam mutabilis Filius, aut extrinsecus subsistens, sed ex ejus essentia procedens, ut Filius.

Quod non per alterationem a deteriore statu in præstantiorem similia sit Patri Filius, sed naturaliter.

Aliud declarans Filium esse ex substantia Patris, et non extrinsecus productum, quemadmodum hostes Christi contendunt; et, quoniam extrinsecus productus non est, similia illi est.

Demonstratio ex sacra Scriptura, quod per participationem divinitatis ad imaginem ipsius formemur. Neque enim satis fuit ad id ut videretur et fieret homo imago Creatoris, solam cogitationem exprimi,

ASSERT. XIV.

De similitudine Patris et Filii, proposito 7 dicto hoc, «Sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita et Filio dedit vitam habere in seipso.» Ex quo inferitur syllogistica Filium esse naturaliter vitam, sicut et Pater.

ASSERT. XV.

In illud quod in lib. Proverb. dicitur, «Dominus creavit me principium viarum suarum, in opera sua.» Quod verbum illud, «creavit,» non de essentia Verbi dicitur, et quod Filius non sit creatura vel opus.

Demonstratur auctoritatibus sacrae Scripturae, quod nulla creaturarum adoratur quasi Deus, quodque ea quae adorant, adorari aut glorificari non sustineant.

Objecta ex dogmatibus Arian, quae veram, ut ipsi putant, causam continet, propter quam factus sit Filius, et ejusdem per solidos syllogismos refutatio.

Aliud in illud, «Deus formavit me,» etc. Et quod Filius non sit creatura.

Aliud orthodoxorum, «Si creatura est Filius, quomodo natura Creator esse potest? Non enim hoc creaturarum proprium est.» Cui subjiciuntur hæreticorum objectiones et refutationes.

Observatio, ex qua discimus angelis et sanctis prophetis consuetudinem esse jussis a Deo etiam inter-

rogationes proferre, ignorantibus interdum id quod jussum est. Verbum autem Dei non ita facere reperitur.

Aliud in illud, « Quando præparabat cælum, ei aderam. »

ASSERT. XVI.

De æternitate Filii, et quod inseparabiliter ex substantia Patris procedit.

ASSERT. XVII.

Quod eorum quæ creaturæ insunt nihil Filio insit, ac proinde creaturam non esse.

ASSERT. XVIII.

Quod non sit idem creatum et genitum, neque in Deo creato et gignere.

ASSERT. XIX.

Adversus dicentes, quod Filius non sit Verbum Patris, sed diversus ab ipso et extraneus. Ex quo concluditur quod consubstantialis sit Patri, et non extrinsecus, sed ex ipsius essentia.

ASSERT. XX.

In illud, « Sustinuit crucem ignominia: contempta. Idcirco et Deus exaltavit ipsum, et dedit ei nomen quod est super omne nomen, » ubi annotationes aliquot de incarnationis eodem pertinentes.

In illud, « Dedit illi, » etc., et « Superexaltavit ipsum, » aliaque hujusmodi quæ de Christo dicuntur.

In dictum illud Pauli, « Sedet in dextera magnitudinis in excelsis, tanto melior factus angelis. »

Exempla, quibus declaratur vocem hanc, « melior, » in sacra Scriptura etiam de iis quæ multum inter se distant, aut ratione naturæ, aut dignitatis, aut secundum mensuram gratiæ, usurpari.

Quod illud, « Melior factus est angelis, » non ad differentiam substantiarum, sed administrationum referendum sit. Quod aliter etiam dictum est.

Appendix dictorum de humanitate Christi, ac præterea solutio.

Quod bona sit utilissimaque administrationum comparatio, angelorum scilicet et Filii, vim vocis, « melior, » explanans: quo pacto enim melior angelis sit, et quanto, ex iis intelligemus.

ASSERT. XXI.

In dictum illud Apostoli, « Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis factus est et qui fecit ipsum. » Ex quo inferitur quod Filius non sit opus vel creatura.

ASSERT. XXII.

In illud, « De die et hora illa nemo novit, nec angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus. »

ASSERT. XXIII.

In illud, « Pater amat Filium, et omnia dedit

ταττομένοις παρά Θεοῦ, καὶ ἐρωτήσεις προσέθειν ἀγροῦσιν ἑσθ' ὅτι τὸ ἐπιταττομένον. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος οὐχ οὕτως ἐδέχθη ποιῶν.

Ἄλλο εἰς τὸ, « Ἦν ἡμεῖς ἡτοίμαζε τὸν οὐρανόν, συμπάρημην αὐτῷ. »

ΛΟΓ. ΙΖ'.

Περὶ ἀδιότητος Υἱοῦ, καὶ ὅτι ἀμερίστως προῆλθεν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

ΛΟΓ. ΙΖ'.

Ὅτι τῶν τῆ κτίσει προσόντων οὐδὲν τῷ Υἱῷ πρόσθεσι· διόπερ οὐ κτίσμα ὁ Υἱός.

ΛΟΓ. ΙΗ'.

Ὅτι μὴ ταυτὸν κτίσμα καὶ γέννημα, μηδὲ τὸ κέλευν καὶ τὸ γεννᾶν ἐπὶ Θεοῦ.

ΛΟΓ. ΙΘ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς λόγος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἕτερός τις παρ' αὐτὸν τῆ φύσει καὶ ξένος. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν συναγόμενον, ὅτι καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ἔστιν αὐτοῦ.

ΛΟΓ. Κ'.

Εἰς τὸ, « Ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἔχαριστο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομάτων· » ἐν τῷ σχόλιᾳ περὶ σαρκώσεως, τὸν αὐτὸν ἔχοντα κούν.

Εἰς τὸ, « Ἐχαρίσατο αὐτῷ, » καὶ « Ὑπερύψωσεν αὐτόν, » καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται περὶ Χριστοῦ.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ λέγον, « Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. »

Παράθεσις ῥητῶν σημαίνουσα, ὅτι τὸ, « κρείττων, » ἢ θεῖα Γραφή ἐπὶ τῶν πολλῶν διεισηκτότων ἢ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν τίθησιν, ἢ κατὰ τὸ μέτρον τῆς χάριτος.

Ἄλλο διηγηματικόν, ὅτι τὸ, « Κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » οὐκ οὐσιῶν εἰσφέρει σύγκρισιν, ἀλλὰ μάλλον διακονῶν. Εἴρηται δὲ καὶ ἄλλως.

Παράθεσις ῥητῶν περὶ ἀνθρωπότητος Χριστοῦ, καὶ λύσις ἐφεξῆς.

Ἄλλο ἐκ τῶν αὐτῶν, ὅτι καλὴ καὶ χρησιμωτάτη τῶν διακονῶν ἢ συγκρισίς, τῆς τε τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ « κρείττονος » τὴν δύναμιν ἐρμηνεύουσα· πῶς γὰρ κρείττων ἀγγέλων ἔσται, καὶ πόσον, ἐξ αὐτῶν γνωσόμεθα.

ΛΟΓ. ΚΑ'.

Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου, « Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαι αὐτόν. » Τὸ δὲ συναγόμενον, ὅτι οὐ κτίσμα οὐδὲ κτίσμα ὁ Υἱός.

ΛΟΓ. ΚΒ'.

Εἰς τὸ, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος. »

ΛΟΓ. ΚΓ'.

Εἰς τὸ, « Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα

δέδωκε ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· » καὶ εἰς τὸ, « Πάντα μοι παραδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· » καὶ εἰς τὸ, « Οὐ δύναμαι ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω· » καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἔστι ρητά.

ΛΟΓ. ΚΔ'.

Εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, εἰς τὸ, « Ἐκλαυσε, » καὶ εἰς τὸ, « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, » καὶ εἰς τὸ, « Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, » καὶ εἰς τὸ, « Περιλυπὸς ἔστιν ἡ ψυχὴ μου, » καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ρητά. Παραθέσει ἀποδεικτικά ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ Χριστομάχων ἀποτρέπουσαι τὴν κακόνοιαν.

ΛΟΓ. ΚΕ'.

Εἰς τὸ, « Πρωτότοκος πάσης κτίσεως· » ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Υἱός.

ΛΟΓ. ΚΖ'.

Εἰς τὸ εἰρημέτρον ἐπὶ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαιου, « Τὸ καθίσει ἐκ δεξιῶν μου, ἢ ἐξ ἐναντίων, οὐκ ἔστιν ἔμὸν δοῦναι.

ΛΟΓ. ΚΖ'.

Εἰς τὸ, « Ἴνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν ἀπέστελλας Ἰησοῦν Χριστόν. »

ΛΟΓ. ΚΗ'.

Εἰς τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ κείμενον· « Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώποις. »

ΛΟΓ. ΚΘ'.

Εἰς τὸ, « Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται [τῷ] ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. »

ΛΟΓ. Λ'.

Εἰς τὸ, « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ ἔχον περὶ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. »

ΛΟΓ. ΛΑ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἐαυτοῦ οὐσίας οὐδέν ἡμῶν πλέον ἐπιστάται, ἀλλ' ἔπερ ἂν αὐτὸς εἰδείη περὶ ἑαυτοῦ, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπαρἀλλάττως.

ΛΟΓ. ΛΒ'.

Ἐκλογαὶ ρητῶν μετὰ συλλογισμῶν ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα.

ΛΟΓ. ΛΓ'.

Ἵτι Θεὸς κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, δι' Υἱοῦ δὲ τῇ κτίσει χορηγούμενον.

ΛΟΓ. ΛΔ'.

Παραθέσει ρητῶν ἐφεξῆς, ἐν οἷς ἔστι τὸν ἐπιτηροῦντα θεωρεῖν, ὅτι Θεὸς, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχον τῷ Υἱῷ πανταχοῦ, καὶ οὐκ ἀπεξενωμένον τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὁμοῦ δὲ διδάσκουσι, ὅτι Θεοῦ λεγόμενον κατοικεῖν ἐν ἡμῖν, τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ἐνοικοῦν.

ΛΟΓ. ΛΕ'.

Μαρτυρία ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, δι' ὧν ἔστιν ἰδῆν, ὅτι γεννητὸς ἐκ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱός, καὶ οὐχὶ πεποιημένος.

in manu ejus; » et in illud, « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » et in illud, « Non possum a me facere quidquam, sed sicut audio, judico; » et in alia dicta his similia.

9 ASSERT. XXIV.

In ea quæ humano more dicuntur ab evangelistis de Servatore, nimirum in illud, « Flevit, » et in illud, « Nunc anima mea turbata est, » et, « Si possibile est, transeat a me calix iste, » et, « Tristis est anima mea, » atque hujus generis dicta. Auctoritates sacræ Scripturæ falsas hæreticorum opiniones subvertentes.

ASSERT. XXV.

In illud, « Primogenitus omnis creaturæ. » Quod Filius non sit creatura.

ASSERT. XXVI.

In illud filiis Zebedæi dictum, « Sedere a dextris meis aut a sinistris non est meum dare. »

ASSERT. XXVII.

In illud, « Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. »

ASSERT. XXVIII.

In illud Lucæ dictum, « Jesus autem proficiebat sapientia et ætate ac gratia apud Deum et homines. »

ASSERT. XXIX.

In illud, « Cum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc et ipse quoque Filius subjicietur ei qui sibi cuncta subjecit. »

ASSERT. XXX.

In illud, « Pater, glorifica me illa gloria quam habui apud te, antequam mundus esset. »

ASSERT. XXXI.

Adversus dicentes, quod Deus nihilo plus sciat de sua essentia, quam nos, sed quidquid ipse scit de seipso, id ipsum et nos quoque circa ullam differentiam scire.

ASSERT. XXXII.

Testimonia ex Novo Testamento, eorumque expositiones, cum syllogismis, quod Filius sit Deus, secundum naturam; ex quo inferitur non esse opus vel creaturam.

ASSERT. XXXIII.

Quod Spiritus sanctus sit Deus secundum naturam et ex essentia Patris. Et quod per Filium creaturis donetur.

10 ASSERT. XXXIV.

Testimonia Scripturæ quibus docetur, quod Spiritus sit Deus, et eandem omnino cum Filio operationem habeat, quodque non sit alienus ab ipsius essentia. Hoc etiam ex iis docetur, quod cum Deus in nobis habitare dicitur, Spiritus sit qui inhabitat.

ASSERT. XXXV.

Testimonia sacræ Scripturæ quibus probatur quod Filius sit genitus ex Patre, et non creatus.

Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

THESAURUS

DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE.

ASSERTIO I.

De genito et ingenito.

¶ Si Ariani nos aggrediantur, interrogantes utrum unum sit ingenitum an duo, ut cum unum certe esse dixerimus, ad Patrem id referentes, Filium inter creaturas collocemus: ita respondere oportet frivola et ineptam interrogationem esse: varias enim significationes habet *ingenitum*. Nam *ingenitum* est quod nondum quidem factum est, et tamen fieri potest: sicut e ligno scapha, et ex ære statua. Rursus *ingenitum* dicitur, quod nunquam factum est, neque fieri potest: ut, exempli gratia, triangulus nec fuit, nec erit unquam quadrangulus. Simul enim perit trianguli figura, alia quædam quam erat, sit. Ad hæc *ingenitum* dicitur, quod quamvis sit et subsistat, nunquam tamen ex aliquo factum fuit. Cum ergo multis **¶** modis *ingenitum* capiatur, dicant quid velint *ingenitum* in Deo significare. Ac dicent fortasse, quod nunquam genitum sit: confessi prius sese indocte interrogasse. Statuamus itaque etiam unum esse ingenitum. Quod si ex hoc inferant, necesse omnino esse ut factum Filium confiteamur, quoniam unus solummodo ingenitus est, nimirum Pater; hæc contra audient: Si sapientia, et virtus, et verbum Patris est Filius; eratque semper in Patre Verbum, et sapientia, et virtus: non igitur est posterior ortu Filius, qui hæc ipsa et est et vocatur: sed quemadmodum ex Deo Deus, et de lumine lumen effulsit, sic ex non facta non factus. Tale namque oportet esse Verbum, qualis etiam est qui ipsum genuit. Ita enim id quod Patris substantiæ proprium est, vere dicetur in eo esse, qui ex ipso genitus est. Nihil igitur obstat quominus cum unus sit Pater non factus, Verbum etiam quod ex ipso est, non sit factum: quippe quod unum cum Patre et in Patre propter naturæ incommutabilitatem esse intelligitur. Quod quidem etiam ipse de se ait: « Ego et Pater unum sumus ». Nam per, *unum*, identitatem substantiæ significavit; per,

A

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Περὶ γενητοῦ καὶ ἀγενήτου.

Εἰ διερωτῶν ἡμᾶς ἐπιχειροῦν Ἀρειανοὶ, ἐν τῷ ἀγένητον ἢ δύο, ἵνα δῶθεν ἐν εἰπόντες αὐτὸ, καὶ εἰς τὸν Πατέρα φέροντες, ἐν τοῖς γενητοῖς καταριθμησώμεν τὸν Υἱὸν, ἀποκρίνασθαι χρὴ τοῦτωδε· πρῶτον μὲν οὖν ἀμαθῆς καὶ ἀπαίδευτος ἡ ἐρώτησις· κατὰ πολλὰ γὰρ σημαίνόμενα τὸ ἀγένητον ἐκλαμβάνεται. Ἀγένητόν ἐστι τὸ μήπω μὲν γενόμενον, ἐνδεχόμενον δὲ γενέσθαι, ὡς ἀπὸ ξύλου σκάφος, ἢ ἐκ χαλκοῦ ἀνδριάς. Καὶ πάλιν ἀγένητον λέγεται τὸ μήτε γενόμενον πώποτε, μήτε μὴν γενέσθαι δυνάμενον· φέρε εἰπεῖν, τὸ τρίγωνον σχῆμα οὐ γέγονε ποτε τετράγωνον, οὐτ' ἂν γένοιτό ποτε· ἅμα γὰρ ἀφανίζεται τοῦ τριγώνου τὸ σχῆμα, ἕτερόν τι παρ' ὅπερ ἦν γίνεται. **B** Λέγεται πάλιν ἀγένητον, τὸ ὑπάρχον μὲν καὶ ὑφισταστικῶς, μὴ μὴν γεγενημένον ὑπὸ τίνος. Κατὰ πολλοὺς τοιγαροῦν νοουμένου τρόπους τοῦ ἀγενήτου, τί ἄρα σημαίνει ἐπὶ Θεοῦ βούλονται τὸ, ἀγένητον; Ἄλλ' ἴσως τὸ μὴ γεγενησθαι φήσουσιν, ὁμολογήσαντες πρότερον ἀπαιδεύτως πεποιθήσθαι τὴν ἐπερώτησιν. Λεγέσθω τοίνυν καὶ παρ' ἡμῶν ὅτι ἐν τῷ ἀγένητον. Εἰ δὲ πρὸς τοῦτο φαίεν, οὐκοῦν ἀνάγκη πᾶσα συν-ὁμολογεῖν γεγενησθαι τὸν Υἱὸν, ἐπειδὴ τὸ ἀγένητον ἐν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἀντακούσονται πάλιν· Εἰ σοφία καὶ δύναμις, καὶ λόγος τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός· ἦν δὲ αἰεὶ ἐν Πατρὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, οὐκ ἐπιγένονεν οὖν ὁ Υἱός, ὃς ταῦτά ἐστι καὶ καλεῖται. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ φωτὸς ἐξέλαμψε φῶς, οὕτω καὶ ἐξ ἀγενήτου ἀγένητος. Δεῖ γὰρ εἶναι τοιοῦτον τὸν Λόγον, ὅπως ἐστὶ καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν. Οὕτω γὰρ ἂν τὸ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γνήσιον ἐπαληθεύοιτο τῷ ἐξ αὐτοῦ γεννωμένῳ. Καλύψει τοίνυν οὐδὲν ἐνός ἄντος τοῦ ἀγενήτου Πατρὸς, ἀγένητος εἶναι καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ Λόγον, ὡς ἐν τι μετὰ Πατρὸς καὶ ἐν Πατρὶ νοούμενον διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν, » διὰ μὲν τοῦ, ἐν, τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας σημαίνων· διὰ δὲ τοῦ, ἐσμεν,

^a Joan. i, 30.

εις δυάδα τέμνων τὸ νοούμενον, καὶ πάλιν εἰς μίαν **A sumus, in duo scindens, id quod intelligitur in unam rursus deitatem constringit.**

ΑΛΛΟ.

Εἰ τοῦ Πατρὸς εἰκὼν ἀπαράλλακτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὡς ἐκείνον ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι, κατὰ τὸ, «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἐώρακε καὶ τὸν Πατέρα, » ἀνάγκη λέγειν, ἀγέννητον εἶναι τὸν ἐξ ἀγένητου προελθόντα Πατρός· ἐπεὶ πῶς ἂν ἐν τῷ γεννητῷ ὀφθαίη ποτὲ τὸ ἀγέννητον; Εἰ γὰρ τὸ ἀρχέτυπον ἐν τῷ μιμηματι φαίνοιτο, ἔσται πάντως κατὰ τοῦτο κάκεινο. Ὡρα λέγειν οὖν γενητὸν εἶναι καὶ τὸν Πατέρα, καθ' ὃν ἡ εἰκὼν ἐμορφώθη. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον, ἔσται πάντως ἀγέννητος τὸ ἀγέννητον εἰκὼν.

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Μωσῆς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν **B** ἐξηγουμένος, εἰσφέρει λέγοντα Θεόν· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· » ἐν δὲ τῷ λέγειν, *ἡμετέραν*, πάλιν ἡ δυὰς σημαίνεται· συνόντος δηλονότι καὶ συνθεολογουμένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ δὲ ἐν ἐνὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ αὐτῆ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ φαίνεται εἰκὼν, κατ' οὐδὲν ἄρα τῆς πρὸς ἀλλήλους διαλλάττουσιν ὁμοιότητος. Ἀνόμοιον δὲ γεννητῷ τὸ ἀγέννητον· οὐκ ἄρα γενητὸς ὁ Υἱὸς, ἵνα μὴ ἀνόμοιος φαίνηται.

ΑΛΛΟ.

Λέγεται παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς παντοκράτωρ καὶ Κύριος ὁ Πατήρ· ἄλλ' οὐχ ὡς ἐν τι τῶν κρατουμένων ἢ κυριευόμενων νοεῖται καὶ ὁ Υἱὸς, διὰ τὸ πάντων κρατεῖν τε καὶ κυριεῦειν ἐκεῖνον· κρατεῖ γὰρ πάντων καὶ κυριεῖται μετὰ Πατρὸς, παντοκράτωρ καὶ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ Κύριος. Ὅσπερ οὖν ἐν τούτοις οὐχ ὡς ἐν τῶν πάντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ἢ τῶν λέξεων δύναμις φέρεται, οὔτως καὶ ἐπὶ ἀγένητου, οὐ πρὸς τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κτίσιν ἢ σύγκρισιν, καθ' ἣν εἶναι λέγεται τὸ ἀγέννητον· διὰ τὸ πάντα γεγονέναι παρῆξ Θεοῦ.

Ὅτι κρεῖττόν ἐστι καὶ ἀξιολογώτερον Πατέρα καλεῖσθαι τὸν Θεόν, ἢ ἀγέννητον.

Τὸ πατήρ ὄνομα, τὴν περὶ υἱοῦ πάντως ἔννοιαν ἐν αὐτῷ συνεισφέρει· τὰ γὰρ τοιαῦτα δι' ἀλλήλων σημαίνονται. Τὸ δὲ ἀγέννητος ὄνομα, τῷ μὴ γεγενῆσθαι Θεόν, τὴν τῶν γενητῶν ἀντιπαράθεσιν μνήμη. Ἀναγκαῖα δὲ τοῖς πιστεύουσιν ἐθέλουσιν ὀρθῶς, τῆς **D** ἁγίας Τριάδος ἢ γνώσεως. Εἰ τοίνυν ὁ μὲν Πατέρα λέγων ὀρθῶς τὸν Υἱὸν δι' ὃν ἐστὶ Πατήρ· ὁ δὲ ἀγέννητον ὀνομάζων αὐτὸν, ὀρθῶς τὰ γενόμενα, οἷς εὐλόγως ὁ μὴ γεγονώς ἀντιδιαστέλλεται· πολὺ δὲ κρεῖττον, ἀφ' ὧν ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ τίκεται γνώσις, σημαίνεσθαι τὸν Θεόν, ἢ ἐξ ὧν ἡ τῶν ποιημάτων ἀναφαίνεται μνήμη, συντελοῦσα πρὸς τὴν γνώσιν τῆς ἁγίας Τριάδος οὐδέν. Καὶ ὁ μὲν Πατέρα λέγων, ἀφ' ὧν ἐστὶ σημαίνει Θεόν· ὁ δὲ ἀγέννητον εἰπὼν, ἀφ' ὧν οὐκ ἐστὶν· ἐστὶ μὲν γὰρ Υἱοῦ Πατρός, γενητὸς δὲ οὐκ ἐστὶν. Ὅτι δὲ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐστὶν, ἢ ἐξ ὧν οὐκ ἐστὶν, οἰκειότερον σημαίνεται Θεός, ἐκ τοῦδε γένοιτο· ἂν παντὶ τῷ σαφέ.

ALIUD.

Si Filius est incommutabilis Patris imago, adeo ut Pater in Filio appareat, sicut scriptum est: « Qui videt me, videt et Patrem », necesse omnino fuerit confiteri, non esse factum eum qui ex non facto Patre procedit. Quo pacto enim in facto appareat id quod factum non est? Nam si archetypum in imagine appareat, oportet ut hæc similis sit illi. Opportune itaque dici posset etiam Patrem factum esse, ad quem imago formata est. At cum hoc absurdum sit, erit omnino imago non facti similiter non facta.

ALIUD.

Beatus ille Moyses creationem hominis enarrans inducit Deum dicentem: « Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem nostram ». Cum vero dicit, *nostram*, rursus dualitas significatur: cum alioqui etiam adsit, et deitati annumeretur Spiritus sanctus. Si ergo in uno homine una atque eadem Patris et Filii imago apparet, in nullo certe inter se dissimiles sunt. Dissimile autem est factio id quod **13** factum non est. Non est ergo factus Filius, ne dissimilis Patri inveniat.

ALIUD.

Pater in sacra Scriptura omnium imperator et Dominus dicitur; sed non ita ut Filius unum quid sit eorum, quæ ipsius imperio et dominationi subjecta sunt, eam ob causam quod Pater omnibus imperet et dominetur; imperat enim et dominatur omnibus cum Patre, ipseque etiam omnipotens est et Dominus. Quemadmodum igitur in istis non veluti unus aliquis ex universis censetur Filius, sed horum verborum vis tantum res creatas complectitur, ita etiam in non facto, non ad Filium, sed ad creaturas comparatio fertur, tametsi unum dicatur non factum: quoniam præter unum Deum omnia facta sunt. Quod melius atque dignius sit Deum vocari Patrem, quam Ingenitum.

Patris nomen notitiam filii necessario secum inducit. Nomina enim hujusmodi sese mutuo declarant. *Ingenitum* vero nomen ex eo quod Deus factus non est, nos in eorum quæ facta sunt, recordationem vicissim adducit. Necessaria autem est iis qui recta fide præditi esse velint sanctæ Trinitatis cognitio. Si ergo is qui Patrem nominat respicit Filium per quem Pater est; qui vero ingenitum sive increatum appellat, creata videt, quibus merito increatus opponitur: certe multo satius est Patris appellationem inde sumi, unde Filii cognitio gignatur, quam inde, unde creaturarum notitia inducatur, quæ ad cognitionem Trinitatis nihil plane conducit. Et quidem qui Patrem dicit, ex eo quod est nominat Deum: qui vero ingenitum, ab eo quod non est: est enim Pater Filii, creatus vero non est. Quod autem potius ex eo quod est, quam quod non

¹ Joan. xiv, 9. ⁷ Gen. ii, 26.

est, Dei appellatio sit sumenda, inde cuius perspicuum fuerit : Si quis enim illam ineffabilem incomprehensibilemque naturam vocet Deum, ab eo quod est recte nominat, et cum Deum dixit, illam naturam significavit. Si quis vero ab eo quod non est eum nominare voluerit, innocentem vel indepravatum eum appellans, eo quod nihil mali vel pravi in ea sit, vere quidem dixerit, sed non omnino Deum significabit. Sunt enim etiam inter homines nonnulli, mali et pravitatis expertes. Ejusmodi vero etiam sanctos angelos esse credimus. Verius itaque magisque proprie ab iis quæ est, quam ab iis quæ non est, significabitur.

14. ALIUD.

Beatus David psallit et ad Filium dicit : « Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis ⁹. » Si ergo diversum est quod participat ab eo quod participatur : aliud enim in alio intelligendum est : particeps autem sit creatura Filii, diversus profecto fuerit a creatura quæ sui particeps sit. Quocirca neque creatus. Si vero non est diversus ab illa Filius, neque secundum naturam ab ea distinctus, quis est usus participationis ? vel quomodo quis particeps fiat ejus quod ipsemet est ?

ASSERTIO II.

Quod ingentum non sit substantia, sed substantiæ significativum.

Ingenitum quasi principium et causa et intelligitur et est. Nullum autem principium, in quantum principium est, simile aliquid sibiipsi aut dissimile significat. At vero vox hæc, *ingentum*, significat id quod creatum est, dissimile sibi esse ; est enim hoc ei oppositum. Non est igitur ingentum substantia, sed substantiam cui opponitur non ita se habere significat.

ALIUD.

Quod quidem ingentum substantia non sit, jam ostensum est. Sed dicit forsitan aliquis, substantiam quidem non esse, sed differentiam. Cæterum etiam hoc absurde dicere ostenditur. Si enim omnis differentia circa substantias sit, quærenda est substantia, cujus differentia sit ingentum. Exempli gratia, definit animal hoc pacto : substantia animala sensu prædita. Circa hanc substantiam differentia fit. Aliud enim animal rationale est, mortale, intelligentiæ et scientiæ capax, ut homo. Aliud animal irrationale, ut equus. Præsupposita itaque substantia, differentiæ postea constituuntur. Si ergo ingentum differentia est, quæretur etiam substantia, cujus erit differentia. Absurdum enim est differentiam substantiæ rationem obtinere.

ALIUD.

Si ingentum substantia est, neque significativum quod id de quo dicitur genitum non sit, quomodo Filii dissimilis erit Patri, cum ex ipso genitus sit ? Nam si hæc nomina nullum inter se discrimen

⁹ Psal. XLIV, 9.

Α ΕΙ τις γὰρ ἐκείνην τὴν ἀφραστον καὶ ἀκατάληπτον φύσιν καλοῖη Θεόν, ἀφ' ᾧ ἔστιν ὀνομάζει καλῶς, καὶ Θεὸν εἰπὼν, πάντως ἐκείνην ἐσήμηνεν· εἰ δέ τις ἀφ' ᾧ οὐκ ἔστιν ἐπιχειροῖη σημαίνειν αὐτήν, ἔκκατον καὶ ἀπόνηρον λέγων διὰ τὸ μὴ κακίαν ἢ πονηρίαν ἐν αὐτῇ εἶναι, ἀληθεύσει μὲν, ἀλλ' οὐ πάντως μὴνύει τὸν Θεόν· εἰσὶ γὰρ καὶ ἐν ἀνθρώποις ἔκκατοι καὶ ἀπόνηροι. Τοιοῦτους δὲ εἶναι πιστεύομεν καὶ τοὺς ἀγίους ἀγγέλους. Οὐκοῦν ἀφ' ᾧ ἔστιν, ἢ ἀφ' ᾧ οὐκ ἔστιν, ἀληθέστερον καὶ οἰκειότερον σημανθήσεται.

ΑΛΛΟ.

Β Ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλει, καὶ φησι πρὸς τὸν Υἱόν· « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ὀλίγον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Εἰ τοίνυν ἕτερον τί ἐστι τὸ μετέχον παρὰ τὸ μετεχόμενον· ἄλλο γὰρ ἐν ἄλλῳ νοεῖσθαι χρή· μετέχει δὲ ἡ κτίσις τοῦ Υἱοῦ, ἕτερος ἂν εἴη παρὰ τὴν μετέχουσαν αὐτοῦ κτίσιν· οὐκοῦν οὐδὲ γεννητός. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερος παρ' ἐκείνην ὁ Υἱός, καὶ κατὰ φύσιν αὐτῆς διηρημένος, τίς ἢ χρεια τῆς μετοχῆς ; ἢ πῶς ἂν τις μετὰ σχοι τοῦ ὅπερ ἔστιν αὐτός ;

ΛΟΓΟΣ Β.

Ὅτι τὸ ἀγέννητον οὐκ οὐσία, ἀλλ' οὐσίας σημαντικόν.

Τὸ ἀγέννητον ὡς ἀρχὴ καὶ αἰτιον νοεῖται τε καὶ ἔστιν. Οὐδεμία δὲ ἀρχὴ, καθὼ ἀρχὴ ἔστιν, ὁμοίον τε ἑαυτῇ ἢ ἀνόμοιον σημαίνει. Ἡ δὲ ἀγέννητος φωνὴ σημαίνει τὸ γεννητὸν ἀνόμοιον ὑπάρχον αὐτῷ· τοῦτα γὰρ τὸ ἀντικείμενον. Οὐκ ἔρα τὸ ἀγέννητον οὐσία, ἀλλὰ τοῦ μὴ τοιῶσδε εἶναι τὴν οὐσίαν, καθ' ἧς αὐτὰ τᾶτοιο τὸ σημαντικόν.

ΑΛΛΟ.

Ἐπι μὲν οὐκ οὐσία τὸ ἀγέννητον, ἦδη δέδεικται. Ἄλλ' ἐρεῖ τις τυχόν, οὐσίαν μὲν οὐκ εἶναι, διαφορὰν δὲ· ἀμαθῶς δὲ καὶ τοῦτα λέγων ἐλεγχθήσεται. Εἰ γὰρ πᾶσα διαφορὰ περὶ τὰς οὐσίας γίνεται, ζητεῖν ἀνάγκη ἂν εἴη τὴν οὐσίαν, ἧς ἔσται διαφορὰ τὸ ἀγέννητον. Οἷον φέρε εἰπεῖν, ὀρίζεται ζῶον τῷ τοιῶδε λόγῳ· Οὐσία ἐμφυχος αἰσθητικῆ. Περὶ ταύτην τὴν οὐσίαν ἢ διαφορὰ γίνεται. Τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, οἷον ὁ ἀνθρώπος· τὸ δὲ ζῶον ἄλογον, οἷον ἵππος. Οὐκοῦν, προὑποκειμένης τῆς οὐσίας, αἱ διαφοραὶ προσεπινοοῦνται. Εἰ τοίνυν διαφορὰ τὸ ἀγέννητον, ζητεῖσθω καὶ ἡ οὐσία, τίνας ἔσται διαφορὰ· ἀμήχανον γὰρ οὐσίας φορέσαι λόγον τὴν διαφορὰν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ οὐ τοῦ μὴ γεννηθῆναι σημαντικόν ἐστι, κατὰ τίνα τρόπον ὁ Υἱός ἀνόμοιος ἔσται τῷ Πατρὶ, γεννητῶς ὑπάρχων ἐξ αὐτοῦ ; Εἰ γὰρ μὴ τίνα διαφορεῖ τὰ ὀνόματα πρὸς ἄλληλα τὴν ἀντι-

διαστολήν, μηδὲ ἀλλήλοις μάχεται κατὰ τὸ ἐξ ἀμφοῖν σημαίνωμενον, οὐδὲν κωλύσει κατ' οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν· καὶ τοῦ ἀγέννητου εἰς οὐσίαν λαμβανομένου, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ γεννητοῦ. Οὐσία γὰρ ὡς πρὸς οὐσίαν, οὐκ ἔσται ἐναντία, καθὼς οὐσία ἀμφοτέραι.‡

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν ἀγέννητον παντὶ γεννητῷ ἀνόμοιον, ἀληθεύσει τις λέγων, ὅτι καὶ πᾶν γεννητὸν παντὶ γεννητῷ ὅμοιον. Γεννητὸς δὲ ὑπάρχων ὁ Υἱός, οὐδεμίαν ἔχει τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ θνητά γεννητῶς· ἔστι γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀγέννητον εἶναι τὸν Πατέρα, ἀνόμοιος ἔσται κατὰ φύσιν αὐτῷ, γεννητῶς ὑπάρχων ἐξ αὐτοῦ Υἱός. Ὡσπερ γὰρ τὴν πρὸς τὰ γεννητὰ γεννητὸς ὑπάρχων ἀναδέδωκεν ὁμοίωσιν· οὕτω τῆς πρὸς τὸ ἀγέννητον ἐμφερείας οὐ καταθήσεται, κἂν ὑπάρχη γεννητῶς.

Ἀρθυροπορὰ ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Τὸ ἀγέννητον, φασίν, ἐπὶ Θεοῦ, οὐσίαν εἶναι φαμεν· καὶ ἔσται τὸ ὄνομα ὀρικόν, ὡσπερ ἂν εἰ τις ὀρίσαστο καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου λέγων· Ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δικτικόν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἄμαθῶς καὶ τοῦτο προτεινόντες ἐλεγχθήσονται· εἰ γὰρ ὀρικόν εἶναι βούλεσθε τὸ ἀγέννητος ὄνομα, ἐκ γένους ἔστω καὶ διαφορᾶς, ἥτοι διαφορῶν· χωρὶς γὰρ τούτων ὄρος οὐκ ἂν γένοιτό ποτε. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἀγέννητον, εἰς οὐδὲν οὐσίας ὑπάρχον γένος, ὄρος οὐκ ἂν εἶναι δύναίτο· πρὸς δὲ γε τούτῳ, τὰ γένη φιλοσόφως ὀρίζόμενα παρ' ἐκείνων ὀρώμεν, οὐκ ἐν μιᾷ λέξει καὶ μόνῃ, ἀλλ' ἐν πλείοσιν· ὡς τὸ οὐσία ἐμφυχός αἰσθητική, ἢ ζῶον λογικόν θνητόν. Καὶ εἰ ἐνὸς ὀνόματος ἀπόφασις οὐκ ἐπαρκέσει πρὸς οὐσίας δῆλων, οὐκ ἄρα ὀρικόν τὸ ἀγέννητος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶς ὄρος τὸ τί ἐστὶ κατὰ φύσιν τῶν σημαίνωμένων ἕκαστον εἰσφέρει, καὶ οὐχὶ τί οὐκ ἔστιν· ἢ δὲ ἀγέννητος φωνή, οὐ τί ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι δηλοῖ (ὅτι γὰρ οὐκ ἐγενήθη, διὰ τοῦτο ἀγέννητος)· οὐκ ἂν εἴη ὄρος τὸ ἀγέννητος ὄνομα.

ΑΛΛΟ.

Τῶν οὐσιῶν τοὺς ὄρους ἢ φέρε εἰπεῖν τῶν συμβεβηκότων, οἱ περὶ ταῦτα σοφοί, οὐκ ἐκ τῶν ἀντικειμένων γίνεσθαι βούλονται, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσὶν ἐμολογούμενως· ὅσον ὡσπερ εἰ τις εἰπεῖν ἀπαιτούμενος τί ἐστὶ λευκόν, ἀποκρίναιτο τὸ μὴ μέλαν. Τοῦτο γὰρ οὐ τί ἐστὶ τὸ ὀριζόμενον, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι δηλοῖ. Εἰ τοίνυν ἢ ἀγέννητος φωνή τὸ μὴ γεγενῆσθαι σημαίνει, ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἔχει τὴν δῆλωσιν, ὑγιᾶς δὲ ὄρος οὐκ ἂν γένοιτο διὰ τῶν τοιοούτων. Οὐκ ἄρα ὄρος τὸ ἀγέννητον.

ΑΛΛΟ.

Ἡ ἀγέννητος φωνή τῶν πολλαχῶς λεγομένων καλεῖτο κυρίως, καὶ ἐν τοῖς ὁμωνύμοις εὐλόγως ἂν

habent, neque inter se pugnant, juxta utriusque significationem nihil obstabit quominus similis **15** secundum substantiam Patri sit Filius. Et, si ingenitum pro substantia capitur, similiter et genitum. Nam substantia, ut ad substantiam collata, non est contraria, in quantum utraque substantia est.

ALIUD.

Si omne ingenitum omni genito dissimile est, vere quispiam dixerit, etiam omne genitum omni genito simile esse. Cum vero Filius genitus sit, nullam tamen habet similitudinem cum creatis : est enim omni creatura superior. Non igitur quia ingenitus est Pater, dissimilis ei secundum naturam erit, qui ex ipso genitus est Filius. Quemadmodum enim ipse, genitus cum sit, omnem cum creatis similitudinem excedit : ita etiam non erit expertus similitudinis cum ingenito, tametsi genitus sit.

Objectio tanquam ex dictis hæreticorum.

At ingenitum, inquit, in Deo, substantiam esse asserimus. Et erit nomen definitivum ; veluti si quis definiat etiam substantiam hominis dicens : Animal rationale, mortale, intelligentiæ atque scientiæ capax.

Solutio.

Inepte etiam hoc objicere ostenduntur. Nam si vocem hanc, *ingenitum*, definitivam esse vultis, ex genere erit atque differentia vel differentiis : neque enim sine his definitio unquam constare potest. Ingenitum itaque cum in nullo substantiæ genere collocari possit, definitio esse non potest. Ad hæc, genera a philosophis non in una ac sola dictione, sed in pluribus definita videmus, ut substantia animata sensitiva, vel animal rationale, mortale. Et si unius nominis negatio non sufficit ad substantiæ explicationem, non erit certe ingeniti nomen definitio.

ALIUD.

Si omnis definitio cujuscunque vocis quid sit, quod proponitur, non quid non sit, explicat, ingeniti autem vox non quid sit Deus, sed quid non sit explicat (quia enim genitus non est, ideo ingenitus dicitur) : ingeniti nomen definitio esse non potest.

ALIUD.

Substantiarum atque adeo accidentium definitiones philosophi non a contrariis peti volunt, sed ex iis e quibus revera constant : **16** veluti si quis rogatus quid sit album, respondeat, id quod nigrum non est. Id enim non quid est, sed quid non est id quod definitur ostendit. Si ergo vox *ingeniti*, non esse genitum declarat, ex contrariis suam declarationem sumit : recta vero definitio nunquam ex iis constat. Non est ergo nomen ingeniti definitio.

ALIUD.

Vox *ingeniti* ex iis est quæ variis modis intelligi possunt, meritoque inter æquivocas numerari

debet. Si ergo substantiarum definitiones non constent ex æquivocis, neque ex terminis varias significationes habentibus (neque enim id quod definitur explicabitur, si ex iis constet), *ingeniti* vero vox, ut modo diximus, æquivoca est: certe ingenitum definitio esse non potest.

ALIUD.

Si nomen sive vox *ingeniti*, definitio est, suscipiet profecto juxta rationem definitionum, conversionem. Veluti si quis hominem definiens, dicat esse animal rationale, mortale, intelligentiæ et scientiæ capax; poterit hoc ipsum rursus convertere, dicens: Si quod animal est rationale, mortale, intelligentiæ et scientiæ capax, id omnino etiam homo est. Quapropter si ingenitum (sicut modo diximus) definitio est, ne recuset conversionem. Si enim ingenitum substantia est: substantia etiam est ingenitum, sed non convertitur. Neque enim omnis substantia in universum etiam ingenita est; soli enim Deo hoc peculiare est. Non est ergo nomen ingeniti definitio: sed tantum non esse veniunt significat.

ASSERTIO III.

Refutatio ad verbum, quod ingenitum non sit substantia, sed tantum significet Deum genitum non esse.

Si ingenitum substantia est, et substantiæ nihil est contrarium, nihil erit ingenito contrarium. Si vero contrarium est ingenito genitum, substantiæ autem nihil contrarium, ingenitum non erit substantia.

ALIUD.

Si ingenitum est substantia, necessario etiam genitum erit substantia: si vero utrumque est substantia, non erit contrarium ingenito genitum, sed idem. Neque enim substantia substantiæ contraria est.

ALIUD.

Si ingenitum substantiam Dei significat, non vero notat substantiam genitam non esse, genitum quoque similiter substantiam significabit, nec genitum esse notabit. Cum autem utrumque substantiam significet, unde cognoscet quis alteram quidem genitentem, alteram genitam, cum nomina nihil significant nisi substantiam?

ALIUD.

Si ingenitum substantia est, substantia autem de omnibus univoce dicitur: ingenitum de omnibus substantiis dicetur, aut de omnibus quæ sub ipsis sunt. Si vero ingenitum de omnibus non prædicatur, substantia autem de omnibus, quo pacto unum fuerint substantia et ingenitum?

ALIUD.

Si ingenitum substantia est, in substantia vero non cadit magis et minus, non erit hac ratione magis ingenitum, sed neque minus quid. Si autem omnia excedit ingenitum, nequaquam vero etiam

κατατάττοιο. Εἰ τοίνυν οἱ τῶν οὐσιῶν ὄροι οὐκ ἐκ τῶν ὁμωνύμων, ἀλλ' ἐκ τῶν πολλαχῶς νοουμένων λαμβάνονται. (αὐτὸς γὰρ ἔσται σαφὲς τὸ ὀριζόμενον, εἰ ἐκ τούτων λαμβάνοιτο), ἡ δὲ ἀγέννητος φωνή, καθάπερ ἤδη προσέτιμον, τῶν ὁμωνύμων ἔστιν, οὐκ ἂν εἴη ὄρος τὸ ἀγέννητον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὄρος ἔστι τὸ ἀγέννητος ὄνομα ἡτοι φωνή, δέξεται δηλονότι κατὰ τὸ τῶν ὄρων σχῆμα τὴν ἀντιστροφὴν ὡσπερ εἰ τις τὸν ἄνθρωπον ὀρίζων, ὡς εἴη ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ἀντιστρέφων πάλιν αὐτὸ λέγοι. Εἰ τις ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, τοῦτο πάντως κατ' ἀνθρώπου. Εἰ τοίνυν τὸ ἀγέννητον, καθάπερ ἤδη προσέτιμον, ὄρος ἔστι, μὴ παρακτείσθω τὴν ἀντιστροφὴν· εἰ γὰρ τὸ ἀγέννητον οὐσία, καὶ ἡ οὐσία ἀγέννητον· ἀλλ' οὐκ ἀντιστρέφει. Οὐ γὰρ πᾶσα οὐσία πάντως ἔστι καὶ ἀγέννητος· μόνω δὲ Θεῷ κατ' ἐξαιρετὸν τοῦτό ἐστιν. Ὅρος οὖν οὐκ ἂν εἴη τὸ ἀγέννητον· ἀλλ' ὅτι μὴ γεγένηται μόνον σημαίνει.

ΛΟΓΟΣ Γ.

Ἀπολογία αὐτάλαξι, ὅτι μὴ τὸ ἀγέννητον οὐσία, μόνον δὲ τοῦ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Θεόν, σημαίνεται.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, τῇ δὲ οὐσίᾳ οὐδὲν ἐναντίον, οὐδὲν ἄρα ἔσται τῷ ἀγενήτῳ ἐναντίον. Εἰ δὲ ἔστιν ἐναντίον τῷ ἀγενήτῳ τὰ γενητὸν, τῇ δὲ οὐσίᾳ οὐδὲν ἐναντίον, τὸ ἀγέννητον οὐκ ἔσται οὐσία.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ τὸ γενητὸν οὐσία· εἰ δὲ οὐσία ἐκάτερα, οὐκ ἔσται ἐναντίον τῷ ἀγενήτῳ τὸ γενητὸν, ἀλλὰ ταυτὸν. Οὐ γὰρ ἐναντίον οὐσία πρὸς οὐσίαν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσίαν Θεοῦ σημαίνει, ἀλλ' οὐ τὰ μὴ γενέσθαι τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ γενητὸν εἰκότως οὐσίαν, ἀλλ' οὐ τὸ γενέσθαι. Οὐσίαν δὲ σημαίνοντων ἐκατέρων, πόθεν γινῶ τις τὴν μὲν ποιούσαν, τὴν δὲ γινομένην, ἅπαξ τῶν ὀνομάτων. οὐδὲν δηλούντων, ἀλλ' ἡ μόνον οὐσίαν;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία· ἡ δὲ οὐσία ἐπὶ πάντων συνωνύμως λέγεται· τὸ ἀγέννητον ἐπὶ πασῶν τῶν οὐσιῶν λεγθήσεται, ἢ ἐπὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐταῖς. Εἰ δὲ τὸ ἀγέννητον ἐπὶ πάντων οὐ κατηγορεῖται, ἡ δὲ οὐσία ἐπὶ πάντων, πῶς ταυτὸν οὐσία καὶ ἀγέννητον;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, οὐσία δὲ οὐσίας οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἥττον, οὐκ ἔσται κατὰ τοῦτο μᾶλλον τὸ ἀγέννητον, ἀλλ' οὐδὲ ἥττον τι αὐτοῦ. Εἰ δὲ πάντων μὲν ὑπερέχει· τὸ ἀγέννητον, οὐκέτι δὲ καὶ ἡ οὐσία·

ει δὲ μὴ, πάντα πάντων ὑπερέξει· οὐκ ἔρα ἔσται τὸ ἀγένητον οὐσία. A substantia : alioqui omnia præstabunt omnibus : certe ingenitum substantia non erit.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγένητον οὐσίαν Θεοῦ σημαίνει, ἀλλ' οὐ τὸ μὴ γενέσθαι, ὀνομάτων αὐτῶν ἐτέρων χρεία τῶν δυναμένων δεῖξαι, τὸ μὴ ἐκ τινος αἰτίου γενέσθαι τὸν Θεόν. Ἄπαξ γὰρ τὸ ἀγένητον τοῦ Θεοῦ οὐδὲν σημαίνει, ἀλλ' ἢ μόνον οὐσίαν Θεοῦ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐν τί ἐστιν, ἀλλ' οὐ πολλὰ τῶ ἀριθμῶ, τὸ δὲ ἀγένητον, καὶ ἀδασίλευτον, καὶ τὰ λοιπὰ, πολλὰ, ἀλλ' οὐκ ἐν τῶ ἀριθμῶ· οὐκ ἔσται ἔρα ταυτὸν ἡ οὐσία τῶ ἀγενήτῳ καὶ ἀδασιλεύτῳ, ὡς οὐδὲ τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγένητον, καὶ τὸ γενητὸν, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐσία Θεοῦ, ἕτερα δὲ εἰσι ταῦτα ταῖς φωναῖς, ἀνάγκη τὴν οὐσίαν ἐκείνην οὕτω συγκεῖσθαι κατὰ τὰς διαφορὰς φωνῶν· Ἐν οικείῳ αἱ φωναὶ κατ' αὐτῆς λέγονται· ἢ μὴ συγκειμένης αὐτῆς, ἀκόλουθον εἶναι ταῦτα τῶν προσόντων τῇ οὐσίᾳ σημαντικὰ, ἀλλ' οὐ καθ' αὐτὰ οὐσίας.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ οὐ διὰ τι λέγεται (ἔστι γὰρ δι' οὐδὲν), ἢ δὲ ἀγένητος φωνῆ, διὰ τὸ πάντων αὐτὸν εἶναι κρείττω καὶ ὑπερέξειν· οὐκ ἔσται ἔρα ταυτὸν ἢ μὴ διὰ τι λεγομένη τῶ δι' αἰτίαν λεγομένην.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγένητον πρὸς τὴν ἀγενήσιαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν, ἢ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ πρὸς οὐδὲν ἔχει τὴν σχέσιν, πῶς ταυτὸν ἔσται τὸ πρὸς τί πως ἔχον τῇ πρὸς μηδὲν ἐχούση οὐσίᾳ;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ οὐδὲν ἀντιδιαστέλλεται, τῶ δὲ ἀγενήτῳ ἀντιδιαστέλλεται τὸ γενητὸν, πῶς ὅλῳ τε εἶναι ταυτὸν οὐσίαν καὶ ἀγένητον;

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα οὐσία ῥηθεῖσα θατέρα πρὸς θατέραν, οὐ δηλοῖ τὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν, μὴ συμπαραληφθέντος τοῦ τῆς ὑπεροχῆς ὀνόματος, ῥηθὲν δὲ τὸ ἀγένητον εὐθὺς ἐμφαίνει διαφορὰν, πῶς οὐχὶ οἱ λέγοντες, Ταυτὸν οὐσία καὶ ἀγένητον, ἀφρονέστατοι;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγένητον οὐσία, ἔσται πᾶσα οὐσία ἀγένητον, ὑπερ ἀσεβῆς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἀγένητον οὐσία, ἴδιον δὲ οὐσίας τάναντία δέχεσθαι, τῶν ἐναντιῶν ἐπιδεικτικὸν ἔσται τὸ ἀγένητον. Εἰ δὲ ἴδιον μὲν τοῦτο οὐσίας (τῶ γὰρ μὴ δημιουργεῖν τὸ δημιουργεῖν ἀντίκειται, οὐκέτι δὲ καὶ τῶ

ALIUD.

Si ingenitum substantiam Dei significat, non autem quod genitus non sit, aliis nominibus opus erit quæ habeant vim declarandi Deum ex alia causa sive origine genitum non esse. Ingenitum enim Dei nihil omnino significat, sed tantum substantiam Dei.

ALIUD.

Si substantia Dei unum aliquid est, non autem multa numero; ingenitum vero, et ἀδασίλευτον (id est, nullius imperio subditum), et alia ejus generis, sunt multa, neque unum numero: non erit utique B idem substantia cum ingenito et nullius imperio subdito, sicut nec unum cum multis.

ALIUD.

Si ingenitum et genitum, et cætera, sunt substantia Dei, diversa vero sunt hæc vocabulis ipsis, necesse est substantiam illam ita compositam esse secundum differentia vocabula, ut proprie de ipsa dici possint: aut si composita ipsa non sit, consequens est illa non per se substantiam, sed quæ substantiæ accidunt significare.

IS ALIUD.

Si substantia Dei non aliqua ex causa dicitur (ex nulla enim causa est), vox autem *ingeniti* ea de causa dicitur quod omnibus antecellat et præstet: non erit idem id quod nulla ex causa dicitur, cum eo quod aliqua ex causa dicitur.

ALIUD.

Si ingenitum relationem habet ad ἀγενήσιαν, substantia vero Dei nullam ad aliquid relationem suscipit: quo pacto idem erit, id quod ad aliquid refertur cum substantia in quam relatio ad aliquid non cadit?

ALIUD.

Si Dei substantiæ nihil opponitur; ingenito autem opponitur genitum: quomodo idem esse possit substantia et ingenitum?

ALIUD.

Si omnis substantia nominata altera ad alteram, suam ipsius præstantiam non declarat, nisi nomen ipsum præstantiæ adjiciatur, ingenitum vero simul atque nominatur differentiam declarat: quo pacto non dementes judicandi sunt, qui idem esse dicunt substantiam et ingenitum?

ALIUD.

Si ingenitum substantia est, erit etiam omnis substantia ingenitum, quod impium est.

ALIUD.

Si ingenitum substantia est, proprium autem substantiæ suscipere contraria, ingenitum etiam contraria suscipiet. Si vero hoc quidem proprium est substantiæ (creare enim opponitur non creare, non

autem ingenito, neque enim contigit ei genitum esse, certe ingenitum non erit substantia.

ALIUD.

Si substantiam dicentes de Deo philosophorum sententiam sequuntur, proprium erit Deo contraria suscipere. Si vero esse Deum significare volentes substantiæ vocabulo perinde atque nos utuntur, substantia vero et ingenitum idem sunt: reliquum erit vocem ingeniti essentiam Dei significare, sed non ipsum substantia.

ALIUD.

Si quidquid est sub genere et specie absque accidentibus, hoc proprie substantia est, Deus vero sub nullo horum est: non igitur proprie Deus substantia dicitur. Si autem ingenitum proprie de Deo dicitur (neque enim genitus est), non autem **19** substantia, quo pacto idem fuerit id quod proprie cum eo quod abusive dicitur?

ALIUD.

Si maxime propria et prima significatione substantia dicta est, quod omnibus accidentibus subiecta sit, nullum vero est accidens cui subiectus sit Deus: certe neque substantia proprie dici potest de Deo. Est enim omni substantia superior. Si vero ingenitum proprie de eo dicitur (genitus enim non est), substantia autem nequaquam: non est idem substantia et ingenitum.

ALIUD.

Si ingenitum, et ἀσάλευτον (id est, nullius imperio subditum), et reliqua, comparative substantias signant atque ostendunt, at vero signans non est idem cum signato: non erit utique idem substantia et ingenitum, quemadmodum neque significatum cum significante.

ALIUD.

Si ingenitum non ex eo quod genitum non sit, sed quod sit substantia Dei, dictum est: et unaquæque etiam substantia erit ingenitum. Si vero multæ quidem sunt substantiæ, ingeniti vero non item: non utique ingenitum significat substantiam, sed substantiæ præstantiam.

ALIUD.

Si in Deo tantum ingenitum, ut aiunt, substantia est, fuerit etiam definitio ejus, cujus æquum modo proprium est ingenitum. Si vero nulla est definitio cui subijciatur substantia Dei, ne nomen quidem proprium est de Deo ingenitum, ut nihil aliud vox ipsa representet præterquam solam Dei essentiam.

ASSERTIO IV.

Adversus eos qui dicere non verentur: Erat aliquando quando non erat Filius. Afferuntur syllogismi et argumentorum demonstrationes, cum testimoniis Scripturæ: ex quibus omnibus efficitur quod Verbum Dei sit æternum.

Imperite dicunt hostes Dei de Filio, quod erat

ἀγενήτω· οὐ γὰρ συνέθη αὐτῷ τὸ γεγονέναι· οὐκ ἄρα ἔσται οὐσία τὸ ἀγένητον.

ΑΛΛΟ.

Ei οὐσίαν λέγοντες ἐπὶ Θεοῦ, τῇ τῶν φιλοσόφων ἔπονται δόξῃ, ἴδιον ἔσται Θεοῦ, τάναντία δέχεσθαι. Εἰ δὲ εἶναι τὸν Θεὸν σημαίνει βουλόμενοι, τῷ τῆς οὐσίας, καθὰ καὶ ἡμεῖς, χρῶνται ὀνόματι· ἔστι δὲ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀγένητον· ὄνομα ἔσται τὸ ἀγένητον τοῦ εἶναι τὸν Θεὸν σημαντικόν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ οὐσία.

ΑΛΛΟ.

Ei πᾶν τὸ ὑπὸ γένος καὶ εἶδος χωρὶς τῶν συμβεβηκότων, τοῦτο οὐσία κυρίως, ὅτι οὐδὲν δὲ τούτων ἔστι Θεός, οὐκ ἄρα οὐσία κυρίως λέγεται Θεός. Εἰ δὲ τὸ ἀγένητον κυρίως λέγεται ἐπ' αὐτοῦ (οὐ γὰρ γέγονεν), οὐκέτι δὲ καὶ ἡ οὐσία, πῶς ταυτὸν ἂν εἴη τῷ καταχρηστικῷ τὸ κύριον;

ΑΛΛΟ.

Ei τὸ κυριώτατον καὶ πρῶτον οὐσία λέλεκται, διὰ τὸ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτὸ ὑποκαίεσθαι· οὐκ ἔστι δὲ συμβεβηκός, ᾧ καθυποκαίεται Θεός· οὐδὲ οὐσία ἄρα κυρίως λέγεται ἐπὶ Θεοῦ. Ἔστι γὰρ ὑπερούσιος. Εἰ δὲ τὸ ἀγένητον κυρίως λέγεται ἐπ' αὐτοῦ (ἔστι γὰρ μὴ γενόμενος), οὐκέτι δὲ καὶ ἡ οὐσία· οὐ ταυτὸν οὐσία καὶ ἀγένητον.

ΑΛΛΟ.

Ei τὸ ἀγένητον, καὶ ἀσάλευτον, καὶ τὰ λοιπὰ, ἐκ παραλλήλου οὐσίας σημαίνουσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ταυτὰ τοῖς σημαίνουσιν τὰ σημανόμενα· οὐκ ἔσται ἄρα ταυτὸν οὐσία καὶ ἀγένητον· ὡς οὐδὲ τῷ σημαίνοντι τὸ σημανόμενον.

ΑΛΛΟ.

Ei τὸ ἀγένητον οὐ διὰ τὸ μὴ γεγονέναι, ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, λέλεκται, καὶ τῶν οὐσιῶν ἐκάστη ἂν εἴη ἀγένητον. Εἰ δὲ εἰσὶ μὲν οὐσίαι πολλὰ, οὐκέτι δὲ καὶ ἀγένητοι· οὐκ οὐσίαν ἄρα ἐμφαίνει τὸ ἀγένητον, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τὴν ὑπεροχὴν.

ΑΛΛΟ.

Ei ἐπὶ Θεοῦ μόνον τὸ ἀγένητον, ὡς φασιν, οὐσία ἔστιν, εἴη ἂν αὐτῆς καὶ ὄρος, ἥς μόνον ἴδιον τὸ ἀγένητον. Εἰ δὲ μηδεὶς ἔστιν ὄρος ᾧ ὑποβάλλεται οὐσία Θεοῦ, οὐδ' ὄνομα ἄρα κύριόν ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγένητον, ὡς μηδὲν ἄλλο αὐτὸ ἐμφαίνειν, ἀλλ' ἡ μόνον οὐσίαν Θεοῦ.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Πρὸς τοὺς τομῶντας λέγειν, διὲ Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. Ἐκλογαὶ συλλογισμῶν, καὶ νοημάτων κατασκευαί, σὺν μαρτυρίαις· τὸ δὲ συναγόμενον ἐκ πάντων, διὲ ἀίδιος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.

Ἀνοήτως λέγουσιν οἱ θεομάχοι περὶ τοῦ Υἱοῦ, διὲ

Ἦν ὅτε οὐκ ἦν. » Εἰ μὲν γὰρ ἐπ' αὐτοῦ φέροιτο, φασί, ἂν ὅτε οὐκ ἦν. οὐδένα τόπον ἔξει τὸ Οὐκ ἦν. Εἰ δέ τις ἐπὶ χρόνου λαμβάνει τὸ Ἦν, ἵνα λέγῃ σαφῶς, ὅτι ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, ἀμαθῆς ὢν καὶ ἀνόητος ἀλεγθῆσεται, χρόνον εἶναι λέγων πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ, δι' οὗ πεποιθῆσθαι τοὺς αἰῶνας Παύλος φησιν.

Ὅτι αἰδιος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, μαρτυρία.

« Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τῆ Ἰωάννου τάδε λέγει, « Ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, » ὅτι ὁ ἐρχόμενος, ὁ Λόγος ἐστὶ, καθ' οὗ τὸ Ὁ ὢν, καὶ Ὁ ἦν τέτακται. « Ἰδοὺ γὰρ, φησιν, ἐγὼ ἐρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. » Σαφῶς δὲ καὶ Ἰωάννης ἐπὶ τοῦ Λόγου τίθησι τὸ Ἦν. « Ἦν γὰρ, φησιν, ὁ Λόγος πρὸς τὸν Θεόν. » Προσεῖναι δὲ πάντως δεῖ τὸ αἰδιον τῷ καθ' οὗ τὸ Ἦν καὶ τὸ Ἦν τέτακται.

Μαρτυρία.

Ὁ Παῦλος περὶ Ἰουδαίων. « Ὡν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ Λόγου. « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ἢ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης. » Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἐνεχθεῖν τὸ ρητὸν, ἐτέρως εἰς τὸν Υἱὸν περιτραπήσεται. Τίς γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὁ Παῦλος βοᾷ. « Ὁ Χριστὸς, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Ὁ Ψαλμῶδης τὸ αὐτό. « Ἐντειλαί, ὁ Θεός, τῇ δυνάμει σου. Δυναμώσον, ὁ Θεός, τοῦτο ὃ κατεργάσω ἐν ἡμῖν. » Τίς δὲ ὁ δυναμώσας τοῦτο τὸ κατ' ἀρτισθῆν ἡμῖν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τῆς φθορᾶς ἡμᾶς λυτρωσάμενος τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἀναστήσας εἰς ἀφθαρσίαν;

ΑΛΛΟ.

Εἰς τὸ αὐτὸ κατασκευῆ πιδανῆ, ὅτι τὸ ρητὸν τὸ λέγον, « Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης, » τὸν Υἱὸν σημαίνει. Ὁ δὲ Λόγος τῆς κατασκευῆς οὗτος.

Γέγραπται. « Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. » Εἰ δὲ μόνῳ τῷ Υἱῷ ὁ Πατὴρ γινώσκεται, καὶ δι' αὐτοῦ μόνῳ τοῖς ἄλλοις ἀποκαλύπτεται, οὐ διὰ κτίσεως ἄρα, οὐδὲ τοῖς ποιήμασι νοούμενος ὁ Πατὴρ καθορᾶται. Ἀλλ' ἡ μὲν κτίσις τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν τὸν Θεὸν Λόγον. ὁ δὲ Λόγος ἐν ἑαυτῷ δεικνύει τὸν Πατέρα. Καὶ γοῦν τῷ Φίλιππῳ λέγοντι, « Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, » οὐκ ἐκ τῆς τῶν ποιημάτων καλλονῆς ἀναλόγως αὐτὸν θεωρεῖν ἐπιτάττει, ἀλλ' ἑαυτὸν δεικνύει, λέγων. « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακε καὶ τὸν Πατέρα. »

Ἐταραὶ μαρτυρίαί, ὅτι αἰδιος ὁ Υἱός.

Ὁ Ψαλμῶδης αὐτὸν καλεῖ, « Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν

⁹ Hebr. 1, 2. ¹⁰ Joan. 1, 4. ¹¹ Apoc. 14, 8. ¹² Exod. 24, 8. ¹³ Rom. 14, 5. ¹⁴ Rom. 1, 20. ¹⁵ II Cor. 1, 24. ¹⁶ Psal. 137, 31. ¹⁷ Matth. 11, 27. ¹⁸ Joan. 14, 8. ¹⁹ ibid. 9.

quando non erat. Nam si hoc verbum, Erat, referatur ad Verbum : nullum locum habebit illud, Non erat. Si quis vero illud, **20** Erat, de tempore intelligat, ut aperte dicat, fuisse tempus, quando non erat Filius, ejus imperitia ac stultitia arguetur qui tempus existitisse dicat, antequam esset Filius, per quem sæcula condita esse Paulus testatur⁹.

Quod æternum sit Verbum Dei, testimonia.

« In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹⁰. » In Apocalypsi Joannis hæc dicit : « Qui est, qui erat, et qui venturus est¹¹. » Nam qui venturus est, Verbum est, de quo dictum fuit, *Qui est, et qui erat.* « Ecce enim, inquit, ego veniam et habitabo in medio tui, dicit Dominus¹². » Manifeste autem etiam Joannes de Verbo dicit, *Erat*, ita inquit : « Erat enim Verbum apud Deum. » Necessarium vero plane est æternitatem inesse ei, de quo dictum est, *Qui est, et Erat.*

Item testimonia.

Paulus de Judæis : « Quorum patres et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen¹³. » Idem de Verbo. « Invisibilia enim ejus a creatione mundi creaturis intellecta conspiciuntur, et æterna potentia ejus ac deitas¹⁴. » Si vero dictum hoc in Patrem referatur, aliter in Filium convertetur. Quænam enim sit potentia Dei, Paulus clamat : « Christus Dei potentia et Dei sapientia¹⁵. » Idem et Psalmista : « Manda, Deus, potentia tuæ. Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis¹⁶. » Quis autem est qui confirmavit instauratum corpus nostrum, nisi qui ab interitu nos redemit, et incorruptioni restituit Dei Filius?

ALIUD.

Ejusdem rei probatio veritati consentanea, quod dictum illud : « Invisibilia ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, » Filium significat. Probatum autem hoc modo :

Scriptum est : « Nullus cognoscit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit¹⁷. » Si autem soli Filio Pater cognoscitur, et per solum illum aliis revelatur, certe non per creaturam, neque creaturis intellectus conspicitur. Cæterum creatura **21** Deum Verbum creatorem suum esse clamat : Verbum autem in seipso ostendit Patrem. Idcirco Philippo dicenti, « Ostende nobis Patrem¹⁸, » non ex creaturarum pulchritudine comparatione facta eum contemplari jubet, sed seipsum ostendit, dicens : « Qui vidit me, vidit et Patrem¹⁹. »

Alia testimonia, quod æternus sit Filius.

Psalmista sic eum vocat : « Qui existit ante

saecula ²⁰, » non qui factus est. Et Isaias : « Deus A
aeternus, Deus qui fundavit extremitates terrae ²¹. »
Si autem Verbum extremitates terrae fundavit, di-
citur autem de eo quod aeternus est : erat certe
semper, et factum non est.

ALIUD.

Paulus etiam de Verbo ita scribit : « Qui cum sit
splendor gloriae et character substantiae ejus ²². »
David quoque ita psallit : « Et sit splendor Domini
Dei nostri super nos ²³. » Et rursus : « In lumine
tuo videbimus lumen ²⁴. » Quando igitur erat Pater
absque suo splendore ? aut quando non existit in
Deo splendor ejus ? Et rursus : Si lumen est ex
lumine Patris Filius, quando non erat in Patre lu-
men ejus ? Quemadmodum enim illuminatio ab igne
separari non potest, sic neque a Patre lumen quod
ex eo gignitur.

ALIUD.

David canit : « Regnum tuum regnum omnium
saeculorum est ²⁵. » Si autem omne tempus omnibus
saeculis circumscriptur, Verbum vero omnibus sae-
culis regnat : nullum utique tempus erat, quando
non erat Filius.

ALIUD.

*Demonstratio per testimonia quod sacrae Scripturae
voces has, erat, existens, ens, eras, sum, et est,
de Verbo solum dicunt : de creaturis vero non
item ; sed potius olim sive aliquando, et pridem,
et ante, et fuit, aliaque his similia.*

Servator aeternitatem propriae hypostaseos signi-
ficans dicit : « Ego sum veritas ; ego sum lux ; ego
sum pastor ²⁶. » Et rursus ad discipulos : « Vos vo-
catis me Dominum et magistrum, et recte dicitis,
sum etenim ²⁷. » Et psalmista de eo canit : « Ante-
quam montes firmarentur et formaretur terra et or-
bis, et a saeculo usque ad saeculum tu es ²⁸. » At
ipse de seipso : « Ego sum ²⁹ via ; et, ego sum ja-
nuam ³⁰. » Pater vero de ipso : « Tu es Filius meus
dilectus ³¹. » Rursus : « Dominus dixit ad me : Fi-
lius meus es tu ³². » In omnibus his, *est, et erat,*
dicitur, nequaquam vero *fuit*. De creaturis autem,
« Spiritus divinus qui fecit me ³³. » Moses de crea-
tione mundi agens : « Et omne viride agri, antequam
factum esset in terra, et antequam omne fenum agri
ortum esset. Neque enim pluit Deus super terram,
neque homo erat ad colendam terram ³⁴. »

Quod dictio, quando, semper tempus significet.

In Deuteronomio, « Quando divisit Deus gen-
tes ³⁵. »

²⁰ Psal. lxxiii, 12. ²¹ Isa. xl, 28. ²² Hebr. i, 3. ²³ Psal. lxxxix, 17. ²⁴ Psal. xxxv, 10. ²⁵ Psal. cxlii, 13. ²⁶ Joan. xiv, 6 ; viii, 12 ; x, 11. ²⁷ Joan. xiii, 13. ²⁸ Psal. lxxxix, 2. ²⁹ Joan. xiv, 6 ; x, 9. ³⁰ Marc. i, 11. ³¹ Psal. ii, 7. ³² Deut. xxxii, 6. ³³ Gen. ii, 5. ³⁴ Deut. xxxii, 8.

αἰώνων, οὐχ ὁ γενόμενος· ὁ Ἡσαίας, « Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. » Εἰ δὲ ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, καί τι δὲ ἐπ' αὐτοῦ τὸ, αἰώνιος, ἦν ἀεὶ δηλονότι, καὶ οὐκ ἐγένετο.

ΑΛΛΟ.

Γράφει Παῦλος περὶ τοῦ Λόγου· « Ὅς ὢν ἀπαύ-
γασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐ-
τοῦ. » Ψάλλει καὶ Δαβὶδ· « Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης
Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἐν
τῷ φωτὶ σου ἐβόμεθα φῶς. » Πότε οὖν ἦν ὁ Πατὴρ
χωρὶς τοῦ ἰδίου ἀπαυγάσματος ; πότε δὲ οὐκ ἦν ἐν
Θεῷ ἡ λαμπρότης αὐτοῦ ; Καὶ πάλιν· Εἰ φῶς ἐστὶν
ἐκ φωτὸς τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, πότε οὐκ ἦν ἐν Πατρὶ
τὸ φῶς αὐτοῦ ; Ὡς γὰρ ἀχώριστον τοῦ πυρὸς τὸ
φωτίζειν, οὕτω καὶ τοῦ Πατρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώ-
μενον φῶς.

ΑΛΛΟ.

Ψάλλει Δαβὶδ· « Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάν-
των τῶν αἰώνων. » Εἰ δὲ ὁ πᾶς χρόνος ἐν τοῖς αἰῶσι
μετρεῖται, βασιλεύει δὲ ἐν αὐτοῖς ὁ Λόγος, οὐκ ἦν
ἄρα χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

*Ἀπόδειξις διὰ μαρτυριῶν, ὅτι αἱ θεῖαι Γραφαί,
τὸ ἦν, καὶ τὸ ὢν, καὶ τὸ ὑπάρχων, καὶ τὸ
ἦμην, καὶ τὸ εἰμι, καὶ τὸ ἔστιν, ἐπὶ τοῦ Λόγου
τιθέασιν μόνον, ἐπὶ δὲ τῶν γεννητῶν οὐκ εἶναι.
Ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ποτε, καὶ τὸ πρὶν, καὶ τὸ πρὸ
τοῦ, καὶ τὸ γέγονε, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.*

Ὁ Σωτὴρ τὸ ἀίδιον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως σημαί-
ων ἔλεγεν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἐγὼ εἰμι τὸ
φῶς· ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν. » Καὶ πάλιν πρὸς τοὺς μα-
θητάς· « Ὑμεῖς καλεῖτέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ Διδά-
σκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμι γάρ· » καὶ ὁ Ψαλμ-
οδὸς περὶ αὐτοῦ· « Πρὸ τοῦ ὄρη ἔδρασθῆναι, καὶ πλα-
σθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην· καὶ ἀπὸ τοῦ
αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. » Αὐτὸς περὶ ἑαυ-
τοῦ· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός· καὶ ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. » Ὁ
Πατὴρ δὲ περὶ αὐτοῦ· « Σὺ εἶ ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπη-
τός· » καὶ πάλιν, « Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός μου
εἶ σύ. » Πανταχοῦ τὸ εἶ, καὶ τὸ ἦν, ἐν τούτοις φέρε-
ται· οὐδαμοῦ δὲ τὸ γέγονεν. Ἐπὶ δὲ τῶν γεννητῶν·
« Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με· » ὁ Μωσῆς τὰ περὶ
γενέσεως κόσμου διηγούμενος· « Καὶ πᾶν χλωρὸν
ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα
χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατελλαι· οὐ γὰρ ἔδραξεν ὁ
Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι
τὴν γῆν. »

Ὅτι τὸ, ὅτε, χρόνον ἀεὶ σημαίνει.

Ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, « Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψι-
στος ἔθνη. »

"Ὅτι τὸ, πρὸ τοῦ, ἐπὶ τῶν γεννητῶν.

Ἐν τῷ Σολομῶνι ἡ Σοφία περὶ ἑαυτῆς · « Πρὸ τοῦ τῆν γῆν ποιῆσαι · πρὸ τοῦ τὰς ἀβυσσους ποιῆσαι · πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων · πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με. » Ὁ Σωτὴρ · « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Πρὸς Ἱερεμίαν ὁ Θεός · « Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε · καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε. » Ἐν τῷ Δανιὴλ ἡ Σωσάννα · « Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης · ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. »

Ἔτι περὶ τοῦ ἀίδιον εἶναι τὸν Υἱόν, ὡς ἐξ ἀντιθέσεως κατασκευή.

Ἀντιθεσις ἑτεροδόξων.

Εἰ μὴ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, φησὶν, ἀλλ' ἀϊδιός B ἔστιν ὁ Υἱός, καὶ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκέτι Υἱόν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι λέγετε τοῦτον.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Συναΐδιον εἶναι λέγοντες, καὶ Υἱὸν εἶναι φαμεν. Εἰ μὲν οὖν ἦν ἀπλῶς συναΐδιος καὶ οὐχ Υἱός, χώραν εἶχεν ὑμῶν ἡ ὑπόνοια · ἐπεὶ δὲ πρὸς τῷ ἀϊδίῳ καὶ Υἱὸν ὁμολογοῦμεν, πῶς ὁ Υἱὸς ἀδελφός ἐστι τοῦ γεννήσαντος;

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἡ πίστις ἡμῶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν ἐστι, καὶ οὕτω βαπτίζομεθα, ποῖα ἀδελφότης ἐν τούτῳ φαίνεται; ἢ πῶς ὁ Λόγος ἀδελφός εἶναι δύναται οὐ ἐστι Λόγος;

ΑΛΛΟ.

Ὅδε ἐκ τινος ἀρχῆς προὑπαρχούσης ἐγεννήθησαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν. Ἀλλ' ὁ Πατὴρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τίχτε· τὸν Υἱόν, καὶ μένει Πατὴρ, καὶ οὐχ Υἱός τινος λέγεται · καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός ἐστι, καὶ ὅπερ ἐστὶ μένει · καὶ οὐκ ἀδελφός τινος κατὰ φύσιν λέγεται. Ποῖον οὖν ἔξει τόπον ἀδελφότης ἐν τούτοις;

Ἔτι περὶ ἀϊδιότητος.

Εἰ τέλειος ὁ Πατὴρ, τέλειος ἐσται καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Καὶ εἰ πρὸς τούτῳ τὸ ἀίδιον ἔχει, ἀίδιον ἐσται καὶ τὸ ἐξ αἰδίου Πατρὸς οὐκ ἐπισυμβεβηκὸς τῇ τοῦ Γεννήσαντος οὐσίᾳ, ἀλλ' αἰεὶ συνυπάρχον αὐτῇ · καὶ οὐκ ἀτελὲς διὰ τὸ ἐν χρόνῳ γενέσθαι, κατὰ τινος · ἀλλὰ τέλειον, διὰ τὸ πρὸ παντὸς εἶναι χρόνου.

ΑΛΛΟ.

Ἐπακόρησις ἑτέρα διὰ τῆς εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς, οὕτως.

Εἰ οὐκ ἐστὶν Υἱός ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὡς ποιήμα γέγονε, δαικνύτω πρότερον ὁ βουλόμενος. Εἴθ' οὕτω φερέτω λοιπὸν κατὰ ποιήματος, τὸ Ἦν ὅτε οὐκ ἦν. Εἰ δὲ Υἱὸν αὐτὸν αἰθεῖαι καλοῦσι Γραφαί, καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ ὀνομάζει, τὸ Υἱὸς ὄνομα τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν σημαίνει · οὐκ ἄρα ποιήμα καὶ κτίσμα ἐστίν· οὐ γὰρ ταυτὸν τῷ γεννω-

²⁵ Prov. viii, 23. ²⁶ Joan. viii, 58. ²⁷ Jerem. i, 5.

A *Quod, antequam, de creaturis dicatur.*

Apud Salomonem Sapientia de seipsa ait : « Antequam fecisset terram; antequam abyssos fecisset; antequam fontes aquarum prorupissent; antequam montes formati essent, antequam colles genuit me ²⁵. » Et Servator : « Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ²⁶. » Et Deus ad Jeremiam : « Antequam in utero creassem te, cognosco te, et antequam prodires ex utero, sanctificavi te ²⁷. » Et Susanna apud Danielem : « Deus magnus et æternus, qui novit occulta, qui novit omnia ante generationem ipsorum ²⁸. »

Amplius, quod æternus sit Filius cum solutione objectionum.

Objectio hæreticorum.

Si non erat tempus, aiunt, quando non erat, sed æternus est Filius, et cum Patre coexistit, jam illum non Filium, sed fratrem esse dicitis.

Solutio objectionis.

Cum coæternum dicimus, Filium etiam esse dicimus. Atqui si simpliciter coæternus esset et non Filius, locum haberet vestra opinio. Cum vero præter id quod æternus est, Filium etiam esse profiteamur, quo pacto Filius fuerit frater sui genitoris?

ALIUD.

Si fides nostra est in Patrem et Filium, atque ita baptizamur : quænam fraternitas in hoc apparet? ant quo pacto Verbum frater esse queat ejus cujus est Verbum?

C

23 ALIUD.

Pater et Filius non ex aliquo principio prius existente orti sunt, ut fratres censi possint. Sed Pater principium est Filii, et gignit Filium, manetque Pater, neque Filius cujusquam dicitur. Et Filius est Filii, et quod est manet : neque frater cujusquam secundum naturam dicitur. Quem igitur habebit locum fraternitas in istis?

Adhuc de æternitate.

Si perfectus est Pater, etiam quod ex ipso est perfectum erit. Et si ad hoc æternitatem habet, æternum etiam erit quod ex æterno Patre est, non ita ut accidat Genitoris essentiæ, sed semper ei coexistens. Neque imperfectum ideo, quod in tempore, juxta quorundam opinionem, genitum sit; sed perfectum, quod ante omne tempus existat.

ALIUD.

Quæstio cum reductione ad absurdum, hoc pacto.

Si non est Filius Verbum Dei, sed e nihilo sicut creatura factus est, hoc prius ostendat qui volet : ac tum demum dicat, veluti de creatura, illud, *Erat quando non erat*. Sin vero Filium sacra Scriptura appellat, atque ita Pater nominat; nomen Filii generationem ex Patre significat : non igitur opus et creatura est : neque enim idem est cum genit-

²⁸ Dan. xiii, 42.

creatum. Si autem hoc verum est, non habebit locum illud, *Non erat*, de Filio, quod nimirum de solis creaturis proprie dicitur.

ALIUD.

Si Filius genitus est a Patre : illud vero quod ex Patre genitum est, Verbum ipsius est, et sapientia, et splendor³⁹; qui dicunt : *Erat quando non erat Filius*, procul dubio asserunt fuisse tempus quando Pater absque Verbo, absque sapientia, denique absque proprio suo splendore exsisterit. Sin vero hoc absurdum est, certe illud, *Non erat*, de Filio, otiosum erit. Erit itaque Patri coæternus.

ALIUD.

Obiectio non vera, quæ Filii æternitatem subvertere videtur.

Si, inquit, divina natura divisionem non admittit, eo quod nulla passio in eam cadit (quæ enim passioni obnoxia sunt, iis etiam proprium est dividi) non est **24** dicendus Filius ex essentia Patris esse, ne passio aliqua et divisio in simplici natura videatur. Si enim id quod ex aliquo procedit, diversum plane numero est ab eo unde processit, divisio quædam atque sectio in divina natura videtur, si non extrinsecus, sed revera ex ipsa processisse Filium statuamus. Si vero extrinsecus est, ergo super accessit, neque est Patri coæternus.

Solutio objectionis.

Male imperiteque corporum proprietates incorporeæ essentia accommodant. In corporibus enim recte dici potest fieri passionem et sectionem ac divisionem; at in naturam incorpoream nihil horum cadit. Si vero Deus incorporeus est, gignit citra sui divisionem, generat citra sectionem. Si quidem etiam ignis gignit ex se lumen, nullam tamen divisionem patitur, tametsi cogitatione separari quodammodo ab eo videatur id quod ex eo procedit. Si quis vero corporeæ necessitati incorpoream naturam subjiciat, mentis suæ imbecillitatem incuset, quæ ea intelligere nequit quæ naturæ incorporeæ conveniunt. Et rursus : Si nonnulli in intelligenda æterna Filii ex æterno Patre generatione laborant, atque ideo corporeis rationibus naturam incorpoream subjiciunt : cum neque quid sit vel qualis secundum naturam sit Pater non invenient, negent etiam ipsum. Si vero ea quæ supra nos sunt, fide apprehenduntur, et Filii generatio supra nos est, nemo enim ejus generationem narrabit, ut ait propheta⁴⁰, etiam hoc fide suscipiatur, irritumque sit illud, *Non erat*, ex humani intellectus imbecillitate inventum.

ALIUD. *De æternitate.*

Syllogismus cum quadam quæstione connexus, unde colligitur confitendum esse : Ex essentia Patris esse, non extrinsecus accessisse Filium : si autem ista est, coæternum etiam Patri esse.

³⁹ 1 Cor. 1, 24; Hebr. 1, 3. ⁴⁰ Isa. LIII, 8.

μένω τὸ κτιζόμενον. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐχ ἔξει τόπον τὸ, *Ὁὐκ ἦν*, ἐφ' Υἱοῦ, κατὰ μόνων κτισμάτων κυρίως τιθέμενον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐγεννήθη ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθὲν ὁ Λόγος ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ ἡ σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγασμα, οἱ λέγοντες· *Ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς*, ἀντικρὺς λέγουσιν, Ἦν ὅτε ἄλογος ἦν καὶ ἄσοφος, καὶ χωρὶς τοῦ ἰδίου ἀπαύγασματος ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπον, ἀργήσει πάντως ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ, *Ὁὐκ ἦν*. Ἔσται οὖν τῷ Πατρὶ συναΐδιος.

ΑΛΛΟ.

Ἀντιθεσις οὐκ ἀληθής, ἀνατρέπειν δοκοῦσα τοῦ Υἱοῦ τὸ αἰδίον.

B

Εἰ τομὴν, φησὶν, ἡ θεία φύσις οὐκ ἐπιδέχεται, διὰ τὸ μὴ εἶναι πάθους δεκτικὴν (οἷς γὰρ τὸ πάσχειν κατὰ φύσιν ὑπάρχει, τούτοις ἐστὶν οἰκεῖον καὶ τὸ τέμνεσθαι), οὐ χρὴ λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ τι πάθος καὶ διαίρεσις περὶ τὴν ἀπλήν φαίνεται φύσιν. Εἰ γὰρ τὸ ἐκ τινος προελθόν, ἑτερόν τι πάντως τῷ ἀριθμῷ παρ' ἐκείνο, ἐξ οὗ καὶ προήλθε, μερισμὸς τις καὶ διακοπή περὶ τὴν θεϊαν ὁράται φύσιν, εἰ μὴ ἐξωθεν, ἀλλ' ὄντως ἐξ αὐτῆς δοίμεν προελθεῖν τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ ἐξωθεν ἐστίν, ἐπισυμβέβηκεν ἄρα, καὶ οὐκ ἐστὶ τῷ Πατρὶ συναΐδιος.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

C

Κακῶς καὶ ἀπαιδεύτως τὰ σωμάτων ἴδια τῇ ἀσωμάτῳ τινὲς προσάπτουσιν οὐσίᾳ. Ἐπὶ σωμάτων μὲν γὰρ ἀρμόσει λέγειν, πάθος γίνεσθαι καὶ τομὴν καὶ διαίρεσιν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀσωμάτου φύσεως οὐδὲν ἐστὶ τῶν τοιούτων. Εἰ δὲ ἀσώματος ὁ Θεός, τίκτει μὴ μεριζόμενος, γεννᾷ μὴ τεμνόμενος. Ἐπειδὴ καὶ τὸ πῦρ ἐξ ἑαυτοῦ τίκτει τὸ φῶς, οὐδεμίαν ὑπομένον διαίρεσιν, κἂν τῇ ἐπινοίᾳ χωρίζεσθαι δοκῇ πως αὐτοῦ τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθόν. Εἰ δὲ τις ταῖς σωματικαῖς ἀνάγκαις ὑποβάλλοι τὸ ἀσώματον, αἰτιάσθω τοῦ οἰκεῖου νοῦ τὴν ἀσθένειαν, οὐ δυναμένου νοεῖν τὰ τῇ ἀσωμάτῳ πρέποντα φύσει. Καὶ πάλιν· εἰ ἀσθενούσι τινες περὶ τὸ νοῆσαι τὴν ἐξ αἰδίου Πατρὸς αἰδίον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, διὰ τε τοῦτο ταῖς σωματικαῖς ἀκολουθίαις ὑποβάλλουσι τὸ ἀσώματον, ἐπειδὴ καὶ τί ἐστίν, ἢ ποδαπὸς ὁ Πατήρ κατὰ τὴν φύσιν οὐχ εὐρίσκουσιν, ἀρνεῖσθωσαν καὶ αὐτόν. Εἰ δὲ πῖστει τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς παραλαμβάνεται, ὑπὲρ ἡμᾶς δὲ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις· οὐδεὶς γὰρ αὐτοῦ τὴν γενεάν διηγῆσεται, καθά φησιν ὁ προφήτης, πῖστει δεχέσθω καὶ τοῦτο, καὶ ἀργεῖτω τὸ, *Ὁὐκ ἦν*, ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀσθενῶς εἰσφερόμενον.

ΑΛΛΟ. *Περὶ αἰδιότητος.*

Συλλογισμὸς μετὰ τινος ἐκἀπορήσεως κεκλιγμένος, καὶ συνάγων εἰς ὁμολογίαν τοῦ θεῖου· Ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐξωθεν ἐπιγεγονότα τὸν Υἱόν ὑπολαμβάνειν· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ συναΐδιον

Εἰ κατὰ τὴν ὑμετέραν ὑπόνοιαν, ὡ θεομάχοι, ἐξ Α οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ, κατὰ τὸ μετέχειν τοῦ Θεοῦ, δηλονότι καθάπερ τὰ ἄλλα λογικά, καὶ αὐτὸς ἐκλήθη Θεός, καὶ Υἱὸς, καὶ Σοφία. Τοῦτο γὰρ ὑπάρχει τοῖς λογικοῖς κτίσμασιν, οἷς οὐ φύσει τὸ τῆς θεότητος ἐπαληθεύεται κάλλος, ἀλλ' ἢ τοῦ διδόντος χάρις προξενεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ· « Ἐγὼ εἶπον· Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ἰψίστου πάντες. » Ἐχέσει γὰρ τῇ πρὸς Θεὸν υἰοποιηθέντες παρ' αὐτοῦ θεοποιούμεθα. Εἰ τοίνυν Θεοῦ μετασχόντες κατὰ χάριν, υἱοὶ Θεοῦ κεκλήμεθα, τίνος ἂν δόξωμεν μετέχειν τὸν Λόγον, ἵνα γένηται Υἱὸς ἢ Θεός; Ἡμεῖς μὲν γὰρ, τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐπὶ δὲ τοῦ Λόγου τοῦτο νομίζουσιν, ἀμαθέες. Αὐτὸς γὰρ φησὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει· « Τίνος οὖν ἄρα μετέχει; Λέγεται λέγειν, τοῦ Πατρὸς. Καὶ τίς ἐστὶν ὁ τῆς μετουσίας τρόπος; ἢ εἰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξιδὼν καὶ ἐν τῷ λόγῳ γινόμενον, ἵνα καὶ μετέχηται. Φέρε εἰπεῖν, ὡς ἀπὸ πυρὸς θερμότης ἐν σώματι, ἢ ἐκ τίνος ἀνθους εὐωδία· μᾶλλον δὲ ὡς περὶ εἰς ἡμῶν τὸ Πνεῦμα, περὶ οὗ φησιν ἡ Γραφή· « Ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξιδὼν καὶ ἐν τῷ Λόγῳ γινόμενον; Ἄρ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ἢ ἐξωθέν ποθεν καὶ τοῦτο τὸ ληφθέν; Εἰ μὲν οὖν ἐξωθέν ἐστίν, οὐδὲ τοῦ Πατρὸς μέτοχός ἐστιν ὁ Υἱός, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς μετέχων ἀγιάζεται, ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον ἐννοῆσαι ἡσασθεῖς. Εἰ δὲ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς συγγυρεῖτε νοεῖσθαι τὸ τῷ Λόγῳ πρὸς μετοχὴν παρ' αὐτοῦ χορηγούμενον, ἢ τομὴν τινα καὶ μερισμὸν καὶ πάθος δύνασθαι συμβαίνειν περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν δεδώκατε, ἢ λέγοντες ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως ἐν τῷ Θεῷ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι, μάτην ἀνατρέπετε τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, μερισμὸν καὶ πάθος περὶ αὐτὴν εισάγοντες. Εἰ δὲ ἀμερίστως τίκται Θεός, γεννᾷ τε ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ, οὐδὲν κωλύει τὸ γεννηθὲν ὁμολογεῖσθαι τὸν ζῶντα τοῦ Πατρὸς Λόγον. Ὁ δὲ ἐξ αἰδίου Πατρὸς προελθὼν, ἐστὶ πάντως καὶ αἰδίου· οὗτω γὰρ ἂν καὶ τὴν πατρῴαν εὐγένειαν ἔχων καὶ διασωζὼν ἐν ἑαυτῷ, ἀληθεύει λέγων· « Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐ γὰρ ἐν τῷ γεννητῷ τὸ αἰδίον φαίνεται·

αἴτιον in se conservans vere dicit, inquit : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴³. » Neque enim æternum in creatura videtur.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὁ μετέχων τοῦ Υἱοῦ θελας γίνεται κοινωνός φύσεως, κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου φωνήν, καὶ εἰ νοσὶ Θεοῦ χρηματίζουσιν οἷς ὁ Λόγος ἐνοικεῖ, ἀνάγκη λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν. Καὶ εἰ οὐδὲν ἐπιγενητὸν ἐν Θεῷ (τέλειος γὰρ καὶ ἀπροσδεής), οὐκ ἐπιγέγονεν ὁ Υἱός; ἀλλ' ἦν τῷ Πατρὶ συναἰδίου.

Ἔτι, περὶ αἰδιότητος τοῦ Υἱοῦ.

Πατέρα λέγομεν τὸν Θεόν, Υἱὸν δὲ τὸν Λόγον καὶ Θεόν, ὅχι ἵνα τὸν μὲν προπύρχοντα, τὸν δὲ μετ' αὐτὸν γεγονότα νοώμεν, κατὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις

Si juxta vestram, hostes Dei, opinionem, Filius ex nihilo productus est, neque erat priusquam gigneretur, ea ratione qua particeps est Dei, nempe sicut rationales creaturæ, etiam ipse vocatus est Deus, et Filius, et Sapientia. Id enim rationalibus creaturis tribuitur, quibus ipsa deitatis ²⁵ pulchritudo naturaliter inesse vere dici non potest; sed gratia dantis hoc eis conciliat: ut cum dicit: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes ⁴⁰. » Relatione enim ad Deum adoptati ab ipso deificamur. Si igitur Dei participes facti per gratiam, filii Dei vocati sumus, cujusnam particeps esse statuemus Verbum, ut fiat Filius aut Deus? Nos enim Spiritus sancti participatione id consequimur: de Verbo autem ejusmodi aliquid cogitare absurdum est. Ipse enim de Spiritu dicit: « Quoniam de meo accipit ⁴¹. » Cujusnam igitur particeps est? Reliquum est ut dicamus Patris. Quænam vero est participationis ratio? aut quid a Patre procedit et in Verbo est, ut illius particeps sit? Exempli gratia, quemadmodum ex igne calor in corpore, vel ex flore aliquo suavis odor: aut potius sicut in nos Spiritus, de quo dicit Scriptura: « Quod ex Patre procedit ⁴². » Quidnam igitur est quod a Patre procedit et in Verbo est? An ex substantia Patris, aut extrinsecus est id quod accipitur? Porro si extrinsecus est, non est utique Patris particeps Filius, sed alterius alicujus participatione sanctificatur; quod vel cogitare duntaxat, impium est. Sin vero id quod a Patre Filio participandum suppeditatur, ex substantia ejus esse conceditis, aut sectionem aliquam, divisionem passionemque in Dei natura statui posse censetis, aut dicentes citra ullam passionem ac divisionem ejusmodi in Deo fieri, temere Filii generationem subvertitis, divisionem et passionem in ipsam inducentes. Si vero citra divisionem gignit Deus, et absque passione ex se generat, nihil obstat quominus, id quod genitum est, vivum Patris Verbum esse profiteamur. Qui autem ex æterno Patre processit, erit omnino etiam æternus: ita enim etiam paternam nobilitatem habens

ΑΛΙΟΥ.

Si qui particeps est Filii, diviniæ naturæ communicat juxta Petri sententiam, et si templa Dei vocantur omnes in quibus Verbum habitat ⁴⁴, necesse omnino est Filium ex substantia Dei esse dicamus. ²⁶ Et si nihil in Deo est accessorium, sive extrinsecus adveniens (perfectus enim est et nullius egens), non postea accessit Filius, sed erat Patri cœternus.

Amplius, de æternitate Filii.

Patrem dicimus Deum, Filium autem Verbum et Deum, non ut illum prius existisse, hunc vero postea factum humano more intelligamus: sup-

⁴⁰ Psal. LXXXI, 6. ⁴¹ Joan. XVI, 14. ⁴² Joan. XV, 26. ⁴³ Joan. XIV, 9. ⁴⁴ I Cor. III, 16.

rrior enim est omni tempore Deus; sed ut illum quidem ut Genitorem, quod patris est proprium; hunc vero ut legitimum Filium ineffabiliter ex substantia Patris genitum adoremus. Pater itaque, quia genuit, Filius, quia genitus: et hoc solum nominum usus ex similitudine nobis significat. Si igitur in Deo nomen, *Pater*, solum generantem significat, nulla ratio est quæ cogat ut Deus, qui sine tempore generat, primus existisse dicatur, quam id quod ab eo genitum est. Et si nullum tempus interpositum fuit inter generantem et genitum, non utique est posterior tempore, sed coæternus est Patri Filius.

ALIUD.

Si Deus ex natura sua est creator, neque hæc facultas extrinsecus advenit, ut posset res creatas ex nihilo producere ad esse; omnia vero per Filium facit atque operatur, quo pacto non fuerit impium dicere: *Erat quando non erat?* Perinde enim hoc est ac si dicas: *Erat quando non erat Deus, quod posterius factum sit Verbum per quod universa creata sunt: « Sine ipso enim factum est nihil, »* ut ait Joannes⁴⁵. Si vero semper et secundum naturam creator est Deus ac Pater, erat utique cum ipso is per quem creator est, hoc est Verbum ipsius. Quemadmodum enim id quod naturaliter homini inest, separari ab eo non potest, ita nec a Deo quidquid in ipso et ex ipso est. Est autem in Patre et ex Patre Verbum: inseparabile itaque et coæternum.

ALIUD, per reductionem ad absurdum.

Si non est Filius Patri coæternus, sed *Erat quando non erat*, ut vos opinamini, necesse erit concedere imperfectam aliquando fuisse sanctam Trinitatem. Erat enim unitas, ut videtur, ante Filium. Postea autem facta est Trinitas, **27** cum accessit quod dærat. Cum vero quidquid accessione aliqua crevit, detractioe decrescere possit, verendum est ne qua ratio nos cogat confiteri, sanctam Trinitatem rursus ad unitatem redigi posse. Si autem hæc sentire vel loqui omnem impietatem superat; erat omnino semper cum sancta Trinitate ejus plenitudo.

ALIUD huic simile.

Si Filius non est proprium genimen substantiæ Patris, sed ex nihilo factus est, dissimilis sibi ipsi fuerit sancta Trinitas ex nihilo suam constitutionem trahens. Atque ita deinceps creatura Creatori annumerabitur, et opus ejusdem erit cum opifice dignitatis. At si hoc impium est, una enim est Deitas sanctæ Trinitatis, una gloriificatio, eademque dominatio; inique igitur in differentes essentias scinditur. Quo pacto autem non fuerit absurdum, cum Pater sit æternus, audere dicere Verbum quod ipsi assidet anaque regnat, aliquando non fuisse; sed postmodo factum esse, et novum quemdam ac recens factum Deum inducere?

⁴⁵ Joan. 1, 2.

τάξιν· ἄνω γὰρ παντός χρόνου Θεός, ἀλλ' ἕνα τὸν μὲν ὡς Γεννήσαντα, ὅπερ ἐστὶ πατὴρ· ἴδιον· τὸν δὲ ὡς γνήσιον Υἱὸν ἐβόηον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐσχηκότα τὴν γέννησιν προσκυνῶμεν. Πατὴρ οὖν ὅτι γεγέννηκεν· Υἱὸς δὲ, ὅτι ἐγενήθη· καὶ πρὸς μόνον τῶν ὀνομάτων ἡ χρεια καὶ τὸ διὰ τῆς πρὸς ἡμῶν ὁμοιώσεως σημαίνόμενον. Εἰ τοίνυν ἐπὶ Θεοῦ τὸ Πατὴρ ὄνομα μόνου τοῦ γεννᾶν ἐστὶ σημαντικόν, οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος προὔπαρχειν τοῦ ἰδίου γεννήματος τὸν ἀχρόνως γεννῶντα Θεόν. Καὶ εἰ χρόνος ἦν οὐδεὶς μεταξὺ τοῦ γεννήσαντος καὶ γεννηθέντος, οὐκ ἐπιγέγονεν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ τῷ Πατρὶ συναΐδιος ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποιητὴς ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τὸ δύνασθαι παράγειν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα· πάντα δὲ δι' Υἱοῦ ποιεῖ καὶ καταργάζεται, πῶς οὐκ ἀσεβὲς τὸ λέγειν· Ἦν ὅτε οὐκ ἦν; Ἰσον γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν· Ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Θεός, ὕστερον ἐπιγενομένου τοῦ πάντων δημιουργοῦ Λόγου· « Χωρὶς γὰρ αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, » κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. Εἰ δὲ ἀεὶ καὶ κατὰ φύσιν ποιητὴς ὁ Θεός καὶ Πατὴρ, ἦν ἄρα σὺν αὐτῷ δι' οὐ ποιητὴς ἐφαίνετο, τοῦτέστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἀχώριστον ἀνθρώπου πᾶν τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ· οὕτω καὶ Θεοῦ πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἐν Πατρὶ δὲ καὶ ἐκ Πατρὸς ὁ Λόγος· ἀχώριστος ἄρα καὶ συναΐδιος.

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς.

Εἰ οὐκ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ συναΐδιος, ἀλλ' Ἦν ὅτε οὐκ ἦν, καθ' ἑμᾶς, ἀνάγκη συνομολογεῖν ἀτελεῆ ποτε ὑπάρχειν τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ἦν γὰρ μόνος, ὡς εἶκός, πρὸ Υἱοῦ. Γέγονε δὲ ὕστερον Τριάς, ἐπιγενομένου τοῦ λείποντος. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ὅπερ ἂν συμβῆ, καὶ ἀποσυμβῆναι δύναται, δεός μὴ καὶ τις ἡμᾶς ἀναγκάσει λόγος ὁμολογεῖν δύνασθαι τὴν ἁγίαν Τριάδα πρὸς ἐνάδα παλινδρομεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο φρονεῖν ἢ λέγειν ἀπάσης ἐστὶ δυσσεβείας ἐπέκεινα, ἦν ἀεὶ μετὰ Πατρὸς τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ πλήρωμα.

ΑΛΛΟ, τουτῷ ὁμοίον.

Εἰ οὐκ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἴδιον γέννημα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἀνόμοιος ἐστὶ πρὸς ἑαυτὴν ἡ ἁγία Τριάς ἐξ οὐκ ὄντων ἔχουσα τὴν σύστασιν. Καὶ λοιπὸν τὸ κτίσμα τῷ Κτίστῃ συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποίημα τῷ ποιητῇ συνδοξάζεται. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβὲς, μία γὰρ θεότης τῆς ἁγίας Τριάδος, μία δοξολογία, κυριότης ἡ αὐτή, οὐκ εὐλόγως εἰς διαφόρους οὐσίας σχίζεται. Πῶς δὲ οὐκ ἀτοπον τοῦ Πατρὸς ὄντος αἰδίου, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ καὶ συμβασιλεύοντα Λόγον τολμῆσαι λέγειν οὐκ εἶναι μὲν ποτε· ἐπιγεγενῆναι δὲ ὕστερον, καὶ πρόσφατον ἡμῖν εισφέρεισθαι Θεόν;

ΑΛΛΟ.

Πηγή σοφίας και ζωής καλεῖται και ἔστιν ὁ Θεός. Α Διὰ μὲν γὰρ Ἰερεμίου φησὶν· « Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος. » Καὶ πάλιν· « Θρόνος δόξης ὑψωμένος, ἀγίασμα ἡμῶν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριος. Πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήσων, ἀφ-εστηκότες ἐπὶ τῆς γῆς. Γραφήτωσαν ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν Κύριον. » Διὰ δὲ τοῦ Βαρούχ· « Ἐγκατέλιπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας. » Οὕτω τοί-νουν ὄντος τε καὶ καλούμενου τοῦ Θεοῦ, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ πηγῇ τῆς σοφίας συνπάρχειν τὰ ἐξ αὐ-τῆς· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη πηγὴ μὴδὲν ἀναβλύζουσα. Οὐ-κοῦν ἐν τῷ λέγειν· Ἦν δε οὐκ ἦν Υἱός, ὁ λέ-γων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἐγὼ ἡ σοφία, κατεσκή-νωσα βουλήν, συνομολογεῖν ἔστι σαφῶς ζηρὰν ποτε B καὶ ἄγονον εἶναι τὴν πηγὴν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβὲς, ἀεὶ γὰρ καρπογόνος ἡ θεία φύσις, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ τὸ καινόν, ἦν ἄρα τῷ Γεννήσαντι συναΐδιος ὁ ἐξ αὐτοῦ γνήσιος Λόγος, ὡσπερ ἀπὸ τινος πηγῆς τῆς πατρῴας ἀναβλύζων οὐσία.

ΑΛΛΟ. Εἰς τὸ αὐτὸ πιθαρόν.

Ἐπαγγέλλεται ποιῆσειν ὁ Θεός τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ, ὡς πηγὴν ἦν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. Οὕτω τε διὰ τοῦ προφήτου φησὶν Ἡσαίου· « Καὶ ἐμπλησθήσῃ καθάπερ ἐπιθυμεί ἡ ψυχὴ σου, καὶ τὰ ὄσα σου πιαν-θήσεται· καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων, καὶ ὡς πηγὴ τῆς μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. » Ταῦτα τοῦ Θεοῦ ποιῆσειν ἐπ' ἀνθρώπων ὑπισχνουμένου, πῶς οὐ πάσης ἂν εἶεν ἀσεβείας ὑπεύθυνοι, οἱ τὴν θεῖαν ἐκείνην καὶ ἀκή-ρατον πηγὴν ζηρὰν ποτε γεγενῆσθαι λέγοντες· ἵνα C καὶ ἀνθρώπων δεύτερος φαίνηται Θεός; Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ἦν ἄρα ἐν τῇ πηγῇ τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς σοφία, τουτέστιν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

Γέγραπται· « Εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, » ἀλλ' εἴ τις τὸν δι' οὗ εἰς πάντα γέγονεν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι λέ-γοι, τὸ κωλύον οὐδὲν, καὶ τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα τοῖς αὐτοῖς ὑποβάλλειν συλλογισμοῖς. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβὲς, οὐδὲ ὁ Υἱός ἐν ἔσται τῶν πάντων, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἀδύνατος οὖν. Ὅ γὰρ ὅπως τὸ εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα διαφευγῶς, οὐκ ἐν τοῖς πᾶσιν ὢν, ἀλλ' ὑπὲρ D πάντα καὶ ἐπὶ πάντων Θεός νοηθήσεται.

ΑΛΛΑ ἀπλῶ και ἀπόλυτα.

Εἰ πῶς ἔστιν ὁ Θεός καὶ Πατήρ, ἦν ἀεὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. Εἰ χαρακτήρ ἔστιν ὁ Υἱός τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φω-νὴν, λεγέτωσαν οἱ ἐπ' αὐτοῦ τὸ, Οὐκ ἦν, τολμῶντες φέρειν, πότε χαρακτῆρος χωρὶς ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς; Ὅμοῦ γὰρ τῇ ὑποστάσει καὶ ὁ ταύτης χα-ρακτήρ συνεισάγεται. Εἰ ἀλήθεια καὶ σοφία ἔστιν ὁ

ALIUD.

Fons sapientiae et vitae vocatur et est Deus. Nam per Jeremiam ita ait : « Reliquerunt me fontem aquae vivae⁴⁶. » Et rursus : « Thronus gloriae exaltatus, sanctificatio nostra, expectatio Israel, Dominus. Erubescant omnes qui reliquerunt te, recedentes a terra. Scribantur quoniam dereliquerunt fontem vitae Dominum⁴⁷. » Et per Baruch : « Fontem sapientiae dereliquistis⁴⁸. » Cum itaque ejusmodi sit et vocetur Deus, consequens est ut una cum fonte existant quae ex eo manant. Neque enim fuerit fons nisi manet. Dicendo igitur : *Erat aliquando quando non erat Filius*, qui dicit : Ego sum vita, et ego Sapientia habitavi in consillis, fatendum omnino erit siccum atque infecundum esse fontem. Si vero hoc impium est, secunda enim et fructifera semper est divina natura, nihilque in ea inane, erat utique coeternum Patri Verbum ex ipso genitum, e paterna essentia veluti fonte promanans.

28 ALIUD, ejusdem rei probatio.

Promittit Deus facturum se eos qui ipsi serviunt, velut fontem, cujus aqua nunquam deficit. Ita enim per Isaiae prophetæ vocem ait : « Et impleberis sicut anima tua desiderat, et pinguescent ossa tua : et erunt quasi hortus irriguus, et veluti fons cujus aqua non deficit⁴⁹. » Hæc cum Deus in hominibus se præstiturum promittat, quo pacto non extreme impii censendi sunt, qui divinum illum atque perennem fontem, siccum aliquando fuisse dicunt, ut et secundus quidam hominum Deus esse videatur? At vero si hoc absurdum est, erat utique in fonte aqua-vitæ et sapientia quæ inde promanat, hoc est Fil-lius.

ALIUD, per reductionem ad absurdum.

Scriptum est : « Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum⁵⁰; » si quis autem illum per quem omnia facta sunt, unum ex omnibus esse dicat; nihil oberit quominus etiam eum ex quo omnia, eodem in ordine cum omnibus colloce-mus. Si vero id manifeste impium est, neque Filius unum erit ex omnibus, per quem omnia facta sunt, æternus itaque. A quo enim in universum id alic-num, ut opus aut creatura sit, is non unus ex om-nibus, sed super omnia et in omnibus Deus esse censebitur.

ALIA simplicia et indissolubilia.

Si Deus et Pater lumen est, erat semper in ipso lumen ejus. Si Filius est character sive forma substantiæ Patris, juxta Pauli vocem⁵¹, dicant ii qui hoc, *Non erat*, de eo dicere audent, quando sub-stantia Patris absque suo character e extiterit? Sim- mul enim cum substantia etiam character ejus in-ducitur. Si veritas et sapientia est Filius, quando non

⁴⁶ Jerem. II, 13. ⁴⁷ Jerem. XVII, 12, 13. ⁴⁸ Baruch III, 12. ⁴⁹ Isa. LVIII, 11. ⁵⁰ I Cor. VIII, 6. ⁵¹ Hebr. I, 3.

fuit in Patre? Semper enim sapientia et veritas in Deo et Patre fuit.

ALIUD.

Si in Filio videtur Pater et Filius, et est indifferens imago essentialis Genitoris, juxta id quod de eo dicitur: « Qui vidit me, vidit et Patrem meum », necesse omnino est ut ei insint naturaliter omnia quæ Patri. 29 Ita enim erit perfectus character. Æternus autem est Pater, immortalis, rex, creator, omnipotens, Deus, opifex: hæc ipsa est et Filius. At quo pacto in creatura appareat æternitas? aut in eo qui aliquando non erat, perfectio, aut in opere opifex? Imagines enim perpetuo exemplarium similitudinem referunt.

Interrogatio hæreticorum veluti ad stultas mulieres, hæc est.

An habuisti, inquit, filium, priusquam pepereris? Quemadmodum autem non habuisti, ita neque Deus. Erat itaque tempus quando non erat Filius. Quid igitur ad hoc dicemus? Si ad tollendam æternitatem Filii humanæ naturæ proprietates divinæ accommodare non verentur, interrogent etiam architectos, an absque materia ædificare possint. Et si negent, fatentes id quod verum est, non posse: dicant etiam Deo ad totius universi creationem materia opus fuisse, perinde atque homini: ita ut non jam censeatur Creator, qui ea quæ in natura rerum existunt, e nihilo ad esse traduxerit, sed ex subjecto aliquo principio et materia, ut homo, et mutasse potius quam creasse judicetur. Si vero hoc absurdum esse dicunt, etiam illud detestentur, aut causam afferant, ob quam nihil amplius in generando Deo tribuant quam homini; in creando autem non item quæ hominis sunt, ei ascribant. Si autem creator est, quemadmodum Deo convenit, erit etiam generator eadem ratione.

Interrogatio Arianorum plena absurditatis, cui alia similis interrogatio opponitur, docens, non esse aliquid stulte interrogandum.

Deus, inquit, existens, existentem Filium fecit, aut non existentem?

Solutio seu potius subjectio.

Deus existens, factusne est existens, aut priusquam fieret existebat? Et, fecitne seipsum, aut ex nihilo factus est? An cum prius nihil existeret, ipse repente apparuit? Ad hæc responderi citra blasphemiam non potest: iis itaque qui ejusmodi quæstiones proponunt respondendum non 30 est, imo potius pie dicendum Patrem ab æterno existere. Cum itaque æternus sit Pater, ab æterno etiam existit Filius. Quemadmodum enim nunquam lumen splendore suo destitutum cernitur, ita neque Pater Filio, per quem Pater videtur. Erat autem semper Deus Pater; erat itaque omnino etiam is cujus est Pater.

²⁹ Joan. xiv, 9.

Υἱός, πότε οὐκ ἦν ἐν τῷ Πατρὶ; Ἀεὶ γὰρ ἀλήθεια καὶ σοφία ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐν Υἱῷ θεωρεῖται ὁ Πατήρ, καὶ εἰκὼν ἐστὶν ἀπαράλλακτος τῆς τοῦ Γεννήσαντος οὐσίας, κατὰ τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῦ: « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε καὶ τὸν Πατέρα, » προσεῖναι πάντως αὐτῷ ἀναγκαῖον κατὰ φύσιν ὅσα καὶ τῷ Πατρὶ. Ἔσται γὰρ οὕτως ἀκριβὴς ὁ χαρακτήρ. Ἄδιος δὲ ὁ Πατήρ, ἀθάνατος, βασιλεὺς, κτιστὴς, παντοκράτωρ, Θεός, ποιητὴς ταῦτα καὶ ὁ Υἱός. Ἦ πῶς ἐν τῷ γενητῷ τὸ ἀδιον φαίνεται; ἢ ἐν τῷ ποτε μὴ ὄντι τὸ τέλειον, ἢ ἐν τῷ ποιήματι ὁ ποιητὴς; Αἱ γὰρ εἰκόνες ἀεὶ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα τὴν ἐμφέρειαν ἔχουσιν.

^B Ἐρώτησις αἰρετικῶν ὡς πρὸς ἀνοήτους γυναῖκας αὕτη.

Εἰ εἶχες, φασίν, υἷον πρὶν τέχης; Ὅσπερ δὲ οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ Θεός. Οὐκοῦν ἦν ποτε δετε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. Τί οὖν πρὸς τοῦτο; Εἰ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀδιότητος τοῦ Υἱοῦ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια τῆ θεῖα φύσει περιτιθέντες οὐκ αἰχλύνονται, ἐρωτάωσαν καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων τινάς, εἰ δύνανται χωρὶς ὕλης οἰκοδομεῖν. Εἰ δὲ ἀνανεοῦσιν, ὁμολογοῦντες τὸ ἀληθές, ὡς οὐ δύνανται, λεγέτωσαν ὕλης δεδεῖσθαι καὶ Θεὸν εἰς τὴν τῶν ὄλων κατασκευὴν ὡς ἀνθρώπων. Ἰνα μὴ κέτι νοῆται Ποιητὴς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα παράγων, ἀλλ' ἐκ τινος ὑποκειμένης ἀρχῆς τε καὶ ὕλης, ὡς ἀνθρώπος, μετασκευαστὴς μᾶλλον ἢ ποιητὴς εὐρισκόμενος. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπὸν εἶναι φασί, κάκεινο φευγέτωσαν ἢ λεγέτωσαν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐπὶ μὲν τοῦ γεννᾶν οὐδὲν ἀνθρώπου πλέον ἔχειν βούλονται τὸν Θεόν, ἐπὶ δὲ τοῦ κτίζειν οὐκέτι τὰ ἀνθρώπου προσάπτουσιν αὐτῷ. Εἰ δὲ ποιητὴς ἐστὶν, ὡς πρέπει Θεῷ ἔσται καὶ γεννήτωρ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον.

Ἐρώτησις Ἀρειανῶν ἀτοπίας μεστὴ, πρὸς ἣν ἀντεπερώτησις ἀτοπωτέρα, δι' ἣν μὴ ἀκα. δεύτως ἐρωτᾷ ἐκδιδάσκουσα.

Ὁ ὢν, φασίν, Θεός ὄντα τὸν Υἱὸν ἐποίησεν, ἢ μὴ ὄντα;

Πρὸς τοῦτο λύσις ἤτοι ἀνθυποφορὰ.

Ὁ ὢν Θεός, ὢν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γένηται ἐστὶν ὢν. Καὶ, ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐθενός ἐστι; Καὶ μὴθενός ὄντος πρότερον, ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη; Ἐν τούτοις πᾶσα ἀπόκρισις τὸ δύσφημον ἔχει· χρὴ τοίνυν τοῖς οὕτως ἐρωτῶσι μὴ ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὴν προταθεῖσαν πεῦσιν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐσεβῶς λέγωμεν ὡς ἐστὶν ἀδιος ὁ Πατήρ. ὄντος οὖν ἀδίου τοῦ Πατρὸς, ὢν ἐστὶν ἀδιος καὶ ὁ Υἱός. Ὡς γὰρ οὐκ ἂν ποτε φῶς ὄφθειν τοῦ ἰδίου ἀπαυγάσματος ἔρημον, οὕτως οὐκ ἂν εἴη Πατήρ μὴ ὄντος Υἱοῦ, δι' οὗ καὶ Πατήρ φαίνεται. Ἦν δὲ ἀεὶ Πατήρ ὁ Θεός, ἦν ἀρα πάντως οὐ καὶ ἔστι Πατήρ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ, καθάπερ λέγειν τοιμῶσιν Ἀρειανοί, ὄργανον ἄνθρωπος ὡς Πατήρ τὸν Υἱὸν κατασκευάσσει, χρησιμεύσαι δυνάμενον εἰς τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν, διὰ τε ταύτην τὴν αἰτίαν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὸν εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, λεγέτωσαν ἡμῖν εἰ ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντος ἔχρησε; Τί οὖν ἄρα ἔσται μείζον; τὸ ἐν χρεῖα τινὸς καθεστηκὸς, ἢ τὸ τὴν χρεῖαν ἀναπληρῶσαι δυνάμενον; Ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι τὸ ἐνδεὲς ἐν ἐκάστῳ δι' ἀμφοτέρων πληροῦται, καὶ ἐκάτερον ἀτελές ἐστὶ καθ' ἑαυτό. Εἰ δὲ ἐν χρεῖα γέγονεν ὁ ἀίδιος Πατήρ τοῦ μικρόν ὕστερον ἐπιγεγονότος Υἱοῦ, κατ' ἐκείνους, πλήρωμα τῆς ἀιδιότητος τοῦ Πατρὸς ἢ γεννητὴ τοῦ Υἱοῦ γέγονε φύσις· καὶ λοιπὸν ἐμίχθη τὰ ἄμικτα. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν ἢ φρονεῖν ἀσεβές, οὐκ ἐπιγέγονεν ἄρα τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησεν, οὐδὲ ὡς ὄργανον κατασκευάσθη πρὸς τοῦτο· ἀλλ' ἦν αὐτῷ συναΐδιος, δύναμις αὐτοῦ καὶ σοφία ὑπάρχων.

Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας· Εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν τέχης; καὶ λέγοντας· Οὐτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εἶχε Υἱὸν πρὶν γεννήσῃ.

Οἱ γυναῖκας ἐρωτῶντας· Εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν τέχης; ἀπὸ τε τῆς καθ' ἡμῶν συνθηλας τὰ θεϊότερα δοκιμάζοντες, ἐρωτάτωσαν ὁμοίως πατέρας ἢ μητέρας· Ἄν τέχης υἱὸν, ὁμοίος ἄρα σοὶ κατὰ φύσιν γενήσεται; ἢ τῆς αὐτῆς σοὶ καὶ αὐτὸς οὐσίας μεθέξει; ἢ ἑτεροούσιος ἔσται καὶ ἀπεξενωμένος; Μανθάνοντες δὲ τὸ ἀληθές, οὕτω φρονεῖτωσαν καὶ περὶ Θεοῦ. Καὶ μὴ τὸν χρόνον μὲν εἰς τὴν ἑαυτῶν δυσσέβειαν ὡς χρησίμους ἀρπαζέτωσαν· τὸ δὲ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν διαδοχῆς γνήσιον παροράτωσαν. Καὶ πάλιν ὅταν μάθωσι παρὰ τῶν ἐρωτωμένων γονέων, ὅτι δὴ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενα τέκνα πάντως ἔσται τοῖς τοκεῦσι παραπλήσια, καὶ κατ' οὐδὲν αὐτῶν διαλλάττοντα, κατὰ γε τὸν τῆς οὐσίας λόγον, διακείσθωσαν οὕτω καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καὶ λοιπὸν ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν γεγενῆσθαι τοῦ Πατρὸς, περὶ μόνου τοῦ χρόνου ζητεῖτωσαν, καὶ λεγέτωσαν ἡμῖν τί τὸ κωλύον ἀεὶ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν, εἰ μὴ τις αὐτὸν ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἀνάγκαις καὶ τοῖς τῆς φύσεως ἡμῶν ὄροις ὑποκείσθαι λέγοι· ὅπερ ἐστὶν ἀσεβέστατον. Περὶ τοῦ χρόνου τοίνυν σκεπτόμενοι, μὴ τὰ ἀνθρώπων ἴδια πολυπραγμονεῖτωσαν· πολλὴ γὰρ ταῦτα τῆς θείας ἀπῆκισται φύσεως. Ἄλλ' ἐρωτάτωσαν, εἰ βούλονται, τὸν ἥλιον, εἰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον φῶς ἦν ἀεὶ σὺν αὐτῷ. Μανθανέτωσαν καὶ παρὰ τοῦ πυρὸς, εἰ προσῆν αὐτῷ τὸ θερμαίνειν ἀεὶ. Εἰ δὲ ἐπὶ τούτων σύνδρομά τε καὶ ἀεὶ συνόντα τὰ ἐξ αὐτῶν φαίνεται, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀϊδίου Θεοῦ; Εἰ τοίνυν κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἀναγκάζον οὐδὲν ἐν χρόνῳ τίχτειν τὸν Θεόν, ἦν ἄρα τῷ Πατρὶ συναΐδιος ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν Λόγος, δι' οὗ τοῖς μὴ οὔσι γέγονεν ἢ εἰς τὸ εἶναι πάροδος.

ΑΛΛΟ.

Εἰδέναι χρὴ ταὺς νοεῖν ἐθέλοντας καλῶς, ὅτι οὔτε μεριστῶς ἢ ρευστῶς ἐγέννησε Θεὸς, ἵνα τι καὶ πάθος παρὰ αὐτὸν γενέσθαι νομίσωμεν· τὸ μὲν γὰρ τέμνε-

ALIUD.

Si, quemadmodum Ariani dicere non verentur, Pater sibi Filium tanquam instrumentum confecit, quo ad totius universi creationem uteretur, eamque ob causam eum e nihilo ad esse traduxit, dicant mihi, an is qui exsistebat, eo qui non exsistebat, indiguerit? Quodnam igitur est majus, id quod altero eget, aut id quod alterius egestatem supplet? Atqui manifestum est defectum qui in singulis est per utrumque suppleri, et utrumque in se imperfectum inveniri. Si vero æternus Pater indiguit Filio, qui paulo post, ut ipsi opinantur, factus est; genita ergo Filii natura Patris æternitatem supplevit; atque ita mista fuerint, quæ nulla ratione misceri possunt. Si vero hoc et dictu et cogitatu impium est, non est ergo posterior Patre Filius, per quem ille omnia fecit, neque veluti instrumentum ad hoc factus est: sed erat ei cœternus, potentia ejus ac sapientia exsistens.

Adversus interrogantes: An habuisti filium antequam gigneres? et dicentes: Ita neque Deus habuit Filium, priusquam eum gigneret.

Qui mulieres interrogant: Habuistine filium antequam pareres? humano more divinas res æstimantes, interrogent etiam patres ac matres: Si tibi natus sit filius, eritne is tibi similis secundum naturam, vel ejusdemne tecum substantiæ particeps erit? an potius alterius substantiæ alienæ a tua? Veritate itaque agnita, ita etiam de Deo sentiant. Neque tempus quidem ad suam impietatem tanquam utile abripiant: naturalis vero proprietatis continuationem despiciant. Et rursus, cum ex parentibus interrogatis didicerint, filios qui ex ipsis nascituri sunt, similes omnino parentibus fore, nulloque modo, quantum ad substantiæ rationem attinet, diversos ab ipsis fore, ita etiam de Dei Verbo sentiant. Ac deinceps **31** fatentes Filium ex essentiâ Patris genitum esse, de tempore solum quærant, et dicant quid prohibeat, quo minus Pater sit semper Deus, nisi quis eum humanæ conditionis et naturæ legibus subjectum esse dicat: quod impium summopere est. Tempus itaque considerantes, ne ea quæ hominibus propria sunt, inquirent: longissime enim hæc a divina natura sunt remota. Sed rogent, si velint, solem, an lumen quod ex se gignit, semper secum fuerit. Cognoscant etiam ex igne, an semper ei calor adfuerit. Si vero in his semper concomitantur atque iusunt quæ ex ipsis gignantur, quanto magis in æterno Deo? Ergo si naturaliter est ex Patre Filius, nullaque necessitas sit ut Deus in tempore gignat: erat itaque cœternum Patri Verbum ex ipso procedens, per quem ea quæ non erant ad esse traducta sunt.

ALIUD.

Scire oportet eos qui recte sentire velint, Deum non per separationem, aut fluxionem genuisse, ita ut passionem aliquam ei accidisse censeamus:

secari enim ac fluere corporeæ naturæ proprium est; incorporeæ autem divinæque essentialis non passio, non sectio, vel tale aliquid accidit. Non erit itaque Filius veluti pars quædam Patris, sed ex ipso et in ipso. Ac per Filii quidem appellationem ex ipso: per sapientiæ vero et Verbi appellationem, in ipso esse significatur. Erit itaque genitori coæternus. Neque enim quisquam sanæ mentis dixerit Patrem inquam absque Verbo et Sapientia existisse.

ALIUD.

Si mens humana citra ullam divisionem verbum quod profert ex seipsa, gignit, neque quidquam ipsa ex illa verbi prolatione patitur: sed verbum quidem in mente, mens in verbo cernitur, et alterum ab altero depingitur: et nemo sani iudicii dixerit mentem unquam absque verbo fuisse: neque mens unquam fuerit quæ verbum non habeat; verbum autem dicimus non in universum quod lingua profertur, verum etiam id quod mente intellectualiter agitur; ita etiam nemo dixerit, non esse omnino in Deo proprium ipsius Verbum, quod ex integro Patre imaginem refert, et in Patre ob essentialis incommutabilitatem animo cernitur.

32 ALIUD.

Si recte sentire velimus, necesse est ut dicamus, non accessisse hoc postea Patri ut sit Pater, sed semper id fuisse: alioqui mutabilis naturæ esse videbitur, quippe qui postmodo factus fuerit id quod non erat, juxta hæreticorum furorem. Nam si bonum quoddam videtur, ipsum esse Patrem, hoc vero non semper fuit, erat igitur tempus quando bonum non erat in Deo. Quod quidem cum impium dictu sit, erat igitur semper Pater, Filio manifeste una existente: neque enim esset Pater, non existente Filio. Si vero quis objiciat, dicens: Ergo, siquidem secundum naturam est etiam creator Deus, fuerunt etiam semper creaturæ: atque hoc quidem dicere nos necesse est, ne postmodo accessisse Deo videatur, creatorem esse, neve mutatio aliqua circa divinam naturam facta esse censeatur: hoc enim diximus de Filio. Aut alio etiam modo. Quandoquidem bonum est creare et facere, fuerunt semper creaturæ, ne id quod bonum est, videatur aliquando in Deo non fuisse. Huic objectioni ita occurrendum est: Filius et opus immenso inter se intervallo dissident, neque quidquam æquale iis intercedit: Filius enim ex substantia Patris progressus, statim eum genitorem esse ostendit. Sit autem veluti de hominibus sermo; opus vero extra essentialiam est, omnino tunc opificem ostendens eum qui id fecit, quando fit: erat enim in ipso ars faciendi, quam omnino prius exstitisse oportet iis quæ per ipsam fiunt: prius enim aliquis erit artifex, deinde opifex. Cum igitur tantum discriminis interpositum sit, cumque Filius una cum Patris appellatione simul etiam intelligatur, simulque comprehendatur; simul enim ac Pater est, statim et Fi-

Ασθαι και βειν της σωματικης αν ελη φυσικως Ιδιον· επι δε της ασωματου και θειας ουσιας, ου παθος, ου μερισμδς των τοιουτων ουδεν συμβησεται. Ουκ εσται τοινυν ωσπερ τι μέρος του Πατρδς ο Υιδς, αλλ' εξ αυτου, και εν αυτω. Ατα μεν του καλεισθαι Υιδς το εξ αυτου, δια δε του καλεισθαι σοφια και Λογος, τη εν αυτω γνωριζων. Ουκουν εσται τω τεκοντι συναιδιος. Ου γαρ αν τις ειποι των ευ φρονειν ειωθδτων Αλογον τε και Ασοφον γεγενησθαι ποτε τον Πατέρα.

ΑΛΛΟ.

Ει ο ανθρώπινος νοῦς ἀμερίστως ἐξ ἑαυτοῦ τὸν προφορικὸν ἀπογεννᾷ λόγον, καὶ πάθος οὐδὲν περὶ αὐτὸν ἐκ τούτου γίνεται, ἀλλ' ἔστιν ἰδεῖν ἅν μὲν τῷ νῷ τὸν λόγον, ἐν δὲ τῷ λόγῳ τὸν νοῦν, καὶ ἑκάτερον αὐτῶν ἑκατέρῳ ζωγραφούμενον, καὶ οὐκ ἂν τις εἴποι σωφρονῶν ἄλογόν ποτε γεγενῆσθαι τὸν νοῦν· οὐκέτι γὰρ ἔσται νοῦς λόγον οὐκ ἔχων, λόγον δὲ φάμεν οὐ πάντως τὸν διὰ γλώττης ἀποκτυπούμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν τῷ νῷ νοηματικῶς κινούμενον· οὕτως οὐκ ἂν τις εἴποι μὴ εἶναι πάντως ἐν Θεῷ τὸν ἴδιον αὐτοῦ Λόγον, ὅλην ἐξ ὅλου τοῦ Πατρδς ἔχοντα τὴν εἰκόνα, καὶ ἐν Πατρὶ θεωρούμενον διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ βουλοίμεθα δοξάζειν ὀρθῶς, ἀνάγκη λέγειν ὡς οὐκ ἐπιτέγονε τῷ Θεῷ τὸ εἶναι Πατέρα, ἀλλ' ἦν ἀεὶ τοῦτο· ἢ γὰρ ἂν καὶ τρεπτῆς ὢν φαίνοιτο φύσεως ἕτερον γεγῶσ, ὅπερ οὐκ ἦν, κατὰ τὴν τῶν αἰρετικῶν μανίαν. Εἰ γὰρ καλὸν τι φαίνεται τὸ εἶναι αὐτὸν Πατέρα, τοῦτο δὲ ἦν οὐκ ἀεὶ, ἦν ἄρα χρόνος ὅτε τὸ καλὸν οὐκ ἦν ἐν Θεῷ. Εἰ δὲ τοῦτο δύσφημον, ἦν ἄρα ἀεὶ Πατὴρ, Υἱοῦ δηλονότι συνυπάρχοντος· οὐ γὰρ ἂν εἴη Πατὴρ οὐκ ὄντος Υἱοῦ. Εἰ δὲ τις ἀνθυποφέρει λέγων· Ἄρ' οὖν ἐπειδὴ κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ ποιητῆς ὁ Θεός, ἦν ἀεὶ τὰ ποιήματα· καὶ τοῦτο λέγειν ἡμᾶς ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ ἕτερον ἐπιγεγονός τῷ Θεῷ φαίνηται τὸ εἶναι ποιητὴν, καὶ δόξειε τις τροπὴ περὶ τὴν θείαν γίνεσθαι φύσιν· τοῦτο γὰρ ἐλέγομεν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἡ καὶ καὶ ἕτερον τρόπον· ἐπειδὴ καλὸν τὸ κτίζειν καὶ ποιεῖν, ἦν ἀεὶ τὰ ποιήματα, ἵνα μὴ φαίνεται ποτε μὴ ὄν ἐν Θεῷ τὸ καλόν. Πρὸς ταῦτα χρὴ τοῦτον ὑπανεῖσαι τὸν τρόπον· Υἱὸς καὶ ποίημα, πολὺ τῆς πρὸς ἄλληλα κοινωρίας ἀπέχισται, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς τὸ ἴσον· ὁ μὲν γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας προελθὼν, Πατέρα εὐθύς ἐδειξε τὸν γεννήσαντα. Ἔστω δὲ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων ὁ λόγος· τὸ δὲ ἐξῴθεν τῆς οὐσίας ἐστὶν, τότε πάντως ποιητὴν ἀποφαίνον τὸν ἐργαζόμενον, ὅτε καὶ γίνεται· ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ ποιεῖν ἡ ἄχνη, ἦν καὶ προσεῖναι πάντως ἀνάγκη τῶν δι' αὐτῆς· πρότερον γὰρ τις ἔσται τεχνίτης, εἴθ' οὕτω δημιουργός. Τοσαύτης τοίνυν μεταξὺ κειμένης διαφορᾶς, καὶ τοῦ μὲν Υἱοῦ ἅμα τῇ τοῦ Πατρδς προσηγορίᾳ συνεπινοουμένου, καὶ συνεισβαίνοντος· ἅμα τε γὰρ Πατὴρ, εὐθύς καὶ ὁ Υἱός, ἅμα τε Υἱός, εὐθύς καὶ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἂν νοηθεῖ χωρὶς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον. Τοῦ δὲ ποιήματος καὶ μετὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ποιητοῦ δυναμένου φαίνεσθαι (οὐ γὰρ ἐκ τῆς φύσεως

ἐστὶ τοῦ ποιούντος, ἀλλὰ τέχνης εὐρημα· ἡ δὲ τέχνη φύσις οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν τῶν τῇ φύσει προσόντων), πῶς τινες ἐπὶ Θεοῦ ὡς ταυτὸν εἰσφέρουσι ποιήματα καὶ γέννημα, Πατέρα δύνασθαι καλεῖν λέγοντες αὐτὸν, καὶ οὐκ ὄντος Υἱοῦ; Ἐπειδὴ καὶ δημιουργὸς ὑπῆρχε πρὸ τῶν δημιουργημάτων. Ὁμοίον γὰρ ἔστιν ὡς εἴ τις καὶ τὸν ναυπηγικὴν ἔχοντα τέχνην, Πατέρα καλοῖ καὶ μὴ ὄντος Υἱοῦ· ἐπεὶ καὶ ναυπηγός ἐστιν ὅσον εἰς τὴν τέχνην, καὶ τὴν τοῦ δύνασθαι ποιεῖν ἐπιτηδειότητα ἔχει, καὶ εἰ μὴ πω τὸ σκάφος κατασκευάσεν. Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος ναυπηγός μὲν ἔσται, καὶ πρὸ τοῦ σκάφους διὰ τὴν τέχνην. Πατὴρ δὲ οὐκέτι μὴ πω γεγονότος τοῦ δι' ὃν ἔσται πατὴρ. Καὶ τὰ μὲν ποιήματα καὶ μὴ γεγονότα οὐκ ἀναιρεῖ τὸ δύνασθαι τίνα εἶναι ποιητὴν· ὁ δὲ υἱὸς οὐπω γενόμενος, ἀναιρήσει πάντως τὸ εἶναι πατέρα τίνα. Ὡστε οὐκ ἂν ἴσον εἴη ποιήματα καὶ Υἱός· καὶ ποιητὴς μὲν ἔστιν, ὅσον εἰς τὴν οἰκίαν φύσιν, καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ὁ Θεός, Πατὴρ δὲ οὐδαμῶς οὐκ ὄντος Υἱοῦ.

impediunt quominus quispiam opifex esse possit: filius vero nondum natus plane impedit ut quis sit pater. Non est ergo idem, opus et Filius: atqui opifex quidem est, quantum ad propriam suam naturam, etiam ante opera facta, Deus; Pater autem nequaquam, non existente Filio.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Ἵτι οὐκ προϋπάρχει τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, καθ' ἀγέννητος ἦ, ἀλλ' ἦν αὐτῷ συναϊδιος γεννητός ὁ Υἱός.

Ἀρτιθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐρουλοῦ

Εἰ ἔστιν ἀνάγκη καὶ ἀγενήτως αἰεὶ ὁ Πατὴρ, ὥστε οὖν καὶ ἔστιν, ἐγεννήθη δὲ ὁ Υἱός, πῶς οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὸ γεννηθὲν ἀρχῇ περιγράφεσθαι;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος ἀνύπαρκτον εἶναι πάντως πρὸ τῆς γενήσεως τὸ γεννηθὲν, ἢ καὶ ἀρχῇ περιγράφεσθαι, καθ' ὃ γεννῶν ἀγέννητος ἦν. Οὐ γὰρ περὶ τινος τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος ἦμῖν, ὡ οὗτος, ἵνα δὴ καὶ ἐν χρόνῳ τὸ γεννῶμενον φαίνοιο, καὶ καθάπερ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βαδίζον, ἀρχῇ περιγράφοιο· ἀλλὰ περὶ τῆς θείας τε καὶ ἀπερινοήτου φύσεως, ἀρρήτως πάντα ποιούσης καὶ θεοπεπῶς. Οὐκοῦν ὑπερβήσεται τὴν καθ' ἡμᾶς γνώσιν καὶ ὁ τῆς θείας γεννήσεως τρόπος, καὶ οὐ τοῖς ἀνθρωπίνους θεσμοῖς ὑπόκειται· ἀλλ' ὅσον τῆς ἐν ἡμῖν σμικροπρεπειας ἡ θεία φύσις ἀπύκισται, τοσοῦτον ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὴν ὑπερέχει τὰ ἡμέτερα. Παυέσθωσαν τοίνυν ἀνάγκη καὶ ἀρχῇ περιγράφοντες τὸν ἀνάγκης κρείττονα, καὶ ἀρχὴν μὲν τὴν ἐν χρόνῳ παραιτούμενον· λέγοντα δὲ πρὸς Μωσέα τὸν σοφώτατον· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Τῷ δὲ αἰεὶ ὄντι (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ὢν), ποῖαν τις δοίη τὴν τοῦ εἶναι κατὰ χρόνον ἀρχήν; Ἄλλως τε οὐ πάντως ὅπερ ἂν τοῖς τοῦ γεννήσαντος ἰδιώμασιν ἐναντίον εἶναι δοκῇ, τοῦτο τῷ γεννηθέντι φαίνεται προσόν. Ὡς γοῦν ἔστιν ὁ Θεός· τὸ δὲ ἀντιπίπτον τοῦτ' καὶ ἀντικείμενον οὐ Θεός. Ἄλλ' ἔστι Θεός καὶ ὁ Υἱός, καίτοι τοῦ Πατρὸς ὄντος Θεοῦ, βασιλέως τε ὄντος ὁμοίως τοῦ Πατρὸς, βασιλεὺς ἔστι καὶ ὁ Υἱός.

²² Exod. iii, 14.

lius, simul ac Filius, statim et Pater, neque alterum absque altero intelligi potest. Opus autem etiam post existentiam opificis possit videri (neque enim est ex natura opificis, sed artis inventum: ars autem non est natura, sed unum aliquid eorum quæ naturæ insunt); quoniam pacto nonnulli in Deo tanquam idem statutum factum et genitum, dicentes posse eum vocari Patrem, etiam non existentē Filio? Siquidem et opifex existit ante opificia. Perinde enim est ac si quis eum qui arte fabricandi naves præditus sit, patrem vocare voluerit etiam non existente filio, quoniam et fabricator navium est quantum attinet ad artem, et facultatem habilitatemque ad fabricandum habet, etiamsi nondum navim construxerit. Cæterum ejusmodi aliquis fabricator quidem navis erit, etiam ante factam navim, ob artem qua præditus est. Pater vero nulla ratione, cum nondum factum sit id per quod futurus est pater.

Atqui opera quidem, etiamsi nondum facta sint, non impediunt quominus quispiam opifex esse possit: filius vero nondum natus plane impedit ut quis sit pater. Non est ergo idem, opus et Filius: atqui opifex quidem est, quantum ad propriam suam naturam, etiam ante opera facta, Deus; Pater autem nequaquam, non existente Filio.

ASSERTIO V.

Quod Pater non existit ante Filium, tametsi ingentus sit, sed erat ei cœternus Filius genitus.

Objectio tanquam ex dictis Eunomii.

Si absque principio atque ortu semper est Pater, ut revera est, Filius autem genitus est, quo pacto non omnino necesse fuerit, ut id quod genitum est, principio circumscribatur?

Solutio objectionis.

Nulla plane ratio coget ut id quod genitum est ante generationem non exstiterit, aut ut principio circumscribatur, tametsi genitor ingentus sit. Neque enim, o bone, de quoquam nostrum sermo est, ut nimirum id quod genitum est, in tempore esse dicatur, et quasi a non esse ad esse traductum principio circumscribatur; sed de divina et incomprehensibili natura, quæ ineffabiliter eoque modo qui Deo convenit omnia facit. Superat itaque humanum intellectum divinæ generationis modus, neque humanis legibus subjacet: sed quanto divina natura nostra tenuitate est excellentior, tanto etiam ejus actiones nostras superant. Desinant itaque necessitate et principio circumscribere eum qui omni necessitate est superior, et principium in tempore consistens non cognoscit; quin potius ad sapientissimum Mosen dicit: Ego sumens²³. Ei vero qui semper existit (hoc enim significat ens), quodnam existendi in tempore principium quispiam tribuet? Aliter non in universum id quod genitoris proprietatibus contrarium esse censetur, hoc genito tribuetur. Deus itaque est Pater; repugnans vero huic atque oppositum, non Deus. Atqui Deus est etiam Filius, tametsi et Pater sit Deus; et similiter cum rex sit Pater, rex etiam

est Filius. Eademque ratio est de immortalibus, et invisibilibus, et incorporeis, aliisque ejusmodi quæ divinæ naturæ insunt. Si ergo non in universum opposita eorum quæ tribuuntur Patri, insunt Filio, nihil lædet Filii essentiam generatio, etiamsi Pater ingenuus existat. Erit autem ei coæternus non prorsus habens in se contraria naturalium proprietatum ipsius, sicut demonstratum est.

Alia demonstratio: Quod quæ inter se opposita quodammodo nominis ratione videntur, sæpenumero nonnulla habent communia in naturalibus.

Non in universum quæcumque prima voce sive vocis significatione contraria inter se sunt, nullam eorum quæ substantiis insunt convenientiam inter se habent. Siquidem animal oppositum est non animali: sed incrementum suscipit animal et non animal, quemadmodum equus et planta. Si vero his quamvis similem differentiam non habentibus communitio quædam circa rem aliquam intercedit, quænam ratio cogit ut nihil commune habeat Pater ac Deus cum Filio et Deo, ideo quod ille quidem sit ingenuus, hic vero genitus, et nominibus quodammodo differre videantur? Neque enim quia hoc modo se habet Filius, Pater non item, substantiæ ejus proprietatem tollit. Generatio siquidem tantum quomodo sit significat; neque quidquam ejus qui semper in Patre existit, æternitatem lædit.

ALIUD

Ex opposito, ostendens quod expers principii temporalis sit Filius.

Si quidquid ex genito et mortali genitum fuerit, id omnino genitori simile sit oportet, genitum scilicet et mortale: necesse etiam est e contrario, ut quidquid ex ingenito atque immortalibus genitum fuerit, hoc ingenitum sit atque immortale. Eiusdem itaque erit naturæ Filius atque is qui eum genuit. Atqui Pater factus non est: neque Filius ergo factus 35 est: qui vero factus non est, quale habet existendi principium? Coæternus igitur fuit Patri.

ALIUD, ad rei explicationem pertinens.

Qui existimant Deum ab aliquo principio generare cœpisse, vehementer in suas ipsorum animas impii sunt, nihil ei amplius quam nobis tribuentes: homo enim cum existendi initium habeat, gignendi etiam initium habuerit necesse est, et quod ex se genitum est habet; Deus vero, cum sit ingenitus, non generat in tempore, neque ex se genitum in tempore habet: sed quemadmodum ipse principii atque ortus expers est, ita et Verbum quod ex ipsius substantia processit, principio, tempore atque ortu carebit, perinde atque is qui id genuit.

Interrogatio tanquam ex scriptis Eunonii.

Dicant nobis, inquit, qui Filium Patri coæternum esse censent, an desiderio generare Pater? Enimvero desit: Ergo illa cessatio Patris a generando est principium existentie Filii.

Solutio.

Si essentia Dei omne tempus et principium atque

A 'Ο δὲ αὐτὸς αἰσθεται λόγος ἐπὶ τε τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀσώματου, καὶ ὅσα τοιαῦτα πρόσσει τῇ θεῖα φύσει. Εἰ τοίνυν οὐ πάντως τὰ ἀντικείμενα τοῖς προσεῖναι λεγομένοις τῷ Πατρὶ, πρόσσει τῷ Υἱῷ, οὐδὲν ἀδικήσει τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν ἢ γέννησις, κὰν ἀγέννητος ὁ Πατὴρ τυγχάνῃ. Ἔσται δὲ αὐτῷ συναΐδιος οὐ πάντως ἔχων τὰ ἐναντία τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων αὐτοῦ, καθὰ δέδεικται.

Ἀπόδειξις ἐφεξῆς, ὅτι τὰ ἀντικείμενά πως πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ὀνομασίαν, κοινὰ πολλὰκις ἔχει τινὰ τῶν φυσικῶν.

Οὐ πάντως ὅσα κατὰ τὴν πρόχειρον φωνὴν ἦτοι τὸ ἐν λέξει σημαίνον ἐναντίας ἔχει πρὸς ἄλληλα, ταῦτα καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ὅσα ταῖς οὐσίαις πρόσσειν ἀλλήλοις ἐπικοινωνοῦντα φαίνεται. Καὶ γοῦν τὸ ζῶον ἀντίκειται τῷ μὴ ζῶον· ἀλλ' αὐτὴν ἐπιδέχεται τὸ τε ζῶον καὶ τὸ μὴ ζῶον, οἷον ὁ ἵππος καὶ τὸ φυτόν. Εἰ δὲ τούτοις καίτοι τὴν διαφορὰν ὁμοίαν οὐκ ἔχουσι κοινωνία τις περὶ τι πρᾶγμα γέγονε, τίς ἀναγκάσει λόγος Θεῷ καὶ Πατρὶ μηδένα κοινότητος εἶναι τόπον πρὸς Υἱὸν καὶ Θεόν, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἔστιν ἀγέννητος, ὁ δὲ γεννητῶς, καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἀντιδιαστέλλεσθαι πως δοκεῖ; Οὐδὲ γὰρ τὸ εἶναι τοιῶσδε τὸν Υἱὸν, εἰ καὶ ὁ Πατὴρ μὴ οὕτως ἔχει, τὸ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γνήσιον ἀναίρει. Σημαίνει δὲ μόνον ἢ γέννησις τὸ πῶς ἔστιν, οὐδὲν εἰς ἀιδίτητα βλάπτουσα τὸν αἰὶ ὄντα ἐν τῷ Πατρὶ.

ἌΛΛΟ.

Ἐκ τοῦ ἀντικείμενου δεικνύον ὅτι ἀναρχος ἐν χρόνῳ ὁ Υἱός.

C Εἰ πᾶν ὅπερ ἂν ἐκ θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ γεννηθῆι, τοῦτο πάντως ἔσται τῷ φύσαντι προσεικὸς, γεννητὸν δηλαδὴ καὶ φθαρτὸν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸ ἐναντίον, ὅπερ ἂν ἐξ ἀγέννητου καὶ ἀφθάρτου γεγέννηται, τοῦτε πάντως ἀφθαρτον εἶναι καὶ ἀγέννητον. Ἔξει τοιγαροῦν οὕτω φύσεως ὁ Υἱὸς ὅπως ἂν ἔχοι καὶ ὁ γεννησας αὐτόν. Οὐ γέγονεν δὲ ὁ Πατὴρ· οὐ γέγονεν ἄρα οὐδὲ ὁ Υἱός, ὁ δὲ μὴ γεγονὸς, ποῖαν ἔχει τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν; Ἦν οὖν ἄρα τῷ Πατρὶ συναΐδιος,

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Οἱ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἀρχεσθαι τοῦ γεννᾶν οἰόμενοι τὸν Θεόν, λίαν ἀσεβοῦσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, οὐδὲν αὐτῷ διδόντες πλέον ἡμῶν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐπειδὴ τοῦ εἶναι ἤρξατο, ἀναγκάως καὶ τοῦ τίκτειν ἀρχεται, καὶ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ γεννητὸν ἔχει· ὁ δὲ Θεός, ἀγέννητος ὢν, οὐκ ἐν χρόνῳ γεννᾷ, οὐδὲ γεννητὸν ἔχει τὸν ἐξ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὡσπερ αὐτὸς ἀναρχός ἐστι καὶ ἀγέννητος, οὕτω καὶ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθὼν Λόγος, ἀναρχος, ἀχρονος ἔσται καὶ ἀγέννητος ὡσπερ ὁ ἀποκύσας αὐτόν.

Ἐρώτησις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Λεγέτωσαν ἡμῖν, φασίν, οἱ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν συναΐδιον εἶναι φάσκοντες, ἐπαύσατο τοῦ γεννᾶν ὁ Πατὴρ; Ἐπαύσατο δὲ. Ἀρχὴν οὖν ἔχει τοῦ εἶναι ὁ Υἱός, τὴν ἐν τῷ γεννᾶν κατάπαυσιν τοῦ Πατρὸς.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ παντὸς ἀνωτέρῳ χρόνου καὶ ἀρχῆς ἢ διαστή-

ματος ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀνωτέρα τούτων ἔσται καὶ ἡ γέννησις, καὶ οὐ πάντως ἀποστερήσει τὴν θεῖαν φύσιν τοῦ δύνασθαι γενῆν, τὸ μὴ ἐν χρόνῳ τοῦτο ποιεῖν. Ἐτερος γὰρ παρὰ τὸν ἀνθρώπινον ὁ τρόπος τῆς θείας γεννήσεως. Ὁμοῦ γὰρ τῷ εἶναι τὸν Θεὸν καὶ τὸ γενῆν αὐτῷ συνεπινοεῖται, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ γεννητῶς ὁ Υἱός, οὐ προτρέχουσαν ἔχων τὴν γέννησιν τῆς ὑπάρξεως, ἀλλ' ἅμα καὶ ὧν ἀεὶ γεννητῶς.

ΑΛΛΟ.

Ὁ τολμήσας εἰπεῖν· Κατέπαυσεν ἄρα τοῦ γενῆν ὁ Πατήρ, ἀφύκτω δυσσημίας ἐγκλήματι περιπεσεῖται δικαίως. Τρεῖς γὰρ ἀλλοιώσεις εἰσφέρει περὶ τὴν θεῖαν φύσιν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τῇ διαστηματικῇ γεννήσει τρεῖς δοῦναι χρόνους. Ἐνα μὲν, τὸν πρὸ τῆς γεννήσεως· δεύτερον δὲ, τὸν ἐν αὐτῷ τῷ γενῆν· τρίτον δὲ, τὸν μετὰ τὴν γέννησιν. Εἰ δὲ ἐν τούτοις γέγονε Θεὸς ἀρχόμενος τοῦ γενῆν, καὶ γεννήσας, καὶ καταπαύσας, πῶς οὐκ ἠλλοιώθη; πῶς δὲ αὐτὸς ἔσται τῶν αἰώνων ποιητής; ἢ πῶς ἀληθεύσει λέγων ὁ Παῦλος περὶ Χριστοῦ, ὅτι « Δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, » καιροῦ μεσολαβοῦντος καὶ ἀνωτέρω καιμένου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν χριστομάχων μαρίαν;

ΑΛΛΟ.

Ἐν χρόνῳ μὲν οὐ τίκτει Θεός, ὁ χρόνων ἀνωτέρω καιμένην ἔχων τὴν φύσιν· οὐδὲ ἀνάγκαις ὑποκαίεται τισιν, ὁ πάντα ὑπεραναθεδήκως. Οὐ πάντως δὲ τὸ τίκτειν πεφωκός, ἐκ τοῦ μὴ τίκτειν εἰς τοῦτο πρόεισιν, οὐδὲ ἐπειδὴ τίκτειν οἶδε, πάντως καὶ καταπαύει. Καὶ γοῦν γενῆ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πῦρ τὴν τε κατὰ φύσιν αὐτῷ προσοῦσαν θερμότητα καὶ τὸν φωτισμόν· οὔτε δὲ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι θερμὸν εἰς τοῦτο προσῆλθεν, οὔτε πεπαύσεται γενῶν τὸ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσόν· ἀλλ' ἅμα γέγονε πῦρ, καὶ ἦν αὐτῷ τὰ αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν πεποιημένων παρὰ Θεοῦ τοιοῦτος φαίνεται γεννήσεως τρόπος, πῶς οὐκ ἀσεθὲς μὴ τὰ μείζω παραχωρεῖν αὐτῷ, καὶ μὴ φθάνη πρὸς κατάληψιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ φύσεως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς;

ΑΛΛΟ.

Τὸ γενητὸν πρὸς τὸ ἀγένητον, καὶ τὸ ποιηθὲν πρὸς τὸ μὴ πεποιημένον πολλὴν ἔχει τὴν διάστασιν· ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις τὰ τοιαῦτα φαίνεται. Εἰ τοίνυν πᾶν ὅπερ ἂν ἐκ γενητοῦ γένηται, ἀκολουθεῖ πάντως τῇ οἰκείᾳ φύσει, καὶ ἔστι· γενητὸν διὰ τὸ ἐκ τοιοῦτου τὴν ὑπαρξιν ἔχειν, ἀναγκαίως ἔσται καὶ τὸ ἐναντίον, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν ἐξ ἀγενήτου γεννηθῇ, τοῦτό ἐστιν ἀγένητον. Ἐγενήθη δὲ ὁ Υἱός ἐξ ἀγενήτου Πατρός· ἀγένητος ἄρα καὶ αὐτός καὶ τῷ τεκόντι συναΐδιος, σόζων ἐν ἑαυτῷ τῆς πατρῴας φύσεως τὸ ἀξίωμα.

Ἀρτιθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρητικῶν.

Καὶ τὰ τοῦτα φαμεν καὶ αὐτοὶ συναΐδιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, οὐ καθὸ ἦν ἀεὶ σὺν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι τὸ θέλειν ἀεὶ τὸν Υἱόν εἶχεν ὁ Πατήρ ἐν ἑαυτῷ.

⁶⁶ Joan. 1, 3.

A spatium superat, generatio quoque hæc omnia superabit; neque omnino privabit divinam naturam facultate genèrandi, quod non in tempore hoc faciat. Diversus enim est divinæ generationis modus ab humano. Simul enim et esse et generare Deum intellegimus, eratque in ipso genitus Filius; neque præcedit generatio ejus existentiam, sed simul et existit semper et generatur.

ALIUD.

Qui ausus est dicere : Desiit itaque generare pater, inevitabile blasphemix crimen merito incurret. Tres enim mutationes in divinam naturam inducit. Necessè siquidem est in generatione intervallata tria dari tempora. Unum quidem, ante generationem; alterum, in ipsa generatione; tertium, post generationem. Si ergo ita genuit Deus, ut et inceperit gignere, et genuerit, et desierit, quo pacto mutationis expers fuit? aut quo pacto ipse sæcula condiderit? aut quo pacto vere de Christo dixerit, « omnia per eum facta esse »? Cum et tempus inter ipsius generationem interjectum fuerit, eamque præcesserit juxta insanam hostium Dei opinionem.

ALIUD.

Deus non gignit in tempore, quippe cujus natura omni tempore superior est : neque legibus ullis subjacet, qui omnia transcendit. Neque vero in universo id quod gignendi facultate præditum est, a non gignendo ad gignendum procedit; neque quandoquidem gignere novit, gignere omnino desinit. Si quidem et ignis gignit ex se naturaliter sibi insitum calorem et lumen; neque vero ex non calido ad calidum processit; neque desinet gignere id quod naturaliter ei inest : sed simul ac factus est ignis, erant etiam in eo quæ ejus sunt, calor nimirum et lumen. Si ergo etiam in creatis a Deo ejusmodi generationis modus cernitur, quo pacto non impium fuerit, si non multo majora Deo tribuamus, tametsi humanus intellectus divinæ naturæ magnitudinem percipere non possit?

ALIUD.

Genitum ab ingenito, et factum a non facto multum distant : contraria enim inter se esse videntur. Si igitur omne quod ex facto gignitur, naturam suam omnino sequitur, et factum est propterea quod ex tali existentiam suam habeat; contrarium eadem etiam ratione se habeat necesse est, et quicquid ex non factio gignitur, non factum etiam est. Genitus autem est Filius ex non factio Patre; ergo et ipse est non factus, et genitori suo coæternus est, paternæ naturæ dignitatem in se retinens.

Objectio hæreticorum.

Hac ratione, iniquiunt, etiam nos coæternum Patri Filium esse dicimus, non quod semper cum ipso erat, sed quod voluntatem habendi Filium Patre semper in se habuerit.

Solutio.

Atqui hoc nugacissimum est, et incomparabilis A
cujusdam dementiæ manifestum argumentum. Quis enim ignorat de singulis etiam creaturis producendis voluntatem in Filio fuisse? Volens enim omnia fecit Creator, neque absque ejus voluntate creaturæ ipsius existunt. Quænam igitur est differentia Filii et facturæ, creaturæ et geniminis, **37** si voluntas de utrisque in Deo sita est? Quisnam sanæ mentis iis qui ita sentiunt non acclamet, quod ea quæ tantopere inter se ratione naturæ distant, eodem modo æstiment, in sola Dei prænotione utraque posita esse statuentes, et Verbo quod ex essentia Patris processit nihil amplius quam creaturis tribuant?

ALIUD.

Si Filius non erat semper cum Patre ex ipso secundum naturam existens et cœternus, sed postea ei accidit ut esset, accidit procul dubio etiam Patri ut fieret Pater. Atque ita mutatio quædam atque alteratio in ipso facta videtur. Nam, ex vestra sententia, quod prius non erat, id postea factus est. At vero in divinam naturam nulla mutatio aut alteratio cadit. Non igitur accidit Deo ut Pater fieret: sed erat ei cœternum quod ex ipso processit Verbum; quemadmodum calor in igne, qui quidem ex igne gignitur et semper cum eo existit, et ex lumine gignitur exteriorum illuminatio.

ALIUD, *Ex objectione hæreticorum.*

Si perfectus, inquit, est Pater in sua majestate, neque ejus naturæ quidquam ad hoc deest, supervacaneum est veluti supplementum sive plenitudinem deitatis ipsius Filium ei adjungere.

Solutio.

Perfectus quidem est Pater in sua majestate, neque quisquam sanæ mentis id negaverit; perfectus autem est non eo tantum nomine quod Deus, verum etiam quod Pater. Nam si Deo ademeris Patrem esse, fecunditatem e divina natura sustuleris: ita ut perfectus nequaquam sit, cum generandi facultate careat. Documentum itaque perfectionis est fecunditas, et signum quod Patrem perfectum esse D ostendit, est Filius, qui ex ipso ab æterno processit.

ALIUD.

Si Patris essentiæ fecunditas naturaliter non inest, perfectus vero est etiam citra generandi facultatem, superfluum igitur atque adventitium hoc ei accidit: aut potius eo indiguit. Quoniam vero pacto perfectus fuerit qui aliquo eget? **38** aut quo pacto non absurdum sit aliquid extrinsecus adjicere divinæ naturæ, perinde ac si perfectionem ex se ipsa non habeat? Naturalis itaque est Patri fecunditas, atque ideo perfectus est, quod genuit nullius boni indigus.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

'Ἄλλ' ἔστι τοῦτο φλυαρία πολλή, καὶ ἀνοίας ἀσυγκρίτου σαφῆς ἀπόδειξις. Τίτι γὰρ οὐκ ἔστι δῆλον ὅτι δὴ καὶ περὶ ἐκάστου τῶν πεπονημένων ἦν ἐν τῷ Θεῷ τὸ θέλειν; Θελήσας γὰρ τὰ πάντα ποιήσεν ὁ δημιουργὸς· καὶ οὐκ ἀθέλητά ἐστιν αὐτῷ τὰ παρ' αὐτοῦ πεπονημένα. Τίς οὖν ἡ διαφορά Υἱοῦ καὶ ποιήματος, κτίσεως καὶ γενήματος, εἰ τὸ θέλειν ἐν Θεῷ κεῖται περὶ ἀμφοῖν; Οὐκ ἂν τις εὐλόγως τῶν τοῦτο φρονούντων καταδοξάσειεν, ὅτι τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκότα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον ἐν ἴσῳ μέτρῳ τιμᾶν ἐπιχειροῦσιν, ἐν μόνῃ προγνώσει τοῦ Θεοῦ κεῖσθαι διδόντες ἀμφοτέρα, καὶ πλέον οὐδὲν ἔχειν τῶν γενητῶν παραχωροῦντες τῷ ἐκ τῆς τοῦ B Πατρὸς οὐσίας προελθόντι Λόγῳ;

ἌΛΛΟ.

Εἰ μὴ συνῆν ὁ Υἱὸς ἀεὶ τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ τε ὢν κατὰ φύσιν καὶ συναΐδιος, συμβέβηκε δὲ αὐτῷ τὸ εἶναι, συνέβη δηλονότι καὶ τῷ τεκόντι τὸ γενέσθαι Πατέρα. Καὶ μεταβολὴ τις περὶ αὐτὸν καὶ ἀλλοίωσις γενομένη φαίνεται. "Ὁ γὰρ οὐκ ἦν πρότερον, καθ' ὁμᾶς, τούτο γέγονεν ὕστερον. Τροπῆς δὲ ἀπάσης καὶ ἀλλοιώσεως ἀνεπίδεκτος ἡ θεία φύσις. Οὐκ ἄρα συνέβη τῷ Θεῷ τὸ γενέσθαι Πατέρα· ἀλλ' ἦν αὐτῷ συναΐδιος ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν Λόγος, καθάπερ ἡ θερμότης ἐν πυρὶ, γεννητικῶς ἐξ αὐτοῦ προεῖσα καὶ ἀεὶ συνυπάρχουσα, καὶ ἐκ φωτὸς ὁ περὶ τὰ ἔξω φωτισμός.

C ἌΛΛΟ, ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Εἰ τέλειος, φησὶν, ἔστιν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ οἰκείᾳ μεγαλειότητι καὶ οὐδὲν ἐλλείπει πρὸς τοῦτο τῇ αὐτοῦ φύσει, περιττῶς ὡς πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ ὁ Υἱὸς ἐπιεσφάρεται.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Τέλειος μὲν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι· καὶ οὐκ ἂν τις τοῦτο τῶν εὐ φρονούντων ἀρνήσεται· τέλειος δὲ, οὐκ ὅτι μόνον ἔστι Θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατὴρ. Εἰ γὰρ ἀφελὸς τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι Πατέρα, ἀναρήσεις τῆς θείας φύσεως τὸ καρπογόνον, ἵνα μηκέτι τὸ τέλειον ἔχοι, λείποντος αὐτῇ τοῦ γεννᾶν. Γνώρισμα τοίνυν τῆς τελειότητος, ἡ καρπογονία, καὶ σφραγὶς τῷ Πατρὶ τοῦ εἶναι τέλειον, ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν ἀχρόνως Υἱός.

ἌΛΛΟ.

Εἰ μὴ κατὰ φύσιν πρόσεσι τῇ τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ τὸ καρπογόνον, τέλειος δὲ ἔστι καὶ δίχα τοῦ δύνασθαι γεννᾶν, περιττὸν ἄρα καὶ ἐπίσασκτον ἐγγέγονεν αὐτῷ τοῦτο· μᾶλλον δὲ ἐδεξθῆ τούτου. Καὶ πῶς ἔστι τέλειος ὁ δεηθεὶς τινος; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον τὸ ἐπιεσφάρεσθαι τι τῇ θεῇ φύσει, ὡς οὐκ ἐχούση τὸ τέλειον ἐξ ἑαυτῆς; Φυσικὸν οὖν τῷ Πατρὶ τὸ καρπογόνον, καὶ διὰ τοῦτο τέλειος, ὅτι καὶ τέτοκεν οὐδενὸς τῶν ἀγαθῶν λειπόμενος.

ΑΛΛΟ, διηγηματικώτερον.

Εἰ τέλειός ἐστιν ὁ Πατήρ ἐν τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι ἅν κἀν μηδένα καρπὸν ἔχη καθ' ὁμας, ἔξωθεν ἄρα καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέγονεν ὁ Υἱός, ὡσπερ καὶ τὰ ποιήματα· περιττὴ δὲ ἰσως καὶ οὐδὲ ὄλως ἀναγκαῖα ἢ εἰς τὸ εἶναι πάροδος αὐτοῦ, καθάπερ ἢ ἀνθρώπων τυχόν καὶ ἢ τῶν ἄλλων ποιημάτων. Καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἡμῶν γενέσθαι, ἦν τοῦτο Θεὸς ὅπερ νῦν ἐστὶ, καὶ γενομένων ἡμῶν, ἐν ταυτοτήτι μένει. Οὐδὲν γὰρ αὐτῷ προστίθεται ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι καλούμενοι· οὐτε μὴν ἀφαιροῦμεθα τι τὴν θείαν φύσιν αὐτοῦ, οὕτως τὸ εἶναι λαχόντες. Ὡσπερ οὖν ἡμεῖς, ἐπειδὴ πεποιήμεθα, χάριν ἔχομεν τῷ Δημιουργῷ, ὁμολογῶμεν καὶ ὁ Υἱός· καὶ ἔστω πάλιν ἡμῖν κἀν τοῦτῳ παραπλήσιος, ἔξωθεν καὶ αὐτὸς γεγονώς, καθάπερ ἡμεῖς. Ἄλλ' ἐστὶ τοῦτο βυθὸς δυσφημίας. Φεύγειν οὖν ἀναγκαῖον αὐτὸ, καὶ τῷ γεννηματι· σώζειν τὸ ἐκ τῆς τοῦ γεγεννηκότος οὐσίας ὑπάρχειν· οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ γέννημα. Ἀγέννητος δὲ ἢ οὐσία τοῦ Πατρὸς· ἀγέννητον ἄρα καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς προελθόν, τούτεστιν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ, ὡς δὲ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Οὐ πάντως, φησὶ, διὰ τὸ εἶναι καρπογόνον, τέλειός ἐστιν ὁ Θεός. Ἄλλὰ Θεὸς ὢν, καὶ διὰ τοῦτο τέλειος, γέγονε καὶ Πατήρ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἶπατε τοιγαροῦν ἡμῖν οἱ πρὸς τσαυτὴν ἀσέβειαν ἐκβαλίνειν οὐ παραιτούμενοι, εἰ ἐπισυνέθη τῷ Θεῷ τὸ γενέσθαι Πατέρα, τί ἦν ἄρα πρὶν γέννηται Πατήρ; Τὸ γὰρ ὄλως ὄν, ἐστὶ τι πάντως· ἢ γὰρ λέγοντες οὐκ εἶναι ποτε Πατέρα τὸν Θεόν, μαχόμενοι πάσαις εὐρεθήσεσθε ταῖς Γραφαῖς· οὐ γὰρ ἴσασι τὴν Θεὸν οὐκ ὄντα Πατέρα· ἢ καὶ αὐτοὶ συγχωροῦντες ἐνυπάρχειν ἀεὶ τῷ Θεῷ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπωνυμίαν, ἀναγκαιώς αὐτῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεισίστασθε. Οὐ γὰρ ἂν λέγοιτο Πατὴρ οὐκ ὄντος Υἱοῦ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μέγα τι χαρίζεσθαι νομίζουσιν οἱ χριστομάχοι τῷ Θεῷ, Πατέρα μὲν ἐξ ἀρχῆς οὐχ ὁμολογοῦντες αὐτὸν, Θεὸν δὲ εἶναι διδόντες, ἀκούετσαν ὅτι λίαν ὑβρίζουσι, πράγματος ἀξιολογώτερον τὴν θείαν ἀποστρεφόντες φύσιν. Θεὸς μὲν γὰρ ὡς πρὸς τὰ δοῦλα καὶ τὰ γεννητὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν ἔχει τὴν σχέσιν· Πατήρ δὲ ὡς πρὸς Υἱόν. Λέγοντες τοίνυν ἔτι Θεὸς μὲν ἦν ἐξαρχῆς, οὕτως δὲ καὶ Πατήρ, τὴν πρὸς τὰ δοῦλα σχέσιν προσάπτουσι τῷ Θεῷ, τοῦ μείζονος ἀποστεροῦντες αὐτόν· κρεῖττον γὰρ τὸ Πατέρα γεννηματος εἶναι, καὶ τοσοῦτον, ὅσα ποιήματος Υἱὸς διαφέρει. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ λέγεται· « Ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. » Περὶ δὲ Υἱοῦ· « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » καὶ πάλιν πρὸς αὐτόν· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Ὅση τίς οὖν ἐστὶν ἡ διαφορὰ ποιήματος καὶ Υἱοῦ, καὶ διὰ τούτων εἰσόμεθα.

¹¹ Psal. xcix, 3. ¹² Philipp. II, 7. ¹³ Psal. cix, 1.

ALIUD, explicatius.

Si perfectus est Pater in sua maiestate etiamsi fecundus non sit, ut vos opinamini, et extrinsecus, non autem ex ejus essentia factus est Filius, sicut et creaturæ: superflua fuerit neque omnino necessaria ejus ad esse productio, quemadmodum hominum forte et aliarum creaturarum. Priusquam enim nos crearemur, Deus id ipsum erat quod nunc est, et creatis nobis idem permansit. Nihil enim ei addidimus ex nihilo ad esse traducti; neque quidquam divinæ ejus naturæ detrahemus nondum consecuti ut simus. Quemadmodum igitur nos gratias agimus Creatori, quod facti sumus, Filius quoque similiter agit: eademque ratione statuatur etiam nobis similis, nimirum extrinsecus, sicut nos, factus. Cæterum hæc ut summa blasphemiam detestanda nobis est, et genimini hoc tribuendum est, ut ex Genitoris essentia existat. Sic enim etiam genimen fuerit. Non est autem facta essentia Patris; ergo nec id quod ex ea procedit, hoc est Filius.

ALIUD, ex objectione hæreticorum.

Non in universum, inquit, quia fecundus est, perfectus est Deus. Sed Deus cum sit, atque ob id perfectus, factus est etiam Pater.

Solutio.

Dicite ergo nobis qui in tantam impietatem prorumpere non veremini, si hoc postea accessit Deo ut Pater fieret, quid erat priusquam fieret Pater? Nam id quod est, aliquid omnino sit oportet; aut si non esse Patrem Deum dicatis, omnibus sacris Literis repugnare deprehendemini: neque enim illæ agnoscunt Deum, qui Pater non sit; aut si vos ipsi conceditis semper inesse Deo Patris appellationem, necessario etiam id quod ex ipso procedit ei tribuetis. Neque enim Pater dici potest non existentis Filii.

39 ALIUD.

Si hæretici magni aliquid sese tribuere Deo existimant, quod Patrem ipsum ab initio fuisse negent, Deum interim esse confitentes, imo magna contumelia sese eum afflicere credant, cum divinam naturam digniore titulo privant. Nam ut Deus relationem habet ad servilia et creatam substantiam habentia: ita Pater ad Filium. Cum itaque dicunt Deum quidem ab initio existisse, Patrem vero non item, comparisonem sive relationem ad servilia Deo accommodant, præstantiore relatione eum privantes: præstantius enim est Patrem geniminis esse et quidem tanto, quanto Filium creatura est excellentior. Nam de nobis dicitur: « Nos populus pascuæ ejus, et oves manus suæ. » De Filio autem: « Qui cum esset in forma Dei, non rapinam est arbitratus se esse æqualem Deo. » et rursus ad ipsum: « Sede a dextris meis. » Quantum igitur intersit inter creaturam et Filium, ex his intelligimus.

ALIUD.

Quemadmodum Pater dicitur respectu Filii, ita A Deus respectu servorum et quæ non eandem habent naturam atque ipse. Oportet itaque simul et Deum et Patrem intelligi genitorem Verbi: aut si in tempore effectus est Pater, genito postmodum Filio, in tempore etiam effectus est Deus, quando per Verbum ad esse traducta sunt omnia quorum est et Deus. Et si omnia facta sunt post Filium (per ipsum enim facta sunt⁸⁸), priusquam esset Deus, hoc etiam habebit ut sit Pater qui ipsum genuit. Ostensum enim est esse post Filium creaturam, cuius est Deus, et ad quam merito refertur nomen deitatis.

ALIUD. Per demonstrationem.

Quod convenientius est Patrem vocare Deum quam solum Deum.

Nisi nomen, Pater, magis proprium digniusque esset in Deo quam hoc, Deus, quamobrem Servator cum discipulos suos ad baptizandum mitteret, non iussit baptizari gentes in nomine Dei, et Filii, et Spiritus sancti, sed divinæ naturæ dignitatem verius significans, dixit: 40 « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁸⁹? » Et Philippus divinam naturam curiosius, ut ita dicam, investigans, dixit: « Ostende nobis Patrem⁹⁰. » Vides quo pacto rursus non vocet Deum, sed Patrem? ipse vero Servator ad hoc dicit: « Tanto tempore vobiscum sum, et non nosti me, Philippe? Qui vidit me, vidit et Patrem⁹¹. » Rursus non dixit vidit Deum, sed Patrem, id quod majus, non quod minus est, ei tribuens. Cum enim vocatur Pater, ex majore et digniore, nimirum Filio, significatur. Quando autem Deus, ex creaturis: quod minus est, et quidem tanto quantum interest inter servum et dominum, opus et opificem.

ALIUD.

Cum manifesta demonstratione quod primum sit Pater, deinde Deus, tametsi etiam simul utrumque.

Servator, cum peracta œconomia nostræ salutis, post crucem ascendit ad cœlos, ita discipulos suos est allocutus: « Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum⁹². » Videsne hic manifestam nominum distinctionem? Vides quo pacto Pater quidem referatur ad Filium, Deus vero ad servilia et creaturas? Quocirca si posterior est creatio creaturarum quam generatio Filii, primum hoc habet quod sit Pater, consequens vero quod sit Deus. Hinc vero manifestus ostendetur contemplationis hujus ratio. Dignitatem enim suam quæ ei naturaliter inest, præ immensa sua benignitate nobis communicans, addit; « Patrem vestrum: adoptati enim sumus per ipsum,

ΑΛΛΟ.

Ὡς περ τὸ Πατὴρ ὡς πρὸς Υἱὸν λαμβάνεται, οὕτω καὶ Θεὸς ὡς πρὸς τὰ δούλα καὶ τὰ μὴ τοιαύτην ἔχοντα τὴν φύσιν ὅποιαν αὐτός. Ἀνάγκη τοιαυτοῦ ὁμοῦ καὶ Θεὸν καὶ Πατέρα νοεῖσθαι τὸν τοῦ Λόγου γεννήτορα· ἢ εἴπερ ἐν χρόνῳ γέγονε Πατὴρ, ὑστερον τὸν Υἱὸν ἀπογεννήσας, ἐν χρόνῳ γέγονε καὶ Θεός, ὅτε διὰ τοῦ Λόγου πρὸς τὸ εἶναι παρήχθη τὰ πάντα ὧν ἐστὶ καὶ Θεός. Καὶ εἰ φαίνεται πάντα γεγονότα μετὰ τὸν Υἱὸν (δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονε), πρὸ τοῦ εἶναι Θεός, ἔξει τὸ εἶναι Πατὴρ ὁ γεννήσας αὐτόν. Δέδεικται γὰρ ὅτι μετὰ τὸν Υἱὸν ἢ κτίσις, ἢ ἐστὶ Θεός, καὶ πρὸς ἣν νοεῖται εἰκότως τὸ τῆς θεότητος ὄνομα.

ΑΛΛΟ. Ἀποδοκιματικῶς.

B Ὅτι προκωδέστερον τὸ Πατέρα μᾶλλον καλεῖν τὸν Θεόν, ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον Θεόν.

Εἰ μὴ τὸ Πατὴρ ὄνομα κυριώτερον πῶς ἐστὶ καὶ ἀξιολογώτερον ἐπὶ Θεοῦ ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ Θεός, ὅτου δὴ χάριν ἐπὶ τὸ βαπτίζεῖν ἀποστέλλων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἐκέλευσε βαπτίζεῖν τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Θεοῦ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὸ ἀληθέστερον σημαίνων τῆς θείας φύσεως ἀξίωμα· « Εἰς Πατέρα, φησὶ, καὶ εἰς Υἱὸν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὁ δὲ γε Φίλιππος τὴν θέλαν, ἴν' οὕτως εἴπω, περιεραζόμενος φύσιν, ἔφασκε πρὸς αὐτόν· « Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα. » Ὁρᾷς ὅπως οὐ Θεὸν ὀνομάζει πάλιν, ἀλλὰ Πατέρα καλεῖ; Καὶ αὐτὸς δὲ πρὸς τοῦτο φησὶν ὁ Σωτὴρ· « Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; Ὁ ἑώρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Πάλιν οὐκ εἶπεν, Ἐώρακε τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, τὸ μείζον ἀπονέμων αὐτῷ, καὶ οὐ τὸ ἐλαττον. Ὅτε μὲν γὰρ καλεῖται Πατὴρ, ἐκ τοῦ μείζονος καὶ ἀξιολογώτερου σημαίνεται, τουτέστιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ὅτε δὲ Θεός, ἐκ τῶν ποιημάτων· ὅπερ ἐστὶν ἐλαττον· καὶ τοσοῦτον ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ δούλου καὶ δεσπότου, ποιητοῦ καὶ ποιήματος.

ΑΛΛΟ.

Μετὰ σαφοῦς ἀποδείξεως, ὅτι πρῶτόν ἐστι Πατὴρ, εἶτα Θεός, εἰ καὶ ἅμα ἀμφότερα.

Ὅτε τὴν καθ' ἡμῶν ἀποπληρώσας οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ ἠπέλεγε μετὰ τὸν σταυρὸν εἰς οὐρανοῦς, λέγει πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς· « Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Ὁρᾷς ἐν τούτῳ σαφῆ τὴν τῶν ὀνομάτων διαστολήν; Ὁρᾷς ὅτι ὁ Πατὴρ μὲν ὡς πρὸς Υἱὸν νοεῖται, Θεός δὲ, ὡς πρὸς τὰ δούλα καὶ πεποιημένα; Οὐκοῦν εἰ δεύτερα τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ τὰ ποιήματα, πρῶτον ἔχει τὸ εἶναι Πατὴρ, ἐπακολουθοῦν δὲ ἅμα καὶ τὸ εἶναι Θεός. Δειχθήσεται δὲ ἀκριθέστερον ἐνεσθῆεν ἢ τοῦ νοήματος δύναμις. Τὸ γὰρ προσὸν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀξίωμα χαριζόμενος ἡμῖν διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν, προστέθεικεν ὅτι, « καὶ Πατέρα ὑμῶν » κεκλήμεθα γὰρ εἰς υἱό-

⁸⁸ Joan. 1, 3. ⁸⁹ Matth. xxviii, 19. ⁹⁰ Joan. xiv, 8. ⁹¹ ibid. 9. ⁹² Joan. xx, 17.]

θεσίαν δι' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν ἡμῶν κατὰ χάριν Πατὴρ ὁ αὐτοῦ κατὰ φύσιν. Ἀναλαμβάνων δὲ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἡμῶν, καὶ ὡς τὴν τοῦ δούλου φορέσας μορφήν τὰ τῶν δούλων οικειούμενος, λέγει· « Καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Οὐκοῦν αὐτοῦ μὲν φύσει Πατὴρ, ἡμῶν δὲ Θεός. Καὶ ἐπειδὴ, καθάπερ ἤδη προείπον, δι' Υἱοῦ πεποιημένα, πρῶτον ἔσται Πατὴρ, εἴθ' οὕτως Θεός, εἰ καὶ ἅμα καὶ συνημμένως.

ἌΛΛΟ, ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομιου.

Συναίδιον, φησι, καὶ αὐτοὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦμεν εἶναι, καθὼς τὴν τοῦ δύνασθαι τεκεῖν αὐτὸν ἐξουσίαν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὶν αὐτὸν τέκῃ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ τὸ δύνασθαι γενεῶν τὸν Πατέρα συναίδιον αὐτῷ τὸν Υἱὸν εἶναι ποιεῖ, καὶ οὐχ ὅτι συνην αὐτῷ γεννητῶς, τί κωλύσει λέγειν ὅτιπερ, ἐπειδὴ τὸ δύνασθαι κτίζει ἢ ἐν Θεῷ, ἔσται πάντως αὐτῷ καὶ τὰ ποιήματα συναΐδια; Εἰ γὰρ τὸ δύνασθαι μόνον τὸ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀποτελεσμα φορεῖ, ἢ ἅρα καὶ πρὶν γένηται τὰ ποιήματα. Ἦν γὰρ ἐν τῷ Ποιητῇ τὸ δύνασθαι ποιεῖν αὐτά. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπον, καὶ οὐ τὸ δύνασθαι κτίζει τὸν Θεὸν τοῦτό ἐστι καὶ γενέσθαι τὰ ποιήματα· οὐκ ἅρα τὸ δύνασθαι τεκεῖν τὸν Πατέρα, τὸ εἶναι ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ὅτι γεννητῶς καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἅμα καὶ συναΐδιος· ὡς ἐκ πυρὸς θερμότης, ἢ καὶ ἐξ ἀνθους εὐωδία.

ἌΛΛΟ.

Τὸ δύνασθαι γενεῶν οὕτω τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐνέργειαν ἔχει. Ὅτε γὰρ τις τίκτει, τότε καὶ ἐνεργεῖ. Οὐκοῦν οὐ τὸ δύνασθαι γενεῶν τὸν Πατέρα τὸ εἶναι ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν, τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεπινοεῖται, διὸ καὶ Πατὴρ ἐστίν. Εἰ δὲ ἅμα Πατὴρ καὶ Θεός, ἅμα καὶ Υἱός, συντρέχων τῇ τοῦ Πατρὸς ἀδιότητι καὶ συνεκτεινόμενος, ἵνα σώζηται τῷ γενήσαντι τὸ εἶναι Πατέρα.

ἌΛΛΟ. Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομιου.

Εἰ καθ' ἑμᾶς, φησι, τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν λέγοντας συναΐδιος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐδέ ποτε ἅρα γέγονεν ἐνεργὸς ὁ Πατὴρ περὶ τὸ τίκτειν αὐτὸν, ἀεὶ δὲ ἀργός, πῶς οὖν ἐγενήθη; Εἰ δὲ γέγονεν ἐνεργὸς καὶ ἔτεκεν, ἀρχὴν ἔξει πάντως τοῦ εἶναι τὸ γεννηθέν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ μὲν περὶ τίνος τῶν πεποιημένων ὁ λόγος ἦν, ὧ οὗτοι, καλῶς ἐργάτην ἡμῖν εἰσφέρετε τὸν Θεὸν, καὶ οὐχὶ μάλλον γεννητόρα. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐργασίαν τινὰ γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁμολογοῦμεν εἰς τὸν Υἱὸν (γεγενῆσθαι γὰρ αὐτὸν ἐκ τῆς οὐσίας, οὐκ ἐξωθεν πεποιηθῆναι φαμεν), πῶς οὐ διαβρήδην βλασφημεῖτε, λέγοντας ἐνεργὸν γεγενῆσθαι ποτε τὸν Πατέρα περὶ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, τοῦτον οὐκ ἐχούσης τὸν νόμον τῆς γεννήσεως οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν; Τὰ μὲν γὰρ ἐξωθεν, ἐργασίματα· τίκτομεν δὲ τὰ ἐξ ἑαυτῶν. Οὐκοῦν

A et factus est Pater per gratiam noster, qui per naturam est illius. Nostra vero in se assumens, ac veluti servi formam gestans, quæ servorum sibi accomodans, dicit : « Et Deum meum e-Deum vestrum. » Naturaliter itaque illius Pater est, noster autem Deus. Et quandoquidem, ut modo dixi, per Filium facti sumus, primum est Pater, ac deinde Deus, quamvis simul et conjunctim.

ALIUD. Ex objectione Eunomii.

Coæternum, inquit, etiam nos Patri Filium esse fatemur, quatenus facultatem in se habuit gignendi etiam antequam eum gigneret.

41 Solutio.

Si facultas generandi qua Pater præditus erat, coæternum ei Filium facit, non autem ipsius geniti præsentia, quid obstat quominus dicamus, cum facultas creandi fuerit semper in Deo, creaturas ei etiam coæternas esse? Si enim nuda facultas perfectionem rebus affert, certe creaturas etiam fuerint priusquam fierent. Erat enim in Creatore facultas eas faciendi. At vero si hoc absurdum est, et posse creare Deum non est creare creaturas: ergo posse gignere Patrem, non est esse Filii, sed quod generative, et ex ipso secundum naturam una cum ipso est et coæternus, sicut ex igne calor, aut ex flore suavis odor.

ALIUD.

Potentia sive facultas generandi nondum exserit efficaciam suam. Quando enim quis gignit, tum actu efficax est. Non igitur potentia gignendi in Patre est substantia Filii, sed ex eo quod Pater est Deus, etiam id quod ex eo est, intelligitur, per quod et Pater est. Si autem simul sunt Pater et Deus, simul quoque et Filius, concurrrens una cum æternitate Patris, unaque productus, ut servetur Genitori esse Patrem.

ALIUD. Ex objectione Eunomii.

Si ex vestra, inquit, qui vos recte sentire dicitis, sententia coæternus est Filius Patri, nunquam vero efficax fuit Pater ad gignendum ipsum, sed semper otiosus, quo pacto ergo genitus est? Si autem efficax fuit et actu genuit: necesse omnino est, ut quod genitum est existendi principium habeat.

Solutio.

Si de creaturarum aliqua sermo esset, o boni, recte opificem nobis induceretis Deum, et non potius genitorem. Cæterum cum non opus quoddam Filium a Patre factum esse profiteamur (genitum enim ipsum ex substantia Patris, non extrinsecus factum dicimus), quo pacto non manifeste blasphemii estis, dicentes operatorem aliquando factum fuisse Patrem circa generationem Filii, cum generatio etiam in nobis hanc legem non observet? Operamur enim quæ extra nos sunt: gignimus

quæ ex nobis ipsis. Cum igitur Filius non sit opus, A *ἔπειδήπερ οὐκ ἔργον ἐστὶν ὁ Υἱὸς, γέννημα δὲ μᾶλλον αἰδίου Πατρὸς, ἔξει δηλαδὴ τοῦ τεκόντος τὴν εὐγένειαν, αἰδῖος ὢν ὡς ἐκεῖνος.*

ALIUD.

Ne nimis contentiosi esse videamur, dahimus hostibus Dei dicentibus activam esse generationem Filii, quod non ex passione genuerit Pater. Sed quemadmodum est activa, ita etiam naturalis et essentialis, et ab hypostasi ejus inseparabilis. Necessarium igitur omnino est, tametsi Pater active Filium generet, esse plane coæternum : dictum enim est ipsum gignere a propria ipsius hypostasi separari non posse. Cum vero ejus hypostasis semper sit, erit etiam semper ex natura ipsius procedens fructus. Quomodo igitur non erit coæternus Filius?

ALIUD.

Videre est in iis quæ a Deo creata sunt, quod quæcunque generandi facultatem partite habent (hæc enim corporum lex est), et quando ad certam ætatis mensuram pervenerint, tum primum actu generare posse, ut homo, brutum animal, et planta. Hæc enim cum adhuc parva sint, non gignunt : ubi vero perfecta ætas accessit, gignunt. Quid igitur obstiterit quominus substantia Patris, cum perfecta sit, genuerit ex se citra tempus coæternum sibi genimen? Neque enim quisquam dixerit substantiam Dei perfectam in tempore fuisse : cum semper eodem modo se habeat, neque augmento ullo egeat, neque minui ulla ratione possit. Oportuit itaque demirari eos nisi coæternum erat Deo id quod ex eo procedit, non ex contrariis interrogare illud, Quando genuit Filium? Patri enim semper perfecto, convenientissimum est ab æterno citra tempus generare.

ALIUD.

Contentiosius vero interrogantibus : An Pater aliquando genuerit Filium, objici potest, ac dici : Quando ignis urere cœperit. Sed non poterunt hujus initium monstrare : simul ac enim factus est ignis, urendi facultas ei infuit. Si ergo creaturis a Deo factis et esse, et eo modo esse inest, quid prohibebit quominus fateamur Patrem operibus suis majorem esse, simulque et esse, Filiumque ex acipio genitum habere?

ASSERTIO VI.

43 *Quod Pater citra divisionem et citra corruptionem ex seipso genuerit Filium.*

Objectio ex Eunomio.

At quomodo, inquit, non fuerit necessarium fieri diminutam esse Patris substantiam, si ex ea processit Filius quasi pars quadam ejus existens? Si autem vultis Patri immutabilitatem servare, nulloque imminutioni obnoxium statuere, fatemini etiam Filium non esse partem substantiæ ejus,

ΑΛΛΟ.

Ἴνα μὴ σφόδρα φιλόνοικοι τινες εἶναι δοκῶμεν, συνθησόμεθα τοῖς χριστομάχοις ἐνεργητικὴν εἶναι λέγουσι τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸ μὴ ἐκ πάθους τετοκέναι τὸν Πατέρα. Ἄλλ' ὡςπερ ἐστὶν ἐνεργητικὴ, οὕτω δὴ φυσικῆ τε καὶ οὐσιώδης, καὶ τῆς ὑποστάσεως ἀχώριστος. Ἀνάγκη τοιγαροῦν, κἂν τέκη τὸν Υἱὸν ἐνεργητικῶς ὁ Πατήρ, εἶναι πάντως αὐτὸν συναίδιον· προεῖρηται γὰρ ὅτι τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἀχώριστον ἔχει τὸ τίκτειν. Οὐσης δὲ αἰετῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, εἶναι δεῖ πάντως καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς προελθὼν φύσει ὑπάρχον καρπός. Πῶς οὖν οὐκ ἔσται συναίδιος ὁ Υἱός;

ΑΛΛΟ.

Ὅρωμεν ἐν τοῖς πεπονημένοις παρὰ Θεοῦ, ὅτιπερ ὅσα τοῦ γεννᾶν τὴν δύναμιν ἔχει μεμερισμένως (οὗτος γὰρ σωμάτων νόμος), καὶ ὅταν εἰς μέτρον ἡλικίας ἔλθῃ φανερόν, τότε καὶ ἐνεργὸν ἴσχει τὸ τίκτειν, οἷον ἄνθρωπος, ζῶον ἄλογον, καὶ φυτόν. Ταῦτα γὰρ μικρὰ ἔντα, τίκτειν οὐ δύναται· τελειούμενα δὲ, καὶ τοῦτο ποιεῖ. Τί οὖν ἐκόλυε τελείαν οὕσαν τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς τίκτειν τὸ ἐξ αὐτῆς ἀχρόνως ὡς συναίδιον αὐτῆ; Οὐ γὰρ δήπου φήσειεν ἄν τις ὡς ἐν χρόνῳ τὸ τέλειον ἔσχεν ἢ τοῦ Πατρὸς οὐσία, αἰετῶς ὡσαύτως ἔχουσα, καὶ οὕτε προσθήκης τινὸς δεομένη, οὔτε μείωσιν ὑποστῆναι δυναμένη. Ἔδει τοιγαροῦν ἀποθαυμάζειν αὐτοὺς, εἰ μὴ συναίδιον ἦν τῷ Θεῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντιῶν ἐπερωτᾶν τὸ, Πότε γέγεννηκε τὸν Υἱόν; Τῷ γὰρ αἰετῶς τελείῳ Πατρὶ τὸ γεννᾶν ἀχρόνως προπεδέστατον.

ΑΛΛΟ.

Τοῖς διερωτῶσι φιλονεικώτερον, πότερον ποτε γέγεννηκε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἀκόλουθον ἀντιθεῖναι καὶ λέγειν· Πότε τοῦ πῦρ τοῦ καλεῖν ἤρξατο; Ἄλλ' οὐχ εὐρήσουσι δεῖξαι τοῦτου τὴν ἀρχήν· ἅμα τε γὰρ ἐγένετο πῦρ, καὶ ἦν καυστικόν. Εἰ τοίνυν τοῖς παρὰ Θεοῦ πεπονημένοις ὁμοῦ καὶ τὸ εἶναι καὶ τοιῶσδε εἶναι ὑπάρχει, τί κωλύσει μείζονα τῶν οικειῶν ἔργων ὁμολογεῖν εἶναι τὸν Πατέρα, ὁμοῦ καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἔχοντα γεννητῶς ἐξ αὐτοῦ;

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Ἵτι ὁ Πατήρ ἀμερίστως καὶ ἀρεύστως ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν.

Ἀντιθέσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίων.

Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν ἡλαττώσθαι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν, εἴπερ ἐξ αὐτῆς προῆλθεν ὁ Υἱὸς μέρος ὡςπερ τι τυγχάνων αὐτῆς; Εἰ δὲ βούλεσθε τὸ ἀτρεπτον τηρεῖν τῷ Πατρὶ καὶ τὸ ἔνω κεῖσθαι τῆς ἐλαττώσεως, οὐ παραιτήσεσθε φρονεῖν ὡς οὐκ ἂν εἴη μέρος ὁ Υἱὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐδὲ

ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξωθεν, καὶ κατὰ δύναμιν τὴν ἐν βου- A
λήσει μόνῃ τὴν συνύπαρξιν ἔχει.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Μικρὸν, ὡ βέλτεστε, σαυτὸν ἄνω σωμάτων ἔχε καὶ
τῶν περὶ τὰ σώματα παθῶν· περὶ Θεοῦ γὰρ ὁ λόγος.
Εἰ γὰρ οἶσι καθάπερ ἄνθρωπον τίκοντα τὸν Θεὸν
ἐλαττοῦσθαι πῶς ταῖς ἀπορροίαις, καὶ δίχα τινὸς ζη-
μίας μὴ δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, μεριζόμενον ὡσπερ
εἰς τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα Λόγον, τί κωλύσαι τὴν
αὐτὴν ἐπαγαγεῖν βλασφημίαν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις
ἅπασιν τοῖς προσώποις αὐτῶ; Εἰ γὰρ ὡς ἄνθρωπος
τίκτει βευστῶς, δημιουργήσει καὶ ὡς ἄνθρωπος μετὰ
σόνου. Εἰ δὲ τοῦτο ἄστογον (οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ
Θεὸς δημιουργεῖ), οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἄρα γενήσεται, B
ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου φύσιν κἀν τούτῳ πάλιν ἀναθήσει-
ται, γενῶν ἀμερίστως.

ἌΛΛΟ.

Εἰ καθάπερ ἄνθρωπος τίκτει Θεός, ἐργάζεται καὶ
ὡς ἄνθρωπος. Καὶ ἐπειδήπερ ἡμεῖς ὕλης παρακειμέ-
νης τινὸς διὰ κινήσεως χειρῶν ἀποτελούμεν τι τῶν
ἴσα ποιεῖν βουλόμεθα, οὕτω καὶ Θεός. Εἰ δὲ δίχα
χειρῶν καὶ ὕλης ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ
πάντα λόγῳ παράγει, τὴν ἀνθρώπου φύσιν νικῶν,
νικήσει πάντως αὐτὴν καὶ περὶ τὸν τοῦ γεννῶν ἐρ-
ρόν.

ἌΛΛΟ.

Τὰ συνέχοντά τινα, οἶονεὶ κύκλῳ περιτετάσθαι
πάντως ἀναγκαῖον τῶν ἴσα συνέχει. Τὸ δὲ εἰς κύκλον C
ἐκτείνεσθαι σωμάτων ἴδιον. Πῶς οὖν τὰ πάντα συν-
έχει ὁ Θεὸς ἀσώματος ὄν, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ ἐν
τόπῳ νοεῖσθαι δυνάμενος; Ἀλλὰ συνέχει τὴν ἐν τοῦ-
τοις ἀκολουθίαν ὡς Θεός, ἀναβαίνων. Οὐκ ἄρα τοῖς
σωματικῶν ὑποκίεσται νόμοις· οὐκοῦν οὐδὲ ὡς σῶμα
γενήσεται.

ἌΛΛΟ.

Τὸ ἐν πᾶσιν ὄν καὶ διὰ πάντων διήκον, συμπλέκε-
σθαι τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖον. Οὕτω γὰρ ὄν εἴη καὶ ἐν
πᾶσιν. Ἀλλ' οὐ συμπεπλέχθαι μὲν τὴν οὐσίαν τοῦ
Θεοῦ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἐν κόσμῳ σωμάτων ὁμολογήτο-
μεν· μένει γὰρ ἐφ' ἑαυτῆς καθαρὰ τε καὶ τῆς πρὸς
ἕτερον κοινωνίας, ἀσύμπλοκος φυσικῶς· διήκει δὲ ὁ
μὲν διὰ πάντων παραδόξως καὶ ἀρρήτως. Οὐκ ἄρα D
ταῖς σωμάτων ἀκολουθίαις ὑποκίεσται. Διόπερ οὐδὲ
κατὰ τὴν τῶν σωμάτων φύσιν γενήσεται.

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετός ἐστι καὶ νοεῖται Θεός,
πῶς διαφόρους καὶ ποικίλους ἔχει τὰς ἐνεργείας,
πολλὰ ποιημάτων εἶδη κατὰ καιροῦς ἐργαζόμενος;
Εἰ δὲ οὐδὲν εἰς τὸ ἀπλοῦς εἶναι βλαβήσεται διαφόρων
ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἐνεργῶν, ἐπεὶ μὴ κατὰ σῶμά
ἐστιν, ἄνω σωμάτων καὶ ἐν τῷ γεννῶν κίεσται.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Εἰ βούλεσθε, φησὶ, τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς
οὐσίας προελθῆναι λέγειν, ἀνάγκη πρότερον ὁμολο-
PATROL. GR. LXXV.

A neque ex ipso esse, sed extrinsecus et secundum
facultatem sive potentiam quæ in sola voluntate
est, coexistere.

Solutio objectionis.

Paulo altius, bone vir, supra corpora eorumque
affectiones mentem attolle : de Deo enim fit sermo.
Si enim censes Deo perinde atque homini in gene-
rando aliquid decedere, neque id facere posse nisi
aliquid illi depereat, ita ut quodammodo in Verbum,
quod ex ipso procedit, dividatur, quid obstiterit quo-
minus eandem blasphemiam ad reliquas ejus pro-
prietates accommodemus? Si enim per fluxum gignit
ut homo, creabit etiam ut homo cum labore.
At si id absurdum est (neque enim Deus ita ut homo
creat), neque igitur gignet ut homo, sed humanam
naturam etiam in hoc superabit, generans citra
divisionem.

ALIUD.

Si Deus gignit eadem ratione qua homo, operatur
etiam ut homo. Et cum proposita aliqua materia
adminiculo manuum ea quæ volumus perficimus, ita
ergo etiam Deus. At si Deus absque manibus et
materia ex nihilo cuncta verbo ad esse traducit,
humanam naturam longe superans, etiam superabit
ipsam in generandi modo.

ALIUD.

Ea quæ alia in se continent, necesse est ut veluti
in orbem circumjecta sint omnibus iis quæ conti-
nent. At vero in orbem flecti atque extendi corpo-
rum est. Quo pacto igitur omnia continet Deus, cum
sit incorporeus, 44 atque ob id ne in loco quidem
esse intelligi possit? Sed continet ordinem rerum,
ut Deus, transcendens. Non itaque corporeis legibus
subjacebit : ergo neque ut corpus generabit.

ALIUD.

Id quod in omnibus existit cunctaque permeat,
connecti omnibus necesse est. Ita enim in omnibus
fuerit. Cæterum nequaquam fatebimur Dei substan-
tiam variis mundi corporibus connexam esse :
manet enim illa in se pura et naturalis, cum altero
connexionis expers ; permeat tamen omnia admi-
rando quodam atque ineffabili modo. Non igitur
corporum connexioni subjectus est. Ergo neque
juxta corporum naturam generabit.

ALIUD.

Si simplex et non compositus est atque intelligitur
Deus, quo pacto diversas variasque habet operatio-
nes, multas creaturarum species per tempora ope-
rans? Si vero diversa ejus in singulis operatio non
impedit quominus simplex sit, cum non secundum
corpus existat, corporum etiam conditionem in
generando superabit.

Obiectio Eunomii.

Si velitis, inquit, Filium ex Patris substantia
processisse, fatendum omnino est eum prius in Ipso

exstitisse. Ita enim ex eo processisse videbitur. At si Filium Pater, nullumque alium post eum geniturus est (unigenitus enim est), necesse est uſdicamus eum generandi potestate privatum esse, atque ex parte imminutum, genito semel Filio, neque amplius in eo ut prius existente.

Solutio.

Rursus ea quæ corporibus propria sunt Dei naturæ ascribere non erubescis? Neque enim ut corpus in corpore, ita Filium in Patre contineri cogitandum est. Neque quemadmodum quæ ex nobis gignuntur in parentum lumbis jacuisse creduntur, ita de divino genimine sentiendum est. Si quis enim eo audaciæ proruperit ut ad corporum miseriam ineffabilem Dei essentiam protrudat, quid obstiterit quominus ne generasse quidem Patrem contendat? **45** Quod nimirum parere matri potius quam viro conveniat? Cum vero Deus incorporeus sit, neque differentiis quæ in corpora cadunt obnoxius (masculus enim et femina tantum in formis corporeis quæeruntur), sed simplicis incorporeæque naturæ, et mens purissima, eam ob causam, opinor, si quis generationem quæ Deo convenit investigare velit, fecunditatem quæ in mente consistit considerare debet, atque hinc potius Verbi generationem comparare, non autem dicere Deum minus esse fecundum quam sint corpora. Neque enim ut corpus generat, siquidem et humanam mentem gignere dicimus cogitationes bonas. Bonus enim vir, inquit Servator, e corde profert bona ⁴⁶. Si ergo impium est dicere mentem humanam fructum nullum proferre, cum id Dominus ipse testetur et res ipsa probet, quo pacto non absurdum fuerit dicere supremam omnium mentem infrugiferam esse, et fecunditate quæ ei convenit privare; aut si dicant, generare, corporeis legibus subijcere atque ita perinde ac corpus generare, cum ne mens quidem quæ in nobis est corporeo modo generet? At vero qui universa transcendit longeque superat Deus, quo pacto non mentem etiam generationis modo superabit, non amissione aut fluxu cujusquam quod ei prius iuerat, sed illustratione citra ullam divisionem ex scipso gignens Filium, secundum ineffabilem atque inenarrabilem divinæ generationis modum?

ALIUD.

Quidquid ad similitudinem alterius factum est, ab æqualitate primi exemplaris recedit, et secundas ab illo partes tenet. Creata itaque natura per potentiam Dei effecta est secunda, et effecta per gratiam ad illam quæ vere ac proprie secunda est. Deficiet itaque omnino ab illa veritate quæ illi inest in modo generandi; et generabit quidem, sed non ita atque illius ad cuius similitudinem effectum est. Quod si ita est, generabit Deus, non ut creatura qua: per gratiam

⁴⁶ Matth. xii, 35.

γενῆν προῦποκεισθαι τοῦτον ἐν αὐτῷ. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν φαίνεται. Καὶ εἰ τὸν Υἱὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ, καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτῷ οὐδένα τέττειται (μονογενῆς γὰρ), ἀφηρῆσθαι καὶ αὐτὸν ἀνάγκη λέγειν τῆς γεννητικῆς δυνάμεως, ἡλαττώσθαι δὲ καὶ ἐκ μέρους, γεννηθέντος ἀπαξ τοῦ Υἱοῦ καὶ μηκέτι ὄντος ἐν αὐτῷ καθάπερ καὶ πρότερον.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πάλιν τὰ σωμάτων ἴδια τῆ τοῦ Θεοῦ φύσει περιτεθεισὸς οὐκ ἐρυθριᾷ; Οὐ γὰρ καθάπερ σῶμα ἐν σώματι τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ κεῖσθαι δίκαιον ἔννοεῖν. Οὐδὲ ὥσπερ τὰ ἐξ ἡμῶν γεννώμενα τῆ τῶν γεννῶντων ὁσφύϊ περιέχεσθαι πιστεύειν εὐπρεπὲς, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ γεννήματος φρονητέον. Εἰ γὰρ τις εἰς τοῦτο **B** προβαίνει τὸλμης ὡς εἰς τὴν τῶν σωμάτων ἀθλιότητα τὴν ἀρῆρτον τοῦ Θεοῦ καταφέρειν οὐσίαν, τί κωλύσει λέγειν μὴδὲ ὄλως γεγεννηκέναι τὸν Πατέρα; Ἐπεὶ τὸ τίκτειν μητρὶ μᾶλλον ἢ ἀνδρὶ πρεπωδέστερον; Ἐπειδὴ δὲ οὕτε σῶμα Θεός, οὕτε μὴν τὴν ἐν τοῖς σώμασιν ἔχει διαφορὰν (ἔρσεν γὰρ καὶ θῆλυ μόνον ἐν τοῖς τῶν σωμάτων ζητεῖται σχήμασιν), ἀπλοῦς δὲ καὶ ἀσώματος, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο νοῦς ὁ πάντων καθαρῶτατος, διὰ ταύτην οἶμαι τὴν αἰτίαν χρῆναι δεῖν τοὺς ὄσοι τὴν ἐπ' αὐτοῦ γέννησιν ἐξετάζειν βούλονται, τὰς ἐκ νοῦ καρποφορίας ζητεῖν, καὶ ταύταις μᾶλλον ἐξομοιοῦν ἐπιτελεσθαι τοῦ Λόγου τὴν γέννησιν, καὶ μὴ λέγειν σωμάτων ἀγωνώτερον εἶναι Θεόν, ἐπεὶ μὴ ὡς σῶμα γενῆν. Γενῆν μὲν γὰρ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πάντως ἂν ὁμολογήσαιμεν διαλογισμοῦς **C** ἀγαθοῦς. Ἀπὸ γὰρ τῆς καρδίας ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, καθά φησιν ὁ Σωτήρ, προφέρει τὰ ἀγαθὰ. Εἰ τοίνυν ἀσεβὲς εἶπεν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καρπὸν οὐκ ἔχειν, καὶ τοῦ Κυρίου φάσχοιτος καὶ αὐτοῦ δὲ βοῶντος τοῦ πράγματος, πῶς οὐκ ἄστοπον τὸν ὑπὲρ πάντα νοῦν ἀκαρπον εἶναι λέγειν, καὶ τῆς πρεπούσης αὐτῷ καρποφορίας ἀποστειρῆν; ἢ εἰ λέγονται γενῆν, ὑποκεῖσθαι ταῖς τῶν σωμάτων ἀνάγκαις ὑπολαμβάνειν, καὶ οὕτως αὐτὸν ὡς σῶμα γενῆν, οὐδὲ τοῦ ἐν ἡμῖν ὑπάρχοντος νοῦ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων γεννῶντος νόμον; Ὁ δὲ ἄνω πάντων ἀναδεηκῶς καὶ πάντα ὑπερκεῖμενος Θεός, πῶς οὐ γεννήσει καὶ ὑπὲρ νοῦν, οὐκ ἀποβολὴν ἢ ἀπόρροϊαν προῦποκειμένου τινὸς ὑπομένων, ἀλλ' ἐκλάμψας ἀμέριστως ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, κατὰ τὸν ἀρῆρτόν τε καὶ ἀφραστον τῆς θείας γεννήσεως τρόπον; **D**

ἌΛΛΟ.

Πᾶν ὅπερ ἂν καθ' ὁμολοίαν γένοιτό τις, ἀπολείπεται πάντως τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον ἰσότητος, καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ἐστὶ δεύτερον. Ἄγεται τοίνυν διὰ δυνάμεως Θεοῦ πρὸς καρπογονίαν ἢ γεννητὴ φύσις, πρὸς ἐκείνην μορφουμένη διὰ χάριτος τὴν ὄντως καὶ ἀληθῶς καρπογόνον. Ἄρ' οὖν ἀπολειφθήσεται πάντως καὶ τῆς ἐκείνῃ προσούσης ἀληθείας περὶ τὸν τοῦ γενῆν τρόπον· καὶ γεννήσει μὲν, οὐχ ὡς ἐκεῖνο δὲ, πρὸς ὃ καὶ μεμόρφωται. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, γεννή-

σει μὲν ὁ Θεός, οὐκ ὡς ἡ κτίσις δὲ κατὰ χάριν καὶ ἄ
ταύτην λαβοῦσα τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ὑπὲρ
πάντα τὰ γενετὰ.

A hanc cum eo similitudinem est consecuta, sed longe
excellentiore quam omnes creaturæ modo.

ΑΛΛΟ.

Ἐρώτησις ὡς ἐκ τοῦ Εὐνομίου.

Ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, καθάπερ
ὁμοίως φατε οἱ ἐπὶ πολλῇ λίαν ὀρθότῃ δογμάτων
ἀποσεμνυόμενοι· ἀλλ' ὄρατε καὶ τοῦτο. Τέλειος ἦν
ὁ Πατὴρ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' εἰ γεν-
νήσας εἰς δυάδα μέμερίσται, πῶς ἐστὶ τὸ τέλειον ἔξει;
εἰ μὴ ἄρα γέγονε περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πληθυσμὸς,
οἶονε τὸ κενωθὲν ἀναπληρῶν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὸ
ἐξ ἐνάδος εἰς δυάδα τεμνόμενον, ἐλαττον ἑαυτοῦ φα-
νεσθαι, εἰ μὴ τις ἀξὴ παρεισδραμοῦσα προσθεῖη τὸ
ἐκλειποῦς. Εἰ δὲ τοιοῦτον οὐδὲν περὶ τὴν θείαν οὐ-
σίαν συμβαίνει δύναται, οὐκ ἐγέννησεν ἄρα ἐξ ἑαυ-
τοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ἵνα μὴ φαίνεται μεριζόμενος·
ὕπστησε δὲ αὐτὸν ὁμοίον ἑαυτῷ κατὰ πάντα.

B
Pater genuit Filium ex seipso, ut vos 46 dicitis
qui de summa dogmatum rectitudine gloriamini;
sed videte etiam hoc. Pater ante generationem Filii
perfectus erat; sed si postquam genuit in dualitatem
divisus est, quo pacto manebit perfectus? nisi for-
tasse in ejus substantia suppletio quædam facta
fuerit, quæ quodammodo id quod exhaustum fuerat
supplevit. Necessarium enim prorsus est ut quod
ex unitate in dualitatem secatur, minus seipso
defectum compenset ac suppleat. Si vero neutrum
horum in divina natura accidere potest, ergo non
genuit Pater ex seipso Filium, ne divisus esse videat-
ur; eum vero sibi similem in omnibus fecit atque
constituit.

ALIUD.

Interrogatio ex objectione Eunomiæ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἔστι μὲν καὶ ἐξ ἐτέρων ἰδεῖν ὅτι πολλὴν οἱ χρι-
στομάχοι νοσοῦσι φρενῶν ἐρημίαν, οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ
διὰ τούτων. Πλανῶνται γὰρ ὄντως, μὴ εἰδότες τὰς
Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ ὁμοίον
ἔσται κατὰ πάντα τῷ ἀκτίστῳ καὶ ἀει ὄντι Θεῷ καὶ
Πατρὶ, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ὑπόστασιν ἐνεχθέν; Εἰ
γὰρ ὅλως ὑπέστη, οὐκ ἦν δηλονότι ποτέ. Πῶς δὲ οὐκ
αἰσχύνονται μερισμοὺς καὶ ἀποτομάς περὶ τὴν θείαν
γέννησιν εἰσφέροντες, καὶ τοῖς τῆς γεννητῆς φύσεως
νόμοις ὑποτιθέμενοι τὴν ἀρρήτην οὐσίαν; Οὐ γὰρ δὴ
ποῦ τοῖς οἰκειοῖς ποιήμασιν Ἰσοῦ ἔσται Θεός, οὐδὲ
οὕτω γεννησεί καθάπερ ἐκεῖνα· ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἅπα-
σιν ὑπερέχει αὐτῶν, οὕτως ὑπερέξει καὶ τούτῳ.
Καὶ εἰ πάσης ἀνω γεννητῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ Θεός καὶ
Πατὴρ, ἀνω πάλιν αὐτῆς ἔσται καὶ κατὰ τὸν ἐν τῷ
γεννᾶν τρόπον, ἀρρήτως τοῦτο ποιῶν καὶ θεοπρε-
πῶς.

C
Cum ex aliis multis constat quanta mentis inopia
laborent hostes Dei, tum nihilominus ex istis.
Errant enim prorsus, neque scientes Scripturas,
neque virtutem Dei 46. Quomodo enim æquale per
omnia Deo ac Patri increato semperque existenti
fuerit id quod ex nihilo ad esse tractum est? Si
enim factus et constitutus fuit, procul dubio ali-
quando non fuit. Quo pacto autem non pudet eos
divisiones et sectiones in divinam generationem
inducere, et ineffabilem substantiam creatæ naturæ
legibus subijcere? Neque enim creaturis abs se
factis æqualis est Deus, neque eadem ratione generat
qua illa; sed sicut in cæteris omnibus illas excellit,
ita etiam in hoc. Et si omnem creatam substantiam
Deus ac Pater longe superat, erit etiam ea superior
generandi modo, ineffabiliter divineque id faciens.

ΑΛΛΟ.

Μερισμοὺς καὶ ἐλαττώσεις ὑπομένειν, ἀξὴν τε καὶ
πληθυσμὸν, καὶ τὰς ἐν τῷ τίχτειν ἀπορρόλας τωμά-
των, ἴδιον καὶ τῶν ὄσα τῆς γεννητῆς οὐσίας ἐστίν. Εἰ
τοῖνον οὕτω τίχτει Θεός, ὡσπερ καὶ τὰ σώματα, καὶ
κρατήσῃ νόμος ἐπ' αὐτοῦ τοιοῦτος ὁποῖος ἐν τοῖς πε-
ποιημένοις, οὕτω καὶ δημιουργήσῃ καθάπερ καὶ τὰ
σώματα, ὄργανοις δηλαδὴ καὶ χεροῖ κεχρημένος. Εἰ
δὲ τῆς σωματικῆς καὶ γεννητῆς φύσεως οὕτω δυναμέ-
νης δημιουργεῖν καὶ οὐκ ἐτέρως, λόγῳ τὰ πάντα Θεός
ἐργάζεται, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ βουλήσῃ τὰ ὄντα τὴν
οὐσίαν ἔχει, πῶς οὐ γελοῖον ἐν τοῖς ἀξιολογωτέροις
καὶ μείζονσι μὴ ἀνω κείσθαι πάθους τὸν Θεόν, μηδὲ
ἐξάλλεσθαι τὰ τοῖς σώμασιν εἰωθότα συμβαίνειν περὶ
τὸ γεννᾶν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης οὕτως εἶναι περὶ τὸ
γεννᾶν, καθάπερ καὶ τὰ σώματα. Ὅσπερ οὖν δημιουρ-
γεῖ μὲν οὐκ ὡς ἄνθρωπος, οὐδὲ ὡς σῶμα, οὕτω καὶ
γεννᾶται τῶν σωμάτων συνηθείας οὐκ ὑποκείμενος.

ALIUD.

Divisiones et imminutiones, incrementa, et
suppletiones ac defluxus in generando corporum
propria sunt, et eorum quæ creatam substantiam
habent. Si igitur Deus ita gignit sicut corpora,
eademque lege tenetur qua creaturæ, creabit etiam
quemadmodum corpora, instrumentis nimirum et
manibus utens. Si vero cum corporea et creata
natura ita operari possit neque aliter, Deus verbo
omnia operatur, et in ejus voluntate omnia con-
sistunt, quo pacto non ridiculum fuerit in rebus
dignioribus et momenti Deum non esse expertem
passionis, 47 neque corporum in generando condi-
tionem superare, sed veluti necessitate quadam ita
generare ut corpus? Quemadmodum igitur creat
non ut homo, neque ut corpus, ita etiam generat
corporum consuetudini nequaquam astrictus.

46 Matth. xxii. 29.

ALIUD, ad rei explicationem.

Pater Filium ex seipso absque divisione aut intervallo produxit, quemadmodum et sol splendorem ex se emissum. Quamvis splendor solis non habeat propriam hypostasim, neque perfecte ipse in seipso essentia sit: habet enim suum esse in sole; divinum vero genimen hoc tantum ex hoc exemplo habet quod ex Patre procedat citra divisionem ullam et absque spatio, propriamque habet hypostasim non separatam a Patre, sed in Patre et cum Patre intellectam atque existentem. Dicere autem sectionem et decisionem in divina generatione factam fuisse, immanis insanix est documentum. Cum enim divinitas loco non circumscribatur, ne id quidem quod ex eo procedit in loco erit. Quod vero neque in loco est, neque esse potest, quomodo separari potest? Quonam enim ibit quod sectum est? aut e quo in quem transferetur? hæc siquidem corporum sunt propria, ab incorporea vero natura prorsus aliena. Ne igitur impie in divina generatione defluxus, separationes, atque his similia commiscantur. Suprema enim illa omnium natura nulli passioni, separationi aut sectioni est obnoxia, neque corporum proprietates recipit. Sed quemadmodum creat mirabiliter, longeque alio quam nostra consuetudo fert modo, ita etiam generat ex se alia ratione quam nos.

Exempla particulatim declarantia quo pacto Filius citra separationem e Patre processit.

Sermo enuntiativus, quo utimur, in mente et ex mente gignitur, atque alius quidem videtur esse ab eo qui in corde agitatur, quatenus extra os veluti e tenebris in lucem emittitur; est autem rursus in eo, similisque ei est per omnia. In sermone enim videtur cogitatio cordis, et rursus in mente sermo nondum loquendo expressus. Ita etiam Filius Dei, absque separatione e Patre procedens, **48** character est et expressa figura proprietatis suæ: Verbum enim est hypostaticè existens et vivens ex vivo Patre.

ALIUD.

Ita genuit ex se Pater Filium absque separatione, ac si sapiens aliquis gignat aliquod inventum, sive mechanicum, sive geometricum, sive ejusmodi ali- **D** quid. Videntur enim quodammodo sapientix fructus esse, atque ita natura se habent; atqui non est separata a sapientia ars quæ ex ea est excogitata: sed est ex ipsa et in ipsa genitricis suæ imaginem exprimens, et citra separationem aliud quidplam esse videtur. Ita et generatio Filii, cum sit absque separatione ex Patre, in sua hypostasi servatur, longe tamen hujus exempli sive similitudinis vim excedens.

ALIUD.

Qui divinorum dogmatum veritatem quærunt, non in humanas rationes mentis oculos conjiciunt. Neque quia Pater genuit Filium, imminutum eum

A

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ὁ Πατὴρ ἐξέλαμψεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν ἀμερίστως τε καὶ ἀδιαστάτως, ὡς περὶ οὖν καὶ ὁ ἥλιος τὸ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενον ἀπαύγασμα. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν οὐκ ἰδιοῦστατον οὐδὲ τὴν οὐσίαν ἐντελὲς αὐτὸ καθ' αὐτό· ἔχει γὰρ ἐν τῷ ἡλίῳ τὸ εἶναι· τὸ δὲ θεῖον γέννημα μόνον ἔχον ἐκ τοῦ παραδείγματος τὸ ἐκ Πατρὸς προελθεῖν ἀμερίστως καὶ ἀδιαστάτως, ἰδίαν ἔχει τὴν ὑπαρξίν οὐ κεχωρισμένην τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς νοουμένην καὶ ὑπάρχουσαν. Τὸ δὲ λέγειν ὅτι τομὴ καὶ ἀποκοπὴ περὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ γέγονε, μανίας ἀμέτρου σημεῖόν ἐστιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ περιεσφραγίζεται τὸ θεῖον, οὐδὲ ἐν τόπῳ τοιοῦτον τὸ ἐξ αὐτοῦ. Τὸ δὲ μὴ ὂν ἐν τόπῳ, ἢ καὶ μὴ εἶναι δυνάμενον, πῶς ἐπιδέχεται **B** μερισμόν; Ποῦ γὰρ χωρήσει τὸ τμηθὲν; ἢ ἐκ τίνος εἰς τί μετακίχεται; ταῦτα γὰρ σωμάτων μὲν ἴδια, τῆς δὲ ἀσωμάτου φύσεως παντελῶς ἀλλότρια. Μὴ τοίνυν δυσσεβῶς ἀναπλάττωσάν τινες περὶ τὴν θεῖαν γέννησιν τὰς τε καλουμένας ἀπορροίας, καὶ μερισμοὺς, καὶ ὅσα πρὸς ταῦτα τὴν συγγένειαν ἔχει. Ἄνω γὰρ πάθους καὶ μερισμοῦ καὶ τομῆς, ἢ τῶν πάντων ὑπερκειμένη φύσις, καὶ οὐκ ἐπιδέχεται τὰ σωμάτων ἴδια. Ἄλλ' ὡς περὶ δημιουργεῖ παραδέξως, οὐ κατὰ τὸν τῆς κρατούσης παρ' ἡμῖν συνηθείας νόμον, οὕτω καὶ γεννήσει τὸ ἐξ αὐτῆς ξένως ἢ καθ' ἡμῶν.

Ἐπιδείγματα μερικῶς σημαίνοντα τὸ, πως ἀμερίστως ἐκ Πατρὸς προήλθεν ὁ Υἱός

C

Ὁ λόγος οὗτος ὁ προφορικὸς ἢ κεχρήμεθα, εἰς νοῦν καὶ ἐκ νοῦ γεννάται, καὶ δοκεῖ μὲν ἕτερος εἶναι παρὰ τὸν ἐν καρδίᾳ στρεφόμενον, καθὼς ἐξω στόματος γίνεταί πεμπόμενος ὡς περὶ ἐκ βάρους εἰς φῶς. Ἔστι δὲ πάλιν ἐν αὐτῷ, καὶ ὁμοῖος αὐτῷ κατὰ πάντα. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ λόγῳ τὸν ἐν καρδίᾳ κληθέντα λογισμὸν, καὶ πάλιν ἐν τῷ νῷ τὸν λόγον εἶναι σωπώμενον. Οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀμερίστως ἐκ Πατρὸς προελθὼν, χαρακτὴρ ἐστὶ καὶ ὁμοίωμα τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ, Ἄδῳς ὢν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἐκ ζῶντος Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

Οὕτως ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ ἀμερίστως, ὡς ἂν εἰ σοφὸς ἀποτέκοι νόημα σοφόν, μηχανικὴν τυχόν, ἢ γεωμετρίαν, ἢ ἕτερόν τι τῶν τοιούτων. Δοκεῖ μὲν γὰρ πως σοφίας εἶναι καρπὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἔχει τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐ μεμερίσται τῆς σοφίας ἢ ἐξ αὐτῆς ἐπινοηθεῖσα τέχνη· ἀλλ' ἐστὶν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τὴν τεκοῦσαν ἐξικονίζουσα, καὶ ἀμερίστως ἕτερόν τι παρ' αὐτὴν εἶναι δοκοῦσα. Οὕτως ἡ Υἱοῦ γέννησις, ἀμερίστως οὕσα ἐκ Πατρὸς, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει σώζεται, τὴν τοῦ παραδείγματος ὑπεραίρουσα δύναμιν.

ΑΛΛΟ.

Οἱ τῶν ἐν τοῖς θεοῖς δόγμασι ζητοῦντες ἀκρίβειαν, οὐ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐνατενίζουσιν ἀκολουθίας. Οὐδὲ ἐπειδὴ γεγέννηκε τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, ἡλατῶσθαι

φῆσουσιν αὐτὸν, ὡς εἰς **δ**υάδα μεμερισμένον (οὗτος γὰρ τοῖς χριστομάχοις ὁ λόγος), οὔτε μὴν ἀπόβροιάν τινα γίνεσθαι περὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἰομοῦσι. Ταῦτα γὰρ ἐπ' ἡμῶν μὲν ἀκόλουθον ἐννοεῖν· ἐπὶ δὲ Θεοῦ λίαν ἀσεβές. Φευκτέον τοιγαροῦν τὴν ἐν τούτοις ἀτοπίαν, καὶ νοητέον οὕτω γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὡς σφίαν ἐκ νοῦ, ἢ καὶ τοῦ γεννήσαντος ἕξω πως γενέσθαι δοκούσα κατὰ τὴν ἔκφρασιν αὐτῆς, πάλιν ἔστιν ἐν αὐτῷ, οὐ μεμερισμένως προελθούσα. Οὔτε μὴν ἀπόβροιάν τινα γενέσθαι παρασκευάσασα περὶ τὸν νοῦν τὸν ἀπογεννήσαντα αὐτήν, ἀλλ' ἐν ὁλοκλήρῳ καταστάσει τηρήσασα, καὶ ἄλλο ἐν αὐτῇ ζωγραφούσα, καὶ ὁρωμένη πάλιν ἐν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Τοιοῦτον ἔσται τὸ γεννητικὸν τοῦ Θεοῦ, ὅποιον ἂν τις ὑπολάβῃ καὶ τὸ δημιουργικόν. Ὅνπερ γὰρ τρέπον πολλά καὶ διάφορα δημιουργῶν, οὐκ εἰς ἕκαστα τῶν γινομένων μερίζεται κατὰ τὴν οὐσίαν, καίτοι διαφόρως ἐνεργῶν ἐπ' ἐκάστῳ, ἀλλὰ διὰ μίαν καὶ ἀρρήτου δυνάμειν τὰ πάντα δημιουργεῖ, οὕτω καὶ γεννᾷ, οὐ μεριζόμενος, ὡς ἐκεῖνοι φασί. Καὶ πάλιν· Ὅσπερ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ μερισμὸν ὑπομένει περὶ τὴν οὐσίαν, διαφόρως ἐκπέμπον τοὺς ἐν τοῖς χαρίσμασι τρόπους· καὶ πρὸς τὸ ἐκάστου μέτρον τοῖς ἁγίοις χορηγοῦν, ἀλλ' ἔστιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ποικίλως καὶ ἀπαθῶς ἐν πᾶσι ἐνεργοῦν, οὕτω καὶ τὴν γεννητικὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν τις τῶν εὐφρονούντων ἀδικεῖσθαι φῆσειεν ἢ μερισμὸν, ἢ ἀπόβροιάν τινα παθεῖν, ἕνα καὶ μόνον ἕξ αὐτῆς ἐκλάμψασαν Υἱόν.

ΑΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Ἐνόμιον.

Εἰ γεγέννηκε, φησὶν, ἕξ αὐτοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, καὶ ἔστιν ἕτερος παρ' αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ τε ὡν ὑποστάσει, καὶ Υἱοῦ Πατρὸς νοούμενος, μεμερισται δηλαδὴ καὶ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν αὐτῷ μέιναντα μόνῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, διαβεβηκότα φαίνεται. Οὐκοῦν ἢ οὐκέτι τελείαν ἔχει τὴν δόξαν ὁ Πατήρ, μεμερισμένης καὶ αὐτῆς ἐν τῷ Υἱῷ, ἢ εἰ τελείαν ἔχει τὴν δόξαν, ἀποστερεῖ τὸν Υἱὸν, τὸ θεὸν ὡσπερ εἰς αὐτὸν αὐθις ἐπανακλίνων· καὶ ἢ πρότερον ἐν μονάδι θεότης τελείαν ἔχουσα δόξαν, νῦν ἐν **δ**υάδι γενομένη, τὸ τέλειον οὐκ ἔχει. Μόλις δὲ ἕξ αὐτῆς ἐρανίζεται τοῦτο, κυχρῶντος τρέπον τινὰ τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ τὴν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀντικιχρῶμένου παρ' αὐτοῦ τὴν θεοθεῖσαν αὐτῷ

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πάλιν τὰ σωμάτων ἴδια τῇ ἀσωμάτῳ φύσει περιτιθέντες οὐκ ἀισχύονται, μερισμὸς καὶ ἀποτομὰς, διαστάσεις τε καὶ χωρισμοὺς ἐπὶ τῆς θείας εἰσφέροντες οὐσίας ἀμαθῶς· οὐκ εἰδότες ὅτι μερίζεσθαι λέγοντες σχήματι σωματικῷ, εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν δυσσεβοῦσι μεγάλως, ἠλλοιώσθαι καὶ παρατεράφθαι λέγοντες αὐτὸν, καὶ εἰ τελείου καταβεβηκέαι πρὸς τὸ ἀτελές. Οἱ γὰρ ὅπως ἐκβεβηκέναι τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν οἰόμενοι τὸν Υἱὸν διαστατῶς τε

A cconsent, perinde ac si in dualitatem divisus esset (ita enim hostes Dei opinantur), nec defuram aliquem in divina essentia imaginantur. Hæc enim sicut de nobis vere dici possunt, ita de Deo impie cogitantur. Detestanda igitur est hæc absurditas, et statuendum nobis est ita ex Patre genitum esse Filium, ut sapientiam ex mente : quæ et quodammodo extra genitorem esse videtur, ratione expressionis sive representationis, et rursus in ipso est, non separatim progressa. Neque defluxus aliquis aut imminutio menti quæ illam genuit inde accidit, sed integra mentis conservatio retinetur, et sapientia integram illam in se depingit, et in illa vicissim certitur.

ALIUD.

B Talis est generativa facultas Dei, qualem quis etiam creativam esse statuerit. Eodem enim modo atque multa ac diversa creans, non tamen secundum essentiam suam in singula creata dividitur, tametsi diversimode in eis operetur, sed per unam atque ineffabilem potentiam cuncta creat; Ita etiam generat, non divisus, ut illi volunt. Et rursus : Quemadmodum Spiritus sanctus nullam in essentia separationem subit, quamvis diversis modis dona sua emittat, et pro uniuscujusque modulo dignis largiatur, idem tamen est, idemque variis modis citra ullam passionem in **49** omnibus operatur : sic etiam nemo recte sentiens dixerit generativam Dei essentiam damnum ullum accipere, aut separationem ullam vel effluxum pati, cum unus ac solus ex ea effulgeat Filius.

ALIUD.

Objectio ex Eunomio.

Si Pater, inquit, genuit Filium ex seipso, et est alius ab ipso in propria existens hypostasi, et Filii Pater intellectus, divisa certe erunt omnia quæ Patris sunt, nec in ipso solo manentia, sed in Filium quoque transmissa videbuntur. Quocirca aut non jam amplius perfectam gloriam habet Pater, cum eam cum Filio partitus sit; aut si perfectam habet gloriam, privabit Filium, nimirum id quod ei dederat ad se recipiens; et deitas quæ prius in unitate perfectam habebat gloriam, nunc in dualitate constituta, perfectionem non habebit. Ægre autem ex seipsa eam acquirit, cum quodammodo Pater suam Filio commodato det; ipseque rursus illam ab eo commodato accipiat, quam ei dederat.

Solutio objectionis.

Rursus impudenter ea quæ corporibus propria sunt, incorporeæ naturæ ascribunt, partitionibus et dissectionibus, intervallis et separationibus divinam essentiam imperite onerantes; nescientes quod, dum corporea figura separari dicunt, vehementer in Patris essentiam blasphemii sunt, alteratum mutatumque esse dicentes, et a perfecto ad imperfectum redactum. Qui enim in universum egressum esse Filium essentiam Patris existimant seorsim ac se-

paratim, atque ideo divisa esse omnia quæ ejus sunt contendunt, et ad dimidium gloriæ redactum esse dicunt quod altera medietas in Filium translata sit, non intelligunt in quantam absurditatem prolabantur. Si quidem, ut ipsi volunt, cum prius in unitate constitutus esset, Pater creandi facultatem habens in se ipso produxit Filium, et per ipsum cuncta creat, omnemque creandi potestatem ex essentia sua dimisit, et quod antea non erat, postmodum factus est, expers nimirum creativi virtutis : sed hoc vel cogitare, vel dicere extreme impium est : **50** « Pater enim usquedum operatur, et ego operor, » inquit Christus ⁶⁵. Quemadmodum igitur creativa facultas Patris non est divisa, neque imperfecta est in ejus essentia, habente etiam illam perfecte Filio : ita etiam perfectam habet gloriam, cum perfectus etiam in gloria sit Filius. Cum enim similis per omnia sit Genitori suo, ideo perfectam etiam habet gloriam, siquidem ex Patre perfectam gloriam habente genitus est.

ASSERTIO VII.

Adversus eos qui obijciunt : Utrum Pater fortuito genuit Filium, an voluntate sua præcedente ?

Interrogatio hæreticorum.

Fortuito, inquit, et inconsiderate genuit aut fecit Filium Pater, aut voluntate sua intercedente? Atqui si fortuito genuit, passus est aliquid præter voluntatem; si autem volens, et necesse sit considerationem de aliqua re priorem esse quam ipsa fiat, prior itaque fuit Pater Filio, cum voluntas generationem præcesserit.

Refutatio.

Unde, obsecro, hunc loquendi morem accepistis dementes, quod aut ex sua voluntate aut citra suam voluntatem genuerit Filium; aut ex quo Scripturæ loco hujuscemodi quæstiones proferre didicistis? Quis vero sanctorum dixit, aut ex voluntate, aut citra voluntatem, Filium ex Patre processisse? Aut quis hujuscemodi vocabulis est usus? Quod quidem erat et est Dei Verbum, ex sacra Scriptura cognoscimus. Illud vero, citra voluntatem aut contra, ex vobis solis audivimus. Ostendit enim Filium Pater ex cælo dicens : « Hic est Filius meus dilectus ⁶⁶; » et per David : « Eructavit cor meum Verbum bonum ⁶⁷; » et sapientissimus Joannes : « In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ⁶⁸. » Et Psalmista rursus ad Patrem dicit : « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lamina tuo videbimus lumen ⁶⁹. » Paulus splendorem, et formam, et imaginem **51** invisibilis Dei vocat ⁷⁰. Neminem vero horum repereris qui Filium ex voluntate aut citra voluntatem genitum dicat. Sed cum dixerint, *erat*, et, *est*, nullum principium in tempore tribuerunt ei qui sæcula con-

και κειχωρισμένως, και δια τουτο φάσκοντες μεμερισθαι πάντα τα αύτου, και εις ημισυ δόξης αυτων ελθειν δια το βεθηκέναι το λειπον εις τον Υιον, αγνοουσιν ολω περιπίπτουσιν ατοπήματι. "Αρα γάρ επειδήπερ, ως αυτοί φασιν, εν μονάδι πρότερον ών ο Πατήρ, και την δημιουργικην δύναμιν έχων εν εαυτω, προεβάλετο τον Υιον, και δι' αυτου πάντα δημιουργει, εξω της ούσιας της εαυτου την επι τω δυνασθαι δημιουργειν επεμφε δύναμιν, και ο μη πρότερον ην, τουτο γέγονεν υστερον, ερημός τε νυν εστιν ισχύος δημιουργικης· αλλά τουτο φρονειν η λέγειν αματρον έχει την δυσσέδειαν· « Ο Πατήρ γάρ έως άρτι εργάζεται, και γώ εργάζομαι, » φησιν ο Χριστός. "Ασπερ ουν ου μεμερισται του Πατρος το δημιουργικόν, ουδέ ατελής εστι νυν εν τη ούσιά αυτου, έχοντος τελείως τουτο και του Υιου, ουτω και τελειαν έχει την δόξαν, έχοντος πάλιν του Υιου και εν δόξη το τέλειον. "Ομοιος γάρ ών κατά πάντα τω γεννήσαντι, δια τουτο τελειαν έχει την δόξαν, επειδήπερ εκ τελειαν έχοντος δόξαν εγεννήθη Πατρός.

ΛΟΓΟΣ Ζ.

Πρός τους προειρριοντας το 'Αβουλήτως η κατά βούλησιν εγέννησε τον Υιον ο Πατήρ;

Ερώτησις ως εκ των αίρετικων.

'Αβουλήτως άρα, φασί, και άσκέπτως εγέννησεν ητοι πεποίηκε τον Υιον ο Πατήρ, η κατά βούλησιν οικειαν; Ει μὲν ουν άβουλήτως εγέννησεν αυτον, πέπονθέ τι των παρά γνώμη· ει δε κατά βούλησιν, προϋπάρχειν δε των γινομένων ανάγκη την περι αυτων σκέψιν, προην άρα του Υιου ο Πατήρ, μεσολαβούσης την γέννησιν της περι αυτου βουλήσεως.

'Απολογία προς τουτο.

Πόθεν ύμεις, ω ούτοι, κατά βούλησιν η άβουλήτως γεγενήσθαι λέγειν τον Υιον, η και άλλως τοιαύτας τοις έντυγχάνουσι τάς πύσεις προσάγειν, από ποίας τουτο μεμαθήκατε Γραφής; Τίς δε των άγιων η κατά βούλησιν η άβουλήτως αυτον εφησεν εκ του Πατρος προελθειν; Παρά τίνι δε ώνόμασται τα τοιαυτα ρήματα; "Οτι μὲν γάρ ην και εστιν ο του Θεου Λόγος, εγνωμεν από της θείας Γραφής. Το δε, άβουλήτως η μη, παρά μόνων ύμων ηκούσαμεν. 'Αποκαλύπτει μὲν γάρ τον Υιον ο Πατήρ εξ ουρανου, και φησιν· « Ουτός εστιν ο Υιός μου ο αγαπητός· » και δια του Δαβιδ λέγει· « Εξηρεύεσθε η καρδια μου Λόγον αγαθόν· » και ο σοφώτατος 'Ιωάννης· « Εν αρχή ην, φησιν, ο Λόγος, και ο Λόγος ην προς τον Θεόν, και Θεός ην ο Λόγος· » ο Ψαλμωδός ως προς τον Πατέρα πάλιν φησί· « Παρά σοι πηγή ζωής, και εν τω φωτί σου εβόμηθα φώς. » 'Ο Παύλος άπαύγασμα, και μορφήν, και εικόνα του Θεου άοράτου καλεί. Και τούτων ουδεις εύρίσκειται λέγων άβουλήτως η κατά βούλησιν γεγενήσθαι τον Υιον. 'Αλλά το, ην, είπόντες, και το, εστιν, ουδεμίαν άρχην την εν χρόνω δεδώκασι τω των χρόνων ποιητή. Πόθεν ουν ύμεις τα

⁶⁵ Joan. v, 17. ⁶⁶ Matth. iii, 17. ⁶⁷ Psal. xlii, 2. ⁶⁸ Joan. i, 1. ⁶⁹ Psal. xxxv, 10. ⁷⁰ Philipp. ii, 6; Hebr. i, 2; Coloss. i, 15.

τοιαῦτά φατε ; Ἐκ καρδίας τῆς ἑαυτῶν λαλοῦντες, A didit. Unde igitur vos hæc depromitis? Ex corde
καθὰ φησιν ὁ προφήτης, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυ- vestro loquentes, ut. inquit propheta, et non ex
ρίου. ore Domini 71.

ΑΛΛΟ.

Εἰ βουλῆσαι γεγενῆσθαι φατε τὸν Υἱὸν, καὶ βιά-
ζεσθε τὴν περὶ αὐτοῦ θέλησιν προϋπάρχειν τῆς γεν-
νήσεως αὐτοῦ, τί μὴ ταῦτά φησιν ἡ Γραφή περὶ αὐ-
τοῦ, ἃ δὴ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ποιημάτων λέγουσα
φαίνεται; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γεγονότων παρὰ Θεοῦ,
προηγείται θέλησις, ὡς ἐν τῷ, « Ποιήσωμεν ἄνθρω-
πον, » Καὶ ἐν τῷ, « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. »
Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου οὐδαμῶς θέλησις ἦτοι βού-
λησις προηγησάμενη φαίνεται. Ἄλλ' ὅτι μόνον ἦν
καὶ ἔστιν ἀκούομεν. Καὶ, ἴν' οὕτως εἶπω, τόπος
αὐτῷ φυσικὸς ὁ Πατήρ. Εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν κτι-
σμάτων ἀπάντων ἐφησεν ἠγισθαι θέλησιν ἡ Γραφή,
ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ οὐδὲν τοιοῦτον εὐρήσομεν παρ' αὐ-
τῆς, οὐκ ἄρα εἰς ἐστὶ τῶν πάντων, οὐδὲ θελήσει γέ-
γονε, καθάπερ τὰ πάντα, ἐκ Πατρὸς προελθὼν καὶ
τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας, ὑπάρχων τε ἀίδιος.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πού Παῦλος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χρι-
στοῦ, ὅτι τε Θεοῦ δύναμις εἶη καὶ Θεοῦ σοφία. Εἰ
τοίνυν σοφία καὶ δύναμις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ ἐξ αὐ-
τοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχων Λόγος, αὐτὸς ἐστὶν ἐν ᾧ
βουλεύεται, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται. Πῶς οὖν
βουλῆσαι γέγονεν ὁ ἐν ᾧ περὶ ἡ βούλησις ἐστὶ τοῦ Πα-
τρὸς; Ἡ γὰρ ἐτέραν ἡμᾶς σοφίαν ἀναπλάττειν
ἀνάγκη, ἐν ᾗ βουλευσάμενος πεποίηκε τὸν Υἱὸν, καθ-
ὼς ὑμεῖς φατε, ἢ εἰ ἐτέρα οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ἐστὶ μόνος
αὐτὸς ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἄρα ἐστὶ καὶ ἡ βού-
λησις. Ἐν γὰρ σοφίᾳ πάντως τὸ βούλεσθαι τοῦ
Θεοῦ. Καὶ μάταιος ὁμῖν ὁ λόγος, καὶ κενὸν ἐδειχθῆ
τὸ ἐπιχείρημα.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Οὐκ ἐν τοῖς γενομένοις ἡ τοῦ Θεοῦ βούλησις οὐσιω-
μένη φαίνεται, ἀλλ' ἑτερόν τί ἐστὶ παρὰ τὰ δι' αὐ-
τῆς ποιούμενα. Οἶον, θελήσει φαρμὴ γενέσθαι τὸν
οὐρανὸν, οὐκ αὐτὸν εἶναι τὴν θέλησιν. Εἰ τοίνυν βου-
λεύεται μὲν ἐν σοφίᾳ Θεός, καὶ ὅτε τὸν Υἱὸν, ὡς
ὑμεῖς φατε, ἀπογενῆν ἠθέλεν, ἐστὶ δὲ ἡ σοφία τοῦ
Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ἐτέραν τῷ Πατρὶ προσεῖναι σοφίαν
ἀνάγκη, ἐν ᾗ βουλευσάμενος ἀπέτεκε τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ
τοῦτο λέγειν ἀσεβὲς (εἶς γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ
δύο, σοφία τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος),
αὐτὸς ἐστὶν ὁ δι' οὗ πάντων ἡ βούλησις γίνεται.

ΑΛΛΟ.

Τῶν ἐν χρόνῳ γεγονότων, προηγείται πάντως τὸ
βουλεύεσθαι τι περὶ αὐτῶν. Εἰ τοίνυν βουλῆσαι γε-
γένηται, καθ' ὑμᾶς, ὁ Υἱὸς, προηγουμένην ἔχει καὶ
αὐτὸς τὴν περὶ αὐτοῦ βούλησιν, ὥσπερ καὶ τὰ
ποιήματα. Καὶ οὐκ ἦν ποτε. Καὶ ψευδεται λέγων
Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Εἰ
γὰρ οὐκ ἦν, καθ' ὑμᾶς, πῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἀληθεύ-
σει τὸ, Ἦν, αὐτῷ περιτιθεῖς; Ἄλλ' οὐχ ὑμῖν, ἐκεῖνον

ALIUD.

Si ex voluntate Filium genitum dicitis, et conten-
ditis voluntatem generandi ipsius generationem præ-
cessisse, cur non hæc de eo dicit Scriptura, sicut de
aliis creaturis. Nam in iis quæ Deus creavit, præ-
cessit voluntas, ut in illo : « Faciamus hominem 72. »
Et in hoc : « Omnia quæ voluit, fecit 73. » At in
Verbo Dei nulla voluntas aut consilium præcessisse
legitur. Sed tantum, quod erat, et est audimus. Atque,
ut ita dicam, naturalis ejus locus erat Pater. Quare
si in omnibus creaturis voluntatem præcessisse
Scriptura testatur, de Filio autem nihil ejusmodi in
B sacris Litteris invenitur : non est ergo unus ex
creatis, neque ex voluntate factus est, ut omnes
creaturæ, ex Patre procedens atque ex Genitoris
essentia, ab æterno existens.

ALIUD.

Paulus alicubi de Servatore nostro. Christo ait
quod sit virtus et sapientia Dei. Si ergo est sapientia
et potentia Patris Verbum ex ipso et in ipso exi-
stens, ipsum etiam est in quo deliberat, et per quod
omnia operatur. Quomodo igitur voluntate vel deli-
beratione factus est is in quo est deliberatio Patris?
Aut enim aliam sapientiam effingere necesse est, in
qua deliberans fecit Filium, ut vos dicitis : aut si
C alia nulla est, sed ipse est solus sapientia Patris, ipse
quoque voluntas ejus est. Nam in sapientia omnino
voluntas Dei consistit. Atque ita inanis ac vana esse
vestra ratio frivolumque argumentum ostenditur.

ALIUD, de eodem.

Voluntas Dei non est in creatis concreta, sed alia
est ab iis quæ per eam facta sunt. Exempli gratia,
cælum voluntate factum esse dicimus, non ipsum
esse voluntatem. Si ergo in sapientia deliberat Deus,
etiam quando Filium, ut vos dicitis, generare voluit,
52 Filius vero est sapientia Patris 74 : necessarium
plane est alteram inesse Patri sapientiam, in qua
deliberans genuit Filium. At cum id impium dictu
sit (unus enim est Filius Dei, non duo, cum sit
sapientia Patris Dei Verbum), ipse est per quem
omnium deliberatio fit.

ALIUD.

Quæ in tempore facta sunt, deliberatio de iis
faciendis omnino præcessit. Si ergo voluntate factus
est, ut vos statuitis, Filius, certe etiam de eo, ut de
creaturis, deliberatio præcesserit. Atque ita ali-
quando non erat. Et mentitur Joannes dicens de
eo : « In principio erat Verbum 75. » Si enim, juxta
vestram opinionem, non erat, quo pacto evangelista
vere dicet, cum hoc, erat, ei tribuat? At non vobis,

71 Jerem. xxiii, 16. 72 Gen. 1, 26. 73 Psal. cxxxiv, 6. 74 I Cor. 1, 24. 75 Joan. 1, 1.

sed illi, opinor, credere necesse est. Erat igitur, ut ille dicit, Filius, et illud, non erat, perperam de eo dicitur

ALIUD.

Si ea quæ ex voluntate facta sunt, tempus præcessit, in quo de ipsis deliberatum est, si exiguum aliquod brevissimumque tempus demus, quo pacto erit temporum conditor Filius, si deliberatio ejus generationem præcessit? Atqui est omnino conditor temporum. Erat itaque, et nihil ejus generationem præcessit.

ALIUD.

Si Filius est sapientia Patris, ut revera est, quoniam tempus statuatur quo non erat in eo sapientia? Si autem est æternus in Patre (semper enim est sapiens Pater), quo pacto præcedet aliquid id quod semper existit? Quo pacto inter ea deliberatio procedet, Filium aliquando non existentem inducens, eum sit Genitori cœternus, nimirum sapientia ejus?

ALIUD.

Si præcedit deliberatio Filium, et necesse omnino sit eam in tempore factam fuisse: si quantumvis exiguum ac breve tempus detur, quo pacto erit omnium creator? Aut quo pacto credimus Scripturæ dicenti omnia per eum facta esse? Aut ubi ipsum præcesserit tempus, in quo de eo deliberatum fuit, eum nullam tempus ante ipsum exstiterit?

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Si, inquit, Filius Dei voluntate factus non est, necessario igitur Pater non volens Filium habuit. Quis autem est major Patre, ut illi necessitatem imponat? Quæ enim præter voluntatem accidunt, ex necessitate fiunt.

53 *Solutio objectionis.*

Interrogandi sunt vicissim Christi hostes, et per ea ipsa quæ imperite nobis obijciunt, illis occurrendum est, similisque opponenda propositio. Dicite itaque nobis: Deus estne bonus, misericors et sanctus ex voluntate, an præter voluntatem? Si enim ex voluntate, voluntas autem semper præcedit ea de quibus fit, erat itaque tempus quando Deus hæc non erat, cum nimirum adhuc de iis deliberabat. Si vero præter voluntatem suam bonus est et misericors, ergo necessitate quadam id est. Quis vero est qui ei necessitatem aut vim inferat, ut vos ipsi loquimini? Constat igitur propositionem vestram dementiae plenam esse, nihilque boni inferre.

ALIUD, *ad rei explicationem.*

In rebus naturalibus non præcedit deliberatio: versatur enim tantum circa ea quæ sunt extra deliberantis essentiam. Exempli gratia: Plantat aliquis vitem, aut navim ædificat, prius de iis deliberans: gignitur autem naturaliter ex homine proles, nulla præcedente deliberatione. Si quis igitur for-

δὲ, οἶμαι, πιστεύειν ἀναγκαῖον. Ἦν ἄρα, κατὰ τὸ ἐκείνου λόγον, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ, οὐκ ἦν, ἐπ' αὐτῷ μάταιόν τε καὶ διεψευσμένον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῶν ἐν βουλήσει γενομένων προηγείται χρόνος, καθ' ὃν ἡ περὶ αὐτῶν σκέψις ἐγένετο, καὶ εἰ μικρόν τινα καὶ ἀκαριαῖον δόλημεν αὐτὸν, πῶς ἔσται χρόνος ποιητῆς ὁ Υἱὸς, εἰ βούλησις προηγείται τῆς γενήσεως αὐτοῦ; Ἄλλ' ἔστι χρόνων ποιητῆς. Ἦν ἄρα, καὶ οὐδὲν ἔστι πρὸ τῆς γενήσεως αὐτοῦ

ΑΛΛΟ.

Εἰ σοφία τοῦ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστι, τοῦδ' ἔστι χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ σοφία; Ἐἰ δὲ ἔστιν ἀίδιος ἐν Πατρὶ (ἀλλ' γὰρ σοφὸς ὁ Πατήρ), πῶς ἠγήσεται τι τοῦ ἀεὶ ὄντος; Πῶς δὲ ἡ βούλησις χωρήσει μεταξύ, μὴ ὄντα πρὸ τῶν Υἱὸν εἰσφέρουσα, τὸν τῷ γενήσαντι συναΐδιον ὡς σοφίαν αὐτοῦ;

ΑΛΛΟ.

Εἰ προηγείται βούλησις τοῦ Υἱοῦ, ἐν χρόνῳ δὲ ἀνάγκη τὴν περὶ αὐτοῦ γενέσθαι σκέψιν, καὶ εἰ μικρὸς τις εἴη καὶ λίαν βραχύς, πῶς ἔσται πάντως ποιητῆς; Ἢ πῶς πιστεύομεν τῇ Γραφῇ, πάντα δε' αὐτοῦ γενέσθαι λεγούσῃ; Ὅπου πρὸ αὐτοῦ φαίνεται χρόνος, καθ' ὃν ἡ περὶ αὐτοῦ γέγονε βούλησις, χρόνων οὐκ ὄντων πρὸ αὐτοῦ;

ΑΛΛΟ

Ὅτι ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.
Εἰ μὴ βουλῆσει, φησὶ, γέγονεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀνάγκης ἄρα καὶ μὴ θέλων ἔσχεν Υἱὸν ὁ Πατήρ. Καὶ τίς ὁ μείζων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην ἐπιθείς αὐτῷ; Τὰ γὰρ παρὰ γνώμην ἐπισυμβαίνοντα, ἐξ ἀνάγκης γίνονται.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἀντερωτητέον τοὺς χριστημάχους, καὶ δι' ὧν ἡμεῖς προτείνουσιν ἀμαθῶς, διὰ τούτων αὐτοῖς ὑπαντήσωμεν, τὴν Ἰσὴν ἀντεπάγοντες πρότασιν. Εἴπατε ἡμῖν· Ἄγαθός καὶ οἰκτιρῶν, ἐλεῆμων τε καὶ ἅγιος ἐκ βουλήσεώς ἐστιν ὁ Θεός, ἡ παρὰ βούλησιν; Εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, ἡ δὲ βούλησις προτρέχει πάντως ἐκείνων περὶ ὧν καὶ γίνεται, ἦν ἄρα χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα Θεός, ἔτι τὴν περὶ αὐτῶν σκέψιν ποιούμενος. Εἰ δὲ ἀβουλήτω; ἀγαθός ἐστι καὶ ἐλεῆμων παρὰ γνώμην, ἄρα τοῦτό ἐστι καὶ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τίς ἐστιν ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιθείς αὐτῷ, καθ' ὁμῶν; Δέδεικται τοίνυν μωρίας ἀνάμεστος ἡ παρ' ἡμᾶς πρότασις, καὶ ἀγαθὸν οὐδὲν εἰσφέρουσα νόημα.

ΑΛΛΟ, *διηγηματικῶς.*

Ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν οὐ προηγείται βούλησις, χωρεῖ δὲ μόνον ἐπὶ τῶν ἐξωθεν τῆς οὐσίας ὄντων τοῦ βουλευομένου. Οἶον φέρε εἰπεῖν· Ἀμπελώνά τις φυτεύει, ἡ ναυπηγεῖται σκάφος, βουλευσάμενος πρότερον περὶ αὐτῶν· τίκεται δὲ κατὰ φύσιν τὸ ἐξ ἀνθρώπου παιδίον, οὐδεμιᾶς ἡγήσαμένης βουλήσεως.

Εἰ τις οὖν λέγοι τυχόν ἐπὶ τινος τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἄτασσε διὰ βούλησιν ἔσχεν υἱόν, μὴ εὐθὺς ἐπὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης τρεχέτω· οὐ γὰρ ἐκ τινος ἀνάγκης ἔσχεν· ἀλλ' ὁράτω μᾶλλον ὅτι τῶν ἐκ φύσεως οὐ προηγείται βούλησις. Ἐκὼν γὰρ τις γεννᾷ, οὐδεμιᾶς περὶ τοῦτου προηγουμένης βουλήσεως. Θελητῶς οὖν ἄρα καὶ ἀβουλήτως ὑπάρχει καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς περ ἔστιν ἐν ἀνθρώπῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ παιδίον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατὰ φύσιν ἀγαθός· ἔστιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐκ ἐκ βουλήσεως, ἵνα μὴ φαίνεται χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν τοῦτο, καθ' ὃν ἦν βούλησις, οὐ βούλησει γεννᾷ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ φύσει. Πρέπει γὰρ μᾶλλον τοῦτο αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Ἐρωτητίον τοὺς χριστομάχους, εἰ αὐτὸς ὁ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχει, ἢ παρὰ βούλησιν αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, προηγέσθαι δὲ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως· τὴν βούλησιν, σιωπῶ τὸ δύσφημον· εἰ δὲ παρὰ βούλησιν, ἐξ ἀνάγκης ἄρα τοῦτο ἔστιν, ὅπερ ὑπάρχει. Καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιθεὶς αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑπάρχει μὲν ὁ Πατὴρ, οὐκ ἐκ βουλήσεως δὲ, οὔτε μὴν παρὰ βούλησιν, ὁ αὐτὸς κρατεῖται λόγος ἀπεριεργάστως καὶ ἐφ' Υἱοῦ. Ἐξετάζειν γὰρ τὰ τοιαῦτα ριψοκινδύνως οὐκ ἀκόλουθον. Χρὴ δὲ μᾶλλον ἀκούοντας περὶ Θεοῦ εἰδέναι, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ ὢν, οὐκ ἀρχὴν τινα τοῦ εἶναι λαβών, ἀλλ' αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ἀρχὴ τοῦ εἶναι γενόμενος.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἄτοπον σφόδρα καὶ ἐπικίνδυνον ἐφ' Υἱοῦ λέγειν τὸ, βούλησει ἄρα ἢ παρὰ βούλησιν ἐγενήθη. Ὁ γὰρ οὐκ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων Θεός, οὐκ ἐκ βουλήσεως ἔχει τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα Λόγον, ἀλλὰ φυσικῶς. Εἴη γὰρ καὶ οὕτως εἰκὼν αὐτοῦ καὶ χαρακτήρ οὐ διεψευσμένος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ βούλησις καὶ σκέψις προηγείται τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς σοφία καὶ Λόγος ἔστι τοῦ Πατρὸς, πῶς ἐβούλετο ὁ Θεὸς ἀλογός τε καὶ ἄσοφος ὢν, καθ' ὁμάς; Οὐπω γὰρ ἦν ὁ Υἱός, ἔτι τῆς περὶ αὐτοῦ γινομένης σκέψεως. Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον εἰσφέρειν περὶ αὐτοῦ βουλευόμενον τὸν Πατέρα, πότερόν ποτε χρὴ σοφίαν ἔχειν καὶ Λόγον, ἢ μὴ; Παιρατεῖσθαι τοιγαροῦν ἀναγκαῖον τὰς ἀπαιδέυτους τῶν χριστομάχων προτάσεις, οὐ σφόδρα διατείνεσθαι πρὸς τὸ ἀντιλέγειν αὐταῖς.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Διὰ πολλῶν ἤδη δέδεικται λόγων ὅτι τῶν ποιημάτων ἠγώριστο βούλησις. Ἐξ ἐνδὸς δὲ τὸ πᾶν γνωρισθήσεται. Ἐπὶ γὰρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ, τὸ, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, » καὶ τὸ, « Γενηθήτω στερῶμα, » καὶ τὸ, Γενηθήτω τῶδε καὶ τῶδε, βουλῆς

tasse dicat de aliquo hominum quod præter voluntatem filium habuit, ne statim ad necessitatem confugiat : neque enim necessario habuit, sed potius intelligat, in naturalibus non præcedere deliberationem. Sponte enim quispiam generat, nulla deliberatione præcedente. Sponte igitur et citra deliberationem est Verbum in Patre, quemadmodum est in homine ejus proles.

ALIUD.

Si naturaliter bonus est Deus ac Pater, non ex voluntate, ne videatur aliquod tempus fuisse quando hoc ipsum non erat, in quo fiebat deliberatio, non voluntate generat Filium, sed natura. Hoc enim ei convenientius est.

ALIUD.

Interrogandi sunt hostes Christi, num ipse Verbi Pater voluntate existat, an præter suam voluntatem? Nam si ex voluntate, et necesse est voluntatem priorem fuisse existentiam, taceo blasphemiam quæ inde sequetur; si præter voluntatem, ex necessitate igitur est id quod est. At quis ei necessitatem imposuit? **54** Si vero existit quidem Pater, neque ex voluntate, neque præter voluntatem, eadem sane ratio oblineat etiam in Filio. Neque enim hæc nimis audacter et temerarie inquirenda sunt. Hoc vero potius, cum de Deo agitur, tenendum est, ipsum esse qui est, quique nullum habet existendi principium, sed reliquis omnibus essendi initium **C** dedit.

ALIUD, ad rei explicationem.

Absurdum et periculosum est de Filio dicere : Ex voluntate aut præter voluntatem factus est. Qui enim non ex voluntate existit Deus, non ex voluntate habet Verbum quod ex ejus essentia processit, sed naturaliter. Ita enim imago ejus et character vere fuerit ⁷⁶.

ALIUD.

Si voluntas et deliberatio Filii existentiam præcedit, Filius autem est sapientia et Verbum Patris, quo pacto deliberavit Pater, Verbo et sapientia, juxta vestram sententiam, carens? Neque enim adhuc erat Filius, cum adhuc de eo deliberaretur. Quo pacto vero non absurdum fuerit inducere Patrem secum deliberantem, an oporteret aliquando sapientiam et Verbum habere, an non? Rejicienda igitur prorsus sunt indocta hostium Christi argumenta, non autem anxie laborioseque iis contradicendum.

ALIUD, explicatius.

Multis jam verbis ostensum est voluntatem sive deliberationem creaturarum creationem præcedere. Ex uno autem totum intelligitur. Nam in creatione hominis : « Faciamus, inquit, hominem, » et, « Fiat firmamentum ⁷⁷, » atque hoc, Fiat hoc et illud, vo-

⁷⁶ Hebr. 1, 3 ⁷⁷ Gen. 1, 6, 26.

Innatis significativum est, quæ ad singulas creaturas faciendas a Deo adhibita est, tametsi statim opus subsecutum appareat. Si ergo creaturas præcedit voluntas, omnia vero facta sunt per Filium, certe omnium numero non comprehenditur is per quem omnia facta sunt. Et si alius est ab iis quæ præcessit voluntas, non est factus ex voluntate sicut illa. Ipse enim est viva voluntas Patris, in qua omnia operatur. Vocat autem etiam ipsum Psalmista voluntatem Patris, dicens: « In voluntate tua deduxisti me ¹⁸. »

ALIUD.

Si consilium et voluntas Patris est Filius, ut vera est, quo pacto præcedit voluntas ejus existentiam? Videbitur enim ipse seipsum fecisse. **55** Et qui nondum factus erat, ut hæretici volunt, de se ipso deliberasse dicitur. At si hoc absurdum dictum est, non ergo voluntate factus est, quemadmodum creaturæ; sed erat ut voluntas Patris in ipso, atque adeo ipsius Genitoris essentiæ proprietatis.

ALIUD.

Christus alicubi inquit: Ego in Patre, et Pater in me, veluti locum quemdam, qui se solum contineat, significans Patrem, et rursus Patrem solum in ipso existentem. Si ergo aliud quidpiam est in Patre voluntas ipsius quam Filius, quo pacto vero hæc dixerit? Reperietur enim, juxta insanam hæreticorum opinionem, ante existentiam Filii, voluntas in Patre existens, per quam factus est, ut illi dicunt. Si autem vere dicit se in Patre esse, et rursus, solum in se esse Patrem, ubinam constituetur voluntas, cum nihil loci sit intermedii? Quod si verum est, non ergo voluntate factus est, sed ipse est voluntas Patris.

ALIUD.

Si quemadmodum creaturas, ita etiam existentiam Filii præcessit voluntas, cur quæ idem habent generationis principium et per eandem voluntatem facta sunt, tantopere inter se natura differunt, adeo ut ille Dominus sit et Deus, hæc serviles sint creaturæ? Manifestum autem est quod Filius deitati Patris naturaliter unicus Dominus et dicitur et est: creatura vero serva, quia extra essentiam creatoris est, et a naturali ad Patrem relatione aliena. **D** Necessarium igitur est ut quæ tantam inter se habent differentiam, non unum habeant principium. Sed hæc quidem, ut creaturæ, ex voluntate factæ sunt. Filius autem, quippe qui est ipsa voluntas, erat ab æterno in Patre.

ALIUD, ad rei explicationem.

Oportebat autem hosce Christi hostes qui non verentur interrogare an voluntate Filium genuerit Pater, etiam hoc dicere: An in prudentia Filium genuerit Pater. Idem enim videntur esse deliberatio et prudentia. Siquidem quisquis aliquid deliberat,

¹⁸ Psal. LXXII, 24.

ἂν εἴη σημαντικὸν τῆς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πεπονημένων γενομένης παρὰ Θεοῦ, εἰ καὶ παραχρῆμα τὸ ἔργον ἀκολουθοῦν φαίνεται. Εἰ τοίνυν τῶν μὲν κτισμάτων ἡγεῖται βούλησις, γέγονε δὲ πάντα δι' Υἱοῦ, ἕκτος ἐστὶ τῶν πάντων ὁ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε. Καὶ εἰ ἕτερός ἐστιν ἐκείνων ὧν ἠγήσατο βούλησις, οὐκ ἂν εἴη κατὰ βούλησιν γεγονὼς ὡσπερ αὐτά. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ζῶσα βουλή τοῦ Πατρὸς, ἐν ἣ τὰ πάντα ἐργάζεται. Καλεῖ δὲ αὐτὸν καὶ βουλήν τοῦ Πατρὸς ὁ Ψαλμῶδης, λέγων· « Ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ βουλή καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, πῶς ἡγεῖται θέλησις τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ; Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔσται πεποιηκώς. Καὶ ὁ μήπω γεγονὼς, κατὰ τοὺς χριστομάχους, περὶ ἑαυτοῦ φανεῖται βουλευόμενος. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν ἀποπον, οὐκ ἄρα βουλήσει γέγονεν, ὡσπερ τὰ ποιήματα· ἀλλ' ἦν ὡς βουλή τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ, αὐτὸ τῆς οὐσίας ὑπάρχων τοῦ γεννησαντος τὸ ἴδιον.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πού Χριστός· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, » ὡσπερ τινὰ τόπον ἑαυτὸν ἔχοντα μόνον σημαίνων τὸν Πατέρα, καὶ πάλιν ὡς τοῦ Πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ μόνον. Εἰ τοίνυν ἕτερόν τι ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ παρὰ τὸν Υἱὸν ἢ βούλησις αὐτοῦ, πῶς ἀληθεύσει τὰ τοιαῦτα λέγων; Εὐρίσκεται γὰρ, κατὰ τὴν τῶν χριστομάχων μανίαν, πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ, βούλησις οὕσα ἐν Πατρὶ, καθ' ἣν γέγονεν, ὡς ἐκεῖνοι φασιν. Εἰ δὲ ἀληθεύει, ἑαυτὸν ἐν Πατρὶ μὲν εἶναι φάσκων, καὶ πάλιν, ὡς μόνον ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, ποῦ ἢ βούλησις κείσεται, οὐδενὸς ὄντος τόπου μεταξὺ; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα βουλήσει γέγονεν, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἢ τοῦ Πατρὸς βούλησις.

ΑΛΛΟ.

Εἰ καθάπερ τῶν ποιημάτων ἠγήσατο βούλησις, οὕτω καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ, οὗτο δὴ χάριν τὰ τὴν αὐτὴν ἔχοντα τῆς γενέσεως ἀρχὴν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς γεγονότα βουλῆς, τοσοῦτον ἀλλήλων τὴν φύσιν διέστηκεν, ὡς τὸν μὲν Κύριον οὕτως εἶναι καὶ Θεόν, τὰ δὲ δοῦλά τε καὶ ποιήματα; Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον ὡς ὁ μὲν Υἱὸς τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι κατὰ φύσιν ἐνούμενος Κύριος εἴρηται καὶ ἐστὶν· ἡ δὲ κτίσις, βούλη, διὰ τὸ ἔξω κείσθαι τῆς οὐσίας τοῦ πεποιηκῶτος, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως φυσικῆς. Ἀνάγκη τοίνυν τὰ τοσαύτην ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα τὴν διαφορὰν, μὴ μίαν ἔχειν ἀρχὴν. Ἄλλὰ τὰ μὲν, ὡς ποιήματα, ἐκ βουλήσεως γέγονεν. Ὁ δὲ Υἱὸς, ὡς αὐτὸς ὧν ἢ βούλησις, ἦν ἀτίμως ἐν Πατρὶ.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἔδει τοὺς χριστομάχους ἀποτολμῶντας ἐρωτᾶν, εἰ βουλήσει τὸν Υἱὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ, καὶ τοῦτο λέγειν· Εἰ ἐν φρονήσει τὸν Υἱὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ. Ταυτὸν γὰρ ὑπάρχειν φαίνεται βουλή καὶ φρόνησις. Ἐπειδὴ πᾶν ὅπερ ἂν τις βουλευῆται, τοῦτο καὶ

φρονεῖ· καὶ πάλιν ὡσπερ ἐξ ἀντιστρέφοντος, ὁ φρο-
νεῖ, καὶ βουλευέται. Εὐρίσκαται γοῦν ὡς ἰσοδυνα-
μοῦντα συνάπτων αὐτὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ
λέγων· Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις,
ἐμὴ δὲ ἰσχύς. Ὡσπερ γὰρ ἀσφάλεια καὶ ἰσχύς ταυτὸν
ἐστίν, οὕτω καὶ βουλή καὶ φρόνησις. Εἰ μὲν οὖν
ἄφρονά ποτε πιστεύουσι γεγενῆσθαι τὸν Πατέρα,
ἐρωτάτωσαν εἰ ἐν φρονήσει γεγέννηκε τὸν Υἱόν. Εἰ
δὲ φρίττουσι τοῦτο καὶ μόνον ἀκούοντες, πῶς οὐκ
ἀσεβὲς τὸ ἐρωτᾶν καὶ λέγειν ἐφ' Υἱοῦ τό· Βουλῆσει
γεγένηται, ἢ μή; τοσαύτην τοῦ λόγου τὴν δυσφημίαν
εἰσφέροντος.

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Παῦλος τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα
δεικνύων, ἣν ὁ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα,
γράφει περὶ αὐτοῦ· « Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης B
καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. » Εἰ τοίνυν
χαρακτὴρ ἐστὶ καὶ εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος ὁ Υἱὸς,
ἐγεννήθη δὲ, καθ' ὁμᾶς, προηγησαμένης βουλήσεως,
ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Πατέρα οὕτως εἶναι, ὡσπερ ἡ
εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· ὡς καὶ αὐτὸ ἔχειν
προηγουμένην αὐτοῦ τὴν βούλησιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσε-
βὲς (οὐ γὰρ ἐκ βουλήσεώς ἐστὶν ἡ τοῦ Πατρὸς οὐσία
καὶ ὑπόστασις), ἀνάγκη πᾶσα μὴδὲ τὸν Υἱὸν ἐκ
βουλήσεως εἶναι, φρονεῖν ἢ λέγειν.

ΑΛΛΟ.

Ἦς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἀνάγκη συνομολογεῖν, ὅτι περ
ἀθέλητός ἐστι τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, ἦτοι ἀβουλήτος, εἰ
μὴ ἐκ βουλήσεως καὶ θελήσεως γέγονεν;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Δυσωπεῖται τῶν χριστομάχων τὴν πάντολμον γλῶτ-
ταν ὁ Σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ λέγων· « Ὁ Πατὴρ φιλεῖ
τὸν Υἱόν. » Ὡσπερ γὰρ ἤδη προεῖρηται, τὸ εἶναι
ἀγαθὸς τε καὶ ἐλεήμων, ἔχει μὲν, οὐκ ἐκ βουλήσεως
δὲ, οὔτε μὴν ἀβουλήτως ταῦτά ἐστι. Θέλει γὰρ εἶναι
τοῦτο ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ καὶ ἔσται. Οὕτω καὶ εἰ μὴ ἐκ
βουλήσεως ἐγέννησε τὸν Υἱόν, ἀλλ' οὐκ ἀβουλήτως
αὐτὸν ἔχει. Θέλει γὰρ τὸν Υἱὸν καὶ φιλεῖ, καθὼς γέ-
γραπται. Καὶ καθάπερ ὁ Πατὴρ τῆς ὑποστάσεως
τῆς ἑαυτοῦ θελητής ἐστίν, οὐκ ἐκ βουλήσεώς τις
τοῦτο ὢν ὅπερ ἐστίν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τῆς τοῦ
Πατρὸς οὐσίας προελθὼν, οὐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ, D
εἰ καὶ βούλησις οὐδαμῶς τῆς γεννήσεως προδραμοῦσα
φαίνεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ
Υἱὸς, γέγονε δὲ θελήσει, καθ' ὁμᾶς, ἦν ἄρα χρόνος
ὅτε οὐκ ἦν, καθ' ὃν ἡ περὶ αὐτοῦ θέλησις ἐκινεῖτο
παρὰ τῷ Πατρὶ. Οὐκοῦν ἦν ποτε ὅτε χωρὶς ἀπαυ-
γάσματος ἦν ὁ Θεὸς καὶ δίχα χαρακτῆρος. Καὶ, εἰ
τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐκ
ἦν δὲ ποτε, καθ' ὁμᾶς, ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· οὐκ ἦν
ποτε γεννητικὴ τοῦ Πατρὸς ἡ οὐσία· ἀλλ' ὡσπερ ἐκ

A idem etiam prudens est : et vice versa, qui prudens
est, idem et deliberat. Atque ita Servator ipse hæc
veluti æquipollentia conjungit dicens de se : Meum
est consilium et tutela, mea 56 prudentia et po-
tentia. Quemadmodum enim tutela et potentia idem
sunt ; ita etiam deliberatio et prudentia. Si ergo
Imprudenter aliquando fuisse Patrem existimant,
interrogent an in prudentia genuerit Filium. At si
vel id audientes perhorrescant, quo pacto non im-
pium fuerit interrogare ac dicere de Filio : An vo-
luntate factus sit, necne? cum hoc ad tantam atque
illud in Verbum blasphemiam pertineat.

ALIUD.

Beatus Paulus, similitudinem quam Filius habet
cum Patre ostendens, ita scribit : « Qui cum sit
splendor gloriæ et character hypostaseos illius 79. »
Si ergo Filius est character et imago Genitoris, gen-
itus autem est, ut vos dicitis, præcedente delibe-
ratione, necessarium omnino fuerit Patrem ita se
habere, ut imago et splendor ipsius : adeo ut etiam
ipsum præcesserit deliberatio. Si vero hoc impium
est (neque enim ex deliberatione est Patris essen-
tia atque hypostasis), ergo nec Filium ex delibera-
tione factum esse vel credere, vel dicere oportet.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

At quo pacto, inquit, non fuerit necesse fateri
Filium citra voluntatem aut consilium Patri ac-
cessisse, nisi consilio et voluntate præcedente fa-
ctus est?

Solutio objectionis.

Retundat impudentem hostium Christi linguam
Servator ipse ita de se dicens : « Pater amat Fi-
lium 80. » Quemadmodum enim jam dictum est
quod bonus sit et misericors, habet id non ex vo-
luntate, sed neque absque voluntate hæc sunt.
Vult enim esse id quod est semper et erit. Ita etiam,
licet non ex voluntate genuerit Filium, non tamen
absque voluntate illum habet. Vult enim Filium et
amat, sicut scriptum est. Et quemadmodum Pater
suam ipsius hypostasin vult, neque tamen ex vo-
luntate est id quod est, ita etiam Filius ex essentia
D Patris procedens, non ei adest præter ipsius volun-
tatem, tametsi voluntas sive deliberatio generatio-
nem nequaquam præcesserit.

ALIUD.

Si splendor et character Patris est Filius, factus
autem est ex voluntate, ut vestra fert opinio, erat ita-
que tempus quando non erat, in quo Pater consi-
lium suum de illo agitabat. Fuit igitur etiam ali-
quando Deus absque suo splendore et caractere.
Et, si proprium essentia Patris 57 est Filius, atqui
is aliquando non fuit, ut vos dicitis, idem est ac si
dicas generativam Patris essentiam aliquando non

79 Hebr. i, 3. 80 Joan. iii, 35.

exstitisse, sed veluti ex mutatione quadam eo tractam fuisse ut gigneret Filium. Si vero id et cogitatum et dictum impium est, ne illud, Voluntate, an non, de Filio objiciant. Sicut enim Pater naturaliter est bonus, ita etiam naturaliter generativus.

ALIUD, ad explicationem.

Si omnis voluntas quæ in quoquam sit non absque verbo sit (voluntas enim est verbum occultum quod in corde agitur), Filius autem est Verbum Patris, idem igitur etiam est voluntas ipsius. Atqui quo pacto voluntas in voluntate sit? aut qui Verbum in Verbo? Omnia igitur hæc est Filius Patri: et voluntas et Verbum, et sapientia: nihilque est in Patre ante ipsum.

ALIUD simile.

Habet sibi homo naturaliter insitam procreandi filios potestatem, et non quemadmodum homo ex voluntate est bonus aut malus, ita etiam ex voluntate est pater. Sed hoc ex natura, illud ex voluntate habet. Et illius quidem domini sumus; in hoc vero perpetua atque incommutabilis naturæ lex viget. Sicut igitur nos non ex voluntate, sed natura, habemus ut simus patres filiorum nostrorum, ita etiam Deus ac Pater non ex voluntate Pater est, sed naturaliter. Et quemadmodum qui ex nobis gignuntur similes prorsus nobis sunt secundum substantiam, ita etiam Filius non extrinsecus Patri accessit, sed revera ex essentia ipsius procedens per omnia similis est Genitori. Et quemadmodum Pater non ex voluntate est Pater, ita et Filius non ex voluntate, sed ex natura est, splendor et character existens ejus qui ipsum genuit.

ALIUD.

Obiectio ex Eunomio.

Interrogandi sunt, inquit, ii qui se recte sentire existimant, utrum aliquando voluntate genuerit Filium Pater, an citra voluntatem. Si enim exstitit in essentia Patris, alius ab ipso Filius, non voluntarie genuit. Necessæ enim erat parere eum qui in natura erat. Si vero non erat in Patre, sed factus est deliberatione Patris adhibita, necessæ est omnino deliberationem præcessisse. Non erat igitur Patri coæternus.

Solutio objectionis.

Primum quidem stupenda res est quo pacto adeo temerarie et portentosa velut imperitia in omnem blasphemiam ruant. Neque enim pudet eos etiam ipsum Deum necessitati subicere, dicentes periuræ atque in humanis corporibus aliquid Patris essentia comprehendendi, ac quasi vas in vase, ita Filium in Patre teneri. Nos vero, qui recte ac juste sentire studemus, essentiam Dei omni necessitate superiorem esse dicimus; et Filium esse in Patre, non ut corpus in corpore, sed ut inseparabilem ab ejus essentia et ab ipso precedentem naturaliter. Si vero existimant se acutum aliquid proponere, dicentes voluntate aut citra voluntatem eum factum esse, vi-

Α τινος μεταβολῆς εἰς τοῦτο παρῆλθεν ἀποκυτήσασα τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβὲς φρονεῖν τε καὶ λέγειν, μὴ προτεινέτωσαν τινες ἐφ' Υἱοῦ τὸ, Βουλῆσει ἢ μὴ. Ὡς περ γὰρ ἀγαθὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ γεννητικὸς κατὰ φύσιν.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Εἰ πᾶσα βούλησις ἢ ἐν τισὶ γινομένη οὐ δίχα λόγου γίνεται (λόγος γὰρ ἐστὶν ἀφανῶς ἐν καρδίᾳ στροφόμενος ἢ βούλησις), ἐστὶ δὲ ὁ Υἱὸς ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ἢ βούλησις αὐτοῦ. Εἴτα πῶς ἢ βούλησις ἐν βουλῆσει γίνεται; ἢ πῶς ὁ Λόγος ἐν Λόγῳ; Πάντα τοῖνον ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ βουλή καὶ Λόγος, καὶ σοφία: καὶ οὐδὲν ἐστὶν ἐν Πατρὶ πρὸ αὐτοῦ.

B

ΑΛΛΟ ὁμοιον.

Ἐχει κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος τὸ δύνασθαι τέκνων αὐτὸν γενέσθαι πατέρα: καὶ οὐχ ὡς περ ἐκ βουλῆσεως ἀγαθὸς ἐστὶν ἢ πονηρὸς, οὕτω καὶ πατήρ. Ἄλλὰ τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ βουλῆσει ἐστὶ. Καὶ τοῦ μὲν ἐσμὲν κύριοι: τοῦ δὲ ἢ φύσις ἀπαράβατον ἔχει τὸν νόμον. Ὡς περ οὖν οὐκ ἐκ βουλῆσεως ἔχομεν ἡμεῖς τὸ εἶναι πατέρες τῶν ἐξ ἡμῶν, ἀλλὰ φυσικῶς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ οὐκ ἐκ βουλῆσεως Πατήρ ἐστὶν, ἀλλὰ φυσικῶς. Καὶ ὡς περ οἱ ἐξ ἡμῶν τικτόμενοι ὅμοιοι πάντως ἡμῖν κατ' οὐσίαν εἰσὶν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξῴθεν τῷ Πατρὶ προσγενόμενος, ἀλλ' ὄντως ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθὼν ὁμοίος ἐστὶ κατὰ πάντα τῷ γεγεννηστί. Καὶ ὡς περ οὐκ ἐκ βουλῆσεως ἐστὶ Πατήρ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ ἐκ βουλῆσεως ἐστὶν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ ὑπάρχων τοῦ γεννήσαντος αὐτόν.

C

ΑΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Ἐρωτητέον, φησὶ, τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν οἰομένους, πότερόν ποτε βουλῆσει γεγέννηκε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ἀβουλήτως. Εἰ μὲν γὰρ ἐνυπήρχε τῇ τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ, ἕτερος ὢν παρ' αὐτὸν ὁ Υἱὸς, οὐ προαιρέσει τέτοκεν. Ἦν γὰρ ἀνάγκη τεκεῖν τὸν ἐν τῇ φύσει κείμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἦν ἐν Πατρὶ, ἐγεννήθη δὲ βουληθέντος τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη προὑπάρχειν αὐτοῦ τὴν βούλησιν. Οὐκ ἦν οὖν ἄρα τῷ γεννήσαντι συναίδιος.

D

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἡρῶτον μὲν ἀποδουμάζειν δεξιὸν τοὺς ἀφυλάκτους εἰς πᾶσαν τρέχοντας δυσφημίαν, πολλὴν τε ἀμαθίαν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. Οὐ γὰρ αἰσχύνονται καὶ αὐτὸν ἀνάγκαις ὑποτιθέοντας τὸν Θεὸν, καὶ καθάπερ ἐπὶ σωμάτων ἀνθρωπίνων ἐμπεριέχεσθαι τι λέγοντες τῇ τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ, ἢ ὡς περ τι σκεῦος ἐν σκευῇ κείσθαι τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ. Ἡμεῖς δὲ οἷς ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν ἐσπούδασται, ἄνω μὲν πάσης ἀνάγκης εἶναι φαμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ: εἶναι δὲ πάλιν τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ, οὐχ ὡς σῶμα ὑπὸ σώματος περιεχόμενον, ἀλλ' ὡς ἀχώριστον τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτῆς προελθόντα κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον. Εἰ δὲ οἴονται σοφόν τι προτείνειν, βουλῆσει λέγοντες ἢ

ἀβουλήτως αὐτὸν γεγενῆσθαι, καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούε-
 τωσαν· Βουλῆσει ἄρα τὸ πῦρ τὴν ἐξ αὐτοῦ θερμότη-
 τα γεννᾷ ἢ ἀβουλήτως; Ἄλλ' οὐδὲν ἐξουσι πρὸς τοῦτο
 εἰπεῖν. Τὰ γὰρ ἐκ φύσεως προϊόντα, οὔτε βούλησιν,
 οὔτε ἀβουλήσιν ἐπιδέχεται. Ἐπὶ δὲ τῶν ἔξωθεν καὶ
 ὧν ἐσμὲν ἐν ἐξουσίᾳ, βούλησις καὶ ἀβουλήσιν κρατεῖ.
 Ὡσπερ οὖν καὶ ἡμᾶς ἐργαζόμεθα τι βουληθέντες,
 τίκτομεν δὲ ἐξ ἑαυτῶν, οὐδένα τόπον ἐχούσης ἐν
 τούτῳ βουλήσεως ἢ ἀβουλήσιν, οὕτω καὶ Θεὸς ἐρ-
 γάζεται μὲν βουλῆσει τὰ ἐκτός, ἐγέννησε δὲ ἀχρόνως
 τὸν Υἱὸν ἐξ ἑαυτοῦ, οὐδένα τόπον ἐχούσης ἐν τούτῳ
 βουλήσεως καὶ ἀβουλήσιν, εἰ καὶ οὐκ ἀβέλγητος ἐστίν.
 Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, ὡς γέγραπται.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἐτρομίου.

Εἰ μὴ βουλῆσει, φησὶν, ἐγέννησε τὸν Υἱὸν ὁ Πα-
 τὴρ, ἔχει δὲ αὐτὸν ἐκ φύσεως, δηλονότι καὶ τὴν περὶ
 αὐτὸν γνῶσιν οὐκ ἔχων αὐτὸς, ἔχει πάλιν αὐτὴν ἀπὸ
 τῆς φύσεως. Ἐμαθεν οὖν ὅτι καὶ Υἱὸς αὐτοῦ ἔσται,
 καὶ συνδημιουργήσει τὰ πάντα· καὶ ἐπισυμβέβηκε
 τῷ Πατρὶ ἢ περὶ Υἱοῦ γνῶσις ἐκ τῆς οικείας διδασκο-
 μένης φύσεως. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον, βουλῆσει ἄρα,
 εἰδῶς ὅτι ἔσται, προέβαλεν αὐτὸν, καὶ προτρέχει
 πάντως τῆς γεννήσεως ἢ βούλησιν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ὡς ἡμῶν ὁμολογοῦντες, ὅτι πρῶτον ἐδιδάχθη τίς
 ἔσται ὁ Υἱὸς, εἴθ' οὕτως γεγέννηκεν αὐτὸν ὁ Πατὴρ,
 κατασκευάσει τὴν πρότασιν ὁ περὶ ταῦτα δευτὸς, οὐκ
 εἰδῶς ὅτι, διαστήματος οὐδενοῦ ὄντος μεταξὺ τοῦ
 μεσολαβοῦντος τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν γέννησιν
 τοῦ Υἱοῦ, ἢ περὶ αὐτοῦ πρόγνωσις οὐκ ἔχει τόπον.
 Εἰ γὰρ προεβουλεύσατο, καὶ προεδιδάχθη, ἐν χρόνῳ
 δὲ πάντως ταῦτα ἐγένετο, κάτω χρόνων ὁ Υἱός. Εἰ δὲ
 αὐτὸς ἐστίν ὁ τῶν χρόνων ποιητής, τί μάτην τῆς
 θείας φύσεως καταφλυαρεῖ, διδασκομένην αὐτὴν εἰσ-
 φέρων ἀπὸ τῆς φύσεως, ὡς αὐτὸς φησὶ, τὰ ἐσόμε-
 να, καὶ πλεόν οὐδὲν ἀνθρώπων διδοῦς ἢ τῷ ὑπὲρ
 πάντα; ὅτι Θεῶ; Ἄνω τοίνυν κειμένης αἰώνων
 καὶ χρόνων τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, δύσφημόν τε
 καὶ ἀμαθὲς εἰκότως ἂν εἴη τὸ λέγειν προβουλεύεσθαι
 τι, ἢ προδιδάσκεισθαι τὸν Πατέρα περὶ αὐτοῦ. Τέλειος
 γὰρ καὶ ἐν τῷ πάντα εἰδέναι ὁ Πατὴρ, καὶ τόπον
 οὐδένα πρὸ Υἱοῦ ἢ περὶ αὐτοῦ βούλησιν ἔχει.

ΑΛΛΟ.

Εἰ οἶδεν ἑαυτὸν ἀεὶ ὄντα Πατέρα ὁ Πατὴρ, ἔχει
 πάντως καὶ ἐν ἑαυτῷ τοῦ Υἱοῦ τὴν γνῶσιν. Ἐν γὰρ
 τῷ εἰδέναι ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς, καὶ τῆς υἰότητος τὴν
 γνῶσιν φορεῖ· Πατὴρ γὰρ ὡς πρὸς Υἱὸν ἐστὶ τε καὶ
 ὀνομάζεται. Καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἐναντιῶν· Οἶδεν ὁ
 Υἱὸς τὸν Πατέρα, εἰδῶς ὅπερ ἐστὶν αὐτός. Ἀπὸ γὰρ
 τῆς υἰότητος ἢ πατρότης νοεῖται· καὶ τὸ ἀντίστρο-
 φον, ἐκ τῆς πατρότης ἢ υἰότητος· ἦν οὖν ἀεὶ Πατὴρ
 ὁ Θεὸς, ἦν ἄρα καὶ ὁ Υἱός. Δύσφημον δὲ τὸ λέγειν
 μὴ εἰδέναι τὸν Πατέρα ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, διδά-
 σκεισθαι δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, ἐκάστου δηλαδὴ ἀφ' ὧν
 ἐστὶν αὐτὸς τὴν τοῦ ἑτέρου γνῶσιν ἔχοντος. Ἄλλως
 εἰ ἔτρονον οὐκ ἂν εἴη φύσις Θεοῦ παρ' αὐτὸν· ἀπλοῦς γὰρ καὶ ἀσύνθετος.

A cissim hoc a nobis audiant : Ergo ignis etiam calo-
 rem ex se voluntarie gignit aut involuntarie? Sed
 nihil habebunt quod ad hoc dicant. Nam quæ ex na-
 tura prodeunt, neque velle, vel non velle admittunt.
 In rebus vero quæ extra nos et in nostra potestate
 sunt, aut volumus, aut nolumus. Quemadmodum igitur
 etiam nos operamur aliquid voluntate sive deli-
 beratione adhibita, gignimus vero ex nobis ipsis,
 neque ullum in generando locum habet velle aut
 nolle, ita etiam Deus operatur quidem voluntarie
 quæ extra ipsum sunt, Filium autem genuit absque
 tempore ex se, neque ullum ea in re locum habet
 velle aut nolle, tametsi non est invito Patre genitus.
 Pater enim, ut Scriptura loquitur, amat Filium.

ALIUD.

B *Ex objectione Eunomii.*

Si non voluntate, inquit, Filium genuit Pater, sed
 ex natura ipsum habet, manifesto etiam notitiam
 de eo non habens ipse, eam a natura habet. Didicit
 itaque quod Filius suus futurus esset, et omnia se-
 cum creaturus; atque ita notitia Filii accessit Patri
 a sua natura edocto. Si vero id absurdum est, vo-
 luntate igitur, sciens quod futurus esset, eum pro-
 duxit, præceditque omnino generationem voluntas.

Solutio objectionis.

Perinde ac si consideremus, primum edoctum
 fuisse Patrem quis esset futurus Filius, atque ita
 deinceps eum genuisse, ita versutus hic argumen-
 tum suum astruit, ignarus, cum nihil sit spatii In-
 ter esse Patris et generationem Filii, prænotionem
 de eo nullum habere locum. Nam si prius delibera-
 vit, et prius cognovit, atque hæc in tempore facta
 fuerint necesse sit, tempori ergo obnoxius est Fi-
 lius. At cum ipse sit temporum conditor, quid te-
 mere adversus divinam naturam deblaterat, edoctum
 iam esse **59** a natura de rebus futuris fingens,
 neque quidquam amplius præpotenti Deo quam ho-
 mini tribuens? Cum itaque generatio Filii sæcula ac
 tempora excedat, absurdum ac blasphemum est di-
 cere deliberasse, et prius edoctum fuisse de illius
 generatione Patrem. Perfectus enim est in cogni-
 tione omnium rerum Pater, nullumque locum habet
 deliberatio, Filium præcedens.

ALIUD.

D Si Pater semper novit se esse Patrem, habet
 omnino etiam in se notitiam Filii. Eo enim quod
 seipsum novit, novit et Filium: Pater enim ra-
 tione Filii est et dicitur. Et e contrario: Novit
 Filius Patrem, noscens seipsum. Nam ex filiatione
 intelligitur paternitas, et reciproce ex paternitate
 filiatio: erat ergo semper Pater Deus; erat utique
 et Filius. Impium autem dictum est non nosse Pa-
 trem Filium, qui ex se est, sed doceri a natura,
 cum uterque ex eo ipso quod est alterius notitiam
 habeat. Et alioqui natura Dei non sit aliud quam
 ipse; simplex natura et incompositus est.

γὰρ καὶ ἀσύνθετος.

ALIUD.

A

ΑΛΛΟ.

Ex objectione Eunomii.

Voluntate, inquit, et iudicio genuit Pater aut naturaliter. At si naturaliter tantum, non autem voluntate aut iudicio, involuntarie itaque et Inconsiderate genitus est. Si vero utrumque, jam compositum facitis Deum, iudicium simul et naturam ei tribuentes. Quo pacto enim qui ex his compositus est, simplex fuerit?

Solutio objectionis.

Generatio Filii neque iudicio neque voluntati est obnoxia. Velle enim et iudicare in tempore sunt: Filius vero temporum conditor est. Quo pacto igitur id quod conditum est conditorem præcesserit? Si vero compositum existimatis fieri Deum, ideo quod naturam habeat, et iudicium, sive voluntatem, videte etiam hoc: Pater generat naturaliter; creat autem per Filium quatenus opifex. Neque ideo compositus est: unius enim naturæ effectus hi sunt. Eadem vero ratio est boni, immortalis et invisibilis, atque aliorum ejusmodi quæ divinæ naturæ insunt.

ALIUD.

Ex objectione Eunomii.

Dicite nobis, inquit, vos, qui Filium vultis esse splendorem Patris, quidnam existimatis. Quæstionis autem ratio hæc est: Lumen, sive ignis, exempli gratia, in lucerna positus, exteriora illuminat; ipse vero non omnia implet, sed in loco situs est, et circa ea quæ exterius sunt, ut dixi, ejus illuminatio versatur. Si igitur lumen esse dicitis Patrem, splendorem vero qui ex lumine gignitur, Filium, necesse est fieri essentialiter Patris omnia implere non posse, ut locus relinquatur splendori qui ex ipso emittitur. Si vero omnia implet Pater, ubinam consistet essentialiter genimini?

Solutio objectionis.

Si in loco constituit Patrem, et perinde ac corpus progredi existimat, quærat etiam genimini locum. Si vero Patris essentialiter non consistit in loco (neque enim divinitas loco circumscribi potest), cur se torquet in rebus quæ nulla quæstione indigent, audetque dicere: Quoniam evadet Filii essentialiter, cum Pater omnia repleat? Apparet itaque et est Pater in Filio, et Filius in Patre, non tamen ut idem existentes, neque ut unum numero. Est enim Pater in sua proprietate, et est Filius in peculiari sua proprietate, hanc solam a Patre differentiam habens, quod Pater quidem per se est, neque est Filius; Filius etiam per se est, neque est Pater. Sed hac quidem sola differentia a Patre distinctus, eandem habet paternæ naturæ proprietatem; estque rursus in Patre, quemadmodum splendor qui e sole emittitur, qui quidem procedit ex ipso, aliud quidpiam ab ipso, unum tamen natura existens. Nam hoc est sol, illud vero splendor. Pater itaque existens emisit lumen, Filium, sigil-

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομίου.

Θελήσει, φησίν, ἦτοι κρίσει τὸν Υἱὸν γεγέννηκεν ἄρα ὁ Πατήρ, ἢ κατὰ φύσιν. Εἰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν μόνον, οὐκ ἔτι δὲ κατὰ θέλησιν ἢ κρίσιν, ἀβελήτως ἐστὶ καὶ ἀκρίτως γεννηθείς. Εἰ δὲ τὸ συναμφοτέρον, σύνθετον ποιεῖτε τὸν Θεόν, καὶ κρίσιν αὐτῷ καὶ φύσιν δίδόντες. Πῶς γὰρ ὁ ἐκ τούτων συγκαίμενος ἀπλοῦς ἔσται;

Πρὸς τοῦτο λύσεις.

Ἄνω μὲν κρίσεως καὶ βουλήσεως ἡ τοῦ Υἱοῦ κεῖται γέννησις. Τὸ γὰρ βούλεσθαι καὶ κρίνειν ἐν χρόνῳ πάντως ἐστὶ· χρόνον δὲ ποιητῆς ὁ Υἱός. Πῶς οὖν ἔσται τὸ ποίημα πρὸ τοῦ ποιητοῦ; Εἰ δὲ σύνθετον ὀλεσθε γίνεσθαι Θεὸν διὰ τὸ φύσιν ἔχειν καὶ κρίσιν, ἦτοι θέλησιν, ὁρᾶτε καὶ τοῦτο· Ἔχει τὸ γεννᾶν ὁ Πατήρ φυσικῶς, ἔχει καὶ τὸ κτίζειν δι' Υἱοῦ δημιουργικῶς, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο σύνθετός ἐστι· μίᾳς γὰρ φύσεως τὰ τοιαῦτα καρπός. Ὁ δὲ αὐτὸς κρατήσει λόγος ἐπὶ τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀοράτου, καὶ ὅσα πρόσεσι τῇ θεῖα φύσει.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομίου.

Εἶπατε, φησίν, ἡμῖν, οἱ ἀπαύγασμα λέγοντες εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, τί ποτε ἄρα λογίσεσθε. Ὁ δὲ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, οὗτος· Τὸ φῶς ἦτοι τὸ πῦρ, φέρε εἰπεῖν, ἐν λύχῳ κείμενον φωτίζει τὰ ἐκτός, ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὐ πάντα πληροῖ, κεῖται δὲ ἐν τόπῳ, καὶ περὶ τὰ ἐκτός, καθάπερ εἶπομεν, ὁ ἐξ αὐτοῦ φωτισμὸς γίγνεται. Εἰ τοίνυν φῶς μὲν εἶναι φατε τὸν Πατέρα, ἐκ φωτὸς δὲ ἀπαύγασμα τὸν Υἱόν, ἀνάγκη λέγειν τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν μὴ δύνασθαι τὰ πάντα πληροῦν, ἵνα τόπον ἔχει καὶ χωρῆσαι ποιῆ δύναται τὸ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενον ἀπαύγασμα. Εἰ δὲ πάντα πληροῖ ὁ Πατήρ, πῶς χωρήσει τοῦ γεννήματος ἡ οὐσία;

Πρὸς ταῦτα λύσεις.

Εἰ μὲν ἐν τόπῳ τίθησι τὸν Πατέρα, καὶ καθάπερ τι σῶμα χωρεῖσθαι βούλεται, ζητεῖτω καὶ τῷ γεννήματι τόπον. Εἰ δὲ οὐκ ἐν τόπῳ τοῦ Πατρὸς ἡ οὐσία (οὐ γὰρ τόπῳ περιληπτὸν τὸ θεῖον), τί μάτην περιεργάζεται τὰ μηδεμίαν ἔχοντα ζήτησιν, καὶ τολμᾷ λέγειν· Πῶς χωρήσει τοῦ γεννήματος ἡ οὐσία, πληροῦντος τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς; Φαίνεται μὲν οὖν ὁ Πατήρ καὶ ἐστὶν ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς ἐν Πατρὶ· οὐχ ὡς ταυτὸν δὲ ὄντες, οὐδὲ ὡς ἐν ἀριθμῷ. Ἔστι γὰρ ὁ Πατήρ ἐν τῇ ἀποῦ ἰδιότητι· καὶ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἰδιότητι, ταύτην ἔχων μόνην πρὸς τὸν Γεγεννηκότα τὴν διαφορᾶν· ὁ μὲν γὰρ Πατήρ, καθ' ἑαυτὸν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστιν Υἱός· ὁ δὲ Υἱὸς καθ' ἑαυτὸν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶν Πατήρ. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο μόνον ὡς πρὸς τὸν Πατέρα τὴν διαστολὴν ἔχων, φέρεται μὲν αὐτὸ τῆς πατρικῆς φύσεως τὸ ἰδίωμα, ἐστὶ δὲ πάλιν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡσπερ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου πεμπόμενον ἀπαύγασμα, πρὸς μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἕτερον δὲ τι παρ' αὐτὸν ἐστὶν, ἐν κατὰ φύσιν ὑπάρχον. Τὸ μὲν γὰρ ἥλιος, τὸ δὲ ἀπαύγασμα. Ἐν οὖν Πατρὶ, ἀπηύγασε

τὸν Υἱὸν, σφραγιδα καὶ εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως A lum et imaginem perfectissimam suæ ipsius nature.

ΛΟΓΟΣ Η΄.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐ τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ τῇ βουλῇ αὐτοῦ ὁμοίος ἔστιν ὁ Υἱός

Πολλὴν ἂν τις εἰκότως ἀβουλίαν τῶν χριστομάχων καταψηφίσαιτο, ἣ λογιέται ὀρθῶς μαίνεσθαι, πιστεύων τοῖς τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς ὁμοιον εἶναι λέγουσι τὸν Υἱὸν, οὐκ αὐτῷ τῷ Πατρὶ· καίτοι τῆς θείας Γραφῆς οὐ τοῦτον ἐκφερούσης περὶ αὐτοῦ τὸν ὄρον, ἀλλ’ οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἐώρακε τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς. Ἐχρῆν δὲ γε τὸν εἰπόντα Χριστὸν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, » μὴ τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν ἑαυτὸν ἐξομοιοῦν, τῇ βουλήσει δὲ μᾶλλον αὐτοῦ, εἴπερ οὕτως ἔχει, καθάπερ ἐκείνοι φασι. Ἄλλ’ οὐδαμοῦ τὴν βούλησιν ὀνομάσας, εἰκόνα δὲ τοῦ Πατρὸς ἑαυτὸν προσειπὼν, δηλὸς ἂν εἴη τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν ἀναίρων.

ΑΛΛΟ.

Ἐρωτητέον τοὺς χριστομάχους· Ἡ βούλησις αὕτη τοῦ Πατρὸς, ἥς ὁμοιον εἶναι φατε τὸν Υἱὸν, πότερόν ποτε οὐσία τις ἐστι, καὶ ὑπέστη αὕτη καθ’ ἑαυτὴν, ἢ οὐχί; Εἰ μὲν γὰρ οὐσιώδη καὶ ὑποστατικὴν εἶναι δώσετε ταύτην, πῶς ἐτι μονογενῆς ὁ Υἱός, τρίτος ὢν ἐκ Πατρὸς; Φαίνεται γὰρ μεσολαβοῦσα τὴν γέννησιν αὐτοῦ βούλησις τις ἐνυπόστατος καὶ ζῶσα, κατὰ τὴν ὑμέτεραν πρότασιν. Εἰ δὲ τοῦτο παραιτούμενοι, οὐ καθ’ ὑπόστασιν τὴν βούλησιν διακεῖσθαι δώσετε, οὐδὲ οὐσίαν εἶναι ζῶσαν καὶ ὑπάρχουσαν, ὥσπερ τὸν Υἱὸν, ἀπαιδεύτως σφόδρα καὶ ἀμαθῶς μὴ δύο παραθέντες οὐσίας ὁμοιότητα ζητεῖτε. Πῶς γὰρ ἔσται τὸ ἐνυπόστατον τῷ μὴ τοιοῦτω προσοικῶς; ἢ πῶς τὸ μὴ εἰς οὐσίαν ἐνεχθὲν τῷ ὑπεστηκότι κατὰ τὸν τῆς ἐμφερείας τρόπον ἀντεξετάζοιτο;

ΑΛΛΟ.

Καὶ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειε νοῦν ἔχων ὅτι τῷ ζῷῳ πρὸς τὸ ζῶον ἡ ὁμοιότης, καὶ τῷ μὴ ζῷῳ πρὸς τὸ μὴ ζῶον; Τὰ γὰρ ἑτερογενῆ καὶ πάντη τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως φυσικῶς διακεκομμένα, οὐκ ἂν τις εὔφρονῶν ἀντεξετάζοι πρὸς ἄλληλα, οὐδὲ τοῦτο ἐκείνῳ προσοικῶς, οὔτε μὴν ἐκείνο τούτῳ φήσειεν ἂν. Οἶον φέρε εἰπεῖν· Ἄνθρωπος προσκείσθω, ἢ ἑτερόν τι τῶν ὄντων ὅσα πίπτει πρὸς τὸν ὄρον τοῦ ζώου, κείσθω καὶ ἐπιστήμη, ἢ σοφία, ἢ βούλησις, ἢ ἑτερόν τι τῶν ὄντων καθ’ ἑαυτὰ οὐκ ἐνυπόστατα μὲν, ἐνυπάρχει δὲ ὁμοῦ τῶν ὄντων τισιν, ἀνθρώποις τυχόν ἢ ἀγγέλοις. Ἄρ’ οὖν, εἰ τις τὸν ἀνθρώπον ἢ ἑτερόν τι ζῶον τῇ ἐπιστήμῃ ἢ σοφίᾳ ἢ τῇ βουλήσει προσοικεῖναι φήσειεν, οὐκ ἂν εἰκότως μωρίας ὀφλήσοι γέλωτα, τὰ μηδὲν ἀλλήλοις προσοικῶτα δοκιμάζειν τε καὶ ἀντεξετάζειν ἐπιχειρῶν; Οὐκοῦν ἐνυπόστατος ὢν ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, τῇ ἀνυποστάτῳ βουλήσει κατ’ οὐδὲν ἔσται προσοικῶς. Ἦ γὰρ ἀποτόμως ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ λεγέτω-

⁶¹ Joan. xiv, 6.

ASSERTIO VIII.

Adversus dicentes, non Patri, sed voluntati ejus similem esse Filium.

Merito quis magnam hostium Christi temeritatem damnet, aut rectius insanire judicet eos qui non ipsi Patri, sed voluntati ejus similem esse Filium contendunt, cum alioqui sacra Scriptura non ita de ipso definiat, sed neque ipse Servator dicat: Qui vidit me, vidit et voluntatem Patris **61** mei. Oportuit vero Christum dicentem, « Ego sum veritas ⁶¹, » nequaquam se Patri secundum naturam comparare, sed potius ejus voluntati, si ita est, ut ipsi volunt. At cum se non voluntatem nominarit, sed adjecerit se esse imaginem Patris, manifeste eorum opinionem subvertit.

ALIUD.

Interrogandi sunt hostes Christi: Voluntas hæc Patris, cui similem dicitis esse Filium, estne essentialis, exstititque ipsa per se, an non? Nam si essentialis esse dicetis et per se exstitisse, quo pacto deinceps Filius erit unigenitus, cum jam sit tertius ex Patre? Apparet enim præcessisse ipsius generationem voluntatem quamdam revera existentem et vivam, juxta vestram propositionem. Quod si vero hoc negantes, non in propria hypostasi subsistere hanc voluntatem dabit, neque essentialis esse vivam atque existentem, ut Filium, inepte certe non positis duabus essentiis similitudinem queritis. Quo pacto enim id quod hypostaticè existit, non existenti simile dici possit? aut quo pacto id quod nondum ad esse perductum est, ei quod jam est, similitudinis ratione conferri potest?

ALIUD.

Quis enim sanæ mentis non fateatur animali ad animal similitudinem intercedere, et non animali ad non animal? Nam quæ diversi generis sunt, et ad invicem relatæ, naturaliter dissident, nemo recte sentiens inter se comparet, neque hoc illi, aut illud huic simile esse dicat. Veluti, exempli gratia, statuatur homo, aut alia quæpiam substantia quæ sub definitionem animalis cadit: statuatur etiam scientia, vel sapientia, vel voluntas, vel aliud quid eorum quæ non existunt per se, insunt tamen aliis, hominibus nimirum vel angelis. Si quis igitur hominem, aut aliud aliquod animal scientiæ, aut sapientiæ, aut voluntati simile esse dixerit, nonne merito stultitiæ nomine rideatur? quippe qui ea quibus nulla intercedit convenientia, comparare atque conferre inter se velit. Filius itaque Dei hypostaticè existens, voluntati hypostaticè non existenti nulla ex parte similis est. Aut enim p̄fane dissimilem Patri esse dicant, et aperte blasphemantes detestandi sint:

aut si necessario similitudinem cum Patre Filio tribuere debent, necessarium etiam omnino fuerit non esse voluntati similem, **62** sed Genitori. Ostensum enim est quod iis quæ in essentia et hypostasi existunt, ad ea quæ essentialia et hypostatica sunt, similitudo hæc servatur; non ad ea quæ alterius sunt generis, et in aliis suum esse habent: quemadmodum sapientia in sapiente, et voluntas sive consilium in volente vel consultante.

ALIUD, per reductionem ad absurdum.

Si voluntati Patris similis existens, ex vestra sententia, Filius dissimilis est genitori, necessarium omnino fuerit, neque voluntatem similem esse Deo ac Patri; cuius character, cum sit Filius, dissimilis est, secundum vos, Patri. Erit itaque etiam voluntate sua dissimilis Pater. Hæc enim impietas ex dicto vestro sequitur. At si voluntatem aliquid hypostaticè existens esse dicetis, erit utique in essentia Dei aliquid ipsi dissimile. Nam etiam hoc ratio vos confiteri coget. Cæterum hic quærenda est ratio dissimilitudinis quæ voluntati intercedit cum Patre. Si enim ea ratione dissimilis est quod ex aliqua parte sit minor eo id quod processit ex substantia Patris, erit pejus se ac minus: neque enim extrinsecus ascita est voluntas, sed ex ipso et in ipso. Pejora autem ex se gignere, ne iis quidem qui creatam habent naturam, accidere potest. Neque enim homo aliud quid diversum a se generabit: ut nec aliud quodvis animalium ratione carentium. Si vero, quod nefas dictu est, Patris voluntas eo adiens ut majus aliquid habeat, dissimilem se sibi facit, utpote jam minor ac pejor se redditus, quo pacto non impium fuerit dicta aliquid esse majus et melius Patre? Si vero neque hoc, neque illud concedetis, et voluntatem non per se subsistentem esse dicetis atque ita ut in nobis intellectam, quo pacto etiam hinc statuetis dissimilem esse voluntatem Patri? Nam si ita est, videbitur Pater voluisse quæ sibi minime conveniant: quod vel sola cogitatione absurdum est.

ALIUD.

Ratio ipsa vos coget ut etiam inviti Filio similitudinem cum Patre tribuat. Demonstratum enim est absurdissimum esse, si quis credat Deum voluisse ea quæ sibi nequaquam conveniunt, ita ut necesse omnino sit voluntatem suam similem sibi esse. Si ergo voluntas similis est Patri, Filius autem voluntati: erit necessario tertius similis primo. Nam quæ in medio posita est voluntas, **63** naturalem similitudinem ejus qui eam gignit exprimens, dedit eam Filio, juxta vestram sententiam: hæc igitur ratione similis Patri Filius, etiam nolentibus vobis, deprehendetur. Cum vero intermediæ nihil sit inter Patrem et Filium, cessabit omnino et supervacanea erit vestra de voluntate ratio: nulloque interveniente Filio erit immediate secundum naturam similis Patri.

ALIUD.

Christus in Scriptura vocatur potentia et sapien-

A σαν, και φανερώς δυσφημούντες μισείσθωσαν· ἢ εἴπερ ἀνάγκη τὴν ὁμοίτητα δοῦναι τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀνάγκη δὴ πᾶσα ὡς οὐκ ἔσται τῆς βουλῆσεως ὁμοιος, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ γεγεννηκότος. Δέδεικται γὰρ ὅτι τοῖς ἐν οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει πρὸς τὰ ἐνοουσία τε καὶ ἐνουπόστατα ἡ ὁμοιότης ἡ κατὰ τοῦτο σώζεται, οὐ πρὸς τὰ ἑτερογενῆ, καὶ ἐν ἑτέροις ἔχοντα τὸ εἶναι, ὡς περ ἡ σοφία τυχὸν ἐν τῷ σοφῷ, καὶ ἡ βούλησις ἐν τῷ βουλευομένῳ.

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἀτοκον ἀπαγωγῆς.

Εἰ τῆς βουλῆσεως τοῦ Πατρὸς ὁμοιος ὢν, καθ' ὁμάς, ὁ Υἱὸς ἀνόμιός ἐστι τῷ γεγεννηκότι, ἀνάγκη πᾶσα τὴν βούλησιν οὐδὲν προσοικεῖναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ λέγειν, ἥς χαρακτήρ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ἀνόμιός ἐστι, καθ' ὁμάς, τῷ Πατρὶ. Ἔσται οὖν καὶ τῇ βουλήσει τῇ αὐτοῦ ἀνόμιος ὁ Πατήρ. Τοῦτο γὰρ ἐκ τοῦ λόγου συνάγεται τὸ ἀσέθημα. Καὶ εἰ ἐνουπόστατόν τι τὴν βούλησιν εἶναι φατε, ἔστι τι πάντως ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνόμιον αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο γὰρ ὁ λόγος προσομολογεῖν ὁμάς ἀναγκάσει. Ἄλλ' ἐνθάδε ζητητέον τῆς ἀνομοιότητος τὸν τρόπον, ἣν ἡ βούλησις ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἐλάττων αὐτοῦ κατὰ τι τυγχάνουσα, τὴν ὁμοιότητα τὴν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἔχει, τὸ προεληλυθὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, χεῖρον αὐτοῦ καὶ ἐλάττων· οὐ γὰρ ἐξῴθεν, οὐδὲ ἐπείσακτον ἡ βούλησις, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ. Τὸ δὲ χεῖρονα τίκτειν, οὐδὲ τοῖς γεννητὴν ἔχουσι τὴν φύσιν οἷδε συμβαίνειν. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος ἑτερόν τι γεννήσει παρ' ὅπερ ἐστὶν αὐτός· ἀλλ' οὐδὲ ἑτερόν τι τῶν ἀλόγων ζῶων. Εἰ δὲ, ὅπερ οὐ θεμιτὸν λέγειν, ἐπὶ τὸ μείζον ἔχειν τι δραμοῦσα τοῦ Πατρὸς ἡ βούλησις αὐτοῦ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνομοιότητα κατὰ τοῦτο φορεῖ, ὡς πρὸς ἐλάττωνα ἢ κατὰ τι χεῖρονα, πῶς οὐκ ἀσεβὲς μείζον τι καὶ κρείττον τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγειν; Εἰ δὲ μήτε τοῦτο δώσετε, μήτε ἐκεῖνο, ἀνοπόστατόν τε τὴν βούλησιν εἶναι ὁμολογήσετε καὶ οὕτω νοουμένην ὡς περ ἐφ' ἡμῶν, πῶς κἀνταῦθα θῆσεται ἀνόμιον εἶναι τὴν βούλησιν τῷ Πατρὶ; Ἔσται γὰρ, ἂν οὕτως ἔχη, τὰ αὐτῷ μὴ πρέποντα βουληθεῖς· ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον ἐνοσεῖν ἀτοπώτατον.

ΑΛΛΟ.

Ὁ λόγος ἀναγκάσει καὶ ἀκοντας ὁμάς δοῦναι τῷ Υἱῷ τὴν ὁμοιότητα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐδέχθη γὰρ ἅπαν ἀτοπώτατον ἐν τῷ πιστεύειν, τὰ μὴ αὐτῷ πρέποντα βεβουλησθαι Θεόν, ὡς ἀνάγκη εἶναι πᾶσαν τοικουσαν αὐτῷ τὴν βούλησιν αὐτοῦ λέγειν. Εἰ τοίνυν ἡ μὲν βούλησις ἔοικε τῷ Πατρὶ, ὁ δὲ Υἱὸς τῇ βουλήσει, ἔσται πάντως ὁ τρίτος τῷ πρώτῳ προσοικώς. Ἡ γὰρ ἐν τῷ μέσῳ κειμένη βούλησις, τὴν τοῦ τεκόντος αὐτὸν φυσικὴν ἐμφύριαν ἀναμαξαμένη, δέδωκεν αὐτὴν τῷ Υἱῷ, καθ' ὁμάς· οὕτω μὲν οὖν τῷ Πατρὶ προσοικώς, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἐστὶ τὸ μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀργίσει μὲν πάντως· ὁ περὶ τῆς βουλῆσεως λόγος, καὶ οὐδενὸς ἐστὶ μεσολαβοῦντος προσεχῶς ὁ Υἱὸς ἔσται κατὰ φύσιν ἴμιος τῷ Πατρὶ.

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία.

Εἰ τοίνυν ἡ βούλησις τοῦ Πατρὸς χαρακτηρίζει τὴν τε δυνάμιν καὶ σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τὸν Υἱὸν, ἀνάγκη πᾶσα μὴ ἀνομοίαν αὐτὴν εἶναι λέγειν τῷ Πατρὶ, ἵνα μὴ φαίνηται δυνάμιν καὶ σοφίαν ἔχων ὁ Πατήρ οὐχ ὁμοίαν ἑαυτῷ. Εἰ δὲ τοῦτο, λοιπὸν ἐννοείτωσαν οἱ χριστομάχοι τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας τὸ μέγεθος. Παρατιτούμενοι γὰρ ἕνα ὄντα τὸν Υἱὸν, ὅμοιον εἶναι λέγειν τῷ Πατρὶ, δύο δεδώκασιν, εἶπερ εἶναι τὴν βούλησιν ἐροῦσιν ἐνυπόστατον. Εἰ δὲ ἀνυπόστατός ἐστιν, οὐκ ἔσται χαρακτήρ τοῦ ὑφεστώτος τὸ μὴ ὑφεστηκόσ, κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ μὴ ὑφεστηκέναι.

ΑΛΛΟ

Τὰ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχοντα καὶ ταῖς αὐταῖς δυνάμεισι φυσικαῖς ἀποκεχρημένα, τῆς αὐτῆς εἶναι πάντως οὐσίας ἀναγκαῖον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων πρὸς τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροῦσιον τὰς αὐτὰς ἀπαρ-ἀλλάκτως φηρέσει δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας· κερχρήσεται δὲ μόνοις τοῖς ἴσοις ἰδιώμασι τὰ μίαν λαχόντα τὴν φύσιν· οἷς δὲ ἡ ἐν τῇ οὐσίᾳ κοινότης μία, τούτοις ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἀλλήλοις κατὰ πάντα προσεικέναι. Εἰ τοίνυν μία μὲν ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἡ αὐτὴ δὲ δυνάμεις ἐν πᾶσιν ὁρᾶται, οὐχ ἑτεροῦσιος ὡς πρὸς ἑαυτὴν ἡ δυάς. Εἰ δὲ τοῦτο, φηρέσει πάντως καὶ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὡς ὁμοῦσιος, καὶ οὐκ ἔσται τῆς βουλήσεως εἰκῶν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὅσα βουλεύεται ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ταῦτα βουλεύεται καὶ ὁ Υἱὸς (οὐδεμία γὰρ στάσις ἢ διχνομία χωρήσει ποτὲ ἐν τῇ μιᾷ καὶ ἀχράντῳ Τριάδι), ποῖον ἔξει τόπον ἐνυπόστατος βούλησις, τρίτον ἀποφαίνουσα τὸν Υἱὸν τὸν προσεχῆ τῷ Πατρὶ, καθὼ καὶ Υἱὸς οὐδὲν ἔχων μεσολαβοῦν τὴν γέννησιν αὐτοῦ; Αἰδ καὶ αὐτός ἐστιν ἡ ζῶσα καὶ ἐνοῦσιος ἡ βούλησις τοῦ γενηηκότος.

ΑΛΛΟ.

Τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς χαρακτήρα καὶ ὁμοίωσιν εἶναι τὸν Υἱὸν καταφεύδονται, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς. Αἰδ δὴ πάλιν ἐρωτητέον τοὺς χριστομάχους, Εἰ ὁμοίος ἐστιν ὁ Πατήρ τῆς ἑαυτοῦ βουλήσεως, ἢ οὐχί; Εἰ μὲν γὰρ ἀνόμοιος, ἀνομοίαν ἑαυτῷ τὴν βούλησιν ἔχει· καὶ σιωπῶ πρὸς τοῦτο τὸ δύσφημον· εἰ δὲ ὁμοίαν ἑαυτῷ τὴν βούλησιν ἔχει, ἦς, ὡς φατε, χαρακτήρ ἐστὶ καὶ εἰκῶν ὁ Υἱὸς, ἔοικεν ἄρα κατὰ τὸ αὐτὸ τῷ Πατρὶ. Πῶς οὖν ἀνόμοιος ἔσται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῷ, ὁ διὰ τὸ τῇ βουλήσει προσεικέναι χαρακτήρ ὦν αὐτοῦ; Συγκρίσεται γὰρ, ἂν οὕτως ἔχη, καθ' ὁμάς, ἐξ ὁμοίου καὶ ἐξ ἀνομοίου ὁ Υἱὸς, κατὰ τι μὲν εἰκῶς τῷ Πατρὶ, κατὰ τι δὲ ἀλλοτριούμενος τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος. Εἶτα, ποῖος συγχωρήσει λόγος τὸ ἐν κατ' οὐσίαν ὑπάρχον καὶ ἐν ἀριθμῷ, οἷον Παῦλον τυχὸν ἢ Πέτρον, δύο φέρειν ἐν ταυτῷ κατὰ φύσιν τὰ ἐναντία; Οὐ γὰρ δυνήσεται τις εἶπεῖν· Λογικός τέ εἰμι καὶ ἄλογος· οὐδ' αὖ τὸ πῦρ ἐρεῖ τις θερμὸν εἶναι τε καὶ ψυχρόν· δεῖ γὰρ, ἐνδὲς ἐνυπάρ-

⁶¹ I Cor. 1, 24.

A lia Dei ⁶². Si ergo voluntas Dei exprimit ac notat potentiam et sapientiam suam, hoc est Filium, necessarium plane est ut eam non ab similem Patri esse dicamus, ne videatur Pater habere potentiam et sapientiam quæ non sit similis sibi ipsi. Quod si ita est, intelligant tandem hostes Christi dementiæ suæ magnitudinem. Cum enim recuset Filium, qui unus est, Patri similem dicere, duos constituerunt, si voluntatem per se subsistere volunt. At cum voluntas per se non subsistat, non erit character ejus quod subsistit id quod non subsistit, ea ipsa ratione quod non subsistit.

ALIUD.

Quæ eandem habent actionem iisdemque naturalibus facultatibus utuntur, ejusdem essentiæ sint necesse est. Nihil enim eorum quæ in rerum natura existunt, easdem absque ulla differentia facultates actionesque edet, cum eo quod genere atque essentialia differt; utuntur vero ea tantum iisdem proprietatibus, quæ una atque eadem prædita sunt natura: at quibus una contigit essentiæ societas, ea etiam omnibus similia inter se erunt. Si ergo una est operatio Patris et Filii, eademque potentia in omnibus cernitur, non est dualitas diversæ essentiæ. Et si ita est, restabit omnino similitudinem Patris Filius, ut consubstantialis; neque erit imago voluntatis.

ALIUD.

Si quæcunque statuit Deus et Pater, eadem statuit et Filius (nulla enim dissensio in una et incorrupta Trinitate), quem locum habebit voluntas per se subsistens, tertium constituens Filium immediate conjunctum Patri, tanquam et Filius qui nihil habet intermedium inter suam generationem? Quocirca ipse est vivens atque essentialis voluntas genitoris.

ALIUD

Voluntatis paternæ, non autem ipsius ⁶⁴ Patris characterem et similitudinem esse Filium mentiuntur. Atque ideo rursus interrogandi sunt hostes Dei, an similis sit Pater suæ voluntati, necne. Nam si dissimilis est, ergo dissimilem sibi voluntatem habet: et taceo blasphemiam quæ inde sequitur; si vero similem sibi ipsi voluntatem habet, eujus, ut dicitis, character est et imago Filius, similis igitur hac ex parte est Patri. Quomodo igitur ei dissimilis erit juxta essentialiam is qui ob id quod voluntate similis sit, character ipsius est? Si enim ita est, ut vos opinamini, ex simili et dissimili compositus erit Filius: aliqua ex parte similis Patri, ex alia vero a similitudine cum ipso alienus. Deinde, quæ ratio hoc fert, ut id quod substantia et numero unum est, ut Paulus, vel Petrus, duo in se habeat naturaliter contraria? Neque enim quisquam dicere poterit: Sum ratione præditus, et sum rationis expertus; neque ullus ignem calidum esse

dixerit simul et frigidum : necesse enim est, uno existente, alterum eorum quæ significantur perire. Fieri itaque non potest ut in Filio similitudo simul sit et dissimilitudo. Cum vero sacra Scriptura similem Patri esse testetur, cumque ipse dicat : « Qui vidit me, vidit et Patrem »⁴³, dissimilitudinem hanc non admittemus, per hæc testimonia ad id quod verius convenientiusque est adducti. Et cum non dixerit : Qui vidit me, vidit et voluntatem Patris mei, non voluntatis, sed Patris imaginem esse Filium fatebimur.

ALIUD.

Quæ a mutua conjunctione et naturali similitudine recedunt, et essentialis qualitatis ratione inter se dissident, ea aut loco, aut sola ratione sejuncta sunt. Et loco quidem a mutua conjunctione separantur quæ corpoream constitutionem habent; ratione autem disjunguntur nonnulla, quæ essentiali differentia differunt, ut homo ab equo. Quæcunque vero significationem et quod ex ipsis efficitur dissimile habent, ea ratione cogitationeque distinguuntur, quemadmodum sanitas et morbus. Ex his vero quæcunque sola ratione et effectu contraria inter se sunt, peritiores philosophi contraria immediata vocant; alia vero mediata. Immediata igitur, ut modo diximus, sunt sanitas et morbus : **65** nihil enim inter hæc est medium. Si enim aliquid horum homini accidat, id solum in ipso est. Aut enim bene valet, aut ægrotat; nullumque inter ægrotare et non ægrotare est medium. Mediata vero contraria justitiam et injustitiam esse volunt. Neque enim omnis homo aut in universum justus, aut in universum injustus est. Fieri enim potest ut medium aliquem locum inveniamus, nimirum ut quis ex parte justus sit, non autem omnibus partibus injustus. His igitur hoc modo consideratis, et dissimilitudine in singulis rebus pervestigata, videamus quoniam modo ex iis quæ dicta sunt Filius a similitudine Patris differat. Loco certe separari nemo dixerit : neque enim est corpus, corporum autem proprium est localibus spatiis dirimi; reliquum ergo est ut ratione differat : ratione autem dico naturali. At si natura est Deus Pater, et natura Deus Filius, qualisnam ratio ipsorum distinguit? Quis autem non fateatur ea quæ ejusdem essentialis sunt, similia inter se esse? Præterea, non veluti contrarium distinguetur Filius a Patre, ut illa quæ dicuntur immediata. Neque enim ut sanitas et morbus inter se dissident; neque quemadmodum unum aliquem eorum quæ diximus, in homine retineri, ratio ostendit, ita etiam est in Patre et Filio. Inhabitat enim in aliquo Pater : inhabitat et Filius. Neque, quemadmodum illa simul coire, simulque in eodem subjecto subsistere nequeunt, ita Filius et Pater se habent : « Ecce enim, inquit Christus, veniemus ego et Pater, et in ipso manebimus »⁴⁴. Sed neque ita media res erit Pater ad Filium, ut justitia. Neque enim minus erit Pater, Pater, neque

Α χοντος, ἀναρρῆσθαι τῶν σημαינוμένων τὸ ἕτερον. Οὐκοῦν ἀμήχανον ἐν Υἱῷ καὶ τὸ ἕμοιον εἶναι καὶ τὸ ἀνόμοιον. Ἐπιμαρτυροῦσης δὲ τῆς θείας αὐτῷ Γραφῆς τὴν ὁμοιότητα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ αὐτοῦ δὲ φάσκοντος : « Ὁ ἰσρακῶς ἐμὲ, ἰσρακὲ τὸν Πατέρα, » τὸ ἀνόμοιον οὐ παραδεξόμεθα, ποδηγούμενοι διὰ τούτων ἐπὶ τὸ ἀληθέστερόν τε καὶ πρεπωδέστερον. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν οὐκ εἶπεν : Ὁ ἰσρακῶς ἐμὲ, τὴν βούλησιν ἰσρακὲ τοῦ Πατρὸς μου, οὐ τῆς βουλήσεως εἰκόνα τὸν Υἱὸν ὁμολογήσομεν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ὡς Υἱόν.

ΑΛΛΟ.

Τὰ τῆς πρὸς ἄλληλα συναφείας ἢ φυσικῆς ἐμφερείας ἀναχωρήσαντα, καὶ κατὰ τὸν τῆς οὐσιώδους ποιότητος λόγον ἀπεχοινοισμένα, διστάται ἢ τότῃ τεμνόμενα, ἢ μόνας ταῖς ἐπινοίας. Τότῃ μὲν οὖν τῆς πρὸς ἄλληλα συναφείας διστάται τὰ σωματικῆν ἔχοντα εὐστάσιον, διστάται δὲ καὶ λόγῳ τινὰ τῶν κατὰ τὴν οὐσιώδη διαφορὰν, ὡς ἄνθρωπος ἰππου. Τὰ δὲ ὅσα τὴν δὴλωσιν καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον ἀνόμοιον ἔχει, λόγῳ ψιλῷ καὶ ἐπινοίᾳ μεριζόμενα φαίνεται, ὡς ὑγεία καὶ νόσος. Ἐν δὲ τούτοις ὅσα λόγῳ μόνῳ καὶ τῷ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενῳ κατ' ἐναντιότητα διστάτῃ, τὰ μὲν ἄμεσα καλοῦσιν οἱ τὰ τῆς φιλοσοφίας ἡσκημένοι μαθήματα, τὰ δὲ ἔμμεσα. Ἄμεσα μὲν οὖν, καθάπερ ἦδη προείπον, ὑγεία καὶ νόσος : οὐδὲν γὰρ τούτων ἐστὶ μεταξὺ. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπου τυχὸν φέροιστό τι τούτων, ἐν ἔσται πάντως ἐν αὐτῷ. Ἡ γὰρ ὑγιαίνει, ἢ νοσεῖ, καὶ τὸ μέσον τοῦ νοσεῖν ἢ μὴ νοσεῖν, οὐδέν. Ἐμμεσον δὲ τὴν δικαιοσύνην εἶναι φασὶ καὶ τὴν ἀδικίαν. Ἐπειδὴ περ οὐ πᾶς ἄνθρωπος ἢ ἀλοκλήρως δίκαιος, ἢ ἀδικός ἐστι. Δυνατὸν γὰρ μέσον ὡς περ τινὰ τόπον εὐρέσθαι ἐκ μέρους δικαίου τινὸς ὄντος, καὶ οὐ παντελῶς ἀδικου. Τούτων τοιγαροῦν κατὰ τὸνδε τὸν τρόπον ἡμῖν διεσκεμμένων, καὶ τῆς ἀνομοιότητος ἐν τούτοις ἐξεταζομένης ἐπὶ παντὸς πράγματος, ἴδωμεν κατὰ πόλον τῶν εἰρημένων λόγον ἀφέστηκε τῆς τοῦ Πατρὸς ὁμοιότητος ὁ Υἱός. Τότῃ μὲν οὖν οὐκ ἂν τις αὐτὸν μερίζεσθαι λέγοι, ἐπεὶ μήτε σῶμά ἐστι : σωματῶν γὰρ ἴδιον τοπικῶς μερίζεσθαι διαστάσει· λαίπεται τοίνυν τὸ, λόγῳ χωρίζεσθαι : λόγῳ δὲ φημι τῷ κατὰ τὴν φύσιν. Ἄλλ' εἴπερ φύσει θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ φύσει θεὸς ὁ Υἱός, ποῖος αὐτὸν ἀποτεμνεῖ λόγος; Τίς δὲ οὐ συγχωρήσει τὴν πρὸς ἄλληλα φορεῖν ὁμοιότητα τῆς αὐτοῦ οὐσίας ὑπάρχοντα; Ἐτι τε πρὸς τούτῳ, οὐδὲ ὡς ἐναντίον ἔξει τι πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ὡς τὰ ἔμμεσα καλούμενα. Οὐ γὰρ ὡς ὑγεία καὶ νόσος ἀλλήλους ἀντίκεινται : οὐδὲ ὡς περ ἐν τι πάντων τῶν εἰρημένων ἐν ἀνθρώποις σῶζεσθαι ὁ τῶν πραγμάτων ἀναγκάσει λόγος, οὕτω καὶ ἐπὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ. Ἐνοικεῖ γὰρ τισιν ὁ Πατήρ, ἐνοικεῖ δὲ καὶ ὁ Υἱός. Καὶ οὐ καθάπερ ἐκεῖνα εἰς ταυτὸν ἀσύμβατά τε καὶ ἀσυνύπαρκτά ἐστιν, οὕτω καὶ ὁ Υἱός καὶ ὁ Πατήρ : « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν ὁ Χριστός, εἰσελευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἔμμεσον ἔσται πρᾶγμα

⁴³ Joan. xiv, 9. ⁴⁴ Ibid. 23.

Πατήρ πρὸς Υἱόν, ὡς περ ἡ δικαιοσύνη τυχόν. Οὐ γὰρ ἑλαττον ἔσται Πατήρ ὁ Πατήρ, οὐδὲ ἑλαττον ἔσται Υἱὸς ὁ Υἱός, ἵνα τις μέσος γένηται τόπος χωρῶν τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν, ὡς περ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας ἐλέγετο. Οὐδενὸς τοιγαροῦν χωρίζοντος τόπου τῆς πρὸς Θεὸν Πατέρα ὁμοιότητος τὸν Υἱόν, περιττὸν τὸ λέγειν τῇ βουλήσει προσεικέναι μᾶλλον αὐτὸν, καὶ οὐκ αὐτῷ τῷ ἐκλάμψαντι αὐτὸν Πατρί.

ΑΛΛΟ.

Ἦν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς, ταῦτα πάντως ὁμοειδῆ τε εἶναι καὶ ἀλλήλοις ἐοικῶτα φυσικῶς ἀναγκαῖον. Οἷον φέρε εἰπεῖν· Ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος οὕτως ἔχων, ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· καθ' ὧν δ' ἂν φέροιτο, ταῦτα τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα δεικνύει. Καὶ οἷς ἂν ταῦτα ἐπαληθεύηται, τὰ ἐν τῷ ὄρω, φημί, ταῦτα πάντως ἀνθρώπους εἶναι δεῖ. Εἰ γὰρ ζῶον ἔστι λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, τί ἂν ἕτερον εἴη λοιπὸν ἢ ἀνθρώπος τὸ σημαίνον; Εἰ τοίνυν τὸ Θεὸς ὄνομα καὶ Κύριος, καὶ τὸ ἄφθαρτος, καὶ τὸ βασιλεὺς, καὶ εἰ τι ἕτερον πρὸς τοῦτοις περὶ τοῦ Πατρὸς λέγεται, καὶ ταῦτα καὶ ἐφ' Υἱοῦ φερόμενα ἐπαληθεύεται, καὶ οὐ μέχρι μόνων τῶν ὀνομάτων τὴν εὐφημίαν ἔχει, ἀλλ' ἔστιν ὄντως οὕτω καὶ κατὰ φύσιν, ποῖος λόγος τῆς πρὸς τὸν Πατέρα φυσικῆς ὁμοιότητος χωρεῖ τὸν Υἱόν; Ἐνα γὰρ ἔχουσι τῆς οὐσίας τὸν ὄρον, καὶ πάντα ὅσα πρόσεστι τῷ γεγεννηκότι, καὶ ἐπὶ τοῦ γεννηθέντος ἐπαληθεύεται. Εἰ δέ τις ἀποταλμᾷ ψευδῶνυμον Θεὸν εἶναι λέγειν τὸν Υἱόν, καὶ πλέον οὐδὲν ἔχειν τῶν κατὰ χάριν εἰς θεότητα καὶ εἰς υἰότητα κεκλημένων, εἰς τὸ Παῦλου τοῦ Σαμοσατέως ἐμπεδηκῶς δόγμα, δικαίως ἀκούσεται παρ' ἡμῶν· «Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε.» Ἀμήχανον γὰρ τοὺς μὴ φύσει Θεὸν ὑπάρχειν πιστεύοντας τὸν Υἱόν, νοῆσαι τὴν ἐμφερειαν ἣν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ φύσιν. Τοιγαροῦν ἐοικῶς τῷ Πατρί, οὐκ ἐνυπάρχτου βουλήσεως εἰκόνα φορεῖ, ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων Υἱός.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Ἦτι ὁμοούσιος τῷ Πατρί ὁ Υἱός, παραθεθέντων καὶ βητῶν, τοῦ, «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεις ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός,» καὶ τοῦ, «Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὁμῶν, Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὁμῶν.» Καὶ ὁμοίως, «Ὁ Πατήρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἔστιν.»

Εἰ ἤρξατο τοῦ γενεῖν τὸν Υἱόν ὁ Πατήρ, καὶ κατέπαυσε, καθάπερ οἱ Χριστομάχοι φασί, ἐν ὑστέρω χρόνῳ προσγένονεν αὐτῷ. Ἦν οὖν ἄρα πρὶν γεννηθῆναι, κατ' ἐκείνους ἐν μονάδι τὸ Θεόν· γέγονε δὲ ὑστερον ἐν δυνάδι γεννηθέντος τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὡς περ τις προσθήκη καὶ αἰξίαις θεότητος ἐξ ἀρχαίας μονάδος εἰς τὴν μετὰ ταῦτα δυνάδα. Ἀποκαμῶν δὲ ὁ Πατήρ ὡς περ ἐν τῷ εἶναι μόνος, ἐπανόησε τὸν Υἱόν κοινωνόν τῆς θεότητος καὶ τῶν ἔργων. Καὶ πολλὰ πρὸς τοῦτοις δύσφημά τε καὶ πολλῆς γέμοντα τῆς ἀτοπίας ἐκ τοῦ φρονεῖν οὕτω παρενεχθήσεται· ἃ καὶ τοσαύτην

A minus erit Filius, Filius, ut medius aliquis locus sit qui capiat essentiae imminutionem, sicut de justitia et injustitia dictum est. Cum itaque nullus modus sit, qui Filium a similitudine Patris separet, supervacaneum atque absurdum est dicere voluntati Patris ipsum potius similem esse, non Patri ipsi e quo effulget.

ALIUD.

Quorum eadem est ratio, hæc uniformia et naturaliter similia inter se esse necesse est. Ut exempli gratia : hominis ratio ita habens, animal rationale, mortale, intellectus et scientiæ capax, omnes ad quos id refertur, ejusdem substantiæ esse ostendit.

B Et quibus hæc definitio vere competit, homines esse necesse est. Si enim animal fuerit rationale, mortale, intellectus et sapientiæ capax, quidnam aliud quam homo significetur? Si ergo nomen hoc, Deus et Dominus, et immortalis, et rex, et si quod præterea aliud de Patre dicitur, etiam de Filio vera dicuntur, neque nominibus solum, sed re ipsa et secundum naturam, quænam ratio a naturali cum Patre similitudine Filium separabit? Unam enim habent essentiæ definitionem, et omnia quæ insunt Genitori, etiam de Genito vera dicuntur. Si quis vero ausus fuerit dicere Filium falso nominari Deum, neque amplius quidquam habere quam eos qui per gratiam ad divinitatem et filiationem vocati sunt, in Pauli Samosatani dogma prolapsus, is merito a nobis audiet : « Nisi credideritis, non intelligetis. » Fieri enim non potest ut qui Filium natura Deum esse non credunt, intelligant naturalem quam cum Patre habet similitudinem. Similia itaque Patri, non autem voluntatis per se existentis imaginem gestat, ante omnia sæcula existens Filius.

ASSERTIO IX.

Quod consubstantialis Patri sit Filius, appositis etiam dictis : « Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus¹¹, » et, « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum¹² : » similiter quoque, « Pater qui misit me, major me est¹³. »

Si Pater aliquando cœpit generare Filium, et postea cessavit, quemadmodum hostes Christi asserunt, posterior tempore Patri accessit. Erat itaque, antea quam fieret Filius, ut illi volunt, unica in deitate persona; postea vero duæ, facto Filio; atque ita additamentum aliquod sive incrementum deitatis factum est ex veteri unitate in posteriorem dualitatem. Cumque quodammodo læderet Patrem⁶⁷ solitudinis, machinatus est Filium, qui divinitatis suæ atque operum socius esset. Multaque hujusmodi blasphema summaque absurditate referta ex hac opinione

¹¹ Marc. x, 18. ¹² Joan. xi, 47. ¹³ Joan. xiv, 28.

accumulant : quæ adeo atrocem blasphemiam in se continent, ut merito omnibus execranda sint. Si ergo eam quæ in dictis eorum est absurditatem detestari convenit, consequens est ut credamus non additum esse Filium Patri, sed semper coæternum ex ipso fuisse. Et quemadmodum, si additus fuit, non erat consubstantialis : ita etiam, cum additus non fuerit, sed semper cum ipso exstiterit, omnino etiam consubstantialis ei est.

ALIUD.

Tametsi aliquo modo differat Filius a suo Patre, ea nimirum ratione qua Pater principium est, Filius autem ex principio, non tamen idcirco idem cum eo et consubstantialis esse desinet. Neque enim quidquam fuerit coæternum Patri, quod ex ipso naturaliter non fuerit; ne etiam creaturis hoc inesse dicamus, quod soli divinæ naturæ inest. Quocirca tametsi Filius Patrem suum principium habeat, ea tamen ratione qua ex principio est, unaque cum ipso existit, dissimilis ei secundum essentiam esse non potest. Siquidem quia ex principio est, idcirco etiam consubstantialis principio est. Id vero quod consubstantiale Patri est, ascititium non est, ne et ipse ejusmodi esse reperiat.

ALIUD.

Ex objectione Eunomii.

Non recipit, inquit, generationem Patris essentia; genitus autem est Filius. Quo pacto igitur is qui genitus est erit consubstantialis Patri, qui non recipit generationem?

Solutio objectionis.

Dicant nobis, obsecro, qui hujusmodi stulte proferunt : Si per generationem tollitur consubstantialitas, per quam rem conservabitur? Et rursus, si genitum non est consubstantiale genitori, quidnam erit consubstantiale? Certe id quod genitum non est et alienum est ab essentia, aut id quod sumptum est ab aliquo eorum quæ circa essentias sunt : atqui hoc impossibile est. Dices igitur ingentum ingenito plane consubstantiale esse, ingenitum autem genito non item. Quocirca, cum Adam genitus non sit, Abel autem ex muliere genitus, non erit Adamo consubstantialis. Si vero genitus quidem est, ejusdem tamen est cum Adamo etiam non genito naturæ, quid obstat quominus Filius ex ingenito Patre genitus ei sit consubstantialis?

68 ALIUD, explicatius.

Genitum esse Filium ex Patre etiam ipsi hostes Christi consentent; neque quisquam, arbitrator, eo nequitiae devenit, ut audeat dicere ipsum perinde ac creaturas ratione naturæ extra. Divinam essentiam esse. Si igitur genuit ex se Pater Filium, cur non erit consubstantialis? Dicant nobis Dei Verbi accusatores. Nam aut quia non potuit, aut quia noluit, talem ipsum generat. Si dicant quia non potuit, pudeat illos Patris essentiam contumelia afficere, cum impotentiam illi tribuere audent; si vero alio

Α έχει την δυσφημίαν, ὡς παντὶ τῷ γενέσθαι φευκτά. Εἰ τοίνυν τὴν ἐν τοῖς εἰρημένους ἀποπλαν παραιτεῖσθαι καλὸν, πιστεῦειν ἀκλουθὸν ὡς οὐ προσέγγονεν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ἦν αἰ συναϊδιος ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ὡσπερ, εἰ προσεγγονῶς ἐφαίνετο, οὐκ ἂν ἦν ὁμοούσιος, οὕτως, ἐπεὶ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ἦν αἰ σὺν αὐτῷ, πάντως ἔσται καὶ ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Καν-οχη τινὰ διαφορὰν ὁ Υἱὸς ὡς πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα, καθ' ἣν ὁ μὲν Πατὴρ ἀρχὴ ἐστίν, ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τῆς ταυτότητος καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοουσιότητος ἐξωσθήσεται. Οὐ γὰρ ἔσται τι συναϊδιον τῷ Πατρὶ, μὴ ὅν ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς· ἵνα μὴ καὶ τοῖς κρίσμασι τοῦτο προσῆναι λέγωμεν, ὃ μόνῃ πρόσσει τῇ θεῷ φύσει. Οὐκοῦν κἀν ἀρχὴν ὁ Υἱὸς ἐχη τὸν αὐτοῦ Πατέρα, ἀλλὰ καθὼ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐστίν, σὺνδρομον αὐτῇ τὸ εἶναι ἔχων, ἀνόμοιος οὐκ ἔσται κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῇ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐστίν, διὰ τοῦτο καὶ ὁμοούσιος τῇ ἀρχῇ. Τὸ δὲ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ἐπιγεννητὸν οὐκ ἔσται, ἵνα μὴ τοῦτο ὡν εὐρίσκηται καὶ αὐτός.

ΑΛΛΟ.

Ὅς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομίου.

Οὐκ ἐπιδέχεται, φησὶ, γέννησιν ἢ τοῦ Πατρὸς οὐσία· ἐγεννήθη δὲ ὁ Υἱός. Πῶς οὖν ὁ γεγεννημένος ὁμοούσιος ἔσται τῷ Πατρὶ, τῷ μὴ ἐπιδοχομένῳ γέννησιν;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τὰ τοιαῦτα προτείνοντες ἀμαθῶς, Εἰ διὰ τῆς γεννήσεως ἀναιρεῖται τὸ ὁμοούσιον, διὰ ποίου σωθήσεται πράγματος; Καὶ πάλιν, εἰ τῷ γεγεννηκότι τὸ γεννηθὲν οὐκ ὁμοούσιον, ποῖον ἔσται τὸ ὁμοούσιον; Ἄρα τὸ μὴ γεννηθὲν καὶ ἀλλότριον τῆς οὐσίας, ἢ τὸ ἀπὸ τινος ληφθὲν τῶν ὄσα ἐστὶ παρὶ τὰς οὐσίας· ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον. Ἐρεῖς οὖν εἶ τι τὸ ἀγέννητον τῷ ἀγεννητῷ πάντως ὁμοούσιον, τὸ δὲ ἀγέννητον τῷ γεννητῷ οὐκ ὅμοιον. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ οὐκ ἐγεννήθη μὲν ὁ Ἄδὰμ, ἐγεννήθη δὲ Ἄβελ ἐκ γυναικὸς, οὐκ ἔσται τῷ Ἄδὰμ ὁμοούσιος. Εἰ δὲ ἐγεννήθη μὲν, ἔχει δὲ τῆς φύσεως τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν Ἄδὰμ, καίτοι μὴ γεγεννημένος, τί κωλύει καὶ τὸν Υἱὸν ἐξ ἀγεννήτου Πατρὸς ὄντα γεννητὸν εἶναι καὶ ὁμοούσιον;

ΑΛΛΟ, διηρηματικῶς.

Γεγεννησθαι τὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς καὶ οἱ χριστομάχοι συνθήσονται· καὶ οὐκ ἔν τις, οἶμαι, πρὸς τοσαύτην ἔλασαι κακίαν, ὡς τολμησαι καθάπερ καὶ τὰ ποιήματα καὶ αὐτὸν ἐξω κείσθαι τῆς θεῆς οὐσίας κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον. Εἰ τοίνυν ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, διατί μὴ ὁμοούσιος; Λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τοῦ Θεοῦ Λόγου κατήγοροι. Ἄδυνατήσασ ἄρα τοιοῦτον αὐτὸν γεννᾶ, ἢ μὴ θελήσας; Εἰ μὲν οὖν ἀδυνατήσας λέγουσιν, αἰσχυνέσθωσαν τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν ὑβρίζοντες, δι' ὧν αὐτῇ προσάπτειν

τὸ μὴ δύνασθαι τετολημῆσιν. Εἰ δ' ἐπὶ θάτερον μεταστήσονται, καὶ μὴ ἐθελῆσαι φήσουσιν ὁμοούσιον αὐτῷ γεννησάμενον τὸν Υἱόν, ἐτέρως ὑβρίζουσι πρᾶγμα χαλεπὸν καὶ τὸ πάντων αἰσχιστον περιτιθέντας αὐτῷ, τὸν ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσιν ὄκνον. Εἰ γὰρ κρεῖττον ἦν τὸ ὁμοούσιον τοῦ μὴ τοιοῦτου, πῶς οὐκ ἔσται δυσφημίας ἀπάσης ἐπέκεινα τὸ λέγειν ὄκνησαι περὶ τὰ κρεῖττονα καὶ πρεπωδέστερα τὴν θεῖαν οὐσίαν, καὶ μὴ μᾶλλον ἐθελῆσαι τὸ κάλλιον ἢ τὸ μὴ οὕτως ἔχον; Ἀλλὰ πάντα δύναται ποιεῖν ὁ Πατήρ, καὶ θέλει μᾶλλον τὸ κρεῖττον· οὐδὲν οὖν ἐστὶ τὸ κωλύον ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν.

ΑΛΛΟ.

Ἀντιθέσις ὡς ἐκ τῶν Ἐνόμιου.

Τὸ ἐξ αἰτίου τινὸς ὂν, ἢ γεγεννημένον, φησὶν, ἀνάγκη δευτέρον εἶναι τοῦτου, ὃ δὴ καὶ γέγονεν αὐτῷ τοῦ εἶναι αἰτίου. Οὐκοῦν δευτέρος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς αἰτίου αὐτὸν ἔχων· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὁμοούσιος. Ἡ ἀφιλονεικότερον ἐνοστήσεται τις ὁμοούσιον αὐτὸν εἶναι λέγων, ἢ μία θεότης, ἄρα, τομῆν τινα χωρήσασα, γέγονεν εἰς δυάδα· οὐ γὰρ ἐτέρως ὁμοούσιος εἶναι δύναται. Ἀνάγκη οὖν λέγειν οὐκ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱόν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Οὐκ αἰσθάνεται πάλιν μεθύων ὁ χριστομάχος, καὶ μάτην καταφυλαρῶν τῆς θείας οὐσίας. Τὸ μὲν γὰρ τέμνεσθαι καὶ διάστασιν τινα μεταξὺ τὴν πρὸς ἄλληλα δύνασθαι λαβεῖν, σωμάτων ἴδιον. Ἡ δὲ θεία τοῦ Πατρὸς οὐσία, ἀσώματος οὐσα, τομῆς τε καὶ διαιρέσεως ἀνεπίδεκτός ἐστιν· οὔτε δὲ ἐν τόπῳ μένουσα, οὔτε ὑπὸ τινος οὐσα χωρητὴ, ἀλλ' ἐν ἀβήρῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ καταστάσει κειμένη, τὸν Υἱὸν ἐξ ἑαυτῆς ἀδιαστάτως ἐξέλαμψεν· οὐκ ἂν ἐτέρως ἔχειν τὸ εἶναι τελεία δυναμένη, εἰ μὴ ἐγέννησε τὸν Υἱόν, καὶ ἀνεδείχθη καρπογόνος· καὶ πάλιν οὐκ ἂν ἐτέρως ἐσομένη δημιουργὸς, εἰ μὴ τέτοικεν ἐξ ἑαυτῆς ἀμερίστως τὸν Υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται. Ἐστὶν οὖν ὁ Υἱὸς γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς, οὐ κατὰ τινα τομῆν, ἢ ἀπόρροϊαν, καθάπερ ὑμεῖς φαντάζεσθε· ἀλλ' ὡσπερ ἐκ πυρὸς θερμότης, ἀμερίστως ἐκ τῆς τοῦ τεκόντος προελθὼν οὐσίας.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἐνόμιου.

Εἰ ὁμοούσιός ἐστι, φησὶν, ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τί μὴ καὶ αὐτός ἐστιν ἀγαθὸς οὕτως ὡς ὁ Πατήρ; Λέγει γὰρ πού πρὸς τινα ὁ Χριστός· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός.» Ἐνα δὲ εἰπὼν, ἑαυτὸν ἐξω τέθεικεν, ὡς ἀγαθὸν μὲν ἦντα καὶ αὐτὸν, οὐχ οὕτω δὲ ὡσπερ ἂν εἴη καὶ ὁ Πατήρ.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Κύριον ἀποκαλοῦσης τὸν Υἱὸν τῆς θείας Γραφῆς, διῶσις ἄρα καὶ αὐτὸν εἶναι Κύριον, καὶ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ἢ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀρνήση καὶ τόδος. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ εἶναι Κύριον ἔρεις, τάναντια φρονεῖς ταῖς θεαῖς Γραφαῖς καὶ τῷ ταῦτα λαλήσαντι Πνεύματι.

A confugiant, et noluisse dicant consubstantialiam sibi generare Fillum, aliam contumelliam ei impingunt, turpissimam pessimamque rem illi ascribentes, negligentiam nimirum atque ignaviam in melioribus ac præstantioribus faciendis. Si enim melius erat consubstantialia quam id quod ejusmodi non est, quo pacto non omni blasphemia majus fuerit dicere divinam essentiam in iis quæ meliora convenientioraque erant faciendis negligentem fuisse, et non potius voluisse quod melius quam quod deterius? Atqui Pater omnia potest facere, magisque vult id quod melius est: nihil est igitur quod obstat quominus consubstantialis sit Filius.

ALIUD.

Ex objectione Eunomii.

B

Quod ex causa aliqua est, vel genitum est, inquit, necessarium est ut sit secundum ab illo quod ei causa existentia fuit. Secundus itaque erit Filius a Patre, quippe qui Patrem ut causam habeat: atque idcirco ne consubstantialis quidem ei erit. Aut si quis contentiosius urgeat, consubstantialiam eum esse dicens, una certe deitas sectionem admittens in dualitatem divisa erit: neque enim aliter consubstantialis esse potest. Necessarium igitur est ut dicamus consubstantialiam non esse Filium.

Solutio.

Debaechatur rursus Christi hostis, temereque adversus divinam essentiam blaterat. Secari enim et divisionem aliquam recipere posse, corporum proprium est. Divina autem Patris essentia, cum sit incorporea, sectionis aut divisionis capax non est; neque in loco existit, neque a quoquam continetur; sed in arcano atque ineffabili statu consistens, Filium ex se immediate protulit; neque alia ratione perfecta esse potest, nisi Filium genuerit, et secunda ostensa sit; neque rursus creatrix esse potest, nisi genuerit ex se indivulve Filium, per quem omnia operatur. Est igitur genitus ex Patre Filius, non sectione aut defluxu aliquo, sicut vos imaginamini; sed quemadmodum caliditas ex igne, indivulve ex essentia gignentis procedit.

ALIUD.

Ex objectione Eunomii.

D

Si, inquit, Filius est consubstantialis Patri, cur non etiam ipse est bonus ita ut Pater? Christus enim alicubi ad quemdam ita ait: «Cur me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus.» Unum vero cum dixit, seipsum exceperit, quippe qui bonus etiam ipse sit, non tamen ita bonus ut Pater.

Solutio objectionis.

Cum sacra Scriptura Filium Dominum vocet, fateberis profecto etiam ipsum Dominum esse, et quidem vere, aut una cum aliis etiam hoc negabis. At si negabis Dominum esse, contrarium plane sentis a Scripturis et a Spiritu hoc loquente. Si

concesseris dixerisque Dominum esse, impie agere deprehenderis, quippe qui Dominum voces et adores eum quem consubstantialtem esse Deo ac Patri negas, et creaturam potius quam verum Deum colis. Quod enim alterius naturæ est ab eo qui verè est Deus, id natura Deus esse non potest. Quod etiam ipsa sacra Scriptura testatur, dicens: « Dominus Deus noster, Dominus unus est ⁸⁷: » una enim est deitatis natura. Quod vero hanc solam adorare oporteat, audies rursus: « Dominum Deum tuum adorabis, et ei soli servies ⁸⁸. » Si igitur quia Deus ac Pater solus dicitur bonus, Filius bonus esse non potest sicut Pater, eademque ratione cum unus Pater dicitur Dominus et Deus, sequitur etiam necessario ex eodem argumento Filium neque Dominum neque Deum esse: quo pacto igitur adoras eum qui nec Dominus, nec Deus est? Si vero, cum Pater sit Dominus et Deus, simul etiam inducitur Filius, eandem habens proprietatem, utpote ex ipso naturaliter procedens, et est cum Patre Dominus ac Deus, necessario etiam bonus erit, ut Pater, cum paterna proprietate etiam hac in parte in ipso existat, perinde atque in illo.

ΑΛΙΟΥ.

Multa de Patre et Filio sacra Scriptura prædicat, neque tamen differentia nominum essentialis rationem in universum distinguit, ita ut inde dissimilitudo quædam eos separet. Una enim est deitas Patris et Filii, etiamsi uterque per varia nomina differenter significetur: non quod alteruter proprium **70** aliquid in se habeat, quod alteri non iacet, sed quod de utroque dici possit quidquid de uno dicitur, excepta solummodo Patris et Filii appellatione ac re. Nam Pater semper est Pater, neque unquam fuerit Filius; Filius contra semper est Filius, neque unquam fuerit Pater. Si quis vero voluerit dicere non posse utrique convenire appellationem quæ uni tribuatur, in maximum malum incidet. Quid enim faciat, dicente Paulo: « Unus Deus Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia ⁸⁹? » Ecce quam aperte Patri tribuat Deum esse et unum esse, Filio autem Dominum esse et unum. Num igitur idcirco Filius non erit Deus, quia Pater vocatur Deus et unus? aut Pater non erit Dominus, quia Filius appellatus est Dominus et unus? Minime vero, absit! Cum enim Pater sit Deus, Filius etiam est Deus: et rursus, cum Dominus sit Filius, Dominus est et Pater. Atqui si quæ esset essentialis differentia quæ illos in duo divideret, neque naturali identitate convenire permetteret, unius appellatio alteri proprie tribui non posset. Quocirca cum omnia quæ Patris sunt Filio insint, et contra, quæ Filii sunt, insint Patri, ita ut nulla ratio identitatem impedire possit, erit etiam ipse bonus, quemadmodum Pater, atque ideo etiam consubstantialis.

⁸⁷ Deut. vi, 4. ⁸⁸ Deut. x, 20; Matth. iv, 10. ⁸⁹ I Cor. viii, 6.

Συνθετιμὸς δὲ καὶ φάσκων αὐτὸν εἶναι Κύριον, ἀπεὼς ἐλεγχθήσῃ καὶ Κύριον λέγων καὶ προσκυνῶν ὃν οὐ φησὶ ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ κτίσματι μᾶλλον ἢ Θεῷ κατὰ φύσιν λατρεύεις. Τὸ γὰρ ἐτέρας ὑπάρχον οὐσίας παρὰ τὸν ὄντα Θεὸν, οὐκ ἂν εἴη φύσει Θεός. Καὶ τοῦτο μάρτυς ἡ θεία λέγουσα Γραφή: « Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύριος εἷς ἐστὶ: » μία γὰρ θεότητος φύσις. Καὶ ὅτι ταύτη μόνη δεῖ προσκυνεῖν, ἀκοούσῃ πάλιν: « Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Εἰ τοίνυν διὰ τὸ μόνον αγαθὸν λέγεσθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ἐκπαιεῖται τοῦ εἶναι ἀγαθὸς ὁ Υἱὸς οὕτως ὡς ὁ Πατὴρ, καὶ διὰ τὸ εἶνα λέγεσθαι Κύριον καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα, ἐκπαιεῖται τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Θεὸς ὁ Υἱὸς, κατὰ τὴν τοῦ νοήματος ἀκολουθίαν· πῶς οὖν προσκυνεῖς τῷ μῆτε Κυρίῳ μῆτε Θεῷ; Εἰ δὲ Κυρίου καὶ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς ὄντος, συνεπάγεται καὶ ὁ Υἱὸς τὴν ἐκεῖθεν ιδιότητα ἔχων ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, καὶ ἐστὶ μὲτὰ Πατρὸς Κύριος καὶ Θεός, ἔξει πάντως καὶ τὸ εἶναι ἀγαθὸς ὡς ὁ Πατὴρ, τῆς πατρικῆς ιδιότητος κἀν τούτῳ πάλιν ὑπαρχούσης ἐν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ἐν ἐκείνῳ.

ΑΛΛΟ.

Πολλὰ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγουσιν αἱ θείαι Γραφαί, καὶ οὐ τὸ τῶν ὀνομάτων διάφορον διαστῆλλαι πάντως αὐτοῖς καὶ τῆς οὐσίας τὸν λόγον, ὡς ἀνομοιότητά τινα διὰ τούτων χωρῆσαι μεταξὺ. Ἔστι γὰρ μία θεότης Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κἀν ἐκάτερος τῆ τῶν ὀνομάτων ποικιλίᾳ διαφόρος σημαίνεται, οὐχ ὡς ἴδιον ἔχων τι καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὃ μὴ τῷ ἐτέρῳ πρόσ-εστιν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἀμφοῖν χωρεῖν δυναμένου παντὸς ὅπερ ἂν ἐφ' ἑνὸς λέγοιτο, διχα μόνης τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τε καὶ πράγματος. Ἔστι γὰρ ὁ Πατὴρ ἀεὶ Πατὴρ, καὶ Υἱὸς οὐκ ἂν γένοιτό ποτε· καὶ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἀεὶ Υἱὸς, καὶ Πατὴρ οὐκ ἂν εἴη ποτέ. Εἰ δὲ τις βούλοιο φάσκειν μὴ δύνασθαι χωρεῖν ἐπ' ἀμφοῖν ὅπερ ἂν ἐφ' ἑνὸς φέροιτο πρόσρημα, μεγάλῳ περιπεσεῖται κακῷ. Τί γὰρ ἂν ποιήσοι, λέγοντος τοῦ Παύλου: « Εἷς ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἰδοὺ γὰρ τῷ Πατρὶ τὸ εἶναι Θεὸν καὶ ἔνο δέδωκε· τῷ δὲ Υἱῷ τὸ εἶναι Κύριον καὶ εἶνα. Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο Θεὸς μὲν οὐκ ἐστὶ ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ Θεὸς καὶ εἷς ὁ Πατὴρ κατωνόμασται; Κύριος δὲ οὐκ ἐστὶ ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ Κύριος καὶ εἷς ὁ Υἱὸς ἐκλήθη; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, μὴ γένοιτο. Θεοῦ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, Θεός ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς· καὶ Κυρίου πάλιν ὄντος τοῦ Υἱοῦ, Κυρίαὶ ἐστὶν ὁ Πατὴρ. Ἄλλ' εἴπερ ἦν τι οὐσίας διαφορά τὴν δυάδα διατειχίζουσα, καὶ οὖν ἰῶσα μισγεσθαι φυσικῶς εἰς ταυτότητα, οὐκ ἂν, ὄμαι, κυρίως τὸ τοῦ ἐτέρου πρόσρημα τῷ ἐτέρῳ προσ-ῆν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ φαίνε-ται, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ πάλιν ἐν Πατρὶ, ὡς οὐδενὸς ἐστὶ τὸν τῆς ταυτότητος διεργόντος λόγον, ἐστὶ καὶ αὐ-τὸς ἀγαθός, ὡς ὁ Πατὴρ, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Α

Ἄσα τῆς πρὸς ἄλληλα φυσικῆς κοινωνίας τε καὶ ταυτέτητος ἀπεσοχίνισται, ταῦτα δὴ πάντως καὶ ξενισμός τις ἰδιότητων τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως φυσικῆς ἀποτέμνει. Ὅσον φέρε εἰπεῖν, ἄνθρωπος ἔστω καὶ ἵππος τὰ σημαίνοντα. Ἄνθρώπων μὲν γὰρ ὡς πρὸς τὸν ἵππον ξένα τὰ ἴδια, ἵππων δὲ πάλιν ὡς πρὸς ἄνθρωπον, οὐ ταυτὰ τὰ ἴδιως προσόντα. Εἰ τοίνυν φυσικὴ τις διάστασις εἶργει τὸν Υἱὸν, καὶ ἀλλότριον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὄντα δεικνύει, πῶς τὸ τοῦ Πατρὸς ἴδια φαίνεται φορῶν; πῶς δὲ ὁ Πατήρ, εἴπερ ἐστὶν ἀλλότριος κατὰ φύσιν τοῦ Υἱοῦ, τὰ αὐτοῦ ἴδια φορεῖ; Ἄληθεύει γὰρ λέγων ὁ Σωτὴρ ὡς πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί· καὶ πάντα τὰ σὰ ἐμὰ ἐστίν. » Εἰ τοίνυν πάντα, ἐν δὲ τῶν πάντων ἐστὶ καὶ τὸ ἄκρω ἀγαθόν, ἔξει τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἰδιωμα φύσεως ὑπάρχον πατρικῆς ὡς ἐξ αὐτοῦ προελθόν. Ὅ δὲ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἔχων τὰ ἴδια, εἴη πάντως ἄν καὶ ὁμοούσιος.

Ἄτι ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, προκειμένου ἡμεῶν· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. »

Ἄτι τὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος περιβάλετο, καὶ διὰ τὴν ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίαν ὑπάρχων ἐν μορφῇ Θεοῦ, καθὰ γέγραπται, τεταπαίνωκεν ἑαυτὸν, τότε δὴ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔσθ' ὅτε διαλέγεται, οὐδὲν ἀδικούμενος εἰς τὴν δόξαν τὴν θεοκρεπῆ διὰ τοῦτο. Εἰ γὰρ ὄντως ἄνθρωπος γέγονε, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀπέστη τοῦ εἶναι Θεός, κἂν ὡς ἄνθρωπος γεγονὼς λέγῃ τὰ ἀνθρώπων πρόποντα, οὐ διὰ τοῦτο τὸ θεοκρεπῆς ἀξίωμα ζημιωθῆσεται· ἀλλ' ἔσται πάλιν ὁ αὐτός, φερομένης ἐπὶ τὴν οικονομίαν τῆς ἐν λόγοις ταπεινότητος. Ἄτι δὲ οικονομικῶς ὡς ἄνθρωπος τὰ τοιαυτὰ φησι, καλῶς ὅπερ ἀνελήφθῃ σχῆμα λόγῳ τε καὶ ἔργῳ φυλάττων, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα. Λέγει γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκα τὸ Ἰουδαϊκὸν ὑποκρινόμενος πρόσωπον· « Ἰμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνούμεν ὃ οἴδαμεν. » Καίτοι τῶν προσκυνουμένων ὁ Υἱὸς, οὐ τῶν προσκυνούντων, ἐστίν. « Προσκυνησάτωσαν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Καὶ περὶ μὲν ἀγγέλων ἡ ἑτέρας τινὸς τῆς κατ' αὐτοὺς τάξεως οὐδὲν φέρεται τοιοῦτο παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Οὐ γὰρ ἀγγέλοις κελεύεται τις προσκυνεῖν, ἀλλὰ μόνῳ Θεῷ. Γέγραπται γὰρ· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Ἄτι τὸν προσκυνούμενος ὁ Υἱὸς, προσκυνεῖν φησὶν οικονομικῶς, ὡς ἄνθρωπος, οὕτως δτανθεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ, πάλιν ὡς ἄνθρωπος οικονομικῶς, οὐ διὰ τοῦτο τοῦ εἶναι Θεός ἐκκληθῆσεται· ἀλλ' ὡς κατὰ φύσιν Υἱός, ἔσται δὲ ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς καὶ ἐν ἰσότητι (τοῦτο γὰρ ὁ Παῦλος φησὶ), Θεὸν ἔχει κατὰ φύσιν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, δύναται τοῦτοις ὑποπίπτειν ἡ θεία

⁹⁹ Joan. xvii, 10. ¹⁰⁰ Joan. xx, 17. ¹⁰¹ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁰² Joan. iv, 22. ¹⁰³ Psal. xcvi, 8; Hebr. i, 6. ¹⁰⁴ Deut. vi, 15; Matth. iv, 10.

ALIUD.

Quæ a naturali inter se convenientia identitateque aliena sunt, ea etiam proprietatum differentia naturali relatione inter se distinguuntur. Exempli gratia, homo et equus. Homo enim equo collatus, diversas habet proprietates; equum vero si cum homine conferas, non eadem utrique sunt propria. Si ergo naturalis aliqua distantia arcet Filium, et alienum ac diversum ab essentia Patris declarat, quo pacto Patris proprietates gerere deprehenditur? quo pacto vero Pater, si diversæ est naturæ a Filio, quæ propria sunt Filio, gestat? Verax enim est Servator, ad Patrem dicens: « Omnia mea tua sunt, et omnia tua sunt mea⁹⁹. » Si igitur omnia, unum vero omnium est quod summe bonum est, erit etiam hæc essentialis paternæ proprietatis in Filio qui ex Patre processit. Qui vero paternæ substantiæ proprietates habet, necessario etiam consubstantialis est.

71 Quod consubstantialis sit Filius Patri, ex dicto: « Vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum; et Deum meum, et Deum vestrum¹⁰⁰. »

Cum Dei Verbum humanam formam assumpsit, et propter nostram omnium salutem existens in forma Dei, sicut scriptum est, humiliavit seipsum¹⁰¹, tum certe etiam ut homo interdum loquitur, nihil tamen eam ob causam divinæ suæ gloriæ detrahens. Si enim vere factus est homo, non idcirco desit esse Deus, ac tametsi, ut factus homo, loquitur quæ homini conveniunt, nihil tamen divinæ suæ dignitati discedit; sed idem ipse est, humilitate quæ in verbis est ad incarnationem relata. Quod vero ad incarnationem respiciens huiusmodi ut homo loquitur, pulchre formam quam assumpsit verbo atque opere servans ac præ se ferens, hinc cognoscere poterimus. Alicubi enim ad mulierem Samaritanam Judæi personam præferens ita loquitur: « Vos adoratis quod nescitis, nos autem adoramus quod scimus¹⁰². » Neque enim Filius ex eorum ordinis est qui adorant, sed qui adorantur. « Adorent enim eum, inquit Scriptura, omnes angeli Dei¹⁰³. » Nihil vero ejusmodi aut angelis aut ulli ordini a sacris Litteris defertur. Neque enim quisquam jubetur angelos adorare, sed solum Deum. Scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et ei soli servies¹⁰⁴. » Quemadmodum igitur is cui adoratio debetur, adorare se dicit respectu incarnationis, ut homo: ita, quando ipse naturaliter existens Deus Patrem Deum suum vocat, iterum ut homo respectu incarnationis loquitur, non idcirco Deus esse desinit, sed ut naturaliter Filius, erit etiam consubstantialis.

ALIUD.

Si in forma æqualitateque Dei existens Filius (ita enim Paulus ait), Deum habet secundum naturam ipsum Deum ac Patrem, et divina natura huic

conditioni subjecta est, poterit etiam Pater habere Deum, tametsi id nunquam factum fuerit. Quod enim fieri potest, tametsi nunquam perfectum fuerit, potentia id est quod esse potest. At si hoc blasphemum est, non secundum naturam Pater dicitur Deus Filii, sed ratione incarnationis quatenus homo est.

ALIUD.

Si in forma æqualitateque Dei existens Filius, sicut scriptum est, humiliavit seipsum, 72 formam servi accipiens, atque habitu inventus ut homo, sunt hæc verba humiliationis et servo convenientia, non ad essentiam ipsius pertinentia, sed incarnationi accommodata. Et quemadmodum ex sublimitate deitatis humilitatem quæ in humanitate sive humanatione est, cognoscimus, ita contra ex humilitate quæ in humanatione consistit, id quod in deitate magnum et in essentia Filii sublime est, intelligetis.

ASSERTIO X.

Quod consubstantialis Patri sit Filius.

Hostes Christi, cum ea quæ ad deitatem Filii pertinent, tractant, et habitudinem quam naturaliter habet ad Patrem, inquirunt, non recte utuntur verbis quæ humano more dicta sunt, et a Domino nostro prolata, quando carnem nostram assumpsit. Neque enim ex iis quæ ut homo respectu incarnationis locutus est, incorporea ejus essentia designatur atque exprimitur, sed illud nos et scire et credere oportet, quod Verbum existens Deus et consubstantiale per omnia Patri, humanam naturam assumpsit, et factus est homo, ut interdum etiam ut homo loquatur, propter dispensationem cum carne. Loquitur vero etiam ut Deus quæ hominem excedunt, quippe qui Deus naturaliter est; et cum tempus id requirit, eo loquendi genere utitur. Cæterum, si quis velit ea quæ humano more et ratione incarnationis, ut dixi, dicta sunt, ad divinitatem ipsius referre, quæ vero divino more dicta sunt ad illud tempus transferre quo factus est homo, is naturam rerum confundet, omnemque incarnationis rationem tollet. Interdum enim ut Deus dicit: « Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum⁸⁶. » Et rursus: « Ego descendi e cælo⁸⁷. » Si vero quispiam velit solam ejus divinam dignitatem tueri, tollet plane quod ultimis temporibus homo factus fuerit. Neque enim ipse erat homo, priusquam Abraham fieret, neque ut homo descendit e cælo. Contra, si quis verba et res quæ humanitati convenient, Deo Verbo, ita ut ante incarnationem erat, accommodare volet, admodum impie faciet. Quid enim faciat, dicente Christo: « Anima mea turbatur, 73 et tristis est valde⁸⁸ »? Anne moerorem et anxietatem divinæ naturæ accidisse statuet, aut timori mortis obnoxiam fuisse dicit?

φύσις, ἔξει καὶ ὁ Πατήρ Θεὸν, καὶ εἰ μὴ πῶς γέγονε. Τὸ γὰρ ἐνδεχόμενον γενέσθαι, καὶ εἰ μὴ πῶς τετέλεσται, δυνάμει τοῦτο ἐστὶν ἕπαρ ἐνδέχεται. Εἰ δὲ τοῦτο δὺσφημον, οὐ κατὰ φύσιν ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ λέγεται, ἀλλὰ καθὼς γέγονεν ἀνθρώπος οἰκονομικῶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς καὶ ἐν ἰσοτητι, καθὰ γέγραπται, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σῆματι εὐρεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐστὶ τῆς ταπεινώσεως τὰ δουλοπρεπῆ ῥήματα, οὐκ ἀναβαίνοντα μὲν πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως προσώπῳ περικείμενα. Καὶ ὡς περ ἐκ τοῦ τῆς θεότητος ὕψους τὴν ἐν ἀνθρωπότητι ταπεινώσιν ἐπιγινώσκουμεν, οὕτως τὸ ἐναντίον ἐκ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἐν ἀνθρωπότητι, τὸ ἐν θεότητι μέγα καὶ ὑψηλὸν τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ γνωρισθήσεται.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Ὅτι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός

Οὐκ εὐλόγως οἱ χριστομάχοι τὰ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ γυμνάζοντες, καὶ σχέσιν ζητοῦντες ἦν ἔχει φυσικῶς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ταῖς ἀνθρωπίνως εἰρημέναις κέχρηται φωναῖς, αἷς ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτε τὴν ἡμῶν σάρκα περιεβάλετο. Οὐ γὰρ ἐξ ὧν ὡς ἄνθρωπος οἰκονομικῶς διαλέγεται, ἐν τούτῳ ἡ ἀσώματος οὐσία χαρακτηρίζεται, ἀλλ' εἰδέναι χρὴ καὶ πιστεύειν, ὅτι Θεὸς ὧν ὁ Λόγος καὶ ὁμοούσιος κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ, τὴν ἀνθρώπου φύσιν περιεβάλετο, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐσθ' ὅτε λαλή, διὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν. Ἁλεῖ δὲ καὶ ὡς Θεὸς τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων, ὡς τοῦτο κατὰ φύσιν ὧν, καὶ ὅτε καιρὸς τὴν τούτου χρεῖαν εἰσφέρει. Ἄλλ' εἰ τις βούλοιτο τὰ ἀνθρωπινώτερον καὶ οἰκονομικῶς, καθάπερ ἔφη, εἰρημένα φέρειν ἐπὶ τὸν τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγον, καὶ πάλιν, τὰ θεϊκῶς εἰρημένα φέρειν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀδικήσει τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ ἀναίρησει τὴν οἰκονομίαν. Ποτὲ μὲν γὰρ ὡς Θεὸς λέγει: « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Καὶ πάλιν: « Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. » Εἰ δὲ τις βούλοιτο μόνον αὐτῷ φυλάττειν τὸ θεοπρεπὲς ἀξίωμα, ἀναίρησει πάντως τὸ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀνθρώπων γενέσθαι αὐτόν. Οὐ γὰρ ἦν ἐν ἀνθρωπότητι, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, οὐδὲ καθὼς ἄνθρωπος καταβέβηκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πάλιν, εἰ τις θελήσει τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ῥήματα τε καὶ πράγματα γυμνῶ προσάπτειν τῷ Θεῷ Λόγῳ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀσέβησει μεγάλως. Τί γὰρ ποιήσει, λέγοντος τοῦ Χριστοῦ: « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, καὶ περιλυπὸς ἐστὶ; » Ἀλύπην ἄρα καὶ θόρυβον δώσει περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν γενέσθαι, καὶ κρατεῖν θανάτου φόβον; Τι δὲ ὅταν σταυρούμενον ἴδῃ, καὶ τοῦτο πάσχειν τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα δώσει οὕτως ὡς ἄνθρωπον; Ἥ τ'

⁸⁶ Joan. viii, 58. ⁸⁷ Joan. vi, 38. ⁸⁸ Joan. xii, 27.

δύσφημον παραιτήσεται; Ούκοῦν ἐκατέρῳ καιρῷ τε καὶ πράγματι σωζέσθω τὸ πρόπον, καὶ γυμναζέσθω μὲν τῆς θεολογίας ὁ λόγος, μὴ πάντως ἐξ ὧν ὡς ἀνθρώπος φαίνεται λαλῶν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐστὶν ἐκ Πατρὸς, ὡς Υἱὸς καὶ Θεός. Συγχωρεῖσθω δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τῇ μετὰ σαρκὸς, τὸ λέγειν αὐτὸν ἔσθ' ὅτε καὶ ἂ μὴ πρέπει γυμνῆ καὶ καθ' ἑαυτὴν οὐσῆ τῇ θεότητι. Ὅταν οὖν, ὡς ἀνθρώπος, λέγη μὴ εἶναι ἀγαθὸς οὕτως ὡς ὁ Πατήρ, φερέσθω μᾶλλον καὶ τοῦτο ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν τὴν μετὰ σαρκὸς, καὶ μὴ ἀπέστῃ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ.

Ἀπολογία πιθαῆ πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα· Ἐὰν τί με λέγεις ἀγαθόν; καὶ ἐξηγήσεις τοῦ ρητοῦ.

Ἐξεταστέον ὅλην τοῦ προκαιμένου τὴν διάνοιαν· καὶ οὕτω γνωσόμεθα σαφῶς, ὅπερ ἐβούλετο διδάσκειν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦ φάναι· Ἐπι μὲ λέγεις ἀγαθόν; Νομικὸς προσῆλθεν (οὕτω γὰρ γέγραπται), τὸ ὅπως σωθήσεται μανθάνειν ἐπιζητῶν. Ἐἴτα προτείνει διδάσκαλον αὐτὸν καὶ ἀγαθὸν προσηρηκῶς τὸ, Ἐπι ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομίᾳ; Πρὸς ταῦτα Χριστὸς· Ἐπι μὲ λέγεις, φησὶν, ἀγαθόν; Οὐδαὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Ὑπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. Ἄλλ' οὐκ ἐνεγκῶν τῆς ἐντολῆς τὸ βάρος, καὶ ἀτονήσας περὶ τὴν ἀρετὴν, ὀκλάζει περὶ τὸ πρόσταγμα. Ἀπῆλθε γὰρ, φησὶ, λυπούμενος. Ποῖος οὖν ἦν ἐνθάδε θεολογίας καιρὸς; Τῷ δὲ ἐρωτήσαντι, Τί ἄρα ποιήσας ἔσται καὶ αὐτὸς τοῖς σωζομένοις ἐναριθμῶς; ποῖον ἔχει λόγον, μὴ ὅπερ ἐξήγησε μαθεῖν ἀποκαλύψαι μᾶλλον, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὸ ἐκείνω ποδοῦμενον εἰπεῖν; Πῶς δὲ οἶόν τε ἦν τὸ ἐνεγκεῖν οὐκ ἰσχύσαντα μίαν ἐντολῆς εὐαγγελικῆς φορτίον, τὸ ὑπὲρ πάντα διδάσκεισθαι μυστήριον, οὕτως ἀτονοῦντα περὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔφεσιν, ὡς μὴδὲ λόγῳ δύνασθαι ταύτην χωρεῖν; Λελύπηται γὰρ, ὡς γέγραπται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀνθρώπων βλέπον ὁ νομικὸς, ὡς ἀνθρώπων πρόσεισι, καὶ ὡς ψιλὸν ἀνθρώπων ἐρωτᾷ, ἐξελέγχων ὡς ἀμαθῆ, μάλισθ' ὅτι σοφίας ὑπόληψιν ἐπραγματεύετο, διὰ τοῦ δοκεῖν εἰδέναι τὸν νόμον, δυσωπεῖ λέγων· Μόνος ἀγαθὸς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Θεός. Τί τοιγαροῦν ὡς ἀνθρώπων προσελθῶν, τὸ μόνῳ προσὸν τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν, ἐμὸν περιτίθης, ἀγαθὸν ἀποκαλῶν; Εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ φύσει ἀγαθὸς, Θεὸς δηλαδὴ. Εἰ μὲν οὖν οἶδάς με, φησὶ, Θεὸν ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαθόν, ὅτου δὴ χάριν ὡς ἀνθρώπων προσέρχη ψιλῷ; Εἰ δὲ οὐ πιστεύεις εἶναι με Θεόν, ἀλλ' ἀνθρώπων οἷε με ψιλόν, τί δὴ ποτε τῷ Θεῷ πρόπον ἀξίωμα μόνῳ προσάπτεις ἀνθρώπων; Ἐλεγχος οὖν ἀμαθίας τὸ εἰρημένον ἐστὶν, οὐ θεολογίας ἀξίωσις.

quam ob rem me ut nudum hominem accedis? Si vero non credis me esse Deum, sed nihil præter hominem vulgarem me esse censes, cur dignitatem quæ soli Deo debetur mihi homini tantum tribuis? Dictum igitur hoc, tantum ad reprehensionem Imperitiæ illius, non ad divinitatis declarationem pertinet.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὸ λέγεσθαι μόνον εἶναι καὶ ἓνα κατὰ φύ-

¹ Marc. x, 17-21. ¹ Ibid. 22.

Quid vero cum crucifixum videris? anno etiam hoc Filii divinitatem pati concedet perinde atque hominem? An potius blasphemiam vetabit? Conservetur itaque quod utrique et tempori et rei convenit, et divini sermonis ratio inquiratur, non in universum ex iis quæ ut homo loquitur, sed ex quibus est ex Patre, ut Filius et Deus. Tribuatur vero hoc dispensationi cum carne sive incarnationi, si interdum ipse ea dicat quæ nudæ ac per se existentī deitati non quadrant. Cum igitur ut homo dicit se non esse bonum ita ut Pater, ad incarnationem potius illud referatur, neque ad essentiam Filii et Dei pertinere judicetur

Defensio verisimilis ad interrogantem: Ἐπι μὲν λέγεις ἀγαθόν? Ἐπι ἐξηγήσεις τοῦ ρητοῦ.

Totius rei de qua agimus sensus inquirendus nobis est; atque ita manifeste intelligemus quid voluerit docere Christus dicens: Ἐπι μὲν λέγεις ἀγαθόν? Legis peritus quidam (ita enim scribitur) adit Dominum, cupiens ex eo cognoscere quoniam pacto salutem æternam consequi posset. Deinde hoc petitioni suæ prætexit, magistrum ipsum esse et bonum, ita Christum compellans: Ἐπι μὲν λέγεις, inquit, ἀγαθόν? Nemo bonus, nisi unus Deus. Vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis¹. Atqui is non ferens præcepti pondus, et languido erga virtutem animo, præceptum non exsequitur. Recessit enim, inquit, mæstus. Quænam igitur hic occasio erat ut divino more loqueretur? Cum vero legis peritus interrogat quid faciens in eorum qui salvandi sunt numerum referendus sit, quænam, obsecro, ratione, non id quod optabat scire, illi explicet, sed potius aliquid diversum ab eo quod cupiebat, illi dicat? Quo pacto vero fieri poterat ut, qui ne unius quidem evangelicæ præcepti pondus ferre poterat, arcanum omnium maximum doceretur, qui que ita languidus ac remissus in appetendis bonis erat, ut ne ratione quidem ea percipere posset? Mæstus enim erat, ut scriptum est¹. Cum itaque legis peritus ille hominem illum esse cernens, ut simpliciter hominem compellaret, arguens illum imperitiæ, eo præcipue nomine quod sapientiæ titulo se jactitaret, nimis quod se peritiæ legis consecutum putabat, perstringit illum, dicens: Solus Deus revera bonus est. Cur igitur me ut hominem accedendo, **74** id quod soli Deo naturaliter inest, mihi tribuis, bonum me vocans? Unus enim natura sua bonus est, Deus nimirum. Si enim, inquit, nosti me Deum esse, atque ob id bonum,

Si vero non credis me esse Deum, sed nihil præter hominem vulgarem me esse censes, cur dignitatem quæ soli Deo debetur mihi homini tantum tribuis?

Dictum igitur hoc, tantum ad reprehensionem Imperitiæ illius, non ad divinitatis declarationem pertinet.

ΑΙΙΟΥ.

Si ex eo quod dicitur Deus solus esse atque unus

naturaliter bonus, excluditur hac in parte a similitudine cum Patre Filius, et minus bonus est, atque idcirco non consubstantialis, dicat nobis quipiam eorum qui Christo bellum indixerunt, quid faciant si etiam nos simile aliquid eis proponamus. Dicit enim alicubi quidam ex sanctis de Deo ac Patre quod Deus sit lumen¹; dicit vero idem de Filio, quod sit lumen verum². Ecce Pater lumen dicitur, et Filius item lumen. Soli autem Filio tribuitur quod sit *verum* lumen. Pater itaque non erit verum lumen, si quidem Joannes id soli Filio ascribit. Atqui neminem arbitror eo insanix deventurum, ut adeo impiam opinionem tueri velit. Si ergo cum Filius solus vere vocetur et sit lumen, vere etiam hoc ipsum est Pater, cum Pater naturaliter sit bonus, et quidem solus, erit etiam Filius naturaliter bonus, quemadmodum et Pater. Ubi autem est identitas naturæ, ibi etiam omnino est consubstantialitas.

ALIUD.

Si ex eo quod aliqua in re differat Filius a Patre, fit ut non eandem cum eo essentiam habere dicatur, sed alterius generis et quodammodo extraneus sit, certe si in nullo differat, consubstantialis erit. Cum ergo sacra Scriptura dicit de Patre quod sit lumen, et rursus Filium vocet lumen, nihilque hic sit quod similitudinem impellat, aut distinguat (utriusque enim verum lumen tribuitur), quid obstat quominus consubstantialis Patri sit Filius?

ALIUD.

Si Filius diversæ essentia est a Patre, **75** quo pacto Pater in ipso apparet, et ipse in Patre? « Qui enim vidit me, inquit, vidit et Patrem meum³. » Neque vero hominis formam in equo cernemus: neque vicissim equi formam in homine. Simile enim in simili cernitur; quæ vero diversæ speciei sunt, et a naturali similitudine inter se discrepant, nunquam altera alteris inesse cernentur. Videtur autem Pater in Filio, et Filius in Patre. Non ergo, ut vos opinamini, diversæ substantiæ est Filius, sed consubstantialis, ut character et imago Patris⁴.

Quod Filius sit consubstantialis Patri, proposito dicto: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum⁵. »

Ex objectione Eunomii.

At quo pacto, inquit, Filius potest esse consubstantialis Patri, cum ipsum habeat Deum? Ita enim ipse loquitur: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum; » et rursus: « Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti? » Si vero Deus ipsius est, quo pacto erit consubstantialis? Nam quæ ejusdem sunt naturæ, non erunt altera alteris secundum naturam dii: quemadmodum nec anima alteri animæ Deus esse potest, neque angelus angelo.

¹ I Joan. 1, 5. ² Joan. 1, 9. ³ Joan. xiv, 9. ⁴ Hebr. 1, 3. ⁵ Joan. xx, 17.

Α ὅτι ἀγαθὸν τὸν Θεὸν, ἐκβάλλεται τῆς κατὰ τοῦτο ἐμπερείας τε καὶ ὁμοιότητος ὁ Υἱὸς τῆς πρὸς τὸν Πατέρα, φημί, καὶ ἑλαττον ἔσται ἀγαθὸς, διὰ τε τοῦτο οὐχ ὁμοούσιος, φρασάτω τις ἡμῖν τῶν χριστομαχεῖν εὐωθῶτων, τί ἔρα ποιῆσαι ὅταν καὶ ἡμεῖς προθώμεν αὐτοῖς τοῦτω παραπλήσιον; Λέγει μὲν γὰρ πού περὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τις τῶν ἀγίων ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶν· λέγει δὲ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι καὶ ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Ἰδοὺ φῶς ὁ Πατήρ, φῶς καὶ ὁ Υἱός. Μόνω δὲ τῷ Υἱῷ πρόσκειται τὸ ἀληθινόν. Ἐκβληθήσεται ἔρα τοῦ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν φῶς ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ μόνω τοῦτο περιτέθεικε τῷ Υἱῷ ἡ τοῦ Ἰωάννου φωνή. Ἄλλ' οὐκ ἂν οἶμαι, τίς εἰς τοῦτο μανίας ἐλάται ποτὲ, ὡς τοῦτο παραδέξασθαι τὸ δυσέδημα. Εἰ τοίνυν κατὰ ἀλήθειαν ὄντος τε καὶ καλουμένου φωτὸς μόνου τοῦ Υἱοῦ, φῶς κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ἀγαθοῦ κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπ' αὐτοῦ κεῖται τὸ μόνος, ἔσται κατὰ φύσιν ἀγαθὸς καὶ ὁ Υἱός, ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ. Ὅπου δὲ φύσεως ταυτότης, ἐκεῖ πάντως ἔσται καὶ τὸ ὁμοούσιον.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὸ κατὰ τι διαφέρειν τὸν Υἱὸν ὡς πρὸς τὸν ἐαυτοῦ Πατέρα, τὴν αὐτὴν οὐκ ἔχειν αὐτῷ δίδωσιν οὐσίαν, ἀλλ' ἑτερογενῆ καὶ ἐκφυλον ὡσπερ αὐτὸν ἀπεργάζεται, τὸ κατὰ μὴδὲν διαφέρειν ὁμοούσιον ἀποδεικνύει. Ὅταν οὖν ἡ θεία λέξις Γραφή περὶ τοῦ Πατρὸς ὅτι φῶς ἐστίν, ἀποκαλῆθῇ δὲ πάλιν φῶς τὸν υἱὸν, οὐδενὸς ὄντος ἐνθάδε τοῦ τὴν ὁμοιότητα διατέμνοντος (κεῖται γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν), τί κωλύει τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρί;

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἑτερούσιός ἐστιν ὁ Υἱὸς ὡς πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ὁ Πατήρ ἐν αὐτῷ φαίνεται, καὶ αὐτὸς ἐν Πατρὶ; « Ὁ ἑωρακὴς γὰρ ἐμὲ, φησὶν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐ γὰρ δὴ πού τὴν ἀνθρώπου μορφήν ἐν ἱππῳ θεωρήσομεν· οὐδὲ αὐ πάλιν τὴν ἐκείνου κατόψεται τις ἀνθρωπιᾶς μορφή. Τὸ γὰρ ὅμοιον ἐν ὁμοίῳ φαίνεται· τὰ δὲ ἑτεροειδῆ, καὶ τῆς ἀλλήλων φυσικῆς ὁμοιότητος ἀπασχοιτισμένα, οὐκ ἂν ἐν ἀλλήλοις φαίνοιντο ποτε. Φαίνεται δὲ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, καὶ Πατήρ ἐν Υἱῷ. Οὐκ ἔρα, καθ' ἑμᾶς ἑτερούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος, ὡς χαρακτήρ καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς.

Ἐπι τοῦ ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, προκειμένου ρητοῦ: « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. »

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος εἶναι δύναται τῷ Πατρὶ, Θεὸν καὶ αὐτὸν ἔχων; Αὐτοῦ γὰρ φαίνεται φωνή· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν » καὶ πάλιν· « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » Εἰ δὲ Θεὸς αὐτοῦ ἐστὶ, πῶς ὁμοούσιος; Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ὄντα φύσεως οὐκ ἂν εἴεν ἐπ' ἀλλήλα κατὰ φύσιν θεοί· ὡς οὐδὲ ψυχὴ Θεὸς ἂν ἑτέρω γένοιτο ψυχῆ, οὐδὲ ἄγγελος ἀγγέλῳ.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Οὐκ αἰσθάνεται πάλιν ὁ χριστομάχος κτίσμα μὲν, οὐχ Υἱὸν εισφέρων τὸν Κύριον, δοῦλον δὲ ἀντὶ Δεσπότου; καὶ λάτριν ἀντὶ Θεοῦ. Εἰ γὰρ κατὰ φύσιν οἰεται Θεὸν εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις οἰκονομίαν οὐχ ὄρα, οὔτε ὁμοούσιος ἔσται, οὔτε Δεσπότης, οὔτε Θεός. Καλῶς γὰρ δὴ τῆδε διττοχουρίζεται. Ἐκβαλέτω τοιγαροῦν φανερώς καὶ τῆς θεότητος καὶ κυριότητος τὸν Υἱὸν, καὶ τοῖς ποιήμασι συνταττέτω, ἵνα σαφῆς αὐτῶν ἡ δυσφημία γενομένη, πάντας ἀναπεισῆς λέγειν· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς. Δίον γὰρ ἐξετάζειν τὴν κεκρυμμένην τοῦ Λόγου δύναμιν, δυσφημοῦσιν ἀφυλάκτως, οὐκέτι Θεὸν, ἀλλὰ ναὸν Θεοῦ, τὸν Υἱὸν εισφέροντες, ὥσπερ ἦν τῶν ἁγίων ἕκαστος, περὶ ὧν φησὶν· « Ἐνοικῆσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. » Ἔσται τοιγαροῦν κατὰ τὴν ἐκείνων μανίαν εἰς καὶ αὐτοὺς τῶν κατὰ χάριν κεκλημένων υἱῶν καὶ θεῶν, πρὸς οὓς εἶρηκεν· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ καὶ Υἱοὶ ὑψίστου πάντες. » Ὡς οὖν παντελῶς ἀφέστηκε, καὶ φύσεως ὑπεροχῇ μεμέρισται, διδάξει σαφῶς ἐν Εὐαγγελίῳ Χριστός, λέγων· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἶμι. » κάτω λέγων τὴν βασιλευσμένην καὶ ὑποκειμένην τὴν φύσιν· ἄνω δὲ πάλιν τὴν βασιλευσούσαν καὶ τοῖς πᾶσιν ἐποχουμένην θεότητα. Ἀληθῶς τοίνυν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἄνωθεν εἶναι, οὕτως αὐτὸν ἐκ τῶν κάτω φησὶ, φανερώς τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν συκοφαντῶν.

* Ὅτι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός.
Ἄρτιθσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομιου.

Καὶ πῶς, φησὶν, ἔσται τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος ὁ Υἱός, αἴτιον αὐτὸν τοῦ εἶναι ἔχων; Ὁ μὴ πρόσεσι τῷ Πατρὶ. Οὐ γὰρ ἐξ αἰτίου τινης, ὅπερ ἄν, ὡς οἶμαι, πᾶς τις οὐν ἀληθῆς εἶναι φήσειεν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πολλὴν ἂν τις εἰκότως ἀμαθίαν καταψηφίσαιτο τῶν τὰ τοιαῦτα τολμῶντων λαλεῖν. Υἱὸν γὰρ λέγοντες, οὐχ ὁμοούσιον εἶναι φασιν, οὐκ αἰσθανόμενοι τάχα πρὸς ἦν ἐμβαίνουσιν ἄνοιαν. Εἰ γὰρ Υἱός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν ἀληθῶς, ἔσται πάντως τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ αὐτός. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν Υἱός, καθ' ὑμᾶς, δεῖξτε γυμνῆν ἑαυτῶν τὴν βλασφημίαν, καὶ λέγετε ποῖημα εἶναι, ἵνα μὴδὲ ὁμοούσιος ᾖ. Καὶ τότε δειχθήσεσθε πάσαις μαχόμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς. Υἱὸν γὰρ λέγουσι τὸν Υἱὸν, καὶ οὐ ποῖημα.

ΑΛΛΟ

Αἴτιον γεγενῆσθαι τοῦ εἶναι τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα φατέ, κατὰ τίνα τρόπον, ὡς χριστομάχοι; Εἰ μὲν οὖν ὡς δημιουργόν τινα ποῖημα φαντάζεσθε, καὶ οὐχ Υἱὸν, καὶ διαβρήδην μάχεσθε τῷ Πατρὶ λέγοντι περὶ τοῦ ἰδίου γεννήματος· « Ἐξ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐξεγέννησά σε. » Εἰ δὲ Υἱὸν ὄντως ὁμολογεῖτε, καὶ οὕτως εἶναι πιστεύετε, ἀνάγκη πᾶσα μὴ ὡς δημιουργ-

Α

Solutio objectionis.

Non sentit iterum hostis Christi se Dominum non ut Fillium, sed ut creaturam inducere, et servum, non Dominum, famulum, non Deum. Si enim existimat Patrem secundum naturam esse Deum Filii, et non potius ratione incarnationis, neque consubstantialis erit, neque Dominus, neque Deus. Optime enim hac ratione probatur. Deturbet itaque aperte a deitate et dominatione Filium, et creaturis annumeret, ut, manifesta illorum blasphemia patefacta, merito omnes exclament: « Erratis nescientes Scripturas ». Cum enim occultam Verbi potentiam scrutari deberent, blasphemis potius indulgent, non Deum, sed templum Dei, Filium esse statuantes; perinde atque unusquisque sanctorum, de quibus dicitur: « Habitabo in ipsis, et deambulabo ». Erit itaque juxta illorum insaniam perinde atque unus filiorum et deorum qui vocati sunt ad gratiam, ad quos dicit: « Ego dixi: Filii estis, et filii Excelsi omnes ». A quibus quod in universum differat, et naturæ excellentia separatus sit, ipsemet Christus in Evangelio aperte docebit, inquit: « Vos de deorsum estis, ego ex supernis sum »; deorsum appellans naturam creatam et imperio subjectam: aursum vero divinitatem supra omnia evectam omnibusque imperantem. Cum igitur Christus dicat se ex supernis esse, iste illum in inferis collocat, manifeste Filii essentiam calumnians.

C

Quod Filius sit consubstantialis Patri.
Obiectio ex Eunomio.

Sed quo pacto, inquit, erit consubstantialis Patri Filius, cum Pater ei causa existendi sit? Quod quidem de Patre dici non potest. Neque enim est ex aliqua causa, quod certe. ut arbitror, omnes verum esse fatebuntur.

Solutio objectionis

Merito certe quis eorum imperitiam damnet, qui ejusmodi audent dicere. Filium enim cum dicunt, consubstantialem esse negant, non sentientes in quam absurditatem labantur. Si enim Filius est, ut profecto est, erit omnino ejusdem substantiæ cum Genitore. Si vero Filius non est, secundum vos, nudam vestram blasphemiam patefacite, et dicite creaturam esse, ut ea ratione consubstantialis etiam non sit. Ac tum universæ sacræ Scripturæ repugnare ostendemini. Filium enim nominant Filium, et non creaturam.

ALIUD.

Dicitis Patrem fuisse Filio causam existendi; quoniam vero modo, o Christi hostes? Nam, si ut creatorem, jam creaturam esse imaginamini, non Filium, et manifeste Patri repugnatis, qui de Filio suo ita ait: « Ex utero ante luciferum genui te ». Si vero Filium revera esse fatemini, atque ita esse creditis, necessarium plane est ut Patrem, non ut

* Matth. xii, 29 ὁ Ψαλ. v. 12. ὁ Ψαλ. lxxxi, 6. ὁ Joan. viii, 23. ὁ Ψαλ. cix, 3.

creatorem causam existendi Filio fuisse dicatis, sed ut genitorem naturaliter. Nihil vero obstat, imo vero necessarium est, ut id quod naturaliter ex aliquo processit, simile ei secundum essentiam sit, tametsi id ipsum existendi causam habeat.

ALIUD.

Si quidquid ex causa aliqua fit, id omnino erit dissimilis cum ipso substantiæ, quomodo Abel ex Adamo tanquam ex causa genitus, similis ei secundum substantiam fuit? Necessarium igitur omnino est ut omnis in universum generativa natura, similia sibi ex se producat, tametsi id quod gignit, causa sit naturaliter ei quod ex se gignitur.

ALIUD.

Si idcirco Filius non est secundum essentiam similis **77** Patri neque consubstantialis, quia Pater ex nulla causa sive principio est, Filius vero Patrem principium habet, quid obstiterit quominus dicamus Cain etiam patri suo consubstantialem non fuisse? Si quidem Adam a nemine generatus fuit: primus enim hominum fuit. Cain vero ipsum auctorem et principium habuit, nam ex ipso genitus est. Atqui si hoc falsum est (consubstantialis enim Adamo est Cain), erit profecto consubstantialis Patri Filius, tametsi illum causam existendi habeat, procedens ex ipso absque tempore, et ab æterno cum ipso existens.

ALIUD.

Ex objectione Eunomis.

Cæterum quomodo, inquit, ingenitum genito consubstantiale erit? Multum enim inter ea est differentiæ.

Solutio objectionis.

Ardua scilicet hostium Christi objectio non efficiet ut Filius non sit consubstantialis Patri, ideo quia Pater ingenitus est, Filius vero genitus. Si enim differre in aliquo facit ut diversa sit in robis natura, et genera a mutua inter se convenientia naturalique similitudine separat, distinguant etiam Paulum a Petro ratione essentiæ, siquidem particularem quandam habent ac veluti in individuo inter se differentiam, juxta quam hic quidem est Petrus, hic vero Paulus. Videmus autem sæpenu-mero etiam ea quæ alio modo a mutua inter se similitudine multum dissident, essentiæ ratione convenire. Nam homo niger multum differt ab albo, sed hæc differentia eorum substantiam non facit diversam. Si ergo etiam in nobis ipsis differentia secundum aliquid non immutat esse ipsum substantiæ, ex qua constant illi qui a nobis differunt, quid obstat quominus etiam Filius sit consubstantialis Patri, etiamsi in eo inter se differant quod Pater sit ingenitus, Filius autem genitus? Una enim in ipsis est deitas, ex Patre ingenito naturaliter in Filium procedens.

(1) Ed., ἀνομοούσιον. Vide Cotelerium in not. ad *Monum. Eccl. Gr.*, p. 551. EDIT.

γὼν αἰτιον τοῦ εἶναι τῷ Υἱῷ γεγενῆσθαι λέγειν τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὡς γεννήτορα φυσικῶς. Κωλύει δὲ οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἐκ τινος φυσικῶς προελθόν, ὁμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν αὐτοῦ, καὶν αἰτιον αὐτὸ τοῦ εἶναι ἔχοι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν ὅπερ ἂν ἐξ αἰτίου τινὸς γένηται, τοῦτο πάντως ἔσται πρὸς αὐτὸ καὶ ἀνομοούσιον (1), πῶς ὁ Ἄδὰμ ἐξ αἰτίου γεννηθεὶς τοῦ Ἄδὰμ, ὁμοιος ἦν αὐτῷ κατ' οὐσίαν; Οὐκοῦν ἀνάγκη πᾶσαν ἀπλῶς γεννητικὴν φύσιν, ὁμοια πάντως αὐτῇ τὰ ἐξ αὐτῆς ἔχειν, καὶν τὸ τίκτον αἰτιον ἢ φυσικῶς τῷ ἐξ αὐτοῦ τίκτο-μένῳ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς οὐκ ἔσται τῷ Πατρὶ προσομοιωτικῶς οὐδὲ ὁμοούσιος, ἐπειδήπερ ὁ μὲν Πάτερ οὐκ ἐξ αἰτίου τινὸς ἔστιν, ὁ δὲ Υἱὸς αἰτιον αὐτὸν ἔχει, τί κωλύσει λέγειν ὅτι καὶ ὁ Κἀὶν οὐκ ἂν εἴη τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος; Ἐπειδήπερ ὁ μὲν Ἄδὰμ ὕπ' οὐδενὸς ἐγεννήθη· πρῶτος γάρ ἦν ἄνθρωπος. Ὁ δὲ Κἀὶν αἰτιον ἔσχεν αὐτόν· ἐξ αὐτοῦ γάρ γέγονεν. Εἰ δὲ ψεύσεται πάντως ὁ τοῦτο λέγων (ὁμοούσιος γάρ τῷ Ἄδὰμ ὁ Κἀὶν), ἔσται τῷ Πατρὶ πάντως ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς, καὶν αἰτιον αὐτόν ἔχη τοῦ εἶναι, ἐξ αὐτοῦ προελθὼν ἀχρόνως, καὶ ἀίδιως ὢν σὺν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

C Ὅς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Εὐνομιου.

Καὶ πῶς ἔσται, φησὶ, τὸ ἀγέννητον τῷ γεννητῷ ὁμοούσιον; Πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορὰ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Οὐκ ἀνατρέψει τὸ σοφὸν τῶν χριστομάχων πρόβλημα τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ἐπειδήπερ ὁ μὲν Πάτερ ἀγέννητός ἐστιν, Υἱὸς δὲ γεννητός. Εἰ γὰρ τὸ κατὰ τι διαφέρειν, πάντως καὶ διάφορον ἐν τοῖς οὐσι τοῦ φύσιν ἀπεργάζεται, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα κοινωνίας τε καὶ φυσικῆς ὁμοιότητος ἀποτέμνει τὰ γένη· διοριζέτωσαν, φέρε εἰπεῖν, καὶ τὸν Παῦλον ἀπὸ τοῦ Πέτρου κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἐπειδήπερ τινὰ μερικὴν ἔχουσι καὶ ὡς ἐν ἀτόμῳ πρὸς ἀλλήλους τὴν διαφορὰν, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐστὶ Πέτρος, ὁ δὲ Παῦλος. Ὁρῶμεν δὲ ὅτι πολλάκις καὶ τὰ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον τῆς ἀλλήλων ὁμοιότητος πολὺ διεστηχότα, κοινωνεῖ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Ὁ μὲν γὰρ μέλας ἄνθρωπος τυχὸν ὡς πρὸς τὸν λευκὸν πολλὴν ἔχει τὴν διαφορὰν, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὴν οὐσίαν αὐτοῖς διατέμνει. Εἰ τοίνυν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἡ κατὰ τι διαφορὰ τὸ εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας οὐκ ἀνατρέπει, ἥς ἂν εἰεν κάκεινοι πρὸς οὓς ἂν διακρινόμεθα· τί κωλύει καὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, κατὰ τοῦτο διαφέροντα καθ' ὃ μὲν Πάτερ ἀγέννητός ἐστιν, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητός; Μία γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ θεότης, ἐκ Πατρὸς ἀγεννήτου τρέχουσα φυσικῶς ἐπὶ τὸ γέννημα.

ΑΛΛΟ.

Α

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Οὐκ ἂν εἴη τέλειος, φησὶ, μὴ πάντως ἀπὸ τινος ἐκτρέχων ἀρχῆς. Εἰ τοίνυν κατέπαυσεν ὁ Πατήρ γεννῶν τὸν Υἱὸν, τὸ δὲ καταπαῦσαι γέλος ἐστίν, ἀρχὴν ἄρα ἔχει τοῦ εἶναι. Πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ὁμοούσιος ἔσται τῷ ἐκ μηδεμιᾶς ἀρχῆς ὄντι Πατρὶ;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ κατέπαυσεν ὁ Πατήρ, καθ' ὁμᾶς, ὃ χριστομάχοι, γεννῶν τὸν Υἱὸν, καὶ ἀπὸ τινος ἀρχῆς ἤρξατο (τοῦτο γὰρ ὁμῶν ἢ πρότασις ἔχει), προσέγγονεν ἄρα τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ προσγγόνος καὶ ἀρχὴν ἔχον τοῦ εἶναι, πρόσφατον ἂν εἴη πάντως καὶ ἀναγκαίως. Πῶς δὴ οὖν ἄρα θῆσεται τὸν Υἱὸν Θεὸν εἶναι παρὰ τῆς θείας Γραφῆς οὐ συγχωρούμενον, ἂν οὕτως ἔχη, καθάπερ ὁμοίως φατε; « Οὐκ ἔσται γὰρ ἐν σοὶ Θεός, φησὶ, πρόσφατος. » Ἄλλ' οἶδεν αὐτὸν ἢ θεία Γραφή καὶ Υἱὸν ὄντα καὶ Θεόν. Οὐκ ἄρα πρόσφατος, οὐδὲ ἀρξάμενος τοῦ γεννᾶσθαι, καθ' ὁμᾶς· ἀλλὰ γεννητὸς μὲν, συναϊδιος δὲ ὅμως ὡς Υἱὸς ὢν ἐν τῷ Πατρὶ. Εἰ δὲ τὸ εἶναι πρόσφατον οὐ συγχωρήσει τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, τὸ μὴ εἶναι πρόσφατον, ὁμοούσιον ἀποδείξει.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μόνῳ Θεῷ τῷ κατὰ φύσιν το προσκυνεῖσθαι παρὰ τε ἡμῶν καὶ ἀγγέλων ὀφείλεται, ἐτέρῳ δὲ οὐδενί, καὶ ἐφ' ἡμῶν μὲν τίθεται· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, » ἀγγέλοις δὲ τὸ Πνεῦμα κελεύει προσκυνεῖν τὸν Υἱὸν, κατὰ τὸ, « Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσατωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, » Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὁ προσκυνούμενος Υἱός. Πῶς οὖν ἔσται μία θεότης, εἰ οὐκ ἔστι, καθ' ὁμᾶς, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ; Εἰ γὰρ ἔχει τινὰ διάστασιν ἦτοι διαφορὰν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἕτεροις μὲν ἂν εἴη Θεὸς ὁ Υἱός, ἕτεροις δὲ ὁ Πατήρ, καὶ δύο κατὰ τοῦτο Θεοὺς ἀνάγκη λέγειν· ἔπερ ἐστὶν ἀσεβές, καὶ οὐδὲ μέχρι μόνον ἀσεχῆς παραδεικτόν. Ἄλλ' ἔστι μία θεότης, καὶ οὕτω κηρύττουσιν αἱ θεαὶ Γραφαί· ὁμοούσιος ἄρα τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός. Οὕτω γὰρ τὸ ἐν θεότητι σωθήσεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἤρξατο τοῦ γεννᾶν τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ καὶ κατέπαυσε, κατὰ τὴν τῶν χριστομάχων μανίαν, ἀλλοίωσις τις καὶ μεταβολὴ περὶ αὐτὸν γέγονεν. Ὁ γὰρ οὐκ ἦν πρὶν γεννήσῃ, γέγονε μετὰ τὸ γεννησάι. Εἰ δὲ τῶν τοιοῦτων ἀνωτέρω τὸ θεῶν ἐστὶ τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως ἀνεπίδεκτον, οὐκ ἤρξατο τοῦ γεννᾶν, οὐδὲ κατέπαυσε, καθάπερ οὗτοι φασιν· ἀλλ' ἦν ἀχρόνως ἐν Πατρὶ ὁ τῶν αἰώνων καὶ χρόνων ποιητὴς Υἱός. Ἐπειδὴ δὲ συναϊδιος, διὰ τοῦτο καὶ ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἤρξατο τοῦ γεννᾶν ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν, προσέ-

¹¹ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ¹² Hebr. i, 6.

ALIUD.

Ex objectione Eunomii.

Perfectus, inquit, esse non potest, nisi qui omnino ab aliquo principio processerit. Si igitur Pater desiit generare Filium, illud autem desinere, finem significat, principium itaque existendi habet. Quo pacto igitur is consubstantialis erit Patri, qui nullum principium habet?

Solutio objectionis.

Si desiit vel cessavit Pater creare Filium, juxta vestram opinionem, hostes Christi, et ab aliquo principio cœpit 78 (ita enim vestra propositio habet), ergo adventitius est Patri. Id vero quod adventitium sive ascititium est, et principium habet existentiae, recens omnino sit necesse est. Quo pacto igitur statuetis sacram Scripturam non concedere Filium Deum esse, si ita se res habet, ut vos dicitis? « Non enim erit, inquit, in te Deus recens. » Atqui sacra Scriptura illum et Filium agnoscit, et Deum. Non igitur recens est, neque incœpit generari, ut vos opinamini, sed genitus quidem, coæternus nihilominus, ut Filius existens in Patre. Sicut igitur, si recens esset, ejusdem essentiae esse cum Patre Filius nequaquam posset, ita etiam eo ipso quod recens non est, consubstantialis esse declaratur.

ALIUD.

Si soli Deo secundum naturam adoratio a nobis et angelis debetur, et nulli alteri, et de nobis scriptum est: « Dominum Deum tuum adorabis »; angelis vero Spiritus jubet adorare Filium, juxta illud: « Quando induxerit primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei »; Deus ergo est Filius qui adoratur. Quo pacto igitur erit una deitas, si non est, ut vos opinamini, consubstantialis Patri? Si enim distantiam sive differentiam ullam habet ratione essentiae, diversus sane fuerit Deus Filius a Deo Patre, atque ita duos Deos constituere necesse erit: quod quidem impium est, et vel solo auditu execrabilis. Atqui una est deitas, atque ita sacrae Litterae prædicant: consubstantialis igitur est Patri Filius. Ita enim unitas in Deitate conservabitur.

ALIUD.

Si cœpit generare Filium Pater et desiit, juxta insanam Christi hostium opinionem, alteratio quaedam et mutatio ei accidit. Nam quod non erat antequam generaret, factus est postquam generavit. Atqui si divinitas nulli alterationi mutationive obnoxia est, non ergo cœpit generare, neque etiam desiit, quemadmodum isti opinantur, sed erat absque tempore in Patre, sæculorum et temporum omnium conditor Filius. Cum vero coæternus sit, necessario etiam consubstantialis.

ALIUD.

Si Pater cœpit generare Filium, accessit omnino

hoc ad essentiam ipsius, et quod initio non habebat, postea accepit. Quod vero incrementi alicujus est capax, imperfectum censeri debet, non autem perfectum. **79** Sed hoc absurdum est: perfecta enim est Patris essentia. Generare igitur non fuit in eo accessorium, sed in fuit hoc ei ab æterno, neque unquam esse cœpit. Si autem non cœpit generare, cœternus ergo est Patri Filius ex ipso genitus. Et quemadmodum, si initium existendi habuisset, non esset consubstantialis Patri: ita, quia non habuit initium in tempore, consubstantialis omnino erit.

ALIUD, explicatius.

Quemadmodum illi qui veritati repugnant, principium et finem generationi Filii ascribentes, ipsum ab similitudine cum Patre excludunt; ita nos, neque principium neque finem generationis Filii agnoscentes, omnimodam ei similitudinem cum Patre tribuimus. Quod vero per omnia simile est, consubstantialiale etiam est.

Quod consubstantialis sit Filius Patri.

Objectio Actii.

Quo pacto possit servari, inquit, identitas essentiae in Patre et Filio, si Pater quidem ingenuus est, Filius autem genitus? Necessarium enim est plane fateri nulla ex parte similia esse ingenuum et genitum. At si similia sunt, nihil obstiterit quominus et Patrem genitum, et Filium ingenuum appellemus omniaque confundamus.

Solutio objectionis.

Qui hæc ita imperite objicit, vicissim a nobis audiet: Quo pacto non possit servari identitas essentiae in Patre et Filio, si Filius est imago Patris, et in seipso ostendit Patrem? Manifestum enim est et ab omnibus admissum, neminem in alia natura aliam cernere; neque quisquam dicere possit se, cum equum viderit, hominum aliquem vidisse. Nam in iis quæ ejusdem naturæ sunt similia etiam cernuntur, non in iis quæ inter se dissident, ratione modi quo existunt. Si ergo Philippo cupienti Patrem videre Christus seipsum ostendit, dicens: « Qui vidit me, vidit et Patrem¹²; » necesse est omnino ut ejusdem essentiae dicamus esse Filium cum Patre, ut omnimodam imaginem et characterem suæ hypostaseos.

ALIUD.

Dominus, etiamsi genitus sit, passim seipsum consubstantialiam Patri esse docet: siquidem quo pacto seipsum Filium esse dicit? E diverso, hostes Christi imbecilla sua commenta opposcentes, fieri non posse aiunt **80** ut, cum sit genitus, ejusdem essentiae sit cum Patre qui est ingenuus. Atqui cum Christus illa de seipso dicat, hæc vero Christi hostes, quisnam, obsecro, eo dementia pervenit, ut censeat hominibus potius credendum quam Deo, et

¹² Joan. xiv, 9.

Α γονεν ἀρα τῆ οὐσίας αὐτοῦ τουτο, καὶ ἔπερ οὐκ εἶχεν ἐν ἀρχῇ, προσέλαθεν ὑστερον. Τὸ δὲ προσθηκὴν ἐπιθεχόμενον τινα, ἀτέλεις ἀν εἶη, καὶ οὐ τέλειον. Ἄλλὰ τοῦτο ἀποπον· τελεία γὰρ ἡ τοῦ Πατρὸς οὐσία. Οὐκ ἀρα προσγένονεν αὐτῇ τὸ γεννῆν, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῇ τοῦτο οὐκ ἀρξάμενον. Εἰ δὲ οὐκ ἤρξαστο γεννῆν, συναίδιος ἀρα ἐστὶ τῷ Πατρὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς Υἱός. Καὶ ὡσπερ εἰ ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι, οὐκ ἀν ἦν ὁμοούσιος, οὕτως ἐπεὶ μὴ ἔσχεν ἀρχὴν τὴν ἐν χρόνῳ, ἔσται πάντως ὁμοούσιος.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἵσπερ οἱ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, ἀρχὴν καὶ τέλος τῆ τοῦ Υἱοῦ γεννήσει περιτιθέμενοι, ἐκβάλλουσιν αὐτὸν τῆς ὁμοιότητος τῆς πρὸς τὸν Γέννηκῶτα· οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐτε ἀρχὴν, οὐτε τέλος περὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ γεννήσειν παραδεχόμενοι, εἰσφέρομεν αὐτὸν εἰς ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ ὅμοιον κατὰ πάντα, καὶ ὁμοούσιον.

Ἵτι ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ.

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν Ἀετίου.

Καὶ πῶς ἀν δύναίτο, φησὶ, ταυτότης οὐσίας ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ σώζεσθαι, εἰ γε ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητός ἐστι, γεννητός δὲ ὁ Υἱός; Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα λέγειν ἐν οὐδενὶ παραλλάττειν τὸ ἀγέννητον πρὸς τὸ γεννητόν. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν κωλύσει καὶ τὸν Πατέρα γεννητόν εἶναι λέγειν καὶ τὸν Υἱὸν ἀγέννητον, καὶ συγκέχυται τὸ πᾶν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἵ ταῦτα προτείνων ἀμαθῶς, ἀνακούσεται παρ' ἡμῶν· Καὶ πῶς ἀν δύναίτο ταυτότης οὐσίας μὴ σώζεσθαι ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, εἰ γε τοῦ Πατρὸς εἰκὼν ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ἐν αὐτῷ δεικνυσι τὸν Πατέρα; Εὐθὺλον γὰρ δὴ πουθέν ἐστι καὶ πᾶσιν ὁμολογούμενον, ὡς οὐδεὶς ἐν ἑτέρᾳ φύσει τὴν ἑτέραν βέβηται· οὐδ' ἀν τις ἔχοι λέγειν ἵππον ἑωρακῶς, ὅτι δὴ τινα τῶν ἀνθρώπων θεάεται. Ἐν γὰρ τοῖς ὁμοφυέσιν ἡ τῶν ὁμοίων ἀπόδειξις, οὐκ ἐν τοῖς ἀλλήλων διεστηκόσι, κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον. Εἰ τοίνυν ζητοῦντι τῷ Φιλίππῳ τὸν Πατέρα ἰδεῖν, αὐτὸν ἐπιδεικνύει Χριστός, λέγων· « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, » ἀνάγκη πᾶσα τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι λέγειν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπαράλλακτον εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

ἌΛΛΟ.

Ἵμοούσιον αὐτὸν ἔντα τῷ Πατρὶ διδάσκων ὁ Κύριος ὁράται πανταχοῦ, καίτοι γεννητός ὑπάρχων· ἐπεὶ πῶς αὐτὸν Υἱὸν εἶναι φησὶ; Πρὸς ταῦτα τὴν ἀπὸ τῶν οικειῶν λογισμῶν ἀσθένειαν ἀντεπάγοντες· οἱ χριστομάχοι, μὴ δύνασθαι φασιν, ἐπειδὴ γεννητός ἐστι, τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι τῷ ἀγεννήτῳ Πατρὶ. Ἐκεῖνα τοιγαροῦν περὶ αὐτοῦ φάσκοντος τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα δὲ τῶν χριστομάχων, τίς εἰς τοῦτο μωρίας ἐκθήσεται, ὡς οἰεσθαι δεῖν ἀνθρώπῳ μᾶλλον ἢ

Θ.ῶ πιστεύειν, καὶ μὴ τὴν καλὴν ἐκείνην τῶν ἀποστόλων φθέγγεσθαι φωνήν, λέγειν τε πρὸς τοὺς ἀνοσίους αἰρετικούς· « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις; » Εἰ γὰρ ἀνοοῦσι περὶ τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, οὐκ ἀδικήσει τοῦτο προσούσης αὐτοῖς ἀβουλίας.

ΑΛΛΟ.

Γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς, καὶ αὐτοὶ πάντως ὁμολογεῖτε· οὐ γὰρ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ἔξω τῆς οὐσίας τοῦ τεκόντος καίεται. Καὶ πῶς οὐκ ἔστι τῷ τεκόντι πάντως ὁμοούσιος, εἰ γε οὕτως; ἔστι γέννημα, καρπὸς ὡσπερ τις φυσικὸς τοῦ γεννήσαντος ὑπάρχων; Εἰ μὲν οὖν τοῦτον ἔχειν δώσετε τὸν τρόπον, ἔστι πάντως καὶ ὁμοούσιος· εἰ δὲ μέχρι διακόνου φωνῆς καὶ προσηγορίας ψιλλῆς γέννημα καλεῖται, λεγέσθω ποῖημα παρ' ὑμῶν, ἵνα δὴ καὶ σαφέστερον β

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἀετίου.

Εἰ ἀμέριστός ἐστι, φησὶ, τὴν οὐσίαν ὁ Θεὸς, οὐκ οὐσίας διασπάσει τὸ γεννηθὲν ἐγενήθη, ἀλλ' ὑπέστη κατ' ἐξουσίαν. Καὶ πῶς ἂν εἴη τῆς αὐτῆς οὐσίας ἢ ὑποστῆσα φύσις πρὸς τὴν ὑποστῆσασαν αὐτόν;

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Τὸ μέγα τοῦτο καὶ βαθύ, καθάπερ οἴονται, σόφισμα, τὸ μὴ μερίζεσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, πῶς οὐκ ἐπιτρέψει παρὰ τοῖς ὀρθῶς δοκιμάζουσιν εἰσθόσι τὰ πράγματα; Λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ δεινοὶ καὶ φιλαίτιοι. Οὐ γὰρ ἐπειδήπερ ἀμέριστός ἐστι τὴν οὐσίαν ὁ Θεός, διὰ τοῦτο καὶ τῆς γεννητικῆς δυνάμεως ἔρημος ἔστι, καθ' ὑμᾶς. Καὶ οὐκ ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ μὴ δύνασθαι γεννῆν αὐτόν, τὸ ἀμέριστον εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν. Εἰ δὲ τιμᾶν οἴονται τὸν Θεόν, σώζοντας μὲν αὐτῷ τὸ μερίζεσθαι μηδαμῶς, ἀποστεροῦντες δὲ τοῦ δύνασθαι γεννῆν, ὡς διὰ τοῦτο κατ' ἐξουσίαν ὑποστῆσαι τὸν Υἱόν, ἀκουέτωσαν ὅτι πολὺ μείζον καὶ κάλλιον τῆς κατ' ἐξουσίαν λαμπρότητος τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ἡ χάρις. Ἀξιολογώτερον γὰρ τὸ ἀμεριστως οἰεσθαι τὸν ὕψον γεννῆν ἐξ αὐτοῦ ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀκαταλήπτῳ τρόπῳ, ἢ διὰ τὸ μὴ μερίζεσθαι, καθ' ὑμᾶς, μηδὲ γεννῆν ἰσχύειν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατ' ἐξουσίαν, ὡς φατε, τὸν Υἱὸν ὑπέστησεν ὁ Πατήρ, περιττῶς καλεῖται καὶ Υἱός. Τὸ γὰρ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόν, πῶς ἂν λέγοιτο καὶ ὁ Υἱός; Τὸ δὲ ἐκ τινος κατὰ φύσιν προελθόν, ἐπαληθεύουσιν ἔχει καὶ τὴν τοῦ γεννήματος ἐπωνυμίαν. Ἐγενήθη τοιγαροῦν ὁ Υἱός, ὁμοούσιος ἄρα τῷ Πατρὶ. Καὶ μία γὰρ τοῖς γεννωμένοις πρὸς τὰ γεννῶντα φύσις.

ΑΛΛΟ.

Εἰ καθάπερ ὑμεῖς οἴεσθε πλανῶντές τε καὶ πλα-

¹² Act. v, 29.

non potius illam apostolicam sententiam exclament, impiisque hæreticis objiciant : « Obedire oportet Deo magis quam hominibus ¹² » ? Si enim in comprehendenda veritate adeo torpent et languescunt, nullam, opinor, injuriam inferri sibi conquerentur, cum tanta mentis cæcitate laborent.

ALIUD.

Genitum esse Filium ex Patre, vos etiam omnino fatemini : neque enim veluti una creaturarum extra essentiam Genitoris positus erit. Quo pacto autem non erit in universum consubstantialis Genitori, si revera est genimen, ac veluti naturalis quidam fructus Genitoris? Si vero hac ratione illum se habere conceditis, erit profecto etiam consubstantialis; at si solum ministerio vocis nudaque appellatione genimen vocatur, dicatur etiam a vobis creatura esse, ut manifestior sit vestra blasphemia.

ALIUD.

Ex objectione Aetii.

Si indivisibilis, inquit, secundum essentiam est Deus, non essentiae separatione genimen generatum est, sed constitutum est ex voluntate. Quo pacto autem ejusdem essentiae esse possit natura constituta cum eam constituyente?

Solutio objectionis.

Ingens hoc ac præclarum, ut existimant, sophisma, quo colligunt ex eo quod separari divina essentia non possit, ejusdem essentiae esse Filium cum Patre, quo pacto non concedatur ab his qui recte de rebus judicant? At dicant nobis contentiosi isti. Non enim quia indivisibilis est secundum essentiam Deus, ideo etiam generativa facultate caret, juxta vestram opinionem. Neque rursus quia indivisibilis est secundum essentiam, declaratur generare non posse. At vero si se Deum honorare existimant, tribuentes illi quod dividi non possit, sed generandi facultate privantes, ut ex hoc inferant Deum ex voluntate constituisse Filium, hoc contra audiant longe majorem præstantioremque splendore voluntatis esse naturalis actionis gratiam. Dignius enim est ita sentire, Deum indivise ex se generare, ineffabili quodam et incomprehensibili modo, quam, ut vos opinamini, quia dividi et separari non potest, neque generare posse

§1 ALIUD.

Si voluntate, ut dicitis, Filium constituit Pater, temere etiam vocatur Filius. Quod enim ex essentia Patris non processit, quo pacto vocetur Filius? Quod vero ex aliquo secundum naturam procedit, veram etiam geniminis appellationem habet. Genitus itaque cum sit Filius, coessentialis etiam Patri est. Una enim est natura gignentium et eorum quæ gignuntur.

ALIUD.

S, quemadmodum vos censetis falsi et fallentes,

non ex essentia Patris processit Filius, sed ex voluntate Patris constitutus est, et est ipse sapientia ac potentia Patris, certe neque sapiens est secundum naturam, neque potens Pater. Si vero (juxta ineptissimam vestram propositionem) extrinsecus constituitur Filius, qui quidem ipsius sapientia et potentia est, sed est ex sua natura sapiens et potens, necessarium omnino est, etiam Filium ex essentia Patris esse, atque ita etiam consubstantialiorem.

ALIUD.

Necesse est ut qui Filium ex voluntate Patris constitutum esse contendunt, non autem ex ipso genitum, dicant quid moverit Patrem ut Filium constitueret, ut ipsi inepte loquantur. Necessario igitur hoc fecit: aut Filio id largiri voluit, ut illum ad esse traduceret perinde ac nos. Si igitur necessario, jam Deum necessitati subjectum esse concedetis; si contra Patrem hoc Filio largiri voluisse dicitis, sibi ipsi potius id largitus esse videbitur, ut sit creator, et potens ac sapiens: siquidem Filio hæc insunt. « Omnia enim per ipsum facta sunt, inquit Scriptura, et sine ipso factum est nihil ¹⁵. » Et rursum, « Christus Dei potentia et sapientia ¹⁶. » Cæterum nos non sibi ipsi hæc largitam esse Deum ac Patrem dicimus, sed esse naturaliter sapientem et potentem. Non igitur ex voluntate constituitur Filium, ut vos opinamini, sed veluti naturæ suæ fructus est, quod cum ita sit, etiam consubstantialis est. Quod enim naturaliter ex Deo procedit, alienum ab eo esse non potest.

Quod Deo ac Patri consubstantialis sit Filius.

Si propter formam quam accepit, in forma Dei existens, consubstantialis nobis est, quia ex nobis est, est autem forma Dei Filius, consubstantialis igitur ei est, cujus est forma.

82 ALIUD.

Si nostro lumini splendor ejus consubstantialis est, Filius autem æterni luminis est splendor; consubstantialis igitur etiam ipse est lumini, cujus est splendor, cum exempla parte aliqua suæ naturæ in simile conveniant.

ALIUD.

Quemadmodum æqualitas in intellectualibus non quantitate æstimatur, et quod ita æquale est, necessario etiam par dignitate ac consubstantiali est, Filius autem est par dignitate Patri, ut sacra Scriptura testatur; necessario etiam consubstantialis erit: æqualitate nimirum illa, non ratione quantitatis in natura incorporea æstimata, sed potius identitate essentiae.

ALIUD.

Si quæ vere ac naturaliter genita sunt, non autem adoptione, dubium non est quin sint consubstantialia cum iis qui vere ac naturaliter genuerunt,

¹⁵ Joan. 1, 3. ¹⁶ 1 Cor. 1, 24.

Α νόμoι, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προῆλθεν ὁ Υἱὸς, ὑπέστη δὲ ἐξουσιαστικῶς, καὶ ἔστιν αὐτὸς ἡ σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς, οὕτως σοφὸς κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ Πατήρ, οὕτως μὴ δυνατός. Εἰ δὲ, κατὰ τὴν ἀμαθεστάτην ὑμῶν πρότασιν, ἐξῆθεν ὑπέστησε τὸν Υἱὸν, ὅς ἔστιν αὐτοῦ σοφία καὶ δύναμις, ἀλλ' ἔστι κατὰ φύσιν σοφὸς τε καὶ δυνατός, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι λέγειν, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Ἄναγκασιον ἐρῆσθαι τοὺς ὅσοι τὸν Υἱὸν κατ' ἐξουσίαν ὑποστήναι τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι φασί, τί τὸ περικῆδὸν τὸν Πατέρα τὸν Υἱὸν ὑποστήσαι κατὰ τὸν ὑμῶν ἀμαθῆ λόγον. Ἄναγκασιως ἄρα τοῦτο πεποίηκεν, ἢ χαρίσασθαι τῷ Υἱῷ βουληθεὶς, ὅτι δὴ καὶ αὐτὸν εἰς ὑπόστασιν ἄγοι καθάπερ καὶ ἡμᾶς. Εἰ μὲν οὖν ἀναγκασιως ἀνάγκη δώσετε τὸν Θεὸν ὑποκείσθαι, εἰ δὲ μὴ τοῦτο, χαρίσασθαι δὲ βουληθέντα τῷ Υἱῷ, ἐαυτῷ χαρισάμενος φανείτω τὸ εἶναι δημιουργὸς καὶ δυνατὸς καὶ σοφός, εἰ γε ἐν Υἱῷ ταῦτά ἐστι. « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, φησὶν ἡ Γραφή, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Καὶ πάλιν, « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Ἄλλὰ μὴν οὐχ ἐαυτῷ ταῦτα χαρίζεσθαι φάμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ἀλλ' εἶναι φυσικῶς σοφόν τε καὶ δυνατόν. Οὐκ ἐξουσιαστικῶς ἄρα τὸν Υἱὸν ὑπέστησε, καθ' ὑμᾶς, ἀλλὰ τῆς οικείας φύσεως ἔχει καρπὸν ἐπειδὴ δὲ τοῦτο, καὶ ὁμοούσιος. Τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ προελθὸν κατὰ φύσιν, οὐκ ἄλλοτριον αὐτοῦ.

Ὅτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς.

Εἰ δὲ ἦν Ἐλαβε μορφὴν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ὁμοούσιος ἡμῶν ὅτι ἐξ ἡμῶν, ἔστι δὲ μορφὴ Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ὁμοούσιος ἄρα ἐκείνῳ, οὗ καὶ ἔστι μορφὴ;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῷ καθ' ἡμᾶς φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἔστιν ὁμοούσιον, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀίδιου φωτός ἔστιν ἀπαύγασμα, ὁμοούσιος ἄρα καὶ αὐτὸς τῷ φωτὶ, οὗ καὶ ἔστιν ἀπαύγασμα, τῶν ὑποδειγμάτων κατὰ τι μέρος τῆς οικείας φύσεως εἰς τὸ ὅμοιον παραγομένων.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἴσον ἐν νοητοῖς οὐ ποσότητι μετρητὸν, τὸ δ' οὕτως ἴσον, καὶ ὁμότιμον ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁμοούσιον, ἔστι δὲ ἴσος καὶ ὁμότιμος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, κατὰ τὰ θεῖα Λόγια, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ ὁμοούσιος τοῦ Ἰσοῦ κατὰ τὸ ποσὸν ἐν ἀσωμάτων φύσει μὴ θεωρουμένου, ἀλλὰ μέλλον ἐν οὐσίας ταυτότητι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὰ κατ' ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ θέσει, γεννώμενα, ὁμοούσια τῶν κατ' ἀλήθειαν γεννώντων ὠμαλόγηται, ἔστι δὲ τῶν κατ' ἀλήθειαν γεννηθέντων ὁ Υἱὸς ἡκεῖν

τῶν κατὰ θέσιν, ὁμοούσιος ἄρα τῷ κατ' ἀλήθειαν Α
αὐτὸν, ἀλλ' οὐ θέσει, γεγεννηκῶτι Θεῷ.

ΑΛΛΟ

Εἰ τὸ οὐσιωδῶς γεννώμενον κληρονομεῖ τὴν τοῦ
γεγεννηκῶτος οὐσίαν, ἔχον ταύτην ἐν ἑαυτῷ, ἔχει δὲ
πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐσιωδῶς ἄρα γεγέν-
νηται

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν μετὰ τὸν Υἱὸν ἐκ μὴ ὄντων οὐσίας
ὀφίστησιν, ὀφίστησι δὲ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄρα τῶν μετ'
αὐτὸν ἔσται συγγενῆς, ἀλλὰ τῷ ἐκ μὴ ὄντων ὀφ-
ιστῶντι ὁμοούσιος. Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὄντα,
καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὠμολόγηται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἀπαρράλακτως ὑπάρ-
χοντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὠμολόγηται, ἔστι δὲ
τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ ἐνεργείας ὁ Υἱὸς, πάντα ὅσα
ποιεῖ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ποιῶν, ὁμολογουμένως ἔσται
καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, διὰ τὸ καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι
ἐνεργείας.

ΑΛΛΟ.

Εἰ φύσει Θεὸς ἔστιν ὁ Πατὴρ, ἀλλ' οὐ μετοχῆ, ἔστι
δὲ φύσει Θεὸς καὶ ὁ Υἱός. Ἐπερ τῶν κατὰ μετοχὴν
ὑπερέχει, τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως ἔσται τῷ Πατρὶ,
ἀλλ' οὐ τοῖς κατὰ μετοχὴν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μετοχῆ, ἀλλ' οὐ φύσει, Θεὸς ὁ Υἱὸς, πολλοὶ δὲ
οἱ κατὰ μετοχὴν θεοὶ, οὐδὲν ἄρα πλεονάζει τῶν
πολλῶν εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας. Εἰ δὲ μὴ ἔσται μετοχῆ,
ὅτι τῶν κατὰ μετοχὴν αὐτὸς ἔστι ποιητῆς, τῆς αὐτῆς
ἄρα φύσεως ἔσται τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐ τοῖς κατὰ
μετοχὴν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα οὐσία λογικὴ, οὐ μόνον τῷ θέλειν, ἀλλὰ
καὶ τῷ ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν δημιουργεῖ, μόνον δὲ ἡ
ἀγέννητος οὐσία τῷ θέλειν καὶ μὴ πάσχειν, θέλων δὲ
καὶ μὴ πάσχων δημιουργεῖ ὁ Υἱὸς, τῆς ἐν θελήσει
μόνον δημιουργούσης οὐσίας ἔστιν, ἀλλ' οὐ τῆς ἐν-
εργούσης κατὰ πάθος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ γεννῆσαν οὐ νόθον, ὁμοούσιον ἑαυτῷ
γεγέννηκε, γεγέννηκε δὲ ὁ Θεὸς τὸν Μονογενῆ, οὐκ
ὄντα νόθον, ὁμοούσιον ἄρα ἑαυτῷ γεγέννηκεν. Εἰ δὲ
γεννᾷ μὲν, νόθον δὲ γεννήσας οὐ γεγέννηκε. Χεῖρον
γὰρ τὸ παρὰ φύσιν τοῦ μηδὲως γεγεννησθαι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸν Μονογενῆ γεννήσας ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
κρείττωνος ἡμῶν γεγέννηκε, γεννῶντες δὲ ἡμεῖς
προϋπάρχομεν τῶν γεγεννημένων, Θεὸς ἄρα γεννῶν
οὐ ποσὺπάρχει. Εἰ δὲ ὡσαύτως ἡμῶν γεγέννηκεν
PATROL. GR. LXXV.

Filius autem est ex iis qui vere geniti sunt, longe-
que præstantior quam qui adoptione; consubstantia-
lis itaque est Deo qui eam non adoptione, sed vere
ac naturaliter genuit.

ALIUD.

Si quod substantialiter genitum est, genitoris es-
sentiam possidet, habens eam in se: Filius vero pos-
sidet omnia quæ Patris sunt; essentialiter ergo ge-
nitus est.

ALIUD.

Si nemo post Filium ex nihilo substantias pro-
ducit, producit autem Filius: non igitur erit ejus-
dem generis cum iis qui post ipsum sunt, sed illi
qui ex nihilo producit consubstantialis. Quæ enim
ejusdem actionis operationisque sunt, ejusdem etiam
sunt substantiæ.

ALIUD.

Si quæ ejusdem prorsus actionis operationisque
sunt, ejusdem et substantiæ sunt, et Filius ejusdem
est cum Patre actionis, omnia quæ facit Pater simi-
liter et ipse faciens, erit certe etiam ejusdem essen-
tiæ, ideo quod ejusdem sit operationis.

ALIUD.

Si Pater est naturaliter Deus, non autem partici-
patione, est vero etiam Filius naturaliter Deus. At
si iis qui participatione dii sunt longe est superior:
ejusdem ergo naturæ erit cum Patre, non autem
cum iis qui participant.

ALIUD.

Si participatione, non autem natura, **83** Deus
est Filius, multi vero sunt participatione dii, nihil
itaque dignitate essentiæ aliis antecellit. Si vero non
participatione (ipse enim est omnium qui participant
creator), ejusdem igitur erit naturæ cum Patre, non
cum iis qui participant

ALIUD.

Si omnis essentia rationalis, non voluntate sola,
sed agendo et patiendo operatur: sola autem inge-
nita essentia volendo et non patiendo: volens vero
et non patiens operatur Filius; ejus ergo essentiæ
est quæ voluntate sola operatur, non per passio-
nem.

ALIUD.

Si quidquid genuit non spurium, consubstantiale
sibi ipsi genuit, Deus autem genuit Unigenitum, non
spurium; ergo consubstantialem sibi genuit. Si qui-
dem gignit, sed spurium gignens non genuit. Pejus
enim est præter naturam esse, quam in universum
genitum non esse.

ALIUD.

Si cum Deus ac Pater Unigenitum genuit longe
præstantiore modo quam nos genuit; nos vero cum
generamus priores quam qui ex nobis gignuntur
existimus; Deus ergo Filium gignens prior ipso non

non ex essentia Patris processit Filius, sed ex voluntate Patris constitutus est, et est ipse sapientia ac potentia Patris, certe neque sapiens est secundum naturam, neque potens Pater. Si vero (juxta ineptissimam vestram propositionem) extrinsecus constituit Filium, qui quidem ipsius sapientia et potentia est, sed est ex sua natura sapiens et potens, necessarium omnino est, etiam Filium ex essentia Patris esse, atque ita etiam consubstantialem.

ALIUD.

Necesse est ut qui Filium ex voluntate Patris constitutum esse contendunt, non autem ex ipso genitum, dicant quid moverit Patrem ut Filium constitueret, ut ipsi inepte loquuntur. Necessario igitur hoc fecit: aut Filio id largiri voluit, ut illum ad esse traduceret perinde ac nos. Si igitur necessario, jam Deum necessitati subjectum esse concedetis; sin contra Patrem hoc Filio largiri voluisse dicitis, sibi ipsi potius id largitus esse videbitur, ut sit creator, et potens ac sapiens: siquidem Filio hæc insunt. « Omnia enim per ipsum facta sunt, inquit Scriptura, et sine ipso factum est nihil ¹⁴. » Et rursum, « Christus Dei potentia et sapientia ¹⁵. » Cæterum nos non sibi ipsi hæc largitum esse Deum ac Patrem dicimus, sed esse naturaliter sapientem et potentem. Non igitur ex voluntate constituit Filium, ut vos opinamini, sed veluti naturæ suæ fructus est, quod cum ita sit, etiam consubstantialis est. Quod enim naturaliter ex Deo procedit, alienum ab eo esse non potest.

Quod Deo ac Patri consubstantialis sit Filius.

Si propter formam quam accepit, in forma Dei existens, consubstantialis nobis est, quia ex nobis est, est autem forma Dei Filius, consubstantialis igitur ei est, cujus est forma.

82 ALIUD.

Si nostro lumini splendor ejus consubstantialis est, Filius autem æterni luminis est splendor; consubstantialis igitur etiam ipse est lumini, cujus est splendor, cum exempla parte aliqua suæ naturæ in simile conveniant.

ALIUD.

Quemadmodum æqualitas in intellectualibus non quantitate æstimatur, et quod ita æquale est, necessario etiam par dignitate ac consubstantiale est, Filius autem est par dignitate Patri, ut sacra Scriptura testatur; necessario etiam consubstantialis erit: æqualitate nimirum illa, non ratione quantitatis in natura incorporea æstimata, sed potius identitate essentiæ.

ALIUD.

Si quæ vere ac naturaliter genita sunt, non autem adoptione, dubium non est quin sint consubstantialia cum iis qui vere ac naturaliter genuerunt,

¹⁴ Joan. 1, 3. ¹⁵ I Cor. 1, 24.

Α νόμιοι, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προῆλθεν ὁ Υἱὸς, ὑπέστη δὲ ἐξουσιαστικῶς, καὶ ἔστιν αὐτὸς ἡ σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς, οὔτε σοφὸς κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ Πατήρ, οὔτε μὴν δυνατός. Εἰ δὲ, κατὰ τὴν ἀμαθεστάτην ὑμῶν πρότασιν, ἐξωθεν ὑπέστηκε τὸν Υἱὸν, ὅς ἔστιν αὐτοῦ σοφία καὶ δύναμις, ἀλλ' ἔστι κατὰ φύσιν σοφὸς τε καὶ δυνατός, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι λέγειν, εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁμοούσιος.

ΑΛΛΟ.

Ἄναγκαῖον ἐρέσθαι τοὺς ὄσοι τὸν Υἱὸν κατ' ἐξουσίαν ὑποστῆναι τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι φασί, τί τὸ πεπεικὸς τὸν Πατέρα τὸν Υἱὸν ὑποστῆσαι κατὰ τὸν ὑμῶν ἀμαθῆ λόγον. Ἄναγκαίως ἄρα τοῦτο πεποίηκεν, ἢ χαρίσασθαι τῷ Υἱῷ βουληθεὶς, ὅτι δὴ καὶ αὐτὸν εἰς ὑπόστασιν ἄγοι καθάπερ καὶ ἡμᾶς. Εἰ μὲν οὖν ἀναγκαίως ἀνάγκη δώσετε τὸν Θεὸν ὑποκείσθαι, εἰ δὲ μὴ τοῦτο, χαρίσασθαι δὲ βουληθέντα τῷ Υἱῷ, ἑαυτῷ χαρισάμενος φανέεται τὸ εἶναι δημιουργὸς καὶ δυνατὸς καὶ σοφὸς, εἰ γε ἐν Υἱῷ ταῦτά ἐστι. « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, φησὶν ἡ Γραφή, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Καὶ πάλιν, « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἑαυτῷ ταῦτα χαρίσασθαι φάμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ἀλλ' εἶναι φυσικῶς σοφὸν τε καὶ δυνατὸν. Οὐκ ἐξουσιαστικῶς ἄρα τὸν Υἱὸν ὑπέστηκε, καθ' ὑμᾶς, ἀλλὰ τῆς οικείας φύσεως ἔχει καρπὸν ἑπειδὴ δὲ τοῦτο, καὶ ὁμοούσιος. Τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ προελθὼν κατὰ φύσιν, οὐκ ἄλλοτριον αὐτοῦ.

Ὅτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς.

Εἰ δι' ἣν ἔλαθε μορφὴν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ὁμοούσιος ἡμῶν ὅτι ἐξ ἡμῶν, ἔστι δὲ μορφή Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ὁμοούσιος ἄρα ἐκεῖνω, οὐ καὶ ἔστι μορφή;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῷ καθ' ἡμᾶς φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἔστιν ὁμοούσιον, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ αἰδίου φωτός ἔστιν ἀπαύγασμα, ὁμοούσιος ἄρα καὶ αὐτὸς τῷ φωτὶ, οὐ καὶ ἔστιν ἀπαύγασμα, τῶν ὑποδειγμάτων κατὰ τι μέρος τῆς οικείας φύσεως εἰς τὸ ὅμοιον παραγομένων.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ἴσον ἐν νοητοῖς οὐ ποσότητι μετρητὸν, τὸ δ' οὕτως ἴσον, καὶ ὁμότιμον ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁμοούσιον, ἔστι δὲ ἴσος καὶ ὁμότιμος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, κατὰ τὰ θεῖα Λόγια, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ ὁμοούσιος τοῦ Ἰσοῦ κατὰ τὸ ποσὸν ἐν ἀσωμάτω φύσει μὴ θεωρουμένου, ἀλλὰ μέλλον ἐν οὐσίας ταυτότητι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὰ κατ' ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ θέσει, γεννώμενα, ὁμοούσια τῶν κατ' ἀλήθειαν γεννώντων ὁμολόγηται, ἔστι δὲ τῶν κατ' ἀλήθειαν γεννηθέντων ὁ Υἱὸς ἡμεῶν

τῶν κατὰ θέσιν, ὁμοούσιος ἄρα τῷ κατ' ἀλήθειαν αὐτὸν, ἀλλ' οὐ θέσει, γεγεννηκῶτι Θεῷ.

A Filius autem est ex iis qui vere geniti sunt, longaque præstantior quam qui adoptione; consubstantialis itaque est Deo qui eum non adoptione, sed vere ac naturaliter genuit.

ΑΛΛΟ

Εἰ τὸ οὐσιωδῶς γεννώμενον κληρονομεῖ τὴν τοῦ γεγεννηκῶτος οὐσίαν, ἔχον ταύτην ἐν ἑαυτῷ, ἔχει δὲ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, οὐσιωδῶς ἄρα γεγέννηται

ALIUD.

Si quod substantialiter genitum est, genitoris essentiam possidet, habens eam in se: Filius vero possidet omnia quæ Patris sunt; essentialiter ergo genitus est.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν μετὰ τὸν Υἱὸν ἐκ μὴ ὄντων οὐσίας ὑφίστησιν, ὑφίστησι δὲ ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα τῶν μετ' αὐτὸν ἔσται συγγενής, ἀλλὰ τῷ ἐκ μὴ ὄντων ὑφιστῶντι ὁμοούσιος. Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὄντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὠμολόγηται.

ALIUD.

Si nemo post Filium ex nihilo substantias producit, producit autem Filius: non igitur erit ejusdem generis cum iis qui post ipsum sunt, sed illi qui ex nihilo producit consubstantialis. Quæ enim **B** ejusdem actionis operationisque sunt, ejusdem etiam sunt substantiæ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἀπαρλλάκτως ὑπάρχοντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὠμολόγηται, ἔστι δὲ τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ ἐνεργείας ὁ Υἱός, πάντα ὅσα ποιεῖ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ποιῶν, ὁμολογουμένως ἔσται καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, διὰ τὸ καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας.

ALIUD.

Si quæ ejusdem prorsus actionis operationisque sunt, ejusdem et substantiæ sunt, et Filius ejusdem est cum Patre actionis, omnia quæ facit Pater similiter et ipse faciens, erit certe etiam ejusdem essentia, ideo quod ejusdem sit operationis.

ΑΛΛΟ.

Εἰ φύσει Θεός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀλλ' οὐ μετοχῆ, ἔστι δὲ φύσει Θεός καὶ ὁ Υἱός. Εἰπερ τῶν κατὰ μετοχὴν ὑπερέχει, τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως ἔσται τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐ τοῖς κατὰ μετοχὴν.

ALIUD.

Si Pater est naturaliter Deus, non autem participatione, est vero etiam Filius naturaliter Deus. At si iis qui participatione dii sunt longe est superior: **C** ejusdem ergo naturæ erit cum Patre, non autem cum iis qui participant.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μετοχῆ, ἀλλ' οὐ φύσει, Θεός ὁ Υἱός, πολλοὶ δὲ οἱ κατὰ μετοχὴν θεοὶ, οὐδὲν ἄρα πλεονάζει τῶν πολλῶν εἰς ὑπεροχὴν οὐσίας. Εἰ δὲ μὴ ἔσται μετοχῆ, ὅτι τῶν κατὰ μετοχὴν αὐτός ἐστι ποιητής, τῆς αὐτῆς ἄρα φύσεως ἔσται τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐ τοῖς κατὰ μετοχὴν.

ALIUD.

Si participatione, non autem natura, **SS** Deus est Filius, multi vero sunt participatione dii, nihil itaque dignitate essentia aliis antecellit. Si vero non participatione (ipse enim est omnium qui participant creator), ejusdem igitur erit naturæ cum Patre, non cum iis qui participant

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα οὐσία λογικὴ, οὐ μόνον τῷ θέλειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν δημιουργεῖ, μόνη δὲ ἡ ἀγέννητος οὐσία τῷ θέλειν καὶ μὴ πάσχειν, θέλων δὲ καὶ μὴ πάσχειν δημιουργεῖ ὁ Υἱός, τῆς ἐν θελήσει μόνη δημιουργούσης οὐσίας ἐστίν, ἀλλ' οὐ τῆς ἐνεργούσης κατὰ πάθος.

ALIUD.

Si omnis essentia rationalis, non voluntate sola, sed agendo et patiendo operatur: sola autem ingenuita essentia volendo et non patiendo: volens vero et non patiens operatur Filius; ejus ergo essentia **D** est quæ voluntate sola operatur, non per passionem.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ γεννησάν οὐ νόθον, ὁμοούσιον ἑαυτῷ γεγέννηκε, γεγέννηκε δὲ ὁ Θεός τὸν Μονογενῆ, οὐκ ὄντα νόθον, ὁμοούσιον ἄρα ἑαυτῷ γεγέννηκεν. Εἰ δὲ γεννᾷ μὲν, νόθον δὲ γεννήσας οὐ γεγέννηκε. Χεῖρον γὰρ τὸ παρὰ φύσιν τοῦ μηδὲως γεγεννησθαι.

ALIUD.

Si quidquid genuit non spurium, consubstantiale sibi ipsi genuit, Deus autem genuit Unigenitum, non spurium; ergo consubstantialem sibi genuit. Si quidem gignit, sed spurium gignens non genuit. Pejus enim est præter naturam esse, quam in universum genitum non esse.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸν Μονογενῆ γεννήσας ὁ Θεός καὶ Πατὴρ κρείττονως ἡμῶν γεγέννηκε, γεννῶντες δὲ ἡμεῖς προϋπάρχοντες τῶν γεγεννημένων, Θεός ἄρα γεννῶν οὐ ποσὺπάρχει. Εἰ δὲ ὡσαύτως ἡμῖν γεγέννηκεν

ALIUD.

Si cum Deus ac Pater Unigenitum genuit longe præstantiore modo quam nos genuit; nos vero cum generamus priores quam qui ex nobis gignuntur existimus; Deus ergo Filium gignens prior ipso non

exstitit. Si autem Deus pari ratione qua nos, gignit (nemo enim dixerit deteriore modo illum gignere), nos vero ex nostra ipsorum substantia gignimus: Deus itaque etiam ex sua ipsius essentia genuit. Quocirca consubstantialis ei omnino id quod ex ipso genitum est, necessario statuendum est.

ALIUD.

Si omnium creaturarum mundus universalis veluti genus est, particularia vero sunt generis species, factus autem est Filius; species igitur est generis, hoc est mundi. Si vero species mundi non est, quia nimirum ante mundum exstitit, neque fieri potest ut species prius existat quam genus, ex mundo prorsus non est. Quod si ita est, non mundo, sed creatori mundi consubstantialis erit.

ALIUD.

Si eorum quæ sunt, aliud est Deus, aliud mundus, necessario Filius aut mundo secundum ortum suum proprius erit, aut Deo secundum essentiam. Cum vero mundo proprius non sit, quia fieri non potest ut proprium a proprio creetur, erit igitur creatori mundi Deo consubstantialis.

ASSERTIO XI.

Quod consubstantialis sit Filius Patri, ex dicto. « Pater major me est. »

84 Objectio Eunomii.

Quæ eadem inquit, substantia constant et ejusdem naturæ sunt, non recipiunt in se naturaliter magis, neque minus. Neque enim homo, ratione substantiæ, magis homo est quam alius, ut nec equus equo. Si ergo Filius dicit Patrem se majorem esse, consubstantialis autem consubstantiali majus esse non potest ratione substantiæ; non est igitur ei consubstantialis.

Solutio objectionis.

Oportebat sane istos Christi hostes undequaque veritatem sacris Litteris traditam investigare, ea quæ de Patre et Filio dicuntur expendentes; non autem pro sua libidine syllogismos effingere, atque argumentorum nexus excogitare. Si enim offenduntur dicente Filio: « Pater major me est »¹⁶: juventur audientes de ipso dictum: « Qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo »¹⁷. Quod et Joannes apertissime dicit: « Quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem seipsum faciens Deo »¹⁷. Si ergo, juxta sanctorum vocem, æqualis Patri est, quoniam pacto erit diversa ab eo substantiæ? Dicemus enim eis etiam nos quod quæ naturæ æqualitate inter se conveniunt, consubstantialia esse necesse sit, quemadmodum homo homini, et equus equo.

ALIUD.

In incorporeis majus et minus non quantitate æstimantur, corporum enim id proprium est, sed

¹⁶ Joan. xiv, 28. ¹⁷ Philipp. ii, 6. ¹⁸ Joan. v, 18.

Α (οὐκ ἂν γὰρ εἴποι τις ἡττώως), γεννώμεν δ' ἡμεῖς ἐκ τῆς ἑαυτῶν οὐσίας, καὶ Θεὸς ἄρα ἐκ τῆς ἑαυτοῦ γεγέννηκεν οὐσίας. Διόπερ ὁμοούσιον αὐτῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ πάντως που καὶ ἀναγκαίως τίθεσθαι χρῆ.

ἌΛΛΟ.

Β Εἰ τῶν γενητῶν ὁ καθόλου κόσμος ὡςπερ τι γένος ἐστὶ, τοῦ δὲ γένους τὸ κατὰ μέρος εἶδος, ἐστὶ δὲ γενητὸς ὁ Υἱὸς, εἶδος ἄρα ἐστὶ τοῦ γένους, τουτέστι τοῦ κόσμου. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν εἶδος τοῦ κόσμου, διὰ τὸ καὶ προϋπάρχειν αὐτοῦ, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι προϋπάρχειν τὸ εἶδος τοῦ γένους, οὐδὲ ἐκ τοῦ κόσμου ὅλως ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, τοῦ κοσμοποιοῦ, ἀλλ' οὐ τοῦ κόσμου, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ ὁμοούσιος.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τῶν ὄντων τὸ μὲν ἐστὶ Θεός, τὸ δὲ κόσμος, ἐξ ἀνάγκης ὁ Υἱὸς ἢ κόσμου ἰδίος ἐστὶ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ Θεοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἐπειδὴ δὲ μὴ κόσμου ἰδίος τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι τὸ ἴδιον ὑπὸ ἴδιου δημιουργεῖσθαι ποτε, τοῦ κοσμοποιοῦ ἄρα Θεοῦ ὁμοούσιος ἐστίν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

*Ὅτι ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, προκειμένου ρητοῦ: « Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστίν. »

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Ἐβνομίου.

Τὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν λαχόντα, φησὶν, ὁμοφυῆ τε ὄντα οὐκ ἔχουσι καθ' ἑαυτῶν φυσικῶς τὸ μείζων, ἀλλ' οὐτε τὸ ἐλαττον. Οὐ γὰρ μείζων ἄνθρωπος ἀνθρώπου κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἀλλ' οὐδὲ ἵππος ἵππου τυχόν. Εἰ τοίνυν εἰ τοῦ μείζονα φησὶν ὁ Υἱὸς εἶναι τὸν Πατέρα, ὁμοούσιον δὲ ὁμοουσίου οὐκ ἂν εἴη μείζων κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, οὐκ ἄρα ὁμοούσιος αὐτῷ ἐστίν.

Πρὸς τοῦτο λέσις.

Ἐδει τοὺς χριστομάχους πανταχόθεν τὴν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀλήθειαν θηρᾶσθαι σπουδάζειν, τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ γυμνάζοντας· οὐ πρὸς τὰς οικείας ἡδονὰς ἑαυτοῖς ἀναπλάττειν συλλογισμῶν, καὶ πλοκάς ἐπινοεῖν νοημάτων δειστραμμένων. Εἰ γὰρ σκανδαλίζονται λέγοντος τοῦ Υἱοῦ: « Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν, » ὠφελείσθωσαν ἀκούοντες περὶ αὐτοῦ: « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Ὁ δὲ τρανότατα καὶ Ἰωάννης φησὶν: « Ὅτι Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. » Εἰ τοίνυν, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων φωνὴν, ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ἐστὶ, πῶς ἐστὶ πρὸς αὐτὸν ἕτεροούσιος; Ἐροῦμεν γὰρ αὐτοῖς καὶ ἡμεῖς ὅτι τὰ ἰσότητι πρὸς ἄλληλα φυσικῶς κείμενα ἐστὶ πάντως καὶ ὁμοούσια· ὡςπερ ἄνθρωπος ἄνθρωπος, καὶ ἵππος ἵππος.

ἌΛΛΟ.

Ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων τὸ μείζων καὶ τὸ ἐλαττον οὐ μεγέθει κρίνεται, σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτο, ἀλλὰ

μόνας έννοιαι δοκιμάζεται. Ἐστω δὲ ὑπόδειγμα τῶν λεγομένων τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ κείμενον· « Τῷ μὲν γάρ, φησὶ, δίδοται λόγος σοφίας παρὰ τοῦ Πνεύματος· ἄλλῳ δὲ χάρισματα λαμάτων, » καὶ πολλὰ πρὸς τούτους ἕτερα θεῖς, ἐπάγει· « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. » Εἶτα πάλιν φησὶν ὅτι Ζηλοῦτε τὰ χάρισματα τὰ μείζονα. Ἄρ' οὖν διαφέρειν ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐροῦσιν, ἢ οὐχ ὅμοιον αὐτῷ κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι, ἐπειδὴ μικρὸν μὲν ἐν μικροῖς, μείζον δὲ ἐν μείζοσι φαίνεται, τὴν τῶν δεχομένων ἕξιν πληροῦν; Ἄλλ' οἶμαι μὴ τοσοῦτον ἔξω φρενῶν γενέσθαι τινὰ, ὡς τολμῆσαι καὶ τοῦτο εἰπεῖν. Οὐκοῦν τῆς ἀσωμάτου φύσεως οὐ δεχομένης ἐφ' αὐτῆς δι' αὐτὴν τὸ μείζον καὶ ἐλαττον, ὅταν λέγῃ Χριστὸς αὐτοῦ τὸν Πατέρα μείζονα, ἔσται πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι πρέπων ὁ λόγος, οὐ τῆς θείας οὐσίας αὐτοῦ κατηγόρημα, ὡς ἐν ἐλάττωσι κειμένης, ἢ ἐν ὅς ἐστιν ὁ Γεννήσας αὐτόν.

ΔΔΔΟ, διηρηματικῶς εἰς τὸ ρητόν.

Λέγει πού Χριστός· « Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστίν. » Μαρτυρεῖ δὲ πάλιν ἡ θεία Γραφή περὶ αὐτοῦ ὅτι· « Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάπησα τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ. » Πῶς οὖν ἔσται καὶ ἴσος, καὶ μείζονα ἔξει τὸν Πατέρα, ζηρητέον ἀκριβῶς· ἐναντία γὰρ ἀλλήλοις τὰ τοιαῦτά ἐστιν. Ἐπειδὴ δὲ δοκιμάζειν εὐσεβῶς πρόκειται τὰ ρητά, οὔτε τὸ ἴσον ἐκβαλοῦμεν διὰ τὸ μείζον, οὔτε μὴν τὸ μείζον διὰ τὸ ἴσον ἀναιρήσομεν· κρατήσῃ δ' ἀμφότερα θεωρίας εὐσεβῶς εἰσφερομένης ἐπ' αὐτοῖς. Οὐκοῦν ἀπλῆ τις οὐσα καὶ ἀσύνθετος ἢ τῆς θεότητος φύσις, οὐκ ἂν ἐτμήθη ποτὲ ταῖς ἐπινοίαις εἰς δύο· Πατρός καὶ Υἱοῦ, εἰ μὴ τις εὐδόξει προκείσθαι διαφορὰ, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν φημί, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπινοουμένη, δι' ἣς τὸ ἐκατέρου πρόσωπον εἰσφέρεται ἐν ἰδιαζούσῃ μὲν ὑποστάσει κείμενον, εἰς ἐνόητα δὲ θεότητος διὰ ταυτότητος φυσικῆς σφιγγόμενον, ἵνα μὴ τις ἀνάχυσαι καὶ οἰνεῖ φουρμὸς γένηται Πατρός καὶ Υἱοῦ, εἰς μόνην ἐνάδα τρεχοῦσας τῆς ὑποστάσεως, τῆς πολλῆς λίαν ὁμοιότητος οὐκ ἐώσης φαίνεσθαι δύο· ὡς ἐντεῦθεν ἦδη καὶ τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν ὑπονοεῖσθαι παρὰ τισιν εἰς δύο· μαδαμόθεν χωριζομένους. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν εἰδέναι καὶ τὴν γεννήσασαν φύσιν καὶ τὴν γεννηθεῖσαν ἐξ αὐτῆς, τάθεικεν ἡ θεία Γραφή τὸ τοῦ Πατρὸς ὄνομα καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα φῶς ἐκ φωτὸς νοηταί, καὶ ἐκάτερον ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει σωζόμενης ἐπ' ἀμφοῖν τῆς ταυτότητος πρὸς τὸν ἕτερον. Ἀκολουθοῦσα δὲ πάλιν τῇ καθ' ἡμᾶς συνθειᾷ, τὸ μείζονα ἀποδίδωσι τῷ Πατρὶ, ἵνα πανταχόθεν ἡ δὴ καὶ τὸ ἐξ οὐ σημαίνεται· προσμαρτυρεῖ δὲ τὸ ἴσον, ἵνα μὴ τις περὶ τὴν οὐσίαν ἀνομοιότης νοηταί Πατρός καὶ Υἱοῦ. ἴσος τοιγοῦν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ὑπάρχων ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ καὶ ὅμοιος κατὰ πάντα, μείζονα αὐτὸν φησὶν ὡς ἀναρχον, ἔχων ἀρχὴν κατὰ μόνον τὸ ἐξ οὐ, εἰ καὶ σύνδρομον αὐτῷ τὴν ὑπαρξιν ἔχει. majorem illum vocat, tanquam principio carentem, ipse principium habens ea tantum ratione quod ex Patre est, tametsi existentiae ratione cum eo conveniat.

A sola cogitatione. Sit vero exemplum dictorum id quod a Paulo affertur: « Alii enim, inquit, datus est sermo sapientiae a Spiritu: alii gratia curatio-num, » multisque hujusmodi commemoratis, infert: « Omnia vero haec operatur unus et idem Spiritus¹⁰. » Deinde rursum hortatur ut majores gratias a Deo petamus. An igitur differre Spiritum in seipso dicent, aut dissimilem sibi in essentia esse, siquidem parvus in parvis, major in majoribus apparet, suscipientium habitum implens? Atqui neminem ita emotæ mentis arbitror, ut hoc dicere audeat. Cum igitur incorporea natura non recipiat in se per seipsam magis aut minus, quando Christus dicit Patrem se majorem esse, sermo hic humanitati ejus convenit, non vero divinam suam essentiam lædit, B quasi inferior ac minor sit suo Genitore.

ΑΛΛΟΔ, explicativus in dictum illud.

Christus alicubi ait: « Pater qui misit me, major me est¹¹. » Divina etiam Scriptura hoc de eo testatur, quod « Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo¹². » Quomam igitur pacto futurus sit æqualis, et majorem se habiturus Patrem, accurate nobis inquirendum est: pugnare enim hæc inter se videntur. Cum autem nobis propositum sit pie hæc dicta exanimare, neque æqualitate cum privabimus, eo quod major sit Pater; neque rursus majorem esse Patrem negabimus ob æqualitatem Filii. C Utrumque enim locum habebit, si ea pie considerare intelligerique velimus. Simplex itaque et non composita deitatis natura nunquam in dualitatem Patris et Filii secta fuisset, nisi prius aliqua differentia fuisse visa esset, non secundum essentiam, sed extrinsecus intellecta, per quam utriusque persona inducitur peculiari quidem hypostasi constans, sed in unitatem divinitatis per naturalem identitatem constricta; ne aliqua confusio fiat Patris et Filii, concurrente in solam unitatem hypostasi, cum magna quæ inter eos intercedit similitudo dualitatem apparere non sinat: adeo ut hinc nonnulli inter Patrem et Filium nullam plane dualitatem constituerint. Cum vero oporteret et generantem naturam, et eam quæ ex ea genita est cognoscere, sacra Scriptura Patris et Filii nomina constituit, ut lumen ex lumine intelligeretur, utrique propriam suam ac peculiarem hypostasim tribuens, servata tamen in utroque naturæ identitate. Nostræ vero consuetudini sese accommodans, Patri hoc tribuit ut major sit: ut nimirum undequaque dualitas personarum gignentis et genitæ significetur; tribuit autem æqualitatem, ne aliqua Patris a Filio essentiae dissimilitudo intelligatur. Æqualis itaque essentiae ratione existens cum Patre Filius, similisque per omnia, 86 ipse principium habens ea tantum ratione quod

¹⁰ 1 Cor. xii, 10, 11. ¹¹ Joan. xiv, 28. ¹² Philipp. ii, 6.

ALIUD.

A

Quæ ejusdem substantiæ sunt et naturæ, magis etiam proprie inter se conferri possunt; quæ vero ita sese non habent, sed diversæ naturæ sunt, atque ea de causa diversitate quadam inter se distincta, comparari sibi invicem non possunt. Neque enim quisquam nisi iudicii inops, hominis naturam inquirens dicat, bovem homine majorem esse, aut vicissim bovis naturam nosse volens, dicat hominem eo majorem esse. Quæ enim ejusdem naturæ ac speciei sunt, ut dictum est, ea commode apteque inter se conferuntur. Si itaque confertur, secundum vos, Filius cum Patre, ratione majoris et minoris, consubstantialis certe neque diversus ab eo erit. Consubstantialia autem non potest consubstantiali majus aut minus esse ratione substantiæ: neque enim homo homine major est, quatenus homo est. Æqualis igitur est et consubstantialis Patri Filius; ratione vero incarnationis credimus Patrem majorem a Filio vocatum. Quando enim humanitatem assumpsit, tum etiam ut homo hoc dixit.

ALIUD.

Quæcunque proprie comparationem inter se admittunt, consubstantialia etiam sunt: homo enim homini, et equus equo confertur. Differentia vero quæ in iis est quæ ejusdem speciei sunt, in accidentibus consistit; atque hæc, ut plurimum, ex passione, aut alia quapiam causa fiunt, non in ratione substantiæ sita sunt, de qua prædicetur aliquod accidentium. Ut exempli gratia, homo homine major est, magnitudine corporis et robore, animi præsentia, mentis acumine; sed una omnibus est substantiæ ratio, non vero separatim in singulis diversa. Accidentia autem ex passione veluti radice oriuntur: ex passione enim infirmus qui est infirmus, et tardus intellectus timidoque animo. Si ergo una est natura eademque substantiæ ratio iis quæ proprie inter se comparari possunt: quæ vero substantiis accidunt ex passione oriuntur aut ex eo quod non patiuntur: comparatur autem Filius Patri ratione majoris et minoris, ipseque extra omnem passionem est (Deus enim pati non potest), nulla plane ratione superabit Pater Filium, qui ejusdem cum eo essentiæ est, omnisque passionis expertus est. **87** Dicitur vero major, ut principium coæterni geniminis.

In illud. « Pater qui misit me, major me est ».

Ex objectione Eunomii.

Atqui Servator ipse non obscure, inquit, aut ambigue, sed apertissime Patrem majorem se vocat, cum dicit: « Pater qui misit me, major me est. » Si autem veritatem verum dicere fatemini, veritas autem Christus, certe majorem se habet Patrem. Quod si ita est, dissimilis etiam illi erit. At si dissimilis, non ergo consubstantialis

⁸¹ Joan. xiv, 28.

ΑΛΛΟ.

Τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα καὶ φύσεως καὶ τῆν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν κυριώτεραν ἐπιδέχεται· τὰ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντα, ἑτεροφυῆ δὲ ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο τεμνόμενα πρὸς ἄλλοτριότητα, οὐκ ἂν ἀλλήλοις συγκρίνοιτο· ἀπαιδευσία γὰρ τοῦτο γα. Οὐ γὰρ ἂν τις εἴποι νοῦν ἔχων, μείζονα τοῦ ἀνθρώπου τὸν βοῦν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐρευνῶν· οὐδ' αὖ πάλιν τὴν τοῦ βοῦς ἐκμαθεῖν βούλοιο, μείζονα τοῦτου τὸν ἀνθρώπον λέγοι. Τὰ γὰρ ὁμοφυῆ τε καὶ ὁμοειδῆ, καθάπερ εἴρηται, τὴν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν ἀκόλουθόν τε καὶ πρέπουσαν ἔχει. Εἰ τοίνυν συγκρίνεται, καθ' ὁμοίαν, ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ μείζον καὶ ἑλαττον, ὁμοούσιος ἄρα καὶ οὐκ ἄλλότριος αὐτοῦ ἐστίν. Ὁμοούσιον δὲ ὁμοουσίον οὐκ ἂν γένοιτο μείζον καὶ ἑλαττον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον· οὐ γὰρ μείζων ἀνθρώπος ἀνθρώπου, καθὼ ἀνθρώπος. Ἴσος ἄρα τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ ὁμοούσιος· οἰκονομικῶς δὲ εἰρησθαι πιστεύομεν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ μείζον. Ὅτι γὰρ ἐνανθρωπήσας φαίνεται, τότε καὶ τοῦτο φησιν ὡς ἀνθρώπος.

ΑΛΛΟ

Ἔσα τὴν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν κυρίως ἐπιδέχεται, ταῦτα πάντως ἐστὶ καὶ ὁμοούσια· ἀνθρώπος γὰρ ἀνθρώπων, καὶ ἵππος ἵππων συγκρίνεται. Ἡ δὲ ἐν τοῖς ὁμοειδέσι διαφορὰ περὶ τὰ συμβεβηκότα ἐστὶ καὶ ταῦτα, ὡς ἐπὶ πλείστον, ἐκ πάθους γίνεται, ἢ ἐξ ἐτέρας τινὸς αἰτίας, οὐκ ἐν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας κείμενα, καθ' οὗπερ ἂν κατηγοροῦτο τι τῶν συμβεβηκότων. Ὅσον φέρε εἶπαι, ἀνθρώπος ἀνθρώπου μείζων, μεγέθει σώματος καὶ ἰσχύϊ, ψυχῆς παραστήματι, διανοίας ὀξύτητι· ἀλλ' εἷς μὲν ἅπασιν ὁ τῆς οὐσίας λόγος, καὶ οὐ μεμερισμένως ἐν ἐκάστῳ διάφορος. Τὰ δὲ συμβεβηκότα ῥίζαν ἔχει τὸ πάθος· ἐκ πάθους γὰρ ἀσθενῆς ὁ ἀσθενῆς, καὶ ὁ κωθρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ ὁ δειλίαν ἔχων ἐν ψυχῇ. Εἰ τοίνυν μία μὲν ἡ φύσις καὶ τῆς οὐσίας ὁ λόγος ὁ αὐτὸς τοῖς τῆν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν κυρίως ἐπιδεχομένοις, τὰ δὲ ὅσα περὶ τὰς οὐσίας εἰσὶν ἐκ πάθους γίνεται ἢ ἐκ τοῦ μὴ παθεῖν, συγκρίνεται δὲ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα κατὰ τὸ μείζον καὶ ἑλαττον εἰσφερομένου τοῦ περὶ αὐτὸν λόγου, καὶ ἐστὶ πάθος ἐκτὸς (ἀπαθῆς γὰρ ὡς θεός), κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Πατὴρ ὑπερέξει τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντος οὐσίαν καὶ παθεῖν οὐδὲν δυναμένου. Λέγεται δὲ μείζων ὡς ἀρχὴ τοῦ συναβίου γεννήματος.

Εἰς τὸ, « Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν. »

Ἀντιθεσις ἐκ τῶν Ἐννομίου.

Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ οὐκ ἐπιχεικαλυμμένως, τρανότατα δὲ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα φησὶ, διὰ τοῦ λέγειν· « Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν. » Εἰ τοίνυν ἀληθεύειν δώσετε τὴν ἀλήθειαν, ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστὸς, μείζονα ἔχει τὸν Πατέρα. Καὶ εἰ τοῦτο, πάντως ἐστὶ καὶ ἀνόμοιος. Ἐπειδὴ δὲ ἀνόμοιος, οὐδὲ ὁμοούσιος.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

A

Solutio objectionis.

Ἀναγκαῖον ὑμᾶς, ὡς χριστομάχοι, καὶ νῦν ἐρέσθαι, πότε τοῦ Υἱοῦ μείζων ὁ Πατήρ ἢ γέγονεν ἢ εὐρέθη, ἢ ὅπερ ἂν βούλοισθε λέγειν. Χρόνον μὲν οὖν ὀριζόντων ὑμῶν οὐκ ἔν τις ἀνάσχοιτο· χρόνων γὰρ ποιητῆς ὁ Υἱός, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ἐστὶ, κατὰ τὰς ἀψευδεῖς τῶν ἁγίων φωνάς. Χρόνου δὲ ἀνηρημένου, πάντως λείπεται λέγειν κατὰ τὴν ὑμῶν πρότασιν ἀεὶ καὶ ἀνάρχως τὸν Πατέρα μείζονα τοῦ Υἱοῦ. Ἄλλ', ὡς βέλτιστοι, μικρὸν ἀνανήψαντες ἐκεῖνο καθ' ἑαυτοὺς ἐνθυμήθητε, ὅτι τὸ διαφέρον τινὸς κατὰ τὸ εἶναι μείζον ἢ λέγεσθαι, παρακείμενον ἔχει καὶ συνεισφερόμενον ἑαυτῷ τὸ ἔλαττον, οὗ καὶ ἐστὶ μείζον. Ὅταν γὰρ τὸ μείζον θελήσωμεν μαθεῖν, ἐπὶ τὴν τοῦ ἐλάττονος δραμόντες κατάληψιν, τὴν ἐκείνου βλέπομεν ὑπεροχὴν. Εἰ τοίνυν ἀεὶ μείζων ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, ἦν μὲν αὐτὸς ἀεὶ· ἦν δὲ σὺν αὐτῷ καὶ ὁ Υἱός, οὗ καὶ μείζων εἶναι λέγεται, καθ' ὑμᾶς. Τὸ δὲ ἀεὶ ὄν, τῷ ἀεὶ ὄντι πῶς ἀνόμοιον ἔσται; Μείζων δὲ πῶς, συντρεχούσης τῷ γεγεννηκότι τῆς ὑπάρξεως τοῦ γεννήματος, καὶ πάντα ἔχοντος φυσικῶς ὅσα πρόσσει τῷ Πατρί;

ΑΛΛΟ.

Ἐκ μαθημάτων ἡμῶν τῶν Ἀριστοτέλους ὁρμώμενοι, καὶ τῇ δεινότητι τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας ἀποκεχρημένοι, κτύπους ἐγείρουσι βημάτων κενῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι καὶ πρὸς ταύτην ἀμαθῶς ἔχοντες ἐλεγχθήσονται. Θαυμάσαι γὰρ ὄντως ἀκόλουθον ὅτι δὴ τὸν περὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος ἐξετάζοντες λόγον, ἐπὶ τὸν περὶ τοῦ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου μεταπεπτώκασι, οὐκ εἰδότες ὅτι, κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους τέχνην ἐφ' ἣ μάλιστα μεγαλοφρονεῖν εἰώθασιν αὐτοί, οὐκ εἰς ταυτὸν κατατάσσεται γένος τὸ τε ὁμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, ὡς καὶ τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον. Τὸ μὲν γὰρ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον, τῶν πρὸς τὴν ἐχόντων παρ' ἐκείνοις λέγεται. Τὸ δὲ ὁμοιον ἢ καὶ τὸ ἀνόμοιον ἑτέρας ἐστὶ κατηγορίας ἤτοι διαιρέσεως. Πῶθεν τοίνυν ὑμῖν ἀπὸ τοῦ μείζονος ἐπὶ τὸ ὁμοιον ἢ μετάδασις; καὶ ἐξ ἐλάττονος ἤτοι τοῦ μείζονος τὴν πρότασιν ἐξυφαίνοντες, ἑτερογενὲς εἰσφέρετε τὸ συμπέρασμα, λέγοντες· Εἰ ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱός τοῦ Πατρὸς, ἀνόμοιος ἔρα· ἐχρῆν γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν, οὐκ ἴσος ἔρα, ἢ οὐ τοσοῦτος ἔρα, ἵνα μὴ πάλιν ἀμαθεῖς ὄντες ἐξελεγχθήσασθε τῷ τε μείζονι καὶ τῷ ἐλάττονι τὸ ποσὸν ἐπιφέροντες. Οὐ γὰρ τὰ πρὸς τί πως ἔχοντα, ἀλλὰ τὸ μείζον ἢ ἔλαττον ὑποκείσθαι τῷ ποσῷ νουθετήθη καὶ ἡ Ἀριστοτέλους τέχνη. Εἶδη δὲ αὐτῷ τίθησιν ἐπέτα, ἀριθμὸν, καὶ λόγον, καὶ γραμμὴν, καὶ ἐπιφάνειαν, καὶ σῶμα, καὶ χρόνον, καὶ τόπον. Μόνων τοιγαροῦν τῶν εἰρημένων δέχεσθαι τὸ ποσὸν πεφουκῶτων, πῶθεν ὑμεῖς, ὡς οὗτοι, τῷ μείζονι καὶ τῷ ἐλάττονι τὸ ποσὸν ἐπιφέρετε, ἑτέρῳ γένει ταῦτα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναθεωκός; Ἐπειδὴ τοίνυν τὸν περὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος ἐξετάζοντες λόγον, ἀπαιδεύτως ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου παράθεσιν ἐξεκλίνατε, λέγοντες· Εἰ ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱός τοῦ Πατρὸς, ἀνόμοιος ἔρα· γαλεπωτέρω δὲ πάλιν ἀπαιδεύσας·

B

Interrogandi nobis sunt hostes Christi, quando nam major Filio Pater aut factus sit aut inventus, aut quomocumque illud dicant. Tempus enim præfinientes vos nemo ferat : conditor enim temporum est Filius, et ante sæcula ipse existit, juxta sanctorum qui mentiri non possunt verissimum dictum. Sublato autem tempore, superest, ex vestra ipsorum sententia, semper et sine principio Patrem Filio majorem fuisse. At vos, boni viri, nonnihil ad meliorem mentem redeuntibus ita vobiscum cogitate, quod id quod differt ab aliquo ea ratione qua majus est aut dicitur, propinquum sibi habet et collatum sibi minus, quo nimirum majus est. Cum enim id quod majus est cognoscere volumus, ad minoris notitiam confugientes, majoris excellentiam cernimus. Si ergo Pater semper major est Filio, fuit quidem ipse semper : fuit vero etiam cum eo Filio, quo et major esse dicitur, secundum vos. Quod vero semper est, quoniam pncpto dissimile erit illi quod etiam semper est? Aut quomodo majus, cum ipsa geniti existentia cum genitore conveniat omniaque naturaliter in se habeat quæ Patri insunt?

ΑΛΙΟΥ.

Ex Aristotelica disciplina nobis insuetantes, et mundanæ sapientiæ fastu turgidi, inanes verborum crepitus excitant, parum sibi persuadentes se Aristotelicæ disciplinæ ignaros ostendi posse. Mirandum enim est quod, cum rationem majoris et minoris exultant, ad sermonem de simili et dissimili prolabantur, nescientes, juxta Aristotelis placita quo ipsi plurimum sese factitant, simile et dissimile non in eodem genere collocari, in quo majus et minus. Si quidem majus et minus relative sive ad aliquid ab his dicuntur. Simile vero et dissimile alterius ordinis sive prædicamenti sunt. Unde igitur vos ita a majore ad simile transillitis? et ex majore, sive minore propositionem deducentes, diversi generis conclusionem inferitis, dicentes : Si minor est Filius Patre, dissimilis igitur; cum potius ita dicendum fuerit : Non ergo æqualis, aut non tantus, ne imperitiam vestram proderetis, ex majore et minore quantitatem inferentes. Neque enim quæ ad aliquid sunt, sed majus et minus, quantitati subjecta esse Aristotelica disciplina tradit. Species autem illi constituit septem : numerum, orationem, lineam, superficiem, corpus, tempus et locum. Cum enim hæc solummodo quantum recipiant, undenam vos majori et minori quantum tribuitis, cum Aristoteles illa sub alio genere collocet? Cum igitur vos majoris et minoris rationem investigantes, imperite ad similis et dissimilis comparisonem devolvimini, dicentes : Si Filius minor est Patre, ergo etiam dissimilis; gravius statim erratis, majus et minus ad quantitatem referentes, cum dicitis : Si Filius est minor Patre, ergo non æqualis, neque tantus. Cum vero mens vobis nulla ex parte sana sit, inanis etiam ac vana est vestra propositio.

ἐγκλήματι περιπίπτετε κατὰ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ποσὸν τιθέντες, ὅταν λέγητε· Εἰ ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἴσως ἄρα, οὐδὲ τοσοῦτος. Οὐδαμῶθεν δ' ὑμῖν ὑγιαίνοντος τοῦ λόγου, ματαία πάντως ἐστὶ καὶ [κούφη] ἡ πρότασις.

ALIUD

A

ἌΛΛΟ

Docens quoniam, proposito majore et minore, imperite admodum inaequalitas inferatur, cum juxta Aristotelis disciplinam alterius sit generis.

Διδάσκον ὅτι, προκειμένου τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, ἀκαίδούτως τὸ ἀνόμοιον εἰσφέρεται, ἕτερον ἐνὲρ ὃν κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους τέχνην.

Nomina quae ad aliquid sunt, atque ita ab illis vocantur, cum Aristoteles hujusce artis inventor explicat, ita definit: Ad aliquid, inquit, vocantur quae id ipsum quod sunt, aliorum esse dicuntur, aut quomodo libet aliter ad aliud: ut majus, id ipsum quod est respectu alterius esse dicitur. Et duplum, id ipsum quod est, alterius est: alicujus enim duplum dicitur. Cum igitur haec sit eorum **§§** quae ad aliquid sunt definitio, dicant vobis isti, qui nihil quam Aristotelem crepant, et illius potius disciplina quam sacrarum Scripturarum cognitione sese jactitant, an simile id ipsum quod est alterius sit, quemadmodum majus et duplum. Opponitur enim simili dissimile, sicut majori, minus; sed non eodem modo atque ratione. Majus enim dicitur ut minore majus. Simile autem nunquam dissimili majus dicitur, neque quemadmodum majus, qui oppositum suum superat, est id quod esse dicitur; ita simile, quia majus est dissimili, hoc quod est esse censebitur. Diversi igitur generis prorsus ut sint necesse est, quae eandem divisionem definitionemque non suscipiunt.

ALIUD.

Nomina quae ad aliquid sunt, aut quaecunque ratione respectu alterius dicuntur, simul et intellectu et natura sunt, ut exempli gratia, duplum et magnum. Duplum enim omnino secum inducit id cujus est duplum, et magnum secum etiam affert parvum, cujus comparatione est magnum. Neque enim erit duplum non existente medio: neque magnum, nisi statuatur aliquod parvum. Haec est igitur eorum quae ad aliquid sunt definitio; simile vero non necessario una cum dissimili intelligitur, quemadmodum illa, sicut neque justum cum injusto, neque virtus cum vitio. Nam ejusmodi privationes potius sunt, et eorum quae in habitu consistunt mutationes, neque quemadmodum ea quae ad aliquid sunt, simul cum suis oppositis intelliguntur. Similis enim mutatio quaedam est dissimile, justitiae vero injustitia. Cum vero, juxta illorum disciplinam, privationes habitibus sint posteriores, non erit itaque dissimile ex iis quae una intelliguntur, eum potius sit privatio et mutatio similis.

ALIUD.

Nominum quae ad aliquid sunt, alterum quodammodo in altero esse suum habet, et sublato uno alterum etiam interit. Quemadmodum igitur sublato majore, tollitur etiam minus; neque enim minus aliquid fuerit, nisi existat majus, cujus respectu minus est. Si ergo simile ejusdem generis esse cum

Τὰ πρὸς τι ἔχοντα τῶν ὀνομάτων οὕτω τε παρ' ἐκείνοις καλούμενα, φανερά καθιστῶν ὁ τῆς τοιαύτης τέχνης εὐρετῆς Ἀριστοτέλης, τοιοῦτον ἐκφέρει τὸν ὅρον· Πρὸς τι δὲ τὰ τοιαῦτα λέγεται, ὅσα αὐτὰ ἄπερ ἐστὶν, ἐτέρων εἶναι λέγεται ἢ ὅπως οὖν ἄλλως πρὸς ἕτερον· ὅσον τὸ μείζον τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἐτέρου λέγεται. Καὶ τὸ διπλάσιον ἐτέρου λέγεται τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ· τινὸς γὰρ διπλάσιον λέγεται. Τοῦτον τοιγαροῦν ἐχόντων τῶν πρὸς τι τὸν ὅρον, δεικνύτωσαν ἡμῖν οἱ τὴν Ἀριστοτέλους ἐρευγόμενοι τέχνην, καὶ τοῖς ἐκεῖθεν μαθημασιν, οὐ τοῖς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐκποιοῦς ἀποσεμνύοντες, εἰ καὶ τὸ ὅμοιον τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἐτέρου λέγεται, καθάπερ καὶ τὸ μείζον καὶ τὸ διπλάσιον. Ἀντίκειται μὲν γὰρ τῶ ὅμοιῳ τὸ ἀνόμοιον, ὥστερ καὶ τῶ μείζονι τὸ ἐλάττον, ἀλλ' οὐχ οὕτως οὐδὲ ὡσαύτως. Τὸ μὲν γὰρ μείζον ὡς ἐλάττονος μείζον λέγεται. Τὸ δὲ ὅμοιον οὐκ ἂν ὡς ἀνόμοιου μείζον λεχθεῖη ποτὲ, οὐδὲ ὥστερ τὸ μείζον διὰ τὸ ὑπερέχειν τοῦ ἀντικειμένου τοῦτο ἐστὶν ὅπερ εἶναι λέγεται· οὕτω καὶ τὸ ὅμοιον διὰ τὸ μείζον εἶναι τοῦ ἀνόμοιου νοηθήσεται τοῦτο. Οὐκοῦν ἕτερογενῆ πάντως ἐστὶ καὶ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν τε καὶ ὅρον οὐκ ἐπιδεχόμενα.

ἌΛΛΟ.

Τὰ πρὸς τι ἔχοντα τῶν ὀνομάτων, ἢ καὶ ὅπως δὴ ποτ' οὖν πρὸς ἕτερον τι λεγόμενα, ἅμα ἐστὶ καὶ τῆ νοήσει καὶ τῆ φύσει· ὅσον φέρε εἰπεῖν, τὸ διπλάσιον καὶ τὸ μέγα. Τὸ μὲν γὰρ διπλάσιον, συνεισφέρει τι πάντως ἑαυτῷ οὐ καὶ ἐστὶ διπλάσιον, καὶ τὸ μέγα συνεισοῖσει πάντως ἑαυτῷ τὸ μικρὸν πρὸς ὃ καὶ λέγεται μέγα. Οὐ γὰρ ἂν εἴη διπλάσιον, ἡμίσεος οὐκ ὄντος, ἀλλ' οὐδὲ μέγα, μικροῦ μὴ νοουμένου τινός. Τὰ μὲν οὖν πρὸς τι τοῦτον ἔχει τὸν ὅρον· τὸ δὲ ἴσῳ ὅμοιον οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἅμα τῶ ἀνομοίῳ νοεῖται, καθάπερ ἀκαίριον· ὥστερ οὐδὲ τὸ δίκαιον ἅμα τῶ ἀδίκῳ, οὐδὲ ἡ ἀρετὴ ἅμα τῆ κακίᾳ. Τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα στερήσεις μᾶλλον εἶσι καὶ ἐκτροπαί τῶν ἐν ἔξει κειμένων, οὐ συνεισφέρεσθαι πάντως ὀφείλοντα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς τι τὰ ἀντικείμενα. Τοῦ μὲν γὰρ ὁμοίου ἐκτροπὴ τίς ἐστὶ τὸ ἀνόμοιον, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἡ ἀδικία. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν ἐκείνων τέχνην, αἱ στερήσεις τῶν ἐξῶν δεύτεραι, οὐκ ἂν εἴη τῶν ἅμα νοουμένων τὸ ἀνόμοιον, στερήσεις καὶ ἐκτροπὴ τοῦ ὁμοίου τυγχάνον.

ἌΛΛΟ.

Τὰ πρὸς τι ἔχοντα τῶν ὀνομάτων ο.ον ἐν ἀλλήλοις ἔχει τὸ εἶναι, καὶ ἐνὸς ἀναιρεθέντος οὐκ ἐστὶ τὸ δεύτερον. Ὄστερ οὖν καὶ ἀναιρεθέντος τοῦ μείζονος, συναναιρεῖται πάντως τὸ ἐλάττον· οὐ γὰρ ἂν ἐλάττον εἴη τι, μὴ ὄντος μείζονος, οὐ καὶ ἐστὶν ἐλάττον. Εἰ τολύον ὁμογενὲς εἶναι φατε τοῖς πρὸς τι καὶ τὸ ὅμοιον,

ἀναιρεθὲν αὐτὸν, συναναίρετω τὸ ἀνόμοιον, καὶ συναναίρεσθω πάλιν ἐκεῖνον. Ἄλλ' οὐ συναναίρεται, οὐδὲ μὴ ἀναίρει· ἔντος γὰρ τινος ἀνθρώπου, τυχὸν ἔσται τι τὸ ἀνόμοιον αὐτῷ· καὶ ἀναιρεθέντος τοῦ ἀνομοίου, οὐ συναναίρεται τὸ ἄν, τουτέστιν ὁ ἀνθρώπος, οὐ καὶ γέγονεν ἀνόμοιον τὸ ἀναιρεθὲν. Οὐκ ἄρα τῶν πρὸς ἄλληλα λεγομένων τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον.

ΑΛΛΟ.

Ἐπὶ τοῦ ὁμοίου καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀντικειμένων τούτοις χωρήσει τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ἔστι γὰρ εἶπεῖν οὐ ψευδόμενον τόνδε τινὰ τυχὸν ὅμοιον τῷδε, καὶ ἥττον ἢ μᾶλλον ὅμοιον, καὶ μᾶλλον δίκαιον, καὶ δίκαιον ἥττον. Ἐπὶ μὲν τοι τοῦ μείζονος ἢ καὶ τοῦ ἐλάττονος, διπλασιονός τε καὶ ἡμίσεως, οὐκ ἂν εἴποι τις, μᾶλλον μείζον ἢ μᾶλλον ἑλαττον, ἢ μᾶλλον διπλασιον ἢ μᾶλλον ἡμισυ. Ἀνεπίδεια γὰρ τοῦ ποσοῦ τὰ τῆς ποιότητος εἶδη διὰ πολλῶν ἀποδέδεικται. Εἰ τοίνυν τὸ ὅμοιον τοῦ ποσοῦ χωρητικόν ἐστι, καὶ δέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἑλαττον, οὐ δεχομένων αὐτὸ τοῦ ἡμίσεως καὶ διπλασίου, οὐκ ὁμογενὲς ἄρα τοῖς πρὸς τὶ ἐστιν.

ΑΛΛΟ.

Τὸ μᾶλλον ἦτοι τὸ μείζον ἐπίτασίς ἐστι καὶ ὑπεβολή τινος πράγματος οἰουδηποτοῦν, οὐκ ἀνομοίου τινός καὶ ἀντικειμένου δήλωσιν ἔχει. Τὸ δὲ ὅμοιον οὐχ οὕτως. Εἰσφέρει γὰρ τοῦ ἀνομοίου τὴν ἔμφασιν. Ἄλλως τε τῷ μὲν ἀνομοίῳ στέρησις ἀκολουθεῖ. Ἀποβολή γὰρ τοῦ ὁμοίου τὸ ἀνόμοιον ἐργάζεται. Τὸ δὲ μᾶλλον καὶ μείζον ἐπίτασίς τινος ἔντα, ποῖαν ἔξει τὴν ἀποβολὴν, ἢ πῶς ἐπ' αὐτοῦ στέρησις ἔσται, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνομοίου; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τις εἶπειν. Ἐτερογενὲς ἄρα τῷ ὁμοίῳ τὸ μείζον.

ΑΛΛΟ, ἀπόδειξιν ἔχον διὰ τοῦ λέγεσθαι μείζονα τὸν Πατέρα, συνεισφέρεται μὲν πάντως ὁ Υἱός, ἐστι δὲ οὐκ ἐλάττω αὐτοῦ.

Τὸ μείζον εἰ τις ὀνομάσαι, συνεισοίσει πάντως καὶ ἀναγκαίως ἕτερόν τι παρ' αὐτὸ οὐ καὶ ἐστι μείζον. Οὕτω τοιγαροῦν ἔχοντος τοῦ νοήματος, φέρε κατ' αὐτὸ τὴν θείαν ἐξετάσασμεν γέννησιν, καὶ τὸν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ γυμνάσωμεν λόγον. Ὅταν τοίνυν λέγηται μείζων ὁ Πατήρ, συνεισφέρει μὲν πάντως τὸ ἐν σχέσει τῇ πρὸς αὐτὸν, τὴν Υἱοῦ σημασίαν φημί, καθ' ἣς τὸ ἑλαττον νοοῦσιν οἱ χριστομάχοι. Συνεισενχθέντος τοιγαροῦν ἀναγκαίως τῷ Πατρὶ τοῦ Υἱοῦ, φέρε δοκιμάζωμεν πῶς ἔξει τὸ μείζον ὁ Πατήρ. Εἰ γὰρ φύσει Θεὸς ὁ Υἱός, καθάπερ καὶ ὁ Πατήρ, φύσει ἀγαθός, φύσει δημιουργός, φύσει βασιλεὺς, ποῖον ἔσται τὸ μείζον ἐν Πατρὶ, ἔχοντος αὐτὰ τελείως καὶ τοῦ Υἱοῦ; Εἰ δὲ μὴ ἔχει τελείως, πῶς Θεός ἐστι τὸ ὅτι τῶν ἀγαθῶν ἔνδεξί; Τὸ γὰρ οὕτω τῆς ὀφειλοῦσης προσεῖναι Θεῷ τελειότητος ἐπειλημμένον, οὐκ ἂν εἴη φύσει Θεός· φύσει δὲ Θεὸς ὁ Υἱός· τελείως ἄρα καθάπερ καὶ ὁ Πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ τέλειος ὁ Πατήρ, οὐκ ἐλάττων θεολογῆ. Οἰκονομικῶς δὲ φησὶν ἑαυτοῦ μείζονα τὸν Πατέρα, ἢ καθὼ γέγονεν ἀνθρώπος, παραχωρῶν τῇ τῆς θεότητος φύσει τὸ ὑπερῆεν τῶν γεννητῶν· καὶ τῷ κατὰ φύσιν Κυρίῳ τὸ ἄνω κείσθαι διδοῦς τῆς

A nominibus quæ ad aliquid sunt censetis, sublato simili, interit etiam et dissimile, simulque pereant necesse est. 90 Sed neque interimitur, neque interimit: cum enim aliquid sit homo, erit etiam aliquid ei dissimile, et sublato dissimili, non perit simul id quod erat, hoc est homo, cui dissimile erat quod periit. Simile igitur et dissimile non sunt ad aliquid.

ALIUD.

De simili et virtute atque horum oppositis dicitur magis et minus. Vere enim dici potest, hunc illi similem esse, et minus aut magis similem, et magis aut minus justum. Et de magis duplo et medio dici non potest magis majus, vel magis minus, aut magis duplum, vel magis medium. Qualitatis enim species incapaces esse quantitatis ex multis demonstratum est. Si ergo simile quantitatis capax est, recipitque magis et minus, dimidium vero et duplum id non recipiunt; non ergo ejusdem generis erit cum his quæ sunt ad aliquid.

ALIUD.

Magis sive majus intentionem atque excellentiam alicujus rei significat, non autem dissimile aliquid et oppositum indicat. Simile vero non item: demonstrat enim id quod dissimile est. Amissio enim similis, dissimile efficit: adde quod dissimile sequitur privatio. Magis vero et minus cum sint intensio alicujus rei, quænam in his amissio, aut privatio statui potest, ut in dissimili? Nulla certe. Diversi igitur generis sunt simile et majus.

ALIUD, demonstrans per id quod dicitur Pater major, simul etiam inferre Filium, minor autem ipso non est.

Si quis nominet majus, necessario etiam inferet aliud quiddam præter id cujus respectu majus est. Quod cum ita omnino se habeat, age hac etiam ratione divinam generationem exploremus, et sermonem de Patre et Filio investigemus. Cum igitur dicitur major Pater, inferitur omnino etiam id quod relationem ad ipsum habet, nimirum significatio Filii, in qua minus constituunt hostes Christi. Quandoquidem ergo necessario una cum Patre inferitur Filius, age, examinemus quo pacto Pater major sit. Si enim Filius est natura Deus, quemadmodum et Pater est natura bonus, natura creator, natura rex, qualenam erit major in Patre, 91 cum et Filius ea perfecte habeat? Si vero perfecte non habet, quo pacto dici potest Deus is cui aliquid honorum deest? Id enim quod eam quæ inesse Deo debet perfectionem non habet, Deus natura esse non potest; atqui Filius est Deus natura: perfectus igitur quemadmodum et Pater. Cum vero perfectus sit Pater, certe minor non est. Cæterum respectu incarnationis majorum dicit Patrem, sive quatenus factus est homo; tribuens hoc naturæ divinitatis ut creaturis aute-

cellat; et Domino secundum naturam hoc ascribens quod servili forma longe superior est, tametsi etiam ipse secundum naturam Dominus sit; atque ita quidem tribuens Patri, ut major sit, ut tamen ipse nihil minus habeat ratione essentiae. Ita enim erit verum genimen atque imago Genitoris, non aliqua ex parte expressa, sed omnimodam similitudinem cum ipso habens; solius vero decori causa ut Filius majorem honorem Patri tribuit.

Adversus dicentes, quod Pater sit major Filio.

Obiectio hæreticorum.

Pater, inquam, semper erat, Filius vero non semper: quo pacto igitur non erit major qui semper existit eo qui non semper? Aut quo pacto non sit minor eo qui ab æterno existit is qui æternus non est? Si vero major est Pater Filio, diversæ etiam essentiae ab ipso erit.

Solutio objectionis.

Oportebat sane non ita inepte atque ruditer proponi gravem hanc, et imperitiæ vestræ convenientem quæstionem. Nam cum diversitatem essentiae in Patre et Filio urgetis, imperite admodum ex majore et minore id probare studetis: proinde ac si ea quæ horum capacia sunt, necessario inter se substantia differant. Atqui lapidis quidem ad lapidem, ligni ad lignum, hominis ad hominem, substantiæ ratio est eadem. Accidit tamen ipsis et majus et minus. Lignum enim ligno majus secundum aliquid, et vicissim minus apparet. Cum igitur etiam iis quæ ejusdem substantiæ sunt majus et minus accidat, inepte vos ex hoc diversitatem essentiae in Patre et Filio demonstrare nitimini, vestramque dementiam nihilominus per hæc declaratis. Æqualis enim Patri existens Filius, minorem se facit ratione incarnationis, ut diximus.

92 ALFUD.

Quæ naturali inter se similitudine non conjunguntur, et ratione essentiae differunt, per simile et dissimile, non vero per majus et minus discernuntur. Si ergo unum est Pater et Filius ratione naturæ, dicant nobis acerbi isti disceptatores, quomodo majus et minus eis competere poterit? Si vero alterius plane diversæque a Patre essentiae Filium esse dicitis, quo pacto ea quæ plane essentiae ratione inter se dissident, comparari inter se poterunt? Neque enim non ridiculus esse possit, qui quæ nulla ex parte convenient inter se compararit, quique solent ligno splendidiorem dicere voluerit. Si ergo quæ diversi generis sunt, a mutua inter se comparatione abhorrent: inepta certe est propositio, quæ majus et minus Patri et Filio accommodat, si modo non ejusdem, juxta vestram opinionem, sunt essentiae, et quæ eam essentiae diversitatem demonstrat, quam nescio unde excogitarint de natura omnium suprema,

α τοῦ θεοῦ μορφῆς, εἰ καὶ οἱ μάλιστα καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν Κύριος, ἢ τὸ μείζων παραχωρῶν ὡς Πατρί, οὐδὲν μὲν ἤττον ἔχων αὐτοῦ κατὰ τὴν οὐσίας λόγον. Οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ γνήσιον γέννημα καὶ εἰκῶν ὄντως τοῦ γεγεννηκότος, οὐ κατὰ τι παρακεχαραγμένη, ἀλλ' ὀλόκληρον πρὸς αὐτὸν οὐζουσα τὴν ἐμφέρειαν· διὰ δὲ μόνον τὸ πρότερον ὡς Υἱὸς τῷ Πατρὶ τιμῆν ἀποπέμνων τὴν μείζονα.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Ὁ Πατὴρ, φησὶν, ἦν ἀεὶ, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁ Υἱὸς· πῶς οὖν οὐκ ἔσται μείζων ὁ ἀεὶ ὑπάρχων τοῦ μὴ οὕτως ὄντος; Πῶς δὲ οὐκ ἐλάττων τοῦ ἀίδιως ὑπάρχοντος ὁ μὴ ἀίδιος ὢν; Εἰ δὲ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἑτεροουσίος ἄρα πρὸς αὐτόν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἐχρήν, ὦ βέλτιστοι, μὴ λίαν οὕτω κακῶς μὴδὲ ἀτέχνως προκείσθαι τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο τῆς ὑμῶν προποῦσης ἀμαθίας πρόδημα. Εἰσφέροντες γὰρ ἡμῖν ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἑτεροουσίον, ἀπὸ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὴν ἀπέδειξιν ἀμαθῶς ποιῆσαι σπουδάξετε, ὡς περ ἀναγκαίως ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τὴν ἑτεροουσίτητα, τῶν ὅσα τούτων κέφυκον εἶναι δεκτικά. Καίτοι ξύλον μὲν παντὶ πρὸς ξύλον, καὶ λίθῳ πρὸς λίθον, καὶ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀνθρώπον, τῆς μὲν οὐσίας ὁ λόγος ὁ αὐτός. Πρόσεστι δὲ ὁμοῦ καὶ τὸ μείζων καὶ τὸ ἐλάττω· ξύλον γὰρ ξύλου μείζων κατὰ τι, καὶ πάλιν ὁμοίως ἐλάττω φαίνεται. Ἐμβαίνοντος τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοουσίων τοῦ τε μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, περιττῶς ὑμεῖς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ταύτην ἀπέδειξιν ποιήσατε τοῦ ἑτεροουσίου· καὶ διὰ τούτων δὲ οὐδὲν ἤττον ληροῦντες εὐρίσκεσθε. Ἴσος γὰρ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τὸ ἐλάττω ἐφ' ἑαυτοῦ τίθησιν οἰκονομικῶς, ἴσως δέδεικται.

ΑΛΛΟ.

Τὰ τῆς πρὸς ἄλληλα φυσικῆς ὁμοιότητος ἐστρημένα, καὶ κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον διεστηκότα, τῷ ὁμοίῳ καὶ τῷ ἀνομοίῳ κρίνεται μᾶλλον, καὶ οὐδέ που τῷ τε μείζονι καὶ τῷ ἐλάττωι. Εἰ μὲν οὖν ἔν ἐστιν ὁ Πατὴρ ὡς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ πικροὶ συζητητα, κατὰ τίνα τρόπον χωρήσει ἐπ' αὐτῶν τὸ μείζων καὶ τὸ ἐλάττω; Εἰ δὲ πάντῃ διεστηκῶς καὶ κεχωρισμένως τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱὸς εἰσφέρεται, ἑτέρας τε φύσεως ὑπελήπται παρ' ὑμῖν, πῶς τὰ πάντῃ διεστηκότα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον τὴν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν ἐπιδέξεται; Οὐ γὰρ δὴ τις ἔξω γελοσιότητος κείσεται τὰ κατὰ μῆδὲν ἀλλήλοις κοινωνοῦντα συγκρινῶν, καὶ ἥλιον ξύλου λέγων εἶναι λαμπρότερον. Εἰ τοίνυν τὰ ἑτερογενῆ καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σύγκρισιν παραιτούμενα φαίνεται, ἀπαίδευτος ἢ πρότερος τὸ μείζων καὶ τὸ ἐλάττω ἐπὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς εἰσφέρουσα, εἴπερ εἶσιν οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καθ' ὑμᾶς,

καὶ ταύτην ἀπόδειξιν ποιουμένη τῆς ἑτεροουσιότη-
τος, ἣν οὐκ οἶδα πόθεν ἐπινοοῦσιν ἐπὶ τῆς τὰ πάντα
ὑπερκειμένης οὐσίας, καὶ τὸ ἑλαττον οὐδαμῶθεν χω-
ρεῖν δυναμένης· ἀπαιτούσης δὲ μᾶλλον τὴν αὐτῇ
πρέπουσαν τελειότητα, ἐπεὶ περ οὐδὲν ἑλαττον οὐδὲ
ἀτελὲς ἐν τῷ κατὰ φύσιν Θεῷ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Μεῖζονά φασιν οἱ χριστομάχοι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα
δυσφημοῦντες ἀφυλάκτως, καὶ μὴ νοοῦντες, καθὰ
γέγραπται, μήτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαθε-
σαιοῦνται. Διὸ δὴ πάλιν ταῖς ἐκείνων μανίαις τὸν
ὀρθὸν ἀντιστρατεύοντες λόγον, ἐρωτήσομεν αὐτούς·
Λέγετε πάλιν ἡμῖν, ὧ οὔτοι, πότερον ποτε, καθάπερ
ὑμεῖς φατε, μεῖζον ἦν αἰεὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἢ γέ-
γονεν ἕστερον; Εἰ μὲν οὖν κατὰ τινα χρόνον μεῖζον
ἐφαίνετο τοῦ Υἱοῦ, προσγέγονέ τι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ·
καὶ ὁ μὴ πρότερον ὑπῆρχεν αὐτῷ, νῦν ἔχων φαίνεται·
πῶς οὖν τέλειος ἦν ὁ τοῦτου λειπόμενος ἐξ ἀρχῆς;
'Ἄλλ' ἦν αἰεὶ τέλειος, οὐκ ἄρα ἐλείπετο τοῦ μεῖζονος·
ἦν δὲ αἰεὶ τοῦτο, καθ' ὑμᾶς. Ἄλλ', ὧ βέλτιστοι, σιν-
ορᾶτε δὴ που καὶ ὑμεῖς ὅτι διὰ τὸ ἑλαττον καὶ τὸ
μεῖζον ὑμῖν εὐλόγως κινδυνεύσει, καὶ δειχθήσεται
λοιπὸν ἔωλος ὑμῶν ἢ πρότασις. Τὸ γὰρ μεῖζόν τινος
λεγόμενον, οὐκ ἂν εἴη μεῖζον, μὴ ἐτέρου τινὸς πάν-
τως παρακειμένου καὶ ἐλάττονος, πρὸς δὲ καὶ με-
τρούμενον, μεῖζον ὡς πρὸς αὐτὸ φαίνεται. Εἰ τοίνυν
αἰεὶ μεῖζον ἦν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάγκη πᾶσα τὸν
Υἱὸν συνεισφέρεισθαι τῷ Πατρὶ, πρὸς δὲ ὡς, καθ'
ὑμᾶς, ἐλάττονα ὄντα συγχρινόμενος, μεῖζον ἐφαίνετο.
Εἰ τοίνυν, κατὰ τὴν ὑμετέραν πρότασιν, διὰ τοῦτο
μεῖζον ἐστὶν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ περ αὐτὸς
αἰδιῶς μὲν ἦν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτως, ἐπειδὴ δέδεικται
συνὸν αἰεὶ καὶ συνυπάρχων τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐστὶν κατὰ
τι γούν ἐλάττων, ἢ ἑτεροουσίας αὐτοῦ. Ὡ γὰρ λόγῳ
μὴ συνὸν ἀπελείπετο τῆς ἰσότητος, τῷ αὐτῷ πάλιν
καὶ ἐξ ἀντιστροφῆς λόγῳ, ἐπειδὴ συνυπάρχει, κατ'
οὐδένα τρόπον ἀπολειφθήσεται. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀλλήλοις
κατὰ πάντα προσεικόντων φυσικῶς, καὶ μεγέθει μὴ
μετρούμενων, ποῦ χωρήσει τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἑλα-
τον;

ΑΛΛΟ.

Εἰ μεῖζον ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τὴν ὑμετέραν
πρότασιν, ὧ χριστομάχοι, πῶς αὐτῷ τὴν ἰσότητα
Παῦλος ἀποδίδωσι, λέγων· «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπ-
άρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·
ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχή-
ματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν; »
Εἰ τοίνυν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπος τὴν ταπεινώ-
σιν ἔχει, καὶ τὴν λεγομένην ἐνθάδε κένωσιν, ἀνάγκη
πᾶσα σώζεσθαι τὸ τέλειον τῷ Υἱῷ κατ' ἰσότητα τὴν
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως.
Ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν φανέται καὶ ἡ ταπεινώσις. Εἰ
γὰρ ἦν ἐλάττων ἐξ ἑαυτοῦ καὶ πρὸ τῆς ταπεινώσεως,
ποῖ δὴ ἄρα καταθεθῆκώς ὀφθήσεται, καὶ τίς ἡμῖν ὁ
τῆς ταπεινώσεως τρόπος;

¹¹ I Timoth. 1, 7. ¹² Philipp. 11, 6, 7.

et in quam minus nulla ratione cadere potest, sed
quæ potius perfectionem sibi convenientem requi-
rit, siquidem nihil minus aut imperfectum est in eo
qui naturaliter Deus est, hoc est in Filio.

ALIUD.

Hostes Christi majorem Patre Filium esse dicunt
graviter blasphemantes, et non intelligentes, ut scri-
ptum est ¹¹, neque ea quæ dicunt, neque quæ asse-
verant. Quocirca rursus illorum insaniam veritatem
opponentes, eos interrogabimus. Dicite nobis, boui
viri, Fuitne semper major, ut vos loquimini, Filio
Pater, an postmodo id factus est? Nam si tempore
aliquo major Filio effectus est, accessit igitur aliquid
Deo ac Patri: et quod antea ei non inerat, nunc
habere cernitur; quomodo igitur perfectus erat, cui
id ab initio deerat? Atqui semper erat perfectus:
non igitur caruit majore: semper enim id erat juxta
vos. Cæterum videtis etiam vos per minus et majus
periclitari, vanamque deprehendi vestram proposi-
tionem. Quod enim majus aliquo dicitur, non sit
majus, nisi aliud quidpiam quod minus sit appona-
tur, ad quod collatum majus eo appareat. Si ergo
Pater semper fuit major Filio, necessarium ¹² om-
nino est ut una cum Patre inferatur Filius, ad quem,
secundum vestram opinionem, comparatus, major
apparuit. Si ergo, ut vos opinamini, ideo Pater est
major Filio, quia ille ab æterno erat, hic vero non
item, cum jam ostensum sit eum semper cum Pa-
tre existere: non erit certe secundum aliquid mi-
nor, aut diversæ ab eo essentialis. Eadem enim ra-
tione qua probatur, si una cum Patre non existit,
ab æqualitate deficere: eadem etiam ex adverso,
quia una cum Patre existit, nullo plane modo ab
eo dispar erit. In iis vero quæ per omnia inter se
naturaliter similia sunt, et magnitudine non men-
surantur, quem locum habebit majus et minus?

ALIUD.

Si Pater major est Filio, secundum vestram, o
hostes Christi, propositionem, quo pacto Paulus ei
æqualitatem tribuit, dicens: « Qui in forma Dei
existens, non rapinam arbitratus est se esse æqua-
lem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi ac-
cipiens, atque habitu inventus ut homo, humiliavit
seipsum ¹¹? » Si ergo incarnationis ratione humi-
liatus atque exinanitus dicitur, necesse omnino est
ut perfectio Filii retineatur, ratione æqualitatis quæ
ei cum Deo et Patre intercedit ante incarnationem.
Hinc enim et humiliatio a nobis cognoscetur. Nam
si per se minor erat etiam ante incarnationem, quo
pacto descendisse cerneretur, aut quænam erit humi-
liationis ratio?

cellat; et Domino secundum naturam hoc ascribens quod servill forma longe superior est, tametsi etiam ipse secundum naturam Dominus sit; atque ita quidem tribuens Patri, ut major sit, ut tamen ipse nihil minus habeat ratione essentiali. Ita enim erit verum genuimen atque imago Genitoris, non aliqua ex parte expressa, sed omnimodam similitudinem cum ipso habens; solius vero decori causa ut Filius majorem honorem Patri tribuit.

Adversus dicentes, quod Pater sit major Filio.

Objectio hæreticorum.

Pater, inquiunt, semper erat, Filius vero non semper: quo pacto igitur non erit major qui semper existit eo qui non semper? Aut quo pacto non sit minor eo qui ab æterno existit is qui æternus non est? Si vero major est Pater Filio, diversæ etiam essentiali ab ipso erit.

Solutio objectionis.

Oportebat sane non ita inepte atque ruditer proponi gravem hanc, et imperitiæ vestræ convenientem quæstionem. Nam cum diversitatem essentiali in Patre et Filio urgetis, imperite admodum ex majore et minore id probare studetis: proinde ac si ea quæ horum capacia sunt, necessario inter se substantia differant. Atqui lapidis quidem ad lapidem, ligni ad lignum, hominis ad hominem, substantiæ ratio est eadem. Accidit tamen ipsis et majus et minus. Lignum enim ligno majus secundum aliquid, et vicissim minus apparet. Cum igitur etiam iis quæ ejusdem substantiæ sunt majus et minus accidat, inepte vos ex hoc diversitatem essentiali in Patre et Filio demonstrare nitimini, vestramque dementiam nihilominus per hæc declaratis. Æqualis enim Patri existens Filius, minorem se facit ratione incarnationis, ut diximus.

92 ALIUD.

Quæ naturali inter se similitudine non conjunguntur, et ratione essentiali differunt, per simile et dissimile, non vero per majus et minus discernuntur. Si ergo unum est Pater et Filius ratione naturæ, dicant nobis acerbi isti disceptatores, quomodo majus et minus eis competere poterit? Si vero alterius plane diversæque a Patre essentiali Filium esse dicitis, quo pacto ea quæ plane essentiali ratione inter se dissident, comparari inter se poterunt? Neque enim non ridiculus esse possit, qui quæ nulla ex parte convenient inter se compararit, quique solem ligno splendidiorem dicere voluerit. Si ergo quæ diversi generis sunt, a mutua inter se comparatione abhorrent: inepta certe est propositio, quæ majus et minus Patri et Filio accommodat, si modo non ejusdem, juxta vestram opinionem, sunt essentiali, et quæ eam essentiali diversitatem demonstrat, quam nescio unde excogitarint de natura omnium suprema,

α τοῦ δούλου μορφῆς, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν Κύριος, ἢ τὸ μείζον παραχωρῶν ὡς Πατρί, οὐδὲν μὲν ἤττον ἔχων αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ γνήσιον γέννημα καὶ εἰκῶν ὄντως τοῦ γεγεννηκότος, οὐ κατὰ τι παρακεχαραγμένη, ἀλλ' ὀλόκληρον πρὸς αὐτὸν σώζουσα τὴν ἐμφέρεϊαν· διὰ δὲ μόνον τὸ πρέπον ὡς Υἱὸς τῷ Πατρὶ τιμῆν ἀπονέμων τὴν μείζονα.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Ὁ Πατὴρ, φησὶν, ἦν ἀεὶ, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁ Υἱὸς· πῶς οὖν οὐκ ἔσται μείζων ὁ ἀεὶ ὑπάρχων τοῦ μὴ οὕτως ὄντος; Πῶς δὲ οὐκ ἐλάττων τοῦ ἀίδιως ὑπάρχοντος ὁ μὴ ἀίδιος ὢν; Εἰ δὲ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἑτεροούσιος ἄρα πρὸς αὐτόν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἐχρῆν, ὦ βέλτιστοι, μὴ λῖαν οὕτω κακῶς μηδὲ ἀτέχνως προκεισθαι τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο τῆς ὑμῖν προπούσης ἀμαθίας πρόδημα. Εἰσφέροντες γὰρ ἡμῖν ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἑτεροούσιον, ἀπὸ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὴν ἀπόδειξιν ἀμαθῶς ποιῆσθαι σπουδάζετε, ὡσπερ ἀναγκαίως ἔχοντων πρὸς ἄλληλα τὴν ἑτεροουσιότητα, τῶν ὅσα τούτων πέφυκεν εἶναι δεκτικά. Καίτοι ξύλον μὲν παντὶ πρὸς ξύλον, καὶ λίθῳ πρὸς λίθον, καὶ ἀνθρώπῳ πρὸς ἀνθρώπον, τῆς μὲν οὐσίας ὁ λόγος ὁ αὐτός. Πρόσεστι δὲ ὁμοῦ καὶ τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον· ξύλον γὰρ ξύλου μείζον κατὰ τι, καὶ πάλιν ὁμοίως ἐλάττον φαίνεται. Ἐμβαλίνοντος τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοουσιῶν τοῦ τε μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, περιττῶς ὑμεῖς ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ταύτην ἀπόδειξιν ποιῆσατε τοῦ ἑτεροουσιῶ· καὶ διὰ τούτων δὲ οὐδὲν ἤττον ληροῦντες εὐρίσκεσθε. Ἰσὸς γὰρ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τὸ ἐλάττον ἐφ' ἑαυτοῦ τίθησιν οἰκονομικῶς, ὡς δέδεικται.

ΑΛΛΟ.

Τὰ τῆς πρὸς ἄλληλα φυσικῆς ὁμοιότητος ἑστερημένα, καὶ κατὰ τὸν τοῦ πως εἶναι λόγον διεστηκότα, τῷ ὁμοίῳ καὶ τῷ ἀνομοίῳ κρίνεται μάλλον, καὶ οὐδέ που τῷ τε μείζονι καὶ τῷ ἐλάττονι. Εἰ μὲν οὖν ἔν ἐστιν ὁ Πατὴρ ὡς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ πικροὶ συζητηταί, κατὰ τίνα τρόπον χωρήσει ἐπ' αὐτῶν τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον; Εἰ δὲ πάντη διεστηκῶς καὶ κεχωρισμένος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱὸς εισφέρεται, ἑτέρας τε φύσεως ὑπεβλήπται παρ' ὑμῖν, πῶς τὰ πάντη διεστηκότα κατὰ τὸν τοῦ πως εἶναι λόγον τὴν πρὸς ἄλληλα συγκρίσιν ἐπιδέξεται; Οὐ γὰρ δὴ τις ἔξω γελοιοῦτος κείσεται τὰ κατὰ μηδὲν ἀλλήλοισιν κοινωνοῦντα συγκρίτων, καὶ ἥλιον ξύλου λέγων εἶναι λαμπρότερον. Εἰ τοίνυν τὰ ἑτερογενῆ καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα συγκρίσιν παραιτούμενα φαίνεται, ἀπαίθετος ἡ πρότασις τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον ἐπὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς εισφέρουσα, εἴπερ εἶσιν οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καθ' ὑμᾶς,

καὶ ταύτην ἀπόδειξιν ποιουμένη τῆς ἑτεροουσιότη-
τος, ἣν οὐκ οἶδα πῶθεν ἐπινοῦσιν ἐπὶ τῆς τὰ πάντα
ὑπερκειμένης οὐσίας, καὶ τὸ ἑλαττον οὐδαμῶθεν χω-
ρεῖν δυναμένης· ἀπαιτούσης δὲ μᾶλλον τὴν αὐτῇ
πρέπουσαν τελειότητα, ἐπιπερ οὐδὲν ἑλαττον οὐδὲ
ἀτελὲς ἐν τῷ κατὰ φύσιν Θεῷ, ὅπερ ἐστὶν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Μεῖζονά φασιν οἱ χριστομάχοι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα
δυσφημοῦντας ἀφυλάκτως, καὶ μὴ νοοῦντες, καθὰ
γέγραπται, μήτε ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβε-
θαιοῦνται. Διὸ δὴ πάλιν ταῖς ἐκείνων μανίαις τὸν
ὀρθὸν ἀντιστρατεύοντες λόγον, ἐρωτήσομεν αὐτούς·
Λέγετε πάλιν ἡμῖν, ὦ οὗτοι, πότερόν ποτε, καθάπερ
ὑμεῖς φατε, μεῖζων ἦν αἰεὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἢ γέ-
γονεν ἕστερον; Εἰ μὲν οὖν κατὰ τινὰ χρόνον μεῖζων
ἐφαίνετο τοῦ Υἱοῦ, προσγέγονέ τι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ·
καὶ ὁ μὴ πρότερον ὑπῆρχεν αὐτῷ, νῦν ἔχων φαίνεται·
πῶς οὖν τέλειος ἦν ὁ τοῦτου λειπόμενος ἐξ ἀρχῆς;
'Ἄλλ' ἦν αἰεὶ τέλειος, οὐκ ἄρα ἐλείπετο τοῦ μεῖζονος·
ἦν δὲ αἰεὶ τοῦτο, καθ' ὅμας. Ἄλλ', ὦ βέλτιστοι, σιν-
ορᾶτε δὴ που καὶ ὑμεῖς ὅτι διὰ τὸ ἑλαττον καὶ τὸ
μεῖζον ὑμῖν εὐλόγως κινδυνεύσει, καὶ δειχθήσεται
λοιπὸν ἔωλος ὑμῶν ἢ πρότασις. Τὸ γὰρ μεῖζόν τινος
λεγόμενον, οὐκ ἂν εἴη μεῖζον, μὴ ἐτέρου τινὸς πάν-
τως παρακειμένου καὶ ἐλάττονος, πρὸς ὃ δὴ καὶ με-
τρούμενον, μεῖζον ὡς πρὸς αὐτὸ φαίνεται. Εἰ τοίνυν
αἰεὶ μεῖζων ἦν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἀνάγκη πᾶσα τὸν
Υἱὸν συνεισφέρεισθαι τῷ Πατρὶ, πρὸς ὃν ὡς, καθ'
ὅμας, ἐλάττονα ὄντα συγκρινόμενος, μεῖζων ἐφαίνετο.
Εἰ τοίνυν, κατὰ τὴν ὑμετέραν πρότασιν, διὰ τοῦτο
μεῖζων ἐστὶν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδήπερ αὐτὸς
αἰδιῶς μὲν ἦν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτως, ἐπειδὴ δέδεικται
συνὸν αἰεὶ καὶ συνυπάρχων τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔσται κατὰ
τι γούν ἐλάττων, ἢ ἑτεροουσίας αὐτοῦ. Ὡ γὰρ λόγῳ
μὴ συνὸν ἀπελείπετο τῆς ἰσότητος, τῷ αὐτῷ πάλιν
καὶ ἐξ ἀντιστροφῆς λόγῳ, ἐπειδὴ συνυπάρχει, κατ'
οὐδένα τρόπον ἀπολειφθήσεται. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀλλήλοις
κατὰ πάντα προσεικόντων φυσικῶς, καὶ μεγέθει μὴ
μετρούμενων, ποῦ χωρήσει τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἑλα-
τον;

ΑΛΛΟ.

Εἰ μεῖζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τὴν ὑμετέραν
πρότασιν, ὦ χριστομάχοι, πῶς αὐτῷ τὴν ἰσότητα
Παῦλος ἀποδίδωσι, λέγων· «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπ-
άρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·
ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχή-
ματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν; »
Εἰ τοίνυν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπος τὴν ταπεινω-
σιν ἔχει, καὶ τὴν λεγομένην ἐνθάδε κένωσιν, ἀνάγκη
πᾶσα σώζεσθαι τὸ τέλειον τῷ Υἱῷ κατ' ἰσότητα τὴν
πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως.
Ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν φανέται καὶ ἡ ταπεινώσις. Εἰ
γὰρ ἦν ἐλάττων ἐξ ἑαυτοῦ καὶ πρὸ τῆς ταπεινώσεως,
ποῖ δὴ ἄρα καταθεθῆκώς ὀφθήσεται, καὶ τίς ἡμῖν ὁ
τῆς ταπεινώσεως τρόπος;

¹¹ I Timoth. 1, 7. ¹² Philipp. 11, 6, 7.

et in quam minus nulla ratione cadere potest, sed
quæ potius perfectionem sibi convenientem requi-
rit, siquidem nihil minus aut imperfectum est in eo
qui naturaliter Deus est, hoc est in Filio.

ALIUD.

Hostes Christi majorem Patre Filium esse dicunt
graviter blasphemantes, et non intelligentes, ut scri-
ptum est ¹¹, neque ea quæ dicunt, neque quæ asse-
verant. Quocirca rursus illorum insaniam veritatem
opponentes, eos interrogabimus. Dicite nobis, boni
viri, Fuitne semper major, ut vos loquimini, Filio
Pater, an postmodo id factus est? Nam si tempore
aliquo major Filio effectus est, accessit igitur aliquid
Deo ac Patri: et quod antea ei non inerat, nunc
habere cernitur; quomodo igitur perfectus erat, cui
id ab initio deerat? Atqui semper erat perfectus:
non igitur caruit majore: semper enim id erat juxta
vos. Cæterum videtis etiam vos per minus et majus
periclitari, vanamque deprehendi vestram proposi-
tionem. Quod enim majus aliquo dicitur, non sit
majus, nisi aliud quiddam quod minus sit appona-
tur, ad quod collatum majus eo appareat. Si ergo
Pater semper fuit major Filio, necessarium ¹² om-
nino est ut una cum Patre inferatur Filius, ad quem,
secundum vestram opinionem, comparatus, major
apparuit. Si ergo, ut vos opinamini, ideo Pater est
major Filio, quia ille ab æterno erat, hic vero non
item, cum jam ostensum sit eum semper cum Pa-
tre existere: non erit certe secundum aliquid mi-
nor, aut diversæ ab eo essentialis. Eadem enim ra-
tione qua probatur, si una cum Patre non existit,
ab æqualitate deficere: eadem etiam ex adverso,
quia una cum Patre existit, nullo plane modo ab
eo dispar erit. In iis vero quæ per omnia inter se
naturaliter similia sunt, et magnitudine non men-
surantur, quem locum habebit majus et minus?

ALIUD.

Si Pater major est Filio, secundum vestram, o
hostes Christi, propositionem, quo pacto Paulus ei
æqualitatem tribuit, dicens: « Qui in forma Dei
existens, non rapinam arbitratus est se esse æqua-
lem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi ac-
cipiens, atque habitu inventus ut homo, humiliavit
seipsum ¹¹? » Si ergo incarnationis ratione humi-
liatus atque exinanitus dicitur, necesse omnino est
ut perfectio Filii retineatur, ratione æqualitatis quæ
ei cum Deo et Patre intercedit ante incarnationem.
Hinc enim et humiliatio a nobis cognoscetur. Nam
si per se minor erat etiam ante incarnationem, quo
pacto descendisse cerneretur, aut quænam erit humi-
liationis ratio?

ALIUD.

Si per passionem mortis imminutum Jesum cernimus, juxta Pauli vocem²⁴, ergo ante passionem minus in ipso non erat. Cum vero hic dicat, perfectum ipsum esse necesse est. Cum autem perfectus sit Filius, et perfectioni Patris adæquatus, certe illud hæreticorum minus, locum in ipso non habebit.

ALIUD.

Paulus, testificans æqualitatem quæ Filio cum Patre intercedit, alicubi ita inquit: « Qui in forma Patris existens non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. » Dicit vero etiam ipsum imminutum fuisse per passionem mortis. Cum igitur fieri non possit ut de uno atque eodem simul significentur majus et minus naturaliter; quærendum est quo pacto utrumque in Deo Verbo tuebimur, et in uno ac solo duo hæc sita esse statuemus. ¶ Quocirca quatenus natura sua Deus est, æqualis est Deo qui cum genuit; quatenus vero factus est homo, imminutus esse dicitur. Si quis autem a naturali ejus existentia æqualitatem adimat, neque hanc in eo conservari contendat, ubinam igitur sita erit? Aut quem locum habebit Filii excellentia, cum sola imminutio appareat circa incarnationis rationem?

In idem: Quod Filius per omnia similis sit Deo ac Patri, proposito et examinato dicto illo: « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, » etc.

Objectio hæreticorum

At quomodo, inquirunt, sit æqualis aut similis Christus, hoc est Filius, Patri perfectissimo, qui alicubi aperte ait: « Neminem inter natos mulierum majorem Joanne Baptista surrexisse; et minorem in regno cælorum, majorem ipso esse²⁵. » Ipse enim minor existens, ratione temporis quo natus est ex sancta Virgine, tum demum se ad summam virtutum mensuram perventurum fatetur, quando regnum cælorum advenerit, ac veluti mercedem quamdam propter administrationem nostræ salutis reportaturum. Qui vero ejusmodi naturæ, quo pacto sit similis, aut quo pacto statuatur æqualis Patri?

Solutio objectionis.

Imperite admodum atque inepte qui ita sentiunt, eorum quæ a Servatore nostro Christo dicta sunt vim interpretantur. Neque enim ut propriam suam naturam accuset, hæc dicit, neque tanquam magnum et præclarum aliquid statuit Joanne majorem esse, qui Dei ac Patris dignitate gloriatur, et naturaliter omnia quæ Patris sunt, in se habet, atque ob id proclamans: « Omnia quæ habet Pater mea sunt²⁶. » Perfectus autem est Pater: nullius itaque indigens; perfectusque est Filius ex ipso genitus. Qui vero ita

A

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου βλέπομεν ἡλαττωμένον τὸν Ἰησοῦν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, πρὸ τοῦ πάθους ἄρα τὸ ἕλαττον οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ. Εἰπόντος δὲ τούτου, τὸ εἶναι τέλειον αὐτὸν εἰσθαίνειν ἀνάγκη. Τέλειος δὲ ὢν ὁ Υἱὸς, καὶ τῆ τοῦ Πατρὸς τελειότητι παρισσούμενος, οὐκ ἐπιδέξεται δηλονότι τῶν ἀνομοίων τὸ ἕλαττον.

ΑΛΛΟ.

Τὴν ἰσότητα τῷ Υἱῷ προσμαρτυρῶν ὁ Παῦλος ἦν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, φησί που σαφῶς: « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Λέγει δὲ αὐτὸν καὶ ἡλαττώσθαι διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. Οὐκ ἐνδεχομένου τοιγαροῦν ἐφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημαίνεσθαι ὁμοῦ τὸ τε μείζον καὶ τὸ ἕλαττον φυσικῶς, ζητητέον ὅπως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διασώσωμεν ἀμφοτέρω, καὶ περὶ τὸν ἕνα καὶ μόνον τὰ δύο κείσθαι δώσωμεν. Οὐκοῦν καθὸ φύσει Θεός, Ἰσὸς ἔσται τῷ γεγεννηκότι Θεῷ· καθὸ δὲ γέγονεν ἀνθρωπος, ἡλαττώσθαι λέγεται. Εἰ δὲ τις ἀφίλοι τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὴν ἰσότητα, καὶ μὴ ἐν τούτῳ ταύτην σώζεσθαι λέγοι, ποῖ δὴ λοιπὸν κείσεται; Ἡ ποῖον ἔξει τὸν τόπον τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐξαιρετον, μόνης τῆς ἡλαττώσεως φαινομένης περὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον;

Ἔτι εἰς τὸ αὐτὸ· Ὅτι Ἰσὸς ὁ Υἱὸς κατὰ πάντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, προκειμένου καὶ ἐξεταζομένου ρητοῦ· « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, » μετὰ τῶν ἐφεξῆς.

C

Ἀρτίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Καὶ πῶς ἂν εἴη, φησὶν, ἢ ἴσος ἢ ὁμοῖος ὁ Χριστός, τουτέστιν, ὁ Υἱὸς τῷ παντελεῖω Πατρὶ, ὃς γε σαφῶς ποῦ φησὶν ὡς· « Οὐκ ἐγήγερται μὲν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου μείζων οὐδεὶς· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἔστιν. » Αὐτὸς γὰρ ὢν ὁ μικρότερος κατὰ τὸν ἐν τῷ γεγεννησθαι χρόνον διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου, τότε μόλις καὶ τὸ τῶν εἰς ἄκρον ἡκόντων ἀρετῆς ὑπεραναβήσεσθαι μέτρον ἑαυτὸν ὁμολογεῖ, ὅταν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία παραγένηται, μισθὸν ὡσπερ τινὰ τοῦτον τῆς εἰς ἡμᾶς διακονίας ἀντικομιζόμενον. Ὅ δὲ οὕτως ἔχων φύσεως, πῶς ἂν ἦν ὁμοῖος, ἢ καὶ ἐν ἰσότητι φαίνοιτο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

D

Πρὸς ταῦτα λύσις ἐφεξῆς.

Ἀνοήτως σφόδρα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῆσδε διεσκευμένοι τὴν τῶν εἰρημίων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διειλήφασιν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἕνα τῆς οἰκείας κατηγορήσῃ φύσεως, τὰ τοιαῦτά φησιν, οὐδὲ ὡς μέγα τι καὶ ἀξιοζήλωτον καύχημα περιτίθησιν ἑαυτῶ τῶν Ἰωάννου μέτρων τὴν ὑπεροχὴν, ὁ τοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπικομπάζων ἀξιώμασι, καὶ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐκείνου φυσικῶς, διὰ γε τοῦτο βοῶν· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἔστιν. » Ἐχει δὲ ὁ Πατὴρ τὸ παντέλειον· ἀπροσδεῆς ἄρα καὶ τέλειος ἔξ

²⁴ Hebr. II, 7. ²⁵ Luc. VII, 28. ²⁶ Joan. XVI, 15.

αὐτοῦ γεγεννημένος ὁ Υἱός. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων φύσεως Α
κατὰ τὸν παρ' ἐκείνων λόγον, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν
ὁμοίως τε καὶ ἴσως κατὰ πάντα τῷ φύσαντι;

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἀποπὸν ἀπαγωγῆς, ἐνάγον εἰς
ὁμολογίαν, ὅτι κίβδηλον τῶν δι' ἐναντίας τὸ
θεώρημα· καὶ ὅτι τὸ οὕτω νοεῖν, ἀμαθές.

Φησὶ τοῦ Χριστός· « Οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μι-
κρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ
ἐστίν. » Ἄλλ' εἴπερ ἐνεχθὲν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ μι-
κρότερον τὴν ἐν χρόνῳ ποσότητα σημαίνει, καὶ ἐπ'
αὐτοῦ κρατήσῃ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ τὸ ἴσον ἀναλό-
γως τοῖς θεωρήμασι. Σημαίνει δὲ ὁμοίως τὸν χρόνον
τὸ, « Οὐκ ἐγήγερται μείζων. » Ἄλλ' οὐκ ἀληθὴς ἡμῖν
ὁ ἐπὶ τούτῳ λεχθήσεται λόγος, ἀνελεγχούσης τρόπον Β
τινὰ τῆς θείας Γραφῆς καὶ βιώνει λεγουσῆς τὸν μὲν
τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγέτην Ἀδὰμ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν
ἐνεναεκοσίοις τὸν ἀριθμὸν καὶ πενήτην· ἑτέρους
δὲ πάλιν ἐκεῖνῳ τιθείσης εἰς ποσότητα τὴν ἐν χρόνῳ
γείτονας, γεννητοῦς ὄντας ἐκ γυναικῶν, κατὰ τὴν τοῦ
Σωτῆρος φωνήν, καίτοι τοῦ προκηρύττοντος Βαπτισ-
τοῦ κομιθῆ νέον τὸν καθ' ἡμᾶς ἀναλύσαντος βίου.
Οὐκοῦν οὐ τὸν χρόνον ἐπ' αὐτοῦ τὸ μείζων δηλοῖ,
μᾶλλον δὲ τὸν ἐν ἀρετῇ κεκτῆσθαι τὸ ὑψηλόν, καὶ ἐπ'
αὐτοῦ ἀναβῆναι λοιπὸν τῆς ἐνοούσης ἀνθρώποις δι-
καιουσύνης τοὺς ὄρους· τούτοις ἀκολουθῶν καὶ ἐπὶ τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὸ μικρότερος τῷ μείζωνι
ἀντιπαρακείμενον οὐ χρόνον δέξεται τι σημαντικόν.
Εἴη γὰρ ἂν οὕτως καὶ γέλωτος ἄξιον τὸ ἐν χρόνῳ
ποσόν, τῶν κατὰ ἀρετὴν ὑψωμάτων ἔσεσθαι μείζων
ἐννοεῖν. Ποῖα γὰρ ὅλας τὰ τοιαῦτα πρὸς ἄλληλα τὴν C
σύγκρισιν ἐπιδέξεται; δηλώσει δὲ μᾶλλον ὡς ἐξ ἀν-
αγκαίου λόγου τὸ ἐν ἀγιασμῷ μειονέκτημα· ἵνα λοιπὸν καὶ
τῆς Ἰωάννου πολιτείας φαίνηται δεύτερος ὁ
Υἱός. Ἐχούσης δὲ οὐκοθεν τῆς δυσφημίας τὸν Ἐλεγχον, τὸ
οὕτω νοεῖν παραιτούμεθα.

Ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Τὴν ἀπλήν, φασί, καὶ ἀπεριεργότεραν τοῖς παρὰ
τοῦ Σωτῆρος εἰρημένους θεωρίαν ἐπάγοντας, χαριέν-
τως αὐτὸν εἰρηκέναι πιστεύομεν ὅτι περὶ ὁ μικρότερος
ὡς ἐν ποσότητι χρόνου τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν τὴν
μετὰ σαρκός, ἔσται μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα-
νῶν καὶ τοῦ τελείου πρὸς τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῇν.
Οὐκοῦν τὸ μὲν μικρότερος τὸ Κυριακὸν εἰσολεῖ· πρὸς-
ωπον ἡμῖν· τὸ δὲ ἐν τελειότητι τῇ κατ' εὐσέβειαν D
ἀνθρωποπρεπεῖ κείσθαι τὸν ἄγιον Βαπτιστὴν, τὸ,
'Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μὴ ἡγήγεθαι μείζονα, μαρ-
τυρεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν οὕτω μέγαν ὑπεραλείεται Χρι-
στός. Ποῖον ἐν τούτοις τὸ ἀποπὸν;

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ μὴδὲν ἐν τούτοις τὸ ἀποπὸν, οὐκ ἀπλῶς εἰπεῖν,
ἀλλὰ ζητεῖν ἀναγκαῖον· χρῆναι γὰρ οἴμαι γοργῶς
τοῖς θεοῖς ἐπαγωνίζεσθαι λόγοις, οὐ πάντως τὴν ἐξ
ἀπλουστερῶν θεωρημάτων ἐρανίζεῖν διάγνωσιν, ὅτε
δὴ μάλιστα πολλὴν ἡμῖν ἐμποιοῦσα τὴν ζημίαν ὄρα-
ται. Ἴνα γὰρ καὶ νοήσωμεν οὕτως τὸ εἰρημένον, ὡς
ὁμῆς φατε καὶ βουλεύεσθε, σημαίνεσθαι χαριέντως
διὰ τοῦ Μικρότερος ὁ Σωτῆρ. Ὑπερκείσεται τοίνυν

se naturaliter habet, quo pacto non sit similis per
omnia et æqualis suo Patri?

ALIUD, per reductionem ad absurdum, ostendens
falsam esse adversarium propositionem; et ab-
surdum esse ita sentire.

Christus alicubi ita ait: « Non surrexit inter na-
tos mulierum major Joanne Baptista: minor autem
in regno cœlorum major 95 ipso est. » Cæterum
si id quod asseritur de Christo minus quantitatem
temporis significat, eadem ratione etiam Joannem
Baptistam hæc comprehendet. Significat autem si-
militer tempus, illud: « Non surrexit major. » At-
qui hoc verum non est, cum ipsa sacra Scriptura
repugnet, et Adamum generis nostri auctorem non-
gentos quinquaginta annos vixisse testetur, aliosque
recenseat qui longitudine vitæ proxime ad Adamum
accesserunt, et ex mulieribus nati, ut Christus lo-
quitur, fuerant, cum præcursor Christi Baptista ju-
venis admodum e vivis excesserit. Hæc igitur vox,
major, non tempus significat, sed potius quod vir-
tutis fastigium sit consecutus, et ad ipsam justitiæ
quæ in homines cadit metam pervenerit; eadem
plane ratione de Servatore nostro Christo minor
majori oppositus non tempus significat. Ridiculus
enim sit qui id quod temporis quantitatem habet,
virtutis celsitudine majus existimet. Quomodo enim
talia inter se comparari possint? At vero potius
necessaria ratione minorem sanctitatem significat,
ut hoc pacto Christus vitæ sanctimonia Joanne iu-
ferior judicetur. Quod cum per se suam blasphemiam
ostendat, merito execramur.

Objectio adversarium.

Simplicem, aiunt, minimeque curiosam eorum
quæ a Christo dicta sunt interpretationem sequen-
tes, urbane illum dixisse credimus quod, minor ni-
mirum quantitate temporis ab ortu secundum car-
nem, major futurus sit in regno cœlorum, etiam eo
qui humanæ virtutis perfectionem est consecutus.
Minor itaque personam Domini nobis significat; il-
lud vero non surrexisse majorem inter natos mu-
lierum, significat sanctum Baptistam perfectionem
pietatis quæ in hominem cadere possit, consecutum
fuisse: cæterum hunc quantumvis magnum Chri-
stus superabit. Quid hac in re est absurdi?

Solutio objectionis.

An nihil in his absurdi sit, non simpliciter dicere,
sed inquirere oportet; magna enim diligentia divina
Scripta pervestiganda sunt, neque omnino simplex
ac rudis sententia colligenda est. Maximum enim
damnum id nobis inferre 96 cernitur. Nam ut nos
etiam ita dictum intelligamus, ut vos dicitis et sta-
tuitis, demus significari Servatorem per vocem il-
lam, Minor. Quanam igitur ratione superabit Bapti-

⁹⁷ Luc. vii, 28.

stam in regno celorum, aut quomodo erit major eo? Quantitate enim temporis ex quo natus est, nemo, ut arbitror, compos mentis dixerit. Quo pacto enim quispiam prætereat id quod semper ipsum præcedit, atque una cum ipsa temporis evolutione raptatur atque percurrit? Quemadmodum enim in rotarum volutione, anteriorum semper sit posterior, sequentibus semper in posteriore situ a tergo relictis; ita etiam in progressu temporis qui prior est, posterioribus major est. Non igitur hoc modo superari Baptistam a Christo, sed sanctitatis duntaxat ratione, opus est proferri. Quomodo enim quispiam aliter in ipsis majus intelligere possit? At si cum regnum celorum advenerit major illo cernetur, nunc certe aut æqualis, aut minor eo est. Cum vero impil isti Christum Joanne inferiorem existiment, æqualitatem illi tribuent. Sed videant prorsus quam imbecilli argumento nitantur. Quænam enim æqualitas sanctitatis ex his constitui potest? Aut quo pacto non incomparabiliter superare censebitur Christus, cum videamus ipsum Joannem ita ad Christum loquentem: « Mihi opus est abs te baptizari »²⁸. » Id vero extra omnem controversiam est, id quod minus est a præstantiore beneficii et sanctificari.

ALIUD.

Beatus Baptista Judæus ita alloquitur: « Ego vos baptizo in aqua: sed post me venit vir, cujus non sum dignus ut pronus solvam corrigiam calceamenti ejus. Ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igne. Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreis suis, paleam vero exuret igne inextinguibili. » Quænam igitur inter hos æqualitatis ratio constare potest²⁹, Joannis, inquam, et Christi? Nondum enim major, si aliquando futurus erat, juxta istorum opinionem, cur seipsam aqua baptizare, Christum autem Spiritus datorem futurum affirmat? Atque hic quidem, ut famulus, ne corrigiam quidem calceamenti attingere audeat, hunc vero areæ Dominum esse dicit. Hec enim significat illud, « Purgabit aream suam »³⁰. » Distributorem enim ac veluti designatorem fore³¹ ait eorum quæ singulis conveniunt: ita ut justos ac bonos instar boni tritici in cælestes mansiones inducturus sit, impios vero instar palarum igni pabulum projecturus. At si erat æqualis ei qui paulo post erat futurus major, cur non etiam ipse baptizavit in Spiritu, areamque suam expurgavit, et Domini dignitatem sibi arrogans, judicavit mundum in justitia? Cum vero beatus Baptista Joannes nihil horum præstitisse invenitur, Christus autem in potestate divina præstitit: non erat igitur æqualis illi qui tanto intervallo eum superabat.

²⁸ Matth. iii, 14. ²⁹ Ibid. 11, 12. ³⁰ Luc. iii, 17

κατά τινα τρόπον τὸν ἄγιον Βαπτιστὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἢ πῶς ἔσται μείζων αὐτοῦ; Κατὰ μὲν οὖν τὸν ἐν ποσότητι τοῦ γεγενῆσθαι χρόνον, οὐκ ἂν τις, οἶμαι, σωφρονῶν ἐνηόησει. Πῶς γὰρ ἂν τις καὶ φθάσαι τὸ ἀεὶ προβαδίζον αὐτοῦ, καὶ ταῖς τοῦ χρόνου περιόδους ἀεὶ συντρέχον καὶ συναλωχόμενον; Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ ἐν ταῖς τῶν κύκλων περιστροφαῖς ἀεὶ πρὸς τὸ πρόσω χωρεῖ τὴν τοῦ διώκοντος καὶ κατόπιν κειμένου παρεκνεύοντα θέσιν, οὕτως οἱ τὸ ἐν χρόνῳ τριβόντες μέτρον, ἀεὶ μείζον ἐν αὐτῷ κατὰ τῶν ὑστερον κεκτήμεθα. Οὐκοῦν οὐ κατὰ τοῦτο πλεονεκτῆσει Χριστὸς τὸν ἄγιον Βαπτιστὴν, λείπει δὴ λοιπὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰπεῖν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς ἀγιότητος τρόπον. Πῶς γὰρ ἂν τις ἐτέρως ἐν αὐτοῖς ἐπινοήσῃ τὸ μείζον; Ἄλλ' εἰ τότε κατὰ τὸν τῆς βασιλείας δηλονότι καιρὸν μείζων ὀφθῆσεται, νῦν ἄρα τὸ ἴσον ἢ τὸ ἑλάττω ἔχει. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἰκός, τὸ ἐν ἐλάττωσι τῶν Ἰωάννου κείσθαι Χριστὸν λογιούντα δυσσεβεῖς, ἀποδώσουσιν ἄρα τὸ ἴσον. Ἄλλ' ὀράτωσαν καὶ τοῦτον αὐτοὺς ἀσθενούντα τὸν λογισμὸν. Ποία γὰρ ἰσότης αὐτοῖς ἐν ἀγιασμῷ σωθῆσεται; Πῶς δὲ οὐ νικήσει Χριστὸς ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ὅταν ἴδῃς τὸν μακάριον Ἰωάννην λέγοντα πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι; » Ἐπεὶ δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἑλάττω ὑπὸ τοῦ κρείττενος εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται.

ΑΛΛΟ.

Προσεφώνει τοῖς Ἰουδαίοις ὁ μακάριος Βαπτιστῆς· « Ἐγὼ ὑμᾶς ἐβάπτισα ἐν ὕδατι. Ὅπισω μου ἔρχεται ἄνθρωπος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. Ἐκεῖνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίει τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πῦρ; ἀσβέστω. » Ποίος οὖν ἄρα πρὸς ταῦτα γενήσεται λόγος τοῖς ἐν ἰσότητι τῶν Ἰωάννου μέτρων τιθεῖσι τὸν Κύριον; Οὕτω γὰρ μείζων, εἴπερ ἔσται ποτὲ, κατὰ τὴν ἐκείνων διάληψιν, ὅπου χάριν ἑαυτὸν μὲν ὕδατι βαπτίζειν, τὸν δὲ τοῦ Πνεύματος ἔσεσθαι χορηγὸν δισχυρίζεται; Καὶ αὐτὸς μὲν, ὡς οἰκέτης, οὐδ' ὅσον ἀποθίγειν τοῦ ἱμάντος ἀποτολμᾷ· τὸν δὲ τῆς ἄλλω Δεσποτῆν εἶναι φησι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Διακαθαρίει τὴν ἄλωνα αὐτοῦ. » Καὶ διανομῆ τε καὶ οἰονεῖ σημάτωρα τῶν ἐκάστῳ κρεπόντων ὀφθῆσθαι λέγει· ὡς τὸν μὲν δίκαιόν τε καὶ ἀγαθὸν σίτου δίκην ταῖς οὐρανόσι εἰσχομίζειν αὐλαῖς, πρὸς δὲ ποιῆσθαι τροφήν ἄχυρον τρόπον ἀποτιναχθέντα τὸν ἄδικον. Ἄλλ' εἴπερ ἦν ἐν ἴσῳ μέτρῳ τῷ μικρῷ ὑστερον ἐσομένῳ μείζονι, τί μὴ καὶ αὐτὸς βαπτίζει μὲν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· διακαθαίρει δὲ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ τὸ Δεσποτικὸν ἀξίωμα περιλαίμενος κρίνει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ; Ἐπειδὴ δὲ τούτων οὐδὲν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς Ἰωάννης ἐπιτελῶν εὐρίσκειται, πράττει δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπέει, οὐκ ἴσος ἄρα ἐκεῖνος τῷ τοσοῦτον ἐξαλλομένῳ καὶ ἀναβαίνοντι.

ΑΛΛΟ.

A

Τὴν διὰ πίστεως ἄφεσιν ὑπισχνούμενος ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, διὰ τοῦ προφήτου φησὶν Ἰσαίου· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. » Ἐπειδὴ δὲ ἦδη παρῆν, καὶ διὰ τῆς ἀγίας ἐγεννήθη Παρθένου, ἐπὶ γῆς τε ὤφθη, καθὰ γέγραπται, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφεται, κατασημαίνει τοῖς ὀρώσιν αὐτὸν ὁ κήρυξ καὶ πρόδρομος, καὶ δὴ καὶ φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Ἐπερ οὖν ἔσται, κατὰ τινὰς, μείζων Ἰωάννου Χριστὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦτο ἐν ἐλπίσιν ἔχει τὸ γέρας, ἦν ἄρα πάντως οὐκ ἐν ἐλαττώσει, ἐν ἰσότητι δὲ, κατὰ τὸ εἰκόσ. Ἔτα πῶς τὰ ἐν ἰσῷ μέτρῳ τοσοῦτον δι' ἄλλῶν ἀπολιμπάνεται, ὡς τὸν μὲν δύνασθαι τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἀφαιρεῖν, καὶ τοῦτο ἐπεργεῖν ἐξουσιαστικῶς· τὸν δὲ τοῦ καθαίροντος καὶ ἀγιάζοντος ἐπιθεῖν καθεστάναι; « Χρεῖαν γὰρ ἔγω, φησὶν, ἔγω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐν τοῖς τινος δεομένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς χορηγοῦσι τὸ μείζον ὁρᾶται, καὶ ὁ μὲν, ὡς Θεὸς, ἀφίησιν ἁμαρτίας, ὁ δὲ δύναται τοῦτο ποιεῖν οὐδαμῶς, οὐκ ἴσος ἄρα τῷ τοσοῦτον ἐξηλλαγμένῳ.

ΑΛΛΟ, ὡς ἐν ἐπιτομῇ καὶ ἀπλότῃ.

Εἰ μείζων ἔσται τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ, κατὰ τινὰς, ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἢ ἴσος, ἢ ἐν ἐλαττώσει ἔσται κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνον. Ἐν μὲν οὖν ἐλαττώσει, οὐδαμῶς. Ἐν ἰσότητι δέ· τοῦτο γὰρ πῶς ἔσται τὸ προεωδέστερον. Ἄλλ' ἐπερ ὄντως ὁ τῆς ἰσότητος ἐπ' ἀμφοῖν σῴζεται λόγος, καλεῖσθω καὶ Ἰωάννης σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς, χρηματιζέτω δὲ « εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ, καὶ ἀπαύγασμα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Φερέτω καὶ αὐτὸς τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· » ἀκουέτω καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς· « Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· » καὶ· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐσθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Εἰσαγέσθω καὶ αὐτὸς ὡς πρωτότοκος εἰς τὴν οἰκουμένην, προσκυνεῖσθω παρὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, λεγέτω δὲ ἀνεγκλήτως περὶ ἑαυτοῦ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » καὶ πάλιν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· » καὶ· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. » Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἔσται πάντα Χριστὸς, οὐκέτι δὲ καὶ ὁ πρὸς ἰσότητα τὴν πρὸς αὐτὸν καλούμενος ἁμαθῶς, πῶς οὐ λίαν ἀπαίδευτον παντὶ τῷ φανέται λοιπὸν, τὸ μείζονά ποτε γενήσεσθαι νομίζειν αὐτοῦ, τὸν αἰεὶ τοῦτο ὑπάρχοντα φυσικῶς, ὡς Θεόν;

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐν τῷ ποτὲ τὴν Ἰωάννου πλεονεκτήσειν ἀρετὴν ἀξιάγατος ὀφθήσεται Χριστὸς, οὐδὲν ἐν αὐτῷ τὸ μέγα· ἐπεὶ καὶ ἄγγελοι κρείττους αὐτοῦ κατὰ τὸν λόγον τῆς οἰκείας φύσεως, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας τὴν ὑπεροχὴν. Ἔτα ποῖ ποτε βαδίζειται Παῦλος

ALIUD.

Deus per prophetam Isaiam remissionem per fidem promittens : « Ego, inquit, sum qui deloco iniquitates tuas, et non recordabor ²¹. » Cum vero ex sancta Virgine natus est et in terra apparuit, sicut scriptum est ²², cuiusque hominibus versatus est, Joannes Baptista ejus præco atque præcursor ostendit dicens; « Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi ²³. » Si igitur, ut nonnulli volunt, Christus futurus est major Joanne in regno cælorum, atque hoc præmium se consecuturum sperat, erat igitur, ut verisimile est, non minor, sed æqualis. At vero quæ æqualia sunt, quo pacto tantopere inter se discrepant, ut hic quidem peccata mundi tollere possit, atque hoc ex sua potestate præstet; alter vero purgante et sanctificante indigeat? « Opus enim est, inquit, ut abs te baptizer ²⁴. » Cum vero non is qui alioqui indiget, sed is qui id quo alius eget suppeditare potest, major sit, et Deus quidem remittat peccata, hic vero nullo pacto id præstare queat : non est igitur æqualis illi a quo tantopere superatur.

ALIUD, succincte et ruditer.

Si Servator, ut nonnulli opinantur, major est Joanne Baptista in regno cælorum, certe eo tempore quo inter homines versatus est, aut æqualis, aut minor eo fuit. Minor autem nulla ratione. Æqualis igitur. Hoc enim est convenientius. At si æquales omnino inter se fuerunt, vocetur etiam Joannes sapientia et potentia Patris ²⁵; vocetur etiam « imago et character, ac splendor existentiae ipsius : Portet etiam omnia verbo potentiae suæ ²⁶, » audiat et ipse a Patre : « Filius meus es tu, ego hodie genui te ²⁷; » **98** et « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ²⁸. » Introducatur etiam ipse in orbem terrarum tanquam primogenitus; adoretur a sanctis angelis, recteque de seipso dicat : « Ego et Pater unum sumus. Qui vidit me, vidit et Patrem ²⁹; » et rursus : « Ego sum resurrectio et vita; ³⁰ » et « Ego sum panis vivens qui e cælo descendi, et vitam dans mundo ³¹. » Si vero hæc omnia est Christus, non autem ille qui imperite æqualis esse dicitur : quo pacto non absurdum dictu censeretur, Christum aliquando Joanne majorem futurum, qui suapte natura semper major fuit, nimirum Deus?

ALIUD.

Si in futuro sæculo tantum Christus Joannis virtutem superaturus est, certe nihil in ipso magnum est : cum et angeli meliores præstantioresque eo sint propriae suæ naturæ ratione, et pietatis erga Deum excellentia. Deinde quid desipientissimi illius

²¹ Isa. XLIII, 25. ²² Baruch III, 38. ²³ Joan. I, 29. ²⁴ Matth. III, 14. ²⁵ I Cor., 1, 24. ²⁶ Hebr. I, 3. ²⁷ Psal. II, 7. ²⁸ Psal. CIX, 1. ²⁹ Joan. XIV, 9. ³⁰ Joan. XI, 25. ³¹ Joan. VI, 35.

Pauli testimonio statuent, qui Christum tanto superiorem angelis esse testatur, quanto divina natura creata antecellit? « Cui enim, inquit Paulus, angelorum unquam dixit: Sede a dextris meis? Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi⁴²? » Quid pacto igitur is qui tanto est angelis præstantior Filius, ut et Patris ædili et tabernaculo adjungatur, quasi magnum aliquid et præclarum de se prædicet, majorem Joanne Baptista in regno cœlorum fore, cum semper major sit? Quomodo enim non sit major, qui Deo ac Patri æqualis est?

ALIUD.

Si Joannes Baptista erat lucerna, Christus vero lumen, quo pacto erit æquale cum lucerna lumen ipsum⁴³, aut id quod illuminandi vim habet, cum eo quod illuminatione indiget? Quod vero tanto intervallo superat, quonam pacto minus existens, majus fiat?

ALIUD.

Si is qui habet sponsam, sponsus est, hoc est Christus, amicus autem sponsi qui stat et audit ipsum, hoc est beatus Joannes Baptista, diversus itaque ab ipso est non solum numero distinctus, verum etiam æqualitate dignitatis et honoris destitutus. Siquidem hic revera festam diem inchoat, ille vero alterius festivitatis est particeps, ac proinde illustrior.

ALIUD.

Joannes Baptista ita alicubi de Servatore nostro dicit: « Qui de sursum venit, super omnes est⁴⁴. »
99 Deinde suam etiam conditionem explicans: « Qui de terra est, inquit, terrena loquitur⁴⁵. » Si ergo Servator ei æqualis est, quippe qui nondum majus accepit, nihil, ut verisimile est, obstiterit quominus id quod proprium alterutri est, in alterum transeat, ita ut Baptista desursum omniumque supremus censeatur, Christus vero terrenus. Sed hoc absurdum est. Ille enim, ut naturaliter deus, super omnes est: ille vero ex inferiore et Deo subjecta creatura terrenus est. Non ergo æqualis, quæ potius incomparabili excellentia a Christo superatur. Quo pacto igitur ceuseri potest aliquando futurus major, qui semper tantopere excelluit?

ALIUD.

Servator post resurrectionem a mortuis instaurans in nobis priscam Spiritus gratiam, inspiravit apostolis, dicens: « Accipite Spiritum sanctum⁴⁶. » Et rursus ipse de Spiritu ita ait: « Quia de meo accipiet⁴⁷. » Sed et Spiritus Christi Spiritus sanctus a sacra Scriptura appellatur, ut in Actibus apostolorum legitur: « Cum vero transissent Asiam et Galatiæ regionem, tentarunt proficisci in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu⁴⁸. »

⁴² Hebr. i, 13, 14. ⁴³ Joan. v, 5-5. ⁴⁴ Joan. iii, 51. ⁴⁵ ibid. ⁴⁶ Joan. xx, 22. ⁴⁷ Joan. xvi, 14. ⁴⁸ Act. xvi, 7.

ἡμῖν ὁ σοφώτατος τοσοῦτον ἀγγέλων ὑπερτίθεις τὸν Χριστὸν, ὅσον ἡ θεία φύσις τὴν γενετὴν ὑπερτρέχει. « Τίτι γὰρ, εἶπε, ποτὲ τῶν ἀγγέλων, φησί· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα; » Πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον τοὺς Ἰωάννου μείζονας ἀγγέλους ἀναβαίνων Υἱὸς, ὡς καὶ τοῖς τοῦ Πατρὸς ἐνδρῦσθαι θάκοις, ὡς μέγα τι καὶ ἀξιώπιστον ἐφ' ἑαυτῷ φησὶν, ὡς ἔσται μείζων αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς βασιλείας καιρὸν, καίτοι τὸ μείζον ἔχων ἀεὶ; Πῶς γὰρ οὐχ οὕτως ὁ ἐν ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

ΑΛΛΟ.

Εἰ λύχνος ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστής, πῶς δὲ ὁ Χριστὸς, πῶς ἐν ἰσότητι κείσεται τῇ λύχνῳ τὸ φῶς, καὶ τὸ φωτίζειν πεφωκὸς τῷ φωτὸς δεομένη; Τὸ δὲ τοσοῦτον ἀεὶ πλεονεκτοῦν, πῶς ἐν ἐλαττώσει ὂν, ἐπὶ τὸ μείζον ἀναθήσεται;

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστὶ, τουτέστιν ὁ Χριστὸς, ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, τουτέστιν ὁ μακάριος Βαπτιστής, ἕτερος ἄρα παρ' αὐτὸν ἐστὶν οὐ μόνον δηλονότι διαστελλόμενος ἀριθμῷ, ἀλλὰ τὸσον οὐκ ἔχων ἐν ἀξιώματι καὶ τιμῇ. Εἴπερ ὁ μὲν ἐστὶ πανηγυράρχης ἀληθῶς, ὁ δὲ τῆς ἑτέρου πανηγύρεως μέτοχος, καὶ διὰ τοῦτο λαμπρότερος.

ΑΛΛΟ.

Αὐτὸς ποῦ φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστής περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· « Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Εἶτα τὸ οικεῖον ἐκαλύπτων μέτρον· « Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, φησὶν, τὰ τῆς γῆς λαλεῖ. » Εἴπερ οὖν ἐν ἰσότητι κείσεται τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτῆρ, ὡς οὕτω τὸ μείζον ἀπολαθῶν, οὐδὲν, ὡς εἰκὸς, διακωλύσει καὶ τὸ ἐκατέρω κυρίως προσὸν μεταβαίνειν ἐπὶ τὸν ἕτερον· ὡς νοεῖσθαι μὲν, ἄνωθέν τε καὶ ἐπάνω πάντων τὸν ἅγιον Βαπτιστήν, ἀπὸ δὲ τῆς γῆς τὸν Κύριον. Ἄλλὰ τοῦτο ἄστοπον. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεὸς, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ δὲ τῆς κάτω καὶ ὑποκειμένης τῷ Θεῷ κτίσεως ἐκπεφυκὼς ἐκ τῆς γῆς ἐστίν. Οὐκ ἴσως ἄρα, μᾶλλον δὲ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς παραχωρήσει τὸ νικᾶν τῷ Χριστῷ. Πῶς οὖν ἔσσεσθαι ποτε προσδοκηθήσεται μείζων ὁ ἀεὶ τοσοῦτον ὑπερκειμένος

ΑΛΛΟ.

Μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἀνακαινίζων ἐν ἡμῖν ὁ Σωτῆρ τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Καὶ ἄλιν αὐτὸς ποῦ φησὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. » Ἄλλὰ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖται παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων κείμενον· « Διελθόντες δὲ Ἀσίαν καὶ τὴν Γαλιθαίαν χώραν, ἐπείραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν ἀπέλ-

θεῖν, καὶ οὐκ εἶασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ. » A Si ergo Christus ut aliquando futurus major Joanne æqualis interea ei fuit, instauret etiam Joannes in nobis gratiam Spiritus, ducatque etiam ipse nos, ut fecit Christus; dicatur et ipsius esse Spiritus Dei ac Patris : clamet etiam ipse de Spiritu : « Quia de meo accipiet. » Cæterum hoc vel sola cogitatione impium est. Non est igitur æqualis Christo, neque in futuro sæculo desinet esse major, cum semper minor fuerit, tantoque inferior, ut homo Deo.

ΑΛΛΟ.

Θεὸν ἔντα κατὰ φύσιν ἐπιδεικνύων ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς, ἀντιδιαστέλλει τῇ κτίσει, καὶ φησιν : « Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμι, ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ. » Οὐκοῦν λεγέτω B τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστῆς, ὡς οὕτω τὸ ἐν μείζονσι εἶναι παραχωρῶν τῷ Χριστῷ, εἴπερ ἐστὶ τοῦτό ποτε, κατὰ τὴν τιμὴν ὑπόνοιαν. Ἀλλὰ μὴν ἐκ τῆς γῆς εἶναι φησιν ἑαυτὸν, καὶ τὸ οἰκεῖον οὐκ ἠγνόησε μέτρον. Μείζων ἄρα Χριστὸς, οὐκ ἐσόμενος τοῦτο ποτε, ἀλλ' ἔχων ἀεὶ τὸ πλεον ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Ἐκ τῶν ἄνω εἰμι. »

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τὸ φύσει προσὸν ἀξίωμα τῷ Υἱῷ διερμηνεύων ἀκριβῶς, καὶ τὸ Ἰωάννου μέτρον ὡς οἰκέτου γνησίου παρατιθεῖς, οὕτω φησιν : « Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης· οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Ποῖ ποτε οὖν ἄρα προκάψει Χριστὸς τοῖς Ἰωάννου συγκρινόμενος μέτροις; Ἡ πῶς οὐ μείζων ἀεὶ τὸ φωτίζειν εἶδος καὶ δυνάμενον, τοῦ δεομένου φωτίζεσθαι, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ λαμπρύνοντος χρῆζοντος χορηγίας; Πῶς δὲ οὐχὶ πάντως ὁ πρὸς μὴν μαρτυρίαν παραληφθεὶς καὶ τοῦτο ἔχων ἀξίωμα, παραχωρήσει τὸ μείζον ἀεὶ τῷ δι' ὃν ἐστὶν ἐξάρητος;

ΑΛΛΟ.

Ἀναλεγόμενος ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ἐφησεν ὁ Χριστός : « Ὑμεῖς ἀπεστάλατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ. Ἐγὼ δὲ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω. » Ἀλλ' εἴπερ ἐστὶ καὶ τῆς D Ἰωάννου μαρτυρίας κρείττων ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἄρα ἴσος, ἀλλὰ μείζων ἀεὶ καὶ ἀξιολογώτερος. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων ποῖ ποτε ἄρα προδήσεται, ἢ πρὸς ποῖον εἶται μείζον ἀναθήσεται ;

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Ζαχαρίας ὁ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ, κατὰ σάρκα πατὴρ, ὅτε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προσῆγεν εὐχαριστίαν ταῖς ἐκ προφητείας ἀναμειγμένην φωναῖς, ἀπεφθέγγετο : « Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι αὐτῷ λαὸν κατεσκευασμένον. »

ALIUD.

Filius Deum se naturaliter esse ostendens, opponit se creaturæ dicens : « Ego ex supernis sum, vos ex infernis estis ». » Dicit igitur etiam hoc Joannes Baptista, ut qui nondum majoritatem, ut ita dicam, sive excellentiam suam Christo cesserit, cessurus eam in futuro sæculo, ut nonnulli opinantur. Atqui ipse se terrenum esse ait, neque suam conditionem ignorat. Major itaque est Christus, non id aliquando futurus, sed semper superior, ut Deus ex Deo : hoc enim significat illud, i Ego ex supernis sum. »

ALIUD.

Beatus evangelista Joannes dignitatem quæ Filio naturaliter inest, aperte explicans, 100 et Joannis conditionem ut servi fidelis describens, ita ait : « Erat homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes : hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per ipsum. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ». » Quo pacto igitur promovebitur Christus Joanni comparatus ? Aut quomodo non semper major præstantiorque erit qui illuminare novit et potest eo qui illuminatione indiget ? Quomodo vero non omnino is qui solum ad testimonium perhibendum sumptus est, eaque sola dignitate ac munere fungitur, cedat suam excellentiam sive majoritatem illi propter quem electus est ?

ALIUD.

Christus cum Judæis disserens, ita alicubi inquit : « Vos misistis ad Joannem, et ille testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio ». » Atqui si testimonio Joannis superior est Servator, non igitur æqualis, sed major semper et dignior. Qui vero ita se habet, quo pacto promovebitur, aut ad quale majus evectetur ?

ALIUD.

Beatus Zacharias, sancti Baptistæ secundum carnem pater, cum gratiarum actionem pro eo offerret, ejusmodi vocem prophetico spiritu plenam edidit : « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis : præbis enim ante faciem Domini ad parandum ei populum instructum ». » Ipse etiam a Judæis in-

¹⁰⁰ Joan. VIII, 23. ¹⁰¹ Joan. I, 6-9. ¹⁰² Joan. V, 33, 34. ¹⁰³ Luc. I, 76.

terrogatus quoniam esset : « Ego, inquit, sum vox clamantis in deserto : Præparate viam Domini ⁸². » Dicite igitur nobis qui imperite Christum aliquando promovendum opinamini, et Joannis virtutem vixdum in futuro sæculo superaturum, quando propheta Altissimi non merito minor censeri debuerit? Quando vero præco et præcursor, quique servi officio fungitur, æqualis habeatur ei qui naturaliter Dominus est? Quam quidem rem omnibus satis cognitam esse arbitror. Quomodo igitur qui æmper major fuit, temporum evolutione talis fiet, si Christus tanquam futurus major Joanne Baptista ita ait : « Minor in regno cælorum major ipso erit ⁸³? »

Pia totius capituli explicatio, sensum sive scopum B illius dicti accurate declarans.

Cum jam satis pro meo intellectu, propositæ questionis rationem investigaverim, **101** singulasque ejus partes accurate pertractari, et adversariorum opiniones ut falsas refutari, superest ut verum hujus dicti sensum explicem. Neque enim arbitror sufficere, ut eos qui male sentiunt (statuentes nimirum Christum quodam tempore majorem Joanne futurum), reprehendamus, verum etiam necessarium esse ut, allata in medium vera sententia, intelligatur non temere nos ad eos reprehendendos accessisse. Age igitur totam rem denuo recitemus, et eorum quæ a Christo dicta sunt causam breviter recensentes, doceamus auditores, quisnam sit hujus dicti scopus. Quocirca (nam inde initium faciemus, cum in carcere Joannes miracula Christi audivisset, missis duobus discipulis suis dixit ei : « Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? » Ad hoc Christus respondit : « Euntes dicite Joanni quæ audistis et vidistis ⁸⁴, » et præclara miracula abs se edita enumerat. Cum vero discipuli ad Joannem rediissent, Christus ita ad circumfusam Judæorum turbam locutus est : « Quid existis in desertum videre, arundinem vento agitatam? an hominem mollibus vestimentis indutum? an prophetam? certe dico vobis et plus quam prophetam. Hic enim est de quo scriptum est : Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te ⁸⁵. » Deinde addit id quod interrogatur : « Amen, amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum, major Joanne Baptista, sed minor in regno cælorum major ipso est ⁸⁶. » Neque hic finem verborum fecit. Addit enim statim : « A diebus autem Joannis usque nunc regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud ⁸⁷. » Atque hæc quidem est totius capituli summa. Nunc vero oportet ut singula percurrentes dicamus, quoniam ob causam Joannes Baptista in carcerem conjectus fuerit; quamobrem etiam per discipulos suos Christum interrogavit, utrum ipse omnino esset qui venturus erat; deinde

Και αὐτὸς δὲ τοῦ παρὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ τίς ἂν εἴη διαρωτῶμενος : « Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, φησὶν· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » Λέγετε τοῖνυν ἡμῖν οἱ προδοβληθεὶς ποτε τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸ μείζον ἀμαθῶς ὑποκειμένους, καὶ τὸ Ἰωάννου μέτρον ὑπεραλεῖσθαι μάλιστα ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τότε τοῦ Ἰψίστου προφήτης οὐκ ἂν ἐλάττων νοσῶτο δικαίως; Πότε δὲ ὁ κήρυξ καὶ πρόδρομος καὶ τὴν οἰκίαν πρέπουσαν διακονίαν ἀποπληρῶν, εἰς τὸ ἴσον ἀναβαλεῖ μέτρον τῷ κατὰ φύσιν Κυρίῳ; Ἄλλ', οἶμαι, πᾶσιν ἐστὶν ὁ λόγος εὐσύντοκτος. Πῶς οὖν ὁ μείζων ἀεὶ, τοῦτο ἔσται κατὰ καιροῦς, εἴπερ ὡς ἐσόμενος μείζων Ἰωάννου Χριστὸς, « Ὁ μικρότερος, φησὶν, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν; »

Ἐξηγήσις εὐσεβῆς ὁλοῦ τοῦ κεφαλαίου, τὸν ἐν τῷ θεωρηματι σκοπὸν ἀπογυμνοῦσα γοργῶς.

Ἐξαρκούντως ἤδη κατὰ γε τὸν ἡμέτερον νοῦν τὸν ἐν τοῖς προλαβοῦσι βασανίσαντες λόγον, καὶ τῶν θεωρημάτων ἕκαστον μετὰ τῆς θεούσης ἀκριβείας διευκρινεσάμενοι τὸν τε τῶν δι' ἐναντίας ὡς οὐκ ἔχοι καλῶς διελέξαντες σκοπὸν, ἐπ' αὐτὰ δὴ λοιπὸν ἵνα προσήκειν ἐνενοήσαμεν τὰ ἐξ ἀληθείας θεωρήματα καὶ τὴν ἐν τῷ παροισθέντι ῥητῷ διαπτύσειν διάνοιαν. Οὐ γὰρ οἶμαι δεῖν, ὡς οὐκ ἄριστα νοοῦσι, μόνον ἐπιτιμᾶν τοῖς ἐπι μείζων ἔσται Χριστὸς Ἰωάννου κατὰ τινα χρόνον διειληφόσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ παραθέσει τῶν ἀληθεστέρων ἐνοπιῶν ἀποκρούεσθαι τῷ μὴ δοκεῖν οὐ δέοντως ἐπισκῆπτειν αὐτοῖς. Φέρε δὴ οὖν ἐπ' αὐτὸ λοιπὸν ὡμεν τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν αἰτίαν ἀνακεφαλαιοῦμενοι, τοὺς ἀκρωμένους διδάσκωμεν, τίς ἂν εἴη λοιπὸν ὁ τοῦ λόγου σκοπός. Οὐκοῦν, ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη τὴν ἀρχὴν ποιησόμεθα, ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ δεσμιωτηρίῳ ἀκούσας τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμφας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ : « Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » Πρὸς ταῦτα Χριστὸς ἀπεκρίνατο : « Πορευθέντες εἰπατε Ἰωάννῃ ἃ ἠκούσατε καὶ βλέπετε, » καὶ τὴν τῶν σημείων καταλέγει μεγαλοουργίαν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν μακάριον Βαπτιστὴν πάλιν ἀνεκομιζόντο οἱ μαθηταί, λέγει πρὸς τὴν περιστεύσαν πληθὺν τῶν Ἰουδαίων ὁ Σωτῆρ : « Τί ἐξήλθατε εἰς τὴν ἐρημὸν ἰδεῖν, κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; ἀλλ' ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἀνθρώπων ἡμφιεσμένον; ἀλλὰ προφήτην; καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσώτερον προφήτου· Οὗτος γὰρ ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται· Ἴδου ἀποσταλῶν τὸν ἀγγελὸν μου πρὸς προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέν σου. » Εἶτα πρὸς τοῦτοις φησὶ ζητούμενον : « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγύερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν. » Καὶ οὐ μέχρι τούτων ὁ λόγος. Ἐπιφέρει γὰρ εὐθύς : « Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν. » Ὅλον ἐν τούτοις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ κεφάλαιον τὴν

⁸² Luc. III, 4; Isa. XL, 3. ⁸³ Luc. VII, 28. ⁸⁴ Matth. XI, 3, 4. ⁸⁵ Ibid. 7-10. ⁸⁶ Ibid. 11. ⁸⁷ Ibid. 12.

αυμπλήρωσιν ἔχει. Κρήνια δὲ οἶμαι τῶν νοημάτων ἅ
 ἕκαστον ἐπιδρομάδην διεξιόντας εἰπεῖν, τίς μὲν αἰτία
 δεσμώτην ἐποίησε τὸν ἄγιον Βαπτιστῆν, οὗτος δὲ χάριν
 ἀνεπυθάνετο τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν οικειῶν μαθητῶν,
 εἴπερ εἴη σαφῶς αὐτὸς ὁ ἐρχόμενος· καὶ τίς ἢ πόθεν
 ἢ πρὸς τοὺς ἄγγελους ἀπόκρισις γέγονε τοῦ Χριστοῦ.

Ἢ τί τὸ πεπεικὸς ὡς Ἐγγήγερται μὲν οὐδαίς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μελίων Ἰωάννου λέγειν, εἶναι γε
 μὴν τοῦ τοσούτου μερίζονα τὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μικρότερον; Οὐκοῦν ἐπ' αὐτὴν ἰτέον τὴν
 τῶν προτεθέντων ἐξήγησιν.

Παράδοξόν τινα καὶ ξένην ἐπιτηδεύσας πολιτείαν ὁ
 μακάριος Βαπτιστής, καὶ βίου τριβλὸν ἐλάσας ἀσυνήθη
 τοῖς ἄλλοις καὶ οὐ τοῖς τυχοῦσι βαθῆν, ἰθαυμάζετο
 μὲν, καὶ λαὸν εἰκότως, παρὰ τῶν Ἰουδαίων· τὸν δὲ
 ἔσον οὐδέπω, μᾶλλον δὲ ἦδη παρόντα, κηρύττων Χρι-
 στὸν, μονονουχί καὶ χεῖρα προτείνει λέγων· « Ἴδε ὁ
 Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. »
 Ἐπειδὴ δὲ ὁ παρ' αὐτοῦ μαρτυρούμενος Κύριος,
 λακύν ἐλόκει τὴν ἐκ νόμου διὰ Μωσῆως λατρείαν,
 τὴν εὐαγγελικὴν ἀντ' ἐκείνης πολιτείαν εἰσφέ-
 ρων, μᾶλλον δὲ τὰ ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ μεταρρυθμι-
 ζων εἰς ἀλήθειαν, οὐκ ἔξω μομφῆς ὁ μακάριος ἔκειτο
 Βαπτιστής, ἅτε δὴ συνηγορεῖν ἀναπεπισμένοις τῷ
 τὴν νομικὴν ἀνατρέποντι παιθεῦσιν, κατὰ γε τοὺς
 τῶν ἀνοήτων λόγους. Εἰ γὰρ ἦν οὕτως παρὰ Θεοῦ,
 ἔφασκον, ὁ ἀνθρώπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον. Τί
 οὖν ἄρα μηχανάται πρὸς τοῦτο; Τὰς τῶν Ἰουδαίων
 οὐ πάντως ἀποκρούμενος, ἀλλ' ἐν' οὕτως εἶπω, δια-
 χλευάζων ἐννοίας, συναγορεύειν προσποιεῖται τῷ
 νόμῳ, καὶ Μωσαϊκῶν ὑπεραγωνίζεσθαι προσταγμά-
 των. Πολλῶν γὰρ τῷ τηλικαύτῳ κατὰ ποικίλους παρα-
 νομοῦντων τρόπους, πρόσπει μόνον τὸν Ἡρώδην
 διελέγχων, καὶ βίβρακινδύνως περὶ τῆς Ἡρωδιάδος
 βῶν· « Οὐκ ἔξεστι σοι ἔχειν αὐτὴν » οὐδένα γὰρ
 ὄλωσ τοῦ παθεῖν ἐποιεῖτο λόγον, ἄχρις ἂν αὐτῷ κατὰ
 τὸν προτεθέντα σκοπὸν διεξίει τὰ πράγματα. Δεσμώ-
 τῆς τοῖνον ὁ δίκαιος ἐκ τυραννικῶν ἐγίνετο προστα-
 γμάτων, καὶ τὸ πάθος ἔδουσάκει τὸν φιλεγκλήμονα
 τῶν Ἰουδαίων λαόν. Ἄς γὰρ ὑπὲρ νόμου πάσχοντα
 λοιπὸν, ἀγαπᾶν ἠναγκάζετο, ἐτοιμότερός τε ἦδη τοῖς
 παρ' αὐτοῦ κηρυττομένοις πρὸς τὸ πιστεῦν ἐγίνετο.
 Οὐκοῦν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐννοίας, καὶ τὴν τῶν
 σκληροτέρων ἀπειθειαν ἀγοράζειν ὡσπερ ὁ Βαπτι-
 στῆς διὰ τοῦ πάσχειν ἠπειλείτο. Ἐπειδὴ δὲ Πνεύ-
 ματος ἁγίου μέτοχος ὢν, καὶ προφητικῆς ἀναπε-
 πλησμένος χάριτος ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, τὸ
 τυραννικὸν ἐθεώρει ξίφος ἀπογυμνούμενον ἦδη, καὶ
 τὸν τοῦ σώματος ἀπαστρέπτον θάνατον, ἐζήτει τοὺς
 οικειοῦς μαθητὰς βεβαιῶσαι πρὸς τὴν πίστιν τὴν
 ἐπὶ τῷ Σωτηρῇ Χριστῷ· εἰδέναι τε καὶ μάλα σαφῶς
 ἐπεθύμει κατ' οὐδὲν ἐνδοιάζοντας, ὅτιπερ αὐτὸς ἔστιν
 ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἤξειν προσδοκώμενος. Προσ-
 ποιεῖται τοῖνον οικονομικῶς ἀγνοεῖν, ἵνα πιστεύσαντι
 σύνδρομοι πάλιν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸ πιστεῦν εὐ-
 ρισκῶντο. Ἦν γὰρ δὴ καὶ φρονήματος οὐ μικρὰν ἐν
 ἑαυτῷ τὴν ἀλαζονείαν ὠδίνοντας, μὴ ταῖς τοῦ διδα-
 σκάλου μᾶλλον, ἀλλὰ ταῖς οικειαῖς παιδαγωγείσθαι
 βουλαῖς. Οὐκοῦν οικονομικῶς, καὶ ἐν' οὕτως εἶπω-

102 Beatus Baptista, inauditum quoddam et in-
 usitatum vitæ genus duceas, quodque alii imitari
 non possent, magnam merito sui admirationem
 apud Judæos excitavit, et Christum qui tantum non
 venisset, imo jam advenisset, prædicans, digitoque
 illum commonstrans, ait : « Ecce Agnus Dei, qui
 tollit peccatum mundi ». Cum vero Dominus, de
 quo testimonium perhibuerat, deserto cultu le-
 gali per Moysen præscripto, loco illius evangelicam
 vitam indueret, et quæ in typo atque umbra in-
 voluta erant, ad veritatem transferret, Baptista
 reprehensionem incurrit, quippe qui patrocinaretur
 illi, qui legalem doctrinam, juxta ipsorum sermo-
 nem, everteret. Si enim homo hic, dicebant, a
 Deo esset, haudquaquam dissolveret Sabbatum.
 Quid igitur adversus hæc excogitat et molitur
 Baptista? Judæorum opinionem non plane rejiciens,
 sed, ut ita dicam, irridens, patrocinium legis et
 Mosaicorum præceptorum propugnationem simulat.
 Cum enim tunc temporis variis modis in legem
 peccaretur, solum Herodem reprehensurus accedit,
 et audacter de Herodiade clamans : « Non licet,
 inquit, tibi eam habere » ; contempto plane mortis
 periculo, dum ei ad præstitutum scopum res ageren-
 tur. Tyranni itaque jussu in vincula conjectus, Ju-
 dæos ad accusandum pronos sibi conciliavit. Nam quia
 pro lege patiebatur, amare eum cogebantur, promi-
 pioresque ad adhibendum prædicationem ejus fidem
 reddebantur. Judæorum itaque benevolentiam, et
 durioram incredulitatem morte sua quodammodo
 mercari Baptista voluit. Cum vero Spiritus sancti
 particeps et prophetica gratia ex utero matris suæ
 plenus esset, tyrannicumque ense jam strictum
 et cervici suæ imminenti prævidisset, discipulos
 suos in fide erga Christum Servatorem confirmare
 ac stabilire voluit, utque id citra omnem dubita-
 tionem persuasum haberent, cupiebat, quod ipse
 esset qui pro salute omnium venturus esse exspec-
 talmatur. Certo itaque consilio simulat se nescire,
 ut credenti ipsi discipulorum fides aggregaren-
 tur. Regnabat enim non exigua in animis eor-
 um arrogantia, neque se tam magistrî quam
 suis ipsorum consiliis gubernari volebant. **103**
 Certo igitur consilio, atque, ut ita dicam, vel-
 uti in arena ignorantium personam induens, mittit
 ex suis discipulis duos reliquis intelligentiores, eis-
 que jubet ut sciscitentur, et ex viva Servatoris
 voce cognoscant, an ipse sit is qui expectatur. Cum

¹⁰² Joan. i, 29. ¹⁰³ Joan. ix, 16. ¹⁰⁴ Matth. xiv, 4.

vero ii ad Christum venissent, hoc intelligens, A quippe qui verus Deus erat, præclariora circa agros opera miraculaque edebat, quam antea; ea vero certo consilio per illud tempus præstabat, quæ ipsum, cum ad nos venisset, prophetæ præstiturum prædixerant. Interrogatus itaque non statim profiteretur se illum esse, sed prophetis prædictionibus factorum et miraculorum magnitudinem adaptans: « Ite, inquit, et renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis; » audistis enim per prophetas, vidistis autem per me impleta. Cum itaque hi abiissent, ut evangelista ipse testatur, cœpit Christus loqui turbis de Joanne: « Quid existis videre? » et quæ deinceps sequuntur. Necessarium vero plane fuit, ut Christus de Joanne sermonem faceret. Cum enim circumfusa auditorum turba cognovisset, discipulos Joannis esse, qui interrogationem illam Christo proposuissent, cumque ipsi non ut sua ipsorum dubitatione sese liberarent, venissent, sed illum a quo missi erant, quique eis ut id sciscitarentur, injunxerat; intellexit statim Christus, quippe qui corda et cogitationes hominum novit⁶⁶, dicturos esse nonnullos, aut alioqui secum cogitatos: Si in hunc usque diem Joannes Baptista Christum non novit, quo pacto nobis illum ostendit dicens: « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi? » Et quidem verendum erat ne non parum damni inde in turbam perveniret. Quamobrem, ut scrupulum illum animis eorum eximeret et scandali ansam præriperet, ita ad eos ait: « Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? » Admirati estis, inquit, Joannem Baptistam, et frequenter longæ per solitudinem perfectione illum audistis, multis laboribus utilitatem, quam inde exspectabatis, redimentes. Cæterum temerarie profecto nullaque idonea de causa illum admirati estis, si eum adeo levem existimatis, ut arundini compareretur, quæ facillime in quamvis partem vento impellitur. Quomodo 104 enim non ejusmodi esse deprehendatur, si, præ magna animi levitate, quem novit nosse se inficiatur? At non arundinem certe. « Quid tamen existis videre? Hominemne mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus induuntur, in domibus regum sunt. » Atque lis quidem, inquit, convenientius sit levitate animi laborare. Unde enim qui perpetuis laboribus sese exercet, corporeasque affectiones assidue reprimit ac domat, in tantam levitatem labi posset? Nam hujuscemodi levitate mentis laborare est animi, inquit, qui non tam aspera vivendi ratione, quam mundanis deliciis delectetur. Si ergo eum admiramini tanquam a mollitie abhorrentem, tribuite etiam illi firmitatem animi ejusmodi laboriosæ vitæ convenientem. Si vero in optimo vitæ genere nihil amplius statuitis, sed eodem ordine habetis eum qui laborat cum eo qui deliciatur, cur, contemptis lis qui sericis vestibus utuntur et in aulis regum versantur, eum qui in

μεν, ὡς περ ἐπὶ σκηνῆς τὸ τῶν ἀγνούτων προσ-
 ωπελον ἐαυτῷ περιθεῖς, πέμπει τῶν οἰκειῶν μαθη-
 τῶν, ὡς περ ἦσαν συνετώτεροι, καὶ δὴ καὶ ἀναπυ-
 θάνεσθαι κελεύει, καὶ διὰ ζωῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς
 ἐκμαθεῖν, εἰ αὐτός ἐστιν προσδοκώμενος. Ἐπειδὴ
 δὲ ἤκον ἤδη πρὸς τὸν Ἰησοῦν οἱ ἀπεσταλμένοι, τοῦτο
 συνελθὼν, ἄτε δὴ θεὸς ὑπάρχων ἀληθινός, πλουσιω-
 τέραν ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τοῖς κάμουσι φιλοτιμίαν, καὶ
 παραδόξων γῆρίσχετο ποιητῆς τότε μᾶλλον ἢ πρό-
 τερον· ἐκεῖνα δὲ οικονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο
 μάλιστα καιροῦ, ἄπερ αὐτὸν ἐπιτελέσειν, ἔταν ἔκκοι
 πρὸς ἡμᾶς, οὐ προφητῆς διήγγελλον. Ἐρωτιώμενος
 τοίνυν, οὐκ εὐθὺς ἐπαντή καὶ φησὶ τὸ, Ἐγὼ εἰμι,
 ἀλλὰ τοῖς προφητικαῖς κηρύγμασι τὴν ἐν τοῖς ἀποτε-
 λεσθεῖσι παραθεῖς μεγαλοουργίαν· « Πορευθέντες, φη-
 σὶν, ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννην ἃ εἶδετε καὶ ἠκούσατε· »
 ἠκούσατε μὲν γὰρ διὰ τῶν προφητῶν, εἶδετε δὲ πλη-
 ρωθέντα δι' ἐμοῦ. Ἀλλὰ τούτων περὶ τοῦ μὲν, ὡς
 αὐτός φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, ἤρξατο ὁ Χριστὸς λέγειν
 τοῖς δούλοις περὶ Ἰωάννου· « Τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; » καὶ
 εἰς τούτοις ἐφεξῆς καίμενα. Ἀναγκαῖον δὲ πάλιν καὶ
 τὸν περὶ τούτου λόγον ἐποιήσατο Χριστὸς. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἐμάθανεν ἡ περιεστῶσα τῶν ἀκροῦμένων πλη-
 θὺς, ὡς ἦσαν μὲν τῶν Ἰωάννου μαθητῶν οἱ τῶν
 περὶ τὸν προσάγοντες, ἤκον δὲ οὐκ ἰδίας ὡς περ ἀγνοίας
 ζητοῦντες ἀκαλλαγῆν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ πεπομφότος
 καὶ διερωτῶν ἀναπειθόντος, κατενόησαν ἄτε δὴ καὶ
 καρδίας εἰδώς, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γινώσκων,
 ὅτι πάντως ἐροῦσι τινες καὶ λογιῶνται καθ' ἐτυ-
 τούς· « Εἰ μέχρι σήμερον ἀγνοεῖ τὸν Ἰησοῦν ὁ μα-
 κάριος Ἰωάννης, πῶς ἡμῖν αὐτὸν ἐδείκνυε λέγων·
 « Ἴδὲ ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ
 κόσμου; » Καὶ ἦν οὐ μικρὸν ἐνταῦθεν ὑπολαβεῖν
 εἶσθαι τοῖς δούλοις τὸ βλάβος. Οὐκ οὖν τὸ συμβεβηκός
 αὐτοῖς θεραπέυων πάθος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σκανδά-
 λου, ζημίαν ἀποβρίζων, λέγει πρὸς αὐτούς· « Τί
 ἐξήλθετε εἰς τὴν ἐρημον ἰδεῖν; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου
 σαλευόμενος; » Ἐθαυμάσατε, φησὶ, τὸν μακάριον
 Βαπτιστῆν, καὶ δὴ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀποδημίαν
 ἐπονίσασθε πολλάκις, τὰς οὕτω μακρὰς τῆς ἐρήμου
 κατατρίβοντες ὁδοὺς, καὶ ἰδρωτὶ πολλῷ τὴν ἐνταῦθεν
 ὠφέλειαν ὠνούμενοι. Ἄρ' οὖν εἰκὴ καὶ προχειρῶς,
 φησὶν, ἐθαυμάζετε, εἴπερ οὕτως αὐτὸν ἐλαφρὸν ἔχειν
 οἴσθε τὸν νοῦν, ὡς προσεοικεῖναι καλάμῳ τῷ λίαν
 ἐτοίμῳ ἐφ' ὅπερ ἂν συνωθῆ τὸ πνεῦμα συννεύοντι.
 Πῶς γὰρ οὐχὶ τοιοῦτος ἂν εὐρεθῆσεται, εἴπερ δυτικῶς,
 ὄν οἶδεν, ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ, ἐκ πολλῆς τινος τοῦτο παθῶν
 ἐλαφρίας; Ἀλλ' οὐ κάλαμον μὲν· « Τί δὲ ὅμως ἰδεῖν
 ἐξήλθετε; Ἀνθρώπων ἐν μαλακοῖς ἡμφιεσμένων; Ἰδοὺ
 οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων
 εἰσὶν. » Οἱ δὲ καὶ μᾶλλον ἂν εἴη, φησὶν, ἀρμολιῶ-
 τερον τὸ ἐν φρεσὶν ὑπάρχειν ἐλαφραῖς. Πόθεν γὰρ
 ὁ σύντονος οὕτω περὶ τὴν ἀσκησιν, βέβαιός τε καὶ
 πολὺς εἰς τὸ καὶ αὐτῶν τῶν τῆς σαρκὸς καταγωνί-
 ζεσθαι παθῶν, εἰς τοσαύτην ἀμαθίαν ἐκδῆσεται; Τὸ
 γὰρ ἐν τοιαύτῃ κείσθαι διανοίας κούφῆτι, ψυχῆς
 ἂν εἴη, φησὶν, οὐ σκληραγωγίας μᾶλλον, ἀλλὰ ταῖς

⁶⁶ Ps. l. scilicet, 11.

ἐν κόσμῳ τρυφαίς ἡθομένης. Εἰ μὲν οὖν ὡς οὐκ ἄδυνατα ἐν μαλακοῖς θαυμάζετε, δοτε τῇ ἀσκήσει τὴν αὐτῇ πρέπουσαν ἀσφάλειαν. Εἰ δὲ ἐν τῷ βίῳν ἄριστα τὸ πλεον οὐδὲν, ἐν δὲ ἰσῆ τάξει τὸν πονουντα τῷ τρυφῶντι θήσετε, εἰ τὸ σαμνύνειν ἀφέντες τοὺς οἴπερ εἰσὶν ἐν μαλακοῖς ἀμφοῖς καὶ ἐν αὐλαῖς βασιλέων, τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβὰς, καὶ περιβόλαιον εὐτελεῖς, μᾶλλον δὲ τὰς ἐκ καμῆλων τρίχας θαυμάζετε; Ἄλλ' οἶμαι δυσωπήσειν ὑμᾶς τὸ ἐν τούτοις ἄστοπον, ἀξιοζήλωτον δὲ δυνατῶς ἐρεῖτε τὸν μακάριον Βαπτιστήν. Ἄρ' οὖν οἴεσθε προφήτην ὑπάρχειν αὐτόν; Ναὶ προφήτην, μᾶλλον δὲ καὶ προφήτου πλεονεκτοῦντα τὸ μέτρον. Οἱ μὲν γὰρ ὡς ἤξει προεκέρυττον, οὕτω παρόντα θεώμενοι· ὁ δὲ τὸ συναμφοτέρον. Πανταχόθεν τοιγαροῦν ὁ Σωτὴρ ἀξιάγαστον οὖσαν ἐπιδεικνύει τὴν ἐπὶ τῷ προδρόμῳ διάληψιν, ἵνα φαίνηται κηρύξας ἀληθῆ· καὶ μαρτυρεῖ μὲν αὐτὸς εἰς ὑψηλὴν ἀναφέρων ἀξίωμα, καὶ προφητικῶν ἐξάλλεσθαι τόπων τὸν ἀνδρα διαθεδαιούμενος. Παρατίθει δὲ εὐθὺς ὡς τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἐποικετο γέιτονα τοῦ Πατρὸς τὴν φωνὴν, ἵνα τρόπον τινα καὶ ἐκ νομικοῦ δικαιοματος ἡ ἐπ' αὐτῷ μαρτυρία σφραγίζηται. « Οὗτος γὰρ ἐστὶ, φησὶ, περὶ οὗ γέγραπται: Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου. » Εἶτα τί φησιν ἐπὶ τούτοις περὶ αὐτοῦ; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγίγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν. » Ὅρα δὴ πάλιν ἐν τούτοις ὅσην ἐποίησατο τὴν οἰκονομίαν ὁ Σωτὴρ. Πολὺς αὐτῷ καὶ μακρὸς περὶ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κεκίνηται λόγος. Τὴν μὲν γὰρ, ὅθεν ἦν εἰκὸς ἀδικηθῆσεσθαι πῶς αὐτόν, ἀπεκρούσατο ὁδξαν. Προφήτου δὲ τι πλεον ἔχειν εἰπὼν, ἀξιοθαύμαστον ἤδη καὶ ἀξιεραστότατον τοῖς ἀκρωμένους ἐδείκνυεν. Εἶτα πρὸς τοῦτοις οὐκ ἐγγιγῆσθαι φησὶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζονα. Εἰκόνα τοιγαροῦν ὡπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνοῦσης ἀρετῆς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρατίθεισιν τὸ μειζόνως ἀγαθόν, τούτεστι, τὸν ἄρτι τῆς βασιλείας ἀψάμενον, καὶ εἰς ἰδὸν ἀναγεννηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· ἐν' ἐξ ὧν ἐκείνος τὸ ἑλαττον ἔχων θαυμάζεται, ἀξιολογῶνται φαίνονται τῆς βασιλείας οἱ μέτοχοι, βαδίζουσι δὲ προθύμως τινὲς ἐπὶ τὸ ἀρπάζειν αὐτήν, ἐκ τῆς Ἰωάννου τιμῆς τὸ ὑπερφέρον αὐτῆς ἀναμετρούμενοι κάλλος. Οὐ γὰρ τὸ μικρῷ τινι φιλονεικοῦν εἰς ποσότητα, τὴν τοῦ μεγάλου ὁδξαν ἀποίσεται, ἀλλ' εἰ τι πρὸς μέγα τὴν σύγκρισιν ἔχει, τῷ πλεονί μέρει νικᾷ καὶ ὑπερτείνεται. Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος ὁδοῖν εἶναι φάμεν, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐνδοξοῦται ὑμῶν ἐστίν. » Μείζων οὖν ἄρα παντὸς γεννητοῦ γυναικὸς ὁ τῆ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος. Οἱ μὲν γὰρ ἐτι τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ Πατέρες τὸν τῶν ὅλων ἐπιγραφόμενοι Θεόν, ὡς υἱοὶ προσεύχονται, λέγοντες· « Ἄββα, ὁ Πατὴρ. » Οὐκοῦν εἰ καὶ ἐνυπάρχη, φησὶ, γεννητῷ γυναικὸς τὸ ἐν ἔρ-

solitudo degit, vilique vestitu seu potius pills camelorum induitur, admiramini? Sed puto vos vereri absurditatem hujus rei; Joannem vero Baptistam admiratione dignum esse dicetis. Existimatis itaque prophetam ipsum esse? Certe propheta est, imo potius prophetarum conditionem longe superat. Prophetae enim venturum eum praedixerunt, praesentem tamen non viderunt: hic vero utrumque. Ita Christus admirandum omnibus modis Baptistam insulitum esse ostendit, ut credatur vera praedicare; ac testatur quidem ipse in sublimem eum dignitatem extollens, et prophetas excellere affirmans. Adjicit vero statim quo pacto suis verbis Patris etiam vox respondeat, ut quodammodo etiam ex legali justitia testimonium de eo consignetur. « Hic enim est, inquit, de quo scriptum est: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. » Quid vero praeterea de eo praedicat? « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista; minor autem in regno caelorum major eo est. » Hic vide rursus quanta aeconomia usus sit Servator. Prolixum enim de Baptista habuit sermonem. Opinionem enim quae, ut verisimile est, fraudi ipsi futura erat, repulit. Cumque illum aliquid amplius quam prophetam habere dixisset, admiratione atque amore dignum auditoribus ostendit. Deinde **105** non surrexisse inquit e natis mulierum majorem. Cum igitur illum veluti imaginem summam virtutis, quae in natos e mulieribus eaderet, stansisset, majus bonum opponit, hoc est, qui retens regnum caelorum consecutus esset, et in filium Dei regeneratus per Spiritum, ut ex quibus ille minus habens, admirationi esset, regni participes admiratione dignissimi videantur, utque alii alacriter ad capessendum illud contendant, ex Joannis gloria immensam illius pulchritudinem aestimantes. Neque enim qui cum parva re contendit, magnam gloriam consequi potest, sed si cum magno conferatur, majore mensura vincit. Regnum autem caelorum Spiritus donum esse dicimus, juxta illud Christi dictum: « Regnum caelorum intra vos est ». Major itaque omnibus natis e muliere est, qui per Spiritum regeneratus est. Illi enim adhuc filii carnis appellantur; hi vero Deum totius universi Patrem appellant, ut filii eum invocant, dicentes: « Abba, Pater ». Quocirca tametsi Baptistae, ut ex muliere nato, summa operum praestantia insit: major tamen eo erit qui ad regnum caelorum vocatus fuerit; quia non amplius vocabitur filius mulieris, sed divinae naturae participes fiet, et filius Dei vocabitur: tametsi minor sit iis qui perfectiore sunt habitu, et pusillus infans adhuc recensque natus videatur. Quia vero regeneratio per Spiritum Joannis et omnium qui ex mulieribus nati sunt conditionem multis intervallis sit superatura, non extraneus nobis quaerendus est testis, sed Joannes ipse

¹⁰⁵ Luc. xvii, 21. ¹⁰⁶ Rom. viii, 15. ¹⁰⁷ II Petr. i, 4. ¹⁰⁸ I Joan. iii, 2.

declarat, dicens ad Jesum : « Opus mihi est ut abs te baptizer⁶⁶. » Ecce enim is qui summa virtutis perfectione præditus erat, regenerationis per Spiritum donum poscit, utpote qui per id major seipso efficiendus esset, neque amplius id habiturus, quod ex muliere natus esset, sed ad divinam nobilitatem transformatus. Cujus rei fidem Servator ipse facit, non dicens, Habes, amice, perfectionem in bonis, etiam citra sanctificationem baptismatis, sed significans quidem eum summopere ea indigere, donum tamen ejus rei consulto in aliud tempus differens. Hoc enim omnino existimo significare illud : « Dimitte modo⁶⁷. » Quod vero rursus regnum cælorum vocet donum Spiritus sancti, et quæ per eum confertur credentibus regenerationem, minimo negotio **106** demonstrare possumus, ex istis nostri Servatoris verbis : « A diebus enim Joannis, inquit, usque modo regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud⁶⁸. » Nam cum Joannes prædicaret : « Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus⁶⁹ : » multi auditorum a peccatis et turpitudine vite desciscentes, magno studio et contentione animi mores suos ad virtutis normam componentes, filii Dei per Spiritum declarati sunt, mente illorum illustrata et per sanctum baptismum purgata. Atqui si iis qui contrariam opinionem teneant, non recte neque utiliter dicta hæc videntur : doceant qua de causa dicat, a diebus Joannis Baptistæ regnum cælorum rapi : quippe quod nemo ante eum rapuerit. Quoniam igitur spes prophetarum abibit? Quid tantus sanctorum cætus faciet, si regno cælorum exclusus est? cum tunc primum cœperit rapi, quando multis temporibus posterior ostensus tandem est Joannes, clamans : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum⁷⁰. » Cæterum facile intellectu est regnum cælorum priscis etiam patribus paratum fuisse, utpote conformibus imagini Filii sui, atque idcirco a Deo ac Patre præcognitis. Tempore vero Joannis Baptistæ, atque ab eo tempore deinceps donum Spiritus sancti, et regeneratio per sanctum baptismum, fide rapitur. Cum itaque hæc quæstio jam omni ex parte explicata sit, satis apparet quam sit inane ac frivolum existimare majorem Christo esse Baptistam. Quod cum ita sit, corruiat plane adversariorum objectio.

ρήσας μακροῖς, ἀνεδαίχθη μόλις ὁ Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, λέγων ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἄλλ' ἐστὶν εὐσύνηπτον, ὡς ὑπέρπεστο μὲν τοῖς ἀγίοις τὸ ἐν βασιλείᾳ γίνεσθαι, καὶ πάλαι, ἅτε δὴ καὶ συμμόρφους ὑπάρχουσι τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προσεγνωσμένοι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρκάζεται. Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδεδειγμένου σαφῶς τοῦ θεωρήματος, περιττὸν ἤδη φαίνεται εὐ μετρίονα ποτε τοῦ Σωτῆρος ἕσεσθαι τὸν Ἰωάννην ὑπολαμβάνειν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, λελύσθη πάλιν τῶν δι' ἐναντίας πρόβλημα.

⁶⁶ Mat. h. i, 14.

⁶⁷ Ibid. 15.

⁶⁸ Matth. xi, 12.

⁶⁹ Matth. iii, 5.

⁷⁰ Matth. iv, 17.

γοις ἐξαιρετον, ἀλλ' ἔχει τὸ μείζον ὁ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κεκλημένος διὰ τὸ μηκέτι χρηματίζειν υἱὸν γυναικὸς, ἀλλὰ θείας μὲν φύσεως γενέσθαι κοινωνὸν, τέκνον δὲ ἤδη καλεῖσθαι Θεοῦ, καὶ εἰ μικρότερος εἴη τῶν ἐν ἔξει τελευτέρων, βρέφο; τε ἔτι νοοῖτο βραχὺ καὶ ἀρτιγενές. Ὅτι δὲ τῶν Ἰωάννου μέτρων, ἢ καὶ παντὸς γεννητοῦ γυναικῶν ἡ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησις οὐκ ὀλίγω διοίσει τόπω, οὐ θύραθεν ἡμῖν ὁ μάρτυς, ἀλλ' αὐτὸς ἀσεβήσεται λέγων πρὸς τὸν Ἰησοῦν : « Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ καίτοι τὸ τέλειον ἔχων ἐν ἀρετῇ, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησεως τὴν χάριν αἰτεῖ, ὡς εἰς τὸ μείζον ἢ καθ' αὐτὸν δι' αὐτῆς ἀναδησόμενος, καὶ τὸ μὲν εἶναι γεννητὸς γυναικὸς οὐκ ἔξων ἔτι, πρὸς δὲ τὴν θεῖαν εὐγένειαν ἀναμορφούμενος. Βεβαίως δὲ μάλιστα τὴν ἐπὶ τούτῳ πίστιν ὁ Σωτῆρ· Ἔχεις, ὦ οὗτος, τὸ τέλειον ἐν ἀγαθοῖς, οὐκ εἰπὼν, καὶ δίχα τοῦ διὰ βαπτίσματος ἁγιασμοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν χρεῖᾳ μὲν αὐτοῦ καὶ λαν ὑπάρχοι συννεύων καὶ συντιθέμενος, οἰκονομικῶς δὲ τὴν χάριν ἐτέρῳ φυλάττων καιρῷ. Τοῦτο γὰρ δὴ καὶ νομίζω τὸ, « Ἄφες ἄρτι, » δηλοῦν. Ὅτι δὲ πάλιν οὐρανῶν βασιλείαν ἀποκαλεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δόσιν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Θεὸν ἀναγέννησιν, οὐ μακρῶν ἡμῖν δεήσει πόρων, εἰς ἐναργεστάτην ἀποδείξιν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν εἰσομέθα τῶν τοῦ Σωτῆρος ρημάτων : « Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου ἕως ἄρτι, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιάσται ἀρπάζουσιν αὐτήν. » Ἰωάννου γὰρ δὴ τὸ, « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, »

βωῶντος, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ, πολλοὶ τῶν ἀκρωμένων, τὸν ἐν ἀμαρτίαις ἔτι καὶ ἀσχήμονα παραιτούμενοι βίον, ἐφάσει τε τῇ πρὸς τὸ ἄμεινον σὺν βία καὶ τόνω τὸν οἰκεῖον εἰς ἀρετὴν ἀναρρυθμίζοντες τρόπον γεννητοῦ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀνεδεικνυντο, πεφωτισμένοι τὸν νοῦν καὶ κεκαθαρμένοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἡ εἴπερ οὐκ ὀρθῶς τε καὶ ἀναγκαίως εἰρησθαι τὰ τοιαῦτα δοκεῖ τοῖς τὴν ἐτέραν πρεσβεύουσι δόξαν, διδασκέτωσαν ὅτου δὴ χάριν ἐκ τῶν Ἰωάννου φησὶν ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάζεσθαι, ὡς οὐδεὶς ἄρα πρὸ αὐτοῦ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάσαντος. Ποῦ ποτε οὖν ἄρα τῶν προφητῶν ἡ ἐλπίς οἰχῆσεται; Τί δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἁγίων πράξει χορδὸς, εἴπερ ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; τότε δὴ πρῶτον

τοῦ ἀρπάζεσθαι λαβούσης ἀρχὴν, ὅτε χρόνους ὑστέρησας μακροῖς, ἀνεδαίχθη μόλις ὁ Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, λέγων ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἄλλ' ἐστὶν εὐσύνηπτον, ὡς ὑπέρπεστο μὲν τοῖς ἀγίοις τὸ ἐν βασιλείᾳ γίνεσθαι, καὶ πάλαι, ἅτε δὴ καὶ συμμόρφους ὑπάρχουσι τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προσεγνωσμένοι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρκάζεται. Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδεδειγμένου σαφῶς τοῦ θεωρήματος, περιττὸν ἤδη φαίνεται εὐ μετρίονα ποτε τοῦ Σωτῆρος ἕσεσθαι τὸν Ἰωάννην ὑπολαμβάνειν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, λελύσθη πάλιν τῶν δι' ἐναντίας πρόβλημα.

τοῦ ἀρπάζεσθαι λαβούσης ἀρχὴν, ὅτε χρόνους ὑστέρησας μακροῖς, ἀνεδαίχθη μόλις ὁ Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, λέγων ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἄλλ' ἐστὶν εὐσύνηπτον, ὡς ὑπέρπεστο μὲν τοῖς ἀγίοις τὸ ἐν βασιλείᾳ γίνεσθαι, καὶ πάλαι, ἅτε δὴ καὶ συμμόρφους ὑπάρχουσι τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προσεγνωσμένοι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρκάζεται. Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδεδειγμένου σαφῶς τοῦ θεωρήματος, περιττὸν ἤδη φαίνεται εὐ μετρίονα ποτε τοῦ Σωτῆρος ἕσεσθαι τὸν Ἰωάννην ὑπολαμβάνειν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, λελύσθη πάλιν τῶν δι' ἐναντίας πρόβλημα.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

A

Εἰς τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν. »

Αντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Οὐδὲν, φασί, θαυμαστὸν, εἰ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἐν Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, ὅπου καὶ περὶ ἡμῶν αἱ θείαι λέγουσι Γραφαὶ ὅτι « Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. » Ὅσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, καθάπερ εἰρηται, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν Πατρὶ. Πῶς γὰρ οἶόν τε μείζονα ὄντα τοῦ Υἱοῦ χωρεῖν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα; ἢ πῶς κατὰ πολὺ τοῦ Πατρὸς ἐλαττούμενος ὁ Υἱὸς, ἐν αὐτῷ χωρῆσαι δύνησται καὶ πληρῶσαι τὸ μείζον;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ καθάπερ σῶμα ἐν σῶματι χωρεῖν οἴσθε τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ, εἰκότως ἂν, οἶμαι, καὶ ζητεῖν ἔλοισθε τὸν εἰς ἀλλήλους ἀντεμιθισασμόν. Ἐπὶ μὲν γὰρ σκεύους ὀστρακίνου τυχόν ἢ ἐξ ἐτέρας τινὸς ὕλης κατεσκευασμένου, οὐκ ἄκομψον ἴσως τὸ λέγειν μὴ δύνασθαι τὸ μείζον τῷ ἐλάττονι γενέσθαι χωρητὸν, μηδ' αὖ πάλιν τὸ ἐλάττον ἀναπληροῦν τὸ μείζον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων, καὶ ὧν ἡ φύσις τὸ ἐκ τίνος ὄλης εἶναι διαπέφυγε, ποῖον ἂν ἔχει λόγον ἢ πρότασις; Καὶ ταῦτά φαμεν ὡς πρὸς τὸ παρὸν, τὸ παρ' ὑμῶν ἀμαθῶς ὑπονοούμενον συγχωρήσαντες, καὶ καθάπερ αὐτοὶ πλανώμενοι πεπιστεύκατε, μείζονα τοῦ Υἱοῦ εἶναι λέγειν τὸν Πατέρα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος οὐχ οὕτως ἔχει. Ἔστι γὰρ ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα. Θῆμαι δ' αὖ οὐκ ἂν ὑμᾶς ὄλως τούτοις χρῆσασθαι τοῖς λόγοις, εἴπερ ἤδείτε τί ἐστὶν ἀληθινὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς, καὶ τί φῶς ἀόρατον καὶ αἰθιόν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, καὶ τί πάλιν ἐστὶν ἀσώματος ὑπόστασις καὶ χαρακτήρ ἀσώματος. Εἰ γὰρ τὰς περὶ τῶν τοιούτων μνήμας κατὰ τὴν ἀκριβῆ καταληψὶν εἰς νοῦν ἐμπορεῖτε, πάντως ἂν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐνοήσαντες, οὐκ ἂν ὡς περὶ σωμάτων ἐφαντάζεσθε, ἀλλ' ἀκολουθῶν τοῖς εἰρημένους ἀκριβῶς ἐζητεῖτε, πῶς μὲν ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, πῶς δὲ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ. Ὡς γὰρ χαρακτήρ, καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα καὶ ὁμοιότης, οὗτος ἐν ἐκείνῳ κἀκεῖνος ἐν τούτῳ φαίνεται. Ἐπειδὴ δὲ φατε μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν Πατρὶ, διὰ τὸ καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ κινεῖσθαι καὶ ζῆν, ἀναγκαῖον ὑμᾶς ἂν τούτῳ πολὺ πλανωμένους ἐπιδειξαί: καὶ τῆς ἀληθείας ἐκθεδηρότητας τὸν ὄρον. Οὐ γὰρ καθάπερ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἁγίων γινόμενος ὁ Θεὸς ἀγιάζει τούτους, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Χριστῷ. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Υἱὸς δύναμις ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἀγιάζων πάντα τὰ μετέρχοντα αὐτοῦ ἐν Πατρὶ, αὐτὸς δὲ πάλιν οὐ κατὰ τινα μετουσίαν ἄγιος ὧν ὡσπερ ἡμεῖς, οὐδὲ κατὰ χάριν Υἱὸς κεκλημένος, ἀλλὰ γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὑπάρχων αἰθιόν. Οὐκ ἐστὶ δὲ πάλιν οὕτως ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ καθάπερ ἡμεῖς· ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν Θεῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ὁ δὲ κατὰ φύσιν Υἱὸς, ὡσπερ ἀπὸ τίνος πηγῆς ἀεὶ ζώσης,

ASSERTIO XII.

In illud: « Ego in Patre, et Pater in me⁷¹; » et, « Ego et Pater unum sumus⁷². »

Objectio hæreticorum.

Nihil mirum est, inquit, si Pater est in Filio, et Filius in Patre, cum de nobis etiam **107** sacrae Scripturae dicant, quod « In ipso vivimus, et movemur, et sumus⁷³. » Quemadmodum igitur etiam nos in ipso vivimus, et movemur, et sumus, sicut scriptum est, ita et Filius est in Patre. Quo pacto enim fieri potest, ut Pater cum major sit Filio, in eo contineatur? Aut quomodo Filius, qui multo minor est, majorem implere possit

Solutio objectionis.

B

Si ut corpus corpore continetur, ita Filium in Patre contineri existimatis, merito fortasse alterius in altero impositionem quaeratis. Nam in vase figulino, aut ex alla aliqua materia confato, non inepte dixeritis, majus in minore contineri non posse: neque rursus minus posse implere id quod majus est. In incorporeis vero, et quorum natura omnis materiae expers est, quem locum habeat vestra propositio? Atque hæc quidem in præsentia diximus, aliquid a vobis imperite dictum concedentes, et quemadmodum vos errantes credidistis, Patrem Filio majorem dicendum; veritatis autem ratio non ita se habet: est enim æqualis Patri per omnia. Sed neque vos ejusmodi verbis usuros existimarim, si intelligeretis quid sit verus Pater, quid verus Filius, et quid lumen invisibile, et æternum, et splendor ejus, et quid rursus hypostasis incorporea et character incorporeus. Nam si hæc in memoriam revocantes accuratam perfectamque eorum intelligentiam mente conceperitis, certe intellecta natura Dei, non hæc corporea imaginaremini, sed, ea ratione quam diximus, perfecte inquireretis quomodo Filius in Patre sit, et quo pacto Pater in Filio. Quemadmodum enim character, et imago, et splendor, atque similitudo⁷⁴, hic in illo, et ille in hoc cernitur. Cum vero dicatis nihil mirum esse, si Filius sit in Patre, quia et nos in ipso movemur et vivimus, necessarium omnino declarare quantopere etiam hac in parte a vero aberretis. Neque enim quemadmodum Deus est in unoquoque sanctorum eosque sanctificat, ita etiam est in Christo. Sed ipse Filius est sapientia Patris et potentia⁷⁵, sanctificans omnia participantia ipsi in Spiritu: ipse vero nulla participatione sanctus, ut nos. Sed neque per gratiam est Filius, sicut nos, sed ab æterno ex essentia Patris genitus. Neque rursus Filius in Patre est, sicut nos: siquidem nos in Deo vivimus, et movemur, **108** et sumus. At vero naturaliter Filius, ex essentia Patris veluti perenni quodam fonte procedens, vita est naturaliter omnia vivificans: non per participationem vitæ vivificatus sicut nos. Nam alioqui non esset ipse naturalis vita. Quod enim as-

⁷¹ Joan. xiv, 11. ⁷² Joan. x, 30. ⁷³ Act. xviii, 28. ⁷⁴ Hebr. i, 3. ⁷⁵ I Cor. i, 24.

ALIUD.

Si per passionem mortis imminutum Jesum cernimus, juxta Pauli vocem ²⁴, ergo ante passionem minus in ipso non erat. Cum vero hic dicat, perfectum ipsum esse necesse est. Cum autem perfectus sit Filius, et perfectioni Patris adæquatus, certe illud hæreticorum minus, locum in ipso non habebit.

ALIUD.

Paulus, testificans æqualitatem quæ Filio cum Patre intercedit, alicubi ita inquit : « Qui in forma Patris existens non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. » Dicit vero etiam ipsum imminutum fuisse per passionem mortis. Cum igitur fieri non possit ut de uno atque eodem simul significantur majus et minus naturaliter; quærendum est quo pacto utrumque in Deo Verbo tuebimur, et in uno ac solo duo hæc sita esse statuemus. ¶ Quocirca quatenus natura sua Deus est, æqualis est Deo qui cum genuit; quatenus vero factus est homo, imminutus esse dicitur. Si quis autem a naturali ejus existentia æqualitatem adimat, neque hanc in eo conservari contendat, ubinam igitur sita erit? Aut quem locum habebit Filii excellentia, cum sola imminutio appareat circa incarnationis rationem?

In idem : Quod Filius per omnia similis sit Deo ac Patri, proposito et examinato dicto illo : « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, » etc.

Objectio hæreticorum

At quomodo, inquit, sit æqualis aut similis Christus, hoc est Filius, Patri perfectissimo, qui alicubi aperte ait : « Neminem inter natos mulierum majorem Joanne Baptista surrexisse; et minorem in regno caelorum, majorem ipso esse ²⁵? » Ipse enim minor existens, ratione temporis quo natus est ex sancta Virgine, tum demum se ad summam virtutum mensuram perventurum fatetur, quando regnum caelorum advenerit, ac veluti mercedem quamdam propter administrationem nostræ salutis reportaturum. Qui vero ejusmodi naturæ, quo pacto sit similis, aut quo pacto statuatur æqualis Patri?

Solutio objectionis.

Imperite admodum atque inepte qui ita sentiunt, eorum quæ a Servatore nostro Christo dicta sunt vim interpretantur. Neque enim ut propriam suam naturam accuset, hæc dicit, neque tanquam magnum et præclarum aliquid statuit Joanne majorem esse, qui Dei ac Patris dignitate gloriatur, et naturaliter omnia quæ Patris sunt, in se habet, atque ob id proclamans : « Omnia quæ habet Pater mea sunt ²⁶. » Perfectus autem est Pater: nullius itaque indigens; perfectusque est Filius ex ipso genitus. Qui vero ita

A

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου βλέπομεν ἡλαττωμένον τὸν Ἰησοῦν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, πρὸ τοῦ πάθους ἄρα τὸ ἔλαττον οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ. Εἰπόντος δὲ τούτου, τὸ εἶναι τέλειον αὐτὸν εἰσθαίνειν ἀνάγκη. Τέλειος δὲ ὢν ὁ Υἱὸς, καὶ τῆ τοῦ Πατρὸς τελειότητι παριστούμενος, οὐκ ἐπιδέχεται δηλονότι τῶν ἀνομοίων τὸ ἔλαττον.

ΑΛΛΟ.

Τὴν ἰσότητα τῷ Υἱῷ προσμαρτυρῶν ὁ Παῦλος ἦν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, φησὶ που σαφῶς· « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Λέγει δὲ αὐτὸν καὶ ἡλαττωθῆαι διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. Οὐκ ἐνδεχομένου τοιγαροῦν ἐφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ σημαίνεσθαι ὁμοῦ τὸ τε μείζον καὶ τὸ ἔλαττον φυσικῶς, ζητητέον ὅπως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διασωσόμεν ἀμφοτέρω, καὶ περὶ τὸν ἕνα καὶ μόνον τὰ δύο κείσθαι δώσομεν. Οὐκοῦν καθὸ φύσει Θεός, ἴσος ἔσται τῷ γεγεννηκότι Θεῷ· καθὸ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ἡλαττωθῆαι λέγεται. Εἰ δὲ τις ἀφ' αὐτοῦ τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὴν ἰσότητα, καὶ μὴ ἐν τούτῳ ταύτην σώζεσθαι λέγοι, ποῖ δὴ λοιπὸν κείσεται; Ἡ πολὺν ἔξει τὸν τόπον τοῦ Υἱοῦ τὸ ἐξαιρετόν, μόνως τῆς ἡλαττώσεως φαινομένης περὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον;

Ἔτι εἰς τὸ αὐτό· Ὅτι ἴσος ὁ Υἱὸς κατὰ πάντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, προκειμένου καὶ ἐξεταζομένου ρητοῦ· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, » μετὰ τῶν ἐφεξῆς.

C

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Καὶ πῶς ἂν εἴη, φησὶν, ἢ ἴσος ἢ ὁμοῖος ὁ Χριστός, τουτέστιν, ὁ Υἱὸς τῷ παντελείῳ Πατρὶ, ὃς γε σαφῶς ποῦ φησὶν ὡς· « Οὐκ ἐγήγερται μὲν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου μείζων οὐδαίς· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἔστιν. » Αὐτὸς γὰρ ὢν ὁ μικρότερος κατὰ τὸν ἐν τῷ γεγεννηθῆαι χρόνον διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου, τότε μάλισ καὶ τὸ τῶν εἰς ἄκρον ἠρόντων ἀρετῆς ὑπερναδῆσθαι μέτρον ἑαυτὸν ὁμολογεῖ, ὅταν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία παραγένηται, μισθὸν ὡσπερ τινὰ τούτου τῆς εἰς ἡμᾶς διακονίας ἀντικομιζόμενον. Ὅ δὲ οὕτως ἔχων φύσεως, πῶς ἂν ἦν ὁμοῖος, ἢ καὶ ἐν ἰσότητι φαίνοιτο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

D

Πρὸς ταῦτα λύσις ἐφεξῆς.

Ἀνοήτως σφόδρα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῆσδε διεσκευμένοι τὴν τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διελήφασιν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἵνα τῆς οὐκείας κατηγορήσῃ φύσεως, τὰ τοιαῦτά φησιν, οὐδὲ ὡς μέγα τι καὶ ἀξιοζήλωτον καύχημα περιτθῆσιν ἑαυτῶ τῶν Ἰωάννου μέτρων τὴν ὑπεροχὴν, ὁ τοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπικομπάζων ἀξιώμασι, καὶ πάντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ ἐκεῖνου φυσικῶς, διὰ γε τοῦτο βοῶν· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἔστιν. » Ἐχει δὲ ὁ Πατὴρ τὸ παντέλειον· ἀπροσδεχὲς ἄρα καὶ τέλειος ἔξ

²⁴ Hebr. ii, 7. ²⁵ Luc. vii, 28. ²⁶ Joan. xvi, 15.

αὐτοῦ γεγεννημένος ὁ Υἱός. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων φύσεως Α
κατὰ τὸν παρ' ἐκείνων λόγον, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν
δμοιός τε καὶ ἴσος κατὰ πάντα τῷ φύσαντι;

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, ἐνάγον εἰς
δμολογίαν, δεῖ κίβδηλον τῶν δι' ἐναντίας τὸ
θεώρημα· καὶ δεῖ τὸ οὕτω νοεῖν, ἀμαθές.

Φησὶ τοῦ Χριστός· « Οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν μεζῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μι-
κρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μεζῶν αὐτοῦ
ἐστιν. » Ἄλλ' εἴπερ ἐνεχθὲν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ μι-
κρότερον τὴν ἐν χρόνῳ ποσότητα σημαίνει, καὶ ἐπ'
αὐτοῦ κρατήσῃ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ τὸ ἴσον ἀναλό-
γως τοῖς θεωρήμασι. Σημαίνει δὲ δμοίως τὸν χρόνον
τὸ, « Οὐκ ἐγήγερται μεζῶν. » Ἄλλ' οὐκ ἀληθὴς ἡμῖν
ὁ ἐπὶ τούτῳ λεχθήσεται λόγος, ἀνελεγχούσης τρόπον Β
τινὰ τῆς θείας Γραφῆς καὶ βιώναι λεγοῦσης τὸν μὲν
τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγέτην Ἀδὰμ ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν
ἐνεναεκοσίοις τὸν ἀριθμὸν καὶ πεντήκοντα· ἑτέρους
δὲ πάλιν ἐκεῖνον τιθείσης εἰς ποσότητα τὴν ἐν χρόνῳ
γείτονας, γεννητοῦς ὄντας ἐκ γυναικῶν, κατὰ τὴν τοῦ
Σωτῆρος φωνήν, καίτοι τοῦ προκηρῦκτοντος Βαπτισ-
τοῦ κομιδῇ νέον τὸν καθ' ἡμᾶς ἀναλύσαντος βίου.
Οὐκοῦν οὐ τὸν χρόνον ἐπ' αὐτοῦ τὸ μεζῶν δηλοῖ,
μᾶλλον δὲ τὸν ἐν ἀρετῇ κεκτῆσθαι τὸ ὑψηλόν, καὶ ἐπ'
αὐτοῦ ἀναβῆναι λοιπὸν τῆς ἐνούσης ἀνθρώποις δι-
καιουσύνης τοῦς θρούς· τούτοις ἀκολουθῶν καὶ ἐπὶ τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὸ μικρότερος τῷ μεζῶνι
ἀντιπαρακείμενον οὐ χρόνον δέξεται τι σημαντικόν.
Εἴη γὰρ ἂν οὕτως καὶ γέλωτος ἄξιον τὸ ἐν χρόνῳ
ποσόν, τῶν κατὰ ἀρετὴν ὑψωμάτων ἔσεσθαι μεζῶν
ἐνοεῖν. Ποῖα γὰρ ὄλως τὰ τοιαῦτα πρὸς ἄλληλα τῆν
σύγκρισιν ἐπιδέξεται; δηλώσει δὲ μᾶλλον ὡς ἐξ ἀν-
αγκαίου λόγου τὸ ἐν ἀγιασμῷ μειονέκτημα· ἵνα λοιπὸν καὶ
τῆς Ἰωάννου πολιτείας φαίνεται δεύτερος ὁ
Υἱός. Ἐχούσης δὲ οἰκοθεν τῆς δυσφημίας τὸν ἔλεγχον, τὸ
οὕτω νοεῖν παραιτούμεθα.

Ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Τὴν ἀπλήν, φασὶ, καὶ ἀπεριεργότεραν τοῖς παρὰ
τοῦ Σωτῆρος εἰρημένους θεωρίαν ἐπάγοντες, χαριέν-
τως αὐτὸν εἰρηκεῖναι πιστεύομεν ὅτι περ ὁ μικρότερος
ὡς ἐν ποσότητι χρόνου τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν τὴν
μετὰ σαρκός, ἔσται μεζῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα-
νῶν καὶ τοῦ τελείου πρὸς τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῇν.
Οὐκοῦν τὸ μὲν μικρότερος τὸ Κυριακὸν εἰσοῖσι· πρόσ-
ωπον ἡμῖν· τὸ δὲ ἐν τελειότητι τῇ κατ' εὐσέβειαν Δ
ἀνθρωποπραγεῖ κείσθαι τὸν ἅγιον Βαπτιστὴν, τὸ,
Ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μὴ ἡγγεῖσθαι μεζῶνα, μαρ-
τυρεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν οὕτω μέγαν ὑπεραλείται Χρι-
στός. Ποῖον ἐν τούτοις τὸ ἄτοπον;

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ μὴδὲν ἐν τούτοις τὸ ἄτοπον, οὐκ ἀπλῶς εἰπεῖν,
ἀλλὰ ζητεῖν ἀναγκαῖον· χρῆναι γὰρ οἴμαι γοργῶς
τοῖς θείοις ἐπαγωνίζεσθαι λόγοις, οὐ πάντως τὴν ἐξ
ἀπλουστερῶν θεωρημάτων ἐρανίζεῖν διάγνωσιν, δε-
θὴ μάλιστα πολλὴν ἡμῖν ἐμποιοῦσα τὴν ζημίαν ὀρθά-
ται. Ἴνα γὰρ καὶ νοήσωμεν οὕτως τὸ εἰρημένον, ὡς
ὁμείψ φατε καὶ βουλεύεσθε, σημαίνεσθαι χαριέντως
διὰ τοῦ Μικρότερος ὁ Σωτῆρ. Ὑπερκεῖσεται τοίνυν

se naturaliter habet, quo pacto non sit similis per
omnia et æqualis suo Patri?

ALIUD, per reductionem ad absurdum, ostendens
falsam esse adversariorum propositionem; et ab-
surdum esse ita sentire.

Christus alicubi ita ait: « Non surrexit inter na-
tos mulierum major Joanne Baptista: minor autem
in regno cælorum major 95 ipso est. » Cæterum
si id quod afferitur de Christo minus quantitatem
temporis significat, eadem ratione etiam Joannem
Baptistam hæc comprehendet. Significat autem si-
militer tempus, illud: « Non surrexit major. » At-
qui hoc verum non est, cum ipsa sacra Scriptura
repugnet, et Adamum generis nostri auctorem non-
gentos quinquaginta annos vixisse testetur, aliosque
recenseat qui longitudine vitæ proxime ad Adamum
accesserunt, et ex mulieribus nati, ut Christus lo-
quitur, fuerant, cum præcursor Christi Baptista ju-
venis admodum et vivis excesserit. Hæc igitur vox,
major, non tempus significat, sed potius quod vir-
tutis fastigium sit consecutus, et ad ipsam justitiæ
quæ in homines cadit metam pervenerit; eadem
plane ratione de Servatore nostro Christo minor
majori oppositus non tempus significat. Ridiculus
enim sit qui id quod temporis quantitatem habet,
virtutis celsitudine majus existimet. Quomodo enim
talia inter se comparari possint? At vero potius
necessaria ratione minorem sanctitatem significat,
ut hoc pacto Christus vitæ sanctimonia Joanne iu-
ferior judicetur. Quod cum per se suam blasphemiam
ostendat, merito execramur.

Objectione adversariorum.

Simplicem, aiunt, minimeque curiosam eorum
quæ a Christo dicta sunt interpretationem sequen-
tes, urbana illum dixisse credimus quod, minor ai-
mirum quantitate temporis ab ortu secundum car-
nem, major futurus sit in regno cælorum, etiam eo
qui humanæ virtutis perfectionem est consecutus.
Minor itaque personam Domini nobis significat; il-
lud vero non surrexisse majorem inter natos mu-
lierum, significat sanctum Baptistam perfectionem
pietatis quæ in hominem cadere possit, consecutum
fuisse: cæterum hunc quantumvis magnum Chri-
stus superabit. Quid hac in re est absurdi?

Solutio objectionis.

An nihil in his absurdi sit, non simpliciter dicere,
sed inquirere oportet; magna enim diligentia divina
Scripta pervestiganda sunt, neque omnino simplex
ac rudis sententia colligenda est. Maximum enim
damnum id nobis inferre 96 cernitur. Nam ut nos
etiam ita dictum intelligamus, ut vos dicitis et sta-
tuitis, demus significari Servatorem per vocem il-
lam, Minor. Quam igitur ratione superabit Bap-
ti-

⁹⁷ Luc. vii, 28.

stam in regno celorum, aut quomodo erit major eo? Quantitate enim temporis ex quo natus est, nemo, ut arbitror, compos mentis dixerit. Quo pacto enim quispiam prætereat id quod semper ipsum præcedit, atque una cum ipsa temporis evolutione raptatur atque percurrit? Quemadmodum enim in rotarum volutatione, anteriorum semper sit progressus, sequentibus semper in posteriore situ a tergo relictis; ita etiam in progressu temporis qui prior est, posterioribus major est. Non igitur hoc modo superari Baptistam a Christo, sed sanctitatis duntaxat ratione, opus est proferri. Quomodo enim quispiam aliter in ipsis majus intelligere possit? At si cum regnum celorum advenerit major illo cernatur, nunc certe aut æqualis, aut minor eo est. Cum vero impilisti Christum Joanne inferiorem existiment, æqualitatem illi tribuent. Sed videant prorsus quam imbecilli argumento nitantur. Quænam enim æqualitas sanctitatis ex his constitui potest? Aut quo pacto non incomparabiliter superare censetur Christus, cum videamus ipsum Joannem ita ad Christum loquentem: « Mihi opus est abs te baptizari ». Id vero extra omnem controversiam est, id quod minus est a præstantiore beneficii et sanctificari.

ALIUD.

Beatus Baptista Judæos ita alloquitur: « Ego vos baptizo in aqua: sed post me venit vir, cujus non sum dignus ut pronus solvam corrigiam calceamenti ejus. Ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igne. Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreis suis, paleam vero exuret igne inextinguibili. » Quænam igitur inter hos æqualitatis ratio constare potest, Joannis, inquam, et Christi? Nondum enim major, si aliquando futurus erat, juxta istorum opinionem, cur seipsum aqua baptizare, Christum autem Spiritus datorem futurum affirmat? Atque hic quidem, ut famulus, ne corrigiam quidem calceamenti attingere audeat, hunc vero areæ Dominum esse dicit. Hoc enim significat illud, « Purgabit aream suam ». Distributorem enim ac veluti designatorem fore ait eorum quæ singulis conveniunt: ita ut justos ac bonos instar boni tritici in celestes mansiones inducturus sit, impios vero instar palearum igni pabulum projecturus. At si erat æqualis ei qui paulo post erat futurus major, cur non etiam ipse baptizavit in Spiritu, areamque suam expurgavit, et Domini dignitatem sibi arrogans, judicavit mundum in justitia? Cum vero beatus Baptista Joannes nihil horum præstitisse invenitur, Christus autem in potestate divina præstitit: non erat igitur æqualis illi qui tanto intervallo eum superabat.

⁹⁸ Matth. iii, 14. ⁹⁹ Ibid. 11, 12. ¹⁰⁰ Luc. iii, 17

κατά τινα τρόπον τὸν ἅγιον Βαπτιστὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἢ πῶς ἔσται μείζων αὐτοῦ; Κατὰ μὲν οὖν τὸν ἐν ποσότητι τοῦ γεγενῆσθαι χρόνον, οὐκ ἂν τις, οἶμαι, σωφρονῶν ἐννοήσῃ. Πῶς γὰρ ἂν τις καὶ φθάσαι τὸ δεῖ προβαδίζον αὐτοῦ, καὶ ταῖς τοῦ χρόνου περιόδους δεῖ συντρέχον καὶ συναλωζόμενον: Ὅντιν γὰρ τρόπον τὰ ἐν ταῖς τῶν κύκλων περιστροφαῖς δεῖ πρὸς τὸ πρῶτον χωρεῖ τὴν τοῦ διώκοντος καὶ κατόπιν κειμένου παρεκνεύοντα θέσιν, οὕτως οἱ τὸ ἐν χρόνῳ τρέβοντες μέτρον, δεῖ μείζων ἐν αὐτῷ κατὰ τῶν ὑστερον κεκτήμεθα. Οὐκοῦν οὐ κατὰ τοῦτο πλεονεκτῆσαι Χριστὸς τὸν ἅγιον Βαπτιστὴν, λείπει δὴ λοιπὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰπεῖν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς ἀγιότητος τρόπον. Πῶς γὰρ ἂν τις ἐτέρως ἐν αὐτοῖς ἐπινοήσῃ τὸ μείζων; Ἄλλ' εἰ τότε κατὰ τὸν τῆς βασιλείας δηλονότι καιρὸν μείζων ὀφθῆσεται, νῦν ἄρα τὸ ἔσον ἢ τῷ Ἐλαττον ἔχει. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶκός, τὸ ἐν ἐλάττω τῶν Ἰωάννου κείσθαι Χριστὸν λογιζόμεναι δυσσεβεῖς, ἀποδώσουσιν ἄρα τὸ ἔσον. Ἄλλ' ὀράτωσαν καὶ τοῦτον αὐτοῖς ἀσθενοῦντα τὸν λογισμόν. Ποία γὰρ ἰσότης αὐτοῖς ἐν ἀγιασμῷ σωθῆσεται; Πῶς δὲ οὐ νικήσῃ Χριστὸς ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ὅταν ἴδῃ τὸν μακάριον Ἰωάννην λέγοντα πρὸς αὐτόν· « Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι; » Ἐπειδὴ δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ Ἐλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται.

ἌΛΛΟ.

Προσιφώνει τοῖς Ἰουδαίοις ὁ μακάριος Βαπτιστὴς· « Ἐγὼ ὑμᾶς ἐδάπτισα ἐν ὕδατι. Ὅπισθ μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμι ἱκανὸς ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. Ἐκεῖνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Οὗ τὸ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίσει τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. » Ποῖος οὖν ἄρα πρὸς ταῦτα γενήσεται λόγος τοῖς ἐν ἰσότητι τῶν Ἰωάννου μέτρων τιθεῖσι τὸν Κύριον; Οὕτω γὰρ μείζων, εἴπερ ἔσται ποτὲ, κατὰ τὴν ἐκείνων διάληψιν, οὗ χάριν ἑαυτὸν μὲν ὕδατι βαπτίσειν, τὸν δὲ τοῦ Πνεύματος ἔσεσθαι χορηγὸν δι᾿ ἰσχυρίζεται; Καὶ αὐτὸς μὲν, ὡς οἰκέτης, οὐδ' ὅσον ἀποθίγειν τοῦ ἱμάντος ἀποτολμᾷ· τὸν δὲ τῆς ἄλλω Δεσπότην εἶναι φησι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Διακαθαρίσει τὴν ἄλωνα αὐτοῦ. » Καὶ διανομέα τε καὶ οἰνοεὶ σημάτωρα τῶν ἐκαστῶν πρεπόντων ὀφθῆσθαι λέγει· ὡς τὸν μὲν δικαίων τε καὶ ἀγαθῶν αἴτου δίκην ταῖς οὐρανόις εἰσκομίζειν αὐαῖς, πυρὸς δὲ ποιέσθαι τροφήν ἀχύρου τρόπον ἀποτιναχθέντα τὸν ἀδικον. Ἄλλ' εἴπερ ἦν ἐν ἴσῳ μέτρῳ τῷ μικρῷ ὑστερον ἔσομένη μείζων, τί μὴ καὶ αὐτὸς βαπτίσει μὲν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· διακαθαίρει δὲ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ τὸ Δεσποτικὸν ἄξιωμα περικεῖμενος κρίνει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ; Ἐπειδὴ δὲ τούτων οὐδὲν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐπιτελῶν εὐρίσκειται, πράττει δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἐξουσίᾳ θεοπροπειᾶ, οὐκ ἴσος ἄρα ἐκεῖνος τῷ τοσοῦτον ἐξαλλομένῳ καὶ ἀναβαίνοντι.

ΑΛΛΟ.

A

Τὴν διὰ πίστεως ἄφρασιν ὑπισχνούμενος ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, διὰ τοῦ προφήτου φησὶν Ἡσαίου· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. » Ἐπειδὴ δὲ ἤδη παρῆν, καὶ διὰ τῆς ἀγίας ἐγεννήθη Παρθένου, ἐπὶ γῆς τε ὤφθη, καθὰ γέγραπται, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφεται, κατασημαίνει τοῖς ὀρωσιν αὐτὸν ὁ κήρυξ καὶ πρόδρομος, καὶ δὴ καὶ φησιν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀίρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Ἐπερ οὖν ἔσται, κατὰ τινος, μείζων Ἰωάννου Χριστὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦτο ἐν ἐλπίσιν ἔχει τὸ γέρας, ἦν ἄρα πάντως οὐκ ἐν ἐλαττώσει, ἐν ἰσότητι δὲ, κατὰ τὸ εἶκος. Ἐἴτα πῶς τὰ ἐν ἰσῷ μέτρῳ τοσοῦτον δι' ἀλλήλων ἀπολιμπάνεται, ὡς τὸν μὲν δύνασθαι τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἀφαιρεῖν, καὶ τοῦτο ἐνεργεῖν ἐξουσιαστικῶς· τὸν δὲ τοῦ καθαιρόντος καὶ ἀγιάζοντος ἐπιθεῖν καθεστάναι; « Χρεῖαν γὰρ ἐγὼ, φησιν, ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐν τοῖς τινος δεομένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς χορηγοῦσι τὸ μείζον ὀρᾶται, καὶ ὁ μὲν, ὡς Θεὸς, ἀφίησιν ἁμαρτίας, ὁ δὲ δύναται τοῦτο ποιεῖν οὐδαμῶς, οὐκ ἴσος ἄρα τῷ τοσοῦτον ἐξηλλαγμένῳ.

ΑΛΛΟ, ὡς ἐν ἐπιτομῇ καὶ ἀπλότῃ.

Εἰ μείζων ἔσται τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ, κατὰ τινος, ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἢ ἴσος, ἢ ἐν ἐλαττώσει ἔσσι κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνον. Ἐν μὲν οὖν ἐλαττώσει, οὐδαμῶς. Ἐν ἰσότητι δὲ· τοῦτο γὰρ πῶς ἔστι τὸ πρεπωδέστερον. Ἄλλ' ἔπερ ἔντως ὁ τῆς ἰσότητος ἐπ' ἀμφοῖν σώζεται λόγος, καλεῖσθω καὶ Ἰωάννης σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς, χρηματιζέτω δὲ ὡς εἰκὼν καὶ χαρακτήρ, καὶ ἀπαύγασμα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Φερέτω καὶ αὐτὸς τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· ἀκούεται καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς· « Υἱὸς μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· » καὶ· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρους σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Εἰσαγέσθω καὶ αὐτὸς ὡς πρωτότοκος εἰς τὴν οἰκουμένην, προσκυνεῖσθω παρὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, λεγέτω δὲ ἀνεγκλήτως περὶ ἑαυτοῦ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἔσμεν. Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » καὶ πάλιν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· » καὶ· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. » Εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἔστι πάντα Χριστὸς, οὐκέτι δὲ καὶ ὁ πρὸς ἰσότητα τὴν πρὸς αὐτὸν καλούμενος ἀμαθῶς, πῶς οὐ λίαν ἀπαίδευτον παντὶ τῷ φανεῖται λοιπὸν, τὸ μείζονά ποτε γενήσεσθαι νομίζειν αὐτοῦ, τὸν ἀεὶ τοῦτο ὑπάρχοντα φυσικῶς, ὡς Θεόν;

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐν τῷ ποτὲ τὴν Ἰωάννου πλεονεκτῆσιν ἀρετὴν ἀξιάγαστος ὀφθήσεται Χριστὸς, οὐδὲν ἐν αὐτῷ τὸ μέγα· ἐπεὶ καὶ ἀγγελιοὶ κρείττους αὐτοῦ κατὰ γε τὸν λόγον τῆς οικείας φύσεως, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας τὴν ὑπεροχὴν. Ἐἴτα ποῖ ποτε βαδίζεται Παῦλος

ALIUD.

Deus per prophetam Isaiam remissionem per fidem promittens : « Ego, inquit, sum qui delco iniquitates tuas, et non recordabor ²¹. » Cum vero ex sancta Virgine natus est et in terra apparuit, sicut scriptum est ²², cumque hominibus versatus est, Joannes Baptista ejus præco atque præcursor ostendit dicens ; « Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi ²³. » Si igitur, ut nonnulli volunt, Christus futurus est major Joanne in regno cælorum, atque hoc præmium se consecuturum sperat, erat igitur, ut verisimile est, non minor, sed æqualis. At vero quæ æqualia sunt, quo pacto tantopere inter se discrepant, ut hic quidem peccata mundi tollere possit, atque hoc ex sua potestate præstet ; alter vero purgante et sanctificante indigeat ? « Opus enim est, inquit, ut abs te baptizer ²⁴. » Cum vero non is qui aliquo indiget, sed is qui id quo alius eget suppeditare potest, major sit, et Deus quidem remittat peccata, hic vero nullo pacto id præstare queat : non est igitur æqualis illi a quo tantopere superatur.

ALIUD, succincte et ruditer.

Si Servator, ut nonnulli opinantur, major est Joanne Baptista in regno cælorum, certe eo tempore quo inter homines versatus est, aut æqualis, aut minor eo fuit. Minor autem nulla ratione. Æqualis igitur. Hoc enim est convenientius. At si æquales omnino inter se fuerunt, vocetur etiam Joannes sapientia et potentia Patris ²⁵; vocetur etiam « imago et character, ac splendor existentiz ipsius : Portet etiam omnia verboj potentiz suæ ²⁶, » audiat et ipse a Patre : « Filius meus es tu, ego hodie genui te ²⁷; » **98** et « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ²⁸. » Introducatur etiam ipse in orbem terrarum tanquam primogenitus ; adoretur a sanctis angelis, recteque de seipso dicat : « Ego et Pater unum sumus. Qui vidit me, vidit et Patrem ²⁹; » et rursum : « Ego sum panis vivens qui e cælo descendi, et vitam dans mundo ³¹. » Si vero hæc omnia est Christus, non autem ille qui imperite æqualis esse dicitur : quo pacto non absurdum dictu censi debeat, Christum aliquando Joanne majorem futurum, qui suapte natura semper major fuit, nimirum Deus ?

ALIUD.

Si in futuro sæculo tantum Christus Joannis virtutem superaturus est, certe nihil in ipso magnum est : cum et angeli meliores præstantioresque eo sint propriæ suæ naturæ ratione, et pietatis erga Deum excellentia. Deinde quid de sapientissimi illius

²¹ Isa. XLIII, 25. ²² Baruch III, 38. ²³ Joan. I, 29. ²⁴ Matth. III, 14. ²⁵ I Cor. I, 24. ²⁶ Hebr. I, 3. ²⁷ Psal. II, 7. ²⁸ Psal. CIX, 1. ²⁹ Joan. XIV, 9. ³⁰ Joan. XI, 25. ³¹ Joan. VI, 33.

Pauli testimonio statuent, qui Christum tanto superiorem angelis esse testatur, quanto divina natura creata antecellit? « Cui enim, inquit Paulus, angelorum unquam dixit: Sede a dextris meis? Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi⁴²? » Quid pacto igitur is qui tanto est angelis præstantior Filius, ut et Patris sedili et tabernaculo adjungatur, quasi magnum aliquid et præclarum de se prædicet, majorem Joanne Baptista in regno cælorum fore, cum semper major sit? Quomodo enim non sit major, qui Deo ac Patri æqualis est?

ALIUD.

Si Joannes Baptista erat lucerna, Christus vero lumen, quo pacto erit æquale cum lucerna lumen ipsum⁴³, aut id quod illuminandi vim habet, cum eo quod illuminatione indiget? Quod vero tanto intervallo superat, quonam pacto minus existens, majus fiat?

ALIUD.

Si is qui habet sponsam, sponsus est, hoc est Christus, amicus autem sponsi qui stat et audit ipsum, hoc est beatus Joannes Baptista, diversus itaque ab ipso est non solum numero distinctus, verum etiam æqualitate dignitatis et honoris destitutus. Siquidem hic revera festum diem inchoat, ille vero alterius festivitatis est particeps, ac proinde illustrior.

ALIUD.

Joannes Baptista ita alicubi de Servatore nostro dicit: « Qui de sursum venit, super omnes est⁴⁴. » Deinde suam etiam conditionem explicans: « Qui de terra est, inquit, terrena loquitur⁴⁵. » Si ergo Servator ei æqualis est, quippe qui nondum majus accepit, nihil, ut verisimile est, obstiterit quominus id quod proprium alterutri est, in alterum traseat, ita ut Baptista desursum omniumque supremus censeatur, Christus vero terrenus. Sed hoc absurdum est. Hic enim, ut naturaliter Deus, super omnes est: ille vero ex inferiore et Deo subjecta creatura terrenus est. Non ergo æqualis, quæ potius incomparabili excellentia a Christo superatur. Quo pacto igitur censeri potest aliquando futurus major, qui semper tantopere excelluit?

ALIUD.

Servator post resurrectionem a mortuis instaurans in nobis priscam Spiritus gratiam, inspiravit apostolis, dicens: « Accipite Spiritum sanctum⁴⁶. » Et rursus ipse de Spiritu ita ait: « Quia de meo accipiet⁴⁷. » Sed et Spiritus Christi Spiritus sanctus a sacra Scriptura appellatur, ut in Actibus apostolorum legitur: « Cum vero transissent Asiam et Galatiæ regionem, tentarunt proficisci in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu⁴⁸. »

⁴² Hebr. 1, 13, 14. ⁴³ Joan. v, 5-5. ⁴⁴ Joan. iii, 51. ⁴⁵ ibid. ⁴⁶ Joan. xx, 22. ⁴⁷ Joan. xvi, 14. ⁴⁸ Act. xvi, 7.

ἡμῖν ὁ σοφώτατος τοσοῦτον ἀγγέλων ὑπερτιθεῖς τὸν Χριστὸν, ὅσον ἡ θεὰ φύσις τὴν γενετὴν ὑπερτρέχει. « Τίτι γὰρ, εἶπε, ποτὲ τῶν ἀγγέλων, φησί· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα; » Πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον τοὺς Ἰωάννου μείζονας ἀγγέλους ἀναβαίνων Ἰῆδς, ὡς καὶ τοῖς τοῦ Πατρὸς ἐνιδρύσθαι θώκοις, ὡς μέγα τι καὶ ἀξιώπιστον ἐφ' αὐτῷ φησὶν, ὡς ἔσται μείζων αὐτοῦ κατὰ τὸν τῆς βασιλείας καιρὸν, καίτοι τὸ μείζον ἔχων ἀεὶ; Πῶς γὰρ οὐχ οὕτως ὁ ἐν ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

ΑΛΛΟ.

Εἰ λύχνος ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστής, πῶς δὲ ὁ Χριστὸς, πῶς ἐν ἰσότητι κείσεται τῇ λύχνῳ τὸ πῶς, καὶ τὸ φωτίζειν πεφυκὸς τῷ φωτὸς δεομένῳ; Τὸ δὲ τοσοῦτον ἀεὶ πλεονεκτοῦν, πῶς ἐν ἑλαττώσει ἂν, ἐπὶ τὸ μείζον ἀναθήσεται;

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστὶ, τουτέστιν ὁ Χριστὸς, ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑσθηκὴς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, τουτέστιν ὁ μακάριος Βαπτιστής, ἕτερος ἄρα παρ' αὐτὸν ἐστὶν οὐ μόνον δηλονότι διαστελλόμενος ἀριθμῷ, ἀλλὰ τὸσον οὐκ ἔχων ἐν ἀξιώματι καὶ τιμῇ. Εἴπερ ὁ μὲν ἐστὶ πανηγυράρχης ἀληθῶς, ὁ δὲ τῆς ἑτέρου πανηγύρεως μέτοχος, καὶ διὰ τοῦτο λαμπρότερος.

ΑΛΛΟ.

Αὐτὸς ποῦ φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστής περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Εἶτα τὸ οἰκεῖον ἐκκαλύπτων μέτρον· « Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, φησὶν, τὰ τῆς γῆς λαλεῖ. » Εἴπερ οὖν ἐν ἰσότητι κείσεται τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτῆρ, ὡς οὐπω τὸ μείζον ἀπολαθῶν, οὐδὲν, ὡς εἰκὸς, διακωλύσει καὶ τὸ ἐκατέρῳ κυρίως προσὸν μεταβαίνει ἐπὶ τὸν ἕτερον· ὡς νοεῖσθαι μὲν, ἀνωθέν τε καὶ ἐπάνω πάντων τὸν ἅγιον Βαπτιστήν, ἀπὸ δὲ τῆς γῆς τὸν Κύριον. Ἄλλὰ τοῦτο ἄτοπον. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεὸς, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ δὲ τῆς κάτω καὶ ὑποκειμένης τῷ Θεῷ κτίσεως ἐκπεφυκὸς ἐκ τῆς γῆς ἐστίν. Οὐκ ἴσως ἄρα, μᾶλλον δὲ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς παραχωρήσει τὸ νικᾶν τῷ Χριστῷ. Πῶς οὖν ἔσεσθαι ποτε προσδοκηθήσεται μείζων ὁ ἀεὶ τοσοῦτον ὑπερκαίμενος

ΑΛΛΟ.

Μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἀνακαινίζων ἐν ἡμῖν ὁ Σωτῆρ τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Καὶ ἄλιν αὐτὸς ποῦ φησὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. » Ἄλλὰ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖται παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων κείμενον· « Διελθόντες δὲ Ἀσίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, ἐπείραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν ἀπελ-

θεῖν, καὶ οὐκ εἶπεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ. » A Si ergo Christus ut aliquando futurus major Joanne æqualis interea ei fuit, instauret etiam Joannes in nobis gratiam Spiritus, ducatque etiam ipse nos, ut fecit Christus; dicatur et ipsius esse Spiritus Dei ac Patris : clamet etiam ipse de Spiritu : « Quia de meo accipiet. » Cæterum hoc vel sola cogitatione impium est. Non est igitur æqualis Christo, neque in futuro sæculo desinet esse major, cum semper minor fuerit, tantoque inferior, ut homo Deo.

ΑΛΛΟ.

Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν ἐπιδεικνύων ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς, ἀντιδιαστέλλει τῇ κτίσει, καὶ φησιν : « Ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμι, ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ. » Οὐκοῦν λεγέτω B τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστής, ὡς οὕτω τὸ ἐν μείζουσιν εἶναι παραχωρῶν τῷ Χριστῷ, εἴπερ ἐστὶ τοῦτό ποτε, κατὰ τὴν τιμὴν ὑπόνοιαν. Ἄλλὰ μὴν ἐκ τῆς γῆς εἶναι φησιν ἑαυτὸν, καὶ τὸ οἰκεῖον οὐκ ἠγνόησε μέτρον. Μείζων ἄρα Χριστός, οὐκ ἐσόμενος τοῦτο ποτὶ, ἀλλ' ἔχων ἀεὶ τὸ πλεόν ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Ἐκ τῶν ἄνω εἰμι. »

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τὸ φύσει προσὸν ἀξίωμα τῷ Υἱῷ διερμηνεύων ἀκριβῶς, καὶ τὸ Ἰωάννου μέτρον ὡς οἰκέτου γνησίου παρατιθεῖς, οὕτω φησίν : « Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης· οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Ποῖ ποτε οὖν ἄρα προκάψει Χριστὸς τοῖς Ἰωάννου συγκρινόμενος μέτροις; Ἡ πῶς οὐ μείζων ἀεὶ τὸ φωτίζειν εἶδος καὶ δυνάμενον, τοῦ δεομένου φωτίζεσθαι, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ λαμπρύνοντος χρῆζοντος χορηγίας; Πῶς δὲ οὐχὶ πάντως ὁ πρὸς μόνην μαρτυρίαν παραληφθεὶς καὶ τοῦτο ἔχων ἀξίωμα, παραχωρήσει τὸ μείζων ἀεὶ τῷ δι' ὃν ἐστὶν ἐξάρητος;

ΑΛΛΟ.

Ἄναλεγόμενος ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ἐφησεν ὁ Χριστός : « Ὑμεῖς ἀπεστάλατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ. Ἐγὼ δὲ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω. » Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ καὶ τῆς D Ἰωάννου μαρτυρίας κρείττων ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἄρα ἴσος, ἀλλὰ μείζων ἀεὶ καὶ ἀξιολογώτερος. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων ποῖ ποτε ἄρα προδήσεται, ἢ πρὸς ποῖον εἶται μείζων ἀναθήσεται;

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Ζαχαρίας ὁ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ, κατὰ σάρκα πατήρ, ὅτε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προσήγειν εὐχαριστίαν ταῖς ἐκ προφητείας ἀναμειγμένην φωναῖς, ἀπεφθέγγετο : « Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι αὐτῷ λαὸν κατεσκευασμένον. »

ALIUD.

Filius Deum se naturaliter esse ostendens, opponit se creaturæ dicens : « Ego ex supernis sum, vos ex infernis estis ». » Dicit igitur etiam hoc Joannes Baptista, ut qui nondum majoritatem, ut ita dicam, sive excellentiam suam Christo cesserit, cessurus eam in futuro sæculo, ut nonnulli opinantur. Atqui ipse se terrenum esse ait, neque suam conditionem ignorat. Major itaque est Christus, non id aliquando futurus, sed semper superior, ut Deus ex Deo : hoc enim significat illud, i Ego ex supernis sum. »

ALIUD.

Beatus evangelista Joannes dignitatem quæ Filio naturaliter inest, aperte explicans, 100 et Joannis conditionem ut servi fidelis describens, ita ait : « Erat homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes : hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per ipsum. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ». » Quo pacto igitur promovebitur Christus Joanni comparatus ? Aut quomodo non semper major præstantiorque erit qui illuminare novit et potest eo qui illuminatione indiget ? Quomodo vero non omnino is qui solum ad testimonium perhibendum sumptus est, eaque sola dignitate ac munere fungitur, cedat suam excellentiam sive majoritatem illi propter quem electus est ?

ALIUD.

Christus cum Judæis disserens, ita alicubi inquit : « Vos misistis ad Joannem, et ille testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio ». » Atqui si testimonio Joannis superior est Servator, non igitur æqualis, sed major semper et dignior. Qui vero ita se habet, quo pacto promovebitur, aut ad quale majus evehetur ?

ALIUD.

Beatus Zacharias, sancti Baptistæ secundum carnem pater, cum gratiarum actionem pro eo offerret, ejusmodi vocem prophetico spiritu plenam edidit : « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis : præbis enim ante faciem Domini ad parandum ei populum instructum ». » Ipse etiam a Judæis in-

¹⁰⁰ Joan. VIII, 23. ¹⁰¹ Joan. I, 6-9. ¹⁰² Joan. V, 33, 34. ¹⁰³ Luc. I, 76.

terrogatus quianam esset : « Ego, inquit, sum vox clamantis in deserto : Præparate viam Domini ⁵³. » Dicite igitur nobis qui imperite Christum aliquando promovendum opinamini, et Joannis virtutem vixdum in futuro sæculo superaturum, quando propheta Altissimi non merito minor censeri debuerit? Quando vero præco et præcursor, quiq; servi officio fungitur, æqualis habeatur ei qui naturaliter Dominus est? Quam quidem rem omnibus satis cognitam esse arbitror. Quomodo igitur qui semper major fuit, temporum evolutione talis fiet, si Christus tanquam futurus major Joanne Baptista ita ait : « Minor in regno cælorum major ipso erit ⁵⁴? »

Pia totius capitis explicatio, sensum sive scopum illius dicti accurate declarans.

Cum jam satis pro meo intellectu, propositæ quæstionis rationem investigaverim, **101** singulasque ejus partes accurate pertractarim, et adversariorum opiniones ut falsas refutarim, superest ut verum hujus dicti sensum explicem. Neque enim arbitror sufficere, ut eos qui male sentiunt (statuentes nimirum Christum quodam tempore majorem Joanne futurum), reprehendamus, verum etiam necessarium esse ut, allata in medium vera sententia, intelligatur non temere nos ad eos reprehendendos accessisse. Age igitur totam rem denuo recitemus, et eorum quæ a Christo dicta sunt causam breviter recensentes, doceamus auditores, quisnam sit hujus dicti scopus. Quocirca (nam inde initium faciemus, cum in carcere Joannes miracula Christi audivisset, missis duobus discipulis suis dixit ei : « Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? » Ad hoc Christus respondit : « Euntes dicite Joanni quæ audistis et vidistis ⁵⁵, » et præclara miracula abs se edita enumerat. Cum vero discipuli ad Joannem rediissent, Christus ita ad circumfusam Judæorum turbam locutus est : « Quid existis in desertum videre, arundinem vento agitatam? an hominem mollibus vestimentis indutum? an prophetam? certe dico vobis et plus quam prophetam. Hic enim est de quo scriptum est : Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te ⁵⁶. » Deinde addit id quod interrogatur : « Amen, amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum, major Joanne Baptista, sed minor in regno cælorum major ipso est ⁵⁷. » Neque hic finem verborum fecit. Addit enim statim : « A diebus autem Joannis usque nunc regnum cælorum vin patitur, et violenti rapiunt illud ⁵⁸. » Atque hæc quidem est totius capitis summa. Nunc vero oportet ut singula percurrentes dicamus, quam ob causam Joannes Baptista in carcerem conjectus fuerit; quamobrem etiam per discipulos suos Christum interrogarit, utrum ipse omnino esset qui venturus erat; deinde

Καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ παρὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ τίς ἂν εἴη διερωτώμενος· « Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, φησὶν· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » Λέγετε τοίνυν ἡμῖν οἱ προβαλῆσθαι ποτε τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸ μείζον ἀμαθῶς ὑποπτεύοντες, καὶ τὸ Ἰωάννου μέτρον ὑπεραλεῖσθαι μάλιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ποτε τοῦ Ὑψίστου προφήτης οὐκ ἂν ἐλάττωσεν νοῦστο δικαίως; Πότε δὲ ὁ κήρυξ καὶ πρόδρομος καὶ τὴν οἰκίαν πρέπουσαν διακονίαν ἀποπληρῶν, εἰς τὸ ἴσον ἀναβαίνει μέτρον τῷ κατὰ φύσιν Κυρίῳ; Ἄλλ' οἶμαι, πᾶσιν ἔστιν ὁ λόγος εὐσύννοπος. Πῶς οὖν ὁ μείζων ἀεὶ, τοῦτο ἔσται κατὰ καιροῦς, ἔπειρ ὡς ἐσόμενος μείζων Ἰωάννου Χριστός, « Ὁ μικρότερος, φησὶν, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἔστιν; »

Ἐξηγήσις εὐσεβῆς ὅλων τοῦ κεφαλαίου, τὸν ἐν τῷ θεωρηματι σκοπὸν ἀποτυμνοῦσα γοργῶς.

Ἐξαρκούντως ἤδη κατὰ γε τὸν ἡμέτερον νοῦν τὸν ἐν τοῖς προλαβοῦσι βασανίσαντες λόγον, καὶ τῶν θεωρημάτων ἕκαστον μετὰ τῆς δεούσης ἀκριβείας διευκρινησάμενοι τὸν τε τῶν δι' ἐναντίας ὡς οὐκ ἔχοι καλῶς διελέξαντες σκοπὸν, ἐπ' αὐτὰ δὴ λοιπὸν ἵεναι προσήκειν ἐνενοήσαμεν τὰ ἐξ ἀληθείας θεωρήματα καὶ τὴν ἐν τῷ παροισθέντι ρητῷ διαπτύσειν διανοίαν. Οὐ γὰρ οἶμαι δεῖν, ὡς οὐκ ἄριστα νοοῦσι, μόνον ἐπιτιμᾶν τοῖς ὅτι μείζων ἔσται Χριστὸς Ἰωάννου κατὰ τινα χρόνον διεληφθῶσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ παραθέσει τῶν ἀληθεστέρων ἐννοιῶν ἀποκορούεσθαι τῷ μὴ δοκεῖν οὐ δεόντως ἐπισκῆπτειν αὐτοῖς. Φέρε δὴ οὖν ἐπ' αὐτὸ λοιπὸν ἴωμεν τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ τῶν εἰρημένων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν αἰτίαν ἀνακεφαλαιοῦμενοι, τοὺς ἀχρωμένους διδάσκωμεν, τίς ἂν εἴη λοιπὸν ὁ τοῦ λόγου σκοπός. Οὐκ οὖν, ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη τὴν ἀρχὴν ποιησόμεθα, ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἀκούσας τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, κίμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· « Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; » Πρὸς ταῦτα Χριστὸς ἀπακρίνατο· « Πορευθέντες ἐπάτε Ἰωάννην ἃ ἠκούσατε καὶ βλέπετε, » καὶ τὴν τῶν σημείων καταλέγει μεγαλοουργίαν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν μακάριον Βαπτιστὴν πάλιν ἀνεκομίζοντο οἱ μαθηταί, λέγει πρὸς τὴν περισσῶσαν πληθύν τῶν Ἰουδαίων ὁ Σωτῆρ· « Τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἐρημὸν ἰδεῖν, κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενος; ἀλλ' ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἀνθρώπων ἡμπετισμένοι; ἀλλὰ προφήτην; Ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσώτερον προφήτου· Οὗτος γὰρ ἔστι περὶ οὐ γέγραπται· Ἰδοὺ ἀποστελῶ τὸν ἀγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. » Εἶτα πρὸς τοῦτοις φησὶ ζητούμενος· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγύστεται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἔστι. » Καὶ οὐ μέχρι τούτων ὁ λόγος. Ἐπιφέρει γὰρ εὐθύς· « Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασάται ἀρπάξουσιν αὐτήν. » Ὅλον ἐν τούτοις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ κεφάλαιον τὴν

⁵³ Luc. III, 4; Isa. XL, 3. ⁵⁴ Luc. VII, 28. ⁵⁵ Matth. XI, 3, 4. ⁵⁶ Ibid. 7-10. ⁵⁷ Ibid. 11. ⁵⁸ Ibid. 12.

αυμπλήρωσιν ἔχει. Κρῆναι δὲ οἶμαι τῶν νοημάτων ἅ
 ἕκαστον ἐπιδρομάδην διεξιόντας εἰπεῖν, τίς μὲν αἰτία
 δεσμώτην ἐποίησε τὸν ἄγιον Βαπτιστὴν, οὗτος δὲ χάριν
 ἀνεπυθάνετο τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν οικειῶν μαθητῶν,
 εἴπερ εἴη σαφῶς αὐτὸς ὁ ἐρχόμενος· καὶ τίς ἦ πόθεν
 ἢ πρὸς τοὺς ὄχλους ἀπόκρισις γέγονε τοῦ Χριστοῦ.

Ἥ τι τὸ πεπεικὸς ὡς Ἐγγήγερται μὲν οὐδεὶς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μελίων Ἰωάννου λέγειν, εἶναι γε
 μὴν τοῦ τοσοῦτου μείζονα τὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μικρότερον; Οὐκοῦν ἐπ' αὐτὴν ἰκόν τὴν
 τῶν προτεθέντων ἐξήγησιν.

Παράδοξόν τινα καὶ ξένην ἐπιτηδεύσας πολιτείαν ὁ
 μακάριος Βαπτιστής, καὶ βίου τρίτον ἐλάσας ἀσυνήθη
 τοῖς ἄλλοις καὶ οὐ τοῖς τυχοῦσι βατῆν, ἐθαυμάζετο
 μὲν, καὶ λίαν εὐχόμενος, παρὰ τῶν Ἰουδαίων· τὸν δὲ
 ὅσον οὐδέπω, μᾶλλον δὲ ἤδη παρόντα, κηρύττων Χρι-
 στοῦ, μονοουχὶ καὶ χεῖρα προτείνει λέγων· « Ἴδε ὁ
 Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. »
 Ἐπειδὴ δὲ ὁ παρ' αὐτοῦ μαρτυρούμενος Κύριος,
 λιπεῖν ἰδοὺκί τὴν ἐκ νόμου διὰ Μωσῆος λατρείαν,
 τὴν εὐαγγελικὴν ἀντ' ἐκείνης πολιτείαν εἰσφέ-
 ρων, μᾶλλον δὲ τὰ ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ μεταρρυθμι-
 ζων εἰς ἀλήθειαν, οὐκ ἔξω μομφῆς ὁ μακάριος ἕκαστο
 Βαπτιστής, ἅτε δὴ συνηγορεῖν ἀναπεισμένοις τῶν
 τὴν νομικὴν ἀνατρέποντι παιδεύσιν, κατὰ γε τοὺς
 τῶν ἀνοήτων λόγους. Εἰ γὰρ ἦν οὕτως παρὰ Θεοῦ,
 ἔφασκον, ὁ ἀνθρώπος, οὐκ ἂν ἔλιπε τὸ Σάββατον. Τί
 οὖν ἄρα μηχανάται πρὸς τοῦτο; Τὰς τῶν Ἰουδαίων
 οὐ πάντως ἀποκρουόμενος, ἀλλ', ἐν' οὕτως εἶπω, δια-
 χλευάζων ἐννοίας, συναγορεύειν προσποιεῖται τῶν
 νόμῳ, καὶ Μωσαϊκῶν ὑπεραγωνίζεσθαι προσταγμά-
 των. Πολλῶν γὰρ τῶν τμηκῶδε κατὰ ποικίλους παρα-
 νομοῦντων τρόπους, πρόσπεισι μόνον τὸν Ἡρώδη
 διελέγγων, καὶ βίψουκινδύνης περὶ τῆς Ἡρωδιάδος
 βούων· « Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτὴν· » οὐδένα γὰρ
 ὄλωσ τοῦ παθεῖν ἐποιεῖτο λόγον, ἀχρις ἂν αὐτῷ κατὰ
 τὸν προτεθέντα σκοπὸν διεξίη τὰ πράγματα. Δεσμώ-
 τησ τοίνυν ὁ δίκαιος ἐκ τυραννικῶν ἐγένετο προστα-
 γμάτων, καὶ τὸ πάθος ἐδούσκει τὸν φιλεγκλήμονα
 τῶν Ἰουδαίων λαόν. Ὡς γὰρ ὑπὲρ νόμου πάσχοντα
 λοιπὸν, ἀγαπᾶν ἠναγκάζετο, ἐτοιμότερός τε ἦδη τοῖς
 παρ' αὐτοῦ κηρυττομένοις πρὸς τὸ πιστεύειν ἐγένετο.
 Οὐκοῦν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐννοίας, καὶ τὴν τῶν
 σκληροτέρων ἀπεθβαιαν ἀγοράζειν ὡσπερ ὁ Βαπτι-
 στής διὰ τοῦ πάσχειν ἠπειλεγετο. Ἐπειδὴ δὲ Πνεύ-
 ματος ἁγίου μέτοχος ὢν, καὶ προφητικῆς ἀναπα-
 πλησμένος χάριτος ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, τὸ
 τυραννικὸν ἐθεώρει ξίφος ἀπογυμνούμενον ἤδη, καὶ
 τὸν τοῦ σώματος ἀπαστρέπτον θάνατον, ἐζήτει τοὺς
 οικειοὺς μαθητὰς βεβαιῶσαι πρὸς τὴν πίστιν τὴν
 ἐπὶ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ· εἰδέναι τε καὶ μάλα σαφῶς
 ἐπεθύμει κατ' οὐδὲν ἐνδοιάζοντα, ὅτιπερ αὐτός ἐστιν
 ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἤξεν προσδοκώμενος. Προσ-
 ποιεῖται τοίνυν οικονομικῶς ἄγνωσιν, ἵνα πιστεύσαντι
 σύνδρομοι πάλιν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸ πιστεύειν εὐ-
 ρισκοῦντο. Ἦν γὰρ δὴ καὶ φρονήματος οὐ μικρὰν ἐν
 ἑαυτῷ τὴν ἀλαζονείαν ὠδίνοντος, μὴ ταῖς τοῦ διδα-
 σκάλου μᾶλλον, ἀλλὰ ταῖς οικειαῖς παιδαγωγείσθαι
 βουλαῖς. Οὐκοῦν οικονομικῶς, καὶ ἐν' οὕτως εἶπω-

quid et cur id Christus turbis responderit. Præter-
 ea quid illum moverit ut diceret, non surrexisse
 e natâ mulierum majorem Joanne Baptista, et
 tamen majorem eo esse eum qui in regno cælo-
 rum minor esset. Accedendum itaque nobis ad
 eorum quæ proposita sunt nobis explicationem.

102 Beatus Baptista, inauditum quoddam et in-
 usitatum vitæ genus duceas, quodque alii imitari
 non possent, magnam merito sui admirationem
 apud Judæos excitavit, et Christum qui tantum non
 venisset, imo jam advenisset, prædicans, digitoque
 illum commonstrans, ait : « Ecce Agnus Dei, qui
 tollit peccatum mundi ». Cum vero Dominus, de
 quo testimonium perhibuerat, deserto cultu le-
 gali per Moysen præscripto, loco illius evangelicam
 vitam induceret, et quæ in typo atque umbra in-
 voluta erant, ad veritatem transferret, Baptista
 reprehensionem incurrit, quippe qui patrocinaretur
 illi, qui legalem doctrinam, juxta ipsorum sermo-
 nem, everteret. Si enim homo hic, dicebant, a
 Deo esset, haudquamquam dissolveret Sabbatum.
 Quid igitur adversus hæc excogitat et molitur
 Baptista? Judæorum opinionem non plane rejiciens,
 sed, ut ita dicam, irridens, patrocinium legis et
 Mosaicorum præceptorum propugnationem simulat.
 Cum enim tunc temporis variis modis in legem
 peccaretur, solum Herodem reprehensus accedit,
 et audacter de Herodiade clamans : « Non licet,
 inquit, tibi eam habere »; contempto plane mortis
 periculo, dum ei ad præstitutum scopum res ageren-
 tur. Tyranni itaque jassu in vincula conjectus, Ju-
 dæos ad accusandum pronos sibi conciliavit. Nam quia
 pro lege patiebatur, amare eum cogebantur, prom-
 ptioresque ad adhibendum prædicationem ejus fidem
 reddebantur. Judæorum itaque benevolentiam, et
 duriorum incredulitatem morte sua quodammodo
 mercari Baptista voleit. Cum vero Spiritus sancti
 particeps et prophetica gratia ex utero matris suæ
 plenus esset, tyrannicumque ense jam strictum
 et cervici suæ imminente prævidisset, discipulos
 suos in fide erga Christum Servatorem confirmare
 ac stabilire voluit, utque id citra omnem dubita-
 tionem persuasum haberent, cupiebat, quod ipse
 esset qui pro salute omnium venturus esse exspe-
 ctabatur. Certo itaque consilio simulat se necesse,
 ut credenti ipsi discipulorum fides aggregare-
 tur. Regnabat enim non exigua in animis eo-
 rum arrogantia, neque se tam magistrî quam
 suis ipsorum consiliis gubernari volebant. **103**
 Certo igitur consilio, atque, ut ita dicam, vel-
 uti in arena ignorantium personam induens, mittit
 ex suis discipulis duos reliquis intelligentiores, eis-
 que jubet ut sciscitentur, et ex viva Servatoris
 voce cognoscant, an ipse sit is qui expectatur. Cum

⁹⁹ Joan. i, 29. ¹⁰⁰ Joan. ix, 16. ¹⁰¹ Matth. xiv, 4.

vero ii ad Christum venissent, hoc intelligens, A quippe qui verus Deus erat, præclariora circa ægro-
tos opera miraculaque edebat, quam antea; ea
vero certo consilio per illud tempus præstabat, quæ
ipsum, cum ad nos venisset, prophetæ præstiturum
prædixerant. Interrogatus itaque non statim profi-
tetur se illum esse, sed prophetis prædictionibus
factorum et miraculorum magnitudinem adaptans:
« Ite, inquit, et renuntiate Joanni quæ audistis et
vidistis; » audistis enim per prophetas, vidistis au-
tem per me impleta. Cum itaque hi abiissent, ut
evangelista ipse testatur, cœpit Christus loqui tur-
bis de Joanne: « Quid existis videre? » et quæ
deinceps sequuntur. Necessarium vero plane fuit,
ut Christus de Joanne sermonem faceret. Cum enim
circumsusa auditorum turba cognovisset, discipu-
los Joannis esse, qui interrogationem illam Christo
proposuissent, cumque ipsi non ut sua ipsorum du-
bitatione sese liberarent, venissent, sed illum a
quo missi erant, quique eis ut id sciscitarentur, in-
junxerat; intellexit statim Christus, quippe qui
corda et cogitationes hominum novit⁶⁶, dicturos
esse nonnullos, aut alloqui secum cogitatos: Si
in hunc usque diem Joannes Baptista Christum non
novit, quo pacto nobis illum ostendit dicens: « Ecce
Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi? » Et quidem
verendum erat ne non parum damni inde in tur-
bam perveniret. Quamobrem, ut scrupulum illum
animis eorum eximeret et scandali ansam præri-
peret, ita ad eos ait: « Quid existis in desertum
videre? Arundinem vento agitatam? » Admirati
estis, inquit, Joannem Baptistam, et frequenter
longa per solitudinem profectioe illum adistis,
multis laboribus utilitatem, quam inde exspectaba-
tis, redimentes. Cæterum temerarie profecto nulla-
que idonea de causa illum admirati estis, si eum
adeo levem existimatis, ut arundini comparetur,
quæ facillime in quamvis partem vento impellitur.
Quomodo 104 enim non ejusmodi esse deprehendatur,
si, præ magna animi levitate, quem novit
nosse se inficiatur? At non arundinem certe. « Quid
tamen existis videre? Hominemne mollibus vesti-
mentis indutum? Ecce qui mollibus induuntur, in
domibus regum sunt. » Atque lis quidem, inquit,
convenientius sit levitate animi laborare. Unde enim
qui perpetuis laboribus sese exercet, corporeasque
affectiones assidue reprimit ac domat, in tantam
levitatem labi posset? Nam hujuscemodi levitate
mentis laborare est animi, inquit, qui non tam
æspere vivendi ratione, quam mundanis deliciis de-
lectetur. Si ergo eum admiramini tanquam a mollitie
abhorrentem, tribuite etiam illi firmitatem animi
ejusmodi laboriosæ vitæ convenientem. Si vero in
optimo vitæ genere nihil amplius statuitis, sed eodem
ordine habeatis eum qui laborat cum eo qui
deliciatur, cur, contemptis lis qui sericis vestibus
utuntur et in aulis regum versantur, eum qui in

μεν, ὡς περ ἐπὶ σκητῆς τὸ τῶν ἀγνοούντων προσ-
ωπεῖον ἐαυτῷ περιθεῖς, πέμπει τῶν οικειῶν μαθη-
τῶν, ὅς περ ἦσαν συνετώτεροι, καὶ δὴ καὶ ἀναπυ-
θάνεσθαι κελεύει, καὶ διὰ ζώσης τοῦ Σωτῆρος φωνῆς
ἐκμαθεῖν, εἰ αὐτὸς ἐστὶν προσδοκώμενος. Ἐπειδὴ
δὲ ἤκον ἤδη πρὸς τὸν Ἰησοῦν οἱ ἀπεσταλμένοι, τοῦτο
συνεῖς, ἅτε δὴ θεὸς ὑπάρχων ἀληθινός, πλουσιω-
τέραν ἐποιεῖτο τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνουσι φιλοτιμίαν, καὶ
παραδόξων ἡδύρισκετο ποιητῆς τότε μᾶλλον ἢ πρό-
τερον· ἐκεῖνα δὲ οικονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο
μάλιστα καιρῷ, ἅπερ αὐτὸν ἐπιτελεῖσθαι, ὅταν ἦκοι
πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφήται διήγγελλον. Ἐρωτώμενος
τοίνυν, οὐκ εὐθύς ὑπάντη καὶ φησὶ τὸ, Ἐγὼ εἰμι,
ἀλλὰ τοῖς προφητικοῖς κηρύγμασι τὴν ἐν τοῖς ἀποτε-
λεσθεῖσι παραθεῖς μεγαλοῦργίαν· « Πορευθέντες, φη-
σὶν, ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννη ἅ εἰδετε καὶ ἠκούσατε· »
ἠκούσατε μὲν γὰρ διὰ τῶν προφητῶν, εἰδετε δὲ πλη-
ρωθέντα δι' ἐμοῦ. Ἀλλὰ τούτων περαιομένων, ὡς
αὐτὸς φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, ἤρξατο ὁ Χριστὸς λέγειν
τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου· « Τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; » καὶ
εἰς τούτοις ἐφεξῆς κείμενα. Ἀναγκαῖον δὲ πάλιν καὶ
τὸν περὶ τούτου λόγον ἐποίησατο Χριστὸς. Ἐπειδὴ
γὰρ ἐμάθανεν ἡ περιεστώσα τῶν ἀκρουμένων πλη-
θὺς, ὡς ἦσαν μὲν τῶν Ἰωάννου μαθητῶν οἱ τὴν
πνεῦσιν προσάγοντες, ἦκον δὲ οὐκ ἰδίᾳ ὡς περ ἀγνοίας
ζητούντες ἀπαλλαγῆν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ πεπομπότητος
καὶ διερωτῆν ἀναπειθόντος, κατενόησαν ἅτε δὴ καὶ
καρῆας εἰδὼς, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γινώσκων,
ὅτι πάντως ἐρούσι τινες καὶ λογιούνται καθ' ἐπι-
τούς· Εἰ μέχρι σήμερον ἀγνοεῖ τὸν Ἰησοῦν ὁ μα-
κάριος Ἰωάννης, πῶς ἡμῖν αὐτὸν εἰδείκναι λέγων·
« Ἴδε ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ
κόσμου; » Καὶ ἦν οὐ μικρὸν ἐντεῦθεν ὑπολαβεῖν
ἔσεσθαι τοῖς ὄχλοις τὸ βλάβος. Οὐκ οὖν τὸ συμπροσθεῖν
αὐτοῖς θεραπεύων πάθος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σκανδά-
λου ζῆμίαν ἀπορριζῶν, λέγει πρὸς αὐτούς· « Τί
ἐξήλθετε εἰς τὴν ἐρημον ἰδεῖν; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου
σαλευόμενος; » Ἐθαυμάσατε, φησὶ, τὸν μακάριον
Βαπτιστῆν, καὶ δὴ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀποδημίαν
ἐπονίσασθε πολλάκις, τὰς οὕτω μακρὰς τῆς ἐρήμου
κατατρίβοντες ὁδοὺς, καὶ ἰδρῶτι πολλῷ τὴν ἐντεῦθεν
ὑφέλειαν ὠνούμενοι. Ἄρ' οὖν εἰκὴ καὶ προχειρῶς,
φησὶν, ἐθαυμάσατε, εἴπερ οὕτως αὐτὸν ἐλαφρὸν ἔχειν
οἴσατε τὸν νοῦν, ὡς προσεοικένα: καλὰ μὲν τῷ λίαν
ἐτοίμως ἐφ' ὅπερ ἂν συνωθῆ τὸ πνεῦμα συννεύοντι.
D Πῶς γὰρ οὐχὶ τοιοῦτος ὢν εὐρεθῆσεται, εἴπερ ὄντως,
ὄν οἶδεν, ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ, ἐκ πολλῆς τινος τοῦτο παθῶν
ἐλαφρίας; Ἄλλ' οὐ κάλαμον μὲν· « Τί δὲ ὅμως ἰδεῖν
ἐξήλθετε; Ἀνθρώπων ἐν μαλακοῖς ἡμφιεσμένον; Ἰδοὺ
οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων
εἰσὶν. » Οἱ δὲ καὶ μᾶλλον ἂν εἴη, φησὶν, ἀρμολιώ-
τερον τὸ ἐν φρεσὶν ὑπάρχειν ἐλαφρίας. Πόθεν γὰρ
ὁ σύντονος οὕτω περὶ τὴν ἀσκησιν, βέβαιός τε καὶ
πολύς εἰς τὸ καὶ αὐτῶν τῶν τῆς σαρκὸς καταγωνί-
ζεσθαι παθῶν, εἰς τοσαύτην ἀμαθίαν ἐκδήσεται; Τὸ
γὰρ ἐν τοιαύτῃ κείσθαι διανοίας κουφότητι, ψυχῆς
ἂν εἴη, φησὶν, οὐ σκληραγωγίας μᾶλλον, ἀλλὰ ταῖς

⁶⁶ Ps. l. 3011, 11.

ἐν κόσμῳ τρυφαίς ἡθορένης. Εἰ μὲν οὖν ὡς οὐκ ἄντα ἐν μαλακοῖς θαυμάζετε, δοτε τῇ ἀκρῆσει τὴν αὐτῇ κρέπουσαν ἀσφάλειαν. Εἰ δὲ ἐν τῷ βιοῦν ἀριστα τὸ πλεόν οὐδὲν, ἐν δὲ Ἰσῆ τάξει τὸν ποιοῦντα τῷ τρυφῶντι θήσετε, τί τὸ σεμνύνειν ἀφέντες τοὺς οἵπερ εἰσὶν ἐν μαλακοῖς ἀμφοῖς καὶ ἐν αὐλαῖς βασιλέων, τὰς ἐν ἐρήμῳ διατριβάς, καὶ περιβόλαιον εὐτελεῖς, μᾶλλον δὲ τὰς ἐκ καμῆλων τρίχας θαυμάζετε; Ἄλλ' οἶμαι δυσωπήσειν ὑμᾶς τὸ ἐν τούτοις ἄποπον, ἀξιοζήλωτον δὲ ἄνωγας ἐρεῖτε τὸν μακάριον Βαπτιστήν. Ἄρ' οὖν οἴσθε προφήτην ὑπάρχειν αὐτόν; Ναὶ προφήτην, μᾶλλον δὲ καὶ προφήτου πλεονεκτοῦντα τὸ μέτρον. Οἱ μὲν γὰρ ὡς ἤξει προεκήρυτον, οὕτω παρόντα θεώμενοι· ὁ δὲ τὸ συναμφοτέρων. Πανταχόθεν τοιγαροῦν ὁ Σωτὴρ ἀξιάγαστον οὖσαν ἐπιδεικνύει τὴν ἐπὶ τῷ προδρόμῳ διάληψιν, ἵνα φαίνηται κηρύξας ἀληθῆ· καὶ μαρτυρεῖ μὲν αὐτὸς εἰς ὄψηλὸν ἀναφέρων ἀξίωμα, καὶ προφητικῶν ἐξάλλεσθαι τόπων τὸν ἄνδρα διαδεδαιούμενος. Παρατίθησι δὲ εὐθύς ὡς; τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις ἐποικετο γείτονα τοῦ Πατρὸς τὴν φωνήν, ἵνα τρέπον τινὰ καὶ ἐκ νομικοῦ δικαιώματος ἢ ἐπ' αὐτῷ μαρτυρία σφραγίζηται. « Οὗτος γὰρ ἐστὶ, φησὶ, περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγέλόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. » Ἔπειτα τί φησιν ἐπὶ τούτοις περὶ αὐτοῦ; Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγγίγεται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μεζῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μεζῶν αὐτοῦ ἐστίν. » Ὅρα δὴ πάλιν ἐν τούτοις ὁσπὴν ἐποίησατο τὴν οικονομίαν ὁ Σωτὴρ. Πολὺς αὐτῷ καὶ μακρὸς περὶ τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κενήθητι λόγος. Τὴν μὲν γὰρ, ὅθεν ἦν εἰκὸς ἀδικηθήσεσθαι πῶς αὐτόν, ἀπεκρούσατο δόξαν. Προφήτου δὲ τι πλεόν ἔχειν εἰπὼν, ἀξιοθαύμαστον ἤδη καὶ ἀξιεραστότατον τοῖς ἀκρωμένοις ἐδείκνυεν. Ἔπειτα πρὸς τοῦτο οὐκ ἐγγίγεται φησὶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μεζῶνα. Εἰκόνα τοιγαροῦν ὡσπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνοῦσης ἀρετῆς ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπαρτίθησιν τὸ μεζῶνας ἀγαθόν, τουτέστι, τὸν ἀρετῆς βασιλείας ἀψάμενον, καὶ εἰς υἱὸν ἀναγεννηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· ἵν' ἐξ ὧν ἐκεῖνος τὸ ἐλαττον ἔχων θαυμάζεται, ἀξιολογῶνται μὲν φαίνονται τῆς βασιλείας οἱ μέτοχοι, βαδίζοντες δὲ προθύμως τινὲς ἐπὶ τὸ ἀρπάξαι αὐτήν, ἐκ τῆς Ἰωάννου τιμῆς τὸ ὑπερφέρειν αὐτῆς ἀναμετρούμενοι κάλλος. Οὐ γὰρ τὸ μικρῷ τινι φιλονεικοῦν εἰς ποσότητα, τὴν τοῦ μεγάλου δόξαν ἀπολοῖται, ἀλλ' εἰ τι πρὸς μέγα τὴν σύγκρισιν ἔχει, τῷ πλεονί μέρῳ νικᾷ καὶ ὑπερτείνεται. Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν εἶναι φάμεν, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν. » Μεζῶν οὖν ἄρα παντὸς γεννητοῦ γυναικὸς ὁ τῆ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ Πατέρα τὸν τῶν ὄλων ἐπιγραφόμενοι Θεόν, ὡς υἱοὶ προσεύχονται, λέγοντες· « Ἀβδᾶ, ὁ Πατήρ. » Οὐκοῦν εἰ καὶ ἐνυπάρχη, φησὶ, γεννητῷ γυναικὸς τὸ ἐν ἔρ-

solitudine degit, vilius vestitu seu potius pills camelorum induitur, admiramini? Sed puto vos vereri absurditatem hujus rei; Joannem vero Baptistam admiratione dignum esse dicetis. Existimatis itaque prophetam ipsum esse? Certe propheta est, imo potius prophetarum conditionem longe superat. Prophetæ enim venturum eum prædixerunt, præsentem tamen non viderunt: hic vero utrumque. Na Christus admirandum omnibus modis Baptistæ institutum esse ostendit, ut credatur vera prædicare; ac testatur quidem ipse in sublimem eum dignitatem extollens, et prophetas excellere affirmans. Adjicit vero statim quo pacto suis verbis Patris etiam vox respondeat, ut quodammodo etiam ex legali justitia testimonium de eo consignetur. B « Hic enim est, inquit, de quo scriptum est: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam ante te. » Quid vero præterea de eo prædicat? « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista; minor autem in regno cælorum major eo est. » Hic vide rursus quanta œconomia usus sit Servator. Prolixum enim de Baptista habuit sermonem. Opinionem enim quæ, ut verisimile est, fraudi ipsi futura erat, repulit. Cumque illum aliquid amplius quam prophetam habere dixisset, admiratione atque amore dignum auditoribus ostendit. Deinde 105 non surrexisse inquit e natis mulierum majorem. Cum igitur illum veluti imaginem summæ virtutis, quæ in natos et mulieribus caderet, statuisset, majus bonum opponit, hoc est, qui recens regnum cælorum consecutus esset, et in filium Dei regeneratus per Spiritum, ut ex quibus ille minus habens, admirationi esset, regni participes admiratione dignissimi videantur, utque alii alacriter ad capessendum illud contendant, ex Joannis gloria immensam illius pulchritudinem æstimantes. Neque enim qui cum parva re contendit, magnam gloriam consequi potest, sed si cum magno conferatur, majore mensura vincit. Regnum autem cælorum Spiritus donum esse dicimus, juxta illud Christi dictum: « Regnum cælorum intra vos est⁶⁴. » Major itaque omnibus natis e muliere est, qui per Spiritum regeneratus est. Illi enim adhuc filii carnis appellantur; hi vero Deum totius universi Patrem D vocantes, ut filii eum invocant, dicentes: « Abba, Pater⁶⁵. » Quocirca tametsi Baptistæ, ut ex muliere nato, summa operum præstantia insit: major tamen eo erit qui ad regnum cælorum vocatus fuerit; quia non amplius vocabitur filius mulieris, sed divinæ naturæ particeps fiet⁶⁶, et filius Dei vocabitur⁶⁷: tametsi minor sit iis qui perfectiore sunt habitu, et pusillus infans adhuc recensere natus videatur. Quia vero regeneratio per Spiritum Joannis et omnium qui ex mulieribus nati sunt conditionem multis intervallis sit superatura, non extraneus nobis quærendus est testis, sed Joannes ipse

⁶⁴ Luc. xvii, 21. ⁶⁵ Rom. viii, 15. ⁶⁶ II Petr. i, 4. ⁶⁷ I Joan. iii, 2.

declarat, dicens ad Jesum : « Opus mihi est ut abs te baptizer ⁶⁶. » Ecce enim is qui summa virtutis perfectione præditus erat, regenerationis per Spiritum donum poscit, utpote qui per id major seipso efficiendus esset, neque amplius id habiturus, quod ex muliere natus esset, sed ad divinam nobilitatem transformatus. Cujus rei fidem Servator ipse sicit, non dicens, Habes, amice, perfectionem in bonis, etiam citra sanctificationem baptismatis, sed significans quidem eum summopere ea indigere, donum tamen ejus rei consulto in aliud tempus differens. Hoc enim omnino existimo significare illud : « Dimitte modo ⁶⁷. » Quod vero rursus regnum cælorum vocet donum Spiritus sancti, et quæ per eum confertur creditibus regenerationem, minimo negotio **106** demonstrare possumus, ex istis nostri Servatoris verbis : « A diebus enim Joannis, inquit, usque in modo regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud ⁶⁸. » Nam cum Joannes prædicaret : « Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus ⁶⁹ : » multi auditorum a peccatis et turpitudine vitæ desciscentes, magno studio et contentione animi mores suos ad virtutis normam componentes, filii Dei per Spiritum declarati sunt, mente illorum illustrata et per sanctum baptismum purgata. Atqui si iis qui contrariam opinionem tuebantur, non recte neque utiliter dicta hæc videntur : doceant qua de causa dicat, a diebus Joannis Baptistæ regnum cælorum rapi : quippe quod nemo ante eum rapuerit. Quoniam igitur spes prophetarum abibit? Quid tantus sanctorum cætus faciet, si regno cælorum exclusus est? cum tunc primum cæperit rapi, quando multis temporibus posterior ostensus tandem est Joannes, clamans : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum ⁷⁰. » Cæterum facile intellectu est regnum cælorum priscis etiam patribus paratum fuisse, utpote conformibus imagini Filii sui, atque idcirco a Deo ac Patre præcognitis. Tempore vero Joannis Baptistæ, atque ab eo tempore deinceps donum Spiritus sancti, et regeneratio per sanctum Baptismum, fide rapitur. Cum itaque hæc quæstio jam omni ex parte explicata sit, satis apparet quam sit inane ac frivolum existimare majorem Christo esse Baptistam. Quod cum ita sit, corruiat plane adversariorum objectio.

ρήσας μακροῖς, ἀνεδείχθη μόλις ὁ Βαπτιστής, « Μετανοεῖτε, λέγων ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἄλλ' ἔστιν εὐσύνητον, ὡς ἡντιθέμιστο μὲν τοῖς ἁγίοις τὸ ἐν βασιλείᾳ γίνεσθαι, καὶ πάλαι, ἅτε δὴ καὶ συμμόρφους ὑπάρχουσι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προεγνωσμένοι παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεξῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος δόσις καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστειος ἀρπάσσεται. Πανταχόθεν τοίνυν ἀποδεδειγμένον σαφῶς τοῦ θεωρήματος, περιττὸν ἤδη φαίνεται εὐ μείζονά ποτε τοῦ Σωτῆρος ἔσεσθαι τὸν Ἰωάννην ὑπολαμβάμειν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, λελύσθω πάλιν τῶν δι' ἐναντίας πρόβλημα.

⁶⁶ Mat. h. i, 14. ⁶⁷ Ibid. 15. ⁶⁸ Matth. xi, 12. ⁶⁹ Matth. iii, 5. ⁷⁰ Matth. iv, 17.

Α γοῖς ἐξαιρέτον, ἀλλ' ἔξει τὸ μείζον ὁ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κεκλημένος διὰ τὸ μηκέτι χρηματίζειν υἱὸν γυναικὸς, ἀλλὰ θείας μὲν φύσεως γενέσθαι κοινωνὸν, τέκνον δὲ ἤδη καλεῖσθαι Θεοῦ, καὶ εἰ μικρότερον εἴη τῶν ἐν ἔξει τελειωτέρων, βρέφο; τὸ ἔτι νοοτὸ βραχὺ καὶ ἀριγενές. Ὅτι δὲ τῶν Ἰωάννου μέτρων, ἢ καὶ παντὸς γεννητοῦ γυναικῶν ἢ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησις οὐκ ὀλίγη διοίσει τόπω, οὐ θύραθεν ἡμῖν ὁ μάρτυς, ἀλλ' αὐτὸς ἀσεβήσεται λέγων πρὸς τὸν Ἰησοῦν· « Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι. » Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ καίτοι τὸ τέλειον ἔχων ἐν ἀρετῇ, τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησεως τὴν χάριν αἰτεῖ, ὡς εἰς τὸ μείζον ἢ καθ' ἑαυτὸν δι' αὐτῆς ἀναδησόμενος, καὶ τὸ μὲν εἶναι γεννητὸς γυναικὸς οὐκ ἔξων ἔτι, πρὸς δὲ τὴν θείαν εὐγένειαν ἀναμορφούμενος. Βεβαίαι δὲ μάλιστα τὴν ἐπὶ τούτῳ πίστιν ὁ Σωτῆρ· Ἐχεις, ὦ ὄντος, τὸ ἐπιπλέον ἐν ἀγαθοῖς, οὐκ εἰπῶν, καὶ δίχα τοῦ διὰ βαπτίσματος ἁγιασμοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν χρεῖᾳ μὲν αὐτοῦ καὶ λίαν ὑπάρχει συννεύων καὶ συντιθέμενος, οἰκονομικῶς δὲ τὴν χάριν ἐτέρῳ φυλάττων καιρῷ. Τοῦτο γὰρ δὴ καὶ νομίζω τὸ, « Ἄφες ἄρτι, » δηλοῦν. Ὅτι δὲ πάλιν οὐρανῶν βασιλείαν ἀποκαλεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δόσιν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Θεὸν ἀναγέννησιν, οὐ μακρῶν ἡμῖν δεήσει πόνων, εἰς ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν εισόμεθα τῶν τοῦ Σωτῆρος ῥημάτων· « Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου ἕως ἄρτι, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάσσεται, καὶ βιάσται ἀρπάσσουσιν αὐτήν. » Ἰωάννου γὰρ δὴ τὸ, « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, » βωόντος, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ, πολλοὶ τῶν ἀκρωμένων, τὸν ἐν ἀμαρτίαις ἔτι καὶ ἀσχημονα παραιτούμενοι βίον, ἐφέσει τε τῇ πρὸς τὸ ἀμείνον σὺν βίᾳ καὶ τόνῳ τὸν οἰκεῖον εἰς ἀρετὴν ἀναρρυθμίζοντες τρόπον, γεννητοὶ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀνεδεικνυτο, πεφωτισμένοι τὸν νοῦν καὶ κεκαθαρμένοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἢ εἴπερ οὐκ ὀρθῶς τε καὶ ἀναγκαίως εἰρησθαι τὰ τοιαῦτα δοκεῖ τοῖς τὴν ἐτέραν πρεσβεύουσι δόξαν, διδασκέτωσαν ὅτου δὴ χάριν ἐξ τῶν Ἰωάννου φησὶν ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάσσειν, ὡς οὐδενὸς ἄρα πρὸ αὐτοῦ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀρπάσαντος. Ποῖ ποτε οὖν ἄρα τῶν προφητῶν ἡ ἐλπὶς οἰχθήσεται; Τί δὲ ὁ τοσοῦτος τῶν ἁγίων πράξει χορδὸς, εἴπερ ἐξω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείσεται; τότε δὴ πρῶτον

Δ τοῦ ἀρπάσσειν λαβούσης ἀρχὴν, ὅτε χρόνους ὑστε-

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

A

ASSERTIO XII.

Εἰς τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. »

Αντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Οὐδὲν, φασί, θαυμαστὸν, εἰ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἐν Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, ὅπου καὶ περὶ ἡμῶν αἰ θεῖαι λέγουσι Γραφαὶ ὅτι « Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. » Ὅσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, καθάπερ εἰρηται, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν Πατρὶ. Πῶς γὰρ οἶόν τε μείζονα ὄντα τοῦ Υἱοῦ χωρεῖν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα; ἢ πῶς κατὰ πολὺ τοῦ Πατρὸς ἐλαττούμενος ὁ Υἱὸς, ἐν αὐτῷ χωρῆσαι δύνησται καὶ πληρῶσαι τὸ μείζον;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ καθάπερ σῶμα ἐν σώματι χωρεῖν ὀφείθε τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ, εἰκότως ἂν, οἶμαι, καὶ ζητεῖν ἐλοισθε τὸν εἰς ἀλλήλους ἀντεπιδιασμόν. Ἐπὶ μὲν γὰρ σκεύους ὀστρακίνου τυχόν ἢ ἐξ ἑτέρας τινὸς ὕλης κατασκευασμένου, οὐκ ἄκομψον ἴσως τὴ λέγειν μὴ δύνασθαι τὸ μείζον τῷ ἐλάττονι γενέσθαι χωρητὸν, μηδ' αὖ πάλιν τὸ ἐλάττον ἀναπληροῦν τὸ μείζον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων, καὶ ὧν ἡ φύσις τὸ ἐκ τίνος ὕλης εἶναι διαπέφυγε, ποῖον ἂν ἔχει λόγον ἢ πρότασις; Καὶ ταῦτά φαμεν ὡς πρὸς τὸ παρὸν, τὸ παρ' ὁμῶν ἀμαθῶς ὑπονοούμενον συγχωρήσαντες, καὶ καθάπερ αὐτοὶ πλανώμενοι πεπιστεύκατε, μείζονα τοῦ Υἱοῦ εἶναι λέγειν τὸν Πατέρα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος οὐχ οὕτως ἔχει. Ἔστι γὰρ ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα. Θῆμαι δ' αὖ οὐκ ἂν ὁμῶς ὅλως τούτοις χρῆσασθαι τοῖς λόγοις, εἴπερ ἤδεται τί ἐστὶν ἀληθινὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς, καὶ τί φῶς ἀόρατον καὶ ἀίδιον, καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, καὶ τί πάλιν ἐστὶν ἀσώματος ὑπόστασις καὶ χαρακτήρ ἀσώματος. Εἰ γὰρ τὰς περὶ τῶν τοιούτων μνήμας κατὰ τὴν ἀκριβῆ καταληψὶν εἰς νοῦν ἐμφορεῖτε, πάντως ἂν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐνοήσαντες, οὐκ ἂν ὡς περὶ σωμάτων ἐφρατάζεσθε, ἀλλ' ἀκολουθεῖτε τοῖς εἰρημένους ἀκριβῶς ἐζητεῖτε, πῶς μὲν ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, πῶς δὲ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ. Ὡς γὰρ χαρακτήρ, καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα καὶ ὁμοιότης, οὗτος ἐν ἐκείνῳ κἀκεῖνος ἐν τούτῳ φαίνεται. Ἐπειδὴ δὲ φατε μηδὲν εἶναι· θαυμαστὸν, εἰ καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν Πατρὶ, διὰ τὸ καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κινεῖσθαι καὶ ζῆν, ἀναγκαῖον ὁμῶς κἀν τούτῳ πολὺ πλανωμένους ἐπιδειξαί: καὶ τῆς ἀληθείας ἐκθεδηρότητας τὸν ὄρον. Οὐ γὰρ καθάπερ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἁγίων γινόμενος ὁ Θεὸς ἀγιάζει τούτους, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ Χριστῷ. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Υἱὸς δύναμις ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἀγιάζων πάντα τὰ μετέγοντα αὐτοῦ ἐν Πατρὶ, αὐτὸς δὲ πάλιν οὐ κατὰ τινα μετουσίαν ἄγιος ὧν ὡσπερ ἡμεῖς, οὐδὲ κατὰ χάριν Υἱὸς κεκλημένος, ἀλλὰ γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὑπάρχων ἀίδιον. Οὐκ ἐστὶ δὲ πάλιν οὕτως ὁ Υἱὸς ἐν Πατρὶ καθάπερ ἡμεῖς· ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν Θεῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ὁ δὲ κατὰ φύσιν Υἱὸς, ὡσπερ ἀπὸ τίνος πηγῆς ἀεὶ ζώσης,

In illud : « Ego in Patre, et Pater in me⁷¹; » et, « Ego et Pater unum sumus⁷². »

Obiectio hæreticorum.

Nihil mirum est, inquit, si Pater est in Filio, et Filius in Patre, cum de nobis etiam **107** sacrae Scripturae dicant, quod « In ipso vivimus, et movemur, et sumus⁷³. » Quemadmodum igitur etiam nos in ipso vivimus, et movemur, et sumus, sicut scriptum est, ita et Filius est in Patre. Quo pacto enim fieri potest, ut Pater cum major sit Filio, in eo contineatur? Aut quomodo Filius, qui multo minor est, majorem implere possit

Solutio objectionis.

B

Si ut corpus corpore continetur, ita Filium in Patre contineri existimatis, merito fortasse alterius in altero impositionem quaeratis. Nam in vase sigulino, aut ex alla aliqua materia confato, non inepte dixeritis, majus in minore contineri non posse : neque rursus minus posse implere id quod majus est. In incorporeis vero, et quorum natura omnis materiae expers est, quem locum habeat vestra propositio? Atque hæc quidem in præsentia diximus, aliquid a vobis imperite dictum concedentes, et quemadmodum vos errantes credidistis, Patrem Filio majorem dicendum; veritatis autem ratio non ita se habet : est enim æqualis Patri per omnia. Sed neque vos ejusmodi verbis usuros existimarim, si intelligeretis quid sit verus Pater, quid verus Filius, et quid lumen invisibile, et æternum, et splendor ejus, et quid rursus hypostasis incorporea et character incorporeus. Nam si hæc in memoriam revocantes accuratam perfectamque eorum intelligentiam mente conceperitis, certe intellecta natura Dei, non hæc corporea imaginaremini, sed, ea ratione quam diximus, perfecte inquireretis quo pacto Filius in Patre sit, et quo pacto Pater in Filio. Quemadmodum enim character, et imago, et splendor, atque similitudo⁷⁴, hic in illo, et ille in hoc cernitur. Cum vero dicatis nihil mirum esse, si Filius sit in Patre, quia et nos in ipso movemur et vivimus, necessarium omnino declarare quantopere etiam hac in parte a vero aberretis. Neque enim quemadmodum Deus est in quoquoque sanctorum eosque sanctificat, ita etiam est in Christo. Sed ipse Filius est sapientia Patris et potentia⁷⁵, sanctificans omnia participantia ipsi in Spiritu : ipse vero nulla participatione sanctus, ut nos. Sed neque per gratiam est Filius, sicut nos, sed ab æterno ex essentia Patris genitus. Neque rursus Filius in Patre est, sicut nos : siquidem nos in Deo vivimus, et movemur, **108** et sumus. At vero naturaliter Filius, ex essentia Patris veluti perenni quodam fonte procedens, vita est naturaliter omnia vivificans : non per participationem vitæ vivificatus sicut nos. Nam alioqui non esset ipse naturalis vita. Quod enim as-

⁷¹ Joan. xiv, 11. ⁷² Joan. x, 30. ⁷³ Act. xvii, 28. ⁷⁴ Hebr. i, 3. ⁷⁵ I Cor. i, 24.

entium est et extrinsecus adveniens, naturaliter ei qui possidet, inesse non dicitur. Dicit vero Filius : « Ego sum vita. » Non igitur quemadmodum nos in Deo vivificamur, ita etiam ipse vivit, et est ; sed re vera naturaliter est quod seipsum esse dicit, hoc est vita, et naturaliter in Patre existens, unum cum eo identitate essentiae, quae est deitas.

ταυτὸν δὴ καὶ αὐτὸς τὸν τρόπον ζῆ καὶ ἔστιν· ἀλλ' ὅπως τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἔπερ εἶναι φησὶν ἑαυτὸν, τούτεστι, ζῶν, καὶ ὢν ἐν Πατρὶ φυσικῶς, ἐν τε ὑπάρχων ὡς πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, ἥτις ἐστὶν ἡ θεότης.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Atqui seipsum in Patre esse ait et Patrem in se, quia neque sermo quo ad omnes utebatur, neque opera propria ipsius erant, sed Patris qui ejusmodi loqui jubebat, quique facultatem ei suppeditabat ad ejusmodi operum impletionem.

Solutio objectionis.

Liceat ergo per vos, hæretici, etiam unicuique sanctorum hujusmodi vocem edere ; siquidem et ipsi sunt divinorum verborum ministri, et facultate de super accepta admiranda opera fecerunt. Beatus enim David : « Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus⁷⁶. » Et sapientissimus ille Salomon : « Verba, inquit, mea a Deo dicta sunt⁷⁷. » Et beatus Moses fidelis verborum Dei minister fuit, et, ut semel dicam, unusquisque prophetarum non propriis suis verbis est usus, sed hæc semper in ore habuerunt : « Hæc dicit Dominus. » Ex his igitur satis liquet, multos etiam alios sermonem Dei administraasse, et miracula edidisse, nimirum a Deo, ut dictum est, facultate accepta. Idcirco et discipuli Servatoris ad eos qui ipsorum facta admirabantur, dicunt : « Viri fratres, quid nobis attenditis, quasi propria virtute et pietate id efficiamus, ut claudi ambulent⁷⁸ ? » Liceat igitur etiam unicuique horum illo Domini dicto uti et dicere : « Ego in Patre, et Pater in me ; » cum et hi, ut antea dictum est, divinis verbis nisi sint, et potestatem edendi miracula a Deo acceperint. Atque ita nihil eximium ac singulare erit in Filio, sed erit veluti unus ex multis, frustra, ut apparet, se vocans Filium, si nihil excellens ei inest. Sed hoc absurdum est contrarium igitur omnino verum erit.

109 ALIUD.

Si omnibus sanctis atque adeo cuivis alteri creatam naturam habenti licuisset dicere : « Ego in Patre, et Pater in me⁷⁹, » certe Servator hoc non ignorans, si verum erat, dixisset : Ego quoque in Patre sum, et Pater quoque in me est, ut declararet quod, sicut Pater in aliis est, ita etiam in me : et quemadmodum alii in Patre sunt, ita et ego. Nunc vero neminem aliorum sibi asciscens, sed sibi soli hoc inesse sciens, quia nimirum ex ipsa Patris essentia est,

ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας προελθὼν, ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶ, πάντα ζωογονῶν· οὐ κατὰ μετοχὴν ζωῆς ζωογονούμενος ἕπερ ἡμεῖς. Ἦ γὰρ ἂν οὐκ ἂν εἴη κατὰ φύσιν ζωὴ. Τὸ γὰρ ἐπεισακτον καὶ ἐξῆθεν προσπορευθῆν, οὐκ ἂν νοοῖτο κατὰ φύσιν προσὸν τῷ κεκτημένῳ. Λίγα δὲ ὁ Υἱός· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. » Οὐκ ἔρα, καθάπερ ἡμεῖς ἐν Θεῷ ζωογονούμεθα, ὅπως τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἔπερ εἶναι φησὶν ἑαυτὸν, τούτεστι, ζῶν, καὶ ὢν ἐν Πατρὶ φυσικῶς, ἐν τε ὑπάρχων ὡς πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, ἥτις ἐστὶν ἡ θεότης.

ΑΛΛΟ.

Ὡς δὲ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Ἐαυτὸν εἶναι φησὶν ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, διὰ τὸ μήτε τὸν λόγον, ὃν ἐποιεῖτο πρὸς ἅπαντας, μήτε μὴν τὰ ἔργα ἴδια αὐτοῦ εἶναι· ἀλλὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα λαλεῖν ἐντεταμένου Πατρὸς, καὶ τοῦ δεδωκότος τῆν δυνάμιν εἰς τὴν τῶν ἔργων συμπλήρωσιν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Οὐκαὶν ἐξέστω, καθ' ὑμᾶς, ὧ αἰρετικοί, καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀγίων τὴν τοιαύτην ἀποφθέγγεσθαι φωνήν· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ θεῶν γέγονασι ῥημάτων διάκονοι, καὶ τὰ δύνασθαι λαβόντες ἀνωθεν, ἔργων παραδόξων γέγονασι ποιηταί. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Δαβὶδ, « Ἀκούσομαι, φησὶ, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ὁ Θεός. » Ὁ δὲ σοφώτατος Σολομῶν· « Οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρηναῖοι ὑπὸ Θεοῦ. » Καὶ Μωσῆς ὁ μακάριος τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων πιστὸς γέγονε διάκονος, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἕκαστος τῶν προφητῶν οὐ τοῖς ἰδίοις ἐπέχρητο λόγοις, ἀλλὰ, « Τάδε λέγει Κύριος, » εἶχεν ἐπὶ γλώττης αἰ. Ἔστι μὲν οὖν ἐκ τούτων ἰδεῖν, ὅτι καὶ πολλοὶ τινες ἕτεροι τοὺς παρὰ Θεοῦ διακονησάμενοι φαίνονται λόγους· ἐργάζοντο δὲ παράδοξα καὶ αὐτοὶ, παρὰ Θεοῦ δὲ, καθάπερ εἰρηται, λαβόντες τὸ δύνασθαι. Καὶ γοῦν οἱ τοῦ Σωτῆρος μαθηταὶ πρὸς τοὺς ἀποθαυμάζοντας τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα λέγουσιν· « Ἀνδρες ἀδελφοί, τί ἡμεῖς προσέχετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐσθελεῖα πεπονηκόσι τοῦ περιπατεῖν τὸν χυλόν. » Ἐξέστω τοιγαροῦν καὶ ἐκάστῳ τούτων τῆ τοῦ Κυρίου κεχρησθαι φωνῇ καὶ λέγειν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν, καθάπερ ἤδη προείρηται, ἕκαστος καὶ λόγοις ἐχρήσατο θείοις, καὶ δυνάμει πεποίηκε παρὰ Θεοῦ τὸ δύνασθαι λαβόν. Καὶ οὕτως οὐδὲν ἐξαιρετὸν ἐν Υἱῷ, ἀλλὰ ἔσται καὶ αὐτὸς τῶν πάντων εἰς, μάτην, ὡς εἶοιε χρηματίζων Υἱός, εἰ τὰ περιττῶν οὐδὲν ἐν αὐτῷ. Ἄλλὰ τοῦτα ἀποκὸν, κρατῆσει πάντως τὸ ἕτερον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντων ἐξῆν τοῖς ἀγίοις ἢ καὶ ὅλως ἕτερον τινὲ κτιστὴν ἔχοντι τὴν φύσιν εἰπεῖν, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » εἶπεν ἂν ὁ ἐπιστάμενος τοῦτο Σωτῆρ, ἕπερ ἦν ἀληθὲς· Καγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ δὲ ἐν ἐμοί ἐστίν· ἵνα φαίνηται διδάσκων, ὅτι καθάπερ ἐν ἕτεροις ἐστίν, οὕτω καὶ ἐν ἐμοί· καὶ ὡςπερ ἄλλοι τινὲς ἐν αὐτῷ εἰσιν, οὕτω καγὼ. Νυνὶ δὲ προσλαβὼν οὐδένα τῶν ἄλλων, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ προσὸν ἐπιστάμενος τοῦτο διὰ τὸ ἐκ τῆς

⁷⁶ Psal. LXXIV, 9. ⁷⁷ Prov. II, 1. ⁷⁸ Act. III, 12. ⁷⁹ Joan. XIV, 11.

ούσιαις είναι τοῦ Πατρὸς, μετὰ πολλῆς τινοσ τῆς ἐπιτηρήσεως, « Ἐγὼ, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί. » Οὐκ ἄρα κοινὴν ἔχει μετὰ πάντων τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ἰδιόζων καὶ ἐξαιρετὸν ὡς Υἱὸς, καὶ Λόγος, καὶ Θεός.

ΑΛΛΟ, διδάσκον ὅπως χρῆ νοεῖν τὸ προκειμένον ῥητόν.

Ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ νοηθήσεται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. Ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας προῆλθεν ὁ Υἱὸς, οὐ καθάπερ τὰ κτίσματα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθόν, ἢ ἐξωθέν ποθεν τῆν τοῦ εἶναι σύστασιν ἔχων, ἀλλ' ἔστι τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας τὸ ἴδιον· ὡς περ οὖν ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, ἢ καὶ ἀπὸ τινοσ πηγῆς ἐκβαίνει ποταμός. Ἔστιν οὖν τοῖς ὀρώσει τὸν Υἱὸν, τῆν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν ὁρᾶν, καὶ τὸ τοῦ γεννήσαντος ἴδιον ἀπὸ τούτου νοεῖν. Ὅτι περ ἐπειδὴ σύμπαν τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πρόσειν, οὕτως ἔστιν ἐν Πατρὶ, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων, ὁ Πατήρ ἔστιν ἐν Υἱῷ, ἐπειδὴ περ ὅπερ ἔστιν αὐτὸς φύσει, τοῦτο καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν Θεὸς Λόγος. Φαίνεται δὲ καὶ ἔστιν ἐν Υἱῷ, ὡς περ οὖν καὶ ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ προελθόντι ἀπαύγασματι ὁ ἥλιος, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἢ τοῦτον ἀναβλύζουσα πηγὴ. Τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐν Υἱῷ κείμενον, καὶ τῆς θεότητος, ἐν οὕτως εἶπω, τὸ εἶδος δεικνύει πᾶσιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ. Ἐπιτηρῆσαι δὲ χρῆ καὶ ἀναγκαίως εἰδέναι ὅτι περ οὐ τῆς τυχοῦσης οἰκονομίας ἕνεκα τῆν τοιαύτην ὁ Σωτὴρ εἶρηκε φωνήν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆν ταυτότητα τῆς φύσεωσ ἦν ἔχει πρὸς τὸν γεννήσαντα, δεῖξει βουληθεῖς, εἶπεν, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, » ἵνα μὴ τις τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν ὑπολάβῃ, μόνους ὀνόμασι διαστελλομένους εἰς δύο, ὄντας δὲ οὐχ οὕτως ἐν ὑποστάσει, ἀναγκαίως ἐπιξηγούμενος ὅπερ εἶρηκε, καὶ σαφέστερον τοῖς ἀκρωμένους αὐτὸ καθιστῶν, ἐπιφέρει τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, » ἵνα διὰ μὲν τοῦ, τοῦτον ἐν ἑσμεν, καὶ κἀκείνον ἐν τούτῳ φαίνεσθαι, τῆν ταυτότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς οὐσίας τῆν ἐνότητα δεῖξῃ· διὰ δὲ τοῦ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ εἶναι, μὴ ἐν τι ὄν ἐν ἀριθμῷ νοηθῆ, ὃ ποτὲ μὲν Πατήρ, ποτὲ δὲ Υἱὸς λέγεται· ἀλλ' ὄντως ὑφεστῶτα Πατέρα, καὶ ὑφεστῶτα Υἱὸν ἐναργέστερον ἀποδείξῃ.

ΑΛΛΟ.

Ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν μὲν εἶαι κατὰ φύσιν, δύο δὲ ἐν ἀριθμῷ, οὐχ ὡς ἐνός τινοσ εἰς δύο καταδιαιρεθέντος μέρη, ὡς εἶναι λοιπὸν τῆς πρὸς ἀλληλα κοινωίας τε καὶ σχέσεωσ ἀμέτοχα, οὕτε μὴν ὡς τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς διττοῖς ὀνόμασι ἀποκαλουμένου, ἵνα ἐν μόνῃ προσηγορίᾳ φαίνηται τῆς δυάδος ἢ δύναμις· οὐδὲ ὡς τοῦ αὐτοῦ ποτὲ μὲν Πατὴρ, ποτὲ δὲ Υἱοῦ λεγομένου, τοῦτο γὰρ Σαβελλίον τὸ δόγμα, ἀλλ' εἰσὶ μὲν ἀριθμῷ δύο· ἔστι γὰρ ὁ Πατήρ ἀεὶ Πατήρ, οὐδέ ποτε εἰς Υἱὸν μεταποιούμενος· καὶ πάλιν, ὁ Υἱὸς οὐδέ ποτε εἰς Πατέρα μεταβαλλόμενος. Οὕτω δὲ ὄντος τοῦ πράγματος, καὶ ἐν δυάδι κειμένου τοῦ ἀριθμοῦ, μία φύσις ἀμφοτέροις καὶ ἢ αὐτῆ θεότης, εὐκότος ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῷ γεγεννηκότι φυσικῶς. Εἰκὼν γὰρ ἔστι, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστά-

A circumspicte dixit : « Ego in Patre, et Pater in me. » Non igitur communem illam habet cum omnibus dignitatem, sed propriam sibi ac peculiarem ut Filium, et Verbum, et Deus.

ALIUD; docens quo pacto dictum istud utratum intelligendum sit.

Filius in Patre, et Pater in Filio esse hac ratione intelligitur. Filius ex essentia Patris processit, non, quemadmodum creaturæ, ex non esse ad esse tractus, aut extrinsecus substitutus; sed est ipsa essentia Patris proprietas, sicut ex lumine splendor, aut ex aliquo fonte flumen promanat. Licet igitur iis qui Filium vident, Patris essentiam intueri, et genitoris proprietatem ex hoc cognoscere. Quia enim B universum esse Filii ex essentia Patris procedit, ea ratione est in Patre, et e contrario Pater est in Filio. siquidem id quod ipse est natura, hoc etiam est Deus Verbum ex ipso procedens. Apparet autem et est in Filio quemadmodum sol in splendore quem emitit ex se, et sicut mens in sermone, et fons in fluvio qui ex se promanat. Proprietas enim essentia Patris in Filio sita, et divinitatis, ut ita dicam, species, ipsum in eo esse omnibus ostendit. Observandum autem est, et necessario sciendum, non vulgari consilio atque dispensatione hanc vocem a Servatore prolatam fuisse. Cum enim, identitatem naturæ quam habet cum Patre ostendere volens, dixit : « Ego et Pater unum sumus, » ne quis eundem esse suspicaretur Patrem, et Filium, solis tantum nominibus, non hypostasi in dualitatem personarum distinctos; necessario utiliterque explicans id quod dixit, et manifestius auditoribus faciens, addit hoc : « Ego in Patre, et Pater in me; » ut per hoc, quod hic quidem in illo, ille vero in hoc appareat, identitatem deitatis et essentia unitatem demonstraret; utque per id quod alter in altero sit, non unum numero esse intelligatur, quod aliquando Pater, aliquando Filium vocetur; sed vere atque hypostatice existere Patrem, vere etiam atque hypostatice existere Filium manifestissime ostendat.

IIO ALIUD.

Pater et Filius unum quidem sunt secundum naturam, duo vero numero; neque ita ac si unum aliquod in duas partes divideretur, ut a mutua inter se societate habitudineque sejungantur, neque rursus ita ut unum atque idem duobus nominibus vocetur, ut in una appellatione dualitatis virtus appareat; neque ut idem aliquando Pater, aliquando Filius dicatur, hoc enim Sabellii dogma est, sed ut sint duo numero: nam Pater semper est Pater, nunquam in Filium mutatus: et Filius semper est Filius, nunquam in Patrem mutatus. Cumque ita se res habeat, et sit numero dualitas personarum, una utrique est natura, eademque deitas, cum Filius semper sit similis ei qui naturaliter eum genuit. Est enim imago, et splendor, et character hypo-

stapom essentiae Patris Filius. Nam hac ratione unam A dicimus esse Deum, ob identitatem naturae Patris cum Filio, et Filii cum Patre

ALIUD

Quemadmodum nemo dixerit splendorem quem sol ex se emittit, aliud et diversum natura lumen ab illo esse, neque participatione quadam atque habitudine ex ipso sole illud fieri iudicabit, sed naturaliter ex ipso emitti; et duo quidem lumina esse ratione percipiet, unum tamen natura: ita etiam nemo recte censuerit, tametsi Pater et Filius sint numero duo, diversum esse Filium a Patre ratione deitatis et identitatis essentiae. Sed sicut sol est in splendore quem ex se emittit, et splendor in sole a quo exit: ita etiam Pater in Filio, et Filius in Patre; numero quidem in duas personas distincti, B atque ita hypostatice existentes, identitate vero naturae in unam deitatem redacti.

ALIUD.

Si quis divinam Scripturam accurate perscrutetur, inveniet iisdem nominibus vocatum Filium, quibus et Pater, excepto quod non dicatur Pater; idque vice versa Patrem comperiet iisdem nominibus vocari Patrem, quibus Filius, eo excepto quod non dicatur Filius: quod quidem manifestis exemplis probari potest. Omnipotens Pater, dicitur et de Filio: « Hæc dicit qui erat, qui venturus est, omnipotens ⁹⁰. » Dominus Pater; et « Unus Dominus Jesus Christus. » Lumen Pater: dicit et Filius: « Ego sum lux mundi ⁹¹. » Pater remittit peccata: remittit et Filius: « Ut sciatis enim, inquit, quod Filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata ⁹². » Quoniam igitur omnia insunt Filio, quæ Patri, vere dicit: « Omnia quæ habet **III** Pater, mea sunt ⁹³. » Et rursus ad Patrem suum loquens, dicit: « Omnia mea sunt tua, et tua sunt mea ⁹⁴. » Si ergo omnia quæ insunt Patri, insunt et Filio, et e contrario, quæcumque insunt Filio, insunt et Patri, non mentitur cum dicit: « Ego in Patre, et Pater in me, » cum eorum quæ insunt identitas in dualitate personarum absque ulla differentia appareat. Quod cum verum omnino sit; proprium certe genimen Patris est Filius: neque enim gestavit secundum naturam ea quæ Genitoris sunt, nisi ex ipso est: neque insunt D Patri ea quæ Filii sunt, nisi id quod genitum est, proprium essentiae suæ esset.

ALIUD, per exemplum.

Quemadmodum, si quis imaginem optime depictam videat atque admiretur, regis item vultum et quæcumque in illo cernuntur intueri in tabella possit, cupiditas illum incessat regem ipsum videndi: at tabella merito illi dicere possit: Vidisti me, vidisti et regem; et rursus: Ego et rex unum sumus, quantum ad perfectam similitudinem atinet; et rur-

σεως τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱός. Οὕτω γὰρ ἓνα φαμέν εἶναι Θεὸν διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως Πατρὸς πρὸς Υἱὸν, καὶ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα

ΑΛΛΟ.

Ὅσπερ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου πεμπόμενον ἀπαύγασμα οὐκ ἂν τις εἴποι κατὰ φύσιν ἕτερον εἶναι φῶς παρ' ἐκεῖνον, ἢ κατὰ μετουσίαν τινὰ καὶ ἀγέσιν τὴν ἐξ αὐτοῦ τοιοῦτο γίνεσθαι, ἀλλ' ὅντως φύσει προτὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ δύο μὲν ταῦτα φῶτα κατ' ἐπίνοιαν ὁρᾶται, ἐν δὲ εἰσι κατὰ φύσιν· οὕτως οὐκ ἂν τις εὐλόγως, εἰ καὶ εἰς δυάδα τέμνοιο Πατρός τε καὶ Υἱοῦ ὁ ἀριθμὸς, ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα ἐρεῖ τὸν Υἱὸν, ἕσον εἰς τὴν θεότητα καὶ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ ἥλιος ἐν τῷ ἀπαύγασματι ἐστὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ ἀφ' οὗ καὶ ἐξῆλθεν, οὕτως ἐστὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς ἐν Πατρὶ, ἀριθμῷ μὲν εἰς δυάδα τεμνόμενοι, καὶ ὄντες οὕτως ἐν ὑποστάσει, τῇ δὲ ταυτότητι τῆς φύσεως εἰς μίαν σφριγγόμενοι θεότητα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τις ἀκριβῶς ἐξετάσει τὴν θεῖαν Γραφήν, εὐρήσει τοσοῦτος ὀνόμασι ἀποκαλούμενον τὸν Υἱὸν, ὅσοιςπερ ἂν ᾖσι καὶ τὸν Πατέρα, δίχα μόνον τοῦ λέγεσθαι Πατέρα· καὶ πάλιν ἐπὶ Πατρός τὴν ἴσην ἀντιστροφήν, τοσοῦτος ὀνόμασι ἀποκαλούμενον οὐτὴν, ὅσοις καὶ ὁ Υἱός, δίχα μόνον τοῦ λέγεσθαι Υἱόν. Ἦξε δὲ ἡμῖν καὶ δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων ὁ λόγος. Παντοκράτωρ ὁ Πατὴρ, φέρεται καὶ ἐφ' Υἱοῦ· « Τάδε λέγει ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ, » Κύριος ὁ Πατὴρ, καὶ « Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. » Φῶς ὁ Πατὴρ, λέγει καὶ ὁ Υἱός· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ὁ Πατὴρ ἀφήσιν ἁμαρτίας· ποιεῖ τοῦτα καὶ ὁ Υἱός· « Ἰνα γὰρ, φησὶν, εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας. » Ἐπειδὴ τοίνυν πάντα πρόσεσι τῷ Υἱῷ ὅσα καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, ἀληθεύων λέγει· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ. » Καὶ πάλιν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα τοῖς λόγοις ποιούμενος φάσκει· « Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ. » Εἰ τοίνυν ὅσα πρόσεσι τῷ Πατρὶ, ταῦτα καὶ τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, ὅσα πρόσεσι τῷ Υἱῷ, ταῦτα καὶ τῷ Πατρὶ, οὐ ψεύδεται λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » τῆς τῶν προσόντων ταυτότητος ἐν τῇ δυάδι φαινομένης ἀπαρράλκτως. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἴδιον ἂν εἴη γέννημα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· οὐ γὰρ ἂν ἐφόρσε κατὰ φύσιν τὰ τοῦ γεννήσαντος, οὐκ ἂν ἐξ αὐτοῦ, οὐδ' αὖ προσῆν τῷ Πατρὶ τὰ τοῦ γεννήματος, εἰ μὴ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον ὑπῆρχε τὸ γεννηθέν.

Ἄλλως ὡς ἐξ ὑποδείγματος.

Ὅσπερ ἂν εἰ τις εἰς εἰκόνα διαγεγραμμένην ἀρι στο βλέποι, καὶ ἀποθαυμάζοι μὲν τὸ τοῦ βασιλέως σῆμα, καὶ ὅσαπερ ἐν ἐκείνῃ φαίνεται, ταῦτα καὶ ἐν τῇ γραφῇ δυνάμενός τε καὶ ἔχων ὁρᾶν, εἰς ἐπιθυμίαν εἰλθοῖ τοῦ καὶ αὐτὸν ἰδεῖν τὸν βασιλέα· εἰποι δ' ἂν εἰκότως πρὸς αὐτὸν ἢ γραφή· Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν βασιλέα, καὶ πάλιν· Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεύς

⁹⁰ Apoc. iv, 9. ⁹¹ Joan viii, 12. ⁹² Luc. v, 21.

⁹³ Joan. xvi, 15. ⁹⁴ Joan. xvii, 10.

ἐν ἑσμεν, ὅσον εἰς ὁμοιοτητα καὶ ἀκριβεστάτην ἐμ-
φέρειαν, καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἐν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ βα-
σιλεὺς ἐν ἐμοί, κατὰ τὸ τῆς μορφῆς σχῆμα (τὸ γὰρ
εἶδος τὸ ἐκεῖνου πάντως φορεῖ ἢ γραφῆ, καὶ τὸ τῆς
γραφῆς εἶδος ἐν ἐκεῖνῳ πάντως σώζεται)· οὕτως
ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς λέγων· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε
τὸν Πατέρα. Καγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Ἐγὼ ἐν
τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Τὸ γὰρ ἴδιον τῆς
τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀπαρλλάκτως ἔχων ὁ Υἱὸς, εἰ-
κὼν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ἀκριβῆς, καὶ μορφῆ τοῦ γεν-
νησαντος, ὅλον ἐν ἑαυτῇ δεικνύουσα τὸν γεγεννη-
κότα. Οὕτω γὰρ νοήσεις καὶ τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ
κειμένον· « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρ-
παγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ. » Ἰσος γὰρ ἦν τῷ
Θεῷ ὅλος ὢν Θεός, ὡσπερ καὶ ὁ Πατὴρ· οὕτως ἦν
ἐν Χριστῷ κόσμιον ἑαυτῷ καταλλάττων ὁ Θεός· οὕ-
τως ἄπερ ἐργάζεται ὁ Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς ἐστιν ἔργα. **B**
Οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐτοῖς οὐσίας διαφορᾶς ὅσον εἰς θεό-
τητα καὶ φύσιν, τὸ κωλύον οὐδὲν ἔργα τοῦ Πατρὸς
λέγεσθαι τὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ ἀντικείμενον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα ὅσα πρόσεστιν ἐξαιρέτα τῷ Πατρὶ, ταῦτα
προσόντα καὶ τῷ Υἱῷ φαίνεται, οὐ κατὰ χάριν ἐπι-
γεγονότα, οὐδὲ κατὰ τινα μετοχὴν, ἀλλὰ φυσικῶς,
ὡσπερ καὶ τῷ γεγεννηκότῳ, καὶ τὸ μεσολαβοῦν οὐ-
δὲν, ἢ τὸ μερίζον εἰς ἀνομοιότητα, δῆλον ἂν εἴη καὶ
παντὶ τῷ σαφῆς, ὅτι περ αὐτὸ τῆς πατρικῆς οὐσίας τὸ
ἴδιον ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ὅλον ἐν ἑαυτῷ φορεῖ τὸν Πα-
τέρα· καὶ ὅλος ἐστὶν ἐν Πατρὶ κατὰ τὴν ταυτότητα
τῆς οὐσίας· καὶ διὰ τοι τοῦτο καλῶς τε καὶ ἀκολου-
θῶς ἔρει· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » **C**
Καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Διὰ γὰρ τοῦ
μηδὲν αὐτῷ παραλειφθῆναι τῶν ὅσα πρόσεστι τῷ Πα-
τρὶ, τοιοῦτος ἐστὶ πάντως ὁποῖος ἂν εἴη καὶ ὁ γεν-
νήσας αὐτόν.

ΑΛΛΟ.

Πατὴρ καλεῖται Θεός, συνεισφερομένης αὐτῷ πάν-
τως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ· οὐ γὰρ ἂν εἴη Πατὴρ,
οὐκ ἔχων τὸν ἐξ ἑαυτοῦ προελθόντα Λόγον. Καὶ πάλιν
ἢ τοῦ Υἱοῦ προσηγορία συνεισφέρει πάντως τὴν τοῦ
Πατρὸς ὑπαρξιν. Τοῦτο γὰρ ὡς πρὸς ἐκεῖνο σημαί-
νεται. Εἰ τοίνυν ἀναγκαιῶς θάτερόν ἐστιν ἐν θάτερῳ,
καὶ Πατὴρ μὲν σημαίνεται μετὰ τοῦ ἴδιου γεννήμα-
τος· Υἱὸς δὲ πάντως μετὰ τοῦ γεννήσαντος αὐτόν,
προσαληθεύει, λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ **D**
Πατὴρ ἐν ἐμοί. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, εἰς τὸν Πατέρα
πιστεύει, καὶ ὁ τιμῶν τὸν Υἱὸν, τιμᾷ τὸν Πατέρα,
καὶ πάλιν, ὁ προσκυνῶν τῷ Πατρὶ, προσκυνεῖ τῷ
Υἱῷ, πῶς οὐχ οὕτως ἐν ἐκεῖνῳ, κάκεινος ὢν ἐν τούτῳ
δειχθήσεται κατὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαρλλάκτον; Διὰ
γὰρ τοῦτο καὶ μὴ προσκύνῃς ἢ ἐν Υἱῷ καὶ Πατρὶ
γινόμενη σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ εἰς Θεὸς παρὰ πάν-
των ὁμολογεῖται, καὶ ἐστὶν, ὡς οὐδεμίαν μεταξὺ κει-
μένης διαφορᾶς Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐν ταυτῷ.

⁸⁸ Joan. xiv, 9. ⁸⁹ Joan. x, 30. ⁹⁰ Joan. xiv, 11.

sum : Ego in rege, et rex in me, juxta formæ spe-
ciem (nam illius formam tabella plane refert, et
forma tabellæ sive picturæ in ipso etiam est) ; ita et
Filius dicit : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁸⁸ ; »
et, « Ego et Pater unum sumus ⁸⁹. Ego in Patre, et
Pater in me ⁹⁰. » Filius enim habens proprietatem
essentiæ Patris citra ullam differentiam, est perfecta
imago Patris et forma genitoris, totum in se geni-
torem referens atque exprimens. Ita enim etiam
illud Pauli intelliges : « Qui cum esset in forma Dei,
non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo ⁹¹. »
Æqualis enim erat Deo totus existens Deus, sicut
et Pater : ita erat in Christo mundum sibi concil-
ians Deus : ita quæcunque operatur Filius, Patris
opera sunt. Cum enim nulla inter eos sit differentia
quantum ad deitatem et naturam, nihil obstat quo-
minus opera Filii dicantur opera Patris, et e con-
trario

ALIUD.

Si quæcunque eximia sunt in Patre, ea et Filio
adesse cognoscuntur, non per gratiam adjecta aut
per participationem, sed naturaliter, sicut et Patri,
nullumque omnino est discrimen, aut dissimilitudo ;
manifestum etiam cuius fuerit quod Filius cum sit
ipsamet proprietatis essentiæ Patris, totum in se Pa-
trem gestat, et totus est in Patre secundum identi-
tatem essentiæ. **112** Recte igitur et convenienter
dicit : « Ego in Patre, et Pater in me ; » et, « Ego
et Pater unum sumus. » Quia enim nihil in eo de-
sideratur eorum quæ Patri inveniunt, talis omnino est
qualis est is cui cum genuit.

ALIUD.

Pater vocatur Deus, intellecta simul cum eo ex-
sistentia Filii, neque enim esset Pater, non habens
Verbum ex se procedens. Et vicinissime appellatio
Filii necessario etiam statuit existentiam Patris.
Hoc enim respectu illius dicitur. Si ergo necessario
alterum est in altero, et Pater quidem significatur
cum proprio suo Filio, et Filius cum suo Patre,
vere profecto dicit : « Ego in Patre, et Pater in
me. »

ALIUD.

Si omnis qui credit in Filium, credit etiam in
Patrem, et qui colit Filium, colit et Patrem ; et
contra, qui adorat Patrem, adorat et Filium : quo
pacto non sit hic in illo, et ille in hoc, omnimoda
essentiæ similitudo? Idcirco unica est adoratio
quæ Filio et Patri cum Spiritu sancto præstatur, et
unus Deus ab omnibus, et predicatur, et est ; quod
nimium nulla differentia disjungat Patrem et Fi-
lium, sed identitate essentiæ præditi sint ; nihilque

⁹¹ Philipp. ii, 6.

habent quod a naturali proprietate eos sejungat.

ALIUD.

Dogma veluti ex objectione hæreticorum.

Pater, inquit, est in Filio, et Filius in Patre, secundum habitum. Cum enim nullo modo dissentiant in iudiciis, vel cogitationibus, sed quæcunque vult Pater, ea vult et Filius, et vicissim quæcunque vult Filius, vult et Pater, et consensus quidem atque identitas voluntatum in eis deprehenditur, atque ea ratione Pater est in Filio, et Filius in Patre.

Solutio objectionis.

Licebit igitur etiam angelis, aut aliis rationalibus potestatibus, de quibus Psalmista ait : « Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, ministri ejus facientes voluntatem ejus »⁹⁹, « Servatoris ipsa voce uti, singulique eorum dicere poterunt : « Ego in Patre, et Pater in me. » — « Qui vidit me, vidit et Patrem. » Nemini enim dubium est, quin omnia quæ vult Pater, velint etiam Angeli et Archangeli, et Throni, et Dominationes, et Potestates; neque quidquam horum dissentit a voluntate Dei. Neque enim manerent in suo ordine, nisi hunc scopum sibi propositum haberent **113**. Nam is qui aliud quam Dei voluntatem quærebat, audivit : Nunc autem ad inferos descendes, et ad fundamenta terræ. Si ergo unumquodque eorum quæ dicta sunt, vult quæcunque Deus vult, firmumque in eo manet, suamque dignitatem retinet, nullaque ratione his Filii verbis utuntur; non consensus animorum, identitateque voluntatum declarat Filium in Patre esse, et Patrem in Filio, sed omnimoda essentiae similitudo, et naturalis proprietatis identitas.

ALIUD.

Cum immotum et inconcussum statum habeant, suumque principatum servant angeli, atque archangeli, aliæque his superiores rationales potestates, manifestum sane est eos voluntati Dei nequaquam repugnare, sed creatoris imperio ac legibus morem gerere, suamque voluntatem ad divinam aggregare, ut omnia et velint et faciant quæ illi placent. Quod cum ita sit, neque ulius omnino inficietur, quamobrem solus Filius Unigenitus, et Verbum ac sapientia est? Oportebat enim profecto, si ob id dicitur Unigenitus, et sapientia, et Verbum, quia omnia quæ vult Pater, vult et ipse, reliquas etiam rationales creaturas idem esse, iisdemque nominibus illas appellari, quibus Filius. Si vero nulla ex his, aut Unigenitus est Filius, aut Verbum, neque sapientia, neque lumen, neque splendor, neque forma, neque imago Patris, necessarium plane est ut sentiamus, Fillum non eam ob causam dixisse : « Ego in Patre, et Pater in me; » et rursum : « Ego et Pa-

⁹⁹ Psal. ciii, 20.

τηι τῆς οὐσίας ὄντων καὶ οὐδὲν ἔχοντων ὁ τῆς φυσικῆς ἰδιότητος ἀποτεμέναι τὸν ἕτερον.

ΑΛΛΟ.

Δόγμα, ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν χριστομάχων.

Ὁ Πατὴρ, φασίν, ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, κατὰ τὸδε τὸ σχῆμα. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ οὐδένα τρόπον διαφωνοῦσιν ἐν τοῖς κρίμασιν, ἢ ἐν τοῖς νοήμασιν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ὁ Πατὴρ βούληται, καὶ ὁ Υἱὸς ταῦτα, καὶ πάλιν ἅπερ ἂν ὁ Υἱὸς ἐθέλησῃ, ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ συμφωνία τις καὶ ταυτότης θελημάτων καὶ γνώμης ἐν αὐτοῖς φαίνεται, κατὰ τοῦτο Πατὴρ ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς ἐστὶν ἐν Πατρὶ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἄρ' οὐν ἐξίσταται καὶ ἀγγέλοις ἢ καὶ ἄλλαις λογικαῖς δυνάμει, περὶ ὧν ἐν Ψαλμοῖς εἰρηται : « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ, » ταῖς τοῦ Σωτῆρος κεχρησθαι φωναῖς, ὡς ἕκαστον εἰπεῖν : « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, » καὶ « Ὁ, ἑωρακῶς ἐμὲ, ἔωρακε τὸν Πατέρα. » Καίτοι παντὶ τῷ δῆλον, ὅτι πάντα ὅσα βούλεται Θεὸς, ταῦτα πάντως καὶ Ἄγγελοι βούλονται, καὶ Ἀρχάγγελοι, καὶ Θρόνοι, καὶ Κυριότητες, καὶ Ἐξουσίαι, καὶ τούτων οὐδὲν διαφωνοῦν εὐρίσκειται πρὸς τὴν θεῖαν βούλησιν. Οὐ γὰρ ἂν ἔμεινεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τάξει, μὴ τοῦτον ἔχοντα τὸν σκοπὸν. Ὁ γὰρ ἕτερόν τι παρὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ζητήσας, ἤκουσε· Νῦν δὲ εἰς ἄδην καταθήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν εἰρημένων θέλει μὲν ὅσα βούλεται Θεὸς, ἔστηκε δ' ἐν τούτῳ, καὶ σώζει τὴν οἰκίαν ἀρχὴν, καὶ οὐδαμῶς φαίνεται ταῖς τοῦ Υἱοῦ κεχρημένον φωναῖς, οὐχὶ συμφωνία τῆς γνώμης, οὐδὲ τὸ βούλεσθαι τὰ αὐτὰ, δεικνύει τὸν Υἱὸν ἐν Πατρὶ καὶ τὸν Πατέρα πάλιν ἐν Υἱῷ, ἀλλ' ἢ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος ὁμοιότης, καὶ ἡ ταυτότης τῆς κατὰ φύσιν ἰδιότητος.

ΑΛΛΟ.

Ἐπειδὴ μένουσιν ἀκλόνητον ἔχοντας τὴν στάτιν καὶ σώζοντας τὴν οἰκίαν ἀρχὴν Ἄγγελοι τε καὶ Ἀρχάγγελοι, καὶ αἱ τούτων ἀνωτέρω λογικαὶ δυνάμεις, πρόδηλον δὴ πούθεν ὡς οὐ στασιάζουσι κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων, ἀλλ' εἰκοναί τε καὶ ὑποτάσσονται τοῖς τοῦ πατριάρχου νόμοις, καὶ σύμφωνα ἔχουσι πρὸς Θεὸν τὴν γνώμην, ὡς πάντα βούλεσθαι τε καὶ ποιεῖν ὅσαπερ αὐτῷ δοκεῖ. Οὕτω τοίνυν ἔχοντας τοῦδε, καὶ συνομολογουμένου παρὰ πάνσιν, ὅτου δὴ χάριν μόνος ὁ Υἱὸς Μονογενῆς, καὶ Λόγος καὶ σοφία ἐστίν; Ἐδεῖ γὰρ, εἴπερ ὄντως τὸ θέλειν ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ βούλεται, Μονογενῆ καλεῖσθαι ποιεῖ, καὶ σοφίαν, καὶ Λόγον, καὶ τοῖς ἄλλοις λογικοῖς κτίσμασι ταῦτα ὑπάρχειν, καὶ τοσούτοις ὀνόμασιν ἀποκαλεῖσθαι καὶ αὐτὰ, ὅσοισπερ ἂν καὶ ὁ Υἱὸς. Εἰ δὲ τούτων οὐδὲν, οὔτε Μονογενῆς ἐστὶν Υἱὸς, οὔτε Λόγος, οὔτε σοφία, οὔτε φῶς, οὔτε ἀπύκνισμα. οὔτε μορφή, οὔτε εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἀναγκαῖον εἰδέναι λοιπὸν, ὅτιπερ οὐ τὸ βούλεσθαι τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ.

οὐδὲ τὸ μίαν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὴν γνώμην παρα-
σκευάζει λέγειν τὸν Υἱὸν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ
ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » καὶ πάλιν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ
ἐν ἐσμεν· » ἀλλ' ὅτι, τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γνήσιον
ὑπάρχων γέννημα, φέρει μὲν ἐν ἐκτυπῷ τὸν Πατέρα,
φαίνεται δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Πατρὶ. Κρατοίη δ' ἂν ὁ
αὐτὸς οὗτος λόγος καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἁγίων, οἷς τὸ
ἀκολουθεῖν τοῖς θεοῖς θελήμασι σκοπὸς, καὶ οὐκ
ἔστιν εἰπεῖν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
ἐμοί. »

ΑΛΛΟ.

Ὡς δὲ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Εἰ τὸ καλεῖσθαι, φασίν, Υἱὸν καὶ εἰκόνα τοῦ Πα-
τρὸς, ἓνα αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐργάζεται τὸν τοιοῦτος
δνόμασιν ἀποσεμνυόμενον, τί κωλύσει καὶ ἡμᾶς; B
ἀνθρώπους ὄντας, ἐπειδήπερ καὶ υἱοὶ κεκλήμεθα,
καὶ κατ' εἰκόνα γεγόμεμεν Θεοῦ, ὁμοίους εἶναι κατ'
οὐσίαν αὐτῷ;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

'Ἄλλ' ἡμῖν μὲν, ὡ βέλτιστοι, κατὰ χάριν· τῷ δὲ
Θεοῦ Λόγῳ κατὰ φύσιν τοῦτο ὑπάρχει. Καὶ περὶ μὲν
ἐκείνου λέγεται· « Τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε; »
ὡς οὐκ ἐπέισακτον φροντος, ἀλλὰ φυσικὸν τὸ ἀξίωμα.
Περὶ δὲ ἡμῶν· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ Υἱοὶ
ὑψίστου πάντες. » Ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀπο-
θνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε. Ὡς εἰ
μὴ πᾶσαν ποιησαίμεθα σπουδὴν εἰς τὸ ταρατεῖσθαι
τὸ φαῦλον, βραδίως ἐξ ὧν εἰλήφαμεν ἀποπειεῖν δυνά-
μεθα. Εἰλήφαμεν δὲ κατὰ χάριν τὸ καλεῖσθαι καὶ
υἱοὶ καὶ θεοὶ, ἃ δὴ φυσικῶς πρόσεστι τῷ Υἱῷ. Εἰκὼν
δὲ πάλιν χρηματίζομεν Θεοῦ, ἐπειδήπερ τὴν ἀληθι-
νὴν εἰκόνα τὸν Λόγον αὐτοῦ ἐδιεξάμεθα, καὶ ᾤκησαν
ἐν ἡμῖν, ἢ καὶ ἐν τελευταίοις καιροῖς ἐνηνθρώπησας
διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Πολλὴ τις οὖν καὶ ἀμε-
τρος ἢ διαφορὰ, μεταξὺ τε ἡμῶν τῶν κατὰ χάριν
κεκλημένων υἱῶν, καὶ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος καὶ
ἁγιθινῶς. Καὶ φλυαρία μᾶλλον ὑμῶν ἢ πρότασις ἢ
κῆμα χρῆσιμον δέδεικται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ταύτης ἕνεκα καὶ μόνης τῆς αἰτίας ὁμοίον εἶναι
τῷ Πατρὶ φασὶ τὸν Υἱὸν, ὡ χριστομάχοι, ὅτι δὴ
πάνθ' ὅσα βούλεται ὁ Πατὴρ, ταῦτα καὶ αὐτὸς, οὐκ
ἔσται τῷ Πατρὶ μᾶλλον προσοικῶς, ἀλλὰ τοῖς τοῦ
D Πατρὸς θελήμασι. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ, καθ' ὑμᾶς,
ὀνόματι μόνον τοῦτό ἐστιν· ὁ δὲ Υἱὸς, οὐτε υἱὸς, οὐτε
ἀπαράλλακτος τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν, ἀλλὰ μόνων
τῶν θελημάτων αὐτοῦ μιμητής. Ἐπεὶ καὶ ὁ Παῦλος
μιμητής ὑπάρχων τοῦ Χριστοῦ καὶ προσοικῶς αὐτῷ
κατὰ τὸ βούλεσθαι πάνθ' ὅσα καὶ αὐτὸς ἐβούλετο,
καὶ κατὰ τὴν τῆς διδασκαλίας λόγον. ἔχει μὲν εἰκόνα
τῶν θελημάτων αὐτοῦ, οὐκ ἔστι δὲ κατὰ φύσιν ὁ
αὐτὸς τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον ὁμοῦ
καὶ ἀσεβᾶς, ἀνάγκη φέρειν τὴν ὁμοιότητα κατὰ μό-
νης τῆς οὐσίας καὶ τοῦς τῆς ρύσεως χαρακτήρας.
Οὕτως γὰρ ὄντως· ἀληθέστερον εἰκὼν τοῦ Πατρὸς; ὁ

ter unum sumus : » quia eadem vult quæ Pater, eam-
demque habet cum Patre animi sententiam; sed
quia, cum sit verum ac genuinum essentia Patris
germen, ipse in se Patrem gestat, ipseque vicissim
in Patre cernitur. Porro eadem quoque ratio obti-
neat in sanctis hominibus, quorum scopus atque in-
stitutum cum sit divinae voluntati obedire. de seip-
sis tamen dicere non possunt : « Ego in Patre, et
Pater in me. »

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Si, inquit, quia vocatur Filius et Imago Patris,
unum cum ipso naturaliter facit eum qui ejuscemo-
di nominibus insignitus est, quid obstiterit quomi-
nus etiam nos homines qui filii vocamur⁸², et ad
imaginem Dei facti sumus, similes ei secundum es-
sentiam simus?

Solutio objectionis.

At nobis, o boni, per gratiam : Verbo autem Dei
id naturaliter inest. Ac de illo quidem dicitur :
« Quis similis tibi in diis, Domine⁸³ ? » qui que
non ascititia, sed naturali dignitate præditus sit.
114 De nobis vero : « Ego dixi : Dii estis, et filii
Excelsi omnes. Vos autem sicut homines morietimi-
ni, et sicut unus principum cadetis⁸⁴. » Nisi enim
summo studio vitium fugiamus, facile iis quæ acce-
pinus excidimus. Accepimus autem gratiam, ut
vocemur filii et dii : quæ quidem naturaliter Filio
inest. Vocamur autem etiam imago Dei, siquidem
veram imaginem Verbum ipsius suscepimus, et habi-
tavit in nobis⁸⁵, et ultimis temporibus factus est
homo propter nostram salutem. Magna igitur at-
que immensa est differentia inter nos per gra-
tiam vocatos filios, et eum qui vere ac naturaliter
est Filius. Frivola igitur atque inanis plane est ve-
stra objectio

ALIUD.

Si eam et quidem solam ob causam, vos, Christi
hostes, Filium Patri similem esse dicitis, quia om-
nia quæ vult Pater, vult et ipse, non erit tam Patri
similis, quam voluntati Patris. Et Pater quidem
juxta vos, nomine solum hoc est, Filius autem ne-
que filius, neque omnimoda Patris imago, sed solum
voluntatis ejus imitator. Siquidem et Paulus imita-
tor existens Christi⁸⁶, et similis ei in eo
quod vellet omnia quæ ipse, et ratione doctrinæ,
habet quidem imaginem ipsius voluntatis, non est
autem naturaliter idem cum Filio Dei. Quod cum ita
sit, absurdum simul et impium est, in alia re con-
stituere similitudinem Filii cum Patre, præterquam
in sola essentia, et in characteribus nature. Ita
enim profecto verius imago Patris Filius esse osten-
ditur, adeo ut dicere possit : « Ego in Patre, et Pa-

⁸² Psal. LXXXI, 6. ⁸³ Psal. LXXXV, 6. ⁸⁴ Psal. LXXXI, 8. ⁸⁵ Joan. I, 14. ⁸⁶ I Cor. IV, 16.

ter in me; » et rursum : « Qui vidit me, vidit et Patrem. »

ALIUD, modo explicativo.

Ita est unum Pater et Filius, eaque ratione similis ipsi est, quemadmodum in nobis Filius ratione essentialis similis esse Patri intelligitur, et quemadmodum splendor ex sole procedens. Idcirco, cum ita se habeat Filius ad Patrem, operante Filio operatur et Pater : eoque rursum ad sanctos veniente venit etiam Pater, sicut ipse ait : « Veniemus, ego et Pater, et mansionem apud ipsum faciemus⁸⁸. » Omnia enim, ut modo dictum est, a Patre per Filium sunt : idcirco si quibus unquam sanctis gratia data est, eam Pater per Filium largitus fuisse **115** cernitur. Cujus rei Paulus testis est, ad quosdam scribens : « Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo⁸⁹. » Et ipse rursum alibi : « Ipse Pater et Deus noster et Dominus noster Jesus Christus dirigit viam nostram ad vos⁹⁰. » At si non esset unitas Patris cum Filio, dixisset profecto, Dirigant viam nostram, ut duos significaret. Nunc vero id non facit : unitatem autem Patris et Filii manifeste observans, singulariter dixit, dirigas, non quasi seorsim Pater, et seorsim Filius suppeditet gratiam, sed tanquam Pater per Filium in Spiritu sancto ex una deitate dona sua sanctis conferat. *ὡς ἰδίᾳ μὲν τοῦ Πατρὸς, ἰδίᾳ δὲ χορηγοῦντος τοῦ τῆς μιᾶς θεότητος πεμπομένων τῶν χαρισμάτων εἰς*

ALIUD.

Si separatus esset secundum naturam ab essentia Patris Filius, et nisi inter eos inseparabilis quaedam unitas intercederet, qualis est inter splendorem et solem, sufficeret solum Patrem sanctis dona conferre, non admissio simul ad hoc Filio. Nam si creaturæ naturæ est, et diversum quid a Deo, quam ob causam cum nulla ex omnibus creaturis Deo communicet ad divinorum donorum largitionem, solus ipse admittatur? Nemo enim ferat aliquem dicentem : Det tibi petitiones cordis tui Deus Pater et angelus; sed neque si quid majus angelo nominet. Soli enim Deo convenit hoc, dare. Si vero dat non cum ulla ex creaturis, sed cum solo Filio et per Filium in Spiritu sancto, manifestum satis hinc fuerit illum naturaliter ex essentia Patris genitum esse, Patremque in se habere : ipsumque vicissim existentem in Patre omnia efficere atque operari, et dona sanctis conferre. Quod et Paulus testatur dicens : « Gratias ago Deo meo semper de vobis propter gratiam Dei quæ data vobis in Christo Jesu⁹¹. »

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Dixistis, aiunt, nullam creaturarum Deo commu-

Α Ἰδὸς ἀναδειχθήσεται, ὡς και συνασθαι λέγειν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, και ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » και πάλιν· « Ὁ ἠωρακῶς ἐμὲ, ἠώρακε τὸν Πατέρα. »

ΑΛΛΟ, τρόπῳ διηγηματικῷ.

Οὕτως ἐν εἰσιν ὁ Πατὴρ και ὁ Ἰδὸς, και κατὰ τὸνδε τὸν τρόπον ἐμπερὴς ἐστὶν αὐτῷ, ὡς ἂν ἐξ ἡμῶν νοηθῆν ἰδὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα κατὰ γε τὸν τῆς οὐσίας λόγον, και ὡς ἂν ἴδοι τις πρὸς τὸν ἥλιον τὸ ἐξ αὐτοῦ προῖδν ἀπαύασμα. Διὰ γὰρ τοῦτο και διὰ τὸ οὕτως ἔχειν τὸν Ἰδὸν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ἐργαζομένου τοῦ Ἰοῦ, ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, και πρὸς τοὺς ἁγίους ἐρχομένου πάλιν αὐτοῦ, ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, ὡς αὐτὸς ἐφησεν· « Ἐλευσόμεθα, ἐγὼ και ὁ Πατὴρ, και μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. » Πάντα γὰρ, καθάπερ ἤδη προείρηται, παρὰ Πατρὸς δι' Ἰοῦ γίνεται· και γοῦν εἰ ποτε τιτιν ἁγίους δέδοται χάρις, ταύτην ὁ Πατὴρ δι' Ἰοῦ χορηγήσας φαίνεται. Και μάρτυς ὁ Παῦλος γράφειν πρὸς τινας· « Χάρις ὑμῖν και εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς και Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Πάλιν ὁ αὐτὸς ἐτέροις ἐπιστέλλων· « Αὐτὸς δὲ ὁ Πατὴρ και Θεὸς ἡμῶν, και ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς· κατευθύναί τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. » Ἄλλ' εἰ μὴ τις ἦν ἐνόησεν Πατρὶ πρὸς Ἰδὸν, εἶπεν ἂν, Κατευθύνοισεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν, ἵνα τοὺς δύο σημάην. Νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ· τὴν δὲ ἐνόησεν τοῦ Πατρὸς και τοῦ Ἰοῦ τηρήσας σαφῶς, τὸ κατευθύναί τέθεικεν ἐνικῶς· οὐχ Ἰοῦ, ἀλλ' ὡς Πατρὸς δι' Ἰοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐκ τοὺς ἁγίους.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κενώριστο κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Ἰδὸς, και εἰ μὴ τις ἐνόησεν ἀδιάστατος ἦν ἐν αὐτοῖς ὅποιαν ἔχει τὸ ἀπαύασμα πρὸς τὸν ἥλιον, ἐξήρκει και μόνον τὸν Πατέρα τοῖς ἁγίοις ἐπιδίδοναι τὰ χαρίσματα, μὴ συμπαλαμβανομένου πρὸς τοῦτο και τοῦ Ἰοῦ. Εἰ γὰρ κτιστῆς ἐστὶν οὐσίας, και ἑτερόν τι παρὰ τὸν Θεόν, ποῖον ἔχει λόγον οὐθενὸς τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐπικοινωνοῦντος Θεῷ πρὸς τὴν δόσιν τῶν θείων χαρισμάτων, μόνον αὐτὸν παραλαμβάνεσθαι; Οὐ γὰρ ἀνέξεται τις λέγοντός τινος· Δοίη σοι τὰ αἰτήματά σου Θεὸς τυχόν ὁ Πατὴρ και ὁ ἄγγελος· ἀλλ' οὐδὲ εἰ τι μείζον ὀνομάσειεν ἀγγέλου. Μόνῳ γὰρ τὸ δίδοναι πρέπει Θεῷ. Εἰ δὲ δίδωσιν, οὐ μετὰ τινας ἐτέρου τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ μόνῳ σὺν Ἰῷ και δι' Ἰοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, δῆλον ἐντεῦθεν ἂν εἴη και παντὶ τῷ γνώριμον, ὅτιερ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἰδιὸν ἐστὶ γέννημα, και τὴν Πατέρα ἔχων ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸς τε ὁμοίως ὑπάρχων ἐν τῷ Πατρὶ, πάντα ἐνεργεῖ και ἐργάζεται και χορηγεῖ τοῖς ἁγίοις τὰς δωρεάς. Και μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· « Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Εἰρήκατα, φασι, μὴδὲν τῶν κτισμάτων συμπαρ-

⁸⁸ Joan. xiv, 23. ⁸⁹ Rom. i, 7. ⁹⁰ I Thes. iii, 11. ⁹¹ I Cor. i, 4.

λαμβάνεσθαι τῷ Θεῷ ἐν ταῖς τῶν χαρισμάτων ἐπιδοσεσι. Τί οὖν ἄρα ποιήσετε τὸν πατριάρχην Ἰακώβ ἐδρίσκοντες ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς τοὺς ἐξ Ἰωσήφ εὐλογοῦντα τὸν τε Ἐφραῖμ δηλονότι καὶ τὸν Μανασσή, καὶ λέγοντα · « Ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν μου, εὐλογῆσαι τὰ παιδία ταῦτα ; » Ἰδοῦ, φησὶν, ὀνομάσας Θεὸν, προστέθεικε καὶ τὸν ἄγγελον, ὡς εὐλογεῖν σὺν αὐτῷ δυνάμενον.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ προφητικὸν ἐνυπάρχειν πνεῦμα τῷ τὰ τοιαῦτα λέγοντι ἐνομολογοῦσιν οἱ χριστομάχοι, καὶ πιστεύουσιν ὄντως ἅγιον ἄνδρα γεγενῆσθαι τὸν Ἰακώβ, ὅτου δὴ χάριν τοσαύτην αὐτῷ περιτιθέντες πλάνην, οὐκ αἰσχύνονται ὡς ἄγγελον συνάπτειν τῷ πάντων Θεῷ, καὶ δύνεσθαι συνευλογεῖν τῷ πεποιηκότι τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον νομίζειν; Εἰ δὲ τοῦτο ἄποπον, ἀκουέτωσιν καὶ παρ' ἡμῶν. Εἰ μὲν ἅγιον ὄντως πιστεύετε γεγενῆσθαι τὸν Ἰακώβ, παύσασθε δυσφημοῦντες αὐτόν· ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ τὴν ἀληθῆ διάνοιαν. Εἰ δὲ οὐκ ἦν ἅγιος, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῦτο λέγειν τολμάτε, τί πρὸς ἀνατροπὴν, ὡς οἴεσθε, τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων, ἀνδρὸς οὐχ ἁγίου φέρετε φωνήν; Παρελθόντες τοιγαροῦν τὰς ὑμῶν ἀμαθίας, ἐρμηνεύσομεν καθ' ὃν δεῖ τρόπον τοῦ πατριάρχου τοὺς λόγους. Ὡς γὰρ ἀνὴρ ἅγιος καὶ Πνεύματι θεῷ πρὸς τὴν γῶσιν τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων παιδαγωγούμενος, πρῶτον μὲν ἐφησεν· Ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, εὐλογῆσαι τὰ παιδία ταῦτα. Εἶτα φησὶ· Καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν μου· ἵνα διὰ μέντου λέγειν, Ὁ Θεὸς, σημαίνῃ τὸν Πατέρα· διὰ δὲ τοῦ λέγειν, Ὁ ἄγγελος, τὴν ἐξ αὐτοῦ Λόγον. Ἥθει γὰρ ὅτι καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. Ὅτι δὲ τὸν Υἱὸν ἐνθάδε φησὶ, καὶ οὐ τοιοῦτον ἄγγελον, ὅσαλον ἢ συνήθεια δίδωσι νοεῖν, ἐντεῦθεν ἔσται καταφανές. Εἰρηκῶς γὰρ, Ὁ ἄγγελος, οὐχ ἰσθητι μέχρι τούτου τὸν Λόγον, ἀλλὰ προσέθεικεν· « Ὁ ρυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν μου. » Ἰδωμεν τοίνυν ἐκ τῶν αὐτοῦ βημάτων, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἦν ὁ ρυόμενος αὐτόν, ἀλλὰ τις τῶν γεννητῶν ἀγγέλων.

Ἀπόδειξις ἐφεξῆς, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ ρυόμενος ἐκ πάντων τῶν κακῶν τὸν πατριάρχην Ἰακώβ.

Λέγεται παλαιῶσαι πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰακώβ ἄγγελος, καὶ τοῦτο κείται παρὰ τῆς θείας Γραφῆς. Ἄλλὰ συσχῶν αὐτὸν ὁ ἅγιος ἐφασκεν· « Οὐ μὴ σε ἀνω, ἐὰν μὴ με εὐλόγησῃς. » Ἦν δὲ οὗτος ὁ Θεός. Αὐτοῦ τε τοῦ πατριάρχου φέρεται φωνή· « Εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Τοῦτον τὸν ὡς ἄγγελον αὐτῷ ὀφθέντα παρεκάλει τοῖς ἐκγόνοις ἐπιπέμψαι τὴν εὐλογίαν.

ΑΛΛΟ, ἐκ τῶν αὐτῶν.

Ἦθη τῷ πατριάρχῃ Κύριος ὁ Θεός, ὡς γέγραπται, καὶ εἶπεν αὐτῷ· « Ἰδοῦ ἐγὼ μετὰ σοῦ, δια-

nicare, in donorum largitionibus. At quid statuetis de patriarcha Jacob, cum in sacris Scripturis invenietis eum posteris Joseph benedictentem, et Ephraim et Manassi, et dicentem : « Deus qui me nutrit a juventute mea usque ad hunc diem, et angelus qui liberat me ex omnibus malis meis, benedicat pueris istis ». » Ecce, inquit, cum nominasset Deum, adjecit etiam angelum, utpote qui una cum ipso benedicere posset.

Solutio objectionis.

Si hostes Christi fatentur prophetico spiritu assumptum fuisse Jacob, cum ejusmodi diceret, neque diffidentur illum revera sanctum virum fuisse, quamobrem eos tantum errorem ei ascribere non pudet, quantus est, angelum Deo totius universi conjungere et putare creaturam simul cum eo a quo creata est benedicere posse? Si vero hoc absurdum est, audiant a nobis. Si sanctum omnino fuisse virum Jacob persuasum habetis, desinite ejusmodi contumelia eum onerare : at potius eorum quæ dixit veram sententiam investigate. Si autem sanctus non fuit, et præter alia hoc etiam dicere audeatis, cur ad subvertendas res tanti momenti auctoritate viri non sancti utimini? Cæterum nos omissis vestris deliramentis, patriarchæ verba quomodo intelligenda sint, explicabimus. Nam ut vir sanctus et a Spiritu divino ad notitiam dogmatum pietatis ductus, primum quidem dixit : Deus qui nutrit me a juventute mea, benedicat pueris hisce. Deinde ait : Et angelus qui liberat me ab omnibus malis meis, ut cum nominat Deum, intelligat Patrem : cum angelum, Verbum ex Patre significet. Sciebat enim vocari nomen ejus, magni consilii Angelus. Quod vero Jacob ibi Filium significare voluerit, non autem talem angelum, qualem consuetudo est vocare angelum, inde manifestum est. Cum enim, angelus, dixit, non sistit in eo sermonem, sed addit : « Qui liberat me ex omnibus malis meis. » Videamus itaque ex ipsis verbis, an non sit Deus qui enim liberat ex omnibus malis suis, sed aliquis ex angelis creatis.

Demonstratur Deum fuisse qui liberavit patriarcham Jacob ex omnibus malis

Angelus luctatus esse dicitur cum patriarcha Jacob, idque divina Scriptura testatur. At sanctus retinens eum, dixit : « Non dimittam te, nisi mihi benedicas ». » Erat autem is Deus. Quod et ipsius patriarchæ verba ostendunt dicentis : Vidi Deum facie ad faciem. » Hunc itaque qui ut angelus ipsi visus est, rogat ut pueris benedicat.

ALIUD, ex iisdem.

Visus est patriarchæ Dominus Deus, ut scriptum est, et dixit ei : « Ecce ego tecum sum, ca-

¹¹⁶ Gen. XLVIII, 16. ¹¹⁷ Isa. ix, 6 sec. LXX. ¹¹⁸ Gen. XXXII, 24-26. ¹¹⁹ Ibid. 50.

stodiens te in via quocunque Ieris ⁹⁴. » Deus igitur erat qui liberavit, non angelus. Et rursus : quando Laban persecutus est Jacob et comprehendit, tunc quoque Deus prohibuit violentiam, non permittens alloqui Jacob. Quod autem Deus hæc illi præstiterit, ipsemet testatur uxoribus suis dicens : « Non dedit Deus potestatem Laban malefaciendi mihi ⁹⁵. » Rursus cum frater Esau ipsi insidiaretur, non invocavit angelum, sed Deum, dicens : « Eripe me, Domine, de manu fratris mei Esau, quia timeo ipsum ⁹⁶. »

ALIUD, per demonstrationem, quod Verbum Dei, species ipsius est.

Servator alicubi ad Judæos admodum refractarios dicit : « Qui me misit Pater, ille testimonium perhibuit de me, cujus vocem nec vos unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et verbum ejus non habetis manens in vobis : quia quem ille misit, huic vos non creditis. » Quia igitur non crediderunt Verbo ex Patre misso, dicuntur neque vocem Dei audisse, neque speciem ejus unquam vidisse, sed neque habere inhabitans in ipsis verbum. Atqui manifestum hoc omnibusque perspicuum esse potest, si recepissent eum qui missus erat, vocem quoque Dei audissent, et speciem ejus vidissent, et habuissent inhabitans in ipsis Verbum. Hæc igitur omnia est Filius : nimirum vox, species, et Verbum Patris. Si autem species est, certe et imago, et character est ¹. Habens itaque ut character in se naturaliter archetypum, sive exemplar ejus cujus est character, vere dicit : « Ego in Patre, et Pater in me ²; » et, « Ego et Pater unum sumus ³. »

ALIUD, ostendens quod Verbum vocetur species Dei.

Patriarcha Jacob cognominatus fuit aliquando a Deo Israel. « Nam, ut inquit Scriptura, exortus est ei sol quando transivit species Dei ⁴. » Species autem Dei quidam aliud sit, quam is qui libere clamat : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁵. Ego in Patre, et Pater in me ; » et, « Ego et Pater unum sumus ? »

Objectiones nostium Christi plenæ impietate.

Servator, inquit, ipse Patrem suum pro discipulis suis, proque universis qui **118** in ipsum credunt, orat, ita dicens : « Pater sancte, custodi eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos ⁶. » Et paulo post : « Nec pro istis solum rogo, sed etiam pro credentibus per sermonem eorum in me : ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint ; ut mundus credat quod tu me misisti. Et ego glo-

⁹⁴ Gen. xxviii, 25. ⁹⁵ Gen. xxxi, 7. ⁹⁶ Gen. xxxii, 11. ¹ Joan. v, 37, 38. ² Hebr. i, 3. ³ Joan. xiv, 11. ⁴ Joan. i, 30. ⁵ Gen. xxxii, 31. ⁶ Joan. xiv, 9. ⁷ Joan. xvii, 11.

φυλάσσω σε ἐν τῇ ὁδῷ οὐ ἐὰν πορευθῆς. » Οὐκοῦν Θεὸς ἦν ὁ βυβόμενος, καὶ οὐκ ἄγγελος. Καὶ πάλιν, ὅτε Λάβαν καταδιώξῃ τὸν Ἰακώβ καὶ κατάλαβε, τότε πάλιν Θεὸς κακώλυκε τὴν ἰπηρείαν, οὐ συγχωρήσας λαλῆσαι ῥήματα πρὸς τὸν Ἰακώβ. Ὅτι δὲ Θεὸς αὐτῷ καὶ τοῦτο ἐξήνυσεν, αὐτὸς ἔσται μάρτυς λέγων πρὸς τὰς αὐτοῦ γυναῖκας : « Οὐκ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Λάβαν κακοποιῆσαί με. » Καὶ πάλιν ἐπιβουλεύόμενος παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἡσαῦ, οὐκ ἄγγελον ἐπεκαλεῖτο, ἀλλὰ Θεὸν παρεκάλει βοῶν : « Ἐξέλθου με, Κύριε, ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἡσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν. »

ΑΛΛΟ, ἀποδεικτικῶς, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστίν.

Λέγει πρὸς Ἰουδαίους λίαν ἀπειθοῦντας ὁ Σωτὴρ : « Ὁ κέμψας με Πατὴρ, ἐκεῖνος μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακάτε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα, ὅτι οὐκ ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. » Τοῖνον ὅτι μὴ πεπιστεύκασι τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλέντῳ Λόγῳ, οὔτε τῆς φωνῆς ἀκηκόεσθαι λέγονται τοῦ Θεοῦ, οὔτε μὴν τὸ εἶδος αὐτοῦ τεθεῆσθαι πώποτε, ἀλλ' οὔτε ἔχειν ἐν αὐτοῖς ἐνοικοῦντα τὸν λόγον. Ἔστι δὲ λοιπὸν ἅπασι σαφὲς καὶ εὐσύνοπτον, ὅτιπερ, εἰ ἰδέξαντο τὸν ἀπεσταλμένον, ἤκουσαν ἂν καὶ τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἶδος ἐθαύσαντο αὐτοῦ, καὶ εἶχον ἐνοικοῦντα τὸν Λόγον. Ταῦτα τοῖνον πάντα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, φωνὴ καὶ εἶδος, καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ εἶδός ἐστι, ὄψλον ὅτι καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτήρ. Ἐχων οὖν ὡς χαρακτήρ κατὰ φύσιν ἐν αὐτῷ τὸ πρωτότυπον, οὐ καὶ ἔστι χαρακτήρ, ἀληθεύσει λέγων : « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. »

ΑΛΛΟ, σημαίνον ὅτι εἶδος Θεοῦ καλεῖται ὁ Λόγος.

Ὁ πατριάρχης Ἰακώβ μετωνομάσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κέκληται κατὰ τινα χρόνον Ἰσραὴλ, ὅτι, καθάφησιν ἡ θεία Γραφή, « Ἀνέτειλεν αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. » Εἶδος δὲ Θεοῦ τί ἂν ἕτερον εἴη, εἰ μὴ πάντως ὁ μετὰ παρβήτησας βοῶν : « Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν ; »

D Ἀπίθεσις ὡς ἀπὸ τῶν χριστομάχων, ἀσθελας μεστή.

Εὐρίσκειται, φασίν, αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὸν αὐτοῦ Πατέρα παρακαλῶν ὑπὲρ τε τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευότων, καὶ οὕτω λέγων : « Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι σου, ὅς ἐδίδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἐν καθύς καὶ ἡμεῖς. » Καὶ μεθ' ἕτερα : « Οὐ περὶ τούτων ζῆμόνων ἐρωτῶ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ. Ἴνα πάντες ἐν ὧσι, κινῶς σὺ, Πατὴρ, ἐν ἐμοί, καὶ ἔν σοι. Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν

ἡμῖν ἐν ὧσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ με ἀπέστειλας. Καθὼς τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς ἐν. Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡς τετελειωμένοι εἴς ἐν· ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σὺ με ἀπέσταλκας. » Οὐκοῦν ὡσπερ ἄνθρωποι τὴν φύσιν ὄντες ἡμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ γινόμεθα, οὕτως καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ Πατὴρ, οὕτως ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Υἱόν, καθάπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ὡσπερ οὐδεὶς ἀναγκάζει λόγος ὁμοίους ἡμᾶς εἶναι κατὰ φύσιν τῷ Πατρὶ, ὅτι δὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν γίνεσθαι λεγόμεθα, οὕτως οὐκ ἀνάγκη πᾶσα λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδήπερ φησὶν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Ὡς γὰρ προλαβόντες εἰρήκαμεν, οὕτως ἐστὶν ἐν Πατρὶ, καθὰ καὶ ἡμεῖς. Ἡ τοίνυν καὶ ἡμᾶς ἀκόλουθον ὁμολογεῖν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐν γίνεσθαι πρὸς θεόν, ἢ εἰ μένομεν ἄνθρωποι, κἄν ἐν γενόμεθα πρὸς τὸν Πατέρα, δίκαιον καὶ ἐφ' Υἱοῦ τοῦτο φρονεῖν. Μένει γὰρ ἐπὶ τῆς ἐαυτοῦ φύσεως, οὐκ ὑπάρχειν λέγεται πρὸς αὐτόν.

Λύσις ἐπεξεῆς.

Ταῦτα καὶ ὁ τῶν χριστομάχων πατὴρ καὶ τῆς φλυαρίας αὐτῶν χορηγὸς διάβολος εἰρηκῶς ἤκουσε· « Νῦν δὲ εἰς βῆθιν καταβῆσθαι καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. » Ὡς γὰρ τετόλμηκεν εἰπεῖν ἐκεῖνος· « Ἀναβῆσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ ἕσομαι ὁμοῖος τῷ Ὑψίστῳ. » τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὗτοι, πολὺ τῆς ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὄρους ὑπερβαίνοντες καὶ τῆς οὐσίας ἀναβάντες τὸ μέτρον, οὐ φοβούνται λέγοντες· Ἐσόμεθα ὁμοῖοι τῷ Ὑψίστῳ. Ὄσπερ οὖν ἀληθεύει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος βῶθιν, ὅτι « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, » διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον, οὕτως καὶ οἱ χριστομάχοι εἴποιεν ἂν ἀληθεύοντες· Ἡμεῖς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ διάβολος ἐν ἐσμεν, διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀπαράλλακτον. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη μωρίας ἐλαύνουσιν ὡς οἰεσθαι κατὰ χάριν ἔχοντας τὸ καλεῖσθαι θεοὺς, ὁμοίους εἶναι δύνασθαι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ τὴν χάριν ἐπιδεδωκότος. Καὶ υἱοὶ κεκλημένοι, καθ' ὁμοιότητα τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, ἴσους ἑαυτοῦς εἶναι πιστεύουσι τοῦ πρὸς υἰοθεσίαν ἀναγαγόντος, καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀλίωμα, κατὰ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐπιθέντος διὰ πολλῆν φιλανθρωπίαν.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρητικῶν.

Κἄν λέγῃ, φασίν, ὁ Υἱὸς, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, οὐ πάντως ἐστὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι κατὰ φύσιν ὄντες, ἐν ὡς πρὸς τὸν Θεὸν γινόμεθα· καὶ μάρτυς αὐτὸς λέγων ὁ Υἱὸς· « Θέλω, Πάτερ, ἵνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν, οὕτως καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ οὕτως εἰσὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν, ὡς καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲν ἄρα τὸ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἡμῶν, ἀλλ' ἐστὶ κατὰ φύσιν ἡμῖν ὁ αὐτὸς, διοίσει δὲ μόνον τῷ

A riam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in ipsis, et tu in me; ut sint perfecti in unum; ut cognoscat mundus quod tu me misisti. » Quemadmodum igitur nos qui homines sumus, in Patre sumus: ita etiam Filii unum est cum Patre. Et vici: sim, Pater ipse ita est unum cum Filio, sicut et nobiscum. Et quemadmodum nulla ratio cogit, ut nos secundum naturam similes simus Patri, qui unum cum ipso fieri dicimur: ita non prorsus necesse est ut Filius sit ex essentia Patris, quoniam ait: « Ego in Patre, et Pater in me. » Nam, ut ante diximus, ita est in Patre, sicut et nos. Aut ergo necesse est fieri etiam nos ex essentia Patris esse, quia unum facti sumus cum Deo, aut si homines manemus etiamsi unum sumus cum Deo, æquum est, ut idem de Filio censeamus. Manet enim in sua natura, non sublatus in essentiam Patris, tametsi unum cum ipse esse dicatur.

ἀναβαίνων εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν, κἄν ὡς ἐν

Solutio objectionis.

Hæc ipsa diabolus etiam, hostium Christi pater, et illorum nugacitatis antesignanus, dixit, atque ideo, audivit: « Nunc ad inferos descendes et in fundamenta terræ. » Quemadmodum enim ille ausus est dicere: « Ascendam super nubes, et ero similis Altissimo »: eadem ratione etiam isti humanæ naturæ limites longe transilientes, et substantiæ suæ modulum transcendentes, non verentur dicere: Erimus similes Altissimo. Sicut igitur vere dicit Verbum Dei, clamans: « Ego et Pater unum sumus, » propter identitatem essentiæ: ita etiam hostes Christi dicant vere: Nos et pater noster diabolus unum sumus, propter voluntatum similitudinem. Eo enim jam dementia venerunt, ut cum per gratiam id consecuti sint ut dii vocentur, existiment se similes esse posse secundum naturam ei qui ipsis illam gratiam largitus est. Cumque vocentur filii, ad similitudinem ejus qui naturaliter est Filius, æquales se putant ei qui eos adoptavit, **119** quique dignitatem quæ sibi naturaliter propria est, per gratiam D pro ingenti sua benignitate eis concessit.

Obiectio hæreticorum.

Tametsi, inquit, Filius dicat: Ego et Pater unum sumus, non tamen erit ejusdem prorsus cum eo essentiæ, siquidem et nos cum natura simus homines, unum cum Deo efficimur: cujus rei testis est ipse Filius dicens: « Volo, Pater, ut sicut ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint ¹⁰ ».

Solutio objectionis.

Si Pater et Filius ita sunt unum, sicut et nos cum Patre, et Pater nobiscum: nulla igitur erit differentia inter Dei Verbum et nos; sed erit naturaliter idem nobiscum, et tempore tantum differet,

⁷ Joan. xviii, 20-22. ⁸ Isai. xiv, 19. ⁹ Ibid. 14. ¹⁰ Joan. xvii, 24.

siquidem et ipse ante omnes existit; at tametsi tempore prior sit, idem tamen nobiscum erit ratione essentialis. Quid enim obstiterit quominus Adam secundum naturam sit Paulo similis, aut alicui alteri post se nato, tametsi ante omnes ipse a Deo creatus fuerit? Si ergo in his tempus nihil juvat, quid prohibet quominus et Filius ante nos genitus ejusdem essentialis nobiscum sit, si nihil aliud est discriminis inter nos et ipsum? Atqui si hoc ex vestra sententia verum est, quam ob causam ipse solus vocatur creator, cum nulli nostrum id nomen competat? Et nos quidem per ipsum creati sumus, ipse vero creatoris gloriam sibi ascribit. Et æquum erat, si idem natura cum ipso sumus, eundem etiam cum illo apud Patrem locum obtinere, et unumquemque nostrum etiam vocari Unigenitum, et Verbum, et sapientiam Patris. Quorum enim natura una atque eadem est, iis commune etiam inter se nomen est: et quod uni naturaliter inest, id cæteris quoque qui ejusdem naturæ sunt inest. At vero si hoc absurdum est, et neque creatores sumus aut vocamur, neque sapientia, aut Verbum, aut splendor, solus autem hæc est Filius; non igitur naturaliter idem nobiscum est, sed peculiarem ac propriam ex Patre generationem habet, atque ita est unum cum suo Patre, non sicut nos qui ad ipsum relati, per participationem communicationemque unitatem consecuti sumus: quemadmodum ferrum igni admotum, ab eo calefit.

ALIUD, cum evidenti demonstratione docens, quod quæ aliquibus similia sunt non in universum et naturaliter insunt iis quibus similia sunt; sed ea quæ naturaliter aliquibus insunt, veluti imagines secundum finem motionum nostræ voluntatis.

Scriptura sacra ita ad nonnullos loquitur: « Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus¹¹; » et rursus de aliis: « Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est brutis insipientibus, et similis factus est eis¹². » Et iterum: « Equi furentes in equis facti sunt¹³. » Servator autem ad discipulos suos manifestius dicit: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ¹⁴. » Et rursus: « Estote misericordes sicut et Pater vester cælestis misericors est¹⁵. » Si ergo brutis animantibus similes facti sunt nonnulli, quod eadem cum illis mentis inopia laborarint, facitque hoc ut naturaliter sint id quod illa; et rursus, si discipuli imitantes prudentiam serpentum, et simplicitatem columbarum, et Patris cælestis ad misericordiam propensionem æmulantes, serpentes et columbæ sunt, atque adeo ipsi Deo naturaliter similes evadunt, nihil obstiterit quominus, quando dicuntur unum fieri cum Domino, unum cum Deo ratione essentialis sumus, quemadmodum Filius cum Patre. Si vero sola cogitationis, vel actionis similitudine ea quibus comparamur fieri dicuntur, non sumus igitur secundum essentialiam ideam

A χρόνω, ἐπει καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· ἀλλὰ πᾶν ἔχη τὸ προτερεῦειν κατὰ τὸν χρόνον, ἔσται πάλιν ἡμῖν κατ' οὐσίαν ὁ αὐτός. Τί γὰρ κωλύσει τὸν Ἀδάμ εἰς τὸ εἶναι κατὰ φύσιν ὁμοῖον τῷ Παύλῳ τυχόν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τῶν μετ' αὐτὸν γεγονότων, τὸ πρὸ πάντων αὐτὸν πεποιθῆσθαι παρὰ Θεοῦ; Εἰ τοίνυν οὐδὲν ἐν τούτοις ὁ χρόνος ὠφελεῖ, τί κωλύει καὶ τὸν Υἱὸν πρὸ ἡμῶν γεγονότα, τῆς αὐτῆς οὐσίας ἡμῖν ὑπάρχειν, εἰ μὴδὲν ἔστιν ἕτερον τὸ μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτοῦ; Καὶ εἰ τοῦτο καθ' ὑμᾶς ἐστὶν ἀληθές, ὅπου δὴ χάριν αὐτός μόνος καλεῖται Ποιητῆς, ἡμῶν οὐκ ἔχόντων τοῦτο; Καὶ ἡμεῖς μὲν δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, αὐτὸς δὲ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ δόξαν φέρει. Ἦν δὲ ὅπως ἀκόλουθον εἰ ταυτὸν ἔσμεν κατὰ φύσιν αὐτῷ, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ χώραν ἐπέχειν παρὰ τῷ Πατρὶ καὶ ἡμᾶς, καὶ ἕκαστον ἡμῶν καλεῖσθαι καὶ Μονογενῆ, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς. Ἦν γὰρ ἡ φύσις μία, τοῦτοις ἔσται καὶ τὸ ὄνομα κοινόν· καὶ ὅπερ ἐνὶ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, τοῦτο πάντως ἐγκλείσεται καὶ τοῖς τῆς αὐτῆς μετέχουσιν οὐσίας. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποκρινόμενοι, καὶ οὐτε δημιουργοὶ ἔσμεν ἢ κεικλήμεθα, οὐτε μὴν σοφία, ἢ Λόγος, ἢ ἀπαύγασμα· μόνος δὲ ταῦτά ἐστιν ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα κατὰ φύσιν ἔσται πρὸς ἡμᾶς ὁ αὐτός, ἀλλ' ἰδιόζουσαν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὴν γέννησιν, καὶ οὕτως ἐστὶν ἐν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὐ καθάπερ ἡμεῖς τῇ πρὸς αὐτὸν σχέσει τὴν ἐνότητά κερδαινόντες μετοχικῶς τε καὶ μεταληπτικῶς, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ σίδηρος πυρὶ ὀμιλήσας περιθερμαίνεται παρ' αὐτοῦ.

C ΑΛΛΟ, μετὰ γοργῆς ἀποδείξεως διδάσκων δεῖ τὰ ἐξομοιούμενά τισιν, οὐ πάντως καὶ κατὰ φύσιν ἔνευσιν ὡς ἐξομοιοῦνται, ἀλλ' ὥσπερ τινὲς ἐλκόντες τὰ φύσει πρῶτονται τισὶ γίνονται τῶν κατὰ προαίρεσιν ἡμῶν κινήσασαν.

Λέγει πρὸς τινας ἢ θεὰ Γραφή· « Μὴ γίνεσθε ὡς Ἴπκος καὶ ἡμίονος, οὓς οὐκ ἔστι σύνεσις. » Καὶ πάλιν περὶ ἑτέρων· « Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνήκε, παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς. » Καὶ πάλιν· « Ἴπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν. » Ὁ δὲ γε Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς τρανότερον λέγει· « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ. » Καὶ πάλιν· « Γίνεσθε οἰκτίρμονες καθὼς ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. » Εἰ μὲν οὖν τὸ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἐξομοιοῦσθαι τινας, δεῖ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐνόησαν ἀβούλιαν, καὶ κατὰ φύσιν εἶναι τοῦτο ποιεῖν ὅπερ ἐστὶν ἐκείνα· καὶ πάλιν, εἰ τὸ μιμεῖσθαι τοὺς μαθητὰς τὸ τοῦ ὄφειος φρόνημον, καὶ τὸ τῆς περιστερᾶς ἀκέραιον, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πρόχειρον περὶ τὸ πάντας εἶναι, καὶ ὄφεις αὐτοὺς καὶ περιστερὰς καὶ κατὰ φύσιν ὁμοίους γίνεσθαι παρασκευάζει τῷ Θεῷ· ὅταν λεγώμεθα γίνεσθαι πρὸς Κύριον ἕν, οὐδὲν κωλύει λέγειν, ὅτι ἐπὶ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἕν γεγόναμεν πρὸς τὸν Θεόν, ὥσπερ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Εἰ δὲ μέχρι μὴν γῆς ἐννοίας ἢ πράξεως ἢ ὁμοιότητος ἡμῖν πρὸς τὰ ἀντιπαρβαλλόμενα πέφυκε γίνεσθαι, οὐκ ἔσμεν ἄρα

¹¹ Psal. xxxi, 9. ¹² Psal. xlviii, 13. ¹³ Jerem. v, 8. ¹⁴ Matth. x, 16. ¹⁵ Luc. vi, 36.

κατ' οὐσίαν οἱ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἔν πρὸς αὐτὸν γίνεσθαι λεγόμεθα. Ἄλλ' ὡσπερ αὐτὸς ἔν ἐστὶ φύσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἔν ὡς πρὸς ἀλλήλους γινόμεθα τῇ τε γνώμῃ, καὶ ὁμοιοίᾳ, καὶ τῷ κατὰ μηδὲνα τρόπον στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἐνὶ δεσμῷ τῆς ἀγίας ἀγάπης ὡσπερ εἰς ταυτότητα περισφίγγεσθαι.

ΑΛΛΟ.

Ἔθος τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τὰ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσόντα ἀγαθὰ προσφέρειν ἀεὶ, καὶ τοῦτοις ἐξομοιοῦσθαι κελεύειν, ὡς πρὸς τὴν θεϊαν ἡμᾶς ἀναπλάττων εἰκόνα, καθ' ἣν καὶ πεποιήμεθα. Ὅτε γοῦν πράους καὶ ἡμᾶς διδάξει βούλεται, λέγει· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραὸς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Καὶ οὐχ ὅταν ἐξ αὐτοῦ μαθόντες γενώμεθα πρᾶοι, πάντως ἐξομοιοῦμεθα κατὰ φύσιν αὐτῷ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ τῆς πραότητος σχῆμα. Οὐκοῦν ὅταν λέγῃ περὶ ἡμῶν, « Ἴνα ὦσιν ἔν, καθὼς ἡμεῖς ἔν ἐσμεν, » ἐξ ἑαυτοῦ λαβὼν τὸ παράδειγμα, οὐ πάντως ἵνα κατὰ φύσιν ἔν ὡς πρὸς τὸν Θεόν γενώμεθα τοῦτο φησιν, ἀλλ' ἵνα ὡσπερ φυσικῶς ἔν ἐστιν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ ὁμοφυλίᾳ καὶ τὰ αὐτὰ φρονεῖν εἰς ἀλλήλους ἔν γενώμεθα, τὴν φυσικὴν ταυτότητα τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν εἰκόνα λαμβάνοντες τῆς ἀδιαστάτου γνώμης· ὡσπερ ἔν ἡμᾶς σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν δυναμένης ἀποτελεῖν. Οὕτω γὰρ περὶ τῶν πιστευσάντων γέγραπται, ὅτι « Τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ψυχὴ μία. »

ΑΛΛΟ

Τὰ φύσει προσόντα τισὶν ὡσπερ εἰκόνας ἀμετάβλητοι γίνονται τοῖς πρὸς αὐτὰ τὴν οἰκειαν προαιρεσιν διαπλάττειν βουλομένοις· ὁποῖόν ἐστι τὸ, « Γίνεσθε ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ὡς αἱ περιστεραί. » Οὐκοῦν εἰκόνα τινὰ ὑπογραμμὸν τῆς ὀφειλοῦσης ἔν ἡμῖν ἐνότητος γίνεσθαι προαιρετικῶς, προτείνει καὶ νῦν ὁ Υἱὸς, ἦν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴν ταυτότητα. Ὅταν οὖν λέγῃ περὶ ἡμῶν· « Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἔν ὦσι, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἔν ἐσμεν, » οὐχ ἵνα τὴν φύσιν ἀφέντες τὴν ἑαυτῶν, εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ μεταποιηθῶμεν, τοῦτο φησιν (ἀδύνατον γὰρ), ἀλλ' ἵνα καθάπερ ἤδη προεῖρηται, τοῦτο κατὰ γνώμην ὡς πρὸς ἀλλήλους γενώμεθα ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα· ἔν δηλαδῆ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν εἰκὼν καὶ ὑπόδειγμα τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πάντως φυσικὴν ἔσεσθαι τινα μεταβολὴν οἴεται τις, ἑαυτὸν ἐξαπατᾷ τὸ ἀληθὲς οὐχ ὄρων. Εἰ γὰρ ἐβούλετο γενέσθαι κατὰ φύσιν ἡμᾶς ὁ Υἱὸς ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα, ἐχρῆν εἰπεῖν· Ἴνα δὴ ὡσπερ ἐγὼ πρὸς σὲ, Πάτερ, ἔν εἰμι, οὕτω καὶ αὐτοί. Νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἰπὼν, τῷ δὲ πληθυντικῷ χρῆσάμενος ἀριθμῷ, καὶ λέγων· « Ἴνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἔν ἐσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἔν ἡμῖν ἔν ὦσι, » διδάσκει σαφῶς ὅτι περ οὐκ εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν μεταποιηθῆναι βούλεται τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας (ἀπίθανον γὰρ), ἀλλ' εἰκόνα τῆς κατὰ προαιρεσιν ἐνότητος λαβόντας

A cum Deo, quando unum cum ipso fieri dicimur. Sed quemadmodum ipse est unum natura cum suo Verbo, ita et nos inter nos unum efficitur mentis atque voluntatis consensu atque concordia, quando nullo inter nos dissentimus, sed uno sanctæ charitatis vinculo veluti in identitatem quamdam coalescimus.

ALIUD.

Christus Servator noster bona quæ naturaliter sibi insunt nobis proponere solet, et ad eorum imitationem similitudinemque nos hortari, ad divinam imaginem ad quam facti sumus ea ratione quodammodo nos reformans. Quando nos ut mites simus hortatur, dicit : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde ¹⁶. » Nec tamen cum ipsum imitati mites facti fuerimus, prorsus ei similes secundum naturam erimus ; sed solo mansuetudinis habitu. Quocirca cum de nobis dicat, « Ut sint unum, sicut nos unum sumus ¹⁷, » ab seipso sumpto exemplo, non ut prorsus unum natura cum Deo efficiamur, hoc ait, sed quemadmodum ipse unum naturaliter **121** est cum Patre, ita etiam nos consensione animorum et voluntatum unum flamus, naturalem identitatem Patris cum Filio, imaginem atque exemplar nobis proponentes, indivulsæ inter nos concordie, quæ nos veluti unum corpus unumque animum efficere valeat. Ita enim de iis qui crediderunt scriptum est : « Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una ¹⁸. »

ALIUD

Quæ naturaliter aliquibus insunt, veluti imagines quædam immutabiles sunt iis qui ad ea voluntatem suam conformare volunt : quale est hoc : « Estote sicut serpentes, et sicut columbæ ¹⁹. » Filius itaque identitatem naturalem quam cum Patre habet, veluti exemplar quoddam ad imitandum nobis proponit, ad quod mutuum inter nos arctissimamque voluntatum unitatem efformemus. Cum ergo de nobis dicit : « Ut et ipsi unum sint, quemadmodum et nos unum sumus, » non ut abjecta natura nostra in Filii naturam transmutemur, hoc dicit (fieri enim non potest), sed, ut dictum est, ilud inter nos animorum consensione flamus, quod ipse naturaliter est cum Patre, unum scilicet. Si vero id quod dicitur non est imago atque exemplar, sed omnino naturalem aliquam immutationem futuram imaginatur, seipsum decipit verum non certens. Nam si Filius voluisset nos secundum naturam fieri id quod ipse est cum Patre, dixisset profecto : Ut, quemadmodum tecum ego unum sum, ita et ipsi. Nunc vero non ita dicit, sed plurali numero utens, et dicens : « Ut, quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint, » docet aperte, non hoc velle se, ut qui crediderint in eum transmutentur in naturam deitatis (hoc enim fieri non potest), sed ut proponentes nobis exemplar

¹⁶ Matth. xi, 29. ¹⁷ Joan. xvii, 11. Act. iv, 32

¹⁹ Matth. x, 16.

unitatis voluntatum, id quod ipsi naturaliter inest, id esse inter nos consensione animorum nitamur, quod ipse est naturaliter cum Patre.

ALIUD, ostendens fieri in Deo, non naturæ immutationem si niftare, sed per ipsum vel ab ipso.

Psalmistæ alicubi ita ait : « In te inimicos nostros cornu petemus ²⁰. » Et rursum : « In Deo meo transgrediar murum ²¹. » Atqui perspicuum est quod non in Deo naturaliter versatus muros transcendat, aut cornu petat, sed in nomine Dei et in virtute ipsius id **122** præstiturus sit. Cum igitur Filius dicat : « Ut et ipsi in nobis unum sint, » non hoc dicit, ut credentes unum naturaliter cum Deo sint, sed ut in nomine Patris et Filii, una inter se voluntate conjungantur, et in amicitie charitatisque unitatem coalescant. Cum vero addit hoc, « quemadmodum nos unum sumus, » manifestum est illud non naturale immutationem credentibus largiri, sed veluti imaginem atque exemplar, nobis proponere id quod naturaliter sibi inest, ad unitatem voluntatum in nobis efformandam. Vox enim quemadmodum non rem ipsam, sed similitudinem quamdam significat

ALIUD, per quod discimus quo pacto intelligendum sit dictum illud : « Ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi unum sint : ego in ipsa et tu in me, ut sint perfecti in unum ²². »

Deus Verbum magnam, imo vero immensam quamdam gratiam humano generi præstare volens, trahit omnes veluti ad unitatem quamdam secum. Cum enim gestarit corpus humanum, versatus est in nobis. Habet autem in seipso Patrem, utpote Verbum ipsius et splendor. Quemadmodum igitur, ait, ego sum in eis, quia eandem cum eis carnem gesto, et tu Pater in me, quia ego sum proprietatis tue essentialis : ita volo ut et ipsi unitate quadam coalescant inter se, et veluti unum corpus effecti in me omnes sint, quippe qui omnes gesto propter unum templum humanitatis quam assumpsi ; atque ita et erunt et cernentur perfecti. Nam et ego perfectus sum, tametsi homo factus sim.

ALIUD, ostendens manifeste, quod non propria nostra natura amissa in divinam naturam transmulamur, quando unum cum Deo effici dicimur, sed quod participes ipsius effecti, hoc vocamur.

« In hoc, » inquit beatus Joannes, « cognoscimus quod in ipso manemus, et ipse in nobis, quia ex Spiritu suo dedit nobis ²³. » Si ergo per participationem Spiritus unum efficiamur cum Deo, et nos quidem in ipso, ipseque in nobis esse dicitur ; Verbum autem Dei non est ex eorum numero qui participes Spiritus sancti sunt, sed ipse potius Spirituum largitur : manifestam certe erit, non ita nos in Deo ac Patre esse, quemadmodum ipse est. Sed ipse in natura ipsa genitoris sui est, utpote Verbum,

Α τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ, τοῦτο εἶναι κατὰ γνώμην ἐπίγειοι, ὃ ἐστὶν αὐτὸς φυσικῶς πρὸς τὸν γεννησαντα.

ΑΛΛΟ, δεικνύον ὅτι τὸ ἐν Θεῷ γίνεσθαι, οὐ φύσεως σημαίνει μεταβολήν, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ.

Εὐρίσκαται που λέγων ὁ Παλμψδός : « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. » Καὶ πάλιν : « Ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβῆσομαι τεῖχος. » Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον διτιπερ οὐκ ἐν τῷ Θεῷ γενόμενος φυσικῶς καὶ τεῖχος ὑπερβῆσσομαι καὶ κερατιεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ τοῦτο ποιήσει. Οὐκοῦν δεῖν ὁ Υἱὸς λέγῃ : « Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, » οὐχ ἵνα κατὰ φύσιν ἐν γένωνται πρὸς τὸν Θεὸν οἱ πιστεύοντες, τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἵνα ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, μίαν ἔχοιεν εἰς ἀλλήλους τὴν γνώμην, καὶ εἰς φιλίας ἐνότητα περισφιγγωνται. Ἐπειδὴ δὲ προστίθῃσι τὸ, « καθὼς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν, » δῆλός ἐστιν οὐ φυσικῆν τοὺς πιστεύουσι χαριζόμενος μεταβολήν, ἀλλ' ὡς εἰκόνα καὶ ὑπόδειγμα τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ τιθεὶς τῆς προαιρετικῆς ἡμῶν ἐνότητος. Τὸ γὰρ, καθὼς, οὐ πάντως ἀλήθειαν, ἀλλ' ὁμοίωσιν τινα παραδῆλοι.

ΑΛΛΟ, δι' οὗ μαρθάνομεν ὅπως προσήκει νοεῖν τὸ βητόν, τοῦτέστιν, « Ἴνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡς τετελειωμένοι εἰς ἔν. »

Μεγάλῃν τινὰ καὶ ὑπερφυῆ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καταθέσθαι χάριν βουλόμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔλκει σύμπαντας ὡς πρὸς ἐνότητα τὴν πρὸς ἑαυτῷ. Φορέσας μὲν γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον, γέγονεν ἐν ἡμῖν. Ἐχει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ὡς Λόγος αὐτοῦ καὶ ἀπαύγασμα. Ὅσπερ οὖν, φησὶν, ἐγὼ εἰμι ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς φορέσαι σάρκα, καὶ σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, διὰ τὸ εἶναί με τῆς σῆς οὐσίας τὸ ἴδιον, οὕτω βούλομαι ἵνα καὶ αὐτοὶ εἰς ἐνότητά τινα συναφθῆντες ἀλλήλοις ἀνακραθῶσι, καὶ ὡσπερ ἐν σῶμα γενόμενοι ἐν ἐμοί πάντες ὧσιν ὡς πάντας φοροῦντι διὰ τοῦ ἐνὸς ἀναληφθέντος ναοῦ, οὕτω τε εἶεν καὶ φαίνοντο τετελειωμένοι. Καὶ γὰρ ἐγὼ τέλειός εἰμι καὶ ἄνθρωπος γεγονός.

ΑΛΛΟ, δεικνύον ἀκριβῶς διτιπερ οὐ τὴν ἑαυτῶν ἀφέντες φύσιν, πρὸς τὴν θείαν μεταποιούμεθα, δεῖν ἐν γίνεσθαι πρὸς τὸν Θεὸν λεγόμεθα, ἀλλ' ὅτι μέτοχοι γεγονότες αὐτοῦ, τοῦτο καλούμεθα.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν : « Ἐν τοῦτ' ἡμεῖς οἴκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, διτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Εἰ τοίνυν διὰ τὸ μετέχειν τοῦ Πνεύματος ἐν γινόμεθα πρὸς Θεὸν, καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ, αὐτὸς δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγεται : ὃ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἐστὶ τῶν μετεχόντων τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μάλλον τοῦ Πνεύματος χορηγός, πρόδηλον ἂν εἴη διτιπερ οὐχ ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἐν τῇ φύσει τοῦ γεγεννηκότος ἐστὶν, ὡς Λόγος αὐτοῦ

²⁰ Psal. XLIII, 6. ²¹ Psal. XVII, 30. ²² Joan. XVII, 23. ²³ I Joan. IV, 15

καὶ ἀπαύγασμα. Ἡμεῖς δὲ δι' αὐτοῦ τῆς τοῦ Πνεύ-
ματος μετοχῆς ἀξιοῦμενοι, ἐν ᾧ, πρὸς Θεὸν ἴνε-
σθαι λεγόμεθα.

ΑΛΛΟ, τὴν αὐτὴν ἔχον διάνοιαν.

Λέγει πάλιν ὁ μακάριος Ἰωάννης· « Ὅς ἂν
ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς
ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. » Εἰ τοίνυν
ὁμολογοῦντες, ὅτι περὶ Υἱὸς ἐστὶν Ἰησοῦς τοῦ Θεοῦ,
ἐν Θεῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν ἡμῖν· ὁ δὲ
Υἱὸς οὐχ οὕτως ἐστὶν ἐν Πατρὶ, οὐ γὰρ ὄντων ὁμο-
λογίας ἔχει τὸ εἶναι ἐν αὐτῷ, δὴλὸν ἐστὶ καὶ πᾶσιν
εὐσύνωπον ὅτι περ ἀνθρώποι μὲν καλοῦνται χάριτι
πρὸς ἐνότητα τὴν εἰς Θεόν, καὶ γέρας ὁμολογίας καὶ
πίστεως ἔχουσι τοῦτο. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος εἶχα τι-
νὸς τοιοῦτου φυσικῶς ἐστὶν ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ
τὸν Πατέρα φέρει, καὶ ὄντω· ἐν ἐστὶ πρὸς αὐτόν.

ΑΛΛΟ.

Κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, ὁ ὁμολογῆσας ὅτι Ἰη-
σοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὸν Θεὸν ἐν αὐτῷ
μένοντα, καὶ αὐτὸς δὲ ἐν τῷ Θεῷ γίνεταί. Ὁμολό-
γησέ τις, ὑποκείσθω γὰρ τοῦτο τῷ λόγῳ, καὶ λαθὼν
Πνεῦμα τῆς ὁμολογίας ὄντων, ἐδέξατο μὲν Θεὸν ἐν
αὐτῷ, γέγονε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Θεῷ. Ἀλλὰ τὸν οὕτω
διατιθέοντα, συμβέβηκεν ἐκ τινος διαβολικῆς ἐπιρρείας
μετάγνωσιν τῶν ὀρθῶς βεβουλευμένων ἰλεῖν, ἀπέ-
στη τε τῆς ὁμολογίας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν χάριν
ἀποστέλληκε, καὶ τοῦ θελοῦ Πνεύματος ἔρημος γεγονώς·
οὐ γὰρ ἐν τοῖς δυσφημοῦσι τὸν Υἱὸν κατοικεῖ. Ἀπώ-
λεσε καὶ τὸ εἶναι ἐν Θεῷ, καὶ τὸ ἔχειν αὐτόν ἐν αὐτῷ.
Ἀνθρώπος δὲ ἦν καὶ ὁμολογῆσας, καὶ ὅτε τῆς ὁμο-
λογίας ἀπέστη. Οὐκ ἄρα φύσει πρὸς τὴν θεῖαν οὐσίαν
μεταποιούμεθα, ἐν ᾧ πρὸς τὸν Θεὸν γίνεσθαι λε-
γόμενοι, ἀλλὰ χάρις ἡμᾶς, καὶ ἀρετὴ συνάπτει, καὶ
κακία πάλιν ἀφίστησι· καὶ εἰ ὁμολογοῦντες ὅτι Ἰη-
σοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν Θεῷ γινόμεθα, ἀρ-
νούμενοι δὲ πάντως ἀλλοτριούμεθα. Φαίνεται δὲ οὐ
ὄντων ἀρετῆς τοῦτο ἔχων ὁ Υἱὸς. Οὐκ ἄρα οὕτως
ἐστὶν ἐν Πατρὶ ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτὸς μὲν φυσικῶς
καὶ ἀμεταπτώτως ἐξ αὐτοῦ γεννημένος, ἡμεῖς δὲ
χάριτι καὶ μετοχῇ. Ὡσπερ οὖν αὐτοῦ κατὰ φύσιν
ὄντος Υἱοῦ καὶ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς καθ' ὁμοιότητα
αὐτοῦ καὶ υἱοὶ καὶ θεοὶ χρηματιζόμενοι.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Περὶ ὁμοιότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα· καί,
ὅτι οὐκ ἐστὶ τρεπτῆς φύσεως ὁ Υἱὸς, ἢ ἐξωθεν
ὑποστάς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προσλήθων,
ὡς Υἱὸς καὶ γέννημα.

Ἀντιθέσις ὡς ἐκ τῶν θεομαχῶν.

Εἰ ἀπαράλλακτος, φασίν, εἰκὼν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ
Πατρὸς, καὶ ὁμοίος ἐστὶ κατὰ πάντα τῷ γεγεννηκότι,
γεννάτω καὶ αὐτὸς, καὶ Υἱοῦ γενέσθω Πατὴρ· οὕτω
γὰρ αὐτὸν ἀκριβῶς μιμῆσεται. Εἰ δὲ οὐ γεννᾷ, πῶς
ἐν τῷ μὴ τίκτοντι τὸ τίκτων φαίνεται; Ἀνόμοιος γὰρ
ἐστὶ κατὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ.

¹ I Joan. iv, 15.

et splendor ipsius : nos vero per ipsum participa-
tione Spiritus sancti, digni effecti unum cum Deo
fieri dicimur.

123 ALIUD, in eundem sensum.

Beatus Joannes alibi inquit : « Quicunque conste-
bitur quod Jesus sit Filius Dei, Deus ipso manet, et
ipse in Deo ¹. » Si ergo confluentes Jesum esse Fi-
lium Dei, in Deo sumus, et ipse vicissim in nobis,
Filius autem non ita est in Patre : neque enim est
donum confessionis suæ quod sit in ipso ; manife-
stus est omnibusque conspicuum homines per gra-
tiam vocari ad unitatem cum Deo, atque hoc vel-
uti præmium ac donum suæ confessionis et fidei
accipere. Verbum autem Dei absque dono naturali-
ter est in Patre, et in seipso Patrem gestat, et re-
vera unum cum ipso est.

ALIUD.

Juxta dictum Joannis, qui constat Jesum Fi-
lium Dei, habet Deum in seipso manentem, ipseque
in Deo est. Ergo exempli causa confessus est ali-
quis, et accepto Spiritu in donum suæ confessionis
suscepit Deum in seipso, et vicissim susceptus est
in Deo. Cæterum hunc ita affectum contigit ex ali-
qua diaboli suggestione mutare sententiam et des-
ciscere a confessione, ideoque a gratia excidere,
divinoque Spiritu destitui, neque enim ille in blas-
phemantibus Filium habitat. Desiit itaque esse in
Deo, et Deum in se habere. Atqui is homo erat
et cum confessionem edidit, et cum a confessione
descivit. Natura igitur nostra in divinam non trans-
mutatur, tametsi unum cum Deo fieri dicamur :
sed gratia et virtus nos ei conjungit, vitium contra
disjungit. Porro si nos proficientes Jesum esse Fi-
lium Dei, in Deo sumus ; negantes vero alieni
prorsus ab eo efficimur. Et manifestum est non ut
præmium virtutis hoc Filio inesse. Non igitur tali
ratione ac modo est in Patre quali nos, sed ipse
quidem naturaliter et incommutabiliter ex ipso ge-
nitus, nos vero gratia et participatione. Quare sicut
ipse secundum naturam est Filius et Deus : ita nos
per similitudinem ipsius, et filii et dii vocamur.

ASSERTIO XIII.

124 De similitudine Filii cum Patre, et quod non
sit mutabilis naturæ Filius, neque extrinsecus
subsistens, sed ex essentia ipsius procedens, ut
Filius et gentem.

Objectio hæreticorum.

Si Filius, inquiunt, est omnimoda imago Patris, et
per omnia similis est suo Genitori ; gignat etiam ipse,
et fiat Pater Filii : ita enim ipsum perfecte imita-
bitur. Si vero non gignit, quo pacto is qui gignit,
in eo qui non gignit cernitur? Dissimilis enim erit
hac ratione Patri.

Solutio objectionis.

Si nullum esset discrimen inter Deum et homines, exigatur ut gignat ita ut homo. Si vero eximila est Dei natura, erit etiam ab humanis legibus libera. Neque enim ut homo genuit Deus, ut etiam is qui genitus est, naturæ nostræ conditionem sequens, gignat, sed divino atque ineffabili modo ex Patre genitus est. Si autem necesse est ut is qui genuit gignat, propter naturalem nostram consuetudinem, et ea quæ deitatis propria sunt, humanis legibus subjecta sunt, quid obstiterit quominus Patri etiam patrem constituamus? Ita enim nostra consuetudo fert. At vero si Pater ex nullo principio est, nostrasque leges et morem longo superat, ut Deus, nulla ratio cogit Filium gignere. Erit enim hoc pacto Patri similis, ut omni necessitate superior existens, ut Deus.

ALIUD.

Nemo mentis compos dixerit, dissimilem Patri Filium videri, eam ob causam, quod ipse etiam non genuit, neque filii pater factus sit. Imo vero per hoc potius admirabilem quamdam et perfectissimam cernit Patris in Filio imaginem. Quemadmodum enim Pater mutationis alterationisque expertus semper manet Pater, neque in Filium transmutatur: ita Verbum ex ipso Filium procedens, manet id quod est, Patris immutabilitatem etiam per hoc in sese ostendens. Similis igitur juxta hoc quoque est Patri.

125 *Interrogatio Arianorum, per quam, ut ipsi quidem putant, ostendunt Filium Patri inæqualem esse.*

Filius, inquit, aut est liberi arbitrii, aut non est. Si est, certe electione voluntatis bonus est. Quod vero electione et non natura circa aliquid tenetur, potest etiam in alia immutari: et in quam partem electionis impetus feratur, illic omnino erit id quod electione administratur. Id autem mutatio et passio est. Qui vero mutationi et passioni obnoxius est, quoniam pacto sit ejus qui immutabilis et impassibilis est imago et similitudo? Sin autem immutabilis est, neque in aliud ferri potest, sed in quod est semper manet, certe ut lapis vel lignum semper in seipso subsistit, naturali quodam et indissolubili vinculo ad id quod est devinctus, libertatemque arbitrii non habet.

Solutio objectionis.

Oportet sane adeo ineptis interrogationibus quas proponunt in universum non responderere. Quando enim responsio undequaque cum blasphemia conjuncta est, silentium præstare satius est. Si enim libertate arbitrii præditum esse Filium dicam, statim etiam mutatio liberi arbitrii simul inducitur. Annexum est enim libertati arbitrii mutationem suscipere, tametsi eam passionem voluntas nondum subierit. Sin vero hoc prætermisso alterum dixerim, nimirum immutabilem esse Filium, statim nobis

A

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ τὸ παραλλάττον οὐδὲν ἐν Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ἀπαιτεῖσθαι τὸ γενεῖν καὶ οὕτως ὡς ἀνθρώπος. Εἰ δὲ ἐξαιρετός ἡ Θεοῦ φύσις, ἔσται πάντως καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνάγκης ἐλευθέρα. Οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπος ἐγέννησε Θεός, ἵνα καὶ ὁ τεχθεὶς ταῖς φυσικαῖς ἡμῶν ἐπόμενος ἀκολουθίαις τέκη, ἀλλὰ θείαν τινὰ καὶ ἀρρήττον ἐκ Πατρὸς ἔχει τὴν γέννησιν. Εἰ δὲ ἀνάγκη τὸν γεννηθέντα γενεῖν διὰ τὴν παρ' ἡμῶν φυσικὴν συνθήειαν, καὶ ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ὑποπίπτει τὰ τῆς θεότητος ἰδία· τί τὸ καλοῦν πατέρα δοῦναι τῷ Πατρὶ; Οὕτω γὰρ οἱ παρ' ἡμῶν. Εἰ δὲ ἔστιν οὐκ ἐκ τινος ἀρχῆς ὁ Πατήρ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναβαίνει συνθήειαν ὡς Θεός, οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος τίκεται τὸν Υἱόν. Ἔσται γὰρ καὶ οὕτω μᾶλλον τῷ Πατρὶ παραπλήσιος, ἀνω πάσης ἀνάγκης ὑπάρχων, ὡς Θεός

B

ἌΛΛΟ.

Οὐκ ἂν τις εἴποι νοῦν ἔχων, ἀνόμιον φαίνεσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἐπεὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐγέννησε, μηδὲ υἱοῦ γέγονε πατήρ. Ἄλλὰ μᾶλλον καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστήν τινα καὶ ἀκριβεστάτην ἴσθαι τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ τὴν εἰκόνα. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἀτρέπτός τε καὶ ἀαλλοιωτός ὢν, αἰεὶ μένει Πατήρ, καὶ εἰς Υἱόν οὐ μεταβάλλεται, οὕτως ὁ ἐξ αὐτοῦ Λόγος Υἱὸς προελθὼν, μένει τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, τοῦ Πατρὸς τὸ ἀαλλοιωτόν καὶ διὰ τούτου δεικνύων ἐν ἑαυτῷ. Ὅμοιος ὢν καὶ κατὰ τοῦτο Πατρὶ.

C

Ἐρώτησις Ἀρειανῶν, δι' ἧς, ὡς οἴονται, δεικνύουσιν ἀνόμιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν.

Αὐτεξούσιος, φασιν, ἐστὶν ὁ Υἱός, ἢ οὐκ ἐστίν. Εἰ μὲν οὖν αὐτεξούσιός ἐστι, προαιρέσει φαίνοιτ' ἂν εἰκότως καλός. Τὸ δὲ προαιρέσει καὶ οὐ φύσει περὶ κρατούμενον, δύναιτ' ἂν ἐφ' ἕτερα μεταβάλλεσθαι, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν ἡ τῆς προαιρέσεως γένοιτο βροτή, ἐκεῖ πάντως ἔσται τὸ προαιρέσει διοικούμενον. Τροπή δὲ τοῦτο καὶ πάθος. Ὁ δὲ τροπήν ὑπομένων καὶ πάθος, πῶς ἂν εἴη τοῦ ἀτρέπτου καὶ ἀκαθοῦς εἰκῶν καὶ ὁμοιότης; Εἰ δὲ ἀτρέπτός ἐστιν, εἰς οὐδὲν ἕτερον παρενεχθῆναι δυνάμενος, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ μένων αἰεὶ, ὡς λίθος ἅρα ἢ ξύλον ἐστηκεν ἐφ' ἑαυτῷ φυσικῶ τινι καὶ ἀρρήκτῳ δεσμῷ, εἰς τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ κρατούμενος, καὶ τὸ αὐτεξούσιον οὐκ ἔχων.

D

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἐδει μὲν ταῖς οὕτως ἀπαιδεύτως προσφερομέναις ἐρωτήσεσι μηδὲλας ἀποκρίνεσθαι. Ἐνθα γὰρ ἡ ἀπὸ χριστοῦ πανταχοῦ τὸ δὲσφηνον ἔχει, ἐκεῖ κρείττων ἡ σωτηρία. Ἄν μὲν γὰρ αὐτεξούσιον εἶπω τὸν Υἱόν, εὐθύς ἡ τῆς αὐτεξουσιότητος συνεισάγεται μεταβολή. Ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ αὐτεξουσίῳ τὸ ἐπιδέχεσθαι μεταβολήν, εἰ καὶ μήπω πεπονηθὸς εἴη τοῦτο διὰ τὸ μὴ ἐθελησῆαι παθεῖν. Ἐάν δὲ τοῦτο ἀφείης, τὸ ἕτερον εἶπω, τούτῃσιν, Ἄτρεπτος ὁ Λόγος ἐστίν, εὐθύς ἡμῶν τοῦ ξύλου τὴν ἀκνησίαν προτείνοντες, οὐκ αἰσθᾶ-

νονται τολμῶντες λέγειν, ἃ καὶ μόνον ἦν ἐνθυμῆσθαι Α
κινδύνου μεσά. Τί γάρ ἂν εἴποιεν οἱ πάντα τολ-
μῶντες ῥαδίως, εἰ τις αὐτοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς πεῦ-
σιν προσάγοι τὴν αὐτήν; Ἄρα τὸν Ἰσον ἡμῖν φοθη-
θήσονται φόβον, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπαίνεσουσι
σιωπῆν; Ἥ τί ποτε ἄρα πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν; Ἐγὼ
μὲν οὐκ ἔχω λέγειν, καλὸν δὲ καὶ χρήσιμον εἰ μὴδὲ
ἐνενόησαν οὗτοι. Ὅτι δὲ ἀτρεπτος ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος ὡσπερ ὁ γεννήσας αὐτὸν, ὁμοίος ἐστι κατὰ
πάντα τῷ Πατρὶ, γένοιτο ἂν διὰ τούτου σαφές. Εἰ
ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀληθεύει,
λέγων· «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα,» καὶ
πάλιν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν,» ἐστὶ πάντως
ἀτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὡς ὁ Πατὴρ. Ἐπεὶ πῶς ἂν
γένοιτο εἰκὼν τοῦ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος, τὸ τρο-
πῆν ἐπιδεχόμενον; Ἥ πῶς ἂν εἴποιεν, Ἐν ἑσμεν, τὰ Β
τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκῶτα, καὶ μακρὰν οὕτω φέ-
ροντα τὴν ἀνομοίωτητά; Ἐπειδὴ δὲ ἀμήχανον ψεύ-
δεσθαι τὴν ἀλήθειαν, τούτέστι τὸν Υἱὸν, ὁμοίον αὐ-
τὸν εἶναι λέγοντα τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη πᾶσα τοῦθ'
ἔπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ εἶναι πιστεύειν κατὰ φύσιν καὶ
τὸν Υἱόν. Ἀτρεπτος οὖν, ὡς ἐκεῖνος, καὶ κατὰ πάντα
αὐτῷ προσοικῶς.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Εἰ τρεπτῆς ὢν φύσεως ὁ Υἱὸς, αὐτοπροαίρετός τε
καὶ αὐτεξούσιος, κατ' ἐκείνους, ὑπάρχων, ἐφέτει τῇ
περὶ τὸ ἀγαθὸν εἰς τοῦτο γέγονε καταστάσεως, ὡς
μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν, ἀλλὰ C
λοιπὸν δύνασθαι λέγειν· «Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε
τὸν Πατέρα,» οὐδὲν ἐν Θεῷ μέγα, εἰ καὶ τοῖς τρε-
πτῆν ἔχουσι τὴν φύσιν ἔξεστι βουλομένοις εἶναι
τοῦτο κατὰ φύσιν, ἔπερ ἐκεῖνός ἐστιν. Εἰ δὲ ἄβαστα
παντελῶς ἐστὶν ἑτέρα φύσις τὰ τῆς θεότητος ἴδια,
πάντα δὲ ταῦτα φυσικῶς ἐν Υἱῷ φαίνεται, ὁμοίος
ἄρα ἐστὶ κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς· οὐκ ἔκ τινος προ-
κοπῆς ἢ ἀλλοιώσεως τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ μὴ
τοιούτου ἔπερ ἐστὶν ὑπάρχων, ἀλλὰ τέλειος ἐκ τε-
λείου, καὶ ἀτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου Πατρὸς προελθὼν.
Πῶς γὰρ οὐ τέλειος ὁ οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγγασάμενος τὸ
εἶναι ἴσα Θεῷ; Πῶς δὲ οὐκ ἀτρεπτος ὁ μετὰ τοῦ
Πατρὸς ἐν ὢν, καθὰ φησιν αὐτός;

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται, καρπὸς D
δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν Λό-
γος, τούτέστιν ὁ Υἱός· ἢ ποιείτωσαν καὶ τὸ δένδρον
σαπρὸν, τρεπτῆς αὐτὸ φύσεως εἶναι λέγοντες (οὕτω
γὰρ βούλονται τὸν καρπὸν), ἢ εἰ καλὸν ποιῶσι τὸ
δένδρον, τοιοῦτον εἶναι πιστεύεωσαν καὶ τὸν ἐξ αὐ-
τοῦ προελθόντα καρπὸν, οὐ τῆς ἀλλοιουμένης, ἀλλὰ
τῆς ἀτρέπτου φύσεως εἶναι λογιζόμενοι, καθὰ καὶ τὸ
δένδρον.

ἌΛΛΟ.

Ἐρωτῶντι Φιλίππῳ καὶ λέγοντι· « Δεῖξον ἡμῖν
τὸν Πατέρα, » Χριστὸς ἀποκρίνεται· « Τοσοῦτω

¹³ Joan. xiv, 9. ¹⁴ Joan. x, 30. ¹⁵ Philipp. ii, 6.

immobilitatem ligni objicientes, non sentinint se di-
cere ea quæ vel nuda cogitatione concipere pericu-
losissimum est. At quid dicant isti, qui quidvis
audent, si quis eis eandem de Patre interrogationem
proponat? an eodem quo nos metu percellentur,
et silentium hac in re laudabunt? aut quid tandem
ad hoc respondebunt? Equidem non habeo quid di-
cam, pulchrumque certe et utile esset si et isti
eam cogitationem deponerent. Quod vero immuta-
bile existens Verbum Dei, quemadmodum is qui
illud genuit, simile per omnia sit Patri, ex hoc con-
stare potest. Si est omnimoda et indifferens imago
Patris, vereque dicit: « Qui vidit me vidit et Pa-
trem »¹³, et rursus: « Ego et Pater unum sumus »¹⁴,
erit omnino mutationis alterationisque expertus sicut
et Pater. Quomodo enim sit imago ejus qui semper
atque eodem modo se habet, id quod mutationem
suscipit? Aut quomodo dicant, Unum sumus, quæ
tantopere inter se dissident, tantaque dissimilitudine
disjunguntur? Cum vero fieri nulla ratione possit
ut veritas, hoc est Filius, mentiat, qui se similem
Patri esse dicit, necessarium **126** plane est ut
credamus Filium idem prorsus natura esse quod
Pater. Immutabilis igitur est, sicut ille, et per omnia
ei similis.

Idem aliter explicatum.

Si Filius, mutabilis naturæ existens, libero suo
arbitrio et voluntate fertur, secundum illos, desi-
derio tantum boni eo proventus est, ut a Patre non
differret, sed deinceps dicere posset, « Qui vidit me,
vidit et Patrem, » nihil in eo magni ac præclari
est, si etiam iis qui mutabilis naturæ sunt integrum
est, cum velint, idem natura fieri quod ille est. At
vero si quæ deitatis sunt propria, alteri cuius naturæ
inaccessa prorsus sunt: omnia autem hæc natura-
liter in Filio apparent; similis itaque est per omnia
Patri: non ex aliqua progressionem sive promotionem
alterationemque in bonum ex eo quod non erat, sed
perfectus ex perfecto, et immutabilis ex immutabili
Patre procedens. Quomodo enim non sit perfectus,
qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem
Deo »¹⁵? Aut quomodo non sit immutabilis, qui cum
Patre unum est, ut ipse dicit?

ALIUD.

Si ex fructu arbor cognoscitur »¹⁶, fructus autem
essentiæ Patris est procedens ex ipso Verbum, hoc
est, Filius: aut arborem putrem esse statuunt, mu-
tabilis illam naturæ esse dicentes (ita enim volunt
fructum esse), aut si bonam arborem esse censent,
talem etiam esse credant fructum qui ex ea profer-
tur: non immutatæ, sed immutabilis naturæ esse
censentes, sicut arborem ipsam.

ALIUD.

Interroganti Philippo et dicenti, « Ostende nobis
Patrem, » Christus respondet: « Tanto tempore

¹⁶ Luc. vi, 41.

vobiseum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me vidit et Patrem²⁰. » Si ergo cognitio Filii est cognitio Patris, necessarium plane est ut talem credamus esse Filium, qualis est Pater. Quod si ita est, immutabilis autem Pater, erit hoc omnino et Filius. Ita enim in ipso cognoscitur et apparet.

Testimonia sacre Scripturæ, quod immutabilis sit Filius et ex iis syllogismus eodem pertinens.

Paulus ait : « Jesus Christus heri et hodie, ipse quoque in sæcula²⁰. » Psalmista : « Tu ab initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli; ipsi peribunt, tu autem permanes et omnes quasi vestimentum veterascent; et sicut opertorium mutabis eos et mutabuntur, **127** tu autem idem ipse es et anni tui non deficient²¹. » Servator ipse de se : « Videte me, videte quia ego sum, et non mutor²². » Et Jeremias : « Quia tu insidens sæculum, et nos perdentes sæculum²³. » Illic enim stabilitatem atque immutabilitatem divinæ naturæ, quodque semper eodem modo se habeat significans propheta, dicit : « Tu insidens sæculum; » creaturarum vero in omni tempore mutationem significans, infert : « Nos autem perdentes sæculum. » Si ergo sacra Scriptura creaturis tantum mutationem, alterationem et interitum agnoscit, et ab horum societate Filium eximit, dicens : « Tu autem idem ipse es : » non igitur mutabilis naturæ est. Neque enim idem sit, si in aliud quiddam eam est mutari oisset.

ALIUD.

Si secundum naturam immutabilis non est Filius, sed accidens ei est, ut sit id quod est, adscititiamque habet cum Patre similitudinem : aliquo igitur tempore fuerit quidem Filius, sed dissimilis Patri? At quomodo Filius censeri posset, quem non naturalis similitudo eum esse declarat? Aut quo pacto firma ac stabilis beatitudo in illo erit, qui per accidens eam habet? Nam si illi accidit, potest etiam non accidere. Si vero sacra Scriptura Filium in identitate manere dicit, omnia quæ divinitatis propria sunt, naturaliter in ipso existunt : aliena autem est a deitate mutatio; mutationis itaque et alterationis expers est.

ALIUD.

Id quod mutari et alterari potest non dixerit de seipso : « Ego sum veritas. » Nam quod modo sic est, modo non est, repugnantia sibi ipsi dicit. Filius autem de seipso dicit : « Ego sum veritas. » Non est igitur ex iis quæ mutantur atque alterantur, sed similibus Patri, mutationis et alterationis expers.

ALIUD, explicativus.

Hæretici conantes ostendere Filium ex eorum

A χρόνῳ μεθ' ὁμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Εἰ τοίνυν ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις, γνῶσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη πᾶσα τοιοῦτον εἶναι πιστεῦειν τὸν Υἱὸν, ὅποιός ἐστιν ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄτρεπτος δὲ ὁ Πατήρ, ἔσται τοῦτο πάντως καὶ ὁ Υἱός. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐν αὐτῷ γνωσθεῖη καὶ φαίνοιτο.

Μαρτυροῦμαι ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι ἄτρεπτος ὁ Υἱός, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογισμὸς εἰς τοῦτο περιτρεπῶν.

Ἐπισημασθέντος ὅτι ἄτρεπτος ὁ Υἱός, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογισμὸς εἰς τοῦτο περιτρεπῶν. Ὁ Παῦλος λέγει : « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ὁ Ψαλμωδός : « Σὺ καταρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοὶ : αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις : καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον πεπλαιωθήσονται : καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς καὶ ἀλλαγῆσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. » Ὁ Σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ : « Ἴδετέ με, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. » Ὁ Ἱερουσαλίμης : « Ὅτι σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα. » Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἰδρυμένον καὶ ἀμετάθετον, καὶ ἀει ὡσαύτως ἔχον τῆς θείας φύσεως ὁ προφήτης σημαίνων φησί : « Σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα : » τὴν δὲ ἐν παντὶ χρόνῳ τῶν γενητῶν μεταβολὴν ἐξηγούμενος, ἐπιφέρει : « Καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα. » Εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν τροπήν, καὶ ἀλλοίωσιν, καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἐξαλλαγὴν ἡ θεία λέγουσα Γραφή, τῆς πρὸς ταῦτα κοινωνίας ὑπεξαιρεῖ τὸν Υἱὸν, « Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, » λέγουσα, οὐκ ἄρα τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς εἴη, ἐφ' ἑτερόν τι κατ' ὅπερ ἐστὶ μετατρέπεσθαι δυνάμενος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατὰ φύσιν οὐκ ἐστὶν ἄτρεπτος ὁ Υἱός, συνέβη δὲ αὐτῷ τὸ εἶναι τοῦτο ὅπερ ἐστὶ, καὶ ἐπίκτητον ἔχει τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιότητα, ἣν ἄρα χρόνος ὅτε ἦν μὲν ὁ Υἱός, ἀνόμιος δὲ τῷ Πατρὶ; Καὶ πῶς Υἱός ἐτι νοηθήσεται ὁ μὴ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ὁμοιότητος μαρτυρούμενος; ἢ πῶς ἐν βεβαίῳ τῆς μακαριότητος στήσεται, ὁ ἐπισυμβεθηκὸς τοῦτο ἔχων; Εἰ γὰρ συνέβη, καὶ ἀποσυμβεθῆναι τοῦτο δυναθήσεται. Εἰ δὲ ἐν ταυτότητι μένειν τὸν Υἱὸν ἡ θεία λέγει Γραφή, πάντα ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὰ τῆς θεότητος ἴδια, ἀλλότριον δὲ ταύτης ἡ τροπή, ἄτρεπτος ἄρα ἐστὶ καὶ ἀναλλοίωτος.

ΑΛΛΟ.

Τὸ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιωθῆναι δυνάμενον, οὐκ ἂν λέγοι περὶ ἑαυτοῦ : « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Εἰ γὰρ ποτὲ μὲν τότε ἐστὶν, ποτὲ δὲ οὐκ ἐστὶν, ψεύδεται πρὸς ἑαυτόν. Ὁ δὲ Υἱός περὶ ἑαυτοῦ λέγει : « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Οὐκ ἄρα τῶν ἀλλοιουμένων, ἢ τρεπομένων ἐστὶν, ἀλλ' ὁμοίος τῷ Πατρὶ, ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὢν.

ΑΛΛΟ, διηρηματικῶς.

Ἐνα τῶν ἀλλοιουμένων σπουδάζοντες δεῖξαι τὸν

²⁰ Joap. xiv, 8, 9. ²¹ Hebr. xiii, 8. ²² Psal. ci, 26-28. ²³ Luc. xxiv, 39; Malach. iii, 6. ²⁴ Baruch iii, 3.

Υἱὸν, ἵνα ἐκ τούτου νομίζηται εἶναι καὶ γεννητὸς, καὶ λοιπὸν ἀνόμιος τῷ Πατρὶ, εἰς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῶν μανίας προφέρουσι τινὰ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· καὶ φασὶ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν· « Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῴψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. » Παρὰ δὲ τῷ Ψαλμῶδῳ γέγραπται πάλιν· « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Ἐἴτα λέγουσι τὰ ῥήματα σοφισζόμενοι, ὅτι τὸ, διὸ, καὶ διὰ τοῦτο, αἰτίαν τινὰ σημαίνει, δι' ἣν ὑπερυψώθη, καὶ ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἐχρίσθη τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως. Εἰ δὲ αἰτία τις τούτων αὐτῷ γέγονε πρόξενος, ἡλλοιώθη δηλονότι καὶ μεταδέδληται, τοῦτο γεγωνὸς ὅπερ οὐκ ἦν πρὸ τούτου· καὶ εἰ δοτὸν ἐν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα, ἔσται καὶ ἀφαιρετόν. Τὸ δὲ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τυγχάνον, πῶς ἂν εἴη κατὰ φύσιν τῷ ἀτρέπτῳ ὁμοιον, καὶ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος εἰκῶν;

Ἡρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ καθ' ὁμᾶς γέγονε τις αἰτία δι' ἣν ὑπερυψώθη, καὶ τοῦ ὀνόματος ἔτυχε, ἐχρίσθη τε τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, οὐκ ἂν ἦν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ νῦν, τῆς αἰτίας οὐ γενομένης. Οὐκοῦν οὐ φύσει Θεὸς ὁ Υἱός, εἰ ἐξ αἰτίας κατὰ χάριν Θεός· οὐδὲ φύσει Υἱός, εἰ ἐξ αἰτίας κατὰ χάριν Υἱός, καὶ μισθὸς ὡς εἰκεν ἀρετῆς ἢ υἰότης αὐτῷ, καὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, ὡς περ καὶ ἐφ' ἡμῶν. Οὐδὲν οὖν ἔσται τὸ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν μεταξῦ. Ἐξέστι γὰρ διὰ βίου σεμνότητος τῶν ἰσῶν τυχεῖν, εἴ γε C καλούμεθα καὶ θεοὶ καὶ υἱοὶ, καὶ χριόμεθα τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, τούτων ἀξίους ἑαυτοὺς παραστήσαντες. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ὑπὲρ ἡμᾶς ἔσται καὶ οὐκ ὡς ἡμεῖς ὁ Υἱός. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, Υἱός ἐστιν ἀληθινός, ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, καὶ Θεός ἐστιν ἐκ Θεοῦ γεννηθείς. Ἡμεῖς δὲ οἷς ταῦτα κατὰ φύσιν οὐ πρόσσει, τὴν ἀπὸ τοῦ λαθεῖν χάριν, ἀντὶ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἐσχήκαμεν, υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὴν τοῦ δωδεκάτοιο φιλανθρωπίαν χρηματίζοντες· μέχρι γὰρ μόνου τοῦ ὀνόματος ἐφ' ἡμῶν ἢ κτήσις τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, εἰ δὲ τοῦ Υἱοῦ, φυσικῆ τε καὶ οὐσιώδης.

ἌΛΛΟ.

Ὁ θεὸς Ἀπόστολός ποῦ φησι περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Ὅς D ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαβῶν, » καὶ τὸ ἐξῆς· « Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῴψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. » Ὅτε τοίνυν ἐνηνθρώπησε τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἀναλαβῶν, ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα, καὶ ὑπερυψώθη. Οὐκοῦν πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, οὐτε εἶχε τὸ ὄνομα, οὐτε ἦν ὑψηλότερος κατὰ τὸν τῶν Ἀρειανῶν λόγον. Εἰ γὰρ ἦν ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, περιττός που πάντως ἔσται ὁ τοῦ εἰληφέναι τι λόγος. Εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, ὅπερ οὐκ ἦν ἐγένετο. Τί οὖν ἦν πρὶν ταύτης

A numero esse quæ mutantur, ut ex hoc etiam censeatur esse creatus, atque ita dissimilis Patri, ad comprobendam suam insaniam nonnulla ex Scripturis sacris proferunt, aiuntque Apostolum dicere: « Idcirco Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur ». Et a Psalmista rursum scriptum est: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis ». Deinde verba cavillantes, dicunt, idcirco et propterea **128** causam quamdam significare, propter quam exaltatus sit, et propter quam donatum ei sit nomen, quod est super omne nomen, et unctus sit oleo exultationis. Si ergo causa aliqua hoc et conciliavit, certe mutationem aliquam subiit, factus nimirum id quod antea non erat; et si dignitas in illo donatitia est, auferri etiam potest. Quod vero ita comparatum est, talique statu præditum, quomodo possit naturaliter immutabili simile esse, aut imago ejus quod semper eodem modo se habet?

Solutio objectionis.

Si, juxta vestram opinionem, aliqua causa est propter quam exaltatus est, et nomen consecutus est, et oleo exultationis unctus est, certe non erat id quod nunc est, cum causa non esset. Non igitur natura Deus est Filius, si ex causa aliqua per gratiam Deus est; neque natura Filius, si ex causa per gratiam Filius est, et tanquam merces quædam virtutis filiationi ei et deitatis nomen datum est, perinde atque nobis. Nihil igitur erit discriminis inter illum et nos. Licet enim nobis per vitæ integritatem æqualia consequi, siquidem vocamur et dii, et filii, et unguimur oleo exultationis, dignos nos iis donis præstantes. Si vero id et cogitatione et dicto absurdum est, superior longe erit, neque nobis æqualia Filius. Nam ex Patre naturaliter existens Filius verus est, ut homo ex homine, et Deus est ex Deo genitus. Nos autem quibus hæc naturaliter non insunt, non vere, sed per gratiam filii et dii, ex illius qui id nobis largitus est benignitate vocamur: Filius autem naturaliter atque essentialiter hoc est.

ALIUD.

Divinus Apostolus de Filio alicubi ita ait: « Qui in forma Dei existens non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinanivit seipsum, formam servi accipiens »; et deinceps: « Propterea Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ». Quando igitur factus est homo, forma servi accepta, donatum ei est nomen, et exaltatus est. Ergo ante incarnationem, et ante formam servi acceptam, neque nomen habuit, neque magis excelsus fuit, secundum Arianos. Si enim hæc erat ante incarnationem, supervacaneum certe est dicere illum postea id accepisse. Si vero non habuit, factus est id quod non erat. Quid igitur erat secundum

²¹ Philipp. II, 9, 10. ²² Psal. XLIV, 8. ²³ Philipp. II, 6, 7. ²⁴ ibid. 9.

stodiens te in via quocunque Ieris ⁹⁶. » Deus igitur A erat qui liberavit, non angelus. Et rursus : quando Laban persecutus est Jacob et comprehendit, tunc quoque Deus prohibuit violentiam, non permittens alloqui Jacob. Quod autem Deus hæc illi præstitit, ipsemet testatur uxoribus suis dicens : « Non dedit Deus potestatem Laban malefaciendi mihi ⁹⁷. » Rursus cum frater Esau ipsi insidiaretur, non invocavit angelum, sed Deum, dicens : « Eripe me, Domine, de manu fratris mei Esau, quia timeo ipsum ⁹⁸. »

ALIUD, per demonstrationem, quod Verbum Dei, species ipsius est.

Servator alicubi ad Judæos admodum refractarios B dicit : « Qui me misit Pater, ille testimonium perhibuit de me, cujus vocem nec vos unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et verbum ejus non habetis manens in vobis : quia quem ille misit, huic vos non creditis. » Quia igitur non crediderunt Verbo ex Patre misso, dicuntur neque vocem Dei audisse, neque speciem ejus unquam vidisse, sed neque habere inhabitans in ipsis verbum. Atqui manifestum hoc omnibusque perspicuum esse potest, si receperint eum qui missus erat, vocem quoque Dei audissent, et speciem ejus vidissent, et habuissent inhabitans in ipsis Verbum. Hæc igitur omnia est Filius : nimirum vox, species, et Verbum Patris. Si autem species est, certe et imago, et character est ¹. Habens itaque ut character C in se naturaliter archetypum, sive exemplar ejus cujus est character, vere dicit : « Ego in Patre, et Pater in me ²; » et, « Ego et Pater unum sumus ³. »

ALIUD, ostendens quod Verbum vocetur species Dei.

Patriarcha Jacob cognominatus fuit aliquando a Deo Israel. « Nam, ut inquit Scriptura, exortus est ei sol quando transivit species Dei ⁴. » Species autem Dei quidnam aliud sit, quam is qui libere clamat : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁵. Ego in Patre, et Pater in me; » et, « Ego et Pater unum sumus? »

Objectiones nostrum Christi plenæ impietate.

Servator, inquit, ipse Patrem suum pro discipulis suis, proque universis qui **118** in ipsum credunt, orat, ita dicens : « Pater sancte, custodi eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos ⁶. » Et paulo post : « Nec pro istis solum rogo, sed etiam pro credentibus per sermonem eorum in me : ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint ; ut mundus credat quod tu me misisti. Et ego glo-

φυλάσσω σε ἐν τῇ ὁδῷ οὗ ἐὰν πορευθῆς. » Οὐκοῦν θεὸς ἦν ὁ βυόμενος, καὶ οὐκ ἄγγελος. Καὶ πάλιν, ὡς Λάβαν κατεδίωξε τὸν Ἰακώβ καὶ κατέλαβε, τότε πάλιν θεὸς κακώλυκε τὴν ἐπήρειαν, οὐ συγχωρήσας λαλῆσαι ῥήματα πρὸς τὸν Ἰακώβ. Ὅτι δὲ θεὸς αὐτῶν καὶ τοῦτο ἐξήνυσεν, αὐτὸς ἔσται μάρτυς λέγων πρὸς τὰς ἑαυτοῦ γυναῖκας : « Οὐκ ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ Λάβαν κακοποιῆσαι με. » Καὶ πάλιν ἐπιβουλεύομενος παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἡσαῦ, οὐκ ἄγγελον ἐπεκαλεῖτο, ἀλλὰ θεὸν παρεκάλει βοῶν : « Ἐξελῶ με, Κύριε, ἐκ χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἡσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν. »

ΑΛΛΟ, ἀποδεικτικῶς, ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστίν.

Λέγει πρὸς Ἰουδαίους λίαν ἀπειθοῦντας ὁ σωτὴρ : « Ὁ πέμψας με Πατὴρ, ἐκεῖνος μαρτυροῦμαι περὶ ἐμοῦ, οὐτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὐτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα, ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. » Τοῖνον ὅτι μὴ πεπιστεύκασι τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλέντι λόγῳ, οὐτε τῆς φωνῆς ἀκηκόναι λέγονται τοῦ θεοῦ, οὐτε μὴν τὸ εἶδος αὐτοῦ θεάσασθαι πώποτε, ἀλλ' οὐτε ἔχειν ἐν αὐταῖς ἐνοικοῦντα τὸν λόγον. Ἔστι δὴ λοιπὸν ἅπασι σαφές καὶ εὐσύνοπτον, ὅτι περ, εἰ ἐδέξαντο τὸν ἀπεσταλμένον, ἤκουσαν ἂν καὶ τῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ εἶδος ἐθεάσαντο αὐτοῦ, καὶ εἶχον ἐνοικοῦντα τὸν λόγον. Ταῦτα τοῖνον πάντα ἐστίν ὁ υἱὸς, φωνὴ καὶ εἶδος, καὶ λόγος τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ εἶδος ἐστίν, ὄφλον ὅτι καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτήρ. Ἐχων οὖν ὡς χαρακτήρ κατὰ φύσιν ἐν ἑαυτῷ τὸ πρωτότυπον, οὐ καὶ ἐστὶ χαρακτήρ, ἀληθεύσαι λέγων : « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. »

ΑΛΛΟ, σημαίνον ὅτι εἶδος θεοῦ καλεῖται ὁ λόγος.

Ὁ πατριάρχης Ἰακώβ μετωνομάσθη παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ κέκληται κατὰ τινὰ χρόνον Ἰσραὴλ, ὅτι, καθά φησιν ἡ θεία Γραφή, « Ἀνέτειλεν αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἦν ἡμεῖς παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. » Εἶδος δὲ θεοῦ τί ἂν ἕτερον εἴη, εἰ μὴ πάντως ὁ μετὰ παρῆλθας βοῶν : « Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ, ἐώρακα τὸν Πατέρα. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν ; »

D Ἀντίθεσις ὡς ἀπὸ τῶν χριστομάχων, ἀσεβείας μεστῆ.

Εὐρίσκειται, φασίν, αὐτὸς ὁ σωτὴρ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα παρακαλῶν ὑπὲρ τε τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πιστευούτων, καὶ οὕτω λέγων : « Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, ὃς δίδωκας μοι, ἵνα ὦσιν ἐν καθῶς καὶ ἡμεῖς. » Καὶ μεθ' ἕτερα : « Οὐ περὶ τούτων ζῆμόνων ἐρωτῶ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ. ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθῶς σὺ, Πατὴρ, ἐν ἐμοί, καὶ ἔγω ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν

⁹⁶ Gen. xviii, 25. ⁹⁷ Gen. xxxi, 7. ⁹⁸ Gen. xxxii, 11. ¹ Joan. v, 37, 38. ² Heb. i, 3. ³ Joan. xiv, 11. ⁴ Joan. x, 30. ⁵ Gen. xxxii, 31. ⁶ Joan. xiv, 9. ⁷ Joan. xvii, 11.

ἡμῖν ἐν ὧσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ με ἀπέστειλας. Καθὼς τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς ἐν. Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσι τεταλειωμένοι εἰς ἐν· ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σὺ με ἀπέσταλκας. » Οὐκοῦν ὡσπερ ἄνθρωποι τὴν φύσιν ὄντες ἡμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ γινόμεθα, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ Πατὴρ, οὕτως ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Υἱόν, καθάπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ὡσπερ οὐδεὶς ἀναγκάζει λόγος ὁμοίους ἡμᾶς εἶναι κατὰ φύσιν τῷ Πατρὶ, ὅτι δὴ καὶ πρὸς αὐτὸν ἐν γίνεσθαι λεγόμεθα, οὕτως οὐκ ἀνάγκη πᾶσα λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδήπερ φησὶν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Ὡς γὰρ προλαβόντες εἰρήκαμεν, οὕτως ἐστὶν ἐν Πατρὶ, καθὰ καὶ ἡμεῖς. Ἡ τοίνυν καὶ ἡμᾶς ἀκόλουθον ὁμολογεῖν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ ἐν γίνεσθαι πρὸς θεόν, ἢ εἰ μένομεν ἄνθρωποι, κἄν ἐν γενόμεθα πρὸς τὸν Πατέρα, δίκαιον καὶ ἐφ' Υἱοῦ τοῦτο φρονεῖν. Μένει γὰρ ἐπὶ τῆς ἐαυτοῦ φύσεως, οὐκ ὑπάρχειν λέγεται πρὸς αὐτόν.

Λύσις ἐραξῆς.

Ταῦτα καὶ ὁ τῶν χριστομάχων πατὴρ καὶ τῆς φυλαρίας αὐτῶν χρηστὸς διάβολος εἰρηκώς ἤκουσε· « Νῦν δὲ εἰς βῆθην καταβῆσθαι καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. » Ὡς γὰρ τετόλμηκεν εἰπεῖν ἐκεῖνος· « Ἀναβῆσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Υἱῷ Θεοῦ. » τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὗτοι, πολὺ τῆς ἀνθρώπων φύσεως τοὺς ὄρους ὑπερβαίνοντες καὶ τῆς οὐσίας ἀναβάντες τὸ μέτρον, οὐ φοβούνται λέγοντες· Ἐσόμεθα ὅμοιοι τῷ Υἱῷ Θεοῦ. Ὡσπερ οὖν ἀληθεύει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος βουών, ὅτι « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, » διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον, οὕτω καὶ οἱ χριστομάχοι εἶποιεν ἂν ἀληθεύοντες· Ἡμεῖς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ διάβολος ἐν ἐσμεν, διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀπαράλλακτον. Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη μωρίας ἐλαύνουσι ὡς οἰεσθαι κατὰ χάριν ἔχοντας τὸ καλεῖσθαι θεοὺς, ὁμοίους εἶναι δύνασθαι κατὰ τὴν φύσιν τοῦ τὴν χάριν ἐπιδεδωκότος. Καὶ υἱοὶ κεκλημένοι, καθ' ὁμοιότητα τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, ἴσους ἐαυτοῦς εἶναι πιστεύουσι τοῦ πρὸς υἰοθεσίαν ἀναγαγόντος, καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀξίωμα, κατὰ γὰρ ἰσότητα ἐπιθέντος διὰ πολλῆν φιλανθρωπίαν.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρητικῶν.

Κἂν λέγῃ, φασίν, ὁ Υἱὸς, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, οὐ πάντως ἐστὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι κατὰ φύσιν ὄντες, ἐν ὡς πρὸς τὸν θεὸν γινόμεθα· καὶ μάρτυς αὐτὸς λέγων ὁ Υἱὸς· « Θέλω, Πάτερ, ἵνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ οὕτως εἰσὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν, ὡς καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲν ἄρα τὸ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἡμῶν, ἀλλ' ἐστὶ κατὰ φύσιν ἡμῖν ὁ αὐτὸς, διοίσει δὲ μόνον τῷ

A riam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in ipsis, et tu in me; ut sint perfecti in unum; ut cognoscat mundus quod tu me misisti. » Quemadmodum igitur nos qui homines sumus, in Patre sumus: ita etiam Filius unum est cum Patre. Et vici: sim, Pater ipse ita est unum cum Filio, sicut et nobiscum. Et quemadmodum nulla ratio cogit, ut nos secundum naturam similes simus Patri, qui unum cum ipso fieri dicimur: ita non prorsus necesse est ut Filius sit ex essentia Patris, quoniam ait: « Ego in Patre, et Pater in me. » Nam, ut ante diximus, ita est in Patre, sicut et nos. Aut ergo necesse est fieri etiam nos ex essentia Patris esse, quia unum facti sumus cum Deo, aut si homines manemus etiam unum sumus cum Deo, æquum est, ut idem de Filio censeamus. Manet enim in sua natura, non sublatus in essentiam Patris, tametsi unum cum ipso esse dicatur.

ἀναβαίνων εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν, κἄν ὡς ἐν

Solutio objectionis.

Hæc ipsa diabolus etiam, hostium Christi pater, et illorum nugacitatis antesignanus, dixit, atque ideo, audivit: « Nunc ad inferos descendes et in fundamenta terræ. » Quemadmodum enim ille ausus est dicere: « Ascendam super nubes, et ero similis Altissimo. » eadem ratione etiam isti humanæ naturæ limites longe transilientes, et substantiæ suæ modulum transcendentes, non verentur dicere: Erius similes Altissimo. Sicut igitur vere dicit Verbum Dei, clamans: « Ego et Pater unum sumus, » propter identitatem essentiæ: ita etiam hostes Christi dicant vere: Nos et pater noster diabolus unum sumus, propter voluntatum similitudinem. Eo enim jam dementia venerunt, ut cum per gratiam id consecuti sint ut dii vocentur, existiment se similes esse posse secundum naturam ei qui ipsis illam gratiam largitus est. Cumque vocentur filii, ad similitudinem ejus qui naturaliter est Filius, æquales se putant ei qui eos adoptavit, **119** quique dignitatem quæ sibi naturaliter propria est, per gratiam pro ingenti sua benignitate eis concessit.

Obiectio hæreticorum.

Tametsi, inquit, Filius dicat: Ego et Pater unum sumus, non tamen erit ejusdem prorsus cum eo essentiæ, siquidem et nos cum natura simus homines, unum cum Deo efficitur: cujus rei testis est ipse Filius dicens: « Volo, Pater, ut sicut ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint. »

Solutio objectionis.

Si Pater et Filius ita sunt unum, sicut et nos cum Patre, et Pater nobiscum: nulla igitur differentia inter Dei Verbum et nos; sed erit naturaliter idem nobiscum, et tempore tantum differet,

¹ Joan. xvii, 20-22. ² Isa. xiv, 19. ³ Ibid. 14.

⁴ Joan. xvii, 24.

siquidem et ipse ante omnes existit; at tametsi tempore prior sit, idem tamen nobiscum erit ratione essentialis. Quid enim obstiterit quominus Adam secundum naturam sit Paulo similis, aut alicui alteri post se nato, tametsi ante omnes ipse a Deo creatus fuerit? Si ergo in his tempus nihil juvat, quid prohibet quominus et Filius ante nos genitus ejusdem essentialis nobiscum sit, si nihil aliud est discriminis inter nos et ipsum? Atqui si hoc ex vestra sententia verum est, quam ob causam ipse solus vocatur creator, cum nulli nostrum id nomen competat? Et nos quidem per ipsum creati sumus, ipse vero creatoris gloriam sibi ascribit. Et æquum erat, si idem natura cum ipso sumus, eundem etiam cum illo apud Patrem locum obtinere, et unumquemque nostrum etiam vocari Unigenitum, et Verbum, et sapientiam Patris. Quorum enim natura una atque eadem est, iis commune etiam inter se nomen est: et quod uni naturaliter inest, id cæteris quoque qui ejusdem naturæ sunt inest. At vero si hoc absurdum est, et neque creatores sumus aut vocamur, neque sapientia, aut Verbum, aut splendor, solus autem hæc est Filius; non igitur naturaliter idem nobiscum est, sed peculiarem ac propriam ex Patre generationem habet, atque ita est unum cum suo Patre, non sicut nos qui ad ipsum relati, per participationem communicationemque unitatem consecuti sumus: quemadmodum ferrum igni admotum, ab eo calefit.

ALIUD, cum evidenti demonstratione docens, quod quæ aliquibus similia sunt non in universum et naturaliter insunt iis quibus similia sunt; sed ea que naturaliter aliquibus insunt, veluti imagines suædam fiunt motionum nostræ voluntatis.

Scriptura sacra ita ad nonnullos loquitur: « Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus ¹¹; » et rursus de aliis: « Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est brutis insipientibus, et similis factus est eis ¹². » Et iterum: « Equi furentes in equas facti sunt ¹³. » Servator autem ad discipulos suos manifestius dicit: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ¹⁴. » Et rursus: « Estote misericordes sicut et Pater vester cælestis misericors est ¹⁵. » Si ergo brutis animantibus similes facti sunt nonnulli, quod eadem cum illis mentis inopia laborarint, facitque hoc ut naturaliter sint id quod illa; et rursus, si discipuli imitantes prudentiam serpentum, et simplicitatem columbarum, et Patris cælestis ad misericordiam propensionem æmulantes, serpentes et columbæ sunt, atque adeo ipsi Deo naturaliter similes evadunt, nihil obstiterit quominus, quando dicimur unum fieri cum Domino, unum cum Deo ratione essentialis sumus, quemadmodum Filius cum Patre. Si vero sola cogitationis, vel actionis similitudine ea quibus comparamur fieri dicimur, non sumus igitur secundum essentiali idem

A χρόνω, ἐπει καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· ἀλλὰ καὶ ἔχη τὸ προτερῆσαι κατὰ τὸν χρόνον, ἔσται πάλιν ἡμῖν κατ' οὐσίαν ὁ αὐτός. Τί γὰρ κωλύσει τὸν Ἀδάμ εἰς τὸ εἶναι κατὰ φύσιν ὁμοιον τῷ Παύλῳ τυχόν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τῶν μετ' αὐτὸν γεγονότων, τὸ πρὸ πάντων αὐτὸν πεποιῆσθαι παρὰ Θεοῦ; Εἰ τοίνυν οὐδὲν ἐν τοῦτοις ὁ χρόνος ὠφελεῖ, τί κωλύει καὶ τὸν Υἱὸν πρὸ ἡμῶν γεγονότα, τῆς αὐτῆς οὐσίας ἡμῖν ὑπάρχειν, εἰ μὴδὲν ἔστιν ἕτερον τὸ μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτοῦ; Καὶ εἰ τοῦτο καθ' ὑμᾶς ἐστὶν ἀληθές, ὅπου δὴ χάριν αὐτός μόνος καλεῖται Ποιητῆς, ἡμῶν οὐκ ἐχόντων τοῦτο; Καὶ ἡμεῖς ἂν αὐτοῦ γέγοναμεν, αὐτὸς δὲ τὴν τοῦ Δημιουργοῦ δόξαν φέροι. Ἦν δὲ ὅπως ἀλόλουθον εἰ ταυτὸν ἔσμεν κατὰ φύσιν αὐτῷ, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ χύραν ἐπέχειν παρὰ τῷ Πατρὶ καὶ ἡμᾶς, καὶ ἕκαστον ἡμῶν καλεῖσθαι καὶ Μονογενῆ, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν τοῦ Πατρὸς. Ἄν γὰρ ἡ φύσις μία, τοῦτοις ἔσται καὶ τὸ ὄνομα κοινόν· καὶ ὅπερ ἐνὶ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, τοῦτο πάντως ἐγκαλεῖται καὶ τοῖς τῆς αὐτῆς μετέχουσιν οὐσίας. Εἰ δὲ τοῦτο ἄπονον, καὶ οὔτε δημιουργοὶ ἔσμεν ἢ κεκλήμεθα, οὔτε μὴν σοφία, ἢ Λόγος, ἢ ἀπαύγασμα· μόνος δὲ ταῦτά ἐστιν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄρα κατὰ φύσιν ἔσται πρὸς ἡμᾶς ὁ αὐτός, ἀλλ' ἰδιόζωσαν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὴν γέννησιν, καὶ οὕτως ἐστὶν ἐν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, οὐ καθάπερ ἡμεῖς τῇ πρὸς αὐτὸν σχέσει τὴν ἐνότητά κερδαίνοντες μετοχικῶς τε καὶ μεταληπτικῶς, ὡς περ ἂν εἰ καὶ σιδήρος πυρὶ ὀμιλήσας περιθερμαίνοντο παρ' αὐτοῦ.

ΑΛΛΟ, μετὰ γοργῆς ἀποδείξως διδάσκον ὅτι τὰ ἐξομοιούμενά τισιν, οὐ πάντως καὶ κατὰ φύσιν ἐνεῖσιν οἷς ἐξομοιοῦνται, ἀλλ' ὡς περ τινὲς εἰκόνας τὰ φύσει προσόντι τισὶ γίνονται τῶν κατὰ προαίρεσιν ἡμῶν κινήματων.

Λέγει πρὸς τινὰς ἡ θεία Γραφή: « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἐστὶ σύνεσις. » Καὶ πάλιν περὶ ἑτέρων: « Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνήκε, παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς. » Καὶ πάλιν: « Ἴπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν. » Ὁ δὲ γε Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς τρανότερον λέγει: « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ. » Καὶ πάλιν: « Γίνεσθε οἰκτίρμονες καθὼς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. » Εἰ μὲν οὖν τὸ τοῖς ἀλλοῖς ζωοῖς ἐξομοιοῦσθαι τινὰς, ἔτι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐνόησαν ἀβουλίαν, καὶ κατὰ φύσιν εἶναι τοῦτο ποιεῖ ὅπερ ἐστὶν ἐκεῖνα· καὶ πάλιν, εἰ τὸ μιμεῖσθαι τοὺς μαθητὰς τὸ τοῦ ὄφειος φρόνιμον, καὶ τὸ τῆς περιστερᾶς ἀκέραιον, καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πρόχειρον περὶ τὸ πάντας ἐλεῖν, καὶ ὄφεις αὐτοὺς καὶ περιστερὰς καὶ κατὰ φύσιν ὁμοίους γίνεσθαι παρασκευάζει τῷ Θεῷ· ὅταν λεγόμεθα γίνεσθαι πρὸς Κύριον ἐν, οὐδὲν κωλύει λέγειν, ὅτι δὴ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἐν γέγοναμεν πρὸς τὸν Θεόν, ὡς περ ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Εἰ δὲ μέχρι μὴ νηὶ ἐννοίας ἢ πράξεως ἢ ὁμοιότης ἡμῖν πρὸς: τὰ ἀντιπαραβαλλόμενα πέφυκε γίνεσθαι, οὐκ ἐσμὲν ἄρα

¹¹ Psal. xxxi, 9. ¹² Psal. xlviii, 13. ¹³ Jerem. v, 8. ¹⁴ Matth. x, 16. ¹⁵ Luc. vi, 36.

κατ' οὐσίαν οἱ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἔν πρὸς Α cum Deo, quando unum cum ipso fieri dicimur. αὐτὸν γίνεσθαι λεγόμεθα. Ἄλλ' ὡσπερ αὐτὸς ἔν ἐστι Sed quemadmodum ipse est unum natura cum suo φύσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἔν ὡς Verbo, ita et nos inter nos unum efficiamur mentis πρὸς ἀλλήλους γινόμεθα τῇ τε γνώμῃ, καὶ ὁμοίᾳ, atque voluntatis consensu atque concordia, quando καὶ τῷ κατὰ μηδὲνα τρόπον στασιάζειν πρὸς ἀλλή- nullo inter nos dissentimus, sed uno sanctæ chari- λους, ἀλλ' ἐνὶ δεσμῷ τῆς ἀγάπης ὡσπερ εἰς latis vinculo veluti in identitatem quamdam coalescimus. ταυτότητα περισφίγγεσθαι.

ΑΛΛΟ.

Ἔθος τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τὰ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσόντα ἀγαθὰ προφέρειν ἀεὶ, καὶ τούτοις ἐξομοιοῦσθαι κελεύειν, ὡς πρὸς τὴν θεϊαν ἡμᾶς ἀναπλάττων εἰκόνα, καθ' ἣν καὶ πεποιήμεθα. Ὅτε γοῦν πράους καὶ ἡμᾶς διδάξει βούλεται, λέγει· Ἐμάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραὸς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Καὶ οὐχ ὅταν ἐξ αὐτοῦ μαθόντες γενώμεθα πρᾶοι, πάντως ἐξομοιοῦμεθα κατὰ φύσιν αὐτῷ, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ τῆς πραότητος σχῆμα. Οὐκοῦν ὅταν λέγῃ περὶ ἡμῶν, Ἐἴνα ὦσιν ἔν, καθὼς ἡμεῖς ἔν ἐσμεν, ἐξ ἑαυτοῦ λαθὼν τὸ παράδειγμα, οὐ πάντως ἴνα κατὰ φύσιν ἔν ὡς πρὸς τὸν Θεόν γενώμεθα τοῦτο φησιν, ἀλλ' ἴνα ὡσπερ φυσικῶς ἔν ἐστὶν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ ὁμοφυλίᾳ καὶ τὰ αὐτὰ φρονεῖν εἰς ἀλλήλους ἐν γενώμεθα, τὴν φυσικὴν ταυτότητα τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν εἰκόνα λαμβάνοντες τῆς ἀδιαστάτου γνώμης· ὡσπερ ἔν ἡμᾶς σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν δυναμένης ἀποτελεῖν. Οὕτω γὰρ περὶ τῶν πιστευσάντων γέγραπται, ὅτι Ἐ τοῦ πληθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ψυχὴ μία.

ΑΛΛΟ

Τὰ φύσει προσόντα τισὶν ὡσπερ εἰκόνας ἀμετάβλητοι γίνονται τοῖς πρὸς αὐτὰ τὴν οικεῖαν προαίρεσιν διαπλάττειν βουλομένοις· ὅποῖόν ἐστι τὸ, ἘΓνεσθε ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ὡς αἱ περιστεραί. Οὐκοῦν εἰκόνα τινὰ ὑπογραμμὸν τῆς ὀφειλοῦσης ἐν ἡμῖν ἐνότητος γίνεσθαι προαιρετικῶς, προτείνει· καὶ νῦν ὁ Υἱὸς, ἦν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴν ταυτότητα. Ὅταν οὖν λέγῃ περὶ ἡμῶν· Ἐἴνα καὶ αὐτοὶ ἔν ὦσι, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἔν ἐσμεν, οὐχ ἴνα τὴν φύσιν ἀφέντες τὴν ἑαυτῶν, εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ μεταποιηθῶμεν, τοῦτο φησιν (ἀδύνατον γὰρ), ἀλλ' ἴνα καθάπερ ἤδη προεῖρηται, τοῦτο κατὰ γνώμην ὡς πρὸς ἀλλήλους γενώμεθα ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα· ἐν δηλαδὴ. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν εἰκὼν καὶ ὑπόδειγμα τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πάντως φυσικὴν ἔσεσθαι τινα μεταβολὴν οἴεται τις, ἑαυτὸν ἐξαπατᾷ τὸ ἀληθὲς οὐχ ὄρων. Εἰ γὰρ ἐβούλετο γενέσθαι κατὰ φύσιν ἡμᾶς ὁ Υἱὸς ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα, ἐχρήνη εἰπεῖν· Ἐἴνα δὴ ὡσπερ ἐγὼ πρὸς σὲ, Πάτερ, ἔν εἰμι, οὕτω καὶ αὐτοί. Nunī δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἰπὼν, τῷ δὲ πληθυντικῷ χρησάμενος ἀριθμῷ, καὶ λέγων· Ἐἴνα ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἔν ἐσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἔν ἡμῖν ἔν ὦσι, διδάσκει σαφῶς ὅτιπερ οὐκ εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν μεταποιηθῆναι βούλεται τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας (ἀπίθανον γὰρ), ἀλλ' εἰκόνα τῆς κατὰ προαίρεσιν ἐνότητος λαβόντας

ALIUD.

Christus Servator noster bona quæ naturaliter sibi insunt nobis proponere solet, et ad eorum imitationem similitudinemque nos hortari, ad divinam imaginem ad quam facti sumus ea ratione quodammodo nos reformans. Quando nos ut mitis sumus hortatur, dicit· « Discite a me quia mitis sum et humilis corde » Nec tamen cum ipsum imitationi mitis facti fuerimus, prorsus ei similes secundum naturam erimus; sed solo mansuetudinis habitu. Quocirca cum de nobis dicit, « Ut sint unum, sicut nos unum sumus », ab seipso sumpto exemplo, non ut prorsus unum natura cum Deo efficiamur, hoc ait, sed quemadmodum ipse unum naturaliter est cum Patre, ita etiam nos consensum animorum et voluntatum unum flamus, naturalem identitatem Patris cum Filio, imaginem atque exemplar nobis proponentes, indivulsæ inter nos concordie, quæ nos veluti unum corpus unumque animum efficere valeat. Ita enim de iis qui crediderunt scriptum est· « Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una »

ALIUD

Quæ naturaliter aliquibus insunt, veluti imagines quædam immutabiles sunt iis qui ad ea voluntatem suam conformare volunt: quale est hoc: « Estote sicut serpentes, et sicut columbæ ». Filius itaque identitatem naturalem quam cum Patre habet, veluti exemplar quoddam ad imitandum nobis proponit, ad quod mutam inter nos arctissimamque voluntatem unitatem efformemus. Cum ergo de nobis dicit· « Ut et ipsi unum sint, quemadmodum et nos unum sumus », non ut abjecta natura nostra in Filii naturam transmutemur, hoc dicit (fieri enim non potest), sed, ut dictum est, illud inter nos animorum consensione flamus, quod ipse naturaliter est cum Patre, unum scilicet. Si vero id quod dicitur non est imago atque exemplar, sed omnino naturalem aliquam immutationem futuram imaginatur, seipsum decipit verum non cernens. Nam si Filius voluisset nos secundum naturam fieri id quod ipse est cum Patre, dixisset profecto: Ut, quemadmodum tecum ego unum sum, ita et ipsi. Nunc vero non ita dicit, sed plurali numero utens, et dicens: « Ut, quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint », docet aperte, non hoc velle se, ut qui crediderint in eum transmutentur in naturam deitatis (hoc enim fieri non potest), sed ut proponentes nobis exemplar

¹⁶ Matth. xi, 29. ¹⁷ Joan. xvii, 11. Act. iv, 32

¹⁸ Matth. x, 16.

unitatis voluntatum, id quod ipsi naturaliter inest, id esse inter nos consensione animorum nitamur, quod ipse est naturaliter cum Patre.

ALIUD, ostendens fieri in Deo, non naturæ immutationem si nificare, sed per ipsum vel ab ipso.

Psalista alicubi ita ait : « In te inimicos nostros cornu petemus ²⁰. » Et rursum : « In Deo meo transgrediar murum ²¹. » Atqui perspicuum est quod non in Deo naturaliter versatus muros transcendat, aut cornu petat, sed in nomine Dei et in virtute ipsius id **122** præstiturus sit. Cum igitur Filius dicat : « Ut et ipsi in nobis unum sint, » non hoc dicit, ut credentes unum naturaliter cum Deo sint, sed ut in nomine Patris et Filii, una inter se voluntate conjungantur, et in amicitie charitatisque unitatem coalescant. Cum vero addit hoc, « quemadmodum nos unum sumus, » manifestum est illud non naturalem immutationem credentibus largiri, sed veluti imaginem atque exemplar, nobis proponere id quod naturaliter sibi inest, ad unitatem voluntatum in nobis efformandam. Vox enim quemadmodum non rem ipsam, sed similitudinem quamdam significat

ALIUD, per quod discimus quo pacto intelligendum sit dictum illud : « Ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi unum sint : ego in ipsis et tu in me, ut sint perfecti in unum ²². »

Deus Verbum magnam, imo vero immensam quamdam gratiam humano generi præstare volens, trahit omnes veluti ad unitatem quamdam secum. Cum enim gestarit corpus humanum, versatus est in nobis. Habet autem in seipso Patrem, utpote Verbum ipsius et splendor. Quemadmodum igitur, ait, ego sum in eis, quia eandem cum eis carnem gesto, et tu Pater in me, quia ego sum proprietate tuæ essentia: ita volo ut et ipsi unitate quadam coalescant inter se, et veluti unum corpus effecti in me omnes sint, quippe qui omnes gesto propter unum templum humanitatis quam assumpsi; atque ita et erunt et cernentur perfecti. Nam et ego perfectus sum, tametsi homo factus sim.

ALIUD, ostendens manifeste, quod non propria nostra natura amissa in divinam naturam transmurtamur, quando unum cum Deo effici dicimur, sed quod participes ipsius effecti, hoc vocamur.

« In hoc, » inquit beatus Joannes, « cognoscimus quod in ipso manemus, et ipse in nobis, quia ex Spiritu suo dedit nobis ²³. » Si ergo per participationem Spiritus unum efficiamur cum Deo, et nos quidem in ipso, ipseque in nobis esse dicitur; Verbum autem Dei non est ex eorum numero qui participes Spiritus sancti sunt, sed ipse potius Spiritum largitur : manifestum certe erit, non ita nos in Deo ac Patre esse, quemadmodum ipse est. Sed ipse in natura ipsa genitoris sui est, utpote Verbum,

τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ, τοῦτο εἶναι κατὰ γνώμην ἐπείγασθαι, ὃ ἐστὶν αὐτὸς φυσικῶς πρὸς τὸν γεννῆσαντα.

Ἄλλο, δεικνύον ὅτι τὸ ἐν Θεῷ γίνεσθαι, οὐ φύσεως σημαίνει μεταβολήν, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ.

Ἐδρίσκαται πού λέγων ὁ Παλαμῶδός· « Ἐν σοὶ τοῖς ἐχθροῦς ἡμῶν κερατιαῦμεν. » Καὶ πάλιν· « Ἐν τῷ Θεῷ μου ὑπερβῆσομαι τείχος. » Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον ὅτι περ οὐκ ἐν τῷ Θεῷ γενόμενος φυσικῶς καὶ τείχος ὑπερβῆσθαι καὶ κερατιαῖν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ τοῦτο ποιήσει. Οὐκοῦν ὅταν ὁ Υἱὸς λέγῃ· « Ἴνα καὶ αὐταὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, » οὐχ ἴνα κατὰ φύσιν ἐν γένωνται πρὸς τὸν Θεόν οἱ πιστεύοντες, τοῦτ' εἴρησιν, ἀλλ' ἴνα ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, μίαν ἔχοιεν εἰς ἀλλήλους τὴν γνώμην, καὶ εἰς φιλίας ἐνότητά περισιγγωνται. Ἐπειδὴ δὲ προστίθῃσι τὸ, « καθὼς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν, » δῆλός ἐστιν οὐ φυσικὴν τοῖς πιστεύουσι χαριζόμενος μεταβολήν, ἀλλ' ὡς εἰκόνα καὶ ὑπόδειγμα τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ τιθεὶς τῆς προαιρετικῆς ἡμῶν ἐνότητος. Τὸ γὰρ, καθὼς, οὐ πάντως ἀλήθειαν, ἀλλ' ὁμοιωσὶν τινα παραδειλοῖ.

Ἄλλο, δι' οὗ μαρτυροῦμεν ὅπως προσήκει τοῖς τὸ ρητὸν, τουτέστιν, « Ἴνα ὡς περ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἴνα ὡς τετελειωμένοι εἰς ἐν. »

Μεγάλην τινα καὶ ὑπερφυσὴ τῷ γίνεσι τῶν ἀνθρώπων καταθέσθαι χάριν βουλούμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἔλκει σύμπαντας ὡς πρὸς ἐνότητά τὴν πρὸς ἑαυτὸν. Φορέσας μὲν γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον, γέγονεν ἐν ἡμῖν. Ἐχει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ὡς Λόγος αὐτοῦ καὶ ἀπαύγασμα. Ὡς περ οὖν, φησὶν, ἐγὼ εἰμι ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς φορέσαι σάρκα, καὶ σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, διὰ τὸ εἶναι με τῆς σῆς οὐσίας τὸ ἴδιον, οὕτω βούλομαι ἴνα καὶ αὐτοὶ εἰς ἐνότητά τινα συναφθῆντες ἀλλήλοις ἀνακραθῶσι, καὶ ὡς περ ἐν σῶμα γενόμενοι ἐν ἐμοί πάντες ὧσιν ὡς πάντας φοροῦντι διὰ τοῦ ἐνὸς ἀναληφθέντος ναοῦ, οὕτω τε εἶεν καὶ φαίνοντο τετελειωμένοι. Καὶ γὰρ ἐγὼ τέλειός εἰμι καὶ ἀνθρώπος γεγονώς.

Ἄλλο, δεικνύον ἀκριβῶς ὅτι περ οὐ τὴν ἑαυτῶν ἀφέντες φύσιν, πρὸς τὴν θείαν μεταποιούμεθα, ὅταν ἐν γίνεσθαι πρὸς τὸν Θεόν λεγόμεθα, ἀλλ' ὅτι μέτοχοι γεγονότες αὐτοῦ, τοῦτο καλούμεθα.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν· « Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Εἰ τοίνυν διὰ τὸ μετέχειν τοῦ Πνεύματος ἐν γινόμεθα πρὸς Θεόν, καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ, αὐτὸς δὲ ἐν ἡμῖν εἶναι λέγεται· ὃ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἐστὶ τῶν μετεχόντων τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ Πνεύματος χορηγός, πρόδηλον ἂν εἴη ὅτι περ οὐχ ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἐν τῇ φύσει τοῦ γεγεννηκότος ἐστὶν, ὡς Λόγος αὐτοῦ

²⁰ Psal. xliii, 6. ²¹ Psal. xvii, 30. ²² Joan. xvii, 23. ²³ Juan. iv, 15

καὶ ἀπαύασμα. Ἡμεῖς δὲ δι' αὐτοῦ τῆς τοῦ Πνεύματος μετοχῆς ἀξιοῦμενοι, ἐν ᾧ, πρὸς Θεὸν ἵνεσθαι λεγόμεθα.

ἌΛΛΟ, τὴν αὐτὴν ἔχον διάνοιαν.

Λέγει πάλιν ὁ μακάριος Ἰωάννης· « Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. » Εἰ τοίνυν ὁμολογοῦντες, ὅτι παρ Υἱὸς ἐστὶν Ἰησοῦς τοῦ Θεοῦ, ἐν Θεῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν ἡμῖν· ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτως ἐστὶν ἐν Πατρὶ, οὐ γὰρ δῶρον ὁμολογίας ἔχει τὸ εἶναι ἐν αὐτῷ, ὅτλην ἐστὶ καὶ πᾶσιν εὐσύνοπτον ὅτι παρ ἄνθρωποι μὲν καλοῦνται· χάριτι πρὸς ἐνότητά τὴν εἰς Θεόν, καὶ γέρας ὁμολογίας καὶ πίστεως ἔχουσι τοῦτο. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος εἶχα τινὸς τοιοῦτου φυσικῶς ἐστὶν ἐν Πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα φέρει, καὶ ὅτω· ἐν ἐστὶ πρὸς αὐτόν.

ἌΛΛΟ.

Κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, ὁ ὁμολογῆσας ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὸν Θεὸν ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ αὐτὸς δὲ ἐν τῷ Θεῷ γίνεταί. Ὁμολογησέ τις, ὑποκαίσθω γὰρ τοῦτο τῷ λόγῳ, καὶ λαβὼν Πνεῦμα τῆς ὁμολογίας δῶρον, ἐδέξατο μὲν Θεὸν ἐν αὐτῷ, γέγονε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν Θεῷ. Ἄλλα τὸν οὕτω διατιθέοντα, συμβέβηκεν ἐκ τινος διαβολικῆς ἐπιρρείας μεταγνωσιν τῶν ὁρθῶς βεβουλευμένων ἰλεῖν, ἀπέστη τε τῆς ὁμολογίας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν χάριν ἀποβέβηκε, καὶ τοῦ θείου Πνεύματος ἐρημὸς γεγονώς· οὐ γὰρ ἐν τοῖς δυσφημοῦσι τὸν Υἱὸν κατοικεῖ. Ἀπίστεε καὶ τὸ εἶναι ἐν Θεῷ, καὶ τὸ ἔχειν αὐτὸν ἐν αὐτῷ. Ἄνθρωπος δὲ ἦν καὶ ὁμολογῆσας, καὶ ὅτε τῆς ὁμολογίας ἀπέστη. Οὐκ ἄρα φύσει πρὸς τὴν θείαν οὐσίαν μεταποιούμεθα, ἐν ᾧ πρὸς τὸν Θεὸν γίνεσθαι λεγόμενοι, ἀλλὰ χάρις ἡμᾶς, καὶ ἀρετὴ συνάπτει, καὶ κακία πάλιν ἀφίστησι· καὶ εἰ ὁμολογοῦντες ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν Θεῷ γινόμεθα, ἀρνούμενοι δὲ πάντως ἀλλοτριούμεθα. Φαίνεται δὲ οὐ δῶρον ἀρετῆς τοῦτο ἔχον ὁ Υἱὸς. Οὐκ ἄρα οὕτως ἐστὶν ἐν Πατρὶ ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτὸς μὲν φυσικῶς καὶ ἀμεταπτώτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος, ἡμεῖς δὲ χάριτι καὶ μετοχῇ. Ὅσπερ οὖν αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Υἱοῦ καὶ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς καθ' ὁμοιότητα αὐτοῦ καὶ υἱοὶ καὶ θεοὶ χρηματίζομεν.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Ἐπὶ ὁμοιότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ, ὅτι οὐκ ἐστὶ τρεπτῆς φύσεως ὁ Υἱὸς, ἢ ἔξωθεν ὑποστάς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προσλήθων, ὡς Υἱὸς καὶ γέννημα.

Ἀρτίθεσις ὡς ἐκ τῶν Θεομάχων.

Εἰ ἀπαράλλακτος, φασὶν, εἰκὼν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁμοίος ἐστὶ κατὰ πάντα τῷ γεγεννηκότῳ, γεννάτω καὶ αὐτὸς, καὶ Υἱοῦ γενέσθω Πατὴρ· οὕτω γὰρ αὐτὸν ἀκριβῶς μιμήσεται. Εἰ δὲ οὐ γεννᾷ, πῶς ἐν τῷ μὴ τίκτοντι τὸ τίκτον φαίνεται; Ἀνόμοιος γὰρ ἐστὶ κατὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ.

²⁴ 1 Joan. iv, 15.

A et splendor ipsius : nos vero per ipsum participatione Spiritus sancti, digni effecti unum cum Deo fieri dicimur.

123 ALIUD, in eundem sensum.

Beatus Joannes alibi inquit : « Quicumque confitebitur quod Jesus sit Filius Dei, Deus in ipso manet, et ipse in Deo ²⁴. » Si ergo confitentis Jesum esse Filium Dei, in Deo sumus, et ipse vicissim in nobis, Filius autem non ita est in Patre : neque enim est donum confessionis suæ quod sit in ipso ; manifestum est omnibusque conspicuum homines per gratiam vocari ad unitatem cum Deo, atque hoc veluti præmium ac donum suæ confessionis et fidei accipere. Verbum autem Dei absque dono naturaliter est in Patre, et in seipso Patrem gestat, et revera unum cum ipso est.

ALIUD.

Juxta dictum Joannis, qui confitetur Jesum Filium Dei, habet Deum in seipso manentem, ipseque in Deo est. Ergo exempli causa confessus est aliquis, et accepto Spiritu in donum suæ confessionis suscepit Deum in seipso, et vicissim susceptus est in Deo. Cæterum hunc ita affectum contigit ex aliqua diaboli suggestionem mutare sententiam et desciscere a confessione, ideoque a gratia excidere, divinoque Spiritu destitui, neque enim ille in blasphemantibus Filium habitat. Desiit itaque esse in Deo, et Deum in se habere. Atqui is homo erat et cum confessionem edidit, et cum a confessione descivit. Natura igitur nostra in divinam non transmutatur, tametsi unum cum Deo fieri dicamur : sed gratia et virtus nos ei conjungit, vitium contra disjungit. Porro si nos profitentes Jesum esse Filium Dei, in Deo sumus ; negantes vero alieni prorsus ab eo efficimur. Et manifestum est non ut præmium virtutis hoc Filio inesse. Non igitur tali ratione ac modo est in Patre quali nos, sed ipse quidem naturaliter et incommutabiliter ex ipso genitus, nos vero gratia et participatione. Quare sicut ipse secundum naturam est Filius et Deus : ita nos per similitudinem ipsius, et filii et dii vocamur.

ASSERTIO XIII.

124 De similitudine Filii cum Patre, et quod non sit mutabilis naturæ Filius, neque extrinsecus subsistens, sed ex essentia ipsius procedens, ut Filius et gentmen.

Objectio hæreticorum.

Si Filius, inquit, est omnimoda imago Patris, et per omnia similis est suo Genitori ; gignat etiam ipse, et fiat Pater Filii : ita enim ipsum perfecte imitabitur. Si vero non gignit, quo pacto is qui gignit, in eo qui non gignit cernitur ? Dissimilis enim erit hac ratione Patri.

Solutio objectionis.

A

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Si nullum esset discrimen inter Deum et homines, exigatur ut gignat ita ut homo. Si vero eximia est Dei natura, erit etiam ab humanis legibus libera. Neque enim ut homo genuit Deus, ut etiam is qui genitus est, naturæ nostræ conditionem sequens, gignat; sed divino atque ineffabili modo ex Patre genitus est. Si autem necesse est ut is qui genuit gignat, propter naturalem nostram consuetudinem, et ea quæ deitatis propria sunt, humanis legibus subjecta sunt, quid obstitit quominus Patri etiam patrem constituamus? Ita enim nostra consuetudo fert. At vero si Pater ex nullo principio est, nostrasque leges et morem longe superat, ut Deus, nulla ratio coget Filium gignere. Erit enim hoc pacto Patri similis, ut omni necessitate superior existens, ut Deus.

ALIUD.

Nemo mentis compos dixerit, dissimilem Patri Filium videri, eam ob causam, quod ipse etiam non genuit, neque filii pater factus sit. Imo vero per hoc potius admirabilem quamdam et perfectissimam cernit Patris in Filio imaginem. Quemadmodum enim Pater mutationis alterationisque expers semper manet Pater, neque in Filium transmutatur: ita Verbum ex ipso Filius procedens, manet id quod est, Patris immutabilitatem etiam per hoc in sese ostendens. Similis igitur juxta hoc quoque est Patri.

125 *Interrogatio Arianorum, per quam, ut ipsi quidem putant, ostendunt Filium Patri inæqualem esse.*

Filius, inquit, aut est liberi arbitrii, aut non est. Si est, certe electione voluntatis bonus est. Quod vero electione et non natura circa aliquid tenetur, potest etiam in alia immutari: et in quam partem electionis impetus feratur, illic omnino erit id quod electione administratur. Id autem mutatio et passio est. Qui vero mutationi et passioni obnoxius est, quantum pacto sit ejus qui immutabilis et impatiibilis est imago et similitudo? Sin autem immutabilis est, neque in aliud ferri potest, sed in quod est semper manet, certe ut lapis vel lignum semper in seipso subsistit, naturali quodam et indissolubili vinculo ad id quod est devinctus, libertatemque arbitrii non habet.

Solutio objectionis.

Oportet sane adeo ineptis interrogationibus quas proponunt in universum non respondere. Quando enim responsio undequaque cum blasphemia conjuncta est, silentium præstare satius est. Si enim libertate arbitrii præditum esse Filium dicam, statim etiam mutatio liberi arbitrii simul inducitur. Annexum est enim libertati arbitrii mutationem suscipere, tametsi eam passionem voluntas nondum subierit. Sin vero hoc prætermisso alterum dixerim, nimirum immutabilem esse Filium, statim nobis

Εἰ τὸ παραλλάττον οὐδὲν ἐν Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ἀπαιτεῖσθω τὸ γεννᾶν καὶ οὕτως ὡς ἄνθρωπος. Εἰ δὲ ἐξαιρετός ἡ Θεοῦ φύσις, ἔσται πάντως καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνάγκης ἐλευθέρα. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐγέννησε Θεός, ἵνα καὶ ὁ τεχθεὶς ταῖς φυσικαῖς ἡμῶν ἐπόμενος ἀκολουθίαις τέκη, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ καὶ ἀβήρητον ἐκ Πατρὸς ἔχει τὴν γέννησιν. Εἰ δὲ ἀνάγκη τὸν γεννηθέντα γεννᾶν διὰ τὴν παρ' ἡμῖν φυσικὴν συνήθειαν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ὑποπίπτει τὰ τῆς θεότητος ἴδια· τί τὸ κωλύον πατέρα δοῦναι τῷ Πατρὶ; Οὕτω γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν. Εἰ δὲ ἔστιν οὐκ ἐκ τινος ἀρχῆς ὁ Πατήρ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναβαίνει συνήθειαν ὡς Θεός, οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος τίκτειν τὸν Υἱόν. Ἔσται γὰρ καὶ οὕτω μᾶλλον τῷ Πατρὶ παραπλήσιος, ἄνω πάσης ἀνάγκης ὑπάρχων, ὡς Θεός.

ΑΛΛΟ.

Οὐκ ἂν τις εἴποι νοῦν ἔχων, ἀνόμιον φαίνεσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἐπεὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐγέννησε, μηδὲ υἱὸν γέγονε πατήρ. Ἀλλὰ μᾶλλον καὶ διὰ τοῦτο θαυμαστὴν τινα καὶ ἀκριβεστάτην ἔβηται τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ τὴν εἰκόνα. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἀτρέπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὢν, αἰὶ μένει Πατήρ, καὶ εἰς Υἱόν οὐ μεταβάλλεται, οὕτως ὁ ἐξ αὐτοῦ Λόγος Υἱὸς προελθὼν, μένει τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, τοῦ Πατρὸς τὸ ἀναλλοίωτον καὶ διὰ τούτου δεικνύων ἐν ἑαυτῷ. Ὅμοιος οὖν καὶ κατὰ τοῦτο Πατρί.

Ἐρώτησις Ἀρειανῶν, δι' ἧς, ὡς οἴονται, δεικνύουσιν ἀνόμιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν.

Αὐτεξούσιος, φασιν, ἐστὶν ὁ Υἱός, ἢ οὐκ ἐστὶν. Εἰ μὲν οὖν αὐτεξούσιός ἐστι, προαιρέσει φαίνοιτ' ἂν εἰκότως καλός. Τὸ δὲ προαιρέσει καὶ οὐ φύσει περὶ τὸ κρατούμενον, δύναιτ' ἂν ἐφ' ἕτερα μεταβάλλεσθαι, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν ἡ τῆς προαιρέσεως γένοιτο ῥοπή, ἐκεῖ πάντως ἔσται τὸ προαιρέσει διοικούμενον. Τροπὴ δὲ τοῦτο καὶ πάθος. Ὁ δὲ τροπὴν ὑπομένων καὶ πάθος, πῶς ἂν εἴη τοῦ ἀτρέπτου καὶ ἀπαθοῦς εἰκῶν καὶ ὁμοίότης; Εἰ δὲ ἀτρέπτός ἐστιν, εἰς οὐδὲν ἕτερον παρενεχθῆναι δυνάμενος, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ μένων αἰεὶ, ὡς λίθος ἀρα ἢ ξύλον ἔστηκεν ἐφ' ἑαυτῷ φυσικῶ τινι καὶ ἀρρήκτω δεσμῷ, εἰς τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ κρατούμενος, καὶ τὸ αὐτεξούσιον οὐκ ἔχων.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἔδει μὲν ταῖς οὕτως ἀπαιδεύτως προσφερομέναις ἐρωτήσεσι μηδὲλως ἀποκρίνεσθαι. Ἐνθα γὰρ ἡ ἀπόκρισις πανταχοῦ τὸ δύσφημον ἔχει, ἐκεῖ κρείττων ἡ σιωπὴ. Ἄν μὲν γὰρ αὐτεξούσιον εἶπω τὸν Υἱόν, εὐθύς ἡ τῆς αὐτεξουσιότητος συνεισάγεται μεταβολή. Ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ αὐτεξουσίῳ τὸ ἐπιδέχεσθαι μεταβολὴν, εἰ καὶ μήπω πεπονηθὸς εἴη τοῦτο διὰ τὸ μὴ ἐβελῆσαι παθεῖν. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀφείξω, τὸ ἕτερον εἶπω, τουτέστιν, Ἄτρεπτός ὁ Λόγος ἐστίν, εὐθύς ἡμῖν τοῦ ξύλου τὴν ἀκίνησιαν προτεινοντες, οὐκ αἰσθά-

νονται τολμῶντες λέγειν, & καὶ μόνον ἦν ἐνθυμησθαι ἅ κινδύνου μεσά. Τί γὰρ ἂν εἴποιεν οἱ πάντα τολμῶντες ῥαδίως, εἰ τις αὐτοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς πεῦσιν προσάγοι τὴν αὐτὴν; Ἄρα τὸν Ἰσον ἡμῖν φοβηθήσονται φόβον, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπαινέσουσι σωπῆν; Ἥ τί ποτε ἄρα πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν; Ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω λέγειν, καλὸν δὲ καὶ χρήσιμον εἰ μὴδὲ ἐνενόησαν οὗτοι. Ὅτι δὲ ἀτρεπτος ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ὡσπερ ὁ γεννήσας αὐτὸν, ὁμοίως ἐστὶ κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ, γένοιτ' ἂν διὰ τούτου σαφές. Εἰ ἀπαράλλακτός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀληθεύει, λέγων· «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα,» καὶ πάλιν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν,» ἐστὶ πάντως ἀτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὡς ὁ Πατὴρ. Ἐπεὶ πῶς ἂν γένοιτο εἰκὼν τοῦ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος, τὸ τροπὴν ἐπιδεχόμενον; Ἥ πῶς ἂν εἴποιεν, Ἐν ἐσμεν, τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων διεστηκότα, καὶ μακρὰν οὕτω φέροντα τὴν ἀνομοίωτην; Ἐπειδὴ δὲ ἀμήχανον ψεύδεσθαι τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι τὸν Υἱὸν, ὁμοιον αὐτὸν εἶναι λέγοντα τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη πᾶσα τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ εἶναι πιστεῦσιν κατὰ φύσιν καὶ τὸν Υἱόν. Ἀτρεπτος οὖν, ὡς ἐκεῖνος, καὶ κατὰ πάντα αὐτῷ προσοικίως.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Εἰ τρεπιῆς ὢν φύσεως ὁ Υἱὸς, αὐτοπροαίρετός τε καὶ αὐτεξούσιος, κατ' ἐκείνους, ὑπάρχων, ἐφέξει τῇ περὶ τὸ ἀγαθὸν εἰς τοῦτο γέγονος καταστάσεως, ὡς μηδεμίαν ἔχειν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν, ἀλλὰ λοιπὸν δύνασθαι λέγειν· «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα,» οὐδὲν ἐν Θεῷ μέγα, εἰ καὶ τοῖς τρεπιῆν ἔχουσι τὴν φύσιν ἔξεστι βουλομένοις εἶναι τοῦτο κατὰ φύσιν, ὅπερ ἐκεῖνός ἐστιν. Εἰ δὲ ἄβαστα παντελῶς ἐστὶν ἑτέρα φύσει τὰ τῆς θεότητος ἰδία, πάντα δὲ ταῦτα φυσικῶς ἐν Υἱῷ φαίνονται, ὁμοίος ἄρα ἐστὶ κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς· οὐκ ἐκ τινος προκοπῆς ἢ ἀλλοιώσεως τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ μὴ τοιοῦτου ὅπερ ἐστὶν ὑπάρχων, ἀλλὰ τέλειος ἐκ τελείου, καὶ ἀτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου Πατρὸς προελθὼν. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος ὁ οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγγισάμενος τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ; Πῶς δὲ οὐκ ἀτρεπτος ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ὢν, καθά φησιν αὐτός;

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται, καρπὸς δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν λόγος, τουτέστιν ὁ Υἱός· ἢ ποιείτωσαν καὶ τὸ δένδρον σαπρὸν, τρεπιῆς αὐτὸ φύσεως εἶναι λέγοντες (οὕτω γὰρ βούλονται τὸν καρπὸν), ἢ εἰ καλὸν ποιούσι τὸ δένδρον, τοιοῦτον εἶναι πιστευάτωσαν καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα καρπὸν, οὐ τῆς ἀλλοιουμένης, ἀλλὰ τῆς ἀτρέπτου φύσεως εἶναι λογιζόμενοι, καθὰ καὶ τὸ δένδρον.

ἌΛΛΟ.

Ἐρωτῶντι Φιλίππῳ καὶ λέγοντι· «Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα,» Χριστὸς ἀποκρίνεται· «Τοσοῦτον

²⁵ Joan. xiv, 9. ²⁶ Joan. x, 30. ²⁷ Philipp. ii, 6.

immobilitatem ligni objicientes, non sentiunt se dicere ea quæ vel nuda cogitatione concipere periculosissimum est. At quid dicant isti, qui quidvis audent, si quis eis eandem de Patre interrogationem proponat? ane eodem quo nos metu percellerent, et silentium hac in re laudabunt? aut quid tandem ad hoc respondebunt? Equidem non habeo quid dicam, pulchrumque certe et utile esset si et isti eam cogitationem deponerent. Quod vero immutabile existens Verbum Dei, quemadmodum is qui illud genuit, simile per omnia sit Patri, ex hoc constare potest. Si est omnimoda et indifferens imago Patris, vereque dicit: « Qui vidit me vidit et Patrem »²⁵, et rursus: « Ego et Pater unum sumus »²⁶, erit omnino mutationis alterationisque expers sicut et Pater. Quomodo enim sit imago ejus qui semper atque eodem modo se habet, id quod mutationem suscipit? Aut quomodo dicant, Unum sumus, quæ tantopere inter se dissident, tantaque dissimilitudine disjunguntur? Cum vero fieri nulla ratione possit ut veritas, hoc est Filius, mentiatur, qui se similem Patri esse dicit, necessarium **126** plane est ut credamus Filium idem prorsus natura esse quod Pater. Immutabilis igitur est, sicut ille, et per omnia ei similis.

Idem aliter explicatum.

Si Filius, mutabilis naturæ existens, libero suo arbitrio et voluntate fertur, secundum illos, desiderium tantum boni eo proventus est, ut a Patre non differret, sed deinceps dicere posset, « Qui vidit me, vidit et Patrem », nihil in eo magni ac præclari est, si etiam iis qui mutabilis naturæ sunt integrum est, cum velint, idem natura fieri quod ille est. At vero si quæ deitatis sunt propria, alteri cuius naturæ inaccessa prorsus sunt: omnia autem hæc naturaliter in Filio apparent; similis itaque est per omnia Patri: non ex aliqua progressionem sive promotionem alterationemque in bonum ex eo quod non erat, sed perfectus ex perfecto, et immutabilis ex immutabili Patre procedens. Quomodo enim non sit perfectus, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ²⁷? Aut quomodo non sit immutabilis, qui cum Patre unum est, ut ipse dicit?

ALIUD.

Si ex fructu arbor cognoscitur ²⁸, fructus autem essentialis Patris est procedens ex ipso Verbum, hoc est, Filius: aut arborem putrem esse statuant, mutabilis illam naturæ esse dicentes (ita enim volunt fructum esse), aut si bonam arborem esse censent, talem etiam esse credant fructum qui ex ea profertur: non immutata, sed immutabilis naturæ esse censentes, sicut arborem ipsam.

ALIUD.

Interroganti Philippo et dicenti, « Ostende nobis Patrem, » Christus respondet: « Tanto tempore

²⁸ Luc. vi, 44.

vobiseum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me vidit et Patrem²⁹. » Si ergo cognitio Filii est cognitio Patris, necessarium plane est ut talem credamus esse Filium, qualis est Pater. Quod si ita est, immutabilis autem Pater, erit hoc omnino et Filius. Ita enim in ipso cognoscitur et apparet.

Testimonia sacra Scripturae, quod immutabilis sit Filius et ex iis syllogismus eodem pertinens.

Paulus ait : « Jesus Christus heri et hodie, ipse quoque in saecula³⁰. » Psalmista : « Tu ab initio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli; ipsi peribunt, tu autem permanes et omnes quasi vestimentum veterascent; et sicut opertorium mutabis eos et mutabuntur, **127** tu autem idem ipse es et anni tui non deficient³¹. » Servator ipse de se : « Videte me, videte quia ego sum, et non mutor³². » Et Jeremias : « Quia tu insidens saeculum, et nos perdenes saeculum³³. » Illic enim stabilitatem atque immutabilitatem divinae naturae, quodque semper eodem modo se habeat significans propheta, dicit : « Tu insidens saeculum; » creaturarum vero in omni tempore mutationem significans, infert : « Nos autem perdenes saeculum. » Si ergo sacra Scriptura creaturis tantum mutationem, alterationem et interitum agnoscit, et ab horum societate Filium eximit, dicens : « Tu autem idem ipse es : » non igitur mutabilis naturae est. Neque enim idem sit, si in aliud quiddam suam esse mutari oasset.

ALIUD.

Si secundum naturam immutabilis non est Filius, sed accidens ei est, ut sit id quod est, adscititiamque habet cum Patre similitudinem : aliquo igitur tempore fuerit quidem Filius, sed dissimilis Patri? At quomodo Filius censeri posset, quem non naturalis similitudo eum esse declarat? Aut quo pacto firma ac stabilis beatitudo in illo erit, qui per accidens eam habet? Nam si illi accidit, potest etiam non accidere. Si vero sacra Scriptura Filium in identitate manere dicit, omnia quae divinitatis propria sunt, naturaliter in ipso existunt : aliena autem est a deitate mutatio; mutationis itaque et alterationis expertus est.

ALIUD.

Id quod mutari et alterari potest non dixerit de seipso : « Ego sum veritas. » Nam quod modo sic est, modo non est, repugnantia sibi ipsi dicit. Filius autem de seipso dicit : « Ego sum veritas. » Non est igitur ex iis quae mutantur atque alterantur, sed similis Patri, mutationis et alterationis expertus.

ALIUD, explicativus.

Haeretici conantes ostendere Filium ex eorum

Α χρόνον μεθ' ἑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκας με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Εἰ τοίνυν ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις, γνῶσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη πᾶσα τοιοῦτον εἶναι πιστεῦναι τὸν Υἱὸν, ὁποῖός ἐστιν ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἄτρεπτος δὲ ὁ Πατήρ, ἐστὶ τοῦτο πάντως καὶ ὁ Υἱός. Οὕτω γὰρ ἂν ἐν αὐτῷ γνωσθεῖη καὶ φαίνοιτο.

Μαρτυρία ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι ἄτρεπτος ὁ Υἱός, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογισμὸς εἰς τοῦτο περιτρεπῶν.

Ὁ Παῦλος λέγει : Ἐἴησους Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὁ Ψαλμῶδης : Σὺ καταρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγῆσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ὁ Σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ : Ἰδετέ με, ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. Ὁ Τερεμίας : Ὅτι σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἰδρυμένον καὶ ἀμετάθετον, καὶ ἀει ὡσαύτως ἔχον τῆς θείας φύσεως ὁ προφήτης σημαίνειν φησί : Σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα· τὴν δὲ ἐν παντὶ χρόνῳ τῶν γεννητῶν μεταβολὴν ἐξηγούμενος, ἐπιφέρει : Καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα. Εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν γεννητῶν τροπὴν, καὶ ἀλλοίωσιν, καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἐξαλλαγὴν ἡ θεία λέγουσα Γραφή, τῆς πρὸς ταῦτα κοινωνίας ὑπεξαιρεῖ τὸν Υἱὸν, ἐσὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, λέγουσα, οὐκ ἄρα τρεπτῆς φύσεως ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ αὐτὸς εἴη, ἐφ' ἑτερόν τι παρ' ὅπερ ἐστὶ μετατρέπεσθαι δυνάμενος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατὰ φύσιν οὐκ ἐστὶν ἄτρεπτος ὁ Υἱός, συνέδη δὲ αὐτῷ τὸ εἶναι τοῦτο ἥπερ ἐστὶ, καὶ ἐπίκτητον ἔχει τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιότητα, ἦν ἄρα χρόνος, ὅτε ἦν μὲν ὁ Υἱός, ἀνόμιος δὲ τῷ Πατρί; Καὶ πῶς Υἱός ἐτι νοηθήσεται ὁ μὴ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ὁμοιότητος μαρτυρούμενος; Ἡ πῶς ἐν βαδαίῳ τῆς μακαριότητος στήσεται, ὁ ἐπισυμβεθῆκός τοῦτο ἔχων; Εἰ γὰρ συνέδη, καὶ ἀποσυμβῆναι τοῦτο δυνήσεται. Εἰ δὲ ἐν ταυτότητι μένειν τὸν Υἱὸν ἡ θεία λέγει Γραφή, πάντα ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὰ τῆς θεότητος ἴδια, ἀλλότριον δὲ ταύτης ἡ τροπὴ, ἄτρεπτος ἄρα ἐστὶ καὶ ἀναλλοίωτος.

ΑΛΛΟ.

Τὸ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιωθῆναι δυνάμενον, οὐκ ἂν λέγοι περὶ ἑαυτοῦ : Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Εἰ γὰρ ποτὲ μὲν τότε ἐστίν, ποτὲ δὲ οὐκ ἐστίν, ψεύδεται πρὸς ἑαυτόν. Ὁ δὲ Υἱός περὶ ἑαυτοῦ λέγει : Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Οὐκ ἄρα τῶν ἀλλοιουμένων, ἢ τρεπομένων ἐστίν, ἀλλ' ὁμοίος τῷ Πατρί, ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὢν.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐνα τῶν ἀλλοιουμένων σπουδάζοντες δεῖξαι τὸν

²⁹ Joap. xiv, 8, 9. ³⁰ Hebr. xiii, 8. ³¹ Psal. ci, 26-28. ³² Luc. xxiv, 39; Malach. iii, 6. ³³ Baruch iii, 3.

Υἱὸν, ἵνα ἐκ τούτου νομιζῆται εἶναι καὶ γεννητὸς, καὶ λοιπὸν ἀνόμιμος τῷ Πατρὶ, εἰς ἀπόδειξιν τῆς αὐτῶν μανίας προφέρουσι τινὰ τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς· καὶ φασὶ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν· « Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερυψώσατο, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. » Παρὰ δὲ τῷ Ψαλμῶδῳ γέγραπται πάλιν· « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Εἶτα λέγουσι τὰ ῥήματα σοφιστῶδες, οἵτι τὸ, διὸ, καὶ διὰ τοῦτο, αἰτίαν τινα σημαίνει, δι' ἣν ὑπερυψώθη, καὶ ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἐχρίσθη τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως. Εἰ δὲ αἰτία τις τούτων αὐτῷ γέγονε πρόξενος, ἡλλοιώθη δηλονότι καὶ μεταβέβηται, τοῦτο γεγωνὸς ὅπερ οὐκ ἦν πρὸ τούτου· καὶ εἰ δοτὸν ἐν αὐτῷ τὸ ἀξίωμα, ἔσται καὶ ἀφαιρέτὸν. Τὸ δὲ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τυγχάνον, πῶς ἂν εἴη κατὰ φύσιν τῷ ἀτρέπτῳ ὁμοιον, καὶ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος εἰκῶν;

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ καθ' ὁμᾶς γέγονέ τις αἰτία δι' ἣν ὑπερυψώθη, καὶ τοῦ ὀνόματος ἔτυχεν, ἐχρίσθη τε τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, οὐκ ἂν ἦν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ νῦν, τῆς αἰτίας οὐ γενομένης. Οὐκοῦν οὐ φύσει Θεὸς ὁ Υἱός, εἰ ἐξ αἰτίας κατὰ χάριν Θεός· οὐδὲ φύσει Υἱός, εἰ ἐξ αἰτίας κατὰ χάριν Υἱός, καὶ μισθὸς ὡς ἔοικεν ἀρετῆς ἢ υἰότητος αὐτῷ, καὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, ὡσπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν. Οὐδὲν οὖν ἔσται τὸ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν μεταξὺ. Ἐξεστὶ γὰρ διὰ βίου σεμνότητος τῶν Ἰσων τυχεῖν, εἴ γε καλούμεθα καὶ θεοὶ καὶ υἱοὶ, καὶ χριόμεθα τῷ ἔλαιῳ τῆς ἀγαλλιᾶσεως, τούτων ἀξίους ἑαυτοὺς παραστήσαντες. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ὑπὲρ ἡμᾶς ἔσται καὶ οὐχ ὡς ἡμεῖς ὁ Υἱός. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, Υἱός ἐστιν ἀληθινός, ὡς ἀνθρώπος ἐξ ἀνθρώπου, καὶ Θεός ἐστιν ἐκ Θεοῦ γεννηθείς. Ἡμεῖς δὲ οἷς ταῦτα κατὰ φύσιν οὐ πρόσεστι, τὴν ἀπὸ τοῦ λαβεῖν χάριν, ἀντὶ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἐσχηκαμεν, υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὴν τοῦ δωδεκάτοσ φιλανθρωπίαν χρηματίζοντες· μέχρι γὰρ μόνου τοῦ ὀνόματος ἐφ' ἡμῶν ἢ κτήσις τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἐτι δὲ τοῦ Υἱοῦ, φυσικῆ τε καὶ οὐσιώδους.

ΑΛΛΟ.

Ὁ θεὸς Ἀπόστολός ποῦ φησι περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμὸν ἤγησατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών, » καὶ τὸ ἐξῆς· « Διὸ καὶ ὁ Θεός αὐτὸν ὑπερυψώσατο, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. » Ὅτε τοίνυν ἐνηθρόωθη τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀναλαβών, ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα, καὶ ὑπερυψώθη. Οὐκοῦν πρὸ τῆς ἐνοάρχου παρουσίας καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, οὔτε εἶχε τὸ ὄνομα, οὔτε ἦν ὑψηλότερος κατὰ τὸν τῶν Ἀρειανῶν λόγον. Εἰ γὰρ ἦν ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, περιττός που πάντως ἔστιν ὁ τοῦ εἰληφέναι τι λόγος. Εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, ὅπερ οὐκ ἦν ἐγένετο. Τί οὖν ἦν πρὶν ταύτης

A numero esse quæ mutantur, ut ex hoc etiam censetur esse creatus, atque ita dissimilis Patri, ad comprobendam suam insaniam nonnulla ex Scripturis sacris proferunt, aiuntque Apostolum dicere : « Idcirco Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur ». Et a Psalmista rursus scriptum est : « Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis ». Deinde verba cavillantes, dicunt, idcirco et propterea **128** causam quamdam significare, propter quam exaltatus sit, et propter quam donatum ei sit nomen, quod est super omne nomen, et unctus sit oleo exultationis. Si ergo causa aliqua hoc et conciliavit, certe mutationem aliquam subiit, factus nimirum id quod antea non erat ; et si dignitas in illo donatitia est, auferri etiam potest. Quod vero ita comparatum est, talique statu præditum, quomodo possit naturaliter immutabili simile esse, aut imago ejus quod semper eodem modo se habet?

Solutio objectionis.

Si, juxta vestram opinionem, aliqua causa est propter quam exaltatus est, et nomen consecutus est, et oleo exultationis unctus est, certe non erat id quod nunc est, cum causa non esset. Non igitur natura Deus est Filius, si ex causa aliqua per gratiam Deus est; neque natura Filius, si ex causa per gratiam Filius est, et tanquam merces quædam virtutis filiationis ei et deitatis nomen datum est, perinde atque nobis. Nihil igitur erit discriminis inter illum et nos. Licet enim nobis per vitæ integritatem æqualia consequi, siquidem vocamur et dii, et filii, et unguimur oleo exultationis, dignos nos iis donis præstantes. Si vero id et cogitatione et dictu absurdum est, superior longe erit, neque nobis æqualia Filius. Nam ex Patre naturaliter existens Filius verus est, ut homo ex homine, et Deus est ex Deo genitus. Nos autem quibus hæc naturaliter non insunt, non vere, sed per gratiam filii et dii, ex illius qui id nobis largitus est benignitate vocamur : Filius autem naturaliter atque essentialiter hoc est.

ALIUD.

Divinus Apostolus de Filio alicubi ita ait : « Qui in forma Dei existens non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinanivit seipsum, formam servi accipiens » ; et deinceps : « Propterea Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ». Quando igitur factus est homo, forma servi accepta, donatum ei est nomen, et exaltatus est. Ergo ante incarnationem, et ante formam servi acceptam, neque nomen habuit, neque magis excelsus fuit, secundum Arianos. Si enim hæc erat ante incarnationem, supervacaneum certe est dicere illum postea id accepisse. Si vero non habuit, factus est id quod non erat. Quid igitur erat secundum

¹²⁸ Philipp. II, 9, 10. ¹²⁹ Psal. LIIII, 8. ¹³⁰ Philipp. II, 6, 7. ¹³¹ ibid. 9.

vos priusquam id acciperet? Rursus : Si quando humiliavit seipsum, acceptis his apparet is qui nunc est; est autem Verbum, sapientia, potestas, **129** veritas, lumen, vita, resurrectio, imago Patris; nihil horum erat ante humiliationem. Considerent ergo in quantum blasphemiae barathrum ruant. Si enim veluti mercedem quamdam ac primum humiliationis hæc habet a Patre; neque is alio tempore sese humiliasse cernitur, quam cum factus est homo : universum rerum ordinem confusum videmus. Nam sacræ Scripturæ incarnationem Verbi factam esse aiunt ad emendationem, atque instaurationem carnis, universæque naturæ humanæ. Si autem Deus, et Filius, et Excelsus factus est tempore incarnationis, ipse certe melior effectus, non autem nos meliores effectisse videbitur, et commodo affectus potius, quam commodo affectisse. Non igitur propter nos, sed propter se advenit Dei Verbum, neque nostræ salutis causa carnem assumpsit, sed ut sua conditio melior efficeretur. Quomodo ergo prophetæ et apostoli ipsum Servatorem appellant? Oportebat enim illum potius sui status emendatorem vocare. Quomodo autem pro nobis mortuus est, qui hujus mercedem eam accepit, ut Deus et Filius vocetur? At si hoc impietatem meram spirat, nihil ex mutatione et alteratione Filio accessit, sed naturaliter id est quod Pater : atque ideo ei persimilis.

ALIUD.

Si juxta illorum opinionem non erat Filius, aut, erat quidem, sed postmodum melior præstantiorque effectus est, mutationem in melius subiens, quando forma servi accepta se humiliavit (propter hoc enim Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen super omne nomen ³⁸), factus autem id fuit in ultimis sæculi temporibus, quando in carnem advenit : quomodo per eum facta sunt omnia ³⁹, aut quomodo Pater gavisus est de illo qui perfectionem nondum consecutus erat? Quod enim adhuc augmento eget, imperfectum est. Aut quo pacto rursus in ultimis temporibus adorari cœpit, cum ab initio adoratus fuisse reperitur? Adorat enim ipsum Abraham ad quercum Mambre ⁴⁰; adorat et Moses in rubo, dicentem : « Ego sum qui sum ⁴¹. » Quomodo autem, ut inquit Daniel, « Millies centena millia servierunt ei ⁴²? » Quomodo rursus in throno excelso et sublimi sedens cernitur, circumstantibus eum et glorificantibus Seraphim ⁴³? Aut quomodo rursus potestates quæ in cælo sunt, audita per Spiritum hæc voce : « Tollite portas, principes, vestras, » et cum dixissent : « Quis est iste Rex gloriæ? » audiverunt : « Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ ⁴⁴. » Non hic factus est Dominus virtutum, sed **130** hic est ab æterno Dominus virtutum. Si autem hoc existens apparet ante adventus sui tempus, quod etiam nunc est, supervacaneum certe fuerit dicere, imo peri-

δέξασθαι καθ' ἑμας; Καὶ πάλιν· Εἰ ὅτε ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν εἰληφῶς ταῦτα φαίνεται ἐν οἷς νῦν ἐστιν, ἐστὶ δὲ Λόγος, σοφία, δύναμις, ἀλήθεια, φῶς, ζωὴ, ἀνάστασις, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, τούτων οὐδὲν ἦν πρὸ τῆς ταπεινώσεως. Σκοταίωςσαν τοίνυν εἰς ὅσον αὐτοῖς δυσφημίας βάραθρον ὁ λόγος χωρεῖ· εἰ γὰρ ἄθλον ὡσπερ καὶ μισθὸν τῆς ταπεινώσεως ταῦτ' ἔχει παρὰ Πατρὸς, φαίνεται δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ ταπεινώσας; ἑαυτὸν, ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἀνεστριμμένην ὀρώμεν τῶν πραγμάτων τὴν τάξιν. Αἱ μὲν γὰρ θείαι Γραφαὶ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου γεγενῆσθαι λέγουσιν ἐπὶ βελτιώσει τῆς σαρκὸς, καὶ ὅλης τῆς ἀνθρώπου φύσεως. Εἰ δὲ Θεὸς, καὶ Υἱὸς, καὶ Ὑψήλως γέγονεν ἐν τῷ καιρῷ τῆς σαρκὸς, βελτιωθέντα μᾶλλον ὀρώμεν ἢ βελτιώσαντα· ὡφελιθέντα μᾶλλον ἢ ὡφελήσαντα. Οὐκοῦν οὐδὲ δι' ἡμᾶς ἐπεδήμησεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν· οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ἕνεκα σωτηρίας τὴν σάρκα περιεβάλετο, ἀλλ' ἵνα βελτιωθῆ. Πῶς οὖν οἱ προφηταὶ καὶ ἀπόστολοι Σωτήρα καλοῦσιν αὐτόν; Ἐκεῖ γὰρ μᾶλλον βελτιωτὴν ἑαυτοῦ ὀνομάζειν ἢ τοῦτο. Πῶς δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ὁ τούτου μισθὸν τὸ εἶναι Θεὸς καὶ Υἱὸς εἰληφέναι λεγόμενος; Εἰ δὲ τοῦτο φρονεῖν δυσσεβέστατον, οὐδὲν ἐξ ἀλλοιώσεως καὶ τροπῆς προσέγεγονεν ἄρα τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἐστὶ τοῦτο φυσικῶς ὡς Υἱὸς, ὅπερ ἂν εἴη καὶ ὁ Πατήρ· εἰδὲ δὴ καὶ ὁμοίως

ἌΛΛΟ.

Εἰ κατ' ἐκείνους οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὑστερον τροπὴν ὑπομείνας τὴν εἰς τὸ ἁμεινον, ὅτε καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν ἑαυτὸν ἐταπεινώσας (διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα), γέγονε δὲ τοῦτο ἐν ὑστέροις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ὅτε καὶ ἡ ἐν σαρκὶ παρουσία· πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, πῶς δὲ ὁ Πατήρ ἔχαιρεν ἐπ' αὐτῷ, οὐπω τὸ τέλειον ἔχοντι; Τὸ γὰρ προσθήκης ἐστὶ δεόμενον ἀτελές. Πῶς δὲ πάλιν ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, καὶ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἔχων ἐφαίνετο; Προσκυνοῦν γὰρ αὐτὸν Ἀβραάμ ἐπὶ τῇ δρυὶ τῆ Μαμβρῆ, προσκυνεῖ καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάλτῃ λέγοντα· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Πῶς δὲ, καθά φησιν ὁ Δανιὴλ, « Μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; » Πῶς δὲ πάλιν ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενος φαίνεται, καὶ ὑπὸ τῶν Σεραφίμ δορυφορούμενος καὶ δοξολογούμενος; Πῶς δὲ πάλιν αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δυνάμεις διὰ τοῦ Πνεύματος ἀκούουσαι· « Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, » καὶ λέγουσαι· « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » Ἀντήκουον· « Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. » Οὐχ οὕτως γέγονε Κύριος τῶν δυνάμεων, ἀλλ' οὕτως ἐστὶν ὁ πάλαι Κύριος τῶν δυνάμεων. Εἰ δὲ τοῦτο ὢν φαίνεται ὁ δὲ καὶ νῦν ἐστὶ καὶ πρὸ τοῦ τῆς ἐπιδημίας καιροῦ, περιττὸν ἂν εἴη λέγειν, μᾶλλον δὲ κινδύνου μεστὸν, τροπῆς δεκτικὸν ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν· ἢ προαιρέσεως ἀγαθῆς

³⁸ Philipp. II, 7-9. ³⁹ Joan. I, 2. ⁴⁰ Gen. XVIII, 2. ⁴¹ Psal. XXIII, 7-10.

⁴² Exo I, III, 14. ⁴³ Dan. VII, 10. ⁴⁴ Isa. VI, 1-3.

λογηκέναι μισθὸν τὴν υἰότητα, καὶ τὸ εἶναι σοφίαν, καὶ Λόγον, καὶ Θεόν. Ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος ὢν, ὁμοίος ἐστὶ κατὰ πάντα τῷ γεγεννηκῆτι.

ΑΛΛΟ, *ὅτι οὐκ ἐξ ἀλλοιώσεως τῆς ἀπὸ τοῦ χειρῶνος ἐπὶ τὸ ἀμεινον, ὁμοίος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ φυσικῶς.*

Εἰ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ τοῦ δουλοῦ λαβῶν, τοσοῦτον ἂν δόξειε τῆς κατὰ φύσιν ἀξίας ὑποβεθηκέναι, ὅπερ ἂν ὀφείη χεισθαι μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Οὐ γὰρ ἦν μὲν πρότερον ἄνθρωπος, γέγονε δὲ ὕστερον ὁ Θεός, ἀλλὰ Θεός ὢν γέγονεν ἄνθρωπος· ἔχει τοίνυν οὐδὲν εἰς βελτίωσιν ἐκ τούτων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰ δὲ ὑψοῦσθαι λέγεται, καὶ ἐν τάξει χαρίσματος τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα δέχεσθαι, εἰς ἐκεῖνο δηλονότι μετὰ σαρκὸς ἐπανάγεται, εἰς ὅπερ ἦν καὶ δίχα σαρκός. Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ φησι· « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. » Ποία δὲ ἦν ἡ πρὸ τοῦ κόσμου δόξα τοῦ Υἱοῦ; Τὸ ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχειν. Οὐδὲν ἄρα ἐστὶ τὸ ἐξ ἀλλοιώσεως καὶ τροπῆς τῆς ἐπὶ τὸ ἀμεινον προστεθὲν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἡ ἐν χαρίσματος τάξει νῦν αὐτῷ δεδομένη δόξα καὶ ὑψοσις, λύσις ἐστὶ τῆς μετὰ σαρκὸς ἀδοξίας, τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ δουλοῦ μορφῆς ἀτιμίαν ἐξαφανίζουσα. Λέγεται δὲ δίδοσθαι ταῦτα παρὰ Πατρὸς. Θεῷ γὰρ πάντα τὰ ὑπὲρ ἀνθρωπότητα διοικεῖν οἰκειότερον, οὐκ ἔξω τῆς τούτων οἰκονομίας ὑπάρχοντος τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὴν τῆς θεότητος ἐνότητα, εἰ καὶ ἰδιαζόντως Υἱός ἐστιν ὡς πρὸς Πατέρα.

ΑΛΛΟ, *εἰς τὸ αὐτό.*

Εἰ καθ' ὁμᾶς, ὅτε ταπεινώσασεν ἐαυτὸν, ὑπερῶσθη, διὰ τοῦτο καὶ ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τουτέστι, κέκληται Θεός, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρίσθη καὶ Υἱὸς ὀνομάσθη, πρὸ τῆς ταπεινώσεως ἀνάγκη λέγειν οὐκ εἶναι ταῦτα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὐδὲ γὰρ ἂν δέξαιτο τις ὅπερ ἔχει καὶ μὴ λαβῶν. Καὶ εἰ πρὸ τῶν τῆς ταπεινώσεως χρόνων εὑρίσκειται λέγων πρὸς τινος Θεός· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου, » πολλοὶ πρὸ αὐτοῦ φαίνονται γεγονότες υἱοὶ καὶ θεοί. Πῶς οὖν ἀληθὲς ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο; Πῶς δὲ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων πολλοὺς ἔχων πρὸ αὐτοῦ; Πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως; Καὶ εἰ πρὸς μίμησιν τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ τίθενται καὶ οἱ κατὰ χάριν, πῶς οὗτοι πρὸ τοῦ κατὰ φύσιν; Καὶ εἰ τοῦ Υἱοῦ μετέχοντες υἰοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, πῶς τὸ μετέχον πρῶτον ἐστὶ τοῦ μετεχομένου καὶ δι' οὗ γίνεται; Πῶς δὲ οὐ κρείττων ὁ πρῶτος τούτου τυχὼν τοῦ πολλὰς ὕστερον γενεαῖς; Ἀλλὰ πολλὴν ἔχει ταῦτα τὴν ἀτοπίαν. Οὐκοῦν ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὁ Υἱός, οὐ κατὰ χάριν, οὐδὲ ἐκ προσθήκης ἔχων τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐμοιότητα, ἀλλ' οὐσιωδῶς τε καὶ φυσικῶς.

Immutabilis itaque est Filius, non per gratiam, neque ex additione sive accessione aliqua similitudinem cum Patre nactus, sed essentialiter et naturaliter.

A culosissimum. Filium mutationis capacem esse, aut eam bonæ voluntatis suæ mercedem accepisse quod sit Filius, et sapientia, et Verbum et Deus. Omnis enim mutationis alterationisque experts, similis per omnia est suo Genitori.

ALIUD, *quod non per alterationem a deteriori statu in præstantiorem similis sit Patri Filius. sed naturaliter.*

Si in forma Dei existens seipsum exinanivit formam servi accipiens, tantum videri possit a naturali dignitate recessisse, quantum discriminis est inter Deum et hominem. Neque enim erat prius homo, posteaque factus est Deus; sed Deus cum esset, factus est homo: nihil itaque majoris præstantiæ ex hac re Verbo accessit. Si vero exaltatus esse dicitur, et instar doni nomen super omne nomen accepisse, in illud procul dubio evehitur cum carne quod erat absque carne. Ipse vero etiam alibi inquit: « Pater, glorifica me gloria illa quam habui apud te antequam mundus esset ». Quænam autem erat gloria Filii ante creationem mundi? Profecto esse in forma Patris. Nihil igitur est quod ex mutatione in melius Filio accessit: sed gloria et exaltatio quæ illi instar doni nunc collata est, vilitatis quæ carnem comitabatur abolitio est, contemptum ob servi formam assumptam delens. Dicuntur autem hæc data a Patre, quia convenientius est magisque proprium ea quæ supra humanitatem sunt a Deo administrari, non excluso tamen secundum unitatem deitatis ab hac administratione Filio, tametsi peculiariter existat Filius ad Patrem relatus.

ALIUD, *in eandem sententiam.*

Si, juxta vestram opinionem, quando seipsum humiliavit superexaltatus est, et propterea donatum ei est nomen super omne nomen, hoc est, Deus vocatus est, et propterea etiam unctus est dictusque Filius; necessarium plane est ut dicamus Verbum Dei ante humiliationem hoc non fuisse: neque enim acceperit quis id quod habet etiam cum non acceperit. Et si ante humiliationis tempora reperitur Deus alibi ita dicens: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes », multi certe ante ipsum apparent facti esse filii et dii. Quomodo igitur verum est, omnia per ipsum facta esse? Aut quomodo ipse sit ante omnia, cum multi illo priores sint? Aut quomodo erit primogenitus **131** omnis creaturæ? Præterea si ad imitationem veri et naturalis Filii statuuntur etiam hi qui per gratiam sunt, quomodo erunt hi priores eo qui naturaliter est Filius? Item, si participatione Filii per ipsum adoptamur, quomodo id quod particeps fit prius erit eo quod participem facit? Quomodo autem non sit præstantior is qui primus id consecutus est, quam multæ generationes subsecutæ? Cæterum hæc absurditate plenissima sunt.

⁴⁶ Joan. xvii, 5. ⁴⁷ Psal. lxxxi, 6. ⁴⁸ Coluss. i, 15.

ALIUD, in idipsum.

A

ΑΛΛΟ, εις τὸ αὐτό.

Si veluti mercedem quamdam virtutis, vel humiliationis, aut obedientiae consecutum esset Verbum Dei quod sit Filius, quoniam modo etiam ante humiliationis tempora nonnulli cognoverunt Patrem? cum Filius dicat 47: « Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit. » Non existente enim Filio qui revelat, quo pacto Pater ab aliquo cognoscatur? Si vero Pater semper cognoscitur, semper itaque etiam existit Filius, ipsum revelans. Non igitur ex mutatione aliqua vel adjectione consecutus est id quod est, sed semper hoc quod est existit naturaliter, Patri suo, nullius rei indigentia, perfectione atque immutabilitate similis existens.

ALIUD, declarans Filium esse ex essentia Patris, et non extrinsecus productum, quemadmodum hostes Christi volunt. Et quoniam extrinsecus productus non est, similis illi est. Argumentum hæreticorum.

Quid, inquit, est præstantius in Deo? Aut quo pacto non erit nostri similis, si etiam ipse ex sua substantia gignit Filium, perinde atque nos? Cum vero tantum humanam naturam excedat, quantum creaturas, nequaquam nos imitabitur, neque sicut aliquis nostrum ex essentia sua producet Filium, sed extrinsecus constituet. Quod si ita est, dissimilis certe erit.

Solutio objectionis.

Dixerim equidem merito istis hostibus Christi: si in universum Deus omnem similitudinem nobiscum respuit, nulla etiam ratione quæ homini conveniunt gestabit. Si enim dicent divinam essentiam non omnino a nostra discedere, inanis illorum propositio esse deprehendetur, quæque confessioni ipsi refutationem conjunctam habeat. Si autem in iis quæ nobis obijciunt imperite pertinaciterque hærent, dicant nobis, ane homo substantia sit, cur non negant 132 Deum substantiam esse? Et rursus cum homo rationalis sit, faciant illi Deum irrationalem, ut humana respuat. Si vero cum nos hæc simus, Deus etiam hoc est: non erit alienus a gignendo ex se Filium, siquidem ita nos gignimus. At vero potius intelligendum erat quod qui ad imitationem divinæ naturæ juxta imaginem illius facti sumus, hoc etiam præter alia consecuti sumus. Cum autem genuerit ex se Filium, et non extrinsecus eum constituerit, necessarium plane ut illum similem ei constituamus.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

At nos, inquit, veluti materia quadam quæ a corporea natura suppeditatur utentes, prolem ex nobis gignimus; quemadmodum quando aliquid extra nos construere volumus, accepta materia id facimus. Deus vero cum sit plane incorporeus, nullam ex se materiæ affluentiam habet ut gignat Filium: sed ex nihilo creat. Omnibus itaque iis quæ nostræ consuetudinis sunt rejectis, non ex se pro-

47 Matth. xi, 27.

ΕΙ καθάπερ τινὰ μισθὸν ἀρετῆς ἢ ταπεινώσεως ἢ ὑπακοῆς ἔχει τὸ εἶναι Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κατὰ τινὰ τρόπον πρὸ τῶν τῆς ταπεινώσεως χρόνων ἐγγίνωσκόν τινες τὸν Πατέρα; λέγοντος τοῦ Υἱοῦ: « Ὅθεν ἐπιγίνωσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὁ ἄν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. » Μὴ ὄντος γὰρ κατ' ἐκείνους τοῦ ἀποκαλύπτοντος Υἱοῦ, πῶς ἐπιγινώσκειτῃ παρά τινος ὁ Πατήρ, εἰ δὲ ἀεὶ Πατὴρ γνωρίζεται. ἦν ἄρα καὶ ἀεὶ ὁ ἀποκαλύπτων Υἱὸς. Οὐκοῦν οὐκ ἐκ μεταβολῆς τινος, οὐδὲ ἐν προσθήκῃ μέρει φαίνεται λαβὼν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ τοῦτο φυσικῶς, ὁμοίως ὡν καὶ κατὰ τὸ ἀπροσδέεσ τε καὶ τέλειον καὶ ἀτρεπτον τῷ Πατρί.

ΑΛΛΟ, σημαῖνον ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἐξῶθεν, καθάπερ οἱ χριστομάχοι φασίν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐξῶθεν, ὁμοίως ἄρα. Πρότασις ὡς ἐκ τῶν ἀρετικῶν.

Καὶ τί τὸ πλεον, φασίν, ἐν Θεῷ; Πῶς δὲ οὐκ ἐστὶ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ τίθει τὸν Υἱόν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς; Ἐπειδὴ δὲ ἅπα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσον τῶν γεννητῶν ὑπερέχει, οὐ τὰ ἡμῶν μιμῆσεται: οὐδὲ ὡσπερ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ προβαλεῖ τὸν Υἱόν, ἀλλ' ἐξῶθεν ὑποστήσει. Εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἀνόμοιος ἄρα.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἐροίμην ἀνδικαίως τοὺς χριστομάχους, εἰ παντάπασιν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμολώσιν παραιτεῖται Θεὸς καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τὰ ἀνθρώπῳ προσήκοντα φορέσει. Εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι μὴ πάντῃ τῶν ἡμετέρων ἀποφοιτῆν τὴν θεῖαν οὐσίαν, ἔωλος αὐτοῖς ἡ πρότασις εὐρεθήσεται, λύσιν ἔχουσα τὴν αὐτῶν ὁμολογίαν. Εἰ δὲ ἐπιμένουσιν ἀμαθῶς οἷς προτείνουσιν ἐνστάμενοι, λεγέτωσαν ἡμῖν, εἰ μὴ ὁ ἀνθρώπος οὐσία ἐστὶ. Καὶ πάλιν ἐπειδήπερ λογικὸς ὁ ἀνθρώπος, ἔστω Θεὸς κατ' ἐκείνους λόγος, ἵνα παραιτῆται τὰ ἀνθρώπινα. Εἰ δὲ ἐν τούτοις ὄντων ἡμῶν, ἐν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ Θεός, οὐ παραιτῆσεται γεννῆν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν, ἐπειδήπερ οὕτω τίκτομεν ἡμεῖς. Ἔδει γὰρ μᾶλλον ἐννοεῖν ὅτι κατὰ μέμῃσιν τῆς θείας φύσεως οἱ κατ' εἰκόνα γεγονότες αὐτῆς, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων κεκτήμεθα. Ἐπειδὴ δὲ τέτοκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν, καὶ οὐκ ἐξῶθεν ὑπεστήσατο, ἀνάγκη δοῦναι τὸ ὅμοιον αὐτῷ.

D ἐξῶθεν ὑπεστήσατο, ἀνάγκη δοῦναι τὸ ὅμοιον αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν χριστομάχων.

Ἡμεῖς, φασίν, ὡσπερ ὕλη τινὲ ταῖς ἐκ τῆς σωματικῆς φύσεως χορηγίας ἀποκεχρημένοι, τίκτομεν ἐξ ἑαυτῶν τὰ γεννητά. κἂν τι τῶν ἐξῶθεν κατασκευάζειν ἐβέλῃσωμεν, ὕλην λαβόντες τοῦτο ποιούμεν. Θεὸς δὲ παντελῶς ἀσώματος ὢν, ὕλης μὲν τινος ἐξ ἑαυτοῦ χορηγίαν οὐκ ἔχει, ἵνα τέκῃ τὸν Υἱόν, δημιουργεῖ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων. Οὐκοῦν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς παραιτούμενος, οὕτε ἐξ ἑαυτοῦ προβάλλει τὸν

Υἱὸν, οὐτε ἐξ ὅλης προὑποκειμένης ἐργάζεται τι τῶν ὄντων· ἀλλ' ἐξωθεν τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι καλεῖ αὐν Υἱῶ. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀνόμιος ἄρα.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Καὶ πῶς ἡμῖν, ὦ γενναῖοι, μονογενῆς ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται, εἰ καὶ αὐτὸς ἐξωθεν ὡσπερ τὰ πάντα ἐστὶ; Πῶς δὲ ὅλως Υἱὸς ὁ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχων τοῦ γεγεννηκότος; Εἰ μὲν οὖν ἐνδέχεται καὶ τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἦτοι ἐξωθεν γεγονότα καλεῖσθαι καὶ εἶναι κατὰ φύσιν υἱούς, οὐδὲν, ὡς εἴποι, κωλύσει πάντα τὰ πεποιημένα καλεῖσθαι γεννήματα. Καὶ οὐκέτι μονογενῆς ὁ Υἱὸς, πολλοὺς ἔχων τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ φύσιν. Εἰ δὲ οὐκ ἐνδέχεται, μόνος δὲ ἐστὶ μονογενῆς, ἐξηλαχμένην ἄρα πάντη τὴν ὑπαρξιν ἔχει, οὐχ ὡσπερ ἑκάστην πρὸς τὸ εἶναι κεκλημένος, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἐκ Πατρὸς προελθὼν φυσικῶς, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιος.

ἌΛΛΟ.

Εἰ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, καὶ μετὰ πάντων ὁ Υἱὸς, διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν φύσει Κύριος, τὰ δὲ φύσει δοῦλα; Ἥ γὰρ τὰ πάντα κυριότητι τῇ κατὰ φύσιν εἰμᾶσθαι δίκαιον τὴν αὐτὴν ἔχοντα γένεσιν τῷ Υἱῶ, ἢ καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων ὡς δοῦλον εἶναι τε καὶ λέγεσθαι. Νῦν δὲ οὐχ ὀρώμεν τοῦτο κηρύττουσαν τὴν θεῖαν Γραφήν. Ἀλλὰ Κύριον μὲν κατὰ φύσιν οἶδα τὸν Υἱὸν, δοῦλα δὲ τὰ ποιήματα, λέγουσα, ὅτι «Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά.» Καὶ πάλιν, μετὰ Πατρὸς ὑμνούμενον καὶ σπουδαζόμενον αὐτῷ τὸν Υἱὸν εἰσφέρει, τὴν κτίσιν δὲ δοξολογοῦσαν. Οὐκ ἄρα τοῖς πᾶσιν ἴσος ἐστίν, οὐδὲ ἐξωθεν, ὡσπερ ἑκάστην, ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς κατὰ φύσιν, τὰ δὲ δοῦλα καὶ ποιήματα. Οὕτω δὲ ἔχοντα τὸν Υἱὸν, τί τὸ κωλύον ὁμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ.

ἌΛΛΟ.

Ἄγνοοῦσιν, ὡς εἴποι, οἱ λογισμοὶ ἀσυνέτοις ἐπηρεϊδόμενοι, καὶ ψόφῳ διακένων ῥημάτων ἢ ταῖς ἀκριβείαις τῶν θεωρημάτων ἐπικομπάζοντες, ὅτι τὸ ὄντως ὄν καὶ κατ' οὐσίαν τίκτειν δυνάμενον, τὸ θεῖόν ἐστιν. Αὐτὸ γὰρ δὴ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, ὡς τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐκ ὄντων μὲν πρὶν γενέσθαι, βουλήσει δὲ θεῖα πρὸς τὸ εἶναι παρενεχθέντων. Οὐκοῦν τὸ ὄντως ὄν, ὃ καὶ τὸ εἶναι κυριώτατον ἔνομα, αὐτὸ δὴ καὶ μόνον κατ' οὐσίαν γεννήσει. Τὰ γὰρ ἄλλα ποιήματα, ἄνθρωποι τυχόν, βουλήσει μᾶλλον Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι τίκτειν ἐκλήθησαν, ἢ κατ' ἰδίαν οὐσίαν τοῦτο ποιοῦσι. Θεὸς γὰρ τις ἀναγκάζει νόμος τίκτειν καὶ τὸ μὴ τίκτειν πεφυκός. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἠθέλησεν ὁ Δημιουργός, οὕτω καὶ γέγονεν. Εἰ γὰρ κατ' οὐσίαν ἰδίως τε καὶ κυρίως ἔχει τὸ τίκτειν τὰ ποιήματα, διατί μὴ πάντα δύναται τίκτειν; Ἐπειδὴ δὲ τίκτειν τινὰ, δηλονότι τὰ κεκλεισμένα, πρόδηλον ἔφησθαι ὡς οὐ κατὰ φύσιν τοσαῦτον τοῖς ποιήμασιν

⁶⁶ Psal. cxviii, 91.

A ducit Filium; neque quidquam eorum quæ sunt, ex præsubjecta materia operatur; sed extrinsecus omnia ad esse vocat, unaque et Filium. Quod si ita est, dissimilis igitur est.

Solutio objectionis.

At quonam pacto, boni viri, unigenitus erit Filius, si etiam ipse extrinsecus, ut reliqua omnia, factus est? Aut quo pacto in universum Filius est, si ex ipsa genitoris substantia non existit? Si enim ea quæ ex nihilo, sive extrinsecus creata sunt, filii etiam vocari et esse possunt, nihil certe, ut apparet, obstiterit quominus omnia creata filii vocentur. Nec jam amplius dici poterit unigenitus Filius, multos secundum naturam habens fratres. At si id fieri non potest, sed solus est unigenitus, peculiarem igitur omnino existentiam habet; non quemadmodum alia ad esse vocatus, sed ut Filius naturaliter ex Patre procedens, atque idcirco similis.

ἌΛΙΟΔ.

Si omnia ex nihilo producta sunt, unaque cum omnibus etiam Filius, quam ob causam hic quidem est natura Dominus, illa vero natura serva? Aut enim dominationis titulum naturalem reliquis etiam deferri par est, utpote quæ eundem cum Filio ortum habeant; aut ipsum una cum reliquis servum esse et dici. At vero nusquam id sacram Scripturam de eo prædicare comperiemus. Sed Dominum quidem secundum naturam agnoscit Filium, creaturas autem servas, dicens: «Omnia serviunt tibi⁶⁶.» Et rursus Filium una cum Patre celebratum et conglorificatum inducit, creaturas vero laudes ac gloriam Filii celebrantes. Non igitur **133** omnibus similis est, neque extrinsecus ut illæ factus: sed ipse quidem Filius secundum naturam, hæc vero servæ. Cum autem ita sese habeat Filius, quid prohibeat illum Patri similem esse?

ἌΛΙΟΔ.

Ignorant, ut apparet, isti ineptis ratiocinationibus innitentes, et inani verborum strepitu potius quam veri speculationibus sese jaçantibus, id quod vere existit et ex propria sua essentia gignit, Deum esse. Hoc enim de seipso inquit: Ego sum existens, cum reliqua omnia non existant, priusquam fiant: voluntate vero divina educta sint in ortum. Quod igitur vere est (cui et maxime proprium est nomen esse), hoc et quidem solum secundum essentiam gignit. Reliquæ omnes creaturæ, ut, verbi gratia, homines, potius voluntate Dei gignendi facultate donatæ sunt, aut secundum propriam essentiam hoc faciunt: divina enim quædam lex cogit gignere etiam id quod gignere non solet. Quandoquidem enim Deus ita voluit, ita et factum est. Nam si ex sua substantia proprie ac peculiariter creaturæ gignendi facultatem haberent, cur non omnes possunt gignere? Cum vero nonnullæ gi-

ALIUD, in idipsum.

A

ΑΛΛΟ, εις τὸ αὐτό.

Si veluti mercedem quamdam virtutis, vel humiliationis, aut obedientiæ consecutum esset Verbum Dei quod sit Filius, quonam modo etiam ante humiliationis tempora nonnulli cognoverunt Patrem? cum Filius dicat 47: « Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit. » Non existente enim Filio qui revelat, quo pacto Pater ab aliquo cognoscatur? Si vero Pater semper cognoscitur, semper itaque etiam exstitit Filius, ipsum revelans. Non igitur ex mutatione aliqua vel adjectione consecutus est id quod est, sed semper hoc quod est exstitit naturaliter, Patri suo, nullius rei indigentia, perfectione atque immutabilitate similis existens.

ALIUD, declarans Filium esse ex essentia Patris, et non extrinsecus productum, quemadmodum hostes Christi volunt. Et quoniam extrinsecus productus non est, similis illi est. Argumentum hæreticorum.

B

ΑΛΛΟ, σημαίρον διτι εκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔστιν ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἐξῶθεν, καθάπερ οἱ χριστομάχοι φασίν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐξῶθεν, ὁμοίος ἄρα. Πρότασις ὡς εκ τῶν αἰρετικῶν.

Quid, inquit, est præstantius in Deo? Aut quo pacto non erit nostri similis, si etiam ipse ex sua substantia gignit Filium, perinde atque nos? Cum vero tantum humanam naturam excedat, quantum creaturas, nequaquam nos imitabitur, neque sicut aliquis nostrum ex essentia sua producet Filium, sed extrinsecus constituet. Quod si ita est, dissimilis certe erit.

Solutio objectionis.

Dixerim equidem merito istis hostibus Christi: si in universum Deus omnem similitudinem nobiscum respuit, nulla etiam ratione quæ homini conveniunt gestabit. Si enim dicent divinam essentiam non omnino a nostra discedere, inanis illorum propositio esse deprehendetur, quæque confessioni ipsi refutationem conjunctam habeat. Si autem in iis quæ nobis obijciunt imperite pertinaciterque hærent, dicant nobis, anne homo substantia sit, cur non negant 132 Deum substantiam esse? Et rursus cum homo rationalis sit, faciant illi Deum irrationalem, ut humana respuat. Si vero cum nos hæc simus, Deus etiam hoc est: non erit alienus a gignendo ex se Filium, siquidem ita nos gignimus. At vero potius intelligendum erat quod qui ad imitationem divinæ naturæ juxta imaginem illius facti sumus, hoc etiam præter alia consecuti sumus. Cum autem genuerit ex se Filium, et non extrinsecus eum constituerit, necessarium plane ut illum similem ei constituamus.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

At nos, inquit, veluti materia quadam quæ a corporea natura suppeditatur utentes, prolem ex nobis gignimus; quemadmodum quando aliquid extra nos construere volumus, accepta materia id facimus. Deus vero cum sit plane incorporeus, nullam ex se materiæ affluentiam habet ut gignat Filium: sed ex nihilo creat. Omnibus itaque iis quæ nostræ consuetudinis sunt rejectis, non ex se pro-

47 Matth. xi, 27.

Εἰ καθάπερ τινὰ μισθὸν ἀρετῆς ἢ ταπεινώσεως ἢ ὑπακοῆς ἔχει τὸ εἶναι Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κατὰ τινὰ τρόπον πρὸ τῶν τῆς ταπεινώσεως χρόνων ἐπεγινώσκον τινες τὸν Πατέρα; λέγοντος τοῦ Υἱοῦ: « Οὐδέεις ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς ἂν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. » Μὴ ὄντος γὰρ κατ' ἐκείνους τοῦ ἀποκαλύπτοντος Υἱοῦ, πῶς ἐπιγνωσθεῖη παρὰ τινος ὁ Πατήρ, εἰ δὲ ἀεὶ Πατήρ γνωρίζεται. ἦν ἄρα καὶ ἀεὶ ὁ ἀποκαλύπτων Υἱὸς. Οὐκοῦν οὐκ ἐκ μεταβολῆς τινος, οὐδὲ ἐν προσθήκῃ μέρει φαίνεται λαβὼν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ τοῦτο φυσικῶς, ὁμοίος ὧν καὶ κατὰ τὸ ἀπροσδίσ τε καὶ τέλειον καὶ ἀτρεπτον τῷ Πατρὶ.

Καὶ τί τὸ πλεόν, φασίν, ἐν Θεῷ; Πῶς δὲ οὐκ ἔστι καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ τίθει τὸν Υἱὸν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς; Ἐπειδὴ δὲ ἄνω τῆς ἀνθρωπιᾶς φύσεως τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσον τῶν γεννητῶν ὑπάρχει, οὐ τὰ ἡμῶν μιμήσεται· οὐδὲ ὡσπερ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ προβαλεῖ τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἐξῶθεν ὑποστήσει. Εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἀνόμοιος ἄρα.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἐροίμην ἀνδικαίως τοὺς χριστομάχους, εἰ παντάπασιν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν παραιτεῖται Θεὸς, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τὰ ἀνθρώπιω προσήκοντα φορέσει. Εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι μὴ πάντη τῶν ἡμετέρων ἀποφοιτῆν τὴν θείαν οὐσίαν, ἔωλος αὐτοῖς ἢ πρότασις εὐρεθῆσεται, λύσιν ἔχουσα τὴν αὐτῶν ὁμολογίαν. Εἰ δὲ ἐπιμένουσι ἀμαθῶς οἷς προτείνουσι ἐνιστάμενοι, λεγέτωσαν ἡμῖν, εἰ μὴ ὁ ἀνθρωπος οὐσία ἐστὶ. Καὶ πάλιν ἐπειδὴ περ λογικὸς ὁ ἀνθρωπος, ἔστω Θεὸς κατ' ἐκείνους ἄλογος, ἵνα παραιτῆται τὰ ἀνθρώπινα. Εἰ δὲ ἐν τούτοις ὄντων ἡμῶν, ἐν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ Θεός, οὐ παραιτῆσεται γεννῆν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, ἐπειδὴ περ οὕτω τίχομεν ἡμεῖς. Ἐδει γὰρ μᾶλλον ἐννοεῖν ὅτι κατὰ μίμησιν τῆς θείας φύσεως οἱ κατ' εἰκόνα γεγονότες αὐτῆς, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων κατήμαθα. Ἐπειδὴ δὲ τέτοκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν, καὶ οὐκ ἐξῶθεν ὑπεστήσατο, ἀνάγκη δοῦναι τὸ ὅμοιον αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν χριστομάχων.

Ἡμεῖς, φασίν, ὡσπερ ὅλη τινὲ ταῖς ἐκ τῆς σωματικῆς φύσεως χορηγίας ἀποκεχημένοι, τίχομεν ἐξ ἑαυτῶν τὰ γεννήματα· κἄν τι τῶν ἐξῶθεν κατασκευάζειν ἐθέλωσμεν, ὅλην λαβόντες τοῦτο ποιοῦμεν. Θεὸς δὲ παντελῶς ἀσώματος ὢν, ὅλης μὲν τινος ἐξ ἑαυτοῦ χορηγίαν οὐκ ἔχει, ἵνα τέχη τὸν Υἱὸν, δημιουργεῖ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων. Οὐκοῦν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς παραιτούμενος, οὔτε ἐξ ἑαυτοῦ προβάλλει τὸν

Υἱὸν, οὐτε ἐξ ὕλης προϋποκειμένης ἐργάζεται τι τῶν ἄδυντων· ἀλλ' ἐξωθεν τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι καλεῖ σὺν Υἱῷ. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀνόμοιος ἄρα.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Καὶ πῶς ἡμῖν, ὧ γενναῖοι, μονογενὴς ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται, εἰ καὶ αὐτὸς ἐξωθεν ὡσπερ τὰ πάντα ἐστὶ; Πῶς δὲ ὅλως Υἱὸς ὁ μὴ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχων τοῦ γεγεννηκότος; Εἰ μὲν οὖν ἐνδέχεται καὶ τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἦτοι ἐξωθεν γεγονότα καλεῖσθαι καὶ εἶναι κατὰ φύσιν υἱοῦς, οὐδὲν, ὧ; ἔοικε, κωλύσει πάντα τὰ πεποιημένα καλεῖσθαι γεννήματα. Καὶ οὐκέτι μονογενὴς ὁ Υἱὸς, πολλοὺς ἔχων τοὺς ἀδελφοὺς κατὰ φύσιν. Εἰ δὲ οὐκ ἐνδέχεται, μόνος δὲ ἐστὶ μονογενὴς, ἐξηλλαγμένην ἄρα πάντη τὴν ὑπαρξίν ἔχει, οὐκ ὡσπερ ἑκεῖνα πρὸς τὸ εἶναι κεκλημένος, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἐκ Πατρὸς προελθὼν φυσικῶς, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιος.

ἌΛΛΟ.

Εἰ πάντα ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, καὶ μετὰ πάντων ὁ Υἱὸς, διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν φύσει Κύριος, τὰ δὲ φύσει δοῦλα; Ἡ γὰρ τὰ πάντα κυριότητι τῇ κατὰ φύσιν εἰμᾶσθαι δίκαιον τὴν αὐτὴν ἔχοντα γένεσιν τῷ Υἱῷ, ἢ καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων ὡς δοῦλον εἶναι τε καὶ λέγεσθαι. Νῦν δὲ οὐκ ὀρῶμεν τοῦτο κηρύττουσαν τὴν θείαν Γραφήν. Ἀλλὰ Κύριον μὲν κατὰ φύσιν οἶδε τὸν Υἱὸν, δοῦλα δὲ τὰ ποιήματα, λέγουσα, ὅτι «τὰ σύμπαντα δοῦλα σά.» Καὶ πάλιν, μετὰ Πατρὸς ὁμνούμενον καὶ σπουδαζόμενον αὐτῷ τὸν Υἱὸν εἰσφέρει, τὴν κτίσιν δὲ δοξολογοῦσαν. Οὐκ ἄρα τοῖς πᾶσιν ἴσος ἐστίν, οὐδὲ ἐξωθεν, ὡσπερ ἐκεῖνα, ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς κατὰ φύσιν, τὰ δὲ δοῦλα καὶ ποιήματα. Οὕτω δὲ ἔχοντα τὸν Υἱὸν, τί τὸ κωλύον ὁμοιον εἶναι τῷ Πατρί.

ἌΛΛΟ.

Ἄγνοοῦσιν, ὡς ἔοικεν, οἱ λογισμοῖς ἀσυνέτοις ἐπειδόμενοι, καὶ ψόφῳ διακένων ῥημάτων ἢ ταῖς ἀκριθείαις τῶν θεωρημάτων ἐπικομπάζοντες, ὅτι τὸ ὄντως ὄν καὶ κατ' οὐσίαν τίκτειν δυνάμενον, τὸ θεῖον ἐστίν. Αὐτὸ γὰρ δὴ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, ὡς τῶν ἄλλων ἀπάντων, οὐκ ὄντων μὲν πρὶν γενέσθαι, βουλήσει δὲ θεῖα πρὸς τὸ εἶναι παρεχθέντων. Οὐκοῦν τὸ ὄντως ὄν, ἢ καὶ τὸ εἶναι κυριώτατον ὄνομα, αὐτὸ δὴ καὶ μόνον κατ' οὐσίαν γεννήσει. Τὰ γὰρ ἄλλα ποιήματα, ἀνθρώποι τυχόν, βουλήσει μᾶλλον Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι τίκτειν ἐκλήθησαν, ἢ κατ' ἰδίαν οὐσίαν τοῦτο ποιοῦσι. Θεῖος γὰρ τις ἀναγκάζει νόμος τίκτειν καὶ τὸ μὴ τίκτειν πεφυκός. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἠθέλησεν ὁ Δημιουργός, οὕτω καὶ γέγονεν. Εἰ γὰρ κατ' οὐσίαν ἰδίως τε καὶ κυρίως ἔχει τὸ τίκτειν τὰ ποιήματα, διατί μὴ πάντα δύναται τίκτειν; Ἐπειδὴ δὲ τίκτει τινὰ, δηλονότι τὰ κεκελευσμένα, πρόδηλον δὴ ποιεῖν ὡς οὐ κατὰ φύσιν τοσαῦτον τοῖς ποιήμασιν

⁶⁶ Psal. cxviii, 91.

A ducit Filium; neque quidquam eorum quæ sunt, ex præsubjecta materia operatur; sed extrinsecus omnia ad esse vocat, unaque et Filium. Quod si ita est, dissimilis igitur est.

Solutio objectionis.

At quonam pacto, boni viri, unigenitus erit Filius, si etiam ipse extrinsecus, ut reliqua omnia, factus est? Aut quo pacto in universum Filius est, si ex ipsa genitoris substantia non existit? Si enim ea quæ ex nihilo, sive extrinsecus creata sunt, filii etiam vocari et esse possunt, nihil certe, ut apparet, obstiterit quominus omnia creata filii vocentur. Nec jam amplius dici poterit unigenitus Filius, multos secundum naturam habens fratres. At si id fieri non potest, sed solus est unigenitus, peculiarem igitur omnino existentiam habet; non quemadmodum alia ad esse vocatus, sed ut Filius naturaliter ex Patre procedens, atque idcirco similis.

ALIUD.

Si omnia ex nihilo producta sunt, unaque cum omnibus etiam Filius, quam ob causam hic quidem est natura Dominus, illa vero natura serva? Aut enim dominationis titulum naturalem reliquis etiam deferri par est, utpote quæ eundem cum Filio ortum habeant; aut ipsum una cum reliquis servum esse et dici. At vero nusquam in sacram Scripturam de eo prædicare comperimus. Sed Dominum quidem secundum naturam agnoscit Filium, creaturas autem servas, dicens: «Omnia serviunt tibi⁶⁵.» Et rursus Filium una cum Patre celebratum et glorificatum inducit, creaturas vero laudes ac gloriam filii celebrantes. Non igitur **133** omnibus similis est, neque extrinsecus ut illæ factus: sed ipse quidem Filius secundum naturam, hæc vero servæ. Cum autem ita sese habeat Filius, quid prohibeat illum Patri similem esse?

ALIUD.

Ignorant, ut apparet, isti ineptis ratiocinationibus innitentes, et inani verborum strepitu potius quam veris speculationibus sese jactitantes, id quod vere existit et ex propria sua essentia gignit, Deum esse. Hoc enim de seipso inquit: Ego sum existens, cum reliqua omnia non existant, priusquam fiant: voluntate vero divina educta sunt in ortum. Quod igitur vere est (cui et maxime proprium est nomen esse), hoc et quidem solum secundum essentiam gignit. Reliquæ omnes creaturæ, ut, verbi gratia, homines, potius voluntate Dei gignendi facultate donatæ sunt, aut secundum propriam essentiam hoc faciunt: divina enim quædam lex cogit gignere etiam id quod gignere non solet. Quandoquidem enim Deus ita voluit, ita et factum est. Nam si ex sua substantia proprie ac peculiariter creaturæ gignendi facultatem habent, cur non omnes possunt gignere? Cum vero nonnullæ gi-

gnant, nimirum illæ quibus id imperatum est; manifestum est gignendi facultatem non tam secundum naturam creaturis inesse, quam jubente et cogente lege quam unicuique creaturarum imposuit Creator. Quæcirca id quod proprie ex se gignit, Deus est: nos vero ad illius imitationem. Quomodo autem non absurdum fuerit hominem secundum imitationem ex seipso gignere, archetypum autem, sive exemplar ad quod formatus est, non ex se potius, sed extrinsecus gignere? Cum itaque veritas hujus rei satis declarata sit, nihil erit quod obstat quominus Pater Filium ex seipso gignat. Quod si ita est, si similis etiam per omnia illi erit, cum proprietates ejus naturaliter in Filium concurrat.

ALIUD, de similitudine Filii cum Patre. Objectio adversariorum.

Si nemo, inquit, est bonus, nisi solus Deus, juxta ipsius Servatoris vocem ⁴⁹, cumque ipse suam personam a naturali bonitate excipiat, dicens ad Scribam: « Cur me dicis bonum? » quoniam modo similis erit Patri naturaliter bono Filius non talis?

Solutio objectionis.

Hostes Christi inæqualem esse Patri Filium statuunt, quantum periculi ac damni ex eorum verbis sequatur nequaquam contemplantes, aut videntes quidem, sed in hujusmodi magnis rebus ludentes potius, quam veritatem inquirerentes. Si enim dissimilis, juxta **134** illos, est Filius Patri, dicant nobis quem tandem naturaliter bonum esse statuunt, Patremne an Filium? Si ergo Patri hoc tribuant, necessarium est omnino non esse bonum eum qui Patri similis non sit. At si hoc dicere verebuntur, transferuntque in Filium essentialem bonitatem: necessario rursus eo revolventur, ut dicant Patrem non esse bonum, siquidem a similitudine cum Filio abhorret. Cum vero summopere absurdum sit, vel contra Patrem, vel contra Filium hujusmodi blasphemiam proferre (nam cum bonus sit Pater, bonus etiam omnino erit qui ex essentia ipsius procedit Filius), non erit certe ulla in re dissimilis Patri: bonum enim bono simile esse plane est necesse.

Objectio hostium Christi.

In hoc, inquit, fatemur similem esse Filium Patri, non quod essentialem omnino ac naturalem cum illo similitudinem habeat; sed, quod voluerit tantum Pater eum talem constituere, qualis ipse est, cum illo similitudinem habet. Quemadmodum forte etiam donus in certam formam constructa, est veluti imago exemplaris, quod is qui ædificavit mente conceperat: ac ratione quidem materiæ diversa ab eo est; quatenus vero ita facta est, ut animo agitarat, similis.

Solutio objectionis.

Risu, imo potius lacrymis digna oratio. Quis enim

⁴⁹ Luc. xviii, 19.

Α ἐνυπάρχειν τὸ γεννᾶν, ὅσον ἐκ τοῦ κελεύοντος καὶ ἀναγκάζοντος νόμου, ὃν ἐκάστη τῶν ὄντων ἐπίθηνεν ὁ Δημιουργός. Οὐκοῦν τὸ κυρίως τίκτον ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ θεῖον ἐστίν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν τὴν ἐκείνου. Εἴτα πῶς οὐκ ἀποπον τὸ μὲν κατὰ μίμησιν τίκτειν ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ἀρχέτυπον πρὸς ὃ καὶ μεμύρωται, μὴ ἐξ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐξωθεν ἔχειν τὸ γεννᾶν; Φανερὰς τοιγαροῦν ἐντεύθεν τῆς ἀληθείας γεγεννημένης, οὐδὲν τὸν Πατέρα κωλύσει γεννᾶν τὸν Υἱὸν ἐξ ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ὁμοίος ἔσται κατὰ πάντα αὐτῷ, τῆς τοῦ Πατρὸς ιδιότητος φυσικῶς τρεχούσης ἐπὶ τὸν Υἱόν.

Β **ΑΛΛΟ, περὶ ὁμοιότητος τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.**

Εἰ οὐδεὶς, φασίν, ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν, φαίνεται δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον πρόσωπον τῆς κατὰ φύσιν ἀγαθότητος ἕμ τιθεὶς, « Τί γάρ με φῆς ἀγαθόν; » πρὸς τὸν Γραμματέα λέγει, κατὰ τίνα τρόπον ὁμοίος ἔσται τῷ κατὰ φύσιν ἀγαθῷ Πατρὶ ὁ μὴ τοιοῦτος Υἱός;

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἄνόμοιον εἶναι φασίν οἱ χριστομάχοι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, τὸν ἐκηρητημένον τῷ λόγῳ κίνδυνον μηδὲως θεωροῦντες, ἢ θεωροῦντες μὲν, ἐν δὲ τοῖς οὕτω μεγάλοις πράγμασι παίζοντες μᾶλλον ἢ τῆς ἀληθείας ὄντες ἐξέτασταί. Εἰ γὰρ ἀνόμοιος, κατ' ἐκείνους, ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, λεγέτωσαν ἡμῖν τίνα κατὰ ἐρούσι τὸν ἀγαθὸν κατὰ φύσιν· τὸν Πατέρα ἢ τὸν Υἱόν; Εἰ μὲν οὖν τῷ Πατρὶ τὴν ἐπὶ τοῦτω ψήφον ἀπομένουσιν, ἀνάγκη πᾶσα μὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸν τῷ Πατρὶ μὴ προσοικίωτα. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν παραιτήσονται λέγειν, μεταθήσουσι δὲ ἐπὶ τὸν Υἱὸν τὸ οὐσιωδῶς ἀγαθόν, ἐξ ἀνάγκης πάλιν συνελαθῆσονται πρὸς τὸ χρῆναι λέγειν οὐκ εἶναι τὸν Πατέρα ἀγαθόν, εἰ γε τῆς πρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοιότητος ἀποποιτᾶ. Ἐπειδὴ δὲ λίαν ἐστὶν ἀτοπώτατον ἢ κατὰ τοῦ Πατρὸς ἢ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τὴν τοιαύτην φθέγγασθαι δυσφημίαν (ἀγαθὸν γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀγαθός ἔσται πάντως καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προσελθὼν Υἱός), οὐκ ἔσται κατὰ τὸ γοῦν ἀνόμοιος τῷ Πατρὶ, εἴπερ τὸ ἀγαθὸν προσοικίωται πάντως ἀνάγκη τῷ ἀγαθῷ.

Δ **Ἀνθυπογορά ὡς ἐκ τῶν χριστομάχων.**

Κατὰ τοῦτο, φασίν, ὁμολογοῦμεν ὁμοῖον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, οὐχ ὅτι πάντως τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ἔχει πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα, ἀλλ' ὅτι διὰ τὸ θελήσαι μόνον τὸν Πατέρα τοιοῦτον ὑποστῆσαι τὸν Υἱὸν ὁποῖός ἐστιν αὐτός, τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν ἔχει. Ὅσπερ οὖν ἀμέλει καὶ οἶκος εἰς εἰδός τι καὶ σχῆμα μεταποιημένος ὥσπερ εἰκὼν ἐστὶ τῆς τοῦ δημιουργήσαντος ἐννοίας· διὰ μὲν τὴν ὕλην ἕτερος ὢν ὡς πρὸς αὐτὸν, διὰ δὲ τὸ οὕτω πεποιηθῆαι ὡς ἐπενόησε προσοικίως αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Γέλως ἀξία, μᾶλλον δὲ ὀδυρμῶν ἢ τοῦ λόγου κα-

τασκευή. Τίς γάρ τῶν εὖ φρονούντων οὐκ ἂν εἰκότως ἄπιστυγνάσαι τοὺς εἰς τοσαύτην ἔμπειπτοχόσιν ἀμαθίαν; Τίς δὲ οὐ θρηνησαι τοὺς εἰς τοσαύτην ὀλισθήσαντας ἀβουλίαν; Εἰ γάρ ἀνόμοιός ἐστι κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ὁμοίος δὲ κατὰ τὸ εἶδος, πρῶτον μὲν ἀνάγκη λέγειν ἐκ διαφορῶν συγκαταθεῖσθαι τὸν Υἱὸν, καὶ τοῦτο, ἀλλήλοις πολὺ μαχομένων καὶ ἐναντιῶς ἐχόντων, τοῦ ὁμοίου, φημί, καὶ τοῦ ἀνομοίου. Ἄπερ ἀλλήλοις καθ' ἓν τι τὸ ὑποκαίμενον ἀμικτά τέ ἐστι καὶ ἀσύμβατα. Καὶ εἰ κατὰ τι προσοικίως, οὐχ ὅλος ἐστὶ φῶς, ἀλλ' οὐδὲ ὅλος ἀλήθεια, οὐδὲ φύσει Θεός. Εἴτα πρὸς τοῦτο καὶ εἰς αὐτὸν διαθήσεται τὸν γεγεννηκότα τῆς δυσφημίας τὸ βέρος. Ἔσται γάρ ἡμῖν σύνθετος καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ νοήματος, εἴπερ κατὰ μὲν τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἀνόμοιός ἐστι τῷ Υἱῷ, ὁμοίος δὲ κατὰ τὴν ἔννοιαν. Πῶς οὖν ὁ Πατὴρ εὐρεθήσεται τῶν πάντων ἀρχῆ, σύνθετος ὢν καθ' ἑμᾶς καὶ οὐχ ἀπλοῦς; Καίτοι τῆς ἀρχῆς οὐδὲν προεπινοεῖσθαι δύναται. Μηδενὸς δὲ προεπινοουμένου τῆς ἀρχῆς, οὐδαμῶθεν αὐτῇ τὸ σύνθετον προσγενήσεται. Ἐπειπερ τὰ σύνθετα σύνοδος τις τῶν ἀπλῶν ἐργάζεται. Πανταχόθεν τοιγαροῦν ὀρωμένης τῆς ἐν τούτοις ἀτοπίας, σαθροτάτη μὲν ἔσται τοῖς χριστομάχοις ἡ πρότασις. Ἀναίρεσις δὲ τῆς ἐν τούτοις δυσφημίας, ὁμοίος; ἔσται κατ' οὐσίαν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐδαμῶθεν τῆς πρὸς αὐτὸν φυσικῆς ὁμοιότητος ἐξωθούμενος.

ἌΛΛΟ.

Εἰ μὴ κατ' οὐσίαν ὁμοίος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, μόνος δὲ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ χαρακτήρ ὥσπερ τις καὶ εἰκὼν, τελείαν ἔχειν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα οὐ δύναται. Ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς κατ' εἰκόνα γεγονότες τοῦ δημιουργοῦ, τότε μάλιστα τοῦτο φαινόμεθα σώζοντες, ὅτε τῆς θεϊότητος αὐτοῦ μέτοχοι γινόμενοι διὰ τοῦ ἐνοικούντος ἡμῖν ἀγίου Πνεύματος, πρὸς τὴν θεῖαν μορφούμεθα φύσιν. Καὶ γοῦν οἱ μῆπω μετασχόντες αὐτοῦ, οὐπω σύμμορφοι καθεστήκασι τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν φυσικῆ μὲν ὁμοιότητος οὐδεμία τοῦ Πατρὸς ἐν Υἱῷ, μόνος δὲ τῆς ἐννοίας οἱ χαρακτήρες ἐμφαίνονται, οὐχ ἔξει τὸ τελείως ὁμοίον, ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον, ἐννοεῖν ἀπίθανον. Πῶς γάρ ἐστιν ἴσα Θεῷ; Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπνίγει, κρατήσεται ἄρα τὸ ἕτερον, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀληθέστερον. ὅτι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας αὐτὸ δὴ τὸ ἴδιον ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ὁμοίος ἔσται καὶ κατ' οὐσίαν αὐτῷ.

Ἀποδείξις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι περὶ ἐκ μετασχῆς τῆς πρὸς τὸ θεῖον, κατ' εἰκόνα τὴν πρὸς αὐτὸν μορφούμεθα. Οὐ γὰρ ἐξήρασε τῆ αὐτοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆ, πρὸς τὸ φαίνεσθαι καὶ γενέσθαι εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος, τὸ ἐν μόναις ἐννοίας, τὸν περὶ αὐτοῦ κείσθαι λόγον.

Λέγει πάλιν Παῦλος. Εἰ δὲ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Ἄλλ' εἴπερ ἐξήρακε καὶ εἶχα τῆς τοῦ Πνεύματος μετοχῆς κατ' εἰκόνα φαίνε-

recte sentiens non ingemiscat ac doleat, eos in tantam dementiam devenisse? Quis non lamentetur eos in tantam ingenli caliginem cecidisse? Nam si Filius dissimilis est secundum essentiam Patri, similis vero secundum formam: primum quidem necessarium est, ut dicamus Filium ex diversis compositum esse, atque iis quidem multum inter se pugnantibus, et contrariis, simili nimirum et dissimili; quæ quidem inter se in eodem subjecto misceri simulque congregari non possunt. Et si aliqua tantum ex parte est similis, non totus erit lux, neque totus veritas, neque natura Deus. Propterea blasphemis huius magnitudo ad Patrem etiam pertinet. Compositus enim erit etiam ipse Pater ex essentia et cogitatione; siquidem essentia ratione dissimilis ei est Filius; similis vero cogitatione. Quo pacto igitur Pater censebitur esse omnium principium, cum sit compositus secundum vos et non simplex? Atqui principio nihil prius intelligi potest. Cum vero nihil prius principio intelligi possit, nulla certe ratione compositus dici potest. Siquidem congressus quidam simplicium compositum efficit. Cum itaque istorum absurditas omni ex parte esse prodal, fœdissima sane Christi hostium propositio censenda est. Sublatis vero hisce blasphemis, similis erit secundum essentiam Filius Patri, nulla ratione a naturali cum ipso similitudine exclusus.

ἌΛΙΟΥ.

Si filius non est secundum essentiam similis Patri, sed tantum character quidam atque imago ipsius cogitationis, perfectam cum ipso similitudinem habere non potest; siquidem etiam nos ad imaginem Creatoris facti, tunc maxime eam conservare cernimur, quando divinitatis suæ participes effecti, habitante in nobis Spiritu sancto ad divinam naturam efformamur. Idcirco qui nondum ejus participes sunt effecti, nondum conformes facti sunt imagini Filii ipsius. Si ergo nulla est naturalis similitudo Patris in Filio, sed nudi cogitationis characteres in ipso apparent, certe similis non erit, quod vel sola cogitatione absurdum est. Quomodo ergo non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo? At si hoc absurdum est, alterum igitur illud tenendum est, quod et veritati consentaneum est, quod Filius cum sit ipsa proprietas essentia Patris, similis etiam ei omnino sit secundum essentiam.

Demonstratio ex sacra Scriptura, quod per participationem divinitatis ad imaginem ipsius formemur. Neque enim satis fuit ad id ut videretur et fieret homo imago creatoris, solam de ipso in intellectu cogitationem exprimi.

Paulus alicubi inquit: « Si quis spiritum Christi non habet, hic ipse non est ». At si etiam absque participatione Spiritus, homo ad imaginem

⁸⁰ Philipp. II, 6. ⁸¹ Rom. VIII, 9

Dei factus esse videri potuisset, omnes essemus Christi, etiamsi Spiritus sancti participes effecti non essemus. Beatus etiam Joannes alicubi ait : « Qui mandata ejus servat in ipso manet, et ipse in eo. Et in hoc cognoscimus quod ipse manet in nobis, ex Spiritu quem dedit nobis ²². » Quocirca si observantia mandatorum quæ nobis dedit, Spiritus participationem nobis conciliat; cum vero Spiritus participes effecti sumus ²³, ad imaginem Creatoris formati sumus : manifestum igitur est, similitudinem cum Deo obtinere non posse eum qui naturæ ipsius aliquo modo particeps non fuerit. Et rursus Servator renovans hominem ad imaginem quam perdiderat, insufflavit **136** discipulis, dicens : « Accipite Spiritum sanctum ²⁴. » Id igitur quod hæc renovatio atque instauratio habet, hoc etiam primum hominis statum habuisse credendum est. Ut igitur imago illa essentialis divinæ perfectior sit, Spiritus participatio homini tribuit, non simpliciter in cogitatione ac mente Dei formatum esse talem qualis ipse est. Si vero accepto Spiritu Filii formam Dei accipimus, quomodo erit inæqualis Patri Filius, qui, ut illi conformemur, etiam nobis per seipsum donat?

Obiectio adversariorum.

Incommunicabilis, alunt, est Pater, neque per seipsum a nobis participari potest, ob summam illam excellentiam, atque eminentiam deitatis, quæ ab humana natura percipi non potest. Percipitur autem, et in nobis est per Filium, nimirum tantam per minorem. Quomodo igitur similis erit Patri, cum a nobis percipi possit Filius, Pater vero minime?

Ad hæc exceptio, sive solutio.

Temulentis similes hostes Dei, ut apparet, ignorant quid dicant, aut de quibus contendant. Si enim, ut vos dicitis, omnia sunt magna et supernaturalia in Patre, necesse est ut ejusdem quoque conditionis esse fateamur bonitatem quæ in ipso est. Quo pacto igitur is qui summe bonus est percipi non poterit ab iis qui bonitate indigent? Aut quo pacto in universum bonus censendus sit, qui excellentia quadam creaturas superante omnes a sui participatione excludat? Oportet enim, quod verissimum esse deprehenditur, eum qui omnino bonus est, bonitatem suam omnibus proponere, facilemque fruitionem iis qui ejus indigent, explicare. Quod quidem ipse facere cernitur, cum se in nobis habiturum atque ambulatum promittit, et filios suos declarat. Vana itaque est impiorum propositio. Neque enim per excellentiam suam et naturæ eminentiam ad ferocitatem vergit : sed potius, tantus cum sit, summam benignitatem præ se fert. Ex omnibus vero quæ ei insunt pulcherrima res est bonitas ejus, quæ per Filium, ut ait Scriptura, in malos juxta ac bonos conmeat: nullumque omnino a sui participatione

Ασθαι Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον, πάντες ἂν ἦμεν Χριστοῦ καὶ Πνεύματος ὄντες ἀμέτοχοι. Φησὶ πάλιν ὁ μακάριος Ἰωάννης· « Ὁ τῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκωμεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν ἐκ τοῦ Πνεύματος ὃ ἔδωκεν ἡμῖν. » Οὐκοῦν εἰ τὸ φυλάττειν τὴν δοθεῖσαν ἐντολὴν πρόξενον ἡμῖν τῆς τοῦ Πνεύματος μετουσίας εὐρίσκεται, μέτοχοι δὲ γεγονότες τοῦ Πνεύματος, πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος εἰκόνα μορφούμεθα, πρόδηλον δὴ ποῦθεν ὅτι τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν ἔχειν ἀδύνατον τὸν μὴ μετέχοντά πως τῆς αὐτοῦ φύσεως. Καὶ πάλιν ἀνανεῶν εἰς τὸ κατ' εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον ὁ Σωτὴρ, ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ὅπερ οὖν ἡ ἀνακαίνησις ἔχει, τούτῳ κεκτηῖσθαι πάντως καὶ τὴν ἀρχαιότητα προσήκει νοεῖν. Οὐκοῦν τελείωσιν ἐξεικονισμοῦ πρὸς τὴν θεῖαν οὐσίαν ἡ τοῦ Πνεύματος μετοχὴ τῷ ἀνθρώπῳ χαρίζεται, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἐν μόναις ἐνομοῖσι Θεοῦ διαπλασθῆναι τοιοῦτον ὅποιός ἐστιν αὐτός. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ λαμβάνοντες πρὸς Θεὸν μορφούμεθα, πῶς ἀνόμοιος ἔσται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς ὁ τὸ μορφοῦσθαι πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἡμῖν δι' αὐτοῦ δωρούμενος;

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Ἀκοινωνήτος, φασὶ, καὶ οὐ μεθεκτός ἡμῖν ὁ Πατὴρ δι' αὐτοῦ, διὰ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀκραν ὥσπερ καὶ ἀχώρητον τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει τῆς θεότητος μετάληψιν. Χωρεῖται δὲ καὶ ἐν ἡμῖν γίνεταί ὁ Υἱοῦ, ὡς δι' ἐλάττωτος δηλαδὴ. Πῶς οὖν ὁμοιος ἔσται τῷ Πατρὶ, χωρητὸς ὢν ἐν ἡμῖν τοῖς ἐκείνον οὐ δυναμένους χωρεῖν·

Πρὸς τοῦτο ἀνθυποφορὰ ἤτοι λύσις.

Μεθούσι πάλιν ταῖς ἀβουλαῖς οἱ θεομάχοι, μὴ εἰδότες, ὡς φαίνεται, μήτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεθαῖονται. Εἰ γὰρ, καθάπερ ὑμεῖς φάτε, πάντα μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ τὰ ἐν τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη δοῦναι τοιαύτην καὶ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγαθότητα. Πῶς οὖν ὁ εἰς ἀκραν ἀγαθός, ἀχώρητος ἔσται τοῖς ἀγαθότητος δεομένοις; Πῶς δὲ ὅλων ἀγαθός ὁ ταῖς ὑπὲρ τὴν κτίσιν ὑπερβολαῖς ἀποκλείων ἅπασιν τὸ μετασχεῖν αὐτοῦ; Κρὴ γὰρ δὴ ποῦθεν, ὃ δὴ καὶ ἀληθὲς ὢν φαίνεται, τὸν ἅπαξ ἀγαθὸν, ἀναλογούσαν αὐτοῦ τοῖς πᾶσι προθεῖναι τὴν ἀγαθότητα, καὶ εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς αὐτῆς δεομένοις ἐτοιμῆν ἐξαπλοῦν. Ἄλλ' ἤδη καὶ τοῦτο ποῶν φαίνεται, δι' ὧν καὶ ἐνοικήσειν ἐν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται καὶ ἐμπεριπατήσειν, καὶ υἱοὺς ἀποδεικνύει. Οὐκοῦν ἔωλος τοῖς ἀθέοις ἡ πρότασις. Φαίνεται γὰρ οὐ δι' ὑπερβολὴν καὶ μεγαλοφυΐαν, εἰς ἀγριότητα Θεὸς ἀποκλίνων· ἀλλὰ μάλλον τοσοῦτος ὑπάρχων εἰς ἡμερότητα ὅσῃ μεγάλα τὰ αὐτοῦ. Ὡς ἐν δὴ τὸ κάλλιστόν ἐστιν ἡ ἀγαθότης, φθάνουσα δι' Υἱοῦ, καθά φησιν αὐτὸς, ἐπὶ πονηροῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἀποκλείουσα τὸ μετασχεῖν αὐτῆς. Μετοχὴ δὲ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι κυριῶς τε

²² 1 Joan. iii, 24. ²³ Hebr. vi, 4. ²⁴ Joan. xx, 22.

καὶ πρῶτοντος ἂν γενοίτο. Ὡςπερ οὖν καὶ ἡλίου A μετέχοντες διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ τικτομένης αὐγῆς, οὐ δίχα θερμότητος ἢ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐκκόνα φέρει. Ὡςπερ οὖν τῷ ἡλίῳ οὐκ ἂν τις ἀνόμοιος εἶναι λέγοι τὸ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενον φῶς ἦτοι τὴν θερμότητα, διὰ τὸ μετὰ τούτων εἶναι μεθεκτόν, οὕτως οὐδὲν ἀναγκάσει τὸν Υἱὸν ἀνόμοιον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸ δι' αὐτοῦ μετέχουσαι τὸν Πατέρα. Μᾶλλον δὲ ὅμοιον ὄντα κατὰ πάντα δεικνύει. Ὅπου γὰρ Υἱοῦ μετέχοντες, τῆς τοῦ Πατρὸς μετουσίας οὐκ ἐστερήμεθα, πῶς οὐκ ἔσται ταυτότης οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Ὅπου δὲ οὐσίας ταυτότης, ποῖον ἔξει τόπον ἢ ἀνομοιότης; Λεγέτωσαν οἱ χριστομάχοι.

Ubi vero est identitas essentialis, quem locum habebit dissimilitudo? Respondeant nobis hostes Christi.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

B

Obiectio hæreticorum.

Καὶ πῶς ἂν εἴη, φασὶ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ὅμοιος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, ὅς γε τοσοῦτον ἐλάττων φαίνεται, ὡς μηδὲ ὄραϊν αὐτόν; Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸς που διαμαρτύρεται λέγων· «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.» Εἰ τοίνυν ἀθεώρητον τοῖς πᾶσι τὸν Πατέρα φησὶν ὁ Υἱὸς, ἐν δὲ τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸς, πῶς ἂν εἴη κατὰ τὴν οὐσίαν ὅμοιος ὁ τοσοῦτον ἡττώμενος;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Καὶ πῶς οὐκ ἀντικρυς αὐτῇ μαχόμενοι τῇ ἀληθείᾳ φανείσθε, καὶ πάσαις ὁμοῦ ταῖς θείαις Γραφαῖς ἀντιπίπτοντες, μηδὲ αὐτῷ λέγοντες ὄρασθαι τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα, κεκρύφθαι δὲ τὴν τοῦ Μονογενοῦς αὐτοπροσώπων θείαν; καίτοι καὶ αὐτοῦ διαρρήδη βούντος οὐχ οὐ τὸν Πατέρα ἑώρακέ τις, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα. Πῶς δὲ εἰ μὴ κατάληπτός ἐστιν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, καὶ ἡμῖν αὐτὸν ἐπιδεικνύει, λέγων· «Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα;» Πῶς δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πάντα ἐπίσταται καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ; Πῶς δὲ πάλιν οἱ κατ' οὐρανὸν ἄγγελοι ὡς τὸ τοῦτου πρόσωπον θεωροῦντες ἀνεγράφησαν, εἰ μηδὲ τῷ Υἱῷ τοῦτο ὑπάρχει, καθ' ἑμᾶς; Ἡ πῶς οὐκ ἀληθεύσει, λέγων· «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα;» Καὶ πάλιν· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἐὰν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι;» Ὅ τοίνυν μὴ μόνον εἰδῶς, ἀλλὰ καὶ ἀποκαλύπτειν ἐτέροις τὸν Πατέρα δυνάμενος, πῶς αὐτὸν οὐχ ὄρα; Πῶς δὲ οὐκ οἶδεν ὁ ἐξ ὧν ἐστιν αὐτὸς εἰδῶς τὸν Πατέρα, καὶ λέγων πρὸς αὐτόν· «Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ;» Ὡςπερ οὖν, εἴπερ ἦν ἀθεώρητος αὐτῷ, καθ' ἑμᾶς, ὁ Πατὴρ, οὐκ ἂν ἦν αὐτῷ κατ' οὐσίαν ὅμοιος, οὕτως ἐπειδὴ περ ὄρα καὶ γινώσκει τὸν Πατέρα, ἔσται πάντως αὐτῷ κατὰ πάντα προσοικῶς, καὶ διαψεύσεται πάλιν τῆς παρ' ἑμῶν συκοφαντίας ὁ λόγος.

Ἀνθυποφορὰ ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Κατὰ τοῦτο, φασὶ, μόνον ὅμοιον εἶναι δώσαμεν τὸν

A excludit. Patris autem participatio per Filium in Spiritu proprie et convenienter fit. Quemadmodum igitur et solis participes efficiuntur per splendorem quem ex se gignit, non citra calorem qui imago quaedam est operationis Spiritus: nemo vero dixerit lumen sive caliditatem quæ ex sole emittitur dissimilem soli esse, 137 quia cum his sol participatur: ita nihil est quod cogat ideo dissimilem dici Filium a Patre, quia per ipsum Patris participes efficiuntur. Imo vero hoc ipsum similem ei per omnia esse ipsum ostendit. Cum enim Filii participes effecti, Patris communicatione non privamur, quo pacto non sit eadem essentia Patris et Filii?

At quo pacto, aiunt, sit similis Patri Filius ratione essentialis, qui tanto minor esse cernitur, ut ne videat quidem ipsum? Quod quidem ipse alibi testatur, inquit: «Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius Dei, qui est in sinu Patris, ille exposuit». Si ergo Filius Patrem omnibus invisibilem esse dicit, et significatione omnium ipse etiam comprehenditur, quomodo sit similis secundam essentialiam, qui tanto inferior est?

Solutio objectionis.

At vero quomodo non aperte vos cum omnibus Scripturis sacris et veritate pugnare censeamini, qui ne ab ipso quidem Filio visum esse Patrem contenditis, et coram intuendi Patris facultatem Unigenito adimitis, cum ipse aperte clamet, quod nemo viderit Patrem nisi qui ex Deo est, ipse vidit Patrem? Quomodo autem nisi a Filio percipi potest Pater, nobis etiam ipsum ostendit, dicens: «Qui vidit me, vidit et Patrem». Quomodo etiam Spiritus ejus omnia novit, etiam abilita Dei, sicut spiritus hominis quæ in ipso sunt? Quomodo rursus angeli coelestes tanquam faciem ejus contemplantes descripti sunt, si ne Filio quidem hoc conceditur? Aut quomodo mentiatur, dicens: «Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem». Et rursus: «Nemo cognoscit Filium nisi Pater, nec Patrem ullus cognoscit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare». Qui ergo non solum novit, verum etiam aliis revelare Patrem potest, quomodo ipsum non videt? Aut quomodo non cognovit qui ex quo est ipse novit Patrem, quique ad Patrem dicit: «Omnia mea tua sunt, et tua mea». Quemadmodum igitur, si a Filio videri non posset, ut vos opinamini, similis essentialis cum eo non esset: ita cum videat et cognoscat Patrem, similis etiam per omnia illi fuerit, mendacissimaque erit vestra calumnia.

138 Obiectio replicans hæreticorum

Et tantum modo, inquit, similem esse Filium

¹³⁷ Joan. i, 18. ¹³⁸ Joan. xiv, 9. ¹³⁹ I Cor. ii, 11.

¹⁴⁰ Joan. x, 15. ¹⁴¹ Matth. xi, 27. ¹⁴² Joan. xvii, 10.

Patri concedimus, quatenus assatim ipsius participes effectus est quodammodo et formatus ad ipsum. Quemadmodum et nos, quantum possibile est hominibus, divinæ naturæ participes effecti, sicut scriptum est ⁶¹, imaginem cœlestis accepimus ⁶², et ad divinos quodammodo characteres formamur.

Solutio objectionis.

At quisnam, obsecro, qui sacras Scripturas legerit, tantam vestram nugacitatem ferat? Divina enim Scripta prædicant non esse recenter Deum in nobis; vos autem iis qui e Spiritu loquuntur temerarie oblectantes, recentem nobis, atque, ut ita dicam, nuper factum Deum nobis proponentes non erubescitis. Quod enim communicatione et participatione deitatis, ad illam quodammodo effingitur atque formatur, adventitium atque acquisitum habet id quod ei per participationem inest. Quod vero aliquid accepit, necesse est fateri, ex eo quod ab initio non ita erat, ad aliud quidpiam transferri. Hoc autem accidens est. At quomodo non sit facilius amittere id quod quis accepit? Nam quod datum est, adimi etiam potest: et quod acquisitum est, potest quoque amitti. Aut igitur dicant Filium posse excedere ex eo quod sit Deus, et Dominus, et Filius: aut si id dicere verentur, potiusque fatebuntur Filii essentiæ nullam felicitatis immutationem accidere posse, deponant etiam illam opinionem quod ex participatione Patris sit conformatus: et naturalem atque essentialem similitudinem Verbo quod ex essentia Patris processit, tribuant.

ALIUD.

Qui participatione sanctificantis Dei ad sanctitatem vocati sunt, sobrietate id quod ipsis datum est in se conservant; participes vero alios sanctitatis quæ ipsis indita est, efficere nequeunt. Nemo enim mortalium qui Spiritum ex participatione accepit, aliis illum suppeditare potest, siquidem et ipse accepit a Deo; soli autem hoc convenit sanctitatis fonti, sanctitatem iis quibus voluerit conferre. Quocirca angeli etiam cœlestes sancti quidem sunt, et communione, et participatione sancti Dei, sanctitatem vero conferre hominibus nunquam visi sunt. Similiter et **139** Moses septuaginta senioribus præpositus ob inevitabilem necessitatem congregationis, non dedit ipse Spiritum: sed Deus abstulit, ut scriptum est ⁶³, ab eo qui in Mose erat, et indidit eum electis. Quocirca qui ex participatione sancti sunt, gratia quæ ipsis data est frui possunt, aliis quidem largiri nulla ratione possunt. Filii autem longe alia ratio est: nam ipse ut sanctitatis fons discipulos sanctificavit, dicens: « Accipite Spiritum sanctum ⁶⁴. » Id ipsum porro Pater etiam præstare invenitur. Qui vero eandem cum Patre ha-

Α Ἰῶν τῷ Πατρὶ, καθὼ πλουσιώσ αὐτοῦ μετεσχηκῶς πεποιήται τρόπον τινὰ καὶ μεμόρφωται πρὸς αὐτόν. Ὅσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὸ ἐφιικτὸν ἀνθρώποις, κοινωνοὶ τῆς θείας γενόμενοι φύσεως, καθὼς γέγραπται, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ λαμβάνομεν, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὡσπερ χαρακτῆρας μορφώμεθα.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Καὶ τίς ἄν, εἰπέ μοι, τῶν τὰς θείας ἀνεγνωκῶτων Γραφῶν, τῆς τοσαύτης ὑμῶν φλυαρίας ἀνάσχοιτο; Οἱ μὲν γὰρ θεοὶ κηρύττουσι λόγους πρόσφατον οὐκ εἶναι θεὸν ἐν ἡμῖν, ὑμεῖς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λαλομένοις ριψοκινδύνησ; ἀναιτείνοντες, πρόσφατον ἡμῖν, καὶ ἐν' οὕτως εἰπωμεν, ἀρτιγενῆ θεὸν εἰσφέροντες τὸν Ἰῶν οὐκ αἰσχύνεσθε. Τὸ γὰρ ἐκ μετοχῆς καὶ μεταλήψεως τῆς περὶ τὸ θεῖον ὡς πρὸς αὐτὸν πεποιημένον τε καὶ μεμορφωμένον, ἐπίκτητον ἔχει καὶ προσγεγονὸς τοῦθ' ὅπερ ἄν αὐτῷ διὰ τῆς μετοχῆς ἐνυπάρξει. Τὸ δὲ τι προσειληφῶς, ἀνάγκη συνολογεῖν, ἐκ τοῦ μὴ οὕτως ἔχοντος ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἕτερον τι μεταχωρεῖν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ συμβεβηκῶς. Καὶ πῶς οὐ βῆδιον ἀποβαλεῖν, ὅπερ ἄν τις προσλάβοι; Τὸ γὰρ ὅλως δοτὴν, καὶ ἀφαιρετόν· καὶ τὸ ἐπίκτητον, ἐστὶ δηλαδὴ καὶ ἀπόβλητον. Ἡ τοίνυν λεγέτωσαν δύνασθαι μεταπίπτειν τὸν Ἰῶν ἐκ τοῦ εἶναι θεὸν, καὶ Κύριον, καὶ Υἱόν· ἢ εἰ τοῦτο ἀπειναρχήσουσιν εἰπεῖν, συγχωρήσουσι δὲ μᾶλλον ἐν ἀδιαπτῶτι μακαριότητι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν ἐστάναι, παραιτεσθῶσαν καὶ τὸ ἐκ μετοχῆς τῆς πρὸς τὸν Πατέρα μεμορφῶσθαι νομίζειν αὐτόν· φυσικὴν δὲ μᾶλλον καὶ οὐσιώδη τὴν ὁμοίωσιν ἀποσωζέτωσαν τῷ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντι Λόγῳ.

ΑΛΛΟ.

Τὰ ἐκ μετοχῆς τοῦ ἀγιάζειν πεφυκῶτος Θεοῦ πρὸς ἀγιασμόν κεκλημένα, σώζει μὲν διὰ νήψεως ἐν ἑαυτοῖς τὸ δοθὲν, ἕτερον δὲ μεταδοῦναι τῆς ἐντεθείσης αὐτοῖς ἀγιότητος, οὐ δύναται. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων ἐκ μετοχῆς τὸ Πνεῦμα λαβὼν, ἐτέρῳ τοῦτο χορηγήσει πύποτε, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς κεκόμισται παρὰ Θεοῦ· μόνῃ δὲ ἀρμόσει τῇ τῆς ἀγιότητος πηγῇ, χορηγεῖν ἐξ ἑαυτῆς οἷς ἂν βούληται τὸν ἀγιασμόν. Καὶ γοῦν οἱ κατ' οὐρανὸν ὄντες ἄγγελοι, ἅγιοι μὲν εἰσιν ἐκ μετοχῆς καὶ μεταλήψεως τῆς τοῦ ἀγίου Θεοῦ· ἀγιότητα δὲ δεδοκῶτες ἀνθρώποις οὐ φανοῦνται πύποτε. Ὅμοίως καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς προβληθέντων ἐξομήκοντα πρεσβυτέρων διὰ τὰς ἀπαρατήτους χρεῖας τῆς συναγωγῆς, οὐκ αὐτὸς εἶδου τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ Θεὸς ἀφηρησέτω, καθὰ γέγραπται, ἀπὸ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνετίθει τοὺς προχειρισμένους. Οὐκοῦν τοὺς ἐκ μετοχῆς ἁγίους, φορεῖν μὲν ἔξεστι τὴν δοθεῖσαν ἀπὸ Θεοῦ χάριν· διδοῦναι δὲ ἕτεροις, οὐδαμῶς. Ὁ δὲ Υἱὸς, οὐχ οὕτως· ὡς γὰρ ἀγιότητος ὑπάρχων πηγὴ τοὺς μαθητὰς ἀγιάζει, λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Τοῦτο δὲ ποίων καὶ ὁ Πατὴρ φαίνεται· ὁ δὲ τὴν ἑστῶν ἔχων τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀγιάζειν

⁶¹ II Petr. i, 4. ⁶² I Cor. xv, 49. ⁶³ Num. xi, 25. ⁶⁴ Joan. xx, 22.

ἐξουσίαν τε καὶ δύναμιν, πῶς οὐκ ἀλθινην ἔχει τὴν Α bet sanctificandi potestatem, quo pacto non veram
πρὸς αὐτὸν ὁμοίτητα; cun ipso similitudinem habere-censebitur?

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

Ἔτι περὶ ὁμοιωτος, προκειμένου ῥητοῦ· Ὡς περ
γὰρ ὁ Πατήρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ
τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Ὅτι δὲ
συναγόμενον ἐκ τῶν συλλογισμῶν, ὅτι ζωὴ
κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός, ὡς περ καὶ ὁ Πατήρ,
καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιος.

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν Ἀρειανῶν.

Καὶ πῶς ἂν δύναίτο, φασί, κατ' οὐσίαν ὁμοιος
εἶναι τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός; Ἢ πῶς οὐκ ἔσται μετ' αὐ-
τὸν ὁ ἐξ αὐτοῦ δεχόμενός τι, καθά φησιν αὐτός· Ὡς
περ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Β
Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ;)

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Οὐδὲν, ὡ βέλτιστοι, τὴν οὐσίαν ἀδικήσει τοῦ Λό-
γου, τὸ δεχέσθαι τι παρὰ τοῦ Πατρός. Οὐ γὰρ ἐν τῷ
δέχεσθαι τὸ εἶναι ἔχει, ἀλλὰ ὅν καὶ ὑπάρχων πρότε-
ρον, δέχεται τι. Καὶ καθὼ ἐκ Πατρὸς φυσικῶς γε-
γεννημένος, ἐπάγεται πάντα τὰ ἴδια τοῦ Πατρός.
Ὡς περ ἂν εἰ καὶ τὸ φῶς ἐξ ἡλίου προελθὼν, δεχέσθαι
τι λέγοιτο παρ' αὐτοῦ, ἐπειδή περ πᾶν ὅπερ ἐστὶν
ἐν αὐτῷ, τοῦτο φαίνεται τοῦ τεκόντος ἡλίου, καὶ οὐ
δὴ που τὸν ἡλίον πρὸ τοῦ ἀπαυγασματος εἶναι κατ-
αναγκάσει, τὸ τὴν ἐξ αὐτοῦ προτοῦσαν ἔκλαμψιν ἀμε-
ρίστως ὡς περ ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσαν, τὰ αὐτῷ προσ-
όντα φορεῖν φυσικῶς. Οὐκοῦν οὐ τὸ λαβεῖν τι παρὰ
τοῦ Πατρὸς ἀναγκάσει πάντως δευτέρον εἶναι τῷ
χρόνῳ τὸν Υἱόν. Τῷ γὰρ ὄντι καὶ ὀφειστέτωι δώσει τι,
οὐ τῷ μὴ ὄντι καὶ μὴ πῶ γενουμένῳ.

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἐν τῷ δεχέσθαι τι τὸ εἶναι τοῖς οὖσιν ὀριούμεθα,
καὶ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς δὴ λωσιν οὐσίας κατὰ τινος κατ-
ηγορούμενον, τί κωλύει καὶ δυσφημοῦντας εἰπεῖν,
τότε τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν ἔχειν τὸν Πατέρα, ὅτε δέ-
χεσθαι τι λέγεται παρ' ἡμῶν; Ἐξέστι γὰρ ἐπακροῦ-
σθαι τοῦ Ψαλμοῦ λέγοντος· Ἐδοξε δέξαν τῷ Θεῷ.)
Εἰ τοίνυν οὐκ ἐν τῷ δεχέσθαι παρ' ἡμᾶς τὴν δόξαν
ἔχει τὸ εἶναι ὁ Πατήρ (ὅν γὰρ καὶ ὑπάρχων ὡς
παρ' οἰκετῶν τὴν δοξολογίαν κομίζεται); οὐκ ἔσται
τοῦτο τοῦ Υἱοῦ τὸ εἶναι, ἐν τῷ λαβεῖν τι παρὰ τοῦ
Πατρὸς. Ὡν γὰρ καὶ ὑπάρχων ἀνάγκως καὶ ἀβίως
ἐξ αὐτοῦ προελθὼν, λαμβάνειν λέγεται τὰ προσόντα
αὐτῷ φυσικῶς ὡς περ ἂν εἰ καὶ ἐξ ἀνθρώπου προελ-
θὼν υἱός, πάντα φαίνοιτο φορῶν τὰ τοῦ γεγεννηκότος,
μετὰ πάντων τῶν αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ εἶναι ἔχων.
Ἐπερ κείσθω δὲ πάλιν ἡ θεία καὶ ἀβήρητος γέννησις,
τὴν τοῦ παροισθέντος ἡμῖν ὑποδείγματος δύναμιν,
καὶ νοεῖσθω τὸ πρᾶγμα θεοπρεπῶς.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν χριστομάχων.

Ἵτι μὲν, φασί, τοῖς οὖσιν ἤδη καὶ ὀφειστέχουσιν,

⁶⁶ Joan. v, 26. ⁶⁶ Psal. LXXII, 35.

PATROL. GR. LXXV.

ASSERTIO XIV.

De similitudine Patris et Filii, proposito dicto : « Sic-
ut enim Pater vitam habet in seipso, ita et Filio
dedit vitam habere in seipso ». Injertur autem
ex syllogismis, quod vita secundum naturam est
Filius sicut et Pater, atque ob id similis.

Objectio Arianorum.

At quomodo, inquit, possit Filius similis esse
Patri secundum essentiam? Aut quomodo non erit
posterior illo is qui ex ipso aliquid accipit, quem-
admodum ipse inquit : « Sicut enim Pater habet
vitam in seipso, ita et Filio dedit habere vitam in
seipso? »

Solutio objectionis.

Nihil, o boni viri, lædit essentiam Verbi, aliquid a
Patre accipere. Neque enim in accipiendo esse suum
habet, sed cum prius esset atque subsisteret, suscipit
aliquid. Atque ea ipsa ratione qua ex Patre natu-
raliter genitus est, simul etiam habet omnia quæ
Patri propria sunt. Quemadmodum tametsi lumen
ex sole procedens aliquid ab ipso accipere dicatur,
siquidem quidquid in ipso est, id ipsum apparet esse
gignentis solis, neque coget ut sol ante splendorem
exsistat, quia splendor qui ex ipso procedit, insepa-
rabiliter ex ipso procedens, ea quæ soli insunt
naturaliter habet. Non igitur quia Filius aliquid a
Patre accipit, necessarium omnino est posteriorem
illum tempore esse. Dat enim aliquid ei qui est at-
que subsistit, non ei qui non existit, neque adhuc
factus est.

ALIUD.

Si ea quæ existunt, inde definimus quod ali-
quid accipiant, sufficitque ad significationem sub-
stantiæ si id de aliquo prædicatur : quid obstiterit
quomius dicamus Patrem tum existentie suæ
principium habuisse, quando aliquid a nobis susci-
pere dicitur? Licet enim audire Psalmistam dicen-
tem : « Date gloriam Deo ». Si igitur Pater esse
dicitur (nam in sua essentia subsistens tanquam a
servis gloriam accipit), certe Filii essentia in eo
non consistet, quod aliquid a Patre accipiat. Cum
enim sit atque subsistat absque principio, ab æterno
ex ipso procedens dicitur accipere quæ naturaliter
ei insunt; quemadmodum et ex homine procedens
filius omnia habere videtur quæ patris sui sunt, una
cum omnibus, quæ illius sunt, etiam esse ex ipso
habens. Cæterum divina atque ineffabilis generatio
exempli a nobis allati rationem longe excedat, et res
divino modo intelligatur.

Objectio hæreticorum.

Quod, inquit, iis quæ jam sunt atque subsi-

siunt, non autem iis quæ non existunt magis conveniat aliquid accipere, nos etiam concedimus. Cæterum illud nunc necesse est dicere, quod id quod accipit aliquid ab alio, tanquam non habens accipit. Si ergo Pater quidem habet hoc, ut sit vita secundum essentiam, dat vero id Filio, nimirum ut non habenti: quo pacto igitur erit ratione essentia: similis ei, ab eo accipiens quod ipsemet non habet?

Solutio objectionis.

Inquirenda est accurate dicti ipsius de quo agimus, o boni, sententia, ac tum rationis vim videbimus. A nobis enim contra audietis. Si sic habet vitam Filius quemadmodum et Pater, hoc est, in seipso, per quod significatur essentialiter, quid obstabit quominus quæ similiter se habent, ejusdem quoque sint substantia: Si enim Pater habet vitam in seipso, et Filius vicissim vitam in seipso habet, non per adjectionem, ut vos opinamini, erit etiam Patri secundum essentiam æqualis, qui eodem modo vitam habet atque ille, et non aliter.

ALIUD.

Si Filius non est vita secundum naturam, 141 quo pacto vere dicit: « Qui credit in me, habet vitam æternam »? » Et rursus: « Oves meæ vocem meam audiunt »; » et: « Ego do ipsis vitam æternam; » et rursus: « Qui credit in me, non gustabit mortem in æternum ». » Oportebat enim dicere: Qui credit in me, accipiet vitam, quam dedit mihi Pater. Item: Eum qui crediderit in me, non sinet Pater gustare mortem. Si vero id non dixisse cernitur, sed promittit se daturum iis qui credunt in ipsum vitam quæ naturaliter et essentialiter sibi ipsi inest, quomodo intelligi potest Filium vitam non habentem eam a Patre accepisse? Hoc enim quavis blasphemia gravius est. Sed, ut modo dictum est, procedens ex Patre, omnia quæ illius sunt simul secundum naturam secum affert, et ea ratione qua accepit, dicitur splendor et imago ipsius. Unum autem eorum quæ Patri insunt etiam est vita.

ALIUD.

Si Filius Dei non est naturaliter vita, sed tantum D vitæ particeps, quemadmodum hostes Christi opinantur, aliud quidpiam est secundum essentiam quam illud quod ab eo participatur. Quomodo igitur ipse in medium prodit, nobis dicens: « Ego sum panis qui de cælo descendi. Si quis comederit ex hoc pane, vivet in æternum »? » Oportebat enim sic potius dicere, si modo ipse non erat secundum naturam vita ipsa: In me est panis qui de cælo descendit; et, Si quis comederit ex pane qui in me est, vivet in æternum. At vero cum dicit, Ego sum, seipsum designat, non autem aliquid eorum quæ

α οὐ τοῖς μὴ οὖσι δέχεσθαι τι προεπιθέστερον, συνθησόμεθα καὶ αὐτοί. Ἄλλ' ἐκείνο νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, δεῖ τὸ δεχόμενον τι παρὰ τινος, ὡς οὐκ ἔχον λαμβάνει. Εἰ τοίνυν ἔχει μὲν ὁ Πατήρ τὸ εἶναι ζωὴ κατ' οὐσίαν, δίδωσι δὲ τοῦτο τῷ Υἱῷ ὡς οὐκ ἔχοντι δηλαδὴ, πῶς οὖν ἔσται κατ' οὐσίαν ὁμοῖος αὐτῷ παρ' αὐτοῦ δεχόμενος ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἔχει;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἐξεταστέον ἀκριβῶς, ὧ βέλτιστοι, τοῦ προεπιθέσ-
τος ῥητοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ τότε τοῦ λόγου τὴν δύνα-
μιν ἀψόμεθα. Ἀντακούσατε γὰρ παρ' ἡμῶν, εἰ οὕ-
τως ἔχει τὴν ζωὴν ὁ Υἱὸς ὡς περ καὶ ὁ Πατήρ, του-
τέστιν, ἐν ἑαυτῷ, δι' οὗ τὸ οὐσιωδῶς σημαίνεται, τί
B κωλύσει τὰ ὁμοῖως ἔχοντα, τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ οὐ-
σίας; Εἰ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει τὴν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ,
ἔχει δὲ πάλιν αὐτὴν ὁ Υἱὸς ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἐν προσ-
θήκῃς μέρει, καθάπερ ὑμεῖς φατε, ἔσται καὶ τῷ Πα-
τρὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιος, ὁ ὡσαύτως ἔχων τὴν ζωὴν
ἐκείνῳ, καὶ οὐκ ἑτέρως.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς ἐπαλη-
θεύσει λέγων: « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰ-
ώνιον; » Καὶ πάλιν: « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς
ἀκούει φωνῆς. » — « Κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. »
Καὶ πάλιν: « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ γεύσεται
θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἔδει γὰρ λέγειν: Ὁ πι-
στεύων εἰς ἐμὲ λήψεται παρ' ἐμοῦ ζωὴν, ἣν δέδωκέ
C μοι ὁ Πατήρ. Καὶ πάλιν: Τὸν εἰς ἐμὲ πιστεύοντα
οὐ συγχωρήσει ὁ Πατήρ γεύσασθαι θανάτου. Εἰ δὲ
τοῦτο μὲν εἰρηκῶς οὐ φαίνεται, ὡς δὲ φύσει προσου-
σαν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν, καὶ ὡς οὐσιωδῶς ὑπάρχουσαν
ἐν ἑαυτῷ, δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγ-
γέλλεται, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν οὐκ ἔχοντα τὸν Υἱὸν
ἐληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρὸς; Καὶ γὰρ ἂν εἴη
πάσης ἐπέκεινα δυσφημίας τοῦτό γε. Ἄλλ', ὡς περ
ἤδη προείρηται, προελθὼν ἐκ Πατρὸς, πάντα τὰ αὐ-
τοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται, καὶ ὡς εἰληφῶς, κατὰ
τοῦτο νοεῖται, καὶ ἀπαύγασμα καὶ εἰκὼν ὑπάρχων
αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ
ζωή.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ
ζωῆς μέτοχος, καθάπερ οἱ χριστομάχοι φασίν, ἔτα-
ρόν τί ἐστι κατ' οὐσίαν αὐτὸς παρὰ τὸ μετεχόμενον
ὑπ' αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἡμῖν αὐτὸς εἰς μέσον ἔρχεται
λέγων: « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-
βάς. Ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται
εἰς τὸν αἰῶνα; » Ἔδει γὰρ οὕτως εἰπεῖν, εἴπερ οὐκ
ἦν κατὰ φύσιν αὐτὸς ἡ ζωή. Ἐν ἐμοὶ ὁ ἄρτος ὁ ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Καὶ, Ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦ ἄρ-
του τοῦ ἐν ἐμοί, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Νυνὶ δὲ λέ-
γων τὸ, Ἐγὼ εἰμι, ἑαυτὸν ὀρίζει, καὶ οὐχ ἐν τι τῶν
προσγεγονότων ἦτοι προσόντων αὐτῷ, Εἰ τοίνυν αὐ-

⁶⁷ Joan. vi, 47. ⁶⁸ Joan. x, 27. ⁶⁹ Joan. viii, 52.

⁷⁰ Joan. vi, 51.

τὸς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ τοὺς μετέχοντας ἀπαθανατίζειν ἄ
δυνάμενος, οὐκ ἐξωθεν οὐδὲ ἐπίκτητον ἔχει τὸ ζωο-
ποιεῖν, ἀλλ' ὡν κατὰ φύσιν ζωῆς, τοὺς μετέχοντας
αὐτοῦ ζωοποιήσιν ἀληθῶς ἐπαγγέλλεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ εἶναι ζωῆς ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος, ἐπίσασκτον δὲ, ὡς ὑμεῖς φατε, κεκτημένος
αὐτὸ, ζωοποιεῖν δύναται, τί κωλύσει λέγειν καὶ ἀγ-
γέλους τοὺς ἀληθῶς μετόχους γεγονότας ζωῆς δύνα-
σθαι ζωοποιεῖν; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐνδέχεται· μό-
νος γὰρ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖν δύναται, καθάπερ καὶ ὁ
Πατήρ. Οὐκοῦν οὐκ ἐπίσασκτος ἐν Υἱῷ ἡ ζωοποιὸς
δύναμις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσούσα καὶ οὐ-
σιωδῶς ὡςπερ καὶ τῷ Πατρὶ.

ΑΛΛΟ.

Λέγων ὁ Υἱὸς τὸ, « Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει
ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκεν ἔχειν ζωὴν
ἐν ἑαυτῷ, » τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα δεικνύει
σαφῶς, ἣν ἔχει πρὸς τὸν γεννησαντα. Ἐχει γὰρ
οὕτω τὴν ζωὴν, ὡςπερ καὶ ὁ Πατήρ, φυσικὴν δηλοῦ-
σιν καὶ οὐσιωδῆ. Τὸ δὲ, δέδωκε, προσθεῖς, τὴν ἐξ
αὐτοῦ φυσικὴν τε καὶ οὐσιωδῆ σημαίνει πρόδοτον. Οὐ
γὰρ δὴ πού δέδωκεν ὁ Πατήρ, ὡςπερ τι τῶν αὐτῷ
προσόντων ἀφελόμενος, καὶ οὐκ ἔχοντι προσθεσι-
κῶς τῷ Υἱῷ, κατὰ σωματικὴν ἀποτομὴν ἢ διὰ
στάσιν τὴν ἐκ τινος ἐτέρου πρὸς ἕτερον, ἢ τοπικῶς
ἢ διαιρητικῶς νοουμένην. Ἀλλ' ὡςπερ δίδωσι τὸ
φυτὸν τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι καρπῷ τὴν αὐτῷ κατὰ
φύσιν προσουσαν ποιότητα φορεῖν, οὕτως ὁ Υἱὸς
εἰληφέναι παρὰ Πατρός τὰ αὐτῷ προσόντα νοεῖται,
πάντα ὧν ὅσα καὶ ὁ Πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι
Πατῆρ.

ΑΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν χριστομάχων.

Εἰ ζωῆς, φασι, κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὡς ὑμεῖς
φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι λέγετε, πῶς ἀληθεύσει
λέγων ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Πατρός· « Ὁ μόνος ἔχων
ἀθάνασιν; » Εἰ γὰρ ἔχει καὶ ὁ Υἱὸς, οὐ μόνος ἔχει
ὁ Πατήρ· εἰ δὲ μόνος ἔχει, οὐκ ἔξει δηλαδὴ καὶ ὁ
Υἱός.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πολλὰ προσεῖναι λέγεται μόνῳ τῷ Πατρὶ, καὶ εἰ
τούτων ἔσται πάντων οὐκ ἔρημος ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ
γέγραπται, Μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἔστω μὴ
ἀληθινὸς ὁ Υἱός, νόθος δὲ ὡςπερ τις καὶ ψευδώνυμος
ἐπίκτητον ἔχων τὸ εἶναι Θεός. Καὶ πῶς ὡς τοῦτο
κατὰ φύσιν ὧν προσκυνεῖται παρὰ τε ἡμῶν καὶ ἀγ-
γέλων, τοῦ θείου νόμου διαβρήδην λέγοντος· « Κύριον
τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύ-
σεις; » Πῶς δὲ φυλάξομεν τὸ, « Οὐκ ἔσται ἐν σοὶ
Θεὸς πρόσφατος; » Εἰ γὰρ μόνος κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ
Πατήρ, καὶ διὰ τὸ οὕτω λέγεσθαι τοῦ εἶναι φύσει

illi adjecta sunt, vel insunt. Si ergo ipse est panis,
qui ejus participes a morte vindicandi vim habet,
non extrinsecus, aut ascititiam vel acquisitam ha-
bet vivificandi potestatem : sed vita secundum natu-
ram existens, participes ipsius vere se vivificatu-
rum pollicetur.

ALIUD.

Si Verbum Dei ex sua natura non habet quod
sit vita, sed extrinsecus, ut vos opinamini, hoc illi
accessit, ut vivificare possit : quid obstatit quomi-
nus dicamus etiam angelos, qui vere participes facti
sunt vitæ, vivificare posse? Sed hoc quidem fieri
nullo modo potest : solus enim Filius vivificare po-
test, sicut et Pater. Non est igitur accessoria in Fi-
lio vivificandi facultas, sed naturaliter atque essen-
tialiter ipsi inest ut Patri.

ALIUD.

Cum Filius dicit, « Sicut enim Pater habet vi-
tam in seipso, ita etiam Filio dedit habere 142
vitam in seipso », aperte omnimodam similitudi-
nem ostendit, quam habet cum Patre. Habet enim
ita vitam, sicut et Pater, naturalem nimirum et es-
sentialem. Cum autem addit illud, *dedit*, naturalem
atque essentialiam progressum significat. Non enim
dedit Pater, tanquam aliquid ex iis quæ sibi insunt,
adimens, et non habenti Filio adjiciens, quemad-
modum in sectionibus ac distantis corporeis fit, et
localiter divisum aliquid ab alio in aliud transfertur :
sed sicut planta in fructum, qui ex se procedit, natu-
ralem suam qualitatem propagat, ita et Filius a
Patre accepisse quæ ipsi insunt intelligitur, omnia
existens quæ et Pater, præter id solum quod sit
Pater.

ALIUD.

Objectio hostium Christi.

Si Filius, inquiunt, est naturaliter vita, quemad-
modum vos contentiosius urgentes dicitis, quo pa-
cto verum erit quod Paulus de Patre dicit : « Qui
solus habet immortalitatem? » Si enim etiam Filius
habet, non itaque solus Pater eam habet; si
vero Pater solus habet, certe non habebit eam
Filius.

Solutio objectionis.

Multa dicuntur inesse soli Patri, tametsi Filius
iis omnibus non careat. Siquidem scriptum est, So-
lus verax Deus Pater : igitur non verax Filius,
spurium vero ac falsum nomen gerens, ascititium-
que Dei titulum. Quomodo autem tanquam natu-
raliter id existens adoratur a nobis atque angelis,
divina lege aperte dicente : « Dominum Deum tuum
adorabis, et illi soli servies? » Quomodo etiam
observabimus illud : « Non erit in te Deus re-
cens? » Si enim solus Pater est naturaliter Deus,
atque ea ipsa ratione Filium inde excludit ut sit

⁷¹ Joan. v, 26. ⁷² I Timoth. vi, 16. ⁷³ Deut. vi, 45; Matth. iv, 10. ⁷⁴ Psal. Lxxx, 9.

naturaliter Deus, ergo recens ac novus aliquis quodammodo præter eum qui ab initio et naturaliter erat, inducetur. Atqui hoc absurdum est. Non igitur idcirco, quia Pater dicitur habere immortalitatem, Filius contrariorum capax erit, sed, veluti concurrente in Filium naturaliter paterna proprietate, id ipsum essentialiter esse censebitur quod est in qui ipsum genuit.

ALIUD

Multa dicuntur inesse Patri præciara ac veluti peculiariora. At vero si Filius iis carere dicatur, et Paulus alicubi dicit: « Immortali, invisibili, soli sapienti Deo »; Filius ergo neque erit immortalis, neque invisibilis, neque sapiens, juxta vestram opinionem. Atqui hoc vel cogitatione sola impium auctor ipse et largitor incorruptionis? Aut quomodo natura Dei oculis cerni possit? Aut quo pacto insipientem censebimus Filium, de quo scriptum est, quod sit « potentia et sapientia Dei »? Restat enim dicere, sapientiam Dei insipientem sive sapientiæ expertem esse. Filius itaque nihilominus erit naturaliter eadem quæ Pater, tametsi nonnulla de eo solum prædicentur. Omnia enim quæ Patri insunt, naturaliter ac necessario in Verbum, quod ex ipso procedit, transeunt.

ALIUD.

Si Pater est naturaliter vita, quemadmodum revera est, habet omnino hoc etiam Filius. Vere enim dicit cum ait: « Omnia quæ habet Pater, mea sunt ».

ALIUD, *idem ex contrario.*

Si Pater est vita naturaliter, Filius vero non item, quo pacto vere dicit: « Omnia quæ habet Pater mea sunt »? Atqui non mentitur veritas. Est igitur revera naturaliter vita Filius, quemadmodum et Pater.

Idem aliter.

Si Pater est naturaliter vita, Filius autem non item, sed accessoriam atque ascititiam vitam habet, quo pacto vere ad Patrem dicit: « Omnia mea tua sunt, et tua mea »? Aut enim habet naturaliter quod sit vita etiam ipse: quod quidem Patris est; aut si non hoc, sed quæ sua sunt Patris sunt, cum non sit naturaliter vita Filius, ne Pater quidem naturaliter vita erit: quod est absurdum. Pater enim naturaliter est vita: erit autem hoc ipsum Filius, ne a similitudine cum Patre recedat.

ALIUD.

Si Filius est omnimodus planeque indifferens character hypostaseos Patris, naturaliter etiam hoc habebit, quod sit vita, ne obliteretur ac depravetur character Patris.

ALIUD.

Christus alicubi ad discipulos suos ita ait: « Qui

⁷⁶ 1 Timoth. 1, 17. ⁷⁷ 1 Cor. 1, 24. ⁷⁸ Joan. xvi, 15. ⁷⁹ Joan. xvii, 10.

θεὸν ἐκβάλλει τὸν υἱὸν, πρόσφατος ἄρα καὶ νέος τις ὥσπερ ἐπεισαχθήσεται παρὰ τὸν ὄντα ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ φύσιν. Ἄλλὰ τοῦτο ἀτοπον. Οὐκοῦν οὐ διὰ τὸ λέγεσθαι μόνον ἀθανάσιον ἔχειν τὸν Πατέρα, τῶν ἐναντίων ἔσται δεκτικὸς ὁ υἱός, ἀλλ' ὡς τρεχούσης εἰς τὸ γέννημα φυσικῶς τῆς πατρικῆς ιδιότητος, τοῦτο καὶ αὐτὸς ὑπάσχων κατ' οὐσίαν νοηθήσεται, ὅπερ ἂν εἴη καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν.

ΑΛΛΟ.

Ἡολλὰ προσεῖναι λέγεται τῷ Πατρὶ πλεονεκτήματα. Ἄλλ' εἰ τούτων ἔσται γυμνὸς ὁ υἱός, λέγει δέ που Παῦλος, « Ἀφθάρτω, ἀόρατῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, » οὐτ' ἀφθαρτος, οὐτε ἀόρατος, οὐτε σοφὸς ἔσται, καθ' ὁμᾶς. Ἄλλ' ἔχει τὴν ἀσίθειαν ἀμετρόν τινα τὸ οὐτὼ νοεῖν. Πῶς γὰρ ἔσται φθαρτὸς ὁ τῆς ἀφθαρσίας χορηγός; ἢ πῶς ὀραθήσεται Θεοῦ φύσις; ἢ πῶς ἄσοφον εἶναι νομιούμεν τὸν υἱὸν, περὶ οὗ γέγραπται ὅτι θεὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία ἐστίν; ἢ Ὅρα γὰρ λέγειν ἄσοφον εἶναι τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν οὐκ ἀποστέρησει τὸν υἱὸν τὸ εἶναι ταῦτα φυσικῶς, ἅπερ ἂν λέγοιτο καὶ ὁ Πατήρ, εἰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ μόνον τάττοιο. Φθάσει γὰρ πάλιν ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα Λόγον, πάντα τὰ αὐτῷ προσόντα φυσικῶς τε καὶ ἀναγκαίως.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὥσπερ ὄν καὶ ἔστιν, ἔχει πάντως τοῦτο καὶ ὁ υἱός. Ἀληθεύει γὰρ λέγων: « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἔστιν. »

ΑΛΛΟ, τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου.

Εἰ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὁ δὲ υἱός οὐχ οὕτως, πῶς ἀληθεύσει λέγων: « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἔστιν; » Ἄλλ' οὐκ ἂν ψεύσαιτο ἡ ἀλήθεια, ἔσται δηλονότι ζωὴ κατὰ φύσιν ὁ υἱός, ὥσπερ καὶ ὁ Πατήρ.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Εἰ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὁ δὲ υἱός οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπίσκατον ἔχει τὸ εἶναι τοῦτο, πῶς ἀληθεύσει λέγων πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἔστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ; » ἢ γὰρ ἔξει κατὰ φύσιν τὸ εἶναι ζωὴ καὶ αὐτὸς, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Πατρός. ἢ Ἐἰ μὴ τοῦτο, τοῦ δὲ Πατρός ἐστὶ τὰ αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἐστὶ ζωὴ ὁ υἱός, οὐκ ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Πατήρ. Ἄλλὰ τοῦτο ἀτοπον. Φύσει γὰρ ὁ Πατήρ ζωὴ, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ υἱός, ἵνα μὴ ψεύδηται τὴν ὁμοίωσιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ χαρακτὴρ ἀπαράλλακτος τῆς τοῦ Πατρός ὑποστάσεως ἐστὶν ὁ υἱός, φορέσει φυσικῶς καὶ τὸ εἶναι ζωὴ, ἵνα μὴ παραχαράττηται τοῦ Πατρός ὁ χαρακτὴρ

ΑΛΛΟ.

Φησὶ που Χριστὸς πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς: « Ὁ

ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Εἰ τοίνυν ὁ Πα- A τὴρ ἐν Υἱῷ φαίνεται ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς, ἵνα μὴ ψεύδῃται τὴν ὁμοίωσιν.

ΑΛΛΟ, ἐκ τῶν αὐτῶν διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

Φησὶ πού Χριστὸς · « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Εἰ τοίνυν ἐπίσασκτον ἦτοι κατὰ μετοχὴν, καὶ οὐκ οὐσιώδες ἔχει τὸ εἶναι ζωὴ, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Πατήρ. Φυγῶν δὲ τοῦ λόγου τὴν ἄτοπian, ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσεις τὸ ἕτερον· ζωὴ γὰρ κατὰ φύσιν ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ὁ Υἱὸς ἀπαρallάκτως χαρακτηρίζειν λέγεται, ἔστι δὲ οὐ κατὰ φύσιν ζωὴ, ἀλλ' ἐν προσθήκῃς μέρεϊ τοῦτο λαμβάνει, τοῦτο καὶ B ὁ Πατήρ νοηθήσεται. Τὸ δὲ ἐν τοῦτοις ἄτοπον, παρεισοίσει τὸ ἐναντίον, ὅπερ ἔστι καὶ ἀληθές.

ΑΛΛΟ.

Τὰ ἕτερογενῆ τε καὶ ἕτεροφυῆ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχειν, οὐκ ἂν τις ἀφ' ἑωφρονῶν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὕδατι πῦρ ἐν τι καὶ ταυτὸν ἐνεργῆσειεν, ἀλλ' ὡσπερ ἀπεσοχιοισμένον ἔχουσι τῆς οὐσίας ἦτοι τῆς ποιότητος τὸν λόγον, οὕτω καὶ διάφορον ἀποδώσουσι τὴν ἐνέργειαν. Εἰ τοίνυν ζωῆς ἔντος κατὰ φύσιν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἔστι τοῦτο κατ' οὐσίαν ὁ Υἱός, ὡσπερ τοῖς χριστομάχοις δοκεῖ, πῶς τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν φορέσει τῷ Πατρί; Φησὶ γὰρ πού Χριστὸς, ὅτι « ὡσπερ ὁ Πατήρ οὐς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός οὐς θέλει ζωοποιεῖ. Οὐ γὰρ δὴ πού ζωοποιεῖσθαι μὲν ἐτέρως ἐροῦσι C τοὺς ὅσοι παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦτο λαμβάνουσι, ζωοποιεῖσθαι δὲ πάλιν καθ' ἕτερον τρόπον τοὺς παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο δεχομένους. Οὕτω γὰρ ἐφησε ζωοποιεῖν τὸν Πατέρα, ὡς ἂν ζωοποιήσειεν ὁ Υἱός, πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχοντα τῷ Πατρί ἐαυτὸν ὀριζόμενος. Οὐκοῦν οὐκ ἀνόμοιος ἔσται πρὸς τὸν γεγεννηκότα· ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος φύσει ζωὴ λέγεται καὶ ἔστιν, οὕτω καὶ ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὴν ἀλήθειαν ταῖς Ἰωάννου φωναῖς ἐπιψηφισοῦμεθα, πάντα δώσομεν ἐργάζεσθαι δι' Υἱοῦ τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ τοῦτο, ἐν δὲ τῶν ἔργων τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ ζωοποιεῖν τινὰς, ἔσται ζωὴ κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα ζωοποιεῖ, ἵνα μὴ νόθος μερίτης παρεισαγόμενος, ἀμέτοχον δείξῃ Θεοῦ τὸ τῇ πρὸς αὐτὸν σχέσει ζωοποιούμενον. D

ΑΛΛΟ.

Εἰ μερίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἔστιν ὁ Υἱός, ὡσπερ εἰς ἐνότητά φυσικὴν συνάπτων τὰ ἀκρα· ἀναγκαῖον εἶπεν ὅτι, ὡσπερ ἀνθρώποις συνήφθη φυσικῶς ἀνθρώπος γεγονώς, οὕτω καὶ τῆς θείας φύσεως ἤρηται· Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων. Εἰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ κατ' οὐσίαν καὶ οὐκ ἐξωθεν ἔχει τὸ εἶναι ζωὴ ὁ Πατήρ, ἔσται τοιοῦτος καὶ ὁ προσεχῆς αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν Υἱός.

vidit me, vidit et Patrem⁷⁹. » Si igitur Pater in Filio apparet vita naturaliter existens, erit hoc etiam Filius, ne falsa sit similitudo.

ALIUD, ex iisdem cum reductione ad absurdum.

Christus alicubi inquit. « Qui vidit me, vidit et Patrem. » Si ergo accessorium hoc illi est, sive per participationem, et non essentialiter, quod sit vita, erit hoc etiam Pater. Cujus dicti absurditatem fugiens, necessario fateberis contrarium: vita enim est naturaliter Filius.

ALIUD.

Si Filius Patris essentialiter omnimoda I44 similitudine exprimeretur dicitur, estque ipse non naturaliter vita, sed per adjectionem illud accipit, Pater quoque hoc esse ensebitur. Hoc vero absurdum, necessario infert contrarium, quod et verum est.

ALIUD.

Quæ diversi sunt generis et naturæ, nemo compos mentis eandem operationem habere dicit; neque enim ignis et aqua idem efficiunt: sed quemadmodum diversam habent essentialiter sive qualitatis rationem, ita etiam diversam operationem edent. Si ergo cum Pater sit naturaliter vita, Filius id naturaliter non est, quemadmodum hostes Christi opinantur, quo pacto eandem cum Patre operationem habebit? Inquit enim alicubi Christus quod « Sicut Pater quos vult vivificat, ita et Filius quos vult vivificat⁸⁰. » Neque enim vivificari dicuntur quotquot a Deo hoc accipiunt: aliter vero qui a Filio hoc accipiunt. Nam eadem ratione dixit Patrem vivificare quia vivificat Filius, declarans se omni ex parte eandem cum Patre operationem habere. Quocirca non dissimilis est a Patre; sed sicut ille naturaliter vita dicitur et est, ita et Filius.

ALIUD.

Si Joannis verbis fidem adhibemus, concedemus Patrem omnia operari per Filium⁸¹. Quod quidem si verum est, unum vero ex operibus Patris est nonnullos vivificare, certe naturaliter vita erit Filius, per quem omnia vivificat, ne spurius mediator introductus expers participationis Dei ostendat id quod respectu ipsius vivificatum est.

ALIUD.

Si Filius mediator est Dei et hominum⁸², qui extrema veluti in unitatem copulavit: necessarium est ut, quemadmodum hominibus naturaliter copulatus est, cum factus est homo, ita etiam divinæ naturæ unitus sit, Deus vere existens. Si autem hoc verum est, cum essentialiter et non extrinsecus id habeat Pater quod sit vita: erit etiam omnino talis qui ei conjunctus est, et naturaliter ex ipso est Filius.

⁷⁹ Joan. xiv, 9. ⁸⁰ Joan. v, 21. ⁸¹ Joan. iii, 35.

⁸² I Timoth. ii, 5.

ALIUD.

Scripturæ passim Filium vocant Veritatem, et ipse alicubi de seipso ait: « Ego sum veritas⁸². » Si ergo fictitia in ipso vita est, non autem essentialiter ac vere, quo pacto non mentietur dicens seipsum esse veritatem? Atqui non mentitur: impium enim hoc vel sola cogitatione fuerit: veritas autem est. Vere igitur vita est.

145 ALIUD.

Si notitia Patris vivificat eos qui illam habent, vivificat vero similiter etiam notitia Filii: quo pacto non fuerit naturaliter idem, qui Patris proprietates adeo excellentes habet in se atque ipse Pater?

ALIUD, per reductionem ad absurdum.

« Quemadmodum Pater, inquit Scriptura, habet vitam in seipso, ita et Filio dedit habere vitam in seipso. » Hic qui recte sentire nolunt, summum blasphemix periculum incurrununt. Nam si Pater dicitur habere in seipso vitam, diversum quid est a vita quæ in se est. Si autem hoc duplicitatem quamdam et compositionem inferre videtur, quo pacto igitur simplex et non compositus secundum essentialiam est Deus? Sed hoc absurdum est. Vita igitur quam habet Pater in seipso, non est alia et diversa quædam a Filio: et vicissim, vita quæ in Filio est non est, diversa a Patre, et vere dicit: « Ego in Patre, et Pater in me⁸³. »

ALIUD.

Quæ Deo ac Patri insunt, naturales et essentielles proprietates vocans Paulus, alicubi ita ait: « Qui solus habet immortalitatem⁸⁴. » Si vero quispiam dicens immortalitatem, nihil aliud per id intelligat quam vitam, vita autem est Filius dicens: Ego sum vita⁸⁵; ergo Pater habet in seipso vitam, nimirum Filium: neque diversum quid a se. Ipse etiam similiter existens vita, dedit seipsum Filio; non tanquam corpus corpori committens, neque tanquam cedens Filio suam hypostasim, et deinceps esse suum in Filio habens; sed existens id quod semper est Pater ac Deus. Essentialiter vero identitate, et naturæ unitate ineffabiliter cum Verbo quod ex se processit copulatus,

ALIUD.

Quæcunque naturaliter ac essentialiter Patri inesse dicuntur, illa omnia est Filius. Solus Pater verus Deus est, quia solus habet Filium dicentem: Ego sum veritas⁸⁶. Sapiens ac potens similiter, quia Christus Dei potentia, et Dei sapientia. Solus dicitur inhabitare lucem inaccessibilem⁸⁷: habet enim in seipso dicentem: Ego sum lux. Solus immortalitatem habere dicitur, quia habet in se Filium dicentem: Ego sum vita. Si ergo quidquid Patri proprium est, hoc ipsum est Filius: cum Pater di-

A

ΑΛΛΟ.

Πανταχοῦ τὸν Υἱὸν αἱ θείαι Γραφαὶ καλοῦσιν Ἀληθεῖαν, καὶ αὐτὸς δὲ περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο φησιν· « Ἐγὼ εἰμι, λέγων, ἡ ἀλήθεια. » Εἰ τοίνυν διεψευσμένον ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ζωῆς πρᾶγμα, καὶ οὐκ οὐσιώδες, οὐδὲ ἀληθινόν, πῶς οὐ ψεύσεται λέγων ἑαυτὸν εἶναι τὴν ἀλήθειαν; Ἀλλὰ μὴν οὐ ψεύδεται· τοῦτο γὰρ ἀσεβὲς καὶ μόνον ἐννοεῖν· ἀλήθεια δὲ ἐστίν. Οὐκ ἄρα διεψευσμένον ἔχει τὸ εἶναι ζωῆ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ζωοποιεῖ τοῦ Πατρὸς ἡ γνῶσις τοὺς ἔχοντας αὐτὴν, ζωοποιεῖ δὲ ὁμοίως καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ, πῶς οὐκ ἔσται κατ' οὐσίαν ὁ αὐτός, ὁ ταῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιότησιν οὕτω διαπρέπων, ὡς ἂν εἰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ;

B

ΑΛΛΟ, διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

« Ὅσπερ ὁ Πατὴρ, φησιν, ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. » Ἐνταῦθα τοῖς οὐκ ἐθέλουσι νοεῖν ὀρθῶς, εἰς πολλὴν ὁ λόγος κινδυνεύσει δυσσημίαν ἐκπεσεῖν. Εἰ γὰρ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ λέγεται ζωὴν ὁ Πατὴρ, ἕτερον τί ἐστὶν αὐτὸς παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν. Εἰ δὲ τοῦτο διπλῆ τις ὡσπερ καὶ σύνθεσις περὶ αὐτὸν νοηθῆσεται, πῶς οὖν ἀπλοῦς καὶ σύνθετος κατ' οὐσίαν ὁ Θεός; Ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. Ἡ ζωὴ ἄρα ἣν ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἕτέρα τίς ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱόν· καὶ πάλιν ἡ ἐν Υἱῷ ζωὴ, οὐκ ἕτέρα τίς ἐστὶ παρὰ τὸν Πατέρα, καὶ ἀληθεύει λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. »

C

ΑΛΛΟ.

Τὰ προσόντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ φυσικά τε καὶ οὐσιώδη λέγων ἰδιώματα, φησὶ που Παῦλος· « Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν. » Εἰ τοίνυν οὐδὲν ἕτερον τις ὀριεῖται λέγων τὴν ἀθανασίαν παρὰ τὴν ζωὴν, αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, τὸν Υἱὸν δηλονότι, καὶ οὐκ ἕτερον τι παρ' αὐτόν. Αὐτὸς τε ὁμοίως ὑπάρχων ζωῆ, δέδωκεν ἑαυτὸν τῷ Υἱῷ· οὐκ ὡς σῶμα χωρήσας ἐν σώματι, οὐδ' ὡς τῷ Υἱῷ παραχωρήσας τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν, καὶ ἐν αὐτῷ λοιπὸν τὸ εἶναι ἔχων· ἀλλ' ὑπάρχων μὲν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν αἰεὶ Πατὴρ καὶ Θεός. Τῇ δὲ τῆς οὐσίας ταυτότητι καὶ τῇ τῆς φύσεως ἐνότητι πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ προσεθόντα Λόγον ἀπορρήτως συνδούμενος.

ΑΛΛΟ.

Ὅσα προσεῖναι λέγεται τῷ ἀτρὶ φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς, ταῦτα πάντα ἐστὶν ὁ Υἱός. Μόνος ἀληθινῶς λέγεται Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐπειδὴ μόνος ἔχει τὸν Υἱὸν τὸν λέγοντα· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Σοφὸς καὶ δυνατὸς ὁμοίως, ἐπεὶ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Μόνος λέγεται φῶς οἰκεῖν ἀπρόσιτον· ἔχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν λέγοντα· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς. Μόνος ἔχειν ἀθανασίαν λέγεται· ἔχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν λέγοντα Υἱόν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. Εἰ τοίνυν σύμπαν τί τοῦ Πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ἐστὶν ὁ Υἱός, ἦταν λέγηται

⁸² Joan. xiv, 6. ⁸³ ibid. 10. ⁸⁴ I Timoth. vi, 16. ⁸⁵ Joan. xiv, 6. ⁸⁶ Ibid. ⁸⁷ I Timoth. vi, 16.

ζωὴν ἔχειν ὁ Πατήρ ἐν ἑαυτῷ, τὸν Υἱὸν σημαίνει, καὶ ἄ
οὐχ ἕτερόν τι παρ' αὐτόν. Ὑπάρχων δὲ καὶ αὐτὸς ἐν
Υἱῷ κατὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον. καὶ ζωὴ κατὰ
φύσιν ὢν, δέδωκεν ἑαυτὸν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, δέχεσθαι παρὰ
τοῦ Πατρὸς ταύτην φησὶν, οὐχ ἢ Λόγος ἐστὶν ἢ
ἀπαύγασμα φυσικῶς ἔχει τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια, ἀλλὰ
καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, ὃ πάντα θεάσδοτα. Κατα-
στήσει δὲ τοῦτο σαφὲς ἐν ταῖς ἐφεξῆς, τοῦ δεδῶσθαι
τὴν αἰτίαν ἐξηγουόμενος. Ἐξουσίαν γὰρ, φησὶν, ἔδω-
κεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. Εἰ
δὲ ἐπειδήπερ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, τὴν ἐπὶ τῷ κρι-
νεῖν ἐξουσίαν εἰληφέναι λέγεται, τὸν αὐτὸν ἀνακυ-
κλώσαντες λόγον ἐρουῖμεν. Ἐπειδὴ Υἱὸς ἀνθρώπου
γέγονε, τὴν ὁμοίότητα φορέσας τῶν παρὰ Θεοῦ δέχε-
σθαι τὰ πάντα πεφυκότων, καὶ ζωὴν εἰληφέναι λέ-
γεται, μόνῃ καὶ γυμνῇ τῇ θεῖα φύσει τηρῶν, καὶ τὸ
μετοχῆς τινοῦ ἀνεπιδέκτον καὶ τὸ δύνασθαι τοῖς πᾶσι
τὰ πάντα χορηγεῖν

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

Εἰς τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις, «Κύριος ἔκτισέ με
ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Ὅτι τὸ,
ἔκτισεν, οὐ κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου κείται·
οὐδὲ κτίσμα ἢ ποίημα ὁ Υἱός.

Οἱ τῆς Ἀρείου μανίας προστάται τὴν ἑαυτῶν ἀσέ-
βειαν πιθανοῖς, ὡς οἰόνται, καλλωπίζοντες ῥήμασι,
λέγουσι· Κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν
κτισμάτων· ποίημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιη-
μάτων· γέννημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννη-
μάτων.

Πρὸς ταῦτα λύσεις ἐφεξῆς διαφόροι.

Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, πῶς οὐχ ἐν τῶν ποιημά-
των; καὶ εἰ ὄλωσ κτίσμα, πῶς οὐχ ἐν τῶν κτισμά-
των; Ἔστι γὰρ τοῦτο φρονεῖν γελοιώτατον. Εἰ γὰρ
ὄλωσ κτίσμασιν ἢ ποιήμασιν οὐκ ἐστὶν ἑναριθμὸς ὁ
Υἱός, οὔτε κτίσμα ἂν εἴη οὔτε ποίημα. Εἰ δὲ ἐκτίσθη
καθ' ὁμᾶς καὶ πεποίηται, πῶς οὐκ ἀναγκαίως ὡς ἐν
ἔσται τῶν γενομένων;

ΑΛΛΟ.

Φασὶν ὅτι ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν
ποιημάτων. Καὶ νομίζουσι μὲν, ἐξαιρετόν τινα διὰ
τούτου προσάγειν αὐτῷ τὴν τιμὴν, ἐπειδήπερ ποίημα
μὲν εἶναι, οὐ μὴν ὡς ἐν τῶν ποιημάτων ὁμολογοῦ-
σιν αὐτόν. Ἄλλ' οὐδὲν ἐν τούτῳ τὸ ἐξαιρετόν· ἀλλ' ἐν
τι καὶ αὐτὸς τῶν ἄλλων φανεῖται. Ἔως γὰρ ἂν ἐπ'
αὐτοῦ τὸ πεποιηθῆναι κρατῇ, καὶ εἶναι κτίσμα πι-
στεύεται, οὐδὲν τι τῶν ἄλλων κατὰ τοῦτο διοίσει, κἂν
διαλλάττη κατὰ τὴν φύσιν, ἢ κατὰ τινα τρόπον ἕτε-
ρον. Οὕτω γὰρ ἂν τις ἔχοντα βλέπει τὰ πεποιημένα
παρὰ Θεοῦ συγκρίνων πρὸς ἄλληλα. Εὐρήσει γὰρ

⁸⁸ Joan. v, 22. ⁸⁹ Prov. viii, 22.

ator habere vitam in seipso, Filium significat, non
aliquid a se diversum. Existens vero etiam
ipse in Filio propter omnimodam essentiae si-
militudinem, cum etiam naturaliter sit vita, dedit
illi seipsum.

146 ALIUD.

Filius vita naturaliter existens, eam se a Patre
accipere dicit, non quatenus Verbum est, aut splen-
dor naturaliter habens quæ Patris propria sunt.,
sed quatenus factus est homo, cui omnia a Deo data
sunt. Quod ipsum in sequentibus aperte declarat;
causam cur data sit explicans. Potestatem enim,
inquit, dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis
est ⁸⁸. Si vero quia Filius hominis est, potestatem
iudicandi accepisse dicitur, eodem modo repetentea-
dicemus: Quia Filius hominis factus est, similitu-
dinem gerens eorum qui quidquid habent, a Deo ac-
cipiunt, vitam quoque accepisse dicitur; soli ac
nudæ divinæ naturæ id reservans, quod nullius par-
ticipationis capax sit, quodque omnia omnibus lar-
giatur atque suppeditet.

ASSERTIO XV.

In illud quod in libro Proverbiorum dicitur, «Do-
minus creavit me principium viarum suarum in
opera sua ⁸⁹.» Quod verbum illud, creavit, non
de essentia Verbi dicitur; quodque Filius non sit
creatura vel opus.

Qui insaniam Arii sectantur ac tuentur, verisimili
in speciem oratione impietatem suam fucantes, ita
dicunt: Filius est creatura, sed non tanquam una
creaturarum; opus est, sed non veluti unum ex
operibus; germen est, sed non quasi unum ex ger-
minibus.

Varia hujus operationis consutationes.

Si Filius est opus, quo pacto non erit unum ex
operibus? et si omnino creatura est, quomodo non
erit una ex creaturis? Est enim hoc vehementer
ridiculum cogitatu. Nam si in universum creaturis
aut operibus non annumeretur, certe neque crea-
tura, neque opus fuerit. Si vero juxta vestram opi-
nionem creatus et factus est, quomodo non fuerit
necessario tanquam unum aliquid ex numero eorum.
quæ facta et creata sunt?

ALIUD.

Filius opus esse aiunt, sed non tanquam unum
ex operibus. Et quidem existimant se hac ratione
eximium quemdam honorem illi deferre, quod
creaturam quidem illum esse dicant, non tamen vel-
uti unam e numero creaturarum. Caterum nihil
in hoc est eximium; **147** sed unum aliquid inter
alia creata apparebit. Quandiu enim de eo dici po-
terit factum esse, et creatura esse credetur: nihil
ab iis hac in parte differet, tametsi ratione naturæ,
aut alio aliquo modo sit præstantior. Ita enim vide-
re est habere se quæ a Deo creata sunt, si quis ea

inter se conferat. Inveniet enim illa excellentia quadam saepenumero aliis praestare, et naturis differre, ita ut quispiam dicere possit de singulis eorum: Creatura est, sed non tanquam una ex creaturis. Exempli gratia, sol opus est, non tamen unum ex operibus: neque enim est alius sol. Simili ratione etiam luna, caelum, stellae, terra: omnia enim haec opera sunt, et singula eorum, non ut unum ex operibus. Creaturae enim hoc solum commune habent, quod factae sint. Formam vero, speciem, atque naturam singulae peculiarem nactae sunt. Nihil igitur amplius est in Filio, si factus esse dicatur; etsi aliud aliquid magnum atque eximium praereliquis creaturis existat: neque enim sol ob praestantiam suam qua reliqua astra longe superat, opus esse desinet. Eadem vero ratio est, etiam earum quae in caelo sunt rationalium potestatum, quibus quidem omnibus commune est factas esse. Ratio autem qua quid quaeque earum sit, diversa est.

ALIUD.

Si Filius, juxta vestram opinionem, est creatura, atque, id cum sit, potestatem habet creandi, quia non est ut una reliquarum creaturarum: cur caeterae quoque creaturae creandi facultatem non habeant, quia varia est ac diversa in eis natura, et unaquaeque earum creatura est, non tamen veluti unum aliquid reliquorum? Unum enim est caelum, unus sol, una luna, natura stellarum una, et terra una, unus homo quantum ad substantiam attinet: atque his quidem nihil inter se ratione naturae commune est, tametsi omnibus id commune sit, quod facta sint. Nihil tamen creatoris in creaturis cernitur, sed potius creatorem Verbum Dei adorant, et factoris gloriam extollunt. « Caeli enim enarrant gloriam Dei, et firmamentum enuntiat opera manuum ejus²¹. » Et quemadmodum Esdras ait: « Omnis terra veritatem vocat, et caelum ipsum adorat, et omnes creaturae ipsam tremiscunt²². » Filius autem de seipso ait: « Ego sum veritas²³. » Non ergo opus est, neque creatura ob id creandi facultatem habens, quia non veluti una creaturarum est: sed quia cum sit proprium germen essentiae Patris, totum illum in seipso ostendens, habet quoque creandi potestatem ut Pater.

148 ALIUD.

Si Filius est creatura, et adoratur a reliquis creaturis, quia diversum quid ab iis existit, neque est velut una creaturarum, oportebat etiam illas a se invicem adorari, quia diversa inter se natura praeditae sunt. Magna enim est in creaturis differentia: et unaquaeque peculiarem suam naturam sive qualitatem habet, neque id ipsum est omnino quod alia. Nulla tamen ex iis adoratur, quin potius omnes creatorem Verbum Dei adorant. Non igitur unus ex creaturis est Filius, neque creatura, ut vos opinamini. Quo pacto enim is cui adoratur, in numero

²¹ Psal. xviii, 2. ²² III Esdr. iv, 36. ²³ Joan. xiv, 6.

αὐτὰ καὶ ταῖς ὑπεροχαῖς νικῶντα πολλάκις τὰ ἕτερα, καὶ ταῖς φύσεσιν ἐξηλλαγμένα, ὡς δύνασθαι τινα λέγειν ἐφ' ἐκάστου τε ἐκείνων, ποιητὴ ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων. Ὁ ἥλιος τυχὸν ποιητὴ μὲν, οὐχ ὡς ἐν δὲ τῶν ποιημάτων· οὐ γὰρ ἐστὶν ἕτερος ἥλιος. Ἡ σελήνη ὁμοίως, ὁ οὐρανὸς, οἱ ἀστέρες, ἡ γῆ· πάντα γὰρ ταῦτα ποιήματα, καὶ ἕκαστον αὐτῶν, οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων. Μόνον γὰρ τὸ γενέσθαι κοινὸν ἔχει τὰ κτίσματα· τὸ δὲ σχῆμα καὶ τὴν φύσιν, ἕκαστον ἰδιόζουσαν. Οὐδὲν οὖν τὸ πλεον ἐν τῷ πεποιηθῆαι λεγομένῳ, κἀν ἕτερόν τι μέγα καὶ ἐξαιρετόν ὑπάρχει παρὰ τὰ ἄλλα ποιήματα. Τί γὰρ ὠφέλησει τὸν ἥλιον εἰς τὸ μὴ εἶναι ποιητὴ, τὸ πολὺ τῶν ἀστέρων ὑπερέχειν; Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος κρατῆσει λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἐν οὐρανῷ λογικῶν δυνάμεων, αἷς πάλιν τὸ μὲν πεποιηθῆαι κοινόν ἐστίν. Ὁ δὲ τοῦ τῆ ἕκαστον εἶη λόγος, ἐξηλλαγμένος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποιητὴ ἐστὶ, καθ' ἑμᾶς, ὁ Υἱὸς, καὶ τοῦτο ὧν ἔχει τὸ δύνασθαι κτίζειν, διὰ τὸ μὴ ὡς ἐν ὑπάρχειν τῶν ἄλλων ποιημάτων, ἔστω ποιητικὰ καὶ τὰ ἕτερα κτίσματα, διὰ τὸ ποικίλην ἐν αὐτοῖς εἶναι τὴν φύσιν· καὶ ἕκαστον αὐτῶν εἶναι ποιητὴ μὲν, οὐχ ὡς ἐν δὲ τῶν ἄλλων. Εἷς γὰρ ὁ οὐρανὸς, ἥλιος εἷς, μία σελήνη, φύσις ἀστέρων μία, μία τε γῆ, εἷς ἄνθρωπος ὅσον εἰς οὐσίαν· καὶ τούτων οὐδὲν ἀλλήλοις ἐπικοινωνεῖ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, εἰ καὶ πᾶσι τὸ πεποιηθῆαι κοινόν. Ἄλλ' οὐδὲν ἐν τοῖς κτίσμασι φαίνεται δημιουργοῦ, ἀλλὰ μάλλον προσκυνεῖ τὸν δημιουργὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τοῦ ποιητοῦ τὴν δόξαν ἀναθοᾶ· « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, καὶ ποίησιν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Καὶ καθάπερ ὁ Ἐσδρας φησὶ· « Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν προσκυνεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτὴν σέβεται καὶ τρέμει. » Ὁ δὲ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Οὐκ ἄρα ποιητὴ ἐστίν, οὐδὲ κτίσμα διὰ τοῦτο κτίζειν δυνάμενος, ὅτι μὴ ὡς ἐν ἐστὶ τῶν ποιημάτων, ἀλλ' ὅτι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον ὑπάρχων γέννημα, ὄλον τε ἐν ἑαυτῷ δεικνύων αὐτὸν, ἔχει καὶ τὸ δύνασθαι κτίζειν ὡς ὁ Πατὴρ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, προσκυνεῖται δὲ παρὰ τῶν ἄλλων κτισμάτων, διὰ τὸ ἕτερόν τι ὑπάρχειν παρ' αὐτὰ, καὶ εἶναι μὴ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, εἶδει κάκεῖνα προσκυνεῖσθαι παρ' ἀλλήλων, διὰ τὸ ἐξηλλαγμένην ἔχειν τὴν φύσιν πρὸς ἄλληλα. Πολλὴ γὰρ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἡ διαφορά· καὶ ἐστὶν ἕκαστον ἰδεῖν ἐν ἰδιαζούσῃ φύσει ἡτοὶ ποιεῖν, καὶ οὐχ ὅπερ ἐστὶ πάντως τὸ ἕτερον. Ἄλλ' οὐδὲν ἐν αὐτοῖς προσκυνεῖται, πάντα δὲ τὸν δημιουργὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον προσκυνεῖ. Οὐκ ἄρα ἐν ἐξ αὐτῶν ὁ Υἱὸς, οὐδὲ κτίσμα, καθ' ἑμᾶς. Ἔσται γὰρ κατὰ τίνα τρόπον ἐν τοῖς,

προσκυνοῦσιν ὁ προσκυνούμενος, ἐν τοῖς δοξολογούμενος ὁ δοξολογούμενος; Παλὸν γὰρ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καινὸν διάφορον, καὶ τὸ ἐκάστην πρέπον διορίζον σαφῶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πάντα δὲ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται δι' αὐτοῦ, αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα ποιεῖ καὶ κτίζει· ἀλλ' ἐστὶ τοῦτο νοεῖν τῶν ἀτοπωτάτων. Πῶς γὰρ τὸ μήπω, καθ' ὅμας, ὄν, ἑαυτὸ ποιήσει; Οὐκοῦν οὐ κτίσμα ἐστὶν, οὐδὲ ποίημα, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καρπὸς, ἔχων ὡς Θεὸς τὸ δύνασθαι κτίζειν καὶ ποιεῖν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς ἐν αὐτῷ κείσεται τὸ δύνασθαι κτίζειν, καὶ εἰς τὸ εἶναι παράγειν ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ποιήματα; Εἰ γὰρ ὅλως ἐνδέχεται φύσιν γενητὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν, ἔσται δυνάμει δημιουργὰ καὶ τὰ ἄλλα ποιήματα, καὶ εἰ μήπω τοῦτο διὰ τῆς ἐνεργείας ὁρᾶται· ὡσπερ ἀμέλει καὶ ὁ παῖς ὁ βραχίειαν ἔχων ἔτι τὴν ἡλικίαν, δυνάμει μὲν σπερματιστής, καθὼ καὶ ἀνὴρ ἐστίν, οὕτω δὲ τῇ ἐνεργείᾳ. Τὸ δὲ ἔχον τι πεφυκὸς, οὐκ ἂν λέγοιτο μὴ ἔχειν, εἰ καὶ μήπω τοῦτο φαίνεται κρυπτομένης ἔτι τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, διὰ τινὰ πρόφασιν, ἢ διὰ τὸν χρόνον. Οὐκοῦν ἔσται δημιουργὰ καὶ τὰ ἄλλα ποιήματα, καὶ τὸ περιττὸν οὐδὲν ἐν Θεῷ. Ἄλλὰ τοῦτο ἀτοπον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ποιημάτων δημιουργεῖ. Οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ φαίνεται ποιοῦν καὶ ποιούμενον, κτίζον καὶ κτιζόμενον· Θεὸς δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ, μετὰ συμπλοκῆς ἐτέρου συλλογισμοῦ.

Εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς αὐτὸς μόνος ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα, τῶν ἄλλων κτισμάτων οὐκ ἔχόντων τοῦτο ποιεῖν; Πῶς δὲ μόνος ὁ Υἱὸς γινώσκει τὸν Πατέρα, τῶν ἄλλων ποιημάτων οὐκ εἰδόντων ὅπερ ἐστίν; « Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, γινώσκει τίς ἐστὶν ὁ Πατὴρ εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃς ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. » Πῶς δὲ Θεὸν μηδενὸς ἑωρακότος πώποτε, καθὰ φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, βλέπει μόνος ὁ Υἱὸς; Γέγραπται γὰρ οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς; Οὐκοῦν εἰ μόνος ὁ Υἱὸς ὁρᾷ καὶ γινώσκει τὸν Πατέρα, καὶ ἀποκαλύπτει αὐτὸν, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' ἴδιος αὐτοῦ Λόγος, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς κατὰ φύσιν· τοῦτο ὑπάρχειν εἰδῶς καὶ τὸν ὄθεν ἐβλάστησε, Πατέρα, καὶ ἐν αὐτῷ δεικνύων αὐτὸν, καίτοι τῶν ἄλλων κτισμάτων οὐ δυναμένων τοῦτο ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἡ τοῦ ποιοῦντος ὁμοιότης ὥσκειται, οὐδὲ ἐν τοῖς γενητοῖς ὁ ἀγέννητος, οὐδὲ ἐν τοῖς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρηγγέμενοις ὁ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ὢν ὁραθήσεται. Φαίνεται δὲ ἐν Υἱῷ· ἔστι γὰρ εἰκὼν ἀπαράλλακτος αὐτοῦ. Ὁμοίος ὢν κατ' οὐσίαν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὐ κτίσμα καὶ ποίημα. Ἐπειδὴ τούτων οὐδὲν ἐστὶν ὁ Πατὴρ, πρὸς ὃν καὶ μεμόρφωται.

¹⁹ Matth. xi, 27. ²⁰ Joan. i, 18. ²¹ Joan. vi, 46.

A sonum ponatur qui adorant, aut qui glorificatur sit ex iis qui glorificant? Maxima enim inter hos est differentia, manifeste id quod cuique convenit distinguens.

ALIUD.

Si Filius est creatura, et Pater omnia per ipsum operatur, ergo sui ipsius est factor et creator: sed hoc vel sola cogitatione absurdissimum est. Quomodo enim id quod nondum, juxta vos, existit, seipsum creare possit? Quocirca non creatura, neque opus est, sed potius fructus essentialis Patris, habens, ut Deus, facultatem creandi et faciendi.

ALIUD.

Si Filius est creatura, quomodo pacto creandi facultate praeditus erit, aut creaturas ex nihilo ad esse traducere poterit? Si enim omnino fieri potest ut natura creata ex nihilo ad esse traducat, erunt etiam reliquae creaturae potentia creatrices, tametsi id nondum actu esse conspiciatur: quemadmodum fere puer in tenera adhuc aetate, potentia quidem seminiosus est, utpote qui mas est, actu vero nondum. Quod autem aliquid insitum sibi habet, non dicitur non habere, tametsi id nondum appareat, latente adhuc naturali operatione propter aliquam occasionem, vel propter tempus. Erunt igitur creatrices etiam reliquae creaturae, nihilque excellens est in Deo. Caeterum absurdum hoc est. Nulla enim creaturarum creandi facultatem habet. Filius ergo creatura non est, per quem omnia facta sunt, ne idem esse videatur, faciens et factum, creans et creatum: at potius Deus, utpote ex Deo et Patre.

ALIUD, cum connexione alterius syllogismi.

Si Filius est creatura, quomodo ipse solus revelat Patrem, quod caeterae creaturae facere nequeunt? Aut quomodo solus Filius cognoscit Patrem, cum reliquae creaturae nesciant quis sit? « Nemo enim, **149** inquit, novit Patrem nisi Filius, et cui Filius revelaverit ¹⁹. » Quo pacto vero, cum Deum nemo viderit unquam, sicut ait evangelista ²⁰, solus Filius videt? Nonne enim scriptum est ²¹, « Patrem nemo vidit unquam, nisi qui est ex Patre? » Quocirca si solus Filius videt et cognoscit Patrem, ipsa quoque revelat: non igitur creatura est, sed proprium ipsius Verbum, quod quidem est ipse naturaliter: hoc etiam existere sciens eum a quo procedit Patrem, et in seipso eum ostendens, cum caeterae creaturae id praestare non possint. Neque enim in creaturis creatoris similitudo servatur, neque factoris in iis quae facta sunt: neque in iis quae ex nihilo ad esse traducta sunt, is qui semper eodemque modo existit, cernitur. Cernitur autem in Filio: est enim omnimoda ipsius imago. Similis itaque secundum essentialiam est Patri, non opus aut creatura. Si quidem nihil horum est Pater, cujus imaginem refert.

Demonstratur per observationes ex sacra Scriptura petitas, quod nulla creaturarum adoretur quasi Deus: quodque ea quæ adorant adorari aut gloriificari non sustineant.

Petrus Cornelium adorantem se prohibet atque arceat, dicens: « Ne facias; nam et ego sum homo ⁹⁶. » Angelus etiam in Apocalypsi Joannem adorantem se increpat, dicens: « Cave ne facias, conservus enim tuus sum, et fratrum tuorum prophetarum, et eorum qui custodiunt verba libri huius ⁹⁷. » Manoe quoque patrem Sampsonis, sacrificium offerentem, angelus prohibuit, dicens: « Si sacrificabis hædum, Domino sacrificabis eum ⁹⁸. » De Filio autem scriptum est: « Adorent eum omnes angeli Dei ⁹⁹. » In Isaia scriptum est: « In te adorabunt, et in te vota facient. Tu enim es Deus, et nescivimus, Deus Israel Servator ¹. » Fuerit autem verisimiliter hæc vox eorum qui ex gentibus vocati sunt, qui Deum deinceps cognoverunt. Si vero Filium cognoscentes Deum cognoverunt, et tanquam Deum adorant, non igitur creatura est, ne gentes creaturam potius quam Creatorem colere videantur.

ALIUD.

Christus ad discipulos suos :a ait: « Vos vocatis me, Dominus, et Magister, et recte dicitis: sum enim ². » Deinde Thomas ita ad ipsum dicit: « Dominus meus, et Deus meus ³; » neque tamen prohibuit, ne discipulus id diceret, quemadmodum angeli sanctis. Psalmista etiam: « Thronus tuus, Deus, Deus, in sæculum sæculi ⁴. » **150** At si erat creatura etiam ipse, non fuisset adoratus, neque vocatus Dominus, neque tulisset quemquam dicentem: Tu es Deus meus. Cum vero naturaliter hæc sit, habens ea quæ Patris sunt, ut Filius et verum ipsius germen, admittit etiam eos qui talia de se prædicant, ut verum profitentur.

ALIUD.

Objectio ex dogmatibus Arii, quæ veram, ut ipsi putant, causam continet, propter quam factus sit Filius, et ejus per solidos syllogismos refutatio.

Cum, inquit, Deus vellet creaturarum naturam constituere, cum illa immensam ipsius vim ac virtutem capere non posset, primum creavit Filium, quem et Verbum nominavit, ut per illum quasi medium reliquæ creaturæ tantæ virtutis capaces efficerentur. Erat enim alioqui absurdum ineffabilem Dei virtutem ad hæc minima pervenire, et circa adeo exilia laborare.

Solutio objectionis.

Si virtutem ac potentiam Dei natura creaturarum capere et ferre non potest, quo pacto eam tulit Filius, cum sit et ipse creatus factusque e nihilo, ut vos censetis? Aut quo pacto sustinuit ingentem illam Patris operationem, cum sit, ut dicitis, crea-

Ἀπόδειξις ἐξ ἐπιτηρησεων γραφικῶν, ὅτι ὡς Θεὸς οὐδὲν τῶν κτισμάτων προσκυνεῖται· ὅπτε μὴ προσκυνούμενα ἀνέχεται προσκυνεῖσθαι ἢ δοξολογεῖσθαι.

Ὁ μακάριος Πέτρος προσκυνούντα τὸν Κορνήλιον, διακωλύει λέγων· « Μὴ ποιεῖ· καὶ γὰρ ἐγὼ ἀνθρώπος εἰμι. » Ἐκώλυσε ἄγγελος προσκυνούντα τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ αὐτοῦ Ἀποκαλύψει, λέγων· « Ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἶμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν φυλασσόντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. » Τὸν Μανωὲ τοῦ Σαμφῶν τὸν πατέρα θυσιᾶν προσάγοντα, κεκώλυκε ὁ ἄγγελος λέγων· « Καὶ ἐὰν ποιήσης ἔριπον, Κυρίῳ ποιήσεις αὐτόν. » Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ γέγραπται· « Προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Ἐν τῷ Ἠσαῖα γέγραπται πάλιν· « Καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἦδειμεν· ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ Σωτὴρ. » Εἴη δ' ἂν εἰκότως τῶν ἐξ ἐθνῶν κεκλημένων ἢ τοιαύτη φωνὴ λοιπὸν ἐπεγνωσῶν Θεόν. Εἰ δὲ τὸν Υἱὸν ἐπιγινόντες, Θεὸν ἐπέγνωσαν, καὶ ὡς Θεῷ προσκυνοῦσιν, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστίν, ἵνα μὴ πάλιν κτίσματι λατρεύῃ τὰ ἔθνη παρὰ τὸν κτίσαντα.

ἌΛΛΟ.

Λέγει πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Χριστός· « Ὑμεῖς καλεῖτέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμι γάρ. » Εἶτα λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Θωμᾶς· « Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου, » καὶ οὐκ ἀπεκώλυσε ταῦτα λέγοντα τὸν μαθητὴν ὡς οἱ ἄγγελοι τοὺς ἁγίους. Καὶ ὁ Ψαλμῶδός· « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. » Ἄλλ' εἴπερ ἦν κτίσμα καὶ αὐτός, οὐκ ἂν προσεκυνήθη, οὐκ ἂν ἐκλήθη Κύριος, οὐκ ἂν ἠνέσχετο ἀκούων τινὸς λέγοντος· Σὺ εἶ ὁ Θεός μου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ φύσιν ταῦτά ἐστιν, ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς ὡς Υἱὸς καὶ γνήσιον γέννημα, καὶ ἀποδέχεται τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας, ὡς ὁμολογούντας τὸ ἀληθές.

ἌΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ἀπὸ τῶν Ἀρείου δογμάτων, αἵτινα ἔχουσα τοῦ πεποιήσθαι τὸν Υἱὸν, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν ἀληθῆ, καὶ λύσις ἐσθεῖς μετὰ πιθανότητος συλλογισμῶν.

Βουλόμενος, φασίν, ὁ τῶν ὄλων Θεός τὴν τῶν γεννητῶν ὑποστῆσαι φύσιν, ἐπεὶ μὴ ἠδύνατο χωρεῖν αὐτὴ τὴν ἀκρατον αὐτοῦ δύναμιν, κτίζει πρῶτον τὸν Υἱὸν, ὃν καὶ Λόγον ὠνόμασεν· ἵνα δι' αὐτοῦ τὰλλα γένηται μέσου γενομένου χωρεῖν ἰσχύοντα τὴν αὐτοῦ μόλις δύναμιν. Ἄλλως τε ἦν ἄτοπον τὴν ἀκρατον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μέχρι τῶν οὕτως ἐλαχίστων φθάσαι, καὶ ἀσχολεῖσθαι καὶ περὶ τὰ οὕτω μικρά.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ ἀφόρητος ἦν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις τῇ τῶν γεννητῶν φύσει, πῶς αὐτὴν ἠγεγκεν ὁ Υἱὸς, γεννητὸς ὢν καὶ αὐτός καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καθ' ἑμᾶς; Πῶς δὲ ὑπέμεινε τὴν ἀκρατον αὐτουργίαν τοῦ Πατρὸς κτίσμα ὑπάρχων, ὡς φατε· Ἀνάγκη γὰρ ἦ τοῦτου δυνηθέν-

⁹⁵ Act. x, 26. ⁹⁷ Apoc. xix, 10. ⁹⁸ Judic. xiii, 5. ⁹⁹ Joan. xx, 28. ¹ Psal. xliiv, 7.

⁹⁵ Psal. xcvi, 7. Isa. xlv, 14. ⁹⁷ Joan. xiii, 13.

τος, πᾶσαν δύνασθαι τὴν κτίσιν· ἢ τῆς ἄλλης ἀτο-
νοῦσης κτίσεως, συνασθενεῖν καὶ αὐτὸν ὡς κτιστῆς
δύνα φύσεως. Εἰ δὲ ἐχώρησεν ὁ Υἱὸς κτίσμα, καθ'
ὕμᾳς, ὑπάρχων τὴν τοῦ Πατρὸς αὐτουργίαν, χωρήσει
καὶ τὰλλα κτίσματα, καὶ περιττὴ φανείται λοιπὸν ἡ
τοῦ Υἱοῦ γένεσις ἥτοι ποιήσις, ἵνα τὰ ἄλλα κτισθῆ,
ἀτονῆσαι δὲ καὶ τὸ ὑβρίζον σόφισμα τὸ κρεῖττον ἐν
ποιήμασιν ἀπονέμον τῷ Υἱῷ· καὶ δι' ὧν ὑπονοοῦσι
τιμῶν, ὑβρίζονται μᾶλλον ἀλώσονται. Τὸ γὰρ ὄλος ἐν
ποιήμασι καταριθμούμενον, γενητῆς ἂν εἴη φύσεως,
κἂν ἀμέτρως ὑπεροχαῖς τῶν ἄλλων φανῆται κρεῖτ-
τον. Εἰ δὲ ἀτοπον εἶναι φασὶ τὸ μέχρι τῶν ἐλαχίστων
φθάσαι τὴν ἀκρατον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, δυσωπεισθωσαν
ἀκούοντες λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· Ἐὐχὴ δύο στρουθία
ἀσφαρίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πωλεῖται ἐπὶ
τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὁμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ;
Καὶ πάλιν· Ἐκθλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ,
ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσι, καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν
ὁ οὐράνιος· τρέφει αὐτά. » Καὶ πάλιν· Ἐἰ δὲ τὸν
χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὐριον εἰς κλί-
θον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι, πῶς
οὐκ ἂν μᾶλλον ὕμᾳς ; Ἐἰ δ' ἂν γένοιτο χόρτου καὶ στρου-
θίων εὐτελέστερον, ὧν ἐξ ἀγαθότητος ὁ Θεὸς προνοεῖ ;
Εἶτα πῶς τὸ εἶναι ποιητῆς οὐκ ἂν ἀξιώσειεν, ὧν οὐ
παραίτεται τὴν πρόνοιαν ; Ἄλλ' οὕτω τύπον οὐκ
εἰδότες προσάπτουσι τῷ Θεῷ, λέγοντες αὐτὸν οὐκ
ἀξιοῦν τῶν ἐλαχίστων εἶναι ποιητῆν. Εἰ τοίνυν πάν-
των ἐστὶ ποιητῆς, φθάνει δὲ καὶ μέχρι τῶν ἐλαχίστων
διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς πᾶσι χωρούμενος, περιττὴ
τῶν αἰρετικῶν ἢ πρόσφασις διὰ τὰ μικρὰ τῶν κτισμά-
των προβεβλήσθαι λεγόντων τὸν Υἱόν.

C creatorem esse. Si ergo omnium est creator, et pro
sua benignitate etiam ad minima permeat, omnesque sui capaces facit, inanis est hæreticorum pro-
positio dicentium, propter minores creaturas productum esse Filium.

Ἔτι εἰς τὸ « Κύριος ἐκτίσέ με »· ὅτι οὐ κτίσμα
ὁ Υἱός.

Εἰ καθ' ὕμᾳς, ὡ θεομάχοι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν
τῶν γενητῶν φύσιν χωρῆσαι τὴν ἀκρατον αὐτουργίαν
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μεσίτου χρεῖα γέγονε, καὶ οὕ-
τως ἐκτίσῃ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, πῶς ὁ Υἱὸς γενητὴς ὧν,
καθ' ὕμᾳς, ἐχώρησε τοῦ Πατρὸς τὴν δύναμιν ; Ἀν-
άγκη γὰρ καὶ αὐτῷ δοῦναι τὸν μεσιτεύοντα· ἀλλὰ
κἀκεῖνος, εἰ ὑπάρχει γενητὴς, δεῖται πάλιν τοῦ με-
σιτεύοντος, καὶ οὕτως εἰς ἀπειρον μεσιτῶν ὄχλον ὁ
λόγος ἐκθήσεται. Εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ περὶ τούτου σό-
φισμα, πᾶσαν ὁμοῦ τὴν δημιουργίαν ἀνατρέπον. Οὐχ
εὐρισκομένου γὰρ, μᾶλλον δὲ μὴ ζητουμένου μεσι-
τεύοντος, οὐκ ἂν ὑπέστη τὰ γενητὰ.

ἌΛΛΟ. Τῶν ὀρθοδόξων λεγόντων· Εἰ κτίσμα ὁ
Υἱός, πῶς ἔχει κατὰ φύσιν τὸ εἶναι δημιουργός ;
Οὐ γὰρ ἴδιον τῶν κτισμάτων τοῦτό γε· ἀνθυπα-
νήθησαν οἱ αἰρετικοὶ τὰ ὑποσταγμένα, ὧν αἱ
λύσεις εἰσὶν ἐφεξῆς.

Ἀνθυπογορὰ ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Κτίσμα, φασὶν, ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ τῶν γενητῶν εἰς
ὕμᾳς· τὸ δὲ κτίζειν ὡς παρὰ διδασκάλου μαθὼν
ἢ τεχνίτου, ὑπηρέτησε πρὸς τὴν τῶν ἔργων χρεῖαν
τῷ διδάξαντι Θεῷ.

• Matth. x 29. • Matth. vi. 26. • Ibid. 30. • Prov. viii, 27.

A tura? Necessarium enim est, ut cum ipse illius capax
sit, capaces etiam sint reliquæ creaturæ: aut si
imbecillior sit creaturarum natura, quam ut ejus
capax esse possit, eadem imbecillitate etiam ipsum
laborare, quippe qui creaturæ sit naturæ. Si vero Fi-
lius cum sit creatura, ut vos opinamini, capax fuit
paternæ virtutis: capaces erunt et cæteræ creaturæ;
atque ita supervacanea fuerit Filii generatio, sive
formatio ad alia creandum: et imbecillum plane
atque inane erit contumeliosum illud inventum ac
cavillum, quod præstantiam inter creaturas Filio
tribuit: et eo ipso quo illum honore afficere sese
existimant, contumeliosi potius esse cernerentur.
Quod enim omnino creaturis annumeratur factæ
naturæ sit oportet, tametsi immenso intervallo reli-
quis præstantius sit. Si vero absurdum esse censent
ad minimam etiam Dei potentiam ac virtutem pene-
trare, erubescant, cum Christum ipsum dicentem
audiant: « Nonne duo passeruli asse vaneunt, et
unus ex eis non cadet in terram absque Patre
vestro qui in cælis est? » Et rursus: « Respice
volatilia cæli, quod non serunt neque metunt, et
Pater vester cælestis nutrit illa? » Et rursus: « Si
fenum agri quod hodie est et cras in clibanum mit-
titur, Deus sic vestit, quanto magis vos? » Quid
autem feno et passerulis 151 vilis est, quibus
Deus pro sua bonitate providet? Aut quomodo non
dignetur esse creator eorum, quorum providentiam
non detrectat? At isti ignorantes superbiam Deo
impingunt, dicentes eum dedignari minimorum
C creatorem esse. Si ergo omnium est creator, et pro

In illud, « Deus formavit me »: quod Filius non
sit creatura.

Si juxta vestram, Dei hostes, opinionem idcirco
opus fuit mediatore, quia creaturarum natura im-
mensam Dei virtutem capere in se non poterat, ideo-
que Pater Filium creavit: quo pacto Filius, qui ut
vos dicitis, creatus est, Dei virtutem capere potuit?
Necesse enim fuerit etiam illi mediatorem aliquem
dare: cæterum etiam ille, si creatus est, indiget
mediatore; atque ita turba mediatorum in infinitum
crescet. Frivolum itaque est vestrum commentum,
universam simul creationem subvertens. Nam non
invento aut potius non quæsito mediatore, creata
non substituerunt.

ALIUD. Cum orthodoxi dicunt: Si Filius est creatura,
quo pacto hoc ei naturale est, ut sit creator? neque
enim creaturarum proprium est; hæretici contra
objiciunt quæ sequuntur, quorum solutiones etiam
adjicientur.

Objectio hæreticorum.

Filius, inquit, creatura unusque est ex iis quæ
facta sunt: creandi vero facultatem a magistro aut
artifice didicit, et Deo qui ipsum docuit, in operibus
suis ministravit.

Solutions objectionis.

A

Αύσις ἐπεξήγ.

Si quidquid non naturaliter alicui insitum est, sed tantum accidentarie inest, et quodammodo acquisitum est, fieri potest ut aliquando non accidat (ea enim est accidentium natura) accidens illud per quod Filius creator est, aliquando in eo evanescere poterit. Atque ita dignitate sua privabitur, amittens id quod didicerat. Nam is qui aliquando quod nesciebat didicit, potest etiam ejusdem oblivisci.

ALIUD.

Creaturas a nihilo ad esse traducere, non est opus artis, sed facultatis sive potentiae creativæ. Ars enim ea quæ existunt in aliud quid mutat: creatrix autem facultas, ea quæ non existunt facit ut existant. Si ergo ab arte **152** aut doctrina potest esse creator Filius, videant quid de Patre statuere velint, si quis etiam de illo hæc dicat. At dicas, Patrem quidem natura esse, Filium vero edoctum: fieri itaque potest ut quis consequatur doctrina naturalem operationem Dei, utque edoctus creare, idem naturaliter sit quod ipse. Nullum igitur discrimen erit inter Deum et creaturam, præterquam scientiæ disparitas: natura autem ab ipso non differemus, sed sola scientia inferiores illo erimus: quæ ubi adjecta nobis fuerit, erimus omnes natura dii. Quomodo igitur unus est Deus, si per solam doctrinam quam consequimur, dii efficiuntur? At si ipsa se harum ratiocinationum absurditas prodit, naturaliter itaque creator est Filius, non per doctrinam, ut vos opinamini.

ALIUD.

Aliud quidpiam est sapientia, aliud sapiens: sapientia enim est res quæ sapere facit; sapiens vero qui rem quæ sapere facit, suscipit. Si ergo Filius seipsum sapientiam esse dicit, quomodo sapiens effectus est? Nam si omnino doctrina indigebat, non erat sapientia. Et si sapientia accidentalis in eo est, poterit aliquando talis non esse, cum id quod accidit possit etiam non accidere. Quidnam igitur erat ante hoc? sapientia enim non erat, cum sapientia indigeret. At semper fuit sapientia Filius. Hoc enim sacra Scriptura de ipso prædicat. Vanum itaque et absurdum est dicere, Filio aliquid doctrina accidisse.

ALIUD.

Si facultas creandi Filio per doctrinam accessit, atque ita factus est creator Filius, invidiæ vitio Patrem onerant, si cum multis docere posset, unum tantum docuit. Quid enim nocuisset, multos circa ipsum creatores versari, quemadmodum multos archangelos atque angelos habet? Nunc vero solus Filius operatur quæ Pater. Naturaliter itaque ei insita, non doctrina acquisita est creandi facultas, ne Pater invidia laborasse censeatur: quippe qui non docuit, sed ex se genuit unum creatorem, per quem omnia operatur.

Εἰ πᾶν ὅπερ ἂν τινι φαίνοιτο συμβεβηκός, καὶ εἰς ἐν τῇ φύσει κείμενον, ἐπικτηθὲν δὲ πῶς κατὰ τινὰ τρόπον, τοῦτο καὶ ἀποσυμβῆναι δόναται ποτε, ὅπως φύσεως ἔχοντος ἀεὶ τοῦ συμβεβηκότος, ἀποσυμβῆται ποτε τοῦ Ἰησοῦ τὸ εἶναι δημιουργόν. Καὶ ἔσται τοῦ ἀξιώματος ἔρημος, ἀποβαλὼν ὅπερ ἔμαθεν. Ὁ γὰρ ὅπως ἐκ τοῦ μὴ εἶδέναι τι πρὸς τὸ εἶδέναι κεκλημένος, δέξεται ποτε καὶ τῆς λήθης τὸ πάθος.

ΑΛΛΟ

Τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν τὰ κτίσματα, οὐ τέχνης ἔργον ἐστίν, ἀλλὰ δυνάμεως δημιουργικῆς. Τέχνη μὲν γὰρ τὰ ὄντα πρὸς ἑτερόν τι μετασκευάζει· δημιουργικὴ δὲ δύναμις τὰ μὴ ὄντα πρὸς τὸ εἶναι καλεῖ. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τέχνης καὶ μεθήσεως εἶναι δόναται δημιουργός ὁ Υἱός, ὁράτωσαν τί ποτε ἄρα καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐροῦσιν, εἰ τις καὶ ἐπ' αὐτοῦ ταῦτα λέγοι· Ἄλλ' ἔρεις, ὅτι φύσει μὲν ὁ Πατήρ, διδασκὸς δὲ ὁ Υἱός. Ἐξέστιν οὖν διδασκὸς κτήσασθαι τινα τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ μαθόντα κτίζειν γενέσθαι τοῦτο ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν αὐτός. Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ κτισμάτων, εἰ μὴ γνώσις περιττῆ, καὶ φύσει μὲν πρὸς αὐτὸν ὡς διηρημένα, μόνῃ δὲ τῇ γνώσει λειπόμεθα· ἥς προστεθείσης, ἐσόμεθα πάντες κατὰ φύσιν Θεοί. Πῶς οὖν εἰς Θεός, εἰ ἂν μόνῃ τῷ μαθεῖν κείται τὸ γενέσθαι Θεούς; Εἰ δὲ πολλὴ τις ἐστὶν ἐν τούτοις ἡ τῶν λογισμῶν ἀτοπία, φυσικῶς ἄρα δημιουργός ὁ Υἱός, ὡς διδασκὸς, καθ' ὅμας.

ΑΛΛΟ.

Ἐτερόν τι ἐστὶ σοφία, καὶ ἕτερον ὁ σοφός· ἡ μὲν γὰρ σοφία αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ σοφοῦν ἐστίν, ὃ δὲ σοφός ὁ τοῦ σοφοῦντος δεκτικός. Εἰ τοίνυν σοφίαν ἑαυτὸν εἶναι φησὶ ὁ Υἱός, πῶς ἐσοφούτο; Εἰ γὰρ ὅπως εἶδειτο μαθήσεως, οὐκ ἦν σοφία. Καὶ εἰ συμβεβηκὸς αὐτῷ τὸ σοφόν, ἔσται ποτὲ καὶ οὐ τοιοῦτος, τοῦ συμβεβηκότος καὶ ἀποσυμβῆναι δυνάμενος. Τί οὖν ἦν ἄρα πρὸ τούτου; σοφία γὰρ οὐκ ἦν, λειπόμενος φρονήσεως. Ἄλλ' ἦν ἀεὶ σοφία ὁ Υἱός. Τοῦτο γὰρ κηρύττουσιν αἱ θεαὶ Γραφαί. Διεψευσμένον ἄρα καὶ ἀμαθὲς τὸ ἐκ μαθήσεώς τι προσγεγονέναι λέγειν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διδασκὸν ἐστὶ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, καὶ οὕτω γέγονε δημιουργός ὁ Υἱός, φθόνου πάθος εἰσάγουσι γερονδὸς πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ γε πολλοὺς διδάξαι δυνάμενος, ἕνα μόνον ἐδίδαξε. Τί γὰρ ἐλύπει πολλοὺς περὶ αὐτὸν εἶναι δημιουργοὺς, ὥσπερ οὖν καὶ πολλοὺς ἀρχαγγέλους καὶ ἀγγέλους ἔχει; Νῦν δὲ μόνος ὁ Υἱός τὰ τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται. Φυσικὸν οὖν ἄρα καὶ οὐ διδασκὸν ἐν αὐτῷ τὸ δημιουργεῖν, ἕνα καὶ φθόνου φαίνεται κρείττων ὁ Πατήρ, οὐ διδάξας μᾶλλον, ἀλλ' γεννήσας ἐξ ἑαυτοῦ τὸν ἕνα δημιουργόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται.

ΑΛΛΟ, *κίθαρὸν ἔχον τὸ σχῆμα.*

Εἰ διὰ τοῦτο, καθ' ἑμᾶς, τὸν Υἱὸν ἔκτισεν ὁ Πατήρ, ἵνα τῆς γενητῆς φύσεως εὐρεθῆ ποιητῆς, ἔχρῃν αὐτὸν ἀργῆσαι λοιπὸν ἀπαξ τοῦ Υἱοῦ γενομένου. Πῶς οὖν ἐργάζεται καὶ μετὰ τὸν Υἱόν; Αὐτὸς γὰρ που τοῦτο φησὶν ὁ Σωτῆρ· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.» Εἰ τοίνυν ἐργάζεται καὶ μετὰ τὸν Υἱόν, περιττὸς ἂν εἴη καθ' ἑμᾶς ὁ Υἱός. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποπον φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Οὐκ ἄρα παρήχθη πρὸς τὸ εἶναι γενητὸς ὁ Υἱός, ἵνα τῶν ἄλλων γένηται ποιητῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρρήτου τοῦ Πατρὸς οὐσίας προελθὼν, ὡς Υἱός, πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐργάζεται, φυσικῶς ὑπάρχων τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, Θεὸς δηλονότι, καὶ διὰ τοῦτο δημιουργός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῷ θεῷ βουλήματι, κατὰ τὴν θέλαν Γραφῆν, ἀνθέστηκεν οὐδεὶς, ἀλλ' ἐξαρκεῖ τοῦτο καὶ μόνον, πρὸς τὴν τῶν ὄλων σύστασιν· ἅμα γὰρ ἠθέλησέ τι, παραχρῆμα γίνεται, κατὰ τὸν λέγοντα Ψαλμωδόν· «Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε, » τίς ἦν ἡ τοῦ μεσιτεύοντος χρεῖα; Περιττῶς ἄρα γέγονεν ὁ Υἱός. Ἀλλὰ τοῦτο λέγειν τῶν ἀποπωτάτων. Αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ἡ ἐνούσιος καὶ ζῶσα τοῦ Πατρὸς βούλησις, δι' ἧς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι καλεῖ. Ἐἴτα πῶς αὕτη πεποιήται; Πῶς δὲ ὄλω; οὐκ ἦν ἐκείνων εἰπεῖν;

ΑΛΛΟ, καὶ δριμύ.

Εἰ διὰ τοῦτο φασὶν ἐκτίσθαι τὸν Υἱόν, ἵν' ἡμᾶς δημιουργήσῃ Θεὸς δι' αὐτοῦ, ὁράτωσαν εἰς δὴν ἀσέβειαν αὐτοῖς ὁ λόγος ἐκδῆσεται. Φαίνεται γὰρ αὐτὸς δι' ἡμᾶς γεγονώς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν. Καὶ ἡμεῖς μὲν ποιήμα, αὐτὸς δὲ ποιητὴς ἔργανον. Οὐκοῦν ὁμολογεῖτω μὲν αὐτὸς καὶ χάριν ἡμῖν· ὑπέστη γὰρ δι' ἡμᾶς. Ἔσται δὲ ἡμῶν καὶ δόξα, ὥσπερ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός· «Ἡ γὰρ γυνὴ, φησὶ, δόξα ἀνδρός ἐστὶ.» καὶ γείτονα τίθησι τὴν αἰτίαν, λέγων· «Οὐ γὰρ ἐκτίσθη ἀνήρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα.» Εἰ τοίνυν δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Υἱός, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτόν, ἐσόμεθα πάντως αὐτοῦ τελειότεροι, ὥσπερ οὖν καὶ Ἀδὰμ τῆς γυναικὸς τῆς δι' αὐτόν γενομένης. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποπον· οὐκ ἄρα κέισμα ἐστὶν ὁ Υἱός, οὐδὲ γέγονε δι' ἡμᾶς· ἀλλὰ φύσει Θεὸς ὑπάρχων, ὡς ὁ Πατήρ, τῆ οὐκείᾳ θυνάμει καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν.

ΑΛΛΟ, καὶ δριμύ.

Εἰ γέγονεν ὁ Υἱός δι' ἡμᾶς, καθάπερ ἐκεῖνοι φασὶν, οὐκ ἐστὶν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν παρὰ Θεῷ· οὐ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων εἰς νοῦν, ἡμᾶς ὑστερον ἐργάζεται δι' αὐτόν, ἀλλὰ τὰ περὶ ἡμῶν ἐνοήσας, ἐκεῖνον ἐργάζεται δι' ἡμᾶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ δι' ἡμᾶς ἔκτισε τὸν Υἱόν ὁ Πατήρ, οὐ πάντως ἐκ προαιρέσεως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης δι'

Α

ALIUD, *ut videtur probabile.*

Si propterea, ut vos opinamini, Filium creavit Pater, ut creatæ naturæ factor esse cerneretur, necessarium omnino est ut creato Filio cessaverit. Quomodo igitur operatur post Filium? Ipse enim Servator hoc ait: «Pater meus usque nunc operatur, et ego operor.» Si ergo operatur etiam post Filium, supervacaneus igitur fuerit, secundum vos, Filius. Cæterum hoc et dictu et cogitatu absurdum est. Non est ergo creatus Filius, ut ipse reliquorum **153** creator fieret: sed ex ineffabili Patris essentia procedens, ut Filius, omnia quæ Patris sunt cum Patre operatur, naturaliter id existens quod est, nimirum Deus, ac propterea creator.

Β

ALIUD.

Si voluntati divinæ, ut Scriptura sacra testatur, nemo restitit, sed hoc et quidem solum sufficit ad universorum constitutionem, simul enim atque voluit, confestim facta sunt, juxta Psalmistæ vocem: «Omnia quæcunque voluit, fecit¹⁹»; quis igitur erat usus mediatoris? Frustra ergo factus est Filius: at hoc absurdissimum dictu est. Ipse igitur est inexistens ac viva Patris voluntas, per quam omnia ad esse traducit. Quomodo itaque hæc ipsa facta est? Aut quomodo in universum non erat, ut isti volunt?

ALIUD, *idque acutum.*

Si propterea creatum esse Filium dicunt, ut nos Deus per ipsum crearet, videant in quantam impietatem labantur. Videtur enim hoc pacto ipse propter nos, non vero nos propter ipsum facti esse. Et nos quidem opus, ipse vero operis instrumentum. Hoc igitur nobis acceptum ferat, quod sit constitutus propter nos. Eritque ipse gloria nostra, quemadmodum mulier est viri. «Mulier enim, ut ait Scriptura, gloria viri est²⁰, » causamque addit dicens: «Non enim vir creatus est propter mulierem, sed mulier propter virum²¹.» Si ergo propter nos creatus est Filius, non autem nos propter ipsum: erimus profecto nos illo præstantiores, quemadmodum Adam muliere propter ipsum facta. Sed hoc absurdum est. Filius itaque creatura non est, neque propter nos factus est: sed cum sit naturaliter Deus, sicut Pater, propria sua virtute etiam nos ad esse traduxit.

ALIUD, *etiam acutum.*

Si Filius propter nos factus est, ut illi dicunt, non erit ille primus nostrum apud Deum: neque enim illum mente concipiens, nos postea propter ipsum creavit, sed de nostra creatione cogitans, illum propter nos creavit.

ALIUD.

Si Pater Filium nostra causa creavit, non omnino ex voluntate hoc fecit sed ex necessitate propter

¹⁹ Joan. v, 17. ²⁰ Psal. cxliii, 3. ²¹ I Cor. xi, 7. ²² Ibid. 9.

nos. Non igitur omnino factus fuisset Filius, nisi A
nostri causa ; sed neque voluit quidem Pater creare
Filius, sed necessitas ipsa illum, ut vellet, coegit :
atque ita ex illorum 154 opinione, Deus ipse nec-
cessitati subjectus fuit. Apagesis istam ratiocina-
tionis absurditatem !

ALIUD.

Si propter nos Filium creavit Pater, cum jam
factum sit atque absolutum opus cujus causa creatus
est, supervacaneus deinceps est Filius, utpote in-
strumentum illius operis jam absoluti, cujus causa
factus erat.

Alia probabilia theorematum.

Si Pater propter nos Filium creavit, de nobis
primis deliberavit. Si vero ejus deliberatio circa nos
primos versata est, quamobrem ille ante nos creatur, qui in consilio et deliberatione erat ultimus ?
Aut cur, cum illum primum creavit, non etiam primo de illo deliberavit ? quare etiam cum de nobis primum cogitavit, illum quidem Filium et hæredem vocat, nos autem servos, et hæreditatem illius qui propter nos factus est ? Oportebat enim e contrario, nos quidem filios et hæredes esse, instrumentum vero nostræ facturæ, quod quoque propter nos factum est, servum esse nobisque inferiorem. Facessat absurda ejusmodi ratio !

Expositio rectæ sententiæ et fidei.

Filius nequaquam propter nos factus est, sed ne factus quidem omnino est. Nam etiamsi creaturas producere Pater noluisse, « erat Verbum in ipso, et Deus erat Verbum, » quemadmodum scriptum est ¹³. Ea tamen quæ creata sunt, omnino per ipsum fieri oportebat. Nam sicut lumen aliter illuminare non potest, nisi per suum splendorem : ita nihil eorum quæ sunt operatur Pater, nisi per suum Verbum. « Omnia enim, inquit Scriptura, per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ¹⁴. » Idcirco, et dextera, et brachium Dei vocatur. Omnia enim per ipsum, veluti per manum, operatur.

Observatio quædam sacræ Scripturæ pulchra atque utilis.

Dixit Deus, inquit Scriptura ¹⁵ : Fiat lux, sicut firmamentum, sicut luminaria : et factum est ita. Dixit : Faciamus hominem : et fecit Deus hominem. At in his omnibus nusquam est videre Filium alloqui Patrem, quasi volentem discere qualianam esse oportet quæ creanda erant, sed vox ipsa opus est : si autem Verbo opera sunt juxta voluntatem Patris, Verbum itaque est voluntas Patris vivens atque ei inexistens, quæ simul in ipso est, et vicissim ipsum in se habet.

155 *Alia observatio, ex qua discimus angelis et sanctis prophetis consuetudinem esse jussis a Deo etiam interrogationes proferre, ignorantibus interdum id quod jussum est. Verbum autem non ita facere reperitur.*

Deus promisit Abraham filium, et ipse interroga vit :

¹³ Joan. 1, 1. ¹⁴ Ibid. ¹⁵ Gen. 1.

ἡμᾶς. Οὐκ ἂν οὖν ὅλως ὁ Υἱὸς ὑπέστη τῆς καθ' ἡμᾶς ἀπούσης αἰτίας, καὶ τάχα οὐδὲ κτίζειν ἠθέληε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἀλλὰ μόλις αὐτὸν εἰς τὸ ἐθελεῖσαι προήγαγεν ἡ χρεία, καὶ γέγονε, καθ' ἑκείνους, καὶ ὡς ἀνάγκη Θεός. Φεῦγε τοῦ λόγου τὴν ἀτοπίαν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ δι' ἡμᾶς ἔκτισε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, γέγονε δὲ καὶ πεπλήρωται τὸ ἔργον δι' ὃ καὶ ἐκτίσθη, περιττὸς λοιπὸν ὁ Υἱὸς, ὡς ὄργανον τῆς δι' ἡμᾶς προδεδόχθαι χρείας ἀποτελεσθείσης.

Ἄλλ. α. πιθανὰ θεωρήματα.

Εἰ δι' ἡμᾶς ἔκτισε τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, περὶ πρώτων ἡμῶν βεβούλευται. Εἰ δὲ περὶ πρώτων ἡμῶν ἡ σκέψις ἐγγέγονε τῷ Πατρὶ, διατί πρὸ ἡμῶν ἑκεῖνος κτίζεται ὁ ἐν βουλαῖς τελευταῖος ; Διατί δὲ πρώτων αὐτὸν κτίσας, οὐ περὶ πρώτου καὶ ἐβουλεύετο ; διατί δὲ πάλιν πρώτους ἡμᾶς ἔχων ἐν σκέψει, ἐκείνον μὲν Υἱὸν καὶ κληρονόμον ἀποκαλεῖ, ἡμᾶς δὲ δούλους καὶ κληρονόμους τοῦ δι' ἡμᾶς γενομένου ; Ἔδει γὰρ ἐκ τῶν ἐναντιῶν, ἡμᾶς μὲν Υἱοῦς καὶ κληρονόμους ἐπάραχειν· τὸ δὲ τῆς ποιήσεως ἡμῶν ὄργανον, ὃ καὶ γέγονε δι' ἡμᾶς, δούλον εἶναι καὶ ὑποκείμενον. Φεῦγε τοῦ λόγου τὴν ἀτοπίαν.

Ἐξηγήσεις λοιπὸν τῆς ὁρθῆς πίστεως.

Οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' οὐδὲ γέγονεν ὅλως. Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ δόξαν ἦν τῷ Πατρὶ ποιῆσαι τὰ γενητὰ, « ἦν ὁ Λόγος ἐν αὐτῷ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » ὡς γέγραπται. Τὰ μὲν τοι κτιζόμενα πάντως ἔδει γενέσθαι δι' αὐτοῦ. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οὐκ ἂν ἐτέρως φωτίσαι τὸ φῶς, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἰδίου ἀπαυγασματος· οὕτως οὐκ ἂν τι τῶν ὄντων ἐργάσαιτο Πατήρ, εἰ μὴ διὰ τοῦ οικείου Λόγου. « Πάντα γὰρ, φησὶ, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Διὰ τοῦτο καὶ « δεξιὰ καὶ βραχίον » ὀνομάζεται Θεοῦ. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ χειρὸς, ἐργάζεται.

Ἐπιτηρησις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, καλὴ καὶ ἐπωφελής.

Εἶπε, ᾤησιν, ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, γενηθήτω στερέωμα, γενηθήτωσαν φωστῆρες· καὶ ἐγένετο οὕτως. Εἶπε· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἅπασιν οὐδαμοῦ φαίνεται λόγος ὡς ἐξ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα μανθάνειν ἐθέλοντος ὁποῖα τινα χρὴ γενέσθαι τὰ κτιζόμενα· ἀλλ' ἡ φωνὴ τὸ ἔργον γίνεται. Εἰ δὲ λόγῳ τὰ ἔργα γίνεται κατὰ τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς, ὁ Λόγος ἄρα ἐστὶν ἡ βουλή τοῦ Πατρὸς ἡ ζῶσα καὶ ἐνοῦσις, αὐτῆ τε οὐσα ἐν Πατρὶ, καὶ ἔχουσα αὐτὸν ἐν αὐτῇ.

Ἐπιτηρησις ὁμοίως, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀγίοις προφήταις ἔθος ἐστὶν ἐπιταττομένοις, κυρὰ Θεοῦ, καὶ ἐρωτήσεως ἀντιποῦσιν ἔσθ' ὅτε τὸ ἐπιταττομένον. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐχ οὕτως ἐδειχθή ποιῶν.

Τῷ Ἀβραάμ υἱὸν ἐπηγγέλλετο ὁ Θεός, καὶ αὐτὸς

ἔφασκε· Κατὰ τί γινώσκωμαι τοῦτο; » Ἀπιστέλλετο Μωσῆς καὶ φησιν· « Ἐάν ἐρωτήσωσί με, τί ὄνομα αὐτῷ; τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; » Καὶ ὁ ἄγγελος δὲ ὁ ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ διηρώτα Θεὸν, λέγων· « Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ; » Καὶ πάλιν ἐκδέχεται ἄχρις ἂν ἀκοῦσῃ λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς. Καὶ ὁ Ἀβδακούμ δὲ φησιν· « Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτρων, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός. » Ταῦτα γὰρ ὡς δοῦλα καὶ ποιήματα, καὶ τῆς τοῦ λόγου μεσιτείας δεόμενα, ἤξιον παρ' αὐτοῦ διδάσκεσθαι τὴν βουλήν τοῦ Πατρὸς. Ὁ δὲ Υἱὸς μανθάνειν οὐκ ἐπιζητεῖ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐνοῦσιος βούλησις. Οὐκ ἄρα ἐκ μαθήσεως ἔχει τὸ εἶναι δημιουργός, ἀλλ' οὐσιωδῶς τε καὶ φυσικῶς.

Ἔτι εἰς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. » Ὅτι οὐ κρίσιμα ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ συναϊδιος. Ὅπως δὲ χρῆ τοῖς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, » ἐκ τῶν ἐφεξῆς κειμένων εισόμθεα.

Πρῶτον μὲν ἐκεῖνο χρῆ λέγειν, ὅτι τὰ παροιμιωδῶς λεγόμενα δοκεῖ μὲν τι σημαίνειν κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν, ἔχει δὲ οὐχ οὕτως ὡς λέγεται, ἀλλ' ἑτέραν ὠδίνει διάνοιαν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται δὲ ἕρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρῆρησά, » ὡς τῆς παροιμίας οὐκ ἐχούσης τὴν παρῆρησιαν. Τὸ τοίνυν « ἔκτισέ με, » ἡ σοφία γυμνότερον λέγουσα, τίθησι πάλιν τοιαύτην τινὰ φωνήν· « Ἡ σοφία ψυχοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον. » Εἰ τοίνυν ἡ σοφία μὲν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἑαυτῇ δὲ τὸν οἶκον οἰκοδομεῖ, ποῦ τὸ « ἔκτισέ με » χωρήσει, πιθανῶς ζητητέον. Ἔστι τοίνυν ὁ τοῦτο λέγων Χριστός, ὡς ἦδη τεχθεὶς καὶ γενόμενος ἄνθρωπος· ἐφ' οὗ τὸ, « ἔκτισέ με, » ἀδυσφημῆτως κείσεται, καθὼς ἄνθρωπος. Γέγονε δὲ τῆς σοφίας οἴκος ὅπ' αὐτῆς κατεσκευασμένος τὸ σῶμα τοῦτο τὸ κοινὸν τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τεχθὲν, ἐν ᾧ εὐδόκησε κατοικῆσαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τίθησι περὶ αὐτοῦ τὸ, « ἔκτισέ με, » ἡ θεία Γραφή, καθὼς γέγονε σὰρξ· καὶ οὕτως νοεῖσθαι χρῆ τὸ λεγόμενον.

ἌΛΛΟ, Ὅτι τὸ, « ἔκτισέ με, » μόνον κείμενον, οὐ πάντως τὴν αἰτίαν σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἀπό τίνος ἦτοι κατασκευῆς ἢ πράγματος εἰς ἕτερόν τι μεταστάσιν. Ἔστω δὲ, εἰ βούλει, τὸ, « ἔκτισεν, » ἀδιοριστῶς ἐπὶ Χριστοῦ.

« Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· » εἰ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι τὸ γεγραμμένον νοεῖν, εὐρήσει τὸ, « ἔκτισεν, » ἐνθάδε οὐ τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν σημαίνον ὡς πεποιημένην, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ διάνοιαν ὀρθήν. Λέγεται γὰρ κτιζεσθαι καὶ τὰ θντα τε ἦδη, καὶ τὰ μήπω γενόμενα. Τὸ δὲ ὑπάρχον ἦδη, πῶς ἂν λέγοιτο κτιζεσθαι, καὶ ἀρχὴν ἑτέραν λαμβάνειν, ἀκόλουθον ἰδεῖν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν οὕτω γεγονότων εἰ τσεῖται τὸ, « ἔκτισεν, » εὐλόγως ἂν τὴν ἐκ τοῦ

A « Quo signo cognoscam hoc? » Mittebatur Moses, et dixit¹⁶: « Si interrogant me: Quod est nomen ejus qui te misit? quid dicam eis? » Angelus etiam apud Zachariam a Deo quærebat, dicens: « Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem? » Et expectabat quousque verba bona et consolatoria audiret. Et Hahacuc inquit: « In mea custodia stabo, et ascendam in petram, et considerabo quid loquatur in me Deus¹⁷. » Hi enim omnes ut servi et creaturæ, verbi meditatione indigentes, voluntatem et consilium Patris ab eo discere cupiebant. Filius vero cum sit Verbum Patris, et voluntas ipsi inexistens, non quærit discere. Non igitur per doctrinam hoc consecutus est ut sit creator, sed essentialiter et naturaliter hoc habet.

B Adhuc in illud, « Dominus creavit me initium viarum suarum¹⁸. » Quod Filius non sit creatura, sed coæternus Patri. Quomodo autem intelligere oporteat illud, « Dominus creavit me initium viarum suarum, » ex consequentibus intelligitur.

Primum illud dicendum est, quando quæ proverbialiter dicuntur, videntur significare aliquid secundum obvium sensum: non tamen ita ut dicuntur sese habent, aliumque reconditum sensum habent. Idcirco Servator ad discipulos suos dixit: « Hæc in parabolis locutus sum vobis, sed veniet hora quando non in proverbis loquar vobis, sed palam¹⁹; » quippe quod in proverbis res ipsa non palam aperteque explicetur. Cum itaque nudius dixisset Sapientia, « creavit me, » ejusmodi quidpiam addit: « Sapientia ædificavit sibi domum²¹. » Si ergo Sapientia est Verbum Dei, ædificatque sibi ipsi domum, quonam illud, « creavit me, » pertineat, merito quæri potest. Christus itaque est qui hoc dicit, utpote jam natus et homo factus: de quo ut homine illud, « creavit me, » citra blasphemiam dici potest. Facta est autem domus sapientiæ a se constructa commune hoc corpus ex sancta Virgine natum, in quo dignata est habitare **156** plenitudo divinitatis corporaliter, juxta Pauli vocem²². Cum igitur Verbum caro factum sit, de ipso dicit sacra Scriptura illud, « creavit me, » quatenus factus est caro: itaque hoc dictum intelligi debet.

ALIUD, Quod hoc solum positum, « creavit me, » non in universum causam significat, sed ex aliqua constitutione vel re translationem in aliam. Sit vero, si voles, illud, « creavit me, » indefinite de Christo dictum.

« Dominus creavit me initium viarum suarum, » si quis exacte intelligere velit, inveniet, « creavit, » hic non Verbi essentiam significare, ut factam, sed alium quemdam rectum sensum. Dicuntur enim creari, et quæ jam existunt, et quæ nondum facta sunt. Id vero quod jam existit, quomodo dicatur creari, aliudque initium nancisci, videndum est. Nam si de iis quæ nondum facta sunt dicatur, « creavit, » ea cum antea non essent, jam ad esse

¹⁶ Gen. xv, 8. ¹⁷ Exod. iii, 13. ¹⁸ Zachar. i, 12. ¹⁹ Habac. ii, 1. ²⁰ Prov. viii, 20. ²¹ Joan. xvi, 25. ²² 1° Cor. iv, 1. ²³ Coloss. ii, 9.

traducta significantur : de iis vero quæ jam existunt, neque creatione, ut sint, indigent, non jam creare essentiam significat, sed ex alio quodam in aliud translationem. Ut cum David dicit : « Et populus qui creabitur laudabit Dominum ²². » Et rursus : « Cor mundum crea in me, Deus ²³. » Et Paulus alicubi de Christo ait : « Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos creet in seipso unum novum hominem ²⁴. » Et rursum : « Induamini novum hominem creatum secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis ²⁵. » Certe David non populum quemdam secundum essentiam creandum significavit, sed ex errore ad cognitionem Dei translatum. Neque etiam aliud præter id quod habet, cor creari in se petit, sed ad puritatem cordis transferri cupit. Sapientissimus autem Paulus, non duos homines in unitate naturalem per Christum creari dicit, ita ut existendi principium acciperent, sed populum Israeliticum et gentes in novitatem mentis traductos dicit, atque illos quidem a legali cultu, hos vero ab usitato et familiari ipsis errore abductos. Et rursus omnes indui jubet hominem novum, qui secundum Deum creatus est. Atqui manifestum est, illum non hominem aliquem secundum essentiam factum significare, quem induere oporteat, sed vitam juxta virtutis normam institui, et voluntatem instaurari atque innovari. Si ergo creari non semper **157** essentiam significat, quam rationem habet, aut quomodo non stultum fuerit, de iis quidem qui revera creaturæ sunt recte id quod scriptum est accipere, de Verbo autem Dei, in quo præcipue id observari oportet, sistere hoc interpretari? « Dominus enim, inquit, creavit me, » neque in hoc verbo, « creavit, » dicti vim sistit, sed addit, « initium viarum suarum in opera ejus » creavit, et non ad esse traducens, sed creavit initium viarum suarum in opera ejus; quod ita intelliges : Vita legalis a Judæis colebatur, a gentibus vero vita secundum justitiam nullo modo cognoscebatur. Verbum itaque Dei factum est, sive creatum est, caro, hoc est homo, ut initium viarum Domini et operum ejus omnibus inveniat. In primo enim Christo evangelica vita effulsit. Vias autem et opera Domini, quid aliud esse censeamus, quam præcepta ejus? quæ præstantes atque exsequentes veluti multis ac variis viis ad ipsum procedimus. Quod vero opera eximiam et rectam vitam significant, et præcepta Dei, audi quid sacra Scriptura dicat : « Væ qui faciunt opera Dei negligenter ²⁶. » Beatus autem David præcepta Dei appellans vias, ita exclamat : « Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas doce me ²⁷. » ἐντολάς, ἀναφθέγγεται· « Τὰς ὁδοὺς σου, Κύριε,

Idem aliter.

« Dominus creavit me initium viarum suarum in opera ipsius. » Verbum hoc, « creavit, » non es-

²² Psal. cī 19. ²³ Psal. L, 12. ²⁴ Ephes. II, 15. ²⁵ Psal. cxiv, 4.

μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι σημαῖνοι παραγωγὴν· ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων ἤδη καὶ τῶν κτιζέσθαι κατὰ τὸ εἶναι μὴ δεομένων, οὐκέτι τὴν οὐσίαν σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἐκ τίνος ἑτέρου πρὸς ἕτερόν τι μετάστασιν. Ὡς ὅταν λέγῃ Δαβὶδ· « Καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος, αἰνέσει τὸν Κύριον. » Καὶ πάλιν· « Καρδίαν καθαρὰν κτίσῃ ἐν ἐμοί, ὁ Θεός. » Ὁ δὲ Παῦλος φησὶ πρὸς Κορινθίους· « Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον. » Καὶ πάλιν· « Ἐνδύσασθε τὸν νέον ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. » Καὶ οὐ δὴ πρὸς λαὸν μὲν τινα κατ' οὐσίαν κτιζόμενον ἐσήμαινεν ὁ Δαβὶδ· ἀλλὰ τὸν ἐκ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ μετατιθέμενον λέγει. Ἐν αὐτῷ δὲ κτιζέσθαι καρδίαν οἷα ἑτέραν παρ' ἣν εἶχεν ἡξίου, ἀλλ' εἰς καθαρότητα αὐτὴν μεταποιεῖσθαι παρεκάλει. Ὁ δὲ γε σοφώτατος Παῦλος, ὁ δύο τινὰς ἀνθρώπους εἰς ἐνόητους φυσικὴν ἀνακτιζέσθαι λέγει διὰ Χριστοῦ, ὡς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνοντας· ἀλλὰ τοὺς τε ἐξ Ἰσραὴλ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν εἰς καινότητα γνώμης μεταποιεῖσθαι λέγει· τοὺς μὲν κατὰ νόμον λατρίας, τοὺς δὲ τῆς συντρόφου πλάνης ἐπιλαθομένους. Καὶ πάλιν ἐνδύσασθαι πᾶσιν ἡμῖν ἐπιτάττει τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Καὶ ὁμολογεῖται ὡς οὐκ ἄνθρωπον τινα κατ' οὐσίαν γεγονότα σημαίνει, ὃν ἐνδύσασθαι χρὴ, ἀλλὰ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον καὶ τὸν τῆς προαιρέσεως ἀνακαινισμόν. Εἰ τοίνυν τὸ κτιζέσθαι οὐ πάντως τὴν οὐσίαν δηλοῖ, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον, ἢ πῶς οὐκ ἀνόητον ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων κτισμάτων ὀρθῶς τὸ γεγραμμένον ἐκδέχεσθαι, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐφ' ᾧ ἡ μάλιστα τοῦτο φυλάττεισθαι χρὴ, σαθρὰ νοοῦντας εὐρίσκεσθαι; Ὁ Κύριος γὰρ, φησὶν, ἔκτισέ με· καὶ οὐ μέχρι τοῦ, « ἔκτισέ με, » τοῦ λόγου τὴν δύναμιν ἴστησιν, ἀλλὰ προστίθησιν, ὅτι « ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ » εἰς ἔργα αὐτοῦ ἔκτισε, καὶ οὐκ εἰς τὸ εἶναι παραγωγῶν, ἀλλ' ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ὅπερ οὕτω νοήσεις. Ἡ κατὰ νόμον πολιτεία ἐτετήμητο μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, παρὰ δὲ τοῖς ἔθνεσιν οὐδ' ὅλως ὁ κατὰ δικαιοσύνην βίος ἐγινώσκετο. Γέγονε τοίνυν, ἦτοι ἐκτίσθη, σὰρξ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τουτέστιν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ πᾶσιν εὐρεσθῇ. Ἐν γὰρ πρώτῳ Χριστῷ ὁ εὐαγγελικὸς ἀνέλαμψε βίος. Ὁδοὺς δὲ καὶ ἔργα Κυρίου, τί χρὴ νοεῖν ἕτερον, ἢ πάντως τὰς ἐντολάς αὐτοῦ; ὥσπερ ἐπιταλοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι, ὥσπερ διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ὁδοῦ βαδίζομεν πρὸς αὐτόν. Ὅτι δὲ τὰ ἔργα τὸν ἑξαίρετον σημαίνει βίον, καὶ τὰ προσταγμάτα τοῦ Θεοῦ, ἀκούε τί φησὶν ἡ θεία Γραφή· Ὁυαὶ οἱ ποιοῦντες τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. Ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ, ὁδοὺς εἶναι λέγων τὰς ἐντολάς, ἀναφθέγγεται· « Τὰς ὁδοὺς σου, Κύριε, γνῶρισόν μοι, καὶ τὰς τρίβους σου διδάξόν με. »

Ἄλλως τὸ αὐτό:

« Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Τὸ, « ἔκτισεν, » οὐ κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ

²⁶ Ephes. IV, 24. ²⁷ Jerem. xlviii, 10. ²⁸ Psal.

Λόγου θετέον· δύσρημον γὰρ ὄντως καὶ ἀσεβῆς, τὸν ἄελ καὶ ὡσαύτως ὄντα μετὰ Πατρὸς, νῦν ἐκτίσθαι λέγειν. Νοήσεις δὲ οὕτω πιθανώτερον· « Ἐκτίσέ με, φησὶν, ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. » Ὁδοὺς ἐνθάδε φησὶ, τὸν τε νομοθέτην Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἐφ' οὓς ἀρχὴ τις ὡσπερ καὶ ἐξουσία τέτακται Χριστός· μετασκευάζων εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων καινότητα τὰ παρ' ἐκείνων εἰρημένα, καὶ τοῦτο ἐξουσιαστικῶς. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν· « Οὐ πορεύσεις, » ὁ δὲ Χριστός· « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις. » Ὁδοὺς δὲ τοὺς ἁγίους ἐκάλεσεν ὡς δυναμένους ἀποφέρειν διὰ νοουθεσίας πρὸς Θεόν. Οὕτω νοήσεις τὸ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ κείμενον· « Στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσετε τρίβους Κυρίου αἰωνίους, καὶ μάθετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὐρήσετε ἀγνισμὸν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Καὶ ἐστὶ δῆλον ὡς οὐ περὶ τούτων φησὶ τῶν ὁδῶν τῶν κατὰ συνήθειαν νοουμένων. Πῶς γὰρ ἂν τις αὐτὰς ἐρωτήσει; Πῶς δὲ παρ' ἐκείνων μαθήσεται; Εἰ δὲ τις ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀγάγοι τὸν λόγον, εὐρήσει τὸ ἐκ τοῦ νοήματος χρῆσιμον. Εἰ γὰρ τις ὡσπερ τισὶν ὀβελιαῖς, τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιστήσῃ τὸν νοῦν, μὴ παρατρεχόντως αὐτοῖς ὀμιλῶν, ἀλλ' ἐξάγων ἀκριβῶς τῶν γεγραμμένων ἐν αὐτοῖς τὴν διάνοιαν, μαθήσεται τὴν ὁδὸν τὴν ἀγαθὴν, τουτέστι, τὸν λέγοντα Χριστόν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός. » Δι' αὐτῆς ἀγνισθήσεται τῶν ἁμαρτιῶν τὴν ἀφεσιν καχιζόμενος. Ἐκτίσεν οὖν με, φησὶ, τουτέστι, πεποίηκεν ἐπὶ νόμον καὶ προφήτας ἀρχὴν ἤτοι ἐξουσίαν, οὐ τὰ ἐκείνων πάντως ἰστώντα ῥήματα τυπικά, ἀλλ' εἰς ἔργα αὐτοῦ νομοθετοῦντα τὰ βελτίονα. Ὅτι δὲ τὸ, « Ἐκτίσεν, » οὐ πάντως τὴν οὐσίαν δηλοῖ, ἀρκούντως ἤδη προεῖρηται.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

« Κύριος ἐκτίσέ με, » ὁμοίον ὡσπερ ἂν εἰ καὶ λέγοι· Ὁ Πατήρ μοι σῶμα κατηρτίσαστο, καὶ οἷον ἀνθρώπων με ἐκτίσεν ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας. Ὡσπερ γὰρ Ἰωάννου μὲν λέγοντος· « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, » Παύλου δὲ γράφοντος περὶ Χριστοῦ· « Ὅτι γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα, » καὶ πάλιν· « Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, » οὕτε τὸν Λόγον εἰς σάρκα μεταπεποιθῆσθαι πιστευόμεν, οὕτε μὴν αὐτὸ κατάρτα ἢ ἁμαρτίαν ὄντως φασὲν γενέσθαι Χριστόν, ἀλλ', οὕτω λεγούσης τῆς θείας Γραφῆς, νοοῦμεν εὐσεβῶς τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, εἰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ τὸ, « Ἐκτίσέ με, » ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀντὶ τοῦ, « Ἀνθρώπων ἐποίησε, νοητέον, καὶ μὴ κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ εἰρημένον ἐκδεχόμεθα.

ἌΛΛΟ, ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Θεὸς Λόγος.

Εἰ γέννημά ἐστι τοῦ Πατρὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὕτω καλεῖται παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, πῶς ἂν εἴη καὶ κτίσμα; Ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν δυοῖν εἶναι θάτερον· ἢ γὰρ γέννημα ὑπάρχων, τὸ εἶναι κτίσμα δια-

A sentiam Verbi significat : blasphemum enim impiumque hoc esset, eum qui semper eodemque modo cum Patre existit, creatum dicere. Ita vero facilius intelliges : « Creavit me, inquit, initium viarum suarum. » Vias hic nominat legislatorem Mosen et prophetas, quibus velut principium quoddam ac caput et potestas constitutus est Christus; quæ ab illis dicta sunt ad evangelicæ prædicationis novitatem traducens, idque cum proprietate absoluta. Lex enim dicit : « Non mœchaberis »²⁷; » Christus vero : « Ego autem dico vobis : Non concupisces »²⁸. Vias autem sanctos vocavit, quippe qui suis admonitionibus ad Deum ducere possint. Ita intelliges illud Jeremiæ dictum : « State in viis, et quærite semitas Domini sempiternas, et discite qualis sit via ejus bona, et ambulate in ipsa, et invenietis munditiam animabus vestris »²⁹. Manifestum vero est eum non de viis vulgari significatione ita dictis loqui. Quomodo enim quispiam illas interroget? Aut quomodo ab iis discat? Si quis autem sermonem ad sanctos referat, **158** sententiæ utilitatem percipiet. Nam si quis, tanquam viis quibusdam, sanctis prophetis mentem applicet, non leviter illos percurrens, sed accurate illorum sententiam eruens, discet viam bonam, hoc est, Christum dicentem : « Ego sum via »³⁰, per hanc mundabitur, remissionem peccatorum consequens. Creavit igitur me, inquit, hoc est, constituit me principatum atque pietatem habentem super legem et prophetas, non illorum dicta typica in universum stantem, sed in opera ipsius meliora legem transferentem. Quod vero illud, « creavit, » non omnino essentiam significet, abunde satis antea dictum est.

Idem aliter

« Dominus creavit me, » perinde est ac si dicat : Pater mihi corpus constituit, et veluti hominem me creavit, pro salute hominum. Quemadmodum enim cum Joannes dicit : « Verbum caro factum est »³¹; » et Paulus de Christo : « Quod factus est pro nobis maledictio »³²; » et rursus : « Eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit »³³; » neque Verbum in carnem mutatum esse credimus, neque Christum ipsam maledictionem aut peccatum revera factum fuisse, sed cum sacra Scriptura ita loquatur, pie intelligimus : eadem ratione si dicit de seipso Verbum Dei, « Creavit me, » ita intelligendum est, Hominem me fecit, non vero de essentia ipsius dictum interpretandum est.

ALIUD, quod Verbum Dei non sit creatura.

Si Verbum Dei est genimen Patris, atque ita a divina Scriptura vocatur, quomodo sit et creatura? Necessè enim est ipsum e duobus his alterum esse. Aut enim, cum sit genitus a Patre, creatura non

²⁷ Exod. xx, 14. ²⁸ Matth. v, 28. ²⁹ Jerem. vi, 16. ³⁰ Joan. xiv, 6. ³¹ Joan. i, 14. ³² Galat. iii, 13. ³³ II Cor. v, 21.

erit : aut si opus et creatura est, juxta vos, genitus a Patre non erit. Nemo enim unquam opus suum genimen et filium vocat. Cum vero genimen sit, Filius ergo et non creatura censebitur.

ALIUD, in eamdem sententiam.

Sacra Scriptura vocat Verbum Dei, Unigenitum. Si ergo hoc est, quomodo censeri possit creatus esse secundum essentiam in principium aliorum, quos auctor Proverbiorum vocat vias? Nam si omnino aliis annumeratur, atque aliquorum principium est, certe pars totius corporis fuerit, et non erit unigenitus, cum multos præterea habeat quorum principium creatum se esse dicit. Si enim primus aliorum est, non erit idcirco solus. Principium enim alicujus, tametsi iis quæ post ipsum sunt tempore prius sit, **159** erit tamen ex eorum numero, atque adeo ipsis cognatum. Atqui Ruben factus est principium filiorum Jacob, sed non idcirco unigenitus, neque ab eorum qui posteriores erant, substantia alienus. Si ergo Verbum principium aliquorum creatum est, neque unigenitus fuerit, neque ratione naturæ ab iis quorum est principium diversus, atque ita creaturis annumerabitur. Et mentietur quidem Pater Filium ipsum vocans; mentietur etiam beatus Joannes dicens: « In principio erat Verbum¹⁵. » Quomodo enim erat, si factum est? Aut quomodo Deus erat Verbum, si creatum est? Aut quomodo sit Dominus, qui una cum aliis ut servus factus est et pars universæ creationis? Sed hoc absurdum est. Illud itaque, « creavit, » ad

ALIUD.

Si, per vos, Filius secundum essentiam creatus est, principium reliquorum existens, ut scriptum est, quomodo præditus est facultate creandi, aut quomodo aliorum creator factus est? Necesse enim est, ut id quod alicujus principium est, ejusdem substantiæ sit cum toto cujus principium est. Si ergo Filius, cum sit creatura, creandi facultatem habet, habebunt hoc et reliquæ creaturæ, tametsi per Filium factæ sint, et natura creatrice præditæ erunt. Nihil itaque amplius erit in Deo quam in creaturis. Si vero non est principium reliquarum creaturarum, ut creatura etiam ipse: Filius itaque est unigenitus.

ALIUD, per reductionem ad absurdum.

« Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ipsius. » Si quis contentiosus dictum inquirere velit, malitiose dicet: Si primus creatus est, factusque est principium, ut vos opinamini, quomodo in opera creatur? Non enim dixit: Creavit me Dominus, ut faciam opera ipsius, sed, « in opera ipsius. » Nam quasi jam constitutis operibus, creatum se dicit in ea. Quod si ita est, quomodo adhuc primus est, secundus post illa factus? Aut quomodo sit principium aliorum, qui post ea factus:

¹⁵ Joan. 1, 1.

Α φεύζεται, ἢ ποίημα καὶ κτίσμα καθ' ὑμᾶς ὢν, οὐκ ἂν εἴη γέννημα. Οὐδεὶς γὰρ πώποτε τὸ ἑαυτοῦ ποίημα γέννημα καὶ υἱὸν ἀποκαλεῖ. Ἐπειδὴ δὲ γέννημά ἐστιν, Υἱὸς ἄρα καὶ οὐ ποίημα νοηθήσεται.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Μονογενῆ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον αἱ θεαὶ καλοῦσι· Γραφαί. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐστὶ, πῶς ἂν νοοῖτο κτίσασθαι κατ' οὐσίαν εἰς ἐτέρων ἀρχὴν, ἃς ὁδοὺς ἐκάλεισεν ὁ Παροιμισιαστῆς; Εἰ γὰρ ὅλως ἐτέροις συντέτακται καὶ τινῶν ἐστὶν ἀρχή, μέρος ἂν εἴη τοῦ παντὸς σώματος, καὶ οὐκ ἔσται μονογενῆς, ὁ πολλοὺς ἔχων τοὺς ἐφεξῆς, ὧν ἑαυτὸν καὶ ἀρχὴν ἐκτίσθαι φησὶν. Εἰ γὰρ καὶ πρῶτος ἐκτίσθη τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐκ ἔσται διὰ τοῦτο μόνος. Ἡ γὰρ τινος ἀρχή, κἄν προτερεὺς τῶν μεθ' ἑαυτὴν διὰ τὸν χρόνον, ἔσται πάλιν αὐτοῖς ἐναριθμῶς τε καὶ συγγενῆς. Γέγονε γοῦν ὁ Ῥουβὶμ ἀρχὴ τέκνων Ἰακώβ, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο μονογενῆς, οὐδὲ τῆς τῶν μεθ' ἑαυτὸν οὐσίας ἀλλότριος. Εἰ τοίνυν ἀρχὴ τινῶν ὁ Λόγος ἐκτίσθη, οὐτ' ἂν εἴη μονογενῆς, οὐτε μὴν κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον ἐκείνων ἀπεξενωμένος ὧν ἐστὶν ἀρχή, οὕτω τε τοῖς κτίσμασι συνταχθήσεται. Καὶ ψεύσεται μὲν ὁ Πατὴρ Υἱὸν αὐτὸν ἀποκαλῶν· ψεύσεται δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, λέγων· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Πῶς γὰρ ἦν, εἰ γέγονε; Πῶς δὲ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, εἰ κτίζεται; Πῶς δ' ἂν εἴη καὶ Κύριος ὁ μετὰ τῶν ἄλλων ὡς δοῦλος πεποιημένος, καὶ μέρος ὧν τῆς πάσης κτίσεως; Ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον· τὸ « ἐκτίσεν » ἄρα κατὰ τῆς οὐσίας οὐ κίεσται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατ' οὐσίαν ἐκτίσθη, καθ' ὑμᾶς, ὁ Υἱὸς ἀρχὴ τῶν ἐφεξῆς ὑπάρχων, ὡς γέγραπται, πῶς ἔχει τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, πῶς δὲ τῶν ἄλλων γέγονε ποιητής; Ἀνάγκη γὰρ τὴν τινος ὑπάρχουσαν ἀρχὴν τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι τῷ παντί, οὐ καὶ ἔστιν ἀρχή. Εἰ τοίνυν κτίσμα ὢν ὁ Υἱὸς ἔχει καὶ δύναμιν δημιουργικὴν, ἔξει τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα, εἰ καὶ γέγονε δι' Υἱοῦ, καὶ αὐτὰ φύσιν ἔχοντα δημιουργικὴν. Οὐδὲν οὖν ἐν Θεῷ τὸ πλέον παρὰ τὰ κτίσματα. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν ἄλλων κτισμάτων ὡς ποίημα καὶ αὐτός· Υἱὸς ἄρα καὶ μονογενῆς ἐστὶν.

ΑΛΛΟ, τὸ αὐτὸ διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

« Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Εἰ τις φιλονεκότερον ἐξετάζειν ἐθέλῃσαι τὸ εἰρημένον, κακοτρόπως εἶπεί· Εἰ πρῶτος ἐκτίσθη, καὶ ἀρχὴ γέγονε καθ' ὑμᾶς, πῶς εἰς τὰ ἔργα κτίζεται; Οὐ γὰρ εἶρηκεν· Ἐκτίσέ με Κύριος, ἵνα ποιῆσω τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀλλ' « εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Ὡς γὰρ ἤδη συνεστῶτων τῶν ἔργων, ἐκτίσθαι φησὶν εἰς αὐτά. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἐτι πρῶτός ἐστιν ὁ μετ' ἐκεῖνα δεύτερος; Πῶς δ' ἂν εἴη τῶν ἄλλων ἀρχὴ ὁ ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένος; Πῶς δὲ πάντα δι'

αὐτοῦ ἐγένετο, εἰ αὐτὸς μετ' ἐκεῖνά ἐστιν; Εἰ δὴ ἄ A est? Aut quomodo sint omnia per ipsum facta, cum τοῦτο νοεῖν οὐ θέμις, τὸ « ἐκτίσεν » οὐ κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου τεθήσεται, ἀλλ' εὐσεβῶς νοηθήσεται παρ' ἡμῶν, εἰς τὸν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον ἀνατρέχοντος τοῦ νοήματος.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρητικῶν.

Κύριον, φασί, τὸν Πατέρα καλεῖ· οὕτως οἶδεν ἑαυτὸν κτιστῆς ὄντα φύσεως. Πάντα γὰρ τὰ γενητὰ, δοῦλα τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἄλλ' ὡσπερ Κύριον, οὕτω καὶ Πατέρα καλεῖ. Καὶ εἰ δι' ἐκεῖνο δοῦλον οἶδεν ἑαυτὸν, οἶδεν ἄρα καὶ διὰ τοῦτο Υἱόν. Εἰ δὲ Υἱὸς, οὐ κτίσμα τοῦ γεννώντος εἰκότως ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθὼν ὁμολογεῖται. Οὐκοῦν ἐστι μὲν Υἱὸς κατὰ φύσιν· ὅτε δὲ δι' ἡμᾶς τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὑποδύς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καλεῖ. Ὡσπερ γὰρ Υἱὸς ὢν κατὰ φύσιν ἀληθεύει Πατέρα καλῶν τὸν Θεόν, οὕτως ὅτε τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἀναλαβεῖν οὐ παρητήσατο, πρεπόντως καὶ καλῶς ἀποκαλεῖ Κύριον τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην οἶδεν αὐτὸς τὴν διαφορὰν, λέγων· « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Ἰδοὺ Πατέρα μὲν ἑαυτοῦ φησιν εἶναι τὸν Θεόν, Κύριον δὲ τῶν τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ' εἶπερ ἦν καὶ αὐτὸς ὡσπερ ἐκεῖνα γενητὸς, οὐκ ἂν ἑαυτῷ κληρὸν ὡσπερ ἐξαιρτοῦ τὴν τοῦ Υἱοῦ τάξιν ἐτήρησε, πάντα τὰ ἄλλα τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας ὑποθείς. Ἐν γὰρ τῷ λέγειν· « Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, » οὐδὲν ἀφῆκεν ἐλευθερον, εἰ μὴ μόνον ἑαυτὸν ὡς Υἱὸς Πατέρα καλέσας τὸν Θεόν.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αὐτῶν.

Κύριον, φασίν, ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ. Ἄλλ' εἶπερ ἦν Υἱὸς κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν εἶπε Κύριον.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πῶς οὖν ἡμεῖς δούλοι· κατὰ φύσιν ὄντες (ἄνθρωποι γὰρ), Πατέρα καλοῦμεν τὸν Θεόν; Εἰ γὰρ εἰς τὸ εἰπεῖν αὐτὸν Κύριον, οὐκ ἔσται γέννημα, καθ' ἑμᾶς, ὁ Υἱὸς, οὐδὲ ἡμεῖς ἐσόμεθα κατὰ φύσιν ποιήματα, Πατέρα καλοῦντες τὸν ποιητὴν. Εἰ δὲ ἡμᾶς οὐκ ἔξω τοῦ πεποιῆσθαι τίθησιν ἡ χάρις ἐπιτρέπουσα Πατέρα καλεῖν τὸν Δεσπότην, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἀποπεσεῖται τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν Υἱὸς, διὰ τὴν χρεῖαν καὶ τὸ πρέπον τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκονομίᾳ Κύριον ἀποκαλῶν τὸν γεννήσαντα. Ἐπεδήμησε γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν τὰ ἀνθρώπινα, τὰ ἑαυτοῦ τῇ φύσει χαρίσθαι. Καὶ τοῦτο δεικνύει λέγων· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεόν ὑμῶν. » Δίδωσι μὲν γὰρ τῇ ἀνθρώπου φύσει τὸ ἑαυτοῦ, Πατέρα καλεῖν ἐπιτρέπων αὐτῇ τὸν Θεόν. Ἀναλαμβάνει δὲ αὐτὸς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια, Θεόν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καλῶν. Ἄλλ' οὕτε

ipse posterior iis factus sit? Si vero hoc cogitare nefas est, « creavit » non de essentia Verbi Dei interpretandum est, sed pie a nobis explicandum, atque ad incarnationis rationem referendum.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Dominum, inquit, Patrem appellat, nimirum creatæ suæ naturæ conscius. Omnia enim creata serva sunt creatis Dei.

160 Solutio objectionis.

Atqui sicut Dominum, ita et Patrem appellat. Et si propter hoc servum se agnoscit, novit etiam se Filium esse. Si autem Filius, non ergo recte creatura Genitoris dicatur, sed ex essentia ipsius processisse. Est igitur Filius quidem secundum naturam. Cum vero propter nos forma servi accepti factus est homo, tum Patrem Dominum vocat. Quemadmodum enim cum sit natura Filius, vere Patrem vocat Deum: ita cum servi formam accipere dedignatus non est³³, convenienter Dominum Patrem vocat. Atque hanc quidem differentiam ipse agnoscit, dicens: « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ³⁶. » Ecce Patrem quidem Deum esse prædicat: Dominum vero omnium quæ in cœlis et quæ in terris sunt. Cæterum, si etiam ipse ut illa creatus esset, nequaquam veluti eximiam quamdam hæreditatem Filii titulum sibi arrogasset, reliqua omnia servitutis jugo subjiciens. Cum enim dicit: « Domine cœli et terræ, » nihil a servitute eximit, præter se nimirum, ut Filius Patrem Deum vocans.

ALIUD.

Ex objectione eorundem.

Dominum, inquit, Patrem suum vocat. Atqui si erat Filius secundum naturam, non dixisset Dominum.

Solutio objectionis.

Quomodo igitur nos, cum simus natura servi (homines enim sumus), Patrem Deum vocamus? Si enim, quia Dominum ipsum vocat, ideo non erit, ut vos opinamini, genitus ex Patre Filius: ne nos quidem erimus secundum naturam creaturæ, Patrem vocantes creatorem. Quemadmodum enim gratia quæ nobis concessa est, ut vocemus Patrem eum qui noster est Dominus, non efficit ut non simus creatura, ita et Filius non desinet esse natura Filius, etiamsi respectu incarnationis convenienter Patrem suum vocet Dominum. Incarnatum enim est Verbum Dei, ut assumptis in se humanæ carnis proprietatibus, suas proprietates naturæ humanæ largiretur atque communicaret. Quod quidem ipse ostendit, dicens: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum³⁷. » Largitur enim humanæ naturæ quod

³³ Philipp. II, 6, 7. ³⁶ Matth. XI, 25. ³⁷ Joan. XX, 17.

sibi proprium est, concedens ei ut Deum possit vocare Patrem. Ipse vero humanitatis proprietates in se suscipit, Deum suum Patrem vocans. At neque nos naturalem servitutem rejicimus cum Patrem vocamus Deum : neque Filius naturalem suam dignitatem amittit, similem seipsum nobis faciens.

ALIUD.

« Dominus creavit me principium **161** viarum suarum in opera ipsius. » Neque vero idcirco creatæ naturæ erit Filius, neque factura secundum essentiam censebitur; neque enim simpliciter creatum se dicit, sed in opera et in principium viarum suarum. Proposita igitur causa propter quam creatum se dicit, manifestum fuerit non significare ipsum motum, sive productionem a non esse ad esse, sed translationem ex alio in aliud. Erat enim in principio Verbum. Cum vero caro factum est, ut Joannes loquitur, initium omnis viæ nobis factum est. Verbum igitur semper existens, ea ratione qua homo factum est, creatum se esse dicit in opera Patris.

Observationes ex sacra Scriptura, quod quando Filius genitum se ex Patre significat, aut alius quipiam sanctorum id de ipso dicit, causam non addit. Non enim propter aliquid Deus existit, aut ex Patre genitus est. Cum vero sacra Scripturæ similitudinem illius nobiscum significare volunt, vel quod natus sit ex Virgine, statim etiam causam subjiciunt, ut cognoscamus quam ob rem Verbum Dei semper existens homo factum sit, non principium existendi tunc accipiens, sed in formam servi, quantum ad habitum attinet, mutatus. Atque hac ratione factus et creatus esse dicitur.

« In principio erat Verbum, » causa non additur : « et Verbum erat apud Deum, » causam non habet : « et Deus erat Verbum ³⁹, » neque hic causa adjicitur. « Ego sum in Patre, et Pater in me ⁴⁰. Ego et Pater unum sumus ⁴¹. Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴². Ego sum lux ⁴³. Ego sum veritas ⁴⁴. Qui cum sit splendor et character substantiæ ejus ⁴⁵ : » hæc omnia Filii essentiam significant, causam vero quare hæc est, non addunt. Cum autem de incarnatione loquitur Scriptura, causas simul commemorat. Servator itaque ipse ait : « Descendi de cælo, non ut voluntatem meam faciam, sed voluntatem Patris qui misit me ⁴⁶. » Et rursus : « Ego sum lux, in hunc mundum veni, ut omnis qui credit in me, non maneat in tenebris ⁴⁷. » Et rursus : « Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in hunc mundum, ut testimonium perhibeam veritati ⁴⁸. » Beatus vero Paulus causam adventus ejus ad nos manifestissime explicans, ait : « Quoniam igitur pueri sanguinem et carnem communicant, et ipse similiter iisdem participavit ⁴⁹. » Et rursus : « Nam quoniam per hominem mors : **162** etiam per hominem resurrectio mortuorum ⁵⁰. » Item : « Quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus

A ἡμεῖς ἀρνησόμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν Πατέρα καλοῦντες τὸν Θεόν, οὐτε μὴν ὁ Υἱὸς ἀπολέσει τὸ κατὰ φύσιν ἀξίωμα, ἡμῖν αὐτὸν διὰ τὸ χρῆσιμον ἐξομοῦν.

ΑΛΛΟ.

« Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Οὐ διὰ τοῦτο κτιστῆς ἔσται φύσεως ὁ Υἱὸς, οὐδὲ ποίημα κατ' οὐσίαν νοηθήσεται : οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐκτίσθαι φησιν, ἀλλ' εἰς ἔργα καὶ εἰς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. Προκειμένης δὲ τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐκτίσθαι φησὶ, πρόδηλον ἀνεῖν ὡς οὐ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κίνησιν αὐτοῦ σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τινος εἰς ἕτερόν τι μετὰστασιν. Ἦν μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ ὁ Λόγος. γεγωνὺς δὲ σὰρξ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ἀρχὴ πάσης ὁδοῦ γέγονεν ἡμῖν ἀγαθῆς. Ὅν οὖν ὁ Λόγος αἰεὶ, καὶ ὁ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐκτίσθαι φησιν αὐτὸν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς.

Ἐπιτηρήσεις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, δι' ὅτε τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν αὐτοῦ σημαίνει ὁ Υἱὸς, ἢ ἕτερός τις τῶν ἀγίων περὶ αὐτοῦ, οὐ προστίθησιν αἰτίαν. Οὐ γὰρ διατὶ Θεὸς ὑπάρχει, ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη. Ὅτε δὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιωσιν αὐτοῦ σημαίνουσιν αἱ Γραφαὶ καὶ τὴν διὰ τῆς Παρθένου γέννησιν, εὐθύς καὶ τὴν αἰτίαν συνάπτουσιν, ἵνα μὴ ὡμεν δεῖκεν ὁ ὢν αἰεὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, διὰ τίνα χρεῖαν γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι τότε λαβῶν. ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὄσον εἰς τὸ σχῆμα μεταποιούμενος, καὶ κατὰ τοῦτο ποιηθῆναι τε καὶ ἐκτίσθαι νοούμενος.

« Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » οὐκ ἔχει τὴν αἰτίαν : « καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, » οὐκ ἔχει τὴν αἰτίαν : « καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » οὐκ ἔχει τὴν αἰτίαν. « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν. Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς. Ἐγὼ εἰμι ἰλήθεια. Ὅς ὢν ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ : » ταῦτα πάντα τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν σημαίνοντα, τὴν αἰτίαν οὐκ ἔχει δι' ἣν ταῦτα ἔστιν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐνσάρκου γενέσεως, συμπλεγμένης ἡ Γραφὴ τὰς αἰτίας εἰσφέρει. Λέγει γοῦν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ : « Καταβέθηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς. » Καὶ πάλιν : « Ἐγὼ φῶς, εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη. » Καὶ πάλιν : « Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. » Ὁ δὲ γε μακάριος Παῦλος τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀφίξεως αὐτοῦ σαφέστατα λέγων, ἐπιστέλλει : « Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκειν αἵματος, καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. » Καὶ πάλιν : « Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. » Καὶ πάλιν : « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει

³⁹ Joan. 1, 1. ⁴⁰ Joan. xiv, 11. ⁴¹ Joan. 1, 30. ⁴² Joan. xiv, 9. ⁴³ Joan. viii, 12. ⁴⁴ Joan. xiv, 6. ⁴⁵ Hebr. 1, 3. ⁴⁶ Joan. vi, 38. ⁴⁷ Joan. xii, 46. ⁴⁸ Joan. xviii, 37. ⁴⁹ Hebr. 11, 14. ⁵⁰ 1 Cor. xv, 21.

διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν Ἀ
 ὁμοιωμάτι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατε-
 ἔκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα
 τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τὸς μὴ κατὰ σάρκα
 περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. » Καὶ πάλιν·
 « Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσ-
 μον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος
 δι' αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ· « Εἰς
 κρίσιν ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέ-
 ποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. »
 Ὅτε τοίνυν γέγονεν ἄνθρωπος ἵνα ταῦτα πληρώσῃ
 τὰ ἔργα, καὶ ἀρχὴ γένηται τῶν τοιοῦτων ὁδῶν, εἰ-
 κότως ἂν λέγοι περὶ ἑαυτοῦ· « Κύριος ἔκτισέ με
 ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Οὐκ ἐκτίσθη
 γὰρ εἰς τὸ εἶναι παρενεχθεὶς, ἀλλ' ὦν αἰεὶ καὶ ὑπ-
 ἀρχων, ἐκτίσθη σὰρξ διὰ τὰς προκαταγενομένας αἰτίας. B

Ἔτι εἰς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με, » ὅτι οὐ κτίσμα
 ὁ Υἱός.

Φησὶ που Παῦλος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ·
 « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ τὸ μεσότοιχον
 τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ,
 τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα
 τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον. »
 Εἰ τοίνυν τὸ καὶ δύο κτίζει Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ, καὶ
 εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ἀναμορφῶν, τουτέστιν, εἰς
 τὸν κατὰ ἀρετὴν βίον· ἡμεῖς γὰρ ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ
 κτιζόμενοι, καθὼ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιωσεως ἐπελά-
 θετο, καὶ ἐν αὐτῷ πρῶτον τῆς ἀρεσκουσῆς Θεῷ πολι-
 τείας ἐσχίκαμεν τὰς ἀρχὰς εἰς ἀμείνονα βίον ἀνακτι-
 ζόμενοι· εἰκότως ἂν λέγοι καὶ νῦν ὡς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς C
 τὸν ἓνα κτιζόμενος ἄνθρωπον· « Κύριος ἔκτισέ με. »

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται που περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ·
 « Ὅτι περ αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀφρεί. » Καὶ
 πάλιν· « Γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Καὶ πάλιν·
 « Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν
 ἐποίησεν. » Ὅπερ οὖν ἡσθενηκεῖν λέγεται, καίτοι
 μὴ ἀσθενήσας πώποτε (δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστίν), ὅτι
 τὰς ἡμῶν ἀσθενείας ἐδάστασε· γεγενῆσθαι τε αὐτὸν
 κατάραν ἢ θεία φησὶ Γραφή, οὐκ αὐτὸ δὴ τοῦτο εἰς
 κατάραν μεταπαποιοῦσθαι σημαίνουσα, ἀλλ' ὅτι τὴν
 ὑπὲρ ἡμῶν κατάραν ὑπήνεγκε· καὶ πάλιν ἁμαρτία
 γεγενῆσθαι λέγεται, οὐ τῆς οικείας φύσεως ἐπιληθ-
 σμένος, οὐδὲ εἰς ἁμαρτίαν μετενεχθεὶς, ὁ ταύτην οὐκ D
 εἰδώς, ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκε, καθὰ
 γέγραπται, ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου· οὕτως
 ὅταν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ κτιζώμεθα εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρω-
 πον, ὡς καὶ αὐτὸς κτιζόμενος λέγεται. Καὶ διὰ τοῦτο
 φησὶ· « Κύριος ἔκτισέ με, » κτίσμα μὲν αὐτὸς οὐκ
 ἦν, πῆς δὲ τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον γέννημα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ, καθ' ὅμας, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος
 πιστῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ· « Κύριος
 ἔκτισέ με » οὐ γέγονεν ἄρα δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ

Filium suum mittens in similitudinem carnis pec-
 cati, de peccato damnavit peccatum in carne, ut
 justificatio legis impleatur in nobis, qui non secun-
 dum carnem ambulamus, sed secundum spiritum⁴⁹. »
 Et alicubi : « Non enim misit Deus Filium in mun-
 dum, ut judicet mundum, sed ut mundus salvetur
 per eum⁵⁰. » Rursum Servator de seipso : « In
 judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vi-
 dent, videant, et qui vident, cæci fiant⁵¹. » Cum igitur
 factus est homo, ut hæc opera impleat, et prin-
 cipium fiat hujusmodi viarum, merito de se dicit :
 « Dominus creavit me principium viarum suarum
 in opera ipsius. » Neque enim ita creatus est, ut
 ad esse traductus sit, sed cum semper sit atque sub-
 sistat, creatus est caro ob causas jam dictas.

Aliud in idem, « Dominus creavit me; » quod Filius
 non sit creatura.

Paulus alicubi de Servatore nostro Christo ita
 ait : « Ipse enim est pax nostra, mediam parietem
 maceræ solvens, inimicitias in carne sua, legem
 mandatorum in decretis evacuans, ut duos creet in
 seipso in unum novum hominem⁵². » Si ergo duos
 creat Christus in seipso, et in unum novum homi-
 nem transformat, hoc est, in vitam secundum virtu-
 tem : nos enim sumus in ipso creati, quatenus si-
 militudinem nostram assumpsit, et in ipso primo
 consecuti sumus initia conversationis quæ Deo acce-
 pla sit, in meliorem vitam reformati : merito dicere
 potest, cum pro nobis in unum hominem creatus sit,
 « Dominus creavit me. »

ALIUD.

Scriptum est alicubi de Servatore nostro Christo :
 « Quia ipse infirmitates nostras tollit⁵³. » Et rur-
 sus : « Factus est pro nobis maledictio⁵⁴. » Item :
 « Eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum
 fecit⁵⁵. » Quemadmodum igitur infirmitates ha-
 buisse dicitur, qui nulla unquam infirmitate laboravit
 (virtus enim ac potentia Dei est), quia infirmitates
 nostras tulit : factum etiam maledictionem sacra
 Scriptura dicit : non quod illum in maledictionem
 mutatum significet, sed quod maledictionem pro-
 nobis tulerit ; et rursus peccatum factus esse dici-
 tur, non quod sua natura exutus in peccatum mu-
 tatus sit, qui peccatum non novit, 163 sed quod
 peccata nostra tulit, ut scriptum est⁵⁶, in corpore
 suo, ligno crucis affixus : ita cum nos in ipso crea-
 mur in unum novum hominem, etiam ipse creatus
 dicitur. Atque ideo dicit, « Dominus creavit me, »
 cum ipse nequaquam sit creatura, sed proprie ex
 essentia Patris genitus.

ALIUD.

Si, ut vos opinamini, Verbum Dei in se creatæ
 naturæ est, et de seipso dicit : « Dominus creavit
 me; » non est igitur pro nobis factus homo, qui

⁴⁹ Rom. viii, 3, 4. ⁵⁰ Joan. iii, 17. ⁵¹ Joan. ix, 39. ⁵² Ephes. ii, 14, 15. ⁵³ Isa. lxxxiii, 4. ⁵⁴ Galat. ii, 13. ⁵⁵ II Cor. v, 21. ⁵⁶ Isa. lxxxiii, 5; I Petr. ii, 24.

longe ante nos fuit. Quod si vero quis hoc concedat, neque nos creati sumus in ipso, neque ipse nos in se habuit, quomodo igitur in unum novum hominem in Christo creamur? Atqui pudorem vobis etiam nolentibus incutiet Paulus, dicens: « Ipsius enim creatura sumus, creati in Christo Jesu⁷⁷. » Si autem creati sumus in Christo, Verbum igitur Dei creatæ essentiali non est. Sed quando factus est homo, in ipso creamur, et ipse quodammodo propter nos dicit: « Dominus creavit me. » Nam quatenus est Verbum, hæc vox nequaquam ei convenit, sed propter nostram salutem, cum alioqui sit creator, incarnatus est, ut nos in seipso creatos habens, dicat: « Dominus creavit me. » Ac sicut æternam suam cum Patre existentiam declarans ait: « Ego eram qua gaudebat, et quotidie lætabar in facie ipsius⁷⁸; » et rursus: « Ante omnes colles genuit me⁷⁹; » ita quando propter omnium nostrum salutem humanam formam induit, recte ut homo dicit: « Dominus creavit me. »

ALIUD.

Si Christus vere homo factus esse creditur, quomodo non necessarium fuerit ut homini etiam convenientia loquatur? Oportebat enim dicere: Non in principio eram homo, quod soli divinæ naturæ convenit, sed quod creatæ substantiæ congruit observare. Creatus autem est homo: idcirco inquit: « Dominus creavit me: » quia factus est homo, ut semper et absque principio existere soli Deo servetur.

ALIUD.

« Dominus creavit me principium viarum suarum. » Si idcirco creatam omnino Filii essentiali existimatis, cum deinceps illud dicentem audiat: « Ante omnes colles genuit me, » irrita ac vana prorsus fuerit vestra accusatio, qua creatum illum dicitis, cum ille genitum se esse dicat. Aliud enim est creatura, aliud genimen. Hoc enim ex substantia ejus qui gignit naturaliter **164** procedit: illud extra positum est, tanquam alienum. Cum igitur Deus existens Verbum, homo factum est, censeatur ut homo dicere: « Dominus creavit me. » Cum vero exclamat: « Ante omnes colles genuit me, » æternam suam ante omnia sæcula existentiam significare indicetur.

Objectio adversariorum.

Atqui, inquit, verbum hoc, « genuit, » non omnino Filium ex essentia Patris esse ostendit. Indifferenter enim utitur verbis sacra Scriptura. Nam et de creaturis de quibus nulla controversia est, voce « Genuit » utitur, ut cum dicit: « Filios genui atque exaltavi⁸⁰. » Et rursus: « Deum qui te genuit dereliquisti⁸¹. » Item: « Quis est qui genuit glebas roris⁸²? » Neque enim per hoc Deum roris patrem

A πολὺ πρὸ ἡμῶν. Εἰ δὲ τις τοῦτο δοῖη κρατεῖν, οὐκ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν ἐν αὐτῷ, οὐτε αὐτὸς εἶχεν ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ, πῶς οὖν εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ κτιζόμεθα; Δυσωπῆσαι γὰρ ὑμᾶς, κἀν μὴ βούλησθε, λέγων ὁ Παῦλος· Ἐμοῦ γὰρ ἐσμεν ποιήματα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἐἰ δὲ ἐκτίσθημεν ἐν Χριστῷ, οὐκ ἄρα κτιστῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Ἄλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐν αὐτῷ κτιζόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐστὶ τρόπον τινα δι' ἡμῶν ὁ λέγων· Ἐκτίσας με. Οὐ γὰρ ἦ Λόγος ἐστὶν, ἀρμῶσαι λέγειν αὐτῷ τὴν τοιαύτην φωνήν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καίτοι κτιστῆς ὢν, γέγονεν ἐν σαρκί, ἵνα ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ κτιζομένους ἔχων εἴπῃ· Ἐκτίσας με. Καὶ ὡς περὶ τὴν ἀίδιον αὐτοῦ καὶ μετὰ Πατρὸς ἐξηγουμένους ὑπερξεν λέγει· Ἐγὼ ἡμην ἢ προσέχαιρε, καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραίνομαι ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἐπρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίαν τὴν ἀνθρώπου μορφὴν ἐνεδύσατο, εἰκότως ὡς ἄνθρωπος λέγει· Ἐκτίσας με.

ἌΛΛΟ.

Εἰ ἄνθρωπος ὄντως γεγενῆσθαι πιστεύεται Χριστός, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον τὰ ἀνθρώπων πρέποντα λαλεῖν; Ἐδει γὰρ εἰπεῖν· Οὐκ ἐν ἀρχῇ ἡμην ἄνθρωπος, ὁ μόνος πρέπει τῇ θεῖα φύσει, ἀλλὰ τηρῆσαι τὸ ἁρμόζον τῇ τῶν γεννητῶν οὐσίᾳ. Γεννητὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο φησὶ· Ἐκτίσας με, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τὸ ἀεὶ ἀνάρχως εἶναι μόνῳ σώζεται Θεῷ.

C

ἌΛΛΟ.

Ἐκτίσας με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. Ἐἰ διὰ ταύτην ὁλοσθε τὴν φωνήν, κτιστὴν εἶναι πάντως τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, ὅταν ἐπεξῆς φαίνηται λέγων· Ἐπρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με, διαφευγέτω τοῦ κτισθαι τὸ ἔγκλημα, γεγενῆσθαι φάσκων αὐτόν. Ἐτερον γὰρ τί ἐστὶ παρὰ τὸ κτίσμα τὸ γέννημα. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος πρόβεισι φυσικῶς· τὸ δὲ ἐξωθέν ἐστὶν, ὡς ἀλλότριον. Εἰ τοίνυν Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος, λεγέτω μὲν ὡς ἄνθρωπος· Ἐκτίσας με. Τὴν δὲ προαιώνιον ὑπερξεν αὐτοῦ σημαίνετω, βουνῶν· Ἐπρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.

D

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Οὐ πάντως, φασὶ, τὸ ἐγέννησεν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ὄντα δεῖκνυεῖ τὸν Υἱόν. Ἀδιαφορεῖ γὰρ περὶ τὰς λέξεις ἢ θεῖα Γραφή. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὄντως κτισμάτων καὶ ἀντιλογίαν οὐκ ἔχοντων εἰς τοῦτο τίθησι τὸ, ἐγέννησεν, ὡς ὅταν λέγῃ· Υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. Καὶ πάλιν· Θεὸν τὸν γενήσαντά σε ἐγκατέλειπας. Καὶ, Τίς ἐστὶν ὁ τεσσάρων βάλους δρόσου; Οὐ γὰρ δὴ κου καὶ δρόσου γενέσθαι

⁷⁷ Ephes. II, 10. ⁷⁸ Prov. VIII, 34. ⁷⁹ Ibid. 25. ⁸⁰ Isa. I, 2. ⁸¹ Ibid. 4. ⁸² Job XXXVIII, 38.

πατέρα φυσικῶς ἐροῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τοῦτο. Ἐν Α naturaliter esse dicimus. Idem itaque est *genitii*, τοιγαροῦν ἔσται καὶ τὸ αὐτὸ τῷ ἔκτισε τὸ ἐγέννησε, quod *creavit*, cum de Filio dicitur. καὶ ἐφ' Υἱοῦ ταυτόμενον.

Λύσις ἐφεξῆς.

Τὴν μὲν θείαν Γραφὴν ἀδιαφοροῦσαν περὶ τὰς λέξεις πολλάκις εὐρήσομεν, οὐ μὴν ἀγνοοῦσαν τὴν ἐκάστης δύναμιν, καταχρηστικῶς δὲ ἔσθ' ὅτε δεχομένην αὐτάς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ποιημάτων ὅτε κτιστῆς οὐσίας αὐτὰ δεικνύειν βούλεται, λέγει· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. — Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. » Οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐποίησε. Τὴν δὲ τοῦ οἰκείου Λόγου γέννησιν ὁ Θεὸς ἐξηγουόμενος· « Ἐξηρεύξατο, φησὶν, ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν. » Καὶ τοῖς μὲν κτίσμασιν ὀρίζουσα τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν, λέγει πάλιν ἡ θεία Γραφή· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν » ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Τοῖς μὲν οὖν κτίσμασιν ὁ χρόνος ἐστὶν ἡ ἀρχή, ὁ δὲ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀρχὴν ἔχει μόνον τὸν ἀναρχον Πατέρα, ἀδίδως ὢν ἐν αὐτῷ. Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τῶν θνῶς κτισμάτων ὅτε τὸ ἐγέννησε καίται, καταχρηστικῶς καὶ οὐ φυσικῶς νοητέον, οὕτως ὅταν ἐπὶ τοῦ θνῶς γεννήματος τὸ, ἔκτισεν, ἢ ἐποίησε φέρεται, καταχρηστικῶς νοητέον, σωζομένης αὐτῷ τῆς φυσικῶς γνησιότητος. Τοῖς μὲν γὰρ κτίσμασιν ἡ χάρις τὸ ἐγέννησε προξενεῖ· τῷ δὲ ἀγεννήτῳ καὶ ἀκτίστῳ Λόγῳ τοῦ Πατρὸς, ἢ τῆς ἀνθρωπότητος χρεῖα τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἐκτίσθαι δίδωσι. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα λόγῳ καὶ βουλήσει Θεοῦ καλεῖται πρὸς υἰοθεσίαν. « Ἐγὼ γὰρ εἶπα, φησὶν, Οὐκ ἐγέννησα. » Ὁ δὲ Υἱὸς τὴν ἀρρήτον ἑαυτοῦ καὶ C φυσικὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν καταμηνύων εἶπεν· « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκω. » Καὶ πάλιν ἕτερον ἑαυτὸν παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ὄντο δεικνύων, φησὶν· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. » Οὐ γὰρ δὴ τις ἐρεῖ σωφρονῶν τοπικὸς καὶ διαστηματικὸς ὁψώμασιν ἀποσεμνύνεσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἀλλὰ τὸ μὲν ταπεινὸν τῆς κτιστῆς οὐσίας διὰ τοῦ κάτω σημαίνεται, τὸ δὲ ὑψὸς τῆς θείας καὶ πάντα ὑπεραιρούσης φύσεως διὰ τοῦ ἄνω νοεῖται. Τοσαύτης τοιγαροῦν μεταξὺ κειμένης διαφορᾶς κτιστομένου καὶ γεννήματος, ἀδιαφορεῖταισαν αἱ λέξεις, ὅτε βλάβος οὐδὲν κατὰ τῶν σημαιομένων γίνεται.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς, εἰς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, » καὶ ἐφεξῆς· « Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. »

Εἰ πρὸ πάντων ἑαυτὸν γεγενῆσθαι φησὶν, οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων εἷς, ἀλλ' ἕτερος παρ' αὐτά. Τὰ μὲν γὰρ πάντα ἐν ἑαυτοῖς ἔχει καὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν· οὐκ ἂν γὰρ εἴη πάντα εἰ τι τῶν ἐν αὐτοῖς ἕξω μένον ἐρίσχοιτο. Εἰ οὖν πρὸ πάντων ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη, ἐν ἰδίῳ μὲν ἀριθμῷ τὰ πάντα κείσεται· ἕξω δὲ αὐτῶν ἢ τοῦ Υἱοῦ νοηθήσεται γέννησις. Ὁ δὲ τοῖς γενητοῖς ἀσύνηκτος, ἑτέρας ἂν εἴη φύσεως παρ' αὐτά. Ἐγεννήθη τοιγαροῦν, καθὼ Λόγος ἐστίν, ἐκ Πατρὸς· ἐκτίσθη δὲ, καθὼ ἄνθρωπος, καὶ γέγονεν ἀρχὴ ὁδῶν. Ὅσπερ οὖν ἡμεῖς, ὅτε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐν ἑαυτοῖς

Solutio objectionis.

Sæpenumero quidem sacram Scripturam promiscue atque indifferenter vocibus uti reperiemus, non quod vim singularum perspectam non habeat, sed quod abusive nonnunquam eas accipiat. Nam de operibus, cum illa creatæ naturæ esse ostendere vult, ita ait : « In principio fecit Deus cœlum et terram. — Et fecit Deus hominem. » Non genuit, sed fecit. Deus autem Verbi generationem declarans : « Eructavit, inquit, cor meum Verbum bonum ⁶³. » Rursus sacra Scriptura, cum creaturis existendi principium definit, ita loquitur : « In principio fecit, » at de Dei Verbo loquens : « In principio erat Verbum. » Creaturis itaque tempus est principium ; sed Dei Verbum ante sæcula existens solum Patrem principii expertem principium habet, ab æterno in ipso existens. Quemadmodum igitur cum de iis quæ vere creaturæ sunt, dicitur, *genuit*, abusive, non naturaliter intelligendum est : ita quondocunque de eo qui vere genimen est, dicitur, *creavit*, vel *fecit*, abusive sumendum est, servata ipsi naturali sua proprietate. Gratia enim hoc creaturis largitur, ut de his dicatur, *genuit*. Increato autem atque æterno Dei Verbo, incarnationis ratione hoc tribuitur ut creatum dicatur. Et creaturæ quidem verbo ac voluntate Dei vocantur in adoptionem filiorum. « Ego enim dixi, inquit : Non genui ⁶⁴. » Filius vero ineffabilem suam et naturalem ex Patre generationem declarans, inquit : « Ego ex Patre exivi et venio ⁶⁵. » Et rursus alium esse se a creaturis ostendens, ait : **165** « Vos de deorsum estis, ego ex supernis sum ⁶⁶. » Neque enim quisquam sanæ mentis dixerit, locali, quæque spatiorum intervalla constet, altitudine Dei Verbum gloriari, sed humilitatem creatæ substantiæ per *deorsum* significari : celsitudinem vero divinæ omniaque transcendentis naturæ per *superna*. Cum igitur tantum sit discrimen inter creatum et genitum, verba indifferenter capiantur, quando nullum iis quæ significantur damnum infertur.

ALIUD explicatus, in hoc ipsum : « Dominus creavit me initium viarum suarum. » Et deinde : « Ante omnes colles genuit me. »

Si ante omnia se genitum esse inquit, certe non erit unus ex omnibus, sed diversus ab aliis. Cætera enim omnia in seipsis habent suum principium ; neque enim essent omnia, si quid in ipsis extra manens reperiretur. Si ergo ante omnia genitus est Filius, proprio suo numero omnia comprehenduntur : extra vero illa Filii generatio intelligitur. Qui autem generatis annumerari non potest, diversæ ab ipsis naturæ sit oportet. Genitus itaque est quatenus est Verbum ex Patre ; creatus vero, quatenus homo, et factus est principium viarum.

⁶³ Psal. XLIV, 2. ⁶⁴ Isa. XLIII, 4. ⁶⁵ Joan. XVI, 28. ⁶⁶ Joan. VIII, 23.

Quomodo igitur nos, cum Verbum Dei in nobis suscipimus, per ipsum vocamur filii Dei ⁶⁷, cum natura simus creaturæ, ita etiam ipse, quando carnem nostram assumit, vocatur creatura et opus, cum natura sit Filius. Et rursus : sicut Deus cum sit noster creator, Pater item noster, sic etiam cum Verbi Dei Pater secundum naturam existat, ejus quoque creator efficitur ; cum nimirum propter nos fit similis creaturis. Si ergo nos natura filii sumus, erit etiam ipse naturaliter creatura et opus. At vero si nos dispositione et gratia vocamur filii, erit etiam ipse dispositione creatura, naturalem suam dignitatem ob incarnationem non amittens.

ALIUD, quo perspicue ostenditur quo pacto pie intelligi oporteat illud, « Dominus creavit me principium viarum suarum. »

Adam primus homo factus est, dataque illi est a Deo via salutis : quam quidem, divinum mandatum transgressus, amisit, lapsusque est in interitum, provolutus in peccatum, descendit in mortem. Aliam igitur viam nobis præmonstrari opus erat, qua ad pristinum statum conscenderemus. Cui quidem præmonstrandæ cum nullus hominum par esset, **166** ipsum Verbum Dei, cum sit natura increatum, propter nos creatur homo, voluntate Patris carnem nostram assumens, ut, quemadmodum inquit Paulus ⁶⁸, viam nobis instauret recentem ac manentem, operaque Patris impleat, corpore quidem nostro ad incorruptionem reformato, et morte, quæ per peccatum imperium obtinuerat, sublata, ipsoque peccato condemnato, cæterisque bonis quæ contulit, per ipsum naturæ humanæ præstitiis. Si ergo factus est homo, ut nobis etiam honorum via fiat, eaque opera perficiat, quæ a Patre per ipsum fiunt, merito certe dicat : « Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ipsius. » Deinceps vero rursus, existentiam suam ante omnia sæcula significans, ait : « Ante sæcula fundavit me. » Si vero et gignitur, et creatur, utrumque decenter convenienterque fieri dicatur. Gignitur enim ut Verbum ex Patre ante sæcula productum, ut ipsemet testatur : creatur vero, ut homo, quando propter nos factus est caro : ita ait evangelista ⁶⁹.

ALIUD.

Psalmista sicuti de Verbo Dei ita ait : « Qui est ante sæcula ⁷⁰. » Si ergo Filius ante sæcula existit, creatum vero dicit se esse in opera Patris : necessarium plane est constitutis jam operibus illum creatum fuisse. Postquam enim creaturæ ad esse traductæ essent, novissimis temporibus homo factus est : quo quidem tempore convenienter opportunèque dicit, « Dominus creavit me. » Quomodo igitur possit esse eorum creator, si post illa creatus est ? Si autem ante opera est Verbum

δεχόμεθα, δι' αὐτὸν υἱοὶ καλούμεθα τοῦ Θεοῦ, κατὰ φύσιν ὄντες ποιήματα, οὕτω καὶ αὐτὸς ὅτε τὴν ἡμῶν σάρκα λαμβάνει, κτίσμα καλεῖται καὶ ποίημα, κατὰ φύσιν ὑπάρχων Υἱός. Καὶ πάλιν, ὡσπερ ἡμῶν ποιητῆς ὢν ὁ Θεὸς γίνεται καὶ Πατὴρ, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος Πατὴρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων γίνεται καὶ κτίστης, ὅτε δι' ἡμᾶς ἐξομοιοῦται τοῖς κτίσμασιν. Εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν ἐσμὲν υἱοὶ, ἔσται καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα. Εἰ δὲ ἡμεῖς θέσει καὶ χάριτι πρὸς υἰότητα καλούμεθα, καὶ αὐτὸς θέσει κτίσμα διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν, τὸ ἐκ φύσεως οὐκ ἀπολλύων ἀξίωμα.

ΑΛΛΟ, διδασκαλία σαφῆς, ὅπως χρῆ νοεῖν εὐσεβῶς τὸ, « Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. »

Γέγονεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ, καὶ ὁδὸς αὐτοῦ σωτηρίας δέδοται παρὰ Θεοῦ. Ταύτην ἀπώλεσε, τὴν θείαν ἐντολὴν παραβηδὴς, πέπτωκεν εἰς φθορὰν, ἠνέχθη πρὸς ἁμαρτίαν, καταβέβηκεν εἰς θάνατον. Ἔδει πάλιν ἡμῖν ὁδὸν ἑτέραν ἀναδειχθῆναι, δι' ἧς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν ἐκείνην ἀναθῆναι δυνησόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπων οὐδεὶς ἱκανὸς ὢν εἰς τοῦτο κατεφαίνετο, ἀναγκάσιως αὐτὸς ὁ φιλόανθρωπος τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀκτίστος ὢν τὴν φύσιν, ἄνθρωπος κτίζεται δι' ἡμᾶς, βουλήσει τοῦ Πατρὸς τὴν ἡμῶν σάρκα περιβαλλόμενος ἵνα, καθάπερ ὁ Παῦλός φησιν, ὁδὸν ἡμῖν ἐγκαινίσῃ πρόφρατον καὶ μένουσαν, καὶ πληρώσῃ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, ἀναεῶν μὲν εἰς ἀφθαρσίαν τὸ σῶμα, τὸν δ' ἐξ ἁμαρτίας κρατήσαντα θάνατον ἀναιρῶν, καὶ αὐτὴν κατακρίνων τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ποιῶν ὅσα τῇ φύσει γέγονεν ἀγαθὰ δι' αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁδὸς ἡμῖν γένηται τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ ἔργα ταῦτα πληρώσῃ, ἃ δὴ παρὰ Πατὸς δι' αὐτοῦ γίνεται, εἰκότως ἂν λέγοι : « Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Ἐξῆς δὲ πάλιν τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν ἐαυτοῦ σημαίνων, φησὶ : « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἔθεμελίωσέ με. » Εἰ δὲ καὶ γεννᾶται καὶ κτίζεται, ἀμφοτέροις ἀποδώσει τὸ πρέπον. Γεννᾶται μὲν γὰρ ὡς Λόγος παρὰ Πατὸς πρὸ τῶν αἰώνων, καθάπερ φησὶ, κτίζεται δὲ ὡς ἄνθρωπος, ὅτε δι' ἡμᾶς γέγονε σάρκα οὕτως φησὶ ὁ εὐαγγελιστῆς.

D

ΑΛΛΟ.

Φησὶ πού περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου Δαβὶδ : « Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. » Εἰ τοίνυν ὁ μὲν Υἱὸς πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχει, κτίζεσθαι δὲ φησιν ἐαυτὸν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη πᾶσα συνεσιώτων ἦδη τῶν ἔργων κτίζεσθαι νοεῖν αὐτόν. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν ποιημάτων εἰς τὸ εἶναι πάροdon, ἐν τελευταίοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος, ὅτε δὴ πρεπόντως τε καὶ λίαν εὐκαίρως τὸ, « ἐκτίσέ με, » φησὶ. Πῶς οὖν αὐτὸς ἂν ὑπάρχη τούτων ὁ ποιητῆς, εἰ μετ' ἐκείνα κτίζεται ; Εἰ δὲ πρὸ τῶν ἔργων ἐστὶν ὁ τούτων ποιη-

⁶⁷ I Joan. iii, 1. ⁶⁸ Philipp. iii, 21 ; Hebr. ii, 14 ; x, 20. ⁶⁹ Joan. i, 14. ⁷⁰ Psal. lxxiii, 12.

της τοῦ Θεοῦ Λόγος, κτίζεται δὲ εἰς αὐτὰ, οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ δηλωτικὸν ἀν εἴη τὸ « ἔκτισε » σημαίνει δ' ἀνεκτικῶς τὴν ἐνανθρώπησιν ὅτε πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἔργων τοῦ Πατρὸς γέγονε σὰρξ. Καὶ διὰ τοῦτο φησι· « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.

ἌΛΛΟ, ὡς ἐν ἐπιτομῇ.

Ἐκτίσθαι φησὶν ἑαυτὸν εἰς ἀρχὴν ὁδῶν. Καὶ ποίωσιν ἄρα, μαθήσῃ διὰ τῶν ἐφεξῆς. Πρῶτον μὲν τὰς ἀρετὰς ἐξαριθμούμενος, ἃς πρῶτος ποιήσας ἐδίδαξε καὶ ἡμᾶς· « Γίνεσθε γάρ, φησὶν, οἰκτίρμονες » καὶ, « Ἐάν τις σε βλάβῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει. » — « Ὁ νόμος; φησὶν· Ὁ μοιχεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις, » καὶ ὅσα πρὸς τοῦτους ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καίται κηρύγμασι. Ταῦτα γὰρ ἤρξατο μὲν ἐν πρώτῳ Χριστῷ, τρέχει δὲ ἐφεξῆς εἰς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο φησὶν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός. » Ἀρχὴ τοιγαροῦν τῶν τοιούτων ἡμῖν ἔργων γενόμενος, ὅτε διὰ τοῦτο τὴν ἡμῶν σάρκα περιβάλετο, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, εἰκότως ἀν λέγοι· « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον ἐφαρμοσίεις λόγον καὶ τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς ἀφθαρσίαν τῆς σαρκὸς μεταβολῇ, καὶ τῇ ἀνόδῳ τῇ εἰς οὐρανοῦς. Καὶ τούτων γὰρ ἡμῖν γέγονεν ἀρχή, καὶ διὰ ταῦτα κτίζεται.

ἌΛΛΟ.

Ἀπέθανε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός. Ὡσπερ οὖν τεθνηκότος τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦτο λέγεται παθεῖν, καίτοι τὴν φύσιν ἀθάνατος ὢν, οὕτω κτισομένου τοῦ σώματος, αὐτὸς ἑαυτὸν κτίζεσθαι λέγει, καίτοι τὴν οὐσίαν ἀκτιστος ὢν. Αὐτοῦ γὰρ οὐστος καὶ οὐκ ἑτέρου τινὸς τῆς σαρκὸς, ἰδιοποιεῖται τὰ εἰς αὐτὴν συμβαίνοντα.

ἌΛΛΟ.

Ἐργον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ κάλλιστον ἄνθρωπος, ὃς δὴ τέλειος γεγονώς, ἀτελὴς εὐρέθη διὰ τὴν παράβασιν, πεισῶν μὲν ἐξ ἀθανασίας εἰς θάνατον, ἐξ ἀφθαρσίας δὲ εἰς φθοράν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τι τῶν ἀτοπιωτάτων ἐφαίνετο, καὶ ἦν ὄντως αἰσχρὸν μέχρι παντὸς ἀτελὲς διαμεῖναι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαιώς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τέλειος τὸν ἀτελεῖ ἄνθρωπον περιβάλετο· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν εἰς τὰ ἔργα κτίζεσθαι, ἵνα τελειώσῃ αὐτὰ, ἵνα πάλιν αὐτοῖς τὴν τελειότητα περιθήσῃ, τὸ λείπον τῷ ἀνθρώπῳ πληρώσας δι' ἑαυτοῦ. Καὶ γοῦν ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις φησὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον τελειώσας ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. » Καὶ πάλιν· « Τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. » Εἰ τοίνυν ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε τὰ ἔργα τελειοῦ, καὶ εἰς αὐτὰ κτίζεται, πρόδηλον δὴ ποῦθεν ὅτι περ οὐ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου σημαντικὸν ἀν εἴη τὸ,

A Dei quod illa creavit, creatur vero in illa: certe verbum hoc « creavit, » essentiam ejus nequaquam significat, sed potius incarnationem quando nimirum ad reparationem operum Patris factus est caro. Atque ideo dicit: « Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ipsius. »

ALIUD, compendiosius.

Creatum se dicit in principium viarum. Quatum autem viarum, disces ex reliquis. Primum quidem virtutes recensens quas ipse primus exercuit, nos etiam docuit: « Estote enim, inquit, misericordes ⁷¹; » et, « Si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe illi et alteram. Ab eo qui abstulerit quæ tua sunt, ne reposcas ⁷². » — « Lex jubet: Non concupisces ⁷³, » aliaque quæ in evangelicis præconiis habentur. Hæc enim cœpta sunt in primo Christo, deinceps **167** autem in nos propagantur. Idcirco inquit: « Ego sum janua ⁷⁴, Ego sum via ⁷⁵. » Hujusmodi itaque operum principium nobis factus, quando nimirum propter hoc carnem nostram assumpsit, factusque est homo, merito dixerit: « Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ipsius. » Eadem porro ratio est etiam resurrectionis et mortuis, mutationisque in carnis incorruptionem et ascensionis in cœlos. Nam et horum principium nobis factus est, et propter hæc creatus.

ALIUD.

C Christus propter nos et pro nobis mortuus est. Quemadmodum igitur, mortuo corpore, ipse hoc passus esse dicitur, tametsi immortalis naturæ sit: ita creato corpore, ipse seipsum creari dicit, cum tamen increatæ essentia sit. Cum enim ipsius sit, et non alterius caro, quæ illi accidit propria illius fluit.

ALIUD.

Pulcherrimum ac præstantissimum opus omnium quæ in terra fiunt est homo: qui cum esset factus perfectus, per prævaricationem inventus est imperfectus, ex immortalitate in mortem lapsus, ex incorruptione in corruptionem. Cum itaque deformissimum quid esset, turpeque revera videretur opus Dei imperfectum remanere, necessario Verbum Dei perfectum imperfectum hominem induit; atque idcirco dicit se in opera creatum esse, ut nimirum illa perficeret, utque rursus homini pristinam perfectionem restitueret, id quod in homine deerat, per se implens atque compensans. Ideoque in Evangeliiis ad Patrem suum ita dicit: « Ego te glorificavi in terra, perfecto opere quod dedisti mihi ut faciam ⁷⁶. » Et rursus: « Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam, illa testimonium perhibent de me ⁷⁷. » Si ergo cum factus est homo, tunc opera perficit, et in ipsa creatur; manifestum est

⁷¹ Luc. vi, 36. ⁷² ibid. 29, 30. ⁷³ Matth. v, 28, 29. ⁷⁴ Joan. x, 9. ⁷⁵ Joan. xiv, 6. ⁷⁶ Joan. xvii, 4. ⁷⁷ Joan. v, 36.

verbum illud, « creavit, » non significare essentiam Verbi, sed potius tempus incarnationis suæ, quatenus caro factus, creatus dicitur. Tunc enim perfectis operibus Patris, humanaque natura in pristinum statum restituta, adjunxit sibi Ecclesiam omnis maculæ et rugæ expertem, sanctam et mundam ⁷⁸, et facti sumus in ipso nova creatura ⁷⁹, non amplius imperfectione illa, quam per prævaricationem contraxeramus laborans, neque peccato mortua, sed perfectionem consecuta per obedientiam Christi ejusque resurrectionem a mortuis. Has igitur ob causas **168** homo factus, merito dixit: « Dominus creavit me principium viarum suarum in opera ipsius. »

ALIUD, in illud, « Dominus creavit me, » quod *Filius Dei non sit opus, vel creatura. Et in id, « Ante sæcula fundavit me. »*

Si Verbum Dei est creatura, ut vos opinamini, omnibus impietatis inventores, quomodo Deo conglutinati et dii effecti sumus, uniti ipsi? Quo pacto vero Christus mediator Dei et hominum ⁸⁰? Unitur enim nobis, quatenus factus est homo. Si autem creatura est, et non Deus, quomodo unitur Deo? Aut quis modus ac ratio ipsum illi uniet? Quæ enim dissimilia sunt secundum essentiam, non utique naturaliter invicem uniantur. Aut quomodo, si creatura est, per ipsum salvati sumus, cum Scriptura dicat: « Non legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit eos ⁸¹? » Quomodo autem credentes in eum justificamur, si est creatura? Quomodo vero illud, « Terra es, et in terram revertaris ⁸², » per ipsum solvitur? Neque enim est opus quod creaturæ conveniat sententiam a Deo datam subvertere. Quomodo etiam si creatura est, peccatum delere potest, cum propheta de ipso dicat: « Quis Deus sicut tu, tollens iniquitates et præteriens injustitias ⁸³? Quo pacto vero, si creatura est, potuit dicere: « Nisi Filius vos liberaverit ⁸⁴? » liberavit autem ut Patris hæres, non autem creatura, ut insani hæretici opinantur.

ALIUD,

Si ad imitationem naturalis Filii, etiam adoptitii vocantur filii, necessarium plane est ut naturalis Filius alius sit ab iis, et essentia diversus. Si ergo filii adoptitii sunt creaturæ, naturalis **D** certe creatura aut opus non erit: nam alioqui idem erit cum adoptitiis.

ALIUD.

Si juxta vos, o Ariani, Filius Dei est creatura, in qua igitur sapientia factus est? aut quænam manus ipsum post alia creavit? Scriptum est enim: « Omnia in sapientia fecisti ⁸⁵. » Et Deus ipse alicubi ait: « Manus mea fecit omnia hæc ⁸⁶. » Atqui, si omnia in sapientia et manu Dei facta sunt, et sacra Scriptura de Dei Verbo passim prædicat, quod « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso

« ἔκτισε » δηλοῖ δὲ μᾶλλον τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθὼς σὰρξ γεγονώς, ἐκτίσθαι λέγεται. Τότε γὰρ καὶ δλόκληρα ποιήσας τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀποκαταστήσας εἰς τὸ ἀρχαῖον τὴν ἀνθρώπου φύσιν, παρέστησεν ἑαυτῷ τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σκίλον ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἁγίαν καὶ ἁμωμον· καὶ γεγόναμεν ἐν αὐτῷ καινῇ κτίσει, οὐκέτι φοροῦσα τὸ ἀτελὲς διὰ τὴν παράβασιν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας νέκρωσιν, ἀλλὰ λοιπὸν ἀπολαβοῦσα τὸ τέλειον διὰ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Οὐκοῦν ἀνθρώπος διὰ ταῦτα γενόμενος, εἰκότως ἂν λέγοι τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. »

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με, » ὅτι οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰς τὸ, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἔθεμελλώσέ με. »

Εἰ κτίσμα ἐστὶ, καθ' ὅμας, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃ πάσης ἀσεβείας εὐρεται, πῶς Θεῷ κολλώμεθα καὶ θεοποιούμεθα συναφθέντες αὐτῷ; Πῶς δὲ μεστίτις ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁ Χριστός; Ἄπτεται μὲν γὰρ ἡμῶν, καθὼς γέγονεν ἀνθρώπος. Εἰ δὲ κτίσμα ἐστὶ καὶ ὁ Θεός, πῶς ἀφεται Θεοῦ; Ποῖος αὐτὸν ἐκαίω συνάψει τρόπος; Τὰ γὰρ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν οὐκ ἂν ἀλλήλοις φυσικῶς συναφθεῖν ποτέ. Πῶς δὲ, εἰ κτίσμα ἐστὶ, δι' αὐτοῦ σεσώσμεθα, τῆς θείας λεγούσης Γραφῆς: « Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς; » Πῶς δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες δικαιούμεθα, εἰπερ κτίσμα ἐστὶ; Πῶς ἔτι τὸ, « Ἐγὼ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευθήσῃ, » λύεται δι' αὐτοῦ; Ὅδὲ γὰρ ἦν ἔργον κτίσματος πρέπον, ἀνατρέπειν τὴν παρὰ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀπόφασιν. Πῶς δὲ πάλιν, εἰ κτίσμα ἐστὶν, ἀναιρεῖ τὴν ἁμαρτίαν, λέγοντος τοῦ προφήτου περὶ αὐτοῦ: « Τίς Θεός ὡσπερ σὺ, ἐξαίρων ἀνομίας καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας; » Πῶς δὲ, εἰ κτίσμα ἐστὶν, ἠδύνατο λέγειν: « Ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ὁμᾶς ἐλευθερώσῃ; » καὶ γοῦν ἠλευθερώσεν ὡς τοῦ Πατρὸς κληρονόμος, καὶ οὐ ποίημα ὑπάρχων, κατὰ τὴν τῶν θεομάχων μανίαν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κατὰ μίμησιν τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ καὶ οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ καλοῦνται, ἀνάγκη πᾶσα τὸν κατὰ φύσιν ἕτερον εἶναι παρ' αὐτούς καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἐξηλλαγμένον. Εἰ τούτων οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ κτίσματα, ὁ κατὰ φύσιν οὐκ ἔσται κτίσμα ἢ ποίημα, ἵνα μὴ ὁ αὐτὸς ὑπάρχη τοῖς κατὰ θέσιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ, καθ' ὅμας, ὡς Ἀρειανοί, κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ποίᾳ γέγονεν ἄρα σοφία; ποία δὲ χεὶρ ἢ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων δημιουργήσασα; Γέγραπται: γὰρ, ὅτι « Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. » Καὶ αὐτὸς δὲ πού φησιν ὁ Θεός: « Ἡ χεὶρ μου ἐποίησεν ταῦτα πάντα. » Καὶ εἰ πάντα ἐν σοφίᾳ καὶ χειρὶ γέγονε Θεοῦ, αἱ δὲ θελαὶ Γραφαὶ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου βοῶσιν, ὅτι « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ-

⁷⁸ Ephes. v, 27. ⁷⁹ II Cor. v, 17. ⁸⁰ I Tim. II, 5. ⁸¹ Joan. VIII, 36. ⁸² Psal. CIII, 24. ⁸³ Isa. LXVI, 2.

⁸⁴ Isa. LIII, 9. ⁸⁵ Gen. III, 19. ⁸⁶ Mich. VII, 18.

τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν· οὐκ ἂν εἴη τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ὁ Υἱὸς· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ σοφία καὶ ἡ χεὶρ, δι' ἧς τὰ πάντα Θεὸς ἐργάζεται. Οὐκοῦν οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποιημὰ ἐστιν.

Ἐπιτηρήσεις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι οὐχ εἰς τῶν κτισμάτων ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ποιητῆς αὐτῶν λόγεται καὶ ἐστιν.

Οἱ ἐν Βαβυλῶνι νεανίαί πᾶσαν, ὡς ἔπος εἶπεν, τὴν κτίσιν ἐξαριθμούμενοι, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καταλέγοντες, καὶ παρὰ πάντων ὑμνεῖσθαι δεῖν φάσκοντες τὸν Θεόν, οὐδαμοῦ τὸν Υἱὸν ἐν τοῖς εὐλογοῦν ὀφειλοῦσι κατατάττουσιν, οὐδὲ εἰρηκασιν· Εὐλογοῖτω ὁ Λόγος ἡ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον. Ἄλλ' εἰδότες ὅτι μετὰ Πατρὸς τὴν προσκύνησιν ἔχει, πάντων ὁμοῦ τῶν κτισμάτων ποιησάμενοι μνήμην, σιωπῶσιν αὐτὸν ὡς Δεσπότην καὶ ὡς ὑμνούμενον. Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ ὁ μακάριος Ψαλμῶδης πολλάκις ὑμνεῖσθαι καλεῖται τὸν Θεόν, καὶ πᾶσαν ὀνομάζων τὴν κτίσιν, λειτουργοῦς τε καὶ ἀγγέλους, καὶ δυνάμεις, καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, καὶ σελήνην καὶ ἥλιον, ὡς δοῦλα τῆ τοῦ Θεοῦ προσκυνήσει χρῆναι δεῖν ὑποκείσθαι λέγων, οὐδαμῶ μὲν ἐν τρύτοις κατατάττει τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἔκ τῶν ἐναντίων καὶ προσκυνεῖσθαι καλεῖται βῶων· « Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Εἰ δὲ πᾶσα ἡ κτίσις προσκυνεῖ, προσκυνεῖται δὲ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστίν, ἀλλὰ Υἱὸς ἀληθινὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς προσκυνούμενος.

ΑΛΛΟ. Ὅτι ἕτερός ἐστι παρὰ τὰ κτίσματα ὁ Υἱὸς, καὶ οὐχ εἰς τῶν πάντων.

Πάντα διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου πεποιήθηα: σημαίνουσα καὶ ἡ θεία Γραφή, οὕτω φησί· « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Καὶ πάλιν· « Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ὁ δὲ γε Παῦλος τρανότατα τῶν πάντων αὐτὸν διαστῆλλον, λέγει· « Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διότομον, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχλησιμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. » Εἰ τοίνυν πάντων ἐστὶ ποιητῆς, καὶ πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ τετραχλήσισται, οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων εἰς ὁ τούτων ποιητῆς. Καὶ ὅτι πάντα γυμνὰ καὶ τετραχλησιμένα ἐστίν, οὐκ ἂν εὐλόγως ὑπάρχειν νοοῖτο τῶν τετραχλησιμένων. Ἐν τῷ γὰρ λέγειν τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφήκεν ἔκτός· καὶ εἰ ἐν μόνοις τοῖς κτίσμασι πληροῦται τὰ πάντα, ἕτερος ἂν εἴη παρ' αὐτὰ, ὁ μὴ ἐν αὐτοῖς ἀριθμούμενος. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῦ πάντα νοεῖ τὴν δύναμιν. Ἐρμηνεύων γὰρ τὸ, « Πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτοῦ, » ἐπιφέρει σαφῶς· Ἐν δὲ τῷ λέγειν τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφήκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. Εἰ τοίνυν τὸ πάντα τῶν ὄλων ἐστὶ περιεκτικόν, πάντα δὲ ὁ Υἱὸς ποιεῖ, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ τετραχλήσισται, οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων εἰς, ἀλλ' ἕτερος παρ' αὐτὰ.

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται, ὅτι· « Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγῶν, καὶ καταχθονίων. »

⁸⁷ Joan. 1, 3. ⁸⁸ Psal. xcvi, 7. ⁸⁹ Joan. 1, 3. ⁹⁰ I Cor. viii, 6. ⁹¹ Hebr. iv, 12, 13. ⁹² I Cor. xv, 26, 27. ⁹³ Philipp. ii, 10.

A factum est nihil ⁸⁷: » certe Filius non erit opus sapientiae Dei, sed ipse potius est sapientia, et manus per quam Deus omnia operatur. Non est ergo creatura, vel opus

169 *Observationes ex sacra Scriptura, quod Filius non sit unus ex creaturis, sed potius ipse illarum creator dicitur et est.*

Adolescentes illi Babylonici, cum omnes pro-penodum creaturas recenserent, omnia quæ in cælis et in terra sunt enumerantes, Deumque ab omnibus celebrari oportere dicentes, nusquam Filium inter ea collocant quæ Deum benedicere debent: neque dixerunt: Benedic Verbum aut sapientia Dei Dominum. Sed cum scirent quod cum Patre adoretur, omnium simul creaturarum mentione facta, ipsum silentio prætereunt, ut Dominum cui benedictio et laus debeatur. Nihil autem secius beatus Psalmista sæpenumero laudari Deum jubens, omnes creaturas vocans, ministros, et angelos, ac potestates, et cælos cælorum, et lunam ac solem, dicens debere ut servos adorationem Deo deferre, nullum inter creata locum statui Filio, sed e contrario adorari etiam jubet clamans: « Et adorent eum omnes angeli Dei ⁸⁸. » Si vero omnis creatura adoratur, Filius autem adoratur, non igitur creatura est, sed verus Filius simul cum Patre adoratus.

ALIUD. Quod diversus sit a creaturis Filius, et non unus omnium.

Divina etiam Scriptura cum omnia per Verbum Dei facta esse significat, ita ait: « Omnia per ipsum facta sunt ⁸⁹. » Et rursus: « Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ⁹⁰. » Paulus autem apertissime illum ab omnibus separans, dicit: « Vivum enim est, atque efficax verbum Dei, et penetrabilius omni gladio ancipiti: et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus ⁹¹. » Si ergo omnium creator est, et omnia sunt nuda in oculis ejus, certe non erit unus omnium, qui omnium creator est. Et cui omnia nuda atque aperta sunt, non erit unus de nudis atque apertis. Nam cum dicit *omnia*, nihil extra omisit: atqui si solæ creaturæ efficiunt omnia, certe diversus erit ab iis quibus non annumeratur. Ita et beatus Paulus vim vocis *omnia* accipit. Explicans enim illud: « Omnia subiecisti sub pedibus illius, » subjungit: « Cum vero dicit, *omnia*, nihil omisit quod ei subjectum non sit ⁹². » Si ergo hæc vox, *omnia*, comprehendit universa, Filius vero omnia facit omniaque ei sunt aperta, non **170** erit itaque unus omnium, sed ab iis diversus.

ALIUD.

Scriptum est quod « in nomine Jesu omne genu flectetur, cælestium, terrestrium et infernorum ⁹³. »

Si vero Filio genua flectuntur, non erit ipse ex eorum numero qui genua flectunt, sed ab iis diversus. Rursus scriptum est quod « Omnis creatura ingemiscit, et parturit usque nunc, exspectans redemptionem et libertatem filiorum Dei ⁹⁴. » Si vero ingemiscit omnis creatura, et exspectat redemptionem et libertatem filiorum Dei, at Filius neque ingemiscere deprehenditur, neque adoptionem aut liberationem exspectare, sed ipse est qui creaturarum spem adimplet, et ingemiscentes adoptat, libertatemque largitur: non igitur unus omnium erit, neque creaturis annumerabitur, sed diversus ab eis erit, quatenus, ut creaturæ, ingemiscunt auxiliatoris ope indigentes, ipse vero, ut Filius, servitutis iugo pressos in libertatem assertit.

In illud, « Ante secula fundavit me ⁹⁵. »

Scriptum est: « Deus sapientia terram fundavit ⁹⁶. » Si ergo sapientia terram fundat, et ipse est firmitas et stabilimentum omnium (per ipsam enim terra stabilis manet), diligenter investigandum est quo pacto sapientia quæ terram fundat a Deo fundatur. Dictum igitur etiam hoc proverbiali modo, oblique quodammodo significans, et latentem in se habens veriore intelligentiam: hoc enim plerumque proverbii proprium est. Fundatur itaque sapientia, hoc est Filius Dei, non quod, quatenus est Verbum, principium existendi acceperit, sed quatenus factus est homo, nostramque similitudinem induit, principium ac fundamentum nobis factus est, ædificatis nimirum ad pietatem per fidem in ipsum, et in novam, ut scriptum est ⁹⁷, creaturam reformatis. Atqui non simpliciter dixit, Deus Verbum aut Filium me fecit, ne qua hæreticis occasio præberetur calumniandi ipsius essentiali tanquam factam, sed absolute, « fundavit me. » Quod enim in superioribus dixit, « Dominus creavit me, principium viarum suarum in opera ipsius, » hoc etiam per hoc significatur. Illic enim factum esse se principium viarum suarum dicit; hic vero se fundamentum jactum esse eorum qui superædificantur affirmat, diversis modis idem plane dicens, affisque verbis eandem rationem explicans. Perinde enim est sive dicas principium, sive fundamentum. Quemadmodum enim in illis principium, **171** ita etiam hic fundamentum fit iis qui ipsi per fidem superædificantur.

ALIUD.

Sapientissimus Paulus ita alicubi scribit: « Fundamentum illud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus ⁹⁸. » Si ergo Christus fundamentum jactus est, oportet autem ea quæ superædificantur omnino sint talia, quale est subjectum fundamentum (ita enim structura conveniens, ut scriptum est ⁹⁹, implebitur in templum

Α Εὐ δὲ τῷ Υἱῷ κάμπτει πᾶν γόνυ, οὐκ ἂν εἴη τῶν καμπτότων εἰς, ἀλλ' ἕτερος παρ' αὐτά. Καὶ πάλιν γέγραπται: « Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει, καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ. » Εἰ δὲ στενάζει μὲν ἡ κτίσις, καὶ ἀπεκδέχεται τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, οὔτε δὲ στενάζων ὁ Υἱὸς φαίνεται, οὔτε τὴν υἰοποιίαν ἐκδέχεται ἢ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν ἐλπίδα τῆς κτίσεως ἀποπληρῶν, καὶ εἰς υἰοθεσίαν τοὺς στενάζοντας καλῶν, καὶ ὁ τῆς ἐλευθερίας δοτὴρ· οὐκ ἄρα ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστὶν, οὐδὲ ἐν τῇ κτίσει καταριθμηθήσεται· ἀλλ' ἕτερός ἐστι παρ' αὐτὴν, καθὰ μὲν ὡς κτίσματα στενάζει τοῦ βοηθοῦντος δεόμενα· ὁ δὲ, ὡς Υἱὸς, ἐλευθεροῖ πάντα τῷ τῆς δουλείας δεσμῷ συνεχόμενα.

B

Εἰς τὸ, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με. »

Γέγραπται: « Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. » Εἰ τοίνυν θεμελιοῖ μὲν ἡ σοφία τὴν γῆν, αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πάντων ἀσφάλεια (μένει γὰρ ἐδραία ἐκ αὐτῆν), κατὰ τινὰ τρόπον ἡ θεμελιοῦσα θεμελιούται παρὰ Θεοῦ, ζητητέον. Εἰρηται τοίνυν καὶ τοῦτο κατὰ τὸν ταῖς παροιμίας πρέποντα τύπον, πλαγίως παραδελούμενον, καὶ κεκρυμμένην ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀληθεστέραν διάνοιαν· τοιοῦτο γὰρ αἰετῆς παροιμίας τὸ σχῆμα. Θεμελιούται τοίνυν ἡ σοφία, τουτέστιν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐ καθὼς λόγος ἐστὶν ἀρχὴν τοῦ εἶναι δεχόμενος, ἀλλὰ καθὼς γεγονόςς ἀνθρώπος καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς φορέσας ὁμοίωσιν, ἀρχὴ καὶ θεμελίωσ ἡμῖν γίνεται, οἰκοδομουμένοις εἰς εὐσέθειαν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ εἰς τὴν καινὴν κτίσιν ἀναμορφουμένοις, καθὼς γέγραπται. Λέγει γοῦν οὐχ ἀπλῶς, Ὁ Θεὸς λόγον ἢ Υἱόν με πεποίηκεν, ἵνα μή τις τοῖς ἑτεροδοξοῦσιν ὑπάρχοι παρεϊσθῆναι τοῦ καταψεύδασθαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὡς πεποιημένης, ἀλλ' ἀπολελυμένως, « Ἐθεμελίωσέ με. » Ὁ γὰρ ἔφασκεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, » τοῦτο καὶ διὰ τοῦτο σημαίνεται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτὸν πεποιηθῆναι φησιν, ἐνταῦθα δὲ θεμέλιον ἐποικοδομουμένων ἐπ' αὐτῷ καταβεβῆσθαι διςχυρίζεται, πολυτρόπως τὰ αὐτὰ λέγων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν νοημάτων ἀνακυκλώσας τὸν λόγον. Ἴσον γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν ἀρχὴν καὶ θεμέλιον. Ὡς γὰρ ἐν ἐκείνοις ἀρχὴ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα θεμέλιος τῶν ἐποικοδομουμένων ἐπ' αὐτὸν διὰ τῆς πίστεως γίνεται.

ἌΛΛΟ.

Λέγει πάλιν Παῦλος ἐπιστέλλων ὁ σοφώτατος· « Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. » Εἰ τοίνυν κεῖται μὲν θεμέλιος ὁ Χριστός, δεῖ δὲ τὰ ἐποικοδομούμενα πάντως εἶναι τοιαῦτα, ὅποῖόν περ ἂν ὑπάρχοι τὸ ὑποκείμενον (οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη, καθὰ γέγραπται, πληρωθήσεται εἰς καινὴν

⁹⁴ Rom. viii, 19, 22. ⁹⁵ Eccli. xxiv, 14. ⁹⁶ Prov. iii, 19. ⁹⁷ II Cor. v, 17. ⁹⁸ I Cor. iii, 11. ⁹⁹ Ibid. 12-16.

ἄγιον), εὐδῆλον δῆπουθεν ὅτι περ οὐ καθὼς Λόγος ἄ
 ἔστιν, ἐαυτὸν θεμελιώσθαι φησιν· οὐδὲν γὰρ ἔστι
 κατὰ φύσιν τῷ Λόγῳ προσεικός, οὐδ' ἂν ἄρμωσθῆι
 τι τῶν ὄντων πρὸς ἐκεῖνον φυσικῶς· ὁ μὲν γὰρ
 ποιητής, τὰ δὲ κτίσματα· ἀλλὰ καθὼς γέγονεν ἄνθρω-
 πος καὶ ὁμοιος ἡμῶν κατὰ πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας,
 θεμέλιον ἑαυτὸν καταβεβῆσθαι φησι τῶν ἐποικοδο-
 μουμένων ἐπ' αὐτῷ, δυναμένων αὐτῷ συναρμολογεῖ-
 σθαι. Καθὼς γὰρ καὶ αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, πολλὴν
 ἔχει πρὸς ἡμᾶς τὴν συγγένειαν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς
 φύσιν. Οὐκοῦν ἐπὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν
 καὶ τοῦτο παρενεκτέον, ἵνα τὸ δύσφημον διαφύγωμεν,
 γεγενῆσθαι φάσκοντες, καὶ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβά-
 νειν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐτέ-
 ροις ἄμπελον μὲν ἑαυτὸν εἶναι φησιν, ἡμᾶς δὲ τὰ
 κλήματα, οὐ ξένα δεικνύων, οὐδὲ ἑτερογενῆ τῆς
 ἀμπέλου τὰ κλήματα, ἀλλ' ἐξ ἐκεῖνης ὄντα κατὰ
 φύσιν, οὕτως ἐνταῦθα θεμέλιον ἡμῶν ἑαυτὸν εἶναι
 φησιν, ἵνα τῶν ἐποικοδομουμένων ἐπ' αὐτῷ τὴν πρὸς
 αὐτὸν ἐπιδείξῃ συγγένειαν φυσικὴν, ὅτε γέγονεν ἄν-
 θρωπος. Τότε γὰρ καὶ κατὰ φύσιν αὐτῷ συναπτό-
 μεθα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμογενείας ἐξηρημένοι
 ὡσπερ τῆς ἀμπέλου τὰ κλήματα, καρποφοροῦμεν
 τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν. Κεῖται τοιγαροῦν θεμέλιος
 μὲν ἐνανθρωπήσας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἡμεῖς δὲ ἐπ'
 αὐτῷ καθάπερ τινὲς ἄγιοι λίθοι ἐποικοδομούμεθα,
 ἵνα καὶ ναὸς τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύμα-
 τος χρηματισώμεν.

ἌΛΛΟ.

« Πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιώσέ με. » Εὐλογον οἶμαι
 καὶ ἀναγκαῖον αὐτῶν φαινομένων παραδειγμάτων τὰς
 ἀνοήτους τῶν αἰρετικῶν ἀνακόπτειν κακοδοξίας·
 τάχα κἄν οὕτω δυσωπηθέντες τὴν ἀλήθειαν, πρὸς τὰς
 δυσφημίας ἀποναρκήσωσι. Τὸ θεμελιούμενον τοῖνον,
 καὶ εἰς τοιαύτην τινὰ λαμβανόμενον χρεῖαν, οὐ πάν-
 τως τότε τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν ἔχον φαίνεται, ὅτε καὶ
 εἰς θεμέλιον πέμπεται. Φέρε γὰρ εἰπεῖν, ἔστω λίθος
 τὸ καταπεμπόμενον καὶ ἐν τῇ γῆ κρυπτόμενον· δεῖ
 πρῶτον αὐτὸν ἀπὸ τινος πέτρας ἢ ἐξ ὕδρου ἀποτμη-
 θέντα, πρὸς τὴν τοιαύτην λαμβάνεσθαι χρεῖαν· καὶ
 πρότερόν γε ἔστιν, εἴθ' οὕτω θεμέλιος γίνεται εἰς
 βάθος γῆς κατακωννύμενος. Ἄλλ' εἴπερ τις τῷ κατα-
 βληθέντι λίθῳ δοίη φωνὴν, καὶ τὸν ἀνθρώπου πρέ-
 πουτα χορηγήσειε νοῦν, εἴποι ἂν τὰ κατ' ἑαυτὸν ἐξ-
 ηγούμενος, ὅτι λίθος μὲν ἤμην εἰς πέτραν κείμενος
 ἢ ἐν βρεῖ· νυνὶ δὲ γέγονα θεμέλιος, τὴν συνέχουσάν
 με γῆν περιβεβλημένος. Οὕτω πως νοήσεις εὐσεβῶς
 καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, τουτέστι, τοῦ Υἱοῦ· ἦν
 μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν, καθὰ
 γέγραπται. Ὅτε δὲ καθάπερ τις λίθος ἀνευ χειρῶν
 ἐξ ὕδρου ἀποτμηθεὶς, τουτέστιν, ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ
 Πατρὸς προελθὼν, καθάπερ τινὰ γῆν τὴν ἡμετέραν
 σάρκα περιεβάλετο, τότε καὶ θεμελιώσθαι φησιν
 ἑαυτὸν, μονονοῦχι λέγων· Λόγον μὲ ὄντα καὶ Υἱὸν ἀλη-
 θινὸν ὁ Πατήρ γῆν περιβέβληκε σώματι, ἵνα θεμέ-
 λιος γένωμαι καὶ ἀρχὴ τῶν ἐποικοδομουμένων εἰς

sanctum) : manifestum certe est quod non quate-
 nus est Verbum, fundatum se dicat : nihil enim est
 secundum naturam Verbo simile, neque quidquam
 eorum quæ existunt naturaliter cum ea construi
 possit : nam ipse creator est, hæc vero creaturæ :
 sed quatenus factus est homo, et similis nobis in
 omnibus, excepto peccato, fundamentum se jactum
 esse dicit iis qui superædificantur ipsi, ut in unam
 cum ipso structuram concinnari possint. Nam ea
 ratione qua etiam ipse factus est homo, magnam
 nobiscum convenientiam et cognationem habet ob
 carnis naturam. Quocirca etiam ad incarnationem
 ipsius referendum est, ut blasphemiam evitemus,
 quam incurreremus si diceremus illum factum esse,
 et sapientiam Dei principium existendi accepisse.
 Quemadmodum enim aliis vitem seipsum esse dicit,
 nos autem vitis palmites ¹, qui naturaliter ex illa
 sint, ita hic fundamentum nostrum seipsum esse
 affirmat, ut eorum qui ipsi superædificantur natu-
 ralem secum cognationem declaret, quando factus
 est homo. Tunc enim secundum naturam ei copu-
 lamur, eademque conjunctione qua palmites viti
 ipsi inserti, pietatis in Deum fructus edimus. Ver-
 bum itaque Dei fundamentum nostrum positum est,
 cum humanitatem assumpsit : nos vero ei veluti
 sancti quidam lapides superædificamur, ut et tem-
 plum inhabitantis in nobis Spiritus sancti vocemur.

ἌΛΙΟΥ.

« Ante sæcula fundavit me. » Operæ pretium
 existimarim evidentibus exemplis insanas hæreti-
 corum opiniones confutare : fieri enim potest ut
 ita ad veritatis cognitionem erubescerent a blasphe-
 miis absterneant. Quod igitur fundatur et in illum
 usum sumitur, non omnino tunc existendi initium
 habere cernitur, quando in fundamentum mittitur.
 172 Nam exempli gratia, saxum in terram funda-
 menti loco jactum, necesse est ut primum ex petra
 vel rupe excisum ad ejusmodi usum accommodetur :
 atqui prius existit, deinde fundamenti loco alte in
 terram demittitur. At si quis saxo in terram misso
 vocem et intellectum homini congruentem tribuat,
 id de seipso ita dicere possit : Saxum quidem eram,
 in rupe vel monte jacens : nunc vero factus sum fun-
 damentum, terræ quæ continet obrutus. Ita etiam
 pie de sapientia Dei, hoc est Filio, judicare possis :
 erat enim in principio apud Deum, et Deus erat,
 sicut scriptum est ². Quando autem veluti lapis qui-
 dam, nulla manuum opera e monte excisus, hoc est,
 ex essentia Patris procedens, carne nostra veluti
 terra quadam obrutus est, tunc fundamentum se
 dicit, quasi dicat : Pater me, cum sim Verbum ac
 verus Filius, terreno corpore involvit, ut sicut fun-
 damentum et principium eorum qui super me ædifi-
 cabuntur per fidem, ut corporeus cum eis effectus
 suscipiam eos in unam mecum structuram concin-

¹ Joan. xv, 5. ² Joan. i, 1, 2.

natos, atque compactos per cognationem carnalem. Α ἐμὲ διὰ τῆς πίστεως· καὶ συσωμο; τούτοις ἀνδειχθεῖς, δέξωμαι· συναρμολογούμενους φυσικῶς καὶ συνδεσμούμενους πρὸς ἐμὲ διὰ τὴν κατὰ σάρκα συγένειαν.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

At quo pacto, inquit, possit illud, « fundavit me, » de incarnatione Verbi intelligi, cum ipse dicat se ante sæcula fundatum, antequam terra fieret ³, et antequam montes stabilirentur? Manifestum enim est, multis postea temporibus, quam totum universum et quidquid in eo est, fieret, incarnationem Verbi factam esse.

Solutio objectionis.

Nequaquam difficile est ad ejusmodi hæreticorum objectiones respondere; necessaria tamen est auditorum prudentia et pietas. Quod enim sub finem præsentis sæculi Christi adventus per carnem factus sit, nemo, ut arbitrator, eorum qui recte sentiunt negabit. Manifesta enim sunt quæ sacra Scriptura proclamat. At Deus qui futura omnia novit, non quando res ipsæ eveniunt, etiam ante constitutionem mundi novit, quæ ultimis temporibus eventura essent. Idcirco quæ ipsum decent, faciens, non quando nos facti sumus, tunc primum de nobis deliberat, verum etiam antequam fieret terra, et ante sæcula rerum nostrarum successus et eventus prænovit: et ante sæcula fundavit Filium suum, quantum ad suam prænotionem attinet, ut nos super eum ædificati, resurgamus in incorruptionem ⁴, qui alioquin per **173** prævaricationem in interitum et corruptionem incideramus. Sciebat enim nos per peccatum morituros, et propter inobedientiam in sepulcro terræ, ut scriptum est, cubituros, atque audituros: « Terra es, et in terram revertieris. » Cum autem quæ ex re nostra erant, etiam ab æterno præcogitavit omnium nostrum conditor et creator, prævidit atque præfinivit eum qui propter nos et pro nobis homo futurus esset, hoc est, Verbum suum, ut initium viarum et fundamentum reperitur instauratæ in ipso humanæ naturæ ad incorruptionem, utque vocetur primogenitus in multis fratribus ⁵, et resurgat primitia eorum qui dormierunt ⁶. Quod enim sapientissimus Salomon in Proverbis inquit: « Ante sæcula fundavit me, » et quæ deinceps sequuntur, hoc ipsum explicat Paulus ad Timotheum discipulum suum scribens: « Collabora in Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia, manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem ⁷. » Si ergo ante sæcula, nimirum cum nondum facti essemus, vocatione sancta vocati

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Καὶ πῶς ἂν δύναίτο, φασί, τὸ ἐθεμελιώσέ με· εἰς τὴν μετὰ σαρκὸς ἐκλαμβάνεσθαι τοῦ Λόγου παρουσίαν, ὅπου φησὶ αὐτὸς πρὸ τοῦ αἰῶνος ἠδραστῆσαι, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ ὄρη ἐδραστῆσαι: Ἐβδῆλον γὰρ ὡς πολλοῖς ὕστερον χρόνοις μετὰ τὸ γενέσθαι τότε τὸ σύμπαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, γέγονεν ἡ ἐν σαρκὸς οἰκονομία τοῦ Λόγου.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα τῶν αἰρετικῶν προβλήματα, δυσχερὲς μὲν οὐδὲν ἀντιλέγειν· χρεῖα δὲ ὁμῶς τῆ: τῶν ἀκρωμένων εὐλαβείας. Ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ μετὰ σαρκὸς τοῦ Λόγου γέγονε παρουσία, οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς τῶν εὐφρονούντων ἀρήσαιο. Φανερὰ γὰρ τὰ ἐν ταῖς θείαις βούμαι Γραφαῖς. Ἄλλ' ὁ γινώσκων τὰ ἐσόμενα θεὸς καὶ οὐχ ὅτε γίνεται τὰ πράγματα, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἦδει τὰ ἐν ἐσχάτοις συμβησόμενα καιροῖς. Διὸ δὴ τὰ ἐαυτῷ πρόβοντα πράττων, οὐχ ὅτε γέγονεν, τότε πρῶτον περὶ ἡμῶν βουλευέται, ἀλλὰ καὶ πρὶν γενέσθαι τὴν γῆν καὶ τοὺς αἰῶνας, ἔσχεν ἐν ἐαυτῷ τῶν καθ' ἡμᾶς τὴν γνώσιν· καὶ προθεμελίωσε τὸν ἐαυτοῦ Υἱὸν ὅσον εἰς τὴν οἰκειαν πρόγνωσιν, ἵνα ἡμεῖς ἐποικοδομηθέντες αὐτῷ, πάλιν ἀναστῶμεν εἰς ἀφθαρσίαν οἱ πεσόντες εἰς φθορὰν διὰ τὴν παράβασιν. Ἦδει γὰρ ὅτι νεκροὶ μὲν ἐσόμεθα διὰ τὴν ἀμαρτίαν· κεισόμεθα δὲ ἐν γῆς χώματι, καθὰ γέγραπται, διὰ τὴν ἐαυτῶν ἀπειθειαν, ἀκούοντες· « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση. » Ἐπειδὴ ἂν χρηστὰ περὶ ἡμῶν καὶ πάλαι προσβουλευέτο ὁ πάντων ἡμῶν ποιητῆς τε καὶ δημιουργὸς, προθεώρει καὶ προώριζε τὸν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐσόμενον ἄνθρωπον, τουτέστι, τὸν ἐαυτοῦ Λόγον, ἵνα καὶ ἀρχὴ ἔδῳν καὶ θεμέλιος εὐρεθῆ, ἀνακαινιζομένης εἰς ἀφθαρσίαν τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ, καὶ χρηματίση πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀναστῆ τῶν κεκοιμημένων ἀπαρχῆ. Ὅπερ γὰρ ὁ πάνσοφος Σολομῶν ἐν ταῖς Παροιμίαις φησὶ· « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, » καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς· τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σαφηνίζει πρὸς Τιμόθειον τὸν ἐαυτοῦ μαθητὴν ἐπιστέλλων ὕδε· « Συγκοκοπάθησον τῷ Ἐὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ κατέσαντος κλήσει ἁγία, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθείσεν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθείσάν τε νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζῶην καὶ ἀφθαρσίαν. » Εἰ τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος, οὕτως γεγονότες δηλαδὴ, κλήσει ἁγία κεκλήμεθα κατὰ χάριν καὶ πρόθεσιν τοῦ πάντα προειδότος Θεοῦ, κεκλήμεθα δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,

³ Prov. viii, 23-25.⁴ I Cor. xv, 55.⁵ Rom. viii, 29.⁶ I Cor. xv, 20.⁷ II Tim. i, 8-10.

δηλον ἂν εἴη καὶ παντὶ τῷ σαφές, ὅτι περ οὐχ ὅτε ἅ
θεμελιῶται, τότε καὶ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει ὁ
τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἀλλὰ τὴν ἑνσαρκον ἑαυτοῦ παρου-
σιαν ἐρμηνεύει διὰ τούτων, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος
ἡδρασθαί φησι καὶ πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων, ὅσον
εἰς τὴν πρόγνωσιν τοῦ Πατρὸς.

ἌΛΛΟ. Ἐτι εἰς τὸ, « Κύριος ἐκτίσέ με, » καὶ εἰς
τὸ, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελιώσέ με. »

Λέγει ποὺ Παῦλος Ἐφεσίοις ἐπιστελλῶν· « Εὐλο-
γητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευ-
ματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ· καθὼς ἐξελέ-
ξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς
ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, B
προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς
αὐτόν. » Εἰ τοίνυν οὕτω γεγονότες, εἰς υἰοθεσίαν
προοριζόμεθα διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν, καὶ εὐ-
λογίαις πνευματικαῖς εὐλογούμεθα ἐν τοῖς ἐπουρα-
νίοις, πῶς οὐκ ἂν τις ἀκούσας λέγοντος τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ, « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελιώσέ με, » ὅσον εἰς
τὴν πρόγνωσιν τοῦ Πατρὸς τὰ τοιαῦτα λέγειν αὐτόν
ὑπολαμβάνοι, καθ' ἣν προγνωσθέντες ἐν αὐτῇ κεκλή-
μεθα, καὶ πάσης εὐλογίας ἀπολαύομεν, οὕτω πρὸς
ὑπαρξιν ἐνσυχθέντες ὅλως, ἀλλὰ πολλοῖς ὑστερον γε-
γονότες καιροῖς; Αὐτὸ δὲ διὰ τοῦτο σαφέστατα διδά-
σκων ἡμᾶς, αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· « Δεῦτε, οἱ εὐλο-
γημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμα-
σμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Εἰ C
δὲ ἡτοίμαστο καὶ ἡ βασιλεία παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῖς
οὕτω γεγονόσι, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς,
ἡτοίμαστο δὲ πάντως ἐν Χριστῷ, εἰκότως ἂν λέγοι
περὶ ἑαυτοῦ· « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελιώσέ με,
πρὸ τοῦ ἕρῃ ἡδρασθῆναι, πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πη-
γὰς τῶν ὑδάτων. » Ταῦτα γὰρ πάντα τῆς κτίσεως ση-
μαίνει· τὴν ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράδοτον.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς, δι' οὗ τὴν αἰτίαν ὡς περ
μαρθάνομεν τοῦ προωρισθῆναι ἐν Χριστῷ, καὶ εἰς
υἰοθεσίαν ἡμᾶς κατατετάχθαι ἐξ ἀγάπης Θεοῦ
καὶ Πατρὸς.

Τὰ συμφέροντα τῇ ἀνθρώπου φύσει προνοήσας ὁ
Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ γινώσκων μὲν ὅτι πεσεῖται
πάντως εἰς φθορὰν, τρόπον δὲ αὐτῇ ζητήσας ἀνανεώ-
σεως καὶ τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἐπανόδου, ρίζας ὡς περ D
αὐτῇ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος ἐν τῷ ἰδίῳ κατεβάλετο
γεννήματι, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἡμᾶς προορίζει δι' αὐ-
τοῦ, καὶ πάσης εὐλογίας πνευματικῆς ἀξιοῦ, καίτοι
οὕτω γενομένους· ἴν' ὅταν συμβῇ πεσεῖν εἰς θάνα-
τον διὰ τὴν παράθασιν, ὡς περ ἐξ ἀρχαίας ρίζης πάλιν
εἰς ζωὴν ἀναδραστήσῃ, καὶ ὡς ἤδη προευλογηθεῖσα,
μὴ παντελῶς ὑπὸ τὴν κατάραν γένηται, ὅταν ἀκού-
σῃ· « Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευσῇ. » Προθεμελιούται
τοίνυν ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες ἡμεῖς
ἐπωκοδομούμεθα, καὶ τοῦτο πρὸ καταβολῆς κόσμου
κατὰ πρόγνωσιν τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ· ἵνα, καθά-
περ ἤδη προείπομεν, ἀρχαιότεραν ἔχωμεν τῆς κατὰ-

sumus secundum gratiam et propositum praescientis
omnia Dei, vocati autem sumus in Christo Jesu :
manifestum profecto cuius fuerit quod, non quando
fundatum fuit, tum existendi initium nactum est
Verbum Dei : sed per haec adventum suum in carne
declarat, et ante saecula firmatum ait, atque ante
omnes creaturas, quantum ad praenotionem Patris
attinet.

ALIUD. In illud, « Dominus creavit me, » et in illud,
« Ante saecula fundavit me. »

Paulus ad Ephesios scribens ita ait : « Benedictus
Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui bene-
dixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus
in Christo : sicut elegit nos in ipso ante mundi con-
stitutionem, ut essemus sancti et immaculati in
conspectu ejus in charitate, praedestinavit nos in
adoptione filiorum per Jesum Christum in ipsum ». »
Si ergo, cum nondum facti essemus, in adoptionem
electi sumus per Christum in ipsum, et benedictioni-
bus spiritalibus in caelestibus benedicimur : cur
non cum quis audiat dicentem Filium Dei, « Ante
saecula fundavit me, » 174. censeat illum ejusmodi
dicere respectu praenotionis Dei, qua praenoti in
ipsa vocati sumus, omnique benedictione fruimur,
cum nondum omnino facti essemus, sed multis
postea saeculis esse consecuti simus? Atqui hoc
ipsum manifestissime nos docens ipse Dominus, di-
cit : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum
quod paratum est vobis ante constitutionem mundi ». »
Si vero etiam regnum paratum est a Patre nondum
factis, atque ante creationem mundi, praeparatum
autem omnino est in Christo, merito de se ipso dicat
: « Ante saecula fundavit me, » priusquam mon-
tes stabilirentur, priusquam erumpent fontes
aquarum : » haec enim nihil aliud significant quam
creaturae ex nihilo ad esse traductionem.

ALIUD, explicatus, ex quo causam quodammodo co-
gnoscimus, cur praedestinati sumus in Christo, et
adoptati in filios ex charitate Dei ac Patris.

Deus ac Pater praesciens quae humanae naturae
conducibilia forent, neque ignorans quod omnino
in corruptionem prolapsura esset, rationem vero
ac modum instaurationis reductionisque ad incorru-
ptionem ei quaerens, veluti radices ei quasdam
ejusmodi spei egit in Filio suo, et in adoptionem
nos praedestinat per ipsum, omnique benedictione
spiritali dignatur, etiam nondum factos : ut, quando
contingeret in mortem labi per praevagationem,
veluti ex prisca illa radice rursus in vita natura
repullularet, et tanquam jam ante benedicta, non
in universum maledictioni obnoxia fieret, cum au-
diret : « Terra es, et in terram reverteris ». »
Antea itaque nobis fundamenti loco ponitur Christus,
atque in ipso nos omnes superaedificamur, et quidem
ante creationem mundi juxta praenotionem Dei om-

* Ephes. i, 3-5. * Matth. xxv, 34. ¹⁰ Gen. iii, 19.

nia præscientis, ut, quemadmodum modo diximus, antiquior in nobis sit benedictio quam maledictio, antiquior promissio ad vitam quam condemnatio ad mortem, antiquior adoptatio in libertatem quam diabolica servitus. Redit autem natura in pristinum statum, superatis quæ deinceps ei acciderunt, gratia ac beneficio illius qui eam fundavit in bonis in Christo, rursusque sit id ipsum quod erat in prænotione Dei, ex charitate prædestinata ad omnia optima per Filium.

ALIUD, per similitudinem et exemplum.

Cæterum necesse est ut accuratius investigemus **175** quo pacto nobis sapientia Dei ante sæcula præfundata fuerit. Quemadmodum si quis architectus, domus ædificationem incipiens, cogitans secum, ut par est, ne domus successu temporis aliquod vitium accipiat eorum quæ domibus accidere solent, firmissimum fundamentum jacet, ac veluti radicem inconcussam operibus excogitat, ut, si vitium faciat, cum principium sive fundamentum salvum sit, aliam rursus donum ei superstruere possit: eadem ratione omnium creator Christum salutis nostræ fundamentum etiam ante creationem mundi jecit, ut cum eam per peccatum labefactari contingerit, iterum in ipso instauremur. Quantum igitur attinet ad consillum et propositum Patris, etiam ante sæcula fundatur Christus; opus vero ipsum suo tempore effectum est, ita exigente rei necessitate. Instaurati enim sumus in Christo, adventus sui in carnem tempore, ab æterno salutis nostræ fundamentum ipsum habentes.

ASSERTIO XVI.

De æternitate Filii, et quomodo inseparabiliter ex substantia Patris emanat.

Objectio Arianorum; quam suæ sequuntur solutiones.

At quo pacto, inquit, possit esse æternus Filius? Aut quomodo, cum ex Patre procedat, non omnino ab ipso separatur? Nam quod ex aliquo procedit, necesse est ut sit pars essentialis ex qua processit. Quod autem separatum est ac divisum, omnibus suis partibus integrum esse nequit.

Solutio per exemplum.

Quid igitur dicent accidere soli, quando splendorem suum ex se emittit? Quid igni, ex quo calor procedit? Separationesne ac divisiones in ejusmodi substantiis fieri censent? At vero sol nonne ita splendet ut nulla ratione imminuatur? Neque enim quisquam splendorem localiter ab eo secernere possit. Ex igne vero non separatim calorem procedentem videmus: sed est ipsius essentialis ignis fructus, inseparabiliter **176** ex ipso procedens, sicut et splendor e luce. Neque enim lumen subsistere potest absque splendore; neque ignis absque vi calefaciendi. Semper enim adhærescunt et adnata sunt ipsis substantiis quæ ex iis gignuntur. Ita

ρας τὴν εὐλογίαν, καὶ τῆς εἰς τὸν θάνατον καταδέχτης, τὴν εἰς ζωὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τῆς ἐκ τοῦ διαβόλου δουλείας, τῆς υἰοθεσίας τὴν ἐλευθερίαν. Ἀνατρέχει δὲ ἡ φύσις εἰς τὸ ἀρχαῖον, τὰ μεταξὺ συμβεβηκότα νικήσασα, διὰ τὴν χάριν τοῦ θεμελιώσαντος αὐτὴν ἐν ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ, καὶ πάλιν ἐκεῖνο γίνεται ὕπερ ἢ ἐν προγνώσει τοῦ Θεοῦ, ἐξ ἀγάπης προοριζομένη, πρὸς πάντα τὰ κάλλιστα δι' Υἱοῦ.

ἌΛΛΟ, ὡς ἐν ὑπόδειγματι.

Πῶς ἡμῖν προθεμελιούται ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία πρὸ τοῦ αἰῶνος, ἀναγκαῖον ἴδεν. Ὡς περ εἰ τις ἀρχιτέκτων σοφὸς οἴκου κατασκευῆς ἀρχόμενος, ἐνοήσας τε, κατὰ τὸ εἶδος, μὴ τι ἄρα καὶ πάθει, προϊόντος τοῦ χρόνου, τῶν ὅσα πέφυκε γίνεσθαι περὶ τὰς τῶν οἰκοδομημάτων κατασκευάς, θεμέλιον ἀβραγῆ καταβάλλεται, καὶ βίξαν ὡς περ ἀκλόνητον τοῖς ἔργοις ἐπινοεῖ, ἵν' εἴ τι καὶ πάθει σωζομένην ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, αὐθις ἐπ' αὐτῇ καὶ ἀναστήται δυνηθῆ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὁ πάντων δημιουργὸς, τῆς ἡμετέρας σωτηρίας προθεμελίωσε τὸν Χριστὸν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς, ἵν' ἐπειδὴ περ συμβῆ πεισὴν διὰ τὴν παράθεσιν, αὐθις ἀνακτισθῶμεν ἐπ' αὐτῷ. Ὅσον μὲν οὖν εἰς βουλὴν τε καὶ πρόθεσιν τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιούται Χριστός· τὸ δὲ γε ἔργον οἰκίαι γέγονε καιρῷ, οὕτως ἀπαιτούσης τῆς χριστίας τοῦ πράγματος. Ἀνανεούμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, οἱ καὶ πάλαι τῆς σωτηρίας αὐτὸν θεμέλιον ἔχοντες.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Περὶ ἀδιόρητος Υἱοῦ, καὶ ὅτι ἀμερίστως προῆλθεν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

Ἀντίθεσις Ἀρειανῶν· πρὸς ἣν αἱ λύσεις ἐφεξῆς.

Καὶ πῶς ἂν δύναίτο, φασίν, ἀίδιος εἶναι ὁ Υἱός; πῶς δὲ προελθὼν ἐκ Πατρὸς, οὐ πάντως αὐτοῦ καὶ μεμέρισται; Τὸ γὰρ ἐκ τινος προελθὼν, μέρος ἂν εἴη τῆς οὐσίας, ἀφ' ἧς καὶ προελήλυθε. Τὸ δὲ ἀπαξ ἀπομερισθὲν, οὐκ ἂν ὀλόκληρον εἶναι νοοῖτο.

Ἐξ ὑποδείγματος ἡ λύσις.

Τί οὖν ἄρα φήσουσι συμβαίνειν περὶ τὸν ἥλιον, ὅταν ἐκπέμπῃ τὸ ἴδιον ἀπαύγασμα; Τί δὲ περὶ τὸ πῦρ νομίζουσι γίνεσθαι, ὅταν ἐξ ἑαυτοῦ τὴν θερμασίαν ἐκπέμπῃ; Μερισμοὺς ἄρα καὶ ἀποκοπὰς ἐν ταῖς τοιαύταις οὐσίαις ὑπολαμβάνουσι γίνεσθαι; Καὶ μὴ λάμπει μὲν ὁ ἥλιος κατ' οὐδένα τρόπον ἐλαττούμενος; Διέλοι δ' ἂν οὐδεὶς τοπικῶς τὸ ἀπαύγασμα ἀπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ δὲ γε τοῦ πυρὸς, οὐ μεμερισμένως ὄρμειν τὴν θερμασίαν ἐκτρέφουσαν, ἀλλ' ἔστι τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας καρπὸς ἀμερίστως ἐξ αὐτῆς προϊὼν, ὡς περ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός. Καὶ οὐκ ἂν εἴη τὸ φῶς ποτε χωρὶς ἀπαύγασματος, οὐδὲ τὸ πῦρ χωρὶς τοῦ θερμαίνεσθαι. Ἄει γὰρ παραπέφυκε ταῖς τοιαύταις οὐ-

οἰαίς τὰ ἐξ αὐτῶν τικτόμενα. Οὕτω μοι νόει τὸν Υἱὸν ἄτις τοῦ Πατρὸς οὐσίας προερχόμενον, ἀδίως τε ὄντα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν ἰδίᾳ νοούμενον ὑποστάσει, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐλαττοῦντα τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν, ἢ αὐτὸν ταύτης ἀπομεριζόμενον· ἀλλ' εἶναι τε αὐτὸν ἐν Πατρὶ, καὶ ἔχειν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, ὡς καὶ ἀληθεύειν λέγοντα· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί·» καὶ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον, αὐτόν τε ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι τὸν Πατέρα, οὕτω τε δύνασθαι λέγειν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.»

ΑΛΛΟ.

Οἱ λέγοντες ἀποκεκόφθαι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς προσελθῆναι, καὶ εἶναι μέρος λοιπὸν οὐχ ἐλόκληρον, λεγέτωσαν ἀποκεκόφθαι καὶ τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τοῦ πυρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ προϊούσαν θερμασίαν, καὶ τοῦ νοῦ τὸν λόγον· καὶ δεικνύτωσαν ὅτι μέρη ταῦτα διηρημένως ἐστὶ τῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν καὶ προέρχονται, ἢ ὅτι χωρὶς μὲν ἀπαύγατος ἦν ποτε τὸ φῶς, χωρὶς δὲ θερμασίας τὸ πῦρ, ἄλογος δὲ ὁ νοῦς. Καὶ τότε φανταζέσθωσαν τοιαυτὰ τινα καὶ περὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Εἰ δὲ ταῦτα σύνεσι μὲν ἀεὶ ταῖς οὐσίαις, ἀφ' ὧν καὶ προέρχονται, ἀμερίστως δὲ τοῦτο ποιοῦσι, καὶ οὐ κειχωρισμένως (οὐ γὰρ πάθη καὶ ἀποκοπὰς ἐμποιοῦσιν αὐταῖς), πῶς οὐ πάσης εἰσὶν ἀσθελας ἐπέκεινα ταῦτα τῇ θεῖᾳ φύσει προσάπτοντες, ἀ μὴδὲ περὶ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν γενέσθαι δολή τις ἄν, εἰ γε νοῦν ἔχοι καὶ φρονολή καλῶς;

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Καὶ πῶς, φασὶ, δύναται ὁ Υἱὸς ἀίδιος εἶναι μετὰ Πατρός; Καὶ γὰρ οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ τίκονται μετὰ τοὺς πατέρας, καὶ χρόνους ὑστερον γίνονται πολλοῖς, οὐκ ὄντες πρὶν γεννηθῆναι. Πῶς δὲ πάλιν ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι δύναται, ἢ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Καὶ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος οὕτε ἐνυπόστατός ἐστιν, οὕτε μετὰ τὸ ρηθῆναι σώζεται· ἀλλ' εὐθύς εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλύεται, σημήνας τὸ κατὰ διάνοιαν τῷ λαλοῦντι κείμενον, καὶ τὰ ἐν τῷ βῆθει τῆς καρδίας φανεροποιήσας νοήματα.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ μὲν ὡς ἄνθρωπος οὕτως ἐστὶ καὶ Θεός, καὶ πλεόν τῶν ἐν ἡμῖν οὐδὲν ἐν αὐτῷ, κρατεῖτω καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπινα· καὶ προὑπαρχέτω τοῦ ἰδίου γεννημάτος ὡσπερ καὶ ἡμεῖς· καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔστω τὸ ἐξ αὐτοῦ προσελθόν. Εἰ δὲ πολὺ τῶν ἡμετέρων τὸ θεῖον ἀπάρκισται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ κοινὸν πρὸς ἡμᾶς, ὅσον εἰς τὸν τῆς οὐσίας λόγον, πῶς αὐτὸ τοῖς ἀνθρωπίνους καταδεσμοῦσι κακοῖς, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἀνάγκαις ὑποτιθέντες οὐκ αἰσγύονται; Ὅσῳ γὰρ ἄν τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐξάλληται, τοσοῦτον, οἶμαι, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐθῶν τε καὶ νόμων φυσικῶν ἔσται καὶ ἀμείνων. Οὐκοῦν φθαροὶ μὲν ἡμεῖς, ἀφθαρ-

A etiam statuas Filium ex essentia Patris procedentem, ab æterno in ipso existere, tametsi in propria hypostasi subsistat, nullaque ratione Patris essentiam imminuere, aut ab illa separari: sed esse ipsum in Patre, et vicissim Patrem in se habere; adeo ut vere dicat: «Ego in Patre, et Pater in me¹¹» et propter omnimodam essentia similitudinem ipsum in Patre, et Patrem in ipso cerni, atque ita posse dicere: «Ego et Pater unum sumus¹²»: Qui vidit me, vidit et Patrem¹³.

ALIUD.

B Qui dicunt resectum atque divisum esse ab essentia Patris Filium, quia ex ipso procedit, atque ideo partem esse, non vero integrum: dicant etiam splendorem separatum esse a lumine, et caliditatem ab igne, e quo procedit, et verbum a mente: ostendantque hæc esse separatim partes substantiarum, e quibus procedunt; aut probent lumen aliquando fuisse absque splendore, aut ignem absque caliditate, et mentem absque verbo. Ac tum demum cum hoc probarint, Imaginentur etiam tale quidpiam de Verbo Dei. Si vero hæc insunt semper substantiis e quibus procedunt, citraque ullam separationem hoc præstant (neque enim ullam passionem aut sectionem in eis efficiunt), quomodo non sint censendi vehementer impii, qui divinæ naturæ illa tribuunt, quæ nemo sanæ mentis ne creaturarum quidem naturæ accidere posse fateatur?

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Sed quomodo, inquit, potest Filius æternus esse cum Patre? Nam filii hominum nascuntur post suos parentes, multoque post tempore fiunt, non existentes priusquam fiant. Aut quo pacto Filius possit esse Verbum, aut imago Dei? Nam verbum quod ab hominibus profertur, neque per se subsistit, neque postquam prolatum est manet, sed statim in nihilum evanescit, cum explicarit quod loquens mente conceperat, cumque cogitationes animi patefecerit.

Solutio objectionis.

D Si Deus perinde est atque homo, 177 nihilque amplius in eo est quam in nobis: humana etiam in ipso locum habeant, et ipse quoque prior existat Filio suo, ut nos, et ex nihilo sit, quod ex ipso procedit. At vero si Deitas longe a nostra natura differt, nihilque ei nobiscum commune est, quantum ad rationem substantiæ attinet: quo pacto eam humanis incommodis et malis astringunt, et nostræ necessitati subjicere non verentur? Quantum enim humanam naturam excellit, tantum etiam nostra consuetudine et naturalibus legibus est superior. Nos itaque corruptibiles: Deus autem incorruptibili-

¹¹ Joan. xiv, 11. ¹² Joan. x, 30. ¹³ Joan. xiv, 9.

lis. Nos ex nihilo ad esse traducti sumus : Deus vero semper et erat, et erit. Qualis vero est is qui gignit, talem etiam esse oportet qui ex eo gignitur. Æternus autem est Deus ac Pater, æternum itaque etiam quod ex ipso procedit lumen, et erat, et est. Aderat igitur lumini splendor. Præterea verbum quod ex homine procedit, in nihilum evanescit, et neque vivum est, neque efficax. Nam qui illud gignit homo ex nihilo est, et corruptioni obnoxius. Verbum autem Dei vivum est, et ex vivo procedens, erat et est semper. Neque enim Deus unquam aut erat, aut erit absque Verbo. Idcirco Paulus de ipso inquit : « Vivum est Verbum Dei atque efficax ¹⁴. » Creator itaque est, et omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ¹⁵. »

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum

Non est, inquit, Christus innata atque inexistens Deo potentia ac sapientia, sed diversa quidem est illa, de qua Paulus inquit ¹⁶, Æterna ejus potentia et deitas : alius vero ab hac est Christus, aliæque multæ cum ipso potestates et sapientiæ appellatæ. Atqui innata ac vera Dei potentia est creatrix universorum ; hæc vero ab ipsa factæ sunt, tametsi eximia quædam Dei potentia supra reliquas sit Christus, idcirco facta ut virtutem ac potentiam tribuat iis qui ea egent : et sapientiam det ea egentibus, utque justa efficiat quæ justitia carent. Est itaque, aiunt, innata Dei potentia principio carens et non facta, ab æterno in Patre. Factus est autem Christus dictis de causis. Si vero nonnulli existimant Christum ipsum esse innatam Dei potentiam, quia Paulus scribit : « Christus potentia Dei, et sapientia Dei ¹⁷ : » quid dicent audientes Deum dicentem de eruca : « Potentia **178** mea magna ¹⁸ ? » Aut quid facient, cum Psalmista multas Dei virtutes ac potentias statuatur, dicens : « Benedicite Deum, omnes potentia ejus ¹⁹ ? »

Solutio objectionis.

Si idcirco factus est Christus, ut justitiam, sapientiam, virtutem sive potentiam largiatur iis qui indigent : nos ergo causa sumus cur ipse factus sit ; neque factus fuisset nostri similis, nisi Deus primum de producendis creaturis cogitasset. Et si hæc ipsa est nostri usus causa, ergo instrumentum est nostræ creationis, non ex seipso talis existens, sed ita factus propter nos. Quemadmodum igitur vocatur potentia, propter ea quibus potentia datur, et sapientia, propter ea quibus sapientia conferitur : ita etiam filius vocabitur, propter eos qui sunt filii : nihilque erit proprie per se, sed omnia hæc propter nos. Quo pacto igitur constabit illud quod in Psalmis canitur, « Ipse fecit nos, et non ipsi nos ²⁰ » si nos illi sumus auctores et causa

τος δὲ ὁ Θεός. Ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν· ἀεὶ δὲ ἦν καὶ ἔσται Θεός. Ὅποιος δ' ἂν ὁ τέκτων ὑπάρχη, τοιοῦτον εἶναι χρὴ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ τιεκτόμενον. Ἄϊδιος δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, αἰδιον ἄρα καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς ἦν καὶ ἔστι. Συνὴν ἄρα τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ ὁ μὲν ἐξ ἀνθρώπου προερχόμενος λόγος, εἰς τὸ μὴ ἦν ἀναλύεται, καὶ οὕτε ζῶν ἐστίν, οὕτε ἐνεργής. Καὶ γὰρ καὶ ὁ τοῦτον γεννήσας ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐστὶ καὶ ὑπόκειται φθορᾷ. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος ζῶν ἐστὶ· καὶ ἐκ ζῶντος προελθὼν, ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἦν, οὐδὲ ἔσται ποτὲ, χωρὶς Λόγου Θεοῦ. Καὶ γοῦν ὁ Παῦλος φησὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι : « Ζῶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργής. » Δημιουργὸς γοῦν ἐστὶ, καὶ πάντα γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.

B

ΑΛΛΟ.

Ὅτι ἐξ ἀντιθέσεως τῶν αἰρετικῶν.

Οὐκ ἐστὶ, φασίν, ὁ Χριστὸς ἡ ἔμφυτος καὶ ἐνυπάρχουσα τῷ Θεῷ δύναμις καὶ σοφία, ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἔκεινη περὶ ἧς καὶ ὁ Παῦλος φησὶν, ἡ τε αἰδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης· ἕτερος δὲ παρ' ἐκείνην ὁ Χριστὸς, καὶ ἕτεροι πολλοὶ σὺν αὐτῷ δυνάμεις τε καὶ σοφαὶ καλούμεναι. Καὶ ἡ μὲν ἔμφυτος ὄντως καὶ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ δύναμις, ποιητικὴ τῶν ὄλων ἐστίν· αἱ δὲ γεγονάσι παρ' αὐτῆς, εἰ καὶ τις ἐξαιρέτος τοῦ Θεοῦ δύναμις παρὰ τὰς ἄλλας ὑπάρχει Χριστὸς, εἰς τοῦτο γενομένη, ἵνα δυναμώσῃ τὰ δυνάμεις χρῆζοντα· ἵνα σοφώσῃ τὰ δέοντα σοφισμοῦ, ἵνα δικαιοῦσῃ τὰ δικαιοσύνην οὐκ ἔχοντα. Ἔστιν οὖν, φησὶν, ἡ μὲν ἔμφυτος τοῦ Θεοῦ δύναμις ἀναρχός τε καὶ ἀγέννητος, αἰδίως ἐν Πατρὶ. Γέγονε δὲ ὁ Χριστὸς ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις αἰτίαις. Εἰ δὲ νομίζουσι τινες αὐτὸν εἶναι τὴν Χριστὸν τὴν ἔμφυτον τοῦ Θεοῦ δύναμις διὰ τὸ γεγράφθαι παρὰ Παύλου· « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, » τί ἄρα ἐροῦσιν ἀκούοντες τοῦ Θεοῦ λέγοντος περὶ τῆς κάμπης· « Ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη ; » Τί δὲ ποιήσουσι πολλὰς Θεοῦ δυνάμεις σημαίνοντος τοῦ Ψαλμοῦδου, δι' ὧν φησὶν· « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ; »

C

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Εἰ διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Χριστὸς, ἵνα δικαιοῦσῃ τὰ δικαιοσύνης δέοντα, ἵνα σοφώσῃ τὰ δέοντα σοφισμοῦ, ἵνα δυναμώσῃ τὰ δυνάμεις χρῆζοντα, ἡμεῖς δ' ἄρα αὐτῷ γεγονάμεν τοῦ εἶναι αἰτίοι, καὶ οὐδ' ἂν ἐγένετο καθ' ἡμᾶς, εἰ μὴ Θεὸς ἐβουλεύσατο δημιουργῆσαι τὰ γενητά. Καὶ εἰ τῆς ἡμῶν ἕνεκα χρείας ταῦτά ἐστιν, ὄργανον ἄρα τῆς ἡμῶν δημιουργίας ἐστίν, οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ τοιοῦτος ὑπάρχων, ἀλλ' οὕτω γεγονώς δι' ἡμᾶς. Ἄρ' οὖν ὥσπερ καλεῖται δύναμις διὰ τὰ δυναμούμενα, καὶ σοφία διὰ τὰ σοφούμενα, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τὰ υἰοποιούμενα, καὶ οὐδὲν ἐστὶ κυρίως δι' ἑαυτὸν, πάντα δὲ ταῦτα δι' ἡμᾶς. Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ ἐν Ψαλμοῖς φερόμενον· « Αὐτὸς ἐποίησε ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἡμεῖς, » εἰπερ ἡμεῖς αὐτῷ δεδώκαμεν τοῦ εἶναι τὰς αἰτίας ; Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς φαίνεται τῆς

D

¹⁴ Hebr. iv, 12. ¹⁵ Joan. i, 3. ¹⁶ I Cor. i, 24. ¹⁷ Ibid. ¹⁸ Joel ii, 25. ¹⁹ Psal. cxlviii, 2. ²⁰ Psal. cxix, 3.

ποιήσεως ἡμῶν αὐτουργός, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτῷ γεγόνα-
μεν τοῦ εἶναι τὰ σπέρματα, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν
χρείαν ἐκτίσθη, καθ' ἡμᾶς. Ὡσπερ ἀμέλει καὶ ὁ οὐ-
ρανός, ἵνα καλύπτῃ τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ ὁ ἥλιος ἵνα
φαίνῃ τοὺς φωτὸς δεομένοις· καὶ ἡ γῆ δὲ ὁμοίως ἵνα
τρέφῃ τὰ τροφῆς δεόμενα. Καὶ τὸ περιττὸν οὐδὲν ἐν
Υἱῷ καὶ κτίσμασιν, εἴ γε καὶ αὐτὸς ὡς ἐκεῖνα τάξιν
ἔχει τὴν ὑπουργικήν· φεῦγε τοῦ λόγου τὴν ἀτοπίαν.

ἌΛΛΟ, ἐκ τῶν αὐτῶν.

Ὁμολογεῖς καὶ ἄκων, αἰρετικῆ, τὴν ἔμφυτον τοῦ
Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἀγενήτως ἐνυπάρχειν αὐ-
τῷ· ὅταν οὖν ἀκούσῃς ἀγέννητον τὸν Υἱόν, μὴ πάλιν
λέγε· Δύο οὖν ἀγέννητα. Αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἐν Θεῷ
σοφίαν καὶ δύναμιν ἀγενήτως τε καὶ ἀχρόνως ὑπάρ-
χουσαν πιστεύομεν εἶναι τὸν Υἱόν, ὅς καὶ πάντα δεδη-
μιούργηκε, καὶ δι' ἡμᾶς γέγονε σὰρξ, κατὰ τὴν Ἰωάν-
νου φωνήν.

ἌΛΛΟ, ὡς ἐν ἐρωτήσεως σχήματι, ἀποδεικτικὴν
ἔχον δύναμιν.

Διατί τὰ πάντα ὁ Πατήρ ἐργάζεται δι' Υἱοῦ; ἢ
διατί πάλιν ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι καὶ ὁ Υἱὸς τῷ
Πατρὶ συγκατονομάζεται; Διατί δὲ γενητῆς ὑπάρ-
χων φύσεως, καθ' ἡμᾶς, συναριθμεῖται τῷ κτίσαντι;
Τίς δὲ χρεῖα τοῦ πεποιημένου εἰς τὴν τῶν πάντων
τελείωσιν καὶ ἁγιασμόν; Πῶς δὲ βοηθὸν αὐτὸν ἐπι-
καλοῦμεθα; Καίτοι πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα κτίσματα
γεγονότα φαίνεται, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἰς τὴν τῶν
εἰρημένων χρεῖαν παραλαμβάνεται· μόνος δὲ ὁ Υἱὸς
ἔει συνυπάρχων τῷ Πατρὶ. Ποῖον γὰρ ἔχει λόγον, εἰ
μὴ Θεὸς ὑπάρχοι καὶ αὐτὸς, εἰς κτίστην καὶ κτίσμα
τὴν πίστιν κυρηττεσθαι; Διατί δὲ καὶ δημιουργός
ὀνομάζεται, εἰ μὴ τοῦτο ἐστὶ κατὰ φύσιν ὅπερ καὶ ὁ
Πατήρ; Καὶ μὴν αὐτὸς ἐφησεν ὁ Υἱός· « Πάντα ὅσα
ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ. » Ἐχει δὲ ὁ Πατήρ τὸ δύνα-
σθαι δημιουργεῖν, τοῦτο καὶ ἐν Υἱῷ σώζεται. Ὁμοίως
τὸ ἐγαθίζειν, τὸ σώζειν, καὶ ὅσα πρέπει Θεῷ, πάντα
δι' Υἱοῦ. Σύνεστι γὰρ εἰς τῷ Πατρὶ, ὡς τῷ φωτὶ τὸ
ἀπαύγασμα. Θεὸς ἄρα Υἱός, οὐ πεποιημένος, καθά-
περ ἐκεῖνοι ψευδόμενοι λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ
Πατρὸς οὐσίας προελθὼν γνήσιον γέννημα.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Ὅτι τῶν προσόντων τῷ Υἱῷ, οὐδὲν τῇ κτίσει
πρόσεται φυσικῶς· πάντα δὲ ἐκ μετοχής ἢ
καθ' ὁμοίωσιν τὴν πρὸς τὸν διδόντα φορεῖ· ὁ
δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτως. Διόπερ ἕτερος παρ' αὐτήν.
Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστίν.

Ἀπολογία αὐτολεξεί.

Εἰ πᾶσα ἡ κτίσις ἐν ἀνομίᾳ καθέστηκε τῇ περὶ
τὸν Πατέρα, οὐδεὶς γὰρ οἶδε τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ,
οἶδε δὲ μόνος ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα κτίσμα τυγχάνει.

ἌΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν γεγονότων ἐστὶ φύσει Θεός, φύσει
δὲ Θεὸς ὁ Υἱός, οὐκ ἄρα τῶν γεγονότων ἐστίν. Ἦν

existendi? Etsi enim videatur creationis nostræ
esse opifex, nos tamen sumus causa et quasi se-
mina ipsius existentia, et in nostrum usum crea-
tus est, ut vos vultis. Quemadmodum fortasse cœ-
lum ut legat eos qui in terris sunt, et sol ut luceat
iis qui lumine egent, et terra ut nutriat ea quæ
nutrimento indigent. Atque ita nihil amplius in Fi-
lio, quam in creaturis; siquidem et ipse perinde
atque illæ ministrandi munus habet: quod in pri-
mis absurdum est.

ALIUD, ex iisdem.

Fateris etiam invitus, hæretice, innatam Dei sa-
pientiam ac potentiam increatam in ipso existere:
cum igitur audies ingenitum esse Filium, ne rur-
sum dicas: Duo igitur sunt ingenita. Hanc enim
ipsam in Deo sapientiam et potentiam increatam,
atque ab æterno ipsi inexistentem Filium esse
credimus, qui omnia creavit, et propter nos, juxta
Joannis vocem²¹, factus est caro.

ALIUD, per interrogationem, demonstrationis vim
habens.

Quamobrem Pater omnia per Filium operatur?
aut quare in sancto baptisate etiam Filius cum
Patre nominatur? Qua de causa etiam, cum sit
creatæ naturæ, ut vos opinamini, connumeratur
creatori? Quæ vero necessitas erat creaturæ ad
omnium perfectionem et sanctificationem? Aut cur
auxiliatorem nostrum invocamus? Atqui multæ
etiam aliæ creaturæ factæ apparent: **179** sed nulla
harum ad prædictos usus accommodatur, sed solus
Filius semper coexistens Patri. Quænam igitur ra-
tio est, si ipse non sit Deus, in creatorem et crea-
turam credere? Aut quare creator vocatur, si non
est natura id quod Pater? At vero Filius ait: « Om-
nia quæ habet Pater mea sunt²². » Pater autem
habet facultatem creandi, habet ergo et Filius. Si-
militer et sanctificare, et servare, et quæcunque Deo
conveniunt, omnia per Filium. Semper enim una
cum Patre existit, quemadmodum splendor cum
lumine. Deus itaque est Filius, non factus, sicut
illi mentientes asserunt, sed naturaliter ex essentia
Patris genimen procedens.

ASSERTIO XVII.

Quod eorum quæ Filio insunt, nihil creaturis na-
turaliter insit, sed ea per participationem vel se-
cundum similitudinem ejus qui dat habeant: Fi-
lius autem non ita. Atque idcirco ab iis diversus.
Quod cum ita sit, Filium creaturam non esse.

Defensio simplex ex puris syllogismis.

Si omnis creatura constituta est in ignoratione
Patris, nemo enim novit quis sit Pater, novit au-
tem solus Filius: non est ergo creatura.

ALIUD.

Si nihil eorum quæ facta sunt, est natura Deus,
Filius autem est natura Deus: non est igitur ex iis

²¹ Joan. 1, 14. ²² Joan. xvi, 15.

quæ facta sunt. Atqui si ridicula fuit prior nostra vita, quod diis qui natura non exstant, servierimus; certe nunc multo miseriores censi debemus, quod eum qui natura deus non sit, colamus: quod absurdum est.

ALIUD.

Si quod factum est, diversum est omnino natura ab eo quod factum non est, non potest æqualiter illius gloriæ particeps esse. « Gloriam enim meam, inquit, alteri non dabo »²². Si verò æqualiter particeps est Filius veniens in gloria Patris: non est igitur creatura, qui increati gloriam indutus est.

180 ALIUD.

Sacræ Scripturæ Filium verum Deum vocant: atque ita credimus. Si vero quidquid factum est, recens est respectu increati; neque par est ut Deum recentem ac novum colamus: non est igitur Filius Deus recens, quippe qui est id quod creatum non est.

ALIUD.

Si quod creatum est, diversum plane est ab increato, adorari non debet. Divino enim præcepto hoc vetitum est. Si verò Filium jubemur adorare, non autem alium deum, qui sit creatus: increatus igitur est Filius.

ALIUD.

Si quidquid factum est, servum est ejus, a quo factum est: impossibile igitur illi est libertatem alteri conferre quam non habet. Si autem eam confert Filius, servus itaque non est, sed potius Dominus et Deus.

ALIUD.

Si omnis creatura sub natura consistens naturæ illi, sub qua est et facta est, servit, deitas autem libera est, omnique naturali necessitate superior: manifestum est Deum non servire naturæ. Cum verò Filius sit Deus, certe naturæ subjectus non erit, quod creaturis proprium est. At qui cognitione naturali a creatura differt, quo pacto non sit diversæ ab ea naturæ?

ALIUD.

Si nulla creatura naturaliter perfecteque Deo ac Patri similis est, similis autem est Filius, adeo ut qui eum videat, Patrem videat: non est igitur creatura, qui perfectam absolutamque Patris similitudinem gestat.

ALIUD.

Si omnes creaturæ Deo serviunt, non autem sunt dominæ gloriæ, Filius verò non ita, sed Dominus gloriæ²³: non est igitur creatura.

ALIUD.

Si quidquid ex nihilo ad esse tractum est, fieri potest ut iterum in nihilum redigatur, hoc vero in

²² Isa. XLII, 8. ²³ I Cor. II, 8.

δ' ἡμῶν καταγέλαστος ὁ πρότερος βίος, οὐ μὴ οὕτως φύσει θεοῖς ἐδουλεύσαμεν, πολλῶν μᾶλλον νῦν ἔσμεν ἀθλιώτεροι, τῶ μὴ φύσει θεῶ προσάγοντες τὴν λατρείαν· φεῦγε τὸ ἄτοπον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ γεννητὸν ἑτερόν ἐστὶ πάντῃ τοῦ ἀγενήτου κατὰ τὴν φύσιν, οὐ δύναται τῆς ἐκείνου δόξης ἰσομέτρως κοινωνεῖν. « Τὴν γὰρ δόξαν μου, φησὶν ὁ Θεός, ἐτέρῳ οὐ δώσω. » Εἰ δὲ κοινωνεῖ ὁ Υἱὸς ἐρχόμενος ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ τῆ τοῦ ἀκτίστου δόξαν ἡμφισαμμένος.

ΑΛΛΟ.

Θεὸν ἀληθινὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θείαι Γραφαὶ τὸν Υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύομεν. Εἰ δὲ πᾶν τὸ γενόμενον πρόσφατόν ἐστιν ὡς πρὸς τὸ ἀγέννητον· οὐχ ὅσον εἶναι Θεὸν πρόσφατον ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔσται ἄρα Θεὸς πρόσφατος ὁ Υἱὸς, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἀγέννητον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ γεννητὸν καθόλου ἑτερόν ἐστὶ τοῦ ἀγενήτου, οὐ δεῖ αὐτῷ προσκυνεῖν. Ἀπηγόρευσε γὰρ τοῦτο τὸ θεῖον λόγιον. Εἰ δὲ τῷ Υἱῷ προστασσόμεθα προσκυνεῖν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἐτέρῳ Θεῷ, ὅπερ ἐστὶ τὸ γεννητόν· οὐ γεννητὸς ἄρα ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ γενόμενον δοῦλόν ἐστὶ τοῦ πεποιηκότος, ἀδυνάτως ἄρα ἔχει ἐτέρῳ τὴν ἐλευθερίαν ὀρέγειν. ἢς αὐτὸ οὐκ ἔτυχεν. Εἰ δὲ παρέχει ὁ Υἱὸς, οὐχ ὡς δοῦλος δηλονότι, Κύριος δὲ μᾶλλον καὶ Θεός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα ἡ κτίσις ὑπὸ φύσιν οὔσα τῇ φύσει δουλεύει ὑφ' ἣν καὶ ποιεῖται, ἐλευθέρον δὲ πάντῃ τὸ θεῖον καὶ κρείττον ἀνάγκης φυσικῆς, δῆλον ὡς οὐ δεδούλωται φύσει Θεός. Ἐπεὶ δὲ Θεός ὁ Υἱὸς, οὐκ ἔσται ἄρα ὑπὸ φύσιν, ὅπερ τῶν γεγονότων ἐστὶν οἰκεῖον. Ὅ δὲ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν ὁμογενείας φυσικῆς ἀπικισμένος, πῶς οὐκ ἂν εἴη παρ' αὐτὴν ἑτεροφυῆς τε καὶ ξένος;

ΑΛΛΟ.

Εἰ μηδὲν τῶν ἐν τῇ κτίσει φυσικῶς ἀπηκριβῶνται πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁμοιότητα, ὁμοῖος δὲ ὁ Υἱὸς, ὡς τὸν ὁρῶντα αὐτόν, τὸν Πατέρα ὁρᾶν, οὐκ ἄρα κτίσμα ὁ τῆν ἐκείνου ἀπηκριβωμένως φέρον ὁμοιότητα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντῃ τὰ κτίσματα δοῦλα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ κύρια τῆς δόξης, οὐκέτι δὲ ὁ Υἱός· τῆς γὰρ δόξης Κύριος· οὐκ ἄρα κτίσμα τυγχάνει.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρενεχθὲν, αὐθις ἐνδέχεται· καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν χωρηῖται, οὐκ ἔστι

δὲ τοῦτο ἐνδεχόμενον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, εἴπερ ἀληθῶς ἔστι Θεός, οὐκ ἔρα ἐκ τοῦ μη ὄντος ὁ Υἱός, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὄντος Πατρός γενητός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κτισμάτων Ἵδιον τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἔρα κτίσμα τυγχάνει.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν γεγονότων ἀνεδείχθη ποτὲ ἐκ μὴ ὄντων ποιῶν οὐσίας, ποιεῖ δὲ ὁ Υἱός, πῶς τῶν γεγονότων ἔστιν;

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶν τὸ γενητὸν ὁμοιον ὡς πρὸς ἑαυτὸ κατὰ τὸν τοῦ πεποιῆσθαι λόγον, καὶ οὐδὲν οὐδενὸς διαφέρει καθὸ γέγονεν ἕκαστον· ἔστι δὲ γενητός καὶ ὁ Υἱός, οὐδενὸς ἔρα ἔσται διαφέρων ἢ καὶ αὐτὸς γέγονεν. Εἰ δὲ πάντων τῶν γενητῶν κατὰ πάντα διαφέρει, δῆλον ὅτι καὶ κατὰ τὸν τῆς γενέσεως τρόπον, ὅπερ ἔστι τὸ μὴ γενέσθαι. Οὕτω γὰρ διαίσει τῶν γεγονότων. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐ Θεός;

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα ἡ κτίσις ἐν διαστήματι ἦτοι χρόνῳ γέγονεν, οὐδὲν δὲ τούτων προλαμβάνει τὴν Υἱοῦ γέννησιν, οὐκ ἔρα γέγονεν αὐτός. Εἰ δὲ προλαμβάνεται διαστήματι χρονικῷ τε καὶ γενητῷ, πῶς πάντων ἔστι δημιουργός, διαστήματι προλαμβανόμενος γενητῷ; Εἰ δ' ἀγένητον εἴη τοῦτο τὸ διάστημα, συνάμιλλον εὐρήσει Θεός τῆς ἑαυτοῦ ἀγεννησίας τὸ διάστημα. Εἰ δὲ μήτε ῥοπή, μήτε διάστημα, μήτε ἄλλο τί ἐστι πρὸ τοῦ Υἱοῦ, πόθεν προὔπαρχειν λέγουσι τὸν Πατέρα, C τοῦτο προὔπαρχειν σημαίνοντος οὐκ εὐρισκομένου;

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν γενομένων ἠλεκεῖται τε καὶ ἔστιν ἐπὶ πάντων Θεός, ἔστι δὲ ἐπὶ πάντων Θεός ὁ Υἱός, οὐκ ἔρα τῶν γενομένων ἔστιν. Εἰ δὲ Θεός ἐπὶ πάντων ὑπάρχων ὁ Υἱός, καὶ γενητός ἔστιν, ἔστι δὲ ἐπὶ πάντων Θεός καὶ ὁ Πατήρ, γενητός ἔσται κατ' αὐτούς, ὅπερ ἀσεβὲς ἐννοεῖν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴδὲν τῶν γενομένων τὰ αὐτὰ δύναται ποιεῖν τῷ Θεῷ, πάντα δὲ ἂ ποιεῖ ὁ Πατήρ, ὁμοίως καὶ ὁ Υἱός, D οὐκ ἔρα τῶν γενομένων ἔστιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα τὰ γενητὰ ἐξ ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχει, πολλῷ μᾶλλον τὸ λέγεσθαι αὐτούς θεούς. Εἰ δὲ μετοχῇ ἔχουσι τὸ εἶναι θεοὶ (οὐ φύσει δηλονότι θεοὶ τὰ γενητὰ), τοῖς δ' οὐ φύσει θεοὺς προσκυνεῖν ἀπαγορευτέον. Εἰ δὲ τούτοις μὲν ἀπαγορευτέον, οὐκέτι δὲ καὶ τῷ Υἱῷ, οὐκ ὡς μὴ φύσει ἔρα Θεῷ ὅπερ ἔστι τὰ γενητὰ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸν ἐκ μὴ ὄντων ὑφιστῶντα οὐσίας ἐνεδέχεται

²² 1 Petr. II, 22.

Filium cadere non potest, siquidem vere est Deus: non igitur ex nihilo factus est, Filius, sed ex vero Patre genitus.

ALIUD.

Si proprium creaturis est peccare, Filii autem nequaquam²²: non igitur est creatura.

ALIUD.

Si nihil ex iis quæ facta sunt, **181** substantiam ex nihilo creare possit, potest autem Filius: quo pacto ex eorum numero erit, quæ facta sunt?

ALIUD.

Si omnia creata similia sibi sunt in eo quod creata sunt, nullaque creatura ab alia differt ea ratione qua factæ sunt, factus autem est et Filius: in nulla itaque re differet, quia et ipse factus est. Si vero ab omnibus creatis per omnia differt: certe etiam generationis modo, nimirum quod factus non sit. Ita enim differet a creatis. Quod si ita est: quomodo non sit Deus?

ALIUD.

Si omnis creatura in spatio sive tempore facta est, nihil vero horum Filii generationem præcessit: factus itaque non est. Si vero illum spatium aliquod temporarium vel factum præcessit, quomodo est omnium creator, quem spatium creatum præcessit? At si spatium illud sive duratio increata sit, erit aliquod spatium sive duratio divinæ æternitati par. Si vero nullum momentum vel spatium temporis, neque aliud quidquam Filium præcessit, quomodo aiunt Patrem prius exstitisse, cum id quod prius exstare significet, non inveniant?

ALIUD

Si nihil eorum quæ facta sunt, dicitur aut est universorum Deus, Filius autem est omnium Deus: non est igitur ex iis quæ facta sunt. Si vero Filius cum sit omnium Deus, factus etiam est, Pater autem etiam omnium Deus est: certe erit factus, secundum illos, quod impium cogitatu est.

ALIUD.

Si nihil eorum quæ facta sunt eadem potest præstare quæ Deus, omnia vero quæ præstat Pater, præstat et Filius: non est igitur factus.

ALIUD.

Si quæcumque facta sunt ab alio esse suum habent, multo magis deorum appellationem. Si vero per participationem sunt dii (neque enim creaturæ natura sunt dii), et qui natura dii non sunt, adorari prohibentur, Filius autem adorari jubetur, utpote natura Deus, quod creaturæ non sunt: aliud igitur est quam creatura.

ALIUD.

Si possibile esset, ut is qui ex nihilo substantias

producit atque constituit, fieret sive crearetur ab alio, Pater vero ex nihilo creat: fieri itaque potest, ex illorum sententia, ut et Pater ex nihilo fiat. At si hoc inconueniens, atque adeo impossibile est, ut qui alias naturas creat, **182** ab alia natura creatus sit: longe profecto absurdius est, universæ naturæ opificem ab alia natura creatum esse existimare. Nam quod creat creatum esset, et quod creatum est crearet, si Filius cum sit factus, ut ipsi opinantur, faceret, quod est absurdissimum: siquidem soli naturæ divinæ tribuenda et relinquenda sunt, quæ ipsius sunt propria et peculiaris, quorum unum ac præcipuum est, ex nihilo creare posse.

ASSERTIO XVIII.

Quod non sit idem creatura et filius: neque in Deo, creare et gignere: aliaque conclusionem inferentia per reductionem ad impossibile.

Defensio simplex ex nudis argumentis.

Si gignere et creare idem esset in Deo, non fuisset lata in Unigenitum vox illa, « Hic est Filius meus dilectus »: cum etiam ea quæ natura inanimata sunt, filii Dei sint, si idem est creatura et genimen.

ALIUD.

Si, quemadmodum creatura proprie dicitur de nobis, ita etiam genimen, ac perinde de Filio: nihil amplius quam nos habebit, cum sit proprie creatura et genimen.

ALIUD.

Si genimen et creatura sunt idem, est vero etiam Spiritus sanctus, ut isti volunt, creatura: certe et genimen. Si autem et Spiritus sanctus est genimen, et Filius Dei est genimen, omniaque sunt genimina: quomodo unigenitus dicitur Filius in multis fratribus ²⁷?

ALIUD.

Si quidquid creatura Dei est, genimen quoque est: nihil eorum quæ facta sunt, ab adoptione in filios est alienum. Quod si verum est, frustra nobis adoptionem annuntiat Deus, cum et inanimata naturaliter eam consequantur: siquidem quidquid est, genimen quoque sive filius proprie est.

ALIUD.

Si genimen et creatura idem sunt, quod vero genitum a Deo est, creatura naturaliter est: ergo creatura Dei et naturale genimen Dei idem sunt. Si vero id quod natura, non autem quod adoptione genitum est, consubstantialis Deo est: omne quod **183** factum est, natura tale invenietur: siquidem creatura genimen quoque natura est, et non participatione.

ALIUD.

Si creatura etiam genimen proprie est, certe

²⁶ Matth. iii, 17; xvii, 5. ²⁷ Rom. viii, 39.

Α ὕφ' ἑτέρου γενέσθαι, ποιεῖ δὲ ἐκ μὴ ὄντων ὁ Πατήρ, ἐνδέχεται ἄρα αὐτὸν, κατ' αὐτοῦς, ἐκ μὴ ὄντων γεγενῆναι. Εἰ δὲ ἀπρεπὲς καὶ ἀδύνατον ἑτέρων φύσεων δημιουργὸν ἐνοεῖν ὕφ' ἑτέρας ἐκτίσθαι φύσεως, ἀτοπώτερον ἄρα, τὸν ἀπάσης φύσεως αὐτουργὸν ὕφ' ἑτέρας δημιουργεῖσθαι φύσεως ὑπολαμβάνειν. Καὶ γὰρ ἂν τὸ ποιοῦν ἐγένετο καὶ τὸ γινόμενον ἐποίησεν, εἴπερ ὁ Υἱὸς γινόμενος ἐποίησεν, κατ' ἐκείνους, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον· εἰ γὰρ μόνῃ προσήκει τηρεῖσθαι τῇ θεῖᾳ φύσει τὰ αὐτῆς ἐξαιρετα, ὧν ἐν καὶ πρῶτον ὑπάρχει τὸ ἐκ μὴ ὄντων δύνασθαι δημιουργεῖν.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'.

B Ὅτι μὴ ταυτὸν κτίσμα καὶ γέννημα, μηδὲ τῷ κτίσῃν τὸ γεννᾶν ἐπὶ Θεοῦ· καὶ ἄλλα διὰ τῆς εἰς ἀτοπὸν ἀπαγωγῆς ἔχοντι τὸ συμπέρασμα.

Ἀπολογία αὐτολεξεί.

Εἰ τὸ γέννημα τῷ κτίσματι ταυτὸν ἦν παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἐπὶ τὸν Μονογενῆ ἐφέρτετο φωνή· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός »· ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀψύχων κατὰ φύσιν υἱῶν ὄντων Θεοῦ, εἴπερ τὸ κτίσμα ταυτὸν τῷ γεννήματι τυγχάνει.

ἌΛΛΟ.

Εἰ ὡσπερ τὸ κτίσμα κυρίως λέγεται ἐφ' ἡμῶν, οὕτως καὶ τὸ γέννημα, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲν ἡμῶν ἔξει πλέον εἰς ὑπεροχὴν κτίσμα καὶ γέννημα κυρίως ὧν.

C γέννημα κυρίως ὧν.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὸ γέννημα καὶ τὸ κτίσμα ταυτὸν τυγχάνει, ἐστὶ δὲ κτίσμα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατ' αὐτοῦς, δηλονότι καὶ γέννημα. Εἰ δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα γέννημα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γέννημα, καὶ τὰ πάντα γεννήματα, πῶς μονογενὴς ὁ Υἱὸς ὁ μετὰ πολλῶν ἀδελφῶν εἰσαγόμενος;

ἌΛΛΟ.

Εἰ, εἰ τι κτίσμα Θεοῦ, τοῦτο καὶ γέννημα, οὐδὲν τῶν γεγονότων λείπεται τῆς υιοθεσίας. Εἰ δὲ τοῦτο, μάτην ἡμῖν υιοθεσίαν ἐπηγγελάτο ὁ Θεός, ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀψύχων ἐχόντων τοῦτο κατὰ φύσιν, εἴπερ, εἰ τι κτίσμα, τοῦτο καὶ γέννημα κυρίως ἐστίν.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὸ γέννημα καὶ τὸ κτίσμα ταυτὸν ἐστίν, ἐστὶ δὲ τὸ γενόμενον Θεοῦ κτίσμα φύσει, κτίσμα Θεοῦ δηλονότι καὶ φύσει γέννημα Θεοῦ τὸ αὐτό. Εἰ δὲ τὸ φύσει, ἀλλ' οὐ θέσει γεννώμενον, ὁμοούσιον τῷ Θεῷ, πᾶν τὸ γενόμενον εὐρεθῆσεται φύσει, εἴπερ τὸ κτίσμα φύσει καὶ γέννημα τυγχάνει, καὶ οὐ μετοχή.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ γέννημα κυρίως ἦν, πολλῶν

μᾶλλον ὑπὲρ τὰ ἄλλα ἦσαν οἱ ἄγγελοι κυρίως υἱοί. Αἱ δὲ τὰ πολλῶν κρείττονα μέτρῳ κυρίως οὐκ εἰσὶν υἱοί (οὐδὲν γὰρ ποτε τῶν ἀγγέλων εἶπεν ὁ Υἱός μου εἰ σὺ), οὐκ ἔσται ἄρα τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ γέννημα κυρίως.

ΑΛΛΟ.

Εἰ κτίσμα καὶ γέννημα ταυτὸν ἐστίν, ὁ κτίζων ἔσται καὶ Πατήρ. Εἰ δὲ κτίζει ὁ Υἱός, ἔσται ὁ αὐτὸς καὶ Πατήρ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται Πατὴρ καὶ Πατήρ ὁ ἀγέννητος, οὐδὲν πλέον ἔχων τῆς καθ' ἡμᾶς πραγματείας ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεογονίᾳ, εἴπερ τὸ γέννημα τοῦτο ὃ καὶ κτίσμα τυγχάνει.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ κτίσμα ἐστὶν ἀληθῶς καὶ γέννημα, καθάπερ ὁ Υἱός, ἔσται τῶν πάντων ἀδελφός ὁ Υἱός, οὐ μὴν Κύριος ὁ Θεός. Εἰ δὲ ἐστὶ Κύριος καὶ Θεός, οὐκ ἄρα ἀδελφός. Εἰ τοίνυν τῷ Υἱῷ ὄντι μονογενεὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν ἀδελφόν, οὐδὲ γεννήματα κυρίως εἰσὶ τὰ λοιπὰ, εἰσὶ δὲ κτίσματα κυρίως· πῶς ἄρα ταυτὸν κτίσμα καὶ γέννημα;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ ποίημα ἔσται καὶ γέννημα, ὁ ποιῶν ἔσται καὶ γεννήτωρ. Καὶ προάγων μὲν τὸ πᾶν ἐξ ἑαυτοῦ ὡς γεννήτωρ, ἐξῶθεν δὲ τὸ αὐτὸ ποιῶν ὡς δημιουργός. Εἰ δὲ ἐξῶθεν τοῦτο ποιεῖ ὃ καὶ τίχτειν ἐξ ἑαυτοῦ δύναται, ἐνὸς ὄντος ἤδη τοῦ ἐπ' ἀμφοῖν τρόπου, πῶς τὸ ἐν ἐνὶ πράγματι συναχθὲν, δύο πραγμάτων ἂν ἔχοι προσηγορίας, εἰ μὴ ἄρα θατέρα αὐτῶν εἴη δι-

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ γέννημα, κτίσμα δὲ, ὡς φασὶ, τὸ Πνεῦμα, δῆλον ὅτι καὶ γέννημα. Ἄλλ' εἰ μὲν Πατὴρ, οὐκέτι μονογενὴς ὁ Υἱός. Εἰ δὲ Υἱοῦ, ἔσται Υἱός Υἱοῦ, εἴπερ τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ γέννημα τυγχάνει.

Ὅτι μὴ τῷ κτίζειν τὸ γεννᾶν ταυτὸν ἐστὶν ἐκὶ Θεοῦ.

Εἰ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ ποιεῖν ταυτὸν ἐστὶ παρὰ Θεῶν, γεννᾶ δὲ τὸν Υἱὸν ἀμεσιτεύτως, δῆλον ὅτι καὶ πάντα γεννᾶ ἢ ποιεῖ ἀμεσιτεύτως. Εἰ δὲ γεννᾶ μὲν οὐ διά τιος, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ πάντα ποιεῖ ἀμεσιτεύτως, ὡς τὸ γεννᾶν ταυτὸν ἐστὶ τῷ ποιεῖν παρὰ Θεῶν; Ποιεῖ δὲ σεισμὸν, λοιμὸν, κατακλυσμὸν, ταῦτα ἔσται γεννῶν ἢ ποιεῖ, εἴπερ τῷ ποιεῖν τὸ γεννᾶν ταυτὸν ἐστὶ παρ' αὐτῶν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὅθεν γεννᾶ Θεός, ἐκείθεν καὶ κτίζει, οὐδὲν ἀράχων διοίσει, κατ' αὐτοῦς, τοῦ τὸ κτίζειν παρὰ τὸ γεννᾶν οὐκ ἄλλως ἔχοντος. Ἄλλ' οὗτος μὲν νόμῳ φύσεως ἀγόμενος, ὅθεν γεννᾶ, ἐκείθεν καὶ κτίζει. Θεός δὲ, οὐκ ὢν ὑπὸ φύσιν, ὡς ἀνάγκη φύσεως ὑποκείμενος παρ' αὐτῶν ἀτιμάζεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐπεὶ ἀσύνητον τὸ Θεῖον, ὡσαύτως ἔχει τῷ γεν-

A multo magis proprie præ reliquis angeli erunt filii. Si vero quæ præstantiora multo sunt, non sunt filii (nemini enim unquam angelorum dixit Deus : Filius meus es tu) : non erit itaque creatura proprie genimen.

ALIUD.

Si creatura et genimen sunt idem, qui creat erit Pater. Si autem creat Filius, erit ipse etiam Pater. Quod si verum est, erit Patris Pater ingenuus, nihil amplius habens quam nos in sua divina generatione, siquidem genimen et creatura idem est.

ALIUD.

Si creatura vere etiam est genimen, sicut Filius : erit certe Filius omnium frater, non autem Dominus Deus. Si vero est Dominus et Deus, non igitur frater. Si ergo Filio, cum sit unigenitus, nihil ex iis quæ existunt possit dici frater, profecto reliqua genimina proprie non erunt, sed proprie creaturæ. Quomodo ergo idem sint creatura et genimen?

ALIUD.

Si opus et genimen sunt idem, opifex etiam et genitor idem erunt. Et produciens quidem omnia ex se ut genitor, extrinsecus vero hoc faciens ut creator. Si vero extrinsecus idem facit, quod et gignere ex se potest, cum una eademque sit in utroque ratio, quomodo quod in unam rem collatum est, duarum rerum appellationem habeat, nisi alterutrum eorum sit falsum?

ALIUD.

Si creatura et genimen idem sunt, creatura autem est, ut aiunt illi, Spiritus sanctus, certe et genimen erit. Atqui si Patris genimen est, jam non erit unigenitus Filius : si vero Filii, erit Filius Filii, siquidem creatura et genimen idem sunt.

Quod creare et gignere non sunt idem in Deo.

Si gignere et creare idem est in Deo, generat autem Filium immediate per se : certe etiam omnia immediate per se generat vel facit. Si autem generat non per aliquem, at non omnia facit immediate per se, quomodo idem erit generare et facere in Deo? Facit vero terræ motum, pestem, diluvium : ergo et generat quæ facit, si modo generare et facere idem in ipso est.

184 ALIUD.

Si unde generat Deus, inde etiam creat, nihil ab araneo differet, juxta illos, qui non alia ratione generat, quam facit. Sed hic quidem lege naturæ ductus, unde generat, inde et creat. Deus autem cum non sit naturæ subjectus, tanquam naturæ legibus subditus ab ipsis contemnitur.

ALIUD.

Si quoniam Divinitas composita non est, eadem

ratione generat, qua creat : eadem etiam ratione prænoscet, qua faciet, ut nimirum etiam hac ratione sit non composita. Quod si ita est, erit omnino etiam faciens mala quæ prænoscit, si modo idem sunt hæc in ipso, quod quidem est non esse compositum.

ALIUD.

Si Deus eadem ratione generat et creat, quia compositus non est : videre et generare idem etiam in ipso fuerit, ut in universum non sit compositus. Si vero hæc non sunt in eo indifferentia, atque eadem (neque enim quod videt, hoc et generat) simplicitas ejus non læditur : ne id quidem quod aliter generet, aliter creet, efficiet ut sit compositus.

ALIUD.

Si in quibus generare et creare diversa sunt, ii generant ex seipsis, creant vero extrinsecus : in quibus vero generare et creare idem est, in iis creare extrinsecus non existit, quemadmodum neque ex sese generare. Si vero extrinsecus tantum illi concedunt, quod quidem est facere, generare vero non item : adoptione erit pater, qui naturalis creator est.

ALIUD.

Si generare et creare in Deo, quia compositus non est, idem sunt, non autem etiam in nobis, quia tales non sumus : idem erit in illo prænoscere et generare. Non enim hoc in nobis idem est, quia compositi sumus. Si vero simplex illius natura et compositionis expers, eam quæ in nobis est, differentiam, non diversam ab eo esse coegit : ne hoc quidem quod aliter generet, aliter creet, efficiet ut sit compositus.

ALIUD.

Si generare idem est quod creare, generans erit creans id quod generatum est, et generans id quod creatum est. At vero facere sive creare est operationis, generare vero naturæ. Natura autem et operatio non sunt idem : generare igitur et creare non sunt idem.

ALIUD.

Si qui aliquid facit opifex est, qui vero generat pater, certe non sunt idem facere et generare : siquidem aliud **185** quidem est pater, et vicissim opifex aliud. Si vero facere idem est quod generare, opifex erit et pater. Si autem filius est factor una cum patre, qui vero factor est, est etiam pater : filius etiam ipse erit pater, quod absurdum est.

ALIUD.

Si idem sunt pater et creator, siquidem generare et facere idem sunt, et creator est nomen operationis : pater quoque merito operationis, non relationis nomen fuerit. Si vero et hoc et illud operationis nomen est : certe uno atque eodem tempore

γενῶν τὸ ποιεῖν, ὡσαύτως ἔξει καὶ τὸ προγεννώσκειν τῶν ποιεῖν, ἵνα καὶ ταύτη ἢ ἀσύνθετον. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται ποιῶν ἂ προγεννώσκει κακὰ, εἴπερ ταυτὸν ταῦτα παρ' αὐτῶ, ὅτι δὴ καὶ ἀσύνθετον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ κτίζειν ὡσαύτως ἔχει Θεός, ἐπειδὴ ἀσύνθετος, καὶ τὸ ὄρῶν τῶν γεννᾶν ταυτὸν ἂν εἴη παρ' αὐτῶ, ἵνα πάντη ἐν αὐτῶ τὸ ἀσύνθετον ᾖ. Εἰ δὲ μὴ ὄντα παρ' αὐτῶ ταῦτα ἀδιάφορα (οὐ γὰρ ὅπερ ὄρᾷ, τοῦτο πάντως καὶ τίττει), τὸ ἀπλοῦν αὐτοῦ οὐ λυμαίνεται, οὐδὲ τὸ γεννᾶν δηλονότι αὐτὸν ἐτέρως καὶ κτίζειν ἄλλως, στέρησιν αὐτῶ τοῦ ἀσυνθέτου **Β** ἐργάζεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ παρ' οἷς τοῦ γεννᾶν τὸ κτίζειν ἕτερον, παρὰ τούτοις τὸ ἐξ ἑαυτῶν γεννᾶν, ἐξωθεν δὲ κτίζειν ὑπάρχει, παρ' ᾧ δὲ τὸ γεννᾶν τῶν κτίζειν ταυτὸν, τὸ ἐξωθεν κτίζειν οὐκ ὑπάρχει, ὡς οὐδὲ τὸ οἰκοθεν γεννᾶν. Εἰ δὲ τὸ ἐξωθεν μόνον αὐτῶ συγχωροῦσιν, ὃ ἐστὶ μὲν ποιεῖν, γεννᾶν δὲ οὐ θέλουσι, θέσει ἔσται πατήρ ὁ κατὰ φύσιν δημιουργός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ κτίζειν παρὰ Θεῶ, ἐπειδὴ ἀσύνθετος, ταυτὸν ἐστὶν, οὐκέτι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν, ἐπεὶ μὴ τοιούτοι, ἔσται ταυτὸν παρ' αὐτῶ τὸ προσεῖν τῶν γεννᾶν. Οὐ γὰρ ταυτὸ τοῦτο παρ' ἡμῖν, ὅτι σύνθετοι· εἰ δὲ τὸ ἀπλοῦν αὐτοῦ καὶ ἀσύνθετον τὴν παρ' ἡμῖν διαφορὰν οὐκ ἀλλοίαν εἶναι παρ' αὐτῶ ἐξεδιάστατο, οὐδὲ τὸ γεννᾶν αὐτὸν ἄλλως, καὶ κτίζειν ἐτέρως, στέρησιν αὐτῶ τοῦ ἀσυνθέτου ἐργάζεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῶν γεννᾶν ταυτὸν ἐστὶ τὸ ποιεῖν, ὁ γεννῶν ἔσται ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ γεννῶν τὸ ποιούμενον. Ἄλλὰ τὸ μὲν ποιεῖν, ἐνεργείας ἐστὶ, φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν. Φύσις δὲ καὶ ἐνεργεία οὐ ταυτὸν· οὐκ ἄρα τῶν γεννᾶν τὸ ποιεῖν ταυτὸν ἔσται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τῶν ποιεῖν δημιουργός τις ἐστὶ, τῶν δὲ γεννᾶν πατήρ, οὐκ ἂν εἴη ταυτὸν τὸ ποιεῖν τῶν γεννᾶν, εἴπερ ἕτερον μὲν ἐστὶ πατήρ, δημιουργός δὲ ὁμοίως ἕτερον. Εἰ δὲ τῶν ποιεῖν ταυτὸν ἐστὶ τὸ γεννᾶν, ὁ ποιῶν ἔσται καὶ πατήρ. Εἰ δὲ ἐστὶ ποιητής ὁ υἱὸς ἅμα τῶν πατρῶ, ὁ δὲ ποιῶν ἐστὶ καὶ πατήρ, ἔσται καὶ αὐτὸς πατήρ, ὅπερ ἄποπον.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ταυτὸν ἐστὶ πατήρ καὶ δημιουργός, ἐπεὶ καὶ τῶν γεννᾶν τὸ ποιεῖν ταυτὸν, ἐστὶ δὲ ἐνεργείας ὄνομα ὁ δημιουργός, καὶ τὸ πατήρ εἰκότως ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ σχέσεως· ἂν εἴη· εἰ δὲ καὶ τοῦτο κάκεῖνο ἐνεργείας ἐστὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔσται γεννῶν καὶ ποιῶν

ὁ Θεός, τῆς ἐνεργείας καὶ ἐν τῷ γεννᾶν καὶ ἐν τῷ κτίζειν οὐκ ἄλλως ἐχούσης.

A erit Deus et generans, et creans; cum operatio et in creando, et in generando eodem modo sese habeat.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, δεῖ ὁ Υἱὸς οὐκ εἶναι ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἕτερός ἐστι παρ' αὐτὸν τῆ φύσει καὶ ἕνος, τὸ δὲ ἐντεῦθεν συναγόμενον, δεῖ καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἐξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι αὐτοῦ.

Ἀπειθασίς ὡς ἐκ τῶν Ἐνομίον.

Εἰ Λόγος, φησὶν, ὁ Υἱὸς ἐστίν, ὁμοούσιον δὲ εἶναι φατε τῷ Πατρὶ, μὴ διαλλαττέτω κατὰ τι γούν ὡς πρὸς αὐτόν· οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁμοούσιος. Εἰ δὲ τοῦτο, καλεῖσθω καὶ ἔστω Λόγος· καὶ ὁ Πατὴρ. Ἄλλ' οὐ παραδέξεται τοῦτο τῆς θείας Γραφῆς ὁ σκοπός, καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. Πατέρα γὰρ οἶδε τὸν Πατέρα καὶ οὐκ Υἱόν· καὶ πάλιν τὸν Υἱὸν ἐν μόνῃ τῇ τοῦ Υἱοῦ προσηγορίᾳ τηρεῖ, οὐκ ἐῴσα καλεῖσθαι οὐδὲ εἶναι Πατέρα· ἕτερος ἄρα παρ' αὐτόν ἐστι καὶ διεστηκώς κατὰ τὴν οὐσίαν. Οὐκοῦν οὐδὲ Λόγος ἀληθινός, οὐδὲ ἐξ αὐτοῦ προελθὼν ὁ φύσει μεμερισμένος.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Καὶ ποῦ τὸν Ἰωάννην, ὃ βέλτιστε, θήσεις, Λόγον ἀποκαλοῦντα τὸν Υἱόν, καὶ ταύτην αὐτῷ κυριωτάτην ἀνατιθέντα τὴν ἐπωνυμίαν καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μάλιστα σηματικῆν; Φάσκει γάρ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ὅρξες ὅπως τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ παραστατικόν ἐστὶ τοῦνομα, καὶ τὸ καλεῖσθαι Λόγον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν σημαίνει. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος, φησίν. Εἰ δὲ μὴ φύσεως εἴη καὶ τῆς οὐσίας δηλωτικὸν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Λόγος ἔνομα, σημαίνει τι πάντως ἕτερον. Καὶ γὰρ ζητεῖν ἀναγκαῖον, τί κατὰ φύσιν ὦν ὁ Υἱός, ἐκλήθη Λόγος, εἰ μὴ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνει τοῦνομα. Οἶον τέκνονά τις εἰπὼν, ἢ λιθοξόν, ἢ ταχυγράφον, οὐ τί ἐστὶ κατὰ φύσιν σημαίνόμενον ὀρίζεται, ἀλλ' οἶον ἔχει τὸ ἐπιτήδευμα μηνύει. Εἰ τοίνυν οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ σημαίνει τοῦνομα, καὶ τὸ καλεῖσθαι Λόγον, οὐ τί ἐστὶν κατὰ φύσιν παρίστησιν αὐτόν, ἀλλὰ φέρε εἰπεῖν οἶον ἔχει τὸ ἐπιτήδευμα, τί μάλιστα τὸν εὐαγγελιστὴν θαυμάζομεν; Πῶς δὲ ὁ υἱὸς ἐκλήθη βροντῆς ὡς μέγα τι λαλήσας καὶ ὑπέρογκον; Καίτοι πολλοῖς ἑτέροις ὀνόμασιν ἀποκαλοῦσης τὸν Υἱὸν τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ Λόγον εἰρηκώς, παράδοξόν τι καὶ ὑπερφυῆς ἐφθέγγατο· καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐπ' αὐτῷ προστέθεικεν, οἶον ἐπὶ τοῦ Παύλου φαίνεται, τὸ, « Παῦλος ἀπόστολος. » Ἐρξέσθη δὲ τῷ εἰπεῖν, Λόγον, εἰς τὸ παραστήσαι τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν. Αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἕτερός τις παρ' ἐκείνων.

ἌΛΛΟ.

Εἰ διὰ ταύτην ὑπελήφασιν τὴν αἰτίαν οἱ χριστομάχοι μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ἐπεὶ μήτε ὁ Πατὴρ Λόγος ἐστὶ, μήτε ὁ Λόγος Πατὴρ, καὶ τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως τῷ διαφόρῳ τῶν ὀνομάτων δια-

ASSERTIO XIX.

Adversus dicentes, quod Filius non sit verum Verbum Patris: sed diversus ab ipso, et extraneus: atque hinc concluditur, quod consubstantialis sit Patri, et non extrinsecus, sed ex ipsius essentia.

Objectio Eunomii.

Si Filius, inquit, est Verbum, consubstantiale vero id esse dicitis Patri: nulla igitur in parte ab eo differat: ita enim consubstantialis fuerit. Quod si ita est, vocetur et sit Verbum etiam Pater. Sed divinæ Scripturæ scopus, et sanctorum apostolorum prædicatio id non ferunt. Patrem enim sciunt esse Patrem et non Filium: et vicissim Filio solam Filii appellationem tribuunt, non autem permittunt ut vocetur aut sit Pater: alius itaque ab ipso est, et substantiæ ratione diversus. Quocirca neque Verbum vere, neque ex ipso procedit, cum sit natura disjunctus.

Solutio objectionis.

At quid, obsecro, de Joanne staves, qui Filium vocat Verbum, atque hanc maxime propriam appellationem ei tribuit, quæque essentiam ipsius significatissime exprimat? Ait enim: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ²⁰. » Vides quomodo ipsam Filii essentiam hæc vox explicet, et cum vocetur Verbum, **186** quid naturaliter sit significet? Deus enim, inquit, erat Verbum. Si vero vox hæc, Verbum, non explicaret ipsam naturam atque essentiam Filii, aliud aliquo profecto significat. Quærendum porro nobis est, quidnam natura existens Filius vocatus sit Verbum, nisi vox hæc essentiam ipsius significat. Quemadmodum si quis fabrum aut statuarium, aut notarium dicat, non quid naturaliter sit, sed quale vitæ institutum sectetur, explicat. Si ergo vox hæc, Verbum, essentiam Filii non significat, neque ipsius naturam declarat, sed vitæ ipsius institutum, cur frustra evangelistam admiramur? Aut cur eum filium tonitruum vocamus, quasi magnum aliquid et sublime dixerit? Atqui cum multis aliis nominibus sacra Scriptura Filium appellet, cum Verbum vocat, admirandum aliquid atque eximium dixit; nihilque aliud ad hanc vocem adjecit, ut in Paulo videtur illud, « Paulus apostolus ²¹. » Suffecit enim ei dixisse, Verbum, ad essentiam Filii declarandam. Ipse itaque est verum Verbum Patris, non autem aliquis alius præter ipsum.

ALIUD.

Si eam ob causam existimant hostes Christi Filium non esse consubstantialem Patri, quia neque Pater est Verbum, neque Verbum Pater, et unitatem naturæ ob differentiam nominum convelli posse

²⁰ Joan. 1, 1. ²¹ II Cor. 1, 1 et alibi.

crediderunt : dicant nobis quomodo primus parens Adam consubstantialis erit illi qui ex se genitus est, cum neque ipse possit esse Abel, neque Abel unquam futurus sit Adam? Atqui nominum differentia substantiæ identitatem non tollit. Atque hoc quidem in factis et creata natura. Quomodo igitur non fuerit impium in natura increata, quæ omnibus creatis longe antecellit, illud statuere? Quemadmodum igitur si esset diversæ essentiæ, non esset verum Verbum, ita cum sit consubstantialis, verum etiam Verbum est.

ALIUD.

Nomina quæ substantiam rerum declarant prima maximeque propria sunt : multam tamen in iis differentiam videre licet. Alia enim universaliter res ipsas significant, et generaliter explicant; alia vero universaliter in singularia secant, multasque res apparere faciunt. Exempli gratia, hominis nomen simpliciter atque absolute dictum, universum genus hominum significat, aut substantiam ipsam : Paulus vero aut Petrus, **187** aut Jacobus, aut Cephas humanitatem in singularia partitur, multosque homines constituit. Nominum itaque differentia accipitur quidem in iis qui ejusdem substantiæ sunt, neque tollit eorum quæ ejusdem speciei sunt, naturalem inter se similitudinem. Cum igitur Pater dicatur Pater, Filius vero Verbum, non erit vel hic illi, vel ille huic dissimilis natura, cum solis nominibus distinguantur. Ostensum autem est, nominum differentiam naturalem inter se similitudinem eorum quæ consubstantialia sunt nequaquam subvertere. Nihil itaque obstat quominus Filius consubstantialis sit Patri, tametsi vocetur Filius, et non sit Pater ipse verum ipsius Verbum. Cum enim sit simplex Patris essentia, nullum aliud intermedium excipiet generationem Verbi naturaliter ex ipso procedentis. Quodque unum revera cum ipso est, quatenus naturaliter etiam ipse est Deus, et vivens e vivo Patre effulsit.

Ex objectione Eunomii.

In Evangeliiis, ait, Filius ad Patrem ita dicit : « Pater, glorifica Filium tuum ; » Filius contra audit : « Et glorificavi, et rursus glorificabo ». At quo pacto possit Filius vere esse Verbum Patris, cum Pater ipsum alloquatur? allocutio autem absque verbo fieri non potest. Aut igitur ipsemet secum loquitur, aut si Pater revera Filium alloquitur, alius profecto erit a Verbo quod insitum atque inexistens Deo secundum naturam est, quod ipsum alloquitur, juxta voluntatem Patris.

Solutio objectionis.

Non desinet iste incorpoream essentiam calumniari, persuadens sibi sermonem ex ea proferritalem, qualis est humanus, qui labiorum et linguæ adminiculo pronuntietur, atque illa adstantium auditum feriat, ut ita loquentis voluntas intelligi pos-

¹⁸⁷ Joan. xii, 28.

A τέμνεται δύνασθαι πεπιστεύασαι, λεγέτωσαν ἡμῖν πῶς ὁ προπάτωρ Ἄδᾰμ ὁμοούσιος ἔσται πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγονότα, οὐτε αὐτὸς Ἄβελ εἶναι δυνάμενος, οὐτε μὴ τοῦ Ἄβελ ἐσθᾰμένου ποτὲ Ἄδᾰμ. Ἄλλ' οὐκ ἐκβάλλει τῆς οὐσίας τὴν ταυτότητα, ἡ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ. Καὶ τοῦτο ἐπὶ γεννητῆς καὶ κτιστῆς οὐσίας. Πῶς οὖν οὐκ ἀσεβὴς ἐπὶ τῆς ἀγενήτου φύσεως ἐκείνη δοξάζειν, πάντα ὑπερκειμένης τὰ γενητά; Ὡς οὖν εἶπερ ἦν ἑτεροούσιος, οὐκ ἂν ἦν Λόγος ἀληθινός, ἁπλῶς ἐπειδὴ περ ὁμοούσιος, ἀληθινός ἂν εἴη Λόγος.

ἌΛΛΟ.

Σημαντικὰ μὲν τὰ ὀνόματα τῶν οὐσιῶν ἔστι, τὰ πρῶτα δὲ μάλιστα καὶ τὰ κυριώτατα· ἀλλὰ πολλῶν ἂν τις ἐν τοῦτοις ἴδοι τὴν διαφορὰν. Τὰ μὲν γὰρ καθολικώτερον τὰ ὄντα σημαίνει, καὶ γενικὴν ποιεῖται τὴν δῆλωσιν· τὰ δὲ εἰς τὸ καθ' ἐν τὰ καθόλου σημαίνοντα διατέμνοντα, πολλὰ τὰ ὄντα φαίνεσθαι ποιῶσι. Ὅσον φέρεται εἰπεῖν, τὸ ἄνθρωπος ὄνομα ἀπλῶς τε καὶ ἀποκελευμένως λεγόμενον, σύμπαν σημαίνει τὸ ἀνθρώπειον γένος, ἢ τὴν οὐσίαν αὐτῆν· τὸ δὲ Παῦλος τυχὸν ἢ Πέτρος, Ἰάκωβος ἢ Κηφᾶς, εἰς τὸ καθ' ἐνασχίζον τὴν ἀνθρωπότητα, πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ποιῶσι. Οὐκοῦν ἡ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ λαμβάνεται μὲν ἐπὶ τῶν ὁμοουσιῶν, οὐ μὴν ἐκβάλλει τῆς πρὸς ἄλληλα φυσικῆς ἐμπερείας τὰ τοῖς αὐτοῖς εἶδῶσιν ὑποπίπτοντα. Ὅταν οὖν ὁ μὲν Πατὴρ λέγεται Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱὸς Λόγος, οὐκ ἔσται τὴν φύσιν ἢ οὗτος πρὸς ἐκεῖνον, ἢ ἐκεῖνος ὡς πρὸς τοῦτον ἀνόμοιος, ἐν μόνους ὀνόμασιν ἔχοντες τὴν διαστολήν. Δέδεικται γὰρ ὡς οὐκ ἀνατρέφει τῶν ὁμοφυῶν τὴν πρὸς ἄλληλα φυσικὴν ὁμοιότητα τῶν ὀνομάτων ἢ διαφορὰ. Οὐδὲν ἄρα κωλύει τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, κἄν Υἱὸς καλεῖται καὶ μὴ Πατὴρ αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινός, αὐτοῦ Λόγος. Ἄπλῶς γὰρ οὐσα ἡ τοῦ Πατρὸς οὐσία, οὐδὲν ἑτερον ἐπιδέχεται μεσολαβοῦν τὴν γέννησιν τοῦ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς προσελθόντος Λόγου, καὶ ὡς ἐν ὄντως πρὸς αὐτὸν, καθὼ φύσει καὶ αὐτὸς θεὸς καὶ ζῶν ἐκ ζῶντος ἐξελάμφθη Πατὴρ.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν Ἐυνομίων.

Ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, φησὶν, εὐρίσκομεν λέγοντα τὸν Υἱὸν ὡς πρὸς τὸν Πατέρα· « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, » ἀντακούοντα δὲ παρ' αὐτοῦ· « Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. » Καὶ πῶς ἂν εἶναι δύναται Λόγος τοῦ Πατρὸς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Υἱός, ὅπου φαίνεται πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος ὁ Πατὴρ; διὰ λέξεις δὲ λόγου χωρὶς οὐκ ἂν γένοιτο ποτε. Ἡ τοίνυν αὐτὸς ἑαυτῷ ἔσται διαλεγόμενος, ἢ εἶπερ ὄντως ἐνδοξαστὸν καὶ ἐνυπάρχοντα τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν Λόγον, ὡς λαλεῖ πρὸς αὐτὸν, κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρὸς.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ὁὐ παύση συκοφαντῶν τὴν ἀσώματον οὐσίαν, λόγον ἐξ αὐτῆς ἀποτελεῖσθαι πιστεύων τοιοῦτον, ὅποιος ἂν εἴη καὶ ὁ ἀνθρώπινος, διὰ χειλέων καὶ γλῶττης ἀποκτυπούμενος· καὶ τὴν τοῦ πέλας προσαράσσειν ἀκρότην, ἵνα δὴ καὶ γένοιτο σαφῆς τοῦ λαλοῦντος ἢ βούλησις.

Εἰ γὰρ θελήσῃς ἀποσώζειν τῇ ἀσωμάτῳ φύσει τὸν αὐτῇ κατάλληλον λόγον (1), οὐ τοιαύτην εἶναι νομίζεις τοῦ Πατρὸς τὴν φωνήν, ὡς εἰς ἀκοὴν φέρεσθαι σωματικῶς. Οὐ γὰρ μόνος ὁ Κύριος ἠκροάσατο τοῦ Πατρὸς λέγοντος· « Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω » ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ. Διδάσκων δὲ σαφῶς ὁ Χριστός, ὅτι κυρίως καὶ φυσικῶς οὐκ ἐκείνη τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ φωνή, ἀλλὰ τις κτύπος φωνῆ προσεικῶς ἐξηγγελλε τοῦ Πατρὸς τὴν ἐφ' Ἰϋϋ βούλησιν. Καὶ ὅτι περ εἰς τῆμος παρ' αὐτῷ, λέγει πρὸς τοὺς ἀκρουμένους· « Οὐ δι' ἐμὲ ἡ φωνὴ αὕτη γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. » Πρόσχετος γὰρ ἀκριβῶς ὡς οὐκ ἐφησεν, Οὐ δι' ἐμὲ λελάληκεν ὁ Πατήρ, ἢ ἐδόξησεν, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἀλλ' ὅτι « Οὐ δι' ἐμὲ γέγονεν ἡ φωνή, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. » Εἰ τοίνυν διὰ τίνος θείας ἐνεργείας γέγονεν ἡ φωνή, οὐ διὰ Χριστοῦ, ὡς αὐτὸς φησιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς συνόντας αὐτῷ, ἀμήχανον δὲ ἦν ἀνθρώπους ὄντας ἐτέρως δύνασθαι μαθεῖν τοῦ Πατρὸς τὴν βούλησιν, εἰ μὴ ἀνθρωπεῖα πρὸς αὐτοὺς ἐγένετο φωνή· τί μάτην τὰ οικονομικῶς γεγονότα καὶ ἀνθρωπίνως διοικούμενα δι' ἡμᾶς πάλιν ἀναφέρεις ἐπὶ τὴν ἀσώματον οὐσίαν, βίφωκινδύνας τὰ τῇ γενετῇ πρέποντα φύσει καὶ ἐπὶ τὴν ἀγέννητον ἀνατιθεῖς;

ἌΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Φαίνεται που λέγων, φασίν, ὁ Πατήρ πρὸς τὸν Ἰϋϋν· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. » Καὶ αὐτὸς δὴ πάλιν ὁ Σωτὴρ πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος λέγει· « Ἄπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἀπαγγέλλω ὑμῖν. » Ἄρ' οὖν εἰ τις ὑμᾶς ἔροίτο· « ὡς ἐπὶ δογματικῶν ὁρθότητι μεγαλαυχουμένους, πότερον ποτε ὡς πρὸς εἰδῶτα τὸν Ἰϋϋν ὁ Πατήρ ὅπερ ἐμελλεν εἶρεῖν διαλέγεται, ἢ ὡς πρὸς μὴ εἰδῶτα, τί ἀν ἀποκρινοῖσθε; Εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδε, μανθάνει δὲ τότε ὅταν ὁ τοῦ Πατρὸς λόγος πρὸς αὐτὸν γένηται περὶ τίνος, ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν ὄντα φύσει· εἰ δὲ οἶδε, πῶς οὐκ ἀμαθὲς καὶ ἀνόητος τὸ πρὸς εἰδῶτα λέγειν ὡς περ οὐκ εἰδῶτα; Καὶ ἐπ' ἀνθρώπων γὰρ οὐκ ἔξω λόγου τὸ τοιοῦτον κείσεται. Εἰ δὲ ἄτοπον τοιοῦτω τινὶ περιπίπτειν φάναι τὸν Θεόν, δῆλον ὅτι ὡς πρὸς οὐκ εἰδῶτα λέγει. Οὕτε οὖν αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος Λόγος, οὕτε μὴν οἶδεν ἄπερ βούλεται ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, εἰ μὴ γένοιτο πρὸς αὐτὸν ὁ παρ' αὐτοῦ λόγος. »

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Οὐδὲν οὖν διοίσει προφητῶν ὁ ἐν προφήταις λαλῶν τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὰ ἐσόμενα προμηνύων αὐτοῖς· οὐ γὰρ εἶχον ἐξ ἑαυτῶν τὸ εἰδέναι ταῦτα· μόνῃ δὲ ἀρμόζει Θεῷ ἐσομένων ἢ πρόγνωσις. Καὶ τί ποιήσωμεν, τοῦ Κυρίου σαφῶς ἑαυτὸν τῆς πρὸς ἐκείνους ἰσότητος ἀποδιορίζοντος; δι' ὧν οὕτω φησὶν· « Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. »

¹ Joan. xii, 30. ² Gen. i, 26. ³ Joan. xii, 49.

(1) Sic Coteler. in *Monum. E. G.* II, 591. Edit. Aub., τὸν αὐτὸν κατ' ἄλλῃλον λόγον. *Nam si in natura incorporea fieri velis mutuum hunc sermonem.* EDIT.

A sit. Nam si velis servare incorporeæ naturæ convenientem ei rationem, non talem esse censebis Patris vocem, ut in auditum corporaliter feratur. Neque enim solus Dominus audivit Patrem dicentem : « Et glorificavi, et iterum glorificabo, » sed etiam qui Domino aderant. Christus autem manifeste docens quod proprie ac naturaliter non erat Patris illa vox, sed sonus quidam voci similis enuntiavit Patris de Filio voluntatem.

188 Quod autem non ad se facta fuerit, ad eos qui eum sonum audierant, ita ait : « Non propter me vox ista facta est, sed propter vos ¹. » Animadvertite enim diligenter, quo pacto non dixerit : Non propter me locutus est Pater, aut clamavit, aut aliquid ejuscemodi, sed, « Non propter me facta est hæc vox, sed propter vos. » Si ergo divina quadam efficacia vox illa facta non propter Christum, ut ipsemet testatur, sed propter eos qui ei aderant, impossibile vero erat, cum homines essent, ut voluntatem Patris alia ratione discerent, nisi humana voce docerentur : quid frustra quæ ratione incarnationis et humano more administrata sunt nostri causa, ad incorpoream essentiam refert, temerarie admodum quæ creatæ naturæ conveniunt, increatæ tribuens?

ALIUD.

Objectio Eunomii.

Invenitur alicubi, inquit, Pater ad Filium dicens : « Faciamus hominem ². » Et ipse rursum Servator Judæos alloquens, dicit : « Ego a me ipso non loquor, sed quæ audivi a Patre, hæc nuntio vobis ³. » Si quis igitur interroget vos, qui dogmatum rectitudine gloriamini, utrum ad scientem Filium Pater quod dicturus erat, an vero ad nescientem locutus sit, quidnam respondeatis? Nam si nescivit, ac tum primum didicit, quando Patris sermo quapiam de re ad illum habitus est, diversus erit ab eo qui natura existit : si vero scivit, quomodo non fuerit absurdum ad scientem loqui, tanquam non scientem? Atqui etiam inter homines hoc ridiculum fuerit. Cum igitur absurdum sit hoc Deo tribuere, manifestum est, ad non scientem locutum fuisse. Non est igitur ipse Verbum Patri insitum, neque scivisset quæ vult Deus ac Pater, nisi sermo Patris ad ipsum habitus fuisset.

Solutio objectionis.

Nihil igitur differet a prophetis Verbum Dei in prophetis loquens et futura eis prædicens : neque enim ex seipsis horum notitiam habebant : soli namque Deo convenit futurorum prænotio. Quid vero faciemus, cum Dominus manifeste se ab illorum similitudine eximat? ita dicens : « Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non po-

test solvi Scriptura; quem Deus sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis quia Blasphemus, quia dixi: Filius Dei sum²⁸. » Si enim naturalem cum prophetis similitudinem habuisset, non utique veluti a **189** minoribus se comparationem fecisset. Nam cum dixit, « Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, manifeste ostendit Dei sermonem ad se factum non esse, sicut ad illos: sed quod ipse sit sermo Patris ad prophetas dictus. Quomodo igitur is, qui tanto intervallo prophetas superat, nihil habet amplius quam prophetæ, ut tu, blasphemus, impudentissime asseris?

ALIUD.

Si nescivit Filius voluntatem Patris, sed, quemadmodum hostes Christi asserunt, sermonem ab ipso suscipit, ut ita discat, et perinde ac prophetarum aliquem Pater ipsum alloquitur: æqualis igitur est prophetis. Quid igitur rursus statuent de Psalmista, in Spiritu dicente: « Quis in nubibus exæquabitur Domino? et quis similis erit Domino in filiis hominum²⁹? » Viden' quo pacto aperte neminem inquit in prophetis, quos figurate nubes vocat, neque in his, qui per gratiam in filios Dei adoptati sunt, æqualem fore Filio naturali? Quomodo igitur censendus est vere loqui David, qui talia in Spiritu dicit, si sermo Patris etiam ad ipsum sit, sicut ad sanctos, et non novit voluntatem Patris perinde atque illi, et per auditum revelationem illius suscipit? At si blasphemum est dicere, Spiritum mentiri, ut omnino est blasphemum, neque aliter se res habet: certe Deus incomparabili excellentia prophetis superior erit, quippe qui verus sermo, et voluntas ac sapientia Patris.

ALIUD.

Si Verbum Patri naturaliter inexistens aliud est atque eo quod sacræ Scripturæ nobis proponunt, ut sit quoddam occultum et latens in Patre, aliud vero quod enuntiat quæ Pater loquitur, quem et Joannes Deum esse dicit: quomodo igitur simplex et compositionis expertus esse censebitur? Siquidem necessario qui aliquid occultum et aliquid apprensibile habet, non simplex, sed potius compositus est et ex duobus constans. Atqui Deus est natura sua simplex, nihilque in se habet compositum. Unus itaque in ipso est naturalis et insitus Filius.

ALIUD.

Si, quemadmodum hostes Christi **190** audent dicere, Verbum quod in Evangelio nobis prædicatur, diversum est ab eo quod Patri natura inexistit, neque novit arcana Patris, sed discit quando eum alloquitur: ergo ex ignorantia ad scientiam traducitur. Atqui quo pacto vere dicit: « Ego et

Ανετο, και ου δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή, ὅν ὁ Θεὸς ἡγάσασκε και ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι. » Καὶ γὰρ εἰ τὴν πρὸς τοὺς προφήτας εἶχεν ἰσότητα φυσικὴν, οὐκ ἂν ὡς ἐκ τοῦ ἐλάττονος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν σύγκρισιν, τὰ ἐκείνων λαμβάνων εἰς παραδείγματος δύναμιν. Λέγων γὰρ, « Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, » σαφῶς ἀποδείκνυσιν οὐ λόγον γεγενῆσθαι Θεοῦ πρὸς αὐτὸν, ὡσπερ και πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ὅτι περ αὐτὸς εἶη τοῦ Πατρὸς ὁ λόγος ὁ πρὸς τοὺς προφήτας λεγόμενος. Πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον τῶν προφητῶν ἀπασχοινησμένος και ἄνω που κείμενος, οὐδὲν ἔξει πλέον αὐτῶν κατὰ τὴν σὴν, ὧ βλάσφημος, τόλμαν;

ΑΛΛΟ.

Β Εἰ οὐκ οἶδεν ὁ Υἱὸς τὴν τοῦ Πατρὸς βούλησιν, ἐκδέχεται δὲ, καθάπερ οἱ χριστομάχοι νομίζουσι, τὸν παρ' αὐτοῦ λόγον, ἵνα δὴ ποτε και μάθοι, και ὡσπερ πρὸς τινα τῶν προφητῶν ὁ Πατὴρ διαλέγεται πρὸς αὐτὸν, Ἰσὸς ἄρα προφήταις ἐστὶ. Ποῖ δὴ οὖν ἄρα χωρήσει πάλιν ἡμῖν ὁ ἅγιος Ψαλμωδὸς ἐν Πνεύματι λέγων, ὅτι « Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; και τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; » Ἰδοὺ γὰρ ἐνθάδε σαφῶς οὐδένα φησὶ οὔτε ἐν προφήταις, οὐς και νεφέλας τροπικώτερον λέγει, οὔτε μὴν τοὺς εἰς υἰότητα Θεοῦ καταταττομένους διὰ τῆς χάριτος, ἴσον ἔσσεσθαι τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ. Πῶς οὖν ἀληθεύσει Δαβὶδ ὁ ἐν Πνεύματι τὰ τοιαῦτα λέγων, εἰ περ και λόγος τοῦ Πατρὸς πρὸς αὐτὸν γίνεται, καθάπερ πρὸς τοὺς ἁγίους, και οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Πατρὸς βούλησιν καθάπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐκδέχεται τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀκροάσεως; Εἰ δὲ δύσφημον τὸ ψεύδεσθαι τὸ Πνεῦμα λέγειν, δύσφημον δὲ πάντως, και οὐχ ἐτέρως ἔχον, ὑπερέξει προφητῶν ὁ Κύριος ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, αὐτὸς ὢν ὁ ἀληθινὸς λόγος και ἡ τοῦ Πατρὸς βούλησις και σοφία.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἕτερός ἐστιν ὁ ἐνυπάρχων τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν Θεὸς Λόγος παρὰ τὸν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς σημαινόμενον, και κείται μὲν τις ἐν Πατρὶ κεκρυμμένος και ἐνδιάθετος· ἕτερος δὲ τίς ἐστιν ἐξαγγελτικὸς τῶν παρ' αὐτοῦ λαλουμένων, ὃν και Ἰωάννης Θεὸν Λόγον εἶναί φησι, πῶς ἐτι τῷ Θεῷ και Πατρὶ τὸ ἀπλοῦν και ἀσύνητον σωθήσεται; Εἰ περ ἀναγκαίως ὁ κεκρυμμένος τι και ἐμφανὲς ἔχων, ἀπλοῦς οὐκ ἂν εἴη, σύνθετος δὲ μᾶλλον και ἐν δύο συγχεόμενος. Ἔστι δὲ ἀπλοῦς κατὰ φύσιν ὁ Θεός, και οὐδὲν ἐν αὐτῷ σύνθετον. Εἰς ἄρα Λόγος ἐν αὐτῷ φυσικὸς τε και ἐνδιάθετος ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ, καθάπερ οἱ χριστομάχοι τολμῶσι λέγειν, ἕτερος ὢν παρὰ τὸν ἐνυπάρχοντα φύσει Θεὸν Λόγος ὁ διὰ τῶν Εὐαγγελίων ἡμῖν κηρυττόμενος, οὐκ οἶδε τὰ κεκρυμμένα τοῦ Πατρὸς, μανθάνει δὲ ὅτε πρὸς αὐτὸν διαλέγεται· ἐξ ἀγνωσίας ἄρα εἰς γνῶσιν ἔρχεται, και ἐξ ἀνοίας εἰς νόησιν. Καὶ πῶς ἀληθεύσει λέγων

²⁸ Joan. x, 35, 36. ²⁹ Psal. LXXXVIII, 7.

« Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Πῶς δὲ ἀπαράλλακτος εἰκὼν ἔσται τοῦ γεγεννηκότος, εἰ καθάπερ ἄνθρωπος ἀγνοίᾳ κρατεῖται; Χρὴ γὰρ πάντως ἢ καὶ τὸν Πατέρα λέγειν τι τῶν ἐσομένων ἀγνοεῖν, ἢ εἰ πάντα γινώσκει, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος (1) ἔχει τὸν Υἱὸν, ἀδύνατον μὴ τοιαύτην ἔχειν αὐτὸν τὴν γνῶσιν, ὅποιαν καὶ ὁ Πατήρ, οὐ καὶ ἐστὶ χαρακτήρ καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τοῦ Εὐνομίου.

Καὶ τίς οὕτω, φησὶν, ἀμαθῆς ὡς τολμῆσαι λέγειν τὰ ὀνόματα κατὰ πραγμάτων κείμενα, μὴ ἕτερα εἶναι παρ' αὐτά; Ἰδοὺ γὰρ, ὁ μὲν οὐρανός, ἔρχων οὕτω μέγα καὶ ἐξάίρετον Θεοῦ· τὸ δὲ ὄνομα, δι' οὗ σημαίνεται, ἕτερόν ἐστι παρ' αὐτόν· καὶ γνωσόμεθα τοῦτο ἐντεῦθεν. Ὁ μὲν γὰρ οὐρανὸς πρῶγμα ἐστὶν ὄρατόν, τὸ δὲ ἐπ' αὐτῷ κείμενον ὄνομα οὐ ταῖς ὄψεσιν ὑποπίπτει, ἀλλ' ἐστὶ μόνον ἀκουστόν. Οὐκ οὖν διὰ τὸ λέγεσθαι Λόγος ὁ Υἱός, πάντως ἐστὶ τοῦτο ὁ νοοῦσι τινες, ἀλλὰ καλεῖται μὲν Λόγος, ἐστὶ δὲ ἕτερόν τι κατὰ φύσιν.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Σιωπῶν ἔδει, καὶ μηδὲν ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὴν οὕτως ἀνόητον τοῦ λόγου κατασκευήν. Ὁμῶς δ' οὖν ἐρωτητέον τοὺς ὄσοι τὰ τοιαῦτά φασιν, εἰ μὴ τὰ ὀνόματα κυρίως κατὰ πραγμάτων κείμενα, τὰς οὐσίας αὐτῶν σημαίνει, κἂν ἕτερα παρὰ ταῦτα τυγχάνῃ. Καὶ γοῦν τὸ ἄνθρωπος ὄνομα, σημαίνει μὲν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν, ἕτερον δὲ τί ἐστι παρ' αὐτόν. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος πρῶγμα ὄρατόν, τὸ δὲ ἐπ' αὐτῷ ὄνομα μόνον ἀκουστόν. Οὐκοῦν εἰ τις ἄνθρωπον ὀνομάζει, ἔπειθ' ἢ μὴ τοῦτ' ἐστὶ πάντως ὃ σημαίνει τοῦνομα, κατὰ τὸν ἐκείνων συλλογισμὸν, ἕτερόν τι νοεῖτω, καὶ μὴ πάντως τοῦτο ὃ σημαίνει τοῦνομα. Εἰ δὲ μανίας ἀνάμεστον τοῦτό γε, οὐκ ἀποδλητέον τὰς τῶν ὀνομάτων κυριολογίας, οὐδὲ ἕτερόν τι παρὰ τὸ σημαϊνόμενον δι' αὐτῶν νοητέον· ἀργήσει γὰρ οὕτω τῶν αἰρετικῶν ἢ μανία. Δεικνύτω δὲ ἡμῖν ὁ δεινὸς εἰς λογισμοὺς ὅτι μὴ κύριον ὄνομα τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τὸ Λόγος, καὶ ἀντιταττέσθω ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ τῷ μακαρίῳ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ, πρεπωδεστάτην καὶ κυριαϊτάτην εἰδοῖσι τοῦ Υἱοῦ τὴν προσηγορίαν διὰ τοῦ καλεῖσθαι Λόγον· « Ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἦν ὁ Λόγος. »

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Καὶ πῶς ἂν δύναίτο, φησὶ, λόγος εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ σοφία ὁ Υἱός, εἴπερ ἢ μὲν σοφία ἐπιστήμη ἐστίν, ὃ δὲ λόγος ῥήματος ἀργὴ προφορά; Ἐπιστήμη δὲ οὐκ ἐνυπόστατόν τι ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ ζῶον καὶ λόγος ὁμοίως. Ὁ δὲ Υἱὸς ζῶόν ἐστιν· οὐκ ἄρα ἐπιστήμη, οὐδὲ σοφία, οὐδὲ λόγος. Εἶτα πρὸς τούτῳ, πῶς ἂν γένοιτο λόγος ἐν λόγῳ, ἀδύνατον παντάπασιν ὄντος τοῦ τὸ ὁμοίον ἐν ὁμοίῳ γίνεσθαι; οὐδὲ γὰρ ἂν γένοιτο χρῶμα ἐν χρώματι. Ἐπερ οὖν ἦν ὁ λόγος ὄντως ὁ

²⁵ Joan. 1, 30. ²⁷ Hebr. 1, 3. ²⁸ Joan. 1, 1.

1) Lege ἰδιότητος, et verte, imaginem suæ peculiaris proprietatis habet Filium. Sic infra, p. 60, ἐν

A Pater unum sumus ²⁵? Aut quo pacto erit omnimoda similitudo Patris, si perinde atque homo ignorantia laborat? Necessarium enim est, ut aut Patrem aliquid futurorum ignorare dicamus: aut si omnia novit, et imaginem æternitatis suæ habet Filium, fieri non potest, quin eadem præditus sit notitia qua Pater, cujus character est, et omnimoda similitudo ²⁷.

Objectio Eunomii.

Atqui quisnam adeo imperitus fuerit, ait, ut anodeat dicere, nomina quæ rebus imposita sunt, non esse diversa a rebus ipsis? Nam cœlum, magnum illud atque eximium Dei opus, aliud est a nomine quo significatur, quod quidem inde cognoscemus. Nam cœlum res est visibilis, nomen vero illi inditum in aspectum non cadit, sed tantum auditu percipi potest. Filius itaque, non idcirco quia vocatur Verbum, est in universum id quod quidam existimant, sed vocatur quidem Verbum, est vero aliud quid secundum naturam.

Solutio objectionis.

Tacendum est, nihilque ad hujusmodi ineptias respondendum. Rogandi tamen sunt, qui ejusmodi effutunt, annon nomina quæ proprie rebus imposita sunt, substantiam earum significant, tametsi diversa ab iis sint. Nomen enim, homo, significat hominis naturam: est tamen diversum quid ab ipso. Nam homo est res visibilis, nomen vero ei impositum auditu tantum percipi potest. Quocirca si quis hominem nominet, quandoquidem non idipsum quod est nomen hominis significat, ut illi argumentantur, aliud igitur aliquid esse censeatur, et non plane id quod nomen significat. At si hoc insanix plenum est: non sunt igitur rejiciendæ propriæ nominum significationes, neque aliud quidquam præter id quod significatur per ipsa intelligendum est; atque ita hæreticorum insanix reprimetur. Ostendat vero nobis gravis iste disputator, Verbum non esse proprium Filii Dei nomen: repugnetque sacris Scripturis ac beato Joanni evangelistæ, qui convenientissimam maximeque propriam Filii appellationem novit, cum vocet Verbum: « In principio enim, inquit, erat Verbum ²⁸. »

191 *Alia objectio Eunomii.*

At quo pacto, inquit, possit Filius esse sermo et sapientia Patris, cum sapientia sit scientia, sermo autem nuda verbi prolatio? Scientia vero non est aliquid hypostaticè inexistens, sed ne animal quidem; eadem vero ratio est et sermonis. Fillus autem est animal: non igitur scientia, neque sapientia, neque sermo. Deinde quomodo sit sermo in sermone, cum impossibile prorsus sit ut simile sit in simili? neque enim fuerit color in colore. Si er-

τῇ ἰδίᾳ ἰδιότητι, et dialogo vii de Trinitate, p. 64^a, ἰδίας ἰδιότητος. COTELER. Eccl. Gr. Monum. 1, 556.

go qui Filius Dei natura est, erat revera sermo, A quomodo factus est ad illum sermo. cum dixit Deus, « Faciamus hominem »? »

Solutio objectionis.

Rursus impingis, non attollens te ultra humanas cogitationes, ac veluti oblitus quod de divina essentia sermonem habeas, ex iis quæ nobis propria sunt, illam metiris. An ignoras Divinitatem nominibus nobis usitatis appellari, omnia vero longe aliter quam nostra se habere? Non enim quia verbum sive sermo hominis hypostatice non subsistit, et sonitus quidam linguæ est in aerem emissus: ideo divinus etiam sermo ita se habet; sed vivens ex vivo, atque hypostatice existens ex hypostatice existente procedit. Rursus, non quia sapientia et scientia quæ in nobis est, hypostaticam per se existentiam non habet: idcirco sapientia quæ in Deo est non erit hypostatica. At vero si fateris Deum non esse nobis similem, fateberis etiam omnia ipsius non esse nostra, sed tanto esse excellentiora nostris, quanto ipse etiam essentiæ ratione est præstantior.

ALIUD, in idem.

Non animal vertit præclarus iste argumentator, in quam ingentem blasphemiam ruat: Dominum enim appellat animal, non intelligens aliud esse animal quam vitam, quemadmodum scientia aliud est quam sciens. Nam si quis dicat vitam, significat rem illam quæ si alicui insit, vivum ut sit efficit: animal vero est id quod ejus rei quæ vivificat, particeps est. Atqui Dominus non ita seipsum vocat, sed potius vitam. Si vero, cum sit vita, est etiam animal, juxta illius insaniam, dicitur etiam Pater esse animal, cum ipse de se dicat: « Vivo ego, dicit Dominus³⁹. » Sed valere jussis perditæ hominis nugis, et apostolicum illud ei dicentes: « Cogitationes sint tibi in perditionem⁴¹, » ad **192** veritatem doctrinæ nos conferamus, et Dominum non animal, ut illi, sed vitam ipsam esse dicamus, quæ omnia vivificat⁴², quippe quæ in ipso, juxta Pauli sententiam, et moveantur, et sint⁴³.

ALIUD, in eandem sententiam.

Sacram Scripturam Filium vocare Verbum⁴⁴, hoc est, prolationem ejusmodi verborum qualia sunt humana, temerarius iste ac præclarus scilicet arcanorum Dei interpret imaginatur: non intelligens quod sacræ Litteræ illum ita ex nostro more appellent. Loquitur enim Pater arcane atque infabuliter ad Filium, cui naturaliter voluntas Patris cognita est, neque exspectat sermonem, qui occultam illius voluntatem explicet. Quando igitur de Deo dicitur sive prædicatur aliquid eorum quæ hominibus potius conveniunt, auditor ultra humanum morem cogitationem suam erigat, et ad spiritua-

φύσει τοῦ Πατρὸς Υἱός, πῶς ἂν πρὸς αὐτὸν ἐγένετο λόγος, φέρε εἰπεῖν, ἐν τῷ, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον; »

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Σκανδαλίῃ πάλιν οὐκ ἀναβαίνων τὰ ἀνθρώπινα· ἀλλ' ὡσπερ ἐπιληλημένος ὅτι σοι περὶ τῆς θείας οὐσίας ὁ λόγος ἐστίν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ὀρίξῃ τὰ ἐκείνη προσόντα. Ἡ οὐκ οἶσθα ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς ὀνόμασι τὸ θεῖον ἀποκαλεῖται, πάντα δὲ ἐτέρως ἐστὶν ἢ καθάπερ ἡμεῖς; Οὐ γὰρ ἐπειδὴ περὶ ὁ μὲν ἀνθρώπου λόγος ἀνυπόστατος καὶ γλώττης ἐξήχημα πρὸς ἄερα πεμπόμενον, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ὡσαύτως ἔξει λόγος, ἀλλὰ ζῶν ἐκ ζῶντος, καὶ ὑφεστηκώς ἐξ ὑφεστηκώς ἐστί. Καὶ πάλιν, οὐκ ἐπειδὴ περὶ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία καὶ ἐπιστήμη οὐκ ἐν ὑποστάσει κεῖται καθ' ἑαυτὴν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐνυπάρχουσα τῷ Θεῷ σοφία τὸ ἐνυπόστατος εἶναι καθ' ἑαυτὴν ζημιωθῆσεται. Ἄλλ' ἐκπερ ὁμολογεῖς μὴ καθ' ἡμᾶς εἶναι τὸν Θεόν, ὁμολογεῖς δηλονότι: καὶ πῶς τὰ αὐτοῦ μὴ εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς τοσοῦτον, ὅσον καὶ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον διέστηκεν.

ἌΛΛΟ, πρὸς τὸ αὐτό.

Ἡγνόησεν ὁ σοφός, ὡς οἴεται, καὶ ὀξὺς εἰς τὸ νοεῖν ἀμέτρῳ περιπεσὼν δυσσημία· ζῶν γὰρ ὀνομάζει τὸν Κύριον, οὐκ εἰδὼς ὅτι τὸ ζῶν ἑτερόν ἐστι παρὰ τὴν ζῶην, ὡσπερ ἡ ἐπιστήμη παρὰ τὸν ἐπιστήμονα. Ζῶην μὲν γὰρ εἰ τις λέγει, αὐτὸ σημαίνει τὸ πρᾶγμα τὸ ἐν τισὶ γινόμενον καὶ ζωοποιῶν αὐτά· ζῶν δὲ λέγων, τὸ μετέχον τοῦ ζωοποιούντος φησιν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἑαυτὸν ὁ Κύριος ὀνομάζων φαίνεται, ζῶην δὲ μᾶλλον ἀποκαλεῖ. Εἰ δὲ ζῶη ὑπάρχων καὶ ζῶν ἐστί κατὰ τὴν ἐκείνου φρενοβλάβειαν, λεγέσθω καὶ ὁ Πατήρ ζῶν, ἐπειδὴ περ φαίνεται λέγων· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος. » Ἄλλὰ ταῖς ἐκείνου φλυαρίαις ἐβρώσθαι φράσαντες, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο προσθέντες· « Τὰ νοήματά σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, » ἐπὶ τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων δραμούμεθα, καὶ οὐ ζῶν κατ' ἐκείνους, ἀλλὰ ζῶην ἐροῦμεν τὸν Κύριον, ζωογονοῦσαν τὰ πάντα ὡς ἐν αὐτῷ κινεῖσθαι καὶ εἶναι, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν.

ἌΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Λόγον ἢ θεία Γραφή τὸν Υἱὸν ὀνομάζειν, καὶ προφορὰν ῥημάτων τοιούτων ὅποια ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα, φαντάζεται πάλιν ὁ γοργός εἰς ἀβουλίαν καὶ νεανικὸς εἰς τὸ μὴ νοεῖν ὀρθῶς τὰ θεία μυστήρια· οὐκ εἰδὼς ὅτι κατὰ μὲν τὴν ἡμετέραν συνήθειαν οὕτως αὐτὸν αἱ θεαὶ κηρύττουσι Γραφαί. Διαλέγεται δὲ ἀβήτως Πατὴρ πρὸς Υἱὸν, ἔχοντος αὐτοῦ φυσικῶς τοῦ εἰδέναι τοῦ τεκόντος τὴν βούλησιν, οὐ λόγον ἐκφαίνειν δυνάμενον τὰ κεκρυμμένα περιμένοντος, ἐπεὶ καὶ αὐτὰς ἐστὶν ὁ Λόγος. Ὅτε τοίνυν ἐπὶ Θεοῦ τι λέγεται τῶν ὅσα μᾶλλον ἀνθρώποις ἐστὶ πρεπωδέστερα, ἀναβαινέτω τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ ἀκρωμένος, καὶ ἐπὶ τῆν

³⁹ Gen. i, 26. ⁴⁰ Ezech. xxxiii, 41. ⁴¹ Act. viii, 20. ⁴² I Tim. vi, 15. ⁴³ Act. xvii, 28. ⁴⁴ Joan. i, 1 seqq.

πνευματικὴν καὶ τὴν ἐν νοήσει τῇ θεῖα τρεχέτω **A** lem, quique in divino intellectu consistit, sensum conscendat.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Ἄλλ' οὐκ ἐξαρκεῖ, φησὶν, εἰς Υἱοῦ δήλωσιν τὸ Λόγος ὄνομα, οὐδ' ἂν γένοιτο σαφὴς ἡ οὐσία αὐτοῦ διὰ τῆς τοιαύτης προσηγορίας· φέρεται γὰρ καὶ κατὰ πολλῶν ἐτέρων ῥημάτων ἀργῶν τε καὶ ἀνυποστάτων.

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Οὐκοῦν ἀτονήσει πρὸς τὸ παραστῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν τὸ Θεὸς ὄνομα. Φέρεται γὰρ καὶ κατὰ τῶν μὴ φύσει θεῶν, κατὰ τὸ, « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἔστε. » Τί δὲ κωλύσει κάκεινο λέγειν, ὡς ἐπέπερ τὸ δικαίος ὄνομα, καὶ τὸ ἀγαθὸς, καὶ τὸ ἅγιος, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τάττεται (πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι κατὰ μετοχὴν **B** τοῦ κατ' ἀλήθειαν καὶ ὄντως ἀγαθοῦ καὶ δικαίου τυγχάνοντος), οὐ κυρίως ἐπὶ Θεοῦ τετάξεται τῶν εἰρημένων ἕκαστος; Εἰ δὲ κοινὰ μὲν ἡμῖν πρὸς αὐτὸν τὰ ὀνόματα, αὐτῷ δὲ μόνῳ κατὰ φύσιν τὸ πρᾶγμα ἐπαληθεύεται, οὐδὲν κωλύσει καὶ Λόγον κυρίως κεκλησθαι τὸν Υἱόν, παραστατικὴν τε τῆς οὐσίας αὐτοῦ ταύτην ἔχειν τὴν ἐπωνυμίαν, εἰ καὶ ἕτεροι λόγοι πολλοὶ τινες εἰεν καταχρηστικῶς καὶ πρὸς μίμησιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν κεκλημένου. Διὰ γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν περὶ ἑαυτοῦ φησὶν ὁ Υἱὸς· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Ὡστε ὅπερ ἂν τις εἴποι περὶ αὐτοῦ θεοπρεπὲς τε καὶ ἕξιον τῆς θείας γεννήσεως, ἔρει μὲν ἐπ' αὐτοῦ κυρίως, ἐπὶ δὲ τῶν ἐτέρων οὐκέτι, καταχρηστικῶς δὲ μᾶλλον, καθάπερ εἴρηται.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Λόγος εἴρηται, φησὶ, παρὰ ταῖς θεαῖς Γραφαῖς, οὐχ ὡς ἐκ Πατρὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἢ αὐτὸς ὢν ὁ ἐνδιάθετος λόγος, ἀλλ' ὅτι τὸν Πατρὸς λόγον ἀκούσας καὶ ἡμῖν ἐξαγγέλλει· ὡσπερ οὖν καὶ ἀγιασμός εἴρηται, ὅτι ἀγιάζει, καὶ δικαιοσύνη, ὅτι δικαιοῖ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ Λόγος ἐκλήθη, κατὰ τὴν σὴν, ὡ βέλτιστε, δυσφημίαν, οὐχ ὅτι κατὰ φύσιν τοῦτό ἐστιν ἐκ Πατρὸς προελθὼν, καὶ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας ἐκφαντικὸς, ἀλλ' ὅτι τὸν παρὰ Πατρὸς ἀκούσας λόγον, ἐξαγγέλλει τοῦτον εἰς ἡμᾶς· τήρει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὴν ἴσῃ ἀκολουθίαν, ἵνα καὶ μειζῶνως ἀσχημονήσῃς. Εἰ γὰρ **D** Λόγος ἐστὶν, ὅτι λόγον ἀκήκοεν, ἀναγκαῖον εἶπεν ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός ἐστίν, ὡς δικαιοσύνης καὶ ἀγιασμοῦ μέτοχος, καὶ οὐ κατὰ φύσιν ταῦτα ὑπάρχων. Τὰ δὲ μὴ κατὰ φύσιν προσόντα τισὶν, ἀλλ' ἐξῶθεν ἐπιγεγονότα, βῆδως ἀποσυμβήσεται. Καὶ ποτε δικαιοσύνης καὶ ἀγιασμοῦ ἔρημος, καθ' ὅμας, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος φανείται, ὁ λέγων· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Φθανούσης τοιγαροῦν καὶ εἰς αὐτὸν ἴδῃ τὸν Πατέρα τῆς δυσφημίας, παραιτητέον τῶν χριστομάχων τὴν κακόνοιαν.

Ex objectione Eunomii.

Atqui non sufficit, inquit, Verbi nomen ad significationem Filii, neque ex huiusmodi appellatione essentia eius explicatur: refertur enim etiam ad alia multa verba quæ hypostatice non existunt.

Solutio objectionis.

Ergo ne Dei quidem nomen sufficit ad essentiam Dei explicandam. Refertur enim etiam ad eos qui natura dii non sunt, juxta illud: « Ego dixi: Dii estis ⁴⁵. » Quid vero obstitit quominus etiam illud dicamus: cum nomen justus, et bonus, et sanctus etiam de hominibus dicatur (multi enim sunt tales per participationem ejus qui vere atque re ipsa bonus et justus est), non proprie singula hæc quæ diximus de Deo prædicari? At si communia quidem nobis sunt cum illo nomina, sed de ipso tantum vere secundum naturam dicuntur, nihil impedit quominus Filius proprie dicatur Verbum, ea que appellatio essentiam ejus explicet, tametsi alia quoque multa sint verba abusive et ad imitationem illius quod vere ita vocatur. Eam enim ob causam Filius de seipso inquit: « Ego sum veritas ⁴⁶. » Quo circa quidquid de eo dixeris divinitati divinæque ejus generationi conveniens et par, proprie quidem de ipso dices; de aliis vero non item, sed potius abusive, ut dictum est.

C

193 *Objectio Eunomii.*

Verbum, inquit, dictum est in sacra Scriptura, non quia ex Patre secundum naturam existat, aut quod sit intrinsicum sive insitum Patri verbum, sed quia Patris verbum audiens, id nobis annuntiat: sicut et sanctificatio dictus est, quia sanctificat, et justitia, quia justificat.

Solutio objectionis.

Si, juxta tuam blasphemiam, Verbum dictum est, non quod naturaliter hoc sit ex Patre procedens, et genitoris sui essentiam declarans, sed quod Patris verbum audiens, nobis id annuntiet, observa etiam in aliis eadem rationem et consequentiam, ut gravius apertiusque delinquas. Nam si Verbum est quia verbum audit, necessarium est etiam ipsum esse justitiam et sanctificationem quia justitiæ et sanctificationis est particeps, non autem naturaliter id esse. Quæ vero non naturaliter alicui insunt, sed extrinsecus accidunt, facile etiam possunt non accidere. Atque ita aliquando, juxta vestram opinionem, justitia et sanctificatione vacuum erit Dei Verbum, quod de se dicit: « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁴⁷. » Cum igitur ad Patrem ipsum hæc blasphemia pertineat, detestanda merito est hæc immanis hostium Christi perversitas.

⁴⁵ Psal. LXXI, 6; Joan. x, 54. ⁴⁶ Joan. xiv, 6. ⁴⁷ Joan. xiv, 9.

ALIUD.

Ne sacris Scripturis legem imponas, hæretice : nemo vero ita emotæ mentis erit, ut cum Spiritus sanctus alia prædicet de Filio, tuis cavillatoriiis expositionibus potius quam illi fidem adhibeat. Spiritus igitur sanctus appellat Filium Verbum : tu vero non Verbum, sed Verbi participem eum facis. Nam si idcirco ipsum dicis vocatum Verbum, quia id quod audit a Patre, nobis annuntiat, quomodo non delirare censearis? Qui enim talis est, non amplius Verbum, sed Verbi particeps est : neque enim idem per se fuerit particeps et participatum. Exempli gratia, aliud est sapientia, aliud sapiens qui sapientiæ particeps est; aliud grammatica, aliud grammaticus : alterum enim est res ipsa, alterum qui rei illius particeps est. Necessarium igitur est, aut Verbum esse fateri, et non Verbi participem : aut si particeps est Verbi, non jam Verbum vocare. Nam utrumque simul respectu sui ipsius esse non potest. Planeque necesse est, ut Filius alterum horum sit : utrumque vero nequaquam. Cum vero divina Scriptura ipsum appellet Verbum, valeant illi qui ipsum non Verbum, sed Verbi participem esse volunt.

ASSERTIO XX.

194 *In illud : « Sustinuit crucem ignominia contempta »⁴⁸, idcirco et Deus exaltavit illum, et dedit ei nomen, quod est super omne nomen »⁴⁹.*

Obiectio hæreticorum.

Scriptum est, inquit : « Cogitate hoc singuli in vobis, fratres, quod et in Christo Jesu, qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo ; » usque eo : « Ideo et Deus exaltavit illum, et dedit ei nomen quod est super omne nomen »⁵⁰. Si ergo exaltatus est a Deo, et glorificatus, ac veluti per gratiam accepit nomen super omne nomen, quia humiliavit seipsum usque ad mortem : ergo honorem hunc et nomen super omnia mercedem suæ humilitatis accepit, non natura existens Deus aut Filius, sed accessione quadam id effectus. Id vero quod adjectione aliqua eget, imperfectum est, neque in sua natura absolutum atque integrum ; et quod exaltatum aliquando fuit, necesse est ex inferiore statu eo sublatum esse : et quod gratiam accipit, ea omnino indigeat : et qui honorari cupit, oportet ut talis non fuerit, qualis esse optabat. Si ergo datum est illi nomen super omne nomen, certe ex natura sua hoc non erat, sed postmodo per gratiam hoc factus est. Quod vero ita se habet, Deus esse non potest : recens enim est.

Brevis hujus objectionis solutio.

Qualisnam vero accessio honoris in eo facta est qui cum esset in forma Dei, servi formam induit? At quomodo non potius imminutio dicenda est, cum relicto majore, id quod minus est assumpsit?

⁴⁸ Hebr. xii, 2. ⁴⁹ Philipp. ii, 9. ⁵⁰ Ibid. 5-9.

A

ΑΛΛΟ.

Οὐκ ἐπινομοθετήσεις, ὦ χριστομάχε, ταῖς θείαις Γραφαῖς· οὐδ' ἂν γένοιτό τις ἐκφρων τοσοῦτον, ὡς ἕτερα λέγοντος τοῦ θεοῦ Πνεύματος περὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῖς σοῖς πειθεσθαι νόθοις σοφίσμασι μᾶλλον, καὶ μὴ ἐκείνῳ προσέχειν. Λόγον τοιγαροῦν ὀνομάζει τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὐτὸς δὲ οὐ Λόγον εἰσφέρει, ἀλλὰ Λόγου μέτοχον. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο κεκλήσθαι φησὶ αὐτὸν Λόγον, ἐπειδή περ Λόγον ἀκούσας παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦτον εἰς ἡμᾶς ἐξήγγειλε, πῶς οὐχ εὐρεθήσῃ ληρῶν; Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἔστι Λόγος ἔστιν, ἀλλὰ Λόγου μέτοχος· οὐ γὰρ ἂν εἴη ταυτὴν ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέτοχόν τινος καὶ μετεχόμενον. Οἷον φέρε εἰπεῖν, ἡ σοφία πρὸς τὸν σοφὸν τὸν μετέχοντα αὐτῆς, οὐδὲ ἡ γραμματικὴ πρὸς τὸν γραμματικὸν τὸν μετέχοντα αὐτῆς. Ἐτερον γὰρ τι πρᾶγμα καὶ ἕτερον ἔστιν. Ἀνάγκη τοίνυν ἢ Λόγον ὀμολογεῖν καὶ οὐ Λόγου μέτοχον· ἢ εἰ μετέχει Λόγου, μὴκέτι Λόγον ὀνομάζειν. Ἀναίρει γὰρ τοῦτο ἐκεῖνο. Καὶ ἐκείνῳ τοῦτο μάχεται, καὶ δεῖ πάντως ἐν τι τῶν εἰρημένων ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν· ἀμφοτέρα δὲ οὐδαμῶς. Λόγον δὲ αὐτὸν ὀνομαζούσης τῆς θείας Γραφῆς, ἐβῶσθαι φράσωμεν εἰκότως τοῖς εἰσφίρουσιν αὐτὸν οὐ Λόγον, ἀλλὰ Λόγου μέτοχον.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

Εἰς τὸ, « Υπέμεινε σταυρὸν αλοχόνης καταστρέψας, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα.»

C

Ἀρτίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Γέγραπται, φασίν· Ἐκαστοὶ τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὴν ἤγησάτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· καὶ τοῦ, « Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα. » Εἰ τοίνυν ὑψώθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐδοξάσθη, καὶ ὡς ἐν χαρίσματος μέρει ἔσχε τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ὅτι ἐταπεινώσεν αὐτὸν μέχρι θανάτου, μισθὸν ἔχει τῆς ταπεινώσεως τὴν τιμὴν καὶ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντα· οὐ φύσει Θεὸς ὢν ἢ Υἱὸς, ἀλλ' ἐκ προσθήκης ταῦτα γενόμενος. Τὸ δὲ προσθήκης δέδομενον, ἀτελὲς ἂν εἴη καὶ ἐλλιπὲς ὅσον εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν. Καὶ τὸ ὑψούμενόν που, κάτωθεν ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἐπαίρεσθαι· καὶ τὸ χάριν δεχόμενον δεῖσθαι χρῆ πάντως οὐδέχεται· καὶ τὸ τιμᾶσθαι ζήτοῦν, οὐκ εἶναι τοιοῦτον ἀνάγκη λέγειν, ὅπερ δὴ καὶ γενέσθαι βούλεται. Εἰ οὖν ἐχαρίσθη αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, φύσει μὲν τοῦτο οὐκ ἦν, γέγονε δὲ ὕστερον κατὰ χάριν· τὸ δὲ οὕτως ἔχον, οὐκ ἂν εἴη Θεὸς, πρόσφατον γάρ.

D

Πρὸς ταῦτα λύσις ἐφεξῆς ὡς ἐν ἐπιτομῇ.

Καὶ ποῖα γέγονε προσθήκη τιμῆς τῷ ἐν μορφῇ μὲν ὑπάρχοντι Θεοῦ, ἐνδυσσαμένῳ δὲ τὴν τοῦ δούλου μορφήν; Πῶς δὲ μᾶλλον οὐκ ἠλαττώσθαι δόξειεν ἂν, ὃ τὸ μείζον ἀφείλε καὶ τὸ ἐλαττον ἀναλαβὼν; Θεὸς ὑπ-

ἀρχων γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα ποῖον εὐρη μισθόν; ἢ ἄ Deo existens factus est homo, qualemne mercedem accepturus? Aut quomodo glorificatus est qui e gloria ad contemptibilem statum descendit? Aut quomodo exaltatus, qui e divinitatis fastigio ad humanitatem se demisit? Quomodo autem qui descendit, evectus est? Aut quo pacto melior filius conditio est effecta, qui veluti e majoribus et præstantioribus ad minora devenit? Si Deus cum sit altissimus, et in excelsis habitans, exaltari dicitur, quonam ultra Dei naturam id quod exaltatur conscendit? Aut quomodo humilis erat, in sinu excelsissimi Patris existens? Aut qua accessione sive incremento indigebat Deus? Si idcirco descendit ut exaltaretur, quid erat opus descensu? Si ideo se ipsum humiliavit, ut glorificaretur, **195** quid erat opus humiliatione? aut quomodo non sit censendus insipiens qui id magno cum labore quærit, quod citra laborem habere, potest? At quomodo accepit nomen quod est super omne nomen, qui semper in ipso est adoratus?

Ῥητά, ὅτι Θεός ὁ Υἱός.

« Ὁ Θεός ἐν τῷ ὀνόματι σου σὺ με » καί, « Προσκυνησάτωσαν τῷ ὀνόματι σου, Κύριε, τῷ μεγάλῳ. Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Δόξα δόξαν ὀνόματι αὐτοῦ. Οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνοθήσμεθα. » Πῶς οὖν ἔλαβεν, ὅπερ ἔχων ἀεὶ φαίνεται;

Λύσις ἐτέρα.

Et ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος, καὶ ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, ὕστερον δὲ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, διὰ τε τοῦτο ὑφούσθαι λέγεται, ἰσὺς οὐκ ἔσται παντὶ τῷ σαφῆς, ὅτι περὶ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν τοῦτο γίνεσθαι συμβαίνει, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μυστήριον; ἢ γὰρ ἀρμόσει τὸ ταπεινὸν, τούτῳ καὶ τὸ ὑφούσθαι πρέπει ἀκολουθεῖ. Ταπεινὸν δὲ χρῆμα ἡ ἀνθρωπότης, περὶ αὐτὴν ἄρα καὶ τὸ ὑφούσθαι νοηθήσεται. Οὐ πρότερον δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοιοῦτόν τι λέγουσαν εὐρήσομεν τὴν Γραφὴν, εἰ μὴ, « Σὰρξ γέγονε, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Εἰ τοίνυν περὶ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς ἡ ταπεινώσις γεγενησθαι λέγεται, δι' αὐτὴν ἔσται καὶ περὶ αὐτὴν ἡ ὑψωσις.

ἌΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Ὁ Παῦλος ἐπιστέλλων ψησιν, ὅτι « Πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. » Ὡς περὶ οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων καὶ, νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰσέρχεται μὲν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐμφανίζεται δὲ τῷ Πατρὶ ὡς τῷ πάλιν καὶ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν ὑφούσθαι καὶ δοξάζεται, καὶ λαμβάνει « τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα » ἢ ὡς περὶ ἐν αὐτῷ καὶ εἰς τὸν οὐρανόν εἰσερχόμεθα καὶ ἐμφανιζόμεθα τῷ Πατρὶ, οὕτω πάλιν ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι, καὶ ὑφούμενοι, καὶ υἱοῦ Θεοῦ χρηματιζόμενοι.

¹⁹¹ Psal. LIII, 3. ¹⁹² Psal. LXXIII, 21. ¹⁹³ Psal. LXV, 2. ¹⁹⁴ Psal. LXXI, 17. ¹⁹⁵ Psal. XIV, 8. ¹⁹⁶ Joan. I, 1, 2. ¹⁹⁷ Philipp. II, 7. ¹⁹⁸ Joan. I, 14. ¹⁹⁹ Hebr. IX, 24. ²⁰⁰ Philipp. II, 9. ²⁰¹ I Joan. III, 1.

Auctoritates quod Filius sit Deus.

« Deus, in nomine tuo salvum me fac ¹⁹¹; » et, « Adorent nomen tuum, Domine, magnum ¹⁹². Ante solem permanet nomen ejus ¹⁹³. Date gloriam nomini ejus ¹⁹⁴. Illi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur ¹⁹⁵. » Quomodo igitur accepit quod semper habuisse cernitur?

Alia solutio.

Si « Verbum erat in principio, et Deus erat Verbum, et erat in principio apud Deum ¹⁹⁶, » ultimis vero temporibus propter nostram salutem humiliavit se ipsum ¹⁹⁷, atque idcirco humiliatus esse dicitur: quo pacto non fuerit cuius manifestum, non circa Verbi naturam, sed circa humanitatis mysterium hoc accidisse? Nam cui humilitas congruit, ei etiam exaltari conveniet: atque humanitas humilis res est: huic igitur exaltatio tribuenda est. Neque enim sacram Scripturam prius tale quiddam de Verbo dixisse comperies, quam quatenus, « Caro factum est, et habitavit in nobis ¹⁹⁸. » Si ergo secundum assumptionem carnis humiliatio facta esse dicitur, propter hanc et circa hanc etiam exaltatio facta fuerit.

ALIUD, in idem.

Paulus ad Hebræos scribens, ita ait: « Præcursor pro nobis introivit Jesus, non in exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis ¹⁹⁹. » Quemadmodum igitur semper in cælis, et coram facie Patris existens, nunc pro nobis ingreditur, et apparet coram Patre: ita vicissim nunc exaltatur pro nobis et glorificatur, accipitque « nomen quod est super omne nomen ²⁰⁰: » ut quemadmodum in ipso etiam in cælum ingredimur, et apparemus coram Patre, ita etiam in ipso glorificati et exaltati, filii Dei quoque vocemur ²⁰¹.

ALIUD.

A

ΑΛΛΟ.

Servatoris nostri in cœlum assumptionem Psalmista declarans per Spiritum, ita ait : « Toffite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ ⁶³. » Hic enim sanctis cœlorum virtutibus Spiritus imperat, ut ingredientī Christo portas aperiant. Atqui erat etiam ante assumptionem intra portas, et in cœlis, ut Deus. **196** Quid igitur opus fuit ejusmodi mandato Spiritus? Aut quomodo qui intus est, introire dicitur? Quemadmodum igitur non quatenus est Deus, sed quatenus homo, propter nos et pro nobis portas cœlorum ingreditur, nos in eas per se introducens, eamque propter nos viam instauravit : ita etiam cum sit altissimus, exaltatur propter nos, ut homo, ut nos exaltemur in ipso gestante similitudinem nostri, utque ita reformaret nos in seipsum ad imaginem Creatoris, instaurans naturam, pristinoque statui restituens.

Annotaciones aliquot de incarnatione eodem pertinentes. In illud, « Dedit illi, » etc., et « Super-exaltavit ipsum, » aliaque ejusmodi quæ de Christo dicuntur ⁶⁴.

Verbum Dei semper est altissimum ut Deus; exaltatur autem ut homo : cumque sit nullius indigus, ut Deus, dicitur accipere, ut homo; adorabatur semper, ut Deus : nunc adorationem suscipit, ut homo. Si ut homo mortuus est, hoc tamen nihil dignitati Dei Verbi detrahit; ita etiam nulla est contumelia, si dicatur accepisse aliquid : quemadmodum enim illud humanitati accidit, ita etiam hæc. Si cum immortalis sit, ut Deus, mortuus esse dicitur ut homo, altissimus cum sit, ut Deus, exaltatus dicitur, ut homo.

Quomodo Jesus Christus sit in gloria Patris.

Quia per humanitatis assumptionem quod perditum erat recuperatum est, quod contritum instauratum est, quod errabat conversum ac reductum : quæ omnia spectant ad gloriam Dei ac Patris.

ALIUD. ●

Si, Deus cum esset, homo factus est, atque hoc re ipsa subire voluit, nemo offendatur si quæ humanitati et servili conditioni conveniunt, etiam in se gestavit; nam, ut homo, et accipere et exaltari dicitur. Qui vero humanitatem ipsam subiit, certe reprehendi non possit, si etiam ea quæ humanitati propria sunt subire non recuset : proprium autem humanæ naturæ est a Deo accipere, juxta illud dictum : « Quid enim habes quod non accepisti ⁶⁵? » Accepit igitur ut homo per gratiam, quæ ut Deus habuit naturaliter.

ALIUD.

Si Pater omnia operatur per Filium ⁶⁶, et absque ipso factum est nihil ⁶⁷, necessario dicendum est ipsum sibi ipsi exaltationem dedisse, gratiamque a

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ὁ Παλαμῆδης ἐξηγούμενος δὲ τοῦ Πνεύματος λέγει : « Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάραθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελευσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. » Ἐνταῦθα γὰρ ταῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγίαις δυνάμεσιν ἐπιτάττει τὸ Πνεῦμα τὰς πύλας ἀνοίγειν εἰσερχομένῳ Χριστῷ. Ἄλλ' ἦν καὶ πρὸ τῆς ἀναλήψεως εἶσω τε τῶν πυλῶν καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὡς Θεός. Τί οὖν εἶδει τὸν οὐρανοῦ τοῦ Πνεύματος προσταγμάτων; Ἡ πῶς ὁ ἔνδον ὄν εισέρχεται λέγεται; Ὅσπερ οὖν οὐ κατὰ Θεός ἐστιν, ἀλλὰ καθὼ ἀνθρώπος, δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τὰς τῶν οὐρανῶν εἰσέρχεται πύλας, ἡμᾶς ἐν αὐταῖς εἰσάγων δι' αὐτοῦ, καὶ ταύτην δι' ἡμᾶς ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ὅστω καὶ ὕψιστος τυγχάνων, ὑψοῦται δι' ἡμᾶς, ὡς ἀνθρώπος, ἐν ἡμῖς ὑψωθῆναι ἐν αὐτῷ φοροῦντι τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, καὶ οὕτως ἀναμορφῶση πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ἀνακαινίζων τὴν φύσιν ὡσπερ ἦν ἐξ ἀρχῆς.

Σχόλια, περὶ σαρκώσεως τὸν αὐτὸν ἔχοντα τοῦ. Εἰς τὸ, « Ἐχαρίσαστο αὐτῷ, » καὶ, « Ὑπερ-ὑψωσεν αὐτόν. » καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται περὶ Χριστοῦ.

Ὑψιστος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος αἰεὶ, καθὼ Θεός ὑψοῦται δὲ ὡς ἀνθρώπος ἀνευθένης ὢν ὡς Θεός, λαμβάνειν ὡς ἀνθρώπος λέγεται. προσεκυνεῖτο παρὰ πάντων ὡς Θεός, δέχεται νῦν τὴν προσκύνησιν ὡς ἀνθρώπος. Εἰ ὡς ἀνθρώπος ἀπέθανε, καὶ ψόγον οὐδένα τῷ Θεῷ Λόγῳ τοῦτο προσερίθεται, οὐδὲν ἀδικήσει καὶ τὸ λέγεσθαι λαβεῖν ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνο περὶ τῆς ἀνθρωπότητος γέγονεν, οὕτω καὶ ταῦτα ὁμοίως. Εἰ ἀθάνατος ὢν Θεός, λέγεται τεθνᾶναι ὡς ἀνθρώπος. Ὑψιστος ὢν ὡς Θεός, ὑψοῦσθαι λέγεται, ὡς ἀνθρώπος.

Πῶς Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

Ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ ἀπολωλὸς ἀνεσώθη τὸ συντετριμμένον καταδεσμεύθη, τὸ πλανώμενον ἐπιστράφη· συντείνει δὲ ταῦτα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ Θεός ὢν γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἔργῳ τοῦτο παθεῖν ὑπέμεινε, σκανδαλιζέσθω μηδεὶς, εἰ τὰ τῆς ἀνθρωπότητι πρέποντα καὶ τῷ σχήματι τῷ οἰκετικῷ φέρεται καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς γὰρ ἀνθρώπος καὶ λαμβάνειν καὶ ὑψοῦσθαι λέγεται. Ὁ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτὴν ὑπομείνας, οὐκ ἂν εὐλόγως ψέγοιτο, καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἕνεκα φορέσαι μὴ παραιτούμενος. Ἴδιον δὲ ἀνθρώπου φύσεως τὸ λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ, κατὰ τὸ ῥητὸν τὸ λέγον· « Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ εἶλαθες; » Ἐλήφεν ἄρα ὡς ἀνθρώπος κατὰ χάριν, ἅπερ εἶχεν ὡς Θεός φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα δι' Υἱοῦ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, χωρὶς τοῦ αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲν, ἀναγκαῖον εἶπαι, ὅτι περ αὐτὸς ἦν αὐτῷ καὶ τὸ ὑψοῦσθαι διδοῦς, καὶ τὴν παρὰ

⁶³ Psal. cxliii, 7. ⁶⁴ Philipp. ii, 9. ⁶⁵ I Cor. iv, 7. ⁶⁶ Joan. v, 17. ⁶⁷ Joan. i, 3.

Πατρός χάριν διακονούμενος. Ἐδέγετο μὲν γὰρ θεοποιούμενου τοῦ ἀναληφθέντος ναοῦ, καὶ ἦν φύσει Θεὸς Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς· ὁμοῦτο δὲ πάλιν καθὼς καὶ ἄνθρωπος γεγὼνός, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ φαινόμενος προσκυνοῦντο, καὶ πάλαι τοῦτο ἔχων μετὰ Πατρός. Ἔσται τοίνυν περὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ χάρις καὶ ἡ ὑπόστασις, εἰς ἑαυτὸν οἰκιστούμενου τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ περὶ τὸν ὕβιον αὐτοῦ ναὸν συμβαινόντα. Οὐ γὰρ ἑτέρου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ τὸ σῶμα, διὸ καὶ ὡς αὐτὸς λελόγισται. Εἰς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ Θεοῦ Λόγου κεκερασμένος, οὐκ ἐκ τοῦ τετραφθαῖ πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ προσλαβεῖν τὸν ἐκ Παρθένου ναόν.

ΑΛΛΟ.

Ἦλλοι που Δαβὶδ· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἐτά φησι· Ἐὰν τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. Καὶ ἦν ὁ Λόγος καὶ πρὸ τῆς χριστικῆς βασιλείων μετὰ Πατρός. Πῶς οὖν εἰς βασιλεία χρίσται καὶ ἀγιάζεται ὁ αἰεὶ βασιλεύων καὶ ἅγιος ὢν; Ὡς περ τοίνυν αἰεὶ τοῦτο ὢν, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς βεβασιλευκῆναι λέγεται· οὕτω καὶ ὑψιστος ὢν, ὑψοῦσθαι λέγεται διὰ τὴν ἑνσαρκον οἰκονομίαν. Ὑψοῦται δὲ καὶ χρίσται καὶ ἀγιάζεται δι' ἡμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ τρέχη λοιπὸν εἰς πάντας ἡ χάρις, ὡς ἤδη δοθεῖσα τῇ φύσει, καὶ λοιπὸν ἔλη σωζομένη τῷ γένει. Ὡς περ καὶ ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· Ἐγὼ περ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν, ἵνα ὡς καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι. Ὅσα γὰρ ἐν Χριστῷ, ταῦτα καὶ εἰς ἡμᾶς. Οὐχ ἑαυτῷ δεχομένου τὸν ἁγιασμὸν (αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἀγιάζων), ἀλλ' ἵνα τοῦτον τῇ φύσει δι' ἑαυτοῦ προξενίῃ, ὁδὸς ὡς περ καὶ ἀρχὴ τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν γινόμενος. Διὸ δὴ καὶ φησιν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός· δι' ἧς ὡς περ πρὸς ἡμᾶς ἡ θεία καταθέθηκε χάρις, ὑψοῦσα καὶ ἀγιάζουσα καὶ δοξάζουσα, καὶ θεοποιούσα τὴν φύσιν ἐν πρώτῳ Χριστῷ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ Θεός ὢν ἄνθρωπος γέγονε, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὢν γέγονε Θεός, χρίσται δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἵνα δοξασθῇ, ὅλον ὅτι περὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ χάρις.

ΑΛΛΟ.

Εἰ αὐτὸς ὢν τοῦ Πνεύματος χορηγός, κατὰ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον· Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον· τὸ Πνεῦμα λαμβάνειν λέγεται περὶ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἡ δόσις καὶ τὸ λαμβάνειν ὁμοίως.

ΑΛΛΟ.

Φησὶ που Χριστὸς ὡς πρὸς τὸν Πατέρα διαλεγόμενος· Ἐγὼ περ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτὸν. Ὁ δὲ ἑαυτὸν ἀγιάσαι δυνάμενος, καὶ μὴ παρ' ἑτέρου τοῦτο ζητῶν, κύριος τοῦ ἀγιάζειν ἐστίν. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ἐν χρείᾳ, περὶ τὸ χρῆζον ὁ ἁγιασμὸς ἀποτελεῖται. Ἀγιάζεται δὲ ἡ ἀνθρώπου φύσις. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα

A Patre suppeditasse. Suscepit enim deificato templo quod assumpsit, eratque natura Deus Verbum existens Patris: exaltatus autem est, quatenus factus homo, et in forma servi 197 apparetur adoratus est, ab aeterno hoc habens cum Patre. Gratia itaque et exaltatio circa hominem facta est, adoptante ad seipsum Filio Verbo ea quae templo suo, quod assumpsit, accedebant: neque enim alterius cuiuspiam, sed suum corpus erat; ideoque ut ipse censetur. Unus enim Christus ex humanitate et Deo Verbo mistus est, non per mutationem in id quod non erat, sed per assumptionem templi ex Virgine.

ALIUD.

B David alicubi ita canit: «Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi.» Deinde ait: «Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis praeparatibus tuis 66.» Atqui erat Verbum etiam ante unctionem regnans cum Patre. Quomodo igitur in regem ungitur et sanctificatur, qui semper regnat sanctusque existit? Quemadmodum igitur cum semper id sit, ultimis tamen temporibus regasse dicitur: ita cum sit altissimus, exaltatus esse dicitur, propter incarnationem. Exaltatur autem, et ungitur, et sanctificatur propter nos, ut per ipsum gratia in omnes derivetur, ut jam naturae collata totique generi largita. Sic enim Servator ipse in Evangelio Joannis ait: «Pro ipsis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati 67.» Quaecunque enim Christo insunt, eadem in nos derivantur. Quippe qui sanctificationem non sibiipsi accepit (ipse enim erat sanctificans), sed ut per se eam humanae naturae conciliaret: via quodammodo et principium bonorum quae in nos fluxerunt effectus. Idcirco etiam ait: «Ego sum via 68,» per quam divina gratia quodammodo in nos descendit, exaltans et sanctificans et glorificans, atque adeo deificans naturam humanam in primo Christo.

ALIUD.

Si, Deus cum esset, factus est homo, non autem homo existens factus est Deus; ungitur autem sicut homo, ut glorificetur: perspicuum est in hominem gratiam conferri.

ALIUD.

D Si, cum ipse sit largitor Spiritus, juxta illud de ipso dictum: «Accipite Spiritum sanctum 69:» certe de humanitate dicitur et dare et accipere Spiritum.

ALIUD.

Christus alicubi ad Patrem loquens, ita ait: «Pro ipsis ego sanctifico meipsum.» Qui vero seipsum sanctificare potest, neque id aliunde petit, certe sanctificationis ipsius dominus est. At si 198 ipse sanctificatione non eget, indigenti itaque confertur. Sanctificatur autem humana natura. Atque hoc erat

66 Psal. XLIV, 7, 8. 67 Joan. XVII, 19. 68 Joan. XIV, 6. 69 Joan. XX, 22.

quod propter nos in Christo impletur, ut nos in ipso sanctificemur.

Α δι' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ πληρούμενον, ἵνα ἡμεῖς ἀγιοσώμεν ἐν αὐτῷ.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Scriptum est, inquit : « Dilixisti justitiam, et odisti iniquitatem, Ideirco unxit te Deus, Deus tuus ⁷⁰. » Non igitur in universum unctum esse Dominum dabimus, nisi dilexisset justitiam et odisset iniquitatem. Vox enim hæc, *ideirco*, quæ causam significat, adjecta, unctionem tanquam mercedem virtutis esse ostendit. Si vero *ideirco* ungitur, quia justitiam dilexit et odit iniquitatem, ergo sanctificationem dono accipit. Qui vero adjectione aliqua eget, imperfectus sit oportet, neque Patri perfecto similis.

Solutio objectionis.

Surge, qui dormis, et suscitare e mortuis ⁷¹, atque audi vicissim, hæretice. Quia inquit, « Odisti iniquitatem, et dilexisti justitiam, ideirco unxit te Deus : » non ut quipiam illam unctionem mercedis loco accepisse suspicetur, sed ut hoc pacto dictum intelligamus. Primus noster parens Adam mutabilis fuit naturæ, quique interdum quidem justitiam amaret, et iniquitatem odisset : interdum vero in contrarium habitum transiliret. Cum enim hoc proprium sit naturæ mutabili, seductus fuit a diabolo. Cum vero ad curandum hunc morbum necessarium esset ut immutabile Dei Verbum seipsum pro nobis diabolo opponeret, ut, quemadmodum per illius mutabilitatem vici eramus, ita per immutabilitatem Verbi vincamus. Ideirco ungitur, utpote semper et immutabiliter justitiam diligens, et iniquitatem exosam habens, quique mutari nequeat. Cum igitur dicit : « Dilixisti justitiam et odisti iniquitatem, ideirco unxit te Deus, » ita intellige : Cum ex omnibus creatis mutabilem naturam habentibus nihil diabolo obsistere posset ; tu vero ex immutabili Patre immutabilis existens, Deus Verbum, semper justitiam diligis, et iniquitatem odisti, unxit te Deus, ut in te, et quidem primo, hominis natura adversus eum victrix evaderet.

ALIUD, *ex eodem syllogismo illatum.*

Multa hujusmodi in sacra Scriptura de Deo ac Patre dicuntur, quod **199** « Justus Dominus et justitias dilexit ⁷². » Et rursus : « Odisti omnes operantes iniquitatem ⁷³. » Item : « Ego Dominus qui diligo justitiam, et odi rapinas ex iniquitate ⁷⁴. » Atqui si quis dicat : Magnus Dominus noster, quia justitiam diligit et odit iniquitatem : an titulus hic, *magnus*, erit Deo ac Patri merces virtutis, quod hæc quidem amet, illa vero oderit ? Certe nemo unquam adeo insanierit. Quemadmodum igitur hujusmodi recte ac pie de Patre dicuntur : ita etiam recte de Filio in-

ΑΛΛΟ.

Ὅς ἐξ ἀντιθέσεως αἰρετικῶν.

Γέγραπται, φασίν : « Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου. » Οὐκ ἂν οὖν ὅλως χειρίσθαι τὸν Κύριον δώσωμεν, εἰ μὴ δικαιοσύνην ἠγάπησεν, καὶ ἐμίσησεν ἀδικίαν. Ὁ γὰρ σύνδεσμος ὁ αἰτιολογικὸς, τοῦτέστι, *διὰ τοῦτο*, μεταξὺ κείμενος, μισθὸν ὡσπερ ἀρετῆς τὸ χρίσμα δεικνύει. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο χρίεται, ὅτι δικαιοσύνην ἀγαπᾷ, καὶ ἀδικίαν μισεῖ, δῶρον ἔχει τὸν ἀγιασμόν. Ὁ δὲ προσθήκης τινὸς δεσθεὶς, ἀτελεῖς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ὁμοιος τῷ τελείῳ Πατρὶ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἐγείραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀκούσῃ πάλιν, αἰρετικέ. Ἐπειδὴ, φησὶν, « ἐμίσησας ἀδικίαν, καὶ ἠγάπησας δικαιοσύνην, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, » οὐκ ἵνα μισθὸν ἀρετῆς τὸ χρίσμα δεδῶσθαι τις ὑπολάβῃ, ἀλλ' ἵνα τοιῶσδε νοήσωμεν τὸ λεγόμενον. Τρεπτῆς ὑπάρχων φύσεως ὁ προκάτωρ Ἄδᾶμ, καὶ πεφουκῶς ἑσθ' ὅτε ποτὲ μὲν τὴν δικαιοσύνην ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ τὴν ἀδικίαν, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὴν ἐναντίαν ἐξὶν μεταπηδᾷ, καὶ ἀγαπᾷ μὲν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ δὲ τὴν δικαιοσύνην (τοῦτο γὰρ τῶν τρεπομένων ἐχόντων τὴν φύσιν ἴδιον), παρηνέχθη παρὰ τοῦ διαβόλου. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν τοιοῦτου νοσημάτων λύσιν ἴδει τὸν ἀτρεπτον τοῦ Θεοῦ Λόγον ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιθεῖναι τῷ πονηρῷ, ἵν' ὡσπερ διὰ τῆς ἐκείνου τροπῆς ἐνικήθημεν, οὕτω διὰ τῆς ἀτρεψίας τοῦ Λόγου κρατήσωμεν· διὰ τοῦτο χρίεται ὡς αἰετὶ καὶ [ἀ]παρλλάκτως δικαιοσύνην ἀγαπῶν, καὶ μισῶν ἀδικίαν, καὶ τραπῆναι μὴ δυνάμενος. Ὅταν οὖν λέγῃ, « Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, » τοιαύτην τινὰ δέχου διάνοιαν· Ἐπειδὴ πάντων τῶν γενητῶν τρεπομένην ἐχόντων τὴν φύσιν οὐδὲν ἡδύνατο μάχεσθαι τῷ διαβόλῳ, σὺ δὲ ἐξ ἀτρέπτου Πατρὸς ἀτρεπτος ὢν, Θεὸς Λόγος, αἰετὶ δικαιοσύνην ἀγαπᾷς, τὴν τε ἀδικίαν μισεῖς, ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ἵνα ἐν σοὶ καὶ πρῶτῳ τῆν ἀνθρώπου φύσιν παρ' αὐτὰ νικῶσαν θεάσῃται.

D ΑΛΛΟ, *ἐκ τοῦ αὐτοῦ συναχθὲν συλλογισμοῦ.*

Εὐρίσκειται παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κείμενα τοιαῦτα πολλά, ὅτι « Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν. » Καὶ πάλιν « Ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. » Καὶ πάλιν « Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀρπάγματα ἐξ ἀδικίας. » Ἄρ οὖν εἰ τις καὶ διὰ ταῦτα λέγοι· Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅτι τὴν δικαιοσύνην ἀγαπᾷ, μισεῖ δὲ τὴν ἀδικίαν, μισθὸς ἔσται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ μέγας καὶ ἀρετῆς ἀναπόδοσις, ὅτι πάσας μὲν ἀγαπᾷ, μισεῖ δὲ ἐκείνα ; Ἄλλ' οὐκ ἂν τις οὕτω μανίῃ ποτὲ. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ

⁷⁰ Psal. XLIV, 8.

⁷¹ Ephes. v, 14.

⁷² Psal. x, 8.

⁷³ Psal. v, 7.

⁷⁴ Isa. LXI, 8.

τοῦ Πατρὸς εὐσεβῶς νοεῖται τὰ τοιῶσδε λεγόμενα, ἅ ὅπως ἂν εὐλόγως ἐκληφθεῖη καὶ ἐφ' Ἰησοῦ. Πρὸς γὰρ τὸ ἀρχέτυπον ἢ εἰκὼν, καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τὸ ἀρχέτυπον.

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου τὸ λόγον· « Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. »

Οἱ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, τολμώντες κατηγορεῖν, καὶ τὸν Υἱὸν τοῖς γενητοῖς συντάτταν σπουδαζομένους φασί, σοφισζόμενοι τὴν ἀλήθειαν· Εἰ κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων ὁ Υἱὸς, ἀπὸ τροπῆς ἄρα ἔχει τοῦτο τῆς ἐπι τὸ ἀμεινον· ὃ γὰρ οὐκ ἦν ἐγένετο. Τὸ ὅλως μεταποιεῖσθαι δυνάμενον, καὶ ἀπὸ τίνος εἰς ἕτερον τι παραφέρεσθαι, τρεπτῆς ἂν εἴη φύσεως. Εἰ δὲ τρεπτῆς, δῆλον ὅτι καὶ γενητῆς, ἥς ἴδιον ἢ τροπή.

Πρὸς τοῦτο λέσσις.

Πρῶτον μὲν οὖν προσήκει τὸν εἰς ἔρευναν τῶν θεῶν εἰσβαίνοντα Γραφῶν, τὸν καιρὸν ἐπιτηρεῖν καθ' ὃν λέγεται τὸ δηλούμενον, καὶ πρῶσωπον παρ' οὗ, ἢ δι' οὗ, ἢ περὶ οὗ λέγεται· οὕτω γὰρ ἂν ἀπλανῆς ἢ διάνοια φυλαχθεῖη τοῖς ὀρθῶς ἐθέλουσι νοεῖν. Γνωσόμεθα μὲν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦ καιροῦ χρήσιμον, τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀκούοντες λεγόντων Χριστῷ· « Πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; » Ἐκ δὲ τοῦ μὴ εἰδέναι καιρὸν, ἐζημιώθησαν οἱ περὶ Ἰμέβαιον καὶ Ἀλέξανδρον, νομίσαντες ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ τοῦτο λέγοντες. « Ὅτι δὲ τῶν προσώπων ἀναγκαῖα καὶ ἀπωφελῆς ἢ γνώσις, εἰσόμεθα πάλιν, ὅταν ὁ Εὐνούχος λέγῃ πρὸς Φίλιππον· C « Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει, περὶ αὐτοῦ ἢ περὶ ἑτέρου τινός; » ἢ ὡς ὅταν ὁ μακάριος Παῦλος, τοῦ Σωτήρος τὸ πρόσωπον εἰσφέρεισθαι βουλόμενος, λέγῃ· « Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκε. Ἡρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. » « Ὅτι δὲ καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ ἀγνωεῖν ἀναγκαῖον, ἐντεῦθεν ἔσται καταφανές. Ὅταν γὰρ οἱ προφῆται τὰ περὶ τοῦ Σωτήρος προκηρύττωσι, καὶ ὁ μὲν λέγῃ· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει· » ἑτέρωθεν δὲ πάλιν, « Ὡς πρῶτον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· » καὶ μὴ κυρίως τὰ τοιαῦτα νοῆται περὶ Χριστοῦ, μακρὰν που τῆς ἀληθείας ὁ νοῦς οἰχίσηται, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἐκπετασθήσεται νοημάτων. Ἀναγκαῖα τοίνυν τῶν εἰρημένων ἢ ἐπιτηρησις. Ἐπιτηρηθέντων τοίνυν ἀκριθῶς καιροῦ, καὶ προσώπου, καὶ πράγματος, D εὐρεθήσεται ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅτε τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καθαρισμὸν ποιησάμενος ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τότε κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων· οὗ τὴν φύσιν εἰς ἕτερον τι μεταβαλὼν, ἢ ὅπερ οὐκ ὦν φαίνεται πρότερον, ὕστερον γεγονώς· οὗ γὰρ περὶ τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ νῦν ὁ λόγος ἐστὶ τῷ Παύλῳ, ἀλλὰ περὶ πράγματος γενομένου ἐν καιρῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Οὐκοῦν οὐ τῇ φύσει τῶν ἀγγέλων τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν συγκρίνεσθαι θέλων, κρείττονα τῶν ἀγγέλων αὐτὸν γεννηθῆσθαι φησιν, ἀλλὰ

A tolligi possunt. Nam imago archetypum, et archetypum imaginem refert.

In dictum illud Pauli : « Sedet in dextera magnificentis in excelsis, tanto melior factus angelis. »

Qui essentiam Verbi Dei calumniari audent, et Filium inter creaturas redigere conantur, veritatem adulterantes ita aiunt : Si Filius factus est melior angelis ; ergo ex mutatione in melius id consecutus est : factus enim est, quod non erat. Quod vero in univsum mutari potest et ex uno in aliud transferri, mutabilis naturæ sit, necesse est. Si vero mutabilis naturæ est, erit etiam creatæ, cui B propria est mutatio.

Solutio objectionis.

Primum quidem oportet eum qui ad investigationem sacrarum Scripturarum accedit, observare tempus quo aliquid dicitur, et personam a qua, propter quid, et de quo dicitur : ita enim qui recto sentire velint, citra ullum errorem quæ scripta sunt intelligent. Temporis itaque utilitatem cognoscemus, cum audiemus sanctos apostolos ad Christum dicentes : « Quando hæc erunt, et quod signum est tui adventus ? » Hymenæus etiam et Alexander propter ignorantiam temporis errarunt, asserentes resurrectionem jam factam esse⁷⁵. Quod vero personarum notitia necessaria utilisque sit, ex eo intelligemus, cum eunuchus ad Philippum ait : « Oro te, de quo loquitur propheta ? de seipso aut de alio aliquo ? » Aut quando Paulus Servatoris personam intelligi volens, dicit : « De quo enim hæc dicuntur, is de alia tribu est. Manifestum est quod ex Juda ortus est Dominus⁷⁶. » Quod autem necesse sit rem ipsam non ignorare, inde constat. Quando enim prophetæ, quæ ad Christum pertinent, prædicunt, atque hic quidem dicit : « Ecce 200 virgo in utero concipiet⁷⁷ ; » alibi vero : « Sicut ovis ductus ad occisionem⁷⁸, » nisi proprie hæc de Christo intelligantur, sensus longe a veritate aberrabit, et a piis cogitationibus deflectet. Necessaria igitur est eorum quæ dicuntur consideratio. Si quis ergo accuratè animadvertat tempus, personam, et rem, hoc a Paulo dictum esse comperiet, Verbum Dei propter nos incarnatum esse, quando purgatis peccatis nostris sedit in dextera majestatis in excelsis ; tunc melior angelis factus est : non natura ipsius in aliud quidpiam mutata, aut quod antea non erat, postea effectus ; neque enim Paulus nunc de natura Filii loquitur, sed de re quæ facta est tempore incarnationis. Non igitur naturam Filii cum natura angelorum comparare volens, præstantiorem ipsum angelis effectum esse ait, sed res atque actiones inter se comparat, atque hæc ratione præstantiorem factum esse Filium

⁷⁵ Hebr. i, 3, 4. ⁷⁶ Matth. xxiv, 3. ⁷⁷ II Tim. ii, 17, 18. ⁷⁸ Act. viii, 31. ⁷⁹ Hebr. vii, 13, 14. ⁸⁰ Isa. vii, 14. ⁸¹ Isa. lxxvii, 7.

ostendit. Est vero hic dicti sensus : Paulus cum Hebræis disserens, magnaque libertate demonstrare volens ministerium Christi præstantius fuisse et prophetarum missione et administratione legis per angelos facta, ex dignitate personarum comparationem facti, et inquit : « Olim Deus loquens patribus in prophetis, novissimis istis diebus locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ, et character substantiæ ejus, portansque omnia Verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis ⁸⁵. » Cum igitur tantam gloriam Filio ascribit, et quæ naturæ Patris propria sunt ipsi accommodat : tunc illum tanto præstantiorem angelis factum esse ait, quanto etiam præstantius præ illis nomen est adeptus, utpote Filius, et hæres, et splendor, et character, et imago, et in eodem solio sedens, et creator. Atqui si per hæc multo excellentior angelis censetur, excellentior etiam ipsius erit administratio quam illorum. Cum vero dicitur factus esse, non quod ex nihilo ad esse tractus sit significatur (erat enim Verbum in principio ⁸²), neque quod a minore in majus mutatus sit (perfectus enim est Filius ex perfecto Patre), sed quod velut ex comparatione gloriæ et dignitatis majus et **201** minus appareat. Quemadmodum si quis hominem equo conferat, dicat ab eo qui æstimavit hominem præstantiorem factum, quia sit rationis particeps. Nam quod hoc verbum fieri non semper naturæ mutationem significet, manifestum fuerit ex Davide dicente ad Deum : « Fias mihi in Deum protectorem ⁸⁶; » et rursum : « Factus est mihi Dominus in salutem ⁸⁷; » et : « Factus est mihi Dominus in refugium ⁸⁸. » Administrationis igitur et gloriæ, non naturæ in Filio ad angelos comparatio fit.

Exempla quibus declaratur vocem hanc, « melior, » in sacra Scriptura etiam de his quæ multum inter se distant, aut ratione naturæ, aut dignitatis, aut secundum mensuram gratiæ usurpari.

Quantum ad gratiam : « Melior est dies una in atriis tuis super mille ⁸⁹; » quid enim æquale atriis cælestibus inveniri potest ? Quantum ad dissimilitudinem naturæ : « Accipite doctrinam, et non argentum; melior enim est sapientia quam lapides electi ⁹⁰. » Isaias de eunuchis Deum dicentem inducit : « Dabo eis nomen æternum, quod est melius quam filii et filiæ ⁹¹. » Mellus itaque, non de quavis differentia, sed de magna et incomparabili æpenumero excellentia dicitur.

ALIUD, in eandem sententiam.

Beatus Paulus suum ipsius dictum explicans, manifestissimeque ostendens quidnam sit hoc, « Melior factus angelis ⁹², » ad ea quæ dixit infert :

A πραγμάτων ποιείται σύγκρισιν· καὶ κατὰ τοῦτο κρείττονα τὸν Υἱὸν γενέσθαι φησίν. Ἔσται δὲ τοῦ λεγομένου τοιοῦτος ὁ νοῦς· Ὁ Παῦλος Ἑβραίοις διαλεγόμενος καὶ μετὰ πολλῆς παρήρησις ἀποδειξά βουλευθεὶς, ὅτι κρείττων ἔστιν ἡ Χριστοῦ διακονία καὶ τῆς τῶν προφητῶν ἀποστολῆς καὶ τοῦ διακονηθέντος δι' ἀγγέλων νόμου, ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων ἀξίας ποιείται τὴν σύγκρισιν, καὶ φησὶ· « Πάλαι λαλήσας ὁ Θεὸς τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας. Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρῶν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Τοσαύτην τοίνυν περιθεὶς τῷ Υἱῷ τὴν δόξαν, καὶ τὰ τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἴδια προσάψας αὐτῷ, τότε φησὶ κρείττονα γενέσθαι τῶν ἀγγέλων, ὅση καὶ μείζον ἔχει παρ' ἐκείνους τὸ ὄνομα, ὡς Υἱὸς καὶ κληρονόμος, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ, καὶ εἰκὼν, καὶ ἐμῶθρονος, καὶ ποιητῆς. Εἰ δὲ πολὺ κρείττων καὶ διαφορώτερος τῶν ἀγγέλων διὰ ταῦτα νοεῖται, κρείττων ἄρα καὶ ἡ αὐτοῦ τῆς ἐκείνων διακονίας. Σημαίνει δ' ἂν εἰκότως ἐνθάδε τὸ ἐγένονεν, οὐ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν (ἦν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ), οὐδὲ τὴν ἐξ ἐλάττωτος εἰς τὴν μεζῶνα μεταβολὴν (τέλειος γὰρ ἐκ τελείου Πατρὸς ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς), ἀλλ' ὥστερ ἐν συγκρίσει δόξης καὶ ἀξιώματος τὸ μείζον καὶ κρείττον ὄφθην. Ὡστερ ἂν εἰ τις ἀνθρώπος ἴππῳ συγκρίνοιο, καὶ λέγοιο κρείττων αὐτοῦ γεγενῆσθαι παρὰ τοῖς δοκιμάζουσι διὰ τὸ εἶναι λογικόν. Ὅτι γὰρ τὸ γενέσθαι οὐ πάντως φύσεως σημαίνει μεταβολήν, πρόδηλον ἔσται διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς Θεόν, « Γενώ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν; » καὶ πάλιν· « Ἐγένετό μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν; » καὶ, « Ἐγένετό μοι Κύριος εἰς σωτηρίαν. » Διακονίας ἄρα καὶ δόξης, καὶ οὐ φύσεως, τῷ Υἱῷ πρὸς ἀγγέλους ἡ σύγκρισις.

Παράθεσις ῥητῶν σημαίνουσα ὅτι τὸ, « κρείττων, » ἢ θεία Γραφή καὶ ἐπὶ τῶν πολὺ διεστηκότων, ἢ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν τίθησιν, ἢ κατὰ τὸ μέτρον τῆς χάριτος.

Ἔσσην εἰς τὴν χάριν· Κρείσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας· τί γὰρ ἴσον ἔσται τῶν αὐλῶν τῶν οὐρῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Εἰς ἀνομιότητα φύσεως· Λάβετε παιδία, καὶ μὴ ἀργύριον· κρείσων γὰρ σοφία λίθων ἐκλεκτῶν. Ἡσαίας περὶ τῶν εὐνοῦχων εἰσφέρει λέγοντα Θεόν· Κρείσων υἱῶν καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς. Οὐκοῦν τὸ κρείσων, οὐκ ἐπὶ τῆς τυχοῦσης διαφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μεγάλης καὶ ἀσυγκρίτου πολλᾶκις ὑπεροχῆς τάττεται.

ἌΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτὸ.

Ἐπεξηγούμενος τὴν οἰκείαν φωνὴν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ σαφέστατα δεικνύων, τί ἔστι τὸ, « Κρείτων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ἐπιφέρει τοῖς εἰρη-

⁸² Hebr. 1, 4-3. ⁸³ Joan. 1, 1. ⁸⁴ Psal. xxx, 5. ⁸⁵ Psal. cxvii, 28. ⁸⁶ Psal. xciii, 22. ⁸⁷ Psal. lxxxi, 11. ⁸⁸ Prov. vii, 10, 11. ⁸⁹ Isa. lvi, 5. ⁹⁰ Hebr. 1, 4.

μένους: «Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Κάθου Α « Cui enim unquam angelorum dixit: Sede a dextris meis¹¹? » et quod de Filio scriptum est: « Et adorent eum omnes angeli Dei¹². » Si vero comparationis ratio hæc est, ut hunc quidem assidentem Patri et adoratum inducat, illos vero circumstantes et adorare jussos: certe illud, « melior, » non de essentia dicitur, sed de dignitatibus quæ substantiæ accidunt, deque extrinsecis naturæ honoribus. Non est igitur unus ex creatis Filius, sed diversum quiddam ab his, hoc est, proprium Verbum Patris.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Τὸ « γέγονεν, » ὅτε μόνον καὶ καθ' ἑαυτὸ λέγεται, σημαίνει πολλά· καὶ οὐ πάντως ὑποστάσεως ἐστὶ δηλωτικόν, ἀλλ' ὅταν αὐτῷ τι συνάπτηται, τότε γνωριεῖ τὴν καθ' οὗ κατηγορεῖται δύναμιν ὡς οἶον, φέρεται εἰπεῖν, γέγονε τις τέκτων ἢ λιθοξόος, οὐ πάντως ἀνθρώπος ἵνα καὶ τέκτων· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ἀνθρώπου, γέγονε τέκτων, τῆς τέχνης ὧν δεκτικὸς, καὶ κατὰ μόνης ἐνθάδε τῆς ἐπιστήμης χωρήσει τὸ « γέγονεν, » οὐ πάντως κατὰ τῆς ὑποστάσεως ἢ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς. Οὐκοῦν εἰ λέγοιτο Χριστὸς κρείττων γεγενῆσθαι τῶν ἀγγέλων, οὐ περὶ τὸν τῆς φύσεως λόγον ἔχει τὴν σύγκρισιν, ἀλλὰ περὶ τιμὴν καὶ ἀξίωμα.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

« Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. » Τὸ « γέγονεν » εἰ καὶ κατὰ τῆς οὐσίας τάττειτο τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲν αὐτῇ ἀδικήσει τῆς λέξεως ἢ δύνάμει, ἀδιαφόρως κειμένης πολλάκις κατὰ τῶν γενωμένων. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἡντως γινωμένων καὶ ποιωμένων, οὐκ ἂν τις ἐπιδείξει τὸ γεννᾶσθαι κείμενον κυρίως καὶ κατὰ φύσιν· ὅτι κἂν γεννώμενον φαίνεται, ἔχει πρὸ ἑαυτοῦ τὸ πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ὡς οἶον ἀνθρώπος γεννᾶται μὲν, πεποιῆται δὲ, καὶ κύριον αὐτοῦ τοῦτο μᾶλλον ἢ τὸ δεύτερον. Εἰ δὲ καὶ λέγοιτο τινες διὰ τοῦ Πνεύματος γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πρὸς μίμησιν τοῦ ἀληθῶς γεννηθέντος ἐκ Πατρὸς Θεοῦ Λόγου, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ πεποιῆσθαι τυγχάνουσιν ὥστε τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα καταχρηστικῶς ἂν εἴη μᾶλλον ἢ φυσικῶς ἐν τοῖς γεγενημένοις. Τὸ δὲ γεννηθῆναι, κἂν γεγεῖσθαι λέγεται, οὐδὲν ὑπαμένει τὸ βλάβος, ἀδιαφορούσης περὶ τοῦτο τῆς οὐσίας Γραφῆς. Λέγει γὰρ ὅτι ἐγένοντο τῷ Ἰωὴ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. Καὶ πάλιν « Ἦν Ἀβραάμ ἑκατὸν ἐτῶν ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. » Εἰ δὲ τὸ γεννώμενον γενέσθαι λέγεται καὶ ἐπ' ἀνθρώπων, ἀδιαφορεῖται τις τοῦτο ἀκούων καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἐπὶ δὲ τῶν γεννητῶν οὐκ ἀδιαφορήσει διὰ τὸν προαποδομένον λόγον.

ΑΛΛΟ.

Εἰς τὸ αὐτό, ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Γέγραπται, φησὶ, περὶ Υἱοῦ, ὅτι « Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. » Ἐπειδὴ δὲ φιλοῦσιν αἱ συγκρίσεις αἱ γίνεσθαι περὶ τὰ ὁμοειδῆ (οὐδὲ γὰρ

« Cui enim unquam angelorum dixit: Sede a dextris meis¹¹? » et quod de Filio scriptum est: « Et adorent eum omnes angeli Dei¹². » Si vero comparationis ratio hæc est, ut hunc quidem assidentem Patri et adoratum inducat, illos vero circumstantes et adorare jussos: certe illud, « melior, » non de essentia dicitur, sed de dignitatibus quæ substantiæ accidunt, deque extrinsecis naturæ honoribus. Non est igitur unus ex creatis Filius, sed diversum quiddam ab his, hoc est, proprium Verbum Patris.

ALIUD, in idem.

« Factus est, » quando solum, ac per se dicitur, multa significat; neque in universum hypostasim denotat: sed cum illi aliquid conjungitur, tum ejus de quo prædicatur vim atque virtutem declarat: ut, exempli gratia, factus est aliquis faber, vel statuarius: non in universum homo ut et faber; sed quando homo factus est faber, artis capax existens, de sola scientia dicitur illud, 202 « factus est, » non autem de ipsius hypostasi, aut de traductione ad esse. Quocirca si dicatur Christus factus esse melior angelis, comparatio hæc ad rationem naturæ referenda non est, sed ad honorem et dignitatem.

ALIUD, in idem.

« Tanto factus est melior angelis. » In hoc dicto si vox hæc « factus est, » ad essentiam Filii referatur, nihil illi officiet hujus vocis vis, quæ indifferenter sæpenumero de genitis ponitur. Atqui de iis quæ re vera facta sunt, nemo certe proprie ac naturaliter dici ostendet generari; quia tametsi generatum appareat, habet tamen ante se quod factum sit a Creatore. Quemadmodum homo generatur quidem, factus tamen est: atque hoc quidem illi magis proprium est, quam illud. Si vero dicantur nonnulli per Spiritum geniti esse: sed et hi ad imitationem Verbi, quod vero ex Patre genitum est, ita vocentur: facti tamen esse non desinunt; quocirca generationis nomen abusive potius quam proprie de iis quæ facta sunt, usurpatur. Genitum vero, tametsi dicatur factum esse, nihil damni inde percipit, cum sacra Scriptura indifferenter eo utatur. Dicit quod facti sint Job filii septem, et filiarum tres¹³. Item: « Erat Abraham annorum centum quando factus est ei Isaac filius ejus¹⁴. » Si vero quod generatum est, factum esse dicitur etiam in hominibus, indifferenter hoc etiam accipiat, si quis de Filio id dici audierit. De iis autem quæ facta sunt, non item indifferenter accipiet, ob rationem jam dictam.

ALIUD.

In idem, ex objectione hæreticorum.

Scriptum est, inquit, de Filio, quod, « tanto melior factus sit angelis. » Cum vero comparationes semper fieri soleant inter ea quæ ejusdem

¹¹ Hebr. 1, 5. ¹² ibid. 6. ¹³ Job 1, 2. ¹⁴ Gen. xxi, 6.

sunt speciei (neque enim quispiam recte hominem equo contulerit, aut ovem cani, sed hominem hominibus, et ovem ovi), necessarium omnino est ut factum esse Filium fateamur, cum compareretur angelis, quorum natura facta est.

Solutio objectionis.

Solent quidem comparationes inter res specie convenientes fieri. Sed cum ejusmodi inter se comparantur, vocem illam, « melior » non libenter neque proprie admittunt; sed magis et minus potius eis convenit, aut præ interdum etiam plus de eis dici: quippe quæ magis propriam comparationem ostendit: ita Joseph formosus plus quam fratres sui dicitur⁹⁵. Stella vero non dicitur melior quam alia stella, sed excellere gloria. Ita Servator quando hominibus ut homo comparatur, non dicitur melior pulchritudine, sed formosus præ illis hominum⁹⁶. Cum vero quæ diversæ speciei sunt inter se comparantur, tum magis proprie dicitur, melius. Atque ita scriptum est: « Melior est enim sapientia quam lapides pretiosi⁹⁷. » Quænam enim est societas naturæ sapientiæ cum lapidibus? Si ergo comparatio rerum specie convenientium aliam rationem habet, de iis vero quæ secundum naturam suam diversæ sunt speciei, melius dicitur: certe Filius angelis similis non erit, neque factus ut illi, sed hyperbolica comparatione hoc fiet. Atque ea ipsa ratione qua dicitur melior, diversæ potius quam ejusdem speciei cum eis erit.

ALIUD, in idem.

Si, quia sacra Scriptura dicit: « Tanto melior factus angelis, » ejusdem speciei cum angelis est Filius, utpote eis comparatus, videant quam periculosu inde sequatur consequentia. Quid enim oberit quominus Deo assidere angelos, unaque cum eo regnare dicamus, nihilque excellentius in Filio quam in angelis esse? Nam quæ ejusdem speciei sunt, tametsi quamdam inter se differentiam habeant, ejusdem tamen sunt naturæ. Hac enim ratione etiam ejusdem speciei sint. Quocirca cum de angelis dicatur: « Faciens angelos suos spiritus⁹⁸. » de Filio autem: « Sedes tua, Deus, In sæculum sæculi⁹⁹. » et angeli, juxta illorum opinionem, ejusdem sint speciei cum Filio, quia nimirum ideo quod dicitur melior, cum eis comparatur: nihil obsterit quominus etiam angeli possint assidere Deo; tametsi nemo eorum eam dignitatem sit adeptus; frustra que, ut verisimile est, Paulus dicit: « Cui enim unquam angelorum dixit: Sede a dextris meis? » Aut quomodo illud tanquam eximium largitur Filio, si angelorum quoque natura id sibi vindicat, siquidem ejusdem sunt cum eo speciei? Omnia enim unius naturæ attributa, cum omnibus ejusdem speciei sunt communia. Prærogativæ autem quæ adjectione aliqua cuiquam accidunt, ad substantiam non pertinent. Exempli gratia, una qui-

Α ἂν τις εὐλόγως ἴππῳ συγκρίναι τὴν ἀνθρώπου ἢ κύνι τὸ πρόβατον, ἀλλ' ἀνθρώπου μὲν ἀνθρώπους, τὸ δὲ πρόβατον τῷ προβάτῳ), ἀνάγκη πᾶσα γεννητὸν εἶναι συνομολογεῖν τὸν Υἱὸν, ὃς ἀγγέλους συγκρίνεται τοῖς γεννητὴν ἔχουσι τὴν φύσιν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Φιλοῦσι μὲν ὁμολογουμένως ἐν τοῖς ὁμοειδέσιν αἰ συγκρίσεις γίνεσθαι. Ἄλλ' ὅταν τὰ τοιαῦτα πρὸς ἄλληλα κρίνηται, τὸ « κρείττων » λέγεσθαι μισεῖ, καὶ οὐκ οἰκείως ἐπιδέξεται τὴν φωνήν· ἀρμόσει δὲ ἐπ' αὐτῶν τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τὸ διαφερόντως λέγεσθαι, καὶ τὸ πλέον εἶσθ' ὅτι· ἂ δὴ καὶ κυριωτέραν δεικνύει τὴν σύγκρισιν· οὕτως Ἰωσήφ ὠρατός παρὰ τοὺς ἀδελφούς. Ἄσθηρ δὲ πάλιν ἀστέρος οὐ κρείττων, ἀλλὰ διαφέρει ἐν δόξῃ· οὕτως ὁ Σωτήρ, ὅτε τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀνθρώπος συγκρίνεται, οὐ κρείττων κἀλλεῖ λέγεται, ἀλλ' ὠρατός παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε δὲ τὰ ἑτεροειδῆ πρὸς ἄλληλα τὴν σύγκρισιν ἔχει, τότε λέγεται τὸ κρείττων οἰκειότερον. Ὅστω καὶ γέγραπται: « Κρείστων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν. » Ἰσὶα δὲ κοινωνία φύσεως σοφία καὶ λίθοις; Ἐἰ τοίνυν ἕτερον μὲν ἔχει τύπον ἐν τοῖς ὁμοειδέσιν ἡ σύγκρισις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνομοιωτῶν κατὰ τὴν φύσιν τὸ κρείττων τάσσεται, οὐκ ἔσται τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιος ὁ Υἱὸς, οὐδὲ γεννητὸς ὡς περὶ ἐκεῖνο. ἀλλ' ὑπερβολικῆν ἔχει τὴν σύγκρισιν. Καὶ διὰ τοῦ λέγεσθαι κρείττων, ἑτεροειδῆς ἔσται μᾶλλον ἢ ὁμοειδῆς.

C

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Ἐἰ διὰ τὸ λέγειν τὴν Γραφήν, « Τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ὁμοειδῆς ἔσται τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱὸς ὡς πρὸς αὐτοὺς ἔχων τὴν σύγκρισιν, θράττωσαν ποῖ ποτε ὁ λόγος αὐτοῖς κινδυνεύσει. Ἄρα γὰρ ὁμολογεῖν καὶ συγκαθεσθῆναι δύνασθαι τῷ Θεῷ τοὺς ἀγγέλους καὶ συμβασιλεύειν αὐτῶν· καὶ τὸ περιττὸν οὐδὲν ἐν Υἱῷ παρ' ἐκείνους. Τὰ γὰρ ἄλληλοις ὁμοειδῆ, κἂν ἔχη τινὰ πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται φύσεως. Ὅστω γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁμοειδῆ. Οὐχοῦν ἐπειδήπερ περὶ μὲν ἀγγέλων λέγεται: « Ὁ παῖων τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, » περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, » ὁμοειδεῖς δὲ ἀγγελοι καὶ ὁ Υἱὸς κατ' ἐκείνους, διὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι κρείττων ἔχειν τὴν σύγκρισιν· οὐδὲν ἄρα κωλύσει καὶ ἀγγέλους δύνασθαι συγκαθεσθῆναι τῷ Θεῷ, εἰ καὶ μή τις αὐτῶν ἠξιώθη τοῦ πράγματος. Καὶ μάτην, ὡς εἰκός, ὁ Παῦλος λέγει: « Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; » Ἡ πῶς τοῦτο διδώσιν ὡς ἐξαιρετον τῷ Υἱῷ, ἐλκούσης αὐτὸ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως, εἴπερ εἰσὶν ὁμοειδεῖς πρὸς αὐτόν; Κοινὰ γὰρ ἄπασι τοῖς ὁμοειδέσι τὰ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει κείμενα. Τὰ δὲ ἐκ προσθήκης ἐπισημαίνοντά τισι πλεονεκτήματα, τῆς οὐσίας οὐχ ἄπεται. Οἶον μίαν μὲν ἀνθρώποις ἡ φύσις, πλουτοῦσι δὲ οὐ πάντες, οὔτε μὴν βασιλεύουσι· δεκτικοὶ δὲ ὅμως

⁹⁵ Gen. xxxix, 6. ⁹⁶ Psal. xliii, 5. ⁹⁷ Prov. viii, 19. ⁹⁸ Hebr. i, 7. ⁹⁹ Psal. lxxv, 7. ¹ Hebr. i, 15.

καὶ τούτων εἰσίν. Ἄλλ' οὐδέ τις ἐπιτρέπει τοῖς ἀγγέλοις τὴν Υἱοῦ δόξαν φορεῖν· ὁ μὲν γὰρ Ἀσπότης, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει. Οὐχ ὁμογενής ἄρα τοῖς ἀγγέλοις ἐστίν, ὁ τῷ Πατρὶ συμβασιλεύων καὶ συγκαθήμενος.

ΑΛΛΟ. Ὅτι οὐχ ὁμοφυῆς τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός.

Ποίημα καὶ ποιητὴς οὐκ ἂν ποτε τῆς αὐτῆς εἴεν φύσεως. Ἐτερον γάρ τι τὸ ποιοῦν, καὶ ἕτερον τὸ ποιούμενόν ἐστιν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, τί τὸ διαίρουσιν κατὰ φύσιν τῶν γενητῶν τὸν Θεόν; Ὅτε τοῖσιν πάντα δι' Υἱοῦ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐργάζεται, ἐν δὲ τῶν πάντων ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων φύσις, γέγονεν ἄρα δι' Υἱοῦ καὶ πεποιήται. Οὐχ ὁμογενής οὖν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις καὶ διὰ τούτου φανεῖται· ἄλλ' ὁ μὲν φορέσει τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀξίαν, τὰ δὲ τὴν κατὰ τὸ πεποιήσθαι δουλείαν. « Τὰ γὰρ σύμπαντα, φησὶ, δοῦλά σου, » ἡ θεία Γραφή.

ΑΛΛΟ. Ὅτι οὐχ ὁμογενής τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός διὰ τὸ λέγεσθαι κρείττων αὐτῶν γεγενῆσθαι.

Πᾶν ὅπερ ἂν φαίνεται γεγονὸς κατ' οὐσίαν, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι καταλήξει ποτὲ θελήσαντος τοῦ Δημιουργοῦ· καὶ ὅπερ ἂν ἔχοι φύσιν τοῦ παθεῖν δεκτικὴν, πάθοι, ἂν εἰ καὶ μὴ τῶν πέπονθε. Τὸ δὲ πάσχειν οὐ πεφυκὸς, οὐκ ἂν τι πάθοι ποτὲ, καὶ ἕτερόν τι παρ' ἐκεῖνό ἐστι· καὶ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔν, οὔτε τοῦ εἶναι ἤρξαστο, οὔτε μὴν οἶδε τὸν ἐπὶ τέλος δρόμον, ὡσπερ τὰ τοῦ εἶναι ἀρξάμενα. Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἰποι νοῦν ἔχων, τὰ τοσαύτην ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα τὴν ἐναντιότητα, καὶ οὕτω κατὰ φύσιν διεστηκότα, ὁμοφυῆ τε εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς ὑπέρχειν οὐσίας. Εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν ποιημάτων ὡς ὑπακειμένων καὶ φθορᾷ λέγεται, « Αὐτοὶ ἀπολούνται » ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Σὺ δὲ διαμένεις· κάκεινα μὲν παλαιωθήσεται, ὡς γενητὴν ἔχοντα τὴν φύσιν· τοῦ δὲ Υἱοῦ « τὰ ἔτη οὐκ ἐκλείψουσιν » πῶς ὁμοφυῆς ἐστὶ τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός, τοῖς πεποιημένοις ὁ ποιητὴς, τοῖς γεγενημένοις ὁ ἀγέννητος, τοῖς παρελθεῖν δυναμένοις ὁ αἰώνιος; Εἰ γὰρ καὶ ἀθάνατόν τι χρῆμα ὁ ἀγγελός ἐστι διὰ τὴν οὕτω κειμένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ ποιήσαντος βούλησιν τε καὶ χάριν, ἀλλ' ἐπιπέτρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει, δύναται ἂν καὶ εἰς τέλος ἐλθεῖν. Φύσεως δὲ πλεονεκτηματα τοῖς ἔχουσίν ἐστιν ἰσχυρά, καὶ οὐχὶ τῷ πεποιηκῶτι Θεῷ. Ὅσπερ οὖν καὶ τὸ πῦρ καυστικὸν μὲν ἐστίν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ· οὕτω καὶ ἄγγελος ἀθάνατος μὲν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ. Μόνος γὰρ αὐτὸς κυρίως ἀθάνατος, φυσικῶς ἔχων, οὐκ ἀπὸ χάριτος, τὴν ἀσφάλειαν, ὡσπερ τὰ γενετὰ

ΑΛΛΟ, μετὰ ἀποδείξεως, ὅτι ἀγγέλοι μὲν δοῦλοι, Ἀσπότης δὲ ὁ Υἱός.

Εἰ οὐδὲς δύναται ἀφεῖναι ἀμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός, ἀφήσει δὲ ὁ Υἱός, Θεός ἄρα, καὶ οὐ τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμῶς. Ἄγγελοι μὲν γὰρ προσεύχοντα:

¹ Psal. cxviii, 91. ² Psal. ci, 27, 28.

dem est hominum natura, at non omnes sunt operulenti, aut reges, quamvis tamen etiam earumdem rerum sint capaces. At nemo angelis Filii gloriam deferret: nam hic Dominus, illi vero servi sunt. Non est igitur ejusdem generis cum angelis Filius, qui una cum Patre regnat eique assidet.

204 ALIUD. Quod non sit ejusdem naturæ cum angelis Filius.

Creator et creatura nunquam ejusdem naturæ fuerint. Aliud enim est id quod creat, aliud quod creatur. Nam si res ita se non haberet, quidquam distingueret Deum secundum naturam a creatis? Cum igitur Deus ac Pater omnia per Filium operetur: unum vero ex omnibus est etiam angelorum natura: facta itaque est et creata per Filium. Hac ipsa igitur ratione non est ejusdem generis cum iis quæ per ipsum facta sunt; sed hic quidem Creatoris dignitatem obtinebit, hæc vero ea ratione qua facta sunt, servilem conditionem. « Universa enim serviunt tibi, » inquit sacra Scriptura ¹.

ALIUD. Quod non sit ejusdem generis cum angelis Filius ideo quia melior ipsis factus esse dicitur.

Quidquid secundum substantiam suam factum est, potest etiam volente Creatore in nihilum redigi; et quidquid habet naturam passionis capacem, fieri potest ut patiat, tametsi nondum passum sit. Quidquid natura ita comparatum est, ut pati non possit, certe nunquam patietur, et diversum est ab illo: et quod semper eodem modo existit, neque existendi initium habuit, neque ad interitum aut finem vergere potest, quemadmodum illa quæ existendi initium habuerunt. Atqui nemo sanæ mentis dixerit ea quæ adeo contraria inter se sunt, et tantopere natura dissident, ejusdem naturæ atque substantiæ esse. Si ergo de creaturis, utpote corruptioni obnoxiiis, dicitur: « Ipsa peribunt; » de Filio autem: « Tu vero permaues, » et « Ipsa veterascunt, » utpote creatam habentia naturam; Filius vero « anni non deficient ² » quomodo erit ejusdem naturæ cum angelis Filius, cum conditis conditor, cum creatis creator, cum transitoriis æternus? Nam etsi angelus immortalis quiddam sit, idque ex voluntate et beneficio Creatoris, cum tamen existendi principium habeat, potest etiam finem sortiri. Naturales enim prærogativæ, quæ nonnullis creaturis insunt, validæ sunt: apud Deum vero qui eas creavit, nihil sunt. (Quemadmodum igitur ignis urendi vim habet, sed non Deo; ita et angelus immortalis quidem est, sed non Deo. Ipse enim solus proprie est immortalis, naturaliter, non per gratiam ut creatura, firmitatem illam et perpetuitatem in se habens.

ALIUD, cum demonstratione, quod angeli sint servi, Filius vero, Dominus.

Si nemo potest remittere peccata, 205 nisi solus Deus, remittit vero Filius: Deus itaque est, neque creaturis annumerandus. Angeli enim orant,

dicentes : « Domine omnipotens, usquequo non misereris Jerusalem, et urbium Juda? » Filius vero cum potestate dicit : « Homo, dimittuntur tibi peccata tua ». Non est igitur ejusdem generis cum domino servus, neque ei qui largitur is qui petit ut accipiat.

ALIUD huic simile, quod Filius non sit annumerandus servus.

Deus propheta mittit, qui exigant fructum vineæ, qui, præterquam quod nihil acceperunt, interfecti sunt. Servator, ut Dominus, debita remittit, et in alios colonos transfert vineam, ut herus et Dominus; sed et angeli administrationi legis inserviisse comperiuntur, et nihil eorum quæ fecit Filius, fecisse. Non est igitur ejusdem generis cum angelis Filius, sed Magister et Dominus.

ALIUD, explicatius, quod illud, « Melior factus est angelis », ad differentiam administrationum referendum sit.

Paulus de Filio inquit : « Tanto melior factus angelis : » non quod Dei Verbi naturam angelorum naturæ comperare velit, neque dissimiles substantias eodem modo ac ratione examinet (Deo enim nihil comparari, aut conferri potest), sed administrationum differentias proponit, ut ex administratione quæ cuique commissa est, quid quisque sit cognoscatur. Quod vero « melior » ad comparationem administrationis angelorum referendus sit, inde manifeste constat : propositum erat Paulo, ostendere quæ per Christum prædicabantur legalibus præceptis longe præstantiora esse. Unde igitur hoc demonstrat? Ad administratores se convertit : et ex eorum differentia ea quæ per ipsos administrata sunt æstimat. Angeli ergo administrant legem, et per eos pronuntiata est; Filius vero notitiam eorum quæ per Evangelium annuntiantur prædicat. Atqui melior, inquit, est Filius quam angeli; quatenus excellentior administratio illi commissa est, ea ratione melior est. Administrantur enim res magnæ a magnis, et parvæ a parvis. Magnus autem est Filius, quatenus est splendor et character, et quatenus est dicitur : « Sede a dextris meis », quatenus primogenitus, et ab ipsis angelis adoratur. Angeli vero nihil eorum habent, sed ut ministri circumstant, ut servi adorant, ministeriumque suum præstant propter eos qui salutem sunt consecuturi. Tanto itaque præstantior est administratio Servatoris quam angelorum, quanto unus quidem in illis, alteri autem in his versantur. Hanc igitur ob causam Paulus volens comparare inter se hæc administrationes, inquit : « Melior factus angelis. » Cum vero ad substantiarum comparationem venit, inquit : « Quanto differentius Christus illis nomen sortitus est ». Non jam ait melius, sed differentius : quod quidem magnam diversitatem significat.

¹Zach. 1, 12. ²Matth. 1x, 2. ³Matth. xxi, 28-41.

⁴Hebr. 1, 4. ⁵ibid. 4.

λέγοντες · « Κύριε παντοκράτωρ, πως τίνος οὐ μὴ ἐλεῆσθης τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὰς πόλεις Ἰουδα; » Ὁ δὲ Υἱὸς Ἰησοῦσασιτικῶς · « Ἄνθρωπε, ἀπέστειλά σοι αἱ ἁμαρτίαι. » Οὐχ ὁμογενὲς οὖν ἄρα τῶν δεσπότην τὸ δούλον, οὐτὰ τῶν χαρίζομένων τὸ αἰτοῦν ἵνα λάβῃ.

ΑΛΛΟ τούτῳ ὁμοιον, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς δούλοις ὁ Υἱὸς.

Ἀποστέλλει τοὺς προφήτας ὁ θεὸς ἀπαιτῆσαι τὸ ἀμπελῶνος τοὺς καρποὺς, οἱ πρὸς τῶν μηδὲ δύνασθαι λαβεῖν, καὶ ἀπέθανον. Ὁ σωτὴρ ὡς δεσπότης καὶ τὰς ὀφειλάς ἀφήσει, καὶ εἰς ἑτέρους γεωργοὺς μετατιθεῖ τὸν ἀμπελῶνα ὡς δεσπότης καὶ Κύριος · φαίνοντα δὲ καὶ τῆ τοῦ νόμου διακονία ὑπηρετήσαντες ἄγγελοι, καὶ ποιήσαντες οὐδὲν ὧν ἐποίησεν ὁ Υἱὸς. Οὐκ οὖν οὐχ ὁμογενὴς ἄγγελοι ἐστίν, ἀλλὰ δεσπότης καὶ Κύριος.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς δεῖ τὸ ἐκρίττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, οὐκ οὐσίῳ εἰσφέρει συγκρίσιν, ἀλλὰ μᾶλλον διακονίῳ.

« Τοσοῦτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶν ὁ Παῦλος, οὐ τῆ φύσει τῶν ἀγγέλων τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου συγκρίνεσθαι θέλων, οὐδὲ τῶν ἀνομολῶν οὐσιῶν ἐξίσου ποιούμενος τὴν ἐξέτασιν (ἀσύγκριτον γὰρ πρᾶγμα θεότητος καὶ ἀπαράβλητον), ἀλλὰ τὴν ἐπὶ ταῖς διακονίαις εἰσφέρων διαφορὰν, ἵνα ἀπ' ὧν ἕκαστος ἐπιστεύθῃ καὶ ψυχονόμησεν, ἐκ τούτων ὅστις εἴη γινώσκῃται. Ὅτι δὲ τὸ ἐκρίττων ὡς πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων διακονίαν ἔχει τὴν σύγκρισιν, γένοιτο ἂν ἐνθὲν καταφανέας. Σκοπὸς ἦν τῶν Παύλου κρείττονα τῶν νομικῶν ἐνταλμάτων ἐπιδειξάι τὰ διὰ Χριστοῦ κηρυττόμενα. Πόθεν οὖν ποιεῖται τὰς ἀποδείξεις; Ἐπὶ τοὺς διακονούντας χωρεῖ, καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς ἀναλόγως ὀρίζει τὰ ὑπ' αὐτῶν διακονούμενα. Ἄγγελοι μὲν οὖν διακονοῦσι τὸν νόμον, καὶ λαλεῖται δι' αὐτῶν · ὁ δὲ Υἱὸς, τὴν διὰ τῶν εὐαγγελίων κηρύττει γῶσιν. Ἀλλὰ κρείττων, φησὶν, ὁ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων καθὸ τῶν ἀμεινῶνων κατέστη διάκωνος, κατὰ τοῦτο κρείττων. Διακονεῖται δὲ τὰ μεγάλα διὰ μεγάλων, καὶ τὰ μικρὰ διὰ τῶν μικρῶν. Μέγας δὲ ὁ Υἱὸς, καθὸ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ, καθὸ ἀκούει · « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου » καθὸ πρωτότοκος καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος. Οἱ δὲ ἄγγελοι, τούτων οὐδὲν, ἀλλ' οἱ μὲν ὡς λειτουργοὶ παρεστήκασιν, ὡς δούλοι προσκυνοῦσιν, ὡς ὑπηρεταὶ τρέχουσι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Κρείττων ἄρα τοῦ σωτῆρος ἡ διακονία τῆς δι' ἀγγέλων, ὅσπερ ὁ μὲν ἐν τούτοις, οἱ δὲ ἐν ἐκείνοις. Διὰ ταύτην τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν ὁ Παῦλος τὰς διακονίας συγκρίνει θελήσας, λέγει · « Κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. » Ὅτε δὲ ἐπὶ τὴν τῶν οὐσιῶν ἐρχεται σύγκρισιν, λέγει · « Ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κληρονόμηκεν ὄνομα. » Οὐκέτι, κρείττερον, ἀλλὰ, διαφορώτερον, ὃ δὴ καὶ πολλὴν εἰσφέρει τὴν ἐξαιλαγήν.

⁶Hebr. 1, 4. ⁷ibid. 5. ⁸Psal. cix, 1. ⁹Hebr. 1,

Παράβασις βητώρ, περί ἀνθρωπότητος Χριστοῦ, καὶ λύσις ἐπαξίης εἰς τὸ, «Τοσοῦτω κρείττω γενόμενος τῶν ἀγγέλων.»

Ἵτι τὸ «κρείττων» ἐνθάδε τιθέμενον, τῶν διακονικῶν εἰσφέρει τὴν σύγκρισιν, γνωσόμεθα, Παύλου λέγοντος· «Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος, ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἐνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τοιαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐθεθαύωθη;» Καὶ πάλιν· «Ἀθετήσας τὸ νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ θυτῶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας;» Καίτοι εἰ διὰ τὸ κρείττονα λέγεσθαι τῶν ἀγγέλων αὐτὸν, εἶναι δεῖ πάντως αὐτοῖς καὶ ὁμοφυῆ (αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν ἀλλήλοις προσκεικότων φιλοῦσι γίνεσθαι), τί μᾶλλον ἔδει χείρονος ἀξιούσθαι τιμωρίας τὸν καταπατοῦντα τὸν Υἱὸν, οὐ τοιαύτης μετέχοντος τοῦ καταπατοῦντος τοὺς ἀγγέλους διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ λαληθέντος νόμου; αὐτῶν; Ὁ γὰρ εἰς τοὺς Ἰσους καὶ ὁμοειδῆς ἐξυβρίζων, τῆς αὐτῆς ἂν εἰκότως μετέχοι τιμωρίας, καὶ οὗ τῶν ἀδικουμένων οὐκ ἔστι διαφορά, καὶ τῶν καλᾶσεων ὁμοιότης εὐλόγως ἂν γένοιτο. Νυνὶ δὲ ὁ μὲν εἰς τὸν Υἱὸν ἐξαμαρτάνων, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας· ὁ δὲ εἰς τὸν ὑπ' ἀγγέλων λαληθέντα νόμον, ἐλάττονος. Οὐχ ὁμογενῆς ἄρα τοῖς ἀγγέλοις ἐκείνος, εἰς ὃν καὶ μείζον ἔστι τὸ ἀμαρτάνειν· καὶ τὸ τιμωρίας μέτρον, ἀναλόγως τῇ ὑπεροχῇ τοῦ πατηθέντος ἐκτίνεται.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως εἰς τὸ αὐτό.

Χείρονος, φασίν, ἀξιούται τιμωρίας ὁ ἐξαμαρτάνων εἰς τὸν Υἱὸν, ὡς εἰς μείζονα τῶν ἀγγέλων. Τοῦτο δὲ αὐτὸν οὐ πάντως ἐξω τῆς πρὸς ἀγγέλους ὁμογενείας γενέσθαι ποιεῖ. Ἀναλόγως γὰρ τῇ ἐκάστῃ χρεωστουμένη τιμῇ καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ὕβρις ἐκμετρεῖται. Ἐπειδὴ τοίνυν κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων ὁ Υἱὸς, ἔχει βαρυτέρας τὴν τιμωρίαν ὁ εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτάνων.

Πρὸς ταῦτα λύσις ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Ἐχρῆν οὖν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν νομικῶν ἐντολῶν, μὴ ἀναλόγως τοῖς πλημμελήμασι τὰς τιμωρίας ὀρίζεσθαι, μηδὲ πάντως τῷ μεγέθει τῆς ἀμαρτίας συμμετρεῖσθαι τὴν κόλασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀρίζεσθαι πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ διακονήσαντος αὐτὴν ἀγγέλου. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐχ ὀρῶμεν γενόμενον, εἰς δὲ ὁ νόμος, πολλῶν ἐντων ἀγγέλων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τιμωριῶν τρέχει τὰ ἀμαρτήματα· οὐκ ἄρα ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ὅτι χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ εἰς τὸν Υἱὸν ἐξαμαρτάνων, ὡς εἰς κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' ὡς εἰς ἑταροφυᾶ καὶ πολὺ παρηλλαγμένον. Οἱ μὲν γὰρ γενητοί, ὁ δὲ Θεὸς ἀληθινός, οὐ τῶν γενητῶν εἰς, οὐδὲ πρὸς αὐτὰ τὴν σύγκρισιν ἔχων· ἀλλ' ὅσπερ ἂν αὐτὸς ἀξιολογώτερος φαίνεται, τοσοῦτω μείζονα καὶ

A Appendix dictorum de humanitate Christi; præterea solutio ejus dicti: «Tanto melior factus angelis.»

Quod vox «melior» eo loco posita, administrationum comparationem significet, intelligemus ex Paulo dicente: «Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et si omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam retributionem mercedis, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem quæ, cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est?» Et rursus: «Irritam quis faciens legem Mosi, sine ulla miseratione in duobus aut tribus testibus moritur. Quanto magis putatis eum graviora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit?» Atqui si, quia ipse dicitur melior angelis, necessarium plane est etiam ejusdem cum ipsis naturæ esse (comparationes enim inter res sibiipsis similes fieri solent), cur graviore supplicio affici oportuit eum qui Filium conculcaverit, cum levius supplicium mereantur qui angelos conculcaverint, transgressione legis per ipsos pronuntiatæ? Nam qui æquales ejusdemque speciei contumelia afficit, merito eandem pœnam mereatur: cumque eorum qui injuria affecti sunt nulla sit differentia, supplicia quoque æqualia esse oportet. Cæterum qui in Filium delinquit, graviore supplicio afficitur; qui vero in legem ab angelis pronuntiatam, leviore. Non est igitur Filius ejusdem generis cum angelis, cum gravius sit delictum quod in illum committitur quam quod in hos, et supplicium proportionatum gravitati delicti irrogetur.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum in idem.

Gravius, inquit, punitur qui delinquit in Filium, ut maximum angelorum. Cæterum non idcirco desinit esse ejusdem generis cum angelis. Nam ex honore qui singulis debetur, contumelia etiam ei allata æstimatur. Cum igitur factus sit Filius melior angelis, **207** gravius quoque supplicium sumitur de eo qui in ipsum peccat.

Solutio objectionis ex eodem.

Oportuit itaque in transgressione legalium præceptorum non irrogari pœnas delictis proportionate respondentis; neque omnino supplicium peccato commensurari, sed potius pro dignitate angeli legem administrantis hoc definire. At vero si non ita factum esse cernimus: una autem est lex, cum angeli sint multi, atque iisdem pœnis peccata puniuntur: non est igitur verum illud dictum, graviore supplicio dignum esse qui in Filium deliquerit, ut in maximum angelorum, sed ut in eo qui alterius naturæ sit quam angeli, multumque ab eis differat. Nam angeli creati sunt, Filius autem verus Deus, non unus ex creatis, neque quidquam simile cum eis habens; sed quanto ipse est dignior atque

¹⁰ Hebr. II, 2, 3. ¹¹ Hebr. X, 23, 29.

excellētiōr, tanto majori graviorique supplicio obnoxium esse declarans eum qui mandata sua fuerit transgressus.

ALIUD, ex iisdem, quod bona sit utilissimaque administrationum comparatio, angelorum scilicet et Filii, vim vocis « melior » explanans. Quo pacto enim melior angelis sit, et quanto, ex iis intelligemus.

Angeli legem edixerunt; sed lex nihil perfecit ¹⁵. Filius autem perfecit opus Patris. Perfectus enim est in pietate qui ipsius legibus instructus est. Regnavit mors etiam legis tempore: nimirum (ab Adam, inquit, usque ad Moysen ¹⁶). Abolita autem est mors per Christum; neque enim amplius in Adam morimur, sed in Christo vivificamur ¹⁷. A Dan ad Bersabee legalia praecepta denuntiata sunt, eratque in sola Judaea notus Deus ¹⁸: nunc vero in omnem terram exivit sonus ejus ¹⁹, omnesque edocti sunt a Deo, non ab angelis, sed a Deo ²⁰. Dei enim etiam lex est, sed per angelos prolata ²¹; Filius autem inquit: « Ego ipse loquens adsum ²² ». Quo circa, juxta Pauli sententiam, quanto differentiore nactus est administrationem, et quanto melioris testamenti sponsor factus est ²³, tanto etiam excellentior erit angelis: non ratione naturae eis comparatus, sed tanto superior quanto Deus essentiae ratione creata antecellit. Dicitio itaque haec, « melior, » ad administrationem relata, quanto eam illorum administratione praestantiorē digniorēque esse ostendit, tanto magis Filium supra creatam naturam extollit. Et angelis quidem **208** ut servis inferiorē administrationem tribuit, Filio autem eam quae Filio et Domino congruat. Nam in melioribus, ut inquit Scriptura, repromissionibus sancitus est ²⁴.

ALIUD, quod melior sit Dei Verbi administratio quam angelorum, etiam aliis modis: et quanto melior est administratio, tanto et administratorem meliorem esse.

Paulus ait: « Quoniam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut significatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum ²⁵. Quod si lex non potuit peccatum in carne condemnare, condemnavit autem Christus; quippe qui carnem Spiritus sancti capacem effecit, ita ut possimus dicere: Jam non sumus in carne, sed in Spiritu ²⁶: factus igitur est etiam hac ratione melior angelis per quos lex edita est: et rursus mundus sub lege condemnatus est propter peccatum. Advenit autem Filius non ut damnaret mundum, sed ut salvaret mundum ²⁷, neque supplicium sumat de peccato, sed ut peccatorum remissionem omnibus largiatur. Melior igitur est qui justificat, quam

¹⁵ Hebr. vii, 19. ¹⁶ Rom. v, 14. ¹⁷ I Cor. 15, 22. ¹⁸ Joan vi, 45. ¹⁹ Gal. iii, 19. ²⁰ Isa. 60, 6. ²¹ Ibid. 4. ²² Ibid. 9. ²³ Joan

χαλεπωτέρω τιμωρία ὑπεσθύνον ὄντα δεικνύον τὸν τι αὐτοῦ παραβαίνοντα.

ΑΛΛΟ, ἐκ τῶν αὐτῶν, ὅτι καλὴ καὶ χρησιμώτατος τῶν διακονιῶν ἡ σύγκρισις, τῆς τε τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ « κρείττων » εἶναι δὲ τὴν ἀρνηθεύουσα. Πῶς γὰρ κρείττων τῶν ἀγγέλων ἐστὶ καὶ πόσον, ἐξ αὐτῶν γνωσόμεθα.

Ἄγγελοι τὸν νόμον ἐλάλησαν, ἀλλ' οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς. Τέλειος γὰρ εἰς εὐσέθειαν ὁ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενος. Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος καὶ κατὰ τὸν νόμου καιρὸν: « Ἀπὸ γὰρ Ἀδάμ, φησὶ, καὶ μέχρι Μωσέως. » Λέλυται δὲ θάνατος διὰ Χριστοῦ: οὐκ ἔτι γὰρ ἐν Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ζωοποιούμεθα. Ἀπὸ Δάν καὶ ἕως Βηρσαβὲ τὰ νομικὰ προστάγματα διηγγέλλετο, καὶ ἦν ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ Θεός: νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καὶ γεγονῆσι πάντες δοκασίαι Θεοῦ, οὐκ ἀγγέλων, ἀλλὰ Θεοῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων: ὁ δὲ Υἱὸς φησὶν: « Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι. » Οὐκοῦν κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς φωνήν, ὅσην διαφορώτερος τετύχηκε λειτουργίας, πῶς κρείττονος διαθήκης γέγονος ἔγγυος, τοσοῦτον ὑπερέξει τοὺς ἀγγέλους, οὐχ ὡς πρὸς αὐτοὺς συγκρινόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπεραιρόμενος, ὅσον ἀπόκειται τῶν γεννητῶν ὁ Θεὸς κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Τὸ ἄρα « κρείττων » ἐπὶ τῆς διακονίας φερόμενος, ὅσον αὐτὴν τῆς ἐκείνων δεικνύει μείζονα καὶ ὑψηλοτέραν, τοσοῦτον ἐξαιρεῖ τῆς τῶν γεννητῶν φύσεως τὸν Υἱόν. Καὶ τοῖς μὲν ἀγγέλοις ὡς δούλοις ἀπονέμει διακονίαν τὴν ἐλάττονα: τῷ δὲ Υἱῷ, τῇ Υἱῷ πρέπουσαν καὶ δεσπότην. Ἐπὶ γὰρ κρείττους, φησὶν, ἐπαγγελίας νενομοθέτηται.

ΑΛΛΟ, ὅτι κρείττων ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου διακονία τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους: ὅσην δὲ κρείττων αὐτῇ, τοσοῦτον καὶ ὁ διακονήσας αὐτόν.

Ὁ Παῦλος φησὶν: « Ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐψήθηεν διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Εἰ δὲ ἠσθένησεν ὁ νόμος κατακρίναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, κατέκρινε δὲ ὁ Χριστὸς, δεκτικὴν αὐτὴν ἀποδείξας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς δύνασθαι λέγειν ἡμᾶς: Οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι: γέγονεν ἄρα καὶ κατὰ τοῦτο κρείττων ἀγγέλων, δι' ὧν ὁ νόμος λελάληται: καὶ πάλιν ὁ κόσμος ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου κατεκρίνετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπεδήμησε δὲ ὁ Υἱὸς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον: οὐδὲ ἀπατήσων τινὰ τιμωρίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσι χαρισηται. Κρείττων οὖν ὁ δικαίων τοῦ κατακρίνοντος, κρείττων τοῦ ἀπαιτοῦντος ὁ χαριζόμενος, κρείττων τοῦ μὴ ἰσχύσαντος κατακρίναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ὁ καὶ τοῦτο πληρώσας Υἱός. Κρείττων ἄρα

²⁵ Psal. lxxv, 2. ²⁶ Psal. xviii, 5; Rom. x, 18. ²⁷ Hebr. vii, 22. ²⁸ Hebr. viii, 6. ²⁹ Rom. viii,

κατὰ τοῦτο τῶν ἀγγέλων τῶν τὴν ἀσθενῆ καὶ κατα-
κρίνοντα λαλησάντων νόμον.

carne condemnare non potuit, is qui hoc præstitit
qui imbecillam et condemnantem legem ediderunt.

ΑΛΛΟ, ὅτι τοῖς ποιήμασιν ἢ τοῖς ἀγγέλοις οὐχ
ὁμοφυῆς ὁ Υἱός.

Εἰ ποιήμά ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ ὁμοφυῆς τοῖς ἀγγέλοις,
καλεῖσθωσαν καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡσπερ ἐκεί-
νος υἱοὶ, ἢ αὐτὸς ὡσπερ ἐκείνους ἀγγελος. Ἄλλ' οὐδενὶ
τῶν ἀγγέλων εἶπέ ποτε· « Υἱός μου εἰ σὺ, » κατὰ
τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· οὔτε μὴν αὐτὸς ἀγγελος κε-
κλημένος φαίνεται κατὰ ἀλήθειαν. Καθεζέσθωσαν ἐ-
δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ὡσπερ Υἱός· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἀγγέ-
λων συγκαθῆται τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον παρεστήκασι
λειτουργοῦντες αὐτῷ. Λεγέτωσαν ἀγγελοὶ διατάττον-
τες ὡσπερ ὁ Υἱός· « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· » ἀλλ' οὐ
τοῦτό φασιν, ἀλλὰ μᾶλλον· « Ἀπεστάλην λαλήσαι
πρὸς σέ. » Καὶ οἱ μὲν διακονοῦσιν, ὁ δὲ διακονεῖται·
« Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἀγγελοὶ προσελθόντες διηκόνουν
αὐτῷ. » Καὶ ὁ μὲν ἐστὶ δημιουργός, οἱ δὲ γεγόνασι
δι' αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν προσκυνοῦσιν, ὁ δὲ προσκυνεῖ-
ται· καὶ οἱ μὲν ἀγγελοὶ τὰς τῶν οὐρανῶν πύλας ἀ-
φραιν προστάττονται· ὁ δὲ εἰσέρχεται ὡς Κύριος τῶν
δυνάμεων, ὡς βασιλεὺς τῆς δόξης· καὶ οἱ μὲν ζωῆς
μετέχουσι τῆς παρὰ Θεοῦ· ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἐστὶ χορη-
γητής, αὐτὸς ζωὴ τοῖς πᾶσιν ὑπάρχων. Καὶ ὁ μὲν φη-
σιν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, » καὶ « Ὁ ἕωρα-
κὼς ἐμὲ, ἕωρακε τὸν Πατέρα, » καὶ, « Πάντα ὅσα
ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ, » καὶ « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς
τοῦ κόσμου, » καὶ « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ
ζωή· » ἀγγελοὶ δὲ τὰς τοιαύτας οὐ τολμῶσι φθέγγε-
σθαι φωνάς. Κἂν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ προσευξώ-
μεθα, ὅσατερ ἂν αἰτήσωμεν, ληψόμεθα· ἐν ὀνόματι
δὲ τῶν ἀγγέλων οὐκ ἂν τις προσεύξαιτο. Καὶ τῷ μὲν
Υἱῷ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς ἡ δόξα· ἀγγελοὶ
δὲ οὐ δοξάζονται, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζονται μετὰ τοῦ
Πατρὸς τὸν Υἱόν. Πῶς οὖν τοσαύτης καίμνης διαφο-
ρᾶς μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς
οὐσίας εἶναι νομισθήσονται, οὐδενὸς συγχωροῦντος
λόγου; Ἀναλόγως γὰρ τῇ τῶν προσώπων ἀξίᾳ τὸ
τῆς φύσεως διάφορον ὀρισθῆσεται.

ΑΛΛΟ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εὐρίσκειται τὸ,
« ἐγένετο. »

Ὁ Ψαλμωδὸς λέγει· « Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερ-
ασπιστήν· » καὶ πάλιν, « Ἐγένετό μοι εἰς σωτη-
ρίαν. » Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ταῦτα φήσουσιν εἰρη-
σάει, καὶ ἄκοντες αὐτῷ μαρτυρήσουσιν ὅτι τοῖς
κτίσμασιν οὐκ ἐστὶν ὁμοφυῆς, ὁ τοὺς ἁγίους διασώ-
ζων, καταφυγὴ τε αὐτοῖς καὶ σκέπη φαινόμενος. Καὶ
τοῦτο γὰρ ἔσται μόνω πρέπον Θεῷ.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν
ἀγγέλων, » ὅτι τὸ « γενόμενος, » οὐ κατὰ τῆς
οὐσίας νοητέον.

Εἰ τὸ « γενόμενος » πάντως σημαίνει τινὸς τὴν
ἀπὸ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδον, καὶ αἰετὰ κατὰ

A qui condemnat, melior qui veniam largitur quam
qui poenam exigū; melior est eo qui peccatum in
Filius. Melior itaque hac ratione est quam angeli,

ALIUD, quod Filius non sit ejusdem naturæ cum
creaturis vel angelis.

Si Filius est creatura, et ejusdem naturæ cum
angelis, vocentur etiam ipsi a Patre filii, sicut ille;
aut vocetur ipse, quemadmodum illi, angelus. Cæ-
terum nemini angelorum unquam dixit: « Filius
meus es tu, » ut ait Paulus²⁷; neque ipse usquam
angelus revera dictus est. Sedeant etiam illi ad
dexteram Patris, sicut Filius. Atqui nemo unquam
angelorum assedit Patri; sed potius assistent mi-
nistrantes ei. Dicantur verò etiam angeli imperan-
tes, ut Filius: « Ego autem vobis dico: » sed ne
hoc quidem dicere eos comperias: sed potius;
« Missus sum loqui ad te. » Atque hi quidem mi-
nistrant, huic vero ministratur: « Ecce enim, in-
quit, angeli progressi ministrabant ei²⁸. » Atque
hic quidem est Creator, hi vero per ipsum creati
sunt; hi adorant, ille adoratur; angeli portas celo-
rum tollere jubentur, ipse vero ingreditur ut Domi-
nus potestatum, ut rex gloriæ²⁹; angeli 209 vitæ
participes sunt a Deo: hic vero vitæ largitor est,
ipsemet vita omnibus existens. Hic dicit: « Ego et
Pater unum sumus³⁰; » et: « Qui vidit me, vidit et
Patrem³¹; » et: « Omnia quæ habet Pater mea
sunt³². » et, « Ego sum lux mundi³³; » et: « Ego
sum resurrectio et vita³⁴; » angeli autem, ejusce-
modi dicere non audent. Præterea si in nomine
Filii oraverimus, quæcunque petierimus, accipie-
mus³⁵; in nomine autem angelorum, nemo orave-
rit. Et Filio quidem una cum Patre gloria debetur;
angelis vero gloria non defertur, sed potius glori-
ficant Filium cum Patre. Quomodo igitur cum tan-
tum sit discrimen inter angelos et Filium, ejusdem
essentiæ esse censebuntur, cum id nulla ratio fe-
rat? Naturæ enim differentia personarum dignitati
proportionem quadam respondet.

ALIUD, quod etiam de Patre dicitur,
« factus est. »

Psalmistæ inquit: « Fias mihi in Deum protecto-
rem³⁶; » et rursus: « Factus est mihi in salu-
tem³⁷. » Quod si de Filio hæc dicta esse conten-
dant, etiam volentes testabuntur quod is qui
sanctos protegit et conservat, non sit ejusdem na-
turæ cum creaturis; cum ipsis refugium atque
defensio esse cernatur. Hoc enim soli Deo conve-
nit.

ALIUD, quod in illo dicto: « Tanto melior factus
est angelis, » verbum « factus est » non de essen-
tia intelligendum est.

Si « factus est » semper omnino significat ali-
quid a nihilo ad esse translatum, et semper ea vox

²⁷ Hebr. i, 5. ²⁸ Matth. iv, 11. ²⁹ Psal. cxlvi, 7-10. ³⁰ Joan. x, 30. ³¹ Joan. xiv, 9. ³² Joan. xvi, 15. ³³ Joan. viii, 12. ³⁴ Joan. xiv, 25. ³⁵ Joan. xiv, 13. ³⁶ Psal. cxx, 3. ³⁷ Psal. cxvii, 14

de substantia intelligenda est; quibusnam dixit Pater: « Fiatis misericordes sicut Pater vester celestis misericors est »? Si enim erant jam ii ad quos sermo ille habitus fuit, quomodo hæc vox, *feri*, semper significet traductionem ad esse? Neque enim id quod jam est, sed quod non est, ad esse traducitur. Si autem *feri*, cum de rebus jam existentibus dicitur, non initium quoddam existendi in ipsis significat, sed potius mutationem aliquam in aliquid, nulla certe ratio coget ut in Filio Dei, « factus est, » essentiam ipsius significet.

210 ASSERTIO XXI.

In dictum illud Apostoli: « Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum »: ex quo inferitur quod Filius non sit opus, aut creatura.

Si Filius est creatura, necesse est fateri ipsum etiam esse unum aliquid ex omnibus, neque habere deitatis prerogativam, nimirum semper existere. At si hoc verum est, omnia autem facta sunt per Filium, et sine ipso factum est nihil; ergo Verbum seipsum creat. Sed quo pacto possit id quod nondum existit, seipsum ad esse traducere? At si hoc impossibile est, non est igitur Filius unus ex omnibus, ne, si omnibus annumeretur, suum ipsius opus esse videatur.

ALIUD.

Si Filius est creatura: vocatur autem et est sapientia Patris, qui omnia in sapientia fecit: ergo sapientia seipsam fecit. At si hoc absurdum est, non est ergo creatura Filius, hoc est, sapientia Patris, ne seipsam creasse dicatur.

ALIUD.

Si Filius est factus; vocatur autem et est potentia et sapientia Dei: fuit ergo tempus aliquod in quo Deus potentia et sapientia caruit; nimirum non existente Filio. Creatura enim ex eo quod non est fit. At Pater semper erat sapiens et potens. Erat itaque et Filius qui hæc ipsi est.

ALIUD.

Si Filius est creatura, vere autem dicit: « Qui vidit me, vidit Patrem meum », in creatura apparet imago Patris, archetypi sive exemplaris sui similitudinem referens. Quod si ita est, nulla est inter creaturam et Deum differentia; imo vero etiam ipse erit creatura. Atqui si creatura non est, apparet autem totus in Filio; non est ergo creatura Filius qui est imago Patris.

ALIUD.

Si Filius est creatura, cum Pater factus non sit: dicit vero de seipso: « Qui vidit me, vidit Patrem, » quomodo in eo quod creatum est, id quod creatum non est omnimode apparebit? Et si creatu-

της ούσιας ἢ λέξις τάττεται, τίαν ἔλεγεν ὁ Σωτήρ: « Γίνεσθε οικτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν οὐράνιος οικτιρμων ἐστίν; » Εἰ μὲν οὖν ὑπεῖρχον ἡμεῖς πρὸς οὐδ' ἦν ὁ λόγος, πῶς ἂν σημαίνει πάντως τὸ γίνεσθαι τὴν εἰς τὸ εἶναι παράδοτον; Οὐ γὰρ ἂν δέχατο τὸ ἦδη ὄν εἰς τὸ εἶναι φέροιστο, ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν. Εἰ δὲ κατὰ τῶν ὄντων τὸ γίνεσθαι κείμενον, οὐκ ἀρχίτινα σημαίνει τῆς ὑπάρξεως τούτων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τίνος εἰς τι μεταβολὴν, οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ « γενόμενος » τῆς ὑπάρξεως εἶναι σημαντικόν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ.

Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου: « Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμοιοῦσας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαντι αὐτόν; » τὸ δὲ συναγαγόμενον, ὅτι οὐ ποίημα εἶναι κτίσμα ὁ Υἱός.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐν τι καὶ αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀνάγκη προσομοιοῦσιν, οὐκ ἔχοντα τῆς θεότητος τὸ ἐξαιρετόν, τὸ εἶναι, φημί. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, πάντα δὲ γέγονε δι' Υἱοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, αὐτὸν ὁ Λόγος δημιουργεῖ. Καὶ πῶς ἂν ἐνδέχοιτο μήπω ὄν, αὐτὸ παράγειν εἰς τὸ εἶναι; Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, οὐκ ἄρα ἐν τῶν πάντων ἐστὶν ὁ Υἱός, ἵνα μὴ τοῖς πᾶσι συναριθμούμενος, αὐτῷ φαίνηται ποίημα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός, καλεῖται δὲ καὶ ἐστὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ὅς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν, αὐτὴν ἢ σοφία ποιεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον, οὐκ ἐστὶ ποίημα ὁ Υἱός, τουτέστιν, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ αὐτῇ ἐργάζηται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ γέγονεν ὁ Υἱός, καλεῖται δὲ καὶ ἐστὶ Θεοῦ ὁνομαστικῶς καὶ Θεοῦ σοφία, ἦν ἄρα χρόνος, ἐν ᾧ περὶ ἡμῶν ἄσπορος τε καὶ ἀδύνατος ὁ Θεός, οὐκ ὄντος Υἱοῦ. Τὴ γὰρ ποίημα πάντως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεται. Σοφία δὲ ἦν αἰεὶ καὶ δυνατὸς ὁ Πατήρ. Ἦν ἄρα καὶ Υἱός; ταῦτά ἐστιν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός, λέγει δὲ ἀληθεύων: « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα; » ἐν τῇ κτίσει φαίνεται τοῦ Πατρὸς ἡ εἰκὼν, ἔχουσα τὴν ὁμοίωσιν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν ἐν τῇ κτίσει: καὶ τῷ Θεῷ τὸ διάφορον· ἐστὶ δὲ ποίημα καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ ποίημα, φαίνεται δὲ ὅλος ἐν Υἱῷ, οὐκ ἄρα ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός ἢ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς οὐ ποιηθέντος, λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ: « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα; » πῶς ἐν τῷ πεποιημένῳ τὸ μὴ ποιηθὲν ἀπαρραλλάκτως φαίνεται; Καὶ εἰ ποίημα ὄν,

²² Luc. vi, 36. ²³ Hebr. iii, 4, 2. ²⁴ Joan. i, 3. ²⁵ I Cor. i, 24. ²⁶ Psal. ciii, 24. ²⁷ I Cor. i, 26.

²⁸ Joan. xiv, 9.

λέγει· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, » τί ἄρα cum sit, dicit : « Qui vidit me, vidit Patrem, » κωλύσει καὶ ἡμεῖς τῇ αὐτῇ κεχρησθαι φωνῇ, εἰ μὴ ἔδεν ἑτερον παρ' ἡμεῖς ὁ Υἱὸς, καθὼς ποίημα καὶ αὐτὸς ὡσπερ ἡμεῖς; Ἀλλὰ τοῦτο ἀτοπον· οὐ γὰρ ἐν ποιήματι τοῦ μὴ ποιηθέντος ἡ ὁμοιότης. Οὐκ ἄρα ποίημα ὁ Υἱὸς ἢ τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος εἰκὼν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, λέγει δὲ ἀληθεύων, ὅτι « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν· » οὐδὲν ἄρα περιττὸν ἐν Θεῷ καὶ χρίσμασιν, εἰ πάντα πρόσσειν αὐτοῖς ὅσα καὶ τῷ Πατρὶ. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπον (πολὺ γὰρ τὸ Θεῖον τῶν ποιημάτων ἀπέχιστα), οὐκ ἄρα ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὃ πάντα πρόσσει φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρὸς ὅσα καὶ ἐξαιρέτα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, μὴ καλεῖσθω Πατήρ αὐτοῦ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ποιητὴς ἢ δημιουργός. Υἱὸς γὰρ δεικνύει πατέρα, καὶ ποίημα τὸν δημιουργόν. Εἰ δὲ Πατήρ καλεῖται καὶ ἐστὶ Θεός, οὐκ ἄρα ποίημα ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ γέννημα, οὐκ ὡς ποιητὴν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὡς Πατέρα θελοῦν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, μὴ καλεῖσθω Λόγος, μὴ σοφία, μὴ δύναμις, μὴ ἀπαύγασμα, ἢ ταῦτα κοινὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσται ποιήμασιν, εἴπερ ὅπως κενώρηκεν αὐτὰ φορεῖν ποίημα ὦν καθ' ὁμαδὴς ὁ Υἱὸς. Κἂν γὰρ τι πλεον τῶν ἄλλων αὐτὸν ἔχειν λέγητε ποιημάτων, ἀλλ' ἔσται πάλιν οὐδὲν ἥττον ποίημα. Εἰ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐδενὸς τὰ τοιαῦτα λέγεται, μόνῳ δὲ πρέπει τῷ Υἱῷ ἐπαληθεύεται, οὐκ ἄρα ἐν τῶν ποιημάτων ἐστὶν, ἀλλὰ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα δι' Υἱοῦ γεγενῆσθαι φησὶν ἡ θεία Γραφή; ποίημα δὲ τίς καὶ οὐκ Υἱὸν ὁμολογεῖ τὸν Λόγον, Υἱὸν οὐκ ἔχει Θεός. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, πῶς ἔσται ποιητὴς, οὐκ ἔχων δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται; Ἀλλ' ἐργάζεται καὶ δημιουργεῖ τὰ πάντα Θεός· ἐστὶν ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα, τὸ εἶναι ποίημα διαφεύγων ὡς Θεός.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν δι' ἐναντίας.

Βουλῆσαι, φασίν, ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν ὑποστήσας, οὕτως αὐτὸν ἐποίησε καὶ δημιουργόν. Ἀπὸ δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὐ φαμεν ὑπάρχειν αὐτὸν, ἵνα μὴ τομὴ τις καὶ ἀπέρροια νοῆται περὶ τὴν ἀφραστον ἐκείνην οὐσίαν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἄλλ' ἐστὶ ταῦτα λῆρος καὶ φλυαρία πολλή. Ἀπόρροια μὲν γὰρ καὶ τομῆς, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάθη, νοεῖσθω

“ Joan, xvi, 15. “ I Cor. 1, 24. “ Hebr. 1, 3.

ra cum sit, dicit : « Qui vidit me, vidit Patrem, » quid obstat quominus etiam nos eadem voce utamur, si quidem nihil diversum est a nobis quatenus et ipse creatura est ut nos? Sed hoc absurdum est : neque enim in eo quod creatum est, ejus qui creatus non est similitudo consistit. Non est igitur creatura Filius, qui est omnimoda Patris imago.

ALIUD.

Si Filius est creatura, et vero dicit : « Omnia quæ habet Pater mea sunt » : « nihil igitur est præstantius in Deo quam in creaturis, si omnia illis insunt quæ Patri. At si hoc absurdum est (Deus enim immensa differentia a creaturis distat), non est igitur creatura Filius cui omnia insunt naturaliter quæ Patri propria eximique insunt.

ALIUD.

Si Filius est creatura, ne vocetur Pater ejus Deus, sed potius creator aut opifex. Filius enim ostendit patrem, et creatura creatorem. Sin autem vocatur et est Deus, non utique creatura est Filius, sed genimen, Deum non ut factorem, sed ut Patrem demonstrans.

ALIUD.

Si Filius est creatura, ne vocetur Verbum, ne sapientia, ne potentia “, ne splendor “ : aut certa communia hæc erunt etiam cum aliis creaturis; si quidem horum omnium capacem esse dicitis Filium qui tamen, ex vestra sententia, est creatura. Nam tametsi eum aliquid amplius quam reliquas creaturas habere censeatis, nihilominus tamen etiam creatura est. At si de nulla alia creatura ejusmodi dicuntur, sed soli Filio vere conveniunt : non est igitur Filius unus ex creaturis, sed fructus essentia Patris.

ALIUD.

Si Scriptura sacra omnia per Filium facta esse affirmat, at vos Verbum creaturam esse contenditis, non Filium : Deus ergo Filium non habet. Quod si verum est, quomodo erit creator, cum non habeat per quem omnia creat? Atqui operatur et creat omnia Deus : est ergo et Filius, per quem omnia, alienus ab eo ut sit creatura, quemadmodum Deus.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Pater, inquit, voluntate Filium substituens, ita quoque et ipsum creatorem effecit. Ex essentia vero Patris eum existere negamus, ne sectio quædam aut divisio in illa ineffabili essentia statuat.

212 Solutio objectionis.

Meræ nugæ, meraque deliramenta hæc sunt. Sectio enim et divisio, aliaque id genus affectiones

corporibus tribuantur, quibus et affectio sive passio propria est; qui vero corporeus non est, ab eo etiam corporeæ affectiones alienæ sunt. Gignit itaque citra ullam sectionem aut passionem is qui incorporeus est. Quenam enim passio soli accidere cernitur, cum ex se gignit lumen? Quenam divisio accidit igni, quando illuminationem ex se emittit? At si hæc gignunt citra ullam separationem, producuntque ea quæ in ipsis sunt absque ulla passione, quomodo non multo magis horum creator ex sua natura emittet splendorem? Aut quomodo character ab imagine separetur? Semper enim hæc conjuncta sunt simulque existunt. Sin vero juxta illorum opinionem, arida ac sterilis est Dei natura: quænam ex ipso procedens voluntas efficax est, quæ Filium, ut illi volunt, substituit, creatrix quædam existens, et eorum quæ non existunt effectrix? Cum enim detrectant fateri, ex essentia Patris genitum esse creans ipsius Verbum, a veritate in hunc errorem labuntur. Est enim Filius viva atque essentialiter inexistens Patris voluntas, et Verbum ipsius, per quod omnia operatur.

Observatio ex sacra Scriptura, quod etiam de iis qui naturaliter filii sunt, « genitum esse, » et « factum esse, » indifferenter dicatur.

Nomina nihil efficiunt, cum res ipsæ aliter se habent. Tametsi enim iis qui natura filii sunt, servitutis nomen accommodetur, naturalis nobilitatis dignitati nihil derogat. Atque ita etiam si qui genitus est, factus esse dicatur, quoad veram suam originem retinet, nomen ipsum ei danino esse non potest. Naturam enim non nomina in universum inquirimus. Cum igitur de genito Dei Verbo dicitur, quod sit fidelis ei qui fecit ipsum⁴⁴, ne quis proprietatem existentie ipsius calumnietur, sed aut intelligat ratione incarnationis dictum, aut nihil officiat veritati nomen quod indifferenter accipitur. Betsabee Salomonem servum David vocavit, dicens: « Servum tuum Salomonem⁴⁵. » Patres quoque sæpenumero eos qui ex ipsis geniti sunt servos vocant et servos, filios. Cæterum nomina naturam non mutant, sed potius potestatem illorum qui ita illos appellare voluerunt, significant. Quod autem etiam ii qui geniti sunt, « facti » dicantur, inde manifestum est. **213** Ezechias enim ita inquit: « Ab hodierno die filios faciam⁴⁶. » Et de Job scriptum est: « Facti sunt ei filii septem, et filia tres⁴⁷. » Si ergo in hominibus, non absolute nomina, sed res ipsas intuentes, quæ dicuntur interpretantur: quomodo non utiliter idem in Filio Dei statuimus?

ALIUD.

Nomen, *filias*, generationem ex patre significat, *creatura* vero, quod exterius constitutum est. Si ergo Filius est, ne vocetur creatura: si creatura

A περι τὰ σώματα, οἷς καὶ τὸ πάσχειν οἰκεῖον· ὁ δὲ τὸ εἶναι σῶμα διαφυγόν, καὶ τὰ σωμάτων διαφεύξετα: πάθη. Τίτκει τοιγαροῦν ἀμερίστως καὶ ἀπαθῶς ὁ ἀσώματος. Ποῖον γὰρ πάθος περὶ τὸν ἥλιον ὄραται: γινόμενον, ὅτε τίτκει τὸ φῶς; Ποῖος συμβαίνει περὶ τὸ πῦρ μερισμός, ὅταν ἐκπέμπῃ τὸν ἐξ ἑαυτοῦ φωτισμόν; Εἰ δὲ ταῦτα γεννᾷ μὲν ἀμερίστως, ἐκπέμπει δὲ τὰ ἐξ ἑαυτῶν ἀπαθῶς, πῶς οὐ πολλῶν μᾶλλον ὁ τοῦτον ποιητὴς τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐκπέμψει τὸ ἀπαύγασμα; Πότε χαρακτήρ εἰκόνας χωρίζεται; Ἄς γὰρ αὕτῃ συμπέφυκὲ τε καὶ ἐνυπάρχει. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνους ἑστὴ καὶ ἀκαρπῶς ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, τίς ἡ ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσα βούλησις ἐνεργῆς, ἡ καὶ τὸν Υἱὸν κατ' ἐκείνους ὑπέστησε, δημιουργική τις οὐσα καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποιητική; Φεύγοντες γὰρ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι λέγειν τὴν δημιουργὸν αὐτοῦ Λόγον, ἐκ τῆς ἀληθείας εἰς αὐτὴν συναυλύνονται. Ἔστι γὰρ Υἱὸς ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσα τοῦ Πατρὸς βούλησις, καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται.

Ἐπιτήρησις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν φύσει υἱῶν, τὸ « ἐγένοντο, » ἢ καὶ « ἐποίησαν, » κεῖται ἀδιαφόρως.

Οὐδὲν αἱ λέξεις ἀδικοῦσιν, ὅταν ἐτέρως ἔχη τὰ πράγματα. Ἐπὶ γὰρ τῶν φύσει υἱῶν, καὶ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα τάττεται, οὐ παραιτεῖται τῆς φυσικῆς εὐγενείας τὸ ἀξίωμα. Καὶ ὁ γεννηθεὶς τεποιεῖσθαι λέγεται, ἕως ἂν αὐτῷ περιωρῆται τὸ ἀληθέστερον, οὐδὲν ἀπὸ τῆς λέξεως ὑπομένει τὸ ἀδίκημα. Ἡ γὰρ φύσις, οὐ πάντως ἡ λέξις ἐξετάζεται. Ὅταν τοίνυν ἐπὶ τοῦ γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου φέρηται τὸ, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸ, μὴ συκοφαντεῖσθω τὸ γνήσιον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ νοεῖσθω περὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον, ἡ μηδὲν ἀδικεῖτω τῆ ἀληθειαν τὸ τῆς λέξεως ἀδιάφορον. Βηρσαβὲ τὸν Σολομῶνα δοῦλον ἐκάλεε τοῦ Δαβὶδ, λέγουσα: « Τὸν δούλον σου Σολομῶνα. » Καὶ πατέρες πολλὰκις τοὺς ἐξ ἑαυτῶν γεννηθέντας δούλους ἀποκαλοῦσι, καὶ τοὺς οἰκέτας υἱούς. Ἄλλ' οὐχ αἱ λέξεις τὴν φύσιν ἀλλεττουσι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐξουσίαν τῶν οὕτω βουλομένων ἀποκαλεῖν ἐπιδεικνύουσιν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν γεννωμένων εὐρίσκειται τὸ « ἐποίησε, » ὄλον ἐνταῦθεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἐζεχίας φησὶν· « Ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω. » Περὶ δὲ τοῦ Ἰωβ γέγραπται, ὅτι « Ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. » Εἰ τοίνυν ἐπ' ἀνθρώπων οὐ ταῖς ἀκριβείαις τῶν λέξεων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐνορῶντες ἐδεχόμεθα τὸ λαλοῦμενον· πῶς οὐκ ἀναγκαίως τὸν αὐτὸν διακεισόμεθα τρόπον ἐπὶ τοῦ θείου γεννηματος;

ΑΛΛΟ.

Τὸ υἱὸς ὄνομα τὴν ἐκ πατρὸς σημαίνει γέννησιν· τὸ δὲ ποιήμα, τὸ ἐξωθεν συνιστάμενον. Εἰ τοίνυν Υἱὸς ἐστι, μὴ καλεῖσθω ποιήμα· εἰ ποιήμα ἐστι, μὴ

⁴⁴ Hebr. iii, 2. ⁴⁵ III Reg. i, 19. ⁴⁶ IV Reg. xiv, 3. ⁴⁷ Job i, 2.

καλείσθω ψευδώνυμο; Υἱός. Ἄλλ' Υἱὸς καλεῖται καὶ ἄ

ἄλλο, λόγος καθαρός διακρινόμενος, ὅτι οὐ ποιημὰ ἔστιν ὁ Υἱός.

Εἰρηχέ που Σολομών ὁ σοφώτατος, ὅτι ἰ Σύμπαν τὸ ποιῆμα ἔξει ὁ Θεὸς εἰς χρισίν. » Εἰ τοίνυν ἐν τῶν ποιημάτων ἔστιν ὁ Υἱός, ἀχθήσεται καὶ αὐτὸς εἰς χρισίν. Καὶ πῶς ἀληθεύσει λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι « Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ; » Ἡ πῶς ὁ Δαυὶδ οὐ ψεύσεται λέγων ὅτι αὐτῷ ἐδόθη ἡ κρίσις; Ἀληθεύει δὲ αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἐρχόμενος κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς. Οὐκοῦν οὐ ποιῆμα, οὐδὲ τῶν πάντων ἐν, ἵνα μὴ ἀγῆται καὶ αὐτὸς εἰς χρισίν.

Ἄλλο, διηγηματικῶς εἰς τὸ, « Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, πιστὸν ὅτι αὐτῷ ποιήσαντι αὐτόν. » καὶ ἐξῆς ἡ διάνοια τοῦ ρητοῦ.

Οὐ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ἐξηγούμενος ὁ Ἀπόστολος, τιαυτὰ φησιν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν. Πότε γὰρ γέγονεν ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν; Πότε δὲ ἀπόστολος; Πότε δὲ πιστὸς τῷ ποιήσαντι αὐτόν; Ἡ ὅτε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Τότε τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ πιστὸς ἐγένετο πληρῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον, καθάπερ αὐτὸς ἔλεγε· τότε γέγονεν ἀπόστολος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἀποσταλείς· τότε γέγονε τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἀρχιερεὺς, προσφέρων τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ἕν ὁμοῦμα, καθάπερ τι θῦμα προσάγων ἄμωμον, ἵνα πάντας ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καθάρισθῃ. Ἄν τοίνυν λέγεται περὶ Υἱοῦ ὅτι γέγονε πιστὸς, ὅτι γέγονεν ἀπόστολος; γέγονεν ἀρχιερεὺς, μὴ κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φερόσθω τὸ ρῆμα, ἀλλὰ κατὰ τῆς τῶν πραγμάτων ποιότητος. Ἐπειδὴ καὶ Παῦλος, ἄνθρωπος ὢν καὶ ὑπάρχων ἤδη, γέγονεν ἀπόστολος, καὶ Μωσῆς ὡσαύτως γέγονε πιστὸς ἐν ὄλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Ἀαρὼν ὡσαύτως γέγονεν ἀρχιερεὺς ἐν ἑαυτῷ καὶ πάλοι τὸν Σωτῆρα μορφῶν. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ Ἀαρὼν οὐκ ἐγεννήθη μὲν ἀρχιερεὺς, πολλοὶ δὲ ὑστερον χρόνοις τοῦτο γέγονε, τὸν ποδῆρη περιβαλόμενος, καὶ τὴν ἐπιμίδα, καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἱερατικῆς ἐσθῆτος σχήματα, ἔπερ ἦν ἔργα γυναικῶν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. Ἡν μὲν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, πᾶσι δὲ ὑστερον χρόνῳ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ὡς περ τινὰ ποδῆρη τὸν ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον ἦτοι ναὸν ἀναλαβών· ἵνα τῷ ἰδίῳ αἵματι καθάρισθῃ τὸν λαόν, ἑαυτὸν προσενεγκών ὡς ἄμωνον ἄμωμον τῷ Θεῷ· « Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. »

Ἐπισημαίνεται ὅτι οὐδὲν ἕτερον σημαίνει βούλεται τὸ πιστὸς, ἢ ὅτι ἀληθινὸς καὶ ἀναλλοίωτος.

Πιστὸς ὁ Σωτῆρ καλεῖται δικαίως, μίαν ὑπὲρ πάντων θυσίαν προσενεγκών, τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ οὐκ

A est, ne falso nomine vocetur Filius. Cæterum Filius et vocatur, et est : non est igitur creatura.

ALIUD, verisimilis ratiocinatio ostendens quod Filius non sit creatura.

Sapientissimus ille Salomon alicubi ita inquit : « Omnem creaturam ducet Deus ad iudicium ». Si ergo Filius est unam aliquid ex creatis, ducetur etiam ipse in iudicium. Atqui quomodo vere dicet de seipso : « Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio »? Aut quomodo non mentietur Daniel dicens, quod ipsi datum est iudicium? Sed vere dicit : ipse enim venturus est ad iudicandum vivos et mortuos. Non est igitur creatura, neque unus ex omnibus, ne nimirum etiam ipse in iudicium ducatur.

ALIUD, explicatus in illud, « Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum Christum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum » : et deinceps vera sententia huius dicti.

Non naturam Verbi declarans Paulus hæc dixit, sed illius incarnationem. Quando enim factus est pontifex confessionis nostræ? quando apostolus? quando fidelis ei qui ipsum fecit? Nonne quando propter nos et pro nobis factus est homo, et ut Joannes scribit, « Verbum caro factum est »? Tunc factori suo, ut homo, fidelis factus est, perliciens opus illius, sicut ipse testatur : tunc etiam apostolus factus est, pro nobis et propter nos missus : tunc factus est pontifex confessionis nostræ, offerens confessionem fidei nostræ Patri, et corpus suum, veluti immaculatam quamdam hostiam adducens, ut omnes nos per ipsum mundaret. Si ergo de Filio dicitur, quod factus sit fidelis, quod factus sit apostolus, factus pontifex; non ad essentiam ipsius dictum referendum est, sed ad qualitatem rerum. Siquidem et Paulus homo cum esset, et iam existeret, factus est apostolus : et Moses eadem ratione factus est fidelis, in tota domo ejus. Simili modo etiam Aaron factus est pontifex, Salvatoris typum jam olim in se referens. Quemadmodum enim Aaron non est natus pontifex, sed multis postea temporibus id factus est, talarem vestem indutus, et superhumerali, reliquaque pontificalis habitus ornamenta a mulieribus confecta : idem plane de Christo etiam censendum est. Erat enim Verbum in principio : multis vero postea temporibus factus est pro nobis pontifex, hominem ex muliere veluti talarem vestem sive templum assumens, ut proprio suo sanguine populum mundaret, ut seipsum veluti agnum immaculatum Deo offerret : « Neque enim fecit peccatum, neque inventus est dolus in ore ejus ».

Quod fidelis nihil aliud significet quam verus atque immutabilis.

Servator noster merito vocatur fidelis, quippe qui unam pro omnibus hostiam obtulit, quæ semper ea-

⁴⁶ Eccl. xii, 14. ⁴⁷ Joan. v, 22. ⁴⁸ Dan. vii, 13. ⁴⁹ I Tim. iv, 1. ⁵⁰ Joan. i, 14. ⁵¹ Joan. xvii, 1.

⁵² Num. xii, 7. ⁵³ I Petr. ii, 22.

dem est, neque unquam mutatur. « Semel enim pro nobis mortuus, non videbit amplius mortem⁶⁴. » Et rursus Apostolus ad Corinthios scribens, ait : « Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus⁶⁵. » Similiter et Petrus : « Ideo ii qui patiuntur, fideli Creatori commendent animas suas⁶⁶. » Paulus etiam ad Thessalonicenses : « Fidelis est qui nos vocavit, qui et faciet⁶⁷. » Et ad alios : « Si increduli fuerimus, ille fidelis permanet. Nam semetipsum abnegare non potest⁶⁸. » Fidelis igitur est Christus, quia et homo factus mansit idem usque nunc, et in æcula : atque ita quidem fidelis est, sicut et Pater fidelis dicitur in sacra Scriptura.

In illud, « Firmiter igitur sciat omnis domus Israel, quia Dominum ipsum et Christum fecit Deus hunc Jesum, quem crucifixistis⁶⁹. »

Necesse rursus est, ut hic verbum, « fecit, » non ad essentiam Verbi referatur : neque existentie Filii propter hoc nomen insultare. Nam si verbum « fecit, » naturaliter accipere velis, recte de templo ex Maria facto interpretari poteris ; si vero apte atque ita ut oportet, nihil ad Verbum. Exempli gratia : Qui olim pauper erat, factus est dives ; aut qui ab initio propheta non erat, in prophetam a Deo electus est. Nam in hujusmodi locutionibus, « factus est » non principium existendi significat, sed translationem in aliud quam erat. Quomodo igitur Deus Jesum fecerit Dominum pie quaerendum est. Cum itaque Deus Verbum existens atque omnium Dominus, per incarnationem factus est in forma servi⁷⁰, ungitur quidem unctusque esse dicitur⁷¹, propter id quod homini convenit. Consendit vero rursus in dominationis potestatem, ut homo, tamen Dominus sit, nimirum ut Deus. Incarnatum enim est Dei Verbum, non ut liberam Dei naturam servi forma obrueret, neque ut sua natura ac proprietatibus abjectis ab humanæ naturæ proprietatibus superaretur, sed ut servilem nostram conditionem ad Domini gloriam extolleret, et contemptibilem naturam nostram ad suam nobilitatem traduceret. Quo pacto enim vocamur fratres Christi⁷², quomodo appellamur filii⁷³, si Verbum Dei factum nihil nos juvit ? Cum vero sacram Scripturam dicentem audies, quod Deus ipsum fecerit Dominum et unctum, et Dei appellationem ad Patris personam refert : fateris etiam ita voluntatem Filii accedere ad beneplacitum Patris. Et Dominum ipsum esse scivit etiam cum factus est in forma servi ; neque tamen reperies Filium ab hac operatione exclusum. Nam quæ Pater operatur sunt omnino opera Filii ; et quæ perficit Filius, eadem et Pater operatur. Idcirco inquit Servator : « Ego a me nihil facio ; sed Pater qui in me manet, ipse opera facit⁷⁴. » Fit itaque Dominus et unctus, cum homo factus est, atque ob id vocatus

ἁλλατομένην. « Ἀπαξ γὰρ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἔψεται θάνατον ἐκ δευτέρου. » Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἐπιστάλλων τοῖς λέγει· « Πιστὸς ὁ Θεός, δι οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Πέτρος ὁμοίως· « Ὡστε καὶ οἱ πάσχοντες πιστῶς κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ὁ Ἀπόστολος θεσσαλονικεῦσι· « Πιστὸς ὁ καλῶν ἡμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. » Καὶ ὁμοίως πρὸς ἐτέρους· « Εἰ ἀπιστήσωμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει. » Ἀρνήσασθαι γὰρ αὐτὸν οὐ δύναται. Πιστὸς οὖν ὁ Χριστός, ὅτι καὶ ἀνθρώπος γεγωνώς, ἔμεινεν ὁ αὐτός, γῆς, καὶ σήμερον, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ πιστὸς οὕτως, ὡς καὶ ὁ Πατήρ εἶναι λέγεται πιστὸς παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς.

Εἰς τὸ, « Ἀσφαλῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. »

Χρὴ πάλιν ἐνθάδε τὸ, « ἐποίησε, » μὴ εἰς τὴν οὐσίαν ἀναφέρειν τοῦ Λόγου, μηδὲ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν λέξιν καταθρασύνεσθαι. Ἄλλὰ τὸ, « ἐποίησεν, » εἰ μὲν φυσικῶς ἐθέλοις, ἐκλήψῃ καλῶς ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας ποιηθέντος ναοῦ· εἰ δὲ πραγματικῶς πάλιν, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον, οἷον φέρε εἰπεῖν· Πένης τις πάλαι τυγχάνων, χρημάτων γέγονε κύριος· ἢ προφήτης οὐκ ὢν ἐξ ἀρχῆς, εἰς προφήτην προεχειρίσθη παρὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ « ἐγένετο, » οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλ' εἰς ποῖόν τι πρᾶγμα καὶ ἀπὸ τίνος ἐτέρου μετέστη τὸ σημαίνεμον. Πῶς οὖν Κύριον ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεός, πῶς δὲ Χριστὸν, ἀναγκαῖον ζητεῖν εὐσεβῶς. Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἀνάθρωπος γέγονεν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, χρίεται μὲν, ἢ κεχρίσθαι λέγεται διὰ τὸ ἀνθρώπῳ πρέπον. Ἀναβαίνει δὲ εἰς τὴν τῆς κυριότητος ἐξουσίαν πάλιν ὡς ἀνθρώπος, καίτοι Κύριος ὢν ὡς Θεός. Ἐπεδήμησε γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐχ ἵνα τὴν ἐλευθέραν τοῦ Θεοῦ φύσιν τῇ τοῦ δούλου καταχώσῃ μορφῇ, οὐδὲ ἵνα τὸ οἰκεῖον ἀφείη, ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώμασι κρατηθῇ· ἀλλ' ἵνα τὸ δούλον εἰς τὴν τῆς κυριότητος ἀναρπάσῃ τιμὴν, καὶ εἰς τὴν οἰκεῖαν εὐγένειαν μετασκευάσῃ τὸ ἡτιμωμένον. Ἐπεὶ πῶς ἀδελφοὶ καλούμεθα Χριστοῦ, πῶς δὲ υἱοὶ χρηματίζομεν, εἰ μηδὲν ἡμᾶς ὠφέλησεν ἀνθρώπος γεγωνώς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ; Ἐὰν δὲ λεγούσης ἀκούσης τῆς θείας Γραφῆς ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν εἰς τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον ἀναφέρῃς, συνομολογεῖς μὲν καὶ οὕτως ὅτι τοῖς θελήμασι τοῦ Υἱοῦ συνευδοκεῖ καὶ ὁ Πατήρ. Καὶ Κύριον οἶδεν αὐτὸν καὶ ὅτε γέγονεν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ ; οὐκ ἔξω δὲ ὁμοῦς οὐδὲ τοῦ ταῦτα ποιεῖν ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται. Ἄ γὰρ ἀν ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ταῦτα πάντως ἐστὶν ἔργα τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄπερ ἀν ὁ Υἱὸς ἐπιτελῇ, ταῦτα πάντως ὁ Πατήρ ἐργάζεται. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Σωτήρ· « Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν· ὁ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ

⁶⁴ Rom. vi, 10. ⁶⁵ I Cor. i, 9. ⁶⁶ I Petr. iv, 19. ⁶⁷ I Thess. v, 25. ⁶⁸ II Tim. ii, 13. ⁶⁹ Act. ii, 36. ⁷⁰ Philipp. ii, 6. ⁷¹ Luc. iv, 18 ; Act. iv, 27.

⁷² I Thess. v, 25. ⁷³ II Tim. ii, 13. ⁷⁴ Act. ii, 36. ⁷⁵ Joan. xx, 17. ⁷⁶ I Joan. iii, 1. ⁷⁷ Joan. xiv, 10.

μένων, ποιῶν τὰ ἔργα αὐτός. » Γίνεται τοίνυν Κύριος καὶ Χριστός, ὅτε καὶ ἄνθρωπος γεγωνός, καὶ διὰ τοῦτο χρηματίας δούλος, ἐκλήθη καὶ Ἰησοῦς. Οὐ γὰρ ἀπαρτηρήτως ὁ ἅγιος ἔφη μαθητῆς· « Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός· » ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι « τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. » Χρῆ δὲ πάλιν εἰς τὴν τῶν γεγραμμένων ἀκριβείαν ἀφορᾶν. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι πεποιήκεν ἑαυτῷ Λόγον ἢ Υἱόν, ἀλλὰ Κύριον καὶ Χριστὸν, ὅπερ οὐκ ἀρχὴν σημαίνει τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τινος εἰς ἕτερόν τι μετάστασιν. Ὅπως δὲ γέγονε Κύριος ἢ Χριστός, ἐν τοῖς ἀνωτέρω προείρηται.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἀπὸ τοῦ μὴ ἔντος εἰς τὸ εἶναι παράγων· ἦν γὰρ αἰὲν καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν τὸ « ἐποίησεν » ἐνθάδε κατὰ τῆς οὐσίας ἐκλάβοι, ἵνα μὴ ἀσεβεῖν ἀναγκάζηται· τότε πρῶτον διδοῦς ὑπάρξει τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀλλὰ τὸ « ἐποίησεν, » ἀντὶ τοῦ, ἀπέδειξε, νοητέον. Οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος τοῖς Ἰουδαίοις προσδιαλεγόμενος ἔφασκεν· « Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμει καὶ τέρασι καὶ σημείοις, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε. » Οὐκοῦν διὰ τῶν ἔργων δεικνύων ἐνυπάρχον αὐτῷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀξίωμα, Κύριος γίνεται τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν· ἀναδείκνυται δὲ ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. Διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειθοῦσιν ἔλεγε· « Κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » καὶ πάλιν· « Εἰ οὐ ποῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. » Εἰ δὲ διὰ τοῦ δύνασθαι ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, εἶναι τε ὁμοίως ἐν Πατρὶ, Θεός ὢν ἀληθινὸς ἀναδείκνυται, κατὰ τοῦτο γέγονε τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων Κύριος, ἐφάνη δὲ καὶ αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός· εἰ δὲ παρὰ Θεοῦ πεποιησθαι Κύριος λέγεται, καὶ τοῦτο ἔχει καλῶς. Ἐπιγινωσκόμενος γὰρ διὰ τῶν ἔργων γνήσιόν τε καὶ ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ γέννημα, κυριεύει τῶν ἀπειθοῦντων πάλαι, τῷ τε οἰκείῳ ἀξιώματι καὶ τῇ ἐκ Πατρὸς εὐγενεῖα μαρτυρούμενος ὡς Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλος ἐγνωσθῆ Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός, γέγονε καὶ Κύριος, οὐ τότε πρῶτον τοῦ εἶναι Κύριος ἀρξάμενος (ἦν γὰρ αἰὲν καὶ Θεός καὶ Κύριος), ἀλλ' ὅτε παρὰ τοῖς πιστευσάσιν ἐγνώσθη, τότε γεγωνός καὶ ἐπ' αὐτοῖς Κύριος.

Ἀπόδειξις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι ὁ Λόγος ἦν αἰὲν Κύριος καὶ βασιλεύς.

Ὁ Ἀβραάμ αὐτὸν προσεκύνει, Κύριον ἀποκαλῶν. Ὁ Μωσῆς ὁμοίως φησί· « Καὶ Κύριος ἔβρεξε παρὰ Κυρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα. » Ὁ Ψαλμῶδός πάλιν· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Καὶ πάλιν· « Ὁ Ὁρῆνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε· ῥάβδος ἐυθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς

A servus, dictus etiam est Jesus. Neque enim absque magna ratione sanctus discipulus simpliciter dixit : « Dominum ipsum et unctum fecit Deus ; » sed adjecit, « hunc Jesum, quem vos crucifixistis. » Oportet autem ut rursus ea quæ scripta sunt accurate inspiciamus. Non enim dixit : Fecit sibiipsum Filium, aut Verbum, sed Dominum et unctum : quod quidem non principium existendi significat, sed translationem ex uno in aliud. Quomodo autem factus sit Dominus et unctus, superius dictum est.

Idem aliter.

Deus ipsum fecit Dominum et unctum, non ex non existente ad esse traducens : erat enim semper, etiam ante incarnationem Dei Verbum, neque quisquam recte sentiens verbum illud, « fecit, » eo loco de essentia **216** interpretetur, ne impium se declaret, qui tum primum Verbum Dei esse cœpisse dicat, quando factum est homo : sed « fecit » accipiendum est pro declaravit, vel ostendit. Ita et Petrus cum Judæis disserens dixit : « Jesum Nazarenum, qui declaratus est vir a Deo in vos virtutibus, et prodigiis, et signis quæ fecit, sicut ipsi scitis⁶⁶. » Quocirca cum per opera ostendit dignitatem Patris sibi inexistente, Dominus sit credentium in ipsum : ostenditur vero quod ipse etiam sit Christus. Nam idcirco Judæis incredulis dixit : « Etiam si mihi non credatis, operibus meis credite, ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est^{66, 67} ; » et rursus : « Si ego non facio opera Patris mei, non credatis mihi⁶⁸. » Si ergo, quia potest facere opera Patris, et quia habet in se Patrem, ipseque vicissim est in Patre, verus Deus esse declaratur : hac ratione factus est Dominus credentium in ipsum, declaratusque est etiam ipse esse Christus ; si vero a Deo factus esse Dominus dicitur, etiam hoc recte habet. Cognitus enim per opera esse verus Dei Filius, dominatur in eos qui olim non crediderunt, propria sua dignitate, et Patris nobilitate ipsi testimonium perhibente ut Deo. Cum enim omnino cognitus sit esse Filius Dei, factus etiam est Dominus : non quod tunc primum existendi initium acceperit (semper enim erat et Deus, et Dominus), sed quando a credentibus cognitus est, tum factus est eis Dominus.

Demonstratio ex sacra Scriptura, quod Verbum erat semper Dominus et rex.

Abraham ipsum adorabat, Dominum appellans⁶⁹. Moses similiter : « Et Dominus pluit a Domino ignem, et sulphur super Sodomam et Gomorrham⁷⁰. » Psalmista etiam : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis⁷¹. » Et rursus : « Solium tuum, Deus, in sæculum sæculi. Propterea unxit te : virga rectitudinis, virga regni tui⁷². » Et rursus : « Regnum

⁶⁶ Act. II, 22. ^{66, 67} Joan. I, 38. ⁶⁸ ibid. 37. ⁶⁹ Gen. XVII, 2, 3. ⁷⁰ Gen. XIX, 24. ⁷¹ Psal. CIX, 4.

⁷² Psal. XLIV, 7, 8.

uum, regnum omnium sæculorum ⁷². » Si ergo A
etiam ante incarnationem Verbum Dei erat rex et
Dominus, quomodo non is blasphemus censendus
sit qui factum esse de essentia interpretetur? Fac-
tus enim est noster Dominus, cum illum talem co-
gnovimus, quando, omnibus nobis sanguine suo re-
demptis, declaratus est Christus et Dominus.

217 *Idem aliter, exemplo a nobis sumpto.*

Si de homine aliquo diceretur : Factus est iste
hujus possessionis dominus : quis adeo delirus fue-
rit, ut tum substantiam illius factam esse existimet,
quando declaratus est alicujus rei dominus? Factus
enim est non quod tum existendi initium nactus
sit, sed quod aliquid in suam potestatem reducerit. B
Ita etiam de Christo cogitandum est. Serviebamus
olim falsis diis, et corruptioni obnoxii eramus; at
Dei Verbum ex beneplacito Patris factum est homo,
ut nobis ab errore abductis fiat omnium Dominus.
Unxit vero ipsum Pater, ut per ipsum vis ac virtus
ingentis etiam in nos perveniret. Nam in primo
Christo naturæ nostræ bona instaurata sunt, factæ-
que sunt nobis primitiæ divinorum donorum in ipso
et per ipsum, ut in homine et a Deo : Deus enim
erat in carne.

Idem aliter.

Beatus David alicubi ita psallit : « Fias mihi in
Deum protectorem ⁷⁴; » et rursum : « Et factus est
Dominus refugium pauperi ⁷⁵. » Cæterum in his
factus est refugium pauperi. Semper enim hoc ip-
sum existens, semperque servans oppressos, factus
est Davidi in Deum protectorem, et pauperi refu-
gium. Quemadmodum igitur id quod semper erat,
hoc ipsum rursus fit petenti, et oranti : ita et Chri-
stus cum semper sit Dominus et rex, utpote Deus,
factus est etiam in nobis Dominus, quando dete-
stantes tyrannidem diaboli qua nos opprimebat, cla-
mavimus ad Patrem : « Emitte lumen tuum et veri-
tatem tuam ⁷⁶. » Deo autem sacra Scriptura opus
attribuit. Omnia enim quæ humanam naturam ex-
cedunt, opera Dei merito vocantur.

ASSERTIO XXII.

*In illud, « De die et hora illa nemo novit, nec angeli
cælorum, neque Filius, nisi Pater solus ⁷⁷. »*

Obiectio hæreticorum.

At quomodo, inquam, erit similis Filius Patri
secundum essentiam, cum dicat **218** se nescire
diem consummationis sæculi : quem alioqui Pater
novit, ut ipse fatetur? Magna enim in hoc dissimili-
tudo cernitur, et naturalis quædam discrepantia.

Solutio objectionis.

Si ipse est conditor sæculorum, et temporum, at-

⁷² Psal. cxliv, 15. ⁷³ Psal. xvii, 49. ⁷⁴ Psal. ix, 40. ⁷⁵ Psal. xlii, 3. ⁷⁷ Matth. xxiv, 56.

Βασιλείας σου. » Καὶ πάλιν · « Ἡ βασιλεία σου, βα-
σιλεία πάντων τῶν αἰώνων. » Εἰ τοίνυν καὶ πρὸ τῆς
σαρκώσεως βασιλεὺς τε καὶ Κύριος ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος, πῶς οὐκ ἂν τις ἐνοχος εἴη τοῖς τῆς δυσφη-
μίας ἐγκλήμασι, κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φέρων τὸ
πεποιθῆσθαι; Γέγονε γὰρ ἡμῶν Κύριος τῶν ἐπεγνω-
κότων τὸν ἑαυτῶν δεσπότην, ὅτε τῷ οικείῳ αἵματι
πάντας ἀγοράσας, ἀνεδείχθη Χριστὸς καὶ Κύριος.

Ἄλλως τὸ αὐτὸ, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔχον τὸ
ὁπόδειγμα.

Εἰ ἐπ' ἀνθρώπου λέγοιτο τυχόν· Γέγονεν ὁδε
τοῦδε τοῦ κτήματος κύριος, τίς ὁβτιος ἂν εἴη λη-
ρῶν, ὡς τότε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πεποιθῆσθαι νομίζειν,
ὅτε καὶ κύριος ἐδείχθη τινός; Γέγονε γὰρ οὐκ αὐτὸς
εἰς σύστασιν τοῦ εἶναι τότε προελθὼν, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶ
τι ποιησάμενος. Οὕτω μοι νοεῖ καὶ ἐπὶ Χριστοῦ.
Ἐδουλεύομεν πάλαι τοῖς μὴ οὐσί θεοῖς· ὑπεκείμεθα
τῇ φθορᾷ· ἀλλὰ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λό-
γος; εὐδοκήσαντος τοῦ Πατρὸς, ἵνα τῆς πλάνης ἡμᾶς
ἀπαλλάξας γένηται πάντων Κύριος. Ἐχρῖσε δὲ αὐ-
τὸν ὁ Πατήρ, ἵνα δι' αὐτοῦ φθάσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ
τοῦ χρισαντος δύναμις. Γέγονε γὰρ ἐν πρώτῳ Χριστῷ
τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀγαθὰ, καὶ ἀπαρχὴ τῶν θεῶν
ἡμῶν χαρισμάτων ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπων
καὶ παρὰ Θεοῦ· Θεὸς γὰρ ἦν ἐν σαρκί.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Ἐλέει σου καὶ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Γε-
νοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν· » καὶ πάλιν· « Καὶ
ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι. » Ἄλλ' ἐν τού-
τοις, οὐκ ἂν τις εἴποι τότε πρὸς οὐσίαν κεκλησθαι
τὸν Θεὸν, ὅτε τῷ πένητι γέγονε καταφυγὴ. Ἄει γὰρ
ὦν τοῦτε καὶ σώζων τοὺς ἀδικουμένους, γέγονε τῷ
μὲν Δαβὶδ εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν, τῷ δὲ πένητι κα-
ταφυγὴ. Ὡσπερ οὖν ἔπερ ἦν ἀει, τοῦτο γίνεται πάλιν
τῷ αἰτοῦντι καὶ προσευχομένῳ· οὕτω καὶ ὁ Χρι-
στὸς, Κύριος ὦν ἀει καὶ βασιλεὺς ὡς Θεὸς, γέγονε
καὶ ἐν ἡμῶν Κύριος, ὅτε τοῦ συνέχοντος ἡμᾶς δι-
κόλου τὴν τυραννίδα μιτήσαντες, ἐδοῦσαμεν πρὸς
τὸν Πατέρα· « Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν
ἀλήθειάν σου. » Θεῷ δὲ τὸ ἔργον ἀνατίθησιν ἡ θεία
Γραφή. Πάντα γὰρ ὅσα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐξάλ-
λεται, ταῦτα δικαίως ἔργα καλεῖται Θεοῦ.

ΛΟΓΟΣ ΚΒ'.

Εἰς τὸ, « Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας,
οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγέλοι τῶν οὐρανῶν,
οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος. »

Ἀντίθεσις ἐκ τῶν Χριστομάχων.

Καὶ πῶς, φασίν, ἔσται κατ' οὐσίαν ὁμοῖος ὁ Υἱὸς
τῷ Πατρὶ, λέγων μὴ εἶδέναι τὴν ἡμέραν τῆς συντε-
λειας τοῦ αἰῶνος· καίτοι τοῦ Πατρὸς εἰδότης, ὡς
φησιν αὐτός; Ποῦδ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ ἀνόμοιον φαί-
νεται, καὶ φυσικῆ τις διάστασις.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ αὐτός ἐστι ποιητὴς αἰώνων, καὶ χρόνων, καὶ και-

ρῶν, ἔστι δὲ οὕτως, πῶς ὡς μίαν ἡμέραν καὶ ὥραν ἄγνωστας παρ' ὑμῖν κρίνεται; Πῶς δὲ ἄπερ αὐτὸς ἐποίησε, μὴ εἰδέναι δύναται; Ἔστι τοίνυν ἐξετάσαι τὰ εἰρημμένα παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. Καὶ σαφῶς ἔστιν ἐντεῦθεν εἰδέναι, ὅτι περ οἶδεν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ὡς Θεός, καὶ ἀποδεικνύων ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον, μὴ εἰδέναι λέγει. Εἰ γὰρ τὰ ἐσόμενα πάντα πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης διηγείται σαφῶς, καὶ φησιν· Ἔσται μὲν τότε, συμβήσεται δὲ ἐκεῖνο, εἴτα τὸ τέλος· δῆλον ὅτι καὶ πρὸ αὐτῆς εἰδώς, καὶ αὐτὴν ἐπίσταται. Μετὰ γὰρ τὰ εἰρημμένα παρ' αὐτοῦ, τίθησιν, ὅτι «Τὸ τέλος ἐστὶ.» Τέλος δὲ τί ἂν ἕτερον εἴη ἢ πάντως ἡ ἐσχάτη ἡμέρα, ἣν ἀγνωεῖν ἐφησεν οικονομικῶς, ἀποσώζων πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι τὴν αὐτῇ πρέπουσαν; τάξιν Ἀνθρωπότητος γὰρ ἴδιον τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐν ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς ἀνάγκη τὸν χρόνον ἐξετάζεσθαι, καθ' ὃν εἴρηται παρ' αὐτοῦ· οὕτω γὰρ τὸ πλανᾶσθαι διαφευξόμεθα. Εἰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος εὐρίσκειται που ταπεινόν τι περὶ ἑαυτοῦ λαλήσας, ἀπτεσθῶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ φερέσθω κατ' ἐκείνης τὰ ῥήματα. Εἰ δὲ ὅτε γέγονε σὰρξ, ἀνθρωπίναις ἐχρήσατο φωναῖς, ἐν ὄντως ἑαυτὸν καὶ ἀνθρώπον ὄντα δεῖξῃ, πῶς οὐκ ἀκόλουθον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα φέρειν τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημμένα; Τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀποδέχεσθαι τῆς οικονομίας τὸν τρόπον. Εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, λαλεῖται πάντα ὡς Θεός· εἰ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, συγχωρεῖσθω λαλεῖν καθὼς ἄνθρωπος, οὐδὲν αὐτὸν ἀδικούσης εἰς τὸν τῆς θεότητος λόγον τῆς καθ' ἡμᾶς οικονομίας. Τοῦτο γὰρ ἔσται τὸ παρὰ τοῦ Παύλου εἰρημμένον· «Αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.» Ἴδιον μὲν οὖν τοῦ Λόγου, καθὼς Λόγος ἐστὶ, τὸ εἰδέναι τῶν παρ' αὐτοῦ ποιημένων τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ τέλη· ἐν δὲ τῶν ποιημάτων ὁ χρόνος, καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸν οὐδὲ που πάντως καὶ μέχρι τίνος αὐτῷ τὸ συνεστάναι δεδωρηται.

ἌΛΛΟ.

Λέγει που πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα διαλεγόμενος· «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱόν.» Εἰ τοίνυν οἶδεν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, ἣν ἐληλυθένας λέγει, τί τὸ κωλύον εἰδέναι κακείνην, ἣν ὡς ἄνθρωπος ἀγνωεῖν μὲν φησι διὰ τὸ τῇ ἀνθρωπότητι πρέπον, οἶδε δὲ πάντως ὡς Θεός; Χρῆ δὲ οὐ διὰ τὴν τοιαύτην φωνὴν καταγορεῖν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ βυφοκινδύνως ἄγνωιαν αὐτῷ προσάπτειν τινὰ· ἀλλὰ μάλλον θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, οὐ παραιτησαμένου διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν εἰς τοσαύτην ἑαυτὸν ταπεινωσιν καταγαγεῖν, ὡς πάντα φορέσαι τὰ ἡμῶν, ὧν ἐν ὑπάρχει καὶ ἡ ἄγνοια.

ἌΛΛΟ.

Ἐρωτητέον τοὺς χριστομάχους, ὅτου δὴ χάριν ὁ Σωτὴρ ἀγγέλου καὶ Υἱὸν ὀνομάσας, οὐδαμοῦ τοῦ

que hoc vere ita est : quomodo unum diem atque horam ignorare vobis censetur? Quomodo item ea quæ fecit, nescire potest? Investiganda igitur sunt quæ ab ipso discipulis dicta sunt. E quibus facile constabit ipsum et diem et horam novisse, ut Deum; tametsi, humanitatem suam ostendens, ignorare se dicat. Si enim omnia quæ ante diem illum et horam eventura essent, manifeste explicat, et dicit : Hoc quidem erit, illud vero accidet, et tum erit finis, manifestum est quod, si quæ diem illum antecessura erant, nosset, ipsum etiam diem noverit. Nam post illa quæ ab ipso prædicta sunt, subjungit, « Tunc erit finis » : finis autem, quidnam aliud sit quam ipse ultimus dies, quem ignorare se respectu incarnationis dixit, ordinem et decorem humanitati conveniens servans? Humanitatis enim proprium est futura ignorare.

ALIUD, narrative.

In iis quæ a Servatore nostro dicta sunt, oportet diligenter animadvertere quo quidque tempore dixerit; Na enim facile errorem evitabimus. Si ergo ante incarnationem Verbum Dei humile aliquid de se dixisse reperitur, divinitatem ejus objurgent, et contra eam dictum interpretentur. Sia vero cum factus est caro, humano more locutus est, ut vere se hominem esse ostendat, quo pacto non sit consentaneum ad humanitatem referre quæ humano more dixit. Hoc enim est sese administrationi quam suscepit, sive incarnationi, accommodare. Nam si homo factus non est, loquatur omnia ut Deus; si vero factus est homo, concedatur etiam ei ut sicut homo loquatur, cum incarnatio qua nobis similis factus est, nihil ejus divinitati officiat. Hoc enim est quod a Paulo dictum est : « Captivantes omnem intellectum in obedientiam Christi » : Proprium itaque est Verbo, quatenus Verbum est, nosse eorum quæ ab ipso condita sunt principia et fines; usum vero eorum quæ condita sunt est tempus, et qui tempus condidit, novit quandiu illud sit duraturum.

ALIUD.

Servator alicubi ad Patrem suum ita ait : 219 « Pater, venit hora, glorifica Filium tuum » : Si ergo exacte novit horam, quam venisse dicit, quid obstat quominus et illam norit, quam, ut homo, ignorare se inquit, quod id humanitati conveniat, norit autem omnino ut Deus? At non oportet ob hanc vocem Verbum Dei incusare, et ignorantiam temere illi-obijcere; sed potius mirari amorem quo erga humanum genus flagravit, quo impulsus non recusavit ad tantam humilitatem sese demittere, ut omnia nostra susciperet, quorum etiam unum est ignorantia.

ALIUD.

Interrogandi sunt hostes Christi, quamobrem Servator cum angelos et Filium nominavit, Spiritus

⁷² Matth. xxiv, 14. ⁷³ II Cor. x, 5. ⁷⁴ Joan. xvii, 1.

sunt speciei (neque enim quispiam recte hominem a equo contulerit, aut ovem cani, sed hominem hominibus, et ovem ovi), necessarium omnino est ut factum esse Filium fateamur, cum compararetur angelis, quorum natura facta est.

Solutio objectionis.

Solent quidem comparationes inter res specie convenientes fieri. Sed cum ejusmodi inter se comparantur, vocem illam, « melior » non libenter neque proprie admittunt; sed magis et minus potius eis convenit, aut præ interdum etiam plus de eis dici: quippe quæ magis propriam comparationem ostendit: ita Joseph formosus plus quam fratres sui dicitur⁹⁶. Stella vero non **203** dicitur melior quam alia stella, sed excellere gloria. Ita Servator quando hominibus ut homo comparatur, non dicitur melior pulchritudine, sed formosus præ illis hominum⁹⁷. Cum vero quæ diversæ speciei sunt inter se comparantur, tum magis proprie dicitur, melius. Atque ita scriptum est: « Melior est enim sapientia quam lapides pretiosi⁹⁸. » Quænam enim est societas naturæ sapientiæ cum lapidibus? Si ergo comparatio rerum specie convenientium aliam rationem habet, de iis vero quæ secundum naturam suam diversæ sunt speciei, melius dicitur: certe Filius angelis similis non erit, neque factus ut illi, sed hyperbolica comparatione hoc fiet. Atque ea ipsa ratione qua dicitur melior, diversæ potius quam ejusdem speciei cum eis erit.

ALIUD, in idem.

Si, quia sacra Scriptura dicit: « Tanto melior factus angelis, » ejusdem speciei cum angelis est Filius, utpote eis comparatus, videant quam periculosa inde sequatur consequentia. Quid enim oberit quominus Deo assidere angelos, unaque cum eo regnare dicamus, nihilque excellentius in Filio quam in angelis esse? Nam quæ ejusdem speciei sunt, tametsi quamdam inter se differentiam habeant, ejusdem tamen sunt naturæ. Hac enim ratione etiam ejusdem speciei sint. Quocirca cum de angelis dicatur: « Faciens angelos suos spiritus⁹⁹; » de Filio autem: « Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi¹⁰⁰; » et angeli, juxta illorum opinionem, ejusdem sint speciei cum Filio, quia nimirum ideo quod dicitur melior, cum eis comparatur: nihil obstiterit quominus etiam angeli possint assidere Deo; tametsi nemo eorum eam dignitatem sit adeptus; frustra que, ut verisimile est, Paulus dicit: « Cui enim unquam angelorum dixit: Sede a dextris meis? » Aut quomodo illud tanquam eximium largitur Filio, si angelorum quoque natura id sibi vindicat, siquidem ejusdem sunt cum eo speciei? Omnia enim unius naturæ attributa, cum omnibus ejusdem speciei sunt communia. Prærogativæ autem quæ adjectione aliqua cuiquam accidunt, ad substantiam non pertinent. Exempli gratia, una qui-

Αν τις εὐλόγως ἴππῳ συγκρίναι τὴν ἀνθρώπων ἢ κυνὶ τὸ πρόβατον, ἀλλ' ἀνθρώπων μὲν ἀνθρώποις, τὸ δὲ πρόβατον τῷ προβάτῳ, ἀνάγκη πᾶσα γεννητὸν εἶναι συνομολογεῖν τὸν Υἱὸν, ὃς ἀγγέλους συγκρίνεται τοῖς γεννητῆν ἔχουσι τὴν φύσιν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Φιλοῦσι μὲν ὁμολογουμένως ἐν τοῖς ὁμοειδέσιν αἱ συγκρίσεις γίνεσθαι. Ἄλλ' ὅταν τὰ τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλα κρίνηται, τὸ « κρείττων » λέγεσθαι μισεῖ, καὶ οὐκ οἰκείως ἐπιδέξεται τὴν φωνήν· ἀρμύσει δὲ ἐπ' αὐτῶν τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τὸ διαφερόντως λέγεσθαι, καὶ τὸ πλέον ἔσθ' ὅτε· ἂ δὴ καὶ κυρωτέραν δεικνύει τὴν σύγκρισιν· οὕτως Ἰωσήφ ὤρατος παρὰ τοὺς ἀδελφούς. Ἄσθηρ δὲ πάλιν ἀστέροσὺ κρείττων, ἀλλὰ διαφέρει ἐν δόξῃ· οὕτως ὁ Σωτῆρ, ὅτε τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀνθρώπος συγκρίνεται, οὐ κρείττων κάλλει λέγεται, ἀλλ' ὤρατος παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε δὲ τὰ ἑτεροειδῆ πρὸς ἀλλήλα τὴν σύγκρισιν ἔχει, τότε λέγεται τὸ κρείττον οἰκειότερον. Οὕτω καὶ γέγραπται: « Κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν. » Πῶς δὲ κοινωκίᾳ φύσεως σοφία καὶ λίθοις; Εἰ τοίνυν ἕτερον μὲν ἔχει τύπον ἐν τοῖς ὁμοειδέσιν ἢ σύγκρισις, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνομοίων κατὰ τὴν φύσιν τὸ κρείττον τάσσεται, οὐκ ἔσται τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιος ὁ Υἱός, οὐδὲ γεννητὸς ὡσπερ ἐκείνοι, ἀλλ' ὑπερβολικῆν ἔχει τὴν σύγκρισιν. Καὶ διὰ τοῦ λέγεσθαι κρείττων, ἑτεροειδῆς ἔσται μᾶλλον ἢ ὁμοειδῆς.

C

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ διὰ τὸ λέγειν τὴν Γραφήν, « Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ὁμοειδῆς ἔσται τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός ὡς πρὸς αὐτοὺς ἔχων τὴν σύγκρισιν, θράτωσαν ποῖ ποτε ὁ λόγος αὐτοῖς κινδυνεύσει. Ἄρα γὰρ ὁμολογεῖν καὶ συγκαθεσθῆναι δύνασθαι τῷ Θεῷ τοὺς ἀγγέλους καὶ συμβασιλεύειν αὐτῷ· καὶ τὸ περιττὸν οὐδὲν ἐν Υἱῷ παρ' ἐκείνους. Τὰ γὰρ ἀλλήλοις ὁμοειδῆ, κἂν ἔχη τινὰ πρὸς ἀλλήλα τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται φύσεως. Οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁμοειδῆ. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ περὶ μὲν ἀγγέλων λέγεται· « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, » περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ· « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, » ὁμοειδεῖς δὲ ἄγγελοι καὶ ὁ Υἱός κατ' ἐκείνους, διὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι κρείττων ἔχειν τὴν σύγκρισιν οὐδὲν ἄρα κυλύσει καὶ ἀγγέλους δύνασθαι συγκαθεσθῆναι τῷ Θεῷ, εἰ καὶ μὴ τις αὐτῶν ἠξιώθη τοῦ πράγματος. Καὶ μάτην, ὡς εἰκός, ὁ Παῦλος λέγει· « Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; » Ἡ πῶς τοῦτο διδώσιν ὡς ἐξαίρετον τῷ Υἱῷ, ἐλκούσης αὐτὸ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως, εἴπερ εἰσιν ὁμοειδεῖς πρὸς αὐτόν; Κοινὰ γὰρ ἔπασσι τοῖς ὁμοειδέσι τὰ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει κείμενα. Τὰ δὲ ἐκ προσθήκης ἐπισυμβαίνοντά τισι πλεονεκτήματα, τῆς οὐσίας οὐκ ἔπεται. Οἶον μία μὲν ἀνθρώποις ἢ φύσις, πλουτοῦσι δὲ οὐ πάντες, οὔτε μὴν βασιλεύουσι· δεσποτικοὶ δὲ ὅμως

⁹⁶ Gen. xxxix, 6. ⁹⁷ Psal. xliiv, 3. ⁹⁸ Prov. viii, 19. ⁹⁹ Hebr. i, 7. ¹⁰⁰ Psal. xliiv, 7. ¹ Hebr. i, 13.

καὶ τούτων εἰσίν. Ἄλλ' οὐδαὶς ἐπιτρέπει τοῖς ἀγγέλοις τὴν Υἱοῦ δόξαν φορεῖν· ὁ μὲν γὰρ Δεσπότης, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει. Οὐχ ὁμογενὴς ἄρα τοῖς ἀγγέλοις ἐστίν, ὁ τῷ Πατρὶ συμβασιλεύων καὶ συγκαθήμενος.

ΑΛΛΟ. Ὅτι οὐχ ὁμοφυῆς τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός.

Ποίημα καὶ ποιητὴς οὐκ ἂν ποτε τῆς αὐτῆς εἴεν φύσεως. Ἐτερον γὰρ τι τὸ ποιοῦν, καὶ ἕτερον τὸ ποιούμενόν ἐστιν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, τί τὸ διαίρωνν κατὰ φύσιν τῶν γενητῶν τὸν Θεόν; Ὅτε τοῖνον πάντα δι' Υἱοῦ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐργάζεται, ἐν δὲ τι τῶν πάντων ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ἀγγέλων φύσις, γέγονεν ἄρα δι' Υἱοῦ καὶ πεποιήται. Οὐχ ὁμογενὴς οὖν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις καὶ διὰ τούτου φανείται· ἀλλ' ὁ μὲν φορέσει τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀξίαν, τὰ δὲ τὴν κατὰ τὸ πεποιήσθαι δουλείαν. « Τὰ γὰρ σύμπαντα, φησὶ, δοῦλά σου, » ἡ Θεία Γραφή.

ΑΛΛΟ. Ὅτι οὐχ ὁμογενὴς τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός διὰ τὸ λέγεσθαι κρείττων αὐτῶν γεγενῆσθαι.

Ἦν ὅπερ ἂν φαίνηται γεγονός κατ' οὐσίαν, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι καταλήξει ποτὲ θαλήσαντος τοῦ Δημιουργοῦ· καὶ ὅπερ ἂν ἔχοι φύσιν τοῦ παθεῖν δεκτικὴν, πάθοι, ἂν εἰ καὶ μὴ παθῶνθε. Τὸ δὲ πάσχειν οὐ πεφυκός, οὐκ ἂν τι πάθοι ποτὲ, καὶ ἕτερόν τι παρ' ἐκαίνο ἐστὶ καὶ τὸ ἀεὶ ὠσαύτως ὄν, οὕτε τοῦ εἶναι ἤρξατο, οὕτε μὴν εἶδε τὸν ἐπὶ τέλος δρόμον, ὡς περ τὰ τοῦ εἶναι ἀρξάμενα. Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἰποι νοῦν ἔχων, τὰ τοσαύτην ἔχοντα πρὸς ἄλληλα τὴν ἐναντιότητα, καὶ οὕτω κατὰ φύσιν διεστηκότα, ὁμοφυῆ τε εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς ὑπέρχειν οὐσίας. Εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν ποιημάτων ὡς ὑποκειμένων καὶ φθορᾷ λέγεται, « Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, » ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, Σὺ δὲ διαμένεις· κἀκεῖνα μὲν παλαιωθήσεται, ὡς γενητὴν ἔχοντα τὴν φύσιν· τοῦ δὲ Υἱοῦ « τὰ ἔτη οὐκ ἐκλείψουσι, » πῶς ὁμοφυῆς ἔσται τοῖς ἀγγέλοις ὁ Υἱός, τοῖς πεποιημένοις ὁ ποιητὴς, τοῖς γεγεννημένοις ὁ ἀγέννητος, τοῖς παρελθεῖν δυναμένοις ὁ αἰώνιος; Εἰ γὰρ καὶ ἀθάνατόν τι χρῆμα ὁ ἄγγελός ἐστι διὰ τὴν οὕτω κειμένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ ποιήσαντος βούλησίν τε καὶ χάριν, ἀλλ' ἐπειπερ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει, δύναται ἂν καὶ εἰς τέλος ἰλθεῖν. Φύσεως δὲ πλεονεκτήματα τοῖς ἔχουσίν ἐστιν ἰσχυρά, καὶ οὐχὶ τῷ πεποιηκότη Θεῷ. Ὅσπερ οὖν καὶ τὸ πῦρ καυστικὸν μὲν ἐστίν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ· οὕτω καὶ ἄγγελος ἀθάνατος μὲν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ. Μόνος γὰρ αὐτός κυρίως ἀθάνατος, φυσικῶς ἔχων, οὐκ ἀπὸ χάριτος, τὴν ἀσφάλειαν, ὡς περ τὰ γενεῖα

ΑΛΛΟ, μετὰ ἀποδείξεως, ὅτι ἄγγελοι μὲν δοῦλοι, Δεσπότης δὲ ὁ Υἱός.

Εἰ οὐδαὶς δύναται ἀφείναι ἀμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός, ἀφίησι δὲ ὁ Υἱός, Θεός ἄρα, καὶ οὐ τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμῶς. Ἄγγελοι μὲν γὰρ προσεύχοντα:

* Psal. cxviii, 91. * Psal. ci, 27, 28.

Adem est hominum natura, at non omnes sunt opulenti, aut reges, quamvis tamen etiam earumdem rerum sint capaces. At nemo angelis Filii gloriam deseret: nam hic Dominus, illi vero servi sunt. Non est igitur ejusdem generis cum angelis Filius, qui una cum Patre regnat eique assidet.

204 ALIUD. Quod non sit ejusdem naturæ cum angelis Filius.

Creator et creatura nunquam ejusdem naturæ fuerint. Aliud enim est id quod creat, aliud quod creatur. Nam si res ita se non haberet, quidquam distingueret Deum secundum naturam a creatis? Cum igitur Deus ac Pater omnia per Filium operetur: unum vero ex omnibus est etiam angelorum natura: facta itaque est et creata per Filium. Hac ipsa igitur ratione non est ejusdem generis cum iis quæ per ipsum facta sunt; sed hic quidem Creatoris dignitatem obtinebit, hæc vero ea ratione qua facta sunt, servilem conditionem. « Universa enim serviunt tibi, » inquit sacra Scriptura *.

ALIUD. Quod non sit ejusdem generis cum angelis Filius ideo quia melior ipsis factus esse dicitur.

Quidquid secundum substantiam suam factum est, potest etiam volente Creatore in nihilum redigi; et quidquid habet naturam passionis capacem, fieri potest ut patiat, tametsi nondum passum sit. Quidquid natura ita comparatum est, ut pati non possit, certe nunquam patietur, et diversum est ab illo: et quod semper eodem modo existit, neque existendi initium habuit, neque ad interitum aut finem vergere potest, quemadmodum illa quæ existendi initium habuerunt. Atqui nemo sanæ mentis dixerit ea quæ adeo contraria inter se sunt, et tantopere natura dissident, ejusdem naturæ atque substantiæ esse. Si ergo de creaturis, utpote corruptioni obnoxiiis, dicitur: « Ipsa peribunt; » de Filio autem: « Tu vero permanes, » et « Ipsa veterascunt, » utpote creatam habentia naturam; Filius vero « anni non deficiunt *; » quomodo erit ejusdem naturæ cum angelis Filius, cum conditis conditor, cum creatis creator, cum transitoriis æternus? Nam etsi angelus immortale quiddam sit, idque ex voluntate et beneficio Creatoris, cum tamen existendi principium habeat, potest etiam finem sortiri. Naturales enim prærogativæ, quæ nonnullis creaturis insunt, validæ sunt: apud Deum vero qui eas creavit, nihil sunt. Quæmadmodum igitur ignis urendi vim habet, sed non Deo; ita et angelus immortalis quidem est, sed non Deo. Ipse enim solus proprie est immortalis, naturaliter, non per gratiam ut creatura, firmitatem illam et perpetuitatem in se habens.

ALIUD, cum demonstratione, quod angeli sint servi, Filius vero, Dominus.

Si nemo potest remittere peccata, 205 nisi solus Deus, remittit vero Filius: Deus itaque est, neque creaturis annumerandus. Angeli enim orant,

dicentes : « Domine omnipotens, usquequo non misereris Jerusalem, et urbium Juda ? » Filius vero cum potestate dicit : « Homo, dimittantur tibi peccata tua ». Non est igitur ejusdem generis cum domino servus, neque ei qui largitur is qui petit ut accipiat.

ALIUD huic simile, quod Filius non sit annumerandus servis.

Deus prophetas mittit, qui exigant fructum vinear, qui, præterquam quod nihil acceperunt, interfecti sunt. Servator, ut Dominus, debita remittit, et in alios colonos transfert vineam⁷, ut herus et Dominus; sed et angeli administrationi legis inservisse comperiuntur, et nihil eorum quæ fecit Filius, fecisse. Non est igitur ejusdem generis cum angelis Filius, sed Magister et Dominus.

ALIUD, explicatius, quod illud, « Melior factus est angelis », ad differentiam administrationum referendum sit.

Paulus de Filio inquit : « Tanto melior factus angelis : » non quod Dei Verbi naturam angelorum naturæ comperare velit, neque dissimiles substantias eodem modo ac ratione examinet (Deo enim nihil comparari, aut conferri potest), sed administrationum differentias proponit, ut ex administratione quæ cuique commissa est, quid quisque sit cognoscatur. Quod vero « melior » ad comparationem administrationis angelorum referendus sit, inde manifeste constat : propositum erat Paulo, ostendere quæ per Christum prædicabantur legibus præceptis longe præstantiora esse. Unde igitur hoc demonstrat ? Ad administratores se convertit : et ex eorum differentia ea quæ per ipsos administrata sunt æstimat. Angeli ergo administrant legem, et per eos pronuntiata est ; Filius vero notitiam eorum quæ per Evangelium annuntiantur prædicat. Atqui melior, inquit, est Filius quam angeli; quatenus excellentior administratio illi commissa est, ea ratione melior est. Administrantur enim res magnæ a magnis, et parvæ a parvis. Magnus autem est Filius, quatenus est splendor et character⁸, et quatenus ei dicitur : « Sede a dextris meis⁹ ; » quatenus primogenitus, et ab ipsis angelis adoratur. Angeli vero nihil eorum habent, sed ut ministri circumstant, ut servi **206** adorant, ministeriumque suum præstant propter eos qui salutem sunt consecuturi¹¹. Tanto itaque præstantior est administratio Servatoris quam angelorum, quanto unus quidem in illis, alteri autem in his versantur. Hanc igitur ob causam Paulus volens comparare inter se hasce administrationes, inquit : « Melior factus angelis. » Cum vero ad substantiarum comparationem venit, inquit : « Quanto differentius Christus illis nomen sortitus est¹². » Non jam ait melius, sed differentius : quod quidem magnam diversitatem significat.

⁷Zach. i, 12. ⁸Matth. ix, 2. ⁹Matth. xxi, 28-31.

¹¹ibid. 4.

λέγοντες· « Κύριε παντοκράτωρ, πως τίνος· οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς πόλεις· Ἰούδα ; » Ὁ δὲ Υἱὸς ἐξουσιαστικῶς· « Ἄνθρωπε, ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι. » Οὐχ ὁμογενὲς οὖν ἄρα τῷ δεσπότῃ τὸ δούλον, οὕτε τῷ χαριζομένῳ τὸ αἰτοῦν ἵνα λάβῃ.

ἌΛΛΟ τούτῳ ὁμοιον, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς δούλοις ὁ Υἱὸς.

Ἀποστέλλει τοὺς προφήτας ὁ Θεὸς ἀπαιτῆσαι τοῦ ἀμπελῶνος τοὺς καρποὺς, οἱ πρὸς τῷ μὴδὲ δύνασθαι λαθεῖν, καὶ ἀπέθανον. Ὁ Σωτὴρ ὡς δεσπότης καὶ τὰς ὀφειλάς ἀφήσει, καὶ εἰς ἑτέρους γεωργοὺς μετατίθησιν τὸν ἀμπελῶνα ὡς δεσπότης καὶ Κύριος· φαίνονται δὲ καὶ τῇ τοῦ νόμου διακονίᾳ ὑπηρετήσαντες ἄγγελοι, καὶ ποιήσαντες οὐδὲν ὧν ἐποίησεν ὁ Υἱὸς. Οὐκ οὖν οὐχ ὁμογενὲς ἄγγελοι ἐστίν, ἀλλὰ δεσπότης καὶ Κύριος.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς ὅτι τὸ « Κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » οὐκ οὐσίῳ εἰσφέρει σύγκρισιν, ἀλλὰ μᾶλλον διακονίῳ.

« Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶν ὁ Παῦλος, οὐ τῇ φύσει τῶν ἀγγέλων τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου συγκρίνεσθαι θέλων, οὐδὲ τῶν ἀνομιῶν οὐσιῶν ἔξισου ποιούμενος τὴν ἕξτασιν (ἀσύγκριτον γὰρ πρᾶγμα θεότητος καὶ ἀπαράβλητον), ἀλλὰ τὴν ἐπὶ ταῖς διακονίαις εἰσφέρων διαφορὰν, ἢ ἄρ' ὧν ἕκαστος ἐπιστεύθη καὶ ψικνόμευσεν, ἐκ τούτων ὅστις εἴη γινώσκεται. Ὅτι δὲ τὸ « κρείττων » ὡς πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων διακονίαν ἔχει τὴν σύγκρισιν, γένοιτ' ἂν ἐπιθέτω καταφανέως· Ἐσκοπὴς ἦν τῷ Παύλῳ κρείττονα τῶν νομικῶν ἐνταλάματων ἐπιθεῖσαι τὰ διὰ Χριστοῦ κηρυττόμενα. Πόθεν οὖν ποιεῖται τὰς ἀποδείξεις ; Ἐπὶ τοὺς διακονοῦντας χωρεῖ, καὶ ταῖς τούτων διαφοραῖς ἀναλόγως ὀρίζει τὰ ὑπ' αὐτῶν διακονούμενα. Ἄγγελοι μὲν οὖν διακονοῦσι τὸν νόμον, καὶ λαλεῖται δι' αὐτῶν· ὁ δὲ Υἱὸς, τὴν διὰ τῶν Εὐαγγελίων κηρύττει γινώσκων. Ἀλλὰ κρείττων, φησὶν, ὁ Υἱὸς τῶν ἀγγέλων· καθὼ τῶν ἀμεινόνων κατέστη διάκονος, κατὰ τοῦτο κρείττων. Διακονεῖται δὲ τὰ μεγάλα διὰ μεγάλων, καὶ τὰ μικρὰ διὰ τῶν μικρῶν. Μέγας δὲ ὁ Υἱὸς, καθὼ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ, καθὼ ἀκούει· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου » καθὼ πρωτότοκος καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος. Οἱ δὲ ἄγγελοι, τούτων οὐδὲν, ἀλλ' οἱ μὲν ὡς λειτουργοὶ παρεστήκασιν, ὡς δούλοι προσκυνοῦσιν, ὡς ὑπηρετῶν τρέχουσι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Κρείττων ἄρα τοῦ Σωτῆρος ἡ διακονία τῆς δι' ἀγγέλων, ὅσπερ ὁ μὲν ἐν τούτοις, οἱ δὲ ἐν ἐκείνοις. Διὰ ταύτην τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν ὁ Παῦλος τὰς διακονίας συγκρίνας θαλήσας, λέγει· « Κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. » Ὅτε δὲ ἐπὶ τὴν τῶν οὐσιῶν ἔρχεται σύγκρισιν, λέγει· « Ὅσῳ διαφορύτερον παρ' αὐτοὺς κληρονόμηκεν ὄνομα. » Οὐκέτι, κρείττερον, ἀλλὰ, διαφορώτερον, ὃ ἦ καὶ πολλὴν εἰσφέρει τὴν ἐξαλλαγὴν.

¹²Hebr. i, 4. ¹³ibid. 5. ¹⁴Psal. cix, 1. ¹⁵Hebr. i,

Παράθεσις φητῶν, περὶ ἀνθρωπότητος Χριστοῦ, καὶ λύσις ἐφεξῆς εἰς τὸ, «Τοσοῦτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.»

Ὅτι τὸ «κρείττων» ἐνθάδε τιθέμενον, τῶν διακονικῶν εἰσφέρει τὴν σύγκρισιν, γνωσόμεθα, Παύλου λέγοντος: «Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος, ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράθεσις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἐνδοκον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τοιαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαί διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἔδεδαιώθη;» Καὶ πάλιν· «Ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ θυτῶν ἢ τριῶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσω δοκεῖτε χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας;» Καίτοι εἰ διὰ τὸ κρείττονα λέγεσθαι τῶν ἀγγέλων αὐτῶν, εἶναι δεῖ πάντως αὐτοῖς καὶ ὁμοφυῆ (αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν ἀλλήλοις προσεικίζοντων φιλοῦσι γίνεσθαι), τί μᾶλλον ἔδει χειρόνος ἀξιουῖσθαι τιμωρίας τὸν καταπατοῦντα τὸν Υἱὸν, οὐ τοιαύτης μετέχοντος τοῦ καταπατοῦντος τοὺς ἀγγέλους διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ λαληθέντος νόμου δι' αὐτῶν; Ὁ γὰρ εἰς τοὺς Ἰησοῦς καὶ ὁμοίους ἐξυβρίζων, τῆς αὐτῆς ἀν εἰκότως μετέχει τιμωρίας, καὶ οὐ τῶν ἀδικουμένων οὐκ ἔστι διαφορὰ, καὶ τῶν καλᾶσεων ὁμοιότης εὐλόγως ἀν γένοιτο. Νυνὶ δὲ ὁ μὲν εἰς τὸν Υἱὸν ἐξαμαρτάνων, χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας· ὁ δὲ εἰς τὸν ὑπ' ἀγγέλων λαληθέντα νόμον, ἐλάττονος. Οὐχ ὁμογενῆς ἄρα τοῖς ἀγγέλοις ἐκεῖνος, εἰς ὃν καὶ μείζον ἔστι τὸ ἀμαρτάνειν· καὶ τὸ τιμωρίας μέτρον, ἀναλόγως τῇ ὑπεροχῇ τοῦ πατηθέντος ἐκτίναται.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως εἰς τὸ αὐτό.

Χειρόνος, φασίν, ἀξιούται τιμωρίας ὁ ἐξαμαρτάνων εἰς τὸν Υἱὸν, ὡς εἰς μείζονα τῶν ἀγγέλων. Τοῦτο δὲ αὐτὸν οὐ πάντως ἔξω τῆς πρὸς ἀγγέλους ὁμογενείας γενέσθαι ποιεῖ. Ἀναλόγως γὰρ τῇ ἐκάστω χρεωστούμενῃ τιμῇ καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ὑβρις ἐκμετρεῖται. Ἐπειδὴ τοίνυν κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων ὁ Υἱὸς, ἔχει βαρύτερος τὴν τιμωρίαν ὁ εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτάνων.

Πρὸς ταῦτα λύσις ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Ἐχρῆν οὖν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν νομικῶν ἐντολῶν, μὴ ἀναλόγως τοῖς πλημμελήμασι τὰς τιμωρίας δρῖζεσθαι, μηδὲ πάντως τῷ μεγέθει τῆς ἀμαρτίας συμμετρεῖσθαι τὴν κόλασιν, ἀλλὰ μᾶλλον δρῖζεσθαι πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ διακονήσαντος αὐτὴν ἀγγέλου. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐχ ὁρώμεν γενόμενον, εἰς δὲ ὁ νόμος, πολλῶν ὄντων ἀγγέλων, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν τιμωριῶν τρέχει τὰ ἀμαρτήματα· οὐκ ἄρα ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ὅτι χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ εἰς τὸν Υἱὸν ἐξαμαρτάνων, ὡς εἰς κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' ὡς εἰς ὑπεροχῆ καὶ πολὺ παρηλαγμένον. Οἱ μὲν γὰρ γενητοὶ, ὁ δὲ Θεὸς ἀληθινός, οὐ τῶν γενητῶν εἷς, οὐδὲ πρὸς αὐτὰ τὴν σύγκρισιν ἔχων· ἀλλ' ὅσπερ ἀν αὐτοῖς ἀξιολογώτερος φαίνεται, τοσοῦτω μείζονι καὶ

A Appendix dictorum de humanitate Christi; præterea solutio ejus dicti: «Tanto melior factus angelis.»

Quod vox «melior,» eo loco posita, administrationum comparationem significet, intelligemus ex Paulo dicente: «Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et si omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam retributionem mercedis, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem quæ, cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est?» Et rursus: «Irritam quis faciens legem Mosi, sine ulla miseratione in duobus aut tribus testibus moritur. Quanto magis putatis eum graviora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit?» Atqui si, quia ipse dicitur melior angelis, necessarium plane est etiam ejusdem cum ipsis naturæ esse (comparationes enim inter res sibiipsis similes fieri solent), cur graviore supplicio affici oportuit eum qui Filium conculcaverit, cum levius supplicium mereantur qui angelos conculcaverint, transgressione legis per ipsos pronuntiatæ? Nam qui æquales ejusdemque speciei contumelia afficit, merito eandem pœnam mereatur: eumque eorum qui injuria affecti sunt nulla sit differentia, supplicia quoque æqualia esse oportet. Cæterum qui in Filium delinquit, graviore supplicio afficitur; qui vero in legem ab angelis pronuntiatam, levior. Non est igitur Filius ejusdem generis cum angelis, cum gravius sit delictum quod in illum committitur quam quod in hos, et supplicium proportionatum gravitati delicti irrogetur.

ΑΛΙΟΥ.

Ex objectione hæreticorum in idem.

Gravius, inquit, punitur qui delinquit in Filium, ut maximum angelorum. Cæterum non idcirco desinit esse ejusdem generis cum angelis. Nam ex honore qui singulis debetur, contumelia etiam ei allata æstimatur. Cum igitur factus sit Filius melior angelis, 207 gravius quoque supplicium sumitur de eo qui in ipsum peccat.

Solutio objectionis ex eodem.

Oportuit itaque in transgressione legalium præceptorum non irrogari pœnas delictis proportionate respondentes; neque omnino supplicium peccato commensurari, sed potius pro dignitate angeli legem administrantis hoc desinire. At vero si non ita factum esse cernimus: una autem est lex, cum angeli sint multi, atque iisdem pœnis peccata puniuntur: non est igitur verum illud dictum, graviore supplicio dignum esse qui in Filium deliquerit, ut in maximum angelorum, sed ut in eo qui alterius naturæ sit quam angeli, multumque ab eis differat. Nam angeli creati sunt, Filius autem verus Deus, non unus ex creatis, neque quidquam simile cum eis habens; sed quanto ipse est dignior atque

¹⁰ Hebr. II, 2, 3. ¹¹ Hebr. X, 23, 29.

excellenter, tanto majori graviorique supplicio obnoxium esse declarans eum qui mandata sua fuerit transgressus.

ALIUD, ex iisdem, quod bona sit utilissimaque administrationum comparatio, angelorum scilicet et Filii, vim vocis « melior » explanans. Quo pacto enim melior angelis sit, et quanto, ex iis intelligemus.

Angeli legem edixerunt; sed lex nihil perfecit ¹⁵. Filius autem perfecit opus Patris. Perfectus enim est in pietate qui ipsius legibus instructus est. Regnavit mors etiam legis tempore: nimirum « ab Adam, inquit, usque ad Moysen ¹⁶. » Abolita autem est mors per Christum; neque enim amplius in Adam morimur, sed in Christo vivificamur ¹⁷. A Dan ad Bersabee legalia præcepta denunciata sunt, eratque in sola Judæa notus Deus ¹⁸: nunc vero in omnem terram exivit sonus ejus ¹⁹, omnesque edocti sunt a Deo, non ab angelis, sed a Deo ²⁰. Dei enim etiam lex est, sed per angelos prolata ²¹; Filius autem inquit: « Ego ipse loquens adsum ²². » Quocirca, juxta Pauli sententiam, quanto differentiore nactus est administrationem, et quanto melioris testamenti sponsor factus est ²³, tanto etiam excellentior erit angelis: non ratione naturæ eis comparatus, sed tanto superior quanto Deus essentiæ ratione creata antecellit. Dictio itaque hæc, « melior, » ad administrationem relata, quanto eam illorum administratione præstantiorem dignioremque esse ostendit, tanto magis Filium supra creatam naturam extollit. Et angelis quidem **208** ut servis inferiori administrationem tribuit, Filio autem eam quæ Filio et Domino congruat. Nam in melioribus, ut inquit Scriptura, repromissionibus sancitus est ²⁴.

ALIUD, quod melior sit Dei Verbi administratio quam angelorum, etiam aliis modis: et quanto melior est administratio, tanto et administratorem meliorem esse.

Paulus ait: « Quoniam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut significatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum ²⁵. » Quod si lex non potuit peccatum in carne condemnare, condemnavit autem Christus; quippe qui carnem Spiritus sancti capacem effecit, ita ut possumus dicere: Jam non sumus in carne, sed in Spiritu ²⁶: factus igitur est etiam hæc ratione melior angelis per quos lex edita est: et rursus mundus sub lege condemnatus est propter peccatum. Adventi autem Filius non ut damnaret mundum, sed ut salvaret mundum ²⁷, neque supplicium sumat de peccato, sed ut peccatorum remissionem omnibus largiatur. Melior igitur est qui justificat, quam

¹⁵ Hebr. vii, 19. ¹⁶ Rom. v, 14. ¹⁷ I Cor. i, 13, 22. ¹⁸ Psal. lxxv, 2. ¹⁹ Psal. xviii, 5; Rom. x, 18. ²⁰ Joan vi, 45. ²¹ Gal. iii, 19. ²² Isa. li, 6. ²³ Hebr. vii, 22. ²⁴ Hebr. viii, 6. ²⁵ Rom. viii, 3, 4. ²⁶ ibid. 9. ²⁷ Joan

Α χαλεπωτέρη τιμωρία ὁπισθύνον δυντα δεικνύον τὸν ἐξ αὐτοῦ παραβαίνοντα.

ΑΛΛΟ, ἐκ τῶν αὐτῶν, ὅτι καλὴ καὶ χρησιμωδέη τῶν διακονιῶν ἢ συγκρίσις, τῆς τε τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ « κρείττων » τὴν δύναμιν ἐρημνεύουσα. Πῶς γὰρ κρείττων τῶν ἀγγέλων ἐστὶ καὶ πόσον, ἐξ αὐτῶν γνωσόμεθα.

Ἄγγελοι τὸν νόμον ἐλάλησαν, ἀλλ' οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ Πατρὸς. Τέλεις γὰρ εἰς εὐσέβειαν ὁ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενος. Ἐδασίλευσεν ὁ θάνατος καὶ κατὰ τὸν τοῦ νόμου καιρὸν « Ἀπὸ γὰρ Ἀδάμ, φησι, καὶ μέχρι Μωσέως. » Ἀέλυσται δὲ θάνατος διὰ Χριστοῦ· οὐκέτι γὰρ ἐν Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ζωοποιούμεθα. Ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ ἕως Βηρσαβὲ τὰ νομικὰ προστάγματα διεγγέλλετο, καὶ ἦν ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ Θεός· νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλήθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καὶ γεγονῆσαι πάντες διδασκατοὶ Θεοῦ, οὐκ ἀγγέλων, ἀλλὰ Θεοῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων· ὁ δὲ Υἱὸς φησιν· « Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι. » Οὐκοῦν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ὅσω διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, καὶ ὅσω κρείττονος διαθήκης γεγονός ἐγγυος, τοσοῦτον ὑπερέξει τοὺς ἀγγέλους, οὐχ ὡς πρὸς αὐτοὺς συγκρινόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπεραιρούμενος, ὅσον ἀπόκλιταί τῶν γεννητῶν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν τῆς οὐσίας λόγον. Τὸ ἄρα « κρείττων » ἐπὶ τῆς διακονίας φερόμενον, ὅσον αὐτὴν τῆς ἐκείνων δεικνύει μείζονα καὶ ὑψηλοτέραν, τοσοῦτον ἐξάγει τῆς τῶν γεννητῶν φύσεως τὸν Υἱόν. Καὶ τοῖς μὲν ἀγγέλοις ὡς δούλοις ἀπονέμει διακονίαν τὴν ἐλάττονα· τῷ δὲ Υἱῷ, τὴν Υἱῷ πρέπουσαν καὶ Δεσπότῃ. Ἐπὶ γὰρ κρείττοσι, φησιν, ἐπαγγελίας νενομασθῆναι.

ΑΛΛΟ, ὅτι κρείττων ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου διακονία τῆς τῶν ἀγγέλων, καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους· ὅσω δὲ κρείττων αὐτῇ, τοσοῦτω καὶ ὁ διακονήσας αὐτόν.

Ὁ Παῦλος φησιν· « Ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν πέμψας ἐν μοιῶματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Εἰ δὲ ἠσθένησεν ὁ νόμος κατακρίναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, κατέκρινε δὲ ὁ Χριστὸς, δεκτικὴν αὐτὴν ἀποδείξας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς δύνασθαι λέγειν ἡμᾶς· Οὐκ ἐστὲν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι· γεγονός ἄρα καὶ κατὰ τοῦτο κρείττων ἀγγέλων, δι' ὧν ὁ νόμος λελάθηται· καὶ πάλιν ὁ κόσμος ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου κατακρίνετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπεδήμησε δὲ ὁ Υἱὸς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, οὐδὲ ἀπαιτήσῃν τινὰ τιμωρίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσι χαρισθῆται. Κρείττων οὖν ὁ δικαίων τοῦ κατακρίνοντος, κρείττων τοῦ ἀπαιτοῦντος ὁ χαριζόμενος, κρείττων τοῦ μὴ ισχύσαντος κατακρίναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ὁ καὶ τοῦτο πληρώσας Υἱὸς. Κρείττων ἄρα

²⁸ Psal. lxxv, 2. ²⁹ Psal. xviii, 5; Rom. x, 18. ³⁰ Hebr. vii, 22. ³¹ Hebr. viii, 6. ³² Rom. viii, 3, 4. ³³ ibid. 9.

κατὰ τοῦτο τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν ἀσθενῆ καὶ κατακρίνοντα λαλησάντων νόμον.
 carne condemnare non potuit, is qui hoc præstitit Filius. Melior itaque hæc ratione est quam angeli, qui imbecillam et condemnantem legem ediderunt.

ΑΛΛΟ, ὅτι τοῖς' *κοιμήσιν* ἢ τοῖς ἀγγέλοις οὐχ ὁμοφυῆς ὁ Υἱός.

Εἰ ποιημά ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ ὁμοφυῆς τοῖς ἀγγέλοις, καλεῖσθωσαν καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς περ ἑκείνος υἱοὶ, ἢ αὐτὸς ὡς περ ἑκείνους ἀγγελος. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἀγγέλων εἶπέ ποτε · « Υἱός μου εἰ σύ, » κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· οὐτε μὴν αὐτὸς ἀγγελος καὶ κλημένος φαίνεται κατὰ ἀλήθειαν. Καθεζέσθωσαν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ὡς περ Υἱός· ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἀγγέλων συγκάθηται τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον παρεστήκασι λειτουργοῦντες αὐτῷ. Ἀστέτωσαν ἀγγελοὶ διατάσσοντες ὡς περ ὁ Υἱός· « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· » ἀλλ' οὐ τοῦτό φασιν, ἀλλὰ μᾶλλον· « Ἀπεστάλην λαλῆσαι πρὸς σέ. » Καὶ οἱ μὲν διακονοῦσιν, ὁ δὲ διακονεῖται· « Ἴδου γάρ, φησιν, ἀγγελοὶ προσελεύοντες διηκόνουν αὐτῷ. » Καὶ ὁ μὲν ἐστὶ δημιουργός, οἱ δὲ γεγόνασι δι' αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν προσκυνοῦσιν, ὁ δὲ προσκυνεῖται· καὶ οἱ μὲν ἀγγελοὶ τὰς τῶν οὐρανῶν πύλας ἀφραίν προσαύττονται· ὁ δὲ εἰσέρχεται ὡς Κύριος τῶν δυνάμεων, ὡς βασιλεὺς τῆς δόξης· καὶ οἱ μὲν ζωῆς μετέχουσι τῆς παρὰ Θεοῦ· ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἐστὶ χορηγός, αὐτὸς ζωὴ τοῖς πᾶσιν ὑπάρχων. Καὶ ὁ μὲν φησὶν· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, » καὶ « Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, » καὶ « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστί, » καὶ « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, » καὶ « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· » ἀγγελοὶ δὲ τὰς τοιαύτας οὐ τολμῶσι φθέγγεσθαι φωνάς. Κἄν ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Υἱοῦ προσευξώμεθα, ὅσα περ ἂν αἰτήσωμεν, ληφόμεθα· ἐν ὄνοματι δὲ τῶν ἀγγέλων οὐκ ἂν τις προσεύξαιτο. Καὶ τῷ μὲν Υἱῷ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς ἡ δόξα· ἀγγελοὶ δὲ οὐ δοξάζονται, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζουσι μετὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν. Πῶς οὖν τοσαύτης κειμένης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι νομισθήσονται, οὐδενὸς συγχωροῦντος λόγου; Ἀναλόγως γὰρ τῇ τῶν προσώπων ἀξίᾳ τὸ τῆς φύσεως διάφορον ὀρισθήσεται.

ΑΛΛΟ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἐδρίσκειται τὸ, « ἐγένετο. »

Ὁ Παλαμῶδης λέγει· « Γενοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν· » καὶ πάλιν, « Ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. » Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ταῦτα φήσουσιν εἰρηθεῖν, καὶ ἀκοντες αὐτῷ μαρτυρήσουσιν ὅτι τοῖς κτισμασίν οὐκ ἐστὶν ὁμοφυῆς, ὁ τοὺς ἁγίους διασώζων, καταφυγὴ τε αὐτοῖς καὶ σκέπη φαινόμενος. Καὶ τοῦτο γὰρ ἐστὶ μόνῃ πρέπον θεῷ.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Τοσοῦτο κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, » ὅτι τὸ « γενόμενος, » οὐ κατὰ τῆς οὐσίας νοητέον.

Εἰ τὸ « γενόμενος » πάντως σημαίνει τινὸς τὴν ἀπὸ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδο, καὶ ἀεὶ κατὰ

A qui condemnat, melior qui veniam largitur quam qui pœnam exigit; melior est eo qui peccatum in Filius. Melior itaque hæc ratione est quam angeli,

ALIUD, quod Filius non sit ejusdem naturæ cum creaturis vel angelis.

Si Filius est creatura, et ejusdem naturæ cum angelis, vocentur etiam ipsi a Patre filii, sicut ille; aut vocetur ipse, quemadmodum illi, angelus. Cæterum nemini angelorum unquam dixit: « Filius meus es tu, » ut ait Paulus²⁵; neque ipse unquam angelus revera dictus est. Sedeant etiam illi ad dexteram Patris, sicut Filius. Atqui nemo unquam angelorum assedit Patri; sed potius assiterunt ministrantes ei. Dicantur vero etiam angeli imperantes, ut Filius: « Ego autem vobis dabo: » sed ne hoc quidem dicere eos comperias: sed potius; « Missus sum loqui ad te. » Atque hi quidem ministrant, huic vero ministratur: « Ecce enim, inquit, angeli progressi ministrabant ei²⁶. » Atque hic quidem est Creator, hi vero per ipsum creati sunt; hi adorant, ille adoratur; angeli portas cælorum tollere jubentur, ipse vero ingreditur ut Dominus potestatum, ut rex gloriæ²⁷; angeli **200** vitæ participes sunt a Deo: hic vero vitæ largitor est, ipsemet vita omnibus existens. Hic dicit: « Ego et Pater unum sumus²⁸; » et: « Qui vidit me, vidit et Patrem²⁹; » et: « Omnia quæ habet Pater mea sunt³⁰. » et, « Ego sum lux mundi³¹; » et: « Ego sum resurrectio et vita³²; » angeli autem, ejusmodi dicere non audent. Præterea si in nomine Filii oraverimus, quæcunque petierimus, accipiemus³³; in nomine autem angelorum, nemo oraverit. Et Filio quidem una cum Patre gloria debetur; angelis vero gloria non defertur, sed potius glorificentur Filium cum Patre. Quomodo igitur cum tantum sit discrimen inter angelos et Filium, ejusdem essentiae esse censebuntur, cum id nulla ratio ferat? Naturæ enim differentia personarum dignitati proportionem quadam respondet.

ALIUD, quod etiam de Patre dicatur, « factus est. »

Psalmistæ inquit: « Fias mihi in Deum protectorem³⁴; » et rursus: « Factus est mihi in salutem³⁵. » Quod si de Filio hæc dicta esse contentant, etiam nolentes testabuntur quod is qui sanctos protegit et conservat, non sit ejusdem naturæ cum creaturis; cum ipsis refugium atque defensio esse cœnatur. Hoc enim soli Deo convenit.

ALIUD, quod in illo dicto; « Tanto melior factus est angelis, » verbum « factus est » non de essentia intelligendum est.

Si « factus est » semper omnino significat aliquid a nihilo ad esse translaturum, et semper ea vox

²⁵ Hebr. i, 5. ²⁶ Matth. iv, 41. ²⁷ Psal. xxiii, 7-10. ²⁸ Joan. x, 30. ²⁹ Joan. xiv, 9. ³⁰ Joan. xvi, 45. ³¹ Joan. viii, 12. ³² Joan. xi, 25. ³³ Joan. xiv, 45. ³⁴ Psal. cxx, 3. ³⁵ Psal. cxviii, 14

de substantia intelligenda est; quibusnam dixit Pater: « Fiatis misericordes sicut Pater vester celestis misericors est »? Si enim erant jam ii ad quos sermo ille habitus fuit, quomodo hæc vox, *fieri*, semper significet translationem ad esse? Neque enim id quod jam est, sed quod non est, ad esse traducitur. Si autem *fieri*, cum de rebus jam existentibus dicitur, non initium quoddam existendi in ipsis significat, sed potius mutationem aliquid in aliud, nulla certe ratio coget ut in Filio Dei, « factus est, » essentiam ipsius significet.

210 ASSERTIO XXI.

In dictum illud Apostoli: « Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit ipsum »: » ex quo inferitur quod Filius non sit opus, aut creatura.

Si Filius est creatura, necesse est fateri ipsum etiam esse unum aliquid ex omnibus, neque habere deitatis prærogativam, nimirum semper existere. At si hoc verum est, omnia autem facta sunt per Filium, et sine ipso factum est nihil²⁷; ergo Verbum seipsum creat. Sed quo pacto possit id quod nondum existit, seipsum ad esse traducere? At si hoc impossibile est, non est igitur Filius unus ex omnibus, ne, si omnibus annumeretur, suum ipsius opus esse videatur.

ALIUD.

Si Filius est creatura: vocatur autem et est sapientia Patris²⁸, qui omnia in sapientia fecit²⁹: ergo sapientia seipsam fecit. At si hoc absurdum est, non est ergo creatura Filius, hoc est, sapientia Patris, ne seipsam creasse dicatur.

ALIUD.

Si Filius est factus; vocatur autem et est potentia et sapientia Dei³⁰: fuit ergo tempus aliquod in quo Deus potentia et sapientia caruit; nimirum non existente Filio. Creatura enim ex eo quod non est fit. At Pater semper erat sapiens et potens. Erat itaque et Filius qui hæc ipsi est.

ALIUD.

Si Filius est creatura, vere autem dicit: « Qui vidit me, vidit Patrem meum³¹, » in creatura apparet imago Patris, archetypi sive exemplaris sui similitudinem referens. Quod si ita est, nulla est inter creaturam et Deum differentia; imo vero etiam ipse erit creatura. Atqui si creatura non est, apparet autem totus in Filio; non est ergo creatura Filius qui est imago Patris.

ALIUD.

Si Filius est creatura, cum Pater factus non sit: dicit vero de seipso: « Qui vidit me, vidit Patrem, » quomodo in eo quod **211** creatum est, id quod creatum non est omnimode apparebit? Et si creatu-

της ούσιας ἡ λέξις τάττεται, τίσιν ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· « Γίνεσθε οικτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οικτιρμων ἐστίν; » Εἰ μὲν οὖν ὑπῆρχον ἤδη πρὸς οὐδ' ἦν ὁ λόγος, πῶς ἂν σημαίνει πάντως τὸ γίνεσθαι τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον; Οὐ γὰρ ἂν δῆπου τὸ ἤδη ὄν εἰς τὸ εἶναι φέροιτο, ἀλλὰ τὸ μὴ ὄν. Εἰ δὲ κατὰ τῶν ὄντων τὸ γίνεσθαι κείμενον, οὐκ ἀρχὴν τινα σημαίνει τῆς ὑπάρξεως τούτων, ἀλλὰ τὴν ἀπό τινος εἰς τι μεταβολὴν, οὐδεὶς ἀναγκάσει λόγος ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ « γενόμενος » τῆς ὑπάρξεως εἶναι σημαντικόν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ.

Εἰς τὸ ρητόν τοῦ Ἀποστόλου· « Καταροίσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσατι αὐτόν· » τὸ δὲ συναγόμενον, ὅτι οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ Υἱός.

Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, ἐν τι καὶ αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀνάγκη προσομολογεῖν, οὐκ ἔχοντα τῆς θεότητος τὸ ἐξαιρετόν, τὸ ἀεὶ εἶναι, φημί. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, πάντα δὲ γέγονε δι' Υἱοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, αὐτὸν ὁ Λόγος δημιουργεῖ. Καὶ πῶς ἂν ἐνδέχοιτο μήπω ὄν, αὐτὸ παράγειν εἰς τὸ εἶναι; Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, οὐκ ἄρα ἐν τῶν πάντων ἐστὶν ὁ Υἱός, ἵνα μὴ τοῖς πᾶσι συναριθμούμενος, αὐτοῦ φαίνεται ποίημα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, καλεῖται δὲ καὶ ἐστὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ὅς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν, αὐτὴν ἢ σοφία ποιεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπὸν, οὐκ ἐστὶ ποίημα ὁ Υἱός, τουτέστιν, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ αὐτὴν ἐργάζηται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ γέγονεν ὁ Υἱός, καλεῖται δὲ καὶ ἐστὶ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ἦν ἄρα χρόνος, ἐν ᾧπερ ἦν ἄσπορος τε καὶ ἀδύνατος ὁ Θεός, οὐκ ὄντος Υἱοῦ. Τῆ γὰρ ποίημα πάντως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεται. Σοφός δὲ ἦν ἀεὶ καὶ δυνατὸς ὁ Πατήρ. Ἦν ἄρα καὶ Υἱός ὅς ταῦτά ἐστιν αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, λέγει δὲ ἀληθεύων· « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » ἐν τῇ κτίσει φαίνεται τοῦ Πατρὸς ἡ εἰκὼν, ἔχουσα τὴν ὁμοίωσιν πρὸς τὸ ἀργέτυπον. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν ἐν τῇ κτίσει· καὶ τῷ Θεῷ τὸ διάφορον· ἐστὶ δὲ ποίημα καὶ αὐτός. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ ποίημα, φαίνεται δὲ ὅλος ἐν Υἱῷ, οὐκ ἄρα ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός ἢ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς οὐ ποιηθέντος, λέγει δὲ περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » πῶς ἐν τῷ πεποιημένῳ τὸ μὴ ποιηθὲν ἀπαρλλάκτως φανερῆται; Καὶ εἰ ποίημα ὄν,

²⁸ Luc. vi, 36. ²⁹ Hebr. iii, 1, 2. ³⁰ Joan. 1, 3. ³¹ I Cor. 1, 24. ³² Psal. ciii, 24. ³³ I Cor. 1, 24.

³⁴ Joan. xiv, 9.

λέγει· « Ὁ ἰσραηλῶς ἐμὲ, ἰσραεὶ τὸν Πατέρα, » τί ἄ
καλύπτει καὶ ἡμεῖς τῇ αὐτῇ κεχρησθαι φωνῇ, εἰ μη-
δὲν ἕτερον παρ' ἡμᾶς ὁ Υἱὸς, καθὼ ποιήματα καὶ αὐτὸς
ὡσπερ ἡμεῖς; Ἀλλὰ τοῦτο ἀποπον· οὐ γὰρ ἐν ποιή-
ματι τοῦ μη ποιηθέντος ἡ ὁμοιότης. Οὐκ ἄρα ποιήματα
ὁ Υἱὸς ἢ τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος εἰκὼν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποιήματα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, λέγει δὲ ἀληθεύων, ὅτι
« Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶν· » οὐδὲν ἄρα
περιττὸν ἐν Θεῷ καὶ κτίσμασιν, εἰ πάντα πρόσσειν
αὐτοῖς ὅσα· καὶ τῷ Πατρί. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον (πολὺ
γὰρ τὸ Θεῖον τῶν ποιημάτων ἀπόκτισται), οὐκ ἄρα
ποιήματα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὃ πάντα πρόσσειν φυσικῶς τὰ
τοῦ Πατρὸς ὅσα καὶ ἐξαιρέτα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποιήματα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, μὴ καλεῖσθω Πατὴρ αὐτοῦ
ὁ Θεὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ποιητὴς ἢ δημιουργός. Υἱὸς
γὰρ δεικνύει πατέρα, καὶ ποιήματα τὸν δημιουργόν. Εἰ
δὲ Πατὴρ καλεῖται καὶ ἐστὶ Θεός, τὸν ἄρα ποιήματα ὁ
Υἱὸς, ἀλλὰ γέννημα, οὐχ ὡς ποιητὴν τὸν Θεόν, ἀλλ'
ὡς Πατέρα δηλοῦν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποιήματα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, μὴ καλεῖσθω Λόγος, μὴ
σοφία, μὴ δύναμις, μὴ ἀπαύγασμα, ἢ ταῦτα κοινὰ
καὶ τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ποιήμασιν, εἴπερ ὅπως κεχώρη-
κεν αὐτὰ φορεῖν ποιήματα ὡν καθ' ὅμας ὁ Υἱὸς. Κἂν
γάρ τι πλέον τῶν ἄλλων αὐτὸν ἔχειν λέγηται ποιημά-
των, ἀλλ' ἐστὶν πάλιν οὐδὲν ἕτερον ποιήματα. Εἰ δὲ ἐπὶ
μὲν τῶν ἄλλων οὐδενὸς τὰ τοιαῦτα λέγεται, μόνω δὲ
πρέπειν τῷ Υἱῷ ἐπαληθεύεται, οὐκ ἄρα ἐν τῶν
ποιημάτων ἐστὶν, ἀλλὰ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Πα-
τρὸς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα δι' Υἱοῦ γεγενῆσθαι φησὶν ἡ θεία Γραφή,
ποιήματα δὲ τις καὶ οὐχ Υἱὸν ὁμολογεῖ τὸν Λόγον, Υἱὸν
οὐκ ἔχει Θεός. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, πῶς ἐστὶν ποιη-
τὴς, οὐκ ἔχων δι' οὐ τὰ πάντα ἐργάζεται; Ἀλλ'
ἐργάζεται καὶ δημιουργεῖ τὰ πάντα Θεός· ἐστὶν ἄρα
καὶ ὁ Υἱὸς δι' οὐ τὰ πάντα, τὸ εἶναι ποιήματα διαφεύ-
γων ὡς Θεός.

ΑΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν δι' ἐναντίας.

Βουλῆσαι, φασὶν, ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὑποστήσας,
οὕτως αὐτὸν ἐποίησε καὶ δημιουργόν. Ἀπὸ δὲ τῆς
οὐσίας τοῦ Πατρὸς οὐ φαμεν ὑπάρχειν αὐτὸν, ἵνα μὴ
τομὴ τις καὶ ἀπέρροια νοηταὶ περὶ τὴν ἀφραστον
ἐκείνην οὐσίαν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἄλλ' ἐστὶ ταῦτα λῆρος καὶ φλυαρία πολλή. Ἀπέρ-
ροισμὸν γὰρ καὶ τομὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάθη, νοεῖσθω

⁴¹ Joan, xvi, 15. ⁴² I Cor. 1, 24. ⁴³ Hebr. 1, 3.

ra cum sit, dicit : « Qui vidit me, vidit Patrem, »
quid obstat quominus etiam nos eadem voce utamur,
si quidem nihil diversum est a nobis quatenus
et ipse creatura est ut nos? Sed hoc absurdum
est : neque enim in eo quod creatum est, ejus qui
creatus non est similitudo consistit. Non est igitur
creatura Filius, qui est omnimoda Patris
imago.

ALIUD.

Si Filius est creatura, et vero dicit : « Omnia quæ
habet Pater mea sunt » : nihil igitur est præ-
stantius in Deo quam in creaturis, si omnia illis in-
sunt quæ Patri. At si hoc absurdum est (Deus enim
immensa differentia a creaturis distat), non est igitur
creatura Filius cui omnia insunt naturaliter quæ
Patri propria eximiamque insunt.

ALIUD.

Si Filius est creatura, ne vocetur Pater ejus Deus,
sed potius creator aut opifex. Filius enim ostendit
patrem, et creatura creatorem. Sin autem vocatur
et est Deus, non utique creatura est Filius, sed ge-
nimen, Deum non ut factorem, sed ut Patrem de-
monstrans.

ALIUD.

Si Filius est creatura, ne vocetur Verbum, ne sa-
pientia, ne potentia ⁴¹, ne splendor ⁴² : aut certe
communia hæc erunt etiam cum aliis creaturis ; si
quidem horum omnium capacem esse dicitis Filium
qui tamen, ex vestra sententia, est creatura. Nam
tametsi cum aliquid amplius quam reliquas creatu-
ras habere censeatis, nihilominus tamen etiam
creatura est. At si de nulla alia creatura ejusmodi
dicuntur, sed soli Filio vere conveniunt : non est
igitur Filius unus ex creaturis, sed fructus essentia
Patris.

ALIUD.

Si Scriptura sacra omnia per Filium facta esse
affirmat, at vos Verbum creaturam esse contendi-
tis, non Filium : Deus ergo Filium non habet. Quod
si verum est, quomodo erit creator, cum non ha-
beat per quem omnia creat? Atqui operatur et
creat omnia Deus : est ergo et Filius, per quem
omnia, alienus ab eo ut sit creatura, quemadmodum
Deus.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Pater, inquit, voluntate Filium substituens, ita
quoque et ipsum creatorem effecit. Ex essentia vero
Patris eum existere negamus, ne sectio quæ-
dam aut divisio in illa ineffabili essentia statua-
tur.

212 Solutio objectionis.

Meræ nugæ, meraque deliramenta hæc sunt. Se-
ctio enim et divisio, aliaque id genus affectiones

corporibus tribuantur, quibus et affectio sive passio propria est; qui vero corporeus non est, ab eo etiam corporeæ affectiones alienæ sunt. Gignit itaque citra ullam sectionem aut passionem is qui incorporeus est. Quænam enim passio soli accidere cernitur, cum ex se gignit lumen? Quænam divisio accidit igni, quando illuminationem ex se emittit? At si hæc gignunt citra ullam separationem, producuntque ea quæ in ipsis sunt absque ulla passione, quomodo non multo magis horum creator ex sua natura emittet splendorem? Aut quomodo character ab imagine separatur? Semper enim hæc conjuncta sunt simulque existunt. Sin vero juxta illorum opinionem, arida ac sterilis est Dei natura: quænam ex ipso procedens voluntas efficax est, quæ Filium, ut illi volunt, substituit, creatrix quædam existens, et eorum quæ non existunt effectrix? Cum enim detraclant fateri, ex essentia Patris genitum esse creans ipsius Verbum, a veritate in hunc errorem labuntur. Est enim Filius viva atque essentialiter inexistens Patris voluntas, et Verbum ipsius, per quod omnia operatur.

Observatio ex sacra Scriptura, quod etiam de iis qui naturaliter filii sunt, « genitum esse, » et « factum esse, » indifferenter dicatur.

Nomina nihil officiant, cum res ipsæ aliter se habent. Tametsi enim iis qui natura filii sunt, servitutis nomen accommodetur, naturalis nobilitatis dignitati nihil derogat. Atque ita etiam si qui genitus est, factus esse dicatur, quandiu veram suam originem retinet, nomen ipsum ei damno esse non potest. Naturam enim non nomina in universum inquirimus. Cum igitur de genito Dei Verbo dicitur, quod sit fidelis ei qui fecit ipsum⁴⁴, ne quis proprietatem existentie ipsius calumnetur, sed aut intelligat ratione incarnationis dictum, aut nihil officiat veritati nomen quod indifferenter accipitur. Betsabee Salomonem servum David vocavit, dicens: « Servum tuum Salomonem⁴⁵. » Patres quoque sæpenumero eos qui ex ipsis geniti sunt servos vocant et servos, filios. Cæterum nomina naturam non mutant, sed potius potestatem illorum qui ita illos appellare voluerunt, significant. Quod autem etiam ii qui geniti sunt, « facti » dicantur, inde manifestum est. **213** Ezechias enim ita inquit: « Ab hodierno die filios faciam⁴⁶. » Et de Job scriptum est: « Facti sunt ei filii septem, et filiarum tres⁴⁷. » Si ergo in hominibus, non absolute nomina, sed res ipsas iducentes, quæ dicuntur interpretantur: quomodo non utiliter idem in Filio Dei statuimus?

ALIUD.

Nomen, *filius*, generationem ex patre significat, *creatura* vero, quod exterius constitutum est. Si ergo Filius est, ne vocetur creatura: si creatura

περὶ τὰ σώματα, οὗς καὶ τὸ πάσχειν οἰκείον· ὃ δὲ ἐὶ εἶναι σῶμα διαφυγῶν, καὶ τὰ σωμάτων διαφεύξεταί· πάθη. Τίττει τοιγαροῦν ἀμερίστως καὶ ἀπαθῶς ὁ ἀσώματος. Ποῖον γὰρ πάθος περὶ τὸν ἥλιον ὁρᾷται· γινώμενον, ὅτε τίττει τὸ φῶς; Ποῖος συμβαίνει περὶ τὸ πῦρ μερισμός, ὅταν ἐκπέμπῃ τὸν ἐξ ἑαυτοῦ φωτισμόν; Εἰ δὲ ταῦτα γεννᾷ μὲν ἀμερίστως, ἐκπέμπει δὲ τὰ ἐξ ἑαυτῶν ἀπαθῶς, πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ὁ τούτων ποιητὴς τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐκπέμψει τὸ ἀπαύγασμα; Πότε χαρακτηρ εἰκόνας χωρίζεται; 'Αε' γὰρ αὐτῇ συμπέφυκε τε καὶ ἐνυπάρχει. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνους ἔγρηκα καὶ ἀκαρπός ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, τίς ἡ ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσα βούλησις ἐνεργῆς, ἡ καὶ τὸν Υἱὸν κατ' ἐκείνους ὑπέστησε, δημιουργικὴ τις οὖσα καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποιητικὴ; Φεύγοντας γὰρ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεγεννησθαι λέγειν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ Λόγον, ἐκ τῆς ἀληθείας εἰς αὐτὸ συναυλῶνται. 'Ἐστὶ γὰρ Υἱὸς ἡ ζῶσα καὶ ἐνούσιος τοῦ Πατρὸς βούλησις, καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται.

Ἐπιτήρησις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν φύσει υἱῶν, τὸ « ἐγένοντο » ἢ καὶ « ἐποίησαν » κεῖται ἀδιαφόρως.

Οὐδὲν αἱ λέξεις ἀδικοῦσιν, ὅταν ἐτέρως ἔχη τὰ πράγματα. Ἐπὶ γὰρ τῶν φύσει υἱῶν, καὶ τὸ τῆς δουλείας ὄνομα τάττηται, οὐ παραιτεῖται τῆς φυσικῆς εὐγενείας τὸ ἀξίωμα. Καὶ ὁ γεννηθεὶς πεποιησθαι λέγεται, ἕως ἂν αὐτῷ περισώζηται τὸ ἀληθέστερον, οὐδὲν ἀπὸ τῆς λέξεως ὑπομένει τὸ ἀδίκημα. Ἡ γὰρ φύσις, οὐ πάντως ἡ λέξις ἐξετάζεται. Ὅταν τοίνυν ἐπὶ τοῦ γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου φέρεται τὸ, Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸ, μὴ συκοφαντισθῶ τὸ γνήσιον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ νοεῖσθαι περὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον, ἡ μὴδὲν ἀδικεῖτω τὴν ἀλήθειαν τὸ τῆς λέξεως ἀδιάφορον. Βηρσαβεὲ τὸν Σολομῶνα δοῦλον ἐκάλεσε τὸν Δαβὶδ, λέγουσα· « Τὸν δοῦλον σου Σολομῶνα. » Καὶ πατέρας πολλὰκις τοὺς ἐξ ἑαυτῶν γεννηθέντας δούλους ἀποκαλοῦσι, καὶ τοὺς οἰκέτας υἱοῦς. 'Ἄλλ' οὐχ αἱ λέξεις τὴν φύσιν ἀλλάττουσι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐξουσίαν τῶν οὕτω βουλομένων ἀποκαλεῖν ἐπιδεικνύουσιν. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν γεννημένων εὐρίσκειται τὸ « ἐποίησε, » δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ μὲν γὰρ Ἐξουσίας φησὶν· « Ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω. » Περὶ δὲ τοῦ Ἰωβ γέγραπται, ὅτι « Ἐγένοντο αὐτῷ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. » Εἰ τοίνυν ἐπ' ἀνθρώπων οὐ ταῖς ἀκριβείαις τῶν λέξεων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐνορῶντες ἐκδεχόμεθα τὸ λελούμενον· πῶς οὐκ ἀναγκαῖως τὸν αὐτὸν διακείσμεθα τρόπον ἐπὶ τοῦ θεοῦ γεννημένου;

ἌΛΛΟ.

Τὸ υἱὸς ὄνομα τὴν ἐκ πατρὸς σημαίνει γέννησιν· τὸ δὲ ποιήμα, τὸ ἐξῆθεν συνιστάμενον. Εἰ τοίνυν Υἱὸς ἐστὶ, μὴ καλεῖσθαι ποιήμα· εἰ ποιήμα ἐστὶ, μὴ

⁴⁴ Hebr. iii, 2. ⁴⁵ III Reg. i, 19. ⁴⁶ IV Reg. xiv, 3. ⁴⁷ Job i, 2.

καλεισθω ψευδώνυμος Υἱός. Ἄλλ' Υἱὸς καλεῖται καὶ ἄ
 ἔστιν οὐκοῦν οὐ ποίημα.

ἌΛΛΟ, λόγος κιθαρῶν δεικνύων, ὅτι οὐ ποίημα
 ἔστιν ὁ Υἱός.

Εἰρηχέ που Σολομῶν ὁ σοφώτατος, ὅτι ἰ Σύμπαν
 τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν. » Εἰ τοίνυν ἐν τῶν
 ποιημάτων ἐστὶν ὁ Υἱός, ἀχθήσεται καὶ αὐτὸς εἰς
 κρίσιν. Καὶ πῶς ἀληθεύσει λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι
 « Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν
 δέδωκε τῷ Υἱῷ; » Ἡ πῶς ὁ Δαυιὴλ οὐ ψεύσεται λέ-
 γων ὅτι αὐτῷ ἐδόθη ἡ κρίσις; Ἀληθεύει δέ· αὐτὸς
 γὰρ ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος κρίνει ζῶντας καὶ νεκρούς.
 Οὐκοῦν οὐ ποίημα, οὐδὲ τῶν πάντων ἐν, ἵνα μὴ ἀγῆ-
 ται καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς εἰς τὸ, « Κατανοήσατε τὸν
 ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν,
 πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· » καὶ ἐξῆς
 ἡ διάνοιαι τοῦ ῥητοῦ.

Οὐ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ἐξηγουόμενος ὁ Ἀπόστολος,
 τοιαῦτά φησιν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν.
 Πότε γὰρ γέγονεν ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν;
 Πότε δὲ ἀπόστολος; Πότε δὲ πιστὸς τῷ ποιήσαντι
 αὐτόν; Ἡ ὅτε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν ἄν-
 θρωπος, καὶ κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, « Ὁ Λόγος
 σὰρξ ἐγένετο. » Τότε τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς ἄν-
 θρωπος, καὶ πιστὸς ἐγένετο πληρῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον,
 καθάπερ αὐτὸς ἔλεγε· τότε γέγονεν ἀπόστολος ὑπὲρ
 ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἀποσταλεις· τότε γέγονε τῆς ὁμολο-
 γίας ἡμῶν ἀρχιερεὺς, προσφέρον τῆς πίστεως ἡμῶν
 τὴν ὁμολογίαν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ὄσιον σῶμα, καθά-
 περ τι θῦμα προσάγων ἄμμων, ἵνα πάντας ἡμᾶς
 δι' αὐτοῦ καθαρῶς. Ἄν τοίνυν λέγηται περὶ Υἱοῦ
 ὅτι γέγονε πιστὸς, ὅτι γέγονεν ἀπόστολος, γέγονεν
 ἀρχιερεὺς, μὴ κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φερόσθω τὸ
 ῥῆμα, ἀλλὰ κατὰ τῆς τῶν πραγμάτων ποιότητος.
 Ἐπειὴ καὶ Παῦλος, ἄνθρωπος ὢν καὶ ὑπάρχων ἤδη,
 γέγονεν ἀπόστολος, καὶ Μωσῆς ὡσαύτως γέγονε πι-
 στὸς ἐν ὄλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Ἀαρῶν ὡσαύτως
 γέγονεν ἀρχιερεὺς ἐν ἑαυτῷ καὶ πάλαι τὸν Σωτῆρα
 μορφῶν. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ Ἀαρῶν οὐκ ἐγεννήθη
 μὲν ἀρχιερεὺς, πολλοὶ δὲ ὑστερον χρόνοι τοῦτο γέ-
 γονε, τὸν ποδῆρη περιβαλόμενος, καὶ τὴν ἐπωμίδα,
 καὶ τὰ ἔλλα τῆς ἱερατικῆς ἐσθῆτος σχήματα, ἔπερ
 ἦν ἔργα γυναικῶν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ
 Χριστοῦ. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, πολλῶν δὲ
 ὑστερον χρόνῳ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ὡςπερ
 τινὰ ποδῆρη τὸν ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον ἤτοι λαόν,
 ἑαυτὸν προσενεγκῶν ὡς ἄμμων ἄμμων τῷ Θεῷ·
 « Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν
 τῷ στόματι αὐτοῦ. »

Ἄτι οὐδὲν ἕτερον σημαίνει βούλεται τὸ πιστὸς,
 ἢ ὅτι ἀληθινὸς καὶ ἀναλλοίωτος.

Πιστὸς ὁ Σωτὴρ καλεῖται δικαίως, μίαν ὑπὲρ πάν
 των θυσίαν προσενεγκῶν, τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ οὐκ

A est, ne falso nomine vocetur Filius. Ceterum
 Filius et vocatur, et est : non est igitur creatura.

ALIUD, verisimilis ratiocinatio ostendens quod Filius
 non sit creatura.

Sapientissimus ille Salomon alicubi ita inquit :
 « Omnem creaturam ducet Deus ad iudicium ». Si ergo Filius est unum aliquid ex creatis, ducetur
 etiam ipse in iudicium. Atqui quomodo vere dicet
 de seipso : « Pater non iudicat quemquam, sed om-
 ne iudicium dedit Filio »? Aut quomodo non men-
 tietur Daniel dicens, quod ipsi datum est iudi-
 cium? Sed vere dicit : ipse enim venturus est
 ad iudicandum vivos et mortuos. Non est igitur
 creatura, neque unus ex omnibus, ne nimirum etiam
 ipse in iudicium ducatur.

ALIUD, explicatius in illud, « Considerate apostolum
 et pontificem confessionis nostræ Jesum Christum,
 qui fidelis est et qui fecit ipsum : » et deinceps vera
 sententia hujus dicti.

Non naturam Verbi declarans Paulus hæc dixit,
 sed illius incarnationem. Quando enim factus est
 pontifex confessionis nostræ? quando apostolus?
 quando fidelis ei qui ipsum fecit? Nonne quando
 propter nos et pro nobis factus est homo, et ut
 Joannes scribit, « Verbum caro factum est »? Tunc
 factori suo, ut homo, fidelis factus est, perfici-
 ens opus illius, sicut ipse testatur : tunc etiam
 apostolus factus est, pro nobis et propter nos missus :
 tunc factus est pontifex confessionis nostræ, offerens
 confessionem fidei nostræ Patri, et corpus suum,
 veluti immaculatam quamdam hostiam adducens,
 ut omnes nos per ipsum mundaret. Si ergo de Fi-
 lio dicitur, quod factus sit fidelis, quod factus sit
 apostolus, factus pontifex; non ad essentialiam ipsius
 dictum referendum est, sed ad qualitatem re-
 rum. Siquidem et Paulus homo cum esset, et jam
 existeret, factus est apostolus : et Moses eadem ra-
 tione factus est fidelis, in tota domo ejus. Simili
 modo etiam Aaron factus est pontifex, Salvatoris
 typum jam olim in se referens. Quemadmodum
 enim Aaron non est natus pontifex, sed multis post-
 ea temporibus id factus est, jalarem vestem indu-
 tns, et superhumerali, reliquaque pontificalis habi-
 tus ornamenta a mulieribus confecta : idem plane
 de Christo etiam censendum est. Erat enim Verbum
 in principio : multis vero postea temporibus factus
 est pro nobis pontifex, hominem ex muliere veluti
 talarem vestem sive templum assumens, ut proprio
 suo sanguine populum mundaret, ut seipsum veluti
 agnum immaculatum Deo offerret : « Neque enim
 fecit peccatum, neque inventus est dolus in ore
 ejus ».

Quod fidelis nihil aliud significet quam verus atque
 immutabilis.

Servator noster merito vocatur fidelis, quippe qui
 unam pro omnibus hostiam obtulit, quæ semper e-

⁴⁶ Eccle. xii, 14. ⁴⁹ Joan. v, 22. ⁵⁰ Dan. vii, 13
 14. ⁵¹ Num. xii, 7. ⁵² I Petr. ii, 22.

dem est, neque unquam mutatur. « Semel enim pro nobis mortuus, non videbit amplius mortem⁵⁴. » Et rursus Apostolus ad Corinthios scribens, ait : « Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus⁵⁵. » Similiter et Petrus : « Ideo ii qui patiuntur, fideli Creatori commendant animas suas⁵⁶. » Paulus etiam ad Thessalonicenses : « Fidelis est qui nos vocavit, qui et faciet⁵⁷. » Et ad alios : « Si increduli fuerimus, ille fidelis permanet. Nam semetipsum abnegare non potest⁵⁸. » Fidelis igitur est Christus, quia et homo factus mansit idem usque nunc, et in sæcula : atque ita quidem fidelis est, sicut et Pater fidelis dicitur in sacra Scriptura.

In illud, « Firmiter igitur sciat omnis domus Israel, quia Dominum ipsum et Christum fecit Deus hunc Jesum, quem crucifixistis⁵⁹. »

Necesse rursus est, ut hic verum, « fecit, » non ad essentialiam Verbi referatur : neque existentia Filii propter hoc nomen insultare. Nam si verbum « fecit, » naturaliter accipere velis, recte de templo ex Maria facto interpretari poteris ; si vero apte atque ita ut oportet, nihil ad Verbum. Exempli gratia : Qui olim pauper erat, factus est dives ; aut qui ab initio propheta non erat, in prophetam a Deo electus est. Nam in hujusmodi locutionibus, « factus est » non principium existendi significat, sed translationem in aliud quam erat. Quomodo igitur Deus Jesum fecerit Dominum pie quaerendum est. Cum itaque Deus Verbum existens atque omnium Dominus, per incarnationem factus est in forma servi⁶⁰, ungitur quidem unctus esse dicitur⁶¹, propter id quod homini convenit. Conscendit vero rursus in dominationis potestatem, ut homo, tametsi Dominus sit, nimirum ut Deus. Incarnatum enim est Dei Verbum, non ut liberam Dei naturam servi forma obrueret, neque ut sua natura ac proprietatibus abjectis ab humanae naturae proprietatibus superaretur, sed ut servilem nostram conditionem ad Domini gloriam extolleret, et contemptibilem naturam nostram ad suam nobilitatem traduceret. Quo pacto enim vocamur fratres Christi⁶², quomodo appellamur filii⁶³, si Verbum Dei factum nihil nos juvit ? Cum vero sacram Scripturam dicentem audies, quod Deus ipsum fecerit Dominum et unctum, et Dei appellationem ad Patris personam refert : fateris etiam ita voluntatem Filii accedere ad beneplacitum Patris. Et Dominum ipsum esse scivit etiam cum factus est in forma servi ; neque tamen reperies Filium ab hac operatione exclusum. Nam quæ Pater operatur sunt omnino opera Filii ; et quæ perficit Filius, eadem et Pater operatur. Idcirco inquit Servator : « Ego a me nihil facio ; sed Pater qui in me manet, ipse opera facit⁶⁴. » Fit itaque Dominus et unctus, cum homo factus est, atque ob id vocatus

αλλαττομένην. « Απαξ γὰρ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἔψεται θάνατον ἐκ δευτέρου. » Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος ἐπιστέλλων τισὶ λέγει : « Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Πέτρος ὁμοίως : « Ὅστε καὶ οἱ πάσχοντες πιστῶ ἀτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ὁ Ἀπόστολος Θεσσαλονικεῦσι : « Πιστὸς ὁ καλῶν ἡμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. » Καὶ ὁμοίως πρὸς ἐτέρους : « Εἰ ἀπιστήσωμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει. » Ἀρνήσασθαι γὰρ εαυτὸν οὐ δύναται. Πιστὸς οὖν ὁ Χριστὸς, ὅτι καὶ ἀνθρώπος γεγωνῶς, ἐμείνει ὁ αὐτὸς, χθὲς, καὶ σήμερον, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας : καὶ πιστὸς οὕτως, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι λέγεται πιστὸς παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς.

Εἰς τὸ, « Ἀσφαλῶς οὖν γνωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τούτου Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. »

Χρῆ πάλιν ἐνθάδε τὸ, « ἐποίησε, » μὴ εἰς τὴν οὐσίαν ἀναφέρειν τοῦ Λόγου, μηδὲ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν λέξιν καταθρασύνεσθαι. Ἄλλὰ τὸ, « ἐποίησεν, » εἰ μὲν φυσικῶς ἐθέλοις, ἐκλήψῃ καλῶς ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας ποιηθέντος ναοῦ : εἰ δὲ πραγματικῶς πάλιν, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον, ὃν φέρε εἰπεῖν Πένης τις πάλαι τυγχάνων, χρημάτων γέγονε κύριος : ἢ προφήτης οὐκ ὦν ἐξ ἀρχῆς, εἰς προφήτην προχειρισθὴ παρὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ « ἐγένετο, » οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλ' εἰς πόλιν τι πρᾶγμα καὶ ἀπὸ τίνος ἐτέρου μετέστη τὸ σημαινόμενον. Πῶς οὖν Κύριον ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεός, πῶς δὲ Χριστὸν, ἀναγκαῖον ζητεῖν εὐσεβῶς. Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς Λόγος ὦν καὶ πάντων ὑπάρχων Δεσπότης, ἐνανθρωπήσας γέγονεν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, χρίεται μὲν, ἢ χειρισθαι λέγεται διὰ τὸ ἀνθρώπων ἕρπον. Ἀναβαίνει δὲ εἰς τὴν τῆς κυριότητος ἐξουσίαν πάλιν ὡς ἀνθρώπος, καίτοι Κύριος ὦν ὡς Θεός. Ἐπεδήμησε γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐχ ἵνα τὴν ἐλευθέραν τοῦ Θεοῦ φύσιν τῇ τοῦ δούλου καταχώσῃ μορφῇ, οὐδὲ ἵνα τὸ οἰκεῖον ἀφείλῃ, τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώμασι κρατηθῇ : ἀλλ' ἵνα τὸ δούλον εἰς τὴν τῆς κυριότητος ἀναρπάσῃ τιμὴν, καὶ εἰς τὴν οἰκειαν εὐγένειαν μετασκευάσῃ τὸ ἡτιμωμένον. Ἐπεὶ πῶς ἀδελφοί καλούμεθα Χριστοῦ, πῶς δὲ υἱοὶ χρηματιζόμεν, εἰ μηδὲν ἡμᾶς ὠφέλησεν ἀνθρώπος γεγωνῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ; Ἐὰν δὲ λεγούσης ἀκούσης τῆς θείας Γραφῆς ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν εἰς τὸ τοῦ Πατρὸς πρόσωπον ἀναφέρῃς, συνομολογεῖς μὲν καὶ οὕτως ὅτι τοῖς θελήμασι τοῦ Υἱοῦ συνευδοκεῖ καὶ ὁ Πατὴρ. Καὶ Κύριον οἶδεν αὐτὸν καὶ ὅτε γέγονεν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ : οὐκ ἔξω δὲ ὅμως οὐδὲ τοῦ ταῦτα ποιεῖν ὁ Υἱὸς εὐρεθήσεται. Ἄ γὰρ ἂν ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, ταῦτα πάντως ἐστὶν ἔργα τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἄπερ ἂν ὁ Υἱὸς ἐπιτελῇ, ταῦτα πάντως ὁ Πατὴρ ἐργάζεται. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Σωτὴρ : « Ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν : ὁ δὲ Πατὴρ ἐν ἐμοί

⁵⁴ Rom. vi, 10. ⁵⁵ I Cor. i, 9. ⁵⁶ I Petr. iv, 19. ⁵⁷ 56. ⁵⁸ Philipp. ii, 6. ⁵⁹ Luc. iv, 18; Act. iv, 27.

⁶⁰ I Thess. v, 25. ⁶¹ II Tim. ii, 13. ⁶² Act. ii, 36. ⁶³ Joan. xx, 17. ⁶⁴ I Joan. iii, 1. ⁶⁵ Joan. xiv, 10.

μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. » Γίνεται τοίνυν Κύριος καὶ Χριστός, ὅτε καὶ ἄνθρωπος γεγωνώς, καὶ διὰ τοῦτο χρηματίσας θεοῦς, ἐκλήθη καὶ Ἰησοῦς. Οὐ γὰρ ἀπαρτηρήτως ὁ ἅγιος ἔφη μαθητής· « Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός· » ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι « Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἡμεῖς ἐσταυρώσατε. » Χρῆ δὲ πάλιν εἰς τὴν τῶν γεγραμμένων ἀκριβειαν ἐφορᾶν. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι πεποίηκεν ἑαυτῷ Λόγον ἢ Υἱὸν, ἀλλὰ Κύριον καὶ Χριστὸν, ὅπερ οὐκ ἀρχὴν σημαίνει τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τινος εἰς ἕτερόν τι μετὰστασιν. Ὅπως δὲ γέγονε Κύριος ἢ Χριστός, ἐν τοῖς ἀνωτέρω προείρηται.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἀπὸ τοῦ μὴ ἔντος εἰς τὸ εἶναι παράγων· ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν τις εὐ φρονῶν τὸ « ἐποίησεν » ἐνθάδε κατὰ τῆς οὐσίας ἐκλάβοι, ἵνα μὴ ἀσεβεῖν ἀναγκάζηται· τότε πρῶτον διδοῦς ὑπάρξει τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀλλὰ τὸ « ἐποίησεν, » ἀντὶ τοῦ, ἀπέδειξε, νοητέον. Οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος τοῖς Ἰουδαίοις προσδιαλεγόμενος ἔφασκεν· « Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδοειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμει καὶ τέρασι καὶ σημείοις, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε. » Οὐκοῦν διὰ τῶν ἔργων δεικνύων ἐνυπάρχον αὐτῷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀξίωμα, Κύριος γίνεται τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν· ἀναδείκνυται δὲ ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. Διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειθοῦσιν ἔλεγε· « Κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » καὶ πάλιν· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. » Εἰ δὲ διὰ τοῦ δύνασθαι ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, εἶναι τε ὁμοίως ἐν Πατρὶ, Θεὸς ὢν ἀληθινὸς ἀναδείκνυται, κατὰ τοῦτο γέγονε τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων Κύριος, ἐφάνη δὲ καὶ αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός· εἰ δὲ παρὰ Θεοῦ ποιηθῆσαι Κύριος λέγεται, καὶ τοῦτο ἔχει καλῶς. Ἐπιγινωσκόμενος γὰρ διὰ τῶν ἔργων γνησίον τε καὶ ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ γέννημα, κυριεύει τῶν ἀπειθοῦντων πάλαι, τῷ τε οἰκείῳ ἀξιώματι καὶ τῇ ἐκ Πατρὸς εὐγενεῖα μαρτυρούμενος ὡς Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ὅπως ἐγνώσθη Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός, γέγονε καὶ Κύριος, οὐ τότε πρῶτον τοῦ εἶναι Κύριος ἀρχάμενος (ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ Θεός καὶ Κύριος), ἀλλ' ὅτε παρὰ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐγνώσθη, τότε γεγωνώς καὶ ἐπ' αὐτοὺς Κύριος.

Ἀπόδειξις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι ὁ Λόγος ἦν αἰεὶ Κύριος καὶ βασιλεύς.

Ὁ Ἀβραάμ αὐτὸν προσεκύνει, Κύριον ἀποκαλῶν. Ὁ Μωσῆς ὁμοίως φησί· « Καὶ Κύριος ἔβρεξε παρὰ Κυρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα. » Ὁ Ψαλμῶδης πάλιν· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ὄφθαλμός σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε· ὁ ὀσθῆς σου εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς

A servus, dictus etiam est Jesus. Neque enim absque magna ratione sanctus discipulus simpliciter dixit : « Dominum ipsum et unctum fecit Deus ; » sed adjecit, « hunc Jesum, quem vos crucifixistis. » Oportet autem ut rursus ea quæ scripta sunt accurate inspiciamus. Non enim dixit : Fecit sibi ipsi Filium, aut Verbum, sed Dominum et unctum : quod quidem non principium existendi significat, sed translationem ex uno in aliud. Quomodo autem factus sit Dominus et unctus, superius dictum est.

Idem aliter.

Deus ipsum fecit Dominum et unctum, non ex non existente ad esse traducens : erat enim semper, etiam ante incarnationem Dei Verbum, neque quisquam recte sentiens verbum illud, « fecit, » eo loco de essentia **216** interpretetur, ne impium se declaret, qui tum primum Verbum Dei esse cœpisse dicat, quando factum est homo : sed « fecit » accipiendum est pro declaravit, vel ostendit. Ita et Petrus cum Judæis disserens dixit : « Jesum Nazarenum, qui declaratus est vir a Deo in vos virtutibus, et prodigiis, et signis quæ fecit, sicut ipsi scitis ». Quocirca cum per opera ostendit dignitatem Patris sibi inexistentem, Dominus sit credentium in ipsum : ostenditur vero quod ipse etiam sit Christus. Nam idcirco Judæis incredulis dixit : « Etiam si mihi non credatis, operibus meis credite, ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est ^{66.67} ; » et rursus : « Si ego non facio opera Patris mei, non credatis mihi ⁶⁸. » Si ergo, quia potest facere opera Patris, et quia habet in se Patrem, ipseque vicissim est in Patre, verus Deus esse declaratur : hac ratione factus est Dominus credentium in ipsum, declaratusque est etiam ipse esse Christus ; si vero a Deo factus esse Dominus dicitur, etiam hoc recte habet. Cognitus enim per opera esse verus Dei Filius, dominatur in eos qui olim non crediderunt, propria sua dignitate, et Patris nobilitate ipsi testimonium perhibente ut Deo. Cum enim omnino cognitus sit esse Filius Dei, factus etiam est Dominus : non quod tunc primum existendi initium acceperit (semper enim erat et Deus, et Dominus), sed quando a credentibus cognitus est, tum factus est eis Dominus.

Demonstratio ex sacra Scriptura, quod Verbum erat semper Dominus et rex.

Abraham ipsum adorabat, Dominum appellans ⁶⁹. Moses similiter : « Et Dominus pluit a Domino ignem, et sulphur super Sodomam et Gomorrhham ⁷⁰. » Psalmista etiam : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis ⁷¹. » Et rursus : « Solium tuum, Deus, in sæculum sæculi. Propterea unxit te : virga rectitudinis, virga regni tui ⁷². » Et rursus : « Regnum

⁶⁶ Act. II, 22. ⁶⁷ Joan. x, 38. ⁶⁸ ibid. 37. ⁶⁹ Gen. XVII, 2, 3. ⁷⁰ Gen. XIX, 24. ⁷¹ Psal. CIX, 4.

⁷² Psal. XLIV, 7, 8.

uum, regnum omnium sæculorum ⁷⁵. » Si ergo A
atiam ante incarnationem Verbum Dei erat rex et
Dominus, quomodo non is blasphemus censendus
sit qui factum esse de essentia interpretetur? Fac-
tus enim est noster Dominus, cum illum talem co-
gnovimus, quando, omnibus nobis sanguine suo re-
demptis, declaratus est Christus et Dominus.

217 *Idem aliter, exemplo a nobis sumpto.*

Si de homine aliquo diceretur : Factus est iste
hujus possessionis dominus : quis adeo delirus fue-
rit, ut tum substantiam illius factam esse existimet,
quando declaratus est alicujus rei dominus? Factus
enim est non quod tum existendi initium nactus
sit, sed quod aliquid in suam potestatem reduxerit.
Ita etiam de Christo cogitandum est. Serviebamus
olim falsis diis, et corruptioni obnoxii eramus; at
Dei Verbum ex beneplacito Patris factum est homo,
ut nobis ab errore abductis fiat omnium Dominus.
Unxit vero ipsum Pater, ut per ipsum vis ac virtus
urgentis etiam in nos perveniret. Nam in primo
Christo naturæ nostræ bona instaurata sunt, factæ-
que sunt nobis primitiæ divinorum donorum in ipso
et per ipsum, ut in homine et a Deo : Deus enim
erat in carne.

Idem aliter.

Beatus David alicubi ita psallit : « Fias mihi in
Deum protectorem ⁷⁶; » et rursum : « Et factus est
Dominus refugium pauperi ⁷⁷. » Cæterum in his
nemo certe dixerit Deum tum coepisse existere quando
factus est refugium pauperi. Semper enim hoc ip-
sum existens, semperque servans oppressos, factus
est Davidi in Deum protectorem, et pauperi refu-
gium. Quemadmodum igitur id quod semper erat,
hoc ipsum rursus sit potenti, et oranti : ita et Chri-
stus cum semper sit Dominus et rex, utpote Deus,
factus est etiam in nobis Dominus, quando dele-
stantes tyrannidem diaboli qua nos opprimebat, cla-
mavimus ad Patrem : « Emitte lumen tuum et veri-
tatem tuam ⁷⁸. » Deo autem sacra Scriptura opus
attribuit. Omnia enim quæ humanam naturam ex-
cedunt, operæ Dei merito vocantur.

ASSERTIO XXII.

*In illud, « De die et hora illa nemo novit, nec angeli
cælorum, neque Filius, nisi Pater solus ⁷⁹. »*

Objectio hæreticorum.

At quomodo, inquit, erit similis Filius Patri
secundum essentiam, cum dicat **218** se nescire
diem consummationis sæculi : quem alioqui Pater
novit, ut ipse fateatur? Magna enim in hoc dissimili-
tudo cernitur, et naturalis quædam discrepantia.

Solutio objectionis.

Si ipse est conditor sæculorum, et temporum, at-

⁷⁵ Psal. cxliv, 15. ⁷⁶ Psal. xvii, 49. ⁷⁷ Psal. ix, 10. ⁷⁸ Psal. xlii, 3. ⁷⁹ Matth. xxiv, 36.

βασιλείας σου. » Καὶ πάλιν : « Ἡ βασιλεία σου, βα-
σιλεία πάντων τῶν αἰώνων. » Εἰ τοίνυν καὶ πρὸ τῆς
σαρκώσεως βασιλεὺς τε καὶ Κύριος ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ
Λόγος, πῶς οὐκ ἂν τις ἔνοχος εἴη τοῖς τῆς δυσφη-
μίας ἐγκλήμασι, κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φέρων τὸ
πεποιοῦσθαι; Γέγονε γὰρ ἡμῶν Κύριος τῶν ἐπιγυ-
κῶτων τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην, ὅτε τῷ οἰκείῳ αἵματι
πάντας ἀγοράσας, ἀνεδείχθη Χριστὸς καὶ Κύριος.

*Ἄλλως τὸ αὐτὸ, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔχον τὸ
ὁπόδειγμα.*

Εἰ ἐπ' ἀνθρώπου λέγοιτο τυχόν· Γέγονεν ὅδε
τοῦδε τοῦ κτήματος κύριος, τίς οὕτως ἂν εἴη λι-
πῶν, ὡς τότε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πεποιοῦσθαι νομίζειν,
ὅτε καὶ κύριος εἰδείχθη τινός; Γέγονε γὰρ οὐκ αὐτὸς
εἰς σύστασιν τοῦ εἶναι τότε προελθὼν, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶ
τι ποιησάμενος. Οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ Χριστοῦ.
Ἐδουλεύομεν πάλαι τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς· ὑπεκείμεθα
τῇ φθορᾷ· ἀλλὰ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λό-
γος εὐδοκῆσαντος τοῦ Πατρὸς, ἵνα τῆς πλάνης ἡμᾶς
ἀπαλλάξας γένηται πάντων Κύριος. Ἐχρισε δὲ αὐ-
τὸν ὁ Πατήρ, ἵνα δι' αὐτοῦ φθάσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ
τοῦ χρισαντος δύναμις. Γέγονε γὰρ ἐν πρώτῳ Χριστῶ
τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀγαθὰ, καὶ ἀπαρχὴ τῶν θείων
ἡμῖν χαρισμάτων ἐν αὐτῶ καὶ δι' αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπων
καὶ παρὰ Θεοῦ· Θεὸς γὰρ ἦν ἐν σαρκί.

Ἄλλως τὸ αὐτό.

Ψάλλει πού καὶ φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Γε-
νοῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν· » καὶ πάλιν· « Καὶ
ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι. » Ἄλλ' ἐν τού-
τοις, οὐκ ἂν τις εἴποι τότε πρὸς οὐσίαν κεκληθῆσαι
τὸν Θεόν, ὅτε τῷ πένητι γέγονε καταφυγὴ. Ἄει γὰρ
ὢν τοῦτο καὶ σώζων τοὺς ἀδικουμένους, γέγονε τῷ
μὲν Δαβὶδ εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν, τῷ δὲ πένητι κα-
ταφυγὴ. Ὅσπερ οὖν ὑπερ ἦν αἰεὶ, τοῦτο γίνεται πάλιν
τῷ αἰτοῦντι καὶ προσευχομένῳ· οὕτω καὶ ὁ Χρι-
στὸς, Κύριος ὢν αἰεὶ καὶ βασιλεὺς ὡς Θεός, γέγονε
καὶ ἐν ἡμῖν Κύριος, ὅτε τοῦ συνέχοντος ἡμᾶς διχ-
δόλου τὴν τυραννίδα μισήσαντες, ἐβοήσαμεν πρὸς
τὸν Πατέρα· « Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν
ἀλήθειάν σου. » Θεῷ δὲ τὸ ἔργον ἀνατίθησιν ἡ θεία
Γραφή. Πάντα γὰρ ὅσα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐξάλ-
λεται, ταῦτα δικαίως ἔργα καλεῖται Θεοῦ.

ΛΟΓΟΣ ΚΒ'.

*Εἰς τὸ, « Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας,
οὐδείς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀγγελοὶ τῶν οὐρανῶν,
οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος. »*

Ἀντιθεσις ἐκ τῶν Χριστομάχων.

Καὶ πῶς, φασίν, ἔσται κατ' οὐσίαν ὁμοῖος ὁ Υἱὸς
τῷ Πατρὶ, λέγων μὴ εἰδέναι τὴν ἡμέραν τῆς συντε-
λείας τοῦ αἰῶνος· καίτοι τοῦ Πατρὸς εἰδότης, ὡς
φησιν αὐτός; Πολλὴ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ ἀνόμιον φαί-
νεται, καὶ φυσικὴ τις διάστασις.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ αὐτός ἐστι ποιητὴς αἰώνων, καὶ χρόνων, καὶ και-

ρῶν, ἔστι δὲ οὕτως, πῶς ὡς μίαν ἡμέραν καὶ ὥραν. Ἄγνωστας παρ' ὑμῖν κρίνεται; Πῶς δὲ ἄπερ αὐτοὺς ἐποίησε, μὴ εἰδέναι δύναται; Ἔστι τοίνυν ἐξετάσαι τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. Καὶ σαφῶς ἔστιν ἐνταῦθα εἶδεν, ὅτι περ ὄδων καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ὡς Θεός, καὶ ἀποδεικνύων ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον, μὴ εἰδέναι λέγει, Εἰ γὰρ τὰ ἐσόμενα πάντα πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκέλευε διηγεῖται σαφῶς, καὶ φησιν· Ἔσται μὲν τότε, συμβήσεται δὲ ἐκεῖνο, εἶτα τὸ τέλος· δῆλον ὅτι τὰ πρὸ αὐτῆς εἰδώς, καὶ αὐτὴ ἐπίσταται. Μετὰ γὰρ τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ, τίθησιν, ὅτι· Ἐὖς τέλος ἐστὶ. Ἐὖς δὲ τί ἂν ἔτερον εἴη ἢ πάντως ἡ ἐσχάτη ἡμέρα, ἣν ἀγνοεῖν ἐφησεν οικονομικῶς, ἀποσώζων πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι τὴν αὐτῇ πρέπουσαν; τάξιν Ἀνθρωπότητος γὰρ ἴδιον τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐν ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς ἀνάγκη τὸν χρόνον ἐξετάζεσθαι, καθ' ὃν εἰρηται παρ' αὐτοῦ· οὕτω γὰρ τὸ πλανᾶσθαι διαφευξόμεθα. Εἰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος εὐρίσκειται που ταπεινόν τι περὶ ἑαυτοῦ λαλήσας, ἀπέσθω τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ φερέσθω κατ' ἐκείνης τὰ βήματα. Εἰ δὲ ἔτε γέγονε σάρξ, ἀνθρωπίναις ἐχρήσατο φωναῖς, ἔνθως ἑαυτὸν καὶ ἀνθρώπων ὄντα δείξῃ, πῶς οὐκ ἀκόλουθον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα φέρειν τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα; Τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀποδέχεσθαι τῆς οικονομίας τὸν τρόπον. Εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονεν ἀνθρώπος, λαλεῖται πάντα ὡς Θεός· εἰ δὲ γέγονεν ἀνθρώπος, συγχωρεῖσθω λαλεῖν καθὼς ἀνθρώπος, οὐδὲν αὐτὸν ἀδικούσης εἰς τὸν τῆς θεότητος λόγον τῆς καθ' ἡμᾶς οικονομίας. Τοῦτο γὰρ ἔσται τὸ παρὰ τοῦ Παύλου εἰρημένον· « Αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. » Ἴδιον μὲν οὖν τοῦ Λόγου, καθὼς Λόγος ἐστὶ, τὸ εἰδέναι τῶν παρ' αὐτοῦ πεποιημένων τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ τέλη· ἐν δὲ τῶν ποιημάτων ὁ χρόνος, καὶ ὁ ποιήσας αὐτὸν οἶδε που πάντως καὶ μέχρι τίνος αὐτῷ τὸ συνεστάναι δεδωρηται.

ἌΛΛΟ.

Λέγει που πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα διαλεγόμενος· « Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱόν. » Εἰ τοίνυν ὄδων ἀκριβῶς τὴν ὥραν, ἣν ἐληλυθέναί λέγει, τί τὸ κωλύον εἰδέναι κακέστην, ἣν ὡς ἀνθρώπος ἀγνοεῖν μὲν φησὶ διὰ τὸ τῇ ἀνθρωπότητι πρέπον, οἶδε δὲ πάντως ὡς Θεός; Χρὴ δὲ οὐ διὰ τὴν τοιαύτην φωνὴν κατηγορεῖν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ βυφοκινδύως ἀγνοεῖν αὐτῷ προσάπτειν τινά· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, οὐ παραιτησάμενον διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην εἰς τοσαύτην ἑαυτὸν ταπεινῶσιν καταγαγεῖν, ὡς πάντα φορέσαι τὰ ἡμῶν, ὧν ἐν ὑπάρχει καὶ ἡ ἀγνοία.

ἌΛΛΟ.

Ἐρωτητέον τοὺς χριστομάχους, ὅτου δὴ χάριν ὁ Σωτὴρ ἀγγέλους καὶ Υἱὸν ὀνομάσας, οὐδαμοῦ τοῦ

que hoc vere ita est : quomodo unum diem atque horam ignorare vobis censetur? Quomodo item ea quæ fecit, nescire potest? Investiganda igitur sunt quæ ab ipso discipulis dicta sunt. E quibus facile constabit ipsum et diem et horam novisse, ut Deum; tametsi, humanitatem suam ostendens, ignorare se dicat. Si enim omnia quæ ante diem illum et horam eventura essent, manifeste explicat, et dicit: Hoc quidem erit, illud vero accidet, et tum erit finis, manifestum est quod, si quæ diem illum antecessura erant, nosset, ipsum etiam diem noverit. Nam post illa quæ ab ipso prædicta sunt, subiungit, « Tunc erit finis » : » finis autem, quidam aliud sit quam ipse ultimus dies, quem ignorare se respectu incarnationis dixit, ordinem et decorem humanitati conveniens servans? Humanitatis enim proprium est futura ignorare.

ALIUD, narrative.

In iis quæ a Servatore nostro dicta sunt, oportet diligenter animadvertere quo quidque tempore dixerit; ita enim facile errorem evitabimus. Si ergo ante incarnationem Verbum Dei humile aliquid de se dixisse reperitur, divinitatem ejus oburgent, et contra eam dictum interpretentur. Sin vero eum factus est caro, humano more locutus est, ut vere se hominem esse ostendat, quo pacto non sit consentaneum ad humanitatem referre quæ humano more dixit. Hoc enim est sese administrationi quam suscepit, sive incarnationi, accommodare. Nam si homo factus non est, loquatur omnia ut Deus; si vero factus est homo, concedatur etiam ei ut sicut homo loquatur, cum incarnatio qua nobis similis factus est, nihil ejus divinitati officiat. Hoc enim est quod a Paulo dictum est : « Captivantes omnem intellectum in obedientiam Christi ». Proprium itaque est Verbo, quatenus Verbum est, nosse eorum quæ ab ipso condita sunt principia et fines; unum vero eorum quæ condita sunt est tempus, et quæ tempus condidit, novit quandiu illud sit duraturum.

ALIUD.

Servator alicubi ad Patrem suum ita ait : 219 « Pater, venit hora, gloriifica Filium tuum ». Si ergo exacte novit horam, quam venisse dicit, quid obstat quominus et illam norit, quam, ut homo, ignorare se inquit, quod id humanitati conveniat, norit autem omnino ut Deus? At non oportet ob hanc vocem Verbum Dei incusare, et ignorantiam temere illi obijcere; sed potius mirari amorem quo erga humanum genus flagravit, quo impulsus non recusavit ad tantam humilitatem sese demittere, ut omnia nostra susciperet, quorum etiam unum est ignorantia.

ALIUD.

Interrogandi sunt hostes Christi, quamobrem Servator cum angelis et Filium nominavit, Spiritus

⁷⁸ Matth. xxiv, 14. ⁷⁹ II Cor. x, 5. ⁸⁰ Joan. xvii, 1.

mentionem nusquam fecerit? Non enim dixit: A Non novit Spiritus, sed, « Non norunt angeli, neque novit Filius; » atque hoc quidem simpliciter: non enim adjecit, Dei. Manifestum igitur est quod angelos ignorasse dixerit, ut creaturas. Cum vero discipulis id dicere nollet, ob ineffabilem quamdam divinæ administrationis et consilii rationem: « Quis enim novit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ⁸¹? » ne videretur illos hoc scelerare velle eoque nomine illos mœrore afficere, dixit, ne Filium quidem hoc nosse; humano more de se loquens, ut homo: et omnium interim notitiam sibi servans, ut Deus. Idcirco enim non dixit, Spiritum ignorare. Nam si spiritus omnia scrutatur, etiam occulta Dei, ut scriptum est ⁸¹, novit profecto omnia quæ in ipso sunt. Quod si Spiritus qui omnia scit, omniaque B inquirere potest, a Filio accipit: « Ille enim, inquit, de meo accipiet ⁸², » quomodo Filius censebitur ignorare, qui Spiritui omnia scienti suppeditat?

ALIUD.

Si Pater omnia operatur per Filium, ut inquit Scriptura, et sine ipso factum est nihil; unum vero omnium etiam est prænitio diei et horæ quo mundus finiatur: certe etiam hoc prænitium est et expressum per Filium. Quod vero prænitium est per illum, quomodo ignorare queat? Novit itaque hoc ut Deus, tametsi nescire se dicat quatenus factus est caro, et quæ homini conveniunt sentiat.

ALIUD.

Si omnia quæ habet Pater, sunt Filii, ut ipse testatur: at Pater ultimum illum diem et horam novit: certe etiam Filius norit. Ita enim vere dixerit: « Omnia quæ habet Pater, mea sunt ⁸³. »

220 ALIUD.

Si vere dicit: « Ego in Patre, et Pater in me ⁸⁴; » et Pater ultimum illum diem et horam novit: novit profecto et Filius, qui in Patre existit, omniaque in ipso novit, et Patrem qui omnia novit in se habet.

ALIUD.

Filius dicitur et est omnimoda Patris imago ⁸⁵. D Si vero Pater novit diem illum et horam; ignorat autem Filius: quomodo id quod ignorat referet characterem ejus qui novit? Atqui est omnino imago Patris, licet maxime hostes Christi nolint. Similis itaque est etiam hac in parte Patri; et sicut novit ille, novit et ipse.

ALIUD.

Qui dicit Filium, quatenus est Verbum, ignorare diem illum et horam, blasphemiam evitare non potest. Si enim novit Patrem, sicut ipsemet testatur: quid obstat quominus etiam finem creationis norit? Si vero dixerint amplius esse finem creaturarum

⁸¹ Isa. XL, 13; Rom. XI, 34. ⁸² I Cor. II, 10. ⁸³ Joan. XVI, 14. ⁸⁴ Joan. XVI, 15. ⁸⁵ Joan. XIV, 11.

⁸⁶ Coloss. I, 15.

Πνεύματος ἐποτήσατο μνήμην; Ὅς γὰρ εἰρηκεν· Οὐκ οἶδε τὸ Πνεῦμα, ἀλλ'· Οὐκ ἴσασιν οἱ ἄγγελοι. οὐδ' οἶδεν ὁ Υἱός· » καὶ τοῦτο ἀπολελυμένως· οὐ γὰρ προστάθεικε, τοῦ Θεοῦ. Δῆλον οὖν ὅτι ἄγγέλους μὲν ἐφησεν ἀγνοεῖν ὡς κτίσματα. Εἰπεῖν δὲ τοῖς μαθηταῖς οὐ θελήσας, διὰ τινὰ λόγον οἰκονομίας ἀπόρρητον· « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » ἵνα μὴ φαίνηται κρύπτων αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο λυπήθη, καὶ τὸν Υἱὸν ἐφησε μὴ εἰδέναι, ἀνθρωπινώτερον μὲν περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ὡσερ περὶ ἀνθρώπου· φυλάττων δὲ ἑαυτῷ τὸ εἰδέναι πάλιν πάντα ὡς Θεός. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ τὸ Πνεῦμα ἐφησεν ἀγνοεῖν. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ, καθὰ γέγραπται, οἶδε δηλονότι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ πάντα εἶδός, καὶ τὰ πάντα περιεργάζεσθαι δυνάμενον, παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνει· « Ἐκεῖνο γὰρ, φησὶν, ἐξ ἐμοῦ λήφεται· » πῶς ὁ Λόγος ἀγνοεῖ, ὁ τοῦ πάντα εἰδότης Πνεύματος χορηγός;

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα δι' Υἱοῦ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, καθὰ φησὶν ἡ Γραφή· χωρὶς γὰρ αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· ἐν δὲ τῶν πάντων ἐστὶ καὶ τὸ ὀρισθῆναι τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν καθ' ἣν ὁ κόσμος ἐξεῖ τὸ τέλος· ὠρίσται δηλονότι καὶ τετύπεται καὶ τοῦτο δι' Υἱοῦ. Τὸ δὲ ὀρισθῆν δι' αὐτοῦ, πῶς ἀγνοεῖν δύναται; Οὐκοῦν οἶδεν ὡς Θεός, καὶ ἀγνοεῖν λέγει, καθὰ γέγονε σὰρξ, καὶ τὰ ἀνθρώπων πρέποντα φρονῆ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ, καθὰ φησὶν αὐτὸς, ἔχει δὲ ὁ Πατὴρ τὴν γνώσιν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης, ἔχει δηλονότι ταύτην καὶ ὁ Υἱός. Οὕτω γὰρ ἀληθεύσει λέγων· « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἀληθεύει λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » οἶδε δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν ὁ Πατὴρ, οἶδε δηλονότι καὶ ὁ Υἱός, ἐν Πατρὶ τε ὢν καὶ πάντα γινώσκων τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν εἰδότη Πατέρα.

ΑΛΛΟ.

Εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός λέγεται καὶ ἐστίν. Εἰ δὲ οἶδεν ὁ Πατὴρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἀγνοεῖ δὲ ὁ Υἱός, πῶς τὸ ἀγνοεῖν εἰδότης φερέσει τὸν χαρακτῆρα; Ἄλλ'· ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ οἱ χριστομάχοι μὴ βούλωνται. Ἔοικεν ἄρα καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ, καὶ ὡσερ οἶδεν ἐκεῖνος, οὕτω καὶ αὐτός.

ΑΛΛΟ.

Ὅ μὴ εἰδέναι λέγων τὸν Υἱὸν, καθὰ Λόγος ἐστὶ, τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, οὐκ ἐξω τῶν ἀπὸ τῆς βλασφημίας ἐγκλημάτων εὑρεθήσεται. Εἰ γὰρ οἶδε τὸν Πατέρα, καθὰ φησὶν αὐτὸς, τί κωλύει καὶ τὸ τέλος εἰδέναι τῆς κτίσεως; Εἰ μὲν οὖν μείζων

ἐρούσι τοῦ γινώσκειν τὸν Πατέρα τὸ εἶδέναι τὸ τῆς Α κτίσεως τέλος, ἀποίσονται τῆς βλασφημίας τὴν κόλασιν. Εἰ δὲ πάσης γνώσεως ὑπερναβέθηκα τὸ γινώσκειν τὸν Πατέρα, πῶς ὁ τὸ υεῖζον εἰδὼς ἀγνοήσει τὸ Ἐλαττον;

ΑΛΛΟ, δηγηματικῶς.

Οὐκ ἀγνοῶν ὁ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, τὸ, Οὐκ οἶδα, φησὶν, ἀλλὰ δεικνύων ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ ἀνθρώπινον, ᾧ μάλιστα πρέπει τὸ ἀγνοεῖν· Ἔβιον γὰρ ἀνθρωπότητος τοῦτό γε. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἡμῶν περιβάλετο σὰρκα, διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡμῶν ἀγνοίαν ἔχειν ἐσηματιζέτο. Ὅτι γὰρ τῇ ἀνθρωπότητι καὶ οὐ τῇ οἰκειᾷ φύσει τὸ ἀγνοεῖν περιτίθησιν, ἐντεῦθεν ἔξεστι μαθεῖν. Παραγαγὼν γὰρ εἰς μέσον τὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νῶε γεγόντων ἀνθρώπων, καὶ εἰρηκῶς· « Ἦσθιον, ἔπινον, ἔγάμου, ἔγαμίζοντο, ἕως ἤλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἤρεν ἅπαντας, » ἐπήγαγεν εὐθύς· « Γρηγορεῖτε οὖν καὶ ὑμεῖς, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· » καὶ ἄλλιν· « Ἢ οὐ δοκεῖτε ὥρα, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. » Ἐχρηῖν, δὲ εἰπερ αὐτὸς ἦν ὁ ἀγνοῶν, καθὼς Λόγος ἐστὶν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἰπεῖν· Οὐκ οἶδα ποῖα ἡμέρα ἔρχομαι, καὶ ἢ οὐ δοκῶ ὥρα πεμφθῆσομαι. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀκρωμένοις, τὸ μὴ εἶδέναι τὸν καιρὸν ἢ τὴν ἡμέραν τῆς παρουσίας αὐτοῦ περιτέθεικε, δηλὸς ἐστὶν αὐτὸς μὲν εἰδὼς ὡς Λόγος. Ἀγνοεῖν δὲ λέγων, καθὼς τῶν ἀγνοεῖν πεφυκότων, δηλονότι ἀνθρώπων, τὴν ἀμοίωσιν ἐνεδύσατο.

ΑΛΛΟ.

Ἐξ ἐκ τῆς εἰκότος τῆς κατὰ τὸν Νῶε σημαίνει βούλεται τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας τὸν καιρὸν, ὅτε κρίνων ἐλεύσεται τὴν οἰκουμένην, φαίνεται δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν ἡμέραν οὐκ ἀγνοήσας (οὕτω γὰρ ἔφρασε τῷ Νῶε· « Ἐἰσελθε, σὺ καὶ οἱ υἱοί σου, εἰς τὴν κιβωτὸν· ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἕπτά, ἐγὼ ἐπάγω ὑμῶν ἐπὶ τὴν γῆν· » οἶδεν ἄρα τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν τε ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν, ἵνα σώζηται τῶν πραγμάτων ἡ ὁμοιότης, καὶ ἢ ἐν ἐκείνοις εἰκῶν, ταύτην σημαίνει.

ΑΛΛΟ, ἔτι εἰς τὸ αὐτό· « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης, οὐδαὶς οἶδεν, οὐτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ μόνος ὁ Πατήρ. »

Ὅταν ἡ θεία λέγη Γραφή περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅτι καὶ ἐπέψησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκοπίασεν ἐκ τῆς ὀδοπορίας, καὶ ἐκάθευδεν εἰσελθὼν εἰς τὸ σκάφος, τί ἄρα ποιήσουσιν οἱ χριστομάχοι; Τολμησοῦσιν ἄρα λέγειν καὶ ταῦτα ὑπομεῖναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἢ ταῦτα μὲν ὡς τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια προσάψουσι τῇ σαρκί, ἔξω δὲ αὐτῶν ὁμολογήσουσιν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἢ Λόγος ἐστίν; Ὡσπερ οὖν συγκεχώρηκεν ἑαυτὸν ὡς ἀνθρώπων γενόμενον μετὰ ἀνθρώπων καὶ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τὰ ἄλλα πάσχειν, ἄπερ εἴρηται περὶ αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀκόλουθον μὴ σκανδαλίζεσθαι, καὶ ὡς ἀνθρώπος λέγη

nosse, quam Patrem, removebant a se blasphemiam. At si omni notitia superius præstantiusque est nosse Patrem : quomodo is qui quod majus est novit, ignorabit id quod minus est ?

ALIUD, explicatius.

Non quod ignoret Verbum, quatenus Verbum est et sapientia Patris ²⁶, dicit se nescire, sed humanam naturam in se ostendens, cui præcipue convenit ignorare : humanitatis enim hoc proprium est. Cum enim carnem nostram assumpsit, idcirco etiam in eum ut in nos ignorantia cadere visa est : quod autem non propriæ naturæ suæ, sed humanitati ignorantiam ascribat, inde cognosci potest. Cum enim in medium adduxisset historiam eorum qui temporibus Noe vixerunt, et dixisset : « Comedebant et bibebant, nubebant viris, et ducebant uxores, donec venit diluvium, et abstulit omnes ; » subjecit statim : « Vigilate igitur et vos, quia nescitis qua hora Filius hominis veniet ; » et rursus : « Qua non putatis hora Filius hominis veniet. » Oportebat autem, si ipse quatenus est Verbum ignorabat, dicere potius : Nescio qua die venturus sim : et qua minime expectarim hora mittar. Cum vero auditoribus ignorantiam temporis sive diei qua venturus esset, ascribat, manifestum est ipsum quidem id scire, ut Verbum. Ignorare autem se dicit, quatenus hominibus, in quos ignorantia cadit, similis factus est.

221 ALIUD.

Si ex imagine Noe, secundæ adventus sui tempus significare vult, quando venturus est ad iudicandum orbem terrarum, constatque eum diluvii diem non ignorasse : ita enim ad Noe inquit : « Ingredere, tu et filii tui, in arcam : ego enim post dies septem inducam pluviam in terram ²⁷. » novit itaque horam et diem sui adventus, ut rerum similitudo conservetur, et typus sive imago quæ in illis est, hanc significet.

ALIUD in iactem : « De die illa et hora nemo novit, neque angeli cælorum, neque Filius, sed solus Pater. »

Cum sacra Scriptura dicat Servatorem nostrum Christum esuriisse, sitiisse, defatigatum fuisse ex itinere, et navem ingressum obdormiisse ²⁸, quid stant hostes Christi ? Audebuntne dicere Verbum Dei hæc perperam fuisse, aut hæc ut humanitati propria carni ascribent, Verbum autem Dei quatenus Verbum est iis rebus obnoxium non esse ? Quemadmodum igitur hoc in se recepit, ut homo factus una cum hominibus esuriret, atque sitiret, reliquaque pateretur, quæ de ipso dicta sunt : eadem plane ratione non est quod quem offendat, si, ut homo, una cum hominibus ignorasse dicatur :

²⁶ I Cor. I, 24. ²⁷ Matth. xxiv, 38, 42, 44. ²⁸ Gen. vii, 1-4. ²⁹ Matth. iv, 2; Joan. xix, 28; Joan. iv, 6; Matth. vii, 23, 24.

eandem enim nobiscum carnem gestavit. Novit enim ut sapientia et Verbum in Patre existens; ignorare vero se dicit propter nos et nobiscum, ut homo.

ALIUD, quo ostenditur manifeste Servatorem novisse quædam, sed ratione incarnationis ignorantem præ se tulisse.

Servator alicubi ad discipulos suos ait : « Lazarus amicus noster obdormiit ⁹⁹, » cum aliqui nemino hoc ei nuntiasset, sed ut Deus qui omnia cognita habet. Deinde longo itinere cum discipulis profectus, venit ad sorores Lazari jam sepulti, et rogavit : « Ubi posuistis eum ¹⁰⁰? » Quem mortuum esse sciebat, quomodo ignorabat locum in quo conditus erat? sed norat profecto. Verisimile enim non est, ipsum illud scivisse, hoc nescivisse. Quemadmodum igitur singulari quodam consilio dixit se nescire ubi jaceret Lazarus; ita etiam de die et hora, tametsi dicat se ignorare, utilitatis et boni aliquis causa id facit : **222** novit enim ut Deus.

ALIUD, ad eandem sententiam pertinens.

Cum in partibus Cæsareæ Philippi esset Servator, interrogavit discipulos : « Quem dicunt me homines esse Filium hominis ¹⁰¹? » Cumque Petrus respondisset et dixisset : « Tu es Christus, Filius Dei viventis; » statim ipse intulit, « Beatus es, Simone Barjona, quia Pater revelavit tibi, qui in cœlis est ¹⁰². » Nemo enim novit Filium nisi Pater, juxta ipsius Servatoris vocem ¹⁰³. At si Pater per Filium omnia operatur, unum vero ex operibus est revelatio, ipsam Verbum Petro revelat quæ Patris sunt; quomodo autem is qui revelat, tanquam ignorans interrogat, quemnam ipsum homines esse dicant? Certo igitur ac singulari consilio interdum ignorantem simulat. Sciens enim quid discipuli responsuri essent, interrogat : ut accepta eorum responsione fidem stabiliat.

ALIUD, enarrative.

Filius, quatenus est Verbum et sapientia, non ignorat diem et horam sui adventus : sed ne mœrorem discipulis incutiat, nolens eorum interrogationi respondere, dixit se nescire, ut homo; quippe qui id dicere potuit quatenus caro factus est, ut scriptum est ¹⁰⁴, carnisque infirmitates proprias sibi fecit. Quod enim hac de causa se nescire dixit, inde cognosci potest. Nam postquam e mortuis resurrexit, cum jam in cœlos ascensurus esset, interrogantibus eum discipulis, quando finis futurus, ipseque iterum venturus esset, acerbis eis respondit, dicens : « Non est vestrum noscere tempora et momenta, quæ Pater posuit in sua potestate ¹⁰⁵. » At si illud penitus ignorasset, oportebat dicere : Dixi vobis me nescire, et nescio. At vero quasi non recte interrogantes reprehendit, et tanquam majora quam par sit inquirentes rejicit. Manifestum itaque

⁹⁹ Joan. xi, 11. ¹⁰⁰ ibid. 34. ¹⁰¹ Matth. xvi, 13. ¹⁰² Act. 1, 7.

μετ' ἀνθρώπων ἀγνοεῖν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἐφόρασε σάρκα. Οἶδε μὲν γὰρ ὡς σοφία καὶ Λόγος ὢν ἐν Πατρὶ· μὴ εἰδέναι δὲ φησὶ δι' ἡμᾶς καὶ μεθ' ἡμῶν ὡς ἀνθρώπος.

Ἄλλο, δι' οὗ δεικνύεται σαφῶς ὁ Σωτὴρ εἰδὼς μὲν τινὰ οἰκονομίαν δὲ χάριτι ἀγνοεῖν αὐτὰ σχηματιζόμενος.

Λέγει πού πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς ὁ Σωτὴρ « Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κοιμήσεται, » καίτοι μηδενὸς ἀπαγγελίαντος αὐτῷ περὶ τούτου, ἀλλ' ὡς θεὸς τὰ πάντα γινώσκων. εἶτα μακρὰν ἐλάσας ὄδον ἕμας μαθηταῖς, ἐρχεται πρὸς τὰς τοῦ μνημονευθέντος ἀδελφάς, καὶ ἠρώτα· « Ποῦ ταθεύκατε αὐτόν. » Ὁ εἰδὼς ὅτι κοιμήσεται, πῶς οὐκ οἶδε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα; ἀλλ' οἶδεν. Ἀπίθανον γὰρ τὸ ἐκεῖνα μὲν εἰδέναι, τοῦτο δὲ ἀγνοεῖν. Ὡς περ οὖν οἰκονομίας τινὸς ἔνεκεν τὸ μὴ εἰδέναι τοῦ κείτου Λάζαρος ἐφασκεν, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, κἄν λέγῃ μὴ εἰδέναι, χρήσιμόν τι καὶ ἀγαθὸν οἰκονομῶν, τοῦτο ποιεῖ· οἶδε γὰρ ὡς θεός.

Ἄλλο, τὴν αὐτὴν ἔχον διάνοιαν.

Περὶ τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου γεγονὸς ὁ Σωτὴρ, ἠρώτα τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· « Τίνα μα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; » Ἀποκριναμένου δὲ Πέτρου καὶ εἰρηκότος, « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, » ἐπήγαγεν εὐθύς, ὅτι « Μακάριος εἶ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι ὁ Πατήρ ἀπεκάλυψε σοὶ ὅ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ὁ δὲ εἶδεν τὸν Υἱὸν εἶ μὴ ὁ Πατήρ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν. εἶ δὲ δι' Υἱοῦ πάντα Πατὴρ ἐργάζε-
C ται, ἐν δὲ τῶν ἔργων καὶ ἡ ἀποκάλυψις, αὐτὸς ὁ Λόγος ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ φαίνεται τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς· πῶς οὖν ὁ ἀποκαλύψας ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, τίνα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι; Οὐκοῦν οἰκονομεῖ τι πλάκεις τῆς ἀγνοίας τὸ σχῆμα. εἰδὼς γὰρ ὅπερ ἐμελλόν ἔρεῖν οἱ μαθηταί, προσάγει τὴν πεῦσιν, ἐν ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν ἀπόκρισιν, βεβαιώσῃ τὴν πίστιν.

Ἄλλο, διηγηματικῶς.

Οὐκ ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὁ Υἱὸς, ἢ Λόγος ἐστὶ καὶ σοφία, ἀλλ' ἵνα μὴ λύπην ἐντέξῃ τοῖς μαθηταῖς, ὡς οὐ θελήσας ἀπεκρίνεσθαι τῇ παρ' αὐτῶν προσεγεθῆσθαι πεύσει, τὸ, Οὐκ οἶδα, φησὶν ὡς ἀνθρώπος, ἐξουσίαν ἔχων καὶ τοῦ, εἰπεῖν διὰ τὸ γενέσθαι σὰρξ, καθὸ γέγραπται, καὶ τὰς τῆς σαρκὸς ἀσθενείας ἰδιοποιήσασθαι. Ὅτι γὰρ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας τὸ μὴ εἰδέναι φησὶν, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα. Μετὰ γὰρ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστήναι, μέλλων τε ἤδη λοιπὸν ἀναβαίνειν εἰς οὐρανοῦς, ἐρωτησάντων αὐτὸν τῶν μαθητῶν, πότε τὸ τέλος ἔσται, καὶ πότε πάλιν παραγενήσεται, δριμύτερον ἀπεκρίνατο λέγων· « Οὐκ ὁμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροῦς, οὓς ὁ Πατήρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. » Ἄλλ' ἐπεὶ ἠγγόει, σαφῶς αὐτὸν ἔχρησιν λέγειν· εἶπον ὁμῶν, οὐκ οἶδα. Νυνὶ δὲ ὡς οὐκ εὐλόγως ἐρωτῶντας ἐλέγχει, καὶ ὡς μείζονα ἢ καθ' αὐτοὺς ἐξετάζοντας

¹⁰³ ibid. 16, 17. ¹⁰⁴ Matth. xi, 27. ¹⁰⁵ Joan. 1, 14.

ἀποτρέπει. Ἄηλον οὖν ἐστίν ὅτι καὶ τότε, καίτοι πάντα εἰδώς ὡς Θεός, διὰ τὸ εἶναι τὴν γνώσιν ὑπὲρ τοὺς μαθητάς, ἀνθρωπίνως ἔφασκε μὴ εἰδέναι τὴν ἡμέραν μηδὲ τὴν ὥραν ἐκείνην.

ΑΛΛΟ.

Ὅταν εὐρίσκηται ὁ Θεός ἐν μὲν τῷ παραδείσῳ λέγων πρὸς τὸν Ἀδάμ· « Πού εἶ; » πρὸς δὲ τὸν Κάϊν· « Πού Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; » τί ἄρα καὶ περὶ τοῦτου φατέ; Ἄν μὲν γὰρ ἀγνοοῦντα ποιῆσθαι τὴν ἐρώτησιν λέγητε, φανερώς δυσφημοῦντες εὐρίσκεσθε. Εἰ δὲ τρόπον οἰκονομίας εἰσάγεσθαι τινα διὰ τοῦτο δώσετε, μὴ ξενίζεσθε, καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δι' οὗ καὶ τότε τὴν ἐρώτησιν πρὸς τὸν Ἀδάμ καὶ τὸν Κάϊν ἐποιεῖτο Θεός, οἰκονομῶν τι χρησιμὸν μὴ εἰδέναι λέγει τὴν ἡμέραν ὡς ἀνθρώπος, καίτοι πάντα εἰδώς ὡς σοφία τοῦ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ, δι' οὗ δεικνύται σαφῶς οἰκονομικῶς ἔσθ' ὅτε τὴν ἀγνοίαν σχηματίζόμενος ὁ Σωτήρ.

Ὅτε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Σωτήρ ἀποτρέφειν ἐβούλετο τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ, λέγει πρὸς Φίλιππον· « Πόσους ἄρτους ἔχετε; » καὶ ἐστὶ μὲν ὡς ἀγνοῦντος ἡ ἐρώτησις. Διαμαρτύρεται δὲ παραχρῆμα λέγων ὁ εὐαγγελιστής· « Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων τὸν Φίλιππον αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἐμελλε ποιεῖν. » Εἰ τοίνυν ἔπερ ἐμελλε ποιεῖν ἐπιστάμενος, ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, τί κωλύει καὶ νῦν χρησίμου τινὸς ἕνεκα συγχωρεῖν αὐτῷ, μὴ εἰδέναι λέγειν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν; Καὶ οὐ ψευδόμενος τοῦτο φησὶν· εἰδώς γὰρ ὡς Θεός Λόγος, δυνατὰ ὡς ἀνθρώπος ἀγνοεῖν, ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

Ἔτι εἰς τὸ, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκεῖνης οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὔτε ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος. »

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Πάντα, φασίν, οἶδεν ὁ Πατήρ, οὐ πάντα δὲ ὁ Υἱός, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν· ταύτη γὰρ μάλιστα πρὸς ἀπόδειξιν χρῆσθαι καλόν. Εἰ τοίνυν οἶδε μὲν ὁ Πατήρ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἀγνοεῖ δὲ ὁ Υἱός, πῶς τῆς αὐτῆς ἔσται φύσεως τῷ πάντα εἰδοῦτι ὁ μὴ τοιαύτος;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰ μὴ πάντα οἶδεν ὁ Υἱός, καθ' ὅμας, ὡς χριστομάχοι, ψευδεσθαι λέγειν ἀνάγκη τὰς θείας Γραφάς, καὶ τῶν ἁγίων καταθρασύεσθαι λεγόντων περὶ αὐτοῦ· « Ὁ εἰδώς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. » Καὶ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστὶ καὶ ἡ τῆς συντελείας ἡμέρα· οὐδὲν γὰρ ἔξω κείσθαι τὸ πάντα συγχωρεῖ. Εἰ δὲ ταύτην ἀγνοεῖ ὁ Υἱός, πῶς οἶδε τὰ πάντα; Ἀλλὰ δεῖ πάντως τὰς τῶν ἁγίων ἀληθείας εἶναι φωνάς. Καὶ οἶδε τὰ πάντα ὁ Υἱός. Εἰ δ' ἐν τοῖς πᾶσιν ἀνάγκη καὶ τὸ τέλος νοεῖν, μάταιον ἡμῶν ἀναπέφονται τὸ σόφισμα. Οἰκονομεῖ γὰρ τοι Χριστὸς; μὴ εἰδέναι λέγων τὴν ὥραν ἐκείνην, καὶ οὐκ ἀληθῶς ἀγνοεῖ.

A est etiam tunc ipsum, tametsi omnia nosset ut Deus, humano tamen more dixisse quod diem illum et horam ignoraret, quia discipulorum captum ejus rei notitia superabat.

ΑΛΙΟΥ.

Cum inveniatur Deus in paradiso dicens ad Adamum : « Ubi es ? » et ad Cain : « Ubinam est Abel frater tuus ? » quid hac de re statuitis ? Nam si Deum ignorantem hoc interrogasse dicatis, manifestam blasphemiam incurretis. Si autem singulari consilio hoc ita administratum fatemini : ne vobis insolens ac mirum videatur, si Verbum Dei, per quem etiam tunc interrogatio Dei ad Adamum et Cain facta est, bono utilique consilio dixerit se nescire illum diem ut homo, tametsi omnia norit ut sapientia Patris.

ΑΛΙΟΥ, quo ostenditur Servator singulari consilio interdum ignorantiam præ se tulisse.

Cum Servator in deserto turbas ipsum secutas pascere vellet, rogat Philippum : « Quot panes habetis ? » quæ quidem est interrogatio ignorantis. At evangelista statim adjicit : « Hoc dixit, tentans Philippum ; sciebat enim ipse quid facturus esset ». Si ergo sciens quid facturus esset, interrogat ut ignorans : quid impedit quominus etiam nunc utilitatis alicujus causa præ se ferat se nescire diem et horam. Neque enim false hoc dicit : sciens enim, ut Deus Verbum, potest ut homo ignorare, ut per omnia fratribus fiat similis, ut Paulus loquitur ».

Adhuc in idem : « De die illa et hora nemo novit ; neque angeli caelorum, neque Filius, sed solus Pater. »

Objectio hæreticorum.

Omnia, inquam, novit Pater, sed non omnia Filius, ut ipse ait : nam ipsius testimonium optimum est ad hoc demonstrandum. Si ergo Pater novit illam horam, ignorat autem Filius, quomodo erit ejusdem naturæ cum eo qui omnia novit, is qui aliquid ignorat ?

Solutio objectionis.

Si, juxta vestram, hostes Christi, opinionem, Filius non omnia novit, necesse est ut sacram Scripturam mentiri dicamus, sanctisque refragemur dicentibus : « Qui novit omnia ante generationem ipsorum ». Nomine enim *omnium*, etiam dies consummationis continetur : nam cum dicimus *omnia*, nihil excludimus. Si vero diem hanc ignorat Filius, quomodo novit omnia ? Cæterum necesse omnino ut sancti vera prædicarint. Et Filius omnia novit. Si vero in omnibus necesse est etiam finem comprehendi : vanum certe est vestrum commentum. Christus enim singulari consilio hoc facit, quod se horam illam nescire dicit, vere tamen non ignorat.

⁶⁶ Gen. iii, 9. ⁶⁷ Gen. iv, 9. ⁶⁸ Marc. vi, 58; Joan. vi, 5, 6. ⁶⁹ Hebr. ii, 17. ⁷⁰ Dan. xiii, 42.

224 ALIUD.

Si Paulus vere de Filio dicit², quod omnia sint nuda atque aperta in conspectu ejus, unum vero omnium est etiam hora illa, quomodo illam ignorat is in cujus conspectu sunt omnia nuda atque aperta.

ALIUD.

Si citra blasphemiam existimatis dici posse Filium aliquid eorum quæ existunt ignorare; ita se res, secundum vos, habeat: sed videamus an vestra vos fallat opinio, atque ex ipsa re consideremus quam imbecillibus rationibus, veluti arundineo baculo, innitami. Solam illam diem ignorare se dixit Filius: ergo si solam hanc ignoravit, novit certe alias; atqui in his etiam erit quæ illam præcessit. At si eam quæ præcessit novit, quomodo non noverit quod illam quam novit, illa quam, ut vos dicitis, non novit, sequatur. Perinde enim hoc est ac si quis dicat, aliquem ignorare qualem definitionem habeat numerus denarius, qui norit novem. Manifestum enim est statim post novem sequi decem. Si ergo diem novit quæ novissimam præcedit, quo pacto ipsam etiam novissimam non norit? Aut quomodo, qui tanta signa finem præcessura dixit, nesciat post illa signa edita finem futurum? Undequaque igitur vestra incitia se prodit, qui veritati repugnare non veremini. Omnia enim novit Filius, tametsi singulari consilio ignorare se dicat.

ASSERTIO XXIII.

In illud, « Pater amat Filium, et omnia dedit in manu ejus ». Et in illud: « Omnia mihi tradita sunt a Patre ». Et in illud: « Non possum a me facere quidquam: sed sicut audio, judico »; et in alia dicta his similia.

Obiectio hæreticorum.

Sed quomodo, inquit, possit Filius secundum essentiam similis esse Patri, qui dicit se accepisse omnia a Patre? Nam qui habet, non accipit. 225 Cum vero appareat cum accepisse, ut ipsemet testatur, manifestum est eum nihil habere ex seipso.

Solutio objectionis.

Cum igitur audies dicentem Filium³: « Omnia quæ habet Pater mea sunt, et omnia mea sunt Patris, » quid dices, hæretice? Si enim ex vestra opinione Filius nihil habet ex seipso, nihil etiam ex seipso habebit Pater; et si Pater omnia naturaliter habet, habebit hoc et Filius. Necessarium igitur prorsus est, ut qui dicunt Filium nihil posse, idem quoque Patri tribuant, nimirum ut habeat quæ Filius; aut si hoc detestandum est, necesse est fateri Filium possidere omnia quæ Pater. Omnia enim sua Patris esse dixit, et ipse vicissim habere omnia quæ Patris sunt.

A

Εἰ ἀληθεύει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι πάντα γυμνά καὶ τετραχλισμένα ἐνώπιον αὐτοῦ ἐστι, περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι φησὶν, ἐν δὲ τῶν πάντων καὶ ἡ ὥρα ἐκεῖνη, πῶς ἀγνοεῖ ταύτην ὁ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὰ πάντα τετραχλισμένα;

ΑΛΛΟ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴ δύσημον εἶναι πιστεύετε τὸ λέγειν ἡγνοῦ- κέναι τι τῶν ὄντων τὸν Υἱὸν, ἐχέτω, καθ' ὑμᾶς, καὶ οὕτως. Ἄλλ' εἰδῶμεν εἰ μὴ σφάλλασθε τὰ τοιαῦτα φρονούντες περὶ αὐτοῦ· ἐξ αὐτοῦ θεωρήσομεν τοῦ πράγματος, εἰ μὴ σαθροτάταις ἐννοίαις ἐπερείδασθε, καλαμίνην ὡσπερ ἐκυτοῖς ὑποθέντες τὴν βακτηρίαν. Μόνην ἔφησε τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ἀγνοεῖν ὁ Υἱός· οὐκ οὖν εἰ μόνην ἐκεῖνην ἀγνοεῖ, οἶδε τὰς ἄλλας· ἐν δὲ ταύταις καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς κείσεται. Καὶ πῶς ὁ εἰδὼς τὴν πρὸ αὐτῆς, οὐκ οἶδεν ὅτι μεθ' ἡν οἶδεν εὐ- θὺς ἡ ἀγνοουμένη καθ' ὑμᾶς εἰσθαίνει; Ὅμοιον γὰρ ὡσπερ εἰ τις λέγοι μὴ εἰδέναι τὸν δέκα ἀριθμὸν, ποῖαν ἔχει τὴν θέσιν, τοὺς εἰδόντας τὸν ἑννέα. Πρόδη- λον γὰρ ὅτι μετὰ τὸν ἑννέα ὁ δέκα κείσεται πάντως. Εἰ τοίνυν οἶδε τὴν πρὸ αὐτῆς, πῶς οὐκ εἴσεται καὶ αὐτὴν; Πῶς ὁ τοσαῦτα σημεῖα πρὸ τοῦ τέλους ἔσσεσθαι λέγων, οὐκ οἶδεν ὅτι μετὰ τὰ σημεῖα τὸ τέλος; Παν- ταχόθεν τοιγαροῦν ἀνόητοι δειχθήσεσθε, τῆς ἀληθείας τολμῶντες καταφεύδεσθαι. Οἶδε γὰρ τὰ πάντα ὁ Υἱός, καὶ οἰκονομικῶς ἀγνοεῖν τι λέγει.

C

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

Εἰς τὸ, « Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. » Καὶ εἰς τὸ, « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ εἰς τὸ, « Οὐ δύναμαι ἐγὼ ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω » καὶ ὅσα τοῦτοις ὁμοῖά ἐστι ρητέα.

Ἀντιθέσις ἐκ τῶν ἀρετικῶν.

Καὶ πῶς ἂν δύναιτο, φασί, κατ' οὐσίαν ὁμοῖος εἶ- ναι τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός, ὁ λέγων εἰληφέναι πάντα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἔχων γὰρ, οὐκ ἂν εἰδέετο. Ἐπειδὴ δὲ φαίνεται λαβὼν, ὡς αὐτὸς φησι, δηλὸς ἐστὶν οὐδὲν ἔχων ἐξ αὐτοῦ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ὅταν οὖν ἀκούσης λέγοντος τοῦ Υἱοῦ, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστί, » καὶ τὰ ἐμὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐστί, τί ἄρα ποιήσεις, αἰρετικέ; Εἰ γὰρ οὐδὲν ἔχει, καθ' ὑμᾶς, ὁ Υἱός ἐξ αὐτοῦ, ἔχει τοῦτο καὶ ὁ Πατὴρ· καὶ εἰ πάντα ἔχει φυσικῶς ὁ Πατὴρ, ἔχει τοῦτο καὶ ὁ Υἱός. Ἀνάγκη τοίνυν, ἢ τὸ μὴδὲν ἔχειν δύνασθαι λέγοντας τὸν Υἱὸν, περιθεῖναι τοῦτο καὶ τῷ Πατρὶ, ἢ ἔχων φαίνεσθαι τὰ τοῦ Υἱοῦ· ἢ εἰ τοῦτο φυσικῶς, ἀνάγκη συννομολογεῖν κεκτησθαι τὸν Υἱὸν ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ. Τοῦ Πατρὸς γὰρ ἔφησεν εἶναι πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἔχειν πάντα τοῦ Πατρὸς.

¹ Hebr. iv, 13. ² Joan. iii, 35. ³ Luc. x, 22. ⁴ Joan. v, 30. ⁵ Joan. xvi, 15.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Οὐδὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὁ Υἱὸς, εἰληφέναι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἔχει γὰρ φυσικῶς, ὡς ὢν αὐτοῦ Λόγος καὶ ἀπαύγασμα, πάντα τὰ αὐτοῦ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι καὶ λέγεσθαι Πατὴρ. Λέγει δὲ εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πατρὸς, προαναίρων ὡς Θεὸς τὰς τῶν αἰρετικῶν ὑπονοίας. Ἴνα γὰρ μὴ τις τὸν Υἱὸν θεωρῶν πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχοντα ἐκ τῆς πολλῆς λανθάνουσι καὶ ἀπαρἀλλάκτου ταυτέτητος νομίσῃ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, καὶ εἰς τὴν Σαβελλίου πλάνην ἐκπέσῃ, ἀναγκαίως εἰληφέναι φησὶ παρὰ Πατρὸς, φυσικῶς τοῦτο ἔχων· ἐν ὁ λόγος εἰσφέρων ἕνα μὲν τὸν διδόντα, δεύτερον δὲ τὸν δεχόμενον, ἐν ἰδιαζούσαις ὑποστάσει δυνάδα δεικνύη οὐ μόνους ὀνόμασι διαστελλομένην. Ἰδιὸς δὲ ὢν τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθὼν, πάντα μὲν τὰ τοῦ Πατρὸς αἰδίως ἔχει. Παρ' αὐτοῦ δὲ φησὶν εἰληφέναι διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ ποσελθεῖν φυσικῶς ἔχων τὰ πάντα προσόντα αὐτῷ.

ΑΛΛΟ.

Οὐδὲν εἰς τὸν θεότητος λόγον τὸν Υἱὸν ἀδικήσει τὸ λέγειν· « Πάντα μοι παρεδόθη παρὰ τοῦ Πατρὸς μου· » ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδεικνύει σαφῶς κατὰ φύσιν ὄντα Υἱόν. Εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, ἐν δὲ τῷ πάντα εἰπεῖν οὐδὲν ἀφήκεν ἐκτός· οὐκ ἄρα εἰς ἐστὶ τῶν πάντων, ἄπερ καὶ εἰληφέναι φησὶν, ἀλλ' ἰδιάζουσαν ἐκ Πατρὸς τὴν γέννησιν ἔχει. Υἱὸς δὲ ὢν κατὰ φύσιν, ἔχει πάντως τὰ τοῦ γεννήσαντος ὄντα. Ἰδιὸν δὲ τοῦ γεννήσαντος τὸ πάντα ἔχειν· οὐκ ἄρα ἐνδεής τινος ὁ Υἱός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, καθά φησὶν αὐτὸς, καὶ δέδοται ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, οὕτω τῶν πάντων εἰς ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ μόνος φανεῖται κληρονόμος, ὡς Υἱός. Εἰ γὰρ εἰς ὢν καὶ αὐτὸς τῶν πάντων ἐτύγχανε, κατηγορεῖτο ἂν ἐν τοῖς πασι, καὶ οὐκ ἂν ἦν κληρονόμος. Ἐπειδὴ δὲ φαίνεται πάντα λαθὼν φυσικῶς τε καὶ ὁσιωδῶς, δηλονότι διατρεχούσης εἰς αὐτὸν τῆς τοῦ γεννήσαντος ἀρχῆς τε καὶ κυριότητος, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων ἐξ ἀνάγκης, καὶ μόνος ὡς τοῦ Πατρὸς Υἱός.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐδρίσκειται τοῦ λέγων ὁ Σωτὴρ· « Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· » ὅπερ ἀκόλουθον οὕτω νοεῖν. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν, « Δέδωκε, » τὸ ἐκ Πατρὸς ἔχειν φυσικῶς σημαίνει, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἕτερον ἑαυτὸν πρὸς τὸν δεδωκότα δεικνύει· ἕτερον δὲ λέγει μόνον τῷ ἀριθμῷ. Διὰ δὲ τοῦ λέγειν, « Ὅσπερ ἔχει ὁ Πατὴρ, οὕτως ἔχει καὶ ὁ Υἱός, » δηλὸς ἐστὶν ἐκείνο διδάσκων, ὅτι ὡσπερ αἰδίως ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν, οὕτω καὶ ὁ Υἱός αἰδίως ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ. Εἰ μὲν οὖν τοιαύτῃ τις λέγειν εἶναι χρόνον ὅτε ζωὴν οὐκ εἶχεν ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ, κρατεῖν ἀνάγκη

¹ Joan. v, 26.

ALIUD, narrative.

Non ideo dicitur Filius a Patre accepisse, quod antea non habuerit. Habet enim naturaliter, cum sit proprium ejus Verbum et splendor, omnia quæ Patris : excepto eo quod neque sit, neque dicatur Pater. Dicit autem se accepisse a Patre, præoccupans et tollens, ut Deus, hæreticorum suspicionem. Nam ne quispiam, Filium contemplans habentem omnia quæ Pater, existimet ob summam hanc similitudinem et omnimodam identitatem ipsum esse Patrem simul et Filium, et in Sabellii errorem incidat, utiliter admodum se a Patre accepisse dicit, cum naturaliter id habeat, ut ratio ipsa inferens unum quidem esse qui dat, alterum qui suscipit, dualitatem personarum manifeste ostendat non solis nominibus distinctam. Cum vero sit proprium Patris Verbum, et ex essentia ipsius procedat, certe omnia quæ Patris sunt, ab æterno habet. Dicit autem se ab illo accepisse, quia ex ipso procedit : cum alioqui naturaliter habeat omnia quæ Patri insunt.

ALIUD.

Nihil plane divinitati Filii officere potest, dicere : « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : » sed potius declarat ipsum naturaliter Filium esse. Si enim omnia illi tradita sunt, et cum dicimus, omnia, nihil excludimus ; certe non erit ipse unus ex omnibus quæ se accepisse dicit, sed distinctam a Patre generationem habet. Filius vero naturaliter cum sit, habet omnia quæ Genitoris sunt propria. Proprium autem Genitoris est omnia habere : non est igitur Filius alicujus rei indigus.

ALIUD.

Si omnia ei tradita sunt, sicut ipse testatur, eique in manus data, non est unus 226 omnium ; sed solus est hæres, ut Filius. Nam si ipse unus omnium existeret, certe omnibus annumeraretur, neque esset hæres. Cum vero omnia acceperit, naturaliter atque essentialiter, propagato nimirum in ipsum Genitoris sui imperio et dominatione : necessario diversus est ab omnibus, et solus proprius Patris Filius.

ALIUD, narrative.

Servator alicubi inquit, « Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in seipso ? » quod sic intelligi par est. Nam cum dicit, « dedit, » quod ex Patre naturaliter habeat significat, et hypostatice ab eo qui dedit alium esse : alium, inquam, numero solum. Cum vero dicit, « Sicut habet Pater, ita habet et Filius : » manifeste hoc significat, quod, quemadmodum Pater habet in se vitam ab æterno, ita et Filius vitam ab æterno in se habet. Si quis igitur audeat dicere, tempus aliquod fuisse quo Pater vitam in se non habuit, hoc ipsum etiam in Filio locum habebit. At si hoc

impium est, et fatemur omnino Patrem semper in se vitam habuisse, idem etiam de Filio fatendum est; hoc onim est ita se habere ipsum sicut et Pater. Si vero is qui semper habet, accipere se dicit, singulari aliquo consilio dicitur, nihilque id Filio quod ad naturam attinet, officit.

ALIUD.

Si quis splendori luminis sermonem tribuat, et dicat: Lumen mihi dedit omnia quæ habet: illumino enim perinde atque illud; anne recte quispiam dixerit splendorem illum aliquando non habuisse illuminandi facultatem? et quomodo splendor erat? Si vero cum semper illuminandi facultatem habeat, quia omnia quæ in lumine sunt, habet, et qui gignitur ex ipso, accepisse ab ipso dicitur: quomodo non absurdum fuerit nolle amplius aliquid de Verbo Dei, quam de hoc exemplo intelligere? Cum enim omnia naturaliter habeat ex Patre, accepisse se ex ipso dicit, quia ex ipso genitus est, cum omnibus quæ habet.

ALIUD, in illud: « Data est mihi omnis potestas », et, « Glorifica Filium tuum »: » aut universaliter de eo quod glorificatur, et an aliquid accipiat Filius.

Filius Dei, quatenus Verbum est, non ideo petit a Patre, vel alioqui accipere dicitur, quod aut gloria aut alia quapiam re egeat, sed ratione incarnationis hoc facit. Accipit enim respectu humanæ naturæ, quia nobis similis factus est. Abundat **227** autem omnibus ut Deus. Cum enim solus, ac per se homo, tametsi aliquid boni a Deo acceperit, facile hoc ipsum amittit (quod quidem et Adam perpressus est), destitutus per inobedientiam ea gratia quæ prius illi collata fuerat: necessarium omnino fuit, ne rursus in eadem incideremus, ut immutabile Dei Verbum homo factum peteret a Patre dona quæ ab illo proficiuntur; ut per ipsum in quem nulla mutatio alteratiove cadit, in nostra etiam natura eadem dona stabiliarentur atque confirmarentur. Gratia enim principium nacta, firmiter in Christo manet; ipseque similitudinem in nos quoque transmittit: omnes enim in ipso sumus, quatenus homo factus est et eandem quæ nos carnem gestavit. Nam hac ratione et fratres, et unum cum eo facti dicimur. Petit itaque et accipit a Patre propter nos, quæ ipse habet naturaliter, ut Deus. Cum vero carnem assumpsit, quæ glorificatione egebat, atque hæc quidem non alterius cuiuspiam, sed sua facta est: merito sibi vindicat atque adjungit, quæ in illam et circa illam fiunt, et ut homo non habens, accipit a Patre quæ naturaliter habet ut Filius et Deus.

ALIUD.

Si Verbum Dei factum est homo, ut omnino factum est ¹⁰, neque quemquam negare arbitror, quid est quod nonnullos movet, ut eum humanis verbis uti non permittant? Nam qui rem ipsam subire non

Α τοῦτο καὶ ἐφ' Ἰηοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβὲς, ἔχειν δὲ δώσομεν ἀπὸ τὸν Πατέρα ζῶν ἐν αὐτῷ, ἔσται τοῦτο καὶ ἐφ' Ἰηοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ οὕτως ἔχειν αὐτὸν, ὡσπερ καὶ ὁ Πατὴρ. Εἰ δὲ ἀεὶ ἔχων, εἰληφέναι λέγει, οἰκονομεῖ· τι σοφὸν ἢ φωνή, καὶ οὐδὲν εἰς τὸν τῆς φύσεως λόγον ἀδικήσαι τοῦ Ἰηοῦ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τις τῷ ἐκ τοῦ φωτὸς ἀπαυγασματι περιθειῆ φωνῆν, εἶτα τοῦτο λέγοι· Πάντα μοι δέδωκε τὸ φῶς τὰ ἐαυτοῦ, φωτίζω γὰρ ὡσπερ ἔχειν· ἄρ' εὐλόγως ἂν εἴποι μὴ ἐσχηκέναι ποτὲ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτίζειν τὴν δύναμιν; καὶ πῶς ἀπαύγασμα ἦν; Εἰ δὲ καὶ φωτίζειν δυνάμενον διὰ τὸ πάντα τὰ τοῦ φωτὸς ἔχειν, καὶ γεννᾶσθαι πάλιν ἐξ ἐαυτοῦ, εἰληφέναι λέγει παρ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἄτοπον μὴ καὶ πλέον τι τοῦ παραδείγματος νοεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου; Πάντα γὰρ ἔχων φυσικῶς ἐκ Πατρὸς, εἰληφέναι φησὶν ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγενῆσθαι, μετὰ πάντων ὧν ἔχει.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία » κα', « Δόξα δὲ σου τὸν Ἰηοῦ », ἢ καὶ καθολικωτέρως, περὶ τοῦ δοξάζεσθαι ἢ δέχεσθαι τι τὸν Ἰηοῦ.

Οὐκ ἐν χρεῖα δόξης ἢ ἐτέρου τινὸς καθεστῆκως ἐ Ἰηὸς, ἢ Λόγος ἐστὶν, αἰτεῖ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἢ καὶ λαμβάνειν λέγεται, οἰκονομικῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ. Δέχεται μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σχῆμα τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως. Ἔστι δὲ πλήρης ὡς Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ μόνος καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος, κἂν τι τῶν ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ λάβῃ, τοῦτο βραδίως ἀπολλύει (ὃ δὴ καὶ πέπονθεν Ἀδάμ), καὶ γυμνὸς ἐκ παρακοῆς εἰδείχθη τῆς προτεθείσης αὐτῷ χάριτος, ἀναγκαῖον ἦν, ἵνα μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσωμεν, τὸν ἄτρεπτον τοῦ Θεοῦ Λόγον γενόμενον ἄνθρωπον, αἰτῆσαι παρὰ τοῦ Πατρὸς τὰ ἐξ αὐτοῦ χαρίσματα· ἵνα δι' αὐτοῦ βέβαια τῇ ἡμετέρᾳ φύσει φυλάττηται, ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου συγγένοντος. Ἀρχὴν γὰρ ἡ χάρις λαβοῦσα, μένει μὲν ἀσφαλῶς ἐν Χριστῷ, παραπέμπει δὲ αὐτὸς καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ὁμοίωσιν· ὅτι πάντες ἐσμεν ἐν αὐτῷ, καθὼς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἐφόρασε σάρκα. Οὕτω γὰρ καὶ ἀδελφοὶ καὶ ἐν ὡς πρὸς Θεὸν γεγενῆσθαι λεγόμεθα. Αἰτεῖ τοίνυν καὶ δέχεται παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' ἡμᾶς, ἅπερ ἔχει μὲν φυσικῶς, ὡς Θεός· ἐπειδὴ δὲ σάρκα τοῦ δοξάζεσθαι χρῆζουσας ἔλαβε, καὶ οὐκ ἐτέρου τινὸς, ἀλλ' αὐτοῦ γέγονεν αὐτῇ, εἰκότως ἰδιοποιεῖται τὰ εἰς αὐτὴν ἢ περὶ αὐτὴν γινόμενα, καὶ ὡς ἄνθρωπος μὴ ἔχων, δέχεται παρὰ τοῦ Πατρὸς ἅπερ ἔχει φυσικῶς, ὡς Ἰηὸς καὶ Θεός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, γέρονος δὲ, καὶ ἀντερεῖν οἶμα μὴδένα, τί τὸ ἀναπειθὸν τινος, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτῷ ταῖς ἀνθρώπου κεχρησθαι φωναῖς; Ὁ γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μὴ φυγῶν, ἀλλ'

¹⁰ Matth. xxviii, 18. ⁹ Joan. xvii, 1. ¹⁰ Joan. i, 14.

εις τοσαύτην ἑαυτὸν ταπεινώσιν καταγαγῶν, οὐκ ἂν ἔφυγε τὸ ἐν λόγοις ἑαυτοῦ φαίνεσθαι μετριώτερος. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, περιπατήτωσάν τινες τῷ Λόγῳ τὰ ταπεινὰ ῥήματα, καὶ λεγέτωσαν αὐτὸν καὶ ἀγνοεῖν καὶ δόξης χρῆζειν, καὶ δέχεσθαι τι παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ἔστωσαν τῆς ἀνθρωπότητος αἱ φωναί, καὶ μηδεὶς συκοφαντεῖτω τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ τέλειον, ὡσπερ ὁ Πατὴρ· μηδὲ ὑβριζέτω τὸ τοῦ Θεοῦ γνήσιον γέννημα.

ΑΛΛΟ.

Οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἢ Λόγος ἐστὶ, δοξάζεται καὶ δέχεται τι παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἢ καὶ ἀγιάζεται, ἀλλ' ἡμεῖς ἐν αὐτῷ· καὶ δι' ἡμᾶς ταῖς τοιαύταις αὐτὸς τε ἐχρήσατο φωναίς, καὶ ἡ θεία Γραφή τοιαῦτα τινα λέγει περὶ αὐτοῦ. Εἰ γάρ, καθὼς οἴονται τινες, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀναφέρειν χρὴ τὰ τοιαῦτα, ὡρατώσαν μὴ καὶ τὸν τῆς ἐπιδημίας τρόπον ποιῶσιν ἀργόν, καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ χάριτος· ἔρημον ἡμῶν τὴν φύσιν ἀποδεικνύουσιν. Εἰ γὰρ ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ δοξασθεὶς καὶ ἀγιασθεὶς κατὰ τὴν θεότητα, ποῖα γέγονε τοῖς ἀνθρώποις ἢ δνησις, ἐκ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον; Φαίνεται γὰρ αὐτὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, οὐχ ἡμεῖς. Τί δὲ αὐτὸν ἔπεισε γενέσθαι καὶ σάρκα; Εἰ μὲν γάρ, ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὠφελήσῃ, ἀργὸν κατ' ἐκείνους τὸ ἐπιχείρημα· οὐδὲν γὰρ ἢ σὰρξ ὠφελήθησα φαίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς. Καὶ εἰ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε φαίνεται καὶ δόξαν λαβὼν, καὶ ἀγιασμὸν, καὶ ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα φέρεται περὶ αὐτοῦ, πρὸδηλὸν ἐστὶν ὅτι πρὸ τῆς ἐπιδημίας τούτων ἔρημος ἦν, κατ' ἐκείνους, λαμβάνει ταῦτα κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν. Χάριν οὖν ὁμολογείτω ἢ σαρκί, βελτίων ἀναδειχθείς, ὅτε πεφόρεκεν αὐτήν, οὐ βελτιώσας αὐτήν. Ἄλλ' ἐστὶ τοῦτο καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν δυσσεβέστατον. Ἐπεδήμησε γὰρ ἵνα δοξάσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀγιάσῃ. Οὐχ ὁ Λόγος ἦρα ἐστὶν ὁ δεχόμενός τι· τέλειος γάρ, ὡσπερ καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν αὐτῷ λαμβάνομεν, ὅτι τὴν ἡμετέραν ἐφόρεσε σάρκα· ὡς γὰρ ἀναστάντος αὐτοῦ, ἡμεῖς ἀνέστημεν, καὶ ἀναβεθηκότος αὐτοῦ πάλιν, εἰς οὐρανοῦς ἡμῖν ἡ ἀνοδος ἀνεκαινίσθη· οὕτως καὶ δοξάζεσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι λεγομένου, ἡμεῖς ἔσμεν οἱ τούτων ἀπολαύοντες.

ipse glorificari et sanctificari dicitur, nos significamur hisce rebus frui.

ΑΛΛΟ, δι' οὗ δεκνύνται σαφῶς, ἄπερ εἶχεν ὡς Θεός, δι' ἡμᾶς αἰτῶν ὡς ἄνθρωπος.

Λέγει πού Χριστός· « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν. » Καὶ πάλιν· « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. » Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· « Ἐδόθη μοι, φησί, πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Ἄλλὰ δεκνύνται καὶ πρὶν αὐτῷ παραδοθῆναι τὰ πάντα, πάντων ὡν Κύριος. Γέγονε γὰρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ Ψαλμωδὸς δὲ δοῦλα τοῦ πεποιηκότος εἰδὼς αὐτὰ λέγει, ὅτι· « Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. » Αἰτῶν δὲ δόξαν φαίνεται, καίτοι τῆς δόξης ὡν Κύριος. Οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος εἶπε περὶ τινῶν, ὅτι περὶ· « Εἰ ἔγνω-

recusavit, sed in tantam humilitatem se demisit, non abhorruit ab hujusmodi moderato atque humiliori loquendi genere. At vero si homo factus non est, tribuant nonnulli Verbo humiles istas locutiones, dicantque ipsum et ignorare, et gloria indigere, atque aliquid a Patre accipere. Sed si factum est homo, sint hæc verba humanæ naturæ convenientia: et nemo calumniatur Verbum Dei, tanquam non habentem eam perfectionem, quam habet Pater: neque vero Dei Filio contumeliose insultent.

ALIUD.

Verbum Dei, quatenus Verbum est, neque gloriam, neque aliud quidquam a Patre accipit, neque sanctificatur; sed nos in ipso: et propter nos, et ipse ejusmodi verbis utitur, et sacra Scriptura talia quædam de ipso dicit. Si enim, ut nonnulli opinantur, ad Verbum Dei ejusmodi dicta referri debent, videant ne incarnationem ipsam otiosam infrugiferamque faciant, et naturam nostram gratia Dei vacuum declarent. Nam si Verbum est, quod in sua deitate glorificatum et sanctificatum est, quid fructus aut emolumenti hominibus inde accessit quod factus sit homo? Ipse enim e mortuis resurrexisset videtur, non autem nos. Quid vero ipsum movit ut fieret homo? Nam si, ut humanam naturam juvaret, inanis est, juxta illos, hic conatus: natura enim adjuncta non fuisse cernitur, sed ipse potius; et si, quando factus est homo, tum etiam gloriam accepisse et sanctificationem, et potestatem, et alia quæ ipsi tribuuntur, cernitur: manifestum est ipsum, juxta illorum opinionem, ante incarnationem iis vacuum fuisse, et tum primum cum carnem assumpsit, ea accepisse. Carni igitur acceptum ferat, quod per ejus assumptionem melior sit effectus, non vero ipsam meliorem esse fecerit. Atqui hoc et cogitatu et dictu impium est. Incarnatus enim est ut hominem glorificaret et sanctificaret. Verbum itaque, quatenus Verbum, nihil accepit: perfectum enim est, quemadmodum et Pater. Sed nos in ipso accipimus, quando carnem nostram gestavit: sicut enim cum ipse resurrexit, nos etiam resurreximus; cumque ipse rursus ascendit in caelos, ascensus nobis est: instauratus: ita cum

ALIUD, quo manifeste ostenditur quæ habuit ut Deus, petiisse propter nos ut homo.

Christus alicubi inquit: « Pater, glorifica Filium tuum ¹¹. » Et rursus: « Omnia mihi tradita sunt a Patre ¹². » Et post resurrectionem: « Data est mihi potestas et in caelo et in terra ¹³. » Atqui etiam antequam illi traderentur omnia, omnium Dominus erat. Omnia enim per ipsum facta sunt ¹⁴, et Psalmista sciens omnia esse serva Creatoris, ait: « Omnia serviunt tibi ¹⁵. » Cum vero gloriam petit, gloriæ Dominus esse cernitur. Ita enim Paulus de quibusdam dixit, quod « si cognovissent, non

¹¹ Joan. xvii, 1. ¹² Matth. xi, 27. ¹³ Matth. xxviii, 18. ¹⁴ Joan. i, 3. ¹⁵ Psal. cxviii, 91.

utique Dominum gloriæ crucifixissent ¹⁶. » Quod autem antequam gloriam a Patre peteret, eam habuerit, ut Filius, ipse manifeste docet, dicens : « Pater, glorifica Filium tuum ea gloria quam habebam apud te ante constitutionem mundi. » Si vero fateatur se habere gloriam ante constitutum mundum, et nunc eam petit ut non habens, nostra causa id facit; et nostra in ipso facta est petitio, poscens gloriam humanæ naturæ conferri. Cum autem post resurrectionem dicit : « Data est mihi potestas; » etiam ante resurrectionem eam habuisse cernitur. Nam si non habuit, quo pacto increpat diabolum, dicens : « Vade retro, Satana ¹⁷? » aut quomodo largitus est discipulis potestatem in dæmones ¹⁸? **229** quomodo filiam Abrahamæ, ut scriptum est, ligatam a diabolo ut potestate præditus solvit ¹⁹? aut quo pacto paralytico sanitatem contulit ²⁰? quomodo mulieri peccatrici peccata remisit ²¹? quomodo mortuos resuscitavit ²²? cæcis visum restituit ²³? Manifestum itaque est illum verbis uti quæ homini convenient, non quando erat Verbum extra carnem, sed quando factus est homo Patris dona nobis petens. Ita enim dicimur etiam divinæ naturæ facti esse participes ²⁴, cum Verbum nostram humilitatem suscepit, ut nos ad suam celsitudinem evocet, non ut ipse infra maneat, sicut nos. Idcirco enim cum sumus natura homines, dii vocamur ²⁵, quippe qui hoc in Christo simus : Christus enim Deus est.

ALIUD.

Si humilia quædam verba quæ carni convenient, nonnulli divinitati Verbi ascribere conantur : cum viderint Christum per carnem miracula edentem, quid dicent? Cum enim ex saliva et terra lutum confecisset, cæcum eo curavit : extensa manu, retroque tacto viduæ filium unigenitum suscitavit ; voce etiam per corpus edita Lazarum e monumento evocavit. Hæc enim præstita sunt per carnem, sed non erant opera carnis. Quemadmodum igitur si naturam rei aspicimus, ex divinitatis vi ac virtute operum ejuscemodi eventum æstimamus, tametsi per carnem facta sint : ita quando propter carnem humanam aliquid dicit, non Deo Verbo id ascribamus ; sed cum id a divinitate alienum esse viderimus, ad carnem referamus. Ita enim singula ipsius facta vel dicta in suum locum referentes, veram minimeque erroneam Servatoris nostri cognitionem consequemur.

ALIUD, narrative.

Sacra Scriptura unum Christum prædicat : « Unus enim Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus ²⁶. » Nam ex operibus quæ soli Deo convenient, Deus cognoscitur. Cum enim Verbum caro factum, ut scriptum est ²⁷, homo quoque cerni

σαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. » Ὅτι δὲ καὶ πρὶν αἰτῆσαι παρὰ Πατρὸς τὴν δόξαν εἶχεν ὡς Υἱὸς, αὐτὸς διδάσκει σαφῶς λέγων· « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱὸν τῆ δόξης ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. » Εἰ δὲ ὁμολογεῖ μὲν εἶναι καὶ πρὸ τοῦ κόσμου τὴν δόξαν, αἰτεῖ δὲ νῦν αὐτὴν ὡς οὐκ ἔχων, δι' ἡμᾶς ἄρα τοῦτο ποιεῖ· καὶ ἡμῶν ἐν αὐτῷ γέγονεν ἡ αἰτησις, καλοῦσα τὴν δόξαν εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν. Λέγων δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, » καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ταύτην ἔχων φαίνεται. Εἰ γὰρ μὴ εἶχε, πῶς ἐπετίμα τῷ διαβόλῳ λέγων· « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ; » πῶς δὲ τοῖς μαθηταῖς κατὰ δαιμόνων ἐχαρίζετο τὴν ἐξουσίαν; πῶς δὲ τὴν Ἄβραάμ θυγατέρα, καθὰ γέγραπται, δεδεμένην ὅπῃ τοῦ διαβόλου ὡς ἐξουσίαν ἔχων ἔλυσεν αὐτὸς; ἢ πῶς παραλυτικῷ τὴν ὑγίειαν ἐχαρίσατο; πῶς τῇ γυναικὶ τῇ ἁμαρτωλῷ τὰς ἁμαρτίας ἤφει; νεκροὺς δὲ πῶς ἤγειρε; τυφλῶν δὲ πῶς ἀνέφρην ὀφθαλμοῦς; Ἀἴτιον οὖν ἐνευθεν ἔστιν, ὅτι τὰς ἀνθρώπων προπούσας λέγει φωνᾶς, οὐκ ὅτι Λόγος ἦν πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἔξω σαρκὸς· ἀλλ' ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, εἰς ἡμᾶς καλῶν τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς δωρεάς. Οὕτω γὰρ λεγόμεθα καὶ θείας φύσεως γενέσθαι κοινωνοί, τοῦ Λόγου φορέσαντος τὴν ἡμῶν ταπεινώσιν, ἵν' ἡμᾶς ἀναγάγῃ πρὸς τὸ ἔαυτοῦ, οὐκ ἵνα μείνῃ κάτω καθάπερ ἡμεῖς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἄνθρωποι τὴν φύσιν ὄντες, θεοὶ χρηματίζομεν, ὡς ὄντες καὶ τοῦτο ἐν Χριστῷ· Θεὸς γὰρ ὁ Χριστός.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὰ τῆς σαρκὸς ταπεινὰ ῥήματα τῇ θεότητι τοῦ Λόγου προσάπτειν ἐπιχειροῦσιν τινες, ὅταν ἴδωσι θαυματουργοῦντα Χριστὸν διὰ τῆς σαρκὸς, τί ἐροῦσιν ἄρα; Πύσας μὲν γὰρ καὶ ποιήσας πηλὸν, ἐθεράπευσε τὸν τυφλόν· ἐκτείνας δὲ τὴν χεῖρα καὶ ἀψάμενος τῆς σοροῦ, τὸν μονογενῆ τῆς χήρας ἀνέστησεν υἱόν· φωνὴν δὲ ἀφ' αὐτοῦ διὰ τοῦ σώματος, ἔξω τοῦ μνήματος ἐκάλεσε τὸν Λάζαρον. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐτελείτο διὰ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' οὐκ ἦν ἔργα σαρκὸς. Ὅσπερ οὖν εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος βλέποντες, τῇ δυνάμει τῆς θεότητος τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκθεσιν λογιζόμεθα, εἰ καὶ διὰ τῆς σαρκὸς ἐγένετο· οὕτως ὅταν διὰ τὴν σάρκα λέγῃ τὴν καὶ ἀνθρώπινον, μὴ τῷ Θεῷ Λόγῳ τοῦτο προσάπτωμεν, ἀλλὰ τῆς θεότητος ἀλλότριον ὁρῶντες αὐτὸ, φέρωμεν ἐπὶ τὴν σάρκα. Οὕτω γὰρ ἕκαστον τῶν γινομένων ἦτοι λεγομένων παρ' αὐτοῦ, ὡς περ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τιθέντες, ἀπλανῆ τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνῶσιν ἔχοντες εὐρισκόμεθα.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐνα Χριστὸν κηρύττουσιν αἱ θείαι Γραφαί· « Εἰς γὰρ Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. » Ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἔργων τῶν, ὅσα πρέπει μόνῳ τῷ Θεῷ, γνωρίζεται Θεός. Ἐπειδὴ δὲ σάρκα γεγόνατο τὸν Λόγον, καθὰ γέγραπται, δεῖ καὶ ἄνθρωπον φαί-

¹⁶ I Cor. ii, 8. ¹⁷ Marc. viii, 33. ¹⁸ Math. x, 8. ¹⁹ Math. xv, 22-28. ²⁰ Math. ix, 2 seqq. ²¹ Luc. vii, 37 seqq. ²² ibid. 11-17; viii, 41-56; Joan. xi, 1 seqq. ²³ Math. xx, 30 seqq.; Joan. ix, 1 seqq. ²⁴ II Petr. i, 4. ²⁵ I Joan. iii, 1. ²⁶ I Cor. viii, 6. ²⁷ Joan. i, 14.

νεσθαι, οὐκ ἦν δὲ ἀλλαχόθεν ὄρασθαι τοιοῦτον, εἰ μὴ ἐκ τῶν τῆς σαρκὸς ἀλοδορήτων παθῶν τε καὶ λόγων, ἀναγκαίως καὶ τὰ ἀνθρώποις πρέποντα ποιεῖ τε καὶ λαλεῖ, ἢ ὅπως δεικνύηται καὶ ἀνθρώπος γεγυώς. Ἔστι γοῦν ἰδεῖν κατὰ ταυτὸν ἀμφότερα ἐν αὐτῷ. Ἔπυθάνετο μὲν γὰρ τοῦ καίται Λάζαρος ἀνθρωποπρεπῶς ἠγείρει δὲ αὐτὸν, ὡς Θεός. Καὶ τῇ μὲν μητρὶ λεγούσῃ, «Ὀἶνον οὐκ ἔχουσιν,» ἐπέπληττεν ὡς ἀνθρώπος· τὸ δὲ ὕδωρ εὐθὺς εἰς οἶνον μετεποίη. Θεὸς γὰρ ἦν ἀληθινὸς ἐν σαρκί, καὶ σὰρξ ἀληθῶς ἐν Θεῷ. Δι' ὧν οὖν ἔδει γνωρίζεσθαι Θεὸν, ταῦτα θεϊκῶς ἐνεργεῖ· καὶ ἀπ' ὧν ἦν ἀναγκαίως ἀνθρώπων ὅπως ὄρασθαι, ταῦτα ποιεῖ καὶ λέγει, οἰκονομῶν τῷ μυστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν. Ἀποδιδόσθω τοίνυν Θεῷ τὰ Θεῷ χρεωστούμενα, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι τὰ αὐτῇ πρέποντα καὶ ὀφειλόμενα, καὶ οὕτως ἔξω παντὸς σκανδάλου καὶ πλάνης ὁ εἰς αὐτὸν πιστεύων γενήσεται.

ΑΛΛΟ.

Ὅς ἐξ ἀντιθέσεως.

« Πάντα μοι, πατρί, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου. » Ὁ δὲ πάντα παρ' ἐτέρου λαβὼν, δηλὸς ἐστὶν οὐδὲν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ· ὁ δὲ τοιοῦτος, πῶς ἔσται κατ' οὐσίαν ἴμοιος τῷ πάντα ἔχοντι Θεῷ καὶ Πατρὶ;

Πρὸς τοῦτο λύσις, ὡς διὰ τῆς εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς.

Εἰ πάντα λαβὼν ὁ Υἱὸς, οὐδὲν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ φαίνεται, πάντα δοῦς ὁ Πατήρ, οὐδὲν ἔχει νῦν ἐν ἑαυτῷ. Ἀλλὰ τοῦτο ἀτοπον· πῶς γὰρ ἔρημος ἔσται τῶν προσόντων αὐτῷ φυσικῶς ὁ Πατήρ; Ἔχει δὲ πάντα, καὶ δοῦς αὐτὰ τῷ Υἱῷ ἐληλόνει· καὶ ὁ Υἱὸς εἰληφέναι λέγει, χρόνος ἦν οὐδεὶς ὅτε τούτων ἔρημος ἦν. Λαμβάνει μὲν γὰρ κατὰ τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον· ἔχει δὲ αὐτὰ φυσικῶς, ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πού Χριστός· « Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. » Εἰ τοίνυν ἐξουσίαν τοῦ κρίνειν λαμβάνει, οὐ διὰ τίνα πρόφασιν ἐτέραν, ἀλλ' ὅτι μόνον Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν, οὐχ ἢ Λόγος ἐστὶ καὶ Θεὸς ὁ Υἱὸς λαμβάνει, ἀλλὰ καθὸ γέγονεν ἀνθρώπος. Λογιστέον οὖν τῇ μὲν ἀνθρωπότητι τὸ λαβεῖν, τῇ δὲ θεότητι τοῦ Υἱοῦ, τὸ πάντα κεκτήσθαι φυσικῶς τὰ τοῦ γεννήσαντος αὐτόν. Οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρὸς.

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

Εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς, εἰς τὸ, « Ἐκλαυσεν » καὶ εἰς τὸ, « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται » καὶ εἰς τὸ, « Εἰ θανάτον, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο » καὶ εἰς τὸ, « Περιλυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου » καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιωρητὰ, παραθέσεις ἀποδεικτικαὶ καὶ ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, τῶν χριστομάχων ἀνατρέπουσαι τὴν κακόνοιαν.

Εἰ παρὰ τίνος τῶν τυχόντων ἢ καὶ ἀνθρώπου ψι-

debeat; at talis non aliunde cerni poterat, nisi ex passionibus et dictis cerni convenientibus, peccati tamen expertibus: necessario etiam quæ hominibus conveniunt et facit, et loquitur; ut nimirum hæc ratione declaret se hominem factum. Utrumque igitur in ipso eadem in re cernimus. **229** Interrogavit enim ubi positus esset Lazarus, quod nimirum ea interrogatio homini conveniret: suscitavit autem ipsum, ut Deus. Et matrem quidem dicentem: « Vinum non habent », increpabat ut homo: aquam vero statim in vinum mutavit. Deus enim verus erat in carne, et caro vere in Deo. Illa igitur, per quæ oportuit cognosci Deum, divino more fecit: ea vero per quæ necesse erat hominem vere cerni, hæc facit et dicit, arcana quadam ratione veritatem administrans. Ascribantur itaque Deo, quæ ei debentur: et humanitati quæ ipsi conveniunt et debentur; atque ita, qui in ipsum credit, liber erit ab omni offensione atque errore.

ALIUD.

Ex objectionis hæreticorum.

« Omnia mihi, inquit, tradita sunt a Patre meo ». Qui vero omnia ab alio accipit, certe nihil a seipso habet. At qui ejusmodi est, quomodo erit secundum essentiam similis Deo ac Patri omnia habenti?

Solutio objectionis, per reductionem ad absurdum.

Si Filius cum omnia acceperit, nihil ex seipso habet, Pater qui omnia dat, nihil nunc in se habet. At hoc absurdum est: quomodo enim Pater vacuus erit eis quæ naturaliter ipsi insunt? Omnia vero habet, tametsi ea Filio dederit: et tametsi Filius dicatur accepisse, nullo tamen tempore iis vacuus fuit. Accipit enim ratione formæ humanæ: naturaliter vero ea habet, sicut et Pater.

ALIUD.

Christus alicubi dicit: « Pater diligit Filium, et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est ». Si ergo potestatem judicandi accipit, non aliam ob causam quam quod sit Filius hominis: non quatenus Verbum est et Deus, dicitur accipere Filius, sed quatenus factus est homo. Accipere igitur humanæ naturæ tribuendum est: divinitati autem Filii ascribendum est naturaliter omnia possidere quæ Pater. Ita enim fuerit omnimoda imago Patris.

ASSERTIO XXIV.

229 In ea quæ humano more dicuntur ab evangelistis de Servatore: nimirum, in illud, « Flevit », et in illud, « Nunc anima mea turbata est », et, « Si possibile est, transeat a me calix iste », et, « Tristis est anima mea », alique hujus generis dicta, auctoritates sacræ Scripturæ hæreticorum falsas opiniones subvertentes.

Si a vulgari quopiam homine hæc dicta esse

²² Joan. ii, 3. ²³ Matth. xi, 27. ²⁴ Joan. v, 22.

²⁵ ibid. 38.

²⁶ Joan. xi, 35. ²⁷ Joan. xii, 27. ²⁸ Matth. xxvi,

existimamus, sicut ut homo, timeatque et mortem expavescat, fiatque tristis et turbetur, aliaque omnia patiatur, quæ et ipsa humana natura pati solet. Si vero Deus in carne erat, et quidem erat, et non aliter, quem timeat Deus? Si vere dicit: « Ego sum vita ²⁵, » quomodo mortem timet vita? Si alios a morte conservavit, quomodo ipse timuit mortem? Quomodo timeat mortem, qui discipulos ad fortitudinem, mortisque contemptum cohortatur, dicens: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ²⁶? » Quomodo ipse hoc timeat, si Abraham animam addit, dicens: « Ne timeas, quia tecum sum ²⁷. » Si Mosen adversus Pharaonem incitavit, et ad Josue Nave filium dicit: « Confortare et viriliter age ²⁸, » quomodo in illum metus cadat, aut quo pacto homines timuit, qui alios ad abjiciendum metum hortatur, facitque ut clamant: « Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciat mihi homo ²⁹? » Quomodo is qui ad hoc venit, ut mortem interimat, ipse timeat id contra quod venit? Aut quomodo non extremæ impietatis fuerit dicere, ipsum timuisse infernum, cujus custodes ad ipsius conspectum expaverint, reseratisque portis, spiritus inclusos dimiserunt, **230** adeo ut multi sanctorum resurrexerint, urbemque ingressi, ut scriptum est ³⁰, a multis visi sint? Quomodo timuit mortem, qui dum quaereretur, dixit eis qui ad ipsum comprehendendum accesserant: « Ego sum ³¹? » Quomodo timuit mortem qui dicit: « Ego potestatem habeo dimittendi animam meam, et rursus potestatem habeo accipiendi eam; » et « nullus eripiet eam mihi, sed ego depono eam a meipso ³²? » Verbum itaque Dei in se mortem non timuit; sed humanitas quæ sua natura mortem reformidat.

ALIUD, narrative.

Necessarium plane est, ut qui recte intelligere velit quæ de Servatore nostro in sacra Scriptura dicuntur, occasionem ipsam spectet et tempora in quibus, aut ipse de se, aut sacra Scriptura aliquid de eo dixit. Si ergo Verbum Dei antequam fieret caro, unquam vel floruisse, vel mortem timuisse, aut aliud quidpiam humanum passum fuisse reperitur, etiam nunc illa ipsa locum in eo habeant. At si quando factus est homo, tunc primum sacræ Scripturæ ejusmodi de eo dixerunt: cur non potius humano more illa dicta esse censebimus, ut blasphemix crimen effugiamus?

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

Qui flevit, inquit, et timorem ac mœstitionem concepit, quomodo erit natura Deus? Hæc enim hominum sunt propria.

²⁵ Joan. xiv, 6. ²⁶ Matth. x, 28. ²⁷ Gen. xv, 1. 52, 53. ³¹ Joan. xviii, 6. ³² Joan. x, 17, 18.

λοῦ τὰς τοιαύτας εἰρῆσθαι πιστεύομεν φωνάς, κλαιέτω μὲν ὡς ἄνθρωπος, καὶ φοβείσθω πάλιν καὶ δειλιάτω τὸν θάνατον, καὶ γινέσθω περιλυτός, καὶ ταραττέσθω, καὶ ὅσα πέφυκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ὑπομένειν, ταῦτα καὶ αὐτός. Εἰ δὲ Θεὸς ἦν ἐν σαρκί, ἦν δὲ τοῦτο, καὶ οὐχ ἐτέρως, τίνα φοβείται Θεός; Εἰ ἀληθὴς ἦν λέγων, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, » κατὰ τίνα τρόπον φοβείται τὸν θάνατον ἢ ζωὴ; Εἰ ἄλλους ἐκ θανάτου διέσωσε, πῶς δὲ αὐτὸς ἐφοβείτο τὸν θάνατον, ὁ τοῦς μαθητὰς ἐπαλείφων εἰς φρόνημα νεανικόν, καὶ λέγων· « Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν; » Πῶς ἂν αὐτὸς ἐφοβείτο τοῦτο παθεῖν, εἰ τὸν Ἀβραάμ παραβαρῶναι, λέγων· « Μὴ φοβοῦ, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμι; » Εἰ Μωσῆα γοργότερον ἐποίησε κατὰ τοῦ Φαραῶν, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ λέγει· « Ἴσχυς καὶ ἀνδρίζου, » πῶς αὐτὸς δειλιάς ἐσται δεκτικὸς, ἢ πῶς ἀνθρώπους ἐφοβήθη, ὁ ἄλλοις συμβουλευόντων εἰς τὸ μὴ φοβείσθαι, καὶ πείθων βοᾶν· « Κύριος ἐμοὶ βοηθός, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος; » Πῶς δὲ ὁ εἰς τοῦτο παρελθὼν, ἵνα τὸν θάνατον ἀποκτείνῃ, αὐτὸς ἐφοβείτο τὸν καθ' οὐ παραγέγονεν; Ἢ πῶς οὐ πάσης ἐπέκεινα δυσσεβείας ἐστὶ τὸ λέγειν φοβείσθαι τὸν ἄδων, ὃν οἱ τούτου πυλωροὶ καὶ μόνον ἰδόντες κατέπηξαν, καὶ τὰς ἀφύκτους πετάσαντες πύλας, ἀφηκαν τὰ ἐναποκλεισθέντα πνεύματα, ὡς ἀναστῆναι τῶν ἁγίων πολλούς, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, καθὰ γέγραπται, καὶ ὀφθῆναι τισι; Πῶς ἐφοβείτο τὸν θάνατον ὁ ἐν τῷ ζητεῖσθαι λέγων πρὸς τοὺς παραγεγονότας αὐτὸν συλλαβέσθαι· « Ἐγὼ εἰμι; » Πῶς ἐφοβείτο τὸν θάνατον ὁ λέγων· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν· » καὶ· « Οὐδεὶς ἀφρεί αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτήν ἀπ' ἐμαυτοῦ; » Οὐκ ἦν οὖν ἄρα καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ τὸν θάνατον ὑποπηξίας· ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον πεφυκὸς τοῦτο πάσχειν ἀεὶ.

ἌΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἀνάγκη θέσαι τοὺς ὀρθῶς ἐθέλοντας νοεῖν τὰ παρὰ ταῖς πλάσις εἰρημμένα Γραφαῖς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τὸν καιρὸν ἐξετάζειν καὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἢ αὐτὸς εἰρηκῶς τι περὶ ἑαυτοῦ φαίνεται, ἢ αἰθεῖται Γραφαὶ περὶ αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν πρὶν γέννηται σὰρξ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἢ κλαύσας ὀρᾷται πώποτε, ἢ θάνατον φοβηθεὶς, ἢ ἕτερόν τι τῶν ἀνθρωπίνων ὑπομένειας, κρατεῖτω καὶ νῦν τὰ εἰρημμένα περὶ αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ τὰς τοιαύτας φωνάς περὶ αὐτοῦ εἰρήκασιν αἰθεῖται Γραφαὶ, τί μὴ μᾶλλον ἀνθρωπίνως εἰρῆσθαι τὰ τοιαῦτα φήσομεν, ἵνα τὸ ἐκ τῆς βλασφημίας διαφύγουμεν κακόν;

ἌΛΛΟ.

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῶν χριστομάχων.

Ὁ κλαύσας, φασί, καὶ φοβηθεὶς, καὶ περιλυτός γεγονώς, πῶς ἐσται φύσει Θεός; Ἀνθρώπων γὰρ ἴδια τὰ τοιαῦτα.

²⁸ Josue i, 6. ²⁹ Psal. cxvii, 6. ³⁰ Matth. xxv,

Πρὸς τοῦτο λέγεται.

A

Solutio objectionis.

Ἐ τὸν Λάζαρον ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς εἶνον μεταποιήσας, καὶ τὸ βλέπειν χαρισάμενος τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ, εἰρηκῶς τε ὅτι « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, » πῶς οὐκ ἔσται φύσει Θεός; Θεότητος γὰρ ἔργα φαίνεται τὰ γενόμενα. Εἰ δὲ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων ἢ καὶ γενομένων σκανδαλλίσθετε, διὰ ποίαν αἰτίαν οὐκ ὠφελίσθετε δι' ἐκείνων, ὅσα καὶ ποιήσας καὶ λαλήσας θεοπρεπῶς εὐρίσκειται; Καὶ πάλιν, εἰ δι' ἐκείνων εἰς τὸ νοεῖν τι ταπεινὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καταβαίνειτε, τί μὴ διὰ τούτων εἰς τὸ μεγάλα καὶ ὀψήλα νοεῖν ἀναβαίνετε; Ὁ γὰρ ἐκεῖνα ταπεινῶς εἰρηκῶς τε καὶ παθῶν, καὶ ταῦτα ὕψηλῶς, ὡς Θεός, εἶπέ τε καὶ πέπραχεν. Οὐκοῦν ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως αἰτία, καὶ ἡ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας οἰκονομία, πρόφασις ἦν ἀναγκασία τοῦ γενέσθαι τινὰ καὶ ἀνθρώπινα.

B

ΑΛΛΟ.

Ἐξεταζέσθω τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἡ οἰκονομία, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ τρόπος, καὶ πόρρω παντός κείσονται σκανδαλίου τινὲς τῶν ἀκρωμένων, ὅσα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπινώτερον λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί. Σκοπὸς τοίνυν τῷ ἐνανθρωπήσαντι Λόγῳ δεῖξαι σαφῶς, ὅτι περ ὄντως σάρκα περιεβάλλετο, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός Λόγος (οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως διασωθῆναι τὸ ἀνθρώπινον γένος)· ἀλλ' ἵνα μὴ τις ἀκούων διείκετο σὰρξ, μεταπειοῦσθαι τὸν ἀσπετον τοῦ Θεοῦ Λόγον ὑπολάβῃ, καὶ ἕτερον τι γενέσθαι παρ' ὅπερ ἦν ἐξ ἀρχῆς, ἀναγκασίως ποτὲ μὲν τὰς ἀνθρώπων προποσίας ἀφίησι φωνάς· ποτὲ δὲ δεικνύει πράγματα θεότητι μόνῃ χρεωστούμενα, ἵνα νοῆται τὸ συναμφοτέρον. Ὅθεν οὖν ἔδει φαίνεσθαι σαφῶς, ὅτι περ ὄντως ἄνθρωπος εἶη, καὶ οὐ φάντασμα, ἐκεῖθεν αὐτὸ δεικνύειν ἐπιγεται. Ἀμαρτία μὲν γὰρ, ὡς ἀναμάρτητος, καὶ οὐκ εἰδώς τοῦτο παθεῖν, παραιτεῖται δικαίως· ἐπιτρέπεται δὲ τῷ σώματι καὶ τῇ ἀνθρωπότητι τὰ τῇ φύσει αὐτῇ προσόντα παθεῖν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὄντως καὶ κατὰ ἀλήθειαν φορέσαι σάρκα, καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι, κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐπειδὴ δὲ, καθάπερ ἤδη προειρήκαμεν, ἐχρῆν αὐτὸν καὶ ἐν σαρκὶ γεγονότα φαίνεσθαι Θεόν, ἐργάζεται μὲν ἑσθ' ὅτε τὰ πρόποντα Θεῷ, λέγει δὲ πρὸς τοὺς ὄρωντας αὐτόν· « Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, » διὰ τὸ ἄνθρωπον βλέπειν δηλονότι, ἀλλὰ « τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε· ἵνα γινώτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί. » Οὐκοῦν τὰ θεοπρεπῶς εἰρημένα τε καὶ πεπραγμένα δεικνύει τὸν Σωτῆρα Θεόν. Καὶ πάλιν τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα τε καὶ γεγονότα δεικνύει κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον. Αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις.

ΑΛΛΟ.

Πανταχόθεν ἀναισχυνοῦντες οἱ χριστομάχοι φανούονται, καὶ σκοπὸν ἔχοντες ἕνα τὸ μάτην διαλοῦσθαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Ἀκούοντες μὲν γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί, » ἀπειθοῦ-

C

D

Qui Lazarum suscitavit e mortuis⁴³, quique aquam in vinum mutavit⁴⁴, caecoque ab oculo visum largitus est⁴⁵, et qui dixit: « Ego et Pater unum sumus⁴⁶; » quomodo non erit natura Deus? Divina enim hæc opera sunt. Si vero iis quæ humanitas dixit aut fecit, offendimini, quare non juvaminis ex iis quæ divinitas et fecit et locutus est? Et rursum, si illa vos ad cogitandum et statuendum aliquid humile de Filio Dei abripiunt, cur non hæc vos ad magna et sublimia cogitanda erigunt? Nam qui illa humiliter et dixit et pertulit, idem hæc sublimi modo, ut Deus, et dixit et fecit. Humanitas itaque et carnalis adventus administratio in causa fuit, ut necessario etiam nonnulla humano more fierent.

231 ALIUD.

Inquiratur carnalis ipsius adventus administratio, et incarnationis ratio, longeque ab omni scandalo atque offensione nonnullos auditorum removebunt, quæcunque sacræ Scripturæ de Servatore dicunt. Scopus itaque Verbi incarnati fuit, manifeste declarare quod revera carnem assumpserit factusque sit homo, non quidem desinens esse Verbum Deus (neque enim aliter genus humanum salvari poterat): sed ne quis audiens quod factus sit caro, transmutatum esse immutabile Dei Verbum suspicetur, et aliud quidpiam factum, quam initio erat, utiliter admodum verba homini convenientia interdum profert; interdum etiam edit facta quæ soli divinitati debentur, ut ipse utrumque esse intelligatur. Ubi igitur oportebat manifeste apparere quod revera esset homo, ibi illud declarare nititur. Peccatum enim, utpote qui ejus expertus est, neque illud committere potest, merito aversatur; in corpore vero atque humanitate ea quæ naturæ ipsi insunt, pati non recusat, ut demonstret se vere ac re ipsa carnem gestare, et hominem factum esse, ut scriptum est⁴⁷. Cum vero, ut modo diximus, oporteret eum jam carne indutum Deum quoque cerni, operatur quidem nonnunquam quæ Deo convenient, dictique ad videntes ipsum: « Si mihi non creditis, » quia videlicet hominem videtis, saltem « operibus meis credite, ut sciatis quod ego in Patre, et Pater in me⁴⁸. » Quæ igitur divino more dicta et facta sunt, Servatorem Deum ostendunt. Quæ vero humano more aut dixit aut fecit, hominem revera esse declarant. Hæc enim est arcana Verbi vis ac virtus.

ALIUD.

Hostes Christi impudentiam suam omnī ex parte produnt, hoc unum sibi propositum habentes, ut Filio Dei insultent. Cum enim ipsum dicentem audiant: « Ego et Pater unum sumus⁴⁹, » temerarie

⁴³ Joan. xi, 4 seqq. ⁴⁴ Joan. ii, 4 seqq. ⁴⁵ Joan. ix, 4 seqq. ⁴⁶ Joan. x, 30. ⁴⁷ Joan. i, 14.

⁴⁸ Joan. x, 38. ⁴⁹ ibid. 30.

repugnant, dictumque in aliam sententiam detorque-
 quere conantur, non tribuentes Filio quod sit
 unum cum Patre, sed id quod recte pulchreque dic-
 tum est convellere conantes. Rursum invenientes
 in Evangelis, quæcunque ut homo aut dixit, aut
 fecit, nimirum quod flevit, aut mœrore affectus fue-
 rit, atque his similia, non referunt ad humanita-
 tem, sed **232** Verbo illa ascribentes, ex iis de-
 monstrare nituntur non esse Deum qui hæc fecerit
 et passus fuerit, adeo ut et ipsum creaturis annu-
 merent, cum earum sit creator. Aut ergo attri-
 buite Filio quod sit unus cum Patre, aut certe non
 invenietis Verbum quod Patri æquale est per se,
 quatenus Verbum est, flere, aut mœrore vel metu
 affici, aut, si non creditis dicenti ipsi quod sit
 unum cum Patre, ne hoc quidem credatis, cum
 dicit se tristari: atque ita incredulis Judæis ascri-
 bebimini, nihil omnino eorum quæ de Servatore scri-
 pta sunt, recipientes.

ALIUD.

Paulus alicubi dicit de Filio Dei: « Qui in
 forma Patris existens, non rapinam arbitratus est
 se esse æqualem Deo, sed seipsum exinanivi-
 vit, forma servi accepta, et habitu inventus ut
 homo⁹⁹. » Verbum itaque Dei factum est homo:
 neque enim immisit se in hominem, ut in prophe-
 tis, sed revera id factus est quod nos, excepto solo
 peccato. Est igitur Deus, quatenus est Verbum Pa-
 tris, et proprietates essentialis ejus; homo vero, qua-
 tenus factus est caro, sicut scriptum est, et nos-
 tram carnem assumpsit. Cum itaque his terminis
 fides de Servatore nostro Christo deservatur, dis-
 cernantur dicta quæ ad eum pertinent convenienter
 rationi. Et cum audis: « Ego et Pater unum sum-
 us, » ad solam Filii et Patris divinitatem respice,
 et Deum cogita Filium ex essentia Patris genitum.
 Ubi vero audieris eum flevisse, et mœrore ac metu
 affectum fuisse, præter id quod fuerit Deus, homi-
 nem quoque fuisse intelligas, et tribue humanæ
 naturæ quæ illi debentur. Cum enim mortale et
 corruptibile corpus assumpsit, et ejusmodi affe-
 ctionibus obnoxium, necessario etiam una cum
 carne ejus proprietates et passiones in se recipit:
 quas cum caro sustineat, ipse eas sustinere ac
 ferre dicitur. Ita enim illum crucifixum et mor-
 tuum esse dicimus, cum caro id passus sit, non
 ipsum per se Verbum; nam id passioni et morti
 obnoxium non est. Pie igitur atque orthodoxe dicta
 interpretabimur, divinitati quidem tribuentes quæ
 divino more dicta sunt: carni vero quæ per insitos
 nobis naturales motus, quorum sensu cum mens
 afficiatur, tacitus occultusque mentis susurrus per
 linguæ scaturiginem erumpit.

233 ALIUD, narrative.

Verbum Dei non aliam ob causam factum est
 homo, quam ut omnia quæ sua sunt, nostris infirmi-

⁹⁹ Philipp. II, 6, 7.

σιν ἀδούλως, καὶ πειρῶνται τὸ εἰρημένον εἰς ἐτέρας
 περιέλκειν ἐννοίας, οὐκ ἀποδιδόντες τῷ Υἱῷ τὸ ἐν εἶναι
 Πατρός (πρός) τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ καλῶς τε καὶ ὀρ-
 θῶς εἰρημένον ἐπιχειροῦντες παραλύειν. Εὐρίσκοντες
 δὲ πάλιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὰ ὁσαπερ ὡς ἄνθρωπος
 ἦ· κέπονθεν ἢ καὶ εἰρηκῶς φαίνεται, οἷον τὸ ἐκλαυσεν
 ἢ· καὶ ἐλυτήθη, καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοία, οὐ φέρουσιν
 ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' εὐθύς τῷ Λόγῳ ταῦτα
 προσάπτοντες, ἀπόδειξιν ποιοῦνται τοῦ μὴ εἶναι Θεὸν
 τὸν ταῦτα πεπονθότα· ὥστε καὶ αὐτὸν συναριθμεῖσθαι
 τῇ κτίσει, τὸν ταύτης ὄντα ποιητὴν. Ἡ τοίνυν ἀπόδος
 τῷ Υἱῷ τὸ ἐν εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐχ εὐρή-
 σεις τὸν ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ὄντα Λόγον καθ' ἑαυ-
 τὸν, ἢ Λόγος ἐστὶ, κλαίοντα ἢ λυπούμενον, ἢ φόβῳ
 βαλλόμενον· ἢ εἰ μὴ πιστεύεις λέγοντι αὐτῷ, ὅτι περ
 ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, μηδὲ ὅτι λελύπηται
 λέγοντι πιστεύσης· καὶ οὕτως ἐση μετὰ τῶν ἀπίστων
 Ἰουδαίων, οὐδὲν ὄλως τῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρη-
 μένων δεχόμενος.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πάλιν Παῦλος περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· « Ὃς
 ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγάτατο τὸ
 εἶναι ἴσα Θεῷ. ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῇ θούλου
 λαθὼν, καὶ σχήματι εὐθεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. » Ἐγένονεν
 οὖν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· οὐκ εἰς ἄνθρωπον
 ἦλθεν, ὥσπερ ἐν τοῖς προφήταις· ἀλλ' ὄντως τοῦτο
 γέγονεν ὅπερ καὶ ἡμεῖς, δέχα μόνως ἀμαρτίας. Ἐστὶν
 οὖν Θεὸς μὲν, ἢ Λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς
 οὐσίας αὐτοῦ τὸ ἴδιον· ἄνθρωπος δὲ, καθὼς γέγονε
 σὰρξ, ὡς γέγραπται, καὶ τὴν ἡμῶν περιεβάλετο
 σάρκα. Ὅρον οὖν ἐχούσης τοῦτον τῆς πίστεως τῆς
 περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, διακρινέσθωσαν αἱ
 περὶ αὐτοῦ φωναὶ κατὰ τὸν λόγον τὸν πρέποντα. Κἀν
 ἀκούσης· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν, » μίαν ὄρα
 τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐννοεῖ
 τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας ὄντα τοῦ Πατρὸς. Ἐὰν δὲ πάλιν
 ἀκούσης περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐκλαυσε καὶ ἐλυτήθη,
 καὶ ἐπτοήθη, καὶ ἀδημονεῖν ἤρξατο, ἐννοεῖ πάλιν
 ἄνθρωπον ὄντα μετὰ τὸ εἶναι Θεὸν, καὶ ἀνατίθει τῇ
 ἀνθρωπότητι τὰ αὐτῇ χρεωστούμενα. Ἐπειδὴ γὰρ
 θνητὸν καὶ φθαρτὸν ἀπέλαβε σῶμα, καὶ τοῖς τοιούτοις
 πάθεισιν ὑποκείμενον, ἀναγκαιῶς μετὰ τῆς σαρκὸς
 καὶ τὰ αὐτῆς ἰδιοποιεῖται πάθη καὶ αὐτῆς ὑπομενού-
 σης αὐτὰ, ὡς αὐτὸς ὑπομένων λέγεται. Οὕτως γὰρ
 φαμεν ὅτι καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε, τοῦτο παθοῦ-
 σης τῆς σαρκὸς, οὐκ ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν τοῦ Λόγου·
 ἀπαθὴς γὰρ ἐστὶ καὶ ἀθάνατος. Οὐκοῦν ὀρθοδόξως
 ἐκληψόμεθα τὰ εἰρημένα, τῇ μὲν θεότητι νέμοντες
 τὰ θεοπρεπῆ, ἀνατιθέμεντες δὲ τῇ σαρκὶ τὰ δι' αὐτὴν
 καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς εἰρημένα διὰ τῶν ἐν ἡμῖν φυσικῶν
 κινήματων· ὧν ὁ νοῦς ἔχων τὴν αἴσθησιν, ἀναβλύζει
 διὰ γλώττης τὰ ἐν βάθει κατὰ τὸ ἀφανὲς ἀφώνως
 ψιθυριζόμενα.

ΑΛΛΟ, διηγηματικῶς.

Ἐγένονεν ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐ διὰ τινὰ
 πρόφασιν ἐτέραν. ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ ἑαυτοῦ ταῖς ἡμῶν

ἀσθενεῖαις ἀναμίξας, τρόπον τινὰ καὶ συγκεράσας, εὐρώσῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μεταποιήσῃ στερότητα. Ὅταν οὖν φαίνεται δειλιῶν τὸν θάνατον καὶ λέγων· « Εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, » ἐννοεῖ πάλιν ὅτι δειλιῶσα τὸν θάνατον ἢ σὰρξ, ἐδιδάσκατο φορουμένη παρὰ τοῦ Λόγου μηκέτι τοῦτο πάσχειν. Ἐλεγε γὰρ πρὸς τὸν Πατέρα· « Ὅχι ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Οὐκ ἐφοβεῖτο μὲν γὰρ, καθὼς Λόγος ἐστὶ καὶ Θεὸς, τὸν θάνατον αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τέλος διεξάγειν τὴν οἰκονομίαν ἠπέριετο. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Ἐχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, διὰ τὸ παρατεῖσθαι τῆς σαρκὸς τὸν θάνατον φυσικῶς. Διδάσκων τοίνυν τὴν ἀνθρωπότητα μηκέτι τὰ αὐτῇ προσόντα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ζητεῖν ὡς ἄνθρωπος λέγει· « Ὅχι ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Διὰ τοῦτο γὰρ φαίνεται καὶ προσθεῖς· « Τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ θανάτου καταφρονούντας οὕτως εὐρίσκομεν τοὺς ἁγίους, ὡς οἴεσθαι μᾶλλον εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, εἴ τις αὐτοὺς πρὸς τὸ τοῦ παθεῖν καλοῖη καιρὸς, ἀνδρεῖοί τε οὕτως εἰσὶ, διὰ τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καθὰ γέγραπται, κατοικοῦντα τὸν Χριστὸν, πῶς δειλιᾷ τὸν θάνατον ὁ τοὺς ἄλλους διδάσκων θανάτου καταφρονεῖν; Πῶς δὲ οὐκ ἄποπον θαυμάζειν μὲν τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς τὸν Λόγον, αὐτὸν δὲ οἴεσθαι τὸν Λόγον ἀσθενῆ καὶ ἀνανδρον ὑπέρχειν οὕτως, ὡς καὶ φόβῳ κρατεῖσθαι καὶ τῷ τῆς δειλίας νοσήματι;

ΑΛΛΟ.

Τῷ οἰκίῳ θανάτῳ τὸν θάνατον κατήργησεν ὁ Σωτήρ. Ὡσπερ οὖν οὐκ ἂν ὁ θάνατος κατήργηθῃ μὴ ἀποθανόντος αὐτοῦ, οὕτως ἐφ' ἐκάστου τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν. Εἰ μὴ γὰρ ἐδειλάσεν, οὐκ ἂν ἐλευθέρα τοῦ δειλιᾶν ἡ φύσις ἐγένετο, εἰ μὴ ἐλυπήθη, οὐκ ἂν ἀπηλλάχθη τοῦ λυπεῖσθαι ποτε, εἰ μὴ ἐπαράχθη, οὐκ ἂν ἐξῶ ποτὲ τούτων ἐγένετο. Καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ἀνθρωπίνως γεγονόντων τὸν αὐτὸν ἐφαρμύζων λόγον, εὐρήσεις ἐν Χριστῷ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κεκινημένα, οὐχ ἵνα κρατήσῃ ὡσπερ καὶ ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ἵνα κινήθῃ ἐν αὐτῇ καταργηθῇ τῇ δυνάμει τοῦ ἐνοικῆσαντος τῆ σαρκὶ Λόγου, πρὸς τὸ ἀμεινον μεταποιουμένης τῆς φύσεως.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου. »

Ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καυχώμεθα, καὶ πιστεύομεν διὰ τοῦτο σεσωσθαι, ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἄνθρωπος γεγωνὸς δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρώθη, ἵνα τὸν ἐν ἡμῖν καταργήσῃ θάνατον, καὶ πάλιν ἡμᾶς ἑαυτῷ συναναστήσῃ, ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλῶν. Ἐδει τοίνυν καὶ παρ' αὐτὸν τὸν τοῦ πάθους καιρὸν ἄνθρωπον οὕτως γεγονότα φαίνεσθαι, καὶ οὐ κατὰ τινα φαντασίαν ὑπονοεῖσθαι ὡς ἄνθρωπον. Καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐλάλει μὲν τὰ ἀνθρώπῳ πρόποντα· « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » καὶ, « Παρελθέτω ἀπ'

A *latibus cominiscens, ac veluti contemperans, humanam naturam confirmaret, atque ad suum ipsius robur traduceret. Cum igitur videtur mortem formidasse, et dixisse : « Si fieri potest, transeat a me calix iste », considera quod caro quæ a Verbo gestabatur, non bene ad hoc ferendum affecta erat. Dixit enim ad Patrem : « Non ut ego volo, sed ut tu ». » Nam ipse non timebat mortem, quatenus eat Verbum et Deus, sed administrationem suam ad finem perducere optabat. Hæc enim erat voluntas Patris. Exhorrescit autem mortem, quia caro naturaliter ab ea abhorret. Docens itaque humanam naturam non quæ sibi insita sunt cogitare, sed Dei voluntatem quærere, inquit ut homo : « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Idcirco etiam adjecit : « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma ».*

ΑΛΙΟΥ.

C *Si sanctos ita mortem contemnentes reperimus, ut existiment se potius in vitam transferri, si aliqua necessitas moriendi eis offeratur, et fortes revera sunt, quia habent in sese, in interiore nimirum homine, ut scriptum est, habitantem Christum : quomodo mortem timeat, qui ut alii mortem contemnant præstat? Aut quo pacto non sit absurdum mirari fortitudinem eorum qui Verbum in seipsis habitans habeant, ipsi autem Verbo tantam imbecillitatem et mollitiem tribuere, ut metu ac terrore mortis percilli existimetur?*

ΑΛΙΟΥ.

D *Servator morte sua mortem abolevit. Quemadmodum igitur mors abolita non fuisset, nisi ipse mortuus esset, ita etiam de singulis affectionibus carnis sentiendum est. Nisi enim ille timuisset, natura metu liberata non fuisset, nisi doluisset, ne noster quidem dolor sublatus esset : nisi perturbatus fuisset, nos perpetuo in perturbatione versaremur. Eademque ratione de reliquis et singulis quæ humano more sunt, judicans, invenies in Christo carnis affectiones motas : non ut in eo perinde atque in nobis imperium obtinerent, sed ut superata deleterentur vi ac virtute inhabitantis carnem Verbi, tracta in meliorem statum natura.*

234 ΑΛΙΟΥ, in illud : « Deus meus, Deus meus ».

In cruce Servatoris nostri Christi gloriamur, credimusque nos per hoc salvos factos esse, quod Verbum Dei sit factum homo propter nos, et crucifixum pro nobis, ut mortem in nobis destrueret, rursusque nos simul cum ipso erigat e corruptione ad incorruptionem traductos. Oportebat itaque etiam in ipso passionis suæ tempore vere hominem factum videri, et non imaginariam quandam hominis opinionem de eo concipi. Eamque ob causam, quæ homini conveniunt locutus est, dicens : « Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti? » et : « Transeat

¹ Matth. xxvi, 39. ² ibid. ³ ibid. 41. ⁴ Ephes. iiii, 16. ⁵ II Tim. i, 10. ⁶ Matth. xxvii, 46.

a me calix iste. » Et re ipsa ostendit quod Deus A esset qui propter nos incarnatus erat, atque hæc in cruce sustinens propter omnium nostrum salutem. Solares enim radios contraxit, et tenebris cælum involvit. Scidit petras, et terram, et velum templi, atque multa miracula edidit ⁵⁷, ut Deus esse, qui incarnatus erat, manifeste ostenderetur. Unde et hi qui eum crucifixerunt, anteaque deriserant, videntes quæ divinitus edebantur miracula, dicebant: « Vere Filius Dei erat iste ⁵⁸. »

ALIUD.

Verbum Dei factum est homo, non ut tanquam Deus ante incarnationem omnia faciat et loquatur, sed ut multa, ex necessitate administrationis in carne, etiam ut homo loquatur. Cum igitur hæc sit Verbi potentia, quomodo non absurdum sit offendi nonnullos, eum audiunt ipsum humano more aliquid locutum? Loquitur enim ut homo; loquitur etiam ut Deus: utrumque enim in ipsius potestate est. Humano certe more dixit: « Nunc anima mea turbatur ⁵⁹; » divino autem more, « Potestatem habeo ponere ipsam, et rursus potestatem habeo sumere ipsam ⁶⁰. » Turbari itaque, affectio est carni propria: potestatem vero habere deponendi, et rursus assumendi animam, potentia Verbi opus est. Quemadmodum igitur, cum aliquid divino more dicit, tametsi appareat homo, non offendimur, sed intelligimus Verbum carni inhabitans: ita cum aliquid ut homo loquitur, ne offendamur, intelligentes quod propter nos factus est homo, et quæ humanæ C naturæ conveniunt, loquitur.

ALIUD.

Ob multam atque adeo immensam benignitatem, Verbum nobis seipsum **235** commiscuit atque contemperavit, non ut in nostram naturam mutaretur, neque enim ulla mutatio in ipsum caelit, sed ut nos sibi commiscens ad suam transferat. Quemadmodum enim nos qui ipsum suscepimus per ipsius inhabitationem in carne, omnia quæ ipsius sunt habemus: nam et filii vocati sumus ⁶¹ et dii ⁶², si non naturaliter, ut ipse, saltem per gratiam: ita etiam ipse quando nobis commistus est, factus nimirum homo, omnes infirmitates nostras gestavit: et ipse passus esse censeatur, cum omnes templi quod inhabitavit D proprietates sibi vindicasset, ut etiam in nobis passiones carnis extinguerentur, similesque efficeremur Christo, qui nostra propter nos in se assumpsit.

ALIUD.

Deus alicubi per sanctos prophetas ait, Israelitas de quibusdam peccatis argueas, quoniam « filios eorum traduxerunt per ignem, quem non præcepi eis, neque cogitavi in corde meo ⁶³. » Et rursus ad Jerusalem: « Dolore affecisti me in omnibus his ⁶⁴. » Item de aliis peccatis: « Nunquid super

ἔμοῦ τὸ ποτήριον. » Ἐδείκνυ δὲ διὰ τῶν ἔργων ὅτι Θεὸς ἐστίν, ὃ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, καὶ ταῦτα ὑπομένων ἐν τῷ σταυρῷ, διὰ τὴν ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίαν· συνέστειλε μὲν γὰρ τὴν ἡλιακὴν ἀκτίνα, καὶ σκότιω περιέβαλλε τὸν οὐρανὸν, ἔσχιζε δὲ τὰς πέτρας, καὶ τὴν γῆν καὶ τὸ κατακέτασμα τοῦ ναοῦ· ἑτέρά τε πρὸς τοῦτοις ἐποίει μεγάλα, ἵνα Θεὸς ἐνανθρωπήσας φαίνηται. Καὶ γοῦν οἱ σταυρώσαντες καὶ πάλαι γελῶντες αὐτὸν, τὰ γενόμενα θεϊκῶ; δρῶντες ἔλεγον· « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν οὗτος. »

ΑΛΛΟ.

Ἀνθρωπος γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐχ ἵνα πάλιν ὡς Θεὸς πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως πάντα πράττη καὶ λαλή, ἀλλ' ἵνα πολλάκις καὶ διὰ τὴν χρείαν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγη τινα. Ταύτην ἔχοντος τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, πῶς οὐκ ἔτοπον σκανδαλιζεσθαι τοὺς ἀκροαμένους ἀνθρωπινώτερον ἔσθ' ὅτε λαλοῦντος αὐτοῦ; λαλεῖ γὰρ ὡς ἄνθρωπος, λαλεῖ δὲ καὶ ὡς Θεὸς, ἔχων ἐν ἀμφοτέροις τὴν ἐξουσίαν. Ἀνθρωπίνως μὲν γὰρ ἔλεγε· « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, » θεϊκῶς δὲ πάλιν· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. » Τὸ μὲν οὖν ταράττεσθαι, τῆς σαρκὸς ἴδιον πάθος· τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θεῖναι τε καὶ πάλιν λαβεῖν, τῆς τοῦ Λόγου δυνάμειος ἔργον ἐστίν. Ὡς περ οὖν ὅταν λέγη τι θεϊκῶς, καίτοι φαινόμενος ἄνθρωπος, οὐ σκανδαλιζόμεθα, ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὸν ἐνοικοῦντα τῇ σαρκὶ Λόγον· οὕτως ὅταν τι λαλή καὶ ὡς ἄνθρωπος, μὴ σκανδαλιζόμεθα, ἐννοοῦντες ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὰ τῇ ἀνθρωπότητι πρέποντα λαλεῖ.

ΑΛΛΟ.

Διὰ πολλῆν καὶ ἄμετρον φιλανθρωπίαν ἑαυτὸν ἡμῖν ἐκέρασεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· οὐχ ἵνα μεταποιηθῆ πρὸς τὸ ἡμέτερον αὐτὸς, ἀτρεπτος γὰρ ἐστὶ καὶ ἀλλοίωσιν οὐκ εἰδῶς, ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς ἀναμίξας ἑαυτῷ, μεταβάλῃ πρὸς τὸ οἰκεῖον. Ὡς περ γὰρ ἡμεῖς αὐτὸν δεξάμενοι διὰ τὸ ἐνοικῆσαι σαρκί, πάντα λοιπὸν ἔχομεν τὰ αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ υἱοὶ κεκλήμεθα καὶ θεοὶ, εἰ καὶ μὴ φυσικῶς ὡς περ αὐτὸς, ἀλλὰ γε κατὰ χάριν οὕτω καὶ αὐτὸς, ὅτε πρὸς ἡμᾶς ἀνμειχθὴ γενόμενος ἄνθρωπος, ἐφόρεσε τὰς ἀσθενείας ἡμῶν· καὶ ὡς αὐτὸς πεπονθὼς νενομίστα: ἰδιοποιούμενος μετὰ τοῦ ἀναληφθέντος ναοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ ἐν ἡμῖν νεκρωθῆ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, τρεχόντων εἰς ὁμοιότητα τοῦ τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβόντος Χριστοῦ.

ΑΛΛΟ.

Φησὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν, ἐπὶ τισιν ἀμαρτίαις τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ κατατιώμενος, ὅτι « τὰ τέκνα αὐτῶν διῆγον διὰ πυρὸς, ὃ οὐκ ἐνετείλαμην αὐτοῖς, καὶ οὐ διανοήθη ἐν τῇ καρδίᾳ μου. » Καὶ πάλιν ὡς πρὸς τὴν Ἰερουσαλήμ· « Καὶ ἐλύπησες με ἐν πᾶσι τοῦτοις. » Καὶ πάλιν ἐφ' ἑτέροις κακοῖς· « Μὴ

⁵⁷ Matth. xxvii, 51-55. ⁵⁸ ibid. 54. ⁵⁹ Joan. xii, 27. ⁶⁰ Joan. x, 18. ⁶¹ I Joan. iii, 1. ⁶² Psal. lxxxii, 6; Joan. x, 54. ⁶³ Jerem. xix, 5. ⁶⁴ ibid. 13.

ἐπὶ τοῦτοις οὐκ ὀργισθήσομαι, λέγει Κύριος, ἢ ἐν λαῶν τοιούτων οὐκ ἐκδικήσεις ἡ ψυχὴ μου; ὁ Δέλου τοιαυτῶν ὑπάρχοντος ἀπακιν ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν. ὁ ἐν τοῖς προφήταις τὰ τοιαῦτα λαλῶν, τί ποιήσουσιν οἱ χριστομάχοι; Ψυχὴν ἄρα καὶ καρδίαν περιθήσουσιν αὐτῷ, ἐροῦσι δὲ τῷ τῆς λύπης κρατεῖσθαι πάθει· καὶ τῷ τῆς ὀργῆς, ἵνα μὴ πλέον τι ἔχων ἀνθρώπου φαίνεται, ὁ ὑπὲρ πᾶσαν γεννητὴν φύσιν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τοσοῦτος ὅσος καὶ ὁ Πατήρ; Ἄλλ' ἴσως τοῦτο μὲν παραιτήσονται· ἐροῦσι δὲ εἰρησθαι τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῦ Λόγου τροπικῶς τε καὶ συγκαταβατικῶς. Εἰ τοίνυν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὰ τοιαῦτα λέγοντι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τὸ αὐτῷ πρέπον ἀξίωμα ὡς ὅσμεν, ἄνω καὶ λύπης καὶ ὀργῆς καὶ παντὸς πάθους ὑπάρχειν αὐτὸν διαβεβαιούμενοι, καὶ διὰ τὸ χρησίμιον ὑπομένειν αὐτὰ προσποιῆται, πῶς οὐκ ἀποπον, ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος καὶ ἐν τῇ ταῦτα πασχούσῃ σαρκὶ καταλέθῃ, μὴ συγχωρεῖν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα λέγοντι μένειν ἐν ἀπαθείᾳ, ἐχούσης αὐτὰ φυσικῶς τῆς σαρκὸς, ἦν δι' ἡμᾶς ἀνάλαβε μετὰ πάντων τῶν αὐτῇ προσόντων φυσικῶς; Ἀνθρωπότητος δὲ ἴδιον, τὸ κλαίειν, καὶ ταράττεσθαι, καὶ ἀδημονεῖν, καὶ παραιτεῖσθαι τὸν θάνατον, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια πάσχειν.

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'.

Εἰς τὸ, « Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, » ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Υἱός.

Ἀντίθεσις ἐκ τῶν χριστομάχων.

Εἰ μὴ κτίσμα, φασίν, ὑπάρχει ὁ Υἱός, οὐκ ἂν ἐκλήθη πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὡς γὰρ πολλὴν ἔχων πρὸς τὰ γεγονότα τὴν εὐγένειαν, εἰ καὶ πρῶτος αὐτῶν εἴη καὶ πρὸ πάντων ἔσσι, καὶ ταύτῃ κέκληται τῇ ἐπωνυμίᾳ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πρὸς μὲν τὰ τοιαῦτα τῶν αἰρετικῶν προβλήματα οὐ χαλεπὸν ἀντιλέγειν. Ἐκείνοι δὲ χρῆ πρῶτον εἰπεῖν· Εἰ τὸ πρωτότοκος ὄνομα συγκατατάττει τῇ κτίσει τὸν Υἱόν, ὑπεξελίγεται πάντως αὐτὸν ἢ τοῦ Μονογενοῦς προσσηγορία· ὡς περ γὰρ οὐκ ἂν τις καλοῖτο πρωτότοκος, εἰ μὴ πολλοὺς ἔχοι τοὺς ἀδελφοὺς, ὧν ἔστι καὶ πρωτότοκος, οὕτως οὐκ ἂν εἴη μονογενής, εἰ μὴ μόνος ὑπάρχοι, ἑτέροις τισὶν οὐ συναριθμούμενος. Ἡὼς οὖν ἔστι καὶ πρωτότοκος καὶ μονογενής; Δεῖ γὰρ ἢ ἕκσιν κρατεῖν ἢ τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Γραφὴ ἀμφοτέροις αὐτὸν ἀποκαλεῖ τῶν ὀνόμασι, ζητεῖν ἀναγκαῖον τοὺς ὅσοι ταῖς θεαῖς Γραφαῖς προσβάλλουσιν ἀκριβῶς, πῶς μὲν ἔσται πρωτότοκος, κατὰ τὴν δὲ τὸν τρόπον καὶ μονογενής. Μονογενής μὲν οὖν, καθὸ Λόγος ἔστιν ἐκ Πατρὸς, ἀδελφοὺς κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἑτέρῳ τινι συναριθμῶμενος· εἰς γὰρ καὶ μόνος ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκος δὲ οὐκ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀπολελυμένος, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθὰ γέγραπται. Πότε οὖν ἔρα γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός, εἰ μὴ ὅτε τὴν ἡμῶν περιβάλετο σάρκα; Οὐκοῦν τότε

A his non irascar, dicit Dominus, et in gente tali non ulciscetur anima mea **? » Cum igitur omnibus manifestum sit Dei Verbum in prophetis ejusmodi locutum esse, quid facient hostes Christi? Animamne et cor tribuent Deo, et dolori atque iræ obnoxium fuisse dicent, ut nihil amplius quam homo habuisse videatur Verbum Dei omnem creaturam naturam superans, quodque tantum est quantus est ipse Pater? Non facient, opinor; sed ejusmodi a Verbo dicta esse affirmabunt figurative, vel humiliter cum demissione sui. Si ergo Filio Dei ejusmodi dicta ante incarnationem dicenti, eandem suam dignitatem servamus, neque ulla vel ira, vel dolore affici censemus, omnisque passionis expertem esse affirmamus, tametsi utilitatis alicujus causa iis obnoxius esse fingatur: quomodo non absurdum fuerit, cum factus sit homo et in carnem iis affectionibus obnoxiam descenderit, non concedere ei, ut etiam si ejusmodi dicat, passionis tamen sit expertis, cum naturaliter illa insint carni, quam pro nobis assumpsit, cum omnibus ejus naturalibus proprietatibus? Homini autem proprium est flere et turbari, mororeque affici, et mortem formidare, aliaque his similia pati.

ASSERTIO XXV.

236 In illud, « Primogenitus omnis creaturæ », quod Filius non sit creatura.

Objectionis hostium Christi.

Si Filius, inquirunt, non est creatura, non esset vocatus primogenitus omnis creaturæ: nam ut magnam habet cum creaturis affinitatem, tametsi primus in iis atque ante omnes sit, idcirco hanc appellationem nactus est.

Solutio objectionis.

Difficile non est ejusmodi objectionibus hæreticorum respondere. Illud vero primum dicendum est: Si nomen primogeniti Filium in eodem cum creaturis ordine collocat, eximet certe illum ab earum numero Unigeniti appellatio. Quemadmodum igitur nemo primogenitus, nisi multos habeat fratres, inter quos ipse sit primogenitus: ita etiam nemo fuerit unigenitus, nisi sit solus, aliisque non annumeratur. Quomodo ergo simul est et primogenitus et unigenitus? Necessè enim ut aut hoc, aut illud vincat. Cum vero Scriptura utroque nomine eum appellet, necessario quærendum est ab omnibus qui diligenter in sacris Scripturis versantur, quam ratione sit primogenitus, et quam ratione unigenitus. Unigenitus itaque dicitur, quatenus est Verbum ex Patre, fratres secundum naturam non habens, neque alteri cuiquam annumeratur: unus est enim et solus Filius Dei: primogenitus vero non simpliciter, sed in multis fratribus, ut scriptum est **. Quando igitur factus est noster frater, nisi quando carnem

** Jerem. ix, 9. ** Coloss. i, 15. ** Rom. viii, 29.

nostram assumpsit? Idcirco tunc dicitur primogenitus, quando per gratiam multos Dei filios effecit.

ALIUD.

primogenitus omnis creaturæ vocatur, non quod primus creaturarum sit ratione temporis, neque ejusdem cum eis essentialis, sed, ut modo dictum est, ob demissionem sui ad creaturas, et ob similitudinem nobiscum. Illud tamen etiam observatione dignum est, unigenitum vocari et primogenitum. Quando igitur unigenitus dicitur, nulla ei causa adjecta 237 secundum quam unigenitus est, sed simpliciter id vocatur unigenitus Deus existens in sinu Patris; quando vero sacra Scriptura eum vocat primogenitum, statim etiam subjungit quorum sit primogenitus, et causam addit quare ea appellatione vocetur. Inquit enim, « Primogenitus in multis fratribus ⁶⁸, » et « Primogenitus ex mortuis ⁶⁹. » Cum enim oportuerit Filium Dei qui naturaliter primatum obtinet, eum quando homo factus est non amittere, merito etiam quando nostram similitudinem assumpsit, omni creaturæ præponitur. Neque enim quatenus factus est homo, quidquid illi eorum quæ divinæ naturæ dignitati conveniunt, deperit: sed et ita primatum obtinebit universæ creaturæ, ut nimirum ejus creator et Dominus. Atque ita etiam evangelista inquit: « Vidimus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre ⁷⁰. »

ALIUD.

Si, juxta Paulum, universa in ipso creata sunt ⁷¹, certe ipse alius erit ab omnibus. Nam cum dixit, universa, nihil excepit quod non per ipsum factum sit. Filius itaque non erit creatura, sed potius creator omnium, sicut scriptum est. Non enim dixit Scriptura quod sit primogenitus aliarum creaturarum, ne nimirum tanquam ex earum numero esse censetur, sed primogenitum omnis creaturæ ipsum vocat, ut per hoc universa simul, ut ita dicam, creatura seorsim posita, ipse alius ab ea esse credatur. Qui vero extra omnem creaturam existit, creaturæ substantiæ esse non potest, sed ab ea diversus. Quocirca sacra Scriptura hanc observationem optime intelligens non vocavit Ruben primogenitum omnium filiorum Jacob, ne diversus esse ab iis existimetur, sed circumspicte admodum primogenitum ipsum vocavit Jacob et fratrum ipsius

ALIUD.

Si ideo quia Filius vocatur primogenitus omnis creaturæ, nonnulli eum creaturis annumerandum contendunt, erit profecto etiam ipse ex omnium numero. Quod si quis concedat, sui ipsius primogenitus erit, quatenus omnis creaturæ primogenitus existens, etiam ipse in omnium numero continetur. Erit ergo sibi ipsi et primus et secundus. Nam si

⁶⁸ Rom. viii, 29. ⁶⁹ Coloss. i, 18. ⁷⁰ Joan. i, 14. ⁷¹ Coloss. i, 16.

πρωτότοκος, ὅτε πολλοὺς κατὰ χάριν υἱοὺς ἀπέδειξε Θεοῦ.

ΑΛΛΟ.

Πρωτότοκος πάσης καλεῖται κτίσεως, οὐχ ὡς πρῶτος αὐτῆς κατὰ χρόνον ὑπάρχων, οὐδὲ τῆς αὐτῆς τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχων οὐσίας, ἀλλὰ καθάπερ ἤδη προεῖρηται, διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάθεσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἑμοιωσιν. Ἐπιτηρῆσαι δὲ ὅμως κάκεινο καλὸν, μονογενῆς καλεῖται καὶ πρωτότοκος. Ὅτε μὲν οὖν μονογενῆς ὀνομάζεται, οὐδεμιᾶς αὐτῷ συμπελεγμένης αἰτίας, καθ' ἣν ἔστι μονογενῆς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀπολελυμένως, μονογενῆς Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. Ὅτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἰθεῖαι καλοῦσι Γραφαί, εὐθύς ἐπιφέρουσι καὶ ὢν ἔστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Φασὶ γάρ, « Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, » καὶ « Πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὸ πρωτεύειν, καὶ ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος τοῦτο μὴ ἀπολέσαι, εἰκότως καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἑμοιωσεως ἐπιλαβόμενος, πάσης προτάττεται κτίσεως. Οὐ γὰρ καθὼς γέγονεν ἀνθρώπος, ἐλάττων ἔσται τινὸς ὅσον εἰς τὸ πρέπον ἀξίωμα τῇ θεῖα φύσει· ἀλλὰ καὶ οὕτω πρωτεύσει καὶ καθηγήσεται πάσης ἡμοῦ κτίσεως, ἅτε δὴ ποιητὴς ὑπάρχων αὐτῆς καὶ Κύριος. Οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν· « Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, ἄλλος ἔσται τῶν πάντων. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν ἐκτὸς ὃ μὴ γέγονεν δι' αὐτοῦ. Οὐκοῦν κτίσμα μὲν ὁ Υἱὸς οὐκ ἔσται, κτίστης δὲ μᾶλλον τῶν πάντων, καθὰ γέγραπται. Οὐ γὰρ εἰρηκεν ἡ θεῖα Γραφή, ὅτιπέρ ἔστι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ δυτικὸς ὡς ἐξ αὐτῶν εἶναι νοοῖτο, ἀλλὰ πάσης κτίσεως πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι φησιν, ἵνα διὰ τοῦτο, ὡς εἰπεῖν, ὅλης ὁμοῦ τῆς κτίσεως ἐν μέρει κειμένης, ἕτερος εἶναι παρ' αὐτὴν πιστεύηται. Ὅ δὲ ἐξω πάσης ὑπάρχων κτίσεως, οὐκ ἂν εἴη κτιστὴς οὐσίας, ἀλλ' ἕτερος παρὰ ταύτην. Καὶ γοῦν ἡ θεῖα Γραφή τὴν τοιαύτην ἐπιτήρησιν εἰδυῖα σαφῶς, οὐκ ἐκάλεσε τὸν Ῥουθὴμ πρωτότοκον πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ, ἵνα μὴ ἕτερος εἶναι παρὰ τούτους νομίζηται· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀκριθείας πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι φησὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκον πάσης κτίσεως τὸν Υἱὸν, τῇ κτίσει συγκαταριθμῆναι αὐτὸν ἐπιχειροῦσί τινες, ἔσται καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πᾶσιν. Εἰ δὲ τις δόξη τοῦτο κρατεῖν, ἑαυτοῦ πρωτότοκος ἔσται, καθὼς πάσης κτίσεως πρωτότοκος ὢν, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πᾶσιν ἔστιν. Ἔσται οὖν ἑαυτοῦ καὶ πρῶτος καὶ δεύτερος. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ πάσης κτίσεως εἶναι πρω-

τότοκος, ἔξω τῶν πάντων αὐτὸν κείσθαι νοῆσαιμεν, ἅ
πρῶτος ἔσται τῶν πάντων. Εἰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸς
συνταχθήσεται, ἑαυτοῦ κατὰ χρόνον ἔσται δευτέρος·
πρῶτος μὲν κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον, δευτέρος δὲ
κατὰ τοῦτον.

ἌΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκος πάσης κτίσεως,
εἷς ἔσται καὶ αὐτὸς τῶν κτισμάτων, γέγονε δὲ πάντα
δι' αὐτοῦ, ἑαυτοῦ ποιητῆς ἔσται, καθ' ὑμᾶς, καὶ ὁ
κρίων κτίζεται, καὶ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς
πᾶσιν ἔστι καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, ἀληθὲς ἔσται τὸ εἰ-
ρημένον. Καὶ εἰ πᾶσα ἡ κτίσις ἐν αὐτῷ συνέστηκε,
πῶς εἷς τῶν πάντων εἶναι δύναται, ὁ τοῖς πᾶσι τὸ
συνεστάναι διδοῦς;

ἌΛΛΟ διηγηματικῶς, κατὰ τὴν εὐσεβῆ κόησιν.
καθ' ἣν νοεῖται « Πρωτότοκος. »

Πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθὼς γέγονεν
ἄμωσ; ἡμῶν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ καθὼς
τὴν ἡμετέραν σάρκα φορέσας ἀδελφός τε ἡμῶν χρη-
ματίας, τοῦτο καλεῖται δικαίως. Πρωτότοκος δὲ καὶ
ἐκ τῶν νεκρῶν· πρῶτος γὰρ αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν
ἀνέστησεν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ πρῶτος αὐτὴν εἰς
οὐρανοῦς ἀνήγαγε. Διὸ καὶ φησιν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ
δόξος, καὶ ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. » Δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ φύσις
ἡ ἀνθρωπεία καὶ τὴν καινὴν τῆς ἀναστάσεως βαδι-
ζοῦν ὁδὸν ἐκδιδάσκεται, καὶ ὡς περὶ διὰ τινος θύρας
εἰς αὐτὸν εισέρχεται τὸν οὐρανόν.

ἌΛΛΟ, πῶς ἂν εὐσεβῶς νοηθῆναι. « Πρωτότοκος
πάσης κτίσεως. »

Ὅτι τὴν τοῦ Πατρὸς φιλανθρωπίαν ἣν ἔχει περὶ τὰ
αὐτοῦ κτίσματα, πρωτότοκος ἑαυτὸν πάσης κτίσεως
ἐκάλεισεν ὁ Υἱός, καὶ τῇ πρὸς τὰ πεποιημένα συγ-
καταβᾶσα μονοουχί καὶ ἑαυτὸν τοῦτοις συντάττειν
οὐκ ὀκνεῖ· ἵν' ἐπειδὴ περὶ καλεῖται τούτων πρωτότο-
κος, δι' αὐτὸν σώζῃται τὰ μετ' αὐτόν. Εἰ γὰρ δεῖ
πάντως αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μονοῦσι πάντως καὶ
ὧν ἔστι πρωτότοκος. Ἔστι τοίνυν μονογενὴς μὲν
κατὰ φύσιν, ἅτε δὴ μόνος ὧν ἐκ Πατρὸς, Θεὸς ἐκ
Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός ἀναλάμψας· πρωτότοκος δὲ δι'
ἡμᾶς, ἵν' ὡς περὶ ἀθανάτω τινὶ ῥίζῃ πᾶσα ἡ κτίσις
ἐγκεκεντρισμένη καὶ ἐκ τοῦ αἰὲν ὄντος ἀναπλαστή-
σασα ἦ. Γέγονε γὰρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ συν-
έστηκεν εἰς αἰὲν, καὶ αὐτῷ διασώζεται.

ἌΛΛΟ.

Ἐκ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκον πάσης κτίσεως ὡς
κτίσμα κατὰ φύσιν ὄντα, τῇ κτίσει συντάξομεν τὸν
Υἱόν, ἔσται πρῶτος μὲν ταύτης κατὰ τὸν χρόνον,
συγγενὴς δὲ ὅμως κατὰ τὴν φύσιν, καὶ διὰ τὸ εἶναι
κτίσμα τοῖς ἄλλοις ἅπασι προσοικίως. Συγγενὴς οὖν
ἔσται καὶ ἀλόγοις ζώοις, ὀρνέοις τε καὶ νεκροῖς. Καὶ
ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ ἐλάχιστα, μέρη γούν πάσης τῆς
κτίσεως ἔστιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἄπορον. Οὐκοῦν εὐσεβῶς
πρωτότοκος μὲν, ὡς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τοῦς
κατὰ χάριν εἰς υἰοθεσίαν κεκλημένους νοηθήσεται.

A quia primogenitus est omnis creaturæ, extra omnes
positum esse ipsum intelligamus, primus erit om-
nium. Si vero ipse quoque omnibus annumeretur,
erit sibi ipsi **238** ratione temporis secundus, pri-
mus quidem juxta illum modum, secundus juxta
hunc.

ALIUD.

Si idcirco quia vocatur primogenitus omnis crea-
turæ, ipse quoque est unus ex creaturis, et omnia
per ipsum facta sunt ⁷³, sequetur ex vestra opinione
quod seipsum creavit, et quod creator creatus sit,
et quidem a seipso. Nam si omnium numero etiam
ipse continetur, omniaque per ipsum sunt, verum
omnino erit quod diximus. At si omnis creatura in
ipso condita est, quomodo potest esse unus omnium
is a quo omnia sunt condita?

ALIUD narrative, et quomodo pie intelligi debeat,
« Primogenitus. »

Primogenitus in multis fratribus dicitur, quatenus
per omnia factus est nobis similis, excepto peccato,
et quatenus carnem nostram gestans, fraterque
noster dictus, merito ita vocatur. Primogenitus au-
tem ex mortuis dicitur, quia ipse primus suam
ipsius carnem ad incorruptionem reduxit, primusque
eam in cælum evexit. Idcirco etiam inquit : « Ego
sum via ⁷⁴, et ego sum janua ⁷⁵. » Per ipsum enim
natura humana novum iter ingredi docta est, ac
veluti per januam quamdam cælum ipsam ingre-
ditur.

C ALIUD, quo pacto intelligi possit, « Primogenitus
omnis creaturæ. »

Filius propter benignitatem Patris erga suas crea-
turas seipsum vocavit primogenitum omnis creaturæ,
et tantum non se demittens ad creata, annumerari
etiam iis non recusat : ut cum horum primogenitus
vocetur, per ipsum serventur, quæ ipsum sequuntur.
Nam si oportet omnino ipsum esse primogenitum,
manebunt profecto etiam ii quorum est primoge-
nitus. Est igitur unigenitus quidem secundum na-
turam, quippe qui solus existit e Patre, Deus ex
Deo, lumen ex lumine : primogenitus autem pro-
pter nos, ut tanquam immortalis cuidam radici om-
nis creatura insita, et ex eo qui semper est, ger-
minet. Omnia enim per ipsum facta sunt, et sub-
sistunt, et per ipsum conservantur.

ALIUD.

Si propterea quod Filius vocetur primogenitus
omnis creaturæ, eum ut creaturam natura sua
existentem creatis annumerare velimus : erit certe
primus inter creata ratione temporis, cognatus ve-
ro secundum naturam, et qua ratione creatura est,
aliis similis erit. Cognatus **239** itaque erit etiam
animalibus ratione carentibus, avibus nimirum et
piscibus. Nam et hæc animalia, quamvis minima,
pars totius creaturæ sunt. Sed hoc absurdum est.
Pie igitur primogenitus quidem censebitur, ut in

⁷³ Joan. 1, 2. ⁷⁴ Joan. xiv, 6. ⁷⁵ Joan. x, 9.

multis fratribus, propter eos qui per gratiam in filios adoptati sunt. Omni vero creatura superior erit, ut qui ante eam existat, eamque ad esse traduxerit, ipse increatae essentiae existens.

ALIUD.

Quemadmodum vocatus est primogenitus in multis fratribus, quia adoptati sunt in filios per gratiam qui per ipsam salvati sunt; et rursum primogenitus et primitivae mortuorum, quia ante omnes ad incorruptionem resurrexit: ita principium viarum creatus esse dicitur⁷⁵, quia omnibus deinceps per ipsum via ad salutem est aperta.

Quod non aliam ob causam unigenitus vocetur, quam ut solus verba genitus.

Defensio ex simplicibus syllogismis.

Si quia solus immediate factus est, idcirco unigenitus, praeter voluntatem factus est: sed cum nihil factum sit, nisi mediante atque intercedente Dei voluntate: non ergo ideo quia immediate factus est, unigenitus est, sed quia ipse solus est fructus paternus.

ALIUD.

Si unigenitus est, quia solus ab illo factus est, juxta vestram opinionem, non esset totius universi creator, qui hoc solum, non autem omnia, fecerit. Si vero Pater est totius universi creator (omnia enim ex ipso⁷⁶), non est igitur Filius ea ratione unigenitus quod solus existat, sed quod solus naturaliter genitus sit.

ALIUD.

Si unigenitus est, quia solus a solo factus est, solus autem sol diem fact: ergo etiam unigenitus solis dies dicitur. Si vero etiam solus quispiam unam aliquam scientiam invenerit, aut unam imaginem confecerit, unigenita etiam vocari poterunt, quae ab ipso confecta fuerint. At si nemo unquam solum aliquid opus unigenitum vocavit, quomodo Filius ut factus, non autem, ut genitus, unigenitus esse censebitur?

ALIUD.

Si non ut solus genitus, sed ut factus, unigenitus vocatus est, et Jephthe filia etiam unigenita dicitur⁷⁷: fuerit igitur solum opus ipsius, non autem unigenimen. Aut si fatendum est unigenitam eam esse, quia sola ex proprio patre genita sit: **240** certe et Filius unigenitus erit, quod solus paternae essentiae haeres genitus sit.

ALIUD.

Si quia solus talis factus est, idcirco unigenitus est, et caelum solum tale opus factum est quale est, erit etiam caelum unigenitum. Si vero, tamen si multae et quidem solae creaturae factae, non tamen dicuntur unigenitae: Filius itaque est unigenitus, non ut solus talis factus, sed ut solus genitus.

⁷⁵ Prov. viii, 22. ⁷⁶ Coloss. i, 16. ⁷⁷ Judic. xi, 31.

Πάσης δὲ κτίσεως ἀνωτέρω κτίσεται, ὡς πρὸ ταύτης ὢν, καὶ εἰς τὸ εἶναι ταύτην παραγαγὼν, κτιστῆς τε αὐτὸς οὐχ ὑπάρχων οὐσίας.

ΑΛΛΟ.

Ὡς περ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη, διὰ τὸ κεκληθῆσαι πρὸς υἰθεσίαν Θεοῦ κατὰ χάριν τοὺς δι' αὐτοῦ σεσωσμένους· καὶ πάλιν πρωτότοκος καὶ ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν διὰ τὸ αὐτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἐγγεῖρθαι πρὸ πάντων· οὕτως ἀρχὴ ὄδῶν ἐκτίσθαι λέγεται, διὰ τὸ πάντας δι' αὐτοῦ δύνασθαι λοιπὸν τρέχειν εἰς σωτηρίαν.

Ὅτι μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν μονογενῆς κέκληται, ἀλλ' ἢ ὡς ὁ μόνος κατ' ἀλήθειαν γεννηθεὶς. Ἀπολογία αὐτολεξεί.

Εἰ διὰ τὸ μόνον ἀμειψιτέως αὐτὸν γεγενῆσθαι, διὰ τοῦτο μονογενῆς, ἀδουλητως γέγονεν· εἰ δὲ τῶν γενομένων οὐδὲν ἔστιν, ὃ βουλή Θεοῦ οὐκ ἐμείψισεν· οὐκ ἄρα διὰ τὸ ἀμειψιτέως γεγενῆσθαι, διὰ τοῦτο μονογενῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον τοῦτον εἶναι καρπὸν πατρικῶν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο μονογενῆς, ὅτι μόνος ὑπ' ἐκείνου γέγονε, καθ' ἑμᾶς, οὐκ ἂν εἴη τῶν καθόλου δημιουργῶν ὁ ταῦτον μόνον, ἀλλ' οὐ πάντα, πεποιηκώς. Εἰ δὲ ἔστι τῶν καθόλου δημιουργῶν ὁ Πατήρ· τὰ πάντα γὰρ ἐξ αὐτοῦ· οὐκ ὡς μόνος ἄρα ὑπάραξας ὁ Υἱὸς μονογενῆς, ἀλλ' ὡς μόνος φυσικῶς γεννηθεὶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ μονογενῆς, ὅτι μόνος ὑπὸ μόνου γέγονε, μόνος δὲ ἥλιος ἡμέραν ποιεῖ, μονογενῆς ἡλίου καὶ ἡ ἡμέρα λεχθήσεται. Εἰ δὲ καὶ μόνος τις καὶ μιά ἐπιστήμης γέγονεν εὐρετής, ἢ μιά εἰκόνας αὐτουργῶν, μονογενῆ εἴη ἂν αὐτῶ γεννήματα τὰ μόνα ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένα. Εἰ δὲ μηδεὶς πύποτε μονογενῆς τὸ μόνον ἔργον κέκληκε, πῶς ὁ Υἱὸς ὡς γενόμενος, ἀλλ' οὐκ ὡς γεννηθεὶς, μονογενῆς νοηθήσεται;

ΑΛΛΟ.

Εἰ μὴ ὡς γεννηθεὶς μόνος, οὐ μὴν καὶ γενόμενος, μονογενῆς κέκληται, κέκληται δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἰεφθάε θυγάτριον μονογενῆς, εἴη ἂν μόνον ἔργον αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ γέννημα. Ἡ εἰπερ ὠμολόγηται μονογενῆς αὐτὸ εἶναι, διὰ τὸ μόνον ἐκ τοῦ ἰδίου γεγενῆσθαι πατρὸς, καὶ ὁ Υἱὸς δῆλον ὅτι μονογενῆς, μόνος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γεννητῶς κληρονόμος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐπεὶ μόνος τοιοῦτος γέγονε, διὰ τοῦτο μονογενῆς, μόνου δὲ ἔργον τοιοῦτον ὁ οὐρανὸς γέγονεν, ὅπολόν ἔστιν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς μονογενῆς. Εἰ δὲ καί τοι πολλά καὶ μόνα κτίσματα γενόμενα οὐκ ἐβρέθη μονογενῆ, ὁ Υἱὸς ἄρα μονογενῆς οὐκ ὡς μόνος τοιοῦτος γενόμενος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεὶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο μονογενής ὅτι μόνος τῶν πάντων ὑπερέχει, ὑπερέχει δὲ τῶν πάντων καὶ ὁ Πατήρ, μονογενής ἄρα λεχθεὶς ἂν καὶ αὐτός. Εἰ δὲ μὴ ἔστι μονογενής, καίτοι τῶν πάντων ὑπερέχων, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄρα μονογενής, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὰ πεποιημένα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο μονογενής ὅτι μόνος τῶν πατρικῶν βουλημάτων ἔστιν ἀγγελος, μόνος δὲ ὁ καθ' ἡμᾶς ἦτοι ἐν ἡμῖν ἔμφυτος λόγος τῶν τοῦ νοῦ βουλευμάτων ἔστιν ἀγγελτικός· μονογενής ἂν υἱὸς τοῦ νοῦ λεχθεὶς καὶ οὕτως. Εἰ δὲ μηδεὶς τῶν ἀπ' αἰῶνος τῶν ἀπόρρήτων ἐκφαντικῶν λόγων μονογενῆ κέκληκε, πῶς ἂν Υἱὸς ὡς ἐξαγγελεὺς, ἀλλ' οὐχὶ ὡς γεννηθεὶς πᾶλλον μονογενής;

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο μονογενής, ὅτι μόνος τῶν μετ' αὐτῶν ἔστι δημιουργός, οὐδένα ἔχει τὸν συνδημιουργήσαντα, οὐδὲν σὺν αὐτῷ πεποιηκότα τι πλὴν μόνου τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ πάντα ἐν αὐτῷ ὡς ἐν σφίσι γίνονται, καὶ ἐν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ ἐσταρωθήσαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, περιττὸν τὸ λέγειν αὐτὸν μονογενῆ, ὡς τῶν μετ' αὐτὸν ὄντα μόνον δημιουργόν, ἀλλ' οὐχὶ ὡς μόνον δημιουργόν ἐκ Θεοῦ γεννηθέντα φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ μόνον γενόμενον, ἀλλ' οὐχὶ τὸ μόνον γεννηθέν κατὰ ἀλήθειαν τοῦτο μονογενής, οὐκ ἄρα μονογενής ὁ Σάρρας υἱός· οὐ γὰρ γέγονεν ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ γεγέννηται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο μονογενής ὅτι μόνον αὐτὸν ὁ Πατήρ ὑπεστήσατο, οὐκέτι ἂν εἴη πρωτότοκος οὕτε αὐτός γεννηθεὶς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν οὐκ ὄντων ἐκ Πατρὸς. Εἰ δὲ ἀληθῶς ἔστι πρωτότοκος ἐν πᾶσι πρωτεύων, οὐχὶ ὡς μόνον ἄρα ὑποστάς, μονογενής, μόνος δὲ ὡς ἐκ Πατρὸς ἀγαθὸς καρπὸς ἀποκυηθεὶς ἀγαθός.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ, ὡς τῶν πολλῶν πρῶτος γεννηθεὶς, ἔστι δὲ καὶ ἐκ Παρθένου πρωτότοκος, εἴη ἂν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς πρῶτος ἐτέρων. Εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ ἄλλων γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, πρωτότοκος; αὐτῆς κέκληται· καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρα πρωτότοκος, οὐχὶ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεὶς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο πρωτότοκος, ὅτι τῶν ἄλλων πρῶτος γεγέννηται, τὸ δὲ πρῶτον γεννώμενον οὐ διοίσει τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετ' αὐτὸ γεννηθέντων, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἄρα τῶν μετ' αὐτὸν εἴη ἂν κραττω. Εἰ δὲ τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου κατὰ πάντα διαφέρει, ποιεῖ δὲ ὁ Υἱὸς, διαφέρει ἂν τῶν πάντων· καὶ πῶς ἂν τῶν

Α

ALIUD.

Si unigenitus dicitur, qui solus omnia excedit : excedit vero omnia etiam Pater : dicitur itaque et Pater unigenitus. Si vero non est unigenitus, tametsi omnia excodat, neque Filius igitur dicitur unigenitus, quia creata omnia excodit, sed quia ex Patre genitus est.

ALIUD.

Si unigenitus ideo dicitur quod solus paternæ voluntatis nuntius sit : solus autem noster, sive qui nobis insitus est sermo cogitationes mentis nostræ enuntiat : ergo et sermo noster unigenitus mentis filius dici poterit. At si nemo unquam ab omni sermone qui conceptiones mentis enuntiat, unigenitum vocavit, quomodo Filius ut nuntius, et non potius ut genitus unigenitus dicitur ?

ALIUD.

Si unigenitus dicitur, quia solus eorum quæ post ipsum sunt est creator, neminem habebit creationis socium, neque qui una cum eo aliquid fecerit, præter solum Patrem. At si omnia in ipso ut in sapientia facta sunt, et in ipso cæli firmati sunt, et Spiritu Dei omnis virtus eorum, supervacuum est ipsum dicere unigenitum, ut qui eorum quæ post ipsum sunt solum sit creator, non autem ut solus creator ex Deo naturaliter genitus.

ALIUD.

Si id quod solum factum est, non autem solum genitum est, vero hoc unigenitum est : non est igitur unigenitus filius Sarræ ; neque enim factus est ab ipsa, sed genitus.

ALIUD.

Si unigenitus est, quia Pater ipsum solum constituit, non jam amplius sit primogenitus, neque ipse genitus, cum et alii fratres non sint ex Patre. S autem vere est primogenitus, in omnibus primatum obtinens : non igitur ut solus constitutus dicitur, sed ut ex bono Patre bonus fructus genitus.

241 ALIUD.

Si primogenitus est ex Deo, ut inter multos primus, genitus est autem etiam ex Virgine primogenitus : erit etiam ex illa genitus ut primus multorum. Si vero solus, sed non ante alios genitus ex Maria, primogenitus ejus vocatus est : ergo etiam ex Deo primogenitus, non ut inter multos primus, sed ut solus genitus dicitur.

ALIUD.

Si ideo primogenitus dicitur, quod inter alios primus genitus sit, primum autem genitum non differet ab iis quæ ex eodem post ipsum genita sunt ; ergo neque Filius erit præstantior iis qui post ipsum facti sunt. Si vero faciens a facto per omnia differt, facit autem Filius, reliqua vero sunt : certe

¹⁰ Coloss. 1, 18

Filius a reliquis differet : et quomodo suorummet operum sit primogenitus qui primus appellationis Filii auctor ipsis factus sit?

ALIUD.

Si prima manifeste sunt causæ secundarum, primum autem est Deus et Dei Filius : ergo Filius eorum quæ dicuntur causa est, utpote ab illo. Causa igitur secundarum filiorum si dicatur primogenitus, non tanquam primus inter illos sit dicitur, sed quod primus filii appellationis auctor sit ipsis.

ALIUD.

Si primogenitus dicitur quia primus factus est, eum vero qui primum, sed non solum aliquid fecit, consentaneum est post illud primum etiam alia fecisse : Filius itaque nihil fecit. Cum vero lecerit, non igitur, tanquam creatus, primogenitus est, sed tanquam omnibus, quæ in cælo et terra sunt, in ipso creatis.

ALIUD.

Si propter creaturas substitutus est Filius, ipsis gratiam habebit, quippe quæ ei generationis suæ causa exstiterint.

ALIUD.

Si Filius ideo creat quia creatura ingenitum per se operantem ferre non poterat, quare ipse est media quædam potentia, et ipse non est ingenitus : neque enim creatura ipsum ferre potuit, neque etiam erit ex numero eorum quæ creata sunt : nam nec ipse ingenitum ferre potuisset. Cum vero ipse neutrum ipsorum sit, superest ut necessario illum ex ingenita natura genitum esse fateamur.

ALIUD.

Objectio Eunomiæ.

Si Filius, inquit, est verus Deus, quomodo ipsum etiam sacra Scriptura creatis annumerat, dicens, « Primogenitus omnis creaturæ? » Necessarium enim omnino est ut talis naturaliter sit, qualia sunt illa quorum est primus.

Solutio objectionis.

Impia oratio et absurditatis plena. Nam si Filius necessario est similis iis qui post ipsum facti sunt, quia primogenitus illorum vocatur, factus autem est non homo solum, sed multa diversaque animalia : tempestivum erit, ut vos, impii hostes Christi, deinceps impudenter dicatis, Filium animantibus quoque ratione carentibus similem esse. Non est igitur in universum cognatus et similis iis quorum primogenitus esse dicitur : vocatur autem ita, ostendente nobis divina Scriptura, quod omnes in Filio et per Filium ad æqualem cum ipso formam vocamur, filii Dei per gratiam declarati⁸⁹. Atque ipse est principium gratiæ nobis datæ: et per immensam

αὐτοῦ δημιουργημάτων εἰς πρωτότοκος, ὡς πρῶτος τῆς Υἱοῦ προσηγορίας γενόμενος αὐτοῖς αἴτιος;

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων αἴτια ὠμολογηται, πρῶτον δὲ ἦν Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός, τῶν ἄρα λεγομένων καὶ αἴτιος ὁ Υἱός, ὡς ἐξ ἐκείνου. Ὁ ἄρα αἴτιος τῶν δευτέρων υἱῶν, εἰ λέγοιτο πρωτότοκος, οὐχ ὡς πρῶτος ἐκείνων ὑπάρξας, ἀλλ' ὡς πρῶτος τῆς υἱοῦ προσηγορίας γενόμενος αὐτοῖς αἴτιος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τοῦτο πρωτότοκος ὅτι πρῶτος γέγονε, τῷ δὲ πρῶτον, ἀλλ' οὐ μόνον τι πεποιηκῶτι, μετὰ τὸ πρῶτον ἔπεται πεποιηκῶναι καὶ ἕτερα · ὁ Υἱός ἄρα πεποίηκεν οὐδέν. Ἐπεὶ δὲ πεποίηκεν, οὐχ ὡς κτισθεὶς πρωτότοκος, ἀλλ' ὡς τῶν πάντων ἐν αὐτῷ κτισθέντων τῶν τε ἐν ἀρανῶν καὶ τῶν ἐπὶ γῆς.

ΑΛΛΟ.

Εἰ διὰ τὴν τῶν κτισμάτων πάροδον ὑπεστή, χάριν αὐτοῖς ἔξει, ὅτι τῆς γενέσεως αὐτοῦ γεγόνασιν αἴτια.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐπεὶ μὴ ἔφερον ἢ κτίσις αὐτουργοῦντα τὸν ἀγέννητον, διὰ τοῦτο δημιουργεῖ ὁ Υἱός, μέση τις ἂν εἴη αὐτῷ δύναμις, καὶ οὕτε αὐτῷ ἂν εἴη ἀγέννητος · οὐκ ἂν γὰρ ἔφερον αὐτὸν ἢ κτίσις, οὐδ' αὖ τῶν γινωμένων · οὐ γὰρ ἔφερον αὐτῷ τὸν ἀγέννητον. Τούτων δ' ὀπίστερον οὐκ ὄντος αὐτοῦ, λείπεται γέννημα αὐτὸν τῆς ἀγεννήτου φύσεως ὁμολογεῖν.

ΑΛΛΟ.

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομιῶν.

Εἰ Θεὸς ἀληθινός, φησὶν, ἔστιν ὁ Υἱός, πῶς αὐτὸν τοῖς γενητοῖς συναριθμεῖ καὶ ἡ θεία Γραφή λέγουσα, « Πρωτότοκος πάσης κτίσεως; » Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τοιοῦτον εἶναι καὶ αὐτὸν κατὰ φύσιν, ὁποῖαπεὶ ἂν ὑπάρχη καὶ τὰ ὡν ἔστι πρῶτος

Πρὸς ταῦτα λύσις.

Ἀσεθῆς ὁ λόγος, καὶ πολλὴν ὀδίνων τὴν ἀποτίαν. Εἰ γὰρ ἔσται τοῖς μετ' αὐτὸν γεγονόσιν ἀναγκαίως ὁ Υἱός παραπλήσιος, ἐπεὶ καὶ πρωτότοκος αὐτῶν καλεῖται, γέγονε δὲ οὐκ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ζῶα πολλά καὶ διάφορα, ὥρα λοιπὸν δυσσεβοῦντας ὑμᾶς ἀδεῶς, ὡς χριστομάχοι, λέγειν ὅτι καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴσις ὁ αὐτός ἐστι κατὰ φύσιν ὁ Υἱός. Οὐκοῦν οὐ πάντως ἔσται συγγενῆς ὧν καὶ πρωτότοκος εἶναι λέγεται · καλεῖται δὲ τοῦτο, δεικνυούσης ἡμῖν τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι πάντες ἐν Υἱῷ καὶ δι' Υἱοῦ πρὸς τὸ ἴσον αὐτῷ σχῆμα καλούμεθα, υἱοὶ Θεοῦ κατὰ χάριν ἀναδεικνύμενοι. Καὶ αὐτός ἐστιν ἀρχὴ τῆς δοθείσης ἡμῖν χάριτος, ἐξομοῖων ἑαυτῷ διὰ φιλανθρω-

⁷⁹ Coloss. 1, 15. ⁸⁰ Galat. 1v, 4 6.

τιαν τοὺς δι' αὐτοῦ γενομένους· αὐτὸ δὲ δὴ τοῦτο εἶναι πρῶτον, εἰκόνα δεικνύσιν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς ἀληθινήν. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ πρῶτον αὐτὸν εἶναι φησιν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς εἰκὼν ἀκριβὴς καὶ ὁμοίωμα τοῦ πρώτου Πατρὸς ὑπάρχων, πρῶτος καὶ ἔστι καὶ λέγεται· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ὁ πρῶτος Πατὴρ, καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν τῷ πρώτῳ Πατρὶ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ πρὸς υἰοθεσίαν καλεῖται τὰ λογικά.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πάντως τὸ λέγεσθαι πρῶτον τῆς κτίσεως εἶναι τὸν Υἱὸν, ἀναγκάσει συγγενῇ τοῖς μετ' αὐτὸν γενομένοις ὑπάρχειν αὐτὸν, καὶ τοιοῦτον εἶναι κατὰ φύσιν, ὁποῖάπερ ἂν εἴη τὰ τῷ χρόνῳ δεύτερα, τί ἄρα φησὶ καὶ ὁ Πατὴρ λέγει περὶ ἐαυτοῦ, « Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα ; » Ἄρα καὶ αὐτῷ τὸ τῷ χρόνῳ προτερεύειν μόνον τῶν κτισμάτων παραχωρήσαντες, γεννητὴν περιθήσετε τὴν οὐσίαν, καὶ τοῖς πεποιημένοις αὐτὸν συγκαταριθμήσετε ; Ἄλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, εἰς εἰς τοσαύτην εἴθι μανίαν, ὡς τολμησαὶ τοῦτο καὶ δέχεσθαι κατὰ νοῦν. Ὡσπερ οὖν τὸ λέγεσθαι πρῶτον τὸν Πατέρα, οὐκ ἀναγκάσει πάντων αὐτὸν συγγενῇ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι· οὕτω καὶ πρῶτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ Υἱὸς, οὐ πάντως ἔσται τῶν ποιημάτων εἷς. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ Πατὴρ, ἀρχὴν ἐαυτοῦ τῶν πάντων ἀποδεικνύων, ἔλεγεν, « Ἐγὼ εἰμι πρῶτος, » οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς πρῶτος τῆς πάσης κτίσεως λέγεται. Δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτὸς ἔστιν ἡ πάντων κτισμάτων ἀρχή, ὡς κτίστης καὶ δημιουργός.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

Εἰς τὸ εἰρημόνον ἐπὶ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου, τὸ, « Καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ ἐξ ἐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι. »

Ἀντιθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομίου.

Καὶ πῶς, εἴπερ ἦν ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, ἐφησεν ἂν ἐπὶ τοῖς Ζεβεδαίου πσιόν· « Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ; » Τοῦτο γὰρ διαβήθη οὐκ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τῆν, οὐδὲ δυναμένου παρασχεῖν ὅσπερ ἦν ἐκεῖνοις ἐν εὐχῇ. Οὐκοῦν οὐδὲ ἴσος τῷ Πατρὶ τῷ πάντων ἔχοντι τὴν ἐξουσίαν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πολλῶν, ὡ θεομάχοι, καὶ τούτῳ τὴν ἀπαιδεύσαν ἔχοντες εὐρεθήσεσθε. Ἐχρῆν γὰρ δὴ πῶ πάντως ὑμᾶς τὰς τοῦ Σωτῆρος ἀκριβῶς περιεργάζεσθαι φωνὰς, οὐκ ἀπερισκέπτως τὰ καλῶς εἰρημένα κατηγορίας ποιῆσθαι προφάσεις. Προσηλθὼν οἱ Ζεβεδαίου παῖδες τὰς ἐν ἄκρῳ κειμένας αἰτοῦντες τιμὰς. Ἄλλ' ἦν ἀπίθανον μὴ τὴν τοῦ χορηγοῦντος περιμένειν φιλοτιμίαν, ἀρπίζειν δὲ ὡσπερ τὴν ἐτέροις ἔσθ' ὅτε χρεωστούμενην δωρεάν. Πρὸς οὖν τὴν οὕτως ἀτοπον αἰτησὶν εἰκότως φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, » οὐχ ὅτι μὴ ἐδύνατο παρασχεῖν, ἀλλ' ὅτι τῶν πονούντων ἔστιν ἀναλόγως ὅς κάμνουσι κομί-

suam benignitatem sibi facit eos qui per ipsum facti sunt. Hoc vero ipsum quod sit primus, declarat ipsum esse veram imaginem Patris. Quemadmodum enim Pater ipsum esse primum dicit, ita et Filius, cum sit perfecta imago et similitudo primi Patris, primus et est et dicitur : nam in ipso est primus Pater, et ipse vicissim in primo Patre, omniaque per ipsum facta sunt, et rationales creaturæ in adoptionem filiorum vocatæ.

ALIUD.

Si quia Filius dicitur primus omnis creaturæ, necessarium omnino est ipsum idcirco iis qui post ipsum facti sunt, similem et cognatum esse, et talem natura esse, qualis sunt quæ tempore sunt posteriora : quid dicetis cum et Patrem de se dicentem auditis, « Ego primus, et ego post hæc ⁸¹ ? » An fortasse ipsum ea solum ratione a creaturis distinguentes quod tempore prior, creatam quoque essentiam ei tribuetis, et creaturis ipsum annumerabitis ? Sed non existimo quemquam eo insanitæ venturum, ut hoc vel cogitare audeat. Quemadmodum igitur, tametsi Pater dicitur primus, non inde sequitur ut necessario iis qui post ipsum sunt, similis censeatur : ita quanquam Filius dicitur primus omnis creaturæ, non erit omnino unus ex creaturis. Sed sicut Pater, ostendens se principium omnium esse, dixit, « Ego sum primus : » ita et Filius primus omnis creaturæ dicitur. Nam per ipsum omnia facta sunt ⁸² : 243 ipseque est omnium creaturarum principium, utpote earum creator atque opifex.

ASSERTIO XXVI.

In illud filiis Zebedæi dictum : « Sedere a dextris meis, aut a sinistris meis, non est meum dare ⁸³. »

Ex objectione Eunomii.

At quomodo, inquit, si Filius est æqualis Patri, dixit ad filios Zebedæi : « Non est meum dare ? » Nam hoc manifeste est illius qui potestatem non habet, qui que id quod optabant, largiri eis non poterat. Quocirca Patri omnium potestatem habenti æqualis non est.

Solutio objectionis.

Summam etiam hac in parte vestram, hostes Dei, ignorantiam proditis. Oportebat enim vos omnino Servatoris nostri dicta accurate investigare, neque ita inconsiderate rectissime dicta in calumniam rapere. Accesserunt ipsum filii Zebedæi, summos honores sibi conferri petentes. Cæterum absurdum erat, ejus, qui eos honores largitur, liberalitatem non expectare, sed quodammodo velle præripere donum quod interdum aliis debetur. Servator itaque ad ejusmodi absurdam petitionem merito respondet, « Non est meum dare : » non quod id præstare non posset, sed quia præmia cer-

⁸¹ Isa. XLIV, 6. ⁸² Joan. I, 2. ⁸³ Matth. XX, 25.

tantium laboribus proportione quadam respondere debent. Perinde ac si quis iis qui ad certamen vocati sunt, præmia proponens dicat : Non est meum, boni viri, summum præmium rapere, et cui libuerit conferre, neque enim idcirco curricula terminos statui; sed ille hoc auferet, qui reliquos vincendo summo honore affici meritus fuerit. Ita et Servator iniquum esse censuit summum honorem petentibus prompte conferre, repulsis iis quibus legitime debetur; iis enim deferri æquius est, quibus præscientia Patris, ob virtutum recteque factorum excellentiam eum præparavit: quocirca dictum hoc Servatoris non ipsius impotentiam demonstrat, sed incarnationem ipsius respicit.

ALIUD.

244 Si, juxta vestram, hostes Dei, opinionem, meliorum Zebedæi petitioni satisfacere non potest, et idcirco dicit, « Non est meum dare, » quo pacto in aliis invenitur ipse omnibus simul discipulis hoc largitus, cum ita ait: « Amen, amen dico vobis, quando Filius hominis sedebit in solio majestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim thronis²² » Neque enim hoc est prædicentis futura, sed largientis gratiam, ut iis qui collaborarunt, Si ergo vere hæc dicit, quomodo qui omnibus largitur, duobus largiri nequeat? Si vero audetis dicere vanam esse promissionem, sufficet hoc ad omnem nequitiam vestram confirmandam. Mentiri enim dicitis veritatem. Quemadmodum igitur si filiis Zebedæi non potuisset dare, non esset æqualis Patri, ita cum omnibus discipulis dare poterit, Patri omnino similis est.

ALIUD.

Si Servator vere dicit, « Omnia mihi tradita sunt a Patre²³, » in omnibus vero continetur etiam, ut gratiam quibuscumque velit, conferre possit: non ergo impotentiam suam dandi arguit, cum dicit, « Non est meum dare, » sed incarnationem respicit.

ALIUD.

Propheta Isaias de Servatore loquens alicubi ita manifeste ait: « Propterea ipse dominabitur multis, et fortium spolia partietur, quoniam tradita est in mortem anima ejus²⁴. » Si ergo ipse honores sanctis distribuit, quomodo dicemus eum non posse dare petentibus quæ velit? Et si Pater omnia operatur per Filium, unum vero omnium est, distribuere et largiri sanctis dona, ipse certe erit qui largitur atque distribuit, Patrem in seipso habens.

Explicatio apertissima dicti, « Non est meum dare, » et quomodo intelligi debeat.

Servator noster Jesus Christus discipulos adhortans ut nihil prorsus eorum quæ in hac vita sunt appetent, sed potius contemnerent, atque indi-

²² Matth. 21, 28. ²³ Matth. 11, 27. ²⁴ Isa. 53, 12.

Α ζεσθαι τὸν μισθόν. Ὡς περ γὰρ εἴ τις τοῖς εἰς ἀγῶνα κεκλημένοις τὰ γέρα προθεῖς, λέγοι πρὸς αὐτούς· οὐκ ἔμδν ἔστιν, ὡ οὔτοι, τὸ μείζον ἐλεῖν, καὶ ᾧ βούλομαι παρασχεῖν, οὐ γὰρ ἐπὶ τούτοις τίθεικα τῆ σταδίῳ τοὺς ὅρους· ἀλλ' ἐκεῖνος λήψεται τοῦτο, ᾧ τὸ πάντας νικᾶν περιποιήσει δικαίως τὸ τιμᾶσθαι μείζονως. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ οὐκ ἐβλογον εἶναι φησι τοῖς αἰτούσι τὸ μείζον ἐπιδοῦναι προχειρώς, τὸν ὀφείλοντα δικαίως λαβεῖν παρωσάμενον. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔχειν ἐστὶ περπωδέστερον, οἷς ἡ τοῦ Πατρὸς πρόγνωσις διὰ τὴν τῶν ἀνδραγαθημάτων ὑπεροχὴν τοῦτο ἠδὲ τρέπισεν· ἔστιν οὖν ὁ λόγος, οὐκ ἀσθενείας ἀποδείξις, ἀλλ' οἰκονομικῆς ἀσθενείας.

ΑΛΛΟ.

B Εἰ μὴ δύναται, καθ' ἑμᾶς, ὡ θεομάχοι, τοῖς Ζεβεδάου παισὶν ἀποπληρῶσαι τὴν αἴτησιν, καὶ διὰ τοῦτο φησιν, « οὐκ ἔστιν ἔμδν δοῦναι, » πῶς ἐν ἐτέροις εὐρίσκειται πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο χαρισάμενος, δι' ὧν οὕτω φησὶν· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ, καθίσασθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους; » τοῦτο γὰρ οὐ τὰ ἐσόμενα προφητεύοντός ἐστιν, ἀλλ' ὀρέγοντος ὡς συγκεκμηκόσι τὴν χάριν. Εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει τὰ τοιαῦτα λέγων, πῶς ὁ πᾶσι δίδους, δύο μόνων αἰτούντων ἀσθενεῖ; Εἰ δὲ τοιμᾶτε λέγειν μὴ εἶναι τὴν ὑπόσχεσιν ἀληθῆ, ἀρκάσει τοῦτο πρὸς τὸ πᾶσαν καθ' ἑμῶν κυροῦσθαι κακίαν. Ψευδεσθαι γὰρ φατε τὴν ἀλήθειαν. Ὡς περ οὖν εἰ τοῖς Ζεβεδάου παισὶν οὐκ ἐδύνατο παρασχεῖν, οὐκ ἂν ἦν Ἰσος τῷ Πατρὶ, οὕτως ἐπειδή περ πᾶσι φαίνεται δίδους, ἴσος ἔσται τῷ γεγεννηκότι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἀληθεύει λέγων ὁ Σωτὴρ, « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου, » ἐν δὲ τοῖς πᾶσιν ἐστὶ καὶ τὸ δίδοναι χάριν ἦν ἂν βούλοτο τισιν, οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἔφησεν, « οὐκ ἔστιν ἔμδν δοῦναι, » ἀλλ' ἔχει λόγον οἰκονομίας τὸ ρῆμα.

ΑΛΛΟ.

Ὁ προφήτης Ἠσαίας τοὺς περὶ τοῦ Σωτῆρος ποιούμενος λόγους, φησὶ που σαφῶς· « Διὰ τοῦτο αὐτὸς κυριεύσει πολλῶν, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μερεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. » Εἰ τοίνυν αὐτὸς ἐπιμερίζει τοῖς ἁγίοις τὰς τιμὰς, πῶς αὐτὸν ἐροῦμεν μὴ δύνασθαι παρασχεῖν ὅπερ ἂν βούλοιστο τῆ; Καὶ εἰ πάντα ὁ Πατὴρ ἐργάζεται δι' Υἱοῦ, ἐν δὲ τῶν πάντων ἐστὶ καὶ τὸ διανέμεσθαι τοῖς ἁγίοις τὰ γέρα, αὐτὸς ἔσται πάλιν ὁ δίδους, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα.

Ἀύσις τοῦ ῥητοῦ, « οὐκ ἔστιν ἔμδν δοῦναι, » καὶ ὅπως αὐτὸ χρῆ νοεῖν σαφῆς διδασκαλία.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ παραινούντος τοῖς μαθηταῖς, τὸ μηδὲν ὄλωσ τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ κεκτησθαι θελεῖν, ἀφιλοχρηματεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀπερι-

σπάστας προσεδρεύειν Θεῷ, δλους τε ἐξ ὧν ἀνακεῖ-
σθαι τῇ εἰς αὐτὸν λατρεία, καὶ πλουσίαν ἐπὶ τούτοις
ἀποδιδύσειν ἐπαγγελλομένου τιμὴν τοῖς φυλάττουσι
τὴν ἐνταλήν, προσήλθον λέγοντες· Ἐδοῦ ἡμεῖς
ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι, τί ἄρα
ἔσται ἡμῖν; Ἐπὶ ταύτην αὐτῶν τὴν πεῦσιν ἀπο-
κρίνεται Χριστός· Ἐμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι
ἐν τῇ καλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ
δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ
Ἰσραὴλ. Ταύτην οἱ Ζεβεδαιοῦ παιδῆς τὴν ἐπαγγε-
λίαν ἀκούσαντες ἤλθον εἰς ἐπιθυμίαν οὐ πρόπευσαν
αὐτοῖς. Τὸ γὰρ πᾶσι τοῖς μαθηταῖς προτεθὲν ὡς ἐν
ἀμοιβῇ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν εὐνοίας, ἀρπάξαιν
ἤθελον μόνοι· αἰβοὶ δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν ἐπιθυμίᾳ δόξης
ἤττησθαι κενῆς, αὐτοὶ μὲν σιωπῶσι τὸ κατὰ νοῦν
οὐκ ἐκφαίνοντες, διακονεῖν δὲ αὐτοῖς τὴν μητέρα
πρὸς τοῦτο παρασκευάζουσι. Καὶ δὴ προσελθοῦσά
φησιν· Ἐπέθῃ ἴνα οἱ δύο υἱοὶ μου καθίσωσιν εἰς ἐκ
δεξιῶν σου, καὶ εἰς ἐξ εὐωνύμων σου. Φαίνεται
τοῖνον διὰ τούτων, τὸ πᾶσι χρεωστοῦμενον, μόνοις
ἀρπάξουσα τοῖς ἑαυτῆς παισὶν ἢ γυνὴ. Εἰ γὰρ μὴ
τούτῳ ἔστι, ποῖον ἔχει λόγον, τὸ ἤδη δοθὲν αὐτοῖς
προσιούσαν αἰτεῖν; Καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦσαν ἐν τοῖς
ἀκούσασιν, Ἐμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, καθίσε-
σθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους. Εἰδὼς δὲ ὁ Σωτὴρ ὡς Θεὸς
τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, προσκαλεῖται μὲν τοὺς Ζεβε-
δαιοῦ παιδῆς, ἀποτόμως δὲ οὐκ ἐλέγχει φιλόγαθος
ὢν, ἴνα μὴ τῷ βάρει τῆς λύπης βαπτίσῃ πρὸς ἀθυ-
μίαν· πιθανῶς δὲ φησιν, Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι· καὶ
ἢ δὴ που κατηγορεῖ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ὡς οὐκ
ἐχούσης τὸ δοῦναι παρασχεῖν (ἀτοπον γὰρ ἔντως
καὶ ἴαν εὐηθεῖς οὕτω νοεῖν, εἴπερ ἤδη φαίνεται τοῦτο
παρασχηκῶς καὶ ἐπαγγελιδάμενος), ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν,
δοῦναι αἰτησὶν καὶ χάριν τοιαύτην, ἣν οὐκ ἔμοι πρό-
κει παρασχεῖν, ἐπιζητεῖτε λαβεῖν, Ὁὐκ ἔστιν ἐμὸν
δοῦναι. Εἰμὶ γὰρ δίκαιος κριτῆς, καὶ πρὸς ἀξίαν
τοῖς ἐκάστου πόνους ἀποδιδούς, ὡς ἐν ὀφλήματος τά-
ξει τὰ γέρα. Ἄλλως τε δόξαν ἐνομίσατε κενῆν τὸ
καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων· ἀλλ' οὐκ
ἔστιν ἐμὸν τοῦτο παρασχεῖν. Ὁ γὰρ διδάσκων μὴ
νοεῖν, οὐκ ἂν αὐτὸς νόσον ἐπιδοίη τινὶ· ὡσπερ ἂν εἰ
τὸ πῦρ τῷ καταφύγεσθαι βουλομένῳ, καὶ τοῦτο αἰ-
τούντι παρ' αὐτοῦ, λέγοι, Οὐκ ἔστιν ἐμὸν ὃ ζητεῖς
ἐπιδοῦναι σοι· φύσεως γὰρ ἐτέρας εἰμὶ. Δίκαιος οὖν
ὑπάρχων ἀγωνοθέτης, οὐ τοῖς αἰτοῦσιν ἀπλῶς ὀφείλω
παρασχεῖν, οὐδὲ πάντας ἀδικήσας τοὺς ἀγωνιζομέ-
νους, εἰς δύο μόνους συνενεγκεῖν τὰς τιμάς· ἀλλὰ
τοῖς ἐκάστου κατορθωμασιν ἀναλόγως ἀποδοῦναι τὰ
αὐτῷ χρεωστούμενα. Ἐκείνων οὖν ἔστι λαβεῖν ὅς
τοῦτο δικαίως ἡντρεπίστα παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐν
ἐμοὶ καὶ δι' ἐμοῦ πάντα ἐργαζομένου. Οἰέσθω δὲ
μηδεὶς, διὰ τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι παρασχεῖν, τὴν τοῦ
Πατρὸς ἐπινομίαν εἰσφέρεισθαι, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῖς
ἀγίοις ἡντρεπίσθαι λέγειν τὰς τιμάς. Ἄλλ' οἰκονομι-
κῶς φησι τοῦτο· ἔθος γὰρ αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν ὑπερέχοι
τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναβαῖνον, τοῦτο ἀνατιθέσθαι τῷ

volve Deo adhererent, totosque se cultui ipsius
consecrarent, cum ingentem honorem observatori-
bus præcepti sui polliceretur, accesserunt discipuli
dicentes: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti
sumus te: quid ergo erit nobis ⁶⁶? » Ad hanc eorum
interrogationem respondet Christus: Vos qui secuti
estis me, **245** in illa regeneratione quando sedebit
Filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis et
vos super duodecim thronos, judicantes duodecim
tribus Israel ⁶⁷. » Hanc promissionem cum audissent
filii Zebedæi, cupiditate quadam, quæ ipsos non de-
cebat, succensi sunt. Nam quod omnibus discipulis
veluti præmium benevolentiae erga Christum pro-
positum erat, soli præcipere nitentur: veriti au-
tem ne inaniter gloriæ desiderio incitari viderentur,
ipsi quidem silent, neque animum suum declarant,
matris vero ope utuntur, quæ Christum aggressa,
ait: « Dic ut duo filii mei sedeant, unus a dextris
tuis, et unus a sinistris tuis. » Aperte ergo his ver-
bis videtur mulier, id quod omnibus debetur, solis
filiis suis capere velle. Nam si hoc non est, qua
ratione id quod jam datum erat rursus accedens
peti? Si quidem et ipsi erant in numero eorum qui
audierant Christum dicentem: « Vos qui secuti
estis me, sedebitis super duodecim thronos. » Ser-
vator vero, cum perspiceret, ut Deus, humani animi
recessus, filios Zebedæi ad se vocat, leniterque suo
pro sua bonitate reprehendit, ne gravitate doloris
eorum animi consternerentur: modesteque dicit,
non esse suum dare; neque vero naturæ suæ impo-
tentiam arguit, quasi illud dare non posset (stultum
enim atque absurdum fuerit id cogitare, cum jam
omnibus id et dedisse et promississe cernatur), sed
quoniam iniquam petitionem, et donum quod me
non decet, vobis largiri petitis, inquit, « Non est
meum dare. » Sum enim justus iudex, et pro digni-
tate uniuscujusque laboribus præmia veluti ex de-
bito persolvo. Ad hæc inane gloriæ esse cen-
suisis sedere a dextris meis et sinistris: sed non
est meum hoc dare. Nam qui docet fugiendum esse
morbum, non illum alteri dedit: Quemadmodum si
ignis ei qui refrigerari cupit, atque hoc ab ipso pe-
tit, dicat, Non est meum id quod petis tibi dare:
diversæ enim sum naturæ. Cum itaque sim justus
certaminis præfectus, non iis qui simpliciter petunt
præmia conferre debeo, neque omnes certatores
injuria afficiens, duobus solis honorem largiri, sed
uniuscujusque virtuti præmia proportionem respon-
dentia tribuere. Illorum igitur est accipere, quibus
hoc juste a Patre servatum est, qui in me et per
me omnia operatur. Nemo autem existimet, quasi
ipse non possit dare, Patris appellationem **246** in-
ferri, atque ab ipso honores sanctis præparatos
dici. Sed ratione incarnationis hoc dicit: familiare
enim hoc ei est, ut quæ naturam humanam exce-
dunt, Patri ut Deo ascribat. Nam et ipse Deus ex
sua natura existens, et unum cum Patre, poterit,

⁶⁶ Matth. xix, 27. ⁶⁷ Matth. xix, 27, 28.

quidquid divinæ naturæ tribuitur, præstare. Ambitiosos itaque et inanis gloriæ cupidos Zebedæi filios offendit, illosque modeste ab eo vitio abducit et deterret, utque modestiæ studeant docet. Quod quidem ex sequentibus intelligemus. Indigne enim ferebant reliqui discipuli, id quod omnibus propositum ac debitum erat, ab uno atque altero præripi, quantum ad petitionem et mulieris accessum attinet. Servator autem, accersitis ad se omnibus discipulis, ut scriptum est, dixit generaliter universis, ne ad illos solos oratio ipsius pertinere videretur : « Reges gentium dominantur eis, et principes potestatem habent in eos. Inter vos autem non sic erit : sed qui voluerit inter vos primus esse, erit omnium servus⁸⁸. » Deinde seipsum in exemplum proponit : « Sicut, inquit, et Filius hominis non venit ut sibi ministretur, sed ut ministret⁸⁹. » Postremo quasi obsignans ea quæ dixit, eorumque sensum manifestius explanans, adjungit similitudinem, qua consulit iis qui ad prandium vocati sunt, ne sua sponte primum locum capiant, sed ut expectent, dum ille honor a convivatore eis deferatur. Præstat enim, inquit, ut a convivii principe ab extremo loco ad primum voceris, quam ut impudenter occupato primo ad extremum relegeris, accedente alio cui convivator primum locum deberi judicabit. Satis itaque jam ex totius capitis explicatione ostensum est, Servatorem non ideo dixisse, « Non est meum dare, » quod dandi gratiam potestatem non haberet, sed respectu incarnationis : unde supervacanea est hæreticorum insaniam.

τὸς βάσανον, οὐκ ἀσθενήσας περὶ τὸ δοῦναι τὴν χάριν ὁ Σωτὴρ· ἀλλὰ τῆς προαποδοδομένης οἰκονομίας ἕνεκα, λέγων τὸ, « Οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι. » καὶ

247 ASSERTIO XXVII.

In illud, « Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum⁹⁰. »

Obiectio hæreticorum.

Atqui Filius ipse, inquit, profitetur solum Patrem esse verum Deum, et Pater ipse reperitur, dicens : « Ego Deus primus, et ego post hæc, et non est Deus præter me⁹¹. » Quomodo igitur conjungitis primo ac soli et vero Deo ac Patri Filium, quasi et ipse sit secundum naturam Deus ?

Solutio objectionis.

Primo considerandum est hæc non ideo a Patre dici ut Filium subvertat. Quid enim ipsum eo impetiat, aut moveat ? Nam si ut homo cum eo quod ex se genitum est contendit, quemadmodum David a filiis suis bello laceratus fuit, fortassis aliquid locum ejusmodi commentum habebit. At si nulla dissensio in divinam naturam cadit, sed potius Filius semper Patri honorem deferre cernitur, quam verisimilitudinem habere potest, hæc Patris dicta ad subversionem Filii pertinere ? Quocirca ad abo-

Α Πατρὶ ὡς Θεῷ. Θεὸς δὲ ὢν καὶ αὐτὸς, κατὰ φύσιν καὶ ἐν ὧς πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ ἀδυνατήσκει περὶ τὸ ἀνατεθῆν ἐπὶ θεῖζ φύσει, ἀλλ' αὐτὸς ἔσται πάντων ἐργάτης. Φιλαρχίαν οὖν τινα καὶ κενὴν ὠδίνοντα δόξαν εὐρίσκει τοὺς Ζεβεδαίου παῖδας, καὶ πιθανῶς ἀποτρέπει μὲν καὶ ἐξίστησι τοῦ κακοῦ, μέτρια δὲ μᾶλλον διδάσκει φρονεῖν· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐφεξῆς εἰσόμεθα. Ἄγανακτοῦσι μὲν γὰρ οἱ ἕτεροι μαθηταί, τὸ πᾶσι προτεθῆν καὶ θρειλόμενον ὑπὸ δύο μόνων ἀρπαζόμενον βλέποντες, ὅσον εἰς τὴν ἀφῆσιν καὶ τοῦ γυναίου τὴν πρόσδοον. Προσκαλεσάμενος δὲ, ὡς γεγραπται, πάντας ὁ Σωτὴρ, παιδεύει τοὺς Ζεβεδαίου παῖδας, καὶ φησιν ἀπολελυμένως, ἵνα μὴ πρὸς μόνους αὐτοὺς ἀποτείνεσθαι· οἱ βασιλεῖς τῶν ἔθνων κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ ἀρχόντες κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὡμῶν δοῦλος. Ἐαυτὸν δὲ τοῦ πράγματος εἰκόνα παράγει προθεῖς· καθὼς καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤθεε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι. Ἐπισφραγίζων δὲ ὡς περὶ τὰ εἰρημένα, καὶ τρανότερον ἐκτιθέμενος τὸν ἐν αὐτοῖς σκοπὸν, ἐπισυνάπτει παραβολὴν, δι' ἧς πάλιν συμβουλεύει τοὺς κεκλημένους εἰς ἄριστον, μὴ δεῖν αὐτομάτως ἐπὶ τὸν πρῶτον ἵναί τι τόπον· περιμένειν δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ δειπνοκλήτορος τιμὴν. Κρεῖττον γὰρ, φησὶ, τὸ ἐν τῷ τελευταίῳ κείμενον τόπῳ διὰ τῆς τοῦ ἐστῶντος φωνῆς ἐπὶ τὸν πρῶτον καλεῖσθαι, ἢ ἐν πρώτῳ τεθέντα θερμῶς πέμπεσθαι πρὸς τὸν ὑστερον, ἑτέρου παρόντος, ᾧ τὸ ἐν πρώτῳ κείσθαι παρὰ τοῦ πανηγυριάρχου χρεωστοῦμενον φαίνεται. Δέδεικται τοίνυν ὅλου τοῦ κεφαλαίου καθεξῆς τὴν πρέπουσαν ἐσχηκό-

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

Εἰς τὸ, « Ἴνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ δι' ἀπέστειλάς Ἰησοῦν Χριστόν. »

Ἀντιθέσις ὡς ἐκ τῶν ἀρετικῶν.

Ἰδοὺ, φασίν, αὐτὸς ὁ Υἱὸς μόνον εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν ὁμολογεῖ τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πατὴρ εὐρίσκειται λέγων· « Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. » Πῶς οὖν ὑμεῖς συνετάγετε πρῶτον καὶ μόνον καὶ κατ' ἀλήθειαν ὄντι Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ὡς ὄντα καὶ

Δ αὐτὸν κατὰ φύσιν Θεόν ;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Εἰδέναι χρὴ πρῶτον ὡς οὐκ εἰς ἀνάρσειν τοῦ Υἱοῦ τὰ τοιαῦτά φησιν ὁ Πατὴρ. Τί γὰρ ἦν τὸ εἰς ταῦτα παρελθεῖν παροτρύναν αὐτόν ; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀνθρώπος τῷ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι φιλονεικεῖ· ὡς περὶ ὁ Δαβὶδ πολεμοῦμενος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων· ἔχει τινὰ λόγον ἴσως ὁ τοιοῦτος μῦθος. Εἰ δὲ στασιάζειν κατ' ἑαυτῆς ἡ θεία φύσις οὐκ οἶδε, φαίνεται δὲ μᾶλλον ὁ Υἱὸς ἀεὶ τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν ἀποδιδούς, ποῖον ἔχει λόγον τὸ εἰς ἀνάρσειν αὐτοῦ τοιαῦτα φάναι τὸν Πατέρα ; Οὐκοῦν πρὸς ἀνατροπὴν μᾶλλον τῶν ψευ-

⁸⁸ Matth. xx, 25-27. ⁸⁹ ibid. 28. ⁹⁰ Joan. xvii, 5. ⁹¹ Isa. xliiv, 6.

δυνάμει θεῶν εἰρησθαι τὰ τοιαῦτα δώσωμεν. Εἶτα A πρὸς τοῦτοις ὁ Σωτὴρ λέγων, « Ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, » ἑαυτὸν εὐθύς συνάπτει, « καὶ ἐν ἀπέσπειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, » ὡς τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀδιαίρετος ὢν ὅσον ἤκεν εἰς θεότητος λόγον, καὶ πάντως μετὰ Πατρὸς νοούμενος.

ΑΛΛΟ.

Εἰ Λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, καὶ τοῦτο ὢν ὁμολογεῖται, τίς οὕτως φρενῶν ἐκδέθηκεν, ὡς νομίσαι πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ οἰκείου Λόγου, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται, μόνον ἑαυτὸν Θεὸν ἀληθινὸν εἰπεῖν τὸν Πατέρα; Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀτοπν, ἔρχεται μᾶλλον ἢ τοῦ βήματος δύναμις κατὰ τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ οἱ χριστομάχοι μὴ βούλωνται.

ΑΛΛΟ, ἐξ ὑποθέσεως.

Ἵποκείσθω νῦν ἡμῖν ὅτι πλανώμενοι τινες τῶν ὅσοι τῆς ἀληθινης ἀμοιροῦσι σοφίας, εἰκόνα στήσαντες, καὶ τινὰ τυχὸν μορφήν ἀνθρώπου ἢ ἑτέρου ζώου καταγράφαντες ἐν αὐτῇ, τοῦτο κεκλήκασι φῶς, ἐκεῖθεν ὄντως οἰόμενοι γεννᾶσθαι τοῦτο αὐτοῖς· φωνὴν δὲ εἰς τὴν ἡλίαν περιθεῖν, εἶτα λέγοι πρὸς αὐτούς· Ἄνθρωποι, πλανᾶσθε, ἐγὼ μόνος εἰμι τὸ φῶς, οὐκ ἐστὶν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ, ἄρ' ἐκβάλλει τοῦ εἶναι φῶς τὸ ἴδιον ἀπαύγασμα, πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ψευδωνύμου φωτός· ἐκαίνο βοῶν; Ἄλλ' οὐκ ἔχει λόγον τὸ οὕτω νοεῖν. Οὐκοῦν ὅτε φησὶ καὶ ὁ Πατὴρ· « Ἐγὼ εἰμι Θεὸς μόνος, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἐστὶν, » οὐκ ἐκβάλλει τῆς θεότητος τὸ ἴδιον τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, τουτέστι, τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα Λόγον, ἀλλ' ἐν τῇ ταυτέτητι τῆς φύσεως ἔχει παρ' ἑαυτῶ σωζόμενον καὶ ἐν τῇ μίᾳ θεότητι συνουολογούμενόν τε καὶ συνδοξαζόμενον.

ΑΛΛΟ, δεικνύον ὅτι καὶ ὁ μόνος Θεὸς λέγεται ὁ Πατὴρ, συνεισάγεται πάντως ὁ Υἱός.

Λέγει του πρὸς Θεὸν εἰς τῶν προφητῶν· « Ὁ ταυνοῦσας τὸν οὐρανὸν μόνος· » φέρεται δὲ καὶ Θεοῦ φωνῇ· « Ἐγὼ μόνος ἐξέτεινα τὸν οὐρανόν. » Καὶ πάλιν ἑτέρα σαφῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι « Ἐν Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. » Εἰ τοίνυν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς λέγοντος τὸν οὐρανὸν ἐργάσθαι μόνου, ὁ Υἱὸς εὐρίσκειται τοῦτον πεποιηκῶς, παντὶ που δῆλον ὅτι περ καὶ ὡς μόνος ὀνομάζεται ὁ Πατὴρ Θεὸς ὢν ἀληθινός, συμπαραλαμβάνεται πάντως καὶ ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐργάζεται καὶ λαλεῖ· καὶ ἐστὶν ὄντως ἐν τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ καὶ ἀληθινῷ φυσικῶς, ὡσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'.

Εἰς τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ κείμενον, « Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις. »

Ἄρτιθεσις ὡς ἐκ τῶν Εὐνομιῶν.

Καὶ πῶς δύναται, φησὶν, ἴσος εἶναι κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ, ὁ μὴ τέλειος ὢν; Ἰδοὺ γὰρ φαίνεται προ-

litionem potius falsorum deorum hæc dicta esse affirmabimus. Deinde, cum Servator dicat, « Ut cognoscant te verum Deum, » seipsum statim conjungit, « et quem misisti Jesum Christum : » quippe qui ratione divinitatis ab essentia Patris separari non possit, et semper una cum Patre existat.

ALIUD.

Si Verbum est Filius Patris, ut revera est, quisnam adeo emotæ mentis est, ut existimet Patrem ideo dicere se solum verum Deum esse, ut Verbum suum per quod omnia operatur, e medio tollat? Cum igitur hoc absurdum sit, superest dicti hujus vim ad falsorum deorum subversionem pertinere, quantumvis hæretici repugnent.

B

ALIUD, ex hypothesi.

Fingamus aliquos veræ sapientiæ expertes, imaginem aliquam aut hominis 248 vel alterius alicujus animalis formam præ se ferentem erexisse, eamque appellasse lucem, existimasseque lumen vere inde gigni; si quis vero soli sermonem tribuat, qui his ita dicat : Erratis, homines, ego solus sum lux, non est alius præter me; anue idcirco proprium suum splendorem lumine privat, cum potius id dicat, ut falsam lucem e medio tollat? Absurde profecto ita sentiretis. Cum igitur Pater dicit : « Ego sum Deus solus, et non est alius præter me, » non excludit a deitate id quod est proprium suæ ipsius essentiæ, hoc est, Verbum ex se procedens, sed in identitate naturæ una cum eo existit, et in una deitate illum simul cum Patre constemur et glorificamus.

ALIUD, ostendens quod, tametsi Pater solus dicatur Deus, simul quoque intelligitur Filius.

Quidam prophetarum alicubi ad Deum ait : « Qui extendit cælum solus » ; et Dei vox : « Ego solus extendi cælum. » Rursus de Filio manifeste dicitur : « Verbo Domini firmati sunt cæli » . Cum igitur dicente Deo ac Patre se solum extendisse cælum, Filius etiam illud condidisse dicitur, manifestum cuique est, tametsi Pater solus dicatur esse verus Deus, non excludi a divinitate Filium, per quem omnia operatur, et loquitur, et est revera in uno et solo, ac primo et vero naturaliter, quemadmodum in lumine splendor ipsius.

ASSERTIO XXVIII.

In illud Lucæ dictum, « Jesus autem proficiebat sapientia et ætate ac gratia apud Deum et homines » .

Objectio Eunomii.

At quo pacto, inquit, potest esse æqualis essentialiter Patri qui perfectus non est? Invenitur enim

¹¹ Isa. xliiv, 24. ¹² Psal. xxxii, 6. ¹³ Luc. ii, 52.

proficere in sapientia. Pater vero, cum nullius rei indignus sit, proficere nequit.

249 Solutio objectionis.

Interrogandi sunt hostes Christi, de quo putent dictum esse, « Profecit in sapientia et gratia. » At certe dicent de Jesu Christo. Atqui, o omnium hominum dementissimi, quemnam aut qualem existimatis esse Christum, de quo Lucas nunc loquitur? Nam si communem aliquem hominem esse censetis, nihilque amplius quam reliqui habere eum existimatis, proficiat etiam ipse, ut homo. Si vero Deus est incarnatus, et Verbum, sicut scriptum est ⁶⁶, factum caro, quomodo proficere potest? aut quomodo erit imperfectus, qui est æqualis Deo? Necesse enim est imperfectum esse etiam illum cui est similis, si ita se habet et vestra sententia. Cæterum, si hoc et cogitatu et dictu impium est, et vobis ipsis ita apparet (perfectum enim esse Patrem confessi estis), necesse est ut perfectum quoque credamus esse Filium, qui ei æqualis est. Quocirca, non quatenus est Verbum, proficere dicitur, sed quatenus factus est homo et naturam profectus capacem gestavit.

ALIUD.

Paulus alicubi de Deo Verbo ait, quod sit in forma Dei, et æqualis Deo ⁶⁷. Si ergo cum sit æqualis Patri, profectus capax est, et revera profecit: est aliquid majus Patre, et Verbum proliciens superavit Patrem, si ita, ut vos opinamini, se habet. Sed hoc absurdissimum est. Non ergo profecit quatenus est Verbum. Perfectus enim est, ut ipse Pater: sed et hoc dictum est propter humanæ naturæ administrationem.

ALIUD.

Si profecit Verbum quando factum est homo, et carnem nostram gestavit: certe ipsius incarnatione nihil emolumenti nobis attulerit, sed potius caro ipsa perfectionem illi conciliarit. Nam si revera profecit quando factus est caro, ergo imperfectus erat ante incarnationem, et nunc, juxta vestram opinionem, perfectus est. Quomodo igitur nos ei gratias agimus, ut propter nos incarnato, cum ipse potius carni suam perfectionem acceptam referre deberet? Sed hoc absurdum est. Non igitur profecit quatenus est Verbum, sed hoc dicitur est propter ipsius in carne administrationem.

ALIUD.

Verbum Dei multis nominibus a sacra Scriptura vocatur. Dicitur enim et est Filius: vocatur et sapientia, et Deus, et potentia ⁶⁷, et forma atque imago ⁶⁸ Patris. Si **250** vero, cum hæc omnia sit, proficere, quidnam majus de ipso prædicare possint, quam Filium esse, et sapientiam, et potentiam, atque Deum, reliquaque quæ sigillatim recensere prolixum

κόπτων ἐν σοφίᾳ. Ὁ δὲ γὰρ Πατὴρ ἀνευδὲς ὢν, οὐκ ἐπιδέχεται προκοπὴν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἐρωτῆσαι προσήκει τοὺς χριστομάχους, περὶ τίνο; εἰρηθεῖαι νομίζουσι τὴν, « Προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι. » Ἄλλ' ἐρούσι δηλονότι περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶτα, ὡ πάντων ἀνοητότατοι, τίνα οἴεσθε ἢ ποδαπὸν εἶναι τὸν Χριστὸν περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐστὶ τῷ Λουκᾷ; Εἰ μὲν οὖν κοινὸν ἀνθρώπων εἶνα. πιστεύετε, καὶ πλέον οὐδὲν ἔχει τῶν ἄλλων ὑπελαμβάνετε, προκοπέτω καὶ αὐτὸς, ὡς ἀνθρώπος. Εἰ δὲ Θεὸς ἐστὶν ἐνανθρωπήσας, καὶ Λόγος, καθὼ γέγραπται, γενόμενος σὰρξ, ποῖαν ἐπιδέχεται προκοπὴν; ἢ πῶς ἀτελής ἐστὶν ὁ ὑπάρχων Ἰσα Θεῷ; Ἄνάγκη γὰρ ἀτελεῖ κάκεινον ὑπάρχειν, ὅ ἐστιν Ἰσος, ἀν οὕτως ἔχει καθ' ὑμᾶς. Εἰ δὲ τοῦτο φρονεῖν τε καὶ λέγειν δυσσεβὲς, καὶ παρ' ὑμῖν αὐτοῖς ἤδη φαίνεται (τέλειον γὰρ εἶναι δεδῶκατε τὸν Πατέρα), ἀνάγκη τέλειον εἶναι πιστεύειν καὶ τὸν Ἰσον αὐτῷ Υἱόν. Οὐκοῦν οὐ καθὼ Λόγος ἐστὶ, προκόπτειν λέγεται, ἀλλὰ καθὼ γέγονεν ἀνθρώπος· καὶ φύσιν πεφόρεκε τὴν τοῦτου δεκτικὴν.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πάλιν Παῦλος περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅτι καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχει, καὶ ἐστὶν Ἰσα Θεῷ. Εἰ τοίνυν ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων προκοπὴν ἐπιδέχεται, καὶ προέκοψεν ὁμοίως, ἐστὶ τι μείζων τοῦ Πατρὸς, καὶ ὑπερέβηκε τὸν γεννήσαντα ὁ προκόψας Λόγος, ἀν οὕτως ἔχη καθ' ὑμᾶς. Ἀλλὰ τοῦτο τῶν ἀτοπωτάτων. Οὐκ ἄρα προέκοψεν, ἢ Λόγος ἐστὶν· ἐστὶ γὰρ τέλειος ὡς ὁ Πατὴρ, ἀλλ' εἴρηται καὶ τοῦτο διὰ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ προέκοψεν ὁ Λόγος ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ τὴν ἡμῶν ἐφόρεσε σάρκα, οὐκ αὐτὸς ὠφέλησεν ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας, ἀλλὰ μάλλον ἢ σὰρξ αὐτῷ γέγονε τῆς τελειώσεως πρόξενος. Εἰ γὰρ ὁμοίως προέκοψεν, ὅτε γέγονε σὰρξ, ἀτελής ἦν ἄρα πρὸ τῆς ἐπιδημίας· καὶ νῦν τετελείωται καθ' ὑμᾶς. Πῶς οὖν εὐχαριστοῦμεν ὡς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντι, δεόν αὐτὸν καὶ χάριν ὁμολογεῖν τῷ πράγματι; Ἀλλὰ τοῦτο ἀτοπον. Οὐκ ἄρα προέκοψεν ἢ Λόγος ἐστὶν, ἀλλ' εἴρηται τοῦτο διὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν.

ΑΛΛΟ.

Πολλοὺς ὀνόμασι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καλεῖται παρὰ τῆς θεῆς Γραφῆς. Εἴρηται γὰρ καὶ ἐστὶν Υἱός· ἐκλήθη καὶ σοφία, ὠνόμασται καὶ Θεός, καὶ δύναμις, καὶ μορφή, καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ ταῦτα ὡς σύμπαντα προκόπτει, τί ἄρα μείζων ἔχουσιν εἰπεῖν Υἱοῦ καὶ σοφίας, καὶ δυνάμεως, καὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἵνα μὴ τις τὰ καθ' ἕκαστον λέγοι; Ἄλλ' ἐστὶ

⁶⁶ Joan. 1, 14. ⁶⁷ Philip. 2, 6. ⁶⁸ 1 Cor. 1, 24. ⁶⁹ Coloss. 1, 15.

τοῦτο φρονεῖν δυσσεβές. Θεοῦ γὰρ μεῖζον οὐδέν. Οὐκ ἄρα, ἢ Λόγος ἐστὶ προκόπτειν λέγεται.

ΑΛΛΟ.

Ἄρχαι, καὶ Θρόνοι, καὶ Κυριότητες, Ἄγγελοι τε καὶ Ἀρχάγγελοι, καὶ πᾶσα δύναμις λογικῆ, ἐτι τε πρὸς τούτοις ἄνθρωποι τῇ τοῦ Λόγου μετοχῇ, τέλειοι πρὸς πᾶσαν εὐσέβειαν εἰσι τε καὶ γίνονται. Πῶς οὖν ὁ τοῖς ἄλλοις τὴν τελειότητα διδούς, ἀτελής εἶναι δύναται, ὡς καὶ προκόψαι ζητεῖν, καὶ εἰς αὐξὴν ἐπιδοῦναι τινά; πῶς δὲ εἴπερ ὄντως σοφία ἐστὶ, προκόπτειν ἐν σοφίᾳ δύναται; ἢ πῶς ὁ ἄλλοις τὴν χάριν διδούς, αὐτὸς ἐν χάριτι προκόπτει ὡς οὐκ ἔχων αὐτήν; εἰ μὴ ἄρα ψεύδεσθαι τὸν Παῦλον ἐροῦσι, καὶ σοφίαν καλοῦντα τὸν Υἱὸν, καὶ χάριτος χορηγόν; Ἄλλ' οὐ ψεύδεται τῆς ἀληθείας ὁ ὑπηρέτης. Οὐκ ἄρα προέκοψεν, ἢ Λόγος ἐστίν, ἀλλ' ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεται, πάντα τὰ ἡμῶν ἀναλαβόντος δι' ἡμᾶς.

ΑΛΛΟ.

Τὸ ἀτελὲς αἰεὶ πρὸς τὸ τέλειον ἐπιγέται, τὸν μὲν πρῶτον ἐν ᾧπέρ ἐστιν ἀτιμάζον τόπον, ζητοῦν δὲ ὥσπερ αἰεὶ τὸν ἐν μεῖζοσι καὶ ἀμείνονα. Οἷον φέρε εἰπεῖν, ἄνθρωποι προκόπτομεν ἐν σοφίᾳ ὄντες ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς καὶ βραχὺ βελτιούμενοι, οὕτω τε πρὸς τελειότητα βίου φερόμεθα. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὅπως ὢν ἐν Πατρὶ, ποῦ ποτε ἀναδραμεῖται; ποῖαν δὲ αὐξὴν ἐπιδέχεται οὕτω τέλειος ὢν, ὡς ὅλον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, καὶ ὅλος εἶναι πάλιν ἐν Πατρὶ; Εἰ γὰρ τὸν Πατέρα πληρῶν (εἰρήσῃω γὰρ καὶ σωματικώτερον ὡς ἐν ὑποδείγματι), προκοπήν ἢ αὐξὴν ἐπέδξατο τινά, ἔξω γέγονε τοῦ Πατρὸς, μεῖζον τοῦ ἐν ᾧπέρ ἐστι γηγενός. Ἄλλ' οὐκ ἐκδέθηκε τὸν Πατέρα. Ἔστι δὲ αἰεὶ ἐν αὐτῷ, τέλειος ἐν τελείῳ μένων, καὶ τὸν τέλειον ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Οὐκ ἄρα προέκοψεν, ἢ Λόγος ἐστίν, ἀλλ' ἐστὶ τέλειος, μένων ὁ αὐτὸς, καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος.

ΑΛΛΟ.

Λέγει τοῦ Παύλος περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτιπερ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μορφῇ δούλου λαβών. Εἰ τοίνυν οὐδεὶς ἐπὶ τούτῳ σκανδαλίζεται, οὐδὲ ἀκούων, Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, μικρόν τι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου φρονεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῦ θαυμάζει τὴν φιλανθρωπίαν. Πῶς οὐ περιττὸν ἀκρωμένους δεῖ προέκοπτε, σκανδαλίζεσθαι; Εἰ γὰρ οὐδὲν ἐκ τοῦ ταπεινωθῆναι πέπονθεν εἰς τὴν θεότητα, οὐδὲ ἐκ τούτου πείσεται. Καὶ ὥσπερ δι' ἡμᾶς ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, οὕτω καὶ δι' ἡμᾶς ἐπιδέχεται τὸ προκόπτειν, ἵνα πάλιν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ προκόπτωμεν ἐν σοφίᾳ, οἱ πάλαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποκτηνωθέντες· προκόψωμεν δὲ καὶ ἐν χάριτι οἱ πάλαι μεμισημένοι διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν. Πάντα γὰρ τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο Χριστὸς, ἵνα πάντα μεταποιήσῃ πρὸς τὸ κερμεῖν, καὶ ἀρχὴ γένηται τῶν γενητῶν ἀνθρώπων παντὸς ἀγαθοῦ.

⁹⁹ Philipp. II, 7.

esse? At hoc impium cogitatu est. Nihil enim est majus Deo. Ergo, quatenus Verbum est, non profecit.

ALIUD.

Principatus, Throni, et Dominationes, Angeli, Archangeli, atque omnis potestas rationalis, ad hæc etiam homines participatione Verbi, perfecti in omni pietate et sunt et flunt. Quomodo igitur qui aliis perfectionem largitur, imperfectus esse queat, ita ut proficere cupiat, et incrementum accipiat? aut quomodo, si vere est sapientia, proficere in sapientia potest? aut quo pacto qui aliis gratiam confert, ipsemet ut expers, in ea proficit? An fortasse Paulum mentiri dicent, qui Filium Sapientiam vocat et gratiæ datorem? At non mentitur veritatis minister. Non ergo proficit, quatenus est Verbum, sed sicut de homine dictum est, qui omnia nostra propter nos assumpsit.

ALIUD.

Id quod imperfectum est semper ad perfectionem contendit, et contempto priore suo loco ac statu, ad majorem melioremque aspirat. Exempli gratia, homines proficimus in sapientia, atque ita in aliis virtutibus paulatim progressus facientes, ad perfectionem vitæ pervenimus. At vero Verbum Dei, cum sit totum in Patre, quomam progredietur? aut quodnam incrementum accipiet, qui ita perfectus est ut totum in seipso Patrem habeat, et totus vicissim sit in Patre? Si enim Patrem implens (ut crassius et modo corporum, exempli causa, loquamur) progressum aliquem fecit, aut incrementum accepit: ergo extra Patrem factus est, utpote major eo in quo erat effectus. Cæterum non excessit e Patre, sed semper in ipso est, perfectus in perfecto manens, et perfectum habens in seipso. Non ergo profecit, quatenus Verbum est, sed est perfectus, manens idem, nullamque mutationem recipiens.

ALIUD.

Paulus alicubi de Filio inquit quod humiliavit seipsum, forma servi accepta ⁹⁹. Si ergo nemo hoc dicto offenditur, neque cum audit, quod humiliavit seipsum, humile aliquid de Verbo Dei cogitat, sed potius ipsius benignitatem admiratur: **251** Quomodo non sit absurdum, cum audimus ipsum profecisse, offendi? Nam si ex illa humiliatione divinitas nihil passa est, certe neque ex hoc patietur. Et quemadmodum propter nos humiliavit seipsum, ita propter nos proficere voluit, ut nos vicissim in ipso proficeremus in sapientia, qui antea per peccatum obruti eramus: utque progressus faceremus in gratia, qui olim propter Adæ prævaricationem exosi eramus. Omnia enim nostra propter nos in se assumpsit Christus, ut omnes ad meliorem statum traduceret, utque hominibus omnis boni principium fieret.

Alia hujus dicti verisimilis explicatio.

Naturalis quædam lex vetat ne homo majore prudentia quam corporis ætas ferat, sit præditus: sed una cum incremento corporis, concurrat quodammodo in nobis, parique passu incedit sapientia. Erat itaque Verbum in carne factum homo, sicut scriptum est¹; atque erat perfectus; sapientia enim erat et potentia Patris². Cum vero naturæ nostræ consuetudinem præ se ferre deberet, ne peregrinum quid atque diversum ab ea esse censeretur, ut homo, crescente paulatim corpore, sapientiore se in dies audientibus et videntibus ipsum ostendit: perfectus quidem in omnibus existens, sicut ante dictum est, communem vero naturæ morem sequens. Cum igitur audies eum profecisse sapientia et gratia, ne accessionem aliquam sapientiæ in ipso factam fuisse existimes, nulla enim re indiget Verbum Dei; sed quia cernentibus sapientia ipsius et gratia magis conspicua flebat, proficere dicitur, ut perfectus ille ad habitum eorum qui ipsum admirabantur, potius sit referendus.

ALIUD.

Quod in aliquo proficit, diversum est ab illo in quo proficere dicitur. Si ergo in sapientia profecisse dicitur, non sapientia ipsa profecit, sed humana natura in sapientia profecit. Cum enim revelaretur atque manifestaretur quotidie magis ac magis in ipso divinitas, majorem quoque in dies sui admirationem in cernentium animis excitabat. Atque hoc est illud, « Proficiebat in sapientia. »

ALIUD.

Humana natura profecit in sapientia, hoc pacto: Sapientia quæ hominis naturam induit, hoc est, Verbum Dei, cum paulatim admirandis operibus templum quod assumpserat deificare cerneretur, proficere illud hac ratione fecit: ita humanitas in sapientia profecit, per ipsam deificata. 252 Idcirco et nos ad similitudinem Verbi propter nos incarnati, et filii Dei vocamur et dii. Profecit itaque natura nostra in sapientia, provecata a corruptione ad incorruptionem, ab humanitate ad dignitatem divinitatis in Christo.

Objectio hæreticorum.

Sed audivimus, inquit, sacram Scripturam dicentem, quod Verbum Dei, factum homo, vocatum est Jesus³. Ipse igitur est qui profecit. Neque enim dividat ipsum, cum Paulus unum esse Christum prædicet. Atqui si profectus capax est, imperfectus itaque est. At quo pacto qui talis est, æqualis erit Patri perfectio?

Solutio objectionis.

Nihil derogabit divinitati Filii, neque truncare poteritis naturalem ipsius dignitatem, etiamsi hoc dicatis, sed potius per ea quibus vincere speratis

Joan. 1, 14. ¹ I Cor. 1, 24. ² Luc. 11, 21.

A ΑΛΛΟ, ἐξήγησις πιθανῆ του αὐτοῦ ρητοῦ.

Φυσικός τις νόμος οὐκ ἐπιτρέπει τὸν ἄνθρωπον τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας ὡσπερ μέλιζονα πολὺ τὴν φρόνησιν ἔχειν· ἀλλὰ συντρέχει πως καὶ ἡ ἐν ἡμῖν σύνεσις, καὶ συμβαδίζει τρόπον τινὰ ταῖς τοῦ σώματος προκοπαῖς. Ἦν οὖν ὁ Λόγος ἐν σαρκὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καθὰ γέγραπται· καὶ ἦν τέλειος, σοφία τοῦ Πατρὸς καὶ δύναμις ὧν. Ἐπειδὴ δὲ τῷ τῆς φύσεως ἡμῶν ἔθει παραχωρεῖν πως ἐχρήν, ἵνα μὴ τι ξένον παρὰ τοῖς ὁρῶσι νομισθῆ, ὡς ἄνθρωπος, κατὰ βραχὺ πρὸς αὐξὴν λόγος τοῦ σώματος, ἀπεκάλυπτεν ἑαυτὸν καὶ ὁσημέραι σοφώτερος παρὰ τοῖς ὁρῶσιν ἦ καὶ ἀκούουσιν ἐφαίνετο. Τέλειος μὲν ὧν ἐν ἅπασι, καθὰ προεῖρηται, ἀκολουθῶν δὲ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως ἔθει. Ὅταν οὖν ἀκούσης, Προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι, μὴ αὐτῷ τινα προσθήκη σοφίας ἔγγενεσθαι νομίσης, ἀνευθεὶς γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· ἀλλ' ὅτι παρὰ τοῖς ὁρῶσι σοφώτερος ἀεὶ καὶ χαριέστερος ἦν, προκόπτεν εἰρηται, ὡς ἐντεῦθεν ἤδη τὴν τῶν θαυμαζόντων προκόπτεν ἕξιν, ἢ τὴν αὐτοῦ.

ΑΛΛΟ.

Τὸ ἐν τινι προκόπτον, ἑτερόν ἐστι παρ' ἐκείνου ἐν ᾧ προκόπτεν λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτεν εἰρηται, οὐχ ἡ σοφία προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον, Ἀποκαλυπτομένης γὰρ καὶ φανερομένης ὁσημέραι τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ, ἀεὶ θαυμαστότερος παρὰ τοῖς ὁρῶσιν ἐγίνετο. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, « Προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ. »

ΑΛΛΟ.

Ἐν σοφίᾳ προέκοπτε τὸ ἀνθρώπινον, κατὰ τόνδε τὸν τρόπον· ἢ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐνδυσαιμένη σοφία, τουτέστιν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κατὰ βραχὺ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν παραδόξων ἀποτελεσμάτων, θεοποιῶσα παρὰ τοῖς ὁρῶσι τὸν ἀναληφθέντα ναδν, προκόπτεν αὐτὸν ἐπολεῖ κατὰ τοῦτο. Οὕτως ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν ἢ ἀνθρωπότης, θεοποιουμένη δι' αὐτῆς. Διὸ καὶ ἡμεῖς καθ' ὁμοιότητα τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ υἱοῦ Θεοῦ κεκλήμεθα καὶ θεοί. Προέκοπτεν οὖν ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τῇ σοφίᾳ, τρέχουσα μὲν ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, ἀπὸ δὲ ἀνθρωπότητος εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἐν Χριστῷ.

D

Ἀντιθεσις· ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Ἦκουσα, φησὶν, ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι περὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος, Ἰησοῦς ἐκλήθη. Αὐτὸς οὖν ἐστὶν ὁ προκόπτων. Μὴ γὰρ μοι διέλη, ἕνα Χριστὸν τοῦ Παύλου κηρύττοντος. Καὶ εἰ προκοπήν ἐπιπεχόμενος φαίνεται, ἀτελής ἄρα. Καὶ πῶς ὁ τοιοῦτος ἴσος ἔσται τῷ τελείῳ Πατρὶ·

Πρὸς τοῦτο λυσις.

Οὐδὲν ἀδικήσεις εἰς θεότητα τὸν Υἱὸν, οὕτε κολοῦσαι δυνήσῃ τὸ φυσικὸν ἀξίωμα, κἄν τοῦτο λέγων ἐμμένης, ἀλώση δὲ μάλλον ἐξ ὧν οἶσι νικᾷν. Εἰ γὰρ

ὅπως ὅσα σάρκα γεγονότα τὸν Λόγον, καὶ ἄνθρωπον A γεννηθέντα, καθά φησιν ἡ θεία Γραφή, τί μὴ δίδως αὐτῷ καὶ τὰ ἀνθρώπων πρόποντα πάσχειν χωρὶς ἁμαρτίας; Ἐπειδὴ γὰρ τῇ σαρκὶ τὸ προκόπτειν ἐπιλείπεται, λεγέσθω προκόπτειν, ὡς ἐν αὐτῇ γενομένου, καὶ τὰ αὐτῆς οἰκειούμενος ἀκατηγόρητα πάθη. Οὐ γὰρ ἐτέρου τινὸς ἦν ἡ σὰρξ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου. Καὶ ὡς περ λέγομεν αὐτὸν πεπονηθέναι σαρκί, καίτοι μόνος παθούσης τῆς σαρκὸς, ἐπειδὴ περ καὶ εἰ μὴ πέπονθεν, ὡς Θεός, ἀλλ' ὄντιον ἦν αὐτοῦ τὸ πάσχειν ὁ ὅπως, οὕτω καὶ προκόπτειν λέγεται, προκοπήν οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος ὡς Θεός, διὰ τὸ προκόπτειν ἐν αὐτῷ τὴν ἴδιαν ἑαυτοῦ σάρκα τοῦτο λέγεται.

ΑΛΛΟ.

Καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖς, ὃ χριστομάχε, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον γεγενῆσθαι σαρκί, ὅπερ οὐδὲν ἑτερόν ἐστι λέγειν, ἢ ὅτι σάρκα περιεβάλετο, καὶ ὅπως γέγονεν ἄνθρωπος. Ὡς περ οὖν, ὅταν ἀκούσης μέγα τι περὶ τοῦ Λόγου, καὶ ὅπερ αὐτῷ πρέπει γυμνῷ καὶ οὐκ ὅπως τὴν σάρκα περιβεβλημένῳ, ὡς ὅταν λέγεται φῶς καὶ ἀπαύγασμα ἢ σοφία τοῦ Πατρὸς, οὐ τὴν σάρκα νοεῖς, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ σαρκὶ κατοικήσαντα Λόγον, οὕτως ὅταν λέγεται τι παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, ὃ μόνον πρέπει τῇ σαρκί, ἢ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ σχήματι, μὴ ἐπὶ τὸν Λόγον ἀγάγῃς, ἀλλὰ δίδου τῇ φύσει τῆς σαρκὸς τὰ αὐτῆς χριστοῦμένα. Οὐκοῦν ὅταν προκόπτειν λέγεται, οὐχ ἡ σοφία καθ' ἑαυτὴν προέκοπεν ἢ C σοφία ἐστίν, ἀλλ' ἐν σοφίᾳ τὸ ἀνθρώπινον, κατὰ βραχὺ διαλάμπων καὶ φαινόμενον δι' αὐτῆς. Ὅτι περ καὶ ὄργανον εἶναι τῆς ἐν αὐτῇ θεότητος, κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν ἔκφασιν αὐτῆς διὰ τῶν ἔργων ὑπηρετοῦν. Ἐπιτήρει δὲ ὁμοῦ, ὅτι οὐκ εἶπεν; Ὁ Λόγος δὲ πρόκοπται, ἀλλ' Ἰησοῦς, ἵνα μὴ γυμνὸν νοήσης τὸν Λόγον· ἀλλ' ὅτε γέγονε σὰρξ. Καὶ εἰ προκόπτειν λέγεται, ὅτι τὸ προκόπτειν πεφυκὸς ἀνεδέξατο, τουτέστι, τὸ ἀνθρώπινον, τῆς ἀνθρωπότητος ἂν εἶναι καὶ κατ' αὐτῆς εὐλόγως ἂν φέροιτο τὸ προκόπτειν. Οὕτω γὰρ ἔκαστον τῶν λεγομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει κείσεται, οὔτε τῶν ὅσα πρέπει γυμνῷ τῷ Λόγῳ καταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, οὔτε μὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβαινόντων εἰς τὸν τῆς θεότητος Λόγον.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

Εἰς τὸ, « Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. »

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αἰρετικῶν.

Καὶ πῶς ἴσως ἔσται, φασί, κατὰ φύσιν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, εἰ γε ἀληθεύειν λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ Πατρὶ; Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα συνομολογεῖν ὅτι τὸ ὑποτασσόμενον τοῦ ὑποτάσσοντος ἑλάττων ὡς περ οὖν ἀμέλει καὶ τοῦ νικῶντος τὸ νικώμενον.

⁴ Hebr. 1, 3. ⁵ I Cor. 24. ⁶ I Cor. xv, 28.

A capiemini. Nam si omnino nostis Verbum esse factum carnem, et hominem natum, ut loquitur sacra Scriptura, cur non etiam hoc ei tribuitis, ut quæ homini conveniunt patiatur, excepto peccato? Cum itaque proficere carni proprium sit, dicatur proficere, utpote incarnatus, quique carnis affectiones peccati expertes sibi proprias fecit: neque enim alterius eujuspiam erat caro, sed ipsius Verbi. Et quemadmodum dicimus ipsum passum esse; cum alioqui sola caro passa sit, et tametsi non sit passus ut Deus, erat tamen corpus quod passum est ipsius proprium: ita etiamsi proficere dicatur, quatenus Deus nequaquam proficere potest; sed ideo id dicitur, quia caro quam assumpsit in ipso profecit.

B

ALIUD.

Fatemini etiam vos, hostes Christi, Verbum Dei in carne factum esse, quod quidem nihil aliud est quam si dicatis quod carnem indutus est et revera factus est homo. Quemadmodum igitur, quando aliquid magnum de Verbo auditis, quodque ipsi nudo et nondum carnem induto convenit, nimirum cum dicitur lumen et splendor⁴ ac sapientia Patris⁵, non carnem intelligitis, sed Verbum carnem inhabitans: ita quotiescunque in sacris Litteris aliquid dicitur quod soli carni atque humanæ figuræ convenit, ad Verbum referre non debetis; sed naturæ carnis tribuenda sunt quæ ei debentur. Quocirca cum proficere dicitur, non sapientia in se profecit, quatenus sapientia est, sed humanitas in sapientia profecit, paulatim per ipsam resplendens atque apparens. Siquidem et instrumentum erat divinitatis ipsam inhabitantis, paulatim ad illam per opera declarandam **253** inserviens. Observa autem non dici quod Verbum profecerit, sed Jesus, ne nudum Verbum intelligas; sed quando factum est caro. Et si dicitur proficere, quia assumpsit id quod profectus capax est, nimirum humanitatem nil, inirum; ad eamque hic profectus referendus est. Ita enim unicusque dicto suus ordo conservabitur, cum neque ea quæ nudo Verbo conveniunt, ad humanitatem rejiciemus, neque rursus humana ad divinitatis rationem extollemus.

D

ASSERTIO XXIX.

In illud, « Cum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc et ipse quoque Filius subjicietur ei qui sibi cuncta subiecit⁶. »

Objectio hæreticorum

At quo pacto, inquam, erit Filius secundum naturam æqualis Patri, si vere dicit Paulus, quod ipse quoque Filius subjicietur Patri? Necessarium enim est fateri subiectum minus esse eo quod subiecit: quemadmodum et victum minus est vincente.

Solutio objectionis.

Non intelligunt hæretici se per hæc suæ ipsorum impietati repugnare. Nam si des Filium esse minorem Patre, atque hoc valere vis, cur non nunc subiectus est? Cum enim Paulus dicat quod Tunc subiectetur, tempusque illius rei ut futurum præbuit, nondum ostendit ipsum subiectum esse. Præterea quomodo non sit quavis blasphemia gravius dicere, non esse nunc subiectum Patri Filium, sed potius repugnare ac dissentire a Patre? Nam quod subiectum non est, ut in rationalibus, propriam suam voluntatem habet. Quid ergo dicemus, cum Christus inquit: « Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me? » Dicant nobis insignes isti sacræ Scripturæ interpretes an non subiectum se declarat, cum voluntatem Patris se facere dixit? Quomodo ergo is qui nunc subiectus est, tunc subiectum iri dicitur? Audiant igitur hoc merito: « Erratis nescientes Scripturas ». »

254 ALIUD.

Si opus et creaturam esse Filium statuis, et creatis illum annumeras, quonam pacto, obsecro, cum, juxta tuam opinionem, servilis essentia sit, Patri nunc non subiectur, cum Psalmista de creatis dicat, « Omnia serviunt tibi? » Aut enim necesse est dicere Patrem non posse invitum ac repugnantem Filium subicere: atque ita fit major, qui juxta vos minor est: aut si honestum est subiei Patri Filium, sed non subiectur nunc, quippe qui ad extremum subiciendus dicitur: peccasse igitur ipsum dicetis. At quomodo verum erit quod de ipso dicitur: « Qui peccatum non fecit? » Facessat igitur hujus dicti absurditas.

ALIUD.

Ex objectione hæreticorum.

At quo pacto, inquirunt, non sit omnibus manifestum Filium esse minorem Patre cum sit ei subiectus?

Solutio objectionis.

Atqui quo pacto non sit omnibus manifestum (utendum enim jam mihi est verbis vestris), quod æquale æquali sæpenumero divino quodam consilio et dispositione subiectur? Nonne unum atque eundem esse fatebimur Spiritum in prophetis? At quomodo Paulus ait, Spiritus prophetarum prophetis subijci? Aut quomodo subiectionis nomen Filium ab æqualitate cum Patre excludit? Nonne etiam apud nos filii parentibus obediunt, atque subijciuntur, cum tamen ejusdem cum ipsis sint substantiæ, ejusdemque naturæ sint participes? Neque enim in his qui subiecti sunt minor est natura ratio, ut neque in iis qui subijciuntur, major. Nam cum una sit atque eadem in omnibus hominibus substantiæ ratio, infinita per quorundam subiectionem commoda ad-

A

Πρὸς τοῦτο λύσεις.

Οὐ νοοῦσιν οἱ χριστομάχοι καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἀσθενείαις διὰ τούτων μαχόμενοι. Εἰ γὰρ εἶδως εἶναι τὸν Υἱὸν ἐλάττωνα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦτο κρατύνειν ἐπιτήρη, διατὶ μὴ νῦν ὑποτέτακται; Λέγων γὰρ ὁ Παῦλος ὅτι τότε ὑποταγήσεται, τόνδε τὸν τοῦ πράγματος καιρὸν ὡς ἐσόμενον ὀρίζων, οὕτω δεικνύουσιν ὑποτεταγμένον αὐτόν. Εἶτα πῶς οὐ πάσης ἐπέκεινα δυσφημίας ἐστὶ τὸ λέγειν οὐχ ὑποτετάχθαι νῦν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, μάχεσθαι δὲ ὡσπερ καὶ στασιάζειν πρὸς τὸν γεννήσαντα; Τὸ γὰρ ἀνυπότακτον ὡς ἐν λογικοῖς, ἐν ἰδιοῖς ἐστὶ θελήμασι. Τί οὖν ἐροῦμεν, ὅταν λέγῃ Χριστός: « Οὐκ ἤλθον ἵνα ποιῆσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με; » Λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ δεινοὶ περὶ τὸ δύνασθαι νοεῖν τὰς θείας Γραφάς, εἰ μὴ ὑποταγῆς ἔχει δύναμιν τὸ ἐξανύειν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; Πῶς οὖν ὁ νῦν ὑποτασσόμενος ὡς τότε ὑποταχθισόμενος λέγεται; Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν εὐλόγως. « Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς. »

ΑΛΛΟ.

Εἰ ποῖημα καὶ κτίσμα εἶδως εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ τοῖς γεγονόσιν αὐτὸν εἰ καταριθμείς, πῶς, εἰπέ μοι, κατὰ τὴν αἴτην, ὧ οὕτως, ἀβουλίαν δουλικῆς ὑπάρχων οὐσίας, οὐχ ὑποτάσσεται νῦν τῷ πάντων Πατρὶ, τοῦ Ψαλμοῦ περὶ τῶν πεποημένων λέγοντος ὅτι: « Τὰ αὐμπαντα δούλα σά; » Ἡ γὰρ ἀνάγκη μὴ δύνασθαι λέγειν τὸν Πατέρα καὶ ἄκοντα τὸν Υἱόν ὑποδεῖναι, καὶ γέγονε κρείττων ὁ κατ' ὁμᾶς ἐλάττων, ἢ εἴπερ ἐστὶ τὸ ὑποτάσσεσθαι καλόν, οὐχ ὑποτάσσεται δὲ νῦν ὁ Υἱός, ὡς γὰρ εἰς ὕστερον ὑποταχθισόμενος λέγεται, ἁμαρτίαν αὐτοῦ καταψηφισθε. Καὶ ποῦ σωθήσεται τὸ Πατρὶ αὐτοῦ λεγόμενον, « Ὅς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησαν; » Φεῦγε τὴν ἀτοπίαν τοῦ λόγου.

ΑΛΛΟ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν αὐτῶν

Καὶ πῶς οὐ πᾶσιν εὐσύνοπτον ἔσται, φασίν, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἐλάττων ἐστὶν ὁ Υἱός, ὑποταττόμενος αὐτῷ;

Πρὸς ταῦτα λύσεις.

Καὶ πῶς οὐ πᾶσιν εὐσύνοπτόν ἐστι (κεχρησθαι γὰρ ἀπόλοισιν ταῖς ὑμῶν ἤδη φωναῖς), ὅτι τὸ ἴσον ἴσῃ πολλάκις οικονομικῶς ὑποτάσσεται; Ἡ γὰρ οὐχ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δώσωμεν ἐν τοῖς προφήταις; εἶναι τὸ Πνεῦμα; Καὶ πῶς ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι καὶ Πνεύματα προφητῶν προφηταῖς ὑποτάσσεται; Πῶς δὲ τῆς ὑποταγῆς ὄνομα τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητος ἐκβάλλει τὸν Υἱόν; Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐν ἡμῖν εἰκονοῖ μὲν πατράσιν οἱ υἱοὶ καὶ ὑποτάσσονται, μίαν ἔχοντες ὡς πρὸς αὐτοὺς τὴν οὐσίαν, καὶ τῆς αὐτῆς ὄντες φύσεως μέτοχοι; Οὕτε γὰρ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις ἐλάττων ὁ τῆς φύσεως λόγος, οὕτε ἐν τοῖς ὑποτάττουσι μείζων ἢ ὑπερβεβηκώς εὐρίσκεται. Ἐνδὸς γὰρ ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κατὰ πάντων ἀνθρώπων τοῦ λόγου τῆς οὐσίας, μῦρια διὰ τῆς τινῶν ὑποταγῆς εἰκονομεῖται τὰ χρι-

Ioan. vi, 38. * Matth. xxi, 29. * Psal. cxviii, 91. * I Petr. ii, 22

σιμα. Εἰ δὲ καλὸν τοῦτο τέτακται καὶ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἄ κατ' οὐδένα τρόπον τοῦ κοινού τῆς φύσεως ἐξίστησιν ὄρου, τί μὴ τὸ ἴσον φυλάττοντες ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν ἀποκον ταύτην παραιτεῖσθε δυσφημίαν;

ΑΛΛΟ.

Πόθεν ὑμῖν, ὡ οὔτοι, παρέστη λέγειν ἐλάττωνα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν διὰ τὴν καλουμένην ὑποταγὴν; Οὐ γὰρ ἐν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν λόγον ὀριζόμεθα· οὔτε μὴν ἐν τῇ ὑποταγῇ ἐστὶ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ὦν καὶ ὑπάρχων ἰδιαζόντως, ὑποτάσσεσθαι λέγεται. Οὐκοῦν εἰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν ὄρον οὐκ ἔχει τὸ τῆς ὑποταγῆς ὄνομα, οὐ δι' αὐτὴν ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ ὀσεθε τὴν ὑποταγὴν ὄρον εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, σκοπεῖτε λοιπὸν εἰς ὅσον ἀσεβείας καταφέρεσθε βόθρον. Ἀνάγκη γὰρ εἰπεῖν τότε εἰς ὑπαρξίν καλεῖσθαι τὸν Υἱὸν, ὅταν καὶ ὁ τῆς ὑποταγῆς γένηται καιρὸς. Ὡς γὰρ ὑποταχθήσεται μέλλοντα, καὶ οὕτω ὑποτεταγμένον ὁ Παῦλος εἰσφέρει.

ΑΛΛΟ, ἐξηγήσιν ἔχον πιθανῆν τοῦ ῥητοῦ.

Πάντα ὁ Πατὴρ ἐργάζεται δι' Υἱοῦ, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ τῆς ὑποταγῆς σχῆμα, τὸ δοκεῖν ὥσπερ τοῖς τοῦ Πατρὸς ὑποκεισθαι θελήμασιν. Ὡσπερ ἀμέλει καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, » χροῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Λόγος λαμβάνει θεοπρεπῶς, καὶ τὸ δόξαν ἐργάζεται. « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. » Διδάσκων τοιγαροῦν ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὰ πάντα ὁ Πατὴρ ἐν ἡμῖν γενήσεται πάλιν δι' Υἱοῦ, σοφῶς δὴ λίαν φησίν· « Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ὁ Θεὸς ἦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. » Ὁμοίον γὰρ ὡς εἰ εἰσγεν· Μήδεῖς οἴεσθαι κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, ἐτέρως ἡμᾶς μέτρουσθε εἶσεσθαι τοῦ Πατρὸς, εἰ μὴ πάλιν δι' Υἱοῦ. Τὸ δὲ, δι' Υἱοῦ, τὴν ὑποταγὴν σημαίνει, οὐδὲν μὲν εἰς τὸν τῆς οὐσίας λόγον ἀδικούσαν τὸν Υἱὸν, τὴν δὲ τῆς ἀγίας Τριάδος ἐνότητα καὶ συνήθη στάσιν ἀπαράλλακτον εἰσφέρουσαν. Οὐ γὰρ στασιάζει τότε πρὸς αὐτὴν, οὐδὲ ἀτάκτοις μεταβολαῖς θορυβηθήσεται τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, ἀλλ' ἐστὶ πάλιν καὶ κατ' ἀκείνο καιροῦ Πατὴρ δι' Υἱοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ ζωῆ, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ χαρᾶς, καὶ ἀγιότητος, καὶ δυνάμεις, καὶ ὅπερ ἂν ὑπάρχοι τοῖς ἀγίοις ἐν ὑποσχέσει κείμενον. Ὅρα γὰρ ὄσην οἰκονομίαν ὁ Λόγος φέρει. Ἐπειδὴ γὰρ ἐφησεν ὑποταχθήσεσθαι τῷ Υἱῷ διὰ τοῦ Πατρὸς τὰ πάντα, ἵνα μὴ τῆς ἀπάντων, κυριότητος ἐξωγεγώνως ὁ Πατὴρ ὑποπεύχεται ὡς κρατήσαντος αὐτῶν τοῦ Υἱοῦ, ἀναγκαίως τὸν πάντων κρατήσαντα, οὐκ ἀνυπότακτον εἰσφέρει πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα τῆς πάντων κυριότητος τὸ πᾶν ἔχει κράτος ὁ Πατὴρ, συμμετέχοντος αὐτῷ φυσικῶς τοῦ Υἱοῦ, καθὼς μία θεότης ἡ βασιλεύουσα, Πατὴρ δι' Υἱοῦ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι.

ΑΛΛΟ.

Εἰ τὸ τῆς ὑποταγῆς ὄνομα τῆς πρὸς τὸν Πατέρα

¹¹ Gen. 1, 26. ¹² Joan. 1, 3.

ministrantur. Si vero id etiam in nobis bonum est, nullaque ratione nos a communis naturæ terminis submovet: cur non idem de Verbo Dei statuentes, adeo absurdam blasphemiam vitatis?

ALIUD.

Quid vos movet, ut Filium minorem Patre esse censeatis propter hanc quæ dicitur subjectionem? Neque enim in subiectione essentialis suæ rationem statuimus: neque esse Filii in eo consistit, quod subjiçiat; sed cum sit atque in propria hypostasi subsistat, subjiçi dicitur. Quocirca, si objectionis nomen non est essentialis 255 ipsius definitio, certe propter illam minor Patre non erit. Si vero existimatis subjectionem esse definitionem essentialis Filii, videte, obsecro, in quantum barathrum præcipites ferimini. Necessæ enim fuerit dicere, tum primum ad esse vocari Filium, quando subiectionis illius tempus advenerit. Nam Paulus ut subjiçendum et nondum subiectum eum inducit.

Alia congrua hujus dicti explicatio.

Pater omnia operatur per Filium. Atque hæc est subiectionis species, quod videatur Patris voluntati subjacere. Quemadmodum, exempli gratia, dicens Patre: « Faciamus hominem », Verbum e terra pulverem accipit, et quod placitum est operatur. « Omnia enim per ipsum facta sunt ». Docens vero Paulus quod in futuro sæculo Pater omnia in nobis rursum fiet, sapienter admodum dicit: « Quando ei subiecta erunt omnia, tunc et ipse Filius subjiçietur Patri, qui subjiçit ei omnia, ut Deus sit omnia in omnibus. » Perinde enim est ac si dicat: Nemo existimet in futuro sæculo aliter nos participes futuros Patris, nisi rursus per Filium. Illud vero, per Filium, subiectionem significat, quæ quidem quoad essentialis rationem Filio nihil denegat, sed unitatem Trinitatis statumque incommutabilem inducit. Neque illa tunc inter se dissentiet, neque inordinatis mutationibus turbabitur, quæ semper eodem modo se habet: sed erit etiam tunc temporis Pater per Filium omnia in omnibus, et vita, et incorruptio, et gaudium, et sanctificatio, et potentia, ac denique quidquid sanctis in promissione situm est. Vide enim quam admirabili consilio hæc dicta sint. Postquam enim dixit, subjiçienda esse Filio per Patrem omnia, ne a dominio omnium rerum Pater excludi videatur, utpote potestatem in ea habituro Filio, necessario omnium Dominum obedientem ac subiectum Patri inducit, ut dominationis omnium rerum universam potestatem habeat Pater, participante ipsi naturaliter Filio, quatenus una divinitas regnat, Pater per Filium in Spiritu sancto.

ALIUD.

Si nomen subiectionis Filium ad æqualitatem cum

Patre excludit, tempestivum erit, ut dicatis, vos qui nihil non audetis dicere quod in presentis tempore Pater sit minor Filio, subjectionis modo inserviens, et dicens ad Filium 256: «Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum»¹⁵. Si vero Pater omnium subjectione inserviens Filio, non idcirco minor est: ergo nec Filius erit minor Patre, tametsi ei sit subjectus. Nam quod Pater jam fecisse visus est, id quodammodo a Filio, ei rependitur.

ALIUD.

Qui etiam nunc subjectus est Patri, quomodo in ultimis temporibus, aut potius in futuro sæculo subjiiciendus dicitur? Quomodo enim non sit subjectus nunc, qui Patris voluntatem implet, quique humiliavit seipsum, sicut scriptum est¹⁶, et servilem habitum ac formam assumpsit, ut impleat opus ipsius, quemadmodum ipse inquit¹⁷? Cæterum arbitror hoc omnibus manifestum esse, atque ita quidem se habere ex ipsa rerum investigatione deprehenditur. Quomodo igitur eum qui jam subjectus est, divinus Paulus in futuro sæculo subjectum iri statuit? Dictum itaque diligenter pervestigent. «Quando, inquit, subjecta illi erunt omnia, tunc etiam ipse Filius subjiicietur ei, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.» Quænam igitur hujus dicti est sententia? Subjectus est etiam nunc Christus Patri, non tamen pro omnibus, sed pro iis solis qui crediderunt in ipsum, et pro iis veluti agnum immaculatum obtulit seipsum Patri: crucem ei ignominiam subire non detrectans, ut nos ab omni peccato liberatos atque immaculatos Creatori sistat¹⁸. Cum igitur, omni errore sublato, universus orbis terrarum verum Deum cognoverit, et regem ac Dominum confessus fuerit Christum, salutaribus ipsis præceptis obtemperans, tum demum, utpote omnibus subjectis, pro omnibus subjiicietur, Deus et Dominus ac pontifex omnium declaratus, ac per se omnibus id largiens, ut in se Patris participes esse possint. Nam ita erit Deus omnia in omnibus, nimirum per Filium mediatorem in omnibus inhabitans, et singulis eorum qui vocati sunt, ad salutem sese permiscens.

ALIUD.

Animadvertant pii dicatorum vim, atque accurate ipsum orationis sensum investigent: hac enim ratione facile ignorantia malum superabitur. Ait igitur Paulus: «Quando subjecta ei fuerint omnia, tunc et Filius subjiicietur ei, 257 qui omnia ipsi subjecit, ut sit Dominus omnia in omnibus.» Primum quidem observatu dignum est in qualem sensum dixerit Pauli dictum. Non enim dixit subjectam iri Filium Patri, ut minor ipso secundum essentiam fiat; sed ut Deus sit omnia in omnibus. Vides quo pacto in seipso mediationem Filii inter nos et Patrem? Simul

ἰσότητος ἐκβάλλει τὸν Υἱὸν, ὥρα λέγειν ἡμᾶς, εἰς οὐδὲν ἀτόλμητον εἰπεῖν, ὅτι περ ἐλάττων ἐστὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ τῆς ὑποταγῆς διακονούμενος τρόπον, καὶ λέγων πρὸς αὐτόν: «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἑχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.» Εἰ δὲ τῆ πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πάντων ὑποταγῆ διακονούμενος ὁ Πατὴρ, οὐ διὰ τοῦτο ἐλάττων ἐστίν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, διὰ τὴν ὑποταγῆν. Ὅπερ γὰρ ἤδη φθάσας πεποίηκεν ὁ Πατὴρ, τοῦτο παρὰ τοῦ Υἱοῦ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸς ἀντιποιμίζεται.

ΑΛΛΟ.

Ὁ καὶ νῦν ὑποταταγμένος τῷ Πατρὶ, πῶς ἐν ὑστέροις καιροῖς, μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα ὑποταθήσεται λέγεται; Ἡ γὰρ οὐχ ὑποτέτακται καὶ νῦν τοῦ Πατρὸς ἐξανῶν τὸ θέλημα καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν, καθὰ γέγραπται, δουλικὸν δὲ σχῆμα καὶ μορφήν ἀναλαβὼν, ἵνα πληρώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καθὰ φησὶν αὐτός: «Ἄλλ' ὁμοίαι τοῦτο πᾶσιν ὑπάρχειν καταφανές, ἀληθές τε διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐρεύνης εὐρίσκεται. Πῶς οὖν τὸν ὑποταταγμένον ἤδη ὡς ἐς ὑστέρον ὑποταθησόμενον ὁ θεσπέσιος ἡμῖν εἰσφέρει Παῦλος; Οὐκοῦν ἐξεταζέτωσαν τὸ ρητὸν ἀκριβῶς. «Ὅταν, φησὶν, ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν τοῖς πᾶσι.» Τί οὖν ἐστὶν ὃ βούλεται λέγειν; ὑποτέτακται καὶ νῦν ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ, οὐχ ὑπὲρ πάντων, ἀλλ' ὑπὲρ μόνων τῶν πεπιστευκότων εἰς αὐτόν· καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ἀμὸν ἄμωμον ἑαυτὸν προσήνεγκε τῷ Πατρὶ, σταυροῦ καὶ αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἵνα πάσης ἀμαρτίας ἐλευθερώσας, καθαρὸς καὶ ἀσπλους προσγάγῃ τῷ πεποιηκότι. Ὅταν οὖν πάσης ἐκποδῶν γενομένης πλάνης οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίου τὸν ἀληθινὸν ἐπιγνοῖεν Θεὸν, καὶ βασιλέα καὶ Κύριον ὁμολογήσωσι τὸν Χριστὸν τοῖς σωτηρίαις αὐτοῦ ἐπιτάγμασιν ὑπακούσαντες, τότε δὴ, τότε ὡς πάντων ὑποταταγμένων, ὑπὲρ πάντων ὑποταθήσεται, Θεὸς καὶ Κύριος καὶ ἀρχιερεὺς πάντων εὐρισκόμενος, καὶ δι' ἑαυτοῦ τοῖς πᾶσι διδοὺς τὸ μετέχειν δύνασθαι τοῦ ἐν αὐτῷ Πατρὸς. Οὕτω γὰρ ἐν πᾶσιν ἐστὶ τὰ πάντα Θεὸς, δι' Υἱοῦ μεσίου τοῖς πᾶσιν ἐνοικιζόμενος, καὶ χωρῶν εἰς ἕκαστον τῶν κεκλημένων εἰς σωτηρίαν,

ΑΛΛΟ.

Ἐσκοπεῖτω πᾶς εὐσεθὴς τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, καὶ περιεργασέσθω σαφῶς τὴν ἀκριβεστάτην τοῦ ρητοῦ διάνοιαν· τρόπον γὰρ τινὰ τὸ ἐξ ἀμαθίας διαθήσεται κακόν. Φησὶ τοιγαροῦν ὁ Παῦλος ὅτι, «Ὅταν δὲ ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.» Πρῶτον μὲν ἄξιον ἐπιτηρεῖν εἰς ποίαν κατέληξε διάνοιαν ἡ τοῦ Παύλου φωνή. Οὐ γὰρ εἶπεν ὑποταθήσεται τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ἵνα ἐλάττων αὐτοῦ κατ' οὐσίαν γένηται, ἀλλ' ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ὅρα ὅτι τὴν με-

¹⁵ Psal. cix, 1, 2. ¹⁶ Philipp. ii, 7. ¹⁷ Joan. xvii, 4. ¹⁸ Coloss. i, 22:

επιταλαν εισφέρει τῷ Λόγῳ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὡς πρὸς Ἀ τὸν Πατέρα ; Συνέσται γὰρ πάλιν τοῖς ἀγίοις, ἀναλόγως τῇ ἐκάστου χάριτι χορηγῶν ἑαυτὸν, ἵνα δι' αὐτοῦ μέτοχοι γένοιτο τοῦ Πατρὸς. Καὶ οὗτός ἐστι τῆς ὑποταγῆς ὁ τρόπος· διακονεῖ γὰρ ὡσπερ τὴν παρὰ Πατρὸς εὐλογίαν, φυσικῶς δι' ἑαυτοῦ μεταδίδους τοῖς εἰς αἰώνιον κεκλημένοις ζωὴν. Οὐκ ἀναγκάσει δὲ τοῦτο τῆς φυσικῆς ἀξίας ἔξω γενέσθαι τὸν Υἱόν· ἀλλ' ὢν καὶ ὑπάρχων ὅπερ ἐστίν, τῇ πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσει, διακονῆσαι καὶ τότε τῷ Πατρὶ, χορηγῶν ἡμῖν τὴν περὶ θεότητος γνῶσιν ὡς μανθάνειν δυναμέμεθα. Εἶτα κάκεινο πρὸς τοῦτοις ἀκόλουθον νοεῖν, ὡσπερ ἡμᾶς ὑποτάτων ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, οὐκ ἄλλα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐργάζεται, οὐδὲ ἕτεροι τινες κατὰ τὴν φύσιν διὰ τὴν ὑποταγὴν εὐρισκόμεθα, παρ' ὅπερ γεγονάμεν ἐξ ἀρχῆς, γνῶμης δὲ μεταβολῆ καὶ τρόπου καὶ γνώσεως τὴν ὑποταγὴν ἐργάζεται, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, οὐ τῆς οικειᾶς φύσεως τοῦς ὁρους ἐκβαίνων (οὐ γὰρ οἶδε μεταποιεῖσθαι Θεός), ὑποτάσσεται τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ τις ἐστὶν τρόπος πράγματος καὶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὑποταγτόμενον αὐτὸν δεικνύων, καὶ ἐν θελήματι μόνῳ, οὐ πάντως ἐν οὐσίας μεταβολῇ τὸ τῆς ὑποταγῆς εὐραθήσεται πρᾶγμα.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἐλάττων ἐστὶν τοῦ Πατρὸς καὶ κατὰ φύσιν ἕτερος ὁ Υἱὸς ὑποταττόμενος αὐτῷ κατὰ τὸν ὁρισθέντα καιρὸν διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς, οὕτω δὲ ὑποτέτακται, ἔχει νῦν ἄρα πρὸς αὐτὸν τὴν ἰσότητα. Καὶ πῶς τὸ νῦν κατὰ φύσιν ἴσον τῷ γεγονηκότι, ἐλαττόν ἐστι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ; Ἡ γὰρ φθορὰ τις ἐστὶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐλάττωσις, καὶ λοιπὸν τοιοῦτοις ὑποπεσεῖται τὸ Θεῖον, ἢ ἐπειπερ τοῦτο ἀσεβὲς καὶ ἀλόγιστον εἶπαι, αὐτοὶ τῆς ἐλαττώσεως εἰσχησάμενοι τὸν τρόπον. Οὐδὲν γὰρ εἰς οὐσίαν ἀδικουμένου τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲν ἀδικήσει τῆς ὑποταγῆς ὁ τρόπος.

ΛΟΓΟΣ Α'.

Εἰς τὸ, « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. »

Ἀγτίθεις ὡς ἐκ τῶν χριστομάχων.

Καὶ πῶς, φασίν, οὐκ ἀτοπον ὁμοιον εἶναι λέγειν κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὅς γε δόξαν αἰτῶν εὐρίσκειται παρ' αὐτοῦ ; Λέγει γάρ· « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. » Εἰ μὲν γὰρ ἔχων αἰτεῖ, περιττῶς τοῦτο φανείται ποιῶν· εἰ δὲ μὴ ἔχων, δῆλος ἐντεῦθεν ἐστίν, οὐκ ὢν τοσοῦτος ὅσος ὁ χορηγὸς ὢν ἐξῆται λαβεῖν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Καὶ πῶς ἂν δέοιτο δόξης ὁ τῆς δόξης Κύριος ; τί δὲ ἐλλείπων, εἰπέ μοι, τῷ τελείῳ φανείται ; Οὐ γὰρ ἀνέξεται τις λεγόντων ὁμῶν ἀτελῆ κατὰ τι γοῦν ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλως τε κάκεινο λίαν ἀτοπώτατον ἐννοεῖν, ὅτι καθάπερ τις ἀνθρώπος ἐπὶ δόξαις ἡδόμενος καὶ ἐκ πάθους τοῦτο ποιῶν, οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ

¹⁰ Joau. xvii, 5.

A enim rursus sanctis aderit, et proportionaliter se pro uniuscujusque gratia eis largietur, ut per ipsum participes fiant Patris. Atque hic est subjectionis modus : subministrat enim quodammodo benedictionem a Patre, naturaliter eam per se communicans eis qui ad æternam vitam sunt vocati. Porro hoc nequaquam a naturali sua dignitate Filium submovebit, sed hoc ipsum atque idem existens quod est, ratione demissionis ad nos ministrabit etiam tum Patri, suppeditans nobis cognitionem divinitatis, prout discere possumus. Præterea illud etiam par est ut intelligamus quod, quemadmodum Pater subjiciens nos Filio, non aliud quiddam in essentia nostra operatur, neque diversi a nobis ipsis secundum naturam per hanc subjectionem reperimur ; sed voluntatis immutationem ac morum et cognitionis subjectionem efficit : ita et Filius non propriæ suæ naturæ fines egrediens (neque enim immutari potest Deus), subjicitur Patri, sed ratione subjectionis tum temporis in voluntate sola consistet, non in essentia mutatione.

ALIUD.

Si Filius erit minor Patre et secundum naturam, diversus, cum ei definito tempore juxta Pauli dictum, subjectus fuerit, nondum vero subjectus est, ergo nunc æqualis est ei. At quomodo quod nunc naturaliter Patri æquale est, in futuro sæculo minus erit ? Aut enim corruptio, quædam, et imminutio ipsi accidit, atque ejusmodi affectionibus subjecta erit divinitas ; aut si hoc absurdum est et rationi repugnat, ipsi nunc imminutionis rationem explicent. Cum enim Filii, essentia non lædatur, certæ neque subjectionis modus illi officiet.

ASSERTIO XXX.

258 *In illud, « Pater, glorifica me illa gloria quam habui apud te antequam mundus esset. »*

Objectionis hæreticorum.

At quo pacto, inquit, non sit absurdum dicere Filium secundum essentiam similem esse Patri, cum ipse gloriam a Patre petat ? Dicit enim, « Pater, glorifica me ea gloria quam habebam apud te antequam mundus esset. » Nam si habens petit, temere ac supervacaneæ id facere videtur ; si vero non habens, manifeste hoc ipso declarat se non tantum esse atque est largitor illi a quo sibi dari petit.

Solutio objectionis.

At quomodo egeat gloria Dominus gloriæ ? aut quid, obsecro, requiratur in perfecto ? neque enim quiaquam ferat vos dicentes imperfectum ulla ex parte esse Filium Dei. Sed et hoc absurdissimum est existimare, quod, quemadmodum homo aliquis gloriæ studiosus, atque ex affectu quodam id faciens,

ita etiam sit Filius, gloriam petens a Patre. Sed **A** Ἰῶς δόξαν αἰτῶν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἄλλ' ἐστὶ τις latet in hoc dicto arcano quædam divini consilii ratio ac modus.

ALIUD.

Consentiemus etiam allato a vobis dicto, hostes Christi. Revera enim dixit Servator : « Pater, glorifica Filium tuum ¹⁷ : » sed ad hæc ipsius verba respondit Pater dicens : « Et glorificavi, et rursus glorificabo ¹⁸. » Si ergo Filius talem, ut opinamini, gloriam a Patre petit, quod gloria careret, et Pater promisit se illi gloriam daturum, cur post petitionem contumeliis affectus est, nimirum a Judæis cæsus flagris, spinea corona redimitus, et consputus? Neque enim hic glorificare eum Pater cernitur, sed plane contrarium præstare, quam juxta vestram opinionem cupiebat, et petebat. Quocirca non sibi ipsi gloriam a Patre dari petit Filius (non enim eget gloria utpote natura Deus), sed attrahit per se gloriam in genus humanum. Nam omnibus in ipso et per ipsum locupletati sumus bonis.

259 ALIUD, interpretationem hujus dicti continens.

Qui nominum vim accurate inquirunt, et uniuscujusque significationem diligenter excutiunt, δόξης nomen dupliciter accipiunt. Aliquando enim id pro honore accipi debere censent, aliquando pro opinione sive notitia : ut si quis roget quid aliquis δοξάσαι, hoc est, opinetur ac sentiat de sole, aut alio quodam elemento, utrum creata hæc sint necne, dicet profecto, qui recte opinatur ac sentit, esse creata. Ergo et cognitio alicujus rei, ab iis qui nominum proprietates ac significationes tenent, δόξα vocatur. Quando igitur Filius dicit : « Πάτερ, δόξασόν με εἰς δόξην quam habui apud te ante constitutionem mundi ¹⁹, » dictum hoc ita intelligendum est : Quoniam, inquit, o Pater, homo per incarnationem factus, id solum esse existimor quod appareo, multique me non ut Filium tuum ab æterno existenti agnoscunt, δόξασόν με, hoc est, manifesta me, talem hominibus opinionem atque notitiam de me indens, qualem haberent de me audientes me etiam ante constitutionem mundi esse, nimirum natura Deum, lumen ex lumine, veritatem ex vero Patre procedentem. Ita vero intelligendum esse ex sequentium serie facile constabit. Inquit enim δόξασόν με, « glorifica me, » pro, manifesta me, siquidem et ego nomen tuum manifestavi hominibus. Si ergo id quod ipse fecit, fieri sibi cupit, glorificavit autem Patrem manifestans eum hominibus, glorificari etiam ipsi cupit, nimirum a Patre hominibus manifestatus. Atque ita inanis ac vanus est hæreticorum cavillus, qui honore sive gloria indiguisse Filium censent.

ALIUD.

Si existimatis Filium honore et gloria indiguisse, ideoque petere ut a Patre glorificetur, atque inde

¹⁷ Joan. xii, 28. ¹⁸ Ibid. ¹⁹ Joan. xvii, 5.

ΑΛΛΟ.

Συνθησόμεθα καὶ αὐτοὶ τῷ παροισθέντι ρητῷ παρ' ὁμῶν, ὡς χριστομάχοι. Ἐφησε μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ ὁμολογουμένως : « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν. » Ἄλλὰ πρὸς ταύτην αὐτοῦ τὴν φωνὴν ἀπεκρίνατο καὶ ὁ Πατὴρ, λέγων : « Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. » Εἰ τοίνυν δόξαν ὡς οἴεσθε τοιαύτην ὡς δόξης λειπόμενος ἤτησεν ὁ Υἱός, ὑπέσχετο δὲ δοξάσειν αὐτὸν ὁ Πατὴρ, οὗτου δὴ χάριν ὕβρεις ἀκολουθοῦσι μετὰ τὴν αἰτησιν, καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ραπίσματα, καὶ στέφανος ἐξ ἀκανθῶν, καὶ ἐμπτύσματα ; Ἐνταῦθα γὰρ οὐ δοξάσας αὐτὸν ὁ Πατὴρ φαίνεται, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον ἐκβεβηκῶς οἷς ἤθελε καὶ ἐβούλετο λαβεῖν, κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον. Οὐκοῦν οὐχ ἑαυτῷ δόξαν ἤτει παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός (ἀνευδοξῆς γὰρ δόξης, καθὰ φύσει Θεός), ἀλλ' ἔλκει δι' ἑαυτοῦ τὴν παρὰ Πατρὸς δόξαν εἰς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν τὰ ἀγαθὰ.

ΑΛΛΟ, ἐρμηνείαν ἔχον του ρητοῦ.

Οἱ τῶν ὀνομάτων ἀκριβεῖς ἐξετασταί, καὶ τὸ ἐξ ἐκάστου σημαινόμενον σαφῶς δοκιμάζοντες, τὸ τῆς δόξης ὄνομα νοοῦσι διχῶς. Πῆ μὲν γὰρ ἐπὶ τιμῆς αὐτὸ λαμβάνειν ὑπειλίφασιν δέειν, πῆ δὲ πάλιν ἐπὶ τῆς γνώσεως τάττουσιν ὡσπερ ἂν εἰ τις λέγοι, τί ἂν τις δοξάσαι περὶ τοῦ ἡλίου τυχόν, ἢ περὶ τίνος ἐτέρου στοιχείου, πότερον γενητὰ ταῦτα ἢ ἀγένητα ; ἐρεῖ γοῦν πάντως ὁ δοξάζων ὀρθῶς, ὡς εἴη γενητὰ. Οὐκοῦν καὶ ἡ περὶ τῶν ὄντων γνώσις, δόξα καλεῖται παρὰ τοῖς ταῦτα σοφοῖς. Ὅταν οὖν εὐρισκῆται λέγων ὁ Υἱός : « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί, » νοεῖν ἀδόλουτον τοῦτωδε τὸ λεγόμενον ἔπειδήπερ, φησὶν, ὡς Πάτερ, ἄνθρωπος δι' οἰκονομίαν γεγωνῶς, αὐτὸ δὴ τοῦτο νομίζομαι μόνον ὕπερ ὀρώμαι, καὶ οὐ πολλοῖς προαιώνιος ὢν Υἱός γινώσκομαι, δόξασόν με, ἀντὶ τοῦ, φανερώσόν με, τοιαύτην ἐνθεὶς περὶ ἐμοῦ γνώσιν τοῖς ἀνθρώποις, ὅποιαν ἂν δέχοιντο περὶ ἐμοῦ, καὶ πρὶν γενέσθαι τὸν κόσμον ὑπάρχειν ἀκούοντες, Θεὸν δηλαδὴ κατὰ φύσιν, φῶς ἐκ φωτός, ἀλήθειαν ἐξ ἀληθινοῦ προελθόντα Πατρός. Γνωσόμεθα δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. « Δόξασόν με » γὰρ, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, φανερόν με κατὰστησον, ἐπειδὴ σου κἀγὼ τὸ ὄνομα πεφανέρωκα τοῖς ἀνθρώποις. Εἰ τοίνυν ὕπερ πεποίηκε γενέσθαι βούλεται, ἐδόξασε δὲ τὸν Πατέρα φανερώσας αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις, δοξάζεσθαι βούλεται καὶ αὐτὸς, φανερὸς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις γινόμενος. Καὶ περιττὸς τῶν χριστομάχων ὁ λόγος, τιμῆς ἤτοι δόξης ἐνδεῆ τὸν Υἱὸν εἰσφέρειν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ δόξης εἶναι καὶ τιμῆς ἐνδεῆ φασὶ τὸν Υἱὸν, διὰ τε τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρὸς δοξάζεσθαι ζητεῖν, καὶ ἐν-

τεύθεν ὑμῖν τὸ τῆς ἀνομοιότητος ἔγκλημα πλέκεται, λέγετε δὴ πάλιν, πῶς ὁ Πατήρ ἐν Υἱῷ θεωρεῖται; Εἰ γὰρ χρῆζει δόξης ὁ Υἱός, οὐκ ὄντος τοῦ Πατρὸς, πῶς τὸ δόξης μὴ δεόμενον, ἐν δεομένῳ καθ' ὑμᾶς ὀφθήσεται.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ἀληθεύει λέγων ὁ Σωτήρ· «Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα,» τελείαν ἔχει τὴν δόξαν, ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ, ἵνα φαίνηται καὶ ἐν αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἂν ἀπαρλλάκτως ἐν ἑαυτῷ δείξειε τὸν Πατέρα, μὴ τοῦτο ὦν καὶ κατὰ τὴν δόξαν, ὅπερ ἐκεῖνός ἐστιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ δόξης ἐστὶν ἐνδεής ὁ Υἱός, ἑτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα φανέται. Οὐ γὰρ ἂν εἴη τὸ ἐνδεές τινος τῷ παντελεῖν ταυτόν. Εἰ δὲ ἀληθεύει λέγων ὁ Σωτήρ· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν,» ἔσται τέλειος ὡσπερ καὶ ὁ Πατήρ, πρὸς ὃν ἐστὶν ἐν. Εἰ δὲ τοῦτο, τελείαν ἔχει τὴν δόξαν, ὡσπερ καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν.

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπίσταται· ἀλλ' ὅπερ ἂν αὐτὸς εἰδῆι περὶ ἑαυτοῦ, τοῦτο καὶ ἡμῖς ἀπαρλλάκτως.

Ἀρτιθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Ἀγέννητός ἐστιν, φασίν, ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτῆ. Οὐκοῦν ὁ γινώσκων ἄτιπερ τοῦτο εἴη Θεός, εἴσεται πάντως αὐτόν. Οἷός δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγέννητον. Οὐδὲν οὖν τὸ παρλλάκτον, αὐτοῦ μὲν περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο δοξάζοντος, ἡμῶν δὲ αὐτὸ πάλιν οὕτως ἔχειν αὐτὸν πιστευόντων.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Γέλως μὲν ὄντως τὰ τοιαῦτα καὶ μωρία πολλή, μᾶλλον δὲ μανίας ἀπάσης ἐπέκεινα χωρεῖ τοῖς οὕτω διακειμένοις ὁ νοῦς. Ἄνθρωποι γὰρ διτες, καὶ τοσοῦτον καταθεθιχότες τὴν θείαν οὐσίαν, ὅσον αὐτῶν ὑπερέχει, τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐκείνη φαντάζονται νοῦν, εἰ γε δεῖ καὶ τοῦτο λέγειν ἐπὶ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἤκουσαν, ὡς εἰκός, Ἡσαίου λέγοντος· «Τίς ἐμέτρησε τῆ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ; Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;» Λεγόντων τοιγαροῦν ἡμῖν οἱ τὴν ἀμέτρητον καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀνθρωπίνους μετρεῖν ἐπιχειροῦντες λογισμοῖς, ὡσπερ οἱ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ· τί ποτε ἄρα φήσουσιν ἀντερωτώμενοι παρ' ἡμῶν, πότερόν ποτε κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἐπιχειρήσιν, ἐν τῷ ἀγενήτῳ εἶναι τὸν Θεόν· καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τὴν ἀρρήτον οὐσίαν δηλοῦν, ἢ οὐχί; Εἰ μὲν γὰρ ἀρνήσονται, οἴεται σύμπαν αὐτοῖς τὸ κατασκευάσμα, καὶ ἡ σοφὴ πρότασις ὡς ἔωλος εὐρεθήσεται, αὐτῶν ὅπερ ἔθεντο παραιτουμένων εἰπεῖν. Εἰ δὲ κρατύνειν εἰσονται δεῖν τὸ κατασκευάσμα, καὶ οὕτω ληροῦντες ἐλεγχθήσονται. Οὐ γὰρ ἐπειδήπερ ἀγενήτως εἶναι δεῖ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο πάντως καὶ ἐν τῷ ἀγενήτῳ τὸ εἶναι· ἔχει. Ὅμοιον γὰρ, ὡς εἰ τις λέγοι· Ἐπειδὴ πᾶς

dissimilem illum Patri esse contenditis, dicite vicissim, quomodo Pater in Filio appareat? Si enim Filius gloria indiget, Pater vero non item, quomodo id quod gloria non eget, cernetur in eo quod, juxta vestram opinionem, eget?

ALIUD.

Si vere dicit Servator : « Qui vidit me, vidit et Patrem » : perfectam quoque habet gloriam, sicut et Pater, ut nimirum in ipso videatur. Neque enim omnimodam Patris similitudinem in seipso ostendat, nisi hoc ipsum etiam gloriæ ratione sit, quod ille est.

ALIUD.

Si Filius eget gloria, diversum aliquid a Patre esse cernetur. Neque enim id quod 260 aliquo indiget, idem erit cum eo quod perfectissimum. At si vere dicit Servator : « Ego et Pater unum sumus, » certe perfectus erit sicut et Pater, cum quo unum est. Si vero hoc ita est, perfectam igitur habet gloriam, quemadmodum qui ipsum genuit.

ASSERTIO XXXI.

Adversus dicentes quod Deus nihilo plus sciat de sua essentia quam nos; sed quidquid ipse scit de seipso, id ipsum et nos quoque citra ullam differentiam scire

Objectio hæreticorum.

Sapientia Dei, inquit, est non genita; atque hoc est ipsius esse. Quocirca qui novit quod hoc sit Deus, ipsum quoque prorsus norit. Novit autem etiam ipse se non genitum. Nihil itaque est differentiæ, cum et ipse hoc de se sentiat : nos vero vicissim ita se rem habere credamus.

Solutio objectionis.

Ridicula certe hæc sunt, et stultitiæ plena : aut potius cum ita affecti sunt, penitus insaniunt. Nam cum sint homines et tanto divina essentia inferiores, quanto ille est superior, eandem se cum illa mentem habere imaginantur, si hoc de Deo dicere oportet; neque enim audierunt, ut verisimile est, Isaiam dicentem : « Quis mensus est manu aquas, et cælum palmo? Quis novit mentem Domini? » Dicant ergo nobis qui immensam atque incomprehensibilem Dei naturam humanis rationibus, perinde atque illi qui cælum palmo metiri volunt, quid dicent si contra a nobis interrogentur, utrum juxta ipsorum ratiocinationem, in non genito sit Deus, atque hoc ineffabilem ipsius essentiam significet nec ne. Nam si negabunt, totum ipsorum commentum corruet, et arguta illorum objectio vana atque inanis esse deprehendetur, Ipsismet quod statuerant affirmare recusantibus. Sin autem pergent asserere, etiam ita deliria illorum se prodeunt : neque enim quia Deum ingentium esse oportet, idcirco et in ingenito esse suum 261 habet. Perinde enim hoc fuerit, ac si quis dicat, quia

²⁰ Joan. XIV, 9. ²¹ Isa: XL, 20.

omnis numerus aut par est, aut impar in his esse habere. Et rursum, cum omnis numerus ea unitate compositus sit, in unitate esse suum habere. Item, cum omnis homo sit animal rationale, mortale, intellectus et disciplinæ capax, hominem per se non subsistere, sed in his esse suum habere. Rursum, cum omnis homo sit implumis, in eo quod implumis sit, esse suum habere consistere. Cæterum hæc vel sola cogitatione ridicula sunt. Quandoquidem enim homo est, idcirco est animal rationale, mortale : et quandoquidem homo est, idcirco est implumis : et quia numerus, idcirco in impari et pari fit. Quocirca, præsupposita substantia, omnia dicuntur quæ de ea prædicantur, non sublata substantia; sicut definitiones quæ ipsis accidunt, accipiunt. Si ergo etiam vox *ingenitus* prædicatur de essentia Dei, tanquam unum aliquid eorum quæ ad ipsam pertinent, non autem essentia ipsa est (significat enim quod non sit genitus), certe essentia Dei non consistit in ingenito; sed cum sit atque subsistat, ingenitus est.

ALIUD.

Si quidquid de solo Deo dicitur, hoc etiam prorsus substantia ipsius est, profecto ex multis substantiis constabit. Multa enim sunt quæ soli ipsi naturaliter insunt : quæ nulli ex creaturis insunt, nimirum rex et dominus, et incorruptibilis atque invisibilis, atque innumera quæ sacræ Scripturæ ei tribuunt. Si ergo singula quæ ipsi insunt, substantiæ vim obtinent, quomodo non erit compositus qui simplex est? Quod quidem cogitare absurdissimum est. Vox itaque *ingeniti*, quæ aliquid eorum quæ ipsi insunt significat, substantia non est, absurdumque est Dei essentiam in ingenito consistere.

ALIUD.

Si omnis substantia, ex eo quod est definitur, non autem ex eo quod non est (nemo enim sanæ mentis definitio hominem dixerit esse implumem, et non quadrupedem, sed potius ex quibus significatur magis proprie et ex quibus consistit, hoc est, animal rationale mortale), et vox *ingenitus* non quid sit naturaliter Deus, sed quid non sit significat (nihil enim aliud significat quam quod non sit creatus), certe substantia non est, neque Deus in ingenito esse suum habet.

ALIUD.

Quidquid prædicatur de alio, ut quid sit bene significet, vel ut genus, vel ut species, vel ut differentia, vel ut definitio de eo dicitur. Necesse enim omnino est ut unum aliquod ex his sit. Vox igitur quomodo nobis divinam naturam significabit? Respondeant qui adeo absurdas objectiones proponunt; neque enim genus aut species fuerit, juxta Aristotelis doctrinam : nam genera et species de pluribus prædicantur, differentibus nimirum specie et numero. Vox autem ingenitus non convenit alicui alicui, sed soli Deo, ideoque de ipso solo prædicatur.

ἀριθμὸς ἢ ἀρτιὸς ἐστὶν ἢ περιττός, ἐν τούτοις τὸ εἶναι ἔχει. Καὶ πάλιν· Ἐπειδὴ πᾶς ἀριθμὸς ἀναγκαιῶς ἐν μονάδῳ σύγκαιται, ἐν τῇ μονάδῃ τὸ εἶναι ἔχει. Καὶ πάλιν· Ἐπειδὴ πᾶς ἄνθρωπος ἐν τῷ εἶναι ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, οὐκ αὐτὸς ὑπάρξει καθ' ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ εἶναι ἔξει. Καὶ πάλιν· Ἐπειδὴ περ πᾶς ἄνθρωπος ἀπτερός ἐστίν, ἐν τῷ ἀπτερός εἶναι τὸ εἶναι ἔχει. Ἄλλ' ἐστὶ γελοῖον τὰ τοιαῦτα καὶ μόνον ἔννοεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο καὶ ζῶον λογικόν, θνητόν· καὶ ἐπειδὴ ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο ἀπτερός· καὶ ἐπειδὴ περ ἀριθμὸς, διὰ τοῦτο ἐν τῷ περιττῷ καὶ ἀρτίῳ γίνεταί. Οὐκ οὖν ὑποκαίμενης τῆς οὐσίας, πάντα λέγεται τὰ ἐπ' αὐτῇ κατηγορούμενα, οὐκ ἀναιρεθείσης τῆς οὐσίας, ὡς ὅροι τὰ ἐπισυμβεθηκότα αὐταῖς λαμβάνονται. Εἰ τοίνυν καὶ ἡ ἀγέννητος φωνὴ κατηγορεῖται τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ὡς ἐν τι τῶν περὶ αὐτὸν, οὐκ αὐτὴ τυγχάνον τὸ γὰρ μὴ γενέσθαι δηλοῖ, οὐ μὲν τῷ ἀγενήτῳ τὸ ὑπάρχειν ἔξει Θεός· ἀλλ' ὢν καὶ ὑπάρχων, ἀγέννητός ἐστιν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ ὅπερ ἂν ὑπάρχοι μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως καὶ οὐσία ἐστὶ αὐτοῦ, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγκαίεται. Πολλὰ γὰρ ἐστίν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει. Ἐτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί, καὶ βασιλεὺς, καὶ κύριος, καὶ ἀφάρτος, καὶ ἀόρατος, καὶ πρὸς τοῦτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν εἶθετα Γραφαί. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων, ἐν οὐσίας τάξει καίεται, πῶς οὐκ ἐστὶ σύνθετος ὁ ἀπλοῦς; Ὅτι ἐστὶν ἔννοεῖν ἀποκρίσασθαι. Οὐκοῦν ἡ ἀγέννητος φωνὴ, ἐν ταῖς αὐτῷ προσόντων γνωρίζουσα, οὐκ ἐστὶ οὐσία, καὶ περιττὸν τὸ λέγειν ἐν τῷ ἀγενήτῳ τὸ εἶναι ἔχειν τὸν Θεόν.

ΑΛΛΟ.

Εἰ πᾶσα οὐσία τὸ τί ἐστὶ σημαίνει τὸ ὀριζόμενον οὐχί τί οὐκ ἐστίν (οὐ γὰρ ἂν τις εὐ φρονῶν τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὀριζόμενος λέγοι, ἀπτερός, οὐχί τετράπους, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ ὧν σημαίνεται κυριώτερον, καὶ ἐξ ὧν ἐστὶ, τουτέστι, ζῶον λογικὸν θνητόν), ἡ δὲ ἀγέννητος φωνὴ, οὐ τί ἐστὶ κατὰ φύσιν Θεός, ἀλλὰ τί οὐκ ἐστὶ δηλοῖ (ὅτι γὰρ μὴ γεννητός ἐστὶ, σημαίνει), οὐκ ἂν εἴη οὐσία, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι ἔξει Θεός.

ΑΛΛΟ.

Πᾶν ὅπερ ἂν κατηγοροῖτο κατὰ τινος, ὡς τὸ τί ἐστίν εὐ μάλα σημαῖον· ἢ ὡς γένος, ἢ ὡς εἶδος, ἢ ὡς διαφορὰ, ἢ ὡς ὅρος ἐστὶ. Δεῖ γὰρ πάντως ἐν εἶναι τῶν εἰρημένων. Ἡ τοίνυν ἀγέννητος φωνὴ πῶς ἡμῖν τὴν θείαν οὐσίαν σημαίνει; Λεγέτωσαν οἱ τὰς ἀμαθείς προτάσεις εἰσφέροντες· γένος μὲν γὰρ ἢ εἶδος οὐκ ἂν εἴη, κατὰ τὴν Ἀριστοτέλους τέχνην. Κατὰ πλειόνων γὰρ κατηγορεῖται τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη· διαφερόντων δὲ, ἢ τῷ εἶδει ἢ τῷ ἀριθμῷ. Τὸ δὲ ἀγέννητος ὄνομα, οὐκ ἂν φέροιτο κατὰ τινος ἐτέρου, μόνῳ δὲ ὑπάρχει Θεῷ· διὸ δὴ κατ' αὐτοῦ κατ-

ηγορεῖται μόνον. Οὐκοῦν οὐκ ἂν εἴη γένος τὸ εἰς εἶδη, καὶ διαφορὰς, καὶ ἀριθμὸν τέμνεσθαι μὴ δυνάμενον. Ἄλλ' ἐρεῖ τις τυχόν, ὅρον εἶναι τὸ ἀγένητον· ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ τοῦτο ψεῦδος ὄν ἐλεγχθήσεται. Πᾶς μὲν γὰρ ὅρος λόγος ἐστὶ, τὸ εἶ ἐστι κατ' οὐσίαν τὸ σημανόμενον ἀποδιδοῦς· τὸ δὲ ἀγένητος, οὐ λόγος ὄν, ἀλλ' ὄνομα φαίνεται. Διαφορὰ τοιγαροῦν ἐστὶ τὸ ἀγένητον, καὶ διαφορὰ οὐσιώδης· τοῦτο γὰρ τὸ λεγόμενον. Ἄλλ' ἴδωμεν εἰ τις ἡμῖν ἐπιτρέψει λόγος, οὕτω νοῦντας μὴ σφάλεσθαι. Ὁρῶμεν τοίνυν ὅτι πᾶν ὅπερ ἂν δέχοιτο τὴν διαφορὰν, σύνθετον ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀπλοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπλοῦς τε ὢν καὶ ἀσύμθετος παρὰ παντὸς ἂν δῆπουθεν ἀνθρώπου θεὸς ἐμολογηθήσεται, οὐκ ἂν εἴη διαφορὰ τὸ ἀγένητον. Εἰ δὲ τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἐστίν, οὐκ ἔν τῷ ἀγενήτῳ τὸ εἶναι ἐστὶ τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ οὐσίαν σημαίνει τοῦτο, ἀλλὰ τοῦ εἶναι τοιῶσδε αὐτὴν παραστατικὸν φαίνεται.

ΑΛΛΟ,

Εἰ τὸ ἀγένητος ὄνομα, τὸ μὴ γεγενῆσθαι σημαίνει, τῆς οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν τῆς τοῦ θεοῦ, εἰ κωλύσει καὶ τὸ γελαστικὸν τῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσει προσόν, οὐσίαν αὐτοῦ εἶναι· καὶ πάνθ' ὅσα περ ἂν τοῖς οὐσιν ἰδίως προσῆ, ταῦτα λέγειν αὐτοῖς εἶναι οὐσίας; Εἰ δὲ τὸ ἐκάστου ἴδιον, οὐκ αὐτὸ ἐστὶν οὐσία, ἀλλὰ τῆ οὐσίας προση, ὅσον ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικὸν, καὶ ἵππῳ τὸ χρεματιστικὸν, οὐκ ἂν εἴη τὸ ἀγένητον οὐσία, οὐ εἶ ἐστὶ σημαίνον κατὰ φύσιν θεός, ἀλλ' ὅτι τοιῶσδε ἐστὶ, καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἴδιον αὐτοῦ τυγχάνει.

ΑΛΛΟ.

Τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ τὸ ἀγένητον ὡς ἐχώριστον κατηγορηθήσεται, ὡς περ ἂν εἰ καὶ κατὰ παντὸς σώματος χρῶμα. Ἄλλ' οὐκ ἐκ τῶν ἀχωρίστως προσόντων εἰ οὐσίαι νοηθήσονται, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσιν αὐταί. Ὡς περ οὐκ ἂν τις εἰδείη τὸν κύκνον, ἦτοι τὴν χιόνα εἰ κατὰ φύσιν εἰσίν, εἰ μάθοι μόνον ὅτι λευκὰ ταῦτά ἐστιν. Οὐ γὰρ ἡ λευκότης εἰς οὐσίαν νοηθήσεται, ἀλλὰ εἰ τῶν τῆ οὐσίᾳ προσόντων. Ἡ τοῦν ἀγένητος φωνή, ἔν τῶν προσόντων ἀχωρίστως τῆ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ σημαίνουσα, οὐκ ἂν εἴη καθ' ἑαυτὴς οὐσία. Εἰ δὲ τοῦτο, ὁ εἰδὼς ὅτι περ ἀγένητος ἐστὶν ὁ θεός, οὕτω εἶ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἐπίσταται, ἀλλ' ὅτι τὸ μὴ γενέσθαι πτόσσει τῆ οὐσίᾳ αὐτοῦ

Ἀντίθεσις ἐκ τῶν λεγόντων εἰδέναι τὸν θεόν, ὡς αὐτὸς ἑαυτόν.

Τὸ ἀγένητος ὄνομα, φασὶν, ἡ τι παραστατικὸν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ νοηθήσεται, ἢ σημαίνει τι τῶν συμθετικῶν αὐτῆ. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲν τῆ θεῖα συμθέθηκεν οὐσίᾳ· τελεία γὰρ ἐξ ἑαυτῆς. Τὸ ἀγένητον ἄρα τῆς οὐσίας ἐστὶ δηλωτικὸν. Εἰ δὲ τοῦτο, οἶδε θεός ἑαυτὸν ἀγένητον. Καὶ εἰ τις ἕτερος τοῦτο εἰδείη, εἰσεται πάντως θεόν, ὡς αὐτὸς ἑαυτόν.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Σοφὸν μὲν τὸ λέγειν μηδὲν ἐπισυμβαίνειν τῆ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ. διὰ τὸ ἔχειν αὐτὴν ἐξ ἑαυτῆς τὸ εἶναι τε-

A Quocirca non erit genus, quod in species et differentias et numerum secari non potest. At dicet fortasse aliquis, ingenitum, esse definitionem: sed et hoc falsum esse ostendetur. Omnis enim definitio est oratio quæ, quid sit id quod definitur, explicat; ingenitum autem non est oratio, sed unica vox. Differentia igitur erit, ingenitum, et quidem differentia essentialis: hoc enim solum relinquitur. Cæterum videamus an aliqua ratio permittat ut ita sentientes non erremus. Videmus itaque quod quidquid suscipit differentiam, compositum est, et non simplex. Cum vero universum genus humanum Deum simplicem et non compositum esse fateatur, certe ingenitum differentia esse non potest. At si ingenitum nihil eorum quæ diximus est, profecto esse Dei in ingenito non consistit. Neque enim hæc vox essentiam ipsius significat, sed eam ita se habere declarat,

ALIUD.

Si ingenitum, quod idem est atque quod creatum non est, essentiam Dei significat, quid obstat quominus visibile, quod humanæ naturæ tribuitur, ejus substantia sit: eodemque modo omnia quæ rebus proprie insunt, substantias eorum nominare? Si vero quod cuique proprium est, non ipsum est substantia, sed ei inest, sicut homini risibile, et equo hinnibile, certe ingenitum substantia non erit, non quid sit natura sua Deus significans, sed quod eo modo se habet, ac præter alia proprium ipsi est,

ALIUD.

Ingenitum de essentia Dei inseparabiliter prædicatur, quemadmodum de quovis corpore color. Cæterum non ex illis quæ inseparabiliter accidunt essentia intelliguntur: sed ex quibus ipsæ constant, Neque enim quisquam intelligat quid sit secundum naturam suam cyncus, aut nix, si tantum sciat illa **263** alba esse. Neque enim albedo substantiam illorum explicat, sed aliquid quod substantia accidit. Si ergo vox ingenitum significat aliquid eorum quæ inseparabiliter essentia Dei accidunt, non erit, juxta vestram opinionem, substantia. Quod si ita est, qui novit Deum ingenitum esse, nondum scit quid secundum naturam suam sit, sed quod essentia ejus inest, creatum non esse.

Objectio eorum qui dicunt se Deum nosse, ut ipse seipsum.

Atqui vox ingenitum, inquit, aut ipsam essentiam Dei significat, aut aliquid eorum quæ ei accidunt. Cæterum divinæ essentia nihil accidit: perfecta enim ex se est. Ingenitum itaque essentiam Dei significat. Quod si ita est, novit Deus seipsum ingenitum. Et si quis alius hoc norit, noscet omnino Deum, ut ipse seipsum.

Solutio objectionis.

Sapienter quidem dicitur nihil accidere essentia Dei, quoniam in seipsa perfecta est. Videmus tamen

magna ratione nos cogi, ut talia accidere Deo imaginemur, tametsi prorsus non accidant. Quid enim dicemus intelligentes quod ante constitutionem mundi Creator secundum essentiam suam erat: actu tamen nondum; quippe qui nihil adhuc eorum quæ sunt produxerat? Cum vero universa creavit, factus est quodammodo creator, atque ei aliquo modo accidit, nimirum cum jam id actu esse visus sit. Si ergo intelliguntur nonnulla tanquam accidisse Deo, cur frustra contenditis non debere dici ingenitum Deo accidisse, cum multa in ejus essentia accidentium speciem imitentur?

ALIUD.

respondeant nobis qui cælum palmo metiri conantur, et divinæ essentiae naturam intelligere sese factant, quid tandem dicent cum nomen patris Deo tribuitur? Utrumne substantiam ejus significare, an accidens aliquod judicabunt? Atqui, cum nihil essentiae Dei accidere censeant, accidens esse nequaquam concedent. Superest itaque, essentiam Dei eo nomine significari. Idem igitur est pater quod ingenitus, ne nimirum compositus 204 atque ex duabus essentiis constare Deus dicatur. Quod si ita est, cum idem ex vestra sententia fuerit ingenitus et pater, quemadmodum esse non cœpit, ita neque pater esse cœpit, sed semper hoc erat, simulque cum eo et Filius: ita enim fuerit Pater. Præterea si ingenitus et pater essentiam in Deo significant, quid obstitit quominus dicamus hæc nomina reciproca prorsus inter se esse: ita ut qui sit pater, is etiam sit Ingenitus; et qui ingenitus, idem quoque pater? Atque ita fiet ut appellatio ingeniti, quæ soli Deo proprie ac peculiariter convenit, omnibus fiat communis. Videte igitur in quantam absurditatem devolvamini.

ALIUD.

Si nihil Deo accidere mento concepit, neque aliis ita cogitare permittite, magnæ vos undequaque difficultates prement, et innumera impiarum cogitationum turba circumstet. Nam si quis vos interroget, pater, ingenitus, incorruptibilis, immortalis, invisibilis, aliaque ejus generis quæ naturaliter Deo insunt, et de sola ipsius essentia prædicantur, utram essentiam sint, an potius unumquodque essentiam significet, necne? Quid statuetis? Nam si singula essentiam significant, ex tot essentiis vobis simplex Deus compositus erit, quot sunt ea quæ ipsi naturaliter inesse cernuntur. Ad hæc illud etiam necessario verum est, quod opposita iis quæ diximus, nimirum creatum, corruptibile et visibile, omnia erunt ejusdem substantiæ, imo potius eandem substantiam significabunt. Quod si ita est, nihil impedit quominus dicamus idem esse lignum et filium, lapidem et genimen. Creati enim, corruptibilia et visibilia hæc sunt; atque ita rerum omnium ordo perturbabitur. Si ergo non quæcunque

λέλαν. Ὁρῶμεν δὲ ὅτι πολλὸς ἡμᾶς ἀναγκάζει λόγος, ὡς συμβεβηκότα τὰ τοιαῦτα νοεῖν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ εἰ μὴ πάντως συνέβη. Τί γὰρ ἐροῦμεν ἐννοοῦντες ὅτι πρὸ μὲν τῆς διακοσμήσεως τοῦτα τοῦ παντός, ἦν μὲν κατ' οὐσίαν δημιουργός, οὕτω δὲ τοῦτο τῇ ἐνεργείᾳ, διὰ τὸ μήπω τῶν ὄντων εἰ παρῆχθαι πρὸς γένεσιν; Ἐπειδὴ δὲ ἐποίησε τὸ πᾶν, γέγονεν ὡσπερ καὶ δημιουργός, καὶ τρόπον τινὰ συμβέβηκε τοῦτο αὐτῷ, διὰ τοῦ καὶ ἐξ ἐνεργείας ὁφθῆναι τοιοῦτον. Εἰ τοίνυν νοεῖται τινα τῶν πραγμάτων ὡς ἐπισυμβεβηκότα Θεῷ, τί μέτην περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπισυμβεβηκέναι λέγειν τῷ Θεῷ τὸ ἀγέννητον διατελεῖσθε, ἐν τῷ τοῦδε σχήματι φαινομένων τινῶν τῶν ἑσπερῆ ἐστὶ κατ' οὐσίαν αὐτῷ;

ΑΛΛΟ.

Ἄποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ σπιθαμῇ μετρεῖν ἐπιχειροῦντες τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν θείαν οὐσίαν ὅπως ἔχει φύσεως νοεῖν ὑπισχυόμενοι, τί ποτε ἄρα ἐροῦσι τὸ πατὴρ ὄνομα ταυτόμενον ἐπὶ Θεοῦ; Τῆς οὐσίας αὐτοῦ παραστατικὸν ἢ συμβεβηκότος αὐτῇ τινος; Ἄλλ' οὐδὲν ἐπισυμβαίνειν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ φάσκοντες, οὐκ εἶναι δώσουσι συμβεβηκότος. Λέπεται τοίνυν εἰπεῖν ὅτι τῆς οὐσίας δηλωτικόν ἐστι. Ταυτὸν οὖν τὸ πατὴρ τῷ ἀγέννητῷ, ἵνα μὴ σύνθετος καὶ ἐκ δύο συγκεκλιμένος οὐσιῶν νοηταί Θεός. Εἰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ταυτὸν ἀγέννητος καὶ πατὴρ καθ' ἑμᾶς, ὡσπερ τοῦ εἶναι οὐκ ἤρξατο, οὕτως οὐδὲ τοῦ εἶναι πατὴρ· ἄλλ' ἦν ἀεὶ τοῦτο, συνεχισφερομένου δηλαδὴ καὶ τοῦ γεννηματος· οὕτω γὰρ ἂν εἴη Πατὴρ. Ἐτι τε πρὸς τοῦτω, εἰ τὸ ἀγέννητον καὶ πατὴρ ἐπὶ Θεοῦ τὴν οὐσίαν σημαίνει, τί κωλύσει λέγειν ὅτι πάντως ἀντιστρέφει πρὸς ἑαυτὰ τὰ ὀνόματα, ὡς εἰ τις ἐστὶ πατὴρ, τοῦτ' εἶναι καὶ ἀγέννητον· καὶ εἰ τις ἀγέννητον, τοῦτο καὶ πατὴρ; Οἰχίσεται δὴ οὖν καὶ χωρήσει λοιπὸν ἐπὶ πάντας τὸ μόνω προσὸν τῷ Θεῷ ὡς ἴδιον αὐτοῦ καὶ ἐξαιρετὸν τὸ ἀγέννητον εἶναι φημι. Ὁρᾶτε τοίνυν εἰς δσὴν ἀτοπίαν ὑμῖν καταστρέφουσιν οἱ λόγοι.

ΑΛΛΟ.

Μηδὲν κατ' ἐπίνοιαν συμβεβηκότος νοοῦντες ἐπὶ Θεοῦ, μήτε μὴν οὕτω τισὶν νοεῖν ἐπιτρέποντες, πολλῇ δυσχερείᾳ περιπεσεῖσθε πάντως, καὶ μυρίος ἡμᾶς νοημάτων ἀθέσμων περιεστῆξει θόρυβος. Ἄρα γὰρ εἰ τις ὑμᾶς ἐρωτῆσῃ, τὸ πατὴρ καὶ τὸ ἀγέννητος, φθαρτός τε καὶ ἀθάνατος, καὶ ἄδατος, καὶ ὅσα ἑτέρα ἐστὶ τοιαῦτα, κατὰ φύσιν ἐνυπάρχοντα τῷ Θεῷ, καὶ κατὰ μόνης τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατηγορούμενα, πότερον οὐσίας εἶναι δώσετε, μᾶλλον δὲ ἕκαστον αὐτῶν οὐσίαν σημαίνει, ἢ οὐχί; Ποῖον ἀποδώσετε λόγον; Εἰ μὲν οὖν ἕκαστον οὐσίαν σημαίνει, ἐκ τοσοῦτων ὑμῖν οὐσιῶν, ὃ ἀπλοῦς συγκεῖσται Θεός, ὅσαπερ ἂν αὐτῷ φυσικῶς προσόντα φαίνονται. Πρὸς δὲ γε τοῦτω κάκεινο πάντως ἀναγκαῖον ὑπάρχειν ἀληθές, ὅτι καὶ τὰ ἀντικείμενα τοῖς εἰρημένους τὸ γεννητὸν δηλαδὴ, τὸ φθαρτὸν, τὸ ὄρατὸν ἐστὶ πάντα τῆς αὐτῆς οὐσίας· μᾶλλον δὲ μίαν οὐσίαν σημαίνει. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν κωλύσει λέγειν ταυτὸν εἶναι ξύλον καὶ υἶδν, λίθον καὶ γέννημα. Γενητὰ γὰρ καὶ φθαρτὰ καὶ ὄρατὰ ταῦτά ἐστι· καὶ συγχέχεται λοιπὸν τῶν πραγμάτων ἡ τάξις.

Εἰ τοίνυν οὐχ ὅσα προσεῖναι λέγεται κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ, ταῦτα πάντως ἔσται αὐτοῦ καὶ οὐσία, λείπεται λέγειν αὐτὰ τῇ οὐσίᾳ συμβεβηκότα, μέχρι μόνης φωνῆς οὕτω νοούμενα. Οὐχ ἔχει γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις μείζον τι τῶν καθ' ἑαυτὴν λέγειν ἐπὶ Θεοῦ. Διὸ δὴ τοῖς ἰδίοις ἔθεσιν ἐπ' αὐτοῦ κεκρήμεθα, τὰ καθ' ἑαυτοῦς μείζονα ὑπόδειγμα ποιούμενοι, ὥσπερ οἱ ἐν μικρῷ πίνακι τὸν οὐράνιον καταγράφοντες κύκλον.

Ἀντιθεσις ἐκ τῶν αὐτῶν διὰ τῆς εἰς ἀποπορ ἀπαγωγῆς.

Ὁ Θεὸς, φασί, τὴν ἑαυτοῦ φύσιν οἶδεν ἀκριβῶς καὶ ἀληθῶς, καὶ ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν ἐπίσταται σαφῶς. Εἰ δὲ οὐχ ἴσμεν ἡμεῖς οὕτω, ὡς αὐτὸς οἶδεν, ἐσφαλμένως ἄρα καὶ διεστραμμένως τὰ περὶ αὐτὸν δοξάζοντες ἀλισκόμεθα. Ὁ γὰρ μὴ ὁμοίως τῷ ἀληθῶς εἰδότε γινώσκων, οὐκ ἀληθῶς εἴσεται, πλανᾶται δὲ πάντως ὁ τοιοῦτος.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Οὐχ ὁρῶσι πάλιν οἱ δεινοὶ πρὸς τόλμας, εἰς ὅσον ἀσεβείας καταφέρονται βάραθρον. Δεδοίκασι γὰρ, ὡς εἰκός, ἐλάττους φαίνεσθαι κατὰ τὸ νοεῖν τοῦ Θεοῦ· φρίττουσι δὲ ὡς εὐτελεῖς τὸ μὴ οὕτως εἶναι νομίσασθαι λεπτοῦς εἰς γνῶσιν, ὡς ἂν εἶναι τις δῆρ καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν, οὐκ εἰδότες ὅτι τοσοῦτον ὑπερέξει καὶ κατὰ τοῦτο τῶν γενητῶν, ὅσον αὐτῶν καὶ κατὰ φύσιν διέστηκεν. Ἔττα πρὸς τοῦτω πῶς οὐ λαν ἐστὶν ἀποπῶτατον, οὐκ ἀληθῶς εἰδέναι λέγειν τὸν μὴ παραπλησίως εἰδῶτα τι τῷ τελείῳ ἔχοντι τὴν γνῶσιν πράγματός τινος τυχόν, ἐφ' ὅπερ ἂν τυχόν καὶ οἱ λόγοι γίνονται; Ἔστι μὲν γὰρ ἦττον εἰδέναι καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ τελείως εἰδῶτος ἀπολιμπάνεσθαι, οὐ μὴν παντελῶς καὶ διεστραμμένως. Οἷον φέρε εἰπεῖν, ἐπίσταται τις ὅτι περὶ τὴν σελήνην ἐκλειψίς γίνεσθαι συμβαίνει, ἀγνοεῖ δὲ ὅπως καὶ τίνα τρόπον· ἀλλ' ἔστω τις ἕτερος τυχόν ὁ καὶ τοῦτο εἰδῶς. Ἄρ' οὖν ἐπειδήπερ ὁ μὲν τις σοφώτερος ὢν οἶδε τὸ συναμφότερον, ὁ δὲ κατὰ τὸ δύνασθαι νοεῖν ἐλάττω ἐκείνου τυγχάνων, οἶδε τὸ ἕτερον, ψευδῶς δοξάσει περὶ τὴν σελήνην τὰς ἐκλειψίς γίνεσθαι λέγων; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. Εἰ τοίνυν ἐνδέχεται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, μείζονα μὲν ἐν τισὶ κεῖσθαι τὴν γνῶσιν, ἐλάττωτα δὲ ἐν ἑτέροις, καὶ ἀληθεῖς εἶναι τὰς δόξας ἐν ἀμφοτέροις, τί κωλύσει καὶ ἡμᾶς ἀνθρώπους ὄντας, ἐλάττω μὲν εἰδέναι Θεοῦ, ἢ ὡς αὐτὸς τε καὶ διεστραμμένως;

ΑΛΛΟ.

Ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων σημασίαν ἦτοι κατάληψιν, πολλαῖς καὶ διαφόροις ἐννοίαις ἐρχόμεθα. Καὶ οὐ πάντως ψευδῶς τε καὶ διεστραμμένως δοξάσει τις πρὸς ἕτερον, ὅτι μὴ ταῖς αὐταῖς ἐννοίαις, ἀλλ' ἑτέροις τισὶν ἐπὶ τι τῶν ζητούμενων βαδίζει. Οἷον φέρε εἰπεῖν, ἔστωσαν δύο τινὲς ἐρωτώμενοι, εἰ ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ ὁ ἵππος, καὶ ὁ μὲν ἀποκρινέσθω μὴ εἶναι ταυτὸν, ἐπεὶ πᾶς ἀνθρώπος γελαστικὸν, ὁ δὲ ἵππος οὐ τοῦτο· ὁ δὲ ἕτερος λεγέτω, οὐ ταυτὸν ἵππῳ ὁ ἀνθρώπος, ἐπειδήπερ τὸ χρημετιστικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ οὐ κατηγορεῖται. Ἄρ' οὖν οὐκ ἀληθεύουσιν

A Deo naturaliter insunt, essentia ipsius sunt: superest ut ea accidentia essentiae dicamus sola voce ita appellata. Neque enim potest humana natura majus aliquid quam pro suo ipsius modulo de Deo dicere. Quo fit ut nostro more in explicanda illius natura utamur, per ea quae nobis insunt quasi per exempla majora, hoc est divina, declarantes, ut qui in exigua tabella coelestes orbis describunt.

265 *Objectionis haereticorum per reductionem ad absurdum*

Deus, inquit, suam ipsius essentiam et naturam, perfecte vereque novit, et quod secundum essentiam est, optime scit. Si vero nos nescimus ita ut ipse scit, false ergo atque perperam ipsum glorificamus. Nam qui non similiter eademque ratione novit, atque is qui vere novit, certe non vere cognoscit; sed errare omnino judicandus est.

Solutio objectionis.

Non vident temerarii isti in quantum impietatis barathrum ruant. Verentur enim, ut apparet, ne inferiores Deo in intelligendo videantur, et abhorrent ut a re vili, quod ita subtilem habeant cognitionem, atque divinae essentiae tribuitur, nescientes Deum tanto intervallo etiam hac in parte creaturas superare, quanto etiam ipsius natura est excellentior. Praeterea quomodo non summopere absurdum sit dicere, non vere scire eam qui non perinde sciat, atque is qui perfectam habeat cognitionem ejus de quo sermo fiat. Possumus enim minus scire, atque hac ratione ab eo qui perfecte scit superari, neque tamen aberrare a vero. Exempli gratia, scit aliquis lunae eclipsim accidere, at quando aut qua ratione nescit: alius quispiam id optime novit. Quocirca cum aliquis doctior novit utrumque, alius vero doctrina inferior, alterum ex his novit, falsone sentire existimabitur de luna, qui eclipses ei accidere dicit? Nequaquam profecto. Si ergo fieri potest ut unam eandemque rem plenius perfectiusque aliquis intelligat, alius vero minus perfecte, et tamen vera sit amborum sententia, quid obstiterit quominus nos, cum simus homines, minus sciamus quam Deus, aut ut ipse seipsum novit, quid secundum essentiam sit, ita nos non erremus?

ἑαυτὸν οἶδε, τί ποτέ ἐστι κατ' οὐσίαν, μὴ μὴν ψευδῶς

D

ALIUD.

Multis ac diversis rationibus ad significationem, sive cognitionem rerum pervenitur, neque omnino false ac perperam quis sentiat, 266 tametsi non iisdem, sed aliis quibusdam rationibus ad id quod quaeritur pertingat. Exempli gratia, sint duo qui interrogentur, utrum homo et equus sint idem: atque hic quidem respondeat non esse idem, siquidem omnis homo sit risibilis, equus vero non item: alter autem respondeat differre equum ab homine, siquidem ininhibile de substantia hujus non praedicetur. Nonne uterque verum praedicat, et rectam differentiae

causam assignant, tametsi diversis rationibus utantur? Cum itaque fieri possit ut diversimode de rebus sentiamus, neque tamen a vero aberramus, quid obstabit quominus Deus quidem perfecte seipsum cognoscat, quid sit secundum essentiam: nos vero, cum simus homines, minorem, non tamen falsam, de eo notitiam habeamus?

ALIUD.

Si cognitionem, quæ civis rationali creaturæ inest, generis cujusque differentię commensurari videntur, ita ut alla censenda sit esse in angelis, major autem in archangelis, eaque ipsa major in superioribus potestatibus, commensurata igitur est etiam hominis cognitio, minor videlicet illis, quas diximus, existens. Quomodo ergo erit par cognitione cum Deo, qui angelos quidem intellectu æquat, præsertim cum id indubitatum sit, Dei scientiam omnem intellectam superare?

ALIUD.

Multa nomina de Deo prædicantur, quorum singula non quid essentialiter Deus sit, significant, sed aut quid non sit, aut relationem quamdam ad aliud quæ ab eo distinguuntur. Exempli gratia, incorruptibile et immortale significant quid non sit: pater vero aut ingenuus, quia genitor est ad distinctionem filii, et quia creatus non est; sed singula hæc, ut diximus, non ipsam essentiam declarant; sed aliquid eorum quæ circa essentiam versantur. Si ergo per hæc nomina sive significationes ad cognitionem Dei quodammodo manu ducimur, quomodo essentiam ipsius cognoscemus, si ea solum quæ circa eam versantur dicimus, non autem quid naturaliter sit? Perinde enim est ac si quis dicat se nosse quid sit anima hominis secundum substantiam, si norit eam esse qualitatis, quantitatisque et formæ expertem: aut si dicat se nosse quid sit ex sua natura corpus humanum, **267** si sciat album aut nigrum illud esse. Substantiæ igitur non ex his quæ circa ipsas versantur cognosci possunt, sed ex quibus ipsæ per se subsistunt

ALIUD.

Deus simplex esse et non compositus ab omnibus prædicatur. Absurdum itaque est dicere, talem ipsum de se habere cognitionem, qualem et nos. Nam si ipse aliud quidpiam est, alia vero quædam ab ipso cognitio quæ ei inest, compositus erit, et non simplex. Cum vero absque ullo dubio simplex sit, certe cognitio quæ in ipso est diversa ab ipso non est. In nobis autem alia est ratio. Sumus enim secundum substantiam proprie, in substantia autem sitam habemus cognitionem, veluti colorem in corpore. Non ergo similiter eodemque modo cognoscemus quo Deus, quippe qui aliter existamus quam ipse. Nam ipse, tanquam hoc ipsum, intellectus omnium supremus divinitus contemplatur omnia ac novit seipsum.

Α ἀμφοτέροι; , καὶ λόγον ἀποδώσουσιν ὀρθῶν, εἰ καὶ μὴ ταῖς αὐταῖς ἐννοιαῖς ἐχρήσαντο; Δυνατοῦ τοιγαροῦν ὄντος διαφορῶς μὲν δοξάζειν περὶ τι τῶν ὄντων, μὴ ψευδῶς δὲ μὴδὲ διεστραμμένως, εἰ κολλῶσαι θεὸν μὲν ἑαυτὸν εἰδέναι τελειῶς ὅπερ ἐστὶν κατ' οὐσίαν· ἡμᾶς δὲ ἀνθρώπους ὄντας ἐλαττόν τε νοοῦντας αὐτοῦ, μὴ πάντως καὶ διεφθευσμένας ἔχειν τὰς δόξας;

ΑΛΛΟ.

Εἰ παντὶ λογικῶ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ γνῶσιν ὀρώμεν τῇ τοῦ γένους διαφορᾷ συμμεμετρημένην, ὡς ἑτέραν μὲν εἶναι πιστεύειν ἐν ἀγγέλοις, μείζονα δὲ ἐν ἀρχαγγέλοις, καὶ ἐτι ταύτης ὑπερέχουσαν ἐν ταῖς ἀνωτέρω δυνάμει· συμμεμετρηται τοῖνον καὶ ἀνθρώπου γνῶσις ἐλάττω ὄσα τῆς τῶν εἰρημένων. Πῶς οὖν ὁμοίως δοξάσει θεῶ ὁ μὴ τόσοῦτός εἰς νοῦν, ὅσον ἂν εἶναι τις δοίη τὸν ἀγγελον, ὁμολογούμενου δὴ ποθεν διτιπερ ἡ θεοῦ γνῶσις ὑπερέχει πάντα νοῦν, καὶ πᾶσαν κατάληψιν ἀναθήσεται;

ΑΛΛΟ

Πολλὰ τῶν ὀνομάτων ὀρώμεν ἐπὶ θεοῦ ταττόμενά, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν οὐ τί κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὁ θεός, σημαῖνον φαίνεται, ἀλλ' ἡ τί οὐκ ἐστὶ δηλοῖ, ἡ σχέσιν τινὰ σημαίνει πρὸς τι τῶν διαστελλομένων. Ὅσον φέρε εἰπεῖν, τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ ἀθάνατον τί οὐκ ἐστὶ δηλοῖ· τὸ δὲ πατήρ ἡ ἀγέννητος, ὅτι γεννήτωρ ἐστὶ πρὸς υἱὸν ἀντιδιαστελλόμενον, καὶ ὅτι οὐ γέγονεν· ἀλλὰ τούτων ἕκαστον οὐ τῆς οὐσίας ἐστὶ σημαντικόν, καθάπερ ἤδη προείπομεν, ἀλλὰ τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν σημαίνει. Εἰ τοῖνον ἐκ τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἦτοι σημασιῶν ἡμεῖς ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν χειραγωγούμεθα, πῶς εἰσόμεθα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ μόνον κατὰ αὐτὴν μαθάνοντες, οὐ τί ἐστὶ κατὰ φύσιν παιδευόμενοι; Ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ τις λέγοι τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν τί κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἐπιστάσθαι σαφῶς, εἴπερ εἰδείη διτιπερ ἄποιος, ἄποσός τί ἐστὶ καὶ ἀσχημάτιστος· ἡ εἴπερ λέγοι τὸ σῶμα τυχόν τὸ ἀνθρώπινον τί κατὰ φύσιν ἐστὶν εἰδέναι, ἡ λευκὸν ἡ μέλαν εἶναι λέγοι. Οὐκοῦν οὐκ ἐκ τῶν περὶ τὰς οὐσίας αἱ οὐσίαι γνωσθήσονται, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτάς.

ΑΛΛΟ.

Δ Ἀπλοῦς καὶ ἀσύνητος ὢν ὁ θεός πρὸς ἀπάντων ὁμολογηθήσεται. Οὐκοῦν ἄποπον τὸ λέγειν τοιαύτην ἔχειν αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ τὴν γνῶσιν, ὅποσον ἂν καὶ ἡμεῖς. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἑτερόν τί ἐστὶν, ἑτέρα δὲ τις παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις, σύνητος ἐσται, καὶ οὐχ ἀπλοῦς. Ἐπειδὴ δὲ ἀπλοῦς ὁμολογούμενος, οὐχ ἑτερόν τι παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ γνῶσις· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως. Ἐσμὲν γὰρ κατ' οὐσίαν ἰδίως· ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ κειμένην ἔχομεν τὴν γνῶσιν, ὡσπερ χρῶμα ἐν σῶματι. Οὐκ ἄρα παραπλήσιον εἰσόμεθα τι τῷ θεῷ οἱ μὴ οὕτως ὄντες ὡς αὐτός. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ὢν, αὐτὸ δὴ τοῦτο νοῦς ὁ πάντων ἀνωτάτω, θεωρήσει θεοπροπῶς τὰ τε ὄντα καὶ ἑαυτόν. Ἡμεῖς δὲ τὸ δοθὲν ἡμῶν μέτρον ὑπερβαίνειν οὐ δυνάμενοι ὡς ἐν

εὐσπερῶ καὶ αὐνίγματι τὸν ἀκατάληπτον ὁρῶμεν Ἄ Θεόν.

Nos autem cum mensuram quæ nobis data est, excedere non possumus, veluti in speculo et ænigmate Deum incomprehensibilem cernimus²².

ΛΟΓΟΣ ΑΒ΄.

Ἐκλογαὶ ῥητῶν μετὰ συλλογισμῶν ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης διὰ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα, οὐδὲ κτίσμα.

Ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς.

Ῥωμαίους ἐπιστέλλων Παῦλος, « Δούλος, φησιν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. » Καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ περὶ τοῦ Σωτήρος λέγει· « Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν παντί τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. » Ὁ λέγων εἰς Εὐαγγέλιον ἀφωρισθῆναι Θεοῦ, παραρημά φησιν, ἀπεισάλλαται κηρύξων ἐν παντί τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ὁμολογεῖν ἐνταῦθεν δηλονότι Θεὸν ὄντα τὸν Χριστόν. Πῶς οὖν εἴτι κτίσμα ἢ ποίημα οὐκ ἐνδεχομένου κτιστὴν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Θεοῦ;

ΑΛΛΟ.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, φησιν, ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ συμπαραλαμβάνεται Χριστὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὴν τῶν θείων χαρισμάτων ἐπίδοσιν, καὶ συγχορηγεῖ τοῖς ἁγίοις τὰ δῶρα, πῶς οὐ Θεὸς ὁ ἐν Θεοῦ τάξει τεθεῖς, καὶ πάντα ῥαδίως ἐνεργεῖν δυνάμενος ἄπερ ἂν καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν; Οὐ γὰρ δὴ που μίαν εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν δῶσομεν Θεοῦ καὶ ποιήματος· ἵνα μήτε τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν θείαν ἀνάγκωμεν οὐσίαν, μήτε μὴν τῆς θείας φύσεως τὸ ἐξαίρετον εἰς τὸν τοῖς γεννητοῖς πρόποντα κατὰ γωμεν τόπον. Οἷς γὰρ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις ἀπαράλλακτος μία, τούτοις ἀνάγκη καὶ τὴν τοῦ εἶδους ἐνότητά σωζεσθαι. Ἄλλως τε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος Ἡσαίου· Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ὀδὸς ἡμῖν, ταύτην ὁ Υἱὸς μετὰ Πατρὸς χορηγῶν φαίνεται. Θεὸς οὖν ἄρα καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ὁ ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς πάντα ἐνεργῶν.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτό.

Συνταττόμενος τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ὁ Χριστὸς, καὶ ὄσον οὐδέπω μέλλων ἦδη πρὸς τὸ σωτήριον ἀναβῆσθαι πάθος, « Εἰρήνην, φησὶ, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. » Εἰ τοίνυν ἐκτουτὴ τὴν εἰρήνην εἶναι φησιν, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν καὶ φυσικῶς ἐνυπάρχον αὐτῷ, πῶς οὐκ ἔσται παντὶ τῷ σαφὲς, ὅτιπερ οὐ μετοχικῶς ἐπὶ τὸν Υἱὸν τὰ Πατρὸς ἐξαίρετα διαβαλεῖ, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς κτίσμασιν, ἀλλ' οὐσιώδης ἔλκει λόγος ἐπὶ τὸν γεννημένον τὰ τοῦ γεννήσαντος ἴδια; Διὸ δὴ καὶ συνδοτὴρ καὶ συγχορηγὸς φυσικῶς τε καὶ ἀδιαστάτως παραλαμβάνεται, καὶ διανέμει σὺν Πατρὶ τοῖς ἁγίοις τὰς δωρεάς. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων οὐσίας, πῶς οὐκ ἂν εἴη φύσει Θεός; Εἰ δὲ φύσει Θεός, οὐ ποίημα.

ASSERTIO XXXII.

Expositiones dictorum cum syllogismis ex Novo Testamento, quod Filius sit naturalis Deus, ex quo infertur non esse opus vel creaturam.

Ex Epistola ad Romanos.

Paulus ad Romanos scribens : « Servus, inquit, Christi vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei²³. » Rursus in eadem Epistola de Servatore ita ait : « Per quem accepimus gratiam et apostolatam in obedientiam fidei in omnibus gentibus pro nomine ipsius²⁴. » Qui dicit segregatum se in Evangelium Dei, statim addit, missum se ut prædicaret in omnibus gentibus pro nomine Domini nostri Jesu Christi : ut inde manifeste declaret Christum esse Deum. Quomodo igitur opus vel creatura erit, cum fieri nulla ratione possit, ut creata sit essentia ejus qui natura sua est Deus?

268 ALIUD.

Gratia, inquit, et pax vobis a Deo Patre et Domino Jesu Christo²⁵. Si Christus Deo ac Patri annumeratur in divinorum donorum largitione, ipseque sanctis ea confert, quomodo non sit Deus qui Dei loco constituitur, facileque omnia præstare potest quæ Pater? Nemo enim unam esse naturalem operationem statuet Dei et creaturæ : ne videlicet id quod creatum est ad divinam essentiam evehamus : neve e contrario divinæ naturæ excellentiam, ad locum creaturis convenientem deprimamus. Nam quorum operatio et vis eadem omnino est, ea etiam speciei unitate conveniunt. Cum vero etiam Isaias exclamet, « Domine Deus noster, da nobis pacem²⁶, » hanc Filium cum Patre largiri cernitur. Deus itaque et verus Deus est qui in Deo Patre, et cum Patre omnia operatur ac præstat.

ALIUD, in idem.

Christus cum suis discipulis præcepta daret, et jam salutarem passionem adiret, « Pacem, inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis²⁷. » Si ergo pacem suam esse dicit, tanquam propriam suam bonam, et naturaliter ipsi inexistens, quomodo non erit perspicuum quod extimæ Patris proprietates non participatione quadam in ipsum derivantur, quemadmodum fere in rationales creaturas, sed essentialis ratio trahit in Filium quæ Patri propria sunt? Itaque una cum Patre dare atque largiri naturaliter et inseparabiliter dicitur, simulque cum genitore dona sanctis distribuere. Qui vero ita sua natura comparatus est, quomodo non sit natura Deus? At si Deus natura est, creatura esse nequit.

²² I Cor. xiii, 12. ²³ Rom. 1, 4. ²⁴ Ibid. 3. ²⁵ Apoc. 1, 4. ²⁶ Isa. xxvi, 12. ²⁷ Joan. xiv, 27.

ALIUD.

« Revelatur, inquit, ira Dei a cœlo in omnem impietatem ex injustitiam hominum, qui veritatem in injustitia continuerunt, quia cognoscibile Dei manifestum est in ipsis. Invisibilia enim ejus a creatione mundi, a creaturis intellecta conspiciuntur, et æterna ipsius virtus et divinitas ²⁹. » Si ergo ex operis admirabilis magnificentia Creator proportionem quadam cognoscitur, certe Filius inter creaturas non collocabitur. Cum vero rursus ipse sit omnium creator, divinitas ipsius ex operibus elucescat: quomodo possit esse opus vel creatura is quem creaturarum **269** natura per hoc ipsum quod creatas sunt, Deum naturaliter esse declarant?

ALIUD.

Eos qui ex creaturis divinitatem Creatoris proportionem quadam cognoscere possunt, inexcusabiles futuros ait Paulus, quod, cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt, vel gratias egerunt ³⁰. Quocirca, si Deum cognoscunt qui creaturarum opificem contemplantur, Verbo autem Dei cœli firmati sunt ³¹, Deus itaque, non creatura est Filius, qui omnibus suum esse dedit: quem qui glorificare delectant, manent inexcusabiles, de quibus nobis est sermo. Præterea glorificatio soli Deo debetur et convenit, a creata autem natura est aliena: quod ipsum Servator nos docens, ad discipulos suos inquit: « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes bona opera vestra, glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est ³². » Neque enim discipulis recte factorum suorum gloriam ascribi debere statuit, sed potius Deo, ut videlicet ipsi debitam. Si vero ipse veritatis testis, ut ostensum est, glorificari debere Christum dicit, quomodo non sit Deus is cui gloriam Deo convenientem ascribit?

ALIUD.

Paulus testatur traditus esse in intellectum reprobum, et in passiones ignominie, « omnes qui Dei veritatem in mendacium mutarunt; qui et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen ³³. » Si ergo immutat veritatem in mendacium qui creaturam colit potius quam Deum, certe veritatem integram conservat qui id non facit, sed potius, contra quam illi errantes, creatorem et factorem colit. Creator autem et factor est Filius, ipsumque colimus tanquam omnium Dominum. Neque enim amplius erramus, veritatem in mendacium commutantes. Non est igitur creatura, qui contra quam creaturæ perinde censetur creator ac Pater, et est benedictus in sæcula. Amen.

ALIUD.

De iis qui nullam de peccatis suis poenitentiam agunt, sed indissolubili quodam vinculo vitii suis annexi sunt, Paulus ita loquitur: « Secundum au-

A

ΑΛΛΟ.

« Αποκαλύπτεται γάρ, φησίν, ὀργὴ Θεοῦ ἀπὸ οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Τὰ γὰρ ἄοράτα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης. » Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ποιήμασι μεγαλοῦργίας ἀναλόγως ἢ τοῦ μεγαλοῦργήσαντος ὁρᾶται θεϊότης, ἔξω μὲν πάντων τῶν γενητῶν ὁ Υἱὸς κείσεται. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν αὐτός ἐστιν ὁ πάντων ποιητῆς, αὐτοῦ δηλονότι καὶ ἡ θεϊότης διὰ τῶν πεποιημένων ὁρᾶται· πῶς οὖν ποίημα ἢ κτίσμα ὂν ἢ τῶν γενητῶν φύσις δι' αὐτοῦ τοῦ πεποιηθῆαι δεικνύει Θεοῦ ὄντα κατὰ φύσιν;

B

ΑΛΛΟ.

Τοὺς ἐκ τῶν ποιημάτων ἀναλόγως τοῦ δημιουργοῦ τὴν θεϊότητα δυναμένους ὁρᾶν, ἀναπολόγητους ἔσεσθαι φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, διότι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠὲ χαρίστησαν. Οὐκοῦν εἰ Θεὸν ἐπιγινώσκουσιν οἱ τὸν τῆς κτίσεως ὁρῶντες δημιουργόν, τῷ δὲ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἔστερεώθησαν, Θεὸς ἄρα, καὶ οὐ ποίημα ὁ Υἱὸς, ὁ πάντα πρὸς τὸ εἶναι καλέσας· ὂν καὶ δοξάσαι παραιτησάμενοι μένουσιν ἀναπολόγητοι, περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος. Δοξολογία δὲ πάλιν χρεωστεῖται καὶ πρέπει μόνῳ Θεῷ, γενητῆς δὲ φύσεως ἀλλοτρίον· ὃ καὶ διδάσκων ἡμᾶς ὁ Σωτῆρ, πρὸς τοὺς οικεῖους φησὶ μαθητάς· « Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Οὐ γὰρ τοῖς μαθηταῖς τὴν ἐφ' οἷς εὐδοκίμοισι δόξαν, ἀνακείσθαι δεῖν ἐδοκίμασε· Θεῷ δὲ μᾶλλον ὡς αὐτῷ χρεωστουμένην. Εἰ δὲ χρῆναι δοξάζεσθαι τὸν Χριστόν, ὡς ἀποδίδεικται, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας μάρτυς φησὶ, πῶς οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ τὴν Θεῷ πρόπευσαν δόξαν περιεχόμενος;

ΑΛΛΟ.

Παραδεδοσθαι φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας τοὺς ἀλλάξαντας τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει· οἱ καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα ὅς ἐλόγητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. Εἰ τοίνυν ἀλλάττει τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ ψεύδει ὁ τῇ κτίσει λατρεύων παρὰ τὸν κτίσαντα, φυλάττει δηλαδὴ τὴν ἀλήθειαν ὁ μὴ τοῦτο ποιῶν, ἀλλ' ἐξ ἀντιστροφῆς τοῖς πλανωμένοις τῷ κτίσῃ λατρεύων καὶ ποιητῇ. Κτίστης δὲ καὶ ποιητῆς ὁ Υἱὸς, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν ὡς Θεῷ πάντων. Οὐ γὰρ εἰ πλανώμεθα τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἀλλάξαντες. Οὐκοῦν οὐ ποίημα ὁ ἐξ ἀντιστροφῆς τοῖς ποιήμασιν, ὡς κτίστης μετὰ Πατρός νοούμενος, καὶ ὑπάρχων εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

ΑΛΛΟ.

Πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς οικείοις πταίσμασιν οὐκ εἰδότας μετανοεῖν, ἄρβηκτον δὲ ὡσπερ ἐπιθέντας ἑαυτοῖς τῆς ψαυλότητος τὸν δεσμόν, ὁ Παῦλος φησὶ· « Κατὰ

²⁹ Rom. i, 18, 19. ³⁰ ibid. 21. ³¹ Psal. xxxii. 6. ³² Matth. v, 16. ³³ Rom. i, 25.

δὲ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργης καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἶτα πάλιν ἑτέροις· « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομιῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. » Οὐκοῦν εἰ παραστησόμεθα πάντες τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ (ἴε Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ), καὶ αὐτὸς ἀποδώσει ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· πῶς οὐκ ἔσται φύσει Θεός, τοῦ Παύλου λέγοντος ἀποκάλυψιν ἔσεσθαι δικαιοκρισίας Θεοῦ, τὴν ἐφ' ἐκάστην τῶν κρινομένων παρ' αὐτοῦ τιθεμένην ψῆφον δηλαδὴ, ὡς τοῖς μὲν φέυλοις εἰπεῖν· « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· » τοῖς δὲ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας ἐργάταις· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, » καὶ τὰ ἐξῆς.

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται πάλιν· « Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρούμενη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας. » Ὅτε τοίνυν πιστεύοντες εἰς Χριστὸν δικαιώμεθα, ὡς τὸν ὄντα φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπιγνόντες Θεὸν (τοῦτο γὰρ ἐπισφραγίζει καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος τοῖς ἐξ ἔθνῶν ἐπιστέλλων· « Νυνὶ δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ »)· πῶς ἔσται **C** ποίημα ἢ κτίσμα ὁ Υἱός, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεός, κατὰ τὰς τῶν ἁγίων φωνάς;

ΑΛΛΟ.

Τοῖς δικαιουμένοις διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν συναγορευθῶν Παῦλος φησὶ· « Λογιζόμεθα γὰρ δικαιώσθαι ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων νόμου· ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, οὐχὶ καὶ ἔθνῶν; καὶ καὶ ἔθνῶν. Εἴπερ εἰς Θεὸς ὁς δικαιώσει περιτομῆν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστιαν διὰ τῆς πίστεως. » Τοῦτο ποιοῦντα Χριστὸν εὐρίσκομεν. Δικαιῶν γὰρ ὑπισχνούμενος τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, « Ἀμὴν, φησὶ, λέγω ὑμῖν· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ κρίνεται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ δὲ πρέπει μόνῳ τῷ Θεῷ, δικαιοὶ δὲ Χριστὸς, πῶς οὐκ ἔστι φύσει Θεός; Εἰ δὲ **D** τοῦτο, οὐ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

Φησὶ πάλιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀβραάμ· « Ὅς ἔστι πατὴρ πάντων ἡμῶν, καθὼς γέγραπται· Ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε κατέναντι Θεοῦ τοῦ ζωοποιούτος τοὺς νεκρούς. » Θεοῦ τοιγαροῦν ζωογονεῖν τοὺς νεκρούς λεγομένου, εἶτα τοῦ Υἱοῦ φάσκοντος· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. » πάλιν, « Ὁ πιστευων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ

tem duritiam tuam, et cor tuum impenitens, iram tibi thesaurizas in die irae et revelationis justi iudicii Dei, **270** qui retribuet singulis secundum opera ipsorum²⁵. » Rursum aliis: « Omnes nos oportet manifestari coram Christo, ut unusquisque accipiat propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum²⁶. » Si ergo omnes sistemur ante tribunal Christi, « Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, et ipse retribuet unicuique secundum opera ipsorum²⁷; » quomodo non erit naturaliter Deus, cum Paulus dicat revelationem justi iudicii Dei futuram, sententiam nimirum quam ipse de singulorum factis est laturus: ita ut malis quidem sit dicturus: « Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum²⁸; » pietatis vero cultoribus: « Venite, benedicti Patris mei²⁹, » etc.

ALIUD.

Scriptum est etiam: « Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram ipso. Nam per legem cognitio peccati: nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, cui attestantur lex et prophetæ. Iustitia vero Dei per fidem Jesu Christi in omnes credentes³⁰. » Cum igitur credentes in Christum justificemur, utpote Deum vere ac naturaliter existentem cognoscentes: hoc enim ipse Paulus gentibus scribens confirmat, cum dicit: « Nunc autem cognoscentes Deum, aut potius cogniti a Deo³¹, » quomodo sit Filius opus vel creatura, et non potius Deus, juxta sanctorum testimonia?

ALIUD.

Præterea Paulus is qui per fidem in Christum justificati sunt patrocians: « Putamus, inquit, fide justificari hominem sine operibus legis: an Judæorum solum est Deus, non autem etiam gentium? certe et gentium. Siquidem unus Deus qui justificabit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem³². » Hoc Christum præstare invenimus. Præmittens enim se justificaturum credentes in se, inquit. « Amen dico vobis, qui credit in me non iudicatur, sed habet vitam æternam³³. » Si vero justificare soli Deo convenit, justificat autem Christus, quomodo non erit natura Deus? At, si hoc est, quomodo sit creatura?

ALIUD.

Paulus alicubi de parente nostro Abraham ita dicit: « Qui est pater omnium nostrum, ut scribitur³⁴, Quia patrem multarum gentium posui te coram Deo qui vivificat mortuos³⁵. » Cum igitur Deus dicatur vivificare mortuos, **271** cumque Filius dicat: « Ego sum vita³⁶; » et, « Qui credit in me, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo

²⁵ Rom. II, 5, 6. ²⁶ II Cor. V, 10. ²⁷ Joan. V, 22. ²⁸ Matth. XXV, 41. ²⁹ Ibid. 34. ³⁰ Rom. III, 20-22. ³¹ Galat. IV, 9. ³² Rom. III, 28-30. ³³ Joan. III, 18; VI, 47. ³⁴ Gen. XII, 4. ³⁵ Rom. IV, 16, 17. ³⁶ Joan. XIV, 6.

die⁴²; » et rursum : « Ego sum resurrectio et vita⁴³; » quis non confiteatur, modo sanæ mentis sit, ipsum ex essentia Patris esse, proprium ac verum ipsius Filium, omnes Patris proprietates naturaliter in se gestantem? Quod si verum est, ergo Deus ex Deo est, non vero opus vel creatura.

ALIUD.

Paulus ad gentes scribens : « Recordamini, inquit, vos gentes dictæ præputia, quod alienati eratis a testamentis promissionis, separati a benedictione Israel, spem non habentes, et sine Deo vos fuistis in hoc mundo; nunc vero cognovistis Deum⁴⁴. » Deinde rationem cognitionis ipsis explicans inquit : « Prope te verbum est in ore tuo et in corde tuo, id est, verbum fidei quod prædicamus. Quia si confessus fueris ore tuo quod Dominus est Jesus, et credideris in corde tuo, quod Deus ipsum suscitavit ex mortuis, salvus eris⁴⁵. » Si ergo qui credit in Christum, et constitetur quod est Dominus, ut verum Deum cognoscens, justificatur, quomodo non erit naturaliter Deus Filius? Qui autem hoc est, quomodo sit creatura?

ALIUD.

Paulus divinarum arcanorum administratorem ac ministrum seipsum esse declarans : « Audacius, inquit, scripsi vobis ex parte in memoriam vos reducens per gratiam datam mihi a Deo, ut essem minister Jesu Christi ad gentes, ministrans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in Spiritu sancto⁴⁶. » Ecce etiam hic manifeste se per gratiam affirmat a Deo accepisse quod sit minister Jesu Christi. Deinde sacri sui ministerii rationem declarans, « in Evangelium, inquit, Dei⁴⁷. » Atqui Christum Jesum prædicans atque evangelizans, ita novit Filium naturaliter Deum esse. Neque enim nominasset Deum, qui id ex natura sua non esset; neque hac de re tantopere gloriaretur dicens : « Beneplacitum fuit Deo revelare Filium suum per me⁴⁸, » si creatura et opus fuisset.

Ex Epistola ad Corinthios prima.

De principibus hujus sæculi, et ipsorum stultitia verba faciens Paulus : « Si enim **272** novissent, inquit, non utique Dominum gloriæ crucifixissent⁴⁹. » Si ergo Filius est Dominus gloriæ, qui pro nobis crucem sustinuit⁵⁰, quomodo non sit natura Deus, aut quomodo sit opus vel creatura, qui a Seraphim decantatur? Plenos enim clamant esse caelos et terram gloria ipsius, et Dominum Sabaoth appellant⁵¹. Manifestum enim est de ipso hoc dici, siquidem est Dominus gloriæ, juxta Pauli dictum.

⁴² Joan. vi, 40. ⁴³ Joan. xi, 25. ⁴⁴ Ephes. ii, 11, 12. ⁴⁵ Rom. x, 8, 9. ⁴⁶ Rom. xv, 15, 16. ⁴⁷ Rom. i, 1. ⁴⁸ Galat. i, 15, 16. ⁴⁹ I Cor. ii, 8. ⁵⁰ Hebr. xii, 2. ⁵¹ Isa. vi, 3.

ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· » καὶ πάλιν, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· » τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, εἰ γέ νοῦν ἔχοι, τῆς οὐσίας αὐτὸν ὑπάρχειν τῆς τοῦ Πατρὸς γνήσιόν τε καὶ ἀληθέστατον γέννημα, πάντα φέρον ἐν αὐτῷ φυσικῶς τὰ τοῦ γεννήσαντος ἰδια; Εἰ δὲ τοῦτο, Θεὸς ἄρα τὸ ἐκ Θεοῦ, καὶ οὐ κτίσμα ἢ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

Τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος φησὶ : « Μνημονεύετε γὰρ ὑμεῖς τὰ ἔθνη οἱ καλούμενοι ἀκροβυστία, ὅτι ἤρτε ποτε ἀπειθονομούμενοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ κεχωρισμένοι τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσραὴλ, ἐλπίζα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, νοῦν δὲ ἐπιγινόντες Θεόν. » Εἶτα τὸν τρόπον τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῖς ἐξηγουόμενος λέγει : « Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. Ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. » Ὅτι τοίνυν ὃ πιστεύων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁμολογῶν ὅτι Κύριός ἐστιν, ὡς Θεὸν ἐπιγινούς τὸν ἀληθινόν, δικαιούται, πῶς οὐκ ἐστὶ κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ Υἱός; Ὅ δὲ τοῦτο ὑπάρχων, πῶς ἂν εἴη καὶ ποίημα;

ΑΛΛΟ.

Τῶν θείων μυστηρίων οἰκονόμον καὶ λειτουργὸν αὐτὸν ἀναδεικνύων ὁ Παῦλος, « Τολμηρότερον δε, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμνησκῆναι ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ ἔθνη ἰεραουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος ἡγιασμένη ἐν Ἡνυμάτι ἁγίῳ. » Ἴδου πάλιν ἐνθάδε σαφῶς εἰληφέναι μὲν ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Θεοῦ δι᾽ ἰσχυρίζεται τὸ εἶναι λειτουργὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶτα τῆς ἱεραουργίας τὸν τρόπον ἐξηγουόμενος, « εἰς τὸ εὐαγγέλιον, φησὶ, τοῦ Θεοῦ. » Καίτοι Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσω καὶ εὐαγγελιζόμενος, οὕτως οἶδε φύσει Θεὸν ὄντα τὸν Υἱόν. Οὐ γὰρ ἂν ὠνόμασε Θεὸν μὴ τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα· οὐδ' ἂν ἐφ' αὐτῷ πολὺ λίαν ἔκαυχῆσθε λέγων, « Εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δι' ἐμοῦ, » εἴπερ ἦν κτίσμα καὶ ποίημα.

Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α'.

Περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς μωρίας τοὺς λόγους ποιούμενος, « Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. » Οὐκοῦν εἰ τῆς δόξης Κύριός ἐστιν ὁ τὸν σταυρὸν ὑπομείνας Υἱός, πῶς οὐκ ἐστὶ φύσει Θεός; πῶς δὲ κτίσμα ἢ ποίημα, ὃ καὶ ὑπὸ τῶν Σεραφίμ ὑμνούμενος; Πλήρη γὰρ εἶναι φασὶ τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ Κύριον Σαβαώθ ὀνομάζουσι. Δῆλον γὰρ ὅτι περὶ αὐτοῦ τὰ ταιωῦτά φασιν, εἴπερ ἐστὶ τῆς δόξης Κύριος, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

ΑΛΛΟ.

« Οὕτω, φησίν, ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρετάς Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ. » Εἰ τοίνυν τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ μυστήριον, Θεοῦ μυστήριον ὁ Παῦλος ἀποκαλεῖ, πῶς οὐκ ἔσται φύσει Θεός, ἢ πῶς ἐν ποιήμασι τετάξεται ὁ διὰ τῶν ἀποστόλων ὑπηρετούμενος; Πῶς δὲ οὐκ ἀληθεύσει, Θεοῦ μυστήριον ὀνομάζων τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ, ὁ μετὰ πολλῆς παρήσσιας εἰπών· « Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ; » Ὅτι τοίνυν θεοδιδάκτος ὢν, Θεὸν ὄντα τὸν Υἱὸν ἐπιγινώσκει, τίς τῶν ἑτερα διδασκόντων ἀνέξεται;

ΑΛΛΟ.

« Ὅστε, φησί, μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετέ, ἕως ἄν Β ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. » Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγέλοις, στήσιν μὲν ἐκ δεξιῶν τὰ πρόβατα, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὰ ἐρίφια Χριστὸς ἐπαγγέλλεται, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· καὶ τοὺς μὲν τῆς ἀνομιᾶς ἐργάτας ἐκπέμψειν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τοὺς δὲ γὰρ τὸν δεξιὸν ἐπέχουσι τῆσιν τοὺς ἐπαίνους ὁμοῦ τοῖς μισθοῖς ἀποδώσειν, λέγων τὸ, « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Οὐκοῦν εἰ τὸν τῆς ἀρετῆς ἐργάτην καὶ ἐπιστήμονα ἐπαινεῖσιν μέλλοντος τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς ἔστιν ὁ ἐπαινῶν, πῶς ἔσται ποιήμα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεὸς ἐκ Θεοῦ, τῆς πατρῴας οὐσίας C ἔλον ἔχων τὸ ἴδιον, καὶ ὢν διὰ τοῦτο φύσει Θεός, ὡσπερ καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν;

ΑΛΛΟ.

« Δοκῶ γὰρ, φησίν, ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἑσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανάτους. » Ἰδοὺ πάλιν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ἀποδείξει λεγομένου τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς ἔστιν ὁ ἀναδείξας. Πῶς οὖν [οὐ] φύσει Θεός, ὁ τοῦτο ὢν καὶ καλούμενος; Ὁ δὲ οὕτως ἔχων, πῶς ἔσται ποιητὸς;

ΑΛΛΟ.

« Ἐγενόμην, φησι, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος Θεοῦ, ἀλλ' ἔνομος Χριστοῦ, ἵνα κερδίσω τοὺς ἀνόμους. » Θεὸς οὖν ἄρα ὁ Χριστὸς, οὗ D τὸν νόμον ἔχοντες, οὐκ ἔσμεν ἄνομοι Θεοῦ. Ὅτι δὲ πάλιν μόνῳ Θεῷ τὸ νομοθετεῖν οἰκτεῖον, οὐκ ἀμφίβολον.

Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους β'.

« Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς, φησίν, ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὑπὲρ δύναμιν ἐβαρῆθημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν αὐτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχηκαμεν, ἵνα μὴ παπειθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ

⁹⁹ I Cor. iv, 4. ¹⁰⁰ Galat. i, 12. ¹⁰¹ I Cor. iv, 5. VIII, 21. ¹⁰² II Cor. i, 8, 9.

ΑΛΙΟΥ.

« Ita, inquit, nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei ⁹⁹. » Si ergo mysterium Filii, mysterium Dei Paulus vocat, quomodo non erit natura Deus, aut quomodo creaturis annumerabitur is cui apostoli ministrant? Quomodo autem non verum dicat, Dei mysterium appellans Evangelium Christi, quique magna animi fiducia dixit: « Ego enim non accepti ab homine, neque doctus sum, sed a Deo ¹⁰⁰? » Cum igitur a Deo edoctus, Filium Deum esse agnoscat, quis hæreticos audiat?

ΑΛΙΟΥ.

« Quocirca, inquit, nolite ante tempus aliquid judicare, donec venerit Dominus, qui et illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc unicuique laus fiet ab eo ¹⁰¹. » In Evangeliiis autem scribitur, quod in novissimo die Christus oves ab hædis separabit, atque oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris collocabit: malos quidem missurus in ignem æternum; a dextera vero constitutis laudes una cum præmiis largiturus, dicens: « Venite, benedicti Patris mei, et possidete regnum quod paratum est vobis a constitutione mundi ¹⁰². » Si ergo cum virtutis cultores laudibus affecturus est Deus, Christus est qui laudat, quomodo sit creatura, et non potius Deus ex Deo, universam paternæ essentia proprietatem in se habens atque idcirco Deus existens, perinde atque ipse Pater?

ΑΛΙΟΥ.

« Deus, inquit, nos apostolos novissimos ostendit tanquam morti destinatos ¹⁰³. » Ecce rursus, cum Deus dicatur sanctos apostolos declarasse, Christus est qui eos declaravit. Quomodo igitur non sit natura Deus, qui hoc est et vocatur? At qui ita se habet, quomodo sit creatura?

273 ΑΛΙΟΥ.

« Factus sum, inquit, non habentibus legem, tanquam non habens legem, cum non sim non habens legem Dei; sed habens legem Christi, ut iurificam eos qui legem non habent ¹⁰⁴. » Deus itaque est Christus, cuius legem qui habent, non carent Dei lege. Quod vero soli Deo conveniat leges ferre, dubium non est.

Ex Epistola ad Corinthios secunda.

« Nolumus, inquit, vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra facta in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet etiam nos vivere: sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitavit mortuos ¹⁰⁵. » Ecce rursus hic

¹⁰³ Matth. xxv, 31 seqq. ¹⁰⁴ I Cor. iv, 9. ¹⁰⁵ I Cor.

aperte ait Deum esse qui suscitavit mortuos. Idem autem Christus facit, alicubi quidem dicens : « Ego sum resurrectio et vita ⁸⁷ ; » alicubi vero : « Qui credit in me, habet vitam æternam, et ego suscitabo eum in novissimo die ⁸⁸. » Filius itaque est natura Deus, quippe qui ea faciendi potestatem habet quæ soli Deo convenit. Non est ergo creatura, neque opus.

ALIUD.

« Fidelis, inquit, Deus, quia sermo noster ad vos non est, ita et non. Dei enim Filius Jesus Christus qui per nos in vobis prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum non est, ita et non : sed ita in ipso est ⁸⁹. » Quoniam ergo prædicatur ut Filius a Patre dicente de ipso : « Hic est Filius meus ⁹⁰ : » et rursus : « Ex utero ante luciferum genui te ⁹¹ ; » opus vero et creatura a nonnullis vocatur, quomodo non erit, ita et non ? Neque enim erit creatura, quod ex natura genitum est : neque contra erit naturaliter genitum, quod creatum est. Cum vero Christus sit veritas, et factum est in ipso ita, ut ait Paulus, Filius existens, atque ita prædicatus, opus certe sive creatura non erit.

ALIUD.

« Gratia, inquit, Deo, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem justitiæ suæ manifestat per nos in omni loco : quia Christi odor sumus in Deo in illis qui salvantur, et in illis qui pereunt ⁹². » Si ergo per sanctos apostolos Deus et Pater nobis manifestat odorem cognitionis Christi, hoc est, sermonem de cognitione ipsius, quem qui acceperunt, non amplius **274** errant, neque impiis et spem non habentibus annumerabuntur, sed cognoverunt quidem Deum, ut inquit Paulus ⁹³, vel potius cogniti sunt a Deo. Christus itaque ex sua natura est Deus, qui gentes à cultu falsorum deorum abduxit, atque hæc ratione ab ipsis cognitus est : et vicissim eas cognovit, per fidem in ipsum. Qui autem revera est Deus, quomodo sit opus vel creatura ?

ALIUD.

« Non enim sumus, inquit, ut multi adulterantes sermonem Dei ⁹⁴. » Si ergo apostolorum sermo est prædicatio de Servatore, Deus igitur est Filius, cujus sermonem non adulterant qui ita prædicant, et creaturam sive opus esse negant. Sincerus itaque ac purus est de veritate sermo, falsis hæreticorum opinionibus nequaquam adulteratus.

ALIUD, in illud. « Gratia Deo, qui semper triumphat nos in Christo, et odorem justitiæ suæ manifestat per nos. »

Qui per apostolicam et evangelicam prædicationem manifestatus est, quisnam alius sit quam Christus ?

⁸⁷ Joan. xi, 25. ⁸⁸ Joan. vi, 40. ⁸⁹ II Cor. i, 18, 11, 14, 15. ⁹⁰ Ibid. 17. ⁹¹ Galat. iv, 9.

« Ἐγείροντι τοὺς νεκρούς. » Ἰδοὺ πάλιν ἐνθάδε σαφῶς Θεὸν εἶναι φησι τὸν ἐγείροντα τοὺς νεκρούς. Τοῦτο δὲ Χριστὸς ἐργάζεται, λέγων, ποτὲ μὲν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ » ποτὲ δὲ πάλιν· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ζῶν ἀκύνου, καὶ γὰρ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Θεὸς οὖν ἄρα κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ἐνεργεῖν δυνάμενος, ἃ μόνῳ πρέπει Θεῷ. Οὐκοῦν οὐ ποίημα, οὐδὲ γενητός.

ΑΛΛΟ.

« Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἔστι, ναὶ καὶ οὐ. Ὁ τοῦ Θεοῦ γὰρ Υἱὸς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο, ναὶ καὶ οὐ· ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν. » Ὅταν οὖν κηρύττητα μὲν ὡς Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς λέγοντος περὶ αὐτοῦ· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου » καὶ πάλιν· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε » ποίημα δὲ καὶ κτίσμα πρὸς τινῶν ὀνομάζεται· πῶς οὐκ ἔστι, ναὶ καὶ οὐ ; Οὐ γὰρ ἂν εἴη κτίσμα τὸ φύσει γεννώμενον· οὐδ' ἂν γένοιτο φύσει τέκνον τὸ πεποιημένον. Ἐπειδὴ δὲ ἀληθείᾳ ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ γέγονεν ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καθά φησιν ὁ Παῦλος, Υἱὸς ὑπάρχων, καὶ οὕτω κηρυττόμενος, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Τῷ δὲ Θεῷ χάρις, φησὶ, τῷ πάντως τε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι, δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐδοκία ἐσμὲν ἐφ' Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. » Οὐκοῦν εἰ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων φανερὰν τῷ κόσμῳ καθίστηται ἡ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, τούτεστι, τὸν περὶ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ λόγον· οἱ δὲ τοῦτον λαβόντες οὐκ εἰσι πλανῶνται, οὔτε μὴν ἐν τοῖς ἀθέοις καὶ ἐλλείδα μὴ ἔχουσι καταταχθῆσονται, ἀλλ' ἔγνωσαν μὲν τὸν Θεόν, ἢ φησὶν ὁ Παῦλος, μάλλον δὲ ἐγνωσθήσαν ὑπὸ Θεοῦ· Θεὸς ἄρα κατὰ ἀλήθειαν ὁ Χριστὸς, ὁ τῶν ψευδωνύμων θεῶν ἀποστήσας τὰ ἔθνη, καὶ γνωσθεὶς μὲν αὐτοῖς κατὰ τοῦτο, ἐπιγνοῦς δὲ πάλιν αὐτὰ διὰ τῆς εἰς ἑαυτὸν πίστεως. Ὁ δὲ ἀληθῶς ὑπάρχων Θεός, πῶς ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποίημα ;

ΑΛΛΟ.

« Οὐ γὰρ ἐσμὲν ὡς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. » Οὐκοῦν εἰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ λόγος τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρὸς ἐστὶ κήρυγμα, Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐ τὸν λόγον οὐ καπηλεύουσιν οἱ οὕτω κηρύττοντες, καὶ ποίημα λέγειν αὐτὸν ἢ κτίσμα παραιτούμενοι. Ἄκρατος οὖν ὡς περὶ ἐστὶν ὁ περὶ τῆς ἀληθείας λόγος, τὰς ὑδαρεστέρας τῶν αἰρετικῶν ψευδοδοξίας οὐκ ἔχων.

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ, « Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντως θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν. »

Ὁ φανερούμενος διὰ τῶν ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, τίς ἂν ἕτερος εἴη παρὰ Χρι-

στών· Αὐτός τοιγαροῦν ἐστὶν ἡ ὁσμὴ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κατὰ τὸ εἰρημένον παρ' αὐτοῦ· « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, εἶώρακε τὸν Πατέρα. » Ὅσμη τοιγαροῦν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἂν εἴη πρὸς αὐτὸν ἑτεροουσίος· ἀλλ' ὡσπερ ἡ ἐξ ἀνθέων εὐωδία φυσικῶς τε καὶ οὐσιαστικῶς προσκυύπτουσα, τοῦ γεννήσαντος αὐτὴν εἶδους ἐστὶν ἑκφαντικὴ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ὁσμὴ τις ὡσπερ ὑπάρχων τῆς πατρῴας οὐσίας, ἀφ' ἧς ἐστὶν αὐτός, τὸν γεννήσαντα δηλοῖ. Οὐκοῦν οὐ ποίημα, ἐπεὶ μὴ τοῦτό ἐστιν ὁ Πατήρ.

ΔΔΔ.

« Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς, φησὶ, κηρύττομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστοῦ. Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν, « Ἐκ σκοτεινῶν λάμψει, ὡς ἑλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης αὐτοῦ. » Ἰδοὺ δέξαν τοῦ Πατρὸς ὀνομάζει τὸν Υἱόν. Ἐλλάμψαντος γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, φωτισθέντες πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καθὰ καὶ αὐτὸς πού φησιν· « Οὐδεὶς δύναται ἔλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ, ὁ πέμψας με, ἐλύσῃ αὐτόν. » Ἐλκεὶ δὲ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐκάστον φωτίζων καρδίαν. Δόξα τοιγαροῦν ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς, πῶς ἐστὶ ποίημα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Υἱὸς, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐνοούσης αὐτῷ μεγαλειότητος φυσικῆς παρασκευάζων δοξάζεσθαι τὸν γεννήσαντα αὐτόν, ὡς ἐν εἰκόνι τῷ Υἱῷ φαινόμενος, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, εἶώρακε τὸν Πατέρα; »

ΔΔΔ, εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δόξα τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ποίημα καὶ κτίσμα ἐστὶ, λεγέσθαι καὶ ἑκαστον τῶν πεποιημένων δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ γὰρ ὅπως ἐνδέχεται κτιστὴν καὶ πεποιημένην οὐσίαν ἀναθεῖναι πρὸς τοῦτο, τὸ καλῶν οὐδὲν ἐπὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀγεσθαι τὸ ἀξίωμα. Τὸ γὰρ δυνάμει πεφυκὸς τι γενέσθαι, γένοιτο' ἂν ἐστ' ὅτε, καὶ εἰ μὴ πῶ γέγονεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἰρηται, μόνον δὲ πρόσεσι τῷ Υἱῷ, οὐκ ἄρα εἰς τῶν πάντων ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα· τὸ γὰρ ἐξω πάντων ὂν, οὐκ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐσται, ἀλλ' ἑτερόν τι παρὰ πάντα, ὅπερ ἐστὶ Θεός.

ΔΔΔ.

« Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ, φησὶν, ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα δὴ κομισθῆται ἑκαστος πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον. » Οὐκοῦν εἰ Χριστῷ παραστήσομεθα, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ κρίνων τὴν γῆν, καὶ ἀποδιδούς ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καθὰ φησὶν ὁ Ψαλμωδός· Θεὸς ἄρα ἐστὶ καὶ Υἱὸς, οὐ ποίημα. Ἐπεὶ καὶ ὁ πάνσοφος Σολομῶν ἐν Ἐκκλησιαστήῳ τοιοῦτόν τι φησιν· « Ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ἔξει· ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθόν, ἐὰν πονηρόν. »

⁶⁶ Joan. xiv, 6. ⁶⁷ ibid. 9. ⁶⁸ II Cor. iv, 5, 6. ⁶⁹ Joan. vi, 44. ⁷⁰ Joan. xiv, 9. ⁷¹ H Cor. v, 10.
⁷² Psal. lvi, 13. ⁷³ Eccle. xiv, 14.

Ipse igitur est odor cognitionis Dei ac Patris, juxta illud ab ipso dictum : « Nemo venit ad Patrem, nisi per me » ; et rursus : « Qui vidit me, vidit Patrem » . Cum itaque sit odor Dei ac Patris, diversæ ab ipso essentialiter esse nequit : sed quemadmodum bonus odor, qui ex floribus naturaliter atque substantialiter diffunditur, speciem unde gignitur declarat, ita et Filius cum sit veluti odor quidam essentialiter paternæ, a qua ipse est, Patrem ipsum significat. Non est igitur creatura, quia neque Pater hoc est.

ALIUD.

« Non enim, inquit, nos ipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum : nos autem servos vestros per Christum. Quoniam Deus qui dixit : Ex tenebris lux fulgebit, qui fulsit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ suæ » . Ecce Filium gloriam Patris appellat. Cum enim fulserit in cordibus nostris Deus ac Pater, illuminati sumus ad cognitionem Christi, sicut et ipse alicubi inquit : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit ipsum » . Trahit autem ad cognitionem Filii illuminans uniuscujusque **275** cor. Cum ergo sit gloria Patris, quomodo sit creatura, ac non potius Filius et Deus ex Deo, per suam naturalem magnificentiam efficiens ut glorificetur ipsius Pater, qui in Filio tanquam in imagine cernitur, ut ipsemet dixit : « Qui videt me, vidit et Patrem » ? »

ALIUD, in idem.

Si Filius, cum sit gloria Patris, est opus sive creatura, certe unaquæque etiam creatura dici poterit gloria Dei ac Patris. Nam si essentia creata eo dignitatis conscendere potest, nihil obstiterit quominus hæc dignitas etiam aliis creaturis sit communis. Quod enim potentia fieri aliquid potest, id aliquando actu esse potest, tametsi factum nondum sit. At vero si de aliis hoc dici non potest, sed soli Filio convenit, non est igitur Filius unus ex omnibus. Ergo nec creatura : nam quod extra omnes est, hoc in omnibus non erit, sed diversum aliquid ab omnibus, quod est Deus.

ALIUD.

« Omnes nos, inquit, oportet manifestari ante tribunal Christi, ut unusquisque accipiat secundum ea quæ fecit, sive bonum, sive malum » . Quando ergo ante tribunal Christi sistemur, et ipse est qui judicat terram, et retribuit unicuique secundum opera ipsius, sicut ait Psalmista ⁷⁰ : ergo et Filius est Deus, non creatura ; siquidem et sapientissimus Salomon tale quid in Ecclesiaste ait : « Quia universam creaturam adducet Deus in judicium pro omni errato sive bonum, sive malum » . »

ALIUD.

A

ΑΛΛΟ.

« Non iterum nosipso vobis commendamus, sed occasione damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui gloriantur in facie et non in corde, Sive enim mente excessimus Deo, sive sobrii sumus vobis⁷¹. » Ecce rursus Christum Deum appellat, cui etiam mente cessisse se dicit. Et quomodo cesserit ipse docet dicens : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi, per quam mihi mundus crucifixus est, et ego mundo⁷² ; » et alibi : « Hebræi sunt, et ego ; Israelitæ sunt, et ego⁷³. » — « Hebræus ex Hebræis : secundum legem Pharisæus, secundum justitiam legis factus irreprehensibilis : sed quæcunque erant mihi lucra hæc propter Christum jacturam puto, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in ipso non habens meam justitiam quæ ex lege est, sed justitiam quæ est ex fide Jesu Christi⁷⁴. » **276** Vides quo pacto ab omni legali gloriatione remotus fuerit, ut Christum lucrifaceret? Quod et Salvator nobis per parabola quamdam proponit, « Simile est, inquit, regnum cælorum homini mercatori bonas quærenti margaritas; qui cum unam magni pretii invenerit, ivit et vendidit omnia sua, et emit ipsam⁷⁵. » Quocirca si excessit mente pro Christo, Deo autem se hoc fecisse ait, quomodo Filius non sit natura Deus? At si hoc est, ergo non creatura.

ALIUD.

« Vetera, inquit, transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Omnia autem ex Deo, qui conciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis, quia Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians, nec reputans eis delicta eorum⁷⁶. » In his itaque animalvertendum est qua ratione reconciliati simus. Neque vero dubium est quin credentes in Christum, quod sit Filius Dei, ipsum ut verum Deum suscipientes, per ipsum accedimus ad Patrem, sicut et ipse ait : « Nullus veniet ad Patrem nisi per me⁷⁷. » Quin et ipse Servator eos qui propter peccatum alieni ab ipso sunt, pro sua benignitate ad se vocat, sibi que concilians dixit : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos⁷⁸. » Si ergo ad Christum accedentes, eique conciliati, Deo conciliamur, et remissionem peccatorum consequimur, quomodo non erit Deus ex Deo, qui in Patre et cum Patre existit, justificans eos qui ad ipsum accedunt, et mundum sibi ipsi concilians? Quod si ita est, creatus non erit.

ALIUD.

« Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum enim qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeretur

« Οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες καυχῆματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ μὴ ἐν καρδίᾳ. Ἐἴτε γὰρ ἐξέστημεν Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν. » Ἰδοὺ πάλιν ὁ Παῦλος Θεὸν ὀνομάζει Χριστὸν, ᾧ καὶ ἐκστῆναι φησιν. Καὶ ὅπως ἐξέστη, διδάξει λόγων αὐτός· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ σταυρῷ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καγὼ τῷ κόσμῳ· καὶ πάλιν ἐν ἐτέροις· « Ἑβραῖοί εἰσι, καγὼ Ἰσραηλιταὶ εἰσι, καγὼ. » — « Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἀμemptos. Ἄλλ' ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλον εἶναι, ἵνα Χριστὸν καρθάνω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ, ἀλλὰ δικαιοσύνην τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ὅρᾳς ὅπως ἀπάντων τῶν κατὰ νόμον ἐξέστη καυχημάτων, ἵνα καρθάνῃ Χριστόν; Ὅπερ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἐν παραβολῆς εἰσηγείται σχήματι, λέγων· « Ὅμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπων ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας· εὐρῶν δὲ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακεν ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν. » Οὐκοῦν εἰ ἐξέστη Χριστῷ, Θεῷ δὲ τοῦτο πεποιηκέναι φησὶ, πῶς οὐ Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποιήμα.

ΑΛΛΟ.

« Τὰ ἀρχαῖα, φησὶ, παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καταλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ, καὶ θόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλλάσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν. » Ζητητέον ἐν τούτοις τῆς πρὸς Θεὸν ἡμῶν καταλλαγῆς τὸν τρόπον. Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον ὅτι πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, ὡς Υἱὸς τε εἶη τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν αὐτὸν ἀληθινὸν παραδεξάμενοι, δι' αὐτοῦ προσίμεν τῷ Πατρὶ, καθὰ καὶ αὐτὸς φησιν· « Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. » Ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοὺς διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποστήσαντας ἐκ φιλανθρωπίας καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἑαυτῷ καταλλάσων ἔλεγε· « Δεῦτε πάντες πρὸς με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Οὐκοῦν εἰ προσιόντες καὶ καταλασσόμενοι τῷ Χριστῷ, Θεῷ καταλασσόμεθα, καὶ τὴν ἀφῆσιν τῶν ἁμαρτιῶν κομιζόμεθα· πῶς οὐκ ἔσται Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατέρα, δικαίων μὲν τὸν προσερχόμενον, κόσμον δὲ καταλλάσων ἑαυτῷ; Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐκ ἔσται γενητός.

ΑΛΛΟ.

« Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν προσεδέομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα

⁷¹ II Cor. v, 12. 13. ⁷² Galat. vi, 14. ⁷³ II Cor. xi, 22. ⁷⁴ Philipp. iii, 5-9. ⁷⁵ Matth. xiii, 45, 46. ⁷⁶ II Cor. v, 17-19. ⁷⁷ Joan. xiv, 6. ⁷⁸ Matth. xi, 28.

δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ἄ Οὐκοῦν ὡσπερ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ὁμοιωμάτι σαρκὸς ἁμαρτίας γενόμενος, αὐτὸς κεχηρημάτιεν ἁμαρτία· οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἀναμορφωθέντες εἰς αὐτὸν διὰ τῆς πίστεως, δικαιοσύνη Θεοῦ γεγενῆσθαι λεγόμεθα, ὅπερ ἐστὶ κυρίως ὁ Υἱός. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν αὐτῷ φύσει προσόντων ἀγαθῶν ἠξιώμεθα, μέτοχοι γεγονότες αὐτοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· αὐτὸς δὲ πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται τὰ ἀνθρώπινα, πρὸς τὸ θεῖον κάλλος ἐν ἑαυτῷ τὴν φύσιν ἀναζωγραφῶν. Ὅτε τοίνυν ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἡ δικαιοσύνη τοῦ Πατρὸς, πῶς ἂν εἴη γενητὸς, καὶ οὐχὶ μᾶλλον τῷ γεννήσαντι συναΐδιος, εἴπερ αἰεὶ ἦν δίκαιος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, συνούσης αὐτῷ δηλονότι· τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ Υἱοῦ;

Ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας.

« Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν; Ἡ ζῆτῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; Εἰ ἐστὶ ἀνθρώποις ἡρεσκον, Χριστοῦ δούλος οὐκ ἂν ἦμην. » Ὁ πείθων Θεὸν, τούτεστιν, ἐπὶ τοῖς οικείοις τρόποις, ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς πληροφροεῖν ἐπαγόμενος, οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσαι ζητεῖ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον δουλεύσῃ Χριστῷ. Θεὸς ἄρα κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, ᾧ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν δουλείαν προσάγοντες ὡς Θεῷ καὶ Δεσπότῃ πάντας ἀπολογούμεθα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ πείθειν αὐτόν. Ὁ δὲ φύσει Θεός, οὐκ ἂν εἴη γενητός.

ΑΑΑΑ.

« Ὅστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν. Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκ ἐστὶ ὑπὸ παιδαγωγῶν ἔσμεν. Πάντες γὰρ Υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε. » Εἰ δὲ Χριστόν ἐνδυσάμενοι διὰ τῆς πίστεως, ἀνεμορφώθημεν εἰς αὐτόν· καὶ διὰ τοῦτο χρηματίζομεν υἱοὶ Θεοῦ, κατὰ θέσιν δηλονότι, τὰ δὲ κατὰ θέσιν αἰεὶ πρὸς μέμνησιν τοῦ κατὰ φύσιν γίνεται· φύσει ἄρα καὶ οὐ θετῶς Υἱός ὁ Χριστός. Τὸ δὲ φύσει γεννηθὲν ἀπὸ Θεοῦ, πῶς ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποίημα, πάντας ἡμᾶς ἐπαναγκάζοντος λόγου τῷ γεννήσαντι τὴν αὐτὴν ἔχειν οὐσίαν ὁμολογεῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον;

ΑΑΑΟ.

« Λέγω δὲ ἐφ' ἔξον χρόνον ὁ κληρονόμος νηπίος ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, Κύριος πάντων ὢν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπων ἐστὶ καὶ οἰκονόμων, ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρὸς. Οὕτως καὶ ἡμεῖς ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναίκος, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν. » Εἰ τοὺς τοῦ κόσμου στοιχείους, ὡς ποιήμασι δουλεύοντες, νήπιοι τε ἦμεν καὶ παράφρονες, ποίημα δὲ καὶ κτίσμα κατ' ἐκείνους ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἐστὶ τοὺς ἀρχαίους ἐγκλήμασιν ἐνεχόμεθα, νήπιοι δὲ οὐδὲν

A *justitia Dei in ipso* ⁹⁰. » Quocirca, quemadmodum unigenitus Filius Dei factus in similitudine carnis peccati, dicitur vocatus peccatum, ita et nos reformati ad ipsum per fidem dicimur facti esse justitia Dei : quod proprie est Filius. Nos enim bonis quæ ipsi naturaliter insunt accipiendis digni habiti sumus, participes ipsius per Spiritum effecti : ipse vicissim humana in se recipit, **277** humanam naturam ad pulchritudinem divinam in seipso instaurans. Cum igitur Christus sit justitia Patris ⁹¹, quomodo sit creatura, et non potius Patri coæternus, siquidem Deus ac Pater semper est justus, semperque ipsi adfuit justitia sua, hoc est Filius?

Ex Epistola ad Galatas.

B « Si quis vobis evangelizat aliud quam accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem ⁹². » Si Paulus suadens Deo, hoc est, suis actionibus bonis vitam suam probare studens, hominibus placere non cupit, sed potius Christo servire, certe Filius naturaliter Deus est, cui ex operibus bonis servitutem offerentes ut Deo et Domino, ipsi nos probamus : hoc enim est ei suadere. Qui vero est natura Deus, creatura esse nequit.

ΑΙΙΙΙ.

C « Itaque lex, inquit, pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide justificemur. Sed ubi venit fides, jam non sumus sub pædago. Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis ⁹³. » At vero 'si Christum induentes per fidem reformati sumus in ipsum, ideoque vocamur filii Dei, adoptione nimirum, adoptio autem semper imitatur id quod naturaliter fit; ergo Christus est natura, non adoptione Filius. Quod vero naturaliter genitum est a Patre, quomodo possit esse creatura, cum ratio ipsa nos cogat fateri id quod genitum est, ejusdem esse substantiæ cum eo quod genuit?

ΑΙΙΙΙ.

D « Dico autem quod quanto tempora hæres parvulus est, non differt a servo, quamvis sit Dominus omnium : sed sub tutoribus et dispensatoribus est, donec ad ætatem constitutam a Patre deveniat. Sic et nos quando eramus parvuli, sub elementis mundi serviebamus; quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui erant sub lege redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus ⁹⁴. » Si elementis mundi, utpote creaturis servientes, infantes ac dementes eramus, Filius autem Dei, juxta hæreticorum opinionem, est creatura, certe adhuc veteri illi culpæ obnoxii sumus, quippe qui rursus creaturam pro

⁹⁰ II Cor. v, 20, 21. ⁹¹ I Cor. i, 30. ⁹² Galat. i, 9, 10. ⁹³ Galat. iii, 24-27. ⁹⁴ Galat. iv, 1-5.

Creatore colamus. At si, cognito **278** vero Deo ac Domino, qui propter nos factus ex muliere, et factus sub lege, a culta creaturarum recessimus, et Creatorem colimus : Christus itaque est Deus et verus Filius, cujus etiam nos participes effecti, adoptionem filiorum consecuti sumus, et liberi jam vocamur, utpote qui ipsum liberum Filium induerimus, ut servitutis nostrae forma aboleretur.

ALIUD.

« Significo, inquit, vobis, fratres, quod Evangelium, quod a me vobis evangelizatum est, non est secundum hominem. Ego enim non accepi illud ab homine, sed per revelationem Jesu Christi ⁸⁵. » Videamus itaque quid de Filio dicat, qui a Christo **B** mysterium Christi didicit : « Jesus, inquit, heri et hodie, ipse etiam in saecula ⁸⁶. » Ecce quam aperte proficitur, Christum immutabilis naturae esse; quod quidem soli Deo ac Patri proprium est, neque cuiquam creaturae congruit. Quocirca, si solus Deus ac Pater est immutabilis, Filius autem ejusdem plane naturae, quippe qui semper idipsum est quod Pater, quomodo possit esse creatura, qui solus ineffabilis essentiae ratione Patri consimilis est, idemque secundum naturam suam est quod Pater, eo solo excepto quod non sit Pater ?

ALIUD.

« Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo **C** vivam, Christo crucifixus sum. Vivo autem, jam non ego, vivit autem in me Christus ⁸⁷. » Si accepta nova lege Servatoris vivimus quidem Deo, legi vero Mosaicæ mortui sumus (neque enim amplius secundum illam vivimus), Deus itaque est Christus et quidem verus Deus. Quod si ita est, non ergo creatura. Quod autem vivimus ipsi Christo, testabitur ipsemet veritatis præco, dicens : « Si enim unus pro omnibus mortuus est, omnes ergo mortui sunt, ut viventes non sibiipsis vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit ⁸⁸. » Si autem viventes Christo, Deo vivere dicimur, quomodo non sit Deus ? Aut quomodo possit esse creatura ?

ALIUD.

« Cum, inquit, prævidisset Scriptura quia ex fide justificat Deus gentes, antea evangelizavit Abraham, quia Benedicentur in te omnes gentes ⁸⁹. » Si Deus dicitur gentes justificare, Christus autem hoc præstat, et tollit peccata mundi, juxta dictum **279** Joannis ⁹⁰, Deus itaque est Filius, et Deus verus. Perversi enim cum essent Judæi, illud solum vere dixerunt, neminem posse remittere peccata, nisi solum Deum ⁹¹; utpote legis Dominum.

ALIUD.

« Sed tunc, inquit, ignorantem Deum, serviebatis

ἦτον καὶ νῦν ἐσμεν, δουλεύοντες κτίσματι πάλιν παρὰ τὸν κτίσαντα. Εἰ δὲ ἐπεγνωκότες ὡς ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον ἐκ γυναικός, καὶ γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἐξέβημεν τοῦ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· Θεὸς ἄρα καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς, οὐ καὶ ἡμεῖς ἀναδεικνύμενοι μέτοχοι, τὴν υἰοθεσίαν ἀπολαμβάνομεν, ἐλευθεροῦντες ἤδη χρηματίζομεν, ὡς αὐτὸν ἐνδυσάμενοι τὸν ἐλευθερὸν Υἱὸν, ἵνα τὸ τῆς δουλείας ἡμῶν ἀφανίζηται σχῆμα.

ΑΛΛΟ.

« Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἰδοὺμεν τοίνυν τί περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν ὁ παρ' αὐτοῦ τὸ περὶ αὐτοῦ μεμαθηκώς μυστήριον· « Ἰησοῦς Χριστὸς, φησί, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἰδοὺ σαφῶς τὸ ἐν ἀτρέπτῳ καὶ ἀμεταποιήτῳ φύσει κείμενον τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖ· ὅπερ ἴδιον μόνου Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐτέρῳ δὲ πρόσκειται τῶν γεννητῶν οὐδένι. Οὐκοῦν εἰ μόνος ἄρρεπος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐν ταυτότητι δὲ φύσεως καὶ ὁ Υἱὸς, ἀεὶ τοῦτο ὂν ὅπερ ἐστὶν ὁ γενήσας αὐτὸν, πῶς ἂν εἴη τῶν γεννητῶν εἷς, ὁ μόνος τῶ φύσαντι κατὰ τὸν ἀφραστον τῆς οὐσίας λόγον ἀμιλλώμενος, καὶ τοῦτο ὂν κατὰ φύσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ δίχα μόνου τοῦ εἶναι Πατὴρ;

ΑΛΛΟ.

« Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ **C** ζῆσω· Χριστῷ συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς. » Εἰ τοῦ Σωτῆρος τὸν νέον παραδεξάμενοι νόμον, ζῶμεν μὲν τῷ Θεῷ, νόμῳ δὲ τῷ διὰ Μωσέως ἀποθνήσκωμεν (οὐ γὰρ ἐτι κατ' ἐκείνου βιοῦμεν ἢ πολιτευάμεθα)· Θεὸς ἄρα Χριστὸς καὶ Θεὸς ἀληθινός. Εἰ δὲ τοῦτο, ὡ ποίημα. Ὅτι δὲ ζῶμεν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ· « Εἰ γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Εἰ δὲ ζῶντες τῷ Χριστῷ, Θεῷ ζῆν λέγομεθα, πῶς οὐκ ἔστι Θεός; Πῶς δὲ ἐστὶ κτίσμα ἢ ποίημα;

ΑΛΛΟ.

« Προϊδούσα δὲ ἡ Γραφή ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ **D** τὰ ἔθνη ὁ Θεός, προσηγγέλισατο τῷ Ἀβραάμ, ὅτι Ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. » Εἰ Θεὸς τὰ ἔθνη λέγεται δικαιοῦν, Χριστὸς δὲ ἐστὶν ὁ τοῦτο ποιῶν, καὶ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν· Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ Θεὸς ἀληθινός. Πονηροὶ γὰρ ὄντες Ἰουδαῖοι, μόνον ἐκαίνο λέγουσιν ἀληθῆς, ὡς οὐδεὶς ἁμαρτίας ἀρεῖναι δύναται, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός, ὡς τοῦ νόμου Κύριος.

ΑΛΛΟ.

« Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἶδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε

⁸⁵ Galat. i, 11, 12. ⁸⁶ Hebr. xiii, 8. ⁸⁷ Galat. ii, 19, 20. ⁸⁸ II Cor. v, 14, 15. ⁸⁹ Galat. iii, 8. ⁹⁰ Joan. i 36 ⁹¹ Luc. v, 21.

τοὺς φύσει μὴ οὐσι θεοὺς · νῦν δὲ γινόντες Θεὸν, μάλ-
λον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς πάλιν ἐπιστρέφετε
ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, ὡς
πάλιν ἀνωθεν δουλεῦειν θέλετε ; » Εἰ τοῖς τοῦ κόσμου
στοιχείοις, γεννητὴν ἔχουσι τὴν φύσιν, ἀντιπαρα-
βάλλεται Χριστὸς, ὡς μὴ τοῦτο ὢν, ὅπερ ἔχεινα· οὐκ
ἄρα τῶν γεννητῶν εἰς καὶ αὐτὸς εὐρίσκειται, ὁ τοσοῦ-
τον διαστηκῶς, ὡς τὰ μὲν μὴ εἶναι φύσει θεοὺς, τὸν
δὲ τοῦτο ὑπάρχειν ἀληθινῶς. Ταύτην γὰρ ὁ Παῦλος
εἰσφέρει τὴν διαφορὰν διὰ τοῦ προτεθέντος κεφα-
λαίου. Ὅτι δὲ τὸν Χριστὸν ὡς Θεὸν ἐπέγνωκε τὰ
ἔθνη, πᾶσιν ἐστίν, ὡς οἴμαι, καταφανές. Εἰς αὐτὸν
γὰρ πισταύοντα, τῆς πολυθθείου πλάνης ἀπαλλάττεται.
Ἵτι δὲ πάλιν αὐτὸν ἐπέγνωκε τὰ ἔθνη, καὶ ἐπιγνώ-
σθη παρ' αὐτοῦ, ἔκουε λέγοντος· « Τὰ πρόβατα τὰ
ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ
γινώσκουσι με τὰ ἐμὰ. »

ΑΛΛΟ.

« Ἀδελφοί, θέματα ὑμῶν, οὐδὲν με ἡδίκησατε,
οἴδατε δὲ ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισά-
μην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὸν πειρασμὸν ὑμῶν τὸν
ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε,
ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με ὡς Χριστὸν Ἰη-
σοῦν. » Ἰποδεξάμενος καὶ λίαν θαυμάσας τῶν ἐν
Γαλατίαις τὴν τε εἰς Θεὸν εὐλάβειαν, καὶ τὴν εἰς αὐ-
τὸν ἀγάπην, εἰρηκῶς τε, ὅτι « ὡς ἄγγελον Θεοῦ
ἐδέξασθέ με, » καὶ ἐπὶ πολὺ μείζον ἀναβαίνει, προσ-
θεῖς, « ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. » Τίς οὖν ὑπεροχὴ
Χριστοῦ πρὸς ἀγγέλους, αὐτὸς διδασκῆτις, λέγω·
« Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκου-
μένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσατέ μου αὐτῷ πάντες
ἄγγελοι Θεοῦ. » Καὶ πάλιν· « Τίνι γὰρ εἰπέ ποτε
τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέν-
νηκά σε· καὶ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ
τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ; » Γέ-
γραπται δὲ πάλιν περὶ αὐτῶν· « Ὁ ποιῶν τοὺς
ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
τοῦ κηρὸς φλόγα. » Τοσαύτης ταγαροῦν μεταξὺ
καμίνης διαφορᾶς, ὡς τὸν μὲν Υἱὸν προσκυνεῖσθαι,
λειτουργεῖν δὲ αὐτῷ τοὺς ἀγγέλους· καὶ τὸν μὲν ἐν
τάξει βασιλέως καὶ Υἱοῦ καὶ Δεσπότου καθέζεσθαι,
τοὺς δὲ ἀποστέλλεσθαι εἰς διακονίαν· πῶς οὐκ ἔσται
Θεὸς ὁ καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὡς τοῦτο ὢν κατὰ φύ-
σιν γινωσκόμενος ; Εἰ γὰρ ποιημὰ ἐστίν, κατὰ τὴν
τῶν ἑτεροδοξούντων ἀβουλίαν, ὥρα λέγειν οὐ μόνον
ἡμῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτάς τὰς ἐν οὐρανοῖς πεπλανησθαι
δυνάμεις, ὡς λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποπον (οὐ γὰρ ἂν τις πλανᾶσθαι
φήσειε τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ἀληθῆς δὲ μᾶλλον ἐν
αὐτοῖς ἢ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, καὶ προσκυνούσιν
ὡς τοῦτο κατὰ φύσιν ὄντα τὸν Υἱὸν), οὐκ ἄρα κτίσμα
ἐστίν, οὐδὲ ποιημα. Τὸ γὰρ ὅλως ποιηθὲν, οὐκ ἂν εἴη
φύσει Θεός.

ΑΛΛΟ.

« Διὸ, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμέν παιδείας τείχνη, ἀλλὰ
τῆς ἐλευθερίας, τῆ ἐλευθερίᾳ ἧ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέ-

⁹⁹ Galat. iv, 8, 9. ¹⁰⁰ Joan. x, 14. ¹⁰¹ Galat. iv, 13, 14. ¹⁰² Hebr. i, 6. ¹⁰³ Ibid. 6, 7, 13. ¹⁰⁴ Psal.
ciii, 4. ¹⁰⁵ Rom. i, 25. ¹⁰⁶ Galat. iv, 3!

nou natura diis : nunc autem Deum cognoscentes,
imo vero cogniti a Deo, quomodo rursus conver-
timini ad imbecilla elementa mundi, quibus rursus
servire vultis ⁹⁹ ? Si elementis mundi, quorum na-
tura creata est, Christus ex adverso comparatur,
nimirum, ut non idem existens quod illa, non
est ergo etiam ipse ex numero creaturarum, qui
tanto intervallo ab his differt, ut hæc quidem non
sint natura dei, ipse vero sit vero Deus. Hæc enim
Paulus eo loco differentiam statuit. Quod vero
Christum ut Deum cognoverint gentes, omnibus,
ut arbitror, manifestum est : nam in ipsum cre-
dentes a falso deorum cultu abducti sunt. Quos
autem rursus eum cognoverint gentes, et ab eo
cognitæ sint, audi dicentem ipsum : « Oves meæ
vocem meam audiunt, et agnosco eas, et agnos-
cent me ¹⁰⁰. »

ALIUD.

« Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis : scitis
autem quoniam per infirmitatem carnis evangeli-
zaverim vobis jampridem, et tentationem ves-
tram in carne mea non sprevisistis, neque respuistis :
sed sicut angelum Dei recepistis me sicut Jesum
Christum ¹⁰¹. » Paulus exoculans, multumque ad-
mirans pietatem Galatarum erga Deum, et amorem
erga se, cum dixisset, « Sicut angelum Dei recepistis
me, » ad aliud longe majus conscendit, addendo,
« sicut Jesum Christum. » Quomodo autem sit ex-
cellentior angelis Christus, ipsemet docet dicens :
« Quando primogenitum in orbem terrarum intro-
duxit, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei ¹⁰². »
Et rursum : « Cui unquam angelorum dixit : Filius
meus es tu, ego hodie genui te : et, Sede a dextris
meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
tuorum ¹⁰³ ? » Scriptum etiam est de angelis : « Qui
facit angelos suos spiritus, et ministros suos flam-
mam ignis ¹⁰⁴. » Cum igitur tantum inter eos sit
differentiæ, ut Filium quidem adoretur, angeli vero
ei ministrent, atque ille instar regis et **280** Filii
ac Domini sedeat, hi vero ad ministeria allegentur,
quomodo non erit Deus, qui etiam ab angelis natu-
raliter talis esse cognoscitur ? Nam si creatura
est, juxta vesanam hæreticorum opinionem, oppor-
tune dici poterit non solum nos, sed etiam ipsas
potestates cœlestes errasse, quippe quæ creaturam
pro Creatore coluerunt ¹⁰⁵. At si hoc absurdum est
(neque enim quisquam sanctos angelos errasse
dicet, imo potius vera Dei cognitione præditi sunt,
et adorant Filium tanquam natura Deum), non est
igitur Filius creatura vel opus. Quod enim factum
est, Deus natura esse non potest.

ALIUD.

« Idcirco, inquit, fratres, non sumus filii ancillæ,
sed liberæ, libertate qua nos Christus liberavit ¹⁰⁶. »

Si Domini est liberare, liberat autem nos Christus, **A** ῥωσεν. Ὁ Δεσπότης τὸ ἐλευθεροῦν, ἐλευθεροῖ δὲ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἀνήσειν εἰς υἰότητα καλῶν· οὐκ ἄρα δούλος, ἀλλὰ Υἱὸς καὶ Δεσπότης, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, τοῦτο τοῖς ἀξίως κατὰ χάριν περιτιθείς.

Ex Epistola ad Ephesios.

« Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei factus, omnibus qui sunt in Epheso et fidelibus in Christo Jesu⁹⁸. » Qui per voluntatem Dei ac Patris electus est in apostolatam, ut ipse ibi affirmat, is ipse vocat Filium splendorem Patris et characterem existentiae ipsius⁹⁹. Præterea quomodo increatae atque ingenitæ Patris essentiae, subsistentiæque ipsius character erit Filius, si juxta quorundam opinionem, ex non entibus constitutus est? Necessarium enim est ut imago alicujus perfectam similitudinem habeat illius cuius est imago. Si vero Filius est character ingeniti Patris, erit profecto etiam ipse, sicut ille ingenitus et increatus, ac denique omne id quod est Deus verus. Quod si ita est, creatura non est.

ALIUD.

« Quare memores, inquit, estote, quod aliquando vos eratis gentes, in carne, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta: quia eratis in illo tempore sine Christo alienæ ti a circumcissione Israel, et procul a testamenti promissionis, spem non habentes et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu vos qui olim longe aberatis, facti estis prope in sanguine Christi¹. » Si eo tempore quo gentes errabant, separatæ erant a Christo, atque **281** ideo etiam bona spe vacui erant, et sine Deo in mundo: Christus itaque est omnium spes et Deus, quem si cognoscant gentes, non amplius erunt sine Deo, quippe quæ didicerint verum Dominum. Quomodo igitur sit opus vel creatura, qui ab errantibus, ut Deus cognitus est, quique eos qui ipsum invenerunt salvat, omnique spe bona implet, juxta illud, « Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui². »

ALIUD.

« Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, medium parietem maceris solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans³. » Scriptum est alicubi de lege Dei, quod nihil ei liceat adjicere, nihil detrahere⁴. Cum itaque Deus id omnibus modis prohibeat, dicatque nemini licere quidquam adjicere suis præceptis, nihil etiam detrahere, Christus hoc solus fecisseprehenditur. Detrahit enim evacuatis præceptis legis: adjecit vero præcepta de fide in ipsum et pietate. At quomodo a vobis annumeratur creaturis, qui potestatem Deo propriam sibi arrogat,

Ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους.

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἀγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ὁ διὰ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προκχειρισμένος εἰς ἀποστολήν, ὡς αὐτὸς ἐνθάδε δι᾽ ἰσχυρίζεται, ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς καὶ χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλεῖ. Εἶτα πῶς τῆς ἀκτίστου καὶ ἀγενήτου τοῦ Πατρὸς οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως ἔσται χαρακτήρ ὁ Υἱὸς, εἴπερ ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη, κατὰ τινὰς; Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὴν τινοῦ εἰκόνα, ἀκριθῆ τὴν ὁμοίωσιν ἔχειν ὡς πρὸς ἐκείνον, οὐ καὶ ἐστὶν εἰκών. Εἰ δὲ χαρακτήρ ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀγενήτου Πατρὸς, ἔσται καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνον ἀγένητος, ἀκτιστός τε καὶ τὸ πᾶν ἤδη Θεὸς ἀληθινός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ποτὲ ὑμεῖς τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροθυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίζα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς, οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγύς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. » Εἰ καθ' ὅν ἐπλανᾶτο τὰ ἔθνη καιρῶν, κεχώριστο τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἦν διὰ τοῦτο καὶ ἐλπίδος ἔρημα χρηστῆς, καὶ ἄθεα ἐν τῷ κόσμῳ· Χριστὸς ἄρα ἐστὶν ἡ πάντων ἐλπίς καὶ Θεός, ὃν εἴπερ ἐπιγνοίη τὰ ἔθνη, τὸ εἶναι λοιπὸν ἐν ἀθεότητι διαφεύξεται, ὡς μεμαθηκότα τὸν ὄντως Κύριον. Πῶς οὖν ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποίημα ὁ παρὰ τῶν πλανωμένων ὡς Θεὸς ἐπιγινωσκόμενος, καὶ διασιώζων τοὺς εὐρίσκοντας αὐτὸν, εἰσω τε πάσης ἀγαθῆς ἐλπίδος εἰσφέρων, κατὰ τὸ, « Εὖ, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χάριν τοῦ Κυρίου σου. »

ΑΛΛΟ.

« Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. » Ἐγγραπταὶ που περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων, ὡς ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἐστὶ προσθήναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἐστὶν ἀφελεῖν. Ἀποφῆσαντος τοίνυν τὸ τοιοῦτον παντελῶς τοῦ Θεοῦ, καὶ μηδὲν λέγοντος ἐξείναι προσθήναι τι τοῖς παρ' αὐτοῦ διατεταγμένοις, ἢ καὶ ἀφελεῖν, τοῦτο μόνος πεποιηκῶς εὐρίσκεται Χριστός. Ἀφείλε μὲν γὰρ καταργήσας τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον· προστέθηκε δὲ τὰ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τε καὶ εὐσεβείας δόγματα. Καὶ

⁹⁸ Ephes. 1, 1, 2. ⁹⁹ Hebr. 1, 3. ¹ Ephes. 11, 14, 12. ² Matth. xiv, 23. ³ Ephes. 11, 14. ⁴ Deut. xii, 32.

πῶς ἡμῖν ἐν τοῖς γενητοῖς ἀριθμηθήσεται, ὃ τὴν τῷ A quiq̄ue solus ea præstat, quæ soli Deo conveniunt? Θεῷ πρέπουσαν ἐξουσίαν περικελίμενος, καὶ μόνος ἐργαζόμενος, ἢ μόνῃ προσήκει Θεῷ;

ΑΛΛΟ.

« Ἄρα οὖν οὐκ ἐτι ἐστὶ ξένοι καὶ πάριοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἀγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ. Εἴτα πῶς οὐκ ἔσται Θεὸς ὁ Υἱὸς, εἴπερ αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως συναπτόμενοι, οἰκεῖοι Θεοῦ διὰ τοῦτο χρηματίζουσιν; Καὶ αὐτὸς δὲ που τῆς κατὰ πνεῦμα συγγενείας ἐπιδεικνύων τὸν τρόπον, λέγει περὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. « Ὅστις γὰρ ἂν ποιῇ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφή μου καὶ μήτηρ ἐστίν. »

ΑΛΛΟ.

Τοῦτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πάντα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. » Τὰ κατὰ θεοῖν ἀεὶ γινόμενα τοῖς κατὰ φύσιν ἀπαικάζεται. Πάλιν τε αὐτὰ κατὰ μίμησιν τὴν τινοῦ ἀνατυπούμενα, τῆς τῶν πρωτοτύπων ἀληθείας ἀπολιμπάνεται. Εἰ τοίνυν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ πατρότητος, τὸ τῆς πατριᾶς ὄνομα διαβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς· πῶς οὐκ ἴαν ἀσεβοῦσιν οἱ λέγοντες, δεῖν ἡμᾶς μὲν εἶναι φύσει τῶν ἐξ ἡμῶν πατέρων, τοὺς κατὰ μίμησιν τοῦ ἀληθινοῦ τούτου γεγονότας καὶ κεκλημένους· τὸν δὲ ἀρχέτυπον καὶ πρῶτον Πατέρα Θεόν, τῆς ἐν τῷ γεννᾷ ἀληθείας ἀποστερεῖσθαι, καὶ μὴ ἐξ αὐτοῦ μηδὲ οὐσιωδῶς προελθόντα τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἐκφυλὸν τινα τῆς πατρῴας οὐσίας καὶ ἐπαίσιατον φαντάζεσθαι; Πῶς δ' ἂν ὄλωσ ἑὴ καὶ Πατὴρ ὁ μηδὲν γεννήσας, εἴ γε τὸ πατὴρ ὄνομα, τῆς ἐν τῷ δύνασθαι γεννᾷ ἐπιτηδεϊότητος ἐστὶ σημαντικόν, καὶ τὸν γεννήσαντα τῷ γεγεννημένῳ διὰ γεννήσεως ὡσπερ ὠδίνος εἰς ἐνόητα τῆς οὐσίας συνδεῖ; Ἐπεὶ οὖν ἀληθεύει λέγων ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν ἴδιον Υἱόν· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε. » καὶ γεννῆσεν ὄντως αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « ἐκ γαστρὸς »)· οὐκ ἂν ἑὴ ποίημα, Θεὸς δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ, καὶ Υἱὸς ὡς ἐκ Πατρὸς φυσικῶς

ΑΛΛΟ.

« Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὃ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. » Ἐνδὸς ὄντος Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πῶς ἔσται Κύριος ὁ Υἱὸς, εἴ γε ποίημα ἢ κτίσμα ἐστὶ; Πρόδηλον γὰρ ὅτι τὰ πεποιημένα δούλην ἔχει τὴν φύσιν. Πῶς δὲ καὶ πίστεως οὐσης μιᾶς ὁ πιστευῶν εἰς τὸν Υἱόν, εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει, εἴ γε κατὰ τὴν τινοῦ ἀβουλίαν διακέκοπται τῆς πρὸς τὸν Πατέρα κοινωνίας φυσικῆς; Ἄλλ' ὄντος Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Κύριός ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ ὁ πιστευῶν εἰς αὐτὸν, εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει. Ἐκ Πατρὸς γὰρ δηλονότι καὶ ἐν Πατρὶ φυσικῶς ὑπάρχων Υἱὸς, ἔχων τε αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. Καὶ οὕτως εἰς μίαν ἀναβαίνει θεότητα τῶν προσιόντων ἢ πίστις. Πῶς

ALIUD.

« Ergo jam, inquit, non amplius estis hospites et advenæ, sed estis concives sanctorum et domestici Dei. » Quomodo igitur non erit Filius Deus, si qui per fidem ei adoptati sunt, domestici Dei ilcirco vocantur? Quin et ipse quoque spiritalis hujusce conjunctionis atque affinitatis modum declarans, de discipulis suis ita ait: « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, hic frater et soror et mater mea est. »

ALIUD.

« Hujus, inquit, gratia, flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur. » Quæ adoptione sunt, semper assimilantur iis quæ natura talia sunt. Similiter et quæ ad imitationem alicujus affinguntur, a veritate primi exemplaris desciscunt. Si ergo ex Dei paternitate nomen in nos etiam transit, quomodo non vehementer impii sint qui dicunt, debere nos esse natura patres filiorum nostrorum, qui tamen ad imitationem **282** veri Patris hoc facti et vocati sumus? Primum vero exemplar, et primum Patrem Deum vera generatione privare, et negare Filium ex ipso esse essentialiterque procedere, sed extraneum ab essentia paterna, ascititiumque imaginari? Quomodo autem omnino sit Pater qui nihil genuit, cum nomen patris significet aptitudinem et facultatem generandi, et genitorem cum genito per generationem veluti partum in unitatem substantiæ copulet? Cum igitur vere dicat Pater ad Filium suum: « Ex utero ante luciferum genui te. » et revera ipsum ex se genuerit, hoc enim significat « ex utero, » certe creatura esse nequit, sed potius Deus ex Deo et Filium naturaliter ex Patre genitus.

ALIUD.

« Unus Dominus, una fides, unus baptismus, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus. » Cum unus sit Dominus Deus Pater, quomodo erit Filius Dominus si est creatura? Manifestum enim est creatura omnia servilis esse naturæ. Quomodo autem, cum sit una fides, qui credit in Filium credit in Patrem, si, juxta quorundam insaniam, a naturali cum Patre conjunctione sejunctus est? Atqui, cum Pater sit Dominus, Filius quoque est Dominus, et qui credit in ipsum, in Patrem credit. Ex Patre enim manifeste et in Patre naturaliter existens Filius, habensque vicissim in se Patrem, simul cum eo Deus dicitur, et simul glorificatur. Atque ita credentium fides in unam deitatem tendit. Quomodo igitur au-

• Ephes. ii, 19. • Matth. xii, 50. • Ephes. iii, 13. • Psal. civ, 3. • Ephes. iv, 5, 6.

numerabitur creaturis qui omnia habet communia a Patre, ut verus essentiae ipsius fructus, non autem sicut nos adoptitii filii atque inserti surculi?

ALIUD.

« Sitis ergo, inquit, imitatores Dei, sicut filii dilecti, et ambulate in charitate, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit seipsum pro nobis¹⁰. » Vide rursus quomodo Christum Deum ac Dominum nominet. Cum enim dixisset debere nos fieri imitatores Dei, statim, Seipsum, adjungit, et quo pacto imitandus sit, docet dicens : « Sicut et Christus dilexit nos, et tradidit seipsum pro nobis. » Cum itaque Christus sit revera et vocetur Deus, ab eo cui creditur est Deo ac Patre Evangelium, quis ferat eus qui contra sentiunt? Qui vero est natura Deus, quomodo **283** sit opus vel creatura?

ALIUD.

« Hoc enim, inquit, scitote, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, qui est idolorum cultor, non habet hereditatem in regno Christi ac Dei¹¹⁻¹². » Ecce rursus cum Christum nominavit, statim subiungit et Deum, usque Deo et Patre in ipso regnante, ipseque rursus in Patre, juxta illud a se ad Patrem dictum : « Omnia mea tua sunt, et tua mea¹³. » Unum autem omnium est regnum : commune quidem Patri cum Filio, commune vero Filio cum Patre, coregnante nimirum et Spiritu sancto : ita enim sancta et adoranda Trinitas in unam deitatis naturam colligitur. Quomodo igitur sit creatura Deus Verbum in Patre et cum Patre regnans?

ALIUD.

« Nullus, inquit, vos inanibus decipiat verbis. Propter haec enim venit ira Dei in filios inobedientiae¹⁴. » Quinam vero sint filii inobedientiae, nisi qui per peccata a Servatoris nostri legibus resisterunt? Si vero is qui iram in illos immittit est ipse Christus, dicens : « Disceditis a me, maledicti, in ignem aeternum¹⁵; » et beatus Paulus Deum ipsum esse novit, talemque inducit, quisnam eos ferat qui ipsam creaturam esse dicunt?

ALIUD.

« Idcirco inquit, Surge qui dormis, et excitare a mortuis, et illuminabit te Christus¹⁶. » Si Domini est facultas illuminandi, est opus lucis : illuminat autem Christus, lux itaque est Christus, et vera lux. « Tenebrae enim ipsum non comprehenderunt¹⁷. » Sed et Pater est vera lux, lumen itaque de lumine est Filius, et Deus ex Deo. Quod si ita est, non ergo creatura.

ALIUD, in idem.

Quod ex participatione alterius illuminandi fa-

ούν εν ποιήμασιν, ό πάντα έχων κοινά προς τον Πατέρα, ως αληθής αυτού της ουσίας καρπός, και ού καθάπερ ήμεις θεοί προς υιότητα και έγκκενεντισμένα βλαστήματα ;

ΑΛΛΟ

« Γίνεσθε ούν μιμηταί του θεου, ως τέκνα αγαπητά, και περιπατείτε εν αγάπη, καθώς και ό Χριστός ήγάπησεν ήμάς, και παρέδωκεν εαυτον υπέρ ήμών. » Όρα ή ή πάλιν άπως θεόν οιδέ τε και όνομάζει Χριστόν. Ειρηκώς γάρ δειν ήμάς μιμητάς γενέσθαι θεου, εύθυσ παρατίθησιν αυτον, και άπως μιμείσθαι προσήκει, διδάσκει λέγων : « Καθώς και ό Χριστός ήγάπησεν ήμάς, και εαυτον έδωκεν υπέρ ήμών. » Θεου τοιγαρουν έντος τε φύσει και όνομαζόμενου Χριστου, και τουτο παρ ά του πεπιστευμένου το Ευαγγέλιον παρ ά θεου και Πατρός, τίς των έτερα λεγόντων άνέξεται ; Ό δε φύσει θεός, πώς άν ειη κτίσμα ή ποιήμα ;

ΑΛΛΟ.

« Τουτο γάρ Ιστε γινώσκοντες ότι πās πόρνος, ή άκάθαρτος, ή κλεονέκτης, ός εστιν ειδωολάτρης, ούκ έχει κληρονομίαν εν τη βασιλεία του Χριστου και θεου. » Τοδύ πάλιν Χριστον όνομάσας, εύθυσ αυτον εισφέρει και θεόν, ως του θεου και Πατρός εν αυτω βασιλεύοντος, αυτού τε αυ πάλιν εν τω Πατρι, κατά το παρ' αυτού λεγόμενον ως προς τον Πατέρα, ότι : « Πάντα τά έμά są εστι, και τά są έμά. » Έν δε των πάντων ή βασιλεία, κοινή μεν Υιω προς Πατέρα, κοινή δε Πατρι προς Υιον, συμβασιλεύοντος δηλαδή του άγιου Πνεύματος : ούτω γάρ ή άγία και προσκυνουμένη Τριάς, εις την μίαν της θεότητος άναφέρεται φύσιν. Πώς ούν ποιήμα ό βασιλεύων εν Πατρι και μετά Πατρός θεός Λόγος ;

ΑΛΛΟ.

« Μηθεός ήμάς άπατάτω κενός λόγος. Δια ταυτα γάρ έρχεται ή όργη του θεου επί τους υιούς της άπειθείας. » Καί τις άν ειεν οι της άπειθείας υιοί, ει μη πάντως οι δια του πλημμελείν των του σωτήρος άποσκερτήσαντες νόμων ; Ει δε τουτοις επάγων την όργην, αυτός εστιν ό σωτήρ δια του λέγειν : « Πορεύεσθε άπ' έμου, οι καταραμένοι, εις το πυρ το αιώνιον. » και θεόν αυτον ό μακάριος Παύλος οιδέ τε έντα, και εισφέρει δια τουτων : τίς των ποιήμα λεγόντων άνέξεται ;

ΑΛΛΟ.

« Διό λέγει : Έγειρε, ό καθεύδων, και άνάστα εκ των νεκρών, και επιφάσει σοι ό Χριστός. » Ει Κυρίου το δύνασθαι φωτίζειν, έργον εστί φωτός : φωτίζει δε ό Χριστός : φώς άρα εστί, και φώς αληθινόν. « Η γάρ σκοτεία αυτον ού κατέλαθε. » Φώς δε και ό Πατήρ αληθινόν, φώς άρα εκ του φωτός ό Υιός, και θεός εκ θεου. Ει δε τουτο, ού ποιήμα.

ΑΛΛΟ, εις τό αυτό.

Τό εκ μετοχής έτέρου το δύνασθαι φωτίζειν έσχη-

¹⁰ Ephes. v, 1, 2. ¹¹⁻¹² Ephes. v, 5. ¹³ Joan. xvii, 10. ¹⁴ Ephes. v, 6. ¹⁵ Matth. xxv, 41. ¹⁶ Ephes. v, 14. ¹⁷ Joan. 1, 5.

κας, ἐπίκτητον ἔχει τὴν χάριν, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸ κυ-
 ρίως ὀνομάζοιτο φῶς. Ὁ δὲ Υἱὸς οὐχ οὕτως· « Ἐγὼ
 γὰρ εἰμι, φησί, τὸ φῶς. » Ἀληθινὸν ἄρα φῶς ὡς περ
 καὶ ὁ Πατήρ. Τὸ δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ φύσιν
 ἀπαρallάκτως ἔχον, πῶς ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποίημα;
 Ὅρα γὰρ ἤδη καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα τοῦτο καλεῖν,
 ὅπερ ἐστὶν ἀτοκώτατον, καὶ ἄμετρον ἔχον τὴν δυσ-
 φημίαν.

ALLO.

« Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ
 Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρ-
 ἑδῶκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθαρῖσας τῷ
 λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. » Εἰ μὴδὲν τῶν προσ-
 ὄντων τῆ θεῖα φύσει κλεινοκτημάτων ἐν οὐδενὶ τῶν
 γεννητῶν εὐρίσκειται φυσικῶς τε καὶ κυρίως ὑπάρχον, **B**
 ἐνεσπαρμένον δὲ μάλλον καὶ ἐνθεθειμένον παρὰ τοῦ
 πεποιηκότος αὐτὰ, ὡς περ οὖν ἀμέλει καὶ ὁ Παῦλος
 τοιοῦτόν τινα κατὰ πάντων ὄρον τιθεὶς ἀληθέστατον·
 « Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; » λέγει· πρόδηλον ἔτι
 καὶ ἡ ἀγιότης ἐν μόνῳ καίται Θεῷ, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις
 οὐκ ἔτι. Ἀγιάζεται γὰρ μάλλον παρὰ τοῦ ἀγίου
 Θεοῦ, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς δεχόμενα τὸν ἀγιασμόν.
 Αὐτὰ δὲ ἀγιάζειν οὐ δύναται. Οὐκοῦν εἰ μὴδὲν τῶν
 πεποιημένων ἀγιάζειν ἰσχύοντας, τοῦτο ποιῶν εὐ-
 ρίσκεται Χριστὸς, ἕτερος ἔσται κατὰ φύσιν ὡς πρὸς
 αὐτά. Ὁ δὲ τὸ εἶναι ποίημα διαφυγῶν, καὶ τὰ τῆς
 θείας φύσεως ἔχων ἀγαθὰ, πῶς οὐκ ἂν εἴη φύσει
 Θεός;

Ἐκ τῆς πρὸς Φιλιππησίους.

« Πάντα ποιεῖτε, φησί, χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλο-
 γισμῶν, ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα
 Θεοῦ ἄμωμα. » Εἰ, καθάπερ αὐτὸς ποῦ φησὶ ὁ μα-
 κάριος Παῦλος, Χριστὸς ἐστὶν ὁ λέγων περὶ ἡμῶν·
 « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ κριδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός·
 αὐτοῦ δηλονότι τέκνα ἐσμέν διὰ προσοχῆς ἀμώ-
 μητα. » Θεὸς οὖν ἄρα ὁ Χριστός. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς
 ἔσται ποίημα;

ALLO.

« Ἡμῶν γὰρ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει,
 ἐξ οὗ καὶ Σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως
 ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ
 τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐ-
 τῷ τὰ πάντα. — « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, » φησὶ ποῦ
 πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, « ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου
 ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ Παῦλος
 ἐπιμαρτυρεῖ τὸ δύνασθαι τῷ Υἱῷ καὶ ὑποτάττειν ἑαυ-
 τῷ τὰ πάντα, καὶ τοῦτο βρόδως ἐπιτελέσειν, ὅπερ ἐν
 μόνῃ καίται τῇ τοῦ Πατρὸς ἰσχύϊ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπλούς
 ὁ Θεός, οὐχ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸν ἡ ἰσχύς ἢ ἐν αὐτῷ;
 ἀλλ' αὐτὸς δηλονότι ὁ Υἱός, μίαν ἔχων ὡς πρὸς αὐτὸν
 τὴν οὐσίαν, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως ὡς περ ἐν-
 υπάρχων πρὸς τὸν γεννήσαντα, εἰ καὶ Θεός ἐκ Θεοῦ,
 καὶ φῶς ἐξέλαμψεν ἐκ φωτός, Υἱὸς καὶ οὐ Πατήρ
 νοούμενος. Εἰ τοίνυν πᾶσα ἐνέργεια καὶ δύναμις τοῦ

A cultatem habet, id acquisitam gratiam habet: ne-
 que id proprie vocari possit lumen. Filius autem
 non ita: « Ego enim, inquit, sum lux 10. » Vera
 itaque lux est, sicut et Pater. Quod vero omnimo-
 dam cum Patre naturæ similitudinem habet, quo-
 modo sit opus vel creatura? Nam et Patrem licebit
 ea ratione hoc ipsum vocare, quod est absurdissi-
 mum, et immensam blasphemiam habet.

ALIUD.

« Viri, inquit, diligite uxores vestras, sicut et
 Christus dilexit Ecclesiam, et **264** tradidit semet-
 ipsum pro ea, ut ipsam sanctificaret, mundans la-
 vaero aquæ in verbo 11. » Si nihil eorum quæ divi-
 næ naturæ insunt, ulli creaturæ naturaliter ac pro-
 prie inest, sed ab ipso Creatore illi insitum atque
 immersum, quemadmodum et Paulus hujusmodi
 fines cunctis statuens verissime dixit: « Quid ha-
 bes quod non accepisti 12? » manifestum est sancti-
 tatem quoque in solo Deo consistere, in aliis vero
 nequaquam. Sed potius a Deo qui sanctus est, sancti-
 ficantur: ab illo tanquam a fonte sanctificatio-
 nem accipientia. Ipsa autem sanctificare non pos-
 sunt. Quocirca, si, cum nulla creatura sanctificare
 queat, Christus id præstare invenitur, diversæ ita-
 que naturæ ab his erit. Qui vero creatura non est,
 et divi-næ naturæ bona in se habet, quomodo non
 erit natura sua Deus?

Ex Epistola ad Philippenses.

« Omnia, inquit, facite sine murmuratione et hæ-
 sitatione, ut sitis sinceri, absque ulla querela, filii
 Dei sine reprehensione 13. » Si, sicut ipse Paulus
 alicubi dicit, Christus est qui de nobis dicit:
 « Ecce ego et filii quos mihi dedit Deus 14, » ipsius
 profecto filii sumus per gratiam immaculati.
 Christus itaque est Deus. At si Deus, quomodo erit
 creatura?

ALIUD.

« Nostra autem, inquit, conversatio est in cælis.
 Unde et Salvatorem expectamus Dominum Jesum
 Christum qui reformabit corpus humilitatis nostræ
 conforme corpori gloriæ suæ, secundum operatio-
 nem qua ipse sibi potest subijcere omnia 15. » —
 « Sede a dextris meis, » inquit alicubi ad Filium Pa-
 ter, « donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
 tuorum 16. » Ecce quomodo Paulus temetur Filium
 sibi posse subijcere omnia, idque facile præstare
 posse quod in sola Patris potestate situm est. Cum
 vero sit simplex Deus, potentia quæ in ipso est,
 non est aliquid diversum ab ipso, sed ipse Filius
 unam habens cum Patre essentiam, et identitate
 naturæ veluti inexistens Patri, tametsi Deus ex
 Deo, et lumen e lumine effulsit; cum Filius et non
 Pater intelligatur. Si ergo est tota potentia ac vir-
 tus Patris 17, per quam ille omnia operatur, quo-

10 Joan. viii, 12. 11 Joan. v, 25, 26. 12 I Cor. iv, 7. 13 Philipp. ii, 14, 15. 14 Hebr. ii, 13.
 15 Philipp. iii, 20. 16 Psal. cix, 1. 17 I Cor. i, 24.

modo sit creatæ naturæ? Non erit igitur Filius A creaturæ, ut quidam insulse opinantur.

285 ALIUD, in eamdem sententiam syllogisticæ.

Si quidquid creatum est, ex nihilo ad esse translatum est, Christus vero, cum sit sapientia ac potentia Dei et Patris ²⁶, creatæ naturæ est, ut quidam volunt, necessarium fuerit fateri Deum aliquando sapientia et potentia carnisse, successu vero temporis id factum fuisse, Filio nimirum ad esse producto. Talis enim est creatorum natura : sed absurdum pariter et blasphemum est tale quidpiam de Deo cogitare. Blasphemum quidem : neque enim Pater unquam sapientia et potentia destitutus fuit ; absurdum vero, hac de causa. Nam si, ut nonnulli volunt, creatus est Filius, certe a Patre creatus fuerit. Cæterum, cum Pater potentia simul et sapientia destitutus esset, tantum Filium producere non potuisset, qui et imago, et character existentia ipsius vocaretur ²⁷. Quomodo enim absque sapientia et potentia creari potuisset Filius omnem creaturam superans, cum sacra Scriptura creaturam, quæ tanto minor ipso est, in sapientia et potentia Dei factam esse affirmat? Atqui, si in minori sapientia Creatori opus fuit, ut recte fieret, quomodo non multo magis in majori? Tanta est in istorum opinione absurditas. Cæterum, cum semper fuerit sapiens ac potens Pater, non est igitur Filius creatura, quippe qui Patri coæternus est, ut nimirum ipsius potentia et sapientia.

ALIUD.

« Dominus, inquit, prope est, nihil solliciti sitis ²⁸. » Vide rursum quomodo nobis etiam per hoc Filius verus esse Deus declaretur. Cum enim Paulus eum prope esse dicat, ut Dominum, ipsemet per quemdam prophetam ait : « Deus propinquans sum ego, dicit Dominus, et non Deus e longe ²⁹. » Cum itaque Filius ipse Deum se esse sciat, atque ita se appellet, ut audivimus, quomodo non peccet qui dicenti ipsum esse creaturam fidem habeat?

ALIUD.

« Sed in omni, inquit, oratione et obsecratione, cum gratularum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum, et pax Dei quæ exsuperat omnem intellectum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu ³⁰. » Servator cum discipulis suis disserens, ita alicubi ait : « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis ³¹. » Cum itaque suam dicat esse pacem, Paulus vero eam Dei esse dicit, manifeste Filium ²⁸⁶ Deum esse declarat, qui pacem sanctis largiatur : ad quem beatus etiam Isaias prophetico spiritu afflatus, veluti ex persona eorum qui in ipsum credunt, dicebat : « Domine Deus noster, da nobis

Α Πατρός δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, πῶς ἂν εἴη φύσεως τῆς γεννητῆς; Οὐκοῦν οὐ ποίημα ὁ Υἱὸς κατὰ τινων ἀβουλίαν.

ΑΛΛΟ, τοῦ αὐτοῦ συλλογιστικῶς.

Ei p̄n τὸ ὡς ἐν ὑποστάσει πεποιημένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη, Χριστὸς δὲ σοφία καὶ δύναμις ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός τῆς τῶν γεννητῶν ἔστι φύσεως κατὰ τινὰς, ἀνάγκη συνομολογεῖν ἄσπονον μὲν ποτε καὶ ἀδύνατον εἶναι τὸν Θεόν, ὑπερον δὲ πῶς γενέσθαι τοῦτο, πρὸς τὸ εἶναι ποτε κληθέντος τοῦ Υἱοῦ. Τοιαύτη γὰρ τῶν γεννητῶν ἡ φύσις. Ἄλλ' ὁμοῦ δύσημον τε καὶ ἀμαθῆς, τὸ τοιαύτην ἔχειν περὶ Θεοῦ τὴν δόξαν. Δύσημον μὲν, οὐ γὰρ ἦν ἄσποφος ποτε καὶ ἰσχύος ἔρημος ὁ Πατήρ· ἀμαθῆς δὲ πάλιν διὰ τοῦτο. Εἰ γὰρ καὶ πεποιήται κατ' ἐκείνους ὁ Υἱὸς, πεποιήται δηλονότι παρὰ Πατρός. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἰσχύος τε ὁμοῦ καὶ σοφίας ἔρημος ὢν ὁ Πατήρ, πρὸς τὸ εἶναι παρήγαγεν τὸν τοσοῦτον Υἱόν, ὡς καὶ εἰκόνα καὶ χαρακτηριστὴν καλεῖσθαι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο μὴ ἐν ἰσχύει καὶ σοφίᾳ ὁ ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν Υἱὸς, ὅπου καὶ τὴν τοσοῦτον αὐτοῦ μεῖονα κτίσιν ἐν σοφίᾳ πεποιήσθαι φησὶν ἡ θεία Γραφή, καὶ ἐν δυνάμει Θεοῦ; Καὶ εἰ τῷ μικρῷ σοφίαν ἐδέξασε τῆς τοῦ ποιούντος πρὸς τὸ γενέσθαι καλῶς, πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον τῷ μείζονι; Ἄλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐν τούτοις ἢ τῶν λογισμῶν ἀτοπία. Ἦν δὲ ἀεὶ σοφός τε καὶ δυνατός ὁ Πατήρ, οὐκ ἄρα τῶν γεννητῶν ἔστιν ὁ Υἱὸς, ὁ τῷ Πατρὶ συναΐδιος, ὡς σοφία καὶ δύναμις ὑπάρχων αὐτοῦ.

C

ΑΛΛΟ.

« Ὁ Κύριος, φησὶν, ἔγγυς, μὴδὲν μεριμνᾷτε. » Ὅρα δὲ πάλιν, ὅπως ἡμῖν καὶ διὰ τούτου Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς ἀναδεικνύεται. Παύλου γὰρ ἡμῖν ἔγγυς εἶναι φάσκοντος τὸν Χριστὸν ὡς Κύριον, αὐτὸς δι' ἐνός φησι τῶν προφητῶν : « Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. » Αὐτοῦ τοιγαροῦν τοῦ Υἱοῦ Θεὸν ἑαυτὸν εἰδὸς τε καὶ ἀποκαλοῦντος, ὡς ἠκούσαμεν, πῶς ἂν τις εἰ τῷ ποίημα δοκεῖν λέγειν αὐτὸν, οὕτως ἔχων ὀφθήσεται, καὶ οὐχ ἄμαρτήσῃ;

ΑΛΛΟ.

« Ἄλλ' ἐν παντί, τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, μετ' εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Διαλεγόμενός ποῦ φησὶν ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς οικείους μαθητάς : « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. » Ὅτε τοίνυν ἑαυτοῦ μὲν εἶναι φησὶν τὴν εἰρήνην, Παῦλος δὲ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ λέγει, Θεὸν ὄντα τὸν Υἱὸν δηλονότι ἐπίσταται, τὸν τῆς εἰρήνης τοῖς ἀγίοις χορηγόν· πρὸς δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας προφητικῶς κινούμενος πνεύματι, ὡς ἐκ προσώπου τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων φησὶ : « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην

²⁶ I Cor. 1, 24.

²⁷ Hebr. 1, 3.

²⁸ Philipp. 1v, 5, 6.

²⁹ Jerem. xxiii, 23.

³⁰ Philipp. 1v, 6, 7.

³¹ Joan. xiv, 27.

ὅς ἡμῖν· Πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. » Οὐκ οὖν εἰ
Θεὸν ὁ Παῦλος οἶδέ τε θυγατέρι καὶ ὁμολογεῖ τὸν Υἱόν,
οἷσθε μακρὰν τῶν ἑτέρων δοξαζόντων ὁ λῆρος.

ΑΛΛΟ.

« Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ἕσα σεμνά,
ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλή, ὅσα εὐφρημα,
εἰ τις ἀρετῆ, εἰ τις ἑταιρίας, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ καὶ
ἐμάθετε καὶ παραλάβετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης
ἔσται μεθ' ὑμῶν. » Ἰδοὺ πάλιν Θεὸν ἐνθάδε καλεῖ
τὸν λέγοντα Χριστόν· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι
ὑμῖν. » Ἐφαρμόσεις τοίνυν καὶ τούτοις τὴν ἐν τοῖς
ὀπίσω προαποδοθέντα λόγον.

Ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαίς.

« Ἐν παντὶ, φησὶν, ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες
καὶ ἀξιοφρονεῖν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ. » Εἰ τὴν
Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν ἐπιγινώσκοντες διὰ
τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων,
οὐκ ἐν τι τῶν ποιημάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἤδη τὸν ἐπὶ
πάντων Θεὸν ἐπιγινώσκοντες, πῶς οὐκ ἐστὶ κατὰ
ἀλήθειαν Θεὸς ὁ Υἱός, συνεισάγων μὲν ἐαυτῷ τὴν
περὶ τοῦ Πατρὸς (1) γνῶσιν, ἀντισπερόμενος δὲ αὐ-
θὺς διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐπωνυμίας ὡς Υἱός; Ἀνάγκη
γὰρ θάτερον ἐν θατέρῳ· ἐπεὶ περ οὐτος τῶν ὡς πρὸς
τὸ ἐχόντων ὀνομάτων ὁ τύπος. Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ φη-
σιν ὁ Σωτὴρ ὡς πρὸς τὸν ἴδιον Πατέρα· « Ἐφανέρωσά
σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, » γνωστὸν ἐμαυτὸν δη-
λωσάμενος καταστήσας αὐτοῖς. Ἄμα γὰρ ἔγνω τις τί ἐστὶν
Υἱός, ἔγνω καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν ὄρον, ἦτοι τὸ
εἶ ἐστὶ Πατὴρ. Ὅτι τοίνυν Υἱός ἐστι καὶ Θεός, πῶς
ἂν εἴη πεποιημένος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον γε-
γεννημένος, ὡς ἐκ Πατρὸς; Ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀληθές.

ΑΛΛΟ.

Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῷ ἰκανώ-
σαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν
τῷ φωτὶ, ὃς ἐρήρυσάτο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ
σκοτεινίου, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ
τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν,
καὶ τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. » Πᾶσαν τῶν γεννητῶν
τὴν φύσιν τῷ κανόνι τῆς πρὸς Θεὸν δουλείας, ὑποτί-
θησιν ἢ θεῖα γραφὴ λέγουσα, οὗ· « Τὰ σύμπαντα
δούλα σά. » Μόνον δὲ τῷ Θεῷ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα
τετήρηκεν ὡς ἐξαιρετὸν συννημένως βούσῃ· « Σὺ εἶ
αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μου καὶ ὁ Θεός μου, » ὡς ἐπομένου
πάντως τῷ κατὰ φύσιν βασιλεῖ τοῦ εἶναι καὶ Θεόν.
Οὐκ οὖν εἰ μηδενὸς ἐτέρου τῶν γεννητῶν εἰς τὴν βα-
σιλείαν παραλαμβανόμενου τιμῆν, κατὰ φύσιν καὶ κατὰ
ἀλήθειαν βασιλεύει μετὰ Πατρὸς ὁ Υἱός, πῶς ἂν εἴη
τῶν γεννητῶν ὁ τῆς θείας τε καὶ πατρῴας οὐσίας
ἔχων ἐν ἐαυτῷ φυσικῶς τὰ ἴδια καὶ ἐξάρτητα;

ΑΛΛΟ.

« Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς

²² Isa. xxvi, 12.

²³ Philipp. iv, 8, 9.

²⁴ Coloss. i, 10.

²⁵ Joan. xvii, 6.

²⁶ Ibid. 12-14.

²⁷ Psal.

cxviii, 91.

²⁸ Psal.

lxxxiii, 4.

(1) Ed. Aub., Πνεύματος! Editt.

A pacem : omnia enim reddidisti nobis²². » Quo-
circa, si Paulus Filium verum Deum esse novit et
fatetur, valeant hæreticorum deliria.

ALIUD.

« De cætero, inquit, fratres, quæcunque sunt
vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæ-
cunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque
bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ,
hæc cogitate, quæ et didicistis et accepistis, et
Deus pacis erit vobiscum²³. » Ecce rursus hic
Deum vocat Christum qui dicit : « Pacem meam do
vobis. » Eadem itaque ratione de hoc testimonio
quod de reliquis judica.

Ex Epistola ad Colossenses.

B « In omni, inquit, opere bono fructificantes et
crescentes per cognitionem Dei²⁴. » Si, qui Domi-
num nostrum Jesum Christum cognoscunt per apo-
stolicam et evangelicam prædicationem, non crea-
turam, sed ipsum universorum Deum cognoscunt,
quomodo non sit vere Deus Filius, simul etiam æ-
cum comprehendens Patris cognitionem, unaque
vicissim sub Patris appellatione comprehensus?
Necessarium enim est alterum in altero cognosci :
nam hæc est ratio eorum quæ relationem inter se
habent. Ipse vero Servator alicubi ad Patrem suum
ita ait : « Manifestavi nomen tuum hominibus²⁵, »
nimirum quia me ipsis notum feci. Simul ac enim
aliquis novit quid sit Filius, novit et Patris defini-
tionem, sive quid sit Pater. Cum itaque Filius sit
et Deus, quomodo sit ab ipso factus, et non potius
genitus ex Patre? Quod et verum est.

ALIUD.

« Gratias, inquit, agentes Deo et Patri, qui di-
gnos nos fecit, in partem sortis sanctorum in lu-
mine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et
transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, in quo
habemus redemptionem et remissionem peccato-
rum²⁶. » Omnem creaturarum naturam sacra Scri-
ptura communi regula servituti Dei subjicit, dicens :
« Quia omnia serviunt tibi²⁷. » Soli autem Deo re-
giam dignitatem utpote eximiam servat, 287 simul
dicens : « Tu es ipse rex et Deus meus²⁸, » per-
inde ac si necessario consequatur ut, qui natura
rex sit, etiam sit Deus. Cum igitur nulla ex crea-
turis in regni consortium admissa, secundum natu-
ram suam, et vere regnet cum Patre Filius, quo-
modo sit creatura qui divinæ ac paternæ essen-
tiæ proprietates ac prærogativas naturaliter in se
habet?

ALIUD.

« Quia in ipso, inquit, creata sunt omnia, quæ in

cœlis, et quæ in terra sunt, sive visibilia, sive invisibilia ³⁸. » Stomonia in eo creata sunt, certe ipse omnibus annumerari merito non poterit, quinimo extra ordinem omnium ponetur. Nam, cum dixit, « omnia, » nihil eorum omisit quæ ex nihilo ad esse tracta sunt. Si vero omnia per ipsum, et ipse est diversus ab omnibus, quomodo erit creatura, qui propter naturæ differentiam abhorret a numero et consortio omnium?

ALIUD.

« Volo enim, inquit, vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis quicumque non viderunt faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei et Patris et Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi ³⁹. » Si omnem sapientiæ et scientiæ mensuram excedit mysterium Dei, et omnis sapientiæ ac scientiæ fastigium in verbis ipsius conspicitur, et in mysterio Christi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt absconditi, quomodo non erit Deus, qui omnis linguæ modum excedit, omnemque intellectum et sapientiam superat, quem nulla creatura potest comprehendere? « Generationem enim ejus quis enarrabit? » inquit propheta ⁴⁰

ALIUD.

« Igitur, inquit, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite: ubi Christus est in dextera Dei sedens ⁴¹. » Si ex omnibus creaturis quæ eodem throno et solio cum universorum rege sedet. « Cui enim unquam angelorum dixit: Sede a dextris meis ⁴²? » omnes vero potius sunt administratorii spiritus ⁴³; solus vero Filius ea dignitate præditus, simulque cum Patre sedet et regnat, quomodo sit unus ex creaturis qui dignitate omnem creaturam excellit, ut Deus, et regii solii cum Patre consors est?

ALIUD.

« Quæ sursum sunt sapite, non quæ **288** super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus appa-ruerit, et vos apparebitis cum ipso in gloria ⁴⁴. » Si omnes in Deo et vivimus, et movemur, et sumus ⁴⁵, quomodo non erit Deus Filius qui est omnium vita? Nam si facultas vivificandi soli inest secundum naturam Deo, nihil eorum quæ creata sunt, vita proprie ac vere dici potest, sed potius vitæ ejus qui eam largitur particeps. Si vero in Christo nihil est falsum (veritas enim ipsa est ⁴⁶), vita igitur ex sua natura est, et per consequentiam etiam Deus.

ALIUD.

« Nolite, inquit, mentiri invicem; exspoliantes

Α και ἐπὶ τῆς γῆς, εἰτε ὄρατά, εἰτε ἀόρατα. » Εἰ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη, οὐκ ἂν τοῖς πᾶσι συναριθμοῖτο δικαίως, πάντων δὲ μᾶλλον αὐτὸς ἔξω κείσεται. Ἐν γὰρ τῷ « τὰ πάντα » εἰπεῖν, οὐδὲν ἀφήκεν ἐκτὸς τῶν ὄσα πρὸς γένεσιν ἔξ οὐκ ὄντων ἐνεχθέντα φαίνεται. Εἰ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τῶν πάντων ἕτερος, πῶς ἂν εἴη κτίσμα, ὃ τὸ ἐν τοῖς πᾶσιν εἶναι διαφυγῶν διὰ τὸ τῆς φύσεως ἐξηλλαγμένον;

ἌΛΛΟ.

« Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλικίαν ἀγῶνα ἔχων ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ πάντων ὅσοι οὐκ ἐπαράκασιν τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντες ἐν ἀγάπῃ, εἰς πᾶν τὸ πλήθος τῆς πληροφωρίας τῆς συνέσεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι. » Εἰ πάσης γνώσεως μέτρον ὑπεραίρει τὸ περὶ Θεοῦ μυστήριον, καὶ πάσης σοφίας τε καὶ συνέσεως τὸ ἀκρότατον ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις ὄραται, καὶ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῷ περὶ Χριστοῦ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, πῶς οὐκ ἔσται Θεός, ὃ πάσης μὲν γλώττης ἀναδραῖκων τὸ μέτρον, πάντα δὲ νοῦν καὶ σοφίαν ἐξαλλόμενος, οὗ πρὸς κατάληψιν οὐδὲν ἐφαρκεῖν τῶν πεποιημένων φαίνεται; « Τὴν γενεάν γὰρ αὐτοῦ τίς διηγήσεται; » καθά φησιν ὁ προφήτης.

ἌΛΛΟ.

« Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθημένος. » Εἰ τῶν πεποιημένων οὐδὲν τῷ βασιλεῖ τῶν ἔλων ὁμόθρονόν τε ἔστι καὶ σύνεδρον (« Τίνι γὰρ εἰπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; »), πάντες δὲ μᾶλλον εἰσι λειτουργικὰ κινεύματα, εἴτα μόνος ἔχων ὁ Υἱὸς τὸ ἀξίωμα φαίνεται, καὶ συνεδρεῖται καὶ συμβασιλεύει τῷ Πατρὶ· πῶς ἂν εἴη τῶν πεποιημένων εἷς, ὃ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀξίωμα φέρων, ὡς Θεός, καὶ τῶν βασιλικῶν θρόνων τῷ γεννήσαντι κοινωνός;

ἌΛΛΟ.

« Τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ὑμῖν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Εἰ ἐν Θεῷ πάντες καὶ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν, πῶς οὐκ ἔσται Θεός ὁ Υἱὸς ἢ πάντων ζωὴ; Εἰ γὰρ μόνῳ τὸ δύνασθαι ζωογονεῖν πρόσκειται κατὰ φύσιν Θεῷ, τῶν πεποιημένων οὐδὲν ζωὴ κυριῶς τε καὶ ἀληθῶς κληθήσεται, ζωῆς δὲ μᾶλλον τῆς τοῦ χορηγούντος μέτοχον. Εἰ δὲ ἐν Χριστῷ τὸ ἐφυσμένον οὐδὲν (ἀλήθεια γὰρ), ζωὴ κατὰ φύσιν ἄρα ἐστίν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ Θεός.

ἌΛΛΟ.

« Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν

³⁸ Coloss. 1, 16.

³⁹ Coloss. 11, 1-3.

⁴⁰ Isa. LIII, 8.

⁴¹ Coloss. 111, 1.

⁴² Hebr. 1, 13.

⁴³ ibid 14.

⁴⁴ Coloss. 111, 2-4.

⁴⁵ Act. xvii, 28.

⁴⁶ Joan. xiv, 6.

καλαῖν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐν-
δυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν
κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. » Εἰς Χριστὸν ἀνα-
μορφούμεθα διὰ τῆς πίστεως. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ
Παῦλος διδάσκει λέγων· « Τεκνία μου, οὐς πάλιν
ἐδίδω, ἕως οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Καὶ
πάλιν· « Ὅσπερ γὰρ ἐφορίσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ
χοϊκοῦ· οὕτω φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρα-
νίου. » Ὅτε τοίνυν τὴν αὐτοῦ λαβόντες ὁμοίωσιν,
κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἀναδεικνύμεθα· κτίζει δὲ
τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ, « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν ἄνθρωπον· » Θεὸς ἄρα ὁ Χριστὸς, καὶ κτίστης
μᾶλλον, οὐ κτίσμα, ποιητῆς καὶ οὐχὶ ποίημα.

Ἐκ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς α'.

« Ἀφ' ὑμῶν γὰρ, φησί, ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου,
οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαίᾳ, ἀλλὰ καὶ
ἐν παντὶ τόπῳ ἢ πίστις ὑμῶν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξ-
ελήλυθεν. » Εἰ οἱ Χριστῶ πιστεύοντες, οὐχ ἑτέρῳ
τινὶ τῶν ἑστων, ἀλλ' αὐτῷ πιστεύουσι τῷ Θεῷ, πῶς
οὐκ ἔσται Θεὸς ὁ Χριστός; Ἐπιθεὶ δὲ τοῦτο, οὐκ
ἔσται ποίημα.

ΑΛΛΟ

Ὅσπερ τινῶν διαλεγόμενος, « Αὐτοί, φησί, περὶ
ἡμῶν ἐπαγγέλλουσιν ὅποιαν εἴσοδον ἔχομεν πρὸς
ὑμᾶς, καὶ πῶς ἀπεστρέψατε ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δου-
λεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ. » Εἰ τὴν ἀρχαίαν
διαφυγόντες πλάνην οἱ ἐξ ἔθνῶν διὰ τοῦ πιστεῦσιν εἰς
Χριστὸν, ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεὸν, καὶ εἰ Χριστῷ
δουλεύοντα διὰ τῆς τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων
φυλακῆς δουλεύειν Θεῷ τῷ ἀληθινῷ, πῶς οὐκ ἔστι
κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ Υἱός; Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ἀληθινόν.
Ὁ δὲ φύσει Θεὸς, πῶς ἔσται καὶ ποίημα;

ΑΛΛΟ.

« Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν τὴν
πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν· ἀλλὰ προπαθόντες
καὶ ὀδισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλιππίοις, ἐπαρ-
ρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν λαλήσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ
εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι. » Ἴδὸν πάλιν,
ἀναφανδὸν Θεὸν ὀνομάζει Χριστὸν· αὐτοῦ γὰρ τὸ
εὐαγγέλιον.

ΑΛΛΟ, τοῦτῳ ὁμοίον.

« Ἀλλ' ἐγενήθημεν νήπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν· ὡς ἐάν
τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ἡμεῖς ἐμειρόμενοι
ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν, οὐ μόνον τὸ εὐαγ-
γέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. » Καὶ
πάλιν εὐθύς ἐφεξῆς· « Μνημονεύετε γάρ, ἀδελφοί,
τὸν βόσπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς καὶ ἡμέρας
ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιπαρῆσαι τίνα ὑμῶν,
ἐκηρύξασιν εἰς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. »

ΑΛΛΟ.

« Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδια-
λείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν
τοῦ Θεοῦ, ἐδέξασθε οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθὼς
ἔστιν ἀληθῶς, λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν

A vos veterem hominem cum actibus suis, et induen-
tes novum, eum qui renovatur in agnitionem secun-
dam imaginem ejus qui creavit illum⁴⁷. » In Chri-
stuni reformamur per fidem. Hoc enim Paulus nos
docet, dicens: « Filioli, quos iterum parturio, donec
Christum formatus fuerit in vobis⁴⁸. » Et rursus:
« Sicut portavimus imaginem terrestri, sic portem-
us et imaginem caelestis⁴⁹. » Cum igitur, ipsius
similitudine accepta, ad imaginem Creatoris refor-
mamur, creat vero hominem Deus, juxta illud, « Et
creavit Deus hominem⁵⁰. » Deus itaque est Chri-
stus, et Creator potius quam creatura; opifex, et non
opus.

Ex I Epistola ad Thessalonicenses.

B « A vobis enim, inquit, enuntiatus est sermo Do-
mini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed
in omni loco fides vestra, quae est ad Deum, profecta
est⁵¹. » Si qui in Christum credunt, non alteri cui-
piam e creatis, sed ipsi Deo, credunt, quomodo non
erit Christus Deus? At si Deus est, creatura non
erit.

ALIUD.

Velut per colloquium disserens, « Ipsi, inquit, de
nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad
vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simula-
cris, servire Deo vivo et vero⁵². » Si gentes, relicto
veteri errore, per fidem in Christum conversae sunt ad
Deum, et si Christo servientes per evangelicæ præ-
dicationis observationem, vero Deo servire dicun-
tur, quomodo non erit natura sua Deus Filius? Hoc
enim est verum Deum esse. Qui vero ex natura sua
Deus est, quomodo erit creatura?

ALIUD.

« Ipsi enim scitis, fratres, introitum no-
strum ad vos, quia non inanis fuit: sed cum ante
passi et consuetudinibus affecti, sicut scitis, in Philippis,
fideliam habuerimus in Deo nostro, loqui ad vos
Evangelium Dei⁵³ in multa sollicitudine⁵⁴. »
Ecce quam manifeste Deum vocet Christum: nam
Christi est Evangelium.

ALIUD, hæc simile.

D « Sed facti sumus parvuli in medio vestrum;
tanquam si nutrix foveat filios suos, ita desidera-
tes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum
Evangelium Dei, sed etiam animas nostras⁵⁵. » Et
rursus: « Memores enim estis, fratres, labo-
ris nostri et fatigationis: nocte et die operantes,
ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vo-
bis Evangelium Dei⁵⁶. »

ALIUD.

« Ideo et nos, gratias agimus Deo sine inter-
missione, quoniam cum accepissetis a nobis ver-
bum auditus Dei, accepistis non ut verbum homi-
num, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur

⁴⁷ Coloss. iii, 9, 10. ⁴⁸ Galat. iv, 19. ⁴⁹ I Cor. xv, 49. ⁵⁰ Gen. i, 27. ⁵¹ I Thess. i, 8. ⁵² Ibid. 9.

⁵³ I Thess. ii, 1, 2. ⁵⁴ Ibid. 7, 8. ⁵⁵ Ibid. 9.

in vobis qui credidistis ⁵⁶. » Si omnis apostolorum sermo fuit de fide in Christum, juxta ipsius Pauli dictum : « Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum ⁵⁷; » deinde verbum Dei prædicationem ejus vocant, quisnam igitur adeo temerarius est ut audeat dicere creaturam esse eum qui ab apostolis prædicatus est Deus? aut quis iis qui per Spiritum loquuntur, oclamare non vereatur?

Ex II Epistola ad Thessalonicenses.

« Fidelis autem Dominus est, qui confirmabit vos et custodiet a malo ⁵⁸. » Si fidelis est Servator, quia fideles efficit eos qui ad ipsum accedunt, confirmans per fidem : erit profecto etiam natura Deus, quia deos efficit eos qui sperant in ipsum. Fidelis enim est, fideles efficere : Dei vero, deificare, quemadmodum et luminis opus est illuminare.

Ex Epistola ad Hebræos.

« Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula ⁵⁹. » Cum evangelicam doctrinam Testamento Mosis et prophetis prædicationibus præstantiorem esse declarare vellet Paulus, ex personarum diversitate differentiam statuit. Atque olim quidem patribus sermonem per prophetas prædicatum fuisse asserit; ultimis vero temporibus per Filium, qui ea excellentia prophetas antecedit, quod illi servili munus non excesserint, clamantes, « Hæc dicit Dominus : » hic vero herilem dignitatem gerens dicit ut Filius : « Dicitum **290** est veteribus : Non mœchaberis : ego autem dico vobis, etc. ⁶⁰. » Quomodo igitur creaturis annumerabitur, qui natura sua est Deus, aut quomodo inter servos collocabitur universorum Dominus? Præterea, si est omnium hæres, diversus est ab omnibus, quorum est hæres; et, si per ipsum fecit sæcula, certe non erit creatus, qui existit ante sæcula; siquidem nulla creatura ante sæcula existit, sed in tempore creata est. Soli vero Filio convenit, ab æterno existere cum Patre.

ALIUD.

« Si enim, qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam retributionem mercedis, quomodo nos refugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est ⁶¹? » Hic aperte ex personarum differentia demonstrat quanto præstantior sit doctrina evangelica, quam legales umbræ. Si enim, inquit, tanta fuit auctoritas eorum quæ in lege præcepta fuerunt, ut transgressoribus gravissima pœna proposita es-

⁵⁶ I Thess. 2, 13

⁵⁷ I Cor. 11, 2.

⁵⁸ II Thess. 111, 3.

⁵⁹ Hebr. 1, 1, 2.

⁶⁰ Matth. v, 27 seqq.

⁶¹ Hebr.

A τοῖς πιστεύουσιν. » Εἰ τοῖς μακαριοῖς ἀποστόλοις ὁ λόγος περὶ τῆς εἰς Χριστὸν γέγονε πίστεως, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Παύλου : « Οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον, » εἶτα λόγον Θεοῦ τὸ περὶ αὐτοῦ καλοῦσι κήρυγμα· τίς ἄρα οὕτως θρασύς ὡς τολμησαί ποίημα λέγειν τὸν διὰ γλώττης ἀποστολικῆς Θεοῦ ὀνομαζόμενον, καὶ βίβοκινδύνως τοῖς διὰ Πνεύματος λαλοῦσιν ἀντιφωνεῖν;

Ἐκ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς β'.

« Πιστός δέ ἐστιν ὁ Κύριος ὃς στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. » Εἰ πιστός ἐστιν ὁ Σωτήρ ὅτι πιστοὺς ἀπεργάζεται τοὺς προσιόντας αὐτῷ, στηρίζων διὰ τῆς πίστεως, ἔσται δηλονότι καὶ φύσει Θεός, ὅτι θεοὺς ἀποτελεῖ τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτόν. Πιστοῦ μὲν γὰρ τὸ πιστοποιεῖν, Θεοῦ δὲ πάλιν τὸ θεοποιεῖν· ὡς περ ἀμέλει καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν ἔργον ἐστίν.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους.

« Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησε ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθετο κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας. » Κρείττονα τῆς διὰ Μωσέως Διαθήκης καὶ τῶν προφητικῶν κηρυγμάτων τὴν εὐαγγελικὴν ἀποδεικνύων παιθεύσιν, ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων διαφορᾶς ποιεῖται τὴν διάκρισιν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀρχαῖον διὰ τῶν προφητῶν τοῖς πατράσιν ἀνακεκρυχθαι τὸν λόγον δισχυρίσατο· ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν καιρῶν δι' Υἱοῦ, τοῦ τὸσαύτην ἔχοντος πρὸς ἐκείνους τὴν ὑπεροχὴν, ὡς τοὺς μὲν τὸ οἰκετικὸν οὐχ ὑπερβαίνοντας μέτρον, τὸ, « Τάδε λέγει Κύριος, » ἀναφωνεῖν, τὸν δὲ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα φοροῦντα λέγειν ὡς Υἱόν· « Ἐβρόβητες ἀρχαῖοις· Οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, » καὶ ἐξῆς. Πῶς οὖν ἐν κτίσμασιν ὁ κατὰ φύσιν Θεός, ἢ πῶς ἐν δούλοις ὁ πάντων Δεσπότης τετάξεται; Καὶ εἰ πάντων ἐστὶ κληρονόμος, ἑτερός ἐστι παρὰ πάντα, ὢν καὶ ἐστὶ κληρονόμος. Καὶ εἰ δι' αὐτοῦ πεποίηκε τοὺς αἰῶνας, οὐκ ἂν εἴη τῶν γενητῶν ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰῶνων, ἵνα πῶς οὐδὲν τῶν κτισμάτων προγενεστέραν τοῦ αἰῶνος ἔχει τὴν γένεσιν, ἀλλ' ἐν χρόνῳ πεποίηται. Μόνῳ δε πρόσεστι τῷ Υἱῷ, τὸ ἀχρόνως εἶναι μετὰ Πατρός.

D

ΑΛΛΟ.

« Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἐλαβεν ἐνδικὸν μισθαπόδοσιν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐθεβαιώθη; » Ἐνταῦθα σαφῶς ἐκ τῆς τῶν προσώπων διαφορᾶς, ὅσην ἔχει τὴν ὑπεροχὴν τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα ὡς πρὸς τὰς διὰ τοῦ νόμου σκιὰς, ἀποδεικνύειν πειράται. Εἰ γὰρ τοῖς δι' ἀγγέλων, φησὶ, διατεταγμένοις προσῆν οὕτως τὸ ἀξιώπιστον ὡς τοῖς παραβαίνουσιν ἐπιχειροῦσι τὴν χαλεπω-

τάτην ἐπιρτησθαι κόλασιν, πῶς οὐ μᾶλλον τοσοῦτον ἄ
μειζόνως εἰς τὸ κολάζεσθαι δικαιότερος ὁ τὰ δι' Υἱοῦ
καρβαίνων φανέται, ὅσον περ ἂν εἴη τῆς εἰς ἀγγέ-
λους τιμῆς ἀξιολογώτερος ὁ Υἱός; Εἰ δὲ χρῆ και τὸ
ἐκάστου μέτρον συνιδεῖν, οἱ μὲν παρεστῶτες ὑμνοῦσι,
λειτουργικά τε εἰσὶ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελ-
λόμενα· ὁ δὲ ὑμολογεῖται μετὰ Πατρὸς, σύνθρονός
τε ὢν και συμβασιλεύων αὐτῷ, και ὑπὸ τῶν ἀγγέλων
διακονούμενος, κατὰ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Καὶ
ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον, και διηκόνουν αὐτῷ· » πῶς
οὖν ὁ τοσοῦτον ὑπερέχων, ἐν τοῖς τοσοῦτον ὑποβεθη-
κόσιν, ὡς ὁ Μονογενὴς εὐρεθῆσεται; Πῶς δὲ ὁ Πατρὶ
συγκαθήμενος, ἐν τοῖς παρεστηκόσι, και ἐν τοῖς δια-
κονοῦσιν ὁ διακονούμενος, ἢ ἐν τοῖς βασιλευμένοις
ὁ βασιλικὸν ἀξίωμα περιειμένους;

ΑΛΛΟ.

Εἰς Χριστὸν ἀναφέρων ὁ μακάριος Παῦλος τὸ ἐν
ὀγδοῦ ψαλμῷ, λέγει· « Τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μι-
μνήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;
Ἠλλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλου, δόξῃ και
τιμῇ ἑστεφάνωσας αὐτόν, και κατέστησας αὐτόν ἐπι-
τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω
τῶν ποδῶν αὐτοῦ. » Εἶτα τοῦτοις συνάπτει· « Ἐν γὰρ
τῷ ὑποτάξει αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀν-
υπότακτον. » Ἄρ' οὖν οὐχὶ βασιλέα και Κύριον, και
τὴν θεοπραπὴ περιελθεῖται δόξαν ὁμολογήσαιμεν ἢ τὰ
πάντα ὑποτέτακται; Πῶς οὖν οὐ Θεός; Πῶς δὲ ἐν
τοῖς πᾶσιν ὁ ὑπὲρ πάντα, και τοσοῦτον τῶν γενητῶν
τὴν φύσιν ὑπερκεῖμενος, ὡς τὰ μὲν ὑποτετάχθαι, και
τῷ τῆς δουλείας ἐνέχεσθαι ζυγῷ, τὸν δὲ αὖ πάλιν
περικεῖσθαι μὲν τῆς κυριότητος τὸ ἐλευθερον ἀξίωμα,
πάντα δὲ ἔχειν ὑπὸ τοῦς πόδας; ὡς και αὐτός ποῦ
φησὶ δι' ἐνδὲς τῶν ἄγων προφητῶν· « Ὁ οὐρανός μοι
θρόνος, ἢ δὲ ἢ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. »

ΑΛΛΟ.

« Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέ-
ταχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον και ἀρχιερέα τῆς
ὁμολογίας ὑμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι
αὐτόν, ὡς και Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος
γὰρ οὗτος δόξης παρὰ Μωσῆν ἤξιώται, καθόσον
πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν.
Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ πάντα
κατασκευάσας, Θεός. » Οὐκ ἐν ἰσῳ μέτρῳ τὸν ποιη-
θέντα τῷ πεποιηκότι τιμᾶσθαι δεῖν ἐκιδάσκων, δηλὸς
ἂν εἴη δῆπουθεν οὐκ ἐπιτρέπων ἐν ποιήμασι κατα-
τάττεσθαι τὸν Υἱόν· « Πλείονα γὰρ, φησὶ, τιμὴν ἔχει
τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. » Καὶ τίς ὁ τότε τὸ
σύμπαν τεχνησάμενος, λεγέτω πάλιν αὐτὸς περὶ τοῦ
Υἱοῦ, ὅτι· « Δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ ὄρατά, και τὰ ἀόρατα,
εἴτε Θρόνοι, εἴτε Ἄρχαι, εἴτε Κυριότητες, τὰ πάντα
ἐν αὐτῷ και δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη, και αὐτός ἐστι περὶ
πάντων. » Πῶς οὖν ἐν ποιήμασιν ὁ ποιητής; Καὶ εἰ
ἐν τοῖς πᾶσι και αὐτός ὁ χρόνος ἐστίν, ὡς ἐν τῶν
πάντων, ἐστὶ δὲ περὶ πάντων αὐτός, δηλὸν ὅτι και τοῦ
χρόνου πρεσβύτερος ὁ Υἱός. « Δι' αὐτοῦ γὰρ, φησὶ,

set, quomodo non tanto gravius supplicium mere-
bitur, qui Filii præcepta transgressus fuerit, quanto
gloria Filii est excellentior gloria angelorum? At
vero si amberum conditio exploranda est, hi qui-
dem circumstantes celebrant laudibus, et ministran-
tes spiritus sunt, qui ad ministeria ablegantur: Fi-
lius autem glorificatur cum Patre in eodem cum
ipso throno sedens et regnans, angelis ei inservien-
tibus, juxta illud in Evangeliiis scriptum: « Et ec-
ce angeli veniebant, et ministrabant ei⁶²; » quo-
modo igitur qui tanto intervallo superat, ut Unigeni-
tus, iis qui tanto inferiores sunt, ascribetur? Aut
quomodo is qui Patri assidet annumerabitur cir-
cumstantibus, et ministrantibus is cui ministrat-
ur, aut subditis is qui regiam dignitatem obti-
net?

ALIUD.

Beatus Paulus ad Christum referens quod in octavo
psalmo scribitur, dicit: « Quid est homo quod memor-
sis ejus, aut Filius hominis quoniam visitas eum?
Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et ho-
nore coronasti eum, et constituisti eum super opera
manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus
ejus; » deinde statim subjungit: « Cum enim omnia
ei subjecerit, nihil reliquit non subjectum ei⁶³. »
Noune igitur natura rex et Dominus **291** et divina
gloria præditus censebitur is cui omnia subjecta
sunt? Quomodo igitur non erit Deus? Aut quomodo
inter omnia est, qui super omnia est, quique tanto
creaturas omnes superat, ut hæc quidem subjectæ
sint, et servitutis jugo obnoxix, ipse vero libera-
dominationis dignitate præditus sit, omniaque sub
pedibus habeat? ut ipsemet alicubi per quemdam
prophetam ait: « Cœlum mihi sedes, terra vero sca-
bellum pedum meorum⁶⁴. »

ALIUD.

« Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis par-
ticipes, considerate apostolum et pontificem cœles-
tationis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit
ipsum, sicut et Moses in omni domo ejus. Majore
enim gloria hic quam Moses dignus habitus est. Si-
quidem plus honoris debetur ei qui domum ex-
struxit, quam domui. Omnis enim domus ab aliquo
ædificatur: Deus vero est qui omnia condidit⁶⁵. » Cum
non æqualem honorem deferri debere statuit operi
atque opifici, manifeste eo ipso demonstrat nolle se
ut Filius inter creata numeretur: « Majorem enim,
inquit, habet honorem quam domus, qui eam ædi-
ficavit. » Quis autem tunc omnia condiderit ipse
rursus Paulus de Filio ita loquens dicat: « Per ipsum
enim creata sunt omnia, sive visibilia, sive invisibi-
lia, sive Principatus, sive Dominationes, omnia in
ipso et per ipsum creata sunt, et ipse est ante om-
nia⁶⁶. » Quomodo igitur Creator creaturis annume-
rabitur? Et si numero omnium tempus etiam com-
prehenditur, utpote unum ex omnibus, ipse vero

⁶² Matth. iv, 11. ⁶³ Hebr. ii, 6 8. ⁶⁴ Isa. lxxvi, 1. ⁶⁵ Hebr. iii, 1-4. ⁶⁶ Coloss. i, 16.

est ante omnia, manifestum est Filium omni tempore antiquiorem esse. Nam « Per ipsum, inquit, condidit sæcula ⁶⁶. » Quomodo igitur qui ante sæcula est, annumerabitur iis quæ in tempore facta sunt? Quidquid enim est factum sive creatum, id omnino in tempore esse cœpit, æternitas siquidem soli di vine atque immortalis naturæ convenit.

ALIUD.

« Et Moses quidem fidelis in tota domo sua, tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant. Christus vero tanquam Filius super domum ejus, cujus domus nos sumus ⁶⁷. » A nominibus atque operationibus excellentiæ comparisonem sumit, et substantialis, ut ita dicam, qualitatis differentiam statuit, quæ est inter Christum et Mosen, et per ipsum inter omnia creata. Tale enim quidpiam hic sermo concludere velle videtur. Si ergo hic quidem ut servus, ille vero ut Filius: **292** atque hic quidem ut minister fidelis in domo, ille vero ut hæres non in domo, sed super domum suam: quomodo erit ejusdem cum eo generis qui tantopere ab eo differt? Qui ejusdem cum Mose generis non est (creatur enim naturæ est Moses), neque conservus ipsi est, nequaquam alteri cuiquam, ratione naturæ, ut cognatus annumeretur. Nam ad creata, non ad Mosen omnino fit comparatio: tametsi persona Mosis in præsentem nominetur.

ALIUD, in eadem forma.

Si quidquid ortus sui initium accepit, servit creatori Deo, juxta illud Psalmistæ: « Omnia serviunt tibi ⁶⁸, » filii autem liberi sunt, ut vere Servator dicit, quomodo fieri possit ut sit ejusdem naturæ cum iis quæ, quia creata sunt, serviunt, Filius, qui ob ineffabilem generationem ex Patre est liber?

ALIUD, in illud, « Cujus domus nos sumus. »

Si Deus est qui in prophetis dicit, « Inhabitabo in ipsis, et ambulabo inter eos, et ero Deus ipsorum, et ipsi erunt mihi populus ⁶⁹, » quomodo sumus nos nunc domus Filii, si non est natura Deus? « Cæterum oramus, ut inquit Paulus, ut Christus in interiore homine inhabitet, et domus Dei sumus atque appellamur ⁷⁰. » Deus itaque est Christus. At si ita est, creatura non est.

ALIUD.

« Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo ⁷¹. » Fides in Christum est, et in illa sanctis præmia conferuntur, atque æterna vita debetur. Hoc enim nos docens alicubi ait: « Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam ⁷². » Si ergo qui a fide in ipsum desciscit, et cor assumit malum, a Deo vivo defectionem facit, quomodo non sit Filius natura sua Deus? Aut quomodo sit opus

Α τὸς αἰῶνας ἐποίησε. « Πῶς οὖν ὁ πρὸ αἰῶνων ἐν τοῖς ἐν χρόνῳ γενομένοις ἀριθμηθήσεται; Ἐπεὶ καὶ πᾶν ὑπερ ἂν εἴη ποιηθὲν ὡς ἐν γενέσει, τοῦτο πάντως ἔσται καὶ ἐν χρόνῳ τοῦ εἶναι ἀρξάμενον, εἴπερ μόνῃ σώζεται τὸ ἀίδιον, ὡς ἐξαίρετον, τῇ θεῖα καὶ ἀκράτῳ φύσει.

ΑΛΛΟ.

« Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων. Χριστὸς δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὐ οἰκὸς ἔσμεν ἡμεῖς. » Ἀπὸ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑπρωχῆς ποιῶνται τὴν σύγκρισιν, καὶ Β τῆς οὐσιώδους, ἐν οὕτως εἶπω, ποιότητος τὴν διαφορὰν δεῖκνύει, ἣν ἔχει Χριστὸς πρὸς Μωσῆα, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς πάντα τὰ πεποιημένα. Τρέχει γὰρ ὁ λόγος εἰς τοῦτ' ἐπὶ συμπέρασμα. Εἰ τοίνυν ὁ μὲν ὡς θεράπων, ὁ δὲ ὡς Υἱὸς· καὶ ὁ μὲν ὡς οἰκέτης ἐν τῷ οἴκῳ πιστὸς, ὁ δὲ ὡς κληρονόμος, οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλ' ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· πῶς ἔσται λοιπὸν ὁμογενής, ὁ τοσοῦτον αὐτοῦ διενεγκών; Ὁ δὲ Μωσῆς μήτε ὁμογενῆς ὑπάρχων γεννητῆς ὄντι φύσεως, μήτε μὴν ἄλλως ὀνόματος, οὐκ ἂν ἐτέρω τινὶ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον ὁμοφυῆς συντάττετο. Πρὸς γὰρ τὰ πεποιημένα, καὶ οὐ πρὸς Μωσῆα πάντως ἡ σύγκρισις, εἰ καὶ τὸ Μωσῆως πρόσωπον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξετάζεται.

ΑΛΛΟ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σχήματος.

С Εἰ πᾶν τὸ εἰς γένεσιν ἐναχθὲν, δοῦλόν ἐστι τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς μελωδούμενον, οὗτι « Τὰ σύμπαντα δοῦλα σὰ, » ἐλεύθεροι δὲ εἰσιν οἱ υἱοὶ, κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, πῶς ἂν ἐνδέχοιτο τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως τοῖς διὰ τὸ πεποιηθῆσαι δουλεύουσι τὸν διὰ τὴν ἐκ Πατρὸς ἀῤῥῆτον γένησιν ἐλεύθερον Υἱόν;

ΑΛΛΟ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ, « Οὐ οἰκὸς ἔσμεν ἡμεῖς. »

Εἰ ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐν προφήταις εἰπὼν, « οὗτι Ἐνοικῆσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. » πῶς νῦν ἡμεῖς οἰκὸς ἔσμεν τοῦ Υἱοῦ, εἴπερ μὴ ἔστι φύσει Θεός; « Ἄλλ' εὐχόμεθα, καθὰ φησὶν ὁ Παῦλος, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἑσῶ ἄνθρωπον, καὶ οἴκος τοῦ Υἱοῦ ἔσμεν τε καὶ χρηματίζομεν. » Θεὸς ἄρα ὁ Χριστός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. » Εἰς Χριστὸν ἡ πίστις, καὶ ἐπ' αὐτῇ τοῖς ἀγίοις τὰ γέγρα, καὶ ἡ ἀπέραντος χρεωστεῖται ζωῆ. Τοῦτο γὰρ ἐκδιδάσκων ἡμᾶς αὐτός πού φησιν· « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Εἴπερ οὖν ὁ τὴν πίστιν εἰς αὐτὸν ἀρνούμενος, καὶ καρδίαν ἀναλαβὼν πονηρὰν, Θεοῦ ζῶντος ἀποστατεῖ, πῶς οὐ κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ Υἱός;

⁶⁶ Hebr. 1, 2. ⁶⁷ Hebr. 11, 5, 6. ⁶⁸ Psal. cxviii, 91. ⁶⁹ Levit. xxvi, 12, II Cor. vi, 16. ⁷⁰ Ephes. 11, 16, 17. ⁷¹ Hebr. 11, 12. ⁷² Joan vii, 47.

Πῶς δὲ κτίσμα ἢ ποιήμα, τοῦτο ὑπάρχων, ὅπερ ἂν A vel creatura, cum sit idem quod Pater, cujus et
εἴη καὶ ὁ Πατήρ οὐ καὶ ἐστὶν Υἱός, πάντα φέρων τὰ Filius est, omnes in se Patris proprietates ac præro-
τοῦ γεννήσαντος ἴδια καὶ ἐξαιρέτα; Ζῶν γοῦν Θεὸς ὁ gativas habens? Vivens itaque Deus est Pater, vi-
Πατήρ, ζῶν ὁμοίως καὶ ὁ Υἱός. vens quoque Deus Filius.

ΑΛΛΟ.

« Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ το-
μώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, καὶ δικνου-
μενος ἀχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶ τε
καὶ μυελῶν, καὶ κριτικῆς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν
καρδίας. Καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ,
πάντα δὲ γινώσκων καὶ τετραγλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς
αὐτοῦ. » Ταῦτα δὴ πάλιν ἐξεστὶν ὁρᾶν τὰ τοῦ Πατρὸς
ἴδια φέροντα τὸν Υἱόν, καὶ τοιοῦτοις ἐπαγλαϊζόμενον
ἀγαθοῖς, ὅσπερ ἂν φαίνοντο καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν.
Τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοιγαροῦν φέροντος ἐτοίμως
πάντα, καὶ πᾶσιν ἀκωλύτως ἐνατενίζοντος, εἰδότης
ἐστὶ καρδίας καὶ νεφρῶν, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντος, ποτὲ
μὲν: « Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν; » ποτὲ δὲ:
« Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς
πρόβρωθεν. Μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεται τι; » ταῦτα
προσεῖναι καὶ τῷ Υἱῷ, δι' ὧν ἐφησεν ὁ Παῦλος ἐπι-
μαρτυρεῖ· « εἶτα ζῶντος καὶ τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ εἶναι
ζῶν, ζῶντα καὶ τὸν Λόγον ἀποκαλεῖ, διὰ τὸ εἶναι
καὶ αὐτὸν κατὰ φύσιν ζῶν. Πάντων οὖν ὅσα δίκαια
πρόσσει τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν καὶ ἐν Υἱῷ κειμένων
φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς, τίς οὐκ ἐστὶ, ποιήμα λέ-
γων αὐτόν, τοῖς ἀφύκτοις τῆς δυσφημίας ἐγκλήμασιν
ἐνοχος; Πῶς γὰρ οὐκ εἶεν ἀλλήλοις ὁμοφυτὴ τὰ τῆς
αὐτῆς ὄντα φύσεώς τε καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας;

ΑΛΛΟ.

« Πίστει νοοῦμεν κατηρησθῆαι τοὺς αἰῶνας ῥήμα-
τι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλέπόμενον γε-
γονέναι. » Εἰ τῶν ποιημάτων οὐδὲν προαιώνιον ἔχει
τὴν ὑπερξῆν, τῷ δὲ θεῷ ῥήματι, ταυτέστι, τῷ Θεῷ
Λόγῳ καὶ Υἱῷ καὶ αὐτοὺς κατηρησθῆαι τοὺς αἰῶνας
πισταδομεν, ἀνάγκη προυπάργειν αὐτὸν καὶ τῶν αἰώ-
νων ὁμολογεῖν. Ὅν γὰρ καὶ ὑπάρχων πρότερον αὐ-
τοῦ, τοὺς οὐκ ὄντας αἰῶνας ποτε πρὸς τὸ εἶναι παρ-
άγει. Πῶς οὖν ἐν ποιήμασιν ὁ ποιητῆς; Πῶς δὲ
πάλιν ἐν τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνων ἐργάτης, καὶ τὴν
μόνην πρέπουσαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ φέρων ἀδιότητα;

ΑΛΛΟ.

« Τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· D
τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. » Ὅρα
πάλιν ὅπως ἐνθάδε Θεὸν ὁ Παῦλος τὸν Υἱόν ἀποκα-
λεῖ. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ σύμπαν ἔγων εἰς χριστὸν τὸ
ποιήμα, καὶ ἀποδοῦς ἐκάστῳ κατὰ ἔργα αὐτοῦ,
διὰ τοῦ τοῦτο καὶ τοὺς εὐποιούντας τὸν πλησίον ἀπο-
δεχόμενος, καὶ λέγων· « Δεῦτε, οἱ ἐδολογημένοι τοῦ
Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν
βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπεινάσα γὰρ,
καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ
με· » πῶς οὐκ ἐστὶ Θεός, οὕτως ἀποκεκλημένος διὰ
τῆς ἀφειδούς τῶν ἁγίων φωνῆς, καὶ τὰς τῶν εὐ

⁷³ Hebr. iv, 12, 13. ⁷⁴ Psal. vii, 40. ⁷⁵ Job xlii, 3. ⁷⁶ Jerem. xliii, 23, 24. ⁷⁷ Hebr. xi 3.
⁷⁸ Hebr. iii, 16. ⁷⁹ Rom. ii, 6. ⁸⁰ Matth. xxv, 34, 35.

ALIUD.

Vivum enim est Verbum Dei, et efficax, et
penetrabilis omni gladio ancipiti, et perveniens
usque ad divisionem animæ et corporis, junctura-
rum quoque et medullarum : et discretor cogitatio-
num et intentionum cordis. Nec est ulla creatura
298 invisibilis in conspectu ejus, omnia vero nuda
et aperta sunt oculis ejus ⁷³. » Hic etiam videre
licet proprietates Patris Filio ascriptas, omnibusque
bonis exornatum Filium, quibus Pater. Quod itaque
Deus ac Pater omnia facile et sine ullo obstaculo
videat, et corda ac renes norit ⁷⁴, atque idcirco di-
cat alibi quidem : « Quis iste est qui me consilium ce-
lat ⁷⁵? » alibi vero : « Deus appropinquans sum
ego, dicit Dominus, et non Deus de longe : num
poterit aliquid a me occultari ⁷⁶? » hæc ipsa
Filio etiam esse propria Paulus per ea quæ dixit
testatur; præterea, cum vivens sit Pater, propterea
quod sit vita, vivens etiam Verbum appellat, quia
et ipse ex sua natura vita est. Cum igitur omnia
quæ naturaliter insunt Patri, insunt et Fi-
lio naturaliter atque essentialiter, quomodo non sit
exsecrabilis blasphemix reus qui Filium creaturam
esse dixerit? Quomodo enim non sint ejusdem inter
se naturæ quæ easdem essentielles operationes ha-
bent?

C

ALIUD.

« Fide, intelligimus aptata esse sæcula Verbo
Dei, quod ex invisibilibus visibilia facta sunt ⁷⁷. »
Si nulla creatura ante sæcula condita existit, Verbo
autem divino, hoc est Deo Verbo et Filio, sæcula
ipsa condita esse credimus, necesse est fateri ipsam
ante sæcula exstitisse. Nam ipse prius existens,
sæcula, quæ aliquando non erant, ad esse traduxit.
Quomodo igitur erit creatura creator? Aut quomodo
inter ea quæ temporari subjiuntur numerabitur is
qui tempora condidit, quique soli Deo ac Patri con-
venientem æternitatem in se habet?

ALIUD.

« Beneficentiæ et communionis non oblivisca-
mini : talibus enim hostiis Deus placatur ⁷⁸. » Ani-
madverte rursus quomodo hic Paulus Filium Deum
appellet. Nam si ipse est qui omnem creaturam ju-
dicat, et retribuit unicuique secundum opera ipso-
rum ⁷⁹, atque idcirco beneficos ad se recipit, ac di-
cit : « Venite, benedicti Patris mei, possidete re-
gnum quod paratum est vobis ante constitutionem
mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare ;
sitivi, et dedistis mihi bibere ⁸⁰ : » quomodo non sit
Deus, cum ita a sanctis vere vocetur, beneficorum
sacrificia suscipiens, et convenientem cuique mer-

cedem retribuens, **294** quique sanctorum cœtum in regnum cœlorum recipit?

Ex I Epistola ad Timotheum.

« Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ, Timotheo proprio filio in fide ⁶¹. » Ecce ex imperio Dei Salvatoris nostri se apostolatus ministerium accepisse Paulus testatur. Videamus ergo, inquirentes e sacra Scriptura, an non sit Christus qui eum in apostolatu constituit. Cum itaque oppugnaturus, ut scriptum est, discipulos ex Hierosolymis Damascum proficisceretur, in medio itinere Christus ei apparuit dicens: « Saule, Saule, quid me persequeris? » Respondente vero Paulo ac dicente: « Quis es, Domine? Ego, inquit, sum Jesus, quem tu persequeris. Sed surge et intra in urbem, et dicetur tibi quid oporteat te facere. » Quid autem ei dictum sit in eisdem rursus Actibus invenitur ⁶²: « Jejunantibus enim ipsis, et administrantibus Domino, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Paulum ad opus ad quod eos vocavi ⁶³. » Deinde rursus de illis scriptum est quod, « Missi per Spiritum sanctum profecti sunt in Seleuciam, et inde navigarunt in Cyprum, et postea in Salaminam, et annuntiaverunt verbum Dei in synagogis Judæorum ⁶⁴. » Vides quomodo ex mandato Salvatoris nostri per Spiritum sanctum ad prædicandum mittitur? Cum igitur et Deum ipsum et Salvatorem, et spem nostram vocet: quomodo non sit vehementer impium Filium creaturam vocare? Nam, si ita esset, creaturam colere deprehenderemur, et per creaturam salvati esse, et in creatura spem nostram collocasse, nihiloque meliores esse nos quam qui creaturas adorant.

ALIUD.

« Justo lex posita non est, sed injustis et inobedientibus ⁶⁵. » Deinde multa his annumerans mala, tandem infert: « Et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi ⁶⁶. » Cujus ergo Evangelium Paulo creditum est? Cujusnam præco, et prædicator fuit, nisi Salvatoris nostri Christi, quem beatum Deum vocans creatum dici non posse declarat? Quomodo enim Deus sit id quod factum et recens est? Nam si quidquid creatum est, et factam essentiam habet, **295** ex nihilo ad esse traducitur, quomodo non sit recens? Quod vero ejusmodi est, Deus non est: « Neque erit tibi Deus recens ⁶⁷, » inquit sacra Scriptura. Cum vero sit Deus Filius, non est itaque recens. Quod si ita est, ergo nec creatura. Quod autem Evangelium Servatoris nostri ei ab ipso creditum sit, ipse rur-

A ποιούντων θυσίας ἀποδεχόμενος, ἀποδιδούς τε ἐκάστῳ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἀμοιβὴν, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσπέμπων τὸν τῶν ἁγίων χορὸν.

Ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον α'.

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. » Ἰδοὺ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδεχέσθαι τὴν τῆς ἀποστολῆς λειτουργίαν ὁ Παῦλος διισχυρίσατο. Ἄλλ' ἴδωμεν ἐξετάζοντες ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, εἰ μὴ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἐπιτάξας αὐτῷ. Ὅτε τοίνυν πορθήσων, ὡς γέγραπται, τοὺς μαθητὰς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Δαμασκὸν ἠπάγγετο, κατὰ μέσσην ὄντι τὴν ὁδὸν, ἐπιφαίνεται Χριστὸς λέγων: « Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; » Παύλου δὲ ἀναπυθναομένου καὶ λέγοντος: « Τίς εἶ, Κύριε; Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Ἄλλὰ ἀνάστηθι, καὶ εἰσέλθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοὶ ὃ τί σε δεῖ ποιεῖν. » Τί οὖν ἄρα πρὸς αὐτὸν ἐλαλήθη πάλιν, ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν ἀποστόλων εὐρίσκομεν, ὅτι « Νηστευόντων δὲ αὐτῶν καὶ λειτουργούντων τῷ Κυρίῳ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον: Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. » Εἶτα πάλιν γέγραπται περὶ αὐτῶν, ὅτι « Οἱ μὲν οὖν πεμφθέντες διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀπῆλθον εἰς Σελεύκειαν, ἐκεῖθεν δὲ ἀπέπλευσαν εἰς Κύπρον. Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, καθήγγειλαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων. » Ὅρα ὅπως κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κηρύξων ἀποστέλλεται; Ὅτε τοίνυν καὶ Θεὸν αὐτὸν, καὶ Σωτῆρα, καὶ ἐλπίδα ἡμῶν ἀποκαλεῖ, πῶς οὐ λαὸν ἀσεδῆς τὸ ποίημα λέγειν τὸν Υἱὸν; Εὐρεθησόμεθα γάρ, ἂν οὕτως ἔχη, καὶ ποιήματι λατρεύοντες, καὶ διὰ ποιήματος ἀνασκευασμένοι, καὶ εἰς ποίημα τὴν ἐλπίδα ἔχοντες, καὶ τὸ πλέον οὐδὲν ἡμῖν παρὰ τοὺς τῆ κτίσει λατρεύοντας.

ἌΛΛΟ.

« Δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνοποτάκτοις. » Εἶτα τούτοις ἕτερα προσαριθμήσας κακὰ, τελευταῖον ἐνάγει: « Καὶ εἴ τι ἕτερον τῆ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθη ἐγώ. » Τίνος οὖν ὁ Παῦλος ἐπιστεύθη τὸ Εὐαγγέλιον; Τίνος δὲ κήρυξ ἐστὶ καὶ ἀπόστολος, εἰ μὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ; ὃν δὴ μακάριον ὀνομάζων Θεὸν, ποιητὸν εἶναι λέγειν οὐκ ἐπιτρέπει τίς. Πῶς γὰρ ἐτι Θεὸς τὸ παποιημένον καὶ πρόσφατον; Εἰ γὰρ πᾶν τὸ κτιζόμενον καὶ γεννητὴν ἔχον τὴν οὐσίαν, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι καλεῖται, πῶς οὐ πρόσφατον; Τὸ δὲ τοιοῦτον, οὐ Θεός: « Οὐ γὰρ ἔσται ἐν σοὶ Θεὸς πρόσφατος, » φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ἐπειδὴ Θεὸς ὁ Υἱὸς, οὐ πρόσφατος ἄρα. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα. Ὅτι δὲ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστεύθη παρ' αὐτοῦ, δηλοῖ πάλιν αὐτὸς ἐν

⁶¹ I Tim. i. 1, 2. ⁶² Act. ix, 1-7. ⁶³ Act. xiii, 2. ⁶⁴ Ibid. 4, 5. ⁶⁵ I Tim. i, 9. ⁶⁶ Ibid. 10, 11. ⁶⁷ Psal. lxxx, 10.

τοὺς ἐφεξῆς ἐπιλέγων· « Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ, ὅτι πιστόν με ἤγησατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸ πρότερον ὄντα βλάσφημον, καὶ διώκτην καὶ ὀβριστήν. Ἄλλὰ ἠλεήθη, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ. »

ALIO.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σώσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθη, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρῶτῳ ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἄπασαν μακροθυμίαν, εἰς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεῦειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ διὰ πιστεως τῆς εἰς Χριστὸν σωζόμεθα, καὶ τῆς αἰωνίου μετέχομεν ζωῆς, τὸν τοῦ θανάτου ζυγὸν ἀποσειόμενοι, πῶς οὐ Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ὁ καὶ ζωῆς παρεκτεκός, ὡς αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζωῆ, καὶ διασώζων ὡς ὁ Θεὸς, ὁ μόνος τοῦτο ποιεῖν δυνάμενος, καὶ διὰ τοῦτο λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς ὁ σώζων σε, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ; » Καὶ γὰρ ὅπως τε καὶ ἀληθῶς οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, ὁ πάλα μὲν σώζειν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ὑπισχνούμενος, κατὰ δὲ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἑαυτὸν ἤδη παρόντα δεικνύων, καὶ διὰ τοῦτο βοῶν· « Αὐτὸς ὁ καλῶν πάρεμι. Ὡς ὠραῖοι ἐπὶ τῶν ὄρεων, ὡς πόδες εὐαγγελιζομένων ἀκοὴν εἰρήνης! » Ἐλθὼν γὰρ εὐηγγελίσατο εἰρήνην ἡμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

ALIO.

« Τῷ δὲ βασιλεὶ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀόρατῳ, μόνῳ Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Εἰ βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ὡς αἶψά τε καὶ ἀτελευτήτως κρατῶν, αὐτοὺς δὲ τοὺς αἰῶνας πεποιηκὼς, αὐτὸν ἄρα καὶ Θεὸν ἀφθάρτου τε καὶ ἀόρατον ἀποκαλεῖ. Ὁ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔχων ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς τὰ ἐξαιρετά, πῶς ἂν εἴη πρὸς αὐτὸν ἑτεροούσιος, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ὁμοφυῆς τε καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐδενὸς ἐπιτρέποντος λόγου προσεῖναι τοῖς κτίσμασιν φυσικῶς τὰ τῆς θεότητος ἴδια; Ὅτι δὲ βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἐπιμαρτυρῆσει λέγων περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον· « Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. »

ALIO.

Τὰς ὑπὲρ πάντων ποιεῖσθαι προσευχάς, ὑπὲρ τε βασιλέων ὄντων ἐν ὑπεροχῇ ἐπιτάξας ὁ Παῦλος τῷ οικείῳ μαθητῇ χρησίμως ἐπάγει· « Τοῦτο καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. » Οὐκοῦν εἴπερ ἐστὶν ἀπάντων Σωτὴρ ὁ Θεὸς, σωζόμεθα δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐπίγνωσκον-

A sum declarat cum postea addit : « Gratias habeo Christo, qui me confirmavit, quia fidelem me existimavit ponens in ministracione, qui prius blasphemus fui, persecutor et contumeliosus. Sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea⁸⁸. »

ALIUD.

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quia Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus sum ego : sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus omnem clementiam, ad informationem eorum qui credituri sunt in ipsum ad vitam æternam⁸⁹. » Si per fidem in Christum servamur, et æternæ vitæ participes efficiamur, abjecto mortis jugo, quomodo non sit secundum naturam suam Filius, qui vitam præbet, ut nimirum ipsamet naturaliter vita, et servans, ut Deus, quique hoc solus præstare potest? Atque idcirco dicit : « Ego sum Deus salvans te, et non est præter me⁹⁰. » Revera enim non legatus, nec angelus, sed ipse Dominus salvavit nos⁹¹, qui nobis salutem per prophetas pollicitus est, et carne assumpta seipsum præsentem ostendens clamat : « Ecce adsum qui loquor. Quam speciosi in montibus, sicut pedes evangelizantium pacem⁹²! » Nam cum venit, annuntiavit nobis pacem, qui longe aberamus, et pacem iis qui prope erant, juxta Pauli dictum⁹³.

C

ALIUD.

« Regi sæculorum incorruptibili, invisibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula. Amen⁹⁴. » Si rex sæculorum est Filius, quippe qui semper et sine fine regnat, ipsa vero sæcula condidit : ipsum itaque et Deum incorruptibilem et invisibilem vocat. Qui vero naturaliter atque essentialiter paternæ essentiæ proprietates ac prærogativas in se habet, quomodo diversæ ab eo essentiæ erit, et non potius ejusdem naturæ atque ex ipso, cum nulla ratio permittat ut quæ divinitati propria sunt, creaturis naturaliter conveniant? Quod vero Filius sit rex sæculorum, ipse etiam archangelus Gabriel testatur, qui de ipso ad sanctam Virginem dicit :
296 « Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. Et dabit ei Dominus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis⁹⁵. »

ALIUD.

Cum Paulus pro omnibus orandum esse monet, et pro regibus in summa dignitate constitutis, ita deinceps utiliter discipulo suo scribit : « Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire⁹⁶. » Quocirca, si est omnium Servator Deus, salvati autem sumus veri-

⁸⁸ I Tim. 1, 13, 15. ⁸⁹ ibid. 15, 16. ⁹⁰ Isa. XLV, 21. ⁹¹ Isa. LXIII, 9. ⁹² Isa. LI, 6, 7. ⁹³ Ephes. II, 17. ⁹⁴ I Tim. 1, 17. ⁹⁵ Luc. 1, 32, 33. ⁹⁶ I Tim. II, 3, 4.

tatem cognoscentes, et veritas est Christus⁷⁷: ipse itaque est Deus et Servator. At, si hoc est, quomodo non sit natura Deus Filius? At quo pacto qui natura est Filius, creaturis annumeretur? Absurdum enim simul et blasphemum id est. Non est ergo creatura Filius, sed potius Deus et Servator, ex Salvatore Deo ac Patre

ALIUD.

« Unus enim, Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus⁷⁸. » Si mediator est Dei et hominum Jesus Christus, non naturaliter atque essentialiter Deo et hominibus copulatus, sed tantum reconcilians, atque in amicitiam reducens quæ a mutua inter se societate defecerant, hoc est hominem et Deum, quomodo Paulus eum dicit unum, cum et alii multi ex sanctis eo ministerio digni habiti sint, atque ipse primus exclamet: « Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo⁷⁹. » Fuit et beatus Moses mediator ministrans Israelitis legem Dei. Fuit et sapientissimus Jeremias dicens ad Deum de Israelitis: « Recordare mei stantis coram te ad loquendum pro ipsis⁸⁰. » Quin et singuli sanctorum prophetarum hoc præstitisse inveniuntur. Quomodo igitur mediator unus est Christus, si ipsius mediatio ab aliorum mediatione non differt? Atqui unus est mediator, ut vere dicit Paulus. Diverso itaque modo, neque ita sicut alii, est mediator Christus, ratiisque diversitatis nobis explicanda est. Cum igitur quod in medio duorum quorundam consistit, utrumque suis extremitatibus attingit, ea quæ diversa erant unitate quadam copulans, mediator vero Dei et hominum est Christus, manifestum est quod Deum quidem ut Deus, homines vero ut homo, tangit naturaliter. Ipse enim est pax nostra⁸¹, qui per similitudinem nostri humanam naturam cum divina essentia copulat atque unit. Quomodo enim aliter divinæ naturæ participes inveniuntur? Quocirca, si est natura Deus, ejusdem cum naturali Deo ac Patre naturæ atque essentia, quo pacto opus et creatura esse queat, cum tantum hic sermo absurditatis habeat?

ALIUD.

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus: in hoc laboramus, certamus, quia speramus in Deum vivum, qui est Servator omnium hominum, et maxime fidelium⁸². » Beatus Psalmista cum per Spiritum sanctum nostræ futura essent contemplaretur, et Salvatoris quæri incarnationis beneficium declararet, ita ad ipsum exclamat: « Spes omnium finium terræ, et in mari longe⁸³. » Cum igitur Christus sit spes omnium, et in eum omnes credentes speravimus; Paulus vero ipsum Deum viventem vocat, intelligens nimirum ipsum hoc natura sua esse: quomodo erit creatura, et non potius Filius vivens

⁷⁷ Joan. xiv, 6. ⁷⁸ Ibid. v, 6. ⁷⁹ II Cor. v, 20
⁸⁰ Jerem. xviii, 20. ⁸¹ Ephes. ii, 14. ⁸² I Tim. iv, 9,
⁸³ Psal. lxxiv, 7.

Α τες, ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστός, αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐ φύσει Θεὸς ὁ Υἱός; Πῶς δὲ καὶ ὁ φύσει Υἱὸς ἐν προήμασι ἐξαριθμηθεῖτο; Ἄτοπον γὰρ ἡμῶν τε καὶ δύσφημον. Ὁμῶν γὰρ ὁ Υἱὸς, Θεὸς δὲ μᾶλλον καὶ Σωτὴρ, ἐκ βρωτῆρος καὶ Θεοῦ Πατρὸς.

ΑΛΛΟ.

« Εἰς γὰρ Θεὸς, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοῦς ἑαυτὸν ἀντιλυτρον ὑπὲρ πάντων. » Εἰ μεσίτης ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, οὐ φύσει καὶ οὐσιμῶς Θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις συναπτόμενος, διαλλάττων δὲ μόνον, καὶ εἰς φίλους αἰσάγων τὰ τῆς πρὸς ἄλληλα κοινωνίας ἀποστατήσαντα, ταυτέστιν ἀνθρώπων καὶ Θεῶν, πῶς ἔγα φησὶ ὁ Παῦλος αὐτόν; ἔπει καὶ ἕτεροι τῶν ἁγίων πολλοὶ τῆς τοιαύτης ἤξιωνται λειτουργίας, καὶ αὐτὸς δὴ πρῶτος, ἀναβοῶν· « Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάττειτε εἰς Θεῷ ὁ γέγονε μεσίτης καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς διακονήσας τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸν παρὰ Θεοῦ νόμον. Μεσίτης ὑπέβη καὶ ὁ πάνσοφος Ἰερεμίας λέγων πρὸς Θεὸν ὡς περὶ τῶν ἐκ γένους Ἰσραὴλ· « Μνήσθητι ἐσθηχάτος μου κατὰ πρόσωπόν σου, τοῦ λαλήσαι ὑπὲρ αἰσῶν. » Ἄλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν τοῦτο πεποιηκώς εὐρίσκειται. Πῶς οὖν μεσίτης εἰς ὁ Χριστὸς, εἰ μὴ τι ξέγον τὸ ἐπ' αὐτοῦ; Ἄλλ' ἐστὶν εἰς, ὡς ὁ Παῦλος ἀληθεύων φησὶ. Ἐλέγεις ἄρα καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις, καὶ ὅπως εἰπαὶ ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ τὸ δύο τινῶν κατὰ μέτρον καίμενον, ἀμφοτέρων δηλαδὴ τοῖς ἰδίοις ἄκροις ἐφάπτεται, συνέχον εἰς ἐνότητά τὰ διηρημένα, μεσίτης δὲ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, πρόδηλον ἐστὶ Θεοῦ μὲν ὡς Θεὸς, ἀνθρώπων δὲ ὡς ἀνθρώπος ἄπτεται φυσικῶς. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως εἰς ἐνότητά καὶ κοινωνίαν τῆς θείας οὐσίας τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναθεσπῆν. Ἐπει πῶς ἂν ἑτέρως εὐρίσκεισθε θείας φύσεως κοινωνοί; Ὁκοῦν ἔπει ἐστὶ φύσει Θεὸς, τῷ κατὰ φύσιν Θεῷ καὶ Πατρὶ συμφυῆς τε καὶ ὁμοούσιος, πῶς ἂν εἴη κτίσμα ἢ πλάσμα, πλάττην ἔχοντος τοῦ λόγου τὴν ἀτοκίαν;

ΑΛΛΟ.

« Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος· εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν, καὶ αγωνιζόμεθα, ἐτι ἠλπίζαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὃς ἐστὶ Σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν. » Ὁ μακάριος Παλμῶδης διὰ Πνεύματος ἁγίου τὰ ἐσόμενα ὀρών, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὴν χάριν ἐκδοιδακόμενος, ἀνεφώνει βοῶν ὡς πρὸς αὐτόν· « Ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ μακρὰν. » Ὅτι τοίνυν ἡ πάντων ἐλπίς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐπ' αὐτῷ πάντες ἠλπίζαμεν οἱ πιστευόντες, Θεὸν δὲ ζῶντα ὁ Παῦλος αὐτὸν ἀποκαλεῖ, τοῦτο κατὰ φύσιν ὄντα γινώσκων, πῶς ἐστὶ τῶν γεννητῶν εἰς τις καὶ αὐτὸς,

⁸² Jerem. xviii, 20. ⁸³ Ephes. ii, 14. ⁸⁴ I Tim. iv, 9,

καὶ οὐχὶ μᾶλλον Υἱὸς ζῶν ἐκ ζῶντος Πατρὸς, διαβα-

A ex vivente Patre, transeunte in ipsum naturaliter Patris proprietate?

ALIO.

Ἐ Παραγγέλλω σοι, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονούτος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρησαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρεῖσαι σε τὴν ἐντολὴν ἀσπιλον, ἀνεπιληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει ὁ μακρότερος καὶ μένος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μένος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οὐκ ἐπιφθιγόντων. Ἐ Αὐτὸς ἄρα τὴν αὐτοῦ παρουσίαν καιροῖς ἰδίους δείξει Χριστὸς, ἢ μᾶλλον ὁ τοῦτου Πατὴρ. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸν εἶναι φασὶν τὸν ἐπιεικύντα Χριστὸν, πῶς ὁ τρωάσθως ἀξιώμασι φυσικαῖς εἰς ἀκρότητα δόξης μαρτυρούμενος γεννητὸς εἶναι νομισθήσεται; Φθάσει γὰρ οὕτω δυνάμει καὶ ἔφ' ἑκαστον τῶν γεννητῶν, ἢ μόνον πρέπει τῇ θεῖα φύσει. Καὶ οὐδὲν ἔστι λοιπὸν ἐν αὐτῇ ἐθ' παράδοξον, εἴπερ ἕως καὶ τοῖς γεννητοῖς προσεῖται τὰ ἅπαντα ὁμοίως, ἄπερ ἐν αὐτῇ ὑπάρχει καὶ μόνως ἴδια. Ἄλλ' ὠθὲν κοινὸν, εἰς θεότητος λόγον, τοῖς πεποιημένοις πρὸς τὸν ποιητὴν, πάντα δὲ προσεῖται τῷ Κυρίῳ τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια, καὶ ἡ τῆς θεότητος φύσις ἐν αὐτῷ διαγράφεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιημάτων εἰς ἔστι. Εἰ δὲ ὁ Πατὴρ ἐπιδείξει τοῦ Υἱοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ αὐτῷ μᾶλλον τῶν θεοπετιῶν ἀξιομάτων τὸν κατάλογον περιτίθει τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ, πῶς μόνου τοῦ Πατρὸς ἀθανασίαν ἔχοντος, ἔχει ταύτην ὁ Υἱός; Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἡ ζωή. Ἐ Ἄλλ' ἔστι δηλονότι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας οὐκ ἄλλοτερος ὢν, οὐδὲ εἰς ἐκφυλὸν τινὰ καὶ ξένην ἐκθετικῶς ἰδιότητα, καθάπερ τὰ πεποιημένα. Μένει δὲ καὶ σώζεται καὶ ἔστιν εἰκὼν τοῦ γεννησαντος ἀπαράλλακτος, καὶ διὰ τοῦτο διαφεύγων τὸ εἶναι γεννητὸς, Θεὸς δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ζωὴ πάλιν ἐκ ζωῆς. Οὐκ ἄρα ποῖημα ἢ κτίσμα ἔστι κατὰ τὰς τινῶν ἀβυρογλωσσίας.

Ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον Β'.

Ἐ Μὴ οὖν, ἐπιμασχυνθῆς τὸ μαρτύριον τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μηδὲ ἐμὰ τὸν δέσμιον εἶητοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ δυνάμιν Θεοῦ ταῦ αἰσάντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κληθεῖς ἁγία. Ἐ Ἰδοὺ πάλιν ἀναφανδὸν καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα τὸν Υἱὸν ὀνομάζει. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ καλῶν ἡμᾶς, διὰ τοῦ λέγειν· Ἐ δεῦτε πάντες πρὸς με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, χάριτι ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἐ Πῶς οὖν ἔστι γεννητὸς, εἴπερ ὄντως ἔστι καὶ Θεὸς καὶ Σωτῆρ; Ὁ γὰρ ἂν διὰ κτίσματος, ἀλλὰ διὰ μόνου Θεοῦ σεσῶσμεθα.

Ἐκ τῆς πρὸς Τιτὸν.

Ἐ Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι,

ALIUD.

Ἐ Præcipio tibi, coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus, et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem. Ἐ Ipse ergo Christus adventum suum certis temporibus ostendet, aut potius hujus Pater. Si ergo ipsum esse dicimus ostendentem Christum, quomodo qui tantis dignitatibus naturalibus ad summum gloriae fastigium evectus est, creatus esse censebitur? Nam ita etiam in singulas creaturas transirent, quæ soli divinæ naturæ conveniunt. Nihilque erit deinceps in hæc admiratione dignum, si nimirum etiam creaturis hæc naturaliter inesse possunt, quæ soli Deo sunt propria. Cæterum nihil commune est, quantum ad divinitatis rationem attinet, creaturis cum Creatore: omnia vero insunt Filio, quæ Patri propria sunt, et deitatis natura in ipso describitur: non igitur erit creatura. Si vero Pater ostendet Filii adventum in carne, ipsique potius divinarum dignitatum catalogum 298 ascribit veritatis præco Paulus: quomodo cum solus Pater sit immortalis, erit etiam immortalis Filius? Ἐ Ego enim, inquit, sum vita. Ἐ Atqui est profecto a Patris essentia non alienus sive extraneus, neque est ad extraneam quamdam proprietatem productus, ut creaturæ, sed manet et servatur in ipso, ut nulla in parte differens Patris imago: atque idcirco ereatus esse nequit, sed potius est Deus ex Deo, et lumen ex lumine, itemque vita ex vita. Non est igitur opus vel creatura, ut hæretici calumniantur.

Ex II Epistola ad Timotheum.

Ἐ Noli igitur erubescere testimonium Domini nostri, neque me vincium ejus; sed collabora in Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit et vocavit vocatione sua sancta. Ἐ Ecce rursus aperte Filium et Deum et Salvatorem vocet; ipse enim est qui nos vocat, dicens: Ἐ Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Ἐ Quomodo igitur erit creatus, si revera est et Deus et Salvator? Neque enim per creaturam, sed per solum Deum salvati sumus.

Ex Epistola ad Titum.

Ἐ Apparuit enim gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo: expectantes beatam

¹ I Tim. vi, 13-16. ² Joan. xiv, 6. ³ II Tim. i, 8, 9. ⁴ Matth. xi, 28.

spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi ⁹. » Si Christus est omnium spes, et magnus Deus, et Salvator, quomodo non vehementer impii et dementes sint qui Filium dicunt esse creaturam, neque verentur servis annumerare illum cui insunt omnia quæ soli divinæ naturæ conveniunt, et per quæ revera Deus esse cognoscitur?

ALIUD.

Si, juxta Prophetam, benedictus est homo qui confusus est in Domino, et Dominus est spes ejus ¹⁰, certe contrarium etiam erit verum; omni enim benedictione carebit qui in Deo spem suam non collocavit ¹¹. Si ergo Filius est opus vel creatura, servus itaque est, et non natura Dominus. Quomodo igitur, juxta sanctum Psalmistam, « Benedicti nos a Domino, qui speramus in ipso ¹²? » Aut quomodo vere dicit ipse Paulus: « Benedictus Deus et Pater **299** Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali? » Filius itaque est natura Dominus. At si hoc, ergo non est creatura. De creaturis enim dicitur: « Quia omnia serviunt tibi ¹³. »

Ex Actibus Apostolorum.

« Pertransierant autem Phrygiam et regionem Galatiæ, et prohibiti sunt a Spiritu sancto prædicare in Asia. Venientes autem per Mysiam, tentabant in Bithyniam ire, et non dimisit eos Spiritus Jesu ¹⁴. » Ecce manifeste Spiritus sanctus, Spiritus Jesu dicitur. Cum igitur Spiritus Patris, etiam Fili Spiritus sit, quomodo non sit natura Deus, qui naturaliter existentis Dei ac Patris proprietates ac prærogativas naturaliter in se habet? Alioqui etiam hoc considerandum est. Nam si angeli aut alterius cujuscumque rationalis potestatis dictus unquam est is qui in Deo naturaliter est Spiritus sanctus, statuatur etiam Filius inter creaturas, quippe qui nihil quantum ad hoc ab iis differat, tametsi Spiritus sanctus, Spiritus ipsius dicatur. Si vero hoc tantum dicitur de eo qui naturaliter Deus est, quomodo sit ejusdem generis cum aliis creaturis, qui tanto illas excellit, ut ipse præditus sit divina paternæ essentialis dignitate, et communem habeat cum Patre essentialitatem?

ALIUD.

« Media autem nocte Paulus et Syllas orantes laudabant Deum: et audiebant eos qui in custodia erant. Subito vero terræmotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris: et statim aperta sunt omnia ostia, et universorum vincula soluta sunt ¹⁵. » Deinde, cum custodem carceris perterritum, et verba Pauli enarravit, subdit: « Tremens custos carceris genua flexit Paulo et Syllæ: et educens eos foras, dixit: Quid oportet me facere, domini, ut salvus sim? Illi autem

προσεχόμενοι την μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Εἰ πάντων ἐλπίς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐστὶ δὲ καὶ Θεὸς μέγας καὶ Σωτὴρ, πῶς οὐ λαν εἰσὶ δυσσεβεῖς καὶ παράφρονες οἱ ποιήματα λέγοντες τὸν Υἱὸν, καὶ ἐν δούλοις κατατάττειν τοιμῶντες τὸν ᾧ πάντα πρόσεστιν, ὅσα μόνῃ πρέπει τῇ θεῖα φύσει, καὶ δι' ὧν ὄντως τοῦτο οὐσα γινώσκειται;

ΑΛΛΟ.

Εἰ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐστὶ Κύριος ἐλπίς αὐτοῦ, κρατήσει πάντως καὶ ἐναντίον· ἔξω γὰρ ἀπάσης εὐλογίας κείσεται τις οὐκ ἔχων ἐπὶ Θεὸν τὴν ἐλπίδα. Ἐἴπερ οὖν κτίσμα καὶ ποιήμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, δούλος ἄρα ἐστὶ, καὶ οὐ φύσει Κύριος. Πῶς οὖν, κατὰ τὸν ἅγιον Ψαλμῶδον, « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ, οἱ τὴν ἐλπίδα ἔχοντες εἰς αὐτόν; » Πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ἀληθεύσει λέγων ὁ Παῦλος· « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πάτερ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ εὐλογησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ; » Κύριος ἄρα κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποιήμα. Κατὰ γὰρ τῶν ποιημάτων λέγεται· « Ὅτι τὰ σύμπαντα δούλα αὐτοῦ. »

Ἐκ τῶν Πράξεων.

« Διήλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν Μυσίαν, πειράζοντες εἰς τὴν Βιθυνίαν πορευθῆναι, καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ. » Ἴδου πάλιν ἐνθάδε σαφῶς τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου, Πνεῦμα κέκληκεν Ἰησοῦ. « Ὅτε τοίνυν τὸ τοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, καὶ Υἱοῦ Πνευμά ἐστι, πῶς οὐκ ἐστὶ κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἔχων οὐσιωδῶς τὰ ἴδια καὶ ἐξάρτητα; Ἄλλως τε κάκεινο πρὸς τῷδε θεωρητέον. Εἰ μὲν γὰρ ἀγγέλου τυχὸν ἢ ἐτέρας τινὸς λογικῆς δυνάμεως εἰρηγαί ποτε Πνεῦμα τὸ ἐν Θεῷ φυσικῶς ἅγιον Πνεῦμα, τετάχθω μετὰ τῶν ποιημάτων καὶ ὁ Υἱὸς, οὐδὲν ἔχων ὡς πρὸς ταῦτα τὸ πλεον αὐτοῦ, καὶ Πνεῦμα αὐτοῦ λέγεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ ἐπὶ μόνου φέρεται τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Υἱοῦ τὸ τοιοῦτον, πῶς ἂν εἴη τοῖς ἄλλοις ὁμογενῆς, ὁ τοσοῦτον αὐτῶν ὑπερκαίμενος, ὡς μόνον· ἔχειν αὐτὸν τῆς πατρῴας φύσεως τὸ θεοπεπεπὸς ἀξίωμα, καὶ κοινοποιεῖσθαι τὰ τῆς οὐσίας τῷ ἰδίῳ γεννήτορι;

ΑΛΛΟ.

« Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος τε καὶ Σύλλας προσευχόμενοι ὕμνον τὸν Θεόν· ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμοι. Ἄφην δὲ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνεψῆχθησαν δὲ αἱ θύραι πάσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. » Εἶτα διὰ μέσον θεὸς τὸν ἐπὶ τούτῳ τοῦ δεσμοφύλακος θόρυβον, καὶ τὰς τοῦ Παύλου φωνὰς, πάλιν ἐπιφέρει· « Ἐντρομος δὲ γενόμενος (ὁ δεσμοφύλαξ δηλονότι), προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σύλλᾳ. Καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὸ ἔξω, ἔφη· Κύριοι, τί

⁹ Tit. II, 11-13. ¹⁰ Psal. xxxix, 5. ¹¹ Psal. lxxvii, 21, 22. ¹² Psal. cxiii, 15. ¹³ Psal. cxviii, 94. ¹⁴ Act. xvi, 6, 7. ¹⁵ ibid. 25, 26.

μα δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῷ; Οἱ δὲ εἶπον· Πίστευσον εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ σωθήσῃ σὺ, καὶ ὁ οἶκός σου. Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, σὺν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἑκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρημα. Ἀναγαγὼν τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικεῖ πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ. Ὁ πιστεύσας εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν, κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων παραίνεσιν, ὡς Θεῷ πιστεύσας ἠγαλλιάσατο πανοικεῖ πεπιστευκῶς. Ἄλλ' εἶπερ ἦν ποίημα καὶ κτίσμα ὁ Υἱός, κατὰ τὸν δυσσεβῆ τῶν αἰρετικῶν λόγον, διατί μὴ πρὸς γῶνσιν ἀληθῆ χειραγωγεῖται παρὰ τῶν ἀποστόλων ὁ δεσμοφύλαξ, ἀκούων· Οὐκ εἰς Θεὸν, ὃ οὗτος, ἐπίστευσας, ἀλλ' εἰς ἕν τι τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν; Νυκτὶ δὲ, τοῦτο μὲν εἰπόντες οὐ φαίνονται, ἦν δὲ μᾶλλον αὐτοῖς καὶ λίαν ἀποδεκτός ὡς ἄριστα διατιθέμενος, καὶ ἀληθῆ περὶ τῆς πίστεως τὴν διάληψιν ἔχων. Καὶ πῶς οὐκ ἤδη παντὶ τῷ σαφῆς, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός; Ὁ δὲ τοῦτοῦ πάρχων, πῶς ἂν εἴη κτίσμα καὶ ποίημα;

Ἐκ τῆς Ἰακώβου Ἐπιστολῆς.

Ἰακώβος, Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν. ἰ Θεὸν ἐνθάδε καὶ Κύριον ἀποκαλεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τοῦτο κατὰ φύσιν ὄντα γινώσκων τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ. Καὶ πῶς εἰς τοσοῦτον ἀπεθρασύνεται τῶν ἑτεροδοξούντων ὁ νοῦς, ὡς τὸν οὕτως ἔχοντα φύσεως Υἱόν, γενητὸν ἢ ποιητὸν ὑπολαμβάνειν; Οὐ γὰρ ἔξω θήσουσι ψόγου τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν ὄντα φύσει καὶ Κύριον, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστιν ὁ Υἱός, εἶπερ ὅλως ἐνδέχεται γενητῆς εἶναι φύσεως τὸν ὄντως Θεόν. Ἀλλὰ τοῦτο ἄποπον, καὶ γυμνήν ἔχων φαίνεται τὴν εὐσέβειαν. Οὐκοῦν οὐ κτίσμα ὁ Υἱός, Θεός δὲ μᾶλλον οὐσιωδῶς καὶ Κύριος, ὡσπερ ὁ ἐξ οὐπερ ἐτέχθη Πατήρ.

ἌΛΛΟ.

Ἀδελφοί, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης. Ἐν τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁ Θεός ποῦ φησὶ· Ἐτὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω. Πῶς οὖν ἔσται τῆς δόξης Κύριος ὁ Υἱός, εἶπερ ὄντως ἀλλογενῆς τέ ἐστι, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀλλότριος; Οὐδὲν γὰρ φορέσει τὴν μὴνυν πρέπουσαν τῷ Θεῷ δόξαν, εἶπερ ὅλως εἴη πεποιημένος. Ἄλλ' ἐστὶ Κύριος τῆς δόξης ὁ Υἱός· οὐ γὰρ ψεύδεται τῆς ἀληθείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν τοῖς ἁγίοις τὰ τοιαῦτα λαλοῦν. Οὐκοῦν οὐ γενητός, εἰκὼν δὲ μᾶλλον καὶ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς, ὅς ἐστι τῆς δόξης Κύριος. Ἡ δὲ πάντα πρόσεσι φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια, ἔποιτο ἂν εἰκότως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ εἶναι τῆς δόξης Κύριον.

Ἐκ τῆς Πέτρου Ἐπιστολῆς.

Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ, ὁ συμ-πρεσβύτερος, καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, ὁ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτουσαί δόξης κοινω-

A dixerunt: Crede in Dominum Jesum, et salvus eris, tu et domus tua. Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, et habitatus est cum omni domo sua credens Deo. Qui credidit in Dominum Jesum, juxta apostolorum admonitionem, ut Deo credens lactatus est, cum omni domo sua. Atqui, si erat Filius opus vel creatura, ut hæretici impie opinantur, cur non potius custos carceris ad veram Dei notitiam ab apostolis instruitur, et cur non ab iis illi dicitur: Non in Deum credidisti, bone vir, sed in aliquam creaturam? At vero nequaquam id dixerunt, quin potius gratias admodum illis vir ille fait, utpote sincerus, et veram de fide cognitionem habens. Cui ergo dubium esse potest Filium esse natura Deum? Qui vero Deus est, quomodo sit opus vel creatura?

Ex Epistola Jacobi.

Jacobus, Dei et Domini Jesu Christi servus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem. Hic manifeste Christum Deum et Dominum appellat veritatis præco: quippe qui hoc ipsum natura esse sciebat. At quo pacto hæretici eo insaniam ac dementiæ proruperunt, ut Filium qui ita se ex natura sua habet, factum vel creatum censeant? Nam et hæc contumelia ad Patrem ac Deum, qui ex natura Dominus est, pertinet. Qualis enim est Filius, si omnino creatæ naturæ esse potest qui revera est Deus et Dominus, talis et Pater. Sed hoc absurdum est, et meram impietatem in se habet: non est igitur Filius creatura.

ALIUD.

Fratres, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. Deus alicubi in prophetis ita ait: «Gloriam meam alteri non dabo.» Quomodo igitur erit Filius Dominus gloriæ, si extraneus est, et a Patris essentia alienus? Nihil enim creatum possit præditum esse ea gloria quæ soli Deo convenit. Atqui Filius est Dominus gloriæ; neque enim mentiri potest Spiritus in sanctis hoc dicens. Creatus itaque non est, sed potius imago et character Patris, qui est Dominus gloriæ. Cui vero omnes Patris proprietates naturaliter insunt, consentaneum est cum reliquis proprietatibus habere etiam illam quod sit Dominus gloriæ.

Ex Epistola Petri.

Presbyteros qui in vobis sunt obsecro, compresbyter, et testis passionum Christi, qui et ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ particeps, pa-

¹⁶ Act. xvi. 27-34. ¹⁷ Jac. i. 1. ¹⁸ Jac. ii. 1. ¹⁹ Isa. xlii. 8. ²⁰ Hebr. i. 3.

scite gregem Dei qui est in vobis ²¹. » Sapienter admodum Petrus hic Filium Deum appellat, sciens nimirum ipsum naturam Deum esse; neque enim mentitur. Cum enim a Salvatore nostro Jesu Christo audisset: « Simon Jonæ, amas me? Pasce agnos meos; » et rursus: « Pasce oves meas ²²; » simile præceptum suis etiam dat, appellans gregem Christi, gregem Dei: quippe qui desuper ex Patre, non per carnem et sanguinem, divini mysterii cognitionem acceperat. **301** Si vero Filius est natura Deus, quomodo erit opus vel creatura?

ALJUD.

Psalmiata cum immensam atque incomparabilem differentiam operis ab opifice declarare vellet, ita exclamat: « Ipse fecit nos, et non ipsi nos: sed nos populus ejus, et oves pascuæ ejus ²³. » Divina igitur et dominatrix natura ex creandi facultate cognoscitur; serva vero et creata natura, ex eo quod facta et ortum nata sit. Atqui quem omnium creator sit Filius, neque unus quispiam erit ex omnibus, neque inter creata numerabitur, quippe qui facultate creandi a creaturarum natura differt, et servilem conditionem longe excedit, ita ut ei dominantis naturæ vis tribuatur.

Ex Epistola Joannis.

« Scribo vobis, patres, quia cognovistis eum qui est a principio ²⁴. » Si nulla creatura ab initio sive in initio existit (omnes enim in tempore ortum suum nactæ sunt), Filius autem erat ab initio, quem et cognoverunt ii ad quos sermo sit, quomodo erit creatura, qui aliter se habet quam creatura.

ALJUD.

« Qui negat Patrem, Filium quoque negat: et qui negat Filium, is quoque Patrem negat ²⁵. » Nemo aliter Filium negaverit, quam si dixerit esse creaturam, et a consubstantialitate cum Patre excluserit. Constituatur autem qui veram Filii dignitatem in ipso agnoscunt et tuerentur, et naturalis similitudinis cum Patre, ipsam non privant. Quidquid igitur de Patre dicitur, id ipsum omnino etiam de Filio dicitur: eo solo excepto quod sit Pater. Et quicquid de Filio prædicatur, id de Patre quoque, excepto eo quod sit Filius. Exempli gratia, Pater est Deus secundum naturam, omnipotens, creator, rex, Dominus, incorruptibilis, immortalis, vita, principium existentis a se non habens, sed neque ex nihilo ad esse tractus: hæc ipsa citra ullam differentiam habet et Filius. Si vero fatearis Patri quidem hæc incensæ, Filium autem excluseris, creaturam esse dicens, et Creatorem in creaturarum ordinem redigens, Patrem quoque ilis privabis, Filium imperite condemnans, et characterem Patris divina dignitate spoliens: cum tamen in hunc characterem intuentes, Patris naturam contemplemur,

« ὁ νόσ· ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ. » Σοφῶς πάλιν ἐνθάδε Θεὸν ὁ Πέτρος ἀποκαλεῖ τὸν Υἱὸν, τοῦτο κατὰ φύσιν ὄντα γινώσκων· οὐ γὰρ φεῖδεται. Ἀκηκοῦς γὰρ αὐτὸς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ· « Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; Ἐδόξα τὰ ἀρνία μου; » καὶ πάλιν, « Ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου, » τὴν ὁμοίαν δίδωσιν ἐντολήν, Θεοῦ ποιμνιον τὰ τοῦ Σωτῆρος ὀνομάζων, ὡς ἀνωθεν ἐκ Πατρὸς, καὶ οὐ διὰ σαρκὸς καὶ αἱματος, τοῦ θείου μυστηρίου τὴν γῶσιν παραλαβών. Εἰ δὲ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, πῶς ἔσται κτίσμα ἢ ποίημα;

ΑΛΛΟ.

Ποιητοῦ καὶ ποιήματος ἁμετρὸν τινα καὶ ἀσύχριστον οὖσαν τὴν διαφορὰν ἐπιδεικνύων ὁ Ἐπιφάνης, ἀναφθέγγεται· « Αὐτὸς ἐποίησε ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς· ἡμεῖς δὲ λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. » Ἐν μὲν οὖν τῷ δύνασθαι ποιεῖν τε καὶ κτελεῖν, ἡ θεία καὶ δεσποζουσα φύσις διαγιγνώσκειται· ἐν δὲ τῷ παποηθῆσθαι καὶ παρηθῆσθαι πρὸς γένεσιν, ἡ δούλη καὶ γεννητὴ. Ἐπειδὴ δὲ πάντων δημιουργὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐτε εἰς ἔσται τῶν πάντων, οὐτε ἐν τοῖς παποηθῆμένοις τετάξεται, ὁ διὰ τοῦ δύνασθαι κτελεῖν ἑτεροφύης ὡς πρὸς τὴν κτίσιν ἀναδεικνύμενος, καὶ τὸ δουλικὸν ἀναβεθηκῶς μέτρον, ὥστε καὶ ἐν τοῖς ὄντων τῆς δεσποζούσης οὐσίας ὑπάρχειν.

Ἐκ τῆς Ἰωάννου Ἐπιστολῆς.

« Γράφω ὑμῖν, φησὶ, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. » Εἰ τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἀπ' ἀρχῆς ἢ ἐκ ἀρχῆ, διὰ τὸ πάντα ἐν χρόνῳ κεκλήσθαι πρὸς γένεσιν, ἦν δὲ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Υἱὸς, ὃν καὶ ἐγνώκασι πρὸς οὗς ὁ λόγος, πῶς ἔσται τῶν ποιημάτων ὁ μὴ ὁδτως ἔχων καθάπερ ἐκείνη;

ΑΛΛΟ.

« Ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνέεται, καὶ ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. » Ἀρνήσεται τις τὸν Υἱὸν οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ διὰ τοῦ ποίημα λέγειν αὐτόν, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐκπέμπειν ὁμοουσιότητος, ὁμολογήσει δὲ πάλιν ἀποφύγων αὐτῷ γνησίῳ τε καὶ ἀληθῆς τὸ τῆς υἰότητος ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς Πατέρα ὁμοιώσεως φυσικῆς οὐκ ἀποστερίσκων αὐτόν. Οὐκοῦν ἔπερ ἂν ὑπὸ τοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς λέγηται, τοῦτο πάντως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, διχα μόνου τοῦ ὅτι Πατὴρ ἐστὶ. Καὶ ἔπερ ἂν ἐφ' Υἱοῦ τάττοιτο, τοῦτο κρατήσεται καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, διχα μόνου πάλιν τοῦ ὅτι Υἱὸς ἐστὶν. Οἷον ὁ Πατὴρ Θεὸς κατὰ φύσιν, παντοκράτωρ, δημιουργὸς, Κύριος, βασιλεὺς, ἀφθαρτος, ἀθάνατος, ζωὴ, ἀρχὴν τοῦ εἶναι μὴ ἔχων, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρενηχθεῖς· ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ἀπαρallάκτως. Εἰ δὲ δίδωμεν ταῦτα προσείναι τῷ Πατρὶ, καὶ οὕτως ἔχειν αὐτὸν ὁμολογεῖς, ἐκβάλλεις δὲ αὐτόν τὸν Υἱὸν, ποίημα λέγων, καὶ τὸν δημιουργὸν ἐν τῇ τῶν κτισμάτων τάξει καταφέρων, ἐξωθήσεις αὐτῶν καὶ τὸν Πατέρα, καταδικάζων ἁμαθῶς τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ θεοπροποῦς ἀξιώματος ἀλλότριον εἶναι φάσκων τὸν τοῦ γεννήσαντος

²¹ I Petr. v, 1, 2. ²² Joan. xxi, 15, 17. ²³ Psal. xcix, 3, 4. ²⁴ I Joan. ii, 13. ²⁵ ibid. 23.

χαρακτήρα, εἰς ὃν ἐνορῶντες τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν καταθεώμεθα κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς εἰρημένον· «Ὁ ἐωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.» Οὐλοῦν ἀγενήτου τυγχάνοντος τοῦ Πατρὸς, ἀγένητον εἶναι χρὴ καὶ τὸν Υἱόν· ἀγένητον δὲ φημι τὸ μὴ πεποιημένον.

ΑΛΛΟ.

«Καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἧτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ὑμῖν.» Τὸ αἰῶνος ὄνομα, πολλάκις ἐπὶ Θεοῦ τίθεται παρὰ τῆ ἀγία Γραφή, ὡς τὴν ἐν τῷ χρόνῳ γένεσιν ἀναιροῦν ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως, ἣ καὶ μόνη τὸ μὴ πεποιηθῆαι πρόσεστιν οὐσιωδῶς. Εἰ τοίνυν αἰῶνος ἦν ἡ ζωὴ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τούτεστιν ὁ Υἱὸς, πῶς ἂν εἴη γενητός, κατὰ τὴν τιμὴν ἀβουλίαν; Τὸ γὰρ ὄλωσ γενηθέν, οὐκ αἰῶνος.

ΑΛΛΟ.

«Καὶ οἴδαμεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἰδὼν καὶ ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος.» Τί πάλιν ἱρῶσιν οἱ φιλεγκλήμονες αἵρετικοὶ καὶ πρὸς ταύτας τοῦ ἀγίου τὰς ἀψευδαῖς τε καὶ ἠκριωμένας φωνάς; Εἰ Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς, οὐσιωδῶς ἄρα τοῦτό ἐστι καὶ οὐ χάριτι, καθάπερ καὶ τὰ ποιήματα. Ὁ δὲ φύσει Θεός, εἰ πεποιήται, κατ' αὐτοῦς, οὐδὲν ὄλωσ οὐδὲ ἐν τῷ Πατρὶ τὸ ἐξαίρετον, καὶ εἰ λέγοιτο φύσει Θεός. Τὸ γὰρ ἅπαξ ποιητὸν ἢ κτιστὸν τοῦ πεποιηθῆαι τὴν αἰτίαν, κἂν ποιηθὲν οὕτω φαίνηται, οὐδαμῶς διαφεύχεται, ποιηθῆαι πεφυκός· ὡρα τοίνυν καὶ εἰς αὐτὸν εὔσεθεν τὸν Πατέρα. Ἄλλ' οὐ παραδέχεται τὸν τοῦ πεποιηθῆαι λόγον ἡ θεία καὶ ἀκηράτος φύσις· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Υἱός· οὐκ ἄρα ποιητός, ἀγένητος δὲ μέλλον, ὡς φύσει Θεός καὶ ἀληθινός καὶ ζωὴ αἰώνιος.

Ἐκ τῆς Ἰουδα Ἐπιστολῆς.

«Υπομνήσα δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ἅπαξ πάντα, ὅτι Ἰησοῦς λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου ὠύσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπόλεσεν.» Εἰ κατὰ τὴν προκειμένην τοῦ ἀγίου φωνὴν διέσωσεν ὁ Ἰησοῦς ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαόν, αὐτός ἄρα ἐστὶν ὁ λέγων πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· ἀκούων ἤκουσα τοῦ στεναγμοῦ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ κατέβην τοῦ ἐξελεῖσθαι αὐτούς.» Εἰπερ οὖν ὄντως αὐτός ἐστιν ὁ ὢν, πῶς ἂν εἴη καὶ γενητός; Οὐκ ἔτι γὰρ ὢν, ἀλλὰ πεποιημένος. Ἄλλ' οὐ ψεύδεται Χριστός. Ὅν γὰρ ἐστὶ καὶ ὑπάρχων ἀεὶ, οὐκ ἄρα πεποιημένος εὑρίσκειται, οὐδὲ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαχὼν τὴν ἐν χρόνῳ, καθάπερ τὰ ποιήματα.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

«Ἰωσήφ, υἱὸς Δαβὶθ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαρίας τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἄγιον. Τίξεται δὲ Υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτός γὰρ σώσει

A juxta illud ab ipso discipulis dictum: « Qui vidit me, vidit et Patrem ²⁶. » Cum itaque increatus sit Pater, increatum quoque esse Filium necesse est; increatum autem intelligi non ²⁷actum.

302 ALIUD.

« Et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam eternam quæ est apud Patrem, et manifestata est nobis ²⁷. » Nomen eternitatis sæpe numero in sacra Scriptura de Deo dicitur, utpote quod in divina atque immortalī natura ortum in tempore factum tollat, cui quidem soli convenit essentialiter factum non esse. Si ergo æterna erat vita apud Deum ac Patrem, hoc est Filius, quomodo sit creatus, ut hæretici opinantur? Nam quod in universum creatum est, æternum non est.

ALIUD.

« Et scimus quia Filius Dei venit, et dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita æterna ²⁸. » Quidam hic dicent calumniatores hæretici, ad hæc verissima apostolissimæ sancti Joannis verba? Si Filius est verus Deus, essentialiter hoc est, non gratia, ut creaturæ. Qui vero est natura Deus, si creatus est, ut illi volunt, nihil prorsus erit in ipso Patre extimium ac singulare, tametsi dicatur natura Deus. Quod enim omnino factum aut creatum est, tametsi nondum factum appareat, causam tamen ortus sui nequam defugiet, cum natura sua fieri possit: sequitur ergo, in ipsum Patrem impios esse. Cæterum factum esse non cadit in divinam atque immortalē naturam, hoc est in Filium. Non est igitur creatus, sed potius increatus, ut natura Deus et verus, et vita æterna.

Ex Judæ Epistola.

« Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, eos qui non crediderunt perdidit ²⁹. » Si, juxta hoc sancti apostoli dictum, Jesus populum ex Ægypto salvavit, ipse igitur est qui ad Moysen dicit, « Ego sum qui sum, et audiens a divi gemitum illorum Israel, et descendi ad liberandum eos ³⁰. » Si ergo ipse est qui est, quomodo sit creatus? Neque enim amplius est, sed factus est. Sed non mentitur Christus. Ens enim est, atque existens semper. Non igitur creatus esse reperitur, neque principium ortus sui in tempore accepisse, sicut creaturæ.

Ex Evangelio secundum Matthæum.

« Joseph illi David, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam: quod enim in utero habet, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvabit populum

²⁶ Joan. xiv, 9. ²⁷ I Joan. i, 2. ²⁸ I Joan. v, 26.²⁹ Judæ 5. ³⁰ Exod. iii, 14.

sum a peccatis suis ²¹. » **303** Si salvat populum suum Filius, et remittit peccata, ut Dominus legis et Deus, quisnam illum, creaturis ascribet, qui rationem omnem divinitatis subit, quique natura Deus est? Atqui neminem puto inficias iturum soli Deo deberi, possidere populum ut Domino ac regi

ALIUD.

« Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, *Nobiscum Deus* ²². » Nisi Filius fuisset Deus secundum naturam, non vocatus esset, Nobiscum Deus: quod quidem factum est quando per mulierem natus est, similitudine nostra assumpta. Neque enim nomen Emmanuel, aut angeli, aut alterius cujuscumque creaturæ inventum est, sed Pater ita vocavit Filium: quod quidem testatur sanctus Propheta dicens de Filio Dei: « Et vocabunt nomen ejus novum, quod Dominus nominabit ipsum ²³. » Novum enim revera nomen est Filio, Emmanuel, hoc est Nobiscum Deus. Nam ante adventum in mundum per carnem nude ac simpliciter Deus tantum et erat et vocabatur: postquam vero ex Virgine natus est, tum non solum Deus, sed, nobiscum, hoc est, incarnatus Deus appellatus est. Cum igitur Pater Filium suum Deum vocet, erubescant qui imperite atque impie creatum esse dicunt. Nam qui natura Deus est, creatura esse nequit

ALIUD.

« Audistis quia dictum est priscis: Non occides: quicumque autem occiderit, reus erit iudicio. Ego vero dico vobis, quod quicumque irascitur fratri suo, reus erit iudicio ²⁴. » Ex his verbis rationem hujusmodi collige; animadvertite an recte dicam: Cum soli regi conveniat leges ferre, nemini omnino permittit Deus adjicere quidquam iis quæ ipse per Moysen præcepit. Dicit enim, Nihil iis adjicere licet, nihil etiam detrahere ²⁵. Si vero Salvator abstulit minus, et adjecit majus et perfectius, ergo ut Deus et Dominus legis hoc facit; aut si hoc omnino non est, certe non erit immunis a peccato: quippe qui præceptum Dei infregerit. Atqui verissimum est quod de ipso scribitur, « Quoniam peccatum non fecit ²⁶. » Ergo ut Deus prius quidem præceptum abrogavit, et pro suo jure secundum indixit. Hoc enim significare videtur illud, « Ego autem dico vobis. » Quomodo **304** igitur sit factus aut creatus qui leges sancit ut natura Deus, atque idcirco recens esse nequit?

ALIUD.

« Si enim dimittatis hominibus peccata ipsorum, dimittet etiam vobis Pater vester cælestis. Si au-

²¹ Matth. i, 20, 21. ²² Isa. vii, 14. ²³ Isa. lxxii, 2. ²⁴ Matth. v, 21, 22. ²⁵ Deut. xii, 32. ²⁶ I Petr. ii, 22.

τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. » Εἰ διασώζει τὸν οἰκετὸν λαὸν ὁ Υἱὸς, καὶ ἀφήσιν ἁμαρτίας, ὡς τοῦ νόμου Κύριος καὶ Θεός, τίς τοῖς ποιήμασι συντάξει τὸν εἰσὼ βεβηκότα τῶν τῆς θεότητος ἔρων, καὶ αὐτὸν κατὰ φύσιν ὄντα Θεόν; Οἴμαι δὲ ὅτι πᾶς ὅστις οὖν ἐρεῖ καὶ συνθήσεται μόνῳ χρεωστῆσθαι Θεῷ τὸ κεκτῆσθαι λαὸν, ὡς Δεσπότη καὶ βασιλεῖ.

ΑΛΛΟ.

« Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος: Ἴδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*. » Εἰ μὴ Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπήρχεν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἂν ἐκλήθη *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*, ὃ δὴ καὶ γέγονεν ὅτε διὰ γυναικὸς ἐγεννήθη τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιωσιν ἀναλαβών. Οὐκ ἀγγέλου δὲ ὄλωσ, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρου τινὸς εὐρημα τῶν γεννητῶν τὸ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ὁ Πατὴρ οὕτως ὠνόμασε τὸν Υἱόν, καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ ἅγιος προφήτης περὶ τοῦ Θεοῦ γεννήματος: « Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν, ὃ Κύριος ὀνομάσει αὐτό. » Καινὸν γὰρ ὄντως ὄνομα τῷ Υἱῷ τὸ Ἐμμανουήλ, τουτέστι, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός*. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς μετὰ σαρκὸς ἐν τῷ κόσμῳ παρουσίας, αὐτὸ δὴ τοῦτο γυμνῶς ἦν τε καὶ ἐκαλεῖτο Θεός: μετὰ δὲ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν, οὐκέτι μόνον Θεός, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν, ἐνανθρωπήσας Θεός. Θεὸν τοιγαροῦν ὀνομάζοντος τοῦ Πατρὸς τὸν ἴδιον Υἱόν, ἐρυθριάτωσαν οἱ πεποιτῆσθαι λέγοντες αὐτὸν δυσσεβῶς τε καὶ ἀμαθῶς. Ὁ γὰρ φύσει Θεός, οὐκ ἔστι ποιήμα.

ΑΛΛΟ.

« Ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις, ὅτι Οὐ φονεύσεις: ὃς δ' ἂν φονεύσει, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. » Δέχου μοι πάλιν ἐνθάδε τοιόνδε τινα λογισμὸν, καὶ περιάθραι σαφῶς εἰ μὴ σοι φανοῦμαι λέγων ὀρθῶς. Ἐπειδὴ μόνῳ τῷ νομοθετεῖν βασιλεῖ προπεδέστατον, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐφήσει Θεὸς προσθεῖναι τι τοῖς παρ' αὐτοῦ διὰ Μωσέως τετυπωμένοις. Λέγει γάρ: Ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Εἰ δὲ ἀφελαι τὸ ἐλαττον ὁ Σωτὴρ, προσέθηκε δὲ τὸ μείζον καὶ τελεώτερον, ὡς Θεὸς ἄρα καὶ τοῦ νόμου Κύριος τοῦτο ἐργάζεται, ἢ πάντως, εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἂν εἴη παρανομίας ἐλευθερος, παραλύσας τὴν ἐντολήν. Ἄλλ' ἔστιν ἀληθὲς τὸ γεγραμμένον, « Ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν. » Ὡς Θεὸς ἄρα τὴν μὲν πρώτην ἀπεσκεύασεν ἐντολήν, ἀντεισφύρει δὲ τὴν δευτέραν ἐξουσιαστικῶς. Τοῦτο γὰρ σημαίνειν ἔοικε τὸ, « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν. » Πῶς οὖν ἔσται γεννητὸς ἢ κτιστὸς, ὁ νομοθετῶν ὡς φύσει Θεός, διὰ τε τοῦτο πρόσφατος εἶναι μὴ δυνάμενος;

ΑΛΛΟ.

« Ἐὰν γὰρ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐ-

ράνας. Ἐάν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲ ὁ Πάτερ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. » Τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀφιέντος ἁμαρτίας καὶ τὸν ταῖς παρανομίαις ἔνοχον ἀπολύοντος, ἐξουσίαν ἔχει τοῦτο χαρίζεσθαι καὶ ποιεῖν καὶ ὁ Υἱός. Καὶ γοῦν ὁ Σωτὴρ που πρὸς τινὰ φησι : « Τέκνον, ἀφώνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. » Ὅτε τοίνυν τοσαύτης ἐξουσίας ἐπιλημμένον ὄβωμεν τὸν Υἱόν, ἧς ἂν ἔχη καὶ ὁ Πάτερ, πῶς αὐτὸν ἑτεροφυῆ τε καὶ ἔκφυλον λεγόντων ἀνεξέμεθα τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν, ἐν οὐδενὶ τῶν πεποιημένων ἐπιδείξει δυναμῶν κειμένην οὕτω τὴν μόνῃ Θεῷ πρόπουσαν ἐξουσίαν;

ΑΛΛΟ.

« Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. » Ὅρος οὗτος ἐξ ἐνὸς κατὰ πάντων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀληθέστατος. Ἰσῶμεν τοίνυν ἀκριβῶς τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἤδη τῆς θείας οὐσίας ἐξεταζέσθω τὸ πρᾶγμα. Οὐκοῦν τὸ τιнос κατὰ τι γένος τῶν ἀγαθῶν ἐλαττούμενον, ὡς πρὸς ἐκεῖνο τὸ νικῶν, οὐ καλὸν· οὐ γὰρ ὅμοιον οὐδὲ ἴσον ἀπαρτάλακτως αὐτῷ. Καλοῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀγενήτου λίαν, ἐν ἐλάττονι μοίρᾳ τὸ γενητὸν εὐρίσκεται, καὶ ὡς πρὸς ἐκεῖνο, οὐ καλόν. Πῶς ἔσται καρπὸς γενητὸς ἐξ ἀγενήτου φυτοῦ, εἴπερ ὢν ἀγενήτος ὁ Πάτερ πιστεύεται; Εἰ γὰρ οὐ δύναται δένδρον καλὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, δένδρον τε καλὸν ὁ Θεὸς καὶ Πάτερ καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀγενήτος, πῶς δὴ καὶ πόθεν ὁ ἐξ αὐτοῦ καρπὸς ἔσται γενητὸς, ὡς ἐντεῦθεν ὁρᾶσθαι πονηρὸν, διὰ τὸ ψεύδεσθαι τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν τὴν εὐγένειαν; Ἀλλὰ μὴν ἀγαθὸν ὁ καρπὸς, ὡς περ οὐκ ἀμέλει καὶ τὸ φυτόν. Οὐκ ἄρα διαψεύσεται τοῦ Πατρὸς τὴν εὐγένειαν ὁ Υἱός, ἐξ ἀγενήτου γενητὸς ἀναδεικνύμενος. Ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς ἀγενήτος ὡς περ καὶ ὁ Πάτερ. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔσται ποίημα ἡ κτίσις, κατὰ τὴν τῶν αἰρετικῶν ἀβουλίαν;

ΑΛΛΟ.

« Καὶ ἰδοὺ προσελθὼν προσεκύνη αὐτῷ λεπρὸς, λέγων· Κύριε, ἐάν θέλῃς δύνασαι με καθαρῆσαι. Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἤψατο αὐτοῦ, λέγων· Θέλω, καθάρσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα. » Ἐξ αὐθεντίας ἡ χάρις· δεσποτικὸν τὸ ἐπίταγμα. Πῶς οὖν ἐν δούλοις ὡς γενητὸς ὁ Υἱός, ὁ καὶ ἐν τῷ ἐδηλησάι μόνον πάντα ποιεῖν δυνάμενος, καὶ τὸ θεϊκὸν ἀξίωμα καὶ τοῦ τεκνόντος ἴδιον καὶ κατὰ τοῦτο φέρων; Γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὅτι « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν, » ὡς ἐν τῇ θείᾳ θελήσει τῶν ἔργων εὐθὺς ὑφισταμένων, καὶ νεύματι μόνῃ πρὸς τὸ εἶναι καλουμένων. Ὁ δὲ τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν τε δύναμιν ἔχων καὶ τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἂν εἴη πρὸς αὐτὸν ἑτεροφυῆς διὰ τὸ εἶναι γενητὸς, οὐχ οὕτω φύσεως ἔχουσης ἐκεῖνου; Φιλεῖ γὰρ αἰετὰ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχοντα, τῆς αὐτῆς ὑπάρχειν καὶ οὐσίας, καὶ τὸ ἑτεροφυῆς ἐν τοῦτοις ἀπίθανον. Οὐκοῦν ὁμοφυῆς ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ, καὶ ἐξ ἀγενήτου ἀγενήτος, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχων ἐξουσίαν καὶ δύναμιν,

A tem non dimittetis hominibus, nec Pater vester dimittet peccata vestra³⁷. » Cum Deus et Pater peccata remittat, remittendi peccata proprietatem habet et Filius. Idcirco Salvator alicubi ad quemdam ait : « Fili, dimittuntur tibi peccata tua³⁸. » Cum ergo eandem videamus esse potestatem Filii quæ est Patris, quomodo feremus impios hæreticos qui ipsum diversæ naturæ atque extraneum esse dicunt, cum in nulla prorsus creatura potestatem quæ soli Deo convenit sitam esse ostendere possint?

ALIUD.

« Non potest arbor bona fructus malos facere, nec arbor vitiosa bonos fructus facere³⁹. » Hæc verissima est Servatoris nostri definitio. Dictorum itaque vim diligenter inquiramus, atque ad divinam essentiam res ipsa referatur. Id igitur quod ab aliq̄o genere boni vincitur, cum eo quod vincit comparatum, bonum non est : neque enim simile, neque par illi omni ex parte. Cum vero increatum vehementer bonum sit, certe id quod creatum est minus atque deterius erit, et increato comparatum, bonum non est. Quomodo autem erit fructus creatus ex increata planta, si quidem Pater increatus esse creditur? Nam si non potest arbor bona malos fructus facere, cumque Deus ac Pater sit arbor bona etiam idcirco quod sit increatus, quomodo aut unde erit ex ipso fructus creatus, adeo ut hac de causa malus dici possit, quod Patris nobilitatem mentitur? Atqui bonus est fructus, sicut et planta ipsa. Filius ergo non mentitur nobilitatem paternam, ex increato increatus declaratus. Erit autem etiam ipse increatus sicut et Pater. At vero si increatus, quomodo erit opus vel creatura, ut hæretici opinantur?

ALIUD.

« Et ecce leprosus adorabat ipsum dicens : Domine, si vis, potes me mundare ; et extendens manum tetigit ipsum, dicens : Volo, mundare. Et statim mundatus fuit⁴⁰. » Cum auctoritate hoc beneficium confert, imperatque ut **305** Dominus. Quomodo igitur Filius inter servos numerabitur ut creatura, qui vel sola voluntate omnia præstare potest, quique divina dignitate, et Patris proprietate etiam hac in parte præditus est? Scriptum enim est de Deo ac Patre : « Omnia quæ voluit fecit⁴¹. » Nam divinam voluntatem effectus immediate sequitur, et nutu solo res ad esse traducuntur. Qui vero Patris sui vim et proprietatem habet, quomodo diversæ sit ab illo naturæ, propterea quod est creatus, cum ea non sit ejus natura? Nam quæ eandem virtutem habent, ejusdem solent esse substantiæ, et diversæ naturæ esse non est probabile. Ergo Filius ejusdem est naturæ cum Patre, et ex increato increatus, quippe qui eandem habet pro-

³⁷ Matth. vi, 14 15. ³⁸ Matth ix, 2. ³⁹ Matth. vii, 18 ⁴⁰ Matth. viii, 2, 5. ⁴¹ Psal. cxiii, 3.

παν την εξουσιαν (ἀξιῶσι γὰρ λαβεῖν, ὡς οὐκ ἔχοντες θηλαθῆ), ποῶν ἔχει λόγον ἑτεροφυῆ καὶ ποιητῶν ὑπολαμβάνειν τὸν ἐκ Θεοῦ πεφυκότα Θεὸν Λόγον, καὶ πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τοῦ γεννῆσαντος ἕκτα;

ΑΛΛΟ.

« Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσιαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. » Ὅρα μοι πάλιν ἐνθάδε θετέην τοῦ Υἱοῦ την ἐξουσιαν, καὶ οὐ γεννητῆ πρόπουσαν φύσει. Τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι δρᾶν τι τῶν ὅσα δικαίως θαυμάζεται, καὶ τοῖς ἁγίοις προσῆν οὐ φυσικῶς, ἀλλ' ἐκ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ παρὰ Θεοῦ. Τὸ δὲ καὶ ἑτέροις δίδόναι τὴν ἐπὶ τούτοις χάριν, παντελῶς τῆς ἐκείνων δυνάμεώς τε καὶ ἐξουσίας ἁλλότριον. Πῶς γὰρ ἂν δύναιτο γεννητὴ δεσπόζειν φύσις τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων; Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἅτα Θεὸς τε ὑπάρχων φύσει καὶ Υἱὸς, θεραπεύει μὲν ἐξουσιαστικῶς, οὐκ εὐχῆς ἔργον ἐπιδεικνύων, καθάπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἰκειας καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας ἀποτελέσματα. Χορηγεῖ δὲ ὁμοίως ὡςπερ ἂν βούλοιο τὴν ἐπὶ τούτῳ χάριν, οὐκ ἁλλοτριᾶν ἐπ' αὐτοῖς δυνάμιν καλῶν, ἀλλ' οἰκοθεν ἐντιθείς· ὡςπερ ἂν εἰ καὶ τὸ πῦρ τοῖς αὐτῷ πλησιάζουσιν, ἐμβάλλοι τῆς ἑαυτοῦ φύσεως τὴν ἐνεργείαν. Πῶς οὖν ὁ μετόχους τῆς θείας οὐσίας ἀποτελῶν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, γεννητὸς τε εἴη καὶ πεποιημένος, καὶ οὐχὶ μᾶλλον φύσις Θεός;

ΑΛΛΟ.

« Πάντα μοι παραδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τὴν ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Οὐ δυναμένης τῆς τῶν γεννητῶν διανοίας περιδράττεσθαι τρόπον τινὰ τῆς θείας οὐσίας, διὰ τὸ πάντα ὑπερκεῖσθαι νοῦν, καὶ πάσης διανοίας ἐξάλλεσθαι τὸ ὑπερφύεις αὐτῆς καὶ ἀκήρατον κάλλος, ὑπὸ μόνῃς ἑαυτῆς ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν γινώσκειται. Οὐκοῦν ἀφ' ὧν ἐστὶν ὁ Πατὴρ, οἶδε τὸν ἴδιον Υἱὸν, καὶ πάλιν ἀφ' ὧν ἐστὶν ὁ Υἱός, οἶδε τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Καὶ οὕτω γὰρ καὶ ἂν ἀληθεύοι λέγων· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν μοί· » καὶ, « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Οὐδεμιὰς τοιγαροῦν ἐξαλλαγῆς μεταξὺ κειμένης, ὅσον εἰς θεότητα φύσιν, πῶς ἂν εἴη γεννητὸς ὁ Υἱός, οὐκ ὄντος τοῦτο τοῦ Πατρὸς, οὐ καὶ ἐστὶν εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ ἀπαράλλακτος;

ΑΛΛΟ.

« Δεῦτε πρὸς με, φησὶ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἀφ' ὑμᾶς. » Εἰ πᾶσα τῶν γεννητῶν ἡ φύσις ὑπὸ τὸν θεῖον ἐστὶ ζυγόν, καὶ μόνῃ δουλεύει τῷ κτίσαντι, κλίνασα τὸν ἀβύνα, κατὰ τὸν λέγοντα πρὸς Θεὸν, « Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σου· » ὑπάγει δὲ ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ καὶ ὑποτίθει τῷ οἰκείῳ ζυγῷ· Δεσπότης ἄρα

ut nimirum non habentes), quomodo non sit absurdum Deum Verbum ex Deo genitum diversæ ab ipso naturæ et creatum esse existimare, cum omnia habeat naturaliter quæ Patri propria sunt?

ALIUD.

« Et vocatis, inquit, ad se duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem contra spiritus immundos ut ejiciant ipsos, et curent omnem ægritudinem et languorem⁴⁸. » Vide rursus hac in re divinam Filii potestatem in immundos spiritus, quæ certe creatæ naturæ non convenit. Nam posse aliquid præstare eorum quæ merito admiratione digna sunt, etiam sancti potuerunt, non quidem naturaliter, sed participatione Spiritus sancti et a Deo. Hanc vero ipsam gratiam aliis conferre, id in universum ab eorum potestate alienum est. Quomodo enim possit natura creata dominium ac potestatem in dona Spiritus sancti habere? Dominus autem noster Jesus Christus, utpote Deus natura existens et Filius, ex potestate sanat ægrotos, non per orationem, ut sancti, sed ex propria atque essentiali vi ac facultate id præstans. Tribuit vero quibuscumque illi visum fuerit gratiam, non alienam ad id opem implorans, sed ex seipso immittens; **307** quemadmodum et ignis iis qui propius ad se accedunt, naturæ suæ vim atque efficaciam immittit. Quomodo igitur qui divinæ essentia participes efficit eos in quibus efficacia Spiritus versatur, sit creatus, aut factus, et non potius natura Deus?

ALIUD.

« Omnia, inquit, mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo cognoscit Filium, nisi Pater, neque Patrem aliquis cognoscit, nisi Filius⁴⁹. » Intellectus creaturarum divinam essentiam apprehendere nequit; omnem enim mentem atque intellectum immensa illa pulchritudo superat, atque a seipsa sola quid naturaliter sit cognoscitur. Pater itaque ex seipso novit Filium, et vicissim Filius ex seipso novit Patrem. Atque ita vere dicit, « Ego in Patre, et Pater in me⁵⁰. » et, « Qui vidit me, vidit et Patrem meum⁵¹. » Cum igitur nulla differentia interposita sit, quantum ad divinitatis naturam attinet, quomodo sit creatus Filius, cum Pater sit increatus, et Filius sit omnimoda imago atque character Patris⁵²?

ALIUD.

« Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos⁵³. » Si universa creaturarum natura divino jugo subest, et soli Creatori servit, inclinans cervicem, juxta Psalmistam dicentem: « Quoniam omnia serviunt tibi⁵⁴; » Salvator vero nos subigit, suoque jugo subjicit: Dominus itaque et

⁴⁸ Matth. x, 1. ⁴⁹ Luc. x, 22. ⁵⁰ Joan. xiv, 11

⁵¹ Psal. cxviii, 91.

⁵² ibid. 9. ⁵³ Hebr. i, 3. ⁵⁴ Matth. x, 28, 29.

creator est, ut Deus. At quomodo, talis cum sit, erit creatura? Aut quomodo sub iugo et servitute erit, qui omnia regit ac gubernat, ut Dominus? Nam si talis non est, videbimur adorare creaturam, et creaturæ potius servire quam Deo. Sed res ita se non habet: verus enim Deus est Filius. Non ergo creatura.

ALIUD.

« An non, inquit, legis in lege, quia diebus Sabbathorum sacerdotes in templo Sabbathum non custodiunt, et tamen sine culpa sunt? Dico autem vobis quia templo major est hic ⁵⁵. » Major est magisque venerandus quam templum constructum e lapidibus Deus qui in ipso habitat, ipsumque sanctificat, et in cuius gloriam templum constructum est. Quomodo ergo majorem habet gloriam Christus, si non est Deus qui in ipso templo adoratur? Est autem major et **308** sanctior. Deus itaque est, ut Filius ex Deo Patre procedens. Quod si ita est, certe neque opus, neque creatura est. Neque enim errabat Israel colens ipsum atque adorans in templo, de quo scribitur: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ⁵⁶. »

ALIUD.

« Aut facite arborem bonam et fructum ejus bonum: aut arborem malam, et fructum ejus malum: ex fructu enim arbor cognoscitur ⁵⁷. » Fructus autem Patris est Filius: erit omnino talis Pater, quale est id quod ex ipso genitum est. Quocirca, si Filius est creatura, erit hoc ipsum et Pater. Si vero increatus est Pater, increatus quoque erit Filius, siquidem ex fructu arbor cognoscitur.

ALIUD.

Tempestate in lacu orta, jactabatur vehementer scapha in qua apostoli navigabant, cum, quarta noctis custodia, tanquam per terram ambulans Salvator a discipulis conspicitur. Qui cum sese spectrum aliquod cernere putarent, præ terrore clamaverunt. Cum vero eos animaret Salvator: « Ego sum, nolite timere, » vixdum timorem abjecerunt, admissaque ipso in scapham, confestim, inquit, subsedit D ventus. Et qui erant in navicula adoraverunt eum dicentes: « Vere Filius Dei es tu ⁵⁸. » Quid igitur dicent veritatis hostes, et sua tantum somnia sequentes, cum videant universum, apostolorum cœtum simul adorare filium ut Deum, et iurejuramento adhibito dicere: « Vere Filius Dei es tu? » Manifestum quod et Deus. Nam si, ut ipsi opinantur, creatura est, quomodo sit vere Filius Dei? Fieri enim non potest ut qui non ex aliquo naturaliter processit, neque ejusdem cum genitore suo substantiæ est, sit vere filius. At vero si erraverunt discipuli cum hoc dicerent, quomodo Salvator tacuit, eorumque erro-

« ἔστι καὶ Κύριος καὶ κτίστης ὡς Θεός. Πῶς ἐν ποιήμασιν ἐ τοιούτους; Πῶς δὲ ὑπὸ ζυγοῦ καὶ δουλείας ὁ πάντα ἡνιοχῶν καὶ διειθύνων ὡς Κύριος; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, προσκυνούντες ἀλωσόμεθα ποίημα, καὶ κτίσματι παρὰ τὸν κτίστην δουλεύοντες. Ἔχει δὲ οὐχ οὕτω τὰ καθ' ἡμᾶς· ἀληθινὸς γὰρ Θεὸς ὁ Υἱός. Οὐκ ἄρα ἐστὶ κτίσμα ἢ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς Σάββατιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι καὶ ἀναίτιοι εἰσι; Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶ. » Καὶ πλέον ἔχει τὸ σέβας αὐτὸ ἐκ λίθων διηρησιμένου ναοῦ, Θεὸς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἀγιάζων αὐτὸν, οὗ καὶ εἰς δόξαν ἢ τοῦ ἱεροῦ γέγονε κατασκευὴ. Πλείονα πῶς εὖν τοῦ ἱεροῦ τὴν τιμὴν ἔχει Χριστός, εἴπερ οὐκ ἐστὶ Θεός ὁ ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ προσκυνούμενος; Ἄλλ' ἔχει τὸ πλέον καὶ ἀληθεύει· πῶς γὰρ οὐ; Θεὸς ἄρα ἐστὶν ὡς Υἱός· ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνώς. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ἐστὶν. Οὐ γὰρ ἐπλασθη λατρεύων αὐτῷ καὶ προσκυνῶν ὁ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ἱερῷ, πρὸς δὲ εἰρηται ποῦ· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. »

ΑΛΛΟ.

« Ἡ ποιήσατε τὸν δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλὸν, ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν· ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται. » Καρπὸς δὲ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός· τοιοῦτος ἂν εἴη πάντως αὐτός, ὁποῖόνπερ ἂν ὑπάρχοι τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέν. Οὐκοῦν εἰ κτίσμα καὶ ποίημα ἐστὶν ὁ Υἱός, ἔσται τοῦτο καὶ ὁ Πάτερ. Εἰ δὲ ἀγέννητος ὁ Πάτερ, ἀγέννητος ἔσται καὶ ὁ Υἱός, ἐπεὶ κατὰ τὴν πρόπον ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον ἐπιγνωσθήσεται.

ΑΛΛΟ.

Ἐβασανίζετο ποτε τῶν ἀποστόλων ἐπὶ σκάφος, χεϊμῶνος ἔντος κατὰ τὴν λίμνην σφοδροῦ, καὶ πνευμάτων ἀφορητοῦ βίας τῶν ὑδάτων καταβήγγυμένων. Τετάρτη δὲ φυλακῆ, ὡς ἐπὶ ξηρᾶς βαδίζων ἐπὶ τοῦ κύματος ὁ Σωτήρ, κατὰ μέσην τὴν λίμνην τοῖς μαθηταῖς ἐπιφαίνεται. Οἱ δὲ φάντασμα βλέπειν οἰηθέντες, ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἔκραζον. Ὡς δὲ παραθάρσυνεν αὐτούς ὁ Σωτήρ λέγων, « Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, » μόγις μὲν τὸν φόβον ἐξέπευσαν, εἰσδέχονται δὲ αὐτὸν εἰς τὸ σκάφος, καὶ παραχρῆμα, φησὶν, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος. Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες· « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός εἰ. » Τί οὖν πάλιν ἐρούσιν οἱ τῆ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, καὶ μόνοις τοῖς ἰδίους ἀκολουθοῦντες θελήμασιν, ὅταν ἴδωσιν ἔλον ὁμοῦ τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν ὡς Θεῷ προσκυνούντα τῷ Υἱῷ, καὶ μεθ' ὅρκου λέγοντα, εἴπερ ἀληθῶς Υἱός εἰη Θεοῦ; Ἄηλον δὲ ἐστὶ καὶ Θεός. Εἰ γὰρ ἐν τῶν κτισμάτων ἐστὶ κατὰ τὴν αὐτῶν ἀμαθίαν, πῶς ἀληθῶς Υἱός ἐστὶ τοῦ Θεοῦ; Ἀμήχανον γὰρ τὸν μὴ ἐκ τινος κατὰ φύσιν προεληλυθότα καὶ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ

⁵⁵ Matth. xii, 5, 6. ⁵⁶ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ⁵⁷ Matth. xii, 35. ⁵⁸ Matth. xiv, 22 33.

γεννήσαντες οὐσίας ἐπιγόμενον, ἀληθῶς εἶναι υἱόν. Ἄ A
 πῶς δέ, εἴπαρ ἐσφάλλονται τοῦτο λέγοντες οἱ μαθη-
 ται, σεσιώπηκε ὁ Σωτὴρ, καίτοι σφαλλομένους οὐ
 δυσωπούμενος; Καὶ γοῦν τῷ Πέτρῳ φησὶ οὐκ ὀρθῶς
 ἀποκριναμένῳ· « Ἔπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάν-
 δάλον μοι εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν
 ἀνθρώπων. » Ἐπειδὴ σεσιώπηκε, ἀληθῶς Υἱὸς εἶναι
 Θεοῦ λεγόμενος, δι' ὧν ὡς σφαλέντας οὐκ ἤλεγξεν,
 δηλὸς; ἔστιν ὡς ὀρθῶς λέγοντας ἀποδεχόμενος. Υἱὸν
 οὖν αὐτὸν καὶ ἀληθῶς εἶναι φασκόντων τῶν ἀγίων
 ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου συνεπινεύοντος τοῦ
 Χριστοῦ, τίς τῶν ἕτερα θρυλλούντων ἀνέξεται;

ἌΛΛΟ, ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Καὶ πῶς οὐ πάσης ἔξω κείσονται φρονεῖς ἀγαθῆς
 οἱ τοιμῶντες ποίημα λέγειν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Εἰ B
 γὰρ ἀληθῶς Υἱὸς ἔστι, πῶς ἂν εἴη γεννητὸς, ὁ ἐκ τῆς
 πατρῆας προελθὼν οὐσίας; Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ
 τῆς υἰότητος ὄνομα, φυσικῶς κατὰ τινος τεταγμένον.
 Ἔτερον δὲ τὸ σχῆμα τῶν κατὰ θέσιν υἱῶν. Ἐπειδὴ
 οὐκ ἐν τούτῳ Χριστὸς, ἀληθῶς ἔρα Υἱὸς ἔστιν, ὡς διὰ
 τοῦτο τοῖς κατὰ θέσιν ἡμῖν ἀντιδιαστέλλεσθαι· οὐκ
 ἂν γὰρ εἴη τὸ κατὰ θέσιν καὶ ὁμοίωσιν, μὴ προ-
 ὑποκειμένου πρότερον τοῦ ἀληθοῦς, πρὸς ὃ καὶ μορ-
 φοῦται τὸ εἰς ὁμοίωσιν αὐτοῦ διὰ τινος τέχνης καὶ
 χάριτος καλούμενον.

ἌΛΛΟ.

« Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς
 Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων· Τίνα
 με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώ- C
 που; Οἱ δὲ εἶπον· Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστῆν,
 ἄλλοι δὲ Ἡλίαν, ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προ-
 φητῶν. Λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶ-
 ναι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς
 ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ·
 Μακάριός εἶ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα
 οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐ-
 ρανοῖς. » Ἐκ τῶν προκειμένων ἔξεστιν ὁρᾶν, καὶ
 αὐτῆς δὲ μάλιστα τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς, ὡς ὁ Πα-
 τὴρ ἀπεκάλυψε τῷ Πέτρῳ, καὶ οὐκ ἀνθρωποδιδάκτος
 ἦν, Υἱὸν ὁμολογῶν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Καίτοι μετὰ
 σαρκὸς ὁρῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους συνδιαιτώμενον, καὶ
 τὸ γε παραδοξώτερον, Υἱὸν ὁμολογῶν, οὐκ ἐν τοῖς
 κατὰ χάριν εἰς τοῦτο τεθειμένοις ὀρίζεται. Οὐ γὰρ
 εἶπεν· Εἰς ὑπάρχει τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἕνα καὶ D
 μονοειδῶς, ὡς δὴ καὶ κυρίως κατὰ φύσιν ἔστιν Υἱὸς
 τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐξαστραφείς, αὐτὸν εἶναι
 φησὶ τὸν Χριστόν. Μακαρίζεται δὲ ὡς ἀληθεύων, καὶ
 τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου διάνοιαν θεόθεν ἐκδιδαγμένος.
 Πῶς οὖν ποίημα ἢ κτίσμα τοιμῶσι λέγειν ὅν οἶδεν
 Υἱὸν ὁ Πατὴρ, καὶ οὕτως αὐτὸν τοῖς ἀξίοις ἀπο-
 καλύπτει;

ἌΛΛΟ.

« Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν
 τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ,
 καὶ τότε ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »

** Matth. xvi, 23. ** Matth. xvi 13-17. ** *ibid.* 27.

A rem non reprehendit? Atqui Petro non recte re-
 spondenti: « Vade, inquit, post me, Satana, scanda-
 lum mihi es, quia non sapis quæ sunt Dei, sed quæ
 hominum ». » Cum vero tacuerit, dicentibus eis
 ipsam vere Filium Dei esse, eo ipso quod non re-
 prehendit ut errantes, declarat eos recte sensisse.
 Cum itaque sancti apostoli Christum vere Dei Filium
 309 esse profiteantur, et Christus eorum dicto
 consentiat, quisnam hæreticorum Christi divinitati
 reclamantium ferendus est?

ALIUD, in eamdem sententiam.

Omni profecto mente carere censendi sunt, qui
 B Filium Dei creaturam esse dicere non verentur. Nam
 si vere Filius est, quomodo sit creatus, qui ex pa-
 terna essentia procedit? Hoc enim significat nomen
 filii, naturaliter alicui tributum. Alia vero est ratio
 filiorum per adoptionem. Cum autem non sit ado-
 ptivus Christus, vere itaque Filius est, ut per hoc
 nobis adoptivis opponatur: neque enim adoptione et
 similitudine filii essemus, nisi ipso vero Filio præ-
 supposito, ad quem efformamur, qui ad similitu-
 dinem ipsius arte quadam et gratia traducimur.

ALIUD.

« Cum autem venisset Jesus in partes Cæsareæ
 Philippi, interrogabat discipulos suos dicens: Quem
 dicunt homines esse Filium hominis? Illi autem
 dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii
 Jeremiam, aut unum ex prophetis. Et dixit eis: Vos
 autem quem me dicitis esse? Respondens Petrus
 dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi. Respondens
 Jesus dixit: Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro
 et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui
 est in cœlis ». » Ex his dictis videre est, ac præci-
 pue ex dicto ipsius Domini, Patrem ipsam revelasse
 Petro, non autem ab humana doctrina hausisse hanc
 confessionem, quod Verbum sit Filius Dei. Cumque
 illum carne indutum reliquorum hominum Instar
 in terra versari cerueret, eo admirabilius Filium
 Dei vocat: neque illum inter eos qui per gratiam id
 nominis adepti sunt statuit. Non enim dixit, Tu es
 D unus ex filiis Dei, sed simpliciter eum qui proprie
 secundum naturam suam est Filius, atque ex Patris
 substantia effulsit, Christum esse dicit. Beatus itaque
 judicatur, ut vera dicens, et quæ nūquam intel-
 lectum superant divinitus edoctus. Quomodo igitur
 opus vel creaturam appellare audent, quem Filium
 Pater esse novit, ipsumque talem dignis revelat?

ALIUD.

« Venturus est, inquit, Filius hominis in gloria
 Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicui-
 que secundum opera sua ». » Si Deus ac Pater vere

dixit : « Gloriam meam alteri non dabo ⁵²; » quomodo **310** eam dat Filio, si omnino, quia genitus est, diversæ naturæ ab ipso est, et a naturali cum ipso societate alienus? Atque necessarium est fateri Patrem vera dicere. Et dedit suam ipsius gloriam Filio, divinitate quæ una est nequaquam eam privans. Ita enim vere dicit : Filium itaque naturæ æque essentiæ suæ vere participem novit, Spiritu sancto sæmp̄ commemorat. Ita enim sancta et consubstantialis Trinitas coalescit. Quomodo igitur erit Filius creatura, qui ejusdem est cum Patre essentiæ, ut Filius ex Patre verus?

ALIUD.

« Et ecce, inquit, nubes luocida obumbravit eos, **B** et ecce vox e nube, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ⁵³. » Si non est magna differentia inter creaturam et Filium, sed idem a nonnullis esse judicatur, omne quod est creatura, erit et Filius. Et quidquid est Filius, erit etiam creatura. Si vero filios quidem ex nobis ipsis gignimus, facimus autem quæ extra nos sunt, alienam a nostra natura materiam accipientes : quomodo non sit magna differentia inter Filium et creaturam? Quod itaque in nobis verum, hoc etiam in Deo valeat. Quomodo ergo fieri potest ut is qui revera Filius est, sit factus vel creatus, cum ipsemet Deus ac Pater de cælo clamet : « Hic est Filius meus ⁵⁴? » non unus filiorum, sed proprie ac naturaliter Filius : ad cujus imitationem nos filii adoptivi sumus, quia **C** in Spiritu Filii clamare possumus : « Abba, Pater ⁵⁵. »

ALIUD.

« Quid, inquit, faciens, Magister bone, vitam æternam possideo? Cui Christus respondit : Cur me interrogas de bono? nullus bonus nisi unus Deus ⁵⁶. » Id quod proprie bonum est, non ex participatione alterius hoc est, sed in propria sua natura bonitatem sitam habet, et quodammodo ex se manentem : imo id naturaliter est quod dicimus esse bonum. Cum itaque Pater in propria sua persona existat, et Filius vicissim in sua propria persona, cuinam et soli bonum tribuenus? Aut qualem revera erit bonum? At fortasse dixerit aliquis id Patri convenire. Recte quidem, et sit ita : concedemus enim, utpote qui quætionem aperiamus. Cæterum quis audebit negare Filium natura bonum esse, cum audiet dicentem : « Ego et Pater unum sumus ⁵⁷; » et : « Qui vidit me, vidit et Patrem ⁵⁸? » Nam si Filius non est natura bonus, **311** quomodo nobis in seipso ostendit Patrem, qui naturaliter bonus est? Atqui est imago etiam hac ex parte Patris. Bonus itaque etiam ipse, sicut et Pater. Quomodo igitur, juxta ipsius dictum, unus est bonus? Certe quia, cum sancta Trinitas propter identitatem essentialiæ in unam divinitatem copuletur, sola divina

Α **ΕΙ** ἀληθεύει λέγων ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ· « Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω » πῶς αὐτὴν δίδωσι τῷ Υἱῷ, εἴπερ ὄντως διὰ τὸ εἶναι γεννητός, ἑτεροφυῆς τὰ ἐστὶ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φυσικῆς κοινωνίας διωρισμένος; Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀληθεύειν ἀνάγκη συνομολογεῖν τὸν Πατέρα. Καὶ δέδοκε τὴν ἐαυτοῦ δόξαν τῷ Υἱῷ, οὐκ ἔξω τῆς μίθης θεότητος καὶ τῆς οὐσίας. Οὕτω γὰρ ἀληθεύσει· φύσεως ἅρα κοινωνῶν, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὕδεν ὄντα τὸν Υἱόν. Οὕτω γὰρ εἰς μίαν θεότητα σύμπαν ὁρᾷ διὰ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἀποπληρωμένην. Πῶς οὖν ποίημα ἢ κτίσμα ὁ Υἱὸς ὁ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν ὁ αὐτὸς ὡς Υἱὸς ἐκ Πατρὸς ἀληθινός;

ΑΛΛΟ.

« Καὶ ἰδοὺ, νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασε αὐτούς· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. » Εἰ μὴ πολὺ τι τὸ μεταξὺ φαίνεται ποιήματος καὶ Υἱοῦ, ταυτὸν δὲ εἶναι δοκεῖ παρὰ τισιν, πᾶν ἄπερ ἐστὶ ποίημα, τοῦτο πάντως ἔσται καὶ Υἱός. Καὶ εἰ τί ἐστὶν Υἱός, τοῦτο καὶ ποίημα. Εἰ δὲ τίκτομεν μὲν ἐξ αὐτῶν τὰ γεννώμενα, ποιούμεν δέ τι τῶν ἐξωθεν, ἄλλοτρίαν τῆς ἐαυτῶν φύσεως ὕλην λαμβάνοντες, πῶς οὐ πολὺ τὸ διάφορον Υἱοῦ καὶ ποιήματος; Ὅπερ οὖν ἐστὶν ἐφ' ἡμῶν ἀληθές, σωζέσθω τοῦτο καὶ ἐπὶ Θεοῦ. Εἶτα πῶς ἐνδέχεται τὸν ὄντως Υἱὸν ποιητὸν ἢ κτιστὸν ὑπολαμβάνειν, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἄνωθεν ἐπιδοῶντος; « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου; » Οὐχ εἰς τῶν υἱῶν, ἀλλ' ὁ κυρίως καὶ κατὰ φύσιν Υἱός, οὗ κατὰ μίμῃσιν οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, διὰ τὸ δύνασθαι βῶν ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Υἱοῦ· « Ἀββᾶ, ὁ Πατὴρ. »

ΑΛΛΟ.

« Διδάσκαλε, τί ἀγαθὸν ποιήσας ζῶντι αἰώνιον κληρονομήσω; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· « Τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ θεός. » Τὸ κυρίως ἀγαθόν, οὐ κατὰ μετοχὴν τὴν ἐξ ἐτέρου τοῦ ὀ ἐστὶν, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκίᾳ φύσει καυμένην ἔχει τὴν ἀρετὴν, καὶ ὡς περ ἐξ ἐαυτοῦ πηγάζουσιν· μᾶλλον δὲ αὐτὸ δὴ τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχει ἄπερ εἶναι φάμεν τὸ ἀγαθόν. Ὅντος οὖν ἐν ἰδίᾳ μὲν ὑπάρξει τοῦ Πατρὸς, ὄντος δὲ πάλιν ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει τοῦ Υἱοῦ, τί καὶ μόνον τὸ ἀγαθόν περιθήσομεν; Ἡ ποῖον ὄντως ἔσται τὸ ἀγαθόν; Ἄλλ' ἴσως φήσειεν ἄν τις πρέπειν αὐτὸ τὸ Πατρί. Καλῶς ἐγέτω καὶ τῆδε συνθησόμεθα γὰρ, ὡς ἐτι γυμνάζοντες τὸ θεώρημα. Εἶτα τίς ἀποταμῆσει λέγειν οὐκ εἶναι φύσει τὸν Υἱὸν ἀγαθόν, ὅταν ἀκούσῃ λέγοντος· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν; » ἢ « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα; » Εἰ γὰρ μὴ ἀγαθὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, πῶς ἡμῖν ἐν ἐαυτῷ δεικνύει τὸν κατὰ φύσιν ἀγαθὸν ὄντα Πατέρα; Ἄλλ' ἐστὶν εἰκὼν καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ Πατρὸς. Ἀγαθὸς ἅρα καὶ αὐτός, ὡς περ οὖν καὶ ὁ Πατὴρ. Πῶς οὖν εἰς ἐστὶν ἀγαθὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν; Ἀπλὸν ὅτι τῆς ἁγίας Τριάδος διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας εἰς μίαν θεότητα δι' ἐαυτῆς ἀναπλεκομένης, ὡς εἶναι

⁵² Isa. XLII, 8. ⁵³ Matth. XVII, 5. ⁵⁴ ibid. ⁵⁵ Rom. VIII, 15. ⁵⁶ Matth. XIX, 16, 17. ⁵⁷ Joan. I, 30. ⁵⁸ Joan. XIV, 9.

μόνην τὴν θεϊαν οὐσίαν τὸ κυριῶς ἀγαθόν. Ὁ δὲ εἰς Α τοσαύτην ἐνότητά τῷ Πατρὶ περιφραγόμενος φυσικῶς Θεὸς Λόγος, πῶς ἂν εἴη γενητὸς ἢ παποιημένος;

ΑΛΛΟ.

Ἐρωτώμενος ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου Χριστός, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, « Σὺ εἶπας, » φησὶν, οὐκ ἀρνούμενος. Εἶτα προστιθεὶς λέγει: « Πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι εἶψατε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. » Ἐοὖν ἡμῖν τὸ ἐντεῦθεν συναγόμενος; Ὅτι [δταν] ἐπὶ Θεοῦ λέγεται τὸ καθέζεσθαι καὶ θρόνος, τὸ τε ἀρχικόν τε καὶ δεσποτικόν, βασιλικόν τε ὁμοῦ καὶ πάντων κρατοῦν ἀξίωμα σημαίνεται. Οὐ γὰρ δήπου φήσειεν ἂν τις τῶν σοφῶν κατὰ τὰς ἐν τοῖς πίναξιν ὁρωμένων γραφὰς χρῆναι νοεῖσθαι περὶ Θεοῦ· οὐδὲ θρόνον μὲν τινα λογιούμεθα κείσθαι, τῶν δὲ ἀπάντων Κύριον ἀνακεκλίσθαι πιστεύομεν ἐπ' αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ ὅλως δεξιόν τε καὶ ἀριστερόν ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπερινοήτου φύσεως. Σωμάτων γὰρ οἰκίον καὶ σχῆμα καὶ τόπος, ἰσχυροί τε καὶ ἑγερτοί. Ταύτην οὖν ἐχόντων τὴν δύναμιν ἐπὶ Θεοῦ, τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν λέξεων, ὅσαι δηποτοῦν τὰ τοιαῦτα σημαίνουσι· κατὰ τίνα τρόπον ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καθεζόμενος ἐαυτὸν ἐφθῆσασθαι λέγει, ἢ ὡς ὁμόθρονον δηλαδὴ καὶ οὐ δεύτερον εἰς τιμὴν, ὡσπερ ἂν εἴ τις οἰηθεῖη, τοῦ Πατρὸς; Τοῦτο γὰρ τὸ « ἐκ δεξιῶν » εἰκοιε δηλοῦν, ἀπὸ τῆς παρ' ἡμῖν συνηθείας τὸ ὑπὲρ ἡμῶν· ἀναστυπῶν. Πῶς οὖν ὁμοίμῃος τε καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τῷ Πατρὶ θρόνος; ὁ Υἱὸς ὡν εὐρεθήσεται, εἴπερ οὐκ ἐστὶ κατὰ φύσιν Υἱὸς τῆν τοῦ Πατρὸς ἰδιότητα φυσικῶς ἔχων ἐν ἐαυτῷ, ποίημα δὲ μᾶλλον, ὡς ἔκεινο; ληροῦντες φασίν; Ἦ γὰρ ἀνάγκη συμμολογεῖν μὴ ὑπὸ μόνου τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ βασιλεύσθαι τὴν κτίσιν, ἐπιστατεῖν δὲ αὐτῇ καὶ ἑτερόν τινα γενητὸν καὶ ἐπιεσάκτον Θεόν, καὶ οὐκ εἶη Θεὸς εἰς ἐφ' ἡμῶν, κατὰ τὴν Γραφὴν· ἢ εἴπερ εἰς ἐστὶν ὁ Θεὸς, συμβασιλεύει δὲ αὐτῷ Θεὸς ὡν ὁ Υἱὸς, τῆς αὐτῆς ἂν εἴη φύσεως εἰκότως, ἥσπερ ἂν ὡν ὑπάρχει καὶ ὁ Πατήρ. Οὐτω γὰρ εἰς ἐστὶν Θεὸς, τῇ τῆς φύσεως ταυτότητι πρὸς θεότητα μίαν τρεχούσης τῆς ἀγίας Τριάδος, εἰ καὶ ἐν τῇ καθ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων θέσαι καὶ ἰδιαζόντως ἐν ὑπάρξει μοναδικῇ νοουμένη, τὸν τρίτον εὐρίθμως ἀριθμὸν ἐπιδέχοιτο. Ὅτε τοίνυν τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ ἀκτίστῳ Πατρὶ, πῶς ἂν αὐτὸς ὡς κτίσμα νοεῖτο, ὡς γνήσιον γέννημα, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀληθές;

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

« Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. » Εἰ ἦν ἐν ἀρχῇ τῇ κατ' ἐπίνοιαν χρονικῇ (οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐσχηματίσθω πρὸς τὸ παρὸν οικονομικῶς ὁ λόγος), πῶς ἂν ἐγένετο μετ' αὐτῆν; Τὸ γὰρ ὅλως διὰ τοῦ πεποιθῆσθαι πρὸς τὸ εἶναι κεκλιμένον, οὐκ ἂν ὑπάρξει ἐν ἀρχῇ νοετό ποτε, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὅλως ἀρχῇ καλοῖτο, χρόνου μὲν αὐτῆς προβαδίζοντος, φαίνεσθαι δὲ τι πρὸ αὐτῆς

essentia proprie bona est. At vero Verbum Dei, quod tanta unitate Patri naturaliter copulatum est, quomodo creatum aut factum dici possit?

ALIUD.

Christus interrogatus a principibus sacerdotum et Pontio Pilato an ipse esset Filius Dei, « Tu dixisti, » respondit, non negans. Deinde addidit: « Verumtamen dico vobis, ex nunc videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem super nubibus caeli ⁶⁶. » Quid autem hinc colligi potest, cum de Deo dicatur sedere, et thronus principatus ipsius atque dominium, et regia dignitas omnibus imperans significatur? Neque enim quisquam recte sentiens dixerit ita esse cogitandum de Deo, sicut in tabulis sive imaginibus depingitur: neque thronum aliquem in caelo positum esse imaginabimur, et Dominum universi ei insidere: sed neque omnino dextrum aut sinistrum latus in divina atque incomprehensibili natura statuemus. Corporum enim propria est forma et locus, erectioque et sessio. Cum igitur nomina et voces eum huiusmodi significationes habent, hanc in Deo vim habeant, Filius quomammodo a dextris virtutis Dei sessurus dicitur, nisi quatenus nihil illi de gloria patris est, desit? Hoc enim videtur significare illud, « sedere a dextris: » e nostra consuetudine quae supra nos sunt exprimens. Quomodo autem eandem gloriam habeat, et in eodem cum Patre solio sedeat Filius, si non sit natura Filius, paternam proprietatem naturaliter in se habens, sed potius creatura, ut illiasserunt? aut enim necesse est fieri, non solum re vera existentem Deum imperium in creaturam habere, sed alium quemdam creatum atque ascitum Deum consortem imperii cum ipso esse, atque ita non erit unus Deus, juxta Scripturas ⁶⁷: aut si est unus Deus, unaque cum eo regnat Deus existens Filius, certe ejusdem naturae erit, cuius Pater. Ita enim unus erit Deus, identitate naturae, ad unam deitatem concurrentes sancta Trinitate, tametsi peculiariter **312** nomina, distinctaeque personae ternarium numerum consiciant. Cum igitur Filius sit ejusdem essentiae cum increato Patre, quomodo censeatur esse creatura, juxta haereticorum absurdam opinionem, et non potius, ut revera est, genuinus Filius?

κατὰ τὴν τῶν ἀρετικῶν ἀβουλῶν, καὶ οὐχὶ μᾶλλον

Ex Evangelio in Joannem

« In principio, inquit, erat Verbum ⁷⁰. » Si erat in principio, quod temporali cogitatione concipitur (ita enim in praesentia certo consilio sermo nobis componatur), quomodo creatum est post illud? Nam quod omnino per creationem ad esse traductum est, nequaquam extitisse in initio intelligi potest: sed neque in universum principium vocetur, cum

⁶⁶ Matth. xxvi, 64. ⁶⁷ Deut. vi, 4. ⁷⁰ Joan. i, 1.

tempus ipsum præcesserit, quod aliquid existisse ante declarat. Aut igitur nihil prorsus ante ipsum esse dicant, quæstioque per hoc soluta sit : aut si aliquid aliud principii principium statuunt, sciant se absurde hoc dicere, et præterea hoc a nobis audiant : supremum illud quod statuunt principium, illud esse in quo erat Verbum. Sed quomodo non sufficet nobis ad subvertendam eorum opinionem qui ipsum creatum esse volunt, vox hæc, erat? Nam si erat, factum non est : si factum est, non erat. Sed quoniam erat, factum non est : quod enim jam est atque subsistit, idque in principio, id fieri sive factum esse dici non potest.

ALIUD.

« Et Verbum erat apud Deum ⁷¹. » Beatus evangelista apertius nobis principii vocabulum explanat. Nihil enim aliud, ut videtur, principium esse dicit, quam ipsum Patrem, e quo vivus effulsit Filius : quemadmodum lumen ex sole. Quod quidem aliud ab ipso intelligitur, tamen non extra essentialiam ejus a quo emittitur, positum. Principium itaque Filio est Pater, sed principium istud non temporariis intervallis metiendum dicimus, sed tale esse atque est illud in quo et ex quo est ; quemadmodum calor ex igne principium habet ignem, sed simul etiam ex ipso et in ipso inseparabiliter intelligitur ; frigus item in aqua, principium habet aquam, sed simul et ex ipsa et in ipsa etiam inseparabiliter cognoscitur. Fieri enim non potest ut aliquid ex iis quæ dicta sunt, absque iis quæ naturaliter insunt, aut existat, aut appareat : nisi forte alio quopiam artificio, et vi quadam consueta ipsi ac familiaris facultas atque operatio labefactetur : quemadmodum si aqua per ignis vim fervereat. Divina vero atque incorruptibilis natura longe exemplorum jam allatorum vim superans, **313** semper in seipsa firma ac stabilis est, semperque eodem modo se habet : quippe quæ ab omni passione libera est. Quocirca Verbum erat in Patre, ut in principio, ut intelligas simul existere Patrem et Verbum quod ex ipso et in ipso est, nullo ad ipsius existentiam intercedente tempore. Nam hæc vox, Erat, sic intelligere cogit

ALIUD.

« Et Deus, inquit, erat Verbum. » Hic aperte tollitur occasio suspicandi recens factum esse Deum Filium. Erat enim Deus existens, inquit sanctus evangelista. Qui vero hoc est in principio, quomodo fiat? sed et illud insuper sciendum est : quod per gratiam deificatur, et Deus ex sua natura non est, necesse est ut per se et peculiariter aliquid omnino sit atque subsistat, atque ita quasi per incrementum illam dignitatis accessionem acquirit : quemadmodum ut nos, cum simus natura homines, per gratiam id consequimur ut vocemur dii ⁷². Aut igitur dicant, quidnam antea erat Verbum ex Patre

⁷¹ Joan. 1, 1. ⁷² | Joan. III, 1.

Α επιτρέποντος. Ἡ τοίνυν οὐδὲν ἄλλως εἶναι πρὸ αὐτῆς λεγέτωσαν, καὶ λελύσθω διὰ τούτου τὸ ζητούμενον· ἢ εἴπερ ἀρχὴν τινα τῆς ἀρχῆς ἑτέραν εἶναι φασιν, ἴστωσαν μὲν τοῦτο λέγοντες ἀμαθῶς, πλὴν καὶ παρ' ἡμῶν ἀκουέτωσαν, ὡς ἦν περ ἂν ἀνωτάτω δολεν ἀρχὴν, ταύτην εἶναι φάμεν καθ' ἣν ἦν ὁ Λόγος. Πῶς δὲ ἡμῖν οὐκ ἀρκέσει τὸ, ἦν, πρὸς ἀνατροπὴν τῶν πεποιθησθαι λεγόντων αὐτόν; Εἰ γὰρ ἦν, οὐκ ἐγένετο· εἰ ἐγένετο, οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν, οὐκ ἐγένετο· τὸ γὰρ ἂν καὶ ὑπάρχον ἦδη, καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ, οὐκ ἂν λέγοιτο πεποιθησθαι ποτε.

ΑΛΛΟ.

« Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Φαίνεται λοιπὸν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς σαφέστερον ἡμῖν ἐρημνεύων τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον, ὡς εἰκὸς, τὴν ἀρχὴν εἶναι φησιν, ἢ αὐτὸν τὸν Πατέρα, ἀφ' οὗπερ ὁ ζῶν ἐξέλαμψε Λόγος, καθάπερ ἐξ ἡλίου τὸ φῶς. Ἐτερον μέντοι παρ' αὐτόν εἶναι νοούμενον, οὐκ ἐξω δὲ ὁμοῦ τῆς τοῦ ἐκπέμποντος οὐσίας καίμενον. Οὐκοῦν ἀρχὴ τῷ Υἱῷ ὁ Πατήρ. Ἀρχὴν δὲ οὐ τὴν ἐν διαστήμασι χρονικοῖς μετρουμένην φάμεν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τοιαύτην, ἐφ' ἧς τὸ τε ἅμα καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς νοεῖται. Οἷον ἢ ἐκ πυρὸς θερμότης, ἀρχὴν ἔχει τὸ πῦρ· ἀλλ' ἅμα καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ νοεῖται καὶ ἀχωρίστως· ἢ φύξις ἢ ἐξ ὕδατος, ἀρχὴν ἔχει τὸ ὕδωρ· ἀλλ' ἅμα καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν ἀχωρίστως. Ἀμύχανον γὰρ τι τῶν εἰρημένων δίχα τῶν προσόντων αὐτῷ φυσικῶν, ἢ εἶναι, ἢ φαίνεσθαι· εἰ γὰρ μὴ διὰ τινος μηχανῆς ἑτέρας ἐκδισσθὲν, τῆς ἐξ ἑθους αὐτῷ καὶ φιλῆς ἐνεργείας παρασαλεύοιτο· ὡς περ ἀμίλει τὸ ὕδωρ ἐκ πυρὸς εἰς θερμότητα συνωδοῦμενον. Ἡ θεία καὶ ἀκήρατος φύσις πολὺ τῶν παρενεχθέντων ὑποδειγμάτων τὴν δύναμιν ἀναβαίνουσα, πάντως που στήσεται μὲν ἐφ' ἑαυτῆς, ἔξει δὲ ἀεὶ ὡσαύτως, ἐπεὶ καὶ παντὸς ἐλευθέρου πάθους ἔστιν. Οὐκοῦν ὅσα ἐν ἀρχῇ τῷ Πατρὶ ἦν ὁ Λόγος, ἴνα νοῆς ἅμα τε ὅσα ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ Λόγον, οὐδενὸς μεσολαβοῦντος χρόνου τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Τὸ γὰρ, ἦν, οὕτω νοεῖν ἡμᾶς ἀναγκάζει.

D

ΑΛΛΟ.

« Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Ἐνταῦθα σαφῶς ἀναρρεῖται τὸ πρόσφατον εἶναι Θεόν τὸν Υἱόν. Ἦν γὰρ Θεὸς ὢν, φησὶν ὁ ἅγιος εὐαγγελιστὴς. Ὁ δὲ τούτου ὢν ἐν ἀρχῇ, πῶς ἂν εἴη πεποιημένος; Ἄλλως τε κάκεινο πρὸς τοῦτοις εἶδέναι καλόν, τὸ ἐν χάριτος μέρει θεοποιούμενον, καὶ Θεὸς κατὰ φύσιν οὐκ ἂν ἀνάγκη καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδιαζόντως ὑπάρχειν τι καὶ ὑπεστάναι, εἴθ' οὕτω προσθήκην ὡς περ τινὰ τῆν τοῦ ἀξιώματος δέχεσθαι περιβολήν· ὡς περ οὖν καὶ ἡμεῖς ἀνθρώποι κατὰ φύσιν ὑπάρχοντες, χάριτι πλουτούμεν τὸ καλεῖσθαι θεοί. Ἡ τοίνυν λεγέτωσαν τί μὲν πρότερον ἦν ὁ ἐκ Πατρὸς Θεὸς προελθὼν Λόγος, πῶς

δὲ καὶ ὑστερον ἐκλήθη Θεός· ἢ εἴπερ αἰσθάνονται ἅπασαν τὴν φύσιν θεότητος ἰσχυροῦντες τὸν Υἱὸν, παυέσθωσαν ἀμαθῶς πεποιθήσθαι λέγοντες τὸν κατὰ φύσιν ἦντα Θεόν, οὐδενὸς αὐτοῦ τοῦτο φρονεῖν ἐπιτρέποντος λόγου.

ΑΛΛΟ.

« Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » Οὐκ ἐξωθεν ἦντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἐπιδεικνύει τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα. Καὶ τοῦτο πάλιν, οὐκ ἐν χρόνῳ φησὶ λαβεῖν τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' οὕτως εἶναι ἐν ἀρχῇ. Ὁ δὲ τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας καρπὸς ἀληθής, κατὰ τὴν τροπὴν ἐτεροφυῆς εὐρεθῆσεται; Ὅσπερ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν οὐκ ἂν τις ἐρυγῆσαι σταφυλάς, οὕτως ἀδύνατον ἐξ ἀμπέλου τευθῆναι τὴν ἀκανθάν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὕτως ἡμῖν ἔξει καὶ ὁ Υἱός, ἵνα μὴ φαίνεται τῶν ἑαυτοῦ ποιημάτων ἐλάττων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· εἰ γὰρ τὰ μὲν οὐκ ἐκφυλόν τὸν ἐξ ἑαυτῶν ἀποικίεται καρπὸν, ὁ δὲ τοῦτο φαίνεται παθὼν διὰ τὸ γεννᾶν τὸν μὴ φύσει Θεόν. Τοῦτο γὰρ τὸ πεποιθῆσθαι δίδωσι νοεῖν καθ' οὐρανὸν ἂν φέροιτο. Οὐ γὰρ ἂν εἴη φύσει Θεὸς ὁ πεποιθμένος.

ΑΛΛΟ.

« Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Εἰ ἐν τῷ πάντα εἰπεῖν, οὐδὲν ὅλως καταλειποῦς εὐρίσκειται, ὅ μὴ τῷ πῶν γεγονότων ἀριθμῷ συγγράφεται, ἕτερος ἄρα ἐστὶ παρὰ πάντα λοιπὸν, ὁ πάντα πρὸς τὸ εἶναι κεκληκὼς Θεὸς Λόγος. Πῶς οὖν ἕτερος, εἴπερ ἐστὶν ὁμογενής τε αὐτοῖς καὶ συμπεποιημένος; Ἐπειδὴ δὲ ἕτερος, οὐκ ἄρα ὁμογενής. Οὐκοῦν οὐδὲ ποιήμα, ποιητῆς δὲ μᾶλλον καὶ κτίστης, ὡς Θεός.

ΑΛΛΟ.

Ἐγγράπται· « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Πῶς οὖν, εἴπερ ἐστὶ ποιήμα, κατ' ἐκείνους, ὁ Υἱός, προσκυνεῖται παρ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων; Καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος παρέσται λέγων·· « Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Πῶς δὲ, εἰπέ μοι, κατὰ τῶν λελατρευκότων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, βαρὺ τι τὸ ἐγκλημα φέρεται, εἴπερ ὧδε φύσεως ἔχοντα τὸν Υἱὸν καὶ κτίσμα τυγχάνοντα, κατ' αὐτοὺς, θεραπεύουσιν ὡς Θεόν καὶ αἱ καθαρῶν τῶν οὐρανῶν δυνάμεις; αἷς δὲ καὶ μάλιστα τὸ μηδαμῶς πλανᾶσθαι δοίη τις ἂν προσεῖναι δικαίως, εἴπερ δὴ καὶ μᾶλλον εἰσι τῶν παρ' ἡμῖν συνετῶν νουνεγέστεραι. Ἄλλ' οὐδεὶς ὁ ἔλεγχος τοῖς λατρεύουσι Χριστῷ, ἐκ δὲ τῶν ἐναντιῶν πολλὸς ὁ μισθός. Οὐκ ἄρα ἐστὶ ποιήμα, Θεὸς δὲ μᾶλλον, ἀκατηγορήτως τε καὶ ἀνεγκλήτως παρὰ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως προσκυνούμενος.

ΑΛΛΟ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ποιήμα καὶ κτίσμα, κατ' ἐκείνους, ἐστὶν ὁ Υἱός,

⁷⁸ Joan. 1, 2. ⁷⁹ ibid. 3. ⁷⁴ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ⁷⁶ Hebr. 1, 6.

A procedens, et quo pacto postea sit vocatum Deus : aut, si ingentis suæ impletatis sibi concilii sunt, naturali sua divinitate Filium spoliantes, desinant imperite dicere factum esse eum qui natura sua est Deus cum nulla plane ratio ita sentire permittat.

ALIUD.

« Hic, inquit, erat in principio apud Deum ⁷⁸. » Non extra essentiam Patris constituit Filium, sed in ipso et ex ipso secundum naturam existentem. Et rursum, non in tempore eam dignitatem consecutum esse dicit, sed ita esse in principio. Atqui verus paternæ essentia fructus, quoniam modo diversæ a Patre naturæ censerit possit? Quemadmodum enim ex spinis nemo uvarum vindemiam facit, ita fieri non potest ut ex vite nascantur spinæ. Cum igitur Pater sit natura Deus, ita etiam erit et Filius; ne nimirum Pater videatur creaturis suis inferior, quæ quidem alienum a se fructum non gignunt : ipse vero diversum a se gigneret, si Filius ipsius non esset natura Deus. Hoc enim significatur per *factum* in eo de quo prædicatur : neque enim queat esse natura Deus, qui factus est.

ALIUD.

« Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ⁷⁹. » Si, cum dicit omnia, nihil prætermisisse censetur, quod numero eorum quæ facta sunt non comprehenditur, diversus sit ab omnibus necesse **314** est, qui omnia ad esse traduxerit Deus Verbum. Quomodo igitur erit diversus, si ejusdem generis sit, et simul cum ipsis factus? Cæterum cum sit diversus, ejusdem generis non est. Ergo nec creatura sed potius factor et creator, ut Deus.

ALIUD.

Scriptum est : « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies ⁷⁴. » Quomodo igitur, si est creatura, ut illi volunt, adoratur a nobis et a sanctis angelis. Quod et Paulus testatur, dicens : « Quando autem introducit Primogenitum in orbem terrarum, dixit : Et adorent ipsum omnes angeli Dei ⁷⁶? » At quo pacto, obsecro, eorum impietas fertur, qui creaturæ potius quam Creatori serviunt? Siquidem ita natura sua se habentem Filium, ut sit creatura, juxta ipsorum opinionem, purissimæ cœlorum potestates, ut Dema colunt, quas certe nemo merito errare dixerit, cum tanto intervallo humanam sapientiam superent. Atqui qui Christum colunt, non modo extra culpam sunt, sed contra magna præmia eis proposita sunt. Non est igitur creatura, sed potius Deus, qui citra culpam ab omni simul creatura adoratu

ALIUD, ex eodem.

Si Filius, ut illi volunt, est opus vel creatura,

omnia vero per ipsum facta esse constat : creatura itaque seipsam creat , et frustra ac temere ut creator gloriatur dicens : « Manus mea fecit hæc omnia 75. » Atqui nihil quod factum est, creare potest, sed creatura omnis Deum creatorem prædicat. Non est igitur Filius creatura, neque rerum factarum ulla, juxta temerariam atque impliam hæreticorum opinionem.

ALIUD.

« Erat, inquit, lux vera 76. » Si, cum Pater sit vera lux, vera quoque lux est Filius, quomodo differat ratione naturæ a Patre, qui etiam hac in parte in eodem cum ipso ordine collocatur? Si vero, cum sit diversæ a Patre naturæ, juxta hæreticos, verum lumen esse potest, quemam esse hæc sanctorum evangelistarum observatio? Aut quid tanquam magni atque eximii Deo ac Patri tribuat, quod sit lux vera, cum et Filius, qui, juxta illorum opinionem, creatus est, verum quoque lumen sit? Quocirca, si divinæ naturæ excellentia creatis inaccessibleis est, et si nulla in universum creatura essentialiter sive proprie hoc ipsum esse potest, quod **315** Deus naturaliter in sua proprietate est, illud, « Quid enim habes quod non accepisti 77? » dicatur creaturæ duntaxat. Filio autem proprietates Patris naturaliter inesse deprehenduntur. Consubstantialis igitur Patri est, tantumque a cognitione eum creaturis distat, quantum ipse Pater. Idecirco inaccessibleem habet divinam dignitatem, atque hoc quidem non ex parte sed in integrum.

ALIUD.

« Erat, inquit, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum 77. » Si lux a Patre ac Deo in mundum missa, est Verbum ex ipso procedens, juxta illud ab ipso dictum : « Ego ex Patre exivi, et veni 78; » et rursus : « Ego lux in mundum veni 79; » ad ipsum ergo beatus Psalmista dicit, spiritalem lyram pulsans : « Quia tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus, lux in tenebris meis. » Cum itaque, juxta ipsius Servatoris vocem, David in Spiritu Dominum ipsum ac Deum esse profiteatur, quam, obsecro, ratione erit creatus, qui est natura Deus?

ALIUD.

« Quotquot autem, inquit, receperunt enim, dedit eis potestatem filios Dei fieri 80. » Expendant rursus etiam hoc ita, audiantque contentiosi hæretici. Singulis creaturis suis quodammodo locus est, propria naturæ ratio, aut dignitatis quæ ipsi inest conditio. Exempli gratia, quantum ad naturæ rationem attinet, ego quidem homo, angelus vero alius. Quantum vero ad dignitatem sive conditionem attinet, alia est servilis, alia non item, sed libera. Quando autem aliquid horum copulatum illi qui

πάντα δὲ δι' αὐτοῦ γεγονότα φαίνεται, ταυτην ἡ κτίσις δημιουργεῖ, καὶ μάτην ὡς ποιητῆς ἐπικρομαίσει, λέγων· Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν πεπονημένων φαίνεται δημιουργοῦν, θεὸν δὲ ἡ κτίσις ἀνακηρύττει τὴν ποιητήν. Οὐκ ἄρα κτίσις ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τῶν ποιημάτων ἓν, κατὰ τὴν τῶν πλανωμένων ἀβουλίαν τὰ ἡμοῦ καὶ ἀσέβειαν.

ἌΛΛΟ.

« Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. » Εἰ φῶς ἐστὶς ἀληθινοῦ τοῦ Πατρὸς, φῶς ἀληθινόν ἐστι καὶ ὁ Υἱὸς, ποῖαν ἔξει τὴν διαφορὰν, κατὰ γε τὸν τῆς φύσεως λόγον, ὡς πρὸς αὐτὸν ὁ ἐν ἴσῃ τάξει καὶ κατὰ τοῦτα τιθέμενος αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑπάρχων ἑτεροφυῆς, κατὰ τὴν τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν ἀβουλίαν, ἀληθινὸν εἶναι δύνανται φῶς, τίς ἢ ἐπιτήρησις τοῖς ἁγίοις εὐαγγελιστοῖς; Τί δὲ ὡς μέγα καὶ ἐξαιρετὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ εἶναι φῶς ἀληθινὸν ἀπονέμους; Φαίνεται γὰρ, καίτοι κατ' ἐκείνους γενητὸς ἂν ὁ Υἱὸς, φῶς ὑπάρχων ἀληθινόν. Ἐπεὶ οὖν ἄβυστος τοῖς γενητοῖς ἐστὶ τὰ θεῖα πλεονεκτήματα, καὶ οὐκ ἂν τι τῶν πεπονημένων οὐσιωδῶς, ἦτοι κυρίως, τοῦτο ὑπάρχει ποτὲ, ὅπερ ἂν εἴη φυσικῶς κατὰ τι γοῦν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· Τί γὰρ ἔχεις ὁ οὐκ ἑλαβας; ἢ εἰρήσθη τῇ κτίσει. Εὐρίσκειται δὲ φυσικῶς ἐνυπάρχοντα τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια. Ὁμοούσιος ἄρα ἐστὶν ὡς πρὸς αὐτὸν, καὶ τοσοῦτον τῆς τῶν γενητῶν ἐμογενείας ἀπικισμένος, ὅσον ἂν τις ἴδοι καὶ τὸν γεννησαντα αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἄβυστος ἔχει τὸ θεοπρεπὲς **C** ἀξίωμα, καὶ τοῦτο οὐ μερικῶς, ἀλλ' ὁλοκληρῶς.

ἌΛΛΟ.

« Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Εἰ τὸ ἀποστελλόμενον τῷ κόσμῳ φῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ προσελθὼν, κατὰ τὸ εἰρημένον παρ' αὐτοῦ· Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξηλθον, καὶ ἦκα· καὶ πάλιν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα· πρὸς αὐτὸν ἄρα φησὶ καὶ ὁ μακάριος Ψαλμοδός, τὴν πνευματικὴν ἀνακρουόμενος λύραν· Ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχον μου, Κύριε ὁ Θεός, φῶς εἰς τὸ σκότος μου. Ὅτε τοῖνον κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος φωνὴν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ θεὸν, πῶς ἐστὶ ποιῆμα, κατὰ τίνα **D** δὲ τρόπον γενητὸς ὅλως ὁ φύσει Θεός;

ἌΛΛΟ.

« Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. » Περιαιθεῖτω μοι πάλιν καὶ τοῦτο τοιῶσδε, καὶ ἀκούετω καὶ νῦν ὁ φιλεγκλήμων αἰρετικὸς. Τόπος ὡσπερ οικειὸς ἐστὶν ἐκάστῳ τῶν ὄντων, ὁ ἴδιος τῆς φύσεως λόγος, ἢ καὶ τὸ τοῦ προσόντος ἀξιώματος μέτρον. Ὅσον ἐπὶ μὲν τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τὴν φύσιν, ἐγὼ μὲν ἄνθρωπος, ἄγγελος δὲ ἕτερος. Τὸ δὲ ὅσον εἰς ἀξίωμα, τὸ μὲν τοῦ δοῦλον ἐστὶ, τὸ δὲ οὐ τοῦτο τυχόν, ἀλλ' ἐλεύθερον. Ἄλλ' ὅταν τι τούτων τῷ βελτιοῦν εἶδῃσι συμπλακέν, ἕτερόν τι

75 Job. xi. 9. 76 Joan. i. 9. 77 I Cor. iv. 7. 78 Joan. xvi. 28. 79 Joan. xii. 46. 80 Psal. xlii. 29
80 Joan. i. 12.

φαίνεται γεγονώς παρ' ὧν ἦν ἐξ ἀρχῆς, ἐξηλεύσθη ἄ τρώπον τινα τοῦ οικείου τόπου, καὶ πρὸς τὴν τοῦ βελτιούντος μετακινήσθη θέσιν. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑπομείναντες, εἰς υἰότητα τὴν Θεοῦ καὶ Πατρὸς μετέστημεν ἐκ δουλείας, τὸ μὲν οἰκίον ἐκδεθικότες μέτρον, εἰς δὲ τὸ τοῦ χαριζομένου καὶ τοῦτο ἡμῖν μεταπηδήσαντες, εἰ καὶ μὴ τῇ φύσει κατὰ γούν τὸ κεκλήσθαι τέκνα Θεοῦ. Ἄρ' οὖν οὐκ ὠφελησθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν κατὰ τοῦτο φησομεν; Ἄλλ' ἔστιν ὁμολογούμενον. Εἴτα τίς ἔσται τῆς ὠφελείας ὁ τρόπος, εἰ μηδὲν ὄλως τὸ μεταξὺ ποιήματος καὶ Υἱοῦ; Ποῖα δὲ ὄλως ἐν ἡμῖν φαίνεται μεταστάσις ἢ ἐπὶ τὸ ἀμεινον, εἰ μηδὲν ἐν υἰότητι τὸ πλεονεκτήριον πεποιησθαι κίσειται; ἢ πῶς ἂν αὐτοὶ χρηματίζοιμεν υἱοὶ, ὡς λαβόντες ἐν αὐτοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, εἰ μὴ κατὰ φύσιν Υἱὸς ὑπάρχει τοῦ Πατρὸς; Εἰ δὲ Υἱὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, πῶς ἂν εἴη καὶ ποίημα, οὐκ ἐνδεχομένου μὴ πάντως ἐκ τῆς τοῦ γεννησαντος εἶναι φύσεως, ὡς ἂν εἴη γεννηθὲν ὑπὸ τινος;

ΑΛΛΟ.

« Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσῆος ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Εἰ μὴ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, θεὸς ἄρα καὶ διεψυσμένος. Ἄλλ' εἴπερ ἀλήθεια καὶ τῆς ἀληθείας ἐργάτης ἐστὶ, πῶς ἂν εἴη καὶ ἐψυσμένος; Οὐκοῦν κατὰ φύσιν Θεός. Ὁ δὲ τοῦτο ὑπάρχων, πῶς ἂν εἴη γεννητός;

ΑΛΛΟ.

« Ἰδὲ ὁ Ἄμωδός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Φησὶ σου πρὸς τὸν τῶν ὄλων ἀεσκότην ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας· « Τίς Θεὸς ὡς περ σὺ, ἐξ αἴρων ἀνομίας καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίαν; » Ὅτε τοίνυν Θεοῦ ταῦτα ποιεῖν λεγομένου, Χριστός ἐστιν ἀφαιρῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, πῶς οὐκ ἐστὶ Θεός; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Τῇ ἐπαύριον, φησὶν, ἠβέλησεν ἐξελεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρισκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἄκολούθει μοι. » Ἀναδείκνυσιν ἐν τούτοις μαθητὴν τὸν Φίλιππον ὁ Σωτὴρ. Σκόπει δὲ οὖν εἰ μὴ σοφός τις καὶ ἐπ' αὐτῷ διήρτισται λόγος, συναίνειν ἀναπέθων, ὅτι δὴ καὶ ὑπάρχει Θεός κατὰ φύσιν ὁ Υἱός. Πολλῶν ἀεὶ τῷ Σωτῆρι προσεδρευόντων, καὶ μυριάδων τοὺς μαθητὰς περιθέοντος πλήθους, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμούς, ἐφῆσεν αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ· « Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. » θερισμὸν οὐδὲν ἕτερον εἶναι λέγων, ἢ τοὺς διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν ἀσταζύων δίκην ἀναβλαστῶντας εἰς εὐλάβειαν. Τούτων δὲ τίς ἂν εἴη Κύριος, εἰ μὴ πάντων Θεός; Ἡ δὲ καὶ ὁ Παῦλος διὰ μετανοίας συνάπτεσθαι τοὺς ἐπικληρονόμους παρακαλεῖ βῶν· « Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. » Ὅτι τοίνυν μόνος ἐστὶ τοῦ θερισμοῦ Κύριος ὁ Θεός, ἅτε δὴ πάντων ὑπάρχων

A melius id efficere potest, aliud quilibet factum videtur, quam quod initio erat, extractum est quodammodo e proprio suo loco, et in illius qui corrigere meliusque efficere potest, conditionem translatum. Idipsum etiam in nobis usuvenit: nam e servis in filios Dei traducti sumus, nostram quidem conditionem egressi, atque in ejus qui id nobis largitur translati, ac tametsi non natura, appellationem tamen sumus filii Dei. An non itaque humanam naturam hac in parte adjutam esse dicemus? Procul dubio. At vero quænam erit utilitatis ratio, si nihil omnino interest inter creaturam et Filium? Aut quænam in nobis mutatio in melius accidit, si in adoptione in filios nihil amplius situm est quam in creatione? Aut quomodo vocemur filii, ut qui accepimus in nobis Verbum Dei, si non est naturaliter Filius Patris? At si est Filius naturaliter, quomodo sit creatura, cum fieri non possit ut quod ex aliquo genitum est, genitoris naturam non referat?

ALIUD.

« Quia, inquit, lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. » Si Filius non est Deus secundum naturam, adoptivus itaque est et non verus. Cæterum, cum sit veritas et veritatis operator, quomodo non sit verus? Naturalis itaque Deus est. At si naturalis, quomodo sit factus?

ALIUD.

« Ecce, inquit, Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. » Beatus propheta Isaias alicubi ad totius universi Dominum ita ait: « Quis Deus sicut tu, qui tollis iniquitates, et præteris injustitias? » Cum igitur Deo hoc ascribatur, Christus autem sit qui tollit peccata mundi, quomodo non sit Deus? At si Deus, non ergo creatura est.

ALIUD.

« Postridie, inquit, voluit Jesus exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dixit ei: Sequere me. » Salvator in his Philippum discipulum declarat. Animadvertite autem ante etiam in hoc testimonio præclara ratio subsit, persuadens Filium natura sua Deum esse. Cum multi quotidie ad Salvatorem confluerent, atque innumera turba ad discipulos concurreret, sublati oculis ita ad discipulos dixit Salvator: « Messis quidem multa, operarii vero pauci. Rogate igitur Dominum messis, ut multos in messem suam operarios immittat; » messem nihil aliud appellans quam qui per fidem in ipsum, instar spicarum, germinarent ad pietatem. Horum vero quisnam sit Dominus, nisi totius universi Deus? Cui etiam Paulus ut per poenitentiam copulenter hæredes hortatur dicens: « Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo. » Cum igitur solus Deus sit Dominus messis, utpote omnium Dominus et creator, ipsi etiam operariorum designationem conve-

¹¹ Joan. 1, 17. ¹² ibid. 29. ¹³ Isa. XLII, 25. ¹⁴ Joan. 1, 45. ¹⁵ Luc. x, 2. ¹⁶ II Cor. v, 20.

nire inquit Salvator, sed postea ipsemet hoc sua auctoritate facit. Jubet enim Philippo ut sequatur se. Deus itaque verus est, ut Dominus messis nimirum reipsa declaratus.

ALIUD.

« Tollite, inquit, ista hinc, et nolite **317** facere domum Patris mei, domum mercatus ⁶⁶. » Si Filius est creatura, ergo etiam per gratiam id consecutus est quod vocetur Deus, et Filii nomen per adoptionem illi inditum est, sicut et reliquis rationalibus creaturis, quibus non ipsa natura eam dignitatem indidit, sed gratia et beneficium ejus qui dixit: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes ⁶⁷. » Si ergo non est essentialiter Filius, frater itaque est eorum qui per adoptionem filii Dei sunt. Quomodo igitur (dixerit merito aliquis), cum nihil habeat, quantum ad Filii dignitatem attinet, amplius quam nos, Patrem qui omnibus communis est, sibi soli arrogat, dicens: « Nolite facere domum Patris mei? » Oportebat enim illum, cum sit justus et bonus, ita potius negotiatoribus dicere: Nolite facere domum Patris vestri, domum mercatus. Atqui hoc non dixit, sed magna auctoritate sibi soli Patri nomen vindicat. Norat itaque se proprie ac naturaliter Filium esse, ad cujus imitationem nos a Deo ita vocati sumus. Qui vero ita natura sua est Filius, quomodo sit creatus?

ALIUD.

« Quod signum, inquit, nobis ostendis, quod hæc facis? Respondit Jesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo ipsum ⁶⁸. » Quod vero Christus corpus suum templum appellet, præ evangelista nobis declarat dicens: « Ille autem dicebat de templo corporis sui ⁶⁹. » Quando autem surrexit e mortuis, recordati sunt discipuli, quod hoc erat templum de quo dixerat eis. Atqui templum vere ac proprie dici non possit, non inhabitante in ipso Deo. Quemadmodum neque in nobis nemo vocaverit corpus templum habitantis in eo animæ: templa vero tum demum vocamur, quando per fidem in Christum Spiritus sanctus in nobis habitat. Christi vero corpus merito ac vere est templum. Nam in ipso inhabitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ut Paulus inquit ⁷⁰, Deus nimirum Verbum incarnatum. Quomodo igitur sit creatus, qui templum effecit, ut vere Deus, corpus quod inhabitavit?

ALIUD.

« Cum autem, inquit, esset in Jerusalem in feste Paschæ, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat. Ipse vero Jesus non credidit seipsum eis, quia ipse omnes cognoscebat, nec indigebat ut aliquis testaretur de homine: ipse enim

Δεσπότης και ποιητής, αὐτῷ δὲ προσήκειν μόνῃ καὶ τὴν τῶν ἐργατῶν ἀνάδειξιν ἐφησεν ὁ Σωτὴρ· εἶτα τοῦτο ποιήσας αὐτὸς ἐξ οἰκείας αὐθεντίας ὁρᾶται ἀκολουθεῖν γὰρ αὐτῷ κελσῦει τὸν Φίλιππον. Θεὸς ἄρα ἐστὶν ἀληθινός, ἀτε δὴ καὶ τοῦ θεοῖσι τοῦ Κυρίου δι' αὐτοῦ καταληφθεὶς τοῦ πράγματος.

ΑΛΛΟ.

« Ἄρατε ταῦτα ἐνεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς, οἶκον ἐμπορίου. » Εἰ ποιημὰ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, κατὰ χάριν ἔχει δηλονότι καὶ τὸ κεκλησθῆαι Θεός, καὶ θετὸν αὐτῷ τὸ τῆς υἰότητος ὄνομα, καθάπερ οὖν καὶ τοῖς ἄλλοις λογικοῖς κτίσμασιν, εἰς οὐχ ἡ φύσις τὸ ἀξίωμα προξενούσα φαίνεται, ἀλλ' ἡ τοῦ λέγοντος χάρις· « Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Εἰ τοίνυν οὐκ οὐσωδῶς Υἱός ἐστιν, ἀδελφός ἄρα τῶν κεκλημένων εἰς υἰότητα Θεοῦ. Ἡὼς οὖν, εἴπη τις ἂν εἰκότως, οὐδὲν ἔχων, ὡς πρὸς ἡμᾶς τὸ πλέον εἰς τὸ τῆς υἰότητος ἀξίωμα, τὸν κοινὸν δὴ καὶ πάντων μόνος ιδιοποιεῖται Πατέρα, λέγων· « Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου; » Ἐχρῆν γὰρ δὴ τὸν ὄντα δίκαιόν τε καὶ ἀγαθὸν τοῖς ἐμπορευομένοις εἰπεῖν· Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, οἶκον ἐμπορίου. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο εἰπὼν οὐ φαίνεται, αὐτῷ δὲ μόνῃ τὸ τοῦ Πατρὸς ὄνομα μετὰ πολλῆς τινοῦς ἐπιγράφει τῆς ἐξουσίας. Οὐδὲν ἄρα κυρίως ὄντα αὐτὸν καὶ κατὰ φύσιν Υἱὸν, οὐ κατὰ μίμησιν ἡμεῖς εἰς τοῦτο παρὰ Θεοῦ κεκλημέθα. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων φύσεως Υἱός, πῶς ἂν εἴη γενητός;

ΑΛΛΟ.

« Τὴ σημαίον δείκνυεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Λύσατε τὰ ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερω αὐτόν. » Ὅτι ναὸν τὸ ἴδιον ἀποκαλεῖ σῶμα Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς καταστήσει φανερὸν εὐθὺς ἐπαύτων· « Ἐκεῖνος δὲ εἶπε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. » Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταί, ὅτι τοῦτο ἦν ὃ εἶπεν αὐτοῖς. Ναὸς τοιγαροῦν οὐκ ἂν λέγοιτό τι κυρίως καὶ ἀληθῶς μὴ ἔνοικούντος ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ. Ὅσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἂν τις ὀνομάσαι τὸ σῶμα ναὸν τῆς ἐνοικουσίας ἐν αὐτῷ ψυχῆς· ναοὶ δὲ τότε χρηματίζομεν, ὅτε διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τὸ Πνεῦμα ἡμῖν τῷ ἁγίῳ ἐνοικίζεται. Ναὸς δὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δικαίως τε καὶ ἀληθῶς· ἐν αὐτῷ γὰρ εὐδόκησεν ἐγκατοικῆσαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σαματικῶς, ὡς ὁ Παῦλός φησιν· ἀλλ' ἐστὶ δηλον ὡς ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ἐνοικήσας ἐστὶ. Πῶς ἂν οὖν ὑπάρχοι γενητός, ὁ ναὸν ἀποδείξας ὡς φύσει Θεός τὸ ἐν ᾧ περ ἦν ἅγιον σῶμα;

ΑΛΛΟ.

« Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστεισαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστεισε αὐτὸν αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν ἵνα τις μαρ-

⁶⁶ Joan. v, 16. ⁶⁷ Psal. lxxxi, 6. ⁶⁸ Joan. ii, 19. ⁶⁹ ibid. 21. ⁷⁰ Coloss. ii, 9.

εμφάνη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· αὐτὸς γὰρ ἐγένωκε τι ἦν ἅνθρωπος. » Τὴν θεϊαν ὑπερβαυμάζων φύσιν ὁ Παλιμωδός, ὡσανεὶ μέγα τι καὶ ἀξιολογώτατον πλεονέκτημα, καὶ αὐτῇ μόνῃ κυρίως προσδόν, προσοχεῖται λέγων ὡς πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην· « Ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν, ὁ συνιεὶς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. » Ἔστι δὲ, ὡς οἶμαι, δῆλον ὅτι περὶ ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα φησιν. Ὅτε τοίνυν μάνου τοῦ κατὰ τὴν ἀλήθειαν υἱοῦ Θεοῦ τὸ εἶδέναι ἐστὶ καρδίαν, καὶ πάντα συνιέναι τὰ ἐν ἀνθρώπῳ κρυπτά· συνιέναι καὶ οἶδεν ὁ Υἱὸς, πῶς οὐκ ἂν εἴη φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεός; Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἂν εἴη γενητός;

ΑΛΛΟ.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ πρὸς Ναθαναὴλ εἰπόντος· « Πρὸ τοῦ σε Φιλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν, εἶδόν σε » πάλιν αὐτὸς φησιν, ὁ Ναθαναὴλ, ὡς Θεὸν ὑπερβαυμάζων ἐξ ἐνός δὴ τούτου καὶ μόνου σημείου· « Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. » Εἴπερ οὖν, κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίαν, ἀληθῶς Ἰσραηλιτὴς ὑπῆρχεν ὁ Ναθαναὴλ, ἐν ᾧ ὄλος οὐκ ἦν, πῶς ἂν αὐτὸν ἐνδέχοιτο ψεύδεσθαι περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντα, ὅτι « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ; » Εἰ γὰρ οἶδεν ὄλος τὸ ψεύδεσθαι, ὄλον ἐπὶ γλώττης φορεῖ. Εἰ δὲ ἀληθὴς ἦ τοῦ Σωτῆρος φωνῆ, ὄλον οὐκ εἶχε, ψεύδους καὶ ἀπάτης ἐλεύθερος ὢν. Οὐκοῦν ἀληθῆς, Υἱὸν ἀποκαλῶν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ μετὰ σαρκὸς, καὶ τὸ τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ πρέπον ἀξίωμα συνάψας· βασιλέα γὰρ Ἰσραὴλ ὀνομάζει. Ὁ δὲ ὑπάρχων Υἱὸς καὶ βασιλεὺς μένος;

ΑΛΛΟ.

Ἐύρισκται πῶς Χριστὸς ἀπαιδεύτως ἐρωτᾶν ἐπιχειροῦσι τοῖς Φαρισαίοις εἰπὼν· « Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς· » ἦν γὰρ δὴ καὶ ὄντως διδασκάλῳ σοφῷ πρεπωδέστατον σπουδασμα, καὶ τοὺς οἵπερ ἦσαν ἐπερωτῶντες ἐπανορθοῦν, καὶ τοῖς οὐκ εἰδόντιν ἡγεῖσθαι τὰ κάλλιστα. Οὐκοῦν εἴπερ ὄντως τῆς ἀληθείας ὁ Ναθαναὴλ ἀπεσφάλ[λ]ετο, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν ἀποκαλῶν, τί μὴ παραχρῆμα πρὸς τὴν εὐθείαν ἤγατο γνῶσιν, Ἐπλανήθη, ὡ ὄντως, ἀκούων; Ἔχει γὰρ οὐχ οὕτως, καθάπερ αὐτὸς ὑπετόπησας. Εἰ μὴ γὰρ οὐχ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ποιῆμα δὲ μᾶλλον· καὶ βασιλεὺς μὲν οὐδαμῶς, δούλος δὲ ὡς πεποιημένος. Τοῦτο γὰρ ἦν οὕτως ὠφελῆσαι μάλιστα πρὸς τὰ καιριώτατα τὸν εἰς μαθητείαν ἄρτι κεκλημένον, καὶ πρὸς τοῦτο βαδίζοντα. Ἄλλως τε καὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἐπιστήμην ὁ διδάσκαλος ἀλοιδύρητον ἂν διεσώσατο, πρῶτον αὐτῷ καὶ σωτήριον ὡς περὶ μάθημα παραθεῖς, τῆς οὐκ ἀληθοῦς διαλήψεως τὴν ἀπαλλαγὴν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐπισημῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐπὶ ταῖς τοῦ Ναθαναὴλ ὁμιλογίαις μονονοῦχι καὶ ἐκπλήττεται, δῆλος ἂν εἴη δῆπουθεν ὡς σοφῶς τε καὶ εὐπαιδεύτως νενηχότα· τιμῶν. Εἰ δὲ τὸ εἶναι Υἱὸς Θεοῦ καὶ βασι-

cognoscebat **318** quid erat in homine²¹. » Psalmista divinam naturam supra modum admirans, veluti maximam quamdam atque eximiam prerogativam ipsique soli convenientem tribuens, ita ad totius universi Dominum clamat : « Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum²². » Manifestum vero est ipsum de hominibus hæc dicere. Cum igitur solius veri Dei sit nosse corda, omniaque intelligere quæ in homine sunt occulta, novit autem atque intelligit hæc ipsa Filius, quomodo non sit natura ac vere Deus? At si hoc est, quomodo sit creatus.

ALIUD.

Cum Salvator noster Christus ad Nathanaelem diceret, « Antequam Philippus vocaret te, cum esses sub ficu, vidi te, » hoc solo signo Nathanael admiratus dixit : « Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel²³. » Si ergo, juxta ipsiusmet nostri Salvatoris testimonium, verus Israelita erat Nathanael, in quo dolus non erat, quomodo fieri possit ut mentiatum dicens de Christo : « Tu es Filius Dei et rex Israel? » Nam si omnino mentiri novit, dolus erat in lingua ipsius. At si verus est Christi sermo, dolus in eo non erat, et a mendacio ac fraude libere erat. Verus itaque est Filium appellans Verbum incarnatum, et dignitatem quæ naturali Filio convenit ei ascribens : regem enim Israel vocat. Qui vero Filius est atque idcirco rex, quomodo sit servus et creatus?

διὰ τοῦτο, πῶς ἂν εἴη δούλος τε ὁμοῦ καὶ πεποιη-

ALIUD

Christus alicubi ad Phariseos imperite interrogantes ita ait : « Erratis nescientes Scripturas²⁴ : » erat enim ipsi vere sapienti magistro convenientissimum perperam interrogantes corrigere, et ignorantem veritatem docere. Quocirca si Nathanael re ipsa a veritate aberrabat, Filium Dei regem Israel Christum appellans, cur non statim ipsum vera notitia sui imbat; aut cur ei non dixit : Erras, o amico? Neque enim ita se res habet, uti censes. Nam non sum Filius Dei, sed potius creatura : neque ulla ratione sum rex, sed servus, utpote creatus. Hoc enim erat revera instruere ac juvare eum qui in discipulatum vocatus erat, et ad eum se conferebat. **319** Præterea convenientem ei scientiam magister nullis conviciis obnoxiam servasset, primum ei et salutare veluti documentum proponens, quo eum ab ejusmodi falsa præsumptione deteruisset. Verum, si in aliis rebus ita se habere soluebat, in confessione vero Nathanaelis propemodum obstupescit, manifestum est utique quod sapienter nec tenere locutum approbet. Quod si sit Filius Dei, et rex Israel, quomodo sit creatus vel factus, quatenus est Verbum? Neque enim id

²¹ Joan. II, 25-25. ²² Psal. xxxii, 15. ²³ Joan. I, 48, 49. ²⁴ Matth. xii, 29. * Fortè εἰρηκότα.

quod creatum est in dignitatem Filii, neque in regnum naturaliter vocabitur. Nam quæ creata sunt, creatori serviunt et quod factum est, genitum esse nequit.

ALIUD.

« Ita enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam¹⁶. » Si magus atque adeo immensa Dei ac Patris erga mundum dilectio in hoc cognoscitur quod Filium pro ipso et propter ipsum incarnari voluerit, certe res hæc non adeo magis facienda est, si id quod a Patre pro mundi salute datum est, non fuit Filius, sed creatura. Præterea nomen Unigeniti factum erit, non verum. Nam si Filius est ex creaturis, quomodo censeri possit unigenitus? Cum vero sit magna atque eximia Dei ac Patris dilectio, Filius itaque est qui pro mundi salute datus est. In hoc enim consistit rei dignitas. Est et unigenitus: non igitur unus ex creaturis, sed solus ex Patre genitus. Hoc enim omnino significat unigeniti nomen et res. ποιημάτων εἰς, ἀλλ' ὡς μόνος ἐκ Πατρὸς γεννηθείς. τε καὶ πρᾶγμα.

ALIUD.

« Non enim, inquit, misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicaret mundum, sed ut mundus salvetur¹⁷. » Propheta Isaias magnam illam totius universi Domini personam loquentem inducens, ait: « Ego sum Deus, et non est præter me salvans iustus et Salvator¹⁸. » Si vero hæc omnia est Filius, et salvat mundum, atque idcirco a Patre missus dicitur: ipse igitur est qui per prophetam dicit: « Ego sum Deus, et non est præter me. » Quomodo igitur, cum hoc sit, creatus esse censeri possit?

ALIUD.

Beatus Joannes Baptista de Salvatore 320 nostro Jesu Christo ita ait: « Illam oportet crescere, me autem minui¹⁹. » At dicat aliquis veritatis intelligendæ studiosus, incrementum atque decrementum de corporum statura intelligi: sed quomodo non delirus censeatur, qui tale quidpiam animo concipiat? Nam incrementum quidem suscipit humanorum corporum natura; quod vero deorsum vergit, ac semel præter naturæ modum dissolvitur, impossibile est propria sponte et nullo impendio subsidere: multæ namque passionēs corporibus accident. Absurdum igitur dictum est, valde de corporibus dici, « Illam oportet crescere, me autem minui. » Querendus itaque est sensus a Joannis mente non alienus. Crescit igitur Christus, Joannem continue minorem ostendens: non quod præstet ut homo homini, aut creatura creaturæ (exigua enim

λεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καταδέχεται, πῶς ἂν εἴη γεννητός ἢ πεποιημένος ἢ Λόγος ἐστίν; Οὐτε γὰρ εἰς υἰότητα τὸ ποιηθὲν, οὐτε μὴν εἰς βασιλείαν τὴν κατὰ φύσιν κεκλήσεται. Δοῦλα γὰρ τοῦ πεποιηκότος τὰ σύμπαντα, καὶ τὸ ποιηθὲν ὅλως, οὐκ ἂν εἴη γεγεννημένον.

ΑΛΛΟ.

« Οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστευὼν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ τὸ μέγα καὶ ὑπερφυὲς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Κύριος ἔχει περὶ τὸν κόσμον, ἐν τούτῳ διαγιγνώσκειται, ἐν τῷ εἶναι Υἱὸν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν σαρκὶ κινδυνεύσαντα, σμικρὸν ἄρα φαίνεται τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιον, εἰ μὴ Υἱὸς ἐστίν, ἀλλὰ ποιήμα τὸ δοθὲν ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐτέρως τὸ τοῦ Μονογενοῦς ἄνωμα πεπλασμένον τε καὶ οὐκ ἀληθές. Εἰ γὰρ ἐστὶ τῶν ποιηθέντων ὁ Υἱὸς, πῶς ἂν νοήτο μονογενής; Ἐπιθετὴ δὲ μεγάλη τε καὶ ἐξαιρετός ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Υἱὸς ἄρα ἐστὶν ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου θεοῦ σωτηρίας. Ἐν τούτῳ γὰρ ὄντως ἐστὶ τοῦ πράγματος τὸ ἀξιωμα. Ἔστι δὲ καὶ μονογενής· οὐκ ἄρα τῶν τοῦτο γὰρ πάντως σημαίνει τὸ τοῦ μονογενοῦς ἄνωμα

ΑΛΛΟ

« Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος. » Τὸ μέγα τοῦ πάντων Δεσπότου πρόσωπον, ἡμῖν εισπέρων ὁ προφήτης Ἡσαίας, φησὶν: « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ πάρεξ ἐμοῦ σώζων δίκαιος καὶ Σωτήρ. » Εἰ δὲ ταῦτα πάντα ἐστὶν ὁ Υἱὸς καὶ διασώζει τὸν κόσμον, διὰ τε τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλθαι λέγεται: αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ διὰ τοῦ προφήτου λέγων: « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ πάρεξ ἐμοῦ. » Εἶτα πῶς ἂν ὁ τοῦτο ὑπάρχων νοήτο καὶ γενητός;

ΑΛΛΟ

Ἰωάννης φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς περὶ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅτι: « Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλάττωσθαι. » Ἄρ' οὖν εἴποι τις ἂν, ὅτι ἐπὶ τὸ νοεῖν ἀριστα περισπούδαστον, τὴν τε αὐξήσιν ἐνθάδε καὶ τὴν ἐλάττωσιν περὶ τὰς τῶν σωμάτων ἡλικίας σημαίνεισθαι: καὶ πῶς; οὐκ ἂν φαίνοιτο ληρῶν εἰ γέ τοι τοιούτων ἐκλόβοι κατὰ διάνοιαν; Αὐξήν μὲν γὰρ ἐπιδέχεται τυχὸν τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἡ φύσις: τὸ δὲ κάτω πίπτειν καὶ τὸ ἀπαξ ἐξυφανθῆν παρὰ τῆς φύσεως μέτρον, ἀδύνατον ὑφιζάνειν αὐτομάτως καὶ ἀπλεονέκτως· πολλὰ γὰρ τὰ τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἐπισυμβαίνοντα πάθη. Οὐκοῦν ἀπίθανον κομιθεῖν περὶ σωμάτων ἐρηθῆσαι τὸ, « Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλάττωσθαι. » Ἀξιοπίστον δὲ τι καὶ τῆς Ἰωάννου διανοίας εὐ ξένον ἀκόλουθον ἐνοεῖν. Αὐξεῖ τοιγαροῦν Χριστὸς ἀεὶ τὸν Ἰωάννην ἐλάττωνα δεικνύς: οὐκ ἐν τῷ προφέρειν ὡς ἀνθρω-

¹⁶ Joan. III, 16. ¹⁷ ibid. 17. ¹⁸ Isa. XLV, 21. ¹⁹ Joan. III, 30.

πον ἀνθρώπου, ἢ ὡς ποίημα ποιήματος (μικρὰ γὰρ αὐτὸ καὶ οὐ λίαν ἀξιώχρως ἢ διαφορὰ), ἀλλ' ἐν τῷ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν μὲν ὁρᾶσθαι Θεόν, καὶ πρὸς τὸ ἐντεῦθεν ἀναβαίνειν ὕψος αἰ, τὸν δὲ ὡς ἀνθρώπον ὑποπίπτειν τοσοῦτον ὅσον τῆς θείας οὐσίας τὸ ἀνθρώπινον ἐλάττωται γένος. Εἶτα πῶς οὐ λίαν ἔστι θεοσεβής ὁ τὸν εἰς τοῦτο κρέχοντα τὸ ἀξίωμα τῆ τοῦ πεποιθῆσθαι μικροπρεπείᾳ περιβάλλειν ἀποτολυῶν;

ἌΛΛΟ.

« Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστί. » Τὸ ἀνωθεν ἐν τούτοις οὐδὲν ἕτερον οἶμαι σημαίνειν, ἢ τὸ ἐκ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας. Οὐ γὰρ δῆπου σωματικοίς, ἐν' οὗτοις εἰπωμεν, καὶ τοπικοίς ὑψώμασιν ἐναμδρῦνεσθαι τὸν Υἱὸν ἐροῦμεν τε ἡμεῖς, ἢ καὶ τὸν ἅγιον Βαπτιστὴν διισχυρίζεσθαι δώτομεν. Ὅπου τοίνυν τὸ ἀνωθεν οὐκ ἐκ τόπου νοεῖται σωματικοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀπὸ τινος εἰς ἕτερόν τι κίνησιν ἔχει, πραγματικῶς, τί ἂν ἕτερον εἴη λοιπὸν, ἢ ὅπερ εἰπωμεν φθάσαντες, αὐτῆς ἀνωθεν οὐσίας, τῆς ἐν τῷ εἶναι, θεοσπεπῶς τὸ τοῦ ἀξιώματος ὑψος ἐχούσης; Πῶς οὖν ὁ ἐντεῦθεν προσεληλυθὸς Θεὸς Λόγος τὴν μὲν ἀπογεννήσασαν αὐτὸν διαψεύσεται; φύσιν, ἀνατελεῖ δὲ ἡμῖν ἕτερογενῆς τε καὶ ἐκφυλος, ποίημα μᾶλλον καὶ οὐχ Υἱὸς, δοῦλος καὶ οὐ Δεσπότης; Πῶς δ' ἂν καὶ ἐπάνω πάντων νοηθεῖη λοιπὸν, ὁ διὰ τὸ εἶναι τοῖς πᾶσιν ὁμογενῆς, μετὰ πάντων ὑποκεισθαι παρ' ἐκείνων ἀναγκαζόμενος, εἰπερ ὄντως ἐστὶ πεποιημένος; Καὶ γὰρ ἀληθεύει λέγων ὁ Παλαμῶδης, ὡς πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα: « Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σου. » Τοῦτο γὰρ τὸ κρέπον τῆ κτίσει μέτρον· ὁ δὲ Υἱὸς ἐπάνω πάντων ἐστίν. Οὐκ ἄρα τῶν ὑποκειμένων δουλικῶς εἰς ὑπάρχει καὶ αὐτὸς, μᾶλλον δὲ τὸ ἐναντιῶς ἔχον τῷ τωῖδε σχήματι τε καὶ πράγματι.

ἌΛΛΟ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ἐπάνω πάντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐν τοῖς καὶ ταῖς αἰσθηταῖς, ἀλλ' ἕτερος ἐστὶ παρὰ πάντα καὶ ἐπάνω, ταυτέστιν, ἐν ὑψηλοτέρᾳ τινι καὶ ἀρρήτῳ φύσει τὴν ὁμοιωσὶν ὑπερκειμένη τὴν πρὸς τὰ γενητά. Τοῦτο γὰρ πάλιν ἡμῖν τὸ ἐπάνω σημαίνει, τὴν ὡς ἐν τόπῳ σωματικῶς παρατιούμενον θέσιν ἐπὶ Θεοῦ. Εἰ δὲ οὕτως ἔχει φύσεώς τε καὶ λόγων τῶν καθ' ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς, πῶς ἂν νοεῖτο καὶ πεποιημένος;

ἌΛΛΟ.

Περὶ τοῦ Σωτήρος φησὶν ὁ μακάριος Βαπτιστής, ὅτι: « Ὁ λαμβάνων αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισε ὅτι Θεὸς ἀληθής ἐστιν. » Εἰ ὁ πιστεύων οἷς ἂν λέγοι καὶ διαβεβαίωτο Χριστὸς, ἐσφράγισε ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι· Χριστὸς ἄρα ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ ὢν ἀληθής παρὰ τῶν ἀκρωμένων πιστευόμενος Θεοῦ δὲ οὐκ ὄντος ἐν ἡμῖν προσφάτου, πῶς ἂν εἴη γενητός;

ἌΛΛΟ.

Φησὶ πάλιν ὁ Σωτήρ· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. » Καὶ οὕτως ἔχειν περὶ αὐτοῦ πιστευτέον, εἰ γε Θεὸς οὐ ψεύδεται. Ἀλλὰ μὴν οὐ ψεύδεται· ἀληθὴς γὰρ ἐστὶ. Ζωὴ δὲ κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄρα γενητός,

** Joan. iii, 31. * Psal. cxviii, 91. * Joan. iii, 33. * Joan. xiv, 6.

A hæc, neque magni momenti differentia est), sed quia ille per opera sua magis ac magis se Deum esse declarabat, semperque ad illud fastigium conscendebat: Joannes vero ut homo subsidebat, tanto intervallo quanto genus humanum divina essentia est inferior. Quo pacto igitur non sit vehementer impius, qui tanta dignitate præditum Filium ita deprimere audeat, ut creatum esse contendat?

ALIUD.

« Qui desuper, inquit, venit, super omnia est ». Desuper hoc in hoc loco nihil aliud significare arbitror quam, ex suprema omnium essentia. Neque enim nos corporali, ut ita dicam, et locali celsitudine Filium gloriari dicimus, aut sanctum Baptistam id affirmare existimamus. Cum igitur desuper non de loco corporali intelligatur, neque de motu ex aliquo loco in alium, quid aliud restat, quam quod modo diximus, supremam omnium essentiam, summamque divinitatis sublimitatem significari: quomodo igitur qui inde venit Deus Verbum, a Patris sui natura desciscet, diversæque ab eo substantiæ apparebit, et creatura potius quam Filius erit, et servus verius quam Dominus? aut quomodo supra omnes esse existimetur is qui, idcirco quod sit ejusdem generis cum omnibus, una etiam cum omnibus subjectus esse cogatur, si modo revera creatus est? Vere enim dicit Psalmista ad Deum et Patrem loquens, « Quoniam omnia servant tibi ». Hæc enim est propria creaturarum conditio; Filius vero supra omnes est: **321** non igitur est unus ex his qui servili more subjecti sunt, sed potius diverso modo reipsa se habens.

ALIUD, ex eodem.

Si supra omnia est Filius, certe inter omnia non collocabitur, sed alius erit ab omnibus, utpote supra omnia: hoc est, in sublimiore atque ineffabili natura quæ omnem cum creatis similitudinem excedit. Hoc enim nobis significat, desuper, corporalem Dei in loco situm excludens. Atqui si ita se natura habet Filius, quomodo creatus dici possi.?

ALIUD.

Beatus Baptista de Salvatore nostro dicit: « Qui acceperit ejus testimonium, signavit quia Deus verus est ». Si is qui credit his quæ dicit et affirmat Christus, obsignavit quod Deus verus est; Christus itaque est qui verus Deus ab audientibus ipsum est creditus. Cum vero in nobis non sit Deus receptus, quomodo sit creatus?

ALIUD.

Salvator rursus alicubi inquit: « Ego sum vita ». Atque ita omnino esse credere debemus, si modo Deus non mentitur. Atqui non mentitur: verus enim est, et vita secundum naturam suam Filius. Non

igitur est creatus vel factus, sed potius vita ex vita, essentialiter habens suum esse ab æterno. Quod quidem est plane contrarium ab eo quod creatur, aut fit. Nam quod omnino factum est, id ab æterno esse necuit, sed tempore potius educium est in ortum.

ALIUD.

« Pater, inquit, meus, usque modo operatur, et ego operor⁴. » Idcirco potissimum quærebant Judæi interficere Jesum, quia non solum solvebat Sabbatum, verum etiam Deum Patrem suum esse dicebat, æqualem se Deo faciens. Indignissime ferebant Judæi, graviterque Christo infensi erant, quod, cum esset homo, non communem Patrem, sed suum proprium vocet Deum, dicens: « Pater meus, usque modo operatur. » Cum vero proprium suum Patrem appellat Deum, ad naturalem ac veram contemplationem vocati, æqualitatem cum Deo eum sibi rapere dicebant. Siquidem quod naturaliter ex aliquo procedit, æquale est ratione essentiali cum eo ex quo est. Cum itaque Judæi hanc de Christo **322** opinionem haberent, quisnam eos reprehendit, aut quis eos ita affectos, ut quia Deum proprium suum Patrem vocaret, æqualem se facere Patri crederent, falsitatis arguit, maleque sentire censuit? Cæterum neque ipse Salvator perpetuus veritatis propugnator, qui que errantes ad veram cognitionem instruit, Judæorum opinionem reprehendit. Sed contra id quod animo conceperant confirmat, cum adjicit: « Quæcunque enim Pater facit, hæc et Filius similiter facit⁵. » Proprium itaque suum Patrem Deum novit: et æqualis ei est, naturalem per omnia æqualitatem cum eo habens. Qui vero talis est Filius, quomodo sit creatura?

ALIUD.

« Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit⁶. » Quo tandem, obsecro, se hostium Christi convertet oratio? Quidnam hæretici etiam de hoc Christi dicto sunt iudicaturi? Quomodo Pater suscitavit mortuos? Utrum ab altero vitæ participes effectus, an ipsemet vita naturaliter existens? Atqui existimo ipsos hoc prorsus concessuros esse, illum esse vitam, atque ita vivificare posse eos qui ipsius participes sunt. Cum igitur etiam Filius eodem modo vivificet, certe et ipse **D** vita erit ex vita naturaliter procedens. Qui vero omnimoda similitudine Patrem refert, quomodo sit creatus, si Pater idipsum non est, ut neque est? Semper enim erat et est, ut vita. Non est igitur creatura Filius, qui semper vivit atque existit sicut Pater.

ALIUD.

« Pater enim, inquit, non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorent Filium sicut honorant Patrem⁷. » Pater citra ullam controversiam est natura Deus. Filius vero, juxta

οὐδὲ πεποιημένος, ζωὴ δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ ζωῆς, οὕτως δὴ ἔχουσα τὸ εἶναι διὰ παντός. Ὅπερ ἐστὶ τῷ γενέσθαι πολεμιώτατον. Τὸ γὰρ ἄλλως γεγονὸς ἀνάγκη λέγειν οὐκ εἶναι μὲν διὰ παντός, ἦχθαι δὲ χρόνῳ μᾶλλον εἰς γένεσιν.

ΑΛΛΟ

« Ὁ Πατήρ μου ζῶς ἀρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. » Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Ἀγανακτοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὅτι φαινόμενος ἄνθρωπος, μὴ μᾶλλον Πατέρα κοινόν, ἀλλ' ἴδιον ἀποκαλεῖ τὸν Θεόν, λέγων: « Ὁ Πατήρ μου ζῶς ἀρτι ἐργάζεται. » Ἀπὸ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν ἴδιον Πατέρα τὸν Θεόν, πρὸς φυσικὴν τινα καὶ ἀληθῆ θεωρίαν καλούμενοι, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀρπάξουσιν ἰσότητά φασι αὐτὸν, ἐπαίπερ τὸ ἐκ τινος φυσικῶς προσελθόν, ἴσον ἐστὶ κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον τῷ ἐξ ὅπερ ἐστὶ. Ταύτας οὖν ἐγόντων τῶν Ἰουδαίων τὰς ὑπονοίας περὶ Χριστοῦ, τίς διή οὐ σφάλ[λ]ισθαι τῆς ὀρθότητος; καί, τῆς ἀληθείας εἰπὼν τοὺς τῆδε διακαιμένους, ὅτι Πατέρω ἴδιον τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ἐποίησε τῷ γεγεννηκότι; Ἄλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ Σωτήρ, καίτοι τῆς ἀληθείας προστάτης ὑπάρχων ἀεὶ, καὶ διὰ ταύτης τοὺς προσείοντας αὐτῷ χειραγωγῶν εἰς ἀπλανῆ καὶ καθαρωτάτην διάληψιν, τῆς τῶν Ἰουδαίων ὑπονοίας ἐπιλαμβάνεται. Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων φαίνεται καὶ ὅπερ ὑπετόπησαν βεβαιῶν διὰ τοῦ λέγειν ἐφεξῆς: « Ἄ γὰρ ἐάν ὁ Πατήρ ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιῆ. » Ἰδιον ἄρα Πατέρα τὸν Θεόν ἐπίσταται, καὶ ἴσος ἐστὶν αὐτῷ, φυσικῆν ἔχων εἰς πάντα τὴν ὁμοίωσιν. Ὁ δὲ τοιοῦτος Υἱὸς, πῶς ἂν εἴη καὶ ποιήμα;

ΑΛΛΟ

« Ὅπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. » Ποῖ ποτε ἄρα δραμαίται καὶ νῦν τοῖς Χριστομάχοις ὁ λόγος; Ἥ εἰ καὶ πρὸς ταύτην ἐρούσι τοῦ Υἱοῦ τὴν φωνήν; Ἦὼς ἀνίστησι τοὺς νεκροὺς ὁ Πατήρ; Ἄρα ζωῆς τῆς ἐξ ἑτέρου μετέχων, ἢ αὐτὸς ὑπάρχων ἢ ζωὴ κατὰ φύσιν; Ἄλλ', οἶμαι, πάντως αὐτὸν εἶναι δώσουσι τὴν ζωὴν, οὕτως τε δύνασθαι ζωογονεῖν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο μεθεκτός. Οὐκοῦν ἐπισιδήπερ οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ζωογονεῖ τοὺς νεκροὺς, ζωὴ πάντως ἐκ ζωῆς κατὰ φύσιν ἐστίν. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων ἀπαραλλάκτως πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ἂν εἴη γενητός, εἴπερ οὐ τοῦτό ἐστιν ὁ Πατήρ; Ἄλλὰ μὲν οὐ τοῦτο. Ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἐστὶν ὡς ζωὴ. Οὐκ ἄρα ποιήμα ὁ Υἱὸς, ἀεὶ ζῶν καὶ ὑπάρχων, ὡς ὁ Πατήρ.

ΑΛΛΟ.

« Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ ὁμολογουμένως. Ὁ δὲ Υἱὸς κατὰ τὴν

Joan. v, 17, 18. ² Joan. v, 19. ³ ibid 21. ⁴ ibid 22, 23

τῶν ἑτεροδοξούντων μανίαν, κτίσμα τε ὑπάρχων καὶ ποιῆμα, Θεὸς εἶναι κατὰ φύσιν οὐ δύναται. Πῶς οὖν, ἴσθαι τις ἂν, ἰσοστάμην καὶ ἰσοβρόχην τιμῆ καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸ ποιηθὲν θεραπεύσομεν, καὶ οὐχ ἁμαρτήσομεν; Ἡ πῶς αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Πατὴρ δρᾶν ἐπιτάττει, κελεύει δὲ ὡσπερ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καίτοι διὰ Μωσέως εἰπὼν· «Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῃ λατρεύσεις;» Ἄλλ' ἔστιν, ὡς φαίνεται, τῶν λίαν ἀποκωπιάτων τῇ κτίσει λατρεύειν ἡμᾶς ἐθέλειν οἰεσθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἐπιτάττει δὲ οὕτω τιμᾶσθαι τὸν Υἱὸν ὡσπερ ὦν καὶ ἑαυτὸν. Οἶδεν ἄρα κατὰ φύσιν ὂντα Θεὸν, καὶ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ καρπὸν ἀληθῆ τε καὶ γνήσιον. Ἐἴτα πῶς ἂν λέγοιτο γενητὸς ὁ οὕτως ἔχων φύσεως Υἱός, εἰ τοῦ πεποιθῆσθαι μακρὰν τὸν ἐξ οὐπὲρ ἔστιν ὁμολογοῦμεν Πατέρα;

ΑΛΛΟ.

«Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ.» Εἰ οὕτως ἔχει τὴν ζωὴν ὁ Υἱὸς ἐν ἑαυτῷ, ὡσπερ ἔχει καὶ ὁ Πατὴρ, οὐσιωδῶς ἄρα, καὶ οὐ μεθεκτικῶς. Οὐσιώδης γὰρ ἡ ζωὴ ἐν Πατρὶ, μᾶλλον δὲ αὐτοζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατὴρ. Μὴ γὰρ δὴ θεωρεῖται τοὺς ἀκρωμένους ὁ Υἱὸς δεδῶσθαι λέγων ἑαυτῷ παρὰ Πατρὸς τὴν ζωὴν. Ὅμοιον γὰρ ὡς ἂν εἰ καὶ ἡ ἐκ τοῦ πυρὸς προϊοῦσα λέγοι θερμότης· Ὡσπερ τὸ πῦρ ἔχει τὸ θερμὸν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω κάμολ δέδωκεν ἔχειν ἐν ἑμαυτῇ. Καὶ οὐ δήπου κατὰ μετοχὴν τοῦ λαμβάνοντος, ἢ κατὰ ἀπομερισμὸν τινα καὶ ἀποκοπὴν τὴν ὡς ἐκ τοῦ διδόντος ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἡ λῆξις νοεῖται· ἀλλ' ὡς ἐξ ἐνότητος τῆς πρὸς τὸ ἐκπέμπον οὐσιώδους ἀποτελεῖται τοῦ πεμπομένου φορὰ. Ἐχων οὖν ὁ Υἱὸς οὕτω ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν ὡσπερ ἔχει καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ τοῦτο ὑπάρχων ἀπαρallάκτως ὅπερ ἐκεῖνός ἐστι, πῶς ἂν εἴη γενητὸς, οὐκ ἔχοντος οὕτως τοῦ γεννήσαντος αὐτόν;

ΑΛΛΟ.

«Ἐάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθής, ἄλλως ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθινὴ αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἣν μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. Ὑμεῖς ἀπεστάλακατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ. Ἐγὼ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω.» Μεμαρτύρηκε μὲν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὁ μακάριος Βαπτιστῆς περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰπὼν· «Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.» Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ φησὶν ὁ Σωτὴρ, οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν βούλεσθαι λαβεῖν, ἄλλο δὲ εἶναι τὸν ἀληθῆ μαρτυροῦντα περὶ αὐτοῦ, τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὁ καὶ τῆς Ἰωάννου φωνῆς ἀξιολογώτερος; Ἡ δὴλονότι πάντως πού φησι τὸν Πατέρα, τὸν Ἰωάννην λέγοντα· «Ἐφ' ὃν ἂν εἰδῆς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτος ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἅγιον· ὅτε καὶ ἄνωθεν ἡ τοῦ Πατρὸς ἡνέχθη φωνὴ λέγοντος· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.» Τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν καὶ Πατρὸς Υἱὸν ἀποκαλοῦντος αὐτόν, καὶ ἀληθῆ ποιούμενου τῆν

A insanam hæreticorum opinionem, eum sit creatora, Deus naturaliter esse nequit. Quomodo igitur, dixerit aliquis, æquali honore Deum et creaturam colimus, et non peccabimus? Aut quomodo Pater ipse nobis hoc præcipit, jubetque creaturam colere potius quam creatorem, cum per Moysen dicat: « Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies? » Atqui absurdissimum certe fuerit Deum ac Patrem velle ut creaturam colamus. Filium vero ita colere jubet ac seipsum. Novit itaque illum Deum naturaliter esse, et verum essentialis suæ fructum. **323** Quomodo itaque Filium, qui se ita naturaliter habet, creatum esse dicamus, cum is ex quo genitus est Pater, increatus sit?

B

ALIUD.

« Sicut Pater, inquit, habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in seipso? » Si Filius ita habet in se vitam, sicut Pater, essentialiter ergo, non per participationem. Essentialis enim vita est in Patre, imo vero Pater est naturaliter ipsa vita. Neque enim turbetur aliquis si audiat dicentem Filium, vitam sibi a Patre datam esse. Nam perinde est ac si calor ex igne procedens dicat: Quemadmodum ignis habet in se calorem, ita et mihi dedit calorem in me habere. Neque enim per participationem accipientis aut per separationem a dante acceptio illa fieri dicitur, sed veluti ex unitate, quæ est cum eo qui emittit, in accipientem essentialiter fertur. Cum itaque Filius ita in se habeat vitam, sicut et Pater, cumque omnimodam cum eo similitudinem habeat, quomodo coæseri possit creatus, cum Pater sit increatus?

ALIUD.

« Si ego, inquit, testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum, alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quod verum est testimonium quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem, et ipse testimonium perhibuit veritati. Ego autem non accipio testimonium ab homine? » Perhibuit quidem testimonium veritati beatus Baptista de Salvatore dicens: « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi? » Cum vero dicit Salvator se testimonium ab homine accipere nolle, alium autem esse verè de ipso testificantem, quisnam hic est ejus auctoritas major est quam Joannis? certe constat ipsum Patrem intelligere, dicentem Joanni: « In quem videris Spiritum descendentem, et manentem in ipso, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; » quando et vox Patris cælitus delata est dicentis: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui? » Cum itaque Deus ac Pater ipsum Filium vocat, verumque

Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ⁹ Joan. v, 26. ¹⁰ ibid. 31-34. ¹¹ Joan. i, 29. ¹² Matth. iii, 17.

hoc de ipso testimonium perhibeat, quis cum creaturam esse dicat, **324** quin manifeste notitiæ quam Pater habet de suo Filio repugnet? Is vero quomodo non merito iusurire censeatur?

ALIUD.

« Ego habeo testimonium Joannis testimonio majus. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut faciam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit ¹³. » Christus testimonium Joannis exiguum esse dicit ad testificandum de ipso, non quod Joannes vere indignus esset qui testimonium de ipso perhiberet (venit enim omnino in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, et quidem hac de causa missus a Deo), sed quod impij Judæi eum tametsi summa virtute præditum nihili facerent. Opera itaque optime fidem factura esse ait, quod sit Deus, ex Deo Patre procedens. Nam ex majestate quæ in ipsius operibus elucet vult cognosci, ut ipse ait, quod ex Patre processit ac procedit: quippe qui nihil plane præstare posset eorum quæ soli Deo conveniunt, si esset revera diversæ naturæ a Patre. Cum itaque appareat illum eadem præstare posse quæ Pater, quomodo non sit necessarium credere ipsum esse Deum ex Deo, eos vero qui creaturam esse dicunt, impios ac blasphemos esse?

ALIUD.

« Ego veni in nomine Patris mei, et non susceperunt me. Si alius veniret in nomine proprio, illum acciperitis ¹⁴. » Quomodo venit in nomine Patris Filius? certe ut Deus, ut Dominus, ut vita, ut omnipotens, ut lumen, ut potestatem suscitandi mortuos habens. Hæc enim ipsa est Pater. Atqui, si est natura sua veritas Filius, ut omnino est, nihil eorum quæ dicta sunt non vere in ipso erit. Qui vero natura sua idem est quod Pater, excepto eo solo quod non sit Pater: quomodo sit creatus, cum Pater sit increatus?

ALIUD.

« Sicut, inquit, misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui **325** manducat me, vivet propter me ¹⁵. » Filius se a Patre missum esse dicit ratione obedientiæ et incarnationis. Exinavit enim seipsum forma servi accepta, factusque est obediens usque ad mortem ¹⁶: aut quemadmodum ex sole id quod ex eo gignitur atque emittitur lumen: aut calor ex igne, sine ulla separatione in eum qui particeps sit transiens: vivere quoque se propter Patrem dicit, non particeps vitæ, sicut nos, sed tanquam paterna proprietate naturaliter in ipsum transeunte: utpote qui sit Filius, atque essentialiter ex Patre processerit. Ex proprietatibus autem Patris est vivere. Hoc itaque ipsum existit

¹³ Joan. v, 36. ¹⁴ ibid. 43. ¹⁵ Joan. vi, 58. ¹⁶ Philipp. ii, 7, 8.

Α τοιαύτην ἐπ' αὐτῷ μαρτυρίαν, τίς ὁ ποίημα λέγων αὐτόν, καὶ οὐ διαρρήθην τῆ τοῦ πάντων κρατοῦντος ἀπομαχόμενος γνώσει, ἢν ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου γεννήματος; Ὁ δὲ τοιοῦτος πῶς ἂν ὄλως φαίνοιο σωφροῶν;

ΑΛΛΟ.

« Ἐγὼ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μεῖζω τοῦ Ἰωάννου. Τὰ γὰρ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατήρ με ἀπέσταλκεν. » Εἰ [scilicet] ἐπὶ τὸ δύνασθαι μαρτυρεῖν περὶ αὐτοῦ, μικρὰν μὲν εἶναι τυχὸν τὴν Ἰωάννου φωνὴν διαβεβαίουται Χριστὸς, οὐχ ὡς Ἰωάννου τὸ ἀξιόχρεον ἐν τῷ μαρτυρεῖν οὐκ ἔχοντος ἀληθῶς (ἐπεὶ πῶς ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, καὶ τοῦτο ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Θεοῦ), ἀλλ' ὅτι παρὰ τοῖς ἀνοστοῖς Ἰουδαίοις ἐν τῷ μηδενὶ λαλόγηται καὶ αὐτός, καίτοι τοσοῦτος ὑπάρχων εἰς ἀρετὴν. Ἀξιολογητάτην δ' οὖν ὁμῶς τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν ἔσσεσθαι φησὶν, ὅτι περ εἴη Θεὸς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς προελθὼν. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἐν τοῖς ἔργοις μεγαλειότητος ἀξιοὶ γνωρίζεσθαι, καθὰ φησὶν αὐτός, ὅτι περ αὐτοῦ Πατὴρ ἐξῆλθε καὶ ἔκει, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσας ἐργάσασθαι τι τῶν ὅσα μόνῳ πρέπει Θεῷ, εἴπερ ἦν ὄντως ἑτεροφυῆς ὡς πρὸς τὸν γεννησαντα αὐτόν. Ὅταν οὖν φαίνοιο τοσαῦτα ἰσχύων ὅσα καὶ ὁ Πατήρ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντα πιστεύειν, καὶ μὴ ποίημα λέγοντας βλασφημεῖν ἀσεβῶς τε καὶ ἀμαθῶς;

ΑΛΛΟ.

« Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐ λαμβάνετε με. Ἐάν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψετε. » Πῶς ἐλήλυθεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός; ὡς Θεὸς δηλονότι, ὡς Κύριος, ὡς ζωὴ, ὡς παντοκράτωρ, ὡς φῶς, ὡς ζωογονεῖν τοὺς νεκροὺς δυνάμενος. Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ὁ Πατήρ. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶν ἀλήθεια κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, ἐστὶ δὲ πάντως, οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἐν αὐτῷ διεφευσμένον εὐρεθήσεται: ὁ δὲ τοῦτο ὄν κατὰ φύσιν, ὅπερ ἂν εἴη καὶ ὁ Πατήρ διχα μόνου τοῦ εἶναι Πατήρ, πῶς ἂν εἴη γενητός, οὐκ ἔχοντος οὕτως τοῦ γεννησαντος αὐτόν.

ΑΛΛΟ.

« Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ. » Ἀπεσταλθῆαι φησὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, κατὰ τὸν τῆς ὑπακοῆς τε καὶ ἐνανθρωπήσεως τρόπον. Ἐαυτὸν γὰρ ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαθὼν, καὶ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου: ἢ καθάπερ ἐξ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενόν τε καὶ ἐκπεμπόμενον φῶς, ἢ καὶ ἐκ πυρὸς θερμότης, ἀμερίστως τε καὶ ἀδιαπτύτως ἐπὶ τὸν μετέχοντα διατρέγουσα, ζῆν δὲ πάλιν διὰ τὸν Πατέρα φησὶν, οὐ ζῶνς μέτοχος, καθάπερ ἡμεῖς, γινόμενος, ἀλλ' ὡς τῆς Πατρὸς ιδιότητος φυσικῶς διαβαινούσης: εἰς αὐτόν, ἅτε δὴ καὶ Υἱὸν ὄντα, καὶ οὐσιωδῶς εἰς αὐτοῦ προεληλυθότα. Ἰδιότητος δὲ τοῦ Πατρὸς τὸ ζῆν τοῦτο δὴ οὖν ὑπάρχει καὶ ὁ Υἱός διὰ τὸν Πατέρα. Ἡν

γὰρ δὴ καὶ ἀμήχανον μὴ οὐχὶ πάντως ζῆν τὸν ἐκ ζῶντος Πατρὸς, εἴπερ ἐστὶν ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ γεννησαντος αὐτὸν ὁ Υἱός. Ὅσπερ οὖν ἐκ ζῶντος ἐστὶ Πατὴρ, ζῶν ἐστὶ καὶ αὐτός, οὕτω τῆς φυσικῆς ὁμοιότητος ἀνασώζων τὸν χαρακτῆρα πανταχοῦ, ἐπειπερ ἐστὶν ἐξ ἀγένητου Πατρὸς, ἀγένητος ἐστὶ καὶ αὐτός. Καὶ ἐπειπερ ἐκ Θεοῦ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν, ἀληθινὸς ἐστὶ Θεός, καὶ οὐ ποιητὸς ἢ κτιστὸς ἢ πρόσφατος.

ΑΛΛΟ.

« Ἀπακριθὴ ὁ Ἰησοῦς· Οὐτε ἐμὲ οἴβατε, οὐτε τὸν Πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, ὡς τὸν Πατέρα μου αὐτὸν ᾔδειτε. » Ὅρα μοι πάλιν ἐντεθειαν ἀκριβοστάτην ὄντα τοῦ Πατρὸς εἰκόνα τὸν Υἱόν. Εἰ γὰρ, εἰ τις αὐτὸν εἰδείη, γινώσκει πάντως καὶ τὸν Πατέρα, πῶς οὐ πρόδηλον ὡς ἀνάγκη πᾶσα τοιοῦτον εἶναι πιστεύειν, ὅπως περ ἂν ὑπάρχοι κατὰ φύσιν ἐκεῖνος; οὐδεμίαν τοιγαροῦν μισολαβούσης παραλλαγῆς, σωζομένης τε τῆς ὁμοιότητος ἀπαράλλακτου, πῶς ἂν εἴη γενητὸς ὁ Υἱός, οὐκ ἔχοντος οὕτω τοῦ Πατρὸς;

ΑΛΛΟ.

Τὲ πρὸς τί πως ἔχοντα τῶν ὀνομάτων οὐ μόνον νοεῖται καὶ ἰδιαζόντως καθ' ἑαυτὰ, ὡς περ οὖν καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλ' εἰσφέρει πάντως καὶ τοῦ ἐτέρου τὴν δῆλωσιν, καὶ κατασημαίνει κάκεινο πρὸς ὅπερ ἔχει τὴν σχέσιν. Οἶον, ἡμέραν εἰπὼν τις, οὐδὲ νυκτὸς ἀμνημονεῖ· δεξιὸν ὡσαύτως ὡς πρὸς ἀριστερόν· οὕτω καὶ υἱὸν ὡς πρὸς πατέρα. Οὐκοῦν οὐ ποίημα λέγων τὸν Υἱόν, οὐκ εὐλόγως αὐτὸν ἀντιδιαστέλλει τῷ Πατρί. Ὁ δὲ Υἱὸν ὁμολογῶν, οἶδεν ὅτι καὶ Πατέρα ἔχει. Ποιήματος γὰρ ὁ ποιητὴς οὐκ ἂν νοοῖτο πατήρ· κτίστης γὰρ μᾶλλον καὶ δημιουργός. Ἐπεὶ οὖν εἰδέναι βουλόμεθα τὸν Θεὸν ὄντα Πατέρα, Υἱὸν κατὰ φύσιν ὁμολογῶμεν τὸν ἐξ αὐτοῦ, ἢ πάντη τε καὶ πάντως μετὰ τῶν ἀπαιδευτῶν Ἰουδαίων ἀκουσόμεθα παρ' αὐτοῦ· « Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ᾔδειτε. »

ΑΛΛΟ.

« Ἀπεκριθῆσαν, φησὶν, οἱ Ἰουδαῖοι· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννημέθα, ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν. Εἶπαν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ ὁ Θεὸς πατήρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμὲ. Ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξηλθὼν καὶ ἤκω· οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν. » Οἱ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατὴρ πεφυκότα Υἱὸν οὐκ ἀγαπήσαντες, πῶς ἂν ἀληθεύσειαν λέγοντες ἠγαπηκέναι τὸν ἐξ οὐτέρου ἐστι; Καὶ οἱ τὸν καρπὸν ἀτιμάσαντες, ποίαν καὶ προσοίσουσι τῷ δένδρῳ τιμὴν; Εἰ δὲ καρπὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξηλθὼν καὶ ἤκω, » πῶς ἂν εἴη γενητὸς; Πῶς δὲ ὅλως ἢ τῆς θεότητος ἀρρήτου φύσιν ἐκφυλόν τι καὶ ἀλλογενὲς ὡς πρὸς ἑαυτὴν ἀποτίξεται; οὐδὲ τῆς γενητῆς οὐσίας ἀνεχομένης τοῦτο παθεῖν; Ἄνθρωπος γὰρ ἐξ ἀνθρώπου, καὶ βοῦς ἐκ βοός. Οὐκοῦν ἀνάγκη Θεὸν ἐκ Θεοῦ πεφυκέναι τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖν, ἕνα μὴ φαί-

¹⁷ Jo. n. vii, 19. ¹⁸ ibid. 41, 42.

A *Filius propter Patrem. Fieri enim nequit ut non vivat, qui ex vivo Patre processit, siquidem Filius est omnimoda imago Patris. Quemadmodum igitur, cum sit ex vivente Patre, etiam ipse vivit : ita naturalis similitudinis characterem omni ex parte retinens, si Pater est increatus, Filius quoque est increatus. Et cum ex vero Deo verus sit Deus, creatus, aut factus, vel recens esse nequit.*

ALIUD.

« Respondit, inquit, Jesus: Neque me cognovistis, neque Patrem meum : si me nossetis, Patrem utique meum nossetis ¹⁷. » Ex his etiam apparet Filium esse absolutissimam Patris imaginem. Si enim cum quis Filium norit, novit omnino et Patrem : quomodo non manifestum sit necessarium plane esse, ipsum talem prorsus esse, qualis ille natura sua est? Cum itaque nulla differentia intersit, sed omnimoda potius inter eos sit similitudo, quomodo sit creatus Filius, cum Pater sit increatus?

ALIUD.

Nomina relativa non per se et seorsim intelliguntur, ut reliqua nomina, sed omnino ea etiam quorum respectu dicuntur significant. Exempli gratia, cum quis nominat diem, noctem quoque innuit; cum dextrum, simul etiam sinistrum intelligitur : ita quando nominatur filius, pater quoque intelligitur. Quocirca qui creaturam vocat Filium, non recte illum opponit Patri. Qui vero Filium esse fatetur, scit quoque ipsum habere Patrem. Nam qui opus aliquod conficit, non potest dici pater, sed potius opifex. **326** Si ergo cognoscere velimus Deum Patrem, Filium naturaliter ex ipso esse fateamur, aut una cum Judæis audiemus : « Si me nossetis, Patrem quoque meum nossetis. »

ALIUD.

« Responderunt, inquit, Judæi : Nos ex fornicatione non sumus nati, unum patrem Deum habemus. Dixit eis Jesus : Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo exivi et veni : non enim veni a memetipso, sed ille misit me ¹⁸. » Qui Filium ex Patre procedentem non dilexerunt, quomodo recte dicant se diligere eum ex quo procedit? Et qui fructum contempnunt, quem honorem deferent arbori? Si autem Filius est fructus Dei ac Patris : hoc enim significat, « Ex Deo exivi et veni, » quomodo sit creatus? Aut quomodo ineffabilis natura deitatis alienum a se genuerit, cum vel ipsa creata natura ab hoc abhorreant? Homo enim ex homine, et vacca ex vacca gignitur. Fatendum itaque necessario est Filium esse Deum ex Deo, ne Patris conditio deterior videatur, quam creaturarum. Missum vero se a Patre dicit Filius, non

quod e loco in locum concesserit (corporum enim hoc proprium est), sed quemadmodum ex igne calor, aut sicut ex lumine illuminatio.

ALIUD.

« Pater, inquit, meus qui dedit mihi, omnibus major est, et nullus potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus ¹⁹. » Si Pater est major omnibus, divinam certe excellentiam præ creaturis habens, extra omnes et supra omnes est. Qui vero ea natura atque dignitate præditus est, unum est cum Filio. At vero, quomodo ille erit creatus, qui cum increato Patre ratione essentialis est idem? Aut quomodo tanquam creatura omnibus annumerabitur, qui major omnibus est cum Patre, major autem ut Deus creaturis comparatus?

ALIUD.

« Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. Propter quod igitur eorum lapidatis me? Responderunt Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de **327** blasphemia, quia tu, cum sis homo, facis teipsum Deum ²⁰. » Cum Salvator noster diceret: « Ego et Pater unum sumus, » indignantur Judæi, non intelligentes quis esset qui hoc diceret; solam vero carnem intuentes, lapidibus ipsum obruere volebant, blasphemiam commissam accusantes. Eo enim ipso, inquit, quod dicis, « Ego et Pater unum sumus, » Deum teipsum natura facis, recte hoc unum intelligentes. Meliores itaque Arianis sunt Judæi, quippe qui eum qui dicere audebat, « Ego et Pater unum sumus, » necessaria quadam ratione ad divinitatis dignitatem conscendere, et Deum esse affirmabant. Quo pacto enim unum sit cum eo qui natura sua Deus est, qui non sit et ipse Deus? Cum vero ipse nequaquam mentiatur, Deus itaque etiam naturaliter existens unum est cum Patre. At qui talis est, quomodo sit creatus vel factus?

ALIUD.

« Respondit Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi: Dii estis? Si illos dixit deos ad quos verbum Dei factum est, et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis me blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum ²¹. » Viden' quomodo manifeste se opponat iis qui sunt adoptione dii, quippe qui naturaliter est id quod ipsis per gratiam est concessum? Quomodo igitur fieri potest, ut qui essentialiter est Deus, sit creatura, cum alienum sit a divina atque incomprehensibili natura creatum esse?

ALIUD.

« Si, inquit, opera Patris mei non facio, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non credi-

νηται τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ἐλάττων ὁ Πατήρ. Ἄπεσθλαθαι δὲ παρ' αὐτοῦ φησιν ὁ Υἱὸς, οὐ τόπον ἐκ τόπου μεταμειδῶν (σωμάτων γὰρ τοῦτό γε), ἀλλ' ὡς ἐκ πυρὸς ἢ αὐτοῦ θερμότης, ἢ καθάπερ ἐκ φωτὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ φωτισμός.

ΑΛΛΟ.

« Ὁ Πατήρ μου, ὃς δέδωκέ μοι, πάντων μεζίων ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Εἰ πάντων μεζίων ἐστὶν ὁ Πατήρ, θεοπρεπῆ δηλονότι τὴν ὑπεροχὴν ἔχων ὡς πρὸς τὰ ποιήματα, καὶ ἔξω πάντων καὶ ἐπὶ πάντων ἐστὶν. Ὁ δὲ οὕτως ἔχων φύσεώς τε καὶ ἀξιώματος, ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Υἱόν. Εἴτα πῶς ἔσται γενητὸς, ὁ τῷ ἀγενήτῳ Πατρὶ κατ' οὐσίαν ὁ αὐτός; ἢ πῶς ἐν τοῖς πᾶσιν ὡς ποίημα λογισθήσεται, ὁ μεζίων πάντων μετὰ Πατρὸς, μεζίων δὲ ὡσαύτως πρὸς ποιήματα.

ΑΛΛΟ.

« Πολλὰ κατὰ ἔργα εἶδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. Διὰ ποῖον ἔργον αὐτῶν ἐμὲ λιθάζετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. » Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαλεγόμενου καὶ φάσκοντος· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, » ἀγανακτοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ νοοῦντες τίς ὁ ταῦτα λέγων ἐστὶ, μόνην δὲ εἰς τὴν σάρκα βλέποντες, εἴτα καταλείβει αὐτὸν ἐβούλοντό τε καὶ ἐπεχείρουν, ἥδη βλασφημίας ἐγκλήματι περιβάλλοντες. Διὰ γὰρ τοῦ φάναι, φασίν, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, » Θεὸν σεαυτὸν κατὰ φύσιν ποιεῖς, τοῦτο μόνον νοοῦντες ὀρθῶς. Κρείττους οὖν ἄρα τῶν ἀνοσίων Ἀρειανῶν Ἰουδαῖοι, τὸν ὅλως εἰπεῖν θαρρήσαντα· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, » ὡς περ ἐξ ἀναγκαίου λόγου λοιπὸν πρὸς τὸ τῆς θεότητος ἀναθεβαίνειν ἀξίωμα διαθεβαύμενοι. Πῶς γὰρ ἂν ἐν ὑπάρχει πρὸς τὸν φύσει Θεόν, ὃ μὴ τοῦτο ὑπάρχων; Ἐπειδὴ δὲ οὐ ψεύδεται, κατὰ φύσιν ἄρα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων Θεός, ἐν ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ τοιοῦτος, πῶς ἂν εἴη γενητὸς ἢ πεποιημένος;

ΑΛΛΟ.

« Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή, ὃν ὁ Πατήρ ἠγάπησε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὁμεις λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; » Ὁρᾷς ὅπως ἑαυτὸν ἀντιδιαστέλλει σαφῶς τοῖς κατὰ θέσιν θεοῖς, ὡς αὐτὸς δηλονότι κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὅπερ ἐκείνοις ἐν χάριτος μέρει προστίθεται; Πῶς οὖν ἐνδέχεται τὸν οὐσιωδῶς ὄντα Θεόν μὴ οὐχὶ καὶ πάντως τὸ εἶναι ποίημα διαφεύγειν, εἴπερ ἄνω τοῦ κλιθεῖσθαι θήσομεν τὴν θεῖαν τε καὶ ἀπερινόητον φύσιν;

ΑΛΛΟ.

« Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις

¹⁹ Joan. x, 29, 30. ²⁰ ibid. 32, 33. ²¹ ibid. 34-36.

πιστεύετε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ. Ὅτι τὰ κατὰ φύσιν τῆς ἀλλήλων ὁμογενείας διεστηκότες, διάφορον ἔχει καὶ τὴν ἐνέργειαν, σαφέστατα δὲ δεικνύει δι' ὧν ἔφησεν ὁ Σωτήρ. Εἰ γὰρ εἰς τὴν τῆς σαρκὸς εὐτέλειαν ἀποβλέποντες, οὐ πιστεύετε, φησὶν, εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ γε τῶν ἔργων ἡ μεγαλειότης ἀξιόχρεως τε καὶ ἀξιολογώτατη πρὸς τὸ δύνασθαι πείθειν ὑμᾶς ὅτι ἐπεὶ εἰμι Θεὸς ἐκ Θεοῦ προελθυώς. Ὁ γὰρ ἐν ἔργοις Ἰσος ὧν τῷ Πατρὶ, πῶς ἂν εἴη δευτερεύων κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ; Καὶ ὁ τὴν αὐτὴν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν ἐκείνῳ περιειμένος, πῶς ἂν γένοιτο πρὸς αὐτὸν ἑτεροφυής; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐχὶ κατὰ πάντα προσεικώς, καὶ οὕτω πρὸς ἐμφέρειαν οὐσιώδη καλῶς ἀπηκριβωμένος, ἔχων τε ὅλον τοῦ γεννήσαντος ἐν ἑαυτῷ τὸ ἴδιωμα φυσικῶς, ὡς εἶναι μὲν αὐτὸν ἐν Πατρὶ, ἔχειν τε ὁμοίως ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα; εἴτα τίς ὁ τοιμῶν ποίημα λέγειν τοῦ Πατρὸς τὴν εἰκόνα, καὶ οὐχὶ πάντως εἰς αὐτὸν ἀσεβῶν τὸν Πατέρα;

ΑΛΛΟ.

« Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. » Εἰ ποίημα καὶ κτίσμα, κατὰ τινος, ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ἀνάστασις ἐστὶ καὶ ζωὴ, μὴ θαυμαζέσθω ταῦτα ὧν ὁ Πατήρ. Τί γὰρ τὸ πλεον ἐν αὐτῷ παρὰ τὰ ποιήματα; Εἰ δὲ τῶν ποιημάτων τοσοῦτον, ὅσον ἴσμεν, ἀπώκισται κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον καὶ διὰ τὸ εἶναι ζωὴ, πῶς ἂν εἴη ποίημα ὁ Υἱὸς, ζωὴ καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὥσπερ οὖν ἀμέλει καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν; Ζωὴ δὲ ὅλως τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἐστὶ, ζωῆς δὲ μᾶλλον τῆς ἀπὸ τοῦ ζῶντος Θεοῦ μέτοχα. Ἐπεὶ καὶ ἐν Θεῷ κινούμεθα καὶ ἐσμὲν, ὡς ὁ Παῦλος φησιν.

ΑΛΛΟ

« Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. » Εἰ τοσαύτην ἔχει τὴν ὁμοίωσιν ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, ὡς ἀνακεκράσθαι τρόπον τινὰ κατ' οὐσίαν αὐτῷ καὶ τὴν ἐκείνου φύσιν καθάπερ ἐν εἰκόني δεικνύειν, πῶς οὐ λαὸν ἐστὶ θυσευθῆς ὁ ποίημα λέγειν αὐτὸν ἀποτομῶν, εἰ μὴ καὶ αὐτῷ τὸ πεποιηθῆαι δίδωσι τῷ Πατρὶ; Εἶναι γὰρ ἀνάγκη τοιοῦτον τὸν Υἱὸν ὁποῖός περ ἂν ὑπάρχοι κατὰ φύσιν ὁ Πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ οὐ ποίημα ὁ Πατήρ, οὐκ ἄρα ἐστὶ ποίημα ὁ Υἱὸς, ἀκτιστος δὲ μᾶλλον, ὥσπερ ὁ γεννήσας αὐτόν. Οὕτως γὰρ ἔξει καὶ τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα θεωρήσομεν.

ΑΛΛΟ.

« Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν. » Εἰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτά ἐστι καὶ τοῦ Υἱοῦ (πρόδηλον δὲ ὅτι τοῖς φυσικοῖς ἀξιωμασι τοῦ γεννήσαντος ἐναμφρόνεται), πρόδεσσι δὲ τῷ Πατρὶ μετὰ τῶν ἄλλων θεοπρεπῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ εἶναι ἀγενήτως, ἔξει τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς. Ἔστι γὰρ οὐ πεποιημένος, ἀλλ' ἦν ἐν ἀρχῇ μετὰ Πατρὸς καὶ ἐν Πατρὶ, Θεὸς τε ὧν Λόγος, ἀβήρτων δὲ καὶ ἀφραστον ἔχων τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον.

¹¹ Joan. x, 57, 58. ¹² Joan, xi, 25. ¹³ Act. xvii, 28. ¹⁴ Joan. xii, 44. ¹⁵ Joan. xvi, 15.

tis, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia in me Pater est, et ego in Patre ¹¹. » Quæ naturaliter a mutua inter se cognatione dissident, diversam quoque vim atque operationem habere, id vero Salvator apertissime ostendit per ea quæ dixit. Nam si ad carnem respicientes, inquit, non creditis in me, operum certe magnitudo atque præstantia fidem vobis facere deberet me esse Deum ex Deo procedentem. Qui enim effectu atque operibus est idem cum Patre, quomodo sit diversæ ab eo naturæ? Aut potius quomodo **328** non erit ei per omnia similis, qui eadem cum eo operandi virtute et facultate præditus est? Imo vero, quomodo non per omnia similis, qui tam exacte secundum essentiam ei proportionatus est, quique ita essentialem ipsius similitudinem refert, universasque Patris proprietates naturaliter in se habet, ita ut ipse quidem sit in Patre, et vicissim Patrem in seipso habeat? Quis igitur creaturam audebit dicere Patris imaginem, quin in ipsum Patrem impie delinquat?

ALIUD.

« Ego, inquit, sum resurrectio et vita ¹². » Si Filius, cum sit opus vel creatura, ut nonnulli volunt, est etiam resurrectio et vita, cur admiratur Patrem qui hoc ipsum quoque est? Quid enim amplius in ipso est quam in creaturis? Cæterum cum, quantum scimus, a creaturis distet ratione naturæ, et quia est vita, quomodo sit creatura Filius, qui et ipse est naturaliter vita sicut et Pater? Vita autem creaturarum prorsus nihil est, sed potius sunt vitæ a vivente Deo participes: siquidem in Deo movemur et sumus, ut Paulus dicit ¹³.

ALIUD.

« Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me ¹⁴. » Si tantam habet Filius cum Patre similitudinem, ut quodammodo commistis ei sit secundum essentiam, illiusque naturam velut in imagine repræsentet: quomodo non sit vehementer impius, qui ipsum creaturam facit, nisi forte ipsum etiam Patrem creatum dicat? Necessarium enim omnino est talem esse Filium qualis natura existit Pater. Cum vero Pater non sit creatura, neque Filius creatura erit; sed potius increatus, ut qui ipsum genuit: ita enim revera erit Filius, et Patrem in ipso cernemus.

ALIUD.

« Quæcunque habet Pater mea sunt ¹⁵. » Si quæcunque habet Pater, illa ipsa sunt et Filii (manifestum vero est quod de naturalibus Patris proprietatibus gloriatur), Patri autem proprium est, inter alia divina bona, quod sit increatus: erit idem et Filio proprium. Est enim increatus, et in principio erat cum Patre et in Patre, Deus existens Verbum: ineffabilem atque inenarrabilem habens suæ generationis modum.

329 ALIUD.

« Exivi, inquit, a Patre, et veni in mundum; et rursum dimitto mundum et vado ad Patrem. Dicunt ipsi discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis: nunc scimus quia nosti omnia, nec opus est tibi ut quisquam te interroget: In hoc credimus quia a Deo existi²⁶. » Maximum est sanctorum apostolorum testimonium, et quasi quoddam sigillum fidei, firmiter credentium, quod ex essentia Dei ac Patris effulsit Filius. Hoc enim arbitror significare, neque aliud quidquam, *exire a Patre*. Quærendum tamen est unde eis fides illa acciderit, aut qua occasione hanc fidem conceperint. « Nunc, inquit, scimus te omnia nosse, neque opus tibi est, ut ab aliquo interrogeris. In hoc credimus, quod a Deo exististi. » Ex eo quod Filius omnia nosset, affirmarunt apostoli ipsum vere ex Deo Patre processisse. Dei enim proprium est nihil ignorare: quæ quidem proprietas in Filio erat. Atque idecirco Deum esse credunt, et e Patre effulsisse, omnia quæ habet Pater naturaliter in se habentem. Quomodo autem erit creatus is in quo proprietates Dei elucet? Neque solum omnia novit, verum etiam alta voce exclamat, « Omnia quæ habet Pater, mea sunt²⁷. »

ALIUD.

« Hæc est, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem nististi Jesum Christum²⁸. » Si falsis gentium diis oppositus solus est verus Deus Pater, identitate nimirum naturæ cum Filio copulatus: videant qui ipsum creaturam esse dicunt, an non extreme impii sint, cum creatum esse contendunt, cui hoc vere inest, ut simul cum Patre sit Deus.

ALIUD.

« Manifestavi nomen tuum hominibus²⁹. » Quodnam vero nomen est, quod Christus se hominibus manifestasse affirmat? An fortasse idem est ac si dicat: Ego te prædicavi hominibus Deum? Quid vero prophetæ? nonne et hi tanto tempore ante incarnationem totius universi Dominum Deum appellarunt? Quid amplius ergo fecit Christus? At fortassis creatorem ac totius mundi opificem illum esse annuntiavit. Atqui **330** primus Moses conscripto de creatione mundi libro, Deum simul et creatorem eum declarat, dicens: « In principio creavit Deus cælum et terram³⁰. » Quale igitur nomen est quod se manifestasse dicit? Nonne manifeste nomen Patris? Postquam enim crediderunt in Filium, aperte confessi sunt esse Patrem, cognoveruntque quis et qualis esset Pater: a naturali pulchritudine Filii ad eximiam Patris formam deducti, atque ex perfecta absolutaque imagine exemplar ipsum sive ar-

A

ΑΛΛΟ.

« Ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, καὶ πάλιν ἀφήμι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Ἴδε νῦν παρήρησται λαλεῖς καὶ παρομιλεῖς οὐδεμίαν λέγεις. Νῦν οἴδαμεν ὅτι οἴδας πάντα, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχεις, ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ. Ἐν τούτῳ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες. » Ἀξιολογώτατη γὰρ ἡ τῶν ἁγίων ἀποστόλων σφραγὶς τε καὶ μαρτυρία διατεθεῖσθαι φασκόντων πεπιστευκέναι τε ἤδη καὶ μάλα γοργῶς, ὅτι περ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐξέλαμψεν ὁ Υἱός. Τοῦτο γὰρ οἶμαι σημαίνειν, καὶ οὐχ ἕτερόν τι, τὸ ἐξελεῖν ἐκ Πατρὸς. Ζητητέον δὲ ὅπως πόθεν αὐτοῖς τὸ πιστεῦσαι συμβέβηκε, καὶ ἐπὶ τίσιν ἢ ποίαις ἀφορμαῖς ἢ τῆς συνέσεως δέδοται ψήφος. « Νῦν, φασί, οἴδαμεν ὅτι οἴδας πάντα, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ. Ἐν τούτῳ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες. » Ἐν τῷ εἰδέναι τὰ πάντα τὸν Υἱόν, διετέθησαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περ ὄντως εἴη παρὰ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκφανείς. Θεότητος γὰρ ὄντως ἴδιον τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν, ὅπερ ἦν ἐν Υἱῷ. Αἰδὸς δὲ καὶ Θεὸν εἶναι πιστεύουσιν αὐτὸν, ἀναπεφάνθαι τε γεννητῶς ἐκ Πατρὸς, ἔχοντα τὰ ἐκείνου φυσικῶς ἐν ἑαυτῷ. Εἶτα πῶς ἔσται γενητὸς ὁ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν ἐκλάμπων, καὶ οὐ μόνον ἔχων τὸ πάντα εἰδέναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ μεγάλην λέγων τῇ φωνῇ, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἔστι. »

ΑΛΛΟ.

« Αὕτη δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Εἰ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς τῶν ἐθνῶν ἀντιδιαστελλόμενος, μόνος ἔστιν ἀληθινὸς ὁ Πατήρ, συνημμένος δηλαδὴ κατὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ Υἱῷ, ὁράτωσαν οἱ ποίημα λέγοντες αὐτὸν, εἰ μὴ πάσης ἀσεβείας ἐπέκεινα βαδιούνται, γεννητὸν εἶναι φάσκοντες τὸν ᾧ πρόσεστι κατὰ ἀλήθειαν τὸ εἶναι Θεὸν μετὰ τοῦ γεννησαντοῦ αὐτόν.

ΑΛΛΟ.

« Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Ἄρα ποῖον ὄνομα τοῦ Πατρὸς φησὶν ὁ Σωτήρ, ὃ δὲ καὶ φανερὸν τοῖς ἀνθρώποις καταστήσῃ διίσχυρίζεται; Ἄλλ' ἔστιν εἰπεῖν ὅτι, Θεὸν σε παρὰ ἀνθρώποις ἐκήρυξα; Τί δὲ ἄρα τῶν προφητῶν οἱ λόγοι; Θεὸν ἢ οὐχ οὕτω καλοῦσι τὸν ἀπάντων Δεσπότην τοσοῦτοις ἔκρωθεν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνοις; Τί οὖν τὸ πλέον διὰ Χριστοῦ; ἀλλ' ἰσως, Δημιουργὸν φησὶ, καὶ τοῦ παντὸς κόσμου ποιητὴν τε καὶ φιλοτεχνήμονα καταγγέλων διατετέλεκα. Καίτοι πρῶτος ὁ μακάριος Μωσῆς, τὸ περὶ τῆς κοσμοποιίας συντιθείς βιβλίον, ἐμοῦ καὶ Θεὸν καὶ ποιητὴν αὐτὸν εἰσφέρει, λέγων, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ποῖον οὖν ὄνομα πεφανέρωσθαί φησιν; Ἡ δὴλον ὅτι τοῦ Πατρὸς; Ἐπειδὴ γὰρ πεπιστευκασιν ὡς Υἱὸν, συναμολόγησαν δηλονότι τὸ εἶναι Πατέρα, καὶ ἔγνωσαν τίς ἔστιν καὶ ὁποῖος ὁ Πατήρ, ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ὡραιότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸ τοῦ γεννησαντος

²⁶ Joan. xvi, 28, 29. ²⁷ ibid. 15. ²⁸ Joan. xvii, 3. ²⁹ ibid. 6. ³⁰ Gen. i, 1.

κάλλος χειραγωγούμενοι, καὶ ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς εἰκό-
νος τὸ ἀρχέτυπον βλέποντες. Τί οὖν ἄρα ἐστὶν τὸ διὰ
τούτων κατασκευαζόμενον; Εἰ ποίημά ἐστιν ὁ Υἱὸς,
οὐκ ἂν ἐξ αὐτοῦ νοοῖτο Πατὴρ ὢν ὁ Θεός· ποίημα
γὰρ ὡς πρὸς ποιητὴν, υἱὸς δὲ πρὸς πατέρα νοεῖται·
τοιαύτη γὰρ ἡ θέσις αἰ τῶν πρὸς τί πως ἐχόντων
ἐστίν. Εἰ δὲ χρῆ κατὰ ἀλήθειαν ἐνεργεῖα καὶ πρά-
γματι Πατέρα νοεῖσθαι Θεόν, Υἱὸν ὁμολογητέον τὸν
ἐξ αὐτοῦ· ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ἐφ' Υἱοῦ κρατῆσει λόγος.
Γέννημα γὰρ εἶναι καὶ οὐ ποίημα πιστευόμενος, συν-
εισολοίμαι πάντως ἐαυτῷ τῆν τοῦ γεννησαντος γνῶσιν·
καὶ οὕτως ἀληθεύει λέγων, « Ἐφανέρωσά σου τὸ
ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. »

ΑΛΛΟ.

Ὁ Σωτὴρ που φησὶ πρὸς τὴν Μαριάμ, μετὰ τὸ ἐκ
νεκρῶν ἀναστῆναι· « Μὴ μου ἄπτιου, οὐπω γὰρ ἀνα-
βέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς
ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς
τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου
καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Θεὰ δὴ πάλιν μικρὸν ἐπιστήσας
τοῖς λεγομένοις τὸν νοῦν, ὅτι πάρεσι κατὰ ἀλήθειαν
ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀναλάμψας Λόγος, καὶ
οὐχὶ κτίσμα, κατὰ τὴν τῶν αἱρετικῶν ἀπόνοιάν τε
ὁμοῦ καὶ ἀπαιδευσίαν. Διασκευάσθω δὴ πάλιν ὁμοῦ
κατὰ τόνδε τὸν τρόπον ἡ τοῦ θεωρηήματος δύναμις·
Εἰς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμά τε καὶ πρᾶγμα
καταβεβηκώς ὁ Θεὸς Λόγος, ἵνα διασώσῃ τὸν ἀνθρω-
πον, ἕτε δὴ λοιπὸν τοῦτο γεγονός ὅπερ ἡμεῖς κατὰ
φύσιν ἐσμὲν, λαμβάνει μὲν εἰς ἐαυτὸν τὰ τῆς ἀνθρω-
πότητος ἴδια· τὰ δὲ οἰκεῖα πάλιν αὐτὸς ἀντιδίδωσιν
ἡμῖν, καὶ οὕτως εἰς τὴν αὐτῷ φύσει πρέπουσαν τι-
μὴν ἀναφέρει· τὸν ἀνθρωπον, αὐτῆς ἀρχαίας κατολι-
σθήσαντα δόξης διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράθεσιν. Ἀνα-
μίζας τοίνυν τρόπον τινὰ καὶ ἀνακεράσας ἡμᾶς ἐν
ἐαυτῷ, καὶ πάλιν ἡμῖν ἐαυτὸν, κάτεισι μὲν εἰς τὰ
ἡμέτερα αὐτὸς, ἀναρπάξει δὲ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐαυτοῦ·
οἷον ἀνθρωποὶ μὲν κατὰ φύσιν ἡμεῖς, αὐτὸς δὲ εἰς τὸ
παρὰ φύσιν διὰ φιλανθρωπίαν καταδραμῶν, γέγονεν
ἀνθρωπος. Δούλοι Θεοῦ κατὰ φύσιν ἡμεῖς ὡς ποιή-
ματα· δούλος ἐχρημάτισε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ παρὰ φύ-
σιν ἐνεχθεῖς, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ τὸ
ἐναντίον, Θεὸς κατ' οὐσίαν αὐτός· θεοὶ καὶ ἡμεῖς εἰς
τὸ παρὰ φύσιν ἀναβαίνοντες διὰ τὴν χάριν· ἀνθρωποὶ
γὰρ· Υἱὸς κατὰ φύσιν αὐτός· υἱοὶ καὶ ἡμεῖς κατὰ
θέσιν, ὡς εἰς ἀδελφότητα τὴν πρὸς αὐτὸν κεκλημένοι.
Οὐκοῦν εἴπερ ἡμεῖς καθὰ θέσιν υἱοὶ καὶ θεοὶ, τοῦτο
πάλιν αὐτὸς ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ὡς τοῖς κατὰ θέσιν
ἀντινοούμενος. Ὁ δὲ ἀληθινὸς Υἱὸς τε ὑπάρχων καὶ
τὸ κτίζεσθαι τῆς θείας οὐσίας;

ΑΛΛΟ.

Ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς ἐαυτοῦ μαθητάς φησὶ που πά-
λιν· « Εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ,
καγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε,
καὶ λέγει αὐτοῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Δημοουρ-
γικὸν κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα εἰδώς καὶ ὁ Ψαλμωδός,
φησὶ πρὸς τὸν ὄλων Δεσπότην Θεὸν καὶ Πατέρα·

A chetypum, cernentes ²¹. Quidnam vero ex his colli-
gitur? Si Filius est creatura, certe nequaquam ex
ipso intelligeretur Pater esse Deus. Creatura enim
respectu creatoris, filius respectu patris dicitur.
Hujusmodi enim semper est conditio eorum quæ
sunt ad aliquid. Si vero oportet revera effectui ac re
ipsa Patrem intelligi Deum, Filium quoque qui ex
ipso procedit confiteri oportet. Eadem autem est
ratio de Filio. Nam si Filius censeatur esse genitus,
non creatus, Patris quoque notitiam secum inducit.
Atque ita vere dicit: « Manifestavi nomen tuum ho-
minibus. »

ALIUD.

B Salvator alicubi ad Mariam ita inquit, postquam
e mortuis resurrexit: « Noli me tangere: nondum
ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres
meos, et dic eis, quod ascendo ad Patrem meum,
et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum ve-
strum ²². » Animadvertite rursus diligenter Verbum
quod ex Deo ac Patre effulsit, esse revera Deum,
non autem creaturam, ut hæretici opinantur. In-
struatur ergo in hunc modum tota vis et efficacia
argumenti: Verbum Dei forma ac re ipsa homo fa-
ctum fuit, ut hominem salvet: nimirum idipsum
factum, quod nos natura sumus, assumit quidem in
seipsum quæ humanitatis sunt propria: suas vero
proprietas contra nobis largitur. Atque ita homi-
nem in gloriam suæ ipsius naturæ convenientem
extollit, qui per peccatum Adæ e pristina gloria ex-
ciderat. Commiscens itaque nos atque contemperans
sibi, et se nobis, ipse quidem ad nostra se demittit,
et nos ad sua elevat. Nos enim natura homines su-
mus; ipse vero pro sua benignitate, præter suam
naturam factus est homo. Nos natura **331** sumus
servi, utpote creaturæ: servus autem vocatus est et
ipse cum præter suam naturam factus est homo.
Contra ipse juxta essentialiam suam est Deus. Nos
vero etiam sumus dii ²³, præter nostram naturam
per gratiam eo evecti; homines enim sumus, ipse
natura Filius. Filii etiam nos, per adoptionem, tan-
quam in ipsius fraternitatem vocati ²⁴. Quocirca si nos
per adoptionem sumus filii et dii, hoc idem ipse sua
natura vere est, utpote adoptione oppositus. Qui vero
est verus Filius et Deus, quomodo sit creatus, cum
creatum esse in diviniæ essentialiam nullo modo
cadat?

Θεός, πῶς ἂν εἴη γεννητός, οὐδαμῶθεν παραδεχομένης

ALIUD.

Salvator ad discipulos suos alicubi ita ait: « Pax
vobis: sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Cum
que hoc dixisset, insufflavit eis, dicens: Accipite
Spiritus sanctum ²⁵. » Cum etiam Psalmista Spi-
ritum natura sua creatorem esse nosset, ita alicubi
ad totius universi Dominum Deum ac Patrem dicit:

²¹ Hebr. i, 3. ²² Joan. xi, 17. ²³ Psal. lxxxi, 6; Joan. x, 34. ²⁴ Rom. viii, 29. ²⁵ Joan. xi, 21, 22.

« Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ ²⁶. » Cum igitur Spiritus sanctus creet, atque renovet omnia, utpote ejusmodi natura præditus, quomodo sit creatus Filius qui Spiritum creandi facultate præditum suppediat?

ALIUD.

Beatus discipulus Thomas cum ei apostoli nuntiarent se vidisse Dominum, qui e mortuis resurrexerat, subdubitan dicit: « Nisi immisero manus meas in fixuram clavorum, non credam ²⁷. » Cum vero Salvator præsens esset, ipsumque a diffidentia revocaret, et manus clavorum vestigiis immittere juberet, credens clamavit: « Dominus meus et Deus meus ²⁸. » Quo dicto non solum apud eos, qui tum temporis una cum ipso vivebant, verum etiam apud nos, in hunc usque diem magnam laudem atque admirationem sibi conciliavit, ut nimirum recte vereque de Salvatore sentiens. Si ergo et Dominus est et Deus, quomodo unus e creatoris erit? Omne enim quod factum est, natura sua servum est, et non Deus. Salvator autem natura sua Dominus et Deus est: creatus itaque non est, cui divinæ essentiae pulchritudo quadrat.

ALIUD, ex eodem.

Si Filius est naturaliter creatura, cumque ita se habeat, juxta illorum sententiam, Thomas eum alloquitur, dicens: « Dominus meus, et Deus meus. » Idque citra **332** blasphemiam dicere potuit, quod nimirum etiam angelis ea appellatio convenit: quid obstitit quominus etiam angelis aut cuivis sanctorum idipsum dicamus, cum illos ob rem aliquam magnam admiramur? Cæterum nemo sanæ mentis censuerit cuiquam eorum quæ diximus ejusmodi appellationem convenire, quæ soli Deo competit: longe vero ab errore abfuisse dicimus discipulum, imo potius verissime sensisse, cum Christum ac Dominum appellaret. Qui vero hoc naturaliter existit, atque ita vocatus est, quomodo sit creatus

ALIUD.

« Multa etiam, inquit, alia fecit Jesus coram discipulis suis, quæ non sunt scripta in libro hoc: hæc autem scribuntur ut credatis quod Jesus est Christus Filius Dei ²⁹. » Dicant nobis Ariani qui Deo repugnare non verentur, an, cum Christum, quatenus est Verbum, creaturam esse dicunt, Filium Dei ac Patris ipsum esse statuunt. Cæterum arbitrator eos suam ipsorum temeritatem damnaturos, si quid sit creatum, quid genitum accurate animadvertant. Nam quod creatum est, non ex essentia ipsius creatoris sumitur. Genitum vero, genitoris sui naturam deprædatur. Atque hoc quidem dicimus de corporibus, cum in Deo alia sit ratio: sed tamen

²⁶ Psal. ciii, 30. ²⁷ Joan. xx, 24-26. ²⁸ ibid. 28.

(1) Leg. ἡυδς.

« Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Ὅτε τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ δημιουργεῖ καὶ ἀνακαινίζει τὰ πάντα, τοιαύτην ἔχον τὴν φύσιν, πῶς ἂν εἴη γεννητὸς, ἢ πῶς ἂν κτίσμα νοῦτο κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ὁ τοῦ κτίειν ἰσχύοντος Πνεύματος χορηγός;

ΑΛΛΟ.

Θωμᾶς ὁ μακάριος μαθητὴς ἀπαγγελλόντων αὐτῷ τῶν συναποστόλων, οἱ δὲ Θεοῦ ἀμαρτανῶν ἐκ νεκρῶν ἐγγεγενημένον, ὁλοκλήρως φησὶν: « Ἐὰν μὴ βάλω τὰς χεῖράς μου εἰς τοὺς τύπους τῶν ἤλων, οὐ μὴ πιστεῦσω. » Ἐπειδὴ δὲ παρῆν ὁ Σωτὴρ καὶ αὐτὸν ἀποπέισων, καὶ δὴ καὶ τὰς χεῖρας τοῖς τύποις τῶν ἤλων ἐντιθέναι προσέταττεν, ἀνακεκλημένος εἰς πίστιν ὁ μαθητὴς λέγει πρὸς αὐτόν: « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Καὶ τοῦτο εἰπὼν, οὐ μόνον παρὰ τοῖς τὸ τρικλάδου συμμοιτεύουσιν αὐτῷ, ἀλλὰ μέχρι νῦν καὶ παρ' ἡμῶν θαυμάζεται, ὡς ὀρθῶς δηλονότι καὶ ἀληθῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος διαλαθῶν. Εἰ τοίνυν καὶ Κύριός ἐστι καὶ Θεός, πῶς ἔστι τῶν ποιηθέντων εἷς; πᾶν γὰρ τὸ πεποιημένον, καὶ δούλον τῆ φύσει, καὶ οὐ Θεός κατὰ φύσιν· ὁ δὲ Σωτὴρ φύσει Κύριος καὶ Θεός, οὐκ ἄρα γεννητὸς, ὃ τὰ τῆς θείας οὐσίας ἐφῆρμοσται κάλλη.

ΑΛΛΟ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ κτίσμα κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὕτω δὲ ἔχοντι κατ' ἐκείνους φησὶν ὁ Θωμᾶς, « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου, » καὶ τὸ ἐκ τῆς δυσφημίας ἐγκλημα διαπέφυγε, ὡς ἐξὸν καὶ κτισματι ταῦτα καλεῖσθαι, τί κωλύσει καὶ ἀγγέλοις καὶ ἐκάστῳ τῶν ἁγίων τυχόν τοῦτο λέγειν ἡμῶν, (1) ὅταν αὐτοὺς ἐπὶ τισὶ παραδόξοις θαυμάζωμεν; Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἴποι νοῦν ἔχων ἐν τῶν κατειλεγμένων τὴν τοιαύτην φωνὴν, ὡς μόνῃ πρέπουσαν Θεῷ, μακρὰν τε εἶναι φασιν τοῦ διεσφάλλαι τὸν μαθητὴν. Οὐκοῦν ἀληθεύει Θεὸν αὐτὸν ἀποκαλῶν καὶ Κύριον· ὁ δὲ τοῦτο ὑπάρχων φυσικῶς, καὶ οὕτω κεκλημένος, κατὰ τίνα τρόπον ἔστι γεννητός;

ΑΛΛΟ.

« Πολλὰ μὲν, φησὶ, οὐκ ἄλλα ἐποίησε σημεῖα ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Λεγέτωσαν ἡμῶν οἱ θεομαχεῖν ἀνόητος ἀποτολμῶντες Ἀρειανοί, εἰ ποῖημα λέγοντες τὸν Χριστὸν, καθὼς ἄλογος ἐστὶν, Υἱὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν (2) τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἄλλ' οἷμαί γε σφόδρα κατηγορήσειν αὐτοὺς τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας, εἰς τὸν ἐπὶ τοῦτοις ἀναβλέποντας λογισμὸν, καὶ τί μὲν ἔστι τὸ ποιηθὲν, τί δὲ τὸ γεννηθὲν ὑπὸ τοῦ θεωρησαντας ἀκριβῶς. Τὸ μὲν γὰρ ποιηθὲν, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ποιούντος λαμβάνεται· τὸ δὲ γεννώμενον, τὴν τοῦ

²⁹ ibid. 30, 31.

(2) Forte legendum ὁμολογοῦσιν.

γεννῶντος φύσιν ἀποσυλῆ. Τοῦτο δὲ φάμεν ὡς ἐπὶ σωμάτων, ἕτερον ἔχοντος τοῦ πράγματος τύπον ἐπὶ Θεοῦ, ὅμως δ' οὖν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀληθεστάτην εἰσφέροντος τὴν εἰκόνα. Τοσαύτης τοίνυν μεταξὺ κειμένης διαφορᾶς, καὶ οὕτω μακροῦ διορίζοντος λόγου ποίημα καὶ Υἱὸν, ὅτου δὴ χάριν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς τὰς ἐκ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν διακονῶν ἀληθείας, πολλὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα γενέσθαι σημειᾷ φησιν, ἵνα πιστεῦσωμεν ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰς τῶν ποιηθέντων παρὰ Θεοῦ, εἴπερ ἐστὶ γεννητός, ὡς ἐκεῖνοι ληροῦντες φασίν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φησίν, εἰς δὲ τὴν τῆς υἰότητος ἔννοιαν ἀναφέρει τῶν ἀκρωμένων τὸν νοῦν. Οὐκ ἄρα γεννητὸν νοεῖσθαι βούλεται τὸν Υἱὸν, καθὼ Λόγος

A verissimam nostri afferens imaginem, quæ per exempla a nobis petita elucescit. Cum itaque tanta sit differentia inter creaturam et Filium, tantoque intervallo inter se dissideant : quomobrem evangelista, veritatem ex Spiritu nobis ministrans, multa etiam alia miracula edita esse inquit, ut credamus quod Jesus Christus sit Filius Dei, et non potius unus ex iis quæ creata sunt a Deo, si modo est creatus, ut illi delirantes opinantur? Cæterum hoc non dicit, quin potius audientium mentem ad notitiam Filii transfert. Non ergo creatum censi vult Filium, quatenus est Verbum.

ΛΟΓΟΣ ΛΓ'.

Ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ δὲ τῆ κτίσει χορηγούμενον.

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Εἰ διὰ τὸ λέγεσθαι, φασί, παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, τῆς οὐσίας αὐτὸ δώσωμεν τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον ὁμολογήσωμεν τῇ τὰ πάντα ὑπερκειμένην φύσει, ἔστω καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τόνδε τὸν τρόπον· ἐπειδήπερ τὰ πάντα ἐκ Θεοῦ τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ ὁμολογεῖ. Τί δὴ λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν; Πλήθος ἄπειρον ἡμῖν εἰσῆχται θεῶν, εἴπερ τὸ ἐξ οὗ τοῖς πᾶσι προσκειόμενον, πάντα δείκνυσιν ὁμοούσια τῷ Πατρὶ.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Τοῖς μὲν συνιέναι τὰς θείας ἐπιθυμοῦσι Γραφάς, χρεῖα τις εἰς τὸ πιστεῦειν ἐτοιμότητος. « Ἐάν γάρ μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε, » φησί που λόγος προφητικός. Ἐπειδὴ δὲ ἀμαθῶς καὶ ταῦτα προτείνουσιν οἱ δι' ἐναντίας, ἀνάγκη δὴ λοιπὸν ἐπ' ἐκεῖνα χωρεῖν, δι' ὧν τὸ ἐξ ὧν δυσφημοῦσιν ἀμαθῶς ἀποκρουσθήσεται βλάβος. Οὐχ οὕτως, ὡ βέλτιστοι, τὰ πάντα φάμεν ἐκ Θεοῦ, καθάπερ καὶ τὸ Πνεῦμα. Τὸ μὲν γάρ ἐστι φυσικῶς ἐνυπάρχον αὐτῷ, καὶ οὐσιωδῶς ἐμπετηγός, ἵν' οὕτως εἴπωμεν, καὶ ἀμερίστως ἐξ αὐτοῦ προῖόν. Τὰ δὲ τῆς ἐνεργείας ἔργα καὶ ποιήματα, δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι γεγονότα καὶ οὕτως ἐκ Θεοῦ νοούμενα. Εἰ δὲ τούτοις ἡμῶν οὐ πείθεσθε τοῖς λόγοις, ἐν ἰσῆ δὲ τάξει τοῖς πεποιημένοις καὶ τὸ Πνεῦμα θήσεται, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ καὶ αὐτὸ λέγεσθαι, καθάπερ ἐκεῖνοι, τί τὸ κωλύον καὶ ἡμᾶς ἀνθυπενεγκόντας εἰπεῖν· Εἰ ἐκ Θεοῦ τὰ πάντα ἐστίν, ὡσπερ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν οὐδὲν ἐν αὐτῷ παρὰ τὰ ποιήματα, διατί μὴ καὶ ἕκαστον τῶν γεγονότων, ἐπειδήπερ ἐκ Θεοῦ εἶναι λέγεται, οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ; Διατί μὴ διὰ πάντων ἀποκαλύπτει Θεὸς, ἀλλὰ διὰ μόνου τοῦ Πνεύματος; Ὅτε τοίνυν τὰ μὲν ἄλλα ποιήματα, διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀποκάλυψιν ἔχει· αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπάρχον, ὡσπερ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀν-

B

ASSERTIO XXXIII.

333 *Quod Spiritus sanctus sit secundum naturam Deus, et ex essentia Patris, et quoa per Filium creaturis donetur.*

Objectio hæreticorum.

Si quia Spiritus, inquit, in sacris Litteris ex Deo esse dicitur, idcirco essentialiter ipsius Patris esse concedimus, et consubstantialiam supremæ omnium naturæ esse fatemur : eadem sit reliquorum etiam omnium ratio. Siquidem præco veritatis omnia ex Deo esse proficitur. Atque ita nobis infinita quædam deorum multitudo introduceretur, si iis quibus ex Deo esse tribuitur, consubstantialitas cum Patre tribuatur.

C

Solutio objectionis.

Qui sacras Scripturas recte intelligere volunt, necesse est ut parato ad credendum animo accedant. « Nisi enim credideritis, non intelligetis, » ait propheta ⁴⁰. Cæterum cum adversarii hæc objiciant, necessarium est ut damnum quod ex ipsorum blasphemiiis oriri possit propulesemus. Dicimus itaque non omnia similiter, eodemque modo ex Deo esse, quemadmodum est Spiritus sanctus. Nam hic naturaliter in ipso existit, atque essentialiter impactus est, ut ita loquamur, citraque ullam separationem ex ipso procedit. Creaturæ vero per Filium in Spiritu factæ sunt, atque ita ex Deo esse censentur. At si nostro sermoni non creditis, sed uno ordine creaturas cum Spiritu collocatis, quia et Spiritus ex Deo esse dicitur, sicut et illæ ; quid obstabit quominus etiam nos ita inferamus, et dicamus : Si omnia ex Deo sunt, sicut et Spiritus, nihilque singulare in ipso est magis quam in creaturis : cur non et singulæ creaturæ, cum alioqui ex Deo esse dicantur, norunt quæ Dei sunt, et scrutantur arcana Dei? Cur etiam non per omnes revelat Deus, sed tantum per Spiritum? Cum itaque reliquis creaturis per Spiritum revelatio fiat : Spiritus autem ipse scrutatur arcana Dei ⁴¹, utpote ex ipso atque in ipso naturaliter **334** existens, sicut humanitas in homine : manifestum omnino est Deum esse Spi-

⁴⁰ Isa. vii, 9. ⁴¹ I Cor. ii, 10.

tum, et suam ex quo proprie atque naturaliter in Deo habere; creaturas vero abusive, utpote a creatore atque opifice ortum suum habentes ex Deo esse dici.

Testimonia dicti.

Paulus ita ait: « Nos autem Spiritum Dei accepimus, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis ⁴². » Et rursum: « Quis hominum novit, quæ in homine sunt, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Sic et quæ Dei sunt, nullus novit, nisi Spiritus Dei qui est in ipso ⁴³. »

ALIUD.

« Nobis enim revelavit Deus per Spiritum sanctum. Spiritus enim omnia investigat, etiam profunda Dei ⁴⁴. »

ALIUD.

Si spiritus humanus, non ex revelatione alterius cuiuspiam novit quæ in se sunt, sed proprie ac naturaliter suus, arcana cordis sui novit atque scrutatur, ita Spiritus sanctus in Deo ac Patre. Divinæ itaque naturæ proprius est, quemadmodum spiritus humanus homini proprius est.

ALIUD.

Paulus ad quosdam ita scribit: « Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum propter peccatum, Spiritus autem vitæ propter justitiam ⁴⁵. » Hinc etiam rectam de Spiritu notitiam haurire potes, et discere illum ex Salvatoris essentia subsistere, neque ab una deitate alienum esse. Cum enim Spiritum ipsius Dei vocasset, statim subjungit esse Spiritum Christi, ut ostenderet omnia quæ Patri propria sunt, in Filium qui naturaliter ex ipso gignitur transire. Christum vero rursus Spiritum vocat, dicens: « At si Christus in vobis, » declarans non esse alienum a Verbi natura, sed ita ei unitum, tametsi propriam hypostasim habeat, ut ipse existat in Filio, et Filius in ipso propter essentiæ identitatem.

ALIUD.

Spiritum sanctum ex Deo esse dicimus, atque ita profitemur. Illi qui solum ad blasphemiam prompti sunt, reliqua etiam omnia ex **335** Deo facta esse contendunt, ex Paulo ita scribente: « Unus Deus Pater, ex quo omnia ⁴⁶. » Atque ita existimant se posse evincere Spiritum ex essentia Patris non esse: quia etiam ad creaturas referatur illud, ex quo, quod de Spiritu dicitur, declarans ipsum naturaliter de illius essentia esse: sed ad hoc respondendum est quod nomen filii proprie de Filio Dei dicitur, abusive autem etiam de hominibus dicitur. Neque vero quod per adoptionem et gratiam cuiquam

Δ ὁρώπινον, πρόσδηλον δήποθεν ὡς Θεὸς μὲν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἐξ οὗ κυρίως ἔχον καὶ φυσικῶς ἐν Θεῷ. Τὰ δ' ἄλλα ποιήματα καταχρηστικώτερον, ὡς ἐκ ποιητοῦ καὶ δημιουργοῦ πεφηνότα, τὸ ἐξ οὗ λεγόμενα.

Μαρτυρίαι τοῦ ῥητοῦ.

Ὁ Παῦλος· « Ἡμεῖς δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. » Καὶ πάλιν· « Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Ὁὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ. »

ἌΛΛΟ.

« Ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη Β τοῦ Θεοῦ.

ἌΛΛΟ.

Εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἐξ ἀποκαλύψεως ἐτέρου τινὸς οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς φυσικῶς καὶ κυρίως ὑπάρχον αὐτοῦ, τὰ τῆς καρδίας βάθη γινώσκει καὶ ἐρευνᾷ, οὕτω δὲ [f. δη] ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῆς φύσεως ἕνα τῆς θείας ἔσται, καθάπερ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀνθρώπινον.

ἌΛΛΟ.

Ἐπιστέλλει δὲ τισὶν ὁ Παῦλος· « Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, ἐπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. » Δέχου μοι πάλιν ἐντεῦθεν ὀρθὰς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐννοίας, ἵνα δὴ καὶ ἐκμάθῃς ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχον οὐσίας, καὶ τῆς μᾶς θεότητος οὐκ ἄλλοτριον. Πνεῦμα γὰρ ἀποκαλέσας αὐτοῦ Θεοῦ, εὐθὺς αὐτὸ καὶ Πνεῦμα λέγει Χριστοῦ. Δεικνύων μὲν ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια, διαβαίνει ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς γεννηθέντα Υἱόν. Χριστὸν δὲ πάλιν εὐθὺς τὸ Πνεῦμα καλεῖ, λέγων· « Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, » οὐκ ἄλλοτριον αὐτὸ δεικνύων τῆς τοῦ Λόγου φύσεως. Ἄλλ' οὕτως ἠνωμένον, εἰ καὶ ἔστιν ἰδιοσύστατον, ὡς αὐτὸ τε ὑπάρχει ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸν ἐν αὐτῷ διὰ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα.

ἌΛΛΟ.

Δ Ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι φαμεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν. Ἄλλ' οἱ πρὸς μόνον τὸ δυσφημεῖν ἐτοιμότατοι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐκ Θεοῦ γενέσθαι φασί, τοῦ Παύλου γράφοντος· « Εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα. » Ἐἴτα νομίζουσιν δύνασθαι ἀνατρέπειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τε τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ φέρεσθαι καὶ κατὰ τῶν ποιημάτων, τὸ, ἐξ οὗ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος κείμενον, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸ φυσικῶς ὑπάρχον ἀποδεικνύον· ἀλλ' ἔστι πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι καὶ ἐφ' Υἱοῦ κυρίως μὲν κεῖται τὸ υἱὸς ὄνομα, κεῖται δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων καταχρηστικῶς. Καὶ οὐ δὴ που τὸ θέσει τισὶ καὶ κατὰ χάριν

⁴² I Cor. II, 12. ⁴³ ibid. 11. ⁴⁴ Ibid. 10. ⁴⁵ Rom. VIII, 9, 10. ⁴⁶ I Cor. VIII, 6.

προσκείμενον, ανατρέψει τὸν ἔχοντα φυσικῶς οὕτω A καὶ τὸ, ἐξ' οὗ, τῶν ποιημάτων κατηγορούμενον, οὐ κατοίσει πρὸς τὴν οἰκίαν ταπεινώσιν τε καὶ ὁμοί-τητα τὸ τοῦ Πνεύματος ὑψηλὸν τε καὶ θεϊκόν· ἀλλὰ μανεῖ μὲν αὐτῷ κυρίως τὸ, ἐξ' οὗ, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐ-σίας εἶναι τοῦ Πατρὸς. Χωρῆσει δὲ καὶ ἐπ' ἑκείνα, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ πρὸς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα δραμεῖν, δι' Ἰγίου δηλαδὴ. Εἰ δὲ τὸ πλέον οὐδὲν ἐν Πνεύματι καὶ ποιήμασι διὰ τὸ κατηγορεῖσθαι τὸ ἐξ' οὗ κατ' ἀμφοῖν, λεγέτωσαν ἡμῖν ἴσου δὴ, χάριν, τοῦ μὲν Πατρὸς οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν, Χριστὸς ἐν ἡμῖν ἐστίν· ἐτέρου δὲ τινος τῶν ποιημάτων ἀγγέλου τυχόν ἢ ἀρχαγγέλου ἢ λαλοῦντος ἢ ἐνεργούντος ἐν ἡμῖν, οὐκ ἐστὶ Χριστὸς καὶ Θεὸς λέγεται κατοικεῖν· Ὅπου δὲ ταύτῃ διαφορά φαίνεται, πῶς οὐχὶ καὶ πάντα τὴν φύσιν αὐτῆς ὑπάρχειν ἐξηλλαγμένην ὁμολογεῖν B ἀναγκαῖον, ὡς τὰ μὲν εἶναι ποιήματα, τὸ δὲ ποιη-τικόν, φυσικῶς μὲν ὑπάρχον τῷ Ποιητῇ, φοροῦν δὲ πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν ποιητὴν διὰ τῆς φύσεως ταυτότητα, καὶ τὸ τῆς οὐσιώδους ποιότητος ἀπαρ-άλλακτον;

ΑΛΛΟ.

Ἐπιπέλλει τισὶν ὁ Παῦλος, καὶ μάλα δὴ φρονῶν τε καὶ λέγων ὀρθῶς· « Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἔχονται, οὗτοι Θεοῦ υἱοὶ εἰσιν. Οὐ γὰρ ἐλάβετε Πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υιοθεσίας, ἐν ᾧ κρᾶζομεν· Ἄββᾶ, ὁ Πα-τήρ. » Οὐκοῦν εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον υἱοῦς ἀποδει-κνύει Θεοῦ τοὺς ἐν οἷς κατοικεῖ, καὶ θείας ἐργάζεται φύσεως κοινωνοὺς, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἠνωμένους δυ- C τας τῷ ὑπὲρ πάντα ὄντι Θεῷ, μετὰ παρῆρησίας ἀνα-δοξῆν· « Ἄββᾶ, ὁ Πατήρ, » οὐκ ἐν δούλοις οὐδὲ ἐν τοῖς ποιήμασι τετάξεται· φορέσει δὲ μᾶλλον φυσικῶς τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀξίωμα, ἐξ αὐτῆς τε ὑπάρχον καὶ παρ' αὐτῆς, τοῖς ἁγίοις δι' Ἰγίου χορηγούμενον, διὰ τε τοῦτο θεοποιῶν, καὶ εἰς υἰότητα καλοῦν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο.

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται πάλιν· « Αὐτὸ γὰρ τὸ Πνεῦμα συμμαρ-τυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. » Ὡς γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχον τῆς τοῦ χορηγούντος αὐτὸ τοῖς ἁγίοις, Χριστοῦ δηλαδὴ, καὶ ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ Πνεύματος ἡμῖν ἐνοικιζομένου καὶ ἐν ἡμῖν γινόμενου, πρὸς τὸ τῆς υιοθεσίας ἀναβαίνομεν ἀξίω-μα, αὐτὸν ἔχοντες ἐν αὐτοῖς τὸν Ἰῶν, πρὸς ὃν καὶ D ἀναμορφούμεθα τῇ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μετοχῇ, καὶ εἰς τὸ ἴσον τῆς παρῆρησίας ἀναβαίνοντες σχῆμα, τολμῶμεν λέγειν· « Ἄββᾶ, ὁ Πατήρ. » Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα Θεός, εἴπερ ἐργάζεται θεοὺς τοὺς δεχομένους αὐτό.

ΑΛΛΟ.

Ἐπιστέλλει πάλιν ὁ Παῦλος τισιν· « Ὡσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκου, φορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ· » χοῖκὸν εἶναι λέγων τοῦ ἀν-θρώπινου γένους τὸν ἀρχηγέτην Ἀδάμ, οὗ τὴν εἰκόνα πεφορέκαμεν ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως

tribuitur, subvertit eum qui naturaliter idipsum est : ita neque illud, ex quo, de creaturis prædicatum, Spiritus excellentiam atque divinitatem ad creaturatum humilitatem atque similitudinem pertrahere poterit ; sed proprie quidem de Spiritu dicitur, ex quo, quia ex essentia Patris subsistit. Convenit vero etiam creaturis, quia ex Deo, per Filium scilicet, ex nihilo ad esse traductæ sunt. Si vero nihil amplius aut excellentius est in Spiritu quam in creaturis, quia, ex quo, de utrisque prædicatur : dicant nobis quam ob causam, habitante in nobis Patre, Christus in nobis est : alia vero quæpiam creaturarum, nimirum angelo vel archangelo, aut loquente aut operante in nobis, Christus et Deus in nobis habitare non dicitur Quorum vero natura adeo est diversa, quomodo non etiam naturam eorum magnopere inter se differre fatebimur ? ita ut hæc quidem sint creaturæ, hic vero creandi facultate præditus, naturaliter inexistens Creatori, gestansque in seipso creatorem propter naturæ identitatem, atque essentialis quali- tatis omnimodam similitudinem ?

ALIUD.

Paulus quibusdam ita scribit, idque sane pruden- ter ac sapienter : « Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spi- ritum servitutis iterum in timore ; sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba, Pater »⁴⁷. « Si ergo Spiritus sanctus efficit filios Dei eos in quibus habitat, et divinæ naturæ C participes facit, ita ut nos Deo ipsi uniti summa fiducia clamemus : « Abba, Pater : » certe inter servos et creaturas collocari non potest : sed potius divinæ essentiæ dignitatem in se gestabit, nimirum in ipsa existens, et ab ipsi sanctis per Filium donatus : atque Idcirco deificans, et filios eos in quibus versatur efficiens.

336 ALIUD.

Scriptum est rursus : « Ipse enim Spiritus con- testatur spiritui nostro, quod sumus filii Dei »⁴⁸. « Nam tanquam ex essentia existens ejus qui eum sanctis largitur, nimirum Christi, et tanquam Deo Verbo per Spiritum in nobis habitante, dignitatem adoptionis in filios consequimur : ipsum in nobis habentes Filium, ad quem reformamur, Spiritus sui participes effecti, et ad eandem cum ipso libertatem evecti, audent dicere : « Abba, Pater. » Deus itaque est Spiritus, quippe qui participes sui deos efficit.

ALIUD.

Paulus rursus ita scribit : « Sicut enim gesta- vimus imaginem terrestris, gestemus imaginem cœlestis »⁴⁹. « Terrenum vocat primum generis humani auctorem Adam : cujus imaginem gestavimus, in similitudine prævaricationis ejus ad mortem atque

⁴⁷ Rom. viii, 14, 15. ⁴⁸ ibid. 16. ⁴⁹ I Cor. xv, 49.

corruptionem provoluti. Cœlestem vero Dominum nostrum Jesum Christum, cujus imaginem cum acceperimus, inhabitantem in nobis vivificantem et sanctum Spiritum, ad ipsum rursus vivum Dei Verbum reformati sumus, rursus incorruptionem consecuti et ad vitam æternam instaurati. « Spiritus enim est qui vivificat, » ut Salvator ait ⁵⁰. Quemadmodum igitur, quia Filius est absolutissima Patris imago, qui suscipit Filium, suscipit et Patrem: ita servata eadem analogiæ ratione, qui recipit imaginem Filii, hoc est Spiritum, recipit omnino per ipsum etiam Filium et Patrem, qui est in Filio. Quomodo igitur Spiritus sanctus creaturis annumerabitur, si est omnimoda imago Filii Dei? Neque enim eo insanitiæ devenient quidam, ut audeant dicere imaginem creatoris posse citra ullam differentiam in creatura elucere, omniaque in se naturaliter habere quæcumque insunt illi cujus est imago. Si vero Spiritus vocatur imago Filii, Deus itaque est, et non aliter.

ALIUD.

Scriptum est rursus: « Prophetæ duo vel tres laquantur ⁵¹. » Et deinceps: « Si autem omnes prophetant, introierit autem infidelis aliquis vel idiota, redarguitur ab omnibus, examinatur ab omnibus. Et occulta cordis illius manifesta sunt, et sic cadens in faciem adorabit Deum, annuntians quia vere Deus in nobis est ⁵². » **337** Cum itaque qui Spiritum sanctum acceperunt, habentes in seipsis Deum prophetant, eoque nomine admirandi sunt, quomodo erit creatura Spiritus, et non potius supremæ illius essentiæ consors, naturaliter a Patre per Filium in eos qui apti ad accipiendum sunt transiens, sicut calor ex igne in corpora?

ALIUD.

Scriptum est etiam: « Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, Spiritu autem loquitur mysteria ⁵³. » Ecce Paulus aperte dicit Deo loqui ipsum qui linguis loquitur. Deinde Deum ostendens esse Spiritum, subjungit: « Spiritu autem loquitur mysteria. » Quomodo igitur non erunt blasphemix rei qui Spiritum sanctum creaturis annumerare non verentur?

ALIUD.

Paulus rursum ad Corinthios ita scribit: « Nos enim templa sumus Dei vivi, sicut dixit Deus: Inhabitabo in ipsis et inambulabo, et erunt mihi in populum, et ego ero ipsis in Deum ⁵⁴. » Et paulo post: « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, qui habitat in vobis ⁵⁵. » Et rursum: « Si quis templum Dei corrumpit, corrumpet hunc Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos ⁵⁶. » Cum igitur ii qui Spiritum sanctum acceperunt, et do-

Α Ἀδὰμ καταβεδηκότες εἰς θάνατον καὶ φθοράν. Ἐπουράνιον δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τὴν εἰκόνα λαβόντες, τὸ ἐνοικῆσαν ἐν ἡμῖν ζωοποιόν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα, πρὸς αὐτὸν ἀναμορφούμεθα τὸν ζῶντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, πάλιν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναβαίνοντες, καὶ εἰς αἰώνιον ἀνακαινίζόμενοι ζῶν. « Τὸ γὰρ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιούν, » κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὡς περ οὖν ἐπειδή περ εἰκὼν ἐστὶν ἀκριβεστάτη τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὁ δεξάμενος αὐτὸν καὶ τὸν Πατέρα ἔχει· οὕτως ἐπὶ τὸ ἴσον σχῆμα τῆς ἀναλογίας τρεχούσης, ὁ δεξάμενος τοῦ Υἱοῦ τὴν εἰκόνα, τούτεστι τὸ Πνεῦμα, ἔχει πάντως δι' αὐτοῦ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ Πατέρα. Πῶς οὖν ἐν ποιήμασι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταριθμηθήσεται, εἴπερ ἐστὶν εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ δὴ πού καὶ εἰς τοῦτο παρανοίας βαδιοῦνται τινες, ὡς τολμῆσαι λέγειν ἐν τοῖς πεπονημένοις τοῦ ποιούντος εἰκόνα δύνασθαι διαπρέπειν ἀπαρράλλακτως, καὶ πάντα φέρειν ἐν ἑαυτῇ φυσικῶς ὅσα περ ἔχειν πρόσθεν, οὗ καὶ ἐστὶν εἰκὼν. Εἰ δὲ εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα καλεῖται, Θεὸς ἄρα καὶ οὐχ ἑτέρως.

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται πάλιν· « Προφῆται δύο ἢ τρεῖς λαλείωσαν. » Εἰτά φησιν· « Ἐάν δὲ πάντες προφητεύουσιν, εἰσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων. Τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά γίνεται, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι βντικός ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστίν. » Ὅτε τοίνυν οἱ τὸ Πνεῦμα λαμβάνοντες τὸ ἅγιον, Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς προφητεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζονται, πῶς ἐστὶ ποιήμα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας μετάληψις σχετικῆ, φυσικῶς διαβαίνουσα παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἐπιτηδεῖους εἰς τὸ λαβεῖν, ὥσπερ ἂν γένοιτο καὶ ἐκ πυρὸς θερμότης ἐν σώματι;

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται πάλιν· « Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσαις, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, Πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. » Ἰδοὺ τὸν γλώσσαις λαλοῦντα, Θεῷ διαλέγεσθαι σαφῶς ὁ Παῦλος φησιν. Εἰτά Θεὸν δεικνύων τὸ Πνεῦμα, συνάψας ἐπάγει· « Πνεύματι δὲ λαλεῖται μυστήρια. » Πῶς οὖν οὐκ ἐσονταὶ τοῖς τῆς δυσφημίας ἐγκλήμασιν ἔνοχοι, οἱ τὸ Πνεῦμα τολμώντες καταριθμεῖν ἐν ποιήμασιν;

ΑΛΛΟ.

Ἐπιστέλλει πάλιν Κορινθίοις ὁ Παῦλος· « Ἡμεῖς γὰρ ναοὶ ἐσμὲν Θεοῦ ζωντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός· Ἐνοικῆσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἐσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. » Καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦτοις· « Μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνοικούν ἐν ἡμῖν. » Καὶ πάλιν· « Εἰ τις οὖν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οὗτινές ἐστε ὑμεῖς. » Οὐκοῦν εἰ τὸ Πνεῦμα λαβόντες, καὶ ναὸς

⁵⁰ Joan. vi, 64. ⁵¹ I Cor. xiv, 29. ⁵² ibid. 24, 25. ⁵³ ibid. 2. ⁵⁴ II Cor. vi, 16. ⁵⁵ Ephes. iv, 30. ⁵⁶ I Cor. iii, 17.

καὶ οἶκος Θεοῦ χρηματίζομεν, ὡς Θεὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς οἰκοῦντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα, καθὼς γέγραπται, πῶς οὐ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἂν μὴ βούλωνται τινες τῶν δι' ἐναντίας, οἷς τὸ μὴ πείθεσθαι τῇ θεῖᾳ Γραφῇ σύνηθές τε καὶ φιλόν;

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Παῦλος δοῦλον ἑαυτὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κλητὸν ἀπόστολον ἀποκαλῶν, ἀφωρίσθαι φησὶν εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Εἶτα πάλιν ἑτεροτρόπως τὸ αὐτὸ σημαίνων, ἐπιστέλλει πρὸς τινὰς ὡς περὶ Θεοῦ· « Ὅς ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. » Εἰ τοίνυν διαθήκην Πνεύματος οἶδεν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ εἰς δ καὶ ἀφωρίσθαι φησὶ, πῶς οὐ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

ΑΛΛΟ.

Γέγραπται πάλιν· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγγεραντος Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγγείρας Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Ἄλλ' εἴπερ ἦν ὄντως ποίημα καὶ κτίσμα κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μανίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ὄλην ἔχει τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν; Οὐ γὰρ δὴ τις τοσοῦτον, οἶμαι, τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἐκδήσεται, ὡς τολμησαὶ καὶ μόνον εἰπεῖν τὴν θεῖαν οὐσίαν δι' ὀργάνων τινῶν ἐξωθεν εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντων διακονεῖσθαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν ἐξ αὐτῆς φυσικῶς διαβαίνουσαν πρὸς τινὰς τῶν ἐπιτηδεύων πρὸς τὸ λαθεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ζωὴ μὲν ἔστι κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ζωοποιεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ παρ' αὐτοῦ χωρηγούμενον, ἀνάγκη λοιπὸν ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχειν ὁμολογεῖν αὐτὸ τῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχον, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ ὕδατος ἀτμὶς ἀναβαίνοι, καὶ δι' ὧν ἐνεργεῖ τοὺς παρ' οἷς ἂν γένοιτο ψύχουσα, τοῦ ἐκπέμποντος αὐτὴν τὴν φύσιν σημαίνουσα.

ΛΟΓΟΣ ΛΔ'.

Παράθεσις ῥητῶν φραξῆς, ἐν οἷς ἔστι τὸν ἐπιτηροῦντα θεωρεῖν, ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἔχον τῷ Υἱῷ πανταχοῦ, καὶ οὐκ ἀπεξενωμένον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ὁμοῦ δὲ διδάσκουσιν ὅτι Θεοῦ λεγομένου κατοικεῖν ἐν ἡμῖν, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐνοικοῦν.

Πρὸς Τιμόθεον ὁ Παῦλος· « Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον, διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. » Πρὸς Ῥωμαίους· « Οὐ τολμῶ μὲν λαλεῖν τι, ὧν οὐ κατεργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν ἔθνων λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ. » Καὶ πάλιν· « Παρακαλῶ σὺν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνιάσασθαι μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς. » Πρὸς Κορινθίους· « Ἡ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε

mus et templum Dei vocentur, utpote Deum in seipsis habentes inhabitantem atque inambulantem, sicut scriptum est: quomodo non sit Spiritus sanctus Deus, velint nolint, hæretici quibus usitatum illud atque familiare est Scripturæ fidem derogare?

ALIUD.

Beatus Paulus cum seipsum servum Christi et vocatum apostolum nominat, destinatum se in Evangelium Dei ait⁸⁷. Deinde rursus alio modo idipsum significans, ad quosdam de Deo ita scribit: « Qui sufficientes nos fecit ministros Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus⁸⁸. » Si ergo testamentum Spiritus esse novit Evangelium Dei, ad quod destinatum se dicit, quomodo non sit Spiritus sanctus Deus?

ALIUD.

Scriptum est rursus: « Si autem Spiritus ejus qui Jesum Christum suscitavit 338 a mortuis, habitat in vobis, ipse qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vividabit et mortalia corpora vestra per Spiritum suum qui habitat in vobis⁸⁹. » Atqui si, juxta hæreticorum insaniam, Spiritus sanctus esset creatura, quomodo universam vim atque operationem Dei habet? Neque enim quisquam ita emotæ, ut arbitror, mentis erit, ut audeat dicere divinam essentiam per organa quædam extrinsecus creata administrare operationem, quæ ipsa naturaliter in quosdam transit, qui apti sunt ad accipiendum. Cum igitur Filius sit naturaliter vita, vivificat autem Spiritus, quem ipse largitur, fatendum itaque est ejusdem illum essentiæ esse cujus est Filius et Deus, universamque illius vim atque operationem habere, veluti si ex aqua vapor ascendat, et per suam operationem qua eos ad quos pervenit refrigerat, naturam ejus unde emittitur significat.

ASSERTIO XXXIV.

Testimonia quibus docetur quod Spiritus sit Deus, et eandem omnino cum Filio operationem habeat: quodque non sit alienus ab ipsius essentia: hoc etiam ex iis docetur, quod, cum Deus in nobis habitare dicitur, Spiritus sit qui inhabitat.

Paulus ad Timotheum scribens ait: « Bonum depositum serva, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis⁹⁰. » Ad Romanos vero: « Non audeo loqui aliquid eorum quæ non fecit Christus per me in obedientiam gentium verbo et opere, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Dei⁹¹. » Et rursus: « Obsecro igitur vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris⁹². » Ad Corinthios: « An ignoratis quia corpora vestra templum Spiritus sancti sunt, qui in

⁸⁷ Rom. I, I. ⁸⁸ II Cor. III, 6. ⁸⁹ Rom. VIII, 11.

⁹⁰ II Tim. I, 14. ⁹¹ Rom. XV, 18. ⁹² ibid. 30.

vobis est, quem habetis a Deo⁶² ? » Et rursus : « Qui adhæret Domino, unus Spiritus est⁶³. » Ecce aperte hic Spiritum Dominum esse ait ; **339** apertius vero id faciens, ita rursus de Judæis scribit : « Usque ad hodiernum diem idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur. Sed usque in hodiernum diem cum legitur Moses, velamen super cor ipsorum jacet. Quando autem convertuntur ad Dominum, auferitur velamen : Dominus vero Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas⁶⁴. » Et rursus : « Nos autem omnes discooperta facie gloriam Domini intuentes in eandem imaginem reformamur, a gloria in gloriam sicut a Domini Spiritu⁶⁵. » Cum igitur unus sit Dominus Jesus Christus, juxta Pauli sententiam, Dominum vero Spiritum vocet, nullam itaque agnoscit differentiam Filii et Spiritus, sed tanquam ex ipso et in ipso naturaliter existentem Domini nomine appellat.

ALIUD.

Scribit rursus : « Quis enim cognovit mentem Domini, qui instruat eum ? Nos autem mentem Christi habemus⁶⁶, » Spiritum in nobis habitantem ita vocans. Cum igitur vocatus sit Spiritus mens Christi : quomodo sit creatura, cum fieri non possit ut divina atque incorruptibilis natura habeat in se essentialiter aliquid eorum quæ extrinsecus sunt ?

ALIUD.

Invenitur etiam scriptum, imo potius beatus evangelista Joannes inquit : « In hoc cognoscimus quia in ipso manemus, et ipse in vobis, quia de Spiritu suo dedit nobis⁶⁷. » Si ergo inhabitante in nobis per participationem Spiritu, Deus est qui inhabitat, nosque in ipso sumus, atque ipse in nobis, quia Spiritum in nobis gestamus : quomodo non erit Spiritus Deus, qui totam Dei ac Patris deitatem in se essentialiter continet, cujus et Spiritus est, et per Filium creaturis donatur ?

ALIUD.

Christus Judæis alloquens ita alicubi loquitur : « Si vero in digito Dei ego ejicio dæmonia, venit ergo in vos regnum Dei⁶⁸ ? » Digitum Dei hic Spiritum sanctum vocat, qui quodammodo ex divina essentia oritur, et naturaliter ex ea dependet, sicut digitus ex humana manu. Brachium enim et dextram Dei sacræ Scripturæ Filium vocant, juxta illud : « Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus⁶⁹. » Et rursus : « Domine, subline est brachium tuum, et nesciverunt ; ubi autem cognoverint, confundentur⁷⁰. » Quemadmodum igitur brachium naturaliter coaptatum est integro corpori, **340** omniaque operatur quæ menti placent, et inungere solet, digito utens : ita et Verbum Dei ex ipso et in ipso naturaliter coaptatum, ut ita

ἀπό τοῦ Θεοῦ ; » Καὶ πάλιν : « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν Πνεύμα ἔστιν. » Ἰδοὺ σαφῶς ἐνθάδε Πνεῦμα λέγει Κύριον· σαφέστερον δὲ τοῦτο ποιῶν, ἐπιστέλλει πάλιν περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. Ἄλλ' ἕως σήμερον ἤνικα ἀναγινώσκονται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Ἦνικα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » Καὶ πάλιν : « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ὅτε τοίνυν εἷς ἐστι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, Κύριον δὲ τὸ Πνεῦμα καλεῖ, οὐδεμίαν ἄρα φύσεως οἶδα διαφορὰν τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἰσὺν ἔχον τῷ τῆς κυριότητος ὀνόματι καλεῖ

ΑΛΛΟ.

Γράφει πάλιν : « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιδάσκει αὐτόν ; Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. » τὸ Πνεῦμα λέγων τὸ ἐνοικοῦν ἐν ἡμῖν. Ὅτε τοίνυν νοῦς ἀπεκλήθη Χριστοῦ· πῶς ἂν εἴη τῶν πεποιημένων, οὐκ ἐνδεχομένου τὴν θέλειν καὶ ἀκήρατον φύσιν ἔχει· τι τῶν ἐξωθεν οὐσιωδῶς ἐν αὐτῇ ;

ΑΛΛΟ.

Εὐρίσκειται ποῦ γεγραμμένον, μᾶλλον δὲ φησιν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης : « Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστὶν ὁ Θεός, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. » Εἰ τοίνυν ἐνοικισθέντος ἡμῖν διὰ μετοχῆς τοῦ Πνεύματος, Θεός ἐστιν ὁ ἐνοικῶν, καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ γινόμεθα, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ Πνεῦμα φορεῖν, πῶς οὐκ ἔσται τὸ Πνεῦμα Θεός, ὅλην ἔχων οὐσιωδῶς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδιότητα τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ, οὐ καὶ Πνεῦμά ἐστι δὲ Ἰσοῦ τῇ κτίσει χορηγούμενον ;

ΑΛΛΟ.

Φησὶ ποῦ Χριστὸς Ἰουδαίους προσδιαλεγόμενος : « Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ; » Καὶ δάκτυλόν φησιν ἐνθάδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπον τινὰ τῆς θείας οὐσίας ἐκπεφυκὸς καὶ φυσικῶς αὐτῆς ἐκκρεμάμενος, ὥσπερ καὶ ὁ δάκτυλος ἐκ τῆς ἀνθρωπείας χειρὸς. Βραχίονα μὲν γὰρ καὶ δεξιάν Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θείαι Γραφαί, κατὰ τὸ : « Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίον ὁ ἅγιος αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν : « Κύριε, ὕψηλός σου ὁ βραχίον, καὶ οὐκ ἤδειςαν· γινόντες δὲ αἰσχυνθήσονται. » Ὅσπερ οὖν ὁ βραχίον φυσικῶς ἐνήρμοσται τῷ ὅλῳ σώματι, πάντα ἐνεργῶν ὅσαπερ ἀνδόξῃ τῇ διανοίᾳ, καταχρῆται δὲ συνήθως, τῷ δακτύλῳ πρὸς τοῦτο κερρημένος· οὕτω τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐξ αὐτοῦ καὶ

⁶² I Cor. vi, 19. ⁶³ ibid. 17. ⁶⁴ I Cor. iii, 14-17. ⁶⁵ ibid. 18. ⁶⁶ I Cor. ii, 16. ⁶⁷ I Joan. iv, 13. ⁶⁸ Luc. xi, 20. ⁶⁹ Psal. xcvi, 1. ⁷⁰ Isa. lxxxviii, 1.

ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἡρμοσμένον. Ἐν οὕτως εἶπω, καὶ ἔμπεφυκότα λογικώμεθα, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς διήκον παρὰ Πατρός τὸ Πνεῦμα, δι' οὗ τὰ πάντα χρίων ἀγιάζει. Οὐκοῦν οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ ἀπεξενωμένον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς θείας φύσεως φαίνεται, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ φυσικῶς. Ὡσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σώματος δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ, ὁμοφυῆς ὢν αὐτῇ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτῆς πάλιν ἐν τῷ σώματι οὐχ ἑτεροουσίος ὡς πρὸς αὐτὸ τυγχάνουσα. Τούτων δὲ ἡμῖν ἐχόντων τῆδε, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι, καὶ οὐχ ἐτέρως.

ΑΛΛΟ.

Λέγει πού Ψάλλον ὁ μακάριος Δαβὶδ, καὶ τοὺς λόγους ἀνατείνων πρὸς τὸν Θεόν· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἕρην, πάρει. Ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ἄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου.» Ὅτε τοίνυν τὸ Πνεῦμα καὶ πρόσωπον ἀποκαλεῖ τὸ Πατρός ὡς ἐξεκονίζον διὰ τῆς θεοπροκειμένης ἐνεργείας τὴν ἐξ ἧς ἐστὶν οὐσίαν· ἀποκαλεῖ δὲ καὶ χεῖρα διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ παντουργὸν δύναμιν, πῶς οὐκ ἂν εἴη Θεὸς κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ συνημμένον, ἐξ αὐτοῦ τε ὃν καὶ ἐν αὐτῷ, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρωπίου σώματος οὐ κεχώριστα, δέδεται δὲ μᾶλλον ἐν αὐτῷ καὶ ἐρριζώθη φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Ἅτις Θεὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· Ὁ δὲ τῶν ἀποστόλων πρόκριτος, ὅς τὸ θεῖον μυστήριον σὰρξ καὶ αἷμα, καθά φησιν ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς λέγει πού πρὸς Ἀνανίαν, προσάγοντα μὲν τὴν τοῦ χωρίου τιμὴν, ἀπονοσοφισάμενον δὲ τι μέρος ἀπ' αὐτῆς· «Ἀνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσήσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου;» Εἶτα συνάπτει πρὸς τοὺς τό· «Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.» Οὐκοῦν εἰ ὁ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ψευδόμενος, τῷ Θεῷ ψεύδεται, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα καὶ ἐν Θεῷ φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Γαλάταις ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος φησὶ· «Τεχνία, οὗς πάλιν ὠδίνω, ἕχρις οὗ μορφωθῆ Ἰησοῦς ἐν ἡμῖν.» Εἰ δὲ μορφούται Ἰησοῦς ἐν ἡμῖν διὰ τῆς Πνεύματος ἐνεργείας, διὰ πάσης ἀρετῆς ἀναπλάττων ἡμᾶς εἰς οἰκειαν ἐμφέρειαν, καὶ πνευματικούς ἐπεργαζόμενος, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ τὸ ὡς αὐτὸς ἐν ἡμῖν μορφούμενον.

ΑΛΛΟ.

Τὰ ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ, φησὶ πού Θεὸς περὶ τῶν αὐτοῦ ποιμνίων, ὅτι· «Ἀναστήσω αὐτοὺς ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσιν αὐτὰ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης.» Παῦλος δὲ τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ τοῖς

dicam, atque emanantem existimemus, et in Filio naturaliter atque essentialiter procedere a Patre Spiritum, per quem omnia ungens sanctificat. Quocirca non est alienus vel extraneus a divina natura Spiritus sanctus, sed ex ipsa et in ipsa naturaliter. Sicut digitus in manu ejusdem naturæ cum ipsa est, et vicissim manus in corpore nequaquam diversæ substantiæ ab ipso corpore est. Quæ cum ita sint, Deus certe est Spiritus sanctus, neque aliter sentiendum est.

ALIUD.

Psalista David alicubi ad Deum ita exclamat : « Quo ibo a Spiritu tuo ? et quo a facie tua fugiam ? Si ascendero in cælum, tu ibi es ; si in infernum descendero, ades. Si suscipiam alas meas diluculo, et habitabo in extremis maris ; etenim ibi manus tua deducet me, et detinebit me dextera tua ⁷². » Cum igitur Spiritum etiam faciem Patris appellet, veluti exprimens, per divinam ipsius operationem, essentialiam ex qua est : cumque etiam eum manum vocet, propter virtutem omnipotentem quæ ei inest : quomodo non sit Deus, qui secundum essentialiam Patri copulatus est, atque ex ipso et in ipso est : quemadmodum et manus non est separata a corpore humano, sed potius naturaliter ei in hæret.

ALIUD.

Quod Spiritus sit Deus, etiam hinc intelligi potest : Præcipuus apostolorum Petrus, cui divinum mysterium caro et sanguis, ut inquit Salvator, non revelavit, sed Pater qui est in cælis ⁷³, ita alicubi ad Ananiam offerentem agri sui pretium, sed aliquam ejus portionem detrahentem, loquitur : « Anania, cur Satanas implevit cor tuum, et mentitus es Spiritui sancto, tibi que attribuisti de pretio loci ? » Et addit : « Non es mentitus hominibus, sed Deo ⁷⁴. » Si ergo Spiritui sancto mentiens, Deo mentitur, Deus itaque est Spiritus, et in Deo naturaliter existit.

341 ALIUD.

Paulus ad Galatas scribens ita ait : « Filioli, quos iterum parturio, quoadusque formetur Christus in vobis ⁷⁵. » Si vero formatur Christus in nobis per operationem Spiritus, per omnem virtutem reformans nos in propriam similitudinem et spiritalis efficiens, Deus itaque est Spiritus Christi, quippe qui, ut Christus, in nobis formatur.

ALIUD.

Deus bona quæ adventus Salvatoris nostri esset allaturus, prænuntians, ita alicubi de suis gregibus ait : « Suscitabo ipsis pastores secundum cor meum, et pascent greges cum scientia ⁷⁶. » Paulus vero præco veritatis Ephesiorum senioribus scribens :

⁷² Psal. cxxxviii, 7-10. ⁷³ Matth. xvi, 17. ⁷⁴ Act. v, 3, 4. ⁷⁵ Galat. iv, 19. ⁷⁶ Jerem. iii, 15.

« Attendite, inquit, vobisipsis, et omni gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopus ⁷⁷. » Cum igitur ea quæ Deus promisit se facturum, Spiritus sanctus cum potestate facit et præstat, suscitans pastores, ut per prophetas promissum est, non est igitur alienus a divina essentia Spiritus, sed tanquam naturalis operatio atque essentialis, et inexistens ipsi, et ex ipsa procedens, et in ipsa manens, omnia operatur quæ Deus.

ALIUD.

Christus alicubi ad Patrem de nobis ita dicit : « Sanctifica ipsos in veritate tua ⁷⁸. » Ipse quoque Deus per Ezechielem prophetam : « Et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et cognoscent gentes quia ego sum Dominus, qui sanctifico ipsas ⁷⁹. » Si ergo, cum Deus dicat se sanctificare eos qui sibi adhærent, Spiritus illam promissionem præstat, atque sanctificat, Deus itaque est Spiritus, et non alienus a suprema omnium essentia.

ALIUD.

Incarnatum esse Dei Verbum univēsa sacra Scriptura confirmat, et ipsi hæretici fatentur. Cum autem scriptum sit de ipso quod aliquando ductus fuit Spiritu in desertum : aliquando vero ductus fuit Jesus virtute Spiritus in Galilæam : dicant nobis isti qui Spiritum a divina essentia excludunt et creaturis annumerare non verentur, quomodo Filius, sapientia et potentia Patris, virtute ac vi Spiritus in Galilæam ductus fuerit, et diabolium in deserto per Spiritum vicit? Anne ita **342** viribus destitutum dicere audebunt, aut potius tanta imbecillitate laborasse affirmabunt, ut Spiritus, qui ex hæreticorum opinione factus et creatus est, ope indigerit? At quomodo est Dominus virtutum, qui creaturæ auxilio eget? Cæterum hoc vel sola cogitatione absurdum est. Deus itaque est Spiritus, qui in Filio a Patre naturaliter existit, atque universam ipsius operationem habet. Vicit autem diabolium Verbum per Spiritum, ut ea utens potentia quam essentialiter in se habet, diabolo quidem in solitudine resistens, in Galilæa autem signa efficiens. Omnia enim a Patre per Filium in Spiritu sancto facta sunt.

μον ἀντιστατοῦν, ἐν δὲ τῇ Γαλιλαίᾳ τὰς διὰ τῶν σημείων δυνάμεις ἐπιτελοῦν. Τὰ γὰρ πάντα παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι.

ALIUD.

Dens alicubi ita ait : « Nonne cælum et terram ego impleo ⁸⁰? » Implet vero quia ubique per Spiritum suum est. Quod intelligens Psalmista dixit : « Quo ibo a Spiritu tuo? Si ascendero in cælum, tu ibi es. Si descendero in infernum, ades ⁸¹. » Si ergo Deus per Spiritum omnia implet et ubique adest, Deus itaque est Spiritus, quippe qui omnia implet ut Deus.

⁷⁷ Act. ix, 28. ⁷⁸ Joan. xvii, 17. ⁷⁹ Ezech. xxxvii, 27, 28. ⁸⁰ Jerem. xliii, 24. ⁸¹ Psal. cxxxviii, 8.

Ἐφεσίων πρεσβυτέρους προσομιλῶν « Προσέχετε, φησὶν, ἑαυτοὺς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμεῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους. » Ὅτε τοίνυν ἄπερ ὑπέσχετο δρᾶν ὁ Θεὸς μετ' ἐξουσίᾳ τὸ Πνεῦμα πληροὶ, καὶ ποιμένας ἐγείρει κατὰ τὴν ἐν προφήταις ἐπαγγελίαν, οὐκ ἀλλότριον ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἐστίν, ἀλλ' ὡς ἐνέργεια φυσικὴ τε καὶ οὐσιώδης καὶ ἐνυπόστατος, ἐξ αὐτῆς προϊούσα καὶ ἐν αὐτῇ μένουσα πάντα ἐργάζεται τὰ τοῦ Θεοῦ.

ΑΛΛΟ.

λέγει πού Χριστὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα περὶ ἡμῶν « Ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. » Ἀυτὸς τε πάλιν φησὶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ· « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Καὶ γινώσκονται τὰ ἔθνη ὅτι ἐγὼ Κύριος, ὁ ἀγιάζων αὐτούς. » Εἰ τοίνυν Θεοῦ λέγοντος ἀγιάζειν τοὺς αὐτῷ προσεδραύοντας, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ τὴν ὑπόσχεσιν ἀποπληροῦν καὶ ἀγιάζον, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς ἀνωτάτω πικτῶν οὐσίας.

ΑΛΛΟ.

Ἐνανθρωπήσαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, πᾶσα μὲν ἡ θεία διέσχυρίζεται Γραφή, καὶ αὐτοὶ δὲ πάντως ὁμολογήσουσιν οἱ δι' ἐναντίας. Ἐπειδὴ δὲ γέγραπται περὶ αὐτοῦ, ὅτι ποτὲ μὲν ἤγετο τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον, ποτὲ δὲ καὶ ἤγετο ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τῆς θείας οὐσίας τὸ Πνεῦμα διορίζοντας καὶ τολμῶντες αὐτὸ τοῖς κτίσμασιν ἐγκαταριθμεῖν, τίνα τρόπον ὁ Υἱὸς ἡ σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πατρὸς, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀνήγετο, καὶ τὸν διάβολον ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνίκα καὶ καταγωνίζετο. Ἄρα καὶ ἰσχύος αὐτὸν ἐνδεῆ τολμήσουσι λέγειν, μᾶλλον δὲ εἰς τοσαύτην δώσουσιν ἀσθένειαν ἐλθεῖν, ὡς ἐν χρεῖᾳ καθεστηκέναι τῆς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος βοηθείας τοῦ πεπονημένου καὶ ἐκτισμένου, κατὰ τὸν τῶν ἑτεροδόξων λόγον; Καὶ πῶς ἐτι τῶν δυνάμεων Κύριος ὁ διὰ κτίσματος βοηθούμενος; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐννοεῖν ἀποπώτατον. Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν Υἱῷ παρὰ Πατρὸς φυσικῶς ὑπάρχον, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν ἔχον. Ἐνεργὸς δὲ ὁ Λόγος εἰς τὴν ἐπ' ἐκείνῳ νίκην διὰ Πνεύματος ἦν, ὡς ταύτῃ κεκρημένος ἰσχύϊ, ἔχων τὸ οὐσιωδῶς ἐν αὐτῷ, τῷ διαβόλῳ μὲν κατὰ τὴν ἐρη-

D

ΑΛΛΟ.

Φησὶ πού Θεός· « Ἡ οὐχὶ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος; » Καὶ πληροὶ δηλονότι, πανταχόθεν διὰ Πνεύματος παρών. Ὅπερ εἰδὼς ὁ Ψαλμῶδης ἔλεγε· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ. Ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾗδην, πάρει. » Εἰ τοίνυν διὰ τοῦ Πνεύματος πληροὶ μὲν τὰ πάντα Θεός, πάρεσσι δὲ πανταχοῦ, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα, τὸ τὰ πάντα πληροῦν ὡς Θεός.

ΑΛΛΟ.

A

ALIUD.

Ἀθηναῖος ὁ Παῦλος τὰ πρὸς εὐσέβειαν διαλεγόμενος, καὶ τὸν ἀληθῆ καταγγέλλον Θεὸν, ἔφασκεν, ὡς ἔστι Ἐν αὐτῷ λῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τὴν ἐν ἡμῖν γινομένην παρὰ Θεοῦ, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι περιτίθει λέγων ἔστι τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ζωοποιῶν. Θεὸς οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμὲν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίαν

ΑΛΛΟ.

Λέγει πού τις Χριστὸς περὶ τῶν ἀξίων, εἰς τὸ καὶ θεότητος μετασχεῖν ἔγωγε καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. Ἀλλ' ἔστι δῆλον ὅτι τοῖς ἁγίοις ἐνοικεῖ διὰ Πνεύματος. Ὅτε τοίνυν τὴν τοῦ Πατρὸς παρουσίαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀναπληροῖ, πῶς οὐκ ἔστι δῆλον, ὡς οὐ διώρισταί τῆς οὐσίας τῆς θείας, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς φυσικῶς ἐκπεμπόμενον, ἔχει τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν; Καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ τοῖς ἁγίοις παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ πεμπόμενον, αὐτὸς μαρτυρῆσει λέγων ὁ Σωτήρ ἔστι Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. Καὶ πάλιν ἔστι Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὄνοματί μου, ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν.

ΑΛΛΟ.

Κορινθίους ὁ Ἀπόστολος ἐπιστέλλων, περὶ ἑαυτοῦ φησιν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ἔστι Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ σαφῶς ἐνθάδε τὸ τῆς ἀποστολῆς ὄνομα καὶ πρᾶγμα παρὰ Χριστοῦ καὶ Ἰησοῦ δισχυρίζεται λαμβάνειν. Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται τι τοιοῦτον ἔστι λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ νηστεούντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν, καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς, ἔστι τοίνυν κεκληκόςτος αὐτὸν εἰς ἀποστολὴν τοῦ Πνεύματος, παρὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ κεκληκόςτος φησι, δεικνύεται σαφῶς οὐκ ἀλλότριον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὡσπερ ἐνέργειά τις φυσικῆ πάντα δυναμένην πληροῦν ὅσα καὶ βούλεται

ΑΛΛΟ, ὅτι τέλειον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οὐδὲν ἀτελὲς ἐν αὐτῷ καθὼς γινώσκεται τινὰ περὶ αὐτοῦ παρὰ ταῖς ἑσπεραῖς Γραφαῖς, ὑπεμφαινοτά τι τοιοῦτον, τῆς οἰκονομίας ἕνεκα τῆς δι' ἡμᾶς εἰρησθαι δώσομεν.

Πρότασις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Καὶ πῶς οὐκ ἀτοπον καὶ σφόδρα, φασί, δυσμαθές, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς τοῦ Θεοῦ λέγειν τὸ Πνεῦμα, τὸ οὕτως ἀτελές, καὶ οὐδὲν ἔχον ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' ἐκ μετοχῆς ἐκείνου ὑπάρχον ἵδιον ἔστι; Σαφέστατα γοῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, τοῦτο περὶ αὐτοῦ φησιν ὁ

⁸² Act. xvii, 28. ⁸³ Joan. vi, 64. ⁸⁴ Joan. xiv, 23. ⁸⁵ Joan. xv, 26. ⁸⁶ Joan. xiv, 26. ⁸⁷ I Cor. i, 4.

ALIUD.

Paulus apud Athenienses de religione disserens, verumque Deum annuntians, ἔ in Deo vero, inquit, vivimus et movemur et sumus ⁸². Dominus autem noster Jesus Christus hanc operationem quæ in nobis fit a Deo Spiritui sancto ascribit, dicens : ἔ Spiritus est qui vivificat ⁸³. Deus itaque est Spiritus in quo vivimus et movemur et sumus, juxta Pauli verba et Salvatoris nostri testimonium.

ALIUD.

Christus alicubi de iis qui participatione deitatis digni sunt, ita dicit : ἔ Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus ⁸⁴. Atqui constat eum per Spiritum in sanctis habitare. Cum ergo Spiritus sanctus, Patris simul et Filii præsentia nos impleat : quomodo non sit manifestum Spiritum a divina essentia sejungi non posse, sed ex ipsa naturaliter emitti, et universam Patris ac Filii operationem habere? Quod autem Spiritus sit qui sanctis a Patre per Filium mittitur, ipsemet Salvator testatur, dicens : ἔ Quando venerit Paracletus, quem ego mittam a **343** Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me ⁸⁵. Et rursus : ἔ Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia, et suggeret vobis omnia quæ dixi vobis ⁸⁶.

ALIUD.

Paulus ad Corinthios scribens, sub initium Epistolæ ita de seipso inquit : ἔ Paulus apostolus Jesu Christi ⁸⁷. Ecce aperte hic apostolatus nomen et officium se a Jesu Christo accepisse affirmat. In Actibus vero apostolorum tale quid scriptum est : ἔ Ministrantibus autem ipsis Domino et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Barnabam et Paulum ad opus ad quod vocavi eos ⁸⁸. Sic ergo cum Spiritus ipsorum ad apostolatium vocarit, a Christo Jesu vocatum se esse ait, ostendit aperte non alienum esse ab essentia Filii Spiritum sanctum, sed in ipso et ex ipso, ac veluti vim quamdam naturalem, quæ omnia quæcunque velit, præstare possit.

ALIUD, quod perfectus sit Spiritus sanctus, nihilque in ipso imperfectum; lametsi enim nonnulla de eo in sacris Litteris dicuntur, quæ tale quidpiam innuere videntur, propter Incarnationem nostram de causa susceptam dicta esse censemus.

Objectio hæreticorum.

At quomodo, inquiunt, non sit vehementer absurdum dicere, Spiritum esse ejusdem essentiae cum Deo, cum ita sit imperfectus, et nihil ex se habeat, sed ex participatione illius existens id quod est? Quod quidem Servator apertissime de ipso in Evan-

geliis dicit : « Neque enim loquetur, inquit, quidquam a seipso, sed quæcumque audierit, loquetur⁹⁹. » Si ergo ex seipso perfectionem habere posset, locutus etiam esset ex seipso, alterius admonitione nequaquam egens.

Solutio objectionis.

Non injuria admiretur quispiam hæreticorum imperitiam ac temeritatem : iis enim ipsis e quibus mysterium Spiritus sancti doceri poterant, et discere quod fructus quidam sit divinæ essentiæ in ipsa existens, et ex ipsa citra ullam separationem procedens, eique identitate naturæ unitus. « Ex iis ipsis **344** offenduntur, et funibus suorum peccatorum constringuntur, » ut scribitur⁹⁹ : atque idcirco recta disciplinæ via incidere nequeunt. Neque enim cum Salvatore hæc de Spiritu dicit, imperfectum eum esse ostendit, sed ut certiores audientibus fidem faciat, eum, cum ex sua essentia sit, nihil aliud locuturum, quam quod ipse vult. Nam cum sit ipsius Filii mens, juxta Paulum dicentem de Spiritu : « Nos autem mentem Christi habemus⁹⁹, » illa ipsa loquetur quæ ipse cujus mens est. Idcirco affirmavit Spiritum nihil ex se ipso locuturum, tantum non dicens : Ego sum rursus qui loquor : perinde ac si mens quæ est in homine dicat de sermone qui ex se procedit : Non loquetur a seipso quidquam, sed quæcumque audierit, loquetur. Nemo vero dixerit communem hunc hominis sermonem, quo conceptiones enuntiamus, imperfectum esse, ideo quia prius in mente formatur, et iis quæ in ea sunt, acceptis, procedit. Naturalis enim unitas celeriter ea quæ in mente sunt, in sermonem transmittit. Idem fere de Spiritu sancto sentiendum est. Cum enim sit mens Christi, omnia quæ in ipso sunt, discipulis eloquitur, non in propria ac peculiari quadam voluntate, neque in aliena voluntate ejus in quo et ex quo est, congregiens, sed tanquam ex essentia ipsius naturaliter procedens, integramque ipsius voluntatem, quemadmodum et operationem habens.

Quod Spiritus sanctus sit ex essentia Patris et Filii.

Beatus Moses creationem hominis et ejus a nihilo ad esse productionem describens, affirmat Deum sumpsisse pulverem e terra, et omnipotente sua virtute formasse eam corporis formam quæ oculis cernitur, et inspirasse in faciem ejus spiraculum vitæ⁹⁹. Hoc vero spiraculum divinum homini creato datum, non dicimus esse animam (esset enim immutabilis, utpote ex divina natura progressa), sed Spiritus divini participationem, qui humanæ animæ initio inditus fuit. Omnis enim perfectio creatis accidit a Spiritu. Hinc et ad imaginem Dei homo creatus dicitur, utpote per participationem Spiritus ipsi conformis factus. Cæterum quem Spiritum Moses insuflasse Deum homini affirmat, **345** hunc

A Σωτήρ· « Οὐ γὰρ λαλήσει λέγων ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, λαλήσει. » Εἶπερ οὖν ἦν ἐξ ἑαυτοῦ, τὸ τέλειον ἔχειν δυνάμενον, ἐλάλησεν ἂν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, μὴδὲν τῆς παρ' ἐτέρου δεηθὲν ὑπομνήσεως.

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Θαυμάσειεν ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως, ἐνοήσας τὴν τῶν δι' ἐναντίας ἀπόνοιάν τε καὶ ἀβουλίαν· δι' ὧν γὰρ ἐχρῆν ἐκπαιδεύεσθαι μᾶλλον τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυστήριον, καὶ νοεῖν ὅτι δὴ καρπὸς τις ὡσπερ ἐστὶ τῆς θείας οὐσίας, ἐν αὐτῇ τε ὄν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀμερίστως τε καὶ ἀχωρίστως προσερχόμενον, καὶ ἠνωμένον κατὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως. « Διὰ τούτων αὐτῶν σκανδαλίζονται, σειραῖς τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων σφιγγόμενοι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὴν εὐθείαν τῶν μαθημάτων ὁδὸν διὰ τοῦτο βαδίζειν οὐκ ἰσχύοντες. Οὐ γὰρ ἀτελής τὸ Πνεῦμα δεικνύον ταῦτα περὶ αὐτοῦ φησὶν ὁ Σωτήρ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον πληροφορήσῃ τοὺς ἀκρωμένους, ὡς τῆς οὐσίας ὑπάρχον αὐτοῦ, οὐχ ἕτερόν τι λαλήσει παρ' ὅπερ αὐτὸς βούλεται. Καὶ γὰρ νοὺς ὑπάρχων αὐτοῦ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· « Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, » λέγοντα περὶ τοῦ Πνεύματος, ἐκεῖνα πάντως λογίζεται καὶ διατάζει, ἅπερ ἂν καὶ αὐτὸς, οὐ καὶ ἐστὶ νοῦς. Διὰ τοῦτο μὴδὲν ἐξ αὐτοῦ λαλήσει τὸ Πνεῦμα· διςχυρίσατο, μονονοῦχι λέγων· Ἐγὼ εἰμι πάλιν ὁ λαλῶν, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ ὁ ἐν ἀνθρώπῳ νοῦς λέγοι περὶ τοῦ προκύπτοντος ἐξ αὐτοῦ λόγου. Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν· ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει. Καὶ οὐ δὴ ποῦ τὸν κοινὸν τουτοῦν καὶ προφορικὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον, ἀτελεῖ τις ἐρεῖ, διὰ τὸ ἐν νῷ μορφοῦσθαι πρότερον, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ λαβόντα προέρχεσθαι. Φυσικῆ γὰρ ἔνωσις ὁξείως τὰ ἐντεῦθεν ἐν ἐκείνῳ τίθησι. Τοιαύτην τινὰ διάνοιαν δέχεσθαι χρὴ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Νοῦς γὰρ ὑπάρχων Χριστοῦ, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ διαλέγεται τοῖς μαθηταῖς, οὐκ ἐν ἰδίᾳ τινὶ θελήσει, οὐδὲ μὴν ἐν ἀλλοτρῆ βουλήσει τοῦ ἐν φῶ καὶ ἐξ οὗ ἐστιν ὀμιλοῦν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φυσικῶς προῖδν, καὶ ὄλην αὐτοῦ τὴν βούλησιν ἔχον ὡσπερ καὶ τὴν ἐνέργειαν.

Ἵτι ἐκ τῆς ἰουσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τὴν ἀνθρώπου ποιησὶν καὶ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον ἐξηγούμενος ὁ μακάριος Μωσῆς, ἐληφέναι τὸν Θεὸν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς διςχυρίζεται, καὶ πλάσαι μὲν τῇ παντουργῶν δυνάμει τὸ ὀρώμενον δὴ τοῦτο τοῦ σώματος σχῆμα, ἐμφυσησάτω δὲ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς· ὡς γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Τὸ δοθὲν τοιγαροῦν ἐμφύσημα θεῖον τῷ πεπλασμένῳ, οὐκ αὐτὴν εἶναι φάμεν τὴν ψυχὴν (ἧ γὰρ ἂν ἀτρεπτος ἦν, ὡς ἐκ τοιαύτης προελθοῦσα φύσεως), ἀλλὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετουσίαν ἐντεθεῖσαν ἐξ ἀρχῆς τῇ ἀνθρωπιᾷ ψυχῇ. Πᾶσα γὰρ ἡ τελειότης τοῖς πεποιημένοις διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅθεν καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸ τεχνηθὲν ἐποιήθη ζῶον, ὡς διὰ τῆς μετουσίας τοῦ Πνεύματος,

⁹⁹ Joan. xvi, 13. ⁹⁹ Prov. v, 22. ⁹⁹ I Cor. ii, 16. ⁹⁹ Gen. ii, 7.

πρὸς αὐτὸν μεμορφωμένον. Ἄλλ' ὅπερ ὁ μακάριος Ἀ
Μωσῆς ἐμπεφυσῆσθαι παρὰ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ
δυσχυσίαστο, τοῦτο Χριστὸς ἀνανεῶν ἐν ἡμῖν μετὰ
τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐνεφύσησε τοῖς ἑαυτοῦ μα-
θηταῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, » ἵνα καλῶν
ἀναμορφωθέντες εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰκόνα, σύμ-
μορφοι φαινώμεθα τῷ πεποιηκότῳ διὰ τῆς τοῦ
Πνεύματος μετοχής. Ὅτε τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐν ἡμῖν γενόμενον, συμμόρφους ἀποδεικνύει Θεοῦ,
πρόεισι δὲ καὶ ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πρόδηλον ὅτι
τῆς θείας ἐστὶν οὐσίας, οὐσιωδῶς ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ
αὐτῆς προῖόν. Ὅσπερ οὖν ἀμέλει καὶ τὸ ἐξ ἀνθρω-
παίου στόματος ἐκτρέχον ἐμφύσημα, εἰ καὶ μικρὸν
ὑπερέχει Θεός.

ΑΛΛΟ.

Ὅρουσ ἐπωφελεστάτους ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ Παῦ-
λο; τιθεῖς, καὶ ὅπως ἡμᾶς ἐν αὐταῖς εἶναι χρῆ δια-
τάσσειν, καὶ τῷ ἐπὶ πάντων φαίνεσθαι Θεῷ· « Ἀνὴρ
μὲν, φησὶ, οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφα-
λήν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων. » Εἶτα τὴν γυ-
ναῖκα δόξαν ἀνδρὸς εἶναι διδασκίσατο. Καὶ κατὰ
πολὸν λόγον, ἀναγκαῖον ἐξετάζειν ἀμφοτέρα. Προ-
κεισθω δὲ οὖν ἐν πρώτοις τὸ περὶ ἀνδρὸς εἰρημένον,
καὶ ζητῶμεν ὅπως εἰκὼν ὑπάρχει καὶ δόξα Θεοῦ.
Ἄλλ' οἶμαι πρόδηλον εἶναι πᾶσι οὕτω προαγοραύε-
σθαι τὸν ἄνδρα, διὰ τὸ μετεσχηκεῖναι θεοῦ Πνεύμα-
τος, καὶ δι' αὐτοῦ τῆς θείας; γενέσθαι φύσεως κοι-
νωνόν, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ πληρωθῆναι
δόξης. Ὡς ἔχων τοιγαροῦν ἐν ἑαυτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ κοινω-
νίας μεμορφωμένος εἰς ὁμοίότητα τοῦ πεποιηκότος,
εἰκὼν ἐκλήθη καὶ δόξα Θεοῦ. Μάθοιμεν δ' ἂν οὐδὲν
ἦττον, διὰ τοῦ καὶ τὴν γυναῖκα κεκληθῆσθαι τοιῶσδε,
τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν. Δόξαν αὐτὴν εἶναι τοῦ
ἀνδρὸς ὁ Παῦλος; φησὶ, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ
γενέσθαι ταύτην. « Ἐλαβε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς μίαν
τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν γυναῖκα εἰργάσατο. »
Ὅσπερ οὖν ἡ γυνὴ δόξα κέκληται τοῦ ἀνδρὸς διὰ τὸ
μέρος εἰληφέναι τῶν αὐτοῦ μελῶν εἰς τὴν οἰκίαν
κατασκευήν· οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ δόξα κέκληται Θεοῦ,
διὰ τὸ γενέσθαι μετέχων τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διὰ τοῦ
ἐνοικῆσαντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος ἁγίου. Τούτων
τοιγαροῦν ἐρόντων τῆδε, ἀνάγκη πᾶσα τὸ Πνεῦμα
λέγειν μὴ εἶναι γενητὸν ἢ κτιστὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας
τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως προσκυνούμενον.

ΑΛΛΟ.

Προσέρχεται τις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ φησὶ
πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· « Διδάσκα-
λε ἀγαθέ. » Πρὸς τούτων Χριστὸς ἀπεκρίνατο· « Τί με
λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. »
Χριστοῦ τοίνυν ἵνα τὸν ὄντως καὶ οὐσιωδῶς ἀγαθὸν
εἶναι φάσκοντος, ὁ Ἰαλμυδὸς ποῦ φησὶ· « Τὸ Πνεῦμά
σου τὸ ἀγαθὸν ὀδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ. » Εἰ τοί-
νυν ἐνός ὄντος ἀγαθοῦ, τὸ Πνεῦμά ἐστι ἀγαθόν,
πρόδηλον ὅτι τῆς θείας ἐστὶ φύσεως, ἐφ' ἧς ἐπι-
αληθεύεται τὸ κυρίως καὶ μοναδικῶς ἀγαθόν.

²² Joan. xi, 22. ²³ I Cor. xi, 7. ²⁴ Hebr. vi, 4. ²⁵ Gen. ii, 21. ²⁶ Matth. xix, 16, 17. ²⁷ Psal. cxlii, 10.
PATROL. GR. I.XXV.

Christus in nobis renovans post resurrectionem a
mortuis, inspiravit discipulis suis dicens : « Acci-
pите Spiritum sanctum » ; » ut reformati ad pristinam
imaginem, conformes Creatori natura per partici-
pationem Spiritus fieremus. Cum igitur Spiritus
sanctus nobis immissus conformes nos Deo efficiat :
procedat vero is a Patre et Filio : manifestum est
ex divina essentia ipsum esse, essentialiter in ipsa
et ex ipsa procedentem. Sicut et spiritus qui ex hu-
mano ore prodit, tametsi humile hoc atque indignum
tanta re exemplum videatur ; Deus enim omnia
excedit.

καὶ οὐκ ἄξιον τοῦ λόγου τὸ ὑπόδειγμα· πάντα γὰρ

B

ALIUD.

Paulus utilissimam Ecclesiis doctrinam præscri-
bens, et quo pacto nos in iis versari et coram Deo
apparere oporteat docens : « Vir, inquit, non debet
caput velare, imago enim et gloria Dei est » .
Postea mulierem gloriam viri esse asserit. Qua vero
ratione utrumque dicatur, inquirendum est. Ac
primum quidem, quod de viro dictum est, videamus
quomodo sit imago et gloria Dei. Ac manifestum
quidem esse arbitror ita prius appellatum esse virum,
quia particeps factus fuit Spiritus divini ²², et
per hunc divinæ naturæ, sicut etiam inde divina
gloria repletus fuit. Ergo ut habens in se Spiritum
qui est ex essentia Dei, et per communionem cum
ipso ad imaginem Creatoris formatus, imago et gloria
vocatus est. Nihilo vero secius ex eo quod et mulier
ita vocata sit, dicti vim intelligemus. Gloriam autem
viri Paulus eam vocat, quia ex substantia
ipsius facta est. « Accepit enim, inquit Scriptura,
Deus unam de costis viri, et fecit ex ea mulierem » .
Quemadmodum igitur mulier dicta est gloria viri,
quia est pars membrorum ejus, unde suam consti-
tutionem habet : ita et viri dictus est gloria Dei,
quia factus est particeps essentia ipsius per inhabi-
tationem in eo Spiritum sanctum. Quæ cum ita se ha-
beant, necessarium plane est dicere, Spiritum san-
ctum factum vel creatum non esse, sed ex essentia
Dei, videlicet Deum cum Patre et Filio secundum
identitatem naturæ adoratum.

τοῦ Θεοῦ, Θεὸν δηλαδὴ μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ κατὰ

D

ALIUD.

Adiit quidam in Evangeliiis, dixitque **346** ad Do-
minum nostrum Jesum Christum : « Magister bone. »
Cui Christus respondit : « Cur me dicis bonum ? Nul-
lus bonus nisi unus Deus » . Cum itaque Christus
unum Deum revera atque essentialiter bonum esse
dicat, Psalmista alicubi inquit : « Spiritus tuus bo-
nus deducet me in terram rectam » . Si igitur cum
unum sit bonum, Spiritus est bonus : manifestum est
ex divina natura esse, quæ vere ac proprie et sola
bona est.

ALIUD.

Paulus ad quosdam ita scribit : « Notum facio vobis, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere : Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto ⁹⁹. » Hinc manifeste patet quod qui particeps est Spiritus sancti, novit quæ sunt Domini Jesu ; qui vero non est particeps, ignorat. Quomodo igitur is qui Spiritus particeps, novit quod Dominus Jesus? Quemadmodum qui mel gustant, ex ipsa qualitate sciunt mel dulce esse : ita etiam qui Spiritus sancti particeps sit. Quocirca ex essentia Filii Spiritus sanctus, qualitas quædam, ut ita dicamus, existens Domini omnium Dei. Quod si ita est, Deus certe est, non autem creatus Spiritus, ut hæretici somniant.

ALIUD.

Paulus divinorum donorum distributionem Spiritus sancti operationi tribuens, ita scribit : « Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operationes virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult ¹. » Atqui sciens Spiritum esse Deum, in eadem Epistola ita ait : « Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum ². » Quid ergo dubitant Spiritum esse Deum hæretici ad blasphemiam promptissimi, cum Paulus apertissime dicat Spiritum esse qui dividit, prout ipsi placet, divinorum donorum varia genera? et cum rursus dicat Deum esse qui ejusmodi dona sanctis in Ecclesia largitur? Quomodo autem non sit **347** absurdum, eos qui recte sentire volunt, non Pauli sententiæ, sed hæreticorum temerariæ opinioni acquiescere? Spiritus itaque est Deus, quantumvis reclamant hæretici.

ALIUD.

Paulus, mulieribus leges præscribens, ita ait : « Mulier, quanto tempore vivit vir ejus, ligata est. Si autem mortuus fuerit vir, libera est nubere cui velit, solum in Domino. Beatior autem erit, si sic maneat, juxta sententiam meam. Videor autem ego Spiritum Dei habere ³. » Quid vero hinc nobis colligitur? Si soli Deo convenit leges sancire, Paulus vero leges sancit, tanquam habens Spiritum Dei : Deus itaque est Spiritus qui in ipso est, qui ipsi auctor est præscribendi leges.

ALIUD.

Paulus rursus alicubi scribit : « Si nos vobis spiritualia seminamus, magnumne est, si carnalia vestra metamus ⁴? » Atqui manifestum est quod

A

ΑΛΛΟ.

Ἐπιστέλλει τισιν ὁ Παῦλος τοιῶσδε : « Γνωρίζω ἐὰν ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ· καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν· Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Πρόδηλον οὖν ὅτι ὁ μετέχων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἶδεν ὅτι Κύριον Ἰησοῦν· ὁ δὲ μὴ μετέχων ἀγνοεῖ. Πῶς οὖν ὁ τοῦ Πνεύματος μετασχὼν, οἶδεν ὅτι Κύριος Ἰησοῦς ; Ὡςπερ οἱ μέλιτος γευσάμενοι, διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ ποιότητος ἴσασιν ὅτι γλυκὺ τὸ μέλι, οὕτως καὶ ὁ τοῦ Πνεύματος μέτοχος. Οὐκοῦν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ποιότης τις, ἐν' οὗτως εἰπωμεν, ὑπάρχων τοῦ κυριεύοντος ἀπάντων Θεοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, Θεὸς ἄρα, καὶ οὐ γενητὸν ἢ κτιστὸν, ὡςπερ τοῖς ἑτεροδόξοις δοκεῖ.

B

ΑΛΛΟ.

Τὰς τῶν θείων χαρισμάτων διανομὰς ὁ μακάριος Παῦλος τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναθείς ἐνεργείᾳ, γράφει πάλιν : « Ὡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδονται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ ἐνὶ Πνεύματι, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἄλλω γένη γλωσσῶν, ἄλλω δὲ ἐρμηνεῖα γλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » Ἄλλ' εἰδὼς ὅτι τὸ Πνεῦμα Θεὸς ἐστίν, ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ πάλιν φησὶ : « Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. » Τί τοίνυν ἀμφιβάλλουσιν, εἰ Θεὸς τὸ Πνεῦμα ὑπάρχει κατ' οὐσίαν, οἱ πρὸς μόνον τὸ δυσφημεῖν ἐτοιμότεροι, Παύλου σαφέστατα διεπρόντος μὲν, ὡς τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ διαιροῦν μὲν καθὼς ἂν αὐτὸ βούληται τὰ τῶν θείων χαρισμάτων εἶδη ; εἶτα πάλιν φάσκοντος, Θεὸν εἶναι τὸν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ τοιαῦτα χορηγοῦντα ταῖς ἀξίαις ; Πῶς δὲ οὐκ ἀποπον τοὺς ὀρθῶς ἐθέλοντας φρονεῖν, μὴ ταῖς τοῦ Παύλου φωναῖς, ἀλλὰ ταῖς ἄλλων προσέχειν ἀβουλαῖς ; Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα, καὶ οἱ ἀμαθεῖς μὴ βούλωνται.

ΑΛΛΟ.

Τοὺς ἐπὶ ταῖς γυναῖξιν ὀρίζων νόμους ὁ Παῦλος φησὶ : « Γυνὴ δέδεσται ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρη ἐστὶν ὥς θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριωτέρα δὲ ἐστίν, ἂν οὕτως μένῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. Δοκῶ γὰρ καγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. » Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν ἡμῖν συναγόμενον, εἰ μόνῳ πρέπει τὸ νομοθετεῖν Θεῷ, νομοθετεῖ δὲ Παῦλος, ὡς ἔχων Πνεῦμα Θεοῦ, Θεὸς ἄρα Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, τὸ καὶ νόμους αὐτὸν ἀναπεῖθον ὀρίζειν.

ΑΛΛΟ.

Ἐπιστέλλει πάλιν ὁ Παῦλος τισιν : « Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπειραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν ; » Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον ὅτι τὰ

⁹⁹ I Cor. xii, 3. ¹ ibid. 8-14. ² ibid. 28. ³ I Cor. vii, 59, 40. ⁴ I Cor. ix, 11.

πνευματικά τὰ θεῖα πάντως εἶναι φησιν, ὡς περ οὖν **A** spiritalia divina vocet, quemadmodum carnalia quæ carnis sunt. Quocirca divinas, hoc est, arcanas res de Deo, recte admodum vocavit spiritalia.

ΑΛΛΟ.

Ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Σωτὴρ ποῦ φησι περὶ ἐαυτοῦ· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης ἐκ τε τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δεικνύων, ἐν μὲν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶ· « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ· « Τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια. » Πῶς οὖν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὑπάρχον, τοσαύτην τε πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχον τὴν ἐμφέρειαν διὰ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, ὡς ἀλήθειαν καλεῖσθαι καὶ αὐτὸ, **B** πῶς γενητὸν ἂν εἴη καὶ πεποιημένον; Ἄλλὰ τοῦτο ἄτοπον. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα Θεός, εἴπερ ὄντως ἀλήθεια, καὶ ἐκ Πατρὸς πορεύεται.

ΑΛΛΟ.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαλαμβάνων, αὐτὸν εἶναι φησὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὁ δὲ σοφώτατος Παῦλος ἐλλάμπειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ταῖς καρδίαις ἡμῶν διέσχυρίσατο πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. Ὅτε τοίνυν ὁ Λόγος μὲν ἐστὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλλάμπει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάγκη πάντα τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου καὶ τὸ Πνεῦμα συνομολογεῖν, δι' οὗ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ὡς περ τινὰ **C** τῆς οικείας φύσεως ἀκτῖνα, προτείνων τὴν τοῦ Πνεύματος Ἐλλαμψιν.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Εἰ τὰς τῶν ἁγίων, φησὶ, ψυχὰς καταχρίσθαι φατε παρὰ Θεοῦ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν τάξει μύρου τὸ Πνεῦμα κείσεται. Καὶ πῶς ἂν εἴη τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ χρίοντι τὸ μύρον, μηδὲ τῆς καθ' ἡμᾶς συνηθείας τὸ τοιοῦτον ἐπιδεχόμενον;

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Ἡ πάση μεθύοντες ἀνοίᾳ, καὶ τῆς ἀπασῶν αἰσχί-
στης ἀβουλίας ἀνάπλειοι· οὐ γὰρ βραχὺ διανήφαν-
τες, καὶ τὰς περὶ σωμάτων ἀφέντες ἐννοίας, ἀνελεύ-
σεσθε πρὸς τὰ μεγάλα τῆς θεολογίας ὑψώματα, καὶ
θεοπρεπῶς τὰ περὶ τῆς θείας φύσεως λαλούμενα
διελάψασθε, κἂν ἀνθρωπίνους προσφέρηται ῥήμασι, **D**
καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς συνηθείας οὐκ ἀναβαίνει τὸ
σχῆμα, διὰ τὸ μόλις οὕτω δύνασθαι νοεῖν τοὺς
ἀκρωμένους. Ἴνα δὲ τι ταῖς ὑμῶν ἀμαθίαις εἴπω-
μεν συγγενές, εἰ ἐν τάξει μύρου τὸ Πνεῦμα κείσε-
ται, καθ' ὑμᾶς, καὶ ἐπειδὴ τὸ χρίσμα τοῦ χρίοντος
εἶναι δεῖ πάντως ἑτεροοῦσιον, ἀνάγκη λέγειν καὶ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἑτεροοῦσιον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μύ-
ρον ἐκ πολλῶν συντίθεται, παρὰ τῶν εἰς τοῦτο
σοφῶν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ πολλῶν
καὶ ποικίλων ἡμῖν συγκεῖσθαι μερῶν. Καὶ πάλιν,
ἐπειδὴ τὸ μύρον ἄλογον, ἔστω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ

ALIUD.

Salvator alicubi in Evangeliiis ita de seipso ait : « Ego sum veritas ». Beatus vero Joannes, ostendens ex essentia Patris et Filii esse Spiritum, in Evangeliiis quidem ait : « Spiritus veritatis a Patre procedit ». In Epistola vero : « Spiritus est veritas ». Quomodo igitur, cum procedat ex Patre et sit Spiritus veritatis, tantamque habeat cum Filio similitudinem propter essentia identitatem, ut ipse quoque vocetur veritas : quomodo, inquam, possit esse factus vel creatus ? At hoc absurdum est. Spiritus itaque Deus est, siquidem revera est veritas, et ex Patre procedit.

ALIUD.

Beatus Joannes, de Deo Verbo disserens, dicit ipsum esse lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Sapientissimus vero Paulus Spiritum sanctum cordibus nostris illucescere ait, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi Jesu. Cum itaque Verbum sit lux vera, illuminat vero Spiritus sanctus : necessarium plane est Spiritum esse de essentia Verbi, per quod illuminat omnem hominem, veluti quemdam propriae naturæ radium emittens, Spiritus illuminationem.

348 Objectio hæreticorum.

Si, inquiunt, sanctorum animas ungi dicitis a Deo Spiritu sancto, Spiritus itaque erit loco unguenti. At quomodo sit ejusdem essentia id quod ungit et unguentum ipsum, cum neque nostra consuetudo tale quiddam ferat ?

Solutio objectionis.

O temulentos omniementia homines, et turpissima omnium fatuitate refertos ! Neque enim ad sobrietatem paululum reversi, ommissa illa cogitatione de corporibus, ad sublimitatem eorum quæ de Deo dicuntur conscendelis, et divino more quæ de divina natura dicta sunt accipietis, tametsi humanis verbis proferantur et nostræ consuetudini accommodatis, quia ne ita quidem nisi ægre audientes intelligunt. Cæterum ut aliquid ipsorum imperitiæ simile dicamus, si Spiritus unguenti loco est, ut vos opinamini, et cum unguentum diversæ substantiæ sit ab eo qui ungit, necesse etiam fuerit Spiritum diversæ a Patre essentia esse. Et cum unguentum ex multis et variis rebus componatur, ab iis qui eam artem callent, necessarium quoque Spiritum sanctum ex multis et diversis partibus constitutum esse. Item cum unguentum sit rationis expertus, Spi-

¹ Joan. xiv, 6.

² Joan. xv, 26.

³ I Joan. v, 6 juxta Bibli. græc.

⁴ Joan. i, 9.

⁵ II Cor. iv, 6.

Vitus etiam sanctus rationis expers erit. Hæc itaque blasphemia in illorum capita redundabit. Nos vero contra inferimus : Si Spiritus sanctus est diversæ essentiae a Deo, qui in ipso sanctos ungit, quomodo habitante in nobis Spiritu sancto, Christus inhabitare dicitur, qui a Patris essentia diversus non est? Quod quidem intelligens Paulus inquit : « Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ confortari virtute per Spiritum suum in interiori homine, et habitare Christum per fidem in cordibus vestris ¹⁰. » Cum itaque Christus per Spiritum in interiore homine habitet, manifestum est non esse diversum ab ipsius essentia id per quod in sanctis habitat.

ALIUD.

Lex Mosaica inevitabile supplicium proponit his qui in Deum totius universi sunt blasphemi. Unde et filius Ægyptiæ in eremo lapidibus a tota multitudine jussu Dei obrutus est, quod nomine Dei abusus et aliquid lege vetitum dicere ausus fuisset ¹¹. Ipse etiam divinus noster Jesus Christus eundem **349** divinæ naturæ servans honorem, inquit remittendum esse peccatum ei qui dixerit in Filium hominis: blasphemantibus vero in Spiritum sanctum, neque in hoc, neque in futuro sæculo remittendum esse ¹². Atqui si esset creatura Spiritus sanctus, et non divinæ essentiae, ac si non una cum Patre et Filio glorificaretur : quomodo blasphemia in ipsum commissa adeo grave supplicium meretur, atque eorum qui in Deum blasphemi fuerunt? Sed manifestum est quod sit Deus ex Deo et in Deo Spiritus, cui a sacris Scripturis honor deferatur ut Deo, atque ita natura sua existit.

ALIUD.

Si, quemadmodum Salvator inquit, qui generatus est ex Spiritu, est Spiritus ¹³; qui vero talis est, non ex sanguinibus neque ex voluntate viri, aut mulieris, sed ex Deo natus est ¹⁴ : Deus itaque est sua natura Spiritus, qui sanctos regenerat in unitatem cum Deo, quia in eis habitat, suæque naturæ participes efficit.

ALIUD.

Si Spiritus eos in quibus versatur vivificat et divinæ naturæ participes efficit : Deus itaque est, et ex divina essentia naturaliter per Filium creaturæ suppeditatur, eamque in se reformat. Nam sicut proprium luminis opus est illuminare, et nulla res in universum illuminare queat nisi sit lumen : ita etiam divini Spiritus opus est, eos qui ipsum suscipiant deos efficere. Neque vero divinæ naturæ participem quemquam efficere posset, nisi ipse etiam divinæ essentiae esset.

¹⁰ Ephes. iii, 16, 17. ¹¹ Levit. xxiv, 10-23. ¹² Matth. xii, 31. ¹³ Joan. iii, 6. ¹⁴ Joan. i, 13.

Α ἅγιον. Ἡ μὲν οὖν ἐπὶ τούτῳ δυσφημία δραμεῖται πάντως εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς. Ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἀντεπάγομεν· Εἰ ἑτεροῦσιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ἐν αὐτῷ χρίοντος τοῦ ἁγίου Θεοῦ, πῶς τοῦ Πνεύματος οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν, Χριστὸς οἰκῶν ἀποδείκνυται, ὁ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν οὐχ ἕτερος ὢν; Ὅτι ἐιδὼς καὶ ὁ Παῦλος ἐπιστέλλει· « Ἴνα δὲ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἕσω ἄνθρωπον, κατωικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Ὅτι τοίνυν διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν ἕσω ἄνθρωπον ὁ Χριστὸς κατοικεῖ, πρόδηλον δῆκουθεν ὡς οὐχ ἄλλοτρίον ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ δι' οὗ τοῖς ἁγίοις ἐνοικεῖν φαίνεται.

ΑΛΛΟ.

B

Ἄφυκτον ἐπαγεῖ τὴν τιμωρίαν τοῖς εἰς τὸν ἀπάντων βλασφημοῦσι Θεὸν καὶ ὁ διὰ Μωσέως νόμος. Καὶ γοῦν τὸν τῆς Αἰγυπτίας υἱὸν κατὰ τὴν ἔρημον λιθόλευστον παρὰ πάσης τῆς συναγωγῆς προστάττει γενέσθαι Θεός, μνημονεύσαντα τοῦ ὀνόματος, καθὰ γέγραπται, καὶ εἰπεῖν τι τῶν ἀπηγορευμένων τελέμησαντα. Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τὴν αὐτὴν ἀποσώζων τιμὴν τῆ θεῆ φύσει, ἀφεθήσεται μὲν διλογηρίζεται τῷ λέγοντι λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· τῷ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἄλλ' εἴπερ ἦν ποίημα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ τῆς θεῆς οὐσίας ὑπῆρχε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνθεολογούμενον, πῶς ἢ εἰς αὐτὸ δυσφημία τοσαύτην ἔχει τὴν κόλασιν, ὅση κατὰ τῶν εἰς Θεὸν δυσφημούντων ὀρίζεται; Ἄλλ' ἐστὶ δῆλον ὅτι Θεός ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς Θεός τιμώμενον παρὰ ταῖς θελαῖς Γραφαῖς, καὶ οὕτως ὑπάρχον τῇ φύσει.

ΑΛΛΟ.

C

Εἰ, καθάπερ φησὶν ὁ Σωτήρ, ὁ γεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος Πνεῦμά ἐστιν· ὁ δὲ τοιοῦτος, οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθη· Θεός ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι κατὰ φύσιν τὸ τοῦ ἁγίου ἀναγεννῶν εἰς ἐνότητα τὴν πρὸς Θεόν, διὰ τοῦ κατοικεῖν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς οὐκείας φύσεως ἐργάζεσθαι κοινωνούς.

ΑΛΛΟ

D

Εἰ θεοποιεῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, καὶ μετόχους θεῆς ἐργάζεται φύσεως, Θεός ἄρα ἐστὶ, καὶ ἐκ τῆς θεῆς οὐσίας φυσικῶς δι' Υἱοῦ τῇ κτίσει χορηγούμενον, καὶ ἀναμορφοῦν αὐτὴν ὡς πρὸς ἑαυτὸ. Ὅτι γὰρ φωτὸς ἔργον οἰκεῖν τὸ φωτίζειν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἂν τι δύναιτο φωτίζειν ὄλως, εἰ μὴ ὑπάρχοι φῶς· οὕτω καὶ θεοῦ Πνεύματος ἔργον, τὸ θεοῦ ἐργάζεσθαι τοὺς δεξαμένους αὐτό. Καὶ οὐδ' ἂν φύσεως θεῆς εἰδείκνυε κοινωνοὺς τοὺς ἔχοντας αὐτό, εἰ μὴ τῆς θεῆς οὐσίας ὑπῆρχεν αὐτό.

*Οτι οὐκ ἐκ μετοχῆς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἅγιον ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ φύσει καὶ οὐσιωδῶς ἐξ αὐτοῦ.

Ἀντίθεσις ὡς ἐκ τῶν δι' ἐναντίας.

Ἀγιαστικὸν εἶναι, φασὶ, τὸ Πνεῦμα, καὶ αὐτοὶ συνομολογήσομεν, οὐκ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ φύσει τοιούτου ὑπάρχον, ἀλλ' ὥσπερ τι σκεῦος ἐκ αἰθέρου τυχὸν ἢ καὶ ἐτέρας τινὸς ὕλης, τῆς ἐκ πυρὸς μετίσχον θερμότητος τὰ πυρὸς ἐργάζεται· οὕτω καὶ αὐτὸ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ πληρούμενον ἀγιότητος μεταδίδωσκει τῇ κτίσει τοῦ ἀγιασμοῦ. Καὶ ἐπὶ τούτοις μάρτυς ἡμῖν ἀφευδῆς αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ γενήσεται λέγων περὶ αὐτοῦ· « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται. »

Πρὸς τοῦτο λύσις.

Πανταχόθεν αὐτοῖς ἡ πρότασις ἀποκωπύεται πάλιν ἀποδεικνύεται, καὶ δυσφημίαν μᾶλλον ἢ περ ἀληθείας εὐρεσιν ἔχουσα. Οὐ γὰρ νοεῖν, ὡς εἶπε, τὰς θείας Γραφάς, παρατρέπειν δὲ μᾶλλον ἐπιείγονται πρὸς τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν. Ἰσοῦ γὰρ πάλιν καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν εἰς οὐχόρῳσιον τῆς αἰκίας ψευδο-λογίας ἀρκάζουσι, οὐ τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ σαφῶς ἐκκαλύπτοντες τοῖς ἀκρωμένοις, οὔτε μὴν τὰ ἐφεξῆς τῷ λόγῳ συναίροντες· παρατομὰς δὲ τῶν στίχων δυστρόπως ἐργαζόμενοι, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι χρήσιμον πρὸς τὸν ἀπέπαισιν αὐτοῖς προτεθέντα σκοπεῖν, αὐτὸ δὲ καὶ μόνον πανούργως ἀρκάζοντες. Οὐ γὰρ, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀγιάσει ὑμᾶς, φησὶν ὁ Σωτὴρ· εἰ καὶ διὰ μάλιστα καὶ εἰ κατὰ τοῦτον εἰρητο τὸν τρόπον, οὐδεμίαν τοῖς ὀρθῶς ἀκρωμένοις ἐνεποίησεν ἂν τὴν ζημίαν· πλὴν, « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, φησὶ, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Οὐ λαλήσει ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλε τὴν μετὰ σαρκὸς ἀποπληρώσας οικονομίαν ἀναβαίνειν πρὸς τὸν Πατέρα, πέμψειν δὲ ὑπέσχετο τὸν Παράκλητον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ τὰ μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῦ διατάξαι ποτὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δεικνύς τε σαφῶς ὅτι Πνεῦμα αὐτοῦ ὑπάρχον τὰ ἐξ αὐτοῦ πάλιν διακοπήσει ῥήματα· Οὐ λαλήσει, φησὶν, ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται. » Ὁμοίον γὰρ ὡς εἰ καὶ τὸ μέλι περὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ φυσικῆς ποιότητος λέγοι, οὐκ ἐνθήσει τι ἀπ' ἑαυτῆς τοῖς ἀπογενομένοις, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, φυσικῶς διαβαινούσης τῆς ἐκ τῶν οὐσῶν, ἴν' οὕτως εἶπω, ποιότητος ἐπὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀμερίστως προερχόμενα, οἷον, καθάπερ ἤδη προείπομεν, ἐκ μέλιτος ἢ γλυκῦτης, ἐκ πυρὸς ἢ θερμότης, ἐξ ὕδατος ἢ ψύξης. Οὐκ οὖν μετοχικῶς ἅγιον τὸ Πνεῦμα, σιωδῶς.

ΑΛΛΟ.

Τὸ ἐκ μετοχῆς ἅγιον, δοχεῖον ὥσπερ ὑπάρχον τοῦ προσεγενομένου· ἀγιασμοῦ, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ πρότερον ἐν ἰδίᾳ φύσει κείσεται, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ ἀνθρώπος καὶ ὁ ἄγγελος τυχόν, ἢ καὶ τις ἐτέρα φύσις λογικῆ. Λεγέσταν τοίνυν ἡμῖν οἱ ἐκ μετοχῆς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τοιμῶντες λέγειν ἅγιον εἶναι

¹⁵ Joh. xvi, 14.

Quod Spiritus sanctus non sit ex participatione Dei ac Patris, sed naturaliter atque essentialiter ex ipso.

Obiectio hæreticorum.

Sanctificantem esse Spiritum, inquirunt, nos etiam profiteremur, non quod ipse per se natura talis existat, sed quemadmodum vasculum aliquod ex ferro aut alia quapiam materia confectum, quando calor ex igne particeps factum est, ipsius ignis opera facit: ita etiam Spiritus, sanctitate a Deo re-fertus, creaturas sanctitatis participes facit. Cujus rei verissimus testis est Salvator, ita de ipso dicens: « Quia ex meo accipiet ¹⁵. »

Solutio obiectiois.

Omni ex parte ista hæreticorum obiectio **350** absurdissima est, et blasphemiam potius quam veritatem in se habens. Neque enim intelligere Scripturas, ut apparet, adnituntur, sed eas ad suam quisque libidinem detorqueo. Ecce enim verba Salvatoris ad confirmanda sua mendacia abripiunt, neque dicti sensum manifeste audientibus exponunt, neque sequentia cum primis cohærenti serie con-nectentes, sed interpolatis susdeque versiculis, sententiam mutilantes, quidquid arripserit, ad absurdam suam opinionem accommodant. Neque enim, Ex meo accipiet, et sanctificabit vos, dicit Salvator, tametsi quamvis ita diceret, nihil damni inde recte intelli-gentibus oriretur; sed inquit, « Ex meo accipiet, et annuntiabit vobis. Non loquetur a seipso, sed quæcunque audierit, loquetur. » Cum enim absoluta sua administratione in carne ascensurus esset ad Patrem, promisit se misurum Paracletum suis discipulis, ne quis suspicaretur doctrinam Spiritus sancti alienam a sua fore; ostensitens manifeste quod, cum Spiritus ex se esset, verba quoque ex ipso ad-ministraret. « Non loquetur, inquit, ex seipso, sed quæcunque audierit loquetur, quia ex meo accipiet. » Perinde enim est ac si mel de qualitate naturali quæ sibi inest, dicat: Nihil ex seipso gustantium sensui immittet, sed ex meo accipiet: transeunte videlicet naturaliter substantiarum, ut ita dicam, qualitate, in ea quæ inseparabiliter ex eis procedunt: quemadmodum, ut modo diximus, dicitur ex igne, calor ex igne, refrigeratio ex aqua. Non est igitur Spiritus ex participatione, ut hæretici opinantur: sed potius naturaliter, atque essentialiter.

ALIUD.

Quod ex participatione sanctum est, cum sit tanquam vas atque receptaculum sanctitatis quæ ei accidit, ipsum hoc per se prius in sua propria natura existit, quemadmodum angelus, vel homo, aut alia quæpiam rationalis natura. Dicant igitur nobis qui Spiritum ex participatione Dei ac Patris audent

dicere esse sanctum, et non naturaliter : Quidnam A ergo per se atque in propria sua hypostasi est Spiritus ? Sed nihil aliud esse quam sanctum Spiritum ex sacris Litteris accepimus. Non est igitur per participationem vel compositionem sanctus, sed essentia et natura sanctificans, 351 atque ipsa deitatis quæ in Deo ac Patre est, qualitas, ut ita dicam, sicut dulcedo ex melle, et bonus odor ex flore.

ALIUD.

Quod ex participatione alicui inest, id quemadmodum datum est, auferri etiam potest. Sola enim illa quæ essentialiter alicui insunt, inseparabiliter inhaerent. Si ergo sanctitatem quasi accidens ali- B quod in Spiritu collocant, necesse est ut fateantur, eam etiam posse non accidere. Commode ergo dici poterit, juxta illorum sententiam, Spiritum etiam sine sanctitate esse posse. At hoc impium est. Non igitur ex participatione, sed ex Deo naturaliter est Spiritus sanctus.

ALIUD.

Spiritum sanctum Scriptura sacra Spiritum ex Deo semper vocat, significans non accidens ipsius aliquod, ut hæretici opinantur, sed id quod natura sua est, quemadmodum si quis hominem definiens, quid secundum substantiam suam sit significans, dicat, quod sit animal rationale, mortale. Quomodo igitur non sit absurdissimum, hominem quia ita definitur esse omnino id quod esse solet : Spiritum C autem sanctum aliud quiddam ab eo quod est imaginari, cum hæc ipsius appellatio, quid secundum essentiam sit significet ? Sanctus enim appellatur. Proinde si est natura sanctus, nequaquam extrinsecus id consequetur, sed potius cum sit naturalis ac viva et inexistens essentia Dei operatio, creaturæ semper perfectionem adjicit, per sanctificationem et participationem ipsius.

ALIUD.

Nomina quæ singulis rebus indita sunt, aut substantias ipsas significant, perfectam subjecti definitionem habentia, aut ministerii sive muneris speciem declarant, ut in his nominibus, homo, et propheta. Nam si hominem vocaro, jam prædicati vel subjecti substantiam significavi. Si vero nomen prophetam, ministerium sive munus atque officium ei commissum indico. Proinde si Spiritus sanctus est ex participatione sanctus, ergo appellatio illa ministerium sive officium illius potius quam essentiam declarabit ; neque ea intelligere possumus, quid naturaliter sit, sed quid muneris ei injectum sit. Quocirca aliud quiddam secundum essentiam est, 352 atque aliam quamdam propriam operationem habet, præter sanctificantem, quam extrinsecus, ut illi blasphemii contendunt, adjectam sibi et accidentariam a Deo habet. Imperfectus itaque est Spiritus sanctus, quippe qui impletionem per sanctifica-

και οὐ φυσικῶς· Τί ποτ' ἄρα αὐτὸ καθ' αἑαυτὸ καὶ ἰδιαζόντως ἐστίν; Ἄλλ' οὐδὲν ἕτερον ἢ ἅγιον ἠκούσαμεν παρὰ ταῖς θείας Γραφαῖς. Οὐκ ἄρα ἐκ μετοχῆς, οὐδὲ ἐκ συνθέσεως ἅγιον, ἀλλ' οὐσία καὶ φύσις ἁγιαστικῆ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεότητος, ἐν' οὕτως εἶπω, ποιότης, ὡσπερ οὖν καὶ ὁ γλυκαμὸς τοῦ μέλιτος, ἢ καὶ ἐξ ἄνθους εὐωδία.

ΑΛΛΟ.

Τὸ ἐκ μετοχῆς προσγεγόμενόν τισιν, ὡς δοτὸν ἔσται καὶ ἀφαιρετόν. Μόνα γὰρ τὰ οὐσιωδῶς προσόντα τοῖς ἔχουσιν, ἀχωρίστως συμπεφυκότα φαίνεται. Εἰ τοίνυν ἐν προσθήκῃς τάξει καὶ συμβεθηκότος κείσθαι φασιν ἐν τῷ Πνεύματι τὸν ἁγιασμόν, ὁμολογήσουσι πάντως ὅτι καὶ ἀποσυμβῆναι δυνήσεται. Ὡρα δὴ οὖν καὶ ἀγιότητος διχα τὸ Πνεῦμα λέγειν εἶναι δύνασθαι, κατὰ τὸ ἐκείνων ἐπιχείρημα. Ἄλλὰ τοῦτο δυσσεβές. Οὐκ ἄρα ἐκ μετοχῆς ἅγιον τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Πνεῦμα ἅγιον ἢ θεία Γραφή τὸ ἐκ Θεοῦ Πνεῦμα διηνεκῶς ἀποκαλοῦσα φαίνεται, οὐχ ἐν τι τῶν συμβεθηκότων αὐτῷ δηλοῦσα, κατὰ τὴν ἐκείνων ἀβουλαν, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν τοῦτο σημαίνουσα, ὡσπερ οὖν εἰ τις καὶ ἄνθρωπον ὀριζόμενος τὸ ἐστὶ κατ' οὐσίαν σημαίνων, λέγοι, ὅτι ζῶον λογικόν, θνητόν. Εἶτα πῶς οὐ σφόδρα ἐστὶν ἀτοπίατον, τὸν μὲν ἄνθρωπον διὰ τὸ οὕτως ὀρίζεσθαι, εἶναι πάντως ὁ καὶ εἶναι πέφυκε, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἕτερόν τι παρ' ὅπερ ἐστὶ φαντάζεσθαι τινος, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ κατ' οὐσίαν τῆς προσκειμένης αὐτῷ σημαίνουσας ἐπωνυμίας; ἅγιον γὰρ ὀνομάζεται. Οὐκοῦν εἴπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἅγιον, οὐκ ἐξῴθεν ἔχει τὸ εἶναι τοιοῦτο, μᾶλλον δὲ αὐτὸ, τῆς θείας ὑπάρχον οὐσίας ἐνέργεια φυσικῆ τε καὶ ζῶσα καὶ ἐνυπόστατος, προστίθησιν αἰὲ τῇ κτίσει τὸ τέλειον δι' ἁγιασμοῦ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ μετοχῆς.

ΑΛΛΟ.

Τὰ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ὄντων κείμενα ὀνόματα, ἢ τῶν οὐσιῶν εἰσι παραστατικά, ὄρον ἔχοντα τοῦ ὑποκειμένου τέλειον, ἢ λειτουργίαν τινὰ καὶ ἐπιτηδεύματος εἶδος σημαίνει, ὡς ἐν τῷ ἄνθρωπος καὶ προφήτης. Ἄν μὲν γὰρ ἄνθρωπος εἶπω, παρέστησα τοῦ κατηγορημένου, ἢ ὑποκειμένου τὴν οὐσίαν. Προφήτην δὲ λέγων, διακονίαν ἤτοι ἐπιτηδεύμα ἐσθὲν ἀνθρώπῳ δηλῶ. Οὐκοῦν εἴπερ ἅγιον ἐκ μετοχῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λειτουργίας μᾶλλον ἢ περ οὐσίας ἔσται σημαντικὸν τὸ ὄνομα αὐτῷ, καὶ οὐ τί ἐστὶ κατὰ φύσιν ἐκ τούτου μανθάνομεν, ἀλλ' ὅτι τέτακται ποιεῖν. Οὐκοῦν ἕτερόν τι κατ' οὐσίαν ἐστὶ, καὶ ἕτερον ἔχει τινὰ ἰδίαν ἐνέργειαν παρὰ τὴν ἁγιαστικὴν, ἣν ἐξῴθεν, ὡς αὐτοὶ δυσφημοῦντές φασι, προστιθεμένην αὐτῷ καὶ ἐπισυμβῆσαν ἔχει παρὰ Θεοῦ. Ἀτελὲς οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δεηθὲν πληρώσεως δι' ἁγιασμοῦ. Εἶτα πῶς τὸ οὕτως ἔχον, ὡς ἐκεῖνοι φασι, τὸ ἐν τελειότητι γίνεσθαι τοῖς μετόχοις αὐτοῦ γίνο-

μένοις παρέχει ; Τὸ ἀτελὲς ὅσον εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν, πῶς ἀγιάζει μὲν Ἀρχὰς, Θρόνους, Κυριότητας, Δυνάμεις, Ἐξουσίας, Ἀγγέλους, ἀνθρώπους ; Πῶς δὲ ἄρα φασὶν ἀγιασμοῦ πληροῦσθαι τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀγιαστικῆς δηλονότι δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας ἐρχομένης ἐπ' αὐτό ; Τοῦτο γὰρ, ὡς εἰκὸς, δυσφημοῦντες ἐροῦσι. Τίς οὖν ἡ χρεια περιόδου μακρᾶς καὶ πολυπλόκων νοημάτων ; Αὐτὴν γὰρ ἐκείνην τὴν ἐκ Πατρὸς φυσικῶς προτοῦσαν δύναμιν ἀγιαστικὴν τὴν τοῖς ἀτελεῖσι τὸ τέλειον παρεχομένην, φάμεν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ περιττόν, ὡς φαίνεται, τὸ διὰ μέσου τινὸς ἀγιάζεσθαι τὴν κτίσιν, οὐκ ἀπαξίουσης τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ μέχρι τῶν ἐλαχίστων διέκνεισθαι, καὶ ἀγιάζειν αὐτὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπεὶ περ αὐτοῦ τὰ πάντα ποιήματα. *mas etiam res pervenire, easque per Spiritum sanctum sanctificare, siquidem ipsius sunt omnes creaturæ.*

ΑΛΛΟ.

« Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, » φησὶν ἡ θεία Γραφή, « ἡ χάρις δὲ καὶ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Οὐκοῦν ἐπερ πολὺ τι φαίνεται, τὸ μεταξὺ τῆς τε Μωσέως διακονίας, καὶ τοῦ μεσιτεύσαντος Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀνάγκη τὸν μὲν διὰ Μωσέως νόμον ἀτελῆ συνομολογεῖν· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσε, φησὶν ὁ Παῦλος· τὴν δὲ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χάριν ἀληθῆ καὶ τελείαν εἶναι πιστεύομεν. Τίς οὖν ἄρα ἡ χάρις, ἡ πάντως ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις ἢ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν γινόμενη, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν ; Πῶς οὖν ἀληθινῆ φανεῖται λοιπὸν ἢ ἐν ἡμῖν χάρις, εἴπερ διηκονήθη διὰ κτίσματος εἰς ἡμᾶς ὁ ἀγιασμός, ὡς περ οὐκ καὶ ὁ νόμος δι' ἀγγέλων ; Εἰ γὰρ οὐκ αὐτουργεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν, οὐδὲ τοῦτο ἐστὶ κατὰ φύσιν ὅπερ ἀκούομεν, μετοχικῶς δὲ καὶ μεταληπτικῶς ἀγιασμοῦ πληρούμενον, παρὰ τῆς θείας οὐσίας, εἰς ἡμᾶς ἐκπέμπει τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν, πρόδηλον ὅτι διὰ κτίσματος ἡμῖν ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διηκονήθη χάρις. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἀληθές. Διὰ Μωσέως μὲν γὰρ ὁ νόμος, ἦτοι δι' ἀγγέλων· διὰ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια. Αὐτουργὸν ἄρα τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, ἀληθῶς ἀγιάζον καὶ ἐνοῦν ἡμᾶς ἐαυτῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ συναφείας, θείας τε φύσεως ἀποτελοῦν κοινωνοῦς.

« Ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ κτίσμα οὐδὲ ποιήμα. »

Ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς.

Ἐπιστέλλει Ῥωμαίοις ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· « Τοῦ ὀρισθέντος, φησὶν, Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ τὸ Πνεῦμα ἀγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Εἰ τοίνυν διὰ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ τῇ ζωοποιῷ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος λύσαι τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ὁ Χριστὸς εἰς Υἱὸν ἀληθινὸν ὀρίζεται τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποιήμα τὸ δι' οὗ τῆς θείας δυνάμεως ἢ ἐπιδαιξίς γίνεται, τουτέστι τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ διὰ

¹⁶ Joan. 1, 17. ¹⁷ Hebr. vii, 19. ¹⁸ II Cor. 1, 22.

tionem egeat. Atqui quomodo id quod imperfectum est, ut illi voluit, possit perficere sui participes ? Aut quomodo quod suapte natura imperfectum est, sanctificare queat Principatus, Thronos, Dominationes, Potestates, Virtutes, Angelos, homines ? Quomodo vero aiunt impleri sanctitate Spiritum a Deo, sanctificante nimirum vi atque operatione in ipsum immissa ? At vero hoc, ut apparet, blasphemantes dicunt. Sed quid opus est istis ambagibus et versutis commentis ? Ipsam enim illam sanctificantem vim atque virtutem, quæ ex Patre naturaliter procedit, et imperfectis perfectionem tribuit, dicimus esse Spiritum sanctum. Supervacaneum enim est, ut apparet, per medium aliquod sanctificari creaturam, cum Dei benignitas non dedignetur ad minutissimam sanctificare, siquidem ipsius sunt omnes

B

ALIUD.

« Lex per Mosen data est, » inquit sacra Scriptura ; « gratia autem ei veritas per Jesum Christum facta est ¹⁶. » Quocirca si magna quædam est differentia inter ministerium Mosis, et mediatoris Dei ac hominum Jesu Christi, necessarium est ut legem Mosis imperfectam esse fateamur : nihil enim perfecit, ut Paulus testatur ¹⁷ : at vero Salvatoris nostri gratiam veram et perfectam esse credimus. Quænam igitur hæc gratia est ? Non alia certe quam sancti Spiritus in cordibus nostris facta infusio, juxta Pauli sententiam ¹⁸. Quomodo igitur erit vera in nobis gratia, si subministrata nobis est per creaturam sanctificatio, sicut et lex per angelos ? Nam si Spiritus sanctus non operatur in nobis per se, neque idipsum est naturaliter, quod audimus, sed per participationem sanctitate repletus a divina essentia, gratiam sibi datam in nos emittit : manifestum est gratiam Spiritus sancti nobis per creaturam conferri. At hoc falsum est. Nam per Mosen, sive per angelos lex ¹⁹ : gratia vero et veritas per Salvatorem nostrum Jesum Christum ²⁰. Spiritus itaque sanctus per seipsum in nobis operatur, vere sanctificans atque uniens nos **353** sibi ipsi : et per conjunctionem ac copulam nostri secum naturæ divinæ participes facit.

Quod Spiritus sanctus sit natura Deus, et non opus vel creatura.

Ex Epistola Pauli ad Romanos.

Paulus de Salvatore nostro Jesu Christo ita ad Romanos scribit : « Prædeatinate, inquit, Filio Dei in virtute per Spiritum sanctificationis ex resurrectione de mortuis Jesu Christi Domini nostri ²¹. » Si ergo quoniam e mortuis resurrexit, et vivificavit virtute Spiritus sancti vincula mortis solvit, idcirco Christus verus Dei Filius esse cognoscitur : certe non erit opus vel creatura ille per quem divina hæc virtus ostenditur, hoc est Spiritus sanctus, ne videatur Christus quodammodo per creaturam ad-

¹⁹ Galat. iii, 19. ²⁰ Rom. vii, 25. ²¹ Rom. 1, 4.

Justus, sed potius propria sua vi ac virtute per Spiritum usus fuisse.

ALIUD.

Paulus rursus : « Desidero, inquit, videre vos, ut tradam vobis aliquam gratiam spiritualem ad confirmandos vos ²². » Si Spiritus confirmat eos in quibus versatur, donorum suorum largitione : manifestum profecto fuerit illis qui recte sentire volunt, eum inter creaturas et servos collocandum non esse. Scriptum enim est : « Confirmabit justos Dominus ²³. » Cui vero naturale dominium tribuitur, et confirmandi facultas, gerit omnino etiam dignitatem domino convenientem. Servum autem est quidquid creatum est, quantum ad ortum attinet. Spiritus itaque non est creatura : dominus enim esse declaratur, non servus.

ALIUD.

Quantam benignitatem erga nos ostenderit totius universi Dominus, declarare volens Paulus : « Caritas, inquit, effusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis ²⁴. » Si ergo Deus caritas est, ut Joannes testatur, et non aliud quidpiam est ipse, aliud quod in ipso est (simplex enim est et non compositus), infusus autem est in cordibus nostris per inhabitantem in nobis Spiritum sanctum. Deus itaque est Spiritus sanctus, quippe qui instar Dei in nobis habitat, atque, ut ita dicam, ex suprema omnium essentia prodit : in propria tamen subsistentia et ex Patre intellectus, et per Filium creaturæ donatur.

ALIUD, quo declaratur quod lex a Spiritu posita sit, ut a Deo.

« Scio, inquit Paulus, quia lex spiritalis est ²⁵. » Et post pauca subjicit : « Condelector legi Dei secundum interiorem hominem ²⁶. » Et rursus : « Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis ²⁷. » Ecce cum legem vocet spiritualem, hoc est per Spiritum, statim eam legem Dei appellat. Sed apertius in sequentibus quod Deus sit Spiritus ostendit, clamans : « Lex Spiritus vitæ, » ne solummodo Spiritus leges ferre dicatur, verum etiam esse Spiritus vitæ. At quænam est vita, nisi Christus ipse dicens : « Ego sum veritas et vita ²⁸ ? » Cum itaque Christus leges ferat, Spiritus sanctus ut in ipso et ex ipso naturaliter existens legislator esse dicitur.

ALIUD.

Paulus carnis motus damnans, et declarans quantopere voluntati Spiritus repugnet : « Caro, inquit, adversus Spiritum, et Spiritus adversus carnem. Hæc enim contraria inter se sunt ²⁹. » Dein-

κτίσματος φαίνεται Χριστός τρόπον τινά βοηθούμενος, οικεία δὲ μᾶλλον ἀποκαχρημένως ἐσχυῖ τῇ διὰ Πνεύματος.

ΑΛΛΟ.

Ὁ Παῦλος πάλιν · « Ἐπιποθῶ γάρ, φησὶν, ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. » Εἰ στηρίζει τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν οικειῶν χαρισμάτων τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, δῆλον ἂν εἴη τοῖς ὀρθῶς ἐθέλουσι νοεῖν, ὡς οὐτ' ἐν ποιήμασιν, οὕτε μὲν ἐν δούλοις τετάξεται. Γέγραπται · « Ὑποστηρίζει δὲ τοὺς δικαίους ὁ Κύριος. » Τὸ δὲ ἐν κυριότητος τόπῳ φυσικῆς τεθειμένον, καὶ διὰ τοῦ στηριζεῖν δύνασθαι, φέρει πάντως καὶ τὸ κυρίῳ πρέπον ἀξίωμα. Δούλον δὲ τὸ ποιηθῆν ὅσον εἰς γένεσιν. Οὐκ ἄρα ποιημὰ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα · κύριον γὰρ ἀποδέδεικται καὶ οὐ δούλον.

ΑΛΛΟ.

Ὅσην ἡμῖν τὴν φιλανθρωπίαν ὁ πάντων ἐποικήσατο Δεσπότης, διδάσκων ὁ Παῦλος, φησὶν, ὅτι · « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκλύεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. » Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, καὶ οὐχ ἕτερον μὲν τι αὐτὸς, ἕτερον δὲ τι τὸ ἐν αὐτῷ, ἀπλοῦς γὰρ καὶ ἀσύνθετος, ἐκκλύεται δὲ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ ἐνοικούντος ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος · Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ὡς ἐν τάξει Θεοῦ, κατοικοῦν ἐν ἡμῖν, καὶ, ἴν' οὕτως εἴπω, τῆς ἀνωτάτω πασῶν ἐξέρπον οὐσίας ἐν ἰδίᾳ τε ὑπάρξει καὶ ἐκ Πατρὸς νοούμενον, δι' Υἱοῦ τῇ κτίσει χροηγούμενον.

ΑΛΛΟ, δηλοῦν ὅτι ὁ νόμος παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐτέθη ὡς παρὰ Θεοῦ.

« Οἶδα μὲν, φησὶν, ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστὶ. » Εἶτα βραχὺ προελθὼν ἐπιλέγει · « Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπον. » Καὶ πάλιν · « Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. » Ἰδοὺ τὸν νόμον ὀνομάσας πνευματικόν, τουτέστι τὸν διὰ Πνεύματος, εὐθὺς αὐτὸν καὶ Θεοῦ νόμον ἀποκαλεῖ. Γυμνότερον δὲ διὰ τῶν ἐφεξῆς ὅτι Θεὸς εἴη τὸ Πνεῦμα, δεικνύει βῶν · « Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, » ἵνα μὴ μόνον νομοθετοῦν εὐρίσκηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ' ἤδη καὶ Πνεῦμα ὑπάρχον ζωῆς. Καὶ τίς ἡ ζωὴ, ἢ πάντως ὁ λέγων Χριστός · « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ ; » Νομοθετοῦντος τοιγαροῦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον τὸ Πνεῦμα αὐτὸ νομοθετεῖ.

ΑΛΛΟ.

Τοῦ σαρκικοῦ κινήματος ὁ Παῦλος κατηγορῶν, καὶ δεικνὺς ὅσην ἔχει πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος βούλησιν τὴν ἀνάστασιν, « Ἡ σὰρξ, φησὶ, κατὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα

²² Rom. i, 11. ²³ Psal. xxxvi, 17. ²⁴ Rom. v, 5. ²⁵ Rom. vii, 14. ²⁶ Ibid. 22. ²⁷ Rom. viii, 2. ²⁸ Joan. xiv, 6. ²⁹ Galat. v, 17.

γάρ ἀλλήλοις ἀντίκειται. » Εἶτα βραχὺ προελθὼν ἐπιλέγει· « Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοί δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας· » νόμον μὲν ἁμαρτίας τὰ ἐν τῇ σαρκὶ πρὸς τὰς ἐκτόπους ἡδονὰς κινήματα λέγων· Θεοῦ δὲ νόμον, τὴν τοῦ Πνεύματος βούλησιν ἀποκαλῶν. Πρόδηλον οὖν ὅτι Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ καὶ νόμους ὀρίζων ἐν ἡμῖν τὸ οἰκεῖον θέλημα. Πρέπει δὲ οὐχ ἐτέρῳ νομοθετεῖν, ἀλλὰ μόνῳ Θεῷ.

ΑΛΛΟ.

« Τῇ γὰρ ματαιότητι, φησὶν, ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἔκουσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. » Οὐκοῦν εἴπαρ εἶναι φασὶ κτιστὸν τε καὶ ποιητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάγκη συνομολογεῖν ὑποταχῆθαι καὶ αὐτὸ τῇ ματαιότητι, καὶ συστενάζειν μὲν καὶ συναδίνειν, εἶναι τε νῦν ὡσπερ ἐν δουλίᾳ, ἐλευθερωθῆσθαι τε μόλις εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς δόξης τοῦ τέκνων Θεοῦ. Εἶτα ποῦ ποτε ἡμῖν ὁ Παῦλος οἰχρήσεται λέγων· « Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κρᾶζομεν· Ἄδδᾶ, ὁ Πατήρ. » Ἀλλὰ τῆς μὲν δουλείας ἀπαλλάττει τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, ἀναμορφῶ δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ υἰότητα, μετόχους ἀποδεικνύων τῆς οἰκειᾶς φύσεως. Οὐκ ἄρα δούλον ἐστιν, εἰ δὲ τοῦτο, οὐ κτίσμα. Τὸ δὲ καὶ τὸ εἶναι κτίσμα καὶ τὸ ἐν δούλων τετάχθαι διαφυγόν, τῆς θείας ἂν εἴη λοιπὸν οὐσίας δηλαδὴ.

ΑΛΛΟ.

Συστενάζειν ὁ Παῦλος τὴν κτίσιν εἰπὼν, ἐπιφέρει· « Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες ἡμεῖς. » Καὶ τί τὸ ἐν τούτοις ζητούμενον; Ἡ ἀπαρχή, τινός ἐστιν ἀπαρχή, καὶ ὁμοειδῆς ἐκείνῳ πάντως, οὗ καὶ ἐστιν ἀπαρχή· οἶον οἴνου μὲν οἶνος, σίτου δὲ ὁμοίως σίτος. Εἰ τοίνυν ὡς ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι τελειοτάτην ἔχειν μέλλουσι τῆς θεότητος τὴν μεταουσίαν, ἐν ἀπαρχῇ ἡμῖν τάξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐχορηγήθη, ἀνάγκη δὴ πᾶσα τῆς θείας φύσεως εἶναι λέγειν αὐτὸ, ἧς καὶ ἐστιν ἀπαρχή. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποιημά ἐστι, Θεὸς δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

Ῥωμαίους ἐπιστέλλει πάλιν ὁ Παῦλος· « Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστην ὡς ὁ Θεὸς ὤρισεν μέτρον πίστεως. » Εἶτα πάλιν τῇ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίᾳ τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἀναθεῖς· « Ὅ μὲν γὰρ ὁ Θεὸς, φησὶ, δίδωσι Πνεῦμα σοφίας· » εἶτα τούτῳ προσθεῖς ὁρατῶν εἶδη πολλὰ, « ἐτέρῳ δὲ πίστιν, » ἐπιλέγει· « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαίρουσιν ἰδίᾳ ἐκάστην καθὼς βούλεται. » Οὐκοῦν εἰ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς καὶ πίστει φαίνεται τὸ Πνεῦμα παρεκτικόν, καὶ τὸ ἀρ-

A de post pauca infert : « Ego igitur ipse mente quidem servio legi Dei, carne autem legi peccati²⁰. » Legem peccati varios in carne ad voluptatem motus appellat; Dei vero legem vocat voluntatem Spiritus. Manifestum itaque est, Spiritum sanctum esse Deum, qui leges nobis suam voluntatem præscribat. Atqui leges aliis præscribere, nemini quam soli Deo convenit.

ALIUD.

« Vanitati, inquit, creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe²¹. » Proinde si Spiritum sanctum creatum esse dicunt, necesse est, ut etiam ipsum vanitati subjectum esse fateantur, unaque nobiscum gemere et dolere, utpote in servitute constitutum, atque ægre libertatem in redemptionem gloriæ filiorum Dei consecuturum. Sed quid de Paulo statuent dicente : « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus : Abba, Pater²²? » Liberat itaque a servitute eos in quibus versatur, eosque liberos et filios efficit, propriæ suæ naturæ participes declarans. Spiritus itaque servus non est : atque idcirco neque creatura. Qui vero alienus est a natura creaturarum et servorum, divinæ essentiae sit oportet.

355 ALIUD.

C Paulus cum una nobiscum gemere creaturam dixit, infert : « Non solum autem, sed etiam nos, qui primitias Spiritus habemus²³. » Quid vero ex his quaeritur? Primitiæ, alicujus rei primitiæ sunt, et ejusdem speciei cum eo cæjus sunt primitiæ, ut exempli gratia vini primitiæ vinum est, et similiter tritici triticum. Si ergo in futuro sæculo perfectissimam consecuturi sunt sancti divinitatis participationem, et primitiarum loco Spiritus sanctus nobis datus est : necessarium plane est, ut divinæ naturæ esse dicamus id quod primitiarum rationem habuit. Quod cum ita sit, opus certe vel creatura esse nequit; sed potius Deus ex Deo naturaliter procedens

ALIUD.

D Ad Romanos rursus ita scribit : « Dico enim per gratiam, quæ mihi data est, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quam sapere oportet, sed sapere ad sobrietatem, unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei²⁴. » Et idem rursus Spiritus potestati divinorum donorum distributionem ascribens, inquit : « Alii enim dat Deus Spiritum sapientiæ²⁵; » deinde multis donorum generibus enumeratis, inquit : « Alii fidem. » Et, « Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique sicuti vult²⁶. » Si ergo præter alia bona Spiritus sanctus etiam fidem largitur, et unicuique pro mensura sufficienti

²⁰ Rom. vii, 25.

²¹ Rom. viii, 20.

²² ibid. 15.

²³ ibid. 23.

²⁴ Rom. xii, 3.

²⁵ I Cor. xii, 8.

²⁶ ibid. 11.

dispertit ut Deus : quomodo non fuerit vehementer impium eum creaturis annumerare, ac non potius profiteri ipsum a Deo procedere ?

ALIUD.

Paulus de iis quæ per se in utilitatem gentium a Salvatore acta erant gloriâs, ita ait : « Gloriarî habeo in Jesu Christo ad Deum. Nec enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti²⁷. » Si ergo Christus per Paulum signa operatur in virtute Spiritus sancti, vis quædam naturalis ac vivens, atque, ut ita dicam, qualitas deitatis Filii est Spiritus sanctus. Quod si ita est, quomodo sit creatura, quod in Deo et ex Deo naturaliter est ? Aut quomodo sit in creatura omnis virtus Filii sita ? Cæterum hoc vel sola cogitatione impium est.

356 Ex I Epistola Pauli ad Corinthios.

Paulus cum docere vellet, prædicationem evangelicam vi orationis atque eloquentia non egere, ita Corinthiis scribit : « Et ego in infirmitate et timore multo fui apud vos ; et sermo meus, et prædicatione mea non fuit in persuasione sapientiæ humanæ ; sed in demonstratione Spiritus et virtutis, ut fides vestra non caset in sapientia hominum, sed in virtute Dei²⁸. » Vide quomodo demonstrationem Spiritus, hoc est operationes atque effectus Spiritus, virtutem Dei esse ait. Ex hoc enim et in ipso naturaliter est Spiritus omnia operans. Quomodo igitur sit opus vel creatura id in quo Deus hoc ipsum quod est, quantum a nobis percipi potest, cognoscitur veluti in speculo atque ænigmatè²⁹ ?

ALIUD.

Paulus neminem impure viventem regni cælorum hæredem fore dicens, enumeratis fornicatoribus et avaris ac raptoribus, statim infert : « Et hæc quidem fuistis : sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri³⁰. » Proinde si soli Deo tribuimus potestatem remittendi peccata, remittit vero et justificat Spiritus, sanctos efficiens eos in quibus versatur : Deus itaque est, divinam in se operationem naturaliter habens.

ALIUD.

« An nescitis, inquit, quod qui conjungitur cum scorto, unum corpus fit ? qui vero cum Domino conjungitur, unus Spiritus est³¹ ? » Quemadmodum igitur qui scorto copulatur, unum cum ipso fit : ita qui Spiritus sancti particeps factus est, unum cum Domino efficitur³². Deus itaque est Spiritus sanctus, per quem Deo copulamur, et unum cum eo efficitur, divinæque ejus naturæ participes reddi-

κούν ἐκάστῳ μέτρον ὀρίζον ὡς Θεός, πῶς οὐ λίαν ἀσεβές ἐπαριθμεῖν αὐτὸν τοῖς κτίσμασι. καὶ μὴ μᾶλλον ἐκ Θεοῦ πεφηνέναι λέγειν ;

ΑΛΛΟ.

Ἐπὶ τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις παρὰ τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασιν ἐπ' ὠφέλειά τῶν ἐθνῶν, καυχᾶται λέγων ὁ Παῦλος· « Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Οὐ γὰρ τολμήσω τι λαλεῖν, ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημάτων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. » Οὐκοῦν εἰ σημεῖα καὶ τέρατα διὰ τοῦ Παύλου Χριστὸς ἐργάζεταί ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, ἐνεργεία τις φυσικὴ καὶ ζῶσα, καὶ, ἢ οὕτως εἰπωμεν, ποιότητος τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγίον ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔστατο ποίημα τὸ ἐν Θεῷ καὶ ἐκ Θεοῦ φυσικῶς ; Πῶς δὲ ἐν ποιήματι πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ Υἱοῦ ; ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον εἰπεῖν ἀσεβέστατον.

Ex της πρὸς Κορινθίους α'.

Οὐ τῆς ἐκ λόγων δεινότητος τὸ σωτήριον δεῖσθαι κήρυγμα διδάσκων ὁ Παῦλος, ἐπιστέλλει Κορινθίοις· « Κἀγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῶ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν παιθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. » Ἰδοὺ τὴν τοῦ Πνεύματος ἀπόδειξιν, τούτέστι τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργήματα, δύναμιν εἶναι φησὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ πάντα ἐνεργοῦν. Πῶς οὖν κτίσμα ἡ ποίημα. τὸ ἐν ᾧ Θεός ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν γνωρίζεται, καθόσον ἡμῖν ἐφικτόν, ἐν ἐσώτρῳ καὶ ἐν ἀνίγμῃ ;

ΑΛΛΟ.

Οὐδένα τῶν ἀσχήμονα μετιόντων βίον, κληρονόμον εἶσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας εἰπὼν, πόρους τε ἀπαριθμήσας καὶ πλεονέκτας καὶ ἄρπαγας, ἐπάγει παραχρησάμενος· « Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθήτε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐκοῦν εἰ μόνῳ Θεῷ τὸ ἐξεῖναι συγχωρεῖν ἁμαρτίας δώσομεν, ἀφήσει δὲ καὶ δικαιοὶ τὸ Πνεῦμα, ἁγίους ἀποδεικνύων τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, Θεός ἄρα τὸ τὴν θείαν ἐνέργειαν ἔχον ἐν ἐαυτῷ φυσικῶς.

ΑΛΛΟ.

« Ἡ οὐκ οἶδατε, φησὶν, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ ἐν σώμα ἐστίν, ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν Πνεύμα ἐστίν ; » Ὡς περ οὖν ὁ τῇ πόρῃ κολλώμενος, ἐν ὧς πρὸς αὐτὴν γίνεται, οὕτως ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέτοχος γεγονώς, ἐν ὧς πρὸς τὸν Κύριον γίνεται. Θεός οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' οὗ τῷ Θεῷ κολλώμεθα, καὶ ἐν ὧς πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμεθα, τῆς τε θείας αὐτοῦ φύσεως γινόμεθα κοινωνοί, διὰ τῆς

²⁷ Rom. xv, 17-19. ²⁸ 1 Cor. ii, 3-5. ²⁹ 1 Cor. xiii, 12. ³⁰ 1 Cor. vi, 11. ³¹ ibid. 9. ³² ibid. 13, 16.

πρὸς τὸ Πνεῦμα συναφείας τε καὶ ἐνότητος. Et dicitur A mur ⁴², per copulam illam atque unitatem Spiritus. At si Spiritus est Deus, quomodo sit creatura?

ΑΛΛΟ.

« Ἡ οὐκ οἴδατε, φησίν, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ; » Ὅτε τοίνυν ἐν ἡμῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκοῦντος, οἶκος Θεοῦ καὶ ναὸς χρηματίζομεν, πῶς οὐκ ἐστὶ τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' ἐν τοῖς γενητοῖς ἀριθμηθῆσεται, ὅτε κάκεινο πρόδηλόν ἐστίν, ὡς οὐδὲν τῶν γενητῶν ἢ πεποιημένων ὡς Θεὸς ἐν ναῷ λέγεται κατοικεῖν; Μόνη δὲ τῆς θείας φύσεως καὶ τοῦτο ἐστὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξαίρετον.

ΑΛΛΟ.

« Ὁ γὰρ λαλῶν, φησὶ, γλωσση, οὐκ ἀνθρωπος βαλαεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, Πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. Θεὸς οὖν ἄρα, καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, εἴπερ ὁ αὐτῷ λαλῶν, Θεῷ διαλέγεται.

Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους β'.

Τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν λόγον εἰσφέρων ὁ Παῦλος, φησὶ· « Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνῳ, στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα τὸ θνητὸν καταποθῆ ὑπὸ τῆς ζωῆς. Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός, ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. » Ἀρραβῶνα ζωῆς τὸ Πνεῦμα διδόσθαι φησίν, ὡς τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχον· τὸ γὰρ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. Ἄλλ' ἐδρίσκομεν ὅτι τὸ εἶναι κατὰ φύσιν ζωῆς, μόνῳ πρόσεστι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι Λόγῳ. « Ὅσπερ γὰρ, φησίν, ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκεν ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ. » Καὶ πάλιν· « Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατήρ οὐς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐς θέλει ζωοποιεῖ. » Οὐκοῦν εἰ ζωοποιῶντος τοῦ Πατρὸς, ζωοποιῶντος δὲ ὁμοίως καὶ τοῦ Υἱοῦ, ζωοποιεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα, πῶς ἐστὶ κτίσμα ἢ ποίημα, τὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσεικός, καὶ τῆς οὐσίας ἔχον τὴν ταυτότητα;

ΑΛΛΟ, εἰς τὸ αὐτὸ συλλογιστικῶς.

Εἰ ποίημα καὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα ὑπάρχον, κατὰ τοὺς ἀνοήτους αἰρετικούς, ζωοποιεῖν δύναται τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, οὐδὲν ἐν Θεῷ τὸ ἐξαίρετον ζωοποιῶντι καὶ αὐτῷ, ἐνέργειαν δὲ πάντως τὴν αὐτὴν εἶναι δόσομεν ποιητοῦ καὶ ποιήματος. Εἶτα πῶς ἐκ διαφορῶν καὶ παρῆλλαγμένης οὐσιώδους ποιότητος, ἴση καὶ ἀπαράλλακτος ἂν δοθῆσεται δύναμις; Τὰ γὰρ μίαν ἔχοντα τὴν ἐνέργειαν, ἕνα καὶ τὸν τοῦ πῶς ἐστὶ φορέσει λόγον. Ὅρα τάλιν ἢ τὸ Θεὸν εἰς τὸν τῶν ποιημάτων καταφέρειν ὄρον, ἢ τῷ ποιήματι τὸν τῆ Θεότητι πρόποντα λόγον ἀπονέμειν, εἴπερ, κατ' ἐκείνους, ποίημα καὶ κτίσμα τὸ Πνεῦμα ὑπάρχον, ἴσην τῷ Θεῷ τὴν ἐνέργειαν ἔχει. Καὶ συγκέχεται λοιπὸν τὰ πάντη κατὰ φύσιν ἄμικτα. Ἄλλὰ τοῦτο ἀτοπον, καὶ οὐδὲν

ALIUD.

« An ignoratis, inquit, quod corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo ⁴³? » Cum igitur habitante in nobis Spiritu sancto, domus Dei et templum appellamur: quomodo non sit divinæ naturæ, aut quomodo creaturis annumeretur, cum illud manifestum sit, nihil omnino ex iis quæ facta sunt vel creata, in templo, sicut Deus, habitare dici? Nam **357** id inter alias proprietates Deo soli convenit.

ALIUD.

« Qui loquitur linguis, inquit, non hominibus loquitur, sed Deo ⁴⁴. » Nemo enim audit, Spiritu autem loquitur mysteria. Deus itaque et ex Deo Spiritus sanctus: siquidem qui Spiritu loquitur, cum Deo loquitur.

Ex II Epistola ad Corinthios.

Paulus de resurrectione mortuorum disserens, ita ait: « Nos qui sumus in tabernaculo hoc, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem effecit nos in hoc ipsum Deus est, qui dedit nobis arrham Spiritus ⁴⁵. » Arrhabonem vitæ Spiritum datum esse inquit, utpote qui hoc natura sit: Spiritus enim vivificat ⁴⁶. Cæterum ex sacris Litteris constat, de solo Deo ac Patre et Verbo, quod ex Patre procedit, dici posse, quod sit naturaliter vita: « Quemadmodum enim Pater, inquit, habet vitam in seipso: ita et Filius dedit habere vitam in seipso ⁴⁷. » Et rursus: « Sicut enim Pater quos vult vivificat, sic et Filius quos vult vivificat ⁴⁸. » Proinde si cum Pater vivificet, vivificat similiter et Filius, itemque Spiritus sanctus, quomodo erit opus vel creatura is qui Patri et Filio persimilis est, idemque essentia cum ipsis est?

ALIUD, in eamdem sententiam syllogistice.

Si Spiritus sanctus, cum sit creatura, ut hæretici imperite opinantur, facultatem habet vivificandi eos in quibus versatur: nihil erit eximium in Deo, qui et ipse vivificat: eamdem enim vim atque operationem esse statuemus creatoris et creaturæ. At vero quo pacto in diversis essentialibus qualitatibus æqualis omnino et par facultas statuatur? Nam quæ unius atque ejusdem sunt operationis et effectus, qualitate etiam inter se convenienter, Commode itaque aut Deum in ordinem creaturarum redigetis, aut creaturæ id quod Deo convenit tribuetis, si modo, juxta vos, cum Spiritus sanctus sit opus et creatura, æqualem cum Deo operationem habet. Atque ita deinceps confundentur inter se quæ ra-

⁴² II Petr. i. 4. ⁴³ I Cor. vi, 16. ⁴⁴ I Cor. xiv, 2. ⁴⁵ II Cor. v, 4, 5. ⁴⁶ II Cor. iii, 6. ⁴⁷ Joan. v, 26. ⁴⁸ Joan. v, 21.

tionē naturæ dissentiant, et commisceri nequeunt. At hoc absurdum est, et nihil eorum quæ essentialiter Deo insunt, creaturæ inest, sicut illi. Vivificat vero Spiritus, sicut et Deus ac Pater. Quomodo igitur erit creatura, qui divinæ essentialiter proprietates ac prerogativas in se habet Spiritus? Itaque ex Deo et Deus **358** est, et non creatura, quemadmodum imperite sentiunt, qui veritati repugnant.

ALIUD.

« Si quæ in Christo, inquit, nova creatura: vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova: omnia autem ex Deo ²². » Proinde si renovante nos Christo, et in novam vitam transferente, Spiritus renovare dicitur, juxta illud Psalmistæ: « Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ ²³, » necesse est fateri Spiritum ex essentia Filii esse. Nam ut ex ipso naturaliter existens, et in creaturam ab ipso missus renovationem operatur, plenitudo ac complementum nimirum sanctæ Trinitatis. Quod si ita est, Deus itaque et ex Deo est Spiritus, et non creatura.

ALIUD.

« Suavissime, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi ²⁴. » Si Spiritus est qui in nobis habitat, et per ipsum Christus: vis itaque ac virtus Christi est Spiritus sanctus. Quod si ita est, quomodo sit opus vel creatura quod natura Filio inest? Nisi fortasse dicere velint Verbum Deum compositum esse, et ex creata et increata, hoc est, sua natura constare. At cum hoc absurdum sit, non est itaque factus vel creatus Spiritus: sed ex incomprehensibili et divina essentia, ut vis ac virtus ipsius, et naturalis operatio.

ALIUD.

« Tentate, inquit, vosmetipsos si estis in fide, vosmetipsos probate. Annon cognoscitis vos ipsos, quia Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobetis? Spero autem quod cognoscetis quia nos non sumus reprobi ²⁵. » Cum itaque habitante in probatis Spiritu, Christus sit qui inhabitat, necessarium est divinæ essentialiter esse Spiritum, quippe qui divinæ essentialiter eos participes efficiat. Neque enim quisquam sanæ mentis dixerit Dei participationem in nobis per creaturam; siquidem diversa prorsus dissimiliaque inter se sunt, substantia creata et increata.

ALIUD.

« Gratia, inquit, Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei Patris, et communicatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis. Amen ²⁶. » Ecce rursus hic Spiritus sanctus Trinitatem **359** completere dicitur. Quomodo vero unus, aut quomodo simplex est Deus, si cum Spiritus qui in ipso est sit crea-

Α τῶν οὐσιωδῶς προσόντων τῷ Θεῷ, πρόσεται ποιήματα, ὡς περ καὶ αὐτῷ. Ζωοποιεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα, ζωοποιούντος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ πῶς ἔσται ποίημα τὸ ἔχον ἐν αὐτῷ φυσικῶς τῆς θείας οὐσίας τὸ ἴδιον καὶ ἐξάρτητον; Οὐκοῦν ἐκ Θεοῦ καὶ Θεός τὸ Πνεῦμα· καὶ οὐ κτίσμα, κατὰ τινα τῶν ἀνοήτων, οἷς ἀεὶ γλυκὺς ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πόλεμος.

ΑΛΛΟ.

« Ὅσα ἐὰν τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρεῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ, τὰ δὲ πάντα ἐκ Θεοῦ. » Οὐκοῦν ἐπιδηῶν ἀνακαινίζοντος ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς νέαν μετατιθέντος ζωὴν, τὸ Πνεῦμα ἀνακαινίζον λέγεται, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἀδόμενον· « Ἐξποστειλεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, » ἀνάγκη τὸ Πνεῦμα τῆς οὐσίας ὁμολογεῖν τοῦ Υἱοῦ. Ὡς γὰρ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχον καὶ ἐπὶ τὴν κτίσιν παρ' αὐτοῦ πεμπομένον τὸν ἀνακαινισμόν ἐργάζεται, συμπλήρωμα τῆς ἁγίας ὑπάρχον Τριάδος. Εἰ δὲ τοῦτο, Θεός ἄρα καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ ποίημα.

ΑΛΛΟ.

« Ἦδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι, φησὶν, ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. » Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐπισκηνοῦν καὶ κατοικοῦν ἐν ἡμῖν, καὶ δι' αὐτοῦ Χριστός, δύναμις ἄρα αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔσται ποίημα τὸ φύσει προσὸν τῷ Υἱῷ; Ὅρα γὰρ λέγειν σύνθετον εἶναι τὸν οὐδεμίαν ἔχοντα διπλὴν Θεὸν Λόγον, ἐκ τε γενητῆς καὶ ἐκ τῆς οικείας συγκαίμενον φύσεως. Εἰ δὲ τοῦτο ἀτοπον, οὐ κτιστὸν τὸ Πνεῦμα ἢ ποιητὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπερινοήτου καὶ θείας οὐσίας, ὡς δύναμις αὐτῆς καὶ ἐνέργεια φυσική.

ΑΛΛΟ.

« Ἐαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, εαυτοὺς δοκιμάζετε. Ἦ οὐκ ἐπιγινώσκετε εαυτοὺς, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν ὑμῖν ἐστιν, εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί ἐστε; Ἐλπίζω δὲ ὅτι γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι. » Οὐκοῦν ἐπιδηῶν ἐν τοῖς δοκιμοῖς κατοικοῦντος τοῦ Πνεύματος, Χριστός ἐστιν ὁ κατοικῶν, ἀνάγκη λέγειν αὐτὸ τῆς θείας ὑπάρχειν οὐσίας, ἧς καὶ ἐργάζεται κοινωνοὺς τοὺς μετασχόντας αὐτοῦ. Οὐ γὰρ δὴ που φήσειεν ἂν τις, εἰ γε νοῦν ἔχει, διὰ κτισματος τὴν τοῦ Θεοῦ μετοχὴν ἐν ἡμῖν ἀποτελεῖσθαι, εἴπερ ἔκφυλα παντελῶς καὶ ἀλλήλοις ἀνόμοια, καὶ πολὺ τὸ διείργων μεταξὺ γενητῆς τε καὶ ἀγενήτου οὐσίας.

ΑΛΛΟ.

« Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. » Ἰδοὺ πάλιν ἐνθάδε συμπληρωτικὸν τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ Πνεῦμα φαίνεται. Πῶς οὖν εἶς, πῶς δὲ ἀπλοῦς ὁ Θεός, εἴπερ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα κτιστὸν ὑπάρχον ἢ ποιητὸν, ἕτερόν τι παρ'

²² II Cor. v, 17. ²³ Psal. ciii, 31. ²⁴ II Cor. xii, 9. ²⁵ II Cor. xiii, 5, 6. ²⁶ Ibid. 13.

αὐτὸν εὐρίσκειται; Ἄλλ' εἰς ὄντως ἐστὶν ὁ Θεός, ἅπλοῦς καὶ ἀσύμθετος, καὶ πάσης ἑτεροειδοῦς φύσεως ἀμύγης. Ἐξ αὐτοῦ δηλονότι καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα φυσικῶς καρπὸς ὑπάρχον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔξωθεν εἰς ὑπόστασιν ἐνεχθέν, οὐδὲ ἐπίκρητον ἔχον τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων ἀβουλίαν.

Ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας.

« Τεκνία, φησὶ, εὖς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ἡμῖν. » Εἰ διὰ μόνου τοῦ Πνεύματος μορφοῦται Χριστὸς ἐν ἡμῖν, καὶ τοὺς ἰδίους ὡσπερ ἐντίθησι χαρακτῆρας, ἀναζωγραφῶν εἰς τὸ τῆς θεότητος κάλλος τὴν ἀνθρώπου φύσιν, Θεὸς ἔρα τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ὡς αὐτὸς ἐν ἡμῖν μορφούμενον, ἴσον δὲ πάντων τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔξωθεν ὑποστα-

ΑΛΛΟ.

« Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελώσητε. Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ ἐὰν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. Εἰ δὲ Πνεύματι ἀγεσθε, οὐκ ἐτι ἐστὲ ὑπὸ νόμον. » Εἰ διὰ τῶν θελημάτων τοῦ Πνεύματος εἰς εὐλάβειαν καὶ ὁρθότητα βίου παιδαγωγούμενοι πρὸς ἐλευθερίαν καλούμεθα, τὴν ἐν νόμῳ δουλίαν ἐκβαλόντες, Θεὸς ἔρα τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐλευθεροῦν δυνάμενον, καὶ δεσποτικὸν ἔχει τὸ ἀξίωμα. Ὅτι γὰρ μόνῳ τῷ Θεῷ τὸ ἐλευθεροῦν ἐφαίεται, πρόδηλον μὲν ἐκ τοῦ μηδένα δύνασθαι ἀφαιρεῖν ἀμαρτίας πλὴν αὐτοῦ. Οὐδὲν ἤττον καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ πιστώσεται λέγων· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοί ἐστε. » Ποιήματι μὲν γὰρ τὸ δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν οὐ πρόσεστι, μόνῳ δὲ ὡς Υἱῷ καὶ κληρονόμῳ, τῷ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προελθόντι Ἀδῶφ. Εἰ τοίνυν μόνου πρὸς ἐλευθερίαν καλοῦντος ἡμᾶς τοῦ Υἱοῦ, φαίνεται τὸ Πνεῦμα τοῦτο ποιῶν, πῶς οὐκ ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ ὡς αὐτὸς πάντα πράττον, μετ' ἐξουσίας καὶ δυνάμεως θεοπραποῦς; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ κτίσμα ἐστίν, οὐδὲ ποίημα τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ. Πόλην γὰρ ὁ λόγος ἔχει τὴν ἀσέβειαν.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσσίους.

Περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον ποιούμενος, « Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες, φησὶ, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας ἁγίῳ, ὃς ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. » Εἰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι σφραγίζόμενοι πρὸς Θεὸν ἀναμορφούμεθα· πῶς ἐστὶ γεννητὸν τὸ δι' οὗ τῆς θείας οὐσίας ἡμῖν ἡ εἰκὼν ἐγχαράττεται, καὶ τῆς ἀγενήτου φύσεως ἐναπομένει τὰ σήμαντρα; Οὐ γὰρ δήπου τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν σκιαγράφου δίκην τὴν θεϊαν οὐσίαν ζωγραφεῖ, ἕτερον αὐτὸ παρ' ἐκείνου ὑπάρχον· οὐδὲ τοῦτον ἡμᾶς τὸν τρόπον εἰς ὁμολώσιν ἀγει Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸς Θεὸς τε ὑπάρχον καὶ ἐκ Θεοῦ προελθὼν, ὡσπερ ἐν τινι κηρῷ

his aet factus, diversum quid ab ipso sit? Atqui unus revera est Deus, et simplex atque compositionis expers, nullique naturæ alterius speciei mistus. Ex ipso itaque et in ipso Spiritus naturaliter est, utroque fructus ipsius, neque extrinsecus ad esse trahendus, neque, ut hæretici opinantur, id quod est ascititio quodam modo habens.

Ex Epistola ad Galatas.

« Filioli, inquit, quos iterum parturio, quousque Christus formetur in vobis. » Si per solum Spiritum formatur in vobis Christus, suasque characteres quodammodo nobis imprimis, hominam naturam divinitatis pulchritudine insigniens : Deus itaque est Spiritus Christi, qui, ut ipsomet, pro nobis formatur, et proprietates essentialis ipsius est, non vero extrinsecus subsistens.

ALIUD.

« Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficiatis. Caro enim concupiscit adversus Spiritum : Spiritus autem adversus carnem : hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis. Quod si Spiritu ducimini, non estis sub lege. » Si per voluntatem Spiritus ad pie recteque vivendum instructi ad libertatem vocamur, et servitute legali liberamur : Deus itaque est Spiritus, quippe qui liberandi facultatem habet, et Dominica dignitate præditus est. Quod enim soli Deo conveniat libertatem donare, ex eo patet, quia nullus potest præter Deum peccata remittere. Ipse vero Salvator ejus rei fidem facit inquitens : « Amen, amen dico vobis, nisi Filius vos liberarit, servi estis. » Creaturæ enim libertatis dandæ facultas non inest, sed soli Filio tanquam hæredi, Verbo nimirum ex Deo et Patre procedenti. Si ergo cum solus Filius nos in libertatem asserere queat, idem etiam præstat Spiritus : quomodo non erit ejusdem essentialis cum Filio, cum omnia divina sua potentia efficiat quæ Filius? Quod si ita est, non est ergo opus vel creatura Christi Spiritus. Neque enim absque summa impietate id dici potest.

360 *Ex Epistola ad Ephesios.*

Paulus de Salvatore nostro Jesu Christo sermonem faciens, « In quo, inquit, et vos, cum audieritis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo etiam credentes signati estis Spiritu repromissionis sancto, qui est arrha hæreditatis nostræ. » Si Spiritu sancto signati ad Deum reformamur, quomodo erit creatum id per quod divinæ essentialis imago et increatæ naturæ signa nobis imprimuntur? Neque enim Spiritus sanctus pictoris instar in nobis divinam essentialiam depingit, aliud quidpiam ab illa existens : neque hoc modo nos ad similitudinem Dei ducit : sed cum ipse sit Deus et ex Deo procedat, in cordibus eorum qui ipsum suscipiunt, velut cera invisibiliter instar sigilli imprimitur : et

⁵⁵ Galat. iv, 19. ⁵⁶ Galat. v, 16-18. ⁵⁷ Joan. viii, 36. ⁵⁸ Ephes. i, 13, 14.

naturam nostram per communicationem similitudinemque sui, ad archetypi pulchritudinem depingit, Deique imaginem homini restituit. Quomodo igitur erit creatura is, per quem natura humana ad Dei imaginem reformatur, utpote Dei particeps facta?

ALIUD.

Idem de adventu Salvatoris nostri disserens, « Et veniens, inquit, evangelizavit pacem vobis qui longe, et pacem nobis qui prope, quia per ipsum habemus accessum utrique in uno Spiritu ad Patrem⁵⁹. » Si cum Spiritum Christi accepimus, per ipsum adducimur ad Deum et Patrem, utpote divinæ ipsius naturæ participes declarati, quomodo sit creatura is per quem Deo tanquam genus speciei copulamur?

ALIUD.

« Ergo, inquit, jam non estis hospites et advenæ : sed estis cives sanctorum et domestici Christi. Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Jesu Christo : in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto⁶⁰. » Si templum sanctum appellamur per Spiritum sanctum, habitante in nobis Deo : quomodo non summæ impietatis et dementiae **361** fuerit, Spiritum creaturis annumerare, ac non potius ex divina natura esse profiteri, utpote ex ipsa essentialiter procedentem, atque instar Dei habitantem in nobis?

ALIUD.

« Mihi, inquit, minimo omnium sanctorum data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare quæ sit dispensatio mysterii occulti a sæculis in Deo qui omnia creavit⁶¹. » Deinde rursus paulo post inquit : « Sicuti scripsi vobis paucis, ad quod potestis legentes intelligere intellectum meum in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in Spiritu⁶². » Si ergo verax est propheta clamans : « Quis cognovit mentem Domini⁶³? » manifestum est nulli creaturæ divinum consilium cognitum esse : hominum vero consilia etiam puer aliquis conjiciat. Cæterum videamus, si cui ita videtur, an etiam sanctæ virtutes cælorum ejusmodi honore careant. Audiamus ergo angelum apud Zachariam orantem ac dicentem : « Domine omnipotens, quousque misereberis Jerusalem, et civitatibus Judæ, quibus iratus es? iste jam septuagesimus annus est⁶⁴. » Quomodo enim, si sciebat, cognoscere id cupit. Atqui certum est, id ipsum ignorasse. Si ergo cum nulla creatura divinum consilium perspectum habeat, Spiritus illam

ταῖς τῶν δεχομένων αὐτὸ καρδίαις ἀοράτως δίκην σφραγίδος ἐνθλιβεται, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ὁμοιώσεως, εἰς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τὴν φύσιν ἀναζωγραφῶν, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δεικνύον αὐθις τὸν ἀνθρώπων. Πῶς οὖν ἔσται ποιήμα, τὸ δι' οὗ πρὸς Θεὸν ἡ φύσις ἀνασηματίζεται, ὡς Θεοῦ γενομένη μέτοχος ;

ΑΛΛΟ.

Περὶ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας διαλεγόμενος, « Καὶ ἐλθὼν, φησὶν, εὐηγγελισατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς· ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέρω ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. » Εἰ τὸ Πνεῦμα λαβόντες Χριστοῦ προσαγόμεθα δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὡς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεδειγμένοι κοινωνοί, πῶς ἂν εἴη ποιήμα, τὸ δι' οὗ τῷ Θεῷ ὡς γένος ἡδὴ συναπτόμεθα ;

ΑΛΛΟ.

« Ἄρα οὖν, φησὶ, οὐκ ἔτι ἔστέ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκετοὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομη συναρμολογουμένη, ἀρξεί εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι. » Εἰ ναὸς ἅγιος χρηματίζομεν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατοικοῦντος ἐν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ, πῶς οὐ πάσης ἀσεβείας ἐπέκεινα βασιούνται τινες τοῖς πεποιημένοις τὸ Πνεῦμα συντάττοντες, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐκ τῆς θείας φύσεως ὁμολογούντες ὑπάρχειν, τὸ ἐξ αὐτῆς οὐσιωδῶς προερχόμενον, καὶ ἐν Θεοῦ τάξει κατοικῶν ἐν ἡμῖν ;

ΑΛΛΟ.

« Ἐμοί, φησὶ, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελισσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι. » Εἶτα πάλιν ἐν τοῖς ὀλίγοις ὀπίσω φησὶ : « Καθὼς προέγραψα ὑμῖν ἐν ὀλίγῳ πρὸς δὲ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσιν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐτέρας γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι. » Εἴπερ οὖν ἐστὶν ἀληθὴς ὁ προφήτης βοῶν· « Τίς ἐγνώ νοῦν Κυρίου ; » πρόδηλον ὅτι τῶν πεποιημένων οὐδὲν τὴν θεῖαν οἶδε βουλὴν· ἐπὶ μὲν οὖν ἀνθρώπων ὅταν λέγεται, τοῦτο παῖς τις, οἶμαι, συνθήσεται. Ἄλλ' ἔωμεν, εἴ τῳ δοκεῖ, καὶ τὰς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἁγίας δυνάμεις, εἰ μὴ τῆς τοιαύτης λείπονται τιμῆς. Δέξου μοι τοίνυν τὸν ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ προσευχόμενον ἄγγελον καὶ λέγοντα· « Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, ἃς ὑπερείδες τοῦτο ἔβδομηχοστὸν ἔτος ; » Πῶς οὖν εἴπερ ἦδει, προσῆει μαθάνειν ἀξίων ; Ἄλλ' ἔστι δηλον ὡς ἀγνοεῖ. Οὐκοῦν εἰ τῶν ἄλλων οὐδενὸς τὴν θεῖαν εἰ-

⁵⁹ Ephes. II, 17, 18. ⁶⁰ ibid II, 19-22. ⁶¹ Ephes. III, 8, 9. ⁶² ibid. 3-5. ⁶³ Isa. XL, 15. ⁶⁴ Zachar. 4, 12

δότος βουλὴν, τὸ Πνεῦμα ταύτην ἐρευνᾷ καὶ περιεργάζεται, καὶ οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐν αὐτῷ τοῖς ἁγίοις ἀποκαλύπτει καὶ καθίστησι φανερά· πῶς ἂν εὐλόγως ἀποτέμενοιτο τῆς πρὸς Θεὸν ἡμοουσιώτητος; Πῶς δὲ οὐχὶ πάντως ἐξ αὐτοῦ τὸ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπάρχον ὡς Πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ εἰδὸς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημά ἐστιν.

Ἐκ τῆς Ἰακώβου Ἐπιστολῆς.

« Μὴ πλανᾶσθε, φησὶ, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἀνωθὲν ἐστι καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φωτῶν. » Εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φωτῶν ἡ ποικιλὴ τῶν θείων χαρισμάτων καταπέμπεται δόσις, φησὶ δὲ ὁ Παῦλος ταῦτα πάντα ἐνεργεῖν τὸ Πνεῦμα διαίρουσιν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται, πῶς οὐ Θεὸς ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ Θεῷ Πνεῦμα, τὸ πάντα ἐνεργοῦν τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα, καὶ τοῦτο ἐξουσιαστικῶς; Οὐκοῦν οὐ κτίσμα, καθάπερ ἐκείνοι ληροῦντές φασι.

Ἐκ τῆς Πέτρου Ἐπιστολῆς.

« Σωφρονήσατε οὖν, φησὶ, καὶ νήψατε εἰς προσευχάς, πρὸ πάντων τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ ἔχοντες, ὅτι ἀγάπη καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν· φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἔνευ γογγυσμοῦ. Ἐκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικιλῆς χάριτος Θεοῦ. » Ὅρα δὴ μοι πάλιν, ὅτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξουσιαστικῶς, καὶ καθὼς ἐν βούλῃται τὰ θεῖα χαρίσματα διανεμόντος τε καὶ ἐκάστῳ τῶν ἁγίων ἐπιμερίζοντος, ὁ θαυμάσιος Πέτρος ἐκ Θεοῦ τῆς τοιαύτης χάριτος τὴν ποικιλίαν τε καὶ δόσις εἶναι δισχυρίζεται, οὐκ ἄλλοτριον τῆς θείας φύσεως τὸ Πνεῦμα εἰδῶς. Θεὸν οὖν τὸ Πνεῦμα καλοῦντος τοῦ Πέτρου, πῶς οὐ δυσσεβῆς ὁμοῦ καὶ παράφρων ὁ τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦν τοῦτο τιθεὶς, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρύγμασιν ἀντιφθέγγεσθαι βίψοκινδύνως κατατολμών;

Ἐκ τῆς Ἰωάννου Ἐπιστολῆς.

« Ταῦτα, φησὶ, ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἔλάβετε παρ' αὐτοῦ, μενεῖτε ἐν ὑμῖν, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθὲς ἐστι, καὶ οὐκ ἐστι ψεῦδος. Καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μένετε ἐν αὐτῷ. » Φαίνεται τις ἐν προφήταις τοιοῦτος λόγος· « Καὶ ἔσονται πάντων διδάκτορες Θεοῦ. » Ὅτε τοίνυν οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, καὶ τῷ ἁγίῳ κατακεχρισμένοι Πνεύματι πάντα δι' αὐτοῦ μανθάνοντες, τῆς μὲν ἐξ ἀνθρώπων διδασχῆς οὐκ ἐν χρεῖᾳ καθίσταται, διδάκτορες δὲ μᾶλλον εὐρίσκονται Θεοῦ, κατὰ τὸν ἐν τοῖς προφήταις λόγον, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα σαφῶς. Τὸ δὲ οὕτως ἔχον φύσει, πῶς ἂν εἴη ποίημα;

ΑΛΛΟ

« Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν μένει, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. » Εἰ

⁶⁵ Iacob. i, 17. ⁶⁶ I Petr. iv, 7-10. ⁶⁷ Joan. ii, 26, 27. ⁶⁸ Isa. lrv, 13; Joan. vi, 45. ⁶⁹ I Joan. iii, 24.

A investigat, et novit arcana Dei, quæque occulta in eo sunt, sanctis revelat atque aperit : quomodo merito a consubstantialitate cum Deo separari possit? Aut quo pacto non sit omnino ex ipso et in ipso naturaliter existens, ut Spiritus ipsius, omnia quæ in ipso sunt cognoscens? At si hoc ita est, non ergo opus vel creatura est.

Ex Epistola Jacobi.

« Nolite, inquit, errare, fratres mei dilecti. Omne datum optimum, et omne donum perfectum desuper est descendens ex Patre luminum ⁶⁵. » Si ex Patre luminum divinatorum donorum largitio mittitur, Paulus vero omnia hæc operari Spiritum ait, dividentem ea unicuique sicut vult : quomodo non erit Deus ex Deo et in Deo Spiritus, **362** omnia præstans atque efficiens quæ Deo conveniunt, idque cum proprietate? Non est igitur creatura, quemadmodum illi opinantur.

Ex Epistola Petri.

« Modesti, inquit, sitis et vigilate in oratione, et ante omnia charitatem inter vos habeatis, quia charitas multitudinem peccatorum operit : hospitales ad invicem sine murmuratione. Unusquisque sicut accepit gratiam, in vos ipsos eam ministrantes, sicut boni dispensatores variæ gratiæ Dei ⁶⁶. » Observa hic rursus, quod cum Spiritus sanctus cum potestate, et prout vult divina dona distribuat, et singulis sanctorum partiatur, admirandus ipse Petrus hanc gratiarum varietatem et donationem ex Deo esse affirmat, scilicet Spiritum a divina essentia alienum non esse. Cum itaque Petrus Spiritum Deum appellet, quomodo non impius pariter ac demens sit, qui hunc inter creaturas collocet, et sanctorum apostolorum prædicationi temerarie oclamare non vereatur?

Ex Epistola Joannis.

« Hæc, inquit, scripsi vobis de decipientibus vos, et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis : nec opus habetis ut aliquis vos doceat, sed sicut unctio ejus vos de omnibus docet : et verum est, et non est falsum. Et sicut docuit vos, manete in ipso ⁶⁷. » In prophetis hujusmodi quidpiam dicitur : « Et erunt omnes docibiles Dei ⁶⁸. » Cum igitur ii qui crediderunt in Christum, et sancto Spiritu delibuti omnia ab ipso didicerunt, humana doctrina nequaquam egeant, sed solum a Deo edocti sunt, ut inquit propheta : Deus itaque est Spiritus. Qui vero ita se naturaliter habet, quomodo sit opus vel creatura?

ALIUD.

« Qui servat mandata ejus, in ipso manet, et ipse in eo. Et in hoc cognoscimus quia in vobis manet, ex Spiritu quem dedit nobis ⁶⁹. » Si habi-

tante in nobis Spiritu sancto, Deus in nobis habitat, quomodo non sit Spiritus Deus et ex Deo, cum qui Spiritum habet, Deum inhabitantem habeat? Qui et per prophetam ait: « Habitabo in ipsis et inambulabo, **363** et ero Deus ipsorum ⁷⁶. » At si Spiritus est Deus et ex Deo: quisnam igitur temerarie creatum illum esse contendens, æternum supplicium effugiet?

ALIUD.

« Quis est, inquit, qui vicit mundum, nisi qui credit quia Jesus est Filius Dei? Hic venit per aquam et sanguinem, et Spiritum, Jesus Christus: non in aqua solum, sed in Spiritu et sanguine: et Spiritus est qui testimonium perhibet; Spiritus enim veritas est. Quia tres sunt qui testimonium perhibent, Spiritus et aqua et sanguis, et hi tres unum sunt: si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est ⁷⁷. » Animadvertite rursus, quo pacto præco veritatis Deum ex Deo naturaliter Spiritum vocet. Cum enim dixisset, Spiritum esse qui testimonium perhibet, statim subdit: « Testimonium Dei majus est. » Quomodo igitur erit creatura, qui una cum Deo ac Patre prædicatur, sanctamque Trinitatem complet?

Ex Evangelio secundum Matthæum.

« Jesu Christi nativitas ita se habet: Cum sponsata esset mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens ex Spiritu sancto ⁷⁸. » Si facultas creandi soli divine naturæ competit, eaque inter alias eximia ac peculiaris ipsius proprietas est, creat vero Spiritus sanctus in Virgine templum: nonne merito impius et demens esse censeatur, qui creatum Spiritum contendant? Supremam enim omnium essentiam calumniantur, ad creaturarum conditionem vi quodammodo illam pertrahens, recentemque esse et non in principio asserit. Atqui non erit in nobis Deus recens, juxta illud Psalmistæ. Non est igitur factus vel creatus: sed potius divina illa atque æterna natura in principio erat. Quod si ita est, quomodo censeatur creatus esse qui in Deo ac Patre est, divinus et sanctus Spiritus?

ALIUD.

« Si ego, inquit, in Beelzebul dæmonia ejicio, filii vestri in quo ejiciunt? Propter hoc ipsi judices vestri erunt. Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmonia, ergo pervenit ad vos regnum Dei ⁷⁹. » Si per operationem Spiritus sancti Deus ejiciens dæmonia glorificatur, creatus vero et factus est, juxta **364** quorundam imperitorum hominum opinionem, Spiritus sanctus: ergo proprietas Dei erit sita in creatura. At quo pacto non erit majus eo id in quo glorificatur? Sed hoc vel sola cogitatione, nedum

Α του Πνεύματος του Αγίου εν ημιν οικουντος, Θεός εστιν ο κατοικων, πως ου Θεός και εκ Θεου το Πνεύμα, οπερ ει τις εχει, Θεον ανοικουντα φορει; Ος και δια του προφητου φησιν, ει: « Ενοικησω εν αυτοις, και εμπεριπατησω, και εσομαι αυτων Θεός. » Και ει Θεός και εκ Θεου το Πνεύμα, τις αυτου βυβαινιδυνας ετι γενητην ειη λεγων την αιωνιον εκδησεται κολασιν;

ΑΛΛΟ.

« Τίς εστιν, φησι, ο νικων τον κοσμον, ει μη ο πιστευων ετι Τησου εστιν ο Υιός του Θεου; Ουτός εστιν ο ελθων δι' υδατος και αιματος και Πνεύματος, Ήσου Χριστός, ουκ εν τω υδατι μόνον, αλλά και εν τω Πνεύματι και εν τω αιματι. και το Πνεύμα εστι το μαρτυρουν, ετι το Πνεύμα εστιν η αληθεια. Οτι οι τρεις ειναι οι μαρτυρουντες, το Πνεύμα, και το υδωρ, και το αιμα, και οι τρεις εις το εν ειναι. Ει την μαρτυριαν των ανθρωπων λαμβανομεν, η μαρτυρια του Θεου μεζων εστι. » Θεία δε παλιν ετι της αληθειας ο κηρυξ Θεόν τε και εκ Θεου φυσικώς το Πνεύμα καλει. Ειρηκώς γαρ ετι το Πνεύμα εστι το μαρτυρουν, προσελθων βραχύ επιφερει. « Η μαρτυρια του Θεου μεζων εστι. » Πως ουν εσται ποιημα το τω Πατρι των όλων συνθεολογουμενον, και της αγιας Τριάδος; συμπληρωτικόν;

Εκ του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου.

« Του δε Ήσου Χριστου η γέννησις ουτως ην. Μνηστευθεισης της μητρος αυτου Μαρίας τω Ιωσήφ, πριν η συνελθειν αυτους, εδρεθη εν γαστρι εχουσα εκ Πνεύματος Αγίου. » Ει μόνη το δύνασθαι κτιζειν τη θεία πρόσεσι φύσει, και τουτο αυτη μετὰ των άλλων θεοπερων αξιοματων το εξαίρετον. κτιζει δε το Πνεύμα το θελον εν τη Παρθένω ναδν, τις αυτο πεποιησθαι λεγων, ουχι δυσσεθής τε ομοι και παράφρων εδρεθησεται; της γαρ ανωτάτω πάντων ουσίας κατηγορει, καθελκων ωσπερ αυτην βιαζόμενος εις τον των ποιημάτων δρον, εις το ειναι πρόσφατον και ουκ εν αρχη. Έν ημιν δε πρόσφατος ουκ εσται Θεός, κατά το εν Ψαλμοις γεγραμμένον. Ουκ ερα γεγονεν η παποιηται, μάλλον δε ην εν αρχη η θεία και ακήρατος φύσις. Ει δε τουτο, πως αν γεγενησθαι νοοιτο το εν Θεω και Πατρι θεϊόν τε και Αγιον Πνεύμα;

ΑΛΛΟ.

« Ει εγω, φησι, εν Βεελζεβουλ εκβάλλω τα δαιμόνια, υιοι υμων εν τίνι εκβάλλουσι; Ατα τουτο αυτοι κριται υμων εσονται. Ει δε εν Πνεύματι Θεου εκβάλλω τα δαιμόνια, ερα εφθασεν εφ' υμας η βασιλεια του Θεου. » Ει δε της ενεργειας του Πνεύματος Θεός εξαλύνων τα δαιμόνια δοξάζεται, κτιστην δε εστι και γενητην, κατά τινας των άπαιδεύτων το Πνεύμα το αγιον, εν ποιηματι ερα εστι το δύνασθαι τω Θεω. Και πως ου μεζων εστιν αυτου το εν ψ δοξάζεται; Αλλά τουτο δυσσεθής νοησαι τε και όλως ειπειν. Ουκ ερα

⁷⁶ Levit. xxvi, 12. ⁷⁷ I Joan. v, 5-9. ⁷⁸ Matth. i, 18. ⁷⁹ Matth. xii, 27, 28.

γεννητὸν Πνεῦμα τὸ ἐν ᾧ Θεὸς δι' Υἱοῦ τὰ πάντα ἐρ- A
γάζεται, καὶ διὰ τοῦτο δοξάζεται.

dicta impium est. Non est igitur creatus Spiritus, in quo Deus per Filium omnia operatur : atque idcirco glorificatur.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

Ex Evangelio secundum Joannem.

« Ὅσοι δὲ, φησὶν, ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρῶς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Εἰ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναγεννητὸν ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν, ὡς αὐτοῦ δὴ τοῦτου χάριν γεννητοῦς ἡμᾶς χρηματίζειν Θεοῦ, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα Θεός; Ὅτι δὲ γεννητὸν Πνεύματος ἡμεῖς οἱ πιστεύσαντες, μαρτυρήσει λέγων ὁ Σωτὴρ πρὸς Νικόδημον· « Τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πῶθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος. »

« Quotquot autem, inquit, acceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. » Si Spiritus sanctus est qui per fidem in Christum regenerat nos in salutem, adeo ut hac de causa filii Dei vocemur, quomodo non sit Spiritus Deus? Quod autem nos credentes ex Spiritu nascamur, Salvator ipse fidem facit, qui ad Nicodemum ita loquitur : « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde venit, et quo vadit. Sic est, inquit, omnis qui natus est ex Spiritu. »

ΑΛΛΘ.

ALHÜD.

« Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Εἰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὡς περ τις καρπὸς ἢ ποιότης ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀγέννητος δὲ καὶ ἀκτιστος ὁ Πατὴρ, πῶς ἂν εἴη γεννητὸν τὸ ἐξ αὐτοῦ προχόμενον Πνεῦμα; Πῶς δὲ ναοὶ Θεοῦ χρηματίζομεν ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα λαβόντες, εἴπερ οὐκ ἐστὶ Θεός, κατὰ τὴν τιμὴν ἀβουλίαν;

« Quando autem, inquit, venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis qui ex Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. » Si ex Deo et Patre procedit Spiritus sanctus, et veluti fructus quidam atque qualitas est essentiae ipsius : Pater vero creatus aut factus non est : quomodo erit creatus Spiritus, qui ex ipso procedit? Aut quomodo templum Dei vocabimur, cum Spiritum accepimus, si Spiritus non est Deus, ut quidam imperite contendunt?

ΛΟΓΟΣ ΛΕ.

C

ASSERTIO XXXV.

Μαρτυρία ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, δι' ἧν ἔστιν ἰσχυρὸν, ὅτι γεννητὸς ἐκ Πατρὸς ἄστιν ὁ Υἱός, καὶ ὄχι πεποιημένος.

Testimonia sacrae Scripturae, quibus probatur quod Filius sit genitus ex Patre, et non creatus.

Ἡ Σοφία φησὶ· « Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσά με, ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τᾶς ἀβύσσους πειῆσαι, πρὸ τοῦ ἔλθειν τὰς πηγὰς τῶν ὕδατων, πρὸ τοῦ ὄρη ἐβρασοῦσθαι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾶ με. »

Prov. viii, 23-25. Sapientia inquit : « Antesæcula fundavit me, in principio antequam terra facta esset, antequam Merent abyssi, et antequam erumperent fontes aquarum, priusquam montes firmarentur, ante omnes colles parturiebar. »

Ὁ Ψαλμοδός· « Κύριος εἶπα πρὸς με· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. » Ὁ αὐτός· « Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐξεγέννησά σε. »

365 Psal. ii, 7. « Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Idem : « Tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. »

Ὅτι ἀίδιος καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὁ Θεὸς Υἱός, ἀβέβητος ἔχων ἐκ Πατρὸς τὴν γέννησιν.

D

Quod æternus sit atque ante sæcula Filius, ineffabili generatione ex Patre procedens.

Ἰωάννης εὐαγγελιστής. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ, ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.

Joan. i, 1-3. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est.

Ἐκ τῆς Ἰωάννου Ἐπιστολῆς. Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθάσαμέθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ

I Joan. i, 1-3. Quod erat ab initio, quod audivimus et vidimus oculis nostris : quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitæ. Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et

⁷⁴ Joan. i, 12, 13. ⁷⁵ Joan. iii, 8. ⁷⁶ Joan. xv, 26. ⁷⁷⁻⁷⁸ Psal. cix, 3.

annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud A Patrem, et apparuit nobis.

ἐώρακαμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν.

Salvator in Evangelio.

Matth. xi, 27. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui Filius revelavit.

Joan. i, 18. « Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius qui est in sinu Patris ipse enarravit. » Erat enim Verbum in sinu, hoc est, in natura Patris.

Isa. LIII, 7. « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus coram tondente ipsum obmutuit, et non aperuit os suum. In humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? » Ineffabiliter enim a Patre effulsit Filius.

Michæa v, 2. « Et tu, Bethlehem domus Ephrata, minima es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis. » Processit enim et tanquam egressus est ex essentia Patris Filius: non per aliquam separationem, vel sectionem, sed veluti splendor ex lumine. Præterea, « ab initio, » atque, ut ita dicamus, extra dies sæculi. Ex Patre igitur, et æternus est.

Coloss. i, 15-17. « Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia quæ in cælis et quæ in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia 366 per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes. » Nomine vero omnium comprehenduntur etiam sæcula et tempora. Æternus itaque et ante sæcula est Filius.

Hebr. i, 1, 2. « Multifariam multisque modis olim Deus locutus est patribus in prophetis; novissimis autem his diebus locutus est nobis in Filio, quem statuit hæredem omnium, per quem et condidit sæcula. » Porro si sæcula ipsa per Filium condita sunt: quomodo non sit æternus qui ante sæcula est?

Psal. LXXXIX, 1, 2. « Domine, refugium factus es nobis a generatione in generationem. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et in sæculum tu es Deus. » Vide quo pacto Filio tribuat esse ante omnem creaturam; appellatione vero creaturæ, sæcula etiam comprehenduntur. Quomodo igitur non sit æternus Filius qui ante omnia est?

Joan. xvii, 3-5. « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me, Pater, apud te ipsum ea claritate quam habui, antequam mundus fieret, apud te. » Si autem erat in Patre Filius, etiam ante constitutionem mundi, quomodo non sit æternus qui ante omnia erat?

Ο Σωτήρ ἐν Εὐαγγελίῳ.

Πάντα μοι παραδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ οὐδείς ἐπιγινώσκει τίς ἐστὶ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τίς ἐπιγινώσκει τίς ἐστίν, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἂν ὁ Υἱός ἀποκαλύψῃ.

Ἰωάννης εὐαγγελιστής. « Θεὸν οὐδείς εἶώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. » Ἦν γὰρ ὁ Λόγος ἐν κόλπῳ, τουτέστιν, ἐν τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς.

Ἠσαίας. « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφρονος, οὗτος οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. » Ἐν τῇ ταπεινώσει, ἣ κρῖσις αὐτοῦ ἦρθη. Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσται; « Ἀρρήτως γὰρ ἐκ Πατρὸς ἐξέλαμψεν ὁ Υἱός.

Μιχαίας. « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλίγος εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾷσιν Ἰούδα, ἐξ οὗ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος τοῦ εἶναι εἰς ἀρχόντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Ἐξῆλθε γὰρ ὡσπερ καὶ ἐξήλατο τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱός, οὐ κατὰ τινα μερισμὸν ἢ ἀποκοπήν, ἀλλ' ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα. Πλὴν ἰσπαρχῆς, καὶ ἡ οὐκ ὄντως εἰπωμεν, ἐξω τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰῶνος. Θούκουν ἐκ Πατρὸς, καὶ αἰδιος.

Παῦλος. « Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰτε ὀρατὰ, εἰτε ἀόρατα, εἰτε Θρόνοι, εἰτε Ἀρχαὶ, εἰτε Ἐξουσίαι, εἰτε Κυριότητες, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. » Ἐν δὲ τοῖς πᾶσιν, αἰῶνές εἰσι καὶ χρόνοι καὶ καιροί· αἰδιος οὖν ὁ καὶ πρὸ τούτων Υἱός.

Ὁ αὐτός. « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρασιν ἐν τοῖς προφηταῖς, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἐθήκεν κληρονομὸν πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας. » Εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ γεγονάσιν οἱ αἰῶνες δι' Υἱοῦ, πῶς οὐκ αἰδιος ὁ πρὸ αἰῶνων ἐστὶ;

Ὁ Παλαμῳδός. « Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθησιν ἡμῖν ἐν γενεᾷ. Πρὸ τοῦ ὄρη ἐδρασθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ εἰς τὸν αἰῶνα σὺ εἶ. » Ἰδοὺ τὸ εἶναι πρὸ πάσης κτίσεως δίδωσι τῷ Υἱῷ. Πάντως δὲ δὴ πῶς καὶ τοὺς αἰῶνας ἐν τῇ κτίσει θησομεν. Εἴτα πῶς οὐκ αἰδιος ὁ πρὸ πάντων Υἱός;

Ὁ Σωτήρ. « Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον τελειώσας δὲ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω αὐτό. Καὶ νῦν δόξασόν με, σὺ Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοῦ. Εἰ δὲ ἦν ἐν Πατρὶ, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ὁ Υἱός, πῶς ὁ πρὸ πάντων οὐκ αἰδιος;

Ὅτι Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

A

Quod Verbum sit Dei Filius.

Ἰσραηλ. « Οὕτως λέγει Κύριος· Εἰ προφήται εἶσι, καὶ ἔστι Λόγος Κυρίου ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσάν μοι. » Οὐ γὰρ ἦν ἐν τοῖς ψευδοπροφήταις ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τουτέστιν ὁ Υἱός.

Ὁ αὐτός. « Ἐσχύνθησαν σοφοί· ἐποθήθησαν καὶ ἐάλωσαν. Σοφία τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν Λόγον Κυρίου ἀπεδοκίμασαν; » Ἀπεδοκίμασαν γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγοντες οἱ δοκασίσοφοι Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι· « Εἰ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ ὁ ἀνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον. » Διὸ δὴ δικαίως κατησχύνθησαν.

Ἰσαίου. « Καὶ αὐτὸς σοφὸς ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς κακὰ, καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ οὐ μὴ ἤθετήθη. » Σοφὸς γὰρ ὄντως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος Πατὴρ τοῖς τὸν Υἱὸν ἀθετήσασιν ἐπισωραύει κακὰ.

Ὁ Ψαλμωδός. Ἐξηρεύετο ἡ καρδία μου Λόγον ἀγαθόν. — Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ.

Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἕσμα καινόν, καλῶς ψάλλετε ἐν τῷ ἀλαλαγμῷ. Ὅτι εὐθύς ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει.

Ἐξακρίστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἵατατο αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο αὐτούς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν.

Τοῦ ἐλέους Κυρίου πληρῆς ἡ γῆ. Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν.

Βοηθός μου καὶ ἀντιλήπτωρ μου εἶ σύ· καὶ εἰς τὸν Λόγον σου ἐπήλπισα.

Ἐκλείπει εἰς τὸ σωτήριόν σου ἡ ψυχὴ μου, καὶ εἰς τὸν Λόγον σου ἐπήλπισα.

Ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ὁ Λόγος σου ἀλήθεια.

Ὁ Παῦλος. Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τοιμώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον.

Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον· ἀγιάζεται γὰρ διὰ Λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.

Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

Ὁ Σωτήρ. Πάτερ, ἀγίασον αὐτούς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, καὶ ὁ Λόγος δὲ ὁ σὸς, ἀληθείά ἐστιν.

Ὁ Παῦλος πρὸς τινας. Καὶ τανῦν παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Θεῷ, καὶ τῷ Λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Ἰακώβος. Βουλευθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς Λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

Πέτρος. Ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς, ἀναγεγνηνημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φαρτῆς, ἀλλὰ διὰ Λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος.

Ἰωάννης. Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς.

Ὁ αὐτός. Ἐάν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν,

Jerem. xxvii, 18. « Sic dicit Dominus : Si prophetæ sunt, et Verbum Domini in eis, occurrant mihi. » Neque enim in pseudopropheta est Verbum Dei, hoc est Filius.

Jerem. viii, 9. « Confusi sunt sapientes, perterriti et capti sunt. Verbum enim Domini projecerunt, et sapientia nulla est in eis. » Rejecerunt enim Filium Dei Scribæ et Pharisei, opinione sapientie elati, dicentes : « Si a Deo esset homo iste, non solvisset Sabbatum ». Ideoque merito confusi sunt.

Isa. xxxi, 2. « Ipse autem sapiens adduxit malum, et Verbum ipsius non est neglectum. » Sapiens enim revera Dei Verbi Pater neglectioribus et contemptioribus Verbi sui mala accumulavit.

Psal. xlii, 1; cxviii, 89. Eructavit cor meum Verbum bonum. — In sæculum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo.

Psal. xxxii, 3, 4. Cantate Domino canticum novum, bene psallite ei in vociferatione. Quia rectum est Verbum Domini, et omnia opera ejus in fide.

Psal. cvi, 20. Emisit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.

367 *Psal.* xxxii, 5, 6. Misericordia Domini pœna est terra. Verbo Domini cœli firmati sunt.

Psal. cxviii, 144. Adjutor et protector meus es tu : in Verbum tuum supersperavi.

Psal. cxviii, 81. Defecit in salutare tuum anima mea : et in Verbum tuum supersperavi.

Psal. cxviii, 142. Justitia tua, justitia in æternum, et Verbum tuum veritas.

Hebr. iv, 12. Vivum enim est Verbum Dei, atque efficax et penetrabilis omni gladio ancipiti.

I Tim. iv, 4, 5. Omnis creatura Dei bona, et utilis rejiciendum : sanctificatur enim per Verbum Dei et orationem.

Joan. i, 1, 2, 14. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

Joan. xviii, 17. Pater, sanctifica eos in veritate tua, et Verbum tuum veritas est.

Act. xx, 32. Et nunc commendo vos Deo, et Verbo gratiæ ipsius.

Jac. i, 18. Volens genuit nos Verbo veritatis, ut simus nos primitiæ creaturarum.

I Pet. i, 22. Invicem diligite attentius, regenerati non ex semine corruptibili, sed per Verbum Dei vivi et manentis.

I Joan. i, 1. Quod erat in principio, quod audivimus et vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ.

I Joan. i, 10. Si dixerimus quod non peccavimus,

¹⁹ Joan. ix, 16.

mendacem facimus ipsum, et non est in nobis Verbum ipsius.

I Joan. II, 18. Scripsi vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et Verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.

Quod Filius Dei sit lumen.

Isa. LX, 1. Illuminare, illuminare, Jerusalem, venit enim lumen tuum.

Isa. IX, 1, 2. Regio Zabulon, terra Nephthaim ad vitam maris, et reliqui maritimi, et trans Jordanem habitantes, Gallæ gentium, partes Judææ, populus sedens in tenebris vidit lucem magnam.

Isa. II, 5, 6. Et nunc, domus Jacob, venite, ambulemus in lumine Domini. Projecisti enim populum tuum **368** domum Jacob.

Isa. XLIX, 6. Ecce dedi te in lumen gentium, ad aperendum oculos cæcorum.

Psal. CXI, 4. Lumen ortum est justo.

Psal. XLII, 5. Emitte lucem tuam et veritatem tuam.

Psal. LXXVIII, 16. Beatus populus qui scit jubilationem, Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.

Psal. XLIII, 4. Nec enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos : sed dextera tua et brachium tuum, et illuminatio vultus tui.

Dan. II, 20-23. Quia sapientia et prudentia ejus sunt : et ipse mutat tempora et ætates, transfert regna atque constituit, dat sapientiam sapientibus et scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, et lux cum eo est.

I Tim. VI, 16. Paulus de Deo ac Patre loquens : « Solus habens immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem. »

Ephes. V, 8. Ut filii lucis ambulate : fractus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate.

Coloss. I, 12. Gratias agimus Deo ac Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

I Petr. II, 9. Ut virtutes annuntietis illius qui de tenebris vos vocavit, in admirabile lumen suum.

II Petr. I, 19. Donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.

I Joan. I, 7. « Si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus ad invicem. » Nam qui in luce ambulat, in Christo conversatur.

I Joan. II, 8. « Quia tenebræ transierunt, et lux vera jam apparet, » hoc est, Christus.

I Joan. II, 10. « Qui amat fratrem suum, in luce manet, et scandalum in eo non est. » Neque enim extra vitam in Christo positus erit, qui dilectionem Christo gratam in seipso possidet

ψεύστην ποιούμεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος αὐτοῦ.

Ὁ αὐτός. Ἐγραφα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστε, καὶ ὁ Λόγος ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρὸν.

Ὅτι φῶς ἔσται ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἡσαίας. Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ· ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς.

Ὁ αὐτός. Χώρα Ζαβουλὸν, ἡ γῆ Νεφθαλείμ, πρὸς ὄθρον θαλάσσης, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἔθνῶν, τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα.

Ὁ αὐτός. Καὶ νῦν, οἶκος τοῦ Ἰακώβ, δεῦτε πορευθῶμεν τῷ φωτὶ Κυρίου. Ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ.

Ὁ αὐτός. Ἰδοὺ δέδωκά σε εἰς φῶς ἔθνῶν, ἀνοξίαι ὀφθαλμοῦς τυφλῶν.

Ὁ Ψαλμῳδός. Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ.

Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου.

Μακάριος ὁ λαὸς ὁ γινώσκων ἀλαλαγμὸν, Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ σου προσώπου σου πορεύονται.

Οὐ γὰρ ἐν τῇ ῥομφαίᾳ ἐκληρονόμησαν γῆν, καὶ ὁ βραχίων αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτοὺς, ἀλλ' ἡ δεξιὰ σου καὶ ὁ βραχίων σου καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου.

Δαυιὴλ. Ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ σύνεσις αὐτοῦ ἐστὶ καὶ αὐτὸς ἄλλοιοὶ καιροὺς καὶ χρόνους, καθιστᾷ βρασιλεῖς καὶ μεθιστᾷ, διδοὺς σοφίαν τοῖς σοφοῖς, καὶ φρόνησιν τοῖς εἰδόσι σύνεσιν. Αὐτὸς ἀποκαλύπτει βασιτεία καὶ ἀπόκρυφα, γινώσκων τὰ ἐν τῷ σκότει, καὶ τὸ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστίν.

Ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς λέγων : Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. »

Ὁ αὐτός. Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ.

Ὁ αὐτός. Εὐχαριστοῦμεν, φησὶ, τῷ Πατρὶ, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς ἐν τῷ κλήρῳ ἐν τῷ φωτὶ.

Ὁ Πέτρος. Ὡπως, φησὶ, τὰς ἀρετὰς ἐπαγγελ- λητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς κατέσαντος, εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.

Ὁ αὐτός. Ἔως οὔ, φησὶν, ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατελεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Ἰωάννης ἐν Ἐπιστολῇ. Ἐάν ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων. Ὁ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶν ἐν Χριστῷ πολιτεύεται.

Ὁ αὐτός. Ὅτι ἡ σκοτειὰ παράγεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει, » τουτέστιν, ὁ Χριστός.

Ὁ αὐτός. Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει· καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. Ὁ γὰρ ἐξω τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας κείσεται ὁ τὴν αὐτῷ φιλίαν ἀγάπην ἐν αὐτῷ κεκτημένος.

'Ο Σωτήρ. Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτεινῇ μὴ μείνη.

'Ομοίως. Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτεινῇ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

'Ομοίως. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς. Ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.

'Ομοίως. Πᾶς γὰρ ὁ τῆ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἰωάννης εὐαγγελιστής. Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης. Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

'Ο αὐτός. Ἐν αὐτῇ ζωῇ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτεινῇ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαθεν.

'Ο Σωτήρ πρὸς Ἰουδαίους. Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύσατε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτός γένησθε.

'Ο αὐτός πρὸς αὐτοὺς. Ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς ἐν ὑμῖν ἐστίν. Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτι, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ.

"Οτι ἀληθεὶς ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

Θ Παῦλος. Καὶ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστάμενος ἐαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων.

'Ο αὐτός. Ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πισθεῖσαι.

'Ο Πέτρος. Τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἠγωνίζετε ἐν τῇ ἀπακοῇ τῆς ἀληθείας.

'Ο Παῦλος. Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν Λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ.

'Ο αὐτός. Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶ, θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Ἐβλετο γὰρ, φησὶν, ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀπαρχὴν εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος, καὶ πίστει ἀληθείας.

'Ο αὐτός. Ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἐστὶ περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία.

'Ο Σωτήρ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς.

'Ομοίως. Κἀγὼ, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, ἵνα μείνῃ μεθ' ὑμῶν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃν ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν.

Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσει ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πάση.

Καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγάξω ἑμαυτὸν, ἵνα ᾧσιν ἠγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.

Καὶ ἔλεγεν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, τοῖς Ἰουδαίοις δηλαδὴ· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου

Joan. xi, 10. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui venit ad me, in tenebris non maneat.

Joan. viii, 12. Ego sum lux mundi : qui sequitur me non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vite.

Joan. iii, 19. Hoc est autem iudicium, quod lux venit in mundum, et dilexerunt **369** homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum opera mala.

Joan. iii, 20. Omnis qui mala facit, odit lucem, et non venit ad lucem, ne manifesta fiant opera ipsius.

Joan. i, 6, 9. Factus est homo missus a Deo, cui nomen Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera.

Joan. i, 4, 5. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ illam non comprehenderunt.

Joan. xii, 36. Quoad lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.

Joan. xii, 35. Adhuc modicum tempus lux in vobis est. Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant.

Quod Filius Dei sit veritas.

II Cor. iv, 2. In manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum.

Galat. v, 7. Currebatis pulchre, quis vos impedit veritati non obedire?

I Petr. i, 22. Animas vestras castificantes in obedientia veritatis.

Ephes. i, 13. In quo et vos cum audissetis Verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.

I Tim. ii, 4. Deus vult omnes homines salves fieri, et ad cognitionem veritatis pervenire.

II Thess. ii, 12. Accepit enim nos, inquit, Deus, primitias in salutem, in sanctitate Spiritus et fide veritatis.

Hebr. x, 26. Voluntarie autem peccantibus nobis post acceptam cognitionem veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.

Joan. xviii, 37. Omnis qui ex veritate est, audit vocem meam.

Joan. xiv, 16. Ego rogabo Patrem ut maneat vobiscum Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere.

Joan. xvi, 13. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, deducet vos in omni veritate.

Joan. xvii, 19. Et pro ipsis ego sanctifico me ipsum, ut sint sanctificati in veritate.

Joan. xiv, 6. Et dixit Jesus : Ego sum via, **370** veritas et vita.

Joan. viii, 44. Et respondens Jesus dixit eis, Judæis nimirum : Vos ex patre diabolo estis,

et desideria patris vestri vultis facere. Is homicida A erat ab infilio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo.

III Esdr. iv, 35, 36. Et dixit Zorobabel: Veritas magna et fortior præ omnibus. Omnis terra veritatem invocat. Cælum etiam ipsam vocat, et benedicit, et omnia opera moventur et tremunt eam.

III Esdr. iv, 38, 39. Et veritas manet et invalescit æternum, et vivit, et oblinet in sæcula sæculorum. Nec est apud eam accipere personas.

Psal. cxviii, 160. « Principium verborum tuorum veritas. » Primum enim et innatum atque essentialiale in Deo ac Patre Verbum est veritas, Filius nimirum.

Psal. lxxxviii, 9. Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.

Psal. xc, 1-5. « Qui habitat in adjutorio Altissimi, etc., » usque ad illud, « Scuto circumdabit te veritas ejus. »

Psal. lxxviii, 24, 25. De justo dicens: « Et audientes eum in fugam convertam, quia misericordia mea et veritas mea cum ipso. »

Psal. cxviii, 50. « Viam veritatis elegi. » Amat enim sapiens vitam evangelicam in Christo, ut legali longe præstantiorem.

Psal. cxviii, 142. Justitia tua, justitia in æternum, Verbum tuum, Domine, veritas.

Joan. xvii, 17. Pater, sanctifica eos in veritate tua. Verbum enim tuum veritas est.

I Joan. ii, 4. Qui dicit, Novi ipsam, et mandata ejus non servat, mendax est, et veritas in eo non est.

I Joan. ii, 21. Non scripsi vobis quod nescitis veritatem: sed quod scitis ipsam, et quod omne mendacium ex veritate non est.

I Joan. i, 8. Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsi decipimus, et veritas in nobis non est.

II Thess. ii, 10; Joan. v, 43. Paulus de iis qui in Christum non credunt: « Eo quod, inquit, charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent; ideo mittet illis Deus operationem erroris, » hoc est, Antichristum, quem ipsemet significavit Salvator dicens: « Ego veni in nomine Patris, et non recipiatis me: si alius venerit in nomine proprio, illum recipietis. »

371 *Quod Filius sit imago et similitudo Dei ac Patris et vultus ipsius.*

Psal. lxxxviii, 15, 16. Beatus populus qui scit jubilationem, Domine; in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo tota die exsultabunt.

Psal. xliii, 4. Neque enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos: sed dextera tua et brachium tuum et illuminationis vultus tui.

ἐστὶ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὅτι ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

Ἔσδρας. Καὶ εἶπε, φησὶ, Ζοροβάβελ· Ἡ ἀλήθεια μεγάλη καὶ ἰσχυρότερα παρὰ πάντα. Πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ. Καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν καλεῖ, καὶ προσκυνεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτὴν σείεται καὶ τρέμει.

Ὁ αὐτός. Καὶ ἡ ἀλήθεια μένει καὶ ἰσχύει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ οὐκ ἔστι· παρ' αὐτῇ λαμβάνειν πρόσωπα.

Ἐν Ψαλμοῖς. « Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια. » Ὁ γὰρ πρῶτος καὶ ἴμφυτος καὶ οὐσώδης ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ Λόγος, ἡ ἀληθεία ἐστίν, ὁ Υἱὸς δηλαδὴ.

B

Δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ ἡ ἀληθεία σου κύκλωσόν σου.

« Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, » καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως τοῦ, « Ὅπλις κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ. »

Περὶ τοῦ δικαίου λέγων· « Καὶ τοὺς μισούντας αὐτὸν τροπώσομαι, ὅτι τὸ ἑλὸς μου καὶ ἀληθείά μου μετ' αὐτοῦ. »

« Ὅδον ἀληθείας ἠρετισάμην. » Ἀγαπᾷ γὰρ σοφὸς ἐν Θεῷ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ὡς πολὺ τῆς νομικῆς βελτίονα.

Ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ Λόγος σου, Κύριε, ἀλήθεια.

Ὁ Σωτήρ. Πάτερ, ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Ὁ Λόγος ὁ σὸς ἀληθεία ἐστίν.

C

Ἰωάννης ἐν Ἐπιστολῇ. Ὁ λέγων· Ἐγώκα αὐτὸν, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστίν, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν.

Ὁμοίως. Οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστιν.

Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

Ὁ Παῦλος περὶ τῶν ἀπειθούντων τῷ Χριστῷ· « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, » τούτεστι, τὸν Ἀντίχριστον ὃν αὐτὸς ἐσήμανε λέγων ὁ Σωτήρ· « Ἐγὼ ἦλθον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνον λήψετε. »

Ὅτι εἰκὼν ἐστὶ καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ πρόσωπον αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Μακάριος ὁ λαὸς ὁ γινώσκων ἀλαλαγμὸν, Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι σου ὄλην τὴν ἡμέραν ἀγαλλιᾶσονται.

Οὐ γὰρ ἐν τῇ ῥομφαίᾳ αὐτῶν ἐκληρονόμησαν γῆν, καὶ ὁ βραχίον αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτούς· ἀλλ' ἡ δεξιὰ σου καὶ ὁ βραχίον σου, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου.

Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Ἄ Κύριε. Ἐδῶκα εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου.

Ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους. Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέραςιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

Ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς. Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὃς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως.

Ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους. Ἐκαστοὶ τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἠγῆσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ.

Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής. Καὶ ἀποκριθεὶς Φίλιππος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑβραϊκῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.

Ὁ Σολομών. Ἀπαύγασμα γάρ ἐστι φωτὸς ἀδίδου, καὶ ἑσπερον ἀκηλίδωτον. τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ.

Ἐν τῇ Γενέσει. Καὶ εὐλόγησε τὸν Ἰακώβ ὁ πάλαι μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου [Ἰδος Θεοῦ]. Εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. Ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἤνιχα παρήλαθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ αὐτῷ, ὅτι δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

Ἐν τῇ Γενέσει. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν.

Ὁ Παῦλος. Καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης.

Ὁ αὐτός. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις.

Ὁ αὐτός. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἄγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες αἰτῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπέταγθησαν.

Ὁ αὐτός. Ἐλευθερωθέντα οὖν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ.

Ὁ Ἀπόστολος. Δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐν ταῖς Ἠράξαις. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, ὅτι ἔστησεν

Psal. iv, 7. Signatum est super nos lumen vultus tui. Dedisti letitiam in corde meo.

Hebr. i, 1-3. Multifariam, multisque modis olim Deus locutus est patribus in prophetis; novissimis autem diebus locutus est nobis in Filio, quem statuit hæredem omnium, per quem et condidit sæcula; qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus.

Coloss. i, 12-15. Gratias agimus Deo ac Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum dilectionis Filii sui, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum; qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ

Philip. ii, 5, 6. Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu; qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.

Joan. xiv, 8, 9. Et respondens Philippus dixit ad Jesum: Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non nosti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem.

Sap. vii, 26. Splendor enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.

Gen. xxxii, 28-31. Et benedixit Jacob, vocavitque Jacob nomen loci illius, Phanuel, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Ortus autem est ei statim sol, postquam transgressa est facies Dei.

Quod Filius Dei sit justitia.

Gen. i, 26. Et dixit Deus: Faciamus **372** hominem ad imaginem et similitudinem nostram.

I Cor. xi, 14. Et non mirum; nam ipse Sathanas transfiguratur in angelum lucis. Non est igitur magnum si ministri illius transfigurentur, ut ministri justitiæ.

I Cor. i, 30. Ex ipso autem nos in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.

Rom. x, 2, 3. Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

Rom. vi, 18. Liberati itaque a peccato, servi facti estis justitiæ.

Rom. iii, 21, 22. Justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi.

Act. xvii, 30, 31. Ignorantiæ quidem tempora despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique poenitentiam agant, eo quod statuit

diem in quo iudicaturus est orbem in iustitia. A

Matth. xxi, 32. Venit Joannes ad vos in via iustitiæ, et non credidistis ei. Publicani autem et meretrices crediderunt ipsi.

Matth. vi, 33. Quærite primum iustitiam Dei et regnum ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

Matth. v, 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipsorum est regnum cælorum.

Matth. v, 6. Beati qui esuriant et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Malach. iv, 2. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, et sanitas in pennis ejus.

Amos v, 7, 8. Dominus faciens in excelso iudicium, et iustitiam in terra collocavit. Faciens hæc omnia et præparans ea, Dominus nomen ejus.

Dan. ix, 24, 25. Et dixit Gabriel ad Danielelem: Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadvertite ab exitu sermonum.

Isa. lxi, 5. Et vocabuntur generationes iustitiæ, **373** plantatio Domini in gloriam.

Isa. li, 5. Appropinquat statim iustitia mea, et egredietur ut lumen salutare meum, et in brachium meum gentes sperabunt.

Psal. cxviii, 160. Principium verborum tuorum veritas, et in sæculum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Psal. cxviii, 143. Iustitia tua, iustitia in sæculum, et verbum tuum, Domine, veritas.

Psal. cxviii, 7, 8. In eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ, justificationes tuas custodiam.

Psal. xcvii, 2. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit iustitiam suam.

Psal. xciii, 14, 15. Quia non repellet Deus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet. Quo ad usque iustitia convertatur in iudicium, et **D** iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

Psal. lxxxiv, 11, 12. Misericordia et veritas obviaverunt sibi, iustitia et pax osculatæ sunt. — Veritas de terra orta est, et iustitia de cælo prospexit.

Psal. lxx, 1. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. In iustitia tua libera me, et eripe me.

Psal. xxi, 32. Et annuntiabunt cæli iustitiam ipsius, quia Deus iudex est.

Psal. xxxix, 10, 12. Annuntiavi iustitiam inam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu scisti. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo.

A ἡμέραν ἐν ἧ κρίνει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἦλθεν Ἰωάννης πρὸς ὑμᾶς ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ. Οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρραι ἐπίστευσαν αὐτῷ.

Ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον. Ζητεῖτε πρῶτον τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Ἐν τῷ Ματθαίῳ. Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἰασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Ἀμώς. Κύριος ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἐθήκεν. Ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, Κύριος ὄνομα αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Δανιήλ. Καὶ εἶπε Γαβριήλ πρὸς Δανιήλ· Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας, καὶ ἀπαλεψαί ἄνομίας, καὶ τοῦ ἐξιλιάσασθαι ἀδικίας, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφήτην, καὶ τοῦ χρῆσαι Ἅγιον ἁγίων. Καὶ γνώση καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγων τοῦ ἀποκριθῆναι.

Ἐν τῷ Ἠσαΐ. Καὶ κληθήσονται γενεαὶ δικαιοσύνης, φύτευμα Κυρίου εἰς δόξαν.

Ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ ἐξελεύσεται ὡς φῶς τὸ σωτήριόν μου, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιούσιν.

Ἐν τῷ Ψαλμῳ. Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ λόγος σου, Κύριε, ἀλήθεια.

Ἐν τῷ μεμαθημένῳ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, τὰ δικαιώματά σου φυλάξω.

Ἐγνώρισε Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἔθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

Ὅτι οὐκ ἀπόσεται Κύριος τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει. Ἔως οὗ δικαιοσύνη ἐπιστρέψει εἰς κρίσιν, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῆ καρδίᾳ.

Ἐλεος καὶ ἀλήθεια συνήτησαν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καταφίλησαν.

Ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διεκύψεν.

Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυθεῖν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥύσαι με, καὶ ἐξελού με.

Καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν.

Εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, ἰδοὺ τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω. Κύριε, σὺ ἔγνωες τὴν δικαιοσύνην μου.

Γλώσσα μου μελετήσῃ τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην ἂ τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινον σου.

Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῶ τεχνησομένων, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος.

Ἦτοίμασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Ἵτι δόξα τοῦ Πατρὸς καλεῖται καὶ ἔστιν ὁ Υἱός.

Ἐν τῷ *Ψαλτηρίῳ*. Ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου.

Ἀνηγγεῖλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἶδον πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω. Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σὰρξ μου. Ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ, οὕτως ἐν τῷ ἁγίῳ ὤφθη σοι, τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν δόξαν σου.

Ἀναγγεῖλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ.

Υψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου.

Ἦσαίου. Ὅν τρόπον ἐάν τις καταμάσῃ ἐλαιάν, οὕτως καταμήσονται αὐτούς, καὶ ἐάν παύσῃται ὁ τρυγητὴς, οὗτοι βοῆ φωνήσουσιν, οἱ δὲ καταλειφθέντες ἐπὶ γῆς, εὐφρανθήσονται ἅμα τῇ δόξῃ Κυρίου.

Ἐν τῷ *Ψαλτηρίῳ*. Καὶ φοβηθήσονται τὰ ἔθνη τὸ ὄνομά σου, Κύριε, καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς τὴν δόξαν σου.

Ἐν τῷ *Ἰεζεχιά*. Καὶ ἀνέλαβέ με πνεῦμα τοῦ Κυρίου, καὶ ἤκουσα κατόπισθέ μου φωνῆς σεισμῶ μεγάλου λεγούσης· Εὐλόγημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς.

Ἐν τῷ *Ἦσαίου*. Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προσταγμάτα σου, ἐπὶ τῆς γῆς· δικαιοσύνην μάθετε ποιεῖν, οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς. Πέπαυται γὰρ ὁ ἀσεθῆς, οὐ μὴ μάθῃ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλήθειαν οὐ μὴ ποιήσῃ· ἀρθήτω ὁ ἀσεθῆς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου.

Φωτίζου, φωτίζου, Ἰερουσαλήμ· ἔχει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. Ἰδοὺ ὁ σκότος καὶ γνόφος καλύψει γῆν, ἐπὶ δὲ σὲ φανήσεται Κύριος, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ, ἐπὶ σὲ ὀφθήσεται. Καὶ πορεύσονται βασιλεῖς τῷ φωτί σου καὶ ἔθνη τῆ λαμπρότητί σου.

Τοῦ αὐτοῦ. Εὐφράνθητι, ἔρημος ἡ θιψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθεῖται ὡς κρίνον. Καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Αἰδάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμηλοῦ, καὶ ὁ λαός μου ἕψεται τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ ὄψος τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ *Ἰεζεχιά*. Καὶ τὰ Χερουβιμ εἰστήκει ἐκ δεξιῶν τοῦ οἴκου, ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυμένον τὴν στολὴν, καὶ ἡ νεφέλη ἐπλήρωσε τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν. Καὶ ἀπῆρεν ἡ δόξα Κυρίου ἀπὸ

Psal. xxxiv, 28. Lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.

Psal. xxi, 32. Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt caeli justitiam ejus populi qui nascetur, quem fecit Dominus.

Psal. ix, 8, 9. Paravit in judicio thronum suum, et ipse judicabit orbem terre in aequitate.

Quod Filius sit et vocetur gloria Patris.

Psal. xvi, 15. Ego in justitia videbo vultum tuum, salabor in persequendo gloriam tuam.

Psal. xeni, 6. Annuntiaverunt caeli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.

Psal. lxi, 1-3. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. In terra deserta, et in via et in aquosa : sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam.

Psal. xcvi, 3. Annuntiate in gentibus gloriam ipsius, in omnibus populis mirabilia ipsius.

Psal. lvi, 6. Exaltetur super caelos Deus, et super omnem terram gloria tua.

374 *Isa. xxiv, 13, 14.* Sicut paucæ olive quae remanserunt in olea excutiantur, ita excutient eos. Et cum finita fuerit vindemia, hi voca sua clamabunt, et qui relictii erunt in terra, exsultabunt cum gloria Domini.

Psal. ci, 16. Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terrae gloriam tuam.

Ezech. iii, 12. Et assumpsit me Spiritus Domini, et audivi post me vocem commotionis magna: Benedicta gloria Domini de loco suo

Isa. xxvi, 9, 10. Anima mea desideravit te in nocte, Deus, quia lux jussa tua super terram : justitiam discite facere, qui habitatis super terram. Cessavit enim impius ; non diseat justitiam super terram ; veritatem non faciat : tollatur impius, ne videat gloriam Domini.

Isa. lx, 1-3. Illuminare, illuminare, Jerusalem ; venit enim lux tua, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.

Isa. xxxv, 1, 2. Lætetur desertum sitiens, exsultet solitudo et floreat quasi lilius. Et florebit, et exsultabunt deserta Jordanis, et gloria Libani data est ei, et decor Carmeli, et populus meus videbit gloriam Domini, et altitudinem Dei nostri.

Ezech. x, 5, 4. Et Cherubim stabant a dextris domus, cum ingrederetur vir indutus stola, et nubes implevit atrium interius. Et elevata est gloria Domini a Cherubim ad limen domus, et replevit

domum nubes, et atrium repletum est splendore gloriae Domini.

Joan. v, 44. Quomodo potestis credere gloriam ab invicem accipientes, et gloriam quae est a solo Deo non quaerentes?

I Petr. v, 1. Seniores itaque qui in vobis hor- tor, consenior et testis Christi passionum, qui et ejus quae in futuro saeculo revelanda est gloriae communicator.

Jac. II, 1. Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriae.

375 *I Petr. IV, 14.* Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam, quod est honoris, gloriae et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus super vos requiescet.

II Petr. I, 3. Quomodo omnia nobis divinae virtutis suae quae ad vitam et pietatem donata sunt, per cognitionem ejus qui vocavit nos propria gloria et virtute.

Philipp. IV, 19. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias in gloria in Christo Jesu.

Ephes. I, 17, 18. Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriae, det vobis Spiritum sapientiae et revelationis in agnitione ejus, illuminatos oculos cordis vestri.

Coloss. I, 11. In omni virtute confortati secundum potentiam gloriae ejus.

I Tim. I, 11. Juxta Evangelium gloriae beati Dei.

Quod Filius sit dextera et brachium Dei.

Isa. LXXIII, 5, 6. Circumspexi, et non erat auxilior; quaeivi et non erat qui adjuvaret, et salvavit eos brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi, et conculcavi eos in furore meo.

Isa. LIII, 1. Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est, annuntiavimus coram ipso.

Isa. LI, 4, 5. Audite me, audite me, populus meus, et reges, ad me attendite, quia lex a me exiit, et judicium meum in luce populorum requiescit. Prope est cito justitia mea, et exiit quasi lumen salutare meum, et in brachium meum gentes sperabunt: me insulae exspectant, et brachium meum sustinebunt.

Exod. XV, 15, 16. Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Irruat super eos formido et pavor, in magnitudine brachii tui; sicut immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, Domine.

Isa. XLII, 20. Ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus Domini fecit haec, et sanctus Israel creavit illa.

τοῦ Χερουδεῖμ εἰς τὸ αἶθριον τοῦ οἴκου, καὶ ἐνέπλησε τὸν οἶκον ἡ νεφέλη, καὶ ἡ αὐλὴ ἐπλήσθη τοῦ φέγγους τῆς δόξης Κυρίου.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Πῶς δύνασθε πιστεῦειν, ἔβ- ξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;

Πέτρος. Πρεσβυτέρους οὖν τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ πα- θημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δό- ξης κοινωνός.

Ἐν τῷ Ἰακώβῳ. Ἀδελφοί, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης.

Ἐν τῷ Πέτρῳ. Εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπέπαιται.

Ὅς τὰ πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμει αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένου διὰ τῆς ἐπι- γνώσεως τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ.

Ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Ὁ δὲ Θεὸς μου πληρῶσαι πᾶσαν χρεῖαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης δι' ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀπο- καλύψεως ἐν ἐπιγνώσει, παφωτισμένους τοὺς ὀφθαλ- μούς τῆς καρδίας ὑμῶν.

Ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ.

Ὅτι δεξιὰ καὶ βραχίων ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός.

Ἐν τῷ Ησαῖᾳ. Ἐπέβλεψα, καὶ οὐκ ἦν βοηθός, προσενόησα καὶ οὐδεὶς ἀντελάβετο, καὶ ἐβρύσατο αὐτοὺς ὁ βραχίων μου, καὶ ὁ θυμὸς μου ἐπέστη, καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου.

Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη; Ἀγγεγελαμεν ἐνώπιον αὐ- τοῦ.

Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατέ μου, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς πρὸς με ἐνωτίσασθε, ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν ἐγγίξει. Ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ ἐξελεύσεται ὡς φῶς τῆ σωτήριόν μου, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔβη ἐλπιού- σιν· ἐμὲ νῆσοι ὑπομένουσι, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιούσιν.

Ἐν τῇ Ἐξόδῳ. Τότε ἔσπευσαν ἡγεμόνες Ἐδῶμ, καὶ ἄρχοντες Μωαβιτῶν ἔλαβον αὐτοὺς τρόμος, ἐτά- κησαν πάντες οἱ κατοικοῦντες Χαναάν. Ἐπιπέσοι ἐπ' αὐτοὺς φόβος καὶ τρόμος, μεγέθει βραχίονός σου ἀπολιθωθήτωσαν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ λαός σου, Κύριε.

Ἐν τῷ Ησαῖᾳ. Ἴνα ἴδωσι καὶ ἐπιγνώσι, καὶ ἐννοηθῶσι, καὶ ἐπιστῶνται ἅμα, ὅτι χεὶρ Κυρίου ἐποίησε ταῦτα, καὶ ὁ ἄγιος τοῦ Ἰσραὴλ κατέδειξεν αὐτό.

Ἐν τῷ Ἰσάχηλ. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου, καὶ ἐθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου.

Ἐν τῇ Ἐξόδῳ. Καὶ εἶδεν Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους τεθνηκότας παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, καὶ εἶδεν Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν μεγάλην, ἃ ἐποίησε Κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις. Καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς τὸν Κύριον, καὶ ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ καὶ Μωσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Καὶ ἔθου τόξον χαλκοῦν τοὺς βραχίονάς μου, καὶ ἔδωκάς μοι ὕπασπισμὸν σωτηρίας μου, καὶ ἡ δεξιὰ σου ἀντελάβετό μου.

Ἐν τῇ Ἐξόδῳ. Ἡ δεξιὰ σου, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Εὐρεθείη ἡ χεῖρ σου πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς σου, ἡ δεξιὰ σου εὖροι πάντας τοὺς μισοῦντάς σε.

Καὶ εἶπα· Νῦν ἠρξάμην· αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου.

Οὐ γὰρ ἐν τῇ βουφαίᾳ αὐτῶν ἐκληρονόμησαν γῆν, καὶ ὁ βραχίων αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτούς· ἀλλ' ἡ δεξιὰ σου καὶ ὁ βραχίων σου, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου.

Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον δὴ καὶ ἐπίσω εἰς τὸ οὐρανὸν σου, καὶ ἴδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἀμπελον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτήν ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου.

Κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ἡ ἀνεσις σου ἐπὶ τὰ πέματα τῆς γῆς. Δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ σου.

Ἐν τῇ Ἐξόδῳ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Εἰσελθε πρὸς Φαραῶν, καὶ ἐρεῖς αὐτῷ· Τάδε λέγει ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων· Ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου. Καὶ εἰ ἔτι ἐγκρατεῖς αὐτοῦ, ἰδοὺ χεῖρ Κυρίου ἔσται ἐν τοῖς κτήνεσί σου τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις.

Ἐν Ψαλτηρίῳ. Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, ὅτι θαυμαστά ἐποίησεν ὁ Κύριος. Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ.

Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησεν δύναμιν, δεξιὰ Κυρίου ὤψασέ με.

Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Ἀριθμῷ. Ἐξακόσαι χιλιάδες πεζῶν ὁ λαὸς, ἐν οἷς εἰμι ἐν αὐτοῖς. Καὶ σὺ εἶπας, Κύριε· Κρέα δώσω αὐτοῖς, καὶ φάγονται μῆνα ἡμερῶν. Μὴ πρόβατα καὶ βόες σφαγίζονται αὐτοῖς καὶ ἀρκίσει αὐτοῖς; Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Μὴ ἡ χεῖρ Κυρίου οὐκ ἐξαρχεῖ; Ἦδη γνῶση εἰ ἐπικαταλήψεται σε ὁ λόγος μου.

Ἵτι δύναμις ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός.

Ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐμολ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη.

Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις. ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Ezech. xxxvii, 1. Et facta est super me manus Domini, et posuit me in medio campi.

Exod. xiv, 31. Et vidit Israel Ægyptios mortuos super littus maris, **376** et vidit Israel manum magnam, quæ fecit Dominus Ægyptiis. Timuitque populus Dominum, et crediderunt Domino, et Moysi servo ejus.

Psal. xvii, 34, 35. Et posuisti ut arcum æreum brachia mea, et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, et dextera tua suscepit me.

Exod. xv, 6. Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine; dextera tua, Domine, percussit inimicos.

Psal. xx, 9. Inveniat manus tua omnibus inimicis tuis : dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

Psal. lxxvi, 11. Et dixi : Nunc cœpi, hæc mutatio dextere Excelsi.

Psal. xliii, 4. Neque enim in gladio possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos : sed dextera tua et brachium tuum, et illuminatio virtutis tuæ.

Psal. lxxix, 15, 16. Deus virtutum, convertere, respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam, et perfice eam quam plantavit dextera tua.

Psal. xlvii, 11. Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ. Justitiæ plena est dextera tua

Exod. ix, 1-3. Et dixit Dominus ad Moysen : Ingredere ad Pharaonem et dic ei : Hæc dicit Deus Hebræorum : Dimitte populum. Quod si adhuc retines eum, ecce manus mea super jumenta quæ in campis sunt.

Psal. xcvi, 4. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit ipsum dextera ejus, et brachium sanctum ejus.

Psal. cxvii, 16. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.

Psal. xciv, 6, 7. Venite, adoremus, et procidamus ante Dominum qui fecit nos. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.

Num. xi, 21-23. Sexcenta millia peditum hujus populi sunt in quibus sum in ipsis. Et tu dicis, Domine : Dabo eis carnes et comedent mense integro. Nunquid ovium et boum multitudo cædetur, ut possit sufficere ad cibum? Et dixit Dominus ad Moysen : Nunquid manus Domini invalida est? Jam videlicet utrum meus sermo opere compleatur.

377 Quod Filius sit potentia Dei ac Patris.

Ephes. i, 19. Secundum operationem potentie ipsius, mihi minimo omnium sanctorum data est gratia hæc.

I Cor. ii, 4. Sermo meus et prædicatio mea, non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in demonstratione Spiritus et potentie.

I Cor. 1, 24. Ipsis autem vocalis Judæis atque A Græcis Christum Dei virtutem atque sapientiam.

Luc. v, 15. Et potentia Dei erat in curando eos.

Psal. lxxxiii, 8. Etenim benedictionem dabit legislator : ibunt de potentia in potentiam : videbitur Deus deorum in Sion.

Luc. xxiv, 49. Vos autem sedete in civitate Jerusalem, quoadusque induamini potentia ab excelsis.

Matth. xxii, 29. Erratis nescientes Scripturas, neque potentiam Dei.

Psal. lxxvii, 29. Manda, Deus, virtuti tuæ.

Psal. xlviii, lxxi, 3. Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judicabis me.

Psal. lxxvi, 14, 15. Tu es Deus faciens mirabilia solus. Notam fecisti in populis virtutem tuam. Redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.

Psal. lxxii, 2, 3. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sibi vit anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.

Psal. xx, 14. Exaltare, Domine, in virtute tua, cantabimus et psallemus virtutes tuas.

Ibid. 1. Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer.

Jerem. x, 12. Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, præparans orbem in sapientia sua.

Deut. v, 7-15. Non timebitis deos alios, neque adorabitis eos, neque sacrificabitis eis, neque colitis eos amplius, sed Dominum qui eduxit vos de terra Ægypti, in fortitudine sua magna et brachio excelso.

Quod Filius vocetur et sit Deus.

Gen. 1, 27. Et creavit Deus hominem, secundum imaginem suam fecit eum.

378 *I Tim. ii, 3, 4.* Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire.

Hebr. 1, 8, 9. Ad Filium autem : « Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. »

Hebr. 1, 6. Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei.

Joan. xx, 27, 28. Et dixit Jesus ad Thomam : Immitte digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas et dixit : Dominus meus et Deus meus.

Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήσι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Ἐν τῷ Ἐθαγγελλίῳ. Καὶ δύναμις Θεοῦ ἦν ἐν τῷ ἰᾶσθαι αὐτούς.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Καὶ γὰρ εὐλογίαν δώσει ὁ νομοθετῶν, πορεύσονται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν· ὀφθήσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών.

Ἐν τῷ Ἐθαγγελλίῳ. Ὑμεῖς δὲ καθέσθε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὑψους.

Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μὴδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Ἐντειλεται, ὁ Θεὸς, τῇ δυνάμει σου.

Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ὀνόματί σου σώσων με, καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρινεῖς με.

Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ποιῶν θαυμάσια μόνος. Ἐγνώρισες ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου. Ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου τὸν λαόν σου τοῖς Ὑίοις Ἰακώβ καὶ Ἰωσήφ.

Ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω. Ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου, πωσαπλῶς σοὶ ἡ σὰρξ μου, ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀδάτη καὶ ἀνύδρω, οὕτως ἐν τῷ ἄγίῳ ὀφθῆν σοὶ τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμιν σου καὶ τὴν δόξαν σου.

Ἐψώθητι, Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου, ἄσομεν καὶ ψαλοῦμεν τὰς δυναστείας σου.

Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου ἀγαλλιάσεται σφόδρα.

Ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ. Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχυρί αὐτοῦ, ἀνορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Δευτερονομίῳ. Οὐ φοβηθήσεσθε θεοὺς ἑτέρους, καὶ οὐ προσκυνήσετε αὐτοῖς, καὶ οὐ θυσιάσετε αὐτοῖς, καὶ οὐ λατρεύσετε αὐτοῖς ἔτι, ἀλλ' ἡ Κυρίῳ ὡς ἀνήγαγεν ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ ἰσχυρί αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ.

Ὅτι Θεὸς καλεῖται καὶ ἔστιν ὁ Υἱός.

Ἐν τῇ Γενέσει. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.

Ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Τοῦτο καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· « Ὁ θρόνος ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. »

Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.

Ἐν τῷ Ἐθαγγελλίῳ. Καὶ εἶπε τῷ Θωμᾷ ὁ Ἰησοῦς· Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ἕδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. Καὶ ἀπεκρίθη Θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.

Ἦσαβαθ. Ὁθως λέγει Κύριος Σαβαώθ· Ἐκοιτάσαν Αἴγυπτος καὶ ἔμπορία Αἰθιοπίων, καὶ οἱ Σαβααὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δούλοι. Καὶ ὁπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειρῶν, καὶ διαβήσονται πρὸς σὲ, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται. Ὅτι Θεὸς ἐστὶν ἐν σοὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεὸς πλην σοῦ. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἡδαιμεν, Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ.

Ἐν τῷ αὐτῷ. Τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ· Ἐπ' ἔρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· Ὑψώσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ, ὑψώσατε, μὴ φοβείσθε. Εἶπον ταῖς πόλεσιν Ἰούδα· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίον μετὰ κυρείας. Ἰδοὺ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ. Ὡ; ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τῷ βραχίον αὐτοῦ συναΐξει ἄρνας, καὶ ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει.

Ἐν τῷ αὐτῷ. Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρακαλέσατε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ θανασίᾳ, ὑψώσατε, μὴ φοβείσθε· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδώσει καὶ ἀνταποδώσει, αὐτὸς ἔξει καὶ σώσει ἡμᾶς.

Καὶ ἐροῦσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐφ' ᾧ ἠλπίζομεν, καὶ ἠγαλλιώμεθα ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ ἡμῶν, ὅτι ἀνάπαυσιν δώσει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸ ἔρος τοῦτο.

Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται, πρὶν ἢ γυνῶναι αὐτὸν ἢ προσέλεσθαι πονηρὸν; ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν, διότι πρὶν ἢ γυνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθόν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρία.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησιάσατο· ὑψώθητι, ὁ κρίνων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀνταπόδωσιν τοῖς ὑπερηφάνοις.

Καὶ γὰρ εὐλογίας δώσει ὁ νομοθετῶν. Πορεύονται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν· ὀφθήσεται ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν ἐν Σιών. Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου.

Ἄλλο. Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος.

Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Ἐν τῇ Γενέσει. Ἐπηρώτησε δὲ αὐτὸν Ἰακώβ καὶ εἶπεν· Ἀνάγγελόν μοι τὸ ὄνομα σου. Καὶ εἶπεν· Ἴνα τί ἐρωτᾷς τὸ ὄνομα μου, καὶ αὐτὸ ἐστὶ θαυμαστόν; Εὐλόγησε δὲ αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦτό που ἐκείνου Εἶδος Θεοῦ· εἶδον γὰρ Θεοῦ πρόσωπον καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. Ἀνέτειλεν δὲ ὁ ἥλιος ἡνίκα παρήλθεν τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἐχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον.

Joan. 1, 1, 2. In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.

Isa. XLV, 14, 15. Sic dicit Dominus Sabaoth : Labor Aegypti et negotiatio Aethiopiae, et Sabaim viri sublimes ad te transibant, et servi tui erunt. Post te ambulabunt vinceti manibus; pergunt, et te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est, Deus, et non est absque te, Deus. Tu enim es Deus, et non scivimus, Deus Israel Salvator.

Isa. XL, 9-11. Haec dicit Dominus Sabaoth : Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem ; exaltare, noli timere. Die civitatibus Judae : Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur. Ecce merces ejus cum eo, et opus in conspectu ejus. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, fetus ipse portabit.

Isa. XXV, 3, 4. Confortate, manus remissae, et genua debilia, roborate. Dicite : Pusillanimes, confortamini et nolite timere : ecce Deus vester ultionem adducet retributionis. Deus ipse veniet, et salvabit nos.

Isa. XXV, 9. Et dicent in die illa : ecce Deus noster in quo sperabamus, et exultabamus in salutari nostro, quia requiem dabit Deus in monte isto.

Isa. VII, 14, 15. Ecce virgo concipiet et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum et eligere bonum.

Psal. XCIII, 1, 2. Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit : exaltare, qui judicas terram, redde retributionem superbis.

Psal. LXXXIII, 8, 9. Etenim benedictionem dabit legislator. Ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam.

Psal. XLVI, 6. Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubae.

Psal. XLIV, 7. Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi.

Gen. XXXII, 29 31. Interrogavit autem eum Jacob, et dixit : Dic mihi quo appelleris nomine ? Respondit : Cur quaeris nomen meum quod est mirabile ? Et benedixit ei in eodem loco : vocavitque Jacob nomen loci illius Species Dei : vidi enim faciem Dei, et salva facta est anima mea. Ortusque est ei statim sol, postquam transgressa est facies Dei.

Gen. IX, 6. Quicunque effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius, ad imaginem quippe Dei feci hominem.

Quod Filius Dei sit Dominus.

A "Οτι Κύριος ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

Nalach. iv, 3-6. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens. Ecco ego mitto vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. Et convertet cor patrum ad filios, et cor hominis ad proximum suum, ne forte veniam et percutiam terram simul.

Zach. ii, 10, 11. Lauda et lætare, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui, et scies quia Dominus omnipotens misit me ad te.

Sophon. iii, 16, 17. In die illa dicit Dominus ad Jerusalem: Noli timere, Sion, non dissolvantur manus tuæ, Dominus Deus tuus in medio tui fortis ut te salvet. Gaudebit super te in lætitia, et renovabit **380** te dilectione sua.

Mich. i, 2, 3. Audite, populi omnes, et attendat, terra et plenitudo ejus, et erit Dominus Deus vobis in testem. Dominus de templo sancto suo. Quia ecce Dominus egredietur de loco suo, et descendet et calcabit super excelsa terræ.

Isa. lx, 22. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam. Ego Dominus in tempore congregabo eos.

Isa. lxi, 1, 2. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam et cæcis visum, ut prædicarem annum placabilem Domino et diem retributionis Deo nostro.

Isa. lx, 1, 2. Illuminare, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos. Super te autem oriatur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.

Isa. xl, 3-5. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine vias Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Isa. xxxv, 1, 2. Lætare, desertum sitiens, et exsultet solitudo, et floreat quasi lilium. Et florebit, et exsultabit, et gloria Libani data est ei: decor Carmeli et populus meus videbit gloriam Domini et altitudinem Dei nostri.

Psal. cxvii, 25. O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare. Benedictus qui venit in nomine Domini.

Psal. xcvi, 12. Tunc exsultabunt omnia ligna silvæ ante faciem Domini, quoniam venit judicare terram.

Ἐν τῷ Μαλαχίᾳ. Διότι ἔσονται σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐγὼ πικῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἐλίαν τὸν Θεσβίτην πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Ὁς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἄλλων πατάξω τὴν γῆν ἀρδην.

Ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ. Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκευάσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκευάσωσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπίστευτέ με πρὸς σέ.

Σοφωρίας. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ κε. νη, ἐρεῖ Κύριος πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ· Θάρσει, Σιών, μὴ παρῆσθωσαν αἱ χεῖρές σου, Κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοὶ δυνατὸς σώσει σε. Ἐπάξει ἐπὶ σέ εὐφροσύνην, καὶ καινίει σε τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ.

Ἐν τῷ Μιχαίᾳ. Ἀκούσατε λόγον, καὶ προσχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ, καὶ ἔσται Κύριος ὁ Θεός ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον. Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς γῆς.

Ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ. Ὁ ὀλιγοστός ἔσται εἰς χιλιάδας, καὶ ὁ ἐλάχιστος εἰς ἔθνος μέγα. Ἐγὼ Κύριος κατὰ καιρὸν συνάξω αὐτούς.

C Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔνεκεν ἐχριστέ με· εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συνετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμάλωτους ἄφρονι, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίῳ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως τῷ Θεῷ ἡμῶν.

Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ· ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σέ ἀνατέταλκεν. Ὅτι ἰδοὺ σκότος καλύψει τὴν γῆν, καὶ γνόφος ἐπὶ ἔθνη. Ἐπὶ δὲ σέ φανήσεται Κύριος, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐπὶ σέ ὀφθήσεται.

D Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς πεδία. Καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα Κυρίου, καὶ ἔσται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν.

Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα, ἀγαλλιᾶσθω ἔρημος, καὶ ἀνθεῖτω ὡς κρίνον. Καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται, καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμῆλου, καὶ ὁ λαός μου ἔσται τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Ὁ Κυριε, σώσον δὴ, ὦ Κύριε, εὐδώσω δὴ. Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Τότε ἀγαλλιάσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ πρὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἔρχεται κρίναι τὴν γῆν.

Εἶπατε τοῖς ἔθνεσιν ὅτι Κύριος ἐβασίλευσεν. Καὶ ἄ γὰρ κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην ἥτις οὐ σαλευθήσεται.

Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιθεθηκότι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος ὄνομα αὐτοῦ.

Ἰδοὺ γὰρ ὁ Θεὸς βοηθεῖ μοι, καὶ ὁ Κύριος ἀντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου.

Κύριος κραταίος καὶ δυνατὸς, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὁὗτος λήφεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ Θεοῦ Σωτήρος αὐτοῦ.

Ἐν τῇ Γενέσει. Καὶ ἄντ ἐσηλθεν εἰς Σηγῶρ, καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σέδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψεν τὰς πόλεις αὐτῶν.

Ὅτι βασιλεὺς ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός.

Ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.

Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπθεάνομεν, καὶ συζησομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν.

Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· «Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ράβδος εὐθύτητος, ἡ ράβδος τῆς βασιλείας σου.»

Ὅς ἐρρύσατο ὑμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ.

Τοῦτο γὰρ ἴσατε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὃ ἐστὶν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπε τῷ Πιλάτῳ· Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Εἰ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις.

Εὐρῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὄναριον, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτὸ, καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον· Μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται πρῶτος, καὶ ἐπιθεθηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον.

Καὶ ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναήλ· Ῥαββί, σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.

Καὶ ὁ συσταυρωθεὶς αὐτῷ ληστής ἔλεγε· Κύριε Ἰησοῦ, Κύριε Ἰησοῦ, μνήσθητί μου ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ.

Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτήν· Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Psal. xciv, 9, 10. Dicite in gentibus : Quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terrarum, qui non commovebitur.

Psal. lxvii, 5. Iter factus ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

Psal. lxxi, 6. Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.

Psal. xxiii, 8. Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio, etc.

381 *Psal. xxiii, 5.* Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo.

Gen. xix, 23-25. Et Lot ingressus est Segor, et Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem a Domino de caelo, et subvertit civitates eorum.

B

Quod Filius Dei sit rex.

II Tim. iv, 1. Testificor coram Deo et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos, et per adventum ipsius et regnum ejus.

II Tim. ii, 11, 12. Fidelis sermo, nam si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus.

Hebr. i, 8. Ad Filium autem : «Thronus tuus Deus in sæculum sæculi : virga æquitatis, virga regni tui.»

Coloss. i, 13-15. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit nos in regnum dilectionis Filii sui, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum : qui est imago invisibilis Dei.

Ephes. v, 5. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.

Joan. xviii, 36. Respondit Jesus, et dixit Pilato : Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri utique mei de certarent ut non traderer Judæis.

Joan. xii, 14, 15. Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est : Noli timere, filia Sion : ecce rex tuus venit mansuetus, et sedens super pullum asinæ.

Joan. i, 49. Et respondit Nathanael : Rabbi, tu es vere Filius Dei, tu es rex Israel.

Luc. xxiii, 42. Et latro qui una cum eo crucifixus erat, dixit : Domine Jesu, Domine Jesu, memento mei cum veneris in regnum tuum.

Luc. i, 30-33. Et dixit angelus ad eam : Ne timeas, Maria : invenisti enim gratiam apud Deum, et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur, et dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus. Et regnabit in domo Jacob in æternum, et **382** regni ejus non erit finis.

Matth. xxv, 31-34. Tunc sedebit super sedem majestatis suæ: et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis. Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris. Tunc dicet rex his qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratam vobis regnum a constitutione mundi.

Matth. xx, 20, 21. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi, cum filiis suis adorans et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? At illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo.

III Esdr. iv, 38-40. Et veritas vivit, et manet, et inva escit, et obtinet in sæcula sæculorum. Nec est apud eam accipere personas, neque differentia: sed quæ justa sunt facti omnibus iniustis et malis, et omnes benignantur in operibus ejus, et non est in judicio ejus iniquum. Sed fortitudo et regnum, et potestas, et majestas omnium ævorum data est ei, et benedictus Deus veritatis.

Dan. vii, 13, 14. Aspiciebam ergo in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum: et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servient. Potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur.

Jerem. xxiii, 5. Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et septiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra.

Isa. xxxiii, 22. Deus enim meus magnus est: neque enim transibit me Dominus iudex, Dominus princeps noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.

sa. xxxiiii, 17, 18. Regem cum gloria videbitis, et oculi vestri videbunt terram procul, anima vestra meditabitur timorem.

Isa. xxxii, 1. Beatus qui habet in Sion semen, et domesticos in Jerusalem. Ecce enim rex **383** justus regnabit: et principes cum judicio imperabunt.

Isa. xxiv, 23. Per multas generationes erit inspectio eorum, et tabescet later, et murus corruet, quia regnabit Dominus in Sion et in Jerusalem, et in conspectu seniorum suorum glorificabitur.

Sophon. iii, 14, 15. Latere valde, filia Sion; prædica, filia Jerusalem, latere et exsulta ex toto corde tuo, filia Jerusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te ex manu inimicorum tuorum. Rex Israel Dominus in medio tui, non videbis mala amplius.

Zachar. ix, 9. Exsulta satis, filia Sion, prædica,

Τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναθροίσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφορίσει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὡσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Καὶ προσήλθεν ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς προσκυνοῦσα καὶ αἰτοῦσα τι παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· Τί θέλεις; Λέγει αὐτῇ· Εἰπέ ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐν τῷ Ἐσθρα. Καὶ ἡ ἀλήθεια ᾤη, καὶ μένει, καὶ ἰσχύει καὶ κρατεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ οὐκ ἔστι παρ' αὐτῇ λαμβάνειν πρόσωπον, οὐδὲ διαφορὰ, ἀλλὰ τὰ δίκαια ποιεῖ, ἀπὸ πάντων τῶν ἀδίκων καὶ πονηρῶν, καὶ πάντες εὐδοκοῦσι τοῖς ἔργοις τοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν κρίσει αὐτῆς οὐδὲν ἀδικον. Καὶ αὕτη ἰσχύει, καὶ τὸ βασιλεῖον καὶ ἐξουσία, καὶ ἡ μεγαλωσύνη πάντων τῶν αἰῶνων ἐδόθη αὐτῇ, καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας.

Ἐν τῷ Δαριήλ. Ἐθεώρουν ἐν ὀράματι τῆς νυκτός, καὶ ἴδου μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ Παλαιῶ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχή, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ θουλεύουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται.

Ἐν τῷ Ἰερουσαλμ. Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἀναστήσω τῷ Δαβὶδ ἀνατολήν δικαίαν, καὶ βασιλεύσει βασιλεὺς· καὶ συνήσει, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐν τῷ Ἡσαϊα. Ὁ γὰρ Θεὸς μου μέγας ἐστίν, οὐ παρελεύσεται με, Κύριος κριτὴς ἡμῶν, Κύριος ἄρχων ἡμῶν, Κύριος βασιλεὺς ἡμῶν, Κύριος αὐτὸς ἡμᾶς σώσει.

Βασιλέα μετὰ δόξης ὤψεσθε, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ἔβρονται γῆν πόρρωθεν, ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον.

Μακάριος ὃς ἔχει ἐν τῇ Σιών σπέρμα, καὶ οἰκίους ἐν Ἰερουσαλμ. Ἰδοὺ γὰρ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντας μετὰ κρίσεως ἀρξουσιν.

Διὰ πολλῶν γενεῶν ἐπισκοπὴ ἔσται αὐτῶν, καὶ ταχθήσεται ἡ πλίνθος, καὶ πεσέται τὸ τεῖχος, ὅτι βασιλεύσει Κύριος ἐν Σιών καὶ ἐν Ἰερουσαλμ, καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξαστήσεται.

Ἐν τῷ Σοφονία. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἰερουσαλμ, εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ἰερουσαλμ. Περιεθε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου, λελύτρωται σὺ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. Βασιλεὺς Ἰσραὴλ ὁ Κύριος ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκέτι.

Ἐν τῷ Ζαχαρία. Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών·

κῆρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πρῶτος, καὶ ἐπιθεθῆναι ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῦλον νέον.

Ἐν τῷ Ὄσῃ. Διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἀρχοντος, οὐκ οὖτης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ὀργίζεσθωσαν λαοί, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβιμ, σαλευθήτω ἡ γῆ.

Κύριε, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶ σύ· καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν, ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ ἀντιληψίς, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ βασιλέως ἡμῶν.

Ὁ Θεὸς, τὸ κριμὰ σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως.

Ἀνέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλλαγῇ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε, ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε· ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός· ψάλατε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη.

Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἰματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη, πεποικιμένη. Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐκλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ πατρὸς σου, ὅτι ἐπαθύμνησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου.

Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, βῆδδος εὐθύτητος ἢ βῆδδος τῆς βασιλείας σου.

Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ἡμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰῶνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ, μεγαλύνων τὰς σωτηρίας τῶν βασιλέως, καὶ παιῶν Ἐλεος τῷ Χριστῷ αὐτοῦ.

Ὅτι ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ.

Καὶ παλιν. Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτεινῇ, ἀλλ' ἐξεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιούν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ αἰδέν. Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμα καὶ ζωὴ ἐστίν.

Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται. Καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαλὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ.

Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα

Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.

PATROL. GR. LXXV.

A filia Jerusalem : ecce rex tuus venit tibi justus et Salvator : ipse mansuetus et ascendens super asinum et pultum asinae.

Osee iii, 4, 5. Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. Et post hæc revertentur filii Israel, et querent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus novissimo dierum.

Psal. xcvi, 1. Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedet super Cherubim, moveatur terra.

Psal. lxxxviii, 17-19. Domine, in justitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum ; quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.

Psal. lxxi, 2. Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis.

Psal. xlv, 6-9. Ascendit Deus in júbilo, et Dominus in voce tubæ : psallite Deo nostro, psallite ; psallite regi nostro, psallite : quoniam rex omnis terræ Deus : psallite sapienter, regnavit Dominus Deus super omnes gentes.

Psal. xlv, 10-12. Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui, quoniam concupivit rex decorem tuum.

Ibid. 7. Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi, virga directionis virga regni tui.

Psal. xxiii, 9. Attollite portas, principes, vestras, **384** et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.

Psal. xvii, 50, 51. Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo psallam, magnificans salutem regis, et faciens misericordiam Christo ipsius.

Quod Filius Dei sit vita secundam naturam.

Joan. xiv, 6. Ego sum via, veritas et vita.

Joan. viii, 12. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Joan. vi, 64. Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam. Verba quæ ego dixi vobis, spiritus et vita sunt.

Joan. xi, 25, 26. Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, etiamsi moriatur, vivet. Et omnis vivens et credens in me non morietur in æternum.

Joan. vi, 53. Panis Dei est qui de cælo descendit, et dat vitam mundo.

Ibid. 51, 52. Ego sum panis vivens qui de cælo descendi : si quis comederit ex hoc pane, vivet in æternum.

Ibid. 48. Ego sum panis vitæ.

Joan. v, 21. Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, ita et Filius quos vult vivificat.

Joan. i, 4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.

I Cor. xv, 45. Factus est primus Adam in animam viventem, ultimus Adam in Spiritum vivificantem.

Rom. viii, 2. Nam lex Spiritus vitæ liberavit me a lege peccati et mortis.

Rom. v, 18. Sicut per unum peccatum condemnatio transit in omnes, ita gratia ex multis peccatis in justificationem vitæ.

I Joan. i, 1, 2. Quod erat ab initio, quod audivimus et vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contractaverunt de verbo vitæ : et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis.

I Joan. v, 20. Et scimus quod Filius Dei venit, et dedit nobis intellectum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Deo Filio ipsius Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita **385** æterna.

Ibid. 12. Qui habet Filium, habet vitam, et qui non habet Filium Dei, vitam non habet.

Act. v, 19. Educens autem eos angelus, dixit eis : Ite et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.

Prov. iii, 18. Lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam, et qui tenuerunt eam beati.

Psal. xxiv, 10. Quoniam apud te fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen.

Boruch. iii, 10. Audi, Israel, præcepta vitæ, auribus percipite ut sciat is prudentiam.

Quod sit Filius voluntas Dei ac Patris.

Psal. lxxii, 24. In voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me.

Isa. xi, 2. « In die illa fulgebit Deus in consilio cum gloria super terram. » Effulsit enim in Filio magni consilii.

Psal. xxxii, 11. Voluntas Domini in æternum manet.

Eccli. iii, 1. « Et consilium sanctorum intellectus. » Intellectus enim sanctorum est consilium Dei ac Patris, hoc est Filii.

Psal. lxxxviii, 8. « Deus glorificatus in voluntate sanctorum. » Glorificatur enim in Christo Pater, juxta ipsius dictum : « Ego glorificavi te super terram ». »

Quod Spiritus sanctus sit naturaliter ex Deo.

Joan. iv, 24. Deus Spiritus est, et qui ad-

²² Joan. xvii, 4.

« ὡς περ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ : οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς ὅς ἐστι ζωοποιεῖ. »

Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν τῷ Ἀποστόλῳ. Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἀνθρώπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ, εἰς Πνεῦμα ζωοποιούν.

Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.

Ἄρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτως καὶ δι' ἐνὸς δικαιοματός εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνην ζωῆς.

Ἐν τῷ Ἰωάννῃ. Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἔθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐώρακαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν.

Καὶ οἶδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐσμέν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος.

Ὁ ἔχων τὸν Υἱόν, τὴν ζωὴν ἔχει, ὁ μὴ ἔχων τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει.

Ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἐξαγαγὼν δὲ αὐτοὺς ὁ ἀγγελός, εἶπε : Πορεύεσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης.

Ἐν ταῖς Παροιμίαις. Ξύλον ζωῆς ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς καὶ τοῖς ἐπερειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ Κύριον ἀσφαλῆς.

Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτὶ σου ἐβόησα φῶς.

Ἐν τῷ Βαρούχ. Ἄκουε, Ἰσραὴλ ἐντολὰς ζωῆς, ἐνωπίζεσθε γινῶναι φρόνησιν.

Ὅτι βουλὴ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσέλαβές με.

Ἐν τῷ Ἑσαία. « Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ Θεός ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἐπέλαμψε γὰρ ἐν Υἱῷ τῆς μεγάλης βουλῆς.

Ἐν τοῖς Ψαλμοῖς. Ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει.

« Καὶ βουλὴ ἁγίων σύνεσις. » Σύνεσις γὰρ ἁγίων ἡ βουλὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τουτέστιν ὁ Υἱός.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. « Ὁ Θεός ἐνδοξαζόμενος ἐν βουλῇ ἁγίων. » Δοξάζεται γὰρ ἐν Χριστῷ ὁ Πατὴρ κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν : « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. »

Ὅτι κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἐν τῷ Ἐσαγγέλλῳ. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς

προσκυνοῦντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ Ἄοραν ipsum, in spiritu et veritate adorare oportet.

Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐν ταῖς Πράξεσιν. Τί ἐστι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσασθε ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Ὁ Παῦλος. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάνσι. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται.

Ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος. Τὸ γὰρ Πνεῦμα ἅπαντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βόθρη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Ὁμοίως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἐγνώκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ματθαῖος. Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφ' ἐθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

Ὁ Ἰωβ. Πνεῦμα θεῶν τὸ ποιῆσάν με, πνοή δὲ παντοκράτορος ἡ διδάσκουσα με.

Ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμα καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Τὰδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.

Ὁ Παῦλος. Καὶ οὐ καθάπερ Μωσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς οὐλοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου· ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῆ ἀναγκῶσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκῃται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. Ἡνίκα δ' ἀν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα, ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία.

Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ;

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁ κόσμος λαβεῖν οὐ δύναται, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτὸ. Ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ ὅτι παρ' ὑμῖν μένει.

Ἐκ τούτου ἐγνώμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστίν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν.

Ὁ Παῦλος. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.

Ὁδὲ γὰρ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάθομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ Ἰωήλ. Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεῦσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῖν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῖν. καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὄρασεις ἴδονται.

et.

Matth. xxviii, 19. Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Act. v, 3, 4. Cur placuit vobis tentare Spiritum sanctum? neque enim hominibus mentiti estis, sed Deo.

I Cor. xii, 4-11. Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus, et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt; idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

I Cor. ii, 10, 11. Nobis enim revelavit Deus per Spiritum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei.

Matth. xii, 31. Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur.

Job xxxiii, 4. Spiritus divinus fecit me, spiraculum Omnipotentis docet me.

Psal. ciii, 30. Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ.

Psal. xxxii, 6. Hæc dicit Spiritus sanctus: (Verbo Domini firmati sunt cæli, et Spiritu oris ejus virtus eorum.)

II Cor. iii, 13-17. Non sicut Moses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur: sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversi fuerint ad Dominum, auferent velamen, Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini ibi libertas.

I Cor. iii, 16. An nescitis quod templum Dei sitis, et Spiritus Dei habitat in vobis?

Joan. xiv, 17. Spiritum veritatis mundus capere non potest, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis, quia apud vos manebit.

I Joan. iv, 13. Ex hoc cognoscimus, quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.

Matth. x, 20. Neque enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris loquens in vobis.

I Cor. ii, 12. Neque enim spiritum mundi accepimus, sed spiritum Dei.

Joel ii, 28. Effundam e Spiritu meo in omnem carnem, et prophetabunt filii vestri, et filiae vestrae, juvenes vestri visiones videbunt.

I Cor. 11, 13 10. Quæ autem loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Anima autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, et ipse a nemine iudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum? Nos autem Christi sensum habemus.

I Cor. vi, 11. Et hæc aliquando quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu 387 Dei nostri.

Act. xvi, 6, 7. Transeuntes autem Phrygiam et Galatiæ regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu.

Rom. viii, 9-11. Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ipsius. Si autem Christus est in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum; spiritus autem vivit propter justificationem. Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum in vobis.

I Cor. iii, 16. An nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?

I Cor. vi, 19, 20. An nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno.

Act. v, 3, 4. Anania, cur implevit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri? Non es mentitus hominibus, sed Deo.

Matth. xii, 28. Si ego in Spiritu ejicio dæmonia, jam pervenit ad vos regnum Dei.

Gen. vi, 3. Non maneat Spiritus meus in hominibus his, quia carnes sunt.

Rom. v, 5. Quin charitas Dei diffusa est in cordibus vestris per Spiritum sanctum qui datus est vobis.

Fecistis consilium et non per me, et pacta, non per Spiritum meum.

Agg. ii, 5, 6. Idcirco ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus stetit in medio vestri.

Joan. i, 13. Non ex sanguinibus, aut ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Ὁ Ἀπόστολος. Ἄ δε λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος, πνευματικῶς πνευματικὰ συγκρίνοντας. Ψυχικός δὲ ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ [Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι] πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιδάσσει αὐτόν; Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν.

Καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλὰ ἀπαλούσαθε, ἀλλὰ ἡγιασθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ἐν ταῖς Πράξεσι. Διεθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐλθόντες δὲ εἰς τὴν Μυσίαν, ἐπειράζον εἰς τὴν Βιθυνίαν κερυθῆναι, καὶ οὐκ ἔλασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ.

Ὁ Παῦλος. Ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἑλεραντος τὸν Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἑλερας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν.

Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ταυτῶν; Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς.

Ἐν ταῖς Πράξεσι. Ἀνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου καὶ νοσήσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ ἀγροῦ; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἅρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἐν Γενέσει. Οὐ μὴ μείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.

Ὁ Παῦλος. Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκπέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ὑμῖν.

Ἐποιήσατε βουλήν καὶ εὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας, οὐ διὰ τοῦ Πνεύματος μου.

Ἐν τῷ Ἀγγελίῳ. Διότι ἐγὼ μεθ' ὑμᾶς εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν.

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Εἰ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΤΕ ΚΑΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΒΙΒΛΟΥ. A 383 (sic) PRÆFATIO HUIUS LIBRI.

Δυσέφικτα μὲν κομιδῇ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τοῖς ἄγαν ἐξησχημένοις καὶ ἀρτίως ἔχουσιν εἰς τὸ δύνασθαι καταθερεῖν μυστήρια, καὶ τὰ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ καὶ γούν ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι βλέπειν, κατὰ τὸν σοφώτατον Παῦλον. Παχὺς δὲ δὴ λίαν ὁ ἀνθρώπινος λόγος ἐπὶ τῇ τῶν ἐννοιῶν ἰσχνότητι συμπαραμαρτεῖν οὐχ οἶός τε. Τοιγάρτοι πολλὸ τὸ θεὸς φάναι τὰ περὶ Θεοῦ, καὶ σοφὸν μὲν λίαν τὸ ἐν γε τούτοις ἐλέσθαι σιγᾶν· πλὴν οὐ τί που τοῖς διδάσκειν ἐπιτεταγμένοις, ἀζήμιον. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος· « Οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Ἀφίγμαι δὴ οὖν ἐπὶ τὴν τοῦδε τοῦ προκειμένου βιβλίου συγγραφὴν, καὶ σοὶ πάλιν, ὡ φιλομαθέστατε ἀδελφὲ Νεμεινέ, τὸν περὶ τῆς ἁγίας τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἐκπεπόνηκα λόγον. Κατὰ B γένος δὲ ὡσπερ, ἦτοι κατ' εἶδος, τὰς ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ζητουμένων συνενεγκόντες ἐννοίας, ἐν ἑπτὰ λογιδίοις τὸ σύμπαν τοῦ βιβλίου συντεθείκαμεν σῶμα· φιλολογωτάτη δὲ ὄντι λίαν καὶ φιλοπευστοῦντι τὰ τοιαῦτα συχνῶς τῷ ἐπιεικιστάτῳ Ἑρμείᾳ προσπεφωνήκαμεν. Καὶ ἔστι μὲν ἀνευμένους ὁ λόγος, ὡς πρὸς πεῦσιν δὲ καὶ ἀπόκρισιν διὰ δυοῖν προσώπων ἔρχεται· καὶ τοῦ μὲν πρώτου τὸ A, πρότερον τῶν στοιχείων, τοῦ δὲ δευτέρου τὸ B. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τις ἄγαν ἐν τοῖς ζητουμένοις ἐστὶν ἡ λεπτότης, ἵνα ταῖς ἐρωτήσεσι καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αἰετὸ βασανιζόμενον κατασκευάζεται τε καὶ ἀνασκευάζεται πικρῶς, ἀναγκαῖα γέγονεν ἡ τῶν προσώπων εἰσομιδῆ. Παραφυλακτέον οὖν ἀκριβῶς τὰ προτεταγμένα αὐτῶν στοιχεία. Ἀσύγχυτον γὰρ οὕτω καὶ ἐν τάξει τῇ C παναρτίστη κειμένην τηρήσομεν τὴν τῶν ἐννοιῶν εὐρυσσιν, καὶ τὴν τοῦ παντὸς βιβλίου σύνταξιν τε καὶ δύναμιν. Ἐρρῶσθαί σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητέ.

Rerum divinarum comprehensio difficilis est admodum etiam iis qui contemplandis mysteriis ac supra intellectum omnem positis rebus perspicendis, in speculo certe et ænigmate, ut sapientissimus Paulus ait ⁸¹, valde sunt exercitati ac perfecti. Crassissima quippe cum sit hominis ratio, contemplationum subtilitatem assequi non potest. Quare de rebus divinis non sine multo metu verba facienda sunt, et in his silere longe consultius fuerit, verumtamen iis quibus docendi munus incumbit, non impune futurum. Quod cum beatus Paulus nosset, aiebat: « Væ enim mihi est si non evangelizavero ⁸². » Ad hunc ergo librum scribendum accessi, tibi que rursus, studiosissime frater Nemesine, de sancta et consubstantiali Trinitate dissertationem elaboravi. Cæterum, collatis generatim aut speciatim quodammodo singularum quæstionum sententiis, septem dissertatiunculis totum libri corpus absolvimus, et cum ³⁸⁴ optimo nostro Hermia eruditissimo illo et huiusmodi rerum assiduo percontatore dialogum instituimus. Et est quidem remissum dicendi genus: sed ex interrogatione et responsione duarum personarum constat, quarum prior, per litteram A primam elementorum, altera per B signatur. Cum enim multa sit quæstionum subtilitas, ut interrogando et respondendo id quod examinandum venit, astruatur, acriterque confutetur, necesse fuit personas introducere. Observanda sunt igitur accurate præfixa his elementa. Nam distinctam hoc pacto et elegantem ordine dispositam servabimus sententiarum inventionem, ac libri totius vim et compositionem. Opto te in Domino valere, dilecte.

⁸¹ I Cor. XIII, 2. ⁸² I Cor. IX, 16.

INDICULUS EORUM QUÆ IN HOC LIBRO
CONTINENTUR.

1. Quod coæternus et consubstantialis sit Deo ac Patri Filius.
2. Quod etiam ex ipso secundum naturam genitus sit Filius.
3. Quod Deus verus sit, quemadmodum et Pater.
4. Quod creatura non sit neque factura Filius.
5. Quod quæ divinitatis propria sunt, et gloria, naturaliter sint in Filio, quemadmodum et in Patre.
6. Quod quæ propria sunt humanitatis, quæque non valde Deo convenienter dicta sunt de Filio, incarnationis administrationi convenient, non ipsi naturæ Verbi, quatenus intelligitur et est Deus.
7. De sancto Spiritu, quod Deus sit, et ex Deo, secundum naturam.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΗΔΕ Τῆ ΒΙΒΛΩ.

- α'. Ὅτι συναϊδιός τε καὶ ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁ Υἱός.
- β'. Ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεννητὸς ὁ Υἱός.
- γ'. Ὅτι Θεὸς ἀληθινός, καθὰ καὶ ὁ Πατήρ.
- δ'. Ὅτι οὐ κτίσμα ὁ Υἱός, οὐδὲ ποίημα.
- ε'. Ὅτι τὰ τῆς θεότητος ἴδια, καὶ ἡ δόξα, φυσικῶς ἐν τῷ Υἱῷ, καθὰ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ.
- ς'. Ὅτι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια, καὶ τὰ μὴ σφόδρα θεοπεπῶς εἰρημένα περὶ τοῦ Υἱοῦ, πρόποι ἂν μάλλον τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ οὐκ αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ Λόγου, καθ' ὃ νοσῖται καὶ ἔστι Θεός.
- ζ'. Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὅτι καὶ Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΕΡΜΕΙΑΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ, ΚΑΤΑ ΠΕΥΣΙΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΙΝ,

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Ὅτι ὁμοούσιος καὶ συναϊδιός τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁ Υἱός.

385 SANCTI PATRIS NOSTRI CYRILLI

AD HERMIAM PRESBYTERUM,

DIALOGUS I*.

Quod consubstantialis et coæternus Deo et Patri sit Filius.

A. Sanctum nobis Hermiam heri ac nudius tertius videre non licebat, cum nec in foro versari, nec foras prodire, opinor, stauisset, sed domi certe frigus depellebat: ita quippe factum oportuit. Nunc autem apertum ac serenum cœlum vix illum in conspectum dedit.

B. Vere dicis. Est enim senectus morosa, et ægre admodum, præsertim cœlo pluvio, procedit ex ædibus.

A. Non inscite ergo, nec inepte, discibus te marinis comparaverim, qui, si ventus vehementior flu-

A. Τὸν ἱερὸν ἡμῖν Ἑρμεῖαν χθές τε καὶ τρίτην ἰδεῖν μὲν οὐκ ἦν, μήτε ἀγοράζειν, οἶμαί σου, μήτε μὴν ἐξοίχασθαι δοκοῦν, ἀλλ' οἴκοι μὲν δὴ κατεσθθεῖ τὸ χεῖμα· πεπραχθαὶ γὰρ ὧδε καὶ υἷα εἰκόσ. Λαμπρά δὲ νῦν. μόλις ἔδειξεν εὐδία.

B. Λέγεις ἀληθῆ. Γῆρας τε γὰρ αἰεὶ δυσπέμφελον, καὶ ἐς τὸ ἐξω λέναι δυσοκνότεα ἔχον, ἦν μάλιστα σοί.

A. Ἐὐχαρί δὴ οὖν καὶ εὐθυεπέδς τὸ, εἴπερ τις εἰλοτο, τοῖς ἐν τῇ ἀλλί σε παρεϊκάσειν ἰχθύσιν, οὐ πνεύματος

* In notulis ad calcem hujus voluminis positis, ubi plerumque in reformanda Œcolampadii interpretatione versatur, Aubertus monet se Augustano eoque unico usum horum librorum exemplari, et

idcirco divinandum ipsi sæpe fuisse, cumque non pauca animadvertenda suppeteret, per bibliopolarum festinationem sibi non licuisse. Edit.

μὲν ἀπηνοῦς καὶ δυσηχεστάτου διακουκῶντος τὸ ῥόδιον, αἰκίον βοιζήδων καταθρόσκοντος, χηραμούς τε τοὺς ἐν βυθῷ καθ' ἕνα τε καὶ ἀγεληδὼν εἰσέχονται, καὶ ὡπερ τινὰ δρυμὸν ἢ λόχμην τὴν εὐανθὴν εἰσδύνοντες, ἐκμηχανῶνται τὸ ὠφελοῦν· ἐπισιδῶν δὲ τοῖς ὕδασι τὸ τῆς ἡλίου βολῆς ἐπινηχῆται σέλας, ὅλην τε αὐτῆς καταθρήσειαν οἰοῦν γελῶσαν τὴν θάλασσαν, ἀναθοροῦσι τε καὶ ἀνανήχονται, καὶ ἐπ' ἄκρων σκαίρουσι κυμάτων, δεῖμιά τε ὁμοῦ καὶ ὄκνον ἀποπεμφάμενοι.

B. Ὡς εὖ ἴσθαι ται μὴ ἐτέρως τὸ γε ἐμὸν, ὦ τᾶν, ἢ οὕτως ἔχειν.

A. Ὁχλοῦ δὲ δὴ καὶ πραγμάτων εἰ τέως ἀπωτάτω, καὶ ἐνηρημεῖ σοι κατὰ τὴν ἐστίαν ὁ νοῦς, καθάπερ ἐγφῶμαι.

B. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν;

A. Πλείστη τις ὄση καὶ ἀγιοπρεπὴς ἡ δυνσις. Ἡ οὐχὶ δὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ ταῖς ἡμεραις δώσομεν;

B. Μάλιστα γε.

A. Τὸ γάρ τοι παρὰ Θεοῦ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φεδόμενον λύρας, ἀληθῆ που πάντως τὸν ἐπὶ τούτῳ λόγον ἀποφανεῖ.

B. Τὸ ποῖον δὴ φῆς;

A. « Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός. » Ὁφίς μὲν γὰρ ἡ σωματικὴ, κόνεως τε καὶ καπνοῦ καὶ ἀτέρου παντός τοῦ καταθροῦν ἰσχύοντος ἐλευθέρα, λεπτήν καὶ ἀπαρμηπόδιστον ἐνίησι τὴν ἐνέργειαν τοῖς ὑποπίπτειν εἰωθῶσιν αὐτῇ. Εἰ δὲ δὴ πού τι κατασίνουτο τῶν παθῶν, μείον μὲν ἢ χρῆ τοῖς ὀρμημένοις προσβαλεῖ, ἀραμαρτήσῃ δὲ ὅτι καὶ αὐτῆς τῆς ἀκριβείας ἔσθ' ὅτε, τὸ ἀπεικὸς οὐδέν. Νοῦς γε μὴν ὁ ἀνθρώπινος, εἰ μὲν ἡμεραιῶς τις εἴη καὶ καθεστῆκως, καὶ φαντασίας ἐώλου καὶ βδελυρᾶς ἀποφοιτῶν εἰθισμένος, ὄξύ τε καὶ διειδὲς ἐμβλέπεται, καὶ ἀπλανῆ τῶν ἡντων εἰσδέχεται γινῶσιν. Εἰ γε μὴν ὑπὸ τοῦ καταπαχύνουτο τῶν παθῶν, οὐτ' ἂν αὐτό ποτε τὸ θεῖον διόψεται κάλλος, ἐνζήσῃ δὲ ὡπερ τοῖς γεωδεστέροις, καθάπερ τὰ τῶν στρουθίων διάδροχα, τὴν εἰς τὸ ἄνω πτῆσιν τῷ δεδέσθαι παρηρημένα

B. Εὖ λέγεις.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ Ἑρμεία, σχολαῖος ὄκιο διατελών, ταυτησὶ τῆς θείας ἀπομεμνήσθαι φωνῆς ὅτι προσηκεν ἡγή; Καὶ σοι καθὰ χθῆς καὶ πρώην, βίβλοι μὲν μετὰ χειρᾶς εἰσιν ἰσραὶ, φιλομαθεστάτη δὲ τις ἐντρέφεται προθυμία τῷ νῷ, καθάπερ τινὰ τῶν εὐρινοτάτων παραβήγουσα κυκῶν, εἰς φιλοθηρίαν ὧν ἂν δέη σε μαθεῖν. Ἡ τάχα που καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις ἀφιλεργίας ἀνάψομεν τὰς αἰτίας, ἀφηγηκῶτι τῷ χρόνῳ τῆς τοῦ σώματος ἡλικίας, ἢ γούν ἕτερόν τι καὶ οὐκ ἀληθὲς ἐρεῖς; Κατακερτομοίην δ' ἂν καὶ ἡ διάστασις (1), τοιδόδε τι λέγων, ὡς φιλοψευδὲς τι χρῆμα, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἂν βούλοιτό ποτε καὶ λέγοπιστὸς ἐτοιμότητά δεχέσθαι ζητοῦν, ἀνθρωπος γέρων.

B. Πολλὰ μὲν ἂν ἔχοιμι τῆς τοῦ σώματος ἀρρώ-

¹¹ Psal. xlv, 11.

(1) Corrupte. OEccl. legisse videtur ἡδιστά σοι.

cius commoverit, et magno cum stridore incubuerit, in profundos recessus ad unum omnes gregatim illabuntur, ac velut in silvam quamdam aut locum densis arboribus consitum subeuntes adversus aeris injuriam se tumentur: sed postquam radii solaris fulgor aquis innatarit, ac jam totum mare quodammodo ridere perspexerint, tum receptis animis emergerere, et abjecto metu ac torpore in summis fluctibus lascivire.

B. Quam certo tenes, amice, nihil nos ab istis differre!

A. A turbis nimirum et negotiis procul remotus es, et ad focum tibi, ut opinor, quiescit animus.

B. Quid tum inde?

A. Commodi certe plurimum, quodque sanctos deceat. Annon enim boni aliquid quieti tribuimus?

B. Omnino.

A. Quippe Dei carmen Psaltæ lyra decantatum verum id esse prozus demonstrabit.

B. Quæ carmen?

A. « Vacate, et videte, 386 quoniam ego sum Deus ». Oculus enim corporeus pulvere ac fumo aliisque rebus vacuus quæ turbidum illum efficere queunt, subtili nec impedita vi res objectas perspicit. Sin autem affectu quodam lædatur, minus quam par est in eas obtutum figet, nec dubium est quin ab ipsa interdum exacta ratione deerret. Atqui mens humana si quieta et tranquilla sit, et vanis atque impiis cogitationibus vitandis assueta, acute et clare ceruit, et rerum cognitionem erroris insciam in se capit. Quod si ab aliquo affectu crassior facta fuerit, non jam ipsam divinam pulchritudinem perspiciet, sed quodammodo terrenis rebus incubabit, non secus ac aviculæ mactæ quominus in altum volent, impediuntur.

B. Recte dicis.

A. Numquid ergo, Hermia, quietus dom. cum sis, divinam hanc sententiam in memoriam revocandam existimas? Ac tibi quidem heri et nudius tertius, quod aiunt, in manibus sunt libri sacri: in animo vero singularis quispiam discendi amor inolevit, qui te ceu canem sagacissimum incitet ad ea indaganda quæ te scire conveniat. An forte quod laborem in his detrectes, affectæ jam corporis ætati tribuimus, an quiddam aliud, etiam finis verum nobis afferes? At ego tibi libentissime convicium fecerim, asserens hominem senem esse mendacem, et dictis suis cumprimis fidem haberi velle.

B. Multam quidem corporis infirmitatem accu-

sare possem : ad ipsam enim viam occasum devenimus ; sed his prætermisissis, nunc proferam quod ad rem faciat. Bonarum rerum studium mihi semper fuit, nec aliud fore præter hoc unum appetit animus ; sed quemadmodum generosus ac perniciosissimus equus, licet pedum velocitatem probare maxime velit, campi scabritie vel invius ostendere cogitur exerendi reboris sibi ademptam esse facultatem : sic meipsum vehementi quodam et incitato studio captum divinas Litteras persequendi, ardua loca et inaccessa prohibent, quæ nec plano nec facili aditu constant, 387 ut videtur, et assequi volentibus pervio. Quare mentem interdum locorum difficultas ad ignaviam quodammodo retrudit : præ omnibus autem aliis animus sermonem de fide, tametsi nostræ spei caput est, maxime reformidat.

Εσθ' οὗτε τὸν νοῦν, οἰονεὶ πως ἡ δυσχωρία· καταπέφυκα δὲ τῶν ἄλλων ἐπάντων, ὅτι μάλιστα γὰρ τὸν περὶ πίστεως λόγον, καίτοι κεφάλαιον ὄντα τῆς ἐν

A. Ita prorsus : tibi enim vera dicenti assentiatur. At cuivis patet supernum aliquod ac celeste bonum assequi sine sudore posse neminem. Nam quæ supra naturam longe posita sunt, et summa gloria prædita, non sunt cuivis prorita, sed captu quidem difficilia, inaccessa, ardua, et quid non habent in se difficultatis ac laboris ?

B. Quid ergo faciant quibus incessit optinarum harumque rerum ac præstantissimarum cupiditas ac desiderium ? sed eas assequi est difficillimum.

A. Quid aliud, queso, faciendum existimas, quam C sanctorum verbis obtemperandum esse, a quibus hoc utique proclamatum est : « Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei 388 ? » Divina quippe luce et intelligibili colustrantur ea quæ lucis indigent, adeoque Sapientia sapientiam indit iis quæ intellectu et sapientia carent. Lux autem et sapientia censetur esse Christus, « qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ ejus 389. » Eripuit enim nos Deus et Pater, ut divinus certe Paulus ait, « de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ 390, » in lumine. Quin et diem Splendorem sanctus quidam vocavit illum, et Luciferum præterea. Ait enim : « Donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris 391 ; » splendorem diem, opinor, et luciferum orientem vocans, illuminationem in Spiritu per Christum.

B. Atqui nemo dabitaverit Christum lucem, nec non diem esse, ac splendorem, et luciferum eorum qui in fidelium numerum semel ascripti sunt. Cæterum, si quæsierimus ut clarissime nobis exponas fidei doctrinam firmam et erroris nesciam, an loqui detrectabis, et mihi familiarem desidiâ assumes ? Infinita enim a multis circumferuntur, qui rectum veritatis 388 sermonem blandis interpretationibus in sententiam suam pervertunt, et in-

στίας κατηγορεῖν· ἐπ' αὐτὰς γὰρ ἤκομεν τὰς τοῦ βίου δυσμὰς· τὸ δ' οὖν ἀναγκαῖον ἔρω, παρὲς τὰ τοιαῦτα νυνί. Κρηστομαθῆς γὰρ αἰεὶ πως ὁ νοῦς μὲν ἐμοί, γλίχεται δὲ οὐδενός ποσ τάχα, πλὴν τοῦδε τε καὶ μόνου· ἀλλ' ὥσπερ τιὰ πῦλον εὐγενῆ τε καὶ δρομικώτατον, καίτοι ποδῶν ἀρετὴν ἀναφαίνειν ἐθέλοντα, τὰ μὴ σφόδρα τῶν ποδῶν ἐπιλωμένα, καὶ οὐχ ἐκόντα παραβιάζεται, διακεκομμένην τῆς ἐνοούσης εὐσθενείας αὐτῷ ποιεῖσθαι τὴν ἐνδείξιν· κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τουτοῖ ἐρόπον, καὶ αὐτὸν ἐμὲ θερμῆ τιει καὶ ἀσχετῷ προθυμίᾳ κατισχημένον, εἰς τὸ δεῖν ἀλέσθαι πολυπραγμονεῖν τὰ παρὰ τῆ ἰσοκνευσίᾳ Γραφῆ, δυσέμβατὰ τε καὶ ἀσπιθῆ κατάρχει χωρία, οὐχ ἀπλῆν, ὡς ἂν τις εἰκάσαι καὶ εὐκατάδρομον ἔχοντα τὴν προσβολὴν, οὕτε μὴν τοῖς ἐθέλουσιν ἐκ-

B κειμένην εἰλεῖν. Ταύτη τοι κατασοβαί μὲν εἰς δκνον ἡμῖν ἐλπίδος.

A. Ναί δὴ οὖν, φαίην γὰρ ἀληθῆ λέγοντί σοι. Πλὴν ὅτι τὸ καταστῆσθαι τι τῶν ἀνωθέν τε καὶ θεοσδῶτων αγαθῶν, οὐκ ἂν, οἶμαι, τις ἀνιδρωτὶ πορίσαιτο, παντὶ που σαφές. Τὰ γὰρ τοι λίαν ὑπερφυᾶ, καὶ ἀνωκισμένην ἔχοντα τὴν δόξαν, οὐχὶ τοῖς ἐθέλουσιν εὐσπιθῆ, ἀλλ' εἰλεῖν μὲν οὐ βββββ, δυσεισοπητὰ δὲ καὶ ἀνάστη, καὶ τί γὰρ οὐχὶ λαχόντα τῶν εἰς δυσχέρειάν τε καὶ πόνον ;

B. Ἐἴτα τί δρῶν ἂν οἷς ἐνεστι μὲν ἐφεσίς τε καὶ προθυμία τῶν ἀρίστων τουτωνί καὶ παγκάλων εὐρημάτων, τό γε μὴν ἐπικέσθαι δυσάλωτάτον ;

A. Τί δὲ ἕτερον οφεί χρηγαί δρᾶν αὐτούς, ἢ τοῖς τῶν ἀγίων καταπειθεσθαι λόγοις, ἐπικειραγῶτων εὐμάλα τὸ, « Εἰ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πλῆσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ἐνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ; » Φωτὶ γὰρ που πάντως τῷ θείῳ καὶ νοητῷ καταφωτίζεται τὰ φωτός ἐπιθεᾶ, καὶ μὴ καὶ Σοφία τελεῖται σοφά, τὰ συνέσεως τε καὶ σοφίας τητώμενα. Φῶς δ' ἂν νοοῖτο καὶ σοφία, Χριστός, « ὃς ἐλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως αὐτοῦ. » Ἐξείλετο γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὡς γοῦν ὁ θεοπέσιος ἐφη Παῦλος, « ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, » ἐν τῷ φωτί. Καὶ μὴν καὶ ἡμέρας διαυγασμὸν ἀπεκάλεσε τις τῶν ἀγίων αὐτῶν, καὶ Φωσφόρον ἐπὶ τούτωι. Φησὶ γὰρ, ὅτι « Ἔως οὗ ἡμέρα διαυγάση, καὶ Φωσφόρος ἀνατελεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· » ἡμέρας, οἶμαι, διαυγασμὸν, καὶ φωσφόρον ἀνίσχοντα, τὸν ἐν Πνεύματι διὰ Χριστοῦ φωτισμὸν ὀνομάζων.

B. Ἄλλ' ὅτι μὲν φῶς ὁ Χριστός, καὶ μὴν καὶ ἡμέρα καὶ αὐτῆ, καὶ φωσφόρος τῶν ἀπαξ τελούντων εἰς τοὺς διὰ πίστεως κεκλημένους, οὐκ ἐνδοιάσαι τίς ἂν. Εἰ δὲ δὴ που δεηθῆμεν, παραδείξαις ἂν ἡμῖν εὐσυνοπτότατα τὸν ἀπροσκληνῆ τε καὶ ἀμώμως ἔχοντα τῆς πίστεως λόγον, ἢ καταρνήσῃ τὸ φάναι, καὶ τὸν ἐμοί συνήθη καὶ περιτιμήσεις δκνον ; Μυρία γὰρ ὄσα τὰ παρὰ πολλῶν θρυλούμενα, οἱ τὸν ὀρθὸν τῆς ἀληθείας ἐκκολακεύοντες, λόγον παρατόπουσι ποιήσω

388 Jac. 1, 5. 389 II Cor. 1v, 6. 390 Coloss. 1, 13. 391 II Petr. 1, 19.

ἐπὶ τὸ σφίσι δοκοῦν, καὶ σφηκῶν ἀγρίων διπτάμενοι διπνη, πόλεις τε ὁμοῦ καὶ χώρας καταδομοῦσι δεινῶς, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

A. Ὡς ἄγαμαί σε τῆς ἀσυγκρίτου φιλοθείας, ὧ τᾶν, καὶ σου θέομαι, μὴ καταλῆξαι πώποτε τῆς οὐτως ἐρῆς καὶ ἀξιοπαινεωτάτης γνώμης. Πλὴν, ὧ ἑταίρε, πάρα σοι μετέχει καὶ λίαν ἀμογητὶ καὶ ἀμφιλαφῶς ὦν ἐρᾶς, καὶ οὐ τί πού φημι τὸν νοητὸν ἐκθασανίσαι λόγον, ὡς δὴ τι τῶν πρὸ ἡμῶν ἀμεινον ἐρεῖν καὶ ἐκδιδάσκειν ὑπισχοόμενος. Ἄλις γάρ, ἄλις αἱ τῶν ἀγίων Πατέρων εἰς τοῦτο συγγραφαί, αἷς εἴπερ τις εἰσοτε νουνεχῶς ὁμιλεῖν καὶ ἐρηγορότως προσφέρεσθαι, φωτὸς ἂν τοῦ θεοῦ τὸν οἰκεῖον εὐθύς ἀναμυστώσει νοῦν. Ἦσαν γάρ οὐκ αὐτοὶ λαλοῦντες ἐν αὐτοῖς· « Πᾶσα δὲ Γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος. » Ἡ γάρ;

B. Ναί, καὶ τοῦτο ἀληθές· ἀλλ' εἰ κατοκνήσεις αὐτὸς, καὶ συνεργάση μὲν τὸ παράπαν οὐδὲν, κατεργλαίσεις δὲ ὡσπερ δδόντων εἰσω τὴν γλῶτταν, ἀπρακτεῖν ἀναπίσεις, τὸ διαρκῶς τε καὶ ἀποκρώντως περὶ τῶν τοιούτων ἡμῖν τοὺς Πατέρας εἰπεῖν, ὡς δυσανάτρεπτόν τε καὶ δυσκαταγώνιστον σκῆψιν, τοῖς τῶν τοιούτων φιλακροάμοσι ἐπιτειγίξειν ἐπιχειρῶν, οὐτ' ἂν ἐπαινέσαιμι τοῦτο δρᾶν ἡρημένον, ἐρομένην τε εἰπεῖν ἐκεῖνο ἀξιῶ

A. Τί γὰρ ἂν μου διαπύθοιο; Μὴ γὰρ δὴ κατάθει τοῦ μετρίου φρονήματος, ὧ γενναῖε.

B. Καταθεῖν μὲν οὐ σκοπὸς ἐμοί, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀπόκριναι δ' οὖν, καὶ μὴ με ποικίλως ἀποκόμιζε τῆς θήρας, ὦν ἂν χρῆσοίμι σου διαπυθάνεσθαι.

A. Ἄλλ' ἔρου λοιπὸν, εἰ σοι δοκεῖ.

B. Ἄρ' εἰ τῷ τῶν καθ' ἡμᾶς φέρβειν ἐδόκει τὰς κατ' ἀγρούς οἷς τυχὸν ἢ αἴγας, οὐκ ἂν ζῶου δεῖν καλαῦροπὸς τε καὶ σκυλάκων αὐτῷ, ἢ ἐξαμύνοιο μὲν αὐτὸς, εἰ δὴ ποῦ τι τῶν ἀτιθάσων ἐπιθρώσκοι θηρῶν· οἱ δὲ προσκδειματοῦντες ταῖς παρὰ σφῶν ὀλακαῖς, κατακλύσειν μὲν τῆς ἐφόδου τοῦ θράσους, ἀλώθητον δὲ τὴν ἀγέλην διατηρήσειαν;

A. Ὅρθῶς ἔφης.

B. Εἰ δὲ δὴ καιροῦ διεπνέσαντος ἐκτεθνάναι τινὰς τῶν σκυλάκων συνέβη, εἶθ' ἐτέρους εἰσέφρησεν ὁ ποιμήν, ἄρ' εἰκαῖον ἐν τοῖς δευτέροις ἢ ὕλακῃ καὶ ἐρηγόροις, ἐπεὶ τοι τοῖς πρὸ αὐτῶν τὸ εὐδοκίμεῖν ἐν τούτοις ἐδόκει;

A. Καὶ πῶς εἰκαῖον τὸ ὠφελοῦν νοοῖτ' ἂν ἢ λέγοιτο;

B. Εἴτα σωπήσεις ἀνεγκλήτως αὐτὸς, μόνους ἡμᾶς τοῖς τῶν Πατέρων συγγράμμασιν ἐπιστάς, τό γε μὴν ἐν ἴσοις ἵναίαι θέλειν φιλοθεωτάτοις σπουδάσασαι, χρῆμα περιττὸν εἶναι λέγων, καίτοι τῶν ἀγρίων αἰρετικῶν ἀθυρῶν τε καὶ ἀπυλώτῳ στόματι τὰς τῶν ἀπλουστέρων δαπανώντων ψυχάς;

A. Οὐκοῦν, ἐπεὶ με δριμύς εἰσέδου πόθος· παρατέθημαι γὰρ οὐ μετρίως, καὶ παρωρημένην ἱκανῶς, εἰς τὸ ἐθελῆσαι πονεῖν, τοῖς σοῖς, ὧ οὗτος, ῥήμασι·

A star vesparum ferocium, regiones et oppida pervolantes, importunis bombis obstrepunt, loquentes quæ de corde suo sunt, non de ore Domini, sicut scriptum est⁸⁸.

A. Ut te admiror, o bone, propter incomparabile illud religionis studium, ac precor te ut nunquam a recta et laudabili sententiâ desistas. Verumtamen, amice, licet tibi ea quæ cupis valde facile et abunde consequi, non dico spiritalem sensum eruere, quasi melius quiddam quam quæ ante nos dicta sunt afferre et explanare promittam. Ad hoc enim sufficienti sanctorum Patrum lucubrationes, in quibus si quis accurate versari ac eis attendere velit, divina luce fitico perfundetur animus. Non enim erant ipsi qui loquebantur in semetipsis⁸⁹. « Omnis autem Scriptura divinitus in spirata est etiam utilis⁹⁰. » Nonne?

B. Etiam, verum istud quoque. Sed si pigriteris ipse, ac nihil nos prorsus juveris; verum lingua intra dentes quodammodo coercita, nihil agero persuaseris, cessationis causam firmam et inexugnabilem quodammodo struens earem rerum studiosis, quod de his abunde ac sufficienter Patres nobis locuti sint, neque te factum ob istud laudaverim, et mihi percontanti respondeas velim.

A. Nam quid ex me perconteris? Noli, obsecro, in mediocritatem nostram invehî.

B. Invehî mihi propositum non est; multum abest: responde vero, et ne me vasre ab indignandis his abducas, quæ ex te sciscitari mihi est animus.

A. Interroga demum, si libet.

B. Si quis nostrum pascere vellet in agris oves aut capras, annon putares ei opus esse pedo et canibus, ut ipse quidem feras immanes, si quæ forte invaderent, repelleret: hi autem suis latratibus incusso metu, invadendi prohiberent audaciam, et illæsum gregem servarent?

Δ. Recte ais.

B. Si vero post aliquod tempus canes illos morti contigerit, ac alios pastor in eorum locum sufficiat: an supervacaneus erit in secundis latratus, et excubitus, quod priores eo potissimum commendati sunt?

A. Qui supervacaneum **389** censeatur aut dicatur quod est usui?

B. Ergone citra noxam tacebis ipse, qui nos in solis Patrum lucubrationibus hæere vis, quippe cum scripta sanctissima æquare velle absurdum esse dicas, cum interim feroces hæretici effreni lingua simpliciorum animos invadant?

A. Igitur quando me vehemens desiderium incessit: nec enim mediocriter exstimulatus, et ad laborem capessendum satis superque tuis verbis sum

⁸⁸ Jerem. xxiii, 16. ⁸⁹ Matth. x, 20. ⁹⁰ II Tim. iii, 16.

impulsus, amice; agendum iis allatis in medium quæ in sancta et celeberrima synodo Nicæna quondam definita sunt, videamus, si placet, quid heterodoxis non rectum esse videatur. Fidem enim optime et cum Deo definitam expositamque a sancta illa et magna synodo fundamentum et fulcrum inconcussam ac firmam esse nostrarum animarum, si quis asserere velit, vere quidem dicet, et laudem apud Christum consequetur, fidelissimumque ac verus adorator elucebit. Illius autem sanctæ synodi divinum et sacrum oraculum, hoc est, accuratum et omnimodæ veritatis sententiis elaboratum fidei symbolum, ad verbum recensebimus, ut qui nostri cavillandi causas quærent, nullam intemperantiæ suæ rationem habeant, quasi aliena dogmata cupide arripiamus, et relicta via regia, in alteram deflectamus, privatam et singularem opinionem secuti. Istud enim etiam ego ipse animi morbum intractabilem esse revera sciverim. « Sapientia enim quæ caret increpatione, errat, » ut scriptum est⁹¹. Fidei autem expositio ita se habet: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem: et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei ex Patre natum Unigenitum, hoc est, ex substantia ejus; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, et quæ in cælo, et quæ in terra; qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus, passus est et sepultus, et resurrexit tertia die: qui ascendit ad cælos, venturus judicare vivos et mortuos: et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat aliquando, quando non erat: aut, Non erat antequam nasceretur; aut, Ex iis quæ non sunt factus est: aut ex alia substantia, vel essentia dicunt esse, vel creatum, vel mutabilem, vel convertibilem Filium Dei, tales anathematizat catholica et apostolica Ecclesia.* *ἄγιος Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ, ὅταν ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ, Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας λουιτῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τοιοῦτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.*

B. O accuratam consummatamque solertiam! Boanerges, hoc est, tonitruum filii utique vocari possunt quotquot ista nobis ediderunt. Magnum enim quiddam et supra naturam effati sunt.

A. Optime ergo dispexisse atque fecisse mihi videor. Nihil enim aliud in animo aut lingua præter hæc habere, sed iudicium ac verba sequi quæ a Spiritu excogitata sunt, mihi crede, maximi omnino duxerim.

B. Recte ais: sed tibi ut adversarii assentiantur non persuaseris. Non secus enim ac vituli segreges et petulantes, temere feruntur quo libet, optimaque et præstantissima pastione relicta, in spinas et tri-

⁹¹ Prov. x, 18.

φέρε δὴ, φέρε, παροισθέντων εἰς μέσον τῶν ἀκριβῶς καὶ ἐξητασμένων διωρισμένων ἐν τῇ ἀγίᾳ τε καὶ πανευφήμῳ συνόδῳ, τῇ συνευγεμένῃ κατὰ καιροὺς ἐν πόλει τῇ Νικαίων, καταθρήσωμεν, εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τοῖς ἐλομένοις ἑτεροδοξεῖν οὐκ ἀδιακλήτως ἔχειν δοκεῖ. Τὴν γὰρ ἀριστα τε καὶ μετὰ Θεοῦ διωρισμένην τε καὶ ἐκτεθεῖσαν πίστιν παρὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης ἐκείνης συνόδου, κρηπίδα καὶ ὑποβάθραν ἀκατάσειστον τε καὶ ἐρηρσιμένην τῶν ἡμετέρων, ψυχῶν εἰ γέ τω φάναι σκοπέε, δοκιμώτατα μὲν ἐρεῖ, καὶ ἐπαίνων τεύξεταί τῶν παρὰ Χριστῷ, πιστότατος δὲ καὶ ἀληθινῶς ἀναλάμψει προσκυνητής. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἡμῖν ἀναγεγράφθω λέξεως τὸ θεῖον καὶ ἱερώτατον τῆς ἀγίας ἐκείνης συνόδου χρησιμώδημα, τουτέστι, τὸ ἀπεξεσμένον καὶ τετορευμένον ταῖς εἰς πᾶν ἔτιον ἀληθὲς ἐνοιαις, τῆς πίστεως Σύμβολον, ὡς ἂν τοῖς ἐθέλουσι φιλοσογεῖν, τῆς καθ' ἡμῶν γλωσσοαγίας μηδεὶς τὸ παράπαν εἰδοσθεῖν λόγος, ὡς ὀνειδίσειεν ἐπιπηδῶντων δόγμασι, καὶ παρέντων μὲν εἶναι τὴν βασιλικήν, ἐπὶ θάτερα δὲ παρεκτετραμμένον, κατὰ τὸ μόνον καὶ ἰδίᾳ δοκοῦν. Τοῦτ' γὰρ καὶ αὐτὸς ἐγὼ λογισαίμην ἂν οὐκ εὐμεταχειριστοῦ ἀληθῶς ἀρρώστημα νοῦ. « Σοφία γὰρ ἀνεξέλεγκτος πλανᾶται, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐχει δὲ οὕτως ἡμῖν ἡ τῆς πίστεως ἐκθεσις. *Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ταπείντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀναλθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ φάσκοντα εἶναι, ἢ πιστόν, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοτρίως.*

B. Βαβαὶ τῆς ἀκράτου νήφως, καὶ εἰς γῆξιν ἡκούσης τὴν ἀνωτάτω. Βοανεργῆς, τουτέστιν, οὐκ βροντῆς, ἕκαστος, οἷμά που, διακεκλήσεται τῶν ταῦτα θεσοπικῶν. Ἐξάσιον γὰρ τι καὶ ὑπερφυῆς ἐφθέγγαντο.

A. Ἀριστα δὴ οὖν μοι διεσκέφθαι τε οὕτω καὶ δράσαι δοκῶ. Τὸ γὰρ τοι μὴ δεῖν ἕτερα ἄττα παρὰ ταῦτα φρονεῖν, ἤγουν ἐπὶ γλώττης ἔχειν, ἐπεσθαί δὲ μᾶλλον κρῖσαι τε καὶ λόγοις, τοῖς διὰ τοῦ Πνεύματος εὐρημένοις τιμησαίμην ἂν, εὖ ἴσθι, τοῦ παντός λόγου.

B. Ὅρθως ἐφης· ἀλλ' οὐκ ἂν ἀναπέσεις ταυτὸ σοι φρονεῖν ἐλέσθαι τοὺς διεναντίας. Μόσχοι γὰρ ὡσπερ ἀτιμαγέλαι καὶ ἀγέρωχοί τινες, εἰνται μὲν εὐτόνως ἐπὶ τὸ σφῖσιν αὐτοῖς δοκοῦν, τὴν ἀρίστην δὲ

ὡς περ καὶ παγκάλῃν ἀληθῶς παρεκθέοντες νομῆν, ἅπ' ἀκάνθας σπεύδουσι καὶ τριβόλους, ἀσυνέτων τινῶν ψευδοδιδασκάλων καταφερβόμενοι λόγους, οἷς τάχα πού καὶ ὁ τῆς σοφίας αὐτῆς ἐπεδάκρυσε λόγος. Ἐφη γάρ· «Ὁ οἱ ἐγκαταλιπόντες ὁδοὺς εὐθείας, τοῦ πορεύεσθαι ἐν ὁδοῖς σκοτόν, οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ, ὧν αἱ τριβοὶ σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν. »

A. Εὖ λέγεις. Πρέποι δ' ἂν καὶ μάλα κατοιμώζεις αὐτοὺς ὁμοῦ τῷ προφήτῃ λέγοντας Ἱερεμία· «Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός; » Ὁ γὰρ, παρὸν ἐλέσθαι τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν, ἀσυνέτως ἐκνευκῶς εἰς ἀπάτην καὶ παραφθορὰν, καὶ εἰς βεβήλους ψευδοδοξίας, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν καταθρηνηῖσθαι πρέπων; «Καὶ ἐξ ἡμῶν μὲν ἐξῆλθον, ὡς γέ τις τῶν ἁγίων τοῦ Σωτῆρος ἐπέστειλε μαθητῶν, πλὴν οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενηκείσαν ἂν μεθ' ἡμῶν. » Κατὰ τί δὲ ἄρα καὶ ἐπιτιμᾶν ἔγνωκασιν τῇ οὕτως ἔρθῃ καὶ ἀκριβεστάτῃ καὶ οὐδαμόθεν ἐχούσῃ τὸ εὐθύνεσθαι πίστει, ἡγῶν τῇ τῆς πίστεως ὁμολογίᾳ;

B. Ναί, φασίν. Ἐπιτιμῆσομεν γὰρ ἐκόντως τῇ τοῦ ὁμοουσίου λέξει, καινοφωνουμένην τε καὶ ἄγραφον εἶναι διαθεβαιούμενοι, τουτέστι, ταῖς θεοπνεύστοις οὐκ ἐγκειμένην Γραφαῖς.

A. Ἀνοητότατά γε ταυτὶ φαίεν ἂν, ὧ ἑταῖρε. Ἀπει γὰρ ἡ λέξις τὸ σύμπαν οὐδὲν, ἔνθα περ ἂν ἄλως ἀληθὲς ὑπάρχῃ τὸ ἐξ αὐτῆς δηλούμενον. Ἡ γὰρ οὐχὶ δόλις ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς ἀληθὲς ὁ φημί;

B. Καὶ μάλα.

A. Σκόπει δὴ οὖν, εἰ μὴ καὶ ἑτέρας τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει τοιαυτάς πως φωνὰς ἐφαρμόττειν ἔσθ' ὅτε κατετίθμεθα, καίτοι τοὺς ἱεροῖς τε καὶ θείοις οὐκ ἔγνωσμένας Γράμμασι.

B. Τὰς ποίας δὴ φῆς;

A. Ἄρα γὰρ, εἰ τις ἀσώματόν τε καὶ ἀσχημάτιστον, ἀποσόν τε καὶ ἀμέγεθες ὀνομάσαι τὸ Θεῖον, ἐξοίχοιτο ἂν τοῦ πρέποντος ὁ λόγος αὐτῷ; Εἰ δὲ δὴ καὶ ἀπεριόριστον, καὶ ἀδασλευτον λέγοι, οἴηθείη τις ἂν εἰπεῖν τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν, καίτοι δοξάζοντα πάληθῃ;

B. Καὶ μὴν λῆρος ἂν εἴη τοῦτο γε.

A. Τί οὖν ἔδει μᾶλλον αὐτοὺς προχειρότατα κινδυνεύοντας μερακιωδῶς ἐπιτιμᾶν τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ξένον καὶ ἀθες τῆς οὕτως εὐσημοτάτης καὶ ἐμφιλοσόφου λέξεως καταγράφοντας, καίτοι πράγματος ἀληθοῦς ὄντος τε καὶ ὁμολογουμένου, παρά γε τοῖς τὰ θεῖα σοφῶς ἐξηκριβωκῶσι καὶ πεπαιδευμένοις μυστήρια, ὡς ἐξ αὐτῆς ἀναφύς τῆς οὐσίας ἡμῖν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐκ ἐκφυλός ἔσται κατὰ τὸ αὐτοῖς εὖ ἔχειν δοκοῦν, οὔτε μὴν ὀθνεῖος τοῦ γεγεννηκότος, ἀλλ' ὁμοουσίος τε αὐτῷ, σύμμορφός τε καὶ ὁμοφυής; Ἀπερὸς γὰρ οὐδαμῶς τὸ ἀπάση κερῆσθαι λέξει πρὸς τὴν τοῦ καλῶς τε καὶ ἀληθῶς ἔχοντος· τελοῦση δὴ λωσιν. Γένους μὲν γὰρ καὶ διαφωρᾶς εἰδοποιῶν παντελῶς τὰ θεῖον ἀνόψικται· ἀλλ'

A bulos ruunt, falsorum quorundam et inanum doctorum scripta depascentes; quorum vicem dolere videtur Sapientia ipsa his verbis: «O vos, inquit, qui dereliquistis vias rectas, abeundo in vias tenebrarum, qui lætamini in malis, et gaudetis in eversione mala, quorum semitæ pravæ, et flexuosæ viæ eorum». »

A. Præclare. Illos quippe lugere una cum Jeremia propheta maxime decuerit, his verbis: «Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo populum istum die ac nocte? » Qui enim in fraudem et corruptelam, et profana mendacia, cum veritatis cognitione frui liceret, stulte incubuit, annon demum luctu dignus est? «Et ex nobis quidem prodierunt, ut scripsit sanctus quidam Salvatoris discipulus; sed non erant ex nobis: si enim fuissent ex nobis, nobiscum utique mansissent». » Quid est autem in quo carpere solent tam rectam et accuratam, et inculpata prorsus fidem, seu fidei **391** confessionem?

B. Est prorsus, inquiunt. Jure enim reprehendemus ὁμοουσίῳ vocabulum, asserendo recens excoGITatum esse, et non scriptum, hoc est, in Scripturis divinis nequaquam reperiri.

A. Stultissime hæc dixerint, amice. Nihil enim officit vocabulum, ubi verum plane est id quod illo significatur. Annon id verum esse fusc quoque fateberis?

C

B. Maxime.

A. Vide ergo num alias quoque ejuscemodi voces Dei naturæ accommodare quandoque soleamus, quamvis sacris ac divinis Litteris incognitas.

B. Quasnam?

A. An enim si quis incorporeum, et figuræ, quantitatis et magnitudinis expertem, Deum nominet, absurde locuturus est? Quod si præterea loco minime circumscribi, et nullius imperio subditum esse dicat, num existimabis nihil eum ad rem loqui, licet vera sentiat?

B. Certe quidem nugari hoc esset.

A. Cur igitur illi potius præcipiti quadam audacia consubstantialis vocabulum pueriliter reprehendunt, vocem significantissimam, et cumprimis philosophicam, tanquam peregrinam et insolitam continuo proscribentes, quamvis res vera ac manifesta sit apud eos qui divina sapienter expenderunt didiceruntque mysteria, quod Filius ex ipsa Dei et Patris substantia nobis genitus, non diversi generis sit, ut ipsi putant, neque alienus a Genitore, sed ipsi consubstantialis, et conformis, ejusdemque naturæ? Nequaquam enim me pudebit quoeunque vocabulo uti quod ad verum rectumque significandum conducatur. Deus siquidem supra genus ac differentiam specificam omnino constitutus est; sed si rejicere

³⁹¹ Prov. II, 13-15. ³⁹² Jerem. IX, 1. ³⁹³ I Joan. II, 19.

velimus ea per quæ vel ad exiguam cognitionem su-
 premæ substantiæ vocetur aliquis, ex eo increduli et
 imperiti erimus, et quis naturalis ac verus Deus sit
 prorsus ignari, « sed quodammodo fluctuantes, atque
 omni vento huc et illuc agitati, » sicut scriptum
 est ⁹⁴. Si vero ex parte cognoscere et videre sal-
 tem in speculo et ænigmate ⁹⁵ prorsus contemnamus
 ac rejiciamus, surdis utique et sensu destitutis lapi-
 dibus omnino similes erimus.

. telluris inutile pondus,

392 ut e Græcis poeta quidam cecinit.

B. Atenim, inquit, ubinam Scriptura consub-
 stantialis voce utitur?

A. Eodem revolvi orationem nostram cogis,
 amice. Ubi enim nuncupavit illum universi Deum,
 incorporeum, figuræ expertem, incircumscriptionem,
 et nullius imperio subditum? At is natura hæc est,
 velint nolint ipsi. Si ergo recte sentimus, non ex-
 cludenda sunt ea vocabula quæ ad veritatis cogni-
 tionem attinent. Numquid enim mentitum Deum
 putaverint, in eo quod Mosi ait : « Ego sum qui
 sum ⁹⁶ ? » Hoc enim est meum nomen, inquit, et
 memoriale æternum in generationibus generationum.
 Sed non arbitrator illos eo recordiæ prolapsos, ut in
 animum iuducere audeant Deum non esse qui est.
 Est enim vera ὄν : illudque nomen ei soli proprie
 ac peculiariter convenit, licet ad alia forsitan abu-
 sive traducatur. Ex hoc vero, οὐσίας quoque vocem
 formasse veteres dicimus, idque jure optimo, ita ut
 licet aliquis ὁμοφυῶ et ὁμοούσιον Patri Filium esse
 dicat, nequaquam illum insolens vocabulum con-
 finxisse censeamus, sed ejusmodi dictione uti, qui
 primam sedem, ut ita loquar, obtinet in sacra
 Scriptura. Nomina enim derivativa in semetipsis
 utique non hærent ut in loco proprio, sed e prima
 veluti radice et primitivo nata sunt. Quamobrem si
 vocabulum illud ὁμοούσιον, a sacra consuetudine et
 usu alienum esse contenderint, in verum ac legiti-
 mum derivandarum dictionum modum utique pec-
 cant. Ex ὄντος enim sit οὐσία, et ὁμοούσιον. Tanta
 autem imperitia cum laborent, una cum hac voce
 tollunt quoque cæteras per quas nobis liceat per
 speculum certe et ænigma contemplari, et subtiles
 divinitatis imagines animo concipere.

καὶ τὰς ἑτέρας φωνάς, δι' ὧν περ ἂν ἡμῖν ὑπάρξει τὸ, κἀν γοῦν δι' ἐσώπερον καὶ αἰνίγματος καθορᾶν,
 καὶ ἰσχνάς τῆς θεότητος φαντασίας εἰσδέχεσθαι τὸν νοῦν.

B. Quid vero, si non ὁμοούσιον quidem Patri Fi-
 lium, sed potius ὁμοιούσιον esse dicant?

A. Non recte dicent, o bone, sed ipsi primum
 secum dissentire deprehendentur, rejecto malitiose
 hoc vocabulo, quasi minus exstet in Scripturis. Etsi
 enim ὁμοούσιον Filium, aut si non hoc quidem, sed
 ὁμοιούσιον ex eorum mente dicendum esse quispiam

A εἰ παραιτεῖσθαι μέλλομεν τὰ δι' ὧν περ ἂν τις κἀν
 γοῦν εἰς βραχίλιαν καλοῖτο γνώσιν τῆς τὰ πάντα
 ὑπερκαιμένης οὐσίας, ἀπιστοὶ τε καὶ ἀμαθεῖς τὸν-
 τεῦθεν ἐσόμεθα, τίς μὲν ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὑπ-
 ἄρχει Θεὸς οὐδαμῶθεν ἐκπαιδευόμενοι, ἐκλυδωνιζό-
 μενοι δὲ ὡς περ καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ, ἢ
 κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καταδεισαντες δὲ, καὶ διω-
 σάμενοι, καὶ τοῦτο εἰσάπαν, τὸ κἀν γοῦν ἐν ἐσώπερον
 καὶ αἰνίγματι βλέπειν, καὶ γινώσκειν ἐκ μέρους,
 κωφοῖς τε καὶ ἀναταθῆτοις ἐν ἰσφ που πάντες ἐσόμεθα
 λίθοις,

. ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης,

καθάπερ τις εφη τῶν παρ' Ἑλλήσι ποιητῶν.

B. Ἄλλὰ γάρ, ποῦ, φασίν, ἡ Γραφή τὸ ὁμοούσιον
 λέγει;

A. Ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἡμᾶς ὑπονοεῖσθαι λόγον ἀνα-
 παίθεις, ὦ τάν. Ποῦ γὰρ ὠνόμασε τῶν ἄλων Θεὸν,
 ἀσώματόν τε καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀπεριόριστον
 καὶ ἀβασίλευτον; Ἄλλ' ἐστὶ ταῦτα τῇ φύσει, καὶ
 οὐχ ἐκόντων ἐκείνων. Ἐπερ οὖν ἐλοίμεθα φρονεῖν
 ὀρθῶς, παραιτητέον οὐτι που τὰ εἰς ἐπίγνωσιν τῆς
 ἀληθείας τελοῦντα τῶν ὀνομάτων. Ἄρα γὰρ οὐκ εὐ-
 θείην ἂν οὐ ψευδοεπῆσαι τὸν Θεὸν, τὸ, « Ἐγὼ εἰμι ὁ
 ὢν, » πρὸς τὸν ἱερὸν εἰ λέγοι Μωσῆς; Τοῦτο γάρ
 μοῦ ἐστὶ τὸ ὄνομα, φησὶ, καὶ μνημόσυνον αἰώνιον
 γενεῶν γενεαίς. Ἄλλ' οἴμαι γε δεῖν, μὴ ἂν εἰς τοῦτο
 κατολισθεῖν ἀποπληξίας αὐτοῦς, ὡς μηδὲ ὅτι ὢν
 ἐστὶν ὁ Θεὸς, κατατολμήσαι φρονεῖν. Ὄν γάρ ἐστιν
 ἀληθῶς, ὡδὲ τε καλεῖσθαι πρέπει ἂν αὐτῷ τε καὶ
 μόνῳ κυρίως τε καὶ ἰδικῶς, εἰ καὶ καθ' ἑτέρων
 διῆκτοι τυχόν ὡς ἐν καταχρήσει τοῦνομα. Ἐκ δὲ του-
 τοῦ, καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τοῖς ἀρχαιότεροις ἐκ-
 πεποιῆσθαι φαμεν, καὶ μάλιστα εἰκότως, ὥστε εἰ
 καὶ τις ὁμοφυῶ τε καὶ ὁμοούσιον εἶναι λέγοι τῷ Πα-
 τρι τὸν Υἱόν, οὐκ ἀσύνθηδες τι κεκαυνοργηκῶς ὡς ἐν
 ὀνομάτων θέσει νοοῖτ' ἂν ἡμῖν, ἀλλ' ἐν' οὕτως εἰπω-
 μεν, τὰς πρώτας ἑδρας ἔχουσα παρά γε τῇ θεοπνεύ-
 στη Γραφῇ, τῇ τοιῆδε λέξει χρῆσεται. Τὰ γάρ ποι
 τῶν ὀνομάτων εἰς παραγωγὴν ἡγμένα, οὐκ αὐτὰ που
 πάντως ἐφ' ἑαυτοῖς διερχήσονται κατὰ θέσιν ἰδίων,
 ῥίξης δὲ ὡς περ ἐξέφυ τῆς πρώτης καὶ ἐν ἀρχαῖς.
 Εἰ τοίνυν ἐξω τριβῆς τε καὶ συνηθείας τῆς ἱερᾶς, τὸ
 ὁμοούσιον εἶναι δισχυρίζονται, μάλιστα μὲν ἀδι-
 κοῦσι τῆς τῶν ὀνομάτων παραγωγῆς τὸν εὐφυῶ τρῶ-
 πον. Ἐκ γάρ τοι τοῦ ὄντος, οὐσία καὶ ὁμοούσιον.
 Ἀμαθαινόντες δὲ οὕτω λαν, συναναιρούσιν αὐτῷ

B. Τί γάρ εἰ μὴ ὁμοούσιον μὲν τῷ Πατρὶ τὸ
 Υἱόν, λέγοιεν δὲ μᾶλλον, ὡς ἐστὶν ὁμοιούσιος;

A. Οὐκ ὀρθῶς ἐροῦσιν, ὦ τάν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν
 αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἑτερογνωμονῶντες ἀλώσονται,
 κακούργεστατα παραιτούμενοι τὴν λέξιν ὡς ἀγραφον.
 Εἴτε γὰρ ὁμοούσιον τὸν Υἱόν, κἀν εἰ τοῦτο μὲν οὐ-
 δαμῶς, ὁμοιούσιον δὲ χρῆναι λέγειν, κατὰ τὸ ἐκείνοις

⁹⁴ Ephes. iv, 14. ⁹⁵ I Cor. xiii, 12. ⁹⁶ Exod. iii, 14.

δοκοῦν, ολοτό τις, οὐδὲν ἤττον ἡμῖν δι' ἀφοῖν τὸ τῆς οὐσίας ἄνομα παρειστρέχει. Κατακιβδηλεύοντες δὲ τὴν φωνὴν, φησὶ δὴ τὸ ὁμοούσιον, νόθην, καὶ ἡμαρτημένην, καὶ τοὺς θεοὺς Γράμμασιν ἀκωδὸν, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοῦτονδε κατακεκραγότες προσ-
 λένται πάλιν αὐτὴν, καὶ ταὶς ὅτι μάλιστα δοκιμωτά-
 ταις ἐγγράφουσιν. Ἦν ἄρα τις ἐφῆν λέγειν αὐτοῖς
 ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, εἴτα τί σοι δρᾶν οἱ
 τοιοῦτοι δοκοῦσιν ἄν;

B. Οὐ μετρίως ἀδικεῖν, καὶ τὴν ἐκ τῆς λέξεως
 καταπεφρικέναι δύναμιν, ἅτε δὴ γεννικῶς τε καὶ
 μάλα σαφῶς ὑποφαινοῦσης τὸ ἀληθές.

A. Μὴ ἐτέρως ἔχειν ὑπολάβῃς ἢ οὕτως, ὡ τῶν
 νεανειούμενοι δὲ ὡσπερ ἐπὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀθυρο-
 στομαίαις, καὶ τοῖς τῶν ἰδίων καθηγητῶν ἀνοσιωτά-
 τοις δόγμασι, τῆς μὲν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα
 σχισμῶς τε καὶ οἰκειότητος φυσικῆς ἐκκόπτουσι τὸν
 Υἱόν, ἐξικονισμὸν δὲ μόλις καὶ ὁμοίωσιν αὐτῷ τάχα που
 καὶ ἱποκτείροντες, ἐφῆσιν ἔχειν, ἐν ὁρῶτο λοιπόν,
 τῶν κατ' εἰκόνα διακτισμένων, ἢ γούν κατὰ τρόπον
 ποιότητα διαπαπασμένων, ὡς πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ
 ἀκήρατον κάλλος, ὅλγῃα διενεγκῶν.

B. Πῶς λέγεις;

A. Οὐ γὰρ ἐπαίεις, ὡ τῶν, διακελευομένου τε καὶ
 μάλα ἐναργῶς φάσκοντος τοῦ Χριστοῦ. « Γίνεσθε
 οἰκτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος
 ἐστὶ; »

B. Ναί.

A. Ἄρ' οὖν οὐ συνίης, ὅτι καὶ τρόπων ἡμᾶς
 ποιότης διαμορφοί, καὶ οἶονεὶ πως ὁ θεὸς ἡμῖν ἐν-
 θλίβεται χαρακτήρ, διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀρετῆς;
 Χρῆμα γὰρ ἀγαθὸν ἀπαραιοῖτως τε καὶ οὐσιωδῶς
 τὸ θεῖον· τοῦτο δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς κατὰ μίμησιν εἴη
 ἂν τῶν ἐνδεχομένων, ἐξ ἑθῶν θεάσθαι καὶ τρόπων,
 πραγματικὴν εἰ ποιοῖμεθα τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς τεθαι-
 νασμένοις ἐφασίν τε καὶ προθυμίαν. Οὐ γὰρ δὴ που
 νομιούμεν, εἰ νοῦ καὶ φρονῶν ἐσμεν ἐν καλῷ, τοὺς
 τὸν θεῖον ἔχοντας ἐξικονισμὸν ἐν ἰδίαις ψυχαῖς, τῆ
 τῶν ἡθῶν ποιότητι διαστλιθόντα, τὴν πρὸς αὐτὸν
 ἐμφῆρειαν ἔχειν οὐσιωδῆ τε καὶ ἀμετάστατον, καὶ
 εἰς πᾶν ὅτι οὖν ἰσομέτρως τῶν ἐκείνῃ προσόντων,
 προήκουσάν τε καὶ ἐκτεινομένην· ἐπαὶ καθ' ἡμᾶς
 αὐτοὺς τὸ θεῖον εἶναι δῶσομεν, οὐδενὸς τὸ παράπαν
 διατειχίζοντος εἰς διαφορὰν. Ἐκτίσμεθα γὰρ κατ'
 εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὧδε ἔχοι
 ταῦτα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μυρία γὰρ ὅσα τὰ μεταξῦ.
 Ἡμεῖς μὲν γὰρ, οὐχ ἀπλοὶ τὴν φύσιν, τὸ δὲ γε θεῖον,
 ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον κομιδῆ, πλουτεῖ δὲ αὐτὸ τὸ
 παντάλειον ἐφ' ἑαυτῷ, δεηθῆν οὐδενός. Σωματικὴ δὲ
 πᾶσα σύγκειται φύσις ἐκ μορίων τινῶν, εἰς ἐνός τι-
 νος τοῦ τελείως ἔχοντος συνθεσέντων πλήρωσιν. Καὶ
 ἡμεῖς μὲν ἐκ γῆς, κατὰ γε τὴν σάρκα, φθαροὶ καὶ
 αὐμάραντοι, χλοῖς ἐν Ἰσῷ, καὶ κρένοις ἐξικασμένοι
 τοῖς ἐν ἀγρῷ. Θεὸς δὲ τούτων ἀνύκισται. Καὶ εὐ-
 παράφορος μὲν ἢ ἀνθρώπου ψυχῆ, καὶ ποικίλας
 ἔχουσα τὰς μεταβολὰς, ἐκ τε τῶν ἀρίστων ἐπὶ τὸ
 φαῦλον, καὶ ἐκ φαυλότητος αὐ πρὸς τὸ ἀγαθόν. Πέ-

existimet, nihilominus tamen nobis per utrumque
 tendit vox οὐσίας. Illi autem adulterantes vocem,
 nimirum ὁμοούσιων, postquam eam spuriam
 et depravatam, ac divinis Litteris absanam esse,
 nihilque non ejusmodi vociferati sunt, rursus eam
 admittunt, et inter probatissimas ascribunt. Si quis
 ergo permittat ipsis dicere Filium esse Patri ὁμο-
 οῦσιον, quid hi tibi demum facere videntur?

B. Non mediocriter peccare, et vim istius vocis
 pertimescere, quippe quæ egregie et clare admodum
 veritatem demonstrat.

A. Ne aliter rem esse putes, o bone: quin effreni
 sua lingua, et suorum doctorum impiis dogmatis
 juveniliter elati, relationem et habitudinem natura-
 lem erga Patrem Filio adimunt, et vix similitudinem
 ac figuram, si Deo placet, idque miseratione qua-
 dam habere sinunt, ut demum videatur parum ab
 iis differre quæ ad imaginem creata, aut sane pro
 qualitate morum ad divinam et incorruptam pul-
 chritudinem quodammodo sunt efformata.

B. Qui tu istud ais?

A. Nonne audis, amice, Christum jubentem, et
 clare dicentem: « Estote misericordes, sicut et Pa-
 ter vester qui in cælis est »?

B. Audio.

A. Numquid ergo intelligis morum qualitate nos
 Deo conformari, ac divinum veluti characterem
 exercitatione virtutis in nobis exprimi? Deus
 enim res vere bona est ac substantialiter: tales
 autem per imitationem ex virtute ac moribus etiam
 nos videri poterimus, si sponte et alacri animo in
 præclara quæque feramur. Non enim certe putabi-
 mus, si recta mens nobis est, eos qui Dei effigiem
 in animis suis habent morum qualitate relucens,
 similitudinem habere cum ipso substantialem, et
 immutabilem, et ad omnes ejus naturales proprie-
 tates æqualiter accedentem, siquidem Deum simi-
 lem nobis esse admitteremus, nullo intercedente dis-
 crimine. Conditi enim sumus ad imaginem et simi-
 litudinem ipsius. Sed non ita res est: multum
 abest: infinito quippe intervallo distamus. Nos enim
 simplices natura hand sumus: Deus autem simplex
 est, et in quem compositio non cadit, sed omnimo-
 dam in se perfectionem habet, nullius egens. Cor-
 poreæ autem omnis natura ex partibus quibusdam
 componitur, quæ ad unum aliquod integrum com-
 plendum concurrunt. 394 Et nos quidem e terra
 sumus, quod ad carnem spectat, corruptibiles, et
 marcescibiles, herbis ac liliis agrestibus similes.
 Deus autem supra hæc positus. Adde quod animus
 hominis pro sua levitate varias mutationes capit a
 virtute ad vitium, et rursus a vitio ad virtutem.
 Deus autem veluti fixus in suis bonis ac stabilis,
 ab uno in aliud migrationem non patitur: estque

⁹¹ Luc. vi, 36. ⁹² Gen. i, 26.

substantialis illa stabilitas, non voluntatis et rationis. Liqueat ergo in rebus creatis non esse naturalem cum Deo similitudinem, sed eam in actione quodammodo et morum qualitate cerni.

το εἶναι παρενηνεγμένους οὐ φυσικῆ τίς ἐστὶν ἡ πρὸς Θεὸν ἐν τῇ τῶν τρόπων ποιότητι διαφαίνεται.

B. Non abs re illud dicitur, siquidem angeli, qui principatum suum non servavere, Dei consortio exciderunt, et nos iidem ipsi, sed in natura nihil damni cepimus. Neque enim e rerum natura plane deleti sumus, sed existimus porro etiam virtute destituti. Sed scientiæ veluti cujusdam aut artis notitia præ nimia nostra facilitate et proclivitate in vitium, privati, in pristinum statum denuo revocati sumus per Christum, a quo nos ad illam pulchritudinem primam et exemplarem reformamur. Neque vero dicimus nos ejus ope istiusmodi gloriam assequi, quasi ex humana in aliam naturam transeamus, sed quod ex malis moribus ad meliorem frugem ac mentem transferamur.

A. Igitur obscurum non est, Hermia, quod tametsi divinæ imaginis characteres in nobis elucet alacri mente ad bene agendum contendentibus, sicut ipse modo quoque confessus es, non tamen iidem per omnia cum Deo sumus, ob similitudinem cum ipso. Nihil enim prohiberet, si res ita esset, quominus ejusdem essemus naturæ cum Opifice. Quæ enim ad invicem referuntur, et omnimodam similitudinem inter se habent naturalem, nulla, opinor, ratio a naturali inter se communiione sejunget. Annon enim similis est secundum naturam angelus angelo, et homo alteri homini?

B. Ita plane.

A. Itaque vox hæc ὁμοούσιον, quamvis identitatem naturalem imprimis significet, ceu futili præternissa, homines perversæ mentis admittunt quidem libentissime eam quam excogitarunt, 395 nimirum ὁμοούσιον, externam similitudinem Verbo affingentes, et per summam vafritiem occultantes blasphemiam, et Deum, et Filium nominant, necnon Servatorem et Redemptorem, neque secundum naturam Filium, neque secundum veritatem Deum esse ipsum, miseris nescio quibus ratiunculis persuasi, quas ex sæculari sapientia colligunt, eum demum quantum in se est inter homines propositi ac voluntatis similitudine ad Dei imaginem formatos, et inter creaturas miseri conscribunt, nihil veritatis universitatis Opificem, ὁμοούσιον quidem eum non esse dicentes, sed ὁμοιούσιον. At cur demum, quæret aliquis, rejecto ὁμοουσίου vocabulo, et tanquam peregrino et insolenti repudiato, non illaudatum dimittitis eum qui ὁμοιούσιον vobiscum dixerit? Opinor ad hoc ipsos hæsurus. Quippe difficile non erit intelligere vel si taceant, ὁμοουσίου significationem ipsos reformidare et adulterare, non quod a nobis, ut arbitrantur ac dicunt, ex di-

πηγε δὲ ὡσπερ καὶ ἐρήρειαται Θεὸς, ἐν ἰδίοις ἀγαθοῖς, τὴν ἐφ' ἑτέρα μεταχώρησιν ὑπομένειν οὐκ ἀνεχόμενος· καὶ οὐσιώδης ἡ ἐδραϊότης, οὐ προαιρετικῆς ἀσφαλείας εὐρημα. Πρὸδῆλον οὖν, ὅτι τοῖς εἰς Θεὸν ἐμφέρεται, ἀλλ' οἶονεὶ πως ἐν τῷ πράγματι, καὶ

B. Οὐκ ἂν ὁ λόγος ἡμῖν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος, ἐπεὶ τοὶ διώλισθον μὲν τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος, ἀγγέλων τε οἱ μὴ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, καὶ μὴν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, ἡδικήμεθα δὲ εἰς τὴν φύσιν οὐδέν. Ὁχόμεθα γὰρ οὐδαμῶς εἰς τὸ μὴ ὑπάρχειν ὄλως, ἀλλ' ἐσμὲν καὶ δίχα τοῦ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετὴν. Ἐπιστήμης δὲ οἶονεὶ πῶς τινος καὶ τέχνης ἐδιδασκίον, ἐκ τῆς ἀγαν βραστῶνης καὶ τῆς εἰς φαυλότητα βροπῆς, ἀπημποληκότες, κεκλήμεθα πάλιν εἰς ἀνάληψιν τῶν πάλαι διὰ Χριστοῦ πρὸς ἐκεῖνο μεταπαίδευοντος ἀναμορφοῦσθαι τὸ κάλλος, τὸ πρῶτόν τε καὶ ἀρχέτυπον. Καὶ οὐ τί πού φαμεν, ὡς εἰς ἐτέραν τινὰ φύσιν ἐξ ἀνθρωπότητος μεταθρώσκοντας, ἐφικέσθαι τῆς τοιαύτης δίδωσιν εὐκλείας, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως μοχθηρᾶς ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι δρᾶν καὶ φρονεῖν τὰ ἀμεινω μεθοριζομένους.

A. Οὐκοῦν, οὐκ ἀσυμφανὲς, ὧ Ἑρμεία, ἐπὶ [ἡρ. ἐπεὶ] τῆς θείας ἡμῖν εἰκότος οἱ χαρακτῆρες ἐλλάμψουσι, νενευκῶσι προθύμως ἐπὶ τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν, καθὰ καὶ αὐτὸς διωμολόγησας ἀρτίως, οὐκ ἀπαράλλακτοι πρὸς Θεὸν ἡμεῖς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοίωσιν. Ἀπειρεῖ γὰρ ἂν οὐδὲν, εἴπερ γε ἔχει κατὰ τὸ ἀληθές, τῆς αὐτῆς ἡμᾶς εἶναι φύσεως τῷ Δημιουργῷ. Τὰ γάρτοι πρὸς ἄλληλα τὴν εἰς πᾶν ὀτιοῦν ὁμοίωσιν ἔχοντα φυσικὴν, οὐδεὶς ἂν, οἶμαι πού, τῆς πρὸς ἄλληλα φυσικῆς οικειότητος ἀποτεμεῖ λόγος. Ἡ γὰρ οὐχ ὁμοῖος κατὰ φύσιν, ἀγγελος μὲν ἀγγέλῳ τυχόν, ἀνθρώπος δὲ ἐτέρῳ τῶν καθ' ἑαυτὸν;

B. Ὅδε ἔχει.

A. Ταύτη τοι τὸ ὁμοούσιον, καίτοι ταυτότητα φυσικὴν εὖ μάλα καταδηλοῦν, παρέντες ὡς ἔωλον, οἱ μόνον φρονούντες τὰ διεστραμμένα, προσίενται μὲν ἥδιστα τὸ σφισιν ἐξευρημένον, φημὶ δὲ τὸ ὁμοιοῦσιον, τὸν θύραθεν ἐξεικονισμόν ἐπιβρίπτουντες τῷ Λόγῳ, κατασικάζοντες δὲ πανούργως τὴν κατὰ βῆσιν, καὶ Θεὸν καὶ Υἱὸν ὀνομάζουσι, καὶ μὴν καὶ Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν, μήτε κατὰ τὴν φύσιν Υἱὸν, μήτε κατὰ τὴν ἀλήθειαν Θεὸν ὑπάρχειν αὐτὸν ἐξ ἀθλίων τινῶν ἀναπαπεισμένοι σκευμάτων ἀ παρὰ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας συλλέγουσι, συντάττουσι δὲ τό γε ἤκον εἰς αὐτοὺς οἱ δαίτριοι τοῖς ἐξ ὁμοιότητος προαιρετικῆς μεμορφωμένοι πρὸς Θεὸν, καὶ τῇ κτίσει συγκαταγράφουσι, καταπεφρικότες οὐδὲν τῶν ἔλων Δημιουργόν, ὁμοούσιον μὲν οὐκ εἶναι λέγοντες, ὁμοιοῦσιον δέ. Καίτοι τί δῆποτε, καὶ μάλα εἰκότως, ἔροιτ' ἂν τις αὐτοὺς, διωθόμενοι τὴν λέξιν, καὶ τὸ ἀληθές τε καὶ ξένον κατηγοροῦντες αὐτῆς, οὐκ ἀθαύμαστον ἔατε τὸν, εἴπερ τις ἔλοιτο καθ' ὑμᾶς ὁμοιοῦσιον λέγειν; Ἄλλ' οἶμαι πρὸς τοῦτο διαπορήσειν αὐτοὺς. Συνίεναι γὰρ μὴ χαλεπὸν οὐδὲν, καὶ [ισ. καὶ εἰ] αὐτοὶ μὴ λέγοιεν, ὅτι τοῦ ὁμοουσίου τῆν δῆλωσιν ἐκδεδίασεν τε καὶ κίβδηλευσεν, οὐκ ἐπέ-

πασον ἡμᾶς (1), καθάπερ ολονται καὶ φασιν, ἐξ ἀγράφου παποίηται λέξεως, ἀλλ' ὅτι τῆς ἀληθείας ἐστὶ παραστατική, οὐχ ἑτέρας εἶναι φύσεως τὸν Υἱὸν ἀποφαίνουσα, πλὴν ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

B. Ἄριστα εἴπης.

A. Ἐπιλεῖσθαι γὰρ οἶμαι, κατὰ γε τὸ εἰκὸς, τοὺς θεωραγεῖν ἡρημένους τῆς τοῦ Ἐωτῆρος φωνῆς, διαρρήδην ἀνακεκραγότες, ὡς τῆς ἀρρήτου φύσεως εἴη καρπὸς, καὶ οὐχὶ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρενηνεγμένης, καὶ τὴν ἐν χρόνῳ λαχούσης ὑπαρξίν. « Ἐγὼ γὰρ, ἔφασκεν, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ. » Καὶ αὖ· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμὶ. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης γράφει περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἄνωθεν ἔρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶ. » Τί γὰρ ἂν εἴη τὸ ἄνωθεν, ἢ ὅτι πᾶν πάντως ἐκ τῆς ἀνωτάτου καὶ ὑπερανισχύουσης τὰ πάντα φύσεως; Τί δὲ τὸ « μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, » ἢ ὅτι τῆς πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν γεννητῶν ὁμοφυίας ἀπήλλακται, πηγὴν ἔχων μόνος τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα Θεόν;

B. Εἰ δὲ δὴ βούλοιντο τὸ ἄνωθεν, οὐχ οὕτω νοεῖσθαι δεῖν, καθὰ νῦν εἴπης αὐτὸς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐκ τῆς κάτω καὶ περὶ τὴν γῆν ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἢ ἐξ οὐρανοῦ τυχόν, ἢ ἐκ φύσεως ἑτέρας, πολὺ τὸ μείζον, ἢ καθ' ἡμᾶς ἐχούσης, τί φαίμεν ἂν καὶ πρὸς τοῦτο αὐτοῖς;

A. Τί δὲ ἕτερον ἢ τοῦτο; Καὶ τί τὸ ἐξαιρετὸν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ καταθρήσαι τις ἂν φύσει τε καὶ δόξῃ, εἰ τῆδε ἔχειν ἐροῦσι, καθὰ καὶ νοεῖν ἐγνώκασιν; Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἄνωθεν τέ ἐστι, καὶ ὡς ἡμᾶς ἐρχεται, τουτέστιν ἐξ οὐρανοῦ; Ἐν ἀμείνοσι δὲ πολὺ λίαν ἢ καθ' ἡμᾶς, κατὰ γε τοὺς ἐνότας τῆ φύσει λόγους, Θρόνος τε καὶ Ἐξουσία, καὶ Κυριότης, καὶ αὐτὰ τὰ Σεραφίμ; Εἰ μὴδὲν οὖν ἄρα τὸ ὑπερκείμενον ἐν Υἱῷ, ἀλλ' ἐν τουτοισὶ καὶ αὐτὸς τοῖς φυσικοῖς ὀρῶτο μέτροις, διοίσει μὲν δὴ, καθάπερ ἐγῶμαι, κατ' οὐδὲν ἐτι τῶν λογικῶν κτισμάτων, ἄπερ ἄνωθεν ὡς ἡμᾶς ἔχει κατὰ καιροῦς, « Εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα πνεύματα λειτουργικά, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. » Ἐπακτὸν δὲ ὡσπερ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα περιελασεται, καὶ ψευδομυθήσει λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ἢ ἀλήθεια. » Ποῦ γὰρ ἢ πῶς ἀλήθεια τὸ μὴ οὕτως ἔχον, ὡς ὀνομάζεται παρὰ γε ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς; Τί δὲ δὴ ὅλως καὶ τὸ μὴ εἶναι φασιν, ἀπὸ τοῦδε τοῦ κόσμου τὸν Υἱόν;

B. Ἐγὼ φράσω. Ὁμοούσιον μὲν γὰρ οὐκ εἶναι φασὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τῆς γε μὴν ἀρρήτου φύσεως οὐκ οἶδ' ὅπως ὑποβιάζοντας, τετηρήκασιν τὸ ἐξαιρετὸν αὐτῷ παρὰ τὴν κτίσιν. Οὐ γὰρ εἶναι λέγουσιν ὁμοφυᾶ τοῖς πεποιημένοις, μέσσην δὲ ὡσπερ τινὰ χώραν ἐπέχειν, ἥτοι φύσεως ἐκδεθηκέναι λόγον, οὕτε προσεχῶς εἰσάπαν καὶ οὐσιωδῶς συνείροντα τῷ γεγεννηκότι

A. *actione conflatā sit quæ in Scriptura sacra non repræsentatur, sed quod veritatem repræsentet, demonstrando non esse alterius naturæ Filium, quam ex ipsa vere Dei ac Patris natura.*

B. Optime dicis.

A. Puto enim Dei hostes quantum conjicit animus, oblitos esse vocis Salvatoris palam et aperte profitentis, se naturæ ineffabilis fructum ac fetum esse, non creatæ aut in tempore productæ. « Ego enim, inquit, non sum de hoc mundo : vos de hoc mundo estis⁹⁹. » Et rursus : « Vos de deorsum estis, ego de supernis sum¹. » Quinetiam sapiens ille Joannes de eo scribit : « Qui desursum venit, super omnes est². » Quid enim sibi vult, « desursum, » nisi quod est ex suprema et quæ omnibus rebus excellit natura? Quid vero, « non esse de mundo, » nisi quod nullam prorsus habet cum rebus creatis naturæ identitatem, cum solus fontem habeat suum Patrem Deum?

B. At certe si velint illud *desursum* non sic intelligendum esse, quemadmodum ipse nunc dixisti, sed quod non sit ex inferiore ac terrena humanitate, sed vel de cælo aut altera forte natura quæ nostræ longe præcellat, quidnam ad hoc porro illis respondebimus?

A. Quid aliud quam istud? An quid eximii in Filii natura et gloria spectare licebit, si **396** talem Filium esse dicent, qualem sibi fluxerunt? Annon enim quilibet etiam angelus desursum est, et ad nos venit, hoc est, de cælo? Et nobis longe præstant quoad insitas naturæ rationes, Thronus, et Potestas, et Dominatio, et ipsa Seraphim? Si nihil igitur excellentiæ sit in Filio, sed istis ipse quoque naturæ modulis coerceri videatur, nihil differet, opinor, a rationalibus creaturis, quæ superne ad nos interdum veniunt, « in ministerium missi administratorii spiritus³, » eorum causa qui salutis hæreditatem sunt consecuturi : sed ascititio deitatis honore præditus erit, mentieturque dicens : « Ego sum veritas⁴. » Ubi enim aut quomodo veritas erit, id quod tale non est, quale in Scripturis sacris nominatur? Quid porro est illud, quod etiam dicunt non esse de hoc mundo Filium?

B. Exponam ego. Consubstantialem non esse aiunt Deo et Patri : sed ineffabili natura nescio quomodo minorem facientes, quiddam ei præcellentius quam creaturæ tribuunt. Non enim ejusdem cum creaturis naturæ esse dicunt, sed medium veluti quemdam locum tenere, sive naturæ prætergredi rationem, neque proxime et substantialiter

⁹⁹ Joan. viii, 23. ¹ ibid. ² Joan. iii, 31. ³ Hebr. i, 14. ⁴ Joan. xiv, 6.

(1) Corrupte. Legendum forte, οὐχ ὅτι πρὸς ἡμῶν.

proraus Patri cohærerere, neque vero omnibus modis ad id quod inferius est, hoc est ad creaturam, accedere.

A. Itaque si velint clare et manifeste Filii naturam exponere, non sine rubore dicenti, opinor, neque Deum esse secundum naturam, neque porro genitum. Nam si de substantia Dei ac Patris prodierit, rursus autem, rerum creaturarum naturam exsuperet, Deus verus esse pro certo desiit, nec intelligo qui effugere possit ut creaturis non annumeretur.

B. Recte capia. Enimvero dicunt, ut sententiam suam confirment, ipsam nuncupatum esse mediatorem Dei et hominum¹, non aliam ob causam, quam istam, ut reor.

A. At quid his stupidius? Inimici nostri sunt insipientes, ut a scriptum est². Qui enim a recto sensu non sint alienissimi, qui frigidis suis commentis veritatis dogmata expugnare se posse credunt? Sanctus enim ille noster ac sapientissimus Paulus, imo vero sanctorum chorus omnis, duplicem quodammodo nobis de Filio sermonem statuerunt, postquam unitus est carni, id est, **397** postquam homo factus est secundum integram similitudinem, excepto solo peccato. Quocirca variam nobis mysteriorum traditionem contextentes, modo quidem nudum adhuc, et a creaturæ conditionibus alienum, nostræque naturæ nullatenus implicitum, Unigenitum demonstrant: modo servi forma tantum non obumbratum, verumtamen bonis naturæ suæ convenientibus firmiter inhærentem et deitatis dignitate immutabiliter ornatum. Semper enim eodem modo se habere, et mutationis obumbrationem, ac vicissitudinis nescire demonstrat ille Spiritu afflatus, dicens: « Jesus Christus, heri et hodie idem, et in sæcula³. »

B. Quid ad eorum sententiam istud facit?

A. Quod cum ad sacras Litteras par sit animum afferre non ignavum nec remissum, in tam sanctis rebus ludunt quodammodo, a recta via nescio quo pacto digressi, et in semitam pravam dilapsi ac disjecti. Nam quod vulgo fertur, viam regiam insistendam esse, non aliud esse dixerimus, quam neque nimis ad dexteram, neque ad lævam esse deflectendum. Considera enim quo pacto inconsiderate feruntur in id quod lubet, non expedientes aut probantes quænam in Scriptura sacra mero Verbo conveniant, nimirum ut ante incarnationem intelligitur et est: quænam item postquam jam nostram similitudinem subiit. Nam si horum nullam habendam esse rationem existimant, et hoc modo temere et inconsiderate capiendum esse quicquid scriptum est, doceant ipsi, quæso, quid prohibeat quominus licet edere dicatur, et somnum capere, et non posse absque labore incedere: fessum enim est de via

A οὐτε μὴν ὁλοτέρως ἴεντα πρὸς τὸ κάτω, τουτίστιν ἐν κτίσμασιν.

A. Οὐκοῦν εἴπερ ἔλοιτο σαφῶς καὶ ἀναφανδὸν εἰπεῖν τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν, ἀπερυθρίασαντες, οἶμαι που, φαίεν ἄν, ὡς οὔτε Θεὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὔτε μὴν γεννητός. Εἰ γὰρ ἐξοίχοιτο μὲν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀμείνων δὲ αὐτῆ κατὰ τὴν τῶν γεννητῶν ἐστὶ φύσιν, ἀπώλισθα μὲν ἀρὰρότως τοῦ κατ' ἀλήθειαν εἶναι Θεόν, διαφεύξεται δὲ οὐκ οἶδ' ὅταν τὸ ἐναριθμεῖσθαι κτίσμασιν.

B. Συνίης εὖ μάλα. Καὶ δὴ φασι ἐπαγωνιζόμενοι τῷ λόγῳ, μεσίτην αὐτὸν ὠνομάσθαι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ὡσπερ ἐγῶμαι τοῦτοῦ.

B. Εἶτα τί τῶν τοιούτων ἀποπληκτότερον; Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν, ἀνόητοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πῶς γὰρ οὐχ ἀπάσης εἶεν ἄν ὡς ἀπωτάτω σοφῆς καὶ ἀδιαβλήτου φρενὸς, ψυχροῖς ἐνοιῶν ἐδρήμασι καταβλεῖν δύνασθαι τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ὑποτοπήσαντες; Ὁ μὲν γὰρ ἱερός τε ἡμῶν ἀληθῶς καὶ σοφώτατος Παῦλος, μάλλον δὲ σύμπας ὁ τῶν ἀγίων χορὸς, διττὸν εἰσὶν εἶναι ἡμῶν τὸν ἐφ' Υἱῷ λόγον ἐγνώκασι τε καὶ εἰσχομίζουσι, μετὰ τὸ ἐνωθῆναι σαρκί, τουτίστι, καθ' ἡμᾶς γενέσθαι καθ' ὁλόκληρον ὁμοίωσιν, διχα μόνης ἀμαρτίας. Τοιγάρτοι, ποικίλην ἡμῶν ἐξυφαίνοντες τὴν μυσταγωγίαν, ποτὲ μὲν, ἐτι γυμνόν, καὶ τῶν τῆς κτίσεως μέτρων ἀφεστηκότα, καὶ ἀσύμπλοκον παντελῶς τῆ καθ' ἡμᾶς φύσει, παραδεικνύουσι τὸν Μονογενῆ, ποτὲ δὲ αὐτῆ τοῦ δούλου μορφῆ μονουχλὶ κατεσχιασμένον, πλην ἐχόμενόν τε καὶ ἐξημμένον ἀπρὶξ τῶν τῆ ἰδίᾳ φύσει πρεπόντων ἀγαθῶν, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασιν ἀπαραποιήτως κατεστεμμένον. Ἄει γὰρ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ τροπῆς ἀποσχίσμα καὶ παραλλαγὴν οὐκ εἰδὸτα παθεῖν, ἀποφαίνει λέγων ὁ πνευματοφόρος: « Τησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. »

B. Τί οὖν τοῦτο πρὸς τὰ παρ' ἐκείνων;

A. Ὅτι τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν οὐ ῥάθυμόν τε καὶ ἀναπεπτωκότα τὸν νοῦν ἐγκαθίεναι δέον, οἷον εἰ πως ἀθύρουσιν ἐν γε τοῖς οὕτω σεπτοῖς, ἐκτρεπόμενοι μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν εἰς τὸ εὐθὺ, διεκπίπτοντες δὲ καὶ κατασειόμενοι πρὸς τὴν ἐφ' ἐκάτερα τρίβον. Τὸ γὰρ, οἶμαι, δεῖν ὁδὸν ἰέναι βασιλικὴν, οὐχ ἕτερον εἶναι τι φαίμεν ἄν, ἢ τὸ μήτε ἀγαν εἰς δεξιὸν, μήτε μὴν εἰς εὐώνυμον ἀποκλίνειν. Θέα γὰρ, ὅπως ἀπειροσήτως ἴενται πρὸς τὸ δοκοῦν, οὐκ ἀναμετροῦντες ἢ δοκιμάζοντες, τίνα μὲν ἄν ἀρμόσαι τῶν γεγραμμένων γυμνῶ τῷ λόγῳ, τουτίστι, πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἔντι τε καὶ νοουμένῳ· τίνα δὲ αὐτῆ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδευκόντι. Εἰ γὰρ οἴονται μηδένα μὲν δεῖν τουτωνῶν ποιεῖσθαι λόγον, ἀπέχως δὲ οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως πᾶν ὅτιοῦν ἐκδέχεσθαι τῶν γεγραμμένων, τί τὸ ἐμποδῶν, εἰπέ μοι, διδασκόντων αὐτοὶ, κἄν ἐσθλείν λέγηται, καὶ ὑπνον εἰσδέχεσθαι, καὶ διαστρίχειν ἀμογητὶ μὴ δύνασθαι· κεκοπίλακε γὰρ ἐκ

¹ I Tim. II, 5. ² II Petr. III, 47. ³ Hebr. XIII, 8.

τῆς ὀδοπορίας· καὶ τὸ ἐπι τούτων ἐπέκεινα, τὸ ἐπι-
 τεθνάναι φημι, καὶ τροφῆς ἐπιδεῖν, πόνου τε καὶ
 ἀσθενείας δεκτικόν, καὶ μὴν καὶ θανάτου μέτοχον
 ὁμολογεῖν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον; Ἐὰρ οὖν οὐχί
 τῶν τοιούτων ἡμῖν ἀναγκαιοτάτην εἶναι φησιν τὴν
 διαστολήν, τὸ ἐκάστῳ πρέπον καιρῷ, καθηκόντως
 διανεμούσαν τε καὶ ἀποκρίνουσαν;

B. Ἀναγκαιοτάτην πῶς γὰρ οὐ;

A. Ἀναγκαῖον τοιγαροῦν καὶ ἀρίστου παντάπα-
 σιν ἀποδεδειγμένου, τοῦ διακρίνειν ἕκαστα τῶν περὶ
 αὐτῶν [OEcol. αὐτοῦ.] κερηρομηθῆμένων, ἀκούοις
 ἂν ἦδη, τὸ, τί κατὰ φύσιν ἐστίν, ἀναγράφοντος τοῦ
 Παύλου· «Ὁς ὢν γὰρ, φησὶν, ἀπαύγασμα τῆς δόξης
 τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ,
 φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.»
 Καὶ ἐτέρωθεν δὲ αὐ· «Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ
 ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάσαν μάχαιραν δι-
 στομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ
 σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, κριτικὸς ἐνθυμήσεων
 καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις ἀφανῆς
 ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραηλισμένα
 τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος.» Καὶ
 ταυτὶ μὲν δὴ περὶ τοῦ Μονογενοῦς, οὕτω νοουμένου
 μετὰ σαρκός. Περὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς ἦδη γε-
 γεννημένου καὶ ἐν σαρκί· «Ὁς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς
 σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν
 δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς
 ἰσχυρᾶς, καὶ θαυρῶν προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεῖ-
 ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν
 ἔπαθε, τὴν ὑπακοήν.» Ἐὰρ οὐκ ἀραρότως κατὰ γε-
 τὸ ἐξ ἀμφοῖν δηλούμενον ἑαυτῇ διαμαχεῖται τῶν
 πραγμάτων ἢ φύσις; Τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ
 Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ τῆς θείας ἡμῖν ὑποστάσεως
 χαρακτήρ, ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνά-
 μεως αὐτοῦ, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτατος Λό-
 γος, δεήσεις λέγεται καὶ ἱκετηρίας ἀνασχεῖν, καὶ
 τοῦτο, δεδακρυμένως, ὡς ἂν διακρούσαιτο τοῦ θανά-
 του τὴν ἔφοδον· ἄλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις, φησὶ, τῆς
 σαρκὸς αὐτοῦ, «τουτέστι, ὅτε Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, γέ-
 γονε σαρκί, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ
 γέγονε, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἀγίοις, οἷς κατὰ μέθεξιν
 ἐναυλιζέται τὴν διὰ γέ φημι τοῦ ἀγίου Πνεύματος.
 Διττὸς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ ἐφ' Υἱῷ λόγος. Ἀναθετόν
 δὲ οὖν ὡς Θεῷ, τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς καθ' ἡμᾶς γε-
 γονότι, τὰ καθ' ἡμᾶς, τουτέστι, τὰ ἀνθρώπινα. Τὴν
 δὲ ἀρρυθμόν τε καὶ οὐκ εὐκρινῆ τῶν πραγμάτων
 ἀνάχυσιν εὐ μάλα παραιτητέον, τὴν ἀκριθεῖ καὶ ἐξ-
 ητασμένην τῶν νοημάτων κατάληψιν ὑποκλέπτουσαν,
 νοουσαν.

B. Εὖ λέγεις.

A. Ὅταν οὖν λέγεται μεσίτης, οὐχ ὀριστικόν τῆς
 οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς οἰηθεῖται τις ἂν εἶναι τοῦνομα
 πολλοῦ γε καὶ δεῖ περιτρέψαι δ' ἂν μᾶλλον αὐτὸ
 εἰς ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Καθαιρήσει γὰρ οὕτω λο-
 γισμοὺς ἀσυνέτους, καὶ πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον
 κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζει πᾶν

A et, quod majus est, mortem obire, et alimento indi-
 gere, labori et infirmitati obnoxium, necnon mortis
 particeps esse, Dei tamen Verbum esse fateantur?
 Nunquid ergo ejuscemodi rerum valde necessariam
 esse aiunt distinctionem, quæ quid cuique tempori
 sit accommodatum digerat ac discernat?

B. Valde necessariam: quidni enim?

A. Cum igitur demonstratum sit necessarium
 esse prorsus et utilissimum discernere singula quæ
 de illo divinis prodita sunt oraculis, audias jam
 Paulum describentem quid sit secundum naturam:
 «Qui cum sit enim, inquit, splendor gloriæ Patris,
 et figura 398 substantiæ ejus, portansque omnia
 verbo virtutis suæ⁹.» Et alibi rursus: «Vivus est
 enim Sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gla-
 dio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem
 animæ ac spiritus, compagum quoque ac medulla-
 rum, et discretor cogitationum et intentionum cor-
 dis. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu
 ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus,
 ad quem nobis sermo¹⁰.» Et hæc quidem de Unige-
 nito, qui nondum cum carne intelligitur. De ipso
 vero jam incarnato et nobis simili: «Qui in die-
 bus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum
 qui possit illum salvum facere a morte, cum cla-
 more valido et lacrymis offerens, exauditus est
 pro reverentia. Et quidem, cum esset Fillus, didicit
 ex iis quæ passus est, obedientiam¹¹.» Nunquid
 profecto si utriusque significatio spectetur, rerum
 natura secum pugnabit? Splendor gloriæ Dei ac Pa-
 tris, divinæ substantiæ character, ille qui portat
 omnia verbo virtutis suæ, vivus et efficax, et maxime
 penetrabilis Sermo, preces dicitur et supplicationes
 offerre, idque cum lacrymis, ut mortis impetum
 repelleret: sed «in diebus, inquit, carnis suæ,
 hoc est, cum Deus Verbum caro factum est, se-
 cundum Scripturas¹², nec in homine fuit sicut in
 sanctis, in quibus per participationem sancti Spi-
 ritus nimirum inhabitat. Itaque duplex est sermo
 de Filio. Referenda sunt igitur tanquam ad Deum
 quæ Dei sunt, et tanquam ad hominem quæ nos-
 tra sunt, hoc est humana. Inconcinnam vero et
 indistinctam rerum confusionem rejicere oportet,
 quæ exactam et accuratam mentis comprehensio-
 nem suffuratur, et veritatis decus non parum labe-
 factat.

καὶ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος οὐ μετρίως παρατημα-

B. Recte ais.

A. Cum ergo dicitur mediator, noli putare no-
 men illud indicare Unigeniti substantiam: absit!
 sed illud transfer potius ad obedientiam Christi. Sic
 enim stulta consilia destruet et omnem altitudi-
 nem extollentem se adversus scientiam Dei,
 et in captivitatem rediget omnem intellectum

⁹ Hebr. i, 3. ¹⁰ Hebr. iv, 12, 13. ¹¹ Hebr. v, 7, 8. ¹² Joan. i, 14.

in obsequium Dei, sicut scriptum est ¹². Ἀ νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Θεοῦ (1), καθὰ γέγραπται.

B. Vera loqueris. Sed horum quidem satis est, quandoquidem nihil in se dubitationis habent. Libet vero sciscitari ex te **399** quænam a nobis censeret debeat esse mediationis Filii ratio. Hoc enim vanam esse ostendet hæreticorum fraudem.

A. Agedum ergo, si libet, etiam illuc se jam nostra convertat oratio. Inquirendum vero primum omnium, quandonam Filio mediatoris partes Scriptura tradiderit. Dixit ergo Paulus: « Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit seipsum redemptionis pretium pro nobis ¹³: » non aliud, opinor, tempus convenire Filii mediationi significans quam novissimum illud, quando, sicut ait ipse, « in forma Dei cum esset, non rapinam arbitratum est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens ¹⁴, » licet Deus esset ac Dominus, ut nos per seipsum lucrifaceret Deo ac Patri et reconciliaret, omnia, sicut scriptum est, « pacificans per crucem, sive quæ in cælo, sive quæ in terra ¹⁵, » mediator et homo. Itaque: « rogamus pro Christo, reconciliamini Deo, » rursus Paulus aiebat sub persona Christi ¹⁶. Cum enim ad nudam quodammodo ac simplicem deitatis gloriam accedere hominis natura propter imbecillitatem suam non posset, nostram similitudinem utiliter subiit Unigenitus, ut, revelata nobis ineffabili Dei ac Patris voluntate, spirituales efficeret adoratores, non typorum adumbrationibus amplius affixos, et addictos legi quæ nihil perficere posset: sed ut, quoniam Deus est Spiritus, nos eum idcirco adorare et colere in spiritu et veritate nitere-mur. Nonne enim ipse etiam nobis præstantissimus Isaias puerum natum esse et Filium ait, et vocari nomen ejus magni consilii Angelum ¹⁷?

B. Præclare. Veruntamen, si plenius ista comprobare volueris allato ad demonstrandam Christi mediationem veteri quodam testimonio, magnam utique mecum inieris gratiam.

A. Ad ipsum igitur Mosen sacrorum antistitem conversi, et ad ejus factorum dictorumque virtutem, illustrem veluti quamdam Christi mediationis imaginem, erigere properantes, rectam esse et omni ex parte accuratam nostram doctrinam demonstremus. Increpare enim, opinor, adversarios, et nunquam non exprobrare quod suis placitis inhæreant, licet sacris litteris contraria sint, et interim in eundem scopulum impingere, **400** ego certe putaverim extrema dementia non carere.

B. Recte ais.

A. Cum ergo Israelitæ excusso duræ servitutis

¹² II Cor. x, 5. ¹³ I Tim. II, 5. ¹⁴ Philipp. II, 6. sec. LXX.

(1) Bibl. Græc. Χριστοῦ.

B. Ἀληθής ὁ λόγος. Ἄλλ', ὡ γενναίε, τούτων μὲν ἄλλε, ἐπίττει γε μηδὲ ἀμφιλογία. Ἡδίστα δ' ἂν σου διαπυθοίμην, τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας τίς ἂν νοοίτο πρὸς ἡμῶν ὁ τρόπος. Τουτί γάρ, ἔωλον ἀποφανεῖ τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀπατεῶνα λόγον.

A. Ἴτω δὴ οὖν εἰ δοκεῖ, καὶ τετράφθω νυνὶ πρὸς τοῦτο ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐκβασανιστὸν [ἱερ. ἐκβασανιστέον] δὲ καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, πότε τὸν Υἱὸν ἐν μεσίτου τάξει τέθεικεν ἡ Γραφή. Ἐφη τοίνυν ὁ Παῦλος, ὅτι: « Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντιλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, » καιρὸν οὐχ ἕτερον, οἶμαι, πρέπειν τῆ τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας διασωζόμενος, πλὴν ὅτι τὸν ἐν ἐσχάτοις, ὅτε, καθὰ φησιν αὐτὸς, « ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, » καίτοι Θεὸς ὢν καὶ Κύριος, ἴν' ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ κατακτήσῃται τῷ Θεῷ Πατρὶ, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τὰ πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ σταυροῦ, τὰ τε ἐν οὐρανῷ, τὰ τε ἐπὶ τῆς γῆς, » μεσιτεύων καὶ ἀνθρωπος. « Δεόμεθα γοῦν ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, » τὸ Χριστοῦ πρόσωπον ἀναλαβὼν ἔφη πάλιν ὁ Παῦλος. Ἐπειδὴ γάρ, οἰοεὶ πως γυμνῇ καὶ ἀκράτῃ τῆς θεότητος δόξῃ προσβαλεῖν οὐχ οἶα τε ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις, διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀσθένειαν, ὑπέδω χρησίμους τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὁ Μονογενῆς, ὡς ἂν τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διεκκαλύπτων θέλησιν, πνευματικούς ἀποδείξῃ προσκυνητάς, οὐ τύπων ἀποσκιάσμασι προσκειμένους ἔτι, καὶ τὸν οὐδὲν τελειοῦν ἰσχύοντα προσκειμένους νόμον, ἀλλ' ἴν', ἐπιπέτερ ἐστὶ Πνεῦμα ὁ Θεός, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ προσκυνεῖν τε ἔμα καὶ λατρεύειν ἐπιγνώμεθα. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ πανάριστος Ἡσαίας παιδίον γεγεννησθῆναι φησιν Υἱὸν, καὶ καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλή; Ἄγγελον.

B. Ἄριστα ἔφησ. Εἰ δὲ δὴ πρὸς τούτοις ἔλοιο πληροφορεῖν εὐ μάλα, καίτοι [ἱερ. καὶ τι] τῶν ἀρχαιότερων παρατιθεῖς εἰς παράδειγμα τῆς Χριστοῦ μεσιτείας, ὡς κλειστὴν ὄσσην εἰδείην ἂν εὐ ἴσθι σοὶ χέριν.

A. Οὐκοῦν, ἐπ' αὐτὸν ἰοντες τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, καὶ τῶν δι' αὐτοῦ πεπραγμένων τε καὶ εἰρημένων τὴν δύναμιν, φανοτάτην ὡσπερ εἰκόνα τῆς ἐν Χριστῷ μεσιτείας ἀνορθοῦν σπουδάζοντες, ἐκπεποιημένον ὀρθῶς τὸν ἑαυτῶν ἤδη πως ἀποφῆνωμεν λόγον. Τὸ γάρ, οἶμαι, τοῖς διεναντίας ἐπιτιμᾶν, καὶ κατασυνδίδειν ἀεὶ τὸ φρονεῖν ἐλέσθαι τῇ σφίσι αὐτοῖς ἡδὺ, κἄν εἰ τοῖς ἱεροῖς ἀπάθοι Γράμμασιν, εἶτα τοῖς ἴσοις ἀλῶναι πταισμάσιν, οἰηθεῖην ἂν ἐγωγε τῆς ἀνωτάτω μωρίας οὐκ ἀμοιρεῖν.

B. Εὐ λέγεις.

A. Ὅτε τοίνυν τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἀπέδραμον γῆς

¹⁵ Coloss. I, 20. ¹⁶ II Cor. v, 20. ¹⁷ Isa. Ix, 6.

οὐ ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ τῆς ἀναγκαίας θητείας ἀχθος ἀποσεισάμενοι, καὶ τὰ τῆς δουλείας ἀπορρήξαντες ζυγὰ, κατηλλίζοντο τε περὶ τὸ Σινὰ καλούμενον ὄρος, νόμους τε ἡδὴ διατυποῦν τῶν πρακτέων τοὺς ὀρισταὶς ἐδόκει Θεῷ, συναγεῖρεσθαι μὲν ὑπὸ τὸ ὄρος, ἀποπλύνεσθαι δὲ δεῖν τὰ ἐσθῆματα, οὕτω τε κεκαθαυμένους ἐπὶ θεοπτεῖαν ἰεῖναι τότε τὴν ἀσυνήθη, διεκελεύετο. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο διεπεραίνετο, προηγορευκόςτος αὐτοῖς τοῦ Μωσῆος, « Κατέβη μὲν Κύριος ἐν εἴδει πυρός· καπνοὶ δὲ ἦσαν ἐξελιττόμενοι τε καὶ ἀναθρώσκοντες, καὶ νεφέλη γνοφώδης, καὶ πυρὸς διαδρομαί, καὶ σκότος, καὶ θύελλα, καὶ τὰ τῆς εἰς ἄκρον πτοίας ἐμποποιητικά, διαπρυσίός τε σαλπείγων ἤχη. Καὶ ἐξεκόμεζε μὲν ὁ Μωσῆς τὸν λαόν, εἰς συνάντησιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὸ ὄρος. » Γέγραπται γὰρ ὡδί. Μεσιτείας δὲ τῆς Χριστοῦ τύπος ἦν, οἶμαι, τὸ χρῆμα. Φάσκει γάρ

A onere, ex Ægyptio iugissent, et captivitatis jugo disrupto ad Sina montem habitassent, Deoque visum esset leges rerum agendarum magistras condere, jussi sunt ad montis radicem convenire, et vestimenta abluere, atque ita purgati ad Dei visionem tunc insolitam accedere. Quod cum denuuntiant Mose factum esset, « Descendit Dominus in specie ignis : tum fumorum globi efferri, nubes involvi caligine, discurrere ignes, hinc tenebræ et procellæ, horror ubique ac metus, et acutus tubarum clangor. Et eduxit quidem Moyses populum in occursum Dei sub monte ¹⁸. » Sic enim scriptum est. Res autem illa typus erat, opinor, Christi mediationis. Ait enim clare : « Nemo venit ad Patrem nisi per me ¹⁹. » Nec enim aliter accedimus quam per hunc ad Deum et Patrem, omni vetere cicatrice deleta, et omni quidem genere inquinamenti prius exterso, et mente quodammodo Christi puritate induta. « Induite vero Dominum Jesum Christum, » ait nobis sermo divinus ²⁰. Idcirco vestimentorum ablutio puritatis spiritualis virtutem significabat. Annon istud quoque verum esse fateris probabili ratione persuasus?

τὴν δύναμιν ὑπεπλάττετο. Ἡ οὐκ εἶναι φῆς καὶ

B. Φαίην ἄν.

B. Omnino.

A. Ἐν εἴδει τοίνυν πυρὸς καταβεθηκόςτος τοῦ Θεοῦ, καίτοι δόξαν αἰσθητὴν, καὶ οὐ σφόδρα τοῖς τεθεαμένοις ἀσυνήθη δεικνύοντος, δυσφόρητον κομιδῇ τὴν αὐτοπρόσωπον ἐποιεῖτο θέαν ὁ Ἰσραὴλ, περιφόβοι δὲ καὶ τρέμοντες ἐλιπαρῶν τὸν δημαγωγόν, φημί δὴ Μωσῆα, καὶ δὴ καὶ ἔρασαν· « Λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μήποτε ἀποθάνωμεν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς, μεσιτεύεσθαι παρεκάλουν, ὡς ἀκράτῳ δηλονότι τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ προσβαλεῖν οὐχ οἶοί τε. Ἰθὶ δὴ οὖν καθάπερ ἐξ ἐμφανοῦς εἰκόνας πῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων, ἐπὶ τὸν Μονογενῆ, ὃς ἐπειπερ οὐκ ἦν γυμνῇ πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι τῇ θεῖᾳ δόξῃ, ὡς ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπαιδεῦσαι βούλησιν, γέγονε καθ' ἡμᾶς, μεσίτης τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. « Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, » κατὰ τὰς Γραφάς. Οἶον δὲ με μὴ ψευδομυθεῖν, τῇ Χριστοῦ διακονίᾳ τὴν διὰ Μωσῆος εἰκάζοντα. Ἐντεῦθεν δὲ, οἶμαι, ῥῆθον ἂν μάθοις. Ἀνακεφαλατιούμενος γάρ

A. Cum igitur in specie ignis descendisset Deus, tametsi gloriam sensibilem, nec spectatoribus nimis insolentem ostenderet, ejus tamen obtutum nequaquam ferre poterant Israelitæ, sed attoniti ac tremantes precabantur populi ducem, Moesen nimirum, ac dicebant : « Loquere, tu, nobis, et non loquatur ad nos Deus, nequando moriamur ²¹. » Ecce utique manifeste rogabant ut mediator esset Moses, quod scilicet ad puram Dei gloriam non possent accedere. Age ergo, velut ex clara imagine eorum quæ modo dicta sunt ad Unigenitum veniamus, qui, cum non posset ad nos pervenire cum magna deitatis gloria ut Dei ac Patris voluntatem edoceret, factus est nobis similis, mediator Dei et hominum. « Ipse enim est pax nostra, » secundum Scripturas ²². Noli autem putare mentiri me, **401** cum Mosis ministerium Christi ministerio comparo. Sed hinc, ut reor, facilius intelliges. In Deuteronomio quippe, repetens ea quæ de convocatione filiorum Israel dicta erant, sic inquit : « Perfectus eris coram Domino Deo tuo. Gentes enim hæc, quas tu hæreditas, divinationes et vaticinia audient : et tibi non sic dedit Dominus Deus tuus. Prophetam ex fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus, ipsum audietis, juxta omnia quæ petivisti a Domino Deo tuo in Choreb, in die convocationis, dicentes : Non adjiciemus audire vocem Domini Dei nostri, et ignem magnum huic non aspicimus ultra, ne moriamur. Et dixit Dominus ad me : Recte omnia quæ locuti sunt ad te. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum ipsorum sicut te ; et dabo ver-

¹⁸ Exod. xix, 16, 17. ¹⁹ Joan. xiv, 9. ²⁰ Rom. xiii, 14. ²¹ Exod. xx, 19. ²² Ephes. ii, 14.

bum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum quod mandabo ei. Et homo qui non audierit quæcunque locutus fuerit propheta iste in nomine meo, ego vindictam sumam de eo²². » Annon clare in Mose, velut in typis adhuc et umbris maxime necessarium usum mediatoris ostendit humanitatis infirmitas? Verumtamen illud considerandum.

τοῦ μεσιτεύοντος χριστὸν ἀναγκαιοτάτην ἀπέδειξε σκεπτικόν.

B. Quidnam ?

A. Accedentes quippe ad Mosen Israelitæ : « Loquere, tu, nobis, et ne loquatur nobis Deus, ne moriamur, » dicebat Israel. Idque petebant a Mose in Horeb, cum eo convenissent, quo tempore Deus erat in specie ignis supra montem Sina. Sed ista recte dicentes ac dijudicantes laudabat quidem Opifex, verum ipsam nobis etiam veritatem typis quodammodo præformans veritatem, mediationem per Christum promittebat, dicens : « Recte omnia quæcunque locuti sunt. Prophetam illis excitabo de medio fratrum ipsorum sicut te, » mediatori scilicet, et qui supernos ac divinos sermones annuntiaret, ac ineffabilis arcaneque naturæ voluntatem populo declararet, quam per Christum ipsum perfectam fuisse nullo negotio videre licet. Manifeste enim clamavit : « Ego ex meipso locutus non sum, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam et quid loquar²³. » Et rursus : « Verba quæ ego loquor non sunt mea, sed ejus qui misit me²⁴. » Scribit quoque sapiens Joannes de ipso : « Qui accepit ejus testimonium, signavit quod Deus verax 402 est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur²⁵. » Nunquid igitur, o charum caput, mihi vera dicenti suffragaboris, aut annuere recusabis ?

B. Nequaquam.

A. Itaque hæc nobis de Mose dicta sunt. Vin' tu aliud quoddam præterea dicamus, quod mediationis Filii modum nobis ineffabilem exprimat; an eo relicto aliam nobis viam insistendam existimas ?

B. At cur demum, eo relicto quod est in manibus, unde multum utilitatis speramus, ad alias rationes investigandas convertimur, cum satius futurum sit istud agere nunc per otium, prohibente nemine ?

A. Ibo itaque quo tibi libebit, et certe jam agredior. Core, Dathan et Abiron ex tribu quidem et genere Levi oriundi erant, verumtamen sacerdotii sortis carebant, et inter eos ascripti erant qui in tabernaculo testimonii ministrabant. Levitæ autem hi, et eorum hæc partes erant. Postea sacerdotii honorem cum inepte ambrent, et modum honoris illius divini præ stultitia non cæperent, facta defecione, singulari cum audacia in medium prodeunt, atque contra Mosen et Aaron congregationem excitant, et acerbis vocibus mansuetum alioquin

A αυτοίς ἐκ μέσου τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὡσπερ σέ· καὶ δώσω τὸ βῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς καθότι· ἂν ἐντελιωμαι αὐτῷ. Καὶ ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ὅς ἐάν μὴ ἀκούσῃ τῶν λόγων αὐτοῦ, ὅσα ἐάν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ. » Ἄρ' οὐκ ἐμφανῶς, ὡς ἐν τύποις ἐστὶ καὶ σκιαίς, ἐν γὰρ τοῖς κατὰ Μωσαῖα, τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀσθενείας; Ἠλὴν ἐκείνο δια-

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς;

A. Μωσῆ μὲν γὰρ προσιόντες, εὐλόγει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν, ἔρασκεν ὁ Ἰσραὴλ· καὶ τοῦτο ἐζήτουν ἐν Χωρῆβ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας, ὅτε Θεὸς ἦν ἐν ἰδέᾳ πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ. Ἄλλ' ὡς ἀριστα τοῦτὲ λέγοντάς τε καὶ διεσκαμμένους ἀπεδέχτο μὲν ὁ Δημιουργός, προαναπλάττων δὲ ὡσπερ καὶ αὐτὴν ἡμῖν ἐν τύποις τὴν ἀλήθειαν, τὴν διὰ Χριστοῦ μεσιτείαν ὑπισχεῖτο λέγων· « Ὁρθῶς πάντα, ὅσα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ μέσου τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὡσπερ σέ· » μεσίτην δηλονότι, καὶ τοὺς ἀνωθέν τε καὶ θεοῦ διαπορθμεύοντα λόγους, καὶ κατασημαίνοντα τῷ λαῷ τὴν ἀφράστῳ τε καὶ ἀρρήτῳ φύσει δοκοῦν, ὃ καὶ ἀταλαίπωρον κομιδῆ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τετελεσμένον ἰδεῖν. Ἀνεκεκράγῃ γὰρ ἐναργῶς, ὅτι « Ἐγὼ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκε τί εἶπω καὶ τί λαλήσω. » Καὶ πάλιν· « Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ οὐκ ἔστιν ἐμὰ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. » Γράφει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· « Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσπράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστιν. Ὅν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ. » Ἄρ' οὖν, ὦ φιλότις, ἐπιψηφίει τῷ λόγῳ τὸ ἀληθές, ἢ καταρνήσῃ τὸ συναίνειν;

B. Οὐδαμῶς.

A. Οὐκοῦν ταυτὶ μὲν ἡμῖν Μωσαίως εἰρησθεῖα περὶ Βούλει τι καὶ ἕτερον ἐπὶ τούτῳ φῶμεν, τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας ἀπορρήτως ὑμῖν ἀνατυποῦν τὸν τρόπον; ἢ τοῦτο μεθέντας, ἕτερον ἡμᾶς οἶαι χρῆναι διέφτειν εἶδόν;

B. Ἄλλ', ὦ γενναῖε, τί δὴ παρέντες τὸ ἐν χερσὶ, καίτοι λίαν ἡμᾶς ὀνήσειεν προσδοκώμενον, ἐφ' ἕτερον ἔμεν τε καὶ διασπεύδομεν νοημάτων θήραν, ὅτε καὶ σχολαίως τοῦτο δρᾶν ἔμεινον ἔσται που, παραποδίζοντος οὐδενός;

A. Τετράψομαι τοῖνον ἐπὶ τὸ αἰτῆ σὲ φίλον, καὶ δὴ καὶ ἐρῶ. Κορὲ γὰρ δὴ, Δαθάν τε καὶ Ἀθειρών, φυλῆς μὲν καὶ γένους ἐξέφυσαν τοῦ Λευὶ, ἐτετέχοντο δὲ οὐκ ἐν τοῖς ἱερᾶσθαι λαχοῦσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς τὴν ὑπουργικὴν διαπραξίαν λειτουργίαν, ἐν τῇ τοῦ μαρτυρίου σκηπῇ· Λευῖται δὲ οὗτοι, καὶ μέτρον ἦν τοῦτο αὐτοῖς. Εἶτα τῆς ἱερωσύνης τὴν δόξαν οὐκ ἐν καιρῷ διψήσαντες, καὶ μέτρον τιμῆς ἀσυνέτως οὐ προσέμενοι τὸ ἴπαρά τοῦ Θεοῦ, ἀνόμοιοι καὶ θρασεῖς ἐπὶ τὸ μείζον [Ἐσcol. μέσον] ἦσαν, καὶ δὴ κατεξανιστάσι Μωσαίως τε καὶ Ἀαρὼν τὴν συναγωγ-

²² Deut. xviii, 15-19. ²³ Joan. xii, 49. ²⁴ Joan. xiv, 10. ²⁵ Joan. iii, 33, 34.

γην, πικροὺς δὲ τὸν προσηνῆ καταπ[τ]αίνοντες λόγους, κατηρέθιζον ἤδη πως εἰς δυσθυμίας. Δίκας δὲ οὗτοι πρατόμενοι τοῦ τολμήματος, παρὰ τοῦ δίκαια κρίνοντος, πανοικί διολύλασι. Διοίξασα γὰρ ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, κατέπιεν αὐτούς, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ πάντα ὅσα ἦν αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ὁσίως κεκολασμένοις ἐκτόπως ἐπιστυγνάζοντες, ἐχίων, οἶμαι, δίκην ἐπέθρωσκόν τε καὶ ἐπεφύοντο τοῖς ἀμφι Μωσέα τῶν ἰσοφρόνων τινῶν, ἡ θεία λοιπὸν εἰς ὄργας ἐκαλεῖτο φύσις. Γέγραπται δὲ οὕτως· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσὴν καὶ Ἀαρὼν λέγων· Ἐκχωρήσατε ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς ταύτης, καὶ ἐξαναλώσω αὐτούς εἰς τῆς ἀπάξ. Καὶ ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν. Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρὼν· Λαβὲ τὸ πυρεῖον, καὶ ἐπίθεε ἐπ' αὐτὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐπίβαλε ἐπ' αὐτὸ θυμίαμα, καὶ ἀπένευγε τοτάχως εἰς τὴν παρεμβολήν, καὶ ἐξίλασαι περὶ αὐτῶν. Ἐξῆλθε γὰρ ἀργὴ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἤρπεται θραῦειν τὸν λαόν. Καὶ ἔλαβεν Ἀαρὼν, καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ Μωσῆς, καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν συναγωγὴν. Καὶ ἦδη ἐνήρητο ἡ θραῦσις ἐν τῷ λαῷ· καὶ ἐπέβαλε τὸ θυμίαμα, καὶ ἐξίλασαστο περὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ἔστη ἀναμύσον τῶν τεθηκότων καὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐκοπίασεν [LXX ἐκόπασεν] ἡ θραῦσις. » καὶ μετὰ τοῦτο ἀσυμφανές, ὡ Ἑρμεία :

B. Ναί. Δεῖν γὰρ ἐγωγὴ φημι κατεῖδεν ἀστειῶς τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας ὑποδηλωμένον. Οὐκοῦν διασάφει· οὐ γὰρ ἔση διαδρῶν καὶ τοῦτο πρέπων.

A. Οὐ γὰρ οἶει τὸν Ἀαρὼν, εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἱερωσύνης τεθεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχαῖς, τὸν τε ποδῆρη διεζωσμένον, καὶ τὴν καλουμένην ἐπωμίδα, καὶ τὸ πέταλον τὸ χρυσοῦν ἐπὶ μετώποις ἀκροῖς, καὶ τοὺς λίθους τῆς γλυφῆς, καὶ τὸ ἐπι τούτων εὐσυνοπτότερον, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνου εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσελθεῖν ἐπιτετραμμένον, αἱματός τε οὐ δίχα τὴν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ πληροῦντα θυσίαν;

B. Εὖ λέγεις, ἐπεὶ τοι καὶ ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος· «Χριστὸς δὲ παραγεγόνως ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελίζονος καὶ τελειοτέρας κτηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν ἐδράμενος. » Καὶ ὅτι τύποι μὲν τὰ ἀρχαῖα καὶ σκιαί, ταυτὶ δὲ δὴ, τουτέστι, τὰ διὰ Χριστοῦ λαμπρὰ τε ἦδη καὶ ἐμφανεστάτη λαν ἀλήθεια, τίς ἂν ἐνδοιάσαι τῶν εὐμαθεστέρων;

A. Παραδεξάμενοι τοῖνον εἰς ἀρχιερεῖα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ ταῖς τῶν τύπων ἀκαλλεστέρας ἐπι σκιάς οἰνεῖ πως ἦδη τὰ παμποίκιλα τῆς ἀληθείας ἐπιπύκτοντες χρώματα, φέρε λέγωμεν, ὅτι τοῖς θεοῖς δόγμασι καὶ δεσποτικοῖς θεοπίσμασι ἀντεξάγοντες ἀπηνῶς τὸ ἴδιον θέλημα πάντες ὅσοι πλατεῖαν ταυτηνὴν καὶ ἀμέτρητον οἰκοῦμεν, προσκεκρούκαμεν οὐ μετρίως τῷ Δημιουργῷ, καίτοι τιμῆς τε καὶ δόξης ἐφέντι λαχεῖν, ἃς ἦν ἀ-

A hominem appetentes, in angorem animi demum proritabant. Verum hi temeritatis suae poenas tulerunt ab eo qui justa iudicat, et cum tota domo perierunt. Nam apertis faucibus terra ipsos eorumque liberos, et iumenta eorum, et cunctas facultates absorbit. Cum autem illis sancte punitis nimio plus indolentes quidam ejusce factionis, viperaum instar, Moesen adorirentur, divina tandem natura ad iram provocata est. Scriptum est autem in hunc modum : « Et locutus est Dominus ad Moesen et Aaron, dicens : Discedite de medio synagoge istius, et consumam eos confestim. Et ceciderunt in faciem suam. Et dixit Moyses ad Aaron : Sume thuribulum, et impone super illud ignem ab altari, et injice super illud incensum, et effer velociter in castra, et exora pro eis. Exiit enim ira a facie Domini, et coepit vulnerare populum. Et sumpsit Aaron sicut locutus est ei Moyses, et occurrit ad synagogam. Et jam inceperat vulneratio in populo, injectum incensum, et exoravit pro populo, et stetit inter 403 medium mortuorum et vivorum, et cessavit plaga 27. » An obscura tibi posthac etiam erit ipsa Filii mediatio, Herminia ?

Ἄρα σοι λοιπὸν τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας τὸ χρῆμα

B. Erit. Existimo enim diaspiciendum esse accurate quidnam sub historia lateat. Igitur planum facias ; neque enim te istud praetermittere decebit.

A. Quid vero ? nonne putas Aaronem in typum et imaginem Salvatoris nostri positum fuisse ab initio, qui talari succinctus, et humerali ornatus, et aurea lamina in summa fronte, et lapidibus sculptis 28 : et, quod spectabilius erat, semel tantum in anno in Sancta sanctorum ingredi fas erat, neque vero incruentam pro cuncto populo victimam litabat ?

B. Recte, quandoquidem scribit etiam divinus Paulus : « Christus autem assistens pontifex futurorum honorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa 29. » Et vetera quidem illa typos et umbras esse, haec autem, id est, ea quae per Christum sunt, clarum nunc et oppide manifestam esse veritatem, quis paulo eruditior dubitaverit ?

A. Assumpto igitur in pontificem et apostolum confessionis nostrae Christo Jesu 30, et figurarum rudiori adhuc umbra multiplicibus veritatibus coloribus quodammodo inducta, age, dicamus nos, quotquot latum hunc et immensum orbem incolimus, Creatorem non mediocriter offendisse, dum divinis dogmatibus et Dominicis oraculis nostram voluntatem insolenter opposuimus, quamvis homines vero honore et gloria beari cuperet. Inde corruptio nostra

²⁷ Num. xvi, 1-46. ²⁸ Exod. xxviii, 4. ²⁹ Hebr. ix, 11, 12. ³⁰ Hebr. iii, 1.

prodiit, quæ nos asumit, et morte conterit : « Et regnavit mors ab Adam usque ad Moſen, etiam in eos qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ²¹. » — « Et dilatavit quidem infernus animam suam, » ut ait propheta Isaias, « aperuit autem os suum, ut non cesset²². » Quanquam universam terram depopulatus esset, expanso inevitabili ac impenetrabili reti, nisi tanquam e supremo et cœlesti tabernaculo, Deo ac Patre ita volente, descendisset et ad nos venisset unigenitum **404** Dei Verbum. Semetipsum enim exinanivit, formam servi accipiens²³, ut et appellatus pontifex, et veluti loco thymiamatis seipsum sacrificans Deo ac Patri, corruptionem sisteret. « Stetit enim, » inquit Scriptura, « inter medium vivorum et mortuorum, et cessavit plaga. » Annon igitur ex his etiam facile perspicias Jesum mediatorem Dei et hominum fuisse? Soluta enim veluti pugna, et omni vetere propugnaculo diruto, coierunt invicem quæ disjuncta olim erant, hoc est, Deus et humanitas, mediante Christo, et per seipsum summis inferiora colligante. « Quocirca divinus Paulus dicebat ipsum esse pacem nostram, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit²⁴. » Et rursus : « Justificati ergo ex fide pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum²⁵. »

τὸ μεσότηγον τοῦ φραγμοῦ λύσας. » Καὶ αὖθις αὖ τὸν Θεόν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

B. An ergo eam solam ob causam Unigenitus mediator esse censetur, quod peccatum, quod nos a Dei charitate et consortio arcebat, procul repulit et in pristinum statum nos reduxit, inimicitia deleta²⁶? Aut, si alia ratio quædam est, sciscitanti et discendi cupido dicere profecto non gravaberis.

A. Faciam, neque id cunctanter. Dicam vero abolevisse quidem illum inimicitiam dubio procul in carne suâ, sicut scriptum est²⁷, et sequestrem veluti quemdam ac mediatorem inter nos factum, nos a Dei charitate quam longissime seclusos ob mundanæ voluptatis amorem, et quod creaturam præ Creatore coleremus, per seipsum obtulisse Deo ac Patri, et fidei justificatos lucrificasse : neque tamen asserimus ipsum ob hujusce rei dispensationem solam nuncupatum esse mediatorem, sed ei porro aliam hujusce rei rationem arcanam et mysticam ad mediationis nomen et rem suppetere.

B. Qui vero istud ais?

A. Qui aliter quam juxta illud quod scriptum est : « Hoc sentite unusquisque in vobisipsis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed se ipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo²⁸? » Cum enim esset ipse Dei ac **405** Patris

ἰσῶς ἔχειν εἰκός. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ δαπανῶσά τε καὶ τῷ θανάτῳ συνθραύουσα, κατεξανέστη φθορά, « Καὶ βεβασίλευκεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ, καὶ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας, ἐπὶ τῷ ὁμοιωματι τῆς παραδόσεως Ἀδάμ. » — « Καὶ ἐπλάτυνε μὲν ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, » καθὰ φησὶν ὁ προφήτης Ἡσαίας, « διηνοίξε δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ, τοῦ μὴ διαλιπεῖν. » Κἂν εἰσάπαν ὠλόθρευσε τὴν γῆν, ἀδιάφυκτόν τε καὶ ἀνεξίτητον ἀπλώσας τὸ λῖνον, εἰ μὴ καθάπερ ἀπὸ τινος σκηνῆς τῆς ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς, κατ' εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκπεφοίτηκέ τε καὶ καθίκετο πρὸς ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος.

« Κεκένωκε γὰρ ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἵνα καὶ χρηματίσας ἀρχιερεὺς, καὶ ὡς ἐν τάξει θυμιάματος, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἱερουργήσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἐκδουσωπήσῃ τὴν θραῦσιν. » Ἔστι γὰρ, φησὶν, ἀναμέσον τῶν ζώντων καὶ τῶν τεθνηκότων, καὶ ἐκπάσεν ἡ θραῦσις. » Ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ διὰ τούτων εὐμάλα καταθρῆσαι τις ἂν, ὅτι μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γέγονεν Ἰησοῦς; Λελυμένης γὰρ ὡσπερ τῆς διαμάχης, καὶ παντὸς ἀρχαίου διατειχίσματος κατασεισμένου, ἀλλήλοις συνέβη τὰ πάλοι διψικισμένα, τουτέστι, Θεὸς τε καὶ ἀνθρωπότης, μεσολαβοῦντος Χριστοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς ἄνω τὰ κάτω συνδέοντος. Καὶ γοῦν ὁ θεοσπέσιος Ἐφῆ Παῦλος, ὅτι Ἐαὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς

B. Ἄρ' οὖν, ὅτι τὸ μεσολαβοῦν καὶ ἐξεῖργον ἡμᾶς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τε καὶ οικειότητος, φημι δὴ τὴν ἁμαρτίαν, ἐκποδῶν ἐλάσας ὁ Μονογενὴς, ἀνεκόμεσέ τε πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς, καὶ κατήργηκε τὴν ἔχθραν, κατ' αὐτὸ δὴ τουτὶ καὶ μόνον νοοῖτ' ἂν μεσίτης, ἢ καὶ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον; Φράσαις ἂν ὡς ἕδιστα ἐρομένῳ τε καὶ δεδιψηκότῳ μαθεῖν.

A. Καὶ μάλα, κατοκνησάμεν γὰρ ἂν ἤκιστά γε. Ἐρῶ δὲ, ὅτι κατήργηκε μὲν τὴν ἔχθραν ὁμολογουμένως ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, καὶ οἶονεῖ τις διαλλάκτης εἰς ἡμᾶς καὶ μεσίτης γεγονώς, τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ὠλισθηκότας ὡς ἀπωτάτω, διὰ γε φιληθονίας τῆς κοσμιότητος, καὶ ἐπιπέτρ τῆς πίστεως παρὰ τὸν κτίσαντα λελατρεύκαμεν, προσκεκόμικε δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ δικαιοῦσας τῇ πίστει **D** κατεκτήσατο· πλὴν οὐ τί φάμεν μεσίτην αὐτὸν δι' οἰκονομίαν κεκληθῆσθαι τὴν ἐπὶ τῷδε μόνην, ἀλλὰ τις αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῷδε λόγος ἀπόρρητός τε καὶ μυστικός πρὸς τὸ τῆς μετετείας ὄνομά τε καὶ χρῆμα προσπορίζεται.

B. Πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο φῆς;

A. Καὶ πῶς ἂν ἑτέρως ἢ κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ γεγραμμένον· « Τοῦτο φρονεῖτε ἕκαστος ἐν ὁμῖν αὐτοῖς, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος; » Αὐτὸς γὰρ ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-

²¹ Rom. v. 14. ²² Isa. v. 14. ²³ Philipp. ii, 7. ²⁴ ibid. ²⁵ Philipp. ii, 5-8.

²⁶ Ephes. ii, 14. ²⁷ Rom. v, 1. ²⁸ Ephes. ii, 16.

πρὸς τὸ ἀκήρατον κάλλος, καὶ ἡ μορφή, καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς Λόγος, καθήκειν ἑαυτῶν εἰς κένωσιν, οὐχ ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο βεβιασμένως, ἀλλ' εὐδοκίᾳ Πατὴρ κατ' ἰδίαν βούλησιν, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλώδητον μὲν παντελῶς καὶ ἀπαραιοῦτον ἐν ἑαυτῷ τὸ τῆς ἰδίας φύσεως ἀνασώζων ἀξίωμα, προσλαβὼν δὲ τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ἐξ ἀμφοῖν νοούμενος Υἱὸς, συνδεδραμηκότων καὶ συνενεχθέντων εἰς ἓν φύσεως τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἀφράστως τε καὶ ἀπορήτως, καὶ ὡς οὐκ ἔστι νοεῖν, εἰς ἐνότητα συντεθειμένων. Καὶ οὐ δήπου φάμεν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς τὴν τῆς ἐπιγείου σαρκὸς μεταπεποιῆσθαι φύσιν, ἤγουν εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου σάρκα· φρενοβλαβείας γὰρ δοίην ἂν ἔγωγε τῆς ἐσχάτης νόσημα τοῦτ'· ἐκατέρου δὲ ὡσπερ ἐν ἰδίῳ μένοντος ὄρω τε καὶ λόγῳ, τὴν εἰς ἄκρον τε καὶ ἀδιασπάστως ἔχουσαν εἰς ἐνότητα συνδρομήν, τὸ τῆς λεγομένης ἐνθάδε συμβάσεως ὄνομα δηλοῖ. Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός· οὔτε δὲ Θεὸν εἰπὼν, ἀνθρωπότητος ἀπαλλάξεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, οὔτε μὴ ὀνομάσας ἄνθρωπον, τῶν τῆς θεότητος ἀποσοδήσεις ἀξιομάτων, εἴπερ ἔλοιτο φρονεῖν ὀρθῶς. Καὶ ἔστι Μονογενῆς μὲν καὶ Λόγος, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατὴρ ἀναφύς καὶ γεγεννημένος, πρωτότοκος δὲ αὐτῷ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Ὡσπερ ὄνομα τὸ *Μορογενῆς*, ἴδιον ὄν τοῦ Λόγου τετήρηται πάλιν αὐτῷ, καὶ ἐκωθέντι *σαρκί*· οὕτω τὸ *Πρωτότοκος*, αὐτοῦ κυρίως οὐκ ὄν, γέγονεν ἴδιον αὐτοῦ μετὰ τῆς σαρκός. Μεσίτης ἄρα καὶ τῆδε νοεῖται τὰ πολλὰ διωκισμένα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἀμέτρητον ἔχοντα τὸ μεσολαβῶν, τούτεστι, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα, συνενεχθέντα τε καὶ ἠνωμένα δεικνύων ἐν ἑαυτῷ, καὶ συνείρων ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Θεῷ μὲν γὰρ ἐστὶν ὁμοφυῆς, (1) ἐπέταιο καὶ ἐξ ἡμῶν τε καὶ ἐν ἡμῖν. Οὐ γὰρ παρ' ἡμᾶς ἕτερος κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' οἰκῶς κατὰ πάντα, δίχα μόνως τῆς ἁμαρτίας. ὁ Ἐμμανουήλ.

B. Ὁρθότατα ἔφησ. Ἦκει δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο ἀνάγκης ἡμῖν ὁ λόγος, ὡς καὶ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ εἶναι φάναι τὸν Υἱόν.

A. Ὁμοούσιον γὰρ, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν καὶ οὐσιωδῶς. Ὡσπερ γὰρ, οὐκ ἀληθῶς καὶ ἐξητασμένως, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τάξει τῇ πρεπούσῃ, νοεῖτ' ἂν ἡ λέγοιτο πρὸς ἡμᾶς ὁμοούσιος, εἰ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως οὐκ εἴη ποτ' ἂν ἐκ Θεοῦ τε καὶ ἐν Θεῷ, μὴ φυσικοῖς εἰς ἐνότητα τὴν πρὸς αὐτὸν συνδούμενος λόγος· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἑτέρως ἢ ἀνθρωπότης θείας εἴη φύσεως μέτοχος, εἰ μὴ πεπλοῦτήκε τοῦτο διὰ μεσίτου τοῦ Υἱοῦ, φυσικῶν ὡσπερ τινὰ τὸν τῆς συναφείας λαχοῦσα τρόπον. Ἀταλαίπωρον δὲ κομιδῇ διαπισθῆσαι λέγοντος τοῦ Υἱοῦ, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα· «Ἴνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, ἵνα πιστεύσῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ

A illibata pulchritudo, et forma ac species, ex ipso et in ipso Deus Verbum, ad inanitionem se demisit, non ab ullo ad hoc adactus, sed beneplacito Patris secundum suam voluntatem, et factus est homo, illasam prorsus et integram in se naturæ suæ retinens dignitatem, sed humanitatem assumens ratione incarnationis, et unus e duobus Filius intellectus, concurrentibus et collatis in unum natura divina et humana, modoque ineffabili et arcano et quod mente capi nequit in unitatem conjunctis. Neque vero dicimus Dei Verbum in terrenæ carnis naturam mutatum aut in ipsius Verbi carnem: extremæ enim dementiæ morbum hunc esse faterer: sed utroque in suo veluti manente termino et ratione, perfectissimum et indivisum ad unitatem concursus ejus quem hic dicimus congressus nomen significat. Deus enim est simul et homo idem: neque vero, cum Deum dixeris, humanitatem ei detrahes post unionem: neque, si hominem nominaveris, deitatis dignitatibus eum privabis, si tibi recte sentiendi cura est. Et Unigenitus quidem est ac Verbum, in quantum ex Patre prodiit ac genitus est, ac vicissim primogenitus, quando factus est homo, et in multis fratribus.²² Et quemadmodum nomen illud *Unigenitus*, proprium cum sit Verbi, manet rursus in ipso etiam cum unitus est carni: sic illud, *Primogenitus*, cum illius proprie non esset, factum est ejus proprium cum carne. Mediator igitur hoc pacto etiam censetur esse, ea quæ natura multum sunt dissita et immenso disjunguntur intervallo, deitatem nimirum et humanitatem, conjuncta et unita ostendens in seipso, et nos per seipsum Deo et Patri conjungens. Ejusdem enim est cum Deo naturæ, quia ex ipso est, et in ipso; et ejusdem quoque nobiscum est naturæ: nam ex nobis etiam est et in nobis. Non enim quod ad humanitatem attinet, diversus est a nobis, sed per omnia similis, excepto solo peccato, Emmanuel.

B. Rectissime. Eo autem jam adacta est oratio, ut etiam consubstantialiam Deo et Patri Filium esse necessario dicendum sit.

A. Consubstantialiorem certe: siquidem vere est ex ipso et in ipso secundum naturam, et consubstantialiter. Sicut enim non vere et exquisite, sed neque eo gradu quo par est intelligeretur aut diceretur nobis consubstantialis, nisi homo factus esset: ita non **406** esset ex Deo et in Deo, nisi naturalibus rationibus esset in unitatem cum ipso colligatus: sed neque aliter humanitas divinæ esset naturæ particeps, nisi hoc haberet per mediatorem Filium, naturalem quemdam veluti conjunctionis modum consecuta. Licet autem audire Filium Patrem cœlestem sic alloquentem: « Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me

²² Rom. viii, 29.

(1) Desunt hic nonnulla.

miisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi A
eis, ut sint consummati in unum ⁴⁰. »

B. At si dicant unitatem Filii ipsam eum Patre, talem forsitan esse, quæ etiam de nobisipsis intelligitur, quidnam demum censebimus? Scriptum est enim : « Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una ⁴¹. » Cum enim plurimæ essent in omnibus animæ, unam tamen omnium esse dicebas, unitatis nomen et rem non utique de ipsa natura statuens, sed potius individuæ voluntatum propensionibus tribuens, quod unum et idem propositum ac voluntatem haberent. Et quoniam Filius idem sentit ac vult quod Pater in omnibus, ideo unum est etiam cum ipso. Hæc enim illi passim personant, miseri.

A. Atqui comperientur etiam hæc in re mentem suam implese extrema stultitia. Nulla enim est tam absurda cogitatio, ut videtur, tamque infirma et abjecta, quæ non levium hominum mentem depopuletur, idque facillime. « Stultus enim stulta loquitur, et cor ejus vana intelliget, ad loquendum ad Deum errorem, » ut scriptum est ⁴². Nunquid enim stultitiæ et temeritatis cumulum implese non censebitur, quod dicere et contendere solent, non quidem naturalem, sed voluntatis potius ipsam esse Filii cum Patre et Deo unionem? Nam si res ita se habet, nullo modo ab iis, opinor, discrepabit qui adoptione sunt filii, et in deitatis appellationem voluntate Patris ascendi, quique virtutis splendore insignem hanc ac tam illustrem gloriam sibi compararunt. Dicant autem illi quid porro prohibeat quominus unusquisque sanctorum, cui animus sit ea sentire et facere quibus oblectetur Deus, et qui Domini voluntatem suam quolammodo **407** faciat, tam supernaturali Filii voce utatur, Patremque his verbis compellet : « Quemadmodum ego et tu unum sumus ⁴³. » Istiusmodi vocem igitur a sancto quodam ostendant esse prolatam. Sed non faciunt : multum abest. Contrarium enim videre licet in iis, opinor, qui pietatis summum fastigium assecuti, se tamen peccatores multifariam clamitant, et suæ naturæ conscios. Ac difficile quidem forsitan non esset innumeras voces e sacris Scriptis collectas coacervare; sed exercitationis campum studiosis relinquere, abs re non alienum duxerim. Ad ea autem quæ illi tradunt me convertam (id enim satius demum fuerit), et oratione repetita de nostra unitate verba faciam. In unitatem quippe per fidem, procul dubio collecti et congregati sumus, nequaquam vero differimus inter nos diversitate essentialis, licet unusquisque quodammodo seindatur in propriam hypostasim. Eiusdem enim sumus speciei, et ratio ac definitio una est essentialis omnium quæ de omnibus ex æquo prædicatur. Unitatem vero cum Deo, non in nudis ac solis voluntatum propensionibus assequimur, sed alia nos

με ἀπέστειλας. Κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἡμοῖς, ἵνα ὦσι [τε]ταλειωμένοι εἰς ἐν. »

B. Εἰ δὲ δὴ λέγοιεν τὴν ἐνότητα τοῦ Υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα, τοιαύτην εἶναι τυχόν, ὡςπερ ἂν νοοῖτο καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, τί δὴ ἄρα λογιούμεθα; Γέγραπται γάρ· « Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία μία, καὶ ψυχὴ μία. » Πλείστον γὰρ ὄσων ἐν ἅπασιν οὐσίαν ψυχῶν, μίαν ἐφη τὴν ἀπάντων γενέσθαι, τὸ τῆς ἐνώσεως ὄνομα τε καὶ χρῆμα, οὐ τί ποια πάντως αὐτῆς καθορίζων τῆς φύσεως, ἀπονέμων δὲ μᾶλλον ταῖς ἐκ θελημάτων ἀδιασπάστοις ῥοπαῖς, καὶ τὸ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν σκέψιν τε καὶ βούλησιν. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐστὶ συνευδοκῆς καὶ ὁμοφρονῶν ἐν ἅπασιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ταύτη καὶ ἐν ἐστὶ πρὸς αὐτόν. Ταυτὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιβοηδοῦσιν οἱ δειλαιοί.

A. Ἄλλ' ἡλιθιότητος τῆς εἰς ἄκρον ἠκούσης ἦδη καὶ ἀνωτάτης τὸν οἰκεῖον εὐθύς ἀναμεστῶσαντες νοῦν κἀν τούτῳ δὴ πάλιν ἄλοιοι ἐν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐκτόπων, ὡς εἴκειν, ἐστὶ νοημάτων ἀδρανές τε οὕτω καὶ κατεβριμμένον, εἰ μὴ τὸν τῶν ἀσυνθέτων καταληγεται νοῦν, καὶ τοῦτο ἀμογησί. « Ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ καλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσῃ, τοῦ λαλεῖν πρὸς Κύριον πλάνησιν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πῶς γὰρ οὐχὶ μωρῆς τε καὶ εἰκαυότητος τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης οἰηθεῖ τις ἂν ἀναπληθῆσθαι λοιπὸν τὸ φάναι τε καὶ διατεινεσθαι φιλεῖν, ἥκιστα μὲν φυσικὴν, προαιρετικὴν δὲ μᾶλλον τὴν ἐνωσιν εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεόν; Διοίσει γάρ, οἶμαι, κατ' οὐδένα πρόπον, εἴπερ ὡδὲ τε ἔχει καὶ ἔστιν ἀληθές, τῶν εἰς υἰότητα κεκλημένων, καὶ εἰς τὸ τῆς θεότητος ὄνομα διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς εἰσπεποιημένων, οἱ καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἀρετῆς αὐχρήμασι τὴν οὕτως εὐκλεᾶ καὶ περιόπτου ἐξεπρίαντο δόξαν. Τί δὲ δὴ τὸ ἀπεργὸν ἐστὶ, λεγόντων ἐκεῖνοι, καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστον τὰ ἐφ' ὅσπερ ἂν ἡσθαίη Θεὸς φρονεῖν τε καὶ ἔρῃν ἡρημένον, καὶ τὸ τῷ Δεσπότην δοκοῦν, ἴδιον ὡςπερ ποιησόμενον θέλημα, τὴν οὕτως ὑπερφῶδ' τοῦ Υἱοῦ φθέγγασθαι φωνήν, ἀνακραγεῖν τε πρὸς τὸν Πατέρα· « Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν. » Παρακομιζόντων δὲ οὖν τοιάνδε τινὸς ἡμῶν ἁγίου φωνήν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τούναντίον γάρ, οἶμαι, καταθρήσαι τις ἂν, καίτοι τῆς εἰς λῆξιν εὐσεβείας ἐπιληγμένους, οἱ τε εἰεν ἀμαρτωλοὶ πολυτρόπως ἐξέδοντας, καὶ τῆς οἰκείας φύσεως οὐκ ἐν ἀγνοίᾳ κειμένους. Καὶ ἦν μὲν ἰσως χαλεπὸν οὐδὲν, μυρίας μὲν ὄσας κατασφραγεῖσαι φωνάς, ἐκ τῶν ἱερῶν ἀναλεξαμένους Γραμμάτων· τὸ γε μὴν ἐφεῖναι τοῖς φιλομαθέσι διαγυμνάζεσθαι, λογισαίμην ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος. Τετράβομαι δὲ πρὸς τὰ παρ' ἐκείνων· ἀμεινον γὰρ ἦδη τουτί· καὶ δὴ καὶ ἐρῶ, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνότητος ἀνακυκλήσεως λόγον. Πρὸς ἐνότητα μὲν γὰρ τὴν διὰ πίστεως αὐγκομιζομένην τε καὶ συνηγέχθημεν ὁμολογουμένως, διοίσθημεν δὲ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων ἐτερότητι τῆς οὐσίας, καὶ εἰ τέμνεται πως ἕκαστος εἰς ἴδιαν ὑπόστασιν. Ἐὰρ μὲν

⁴⁰ Joan. xvii, 21-23. ⁴¹ Act. iv, 52. ⁴² Isa. xxxii, 6. ⁴³ Joan. xvii, 21.

γὰρ ὁμοιοεῖς, καὶ τῆς ἀπάντων οὐσίας ὄρος τε καὶ λόγος εἷς, ὁ πάντων ἐν ἰσῷ κατηγορούμενος. Ἐνότητα δὲ τὴν ὡς πρὸς Θεὸν, οὐκ ἐν φιλαῖς καὶ μόναις ταῖς ἐκ θελημάτων πλουτουόμεν ῥοπαῖς, ἀλλὰ τις καὶ ἕτερος εἰς τοῦτο συνείρει λόγος, ἀπόρρητός τε καὶ ἀναγκαῖος. Ὡς γὰρ ὁ θεῖος ἡμᾶς μεμυσταγώγηκε Παῦλος, « Ἐν σῶμᾳ ἔσμεν οἱ πολλοὶ, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχειν. » Ἡ γὰρ οὐκ οἶσθα, ὅτι σύσσωμα ἐνότητα λαχόντα διὰ τῆς πίστεως, ἐβήλον δὲ ἔτι καὶ

B. Κομιδῆ μὲν οὖν.

A. Οὐκοῦν, φυσικὴν τε ἅμα καὶ προαιρετικὴν τὴν ἔνωσιν σφίσι (1) καὶ τὴν ἐν Χριστῷ διοφόμεθα.

B. Πῶς λέγεις; Ἐπομαι γὰρ οὐ λίαν.

A. Καὶ μὴν οὐδὲν εἶναι φημι τὸ ἀναντες ἐν γε δὴ τοῦτοις, ὡ τᾶν ἀναμάθοι δ' ἂν ὁ φημι καὶ λίαν ἐκλόως ἀπασιτοῦν, οἶμαι, σοφὸς καὶ ἀρτίφρων ἀνὴρ, ἐννενοηκῶς ὅτι, πρῶτον μὲν εἰς ταυτότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους οἱ τελούντες ἐν ἀνθρώποις θεσμῶ φυσικῶ διεσφίγγεσθα, συνενούμεθα δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. Διατεταμημένοι γὰρ ὡσπερ εἰς ὑπόστασιν ἰδικὴν, τὴν καθ' ἕκαστον λέγω, καθ' ἣν ὁ μὲν τίς ἐστι Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ὁ δὲ Θωμᾶς ἢ Ματθαῖος, σύσσωμοι γεγόναμεν ἐν Χριστῷ, τὴν μίαν σάρκα τρεφόμενοι, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πρὸς ἐνότητα κατεσφραγισμένοι, καὶ εἴπερ ἐστὶν ἀμέριστος ὁ Χριστός· μεμερίσται γὰρ οὐδαμῶς· ἐν οἱ πάντες ἔσμεν ἐν αὐτῷ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα· « Ἴνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν. » Ἀθρεῖ γὰρ ὅπως ἐν τε τῷ Χριστῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι οἱ πάντες ἐν ἔσμεν, καὶ κατὰ τὸ σῶμα, καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα. Ἐπαιτιατέον οὖν ἄρα τοὺς ἕτερα ἅττα φρονεῖν ἐλομένους, ὡς μὴδὲ ἰκεῖνα συνέντας ὀρθῶς τὰ περὶ ἡμῶν γεγραμμένα.

B. Ἐπαιτιατέον μὲν οὖν· ἐφης γὰρ ὀρθῶς. Φιλοπευστήσας γε μὴν οὐδὲν ἤττον ἐρῶ, πόττερα τὸν Υἱὸν ἠνώσθαι παραδεξόμεθα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμᾶς ἀλλήλοις, ἢ καὶ ὑπὲρ τοῦτο δοίη τις ἂν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἔνωσιν;

A. Ἡνώσθαι φαμεν καὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καθ' ἡμᾶς. Ἔστι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τῷ γεγεννηκότι πάντως που καὶ ὁμοούσιος, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς Υἱός τε καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἐν ἰδίᾳ δὲ ὦν ὑποστάσει, τῆδὲ τε ἔχειν εὐ μάλα πεπιστευμένος, οὐ καθάπερ ἡμεῖς ἀλλήλων, ἤτοι κατὰ νόμον σωμάτων, διεστήξει καὶ αὐτὸς τοῦ Πατρὸς, τὴν εἰσάπαν ἔχων διατομῆν. εἰς ἕτερότητα δὲ τὴν καθέκαστον λέγω, φυσικὴν δὲ ἄρρητον ἔχει τὴν ἔνωσιν, οὐ κατάχυσίν τινα τὴν εἰς ἀλλήλας παθουσῶν τῶν ὑποστάσεων, κατὰ γε τὰ τισὶ δοκοῦν, ὡς τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἀλλ' ὅντως [Ἰσ. ὄντος] τε καὶ ὁμοεστηκότας ἑκατέρου, καὶ ἰδίαν ἔχειν λεγομένου τὴν ὑπαρξιν, ἢ τῆς οὐσίας ταυτοῦτης βραβαύει τὴν ἔνωσιν.

B. Ἐν ἰδίᾳ φῆς οὖν εἶναι τὸν Υἱὸν ὑποστάσει [ἢ] οὐσίᾳ παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς;

A. Οὐκ ἐν οὐσίᾳ μᾶλλον ἑτέρᾳ παρὰ τὴν ὡς Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ὑποστάσει τῇ ὡς Υἱοῦ.

⁴⁴ I Cor. x, 17. ⁴⁵ Ephes. iii, 6. ⁴⁶ Joan. xvii, 22.

(1) Resunt hic nonnulla in Græco exemplari.

A quoque ratio in hoc conjungit arcana et necessaria. Ut enim nos divinus Paulus docuit: « Unum corpus multi sumus, ex eo quod de uno pane participamus ⁴⁴. » Nunquid enim intelligis ab eo dici gentes etiam Christo concorpores factas esse ⁴⁵, unitatem cum ipso per fidem nempe et per mysticam benedictionem adeptas?

γενέσθαι Χριστοῦ καὶ τὰ ἔθνη φησὶ, τὴν πρὸς αὐτὸν μυστικῆς εὐλογίας;

B. Prorsus quidem.

A. Igitur naturæ simul et voluntatis unitas in nobis: dispiciamus autem num talis sit nostra, qualis ea quæ in Christo est.

B. Qui tu istud ais? Non enim assequor.

A. Atqui nihil est in his ardui, amice; sed quod dico, citra negotium intelliget, opinor, quisquis recte sentit ac sapit, si animo reputaverit, primum quidem nos, quotquot homines sumus, lege naturali in mutuum identitatem constrictos esse, sed et alio quoque modo nos simul unitos esse. Secilicet enim quodammodo in propriam seu singularem subsistentiam secundum quam hic quidem est Petrus aut Joannes, ille Thomas aut Matthæus, concorpores facti sumus in Christo, una carne pasti, et uno sancto Spiritu ad unitatem obsignati, et cum Christo sit indivisibilis (neutiquam **408** enim divisus est), unum omnes sumus in ipso. Ideoque ad Patrem cœlestem dicebat: « Ut unum sint, sicut et nos unum sumus ⁴⁶. » Vide enim ut in Christo et sancto Spiritu omnes unum sumus, tum secundum corpus, tum secundum spiritum. Arguendi sunt igitur qui secus sentiunt, quod neque illa recte intelligant quæ de nobis scripta sunt.

B. Arguendi quidem: recte quippe dixisti. Nihilominus ego vel id ex te sciscitabor, utrum admittere debeamus Filium unitum esse Deo ac Patri, quemadmodum et nos invicem, an ultra hanc, concedemus aliquam esse aliam unitatem?

A. Unitum esse dicimus etiam Patri Filium sicuti nos. Est enim procul dubio Genitori plane consubstantialis, siquidem vere est Filius et ex ipso. Cum autem in propria existat hypostasi, atque ita se habere utique credatur, non quemadmodum nos ab invicem, seu lege corporum, ipse etiam distinguitur a Patre omnimoda distinctione, cujusmodi nimirum diversitas est in singularibus: sed naturalem et ineffabilem habet unitatem, non confusionem quamdam hypostaseon quæ altrinsecus afficiantur, sicuti nonnullis placet, ut idem sit Pater ac Filius: sed cum sit et subsistat uterque, et propriam habere dicatur hypostasim, essentia identitas unitatem constituit.

B. In propria igitur dicis Filium esse hypostasi, vel essentia alia quam Patris?

A. Non in alia essentia quam ea quæ est ut Dei, sed in hypostasi quæ ut Filii.

B. Quid ergo? Aliudne est essentia, aliud hypostasis?

A. Etiam. Multum enim est inter illa discriminis ac intervalli, siquidem essentia singularia complectitur.

B. Quo pacto inquis? Sum enim ego in his, ut constat, paulo tardior.

A. Nescis mihi quoque minus tritum et usitatum esse de his rebus disserere? In disquisitionem tamen quoad ejus est crassiore typo vocanda est divina excellentiæ sublimitas. Itaque essentia significatio ad aliquid commune videtur pertinere, nomen autem de singularibus hypostasis quæ subsunt huic universali prædicatur ac dicitur: illud autem me nunc ostendere putato.

B. Cujusmodi illud?

A. Definimus hominem, animal rationale, mortale, ratione illi convenienti: et hanc substantiæ definitionem esse dicimus, quæ ad omnes singulariter subsistentes pertinet. Sub hoc igitur universali, nimirum homine, 409 sive hominis definitionem, cadit, opinor, Thomas et Marcus, aut, si ita vis, Petrus et Paulus. Et substantia quidem hoc pacto significabitur: nondum tamen clara et manifesta erit eorum quæ singulariter intelliguntur significatio. Homo enim simpliciter, nondum est Petrus et Paulus: sed Thomam aut Petrum si dixeris, a definitionibus quidem substantiæ id quod significatur non removebis (homo enim est nihilominus), sed in tali puta specie existere, et in propria et particulari hypostasi esse ostenderis. Substantia igitur etiam de omni homine, maxime cum communem generis rationem parturiet: hypostasis autem de uno convenienter intelligetur, neque a communitate separans id quod significatur, neque porro confundens et obscuritate permiscens demum id quod singulare est ac particulare.

B. Intelligo jam: nec enim in scite mihi videtur istud expositum.

A. Consubstantia em ergo Deo et Patri Filium esse cum fateamur, in propria hypostasi conjunctim simul et discretim unitum esse dicimus, identitatis rationibus necessario admodum conjungentes personarum aut nominum distinctionem, et hypostaseon diversitatem, quæ ut est in Patre, sic in Filio ob hoc ipsum ac solum est, ut ne essentia omnimoda similitudo, et illa identitas et per omnia incommutabilitas quæ est cum in Patre, tum in Filio, deleat aliquo pacto differentiam, efficiatque ut ægre admodum discerni possit id quod singulariter proprium est utriusque. Hic enim Pater est ac non Filius: ac vicissim ille Filius, non autem Pater.

B. Itaque, si placet, dicamus essentias esse duas: unam quidem Patris, alteram autem Filii. Sic enim distinctior quodammodo et manifestior cuivis erit differentia.

A. Non erit certe. Cave enim ne illorum sermonibus abripiaris in sensum reprobum, et regia quo-

B. Ἐτερον γὰρ τι οὐσία, καὶ ἕτερον ὑπόστασις;

A. Ναί· πολὺ γὰρ τὸ διαίρων καὶ διὰ μέσον χωρῶν, εἴπερ ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν καθέκαστα περιεκτικῆ.

B. Τίνα φῆς τρόπον; βραδύς γάρ, ὡς εἴκειν, ἐν γε τοῖς τοιοῦτοις, ἐγώ.

A. Ἡ γὰρ οὐκ οἶσθα, ὅτι κάμοι πως οὐκ ἐντριβῆς καὶ περὶ τούτων λόγος; Ἰτέον δ' οὖν ὁμῶς ἐπὶ τὴν ἐγχωροῦσαν βάσανον, ὡς ἐν εἰκόνι τυχόν ἐν ὑπερέτοις οὐσῆς ὑψώμασι τῆς θείας ὑπεροχῆς. Οὐκοῦν τῆς οὐσίας ἡ δῆλωσις, κατὰ κοινοῦ τινος εἴκειν εἶναι πράγματος· τὸ δὲ τῆς ὑποστάσεως ἐκάστου τυχόν ὄνομα, τῶν ὑπὸ τουτὶ τὸ κοινὸν κατηγορεῖται καὶ λέγεται· οὐο δέ με νῦν ἐκεῖνο δηλοῦν.

B. Τὸ ποῖόν τι δῆ;

A. Ὅριζόμεθα τὸν ἄνθρωπον, ζῶον λογικόν, θνητόν, κατὰ τὸν αὐτῷ πρέποντα τιθέμενοι λόγον, καὶ τοῦτο, οὐσίας ὄρον εἶναι φαμεν, κατὰ παντὸς ἰούσαν τῶν κατὰ μέρος ὑπεσθηκώτων. Ἰπὸ οὖν τὸ κοινὸν δὴ τουτὶ, τουτέστι, τὸν ἄνθρωπον, ἦτοι τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὄρον, πίπτει μὲν, οἴμαι, Θωμᾶς τε καὶ Μάρκος, ἢ φέρε εἰπεῖν, Πέτρος τε καὶ Παῦλος. Καὶ τὴν μὲν οὐσίαν ὡδὶ κατασημα[?]ναι τις ἀν, τῶν δὲ καθέκαστον νοουμένων, οὕτω σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ τὴν δῆλωσιν ἐποιήσατο. Οὐ γὰρ ἐτι ἄνθρωπος ἀπλῶς, τοῦτό ἐστι Πέτρος καὶ Παῦλος· Θωμᾶν δὲ ἢ Πέτρον εἰπὼν, τῶν μὲν τῆς οὐσίας ὄρων οὐκ ἐξοίσει [α]. ἐκχομῖσει] τὸ δηλούμενον· ἄνθρωπος γὰρ οὐδὲν ἤττον ἐστὶν· ἐν εἴδει δὲ ὄντα τῷ τοῖφδε τυχόν καὶ ἐν ὑποστάσει τῇ ἰδικῇ καὶ μεμερισμένως ὑπέδειξεν. Ἡ οὐσία τοιγαροῦν καὶ κατὰ ἀνθρώπου παντὸς, ἅτε δὴ τὸν κοινὸν τοῦ γένους ὠδίνουσα λόγον· ἡ δὲ ὑπόστασις, καθ' ἑνὸς ἀν νοῖτο πρεπωδέστερον, οὕτε τῆς κοινότητος ἐξιστάσα τὸ δηλούμενον, οὕτε μὴν ἀναχέουτὰ τε καὶ ἀνακρινῶσα πρὸς τὸ ἀσυμφανὲς ἐτι τὸ καθέκαστόν τε καὶ ἰδικῶς.

B. Συνήμι νῦν· εἰρησθαί γάρ οὐ μοι λίαν ἀκόμφως δοκεῖ.

A. Ὅμοούσιον τοίνυν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογούντες ὑπάρχειν, ἐν ἰδίᾳ τε ὑποστάσει, συναφῶς τε ἅμα καὶ διωρισμένως ἠνώσθαί φαμεν, τοῖς τῆς ταυτότητος λόγοις ἀναγκαιοτάτως εὖ μάλα συναπτοντες τῶν προσώπων ἦτοι τῶν ὀνομάτων τὴν διαστολήν, καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων ἑτερότητα, τὴν ὡς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατ' αὐτὸ δὴ τουτὶ καὶ μόνον· ἵνα μὴ τὸ τῆς οὐσίας εἰς πᾶν ὅτιοῦν ἐμπερὲς, καὶ τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον ἀπαρραλλάκτως ἐν τε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καταλαίβῃ τὸν τρόπον τινὰ τὴν διαφορὰν, καὶ δυσδιάκριτον κομιδῆ τὸ ἀναμέρος ἴδιον ἐκατέρου κατεργάσαιτο πως. Ὁ μὲν γὰρ ἐστι Πατήρ, καὶ οὐχ Υἱός· ὁ δὲ αὖ, Υἱός, καὶ οὐ τί που Πατήρ.

B. Οὐκοῦν, εἰ δοκεῖ, λεγόμεν οὐσίας εἶναι δύο· μίαν μὲν τοῦ Πατρὸς, μίαν δὲ τοῦ Υἱοῦ. Εὐκρινεστέρα γὰρ οὕτως καὶ οἰονείπως εὐσαφεστέρα πανεὶ τῶν γένοιτ' ἂν μᾶλλον ἡ διαφορὰ.

A. Οὐκ εὐκρινεστέρα ποθέν· μὴ γὰρ τοῖς ἐκείνων ἀποκομίζου λόγοις εἰς κίβδηλον νοῦν, καὶ τρίβον

ὡσπερ ἀφελς τὴν ἀμαξήτων, τα ἀσπιθῆ καὶ δυσπό- A
ρευτα διαστείχειν ἀνέχου.

B. Πῶς ἢ τίνα τρόπον;

A. Εἰ γὰρ μία μὲν ἡ τοῦ Πατρὸς ἔσται φύσις, μία δὲ αὐτὴ καὶ ἑτέρα παρ' αὐτὴν ἢ τοῦ Υἱοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον, καὶ τὸν εἰς δύο τὰ ἀλλήλοισ ἀνισοφυῆ διστάντα τε καὶ διατειχίζοντα συνεπινοεῖσθαι λόγον; Πῶς γὰρ ἂν ἡ αὐτὴ μία, καίτοι μία [καὶ μία], οὐσα νοηθεῖν ἂν; Οὐ γὰρ θέμις ἐπ' ἀνθρώπων, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τὸν τῆς ὁμοουσιότητος λαχόντων λόγον, μίαν καὶ μίαν οὐσίαν εἰπεῖν, καὶ ἐκάστῃ τῶν ὄντων καθά- περ ἰδίῳ τινὰ λόγον τὸν τῆς κοινότητος ἀπονέμειν. Εἰ γὰρ τοῦτο δρώμεν, καὶ καθάπερ ἀναγκαῖον δια- φαρὰς τρόπον, ἐπιεισοφράν τινὰ ποιούμεθα ταῖς οὐ- σίαις τὸ, μίαν τε καὶ μίαν, διοιχῆσθαι τὸ σύμπαν εἰς τὸ μηδέν. Ἡ οὐχ ἑτερότητα μὲν ἡ οὐσιώδης δια- φορά, τὸ δὲ γε ἀλλοίως ἔχον ἐν ὄρω τῷ κατὰ φύσιν ἢ ἑτερότης ἐν τούτοις ἀποφανεῖ τε καὶ τέξεται;

B. Οἶμαι γε.

A. Περιέσται τοιγαροῦν καὶ οὐχ ἔκοῦσιν εἰπεῖν, ὁμοούσιον μὲν οὐκ ἔτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, ἑτεροῖον δὲ μᾶλλον καὶ ἑτεροφυῆ, καὶ τῶν τῆς θεό- τητος ὄρων ἐξφκισμένον, εἴπερ ἐν ἰδίῳ κείσεται λόγῳ, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐξεστηχότι.

B. Ἐτεροίως γὰρ ἔχειν ἢ ὡσπερ ἂν νοοῖτο ὑπάρχειν κατὰ φύσιν ὁ Πατὴρ, διατεινόνται τὸν Υἱόν. Τοιγάρτοι παρέντες τοῦ ὁμοουσιῶ τὴν δῆλωσιν, καὶ τὸ ξένον αὐτῆ καὶ ἀσύνηθες ἐπιπλέκοντες, φασὶ δεῖν ὁμοιού- σιον ὁμολογεῖν ὑπάρχειν αὐτὸν, ἀναθέντες ὡς τι τῶν C
ὄτι μάλιστα σεπτῶν καὶ πρεπωδεστάτων αὐτῷ, καὶ τὸ τῆς μεσιτείας ὄνομα.

A. Καὶ τί δὴ ἕτερον ἢ λῆρος ἔσται ταυτὶ, καὶ γρασπρεπὲς ἀληθῶς μυθᾶριον; Εἰ γὰρ τινὰ μέσην ἐπινοοῦσιν αὐτῷ, διὰ τε τοῦτο μεσίτην ὀνομάζεσθαι δεῖν ἀσυνετώτατα λέγουσι, τί δὴ ἄρα τὸ ἐντεῦθεν, ἢ ποδαπὸς ἡμῖν θεωρίας εἰσκρίνεται λόγος, ἐγὼ μὲν οὐχ ὄρω φράσαις δ' ἂν αὐτὸς, ὡς ἡδιστὰ γε μανθά- νειν ἐθέλοντί μοι.

B. Τί ἂν φράσαιμι πρὸς ταῦτα;

A. Ἔρου τοιγαροῦν καὶ μανθάνειν ἐπείγου, πό- τερα γεννητὸς ἢ ἀγέννητος ὁ μεσίτης ἐστὶ, Θεὸς ἀληθῶς, ἢ τελεῖ γε καὶ αὐτὸς ἐν κτίσμασιν. Ὁ γὰρ ἐστὶ, κατ' ἐκείνους, οὔτε Θεὸς καθαρῶς, οὔτε πῶμα D
σαφῶς, ποῖον ἂν ἐκδέξαιτο παρ' αὐτῶν ἐν τοῖς οὔσι τόπον, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐν ψιλαῖς ἐννοαίς, κἂν νοῦν ἐλεῖν μόνον, οἷός τ' ἂν εἶην ἐγώ.

B. Τὸν ἀμφοῖν ἀναμέσον, Θεοῦ τέ φημι καὶ κτί- σεως· ταύτη γάρ τοι καὶ μεσίτην αὐτὸν κεκλῆσθαί φασιν.

A. Ἀσυμφανέστατά τε ἐρῶσι καὶ ἀμαθέστατα διακείσονται, φρονιῦντες ὡδί. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἄνω τε καὶ κάτω τὸν νοῦν περιστρέφοντα, καὶ τὴν τῶν ὄντων ἅπασαν τὸ ὅπως ἂν ἔχει πολυπραγμο- νοῦντα φύσιν, κἂν γοῦν ἐν ἐννοαίς καὶ λόγῳ λη- πτὴν τοιαύτην τινὰ φύσιν ἰδεῖν, ἢ καὶ τῶν τῆς ἀλη- θοῦς θεότητος ἔξω βέβηκεν ὄρων, καὶ τοὺς τοῦ πεποῖσθαι λόγους διανψῆται, καὶ ἀμείνω τοῦ κε-

A dammodo via relicta, per devia et inaccessa ferri te sinas.

B. Quo pacto?

A. Si enim una quidem sit Patris natura, alia ve- ro et ab ipsa diversa, Filii: annon necesse erit ra- tionem insuper excogitari quæ dividat ac separat duo inter se naturæ inæqualis? Quomodo enim ead- dem substantia alia et alia esse concipiatur? Non enim licet de hominibus qui unam et eandem con- substantialitatis nacti sunt rationem, aliam et aliam substantiam dicere, et unicuique rei 410 tribuere veluti propriam quamdam ac peculiarem rationem eam quæ ad communitatem pertinet. Si enim hoc faciamus, et quasi quemdam necessariæ differen- tiæ modum substantiis invehamus, quod nimirum alix sint atque alix, in nihilum abibit universale. Annon diversitatem quidem substantialis diferen- tiæ: alterationem autem in definitione naturali, illa diversitas in his profert ac pariet?

B. Opinor.

A. Supererit igitur dicere vel invitis, non jam consubstantialem quidem esse Deo ac Patri Filium, sed diversum potius, et alterius naturæ et a deita- tis rationibus alienum, siquidem in propria ratione constituatur, quæ ab Dei et Patris substantia sit aliena.

B. Enimvero aliter se habere Filium contendunt, quam quo pacto censetur existere secundum natu- ram Pater. Idcirco ὁμοουσιῶ significatione relicta peregrinam et insolentem ei affingunt, fatendumque aiunt ipsum esse ὁμοουσιῶν, et mediatoris nomen ei quoque tribuunt velut augustissimum omnium eique convenientissimum.

A. Quid vero? Num aliud hæc sunt quam nugæ et aniles fabulæ? Nam, si mediam quamdam natu- ram de eo concipiunt, atque idcirco mediatorem nominandum esse stultissime aiunt, quidnam inde sequatur, aut qualis demum contemplationis ratio afferatur, equidem non video, sed dic tu ipse mihi alioquin discendi percupido.

B. Quid ad hæc dixerim?

A. Interroga itaque et urge utrum genitus aut ingenitus mediator sit vere Deus, an ipse quoque creaturis annumeretur. Quod enim ex eorum sen- tentia neque mere Deus est, neque manifeste crea- tura, eequem locum ab ipsis inter ea quæ sunt ac- cepturum sit, ac ne quidem nudis notionibus tenuis dicere non possum, etiamsi velim.

B. Quod medius sit inter duo, Deum videlicet et creaturam, idcirco vocatum esse mediatorem ipsum aiunt.

A. Obscurissime loquentur et magnam præ se ferent imperitiam, si ita sentiant. Licet enim om- nem in partem verses animum et cunctam rerum naturam penitus scruteris, nequaquam tamen istiusmodi naturam comperies, notione sola aut ra- tione perceptibilem, quæ sit a veræ deitatis terminis aliena, et rei creatæ rationes excedat, ac præstan- tiorem quam si in ortum educta esset præ se ferat

existentiam. An est aliquid medium inter genitum A κλησθαι πρὸς γένεσιν τὴν οὐκ εἶναι ἐπιδεικνύμενον ὑπαρξίν. Ἄρ' ἐστὶ τι τὸ μεταξὺ γεννητοῦ τε καὶ ἀγεννήτου, ἀποιήτου καὶ ποιήματος;

B. Non concesserim equidem; recte enim ais.

A. Duas igitur in rebus universis consideramus naturas: unam quidem ejus qui semper et eodem modo se habet et est; alteram eorum quæ per creationem in ortum producta sunt. Et increati quidem naturam excellere et præstare omnibus, et omni excellentiæ ac sublimitatis ratione eminere: hanc autem subjectam ac veluti subditam esse pedibus Domini. Hoc autem clarissime intelliges dicente Christo Judæorum turbis: « Vos de deorum estis: ego de supernis sum »⁴⁷. » De supernis autem ad nos venire Unigenitum sapiens quoque Joannes declaravit, dicens: « Qui desursum venit, super omnes est »⁴⁸. » Existimabat enim substanti- liter esse tribuendum naturali Deo, Deique secundum naturam Filio, supremam et eminentissimam excellentiam. Illud enim « de supernis, » locorum altitudinem non designare, sed ipsam Dei ac Patris substantiam indicare, annon certissimum est, cum unus sanctorum discipulorum clare dixerit: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminem, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio »⁴⁹? » Sive ergo angelos, sive his superiora, et quæ intermedia sunt omnia percurrans, ad ipsa quis Seraphim perveniat, supremasque glorias consideret, rerum creaturarum naturam non transiliet. Aut enim superne quiddam est, hoc est, a Patre luminem, ac propter hoc Deus: solus autem unus superne est Filius: aut aliquid infra ac inferne censeatur, hoc est creatura, et quod a creatura est: intermedium vero plane nihil est. Et sane si quis adversarios interroget urgeatque hoc pacto: Ecquid demum nobis obiruditis, amici, utrum genitus est istiusmodi, ut vultis, Filius et mediator, an ingenuus? nihil enim inter ista medium esse videtur: quid responsuri sunt?

B. Hæsitaturos puto, nec sine causa.

A. Hæsitaturi equidem. Vivit enim veritas ac vincit, ut scriptum est »⁵⁰. Nos autem viam in utrumque tendentem investigantes, age, nos de isto probabiliter disseramus. Si enim concesserint eum qui hoc pacto mediator est increatum esse, eique, quod solius deitatis secundum naturam proprium est tribuerint, mediatiois limites longe prætervehi significabunt, et 412 amplio- rem demum dignitatis locum tenere quam oporteat. Nam quod supra omnia positum est, gloria et natura Deus est, cui tanquam proprium bonum inest, increatum esse. Proindeque istiusmodi natura in rerum creaturarum et corruptibilium loco et ordine minime censeatur. Sin autem, hoc prætermisso, creatum esse dicunt, quomodo censebitur id quod ejusdem generis est cum creatura, diversum esse ab ipsa? Quomodo

B. Οὐκ ἂν δόξην ἔγωγε· λέγεις γὰρ ὀρθῶς.

A. Δύο τοιγαροῦν ἐν δλοῖς τοῖς οὐσι καταδεώμεθα φύσει· τὴν μὲν τοῦ ἀεὶ τε καὶ ὡσαύτως ἔντος τε καὶ ἔχοντος· ἑτέραν δὲ αὐτῆς, τὴν τῶν εἶναι λαχόντων δημιουργικῶς· καὶ τὴν μὲν τοῦ ἔντος ἀγεννήτως, ὑπερκεῖσθαι τε καὶ ἀνακλύπτειν τὰ πάντα, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄνω καὶ μείζον ὑπεροχαῖς ἀνανήχασθαι· τὴν δὲ ὑποπίπτουσαν τε καὶ οἰονεὶ καταβεβλημένην ὡς ὑπὸ πῶδας Δεσπότου. Εἴση δὲ δὴ τοῦτο καὶ μάλα σαφῶς· φάσκοντος τοῦ Χριστοῦ ταῖς Ἰουδαίων ἀγγέλαις· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ· ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. » Ἄνωθεν δὲ ἦκειν ὡς ἡμεῖς τὸν Μονογενῆ, καὶ ὁ ἀσφὺς Ἰωάννης διεσαφεί, λέγων· « Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Ὡς γὰρ δεῖν ἀπονέμειν οὐσαυδῶς τῷ γε ἔντι κατὰ φύσιν Θεῷ, καὶ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν ἐκπαφικῶς, τὴν εἰς ἄκρον ὑπεροχὴν, καὶ εἰς λήξιν οὐσαν τὴν ἀνωτάτω. Ὅτι γὰρ τὸ « ἄνωθεν » οὐχ ὑψομάτων ἐστὶ τοπικῶν σημαντικόν, ἀλλ' αὐτὴν ὑποδηλοῖ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίαν, πῶς οὐκ ἀναμφωλον ἐνδὸς τῶν ἁγίων μαθητῶν διεπιπόντος σαφῶς· « Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἄνωθεν ἐστὶ, καταβαλὼν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων, παρ' ᾧ οὐκ ἐνὶ παραλλαγῇ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα; » Ἐκετὶ γὰρ ἀγγέλου, εἰς οὖν ἐστὶ τὰ ἀνωτέρω, καὶ τὰ διὰ μέσου πάντα διαβραμῶν, ἐπ' αὐτὰ τις τοῖς Σεραφίμ, καὶ τὰς ἀνωτάτω κατασκέψαιτο δόξας, τὴν τῶν γεννητῶν οὐχ ὑπεραλείπει φύσιν. Ἡ γὰρ ἄνωθεν τί ἐστὶ, τούτέστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων, καὶ δὴ τοῦτο Θεός· μόνος δὲ εἰς ἄνωθεν ὁ Υἱός· ἤγουν κάτω τι νοεῖται καὶ κάτωθεν, τούτέστι, κτίσις τε καὶ ἀπὸ κτίσεως· διὰ μέσου δὲ τὸ σύμπαν οὐδέν. Εἰ δὲ δὴ τις ἔροιτο τοὺς διεναντίας καὶ φιλοπευστοῖσι λέγων· Τί δὴ ἄρα ἡμῖν, ὦ οὔτοι, φατέ; Πότερα γεννητός ἐστιν ὁ τοιοῦδος καθ' ἑμᾶς Υἱός καὶ μεσίτης, ἢ ἀγέννητος; Ἄμμεσα γὰρ ἀεὶ πως ὁρᾶται τοῦτι· τί δὴ ἄρα φαῖεν ἄν;

B. Ἀπορήσειν οἶμαι, καὶ μάλα εἰκότως.

A. Ἀπορήσειν γὰρ οὖν. Ζῆ γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ νικᾷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ, τὴν ἐπ' ἄμφω διακομιζούσαν διερευνώμενοι τρίβον, τὰ εἰκότα περὶ τούτου φέρε διενθυμώμεθα. Ἀγέννητον μὲν γὰρ εἰ δόξην εἶναι τὸν οὕτω μεσίτην, τὸ μόνος ἴδιον τῆς κατὰ φύσιν θεότητος ἀνατιθέμενος αὐτῷ, τῶν τῆς μεσίτητος ὄρων ἐπέκεινα παραδείξουσι, καὶ ἐν μείζουσιν ἢ χρῆν ἔντα λοιπόν. Τὸ γὰρ πάντων ἀνωτάτω, δόξη τε καὶ φύσει Θεός, ᾧ πάντῃ τε καὶ πάντως παρέπιπτετο ἀνώς ἴδιον ἀγαθόν, τὸ ἀγέννητον ταύτη τοι, καὶ τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ, ἀσυνταλῆς, ἀσύντακτος εἴη ἄν ἢ τοιάδε φύσις. Εἰ δὲ δὴ παρέντες τοῦτι, γεννητὸν εἶναι φασι, πῶς ἂν νοοῖτο πρὸς τινος, ἀσμφυῶς τῇ κτίσει· τὸ ὁμογενὲς αὐτῇ; Πῶς οὖν ἐστὶ μεσίτης μείων μὲν ἢ Θεός κατὰ φύσιν, μείζων δὲ αὐτῆς κατὰ ποιήματος δόξαν τε καὶ φύσιν, ἔλ

⁴⁷ Joan. viii, 23. ⁴⁸ Joan. iii, 31. ⁴⁹ Jac. i, 17.

⁵⁰ Jerem. iv, 2.

διὰ μὲν τοῦ ἀγενήτου πρὸς τὴν τῆς θεότητος δόξαν ἀναφοιτᾷ, καὶ τῶν τῆς μεσιτείας ἀναθρώσκει μέτρον ἐπὶ τὸ ἐπέκεινα πολλὸν, διὰ δὲ τοῦ γενητοῦ πρὸς τὸ κάτω βαδιεῖται, καὶ τὸν τῆς τοιαύτης μεσότητος ὑφ-ζῆσι τόπον, ἐν τοῖς γεγονόσιν ἀναμετρούμενος· εἴπερ ἐστὶν ὁμογενὲς παντὶ γενητῶ τὸ γενητὸν, κατὰ γε τὸν τοῦ γεγονέναι λόγον· τί τὸ ληρώδες τοῦτ' ἐκείνου καὶ ἀσοφώτατον σόφισμα, τὸ ἀνέφικτον ὡς ἐφικτὸν εἰσφέρειν, καὶ φύσεως ἡμῖν ἀναπλάττειν τόπους, ὧν οὐκ ἂν, οἶμαι, τις ἐφίκοιτο νοῦς; Καὶνὸς γὰρ ὁ λόγος καὶ ἀσυμφωνῆς· γενέσθαι δὲ δεῖν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῖς περὶ τούτων λόγοις, ἀναγκαῖον εἶναι φημι. Εὐμήχανον δὲ, καὶ εἰς ἀπάτην αὐτοῖς ἀστελεῶς διεξεσμένον κατιδοί τις ἂν τὸ κακούργημα. Ἐπειδὴ γὰρ δρώντες ἀνοσιώτατα καὶ φρονούντες ἀλογώτατα, παρρησιασιν εἰς τὸν Υἱὸν, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα Θεοδόμοουσιότητος ρηφοκινδύνως ἐκπέμποντες ὑποκλιέπτοσιν πᾶς ἐξ ἀναίσχυνης βραχὺ δοξάριον αὐτῶν, καὶ ἀνακομίζουσι μὲν ἡρέμα τῆς τῶν γενητῶν σμικροπρεπείας· ἀποκλείοντες δὲ ὡς περὶ τῆς εἰς τὸ ἄνω διαδρομῆς, ἐρῶ [Ἰσ. Ἰνα] μὴ νόστον κατὰ φύσιν Θεοῦ, τὸν μέσον αὐτῶ κληροδοτούσι τόπον, τοσαύτην ἐπιμετρούντες ὅσην ἔτερ [Ἰσ. εἴπερ] ἂν ἔλοιτο δόξαν αὐτῶ· νομοθέται δὲ ὡς περ τῶν τοιούτων καθεστηκότες καὶ ὀρισταί, τὸ ἐν τίσιν ἂν εἶναι πρόποι, διασκέπτονται τε καὶ ὀρίζουσι τὸν Υἱὸν. Ὅν περ γὰρ, οἶμαι, τρόπον οἱ τῶν ἀγαλμάτων δημιουργοί, καὶ φιλοτεχνίας τῆς ἐν γε τούτῳ λαχόντες τὴν δόξαν, ξύλῳ τυχὸν ἢ λίθῳ τῆς ἀνθρωπείας μορφῆς ἐντορνεύσαντες εἶδος, ταῖς εἰσποίητοῖς αὐτὸ μετὰ τοῦτο κομψείας κατακαλλύνουσιν, ἢ χρυσοῦ διαπύκνυντες, ἢ γοῦν ἐτέροις τίσιν εὐχροίαις καθωραζόντες· οὕτω τε τὸν τῶν θεωμένων κατακλήσαντες νοῦν, ἐπιμειδιᾷ μὲν ταῖς ὑλαῖς ταῖς εἰς τὸ εἶσω καὶ κεκρυμμένον οὐκ ἐφίδοιν ἐκ τέχνης, ἐπαγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον ταῖς ἐπικήροις καὶ ἐξωφανεστέροις τοῦ κόσμου μαρμαρυγαῖς μονοουχὶ περισαίνοντες ἀναπειθουσι· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀστελεῶς εὖ μᾶλλον τὸ τοῦ μεσίου σκιαγραφούντας εἰδωλον, τὸν τῶν ἀπλοστερῶν καταληγέσθαι νοῦν, καὶ ἐν δορυκτῆτων ποιέσθαι μοῖρα τοὺς ἐξακριβοῦν οὐκ ἔχοντας τὰ φιλοκακούργως ἐξηρτυμένα, καὶ διὰ τῆς αὐτῶν μοχθηρίας ἐξευρημένα.

B. Ἄριστα ἔφη.

A. Ἔδει δὴ οὖν αὐτοῦς, εἰ λόγου τινὸς ἀξιοῦν ἔδοκει τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ δόξαν ἔχειν οὐ διαβολημένην, μὴ τὰ ἀνέφικτα περὶ αὐτοῦ φαντάζεσθαι καὶ ἀναπλάττειν ἐπιχειρεῖν, ἀ μηδεὶς οἶδε λόγος, ἀπίθανον δὲ κομιδῆ καὶ ἐν ψυχαῖς ἐννοιαῖς καὶ μόναις ἔχειν τὴν ἔκφρασιν, ἐπιτρέπειν δὲ οὕτως ἀτεχνῶς ἐν τοῖς φυσικοῖς ὑφώμασι τῆς θεότητος νοεῖν τὸν Υἱὸν, ὁπολοισαμένους, ὅτι γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ τὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοουσιότητος ἀκριθεῖ καὶ ἀπαραιοῖτον ἔξει λόγον, ἐπεὶ τοι καὶ Υἱὸν ἀληθῶς διωμολόγηκε τὸν Υἱὸν, καὶ οὐχ ἑτεροῦ τινα παρὰ τοῦτον, φάσκων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· «Οὕτως ἐστὶν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα.» Καίτοι τί μὴ μᾶλλον ὀρθῶτα

A igitur mediator minor est quam Deus secundum naturam : ac major vicissim quam creaturæ gloria ferat, vel natura ? Si ex eo quod est increatus, ad deitatis gloriam attollitur, et ultra mediationis conditionem longe evehitur : ex eo vero quod creatus est, ad inferiora descendet, et mediationis ejusmodi locum tenebit, ad rerum creaturarum conditionem revocatus (siquidem simile est creato creatum, quatenus factum est) : quænam ista est delira et ineptissima cavillatio, quæ quod assequi non possis, id velati capti facile obtudit, et naturæ nobis modos comminiscitur, quos nullus, opinor, intellectus assequatur ? Novum enim et ænigmati-cum est loquendi genus, cum in his opus sit clara demonstratione. Ingeniosum vero et ad fraudem scite compositum videre licet eorum scelus. Postquam enim impiis suis factis et absurdissimis cogitatis in Filium petulanter deblaterarunt, eumque a consubstantialitate cum Deo Patre audacter excludentes, tenuem ei gloriolam quodammodo suffurantur, sensimque ab rerum creaturarum humilitate abducunt ; excludentes autem eum a supremi gradus aditu, ne videlicet intelligatur secundum naturam Deus, medium illi locum assignant, tantam ei gloriam impertientes quantam voluerint, et quasi harumce rerum constituti sint moderatores et arbitri, intra quem modum contineri par sit Filium, constitunt atque decernunt. Quemadmodum enim periti statuarii ligno aut lapidi in hominis effigiem exculptis decus et elegantiam addunt, sive illa auro evariantes, seu aliis quibusdam coloribus ornantes, atque ita spectantium animo delinito, arte efficiunt, ut internas et abditas materias non rideant, sed eos blande quodammodo adigunt, ut fluxis et externis ornamentorum fulgoribus oblectentur : sic ego arbitrator istos, mediatoris imaginem scite adumbrantes, simpliciorum animum deprædari, et veluti captivos abducere eos qui non possunt perscrutari quæ malitiose ab illis instituta et nequiter adinventæ sunt.

B. Recte dicis.

A. Decebat igitur eos, si recte vereque sentire pensari aliquid haberent, non imaginari de ipso quæ comprehendere nequeunt, et comminisci quæ nulla ratio capere potest, atque incredibile ac in nudis solisque cogitationibus ejus expressionem habere, atque hoc pacto velle plane ut in naturali deitatis sublimitate Filius esse censeatur, reputantes quod, cum sit ex Patre genitus, hoc est, ex ejus substantia exactam ideo et simplicem consubstantialitatis etiam habiturus est cum ipso rationem, quandoquidem Filium revera Filium, nec alium præter hunc esse confessus est Deus ac Pater, dicens : « Hic est Filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui »⁵¹. Nam quidni potius clamare videtur : Hic

⁵¹ Matth. xvii, 5.

est mediator, si, ut ipsi volunt, mediatorem illum esse noverat, quonquam recte sane etiam hoc pacto locutus esset. Nam factum jam mediatorem ostendisset, et ejusmodi vocem de Filio incarnato merito edidisset Deus ac Pater. Sed istud mihi, quæso, clare eloquere, num eo prolapsi sunt amenitæ, ut neque Filium prorsus ipsum esse fateantur?

B. Filium quidem et genitum esse dicunt, erubescens, ut mihi videtur, palam et aperta impudentia omnibus, ut uno verbo dicam, sanctis Scripturis oblectari: verumtamen nolunt ex ipsa Patris prodire substantia, neque adeo generationem ipsam admittere, et intelligere volunt naturaliter.

A. Fictitium igitur quodammodo filiationis et generationis nomen esse sibi persuadent, et cæteros ad ita sentiendum adigunt. Nam, ut vides, ab Dei et Patris essentia ipsum excludunt, cum verum generationis modum convellunt, adeoque Filium esse secundum naturam, Unigenito detrahunt. Sed cum acuti sint illi ac subtiles, ut sibi persuadent, dictisque suis efferantur, quoniam pacto illud quoque præterire? Non enim, ut apparet, subsentiunt se ipsi naturæ Dei ac Patris hic quoque contumeliam inferre, si fecunditate eam privant, et **414** gignendi facultate eam spoliant, cujus typos in semet expressit, cum parturiendo, tum fructus edendo, rerum creaturarum natura.

B. Sed forsitan ad hoc etiam, inquit, quod si generationis vocabulum usquequaque verum sit de iis de quibus usurpatur ac dicitur, infinitos necesse sit admittere, et concipere ex Deo ac Patre genitos. Alicubi enim dictum est etiam de Israelitis: « Filios genui et exaltavi ⁹². »

A. Excusare excusationes in peccatis et in verba malitiæ declinare ipsos comperiemus, juxta id quod beatus David canit in Psalmis ⁹³. Nam si aliud quiddam esset secundum naturam profecto Filius quam id quod est et a nobis creditur, et præterea filiationis ac generationis appellationem nobiscum sortitus esset, nihil jam obstaret quominus abusive hæc de ipso dicta essent atque posita. Cum autem veritati vim faciendo, et, quantum in se est, ipsum in aliam naturam transferendo, mediatorem nominent, fabulamque de ipso stulte confinxisse arguantur: cur non cessant ab insita et substantiali eminentia ipsum excludere, et spuriis veluti quibusdam honoribus non gravantur miseri contumeliose illudere ei qui vere est ex Patre? Non enim eodem loco et numero quo nos sumus, neque juxta atque res creatæ in adoptionis gloriam vocatus est Unigenitus, nec ascititiam ei excellentiam appellatio ista conciliat; multum abest. Adoptivus enim esset, ac inter filios secundum gratiam, si hoc modo se habe-

Α βωῶν, Οὗτός ἐστιν ὁ μεσίτης, εἰ μεσίτην ὄντα κατ' αὐτοὺς ἠπίστατο; εἰ καὶ οἱ μάλιστα καλῶς ἂν εἴη καὶ οὕτως. Γεγονότα γὰρ ἤδη μεσίτην παρέδειξεν ἂν, ἐνανθρωπήσαντι δὲ τῷ Υἱῷ, καὶ τὴν τοιαύτην ἂν εἰκότως ἐπεφθέγγετο φωνὴν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Φράζει δὲ δὴ μοι καὶ τόδε σαφῶς, μὴν ἠλιθιότητος εἰς τοῦτο παρῶλισθον, ὡς μὴδὲ Υἱὸν ὄντως ὁμολογεῖν αὐτόν;

B. Υἱὸν μὲν εἶναι καὶ γεγενῆσθαι φασὶ, κατερυθριῶντες, ὡς γέ μοι φαίνεται, τὸ ἀναφανδὸν καὶ μετὰ γυμνῆς ἀναισχυντίας ἀπάσαις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ταῖς ἀγλαῖς ἀντιφέρεσθαι Γραφαῖς, πλὴν οὐκ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν ἦκειν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, οὔτε μὴν τὸ τῆς γεννησεως χρῆμα παραδέχεσθαι τε καὶ νοεῖν ἀξιόυσι φυσικῶς.

B A. Κατάπλαστον οὖν ὡσπερ τὸ τε τῆς υἰότητος καὶ τῆς γεννησεως ὄνομα σφᾶς τε αὐτοὺς ἀναπέθουσι καὶ ἐτέρους φρονεῖν. Ἀποφέρουσι γὰρ, ὡς ὄρξ, τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸν ἀληθῆ τῆς γεννησεως κατασειόντες τρόπον, καὶ μὴν καὶ τὸ εἶναι κατὰ φύσιν Υἱὸν παραιρούμενοι τὸν Μονογενῆ. Πικροὺς δὲ ὄντας αὐτοὺς καὶ ἰσχνολόγους, ὡσπερ οὖν οἴονται, καὶ φιλοκομπούντας οἷς φασὶ, πῶς δὴ ἄρα κάκεινο παρελάσαν ὦχετο; Οὐ γὰρ ὑπαισθάνονται, κατὰ τὸ εἶδος, οἱ καὶ αὐτὴν ἐν τούτῳ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς συνατιμάζουσι φύσιν, εἴπερ οὐκ ἔχειν αὐτὴν διατείνονται τὸ καρπογόνον, καὶ τοῦ δύνασθαι τεκεῖν ἀπογυμνοῦσιν αὐτὴν, ἥς τοὺς τύπους εἰς ἐαυτὴν ἀνεμάξουσι, κούσά τε καὶ καρποφοροῦσα τῶν γεννητῶν ἢ φύσει.

C B. Ἄλλ' ἴπως καὶ πρὸς γε τοῦτο ἐροῦσιν, ὡς εἴπερ ἐστὶ τὸ τῆς γεννησεως ὄνομα πάντῃ τε καὶ πάντως ἀληθές, καθ' ὃν ἂν τάττοιτό τε καὶ λέγοιτο, μυρίους ἀνάγκη παραδέξασθαι καὶ φρονεῖν γεννηθέντας ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Εἴρηται γὰρ που καὶ περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ: « Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. »

A. Προφασίζομένους προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, καὶ εἰς λόγους πονηρίας ἐκκεκλικότας αὐτοὺς εὐρήσομεν, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς φθόμενον τῷ μακαρίῳ Δαβίδ. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἕτερόν τι κατὰ φύσιν ὁμολογουμένως ὁ Υἱὸς, ἢ ὅπερ ἐστὶ καὶ πεπίστυται πρὸς ἡμῶν, εἴτα μεθ' ἡμῶν τὴν κλησὶν διέλαχε τῆς τε υἰότητος ὁμοῦ καὶ τῆς γεννησεως, ἦν εἴ τι ἐμποδῶν οὐδὲν, καταχρηστικώτερον εἰρησθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ διακείσθαι ταυτί. Ἐπειδὴ δὲ παραβιασάμενοι τάληθές, καὶ φιλοκακούργως αὐτὸν ὑπ' ἑτέραν τινὰ φύσιν, τὸ γέ ἦκον ἐπ' αὐτοὺς, μεταστήσαντες, μεσίτην ὠνόμαζον, εἴτα φληνάφως τὸν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πλαστοουργήσαντες μῦθον οὐ μετρίως ἐλέγχονται: τί τῆς ἐνοούσης τε καὶ οὐσιώδους ὑπεροχῆς ἐξωθούσιντες οὐ καταλήγουσι, καὶ νόθοις ὡσπερ τισὶν ἀξιώμασιν ἐξυθρίζοντες εἰς τὸν ἐκ Πατρὸς ἀληθῶς, οὐ καταναρκῶσιν οἱ δεῖλαιοι; Οὐ γὰρ ἐν μοίρᾳ καὶ τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἴσῳ τοῖς πεπονημένοις εἰς τὴν τῆς υἰοθεσίας ἐκκέχληται δόξαν ὁ Μονογενῆς, οὔτε μὴν εἰσποιητὴν αὐτῷ τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἡ ἐπωνυμία προξενεῖ, πολλοῦ γε καὶ

⁹² Isa. 1. 2. ⁹³ Psal. cxi, 4.

δεῖ. Θεὸς γὰρ ἂν εἴη, καὶ ἐν τοῖς κατὰ χάριν υἱοῖς, **A** εἴπερ ὧδέ τε ἔχοι καὶ τοῖς τῆς κτίσεως περισχινίζοιτο μέτροις. Ἄλλὰ ταυτὶ μὲν, ὕβλος τέ ἐστι καὶ βαττολογία, καὶ δυσφημιῶν ἄγλος, καὶ ἕτερον οὐδέν. Ὡς δὲ ἐν τοῖς κατὰ θέσιν υἱοῖς ἑαυτὸν καταμετρεῖν οὐκ ἠξίωσαν ὁ Μονογενῆς, ἀλλ' ὀδὲν ἔχοντα θείαν τε καὶ ἀρρήτον τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, καὶ τὸ τῆς υιοθεσίας ἀληθὲς ἀξίωμα, μάθοις ἂν εὐκόλως, Ἰουδαίους λέγοντος Μωσέως τε περὶ καὶ προφητῶν ἀγίων· « Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή, ὃν ὁ Πατὴρ ἠγάσασκε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· Υἱὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ; » Εἰ γὰρ ἐπαί τοι παρ' ἐκείνους γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, θεοὺς ἀπέδειξε καὶ υἱοὺς, πῶς οὐκ ἂν μάλλον αὐτὸς Υἱὸς τε εἴη καὶ Θεὸς ἀμεινόν τε καὶ **B** ἀληθέστερον, ὁ δὲ ὃν ἐκείνοι θεοὶ καὶ υἱοί; Οὐκ ἐπακτὸν οὖν ἄρα τῷ Μονογενεῖ τὸ, Υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ εἶναι τοιῶσδε σημαντικὸν ἂν εἴη τὸ ὄνομα αὐτῷ, καθάπερ ἀμάλει καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὸ Πατὴρ. Πατὴρ μὲν γὰρ ὁ Πατὴρ, ὅτι τέτοκε τὸν Υἱόν· Υἱὸς δὲ αὐτὸς Υἱὸς, ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ταύτης τοι τῆς αἰτίας, ὡς ἐγώ μαι, χάριν, καί τοι παμπόλλαις τε ὁσαῖς καὶ διαφόροις λέξεσι τὰ προσόντα τῇ θείᾳ φύσει διερμηνεύοντες ἀγαθὰ, κἂν γοῦν εἰς μετρίαν τὴν περὶ αὐτῆς ἤκομεν γνῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἐκαίνας συντεταγμένον ἐρῶ, τό τε τῆς υἰότητος, καὶ τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα, καί τοι τῶν ἄλλων ὁρθῶς τε καὶ ἀνεγκλήτως ἐπ' ἀμφοῖν λεγομένων.

B. Πῶς εἴπης;

A. Φράσαιμι' ἀνώς ἡδιστα φιλοπευστοῦντι σοι. Κατὰ **C** διττὸν, οἶμαι, τρόπον τὰ οὐσιωδῶς προσόντα τῇ θείᾳ φύσει πλεονεκτήματα δηλοῦν εἰθίσμεθα. Ἡ γὰρ ἀφ' ὧν ἐστιν, ἢ ἀφ' ὧν οὐκ ἐστιν, ἀεὶ πρὸς ἡμῶν ἐπιγιγνώσκεται. Ζῶν μὲν γὰρ εἶναι λέγοντες, καὶ φῶς αὐτὴν ὀνομάζοντες, ἀφ' ὧν εἶναι πεπιστευται, φαιμέν ἀληθεύοντες. Φθαρτὴ δὲ ὅτι μὴ ἐστὶ, μῆτε μὴν ὄρατῃ, ἀφ' ὧν οὐκ ἐστὶ λαλοῦμεν. Ὅτι γὰρ φθορᾶς ἀμεινῶν καὶ τοῦ καθορᾶσθαι πρὸς τινος, ἢ τῶν λέξεων ἡμῖν ὑποφαίνει δύναμις· ἢ γάρ;

B. Ἀληθεῖς.

A. Εἰ τις οὖν ἄρα λέγοι, ζῶν εἶναι καὶ φῶς, τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, καὶ μὴν ὡς ἐστὶ πρὸς τούτοις ἀφθαρτος καὶ ἀόρατος, οὐκ ἐν κόσμῳ τι δρᾶν οἰησόμεθ' ἂν τὸν τοιοῦτον ἡμεῖς, εἴπερ ἔλοιτο φρονῶν ὁρθῶς, καὶ τῇ τοῦ Υἱοῦ φύσει προσάπτειν αὐτὰ, ὡς καὶ τοῖς ἰσοῖς ὀνόμασιν ἀποσεμνύνειν εὖ μάλα τὸν ἐκ Πατρὸς Θεὸν Λόγον;

B. Ναί.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ βασιλέα λέγοι, καὶ ταῖς εἰσάπτειν εὐκλείαις βούλοιο τιμᾶν, δι' ὧνπερ ἂν ἡμῖν ἡ θεία φύσις καταγεραίροιο, ἄρ' οὐχὶ μετεῖναι φαμεν καὶ αὐτῶν τῷ Υἱῷ;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Ἀμαθὲς οὖν ἄρα παντελῶς κἂν γοῦν ἐνδοιάζειν ὄλω, ὅτι κοινὰ μὲν ἀμφοῖν τὰ πλεονεκτήματα, τὰ τε

ret, et creaturæ modulis contineretur. Verum isthæc nugæ quidem sunt, importunaque loquacitas, et nihil aliud quam blasphemiarum inolesta congeries. Quod autem inter adoptivos filios collocare se noluerit Unigenitus, sed divinam et ineffabilem supra omnes habere se excellentiam agnoverit, et adoptionis veram dignitatem, facile discas ex eo quod Judæis de Mose et sanctis prophetis ait : « Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura : quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum *? » Si enim propterea quod ad illos factus est Dei sermo, significavit deos esse et filios : qui non potius Filius sit ac Deus, meliusque ac verius, **415** is per quem illi dii sunt ac filii? Illud ergo, *Filius*, adventitium non est Unigenito, sed nomen quo talis esse significatur, sicuti nimirum ipsi quoque Deo ac Patri illud nomen, *Pater*. Pater enim ideo Pater est, quia genuit Filium : Filius autem rursus est Filius, quoniam est a Patre genitus. Hanc, opinor, ob causam, licet quamplurimis et variis vocibus bona quæ naturæ divinæ insunt explicantes, ad mediocrem saltem ejus notitiam veniamus, dico tamen filiationis et paternitatis nomen inter illas non esse collocatum, tametsi alia recte et citra reprehensionis periculum de utroque dicantur.

B. Qui tu istud ais?

A. Sciscitanti tibi libentissime dicam. Duplici, ut reor, modo eas quæ naturæ divinæ insunt prærogativas significare solemus. Aut enim ex iis quæ est, aut ex iis quæ non est, a nobis agnoscitur. Nam cum vitam esse dicimus, et lumen ipsam nuncupamus, ex iis quæ esse creditur, istud vere loquendo dicimus. Cum autem corruptibilem non esse, neque visibilem dicimus, ex iis quæ non est loquimur. Verborum enim vis nobis indicat et corruptionis immunem esse, nec oculis cujusquam patere : nonne?

B. Ita est.

A. Si quis ergo dicat vitam esse et lumen Patrem ac Deum, ac præterea incorruptibilem et invisibilem, **D** nunquid rite et ordine illum facere putabimus, si recte sentiendo ea quoque naturæ Filii tribuat, ita ut iisdem certe nominibus Deum ex Patre Verbum insigniat?

B. Ita plane.

A. Quod si regem etiam dicat, et honoribus quibus naturam divinam prosequimur, prorsus afficere velit, annou etiam Filium illorum participem dicemus?

A. Quidni vero.

A. Stultum igitur est prorsus, vel solum dubitare quin divinitatis insignia, et quæcunque ad gloriam

* Joan. x, 35, 36.

et excellentiam ejus pertinent, utrique sint communia. Neque vero mentitur veritas, id est Christus, cum ad Patrem qui est in cœlis ait: «Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis⁴⁴.» Si ergo dignitatis ordine ac loco quemadmodum et cœtera inesse dicimus, Patri quidem, quod Pater sit; Filio, quod Filius: quid, quæso, impediet aut vetabit quominus e medio tollamus nomen illorum differentiam, ambosque vocemus Patres et Filios, si communia et æqualia **416** decora sortiti sint, et dignitatum eminentia æqualiter sint redimiti?

B. Atqui dictu aut cogitatu incredibile istud est prorsus. Nec enim aliter se habiturus est Pater quam quod est, id est, Pater: et Filius, similiter: manet enim Filius, nec censebitur esse Pater.

A. Rectissime quidem ac vere, Hermia. Annues igitur et suffragaberis clare demonstranti paternitatis vocabulum, Patris non esse dignitatis significativum (sic enim debere nos loqui arbitror, necessarium rei significationem decore præferentes); neque porro Filio filiationis appellationem, sicuti sunt vita, lux, et alia ejusdem notæ quæ de utroque dicuntur: sed proprium utrique nomen esse, quod quo pacto se uterque habeat ostendit.

B. Omnino.

A. Quod enim vis et ratio nominum quodammodo confusionem amovel, ac stabilem in se veluti sedem quærit, tribuit utrique ut immutabiliter sit talis. Pater enim Pater est, ac non Filius, quoniam genuit: Filius autem rursus est Filius, ac non Pater, quoniam genitus est. Age enim, si placet, paulisper intellectu et cogitatione removens a Patre, Patris nomen, adeoque a Filio, Filii appellationem, perpendamus, quæso, quo pacto sigillatim alterutrius persona significetur. An Deum forte dicendo, aut vitam, aut corruptionis expertem, aut invisibilem, aut regem? Atqui non satis hinc discerni poterit id quod significatur. Quod enim de utroque verum est, quomodo clare demonstrat id quod alteri peculiariter inest? Singulariter autem et vere Pater significatur, ex eo quod genuisse intelligitur: singulariter autem et vere Filius, ex eo quod intelligitur esse genitus. Proprium igitur est alterutri quod suum ac singulare est, tametsi alia indistincte de utroque dicuntur. Illa enim inter naturales dignitates numerantur, hæc vero non item; sed, hunc quidem genitorem, illum autem genitum significant.

⁴⁴ Joan. xvii, 10.

Α εις δόξαν και ὑπεροχὴν. Διαψεύσεται δὲ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια, τουτέστι Χριστός, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα λέγων, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Ἐκπαρ οὖν ἐν ἀξιώματος νόμῳ, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ, προσεῖναι φάμεν, τῷ μὲν Πατρὶ τὸ Πατήρ, τῷ δὲ Υἱῷ τὸ Υἱός· τί τὸ ἐμποδῶν, εἰπέ μοι, καὶ τί τὸ ἀπαίρων ἐκ μέσου ποιεῖσθαι τοῖν ὀνομάτοιν τὴν διαφορὰν, ἅμω τε Πατέρας καὶ Υἱοῦς ἀποκαλεῖν, κοινὰ καὶ ἐν ἴσῃ τάξει λαχόντας τὰ γέγρα, καὶ ταῖς τῶν ἀξιωμάτων ὑπεροχαῖς ἰσομέτρως κατεστεμμένους;

B. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστι παντελῶς ἀπίθανον εἰπεῖν ἢ νοεῖν. Ἐξῆ γὰρ ἂν οὐχ ἐτέρως ἔχων ὁ Πατήρ, ἢ ὅπερ ἐστὶ, τουτέστι, Πατήρ· καὶ ὁ Υἱός, ὁμοίως· μένει γὰρ Υἱός, καὶ οὐχ ἂν νοοῖτο Πατήρ.

A. Ὁρθότατά γε καὶ ἀληθῶς, ὦ Ἑρμεία. Συναιρέσεις οὖν ἄρα καὶ συναθλήσεις τῷ λόγῳ, παραδεικνύντι σαφῶς, ὡς οὐκ ἀξιώματος ἐστὶ σημαντικὸν τῷ Πατρὶ τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα· δεῖν γὰρ οἶμαι καὶ ὧδε λέγειν, προτετιμηκότας τοῦ πρέποντος τὴν ἀναγκαίαν τοῦ πράγματος δῆλωσιν· οὐτε μὴν τῷ Υἱῷ ἢ τῆς υἰότητος κλήσεις, καθάπερ ἦν ἐπ' ἄμφοιν λεγόμενα, τὸ ζῶν, τὸ φῶς, καὶ τὰ τοῦτοις συντεταγμένα· ἀλλ' ἴδιον ἐκατέρω τοῦνομα, τὸ, ὅπως ἂν ἔχοι, παραδηλοῦν.

B. Καὶ μάλα.

A. Τὸ γὰρ ἀποσεῖσθαι τρόπον τινὰ τὴν ἀνάχυσιν τῶν ὀνομάτων τὴν δύναμιν, μόνιμον δὲ ὡσπερ ἐξαιτεῖν ἐφ' ἑαυτῇ τὴν ἔδραν, ἀπαραπολήτων ἐκατέρω τὸ εἶναι τοῖωσδε προσέμεναι. Πατήρ γὰρ ὁ Πατήρ, καὶ οὐχ Υἱός, ὅτι γεγέννηκεν· Υἱός δὲ αὖ πάλιν ὁ Υἱός, καὶ οὐ Πατήρ, ὅτι γεγέννηται. Φέρε γὰρ, εἰ δοκεῖ, βραχὺ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν ἐνομοῖς καὶ λόγῳ, τὸ Πατήρ ἀποστήσαντες, καὶ μὴ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Υἱός, ἐννοῶμεν, ὧ τῶν, τὸ, ὅπως ἂν ἡμῖν ἀναμέρος τὸ ἐκατέρω πρόσωπον κατασημῆται τις ἂν. Ἄρα τῷ φάναι Θεόν, ἢ ζῶν, ἢ ἀφθαρτον, ἢ ἀόρατον, ἢ βασιλεία τυχόν; Ἄλλ' οὐκ εὐδιάκριτον ἐντεῦθεν εἶη ἂν τὸ δηλούμενον. Τὸ γὰρ ἐπ' ἄμφοιν ἀληθές, τοῦ ἐκατέρω προσόντος ἰδικῶς πῶς ἂν ἐναργῆ ποιοῖτο τὴν δῆλωσιν; Μόνως δὲ καὶ ἀληθῶς ὁ Πατήρ σημαίνεται, διὰ τοῦ νοεῖν ὡς τέτοκε· μόνως δὲ καὶ ἀληθῶς ὁ Υἱός διὰ τοῦ νοεῖσθαι γεγεννημένος. ἴδιον οὖν ἐκατέρω τὸ αὐτοῦ καὶ μόνου, καίτοι τῶν ἄλλων οὐ διωρισμένως ἐπ' ἄμφοιν λεγομένων. Παραλήφθη μὲν γὰρ ἐν τῇ τῶν φυσικῶν ἀξιωμάτων ἐκείνῃ τάξει· τὰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τὸν μὲν γεννητορα, τὸν δὲ τεχθέντα περιέδειξεν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Ἵτι καὶ συναίδιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεννητός ὁ Υἱός.

DIALOGUS II.

Quod coaeternus item sit Deo ac Patri, et quod ex ipso secundum naturam genitus sit Filius.

A. Ἄρ' οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡ Ἑρμῖα, ὡς ἀπλοῦς ἄ τε ἐφυ τῆς ἀληθείας ὁ μῦθος, καὶ ἀρίστην ὅτι μάλιστα τὴν ἔδραν ἐν καρδίαις ἔχει ταῖς ἀπλάις, παρὰ πολὺ δὲ ἡδίων ἢ μελιτῶν ἐστὶ πόνος; Ἀληθὲς δὲ ὅτι τὸ χρῆμά ἐστιν, ἀναπεισὶ λέγων ὁ θεὸς Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Θεόν· «Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου.»

B. Ναί. Τῆς ἀληθείας κομιδῇ μὲν ἀπλοῦν καὶ κηρίων αὐτῶν ἡδίονα συμφῆσαιμ' ἂν εἶναι καὶ αὐτὸς τὸν λόγον· ἀπλότῃτος δὲ τῆς ἐν γε τουτοιῖσι ποδαπὸς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ὁ τρόπος;

A. Τί γὰρ ἕτερον ἀπλοῦν ἡμῖν δοτα τῆς ἀληθείας τὸν μῦθον παραδείξειεν ἂν, ἢ τὸ πολυπλόκων μὲν ἀπηλλάχθαι διασκεμμάτων, καὶ ὁνοεῖ βλοσυρόν τι καὶ ἀμειδὲς ὁρώσης ἐννοίας, καὶ φιλοκακούργων [Ἰσ. φιλοκακούργως] συντεθειμένης, καὶ τῆς ἐνούσης εὐθενης ἀπὸ τῆς ποιουμένης τὴν ἐνδειξίν, οὐκ ἐφ' οἷς ὄνῃσι πρὸς ἀληθείας ἐφρασίν, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν οὐ μετριῶς καταλωδῆσαιτο τοὺς ἀπερωμένους. Πάρρα δὲ, εἰ σοι δοκεῖ, καθάπερ ἐν πίνακι λαμπρῶς καθιδεῖν τὸν ἐμὸν τοῦ πρέποντος οὐχ ἡμαρτηκῶτα λόγον, εἰ τὴν Ἀρείου τε καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν καταθρήσεις πρεσβί, οἷς καὶ εὐ ἔχειν εἰπεῖν οἰήσομαι δεῖν· «Εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέσμα αὐτοῦ, καὶ πάρραλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς θυήσεσθε εὐ ποιεῖν, μεμαθηκότες τὰ κακά.» Παρδάλειος γὰρ οἶμαι διενεγκεῖν οὐδὲν τῶν διεναντίας τὸν νοῦν. Ἡ μὲν γὰρ ποικιλίως κατεστυγμένη, παμμειγῆ καὶ πάμμορφον χρωμάτων συνδρομὴν ἐπὶ νῦτα φέρει· οἱ δὲ ἀνόμιον τε καὶ ἀσυναφῆ καὶ αὐτὸν ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ τὸν ἐκ καρδίας ἴησι πρὸς τὸ ἄνω λόγον· μόλις τιτρώσκουσα ἢ γλώσσα αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Δόλια τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν. Τῷ πλησίον αὐτοῦ λαλεῖ εἰρηνικῶς, καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν ἔχθραν.» Ὑποπλάττονται μὲν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον τῆ τοῦ Μονογενούς ἀντιφέρεσθαι δόξη· τιτρώσκουσι δὲ καθάπερ ἕξειε βοῶντι, παλίμνημά τε καὶ δυσαχθῆ τὰ ἀπὸ γλώττης ἰέντες ῥήματα.

B. Τὰ ποία ἕττα φῆς;

A. Ὅρθως γὰρ δὴ λίαν Υἱὸν ὀνομάζοντες τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ μὴν καὶ ὡς εἴη γεγεννημένος συνομολογεῖν οὐ παραιτούμενοι, τὸν τῆς ἀληθείας παραβιάζονταί λόγον, περιτρέποντες ἀνοσίως εἰς πᾶν τούναντιον τὴν ἐπ' αὐτῷ δόξαν, καὶ εἰς ἕτερον τινὰ μεθιστάντες φύσιν, παρὰ τὴν ἐν Πατρὶ νοουμένην, ὡς ἐξουσίον τε εἶναι καὶ ἕτεροφυῶν.

417 A. Annon dictu verum est, Hermia, simplicem esse natura sua veritatis sermonem, et præcipuam sibi sedem in simplicibus cordibus statuere, et melle suaviorem esse? Hoc autem verum esse divinus David persuadebit, ad omnium Salvatorem Deum dicens: «Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo 71.»

B. Ita prorsus. Veritatis sermonem simplicissimum vel favis ipsis suaviorem esse ipse quoque fateor: at simplicitatis quoddam genus hic a nobis debet intelligi?

A. Quidnam aliud simplicem esse veritatis sermonem ostenderit, quam versutis carere argutiis, et quæ ab ingenio torvo et aspero quodammodo proficiscantur, atque ad malitiam composito, quodque suam vim exsertat non ad verum inveniendum, sed ad summam auditorum perniciem? Potes autem, si juvat, tanquam in tabula clare perspicere meam a vero non aberrare sententiam, si Arii ejusque sectatorum hæresim consideres, in quos illud recte cadere posse arbitror: «Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus maculas suas: et vos poteritis benefacere, cum didiceritis mala 72.» Nihil enim a pardo adversariorum indolem discrepare arbitror. Pardus enim notis variegatus, mistis atque diversis coloribus sparsum tergum habet; hi vero discordi et inconstanti sunt ingenio, et ex corde ipsorum eruatur verbum vulnerans lingua eorum, ut scriptum est: «Dolosa verba oris eorum. Proximo suo loquitur pacifica, et in seipso habet inimicitiam 73.» Simulant enim se 418 nullo modo Unigeniti gloriæ repugnare, sed eam veluti sagitta acuta vulnerant, infamia et intoleranda verba ex ore mitentes.

B. Quænam?

A. Cum enim recte admodum Filium nominent unigenitum Dei Verbum, adeoque genitum esse nobiscum fateri non abuant, veritati vim faciunt, ejus gloriæ impie vertentes in contrarium et in aliam quamdam transferentes naturam, quam quæ intelligitur in Patre, ita ut alienus sit ab illius substantia alteriusque naturæ, imo vero plauē remotus

71 Psal. cxviii, 103. 72 Jerem. xiii, 23. 73 Jerem. ix, 8.

ab habitudine naturali ejus qui gignere dicitur, sed nondum tamen, ut ipsi volunt, genuit. Eo autem insanie ferri non aliam ob causam dixerim, quam istam.

B. Ecquam, obsecro?

A. Quod elato valde sunt supercilio, et abstrusius quiddam quam cæteri sentire se ac loqui posse sibi persuasum habent, et argutiunculis exercitati ac vanis artibus innutriti sunt, ratiuncularumque versutiis incautos ac simplices expugnare queunt, et arundinea virga mentibus suis quodammodo supposita sæcularem sapientiam et adulterinorum sensuum paleas colligentes, nihil certe pensi habent a recta dogmatum ratione deflectere. Non enim animadvertunt sacrum illud par illorum Aaron confragasse, quod Dei placitum violassent et alienum ignem admovissent altari, neque auscultare demum volunt legem clamantem: « Et non inferes abominationem in domum tuam, et anathema eris, sicut istud. Detestatione detestaberis, et abominatione abominaberis, quia anathema est ⁶⁶. » Ignis enim certe alienus, Deoque nihil acceptus, est fervidus mentis impetus, diabolica sapientia plenus, nec Scripturis sacris succensus. Abominatio autem statua est in Dei formam efficta. Talem vero illi Filium confingunt, honore quidem et illustri gloria conspicuum et pro eo ac Deum decet: sed non verum, imo spuris veluti nominibus, et Deo dignis vocibus in Dei speciem confictum. Dicere enim quod genitus sit, et Filium quidem nominare ipsum, neque tamen censere ipsum esse genitum, et Filium secundum naturam esse, quid aliud est quam istud? **719** Nobis autem est thesaurus in vasis fictilibus, et experts mundanæ sapientiæ fraudisque diabolicæ veritas amica.

B. Amica certe. Recte dicis. Sed agendum, ad eorum disquisitionem quoque te conferas, quæ illi de Patre et Filio astruunt. Hoc enim auditoribus magno usui fore concesserim.

A. Erit quidem, sat scio, magno istud usui. Et quoniam optimum tibi facta videtur, ago soluto rudente, ut Græci poetæ aiunt, et, litore ac portu quodammodo relicto, disputationis nostræ navim mittamus in altum.

B. Eundem ergo.

A. Proprium certe Dei ac Patris nomen et rem esse illud, Pater, ex iis quæ jam disceptata sunt, confirmavimus, neque vero aliam causam esse, quam quod ex seipso Filium genuit. Proprium item Filii nomen esse illud, Filius, causamque attulimus, quod sit a Deo ac Patre genitus. Videtur autem nobis hæc sententia longe extra omnem reprehensionem posita.

B. Utique videtur: verumtamen illud monebo:

⁶⁶ Deut. vii, 26.

A μᾶλλον δὲ εἰσάπαν ἐξεστηκότα τῆς τοῦ λεγομένου τεκεῖν σχέσεως φυσικῶς, οὐκ ἔτι δὲ κατ' αὐτοὺς καὶ γεγεννηκότος. Τὸ δὲ δὴ πρὸς τοῦτο ἡλιθιότητος καθικνεῖσθαι φιλεῖν, φαίην ἂν ἔγωγος προξενεῖν αὐτοῖς ἕτερον οὐδὲν, ἢ ἐκεῖνο.

B. Τὸ ποῖον δὴ;

A. Τὸ κατωφρυῶσθαι λίαν, οἰεσθαι δὲ τι τῶν ἄλλων εἰδέναι, φρονεῖν καὶ λέγειν ἀπορρήτοτερον, ἐπισκῆσθαι [γρ. ἐπισκῆσθαι] τε καὶ λόγων ἀμίλλας καὶ μὴν καὶ δοκησιδόφοις ἐντεθράφθαι τέχναις, καὶ ταῖς τῶν ἐννοιῶν πρὸς πᾶν ὄτιοῦν εὐκόλοις περιστροφαῖς κατὰ κράτος ἐλεῖν δύνασθαι τοὺς ἀπλῆ συνέσει διαβιοῦν ἐλομένους, καλαμίνην δὲ ὡσπερ ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ὑποστήσαντες βᾶδον, τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν, νενοθευμένων ἐννοιῶν συρφετοῦς συλλέγοντες, τῆς τῶν δογμάτων ὁρθότητος τὸ μὴ χρῆναι διαμαρτεῖν, οὐδὲν, οἶμαι, καταλογίζονται. Οὐ γὰρ ἐνοοῦσιν, ὅτι ξυνωρὶς μὲν ἱερᾶ τῶν Ἀαρὼν κατεφλέχθη παιδῶν, ἐπεὶ τοι τὸ θεῶ δοκοῦν ἐβιάζετο, καὶ ὀθνεῖον τῷ θυσιαστηρίῳ προσεκόμιζε πῦρ, οὔτε μὴν ἐπαεῖν τάχα που λοιπὸν ἀνέχονται, διακεκραγῶτος τοῦ νόμου: « Καὶ οὐκ εἰσοίσεις βδέλυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ ἀνάθεμα ἔσθι, ὡσπερ καὶ τοῦτο. Προσοχθίσματι προσοχθίεις, καὶ βδελύγματι βδελύξῃ, ὅτι ἀνάθεμά ἐστι. » Πῦρ γὰρ ἀληθῶς ἀλλότριον, καὶ ἀπάδον θεῶ, θερμὸν διανοίας κίνημα, τῆς δαιμονιώδους σοφίας ἐκμεμεστωμένον, καὶ οὐ τί που τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἐκκεκαυμένον. Βδέλυγμα δὲ αὐτῶν, τὸ εἰς Θεοῦ τύπον πλαστοουργούμενον ἀγαλμα. Τιοιουτοῖ δὲ κάκεινοι διαπλάττουσι τὸν Υἱὸν, τιμῆ μὲν καὶ δόξῃ λαμπρᾶ καταγλαίσμενον καὶ θεοπρεπῶς, πλὴν οὐκ ἀληθῆ, νόθοις δὲ ὡσπερ ὄνομασι καὶ θεοπρεπέσι φωναῖς, εἰδοποιηθέντα Θεόν. Τὸ γάρτοι φάναι μὲν ὅτι γεγέννηται, καὶ Υἱὸν μὲν ὀνομάζειν αὐτὸν, μὴ μὴν ἔτι καὶ οἰεσθαι γεγεννησθαι τε καὶ Υἱὸν εἶναι κατὰ φύσιν, τί ἂν εἴη λοιπὸν, ἢ τοῦτο; Ἡμεῖν δὲ ὁ θεσαυρὸς ἐν ὄστρακίνοις σκεύεσι, καὶ γυμνῆ σοφίας κοσμητικῆς καὶ δαιμονιώδους ἀπάτης, ἢ ἀλήθεια φιλῆ.

B. Φίλα γὰρ, καὶ ἄριστά γε ἐφης. Ἄλλ' οἷς ἂν ἤδη καὶ πρὸς βᾶσανον τῶν ἐκείνοις ὑπειλημμένων περὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Τὸ γὰρ δὴ μάλιστα τελοῦν εἰς θνησιν τοῖς ἐντευξομένοις τουτί δοῖην ἂν.

A. Ὅνῃσειεν ἂν οἶδ' ὅτι μάλιστα γε τουτί. Καὶ ἐπειπερ ὡδε ἔχειν ἄριστά σοι δοκεῖ, φέρε καθάπερ Ἑλλήνων οἱ ποιηταὶ φασί, πείσμ' ἀπολυσάμενοι, καὶ οἵάπερ ἀκτῆς καὶ ὀρητηρίων ἐπαίροντες, ἀφώμεν εἰς πέλαγος ὀλκάδα ὅπως τὸν λόγον.

B. Ἰτέον δὴ οὖν.

A. Ἰδίον μὲν δὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ Πατὴρ ὄνομα τε καὶ χρῆμα διὰ τῶν ἡδὴ προεξεσμένων διεθεβαιούμεθα, καὶ οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ὅτι γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν. Ἰδίον δὲ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Υἱὸς ὄνομα, τὴν αἰτίαν ἐπάγοντες, ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἐδόκει δὲ ὁμῖν ἢ τοιαύτη φαίνεσθαι δόξα διαβολῆς ἀπάσης ὡς ἀπωτάτω.

B. Ἐδόκει γὰρ οὖν καὶ μάλα· πλὴν ἐκεῖνο ἐρῶ*

Διδια γὰρ δὴ καὶ τετάρταμαι καθορῶν ὅποι ποτὲ ἂν ἡμῖν ἢ τῶν νοημάτων ἐκτελευθῆσιν διεκδρομή. Οὐ γὰρ ὅτι πάντως που φήσιν ἂν ὁ διεστραμμένος· Εἰ ἐφ' θεῷ Πατρὶ τὸ Πατὴρ ἴδιον ὄνομά τε καὶ χρῆμά ἐστιν, ὅτι γεγέννηκε· τῷ γε μὴν Υἱῷ, τὸ Υἱός, ὅτι γεγέννηται· καὶ ἀληθῆς εἰπεῖν, ὅτι τὴν εἰς ἄλληλα μεταβολὴν ἀνεπίδεικτον ἔξει τὰ δηλούμενα· ἔσται γὰρ αἰὶ Πατὴρ ὁ Πατὴρ, εἰς Υἱὸν οὐ μεταπλαττόμενος· καὶ μὴν καὶ ὁ Υἱός, Υἱός, εἰς Πατέρα μὴ μετιστάμενος· ἴδιον ἔσται τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ἐπὶ περ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητόν. Καὶ ἐπὶ περ ἐστὶν ἕτερον ἀληθῶς, τὸ ἀγεννήτως εἶναι παρὰ τὸ γεννητῶς, ἐταρῶς ἔξουσι καὶ αὐτοί, καὶ οὐκ ἔν γε τοῖς ὅμοις ἀπαρλλάκτως ὄντες νοηθεῖεν ἂν.

A. Ἐἴτα τί δρῶν ἂν οἱ γε τοιοῦτοι πάλιν, ἢ τὸ τῆς Ἐν Χριστῷ νοουμένης ἀπλότητος παρασημαίνειν τὸ κάλλος, καθὰ καὶ οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα κιβδηλεύοντες; Ἄθρει γὰρ, ὅπως τὸν ὄρθον τῆς ἀληθείας παρευθύνουσι λόγον, καὶ νόθου σοφίας εὐρήμασιν ἐπαγγάλλονται· λαλοῦντες δὲ τὰ ὑπέρογκα, καταποιεῖν [γρ. καταπιεῖν] ὀλοῦνται τὴν συναγωγὴν Κυρίου, κατὰ τὸν ἀλαζόνα Γολιάθ.

B. Ἐχει μὲν ὧδε. Πλὴν ἴσθι τοῦτο ἐσοῦντας, καὶ οἷς ἔφην ἀρτίως ἐνοσησομένους.

A. Ἄλλ' ἔξεστι δὴ που παντὶ τῷ λοιπῶν ἐκκεκροσμένους ὄρῳ, καὶ λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος, καὶ φρενὸς ἀγαθῆς, καὶ αὐτοῦς ταῖς σφῶν ἀμαθίας ἐποιμύζειν ὀφειλόντας, εἰ ταυτὶ τε ἔχειν ἐροῦσιν ὄρθως, καὶ κατ' ἐκείνους ἔσονται τοὺς οἷσπερ ἐδόκει λέγειν· « Ἐθέμεθα ψεύδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν, καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθῶμεθα. » Ἐγνοήκασι γὰρ, ὡς ἐγώμαι, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐ ταυτὸν ἐστίν, οὔτε τὴν ὁμοίαν ἔχον δὴλωσιν, ἀγέννητος καὶ πατήρ. Οὐ γὰρ εἰ τι πατήρ, ἔσται δὴ που καὶ ἀγέννητον πάντη τε καὶ πάντως· οὔτε μὴν εἴτε ἀγέννητον, τοῦτό ἐστι καὶ πατήρ. Ἡ εἴπερ οὐκ ὧδε ἔχει, πολλὰ μὲν ἀγέννητα, πολλοὶ γὰρ πατέρες. Μυριοὶ δὲ ὅσοι πατέρες, τοσαῦτα δὲ εἶναι καὶ τὰ ἀγέννητα, παραδείξειεν ἂν ἡμῖν τῶν νοημάτων ἢ βάσανος. Τὴν γάρτοι τῶν ὄντων εἰ διασκηψαίμεθα φύσιν, καὶ τὸν ἐφ' ἑκάστῳ λόγον ὡς ἐνι διαγινώσκωμεν, οὐ πάντα διὰ γεννήσεως παρενηγεγμένα πρὸς ὑπαρξίν καταθρήσαιμεν ἂν. Εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ψυχρὸς τε καὶ ἀνακίς τῶν διεστραμμένων ὁ λόγος, οὐκ ἔν τι κυρίως τοῦ ἀγεννήτου σημαίνοντος· πολλὰ γὰρ ἀγέννητα, καὶ ταῖς κατ' εἶδος διαφοραῖς ἕτερα κατὰ τὴν φύσιν. Τί δὴ οὖν ἄρα φαίεν ἂν, εἰ τις ἔροιτο τυχόν· Τὸ πατήρ ὄνομα τί ἂν βούλοιο δηλοῦν; Πότερα τὸ μὴ γενενησθαι πρὸς τινος, ἢ μᾶλλον, ὅτι γεγέννηκεν;

B. Τὸ, οἶμαι, ὅτι γεγέννηκεν.

A. Ὅρθως. Εἰ μὲν οὖν ὁ τῆς πατρότητος νόμος πάντη τε καὶ πάντως πρὸς τὸ ἀγεννήτους εἶναι τοὺς πατέρας μεμελέτηκεν ὄφου, τί μὴ καὶ ἡμεῖς αὐτοί, πρὸς τὸ ἀγεννήτως εἶναι διαττομεν, ἀναδειγμένοι πατέρες; Εἰ δὲ ὁ τῆς φύσεως θεομὸς ἐπ' ἐκεῖνο μὲν οὐδαμῶς, ἀποφέρει γε μὴν ἐπὶ τὸ ἔχειν ἐξ ἑαυτῶν

Hæreo ac perturbor, dum considero quoniam abiturus sit ille rationum excursus. Finge enim dicturum forsitan hæreticorum aliquem: Si Deo Patri Pater proprium nomen atque res est, quia genuit: Filius [vero, Filius proprie dicitur et est, quia genitus est; et dictu verum sit, quod ea quæ significantur, mutationem alterius in alterum non capiunt (Pater enim semper futurus est Pater, nec transmutabitur in Filium, adeoque Filius semper erit Filius, nec in Patrem convertetur), proprium erit Patris τὸ ingentum, quandoquidem Filii proprium est τὸ genitum. Cumque aliud sit revera citra generationem exsistere, quam per generationem, ipsi quoque diversi erunt inter se, nec incommutabili ratione iidem esse censebuntur.

A. At quid aliud isti porro faciant, quam simplicitatis decus quæ in Christo intelligitur corrumpere, non secus ac ii qui auream monetam adulterant? Cerne enim quo pacto rectum veritatis sermonem detorqueant, et notitæ sapientiæ commentis exsultent, et superbe loquendo putent se, non secus ac tumidus Goliath, oppressuros Domini congregationem⁶¹.

B. Ita prorsus. Verum scito hoc illos dicturos, et iis quæ modo dixi instituros.

A. At quis certe videre potest eos de recta ratione et sana mente deturbatos, et **420** suæ ipsos ignorantie misereri debere, si hæc recta esse contenderint, et similes sint iis qui dicunt: « Posulimus mendacium spem nostram, et mendacio protegemur⁶². » Ignorant enim, opinor, primum quidem non esse idem, nec eandem significationem habere ingentum et patrem. Non enim si quid pater est, continuo erit etiam usquequaque ingentum: neque vero si quid est ingentum, hoc etiam est pater. Aut nisi hoc ita se habet, multa quidem sunt ingenita, multi quippe sunt patres. At innumeri sunt patres: totidem ergo esse quoque ingenita has rationes perpendentibus patebit. Nam si rerum naturam consideremus et uniuscujusque rationem, quoad ejus est, dispiciamus, non omnia per generationem producta videbimus. Quamquam frigida est admodum et imbecilla hæreticorum oratio, cum ingentum unum quid proprie non significet: multa enim sunt ingenita etiam differentiis specificis secundum naturam diversa. Quid ergo responsuri sunt, si quis forsitan interroget quid significet nomen illud, pater? Utrum non esse genitum ab aliquo, an potius genuisse?

B. Genuisse, ut reor.

A. Recte. Si ergo paternitatis lex utique patres eo attollere curavit, ut sint ingentii, quidni etiam nos ipsi, patres facti cum simus, ad eam prærogativam tendimus, ut simus ingentii? Sin autem naturæ lex eo non fertur, sed ad suscipiendam sobolem, neque res aliter esse potest: cur veritate corrupta pro-

⁶¹ I Reg. xvii, 4 seqq. ⁶² Isa. xxviii, 15.

prium esse aiunt Dei ac Patris illud, ingenitum, siquidem patris appellatio nihil aliud in nobis ipsis significare potest, nisi hoc unum, nempe quod genuerit?

B. Ecquid vero censes nobis respondendum, si quis interroget, utrum genitus an ingenitus sit Deus ac Pater?

A. Dixerim eum, si recte sentire volumus, ingenitum quidem esse, verumtamen ex eo quod pater est, non continuo esse ingenitum, sed quoniam ab ullo genitus non est, sed est citra generationem, per generationem habens ex seipso et in seipso proprium Filium. Idecirco enim etiam Pater nominatur.

B. Esto vero, inquit: verumtamen citra generationem esse, et per generationem, inter se differrent, neque idem esse censebuntur. Nam si alterum ab altero non differret, sed idem utrumque esse existimas, invicem promiscue mutabuntur, et proprietas nominum perinde erit Patris ac Filii, quemadmodum et illud, incorruptibilis, et invisibilis, et cætera.

A. Indubitatum utique et in confesso est apud omnes, diversum esse citra generationem existere, ab eo quod per generationem est: recti enim verique ordinem non pervertemus. Verumtamen in his nominum differentia non innuit diversitatem Dei, in quantum Dei, sed significat solum talem non esse, hoc est, non genitum. Quid igitur ad hoc respondebit qui omnia simul confundunt ac permisceant, quamvis hæc subtiliter et acute perscipiant, superciliosi cumprimis et elati?

B. Accidit ergo Deo ac Patri ingenitum.

A. Minime vero: nam simul ac intelligitur Deus, etiam omnia quæ illius sunt intelliguntur, neque ullum accidens in ipso potest concipi. Neque mireris, cum idem in nobis ipsis propemodum videre liceat. Quamvis enim in tempore producamur, simul tamen cum omnibus quæ substantialiter insunt, et inseparabiliter in hærent, nascimur. Nihil igitur accidens in Deo jure cogitabitur. Et siquidem accidentia, quæ etiam naturaliter insunt quorundam substantiis, non utique per se existentiam habent propriam ac determinatam, quemadmodum in homine intelligimus, aut in alia quapiam re, sed potius circa rerum substantias cernuntur aut in ipsis: eequem habere locum in Deo putandum est illud, ingenitum? Si enim est aliquid per se ingenitum, et existentiam propriam habet (hoc autem est, ut illi asserunt, proprium Dei ac Patris), aliud erit ab eo cujus est proprium. Quod enim est, alicujus est, ac per se subsistit, aliud utique est ab eo cujus est. Atque ita demum simplex illa Patris natura geminata est, ex patre et ingenito composita. Attendendum autem est non vanæ illorum sapientiæ persuasioni, sed vocibus Salvatoris qui suam et Patris naturam recte admodum

A τὰ τιτωμένα, καὶ οὐκ ἂν ἐτέρως ἔχοι, τί τὴν ἀληθειαν παραφθείροντες, ἴδιον εἶναι φασὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον; καίτοι τῆς πατρὸς ἐπωνυμίας, καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἕτερον οὐδὲν καταδηλοῦν δυναμένης, ἢ μόνον, οὗ γεγέννηκεν;

B. Οἶμαι δὲ δὴ τι χρῆναι λέγειν ἡμᾶς, εἰ τῷ καὶ ἔρθεσθαι δοκοῖη, πότερα γεννητὸς ἢ ἀγέννητος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ;

A. Φαίην ἂν ὅτι, κατὰ γε τὸν ἀνωμίητως ἔχοντα νοῦν, ἀγέννητος μὲν, πλὴν οὐχ ἔτι πατὴρ, διὰ τοῦτο πάντως καὶ ἀγέννητος, ἀλλ' ὅτι μὴ ἐγεννήθη πρὸς τινος, ἀλλ' ἔστιν ἀγεννητῶς, γεννητῶς ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ τὸν ἴδιον Υἱόν. Ταύτη γὰρ δὴ τοὶ καὶ Πατὴρ ὀνομάζεται.

B. Καὶ ἔστω ταῦτα, φησὶ, πλὴν τὸ ἀγεννητῶς εἶναι παρὰ τὸ γεννητῶς, ἕτεροῦς ἔξει, καὶ οὐ ταῦτ' ἂν νοοῦτο. Εἰ γὰρ μὴ ἕτερον ἔστι καὶ ἕτερον, οἷοι δὲ εἶναι ταῦτ' ἂν, χωρεῖτω πάλιν ἐπ' ἀμφοῖν ἀδιάκριτος ἢ μεταβολή, καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἰδιότης, ὁμοίως ἔστω τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καθά καὶ τὸ ἀφθαρτος καὶ ἀόρατος, καὶ τὰ λοιπά.

A. Ἐτερον μὲντοι τὸ ἀγεννητῶς εἶναι παρὰ τὸ γεννητῶς ἀνευδοκίως καὶ ὁμολογουμένως· τὴν γὰρ τοῦ πρέποντός τε καὶ ἀληθοῦς τάξιν οὐ παραλύσομεν. Πλὴν ἐν γε τοῖς τοιοῦτοις ἢ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ, οὐχ ἕτερότητα ὡς Θεοῦ, καθὼ Θεοῦ, ὑπεμψήναεν ἂν, σημαίνει δὲ μόνον, ὅτι μὴ τοιοῦτος ἔστι, τοῦτέστι, μὴ γεγεννημένος. Τί δὴ γοῦν ἄρα πρὸς τοῦτό φασιν οἱ πάντα φύρδην ἀλλήλοις συναναγέοντες, καίτοι δεινὸν ἔχοντες περὶ ταῦτα τὸν νοῦν, ἐξωφρωμένοι τε ἄγαν, καὶ ἀναφυσῶντες μέγα;

B. Συμβέβηκενοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ ἀγέννητον.

A. Ἐπιστά γε· ἄμα γὰρ νοεῖται Θεός, καὶ οὐν αὐτῷ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο τι συμβεβηκὸς ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ μὴ θαυμάσης, ἐπεὶ τοὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν οὕτω ἔχον κομιδῇ τοῖς ἐθέλουσιν ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Καίτοι γὰρ ἐν χρόνῳ τὸ εἶναι λαχόντες, ὁμοῦ τοῖς οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσι, καὶ ἀχωρίτως προσπεφυκῶσιν ἀπογεννώμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄρα νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἐπὶ Θεοῦ τὸ συμβεβηκὸς αὐτῷ. Καὶ εἴπερ ἔστι τὰ συμβεβηκῶτα, ἢ καὶ φυσικῶς ἐγόντα ταῖς τινῶν οὐσίαις, οὐκ ἐν ὑπάρξει· δὴ πάντως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τῇ ἰδίᾳ καὶ διωρισμένῃ, καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπου νοοῦμεν, ἢ γοῦν ἐφ' ἑτέρου τῶν ὄντων τινός, ὁράται δὲ μᾶλλον περὶ τὰς τῶν ὄντων οὐσίας, ἢ γοῦν ἐν αὐταῖς, ποῖον ἔχειν ἐν Θεῷ τόπον τὸ ἀγέννητον ὑποποσητέον; Εἰ γὰρ ἔστι τι τὸ ἀγέννητον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἐν ὑπάρξει τῇ ἰδίᾳ κείμενον· ἔστι δὲ τοῦτο, καθάπερ ἐκεῖνοι φασιν, ἴδιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· ἕτερον ἂν εἴη παρὰ τὸν οὐ ἔστιν ἴδιον. Τὸ γὰρ τινος ὄν, καὶ ὑπάρχον ἰδιοσυστάτως, ἕτερόν ποῦ πάντως ἔστι παρὰ τὸν οὐ ἔστι. Καὶ δεδιπλωταὶ λοιπὸν ἢ ἀπλῆ τοῦ Πατρὸς φύσις, ἐκ πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀγεννητῶς συνεθεσμένη. Προσεκτέον δὲ, οὐχὶ ταῖς ἐκεῖνων δοκησιοσοφίαις, ἀλλὰ ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς, εὖ μάλα διαγιγνώσκοντος τὴν τε ἑαυτοῦ καὶ

τοῦ τεκόντος φύσιν. Ἀγέννητον μὲν γὰρ οὐδαμῶς, Ἀ Πατέρα δὲ ἡμῖν ὠνόμαζεν αὐτόν.

B. « Ἀμαλγε γάλα, καὶ ἔσται βούτυρον, » ὁ τοῦ Σολομῶνος ἡμῖν ἐξέδει λόγος, καὶ σοφὸν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τὸ χρησιμώδημα. Τὸ γάρτοι καταρθερίζει ἐπὶ τὸ χρεῖναι τι τῶν ἀναγκαίων εἶπεν, τὸν ἀπορρήτους ἐννοιαῖς μεθύοντα νοῦν καὶ μαθήμασι τοῖς θεοῖς μεμωμένον, εἴη ἂν, κατὰ γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν, ἔτερον οὐδὲν, ἢ ἐκεῖνο δρᾶν, τῶν εἰς εὐσέβειαν ἠκόντων οἷά τινος γάλακτος ἐμπορεῖσθαι· λόγων, οὐ μετρίως ἐρᾶν. Οὐκοῦν, ἦν ἐφίης, ἔσομαι τοιοῦτος, πρόσκλησιν ὡςπερ τιμὰ ταῖς εἰς τὸ νοεῖν προθυμίας τὸ ἀντιφέρεσθαι δοκοῦν, ἀεὶ πως παραντιθεῖς. Ἀποκρίναι δὴ οὖν ἐρομένῳ καὶ τόδε. Ἄρ' οὐκ οἶδε, φησίν, ἀγέννητον ὄντα ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα;

A. Ναί, καταρνήσομαι γὰρ οὐδαμῶς, ἀλλ' οὐδ' αὖ ἀλοίην πώποτε τοῖς ἐναργεῖσι φιλονεικῶν· πλὴν οἶδεν ὄντα ἀγέννητον, ὡς ἀφθαρτον, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀόρατον· ἀλλ' ἐμέμνητο μὲν τῶν τοιούτων οὐδενός, κατωνόμαζε δὲ Πατέρα, λέγων· « Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. » Καὶ αὖ· « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Καὶ μὴν καὶ· « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκα. » Τί δέ; Οὐχὶ καὶ τὸν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτισματι θεσμοθετήσας ὄρον, καὶ τῆς ἀμωμῆτου πίστεως τὴν ἐν ἀρχαῖς ὑποβάθραν τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίον κατατιθεῖς, οὐ παρὲς ἐκεῖνα, καὶ περιπεύσας, τὸ τε ἀφθαρτόν φημι καὶ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὰ λοιπὰ, βαπτίζειν ἐκέλευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; τὰ, αἶμαι, δι' ὧν μὲν ἦκιστ' ἐχρῆν τὴν ἁγίαν ἡμῖν Τριάδα καταδηλοῦν, προμηθέστατα παρωθούμενος, ἀπολεξάμενος δὲ καὶ προθεῖς τῶν ἄλλων τῶν ὀνομάτων εὐκρινεστάτην ἡμῖν καθιστάντα τὴν ἐκᾶστου τῶν σημαινομένων ἰδίαν ὑπαρξίν. Κοινὰ γάρ, ἐν οὕτως εἶπω, τῆς ὅλης θεότητος λέγοιτ' ἂν, τὰ τῆ οὐσία τῇ ἀνωτάτῳ προσπεφυκότα, καὶ τὴν θεῖαν μὲν τις εἰ κατονομάσαι φύσιν, ὀλόκληρον ἡμῖν ὡς ἐν ἐνὶ τῷ σημαινομένῳ παρέδειξεν εὐθύς τὴν ἁγίαν Τριάδα, τὴν ἐν μιᾷ θεότητι νοουμένην, πλὴν οὕτω διασταλμένης τὸ ἕνός πρόσωπον ἰδικῶς. Πατέρα δὲ, καὶ Χιὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον λέγων, οὐκ ἄφ' ὧν ἔστιν ἀδιακρίτως ἡ πᾶσα τῆς θεότητος φύσις, ποιεῖται τὴν δῆλωσιν, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος διαγιγνώσκειται ταυτὸν εἰς οὐσίαν ἐν ὑπστάσεσιν ἰδικαῖς, ἐκᾶστῳ τῶν νοουμένων ἀποκρίνοντος τοῦ λόγου, τὸ αὐτῷ προσῆκον ὄνομα, καὶ ἐν ἰδικαῖς τιθέντος ὑπστάσεσι τὰ οὐσιωδῶς ἠνωμένα. Τὴν μὲν γὰρ ἀνωτάτω ῥίζαν, ἧς ἐπέκεινα τὸ σύμπαν οὐδὲν, ἐνοήσεις τὸν Πατέρα, τὸν δὲ γε τῆς ἀνωτάτω ῥίζης ἐκπεφυκότα καὶ γεγεννημένον, παραδέξῃ τὸν Υἱὸν, οὐκ ἐν ἴσῃ τάξει τοῖς πεποιημένοις τὴν ἐν χρόνῳ λαχόντα γένεσιν, οὕτε μὴν ἐν ἐλάττωσιν ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ, τὸ τῆς ἰδίας φύσεως ἐκφαίνοντα κάλλος, ἀλλ' ἅμα τε καὶ συναϊδίον, καὶ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἰσομέτρως ἔχοντα, δίχα μόνου τοῦ τεκεῖν· προσῆκοι γὰρ ἂν τοῦτο μόνῳ τῷ θεῷ καὶ Πατρί. Ἄγιον δὲ Πνεῦμα προσερεῖς τὸ

discernit. Nusquam enim ingentum, sed Patrem nobis ipsum nominavit.

B. « Mulge lac, et erit butyrum », occidit nobis Proverbium, et sapiens, ut equidem existimo, Salomonis oraculum. Incitare quippe eum cujus animus arcanis sententiis ebrius divinisque doctrinis refertus sit ut aliquid utile proferat, 422 nihil aliud fuerit, meo iudicio, quam sermonibus ad pietatem pertinentibus ceu lacte satiari vehementer velle. Proinde, si per te licet, talem me præstabo, teque sæpiuscule, dum quid opponendum sit adversariis scire avel animus, interpellabo, et urgebo. Responde ergo etiam istud sciscitanti mihi. Numquid Filius novit, inquit, ingentum esse Patrem?

A. Novit: neque enim inficias ibo; sed neque rebus manifestis pugnare deprehendar unquam; verumtamen novit esse ingentum, sicut incorruptibilem, et immortalem, ac invisibilem: atqui nullius horum mentionem fecit, sed Patrem nominavit dicens: « Pater sancte, conserva eos in veritate tua ». Item: « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli ac terræ ». Quinetiam: « Ego a Patre exivi et veni ». Quid vero? Cum de sancto baptisate legem posuit, et inculpatæ fidei primum fundamentum universis terræ gentibus statuit, annon, iis prætermisissis, incorruptibili nimirum, et ingento, et cæteris, baptizare jussit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ea meo iudicio consultissime præteriens, per quæ nobis sanctam Trinitatem declarari non oportebat, ea vero nomina seligens, aliisque anteponens, quæ distinctissimam nobis uniuscujusque rei significatæ propriam existentiam ostenderent. Communia enim, ut ita dicam, toti divinitati dicuntur ea quæ supremæ substantiæ insunt, et divinam quidem naturam si quis nominaverit, integram nobis velut uno in significato statim ostenderit sanctam Trinitatem, quæ in una deitate intelligitur, verumtamen nondum distincte unius personam peculiariter ac seorsim. Patrem autem dicendo, et Filium, et Spiritum sanctum, non ex iis quæ est indistincta tota deitatis natura explicatur, sed ex iis quibus sanctæ Trinitatis dignoscitur identitas quoad essentiam in propriis hypostasibus, sermone unicuique rei perceptæ congruum nomen distribuente, et in peculiaribus ac propriis hypostasibus ea collocante, quæ sunt substantialiter unita. Supremam etenim radicem ultra quam omnino nihil est, Patrem esse censebis, eum autem qui ex supra radice prodiit ac genitus est, Filium esse fateberis, non perinde ac res creatas in tempore productum: neque porro minus quam 423 Patris natura suæ naturæ decus exserentem, sed simul coæternum, et in omnibus Patri æqualem, excepto hoc uno, quod genuit: hoc enim soli Deo ac Patri convenit. Sanctum porro Spiritum dices eum qui ex Deo Patre per Filium promauat naturaliter, et, in-

⁴² Prov. xxx, 55. ⁴³ Joan. xvii, 11. ⁴⁴ Matth. xi, 25. ⁴⁵ Joan. xvi, 28. Matth. xxviii, 19

star spirationis quæ prodit ex ore, suam nobis existentiam manifestat : atque ita claram et inconfusam trium hypostaseon. in propriis ac peculiaribus existentibus servans proprietatem, unam et consubstantialiam universorum reginam adorabis naturam.

B. Præclare : neque enim aliter hæc esse unquam crediderim. Verumtamen aiunt per vocem illam, ingentit, Dei ac Patris naturam peculiariter definiti, atque ita nullo demum negotio patefactum iri alterius esse naturæ Filium, siquidem non est idem cum ingenito genitum.

A. At, o miseri (sic enim illos merito compellem), si Filii naturam definit genitum, diversæ autem idcirco naturæ et alienum esse a substantia Patris dicitis, quid tum inde? Gravissima quidem sunt vesanæ mentis argumenta : sed sinistræ opinioniones Unigeniti substantiam audacter invadunt, supremum ad inferiora decutientes, tametsi diserte dieat nobis quidem ceu creatis : « Vos de deorsum estis : » de sua autem hypostasi : « Ego de supernis sum »⁶⁶. » Quomodo autem ille qui supernus est, ac de supernis, descendet ad id quod inferius est, et alienum ab se, facile cuius patebit, si in illud diligenter inspexerit. Annon enim sicut ingenitum omne cum omni ingenito communem habere rationem concesseris, in eo nimirum quod citra generationem existit, ita certe argumenti certa consecutione omni quoque genito genitum est æquale ac simile?

B. Qui potest illud esse dubium? Una enim est ac simplex in utroque ratio.

A. An igitur, Hermia, obscuram adhuc impietatem esse dices, aut latere posse adversariorum imposturam, quæ fucatam quidem speciem habet, et oculis Deo convenientibus ornatam, quæ simpliciorum animos abripit, alioquin blasphemiam detestandam parit. Deus enim deductus est in creaturam, et inter ea quæ corruptioni et generationi sunt obnoxia connumeratus est tandem is, in quo vivimus, movemur, et sumus⁶⁷. Nam si geniti nomen filii definitio est, ut illi sentiunt, **424** eamque vocem substantiam significare concesserimus, eandem rationem habebit, in quantum genitus intelligitur, cum omni genito. Innumera autem sunt isthæc, et usque ad culicem nimirum, et murem, et his adhuc viliora extenduntur.

B. Recte dicis.

A. Quam ob causam vero Filium quoque nominant, aut Patrem Deum esse credunt, nisi revera genuit ex sua substantia Filium? Igitur neque Patrem, neque Filium nominent amplius; amant enim Christiani veritatem. Itaque adversus illorum vomitus numquid silere præstiterit? « Ne enim respondeas stulto juxta stultitiam suam »⁶⁸, inquit Salomon. Sed ne in exercitatione dicendi præsidio constituto, plerisque tanquam vadimonio deserto

A. ἐκ Θεοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προγεόμενον φυσικῶς, καθάπερ ἐν τύπῳ τῆς ἐκ στομάτων διεκπονής, τὴν ἴδιαν ἡμῖν κατασημαίνον ὑπαρξίν, οὕτω τε σαφῆ καὶ ἀσύγχυτον τὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν ὑπάρξεσιν ἰδικῶς ἰδιότητα τηρῶν, μίαν τε καὶ ὁμοούσιον τὴν ἀπάντων βασιλίδα προσκυνήσεις φύσιν.

B. Κάλλιστα ἐφης· οὐ γὰρ ἐστὶ ὅπως ἂν οὐχ ὧδε ἡμῖν ταῦτ' ἔχει. Φασὶ δ' οὖν ὁμῶς διὰ τῆς τοῦ ἀγενήτου φωνῆς, τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἰδικῶς ὀρίζεσθαι φύσιν, οὕτω τε ἀμογητὶ διαφανεῖσθαι λοιπὸν. ἕτεροφυὰ τὸν Υἱὸν, εἴπερ ἐστὶν οὐ ταῦτόν τῳ ἀγενήτῳ, τὸ γεννητόν.

A. Οὐκοῦν, ὦ βέλτιστοι, φαίμεν ἂν αὐτοῖς καὶ ἡμεῖς εἰκότως, εἰ τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν ὀρίζει τὸ γεννητόν, ἕτεροφυὰ δὲ ταύτῃ τοι καὶ ἀλλότριον εἶναι φασὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ ἐνετύθεν ἤδη τί; Δεινὰ μὲν ἀποπληξίας ἐγκλήματα, παλίμφομοι δὲ τῆς τοῦ Μονογενοῦς οὐσίας καταθρασύνονται δόξαι, κατασεύσαι πρὸς τὸ κάτω τὸν ἀνωτάτω, καίτοι λέγοντα σαφῶς πρὸς ἡμᾶς μὲν ὡς πεποιημένους· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ » ὑποστάσεως δὲ τῆς ἰδίας πέρι· « Ἐγὼ ἐκ τῶν ἀνω εἰμι. » Ὅπως δὲ ἡμῖν ὁ ἀνω τε καὶ ἀνωθεν κατοικήσεται πρὸς τὸ κάτω καὶ ἀλλότριον αὐτοῦ, παντὶ τῳ συνίεναι βῆρον ἐκεῖνο διεσκευμένῳ. Ἄρα γὰρ οὐχ ὡσπερ ἀγέννητον ἄπαν, ἀγεννήτῳ παντὶ δοῖη τις ἂν κοινὸν ἔχειν λόγον, κατὰ γε τὸ ἀγεννήτως εἶναι φημι, οὕτως ἂν εἴη, κατὰ γε τὸν τοῖς διαλογισμοῖς ἐπόμενον λόγον, καὶ παντὶ τῳ γεννητῳ τὸ γεννητόν, ἴσον τε καὶ ὁμοίως ἔχον·

C. B. Εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίλογον; Ὅμοιος γὰρ δι' ἀμφοῖν, καὶ ἀπαραπονήτως ἔχων ὁ συλλογισμὸς.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ Ἑρμεία, δυσχάτοπον ἐστὶ τὸ δυσσέβημα ἐρεῖς, ἤγουν οἶει διαλήσειν δύνασθαι τὸν ἀπατεῶνα λόγον τῶν διεναντίας, κατάπλαστον μὲν ἔχοντα τὸν ὠραῖσμον, καὶ θεοπροπέσι λεξιειδοῖς κατηγορησμένον, ὡς ἂν ἀποφέρειν δύναίτο τῶν ἀπλουστέρων τὸν νοῦν, ἀκαλλεστάτην δὲ σφόδρα τὴν δυσφημίαν ὠδίνοντα. Κατεκομήθη γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς εἰςποίημα, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ κατελογίσθη λοιπὸν, ὁ ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν. Εἰ γὰρ ὄρθος ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ κατ' ἐκείνους τὸ γεννητὸς ὄνομα, καὶ τῆς οὐσίας σημαντικὴν παραδειξαίμεθα τὴν φωνήν, τὸν αὐτὸν ἔξει λόγον, καθὼ νοεῖται γεννητὸς παντὶ γεννητῳ. Μυρία δὲ ταῦτα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, καὶ μέχρις αὐτῶν διήχοντα τῶν εὐτελεστάτων, ἐμπίδος λέγω καὶ μυίας καὶ τῶν αἰσχίωνων ἐστὶ

B. Ὅρθως ἐφης.

A. Ἄνθ' ὅτου δὲ δὴ καὶ Υἱὸν ὀνομάζουσιν, ἤγουν οἴονται Πατέρα ὑπάρχειν τὸν Θεόν, εἰ μὴ τέτοκεν ἀλτ' αὖς ἐξ ἰδίας ἡμῖν οὐσίας τὸν Υἱόν; Οὐκοῦν μήτε Πατέρα, μήτε μὴν Υἱὸν ὀνομαζόντων ἐστὶ φιλῆ γὰρ αἰεὶ Χριστιανοῖς ἡ ἀλήθεια. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς παρ' ἐκείνων ἐμέτους, πῶς οὐκ ἀμείνων ἡ σιωπὴ; « Μὴ ἀποκρίνου γὰρ ἄφρονι, φησὶ, κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ. » Ἄλλ' ἵνα μὴ ὡσπερ οἱ τὴν ἐρήμην διώκοντες, ἀκρατέστερόν τε καὶ ἀπηνέστερον ἐπιφύωνται

⁶⁶ Joan. viii, 23. ⁶⁷ Act. xvii, 28. ⁶⁸ Prov. xxv,

τοῖς πολλοῖς, ἐπιτελισμα- ποιούμενοι τὸ ἐν λόγῳ ἐν-
τριβῆς, οἰόμενοι τε ὑπάρχειν δυσανάτρεπτον κομιδῇ
τὸν οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτοῖς ἐκπορισθέντα λόγον, καὶ
συλλογισμοῖς ἀθλοῖς ἐπικουρούμενον· φέρε δὴ, φέρε
τοὺς ταῖς ἐξ ἀπάτης καὶ δόλου παντευχίαις ἐνηρμο-
σμένους ψιλοῖ τινες ὡσπερ καὶ ἀθώρηκτοι πολεμι-
σταί, ταῖς ἀπὸ κοινῶν ἐννοιῶν ἀνθυποφοραῖς, Χρι-
στοῦ συνόντος τε καὶ συνασπίζοντος, ὡς ἐνι κατα-
δηλώσωμεν, ἀναμελωδοῦντες εὐκαίρως τὸ διὰ φωνῆς
τοῦ Δαβὶδ· « Οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ἡ
βρομφαία μου οὐ σώσει με. Ἔσωσας γὰρ ἡμᾶς ἐκ
τῶν θλιθόντων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισῶντας ἡμᾶς τε καὶ
σὲ, κατήσχυνας. »

B. Ἴθι δὴ οὖν εὐ μάλα γεννικῶς· συναντιτάξεται·
γὰρ, καὶ σύνοπλος ἡμῖν ὁ πάντων ἔσται Δεσπότης.

A. Εἶμι μὲν δὴ, καὶ μάλα προθύμως· ὀκνητέον
γὰρ ἥμιστά γε· οἶμαι δὲ δεῖν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων
ἐξεῖνο εἰπεῖν.

B. Τὸ ποῖον δὴ;

A. Ὡς ἀνούστατά τε καὶ ἀτεχνέστατα ὄρον εἶναι
φασιν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον· ὄρον δὲ εἶναι φημι, τὸ
ὀρισμοῦ δύναμιν ἔχον. Ἡ οὐχὶ τοιοῦτος ὁ παρ' αὐτοῖς
ἔφυ λόγος, καὶ ἀναισχυντίας εἰς τοῦτο διεληλακότες·
ἀλοῖεν ἄν;

B. Ναί. Καταθείσαντες γὰρ οὐδὲν, ὧδέ τε ἐροῦσι,
καὶ μὴν καὶ ἐνστήσονται.

A. Οὐκ ἂν διαψεύσαιο. Θρασύ γάρ τι χρῆμα καὶ
αἰδοῦς ἀπάσης ὡς ἀπρωτάτω βεβηκός, ἀμαθία, ἔκνον
τε· πεφροντικὸς οὐδ' ὅπως τισὺν. Ἥμιστα γὰρ δὴ δε-
διέναι φιλεῖ καὶ τὸ αὐτῆς, εἰ τύχοι, τῆς ὄντως ὀρθῆς
τε καὶ ἀμωμήτου καταψηφίζεσθαι δόξης, καταθεῖ δὲ
μᾶλλον ἀπεριεργάστως πρὸς πᾶν τὸ δοκοῦν, καὶ εἰ
φαίνοιτο τι τῶν λίαν ἀπηχεστάτων. Θέα δὲ δὴ οὖν
τοῖς ἐξ ἀμαθίας ἀλόντας βρόχοις, ἐν γε τούτῳ μά-
λιστα δεινῶς. Τοὺς γάρτοι τῶν οὐσιῶν ὄρους, οὐκ
ἐν ὀνόματι καὶ λέξει μῖξ ποιουμένους εὐρήσομεν τοὺς
οἷ γε ταυτά εἶσιν ὅτι μάλιστα σοφοί, καὶ οἷς ἐν λόγῳ
τὸ ἐν τούτοις εὐδοκίμειν, καὶ ἐξακριβοῦν ἐπαίγεσθαι
ταυτῇ, ἀπαῖδον εὐρήσομεν. Καὶ οὐ τί που τὸ ἐν λέξει
μῖξ ποιῆσθαι τοὺς ὄρους, ἀλλ' εἰ καὶ τις τοῖς διὰ δυοῖν,
οὐκ εἰσάπαξ γὰρ καὶ τελείως καταδηλοῦσθαι φασιν,
ἀλλ' ἐν τρισὶ που μᾶλλον ἢ καὶ ἐν πλείοσιν· ἀριση-
λότατα γὰρ εἶεν ἂν οὕτω τὰ ὀριζόμενα.

B. Οἷον δὴ τί;

A. Εἰ γὰρ ἐξαιτεῖτό τις ἀποφῆνασθαι τυχόν· τὸ, τί
ἔστιν ἄνθρωπος· εἶτα ποιοῖτο τὴν ἀπόκρισιν στενο-
τάτην ὡσπερ καὶ ἐν λέξει· μῖξ, καὶ ὀρίσαιο λέγων,
ζῶον· ἀσημῶτατα ἐρεῖ. Ὁμολογουμένως μὲν γὰρ
ζῶον ὁ ἄνθρωπος, πλὴν οὐ μόνως τε καὶ ἰδικῶς, ἀλλὰ
συνωνύμως ἑτέροις. Πλείστα γὰρ ὄσα καὶ ἑτέρα ζῶα.
Καὶ γὰρ καὶ κύων καὶ βοῦς, καὶ πάρδαλις, ζῶα. Εἰ
δὲ δὴ καὶ δευτέραν τῇ πρώτῃ λέξει προσθεῖς, ζῶον
εἶναι διορίσαιο θνητὸν, οὐδὲν ἤττον ἀτονήσει περὶ
τὴν ἀκριβῆ καὶ ὀλοκλήρως ἔχουσαν ἐνδειξίν, καίτοι
λέγων ἀληθές. Ζῶα γὰρ εἶναι φαμεν θνητά, κύνα τε
καὶ βοῦν, καὶ τὰ λοιπά. Εἰ δὲ δὴ προήκοι καθεξῆς διὰ

A impotentius et acerbius invadant, everti non posse
rati orationem nescio quam, et miseris suffultam
argumentis : agedum illos fraudis et doli armis in-
structos, nudi veluti milites ac inermes ducta a
communibus argumentis refutatione, Christo præ-
sente et propugnante, nos pro virili sternamus,
commodum occinentes illud Davidicum : « Non enim
in arcu meo sperabo, et gladius meus non servabit
me. Salvasti enim nos de affligentibus nos, et qui
oderunt nos et te, confundisti ⁷¹. »

B. Perge itaque audacter : nobiscum enim stabit
in acie, et simul arma capiet universorum Do-
minus.

B. Pergo vero sane quam alacriter : neque enim
cunctandum est : sed illud primum omnium dicen-
dum puto.

B. Ecquidnam?

A. Stulte eos et imperite dicere illud, ingeni-
tum, definitionem esse in Deo. Ego vero definitio-
nem esse statuo, id quod definitionis vim et ratio-
nem habet. Annon id genus loquendi apud eos
primum natum est, et eo impudentiæ venisse de-
prehenduntur?

B. Ita prorsus. Sic enim loqui minime verebun-
tur, instabantque porro.

A. Non falleris. Est enim audax et inverecunda-
plane ignorantia, nec quidquam metuit. Ipsam
quippe rectam et inculpata[m] opinionem, si ita res
tulerit, condemnare non veretur, quinimo temere
arripit quodcunque arridet, quamvis absurdissi-
mum appareat. Vide ergo quam sint illi hac in re
gravibus imperitiæ 425 laqueis impliciti. Sub-
stantiarum enim definitiones non uno vocabulo aut
dictione sola fieri a philosophis inveniemus, idque
rejeci ab iis comperiemus qui hoc potissimum no-
mine clarent, et definitiones accurate vestigant. Ne-
que porro una dictione fieri definitiones, sed ne si-
duas quidem adhibeas, non in totum ac plene ma-
nifestari averti, sed in tribus saltem aut etiam plu-
ribus. Sic enim manifestissima sunt quæ deli-
niantur.

D. B. Cedo exemplum.

A. Si quis forsitan rogetur uti definit quid sit
homo, et uno vocabulo brevissime respondeat, de-
finitaque dicens, animal : obscurissime loquetur.
Homo enim animal est procul dubio, sed non solum
et seorsim, sed univoce cum aliis. Animalia quippe
sunt etiam alia quamplurima. Canis enim, et bos,
et panthera animalia sunt. Si autem addita voce
altera, definitur, animal esse mortale, nihilose-
cius ab accurata et perfecta rei demonstratione ex-
cidet, quamvis verum dicat. Animalia enim dici-
mus esse mortalia, canem, et bovem, et cætera
istiusmodi. Quod si deinceps omnia complectatur

⁷¹ Psal. XLIII, 7, 8.

quæ homini substantialiter inveniunt, generatim ac specificè, simulque animal rationis compos, mortale item, intelligentiæ et scientiæ capax, definitionem proferet, cui nihil deest ad perfectam rei demonstrationem. Intelligis igitur demum, rectè nos ac vere loqui?

B. Intelligo; quidni enim?

A. Cum igitur putidum sit et absurdum, et ab ea quam præsentur arte alienum, uno vocabulo definitionis vim circumscribere, ecquid demum dicturi sunt, licet persuasione sapientiæ mirum in modum inflati, si quis Dei ac Patris substantiæ definitionem asserat esse id ingenitum? Sed videntur in hos sermones nimis inconsiderate prolapsi, quamvis ingenio sint, ut sibi persuadent, subtili et limato. Hec enim, opinor, etiam illos fugit.

B. Quidnam istud ais, aut quale?

A. Substantiarum quippe definitiones si proprie atque ut earum natura postulat proferantur, a genere quidem incipiunt, sed cum genere simul inferunt unicuique rei significatæ substantialem differentiam aut differentias; cæterum illud me rursus velle putato.

B. Explica. Hoc enim pacto de hisce rebus dissendendum nobis censeo.

A. Eumvero si quis te adeat, perconteturque quid sit **426** canis, quid hoc item: quid diceret, Mernia?

B. Animalia esse dicerem.

A. Sed, obsecro, si tu istud solum dixeris, numquam satis explicare tibi videbere?

B. Non sane. Addam enim si probabiliter loqui velim, etiam utrique convenientes naturales differentias.

A. Verissimo quidem ac rectè. Non jam iniquè obscurum est, sed liquet in substantiis definitivis primum quidem a genere, tum per convenientem unicuique specificam differentiam esse procedendum.

B. Non aliter se habet.

A. Considera itaque, imo vero exponant nobis qui id ingenitum, ad definitionem significandam stulte transferunt, utrum vocabulum illud, genus significare velint, an differentiam. Sane si tanquam genus esse aiant, nihil significabili separatum ab aliis, ne deprehendatur specificæ differentiæ vim et rationem generi tribuere, et ipsum a propria virtute excludere. Sin autem hoc prætermissis differentiam esse dicunt, ostendant porro nobis, cuius futura sit differentia, si in oratione certum genus non sit positum? Quomodo vero substantiæ definitio etiam sufficeret, et secundum propriam suamque rationem cerneretur, si constaret sola differentia? Annon risu digni erunt illi, si id ita esse urgeant?

B. Digni utique, aliquid enim nihil istud dubitationis habet.

A. Si quis porro addiderit eorum dogma extremæ plenum calumniæ ineptum prorsus visum iri, annon verissime dicet?

πάντων ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων προσόντων οὐσιωδῶς, γινωσκῶς τε καὶ ἰδιωκῶς, ὁμοῦ μὲν ζῶον λογικόν, ὁμοῦ δὲ θνητὸν ἀποκαλῶν, κτῆ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, οὐθενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐπιθετῶν πρὸς δήλωσιν τὸν ὄρον ἐξηγέμετο. Συνίης οὖν ἄρα λοιπὸν, ὡς ἐρθὸς τε ἡμεῖς καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος;

B. Συνίημι· πῶς γὰρ οὐ;

A. Ὅτε τοίνυν ἀτεχνῶς τε καὶ ἀκαλλῆς, καὶ τῆς φιλαυτίτης αὐτοῖς ἐπιστήμης ἀμοιροῦν, τὸ ἐν μὲν λέξει τὴν ὀρισμοῦ γράφεσθαι δύναμιν, τί δὴ ἄρα φαίεν ἄν, καίτοι δοκησιοσφοῦντες λίαν, εἰ τις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ὄρον εἶναι διαβεβαιώσαιτο τὸ ἀγέννητον; Ἐοικασί δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἐπιθροῦσκειν λόγοις ἀπρὸς ἀπείρητους ἄγαν, καίτοι καὶ ἰσχυρὸν, ὡς οἴονται, καὶ κατεβδυνήμενον ἔχοντες νοῦν. Παριτυπύει γὰρ, οἴμαι, καὶ διαθεῖ καὶ τοῦτο αὐτούς.

B. Τὸ τί δὴ φης, ἢ ποῖον;

A. Οἱ γὰρ ται τῶν οὐσιῶν ὄροι, εἰ κατὰ λόγον ἐκφέρονται τὸν οὐκ εἰδὼς ἔχοντα καὶ φιλῶς αὐτοῖς, ἀρχονται μὲν ἀπὸ γένους· συνεισομιζοῦσι δὲ τῷ γένει τὴν ἐκάστου τῶν σημαυνομένων οὐσιωδῆ διαφοράν, ἥτοι διαφορὰς ὄρου δὲ με πάλιν ἐκεῖνο θέλειν εἰπεῖν.

B. Διασάφει. Χρηναί γὰρ ὠδέ φημι τὸν γε ἐπὶ τοῦτοις ἡμῖν ἔναι λόγον.

A. Ἄρα γὰρ, εἰ τις εἰς ἔροισι προσιῶν, βούλοισι τε φράζειν αὐτῷ, τί μὲν δὴ κύων, τί δὲ καὶ βοῦς, τί ἐρησθα ἄν, ὧ Ἑρμεία;

B. Ἐφη ἄν, οὐ ζῶα.

A. Εἶτα, εἰπέ μοι, τοῦτι καὶ μόνον εἰπὼν, ἀποχρῶσαν οἴησει ποιεῖσθαι τὴν δήλωσιν;

B. Οὐ πάνυ· προσθεῖην γὰρ εἴπερ οὖν ἐλοιμην τὰ εἰκότα λέγειν, καὶ τὰς ἐκατέρω πρεπούσας φυσικὰς διαφορὰς.

A. Ἀληθέστατά τε καὶ εὖ ἔχει. Οδοῦν ἀμφίμαχον μὲν οὐδαμῶς, εἴη δ' ἄν μάλλον οὐκ ἀσυμφανές, εἰ τοῖς τῶν οὐσιῶν ὄροις, διὰ γένους μὲν πρότερον, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς ἐκάστου πρεπούσης εἰδοποιῆς διαφορὰς ἰτέον.

B. Οὐχ ἑτέρως ἔχει.

A. Ἄθρει δὴ οὖν, μάλλον δὲ ἀποφηνάσθαι ἡμῖν οἱ τὸ ἀγέννητον ἀμαθῶς εἰς ὄρου δύναμιν ἀποφέροντες, πότῃ γένους εἶναι βούλονται τὴν λέξιν, ἢ διαφορὰς σημαντικὴν. Εἰ μὲν οὖν ὡς γένος εἶναι φασι, σημαίνετω μηδὲν τῶν ἄλλων ἐξηρημένον, ἵνα μὴ ἀλίσκοιμεθα τῆς εἰδοποιῆς διαφορὰς τὴν δύναμιν τῷ γένει προσάπτοντες, αὐτὸ τε τῆς ἰδίας ἰσχύος ἐξωθούμενοι. Εἰ δὲ δὴ παρήντας τοῦτι, διαφορὰν εἶναι λέγοιεν, προσποδεικνύοντων ἡμῖν, τίνας ἔσται διαφορά, μὴ προῦπτου χειμένου τῷ λόγῳ τοῦ γένους; Ἡὼς δ' ἄν καὶ ὄρος ἡμῖν οὐσίας ἀποχρῶντως τε ἔχοι, καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ὄρω τὸν λόγον, ἀπὸ μόνης διαφορὰς συγκαίμενος; Ἄρ' οὖν γέλῳτα θρῆν ἀναγκαῖον αὐτοῦς, εἰ τῆδε ἔχιν ἐνστήσονται;

B. Ὁφλήσονται γὰρ, ἐπεὶ τοι τοῦτό ἐστιν οὐκ ἀμφίβολον.

A. Εἴπερ οὖν τις βούλοισι πρὸς τοῦτοις εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτὸ τῆς ἐσχάτης διαβολῆς ἐκμεμεστωμένον εἰσάπαν ἀσχημονήσει τὸ δόγμα αὐτοῖς, πῶς οὐκ ἀληθέστατα ἐρεῖ;

B. Τί παραδείξας ; εἰπέ.

A. Ὡς γὰρ ἔφηγν φθάσας, ἀπὸ μόνης διαφορᾶς ὁ ἡσπερνοῦν οὐσίας ἄρος οὐκ ἂν ὑγιῶς γένοιτό ποτε. Προεπινοεῖται γὰρ πως αἰὲ τῆς ἰδίας διαφορᾶς τὸ γένος, ἐξ οὗ καθάπερ ἀπὸ βαλθίδος ἐπιτροχάδην ἰὼν ὁ λόγος, καὶ τοῖς καθεστῆς ἐνδιακρότως ἐμβάλλων, ὀρθὴν καὶ ἀνεκδοιάστως ἔχουσαν ποιεῖται τὴν δῆλωσιν. Εἰ τοίνυν ὄρου δύναμιν ἀποπληροῦν τὸ ἀγέννητον ἀμαθῶς διατείνονται, διαφορὰ μὲν οὐκ ἔσται, σημαίνει γὰρ ἡμῖν, ὅτι μὴ γεγέννηται, ἀλλ' οὐδὲ δύναμιν ἔχειν τοιαύτην τῇ λέξει παραχωρήσομεν· παραληφθεὶ δ' ἂν μᾶλλον τό γε ἦγον ἐπ' αὐτοῖς, ὡς γένος ἀπλῶς καὶ ἀδιακρότως, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος ἀμοιρήσειεν ἂν καὶ μάλα εἰκότως, τὸ γένος ἐθέλει ὀνομάζειν ἐπὶ Θεῷ, εἴπερ ἐστὶ κατ' αὐτὸν ἡ γοῦν πρὸ αὐτοῦ, τῶν ὄντων οὐδέν. Πλὴν ὑποκείσθω γένος ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀγέννητον, κατὰ γε τὰ ἑκαίνοις ἀπεριμερίμω; συνδοκοῦν, γένος δὲ ὅλως ἡμῖν ὑποσημαίνον οὐδέν, ἵνα μὴ διαφορᾶς ἐπέχει τόπον τε καὶ δύναμιν. Οὐκ εἰσχομιζούσης οὖν ἐστὶ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς, τοῦ μὴ γεγενῆσθαι τὴν δῆλωσιν, ποῖαν ἂν ἡμῖν ἐπιδείξειε τὴν διαφορὰν Πατρὸς πρὸς Υἱὸν, ἢ πῶς ἂν ἔχοι τὸ μείον κατὰ τι γοῦν ὅλως, κἂν εἰ ὑπάρχειν νοεῖτο γεγεννημένος, συνήμι μὲν οὐ σφόδρα ἐγώ· σὺ δὲ τί φῆς, ὦ Ἑρμεία ;

B. Τί ἂν ἔχοιμι πρὸς τοῦτο εἰπεῖν ;

A. Ἄλλ' ὅτι μὲν δὴ τὸ ἀγέννητον, τὴν ὄρου δύναμιν οὐκ ἂν ὑγιῶς ἐπιδέξαιτο καὶ ἐπιστημόνως, σαφῶς τε καὶ διαρκέστατα διηλέγχαμεν, καθάπερ ἐγφῆμαι, ἀθηδες μὲν ἔχοντες τὸ διὰ τῶν τοιούτων ἰέναι λόγων, χαριζόμενοι δὲ ταῖς ἀνάγκαις τὸ παρὰ βούλησιν, καὶ τῶν ἐπιστήμης καὶ τριβῆς ἐπέκεινα, χρειωδῶς ἀποόμενοι. Ἐτέρως δ' οὖν ὅμως ταῖς ἡδὴ προεσημαμέναις ἐπισωρεύειν ἔννοιας οὐκ ἀταλαίπωρον μὲν, πλὴν, ὡς ἂν οἴδῃς τε ὦ, πειράσομαι. Φασὶ τοιγαροῦν οἱ σφόδρα δεινοὶ τε καὶ ἀκριβεῖς καὶ σχολαῖοι περὶ ταῦτα, παντὶ πρέπειν ἄρω, τὴν καλουμένην ἀντιστροφὴν.

B. Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν, ἡδιστα ἂν σου διακυβεύωμαι.

A. Οὐκοῦν διὰ τῶν αὐτῶν εἶμι δὴ τῶν λόγων, καὶ ἀναγκαστῆρας ἐρῶ. Ὅριζόμεθα γὰρ ἀνθρωπον μὲν τῷ τοῦδε λόγῳ, ζῶον λογικὸν θνητόν· ἵππον δὲ αὐτῷ τοῦδε, ζῶον χρεμετιστικόν. Ποιησόμεθα δὲ καὶ ἐτέρως τῶν προκειμένων τὴν δῆλωσιν, καὶ οὕτω πού πάντως ἀπὸ τῶν πρώτων, ἀλλ' ἐκ τῶν τελευταίων φωνῶν, ἀνόπιν ἰόντες ἐπὶ τὰς τῶν ὄρων ἀρχάς. Εἰ γὰρ τίς ἐστὶ θνητόν τε καὶ λογικὸν ζῶον, τοῦτον νοήσεις ἀνθρωπον, καὶ αὐτὸ εἰ τι χρεμετιστικὸν ζῶον, τοῦτο τὴν ἵππου παραδείξει φύσιν. Ὅρος οὖν εἴπερ ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, τί μὴ δέχεται τὴν ἀντιστροφὴν ; μὴ γὰρ κατοκονῶντων ὀμολογεῖν, ὡς εἴ τί ἐστιν ἀγέννητον, τοῦτο καὶ ἄρος ἐστὶ καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἄλλ' οὐκ ἀληθὴς ὁ λόγος. Μυρία γὰρ ὄσα ταυτὶ, καὶ ἀριθμοῦ χρεῖττονα, καὶ ὀχληρὸν οἶμαι τὰ καθέκαστα λέγειν. Αἰσθάνη δὴ οὖν, εἰς ὅσην αὐτοῖς διώλισθεν ἀτοπίαν ὁ λόγος ;

B. Ναί, δεινὴ γε σφόδρα.

A. Ὅρος δὲ καὶ ἐτέρως οὐκ ἂν εἶναι δύναίτο τὸ

A. B. Quo pacto, quæso, id ostenderis?

A. Nam, ut antea dixi, cujuslibet substantiæ definitio non potest a sola differentia recte fieri. Genus enim ante suam differentiam quodammodo semper statuitur, a quo, velut a carceribus oratio erumpens et distincte iis quæ sequuntur sese inferens, rectam et indubitatam rei facti explicationem. Si ergo stulte contendunt τὸ ingentium implere vim definitionis, differentia quidem non erit, significat enim nobis non esse genitum : sed neque talem vim esse vocabulo concedemus. Quin surmetur potius quantum ad eos atinet, ut genus, simpliciter ac citra discrimen : tametsi a recta ratione longo alienissimum est genus de Deo nominare, cum nulla res sit cum ipso ant ante ipsum. Verumtamen supponatur in ipso genus esse τὸ ingentium, ut temere illi sentiunt, genus autem nobis omnino nihil significare, ne differentiæ locum et vim obtineat. Cum ergo vox ingentii nondum expositionem affertat τὸ genitum non esse, equam nobis datum Patris cum Filio differentiam ostenderit? aut quomodo aliqua saltem in re sit inferior, licet genitus esse censetur, equidem haud valde aasequor : tu vero quid ais, Hermia?

B. Quid ad hoc, quæso, dicere possem?

A. Atqui satis superque, opinor, et clare demonstravius τὸ ingentium definitionis vim non recte sciteque capere, minus quidem in his tractandia exercitati, sed necessitati potius quam voluntati parentes, eaque utiliter attingentes quorum usu et scientia caremus. Et quanquam facile non est prius inventis novas rationes addere, tamen id præstare, quoad potero, nitar. Aiunt igitur qui hanc artem maxime callent, et in ea multum tempus triverunt, omni definitioni convenire, ut vulgo dicitur, conversionem.

B. Sane quid istud sit ex te libens audierim.

A. Eo itaque revertor unde sum digressus, et quæ jam dixi repetam. Definimus hominem in hunc modum : animal rationale mortale ; equum vero, hoc pacto : animal hinnibile. Ea vero aliter quoque significabimus, non utique a primis, sed ab ultimis vocibus retro conversi ad definitionum initia. Si quis enim est, mortale et rationale animal, hunc hominem esse intelliges ; et vicissim, si quid est hinnibile animal, hoc equi naturam ostendet. Si ergo τὸ ingentium, definitio est, quidni admittit conversionem? Ne enim constiteri graventur quod, si quid est ingentium, hoc etiam definitio est, et substantia Dei ac Patris. Atqui vere istud non dicitur. Innumera enim ista sunt, quæ molestum esset, opinor, sigillatim percensere. Intelligis ergo quantum in absurditatem eorum prolabatur oratio?

B. Utique longe maximam.

A. Sed et alia ratio est ob quam τὸ ingentium

non possit esse definitio, et hoc modo nimirum ipsum rursus consideremus. Unamquamque rem enim definitur ex iis quæ esse creditur et revera est, non ex iis quæ non est, et quibus orbari quodammodo contigit.

B. Qui ais?

A. Quippe **428** si explicare velimus, exempli gratia, quid sint ignis aut aqua, aut sane cujus naturæ, de igne quidem dicimus, corpus esse calidum ac siccum : de aqua vero, esse corpus humidum et frigidum. Atque illud est, opinor, ex iis quæ sunt ea definire. Quod si dixerimus explicantes ignis naturam, quod neque frigidus sit, neque humidus : omittentes dicere calidum esse ac siccum : de aqua vero, quod neque calida sit, neque sicca, cum frigidam et humidam dicere oporteat : undenam tibi videremur ea demonstrare?

B. Ex iis quæ non sunt, et quibus haud dubie privata sunt.

A. Itaque, si quis de quavis re ita sentire ac loqui statuerit, an distincte ac citra errorem, quid veri sit in unoquoque explanaverit?

B. Nequaquam.

A. Si ergo in Deo ac Patre τὸ ingentum, solum nobis demonstrat non esse genitum, quo pacto definitionis vim habebit, cum quid sit non significet, sed quid non sit?

B. Utique genitum non esse, inquis?

A. Ita prorsus : istud enim parit vis dictionis. Quid autem comminiscuntur demum, si addiderimus, substantiarum definitiones nulli plane rei esse contrarias, neque vero inter relata censeri, quorum unum si quis nominaverit, alterius omnino necesse est faciat mentionem? Alterum enim alterius significationem simul importat.

B. Non admodum mihi plana sunt quæ dicis.

A. At nihil obstat quominus a te clare intelligantur. Si quis enim patrem, exempli gratia, dixerit, auditorum mentem quodammodo inducet ad cogitandum de filio, aut certe genimine. Et vice versa verum est dicere, una cum geniminis significatu genitorem etiam concurrere. Eodem vero modo se habent dextrum ac sinistrum : simul enim atque unum horum nominatum est, prodit et alterum. Qui vero hominis, verbi gratia, substantiæ definitionem attulit, aut ejuſvis alterius animalis, nihil ei simul adjunxit distinctum, aut necessario oppositum, quem admodum nempe dextro sinistrum, aut patri filius est, aut genitori, ut simpliciter dicam, genitum. Homo enim homo est, et lapis lapis, nulli rei opposita, sed sua sunt illis et peculiaria nomina. Vox autem ingentus, cum non esse genitum **429** significet, una etiam subinnuit quodammodo τὸ genitum, cujus qualitatem hæc effugiens, ad sua se recipit. Jam, quomodo vox ingentus, definitio foret, cum similitudinem non habeat cum genito, quantum spectat ad utriusque significatum?

ἂν εἴη φωνή, οὐχ ὁμοίως ἔχουσα τῷ γεννητῷ κατὰ γε

ἀγέννητον, εἰ τῆδὲ πῆ πάλιν αὐτὸ διασκευασθεῖται· Ὅριζόμεθα γὰρ τῶν ὄντων ἕκαστον, ἀφ' ὧν εἶναι πεπιστευται, καὶ ἔστιν ἀληθῶς, οὐκ ἀφ' ὧν εἶναι μὴ ἂν οὐδαμῶς, στερηθῆναι δὲ ὡς περ τινῶν συμβέβηκεν.

B. Πῶς λέγεις;

A. Τὸ γάρτοι πῦρ ἦτοι τὸ ὕδωρ τυχόν, ὅτι ποτὲ ἔστιν ἐκότερον, ἦτοι ποδαπὸν τὴν φύσιν, ἀγορεύειν ἐθέλοντες, πυρὸς μὲν πέρι φαμέν, ὅτι σῶμα θερμὸν τε καὶ ξηρὸν· θατέρου δὲ αὐ, ὡς ὕγρὸν τε εἴη καὶ ψυχρὸν. Κατὰ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι, τὸ ἀφ' ὧν εἰσιν ὀρίζειν αὐτά. Εἰ δὲ δὴ φαίμεν, τὴν μὲν τοῦ πυρὸς ἐξηγούμενοι φύσιν, ὅτι μήτε ψυχρὸν, μήτε ὕγρὸν ἔστι, παρέντες τὸ λέγειν ὅτι θερμὸν τε καὶ ξηρὸν· περὶ δὲ αὐ ὕδατος, ὅτι μήτε θερμὸν, μήτε ξηρὸν, καίτοι δέον εἰπεῖν, ὅτι ψυχρὸν τε καὶ ὕγρὸν· πόθεν ἂν σοι δοκοῖμεν ποιῆσθαι τὴν δῆλωσιν;

B. Ἄφ' ὧν ἐστέρηται καὶ οὐκ εἰσὶν ὁμολογούμενως.

A. Οὐκοῦν, εἰ τῷ δοκῆται περὶ ὅτουσιν τῶν ὄντων, ὡδὲ τε φρονεῖν καὶ λέγειν, παραδείξειεν ἂν εὐκρινέστατά τε καὶ ἀπλανῶς, τὸ ἐφ' ἐκάστῳ τυχόν ἀληθές;

B. Οὐδαμῶς.

A. Εἰ δὲ οὖν ἐπὶ θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, μόνον ἡμῖν τὸ μὴ γεγεννησθαι δηλοῖ, πῶς ἂν ὄρου δύναμιν ἔχοι, οὐχί τι ἔστιν, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστι, κατασημαίνον;

B. Ὅτι μὴ γεγέννηται πάντως που φησ;

A. Οὕτως ἔφη· τοῦτ' ἔστι τῆς λέξεως ἡμῖν ὀδινεῖ δύναμις. Τί δὲ δὴ καὶ λογιῶνται πάλιν, εἰ προσθέντες λέγομεν, ὅτι τῶν οὐσιῶν οἱ ὄροι πρὸς οὐδὲν ἀναγκαιῶς ἔχουσι τὴν ἀντιδιαστολήν, οὔτε μὴν ἐν τάξει τῶν πρὸς τι καταδραχθεῖεν ἂν, ὧν εἴπερ τις ὀνομάσαι τὸ ἔν, θατέρου δὲ πάντως οἶονεῖ πως διαμνησεται; Συνεισκρίνεται γὰρ ἀεὶ δι' ἀμφοῖν ἡ ἐκατέρου δῆλωσις.

B. Οὐ σφόδρα ἐμοίγε σαφὴς ὁ λόγος.

A. Καὶ μὴν τὸ ἐμποδῶν οὐδὲν, συνιέναι γὰρ δὴ πάρα σοὶ σαφῶς. Πατέρα μὲν γὰρ εἰ τις ὀνομάσαι τυχόν, ἐνεβίβασε πως τῶν ἐκρωμένων τὸν νοῦν εἰς ἐνοσίαν τὰς περὶ υἱοῦ, ἦτοι ἀπλῶς τε καὶ ἀτέχνως γεννήματος. Ἀληθὲς δ' ἂν εἴη καὶ τὸ ἐμπάλιν· συνεισδραμεῖται γὰρ πάντως τῇ τοῦ γεννήματος σημασίᾳ, καὶ τὸ γεννῶν. Ἐξεί δὲ ὁμοίως καὶ κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον τὸ δεξιὸν καὶ εὐώνυμον· ἅμα γὰρ τι τούτων ὀνομάσαι, καὶ συνεισέφυε τὸ ἕτερον. Ὅ δὲ γε τῆς ἀνθρώπου, φέρε εἰπεῖν, οὐσίας τὸν ὄρου ἐξεγενκῶν, ἦτοι τῆς ἐτέρου ὅτουσιν τῶν ζώων, οὐδὲν αὐτοῦ συμπαρέξουζε τὸ διεσταλμένον, ἦγον ἀναγκαιῶς ἀντανιατάμενον, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιῦ τὸ εὐώνυμον, ἦγον τοῦ πατρὸς, τὰ υἱός, ἢ τοῦ τεκόντος ἀπλῶς, τὸ γεννῶμενον. Ἀνθρωπος γὰρ ὁ ἀνθρωπος, καὶ λίθος ὁ λίθος, πρὸς οὐδὲν ἔχοντα τὴν διαστολήν, ἀλλ' ὅτι κύρια πως αὐτοῖς καὶ ἰδικὰ τὰ ὀνόματα. Ἡ δὲ γε ἀγέννητος φωνή, τοῦ μὴ γεγεννησθαι τινα ἐνοσίαν ἔχουσα, συνυπαινίττεται ποῖς τὸ γεννητὸν, οὗ τὴν ποιότητα διεκφεύγουσα αὐτῇ, τοῖς ἰδίοις ἐγκαθορμίζεται. Εἴτα, πῶς ὄρος ἢ ἀγέννητος ἂν ἐξ ἀμφοῖν δηλούμενον;

B. Τὸ μὴδὲν οὖν εἶναι φησὶ ἐπὶ Θεοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον ;

A. Οὐχὶ τὸ μὴδὲν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δ' ἂν ἔγωγε τετηρηθῆσαι μόνῳ καὶ ἀνηθῆσαι πρέπειν αὐτῷ, κατὰ γε τὸν τοῦ μὴ γεγεννηθῆσαι λόγον, πλὴν ἥμιστά γε οἰστέον εἰς ὄρου δύναμιν αὐτοῦ.

B. Ἄλλ' εἰς ὄρου μὲν δύναμιν μὴ δὴ τετάχθω τὸ ἀγέννητον, φασὶν, ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐσία δὲ ὁμοῦ ἔστω τοῦτο αὐτοῦ· καὶ εἴπερ ἔστιν ἀντικείμενον τῷ ἀγεννήτῳ τὸ γεννητὸν, οὐκ ἂν εἴη κατὰ φύσιν ὁ αὐτὸς τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, τῆς τῶν ὀνομάτων ποιότητος ὀριζούσης ἡμῖν εὐ μάλα τὴν οὐσιώδη διαφορὰν.

A. Ὡς δριμύς ἄγαν ὁ λόγος, καὶ ταῖς τῶν ἐνομιῶν ἐξ ἐτέρων εἰς ἕτερα πολυστρόφοις διαδρομαῖς, εὐκόλως διαποικίλλεται! Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ τῶν ἀνοσιῶν τοιούτων δογματῶν ὑπασπισταί, ὑποστήναι τι τοιοῦτον, ὅποσόν τι φασὶ κατειθῆσθαι δρᾶν, καὶ τοὺς, οἷς ἡ τέχνη τὰ εἰς πίνακας καὶ γραφάς, οἱ ἐπειδὴν ἑτερόχρουν ἀποφήνωσι τι τῶν ζῶων, διαμαρτούσης αὐτοῖς τῆς ἐννοίας, καὶ πῆν καὶ χειρὸς εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ἑτερολαίς αὐθις αὐτὸ μεταχωρῶνιντες βαφαῖς εἰς τὸ ἀμεινόνως ἔχειν δοκοῦν, τότε δὴ μόλις ἐφικέσθαι νομίζουσι, τοῦ μὴ διεψεύσθαι δοκεῖν τοῖς θεωμένοις τὴν γραφὴν, καὶ μὴν καὶ εὐ ἔχειν τὰ τῆς ἐμπειρίας αὐτοῖς. Ἄλλ' ἐξ ὧν εὐδοκιμεῖν οἴονται, τῶν ἤδη προεπταισμένων λελήθαι σφᾶς αὐτοὺς δεινὴν οἴονεῖ πως ἐπαινος τῶν ἀτέχως αὐτοῖς εἰργασμένων ἀποφανεῖ

B. Ἀληθὲς μὲν οὖν. Πλὴν ἀνέντες ἀμνησικακῶς τὸ καὶ, εἴπερ ἔλοιτον μεταχωρεῖν ἐφ' ἕτερα, πρὸς ἐκεῖνα ἔωμεν, ὡς ἂν μὴ τις αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ὀφρῶος πορισθεῖη λόγος, διὰ τοῦ καὶ κατοκνησαί τὸν ἀγῶνα δοκεῖν.

A. Ἐφῶμεν δὴ οὖν, οἷε γὰρ ὧδε ταῦτ' ἔχειν ὀρθῶς. Καὶ δὴ καὶ ἀγορευόντων ἀμαθῶς, οὐσαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, ἀλλ' εὐθὺς, οἶμαι, τίς καὶ πρὸς γε τοῦτι πλατὺ γελάσας, ἐρεῖ· Εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία Θεοῦ, μυρία δὲ ὅσα τὰ ἀγεννήτως ὄντα κατὰ τὸν κόσμον, πᾶν εἶ τι ἀγέννητον, τοῦτό ἐστιν οὐσία Θεοῦ, ἤγουν ἔξει τὸ ἀγέννητον, εἰς λόγον οὐσίας. Ἔστι τοίνυν ἀγεννήτως μὲν, οἷον ἥλιος, πεποιήται δὲ κατὰ τὴν ἴσον σελήνη τρόπον, ἄστρα τε καὶ οὐρανοὶ· παρήμι γὰρ Ἄρχάς τε καὶ Θρόνους, καὶ κτίσιν ἅπασαν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐ διὰ γενήσεως, καθάπερ ἡμεῖς, τὴν εἰς τὸ εἶναι λαγοῦσαν εἰσβολὴν. Ἄλλ' οὐ πᾶν ἀγέννητον, οὐσία Θεοῦ, οὔτε μὴν τοῖς ἀγεννήτως ὄσιν, εἰς οὐσίας ὄρον τὸ ἀγέννητον καταλογισθεῖη ἂν. Τὸ ἄρα ἀγέννητον οὐκ ἂν εἰς τοῦτο παραδεξαίμεθα, τὸν ὕγιᾶ τε καὶ ἀπαράφθορον εἶτι σώζοντες νοῦν. Ἄλλως τε· δεῖν γὰρ οἶμαι καὶ τοῦτο ἐπενεγκεῖν· εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, τὸ δὲ τῆς οὐσίας ὄνομα, μῆτε γένους, μῆτε εἶδους, μῆτε μὴν διαφορᾶς ἢ διαφορῶν ἐπενεγεγμένων, ὑποφανεῖ τοῖς ἀκρωμένους τὸ σύμπαν οὐδὲν, πλὴν ὅτι μόνον οὐσία, καταδηλοῦται μὴδὲν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, μῆτε μὴν τοῦ μὴ γεγεννηθῆσαι καταλογισθῆσθαι σημαντικόν, ἀλλ' ἢ ὅτι μόνον οὐσία, καὶ τίνος, ἀσυμφανές· γένους γὰρ εἶτι, καὶ εἶδους, καὶ διαφορᾶς ἀμμορεῖ. Λέγωμεν δὲ ὧδε καὶ ἐφ' Υἱοῦ τὸ τῆς γενήσεως ὄνομα, καὶ νοεῖσθω.

B. Nihil igitur esse als in Deo Patre τὸ ingenitum ?

A. Absit. Quinimo ei soli tribuendum dixerim, quatenus significat non esse genitum : verumtamen illud in definitionis vim trahendum non esse.

B. Sed definitionis vim ac locum non habeat in Deo ac Patre τὸ ingenitum, inquit : verumtamen istud erit ejus substantia. Et siquidem oppositum est ingenito genitum, non erit secundum naturam idem cum Patre Filius, cum nominum qualitas essentialem differentiam utique constituat.

A. Quam acuta est oratio, et aliorum in alia verantis digressionibus variata ! Certe mihi videtur impiorum ejuscemodi dogmatum propugnatoribus tale quidpiam propositum esse quale pictores facere solitos aiunt, qui, si mentis ac manus errore animal alio colore quam ejus natura ferat, expresserint, eo rursus aliis coloribus superinducto ut culpam emendent, tum demum sane se consecutos sperant, ut, tabula artificiose depicta, nihilque in ea vitii esse spectatoribus videatur. Sed non advertunt quibus ex rebus laudem se reportaturos putant, his errata sua proditum iri, et emendationis laudem incitiae suae probrum fore. An non vere id dico ?

ποιοῦμενοι τὴν καταβολήν, καὶ ὁ τῆς ἐπανορθώσεως τὸ ἀκαλλές. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὅπερ ἔφη ;

B. Vere quidem. Sed earum digressionum, quot tandem eas illi consilio susceperint, oblitū, ad eas convertamur, ne quam illis tollendi contra nos supercillii ansam dederimus, si certamen detrectare videamur.

A. Ita fiat, quando recte sic se habere putas. Et sane cum imperite asserant substantiam esse Dei τὸ ingenitum : continuo, ut reor, aliquis in risum effusus, dicet : Si τὸ ingenitum substantia Dei est, infinita vero sunt in mundo ingenita, quodcumque est ingenitum, illud erit substantia Dei, 'aut certe pro substantiae ratione habebit τὸ ingenitum. Sunt autem citra generationem, sol, exempli gratia : creatus enim est periunde atque luna, sidera, et caeli : mitto enim Principatus, 430 et Thronos, et omnes creaturas quae supra nos sunt, non per generationem, sicuti nos, in ortum eductas. Sed non omne ingenitum substantia Dei est, neque verolis quoque citra generationem sunt, ad definitionem substantiae tribuetur τὸ ingenitum. Igitur τὸ ingenitum in hunc usum non capiemus, si quid adhuc sanæ et incorruptae mentis in nobis remanet. Alioquin (hoc enim addendum quoque reor), si τὸ ingenitum est substantia, substantiae vero nomen, neque genere, neque specie, neque differentia aut differentia allatis, nihil prorsus auditoribus subinuit, nisi hoc solum, quod substantia sit : nihil in Deo significabit τὸ ingenitum, neque adeo significare putabitur non esse ingenitum, sed hoc solum, nempe quod sit substantia, cujus autem incertum est : genere enim adhuc, et specie, et differentia

caret. Eodem quoque modo dicemus de Filii generationis vocabulum, censebiturque duntaxat esse substantia uada adhuc et nulla ex parte determinata. Utroque igitur vocabulo simpliciter et indistincte prolato, cum nullius rei notitiam inducat nisi quod sit substantia : quænam demum erit differentia Patris cum Filio? Substantia enim substantiæ comparata, si nihil addatur aliud, neque majus, ut aiunt, neque minus habebit, ac ne ullum quidem quo vel minimum inter se distinguantur, sed omnimodo substantiæ cum substantia similitudo haud dubie aderit, si recte philosophamur, quando substantiæ intelligentur duntaxat atque vocabuntur. Erubescant igitur præ sua inscitia qui ad ingenium simpliciter et indistincte pro Dei substantia capiunt, neque Filii naturam illa dictione ceu vallo quodam et munitione obstruentes, veritatis dogmatis oblatrent, differentiam, quæ nulla ex parte se nobis exhibet, quasi manifestam obtrudentes, si neque ad ingentium in Deo ac Patre nimirum, non esse genitum, neque adeo in Filio genitum esse significat, sed ambo substantiæ sunt, idque citra distinctionem. Paulo enim ante ostendimus nihil esse quod substantiam a substantia secernat, quatenus dicuntur ac censentur esse substantiæ. Tunc igitur claram hanc et sanam doctrinam esse putas, an eam emendabis, melioremque trades?

B. Nequaquam. Recta enim est.

A. Jam si de ingeniti vocabulo significationem eam non esse genitum subtrahant, et substantiam simpliciter esse urgeant, quæ demum ratio veluerit eos qui voluerint a genito generationem auferre, et in substantiæ ordine collocare, quemadmodum illi etiam ingenitum? Jam quemodo posthac discernemus, aut quæ ratio nobis erit distinguendi personalem et hypostaticam differentiam Patris cum Filio aut Filii cum Patre? Quis enim demum sit genitor, et quis genitus, utique non patebit amplius. Itaque vana et irrita nobis erit omnis ratio fidei. Unde enim est quomodo in Patrem et Filium ultra credimus, ut in genitorem et genitum? Non enim nudam et corruptam in his utique admittimus nominum significationem. Absit. Imo vero accuratam et necessariam, si modo veritati credimus et a vera Dei cognitione non excidimus, in Patrem et Filium, et Spiritum sanctum baptizati,

B. Recte dicis. Comperi autem illos etiam id iactare, Patrem nimirum dictum esse, quatenus est opifex, et rebus ex nihilo productis velut principium et origo existit. Unde nos etiam, ipsi inquit, ita nuncupare Deum edocti sumus, et in precibus compellere : « Pater noster, qui es in cælis ».

A. Ast, o boni (sic enim eos compellabimus),

⁷³ Matth. vi, 9.

A. μόνον οὐσία, ψιλῶς ἔτι καὶ οὐδαμῶθεν διωρισμένως. Ἐκατέροι οὖν ἡμῖν τοῖν ὀνομάτοι ἀπλῶς καὶ ἀδιαστολῶς ἐκπεφωνημένοι, καὶ τὴν οὐθενὸς εἰσποιούντων ἔνοιαν, πλὴν ὅτι μόνον οὐσία, τίς ἂν εἴη ἡ διαφορὰ λοιπὸν Πατρὸς πρὸς Υἱόν; Οὐσία γὰρ ὡς πρὸς οὐσίαν, ἐπανηγεμένου μηθενὸς, οὔτε τὸ μείζον, καθά φασι, οὔτε τὸ ἐλάττον, οὔτε τὸ κατατέμνον εἰς ἑτερότητα τὴν κατὰ τι γούν ἄλλως διακεκτῆσεται, ἀλλ' ἡ εἰσάπαν ὁμοίτης οὐσία πρὸς οὐσίαν ἐνδοιασμοῦ τινος δίχα προσεῖη ἂν, κατὰ γε τὸν ὁρθῶς ἔχοντα λογισμὸν, ἔστ' ἂν οὐσίαι νοῦνται μόναν καὶ ὀνομαζώνται. Οὐκοῦν ἀτέχνως καὶ ἀδιακρίτως οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον ἐκδεξάμενοι, κατερυθριάτωσαν ἀμαθαίνοντες, καὶ μὴ ἐπιτελίσιμα τῆ τοῦ Υἱοῦ φύσει, τὴν λέξιν ἀναδειμάμενοι τῶν τῆς ἀληθείας καθυλακτούτων δογμάτων, τὴν οὐδαμῶθεν ἡμῖν ὀρωμένην διαφορὰν, ὡς ἔμφανη παραφέροντες, εἰ μήτε τὸ ἀγέννητον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ μὴ γεννηθῆναι τυχόν, μήτε μὴν θάτερον ἐφ' Υἱοῦ τὸ γεννηθῆναι δηλοῖ, οὐσίαι δὲ ἄμφω, καὶ τοῦτο ἀδιαστολῶς. Παρεδείξε γὰρ ἀρτίως ἡμῖν ὁ λόγος, ὡς διίστησιν οὐδὲν οὐσίαν οὐσίας, εἰς γε τὸ ἑτερολογίαν ἔχειν, καθὼ φαμέν τε εἶναι καὶ νοοῦμεν οὐσίας. Οἷε δὴ οὖν ἔρα, σαφῆ τε εἶναι καὶ ὑγιᾶ τὸν λόγον, ἡ ἐπανορθώση καὶ μεθαρμόσεις ἐπὶ τὸ ἄμεινον;

B. Οὐδαμῶς. Ἔχει γὰρ ὁρθῶς.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐκκλήθειαν αὐτοῖ τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς τοῦ μὴ γεννηθῆναι τὴν δήλωσιν, καὶ οὐσίαν ἀπλῶς ὑπάρχειν ἐστήσονται, ποῖος ἂν ἡμῖν ἐδυσωπήσειε λογισμὸς, τοὺς ἐθάλλοντας ἀφελῆναι τοῦ γεννητοῦ τὴν γέννησιν, καὶ εἰς οὐσίας αὐτὸ καταγράφειν δύναμιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτοῖ τὸ ἀγέννητος; Ἐἴτα πῶς ἔτι διαγνωσόμεθα, καὶ ποῖος ἡμῖν ἀποταμῆι λόγος τὴν ἐν προσώπῳ τε καὶ ὑποστάσει διαφορὰν τοῦ Πατρὸς πρὸς Υἱόν, ἣγουν τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα; Τίς γὰρ ὁ γεννήσας ἔτι, καὶ τίς ὁ γεγεννημένος, ἀσυμφανὲς ἤδη πως. Φροῦδος δὴ οὖν ὁ σύμπας ἡμῖν τῆς πίστεως διοίχεται λόγος. ἠθὲν γὰρ ἔτι καὶ πῶς εἰς τε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν πιστεύομεν, ὡς γεννήτορα καὶ γεγεννημένον; Οὐ γὰρ ψιλὴν καὶ παρεφθαρμένην ἐν γε δὴ μάλιστα τούτοις τὴν τῶν ὀνομάτων σημασίαν παραδεξόμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δ' ἂν εἰκότως, ὡς ἀκριβῆ τε καὶ ἀναγκαίαν, εἴτε ἐστὶν ἡμῖν εἰς ἀλήθειαν ἡ πίστις, καὶ θεογνωσίας τῆς ὄντως οὐ διημαρτήκαμεν, εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα βεβαπτισμένοι.

B. Εὖ λέγεις· ἐπυθόμην δὲ ὅτι κακείνῳ φασι, ὅτι κέκληται Πατὴρ, ὡς δημιουργός, καὶ τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενηγεμένοις οἰοῖται τις ἀρχὴ καὶ γένεσις περηνός. Καὶ γούν καὶ ἡμεῖς αὐτοῖ δεδιδάγμεθα, φησί, κατονομάξῃς οὕτω τὸν Θεόν, καὶ ἀγορεύειν ἐν προσευχαίς· « Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

A. Εἴτα, ὦ βέλτιστοι, φαίμεν ἂν πρὸς τοῦτο αὐ-

τοῖς, πόττερα καλεῖν κεκελεύσμεθα Πατέρα τὸν Θεόν, ὡς εἰς τὸ τῶν ποιημάτων τελούντες γένος, ἢ ὅτι τῆ τῆς υἰοθεσίας δόξῃ κατεστέμμεθα, καὶ κατελογίσθημεν ὡς τέκνα;

B. Ὡς ποιήματα μὲν διὰ τὴν φύσιν, υἱοὶ δὲ διὰ τὴν χάριν;

A. Ἄλλ' ἐνθαπερ ἂν ὀνομάζοιτο Πατὴρ, καὶ μὴν καὶ Υἱός, μὴ συνεισβαλλέτω τὸ ποιηθῆν, μήτε μὴν ὁ τοῦ πεποιῆσθαι λόγος παρεισκεκριμένος ὀράσθω τῶς, ἐπει τοι Πατρὶ μὲν ἡ σχέσις πρὸς Υἱόν, Υἱῷ δὲ αὐτῷ πρὸς Πατέρα, μεσολαβοῦντος οὐδενός, καθάπερ ἀμέλει καὶ ποιητῆ πρὸς ποίημα, καὶ ποιήματι πρὸς ποιητὴν. Εἰ δὲ οὖν τὸ ἐκάστῳ πρῆπον ἀφαίρησμον, καὶ τὴν τῶν καλουμένων πρὸς τι δύναμιν ἀτέχνως ἀτιμάζοντες, πρὸς Πατέρα μὲν τῷ πεποιημένῳ, Υἱῷ δὲ πρὸς ποιητὴν, τὴν ἐκ τῶν σημαιομένων σχετικὴν δύναμιν ἀπονέμοντες ἄλωσόμεθα· πῶς οὐκ ἂν ἐνταῦθεν καὶ μάλα εἰκότως τὸν ἐπὶ ταῖς ἀνωτάτω φρενοδραβείαις ὀφλήσαιμεν γέλωτα;

B. Ὡς υἱοὶ πατέρα καλεσάμεν τὸν Θεόν, φληνάφων γὰρ οἶμαι τὸ διατελεῖσθαι περιττά.

A. Ἄλλ' οὕτε πατὴρ εἴη ἂν κατὰ γε τὸ ἀληθές, οὕτε μὴν υἱός, εἰ μὴ τις νοοῖτο γεγεννηκώς καὶ γεγεννημένος.

B. Ὅρθῶς εἴρηξ. Κεκλήσθω δὲ οὖν, φασι, Πατὴρ ὁ Θεός, εἰ βούλει, τρόπῳ καταχρηστικῷ.

A. Πόθεν, ὦ τῶν, τὴν ἐπανωμίαν εὐράμενος, εἴπερ ἐστὶν αὐτὸς κατὰ φύσιν οὐ πατήρ; ἢ τάχα που παρ' ἡμῶν ἐρούσι τῶν φύσει τε καὶ ἀληθεῖς πατέρων;

B. Εὖ ἴσθι τοι καὶ τοῦτο ἐρούοντας.

A. Ποῖ δὲ οὖν ἄρα θήσομεν τὸν μακάριον Παῦλον, αὐτῷ ἡμῖν ἀπονέμοντα τῆς πατρότητος τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐδὲ ἐτέρῳ τινὶ τῶν κτισμάτων, ἀφιερούντα δὲ ὡς περ καὶ ἀνατιθέντα μόνῳ τῷ γε ἀληθεῖ Θεῷ καὶ πρώτῳ Πατρὶ· γεγραφότος δὲ ἡμῖν ἐπακοί τις ἂν· «Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.» Ἀποκρίναι γὰρ, ὦ Ἑρμεία, διαγυμνάσεις δὲ οὕτως ἡμῖν τὸν λόγον, εἰ ἐλοιμην ἀναμαθεῖν, ἄρ' ἂν χρόνῳ γέγονεν ἀγέννητος ὁ Θεός, τοῦτο οὐκ ἂν ἐν ἀρχαῖς, ἢ γοῦν ἅμα νοεῖται Θεός, καὶ ἦν ἀγεννητός;

B. Ἀγεννητός ἦν, τὸ γὰρ ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο φάναι, πῶς οὐκ ἀβέλτερον κομιδῆ;

A. Τῆς τοῦ ἀγεννήτου φωνῆς τὸ μὴ γεγεννησθαι δηλούσης, ἢ πῶς;

B. Τὸ μὴ γεννηθῆναι δηλονότι.

A. Τί γὰρ ὄλως ἔδει τὸν ἀνάρχως ὄντα Θεόν, τοιοῦτον ὀρᾶσθαι; ἢ ποῖαν ἂν αὐτῷ καὶ τὴν [ἴσ. τίνα] κατὰ τῶν διαστολῶν προσεποίησεν ἡ λέξις, ἢ γοῦν ἢ φύσις, εἴπερ αὐτοῦ φύσις ἐστὶ τὸ ἀγέννητον, οὐδενός πω τῶν γεννητῶν γεγονότος ἢ συνυπάρχοντος, εἴπερ οὐκ εἶναι φασι γεννητῶρα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα; Πρὸς τί γὰρ ἀγέννητος, τῆς τῶν γεννητῶν οὐσίας οὕτω τὸ σύμπαν εἰσκεκριμένης; Οὐ γὰρ δὴ που, φατέν ἂν, ὥστε μὴ φαίνεται συνἀναρχὰ τε καὶ συναἰδία τῷ

⁷³ Ephes. III, 15.

A. utrum vocare jussi sumus Patrem Deum, quod inter creaturas numeramur, an quod adoptionis gloria redimiti sumus, et inter filios reputati?

B. Quod creaturæ quidem sumus propter naturam, filii autem propter gratiam.

A. Sed ubi nominabitur Pater, adeoque Filius, ne continuo subeat τὸ factum esse, neque facturæ ratio invehatur, quoniam Patri quidem relatio est ad Filium, Filio item ad Patrem, nec quidquam est intermedium, quemadmodum nempè factori ad facturam, et facturæ ad factorem. Si ergo tollemus id quod unicuique convenit, et vim eorū quæ relata dicuntur prorsus dedignati, deprehendemur vim et rationem relativam tribuere rei factæ ad Patrem, Filio autem ad factorem: qui non jure ob summam veorrdiam ridebimur?

B. Tanquam filii patrem appellaverimus Deum; superfluis enim immorari, proprium esse arbitror nugacium.

A. At neque pater vere fuerit, neque filius, nisi quis intelligatur genitor et genitus.

B. Recte **432** dicis. Vocetur ergo, inquam, Pater, Deus, si vis, abusive.

A. Undenam, o bone, appellationem illam nactus fuerit, siquidem est ipse secundum naturam non pater? An forte dicent a nobis accepisse, qui natura et veritate patres sumus?

B. Hoc utique dicturos apprime nosti.

A. Quid faciamus igitur beato Paulo, qui nobis paternitatis principium non tribuit, neque vero alii ulli creaturæ, sed illud quodammodo consecrat potius ac nuncupat soli vero Deo et primo Patri, et quem ita scribentem audire licet: «Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur⁷³» Responde enim, Hermia (sic autem ad disputationem nos exercebis), percontanti mihi utrum in tempore factus sit ingenitus Deus, cum hoc non esset in principio, an simul intelligatur Deus, et sit citra generationem?

B. Citra generationem: nam aliud dicere quam istud, annon stultum plane sit?

A. Num voce ingeniti significante non esse genitum, vel quo pacto demum?

B. Profecto non esse genitum.

A. Quidni enim oporteret Deum qui sine principio est talem videri? Aut qualem et quam ei a quibus distinctionem affingeret dictio, seu natura, siquidem ejus natura est τὸ ingenitum, nulla utique creatura adhuc facta aut coexistente, quandoquidem aiunt non esse genitorem Filii Patrem? Ad quid enim ingenitus est, cum genitorum substantia nondum plane invecta sit? Non enim dicent profecto, ut ne videantur itidem principii expertia, et

zœterna ingenito Deo, quæ sunt generative condita. Et si quidem erat ingenitus semper Pater existens Deus, omnino dicendum est subsistere quoque eum propter quem erat ingenitus, nempe Filium qui genitus est, cujus imagine ditati, ejusque similitudinem per pietatem assecuti, Patrem quoque nos Deum vocamus, ad similitudinem summi et primi Patris nomen adepti. Antiquiora enim semper sunt imaginibus exemplaria.

B. Quid vero prohibet adversarios quominus dicant Deum abusive nuncupatum esse Patrem, si quidem nos plane sumus natura patres : ille, autem quatenus rerum creaturarum auctor, Pater nuncupatus, habet tō ingenitum substantiæ vim et rationem continens ?

A. Atqui verax ille Paulus nobis testatus ab eo manare paternitatis nomen, in 433 omnem rationalem creaturam ad formam et imitationem primi clare demonstrantis id quod est etiam in nobis ipsis. Nusquam vero dixit, omnem ingeniti rationem ab eo esse in cœlo et in terra, aut oporteret plane genitum esse nihil, ut etiam imprimeretur rebus factis imago ingeniti. Nam similitudo et conformitas creaturæ cum eo quod est omnium supremum, longe plurimum ei conferre potest ornamentum.

B. Subvertemus itaque creaturam, detracta ei generatione, ut ad ingeniti similitudinem effluatur ?

A. Non hoc dico, sed quæ sequantur inde absurditates declarandum putavi, a quibus procul fugiendum esse dictum illud sapiens imprimis admonet his verbis : « Teipsum castum serva ; » et, « Ne communicaveris peccatis alienis, » imprimis prædicat⁷⁴. Nam cum par sit nos sanctorum Patrum inculpatæ sententiæ mordicus adherere, quid nos aliena juvant, et mentem adeo efferatam induimus ? Est enim efferata mens illa, quæ gloriæ Filii oblatrat et loquitur contra Deum injustitiam, ut scriptum est⁷⁵. Visum enim est, opinor, præclaris illis, sagacibus, et probis hominibus, tō ingenitum, nequaquam esse Dei ac Patris substantiam, sed vocem duntaxat esse, quæ audientibus non esse genitum significat. Quod certe nos quoque dicimus inesse rationi hypostasis Dei ac Patris, non ipsammet esse Dei substantiam. Cuius enim videre licet, quod omnium rerum quæ sunt, vel quæ duntaxat suspicantur esse, quæque tantum existendi speciem præse ferunt, aliæ quidem velut in propriis sunt sedibus, adeoque hoc quod sunt, existentiae hypostaticæ ratione sortitæ sunt, aliæ vero non ita se habent, nullo modo ; sed peregrinæ sunt potius, nec in suis stabilitæ naturis, sed rerum substantias circumvolitant, et ex eo quod huic, aut illi, verbi gratia for-

A ἀγεννήτω Θεῷ τὰ γεννητῶς ἐκτισμένα. Καὶ εἴπερ ἦν ἀγέννητος ἀεὶ Πατὴρ ὧν ὁ Θεὸς, ὑφεισθάναι δὴ πάντως ἀνάγκη λέγειν, καὶ τὸν, δι' ὃν ἦν ἀγέννητος, τουτέστι, τὸν γεννητῶς ὄντα Υἱὸν, οὗ τὴν εἰκόνα καταπλουτήσαντες, καὶ διὰ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς λαχόντες τὴν μὲρψωσιν, Πατέρα κλοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ ἀνωτάτω τε καὶ πρώτου Πατρὸς ὀνομασμένοι. Πρᾶσδύτερὰ γὰρ ἀεὶ τῶν εἰκόνων τὰ ἀρχέτυπα.

B. Καὶ εἰ τὸ ἀπείργον τοὺς διεναντίας, Πατέρα κεκλησθαι λέγειν καταχρηστικῶς τὸν Θεόν, ἐπεὶ περ ὅλως ἐσμὲν ἡμεῖς κατὰ φύσιν Πατρὸς (1), κεκλημένος δὲ Πατὴρ ὡς τοῖς γεγενησιν αἰτιος εἰς τὸ εἶναι καὶ ὑπάρχειν, ἔχει τὸ ἀγέννητον εἰς οὐσίας δυνάμιν ;

B A. Ἀλλὰ μεμαρτύρηκεν ἡμῖν ἀληθὴς ἦν [Ἰσ. ὧν] ὁ Παῦλος, ὡς διήκει παρ' ἐκείνου τὸ τῆς πατρότητος ὄνομα, κατὰ παντὸς ποιήματος λογικοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ μίμησιν τοῦ πρώτου δεικνύοντος ἐναργῶς τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Ἐφη δὲ οὐδαμῶς, ὅτι καὶ πᾶσα ἀγεννησία παρ' αὐτοῦ, ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἢ χρῆν ὅλως γεννηθῆναι μηδὲν, ἵνα καὶ ἐνοσημαίνετο τοῖς πεποιημένοις ἢ τοῦ ἀγεννήτου εἰκόν. Τὸ γὰρ δὴ μάλιστα κατακαλλύειν εἶδος τὴν κτίσιν, ἢ πρὸς τὸ πάντων ἐστὶν ἀνωτάτω συμμορφία τε καὶ ἐμφέρεια.

B. Ἀναιρήσομεν οὖν τὴν κτίσιν, ἀποσυλῶντες αὐτῆς τὴν γέννησιν, ἵνα διαπλάττεται πρὸς τὸ ἀγεννητικῶς ἔχον ;

C A. Οὐ τοῦτό φημι, νοσημάτων δὲ τῶν ἐντεῦθεν τὴν ἀτοπίαν ψήθην ἔγωγε παραδείξαι δεῖν, ὧν ὅτι προσῆκεν ἀποφοιτᾶν ἵνα ὡς ἀνωτάτω, σοφὸς ἡμᾶς ἀναπειθεὶ λόγος : « Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει, » καὶ τὸ, « Μὴ χρῆναι κοινωεῖν ταῖς ἐτέρων ἀμαρτίαις, » εὖ μάλα παραφωνῶν. Καίτοι γὰρ δεόν ἡμᾶς ἀπρὲξ ἠρτῆσθαι φιλεῖν τῆς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀδιαβλήτου δόξης, τὶ τοῖς ἄλλοις ἐφῆδεσθαι χρῆ, καὶ ἀγρίας οὕτω μετασχεῖν φρενός ; Ἀγρία γὰρ φρὴν, ἢ τῆς τοῦ Υἱοῦ καθυλακτοῦσα δόξης, καὶ λαλοῦσα κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐδόκει γὰρ, οἶμαι, καὶ μάλα ὀρθῶς τοῖς διαδοχικοῖς ἐκείνοις ἀνδράσιν, εὖνοι τε καὶ δοκιμώτατοι (2), οὐσίαν μὲν οὐδαμῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, φωνὴν δὲ εἶναι μόνον τοῖς ἀχρωμένοις τὸ μὴ γεγεννησθαι κατασημαίνουσαν. Ὁ δὴ καὶ ἐνεῖναι φαμεν τῷ λόγῳ, τῷ περὶ γε τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ αὐτόχρημα εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Ἐστὶ γὰρ δὴ τοῖς ἐθέλουσιν ἀνασκοπούμενοις ὄρᾶν, ὡς ἀπάντων ἡμῖν τῶν ὄντων ἢ καὶ ἐν μόναις ὄντων ὑποψίας τοῦ εἶναι, καὶ μονονουχὶ καὶ τὸ τῆς ὑπάρξεως πλαττομένων σχῆμα, τὰ μὲν, ὡσπερ ἐν ἰδίαις ἐστὶ, καὶ μὴν καὶ τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἐνυποστάτως διεκκληρώσατο, τὰ δὲ ὧδε μὲν οὐκ ἔχει, πόθεν ἔξεδρα δὲ μᾶλλον ἐστὶ, καὶ ἐν ἰδίαις μὲν οὐκ ἐρηρησιμμένα

⁷⁴ I Tim. v, 22. ⁷⁵ Psal. LXXIV, 6.

(1) Œcol. legit πατέρες.

(2) Desunt aliquot verba. Œcolampadius ita vertit : Videbatur enim, et valde recte, celebribus illis viris,

qui sacramentorum Salvatoris nostri dispensatores fuerunt placidi et probatissimi.

φύσει, τὰς δὲ γε τῶν ὄντων οὐσίας περιπετώμενα, καὶ διὰ τοῦ συμβεθῆναι δύνασθαι τῷ δεῖνι τυχόν, ἢ φέρε εἶπαι τῷ δεῖνι, μονονουχὶ καὶ συνυφεστάναι τοῖς ἔχουσι δοκεῖ, ἴδιαν δὲ ὡσπερ φύσιν τὴν ἄλλοτριαν ψεύδεται.

B. Πῶς λέγεις,

A. Οὐ γὰρ δὴ διαμεμνήσθαι πεπονηκότος ἡμῖν τοῦ λόγου, καὶ ὡς ἐνὶ καλῶς ἀποδεδεικτότος, ὅτι τὰ ἐν τάξει τῶν συμβεθῆναι, ἢ καὶ ἐνόνητων ἀπλῶς κατηγορηθῆναι, ἥκιστα μὲν σφίσι αὐτοῖς, ἐτέροις δὲ μᾶλλον ἐνυπάρχοντα καταθῆναι τις ἂν, καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι τι καθ' ἑαυτὰ καὶ λέγεσθαι, φύσιν δὲ τὴν τοῦ λαχόντος, ὡς ἴδιαν ἔχει. Οὐ γὰρ αὐτό τι καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἐνυποστάτως ὑπάρχον τὸ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον, μόνον ἡμῖν τὴν τοῦ γεγενῆσθαι δὴλωσιν, ἢ γοῦν τοῦ μὴ γεγενῆσθαι τυχόν εἰσπέροντα.

B. Εὖ λέγεις.

A. Καταλογιστέον δὴ οὖν τὴν ἀγεννησίαν, ὡς ἐνυπάρχει τῷ λόγῳ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ αὐτῆς μὲν, οὐκ αὐτῆν δὲ, εἶναι θετέον. Ἀνασκόπει γὰρ ὧδε τὴν ἀτοπίαν, εἰ δοκεῖ. Εἰ γὰρ δὴ, κατὰ τὸ ἀληθές, οὐσίαν εἶναι φασὶ τὸ ἀγέννητον, μυρία δὲ ὅσα τῶν ὄντων ὑπάρχειν γεννητῶς, τί τὸ ἀπειργον εἶτι παρανοοῦντας εἶπαι, μὴδὲ ὑφεστάναι τῶν ὄντων τινὰ, καίτοι τὸ εἶναι λαχόντα γεννητῶς, εἴπερ ἕκαστον ἀποδραμεῖται καὶ ἐξολισθήσειεν ἂν τοῦ εἶναι οὐσία, μὴ ὄν ἀγέννητον;

B. Ἐξολισθήσειεν ἂν, πῶς γὰρ οὐ;

A. Πῶς δὲ οὐχὶ κάκεινο φράζειν αὐτοῖς, τῶν δὲ τῶν δὴ μάλιστα περιπεδεστέων; Εἰ γὰρ οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καταλογιούνται τὸ ἀγέννητον, ταύτην δὲ ὡσπερ ἴδιαν ἀπετέμετο φύσιν, τῶν ἄλλων εἰσάπαν ἀνωρισμένην, ὑπερούσιος ὢν καὶ πάντων ἐπέκεινα Θεός, γεννητῶς εἶναι τὰ λοιπὰ διανοεῖσθαι χρὴ, καὶ ἐν ἰδίᾳ τιλὴ κείσθαι φύσει, οὐδὲν ἔχουση κοινὸν φυσικῶς πρὸς ἐκείνην. Γεννητῷ γὰρ πρὸς ἀγέννητον, τίς ἂν γένοιτο καὶ ποῖος ὁ λόγος, τό γε ἦκον εἰς ποιότητα, δὴλον δὲ ὅτι τὴν κατ' οὐσίαν; Εἴτα τί φαῖεν ἂν οἱ πρὸς πᾶν ὄντιον εὐκολοὶ τῶν κακῶν, τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἴδια καὶ ἐν τῷ γεννήματι βλέποντες, τουτέστι τῷ Υἱῷ; Ζωὴ μὲν γὰρ καὶ φῶς καὶ Θεός ἀληθινός ὁ Πατήρ· ἀλλ' ἔστι ταῦτα καὶ ὁ Υἱός, οὐ μεθεκτῶς, οὐδὲ παρηλλαγμένως, ἀλλ' οὐσιωδῶς, καὶ ἐν ἴσῳ τρόπῳ. Ἄρ' οὖν αἰσθάνη λοιπὸν, ὅτι τὰ τῆς θεότητος ἴδια καὶ ἐξείρετα, οὐχὶ λόγῳ τε καὶ τρόπῳ τῷ τῆς ἀγεννησίας πρέποι ἂν μᾶλλον, ἵνα μὴ καὶ ἐτέρων εἶναι φῶμεν, ἀ δὲ γὰρ γεννήσεως ὄντα τε καὶ ὑφεστηκότα φαίνεται, ἀρμόσαι δ' ἂν μᾶλλον ὡς Πατρὶ καὶ Θεῷ; Ὡδε γὰρ ἂν διήκοι λοιπὸν, ὡς εἰς Υἱόν τε καὶ ἐξ αὐτοῦ, φύσεως οἶμαι νόμῳ, τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτόν. Ἔστι τοίνυν οὐσία μὲν ἥκιστα γε τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγέννητον, σημαντικὸν δὲ, ὡς ἔφην, τοῦ μὴ γεγενῆσθαι μόνον τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ὑφεστηκὸς ἰδικῶς.

B. Ὅρθῶς ἔχει. Φαῖεν δ' ἂν ἰσως οἱ διεναντίας· εἰ γεννητῶς ὄντα τὸν Υἱὸν ἐν ταυτέτητι τε καὶ ὁμοουσιον εἶναι φῆς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, οὐκ ὀκνήσεις εἶτι. κατὰ γε τὸ εἶδος, ὅτι καὶ αἰεὶ συνυπάρχει,

A san accidere queunt, propemodum videntur etiam una subsistere cum his a quibus recipiuntur et alienam naturam ceu propriam ac suam mentiuntur.

B. Qui tu istud ais?

A. Enimvero jam oblivisceris orationis nostræ, quæ in eo maxime laboravit, et, quoad ejus est, recte demonstravit cuius patere, ea quæ inter accidentia, vel ea quæ insunt omnino censeantur, minime quidem in seipsis, sed in aliis potius existere, et videri quidem per se aliquid esse ac dici, sed naturam ejus a quo recepta sunt, ceu propriam habere. Non enim genitum et ingentum sunt aliquid per se subsistens, cum solum significant genitum esse vel non esse genitum.

B. Præclare.

A. Æstimanda est itaque ἀγεννησία, quatenus inest rationi hypostasis Dei ac Patris, et statuendum est ipsius esse, non autem ipsam. Hic enim, si juvat, absurditatem considera. Nam si τὸ ingentum, vere loquendo, substantiam esse dicunt, infinitæ autem res per generationem existunt: quid porro vetat quominus eodem errore mentis asserant earum rerum quæ sunt, ne ullam quidem subsistere, quamvis per generationem ad esse traductæ sint, si unaquæque idcirco desierit esse substantia, quod non sit ingentita?

B. Desierit certe: quidni enim?

A. Quo pacto vero id genus sermoni: non eis maxime conveniat? Si enim τὸ ingentum censebunt esse Dei ac Patris substantiam, hanc autem veluti propriam secrevit naturam omnium plane excellentissimam, qui substantia et rebus omnibus superior est Deus, reliquas per generationem existere putandum est, et in propria quadam natura sitas esse, quæ nihil habeat naturaliter commune cum illa. Genito enim ad ingentum quænam aut qualis ratio fuerit, quod ad qualitatem pertinet, essentialem nimirum? Præterea quid dicent illi qui ad omne malum sunt proclives, cum Dei ac Patris proprietates in genitum quoque videbunt, hoc est in Filio? Vita enim, et lux, et Deus verus est Pater: sed hæc quoque est Filius, non per participationem, neque alieno beneficio; sed substantialiter, et æquali prorsus modo. An sentis igitur demum ea qua propria sunt et peculiariora divinitatis, rationi et modo ἀγεννησίας non statim convenire, ut ne aliorum quoque esse dicamus, quæ citra generationem esse ac subsistere videntur, sed congruere potius Patri ac Deo? Sic enim naturæ, opinor, lege identitas substantiæ manabit demum ad Filium, et ex ipso. Igitur ingentum nullo modo est Dei substantia, sed hoc, uti dixi, solum significat, nimirum Patrem non esse genitum, neque proprie ac per se subsistit.

B. Bene habet. Sed dicent forsitan adversarii: Si Filium qui genitus est, eundem esse et consubstantialem Deo ac Patri dicis, non jam verberis, opinor, censere illum etiam Patri 435 semper coex-

sistere, nec, ansque passione et fluxu qui in gignendo fieri dicitur, genitum esse, licet omni ratione adigamur ut credamus causam alicujus prius existere causato, et quodcumque gignitur, genitoris quodammodo naturam lædere : prodit enim tanquam pars illius. Rejiciatur itaque illa natura et veritate generatio, quæ naturæ ab omni passione alienæ, et labis immuni necessitatem plane importat fluxum patiendi.

A. At numquid istud plane est quod dixi? Suis enim sermonibus, quodcumque placitum est, veluti fucum inducunt, et in diversas eos mutant formas, atque huc illuc facile seruntur, nec ab arundinibus multum differunt, cum alioquin constantiam præ se ferre deberent, nec infantes stulte imitari. Illi enim, cum mente adhuc et ratione careant, ad quemvis motum inconsiderate seruntur : hi autem levi ingenio præditi, quamcumque doctrinam temere arripiunt, et quantumvis putidam et infirmam in pretio habent : quod ego abjecti esse reor, et præ inertia stertentis ingenii. Paulus autem nobis : « Fratres, inquit, nolite effici pueri sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote ⁷⁶. » Minus siquidem sapere quam oportet ⁷⁷, et minus quam par sit, ut veri cognitionem assequantur qui jam inter viros censentur, neque amplius sunt impuberes, et imbecilla mente præditi, sed ad mensuram ætatis plenitudinis Christi pervenerunt ⁷⁸, sanctos utique non decet, neque dubitandum est, quin quibus plane insederit damnum asserat, quod difficile admodum abstergatur.

B. Ita prorsus : recte enim ais.

A. Vin' tu igitur, his, ita ut sunt, valere jussis, illorum tricis pergamus veritatem opponere?

B. Sane quidem. Istud enim certe satius quoque fuerit.

A. Itaque dum causam et causatum arripiunt, ac nominant undenam nescio (nec enim e divina Scriptura depromi dicent), ecquid demum sibi volunt?

B. Equidem ex te audii modo causam semper antiquiorem esse causato, conceptu, et reipsa : et genitorem haud absque passione et fluxu gignere usquam. Atque hæc illi detorquentes minorem esse Patre Filium **436** asserebant, et secundum esse, ac quodammodo tarde genitum, volebant : adeoque generationem ipsam non veram impie nuncupantes, calumniantur etiam consubstantialitatem.

A. Illud ergo sciscitantibus dicant : Credunt Patrem Filio esse causam existendi : num ut creatorem, qui perinde ac creaturas illum in ortum creando edaxerit, aut non hoc pacto quidem, sed nobiscum fatebuntur vero generationis modo geni-

voειν, και οὐ δίχα πάθους, και ἀπορροῆς, τῆς ἐκ τοῦ τεκεῖν λεγομένου γεγέννηται, καιτοι παντὸς ἡμᾶς ἀναπέθοντος λογισμοῦ, τὸ τιнос αἰτιον, προῦπάρχειν ἡγεῖσθαι τοῦ αἰτιατοῦ, και ὡς ἅπαν τὸ γεννώμενον κατασίνεται πως τὴν τοῦ τεκόντος φύσιν· πρόβεισι γὰρ ὡς μέρος. Παρεῖσθω δὴ οὖν ἡ φύσει τε και ἀληθείᾳ γέννησις, πάντη τε και πάντως τὸ χρῆναι παθεῖν τὴν ἀπορροῆν εἰσκομίζουσα τὴν τοῦ παθεῖν ἀνωτάτην και ἀλώθητον φύσιν.

A. Εἶτα οὐχὶ τοῦτο ἐστὶν ἐναργῶς ὅπερ ἔφη; Οἷς γὰρ ἂν ποιοῖντο λόγοις, τὸ ὅτι ἂν βούλωνται νοεῖν, καθάπερ τινὰ βάρην ἐπιχρωματίζοντες, εἰς ἑτεροίας αὐτοῦς μεθιστάσι μορφάς, και πρὸς πᾶν ὀτιοῦν μετακλίνοσιν εὐπετῶς; τὸ οἶμαι δυνάκων διενεργεῖν δὴδὲν, ἐν σμικρῷ κομιδῇ ποιούμενοι λόγῳ, καιτοι χρῆν δῆπου και διατεπεῖσθαι φιλεῖν, και τὸ τοῖς νηπιόις ἐξομοιοῦσθαι δεῖν ὡς ἀχρεῖον ἀπορρίπτειν, και τῶν ὅτι μάλιστα κεκλιθηλευμένων. Ἐκτεῖνά τε γὰρ, νοῦ και φρενὸς τῆς ἀρίστης ἐτι τητώμενα, πρὸς πᾶν τὸ κινοῦν ἀπερνοήτως ἵεται· οἱ δὲ τὸ ἤκον εἰς νοῦν ἀθασανίστως ἀρπάζουσι, πάντα τε σαθρὸν και ἀναλκιν ἐκτετιμήκασι λόγῳ· ἀνδραπόδῶδες δὲ οἶμαι τουτι, και νοῦ τὸ βέγγειν ἡβρωστηκότος. Ἡμῖν δὲ ὁ Παῦλος· « Ἀδελφοί, φησὶ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε. » Τὸ γὰρ τοι φρονεῖν μὲν ἤττον ἢ χρῆν, μεῖον δὲ ἢπερ ἦν εἰκὸς τῆς ἀληθοῦς ἐφικέσθαι γνώσεως, καιτοι τελούοντας εἰς ἀνδρας, οὐκ ἀφήβους ἐτι και ὀλιγογνώμονας, ἤκοντας δὲ ἤδη πρὸς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀγιοπρεπές μὲν οὐ τί που· δυσἀπόρριπτον δὲ ἐτι προσοίσει τὸ βλάβος ὀσπερ ἂν ὄλων ἐνιζήσειεν, οὐκ ἀμφίβολον.

B. Οὐχ ἑτέρως ἂν ἔχει, λέγεις γὰρ ὀρθῶς.

A. Βούλει δὴ οὖν ταυτι μὲν ἐν τοῦτοις ὅπως περ ἂν εἴεν ὡδε μὲν ἔχειν ἐώμεν, ἴωμεν δὲ αὐ, ταῖς ἐκείνων ἀθυρογλωττίαις ἀνεκκαμίσοντες τὴν ἀλήθειαν;

B. Καὶ μάλα. Τοῦτο γὰρ που και ἀμεινον.

A. Τὸ αἰτιον τοῖνον και τὸ αἰτιατὸν, οὐκ οἶδ' ὅθεν ἡμῖν ἐλόντες τε και ὀνομάζοντες· οὐ γὰρ που παρὰ γε τῆς θείας ἐρούσι Γραφῆς· τί δὲ ἄρα και φρονεῖν ἐγνώκασι;

B. Καὶ μὴν ἀρτίως ἐπιθυμῆν σου λέγοντος, ὡς αἰεὶ πῶς ἐστὶν ἐν πρεσβυτέρῳ νοήσαι τε και ὑπάρχει, τὸ αἰτιον, τοῦ αἰτιατοῦ· και ὅτι τὸ γεννῶν οὐκ ἂν δίχα πάθους και ἀπορροῆς διαγενήσῃ ποτέ. Και ταυτι παραφέροντες, ἐν ἐλάττοσι μὲν ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ ἀπεφαίνοντο τὸν Υἱὸν, ἤξιον δὲ εἶναι δεύτερον, και οἶονεὶ πως ὀφειγνή, και τάχα που και αὐτὴν οὐκ ἀληθῆ τὴν γέννησιν ἀνοσίως ἐπισημίζοντες, και τὸ ἐκ τῆς οὐσίας συκοφαντεῦσαι γνήσιον.

A. Ἀγορευόντων δὴ οὖν ἐρομένοις ἐκείνο· αἰτιον τοῦ εἶναι πεπιστευέκασι τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα· πότερα τὴν τοῦ ποιητοῦ τάξιν ἐπέχοντα και πρὸς τὸ εἶναι διακομίσαντα δημιουργικῶς ἐν ἴσῳ τοῖς κτίσμασιν, ἤγουν ὡδε μὲν οὐχί, συνεροῦσι δὲ ὅτι κατὰ γε τὸν

⁷⁶ I Cor. xiv, 20. ⁷⁷ Rom. xii, 3. ⁷⁸ Ephes. iv, 13.

ἀληθῆ τῆς γεννήσεως τρόπον, ἐξ ἰδίας ἡμῖν οὐσίας ἅ τινος προέχοντα τὸ γεννώμενον;

B. Ὡς Πατέρα φασίν, ἦτοι δημιουργόν. Ἄπλοῦς γὰρ ὑπάρχων τὴν οὐσίαν ὁ ἀνωτάτω Θεός, ὡς ἂν νοοῖτο κτίζειν, οὕτω καὶ γεννᾷ. Τοιγάρτοι τῆς ἐνεργείας τὸ ταυτοειδὲς συνθήσει που πάντως ἀπλοῦν ὄντα, φησίν.

A. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστιν, ἄνω τε καὶ κάτω διακωχῆσαι τὸ πᾶν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων εὐδιάκριτον φύσιν, ἀσυνθέτως κομιδῇ φύρδην ἀναχάει, καὶ ἂ τῆς ἀλλήλων ποιότητος μακρὸς τε καὶ ἀκριβοῦς ἀπονοσφίζει λόγος, ποταμίους ἐν ἰσῷ νάμασιν εἰς μισγάγκειαν ἐνεγκεῖν· ἔφη γὰρ οὕτω τις τῶν παρ' Ἑλλήνων σοφῶν (1). Ἐτερον γὰρ, οἶμαι, τὸ κτίζειν παρὰ τὸ γεννᾷν ἅπασ τις οὖν ἡμῖν ἀποφανεῖ λόγος. Οἶμαι δὲ δεῖν, μὴ τὸ ἀπλοῦν ἀλόγως προσμένοντας τῷ Πατρὶ, πρὸς ἐκτόπως ἐννοίας ὀρθῶς ἔχοντά τε καὶ ἐν καλῷ δόξῃς ἐρηρσιζόμενον τὸν ἐπ' αὐτῷ κατασεῖεν λόγον. Εἰ γὰρ ὡς κτίζει καὶ τέττειται, καὶ ταυτὸν ἀμφω νοεῖται, διςτάντος οὐδενὸς εἰς διαφορὰν, καὶ τὸ ἑτεροῦς ἔχειν, καταδεισάμι' ἂν οὐδαμῶς ἐκεῖνο εἶπαι, ὡς ὄνπερ ἂν εἴη δημιουργός, τούτων ἔσται δῆπου καὶ πατήρ, καὶ πᾶν τὸ πεποιημένον νοοῖτ' ἂν αὐτοῦ καὶ γέννημα. Τὰ δὲ, ὅποσα τέ ἐστι καὶ ἐν ὁμοίαις εἰδῶσι καὶ διαφοραῖς, φράσαι μὲν οὐ ῥάδιον, πάρα δ' οὖν ὁμοῦ τοῖς ἐθέλουσιν ἀναμετρεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τῶν ὄντων, ὃ τὸν τοῦ πεποιηθῆαι διελάσει λόγον. Τελεῖ δὲ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν γε τοῖς οὐσί, καὶ τὰ ἐν ἐσχάτοις καὶ κατερῆμμένα, τίς ὁ γινά, πατήρ ὁ Θεός.

B. Καὶ πῶς ἀτοπίαις οὐ σφόδρα μεστός ὁ λόγος;

A. Δυσσεβείας μὲν οὖν τῆς ἐσχάτης ἐπέκεινα θεῖν φαίης ἂν μᾶλλον, εἰ τὰ εἰκότα λέγοις. Εἰ γὰρ, ὡς ὁλονται, παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τί τε κτίζειν καὶ τὸ γεννᾷν ἀδιάκριτον ἀληθῶς, καὶ οὐχ ἑτεροῦς ἔχον διὰ τὸ ἀπλοῦν ἐν οὐσίᾳ, πρῶτον μὲν, εἰκαιόμυθον τὴν ἀγίαν ἡμῖν ἀποφαίνουσι· Γραφὴν, μονογενῆ τὸν Υἱὸν ὀνομάζουσαν, τὸν, ἐπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὃ δὴ φασίν οἱ δι' ἐναντίας, πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, μᾶλλον δὲ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς εἶναι πεπιστευμένοις, ἢ γεννηθέντα τυχόν, ἤγουν ἐνεργεῖα δημιουργικῆ παρνεχθέντα πρὸς ὑπαρξίν. Δοκεῖ γὰρ ἐκεῖνοις, ἀμφω τε εἶναι ταυτὸν, καὶ οὐχ ἑτεροῦς ἔχειν. Εἴη δ' ἂν καὶ αὐτὸς ἀμαρτοεπής, ὡς ἴσκειν, ὃ ἡμῖν μυσταγωγὸς Ἰωάννης, οἷά τι τῶν ἀπορρήτων ἐξενεγκῶν τὸ μονογενῆς, ἐφ' Υἱοῦ· ὃν δὴ ἐν κόλπῳ εἶναι φησι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐ διεψευσμένον, οἶμαι, τὸν ἐπ' αὐτῷ τόκον καὶ διὰ τούτου δεικνύς· διελάσαι δ' ἂν ἡμῖν εἰς θράσους ἦδη τουτέ, καίτοι σοφὸς ὢν ὁ λόγος, ὡς ἐπιθρῶσκειν ἀποτολμᾶν καὶ αὐτῷ τῷ Υἱῷ. Φαίην γὰρ ἂν ὅτι τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀκρίτους ὄρμας, καίτοι παρὸν ἀποσεῖσθαι, καὶ μάλᾳ ῥάδιως, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ παραθήγων ἀλώσεται. Τί γὰρ μὴ μᾶλλον ἐφασκεν· Ἐγὼ

⁷⁹ Rom. viii, 29. ⁷⁸ Joan. i, 18. ⁸⁰ Joan. v, 18.

(1) Homer. *Iliad.* Δ :

Ὡς δ' ὅτε χεῖμαίροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι βέοντες
Εἰς μισγάγκειαν συμβάλλετον, δμῆριμον ὕδωρ, εἰς.

tum quo ex propria nostra substantia procedit id quod gignitur?

B. Ut Patrem aiunt, sive ut creatorem. Cum enim supremus Deus simplex sit substantia, quo pacto creare censebitur, eodem et gignere. Idcirco similis illa eademque operandi ratio simplicem utique illum constituet, inquit.

A. Profecto istud est susque deque omnia permiscere, et discretam rerum naturam inconcinne mixtione confundere, et quæ longa et accurata qualitatis ratio invicem separat, torrentis instar, in convallem deferre, ut scripsit Græcorum sapientum unus. Aliud enim esse creare et gignere, cuius sanæ mentis patebit. Existimo vero non oportere, simplicitatem Patri temere tribuendo, rectam et præclare fundatam de illo doctrinam in absurdas sententias protrudere. Si enim ut creat, ita et gignet, atque ambo idem citra ullam differentiam ac distinctionem esse putantur, non verebor dicere, quorum ille sit opifex, eorum fore quoque patrem, et quodcumque ab illo factum sit ejus quoque genimen censer. Hæc autem quota sint, et quot speciebus aut differentis contineantur, dictu non est facile: verumtamen, si cui sit animus, licet percensere. Nulla enim res est quæ facturæ rationem respuat. In rerum autem numero utique censer etiam infima quæque et abjecta, quis neget? Omnium igitur erit, si quæ ejusmodi sint, pater Deus.

καταρνούμενος; Ἀπάντων οὖν ἔσται, καὶ εἰ τῆδε ἔχοι

A. Nunquid vero absurditatis plenissima est illa ratio?

B. Imo ultimam impietatis metam excedere potius dixeris, si vere loqui velis. Si enim, ut putant, apud Deum et Patrem creare et generare idem est re vera, nec diversum, propter simplicitatem essentiali, primum quidem inanem nobis faciunt Scripturam, quæ unigenitum Filium nominat, **437** illum (si verum est quod adversarii dicunt) primogenitum in multis fratribus⁷⁹, imo vero una cum omnibus omnino quæ esse credantur, aut genitum forsitan, aut creatum. Videntur enim illis ambo esse idem, nec inter se discrepare. Erraverit autem, ut videtur, magnus ille noster doctor Joannes, cum de Filio velut arcanum quiddam prodidit τὸ unigenitum, quem quidem in sinu Dei ac Patris ait esse⁸⁰, non ementiam, opinor, ejus generationem per hoc etiam indicans: sed eo tandem audaciæ sermo sapiens evaserit, ut in ipsum quoque Filium audeat invehi. Dixerim quippe quod, cum Judæorum temerarios impetus liceret facile retunderere, ipse illos in se acere comperiat. Quidni enim potius dicebat: Ego sum creatura et factura Dei, quam Patrem suum nominabat Deum, seipsum æqualem faciens Deo⁸¹? Cur

potius in synagogis prædicabat : « Qui credit in Filium, non judicatur ⁶¹, » quam id quod immane auditorum odium, ut videtur, placare poterat : Qui credit in creaturam, non judicatur? Nam si quis, opinor, eum ista prædicantem audisset, non illum, opinor, intolerabilem putasset, neque lapidare voluisset, nec eum de montis cacumine præcipitem agere stultissime statuisset. Quid vero ipsi quoque sapientissimi discipuli faciebant, cum illum plane Filium, non autem creaturam esse potarent? Nam cum in summo fluctu graderetur, et liquidam ac fluxam undarum naturam ineffabili virtute suis pedibus substernens, latum pelagus peragraret, insolitum quidem sanctis apostolis spectaculum dedit, vixque conscendit ultro ac una eum illis navigio tranavit, quamvis liceret, idque facile, si modo vellet, summo fluctu incedere. Illi vero demum attoniti, et invictam ejus potestatem animo reputantes, adorabant, dicentes : « Vere Dei Filius es ⁶². » Nunquid ergo jurejurando rem cum affirmant, et Dei Filium esse vere dicant, jure merito mendacii arguentur, et a vero aberrasse deprehendentur convincenturque? Si enim Filius non est ex Patris substantia prognatus, sed factura potius, filiationis gloria lucatus, et specie ac titulo tenus appellacionem sortitus, quid causæ acceperant ob quam illum **438** adorarent? Cur autem Filium nominabant doctores veritatis atque præcones?

καὶ ἐν ψιλαῖς εὐφημαῖς τὴν ἐπωνυμίαν λαχὼν, τί αἰτιολογεῖται καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκας;

B. Optime nobis procedere videtur oratio.

A. Divinus ille porro et sacratissimus Paulus, quamvis a Deo vas electionis nuncupatus ⁶³, et ordinatus sacerdos in gentibus, accuratusque Salvatoris nostri mysteriorum dispensator, quid significare vellet cum de ipso Filio et sanctis angelis clamat : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgacionem peccatorum nostrorum faciens, sedit ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim angelorum dixit aliquando : Filius meus es tu, ego hodie genui te; et rursum : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis ⁶⁴? » Et iterum : « Si enim qui per angelos dictus est sermo factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos refugiemus, si tantam neglexerimus salutem ⁶⁵? » Quomodo enim a nobisipsis in universum et sanctis angelis censebitur esse ineffabilis gloriæ character, adeoque splendor substantiæ Dei ac Patris Filius, si geniti significationem ex rei veritate non habebit, sed nudis ac solis inauratur vocibus, alioqui natura diversus, et inter creaturas numeratus? Nihil enim

Α εἶμι τὸ κτίσμα καὶ ποίημα τοῦ Θεοῦ, Πατέρα δὲ ὄντων ὠνόμαζε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ; Τί δὲ εἶδει μᾶλλον ἐπιφανεῖ ἐν συναγωγαῖς; Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν οὐ κρίνεται, καὶ μὴ ἕπερ ἦν εἰκὸς καὶ λτὴν εὐκόλως κατευνασάσαι δυνατὸν τῶν ἀκρωμένων τὸν ἀτίθασσον φθόνον. Ὁ πιστεύων εἰς τὸ κτίσμα οὐ κρίνεται; Οἶμαι γὰρ ἂν, εἰ ταυτὶ διακεκραγὸς διέπυθτό τις, οὐκ ἂν οἰεσθαι φορτικόν, οὐδὲ ἐθελησάσαι καταλείπειν αὐτὸν, καὶ μέχρις ὑψοῦς τοῦ θρους ἀποκομιζοντας, κρημνοῖς ἐνιέναι παραλόγοις [αἱ παραλόγοις] ἐπιχειρεῖν. Τί δὲ δὴ καὶ ἔδρων οἱ σοφώτατοι μαθηταί, δόξαν ἔχοντες ἐπ' αὐτῷ, τὴν Υἱοῦ πού πάντως, καὶ οὐχὶ τὴν κτίματος; Ἐπειδὴ γὰρ ἐπ' ἄκρω κύματι βαίνων, καὶ τὴν ὑγρὰν τε καὶ εὐδιάχτητον τῶν ὕδατων φύσιν, ἀφράστῳ δυνάμει τὸς ἰβίοις ὑποστορέσας ποσὶ, τὸ πλατὺ διέθει πέλαιος, ἀσύνηθε μὲν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις εἶδιδον τὸ θαῦμα, συνεισῆλατο δὲ μόλις ἐκὼν, καὶ ὀκλαδίῳ διέπλει, καίτοι καὶ βῆστα μεστὸν [γρ. μετὸν], εἶπερ ἔλοιτο κατορθοῦν, τὸ καὶ αὐτοῖς ἐποχεῖσθαι κύμασι. Κατατεθηπότες δὲ ἦδη, καὶ τὴν ἀμαχὸν ἐξουσίαν ἀναλογισάμενοι, προσεκύουν λέγοντες : Ἐληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. Ἄρ' οὐκ οὐχὶ καὶ ἐνώμοτον ὡδὶ τὸ χρῆμα ποιούμενοι, εἶναι τε Υἱὸν ἀληθῶς διεϊπόντες Θεοῦ, διαβεβλήσονται μὲν εἰκότως ὡς ψευδοεπεῖς, δημαρτηχότες δὲ τάληθους ἀλώσονται; τε καὶ ἐλεγχθήσονται; Εἰ γὰρ ἔστιν οὐχὶ Υἱὸς, ἐκ τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐδίας ἀναφύς, ποίημα δὲ μᾶλλον, τῇ τῆς υἰότητος δόξῃ καταχερωσμένος, καθόντες προσεκύουν; Τί δὲ Υἱὸν ὠνόμαζον οἱ μυστα-

C B. Ὡς ἀριστα ἡμῖν ὁ λόγος ἔχει.

A. Ὁ δὲ δὴ θεὸς τε καὶ ἐρώτατος Παῦλος, καίτοι γασκῆος ἐκλογῆς ὠνομασμένος παρὰ Θεοῦ, καὶ τεταμένος ἱερουργός εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ταμίης ἀκριθῆς τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων, τί ἂν βούλοιο δηλοῦν, ἔταν ἦκαι βῶν περὶ τε αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὅς ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; φέρων τε ἐὰν πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτε κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅση καὶ διαφορῶτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα; Τίτι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων; Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ πάλιν· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; Καὶ πάλιν· Εἰ γὰρ ὁ δεῖ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράδοσις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἐνδικὸν μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας; Πῶς γὰρ ἂν ὄλος νοοῖτο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τῆς ἀρήτου δόξης χαρακτήρ, καὶ μὴν καὶ ἀπαύγασμα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, εἰ τὴν τοῦ γεγενῆσθαι δυνάμιν οὐκ ἐν πράγματος ἀληθεῖα διακεκτῆσεται, ψιλαῖς δὲ

⁶¹ Joan. iii, 18. ⁶² Matth. xiv, 33. ⁶³ Act. ix, 15. ⁶⁴ Hebr. i, 3-5; xiii, 14. ⁶⁵ Hebr. ii, 2, 3.

καὶ μόναις καταχρυσούται φωναῖς, ἑτεροίως ἔχων A κατὰ τὴν φύσιν, καὶ συνεταγμένους τοῖς κτίσμασιν; Οὐδὲν γὰρ, ὡς εἶπαι, τὸ ἀπείργον ἔτι, καὶ αὐτὸν ἐν κτίσμασι τελεῖν τὸν Πατέρα, χρῆναί τε νοεῖσθαι γεννητὸν, εἴπερ αὐτοῦ καὶ χαρακτηρ καὶ ἀπαύγασμα γεννητὸς ὑπάρχων ἐστὶν ὁ Υἱός. Ὄνομα δὲ πῶς διαφορώτερον ἔτι κεκληρονόμηκε παρὰ τοὺς ἀγγέλους; Εἰ γὰρ ἐν ἰσῷ τοῦ κτίζειν παρὰ Θεοῦ τὸ γεννᾶν, δῆλον ἂν εἴη δῆπουθεν, ὡς τὸ ἐν Υἱοῦ τάξει λελογισμένον ἀδιακρίτως ἔσται καὶ ποιήμα, καὶ τὸ ἐν κτίσμασιν ἀληθῶς κατηγορημένον, οὐδὲν ἤτιόν ἐστι καὶ γένημα. Τί οὖν ἔτι διαμέλλει Θεός, εἰς γε τὸ χρῆναί τυχόν, καὶ ἐκάστω τῶν ἁγίων ἀγγέλων εἰπεῖν· «Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε;» Ὁ γὰρ ἔχουσι ἐλόυτες οἰκοθέν τε καὶ οὐσιωδῶς, τί μὴ νέμων ὀρᾷται, μᾶλλον δὲ (θερμότερον γὰρ εἰρήσεται), τί B παραιρεῖται, καὶ ἀδικεῖ τοὺς ἤδη λαχόντας τὴν τῆς γεννήσεως δόξαν, καὶ τὸ ἐν υἱοῦ τετάχθαι λόγῳ; Διοίσει γὰρ ὅλως οὐδὲν, ἐπειπερ ἀπλοῦς ὁ Θεός, τὸ γεννᾶν τοῦ κτίζειν παρ' αὐτῷ, κατὰ γε τὸν ἐκείνων ἡλίθιον νοῦν· ἀναχίται δὲ ἀμφω πρὸς ἕν τι τὸ μὴν.

B. Ναί· δεκεῖ γὰρ ὡδὲ πη νοεῖν τε καὶ φράζειν αὐτοῖς.

A. Ἄλλ' οὐχ ὡδὲ ἔχειν ἐροῦμεν ἡμεῖς· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Πλείστη γὰρ ὅση τοῖν τε ὀνομάτοιν ἡμῖν καὶ αὐτοῦ τοῦ χρήματος ἡ διαφορά. Ἀπόκριται δὲ, εἰ σοὶ δοκεῖ, φιλοπευστοῦντί μοι.

B. Πύθου δῆτα.

A. Ὁ τῶν θείων ἡμῶν μυσταγωγῶν ἄριστός τε καὶ ὑπέρτατος· Ἰωάννης ἀναγέγραφε περὶ τοῦ Υἱοῦ· C «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν.» Ἄρ' οὖν τοῖς οὐκ ἔχουσι τὸ ἐν υἱοῦ καίσθαι δόξῃ, δεδορῆσθαι φήσομεν· τῆς υιοθεσίας τὴν χάριν, ἢ τοῖς ἤκιστα θεομένοις τοῦ λαθεῖν οἰκοθέν τε καὶ οὐσιωδῶς πεπλουτηκόσιν αὐτὸ, καὶ εἰ μὴ ὑπὸ του δέχοντο τυχόν;

B. Τοῖς οὐκ ἔχουσι. Τοῦτο γὰρ οἶμαι καὶ ἀληθές.

A. Εἶτα τίς ἐν γε τοῖς οὖσιν ὅλως οὐκ ἔχων ἀλώσεται, εἴπερ οὐδὲν ἡ γέννησις παρὰ τὸ ἐκτίσθαι ἐστὶ, μᾶλλον δὲ, εἴπερ ἐν ἀμφω καὶ ταῦτόν, διῆσάντος ὅλων πρὸς ἑτερότητα μηδενός; Γεγεννησθαι γὰρ δῶσομεν πᾶν ὅπερ ἐστὶ, κἂν εἰ παρήχθη πρὸς γένεσιν.

B. Ἄρ' οὖν ἐξ αὐτῆς ἡμᾶς τῆς ἰδίας φύσεως γεγέννηκεν ὁ Πατήρ;

A. Οὐ γέννηκε μὴν ἡμᾶς ἐξ ἰδίας φύσεως ὁ Θεός καὶ Πατήρ· πλὴν οὐχ ὅπερ ἂν φαίνοιτο νοσοῦν ἐφ' ἡμῶν τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀμήχανον, τοῦτο δὲ πάντως ἀντιτάσσεται κατὰ τὸν ἰσὸν λόγον καὶ τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ; Ἐκτισμένα μὲν γὰρ ὀμολογουμένως ἡμεῖς· ὁ δὲ τῆς οὐσίας ἐξέφυε τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πρὸς δὲ καὶ ἡμεῖς διαμορφούμεθα, καὶ ἐν γεννήσεως τάξει τὴν ἐξ ἡμερότητας ἰδεχόμενοι χάριν, ἐν υἱοῖς τετάχμεθα Θεοῦ, θύραθεν μὲν καὶ εἰσποιητὸν κομιζόμενοι

⁶⁶ Joan. 1, 8-12.

A jam, ut videtur, prohibebit quominus ipse quoque Pater in creaturarum numero collocetur, et factus censeatur esse, si ejus et character et splendor est Filius, cum sit factus. Jam vero quomodo nomen excellentius præ angelis sortitus est? Nam si creare in Deo idem est ac gignere, utique manifestum est, illud quod Filii locum tenere censebitur, creaturam quoque fore citra ullum discrimen, et quod in creaturarum numero habitum fuerit, illud nihilosecimus genimen quoque futurum. Quid ergo impedit quominus unicuique etiam sanctorum Deus dicat: «Filius meus es tu, ego hodie genui te?» Quod enim proprium est eorum et essentialē, quidni tribuit, imo vero (loquar enim paulo vehementius) cur admittit, et injuriam **439** facit iis quibus ea gloria jam obtigit ut geniti sint et inter filios numerati? Cum enim simplex sit Deus, nihil plane apud eum generatio a creatione differet, quemadmodum illi stulte sentiunt, sed ambo in unam significationem permiscantur, et in rem eandem concurrunt.

δηλούμενον, καὶ τὴν εἰς ταυτότητα δέχεται συνδρο-

B. Ita plane: sic enim illi sentiunt ac loquuntur.

A. At nos ita rem esse non dicemus, multum abest. Multum enim est apud nos cum utriusque nominis, tum ipsius rei discrimen. Responde vero, si placet, interroganti mihi.

B. Interroga demum.

A. Præstantissimus ille ac supremus divinatorum doctorum Joannes scripsit de Filio: «In propria venit, et sui eum non receperunt: quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in ipsam⁶⁶.» An ergo dicemus adoptionis gratiam datam esse iis qui non possent in filii gloria collocari, an iis quibus opus non esset ut aliunde acciperent, sed intra se et essentialiter illud possidebant, etiamsi a nullo id accepissent?

B. Iis qui non habebant. Hoc enim, opinor, verum quoque est.

A. Jam quis in rerum natura eo utique carere conperietur, si nihil ab creatione differt generatio, imo si ambo unum sunt et idem, nullo prorsus intercedente discrimine? Quodcunque enim existit, illud genitum esse concedemus, tametsi creatum est.

B. An igitur ex ipsa nos sua natura genuit Pater?

A. Non genuit nos quidem ex sua natura Deus ac Pater; cæteroaquin si quid cernatur in nobis absurdum et impossibile, nonne continuo illud secundum eandem omnino rationem opponetur Filio secundum naturam? Nos quippe creati sumus procul dubio. hic autem ex substantia Dei ac Patris prodiit, cum et nos conformamur, et loco generationis accipientes bonitatis gratiam inter filios Dei collocati sumus, extraneam quidem et ascititiam dignitatem reportau-

tes, cæterum adoptivi filii, ad verum illum formati, et ad gloriam naturalis Filii vocati. Adoptivi autem in universum non erunt filii, non prius existente illo Filio naturali, et posteriori imagine veræ generationis exemplar in semetipsa prius ostendente. Si ergo Pater vere non genuit, propterea quod apud ipsum generare idem est ac creare, et non aliud, tollitur quidem nobis e medio Filii ratio, quin et Patris natura sterilis deprehenditur. Vana hæc est quodammodo **440** spes eorum qui fidem susceperunt. Ubi enim in universum erit posthæc filiatio? Ubinam inde promaneas illa dignitas quæ creaturam ad meliorem statum revocare potest, si quod creatum est ejusdem rationis sit ac modi cum re genita, concurrentibus, ut illi volunt, in unum creatione et generatione? Nunquid isthæc nugæ esse dixeris, et omni spurcitiæ spurciora?

B. Prorsus quidem.

A. Si vero assessor etiam esse dicitur, et est verè Patri Filius, cum vera generatio ei non afferat ut in genitoris natura omnimoda cum ipso similitudine et æqualitate sit conspicuus, nonne jam demum clare dicent, gloriam quæ generationis et ortus rerum auctori debetur et inest, ad ipsam quoque rerum genitarum naturam pertinere, et dignitatem herilem servum induisse? Et sane divinus scribit Paulus: « Cui enim dicit aliquando angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te; » aut: « Sede a dextris meis ⁸⁷? » Cur enim visum est Deo assistendi ministrandique gloriam convenientissimam illis tribuere; hunc autem in supremis deitatisque solis conspicuum esse, eique nullum prorsus dæri assessorem æqualis naturæ? Nutus, ut videtur, ac voluntas, Patris potestatem subingressa, hunc quidem eo loci constituit, illos vero in eo quo sunt statu, licet minime contemptos ac neglectos. Hoc enim decrevit de ipsis, nimirum inculpate consistere, posse principatum suum servare, Deoque ministrantes sursum ac deorsum excurrere. Injuste itaque egit, ut videtur, Deus ac Pater, qui non passus est eos æquali gloria ornari? Non est ita: Non equidem (nec enim recte sensu, ut illi volunt, destituti sumus). Infinitum quippe spatium genitum a creatura dirimit; et hic quidem est Filius, et in quantum istud est, in eodem throno cum Patre sedet: illi autem assistunt, per creationem ad esse vocati. Cur itaque vermiserunt quæ misceri nequeunt, et absurde commantur in unum et idem colligare quæ tantum a mutua identitate substantiæ distant, quantum ipsamet rerum natura sui ipsius testis prædicari? Sed hoc illi sudare ac intendere videntur, non ut verum agnoscant, sed ut insultent, versutisque suis commentis et effrenata sua protervia impie quodammodo ludificentur.

441 B. Non falleris equidem: nihil enim illis frugi

⁸⁷ Hebr. 1, 5, 13.

τὸ ἀξίωμα, θεοὶ δὲ υἱοὶ, διαπεπλασμένοι πρὸς ἀληθινόν, καὶ εἰσκακλήμενοι πρὸς δόξαν τὴν τοῦ κατὰ φύσιν. Θεοὶ [γρ. θεοὶ] δὲ οὐκ ἂν εἴεν ὅλως υἱοὶ, μὴ τοῦ κατὰ φύσιν προϋφρασηκότος, καὶ τῆς ἀληθείας γεννήσεως, τῆς ἐούτερον εἰκότος προϋποφαινοῦσας ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀρχέτυπον. Ἐπερ οὖν οὐ τέτοκεν ἀληθῶς ὁ Πατήρ, διὰ γε τὸ παρ' αὐτῷ ταῦτόν εἶναι τὸ γεννητῶν κτίζειν, καὶ οὐχ ἕτερον, ὀλεσθαι μὲν ἡμῖν ἐκποδῶν ὁ ἐφ' Ἰγῶ λόγος, ἄγονος δὲ ἡ τοῦ Πατρὸς καταφωρῶται φύσις. Φρούδη δὲ ὡσπερ καὶ ἡ τῶν τὴν πίστιν παραδεδεγμένων ἐλπίς. Ποῦ γὰρ ὅλως υἱότης; ἔτι; Ποῦ δὲ τὸ ἐνευθεν ἀξίωμα, πρὸς τὸ ἀμεινώως ἔχειν διακομίζειν δυνάμενον τὸ ἐν κτίσμασι τσλοῦν, εἴπερ ἐν ἴσῳ λόγῳ τε καὶ μέτρῳ τῶν τεχθέντων τὸ ποιηθῆν, συνθεοῦσας κατ' ἐκείνους εἰς ἓν τι τὸ χρῆμα, **B** κτίσεώς τε καὶ γεννήσεως; Ἄρ' οὖν οὐχὶ ληρόν τε εἶναι ταῦτ', καὶ τῶν ἀγῶν αἰσχυρῶν φαίη τις ἂν αἰσχίω;

B. Κομιδῆ μὲν οὖν.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἀνεδρος εἶναι λέγοιτο, καὶ ἔστιν ἀληθῶς ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τῆς ἐν ἀληθείᾳ γεννήσεως οὐκ εἰσκομιζούσης αὐτῷ τὸ δεῖν πάντα τε καὶ πάντως τῇ τοῦ τεκόντος ἐναγκαλιεσθαι φύσει, διὰ τῆς εἰσάπαν ὁμοιότητός τε καὶ ἰσότητος, οὐκ ἀναφανδὸν ἤδη πως ἐρούσι τὴν τῷ γενεσιουργῷ πρέπουσάν τε καὶ ἐνωπάρχουσαν δόξαν, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἤδη διήκειν τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν, καὶ ἀξίωμα τὸ δεσποτικὸν ἀνηρῆσαι τὸ δοῦλον; Καὶ μὴν ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος: « Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱὸς μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; » ἢ, « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; » Ἀνθρώπου γὰρ δεῖν ἠήθη θεός, τοὺς μὲν, εἰς τὸ παρεστάναι τε καὶ λειτουργεῖν τὴν αὐτοῖς κρεπωδεστάτην ἀποκληρώσασθαι δόξαν· τὸν δὲ, τοὺς ἀνωτάτω καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἐναδρόνεσθαι θώκοις, καὶ τὸν οὐδαμῶθεν ἰσοφυᾶ, σὺνεδρόν τε καὶ ὁμόθρονον ἔχειν; Ῥοπή τις, ὡς εἴκεν, ὑποδραμοῦσα καὶ θέλησις τὴν τοῦ Πατρὸς ἐξουσίαν, τὸν μὲν ἐν ἐκείνοις ἐτίθει, τοὺς δὲ, ἐν οἷς εἰσι, καίτοι μὴ κατεγνωσμένους. Ἐπιψηφίζεται γὰρ τοῦτο αὐτοῖς, τὸ ἀδιαβλήτως ἐστάναι, καὶ τὸ σώζειν δύνασθαι τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, ἄνω τε καὶ κάτω διαθεῖν λειτουργοῦντας θεῶ. Ἐδίκησεν οὖν, κατὰ τὸ εἶκος, ὁ θεός καὶ Πατήρ, μὴ οὐχὶ τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι καὶ αὐτοῖς; ἐφεῖς; Ἄλλ' οὐχ ὧδε ἔχει· πόθεν; μὴ γὰρ ἔρημοι φρονεῖς τῆς ἀρίστης ἡμεῖς κατ' ἐκείνους εἴημεν· πλείστον γὰρ ὅσον ἐστὶ τὸ μεσολαβοῦν καὶ δισυτῶν ἀμέτρως τοῦ ποιηθέντος τὸ γεννηθῆν. Καὶ ὁ μὲν ἔστιν Υἱός, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ὁμόθρονος· οἱ δὲ παρεστᾶσι, κεκλημένοι πρὸς τὸ εἶναι δημιουργικῶς. Τί τοίνυν ἀνακρινῶσα τὰ ἀμικτα, καὶ συνδεῖν ἐπιχειροῦσιν εἰς ταυτότητα παραλόγως τὰ τῆς ἀλλήλων ὁμοφυίας ἐξεστηκότα τοσοῦτον, ὅσον αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις αὐτομάρτυς οὔσα διαβεβήσειεν ἂν; Ἄλλ', ὡς εἴκεν, ἰδρῶς ἐκείνους καὶ σκοπῶς, τὸ οὐ τί που διετιθέναι φιλεῖν ἐπιείεσθαι τάληθῆς, ἐντροφᾶν δὲ ὡσπερ δυσσεβῶς ἐναθύροντας πολυπλόκοις εὐρεσιλογίαις, καὶ ἀχαλίνους ἀθουροστομίαις.

B. Διαφεύδη μὲν οὐδαμῶς· σπουδάζεται γὰρ παρ'

ἐκείνοις τῶν ἀναγκαίων οὐδέν. Ἐρεῖν δ' οὖν διως· ἂν ἐκείνο ὑπολαμβάνω, πῶς ἂν τὸ ἀπλοῦν διαφόρους ἡμῖν ἐκτέκοι τὰς ἐνεργείας, καὶ γεννήσοι μὲν ἑτεροίως ἢ ὡς ἂν ἐργάσαιτο τυχόν, ἐργάσεται δὲ οὐχ οὕτως ἢ ὡς περ ἂν τέκοι, καὶ τὸν τῆς ἀπλότητος οὐ καταφθερεῖ λόγον;

A. Καὶ μὴν τοῦτό γε ἔστιν, ὡς ἐγώ μαι, πάλιν ἑτερον οὐδέν, ἢ τὸ, καλαμίνην μετὰ χεῖρας ῥάβδον ἐλεῖν, καθά φησιν ὁ προφήτης Ἡσαίας. Τὸ γὰρ τοι τοῖς οὕτω σαθροῖς καὶ εὐδιακλάστοις ἐπιπαρορήσαντας λογισμοῖς, ἐν βεβαίῳ κείσθαι νομίζειν τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς, πῶς οὐ καλαμίνην ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς ὑποστήσασθαι ῥάβδον ἀσυνέτως ἐλομένους ἀποφάνειεν ἂν;. Εὐανάτρεπτον γὰρ κομιδῇ τὸ σαφὲν εἶναι δοκοῦν· καταθρήσεις πρόβλημα, δοκιμάσας ὧδι, καὶ τοῖς οὕτως ἐνίοις περιεργάστον τε καὶ ἀκριβῆ τὸν βῆσαν· ζοντα νοῦν. Μυρίαί μὲν γὰρ ὄσαι τῶν ὄντων αἱ φύσεις εἰσὶν, ὧν αἱ μὲν εἰς διαφορὰν ἀλλήλαις καὶ διαμάχην ἤκιστα μὲν ἡγμέναι, πρὸς τοῦ καλοῦντος εἰς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ, διωκισμένα δὲ μᾶλλον εἰς ἰδικὴν ἀποκλήρωσιν, καὶ ἐτέρως ἔχουσαν, ἢ αἱ λοιπαὶ· αἱ δὲ, οὐχὶ τοῦτο λαχούσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλας ἀναιρούσαι ταῖς συμπλοκαῖς, καὶ ἀσύμβατον ἔχουσαι τὴν εἰς ταυτὸ συνδρομὴν· νόμος γὰρ αὐταῖς ὁ φύσεως ἀνακαλεῖ τὴν ἐχθραν. Ἄρα σοι κατ' ἔχνος τῶν εἰρημένων ἐῖσιν ὁ νοῦς;

B. Οὐ πάνυ.

A. Σύνες οὖν ὁ φημί, φράσαιμι γὰρ ἂν ὀκνήσας οὐδέν. Οὐκοῦν κέκληται πρὸς τὸ εἶναι τέχνη τε καὶ ἐνεργεῖα Θεοῦ, ἄγγελός τε καὶ ἀνθρώπος, οὐρανὸς ὁμοίως καὶ γῆ, βούς τε καὶ ἵππος, ξύλον τε καὶ λίθος. Τούτων δὲ ἕκαστον ἐν ἰδίᾳ μὲν καὶ διωκισμένη νοεῖται φύσει, καὶ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως ἀπαρ-ἀλλάκτως ἐν ἅπασιν, ἢ ἐν οἷς αἱ λοιπαί. Οὐ μὴν ἐναντίως ἔχουσι πρὸς τὰς ἑτέρας. Χρῆμα γὰρ οὐκ ἀσύμβατον, οὐτε ἄλλως ἀμίγες, ἀνθρώπων μὲν ἄγγελος, ἄγγελοι δὲ ἀνθρώπος· ἐναντία γὰρ οὐδαμῶς ἀλλήλαις αἱ φύσεις· οὐρανοῦ δὲ ὑπαρξίς, ἦγουν ὁ τῆς ὑπάρξεως λόγος, οὐ διαμαχεῖται τοῖς ἄλλοις. Οὐ γὰρ διαστῆξει πρὸς ἐχθραν, γῆ μὲν οὐρανῷ, γῆ δὲ ἐκεῖνος, ἦγουν τῷ λίθῳ τὸ ξύλον, ἔπει τὸν τοῦ εἶναι λόγον, οὐκ ἐκ τῶν ἀνθεστηκότων καὶ εἰς ἐναντιότητα φύσεως ἀποτεταμημένων διεκκληρώσατο. Πρὸς δὲ τούτοις ἅπασιν, πεποιήσθαι φαμεν ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ, πῦρ τε τὸ καυστικόν, καὶ μὴν καὶ τὸ ὕδωρ διαψύχειν εἶδος, ἀλλ' ἐνὸς ἀμφοῦ ποιήματα, τοῦ ἀπλοῦ. Καὶ εἴπερ ἔστιν ἀπλῆς ἐνεργείας ἔργα ταυτὶ, καίτοι πρὸς τοσαύτην διεσθηκότητα τὴν πρὸς ἀλλήλα διαφορὰν, πῶς ἂν εἴη τὸ τῆς ἐνεργείας πολυειδὲς τὴν ἀπλῆν οὐσίαν παραρησομεν, εὐσεβείας ἀφορμὴν τὴν τῆς ἀληθείας ἀναίρεσιν οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπειληφότες; Ἄθρει δὲ, εἰ σοι δοκεῖ, καὶ ἑτερόν τι πρὸς τούτοις. Εἰ γὰρ εἴπειρ ἔστιν ἀπλοῦς ὁ Θεός, ἐνεργήσει μονοειδῶς, καὶ πρέπειν ἐροῦσι τοῦτο δὴ μάλιστα αὐτῷ, τί μὴ καὶ ἀπλῆν εἶναι πιστεύουσι τὴν διάθεσιν αὐτῷ;

B. Πῶς λέγεις;

A. Οὐ γὰρ, ὡ βέλτεστε, καταμυσάττεται μὲν καὶ

A curæ est. Verumtamen hoc illos rogaturos puto : quo pacto id quod est simplex differentes operationes edat, et aliter quidem gignat quam operetur, neque tamen operaturum sit aliter quam gignat, et simplicitatis rationem non sit corrupturum.

A. Certe nihil aliud rursus istud est, ut reor, quam arundineam virgam manu capere, ut ait propheta Isaias⁸⁰. Nam adeo cariosis et fragilibus ratiunculis innitendo putare se rectæ doctrinæ firmitatem tenere, quid aliud est quam arundineum baculum suis animabus temere subjicere? Facile enim everti posse illam quantumvis acutam propositionem videbis, si res hunc in modum perpendas, et exacto mentis oculo consideres. Innumeræ enim sunt rerum naturæ, quarum aliæ ad mutuam dissidium ac pugnam formatæ non sunt ab eo qui res e nihilo ad esse traduct, verum ad peculiarem diversamque ab aliis sortem distinctæ fuerunt : aliæ non hoc solum adeptæ sunt, sed etiam congressu mutuo se perimunt, nec in unum idemque concursum ferre queunt : naturæ quippe lex inter eas inimicitiam accendit. Nunquid dictorum mentem assequeris?

B. Non admodum.

A. Cape igitur quod dicturus sum : pergam enim sedulo. Igitur producta sunt arte et officio Dei angelus, homo, cælum item ac terra, bos, equus, lignum et lapis. Horum autem unumquodque in propria et distincta intelligitur esse natura, nec usquequaque idem est cum aliis naturis, nisi quoad substantiæ rationem. Substantiæ quippe substantiis non sunt contrariæ. Non enim adversatur aut conciliari nequit homini angelus, aut homo angelo : naturæ enim sibi invicem non sunt contrariæ : sed neque cœli substantia, aut substantiæ ratio, aliis repugnabit. Nulla quippe inimicitia sejungitur terra a cœlo, aut cælum a terra, sive a lapide lignum, cum existendi rationem ex repugnantibus et in contrarietatem naturæ sectis non sint adeptæ. Ad hæc, creatum esse dicimus virtute diviña ignem urendi vi præditum, et aquam cui est refrigerandi facultas : verum unius⁴⁴² illa sunt ambo ejus qui simplex est opera. Quod si hæc simplicis virtutis sunt opera, licet tanto inter se dissidio sejuncta, quomodo demum operandi varietatem substantiæ simplicis detrahemus, veritatis eversionem materiam pietatis esse nescio quomodo persuasum nobis habentes? Quin et illud porro considera, si libet. Si enim cum Deus sit simplex, uniformiter operabitur, idque maxime ei convenire dicent, quidni simplicem in eo quoque affectionem esse credunt?

B. Quid tibi vis?

A. Nunquid, obsecro, abominatur ac ridet impro-

⁸⁰ Isa. xxxvi, 6.

bos, et odio habet impium, sanctis autem oblectatur, et laudem tribuit in virtute confirmatis?

B. Quis enim inficias ire potest?

A. An non vero peccatorum punitionem iræ motum esse fateberis, lenitatis autem fructum, honorem et gratiam quæ in sanctos confertur?

B. Fateor : ita enim res est.

A. Igitur, cum dicant naturam divinam esse simplicem, ac proinde operandi varietatem ei detrahant, simplicem quoque affectionem, nec variam in se habere putent. Igitur quos laudaverit, hos, opinor, vituperabit : et quos commendaverit, hos utique etiam culpabit. Et furoris quidem ac iræ actus mansuetudinis fructus erit, et iram certe eandem esse cum lenitate reputabimus. Addam his ego istud præterea. Deitati una ac simplex est natura. Eam autem esse dicimus, vitam, virtutem, sapientiam et gloriam. Et vita quidem vivit illud quod vivificatur, virtute vero corroboratur quod robur accipit, et sapientia sapiens redditur id cui sapientia inditur, et gloria glorificatur quod gloria indiget sive quod glorificatur. An non vere loqui tibi videor?

B. Sane quidem.

A. Substantiæ vero simplicis quomodo fructus esse poterit multiplex operandi ratio, ut illi putant? Multifariam autem operatur, licet simplex sit natura Deus. An igitur, Hermia, his absurdius quidquam esse fatebere? Nunquid enim multo melius est, et rectæ rationi utique videtur consentaneum, simplicem esse natura sua putare Deum, quo pacto vero se habeat, ac diversimode operetur, ei soli cognoscendum relinquere, nec ultra curiosius inquirere? Deus enim, et res divinæ, mentem omnem et orationem plane superant.

443 B. Præclare.

A. Nos ergo non inepte censebimus illam rerum omnium procreatricem naturam aridam certe non esse, nec fructu seu fetu convenienti ac proprio carere illam, ad quam secundæ res conformatae sunt, et ob istud ipsum secundæ sunt.

B. Melius utique, citra comparisonem. Urgebunt porro, ut apparet, quomodo intelligatur Pater genuisse. Num aliquid ei acciderit ejusmodi accidere solet gignentibus, divisio nimirum ac fluxus : aut qui sit ut causa causato ipso non sit concepta et re ipsa antiquior?

A. Difficillima res est, Hermia, et propemodum inextricabilis, ac vel disertissimo cuique dictu inaccessa, imo vero intellectu. Quæ enim mentem superant, mente comprehendi nequeunt, neque dicendo explicare licet quæ sunt oratione majora. Nam Patrem esse Deum, et ex sua substantia vere genuisse nobis Filium, fides tradidit ; Scriptura divi-

(1) Ōcol. legisse videtur ἀπομείναι.

A κατασκώπτει τοὺς πονηροὺς, καὶ κατεστυγημένον ποιεῖται τὸν ἀλιτῆριον, ἐπιγάννυται δὲ τοῖς ὁσίοις, καὶ τὸ ἐπαινεῖσθαι πρέπειν τοῖς τὴν ἕξιν ἀγαθοῖς ἀπομένει ;

B. Πῶς γὰρ οὐ ;

A. Συγχωρήσεις δὲ εἶναι, κίνημα μὲν εἰς ὀργήν, τὴν κατὰ τῶν πλημμελούντων κόλασιν, πραότητος δὲ καρπὸν, ἥπερ ἂν γένοιτο τυχόν εἰς ἀγίους τιμῆ τε καὶ χάρις ;

B. Συγχωρῶ, καὶ γὰρ ὧδε ἔχει.

A. Τοιγαροῦν, ἐπάτει φασὶ τὴν θεῖαν ἀπλὴν εἶναι φύσιν, ἐξέστησάν τε διὰ τοῦτο αὐτῆς τὸ τῆς ἐνεργείας πολυειδές, ἀπλῶς ἔχειν οἰεσθῶσαν, καὶ οὐ πολλὴν ἐν ἑαυτῇ τὴν διάθεσιν. Οὐκοῦν, οἷς ἂν ἐπαινῇ, τοῦτοις, οἶμαι, καταμωμήσαιο· καὶ οἷς ἂν ἀγάσαιο, πάντως B που καὶ καταψέξειε. Καὶ τὸ μὲν θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐνέργημα, πραότητος ἔσται καρπός, εἶναι δὲ ταυτὸν καταλογιούμεθ' αὐτῇ τῇ πραότητι τὴν ὀργήν. Προσθεῖτον δ' ἂν ἔγωγε τοῖς εἰρημέναις καὶ τότε· φύσις μὲν γὰρ θεότητι μία καὶ ἀπλή. Φαμὲν δὲ αὐτὴν εἶναι ζωὴν τε καὶ δύναμιν, καὶ σοφίαν, καὶ δόξαν. Καὶ ζωὴ μὲν ζῆ τὸ ζωοποιούμενον, δυνάμει δὲ δυναμῶνται τὸ δυναμούμενον, καὶ σοφία σοφοῦται τὸ σοφοούμενον, δόξη δὲ δοξάζεται τὸ δόξης ἐπιτεδές, ἥτοι τὸ δοξαζόμενον. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι ;

B. Καὶ μάλα.

A. Οὐσίας δὲ τῆς ἀπλῆς πῶς ἂν γένοιτο καρπός τὸ πολυειδές εἰς ἐνέργειαν, κατὰ γε τὸ ἐκείνοις εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον ; Ἐνεργεῖ δὲ πολυτρόπως, καί τοι τὴν φύσιν ἀπλοῦς ἂν ὁ θεός. Ἄρ' οὖν, ὦ Ἑρμεία, C δοξῆς ἂν εἶναι τι τῶν τοιούτων τὸ παραλογώτερον ; οὐ γὰρ ἀμεινον παραπολὺ, καὶ λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος ὁρᾶται μεμεστωμένον, τὸ ἀπλοῦν μὲν εἶναι τὴν φύσιν οἰεσθαι τὸν θεόν, τὸ δὲ ὅπως ἔχει, καὶ ἐνεργεῖ διαφόρως, ἐξελπίστασθαι παραχωρεῖν αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ, πολυπραγμονεῖν δὲ οὐκ ἔτι ; θεός γὰρ καὶ τὰ αὐτοῦ, πάντως που καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον.

B. Εὖ ἔφη.

A. Διαχειρόμεθα τοίνυν οὐκ ἀσυνετοῦντες ἡμεῖς, ξηρὰν οὐ τί που καὶ ἀγονοῦ τοῦ αὐτῇ πρόποντος, καὶ ἰδίου καρποῦ τὴν τῶν ὄλων γενεσιουργὸν ἀπονεύ-
μαι (1) φύσιν, πρὸς ἣν δὴ πάντα τὰ καρπογόνα με-
μόρφωται, καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καρπογόνα.

B. Ἄμεινον δὴ που καὶ ἀσυγχρίτως· προσπατι-
τήσουσι δὲ, κατὰ τὸ εἰκὸς εἰπεῖν, πῶς ἂν νοοῖτο γε-
γεννηκῶς ὁ Πατήρ. Εἰτά τι μὴ πεπονηθῶς τῶν ὄσα
παρέπεσθαι τοῖς γεγεννηκόσι φιλεῖ, μερισμὸν δὴ
λέγω καὶ ἀπορροήν· ἢ πῶς ἂν εἴη τοῦ αἰτιατοῦ
πάντη τε καὶ πάντως οὐκ ἐν πρεσβυτέρῳ νοήσει τε
καὶ θέσει, τὸ αἴτιον αὐτοῦ ;

A. Παγχάλεπον, ὦ Ἑρμεία, καὶ δυσδιεξίτητον
κομιδῇ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα κατε-
εγλωττισμένοις ἀσιτιδῆς εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸ
τὸ συνίεναι μᾶλλον. Νῦν τε γὰρ δὴ τὰ ὑπὲρ νοῦν οὐχ
ἀλώσιμα, λόγῳ τε τὰ ὑπὲρ λόγον διατρανοῦν οὐκ
ἐνεστίν. Ὅτι μὲν γὰρ Πατήρ ὁ θεός, καὶ γεγέννηκεν
ἀληθῶς ἐξ ἰδίας ἡμῖν οὐσίας τὸν Υἱόν, παραδίδωκεν

ἡ πίστις, κατεσφράγισα δὲ καὶ ἀληθὲς ὃν ἀπέφηνεν, Α. nitus data obsignavit, ac verum esse docuit, Patrem et generationem ubique nominando. Existimo autem id quod fide susceptum est, non ulterius audaciori inquisitione scrutandum esse. Nam quod quaeritur, fides jam non est amplius. Quemadmodum enim « Spes non est spes, si cernatur : quod enim quis cernit, cur speret? » juxta sapientissimi Pauli vocem : ita fides profecto quae inquiritur, et qua extra disquisitionem posita non est, fides non erit, non secus ac de spe dictum est. Etenim quod fide aestimatur, probatione utique non indiget. Itaque, sicuti accedentem ad Deum credere oportet quod sit **, non ultra inquirere : ita sentiendum et existimandum est, cum Patrem esse Deum, tum genuisse : quomodo autem, eruere, ceu incomprehensibile, relinquendum. Nec enim ullum prorsus foro arbitror qui derideat eos qui rebus ultra mentem nostram positis cedendum esse bene sapienterque statuerunt. Omni autem mente superior censetur divinae generationis modus. Audire ergo licet clare Deum ac Patrem ad Verbum quod ex ipso secundum naturam prodiit, clamantem : « Ex utero ante luciferum genui te ». Partum enim genuinum ac verum esse, et Filium ex ipsa Patris substantia genitum esse recte utique nobis demonstraverit illud, « ex utero, » utilissime desumpta veluta nobis similitudine. Quod autem « ante luciferum » genitum ~~444~~ dicit, forsitan ostendit illum generationis modum in obscuritate et incomprehensibilitate, ac velut in profundis tenebris clausum fuisse. Luciferum enim ex orientis finibus emicantem, tenues in aethera fulgores sparguntur, et rara lux et imbecilla, splendoris solis praenuntia simul exsili, senescentibus jam noctis tenebris. Quandiu autem in caelo non apparuerit, nox interim urget, ac densa caligo oculis offunditur, caecorum juxta ac eorum quibus acies est incolomis. Caeterum, dic tu, quæso, quidnam divini et admirabilis sit in eo quod Filius est genitus, licet intelligatur ante luciferum genitus.

B. Non caret miraculo, amice, ipsa generatio. Velustatem enim illius et antiquitatem quis percipiet ex eo quod intelligatur ante luciferum.

A. At nunquid satius esset dicere ante solem et lunam genitum esse Filium, imo ante caelum ac terram? Antiquiora enim astris ac lucifero sunt ista. Imo vero censuerim ego parvum et exiguum illud esse, Filium diei terra et caelo, et omni plane creatura priorem : ex Patre enim prodiit qui principio caret, et ineffabilem prorsus et non intelligibilem generationis habet modum. Idcirco ipse nobis quoque celeberrimus Isaias : « Generationem ejus quis enarrabit? inquit, quia tollitur de terra vita ejus » : generationem, opinor, nativitatem, vitam vero naturam utique appellans, quam et de omni terra tolli, vel evehi, et omnium mortalium mentem excedere, cogitationesque nostras transcendere, et

ἡ πίστις, κατεσφράγισα δὲ καὶ ἀληθὲς ὃν ἀπέφηνεν, ἡ θεόπνευστος Γραφή, Πατέρα καὶ γέννησιν ὀνομάζουσα πανταχῆ. Οἶμαι δὲ δεῖν οὐκ ἔτι τὸ πιστεῖ παραδεχθὲν θρασυτέρας ὥσπερ ἐκθασανίζειν ἐρευνᾶναι. Πίστις γὰρ οὐκέτι τὸ ζητούμενον. Ὅνπερ γὰρ τρόπον « Ἐλπίς βλεπομένη οὐκ ἔστι· ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ὑπομένει; » κατὰ τὴν τοῦ σωφωτάτου Παύλου φωνήν, οὕτω δὴ πίστις ἐρευνημένη, καὶ οὐκ ἔχουσα τὸ ἀζήτητον, πίστις οὐκ ἂν εἴη, κατὰ τὸν ἴσον ἐλπιδὶ λόγον. Τὸ γάρτοι πιστεῖ τετιμημένον, βασάνου πάντως ἐλεύθερον. Χρῆναι δὴ ὅν ἐγωγέ φημι, καθάπερ ἀμέλει τὸν προσιόντα Θεῷ, πιστεύειν μὲν ὅτι ἔστι, ζητεῖν δὲ οὐκέτι· οὕτω διακεῖσθαι καὶ φρονεῖν, ὅτι καὶ Πατὴρ ὁ Θεὸς, καὶ γεγέννηκε, τὸ δὲ ἀνορύττειν ὅπως, ὡς ἀνεφίκτον ἔφν. Καταμεριδιάσειν γὰρ οἶμαι παντελῶς οὐδένα τῶν, ὅτι προσῆκε τοῖς ἀγαν ὑπερκειμένοις χαρίζεσθαι τὸ νικᾶν, σωφρόνως διεσκαμμένων. Νοῦ δὲ δὴ παντὸς ἀμείνων ὁ τῆς θείας γεννήσεως νοοῖ ἂν τρόπος. Ἔστι γοῦν διαπτυσθῆσθαι σαφῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐκπεφηνότα, διαβοῶντος λόγον· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. » Τὸ μὲν γὰρ οἶονε τῆς ὠδίνος γνήσιον, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐκτετέχθαι τὸν Υἱὸν, παραδείξειεν ἂν εὖ μάλα τὸ « ἐκ γαστρὸς, » ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς χρεωδέστατα παραληφθέν. Τὸ δὲ γε « πρὸ ἑωσφόρου » τὴν ἀπόταξιν εἰπεῖν, σημαίνει τάχα που, τὸ ἐν ἀφανείᾳ καὶ ἀκαταληψίᾳ, καὶ καθάπερ ἐν σκότῳ βαθεῖ τὸν τῆς γεννήσεως κατακεκλειῖσθαι τρόπον. Ἐωσφόρου μὲν γὰρ ἐξ ἑφών ἄρι τερμάτων λαμπροῦ πρὸς τὸ ἄνω διαπηθήσαντος, αὐγαὶ κατασκιδνάνται τὸν αἰθέρα λεπταί, καὶ φῶς ἀραιὸν τε καὶ ἀδρανὲς, ἔτι τῆς ἡλίου μαρμαρυγῆς συναναθρώσκει προάγγελον, ἀφηθήσαντος ἤδη τοῦ τῆς νυκτὸς σκότους. Ὁσθέντος δὲ οὕτω κατ' οὐρανὸν, ἐν ἀκμαίς ἔτι κείσεται τὰ νυκτὸς, ὅ τε καὶ παχὺς τῶν ὀμμάτων καταχεῖται σκότος, καὶ ἐν ἴσῳ τοῖς τὰς ὕψεις λελωθημένοις, καὶ οἱ τοῦ πάθους ἀπειράτοι. Ἐπει, λέγοις ἂν ἡμῖν αὐτὸς, τί τὸ θαῦμα τὸ θεοπρεπέδες ἐν τῷ γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν, εἰ καὶ νοοῖτο πρὸ ἑωσφόρου;

B. Οὐκ ἀθαύμαστον, ὦ τᾶν, τὸ τῆς γεννήσεως χρῆμα. Τὸ γὰρ ἀρχαῖον αὐτῆς καὶ πρεσβύτατον ἀναμάθοι τις ἂν, διὰ τοῦ νοεῖσθαι πρὸ ἑωσφόρου.

A. Εἶτα πῶς οὐκ ἀμεινον, πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης, μᾶλλον δὲ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς εἰπεῖν; Πρεσβύτερα γὰρ ἄστρων τε καὶ ἑωσφόρου ταυτί. Μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πρὸ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἀπάσης ἀπαξαπλῶς τῆς κτίσεως εἶναι λέγεσθαι τὸν Υἱὸν, οἰηθείην ἂν ἔρωγε, σμικρὸν τε καὶ εὐτελές· ἐξ ἀνάρχου γὰρ πέφηνε Πατὴρ, ἀφραστόν τε καὶ ἀπερινόητον παντελῶς τὸν τῆς γεννήσεως ἔχει τρόπον. Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ διαδόχτος Ἰσαίας : « Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; φησὶν, ὅτι ἀφεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ· » γενεάν, οἶμαι που, τὴν γέννησιν, ζῶην δὲ, τὴν ὑπαρξιν εὖ μάλα διακαλῶν, ἣν καὶ ἀπὸ πάσης ἀφρεσθαι τῆς γῆς, ἤγουν ἀνακουφίζεσθαι τε καὶ ὑπερφέρειν ἅπαντα νοῦν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄνω

** Rom. VIII, 24. ** Hebr. XI, 6. ** Psal. CIX, 4.

** Isa. LIII, 8.

investigabilem ac inaccessam esse humanæ mediocritati verissime dixisse mihi videtur. Quod autem omni tempore superior sit, et istiusmodi principio non minus prior videatur quam Pater, alius quidam sanctorum prophetarum nobis persuadebit clamans : « Et tu, Bethlehem, domus Ephratha, nequaquam minima es, ut sis in millibus Juda. Ex te enim mihi egrediatur ut sit in principem in Israel, et egressus ejus ab initio ex diebus sæculi⁸⁸, » ex Patre naturam ceu quemdam proprium ac peculiarem egressum exstitisse dicens, secundum quam a principio, quo nihil est ulterius, omnino cum Genitore suo subsistentem intelligimus, non citra generationem, sed per generationem. Quantum ergo risum excitaturos eos putas, qui humanis et crassis 445 cogitationibus res adeo sublimes assequi se posse nescio quomodo sibi persuasum habent? Quomodo enim agnoveris qua ratione Deus genuerit, nisi prius didiceris eum utique secundum naturam esse?

B. At istud fieri non potest : posuit enim tenebras tabernaculum suum, ut scriptum est⁸⁹, et in circuitu ejus tabernaculum ejus, obscuritatem, ut reor, seu potius invisibilitatem et incomprehensibilitatem nomine tenebrarum et tabernaculi significans, quod ille quodammodo subiens qui omnia implet, ipse a seipso, et a suo genimine solo cognoscitur. Dixit enim : « Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare⁹⁰. »

A. Bene habet : macte esto demum istiusmodi oratione. Proinde si curiosius indaget aliquis, et audacter scrutetur quæ mente comprehendere nequeunt, nec verborum vi explicari, talem non quidem discendi cupidum esse dicemus, sed vanis potius ac superfluis innatare laboribus. Qui enim de istiusmodi homine, nec abs re dicitur : « Qui nititur mendaciis, hic pascet ventos, et ipse sectabitur aves volantes⁹¹. » Reliquit enim vias vineæ suæ, et erravit per semitas agri sui, graditur vero per solitudinem aquis vacuum, et terram in siticulosus locis posuit, et manibus sterilitatem congregat. Rebus enim utilibus et veritate plenis quodammodo valere jussis, mendacium stultissime colunt, et quod fructu pietatis caret, tanquam utile amplectuntur : eoque arrogantia mens illorum progreditur, ut illud demum forsitan crimen ac probrum esse putent quod sibi non sit cognita natura divina, sed soli Deo reservatum id esse fateri cogantur, quamvis divinitus inspirata Scriptura clamet vias divinas esse admodum inexplicabiles, hoc est, singularum creaturarum regimen et administrationem. Canit enim alibique David, et emodulatur, dicens : « In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur⁹². » Navis enim secundis ventis impulsæ et in altum eVectæ non apparet vestigium. Nam cum aratri instar maris

A που κείσθαι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐννοιών, ἀστίδη δὲ καὶ ἀνέμδατον τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, ἀληθέστατά μοι φάναι δοκεῖ. Ὅτι δὲ καὶ χρόνου παντὸς ἐπέκεινα, καὶ ἀρχῆς ἀμείνων τῆς τοιαύτου πέφνηεν ὁ Υἱὸς, οὐ μείων ἢ ὁ Πατήρ, ἑτεροῦ τις ἡμᾶς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀναπέσει βῶν· « Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπαρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, » τὴν ἐκ Πατρὸς ὑπαρξιν, ἰδικὴν ἐξοδὸν ὡς περὶ τινὰ γεγενῆσθαι λέγων, καθ' ἣν ἀπ' ἀρχῆς, ἥς οὐδὲν ἐπέκεινα, παντελῶς τῷ ἰδίῳ γεννήτορι συνυφεστῶτα νοοῦμεν, οὐκ ἀγεννήτως, ἀλλὰ γεννητῶς. Πόσον οὖν οἶε δεῖν γέλωτα θρῆναι αὐτοῦς, ἀνθρωπίνους διασκεμμάσι καὶ πεποσωμέναις ἐννοίαις ἐφικνεῖσθαι δύνασθαι τῶν οὕτως ὑπερκεμένων οὐκ οἷδ' ὅπως ὑπειληφότας; Τίνα γὰρ ἂν τις εἶδειν τρόπον, τὸ, ὅπως ἂν τέκοι Θεὸς, μὴ οὐχὶ δὴ πρότερον ἐκμεμαθηκῶς, ὃ τί ποτε ἄρα κατὰ φύσιν ἐστίν;

B. Ἄλλ' ἐστὶ τοῦτο ἀμήχανον· ἔθετο γὰρ σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, καὶ κύκλιον αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ, τὸ, οἶμαι, δυσκἀτόπτον, μᾶλλον δὲ ἀποπτόν τε καὶ ἀκατάληπτον καὶ σκότος εἰπῶν, καὶ σκηνὴν ὀνομάσας, ὅφ' ἦν τρόπον τινὰ καὶ εἰσὸς, ὃ πάντα πληρῶν, αὐτὸς τε ὅφ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ μόνου γινώσκεται τοῦ ἰδίου γεννήματος. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τίς ἐπιγινώσκει τίς ἐστίν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ὃ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. »

C. A. Εὐ λέγεις, καὶ σὲ δὴ μάλιστα νυνὶ τῶν τοιούτων ἀγαμαὶ λόγων. Οὐκοῦν, εἰ περιεργάζοιτό τις, καὶ ριψοκινδύνως ἰχνηλατοῖ τὰ κῶ μὲν οὐκ ἐφικτὰ, δυνάμει δὲ λόγων οὐ καταθλούμενα, τὸν τοιοῦτον ἐροῦμεν, ἥμιστα μὲν ὡς εἴη φιλομαθῆς, εἰκατοῖς δὲ μᾶλλον καὶ περιττοῖς ἐπινηχοῖ πόνους. Εἰρήσεται δὲ περὶ γε τοῦ τοιοῦτου παντὸς, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· « Ὅς ἐρεῖδεται ἐπὶ ψεύδεσιν, οὗτος ποιμανεῖ ἀνέμους, ὃ δ' αὐτὸς διώξεται ὄρνεα πετόμενα. » Ἀπέλιπε γὰρ ὁδοὺς τοῦ ἑαυτοῦ ἀμπελώνος, τοὺς δὲ ἄξονας τοῦ ἰδίου γεωργίου, πεπλάνηται, διαπορεύεται δὲ δι' ἐρήμου ἀνύδρου, καὶ γῆν διαταραγμένην ἐν διψώδεσι, συνάγει δὲ χερσὶν ἀκαρπία. Ἐρρώσθαι γὰρ ὡς περὶ τοῖς ἀναγκαλοῖς εἰς ὄνησιν, καὶ τοῖς ἀληθείας μεμστωμένοις, ἀνοητότατα φράζοντες, περιέπουσι τὸ ψεῖδος, καὶ τὸ καρπὸν εὐσεβείας οὐκ ἔχον, ὡς ἀναγκαῖον εἰσδέχονται, ἀναθρῶσκει δὲ δὴ πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἀλαζονείας ὁ νοῦς, ὡς τάχα που καὶ ἡγεῖσθαι λοιπὸν ἐπικλημα καὶ γραφῆν, τὸ, ὅπως ἂν ἔχοι φύσεως, μὴ αὐτῷ διειδέναι καὶ μόνῳ παραχωρεῖν τῷ Θεῷ, καίτοι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀνεκφράστους εἶναι βούουσης καὶ ἴλαν θείας ὁδοῦς, τούτεστι, τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν γεγονόντων διεξαγωγῆν ὡς περὶ τινὰ καὶ οἰκονομίαν. Ἄναμειψθεὶ γὰρ που καὶ ἀναμέλπει, λέγων ὁ βασις Δαβὶδ· « Ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὁδοὶ σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἰχνη σου οὐ γνωσθήσονται. » Ὀλκᾶδος μὲν γὰρ, τοῖς ἐξ οὐραίας πνεύμασιν εὐ

⁸⁸ Mich. v, 2. ⁸⁹ Psal. xvii, 12. ⁹⁰ Matth. xi, 26. ⁹¹ Prov. x, 4. ⁹² Psal. lxxvi, 20.

μάλα συνωθουμένης, καὶ εἰς τὸ βαθύ διή τουτὶ δια-
τούσης πέλαγος, ἀσυμφανὲς τὸ ἔχνος ἐστίν. Ἀρότρου
γὰρ δίκην ἐπιχαράττουσα μόλις τῆς θαλάττης τὸν
νώτον, ὑπόπτερος τρόπον τινὰ διὰ μέσων ἵεται τῶν
κυμάτων, ἃ καὶ ταῖς εἰς ἄλληλα συνδρομαῖς ἀνακιρνᾷσιν αὐθὺς τὸ διατεμῆσθαι δοκοῦν. Ἡ οὐχ ὧδε ἔχει;

B. Κομιδῆ μὲν οὖν. Σκόπει δὲ, ὅπως ἂν ἡμῖν ἡ
γέννησις δίχα πάθους ἔσται καὶ ἀπορρόης, καὶ εἴπερ
ἐνδέχεται μὴ προῦφεσθᾶναι λέγειν τοῦ αἰτιατοῦ τὸ
αἴτιον αὐτοῦ.
A. Οὐ προῦφεσθήξει ποθὲν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἄλλ'
οὐδ' ἂν τῷ τόκῳ συμπαραμαρτήσῃαι ποτὲ τομῆ τε καὶ
πάθος, εἰ ἐπὶ Θεοῦ τὸ χρῆμα νοοῖτο, ἐφ' οὗ καὶ τὸ
δύνασθαι παθεῖν, καὶ τὸ δεῖν ἐν χρόνῳ τίεσθαι τὸ
γεννώμενον, ἀσθενεῖ. Σωμάτων μὲν γὰρ περὶ λόγος
ἦν εἴπερ τις εἰς τὸ παρὸν, οἷς ἂν ἀρμόσαι καὶ τὸ
παθεῖν, ἀμετρήτως ἐχούσης τῆς φύσεως εἰς ἀπορρόην,
καὶ μὴν καὶ ἀραρότως ἀκολουθοῦν τῷ χρόνῳ περι-
ορίζεσθαι, καὶ τὴν τῆς γεννήσεως ἀρχὴν οὐκ ἀναρχον
ἔχειν, φαίην δ' ἂν εἰκότως, ὡς οὐκ ἂν ἐξοίχοιτο τυχόν
τοῦ πιθανῶς ἔχειν τὰ τῆς ὑποψίας αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ
περὶ φύσεως ἡμῖν ὁ λόγος τῆς ἀνωτάτω παντὸς ἀπτοῦ
τε ἅμα καὶ ὁρατοῦ σώματος, ἡ καὶ αὐτῶν αἰώνων ἐστὶ
τεχνίτης, καὶ χρόνον παντὸς τὸ προσδύτατον· πῶς
οὐκ ἀπόπληκτον παντελῶς τὸ γοῦν ορεσθᾶν τι παθεῖν
γενῶσαν αὐτήν, καὶ τὴν ἐν χρόνῳ γένεσιν ἔχειν τὸ
ἐξ αὐτῆς ὡς ἰδίῳ τε καὶ ἐνυπάρχον αὐτῇ; Αἴτιον δὲ
καὶ αἰτιατὸν, οὐδὲ ὀνομάσαι θέμις, πρέπει δ' ἂν μάλ-
λον ἐπὶ Θεοῦ, Πατέρα τε εἰπεῖν, καὶ γεννηθέντα
Υἱόν.

B. Ἄλλ' ἴσθι τοι καὶ ἐφίενας τυχόν, ὧδε μὲν τοῦτο
ἔχειν, εἰ δοκεῖ· εἴρειν δ' οὐν ὅμως πῶς ἂν γεννήσειεν
ὁ Πατὴρ ἐξ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἂν τι προ-
νοοῖτο διακοπὴν ὑπομείνας καὶ ἀπορρόην, τὴν εἰς
ἑτέρον τι παρ' αὐτόν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς ἐξ αὐτοῦ
κατ' οὐσίαν ἰδιουστατός ὁ Υἱός; Πῶς δὲ οὐχὶ τὸ
γενῶν, πάντη τε καὶ πάντως, τοῦ γεγεννημένου
προῦφεσθήξει καὶ προεπινοηθήσεται;

A. «Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ
μάταια νοήσει,» κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Οἷς
γὰρ ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἐπερυσθρίσειαν, εἴπερ τι
μετῆν εὐβουλίας αὐτοῖς, τοῦτοις οὐκ οἶδ' ὅπως ἀσυν-
έτως ἐπισεμνύονται, τομάς καὶ ἀπορρόην, καὶ τὸ
ἐν χρόνῳ δεῖν ἀποτελεῖν, ἐπ' αὐτῆς ἡμῖν τῆς θείας
διοριζόμενοι φύσεως. Εἴτα πῶς οὐκ ἀμεινον ἐνοεῖν,
ὅτι μήτε ἐν χρόνῳ, μήτε κατὰ σῶμα τὴν γέννησιν ἡ
νοεῖν, ἡ φράζειν ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν,
ὡς ἐν χρόνῳ γέγονε Πατὴρ ὁ Θεός, ἀλλ' ἦν ἀχρόνως
τε καὶ ἀνάρχως τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, συνυφεστηχότος αὐτῷ
δηλονότι, τοῦ δι' ὃν ἐστὶ Πατὴρ. Ἐξέλαμψε γὰρ τρόπον
τε τῷ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ὡς οὐκ ἂν τις φράσαι, τῆς τοῦ
Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱός, οὐ κατὰ μερισμὸν ἢ διαίρεσιν
τοῦ γεγεννηχότος, τὴν ἰδίαν ὑπαρξίν ὡς ἑτέραν ἔχων,
ἀλλ' ὑπάρχων μὲν ἰδιουστατῶς, γεννηθεὶς δὲ οὕτως,
ὡς ἂν ἀποτεχοῖ τὸ ἀσώματον, ὃ τομῆς τέ ἐστι καὶ
μερισμοῦ παντελῶς ἀπειρατον. Εἰ γὰρ ὅλως τομῆς τε
καὶ μερισμοῦ, καὶ ὧν ἐκείνοι φασι τὴν θείαν φύσιν ἀν-
έχεται, νοεῖσθαι καὶ σῶμα· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐν τόκῳ

A dorso propemodum sulcos impruat, mira celeritate
per medios fluctus fertur, qui mutuo **446** concursu
permiscet statim id quod divisum apparet. An non
ita res est?

B. Ita prorsus. Vide porro quomodo generatio af-
fectu et fluxione caritura sit, et num dici possit
causam non prius existere quam causatum.

A. Non praeexistet sane, multum abest : sed
neque nativitate sequetur ulla divisio et affectio,
si de Deo res intelligatur, in quem passio cadere
nequit, vel temporalis generatio. Si enim de cor-
poribus impraesentiarum verba faceremus, quibus
etiam pati congruit, natura fluxum appetente,
adeoque consentaneum est tempore circumscribi, et
generationis principium habere non aeternum : non
immerito dicere absurda forsam non esse quae illi
existant. Cum autem de natura sermo nobis sit,
quae longe excedit omne corpus quod palpari aut
corni potest, quae cum ipsorum saeculorum est con-
ditrix, tum omni tempore longe est antiquior : qui
non stupidum erit prorsus vel existimare ipsam
gignendo aliquid passam esse, et temporariam nati-
vitatem habere id quod ex ea prodiit tanquam pro-
prium et in ea existens? At causam et causatum in
ea nominare nefas quidem est : sed decet de Deo
Patrem dicere et genitum Filium.

C. B. Atqui scias illos ita rem esse forsam conces-
suros si velis : verumtamen percontaturos quomodo
Pater ex seipso genuerit nostro more, neque tamen
ulla ei divisio et defluxus in aliud quiddam a se di-
versum accidisse videatur, siquidem est ex ipso re-
vera secundum substantiam in propria hypostasi
Filius? Quomodo vero genitor non omnino prius
existet ac intelligetur quam genitum?

A. «Fatuus fatua loquetur, et cor ejus vana co-
gitabit», juxta prophetæ dictum. Quas enim ob
res illos erubescere maxime oporteat, si quid sanæ
mentis haberent, his nescio qua veordia gloriantur,
divisiones, et fluxum, et temporariam generationem
in ipsa natura divina statuentes. Jam nunquid satius
fuerit cogitare, indignum esse aut temporariam aut
corpoream generationem in Deo intelligi, aut dici?
Neque enim dicere poterunt in tempore existitisse
Patrem Deum, sed extra omnem temporis mensu-
ram ac sine principio hoc quod est fuisse, coex-
istente ipsi eo propter quem est Pater. Effalsit
enim modo incomprehensibili et **447** quod ora-
tione nemo potest assequi, ex Patris substantia Fi-
lius, non per sectionem aut divisionem Genitoris,
suam existentiam diversam et aliam habens, sed
in propria existens hypostasi, natus autem eo modo
quo res incorporea gignit, quae sectione ac divi-
sione prorsus caret. Si enim sectionem ac divi-
sionem et quæcunque illi prædicant natura divina pa-

⁹⁰ Isa. xxxii, 6.

titur, corpus quoque esse censebitur : si corpus, in loco utique erit, et magnitudine ac quantitate. Si quantitate prædita, circumscriptionem non vitabit. Hæc sequitur aliorum argumentorum agmen corporum ei proprietates attribuens, et rationum absurditas intolerabilis.

B. Ipse quoque assentior.

A. Non enim, o charum caput, istud etiam dicere verebor unquam.

B. Quidnam?

A. Quippe si corporum moribus ac legibus etiam obnoxia Dei ac Patris natura, gignet quidem, neque id citra passionem, sed divisionem perferet, erit utique id quod gignetur in aliquo suo situ ac loco, maxime cum ex quantitate genitoris prodierit : sic enim res corporeæ gignantur. Si ergo implere cuncta Deum ac Patrem existimant, ubinam demum consistet iis qui ex illo procedit, et quem sibi locum inveniet?

B. Rocte monuisti inde maximam impliarum ratiocinationum vim erupturam. Repudiandum est igitur ipsum generationis negotium, nec de Deo vere dici censendum est, inquit. Sic enim ratiocinationum absurditas una peribit.

A. Atqui nihil aliud istud est quam accuratam fidei rationem calce repellere. Quomodo enim identitatem in Trinitate natura divina et ineffabilis habitura demum est, si verum illum generationis modum tollimus? Argutæ sunt isthæc, opinor, et inepta vecordix Judaicæ temeritas. Similes ergo nos eis quoque erimus, qui unum quidem opinantur esse rerum omnium auctorem ac parentem Deum, neque tamen Dominum nostrum Jesum Christum admittunt. Quid vetat porro quominus eum quoque lapidibus petamus, Judæorum instar exprobrantes : « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum »? Si enim verum generationis modum impie sustulerint, nemo sane, ut reor, eo levitatis venerit ut Filium natura Deum esse putet, sed sicuti nos id appellationis solum inaptum et ascititium revera divinitatis nomen sortitum, **448** tanquam ex ipsa Dei ac Patris substantia minime prodierit. Cum autem, ut illi volunt, non jam sit Filius, sed inter creaturas nobiscum censeatur, nullo quidem modo ab adoratione creaturæ præ Creatore soluti sumus, eum adorantes, sed ejus impietatis notam haud juste nobis Deus affinget, imo ejus criminis reum se prodet, quandoquidem primogenitum in orbem introducens, ait : « Et adorent eum omnes angeli Dei ¹. » Qui autem ab ipsis quoque sanctis angelis adoratur, et Deo Patri convenientem gloriam ceu propriam ac suam habet, quomodo ex Patre non erit etiam naturaliter, et ob istud Deus? Intelligis ergo quem exitum habeat illa opinio, qua nec in Deo veram generationem admittunt, nec patiuntur ut ipse pro sua natura gignat Filium, nihil curiosius

πάντως που, καὶ ἐν μεγέθει, καὶ ποσῷ. Καὶ ἐπειδὴ πεπδῶται, μὴ φευγέτω περιγραφῆν. Ἐψεται δὲ τούτοις, καὶ ἐτέρων ἡμῖν ἐννοιῶν ἔσμεν, τὰ σωματικῶν ἴδια καταχέων αὐτῆς, καὶ λογισμῶν ἀτοπία δεινῆ.

B. Σύμφημι καγὼ.

A. Οὐ γάρ, ὦ φιλότης, καὶ τόδε εἰπεῖν καταδείσαιμ' ἂν οὐδαμῶς.

B. Τὸ πῶς;

A. Εἰ γὰρ τοῖς τῶν σωματικῶν ἔθεσι τε καὶ νόμοις, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπενεχθεῖσα φύσις, τέξεται μὲν καὶ οὐ δίχα πάθους, ὑπομενεῖ δὲ τὸν μερισμὸν, ἔσται που πάντως καὶ ἐν ἰδίᾳ τινὶ θέσει τε καὶ τόπῳ τὸ γεννώμενον, ἅτε δὴ εἰσάταν τῆς τοῦ τεκόντος ποσότητος ἐκπαροϊητικῶς· τίχεται γὰρ ὡδε τὰ ἀπὸ σωματικῶν. Ἐπερ οὖν οἴονται τὰ πάντα πληροῦν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, πῶς ποτε ἡμῖν τὸ ἐξ αὐτοῦ κείσεται, καὶ τίνα τὸν ἴδιον εὐρήσει τόπον;

B. Ἄριστα ἔφης, ὡς ἔσται τις ἐντεῦθεν οὐ μετρία πληθὺς ἀνοσιῶν ἐννοιῶν. Παρατηρεῖτον τοιγαροῦν τὸ τῆς γεννήσεως χρῆμα, καὶ μὴ νοεῖσθω, φησὶν, ἀληθὲς ἐπὶ Θεοῦ. Συννοήσεται γὰρ οὕτως καὶ ἡ τῶν λογισμῶν ἀτοπία.

A. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστιν ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὸν ἀκριθεῖ τῆς πίστεως διαλακτίσαι λόγον. Πῶς γὰρ ἂν ἔτι τὸ ἐν Τριάδι ταυτὸν ἢ θεία τε καὶ ἀφραστος κεκτήσεται φύσις, εἰ τὸν ἀληθῆ τῆς γεννήσεως ἀναίρησομεν τρόπον; Τερθρεία, οἶμαι, ταυτὶ, καὶ φρενοδιαβελίας Ἰουδαϊκῆς ἀπαίδευτον θράσος. Ἐν Ἰσρ ἔθ' οὖν ἐσόμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοί, τοῖς ἕνα μὲν εἶναι δοξάζουσι τὸν τῶν ὄλων γενεσιουργὸν καὶ Πατέρα Θεὸν, μὴ μὴν ἔτι παραδεδειγμένοις τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τί δὲ δὴ καὶ τὸ καταλείπειν αὐτὸν διακλωύσειεν ἂν, ἐγκυλοῦντας Ἰουδαϊκῶς· « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάρομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς ἑαυτὸν Θεόν; » Εἰ γὰρ δὴ τὸν ἀληθῆ τῆς γεννήσεως τρόπον ἀναίρησουσι δυσσεβῶς, οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εἰς τοῦτο λοιπὸν ἐννοιῶν ἐλαφρίας καταφοιτήσειεν, ὡς Θεὸν εἶναι κατὰ φύσιν οἰεσθαι τὸν Υἱὸν, διακεκλησθαι δὲ μόνον, καθὰ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ εἰσποίητον ἀληθῶς τὸ τῆς θεότητος ὄνομα λαχεῖν, ὡς οὐκ ἐξ αὐτῆς πεφηνότα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκείνους, Υἱὸς μὲν οὐκ ἔτι, τελεῖ δὲ, ὡς εἰοικεν, σὺν ἡμῖν ἐν κτίσμασι, λελυτρώμεθα μὲν οὕτω τοῦ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, προσκυνοῦντες αὐτῷ, δυσσεβείας δὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ γράφεται μὲν ἡμᾶς οὐκ ἐν δίκῃ Θεός, ἑαυτῷ δὲ μᾶλλον ἀναθήσει τὰς αἰτίας, ἐπειπερ εἰσάγων τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· « Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων προσκυνούμενος, καὶ τὴν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρέπουσαν δόξαν ὡς οἰκίαν ἔχων, πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς φυσικῶς, διὰ τε τοῦτο Θεός; Αἰσθάνη δὴ σὺν εἰς οἶον αὐτοῖς καταστρέφει τέλος, τὸ δεῖν οἰεσθαι, μήτε ἀληθῆ τὴν γέν-

¹ Joan. x, 33. ² Hebr. i, 6.

ἦσιν ἐπὶ Θεοῦ, μήτε μὴν ἐθέλειν ἐφ' ἑνὸς, ὅπως ἂν ἔχῃ φύσεως ἀποτίκταιν αὐτὸν, πολυπραγμονοῦντας ἑαυτὸν, ἐπιβρίπτειν δὲ, ὥσπερ ἐξ ἀφύκτου λοιπὸν ἀνάγκης, αὐτῷ τομάς καὶ ἀπορροήν, κατὰ τῶν σωμάτων ἴδια πάθη;

B. Συνίημι μὲν πῶς δ' ἂν τέκοι, φασί, καὶ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως ἔφεται τὸ παθεῖν;

A. Ὅτι, καθάπερ ἐφθην εἰπὼν, οὐχὶ τοῖς σωμάτων νόμοις ὑπεξεῦχθαι τὸ ἀσώματον, ὑπονοεῖν εὐσεβές, οὐδὲ ἐπεί τοι μετὰ πάθος καὶ μερισμὸν ἀποτίκται τὸ σῶμα, τέκοι ἂν ἀπαρλλάκτως ὡδὶ τὸ ἀσώματον· ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶ κατὰ γε τὸν τοῦ εἶναι λόγον ἑτερολώς ἔχον παρὰ τὸ σῶμα, καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον ἔξει που πάντως αὐτῷ πρόποντά τε καὶ ἴδιον. Καὶ ἐπειδήπερ ἐν χρόνῳ τὸ σῶμα γεννᾷ, τέξεται που πάντως οὐχ ὁμοίως τὸ ἀσώματον. Ἐκαστον γάρ, οἶμαι, τῶν ὄντων, οὐχὶ τοῖς ἑτέρου πάντως, ἀλλ' ἴδιοις τισὶν ὑποκείσεται νόμοις· καὶ κοινὸν μὲν τοῖς αὖσι τὸ εἶναι, διανέμει δ' οὖν ὁμοῦς ἢ φύσις ἐκάστῳ τὴν ἑτερότητα, θεσμοῖς ἴδιοις ἐξείργουσα πρὸς τὸ μὴ οὕτως ἔχειν εἰσάπαν, ὥσπερ ἂν εἴη τὸ ἕτερον· ὑπεξεῦχθω δὴ οὖν ἔθεσι μὲν καὶ νόμοις τοῖς τῶν σωμάτων, τὰ σώματα, καὶ γεννάτω καθ' ἑαυτὰ, καὶ πασχέτω τοὺς μερισμοὺς [ἢ μερισμοὺς], ἀνείσθω δὲ τὸ ἀσώματον εἰς ἴδιους αὐτῷ λόγους, καὶ γεννάτω καθ' ἑαυτὸ, πάθους καὶ τομῆς ἐλευθέραν ἔχον τὴν φύσιν. Καὶ εἰ ἐφίκοιτο μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸ διειδέναι δύνασθαι, τίνα μὲν τρόπον τὸ σῶμα γεννᾷ, συνίησι δὲ οὐκέτι τὴν τῆς ἀσωμάτου φύσεως γέννησιν, τί μὴ μᾶλλον ἑαυτὸν ἀμαθίας γράφεται; Τὸ δὲ δὴ μεῖζόν τε καὶ ἀμεινον ἢ κατὰ σῶμα, πολὺ μᾶλλον δὲ ἀσυγκρίτως ὑπερκαίμενον, εἰς τὸν τοῦ χείρονος καταδιάζεται τόπον, καὶ τὰ μηδαμῶθεν αὐτῷ προσήκοντα πάθη προσάπτων, οὐκ ἐρυθριᾷ. Καὶ εἰ, ὅπερ ἡμῖν οὐ συνείασι βῆσιν, ἢ ἀνέφικτον εἰδέναι, τοῦτο δὴ πάντως καὶ ἀνάφικτομεν; Ἐπειδὴ δὲ τί κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὐκ ἂν τις ἐκμάθοι, μάλιν γὰρ, οἶμαι, τοῦ τοιοῦδε πᾶς νοῦς, δυσσεβούτων ἀναιδέστερον, καὶ μὴδὲ αὐτὸν εἶναι λεγόντων, ἢ γούν, ἐπεί τοι τῶν ὄντων δημιουργικῶς ἀπαθὲς οὐδὲν, διατεινέσθων ὅτι παύσεται τι καὶ αὐτὸς εἰς ἴδιαν φύσιν, καὶ τοῖς τῶν γεννητῶν ὑποκαταστήται θεσμοῖς, ἀγέννητος ὢν. Ἄλλ', οἶμαι, λόγος οὐδεὶς καταθήσειεν ἂν εἰς γε δὴ τοῦτο Θεόν· μένει δὲ πάντως ἐρηρησιμένως, ἐν οἷς εἶναι πεπίστευται.

B. Μένει γάρ, ἐπεί τοι φύσις ἢ θεία παντελῶς ἀκλόνητος. Ἄλλ' εἰ γεγέννηκε, φησὶν, ὁ Θεός, προεπινοηθήσεται πάντως τοῦ Υἱοῦ, καὶ προὑφαστήξει τοῦ ἴδιου γεννήματος.

A. Οὐκοῦν ἐρῶ δὴ πάλιν, ὡς εἰ μὴ τοῖς τῶν σωμάτων ἑποῖτό τε καὶ ὑποπίπτει θεσμοῖς τὸ ἀσώματον, γεννήσει που πάντως καθ' ἑαυτὸ, καὶ οὐ κατὰ σώματος φύσιν. Τὰ μὲν γὰρ, προὑφαστάναί τε καὶ προνοεῖσθαι τῶν γεννωμένων, ἀναγκαῖος, ὡς εἶποι, καὶ δυσδιεξιτήτος κομιδῆ δέξει λόγος, καὶ προσδυτέραν ἔχειν τὴν δόξαν τοῦ εἶναι, εἴπερ ἐστὶν ἐν ἐξ ἑνός, καὶ ὡς ἐκ πρώτου τὸ δεύτερον, πρόεισι τε κατὰ χρόνον, οὐκ ἀνάγκως ἐκφυόμενα τοῖς εἰωθόσι γεννᾶν, ἐπειτοῖ μὴδὲ αὐτὴν τῆς ἑαυτῶν γεννήσεως ἀναρχόν

A scrutantes, sed ei velut inevitabili quadam necessitate divisiones et fluxum affingunt, ejusmodi corporibus videmus accidere?

B. Intelligo: sed quomodo gignet, inquit, ita tamen ut citra passionem id fiat?

A. Quoniam, ut ante dixi, pia res est putare corporum legibus obnoxiam non esse rem incorpoream, neque quia corpus cum divisione et passione gignet, ita simili prorsus modo rem incorpoream gignere: verumtamen quemadmodum ratione naturæ differt a corpore, ita sibi convenientem utique ac propriam habebit generationis modum. Et cum in tempore corpus gignat, non utique gignet eodem modo res incorporea. Unaquæque enim res, opinor, non alterius profecto, sed suis ipsa subjacebit legibus, et esse quidem, commune est omnibus, verumtamen unicuique diversitatem tribuit natura, suis legibus prohibens ne eodem se habeat prorsus modo quo aliud. Subjicientur itaque moribus ac legibus corporum corpora, et generabunt suo more, et divisiones patientur: quod autem incorpoream est ad suas revocabitur rationes, et gignet suo modo, passionis ac divisionis experient naturam habens. Quod si dispicere potest animus quo pacto corpus gignat, neque dum incorporeæ naturæ generationem intelligit, quidni se accusat ignorantis? Jam vero quod majus ac præstantius est corpore et incomparabiliter supereminet, in deterioris locum detrudit, **449** et passiones affingere non erubescit quæ nullo modo ei conveniunt. An vero si quid intellectu difficile est aut incomprehensibile, hoc nos funditus illico tollemus? Cum ergo quid sit secundum naturam Pater nemo percipiat (nullius enim mens, opinor, id unquam assequetur), impudentius blasphemet, ac non ipsam quidem esse dicant: aut sane, cum nulla res creata passionis sit expers, contendant ipsum etiam aliquid in sua natura passurum, et rerum genitarum legibus subditum iri, quamvis sit ingenuus. Sed nulla ratio Deum, ut opinor, eo detruserit: quin manet omnino firmus in eo statu in quo esse creditur.

B. Manet profecto, quandoquidem natura divina moveri prorsus nequit. Sed si Deus genuit, inquit, prius omnino intelligetur quam Filius, et prius existet quam suum genimen.

A. Repetam igitur quod, nisi leges corporum sequatur iisque subjaceat, res incorporea suo more plane genitura sit, non lege corporis. Nam illa præexistere, et prius intelligi quam res quæ gignuntur, etiam eorum ortum antiquiorem censendum esse, necessaria et invicta ratio probabit, siquidem est unum ex uno, ac velut ex primo secundum, et in tempore prodeunt, non absque principio ex iis quæ gignere solent, prognata, quandoquidem ne ipsam quidem generationis suæ radicem principii

expertem habent. Quod autem est absque principio, nec finem novit, Deus nimirum, quomodo, quæso te, non repugnaret naturæ suæ legibus, si proprio naturalique Filio principium tempore definitum tribueret? Esset enim hoc pacto diversæ naturæ ac generis Filius, si Genitoris sui omentiretur naturam: adeoque res abesset haud procul a prodigio. Nam filium a patre distinctum esse naturali diversitate, monstro certe non caruerit. Itaque secundum propriam naturam res incorporea gignet, sic ut proles non habeat in tempore generationem, sed cum genitoris natura simul intelligatur ac simul subsistat, nec ullatenus eo sit posterior, siquidem ex æternæ principio prodiit quod est ipsis quoque sæculis ulterius.

B. Recte quidem: verumtamen, si clara sit oratio et ad rerum genitarum naturam deducatur, id quod quæritur utique planum faciet. Contemplationes enim quæ longe auditorum captum 450 excedunt, clariores utique sunt, si per exempla manifesta ducantur.

A. Vere ais, o bone; sed si rerum naturam perspexeris, an poteris certo dicere, tam absolutam ac præ omnibus perfectam esse Dei formam, ut cuiuslibet rei similitudinem exprimere possit, et eodem prorsus modo se habere?

B. Nullo modo, siquidem nihil est secundum naturam Deus, inter ea quæ creaturarum nomine censentur.

A. Laudandus ergo erit sanctus Paulus dum ait: «Videmus enim jam per speculum et in ænigmate», Quinetiam illud: «Jam cognosco ex parte», non sine admiratione præterire, sancti et sapientis fuerit.

B. Engc.

A. Eundem igitur confestim ad ipsam Scripturam sanctam. Apum autem instar pratium amœnum ac æstivis quodammodo floribus variegatum pervolitantibus, et exemplis huic disputationi maxime congruis insidentibus, ineffabilis et incomprehensibilis generationis modum effingamus: et non secus ac ii qui oculorum aciem in minutiores litteras intendunt, agendum nos mente quoque intenta saltem ex parte ac tanquam in ænigmatis quænam sit natura divina contemplerur. Verbo igitur assimilans Pater Filium: «Eructavit, inquit, cor meum verbum bonum». Agendum itaque, amice, istud mihi studiosius percontanti respondeo, ecquæ in his sectionis aut fluxus intelligi possit aut modus aut locus? Parit enim ac profertur ex seipsa verbum mens hominis, et subtili partu eruciat quod libet, et ex imo in altum ac foras eo erumpente, substantialem quodammodo generationem verbum nobis subinnuit. Et videtur quidem esse diversum ab eo quod profertur, sed neutiquam dividitur: neque vero mens antiquior

ἔχει τὴν ῥίζαν. Τὸ δὲ ἀνάρχως ὑπάρχον, καὶ τελευτῶν οὐκ εἶδός, φησὶ δὴ Θεός, πῶς ἂν, εἰπέ μοι, τοῖς τῆς ἰδίας φύσεως οὐκ ἀντιφέροιο νόμοις, ἀρχὴν τῷ ἰδίῳ καὶ κατὰ φύσιν Υἱῷ, τὴν ἐν καιρῷ τε καὶ χρόνοις εἰσέδεγμένην; Εἴη γὰρ ἂν ἑτεροφυῆς ἑκφυλόν τε οὕτω τὸ γεννώμενον, εἰ τὴν τοῦ τεκόντος αὐτὸ διαφεύσαιο φύσιν· κείσεται δὲ, οἶμαι, τὸ χρῆμα λοιπὸν, τερατολογίας οὐ μακρᾶν. Τὸ γὰρ τοι πρὸς ἑτερότητα φυσικὴν διατετμηθῆσαι δοκεῖν τοῦ γεννῶντος τὸ γεννώμενον, ἀμοιρῆσειεν ἂν οὐ σφόδρα τοῦ τερατολογεῖσθαι πρέπειν. Οὐκοῦν ἀποτέλλεται κατ' ἰδίαν φύσιν τὸ ἀσώματον, οὐ τὴν ἐν χρόνῳ γέννησιν ἔχοντος τοῦ γεννήματος, ἀλλὰ τῆ τοῦ γεννῶντος ὑπάρξει συνεπινοουμένου τε καὶ συνυφεστηκότος, καὶ οὐ τί που κατόπιν ἰόντος, εἴπερ ἐξ ἀνάρχου πέφηεν ἀρχῆς, τῆς καὶ αὐτῶν αἰώνων ἀνψικισμένης.

B. Ὅρθως ἔφησ· πλην εἰ γένοιτο σαφὴς ὁ λόγος, καὶ καταδιδάξοιτό πως ἐπὶ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν, παραδείξειεν ἂν εὖ μάλα τὸ ζητούμενον. Τὰ γὰρ τοι τῶν νοημάτων διεκθρῶσκοντα πολλὴ τῶν ἀκρωμένων τὸν νοῦν, καταφανεστέρα ἂν ἔχοι τὴν δῆλωσιν, εἰ δὲ ἐναργῶν τοι παραδειγμάτων.

A. Ἀληθὴς μὲν οὖν ὁ λόγος, ἀγαθὲ, ἀλλ' εἰ τῶν ὄντων διασκέψαιο φύσιν, ἄρα ἂν ἔχοις ἀκριβῶς εἰπεῖν, οὕτω μάλιστα τῶν πάντων εἰκασταὶ Θεός, ὡς τὴν εἰς πᾶν ὄντιον ἐμφέρειαν δύνασθαι λαχεῖν, καὶ ἀπαρλλάκτως ἔχειν;

B. Οὐδαμῶς, ἐπεὶ τοι Θεός κατὰ φύσιν οὐδὲν ἐν γο τοῖς τελοῦσιν ἐν γεννητοῖς.

A. Ἄγασσαι δὴ οὖν εὖ μάλα δεήσει τὸν ἱερὸν ἡμῖν ὑποφωνοῦντα Παῦλον· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι» καὶ μὴν καὶ τὸ, «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους», οὐκ ἀθαύμαστον ἔβν ὄσιον ἂν εἴη καὶ σοφόν.

B. Εὖ γε δὴ.

A. Ἰτέον δὴ οὖν ἐπ' αὐτὴν ἢ τάχος τὴν ἀγίαν Γραφήν. Λειμῶνα δὲ ὅπως εὐφυσᾷ τε καὶ εὐάνθη, τοῖς ἐξ ὠρῶν βλαστήμασι ἐκπεποικιλμένον, μελιτῶν ἐν τάξει πετώμενοι, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα τῷ λόγῳ πρεπωδεστάτοις ἐνιζήσαντες παραδείγμασι, τὸν τῆς ἀρῆτου καὶ ὑπὲρ νοῦν γεννήσεως ἐξεικονίζωμεν τρόπον· καὶ καθάπερ οἱ λεπτοὶς ἐνιέντες γράμμασι τὸν τοῦ σώματος ὀφθαλμὸν, φέρε καὶ αὐτοὶ τὸν νοῦν ἀπερείδοντες, κἂν γοῦν ἐκ μέρους καὶ ὡς ἐν αἰνίγμασι τὴν θεῖαν ἡμῖν ὅπως ἔχει καταβρῆσωμεν φύσιν. Λόγῳ τοίνυν παρεικάζων τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ· «Ἐξηρέυσατο, φησὶν, ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν.» «Ἴδι δὴ οὖν, ὦ ἑταῖρε, καὶ μοι σπουδαίως ἐρομένη φράσον, ποῖος ἐν γε τουτοῖσι διακοπῆς καὶ ἀπορροῆς ἐπινοηθεῖ ἂν ἢ τρόπος ἢ τόπος; Τέξεται μὲν γὰρ καὶ προήσει λόγον τὸν ἐξ αὐτοῦ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, καὶ τὴν λογὴν ὠδίνα κινήσας, ἀπερεύξεται τὸ δοκοῦν, καὶ ταῖς μὲν ἐκ βάθους εἰς τὸ ἄνω τε καὶ ἔξω διαδρομαῖς, οὐσιώδη πως τὴν γέννησιν ὁ λόγος ἡμῖν ὑποπλάττεται. Καὶ εἶναι μὲν τις ἕτερος παρὰ

¹ 1 Cor. XIII, 12. ² ibid. ³ Psal. XLIV, 2.

τὸν προέοντα δοκεῖ, διατετμησθαι δὲ οὐδαμῶς· οὕτε μὴν τοῦ πρὸς τὸ ἄνω διαπηδήσαντος λόγου τὴν πρεσβυτέραν ὁ νοῦς ἀπολείσται δόξαν. Ἔστι γὰρ ἐκ νοῦ καὶ εἰς νοῦν ὁ λόγος ἀεὶ, καὶ μὴν καὶ ὁ νοῦς ἐν λόγῳ. Ἦ εἰ τοῦτο φαίεν ἄν, ὡς οὐκ ἄριστα ἔχει, νοῦς μὲν λόγος ἐσται, λόγος δὲ ἄνοος, καὶ ὅπερ ἄμφω τοῦθ' ὅπερ εἰσι νοεῖσθαι ποιεῖ, φροῦδόν πως ἤδη διοικῆσθαι, καὶ ἐλάσει πρὸς τὸ μηδέν. Νοῦς μὲν γὰρ, ἀεὶ λόγου βίβλα τε καὶ γένεσις, νοῦ δὲ αὐ, λόγος καρπὸς τε καὶ κύημα. Ὁ μὲν γὰρ λόγος οὐδαμῶς, καὶ εἰ λόγον ἐκτέλει, ὁ δὲ τὴν τοῦ τεκόντος ποιότητα καὶ ἰδέαν, φύσιν ὡσπερ ἰδίαν, ἐκληρώσατο, πρόεισι τε, τὸν τεκόντα παραβλάψας οὐδέν. Τὸ δὲ δὴ καὶ φάναι τολμᾶν, ἐν γε δὴ μάλιστα τούτοις, ὡς ἔστι που πάντως τοῦ γεννωμένου τὸ γεννῶν πρεσβύτερον, ἡλίθιον οἶμαι παντελῶς. Πρόεισι μὲν γὰρ ἐκ νοῦ λόγος. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν νοῦς, ὅτι λόγον ἔχει, λόγος δὲ αὐ πάλιν, ὅτι μεμίστωται νοῦ, πῶς ἄν νοεῖτό ποτε δίχα μὲν λόγου νοῦς, λόγος δὲ νοῦ τηρώμενος; Τὰ μὲν γὰρ ἔχοντά τι τῶν ἔχουσθαι λεγομένων, πρεσβυτέραν πως ἐφ' ἑαυτοῦς ἔπαιτεῖ τὴν τοῦ εἶναι διάληψιν, καὶ ἐν ψιλῶς ἐννοῶν φαντασίαις πεπολιῶται πως οὐ μείων, ἢ ὡσπερ ἄν ἔχοιεν πρὸς υἱοὺς πατέρες, ἀλλ' ὅς συνυπάρχειν ἀνάγκη, καὶ πάντῃ τε καὶ πάντως, τὸ ἀλλήλοισιν συνεπινοεῖσθαι πρέπει. Ἀποπεραίνεται δὲ οὕτω τὸ εἶναι τε καὶ συνεστάναι τι, ἄν τις ἀνάγκη τὸ μείων ἐν χρόνῳ καὶ τὸ πρεσβύτερον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον, ὅτι καὶ συνδιαλεῖται φαιμέν, ἀλλήλοισιν, εἰ ἑτέρου τὸ ἕτερον προανίσχοι καὶ φαίνοιτο.

B. Βραδύς εἰμί πως εἰς γε τὸ ἀναμαθεῖν δύνασθαι ταυτὶ, συνίημι δὲ οὐ λαν, ὃ εἰ ποτ' ἐστὶν ὃ λέγεις. Οὐκοῦν, διασάφει, καὶ μὴ μοι νοθεῖαν ἐγκάλει, μηδὲ ὡσπερ τινὰ δίκην ἐπαρτήσης τὴν σωπὴν.

A. Καὶ μὴν ἐγὼ φράζω εἰς τοῦ, δυνου γὰρ λόγος οὐ πολλὸς ἐν γε τοῖς οὕτω λεπτοῖς, ἐστ' ἄν ἡμῖν τοῖς κατὰ ῥοῦν ὁ λόγος. Τὸ γὰρ ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ οἰοεὶ πως ἐν κύκλῳ περιφοριᾶν τὰ δυσέφικτα τῶν θεωρημάτων, βλάβος μὲν οὐδέν, οὐ μετρίαν δ' ἄν ἡμῖν ἐμποῖσθαι τὴν δυνῆσιν. Οὐκοῦν ἴδοις ἄν ὅπερ ἔφη ἐν μέλα καὶ σαφῶς, εἰ τὴν τῶν χρωμάτων διασκέψαιο φύσιν. Εἰπέ γὰρ ἐκεῖνο, τὴν λευκότητα τυχόν ἢ τὴν μελανίαν, οὕτω τοῖς ἔχειν αὐτὰς εἰωθόσιν ἐνιδρυμένας, αὐτὰς που καθ' ἑαυτὰς ἄρ' ὑπάρχειν οἴησθαι δύνασθαι;

B. Οὐδαμῶς. Συμβαίνει γὰρ τὰ τοιαῦτα μᾶλλον ἑτέροις, εἴτα τοῦθ' ὅπερ εἰσι, τότε ἀη μάλισ ἐκφαίνονται.

A. Ὑρθῶς ἔφη. Οὐκοῦν, οὐσίαι μὲν τινες εἶναι ἄν προεπινοηθεῖσαι τε καὶ προὑποκειμέναι τῷ λόγῳ, τὴν τε λευκότητα καὶ τὴν μελανίαν εἰσδεσθαι μάλιστα· αἱ δὲ εἰσὶν ἐν τοῖς ἐχόμενοις. Ἄλλ' εἰ βούλοισι τις, ἀναμέρος διατεμῶν, τὸ τε ἔχον ἐν τούτοις, καὶ αὐτὸ τὸ ἐχόμενον, καὶ τὸ μὲν ἔχον, ὅτι πρεσβύτερον εἴη λέγοι, τὸ γε μὴν ἐχόμενον ὑστερίζειν οἴοιτο, εἰς πόσον ἡμῖν οὐσίας καταθήσει τόπον τὸ πεφυκὸς εἶναι λευκόν, εἰ μήπω ἐστὶ λευκόν; ἢ πῶς ἢ λευκότης εἴη ἄν, ὅπερ εἶναι καὶ λέγεται, εἰ μὴ διὰ τοῦ συμβῆναι τοῖς ἐχουσιν εἶδος καὶ πεφυκός αὐτῆν, ὅτι λευκό-

esse unquam putabitur verbo quod sursum erumpit. Ex mente enim et in mente verbum semper est, atque adeo mens in verbo. Aut si hæc vera esse negaverint, mens quidem absque verbo erit, verbum vero sine mente, atque ita inane demum erit, ac in nihilum abibit, id quod utriusque naturam et rationem patefacit. Mens quippe verbi radix semper est ac origo, mentis autem vicissim verbum fructus est ac germen. Hæc enim neutiquam verbo caret, tametsi verbum gignat; illud autem, gignentis qualitatem et formam, ceu propriam naturam sortitum est, proditque **451** sine ullo gignentis damno. Stultum autem prorsus, opinor, fuerit dicere audere, in his maxime, genito gignens omnino antiquius esse. Prodit enim ex mente verbum. Cum autem sit inens, quia verbum habet, ac verbum vicissim, quia mente plenum est, quo pacto demum censebitur esse mens absque verbo, verbum autem absque mente? Quæ enim habent aliquid eorum quæ haberi dicuntur, antiquiora videri volunt et in nudo ac solo concepta non minus canitem, ut ita dicam, sentiunt, quam patres filiorum respectu: sed quæ necessario coexistunt, ea quoque mutuo ac simul intelligi prorsus decet. Constat autem hoc pacto simul esse et coexistere aliquid, si quis conjungat posterius in tempore et antiquius, ac nihilo certe magis dicimus simul et invicem peritura, si altero prius oriatur alterum, et appareat.

B. Tardior sum quam ut ista facile percipere queam, nec admodum capio quid tibi velis. Quamobrem explicæ, neque mihi segnitiam objicere velis, nec me silentio quodammodo plectere.

A. Ego quidem paratus sum ad dicendum: nec enim valde cunctandum est in his rebus adeo subtilibus, si quando nobis secundo amne fluat oratio. Sursum enim ac deorsum ac velut in orbem versare contemperationum difficultates nihil nocet, imo non parum juvabit. Itaque clare ac perspicue quod dixi patebit, si colorum naturam consideraveris. Quæse enim, albedinem, exempli gratia, vel nigredinem, si nondum suis subjectis insederint, num putabis per se posse subsistere?

B. Nequaquam. Aliis enim ista potius conveniunt; deinde, hoc quod sunt, vix tum demum apparent.

A. Recte dicis. Igitur quædam sunt substantiæ quæ animo prius informantur, et ratione quodammodo prius supponuntur, albedineque et nigredinem suscipiunt: aliæ vero inter ea censentur quæ haberi dicuntur. At si quis divisione facta ejus quod habet et ejus vicissim quod habetur, et quidem id quod habet antiquius esse dicat, adeoque quod habetur posterius esse putet, in quem demum substantiæ locum inferet id quod natura sua est album, si nondum est album? Aut quomodo albedo erit id quod esse dicitur, nisi ex eo quod accidit iis quæ

natura sua ita comparata sunt, ut eam recipere A possint, albedo 452 esse cognoscatur? Quæ enim ita se habent ut ad unum aliquid constituendum necessario concurrant, nisi uno et eodem tempore concurrerint, cogitatione quidem comprehendere poterunt, sed nondum sibi convenientem existentiam sunt habitura.

B. At ego rem ita esse, vereque id abs te dictum censeo, nec dubito quin alii in eadem sententia futuri sint. Verumtamen Patri ac Filio quomodo utriusque similitudinis ratio quadrabit?

A. Clarissime ostendet ac sufficienter, illam quidem ex mente enuntiationem et generationis impassibilitatem, adeoque id quod gignitur non divisum iri, sed et ipsum mansurum potius in mente quæ B genuit, et in se mentem quæ genuit prorsus habiturum, ac præterea ejusdem immediate naturæ, ac simul subsistentem habere in mentis notionibus existentiam. Dicere autem quod nonnullis rebus color inhæreat necessario, et quod in iis non sit alterum antiquius altero, cum necessario simul existant (æqualiter enim utique concurrent ad unius ejusdemque temporis principium), declaraturum non arbitror, quinam a nobis divinæ generationis intelligatur modus, sed illud potius, quod si Pater est Deus, hoc quod est, in tempore non adeptus (est enim semper idem, et eodem modo, et vicissitudinis nescius, perfectissimus quippe est, nec ullius boni plenitudine caret, neque adeo ulli malo est obnoxius), una etiam cum ipso intelligitur C utique Filii significatio simul et natura, tempore nequaquam posterior, neque adeo genitoris gloria inferior propterea quod oporteat usquequaque in Deo simul semper intelligi, et simul existere cum Patre Filium, ac vicissim Patrem cum Filio, testimonium antiquitatis principii nesciæ ipso per se perhibente, tamen si genitus est, puta ex Patre secundum naturam. Quod autem splendorem gloriæ Dei ac Patris Filium Paulus nominat, eumque characterem esse ait substantiæ ejus³, ea quæ modo diximus, opinor, comprobabunt, nostramque doctrinam veram et inculpatam esse testabuntur. ἐγώμαι, τὸν ἀρκίως ἡμῖν γεγονότα λόγον, ὡς πεποιήται μὲν ἀμωμήτως κομιδῇ, μεθύει δὲ ψήφοις, ταῖς εἰς ὀρθότητα καὶ ἀλήθειαν.

B. Qui tu dixisti?

A. Finge mihi rursus istud dicendum propositum esse: quod ab aliquo explenduit, exempli gratia (hoc autem lux est, opinor, quæ substantiam a qua emittitur 453 cognoscendam rebus externis exhibet, et oculorum sensibus semper admovet, aut alia quadam ratione corporibus applicat), quid secundum naturam sit ejus radix et origo quæ lumen emittit ac elucet, intelligendum præbet. Verum ordine procedat oratio, allato naturæ solis et splendoris qui ex eo funditur exemplo. Quid enim ille sit secundum naturam, jubar quod ex eo prodit

³ Hebr. 1, 3.

της εἰη γνωρίζοιτο; Ἰσχύρονον γὰρ εἰ μὴ λάθοι τὴν συνδρομήν, τὰ πρὸς ἐνὸς ὁτουοῦν συνθιλοντα σύστασιν, καὶ οὐχ ἐτέρως ἔχειν δυνάμενα, θεωρίᾳ μὲν ἔσται ληπτὰ, ἔξει δὲ οὕτω τὸ δ' εἶναι καθ' ὑπαρξίν, κατὰ γε τὸν σφαις: πρέποντα λόγον.

B. Ἄλλ' ὧδε μὲν ἔχειν, καὶ ἀληθῶς εἰρησθαι ταυτὸν, διακαίσομαι τε αὐτοῖς, οἶμαι δ' ἂν καὶ ἐτέρους, οὐ μείον ἢ ἐγώ. Πατρὶ γε μὴν καὶ Υἱῷ πῶς ἂν ἡμῖν ἢ ἀμφοῖν τοῖν παραδειγματοῖν ἀρμόσοι δύναμις;

A. Ὅτι λόγου μὲν ἢ ἐκ νοῦ πρὸς τὸ ἔξω φορὰ, καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ μὴν ὅτι τὸ γεννηθὲν οὐ διατεμῆσεται· μενεῖ δὲ μᾶλλον αὐτὸ τε ἐν τῷ γενήσαντι νῷ, καὶ τὸν γενήσαντα νοῦν ἔξει που πάντως ἐν ἑαυτῷ, διαρκέστατά τε μάλα σαφῶς ἐκδέξεται ἂν, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις ὅτι συμφυῆ τε ἀμείσως καὶ συνυφεστῶσαν ἔχει τὴν ὡς ἐννοίαις ὑπαρξίν. Τὸ δὲ γε τῶν ὄντων τρισὶν ἀναγκαιῶς ἐμφῦναι τὸ χρῶμα λέγειν, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔχοιεν ἐκάτερον ἐκατέρου, κατὰ σφῶν αὐτῶν, τὸ πρεσβύτερον, ἀναγκαιοτάτην λαχόντα συνυπαρξίν· ἰσοδρομήσει γὰρ πάντως; εἰς ἰσχύρονον ἀρχήν· τὸ μὲν τῆς θείας γεννήσεως τίς ἂν νοσῶτο πρὸς ἡμῶν ὁ τρόπος, οὐκ οἶμαι σαφηνεῖν, ἐκείνο δὲ μᾶλλον, ὡς εἶπερ ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεός, οὐκ ἐν χρόνῳ τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν εὐράμενος· ἔστι γὰρ ἀεὶ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον, καὶ τροπῆς ἀμείνων τῆς ἐπ' ἀμφοῖν νοουμένης· παντέλειος γὰρ, οὔτε τῆς εἰς ὅτιοῦν τῶν ἀγαθῶν πληρώσεως ὑπάρχων ἐπιδεῆς, οὔτε μὴν τὸν ἐπὶ τοῖς πεφυκόσι λυπεῖν ὑπομένων δισσθον· συνεισκρίνεται που πάντως αὐτῷ καὶ ἡ τεχθέντος δήλωσις τε ὁμοῦ καὶ ὑπαρξίς, οὐχ ὑστερίζουσα κατὰ χρόνον, οὔτε μὴν κατόπιν ἰούσα τῆς τοῦ τεκόντος δόξης διὰ γε τὸ χρῆναι πάντη τε καὶ πάντως ἐπὶ Θεοῦ συνεπινοεῖσθαι τε καὶ συνυπαρξίαν ἀεὶ, Υἱὸν μὲν Πατρὶ, Πατέρα δὲ αὐτῷ Υἱῷ, πρὸς ἀναρχον ἀρχαιότητα μαρτυρουμένην δι' ἑαυτὸν, εἰ καὶ ἐστὶ γεννητός, ὡς ἐκ Πατρὸς κατὰ φύσιν. Ἀπαύγασμα δὲ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὀνομάζων ἡμῖν τὸν Υἱὸν ὁ Θεοπέσιος Παῦλος, καὶ μὴν ὅτι καὶ χαρακτήρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, κατασφραγιστὴ δὴ που, καθάπερ

D. B. Πῶς ἐφη;

A. Οἶον με πάλιν ὧδε πη διεσκεμμένον τὸ χρῆμα εἰπεῖν· ὅτι τὸ ὑπὸ του τυχόν ἐξηγασμένον, εἰη δ' ἂν που φῶς, οἶμαι, τουτὶ, τῆς ἀπαυγαζούσης οὐσίας αὐτὸ διακομιζόν τοῖς ἔξω τὴν εἰδησιν, καὶ ταῖς δι' ὀμμάτων αἰσθήσεσιν ἐγχιρίμπτον ἀεὶ, ἢ γοῦν καθ' ἑτερόν τινα τρόπον προσβολῆς ὀμιλοῦν τοῖς σώμασι· τὸ, τί κατὰ φύσιν ἐστὶν ἢ προϊεῖσά τε καὶ ἐξαστραπτουσα ρίζα τε αὐτοῦ καὶ γένεσις, ἐφήκε νοεῖν. Συντετάχθω δὲ ὁ λόγος, εἰς παραδείγμα λαβὼν τὴν ἡλίου φύσιν, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ προχέουμένην αὐγὴν. Τί γὰρ κατὰ φύσιν ἐκεῖνος, τὸ ἐξ αὐτοῦ προϊέμενον σέ-

λας ἀποφάνειεν ἄν. Διαίρειν δὲ ὅλως, ἦτοι τομῆν A καὶ ἀπορρόην, καὶ πάθος, οὐδ' ὅσον εἶδέναι τυχόν ἀνάσχοιτο ἂν ἡ ἡλίου φύσις, καίτοι χύδην καὶ οὐσωδῶς τὸ ἐξ αὐτῆς προίεσα φῶς, ἀλλ' ἔστι μὲν ὀλοκλήρως ἐν αὐτῷ, καὶ εἰ προχέοιτο τυχόν, ἔχει δὲ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἴδιον φῶς, οὐκ ἀπορρίζουμενον ἐν τῷ διαχεισθαι, καὶ δοκεῖν πως ἦδη διὰ τούτου, καὶ εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα δραμεῖν. Ἀποδ:ελῶν γὰρ ὁ λόγος ἡλιον μὲν, ἀναμέρος αὐτὸν καθ' αὐτὸν, τὴν οὐσίαν δ' τί ποτέ ἐστι φαντάζεται, τὸ δ' ἐν αὐτῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ προγεόμενον φῶς, ἴδιον μὲν αὐτοῦ, πλην εἰς ἀμέριστον ἑτερότητα τὴν ὡς ἐν ψιλαῖς καὶ μόναις ἐνοιαῖς, εὐ μάλα διοικιεῖ, διὰ τοι τὴν ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔξω πρόοδον. Ὅτι δὲ διη γελοῖον ἂν εἴη παντελῶς, τὸ, πρεσβυτέραν μὲν τὴν ἡλίου φαντάζεσθαι γένεσιν, ὑστερίζουσαν δὲ κἂν γοῦν τι βραχὺ τῆς ἐνοούσης αὐτῷ φωτοειδοῦς ἐνεργείας τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν οἰηθείην ἐνδοιάσειν ὅλως τὸν ὥπερ ἂν εἴη σώφρων τε καὶ ἐρρωμένος ὁ νοῦς. Ἴσον γὰρ ἡλιον μηδὲ εἶναι λέγειν, εἰ μὴ συνυπάρχον ἔχει τὸ δι' ὃ νοεῖται τοῦθ' ὅπερ ἐστίν. Οὐκοῦν, ἀνατύπωσιν ὡσπερ τινὰ διαπλασμένην ὀρθῶς, τῶν ἐν αἰσθήσει παραδειγμάτων τὴν δύναμιν, ὡς ἐν ἐνοιαῖς ἐλῶν ταῖς εἰς λῆξιν λούσαις τὴν ἀνωτάτω, τὴν θείαν γέννησιν οὐ καταφθερεῖς, τομάς ἐπ' αὐτὴν, καὶ ἀπορρόην, καὶ πάθος, ἀσυνέτως εἰσδεδεγμένους. Ἐπεὶ γάρ τοι τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἀπαθῆς μὲν ἡ γέννησις, καὶ μὴν καὶ οὐσιώδης ἡ τοῦ γεννήματος ὑπαρξίς καὶ διατομῆς ἐλευθέρη, καὶ τῷ τεκόντι συνθέουσα καὶ ἀπαραιτήτως συννοουμένη τε καὶ συνεισθαίνουσα. Τὸ γὰρ ἀναρχον ἐν χρόνῳ μεμαρτύρηκε τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » εἰπὼν, καὶ αὐτὸ ἐπὶ τούτοις. « Ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. »

B. Ἐκπεπόνηται μὲν ἡμῖν ὡς ἀριστά γε, ὦ τᾶν, ὁ περὶ τούτου λόγος. Οἶε δὲ που, κατὰ τὸ εἰκόσ, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, καὶ ἑτέρου δεῖσθαι μηδενός, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προὑφεισθηκέναι μὲν οὐδαμῶς τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα δοκεῖν, συμφυρὰ δὲ δεῖν καὶ συνυπάρχοντα νοεῖν ἀφικνεῖται δὲ οὕτω κατὰ νοῦν ἐκεῖνα, δυσπρόσιτον κομιδῇ καὶ ἀνάτη λίαν ἔχοντα τὴν προσβολὴν.

A. Τὰ ποῖα ἄττα φῆς;

B. Ἐρησομένους ἴσθι τοι, δριμεῖς γὰρ εἰς λόγους, πότερον ποτε θελητῶς, ἦγον ἀνεθελήτως ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ ἐκτέτοκε τὸν Υἱόν.

A. Εἶτα, ὅποι ποτε κατασκήσειεν ἂν τὸ κακούρηγμα αὐτοῖς τῶν οὕτω δεινῶν ἐρημάτων, ὡς ἦδιστα ἂν εἰδείην.

B. Προσθέντες γὰρ, οἶμαι, κάκεινο ἐροῦσιν, ὡς εἶπερ ἐστὶν ἀνεθελήτως ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τέτοκεν οὐχ ἐκῶν, ἀλλ' ἐκ του πρὸς τοῦτο συκωθούμενος, ἡ φέρε εἰπεῖν ἀνάγκης ἡ τι καὶ παθῶν [f. παθῶν] τῶν ἀβουλήτων ἀλώσεται. Περιμενεγχόντας δὲ οὕτως εἰς ἀτοπίαν τὸν λόγον, καθερίζουσιν εἰς ὁμολογίαν τοῦ χρῆναι λοιπὸν εἰπεῖν τὸ μὴ ἀβουλήτως γεγεννησθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, καὶ τελευτῶντας ἐπάγου-

A ostendet. Divisionem autem in universum, aut sectionem, ac defluxum, et passionem solis natura nescit, quamvis copiose et substantialiter ex se lucem emittat; sed est in ipso tota et integra, tametsi forte profundatur, et vicissim habet in seipso suum lumen, quod quidem a sua radice non avellitur, dum diffunditur, et ad propriam ac peculiarem diversitatem idcirco tendere videtur. Ratio enim separans solem seorsim a seipso, quam substantia præditus sit concipit: lumen autem quod in ipso est et ex ipso promanat, ejus quidem est proprium, verumtamen in diversitatem insecabilem quæ solis animi notionibus continetur, utique diducet, propterea quod ex ipso foras emanat. Quod autem plane ridiculum sit antiquiorem solis ortum imaginari, posteriorem autem vel tantulum eam quam in se habet facultatis illuminatricis vim, neminem sanæ mentis dubitaturum puto. Perinde enim est ac si ne sol quidem esse dicatur, si ei simul non insit id propter quod hoc quod est intelligitur esse. Quocirca, si vim et rationem exemplorum sensibilium ceu formam quamdam et expressionem recte concinnatam subtilissimis animi notionibus acceperis, generationem divinam non corruppes, sectiones in eam et fluxus ac passionem stulte inducens. Siquidem generatio supremæ omnium substantiæ passionis est experta, adeoque natura geniminis substantialis et insecabilis, quæ cum Genitore concurrens, citra confusionem simul intelligitur, et est. Principio enim carere Filium testatus est quoque sapiens Joannes cum dixit: « In principio erat Verbum: » ac præterea: « Qui est, qui erat, qui venturus est. »

B. Recte admodum et accurate ea de re nobis disseruisti, amico. Sed credis, ut auguror, te solum esse negotio, nec alio esse opus ad demonstrandum Patrem nequaquam præexistere Filio, et ad intelligendum eum ejusdem esse naturæ ~~454~~ et simul existere: nondum tamen illa procedunt ex animi sententia, cum habeant difficiles prorsus aditus et accessum vehementer arduum.

A. Quænam illa dicis?

B. Percontaturos utique scias (acuti enim sunt) utrum tandem voluntate, an præter voluntatem Filium Deus ac Pater genuerit.

A. At scire pervelim quonam demum ferantur tam pernicioosa eorum commenta.

B. Addent nimirum, ut existimo, quod si Filius Patri sit involuntarius, illum non sponte genuit, sed ab aliquo ad hoc adactus, aut necessitate, verbi gratia, vel quiddam præter voluntatem passus compelleretur. Hoc autem pacto ad absurdum oratione deducta, eo demum illam redigent, ut constandum sit haud citra voluntatem genitum esse a Patre Filium; tandemque inferunt: Si non citra voluntatem ge-

° Joan. 1, 1. ° Apoc. 1, 4.

nuit Pater Filium, sed voluntate et ex deliberatione, utique Patris voluntas generationem Filii præcedet, ac prius existet. Si autem prius existit iis de quibus deliberat, inquit, etiam antiquiorem habet generatione voluntatem.

A. Quam impia in nos machinati sunt perversi! Quippe sic insultat veritatis dogmatis illorum oratio, ut si quis velit omnium absurditates superare, non secus ac illos, facturum putem. Sed cum palmam tam ignobilem arripuerint, et sola impietatis gloria aliorum ignorantiam superent, tandem audiant: « Nunquid justificata sunt Sodoma ex te? » Satis enim, satis est acerbitalis, miseri, et perversarum cogitationum. Age, nunc rectum veritatis iter capiamus, dicamusque Patrem qui æternus est ac principio caret, haud absque Filio qui ei insit ac simul subsistat intelligi posse. Verum, tametsi est non citra voluntatem Filii Pater, non tamen prius existet voluntas quam Filius, ac prius emerget. Si enim erat in sapientia et verbo Patris voluntas (non enim sapientia et verbo carere dicent divinam voluntatem), sapientia autem ac Verbum Dei Patris est Filius: ipse utique est is in quo est omnis voluntas Patris. Quocirca istiusmodi triconum evertitur quodammodo propositio, et acutum illud quod in nos comparaverant argumentum. Nihil enim, ut videtur, prohibuerit quominus etiam nos, contempta rationum absurditate, percontemur utrum voluntate, an **455** contra, existat et sit Pater. Quod si non ex voluntate quidem est, necessitate igitur ad existendum adactus est. Si vero non necessario, sed ex voluntate est, præcedet utique voluntas ipsius existentiam. Cumque voluntatem perfecerit, sapienter nimirum, nec absque verbo: sapientia vero sit ac Verbum Filius, Patre prius existet. Consilium autem ac voluntatem Dei ac Patris Filium divinæ Scripturæ nominant. Psallit enim in Spiritu et ait divinus ille David, tanquam ex persona credentium: « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me ». Et alibi: « Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem ». Deducti enim sumus in Christo ad voluntatem Patris, et in supermundanam pulchritudinem formamur in ipso, ad omne opus bonum per ipsum corroborati. Itaque si putidas ratiunculas et argumentorum absurditatem sequamur, prius existet Filius quam Pater, cum sit ipse voluntas: et id quod gignitur quodammodo prius apparebit quam genitor. Vide itaque quantum sibi mali asciverint qui longissime profligant illud: « Ipsi vos probate, si estis in fide ».

B. Certe.

A. Illorum autem propositionem stultam et ani-

* Ezech. xvi, 52. * Psal. lxxii, 23. * Psal. xxix, 8. * II Cor. xiii, 5.

(1) Ed. δικαιώθη.

Α· Εἰ μὴ ἀνεθελήτως τέτοκεν ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν, θελητῶς δὲ κατὰ βούλησιν, πάντως ποῦ καὶ προηγήσεται, καὶ προαναφανεῖται τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως, ἢ θέλησις τοῦ Πατρός. Ὡν δὲ δὴ που, φασί, καὶ προῦφεστηκῶς, ἐσκέπετο, καὶ πρεσβυτέραν ἔχει τοῦ τόκου τὴν θέλησιν.

A. Ὡς ἀνόσιά γε τοῖς διεστραμμένοις ἐκμεμηγάνηται καθ' ἡμῶν τὰ εὐρήματα; κατορχειται δὲ οὕτω τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ὁ λόγος, ὥστε, εἰ τῷ δόξειεν, ἐν γε τοῖς ἄγαν ἀπηχεστάτοις, τὴν ἀπασῶν ἐπέκεινα ψῆφον ἐλεῖν, οὐκ ἂν οἶμαι δράσειν ἄμεινον ἢ οὗτοι. Ἀκλεᾶ δὲ οὕτω τὴν νίκην ἀράμεινοι, καὶ ταῖς εἰς δυσσέβειαν ὑπερβολαῖς, τῆς τῶν ἄλλων ἀμαθίας προῦχοντές τε καὶ προεκκείμενοι, λοιπὸν ἀκούοντων, « Εἰ ἐδικαιώθη (1) Σόδομα ἐκ σοῦ; » Ἄλι γάρ, ἄλις πικρίας, ὦ οὗτοι, καὶ διεστραμμένων ἐνοιῶν. Φέρος κατευθῦ τῆς ἀληθείας ἰωμὲν τε ἦδη, καὶ λέγωμεν, ὡς οὐκ ἂν νοιτὸ ποτε διχα τὸ συνόντος τε ἀεὶ καὶ συνυφεστῶτος αὐτοῦ γεννήματος ὁ ἀνάρχως τε καὶ ἀϊδίως Πατήρ. Ἄλλ' εἰ καὶ ἔστιν οὐκ ἀνεθελήτως τοῦ Υἱοῦ Πατήρ, οὐ προανακῦψει καὶ προαναηγήσεται πάντως τοῦ γεννηθέντος ἢ θέλησις. Εἰ γὰρ ἦν ἐν σοφίᾳ καὶ λόγῳ τὸ θέλειν τοῦ Πατρός· οὐ γὰρ ἄσοφόν γε καὶ ἄλογον τὴν θέλειν ἐρουσι θέλησιν· Σοφία δὲ καὶ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ὁ Υἱός, αὐτὸς ἄρα ἐστὶν ὁ ἐν ᾧ πᾶσα θέλησις τοῦ Πατρός. Ὡστε τοῖς ἐκεῖνα πεφλυαρηκόσι περιτρέπεται πως ἡ σκέψις, καὶ τὸ δεινὸν ἐγγείρημα, πρὸς τὸ ἔχον ἐναντίως. Ἀναπυθέσθαι γὰρ δὴ καὶ ἡμᾶς, ὡς ἔοικεν, ἀπέριφτειν ἂν οὐδὲν τῆς τῶν λογισμῶν ἀτοπίας ἠφειδηκότας, πᾶνθερα θελητῶς, ἦγρον ἀνεθελήτως ὑπάρχει τε καὶ ἔστιν ὁ Πατήρ. Καὶ εἰ μὲν οὐ θελητῶς, ἐκθεβίασται που πάντως ἐξ ἀνάγκης εἰς ὑπαρξιν. Εἰ δὲ ὧδε μὲν οὐχί, θελητῶς δὲ, προηγήσεται που τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὸ θέλειν αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ θέλειν ἐπράττετο, σαφῶς δηλονότι καὶ οὐ διχα λόγου, σοφία δὲ ἐστὶ καὶ Λόγος ὁ Υἱός, προῦφεστήξει τοῦ Πατρός. Βουλὴν δὲ καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός τὸν Υἱὸν ὁ θεὸς ἡμῖν ὀνομάζει λόγος. Ψάλλει γὰρ ἐν Πνεύματι, καὶ φησιν ὁ θεοσπίσιος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν πεπιστευκότων· « Ἐκράτησας τῆς χειρὸς δεξιᾶς μου, ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με. » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι: « Κύριε, ἐν τῷ θελήματι σου παρέσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν. » Πεποδηγῆμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, καὶ εἰς ὑπερκόσμιον κάλλος ἐν αὐτῷ μορφούμεθα, πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν ἀγαθῶν δι' αὐτοῦ νευρούμενοι. Οὐκοῦν, ὅσον ἦμεν εἰς ἐνοιῶν σαθρότητα, καὶ λογισμῶν ἀτοπίαν, προῦφεστήξει τοῦ Πατρός ὁ Υἱός, αὐτὸς ὢν ἢ θέλησις· εἰτά πῶ τοῦ γεννήσαντος προαναφανεῖται τὸ γεννηθέν. Ἄθρει δὴ σὺν ἱ' εἰσι κακοῦ, τὸ, « Ἐαυτοὺς δοκιμάζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, » μεθέντες ὡς ἀπωτάτω.

B. Ἔοικεν.

A. Περιτρέψετε δ' ἂν τις καὶ οὐ σὺν ἰδρωτί μακρῷ

καὶ πρὸς ἑτέραν αὐτοῖς ἀτοπίαν, τὴν γραῶν πρότα-
σιν, ἀποκρίνεσθαι δεῖν ἐκεῖνο εἰπῶν.

B. Τὸ τί δὴ;

A. Πότερον δημιουργὸς καὶ βασιλεὺς φιλοκτιρμῶν
τε καὶ ἀγαθὸς νοσεῖ ἂν καὶ λέγοιτο πρὸς τὰ ἡμῶν
αὐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ.
ἢ οὐ.

B. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν, ὡς ἔστιν ἀμελητὶ φαῖεν ἂν,
ὡς ἐγὼμαι. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Φραζόντων οὖν ἐτι· προσεῆραμαι γὰρ, ἀνε-
θελήτως ἄρα ταυτὰ ἔστιν, ἢ θελήτως. Εἰ μὲν γὰρ
ἀνεθελήτως ἐροῦσι, πεπονημένοι δώσουσι τὴν ἀνεθε-
λησίαν αὐτῶν, τὸ ὡς ἐξ ἀνάγκης πάθος. Εἰ δὲ μὴ
ἀβουλήτως οἰήσονται, προὑπῆρχε δὲ ἡ βούλησις τοῦ
εἶναι αὐτῶν ἢ ἔστιν, οὐκ αἰεὶ δυνάμει δημιουργός,
οὔτε μὴν ἀνάγκης βασιλεὺς, ἢ φιλοκτιρμῶν, ἢ ἀγα-
θός· χρόνος δὲ ἰσως προεισελάσει τις καθ' ὃν ἐτι
ταῦτα οὐκ ἦν, τὸ δεῖν εἶναι διεσκέπτετο. Τίς δὲ οὖν
ἄρα τῶν τοιούτων ἂν ἐπαῖοι λόγων, εἶτα ταῖς ἐκεί-
νων τεθρῆλαις οὐκ ἐποιωμένω μετὰ, καὶ δὴ καὶ
ἐβρωσθῆαι φράσας, ἄμεινον μὲν ἢ ἐκεῖνοι διασκέπτεται,
καὶ τὴν τῶν πραγμάτων εὐ μάλα καταθρῆσαι φύσιν,
διαλογίζεται δὲ, ὅτι τῶν μὲν πρακτέων ἢ μὴ, θέλησός
τε καὶ ἀνεθελήσια κρατεῖ· γεννήσεως δὲ, οὐκ ἐτι;
τοῖς δὲ τὸ ἀνθρώπου λέγουσιν, ἐν γε τουτοῖσι, σοφὸν
ὀπειπεῖν τὸ εἶσιν ὑμνούμενον. Ἡ φύσις ἐβούλετο,
ἢ νόμον οὐδὲν μέλει· προσθεῖην δ' ἂν, ὅτι βουλῆς
καὶ ἀβουλήσιας οὐδ' ὅπωςτιοῦν ἐμπάζεται. Ἡ οὐκ
ἂν σοι δόξαιμι νοεῖν ὀρθῶς, εἰ ἀποφηνάμην, ὅτι ὅσα
ἔστιν οὐσιωδῶς ὁ Θεός καὶ Πατὴρ, οὐκ ἐξ ἐπιδόσεως
ἔχει τῆς κατὰ θέλησιν, τετραμμένος ἐπὶ τὸ ἄμεινον,
οὐδὲ τὸ εἶναι Πατὴρ, θεληματικῶς κεκτῆσεται;

B. Πῶς ἐφη;

A. Ἄγιον ἄρα τὸν Πατέρα εἶναι φης, καὶ μὴν ὅτι
καὶ ἀγαθός;

B. Καὶ πάνυ.

A. Οὐσιωδῶς ἄρα προσπεφυκυῖαι αὐτῶν ταῖν ἀρε-
ταῖν, ἢ εἰσχεκριμέναιν ἐξωθεν κατὰ θέλησιν, ὡς εἰ
καὶ πάθοι τυχὸν τὴν ἀνεθελησίαν ἐξοιχοσημέναιν;
κίνησις γὰρ ἦθε θεληματικῆ.

B. Οὐσιωδῶς· καταμειδιάσαι γὰρ οἶμαι τῶν οὐχ
ὡδε ἔχειν κατατολμώντων εἰπεῖν, ὁ τῆς ὀρθότητος
λόγος.

A. Εὐγε, ὦ ἑταῖρε, ἐφης, καὶ σε τῆς φιλομαθείας
ἀγαμαί. Εἶτα πῶς ὁ Θεός καὶ Πατὴρ θελητῶς ἂν εἴη
τυχὸν ἢ ἀνεθελήτως Πατὴρ, καὶ οὐχὶ μέλλον οὐσιω-
δῶς, εἴπερ ἔστιν οὕτως ἅγιός τε καὶ ἀγαθός, καὶ οὐκ
ἐν φιλαῖς θελήσειν ἔχει τὸ εἶναι ἢ ἔστι; Τί δὲ δὴ αὖ,
πῶς ἐκεῖνο οὐχ ὀρθός, καίτοι δεινῶς ἄγαν ἐκλελυθη-
κός, καὶ οἰονεῖ πως καθυλακτοῦν τοῖς δι' ἐναντίας;

B. Οὕτω μανθάνω.

A. Ἄλλ' εἴση μὲν δὴ· φράσαιμι γὰρ ἂν, ὡς ἡδιστά
σοι χρηστομαθεῖν ἤρημένω. Σύνες δὲ αὐτὸς ὁ φημι
Ἄρα γὰρ οἰήσονται δεῖν ὅτι γεννήτωρ κατὰ φύσιν ἔστιν
ἠμολογεῖν τὸ Πατέρα, καὶ οὐσιωδῶς αὐτῶ τὸ χρῆμα
ἐροῦσιν, ἢ καὶ τούτο καταρνήσονται, φρονούντες
ἀνοσιώτατα; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ εἶναι φασιν οὐσιωδῶς

PATROL. GR. LXXV.

A lem haud magno cum sudore ad aliam quoque ab-
surditatem converteris, si hoc interrogandos dicas.

B. Quidnam istud?

A. Utrum opifex et rex misericors et bonus esse
conseat et dicatur cum a nobis ipsis, tum etiam
sanctis angelis Deus ac Pater, annon.

B. At haec ita esse incunctanter dicent, opinor.
Quidni enim?

A. Respondeant ergo praeterea: addam enim quaes-
tioni, an haec citra voluntatem sint, an ex volun-
tate. Nam si respondebunt citra voluntatem esse,
satebuntur ei accidisse veluti necessitate quadam
ἀνεθελησίαν. Sin autem putabunt haud citra volun-
tatem esse: voluntas autem prius exstitit quam ipse
esset id quod est: non semper potestate opifex ne-
que adeo rex aeternus, et misericors aut bonus fuit:
sed forsitan tempus aliquod praecesserit quo Deus
cum haec nondum esset, de his deliberabat ut esset.
Quis igitur istiusmodi sermones audiens, non con-
tinuo illorum vanitatem vehementer fugat, hisque
profligatis melius quam illi discutiat, rerumque na-
turam perscrutetur, secumque reputet in rebus agen-
dis aut non agendis, velle et nolle tenere principa-
tum, in generatione non item? Si qui vero causam
sciscitentur, 456 consultum erit hic subiicere quod
in ore nonnullorum est: Sic placitum est naturae,
quae leges nihil curat: addam, Quae, velis molis, ni-
hil moratur prorsus. Annon tibi recte sentire vide-
bor, si asseruero quod id quodcumque est substan-
tialiter Deus ac Pater progressu voluntatis ullo non
habeat conversus in melius, neque quod Pater sit, id
ratione voluntatis habiturus?

B. Quomodo dixisti?

A. Patremque sanctum esse dicis, atque etiam
bonum?

B. Omnino.

A. An substantialiter insitis ei hiis virtutibus,
aut aliunde ascitis secundum voluntatem, tanquam
periturae sint, si nolitio forsitan ei acciderit? Hic enim
motus a voluntate proficiscitur.

B. Substantialiter. Si quis enim istud ita se non
habere dicere audeat, jure, opinor, ridetur.

A. Euge, macte esto illo singulari discendi ar-
dore, Hernia. Jam quomodo Deus ac Pater volunta-
rie erit, verbi gratia, aut minus voluntarie Pater, ac
non potius substantialiter, siquidem hoc pacto san-
ctus est, ac bonus, nec in nuda voluntate habet esse
id quod est? Quid porro, quomodo non animalver-
tis quod vehementer efficit et, ut ita dicam, oblatrat
adversariis?

B. Nondum percipio.

A. At cognosces sane: tibi enim discendi cupitio
sane quam libentissime exponam. Cape autem ipse
quod dico. An enim fatendum putabunt Patrem esse
genitorem secundum naturam, et id ei substantialiter
esse dicent, an vero istud negabunt imple admodum
sentientes? Si enim non esse dicunt substantialiter

genitorem, naturam Filii tollent funditus, qui non citra generationem esse nactus est, sed est et existit ex Patre, juxta fidem sacrarum Litterarum. Quod si naturam non habens generativam revera Deus ac Pater voluntate motus est ad hoc ut posset generare, utique dicendum erit suam ipsum forte naturam generativam fecisse ac reddidisse, et in quod non erat adduxisse, adeoque seipso antiquior jure censebitur, si cum esset ac subsisteret, voluisset esse id quod est, nimirum Pater. Sed in mentem ab undas projiciantur isthæc, intolerabili proorsu absurditate plenissima. Nos autem, rectam doctrinam sequentes, asserimus supervacaneum et stultum esse, putare Patrem esse genitorem, citra voluntatem aut ex voluntate, sed natura potius ac substantialiter. Neque enim præter voluntatem est id quod est naturaliter, 457 cum velle esse id quod est ejus naturam comitetur.

B. Ita rem esse ego quoque arbitror.

A. Ad hæc, alterius absurditatis periculum ipsis imminet, quod dicendum putant in Deo ac Patre antiquiorem esse Filio voluntatem. Dispiciendum enim est, si placet, utrum nunc tandem Deus ac Pater rem suæ dignitati consentaneam sortitus sit quod genuit, an generandi vi carere magis ei congruum reperiamus. Si ergo quoniam genuit, naturæ suæ dignitati nihil decessurum est, quidni erubescunt miseri ei affligentes ex infecunditate defectum aliquem? Sin autem ei satius et congruentius erat non genuisse, quæ causa fuit cur generaret, deteriori loco futurus, si generatio ei accidisset? Quamobrem et a recta ratione excidit, et rem in se ultro suscepti suæ gloriæ et naturæ damnosam, et nova quædam, ut videtur, atque insolens accusatio contra ineffabilem Patris voluntatem repullulavit. Nunquid ergo hæc omni vomitu fœdiora sunt, et ad summum impietatis et malitiæ culmen pertinent?

B. Omnino.

A. Age itaque, procul his relictis, ad illud convertamur.

B. Quodnam?

A. Nimirum rectam præ omnibus de Deo sententiam animis nostris suscipiendam, cogitando Filii generationem nihil præcedere, neque vero Genitoris voluntatem prius ortam esse Filii existentia, sed simul fuisse Patrem Deum, et Patrem esse voluisse: non enim invitus est id quod est, nec volendi necessitatem in hoc sustinet, quemadmodum etiam, verbi gratia, si sanctus ac bonus concipiatur. Simul enim et substantialiter est sanctus ac bonus, et vult esse id quod est, nec aliter rem esse in Deo cogitandum est. Simul enim est Deus, ac simul Pater, generationem non habens substantia posteriorem, sed simul Pater est, et subsistit, et intelligitur. At qui tali præditus est natura, utique fatendum est ei coexistere ab æterno rem genitam, id est Filium.

A γεννήτορα, ἀναιρησούσιν εισάπαξ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Υἱοῦ, οὐκ ἀγεννήτως τὸ εἶναι λαχόντος, ἀλλ' ὄντος τε καὶ ὑφ'εστηκότος ἐκ Πατρὸς, κατὰ γὰρ τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν Γραμμάτων. Εἰ δὲ φύσιν οὐκ ἔχων τὴν γεννητικὴν ἀληθῶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, βουλῆσει κεκίνηται πρὸς τὸ δύνασθαι γεννᾶν, ὥρα λέγειν ἤδη πως, ὡς αὐτὸς που τάχα τὴν ἰδίαν ἐργασται φύσιν γεννητικὴν ἀποφῆνας, καὶ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν ἐνεγκῶν, καὶ δὴ νοοῖτ' ἀν εἰκότως καὶ ἑαυτοῦ πρεσβύτερος, εἰ γὰρ ὢν καὶ ὑφ'εστηκὼς, ὅπερ ἐστὶν εἶναι βεβούληται, φημί δὲ Πατὴρ. Ἄλλ' εἰς ἕρος μὲν ἐβρίθωα καὶ κύμα ταυτὶ, φορητὴν οὐκ ἔτι νοσοῦντα τὴν ἀτοπίαν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς ἐξ ὀρθότητος ἐπόμμενοι λογισμοῖς, φημὲν, ὅτι περὶ τῶν ἀν εἰη καὶ ἀμαθῆς τὸ γοῦν ἀνεθελήτως ἢ θελητῶς, γεννήτορα ὑπάρχειν οἴεσθαι τὸν Πατέρα, φύσει δὲ μᾶλλον καὶ οὐσιωδῶς. Ἔστι γὰρ οὐκ ἀνεθελήτως ἃ ἐστὶ φυσικῶς, σύνδρομον ἔχων τῇ φύσει τῆν θέλησιν τοῦ εἶναι ἃ ἐστὶν.

B. Ὅδὲ ταῦτ' ἔχειν καὶ αὐτῷ μοι δοκεῖ.

A. Καὶ πρὸς γὰρ δὴ τούτοις, κατακινδυνεύουσιεν ἂν καὶ εἰς ἐτέραν αὐτοῖς ἀτοπίαν, τὸ δὲ χρῆναι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρεσβυτέραν οἴεσθαι τοῦ τόκου τὴν θέλησιν. Διασκεπτέον γὰρ, εἰ δοκεῖ, πότερόν ποτε νυνὶ δὴ καὶ μόλις ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν τοῖς αὐτῷ πρέπουσιν ἐστὶν ὅτι γεγέννηκεν, ἢ πρεπωδεστέρα ἀὐτῷ τὴν ἀγεννησίαν εὐρήσομεν. Εἰ μὲν οὖν ὅτι γεγέννηκε τὸ τῇ ἰδίᾳ φύσει πρέπον οὐκ ἐξοιχῆσεται, τί τὸ ἐκ τῆς ἀγεννησίας αὐτῷ προσνέμοντες ἀκαλλῆς, οὐκ ἐρυθριῶσιν οἱ τάλανες; εἰ δὲ ἦν ὅτι μὴ τέτοκεν, ἐν ἀμεινοσι καὶ ἐν τοῖς πρεπωδεστέροις, τί πρὸς τὸ γεννᾶν ἐκάλει τὸ ἐν χεῖροσι που πάντως ἐσόμενον, εἰ πείσαιο τὸ γεννᾶν; Οὐκοῦν διημάρτηκε καὶ λογισμοῦ τοῦ πρέποντος, καὶ εἰσὸδέκεται θελητῶς τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν, καὶ τοῦτο, τὴν αὐτοῦ δόξαν τε καὶ φύσιν, καὶ ξένη τις ὡς ἔοικεν ἀνεφύ γραφῆ κατὰ τῆς ἀρρήτου βουλῆς τοῦ Πατρὸς. Ἄρ' οὖν οὐχὶ παντὸς μὲν ἐμέτου ταυτὶ βδελυρώτερα, παντὸς δὲ εἰς λῆξιν ἦγοντα κακοῦ δυσσεβείας τε ὁμοῦ τῆς ἀγαν εἰς ὑπερβολὴν ἰγμένα;

B. Ναί.

A. Φέρε δὴ οὖν, ταυτὶ μεθέντες ὡς πῶροτάτω, πρὸς ἐκεῖνο ἴωμεν.

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς;

A. Τὸ χρῆναι φημι τὴν ἀπασῶν ἀρίστην περὶ Θεοῦ δόξαν, ταῖς ἰδίαις ἡμᾶς ἐγκατάκλειειν ψυχαῖς, ἐννοοῦντας, ὅτι τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως, προηγῆσεται μὲν οὐδὲν, οὔτε μὴν προανατελεῖ τοῦ γεγεννηκότος ἢ θέλησις, τῆς τοῦ γεννηθέντος ὑπάρξεως, ἦν δὲ ἅμα Πατὴρ ὁ Θεὸς, καὶ θελητῆς τοῦ εἶναι Πατὴρ ἔστι γὰρ οὐκ ἀνεθελήτως ὃ ἐστὶν, οὐκ ἀναγκασίαν ὑπομένων ἐν γὰρ τούτῳ τὴν θελησιν, καθάπερ ἀμειλί καὶ εἰ νοοῖτο τυχόν, ἄγιός τε καὶ ἀγαθός. Ἄμα γὰρ καὶ οὐσιωδῶς, ἄγιός τε ἐστὶ καὶ ἀγαθός, καὶ θελητῆς τοῦ εἶναι ἃ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐτέρως ἔχειν ὑποποτητέον ἐπὶ Θεοῦ. Ἄμα γὰρ ἐστὶ Θεός, καὶ ἅμα Πατὴρ, οὐκ ὑστερίζουσιν ἔχων τοῦ εἶναι τὴν γέννησιν, ἀλλ' ὁμοῦ τῷ εἶναι Πατὴρ, καὶ ὑφ'εστῶς καὶ νοούμενος. Τῷ γὰρ μὴ ὡδε φύσει ἔχοντι, πάντως που δοτέον συνωφ'εστηκὸς ἀνάγκως, τὸ γεννηθῆν, τουτέστι τὸν Υἱόν.

B. 'Αλλ', εἰ βούλει, φασί, ὧδέ πη καὶ τότε ἐχέτω, A καὶ νοεῖσθω συνυπάρχειν. Ἦν γὰρ αἰεὶ δυνάμει Πατὴρ ὁ Θεός, ψιλῆ δὴ οὖν ἀρα θεωρεῖα ληπτὸς, καὶ μόνη τοῦ εἶναι δοκῆσαι, πρὸ τῆς γεννήσεως ὁ Υἱός, γεγέννηται δὲ μετὰ τοῦτο.

A. Οὐκοῦν, ἀληθῆς μὲν τέως καὶ ἐκ Πατρὸς ἀληθῶς ὁμολογεῖσθω λοιπὸν ἡ γέννησις. Ὁ γὰρ εἶναι πεφυκῶς δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ Πατὴρ, οὐ θέλησιν ἔχει τὸ ἐπ' ἀμφοῖν βραβεύουσαν, φύσεως δὲ μᾶλλον ἔψεται νόμοις, ἥς ἂν νοοῖτο καὶ τὸ τεκεῖν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὀφείλου του γένοιτο Πατὴρ· εἴπερ αἰεὶ τὸ γεννώμενον ὁμοφυῆς εἶναι τῷ γεννῶντι δεῖξαι. Ὅτι δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Πατρὶ, τὸν ἐκ τοῦ τετράρθρου δυσκλεῖα προσάπτουσι μῶμον, καίτοι τῆς θέλας λεγούσης Γραφῆς· « Παρ' ἧ οὐκ ἔστι παραλλαγή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα, » κἀν τρυβῆν εἰσοίτο. Τί γὰρ δὴ τοῦτό ἐστι, ὧ' τᾶν, ἢ τροπῆ, καὶ παχεῖα τις ὡσπερ ἐξαλλαγή, τὸ ἐκ τοῦ δυνάμει φημι μεταχωρεῖν εἰς ἐνεργεῖαν; Τὸ μὲν γὰρ εἶναι τι δυνάμει τῆ κατὰ φύσιν ὑπειλημμένον, μὴ μὴν ἤδη τοῦτο ἐνεργείᾳ δεχθὲν, ἔστηκεν ἐν τῇ δυνάμει τέως, εἰσδεδεγμένον μὲν οὐπω τὴν εἰς ἐνεργεῖαν κίνησιν, ἐμφιλοχωροῦν δὲ ἐστὶ, τῷ ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρώτῳ. Εἰ δὲ εἰσδέξαιτο τυχὸν τὴν εἰς ἐνεργεῖαν κίνησιν, μεταφοιτήσκειν ἂν εἰκότως ἐφ' ἕτερον, οἶμαι, τὶ παρ' ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς, εἴπερ οὐχ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀπονέμουσι τόπον, τῷ τε κατὰ δύναμιν, καὶ τῷ κατ' ἐνεργεῖαν.

B. Οὐκ οἶμαι.

A. Εἰ μὲν οὖν εἶναι φασὶ τὸ διστῶν οὐδὲν, ἀλλ' οἰσοῦσι τε ὁμόσε καὶ εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐγκαθιδρύσαιτο τόπον, ἐνεργείᾳ Πατὴρ, καὶ ἀνάρχως ἦν ὁ Θεός. Ἀπειρῆει γὰρ ἐστὶ τοῦτο λέγειν οὐδὲν, εἰς ταυτὸν ἡμῖν ἰγμένον τοῦ τε κατὰ δύναμιν, καὶ τοῦ κατ' ἐνεργεῖαν. Εἰ δὲ ἥκιστα μὲν ὧδι, διεστήξει γε μὴν ἀλλήλοις, καὶ οὐ μετρίᾳ διαφορᾷ, πῶς οὐ παραήλλακται τὰ Θεοῦ, στάσιν μὲν οὐκέτι τὴν ἐν τῷ κατὰ δύναμιν ἀποσώζοντα, πεπονθότα δὲ ὡσπερ τὴν εἰς ἐνεργεῖαν κίνησιν;

B. Ἐφης μὲν εἰκότα, πλὴν οἶμαι πού κάκεινο εἰς νοῦν τοῖς δι' ἐναντίας ἐλθεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐλέσθαι λέγειν. Ἄρ' οὖν, ἐπειδὴ περ αἰεὶ μὲν ἔστι κατὰ φύσιν, καὶ ἀνάρχως δημιουργὸς ὁ Πατὴρ, εἰργασταί γε μὴν οὐκ ἀχρόνως τὰ πεποιημένα· οὐ γὰρ συναῖδιον ἔχει τὴν κτίσιν [α. ὕλην], ἀλλ' ἐν καιρῷ παρεκόμισεν ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὴν, κεινῆσθαι δώσομεν, καὶ τροπῆς ἀποσκίασμα παθεῖν τὴν ἀτρεπτον αὐτοῦ φύσιν; εἴτα τίς ὁ τοῦτο φάναι τολμῶν; Οὐκοῦν εἰ προήκοι, φησὶ, καὶ ἐπὶ τὸ λέγεσθαι γεννᾶν ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν εἰς ἐνεργεῖαν, οὐ τροπῆ τὸ γῆρμα, καὶ κίνησις εἰς μεταβολὴν, ἀλλὰ φύσεως μᾶλλον ἐπιτηδείότης, ἐχούσης ὧδε περὶ τὴν γέννησιν.

A. Ὡς εὐκόλος σοι πρὸς ἐλαφρίαν ὁ νοῦς, εἴπερ τι τῶν ἀναγκαίων ἐντεθυμῆσθαι δοκεῖς τοὺς διστραμμένους. Ἐκθασασιστέον γὰρ ὅτι μάλιστα γε, τὸν τῆς ἐπ' ἀμφοῖν κινήσεως τρόπον, καὶ τί τὸ μεσολαβοῦν, καὶ τὴν μεταξὺ κειμένην ἐμφανίζον διαφορὰν, εἴση τε οὐτω λοιπὸν τῆς ἐκείνων ἀμαθίας τὸν γραῶδη λό-

B. Sed esto, si ita vis, inquirunt, et coexistere censeatur Patri Filius. Erat enim semper virtute Pater Deus: nuda igitur erat notione comprehensibilis, et sola imaginatione ante generationem Filius, genitus autem est postea.

A. Itaque vera demum et ex Patre vera constabit esse generationem. Cujus enim natura postulat ut sit virtute et actu Pater, a voluntate neutrum accipit, sed naturæ leges sequitur potius, cujus est gignere: sed neque alienæ rei Pater fuerit, siquidem id quod gignitur, ejusdem esse naturæ cum genitore oportebit. Quod autem ipsi quoque Patri sædam notam, quasi mutatus sit, assignant, licet Scriptura sacra dicat: « Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio », hinc patebit. Quid enim aliud istud est, quæso, a potentia ad actum migrare, quam mutatio, et crassa veluti quædam vicissitudo? Quod enim putatur aliquid esse potentia naturali, necdum tamen istud actu suscepit, eatenus stat in potentia, cum nondum acceperit motum ad actum, sed in principio suo et primario illo adhuc moretur. Quod si forte motum ad actum suscepit, ad aliud quiddam transibit quam id quod erat in principio, siquidem non unum et eundem locum tribuunt ei quod est potentia, et ei quod est actu.

B. Non existimo.

A. Si ergo nullum esse discrimen aiunt, sed in unum eundemque locum conferent ac collocabunt, actu Pater et absque principio erat Deus. Nihil enim jam prohibebit quominus hoc dicamus, si id quod est virtute, et quod actu, in idem coierint. Quod si non ita est, sed invicem distant, neque parvo discrimine, quomodo res divinæ mutationem non ceperunt, cum in eo quod est potentia, jam non consistant, sed motum ad actum quolanimodo sustinuerint?

B. Probabilia quidem sunt quæ dicis: verumtamen istud opinor in mentem venire adversariis, atque ita nos compellare: An, cum semper sit secundum naturam et absque principio creator Pater, adeoque non absque tempore fecerit creaturas (non enim ei cœterna est creatura, sed eam in tempore eduxit e nihilo), mutatam concedemus, et conversionis obumbrationem passam esse immutabilem ejus naturam? At quis hoc dicere audeat? Quamobrem licet eo progrediatur, inquirunt, ut generare dicatur a potentia ad actum, non conversio istud est, ac motus in mutationem, sed aptitudo naturæ potius quæ hunc in modum comparata est ad generationem.

A. Quam proxime ad levitatem accedis, si quod operæ pretium ab hæreticis excogitatum putas. Inquirenda enim est imprimis in utroque motus ratio, et quid intercedat, quidve discriminis sit inter illa, ac sic demum intelliges quæ sint impeditorum istiusmodi aniles unguæ. Quod enim ex se

¹¹ Jac. 1, 17.

aliquid genuisse dicitur, et ex eo quod erat potentia processit ad actum, velut in sua natura motum est. Non enim in aliis, sed in ipso patitur motum istum actus. Quod autem ab aliquo non agendo ad operandum transit, non in seipso motum, sed in aliis cum habere tum etiam facere experiemus.

B. Gratium mihi non minus quam antea feceris, si rem nobis clarius exponas.

A. Agedum ergo proferamus nominis exemplum. Generandi enim vi præditus est secundum naturam, eumque potentia id habeat initio, in tempore quoque ad actum procedit. Habens autem non absque arte scientiam, sed potius innatam substantialiter artificiosæ cuiusvis rei faciendæ potentiam, navem quidem fabricatur onerariam, et signa fingit ex ære, aut aliud simile quidpiam efficit. An igitur eadem ratione motus tibi videtur is, qui ut Pater esset ex potentia deductus est ad actum, et qui ad ea præstanda quæ sunt artis eodem venit?

B. Neutiquam id ego censuerim. Hic enim in seipso motus non est, sed scientiæ et artis suæ potius erga res externas specimen edit. Ille vero substantialiter in seipso quodammodo movetur, et mutationem quandam et conversionem circa ipsam nostram naturam efficit, aut certe naturæ quæ in quovis est actum et potentiam.

A. Enimvero istud est quod dicebam modo, mutationis discrimen in utroque sane diligenter considerandum esse. Nihil igitur est quod necessario nos adiget ut dicamus Dei naturam mutatam esse, aut motum passam in ulla re quæ substantialiter in ea sit, quod tempore ad condendum processerit; sed in substantia motum ipsum patietur, si ab generandi potentia ad generandi actum nescio quomodo fuerit adducta.

B. Bene habet.

A. Quinetiam alio modo (nam sagaces canes imitandos illis arbitror qui veritatem indagare volunt) videre licet infirmam et insulsam adversariorum esse rationem. Divinum quippe et altissimum genimen nulla plane ratio **460** vetuerit quominus Creatori suo coexistat, cum semper et ab æterno Pater intelligatur et sit Deus. Cum autem creatura sit virtutis conditricis actus, quomodo aut unde coexistendi Deo et ab æterno existendi gloriam habebit? nam nec absque principio est in tempore, et ex nihilo ad esse movetur. Annon necessariam esse dicis creatricem naturam prius omnino intelligi ac prius existere omnibus rebus creatis? φης, προκεινωσθαι τε και προυφισταίαι πάντη τε καλουμένου πρὸς ὑπαρξιν δημιουργικῶς;

B. Assentior.

A. Igitur, nondum quidem creaturaeducta fuerat in ortum: erat tamen etiam tum creator Deus, neque quod esset opifex, idcirco erat Pater, sed quoniam genuit: Filius autem, quoniam genitus est. Cum ergo necessarium non sit coexistere

A γον. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ τι τεκεῖν λεγόμενον, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν προβεβηκὸς εἰς ἐνέργειαν, ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει σεσάλευται. Πάθοι γὰρ ἂν οὐκ ἐφ' ἐτέροις τισίν, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτῷ, τὴν κατ' ἐνέργειαν κίνησιν. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ τι μὴ δρᾶν, ἐπὶ τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι παρελθὼν, οὐκ ἐφ' ἑαυτῷ τὴν κίνησιν, ἀλλ' ἐφ' ἐτέροις ἔχον τε καὶ ποιῶν εὐρήσομεν.

B. Ὁνήσης ἂν οὐχ ἦττον ἢ πάλαι, σαφεστέρην ἡμῖν ποιούμενος τὴν ἀφήγησιν.

A. Οὐκοῦν φέρε λέγωμεν ὡς ἐπ' ἀνθρώπου τυχεῖν. Γεννητικὸς μὲν γὰρ κατὰ φύσιν, καὶ δυνάμει τοῦτο ὦν ἐν ἀρχαῖς, πάρεισιν ἐν χρόνῳ καὶ εἰς ἐνέργειαν. Οὐκ ἀνεπιτήδευτον δὲ τὴν σοφίαν ἔχων, ἐμπεφυκὸς δὲ μᾶλλον οὐσιωδῶς, τὸ καὶ δύνασθαι τι δρᾶν τῶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀνθρωποπροποῦς, ναυπηγεῖται μὲν ὀκάδα, χαλκῶν δὲ ἐκτυπωμάτων ἰδέας διαμνησοί, ἢ γοῦν ἑτερόν τι τῶν ὁμοίων ἐργάζεται. Ἄρ' οὖν ἐν ἴσῳ τρόπῳ τε καὶ λόγῳ κεινησθαι σοι δοκεῖ, καὶ εἰς τὸ εἶναι Πατὴρ κατ' ἐνέργειαν ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν παρενηνεγμένος, καὶ εἰς τὸ εἶναι δημιουργὸς τῶν, ὅσα ἐστὶν ἐκ τέχνης, ἀναφοιτῶν

B. Οὐκ ἂν οἰηθείην πώποτε. Ὁ μὲν γὰρ, οὐκ ἐφ' ἑαυτῷ κεινηται, τῆς ἐνούσης δὲ μᾶλλον ἐπιστήμης αὐτῷ τὴν ἐκφανσιν περὶ τὰ ἔξω ποιεῖται. Ὁ δὲ ἐστίν, οὐσιωδῶς ἐφ' ἑαυτῷ οἶονεῖ κινούμενος, καὶ μεταστάσιν τινα καὶ τροπὴν περὶ αὐτὴν ἡμῶν ἐργάζεται τὴν φύσιν, ἥτοι τῆς φύσεως τὴν ἐφ' ὅτι οὖν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν.

A. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστιν ὅπερ ἔλεγον ἀρτίως, τὴν τοῦ κεινησθαι διαφορὰν ἀνασκοπεῖσθαι δὴ ἐπ' ἀμφοῖν ἐθέλων. Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ ὡς ἐξ ἀνάγκης ὠθοῦν, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν κεινησθαι λέγειν, καὶ τὸν κλόνον ὑπομείναι περὶ τι τῶν ἦντων οὐσιωδῶς, εἰ προήκοι κατὰ χρόνους ἐπὶ τὸ χρῆναι δημιουργεῖν, πάθου δ' ἂν εἰς οὐσίαν αὐτὴν τὴν κίνησιν, ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν εἰς ἐνέργειαν τοῦ γεννᾶν οὐκ οἶδ' ὅπως παρενηνεγμένος.

B. Ὁρθῶς ἔχει.

A. Καὶ ἐτέρως δέ· χρῆναι γὰρ οἶμαι τὰς ἄγαν εὐρινοτάτας ἀπομιμῆσθαι τῶν κυνῶν, τοὺς οἵπερ ἂν ἔλοιτο τὰ ἐκ τῆς ἀληθείας φιλοθηρεῖν εὐρήματα· κατῖδοι τις ἂν, ἀδρανῆ τε καὶ ἀκορμῶν τῶν διεναντίας τὸν λόγον. Τὸ μὲν γὰρ θεῖόν τε καὶ ὑπερκόσμιον γέννημα, ἀπειρξείεν ἂν οἶμαι παντελῶς οὐδὲν τῶν εἰς ἀναγκαίους ἡκόντων λόγους, τῷ ἰδίῳ συνυφεστάται γεννήτορι, ἀεὶ καὶ ἀνάρχως Πατρὸς νοουμένου τε καὶ ὄντος Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἡ κτίσις εὐσθενείας ἐνέργημα δημιουργικῆς, πῶς καὶ πόθεν ἂν ἔχοι τὴ συνυφεστάται θεῷ, καὶ τοῦ αἰδῖως εἶναι τὴν δόξαν; ἐπεὶ, μῆτε ἀναρχος ἐν χρόνῳ, καὶ τὴν εἰς τὸ εἶναι κίνησιν ἐξ οὐκ ὄντων ἔχει. Ἡ οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πάντως τὴν δημιουργοῦσαν φύσιν, παντὸς τοῦ

B. Ναί, φημί.

A. Οὐκοῦν, οὕτω μὲν ἡ κτίσις παρήκτο πρὸς γένεσιν, ἣν δὲ καὶ τότε δημιουργὸς ὁ Θεός, καὶ οὐχ ὅτι δημιουργός, ταύτη τοι Πατὴρ, ἀλλ' ὅτι γεγέννηκεν· Ἰδὸς δὲ, ὅτι γεγέννηται. Ὅτε τοίνυν, εἰς μὲν τὸ δημιουργός· τε καὶ κτίσις, τὸ συνυπάρχειν οὐκ ἀναγα-

καλον, ἀπαραίτητον δὲ τὴν συνύπαρξιν τὸ τῶν ἐν-
 σοῦν ἀκριβὲς εἰσκομισαίεν ἂν ἐπὶ Θεοῦ, κἀν εἴτε Πα-
 τὴρ, εἴτε Υἱὸς ὀνομάζοιτο, πῶς ἂν προανίσχοι τὸ ἐν
 καὶ προαναφανοῖτο πῶς θατέρου θάτερον, εἴπερ
 ἐστὶν ὃ ἐστὶν ἐκάτερον, ἐν τῷ νοεῖσθαι συνυπάρχοντα,
 καὶ οὐχὶ τῆς εἰς ἄλληλα συνδρομῆς τητώμενα; Πατὴρ
 γὰρ, ὡς πρὸς Υἱὸν, καὶ τὸ ἑμπαλιν. Μῶν ἐκδεχιά-
 σθαι σοι δοκεῖ πρὸς τὸ οὐκ ἔχον ὀρθῶς ὁ λόγος;

B. Ἥκιστα γε.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ χρῆναι γεννῆν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ Υἱοῦ
 τοῦ κατὰ φύσιν ὁρᾶσθαι Πατέρα, σοφὸν εἶναι τι καὶ
 παγκάλως ἔχον καταφαίνετο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τίς ὁ
 ἐπὶ τὸ χρῆναι τεκεῖν ἢ πόθεν ἂν γένοιτο μελησιμός; τί
 τὸ ἐμποδῶν καὶ τὸ οὐπω δεῖν εἶναι Πατέρα τὸν Θεὸν
 χρησίμως τε καὶ ἀναγκαίως ἐκδυσωποῦν; Ἄνθρωποι
 μὲν γὰρ, αἰ μὲν ὅτι δυνάμει πατέρες, οὐ μὴν ἔτι καὶ
 ἐνεργείᾳ, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές· ἐναργῆς δὲ
 λίαν ἢ παρὰ πόδας κειμένη καὶ διακαλύουσα πρόφασις.
 Ἄφριγμένης γὰρ οὐπω πρὸς ἡδὴν τῆς τοῦ σώματος
 ἡλικίας, καταμύει πῶς ἔτι καὶ ἐνηρημαί τῇ φύσει,
 τὰ αὐτῆς, καὶ οἶονεῖ τὸν πρόποντα ταῖς εἰς ἐμφά-
 νειαν ἀναδείξεισι περιμένει καιρόν. Ἐπὶ δὲ γε Θεοῦ,
 τοῦ τελείως ἔχοντος αἰεὶ καὶ ὄντος ὃ ἐστὶν, οὐκ ἐξ
 ἐπιδόσεως τῆς ἐπὶ τι τῶν οὐπω προσπεφυκότων, καὶ
 τὴν ἐν χρόνῳ διάδειξιν ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀναγκαίαν
 ἔχόντων, ἐκλάμποντος δὲ τῆς ἰδίας οὐσίας ἡμῖν τὸν
 Υἱὸν, καὶ ἐν τάξει χαρακτῆρος οὐσιωδῶς ἐμπεφυκός
 αὐτῷ τὸ ἴδιον ἔχοντος γέννημα, πῶς ἂν ἐπινοηθεῖη
 τὸ μὴ αἰεὶ τε καὶ ὁμοῦ τῷ εἶναι, τεκεῖν κατ' ἐνέρ-
 γειαν, ἐστάναι δὲ μᾶλλον ἐν τῷ κατὰ δύναμιν, καὶ
 οὐσιωδῆ παθεῖν τὴν κίνησιν, τὴν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν ἐν
 ἀρχαῖς εἰσδεδεγμένον μετὰστασιν; Δυσσεθέσομεν δὲ
 οὐ μετρίως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ταῖς τῶν
 διεναντίας ἀντιταπτώμεθα δόξαις. Οὐκίτι γὰρ ἴσται
 ποιητῆς αἰώνων ὁ Μονογενῆς, παραιοδεδυκότος οὐκ
 οἷδ' ὅπως τοῦ χρόνου, καὶ πρεσβυτέραν ἔχοντος τὴν
 ὑπόληψιν, τοῦ κατ' ἐνέργειαν λέγεσθαι γεννᾶν τὸν
 Πατέρα καὶ Θεόν· εἴπερ ἐξ ἀγεννησίας ἔτι, ταυ-
 ἔστιν, ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν, εἰς γέννησιν κατ' ἐνέρ-
 γειαν οὐκ ἀχρόνως προήκοι ἂν, καὶ εἰ βραχὺ κομιδῆ,
 καὶ ἀκαριαῖον νοοῖτο τὸ μεταξὺ. Εἶναι δὲ φημι πάν-
 ταισ χρόνῳ τε καὶ ἀκαλλῆς, ἥλιον μὲν οἶεσθαι καὶ πῦρ,
 οὐ ποτε μὲν ὅπερ εἶσιν οὐκ εἶναι τυχόν, ἀλλ' οὐδὲ
 στάσιν καὶ ἔδραν ἐσχηκέναι πώποτε, τὴν ἐν μόνῳ τῷ
 κατὰ δύναμιν νοουμένην, ἦκειν δὲ οὕτως εἰς ἐνέρ-
 γειαν, ὡς ἐν κινήσει τῇ κατὰ χρόνον καὶ φύσει, συμ-
 πεφυκότα δὲ μᾶλλον, καὶ τῇ τῆς γενέσεως ἀρχῇ συν-
 τρέχοντα τὰ ἐόντα λαχεῖν· Θεὸν δὲ σωμάτων μὴ
 ὑπερκεῖσθαι λέγειν, μήτε μὴ ὑπονοεῖν φύσεως ἰδίας
 ἂν αὐτῷ τε καὶ μόνῳ πρόποι.

A creatorem et creaturam, fieri autem non possit ut
 qui recte sentiunt in Deo coexistentiam negent,
 sive Pater seu Filius nominetur, quomodo unum
 prius oriatur, et alterum altero quodammodo prius
 apparebit, si utrumque est id quod est, in eo quod
 simul existere intelliguntur, et mutuo concursu
 non carere? Pater enim ad Filium refertur, et con-
 tra. Num ad id quod minus rectum est, detorta
 tibi videtur oratio?

B. Minime vero.

A. Jam si bonum ac præclarum esse visum est
 Deo ac Patri, gignere ex se, Patremque videri Fi-
 lii secundum naturam, quænam aut unde fuerit
 gignendi mora? quid impedièret dissuaserit uti-
 liter ac necessario. Deum nondum esse Patrem?
 B Homines enim semper esse potentia patres, non
 continuo tamen actu, nullus ignorat mortalium.
 Clara autem admodum et protrita causa est quæ
 id impediatur. Cum enim ad pubertatem corporis ætas
 nondum pervenerit, ipsa interim quodammodo re-
 conditur et quiescit in natura, et congruum tem-
 pus exspectat quo sese exserat. In Deo vero qui per-
 fecte semper se habet, et est id quod est non pro-
 gressu ad aliquid quod nondum insit, ac necessario
 prodatur in tempore, sed ex sua nobis substantia
 Filium profert instar luminis ac veluti characterem
 sibi substantialiter insatum suum genitem habet,
 quomodo intelligitur non semper et simul esse ac
 gignere secundum actum, sed in potentia consis-
 tere potius, et 461 substantialem mutationem pati,
 transeundo ad id quod initio non erat? At impietatis
 magno crimine obstringemur in Filium, nisi ad-
 versariorum sententiam retundamus. Non jam
 enim sæculorum conditor erit Unigenitus, cum tem-
 pus nescio quo pacto irrepserit, et antiquius credatur,
 quam generatio illa qua Deus ac Pater actu
 gignere dicitur, siquidem ex ingenerabilitate, hoc
 est, ex eo quod est potentia, ad generationem ac-
 tualem non absque tempore procedat, tametsi bre-
 ve admodum et momentaneum concipiatur illud
 intervallum. Ego vero turpe et indecorum proreus
 dico putare solem et ignem nunquam non esse id
 quod sunt, sed neque in solo potentie statu hæsisse,
 verum temporario motu ac natura ad actum venisse,
 imo et quæ congenita sunt et quæcunque sibi in-
 sunt ortus sui initio simul suscepisse: Deum autem
 asserere non præstare corporibus, adeoque non
 putare ipsum suæ quodammodo sequi naturæ leges
 in gignendo, in quantum ei soli congruit.

ὡσπερ ἐπεσθαι θεομοῖς ἐν γε τῷ χρῆναι τεκεῖν, ἥπερ

ΛΟΓΟΣ Γ.

Ὅτι Θεός ἀληθινός ὁ Υἱός, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ.

DIALOGUS III.

Quod Deus verus sit Filius, quemadmodum et Pater.

A. Equidem sat scio, Hermia, tuo quoque iudicio, optimum esse clarere studio virtutis, et pietatis sermonibus potissimum oblectari, cujusmodi sunt divini illi. Ideoque sacra Scriptura dicit: « Et loqueris in eis, sedens in domo, et ambulans in via, et dormiens, et surgens ¹². » In lingua quippe nos jugiter habere divinos sermones non parum conducit, nec alios magis decent quam quibus pietas curæ est.

B. Equidem assentior: nec enim quidquam est hoc præstabilius. Cum autem satis abunde hactenus de **462** divina et ineffabili generatione disseruerimus, probaverimusque non aliunde quidem prodidisse, sed ex ipsa Dei ac Patris substantia nobis illuxisse Filium (ita enim esse patuit), quid jam adversarios adigit, ut putent unum quidem esse Deum Patrem naturalem ac verum, eique annumerandum prorsus neminem, sed ipsam una cum aliis procul a vera deitate unius ac veri Filii ablegandam naturam?

A. Quid adigat, quandoquidem rogas de iis qui sic statuunt, hoc ego dixerim: « Ex vite Sodomorum, vitis eorum, et palmes eorum ex Gomorrhæ. Uva eorum, uva felis, botrus amaritudinis vinum illis ¹⁴. » Commentis enim suis nescio undenam depromptis inebriati, quodammodo de malo thesauro cordis sui eructant mala. Qui cum blasphemias suis effrenatam in Filium linguam emittant, et eodem quo Pharisæi laborent impietatis flagitio, audiant cum ipsis: « Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali ¹⁵? » Atqui decebat certe animo erecto et tam sanctis atque arcane disceptationibus intento nequaquam putare opinionem suam omni prorsus reprehensione vacare, sed quoquo versus interiorem et occultant aciem circumferre, et longe lateque decursis infinitis rationibus ab iis procul fugere quæ sunt ex levitate conflatae, probatoque diligenter quid conducat, et recta ratiocinatione ac sincera doctrina ad comprehensionem dirigentibus, solis veritatis dogmatis insistere. Stupidi enim est, opinor, ac deliri dicere Deum quidem non esse naturalem ac verum illum Filium a

A. Ἀριστον μὲν, ὦ Ἑρμεία, φαίης ἂν οἶδ' ὅτι καὶ αὐτός που τάχα, τοῖς εἰς ἀρετὴν σπουδάσασιν ἐναγλαΐζεσθαι δεῖν, ἐμφιλοχωρεῖν δὲ μάλιστα τοῖς εἰς εὐτέθειαν λόγοις, εἰεν δ' ἂν οὗτοι οἱ περὶ Θεοῦ. Τοιγάρτοι καὶ γράμμα φησὶν ἱερὸν· « Καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς, καθήμενος ἐν οἴκῳ, καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ, κοιταζόμενος καὶ διανιστάμενος. » Τὸ γὰρ οἶμαι δεῖν ἀκαταλήκτως ἔχειν τὸν θεῖον ἡμᾶς ἐπὶ γλώττης λόγον, οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ἄνησιν, καὶ οὐχ ἑτέροις ἂν πρέποι μᾶλλον, ἢ οἷς ἐν φροντίδι τὸ διαβιῶναι θεοφιλῶς.

B. Σύμφημι καγὼ· τοῦδε γὰρ ἀμεινον οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἀποχρώντως ἡμῖν εἰς γε τὸ παρὸν ὁ περὶ τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου γεννήσεως ἐκθεασάμενισται λόγος, ὡς ἐξέφην μὲν ἐτέρωθεν σὺδαμῶς, ἐξ αὐτῆς δὲ ἡμῖν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀνελάμψεν ὁ Υἱός· ὧδε γὰρ ἔχων ἐφαινετο· τί τὸ ἀναπειθὸν ἐτι τοὺς διεναντίας, ἕνα μὲν ὑπάρχειν οἰεσθαι Θεὸν τὸν Πατέρα κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινόν, συναριθμεῖν δὲ αὐτῷ μηδένα παντελῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ πόρρω που τῆς ἀληθοῦς θεότητος, τὴν τοῦ μόνου καὶ ἀληθῶς Υἱοῦ παρεθεῖσθαι φύσιν;

A. Τί τὸ ἀναπειθὸν, ἐπειπερ ἔρεσθαι σοι δοκεῖ, φαίην ἂν ἔγωγε περὶ τῶν ὧδε διεληφθῶτων, ὡς εἴην μὲν « Ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματις αὐτῶν ἐκ Γομῶρρας. Ἡ σταφυλὴ αὐτῶν, σταφυλὴ χολῆς, βότρως πικρίας ὁ οἶνος αὐτοῖς. » Ἐκμεμεθυσμένοι γὰρ ὥσπερ τοῖς οὐκ οἶδ' ὄθεν ἐξευρημένοις ψευδηγορήμασιν, ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρεῦγονται πονηρά. Ἀχάρινον δὲ ταῖς ἐφ' Υἱῷ δυσφημίαις ἀνέντες τὴν γλώτταν, καὶ ἀδελφὴν καὶ γείτονα τῆς τῶν Φαρισαίων ἀφιλοθείας νοσοῦντες ἀπόνοιαν, ἀκούοντων σὺν ἀκείνοις· « Γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λέγειν πονηροὶ ὄντες; » Καίτοι χρῆν δὴ που ταῖς οὕτω σεπταῖς τε καὶ ἀπορρήτοις ἐρεῦναις ἐνιέντας τὸν νοῦν, τὸ μὲν σφίσι δοκοῦν οὐχὶ δὴ που πάντως οἰεσθαι καλῶς καὶ ἀδιαβλήτως ἔχειν, ἐν κύκλῳ δὲ ὥσπερ τὸν ἔσω καὶ κεχυμένον περικομίζοντας ὀφθαλμόν, καὶ μυρίων ὄσων ἐννοιῶν διαθέοντας πλάτος, ἀποφοιτῆν μὲν ὡς ἀπτωτάτω τῶν ἐξ ἐλαφρίας συντεθειμένων, δοκιμάσαντας δὲ ἀκριβῶς τὸ τελοῦν εἰς ἄνησιν, καὶ τῆς εἰς εὐθὺ διαλήψεως, καὶ τοῦ ἀκραιφνῶς ἔχοντος λόγου ποδηγούτων εἰς κατάληψιν,

¹² Deut. vi, 7. ¹⁴ Deut. xxxii, 32. ¹⁵ Matth xii, 34.

ῖνοις ἐφιζῆσαι τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. Ἀποπλη-
ξία γὰρ, οἶμαι, νοῦ καὶ παρακοπή, Θεὸν μὲν οὐκ εἶναι
λέγειν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινόν, τὸν ἐκ Θεοῦ πεφη-
νότα Υἱὸν, ὡς λόγον ἐκ νοῦ, ἢ ὡσπερ ἀνεῖη τοῦ φωτὸς
ἀπαύγασμα τυχόν, εἰκαλοῖς δὲ ὡσπερ ἐπινήχουσαι λο-
γισμοῖς, καὶ κισθῆλοισ ἐνοιῶν ἐπαυχεῖν εὐρήμασιν.
Ἡ γὰρ οὐκ ἀμεινον ἐξ εὐμαθοῦς διανοίας ἐκείνου
ἰδεῖν, ὡς ἐνθαπερ ἂν εἴη τὸ γεννᾶσθαι κατὰ φύσιν οὐ
διεφευγμένον ἐκεῖ πάντως δήπου καὶ τῶ γεννωμένῳ
πρὸς τὸ γεννῶν εἴη οὐ σχετικὴ μᾶλλον ἢ ψευδώνυμος
ἢ οικειότης, ἀλλὰ φυσικὴ; Ἐξ αὐτῆς γὰρ ἔσται τῆς
οὐσίας τοῦ τεκνότητος τὸ ἀληθῶς γεννώμενον. Πῶς ἂν
θεῖαν εἶναι Θεός, τὸ ἐκ Θεοῦ γεννηθέν;

B. Ναὶ καὶ αὐτὸν φαίεν ἂν ἰσως ὡς Θεός. τε εἴη
καὶ ἐκ Θεοῦ, πλὴν ἑτεροῶς καὶ παραλλαγμένως.

A. Οὐκ οὖν, τὸ μὲν ἑτεροῶς ὅ τι ποτ' ἐστὶ, συνήμι
μὲν οὐ σφόδρα ἐγώ, φράσαις δ' ἂν ἰσως αὐτὸς, εἴπερ
αἰσθᾶ που. Διαπεπισθαι γὰρ δὲ σε καὶ μάλα εἰκόσ.

B. Ἐπιθόμην. Θεὸν μὲν γὰρ εἶναι φασιν ἀληθινόν
τὸν Πατέρα, τὸν δὲ γε Υἱὸν, οὐχ ὥδε ἔχειν, καὶ εἰ
καλοῖτο Θεός, εἶναι δὲ καὶ ἐκ Θεοῦ. Καὶ γὰρ τοι φασί·
Καὶ τὰ πάντα ἐκ Θεοῦ.

A. Καὶ μὴν τοῦτο γέ ἐστιν ἀπρημφιασμένως ἀνα-
κκράγειν ὡς οὕτε Θεός ἐστιν ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ ἐν
ἴσῳ τοῖς ἄλλοις ἐκ Θεοῦ, κατὰ τρόπον δὲ δηλονότι τὸν
δημιουργίας, παρῆχται δὲ οὖν εἰς γένεσιν, καὶ παρα-
κεχόμεναι πρὸς τὸ εἶναι, μὴ ὦν, καὶ κτίσει λοιπὸν
ὡς ἀδελφῆ συντετάζεται. Κατασκιασμάτων γὰρ ἤδη
τῶν ἐκ πανούργου τέχνης ἀπαμφιάσαι τὸν λόγον,
ἄριστον οἶμαι που καὶ σοφόν, ῥηματιοῖς δὲ τοῖς κε-
κομψυμένοις καταχρυσοῦν οὐκ ἔβην τὴν τοῦ Υἱοῦ
φύσιν τοὺς δι' ἐναντίας, οὐδὲν ἀληθές ἐπ' αὐτῷ δοξά-
ζοντας, διαβρῆθην δὲ μᾶλλον ἀναπέθειν εἰπεῖν, ὅπερ
εἶναι πιστεύουσιν. Ἄπας γὰρ οἶμαι που τῆς ἐκείνων
ἠλιθιότητος κατορχήσεται λόγος. Καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ
Θεοῦ πεφηνῆναι τὸν Υἱὸν οὐχ ἑτερόν τι δηλοῦν ὑπο-
λάβοι τις ἂν, εἰ γε νοῦν ἔχει τὸν ἀπαράφθορον, ἢ ὅτι
γεγέννηται, καὶ ὡς αὐτῆς ἐξέφυ τῆς οὐσίας τοῦ Πα-
τρὸς, ὁ γείτων ἡμῶν καὶ πεπερασμένος ἀρτίως παρ-
έδειξε λόγος. Θατέρῳ γε μὴν τὸν ἐμβασανίζειν εἰδότα
καταθῆξε [γρ. καταθῆξαι] νοῦν, οἰήσομαι δεῖν.

B. Ὡς ἡδιστα γε δρώσης ἂν ἐπὶ τοῦτο παρορμώ-
μενος. Ὅ δὲ δὴ δεῖν ἐγνώκασι τοῖς παρ' ἡμῶν ἀνε-
εξάγειν λόγοις, ἐκείνός ἐστιν. Εἰς γὰρ ὠνόμασται, φασί,
Θεὸς ἀληθινός, ὁ Πατήρ, ἔν γε τοῖς Ἀρχαιοτέροις καὶ
τοῖς Νέοις Γράμμασιν. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς·
« Ἄκουε, Ἰσραὴλ; Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς
ἐστὶ. » Καὶ μὴν καὶ ἐν ψαλμοῖς αὐτὸν εἰσπεκόμενεν
ἀνακεκραγόντα τὸν Θεόν· « Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἶμι,
καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλὴν ἐμοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἐγὼ
Θεός πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ
ἐμοῦ. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός φησι πρὸς τὸν Πα-
τέρα· « Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι
σε τὸν μόνον ἀληθινόν Θεόν. » Παραθεῖεν δ' ἂν ἀμο-
γητὶ συμφέροντες κύρια μὲν ὅσα τοιαῦτα, γενικῶ-

A Deo procedentem, tanquam ex mente verbum, aut
sicut e lumine splendorem, exempli gratia: sed
vanis quodammodo rationibus, et adulterinis com-
mentis gloriari. Annon enim satius est ingenio do-
cili considerare quod, ubicunque vera est nec emen-
tita secundum naturam generatio, ibi utique repe-
riatur in genito cum eo quod genuit non jam rela-
tiva aut falso dicta relatio, sed naturalis? Ex ipsa
enim genitoris substantia erit id quod vere genuit-
ur. Quomodo ergo, ut illi volunt, non erit secun-
dum veritatem Dens id quod ex Deo est genitum? ὅν
ἀμάρτοι καὶ ἐξολοίγοτο κατ' αὐτοῦς τοῦ κατ' ἀλή-

463 B. Næ ipsi quoque forsā concesserint Deum
illū esse, et ex Deo, verumtamen diversa ratione
B et cum discrimine.

A. At quidnam illū sit, diversa ratione, equidem
haud multum intelligo: sed ipse forsā dices, si no-
sti uspiam. Tibi enim compertum illud esse valde
probabile est.

B. Compertum quidem. Patrem enim illi esse
aiunt Deum verum, Filium vero non item, licet
vocetur Deus, esse vero etiam ex Deo. Omnia
quippe a Deo quoque sunt, inquit.

A. Profecto istud est aperte clamare Filium
Deum non esse, sed perinde atque alia quæ sunt
ex Deo, creationis nimirum ratione ad esse quo-
que adductum cum non esset, ac demum cum crea-
tura tanquam sorore sua collocandum. Utilissimum
enim et optimum esse puto malitiosæ artis fucos
C reterege, nec sinere adversarios comptis oculis Fi-
lii naturam inaurare, cum nihil veri de ipso sen-
tiant, sed eos adigere potius ut palam et aperte pro-
ferant quid ipsum esse credant. Nulla enim ratio
non illorum insultabit, opinor, dementiæ. Et Filium
quidem ex Deo Patre procedere, nihil aliud signifi-
care apud eum qui sit incorruptæ mentis, quam ge-
nitum esse, et ex ipsa Patris substantia editum, in
ea quam proxime absolvimus dissertatione demon-
stravimus. Jam in altero indagando mentem acue-
dam reor.

B. Libentissime facies, ad hoc incitatus. Quod
autem nostris rationibus opponendum statuunt, illud
D est. Unus enim nuncupatus est, inquit, Deus ve-
rus, Pater, in Veteri et Novo Testamento. Dixit
enim Moyses: « Audi, Israel, Dominus Deus tuus,
Dominus unus est ¹⁶. » Quin et in cantico ipsum
induxit Deum clamantem: « Videte, videte quia
ego sum, et non est Deus præter me ¹⁷. » Et iterum:
« Ego Deus primus, et ego posthæc, et non est præ-
ter me ¹⁸. » Ad hæc ipse quoque Filius ad Patrem
ait: « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum
Deum verum ¹⁹. » Innumera autem istiusmodi nullo
negotio congerere possunt, sed ea rationibus suis
confirmaturi sunt, adeoque haud procul aberunt a

¹⁶ Deut. vi, 4. ¹⁷ Deut. xxxii, 50. ¹⁸ Isa. xli, 4.

¹⁹ Joan. xvii, 5.

spe, nonnullos fore qui secum sentiant Patrem A unum esse solum vere et natura Deum, alium autem præter ipsum prorsus neminem.

464 A. Inaniter sudare illos quid, quæso, adigit? Nec enim nobis laborandem est hac in re, cum iis iuventissimum suffragemur, et unum naturalem ac verum suscipiamus in fide Deum Patrem. Quomodo enim aut unde quis dubitaverit? Quod si addiderint, Deum alium neminem esse plane præter ipsum, minime tamen istud naturam Filii labefaciet. Est enim extra res creatas, nec inter creaturas, suo Patri coexistens, et simul cum eo semper elucens, et in una deitatis natura cum genitore simul comprehensus. Unus igitur Deus, isque verus est. Deorum B enim multorum cultu liberati sumus, et abstersa ista labe, sero quidem ac vix tandem unum ac vere Dominum agnovimus. Sed his impræsentiarum omis- sis, ad illud pergamus: sic enim faciendum tibi videtur.

B. Quodnam illud ais?

A. Solum dixit Deum verum Filium Patrem.

B. Dixit enim vero.

A. Quinetiam vetus oraculum nobis prædicavit Deum alium præter ipsum esse neminem.

B. Ita est.

A. Eundem itaque nobis etiam ipsis est, o carum caput, ad Scripturam sacram, et sanctorum libros qui hæc diligenter scrutantur. Age ergo, dispi- ciamus num aliquis usquam solum dixerit Deum Fi- lium, verumque insuper nuncuparit.

B. Recte dicis.

A. Igitur statim utique nobis sapiens ille Joannes aderit, qui etiam tonitruum filius est cognominatus, diserte clamans: « Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et sumus in vero Filio eius Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita æterna ²⁰. » Simul etiam occurret nobis magnus ille Baruch, et manifeste prædicabit Filii naturam et gloriam, ipse quoque clamans hunc in modum, ac tantum non digito monstrans: « Hic Deus noster, non æstimabitur alius ad eum. Adinvenit omnem viam scientiæ, et delit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Posthæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est ²¹. » Addere possem, sanctum Paulum unum nobis dixisse Dominum nostrum Jesum Christum. David autem etiam psallit in Spiritu: « Quis Deus præter Dominum? et quis Deus præter Deum nostrum ²²? » Annon ergo clarissime et manifestissime theologorum vocibus unus, et solus, ac verus **465** prædicatus est Deus Unigenitus?

τερων δὲ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαγωνιῶνται λόγοις, καὶ μὴν καὶ ἐλπίδος αὐτοῖς οὐ μακρὰν οἰχῆσεται, τὸ συμφρονεῖν ἐλέσθαι τινάς, ὡς εἶη μὲν εἰς τε καὶ μόνος ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸς ὁ Πατήρ, ἕτερος δὲ πρὸς αὐτῷ τὸ σύμπαν οὐδαίς.

A. Κενὰ δὲ ἰδρῶν, εἰπέ μοι, τί τὸ ἀναπαῖθον αὐτοῦς; Οὐ γὰρ, ὦ ἀγαθὲ, δεηθείημεν ἂν οὐδενὸς ἐν γε τούτῳ πόνου, συνθεόντων ἐτοιμότητα καὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἵνα τε καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸν εἰσοδεγεμένων ἐν πίστει Θεὸν τὸν Πατέρα. Πῶς γὰρ ἢ πόθεν ἐνδοιάσαι τις ἂν. Εἰ δὲ δὴ καὶ φαίεν, ὅτι Θεὸς ἕτερος ἐπ' αὐτῷ τὸ σύμπαν οὐδαίς, ἥκιστα γε τουτὶ τῆ τοῦ Υἱοῦ διαλυμανεῖται φύσει. Ἐξω γὰρ πάντων, καὶ οὐκ ἐν γε τοῖς πᾶσιν ἐστὶ, τῷ ἰδίῳ Πατρὶ συνυφεστηκῶς, καὶ συναναλάμπων ἀεὶ, καὶ ἐν τῇ μιᾷ τῆς θεότητος φύσει, τῷ τεκόντι συννοούμενος. Εἰς τοιγαροῦν ὁ Θεός, καὶ οὗτος ὁ ἀληθινός. Ἐκτελυτρώμεθα γὰρ ἐκ πολυθείας, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ κηλίδα διανυφάμενοι, ὁμῆ μὲν καὶ μόλις, τὸν δ' οὖν ἕνα καὶ ἀληθῶς Δεσπότην ἐγνώκαμεν. Ταυτὶ δὲ μεθέντες εἰς τὸ παρόν, ἐπ' ἐκεῖνο ἴωμεν· ὥδε γὰρ δὴ σοι χρῆναι δοκεῖ.

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς;

A. Μόνον ἔφη Θεὸν ἀληθινὸν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα.

B. Ἐφη γάρ.

A. Καὶ μὴν ὅτι Θεὸς ἕτερος παρ' αὐτὸν οὐδαίς, τὸ ἀρχαῖον ἡμῖν ἀνεφώνει λόγοιον

B. Ἀληθές.

A. Ἰτέον δὴ οὖν, ὦ φιλότης, καὶ αὐτοῖς ἡμῖν ἐπὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων πολυπραγμονούντας (†) λόγους. Φέρε δὴ καὶ, φέρε καταβρῆσωμεν, εἰ δὴ πῆ τις ἄρα μόνον ἔφη Θεὸν τὸν Υἱόν, ἐκωνόμασε δὲ καὶ ἀληθινόν.

B. Εὖ λέγεις.

A. Οὐκοῦν αὐτίκα δὴ μάλα παρέσται μὲν ἡμῖν ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὁ καὶ βροντῆς υἱὸς κατανοησασμένος, διαβρῆδην ἀνακεκραγώς· « Καὶ οἶδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔχει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος. » Συνεισδραμεῖται δὲ αὐ καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Βαρούχ, καὶ σαφῆ ποιήσεται τὴν ἀνάρρησιν τῆς τοῦ Υἱοῦ φύσεως τε καὶ δόξης, ὡδὶ καὶ αὐτὸς ἀναβοῶν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ δακτύλῳ καταδεικνύς· « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ἔκρηθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη. » Καὶ μὴν ἐχοιμ' ἂν εἰπεῖν, ὡς ἕνα μὲν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ἱερὸς ἡμῖν ἔφη Παῦλος. Ψάλλει δὲ καὶ Δαδὶ ἐν Πνεύματι ὅτι, « Τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Κυρίου; καὶ τίς Θεός, πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; » Ἄρ' οὖν, οὐχὶ σαφέστατά γε καὶ ἐναργέστατα διὰ τῆς τῶν θεολόγων φωνῆς εἰς τε καὶ μόνος καὶ ἀληθινὸς ἀνεκρηχθήσεται Θεὸς ὁ Μονογενής;

²⁰ I Joan. v, 20. ²¹ Baruch iii, 36-38. ²² Psal. xviii, 33.

(†) Omnino legendum πολυπραγμονούντες et Latine reddendum, et sanctorum libros perscrutati, age, in-

quam, age, dispiciamus. COTELER. Mon. E. G., II, 569.

B. Ἀληθές.

A. Ὅτε τοῖνον μόνος ἡμῖν καὶ ἀληθινός εἰσακούμισται θεός ὁ Πατήρ, ἰσοτρόπος δὲ αὐτῷ καὶ ἀπαράλλακτως ἔχων ὁ Υἱός· καταλογισθεῖν γὰρ ἂν ἕτερος ἐπ' αὐτῷ τὸ σύμπαν οὐδεὶς· ποί ποτε ἄρα δραμεῖται τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς, εἴπερ ἄμφω διὰ σφῶν αὐτῶν ἐβώθειν ἂν, καὶ οὐκ ἐν βεβαίῳ τῆς θεοπροποῦς ἔσονται δόξης, εὐκατάστατον τε καὶ εὐανάτρεπτον κομιδῇ λαχόντες τὴν φύσιν; Ἡ οὐκ ἀληθές εἰπεῖν, ὡς εἴπερ εἶναι παραδειγματῆρα μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν τὸν Πατέρα, κατασπαραγνόμενον εὐθύς τὸ ἕτεροφύως τῷ Υἱῷ, καὶ τῶν τῆς ἀληθοῦς θεότητος ὄρων ἀποσοδοῦντες αὐτὸν, ἐν ἑτέρῳ που φύσει γενοῦσα θεοφύμεθα; Εἰ δὲ δὴ μόνω τῷ Υἱῷ τὸ τῆς ἀληθοῦς θεότητος ὄνομα τε καὶ χάριμα προσέμεντες, οὐδένα τὸ σύμπαν ἐπ' αὐτῷ καταλογισαίμεθα, ἄρ' οὐχὶ καθοριζόμεν τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης, ἀ μὴ ὁμῆς εἰπεῖν;

B. Ἐρπεί μὲν εἰς τοῦτο τῶν ἐνοειῶν ἡ δύναμις· πλὴν τάχα που κάκεινο εἰκὸς τοῦς διεναντίας εἰπεῖν, ὡς περιστήξει πάντως ἡμῖν εἴπερ ἴσθι θεός ἀληθινός ὁ Υἱός, οὐχ ἕνα δὴ λέγειν, ἀλλὰ δύο τοὺς θεούς.

A. Ἀνεπιτήθευτον μὲν τῶν ἄγαν ἐκτόπων ἐκείνοις οὐδὲν, δυσφημίας δὲ τρόπος ἀπαστασοῦν βλασφημίας τε καὶ ἱεπλήματος. Σκοπὸς δὲ ἡμῖν, οὐχὶ τοῦτο φάναι ποθὲν, συνωθεῖ δὲ μάλλον εἰς ὁμολογίαν ὁ λόγος, τοῦ χρῆσθαι νοεῖν, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας διὰ τῆς ἀληθοῦς γεννήσεως, ἀναφύει τὸν Υἱόν, θεὸν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, οὐκ εἰς ὄθνελα τινὰ καὶ ἐκφυλον ἐκπεφυκότα φύσιν, ἀλλ' ὄντα τοῦτο οὐσιωδῶς, ὅπερ ἂν εἶναι νοεῖτο καὶ ὁ Πατήρ διχα μόνου τοῦ εἶναι Πατῆρ. Συναριθμουμένου γὰρ ὡς καὶ συναριθμώσκοντος εἰς θεολογίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μία λοιπὸν ἡ ἀληθινή καὶ φύσει θεότης ἐν ὁμοουσίῳ προσκυνεῖται Τριάδι.

B. Ἄλλ' εἰ τρεῖς εἶναι, φασί, τὰς ὑποστάσεις δώσομεν, καὶ ἡ θεότης ἐν τριπλῇ νοηθεῖ ἂν, κατὰ γε τὸν εἰκότα λογισμὸν.

A. Ἄλλ' ὁ γε τῆς ἀληθοῦς μυσταγωγίας ἡμᾶς οὐχ ὡς ταῦτ' ἔχειν ἐκπεπαλθευσε λόγος. Βεβαπισόμεθα γὰρ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ οὐ τί που φασμεν εἰς τρεῖς ὅτι θεοὺς ἡ πίστις, ἀλλ' εἰς μίαν θεότητα, τὴν ἐν Τριάδι προσκυνητήν. Τί τοῖνον ἀποδιάζῃ, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ὑποφέρειν παρὰ τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, ἀ καὶ οἶμαι δεῖν ἀπεριεργάστῳ καὶ μόνῳ τιμᾶσθαι τῇ πίστει; Ἀπόστολον γὰρ κομιδῇ καὶ δυσσεβείας εἰς λῆξιν ἦκον τὴν ἀνωτάτω, τὸ φάναι περιεργότατα, πῶς ἄρα καὶ τίς ἡ Τριάς, ἔχει δὲ ὅπως καθ' ἑαυτὴν ἡ τῆς θεότητος φύσις; Εὐσεβὲς δὲ μάλλον τὸ περινοεῖν ἐθέλειν ὀρθῶς, κατὰ τὴν δὴ τρόπον ἐν ἁγίᾳ Τριάδι μία προσκυνεῖται θεότητος φύσις. Φάσι δὴ οὖν, ὡς Ἐρμῖα, ταυτὶ μὲν ἡμᾶς, οἰεσθαι τε καὶ δοξάζειν ὀρθῶς, ἀνοσιουργεῖν δὲ τοὺς διεναντίας, τὰ καὶ νοῦ παντὸς ὑπερφέροντα, λογισμῶν ἀθλῶν εὐρήμασιν ἀσυνέτως ἐκδασανίζοντα.

B. Εὐ λέγεις. Φημί γὰρ οὖν ἔγωγε, τοῦτο δρᾶν αὐτοῦς. Πῶς οὖν ἄρα θεός εἰς ἐν ἡμῖν, εἴπερ ἐν ἰδίαις ὑποστάσει καὶ ὁ Πατήρ νοεῖτο καὶ ὁ Υἱός;

A B. Verum est.

A. Cum ergo solus nobis et verus dicatur Deus Pater, ac vicissim Filius idem cum ipso et incommutabilis (nullus enim omnino praeter ipsum alius reputabitur), quomam demum evadet mens crediturum, si ambo per seipsos expellantur, nec divinam gloriam constanter tueantur, naturam nacti quae facili concuti et evorti possit? Annon vere dixeris, nos, si admiserimus solum esse ac verum Deum Patrem, continuo esse confirmaturos diversitatem naturae in Filio, et a verae deitatis rationibus concidentes in diversa utique natura esse animaveruros? Sin autem soli Filio verae deitatis nomen et rem tribuentes neminem prorsus praeter ipsum reputabimus, nonne contra Patris maiestatem ea stetemus quae dictu nefas?

B. Eo quidem vergit argumentorum vis: verumtamen illud etiam dicere adversarios verisimile est, eo nos plane venturos ut, si Filius Deus verus est, dicamus non unum, sed duos deos.

A. Nihil absurdi intentatum illi relinquunt, et in omne genus blasphemiae lato feruntur. Nobis autem propositum est, nequaquam istud dicere, nullo modo: sed eo nos adigit disputatio ut sciamur intelligendum esse ex Dei ac Patris substantia prae veram generationem procedere Filium, Deum verum de Deo vero, non in alienam quamdam et diversi generis naturam progeneratam, sed substantialiter existentem id quod intelligitur esse etiam Pater, exceptio hoc uno, quod Pater est. Sic enim, Spiritu sancto connumerato et in deitatem concurrente, una demum vera et naturalis deitas in consubstantiali Trinitate adoratur.

B. Atqui si tres hypostases, inquirunt, esse concedamus, divinitas etiam in triplicitate intelligetur, ut est probabile.

A. At certe verae doctrinae ratio haec ita se non habere nos docuit. Baptizati enim sumus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; nequaquam tamen dicimus fidem esse in tres deos, sed in unam deitatem in Trinitate adorandam. Quid ergo vim adhibes, et rationibus humanis subjicere conaris quae mentem et orationem superant, quaeque sola fide et citra curiositatem colenda existimo? Valde enim nosarium est, 466 et summam impletatis fastigium tenet curiosissime interrogare, quomodo demum et quoniam sit Trinitas, et quo pacto se habeat in se divinitatis natura. Pium actum est animo recte complexi quomam modo in sancta Trinitate una deitatis adoretur natura. Fatere ergo, Hermia, nos haec recte putare et existimare, impie vero facere adversarios, qui ratiuncularum miserarum commentis temere ac stulte inquirunt ea quae mentem exsuperant.

B. Praeclare: Istud enim ego ipsos facere aio. Quomodo ergo Deus unus est in nobis si in propriis hypostasibus et Pater intelligatur esse et Filius?

A. Consubstantialitatis rationem in hoc adjutricem et auxiliatricem utiliter adhibebimus, quæ dualitatem in hypostasibus in unum quiddam constringit, et quod diffundi videtur in proprietatem singularem ac peculiarem, in identitatem utique contrahere potest, ut neque duplicitas de simplici et incomposita prorsus natura a quovis prædicetur, neque deprehendatur dualitatem in hypostasibus tollere quod timemus ne videamur simplicitatis rationem lædere. Quod autem vera sint ea quæ de consubstantialitate dicuntur, testimonia de Filio ex sacris Litteris nobis prolata declarant. Solus enim existens Pater natura et vere Deus, solum existentem Deum natura vereque Filium ad subsistendum in propria hypostasi et ad naturalem identitatem aliter non admisisset, nisi esset ipse quidem ex ipso et in ipso, haberetque vicissim Filius in propria natura Genitorem, atque Idcirco censerentur dici et esse unum. Et certe bonus ille noster Philippus reprehensus est, quod, cum solerti esset ingenio, haud satis considerate loqueretur. Nam cum liceret in Filio Dei et Patris contemplari naturam, rogabat dicens: « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis »²³. » Ad quæ Christus: « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Qui vidit me, vidit et Patrem »²⁴. Ego et Pater unum sumus »²⁵; » quod quidem verum est. Quandoquidem enim ex Dei et Patris substantia Filius effulsit, existit ipse quidem in suo Patre, sed in se manifestat per identitatem naturalem etiam Genitoris substantiam. Pater vero non aliter **467** intelligitur quam per Filium, et in Filio, quandoquidem est character substantiæ ejus, naturam illam unde prodiit in sua forma elucens. Existimo enim loquendum etiam nostro more: ideoque de utroque quodcumque dicitur utique locum habebit, etiam seorsim, in altero, et neutrius gloriam lædet.

B. Quomodo vero etiam istud ais?

A. Nonne audis, amice, beatum Paulum clamantem de Deo et Patre: « Ut sit Deus omnia in omnibus »²⁶?

B. Quid igitur?

A. Agedum ergo, et considera quo pacto æqualitatem gloriæ tribuat Filio, et Unigeniti naturam iisdem in auret quibus ipse quoque Pater utique gloriatur. Dixit enim alicubi de ipso: « Plenitudo ejus qui omnia in omnibus implet »²⁷. »

B. Dixit sane.

A. Nemo igitur dubitaverit, opinor, si quomodo se res habeat in animum sic induxerit. Cum enim Deus ac Pater cuncta impleat et in cunctis rebus sit ac Deo convenienter esse censeatur, non video quoniam demum loco futnra sit illa Filii plenitudo. Itaque cogitare necesse est, nisi sit in utroque substantialiter uterque, superfluum illam, ut constat, a Deo

A. Συλλήπτωρά τε καὶ ἀρωγὸν ἀναγκαίως εἰς τοῦτο παραληψόμεθα τὸν τῆς ὁμοουσιότητος τρόπον, τὸ διττὸν ἐν ὑποστάσεσιν, εἰς ἓν τι τὸ δι' ἀμφοῖν κατασφίγγοντα, καὶ τὸ διαχεισθαι δοκοῦν εἰς ἰδιότητα τὴν ἐφ' ἑκατέρω καὶ ἀναμέρος, εἰς ταυτότητα συλλέγειν εὐ μάλα δυνάμενον, ὡς ἂν μήτε τὸ διπλοῦν τῇ ἀπλῇ τε καὶ ἀσυνθέτῳ πρὸς οὐτινοσοῦν ὄλως ἀπειμίζοιτο φύσει, μήτε μὴν αἰδοῖ τοῦ μὴ δοκεῖν τὸν τῆς ἀπλότητος κατασίνεσθαι λόγον, τὸ διττὸν ἐν ὑποστάσεσιν ἀναίρουντες ἀλίσκοιμεθα. Ἄληθῆ δὲ ὄντα τὸν τῆς ὁμοουσιότητος λόγον, καὶ ἀεὶ ταῦτα που διεκφάνειεν ἂν τὰ ἐφ' Ἰησὺ μαρτύρια, τῶν ἱερῶν ἡμῖν παρεκεκομισμένα Γραμμάτων. Μόνος γὰρ ὁ Πατὴρ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸς, μόνον ὄντα Θεὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς τὸν Υἱόν, παραδέξαιτο ἂν οὐχ ἑτέρως, εἰς τε τὸ ὑπάρχειν ἰδιοσυστάτως, καὶ εἰς ταυτότητα φυσικὴν, εἰ μὴ ὑπάρχοι μὲν αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ, ἔχει δὲ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸν γεγεννηκότα, ταύτη τε νοοῖτο λέγεσθαι τε καὶ ὑπάρχειν ἓν. Καὶ γοῦν ὁ χρηστὸς ἡμῖν ἐπιτιμᾶτο Φίλιππος· τὸ τῆς διανοίας εὐμαθὲς οὐ τοῖς ἀγαν ἐξητασμένοις κατακαλλύων βήμασι. Καίτοι γὰρ ἐνὸν ἐν Υἱῷ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καταθεῖσθαι φύσιν, ἐκίπαρει λέγων· « Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Χριστὸς· « Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν » καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκπέφηνεν ὁ Υἱὸς, ἐνυπάρχει μὲν αὐτὸς τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, παραδείξει δ' ἂν ἐν ἑαυτῷ διὰ ταυτότητος φυσικῆς, καὶ τὴν τοῦ γεγεννηκότος. Νοηθεῖ δ' ἂν ὁ Πατὴρ, οὐχ ἑτέρως ἢ δι' Υἱοῦ τε καὶ ἐν Υἱῷ, ἐπιπέρι ἐστὶ χερακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὴν ὄθεν ἐξέφυε ἐκστῆλων φύσιν ἐν ἰδίᾳ μορφῇ. Χρῆναι γὰρ οἶμαι καὶ καθ' ἡμᾶς εἰπεῖν· τοιγάρτοι καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ὅπερ ἂν ὑπὸ τοῦ λέγοιτο τυχόν, χωρήσει δὴ πάντως, καὶ ἀναμέρος ἐφ' ἑκατέρω, καὶ τὴν οὐδεὸς ἀδικήσει δόξαν.

B. Πῶς δὲ ἄρα καὶ τοῦτο φῆς.

A. Οὐ γὰρ ἐπαίεις ἀνακείραγτος, ὦ τᾶν, τοῦ μακαρίου Παύλου περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· « Ἴνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν; »

B. Ἀλλὰ τί μὴν;

A. Ἴθι δὴ οὖν, καὶ ἄρρη τὸ ἰσοστατοῦν εἰς δόξαν ἀπομένοντα τῷ Υἱῷ, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς καταχρυσούντα φύσιν, οἷς ἂν καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ εὐ μάλα κατασεμνύνοιτο. Ἐφη γὰρ που περὶ αὐτοῦ· « Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. »

B. Ἐφη γάρ.

A. Οὐκοῦν ἀπορήσειεν ἂν, οἶμαι, πᾶς ὁστισοῦν, ὃδὲ πη διενθυμούμενος, τὸ ὅπως ἂν ἔχει τὸ χρῆμα· Ἀνατιμπλάντος γὰρ ἡμῖν τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν πᾶσιν ὄντος τε καὶ νοουμένου θεοπρεπῶς, ὅποιπερ ἂν εἴτι χωρήσειεν ἢ δι' Υἱοῦ πλήρωσις, κατιδεῖν οὐκ ἔχω. Ἄρ' οὖν ἀνάγκη περινοεῖν, ὡς εἰ μὴ ἐστὶν ἐν ἀμφοῖν οὐσιωδῶς ἑκάτερος, πα-

²³ Joan. xiv 8. ²⁴ ibid. 9. ²⁵ Joan. x, 30. ²⁶ I Cor. xv, 28. ²⁷ Ephes. i, 13.

περιτή τις, ὡς ἔοικεν, ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀναφανεῖται πλήρωσις, ἀποχρώσεως εὖ μάλα πρὸς τοῦτο ἡμῖν, τῆς δι' Υἱοῦ, ἤγουν ἐπιεισφύρεται τοῖς οὐσιν εἰκῆ καὶ οὐκ ἔτι καθιζόντως, ἡ δι' Υἱοῦ πλήρωσις, διαρκέστατά τε καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντος τοῦ Πατρὸς, εἰς τὸ πληρῶσαι τὰ πάντα. Τίνος δ' ἂν ἔτι καὶ δεδεῖσθαι τὰ πάντα καταδείξαι τις ἂν, τὴν πληρῶσιν ἔχοντα τὴν παρὰ Πατρός; Ἄρ' οὖν, ὡς ἔταϊρε, περιττός εἰς λόγους ἀναφανεῖται λοιπόν, καὶ ἐβραψόδηκε μάτην ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ἀγίων τε πέρι καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγων· «Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν;» Τίνος γὰρ ἔτι δεδεημένοι, τὰ ἐκ τοῦ πληρώματος δέχονται τοῦ Υἱοῦ, καίτοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀποχρώντως ἔχοντος ἔν γε τῷ ἔρου τινὸς ἀνεπιδέξ;»

B. Ὁρθότατα ἔφης.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτὴν ἦτις ποτὲ ἔστι τὴν δι' ἐκτέρου πλήρωσιν πολυπραγμονεῖν ἐθέλομεν, ἄρ' οὐκ ἂν γένοιτο παντὶ τῷ σαφές, ὡς ἔπερ ἀμφοῖν ὁ τῆς οὐσίας διψικιστὶ λόγος, εἰς τὸ ἑτεροῶς ἔχειν, ὡς ἂν ἐκάτερος ἔχοι φύσεως, οὕτω τὴν εἰς ἡμᾶς ἐνεργήσει πλήρωσιν;

B. Ἀναγκαίως.

A. Καὶ ἔπερ ἐστὶ Θεὸς μὲν ἀληθινὸς ὁ Πατήρ, ὅσα τις ἔσται πάντως που καὶ ἡ ἐνέργεια, διεκπύπτοντός γε μὴν τῆς ἀληθοῦς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, θεῖα μὲν οὐκ ἔτι, κατ' αὐτὸν δὲ πάντως, καὶ ἡ τῆς πληρώσεως δύναμις. Ἐνεργήμεθα δὴ οὖν εἰς πλήρωσιν, διττῶς τε καὶ ἀνομοίως. Καὶ εἰ μὲν ἀποχρήσειν ἐμμελε τοῖς ἐνεργουμένοις εἰς σωτηρίαν ἡ πλήρωσις τοῦ Πατρὸς, θεῖα τις οὐσα καὶ τῆς ἑτέρας ἀμείνων, τί καὶ δῶκε ἐνήργηκεν ὁ Υἱὸς εἰς ἡμᾶς, καίτοι τὴν χεῖρῳ προσετιθείς, ἔπερ οὐχ οὕτως ἐνεργήσειεν ἂν, καθὰ καὶ ὁ φύσει Θεός; Εἰ δὲ δὴ χρησιμὸν τε καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν ἐφείδον τὴν δι' Υἱοῦ πλήρωσιν πεπλουτήκαμεν, περίεστα δὴ που νοεῖν τε καὶ λέγειν, ὅτι τοῦ χεῖρονος ἐδεήθη τὸ ὑπερτεροῦν, καὶ τὸ ἐλλοιποδὸς τῷ προὔχοντι προσετιθεῖ, τὸ ἔλαττον, ἔπερ ἡμᾶς οὐκ εἰσάπαν ἐξήρκεσεν ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διασώσαι πλήρωσις. Ἄλλ' εἶναι φημι τῆς ἐσχάτης ἀποπληξίας αἰτίωμα καὶ γραφὴν, τὸ ἀμωμῆτως ἔχειν οἴεσθαι τε καὶ φάναι ταυτί. Οὐκοῦν, διεβρίφθω μὲν ὡς ἀπωτάτω τὸ ὧδε ληρεῖν. Διαχεισόμεθα δὲ καὶ πιστεύσομεν, μίαν εἶναι τὴν εἰς ἡμᾶς δι' ἀμφοῖν ἐνέργειάν τε καὶ πλήρωσιν. Μία γὰρ ἡ φύσις. Φύσεις γὰρ ἀλλήλαις εἰς διαφορὰν ἰγμένας τὴν καθ' ἑτερότητα νοουμένην, καὶ εἰς ὀνειότητα τὴν εἰσάπαν ἐκπεφορημένα, τὸ ταυτοειδὲς κατ' ἐνέργειαν καὶ ἀπαρράλλακτως Ἰσον, οὐκ ἂν ἔχοιεν τὴν ἐπὶ τισιν τῶν ὄντων, ἀλλ' ἐνθαπερ ἂν ὁ τοῦ πῶς εἶναι τισιν ἑτεροφανῆς εἴη λόγος, ἕτεράς που πάντως ἔκει, καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν οὐχ ὁμοίως ἔχει.

B. Ἀληθές· πλὴν ὡς ἥδιστα ἂν σου διατυθοίμην, τὸ, ὅπως ἂν ἐν ἡμῖν ἦ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πλήρωσις νοοτότε καὶ πράττειτο μία τις οὐσα, καὶ εὐ διάφορος.

A. Καὶ μὴν οὐδ' ὅπωστίουν ἔν γε δὴ τούτῳ τὸ

¹⁷ Joan. 1. 16.

a et Patre visum iri plenitudinem, cum utique sufficiat nobis ad hoc illa Filii; aut frustra, nec satis consentaneae inferri rebus illam Filii plenitudinem, cum sufficientissimus sit et perquam idoneus Pater ad implenda cuncta. Ecquid porro deesse universis rebus ostenderis, cum plenitudinem habeant a Patre? An igitur, amice, vana demum garruisse videbitur sapiens ille Joannes, cum de sanctis et Filio diceret: «Quia de plenitudine ejus omnes accepimus». Cujus enim rei penuria de plenitudine Filii accipiunt, cum Deus ac Pater in se longe sufficiens sit ut creaturam condant quæ nihil ab alio quoquam requirat?

καθ' αὐτὸν εἰς τὸ καταστῆσαι τὴν κτίσιν, τῶν παρ'

B. Rectissime dixisti.

A. Jam si ipsam quoque plenitudinem quæ per utrumque datur quænam sit scrutari volumus, annon cuivis patebit, quod si ratio essentiae in utroque ita distet, ut diversa sit pro ratione naturæ utriusque, eodem nobis modo plenitudinem operabitur?

B. Ita prorsus.

A. Quod si Deus verus Pater est, divina utique erit ipsa quoque operatio: Filio autem vera deitate carente, non jam divina, sed plane similis erit ei quoque vis plenitudinis. Facti ergo sumus in plenitudinem, bifariam, et ratione dissimili. Et quidem si iis qui operantur in salutem satis esse debebat plenitudo Patris divina illa, et altera potior: cur in nobis utique etiam operatus est Filius, licet addendo deteriolem, siquidem non sic operatus fuerit quomodo ille natura Deus? Sin autem utili atque necessario ad salutem viatico Filii nimirum plenitudine ditati sumus: cogitandum utique dicendumque restabit, id quod præstantius est opus habuisse deteriori, et quod minus est potiori addidisse quod defuit, si nobis salvandis plane laud sufficit Dei ac Patris plenitudo. Sed recta et inculpata hæc esse dicere cogitareve, summæ dementiae culpam esse aio. Itaque istud nugarum procul amandetur. Statuamus autem et credemus, unam esse in nobis per utrumque operationem et plenitudinem. Una quippe est natura. Naturæ enim invicem ita differentes, ut diversæ censeantur inter se, ac prorsus alienæ, identitatem operandi et omnimodam æqualitatem in nullis rebus habent, sed ubi ratio modi quo existunt aliquibus diversa videtur, ibi diversæ plane sunt, et quod per operationem est, dissimile.

B. Ita est: verum ex te libenter quæsierim quo pacto in nobis Patris et Filii plenitudo intelligatur et fiat, cum una sit, nec diversa.

A. Atqui nihil in hoc plane difficile est, aut captu

arduum. Qui enim aliter quam per Spiritum sanctum, qui nos divinis gratiis per seipsum implet, et ineffabilis naturæ reddit participes? Sic enim alicubi Salvatoris discipulus inquit: « In hoc cognoscimus quod in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis ».

B. Per unum igitur Spiritum sanctum illa ab utroque plenitudo perficitur, non seorsim?

A. Sane quidem, Hermia. Quod autem cogit nos ut te percontemur, et urgeamus quo pacto fiat per unum Spiritum illa utriusque operatio quæ ad plenitudinem pertinet, illud est, opinor.

B. Quodnam, amabo te?

A. Intelligis quippe, ut auguror, quod cum non similem nacti sint invicem naturam (maxime cum Filius substantialiter minor sit, ut nescio que modo illi somniant), si operati fuerint aliquid in nobis, non æquali et eodem per omnia modo perfecta case forsitan censebuntur quæ illi operati fuerint. Præterea quomodo per unum sanctum Spiritum illa utriusque in nobis erit plenitudo, qui nequaquam ministerio modo quæ alterius sunt propria in nobis signat, et ministri vices in nobis implet, sed tanquam in propria natura etiam utriusque plenitudinem habet?

B. Consultissime loqueris. Hoc enim mihi utique obversatur animo.

A. Eo itaque disputationis hujusce conatus omnis convertatur. Dicam vero quod id omne quod per seipsum alicujus communionem aliis infort, nequam a naturali cum illo conjunctione recedit, sed ita operabitur quasi forsitan esset etiam illud. Necessaria enim, opinor, ad substantialem identitatem illa composita sunt lege, quæcunque ejusdem virtutis operationem mutuo nacta videntur.

B. Exemplis utere cæso: non enim assequor.

A. Pergo itaque, et jam aggredior. Sol ipse aliquid per se intelligitur et est, et sublime percurrit iter, factoris mutuam sortem nactus. Demittens autem radios, terrasque lambens, sensum caloris infundit. Quod si anxie perscrutari velimus, quam et qualem naturam sortitus sit, citra laborem id præstabitur. Calidum enim et ignitum esse quis in animum facile induxerit qui semel eo sit usus, ad id demonstrandum assumpto radio calido, qui ex ipso procedit ac profunditur.

B. Recte dicis. Intelliget quippe, cum res ipsa difficultate careat.

A. Jam qui sit ut illud demum cordatis hominibus manifestum non sit?

B. Quidnam illud ais?

A. Alterius naturæ non esse a solis natura, quæ

χαλεπόν, ἢ δυσέφικτον. Πῶς γὰρ ἂν ἐτέρως ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θεῖον ἡμᾶς χαρισμάτων ἀναμπλάντος δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἀρρήτου φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαινοῦς; Ὡς γὰρ ποῦ φησι τοῦ Σωτήρος ὁ μαθητὴς· « Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστίν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. »

B. Δι' ἑνὸς οὖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ παρ' ἀμφοῖν ἐνεργεῖται πλήρωσις, οὐ μεμερισμένως;

A. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Ἑρμεία· τὸ δὲ δὴ χρῆναι φιλοπευσταῖν ἀνακεῖθον, καὶ ἀναμανθάνειν ἐπιτελεσθᾶί σε, τὸ, ὅπως ἂν γένοιτο δι' ἑνὸς τοῦ Πνεύματος ἡ παρ' ἀμφοῖν ἐνέργεια, τελοῦσα πρὸς πλήρωσιν, ἐκαίνο, οἶμαι, ἐστίν.

B. Οἶαι δὲ δὴ τί;

A. Διανοῆ γὰρ που, κατὰ τὸ εἶδος, ὡς εἴπερ ἀλλήλοισιν οὐχ ὁμοίαν λαχόντων φύσιν, ἅτε δὴ τὰ μᾶλλον οὐσιωδῶς ἔχοντος τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τὸ ἐκαίνοισι δοκοῦν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐνεργησεῖάν τε τῶν εἰς ἡμᾶς, οὐκ ἐν ἴσῳ ἐρόπω καὶ ἀπαρἀλλάκτως ἔχοντι κατὰ πᾶν ὄτιοῦν, ἐκπεπεράνθαι τυχὸν τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῖς νοηθεῖη ἂν. Εἴτα πῶς ἂν ἔτι δι' ἑνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ παρ' ἀμφοῖν ἐν ἡμῖν ἔσται πλήρωσις, οὐχ ὑποουργικῶς ἐσημαίνοντος τὰ ἐκατέρου τυχόν, καὶ τὴν διακονικὴν ἐν ἡμῖν ἀποπληρωῦντος χρεῖαν, ἀλλ' ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὴν ἀμφοῖν εἰσκαμίζοντος;

B. Προμηθέστατα εἶπες. Τουτὶ γὰρ δὴ μοι στρέφεται κατὰ νοῦν

A. Τετράφθω δὴ οὖν ἐπ' αὐτὸ δὴ τουτὶ τοῦ λόγου τὸ σπούδασμα· φαίην δ' ἂν εἶτι τὸ τινος ἐτέρως ἐμποιοῦν δι' ἑαυτοῦ τὴν μέθεξιν, τῆς μὲν πρὸς ἐκαίνοσυμφυτας ἀποροίτησειεν ἂν οὐδαμῶς, ἐνεργήσει δὲ οὕτως, ὡς εἴπερ ἦν ἴσως κάκεινο τυχόν. Ἀναγκαῖα γὰρ, οἶμαι, πρὸς οὐσιωδῆ ταυτότητα συντετάχεται νόμῳ, τὰ, ὅσαπερ ἂν ἀλλήλοισι ταυτοσθενῆ τὴν ἐνέργειαν διαλαχόντα φαίνοιτο

B. Ἴθι μοι διὰ παραδειγμάτων, ἵσονται γὰρ οὐ λίαν.

A. Οὐκοῦν εἶμι ται, καὶ δὴ καὶ ἐρῶ. Ἥλιος μὲν γὰρ αὐτό τι καθ' ἑαυτὸ νοεῖται τε καὶ ἐστίν, καὶ ἀνφικισμένην μὲν τινα διέρπει τρίβον, τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι τὸ τῆδε ἔχειν διαλαχόν. Καθίεις δὲ τὴν ἀκτίνα, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐκπαύσεως, ἐνέχει μὲν τῆς θερμότητος τὴν αἰσθησιν. Εἰ δὲ δὴ τίνα τα καὶ ποδαπὴν τὴν φύσιν διεκλήρωσας, κολυπραγμονεῖν ἐθέλοιμεν, ἀνιδρωτὶ κατορθώσομεν. Ὅτι γὰρ θερμὸς καὶ πυρῶδης, ἅπας ὅστισόν εὐκόλως τῶν γε ἅπασι μετεσχηκότων περινοήσειεν ἂν τὴν ἐξ αὐτοῦ προεκκύπτουσαν καὶ προγεωμένην ἀκτίνα θερμὴν, παραλαβὼν εἰς ἀπόδειξιν.

B. Εὐ λέγεις. Συνήσει γὰρ οὖν, εἰπειτοὶ καὶ σταλαίπυρον τὸ χρῆμά ἐστιν

A. Εἴτα πῶς ἐκαίνο λοιπὸν τοῖς γε ναῦν ἔχουσιν οὐκ ἐμφανές;

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Ὅτι τῆς ἡλίου φύσεως, ἥτις πᾶσι ἐστίν, ἕτερο-

²⁰ I Joan. iv, 13.

φύσις οὐ τί που τὸ ἐξ αὐτοῦ προχέομενον εἰς τὰ τῆς αἰσθήσεως δεκτικά. Πῶς γὰρ ἂν ἐτέρως ἔχοι τὸ ἐνεργεῖν ἐκεῖνος, μὴ οὐκί τὴν ἡλίου φύσιν τῆς ἰδίας ἐκδρομῆς ῥίξαν ὡσπερ τινὰ καὶ μητέρα λαχόν, ἴν' ἐξ ὧν εἶναι πεπίστευται, τῆς τοῦ προέντος οὐσίας ὅλην ἔχον ἐν ἑαυτῷ τὴν ποιότητα ἐκφαίνοντο;

B. Οὐκ ἐτέρως ἂν ἔχοι.

A. Ἰτέον δὴ οὖν ἐπ' αὐτὴν ἤδη πως τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος φύσιν, καὶ περιεργότερον βαρυνίζοντες, ἐκεῖνο διασκεψώμεθα, οὐκ ἐξαγωνίους τισὶν ἐπιθρῶσκοντες λόγους, καιροῦ δὲ διέρπειν ἐφ' ἕτερα πρεπωδέστατα παραθήγοντος, πότερόν ποτε Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα συντετάσσεται, καὶ ἐν τῇ μιᾷ τῆς θεότητος φύσει καταγραπτόν, ἢ μή;

B. Ἐνα φασὶν ἀληθινὸν εἶναι Θεὸν, τὸν Πατέρα, ἐπιριθμοῦσι δὲ αὐτῷ τὸ σύμπαν, οὐδένα.

A. Οὐκοῦν ἐξωσθήσεται κατ' αὐτοὺς τῆς ἀληθοῦς θεότητος σὺν Υἱῷ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ εἰς τὴν τῶν γενομένων ἀπολισθήσει πληθύν, καὶ ὁμοφυεῖ μὲν ἔσται κατ' αὐτοὺς τῷ Υἱῷ, κατὰ γὰρ τὸν τοῦ πεποιθῆσθαι λόγον, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας, ὡς κορῶν τῶν. Ποῖος οὖν ἐστὶ Θεὸς ἐν ἡμῖν εἰ καὶ ἐναυλιζοῦτο τοῖς βαπτιζομένοις, καὶ ἐγκατοικῆσαι τὸ Πνεῦμα, παραδεικνύτων ἐκεῖνοι. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐδὲν αὐτοὶ φαίεν ἂν, καθάπερ ἐγώ μαι. Τῆς γὰρ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθοῦς θεότητος τὴν μέθεξιν, οὐκ ἂν τις ἔλοι ποτὲ διὰ γεννητοῦ τοῦ Πνεύματος, ἐπεὶ μὴ τοῦτο ἐκεῖνος μέθεξις φυσική. Λέπεται τοίνυν εἰπεῖν, ὡς εἴη μὲν μόνος ἐν ἡμῖν ὁ Υἱὸς, καίτοι κατ' ἐκείνους ὠνομασμένους ἐτεροφυῆς, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκδεθῆκώς, διὰ τε τοῦτο τῇ κτίσει συναριθμούμενος. Κτίσις οὖν ἐν ἡμῖν, οὐκ ἐστὶ Θεός, καὶ διὰ κτιστοῦ τοῦ Πνεύματος, καταπλουτεῖ τὸν ἁγίασμα ἢ κτίσις, οὐδὲν ἔχουσα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ δὲ δὴ μεθέντες τουτοῖ, παρατρέποντο πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ Θεὸν εἶναι λέγοιεν τὸν Υἱὸν, φραζόντων ἐκεῖνο, πότερα θεῶν ἐν ἡμῖν ἔσται δυάς, ἐγκατοικισθέντων ἡμῖν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ γοῦν εἷς τε καὶ μόνος; Ἐφη γὰρ ὁ Χριστός· « Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρεῖ, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, πρὸς αὐτὸν ἔλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. »

B. Δύο μὲν, οἶμαι, θεοὺς, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἐκείνους ἐλέσθαι νοεῖν· τετραφόνται δὲ ἰσως, πρὸς γὰρ τὸ εὐθύ καὶ ἀμωμήτως ἔχον, Θεὸν ἐν ἡμῖν ἕνα διδόντες, τὸν ἀληθινόν τε καὶ φύσει, προσθεῖεν δ' ἂν ἰσως αὐτοὶ τὸν Πατέρα καὶ μόνον.

A. Οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ οὐκ ἐκόντας ἤδη πως ἐκεῖνο φάναι τολμᾶν, ὡς εἴπερ ἐστὶν εἷς ἐν ἡμῖν καὶ μόνος Θεός ὁ Πατὴρ, συνεισθαλεῖ μὲν, οὐκ ἐπι χρησίμως, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ περιττῶς ὁ Υἱὸς, καίτοι τὸ εἶναι Θεός ἀληθινός, οὐκ ἔχων, ὅλος δὲ ὡσπερ εἰκαῖος ἐν ἡμῖν ἔσται τυχόν, ἢ παρ' αὐτοῦ πληρωσῆς. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐτέρως οὐκ ἐν κόσμῳ τῶ καθήκοντι τετελεσμένα τὰ τῆς εὐκαιροῦ συνεισδρομῆς. Ναοὶ γὰρ εἴπερ ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τί που θεῶν ἐξιτητέον τῆς ἀπάντων καρδίας, ἐπιφωνεῖτω τίς ἤδη τῷ Υἱῷ, μᾶλλον δὲ τί

cunq̄ue illa sit, id quod ex ipso profunditur in ea quæ sunt sensus cupacia. Quo enim alio pacto vim suam exsereret, nisi veluti radicem quamdam ac matrem emissionis suæ naturam solis haberet, ut ex eo quod esse creditur totam in seipso emittentis substantiæ qualitatem habere videatur?

B. Non alio sane.

A. Ad ipsam ergo æmum sancti Spiritus naturam veniamus, eamque accurate consideremus, non excurrentes extra propositum, 470 sed tempore nos ad res maxime congruas hortante: utrum videlicet Patri et Filio sit connumerandus, et in una deitatis natura conscribendus, annon?

B. Unum aiunt esse verum Deum Patrem: huic vero annumerant plane neminem.

A. Igitur ex eorum sententia a vera deitate excludetur etiam una cum Filio Spiritus, et in creaturarum numerum amandabitur, atque ejusdem nature quidem erit cum Filio, sicuti opinantur, quod ad creationis rationem attinet, sed a Dei et Patris substantia longissime distabit. Ostendant igitur illi ecquis tandem Deus sit in nobis, si in baptizatis habitat ac diversatur Spiritus. De Deo enim ac Patre nihil ipsi dixerint, ut reor. Naturalis enim ac veræ deitatis participationem nemo demum per creatum Spiritum acceperit, siquidem hoc non esset illius naturalis participatio. Restat igitur dicendum, solum quidem in nobis esse Filium, quamvis, ut illi volunt, dictus sit alterius nature, et ex Dei ac Patris substantia egressus, atque ob id creature connumeratus. Creatura igitur in nobis est, non jam Deus, et per creatum Spiritum sanctificatione locupletatur creatura, nihil habens a Deo et Patre. Sin autem, hoc prætermisso, ad saniolem mentem revertantur, et Deum esse dicant Filium, respondeant utrum in nobis futura sit deorum dualitas, Patre et Filio in nobis habitantibus, an unus ac solus? Dicebat enim Christus: « Si quis diligit me, sermonem meum servat, et Pater meus diligit ipsum, et ad eum veniamus, et mansionem apud eum faciemus ».

B. Duos esse deos ne illos quidem ipsos censere autumo: sed convertentur forsā ad rectam inculpatamque fidem, fatebunturque Deum in nobis unum esse verum illum et naturalem, sed forsā addiderint, Patrem ac solum.

A. Itaque necesse est ut vel inviti illud quodammodo dicere audeamus quod cum unus sit in nobis ac solus Deus Pater, non jam utiliter, sed superflue potius una se ingeret Filius, cum Deus verus non sit, inanisque forte numerus futurus est in nobis ejus plenitudo. Quinetiam minus quam par est rite, et opportune fiet ille congressus. Nam templa Dei cum simus, ac non deorum, de omnium corde egrediendum 471 est tandem Filio, exclamat aliquis: imo vero cur plane denuntiat principio se

²⁰ Joan. xiv, 23.

una ingressurum, si nullus erit qui una introeat, cum Deus sit secundum naturam Pater, et templum in quo fuerit satis abunde compleat? Proindeque (eadem enim hic iterum repetam) neque Deus in nobis erit per Spiritum, non enim naturæ divinæ participationem in nobis efficiet eo quod ex ipsa non sit, ut illi volunt; superflue autem ut constet, una cum Patre concurreret Filius, nihilque dicere vetabit blateronem et vaniloquum esse beatum Paulum, qui aperte scripsit, Christum in nobis esse, ut Deum per Patrem vocantem per seipsum ad participationem naturalis ac veræ deitatis ³⁰.

B. Nugæ sunt isthæc, et summæ impietatis oratio.

A. Statuamus ergo unam esse deitatis naturam, quam necesse sit esse id quod est, ac dicitur: neque porro alienum, ut illi volunt, a Patre Filium, sed ex ipso et in ipso Deum verum existere, identitate naturali cum Patre præditum. Sic enim in nobis non jam duo censebuntur esse dii, sed unus ac solus in sancta Trinitate adorandus. An reprehendendum aliquid in his existimas, aut peperam se habere dicis?

B. Nequaquam.

A. Considera ergo, si placet, etiam ipsum sanctissimum Moysen, o carum caput, simplici et incompositæ Dei naturæ orationem personæ non simplici convenientem tribuere. Consideranti enim vel hinc nullo negotio patebit illa secundum hypothesisim in una deitate Trinitas.

B. Sane velim audire amplius quidnam sit illud quod ais. Mihi ergo illud clarius edisserere.

A. Annon Moyses primo historiae suæ libro statim auctorem et opificem rerum omnium scribit esse Deum? Aut autem de sola hominis creatione dixisse (nam res cæteras sine deliberatione fecerat): «*Faciamus hominem ad imaginem nostram, et ad similitudinem* ³¹. » Et paucis interpositis: «*Et fecit, inquit, hominem Deus, ad imaginem Dei fecit illum* ³². »

B. Capio.

A. Cum autem turrim nonnulli quondam ad cælum usque extruere per summam stultitiam stantissent: «*Venite, inquit universi Deus, et descendentes confundamus ibi linguam eorum* ³³. » Quis igitur **472** et quibus dicit illud, «*Venite, et descendentes confundamus?* » Non enim dicet quispiam, opinor, sanctorum angelorum manu opus habuisse, aut ullius omnino rei conspiratione atque concursu Deum, ut quod volebat posset perficere. Divina enim vis cunctipotens est, et efficere facile quodcumque statuerit, in se habet, et ipse Deus rerum vis tota est. Quemadmodum enim dicimus ipsum esse sapientiam ac vitam, nec posse quid-

A γὰρ ὅλως καὶ συνεισβάλλειν ἐπαγγέλλεται τὴν ἀρχὴν, εἴπερ οὐδεὶς ἔσται συνεισβάλλων, Θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀποχωρῶντος εὖ μάλα τὸν ἐν ᾧ περ ἂν γένοιτο πληροῦντος ναόν; Οὐκοῦν (ἀνακυκλήσω γὰρ αὖθις τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον), οὕτε Θεὸς ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος· ἐνεργήσει γὰρ οὐδαμῶς τῆς θείας φύσεως ἐν ἡμῖν τὴν μέθεξιν, τῷ μὴ ἐξ αὐτῆς κατ' ἐκείνους εἶναι· περιττὸς δὲ, ὡς ἔοικε, τῷ ἰδίῳ Πατρὶ συνειστρέφων ὁ Υἱὸς, καὶ οὐδὲν ἔτι τὸ ἀπειργον εἰπεῖν ἀμαρτοεπῆ τε καὶ εἰκαιόμυθον τὸν μακάριον Παῦλον, γεγραφότα σαφῶς, ὅτι Χριστὸς ἐν ἡμῖν ὡς Θεὸς διὰ τοῦ Πατρὸς, καλοῦντος δι' ἑαυτοῦ πρὸς μέθεξιν τῆς κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθοῦς θεότητος.

B. Λῆρός που ταυτὶ, καὶ δυσσεβείας εἰς ἄκρον ἤκοντες λόγοι.

A. Διαχεισόμεθα τοίνυν, μία μὲν ὅτι θεότητος φύσις, ἥ καὶ τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τοῦθ' ὅπερ ἔστι καὶ λέγεται, πάντη τε καὶ πάντως ἔποιτο ἂν, ἐκφυλὸς γε μὴν οὐκ ἔτι κατ' ἐκείνους ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινός, συντετάσσεται τῷ γεγεννηκότῳ πρὸς ταυτότητα φυσικὴν. Ὡς γὰρ ἐν ἡμῖν δύο μὲν οὐκ ἔτι θεοὶ νοηθεῖεν ἂν, εἰς δὲ καὶ μόνος ἐν ἀγία Τριάδι προσκυνοῦμενος. Οἷε τι χρῆναι τούτοις ἐπιτιμᾶν, ἢ ὡς οὐκ εὖ ἔειπερᾶσθαι λέγειν;

B. Οὐδαμῶς.

A. Ἄθρει δὴ οὖν, εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτὸν, ὧ φιλότις, Μωσῆα τὸν ἱερώτατον, τῇ ἀπλῇ τε καὶ ἀσυνθέτῳ τοῦ Θεοῦ φύσει, τὸν ἑοικότα προσώπῳ τῷ μὴ ἀπλῷ προσάπτοντα λόγον. Ἐνεστί γὰρ δὴ κἀνεῦθεν ἀμογητὴ διασκοποῦμενος ἰδεῖν, τὸ ἐν μιᾷ τῇ θεότητι τριπλοῦν καθ' ὑπόστασιν.

B. Καὶ μὴν ὅτι ποτὲ ἔστιν ὁ φῆς, ἐθέλοιμ' ἂν ἐπαλεῖν ἔτι. Φράζε δὴ οὖν μοι σαφέστερον.

A. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸ πρῶτον ἡμῖν τῆς ἑαυτοῦ συγγραφῆς συντιθείς βιβλίον, γενεσιουργὸν μὲν καὶ τεχνίτην τῶν ὄλων, ἀναγράφει τὸν Θεόν; Ἐφη δὲ, εἰπεῖν ἐπὶ μόνῃ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ, καίτοι τὴν τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀποσχεδιάσαντα γένεσιν· «*Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμολοῦσιν.* » Καὶ τι διὰ μέσου προσρίψας βραχύ· «*Καὶ ἐποίησεν, ἔφη, τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.* »

B. Μανθάνω.

A. Πύργον δὲ ἀναδείμασθαι τὸν οὐρανομήκη προτεθυμημένων τινῶν ἐξ ἀποπληξίας ποτὲ, «*Δεῦτε, φησὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ καταβάντες συγγέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὰς γλώττας.* » Τίς δὴ οὖν ὁ λέγων, καὶ τίσιν ἄρα, τὸ, «*Δεῦτε καὶ καταβάντες συγγέωμεν;* » Οὐ γὰρ δὴ φαῖεν ἂν, οἷμαί που, τινὲς τῆς τῶν ἁγίων ἀγγέλων δεδεῆσθαι χειρὸς, ἢ γούν ὄλως τῆς παρά του τῶν ὄλων ὄντων συμπνοίας καὶ συνδρομῆς, εἰς τὸ κατισχύσαι τὸν Θεὸν καταπερᾶναι τὸ δοκοῦν. Παναλκὲς γὰρ που τὸ θεῖόν ἔστι πρὸς πᾶν ὄντιον, καὶ καταπλουτοῦν ἐν ἑαυτῷ τὸ, ὅπερ ἂν βούλοιο καταρθοῦν εὐκόλως, καὶ αὐτὸ τῶν ὄντων ἔστιν ἡ πᾶσα δύναμις. Ὡς περ γὰρ εἶναι φάμεν σοφίαν αὐτὸ καὶ

³⁰ Rom. viii, 9-15. ³¹ Gen. i, 26. ³² ibid. 27. ³³ Gen. xi, 7.

ζωὴν, καὶ οὐκ ἂν τὴν δύναμιτο διαζῆν, ἢ γοῦν τῶν σοφίας μετασχεῖν ἀγαθῶν, μὴ οὐχὶ παρ' αὐτοῦ καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀναβρύουσαν ἔχον τὴν χορηγίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον οὐκ ἂν ἔλοι τι τῶν ὄντων ἰσχύον, οὐδ' ἂν εἰς τὸ δύνασθαι τι κατορθοῦν προήκοι ποτὲ, μὴ οὐχὶ παρὰ τῆς τῶν ὄλων ἰσχύος εἰς τοῦτο ἡγμένον. Ἐξέσταται δὴ οὖν ἀδιαβλήτως εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἀγγέλοις, ἢ γοῦν ἐτέραις τισὶ δυνάμεσι λογικαῖς, τὸ, « Δεῦτε, καὶ καταβάντες συγγέλωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας, » ἔφη Θεός, ἀλλ' οἶονεὶ πως ὡς ἐν ἀπλῆ κινήσει φύσεως μιᾶς ἑαυτὴν. . . εἰς ἐνέργειαν τὴν ἐπὶ τισὶ διεδόνησέ πως ἡ ἀγία Τριάς, ἐπειτοὶ καὶ μόνῃς δημιουργικῆς ἐξουσίας ἔργον ἦν, καὶ γλώττης εὐρυθμον κίνημα μεταπλάσαι πρὸς τὸ δοκοῦν, καὶ λόγου φύσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς τε καὶ ἐν ἡμῖν, ἐξ ἀπλῆς τῆς τότε φωνῆς, εἰς πολυειδῆ καὶ πολυχηστέραν ἀπλώσαι διεκδρομῆν, ὥστε καὶ ἀήθη τινὰ καὶ οὐ πάλαι διεγνωσμένον οἶμον ἔλθειν, τὸν ἐκάστου τῶν διεστραμμένων παρασκευάσαι νοῦν. Ἴνα τοίνυν ἔχοιμεν ἐννοσῖν, ὡς ἤκιστα μὲν ἀγγέλων, αὐτοურγίας δὲ μᾶλλον κατόρθωμα θεϊκῆς τὸ δρώμενον ἦν, τὸ, « Δεῦτε, » φησὶν αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ἡ ἀγία τε καὶ ὁμοούσιος Τριάς.

B. Ὅρθῶς ἔχει.

A. Πῶς δ' ἂν καὶ ὄλων τὴν ἀνθρώπου φύσιν διαμεμορφῶσθαι πρὸς Θεὸν οἰηθεῖεν ἂν; τὴν τίνος ἐρούσιν ἐννοσημάνθαι τοῖς ἐπὶ γῆς εἰκόνα;

B. Τί γάρ, εἰ λέγοιεν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

A. Ἄλλ' εἰ δὴ μόνον φαίεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πρὸς ἐσχάτην ἀθλιότητα κατοικήσονται λογισμῶν.

B. Τίνα τρόπον;

A. Πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ, « Ποιήσωμεν, » καὶ μὴν καὶ τὸ, « γὰρ » εἰκόνα τὴν ἡμετέραν, » οὐχ ἐνὶ προσώπῳ, πρέπει δ' ἂν μᾶλλον τοῖς ὑπὲρ ἓνα καὶ δύο. Πρὸς δὲ γε τούτῳ, φαμὲν ἐκεῖνο διενθυμούμενοι. Τὸ ἀναμορφούμενον, διαμαρτοσύνης αὐτῷ τῆς πρώτης ἰδέας, καὶ λελωθμένης εἰς τὸ ἀκαλλές, ἀρ' οὐκ εἰς ἐκεῖνο καθηκόντως ὑπονοστήσειεν ἂν, πρὸς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πεπηρῶσθαι βλάβος ἀποπεμφόμενον, ἐπὶ τὴν ἀλώδητον τῆς φύσεως εὖσιν ἀναβρώσκει πάλιν;

B. Πῶς δὴ φησ;

A. Πεύσῃ τοι καὶ μάλα σαφῶς· φράσω γὰρ ὡς ἐνι. Εἰ τις τῶν ἀριστα καὶ τελειῶς ἐξησκηκότων ἐπιστήμην, φέρε εἰπεῖν τὴν χαλουργικὴν, ἀνδριάντα διατεχνήσασθαι, μορφὴν ἐγχαράξας τὴν ἰδίαν αὐτῷ, ὃ δὲ, τῆς ἔδρας ὑπὸ τοῦ τῶν διεφθονηκότων ἐκμεμοχλευμένου, πεισῶν τε καταδομησίσει, καταπηρωθεῖ τε οὕτω, καὶ μεταθεῖτο πρὸς τὸ ἀκαλλές· εἶτα τὸ χρῆμα οὐ φορητὸν ποιοῖτο τυχόν ὃ τοῦδε τεχνίτης, βουλοῖτό τε τὸν τοῦ κατασιναμένου κατατῆξαι φθόνον, ἀγριωτέρα φλογί, καὶ δὴ μεταπλάττει πρὸς εἶδος αὐθις τὸ ἐν ἀρχαῖς τὸ τέχνημα, τὰ ἐκ τοῦ πεπηρῶσθαι βλάβη περιελών· ἄρα ἂν σοι δόξαι φρονεῖν τὴν ἐτέρου του μεταστοιχειώσαι μορφῆν;

B. Οὐ πάνυ.

A. Ἐντιθίς γε μὴν τὸ εἶδος αὐτῷ τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἀνεμόρφωσέ τε κατὰ ἀλήθειαν, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῷ πάλιν ἐνεχάραξεν εἰκόνα;

A quam vivere aut sapientiae esse particeps, nisi ab ipso velut a fonte scaturiente id accipiat: eodem, opinor, modo nihil robur habiturum est, nec recte quidquam perficiet, nisi ab illa virtute rerum omnium eo adducatur. Licet igitur vere et inculpate asserere Deum non angelis aut aliis quibusdam virtutibus rationalibus dixisse illud, « Venite, et descendentes confundamus linguas eorum, » sed velut in simplici notione naturae unius sanctam Trinitatem seipsam ad operandum aliquid quodammodo excitasse, cum unius quoque virtutis creatricis opus esset, et linguae motum concinnum pro arbitrato mutasse, et sermonis quotidiani et familiaris naturam ex simplici qua tum utebantur lingua homines, in multiformia ac multisona linguarum diverticula diduxisse, adeo ut perversorum mentes incognitum et nulli tritum iter insistere fecerit. Ut igitur intelligere possemus non quidem angelicae, sed divinae potius virtutis illud opus esso: « Venite, » dicit ipsa ad seiosam sancta et consubstantialis Trinitas.

B. Recte habet.

A. Sed quomodo, quaeso, naturam hominis ad Dei similitudinem formatam esse putabunt? Cuiusnam imaginem hominibus impressam dicent?

B. Quid, si dicant illam esse Dei ac Patris?

A. At si solius Dei ac Patris dixerint, in extremam decident vecordiam.

C. B. Quo pacto?

A. Primum quidem, quod illud, « Faciamus, » ac praeterea istud, « ad imaginem nostram, » non uni personae, sed pluribus quam uni, duabusque conveniat. Dicam porro quod occurrit. Quod reformatur, cum ab exemplari recessit ac deformitate in se habet, annon ad illud quod **473** erat initio merito redierit, et, abjecto corruptae formae damno, ad veram et naturalem pulchritudinem revocabitur?

B. Quid, quaeso, tibi vis?

A. Audies certe, idque manifestissime: dicam enim quoad licet. Si quis praestantissimus artifex, puta faber aëriarius, statuam effinxerit impressa ei forma propria: haec autem ab invidio quodam de sua sede emota corruerit, atque ita mutilata fuerit ac deformata: tum indignatus artifex, invidiam ejus a quo mutilata fuerit, vehementiore flamma ceu tabe consumere statuat, et certe opus suum sublato damno in priorem formam resingere: an tibi recte facere videbitur, si, propria forma relicta, eam plane ad alterius cuiusvis formam resinxerit?

ἰδρῶς, εἰ τὸ εἰκείον εἶδος ἀφελῖς, ἀτεχνῶς αὐτὸ πρὸς

B. Neutiquam.

A. Quod si priorem ei formam indiderit, an reformavit vere, et propriam ei rursus impressit imaginem?

B. Ita prorsus.

A. Cum hæc igitur ita sint, quidnam demum fecisse dicemus Patrem ac Deum, si hominem ad imaginem et similitudinem suam duntaxat factum (hoc enim utique sentire adversarios dicis) reformare volens collapsum ac deformatum, non in pristinam certe formam eum restauravit, hoc est, ad similitudinem suam, sed ei formam alteram ac figuram potius indidit? siquidem alius est ab ipso naturaliter Filius, ad quem formati sumus. Sic enim quibusdam scribit sapientissimus Paulus: « Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis ²⁴, » Et rursus: « Quos enim præsevicit, et prædestinavit ²⁵. » Deus videlicet « conformes imaginis Filii sui » hos et vocavit. « Reformavit enim nos per Spiritum in propriam imaginem Christus, et suæ naturæ decus piorum animabus intelligibili et arcano modo insignit. Formati itaque sumus, opinor, ad Deum quidem, non jam illum verum, sed in nobis elucet forma quæ est creaturæ. Et certe quod olim Psaltes voce decantantur est: « Renovabitur ut aquilæ juvenus tua ²⁶, » in nihilum jam recidat, frustra ut videtur ostensum. Non enim renovatio, ut Scripturæ volunt, sed reformatio potius erimus, **474** quibus ad pristinum statum redire non licet, nec ad id quod principio eramus recurrere, sed ad deterius quam antea vi quadam adacti sumus, et deformitatis multum habentes. Quinetiam renovationem per Christum incomparabiliter superabit prior illa creatio, siquidem nobis illa quidem dedit in forma solius ac vere Dei clarere, hæc autem nos in aliam formam ac diversam redngit, ad Filii nos transformans imaginem. Quid igitur tandem per Christum adepti sumus, cum ipsa, ut videtur, spoliati similitudine cum Deo, tum illa jam naturæ gloriatione prorsus exuti, siquidem nostra omnis felicitas in eo versatur, quod ad Dei similitudinem facti sumus? Sed nuge, opinor, et risus demum hæc sunt, et aniles fabulæ. Reformamur enim ad priorem illam imaginem, ut eo in statu simus, certo signaculo, Filio nimirum obsignati, qui et character et similitudo est Patris ²⁷, nec alius ab ipso quoad identitatem substantialem.

σφραγισμένοι τῷ Υἱῷ, πρὸς τὸ εἶδε ἔχειν, ὅς ἐστι ἕτερος παρ' αὐτὸν, κατὰ γὰρ τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτῶν.

B. Acutissime sane.

A. Vile porro quantum in absurditatem labatur eorum oratio, qui sic sentientes reprehendere stant. Nam si Deus est solus ac verus Pater, atque ita esse præ vocordia asserent, colligetur inde necessario Filium Deum non esse secundum naturam.

B. Prorsus quidem.

A. At erit utique deterioris plane conditionis quam Pater, quandoquidem id quod supremum est omnium, natura et vere Deus est.

A B. Καὶ μάλα.

A. Ὡδε τοιγαροῦν ἔχοντος ἡμῖν τοῦ τοιοῦδε λόγου, τί δὴ ἄρα πεπραχέναι δώσωμεν τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, εἰ γεγονότα τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ τε καὶ μόνου· τοῦτο γὰρ που φησὶ ἐννεοῦχένα: τοὺς διεναντίας· ἐπέπειθ' ἠθέλησεν ἀναμορφῶν διωλισθηκότα καὶ λελωθημένον, οὐχὶ δὴ μᾶλλον εἰς εἶδος αὐτὸν κεκαινούργηκε τὸ ἐν ἀρχαῖς, τουτέστιν, εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτὸν, ἐνετίθει δὲ μᾶλλον αὐτῷ, μορφὴν τε καὶ εἶδος ἕτερον; εἴπερ οὖν ἕτερος παρ' αὐτὸν φυσικῶς ὁ Υἱὸς, πρὸς δὲν μεμορφώμεθα. Γράφει γὰρ ὡδέ τισιν ὁ σοφώτατος Παῦλος: « Τεκνία, οὐς πάλιν ὠδῶ, ἀχρις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Καὶ πάλιν· « Οὐς γὰρ προέγνω, καὶ πρῶτισα »

(δῆλον δὲ δὴ που πάλινδτι ὁ Θεὸς ἐ συμμόρφους τῆ εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦτους καὶ ἐκάλεσεν. » Ἀναμορφῶει γὰρ ἡμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς ἰδίαν εἰκόνα Χριστοῦ, τὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς νοητῶς τε καὶ ἀπορρήτως τὴ κάλλος ἐνσημαίνεται. Μεμορφώμεθα δὴ οὖν, οἴμαι πευ, πρὸς Θεὸν μὲν, οὐκέτι τὸν ἀληθινὸν, εἶδος δὲ ἡμῖν ἐμπρέπει τὸ, κτίσματος. Τόδε δὴ καὶ πάλαι διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς ὑμνούμενον· « Ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου, » οἴχοιτο ἂν ἦδη πρὸς τὸ μηδὲν, εἰκαῖον ὡς εἰκεν ἀναβεδειγμένον. Ἀνακαινισμὸς γὰρ οὐ τί που, κατὰ τὰς Γραφὰς, καινουργία δὲ μᾶλλον τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀναφοίτησιν μὲν οὐδαμῶς τὴν εἰς τὸ ἄνω λαχόντα, καὶ ἀναδρομὴν οὐκ ἔχοντα τὴν εἰς ἕπαρ ἦν ἐν ἀρχαῖς, ἐκθεδιασμένα δὲ πῶς ἐπὶ τὸ μείον ἢ πρὶν, καὶ πολὺ νοσοῦντα τὸ ἀκαλλές. Εἴη δ' ἂν ἐτι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένη τὸν διὰ Χριστὸν καινισμὸν ἢ πρεσβυτέρα ποίησις, εἴπερ ἡμῖν ἐνετίθει μὲν ἐπέστη τὸ ἐν μορφῇ διαπρέπειν τῆ τοῦ μόνου τε καὶ ἀληθῶς Θεοῦ· ἢ δὲ πρὸς εἶδος ἡμᾶς ἀναζωγραφεῖ τὸ μὴ οὕτως ἔχον, μεταστοχεύουσα πρὸς τὸν Υἱόν. Τί δὴ οὖν ἄρα διὰ Χριστοῦ πεκλουτήκαμεν, καὶ αὐτὴν, ὡς εἰκεν, ἐκλεληστευμένοι τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν, καὶ εἰσάπαν ἦδη τὸ περιφανές τῆς φύσεως ἀποδυσάμενοι καύχημα, εἴπερ ἐστὶν ἡμῶν ἢ πᾶσα μακαριότης ἐν γὰρ τῷ καθ' ὁμοίωσιν γενέσθαι Θεοῦ; ἀλλ' ἕθλος, οἴμαι, καὶ γέλως ἦδη ταυτὶ, καὶ γραῶδη μυθάρια. Ἀναστοχεύσμεθα γὰρ εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην, ἀκριβεῖ σημάτρω κατακαὶ χαρακτήρ καὶ ὁμοίωσις τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐχ

C

D B. Ἀκριθέστατα φησ.

A. Θεὰ γὰρ δὴ πρὸς δσην αὐτοῖς ἀποπλαν ἐξολισθήσειεν ἂν ὁ λόγος, ἐπιτιμᾶν ἐγνωκόσι τοῖ; εἴδε δοξάζουσι καὶ φρονεῖν ἐλομένοι. Θεὸς γὰρ εἴπερ ἐστὶ μόνος τε καὶ ἀληθινὸς ὁ Πατήρ, ὡδέ τε ἔχειν ἐξ ἀπικληξίας ἐροῦσιν, ἐξωσθήει ἂν, οἴμαι που, καθάπερ ἐξ ἀναγκαίου λόγου, τοῦ κατὰ ἀλήθειαν εἶναι Θεὸς ὁ Υἱός.

B. Ἀνάγκη.

A. Ἄλλ' ἔσται που παντως ἐν μεσοσιν ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ, ἐπέτιτοι τὸ πάντων ἐπέκεινα, Θεὸς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς.

²⁴ Galat. iv, 19. ²⁵ Rom. viii, 29. ²⁶ Psal. cii, 5. ²⁷ Hebr. i, 3.

B. Ἔσται γὰρ οὖν ἀποφέρει γὰρ πως εἰς τοῦτο ἅλοιπὸν ὁ λόγος.

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι κινδυνεύομεν, ὡς Ἑρμεία, κατὰ γε τὸ ἐκείνοις ἀσυνέτως δοκοῦν, καίτοι μειονεκτούμενον τὸν Υἱὸν, ἀμείνω πως ἤδη καὶ προύχοντα, καὶ αὐτοῦ καταλογίζεσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰ ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς ἀμελλητὶ καταπαίθεσθαι διαλογιζόμεθα δεῖν.

B. Καὶ μὴν τὸ χρεῖμά ἐστιν οὐκ ἀμφιλογον.

A. Πεύση δὴ οὖν ἀνακεκραγὸς ὡδὶ τοῦ θεσπιστοῦ Παύλου, ὡς γένοιτο μὲν κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἀμεμπτος, ἔ ἀλλ' ἄτινα ἦν μοι κέρθη, ταῦτα ἤγημαι διὰ Χριστὸν, ζημίαν. Ἄλλὰ μενοῦνγε, καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

B. Ἐφη γὰρ οὖν, ἀλλὰ τί ἂν βούλοίτο τοῦτ' ;

A. Οὐ γὰρ ὅτι Θεὸς καὶ Κύριος εἰς διακεχρησμέθηκα τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ νόμος ;

B. Ναι.

A. Τοῦτον δὲ εἶναι φασὶ τὸν Πατέρα που τάχα.

B. Φασίν.

A. Ὁ δὲ δὴ τῶν ἀπορρήτων Χριστοῦ ταμίαν ἑαυτὸν ἡμῖν ἀναδειχθαι λέγων, ὁ τῆς οἰκουμένης μυσταγωγός, τί ἄρα μαθὼν, ἢ διενθυμούμενος, τῆς πρεσβυτέρας καὶ νομικῆς παιδείσεως ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνωσι τὴν Χριστοῦ γνώσιν ἐτίθει, καὶ ὑπερέχουσαν ὀνομάζει, καὶ σκύδαλα μὲν ἡγείται τὰ ἐν νόμῳ, κατατέθητε δὲ καὶ ὑπερηγάσθη λίαν τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα ; Ἥ οὐκ ἀναγκαῖον ἡμᾶς ὑπολογίζεσθαι καὶ φρονεῖν, ὡς ὧνπερ ἂν εἴη μαίλων ἢ γνώσις, τοῦτοις ἔπιτο ἂν εὐθύς καὶ τὸ ὑπερκαίεσθαι πρέπειν τῶν συγκρινομένων ;

B. Οἶμαι γε.

A. Εἶτα ὅπως εἰς τοῦτο καθίσκοιτο ἂν ἡμῖν ἡλιθιότητός τε καὶ ἀμαθίας ὁ νοῦς, ὡς ἀμείνω λέγειν, ἢ γοῦν οἰεσθαι ποτε τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, τὸν οἰονεὶ ῥίζαν ἔχοντα καὶ πηγὴν τὸν γεννήτορα ; Συνυβριούμεν γὰρ πάντως τῷ φωτὶ τὸν καρπὸν, καὶ ὁμοῦ τῇ ῥίζῃ τὸ βλάστημα, τῇ πηγῇ τὸ ἐξ αὐτῆς προχέμενον νάμα, καὶ οὐκ ἄλλοτριον αὐτῆς, τῷ φωτὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ διαλάμπον καὶ ἀπαστρέπτον ἀπαύγασμα.

B. Συνυβριούμεν· πῶς γὰρ οὐ ;

A. Ἀναγκαιῶς οὖν ἄρα παραληφόμεθα τὸν εἰς ἐνότητα φυσικὴν συνεισδόντα λόγον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ ἐν τῇ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινῇ θεότητι συνεισφέροντα ;

B. Ἀναγκαῖον μὲν οὖν ἔχει γὰρ ὡδα ταυτί. Πλὴν ἐκεῖνο λέγε τὸ, ὅπως ἂν προῦχοι τε καὶ ὑπερκαίεσται τῆς ἀρχαίας καὶ νομικῆς παιδείσεως ἢ γνώσεως Χριστοῦ, καίτοι συμπαραληφθέντος εἰς ταυτότητα φυσικὴν τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ τῷ ἀληθινῷ, καὶ συγκεκρηγμένου διὰ τῶν ἀρχαίων Γραμμάτων ;

A. Ἀμείνων ἔσται παρὰ πολὺ, καὶ ὑπεραλείτται

B. Erit sane : eo enim demum spectat oratio.

A. Vide igitur, Hermia, in eo nos prope jam esse, ut Filium, ex eorum stulta sententia inferiorem, ipse tamen Deo ac Patre superiorem ac præstantiorem censeamus, si vocibus sanctorum incunctanter credendum putemus.

B. Equidem dubia res non est.

A. Audies itaque Paulum divinum sic clamantem, se quidem fuisse secundum legem Phariseum, ex emulatione persequentem Ecclesiam, secundum iustitiam quæ est in lege conversatum sine querela : « sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini nostri ».

B. Ita quidem Paulus : sed quid sibi volunt isthæc ?

A. Annon quod lex antiquioribus 475 denuntiavit unum esse Deum ac Dominum ?

B. Etiam.

A. Hunc autem Patrem esse aiunt videlicet.

B. Aiunt.

A. Ille autem, qui se Christi arcanorum dispensatorem nobis constitutum esse dicit, ille orbis doctor, quid in animo habebat, cum Christi cognitionem incomparabiliter antiquæ illi et legali institutioni præcellere diceret, et eminentem diceret, et stercora quidem arbitraretur ea quæ in lege, prædicationem autem evangelicam et salutarem supra modum admiraretur ? Annon necesse est cogitare ac sentire, quorum excellentior sit cognitio, ea quoque necessario anteponenda esse iis quibus comparantur ?

B. Opinor.

A. At quomodo eo vecordix et ignorantix mens nostra decidet, ut Filium Patre præstantiorem dicamus aut sentiamus, qui Genitorem veluti radicem habet ac fontem ? Simul enim injuriam faciemus utique fructui cum arbore, et surculo cum radice, cum fonte rivulo, qui non est ab eo diversus, necnon cum lumine radio qui ex ipso emicat ac effulget.

D B. Enimvero simul injuriam faciemus : quidni enim ?

A. Necessario igitur admittemus rationem quæ Patri Filium in naturalem identitatem constringit, et in naturalem ac veram deitatem simul inducit ?

B. Necessario certe : ita enim se hæc habent. Verum, amabo te, quomodo Christi cognitio veteri et legali institutioni antecellet ; cum in naturalem identitatem cum Patre et Deo vero coassumptus sit, ac per veteres Scripturas communiter prædicatus ?

A. Longe antecellet, ac primam illam superabit.

⁴⁴ Philipp. III, 5-8.

Clariorem enim habet prædicationem, et ad cognitionem se extendit legi insuetam. Quocirca ipse etiam sacrorum antistes Moyses precabatur, idque frequenter, ut certam et umbræ expertem ejus qui est ³⁹ cognitionem acciperet, adeoque ipsum omnium [Servatorem Deum compellabat: « Ostende mihi teipsum, aperte videam te ⁴⁰. » Quinetiam jussit petram perfodere, et per angustissimum foramen, si vellet, contemplari: quo nobis Deus, opinor, ænigmata subindicat, legem discipulis suis exiguam Dei cognitionem irradiare, ac veluti per foramen lucem istam propemodum immittere. Unum etenim **476** solummodo Deum esse credi volebat, errantes ab imaginariis diis avocans: quo pacto autem se habeat in se divina et ineffabilis natura, non clare demonstravit, quemadmodum salutaris illa prædicatione per Christum. Cognito enim Filio, credimus natum esse et processisse a Patre tanquam radice, et geniminis gloria Genitoris naturam velut in tabula depingens, efficit ut mentis oculus res intellectu et oratione superiores assequatur. Proindeque ad Patrem ac Deum qui in caelis est, aiebat: « Manifestavi nomen tuum hominibus ⁴¹; » et ad Judæos: « Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis ⁴². » Nosse autem quod aliquid sit, non tamen quomodo se habeat, longe minus esse quivis dixerit quam nosse et rem illam esse, et ita se habere. Evangelica itaque præconia institutioni legali longe antecellunt, quæ unum quidem esse Deum duntaxat veteribus prædicabat, deitatis vero naturam ad Trinitatem secundum hypostasiam nequaquam extendebat, ac rursus in naturalem unitatem colligebat. Hæc enim nova Scriptura nos edocuit. Igitur unitate et identitate naturali in Deo ac Patre et Filio non admissa (rebus enim initio propositis insistam), confusio erit ac perturbatio, et in sacrarum Litterarum fide nihil jam, ut opinor, certi ac stabili erit.

τῶν ἐν ἀρχαῖς προκειμένων· σύγχυσις ἔσται καὶ διατροφή, καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἡ πίστις οὐδαμῶθεν ἔτι, καθάπερ ἐγῶμαι, τὸ βέβαιον ἔξει καὶ ἡρηρησμένον.

B. Quo pacto demum?

A. Nam cum unum esse natura et vere Deum divina Scriptura nobis inclamet, Filium ab ista gloria et honore excludemus, nisi substantiæ identitatem et incommutabilitatem una cum Deo ac Patre quodammodo admittat. Annon audisti sanctos de Deo clamasse, interdum quidem unum esse legislatorem ac judicem ⁴³, aliquando vero solum habere immortalitatem ⁴⁴? Ecquem igitur putandum est esse solum legislatorem ac judicem, et solum habere immortalitatem?

B. Patrem utique; nam alium ab ioso dicturos eos non arbitror.

A. Dicturos equidem scio: nam eo tendit illorum temeritas. Putabimus igitur non esse le-

τὴν πρώτην. Φανερωτέραν γὰρ ἔχει τὴν ἀνάβρῃσιν, καὶ εἰς γνῶσιν εὐρύνεται τὴν ἀσυνήθη τῷ νόμῳ. Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ ἱεροφάντης Μωϋσῆς ἐλιπαρεῖ μὲν, καὶ μάλα συγχῶς, ἀκριβῆ τε καὶ ἀκατάσκιον τὴν περὶ τοῦ ὄντος γνῶσιν εἰλεῖν, καὶ δὴ καὶ ἔφασκε πρὸς τὸν τῶν ὀλιῶν Σωτήρα Θεόν· « Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἴω σε. » Προσετάττετό γε μὴν ὀρύττειν ἐν πέτρᾳ, καὶ διὰ στενωπότητος ὁπίης, εἰ βούλοιτο, καταθρεῖν, αἰνιγματωδῶς ἡμῖν ὑποσημαίνοντος, οἶμαι που, κἀν τούτῳ Θεοῦ, ὅτι βραχέλιαν ὁ νόμος τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ἐναστράπτει τοῖς παιδευομένοις, καὶ μονονοχὶ δι' ὁπίης τὸν ἐπὶ τῷδε μῶλις ἐνίησι φωτισμόν. Ὅτι γὰρ μόνον εἰς ἔστι Θεὸς πιστεύειν ἤθελε τῶν ἐν ὑπολήψει θεότητος ἀφιστάς τοὺς πεπλανημένους· τὸ δὲ ὅπως ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία τε καὶ ἀβρῆτος ἔχει φύσις, οὐ παρέδειξε σαφῶς, καθάπερ ἀμέλει τὸ σωτήριον κήρυγμα, φημι δὴ τὸ διὰ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγνωκαμεν τὸν Υἱὸν, πιστεύομεν ὅτι πέφυκε τε καὶ ἀνέφυ καθάπερ ἐκ ῥίζης τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ τοῦ γεννήματος δόξα, τὴν τοῦ γεννήτορος φύσιν καθάπερ ἐν πίνακι καταγράφουσα, τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐφικνεῖσθαι παρασκευάσας τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· » πρὸς δὲ γε τοὺς Ἰουδαίους· « Οὐτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ἤδατε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ἤδατε. » Τὸ δὲ εἰδέναι μὲν τι τῶν ὄντων ὅτι ἔστι, μὴ μὴν ὅτι καὶ ὅπως ἔχει, μείον, οἶμαι, παρὰ πολὺ πᾶς ὅστισοῦν εἶναι φήσειεν ἂν, τοῦ εἰδέναι δεῖν, μετὰ τοῦ ὅτι ἔστι, καὶ ὅπως ἔστιν. Οἴχεται δὴ εὖν κατόπιν ἡμῖν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ διὰ νόμου παιδεύσις, εἰς μὲν ὅτι δὴ μόνον ἔστι Θεὸς τοῖς ἀρχαίοτεροις διακηρῦσσουσα, ἀνευρύνουσα δὲ οὐδαμῶς τὴν τῆς θεότητος φύσιν εἰς τὸ τριπλοῦν καθ' ὑπόστασιν, καὶ αὐτὴ συλλέγουσα πρὸς ἐνότητα φυσικῆν. Ταυτὶ γὰρ ἡμᾶς τὸ νέον ἐδίδαξε Γράμμα. Ἐνώσεως τοίνυν καὶ ταυτότητος φυσικῆς οὐκ εἰσδεδεγμένης, ἐπὶ τε τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ· εἰμι γὰρ δὴ κατὰ φύσιν οὐδαμῶς ἐρηρησμένον.

B. Πῶς ἢ τίνα τρόπον;

A. Ἐνα γὰρ εἶναι Θεὸν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῆς θείας ἡμῖν ἀναδοῦσης Γραφῆς, τῆς ἐπὶ τούτῳ τιμῆς τε καὶ δόξης τὸν Υἱὸν ἐκπέμψομεν, εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ταυτὸν καὶ ἀπαρράλακτως ἔχον, συνεισφέρειν τρόπον τινὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἡ οὐ διεπίθου τῶν ἁγίων ἡμῖν ἀνακεκρωγῶτων περὶ Θεοῦ, πῆ μὲν, ὅτι εἷς ἔστιν ὁ νομοθέτης καὶ κριτῆς, πῆ δὲ αὐτὸς, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν; Τίνα δὴ οὖν ὑποτοπητέον μόνον εἶναι νομοθέτην καὶ κριτῆν, καὶ μόνον ἔχοντα τὴν ἀθανασίαν;

B. Τὸν Πατέρα που πάντως· οἶμαι γὰρ αὐτοὺς, οὐχ ἕτερόν τινα παρὰ τοῦτον εἶναι;

A. Ἐροῦσι γὰρ οὖν καὶ αὐτὸς οἶδ' ὅτι· ἔχει γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο αὐτοῖς δυσουλλίας ὁ σκοπός. Οἰσού-

³⁹ Exod. iii, 14. ⁴⁰ Exod. xxxiii, 13. ⁴¹ Joan. xvii, 6. ⁴² Joan. viii, 19. ⁴³ Jac. iv, 12. ⁴⁴ I T. m. vi, 16.

μεθα δὴ οὖν, ἥκιστα μὲν εἶναι νομοθέτην καὶ κριτὴν ἁ
τὸν Υἱὸν, τηρεῖσθαι δὲ καὶ ἀθανασίας, καὶ θύραθεν
εἰσπεπορισμένην ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν; Καὶ τί
τὸ ἐνεῦθεν; Ὑπὸ νόμον ἦδη πῶς καὶ κρίσιν ἔσται
καὶ οὐκ ἐκῶν, καὶ τοῖς ἀποδηήσκουσι συντετάξεται
κατὰ γε τὸ τῆς ἰδίας φύσεως μέτρον. Εἶτα πῶς οὐκ
ἀπάτη καὶ φανακισμὸς, καὶ ἐν τοῖς ἔτι τούτων α-
σχίσι, τὸ θεῖον ἡμῖν ἔσται κήρυγμα, φημι δὴ τὸ εὐ-
αγγελικόν, τοῖς τοῦ Υἱοῦ λόγοις ἐπιψηφίζεσθαι δεῖν
ἀναπαῖθον ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν; Ἐφη γὰρ ὅτι, « Ἐγὼ
εἰμι ἡ ζωὴ, » καίτοι κατ' ἐκείνους, ἀθανάσιον οὐκ
ἔχων, εἴπερ ἔστι μόνος ἀθάνατος ὁ Πατήρ. Καὶ μὴν
ὡς ἔσται κριτὴς καὶ πέφυκε νομοθέτης, οὐδενός, οἴμα
που, δεηθείης ἂν εἰς γε τὸ συνείναι πόνου. Ἡ γὰρ
οὐκ ἐπίθου λέγοντος, πῆ μὲν ὅτι, « Ἐρρήθη· οὐ μοι-
χεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυ-
ναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἦδη ἐμοίχευσε αὐτὴν
ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, » πῆ δὲ αὖ· « Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατήρ
κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ
Υἱῷ; »

B. Ἐπιθύμη. Φράζε δὲ ὁμοῦς ἐκεῖνο, βούλει ταῖς
εἰς ἀντιλογίαν ἐνστάσεις τὸν λόγον διαγυμνάζωμεν,
ἢ καταθεῖν ὡσπερ ἐρήμην ἐῶμεν τῶν διεναντίας
παραδειγμάτων διχα;

A. Καὶ μὴν ἴθι τοι πρὸς γε τοῦτο γεννικῶς. Κατα-
θήξαι γὰρ ἂν τὸ χρῆμα τὸν νοῦν, εἰς τὸ θερμότερον
μὲν ἢ πάλαι τοῖς ἀντεξάγουσιν ἀντιφέρεσθαι, νεανι-
κώτερον δὲ τοὺς τῶν ἀνθεστάναι δοκούντων ἀπο-
κρούεσθαι λογισμῶς.

B. Οὐκοῦν ἀναμέρος ἕκαστά τε καὶ σαφῶς ἦδη λέ-
γωμεν.

A. Φράζε τὸ δὴ δοκοῦν. Καταλογιοῦμαι γὰρ ἥκιστα
μὲν εἶναι σὴν, δόξαν δὲ μᾶλλον αὐτὸ τῶν διεναντίας.

B. Εἰς ἔστιν ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς ὁ θεὸς καὶ
Πατήρ. Πρέπει γὰρ ἂν καὶ μόνῃ τῇ τῶν ὄλων βασι-
λίδι φύσει, τὸ θεσμοθετεῖν καὶ τὸ κρίνειν. Ἀφίκεται
γε μὴν καὶ ὁ Υἱὸς εἰς τοῦτο δόξης, κατανεύσαντος
αὐτῷ τὸ εἶναι, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

A. Καὶ τίνοι τῶν εὐ φρονούντων ἀσυμφανές, ὡς
εἰκαίους ἡμῖν, ὦ φιλότις, ἐπαντήσεις λόγους, ψυ-
χρᾶν δὲ καὶ ἀχρηστον ἐννοῶν ἐπισωρεύσεις πληθύν,
εἰ μὴ συνηχοῦσας οἷς ἔφης, τὰς τῶν ἀγίων ἡμῖν ἐπι-
δείξεις συγγραφάς; Ἐφόμεθα γὰρ οὐχὶ τοῖς ἐδέ-
λουσί τε καὶ εἰωθόσι τὰ ἀπὸ μόνης τῆς σφῶν αὐτῶν
ἐρευγεσθαι διανοίας, ἀλλὰ τοῖς λαλοῦσιν ἀπὸ στό-
ματος, Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

B. Εὐ λέγεις. Οὐκοῦν ὁ μὲν θεὸς, φησὶν, ὑμνησέ
που Δαβὶδ (ἔποιετο δὲ τοὺς λόγους ὡς πρὸς Πατέρα
Θεόν, περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν)· « Κατάστησον,
Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτοὺς, γνότωσαν ἔθνη, ὅτι
ἄνθρωποι εἰσιν. » Ἐκπεπεράνθη δὲ τοῦτο καὶ μάλα
σαφῶς ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἀφηγεῖται λέγων
ὁ Υἱὸς· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ
ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσ-
ταγμα Κυρίου. » Ὁ δὲ τῆς ἑτέρου θελήσεως ὄρον
ἔχων τὸ βασιλεύειν καὶ νομοθετεῖν, πῶς οὐκ ἂν εἰσ-
ποίητον ἔχοι, καὶ φυσικῆν μὲν οὐδαμῶς, εἰσκε-

gislatores ac iudicem Filium, sed et immortalitate
carere, et adventitiam habere 477 In seipso
vitam? Et quid tum inde? Legi nimirum et iudicio
subiacebit etiam invitus, et in mortalium numero
censebitur, quod ad naturæ suæ conditionem spectat.
At nunquid fraus et impostura, etsi quid his adhuc
turpius est, id nobis erit divina illa prædicatio,
Evangelica nimirum, quæ nos adigit Filii sermoni-
bus astruere veritatem? Dixit enim: « Ego sum
vita 48, » quamvis ex eorum sententia, immortalita-
tem non habeat, siquidem solus Pater est im-
mortalis. At vero iudicem fore et legislatorem
declaratum esse, citra laborem ullum intelliges.
Nonne enim dicentem audiisti, modo quidem: « Dic-
tum est: Non mœchaberis: ego autem dico vobis,
quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscen-
dum eam, jam mœchatus est eam in corde suo 49; »
modo vero: « Neque enim Pater iudicat quemquam,
sed omne iudicium dedit Filio 47. »

B. Audii. Sed vin' tu, quæso, contradicamus
et objectionibus rationem inquiramus, aut eam
quodammodo vacuum sinamus in adversarios ire
sine exemplis?

A. Perge porro istud generosa mente. Res enim
animum acuet ad aliquid vehementius quam antea
opponendum adversariis, et rationes eorum qui
contradicunt fortius retundendas.

B. Itaque seorsim singula et aperte jam dicamus.

A. Dic, quæso, quid velis. Neque enim id tuam
esse putabo, sed potius adversariorum sententiam.

B. Unus est legislator et iudex Deus ac Pater.
Soli enim universi regnæ naturæ convenit leges
ferre, et iudicare; verum eo gloriæ Filius quoque
pervenit, annuente Deo ac Patre.

A. Cuinam vero cordato non pateat, amice, te
nobis inania verba hausturum, frigidamque et in-
utilem rationum turbam coacervaturum, nisi con-
sona tuis sermonibus sanctorum scripta nobis
ostenderis? Non enim sequemur eos qui volunt ac
solent solius ingenii sui sensa eructare, sed qui
loquuntur ex ore Domini, sicut scriptum est 48.

B. Recto dicis. Itaque divinus David ceclinit,
inquiunt (verba autem velut ad Patrem Deum
de vocatione gentium faciebat): « Constitue, Do-
mine, legislatorem super eos; sciant gentes quo-
niam homines sunt 49. » Hoc autem perfectum esse
utique manifeste in seipso, 478 ipse quoque nobis
exponit Filius his verbis: « Ego autem constitutus
sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus,
prædicans præceptum Domini 49. » Qui vero alte-
rius nutu habet regnandi legesque ferendi potesta-
tem, quemodo non adventitiam haberet ac minime

46 Joan. xi, 25. 47 Matth. v, 27, 28. 48 Joan. v, 22.

49 Jerem. xxiii, 16. 50 Psal. ix, 21. 51 Psal. ii, 6.

naturalem, sed potius ascititiam utramque potestatem.

A. « *Évigilate, qui estis ebrii, ex vino vestro* ⁸¹, » *inclamabit aliquis hæreticis, ac jure merito. Cum enim esset in forma et omnimoda æqualitate cum Patre Filius, inanitionem voluntariam sustinuit, demittens seipsum in formam nostram* ⁸², et homo factus est, cui regnandi legesque ferendi potestas alia non est quam aliunde accepta. Cum vero nobiscum pauper factus sit, ac servilem conditionem sublerit incarnationis ratione, et adventitium habere fateatur id quod natura inest, et inanitionis operibus ac verbis utique conformetur, etiam nihil inde, ut reor, offensionis erit credentibus in ipsum, si tempus quod verbis congruit considerent. Quando enim leges tulit Christus gentibus? quandonam item venit annuntians in Sion Domini mandatum? An cum factus est homo? At in scriptis Mosaicis cuivis perspicere licet non alio tempore missum esse Filium, ut annuntiaret Domini mandatum Israelitis, quam cum nostram subiit paupertatem, et prophetarum Dominum propheta nuncupatus est, et inter homines numeratum est Verbum quod in sinu Patris erat. Dixit enim alicubi Deus, Mosis sanctissimo ea de re plenam fidem faciens: « *Prophetam suscitabo eis ex fratribus eorum, sicut te. Et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum quod mandabo ei* ⁸³. » An igitur, cum nondum conjunctionem cum carne Verbum haberet naturæque humanæ arcano modo nec intelligibili nondum esset unitum, frater Israelitarum censebitur, et ex ipsis postea natum est terrigenis? An vero salius illud ac verius dices, fratrem esse nuncupatum, et loco Mosis fuisse, pædagogum videlicet ⁸⁴, ac legislatorem, et servile quoddam ministerium implese, cum, innatæ gloriæ eminentia semota, tempore ac necessitate postulante in voluntariam se demisit inanitionem?

B. Præclare sane. Et me animo complecti scias.

479 A. Itaque si velint quid cuique tempori sit accommodatum recte dividere, non cadent, opinor, in tantum mentis stuporem et cor perversum, sed **D** rectam veritatis doctrinam poterunt demum agnoscere. Addam porro iis quæ diximus: Si quis parvum esse putet, ac pro nihilo ducat iis quæ Scriptura divinitus afflata continentur congruum cuique et convenientissimum aptare tempus, quid velat quominus, licet nondum forte censeatur homo factum unigenitum Dei Verbum, mortuum tamen ipsum dicamus, crucem crucisque supplicia pertulisse, et priusquam cum hac terrena carne congregaretur ac conjungeretur, Judæos ipsi nefarie insultasse, fecisseque ac dixisse quæ nulli alii quam eorum audaciæ ac furori conveniunt, quandoquidem

A. « *Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, » ἐπιφωνεῖται τις καὶ μάλα εἰκότως τοῖς διεστραμμένοις. Ὑπάρχων μὲν γὰρ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τῇ κατὰ πᾶν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, κένωσιν μὲν ὑπέστη τὴν ἐθελοούσιον, καθελὼν ἑαυτὸν εἰς εἶδος τὸ καθ' ἡμᾶς, γέγονε δὲ ἄνθρωπος, ᾧ τὸ βασιλεύειν καὶ νομοθετεῖν οὐκ ἐτέρως ἢ δοτόν. Ἐπειδὴ δὲ συνεπτώχευσέ τε ἡμῖν, καὶ δουλοπρεπὲς ὑπέδου μέτρον οικονομικῶς, καὶ εἰσποιητὴν ἔχειν ὁμολογεῖ τὸ φύσει προσόν, καὶ τοῖς τῆς κενώσεως ἔργοις τε καὶ λόγοις εὖ μάλα συμπλάττεται, καὶ οὐδὲν ἄν, οἶμαι, τὸ βλάβος ἔκ γε τούτου τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, εἰ τὸν τοῖς λόγοις πρέποντα περιέβροτον καιρὸν. Πότε γὰρ νομοθέτηκε μὲν τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, πότε δὲ ἀφίχεται διαγγέλλων ἐν Σιών τὸ πρόσταγμα Κυρίου; ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; Καίτοι καὶ μάλα σαφῶς καθίδοι τις ἂν ἐν Μωσαϊκοῖς συγγράμμασιν, ὡς οὐ καθ' ἑτερόν τινα χρόνον ἐστάλη διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Υἱὸς, ἢ ὅτε τὴν καθ' ἡμᾶς εἰσέδου πτωχεῖαν, καὶ ὁ προφητῶν δεσπότης προφήτη τῶν ὀνόμασται, καὶ τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐναριθμῶσις ὁ ἐν κόλποις ὢν τοῦ Πατρὸς ἀπεφάνθη Λόγος. Ἐφη γὰρ ποῦ Θεός, Μωσῆα τὸν ἱερώτατον ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πληροφορῶν: « *Προφήτην ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ μέσου τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὡσπερ σέ. Καὶ δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς, καθὰ ἂν ἐντελέωμαι αὐτῷ. » Ἀρ' οὖν, ὦ φιλότις, οὐπω τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον ἔχων ὁ Λόγος, καὶ ὑπὲρ νοῦν τε καὶ ἀπορρήτως τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει συνηνωμένος, ἀδελφός; ἂν νοοῖτο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνέφυε τῶν γηγενῶν; Ἥ γοῦν ἐκεῖνός ποῦ φησὶ ἀμεινὸν τε καὶ ἀληθές, ὅτι κεχηρμάτικεν ἀδελφός, καὶ ἐν τάξει γέγονε τῇ Μωσέως, παιδαγωγός δηλονότι, καὶ εἰς τὸ χρῆναι νομοθετεῖν ἱγμένος, καὶ ὑπουργικῆν ὡσπερ τινὰ τὴν διακονίαν ἀποπληρῶν, ὅτε τῆς ἐμφύτου δόξης τὸ ὑπερφερέσει εὖ μάλα παρωθούμενος, ὡς ἐν καιρῷ τε καὶ χρεῖα καθήκεν αὐτὸν εἰς ἐκούσιον κένωσιν;**

B. Καὶ μὴν ὡς ἄριστα ἔφης, ἴσθι τοι νοοῦντα κάμει

A. Οὐκοῦν εἴπερ ἔλοιτο τὸ ἐκάστῳ πρέπον καιρῷ διανέμειν ὀρθῶς, οὐκ ἂν, οἶμαι, διολισθήσειαν εἰς ἐξεστηκότα νοῦν, καὶ καρδίαν διεστραμμένην· περιέσται δὲ σφισιν ἢδη πως καὶ τὸ νοεῖν ὀρθῶς δύνασθαι τῆς ἀληθείας τὸν λόγον. Προσθεῖς δ' ἂν οἷς ἔφην εἰπομ' ἂν ἔτι καὶ τότε, ὡς εἰ γέ τιρ σμικρὸν εἶναι τε δοκεῖ, καὶ λελογίσται παρ' οὐδὲν, τὸ, ἐκάστῳ χρῆναι τῶν γεγραμμένων παρὰ γε τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, τὸν αὐτῷ πρέποντά τε καὶ οικειότατον ἐφαρμόσαι καιρὸν, τί τὸ ἐμποδῶν, κἂν εἰ νοοῖτο τυχὸν οὐπω καθ' ἡμᾶς γεγονώς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τεθνάναι λέγειν αὐτὸν, σταυρὸν ὑπομείναντα, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ πρὸ συνδρομῆς καὶ συνδου τῆς εἰς τῆνδε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, ἐμπαρονήσαι μὲν ἀνοσίως τοὺς Ἰουδαίους αὐτῷ, ὀρᾶσαι δὲ καὶ εἰπεῖν, ὅ

⁸¹ Joel 1, 5. ⁸² Philipp. 11, 6, 7. ⁸³ Deut. xviii, 18. ⁸⁴ Galat. iii, 24.

τάχα που μόναις ταῖς ἐκείνων ἀπονομαῖς πρέπει· ἐπεὶ τοι καὶ ὡς ἤδη πεπονηὸς ἔφη που Χριστός· « Τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγῶνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου ῥύχ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυσιμάτων. » Ἄρ' οὖν οὐκ ἀποπληξία καὶ γέλωσ ἐστὶν ἂν εἰκότως· τὸ εἶσθαι ταυτὶ μὴ ἐν καιρῷ τῷ καθήκοντι, δῆλον δὲ ὅτι τῷ μετὰ σαρκὸς, ἀνατλήναι ταῦτα τὸν Υἱόν;

B. Ἀληθές.

A. Ἀλλὰ γὰρ ἀνέντες τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον, εἰς γὰρ τὸ παρὸν ἴωμεν εἰ τοι φίλον δοκεῖ.

B. Τὸ ποῖον.

A. Τὸ καθιεῖσθαι φημί πρὸς βάσανον, καὶ ἀναμαθεῖν ἀκριβῶς, ἔρεσθαι τε τοὺς διεναντίας, εἰ ἐν τῷ καθίστασθαι βασιλέα καὶ νομοθέτην, τὸ τοιῶσδε εἶναι κατ' οὐσίαν ἢ γοῦν τοιῶσδε τυχόν ἐστι τοῦ Υἱοῦ.

B. Οὐκ ἐν τῷ καθίστασθαι, καθάπερ ἐγώ μαι, τὸ εἶναι τοιῶσδε τυχόν, ἢ μὴ, φαίνε ἂν εἶναι τοῦ Υἱοῦ· (οὐ γὰρ, οἶμαι που, καθίζκοντο ἂν εὐθελῶς εἰς τοῦτο, καίτοι ληροῦντες ἀμέτρως, ὡς καὶ οὐσίας ὄρον τὸ καθίστασθαι λέγειν ἀποταλμῶν)· ἐκείνο δὲ ἔσως ἐροῦσιν, ὅτι τεκμηριῶ τοῦ καθισταμένου τὴν φύσιν, αὐτὸ τὸ καθίστασθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἐδέξατο παρ' ἐτέρου, φασί, τὸ φύσει προσὸν αὐτῷ.

A. Οὐκοῦν, ὦ γενναῖοι, πρὸς ἡμῶν εἰρήσεται πάλιν, ὡς ἤκιστα μὲν ἀρτίφρονες, καὶ δογματικῆς ῥηθότητος ἔρασταί, κομιδῇ δὲ μᾶλλον εὐκόλοι πρὸς παραφορὰν καὶ ἀπάτην ὄντες ἀλώσεσθε. Ἐκλέλησθε γὰρ ὀξέως τοῦ χρῆναι καιροῖς τοῖς καθήκουσιν ἀπονεμῖν τὰ γεγραμμένα, καὶ τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως χαρίζεσθαι χρόνοις τὰ μὴ σφόδρα θεοκρηπῆ, κἂν εἰ λέγοιτο τυχόν περὶ τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσάπαν τῶν εἰς ῥηθότητα διεκνεύοντες λογισμῶν, οὐκ οὐσίαν εἶναι φατε τὸ καθίστασθαι, κατηγοροῦμενον τοῦ Υἱοῦ, πράγματός δὲ εἶναι σημαντικόν, τί τὸ ἐμποδὸν οἴεσθαι τε καὶ λέγειν, ὅτι βασιλέα καὶ νομοθέτην οὐσιωδῶς ὄντα τὸν Υἱόν, ἤθελεν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἀναφαίνεσθαι ταῖς ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ οὐ τί ποῦ φημι τῷ βασιλεύειν ἀρξάμενον, ἀλλὰ διανεύοντά πως ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπὸν θεομοθετεῖν αὐτοῖς, καὶ εἰς τὸ ἐθέλειν ἤδη τοῖς ἰδίοις ἐγκαταστῆσαι σκήπτροις, τοὺς ἀρχῆς τε καὶ ἐξουσίας τῆς ὑπ' αὐτῷ διὰ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπαλισθήσαντας. Ἄτοπον δὲ οἶμαι παντελῶς τὸν τοῦ Πατρὸς λόγον, εἰ κατασοφοῦν ἔλοιτό τις, εὐδοκίᾳ τοῦ γεννηκότος εἰς ἀρχὰς κεκλήσθαι λέγειν τοῦ νομοθετεῖν, μὴ μὴν εἶναι νομοθέτην οἴεσθαι κατὰ φύσιν ὑπάρχειν ὡς Θεόν. Ἄρα γὰρ εἰ ἐν οἰκίσκῳ ζοφώδει καὶ ἀχλύος ἐμπλεῶ, κατὰ χρόνους μὲν τινὰς τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος οὐκ εἰσέδου τὸ φῶς, οὐδενὸς ἀνέντος τὴν εἰσβολὴν, εἴτα τοῦδε γεγονότος εἰσέφρησέ τε εὐθὺς καὶ ἀπελήλατο μὲν ὁ σκότος, τὸ δὲ ἀσύνηδες τοῖς τόποις ἀνεγέλασε φῶς, ὃ καὶ, εἴπερ ἔλοι φωνὴν, ἐκδιηγοῖτο τυχόν τοῖς τὸ χρῆμα κατατεθηπόσιν, ὡς εἴη τεθὴν παρὰ τοῦ τεκόντος ἡλίου πρὸς τὸ ἐγγεῖσθαι δεῖν, καὶ ἐκείνῳ τῷ χώρῳ, καὶ καταφαιδρύνειν αἰ-

A. Christus alicui quasi jam passus esset, ait: « Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas, et faciem meam non averxi a confusione sputorum ». Annon igitur insanum et ridiculum erit jure merito, putare non in tempora conveniati, incarnationis videlicet, hæc pertulisse Filium?

B. Prorsus quidem.

A. Cæterum, misso ea de re sermone, in rem præsentem, si placet, veniamus.

B. Equam?

A. Inquiramus nempe diligenter et interrogemus adversarios, utrum in eo quod constituitur rex et legislator, secundum substantiam sit quod eo modo est, an quod eo modo est, sit forte Filii.

B. Non in eo quod constituitur rex et legislator, ut existimo, quod eo modo sit, exempli gratia, aut secus, dixerint esse Filii (non enim in tantum, opinor, recordiam devenerint, quamvis supra modum insaniant, ut illud constitui substantiæ definitionem dicere audeant); sed illud forsitan dicent, ejus qui constituitur significare naturam. Non enim ab alio accepit, inquit, quod ei naturaliter incat.

A. Rursus itaque dicemus, vos minime quidem cordatos et rectæ doctrinæ studiosos, sed proclives admodum ad errorem ac fraudem compertum iri. Cito enim oblitus estis congruis temporibus tribuenda esse quæ scripta sunt, et incarnationis temporibus concedenda quæ non valde Deo conveniunt, licet forte dicantur de Unigenito. Quandoquidem vero non usquequaque deflectentes a recta ratione illud constitui, (quod de Filio prædicatur, dictum non esse quidem substantiam, sed rei significativum, quid velat quominus putetur ac dicatur Deus ac Pater voluisse Filium, qui rex et legislator est substantialiter, id quod est hominibus apparere? neque vero dico quod regnandi cepit initium, sed quod annuerit quodammodo legislatoris partibus obeundis, et suo regno subdendis iis qui multorum deorum falso cultu decepti imperio et potestate sua exciderant. Absurdum autem dictum prorsus existimo Patris Verbum, si nonnullos ad sapientiam institueret velit, voluntate Genitoris tum primum ad legislatoris munus vocatum, non tamen legislatoris esse putare, secundum naturam, ut Deum. An enim si in cellulam, obscuram et tenebrosam aliquo tempore solaris radii lumen non penetraret aditu prohibito, mox aperta illa irruerit, ac tenebræ quidem depulsæ sint, insolitum vero lumen istis locis infulserit, quod quidem, si loqui posset, rei novitate attonitis narraret a sole genitore constitutum esse, ut ei loco infunderetur ac tenebris obsitum perpetuo exhilararet, ac aliquis fateretur, inquam, ipsum tunc primum in luminis eductum esse naturam, cum primum penetravit!

²² Isa. I, 6.

τὰ σκότω κεκρατημένα· δοῖη τις ἄν, τότε δὴ πρῶτον αὐτὸ καὶ εἰς φωτὸς παρῆχθαι φύσιν, ὅτε καὶ πρῶτον εἰσέδω;

B. Nequaquam, ut videtur: erat enim semper A lumen.

A. Cur itaque nobis velut inexpugnabile propugnaculum opponunt illi, quod dicitur Filius a Deo et Patre legislator aut rex constitui, cum Deus ac Pater non declaret legislatoris gloriæ naturalis initium cepisse Filium, sed jubeat, et comprobet, consentiatque suis legibus gentium quoque greges subjicere, licet aliis retro temporibus Israel duntaxat subjugatus esset, divinisque legibus cervicem submitteret?

B. At si velint clare ostendi Filium esse legislatorem, qui aut unde istud a nobis fiet?

A. Suffecturum hic opinor, paulo acutioribus quod modo diximus. Cum enim de lege et iis quæ divinitus prodita sunt Deus antiquis manifeste dicat, iis nee addendum esse, nec detrahendum (leges enim condere soli rerum omnium reginæ naturæ convenit, 481 addereque et detrahere que velit), legem tulit Filius, et vetus quidem præceptum abrogavit tanquam inutile, novum autem induxit, evangelicum nimirum, idque tanquam legislator, non contracta potentia, sed auctoritate divina. Quod quidem confirmabit sapiens ille Paulus scribens in hunc modum: « Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer; iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem; iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucrifacerem eos qui sine lege erant⁴⁶. » Vide enim quo pacto exlegem esse Deo repudians, in lege se esse Christi ait, utriusque gloriam ipsi tribuens, et legum ferendarum potestatem, ut Deo secundum naturam, velut eximiam ac peculiarem referens. Cum igitur juxta sancti vocem, sine lege Dei futurus non sit, qui est in lege Christi, quænam demum ratio prohibebit quominus legislator sit ac Deus Filius?

B. Nulla, ut reor.

A. Ad ea quæ dicta sunt apposite etiam adjece-
ris.

B. Quidnam?

A. Quod nemo, ut reor, ostendere possit Patrem ac Deum seorsim ac solum antiquioribus aut eorum posteris leges dedisse, sed una cum Filio et per Filium id fecisse quivis nullo negotio animadverterit. Ubi enim aut quibus leges dedit Pater, absente nec commemorato Filio?

B. Equidem scribit sapiens Paulus, Deum olim locutum esse patribus in prophetis⁴⁷. Moses vero Israelitis dixit rursus alicubi: « Dominus Deus noster locutus est nobis in Horeb⁴⁸. »

B. Οὐ τί που, κατὰ τὸ εἰκὸς· ἦν γὰρ ἀεὶ φῶς.

A. Τί δὴ οὖν ἡμῖν ὡς δυσάλωτον ἐπιταγίσμα κατεξανιστάσιν ἐκείνοι, τὸ λέγεσθαι τὸν Υἱὸν καθίστασθαι νομοθέτην ἥτοι βασιλέα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καίτοι τοῦ νομοθετεῖν ἥκιστα μὲν εἰς ἀρχὰς ἴοντα τότε τῆς κατὰ φύσιν εὐκλείας ἀποδεικνύοντος, τὸ δὲ γε χρῆναι λοιπὸν θεσμοῖς ἰδίους καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀγέλας ὑπενεγκεῖν σημαίνοντος, συνευδοκούντος τε καὶ συγκατανεύοντος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καίτοι μόνον κατὰ τοὺς ἄνωθεν ἐπι καιρούς τε καὶ χρόνους κατεξευγμένου τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τοῖς θεοῖς νόμοις ὑπέχοντος τὸν αὐχένα;

B. Ἄλλ' ἐπερ εἰλοῖντο νομοθέτην ὄντα σαφῶς ἐπιδεικνύσθαι τὸν Υἱὸν, πῶς ἂν ἢ πόθεν τοῦτο γένοιτο πρὸς ἡμῶν;

A. Καὶ μὴν ἀποχρήσειν ἐν γε τούτῳ τοῖς εὐμαθεστέροις οἰήσομαι δεῖν, ὅπερ ἔφαμεν ἀρκῶς. Νόμου γὰρ πέρι καὶ τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις τεθεσπισμένων Θεοῦ λέγοντος ἑναργῶς, ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν (πρέπει γὰρ ἂν καὶ μόνῃ τὸ χρῆναι θεσμοθετεῖν τῇ τῶν ὄλων βασιλίδι φύσει, προσθεῖναι τε καὶ ἀφελεῖν τὰ, ἅπερ ἂν βούλοιο)· τεθεσμοθέτηκεν ὁ Υἱὸς, καὶ τὴν μὲν ἀρχαίαν ὑπέλειν ὡς ἀνόητον ἐντολήν, ἐπεισέφησε δὲ τὴν νέαν, τούτεστι τὴν εὐαγγελικὴν, καὶ τοῦτο, ὡς νομοθέτης, οὐχ ὑπερσταλμένως, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τῇ θεοπρεπεῖ. Κατασφραγίει δὲ τὸν λόγον, καὶ ὁ σοφὸς ἐπιστέλλων Παῦλος· « Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω, τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, μὴ ὡν αὐτοῖς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω· τοῖς ἀνόμοις ὡς ἀνομος, μὴ ὡν ἀνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ, ἵνα κερδήσω τοὺς ἀνόμους. » Ἄθρει γὰρ ὅπως τὸ ἀνομος εἶναι Θεῷ παρωθούμενος, ἔννομος εἶναι φησι τῷ Χριστῷ, τὸ ἀπ' ἀμοφοῖν εὐκλείας ἀπονέμων αὐτῷ, καὶ ὡς Θεῷ κατὰ φύσιν τὸ χρῆναι θεσμοθετεῖν, ἀνατιθεῖς ὡς ἐξαιρετον. Ὅτε τοίνυν κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου φωνήν, οὐκ ἀνομος ἂν εἴη Θεῷ Χριστῷ τις ἔννομος ὢν, ποῖος ἐπι λόγος ἐξώσειεν ἂν τοῦ καὶ νομοθέτην εἶναι καὶ Θεὸν τὸν Υἱόν;

B. Οὐδεὶς, καθάπερ ἐγώμαι.

A. Ἐποίησε δ' ἂν τις τοῖς εἰρημένους εὐ μαλα καὶ τὸδε

D B. Τὸ ποῖον,

A. Ὡς νομοθετοῦντα μὲν ἰδικῶς τε καὶ μόνον τοῖς ἀρχαιοτέροις, ἢ τοῖς μετ' ἐκείνους ἐπι, τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν ἥκιστα μὲν δὴ καταδείξειεν ἂν, οἶμαι, τίς, καταθρήσαι δ' ἂν καὶ λίαν ἀμογητὴ σὺν Υἱῷ τε καὶ δι' Υἱοῦ. Ποῦ γὰρ ἢ τίσι τεθεσμοδότηκεν ὁ Πατὴρ, σεσηγημένου τε καὶ ἀπόντος τοῦ Υἱοῦ;

B. Καὶ μὴν ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος ὅτι, « Πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις. » Μωσῆς δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἔφη πού πάλιν· « Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Χωρήβ. »

⁴⁶ 1 Cor. ix, 20, 21. ⁴⁷ Hcbr. i, 1. ⁴⁸ Deut. i, 6.

A. Εὐγε, ὦ φιλότις. Τετηρηκότων γὰρ τῶν ἁγίων, ἄς φῆς, τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀρχαῖον ἔχειν καὶ ἐν σκιαῖς χρησιμώδημα, φέρε σοι δεικνύω-
μεν ἰσὺν ἔντα λόγον ὀνομάσαντος αὐτὸ τοῦ Υἱοῦ.
Ἄφικται γὰρ δὴ καταλύσων μὲν οὐδαμῶς, ἥμιστα δὲ ἀνατρέψων τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν δὲ μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον· « Δέγω γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ὅτι ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύ-
σεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Συνίης οὖν ὅπως ἐκτελεσθῆσαι δεῖν πάντη τε καὶ πάντως ἅπαντα πρὸς ἀλήθειαν τὸν νόμον εἰπὼν, ἰδίους ἔφη λόγους αὐτόν· « Ἴδοι δ' ἂν τις αὐτόν, καὶ ἐτέρωθι ποῦ εἶ· ἐνδὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀνακεκραγότα σαφῶς·
« Ἀὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρεμι. » Ἐνηθρῶπηκά τε καὶ ἐν εἰδει γέγονα τῶν καθ' ἑμαῖς, ὁ πάλοι λαλῶν, καίτοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κερχρησιμώδηκός. Ὅτι δὲ τῷ γε ἅπασι τῆν τοῦ νομοθέ-
του δόξαν ἔχοντι, φυσικῶς ἐφέται ποῦ πάντως καὶ τὸ δεῖν εἶναι κριτῆν, τοὺς ἀτιμάζοντας τὸ διορισθῆν, καὶ εἰς τὸ σφίσι δοκοῦν ἀποκλίνοντας πικραῖς ὑποφέροντα δίκαις, οὐδαμῶθεν ἀμφιλογον.

B. Παντάσας μὲν οὖν.

A. Ὅσπερ οὖν εἰ καὶ λέγοιτο τυχόν, εἰς μὲν νομοθέτης, εἰς δὲ κριτῆς ὁ Πατὴρ, κατ' οὐδένα τρόπον διολισθή-
σειν ἂν τῆς ἐπ' ἀμφοῖν δόξης τε καὶ ἀληθείας ὁ Υἱὸς, ἐπειτοὶ τὸ διατέμνον οὐδὲν τῆς πρὸς Θεὸν Πατέρα ταυτότητος φυσικῆς· κατὰ τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον, κἂν εἰ μόνος ἔχειν τὴν ἀθανασίαν ὁ Θεὸς λέγοιτο καὶ Πατὴρ, οὐσιῶδες ἔσται καὶ ἐν Υἱῷ τὸ ἀξίωμα, καὶ συγχρηματιεὶ πάντως ἀθάνατος, ἦγουν αὐτὴ κατὰ
C φύσιν ἀθανασία, καὶ τοῖς τοῦ τεκόντος ὀψώμασι κατη-
ηλατισμένος, πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων προσκυνηθήσεται. Εἰ δὲ δὴ φαίεν ἂν οὐχ ὧδε ταῦτ' ἔχειν, καὶ ψευδοθυμίας ἡμῖν ἐπιπλέκουσι γραφήν, καίτοι πρεσβεύουσι τάληθες, φραζόντων ἔχεινο.

B. Τὸ ποῖον αὖ;

A. Πρῶτον μὲν εἰ τὸ ζωῆς καὶ ἀθανασίας τητώμε-
νον, οἰκοθὲν τε τοῦτο οὐκ ἔχον, θνητὸν ἔσται πάντως, καὶ εἰσχεκριμένον ἔχει τὸ ζῆν, ὡς παρ' ἐτέρου δο-
τόν;

B. Θνητὸν γὰρ ἔσται δυνάμει, τὸ μὴ ἀθάνατον οὐ-
σαι.

A. Καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, ἀποκρινάσθων ἔτι, τίς ἂν νοῖτο τυχόν ἢ ζωῆς ἐνεργεια, εἰς τὰ ζωῆς ἐπιδεῖ.

B. Ἡ ζωοποίησις δηλονότι, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ φωτίζειν ἔργον ἂν εἴη φωτός.

A. Εὐ λέγεις. Εἰ δὲ δὴ τις οἰοτο, ζωογονεῖσθαι μὲν πρὸς ἐτέρου τὴν ζωὴν, καταφωτίζεσθαι δὲ καὶ τὸ φῶς, ἄρα ἂν σοι δόξειεν εἰκάζειν ὀρθῶς;

B. Οὐ τί ποῦ· λογισμοῦ δὲ μᾶλλον ἀπολισθεῖν τοῦ σώφρονος. Ζωὴ γὰρ οὐκ ἔτι τὸ πρὸς ἐτέρου ζωοποιού-
μενον.

A. Ὅταν οὖν εἰς μέσον ἡμῖν ἤκη διακεκραγῶς ὁ Ἰσολογενής· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, »

A. Euge, o charum caput. Nam cum sancti, ut
ais, personæ Dei ac Patris vetus illud et umbratile
tribuant oraculum, agedum ostendamus tibi, pro-
pria esse Filii verba qui effatus est ipsum. Venit
enim certe nequaquam solutus, nec ullo modo
eversurus prophetarum oracula, sed impleturus po-
tius legem et prophetas : « Dico enim vobis, inquit,
quod iota unum vel unus apex non præteribit a lege,
donec omnia fiant ». Cælum et terra transibunt,
verba autem mea non præteribunt ». Intelligis
ergo quo pacto omnia prorsus ad veritatem termi-
nanda cum dixisset, legem sua verba esse dixit ?
Præterea licet alicubi per unum e sanctis prophetis
ipsum videre manifeste clamantem : « Ipse qui loque-
bar, 482 adsum ». Homo factus sum, et in fornica
B hominis ego, qui loquebar olim, quamvis Deus ac Pater
oracula sanctorum prophetarum ediderit. Quod au-
tem necessario sequatur, eum qui legislatoris glo-
riam naturaliter obtinet, judicem quoque esse, qui
pœnis acerbis eos subdat qui dogmata proculcave-
rint et ad nutum suum vixerint, nemini dubium
esse potest.

B. Prorsus quidem.

A. Quemadmodum ergo licet forte dicatur unus
quidem legislator, unusque judex Pater⁶¹, nullo
modo ab illa utriusque gloria et veritate Filius ex-
ciderit, cum nihil ab identitate naturali cum Deo
Patre ipsum separet : ita plane licet solus habere
immortalitatem dicatur Deus ac Pater⁶², substan-
tialis erit etiam in Filio dignitas illa, et una cum eo
C plane dicetur immortalis, sive ipsa secundum na-
turam immortalitas, et Gentoris eminentia conspi-
cua, cum a nobis ipsis, tum a sanctis angelis ado-
rabitur. Quod si dixerint hæc ita non esse, et nobis,
tametsi veri cultoribus, mendacii criminationem in-
tendant, cedo illud.

B. Quodnam vero ?

A. Primum quidem, utrum id quod vita et im-
mortalitate caret, idque a se non habet, immortale
prorsus futurum sit, et ascititiam vitam habeat
quasi ab alio traditam ?

B. Mortale utique erit potentia quod non est
immortale natura.

A. Ad hæc, respondeant quænam vitæ operatio
D concipiatur erga ea quæ vita carent.

B. Vivificatio nimirum, quemadmodum nempe
et illuminare opus est luminis.

A. Recte dicis. Si vero quis existimet vivificari
quidem vitam ab altero, et illuminari quoque lu-
men, an tibi videbitur recte opinari ?

B. Nequaquam, sed potius recta ratione desti-
tuit. Vita enim jam non est illud quod ab alio vivifi-
catur.

A. Cum igitur Unigenitus prodeat clamans :
« Ego sum resurrectio et vita⁶³, » num vitam

⁶⁰ Matth. v, 18. ⁶¹ Matth. xxiv, 35. ⁶² Isa. l.ii, 6. ⁶³ Jac. iv, 12. ⁶⁴ 1 Tim. vi, 16. ⁶⁵ Joan. xi, 25.

immortalitatis expertem esse putandum est, an **A** ἀθανασίας ἐρήμην ὑποπονητέον εἶναι τὴν ζωὴν, ἢ πῶς;

B. Non expertem sane. Vita enim est secundum naturam immortalitas.

A. Cum igitur solus Deus ac Pater immortalitatem habeat (hæc enim nobis divinum oraculum prodidit), quo pacto hanc haberet Filius? Verum existimo plane unitatem ipsam facillime demonstrare in utroque substantialem esse vitam, et innatam immortalitatem, non **483** ascititium bonum. Quod si eo venerint amentie, ut dicendum existiment alienum esse a Deo et Patre Filium, et alia quadam ac propria seorsim præditum esse natura, nec vere Deum esse, quamvis secundum naturam immortalis, imo vero ipsamet vita: annon ea quæ soli divinæ et ineffabili naturæ insunt, et propter quæ merito nos cum sanctis angelis eam suspicimus, tribuent ac inesse dicent etiam illi qui in creaturarum numero censetur demum, ut isti sane stulte somniant?

B. Quonam modo?

A. Convenire certe naturali veroque Deo vivificandi potentiam et esse vitam, ipsi quoque, sat scio, dixerint. Si ergo Pater substantialiter istud est, Filius autem, ut ipsi volunt, naturali cum eo identitate excidit, cumque eo humilitatis devenerit, et vitam seipsum esse dicit, et quod eximium est in Patris substantia naturæ suæ arrogat, qui verum esse non potest quod asserui? Quod enim proprium est ineffabilis naturæ, translatum jam est etiam ad id quod non est ex ipsa, sed in ortum una cum rebus aliis veluti vocatum. Inter ea enim quæ esse credantur, primo loco Deus intelligitur, et postea creatura. Interjectum autem olane nihil est. Annon verum est quod dixi?

B. Verum.

A. Si ergo alterius est substantiæ Filius, nec iis præditus quibus dicunt esse Patræ, quomodo intelligetur una esse et eadem prorsus operatio naturalis eorum qui sic distant ratione modi quo existunt? « Sicut enim, inquit, Pater quos vult vivificat, ita et Filius quos vult vivificat ⁴⁴. »

B. Enimvero, inquirunt: Vita quidem est Filius: verumtamen dixit: « Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem ⁴⁵. » Vita igitur est propter Patrem.

A. An ergo, miseri, ipsum etiam vivificari Filium a Deo ac Patre simul cum aliis, atque iis quæ externam et ascititiam vitam habent, putabimus? Inter mortales igitur Filius etiam collocabitur. Amittitur enim id quod asciscitur, et quæ possidenda suscepertis, eorum possessionem, si fors tulerit, amittes, cum naturalibus legibus in firmo et inconcusso statu non conserventur.

B. Quomodo igitur ipse censebitur esse vita pro-

⁴⁴ Joan. v, 21. ⁴⁵ Joan. vi, 38.

B. Οὐκ ἐρήμην, πόθεν; ζωὴν γὰρ εἶναι τὴν κατὰ φύσιν ἀθανασίαν.

A. Μόνου δὴ οὖν τοῦ, φημί, Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν ἀθανασίαν ἔχοντος (ὥδε γὰρ που τὸ θεῖον ἤμιν ἐφη λόγιον), πῶς ἂν ἔχοι ταύτην ὁ Υἱός; ἀλλ' οἷμαι πως πάντως, ὅτι τὸ τῆς ἐνόητος χρῆμα διαδειξείεν ἂν ἐκ' ἀμφοῖν, καὶ μάλα βραδύως, οὐσιώδη τὴν ζωὴν, καὶ ἔμφυτον τὴν ἀθανασίαν, οὐκ εἰσποίητον ἀγαθόν. Εἰ δὲ θὴ δεῖν οἴοντο παραφρονούντες λέγειν, ὡς ὀθνεῖός τε εἶη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός, καὶ ἑτέραν τινα, καὶ ἰδίαν ἀπετέμετο φύσιν, καὶ τὸ ἀληθῶς εἶναι Θεός οὐκ ἔχει; καίτοι κατὰ φύσιν ἀθάνατος ὢν, μᾶλλον δὲ αὐτόχρομα ζωῆ· ἄρ' οὐχὶ τὰ μόνη τῇ θεῖα καὶ ἀρρήτῳ προσόντα φύσει, καὶ τὰ, δι' ὧν εἰκότως θαυμάσται πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, περιθεῖεν ἂν, καὶ ἐνυπάρχειν ἐροῦσι, καὶ τῷ τελούντι λοιπὸν ἐν κρίσμασι, κατὰ γε τὸ αὐτοῖς φληνάφως δοκοῦν;

B. Τίνα τρόπον;

A. Πρέπειν, οἷμαι που, τῷ γε δυτικῶς φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ Θεῷ, καὶ αὐτοὶ φαῖεν ἂν οἷδ' ὅτι, τὸ, ζωογονεῖν δύνασθαι καὶ εἶναι ζωῆ. Εἴπερ οὖν τοῦτό ἐστιν οὐσιωδῶς ὁ Πατήρ, ἐξώλισθε δὲ, κατ' ἐκείνους, τῆς πρὸς αὐτὸν φυσικῆς ταυτότητος ὁ Υἱός, καὶ μικροπρεπείας εἰς τοῦτο τελῶν, καὶ ζωὴν ἑαυτὸν εἶναι φησι, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸ ἐξαίρετον τῇ ἰδίᾳ καταγράφει φύσει, πῶς οὐκ ἀληθές, ὅπερ ἐφη; Ἐκκεχόμεναι γὰρ ἦδη τὸ τῆς ἀρρήτου φύσεως ἴδιον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν ἐξ αὐτῆς, κεκλημένον δὲ ὡσπερ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις εἰς γένεσιν. Νοηθεῖεν γὰρ ἂν ἐν γε τοῖς εἶναι πεπιστευμένοις, Θεός μὲν πρὸ πάντων, καὶ μετὰ τοῦτο, κρίσις. Ἐτερον δὲ μεταξὺ τὸ σύμπαν, οὐδὲν. Ἥ οὐκ ἀληθές ὅπερ ἐφη;

B. Ἀληθές.

A. Εἴπερ οὖν ἐστὶν ἑτεροούσιος ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἐν οἷς εἶναι φασὶ τὸν Πατέρα, πῶς ἂν νοοῖτο μία τε καὶ ἀπαράλλακτος ἐνέργεια φυσικῆ τῶν τῆδε διεστηκότων, κατὰ γε τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον; « Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ Πατήρ οὐς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός οὐς θέλει ζωοποιεῖ. »

B. Ἀλλὰ ναί, φασί. Ζωὴ μὲν ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐφη δ' οὖν ὁμοῦ· « Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα. » Ζωὴ τοιγαροῦν ἐστὶ διὰ τὸν Πατέρα.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ γενναῖοι, καὶ αὐτὸν ζωοποιεῖσθαι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ὑποληφόμεθα, καὶ τοῖς ἐξωθέν τε καὶ εἰσχεκριμένην ἔχουσι τὴν ζωὴν, ἐπαριθμητέον τὴν ζωὴν; Συντετάχθω δὴ οὖν καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσιν ὁ Υἱός· ἀπόβλητον γὰρ τὸ εἰσχεκριμένον, καὶ ὧν περ ἂν τις εἰλοῖτο τὴν κτῆσιν, ἀπεμπολήσειεν ἂν αὐτὴν κατὰ γε τὸ ἐγγωροῦν, ὅτι μὴ φυσικοῖς εἰς τὸ ἀραρότως ἔχειν διακρατεῖτο νόμοις.

B. Πῶς οὖν οἴοιτ' ἂν τις αὐτὸν διὰ τὸν Πατέρα

ζωήν, ἔπειρ ἔστι καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν ζωῆ ;

A. Καὶ μὴν, τοῦτό γέ ἐστι τῆς ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εὐγενείας ἀπόδειξις, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ταυτότητος μὴνυσις ἀκριβῆς.

B. Πῶς λέγεις ;

A. Ἐφη γάρ, οὐ τί που σαφῶς ζωογονεῖσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν ὅτι Ζῶ διὰ τὸν Πατέρα.

B. Τί οὖν τοῦτό γε ;

A. Ὅτι τῷ μὲν τὴν ἰδίαν ἔχοντι φύσιν ἀθανάσιος ἐρήμην καὶ ζωῆς, εἰσποίητον δὲ παρ' ἐτέρου τὸ χρηῖμα καρδαίνοντι, ἀρμόσαι ἀν-όλμαι καὶ μάλα ὀρθῶς εἰπεῖν· « Ζωὴν μοι δέδωκεν ὁ Πατήρ. » Τοῦ γε μὴν εἰδότος, ὅτι ζωὴ πέφηνεν ἐκ ζωῆς, καὶ καρπὸν οὐσίας ἔχει τὴν ἀθανάσιαν, τὸ φάναι θεοπρεπῆς, « Ζῶ διὰ τὸν Πατέρα. » Ἄρα γάρ, εἰ τοῦ ἀνθρώπου γέννημα τυχὸν λογικὸν ἐκ λογικοῦ πεφηνὸς τοῦ ἰδίου πατρὸς, Λογικὸν εἰμι, λέγοι, διὰ τὸν πατέρα, ἢ γοῦν καθ' ἕτερον τρόπον ἢ πυρὸς εἰς τὸ ἐξω διακροῦσθαι θερμότης, εἰ φωνὴν ἰεῖσα λέγοι, Θερμὴν ἔχω τὴν προσβολὴν διὰ τὸ ἐξ οὐ πέφηναι πῦρ, οὐκ ἂν τὸν δόξαιεν, εἰ γε νοῦν ἔχοι, φύσεων ἰδιότητα τὴν ἐξ ὧν εἰσι λαχόντα μᾶλλον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἢ γοῦν εἰσπεπορισμένην καὶ ἐν τάξει τῶν δεδορημένων τὴν τοῦ εἶναι τοῖσδε δόξαν ἔλτειν ;

B. Ἔοικεν.

A. Ζῆ τοιγαροῦν ὁ Υἱὸς διὰ τὸν Πατέρα. Ζωὴ γάρ ἐκ ζωῆς πέφηνε τοῦ Πατρὸς, ἀληθινὸς ὢν Θεὸς καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ τεκνών. Συλλήπτωρα δὲ τοῖς ἔμαυτοῦ ποιήσομαι λόγοις καὶ τὸν σοφώτατον Ἰωάννην, ὃδὲ γεγραφέτα περὶ αὐτοῦ· « Καὶ οἶδαμεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἀγαθὴν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ Υἱῷ αὐτοῦ. Ὁμοίος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος. » Ἄρα δὴ σοι τοῦδε ἂν γένοιτο φανερώτερον ἔτι, ἦγουν εἰς ἐλέγχους εὐσθενέστερον, τοῦ μὲν ἐτερόως ἔχειν οἴεσθαι τὸν Υἱὸν, ἢ ὡςπερ ἂν ἔχοι κατὰ φύσιν ὁ Πατήρ ;

B. Οὐδὲν, ὡς ἐγώ μαι, τῆς τοῦ Θεολόγου φωνῆς ἔμαχόν τινα τοῖς διεναντίας ἐξανιστάσης τὴν μαρτυρίαν. Πλὴν εἰ λέγοιτο Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς, διαγελωσιν εὐθὺς, καὶ φασὶν οὐκ εἶναι Θεὸν μὲν ὄντως ἀληθινόν, κεχαρίσθαι δὲ αὐτῷ τὸνομα κατὰ θέλησιν τοῦ Πατρὸς. Ἐφη γάρ που, φασὶν, ὁ θεοπέσιος Παῦλος, ὅτι· « Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. »

A. Κεχαρίσθαι μὲν αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, φαίην δ' ἂν, ἴσθι τοι, καὶ αὐτὸς ἐγώ. Τὸ γάρτοι φληνάφως ἀντιφέρεισθαι δοκεῖν ταῖς τῶν θεολόγων φωναῖς, οἰθηθεῖν ἂν οὐ τί που φρενὸς ἀγαθῆς, λογισμοῦ ἐκ μᾶλλον παραπαλιόντος ἦδη πως καὶ ἐξεστηκὸς ἀδρανὲς ἐγγείρημα. Καταπέπληγμαί γε μὴν τὸ εἰς ἀπάτην εὐμήχανον τῶν διεναντίας, οἱ γε τὴν μὲν τοῦ κεχαρίσθαι πρόφασιν, οὐδ' ὅσον εἰς νοῦν ποιεῖσθαι σπουδαζοῦσι, λεξιθηροῦσι δὲ οὕτως καὶ τριποθήτως ἀρπάζουσι πᾶν ὅπερ ἂν φαίνοιτο τῆ τοῦ Υἱοῦ τιμῆ τε καὶ δόξῃ καθεστῆκός ἐναντιον, ὡς οὐδὲν ἠγείσθαι τὸ ἄμεινον, καίτοι τὸν τοῦ δεδορηθῆαι καιρὸν, οὐκ ἔτε-

A. propter Patrem, siquidem est etiam ipse secundum naturam vita ?

A. Atqui nobilitatem quam habet ex Deo et Patre istud declarat, et naturalem identitatem diserte iudicat.

484 B. Quomodo dicis ?

A. Dixit enim, non utique aperte vivificari se a Patre, sed vivere se propter Patrem.

B. Quid vero istud est ?

A. Quod ei qui propriam naturam habet immortalitatis et vitæ expertem, istudque ab alio velut ascititium accipit, dicere jure convenit : « Vitam mihi dedit Pater. » At qui novit se prodiisse vitam ex vita, et substantiæ fructum habere immortalitatem, dicturus est utique pro eo ac Deum decet : « Vivo propter Patrem ». An enim si filius hominis rationalis nimirum ex rationali patre prognatus diceret : Rationalis sum propter patrem : aut calor qui ex igne mittitur, si loqueretur, ac diceret : Vim habeo calidam, propter ignem, ex quo prodii : non cuiusvis sanæ mentis videbuntur naturarum quibus constant proprietatem nacta, potius in seipsis, quam aliunde ac veluti precario ut eo modo sint accepissæ ?

B. Ita plane.

A. Vivit ergo Filius propter Patrem. Vita enim ex vita Patre processit, cum sit verus Deus, quem admodum, nempe et Pater. Meis autem dictis astipulatorem adhibebo sapientissimum Joannem, qui de ipso in hunc modum scripsit : « Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum bonum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Jesu Christo Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna ». An tibi demum videbitur hoc esse quidquam manifestius, aut ad confutandam opinionem illam robustius, qua putatur aliter se habere Filium, quam sit secundum naturam Pater ?

B. Nihil, ut reor, cum Theologi vox inexpugnabile quoddam adversariis testimonium opponat. Verumtamen si dicatur Deus, verus Filius, risu statim dissolvat, aiuntque non esse Deum quidem certe verum, sed ei ex voluntate Patris nomen traditum. Dixit enim alicubi divinus Paulus, inquirunt : « Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ». 2.

A. Datum esse quidem ei nomen quod est super omne nomen, me quoque dicturum scias velim. Stulte enim repugnare velle theologorum dictis, non utique sanæ mentis, sed emotæ potius et attonitæ imbecillum conatum esse reor. Verumtamen adversariorum propensionem in errorem admiror, qui causam cur datum sit, ne in animum 485 quidem inducere volunt, sed ex syllabis, et vocibus iam avidè captant et arripiunt quodcumque videtur Filii honori et gloriæ contrarium, ut nihil melius putent, quamvis tempus quo datum est non aliud nobis divinitus affata Scriptura definiat, quam illud

“ Joan. v, 26 ; vi, 58. ” I Joan. v, 20. “ Philipp. ii, 9.

ipsam, quo in forma Dei Unigenitus cum esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sicut scriptum est, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Tunc enim certe et Deus exaltavit ipsum, et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua consteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁶⁹.

B. Quid hoc ergo rei est?

A. Aperta et plana est semita quæ recte sentientes ad veritatem perducit. Attende igitur, amice. Per gratiam accipere nomen quod est super omne nomen, illud est quod dicitur exinanitio, et Verbi per incarnationem ad nos usque demissio. Quod si in conditione inanitionis reperitur illud, accipere, utique ea quæ inanitionem præcedunt accipere non potuit, præterea quod naturaliter erat id quod est, hoc est, in forma Dei ac Patris. Et, si demisit seipsum e superna et præcellenti quadam re ad inferiorem, utique ad id quod erat, rursus evehatur, non alienum honorem et gloriam repetens, sed propriam ac pristinam. Quod si permagni æstiment asserere Filium velut ad inusitatum honorem et gloriam pervenisse, cum nomen super omne nomen, tanquam a Patre datum accepit, nihil jam prohibet, opinor, quominus opposito modo capiamus Incarnationis mysterium, et res plane conversa sit in contrarium. Quo pacto, dicam. Nam si accipere, non est inanitio Filio, sed illi potius exinanitio contigit ea reperire quæ neutiquam ei substantialiter inerant, inanitio quidem erit, si vere æstimare volumus, tempus illud quod inanitionem præcessit, præcellentiæ autem et gloriæ, illud, quo nescio quomodo exinanitus esse dicitur, quamvis ea possideat quæ naturam ejus et modum excedunt, et repente invadat ea quæ incomparabiliter superant priorem, in quo erat statum. Constat igitur ex tua recteque sentientium opinione proutandum, tunc certe datum esse Filio nomen, quod est super omne nomen, cum etiam forma nostra assumpta velut unus e nobis, in Filium ascriptus est Dei, adoptatus nobiscum, et propter nos, ille verus ac germanus, ut et nos, propter ipsum filii, supernaturalis gloriæ simus participes. Nunquid rite et ordine procedit oratio?

B. Proccedit sane.

A. Atqui cum nobis propositum sit meliora sentire quam sit illorum stulta temeritas, illæsam quidem servabimus Unigeniti gloriam, consilia autem destruemus, et omnem altitudinem extolentem se, ut scriptum est, et in captivitatem redigemus

⁶⁹ Philipp. II, 6-11.

ρον ἡμῖν τῆς θεοπνεύστου διοριζούσης Γραφῆς, ἣ ἐκεῖνον αὐτὸν, καθ' ὃν ἔ'εν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ὁ Μονογενῆς, οὐκ ἀρπαγρὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καθὰ γέγραπται, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῇ δουλοῦ λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθείς ὡς ἄνθρωπος, τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Τότε γὰρ δὴ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.

B. Τί οὖν τοῦτο γε;

A. Οἶμος ἂν εἴη ψιλὴ τε καὶ ὀμάλῃ τοῖς ἐθέλουσιν ὀρθῶς νοεῖν, ἀναφέρουσα πρὸς τὸ ἀληθές. Σύνες οὖν, ὦ τᾶν, τὸ ὡς ἐν χάριτος τάξει λαβεῖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τουτέστιν ἡ λαλουμένη κένωσις, καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς οἰκονομικὴ τοῦ Λόγου ταπεινώσις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις εὐρίσκεται τὸ λαβεῖν, ἐξεστηκότα που πάντως τοῦ χρῆναι λαβεῖν τὰ πρὸ τῆς κενώσεως ὀρᾶται λοιπὸν, διὰ γέ τοι τὸ κακῆσθαι φυσικῶς ἔπερ ἦν, τουτέστι, τὸ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ εἰ τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, ἐξ ἀνηκισμένου τινὸς καὶ ὑπερανέχοντος πράγματος ἐπὶ τὸ μείον ἐλθὼν, ὑπονοστήσει που πάντως εἰς ἔπερ ἦν ὑψούμενος, οὐκ εἰς ἄλλοτριαν ἀναθρώσκων τιμὴν τε καὶ δόξαν, ἀλλ' ὡς εἰς ἰδίαν ἐν ἀρχαῖς. Εἰ δὲ δὴ ποιοῖντο περὶ πολλοῦ τὸ ἰσχυρίζεσθαι δεῖν, ὡς εἰς ἀσυνήθη τιμὴν τε καὶ δόξαν ἀναπεφοίτηκεν ὁ Υἱὸς, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα λαβὼν ὡς δοτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν ἐτι τὸ ἀντιτείνειν, κατὰ γε τὸν ἐν εἰκότι λόγον, ἀντίστροφον ἤδη πειρᾶσθαι: νοεῖν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ μετατετράφθαι τὸ χρῆμα πρὸς πᾶν τούναντιον. Ἐρῶ δὲ καὶ ὅπως. Εἰ γὰρ μὴ ἐστὶ κένωσις τῷ Υἱῷ τὸ λαβεῖν, εὐρημα δὲ μᾶλλον αὐτῷ τῶν οὐδαμῶς προσπεφυκότων, οὐσιωδῶς κενωθέντι συμβέβηκε, κένωσις μὲν εἴη ἂν κατὰ γε τὸ ἀληθέστερον, ὁ πρὸ τῆς κενώσεως καιρὸς, ὑπεροχῆς δὲ καὶ δόξης, ὁ καθ' ὃν οὐκ οἶδ' ὅπως κενωθῆσθαι λέγεται, καίτοι κατακτώμενος τὰ ὑπὲρ φύσιν τε καὶ μέτρον τὸ ἐνὸν αὐτῷ, καὶ τοῖς ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενις ἢ πρότερον ἦν, ἀδοκῆτως ἐπιτηδῶν. Ἄραρεν οὖν, ὅτι κατὰ γε τὸ ὀρθῶς ἔχειν καὶ αὐτῷ σοι δοκοῦν, πρέποι ἂν δὴ τότε δεδῶσθαι νομίζειν τὸ ὄνομα τῷ Υἱῷ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅτε καὶ σχῆμα τὸ καθ' ἡμᾶς ὑποδύς, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν, εἰς Υἱὸν ἐγράφετο Θεοῦ, θετὸς μεθ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς, ὁ γνήσιος, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, υἱοὶ τῆς ὑπὲρ φύσιν εὐκλείας ἐπιδραττόμενοι κοινοῦ. Ἡ οὐκ οἶσι κατευθὺ τοῦ πρέποντος διαστελεῖν ἡμῖν τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον;

B. Εἰσι γὰρ οὖν.

A. Καίτοι τῆς ἐκεῖνων δυσβουλίας τὰ ἀμείνω εὐμάλα φρονεῖν διεσχεμμένοι, ἀλώθητον μὲν τὴν τοῦ Μονογενοῦς τηρήσομεν δόξαν, λογισμοὺς δὲ καθαιρήσομεν, καὶ πᾶν ὑψώμα ἐπαιρόμενον, καθὰ γέγραπται, καὶ πᾶν αἰχμαλωτισθῆναι νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν

αὐτοῦ. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο δρᾶν οὐκ ἀνεξόμμεθα, παραχωρήσομεν δὲ τὸ χρῆναι νικᾶν ταῖς ἐκείνων συκοφαντίαις, καὶ τοῦ εἶναι Θεὸν ἀληθῶς ἐκπέμψομεν τὸν Μονογενῆ, ἐρουμένον τε οὕτω παρ' ἡμᾶς οὐδὲν κεκτῆσθαι τὸ πλεῖον.

B. Φράσεις ἂν ὅπως, ἢ κατοκνήσεις εἰπεῖν.

A. Καὶ μὴν ἔγωγε προθύμως ἐρῶ, κατοκνήσαιμι γὰρ ἂν, ἐν γε τοῦτοις, οὐδαμῶς. Ἡ γὰρ οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς εἶπερ αὐτῷ κεχάρισται τὸ ἄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄνομα, καὶ δοτὸν ἦδη πῶς, τὸ διακεκλῆσθαι Θεός, ἀπολιθῆσαι ἂν αὐτοῦ κατὰ γε τὸ ἐγγυρωῦν; Τὸ γάρτοι δοτὸν, οὐκ εἰσάπαν ἐρηρηισμένον. Κατακινδυνεύσεις δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ, ὅσον ἦκεν εἰς λογισμοῦς, εἰς δὲ μὴ θέμις εἰπεῖν. Ἔσται γὰρ μείων ἢ καθ' Ἰῶν, καὶ τὴν τοῦ γεγεννηκότος ὑπερκεῖσται φύσιν ὁ κατ' αὐτοὺς ἐν ἐλάττωσι, μᾶλλον δὲ, ὁ τῆς θεότητος δόξαν παράσημον ἔχων, καὶ νενοθευμένοις ἀξιώμασιν ἐπαυχῆσας μόλις, εἶπερ ἐστὶν ἀληθῶς ἐν ψιλῷ καὶ μόνῳ τῷ κεκλῆσθαι Θεός.

B. Ὡς δευῖά γε ὁ λόγος ἡμῖν εἰσφέρει τὰ ἄτοπα!

A. Δεινὰ γάρ, ὡς ἀληθῶς, πλὴν ἀναγκαῖαν ἔχοντα τὴν παράθεσιν. Μετασσοβεῖ γὰρ ἐσθ' ὅτε τὸ μὴ ὀρθῶς ἔχειν ὑπεκλιμμένον, ἐπὶ τὸ χρῆναι φιλαθρεῖν τὸ νενευκὸς εἰς ἀλήθειαν. Εἶπερ οὖν, ὡς οἴονται, μεμισσοφόρηκεν ὁ Ἰῶς, καὶ ἀντέκτισιν ὥσπερ τινὰ τῆς κενώσεως ἔκομίσαστο παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἄνομα, πρὸ τῶν τῆς κενώσεως χρόνων, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦτου τητῶμενος νοοῖτ' ἂν εἰκότως, εἶπερ ὁρᾶται παπλουτηκῶς ἐν χρόνῳ κατ' αὐτὴν, τὴν εἰσποίητον ταυτηνὴ καὶ εὐαπόδλητον χάριν. Εἶτα, πῶς ἦν ἐν μερῶν καὶ ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κένωσιν μὲν οὕτω τὴν ἐκούσιον ὑποστάς, μορφήν δὲ καὶ μέτρον τὸ δουλοπρεπὲς οὐκ ἀξιώσας εἰεῖν; Οὐ γὰρ ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καίτοι τοῦτο ἔχειν ἐξόν. Εἶπερ οὖν εἶναι φαμεν, καὶ πρὸ τῶν τῆς κενώσεως χρόνων, ἐν μορῶν καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς τὸν Ἰῶν, ἐκτετέμνηται δὲ κενωθεὶς, καὶ ἀνατεφοίτηκεν εἰς μέτρον τῆς ἐνοουσης αὐτῷ δόξης τὸ ὑπερτεροῦν, ὑπερήλατό που τάχα καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα.

B. Ὡς δριμύς ὁ λόγος!

A. Ἀληθὲς δ' οὖν ὁμῶς, τὸ γε ἦκον εἰς λογισμοῦς. Καὶ εἰ μὲν δὴ τι τὸ ἀμεινον ἀποκεκέρδακεν ὁ Ἰῶς, τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄνομα λαβὼν, ὑπερνεσετήξει που πάντως ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτὸν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πλεονεκτήσει φύσιν. Τοῦτ' ἔστι ἡμῖν ὁ δριμύς ἀρτίως κατέδειξε λόγος. Εἰ δὲ ἦκιστα μὲν ἐν ἀμεινοσιν ἦπερ ἦν, κἂν εἰ νοοῖτο λαβὼν, κατεῖδοι τις ἂν αὐτὸν, προσετιθεὶ δὲ τὸ σύμπαν ἢ χάρις οὐδὲν, οὐκ ἀσύφηλοι καὶ ψευδοεπεὶς ἀλοῖεν ἂν, οἱ θράσους εἰς τοῦτο προήκειν οὐ παραιτούμενοι, ὡς ἦδη φάναι τολμᾶν, ὅτι μικρὰ τὴν κτίσιν, ἵνα μὴ λέγοιμι παντελῶς οὐδὲν, ἢ τῆς ἀβρῆτου θεότητος πλεονεκτήσει φύσιν; Ὁνήσειε δ' ἂν ἦκιστα γε πρὸς τὸ λαμπρότερον ἀναφέρουσα, καὶ εἰ τῷ τυχόν τῶν ὄντων περιθεῖν τὰ ἑαυτῆς. Ἀλλ' ὥδε νοεῖν, ἀπόπληκτον ἀξιώσιστα δὲ τὰ Θεοῦ, καὶ εἰς λῆξιν ἀναφέρει τὴν ἀνω-

A omnem intellectum in obsequium ejus⁷⁰. Sin autem id facere non sustinebimus, sed illorum calumniis cedemus, et Unigenitum revera divinitate privabimus, et hoc pacto nihil amplius quam nos habere dicemus.

B. Quo pacto expones, opinor, neque id grave.

A. Ego vero libens dicam, nec enim hic hærebo. Nonne dictu verum est, si datum est ipsi nomen quod est super omne nomen, et ex munere habet Dei appellationem, ea dejectum iri cum se dabit occasio? Quod enim datum est, non usquequaque firmum est. Sed et ipsi Patri, quantum ratione consequi possumus, ea contingit quæ dictu nefas. Minor enim erit quam Filius, et Genitoris naturam superabit, qui secundum ipsos minor est, imo vero qui deitatis gloriam adulterinam habet, et spuris honoribus vix gloriatur, siquidem nuda et sola appellatione Deus est.

B. Quam graves absurditates nobis proponis!

A. Graves utique, sed necessario proferendas. Quod enim rectum non esse putatur interdum nos adigit ut studiosius indagemus id quod ad verum tendit. Si ergo, ut existimant, mercedem tulit Filius, et remunerationem veluti quamdam inanitionis reportavit a Deo et Patre nomen illud, ante inanitionis tempus etiam illo ipso carere merito censebitur, si tempore illius obtinuisse videtur ascititiam hanc et facile perituram gratiam. Jam quomodo esset in forma et æqualitate Dei ac Patris inanitionem quidem voluntariam nondum peressus, sed nec formam et statum servilem accipere dignatus? Non enim rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, licet istud habere liceret. Si ergo esse dicimus etiam ante inanitionis tempus in forma et æqualitate Patris Filium: postquam autem est exinanitus, auctus est honoribus, et in statum evectus innata sibi gloria præstantiorem, ipsum utique Patrem etiam superavit.

B. Quam acuta oratio!

A. Vera tamen, si recte philosophamur. Et sane si quid præstabilius lucratus est Filius, accepto nomine quod est super omne nomen, in sua natura omnino præpollebit, et Dei ac Patris superabit naturam. Hoc enim nobis acris illa mox demonstravit oratio. Sin autem nihilo præstantior ipse quam erat videatur, licet accepisse intelligatur, et nihil prorsus adjecerit gratia: annon stolidi et mendaces erunt, qui eo progredi audaciæ non recusant, ut jam dicere audeant, paulo, nedum nihilo prorsus, creatura superiorem fore ineffabilem deitatis naturam? Nihil autem profuerit ad nobiliorem statum rem aliquam evehere, licet ei sua tribuat. At stupidorum est in animum istud inducere, divinæ quippe res spectatissimæ sunt, et ad summam perfectionem evehunt, adeoque æquales

⁷⁰ II Cor. 1, 5.

quodammodo melior tandem Deus ac Pater videtur, et meliorum quam ea in quibus est, largitor.

B. Quoniam pacto?

A. Cum enim Filio dedit nomen, eum summum et excelsum fecit, qui in forma et æqualitate cum ipso erat, etiam ante inanitionis tempus, quique innata ei gloria nullo modo inferior erat. Annon igitur quisquiliæ sunt isthæc demum, et blasphemiarum atrocitas, et absurditas rationum quæ extremam ignorantiam olet?

B. Ita prorsus.

A. Est et alia ratio qua eorum absurditatem jure merito condemnes, opinor, si hoc in animum induxeris. Nam si Filius novit se solius nominis deitatis usuram habere, idque sibi naturæ frustra non esse, quid illum adigit ut aperte clamet: «Ego sum veritas¹¹»? Nam quod adulterinum est, verum non est, et quod externis et ascitiis ornamentis apparet esse id quod non est secundum naturam, vi quidem ingreditur et irrumpit audacter in opinionem veritatis, cum ita revera se non habeat, et rationum indagine manifestatur absurditas. Quidni vero motiis diis seipsum annumerandum putavit, qui non est natura Deus, sed seorsim a sanctorum turba, in peculiarem veluti quemdam locum, nullique aliorum pervium concessit, dicens: «Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemias, quia dixi: Filius Dei sum¹²»? Si enim illi, inquit, vocati sunt dii, propterea quod Dei sermonem adniserunt, et animo susceperunt, quomodo non erit Deus, is, propter quem illi sunt dii? Deus enim erat Verbum, ut ait Joannes¹³. Illud autem, «erat,» non recentiorem ei gloriam tribuit, sed omni tempore antiquiorem. Quo enim demum evadet illud, «erat,» aut ad quem finem perveniet, cum semper ulterius procedat, et irrevocabili cursu feratur, et tempori prioritatem cedere nesciat, et quodammodo cogitationem omnem ultra tempus præcurrat?

B. Recte dicis; tempore enim prius utique semper est illud, «erat.»

A. Porro divus Paulus non spuris quidem dignitatibus conspicuum Filium, sed natura potius Deum illum esse novit, unitate substantiali et naturali cum Patre et Deo ipsum conjungens.

B. Quoniam modo?

A. Sic enim scribit: «Nam etsi sunt qui dicantur dii multi et domini multi, in cælo et in terra, nobis tamen unus Deus, Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia¹⁴.» Si novit igitur ipsum esse inter eos numerandum qui dii sunt per gratiam, quidni promiscue cum cæteris eum collocans, unum et solum nobis de-

τάτω· ἑαυτοῦ πως ἤδη, καὶ ἀμείνων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὀφθῆσεται, καὶ τῶν ἀμεινόνων ἢ ἐν οἷς ἐστὶ θεότηρ.

B. Τίνα τρόπον;

A. Ἐν μορφῇ γὰρ ὄντα καὶ ἐν ἰσότητι τῇ πρὸς αὐτὸν, τὸν Υἱὸν καὶ πρὸ γε τῶν τῆς κενώσεως χρόνων, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τῆς ἐνοούσης αὐτῷ δόξης, μειονεκτούμεγον, ἄνω που καὶ ὑψηλὸν ἐτίθει, τὸ ὄνομα δοῦς τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα αὐτῷ. Ἄρ' οὖν οὐχὶ συρφετός τε ἤδη ταυτὸ, καὶ δυσφημιῶν ἀγριότης, καὶ λογισμῶν ἀτοπία, τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἀμαθίας ἐξόζουσα;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Καὶ ἐτέρως δ' ἂν τις τῆς ἐκείνων ἀτοπίας διακαιοτάτην ἂν, οἶμαι, ποιήσαιτο τὴν κατάρρησιν, κάκεινο διεσκεμμένος. Εἰ γὰρ οἶδεν ἑαυτὸν φιλήψυχα κρημένον ὀνόματι τῷ τῆς θεότητος ὁ Υἱός, καὶ οὐ φύσεως ἔχοντα τὸ χρῆμα καρπὸν, τί τὸ ἀναπαύθων ἀναφανδὸν ἤδη βοᾷν: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια;» Τὸ γάρτοι νόθον, οὐκ ἀληθές, καὶ τὸ τοῖς ἔξωθεν καὶ εἰσκηκριμένοις ὠραλομοῖς, οὐκ ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν ὀρώμενον, εἰσδιιάζεται μὲν καὶ εἰσδύνειν ἀποτολμᾷ τῆς ἀληθείας τὴν δόξαν, ἔχει δ' ἂν οὐχ ὡς κατὰ ἀλήθειαν, καὶ βασάχοις ταῖς ἐκ λογισμῶν, ἀκαλλῆς ἐλέγχεται. Τί δὲ οὐχὶ τὸ κατὰ θέσιν θεοῖς ἑαυτὸν ἐπαριθμεῖν ὁ μὴ φύσει Θεὸς ἦστο δεῖν, τῆς δὲ τῶν ἁγίων ἀπαλλάξας πληθύος, καὶ εἰς τόπον ἴδιον ὡσπερ τινὰ καὶ οὐδενὶ τῶν ἄλλων βατῶν, ἀνεφοίτη, λέγων: «Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται ἡ Γραφή λυθῆναι, ὃν ὁ Πατὴρ ἠγάπησεν, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· Υἱὸς Θεοῦ εἰμι;» Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶ, διακέχληται θεοὶ, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον εἰσποισιάμενοι, καὶ εἰσδεδεγμένοι κατὰ ψυχὴν, πῶς οὐκ ἂν εἴη Θεός, ὁ δὲ ὃν ἐκεῖνοι θεοὶ; Θεὸς γὰρ ὁ Λόγος ἦν, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. Τὸ δὲ, «ἦν,» οὐ νεωτέραν αὐτῷ τὴν δόξαν; ἀλλὰ παντὸς δὲ χρόνου πρᾶσθιτέραν ἀνάπτει. Διαπέσοι γὰρ ἂν ὅποι ποτὲ ἄρα τὸ, «ἦν,» ἢ πρὸς ποῖον ἡμῖν ἀφίσταται τέλος, ἀεὶ προωτέρω χωροῦν καὶ ἀσχετῶ δρόμῳ πεμπόμενον, καὶ χρόνῳ χαρίζεσθαι τὸ πρᾶσθιότερον οὐκ εἶδος, πρᾶσθιότερον δὲ ὡσπερ ἐνοίας ἀπάτης τῆς ἐπέκεινα καιροῦ μεμελετητός;

B. Εὐ λέγεις; χρόνου γὰρ ἀμεινον ἀεὶ πῶς ἐστὶ τὸ, «ἦν.»

A. Ὅ δὲ δὴ θεσπέσιος Παῦλος, νόθοις μὲν οὐχὶ κατηγλαῖσμένον ἀξιώμασι τὸν Υἱὸν, φύσει δὲ μᾶλλον οἶδεν ὄντα Θεόν, ἐνώσει συνδέων τῇ πρὸς Πατέρα καὶ Θεόν, οὐσιώδει καὶ φυσικῇ.

B. Τίνα τρόπον;

A. Γράφει γὰρ ὡς: «Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.» Εἴπερ οὖν ἠπίστατο τοῖς κατὰ χάριν θεοῖς ἐναριθμεῖσθαι πρέπειν αὐτὸν, τί μὴ τοῖς ἄλλοις ἐφίεις ἀναμῆξ, ἕνα καὶ μόνον ἡμῖν κατεδείκνυ Θεόν

¹¹ Joan. xiv, 6. ¹² Joan. x, 35, 36. ¹³ Joan. i, 1. ¹⁴ I Cor. viii, 5, 6.

καὶ Κυριον τὴν Πατέρα, ἀναμέρος δὲ ὡσπερ ἐκάτε-
ρον τιθεὶς, τὸ μὲν τῆς θεότητος ὄνομα, τῷ Πατρὶ,
τὸ δὲ τῆς κυριότητος, ἀπονέμειναι δεῖν ἐδοκίμασε
τῷ Υἱῷ; Ἄλλ', οἶμαι που, σοφὸν ἂν νοοῖτο καὶ ἀναγ-
καῖον, οὕτως κατὰ φύσιν καὶ ἀληθοῦς θεότητος
τὴν τοῦ δύνασθαι κρατεῖν, καὶ κυριεύειν τῶν ὄλων
ἐκμοχλεύεσθαι δόξαν, οὕτως μὴν τῆς ἀληθοῦς κυριό-
τητος ἐξῶ πτεσθῆαι φιλεῖν τὴν τῆς θεότητος φύσιν·
προσεῖη δ' ἂν μᾶλλον ἀμφοῖν τὸ ἐκάτερον, καὶ ἀνα-
μέρος εἶναι δοκοῦν. Φύσεως δὲ μιᾶς ἀπόδειξις ἐναρ-
γῆς, τὸ οἰοῦναι καταστέφθαι τελείως, οἷς ἂν ἐκάτερον
ἔχοι φυσικοὺς ἰδιώμασι, καὶ τὸ δι' ἀμφοῖν ἐν ἑπασιν
ἰσοφύες, καὶ ἀδιαδήτην ταυτότητι μαρτυρούμενον,
κατὰ τι γοῦν ὄλων ὀθενεῖν οὐκ εἰσδέχεται.

B. Πῶς γὰρ ἂν;

A. Ἐρομένη δὲ τῷ πότερα τὴν οὐσιώδη καὶ φυ-
σικὴν περιθειῆς ἂν υἰότητα τῷ Υἱῷ, ἤγουν τὴν ἐν
μὲν θελήσει τοῦ Πατρὸς, καθάπερ ἀμέλει δοῖη τις
ἂν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, τί ἂν ἐφης αὐτὸς, ὡ Ἐρ-
μαῖα;

B. Οὐσιώδη μὲν ἐγωγε φαίην ἂν, δόξαιμι δ' ἂν
ἤσιατά γε τοῖς διαναιτίας ἀληθῆς εἶναι τις.

A. Δόξαιας γὰρ ἂν. Προσθεῖναι δ' ἂν, ὅτι καὶ φρονὸς
ἐκκεκρούσμεθα, καὶ παρατεράμμεθα λογισμοῦ τοῦ
βλέποντος εἰς εὐθύ. Τίνα γὰρ, εἰπέ μοι, πῶν οὐ συμ-
φρονεῖν ἐλομένον αὐτοῖς, οὐκ ἂν κατασκόψεται, οἷ γε
τοσοῦτον διαλελυτήκασι, καὶ μανίας ἀκράτου πρὸς
τοῦτο ἤκουσι μέτρον, ὡς εἰσποῖητον εἶναι δεῖν οἰεσθαι
τὸν Υἱὸν, καὶ συντετάχθαι τοῖς ἄλλοις, εἰ καὶ τοῖς
ἰδίοις εὐρήμασιν ἐπερυθριῶντες, καὶ λελυπημένην
ὡσπερ καταγοητεύοντες τὴν ἀλήθειαν, δόξαν αὐτῷ
περιπλάττουσι τὴν ἐξάιρετον, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀσπίθῃ,
καὶ τοσαύτην αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐπινοοῦσι τὴν εὐ-
κλειαν, δὴν περ ἂν βούλοιντο κατ' ἐξουσίαν ἐπιμε-
τρεῖν. Ἄλλ' ὡς ἤδιστα ἂν ἠρόμην αὐτοῦς, τῆς ἐπ'
ἀμφοῖν νοουμένης υἰοθεσίας τὸν τρόπον, τίνα δὴ ἄρα
πεπράχθαι φασί. Κεκλήμεθα μὲν γὰρ εἰς υἱοὺς ἡμεῖς,
τὸ δὲ ὅπως, οὐκ ἡμεῖς ἐροῦμεν, μυσταγωγῆσαι δὲ
γράφων ὁ Παῦλος· « Ὅτι δὲ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν
ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας
ὑμῶν κράζον· Ἄββᾶ, ὁ Πατὴρ. » Οὐκοῦν, ἐπειδήπερ
ἡμῖν ἀρρήτως ἐνψύκισται διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος ὁ
Υἱὸς, πρὸς υἰότητα τὴν πνευματικὴν ἑαυτοῦς εἰσχε-
κλήσθαι φάμεν. Ἡ οὐκ ὧδε πεπράχθαι τοῦτο ἐρεῖς; D

B. Καὶ μάλα. Μεμνήσομαι γὰρ καὶ τοῦ σοφωτάτου
διακεκραγόντος ἡμῖν Ἰωάννου περὶ τοῦ Θεοῦ· « Ὅσοι
ἐὰν ἑαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ
γενέσθαι. »

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὦ φιλότης, ὅποι ποτὲ ἡμῖν ὁ
περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐκτελευτήσῃ λόγος, εἰ τοῖς εἰς
υἰότητα κατακεκλημένοις ἰσοτρόπως συγτετάξεται.
Εἴη γὰρ ἂν οὐκ ἕτέρως ἐν Υἱῷ τάξει τὸ ποιηθὲν, εἰ
μὴ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ
Παῦλος· « Ὅτι δὲ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ
Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κρά-
ζον· Ἄββᾶ, ὁ Πατὴρ. » Ἐν τίνι δὴ οὖν εἰς Υἱὸν ἔσται

A monstrabat Deum ac Dominum esse Patrem, sed
seorsim utroque quodammodo posito, deitatis qui-
dem nomen Patri, dominationis autem appel-
lationem tribuendam esse Filio putabat? Sed
consultum et utile fuerit, neque naturali et veræ
deitati gloriam imperandi rebus omnibus, dominan-
dique detrabere, neque a vera dominatione dei-
tatis naturam excludere; utrique vero potius in-
fuerit utrumque, etiamsi seorsim esse putetur. Unius
autem naturæ manifestum est argumentum, quod
naturalibus proprietatibus quæ sunt in utroque
perfecte quodammodo relimitus est uterque: et
quod illa in utroque per omniâ naturæ æqualitas,
veraque et pura identitas rem vel tantulum quidem
alienam non est admissura.

B. Qui enim istud fieri posset?

489 A. Si quis autem interroget, utrum substan-
tialem et naturalem Filio tribuas filiationem, aut
in sola Patris voluntate positam, sicuti nimirum
in nobis etiam ipsis esse concedatur, quid re-
sponderes, Hermia?

B. Substantialem quidem ego dixerim; sed non
videbor adversariis vere loqui.

A. Ita plane. Sed adjicient delirare nos et recta
ratione destitui. Quis enim, quæso, istiusmodi
sententiis astipulari nolens eorum cachinnos effu-
giet, qui rabie sic efferati sunt, et eo intemperiarum
venerunt, ut cogitandam putent ascititium esse
Filium, et in aliorum ordine positum, quamvis
suis commentis erubescens, et veritatem male
habitam astute quodammodo delinquentes, gloriam
ei affingant eximiam, et cæteris inaccessam, tantum-
que decus apud se excogitent, quantum voluerint
ei arbitrato suo tribuere? Sed ex his libens quæ-
sierim, quænam ratio sit ejus quæ in utrisque
censetur esse filiationis, quonam videlicet modo
factam esse dicant. Vocati enim nos sumus in
filios: quomodo vero, non dicemus, sed explanabit
Paulus scribens: « Quoniam autem estis filii, mi-
sit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, cla-
mantem: Abba, Pater⁷⁶. » Itaque cum ineffabiliter
in nobis habitet per suum Spiritum Filius, ad fi-
liationem spiritalem nos vocatos esse dicimus. An-
non hoc modo factum istud fatebere?

B. Maxime quidem. Memini enim illius quod
sapientissimus Joannes nobis de Deo prædicat:
« Quotquot autem receperunt eum, dedit eis pote-
statem filios Dei fieri⁷⁶⁻⁷⁷. »

A. Adverte igitur, amice, quonam demum nostra
de Unigenito evasura sit disputatio, si in eorum
numero qui ad filiationem vocati sunt æqualiter
reponatur. Nam quod factum est non aliter filii
locum obtinebit, quam per Filium in Spiritu. Idque
testimonio patebit Pauli dicentis: « Quoniam
autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in
corda vestra clamantem: Abba, Pater. » In

⁷⁶ Galat. iv, 6. ⁷⁷ Joan. i, 12.

quoniam igitur erit ipse quoque in Filium? Non enim A και αὐτός; Οὐ γὰρ, οἶμαι, φαίεν ἄν, ὡς ἐν ἑαυτῷ τε και δι' ἑαυτοῦ, καιτοι τοῖς κατὰ θεοῖν ἐναριθμῶς ὢν, εἴπαρ ἐξοίχοιτο κατ' αὐτοὺς τοῦ κατὰ φύσιν και ἀληθῶς.

B. At si dicant quod nos quidem Filium, ipse vero Patrem in se suscipit, quid ad hoc respondere poteris?

A. Dicam certe, si divinam **490** nobis naturam suo arbitratu definiant, eique quas velint temere leges imponant, angustam plane, imo, ut apparet, nullam eorum qui semel eo venerint prorsus fore rationem, quandoquidem eructant quæ de corde suo sunt, de ore autem Domini loquuntur nihil ⁷⁸. Quod si rectum iter sinceræ Dei cognitionis sua placita tenere putant, divinæ Scripturæ testimoniis illud confirmant.

B. Ita fiet, inquiunt. Dixit enim Filius Philippo: « Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est ⁷⁹? »

A. Ergone sanctificat Filium Pater in ipso existens?

B. Concedent prorsus.

A. An sanctus secundum naturam existens, et a se habens sanctificationem, potestatemque sanctificandi eos in quibus forte fuerit, an ab alio istud adeptus?

B. Sanctus nimirum ipse secundum naturam existens.

A. Igitur, o miseri, et ad quævis absurdissima proclives, naturali quidem sanctitate orbatus est Filius, nec peccandi liberam aut prorsus immunem obtinuit naturam, quantum certe ad eam attinet. Si ergo aliquid ipsam juvari concesserint ex eo quod sanctificata est a Patre, et stabilimentum ac gloriam earum rerum, propter quas illum colimus accepisse, nulla re ex eo quod sanctificatus est addita Filio; vanum est, opinor, dicere, deinceps diversari et habitare in ipso Deum et Patrem. Et certe quænam sit hujus ratio, aut quomodo se res habeat, optime dispiciemus in hunc modum. Filius enim, ut soli isti forsitan impiissime sentiunt, intro suscipit Patrem, sanctificationis egens. Quid autem adeptus esse Pater censebitur, Filium habens in seipso? Si ergo dicant hunc esse modum sanctificandi ejus quod natura comparatum est ut sanctificetur, quidni etiam nos accepto Spiritu in ipsum transivimus, ut ille quidem in nobis, nos autem rursus in ipso habitemus? Sin autem hos nimium illa turbet absurditas (Spiritus enim in nobis est, non nos in ipso secundum naturam), qui fieri potest ut non vanis fluitent rationibus, dum non existimant substantiæ tribuendum identitati, quod in Patre Filius, Pater autem vicissim in Filio conscribitur, sed instar honorum externorum et fortuitorum Patrem habitare in Filio, et contendunt ac sentiunt? Alioqui **491**

B. Ἄλλ' εἰ φαίεν, ὅτι τὸν μὲν Υἱὸν ἡμεῖς, αὐτὸς γε μὴν εἰσοικίζεται τὸν Πατέρα, τί ἂν ἔχοις πρὸς τοῦτο εἰπεῖν;

A. Φαίεν [γρ. Φαίην] ἄν, ὅτι εἰ μὲν αὐτοὶ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς τὴν θεῖαν ἡμῖν ὅπως ἔχει διορίζουσι φύσιν, και νόμους ἐπ' αὐτῇ κατὰ τὸ ἀβασανίστως δοκοῦν ἐκφέρουσι, βραχὺς κομιδῆ, μᾶλλον δὲ ὄλωσ οὐδεις γένοιτ' ἂν εἰκότως τῶν γε ἀπαξ εἰς τοῦτο ἡχόντων ὁ λόγος, ἐπειπερ ἐρεύγονται μὲν, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, τῶν δὲ ἀπὸ στόματος Κυρίου λαλοῦσιν οὐδέν. Εἰ δὲ δεῖν οἴονται τὴν τῆς ἀκραίφους B θεογνωσίας διαστειλεῖν ὁδὸν, ὃ φρονεῖν ἐγνώκασι, ταῖς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς κατασφραγιζόντων φωναῖς.

B. Ναί, φασίν. Ἐφη γὰρ ὁ Υἱὸς πρὸς Φίλιππον· « Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, και ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστιν; »

A. Ἄρ' οὖν ἀγιάζει τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ γεγονώς;

B. Ἐροῦσι που πάντως.

A. Ἄγιος ὢν κατὰ φύσιν, και οἰκοθεν ἔχων τὸν ἀγιασμὸν, και τὸ ἀγιάζειν δύνασθαι τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο τυχόν, ἢ γοῦν παρ' ἐτέρου τοῦτο τὸ χρῆμα πεπλουτηκώς;

B. Ἄγιος δηλονότι κατὰ φύσιν αὐτὸς ὢν.

A. Οὐκοῦν, ὦ γεννάδαί, και πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἐ- C κολοὶ τῶν ἀπηχεστάτων, ἀγιότητος μὲν φυσικῆς ὁ Υἱὸς ἐστέρηται, και τοῦ πλημμελεῖν οὐκ ἐλευθέραν, ἦγουν εἰσάπαν ἀπηλλαγμένην τὴν φύσιν διεκκληρώσατο, τὸ γε ἦκον εἰς αὐτὴν. Εἴπερ οὖν ἀπόνασθαι τι δοῖεν ἂν αὐτὴν, ἐκ γε τοῦ ἡγιάσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, και τὴν ἐφ' οἷς τεθαύμασται πρὸς ἡμῶν ἔρῳσιν τε και δόξαν ἐλεῖν, προστιθέντος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ ἡγιάσθαι μηδὲν, εἰκαῖον, οἶμαι που, τὸ φάναι λοιπὸν ἐνηλλίσθαι τε και ἐνοικεῖν αὐτῷ τὸν Θεὸν και Πατέρα, [και ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ.] Και τίς ἂν γένοιτο τυχόν ὁ τοῦδε τρόπος, ἢ ὅπως ἂν ἔχοι τὸ χρῆμα, ἀριστα ἂν ὧδε διασχεφαίμεθα. Ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς, κατὰ γε τὸ αὐτοῖς τάχα που και μόνοις ἀνοσιώτατα δοκοῦν, εἰσοικίζεται τὸν Πατέρα δεδεημένος ἀγια- D σμοῦ. Τί δ' ἂν νοοῖτο πεπλουτηκώς και αὐτὸς ὁ Πατὴρ, τὸν Υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ; Εἰ μὲν οὖν ὡς ἐστιν ἐροῦσι τρόπος οὕτως [ισ. οὕτως] τοῦ τελειῶς ἀγιάζεσθαι δεῖν, τὸ ἀγιάζεσθαι πεφυκὸς, τί μὴ και ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα δεχόμενοι μεταχερωρήκαμεν εἰς αὐτὸ, ὡς κείνο μὲν ἐν ἡμῖν, ἡμεῖς δὲ αὐ κατοικεῖν ἐν αὐτῷ; Εἰ δὲ ἰσορροπία τοῦτους τὸ λίαν ἀπρεπές (τὸ γὰρ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, και οὐχ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν)· πῶς οὐχ ἐώλοισ ἐπληθύνονται λογισμοῖς, οὐχὶ τῇ ταυ- τότητι τῆς οὐσίας ἀπονέμεσθαι δεῖν οἰόμενοι, τὸ ἐν Πατρὶ μὲν Υἱὸν, Πατέρα δὲ αὐ καταγράφειν ἐν Υἱῷ, ἀλλ' ἐν μοίρᾳ τῶν θύραθεν και συμβεβηκότων ἀγα- θῶν ἐνοικίζεσθαι τῷ Υἱῷ τὸν γεγεννηκότα, διατέ-

⁷⁸ Jerem. xxiii, 16. ⁷⁹ Joan. xiv, 11.

νεσθαι τε και φρονειν ηρημενοι; "Αλλως τε, κακεινο γαρ, οϊμαι, δεησει λεγειν· ουχι τη προς Υιον ενότητι τη δια του Πνεύματος εν τοις θέλουσιν ενεργουμένη, προς υίότητα διαμορφούμεθα, προς δόξαν ὡσπερ ιδίαν ἀναπλάττοντος ἡμᾶς του Υιου, και τους της ιδίας μορφῆς χαρακτηρας ἐνσηματομένου, και οιοσει πως ἐγγράφοντος ταίς τῶν δεχομένων ψυχαίς;

B. Καί πάνυ.

A. Ἀνακείσεται δὴ οὖν ὡς ἐνέργεια φυσική τὸ υιοποιεῖν δύνασθαι τῷ Υἱῷ, και οὐχ ἑτέρου του χάριιν, καθάπερ ἐγώμαι, καλῶς τε και ἀμωμήτως ἔχειν, ἢ ἐπιείπερ ἐστὶν Υἱός;

B. Ἐστω. Τί δὴ οὖν ἐντεῦθεν;

A. Ὅτι τὴν Πατρός ἐνοικησιν κατά γε τὸν εἰκότα και ἀκριβῆ λογισμόν, οὐχ ἑτερουργὸν εἶναι δώσομεν, ἐπιτελεῖσθαι δὲ οὕτως ὡς ἂν νοοῖτο και ἐφ' Υἱοῦ, τὸ δι' αὐτοῦ πληρούμενον. Πατέρα γὰρ πάντως και οὐχ Υἱὸν διαδείξειεν ἂν ὁ Πατήρ, τὸν ἐν ᾧπερ ἂν εἴκοιτο κατοικεῖν, και εἰς ἰδίαν αὐτὸν εἰκόνα διαμορφοῦν.

B. Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, τὸν θεὸν ἐν ἡμῖν ἐξεικονισμόν, ἐν ἢ τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καταπλουτήσαι λέγεται (πεποιεῖται γὰρ κατ' εἰκόνα και ὁμοίωσιν Θεοῦ), προς μόνην ἐμφέρεσιν τὴν εἰς Υἱὸν εἶναι δώσομεν, ἢ και εἰς τοῦτο συνεισδεξόμεθα τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα, και προς ἄλγιν ἐροῦμεν τὴν θείαν ἡμᾶς μεμορφώσθαι φύσιν, καίτοι χρηματίζοντας υἱούς, και τεταγμένους ἐν τέχνους;

A. Εἶτα, ὦ φιλότης, οὐκ οἶμαι χρῆναι νοεῖν, ὡς ὁ σύμπαρ ἡμῖν τῆς πίστεως ἐν γε τουτωῖ λόγος εἰς μίαν μὲν βλέπει θεότητα φύσιν, τὴν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἰδικαίς, αἱ σύμμορφοι και ταυτοειδεῖς ἀλλήλαις, εἰς ἐν τι τὸ ἀνωτάτω συνθέουσι κάλλος, προς δὲ και ἡμεῖς μεμορφώμεθα, κατά τὰς Γραφάς, κατ' ἐσφραγίσμεθα δὲ προς υίότητα δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι; Εἴη γὰρ ἂν εἰκὼν Υἱοῦ μὲν υίότης, Πατρός δὲ πατρότης· οὐκοῦν υἱοὶ υίότης, εἰκὼν δὲ Θεοῦ και ὁμοίωσις ἡμεῖς, προς ἄλγιν οὕτω τὸ ἐν ἀρχαίς πεπλαστουργημένοι τὴν φύσιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἀνωτάτω.

B. Εὖ λέγεις.

A. Ἀδολεσχία τοιγαροῦν, τὸ τελοῦν εἰς ἐνησιν οὐδὲν ἔχουσα παντελῶς, τὸ ὑπερταίνεσθαι φιλεῖν εἰς τὴν τοῦ πρέποντος ἐπέκεινα ζήτησιν. Χρῆμα δὲ οἶμαι σφόν τὸ διασκεπτεσθαι και φρονεῖν, τὰ οἷσπερ ἂν ἔπειτο πάντη τε και πάντως τὸ λυσιτελέσ.

B. Κομιδῆ μὲν οὖν.

A. Ὑθλοὶ δὴ οὖν τὰ ἐκείνων, και διεβρίθω μακρὸν προς αὐτό που τὸ λοίσθον ἤκοντα τῶν κακῶν. Ἦκιστα δὲ ἡμεῖς οἰηθείμεν ἂν ποτε, νόθον μὲν εἶναι Θεόν, και ἀρτιφανῆ τὸν Υἱὸν, ἀγιάζεσθαι τε, ἤγουν εἰς υίότητα διακεκλησθαι παρὰ Θεοῦ, και δόξαν εἶλεν τὴν εἰσποίησον σὺν ἡμῖν, φύσεως δὲ μᾶλλον διακεκτησθαι νόμῳ τοῦθ' ὡσπερ ἐστίν. Υἱοποιηθεῖ δ' ἂν οὐ τί που διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Ὅτι γὰρ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνευμά ἐστι, καθάπερ ἀμέλει και τοῦ Πατρός, ἀναμάθοι τις ἂν, και λαὸν ἀμογητὶ, αὐτοῦ

(nam et illud, opinor, dicere oportebit), nunquid. unitate spiritali cum Filio in volentibus operante, ad filiationem conformamur, dum nos ad suam veluti gloriam Filius effingit, et suæ formæ characteres imprimit, ac suscipientium animabus quodammodo insculpit?

B. Ita plane.

A. Adoptare igitur posse filios, veluti vis quædam naturalis Filio tribuetur, nec aliam ob causam, opinor, recte et inculpate se habere, nisi quod est Filius?

B. Esto. Quid tam inde?

A. Patris inhabitationem nimirum, si recte et accurate ratiocinari velinus, aliud operari non concedemus, sed quod per ipsum impletur perinde perfici atque de Filio etiam concipitur. Patrem enim utique ac non Filium exhibebit Pater eum in quo statuerit habitare et ad suam imaginem conformare.

B. An igitur, obsecro, divinam illam quæ in nobis est effigiem, qua natura hominis prædita dicitur (facta enim est ad imaginem et similitudinem Dei⁹⁹), ad solam Filii similitudinem expressam concedemus, an ad hoc etiam Patrem cum Filio suscipiemus, et ad totam nos naturam divinam formatos esse dicemus, licet filii dicamur et inter filios collocati simus?

A. At, o charum caput, nonne concipiendum existimas, hic omnem fidei nostræ rationem ad unam spectare deitatis naturam, illam in tribus hypostasibus, quæ conformes et uniformes inter se in unam concurrunt summam pulchritudinem, ad quam et nos conformati sumus, secundum Scripturas¹⁰¹, consignatos autem nos esse ad filiationem per Filium in Spiritu? Est enim imago Filii filiatio, Patris autem, paternitas: ideo nos filii per filiationem, imago vero Dei et similitudo nos sumus ad totam sic initio formati naturam illam, nempe supremam.

B. Recte dicis.

A. Stultum igitur et inane est in disquirendis iis omne studium ponere quæ sunt absurdissima. Consultum vero fuerit, opinor, ea dispicere ac querere quæ utilitatem necessario conjunctam habent.

B. Ita prorsus.

A. Nugæ itaque sunt quæ illi tradunt, et procul amandentur, utpote quæ ipsam malorum metam attigerint. Nos autem nequaquam putabimus Filium nothum esse Deum, et recens editum, et sanctificatum, aut in filiationem **492** vocatum esse a Deo, et gloriam ascititiam accepisse nobiscum, sed potius naturæ lege adeptum id quod est. Neque vero per suum Spiritum in Filium adoptatus fuerit. Nam proprium esse Filii Spiritum, quemadmodum nempe et Patris, nullo negotio cuivis discere

⁹⁹ Gen. 1, 26. ¹⁰¹ Rom. VIII, 29.

licet, ipso dicente: « Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester cœlestis dabit bona petentibus se⁸⁸? » Et rursus: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis⁸⁹. » Quin et Paulus fidelibus in hunc modum scribit: « Vos autem in carne non estis, sed in Spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum; Spiritus vero vita propter justitiam⁹⁰. » Qui ergo nos mortales filiationis gloria ornat, Spiritus nimirum, cum sit Filius, in aliis quidem adoptionem præstabit, nihil autem prorsus agat in eo cujus est, non ascititius, neque extrinsecus inductus, sed substantialiter ejus est, et per ipsum Patris voluntate effunditur in eos qui ipso digni reperti fuerint. Annon tibi hæc recte dicta cogitataque videntur?

B. Prorsus quidem.

A. Cum autem divinorum mysteriorum antistes Ioannes in medium prodit, de Deo et nobis clamans: « In hoc cognoscimus quoniam in nobis est, quoniam de Spiritu suo dedit nobis⁹¹; » annon facile patet omnibus Deum esse verum, et ex Dei ac Patris substantia processisse Filium, siquidem est Deus, et non aliud, ille habitans in nobis Spiritus ejus? Ad hæc, si Spiritus Dei ac Patris, in quo naturam rerum creaturarum vivificat atque sanctificat, proprius est quoque Filius, quis in tantam mentis perturbationem veniet unquam, ut sentiat aut dicat eum consubstantialitate cum Deo Patre orbatum esse, et in creaturarum numero censeri, et non ea quæ propria sunt et eximia divinæ naturæ suis finibus emota creaturæ non largiatur, ut jam nullum sit discrimen, sed perinde illustris sit creatura atque natura illa quæ rerum omnium dominatum obtinet?

B. Lubrica res profecto. Nonne?

A. Igitur cum Patris proprietatibus conspicuum apud **493** sacras Scripturas videre sit Unigenitum, agendum, aliis præterea collectis rationibus infirmam et stupidam adversariorum sententiam expugnemus, et in medium afferamus ea per quæ appareat et æque operari et æque pollere ac Deus et Pater, quippe cum sit Deus, non ex eorum ordine qui eo per gratiam veniant, neque extrinsecus acceptis honoribus conspicuus, sed verus potius, quique ne vel minimum quidem inferior est Genitoris eminentia omnem creaturam superante.

B. Magni certe, o bone, imo plurimi faciendum istud ego dixerim.

A. Existimasne igitur, amice, licere alicui rei

⁸⁸ Matth. vii, 20. ⁸⁹ Matth. x, 20. ⁹⁰ Rom. viii, 9, 10. ⁹¹ I Joan. iv, 13.

A μὲν λέγοντος: « Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οὐδαμῶς ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; » Καὶ πάλιν: « Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Ὡς δὲ καὶ Παύλου τοῖς πιστευουσιν ἐπιστέλλοντος: « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. » Τὸ τοῖνον ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τῇ τῆς υἰότητος δόξῃ καταχρυσοῦν, φησὶ δὴ τὸ Πνεῦμα; ἐπειπερ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐνεργῆσει μὲν εἰς ἑτέρους τὴν υἰοποίησιν, ἀπρακτῆσαι δὲ παντελῶς περὶ τὸν οὐπὲρ ἐστίν, οὐκ εἰσχεκριμένον, οὐτ' ἐμὴν ἐξωθεν εἰσπεποιητῆδος, ἀλλ' οὐσιασθῶς ὑπάρχον αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ προχοόμενον τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις ἐν εὐδοκίᾳ Πατρὸς. Ἡ οὐκ ὀρθῶς σοι ταῦτα φάναι τε καὶ ἐννεοῦσθαι δοκοῦν;

B. Παντάσῃ μὲν οὖν.

A. Ὁ δὲ δὴ τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων ἱερουργὸς Ἰωάννης, ὅταν εἰς μέσον ἦκει βῶν περὶ τε Θεοῦ καὶ ἡμῶν: « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστίν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν, » πῶς οὐ παντελῶς ἀταλαίπωρον ἰδεῖν ἔτι Θεὸς ἀληθινός, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκπεφοίτηκεν ὁ Υἱός, εἴπερ ἐστὶν ὡς Θεός, καὶ οὐχ ἕτερόν τι, κατοικοῦν ἐν ἡμῖν, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ; Καὶ πρὸς γε τούτῳ φησὶ, εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ᾧ τὴν τῶν εἰς τὸ εἶναι παρενηνεγμένων ζωοποιεῖ τε καὶ ἐγιάζει φύσιν, ἰδίῳ ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ, τίς ἂν εἰς τούτο προήκοι χυδαίωτος λογισμῶν ὡς νοεῖν ἢ φράσαι, τῆς πρὸς Πατέρα Θεὸν ὁμοουσιότητος ἐκπεφοίτησέναι, καὶ τελεῖν ἐν κτίσμασι, καὶ οὐχὶ τὰ τῆς θείας φύσεως ἴδια καὶ ἐξαιρετὰ τῶν ταύτης ὄρων ἐξοίσει τε καὶ χαριεῖται τῇ κτίσει, ὡς ὄρασθαι λοιπὸν τὸ παραλλάττον οὐδὲν, ἰσομέτρως δὲ εἶναι λαμπρὰν, κτίσιν τε καὶ φύσιν, ἥ τὸ κατὰ πάντων ἐνεσσι κράτος;

B. Σφαλερὸν τὸ χρῆμα. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιώματιν ἐκλαμπρυσμένον παρὰ γε τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι καταθρῆσαι τις ἂν εὐ μάλα τὸν Μονογενῆ, φέρε δὲ, φέρε, καὶ ἑτέρας ἐνοίας τοῖς εἰρημῖνοις ἐπισυλλέγοντες, τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀπόκληκτον τῶν διεναντίας ἐκπολιορκῶμεν λόγον, καὶ παραθῶμεν εἰς μέσον τὰ, δι' ὧν ἂν φαίνοντο καὶ ἰσουργὸς καὶ ἰσοσθενῆς τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, καὶ μὴν, καὶ Θεός, οὐ τοῖς κατὰ χάριν εἰς τούτο ἰγμένους ἐναριθμῖος ὢν, οὐτε μὴν εὐκλείαις ταῖς ἐξωθεν κατηγορούμενος, ἀληθινός δὲ μᾶλλον, καὶ τὸ, κατὰ τι γούν ὅπως μειονεκτεῖσθαι φυγῶν τῆς τοῦ τεκόντος ὑπεροχῆς, ἥσπερ ἀνέχειν νοῖτο κατὰ παντὸς γεννητοῦ.

B. Ὡς πολλοῦ γε, ὦ τῶν, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς; ἀξίον, φαίην δ' ἂν ἔγωγε τοῦτ'.

A. Οἶει δὴ οὖν, ὦ ἑταῖρε, μετεῖναι τινι τῶν κεκλή-

μένουν εἰς ὑπαρξίν τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι καὶ διαπε-
ραίνειν εὐκόλως, ἄπερ ἂν αὐτῆ καὶ μόνῃ κατορ-
θώσκειν ἢ γε τῶν ὄλων κατάρχουσα φύσις;

B. Οὐδενί.

A. Ὁρθῶς εἶπες. Ἀνάπτει δὴ οὖν ὁ ἱερώτατος
Παῦλος, ὡς ὑπερφυῖς καὶ ἐξαιρετος, καὶ τοὺς δρους
ὑπερτρέχον παντός, οἶμαι, τοῦ πεποιημένου τῷ Θεῷ
καὶ Πατρὶ, τὸ ζωογονεῖν δύνασθαι τοὺς νεκρούς.
Ἔφη δὲ οὕτως· « Οὐ δὲ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παρά-
βασις. Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν εἰς τὸ
εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι,
οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως
Ἀβραάμ, ὃς ἔστι πατὴρ πάντων ἡμῶν, καθὼς
γέγραπται, ὅτι « Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε,
κατέναντι οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ τοῦ ζωογονούντος τοὺς
νεκρούς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. » Ἰθὶ
δὴ οὖν, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν τοῦ Υἱοῦ δόξαν.
Ἦκιστα μὲν γὰρ ἐν μέλει ἢ ἐν οἷς ὁ Πατὴρ, ἰσο-
μέτρως δὲ μᾶλλον ταῖς ἐνεργεῖαις κατεστημένον
κατόψαι δὴ πάλιν. Ὁ αὐτός γὰρ ἡμῖν εἶπεν Παῦλος·
« Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀπονήσκηουσιν,
οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. » Ζῶη
γὰρ ἔστιν, οὐχ ἑτεροίως ἔχων ἐν γε τοῖς καθ' ἑαυτὸν,
ἢ ὡσπερ ἂν εἴη καὶ αὐτός ὁ Πατὴρ. Διεπύθου γὰρ
ποῦ λέγοντος αὐτοῦ· « Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει
τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς
θέλει ζωοποιεῖ. » Τοιγάρτοι τὸ θεοπρεπὲς εἰς ἐνέρ-
γειαν μὴνυσιν ἐναργῆ τῆς ἑαυτοῦ φύσεώς τε καὶ
δόξης ἐποιεῖτο, λέγων· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ
Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν
ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε. » Ἡ γὰρ C
οὐχὶ διὰ τούτων, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡξίου
γνωρίζεσθαι; Ὡς εἶπερ τῷ φαίνοιτο προσὸν τὸ
ἰσουργεῖν δύνασθαι τῷ Θεῷ, ἰσοκλεῆς πάντως ποῦ,
καὶ ἕτερον οὐδὲν εἶη ἂν, ἢ Θεός. Ἄγει γὰρ, οἶμαι,
πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁ λόγος.

B. Ἐοικεν. Οὐ γὰρ ἂν ψήθη δεῖν τοῖς ἰσοῖς ἀπαρ-
λάτως ἐπαυχεῖν κατορθώμασι, μὴ οὐχὶ τῆς ἰσῆς
μεταποιούμενος δόξης.

A. Ἰεροῦ δὲ ἡμῖν ἐπιφωνούντος Γράμματος·
« Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον
ἀνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων,
παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγῆ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα, »
πῶθεν ἂν ψήθησεν αὐτός, τὴν τῶν θείων ἡμῖν χαρισμά-
των πράττεσθαι διανομήν;

B. Ἐκ Θεοῦ Πατρὸς δηλονότι.

A. Καὶ μὴν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐπ' ἐξουσίας
ἐδίδου τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων εὐσθένειαν
ὁ Χριστὸς, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν
πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. Καὶ τὸ
ἔτι τούτων ὑπερτεροῦν, καὶ αὐτοῦ δύνασθαι καταθεῖν
θανάτου διεκλεῦετο, θεοπρεπέστατα λέγων· « Ἀσθε-
νοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρῖζετε, νεκρούς
ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. » Διωμολόγητέ τε καὶ
μάλα σαφῶς ὁ θεσπέσιος ἡμῖν Ἰωάννης λέγων·
« Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβ-

A creatæ præstare facile quæ ipsa et sola domina-
trix universi natura perfecerit?

B. Nulli.

A. Recte dixisti. Sanctissimus ergo Paulus mor-
tuos excitandi potestatem, veluti rem supernatura-
lem, et eximiam, et cujusvis creaturæ flues trans-
cendentem, tribuit Deo ac Patri. Sic autem inquit :
« Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. Ideo ex
fide, ut secundum gratiam firma sit promissio
omni semini : non ei qui ex lege est solum, sed et
ei qui ex fide est Abrahamæ, qui pater est omnium
nostrum, sicut scriptum, est, quia « Patrem multa-
rum gentium posui te, ante Deum, cui credidit,
qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt
tanquam ea quæ sunt ». Jam ergo ad ipsam
quoque Filii gloriam progredere. Rursus enim eum
videbis nequaquam Patre inferiorem, sed æquali
operandi vi præditum. Ipse enim Paulus nobis ita
dixit : « Sicut enim in Adam omnes moriuntur,
ita et in Christo omnes vivificabuntur ». Vita
enim est, nec secus se habet in se quam ipse Pa-
ter. Audisti enim ipsum alicubi dicentem : « Sicut
enim Pater suscitavit mortuos, et vivificavit, sic et
Filius quos vult vivificat ». Itaque divinam in
operando vim argumentum evidens suæ naturæ et
gloriæ faciebat, dicens : « Si non facio opera Patris
mei, nolite credere mihi : si autem facio, etsi
mihi non vultis credere, operibus credite ». Numquid enim per hæc immotescere voluit se esse
Deum secundum naturam? Si quis enim æquali
cum Deo operandi vi polleat, æquali utique
gloria præditus erit, nec aliud erit quam Deus.
Eo enim nos ratio ducit, opinor.

B. Ita est. Non enim gloriosum putasset æqua-
libus operibus, nisi æqualem sibi gloriam vindica-
ret.

A. Cum autem Scriptura sacra nobis inlclamet :
« Omne datum optimum, et omne donum perfic-
tum desursum est descendens a Patre luminum,
apud quem non est transmutatio, nec vicissitudi-
nis obumbratio », undenam ipse putaveris illam
nobis divinarum gratiarum largitionem fieri?

B. Ex Deo Patre nimirum.

A. Atqui sanctis apostolis Christus vim ac po-
testatem dedit in spiritibus impuros, ita ut illos
ejicerent, et omnem morbum sanarent, et omnem
infirmitatem in populo. Et quod his præstantius
est, ipsam mortem expugnare jussit, auctoritate
maxime divina dicens : « Infirmos curate, lepro-
sos mundate, mortuos suscite, demones eji-
cite ». Quinetiam divinus noster Joannes con-
fessus est clare admodum, dicens : « Quia de ple-
nitudine ejus nos omnes accepimus ». Datum

⁸⁶ Rom. iv. 15-17. ⁸⁷ I Cor. xv. 22. ⁸⁸ Joan. v. 21. ⁸⁹ Joan. x. 37, 38. ⁹⁰ Jac. i. 17. ⁹¹ Matth. ix. 35.
⁹² Matth. x. 8. ⁹³ Joan. i. 16.

autem optimum et donum perfectum, aliudne quidam erit, tuo iudicio, quam Spiritus sancti participatio?

B. Nequaquam.

A. Animadvertite ergo vel hinc, Filium de sua plenitudine fundere suum sanctum et inseparabiliter innatum Spiritum, per quem omne datum optimum⁹⁶. Cum enim, corruptione destructa et mortis vinculis valere jussis, revixisset, ad sanctificationem nos reducens, et pristinum naturæ decus apostolis tanquam primitiis generis indens, insufflavit in faciem illorum, dicens: « Accipite Spiritum sanctum⁹⁷. » At si desursum est, atque a Patre donum omne perfectum, idque largitur Filius non ministratorio modo, sed cum potestate potius Deo convenienti, quoniam demum pacto desinet esse secundum naturam id quod est Genitor ipsius, verus nempe Deus, ac non adulterinis quibusdam velut in tabula fucatus honoribus.

B. Nullo, ut opinor, modo.

A. Ratio porro fidei nonne sufficet ad perfectissime demonstrandum Filium esse Deum secundum naturam?

B. Qui tu ais?

A. Quod Christo credentes ad Deum naturalem et verum hoc pacto accedimus, et cultu 495 multiplicium deorum liberati sumus, adoratione creaturæ relicta, eoque crimine soluti. Et certe vocalis per gratiam ad veritatis agnitionem sapiens scribit Paulus, alicubi quidem: « Propter quod memores estote, vos gentes in carne, qui dicimini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manufacta, quod eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in mundo⁹⁸. » Et alibi rursus inquit: « Sed tunc quidem ignorantem Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis: nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa quibus denuo servire vultis⁹⁹? » Si autem Dei expertes erant qui sine Christo erant, et Deum tandem agnoverunt fidem amplexati, et assensu Filio dicenti: « Qui credit in Filium, non judicatur, quia credidit in nomine unigeniti Filii Dei¹⁰⁰; » quomodo non intelligitur esse Deus, qui non fictitiis et externis laudibus a nobis ipsis et angelis ornatur, sed substantialiter existit id quod est, vere Deus nimirum et ex Deo secundum naturam? Quid enim, obsecro, concedes Paulum sensitisse, cum de ipso scribit, et ait: « Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per

A. Θεμεν. » Δόσις δὲ ἀγαθὴ καὶ δώρημα τέλειον, εἴη ἂν ἑτερόν τι, κατὰ γε τὸ αὐτῷ σοι δοκοῦν, πλὴν ὅτι τοι τὸ μεταλαχεῖν ἁγίου Πνεύματος;

B. Οὐδαμῶς.

A. Ἄθρει δὴ οὖν καὶ διὰ τούτων ἡμῖν, ὦ φιλότης, ἐξ ἰδίου πληρώματος προίεντα τὸν Υἱὸν τὸ ἴδιον αὐτοῦ καὶ ἀναποδλήτως ἐμπεφυκὲς ἅγιον Πνεῦμα, δι' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνεβίω καταλύσας τὴν φθορὰν, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς ἐρρῶσθαι φράσας, ἀνακομιζῶν ἡμᾶς εἰς ἁγιασμὸν, καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως κάλλος καθάπερ ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους τοῖς ἀποστόλοις ἐντιθεῖς, ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶν λέγων· Ἰλάθετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶν ἀνωθεν τε καὶ παρὰ Πατρός πᾶν δώρημα τέλειον, ἐνεργεῖ δὲ τὴν τούτων διανομήν οὐ διακονικῶς ὁ Υἱὸς, ἐν ἐξουσίᾳ δὲ μᾶλλον τῇ θεοπροπέῃ, κατὰ τίνα δὴ ἄρα λοιπὸν ἀπεστήξει τρόπον τοῦ μὴ εἶναι κατὰ φύσιν τοῦθ' ὄπερ ἐστὶν ὁ γεννήσας αὐτόν, ἀληθινὸς δηλονότι Θεός, καὶ οὐ νόθαις τισι καθάπερ ἐν πίνακι κατακρωσμένος τιμαῖς,

B. Κατ' οὐδένα, καθάπερ ἐγφῆμαι.

A. Ὅ δὲ δὴ τῆς πίστεως λόγος, οὐκ ἂν διαρκέσαι πρὸς ἑνδείξειν τὴν τελευταίτην τοῦ κατὰ φύσιν εἶναι Θεὸν τὸν Υἱὸν;

B. Πῶς φῆς;

A. Ὅτι Χριστῷ πιστεύοντες, πρόσμιεν οὕτω Θεῷ τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινῷ, καὶ τῆς πολυθεοῦ πλάνης ἀπηλλάγημεθα, τὸ κτίσει λατρεύειν ἐκδαβληκότες, καὶ τῆς ἐπὶ τούτων γραφῆς ἐλευθέραν ποιούμενοι τῆν προσκύνησιν. Καὶ γοῦν τοῖς κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος, πῆ μὲν ὅτι, « Διὸ μνημονεύετε ὑμεῖς, τὰ ἔθνη ἐν σαρκί, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπληροτρικωμένοι τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. » Καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν φησὶν· « Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεόν, ἔδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς, νυκὶ δὲ γρόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα οἷς πάλιν ἀνωθεν δουλεῦν θέλετε; » Ἄθεοι δὲ εἴπερ ἦσαν οἱ δίχα Χριστοῦ, καὶ Θεὸν ἐπεγνώκασιν λοιπὸν διὰ τοῦ προσήκασθαι τὴν πίστιν, καὶ συγκατανεῦσαι λέγοντι τῷ Υἱῷ· « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν οὐ κρίνεται, ὅτι παπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, » πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο Θεός, οὐ ταῖς καταπλάστοις καὶ ἐξωθεν εὐφημαῖς πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ ἀγγέλων τιμώμενος, ἀλλ' οὐσιωδῶς εἶναι πεπιστευμένος, ὅπερ ἐστὶν, ἀληθῶς Θεός δηλονότι, καὶ ἐκ Θεοῦ, κατὰ φύσιν; Τί γὰρ, εἰπέ μοι, δούλης ἂν ἐννεονοχέαι τὸν Παῦλον, γεγραφότα περὶ αὐτοῦ καὶ λέγοντα· « Ὅτι Θεός ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλλάσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς καὶ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. Ὑπὲρ

⁹⁶ Jac. i, 17. ⁹⁷ Joan. xx, 22. ⁹⁸ Ephes. ii, 11, 12. ⁹⁹ Galat. iv, 8, 9. ¹⁰⁰ Joan. iii, 18.

Χριστοῦ οὖν προσκυόμενον, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακα-
λοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ· καταλλά-
γητε τῷ Θεῷ. » Ὅτε τοίνυν εἰ Χριστῷ τις τοῖς πρὸς
καταλλαγῆν, Θεῷ καταλλάσσεται, καὶ ἐν Χριστῷ τὴν
σύμβασιν κόσμος ἔχει πρὸς Θεόν· ἄρ' οὐκ ἂν γελῶτο,
καὶ σφόδρα εἰκότως, τὸ δεῖν οἰεσθαι τῆς τοῦ Πατρὸς
οὐσίας ἀπολισθεῖν, τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα τε καὶ ἐν
αὐτῷ Λόγον;

B. Παντελῶς.

A. Τὸ δὲ δὴ χρῆναι κατάρχειν τῶν ὄλων, καὶ τὸ
ἐκπρεπὲς ἐν ὑπεροχῇ κατὰ παντὸς τοῦ πεποιημένου
καὶ κεκλημένου πρὸς γένεσιν, ἀναθείης ἂν ὄτω
μάλιστα τῶν ὄντων, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοις λογισμοῦ
τοῦ καθήκοντος;

B. Θεῷ δηλονότι. Ψάλλει γάρ που Δαβὶδ· « Ὅτι τὰ
σύμπαντα δοῦλα σά. » Καὶ μὴν ὅτι· « Δεῦτε, προσ-
κυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, ὅτι αὐτὸς
ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς. Ἡμεῖς δὲ, λαὸς νομῆς
αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. »

A. Εὐγε, ὦ ἑταῖρε· Θεὸς γάρ ἡμῖν ἐν γε τουτοῖσι
διάρρηθῆν ὁ ὑμνούμενος. Μέτεστι δὴ οὖν τῶν
πεποιημένων οὐδενὶ τὸ ὡς ἐν ἰδίοις εἶναι τοῖς κτῆ-
μασιν, ἦγουν ἑαυτοῦ τὰ ὄντα λέγειν, καὶ σκήπεροις
ἰδίοις ὑποφέρειν ἀποτολμᾶν· ἢ εἴπερ ἔλοιτο τοῦτο
δρᾶν τῇ τῆς βασιλείας δόξῃ μὴ κατεστεμμένος, οὐκ
ἂν ὑπαίτιον εἶναι φήσομεν ἐγκλήματος καὶ γραφῆς;

B. Ὅδε ἔχει.

A. Εἶτα τί μαθῶν ὁ Υἱὸς, οὐτεῖ που μᾶλλον ἐφη
Πατρὸς, ἑαυτοῦ δὲ πρόβατα τοὺς πεπιστευκότας;
« Τὰ γὰρ πρόβατα τὰ ἐμὰ, φησι, τῆς φωνῆς μου
ἀκούουσι, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι·
κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὐ μὴ ἀπό-
λωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐκ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ
τῆς χειρὸς μου. » Ἀφίχθαι γε μὴν εἰς τὰ ἴδια φησὶν
αὐτὸν ὁ θεολόγος ἡμῖν Ἰωάννης, ἴδια λέγων αὐτοῦ
τῆν τε ἐπὶ γῆς ἀνθρωπότητα, καὶ πᾶν, οἶμαι, τὸ
πεποιημένον. Ἐνεργεῖ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν Πατρὸς
ἐνεργεῖαν, οὐχ ὅπεσταλμένως, καὶ τὴν τῆς κυριότητος
δόξαν, οὐκ ὀθνεῖαν ἔχων ὁράται, ποιεῖται δὲ μᾶλλον
ἴδιαν τῆδέ τε ἔχειν ἀξιοί. Διαλεγόμενος γάρ που τοῖς
συνθέουσι τε καὶ ἐπομένοις αὐτῷ μαθηταῖς· « Ὁ
μὲν θερισμὸς, ἔφη, πολλὸς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.
Δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐμδᾶλλῃ
ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. » Ἀλλὰ τὴν τῶν
ἀμώντων ἀνάδειξιν, καίτοι τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμα-
σιν ἀναθεῖς, ἑαυτὸν ἀπέφηνεν εὐθύς τοῦ θερισμοῦ
τὸν δεσπότην, τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν τοὺς ἁγίους
ἀποστόλους ἀπονέμων, ὡς ἐξαιρετον. Αὐτοῦ δὲ εἶναι
τὴν ἄλω, καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης διςχυρίσατο,
λέγων (1)· « Οὐ τὸ πύον, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ
διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον
εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ. » Καὶ πρὸς γε τούτοις,
αὐτῷ τοὺς πεπιστευκότας ὡς δεσπότη καὶ Θεῷ
καταγράφει λέγων ὁ Παῦλος· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ,

A nos : obsecramus pro Christo, reconciliamini
Deo " ? » Cum ergo reconcilietur aliquis Deo si
Christo reconcilietur, cumque mundus in Christo
concordetur cum Deo, annon merito ridetur, qui
censet a substantia Patris Verbum excidisse, ex
ipso genitum et in ipso ?

B. Ita prorsus.

A. Jam vero universitatis imperium et supra
creaturas omnes eminentiam cuinam rei tribues,
citra erroris et absurditatis periculum ?

B. Deo nempe tribuam. Psallit enim alicubi Da-
vid, « Quia omnia serviunt tibi ». Et præterea :
« Venite, adoremus, et procidamus ipsi, quia fecit
nos, et non ipsi nos. Nos autem populus pascuæ
ejus, et oves 496 manus ejus ». »

A. Euge, obsecro. Deus enim est qui hic palam
et aperte prædicatur. Itaque nulli creaturæ licet
sibi vindicare, aut res creatas suas dicere, et suo
imperio subjicere audere : aut si quis hoc fecerit
imperii majestate minime præditus, numquid eum
crimini et culpæ obnoxium dixerimus ?

B. Ita res est.

A. At quid causæ erat cur Filius, credentes, suas
oves dixerit, non Patris? « Oves enim meæ, inquit
vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et se-
quuntur me : et ego vitam æternam do eis, et non
peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam
de manu mea ». » Venisse præterea ipsum aīc in
propria theologus noster Joannes, propria ejus di-
cens, terrenos homines, et omnem, ut puto, crea-
turam. Operatur autem in nobis quoque Patris ope-
rationem, non quidem illo deterius, et dominatio-
nis gloriam habere videtur non diversam, sed eam
potius suam facit, ac eo modo vult. Disserens enim
alicubi cum discipulis qui se comitabantur ac se-
quebantur, ait : « Messis quidem multa, inquit,
operarii autem pauci. Rogate ergo dominum mes-
sis, ut mittat operarios in messem suam ». » Cæterum
messorum designationem etsi ad Patrem referat,
seipsum mox messis dominum declaravit, docendi
potestatem sanctis apostolis veluti peculiarem sor-
tem tribuens. Ejus autem esse aream, præterea
sapienter Joannes confirmavit, dicens : « Cujus ven-
tilabrum in manu ejus, et permundabit aream
suam, et congregabit triticum in horreum suum ». »
Ad hæc, Paulus ei tanquam Domino ac Deo creden-
tes ascribit, dicens : « Qui autem sunt Christi, car-
nem crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis ». »
Et alibi rursus : « Si quis autem Spiritum Christum

¹ II Cor. v, 19, 20. ² Psal. cxviii, 91. ³ Psal. xciv, 6, 7. ⁴ Joan. x, 27, 28. ⁵ Matth. ix, 37, 38.
⁶ Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. ⁷ Galat. v, 24.

(1) Ridicule Aubertius ad verba σοφὸς Ἰωάννης... λέγων, adnotat : « Locus hic non Joannis, sed Mat-
thæi aut Lucæ. » EDIT. PATR.

non habet, hic non est ejus⁷; licet Deo dicat aliquis, imo vero Spiritus sanctus: « Tuus sum ego, salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi⁸. » An igitur fieri potest ut qui Patris esse censentur, iidem hi quoque sint Filii, utriusque substantia in unitatem minime constricta?

B. Non certe. Deus enim et Dominus supra nos est unus. Utrumque vero substantialiter utrumque permeat.

A. Vere dicis. Plenus enim dominatione et illius gloria cumulus Pater est tanquam Deus, 497 adeoque Filius Deus est, ut Dominus. Sed neque Pater Deus fuerit citra dominatum, neque profecto Dominus Filius, naturali et vera deitate dejectus. Proinde velut indivulsa comunione quæ utriusque conveniunt permiscens divinus ille Paulus, nunc quidem Dei Patris, nunc vero Christi Evangelium esse dicit. Vin' tu rem explicemus testimonii e sacra Scriptura desumptis?

B. Pervelim.

A. Dixit itaque: « Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei⁹. » Dei vero gloriam transferens quodammodo ad Filium qui ex ipso, et in ipso, et cum ipso intelligitur, rursus dixit: « Sed non usi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi¹⁰. » Utriusque autem nominis significationem in unum constringens propter identitatem substantiæ: « Audacius autem, inquit, scripsi vobis ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto¹¹. » Unum igitur Evangelium est Christi ac Dei, et quod de Deo dictum fuerit, hoc etiam Filio certe congruet. Si quid autem Filium a Patre sejungere et inæqualitatem inducere videtur, non jam idem erit amplius de utroque sermo. Annon verum esse ais, Hernia?

B. Ita quidem.

A. Dissidebunt igitur et in diversum abibunt quæ de utroque exponuntur, neque quod de Deo ac Patre recte dici quispiam putaverit, hoc de Filio quoque intelligi decebit. Quomodo igitur unum est utriusque Evangelium, et quomodo unum et idem de ipsis narratur, nisi Deus secundum naturam sit Filius, ac non potius fraudi erit ei qui instituitur, et in veritatis cognitione turbabit?

B. Omnino.

A. Qui autem Dei mysterium, hoc est, fidem in

τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Ποτὲ δὲ αὖ· « Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· » καίτοι Θεῷ λέγοντός τινος, μᾶλλον δὲ ἁγίου Πνεύματος· « Σὺς εἰμι ἐγὼ, σῶσόν με, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα. » Ἄρ' οὖν ἔσθ' ὅπως ὅπερ ἀνδρῶν νοοῖντο τοῦ Πατρὸς, εἰεν ἂν οὗτοι Χριστοῦ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον μὴ οὐχὶ συνεισδομένης εἰς ἐνότητα τῆς ἀμφοῖν οὐσίας;

B. Οὐ φημι. Θεὸς γὰρ εἰς ἐφ' ἡμᾶς καὶ Κύριος εἰς. Ἀφ' οὖν ἂν ἐπ' ἀμφοῖν οὐτιωδῶς ἐκάτερον.

A. Ἀληθὴς ὁ λόγος. Ἀνάπλευς γὰρ κυριότης [γρ. κυριότητος] καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ δόξης μμεστωμένος, ὡς Θεός, ὁ Πατήρ, καὶ μὴν καὶ Θεὸς ὡς Κύριος, ὁ Υἱός. Εἴη δ' ἂν, οὔτε Θεὸς ὁ Πατήρ, τοῦ κυριεύειν δίχα, οὐτ' ἂν ἀληθῶς Κύριος ὁ Υἱός, τῆς κατὰ φύσιν καὶ ἀληθοῦς θεότητος ἐκμεμοχλευμένος. Τοιγάρτοι πρὸς ἀδιάσπαστον κοινωνίαν, οἰοῖται πως ἀνακρινάς τὰ ἀμφοῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὅτε μὲν Θεοῦ τοῦ Πατρὸς ὅτε δὲ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον εἶναι φησι. Βούλει, λέγωμεν τὰ ἐξ ἱερῶν ἐλόντες Γραμμάτων εἰς πληροφορίαν;

B. Καὶ μάλα.

A. Ἐφη τοίνυν· « Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ. » Μετακομίζων δὲ ὡσπερ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ νοούμενον Υἱόν, ἐφη πάλιν· « Ἄλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἵνα μὴ τινα ἐγκοπὴν δώμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. » Ἀμφοῖν δὲ τῶν ὀνομάτων τὴν δῆλωσιν κατασφίγγων εἰς ἓν, διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας· « Τολμηρότερον δὲ, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Ἐν οὖν ἄρα τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ ὡσπερ ἂν γένοιτο περὶ Θεοῦ λόγος, οὕτως· δὴ πρόπων ἂν εἴη καὶ τῷ Υἱῷ. Εἰ δὲ δὴ τι τὸ μεσολαβοῦν καὶ διστών εἰς ἀνομοιότητα κατεφαίνετο τοῦ τεκόντος τὸ γεννηθέν, γένοιτ' ἂν ἤδη πως οὐχ ἂ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν ἔτι λόγος. Ἥ οὐκ ἀληθὲς εἶναι φῆς, ὦ Ἐρμεία;

B. Ἐγωγε.

A. Διεστήξει δὴ οὖν καὶ ἀποικήσεται πῃ πρὸς τὸ ἕτεροῦς ἔχον τὰ διηγήματα, καὶ οὐχ ὅπερ ἂν τις ὀρθῶς ἔχειν οἴοιτο τυχὸν περὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τοῦτό τοι διανοεῖσθαι προσήκοι καὶ περὶ Υἱοῦ. Ἐν οὖν ἄρα πῶς ἂν εἴη τὸ ἀμφοῖν εὐαγγέλιον, προήκοι δ' ἂν ὅπως διὰ τῶν αὐτῶν ἡμῖν ἀπαρallάκτως διηγημάτων, εἰ μὴ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον καταπληνῆσαι ἂν τὸν μυσταγωγούμενον, ἢ γοῦν σαλευήσει [Ἰσ. σαλεύσει] πρὸς ἀληθείας ἐπίγνωσιν;

B. Ἀληθές.

A. Ὁ δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ μυστήριον, τουτέστι, τὴν ἐπ'

⁷ Rom. viii, 9. ⁸ Psal. cxviii, 56. ⁹ Rom. i, 1. ¹⁰ I Cor. ix, 12. ¹¹ Rom. xv, 15, 16.

αὐτῷ πίστιν, τοῖς οὐκ μαθοῦσιν ἱεουργῶν, πῶς ἂν λέγοιτο Χριστοῦ λειτουργός, καὶ Χριστὸν διακηρύξῃ, Θεῷ τὴν δόξαν πραγματευόμενος, καὶ Θεοῦ μὲν διάκονον ἑαυτὸν ἀποκαλῶν; « Ἐν παντὶ γὰρ, ἔφη, συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι. » Ἐτέρωθεν δὲ πού περὶ τινῶν · « Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λέγω, ὑπὲρ ἐγώ. » Ἄρ' οὖν ἐστὶ τις ὡς ἐν γε τοιούτοις λόγοις, πρὸς ἀνομοιότητα φυσικὴν διεστῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸν Υἱόν;

B. Οὐκ ἔχω νοεῖν.

A. Ἐκτοπον δὲ καὶ ἑτέρως, τὸ μὴ Θεὸν οἴεσθαι κατὰ φύσιν εἶναι τὸν Υἱόν, Θεοῦ μὲν εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν, Χριστοῦ δὲ αὐτὸ πάλιν ἀνακεκραγόντων αὐτῆν τῶν ἱερῶν Γραμμῶν. Ἔφη γὰρ ὡδὲ τισὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος · « Ἀπρόσκοποι καὶ Ἰουδαίους γίνεσθε καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. » Ἐαυτῷ δὲ πάλιν παραστήσαι τὴν Ἐκκλησίαν ἀσπιλὸν τε καὶ ἀρρύτιδωτον δισχυρίσατο τὸν Υἱόν. Καὶ μὴν καὶ Θεοῦ λέγοντος δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν, κατοικήσειν τε καὶ ἐμπεριπατήσειν ἐν ἡμῖν, Χριστὸς ἐνοικεῖ, καὶ κατὰ τὸ πάλαι τεθεσπισμένον, ὡς Θεὸς ἐνεργεῖ. « Πιστὸς μὲν γὰρ ἦν ὁ Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς μάρτυριον τῶν λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱός, ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὐ οἰκὸς ἔαμεν ἡμεῖς. »

B. Τὸ ἀπειργον οὖν ἄρα παντελῶς οὐδὲν, οἴεσθαι τε καὶ φρονεῖν ἀληθῶς, ὡς ἐπέειπε ἡμῖν ἐξ αὐτῆς ἂν ἔφυ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ὁ Υἱός, οὐκ ἕτερος ἂν νοοῖτο παρ' αὐτὸν ὑπάρχειν, ὅσον εἰς ταυτότητα φυσικὴν.

A. Εὐγε, ὦ φιλότης · ἐδόκει γὰρ ὀρθῶς ἔχειν τὸ τῆδε δοξάζειν, καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ · « Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, φησι, τίς καθ' ἡμῶν; Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἔφεισατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐκ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; » Ἐπερ οὖν ἰδίου ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, ἄρα ἂν ἐξοίχοιτο πρὸς ἀλλοτριότητα φυσικὴν, ἐπινοηθεῖ δ' ἂν λόγος, τὸ καταψέγεσθαι δεῖν οὐκ ἔχων, εἰς ὀθνεϊότητα διεστῆς, καὶ ἀλλότριον ἀποφαίνων τὸ τινος ἰδίου, οὐπερ ἂν ἰδίου νοοῖτο καὶ λέγοιτο;

B. Οὐκ οἶμαι.

A. Τί δέ; Οὐκὶ μυρίους εἶναι φαμεν, τοὺς εἰς υἰότητα κεκλημένους τὴν ὑπὸ Θεῷ;

B. Καὶ μάλα. Γέγραπται γάρ · « Ἐγὼ εἶπα · Θεοὶ εἰστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. »

A. Ἄρ' οὖν ἕνα τυχὸν ἢ δύο, τῆς οὕτως ἀμέτρου πληθῆος ἐξελθόν, κατατολμήσειεν ἂν τις ἰδίου υἱοῦς εἶναι λέγειν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἂν ὄφλοι δικην, ἢν περ ἂν τις ἐπαρτήσαι τυχὸν τοῖς παρασημαίνειν ἐθέλουσι τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος;

B. Φαίην ἂν ἐγωγε · λέγεις γὰρ ὀρθῶς.

A. Εἰ δὲ δὴ βουλομένη ἀναμαθεῖν, ἀνθ' ὅτου μυριοὶ μὲν ὅσοι διακέληνται θεοὶ καὶ υἱοὶ, ἔρπει γε μὴν τὸ ἰδίου ἐφ' ἑνός, κυρίως τε καὶ ἀληθῶς, τί ἂν ἐφησ αὐτός;

A ipso, rudibus adhuc et nondum edoctis aperit, quomodo Christi minister dicetur, et Christum prædicabit, Deo gloriam querens, et ministrum quidem se Dei appellans? « In omnibus enim, inquit, exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros »¹². « Alibi vero de quibusdam: « Miniatri Christi sunt? (ut minus sapiens dico), plus ego »¹³. An igitur hic **498** ullum verbum est, quod inæqualitate naturali sejungat a Deo et Patre Filium?

B. Non video.

A. Aliud quoque absurditatis genus est, non putare Deum secundum naturam esse Filium, cum sacræ Litteræ clament, Dei quidem esse Ecclesiam, rursus autem ipsam esse Christi. Sic enim quibusdam scribebat ille Paulus divinus: « Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei »¹⁴. Sibi autem rursus exhibuisse Ecclesiam immaculatam et rugis carentem affirmavit Filium. Cumque Deus dicat per unum prophetam habitaturum se et inambulaturum in nobis¹⁵, Christus inhabitat, et, ut olim proditum est, ut Deus operatur. Fidelis enim erat Moyses in tota domo ejus tanquam famulus, sicut scriptum est, in testimonium eorum quæ dicenda erant; Christus vero tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos¹⁶.

B. Nihil itaque prorsus velat quominus putemus ac vere sentiamus, si ex ipsa Dei ac Patris substantia Filius prodiit, non alium ab ipso esse intelligendum, quod ad naturalem identitatem attinet.

A. Euge, amice: ita quippe sentire visum est etiam beato Paulo: « Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit »¹⁷? « Si ergo proprius revera Dei ac Patris est Filius, num in diversitatem naturalem abibit, et excogitabitur vera et inculcata ratio, quæ in diversitatem secat, alienumque faciat id quod alicujus est proprium ab eorumque proprium esse censetur ac dicitur?

B. Non puto.

A. Quid vero? Nonne dicimus infinites esse adfiliationem Dei vocatos?

B. Prorsus quidem. Scriptum est enim: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes »¹⁸.

A. An igitur uno forte aut altero demptis ex tam innumerabili multitudine dices eos esse Dei ac Patris filios, nec pœnæ sis obnoxius quæ debetur iis qui adulterandum veritatis decus suscipiunt?

B. Assenserim quidem: recte enim dicis.

A. Quod si denuo interrogem, quamobrem innumeri quidem vocati sunt dii ac filii, proprietatis tamen in uno est vere ac proprie, quid respondebis ipse?

¹² II Cor. vi, 4. ¹³ II Cor. xi, 23. ¹⁴ I Cor. v, 31. ¹⁵ Levit. xxvi, 11, 12. ¹⁶ Hebr. iii, 5, 6. ¹⁷ Rom. viii, 31, 32. ¹⁸ Psal. lxxxii, 6.

B. Dicam, illos in filiationem asctos, appellationem istam supernæ munificentiae inventum ac donum assecutos: hunc autem nos ita se habere, sed revera proprium esse Dei ac Patris, utpote qui etiam cum ipso supremam omnium naturam obtinet.

A. Proprium itaque Dei est naturaliter, id non est Deus, sed res creata potius, aut qui demum?

B. Certe nihil in eo dubium est. Divinitas enim utique Dei proprium est, quemadmodum nempe et creaturæ creatum.

A. Si quis porro existimet creatum aut creaturam proprium esse Dei naturaliter, vice versa urgeri posse reor. Dicere enim deitatem esse proprium creaturæ, nihil mali erit: at ita sentire, nefas. Cum ergo rationum absurditas ad rectam sententiam nos simul adigat, proprius tandem erit Dei ac Patris Filius, non inter adoptivos numeratus, sed ut Deus ex Deo. Et quoniam ea quæ in unum genus ac speciem immutabiliter conjunguntur, rationem modi quo existunt differentem ac discrepantem naturali diversitate non habent (una enim est de omni homine ratio ac definitio significativa substantiæ), non ergo Deus diversæ naturæ est ab eo ex quo natus est Filius, sed Deus verus potius; proprius enim Dei naturalis ac veri est appellatus, et ab adoptiva multitudine differens, et ad unius ac veri gloriam tendit.

B. Recte dicis.

A. Idcirco sacra nobis rursus Scriptura substantialem servandam esse Filio illam cum Patre unitatem ait. Sic enim habet: « Omnis enim viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus¹⁶: » his verbis significans, opinor, veritatem et ingenuitatem substantiæ, et Filium ex ipsa revera prodiisse.

B. Qui ais?

A. Putasne explicandam nobis esse ejusce rei rationem? Quid ardui sit, ac difficultatem pariat, quæso, edissere.

B. Aiunt nempe istud Filium ab identitate cum Deo Patre utique defecturum.

A. Potesne dicere quonam istud pacto?

B. Omnino. Si enim vir caput est mulieris, inquirunt, propterea quod ejusdem est cum ipsa naturæ ac substantiæ, quamvis præstantioris forte conditionis esse putetur (caput enim in corpore, pars est omnium præstantissima); viri autem caput nuncupatus est Christus, cum naturalis scilicet relatio ad affinitatem cum creaturis eum vocet, sicut in viro nimirum ac muliere: quomodo 500 dicitur demum Deus ac verus, aut quomodo naturalem cum Deo Patre identitatem habere poterit, inter creaturas numeratus, et loco capitis habitus? Superabit enim, inquirunt, creaturæ conditionem eminentia gloriæ Filius.

¹⁶ I Cor. xi, 13.

A B. Ἐφην ἄν, ὅτι, οἱ μὲν γὰρ εἰσπεποιήνται πρὸς υἰότητα φιλοτιμίας [αι. φιλίας] τῆς ἀνωθεν εὐρημά τε καὶ δῶρον τὴν ἐπὶ τῷδε κλήσιν ἀποκερδαίνοντες· ὁ δὲ ἐστὶν οὐχ ὡς ἔχων, ἀλλ' ἴδιος ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἅτε δὴ καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ἐπέκεινα πάντων ἀποτεμόμενος φύσιν.

A. Ἴδιον δὲ Θεοῦ φυσικῶς, τὸ μὴ Θεὸς ἄρα, κτιστὸν δὲ μᾶλλον, ἢ πῶς;

B. Καὶ μὴν τοῦτο ἀμφιλογον οὐδαμῶς. Θεότης γὰρ πάντως ἴδιον Θεοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ κτιστὸν κτίσεως.

A. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, κτιστὸν ἢ κτίσιν ἴδιον εἶναι Θεοῦ φυσικῶς, τὴν ἀντιστροφὸν εἶναι τῷ λόγῳ τριβὸν ἀσφαλὲς οἰμαί που. Κτίσεως γὰρ ἴδιον θεότητα λέγειν, τὸ λυποῦν οὐδὲν· ἀλλ' ὡς φρονεῖν, οὐ θέμις. Συνωθούσης οὖν ἄρα τῆς τῶν λογισμῶν ἀτοπίας, ἐπὶ τὸ χρῆσθαι νοεῖν ὀρθῶς, ἴδιος ἂν εἴη λοιπὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς, οὐ τοῖς εἰσποιητοῖς ἐπαριθμούμενος, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἐπειπερ, οὐ διάφορον τε καὶ διεσχοινισμένον εἰς ὀνείδητα φυσικὴν τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον διεκκληρώσατο, τὰ, ὅσαπερ ἂν εἰς ἓν καὶ ἀπαρallάκτως ἀναδεσμοῖτο γένος· τε καὶ εἶδος· εἰς γὰρ ἂν γένοιτο κατὰ παντὸς ἀνθρώπου λόγος τε καὶ ὄρος, τῆς οὐσίας σημαντικός· οὐκ ἄρα Θεὸς ἑτεροφυῆς παρὰ τὸν ἐξ οὗ πέφηνεν ὁ Υἱὸς, Θεὸς δὲ μᾶλλον ἀληθινός, ἴδιος γὰρ ὠνόμασται Θεοῦ τοῦ φύσει καὶ ἀληθῶς, καὶ πληθῆος μὲν εἰσποιητοῦ διενεγκῶν, εἰς δὲ τὴν τοῦ ἐνός τε καὶ ἀληθῶς ἀναγνώσκων δόξαν.

C B. Εὖ λέγεις.

A. Τοιγάρτοι καὶ Γράμμα πάλιν ἡμῖν ἱερὸν οὐσῶδη τὴν ἔνωσιν ἀποσώζεσθαι δεῖν τῷ Υἱῷ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα φησίν. Ἐχει γὰρ ὡς· « Παντὸς γὰρ ἀνδρὸς, φησὶν, ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς ἐστὶ, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνήρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ, ὁ Θεός· » τὸ, οἶμαι, γνήσιον τῆς οὐσίας, καὶ τὸ αὐτῆς ἐκπεφάνθαι κατ' ἀλήθειαν τὸν Υἱόν, διὰ τούτου σημαῖνον.

B. Πῶς λέγεις;

A. Βασανίζεσθαι γὰρ ὅπως οἶε χρῆσαι πρὸς ἡμῶν, τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον; Τί τὸ ἀναντες καὶ κατασοβοῦν εἰς δυσχέρειαν, ἐρομένῃ φράσον.

B. Φασὶ γὰρ μάλιστα τοῦτο ἐξοικιεῖν τῆς πρὸς Θεὸν Πατέρα ταυτότητος τὸν Υἱόν.

A. Τίνα δὴ τρόπον, ἄρα ἂν ἔχῃς εἰπεῖν;

D B. Καὶ μάλα. Εἰ γὰρ δὴ γυναικὸς μὲν, φησὶν, ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ, διάτοι τὸ πρὸς αὐτὴν ὁμοφυῆς τε καὶ ἐν οὐσίᾳ ταυτῶν, εἰ καὶ ἐν μοίρᾳ τυχὸν νοοῖτο τῇ κρείττονι· χρῆμα γὰρ τίμιον καὶ ἐν δόξῃ πλεονεκτοῦν ἐν σώματι, κεφαλῆ· ἀνδρὸς δὲ ὠνόμασται Χριστὸς κεφαλὴ, σχέσεως δηλονότι φυσικῆς καλοῦσης αὐτὸν εἰς ἀγχιστεῖαν τοῖς κτίσμασι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς, πῶς ἂν λέγοιτο Θεὸς εἶτε καὶ ἀληθινός, ἢ πῶς ἂν ἔχειν δύναιτο τὴν πρὸς Θεὸν Πατέρα ταυτότητα φυσικὴν, τοῖς ἐν γενέσει κατελεγεμένος, εἰ καὶ ἐν τάξει νοοῖτο τῆς κεφαλῆς; Ὑπερκείσεται γὰρ, φασὶ, τὸ τῆς κτίσεως μέτρον, ὡς ἐν ὑπεροχῇ δόξης, ὁ Υἱός.

Α. Βαβαί τῆς εὐροίας τῆς εἰς πᾶν ἑτιοῦν τῶν ἐκ-
 τοπιωτάτων! ὡς δεινὸς ἦμιν, καὶ ὅσον κατὰ πρᾶνοῦς
 ὁ παράσημος οὕτωςαι τῶν διεναντίας διέττει λόγος!
 Ποίημα γὰρ ἐναργῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός παφηνότα
 δεδουσημῆκεν Υἱόν. Ἄλλὰ τοῦδε μὲν περὶ διαληφί-
 μαθα, καιρὸν ἀπονέμοντες ταῖς θεωρίαις τὸν πρέ-
 ποντα, καὶ σχολαῖοι πάλιν εἰς τοῦτο καθέντες καὶ
 νοῦν τε καὶ γλῶτταν. Ὁ δὲ δὴ μάλιστα θαυμάζειν
 ἔπεισιν, ἐκεῖνὸ φημι· διημαρτηκασι γὰρ τῶν εἰς
 ὀρθότητα λογισμῶν, οὐδὲν ἤττον ἢ κάλαι, καὶ νῦν,
 ὡς ἔοικεν, οἱ πρὸς πᾶσαν ἀμαθίαν εὐκολοι. Ἄνδρὸς
 μὲν γὰρ εἰρηται κεφαλὴ Χριστὸς, διὰ τὸ ἐν σχέσει
 φυσικῆ συναφῆς· ἐξαρνήσομαι γὰρ οὐ τί που τὸ γε
 ὡς Χριστὰ τε καὶ ὀρθῶς εἰρημένον. Ἐπειθὲ δὲ Χρι-
 στοῦ κεφαλὴ τίθειται Θεὸς, τί τὸ ἀντιστατοῦν, ὡ γεν-
 ναῖοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς, ἢ τί τὸ ἀπείργον ἐννοεῖν ὡς,
 εἴπερ ἐστὶν ὁ μονογενὴς [γρ. ὁμογενὴς] τοῖς κτίσμασιν
 ὁ Υἱὸς, ἐπεὶ περ ἀνδρὸς εἰρηται κεφαλὴ, καὶ αὐτὸν ἤδη
 κατακομίζεῖν ἀποτολμᾶν ἐν γεννητοῖς τὸν Πατέρα;
 Κεφαλὴ γὰρ τίθειται τῷ Υἱῷ, καίτοι κτιστῷ, καὶ πε-
 ποιημένῳ καθ' ὁμᾶς ὑπάρχοντι. Δοκεῖ γὰρ εἶσθαι
 ταυτὶ καλῶς τε καὶ ἀμωμήτως ἔχειν παραληρεῖν
 ἡρημένοις, ἀλλ', οἶμαι, τῆς δυσφημίας τὸν ἔγκον
 καταναρχήσειεν [Ἰσ. καταναρχήσειν] αὐτοῦς, καίτοι
 λίαν ἀπασκληκῶτας, καὶ τοῖς οὕτως ἀναγκαῖοις με-
 ρακιδῶς ἐναθύροντας. Φέρε δὴ οὖν, ταυτὶ διωθού-
 μενοι καὶ μεθέντες εἰς ὄρος, ἢ διαρρίπτουντες εἰς
 κῦμα, καταλογιζώμεθά τι τῶν ἐπιεικτεστέρων. Κε-
 φαλὴν μὲν γὰρ γυναικὸς τὸν ἄνδρα φασκὲν, ἐπεὶ περ
 ἐξ αὐτοῦ πέφηνεν ἐν ἀρχαῖς, καὶ διεμορφώθη πρὸς
 τὴν ἀνδρὸς εἰκόνα, Θεὸν τὸ ἀρχέτυπον ἔχοντος· πε-
 ποίηται γὰρ οὕτω, κατὰ τὰς Γραφάς· ὀριζόμεθα δὲ
 κεφαλὴν ἀνδρὸς εἶναι Χριστὸν, ὡς ῥίζαν τοῦ γένους
 δευτέρου, καὶ ἀπαρχὴν ἀνθρωπότητος ἀναθρωσκού-
 σης εἰς ἀφθαρσίαν δι' ἁγιασμοῦ ἐν Ἡνεύματι. Ὅνομα
 δὲ Χριστῷ, δεῦτερος Ἀδάμ, καὶ οὐχ ἑτέρου του χά-
 ριν, ἀλλ' ἢ τοῦδὲ τε καὶ μένου. Χριστοῦ γε μὴ εἶναι
 κεφαλὴν τὸν Πατέρα διακεισόμεθα καὶ πιστεύσομεν
 ὡς ὁμοούσιον αὐτῷ καὶ συναφῆ φυσικῶς, καθὸ νοεῖται
 καὶ ἐστι Θεός, εἰ καὶ πέφηνεν ἐν σαρκὶ καὶ γέγονε
 καθ' ἡμᾶς. Μεθόριον δὲ ὡπερ τι θεότητός τε καὶ
 ἀνθρωπότητος, ὁ Χριστὸς, τὴν ἀμφεῖν ἔχων ὡς ἐν ἐνὶ
 σύνθετον, καὶ τῶν τῆ φύσει διεστηκῶτων, εἰς ταυτότητα
 συνδρομῆν, καθ' ἑνωσιν οἰκονομικὴν, ἀστιθὴ μὲν νῶ
 καὶ ἀνέμδατον, γλῶττη δὲ καὶ λόγοις οὐκ ἐγρωσμέ-
 νην. Θεὸς γὰρ ἅμα καὶ ἀνθρωπος ὁ Χριστὸς, πηγὴν
 μὲν ὡπερ καὶ ῥίζαν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως Πατέρα
 ἔχων, τὸν ἐν οὐρανοῖς, συνἀναρχόν τε καὶ συναἰδιον,
 καὶ οὐ προτερεῖοντα κατὰ χρόνον, εἴπερ ἀνάγκη συν-
 υφαστάται τῆ κεφαλῆ, τὸν οὐπερ ἂν λέγοιτο κεφαλὴ,
 ἐξημμένος δὲ καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς κατὰ σάρκα σχέσεως
 φυσικῆς. Ὅτε τοίνυν Χριστοῦ Θεὸς κεφαλὴ νοεῖται
 τε καὶ ἐστὶν οὐ διεψευσμένως, πῶς οὐκ ἂν εἴη Θεός,
 ὁ ῥίζαν ἔχων θεότητα τὴν ἀληθινήν, καὶ οὐσιωδῶς
 ἐξημμένος τοῦ γεγεννηκῶτος; Ὅμοιου γὰρ πῶς τῷ
 λοιπῷ νοεῖσθαι σώματι τὴν κεφαλὴν, ἀναγκαῖον. Εἰ
 δὲ δὴ χρῆναι νομίζουσι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός φύντα
 Λόγον, τῶν τῆς θεότητος ὄρων ἀπολιθεῖν, καὶ εἰς τὸ
 τῶν ποιημάτων καθικνεῖσθαι μέτρον, ἀκούοντων ἐναρ-

A. O magnam in absurdissima quæque propen-
 sionem! Ut in præceps fertur callida et falsa ad-
 versariorum oratio! Facturam enim impie et irrel-
 ligiose prædicat Filium, qui ex Deo Patre prodiit.
 Sed de hoc disseremus, ei disputationi servato op-
 portuno tempore, et animo et lingua per otium in Id
 intenta. Illud autem maxime mirari subit, quod a
 recta ratione non minus quam olim etiam nunc, ut
 videtur, aberrant, qui ad omnem præclives sunt
 ignorantiam. Viri enim caput dictus est Christus,
 propter relationis naturalis conjunctionem: quod
 enim recte dictum est, non inficiabor. Cum autem
 Christi caput positus sit Deus, quid repugnat, in-
 quiet aliquis, aut quid velit intelligere, o boni,
 quominus, si est ejusdem generis Filius cum creatur-
 is, quandoquidem viri dictus est caput, ipsam
 etiam Patrem in creaturarum ordinem detrudatis?
 Caput enim constitutus est Filio licet creato, ex
 vestra sententia, et producto. Hæc enim recta et
 inculcata videntur nostris deliris: sed molem im-
 pietatis torporem eis illaturam existimo, tametia
 obduruerunt, et in tam necessariis rebus delicias
 agunt. Agedum ergo, his repudiatis et in montem
 ablegatis, aut in undas projectis, aliquid benignius
 excogitemus. Nam caput quidem mulieris virum di-
 cimus, quandoquidem ex ipso prodiit initio, et ad
 imaginem hominis efformata est, Deum archetypum
 habentis. Sic enim factum est, ut Scripturæ volunt.
 statuimus autem caput viri esse Christum, tanquam
 radicem generis alteram, ac humanitatis primitias,
 quæ per sanctificationem in Spiritu ad immortalita-
 tem recurrit. Nomen autem Christo, secundus Adam,
 nec alterius cujusvis quam hujus ac solius rei gratia.
 Christi porro caput esse Patrem statuemus et cre-
 demus, tanquam consubstantialem ipsi, et con-
 junctum naturaliter, in quantum intelligitur et est
 Deus, licet apparuerit in carne et similis nobis fa-
 ctus sit. Est autem interliminium 501 veluti quod-
 dam divinitatis et humanitatis Christus, utriusque
 habens tanquam in uno conjunctionem, et rerum
 natura dissidentium concursum in identitatem se-
 cundum unitatem per incarnationem factam, quæ
 mente capi nequit, nec lingua aut oratione exprimi.
 Deus enim simul et homo Christus est, fontem et
 radicem suæ subsistentiæ Patrem habens, qui in
 cælis est, principio simul carentem et coæternum,
 nec tempore priorem, quandoquidem una cum ca-
 pite subsistere necesse est eum, cujus dicitur caput
 sed et naturali nobiscum relatione secundum car-
 nem est præditus. Cum ergo Christi Deus caput in-
 telligatur, et sit citra mendacium: qui non erit
 Deus verus is, qui radicem habet divinitatem veram,
 et substantialiter Patrem in se capiti? Caput enim
 ejusdem naturæ cum reliquo corpore censi necesse
 est. Quod si Verbum ex Deo Patre progatum di-
 vinitatis finibus dejiciendum putant, et ad creatur-
 arum conditionem detrudendum, manifeste audiant:
 Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bo-

nem : aut facite arborem putrem, et fructum ejus A putrem ¹⁹. »

B. Optime dixisti.

A. Summi quippe stuporis et extremæ dementiæ signum est manifestum, mirari quidem arborem, tanquam præstantissima sit ac generosa, fructum autem ei quodammodo naturæ diversæ tribuere. Deus enim utique Deum gignet, annon ita esse dixeris?

B. Ita prorsus.

A. Qui enim non erit Deus, idque verus, is, in quo et solo agnoveris Deum esse secundum naturam, ac vere Patrem? Sic enim Paulus fidelibus scribit: « Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo ²⁰. » Cum igitur in Christo sit odor Dei ac Patris, et in eo cognoscatur, quo pacto demum etiam istud perfici putandum est? Nascuntur enim in pratis et hortis certis anni tempestatibus, poma et lilia. An igitur, amice, pomo naturaliter insitus erit illi forsitan odor, lilio autem pomum vice versa suum commodabit, eritque in utroque plane seorsim id quod inest alteri?

B. Nequaquam; utrumque enim prorsus quod suum est exeret.

A. Quo pacto igitur Christus erit bonus odor veræ cognitionis Dei ac Patris, nisi ex vera **502** C deitate prodire credatur? Ostensum enim est unumquodque suam quodammodo redolere naturam: divinitatis autem naturalis odor, quomodo fuerit per creaturam et naturam alterius a Deo generis? Sicut enim nemo sanæ mentis putaverit divinitatis fragrantiam rerum genitarum inesse naturæ (id enim cumprimis stultum est), ita divinitati increatæ et omnia supereminenti nemo ex ipsa fundi instar odoris Filium affluerit alterius generis ac naturæ. Ex Dei enim ac Patris substantia ineffabili modo natus est Unigenitus, totam nobis Genitoris naturæ fragrantiam exserens in seipso. Quapropter ipsum, quasi in persona sponsæ, Ecclesia ex gentibus conflata his verbis alloquitur: « Unguentum effusum nomen tuum: ideo adolescentulæ dilexerunt te, traxerunt te ²¹. » D Per ipsum enim et in ipso fragrantiam agnitionis Patris accepimus, et ea ditati sumus.

B. Assentior. Videris enim ista recte simul dixisse ac discussisse.

A. Est et alia ratione non obscurum, quod Deus vere et ex Deo prodiit Filius, si hoc modo rationem ejusce rei consideremus.

B. Quoniam modo, obsecro?

A. Num alicui rei, quæso, convenit ea dare posse, quæ divina et sola natura largiatur?

γῶς· Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν. »

B. Ἄριστα ἐφης.

A. Ἐμβροντησίας γὰρ ἀληθῶς τῆς ἰσότητος, καὶ τῆς ἀγαν ἡλιθιότητος ἀπέδειξες ἑναργῆς, καταταθηπέναι μὲν τὸ φυτόν, ὡς ἀριστόν τε εἶη καὶ εὐγενές, ἑτεροφυᾶ δὲ ὡσπερ ἀπονέμειν αὐτῷ τὸν καρπὸν. Θεὸς γὰρ πᾶντων τέξεται Θεὸν, ἢ οὐχ ὧδε ἔχειν ἐρείς;

B. Ἐρωγέ φημι.

A. Πῶς γὰρ οὐ Θεός, καὶ τοῦτο ἀληθινός, ὁ ἐν ᾧ καὶ μόνῳ γνοίη τις ἂν Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν, καὶ ἀληθῶς τὸν Πατέρα; Γράφει γὰρ ὠδὶ τοῖς πεπιστευκόσιν ὁ Παῦλος· « Τῷ δὲ Θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντί τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ. » Ὅτε τοίνυν ἐν Χριστῷ κέφηγεν ἡ ὁσμὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ γινώσκειται, πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο διαπεραίνεσθαι δεῖν ὑποτοπητέον; Φύεται μὲν γὰρ ἐν τε λειμῶσι καὶ κήποις, τὰ ἐξ ὠρῶν, μῆλον δὲ ἔστω ταῦτι καὶ κρίνον. Ἄρ' οὖν, ὦ ἑταῖρε, μῆλον μὲν ἐφιζήσειεν ἂν φυσικῶς ἢ κρίνου συχὸν ὁσμὴ, κρίνον δὲ αὐτὸ τὸ μῆλον ἐκδανείσειε τὴν οἰκίαν, ἔσται δὲ ἐν ἀμφοῖν εἰσάπαν ἐκκεκριμένως τὸ ἑκατέρῳ προσόν;

B. Οὐδαμῶς, ἐκδώσει γὰρ πάντως τὸ οἰκίον ἐκάτερον.

A. Πῶς οὖν ἂν εἶη τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γνώσεως ἀληθοῦς εὐωδία Χριστοῦ, εἰ μὴ τῆς ἀληθοῦς θεότητος ἐκφύνοι πιστεύοιτο; Δέδεικται γὰρ, ὅτι τὴν οἰκίαν ἕκαστον οἰοεῖ πως ἀπόζει φύσιν θεότητος δὲ τῆς κατὰ φύσιν ὁσμῆ, πῶς ἂν γένοιτο διὰ κτίσματος καὶ φύσεως ἑτεροειδοῦς, ἢ ὡσπερ ἂν ἔχοι Θεός; Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἂν οἰοῖτο τις, εἰ γε νοῦν ἔχει, τὴν τῆς θεότητος εὐωδία τῇ τῶν γεννητῶν ἐνεῖναι φύσει, κομιδῆ γὰρ εὐηθες τὸ χρῆμά ἐστιν, οὕτως οὐκ ἂν τῇ ἀγενήτῳ καὶ ὑπὲρ πάντα θεότῃ, δυσγενῆ τε καὶ ἑτεροφυᾶ τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀπόδοσιν ὡς ἐκ ὁσμῆς τάξει, προσάψει τὸν Υἱόν. Ἐκπέφυκε γὰρ ἀποβήτως τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ὁ Μονογενής, ὅλην ἡμῖν εὐωδιάζων ἐν αὐτῷ τοῦ τεκόντος τὴν φύσιν. Τοιγάρτοι καὶ πρὸς αὐτὸν ὡς ἐν προσώπῳ τῆς νύμφης ἢ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία φησὶ· « Μύρον ἐκκενωθὲν δομαῖ σου, διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἰλικυσάν σε. » Δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εὐωδες τῆς γνώσεως τοῦ Πατρὸς, εἰσδέξιμα θά τε καὶ πεπλουτήκαμεν.

B. Σύμφημι. Δοκεῖς γὰρ ὀρθῶς φράσαι τε ἅμα καὶ κατασκέφθαι ταῦτι.

A. Εἶη δ' ἂν καὶ ἑτέρως οὐκ ἀσυμφωνές, ὅτι καὶ Θεός ἀληθῶς, καὶ ἐκ Θεοῦ κέφηγεν ὁ Υἱός, εἰ καὶ τῆδέ πη τὸν ἐπ' αὐτῷ καταθρήσαιμεν λόγον.

B. Τίνα φῆς τρόπον;

A. Πρέποι ἂν, εἰπέ μοι, τῶν ἕντων τιλὴ διανέμειν δύνασθαι, τὰ, ὅσπερ ἂν ἡ θεία τε καὶ μόνῃ χαρίσαιο φύσις;

¹⁹ Matth. xii, 53. ²⁰ II Cor. ii, 14, 15. ²¹ Cant. i, 2.

B. Πανταπασι μὴν οὐ.

A. Οὐκοῦν ἐν ὕψωμασι τοῖς ἀνωτάτω, καὶ ἐν τοῖς εἰς λῆξιν ἤκουσι δόξης τῆς θεοπροποῦς εἴη ἂν καὶ σφόδρα εἰκότως, ὃ ὦπερ ἂν ὄρωτο προσόν, τὸ διαπραίνειν δύνασθαι ταυτί;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Εἰρήνην τοίνυν θεόδοτον ἀγαθὸν, καὶ ξένιον οὐρανοῦ, καὶ ἐκ μόνων ἤκον ἡμῖν τῶν θείων διανευμάτων. Ποιήσομεν δὲ τοῦ λόγου συλλήπτορα τὸν προφήτην Ἡσαΐαν διακεκραγῶσα καὶ λέγοντα· «Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. Κύριε, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν»· ὡς ἐν γε τῷ τῆν εἰρήνην ἐλεῖν, μετὸν, οἰμαί που, παντὸς ἀπόνασθαι καλοῦ τοῖς γε ὅλως εἰρηκόσι [γρ. ἡρηκόσι].

B. Μέτεσσι γὰρ οὖν.

A. Ἐνεργείας οὖν ἄρα τῆς ἀνωθεν ἡ εἰρήνην καρπός, καὶ ξένιον ἀληθῶς, καθάπερ ἐφην ἀρτίως, οὐδενὸς μὲν τῶν πεποιημένων, Θεοῦ δὲ μόνου τοῦ κατὰ φύσιν. Τοιγάρτοι διδόντα μόνον ἐφῆ Θεὸν εἰδέσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῷ μηδένα.

B. Ἀληθές.

A. Ἀθρεῖ δὴ οὖν χορηγὸν τε ἅμα καὶ πρῦτανιν, ὦνπερ ἂν ἡμῖν ἐπιδοθῆ Θεὸς ὁ Πατήρ, ὡν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα Λόγον. Ἐφῆ γὰρ που τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν.» Ἴδιον δὲ τὴν εἰρήνην ἀγαθὸν εἶναι φησι, θεόδοτον γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐχ ἐτέρως. Καὶ πρὸς γε τούτῳ φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Ὁ δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συγχορηγός τε καὶ δοτῆρ, καὶ διὰ τῆς Ἰσῆς ἀπαρἀλάτως φιλοτιμίας τε ἅμα καὶ μεγαλοπρεπειας ἰῶν, πῶς ἂν, εἰπέ μοι, τῆς θεοπροποῦς μειονεκτοῖτο δόξης, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν ἰσῳ τε καὶ ἐν ὁμοίῳ χεῖραται κατὰ πᾶν ἄτιοῦν τῷ γεγεννηκότι;

B. Ὅρθῶς ἔχει.

A. Ἴθι δὲ δὴ καὶ ἐπ' ἐκεῖνο αὖ.

B. Τὸ ποῖον τί φῆς;

A. Ἡ οὐκ ἀληθές εἶναι φῆς ὡς τό γε ταῖς τῶν ἁγίων συμφέρεσθαι δόξαις, εὐστιθῆ μὲν ἡμῖν ἀπεργάσεται τὴν ἀλήθειαν, ἐπ' αὐτὸ δὲ ἀνοίσει τὸ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τὸ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' Ἰῳψ χρησμοδούμενον;

B. Καὶ τί δὴ ταῦτό ἐστιν;

A. Ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὁ Υἱός. Ὁ γάρτοι σαφὲς ἐφῆ Παῦλος, περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· «Ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἶδεν, ὃ ὦν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ὅτι οὐ ψεύδομαι.» Εἶτα τῆς τοιαύτης τιμῆς καὶ δόξης, τὸν ἴσον εὐθύς ἀναπλέκει στέφανον τῷ Ἰῳψ, καταδείσας οὐδὲν, ἐπέπερ ἔγνω Θεὸν ἔντα φύσει τε καὶ ἀληθῶς· ἐπιστέλλει περὶ αὐτοῦ, τὸν περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀποπομπῆς ἐξυφαίνων λόγον· «Εὐχόμεν γὰρ αὐτὸς ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ

A. B. Nullo plane modo.

A. Suprema igitur maiestate et divina gloria praeditus erit is, cui incesse videbitur ejus perficiendi potestas?

B. Quidni vero?

A. Pax ergo bonum est divinitus datum, ac eaei munus, et quod solo Dei nutu nobis advenit. In quo suffragatorem habituri sumus prophetam Isaiam, clamantem ac dicentem : « Domine Deus noster, pacem da nobis : omnia enim reddidisti nobis. Domine, extra te alium nescimus ; nomen tuum nominamus » : » quasi accepta pace quovis bono frui liceat, iis qui in universum eam acceperint.

B. Licet utique.

A. Pax ergo supernae virtutis fructus est, ac vere munus, ut mox dixi, non creaturae ullius, sed solius naturalis Dei. Solum ergo se nosse dixit Deum illius datorem, et praeter ipsum neminem.

B. Verum est.

A. Considera itaque largitorem simul ac dispensatorem eorum quae nobis Deus Pater dederit, Verbum esse, quod ex ipso processit. Dixit enim alicubi **503** sanctis apostolis : « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis » . Suum autem bonum esse dicit, pacem : non aliter enim quam divinitus data res est. Ad haec divinus Paulus ait : « Gratia vobis, et pax, a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo » . Qui autem una cum Deo et Patre collargitor et dator est, et aequali munificentia ac liberalitate praeditus, quomodo, quae te, gloria divina erit inferior, ac non potius aequalis ac similis per omnia Genitori?

B. Bene habet.

A. Perge autem ad illud rursus.

B. Quodnam istud ais?

A. Annon fateris, si sententiae sanctorum astipulemur, perviam nobis redditum iri veritatem, nosque cum ad Dei placitum revocatum iri, tum ad id quod per sanctam Spiritum proditum est de Filio?

D. B. Quodnam illud est vero?

A. Deum nonne secundum naturam ac vere esse Filium. Sapiens enim Paulus dixit de Deo quidem ac Patre : « Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in saecula, scit quod non mentior » . Tum illius honoris et gloriae aequalem statim Filio coronam contexere, nihil veretur, cum sciret esse natura ac vere Deum, scribitque de ipso, repulionis Judaicae verba faciens : « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum patres, et ex quibus est Christus, secundum carnem, qui est super

¹¹ Isa. xxvi, 12, 15. ¹² Joan. xiv, 27. ¹³ Rom. i, 7. ¹⁴ II Cor. xi, 31.

omnia Deus benedictus in sæcula. Amen ²⁶. » Deum igitur qui est supra omnes creaturas subjiciemus Deo cum omnibus creaturis, siquidem non vere Deus est, et inter adoptivos per gratiam colloatur, quamvis supra omnes esse sortitus, admirabilem illam ac Deo convenientem dignitatem, qua nimirum benedicitur, idque perpetuo et indesinenter, obsignante vocabulo Amen. An putas adversarios isthæc sana mente intellexisse?

B. Minime: sed ei potius sana mens est, qui Deum verum et ex Deo vero processisse fatetur Filium, per quem et cum quo Deo ac Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Χριστός τὸ κατὰ σάρκα, ὃ ὦν ἐπὶ πάντας Θεὸς εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Τὸν τοίνυν ἐπὶ πάντας Θεὸν, ὑπὸ Θεῷ μετὰ πάντων θήσομεν, εἴπερ οὐκ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός, καὶ τοῖς κατὰ χάριν συντετάξεται, καίτοι τὸ ἐπὶ πάντας εἶναι λαχὼν, τὸ μέγα τοῦτο καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα, τὸ εὐλογεῖσθαι φημι, καὶ τοῦτο διηνεκῶς καὶ ἀκαταλήκτως κατασφραγίζοντος τοῦ Ἀμήν. Ἄρ' ἐξ ὀγιῶς οἰεῖ φρενὸς ἐννεοῦσθαι ταυτὶ τοὺς διεναντίας;

B. Οὐδαμῶς· ἔχοι δ' ἂν μᾶλλον ὑγιᾶ τὸν νοῦν, ὃ Θεὸν ἀληθινὸν καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνέναι τοῦ κατὰ ἀληθειαν ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Ἵτι οὐ κτίσμα ὁ Υἱὸς, οὐδὲ ποίημα.

DIALOGUS IV.

504 *Quod Filius non sit creatura, neque factura.*

A. Quisquis ergo Deum de Deo ineffabili generatione genitum gloria Filii naturalis spoliat, eumque creatum et factum contendit, nonne pœnæ reus est quam divinæ gloriæ cavillatoribus intentatam esse dicimus, ita nobis Scriptura divina suffragante: « Homo, quicumque maledixerit Deum, peccatum accipiet: nominans autem nomen Domini, morte moriatur: lapidibus lapidet eum omnis synagoga Israel, sive proselytus, sive indigena, cum ipse nominat nomen Domini, moriatur ²⁷? »

B. Effugere non posse reor, quin debitæ pœnæ omnino judicetur obnoxius.

A. Optimum itaque est, Hermia, aliorum petulantiam non amplecti, cum nos in reprobum sensum adigat, sed regulam fidei rectam minimeque per-versam theologorum dicta putare. Non enim aliis applaudendum magis est ac dicendum quam ipsis: « Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis ²⁸.

B. Rectissime dixisti.

A. Illi ergo nequiquam statuunt adorandum esse unigenitum Dei Verbum factum, aut creatum, sed fructum seu fatum esse aiunt, Genitoris substantiæ coexistentem et coæternam, Filiumque nominant, et Deum verum, et vitam æternam. Et certe noster ille divinorum mysteriorum interpres Joannes: « Et scimus, inquit, quoniam Filius Dei venit, et dedit

B. Τὸν δὲ Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ τὴν ἀρρήτην πεφηνέναι γέννησιν, ἄρ' ἐστ' ὅπως, οὐκ ἐν Υἱοῦ μὲν δόξη τοῦ κατὰ φύσιν τιθεῖς, γεννητὸν δὲ τις καὶ πεποιημένον εἰπὼν, οὐκ ἂν ἔφλοι δίκην ἣν τοῖς εἰωθόσι κατακερομεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπηρητῆσθαι φαμεν, ψηφηφορούσης ὡδὶ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· « Ἄνθρωπος, ὃς ἂν καταράσθαι Θεὸν αὐτοῦ, ἀμαρτίαν λήψεται· ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτῳ θανατούσθω, λίθοις λιθοβολησάτωσαν αὐτὸν πᾶσα ἡ συναγωγὴ· ἴάν τε προσήλυτος, ἴάν τε αὐτόχθων, ἐν τῷ ὀνομάσαι αὐτὸν τὸ ὄνομα Κυρίου, τελευτάτω; »

B. Οὐκ ἂν οἶμαι διαδράναι τὸ μὴ οὐκί πάντῃ τε καὶ πάντως ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις ἀλῶναι δίκαις.

A. Ἄριστον οὖν, ὦ Ἑρμεία, τὸ μὴ ταῖς ἐτέρων ἀθυροστομίαις ἀναποεῖσθαι φιλεῖν, ἐπειτοὶ πρὸς νοῦν ἡμᾶς τὸν ἀδόκιμον ἀποφέρουσι, πίστεως δὲ κανόνα τὸν εὐθυτενῆ τε καὶ ἀδιάστροφον τοὺς τῶν θεηγόρων ποιεῖσθαι λόγους. Πρέποι γὰρ ἂν, οὐχ ἐτέροις μᾶλλον ἡμᾶς, ἢ ἐκαίνοις αὐτοῖς ἐπικροτεῖν τε καὶ λέγειν· « Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. »

B. Ὁρθότατα ἔφης.

A. Οὐκοῦν, ἤχιστα μὲν γεννητὸν, ἤγουν τὴν εἰς τὸ ἐκτίσθαι λαχόντα ἀπόδοσιν, προσκυνεῖν ἐγνώκασιν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, καρτὴν δὲ εἶναι φασὶ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας σύνδρομόν τε καὶ συναΐδιον, καὶ Υἱὸν ὀνομάζουσι, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ γοῦν ὁ θεὸς ἡμῖν μυσταγωγὸς Ἰωάννης, « Καὶ οἶδαμεν, φησὶν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ

²⁶ Rom. ix, 3-5. ²⁷ Levit. xxiv, 15, 16. ²⁸ Matth. x, 20.

ἴδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος. » Ἄλλ' εἶπερ ἐστίν, ὦ ἀγαθὲ, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς, καὶ ζωὴ αἰώνιος, διέδρα δὲ οὐχὶ τὸ εἶναι κτίσμα καὶ ποίημα, καίτοι τὴν οὕτως εὐκλεῆ φύσιν ἀποτεμόμενος, ἄρ' οὐχὶ καὶ αὐτὴν ἤδη πως καταλωθήσεται ἀν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίαν τὸ κατηγορημα, παραποδίζοντος οὐδενός;

B. Τίνα τρόπον;

A. Οὐ γὰρ δὴ Θεὸς μὲν ἀληθινὸς κατωνόμασται καὶ αὐτός, ζωογονεῖ δὲ τὰ πάντα, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων; « Ζῶμεν γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ κινούμεθα, καὶ ἔσμεν, » ὥς που καὶ σοφὸς ἔφη λόγος.

B. Ἀληθές.

A. Ἴτω δὴ οὖν καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀτεχνῶς, ὁ τῆς δυσφημίας λόγος, καὶ διακεκλήσθω γεννητός· τὸ ἀπειργον γὰρ, οἱμαί που, καὶ ἐμποδῶν οὐδὲν, τῆς ἀληθοῦς θεότητος παθούσης ἀπαξ ἐν Υἱῷ, τὸ τελεῖν ἐν γενητοῖς, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς οὐκ οἶδ' ὅπως ἐκμεμολχλευμένης τοῦ εἶναι ζωῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις κτίσμασιν ἀναμὲν καθάπερ ἐξ ἀνάγκης εἰσδεδεγμένης ἐκμεμολχλημένης χρόνῳ τὴν ὑπαρξίν. Τὸ γὰρ γεννητὸν, οὐκ ἀναρχον, οὔτε μὴν χρόνον παντὸς πρεσβύτερον.

B. Ὄ; δεινὸν γε, ὦ τὰν, τὸ χρῆμα, καὶ δυσδιάφυκτος ἀληθῶς ἡ τῆς δυσσεθείας γραφή!

A. Εὐδιάφυκτος μὲν οὖν· ἐφεῖται γὰρ δὴ τοῖς ἐθέλουσιν εὐκόλως ἀποφοιτῆν, καὶ τὸν ὀλετῆρα καὶ φθόρον τῶν διεναντίας διωθεῖσθαι λόγον, τὸ χρῆναι νικᾶν ἀπονέμουσιν εὐσεβῶς ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς. Ποιητὴν μὲν γὰρ οὐδαμῶς τοῦ Μονογενοῦς, Πατέρα δὲ μᾶλλον γεννητικῶς κεχρησμευθήκασι τὸν Θεόν, οἱ καὶ τοῦ κόσμου τέθεινται φῶς, παρὰ τοῦ τὴν ἰδίαν οὐκ ἠγνοηκότος φύσιν, φημί δὴ Χριστοῦ. Ἐφη γὰρ που πρὸς αὐτούς· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Καὶ μὴν καὶ μυσταγωγὸς ἀποφαίνων αὐτούς, ἀπλανεῖς τε καὶ ἀληθεῖς, « Πορευθέντες. ἔφη, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ἔνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἐνθα δὲ Πατὴρ ἀληθῶς, καὶ γέννησις, καὶ μὴν καὶ Υἱὸς, οὐκ εἰσποιητὴν ἔχων τὴν τῆς υἰότητος δόξαν, ἀλλ' οὐσιώδη καὶ ἐκ Πατρὸς, ποῖον ἂν ἔχοι τόπον, ἢ ἐπὶ τῷ πεποιθῆσθαι συκοφαντία;

B. Οὐδένα, καθάπερ ἐγώ μαι.

A. Μὴ γὰρ δὴ τινες ὄλως τῶν ὀρθότητος ἐπιμελητῶν, εἰς τοῦτο ἠκόντων σκαιότητος λογισμῶν, ὡς οἰεσθαι δεῖν ἡμᾶς, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀπωτάτω ποιεσθαι τὴν ἀπόταξιν, ἦτοι τὸ τῆς γεννήσεως χρῆμα, κατερυθριῶντας ἀμαθῶς, μὴ ἄρα τι καὶ πάθοι τῶν ἀβουλήτων ἐφ' ἑαυτῇ, καὶ ταῖς τῶν σωμάτων ἀνάγκαις ὑπερευχεθεῖσα [Ἰσ. ὑπερευχεθεῖσα] κάμοι. Ἐπιφημίζουσι γὰρ τῶν ἀσυνέτων τινὲς, ἀποτομάς αὐτῇ, καὶ τὴν θρυλλουμένην ἀπορρόσῃν, οἱ καὶ σφᾶς αὐτούς διαλελήθασι πως τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνέιντες βόθροις, οἱ γε τὴν ἀπορρόσῃν καὶ παντὸς ἐπίκεινα νοῦ τοῦ Θεοῦ φύσιν, εἰ ἀπογεννώσα φαί-

A nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita aeterna²⁹. » At si Filius, et Deus verus est, et vita aeterna, neque tamen dedignatus est esse creatura et factura, quamvis adeo illustri natura sit praeditus, nonne ipsi 505 quoque jam Dei ac Patris substantiae contumeliosa erit illa appellatio, nullo impediante?

B. Quo pacto?

A. Numquid enim Deus quidem verus appellatus est etiam ipse, omniaque vivificat cum sit vita secundum naturam? « In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus, » ut alicubi sacrae Litterae praedicant³⁰.

B. Ita prorsus.

A. Ad ipsum igitur quoque blasphemia plane perveniet, et factus dicetur: nihil enim id vetat, aut impedit, cum verae deitati semel contigerit in Filio, inter res productas collocari, et aeterna vita nescio quomodo dejecta sit de eorum sit vita, et una cum aliis creaturis promiscue velut necessitate quadam suscepit existentiam tempore definitam. Quod enim factum est, principii expertus non est, neque adeo antiquius omni tempore.

B. Quam grave est istud, amico, et inevitabile profecto crimen impietatis

A. Vitari tamen potest. Facile quippe, si vis, effugies, et exitialem ac pestiferam adversariorum declinabis doctrinam, si priores partes sanctorum sententiis pie tribuas. Nequaquam enim factorem Unigeniti, sed Patrem potius Deum ratione generationis, praedicarunt, qui mundi lux constituti sunt etiam ab eoque suam naturam non ignorabat, Christo nimirum. Dixit enim ad ipsos alicubi: « Vos estis lux mundi³¹. » Quinetiam ipsos mysteriorum veros doctores renuntians: « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti³². » Ubi autem vere est Pater, et generatio, adeoque et Filius, non ascititia filiationis gloria praeditus, sed substantiali et ex Patre, quem locum habebit illud, quo factum esse cavillantur?

D B. Nullum, ut reor.

A. Nemo enim, cui cordi sit recte sentire, in tantam stultitiam veniet unquam, ut putet nos a Dei et Patris substantia generationem, sive opus ipsum generationis procul removere, quod stulte vereamur ne quid etiam in se praeter voluntatem patiat, et corporum necessitatibus subjecta doleat. Imperiti enim quidam ei divisiones affingunt, et quem vulgo dicimus defluxum, nec vident in perditionis foveam ultro se dare praecipites, qui ineffabilem illam et quae 506 mente omnem superat Dei naturam, cum progignere videatur, etiam aliquid tale pati existimant, ignorantes prorsus quidnam sit natura incorporeum,

²⁹ I JOH. v, 19, 20. ³⁰ ACT. xvii, 28. ³¹ MATTH. v, 14. ³² MATTH. xxviii, 19.

quid corpus, et quænam res corporeæ. Res enim incorporea divisionem, defluxum et sectionem haud prorsus capit, sed potius palpabilem et solidam naturam, istiusmodi affectionibus obnoxiam esse par est. Si ergo de Deo dicatur illud, « genuit, » removeatur omnis suspicio passionis, et vincat ratio, quæ Dei naturæ tribuit quæ magis consentanea sunt. Gignet enim non sicuti nos, sed pro eo ac novit et comparata est. Nugæ itaque et anilia terriculamenta sunt hæreticorum fabulæ. Fingentes enim se vereri ne Patris forte natura gignendo patiatur aliquid, clarissimis eam privant honoribus. Genitorem enim potius eum esse, quam factorem Unigeniti omnis recta ratio non adiget ut credamus. Sic enim illum majori gloria decoraverit, eaque de illo jure statuet quæ præcellentissimis naturis debentur, siquidem etiam apud nos citra comparationem id quod ex nobis nascitur longe præstat et antecellit ei quod efficitur. Nam si Deus factor erit, et creandi potestate præditus, nec jam sit genitor amplius, horrerim equidem blasphemum quidpiam et absurdum proferre, dicam tamen, licet invitus, re omnium præstantissima et excellentissima Dei naturam excidisse, et amplioris esse quodammodo gloriæ creaturam, quæ efficere et condere potest ex arte varia, simulque gignere, quod alteri procul dubio antecellit.

ηχὲς εἰπεῖν· ἔρω δ' οὖν ὁμῶς, οὐ τί που μάλα ἐκῶν, ὅτι ἡθεὶς ἀληθῶς ἡ τοῦ Θεοῦ φύσις, εὐρυτέρα δὲ πως δύνασθαι, καὶ δημιουργεῖν τὰ ἐκ διαφόρου τέχνης, γῶς θατέρου λαμπρότερον.

B. Recte ais.

A. Filius ergo nobis est, Hermia, et genimen revera substantialiter, non inventum scientiæ et artis fructus: hoc enim esse dicimus omnem creaturam.

B. Ita est.

A. Quocirca sapiens noster ille Joannes nos minime mentiri confirmabit, aperte dicens: « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei ²². » Summis autem virtutis præmiis inaurat eum qui sic crediderit. Scribit enim rursus: « Quis est qui vincit mundum, nisi qui credidit ⁵⁰⁷ quoniam Jesus est Filius Dei ²³? » Ad hæc, amice, Filius ipse non mediocriter admiratus est charitatem erga nos Dei ac Patris. « Sic enim, inquit, dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam ²⁴. » At cur demum coronidem quodammodo ac fastigium suorum scriptorum nobis posuit, credendum Verbum assumpta humanitate vere Deum esse, si Filius quidem non est? Quomodo vero universum mundum vicerit, qui non crediderit eum facturam non esse, et factum, dignam remunerationem tam rectæ sententiæ accipiens, quod vicerit mundum? Si enim dici potest ci-

A νοῖτο, καὶ τι τάχα που καὶ παθεῖν τῶν τοιοῦτων ὑπείληφασιν, ἡγνοήκοτες παντελῶς τί μὲν ἐστὶ κατὰ φύσιν τὸ ἀσώματον, τί δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματίων. Μερισμοῦ μὲν γὰρ ἦγουν ἀποδόρη; καὶ ἀποτομῆς ἀνεπίδεκτον παντελῶς τὸ ἀσώματον, πρέποι δ' ἂν μᾶλλον ἀπῆ τε καὶ παχέα φύσει, τὸ καὶ τοῖς τοιοῦτοις τισὶν ἀλῶναι τυχόν. Εἰ λέγοιτο τοίνυν ἐπὶ Θεῷ τὸ ἐγεγέννηκε, διεβλήθη μὲν πάθους ὑπόψια παντός, ἐπικρατεῖται δὲ λογισμῶς, τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει προσάπτων τὰ πρεπωδέστερα. Ἀποτέξεται γὰρ οὐ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὡς ἂν εἰδείη καὶ πέφυκεν αὐτῇ. Τερβρεῖται δὴ οὖν καὶ γραυδῆ δαίματα τῶν ἑτεροδόξων αἱ σκήψεις. Ὑποπλαττόμενοι γὰρ τὸ ἐκδεδιέναι, μὴ ἄρα τι καὶ πάθοι τεκοῦσα τυχόν ἡ τοῦ Πατρὸς φύσις, τῶν ὅτι μάλιστα φανοτάτων αὐτὴν ἀποστεροῦσι γερῶν. Γεννήτορα γὰρ μᾶλλον ἢ ποιητὴν τοῦ Μονογενοῦς ὁμολογεῖσθαι δεῖν τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, ἀπασισοῦν, οἶμαι, σοφὸς ἀναπειλεῖται λόγος. Εὐκλεέστερον γὰρ ἂν ἀποφῆναι μὲν ὦδι, ψῆφρον δὲ αὐτῷ δικαίως ἀπονεμεῖ, τὴν ἐπὶ τοῖς ἔγαν ὑπερχειμένους, εἴπερ ἀσυγκρίτως καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ὑπερανεστήξει τε καὶ ὑπερχεισεται ποιουμένου παντός τὸ ἐξ ἡμῶν γεννώμενον. Εἰ γὰρ ποιητὴς μὲν ἐστὶ Θεός, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ δύνασθαι δημιουργεῖν διακεκτήσεται δόξαν, εἴη δ' ἂν γεννήτωρ οὐκ ἔτι, καταφρῖξαι μὲν ἂν τὸ, παλιμφημόν τι καὶ ἀπαιτοῦ πάντων ἀρίστου καὶ διαφανεστέρου διωλ-

εις ἀκλείας, ἡ κτίσις, ἢ μετεσσι μὲν τοῦ τεκταίνειν συμπαρομαρτεῖ δὲ καὶ τὸ γεννᾶν, ὅπερ ἐστὶν ἐναρ-

C B. Εὐ λέγεις.

A. Υἱὸς οὖν ἡμῖν, ὧ Ἑρμεία, καὶ οὐσιωδῶς γέννημα κατ' ἀλήθειαν, οὐ σοφίας εὐρημα καὶ τέχνης καρπός, τοῦτο γὰρ εἶναι φαιμεν τὴν σύμπασαν κτίσιν.

B. Ὡδε ἔχει.

A. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἰωάννης τὸ ἡμιστά γε ψευδοπεῖν ἐπιψηφίζεται, λέγων ἀναφανδὸν ὅτι, « Πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα σημεῖα πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἐστὶ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἀριστελοῖς δὲ τοῖς ἀνωτάτω καταχρυσῶσιν τὸν ὦδε πεπιστευκότα. Γράφει γὰρ πάλιν· « Τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; » Καὶ πρὸς γε τοῦτοις, ὧ τᾶν, αὐτὸς ὁ Υἱὸς κατατέθηκεν οὐ μικρῶς τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. « Οὕτω γὰρ ἠγάπησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Καίτοι τί δήποτε κορωνίδα τρόπον τινὰ καὶ ὑστεροδόμιον τῶν ἰδίων ἡμῖν ἐποίησατο συγγραμμάτων, τὸ χρῆναι πιστεῦναι, ὡς ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν Θεός ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, εἴπερ ἐστὶν οὐχ Υἱός; Καταθήσει δὲ ὅπως τοῦ κόσμου παντός, ὁ μὴ τὴν δόξαν ἔλῶν, ὡς οὐκ ἐστὶ ποίημα καὶ γενητός, ἀξιοληπτόν ἀντίδοτον

²² Joan. xx, 30, 31. ²³ I Joan. v, 5. ²⁴ Joan. iii, 16.

τῶν οὕτως ὀρθῶς ἔγνωσμένων εὖ μάλα κεκερδακῶς, ἄ
τὸ νικῆσαι τὸν κόσμον; Εἰ μὲν γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐπι-
σφαλὲς εἰπεῖν, ὅτι φρονούντας διεστραμμένα καὶ
τιμῆ καὶ προσίεται Θεός, καὶ θείους χαρίσμασι στε-
φανοὶ τῶν ὄντων τινάς, φαίην ἂν ἔγωγε καὶ μάλα εἰ-
κότως, παντὸς ἀξιοῦσθαι λόγου καὶ γερῶν, τοὺς
ἤκιστα μὲν Ἰῶν, κτίσμα δὲ καὶ γεννητὸν ὑπάρχειν
τὸν Μονογενῆ φληνάφως ὑπειληφότας, κἂν εἰ γεγεν-
νησθαι λέγοιτο, καὶ Ἰῶς ὠνομάσθαι πρὸς τε αὐτοῦ
τοῦ Πατρὸς καὶ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ δὲ τοῦτο φρά-
σαι μὲν οὐ θέμις, ἐνοεῖν δὲ δυσσεβὲς, ἀληθὲς ποῦ
πάντως τὸ ἐναντίον. Στεφανοὶ γὰρ μόνους τῆς ἀλη-
θείας τοὺς ἑραστάς, καὶ διὰ τοῦτο πεπιστευκότας
ὡς εἰς Ἰῶν ἀληθῶς, οὐκ εἰς ἔργον εὐτεχνίας· νό-
σημα γὰρ τι δεῖν καὶ ἀποπληξία τοῦτο γε. Ταύτη
τοι, μεμακαρίσθαι θεῖος ἡμῖν ἔφη λόγος τῶν ἁγίων
ἀποστόλων τὸν ἔκκεριτον Πέτρον. Ἐπειδὴ γὰρ διε-
πυθάνετο μὲν ὁ Σωτήρ, περὶ τὰ μέρη Καισαρείας
τῆς καλουμένης Φιλίππου, τὸ, τίνα δὴ εἶναι φασι οἱ
ἄνθρωποι τὸν Ἰῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τίς ὁ θρύλλος
ὁ ἐπ' αὐτῷ τὴν τῶν Ἰουδαίων διαπεφοίτηκε χώραν,
ἦτοι τὰς ὁμόρους τῆ Ἰουδαία πόλεις, τὰ μαιραχιώδη
καὶ ἀπρεπῆ δοξάρια τῶν ἀγελαίων ἀφεις, εὖ μάλα
σοφῶς καὶ ἐπιστημόνως ἀνεκκράγει, λέγων· « Σὺ
εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Ἰῶς τοῦ Θεοῦ ζῶντος, » καὶ τῆς ἀλη-
θοῦς ἐπ' αὐτῷ διαλήψεως τὴν ἀντέκτισιν οὐκ εἰς
μακρὰν ἐκομίζετο, Χριστοῦ λέγοντος· « Μακάριος
εἶ, Σίμων Βἱρ Ἰῶνα, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπ-
εκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος. Καγὼ δέ
σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ
κατισχύσουσιν αὐτῆς· » πέτραν, οἶμαι, παρωνύμους,
ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὴν ἀκατάσειστον καὶ ἐδραιοτάτην
τοῦ μαθητοῦ πίστιν ἀποκαλῶν, ἐφ' ἣ καὶ ἀδιαπτῶτως
ἔρηρεῖσται τε καὶ διαπέπηγεν ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ,
καὶ αὐταῖς ἀνάλωτος ταῖς ἄδου πύλαις εἰσαεὶ δια-
μένουσα· Πέτρον καὶ ἡ πίστις ὡς εἰς Ἰῶν, οὐκ
ἀπερισκέπτως ἐσχεδιασμένη, καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων
νοημάτων ἀναπηγάξουσα, ἀλλ' ἐξ ἀπορρήτου μυστα-
γωγίας τῆς ἄνωθεν, διαδεικνύντος σαφῶς τοῦ Θεοῦ
καὶ Πατρὸς τὸν ἴδιον Ἰῶν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ πλη-
ρορορίαν ταῖς τῶν γνησίων ἐνέντος ψυχαῖς. Ἐκιστα
γὰρ ἂν διαψεύσαιτο Χριστὸς εἰπὼν, ὅτι· « Σὰρξ καὶ
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐρά-
νιος. » Εἰ δὴ οὖν μακάριος Πέτρος καὶ τῶν οὕτως
ὑπαρφεροστάτων ἀξιοῦται γερῶν, Ἰῶν Θεοῦ ζῶντος
διωμολογηκῶς αὐτὸν, πῶς οὐ τρισάθλιοι καὶ ἀπερ-
ρίμμενοι, καὶ τὸ κῆ Θεῶ καὶ Πατρὶ δοκοῦν καὶ εὖ
οὐσίας αὐτοῦ καρπὸν εἰς ποίημα κατασύροντες, καὶ
τὸ ζῆν, ἀνοητότατα καταλογιζόμενοι; Ἡ οὐκ ἀμαθεῖς

B. Παντάπασι μὲν οὖν.

A. Ἐπειτοὶ καὶ δόξαν ἔχοντες ἐφ' Ἰῶν καταθε-
λημένην οὕτω καὶ σμικροπρεπῆ, καὶ αὐτὸ τὸ μέγα
καὶ ἑξαισιον τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀγάπῃ
καταστρέφουσι θαῦμα, ἀλώσονται δὲ καὶ αὐτοῖς
ἐπιθήγοντες τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι, τὸ ἀπύ-
λωτον στόμα.

²⁶ Matth. xvi, 16 sqq. ²⁷ ibid. 17, 18.

tra periculum, Deum amplecti et colere eos qui per-
verse sentiunt, et nonnullos divinis ornare donis,
ego jure merito assuerim illos omni honore et præ-
miis dignos esse, qui unigenitum minime quidem
Filium, sed creaturam et factum esse stulte existi-
mant, quamvis genitus dicatur, et Filius ab ipso
Patre et Spiritu sancto nuncupatus. Quod si hoc
dictu quidem nefas est, et cogitatu impium, verum
est utique contrarium. Solos enim veritatis cultores
adeoque credentes in Filium verum, non arte factum,
coronat: hoc enim gravis morbus quidam est ac
stupor. Idcirco divina scripta Petrum, eximium il-
lum inter apostolos, beatum prædicatum fuisse di-
cunt. Cum enim Salvator in partibus Cæsareæ versa-
retur, quæ dicebatur Philippi, rogaretque quemnam
esse dicerent homines Filium hominis, quisve ru-
mor de illo Judæam pervasisset, aut finitimas Ju-
dææ civitates, relictis puerilibus et absurdis vulgi
opinionibus, sapienter admodum et scite clamavit,
dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi ²⁶: » cum-
que veram de illo sententiam haberet, remunera-
tionem tulit illico, Christo dicente: « Beatus es,
Simon, Bar Jona, quia caro et sanguis non revela-
vit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego
dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram
ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non
prævalerunt adversus eam ²⁷. » Petram, opinor,
quasi denominative nihil aliud quam inconcussam
et firmissimam discipuli fidem **508** appellans, su-
per quam etiam citra casus periculum firmata est
ac fundata Christi Ecclesia, et ipsis inferorum por-
tis perpetuo manet inexpugnabilis: sed et Petri fi-
des in Filium, non temere arrepta, et ex humano
sensu promanans, sed ex ineffabili doctrina cœlitus
immissa, Deo et Patre Filium suum clare ostenden-
te, et illius certam persuasionem suorum mentibus
injiciente. Nequaquam enim mentitus est Christus
cum dixit: « Caro et sanguis non revelavit tibi, sed
Pater meus cœlestis. » Si ergo beatus Petrus tam
præcellentibus donis ornatur, confessus ipsum esse
Filium Dei viventis, qui non miserrimi sint ac pro-
jecti, Deique ac Patris voluntatem rectamque do-
ctrinam sane quam temere vellicent, qui fructum
substantiæ ipsius ad facturam deducunt, et vitæ
germen cœlernum in eorum numerum stultissime
ascribunt, quæ aliunde ascitam vitam habent? Au-
non rudes admodum ii sunt?

ἔχον ὡς ἀληθῶς προχειρότατα καθυβρίζοντες, οἱ τὸν
τὸ ζωῆς βλάστημα συναίδιον, ἐν τοῖς ἐπακτὸν ἔχουσι
οἱ τοιοῦτε λίαν;

B. Ita plane.

A. Enimvero cum adeo demisso et abjecte de Filio
sentiant, magnam etiam illam et quæ omnem ad-
miracionem superat Dei ac Patris charitatem ever-
tunt: quin et adversus ipsas divinas dignitates ef-
frenatum os deprehendunt aciere.

B. Quæso, dic quo pacto : nec enim assequor.

A. Perlibenter. Nihil enim difficultatis est. Deditne Pater Filium suum pro mundi vita?

B. Omnino.

A. Præstare igitur quod genitum est, eo quod est arte factum, nemini dubium est, siquidem illud est ex nobis, et personæ patris fructus, hoc vero industriæ inventum et artis opus, non germen substantiæ.

B. Quid tum?

A. Annon intelligis minori admirationi fore Dei ac Patris charitatem, qui ad redimendam universam creaturam miserit Filium, qui creaturæ pars est, siquidem factus est, majoremque admirandi causam fore, si audieris ipsam etiam dedisse Filium ut mundi vitam redimeret, et proprio fructui non percipere, quem et mortem subire voluit, ut mundo salutem assereret?

B. Intelligo.

A. Ego vero existimo (nec succenseat quisquam, si divino amore succensus loquor paulo audacius), quod Christus par non **509** fuerit universæ creaturæ, neque mundi vitæ redimendæ suffecerit, et in eam pretii loco suam animam contulerit, atque pro nobis pretiosum sanguinem effuderit, si rovera Filius non est et Deus de Deo, sed creatura et creaturæ pars.

B. Recte dicis.

A. Addam porro servatam esse creaturam nulla re-prorsus a Deo suscepta, cumque superno auxilio non egeret. Qui enim aut unde, siquidem ipsa percipsum, et ex se redemptionem habet, ac firmam salutem? Salvavit enim, ut aiunt, universam creaturam, creaturæ pars existens Filius. Cur ergo gratulatories Deo hymnos canimus? Quidni vero, hoc omisso tanquam superfluo, creaturam hymnis prosequimur, et ad eam accedimus potius deprecantes ac dicentes, quod de universorum Domino Deo : « Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus : qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes infirmitates tuas : qui redimit de interitu vitam tuam ⁸⁸. » At hoc faciendo, sine dubio nostram prodemus insaniam et Deum offendemus ; contra vero, si laudem et gloriam earum rerum illi tribuamus, sapientes ac veri adoratores erimus. Quomodo igitur nobiscum erit factura ille unus, et datus pro omnibus tanquam Deus de Deo, et rovera Filius? Annon ita res est?

B. Quidni vero?

A. Agedum ergo, si placet, addamus hoc istis quoque, et dicamus, nomina relativa significare se invicem, altero alterius cognitionem mutuo pariente.

⁸⁸ Psal. cii, 4.

A B. Φράσεις ἀν ὅπως, ἔπομαι γὰρ οὐ τί που.

A. Καὶ μάλα προθύμως· τὸ ἀναντες γὰρ οὐδέν. Δέδωκεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς Πατὴρ ἴδιον Υἱόν ;

B. Καὶ πάνυ.

A. Ἄμεινον δὲ δῆπουθεν τὸ γεννηθὲν, οὐπερ ἀν φιλοτεχνήσαιτό τις, παντὶ τῷ δόξειεν ἀν, εἴπερ ἐστὶ τὸ μὲν ἐξ ἡμῶν καὶ τῆς τοῦ τεκόντος ὑποστάσεως καρπός, τὸ δέον [γρ. δέ γε], τῆς ἀρίστης εὐρημα βουλῆς καὶ σοφίας ἔργον, οὐ βλαστὸς οὐσίας.

B. Τί οὖν τοῦτό γε ;

A. Ἡ οὐκ ἔννοεῖς, ὡς μετὸν μὲν ἀν τις ἀγάσαιτο τυχὸν τὴν ἀγάπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, προεμένου πρὸς λύτρωσιν τῆς ὅλης κτίσεως, μέρος ὄντα κτίσεως, τὸν Υἱόν, εἴπερ ἐστὶ γενητὸς, πλουσιώτερον δὲ κατατεθήποι· ἀν καὶ σφόδρα εἰκότως τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ἀντάλλαγμα, καὶ αὐτὸν εἰ μάθοι δεδωκότα τὸν Υἱόν, καὶ ἀφειδήσαντα μὲν ἰδίου καρποῦ, κατὰ γε τὸ ἐν σαρκὶ γεγονότα καὶ ἐντεθνάναι δοκεῖν, δεδιψηκότα δὲ μᾶλλον τοῦ κόσμου τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι διαμονήν ;

B. Συνήμι.

A. Οἶμαι δὲ ἔγωγε (καὶ νεμεσάτω μηδεὶς ἀνακαιομένῳ πρὸς θράσος ἐκ φιλοθεῖας τῷ λόγῳ), ὡς οὐδ' ἀν ἀντάξις εἴη τῆς ὅλης κτίσεως ὁ Χριστὸς, οὐδ' ἀν ἔχοι διαρκῶς εἰς τὸ ἐκπρίσθαι καλῶς τὴν τοῦ κόσμου ζωὴν, καὶ εἰς αὐτὴν καταθόητο καθάπερ ἐν τάξει τιμῆς τὴν ἰδίαν ψυχὴν, πρόοιτό τε ὑπὲρ ἡμῶν τὸ τίμιον αἶμα, εἰ μὴ ἀληθῶς ὁ Υἱὸς ἐστὶ, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ Θεός, κτίσμα δὲ καὶ κτίσεως μέρος.

B. Εὖ λέγεις.

A. Προσθέτην δ' ἀν ὅτι καὶ διασέσωσται κτίσις, οὐδὲν τὸ σύμπαν λαβοῦσα παρὰ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀνωθεν συνεργείας οὐ δεδημένῃ. Πῶς γὰρ ἢ πόθεν, εἴπερ αὐτὴ δι' ἑαυτῆς καὶ ἐξ ἑαυτῆς τὴν λύτρωσιν ἔχει, καὶ τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι διαμονήν ; Διασέσωκε γὰρ, ὡς φασὶ, τὴν σύμπασαν κτίσιν, μέρος ὄντα κτίσεως ὁ Υἱός. Ἄνθ' ὅτου δὴ οὖν τὰς χαριστηρίους ψόδας ἀνέμεν τῷ Θεῷ ; Τί δὲ οὐχί, τοῦτο παρέντες ὡς περιττόν, ὑμολογοῦμεν τὴν κτίσιν, πρόοιμεν δὲ μᾶλλον ἐκλιπαροῦντες καὶ λέγοντες, περὶ τοῦ πάντων Δεσπότης Θεοῦ· « Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς ἀναπαδόσεις [αἰ. ἀνέσεις] αὐτοῦ, τὸν εὐελατεῦοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτροῦμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου. » Ἄλλ' ἔκείνο μὲν δρώντες, καὶ φρενὸς ἀναμφιλόγως τῆς ἀρίστης ἐξεύσωμεθα, καὶ Θεῷ προσκρούσομεν· ἀνάπτοντες δὲ μᾶλλον αὐτῷ τὰς ἐπὶ τῷδε δοξολογίας, σοφοὶ τε καὶ ἀληθεῖς ἐσόμεθα προσκυνηταί. Πῶς οὖν ἐστὶ ποίημα μεθ' ἡμῶν, ὁ εἰς καὶ πάντων ἀντάξις, ὡς Θεός ἐκ Θεοῦ, καὶ Υἱός ἀληθῶς ; Ἡ οὐχ ὡς ἔχει ;

B. Πῶς γὰρ οὐ ;

A. Φέρε δὴ, εἰ τοι δοκεῖ, καὶ τότε δὴ τούτοις προστιθέντες, λέγωμεν ὅτι τὰ πρὸς τι πῶς ἔχοντα τῶν ὀνομάτων, αὐτὰ δι' ἀμφοῖν σημαίνεται, τὴν ἀλλήλων

ἐκάτερα συνωδίνοντα γινώσιν. Ὅστε δὴ βῆλον εἴ γέ A
τις μάθοι τὸ δεξιὸν, εἰ δεῖ που (1) πάντως ἂν δι' αὐ-
τοῦ τὸ εὐώνυμον, καὶ μὴν ὅτι καὶ τὸ ἔμπαλιν ἀλη-
θές, συνερπεῖ πᾶς ὅστισούν. Ὅνομα τοίνυν τῶν πρὸς
εἰ ἐστι, τὸ Πατήρ, ἰσοτρόπως δὲ τούτῳ καὶ τὸ Υἱός.
Ποῖ δὴ οὖν ἄρα, καὶ πρὸς ὃ τι βλέπουσαν ταυτὶ ποιη-
σεται τὴν ἀναφορὰν, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν,
καὶ τὸν αὐτοῖς πρέποντα λόγον ἐξοίχοιτο ἂν οὐ-
δαμῶς;

B. Καὶ τίνοι τοῦτο ἀσυμφανες; πατήρ γάρ, ὡς
πρὸς υἱὸν, καὶ μὴν καὶ υἱὸς ὡς πρὸς πατέρα νοοῖ-
ᾷν καὶ λέγοιτο.

A. Εἶτα τί μαθόντες οἱ διςτραμμένοι καὶ παρά-
κοποι τὸν νοῦν, Πατέρα μὲν ἡμῖν ὀνομάζουσι τὸν
Θεόν, ποίημα δὲ εἶναι διατείνονται τὸν Υἱόν; Ἡ οὐκ
ἀμαθὲς καὶ ἀνάρμοστον κομιδῆ, Πατρὶ μὲν τὸ ποιη-
θὲν, Πατέρα δὲ αὐτῷ πεποιημένῳ συντετάχθαι λέ-
γειν κατὰ γε τὸν τοῦ πρὸς τι λόγον;

B. Κομιδῆ μὲν οὖν, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸν ποίημα λέ-
γωμεν τὸν Πατέρα, σχέσιν ἤδη λαχόντα φυσικῆν τὴν
πρὸς τι τῶν ποιημάτων, ὅσον ἦκεν εἰς λογισμούς.

A. Οὐκοῦν, ἀκούοντων καὶ αὐτοῦ βοῶντος Χρι-
στοῦ· « Οὐτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου· εἰ
ἐμὲ ἤδατε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ἤδατε. » Ἐρο-
μένοις δὲ τῆς ἐπιπλήξεως τὴν αἰτίαν, ἀποκρινεῖται
λέγων· « Ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν·
καὶ ὁ τὸν Υἱὸν ἀρνούμενος, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. »
Καὶ εἰκότως γε σφόδρα καὶ ἀληθῶς. Εἰ γὰρ μὴ ἐστι
Πατήρ, ὅτι φύσει γεγέννηκεν, οὐδὲ τὸν Υἱὸν ὑφεστά-
ναι δοίη τις ἄν. Υἱὸς γάρ, ὅτι γεγέννηται· καὶ εἰ μὴ
ἐστὶν Υἱὸς ὡς γεγεννημένος, οὐδὲ Πατήρ εἴη ἂν κατὰ
γε τὸν τοῖς νοήμασιν ἐμπρηπῆ τε καὶ ἐπόμενον λο-
γισμῶν, Πατήρ μὲν, ὅτι γεγέννηκεν. Οὐκοῦν καὶ
συνυφεστάναι καὶ συναναίρεισθαι δι' ἀμφοῖν ἐκάτε-
ρον, ἀληθές, καὶ ἐνδὸς ὑφεστηκότος, ὑφεστήξει που
πάντως καὶ τὸ, δι' ὃ λέγεται καὶ ἐστὶν ὃ ἐστι. Τί δὲ
λέγοντος τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν ἀπειθῆ καὶ δυσήνιον
τῶν Ἰουδαίων δῆμον· « Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με; » καίτοι Πα-
τέρα μὲν οὐδαμῶς ἑαυτὸν ὀνόμαζεν ὁ Χριστός, Υἱὸν
δὲ καὶ ἐκ Πατρὸς. Πῶς δὴ οὖν ἄρα φησὶν ὡς ἡμᾶς
ἀφίχθαι λοιπὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς; Ἡ δηλονότι
τὸ ἐν ὀνόματι νοητέον, ἐν δόξῃ τε καὶ ἐν εὐφημίᾳ
τοῦ Πατρὸς; Ὅνομα γὰρ ἐσθ' ὅτε, τὴν διακρίσειον
εὐφημίαν, καὶ τὸ περίοπτον ἐν εὐκλείαις ἡ θεῖα λέ-
γει Γραφή, καθάπερ ἀμέλει τὸ ἐν βίβλῳ Παροιμιῶν
ὀνομαζόμενον· « Αἰρετὸν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πο-
λὺς. » Ἄρ' οὖν διαπέπτωκε τοῦ εἶναι σοφός τε καὶ
ἀληθής τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, ὡς ἀφίκοιτο πρὸς
ἡμᾶς ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, ἀναφανδὸν εἰρηκότος;

B. Καὶ μὴν ὀγιὲς εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἀμάρτοι τὰ-
ληθοῦς ἢ ἀλήθεια.

A. Εἴπερ οὖν ἐστὶν ἀληθής ὁ λόγος, ἢ τὸν Θεὸν
καὶ Πατέρα κατακομιστέον ἐν κτίσμασιν, ἵνα μὴ

A Quare si quis dextrum didicerit, agnoscet utique
facilius sinistrum, et e converso, idque verum esse
nemo non astipulabitur. Nomen igitur relativum est,
Pater, et similiter Filius. Quonam igitur, et quorsum
pertinentem hæc relationem facient, et mutuam ha-
bitudinem, ita tamen ut sibi convenientem rationem
non egrediantur?

B. Cuinam obscurum istud est? pater enim, re-
spectu filii, adeoque filius respectu patris intellige-
tur esse ac dicetur.

A. Jam quid tandem causæ est cur perversi illi
ac dementes, Patrem quidem nobis nominent Deum,
at facturam contendant esse Filium? Annon stultum
et absurdum plane est, Patri quidem id quod factum
est, Patrem autem rursus ei quod factum 510 est
esse correlatum?

B. Prorsus quidem, ne et ipsum facturam esse
dicamus Patrem, si habitudinem demum obtineat
naturalem relativam ad aliquam facturarum, quan-
tum ratiocinando assequi licet.

A. Itaque audiant ipsam quoque Christum claman-
tem: « Neque me scitis, neque Patrem meum: si
me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis ». »
Sciscitantibus vero causam admirationis, responde-
bit, dicens: « Qui negat Patrem, et Filium negat.
Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet ». »
Jure id quidem ac vere. Nam si Pater non est, quo-
niam natura genuit, neque Fillum subsistere aliquis
fatebitur. Filius enim est, quoniam genitus est: et
si Filius non est ut genitus, neque Pater erit, si rite
et ordine colligimus, Pater quidem, quoniam genuit.
Igitur et simul subsistere, et simul perire invi-
cem utrumque verum est, et uno subsistente utique
subsistet illud etiam propter quod dicitur et est id
quod est. Quid vero dicente Christo ad praefractum
et perveracem Judæorum populum: « Ego veni in
nomine Patris mei, et non accipitis me? » Nam
Patrem nequaquam seipsum nominavit Christus, sed
Filius, et ex Patre. Quomodo igitur ait se ad nos
venisse demum in nomine Patris? An intelligendum
scilicet illud, in nomine, in gloria et celebratione
Patris? Nomen enim aliquando illustrem laudationem
et insignem commendationem appellat Scriptura di-
vina, quemadmodum nempe illud in libro Prover-
biorum: « Eligibilis nomen bonum quam divitiarum
multarum ». » An ergo veritate et sapientia caret Sal-
vatoris oratio, dum se in nomine Patris ad nos ve-
nisse palam et aperte prædicat?

B. Equidem recte dici potest a vero veritatem non
aberrare.

A. Si ergo verus est sermo, aut Deus et Pater in
creaturarum numerum detrudendus est, ne videatur

³⁹ Joan. viii, 19. ⁴⁰ I Joan. ii, 22, 25. ⁴¹ Joan. v, 43. ⁴² Prov. xii, 1.

(1) Corrupte pro εἰδείη που.

gloria superare Filium, aut Filius demum ad divinam excellentiam et filiationis naturam, substantialem nimirum, revocandus est. Nullo enim modo Deo ac Patre minor erit, si talis esse videatur: qua in re nobis sapiens Joannes suffragabitur, dicens: « Qui desursum venit, super omnes est ⁴². » Illud autem, « desursum, » excelsam et supremam demonstrare naturam, ostendet Servatoris discipulus, dicens: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens **511** a Patre luminum ⁴³. » Venit igitur nobis a Patre, ut a fonte, Filius, et ex suprema radice prodiens, claritatem unde prodiit ostendit in seipso, excellentiam supra omnia sortitus, quemadmodum nemp̄ et Pater. Supra omnia autem hic utique dicimus, non sola gloria, neque nobilitatis excellentia prestantem creaturæ, sed substantiæ suprema eminentiæ rebus omnibus antecellentem ac præstantem, una cum Patre qui genuit. Quod si est supra universa, quomodo inter universa censebitur? Si enim revera creatura est, inter reliquas creaturas collocabitur. Quomodo igitur alius ab universis, aut supra universa est, nisi naturaliter fugiat censeri inter universa? Alioqui locorum excellentia incorpoream Filii naturam ornando nonne perperam nugabimur?

B. Qui ais?

A. Vin' tu illud, « desursum, » dicamus respectu loci qui contrarius inferiori esse censetur, et spatiis definitur?

B. At qui faciemus Filio, siquidem in istiusmodi loco est? Proprium enim corporum istud est.

A. Itaque recte omnino dicimus illud, « desursum, » ex Patre significare. Idcirco et a solo Patre cognoscitur, et solus cognoscit Patrem suum ac Deum. Cerni etenim non potest, neque ulli mortalium patet, quid revera sit ipsa in se natura suprema. Subsistere siquidem et esse Deum credimus: quid autem sit secundum naturam absurdum est inquirere, quando capi nequit. Natura enim Dei mentem omnem superat. Jam quomodo, si creatus quidem et factus est, ipse solus Patrem agnosceret, et solus item cognosceret a solo Patre? Nam Dei naturam nosse nulla potest plane res facta: scire autem quid sit res creata, non cujusvis intellectus captum excedet. licet humanam conditionem quodammodo superet. Igitur si solus ipse Patrem cognoscit, et vicissim a solo Patre cognoscitur, non est jam quod factus putetur et arguatur. Sola enim novit seipsam suprema et ineffabilis natura, et inaccessa est omnino creaturis.

γάρ οὐδὲν ἑαυτὴν ἢ ἀνωτάτω καὶ ἀπόρητος φύσις, χρῆμα παντελῶς.

B. Inaccessa utique et impervia, quandoquidem longe omnem mentem excedit Deus.

A. Creatus autem in universum, quomodo etiam dicitur a nobis Filius Paulo sapientissimo in hunc

φαίνονται πλεονεκτῶν ἐν δόξῃ τὸν Υἱὸν, ἤγουν τὸν Υἱὸν ἀναχομιεστῶν ἤδη πως εἰς ἀξίωμα τὸ θεοπραπές, καὶ εἰς υἱότητος φύσιν, τὴν οὐσιωδῶς νοουμένην. Μειονεκτοῖτο γὰρ ἂν ἤκιστα γε κατὰ τρόπον οὐδένα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰ τῆδε ἔχων ἐρῶτο· καὶ συναθλήσει λέγων ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἰωάννης· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Ὅτι δὲ τὸ « ἀνωθεν » τὴν ὑψοῦ τε καὶ ἀνωτάτω παρίστησι φύσιν, διαδείξει λέγων τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς· « Πᾶσα θέσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἀνωθεν ἐστίν, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. » Ἦκει δὲ οὖν ἐκ Πατρὸς ἡμῖν ὡς ἀπὸ πηγῆς ὁ Υἱὸς, καὶ ῥίζης ἐκπεφυκῶς τῆς ἀνωτάτω, τὴν ὅθεν ἐξέφυ λαμπρότητα διαδείκνυσιν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐπάνω πάντων εἶναι λαχῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατὴρ. Ἐπάνω δὲ πάντων ἐν γε δὴ τούτῳ μάλιστα φαμεν, οὐ τί που κατὰ μόνην τὴν δόξαν, οὔτε μὴν ταῖς κατ' εὐκλείαν ὑπεροχαῖς πλεονεκτοῦντα τὴν κτίσιν, ἀλλὰ τῷ τῆς οὐσίας ὑπερτάτῳ ὑπερανεστηκότῃ καὶ ὑπερανέχοντῃ τῶν ὄλων ὁμοῦ τῷ τεκόντι Πατρὶ. Εἰ δὲ ἐπάνω πάντων ἐστίν, πῶς ἂν ἐν πᾶσι νοοῖτο; Κτίσμα γὰρ εἴπερ ἐστίν ἀληθῶς, κτίσμασιν ἑτέροις συντετάχεται. Πῶς οὖν ἕτερος παρὰ πάντα καὶ ἐπάνω πάντων ἐστίν, εἰ μὴ διάλλοιτο φυσικῶς τὸ ἐναριθμεῖσθαι τοῖς πᾶσιν; Ἡ τοπικὸς ὑψώμασι τὴν ἀσώματον τοῦ Υἱοῦ φύσιν ἐκτετιμηκότες, οὐκ εἰκὴ βαψωδῆσομεν;

B. Πῶς φῆς;

A. Βούλει τὸ « ἀνωθεν, » ὡς ἐκ τόπου λέγωμεν, ἀντινοουμένου πρὸς τὸ κάτω, καὶ μετρητοῦ διαστημάτων;

C B. Εἶτα τί δράσομεν τὸν Υἱὸν, εἴπερ ἐστίν ἐν τύπῳ τοιοῦτω; Σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτο γε.

A. Οὐκοῦν ἄριστά φαμεν, ὡς ἐκ Πατρὸς νοεῖσθαι τὸ « ἀνωθεν ». Τοιγάρτοι, καὶ ὑπὸ μόνου γνωρίζεται τοῦ Πατρὸς, καὶ γνωρίζει μόνος τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα καὶ Θεόν. Ἀποπτον γὰρ τι χρῆμα, καὶ οὐδενὶ τῶν ἑνῶν διεγνωσμένον, ὅτι ποτὲ ἐστίν ἀληθῶς, αὐτὴ καὶ ἑαυτὴν ἢ ἀνωτάτω φύσις. Ὅτι μὲν γὰρ ὑφέστηκε καὶ ἐστὶ Θεός, πιστεύομεν· τί δὲ κατὰ φύσιν ἐστίν, ἀπηχῆς ἐρουνδῶν, ἐπεὶ μηδὲ ἐστὶν ἀλώσιμον. Νοῦ γὰρ ἐπέκεινα παντὸς ἢ Θεοῦ φύσις. Εἶτα πῶς, εἴπερ ἐστὶν ἐκτισμένος καὶ γεννητός, εἰδείη μὲν ἂν αὐτός τε καὶ μόνος τὸν Πατέρα, μόνος δὲ αὐτὸς ὑπὸ μόνου γνωρίζοιτο τοῦ Πατρὸς; Καίτοι τὸ μὲν φύσιν εἰδέναί Θεοῦ, παντὶ δῆπου πάντως ἀνέφικτον γεννητῷ, τὸ δὲ ἐξεπίστασθαι τι τῶν κεκλημένων εἰς γένεσιν, ὃ τί ποτ' ἐστίν, οὐκ ἂν ὑπερβρώσκοι πάντα νοῦν, εἰ καὶ ἀνῶκισται πως τοῦ καθ' ἡμᾶς. Οὐκοῦν εἰ μόνος αὐτός ἐγνωκε τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸς ὑπὸ μόνου γινώσκειται τοῦ Πατρὸς, διαπέφουγεν εἰκότως τὴν ἐπὶ τῷ πεποιῆσθαι γραφὴν τε καὶ δόξαν. Μόνη καὶ τοῖς εἰς τὸ εἶναι παρενημεγμένοις ἀσπιθεῖς τὸ

B. Ἀσπιθεῖς μὲν οὖν καὶ ἀνέμδατον, ἐπέλοι τὸ νοῦ παντὸς προσωτέρω, Θεός.

A. Ἐκτίσθαι δὲ ὄλως πῶς ἂν καὶ λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ Υἱός, καίτοι διακεκραγόςτος ὡδὶ τοῦ σοφωτά-

⁴² Joan. III, 31. ⁴³ Jac. I, 17.

του Παύλου· « λέγω δὲ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος ἡπίσις ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ἄν, ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτρόπου; ἐστὶ καὶ οὐκ οὐκονόμος, ἀχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρὸς· οὗτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἤμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἤμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν. » Οὐκοῦν, ἀβήρωστούντες μὲν ἐτι τὸ ἀμαθὲς, καὶ τοῖς τῆς ἀρχαίας νηπιότητος αἰτιάμασι καθεστηκότας ἔνοχοι, ταῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ὑπενηγέμεθα, τῇ κτίσει ἀελατρευκότες, καίτοι δέον ἀνάπτειν τὸ σέβας τῷ γε ἀληθῶς καὶ μόνῳ κατὰ φύσιν Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ ἡμῖν ἐπέλαμψεν ὁ Υἱὸς, τότε δὴ, τότε κρείττους τε καὶ προφερέστεροι τῆς ἐν νηπιότητι φρενὸς ἀναδειγμένοι, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀληθείας διελάσαντες φῶς, ἀπηλλάγμεθά που, καθάπερ ἐγῶμαι, συναινέσεις δὲ καὶ αὐτὸς οἶδ' ὅτι, τοῦ κατεξῆχθαι στοιχείοις κοσμικοῖς. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὁ ἱερὸς ἀρτίως διεσήμηγε λόγος, ὃν καὶ ὡς εἴη σοφὸς τε καὶ ἀληθὴς, φαίεν ἂν ἴσως οἷς ἂν ὀρθότητος μέλοι· λαλεῖ γὰρ ἐν Χριστῷ μυστήρια.

B. Φαίεν γὰρ ἄν.

A. Ἄρ' οὖν, ὧ Ἑρμῖα, πᾶν εἰ τί φαμεν διακεκλῆσθαι πρὸς ὑπαρξίν τοῖς τοῦ πεποιηκότες νεύμασιν, οὐχὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἐναριθμητέον, ἢ καὶ ὡς μέρος τοῦ κόσμου τῷ παντὶ συντετάσσεται;

B. Καὶ μάλα.

A. Αελυτρώμεθα δὲ πρὸς τελειότητα νοῦ καὶ φρενὸς ἰγμένοι, κινδηλεύοντές τε τὸ ὑποκεισθαι θέλειν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις;

B. Οὕτω φημί.

A. Ἄρα τὴν εἰς Υἱὸν ὡς εἰς Υἱὸν ἀληθῶς παραδεδαγμένοι πίστιν, ἢ πῶς;

B. Οὕτως.

A. Οὐκοῦν οὐ γεννητὸς εἴη ἂν ὁ Μονογενὴς, ἵνα μὴ φαίνοντο μὲν αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων στοιχείων, καὶ τελῶν ἐν κτίσμασι, νήπιοι δὲ ἡμεῖς, καὶ ἀσχημάτων ἐτι τῶν εἰς τελειότητα νοῦ, τηρώμενοι, εἰκαίους τε λογισμοῖς περνακισμένοι μάλλον, ἢ περ οὖν ἀληθῶς ἐλπῖδα βεβαίαν καὶ γνῶσιν πεπλουτηκότες, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Υἱὸν. Τί γὰρ ὄλωσ ὀνήσειεν ἂν ἡμᾶς ὁ Μονογενὴς, καίτοι δι' ἡμᾶς γενόμενος ἀνθρωπος, εἰ μὴ τοῦ λατρεῦναι τῇ κτίσει λελυτρώμεθα; Τὴν δὲ εἰς αὐτὸν, εἰπέ μοι, προσηκόμενοι πίστιν ὡς εἰς Υἱὸν, ἄρ' οὐ πεπλανήμεθα;

B. Ἔοικεν, εἴπερ ἐστὶ γεννητὸς.

A. Τί δὲ, οὐκ ἀμείνων παραπολὺ τῆς διὰ Χριστοῦ παιδεύσεως ἢ διὰ Μωσῆος, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς εἰς ἐν τι τῶν γεννητῶν ἢ πίστις; Φαίην δ' ἂν ὅτι κενολογοῦσιν οἱ ἅγιοι, κατόπιν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ριπτοῦντες ἀεὶ τὴν ἀρχαιοτέραν ἐντολήν. Τετελειώκε δὲ πῶς ὁ νόμος οὐδὲν, ἀλλ' ὁ δίκαιος ἡμῖν ἐκ πίστεως ζήσεται; Καίτοι διόλλυσι μὲν ἢ πίστις ἢ εἰς Υἱὸν, τοὺς εἰσδεδαγμένους αὐτὴν, ὠφέλησε δὲ

A modum clamante: « Dico autem, quanto tempore 512 hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre: ita et nos, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes; at ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus ⁴⁵. » Itaque cum adhuc ignorantia laborarem, et veteris insanie criminibus obnoxii teneremur, mundi elementis subditi fuimus, creaturæ servientes, cum ad verum ac solum Deum secundum naturam cultus esset referendus. Postquam autem nobis illuxit Filius, tunc sane, tunc devicta et superata puerili ignorantia, ad veritatis lucem proveci, liberati sumus, meo iudicio, neque tu inficias ibis, sat scio, ab illa subjectione et ditione elementorum mundi. Hoc enim sacer ille paulo ante sermo nobis ostendit, quem cum sapientem, tum verum esse fatebuntur ii quibus rectum est curæ: loquitur enim in Christo mysteria.

B. Fatebuntur verò.

A. Numquid igitur, Hermia, quodcunque factoris nutu productum esse dicimus, inter mundi elementa numerandum est, an etiam quasi pars mundi una cum universo collocabitur?

B. Utique.

A. An verò liberati sumus, ad perfectionem animi ac mentis proveci, et tanquam adulterinum rejicientes velle mundi elementis subjacere?

B. Ita sentio.

A. An fide in Filium, tanquam in Filium verò suscepta, aut quomodo?

B. Eo modo.

A. Igitur factus non erit Unigenitus, ne videatur quidem ipse cum aliis elementis etiam in numerum creaturarum ascriptus, nos autem pueruli, et animi perfectis dotibus vacui, vanisque cogitationibus delusi potius quam spe firma et cognitione Filii nimirum ditati. Quid enim Unigenitus in universum nos juverit, licet propter nos factus homo, nisi creaturæ cultu soluti fuerimus? Sed fidem in ipsum tanquam in Filium, amplexi, an non, amabote, frustra fuerimus?

B. Ita certe, siquidem est genitus.

A. Quid verò? Nonne præstantior multo est institutione Christi illa Mosaica, si revera fides est in aliquid creatum? 513 Sed frustra nugari sancios dixerim, qui vetus mandatam evangelicis oraculis semper postponunt. Quomodo verò lex nihil ad perfectum adduxit ⁴⁶, sed justus nobis ex fide vivet ⁴⁷? Nam fides illa in Filium perdit quidem eos qui ipsam admiserunt: lex autem veteribus

⁴⁵ Galat. iv, 1-5. ⁴⁶ Hebr. vii, 19. ⁴⁷ Rom. i, 17.

profruit, si hæreticorum sermonibus attendamus. A

B. Quæso, dic quomodo.

A. Impigre sane et alacriter valde. Finge vero mihi dicenda hæc esse proposita.

B. Quænam isthæc ais?

A. Præcis quidem per sapientissimum Mosen lex prolidit: « Audi, Israel: Dominus Deus noster Dominus unus est ⁴⁸. » Præterea: « Non facies tibi idolum, neque cuiusquam similitudinem, quæcunque in cælo sursum, et quæcunque in terra deorsum ⁴⁹. » Tum ad meliorem frugem revocans, adeoque ab ipsis mundi elementis abducens: « Attende tibi ipsi, inquit, ne respiciens in cælum, et videns solem, et lucem lunam, et stellas, et omnem ornatum cæli, errans adores ea ⁵⁰. » Ad unum igitur verum et naturalem Deum lex vocabat, abducens prorsus ab errore et malo: statuebat enim creaturam præ Creatore adorandam neutiquam esse, eosque qui vocati erant in hoc confirmabat indicta pœna capitali in eos qui id contemnerent. Verum ista quidem lex: quo in statu porro nos versemur, age, dicamus. Præterit quidem lex quæ in umbris et figuris prædicabatur, sed lux veritatis effulsit, quandoquidem fidem in Filium suscepimus, tametsi, ut illi volunt, creatum et factum. An non miserissimi quidem nos sumus, tametsi meliorem sortem nacti videmur, longe autem præstantiores ii qui juxta legem edocti sunt Deum unum et naturalem adorare? Et quod absurdus est, illi veritatis luce nondum præditi, verum et naturalem Deum agnovissent: nos autem inanes, qui cum veritatem nos accepisse gloriemur quæ majoribus nostris data non sit, per eam in errorem decidimus, et divina luce obtenebrati potius quam illustrati misere degimus.

δωρημένην ἀλήθειαν, δι' αὐτῆς πεπλανήμεθα, καὶ λαμπρυσμένοι διατελούμεν οἱ δειλαιοί.

B. Quam acuta oratio!

A. Si vero illud etiam didiceris, magis, opinor, mirabere.

B. Quidnam istud?

A. Lex nobis pædagogus fuit in **514** Christum. Ita enim scripsisse beatum Paulum omnino audisti ⁵¹.

B. Audii.

A. Inquirendum est igitur cur et quomodo lex pædagogus esset nos ad Christum deducens, hoc est, ad doctrinam et agnitionem Christi. Num ut ad præstantiorem, et quæ antecellebat eam quæ in lege erat, atque in figuris adhuc infossa, aut certe ad viliorem et humiliorem?

B. Ad præstantiorem et illustriorem.

A. Euge, o charum caput; nam quisvis cordatus et sapiens vir annuet, et ita rem esse dicet. Itaque si lex pædagogus, cum unum et naturalem Deum prædicet, nos ad Christi mysterium non tanquam

τοὺς ἀρχαιοτέρους ὁ νόμος, εἰ τοὺς τῶν διεστραμμένων παραδειγματίζετο λόγους.

B. Φράσαις ἂν ὅπως.

A. Ἀοκνίστατά γε καὶ μάλα προθύμως. Φάθι δὲ με ταυτὶ βεβουλησθαι λέγειν.

B. Τὰ ποία ἄττα φῆς;

A. Τοῖς μὲν ἀρχαιοτέροις ὁ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως κατεχρησμένης νόμος· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἔσθι. » Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις· « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔσονται, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω. » Ἀποκομίζων δὲ ἔτι πρὸς τὸ ἀμείνων ἔχον, καὶ μὴν καὶ αὐτῶν ἀφιστάς τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων· « Πρὸς σε σεαυτῷ, φησί, μὴ ἀναθέλας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃ αὐτοῖς. » Εἰς ἓνα τοιγαροῦν τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸν ὁ νόμος ἐκάλει, μεθιστάς εἰσάπαν τοῦ σφαλεροῦ καὶ χειρόνου· ἐπιψηφίζετο γὰρ οὐδαμῶς τὸ χρῆναι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνεῖν, καὶ μὴν καὶ ἀσφαλεστέρους εἰς τὸ ἐρηρῆσθαι καλῶς ἐν γε ταυτῷ τοῖς κεκλημένους ἐτίθει, ποιήν ἑπαρτήσας τοῖς ἐθέλουσι βῆθμεν τὴν εἰς αἴμα ζήμιαν. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ὁ νόμος· παρῆκται δὲ ὅποι τὰ καθ' ἡμᾶς, φέρε δὴ λέγωμεν. Παρόχეთο μὲν ὁ νόμος, ὡς ἐπὶ σκιαῖς καὶ τύποις κατηγορούμενος, ἀνέλαμψε δὲ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, ἐπέτειο τὴν εἰς Ἰῶν παραδεδόμεθα πίστιν, καίτοι, καθ' ἐκείνους, γεννητὸν ὄντα καὶ πεποιημένον. Ἄρ' οὐ τρισάθλιοι μὲν ἡμεῖς, οἱ ἐν δοκῆσει καὶ μοῖρᾳ τῇ κρείττονι, πολλῶν δὲ ἀμείνων οἱ κατὰ τὸν νόμον Θεὸν τὸν ἓνα καὶ φύσει δεδιδασκασμένοι προσκυνεῖν; Καὶ τό γε παραλογώτερον, οἱ μὲν γὰρ οὐπω πεπλουτηκότες τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸν ἐγνωκάσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ περιττοί, καίτοι λαχεῖν αὐχῆσαντες τὴν τοῖς πρὸ ἡμῶν οὐ δευτῷ τῷ θεῷ κατεσκοτισμένοι· μᾶλλον ἤγουν ἐκλε-

B. Ὡς δριμύς ὁ λόγος!

A. Εἰ δὲ δὴ κάκεινο μάθοις, καταθαυμάσαις ἂν, οἶμαι, μειζόνως.

B. Τὸ ποῖον;

A. Παιδαγωγὸς ἡμῖν ὁ νόμος γέγονεν εἰς Χριστόν. Γεγραφοτός γὰρ ὡδὶ διεπύθου πάντως τοῦ μακαρίου Παύλου.

B. Ἐπυθόμην.

A. Βασιανιστόν δὴ οὖν ἐφ' ὅτι τε καὶ ὅπως παιδοκόμος ἦν εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος εἰς Χριστόν ἀναφέρον, ταυτέστιν, εἰς λόγον καὶ γνῶσιν τὴν ἐπὶ Χριστῷ. Ἄρ' ὡς εἰς ἀμείνω καὶ ὑπερτρέχουσιν τῆς ἐνούσης αὐτῷ καὶ ἐγχευομένης ἔτι τοῖς τύποις, ἤγουν εἰς αἰσχίονα καὶ χθαμαλωτέραν;

B. Εἰς ἀμείνω καὶ φανοτέραν.

A. Εὖ γε, ὦ φιλότης· ἄσπας γὰρ, οἶμαι, σοφός καὶ ἀρτίφρων ἀνὴρ συννεύσειεν ἂν, ὡδέ τε ἔχειν τὸ χρῆμα ἐρεῖ. Οὐκοῦν εἰ νόμος ἡμᾶς ὁ παιδαγωγός, καίτοι τὸν ἓνα καὶ φύσει διακηρύττων Θεὸν, οὐχ ὡς

⁴⁸ Deut. vi, 4. ⁴⁹ Deut. v, 8. ⁵⁰ Deut. iv, 19. ⁵¹ Galat. iii, 24.

εις αίσχλιονα γνώσιν εις τὸ ἐπὶ Χριστῷ διακομίζει A
 μυστήριον, Υἱὸς ἂν εἴη μᾶλλον οὐ γεννητὸς, ἵνα μὴ
 νόμος ἡμᾶς ἀδικήσας ὄρωτο, μήτε μὴν ὡς προφε-
 ριστέραν τῆς εἰς Θεὸν γνώσεως τὴν εἰς ποίημα τι-
 θεῖς, πάγη καὶ θήρατρον διαβολικὸν εὐρίσκειτο, καίτοι
 λαληθεὶς δι' ἀγγέλων καὶ δοθεὶς ἡμῖν εἰς ἐπικουρίαν.
 Νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν ἔδωκε, τῶν ἀγίων τις ἔφη.
 Καὶ εἰ πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστὸς,
 πῶς ἂν ἔχοι τὸ εἶναι σεπτὸς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς
 ὁ λόγος; Ἐκτελευτῆ γὰρ εἰς πλάνησιν τῆς ὄλης
 γνώσεως οἰονεὶ τὸ συμπέρασμα κατακλείον ἡμᾶς εἰς
 γεννητὴν καὶ οὐκ ἀκτιστον φύσιν.

B. Ὁρθότατα ἔφησ. Πλὴν οἶμαι τι τοιοῦτον ἔρειν
 τὸν διεναντίας, τὸ πρωτότοκος ὄνομα, τί ἂν βούλοιοτο
 δηλοῦν;

A. Τὸ προῦχειν ἐν ἀδελφοῖς τὸν δεῖνα τυχόν, καὶ B
 πρεσβυτέραν λαχεῖν ἐτέρων, τὴν διὰ γεννήσεως ὑπ-
 ἀρξιν.

B. Εἶτα πῶς ὠνόμασται, φασί, πρωτότοκος πάσης
 τῆς κτίσεως ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ἀδελφὴν ὡσπερ ἔχει τὴν
 κτίσιν, ὡς ὁμογενῆ καὶ ὁμοφυᾶ;

A. Φροῦδον οὖν, ὡς εἶποι, καὶ ἀχρεῖον παντελῶς
 ἐπ' αὐτοῦ διαφανεῖται λοιπὸν, τὸ Υἱὸς ὄνομα, καὶ
 φανακισμὸς ἡ γέννησις, καὶ θρύλλος εἰκαλὸς ὁ περὶ
 Πατρὸς ἡμῖν ἦκει λόγος.

B. Οὐθαμῶς, φασί. Πατὴρ γὰρ κέκληται τοῦ Υἱοῦ
 καταχρηστικῶς, τοιγάρτοι καὶ περὶ τῶν Υἱῶν Ἰσ-
 ραήλ, « Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα, » φησίν.

A. Ἄρ' οὖν, εἰ ποιητὸς εἰς υἰοθεσίαν μεθ' ἡμῶν C
 Μονογενῆς, καὶ νεῦμα μόνον ἡ γέννησις, τὸ δὲ ἀληθὲς
 ἐπ' αὐτοῦ τὸ πεποιῆσθαι ἔστιν;

B. Οὕτω φασί.

A. Καίτοι τί δὴ ποτε παρέντες ὡς ἀκερδῆς, τὸ αὐ-
 τὴν ἐπιγεσθαι καταθεῖν τὴν ἀλήθειαν, μονονοχλὶ
 τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο φασίν· « Ἐθέμεθα ψεῦδος τὴν
 ἐλπίδα ἡμῶν, καὶ τῷ ψεῦδει σκεπασθησόμεθα; » Εἴ-
 ρηται γὰρ πρωτότοκος ποτε καὶ ἐν τίσιν γεγονῶς ὁ
 Λόγος, χρῆν, οἶμαι που, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἀπάν-
 των ἀναμαθεῖν, οὕτω τε λοιπὸν εἰς ἐνοτιῶν εὐθύτητα
 τὴν τῶν μυστηρίων πρεπωδεστάτην ἀνορθοῦν ἐπι-
 γεσθαι τὴν καρδίαν. Καιροὶ γὰρ ἡμῖν, καὶ μὴν καὶ
 προσώπων διαφορᾶ, καταδείξειαν ἂν καὶ μάλα εὐ-
 κόλως, τὸν ἀπλανῆ τε καὶ ἀπαράφορον, καὶ ἐξ εὐ-
 θείας ἦκοντα λόγον τῶν ἱερῶν Γραμμάτων· ἢ εἴπερ D
 ἔστιν οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι, καιροὺς δὲ καὶ χρόνους οὐ
 βασανιστέον, καθ' οὓς ἀσαρκὸς τε ἦν ἔτι καὶ μετὰ
 σαρκὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καταπτοεῖτω μηδένα, καὶ
 ἀδιακρίτως τὰ ἐπ' αὐτῷ λαλήται τυχόν, καὶ δυσφη-
 μίων ἀπίστῳ γραφῆ· καὶν εἰ οἰοῖτό τις ἐκτεθνάναι
 κατ' ἀλήθειαν, καίτοι ζῶν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν ἐκ
 Πατρὸς Λόγον, αἰτεῖτω κρότους τοὺς πρὸς ἡμῶν, καὶ
 τοὺς τῆς ἀψευδεῖας ἐπαίνους· εἰκασιμυθήσει δὲ ἄρα
 καὶ ὁ σαρκὶ τεθνάναι λέγων αὐτόν. Πᾶν γὰρ ἦδη πως
 τὸ ἐπ' αὐτῷ, πέφηνεν ἀδιακρίτον.

B. Ἐχοι ἂν ὀρθῶς, εἰ τῆδε νοοῖτο, φύγου γε μὴν
 καὶ γραφῆς οὐκ ἔξω τὸ χρήμα.

ad villorem cognitionem deducit, Filius erit non
 creatura, ne lex nobis injuriam facere videatur,
 neve cognitionem creaturæ Dei cognitione præ-
 stantiorem statuens, rete et laqueus diabolicus esse
 comperiat, quamvis per angelos prædicata et no-
 bis donata in auxilium. Legem quippe in auxilium
 dedit **, inquit sanctorum aliquis. Et si plenitudo
 legis ac prophetarum est Christus, quomodo divi-
 nitus inspiratæ Scripturæ sermo sanctus erit? De-
 sinit enim in errorem universæ cognitionis veluti
 complexio, quæ nos factæ nec increatæ naturæ ar-
 ciat angustiis.

B. Rectissime dixisti. Verumtamen adversarium
 aliquid istiusmodi rogaturum puto, nempe voca-
 bulum primogenitus, quid significet?

A. Inter fratres quendam præesse, et prius in
 hanc lucem editum esse quam cæteros.

B. At quomodo nominatus est, inquirunt, primo-
 genitus omnis creaturæ Filius **, nisi quodammodo
 sororem habeat creaturam outa coigenerem et
 connaturalem?

A. Inane ergo, ut videtur, et inutile prorsus in
 ipso videbitur tandem illud nomen, Filius, et im-
 postura generatio, et nugæ futiles ea quæ de Patre
 nobis dicuntur.

B. Minime vero, inquirunt. Pater enim vocatus
 est Filii abusive, unde et de filiis Israel, « Filios
 genui, et exaltavi, » inquit **.

A. An ergo, si adoptatus est nobiscum Unigeni-
 tus, solius voluntatis est generatio, veritas autem in
 eo est, quod sit factus.

B. Ita est, inquirunt.

A. At cur demum, ipsius veritatis contemplatio-
 nem velut inutilem rejicientes, illud propheticum
 propemodum dicunt: « Posuimus mendacium spem
 nostram, et mendacio protegemur **? » Quando
 enim et in quibus dictum sit Verbum primogenitum,
 ante omnia descendendum 515 puto, atque ita de-
 mum cur dirigendum ad rectas et mysteriis con-
 venientissimas contemplationes. Tempora enim
 et personarum discrimina facile utique nobis osten-
 derint erroris et fraudis expertem esse, et recta
 procedere sacrarum Scripturarum sermonem: aut,
 si verum non est quod dico, temporaque et momenta
 scrutanda non sunt, quibus et carne destitutum adhuc
 et incarnatum erat Dei Verbum, nemo terreatur,
 licet promiscue cuncta de eo forte dicantur, et blas-
 phemiæ crimen excludatur; et si quis revera mortuum
 esse putaverit, tametsi vita est secundum naturam
 ex Patre Verbum, applaudere nos sibi jubeat, ver-
 ritatisque laudem sibi arroget: qui autem dixerit
 ipsum carne mortuum, perperam sane mentietur.
 Jam enim quidlibet in ipso quodammodo videtur
 promiscuum et indifferens.

B. Recte quidem, si hoc modo res esse censea-
 tur: verumtamen probro et crimine non caret.

** Isa. viii, 20 sec. LXX. ** Coloss. i, 15. ** Isa. i, 2. ** Isa. xxviii, 15.

A. Non sane, Hermia; et quidem in aliam absurditatem eos egregie detruserit nostra disputatio.

B. In quam dicis?

A. Tributa quidam colligunt, ex legis Mosnicæ præcepto, in bina capita didrachmum unum exigentes. Veniunt ad Petrum rogaturi utrum etiam ipse Christus in aliorum numero censendus esset, et ab eo tributum exigendam, an ipse eo se teneri negaturus esset. Illico divinus discipulus Dominum adit, quid in ea re faciendum esset scire cupiens: sed præveniens Jesus, dixit: « Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel censum? A filiis suis, an ab alienis? » Petro vero dicente: « Ab alienis, » addidit: « Igitur liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem: illum sumens, da eis pro me et te ⁶⁶. » Intelligis ergo testimonio illo naturæ suæ confirmasse libertatem? Hæc autem creaturam superat. Creatori enim servit quodcumque productum est. Ita etiam divinus noster David clauabat ad universi dominatorem Deum: « Omnia serviunt tibi ⁶⁷. » Igitur Filius nequaquam est conditione servili, nec inter subditos censetur, sed in

516 natura divina et suprema, quæque omnes creaturas transcendit. ἡμῖν οὐχὶ τοῖς δουλοπρεπέσιν, οὐδὲ ἐν τοῖς ὑπὸ ζυγῶν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἐν φύσει τῇ θεῷ καὶ ὑπερτάτῃ,

B. Ita prorsus.

A. An illum igitur, o Hermia, qui tam augusta majestate est conspicuus, servitutis jugo subiectus, licet in servi forma descendisse dicatur? At qui non istud ineptum fuerit? Nam si factus est in servi forma, sequitur, opinor, quod ante servi formam degebat utique in libera et soluta natura. Neque enim fuerit id quod erat, sed si ea in quibus erat projecit, ad aliud quiddam jure merito migraverit. Venit igitur nobis non ex servis in servum, sed ex libera natura Filius in servi formam. Sed si nihil est discriminis, si nihil tempus, si personarum discussio nihil hic juvat, et, si nudum adhuc intelligatur et absque carne Verbum, non equidem liberum, sed servum vocetur, et inter subditos numeretur.

B. At qui fieri potest ut non illa omni absurditatis genere scateant?

A. Itaque adversarii audiant: Cum tempora et personas scrutari non sinitis, quo tenditis? Quid agitis, o vos omni malo spiritu pressi atque agitati? quid miscetis quæ misceri nequeunt, tempore, personis et rationibus rejectis, quibus eorum quæ de Filio dicuntur contemplatio clara sit atque distincta? Ubi enim incarnatum non erat Deus Verbum ex Patre genitum, ibi considera divinam majestatem, adhuc impermistam, sinceram, et inconsumam gloriam, libertatem eximiam, æqualem cum

A. Οὐκ ἂν, ὦ ἑταῖρε, καὶ εἰς ἑτέραν αὐτοῦς ἀτοπίαν κατωθήσειεν ἂν καὶ μάλα νεανικῶς ὁ λόγος.

B. Εἰς τίνα θὴ φῆς;

A. Δασμολογοῦσί τινες, κατὰ νόμον εἰς τοῦτο τὸν διὰ Μωσέως ἰγμένοι, καὶ τὴν τοῦ διδράχμου συνεισφοράν συλλέγουσιν ὑπὲρ δοσῶν κεφαλῶν, ἔξαιτούντες τὸ ἔν. Ἐπειδὴ δὲ τῷ Πέτρῳ προσήμασαν, ἀνεκτυθῆναι γὰρ ἐδόκει, πότερα καὶ αὐτὸς τοῖς συνεισφέρουσι συντετάξεται, καὶ δασμολογεῖτο Χριστὸς, ἤγορασκει τὴν εἰσπραξίαν, εἰσέθορε μὲν εὐθὺς ὁ θεοσπέσιος μαθητὴς τὸ τί ἂν βούλοιο δρᾶν αὐτοῦς ἐν γε τουτοῖσι διαμαθεῖν ἀξιῶν· ἤρετο δὲ φράσας ὁ Ἰησοῦς· « Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; » Πέτρου δὲ εἰπόντος· « Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, » ἔφη προστιθείς· « Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί, ἵνα δὲ μὴ σκανδαλισθῶμεν αὐτοῖς, πορευθείς εἰς θάλασσαν, βαλὲ ἀγκιστρὸν, καὶ τὸν ἀναβάτῃα πρῶτον ἰχθὺν ἄρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις στατήρα· ἐκείνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντί ἐμοῦ καὶ σοῦ. » Αἰσθάνῃ δὴ οὖν ὅτι τῇ οἰκείᾳ φύσει προσμεμαρτύρηκε τὸ ἐλεύθερον; Τοῦτο δ' ἂν εἴη, τὸ ὑπὲρ κτίσιν· δούλον γὰρ τοῦ πεποιηκότος, τὸ παροισθῆναι εἰς γένεσιν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν ἀνακεκράγει Δαθιδ, πρὸς τὸν τῶν ἄλων κατεξουσιάζοντα Θεόν· « Ὅτι τὰ σύμπαντα, δούλα σά. » Οὐκοῦν ἐν μέτροις

B. Ἀληθές.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ Ἐρμῖα, τὸν οὕτω σεπτῶ κατηγλαῖσμένον ἀζώματι, τοῖς τῆς δουλείας ζυγοῖς ὑποθήσομεν, εἰ καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καθιέσθαι λέγοιτο; Καίτοι, πῶς τοῦτο οὐκ ἀμαθές; Εἰ γὰρ γέγονεν ἐν δούλου μορφῇ, φαίην ἂν, ὅτι πρὸ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς διετέλει πάντως ἐν ἐλευθέρῳ τε καὶ ἀνειμένῃ φύσει. Οὐδὲ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν ὄντων ὃ ἦν, τὸ δὲ ἐν οἷς ἦν εἰ πρόοιτο, τὴν ἐφ' ἑτερόν τι μεταδρομὴν ποιοῖτ' ἂν εἰκότως. Ἦκει τοίνυν ἡμῖν, οὐκ ἐξ οἰκετῶν εἰς οἰκέτην, ἀλλ' ἐξ ἐλευθέρως φύσεως ὁ Υἱὸς, εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφῆν. Ἄλλ' εἰπερ οὐδὲν τὸ μεσολαβοῦν, εἰ μὴδὲν ὁ χρόνος, εἰ προσώπων ἔρευνα τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν ἐν τοῦτοις οὐκ ἔχει, καὶ εἰ γυμνὸς ἔτι νοοῖτο λοιπὸν καὶ δίχα σαρκὸς ὁ Λόγος, ἐλεύθερος μὲν οὐχὶ, διακεκλήσθω δὲ δούλος, καὶ

D ἐπαριθμείσθω τοῖς ὑπὸ ζυγόν.

B. Εἶτα πῶς οὐκ ἀπάσης ἡμῖν ἀτοπίας ἀνάμειστα ταυτί;

A. Οὐκοῦν, ἀκούοντων οἱ διεναντίας· καιροῦς καὶ πρόσωπα βασανίζειν οὐκ ἀνεχόμενοι, ποῖ φέρεσθε, τί δρᾶτε, ὦ παντὶ πνεύματι πονηρῶ παράφοροι καὶ ἀλώσιμοι; εἰ συγγεῖτε τὰ ἄμικτα, καιροῦ καὶ προσώπων καὶ λογισμῶν ἀπειθήσαντες, δι' ὧν ἂν γένοιτο σαφὴς καὶ ἴσταν εὐκρινεστέρα τῶν ἐφ' Ἰϋϋῷ λαλουμένων ἢ θεωρία; Ὅπου μὲν γὰρ οὐκ ἐν σαρκὶ γεγενοῦς θεὸς ἦν ὁ Λόγος, γεγεννημένος ἐκ Πατρὸς, ἐκεῖ κατασκέπτου τὸ ἀμικτῶς ἔτι θεοκρεπέως ἀξίωμα, τὴν εὐκρινῆ καὶ ἀσύγχυτον δόξαν, τὸ ἐξηρημένως ἐλεύθε-

⁶⁶ Matth. xvii, 23-25. ⁶⁷ Psal. cxviii, 91.

ρον, τὸ ἰσοσθενὲς τῷ Πατρὶ. Παρήχθη γὰρ δι' αὐτοῦ πρὸς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. Κοινοβουλία τε καὶ ἰσοουρία, καὶ ἡ πρὸς πᾶν ὄντιον ὁμοιότης, γέγραπται διὰ Μωσέως. Εἰσεκόμικε γὰρ ἡμῖν λέγοντα Θεὸν, δῆλον δὲ δεῖ, πρὸς τὸν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτῶ συνυφεστῶτα Λόγον· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν.» Τὸ γάρτοι, «ποιήσωμεν,» οὐκ ἐνὶ, πρέπει δ' ἂν μᾶλλον τοῖς ὑπὲρ ἕνα καὶ δύο τισίν. Ἐπειδὴ δὲ, φειδοὶ καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἡμᾶς, ἐξ ἐμφύτου καὶ θεοπροποῦς ἡμερότητος οἰονεὶ κεκινημένος· «ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαβῶν, καὶ σχήματι ἐδρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, τεταπεινώκεν ἑαυτὸν,» ποιοῦς ἡμᾶς ἀναπαίσει λόγος, τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις ἐπιτιμῶν καὶ κατασμικρύνειν ἐπέιγεσθαι τὸν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν καθέντα πρὸς κένωσιν τὴν ἰδίαν ὑπεροχὴν; Τότε γὰρ δὴ καὶ πρωτότοκος ὁ Μονογενὴς, λελογίσταται δὲ καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ὁ εἰς τε καὶ μόνος, ὡς Υἱὸς ἐκ Πατρὸς. Καθίκετο γὰρ εἰς ταπεινώσιν, καὶ πέφηνε καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἵνα τι πάθοι τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων, τὸ εἶναι Θεὸς ἀποβαλὼν, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς, ἀλλ' ἵνα τὸ φύσει δούλον καὶ γεννητὸν, τουτέστιν ἡμᾶς, εἰς τὴν αὐτῶν τε καὶ μόνῃ Κυρίῳ ἐνοῦσαν ἀνακομίσει δόξαν, υἱοῦς ἀποφῆνας Θεοῦ. Ὅταν οὖν ἡμῖν συντάττηται διὰ τοῦ καλεῖσθαι πρωτότοκος, οὐκ ἡμεῖς αὐτὸν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκδιασώμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀνακομιεῖ δὲ μᾶλλον αὐτὸς ἡμᾶς, εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐκδειχθῆναι (1) λέγειν, ἡγουν ἡττησθαι τῇ κτίσει, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον πανταλῶς; Οὐκοῦν γενόμενος καθ' ἡμᾶς, οὐ καθ' ἡμᾶς ἔσται ποθὲν, τὸ ἴδιον ἀποθεβληκῶς, ἀλλ' ἡμεῖς δι' αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦς, τῇ τοῦ τιμῶντος χάριτι τὸ τῆς ἰδίας φύσεως ὑπερθρώσκοντες μέτρον, καὶ πρὸς τὸ ἄνω καὶ ὑπερκεῖμενον ἀναθέοντες.

supra nos ipsos, gratia ejus qui nos honorat, ultra propriae naturae conditionem evecti, et ad superiorem et excelsum statum translati.

B. Πῶς ἔφησ;

A. Ἦ γὰρ οὐχὶ Πνεύματος γεννητοὶ, καὶ τέκνα Θεοῦ διακεκλήμεθα;

B. Ναί.

A. Τοιγάρτοι καὶ προστετάγμεθα, πατέρα μὲν ἐπὶ γῆς ἀποκαλεῖν μηδένα, Θεῷ γε μὴν ὡς Πατρὶ τὰ καθ' ἑαυτοῦς προσνέμειν, διὰ τὸν ἐν ἡμῖν γεγονότα πρωτότοκον, καὶ οὐκ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, υἱοὶ. Πρέπει γὰρ ἂν οὕτως τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ ὁ σκοπός. Ποῦ γὰρ ἔτι σοφὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ πρὸς γε τῶν ἄλλων τὴν ἰδίαν αὐτὸς ἡδίκησε φύσιν, οὐδὲν ἄνησας τὰ καθ' ἡμᾶς; Κατέθορε γὰρ εἰς τὸ εἶναι πρωτότοκος, ἵνα πολλοῖς συντάττηται, καίτοι τὸ ἕτερος εἶναι καὶ ἀμείνων κατὰ φύσιν, παρὰ τὰ, οἷς ἂν συντάττοιτο κατὰ γε τὸ ἐκείνως δοκοῦν, οὐδαμῶθεν ἔχων.

B. Ἄλλ' ὡς ἐν δόξῃ φησὶν οὐ μετρίως διενεγκῶν,

¹⁰ Gen. 1, 26. ¹¹ Philipp. 11, 6-8.

(1) Desunt hic nonnulla.

A Patre potentiam. Per ipsum enim producta sunt quae aliquando non erant. Quinetiam voluntatis communio, et in operando aequalitas, et omnimoda similitudo divinis scriptis est a Moyse consignata. Induxit enim nobis Deum dicentem, niuirum ad Verbum quod in ipso et cum ipso coexistit: «Faciamus hominem secundum imaginem nostram et ad similitudinem¹⁰.» Illud enim, «faciamus,» non uni, sed pluribus quam uni et duobus convenit. Quoniam autem misericordia et charitate erga nos ex sua et Deo convenienti motus bonitate, «cum in forma Dei ac Patris esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum¹¹:» quae nos ratio adiget quibus recta doctrina curae est, ut inanitionis conditionem arguere, ac **517** deprimere statuamus eum qui propter nos et pro nobis majestatem suam ad inanitionem demisit? Tunc enim et primogenitus esse coepit ille Unigenitus, adeoque reputatus est in multis fratribus ille unus ac solus, tanquam Filius ex Patre. Demisit enim se ad inanitionem, et similis nobis apparuit, non ut in divinitate damnum aliquod senserit, desinens esse Deus ac Filius revera, sed ut id quod natura servum est et creatum, nos videlicet filios Dei reddens ad eam gloriam transferret quae sibi ac soli Dominus inest. Cum igitur inter nos censeatur ex eo quod primogenitus dicitur, non nos ipsam ad aliquid quod sit praeter naturam adigemus, multum abest, sed ipse nos potius ad dignitatem supernaturalem evehet. Etenim divinam et ineffabilem naturam dicere vi adactam esse, aut creaturae subditam, an non stupidi prorsus est ac recordis? Itaque factus nobis similis, nobis similis non erit utique, amisso quod suum est, sed nos propter ipsam propriae naturae conditionem evecti, et ad superio-

B. Quomodo dixisti?

A. Annon nati Spiritus et filii Dei vocati sumus?

B. Etiam.

A. Idcirco jussi sumus etiam patrem quidem in terra invocare neminem, sed Deo tanquam Patri nos tradere, propter eum qui inter nos natus est primogenitum, nec aliam ob causam quam ut etiam nos per ipsum filii simus. Hoc enim pacto suus incarnationi quadrabit scopus. Ubi enim demum erit sapiens illud Christi mysterium, si praeter ceteris ipse naturae suae damnum atulit nobis nihil adjutis? In primogenituram etenim irrupit, ut unus de multis censeretur, quamvis, ut illi existimant, nulla ex parte diversus aut praestantior esse posset iis in quorum ordine censeretur.

B. At universae creaturae vocatur primogenitus,

inquirunt, puta quod gloria non parum præstat, et incomparabili excellentia superat ea quæ ejusdem sunt ordinis.

A. Et ubinam illud, incomparabilis in gloria, aut qualis erit excellentiæ magnitudo, quandiu pari ratione cum de ipso, tum de aliis omnibus illud creatum esse dicetur? Sed jam non quærimus quid in gloria et honore præstantius sit, aut minus, sed quidnam sit natura creatum aut productum, et quid ipso superius aut ulterius: atque utrum 518 naturam ab aliis diversam sortitus sit Unigenitus, quæ longo post se intervallo relinquat id omne quod creatum esse creditur. An enim si quis discere velit quid sit sol secundum naturam, quid item equus, quærat utrum facta illa sint, et ex rebus quæ non erant natura, aut aliquid aliud præter istud, quidnam ipse diceret?

B. Dicerem esse facta.

A. Quod si præterea inquirat, et urgeat, utrum horum alteri præferendum sit quoad gloriam, numquid risum ille nobis movebit rem adeo dictu facilem ac tam manifestam in disquisitionem vocans?

B. Ita prorsus.

A. Nugæ vero sunt, opinor. Equus enim quomodo aut unde cum sole contendet de gloria? Immenso enim distat intervallo: sed si forte substantiæ in nitroque ratio perpendatur, et quid utrumque horum sit consideret aliquis, non discrepabunt invicem in quantum facta sunt, licet gloria tantopere sol antecellat. Cum igitur ratio Filii quærat, et quid secundum naturam sit nobis propositum sit contemplari, frigida sane et inanis gloriatio est cæteris præponi ac præcellere, si in creaturarum numerum ascribatur et inter nos censeatur, utpote conditus. Prærogativis enim externis nonnulli deaurant ipsum, dum interim eum letali quodammodo vulnere percutiunt, et gloriolarum ac laudum quarumdam splendore blasphemiam quam in ipsum evomunt ornare simulant fœditatem. Quod enim in universum inter creaturas substantialiter et inter res factas censetur, non utique Deus erit secundum naturam, neque certe Filius ac Dominus, sed quodammodo inter famulos eximius, et inter subditos sola et nuda gloria conspicuus.

B. Recte dicis.

A. Illud porro mihi quoque mirari subit.

B. Quidnam istud?

A. Quippe cum agnoscere et credere nolint Unigenitum semper esse, nugantur, vocabulum istud, primogenitus, simplicioribus opposcentes. At quomodo non vere quis ad hoc dicet; si vox illa, primogenitus, in creaturarum ordinem Filium ascribit tanquam in multis fratribus, atque idcirco primogenitum: igitur nec ordinis, nec naturæ ejusdem prorsus esse ostendet vox illa, unigenitus. Erit enim unigenitus quasi non sit alius præter ipsum secundum naturam. Sin autem debeat primogenitus quidem non esse propter illud, unigenitus, sed ne uui-

καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τὰ συντεταγμένα μικῶν, τῆς ὅλης κτίσεως καλεῖται πρωτότοκος.

A. Καὶ τοῦ τὸ, ἀσύγκριτος ἐν δόξῃ, ἢ ποῖον ἂν εἴη τῆς ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος, ἔστ' ἂν ἐν ἴσοις ἡμῖν τοῖς λόγοις κατὰ τε αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὸ δεῖν ἐκτίσθαι κατηγοροῖτο; Πολυπραγμονεῖ δὲ ἡμῖν ὁ λόγος εἰς τὸ παρὸν, οὐχὶ τί τὸ ὑπερκύπτον ἢ μειονεκτούμενον κατὰ γε τὸ ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, ἀλλὰ τί μὲν ἂν εἴη τὸ φύσει κτιστὸν, καὶ παροισθὲν εἰς γένεσιν, τί δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο καὶ ἐπέκεινα, καὶ εἰ φύσιν ἀπετέμετο τῶν ἄλλων ἐξηρημένῃν ὁ Μονογενῆς, ἥς ἂν ἴοι κατόπιν πᾶν τὸ ἐκτίσθαι πεπιστευμένον. Ἄρα γὰρ, εἰ τις ἀναμαθεῖν ἀξίω, τί μὲν ἥλιος κατὰ φύσιν, ὦ τᾶν, τί δὲ καὶ ἴππος, λέγοι, Πότερα γενητὰ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τῶν φύσιν, ἦγουν ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο; τί ἂν ἐφησ ἁυτός;

B. Ἐφην ἂν, ὅτι γενητὰ.

A. Εἰ δὲ δὴ προσπεριεργάζοιτο καὶ προσερωτῆ, λέγων· Τί δὴ οὖν ἄρα τὸ ἐν ἀμφοῖν θατέρου προτετάξεται, κατὰ γε τὴν δόξαν; ἄρ' οὐκ ἂν ἡμῖν καὶ προσόψιοι γέλωτα, πεῦσιν οὕτω προθεῖς τὴν ἐναργεστάτην, καὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἐτοιμῆν εἰπεῖν;

B. Καὶ μάλα.

A. Λῆρος δὲ, οἶμαι, τὸ χρῆμά ἐστιν. Ἴππος γὰρ δὴ πρὸς ἥλιου δόξαν, πῶς ἂν ἢ πόθεν ἀμιλλήσῃται; Μέτρου γὰρ ἀμεινων τὸ μεσολαβοῦν, ἀλλ' εἰ ταλαντεύοιτο τυχὸν τῆς ἀμφοῖν οὐσίας ὁ λόγος, καὶ τί δὴ τούτων ἑκάτερον εἴη ἂν κατασκέπτοίτο τις, οὐχ ἑτεροίως ἔξει πρὸς ἄλληλα, κατὰ γε τὸν τοῦ πεποιθῆσθαι λόγον, καίτοι τοσοῦτον ἐν δόξῃ διενεγκόντος ἥλιου. Ὅταν οὖν ἡμῖν ἐκθασανίζοιτο λόγος, ὁ ἐφ' Ἰϋψ, καὶ τί κατὰ φύσιν ἐστὶ προκείτο βλέπειν, ψυχρὸν ἀληθῶς καὶ κατάπλαστον αὐχημα, τὸ προῦχειν ἐν δόξῃ, καὶ προτετάχθαι τῶν ἄλλων οἴεσθαι δεῖν αὐτὴν, εἰ κτίσει συντάττοιο, καὶ νοοῖτο μεθ' ἡμῶν ὡς πεποιημένος. Ὑπεροχαῖς γὰρ αὐτὸν ταῖς ἐξωθεν καταχρυσουσί τινες, πλήττοντες μὲν ὥσπερ εἰς τὰ καιριώτατα, δοξαρίων δὲ καὶ εὐφημιῶν λαμπρότησι κατακαλλύνειν ὑποκρινόμενοι τῆς εἰς αὐτὸν δυσφημίας τὸ ἀτερπές. Τὸ γὰρ ὅλωσ τῇ κτίσει συντεταγμένον οὐσιωδῶς, καὶ τελοῦν ἐν γενητοῖς, οὐτ' ἂν κατὰ φύσιν εἴη Θεός, οὐτε μὴν Υἱὸς καὶ Κύριος ἀληθῶς, ἀλλ' ὡς ἐν οἰκέταις ἐξαιρετόν, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ ζυγόν,

D ψιλῇ τε καὶ μόνῃ τῇ δόξῃ διενεγκόν.

B. Εὖ λέγεις.

A. Ἐπεισο δὲ δὴ μοι κάκεινο καταθαυμάσαι.

B. Τὸ τί δὴ;

A. Παρέντες γὰρ ὥσπερ, τὸ διειδέναι καὶ φρονεῖν, δεῖ καὶ Μονογενῆς ἐστὶν εἶ, λέγουσι φληνάφως τὸ πρωτότοκος ὄνομα, τοῖς ἀπλουστέροις ἐπιτειχίζοντες. Καίτοι πῶς οὐκ ἀψευδῆς εἴη ἂν, εἰ γέ τις εἴοιτο πρὸς τοῦτο εἰπεῖν· Εἰ τὸ πρωτότοκος ὄνομα συγκαταγράφει τῇ κτίσει τὸν Υἱόν, ὡς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ διὰ τοῦτο πρωτότοκον, ἀσύντακτον ἄρα καὶ ἀσυμφυῖα παντελῶς τὸ, μονογενῆς, ἀποφανεῖ. Ὡς γὰρ οὐκ ὄντος ἑτέρου παρ' αὐτὸν κατὰ φύσιν εἴη ἂν μονογενῆς. Εἰ δὲ δὴ μέλλοι πρωτότοκος μὲν οὐκ εἶναι δὲ τὸ, μονογενῆς, ἀλλ' οὐδ' αὖ μονογενῆς διὰ τὸ

εἶναι πρωτότοκος, ὥρα που τάχα μηδὲ ὑπάρχειν ἄλλω οὐκ εἶναι τὸν Υἱόν. Ἀντιφέρεται γὰρ ἀλλήλων, καὶ οὐκ εἶναι συνδιόλλυται, σφίσι αὐτοῖς προσπαίοντα, καὶ τὴν τῶν σημαζομένων ἀντεξάγοντα δύναμιν, τὸ πρωτότοκος, καὶ μονογενής. Πῶς γὰρ ἂν ἐφ' ἑνὸς καὶ ταυτοῦ τάττοιτο τε ἐκάτερον καὶ ἀληθὲς ὡς νοοῦτο;

B. Οὐκ ἔν ἐτέρως δύναται, καθάπερ ἐγώμαι, μὴ παρεστρεχούσης τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας.

A. Καὶ μὴ ἴσθι τοι πεφρονηκῶς οὐκ ἕτερόν τι, παρὰ τὸ τοῖς ἀγίοις καὶ θεηγόροις δοκοῦν, οἱ τὸν περὶ τούτων ἡμῖν παρέδσαν τε καὶ διεσάφισαν λόγον. Ὁ μὲν γὰρ θεοπέσιος Ἰωάννης, καὶ μονογενῆ, καὶ Θεὸν κατανόμασε τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ μὴν καὶ τὸ ἀναρχὸν ἐν χρόνῳ προσμεμαρτύρηκεν ὡς Θεῷ. Παῦλος δὲ ἡμῖν ὁ καὶ Χριστοῦ γέμων, ἐμπλεῶς τε Πνεύματος ἀγίου, καὶ ἀριστὸς ἐν μυσταγωγίᾳ· « Ὅταν δὲ, φησὶν, εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσαταισαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, » κειρὸν, οἶμαι που, τὸν πρέποντα τῷ πρωτότοκος ἀπονέμων τὸν μετὰ σαρκὸς. Παρήχηθαι γὰρ οὕτως εἰς κόσμον, καίτοι πάλοι τε καὶ διαπαντός, ἐν αὐτῷ τε ὄν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μὴ γινωσκόμενος. Δέδεικται δὲ οὕτω λοιπὸν μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἔχων μὲν ἴδιόν τε καὶ ἐξάριτον, τὸ εἶναι μονογενής· Θεὸς γὰρ ἦν ἐκ Θεοῦ, μόνος ἐκ μόνου, καὶ ἀπορόρητως γεγεννημένος· ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς, τότε δὴ, τότε καὶ ὡς ἀδελφοῖς ἦδη συντετέλεσται διὰ τοῦ καλεῖσθαι πρωτότοκος. Ποῦ γὰρ ἡ κένωσις, εἰ μὴ ἐν τῷ γενέσθαι πρωτότοκον ἐκ μονογενοῦς, καὶ ἐν κτίσμασι μεθ' ἡμῶν ὡς ἀνθρώπων τὸν ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν; Ποῦ δὲ ἄλλω ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, εἰ μὴ προσλαβὼν ὄραται τὸ ἀλλότριον, δι' οὗ καὶ ἐπτώχευσεν; Εἰ δὲ ἐν τῷ κεκωνῶσθαι μόνῳ, καὶ ἐν τῷ τῆς ὑφέσεως χρόνῳ, τὸ γενητόν ἐστι, καὶ τὸ συντετάχθαι κτίσμασιν· ἄρ' οὐχὶ πρέποι ἂν ἡκιστα γε τῷ μὴ κωνῶσθαι τὸ γενητόν, ἀλλὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι κτίσιν, καὶ δόξης ἐπάκαινα τῆς τοῦ πεποιθῆσθαι δραμεῖν;

B. Πρέποι γὰρ ἂν.

A. Καὶ εἰ τὸ πρωτότοκος ἐν τῷ δι' ἡμᾶς εἰσθαι παθεῖν τὴν θυρολλομένην πτωχεῖαν, εὐ μάλα παρεκρίνεται, συνεπτώχευσε γὰρ ἡμῖν, πλούσιος ὢν, ἀραρὸς ἂν εἴη καὶ ἀληθὲς, οἶμαι που, τὸ χρῆναι νοεῖν ὡς ἦν ἐν τῷ μὴ πτωχεῦσαι, μονογενής. Χρῆναι γὰρ οἶμαι πάντῃ τε καὶ πάντως, οὐδὲ ἐν ἐπ' αὐτῷ διεψεῦσθαι τοῖν ὀνομάτοι. Ἔστι δὲ ἐν ταυτῷ, καὶ μονογενής καὶ πρωτότοκος, ὡς Υἱὸς ἀληθῶς, καὶ οὐ ποιήμα.

B. Ἀλλὰ τέθειται, φασί, καὶ κατὰ τῶν ὁμολογουμένων ποιημάτων τὸ, Υἱὸς, ὄνομα. Ἐγὼ γὰρ εἶπα, φησὶ· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. »

A. Εἶτα τί, φράσον, τὸν ἀληθῶς τε καὶ φύσει Θεὸν καὶ Υἱόν, ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας πεφρηγότα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀδικήσειεν ἂν εἰς δόξαν, ἤγουν εἰς αὐτὸν τὸν τοῦ πως εἶναι νοούμενον λόγον, εἰ καὶ ἡμεῖς αὐ-

A. *genitus quidem vicissim sit* 519 *ex eo quod sit primogenitus, sequitur putandum neque existere prorsus Filium. Opponuntur enim inter se, et una quodammodo pereunt mutuo incurso, et rerum significatarum vi et ratione invicem opposita, primogenitus et unigenitus. Quomodo enim de uno et eodem utrumque ponetur, verumque esse censetur?*

B. Non poterit aliter, ut reor, nisi incarnationis dispensatio simul admittatur.

A. Atqui scias te non aliud quidquam sentire quam quod visum est sanctis Patribus ac theologis, qui haec nobis doctrinam tradiderunt et exposuerunt. Divinus enim Joannes cum unigenitum, tuum Deum nominavit ex Deo Verbum, quin et aeternitatem ei, utpote Deo, ascribit. Paulus autem noster, qui et Christo abundat, et Spiritu sancto plenus est, praestantissimus ille mysteriorum interpretas : « Cum autem, inquit, introducitur Primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adoret eum omnes angeli Dei **, » tempus, ut opinor, congruum tribuens primogenito, illud incarnationis. Sic enim eductus est in mundum, quamvis olim et semper in ipso esset et ab ipso non agnosceretur. Sic autem demum ostensus est mediator Dei et hominum **, habens id proprium et eximium, quod erat unigenitus. Deus enim erat ex Deo, unus ex uno, et ineffabiliter genitus. Cum autem factus sit homo sicuti nos, tunc certe, tunc etiam inter fratres collocabitur ex eo quod vocatur primogenitus. Ubi enim illa inanitas, nisi in eo quod factus est primogenitus ex unigenito, et inter creaturas nobiscum ut homo, is qui omnem creaturam superat? Ubi vero in universum factus est egenus, cum sit dives **, nisi assumpta re aliena, per quam factus quoque sit egenus? Quod si in eo solo quod inanitus est, et in extenuationis tempore factus esse et inter creaturas computatus reperitur, numquid factum esse nequaquam ei conveniet si non fuerit inanitus, sed creaturae præcellere, et omnem facturæ gloriam superare?

B. Ita prorsus.

A. Et, si illud, primogenitus, in eo quod propter nos pati voluit insignem illam pauperiem, potissimum intelligitur, nobiscum enim egenus factus est cum esset dives **, stat, opinor, intelligendum, in eo quod non egeat, esse unigenitum. Existimo enim nullum plane illorum hominum de ipso falso dictum esse. Eadem autem est ratio unigeniti et primogeniti, 520 in quantum est vere Filius, et non factura.

B. At usurpatur, inquit, illud nomen, filius, etiam procul dubio de creaturis : « Ego enim dixi, inquit : Dii estis, et filii Excelsi omnes **. »

A. Sed quid, quæso, veri naturalisque Dei ac Filii, ex ipsa Dei ac Patris substantia geniti gloriam laudet, aut certe ipsam modi quo existere intelligitur rationem, si nos ipsi quoque, licet natura terrestri

** Hebr. i, 6. ** I Tim. ii, 5. ** II Cor. viii, 9. ** Ibid. ** Psal. lxxxi, 6.

præditi, vocati sumus adoptione Dñi et dñi? Imo vero numquid vocabulum de nobis usurpatum valde juvabit eos qui paulo sunt dociliores eum de Filio verba sicut?

B. Quonam pacto?

A. Dicam enimvero dictiones, nimirum abusive sumptas, neque in deteriorem statum ea detrudere quæ supremam et sublimem quamdam sortita sunt naturam, neque adeo id quod minus est, ac illorum splendore inferius, ad supernaturalem statum evehetur, nudis vocabulorum hyperbolis ornatum. Nostin' quod dico, ac prorsus mente capis?

B. Non admodum.

A. Audi ergo. Unus cum sit supra nos, et adoretur secundum naturam Deus, nos etiam ipsi secundum gratiam nuncupati sumus dñi, ac præterea filiationis gratia locupletati sumus. Numquid enim istud nobis dicebas modo?

B. Ita est.

A. Quid igitur, o charum caput, quandoquidem dñi vocati sumus et filii, fierine potest ut nos ipsi quoque dñi secundum naturam, et revera filii simus ejus qui supra res omnes constitutus est, cum non ascititium habeamus eam in rem splendorem, sed naturæ supremæ fructus esse credamur?

B. Nequaquam. Quod enim factum est natura, quomodo natura Deus erit?

A. Euge, obsecro: manet quippe unumquodque in propria natura, neque dictionis amplitudine simul effertur, nec una deprimitur ac subsidit orationis humilitate. Agedum itaque, dicamus, si de Filio, vocabulum, primogenitus, usurpetur, tanquam propter nos factum, quando homo sicuti nos apparuit, non desitutum esse Deum et Filium, natura ac veritate. Quemadmodum enim nos ad statum supernaturalem evecti non sumus ex eo quod dñi nuncupati sumus: sic, opinor, nequaquam ad statum supernaturalem evehetur ipse, ex eo quod inter creaturas propter humanitatem sit collocatus. Jam si qui nolint admittere in sacris Scripturis locutiones licentius et abusive positas, omni ratione nos et illos carituros puto, si quis curiosius inquirat, **521** et urgeat, quamobrem Scripturæ sacræ naturam quæ euncta supereminet, quæ corpore et forma superior est, quæ quantitatis et magnitudinis est expertis, quæ palpari nequit, et materia caret, ad formas corporeas deducunt, faciem Domini, et manus, et pedes nobis nominantes? Facillime vero ac strenue illorum objectiones refutaverimus, illud acute respondentes, nimirum istam verborum licentiam, quæ ad utilitatem auditorum necessario est excogitata, nihil officere, quominus natura quæ præstat corpori sit id quod est. An non tibi ratio probabilis et recta videtur?

B. Ita prorsus.

A. Quoniam autem nimia persuasione sapientiæ turgidi unigenito illud, primogenitus, velut inexpugnabile argumentum stulte obdormunt, dicentes

Α τοι, καίτοι την φύσιν ὄντες ἐκ γῆς, διακεκλήμεθα κατὰ θέσιν υἱοὶ καὶ θεοί; Μᾶλλον δὲ, πῶς γὰρ οὐ ματρὶως ὀνήσειεν ἂν τοὺς εὐμαθεστέρους ἐν γε τοῖς περὶ Υἱοῦ λόγοις τὸ καθ' ἡμᾶς;

B. Τίνα δὴ τρόπον;

A. Ὅτι, ὡ γὰρ, φαίην ἂν, ὡς οὐτε τὰ ὑπερτάτην καὶ ἀνωκισμένην τινα λαχόντα φύσιν, κατακομίσειεν ἂν εἰς τὸ τοῦ χειρόνως ἔχοντος μέτρον, ἢ τῶν λέξεων ὡς ἐν καταχρήσει δύναμις, οὕτε μὴν τὸ μέλον, καὶ τῆς ἐκεῖνων εὐκλείας ἠττώμενον, ἀναθρώσκει ἂν εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ψιλαῖς ῥηματικῶν ὑπερβολαῖς ἐκτεταμημένον. Ἄρ' οἶσθα ὃ φημι, καὶ συνίης εὖ μάλα;

B. Οὐ σφόδρα.

A. Ἄκουε δὴ οὖν. Ἐνὸς ἐφ' ἡμᾶς ὄντος τε καὶ προσκυνομένου τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, θεοὶ καὶ αὐτοὶ κατὰ χάριν ὀνομάσμεθα, καὶ μὴν καὶ τὴν τῆς υἰότητος πεπλουτήκαμεν ὁδόν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο προφανερὲς ἡμῖν ἀρτίως;

B. Ναί.

A. Τί οὖν, ὦ φιλόσῃς, ἐπειδὴ θεοὶ κεκλήμεθα καὶ υἱοὶ, ἄρ' ἔσθ' ὅπως ἂν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ θεοὶ κατὰ φύσιν, καὶ ἀληθῶς υἱοὶ τοῦ πάντων ὑπερκειμένου καὶ ὑπερανίσχοντος ὑπάρξαιμεν ἂν, οὐκ εἰσκεκριμένον ἔχοντες τὸ ἐπὶ τῷδε λαμπρῶν ἀγλάισμα, φύσεως δὲ τῆς ἀνωτάτω, καρπὸς εἶναι πεπιστευμένοι;

B. Οὐδαμῶς. Τὸ γὰρ φύσει γενητὸν, πῶς ἂν εἴη φύσει Θεός;

A. Εὐγε, ὦ ἐταῖρε· μένει γὰρ ἕκαστον ἐν ἰδίᾳ φύσει, τῷ τῆς λέξεως ὄγκῳ μὴ συνεξαίρομενον, μήτε μὴν συγκαθιέμενόν τε καὶ συσυφιζάνον, εἰ καὶ λαλοῦσθε περὶ αὐτοῦ τῶν χθαμαλωτέρων. Οὐκοῦν φέρε λέγωμεν, ὡς ἔπερ βι: καθ' Υἱοῦ τὸ, πρωτότοκος, ὡς γενητοῦ δι' ἡμᾶς, ὅτε πέφηνε καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἂν ἀποβάλοι τὸ εἶναι Θεὸς καὶ Υἱὸς κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς. Ὅσπερ γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἀνεβίβασεν εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν, τὸ διακεκλήσθαι θεοῦς, οὕτως οἶμαι κατακομίσειεν ἂν οὐδαμῶς εἰς τὸ πέρα φύσιν αὐτὸν τὸ συνετάχθαι κτίσμασι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Εἰ δὲ δὴ παραιτοῖντό τις τὸ τῆς λέξεως ἀδιάφορον, καὶ τὸ λίαν οὐκ ἀκριβὲς εἰς καταχρησιν παρὰ γε ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, ἀπορήσειν, οἶμαι, λόγου παντὸς ἡμᾶς τε κἀκεῖνους, εἰ γέ τῃ δοκεῖ περιεργότερον ἀναθεῖν ἐπιείσθαι τε καὶ λέγειν, τὴν ὑπὲρ πάντα φύσιν, τὴν ὑπὲρ σῶμα καὶ εἶδος, ἀποσὸν τε καὶ ἀμεγέθη, καὶ ἀναφή, καὶ αὐλον, πρὸς σωματικούς ἀνθρώτου καταφέρουσι τύπους αἱ θεόπνευστοι Γραφαί, πρόσωπον Κυρίου, χεῖράς τε καὶ πόδας ἡμῖν ὀνομάζουσαι; Ῥᾶστα δ' ἂν ἀποσκευασαίμεθα καὶ μάλα νεανικῶς τὰς τῶν τειούτων ἐπιτιμήσεις, ἐκεῖνὸν που λέγοντες τὸ σοφόν, ὡς καταλωθήσεται: ἂν οὐδὲν εἰς γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τὴν ὑπὲρ σῶμα φύσιν, ἢ τῶν λέξεων ἀδιάκριτος προφορά, διὰ τὸ τολοῦν εἰς ὄνησιν τοῖς ἀκρωμένοις, ἀναγκαιῶς ἐπινοουμένη. Ἡ οὐκ ἂν γένοιτο πιθανὸς ὁ λόγος καὶ μάλα ἔχων ὄρθως;

B. Κομιδὴ μὲν οὖν.

A. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς ἀγαν δοκησιοφίαις ἀναφυσώμενοι, κατεξανιστάσιν φληνάφως ὡς δυσανάτρεπτοι ἐπιχείρημα τῷ μονογενεῖ τὸ πρωτότοκος, οὐκ ἀσύν-

τακτον εἶναι δεῖν κτίσει λέγοντες αὐτὸν, ὡς ἀδελφὴν ἅ
καὶ ὁμοφυᾶ τοῖς ἄλλοις λαχόντα τὴν φύσιν, κατὰ γε
τὸν τοῦ πεποιῆσθαι λόγον, βούλει τι καὶ ἕτερον φῶ-
μεν, οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ὄντην;

B. Ὡς ἡδιστα γὰρ ἐρεῖς καὶ ἐθέλοντί μοι.

A. Ἄρ' οὐχὶ δι' Υἱοῦ κεκλήμεθα πρὸς υἰοθεσίαν οἱ
πίστιν εἰσοδεγεμένοι τὴν εἰς αὐτὸν, καὶ μεμορφώ-
μεθα πρὸς αὐτὸν, οἷον εἰς πρὸς ἀρχέτυπον εἰκόνες;

B. Ναὶ κεκλήμεθα τε καὶ μεμορφώμεθα πρὸς
Υἱόν. Γέγραπται γάρ ὅτι, «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν,
ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς
πιστεύουσιν εἰς αὐτόν.»

A. Ἄριστα ἔρης. Τὸ δ' οὖν ἀναγκαῖον ἔν γε του-
τωῖ, φράσαις ἂν οἶδ' ὅτι καὶ μάλα ὀρθῶς. Κεκλήμεθα
πρὸς υἰοθεσίαν, ἄρ' οὐσιώδη καὶ φυσικὴν; Καὶ εἰ μὴ
κληθῆναι συμβαίνει λαχόντες τὴν ἀδελφότητα, καὶ
τὸ συγγενὲς, ἢ πῶς;

B. Οὐκ οὐσιώδη ποθὲν, ἀλλ' εἰσποιητόν τε καὶ
κατὰ χάριν.

A. Πῶς οὖν ἔτι γεννητὸς ὁ Λόγος; διὰ τοῦ πρωτό-
τοκος; κατὰ τίνα δὲ τρόπον οὐσιωδῶς ὡς ἀδελφοῖς
συντετάξεται διὰ τὸ ὁμοειδὲς, καίτοι τὴν πρὸς αὐτὸν
ἀδελφότητα, φυσικὴν μὲν οὐ τί που, θύραθεν δὲ μάλ-
λον καὶ ἐν χρόνοις ἀποκερβαίνομεν, καὶ οὐχὶ τοῖς
ἀνωτάτω τῆς μετὰ σαρκὸς ἐπιδημίας, ἀλλ' ὅτε γέγονε
καθ' ἡμᾶς; Οὐ γάρ, οἶμαι, φαῖεν ἂν, καίτοι σφόδρα
παραληρεῖν ἡρημένοι, ὡς εἰς ἀδελφότητα τὴν πρὸς
τὸν υἱὸν τοὺς ἀρχαιοτέρους ἐκάλεε τὸ γράμμα τὸ
νομικόν. Πνεῦμα γάρ ἦν ἐν ἐκείνῃ δουλείᾳ. Ὅθεν
τοὶ καὶ μάλα ἔστιν ἐναργεῖς, ὡς οὐκ ἐν δούλοις ἡμῖν
ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, τὸ ἐν δούλου τάξει κείμενον ἔτι
πρὸς ἀδελφότητα μὴ λαβῶν. Πλὴν ἐπ' ἐκείνῳ νυνὶ
σοφῶς καὶ ἀπερισπάστως ἰτέον.

B. Τὸ τί;

A. Τὸ φύσει προσὸν, ὃ Ἑρμεία, τῶν ὄντων τισὶν
οὐκ ἐν χρόνοις ἂν γένοιτο μεθεκτόν, ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴη
ποθὲν ὡς ὄντων εἰσκακρυμένως, ἀεὶ δ' ἂν μᾶλλον
ἐνυπάρχον ὄρῳ, καὶ αὐτῷ τῷ εἶναι συμπαρομαρ-
τοῦν. Ὅσον δὲ δὴ τί φημι, λογικὸς ἐν ἀρχῇ καὶ κατὰ
φύσιν ὁ ἄνθρωπος, πλούσιός γε μὴν οὐκ ἔτι. Ἄρ'
οὖν εἰσδέχεται μὲν ὡς ἐπακτόν τε καὶ ἐξωθεν τὸ
πλουτεῖν; φυσικοῖς δὲ νόμοις ἐρηραιομένον ἔχει τὸ
εἶναι τε καὶ κεκλήσθαι λογικός. Οὐκοῦν ἀληθὲς, ὡς
οὐκ ἂν, οἶμαί, τις νοοῖτο λαθεῖν καὶ τοῦτο ἐν χρόνοις,
ὃ τῇ πρὸς τὸ εἶναι προόδῳ σὺνδρομον ἔχει.

B. Ἀληθές.

A. Εἰ τοίνυν ἀεὶ τοῖς κτίσμασιν ἀδελφός τε ἦν καὶ
ἐναριθμὸς ὁ Υἱός, ὡς ὁμογενὴς αὐτοῖς, διὰ τε
τοῦτο πρωτότοκος, τί τὸ φύσει προσὸν ἡμῖν, ὡς οὐκ
ἔχουσιν ἐχαρῖζετο, φημι δὴ τὴν ἀδελφότητα; Τί δὲ
δὴ καὶ μόνος ἐδίδου τοῖς πεπιστευκόσι, καίτοι πᾶσι
μετὸν, καὶ εἰ μὴ πῶ πιστεύουσι; Τί γάρ ἔτι τὸ
μεσολαβῶν, οἰκειότητος ἀποτέμνον, κατὰ γε τὸ
πεποιῆσθαι κοινῶς, γεννητοῦ τὸ γενητόν; ἄρ' οἱ

ipsum e creaturarum ordine eximi non oportere
utpote qui naturam sortitus sit sororem, et cogna-
tam rerum cæterarum, quantum ad facturæ rationem
attinet, vin' tu aliquid etiam aliud afferamus quod
non sit inutile?

B. Pergratum mihi utique feceris.

A. An non per Filium vocati sumus in adoptionem
quicunque fidem suscepimus in ipsum, et conformati
sumus ad ipsum, sicuti ad archetypum ima-
gines?

B. Vocati sumus utique, et conformati ad Filium.
Scriptum est enim quod « Quotquot susceperunt
eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui
credunt in eum ».

A. Rectissime dixisti. Sed quod hic operæ pre-
tium est commodum appones, reor. Vocati sumus
in adoptionem filiorum, num substantialem et natu-
ralem? Et num accidit ut non simus vocati adepti
fraternitate et cognatione, aut quomodo?

B. Non substantialem, nullo modo: sed adventi-
tiam, et per gratiam.

A. Quomodo igitur factum est Verbum ex eo
quod est primogenitum, et quomodo substantia-
liter in fratrum ordine censebitur, propter similitu-
dinem cum ipsis, cum fraternitatem cum ipso non
utique naturalem, sed externam potius et tempori-
bus definitam, obtineamus, non iis quæ adventum
cum carne præcesserunt, sed quibus homo factus
est sicuti nos? Non enim dicent, opinor, licet oppi-
do nugis addicti, in fraternitatem cum Filio veteres
a legali Scriptura vocatos. Spiritus enim erat in ea
servitutis. Unde manifeste apparet non inter servos
nobis esse Dei Verbum, cum servilem statum ad
522 fraternitatem non susceperit. Sed nunc ad
illud rite et ordine pergendum.

B. Quidnam istud?

A. Quod natura nonnullis rebus inest, Hermia,
non est successu temporum communicabile, sed ne
ullo quidem modo tanquam peregrinum asciscitur, at
ipsi semper inesse videtur, ipsamque ejus existen-
tiam una comitatur. Exempli gratia, rationis com-
pos principio et secundum naturam est homo, non
continuo tamen dives. Numquid ergo velut adventi-
tiam rem et extraneam accipiet, abundare divitiis?
sed naturali lege nititur, quod sit et vocetur ratio-
nalis. Verum est itaque quod nemo censeatur acci-
pere, adeoque successu temporum, id quod habet
eo momento quo ad esse progreditur.

B. Verum est.

A. Si ergo semper creaturis frater erat, et in
earum numero Filius tanquam earum consanguini-
neus, atque idcirco primogenitus, cur rem natura
nobis insitam tanquam non habentibus largitus est,
nimirum fraternitatem? Cur solis eam porro dedit
credentibus, cum omnibus etiam pateat, tametsi
nondum crediderint? Quid enim intercedit, et a
conjunctione sejungit in ratione facturæ factum a

⁶⁰ Joan. 1, 12.

facto? An sentis demum quo progrediatur adversariorum ratio?

B. Sentio.

A. Itaque, prætermisissis stultis ratiocinationibus, ad id, quæso, quod inculpatum est transeamus, recte sentientes esse quidem propter nos primogenitum, quando similis nobis factus est, et vicissim unigenitum, tanquam nulli plane annumeratum, quandoquidem solus ex ipsa genitus est substantia Dei ac Patris.

B. At si dicendum ipsi quoque censuerint, esse ipsum unigenitum, quandoquidem solus ex solo Patre genitus est, quidnam ad hæc dicere poteris?

A. Existimarim certe, nec injuria, eos esse mentis emotæ, et ab generosa et forti rerum contemplatione excidisse. Quin et ab ipsa nominum accurata cognitione aberrare dixerim, veram illorum significationem prætereuntes, et ad nutum ac libidinem suam inconsiderate detorquentes. Illud enim, unigenitus, ex aliquo natura genitum, non ex arte elaboratum significaverit: aut certe prodeant in medium, responsuri, ubinam dictionem illam legerint de ulla re artificiosa positam. Non enim sane illorum vesanix concedemus **523** ea quæ velint statuere, rerum significatarum vi in pravum detorta. An enim si quis faber lignarius navigium unum ac solum compegerit, unigenitum ejus vocabitur, cum sit opificium et artis opus? At numquid ridiculum est istud? aut certe sapiens tibi esse videtur?

B. Minime vero.

A. Quod autem inaniter ac stultissime urgent adversarii, nimirum solum ex solo Patre natum esse Filium, proindeque valde eximiam naturam sortitum, et ad supremum gloriæ fastigium erectum esse, bifariam peccare, et insanire illos ostenderit.

B. Dic quo pacto.

A. Primum enim quod veluti necessaria et inevitabili ratione cessationem Patri ascribent, genito Filio et illam quæ perenni motu agitur naturam in suis rebus cessasse fatebuntur etiam inviti, et ab opificio destitisse, nec post illum quidquam prorsus attigisse, sed Filii potestati et naturæ ea præstanda faciendaque quodammodo dimisisse, per quæ sola suprema natura potest agnosci. Et genitæ quidem substantiæ fructus erunt quæ divinitatis sunt propria: gloriabitur autem, ut apparet, Deus quidem ac Pater in una ac sola creatura, Filio nimirum: hic autem tanto pluribus utique gloriabitur, et magnificentius de se sentiet, æqualis cum ipso potestatis redditur, ex eo quod creandi vi polleat et producendi quæ nusquam sunt, sed et bonitate potior erit, ut existimo, siquidem boni est a non esse ad esse adducere, et efficere ut sint quæ nondum existendi gratiam acceperunt. In absurdum itaque

A πρόβεισιν ὁ λόγος τοῖς δι' ἐναντίας αἰσθάνη λοιπόν;

B. Ναί.

A. Οὐκοῦν τὸ φληνάφοις ἐκτρίβεσθαι λογισμοῖς μεθέντες, ὡ τὰν, τὸ ἀμωμητῶς ἔχον διαπεραίνωμεν, φρονούντες ὀρθῶς, ὡς εἴη μὲν δι' ἡμᾶς πρωτότοκος, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, μονογενὴς δὲ αὐτῷ, ὡς οὐδενὶ τὸ σύμπαν συντεταγμένος, ἐπειτοὶ μόνος ἐξέφυ, καὶ ἐξ αὐτῆς γεγέννηται τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

B. Ἄλλ' εἴπερ ἔλοιτο καὶ αὐτοὶ, μονογενὴ δεῖν οἴεσθαι λέγειν αὐτὸν, ἐπειδὴ μόνος ἐκ μόνου γέγονε τοῦ Πατρὸς, τί ἂν ἔχοις πρὸς τοῦτο εἰπεῖν.

A. Οἴηθείην ἂν εἰκότως, ἐκκεκροῦσθαι μὲν νοῦ καὶ ἀπολισθῆσαι φρονῶς, ἀνδροπρεπῆς τι καὶ ἐβρωμένον εἰδομένης ὀρθῶν. Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ αὐτῆς οὐ μετρίως διημαρτήκασι τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβοῦς εὐμαθείας, οἰονείπως παροχτεύοντες τὰ ἐξ αὐτῶν δηλούμενα, καὶ πρὸς ὅτιοῦν τῶν σφίσι αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἀπερινοήτως ἐξέλεκοντες. Τὸ γάρτοι μονογενὴς, τὸ ἐκ τίνος φύσει γεγεννημένον, οὐχὶ τὸ ἐκ τίνος τέχνης ἐξεργασμένον παραδηλώσειεν ἂν ἦγουν ἠκότων εἰς μέσον ἐρομένοις ἀποκρινόμενοι, τοῦ τὴν λέξιν ἀνεγνώκασιν ἐφ' ὄψωῦν τῶν ἐκ τέχνης τε καὶ ἐπιστήμης κειμένην. Οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαῖς παραχωρήσομεν ἂν βούλοιντο νομοθετεῖν, ἀκαλλέστατα παρευθύνοντες ἐπὶ τὸ μὴ ἔχον ὀρθῶς τῶν σημανομένων τὴν δύναμιν. Ἄρα γὰρ, εἰ σκάφος ἐν τε καὶ μόνον διατεχνήσαστο τις ἀνήρ ξυλουργός, μονογενὴς ἂν καλοῖτο αὐτοῦ, καίτοι τέχνημα καὶ ἐπιστήμης ἔργον ἐν; εἶτα πῶς τοῦτο οὐ καταγέλαστον, ἢ σοφὸν εἶναι σοὶ τὸ χρῆμα σοκαί,

B. Ἥκιστα γὰρ.

A. Τὸ δὲ δὴ καὶ διατείνεσθαι περιττὰ τοὺς διεναντίας καὶ ἀσυνετώτατα λέγειν, μόνον ἐκ μόνου γεγεννησθαι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ταύτη τοι καὶ λίαν ἐξαιρετὸν ἀποτεμέσθαι τὴν φύσιν, καὶ εἰς λῆξιν εὐκλείας τὴν ἀνωτάτω διαδραμεῖν, διχῆ πλημμυλεῖν ἐλομένους παραδείξειεν ἂν καὶ ἀμαθαίοντας κομιθεῖ.

B. Φράσον ὅπως.

A. Πρῶτον μὲν γὰρ, ὡς ἐξ ἀναγκαίου τε καὶ ἀφύκτου λογισμοῦ, τὴν μεθ' Υἱὸν ἀργίαν καταγράφουσι τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν ἀεικίνητον φύσιν ἀπρακτῆσαι πρὸς τὰ οἰκεῖα καὶ οὐχ ἐκόντες, ὁμολογήσουσι, καὶ καταλήξαι δημιουργίας, οὐδενὸς τὸ σύμπαν εἶτε μετ' ἐκεῖνον ἐπιθιγγάνουσαν, μεθείσαν δὲ ὡς περ τῆ τοῦ Υἱοῦ δυνάμει τε καὶ φύσει, τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ ὄρθῶν τὰ δι' ὧν περ ἂν εἴη καὶ μόνων, τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐπιγινώσκεισθαι. Καὶ γεννητῆς μὲν οὐσίας καρποὶ, τὰ τῆς θεότητος ἴδια, κατακαυχήσεται δὲ, ὡς ἔοικεν, ὁ μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐφ' ἐνὶ καὶ μόνῳ κτίσματι, τῷ Υἱῷ· ὁ δὲ, τοῖς οὕτω πλείοσιν ἐναθρυνεῖται που, καὶ φρονήσει μείζον ὁ Υἱὸς, ἰσοσθενῆ μὲν αὐτῷ, διὰ τοῦ πεφυκέναι δημιουργεῖν ἀναδειγμένος, καὶ διὰ τοῦ παράγειν εἰς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ, πλεονεκτῶν δὲ, οἷμαί που, κατὰ γὰρ τὸ εἶναι χρηστός, εἴπερ ἐστὶν ἀγαθοῦ τὸ παρακομιζεῖν εἰς ὑπαρξίν ἐξ ἀνυπαρξίας, καὶ ἄντα ποιεῖν, τὰ οὐπα

του είναι *αχροντα* την *χαριν*. Ἐξέρπει δὴ οὖν ἐπὶ τὸ ἀκαλλῆς ὁ λόγος, ἀεργῆ καθιστὰς τὴν ἀεικίνητον φύσιν, ἥ δὴ καὶ μόνῃ πρέπει ἂν τὸ τοῖς οὐκ οὔσι τὸ εἶναι προσνέμειν· ἥ γὰρ οὐχὶ τὴν τῆς ἡμερότητος πηγὴν τε καὶ γένεσιν, τοῖς ἐξ ἰδίων ἐνθυμημάτων καταπεδήσαντες λογισμοῖς, μέχρι τῆς Υἱοῦ κατασκευῆς ἰσθᾶσιν οἱ δειλαιοὶ κατὰ γε τὸ σφίσι δοκοῦν; Καίτοι τί δήποτε τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀργεῖν ἐλομένου, καὶ ἀπρακτοῦντος εἰς τὰ λοιπὰ, συνετίθει λόγους ἡμῖν ὁ μακάριος Μωσῆς, καὶ φανακισμοὺς ἀικαίους, κατὰ γε τὸ εἶδος, ἦγον κατ' ἐκεῖνους ἀναγράφει λέγων· « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. » Τὸ γάρτοι, « Ποιήσωμεν, » κατοκνοῦντα μὲν οὐδαμῶς εἰς ποίησιν, τὴν γε εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, συνεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον Υἱῷ καὶ Πνεύματι κατηυτρεπισμένον, καὶ δὴ καὶ ἐνηργηκότα διαμεμήνυκεν ἑναργῶς. « Καὶ γὰρ ἐποίησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἂν ὄρωτο ψευδοεπίης, θεηγόρος τε ὢν, καὶ ψήφῳ τῇ ἄνωθεν εὐμάλα κατεστεμμένος ὁ θεσπέσιος Μωσῆς. Καὶ ἀναπεῖσι μειζόνως, ἀεικίνητόν τε καὶ ἐνεργῆ τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν ἀνακηρύττων ὁ Λόγος ὁ ἐξ αὐτοῦ περηγός· Ἐφη γάρ που Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτιμῶν· ἀνακαίεσθαι γὰρ εἰς ὄργας ἐδίκει τισὶν, εἶπερ τι δρώη κατὰ τὸ Σάββατον· « Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι. » Καὶ ἐτέρωθι ποῦ· « Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. » Ἄρ' οὐκ ἀπηχῆς, ὧ Ἐρμεῖα, φαίην ἂν εἶναι, καὶ σφαλερώτατον, τὸ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμᾶς ἀντιφέρεσθαι λόγοις, καὶ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τῶν ὄλων δημιουργῶν συναποφανούσης τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα κατατολμᾶν εἰπεῖν ἀπρακτεῖν ἔτι περὶ τὴν χτίσιν;

B. Σφαλερώτατον.

A. Ἀσύνητον δὲ κάκεινο οἶμαι ποῦ.

B. Τὸ τί δή;

A. Εἰ γὰρ ἐξείρετον ὁ Υἱὸς τὸν τῆς ποιήσεως τρόπον, καὶ διαφερόντως ἀμείνω τούτου γε ἕνεκα καὶ μόνου διεκληρώσατο, ἐπεὶ μόνος ὑπὸ μόνου γέγονε τοῦ Πατρὸς, ἀναμαθεῖν ἐθέλοντι μοι φραζόντων ἐκεῖνοι, πόττερα τοῖς κτίσμασι τοῖς μεθ' Ἰδὸν, καὶ δι' αὐτοῦ γεγονόσι διεφθόνησεν ὁ Πατὴρ, τὸ εἰς λῆξιν ἔχειν μακαριότητος οὐκ ἐφίεις αὐτοῖς διὰ τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τὴν ἐπ' αὐτοῖς αὐτουργίαν, ἦγον φθόνου κρείττονα, καὶ ἔκνου παντὸς ἐροῦσιν αὐτόν;

B. Ἐροῦσι, καθάπερ ἐγῶμαι.

A. Ὅρθά φρονούντες, ὧ τᾶν, κἂν γοῦν ἔν γε τούτῳ. Οὐ γὰρ δὴ χεῖρους ἀναφανοῦνται τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν, ὧν εἰς τις ἐφη περὶ Θεοῦ, Πλάτων οὗτος ἦν· « Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ φθόνος οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται. » Ὅτε τοίνυν ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, ἦγον αὐτόχρημα τὸ ἀγαθὸν, τὸ γε μὴν εἰς ἄκρον ἔχει τοῖς κτίσμασι τοῦ γε ἄριστά πως ἔχειν, διὰ μόνης ἂν ἐνεποιήθη τῆς παρ' αὐτοῦ θελήσεώς τε καὶ αὐτουργίας, τί μὴ τοῖς πᾶσι τὸ χρεῖμα κοινὸν ἀδιαφθονήτως

labitur oratio, quæ naturam jugi motu agitatam otiosam statuit, cui sane ac soli convenit, rebus quæ non sunt esse tribuere. An non enim bonitatis fontem et originem suis ratiocinationibus præpedientes, in solo Filii opificio sistunt miseri pro sua libidine? Sed cum Deus ac Pater cessare velit et in reliquis otiosi, cur tandem beatus Moses nobis sermones et nugas inanes ex eorum sententia composuit, dum scribit his verbis: « Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, et ad similitudinem? » « Nam illud, « Faciamus, » non utique cessare a nobis faciendis atque creandis, sed una potius operari cum Filio et Spiritu in componendo occupatum, adeoque etiam operatum esse manifeste ostendit. Etenim « Fecit, inquit, Deus hominem, ad imaginem Dei fecit ipsum: » sed mendax certe nusquam apparebit, divinarum rerum interpres cum sit, et celesti calculo probatissimus divinus Moses. Sed et Patris naturam perpetuo moveri et agere, fateri nos amplius adiget, Verbum quod ex ipso effulsit prædicans. Dixit enim alicubi Christus Judæos increpans: nam indignabantur aliqui, quod non nihil faceret per Sabbatum: « Pater meus usque modo operatur, et ego operor? » Et alibi: « Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera? » An non absurdum est, Hermia, et periculosissimum Salvatoris repugnare vocibus, cumque Scriptura divinitus inspirata Patrem una cum Filio universitatis opificem ostendat, eum audere dicere etiamnum cessare in rerum creatione?

B. Periculosissimum.

A. Stultum vero illud etiam puto.

B. Quidnam istud?

A. Quippe si Filius eximium creationis modum et longe excellentissimum ob hoc unum ac solum sortitus est, quod solus a solo Patre est editus, sciscitanti mihi respondeant, utrum creaturis Filio posterioribus, et per ipsum factis invidet Pater, qui non permittat eas ad summum felicitatis pervenire in eo quod eas ipse creare nolit, aut ipsum ab omni invidia et cessatione liberum esse dicent?

B. Dicent, ut reor.

A. Recte quidem, vel in hoc sentientes, amice. Non enim deteriores se prodent Græcorum sapientibus, quorum unus aliquis de Deo dixit, Plato nimium: « Bonus erat: bonus autem invidet nemini. » Cum igitur bonus sit Pater, imo ipsummet bonum, adeoque creaturæ per solam ejus voluntatem et operationem habeant, ut ad felicissimum statum veniant, quidni re communi citra invidiam omnibus proposita, ut bonus laudatur, sed creandi

⁶⁰ Gen. i. 26. ⁶¹ Joan. v. 17. ⁶² Joan. xiv. 10.

munus alteri dedit, privans creaturam eo quod incomparabiliter antecellit?

B. Atqui non prorsus, inquit, cessat Pater; una enim operatur cum Filio, et simul cum eo cætera constituit.

A. Quid porro in hoc juvatur a Filio? An quod operatione **525** sua potior sit operatio Filii, proindeque utiliter suis motibus aut necessario adhibeatur: aut quod minor sit ac deterior, nec necessario adhibita? Si quod potior sit, et utiliter adhibita, nugæ sunt isthæc, imo potius blasphemia. Filius enim utique superabit eum ex quo prodiit, et Dei ac Patris naturam antecellet, ejus locum supplens, et id quod potius est perficiens. Sin autem quod deterior, ac non necessario adhibita, sed viliores quodammodo reddit creationem: quid est, quæso, quod eum adigit ut operetur una cum Filio? aut nunc statim dicturus est aliquis, Patrem, nescio quo pacto, potiorrem partem neglexisse, deteriore autem arripuisse, repudiato aut certe neglecto creaturæ officio, quo uno sane ac solo pura pulchritudine insigniri illa poterat, adhibito vero Filio, ne puram et deterioris expertem creationem feliciter obtineret atque productionem.

B. At non capax erat, inquit, natura creata simplicis illius officii: sed et credibile non est illam tam supernaturalem ac supremam majestatem adusque vilissimas res esse descensuram.

A. Certe adulterinæ mentis ac nefariæ sordes hæ sunt. Numquid enim sapientis est putare quod, si creata et producta natura id ægre admodum, sed ne prorsus quidem obtinere poterat, ut ab ipso Patre crearetur, istud facile et obvium soli Filio fuerit, quamvis, ut illi volunt, æqualem creaturis sortitus sit naturam? Quod enim in res creatas in totum haud cadit, ne in unam quidem earum ceciderit, licet eminere videatur, et cæteris longe præcellere. Temere autem asserere, Patris majestatem non decere ut ad illa vilissima descendat, duplicem habet blasphemiam. Injuria siquidem Filium afficiet, ipsumque Patrem vituperabunt, quamvis illum honorare se putent.

B. Quid cogitando vel dicendo?

A. Nimirum illa quæ in Patre intelligitur eminentia Filium faciunt, verumtamen non impediunt, opinor, quominus ipse ad supremam majestatis et gloriæ culmen perveniat, licet longe sint absurdissimi. An ergo cum ea natura præditus sit Filius, eoque honoris et majestatis pervenerit, ei conveniet, quæso, **526** creare Principatus et Thronos, ac Dominationes, aliaque his superiora, exiguum autem passerulum, et quod eo vilius est alterius

προθείς, ὡς ἀγαθὸς θαυμάζεται, παρεχώρει δὲ δημιουργεῖν ἑτέρῳ, τοῦ ἀσυγκρίτως ἀμείνονος ἀποστέρων τὴν κτίσιν;

B. Ἄλλ' οὐκ εἰσάπαν, φησὶν, ἀεργὸς ὁ Πατήρ, συνεργάζεται γὰρ τῷ Υἱῷ, καὶ συνυπόστησι τὰ λοιπά.

A. Τίνα δὴ ἄρα τὴν παρὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοῦτο ἔχον συνεισφοράν; Ἄρ' ὡς ἀμείνω τῆς ἐνεργείας τῆς ἑαυτοῦ, ταύτη τοι καὶ χρειωδῶς ταῖς ἑαυτοῦ κινήσασιν, ἤγουν ἀναγκαίως παρειλημμένην, ἢ ὡς ἐλάττονα καὶ ἐν χεῖροσι, καὶ οὐκ ἀναγκαίως εἰσδεδεγμένην; Εἰ μὲν οὖν ὡς ἀμείνω καὶ χρειωδῶς, περιττολογία τοῦτό γε, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ δυσφημία. Τοῦ γὰρ, ἐξ οὗ πέφηνεν ὁ Υἱὸς, ὑπερχειρεῖται που, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πλεονεκτήσει φύσιν, καὶ χρεῖαν αὐτῇ καὶ τὸ ἀμείνον ἀναπληρῶν. Εἰ δ' αὖ αἰσχίονα καὶ οὐκ ἀναγκαῖαν, ἀκαλλεστέρην δὲ ὡσπερ ἀποφαίνουσιν τὴν δημιουργίαν, τί τὸ ἀναπειθῶν, εἰπέ μοι, συνεργάζεσθαι τῷ Υἱῷ; ἢ πῶς οὐκ ἔρει τις διαμελλήσας οὐδὲν, ὡς κατημέλησε μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως τοῦ ἀμείνονος ὁ Πατήρ, τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχον ἠθέλησε κρατεῖν, παρῳσάμενος μὲν ἤγουν κατοκνήσας τὸ αὐτουργεῖν ἐλέσθαι περὶ τὴν κτίσιν, δι' οὗ δὴ καὶ μόνου τὸ ἀκραφνὲς ἦν αὐτῇ κατασημαίνεσθαι κάλλος, συνεισδεξάμενος δὲ τὸν Υἱὸν, ἵνα μὴ ἀκρατον καὶ ἀσυμμιγῆς τοῦ χείρονος λάχοι, τὸ παρήχθαι μακαρίως καὶ ἐλθεῖν εἰς ὑπαρξιν.

B. Ἄλλ' οὐκ ἂν ὑπέστη, φασὶν, ἡ γεννητὴ φύσις, τὴν ἀκρατον αὐτουργίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν δὲ καὶ ἐτέρως ἀπίθανον, τὴν οὕτως ὑπερφυὰ καὶ ὑπερτάτην ὑπεροχὴν, καὶ μέχρι τῶν ἁγῶν εὐτελεστάτων κατακοιμίζεσθαι δεῖν.

A. Καὶ μὴν, τοῦτό γε ἐστὶ κιβδήλου καὶ βδελυρᾶς ἀπόβρασμα φρενῶς. Ἦ γὰρ, οὐκ ἄσφοδον ἐννοεῖν, ὡς εἴπερ ἦν ἀληθῶς φορτικὴ καὶ διαβριθὴς, καὶ τοῦτο ἁγῶν, ἤγουν ἀπρόσιτος παντελῶς ἡ τοῦ Πατρὸς αὐτουργία, γεννητῇ καὶ πεποιημένῃ φύσει, τρυφερὰν καὶ εὐάντητον καὶ οἰστὴν γενέσθαι μόνη τῷ Υἱῷ, καίτοι κατ' ἐκείνους ὁμοφυὰ τοῖς κτίσμασι λαχόντι τὴν φύσιν; Τὸ γὰρ ἄπαξ ἀνύποιστον γενητοῖς, οὐδ' ἂν ἐνὶ γένειτο φορητὸν, κἂν ὑπερχεισθαι δοκοῖη, καὶ διαφερόντως ἀμείνον νοοῖτο τῶν ἄλλων. Τῇ δὲ δὴ καὶ φάναι προχείρως ἀποτολμᾶν, μὴ καθικνεῖσθαι πρὸς τὴν Πατρὸς ὑπεροχὴν, καὶ μέχρι τῶν οὕτως εὐτελεστάτων, διττὴν ἂν ἔχοι τὴν δυσφημίαν. Καθ' ὅσοις μὲν ἔχον τὸν Υἱὸν, καταμωμῆσονται δὲ καὶ αὐτὸν, καίτοι τιμᾶν οἰόμενοι τὸν Πατέρα.

B. Τί νοοῦντες ἢ λέγοντες;

A. Τῆς μὲν γὰρ ἐν Πατρὶ νοουμένης ὑπεροχῆς, ὑποδιβάζουσι τὸν Υἱὸν, πλὴν, οἶμαί που, τὸ γε ἤκειν αὐτὸν εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω, καὶ ὑπεροχῆς καὶ δόξης, οὐκ ἂν ἀφέλοιτο, καὶ εἰ σφόδρα τινὲς ἐλεν τῶν ἁγῶν ἀπχεοστάτων. Ἄρ' οὖν, ὧδε φύσεως ἔχοντι τῷ Υἱῷ, καὶ εἰς τοῦτο τιμῆς καὶ μεγαλειότητος ἀφιγμένῳ, τὸ μὲν χρῆναι δημιουργεῖν Ἀρχάς τε καὶ Θρόνους καὶ Κυριότητας, καὶ τὰ ἐπι τούτων ἐπέκεινα, πρέποι ἂν, εἰπέ μοι, τὸ δὲ γοῦν σερυθθῆναι

ἐργάσασθαι βραχὺ, καὶ τὸ ἐτι κατωτέρω, ταῖς ἐτέρου τινὲς δυνάμειν ἀναθήσομεν; Εἶτα τί φρονοῦντας ὑγιᾶς ἑαυτοὺς εὐρήσομεν;

B. Οὐδαμῶς. « Πάντα γὰρ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

A. Καὶ πῶς οὐ μικρὸν ἂν εἴη καὶ εὐτελες τῆ τοῦ Υἱοῦ φύσει τὸ πλαστουργῆσαι στρουθίον; Ἄνθ' ὅτου δὲ καὶ εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μὴ οὐχὶ καὶ ταυτηνὶ διεσώσατο πρὸς αὐτὸν τὴν ὁμοίωσιν, τὸ ἀπαξιῶσαι φημι, καὶ τοῖς οὕτω καταβεβλημένοις, τὴν ζωοποιὸν καὶ πρὸς τὸ εἶναι παρακομίζουσαν ἐπαφεῖναι δύναμιν; Ἄρ' οὐχ ὡσπερ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπερτάτην ὑπεροχὴν θαυμάζοντες, μικρὸν εἶναι φασιν αὐτῷ τὸ δημιουργεῖν ἀγγέλους, φαῖεν ἂν εἰκότως ἀναμετροῦντες καὶ τὸν Υἱὸν, ὡς ἀφεστήξει πολὺ τῆς αὐτῷ προπούσης ἀξίας ἡ ἐρπετοῦ ποίησις, καὶ στρουθίου γένεσις, καὶ τῶν κατ' ἀγροὺς ἀνθέων ἢ παμποικίλος διαφορά; Καίτοι τί δήποτε τοῖς ὑπὲρ λόγον ἐπαίνοισι ταυτὶ δεδημιουργήματα στεφανοῖ, λέγων ὁ Ψαλμῶδός· « Ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῆ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. » Ἡ τοίνυν ἡμῖν παρεισκρινόντων ἐτέρους ἀναλόγως ἔχοντας τῆ φύσει τῶν γεγονότων δημιουργοὺς, ἢ καθυβριούσιν οὐκ ἀσυμφανῶς τὸν Μονογενῆ, γενεσιουργὸν εἰσφέροντες καὶ τῶν οὕτως ἐτελεστάτων.

B. Κινδυνεύσειεν ἂν αὐτοῖς οὐ μετρίως ὁ λόγος.

A. Πῶς δ' ἂν οὐχὶ τύφον τε καὶ ἀμαθίαν καταβραβυδῆσειαν τοῦ Πατρὸς, εἶτα, ὡσπερ ἂν εἶναι βούλοῖτό τε καὶ ἔστι Θεός, ἀπαξιούν ἐροῦσι δημιουργεῖν; Καίτοι λέγοντος ἀκούω Χριστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καταθαυμάζοντος πρόνοιαν· « Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; » Ὁ δὲ καὶ μέχρι στρουθίου τὴν τῆς ἑαυτοῦ προνοίας εὐρύων περιβολὴν, πῶς ἂν διαπτύσαι τὸ δημιουργεῖν ἀγγέλους, καὶ στερεοῦν οὐρανὸν, καὶ διατηρῆσθαι γῆν, ἡλίον τε καὶ σελήνην καὶ ἄστρα παρενεγκεῖν, ἐφ' οἷς καὶ τεθαύμασαι κατακροτούντων ἐπαίνοισι τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὡς μεγαλοουργόν; Ἐφη γὰρ, « Ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα, ἤνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοι μου. » Ἄρ' οὐ σοι δοκῶ διεσκέφθαι τὰ εἰκότα καὶ λέγειν ὀρθῶς; D

B. Πάνυ μὲν οὖν;

A. Φαίης δ' ἂν, εἰπέ μοι, τῶν πεποιημένων ἢ μικρὸν ἢ μέγα, μὴ οὐχὶ θαλας ἔργον εἶναι δυνάμει;

B. Οὐδαμῶς.

A. Εἶτα πῶς οὐκ ἀμαθὲς θεῖα μὲν ἔργα κατωμαῖσθαι καὶ λέγεσθαι τὰ δι' Υἱοῦ γεγονότα, Θεὸν δὲ αὐτὸν οὐκ εἶναι πιστεύειν, συγκαταγράψαι δὲ μᾶλλον τοῖς πεποιημένοις, ὡς αὐτοῖς ὁμοφυᾶ; Θεὸς γὰρ οὐκ ἔστι τὸ γεγονός, ἀλλ' οὐδ' ἂν εἴεν ἐτι τῆς τοῦ πεποιηκότος οὐσιώδους ὑπεροχῆς δεικτικὰ τὰ κτίσματα, μὴ οὐχὶ μείω τε καὶ ἑτεροίως ἔχουσαν λα-

A virtuti tribuemus? Satin' sani comperiemur si sic sentiamus?

B. Minime. « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, » sicut scriptum est ⁶⁹.

A. Quomodo vero vile non erit ac exiguum Filii naturæ passerulum condidisse? Cur autem, cum sit imago et similitudo Dei ac Patris, non etiam hanc servavit cum ipso similitudinem, ut nimirum detrectaret rebus adeo abjectis vivificam vim et productivam immittere? An non quemadmodum Dei ac Patris supremam majestatem admirantes, parum esse ipsi aiunt creare angelos, jure etiam dixerint, Filii statum apud se reputantes, multum ab ejus dignitate abfore reptilis alicujus productionem, et passeruli procreationem, et ægrestium florum variegatum discrimen? At cur demum laudibus omni oratione majoribus earum rerum opificem ornat Psalmista, dicens: « Producentis fenum jumentis et herbarum servituti hominum ⁷⁰. » Aut ergo nobis alios inducant opifices qui proportione quadam rerum creaturarum naturæ respondeant, aut Unigenito non obscure dedecus inurent, tam vilium rerum auctorem illum astruentes.

B. Non mediocre ipsis imminet ab hac disputatione periculum

A. Quomodo vero fastum et ignorantiam Patri stulte non ascribent, atque interim eorum creationem dedignari dicent, quorum sit ac velit esse Dens? Nam Christum dicentem audio, et Patris providentiam admirantem: « Nonne duo passeresset esse vaneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro qui in cælis est ⁷¹? » Qui autem ad passeresset etiam usque providentiæ suæ ambitum extendit, quomodo detrectavit creare angelos, et firmare cælum, et constabilire terram, solemque, et lunam, et astra producere, quas ob res etiam admirationi est sanctis angelis, ipsum ut magnum opificem laudantibus ac plaudentibus. Dixit enim: « Quando facta sunt astra, laudarunt me voce magna angeli mei ⁷². » An non tibi videor probabiliter sentire ac recte disserere?

B. Ita prorsus.

A. Obsecro vero, dixerisne quidquid est creatum, seu **527** parvum seu magnum illud sit, non esse divinæ virtutis opus?

B. Nullo modo.

A. At nonne ignari et stupidi est putare divina opera nuncupari ac dici ea quæ per Filium facta sunt, ipsum vero credere Deum non esse, sed in creaturarum numerum potius ascribere, tanquam ejusdem cum ipsis naturæ? Deus enim non est res creata; sed ne creaturæ quidem Creatoris substantialiorem eminentiam ostenderent, nisi inferiorem

⁶⁹ Joan. i, 3. ⁷⁰ Psal. ciii, 15. ⁷¹ Matth. x, 29.

⁷² Job xxxviii, 7.

ac diversam haberent naturam ab ea qua præditus A Creator intelligitur. Quod cum optime sciret divinus Paulus, scribit nobis : « Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ⁷². » Numquid enim in eo quod intelligitur creatum rerum omnium auctor et opifex Verbum, divinitas ejus agnoscitur, et sempiterna illa atque immutabilis ejus virtus? Hoc enim significat illud, sempiternum : sed, opinor, nihil plane vetuerit quominus appellatione deitatis ipsa quoque demum creatura gloriatur. Quid tum inde? Suam nobis divinitatem denotabunt ea quæ conspiciuntur, non vero Dei.

B. Quid ergo si dicant Patris divinitatem et sempiternam virtutem rerum creaturarum magnificentia declarari?

A. Ipsi suam doctrinam accusant, et suis repugnare sententiis facile ostenduntur.

B. Quomodo dixisti?

A. Quod nempe creatricem Patris operationem Filii productione melientes ac definentes, a creatura mundi conspici ipsum aiunt, licet Scriptura sancta mundi creationem Filio tribuat. Scriptum est enim : « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum ⁷³. » Creatorem ergo mundus nobis Verbum prædicat, et ejus virtutem ac divinitatem manifestam exhibet. Non enim cum creaturam cernimus, ut creaturam admiramur Verbum opifex creaturæ, sed longe sublimiori cogitatione pie illum colimus, Deum esse secundum naturam, et ex Deo effulsisse credentes Unigenitum. Sic enim erroris crimine soluti, a nostro capite pœnas depellamus, quas divinus nobis Paulus etiam denuntiavit his verbis : « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in **528** semetipsis : qui commutaverunt veritatem Dei in mendacio, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen ⁷⁴. » Itaque, si nonnulli falsatam per mendacium veritatem, et impiissime adulteratam esse docent, factæ creaturæ præ Deo naturali servientes, reprobis certe in nobis quoque est animus, et in errorem projecti quodammodo sumus, et erramus cum impiis, creatam, naturam colentes, Filium videlicet (factus enim est ex eorum sententia), alioqui creatura non est id quod factum est.

διεβρίμμεθα δὲ ποι πρὸς τὸ οὐκ ἔχον ὀρθῶς, καὶ τοὺς τῷ Υἱῷ πεποιοῦνται γὰρ κατ' ἐκείνους· ἢ οὐχὶ κτίσεις τὸ γενητόν;

B. Quidni?

A. Videsis ergo, Hermia, quantam in stultitiam eorum mentes delabantur. Divinæ enim ac sacræ Litteræ dicunt alicubi Deum viventem ac verum gentes agnovisse, adductas per fidem ad agnitionem Filii; hi vero eo recordiæ miseri veniunt, ut non

χόντα τὴν φύσιν, ἢ ὡσπερ ἂν νοεῖτο τυχὸν ὁ Λημιουργός. Καὶ τοῦτο εὖ μάλα συνείς ὁ θεὸς ἡμῶν γράφει Παῦλος· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. » Ἄρα γὰρ, ἐν γε τῷ νοεῖσθαι γενητόν τὸν ἀπάντων γενεσιουργὸν Λόγον, ἢ θεότης αὐτοῦ γνωρίζεται, καὶ ἡ αἰεὶ τε καὶ ὡσαύτως ἔχουσα δύναμις; Τοῦτο γὰρ τὸ αἰδιον, ἀλλ', οἶμαί που, τὸ ἐξείργον παντελῶς οὐδὲν, τῇ τῆς θεότητος κλήσει καὶ αὐτὴν ἤδη πως ἐπαυχῆσθαι τὴν κτίσιν. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὴν οικειαν ἡμῶν θεοότητα κατασημανεῖ τὰ ὀρώμενα, τὴν δὲ Θεοῦ οὐκ ἔτι.

B. Τί οὖν εἰ φαίεν τὴν τοῦ Πατρὸς θεοότητα καὶ τὴν αἰδιον δύναμιν διὰ τῆς τῶν ποιηθέντων μεγαλοουργίας ἐκφαίνεσθαι;

A. Αὐτοὶ τῶν ἰδίων καταγορεύουσι λόγων, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐννοίαις ἀντιτεταγμένοι παραδειχθεῖεν ἂν καὶ μάλα εὐκόλως.

B. Πῶς ἔφη;

A. Ὅτι μέχρι τοῦ παραγαγεῖν τὸν Υἱὸν, ἀναμετροῦντές τε καὶ ὀρισάμενοι τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς, ἀπὸ κτίσεως κόσμου καθορᾶσθαι φασιν αὐτὸν, καίτοι τῆς ἁγίας Γραφῆς τὴν τοῦ κόσμουποίησιν ἀνατιθείσης τῷ Υἱῷ. Γέγραπται γάρ ὅτι, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Δημιουργὸν οὖν ἄρα διακηρύξειεν ἂν ὁ κόσμος ἡμῖν τὸν Λόγον, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ θεοότητα καθίστησιν ἑναργῆ. Οὐ γὰρ κτίσιν ὀρώντες, ὡς κτίσιν θαυμάζομεν τὸν δημιουργὸν τῆς κτίσεως Λόγον, ἀλλὰ ταῖς ὑπὲρ τοῦτο πολὺ τιμῶντες ἐννοίαις, εὐσεβήσομεν εἰκότως. Θεὸν εἶναι κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνέαι πιστεύοντες τὸν Μονογενῆ. Ὡς γὰρ ἂν τὴν ἐπὶ τῷ πεπλανηθῆσθαι δοκεῖν ἀπεσκευασμένοι γραφῆν, παρωσώμεθά που, καὶ τῆς ἐαυτῶν κεφαλῆς ἐκπέμφωμεν τὰς ἐπὶ τῷδε ποινὰς, ἃς καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν διηγόρευσε Παῦλος. Ἐφη γὰρ ὡδί· « Διδὸν παρ' ἐδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σῶματα αὐτῶν ἐν αὐτοῖς, ὅτινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμήν. » Οὐκοῦν, εἰ παράσημόν τε καὶ ἀνοσιώτατα κεικοθλημεμένην ἀποφαίνουσι τινες διὰ τὸ ψεύδους τὴν ἀλήθειαν, γεννητῇ λατρεύοντες κτίσει παρὰ τὸν ὄντα φύσει Θεόν· ἀδόκιμος μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν ἐνέφικχε νοῦς, ἀθέοις συμπεπλανήμεθα, κτιστῇ λατρεύοντες φύσει

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὦ Ἑρμῖα, πρὸς ὅσην αὐτοῖς ἠλιθότητα καταβρεῖ τὰ φρονήματα. Θεὸς μὲν γὰρ που καὶ ἱερὸς ἔφη λόγος, Θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸν ἐπεγνωκέναι τὰ ἔθνη, σεσαγηνευμένα διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ· οἱ δὲ, ἀθλιότητος εἰς

⁷² Rom. 1, 20. ⁷³ Psal. xxxii, 6. ⁷⁴ Rom. 1, 24, 25.

τοῦτο ἔχουσι λογισμῶν, ὥστε καταερυθρίωσιν οὐδαμῶς, τὸ ἐκ τοῦ πεποιθῆσθαι σμικροπροπέως ἐπιβριπτοῦντες αὐτῶν. Γέγραπται δὲ οὕτω περὶ τῶν ἐπεσθαι δεῖν ἐλομένων τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Αὐτοὶ γάρ, φησὶν, περὶ ἡμῶν ἀπαγγελοῦσιν, ὅποιαν εἰσόδον ἐσχήκαμεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ. » Εἴπερ οὖν ἐστὶν Ἑλληνικῆς μὲν αἴσχος λατρείας, τὸ τῇ κτίσει προσκυνεῖν, ἐπεστράφη δὲ τὰ ἔθνη πρὸς Θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινόν, Χριστὸν Δεσπότην ἐπιγραφάμενα, καὶ εἰς τὴν ἐφ' Ἰησοῦ προσκύνησιν τὴν μετὰ γε τοῦ Πατρὸς μεταβρύηχότα, πῶς ἂν εἴη νοοῖτο πεποιθμένος, καὶ οὐκ ἀνάγκη φρονεῖν, ὡς ματαία μὲν ἡ πίστις, διεφυσμένη δὲ δόξα περὶ Θεοῦ καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐστὶ, καίτοι διαδράναι λεγομένοις τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὴν γραφὴν;

B. Ναί, φησὶν· ἐπεστράφη γὰρ τὰ ἔθνη πρὸς Θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινόν, τὸν Πατέρα.

A. Καὶ τίς ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος; ἢ πῶς ἂν ἴοιεν εὐ μάλα τινὲς ὀρθῶς τε καὶ ἀπλανῶς ἐπὶ ζῶντα καὶ ἀληθινόν Δεσπότην, τὸ κτίσει λατρεύειν ὡς ἑῶλον διωσάμενοι;

B. Διὰ πίστεως, οἰμαί που. « Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐξ ἀγαθῆς συνειδήσεως ἐπαρώτημα εἰς Θεόν. »

A. Ἀληθῆς μὲν ὁ λόγος, πλὴν ἐκεῖνο φράσον· Ἄρ' οὐκ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἡ πίστις;

B. Οὕτω φημί.

A. Οἱ δὲ δὴ τὴν πίστιν ἀκλιῆν τε καὶ ἀνοπαίτιον, καὶ μῶμου παντὸς ἐλευθέραν διασώσασθαι προτεθυμημένοι, πιστεύσειαν ἂν εἰς γε Θεὸν ἑμοῦ καὶ κτίσιν, ἧγουν μονοτρόπως εἰς Θεὸν, συνεισδόντες ὡς ἰσοφυῶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν;

B. Ὡς εἰς ἓνα δηλονότι Θεόν, ἦτοι θεότητος εἰς μίαν φύσιν, ἧγουν εἶδεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἐξοίσειεν αἰτίας τὸν πόδα, τῇ κτίσει συναναπλέκοντες τὸν φύσει Θεόν.

A. Ἄραρεν οὖν, ὅτι καὶ εἰς Υἱὸν ἡ πίστις, ὡς εἰς Θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινόν. Ἀκονεῖ δ' ἂν γένοιτο σαφές, καὶ τοῦτο σοὶ καταχρωμένῳ λέγοντος τοῦ Υἱοῦ· « Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε, » οὐχ ὡς εἰς κτίσιν καὶ Θεόν, πολλοῦ γε ἂν δέοι, μάλλον δὲ διὰ τὸ ταυτὸν εἰς οὐσίαν καὶ ἀπαραλλάκτως ἴσον, εἰς μίαν θεότητος ἀνακομίζοντος φύσιν. Καὶ γοῦν ἔφη πάλιν· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. » Οὐ γὰρ ἐξίστησι τοῦ Πατρὸς τὸ πιστεύειν εἰς τὸν Υἱόν, ἀλλ' εἰς τὸν τεκόντα Πατέρα, διὰ τοῦ γεννήματος, τὸν γνήσιον ἀληθῶς ἀναφέρει προσκυνητήν. Ὅτι δὲ Χριστὸν ὡς Θεὸν ἀληθινόν ἔγνω τε καὶ προσκεκύνηκεν ἡ τῶν εἰδωλολατρῶντων ποτὲ πληθὺς, ῥῆον ἂν μάθοις, Παύλου λέγοντος ὡς· « Δὸ μνημονεύετε, ὅτι ποτὲ ὑμεῖς τὰ ἔθνη οἱ λεγόμενοι ἀκροθυσία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπληροσπιωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπῖδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν

A erubescant ei facturæ vilitatem affingere. Scriptum est autem de futuris sanctorum apostolorum successoribus in hunc mundum : « Ipsi enim, inquit, annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero⁷⁶. » Si ergo gentilis cultus probrum est adorare creaturam, conversæ autem sunt gentes ad Deum viventem ac verum, Christum Dominum confessæ, et ad Filium adorandum una cum Patre translata, quo pacto demum factus intelligetur, ac non potius cogitandum est vanam esse fidem, ac falsam de Deo apud nos quoque opinionem, quamvis prisca erroris culpam effugisse dicamur?

B. Ita est, inquit : conversæ enim sunt gentes ad Deum viventem ac verum, Patrem videlicet.

A. Quænam vero conversionis nostræ ad Deum ratio erit, aut quomodo recte ac citra errorem aliqui ad viventem ac verum Dominum tendent, inani creaturæ cultu repudiato?

B. Per fidem, opinor. Hoc enim est conscientiæ bonæ interrogatio in Deum⁷⁷.

A. Vere quidem ista dicuntur; attamen responde: an non fides est in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum?

B. Assentior.

A. Qui vero fidem stabilem et inculpata[m] atque omni macula carentem servare voluerint, an credent in Deum simul et creaturam, aut **529** simpliciter in Deum Filium velut ejusdem cum Patre naturæ complectentes?

B. In unum Deum nimirum, aut in unam divinitatis naturam: vel certe sciant se crimine pedem non expedituros, Deum naturalem creaturæ conjungentes.

A. Stat ergo, fidem esse quoque in Filium, tanquam in Deum viventem ac verum. Quod nullo quidem negotio tibi patebit, si audias Filium dicentem: « Creditis in Deum, et in me credite⁷⁸; » non tanquam in creaturam ac Deum, absit! sed potius propter identitatem substantiæ et æqualitatem incommutabilem, in una divinitatis natura. Unde rursus dixit: « Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me⁷⁹. » Credere enim in Filium, non abducit a Patre, sed ad Genitorem per genimen, verum ac genuinum adoratorem reducit. Quod autem idololatrarum turba Christum tanquam Deum verum agnovit olium et adoravit, facilius discas in hunc modum Paulo dicente: « Propter quod memores estote quod aliquando vos eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manu facta: quod eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum promissionis, spem non ha-

⁷⁶ I Thess. 1, 9. ⁷⁷ I Petr. III, 21. ⁷⁸ Joan. XIV, 1. ⁷⁹ Joan. XII, 44.

bentes, et sine Deo in mundo ⁸⁰. » Intelligis ergo A gentes cum essent sine Christo, a Deo secundum naturam dissitas [fuisse et a veritate alienatas; erant enim sine Deo in mundo : sed cum Filium perfidem agnovissent, et intra spein bonam esse visæ sunt, et iniquitatis dedecus fugerunt ac absterseverunt.

B. Recte dicis.

A. Deus igitur verus est Filius. Manet enim hoc modo sincera et calumniæ expers etiam illa nostri renovatio per sanctum baptisma.

B. Quænam vero illa est? Non enim satis capio.

A. Numquid, o charum caput, generatione spiritali geniti sumus ad Filium ⁸¹, configurati et conformati per Spiritum ad divinam ejus et supramundanam pulchritudinem ⁸², et naturæ divinæ participes reddimur ⁸³, Filii participationem nacti, ut Dei?

B. Omnino.

A. Quomodo igitur ultra factus erit? Deinde, numquid mysterium illud quod sit in nobis fraus erit, et spes inanis, nudamque, ut videtur, vocabulotenus opinionem habens, et impostura profecto atque apparentia, siquidem non est id quod esse nobis persuasimus? Divinæ etenim naturæ **530** participes quomodo aut unde nos sumus, aut qualis in nobis Dei character imprimitur, licet ad Filium configurati simus, siquidem est non Deus, qua factus? Sequitur porro cogitandum, ipsum quoque non increatum esse Patrem. Imaginem quippe exemplaris refert character. Aut responde, quæso: Nonne, cum perpendis quid sit natura divina, rem non conferendam prorsus nec comparandam esse creaturæ dices, et nulli rei factæ per omnia similem?

B. Ita prorsus. Dei enim natura quomodo non id omne quod factum est superabit?

A. Itaque nempe qui paulo sanior sit archetypum rei factæ incretam et infectam naturam esse dicet: neque enim in eo quod semper et eodem modo est ac se habet, naturam cernet quæ olim non erat ac facta est.

B. Ita res est.

A. Verum autem illud etiam esse arbitror et vice versa. Non enim in eo quod non erat olim id quod semper et idem est conspexerimus.

B. Verum est.

A. Quid igitur admiratione dignum est in nobis ex eo quod conformati sumus ad Filium? Ubinam vero divina pulchritudo credentium cordibus infulsit velut insolita et externa, cum omni creato ad creatum, in quantum creata intelliguntur, formæ identitas ascitiua non sit, sed eam naturæ lex potius imprimat. Erat igitur conformis semper creato, ut illi volunt. Filio, etiam reliqua creatura. Qualis igitur demum nostris animabus imprimitur pulchritudo per Spiritum

τῷ κόσμῳ. » Συνίης οὖν, ὅτι δίχα μὲν ὄντα Χριστοῦ, Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν διεστήκει τὰ ἔθνη, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπενοσφίζετο· καὶ γὰρ ἦν ἄθετα [Ἰσ. ἄθεα] κατὰ τὸν κόσμον· ἐπειδὴ δὲ τὸν Υἱὸν ἐπέγνω διὰ τῆς πίστεως, ἐλπίδος τε εἰσω πέφηνεν ἀγαθῆς, καὶ τῆς ἀθείας αἰσχος διέδρα τε καὶ ἀπελούσατο.

B. Ευ λέγεις.

A. Θεὸς οὖν ἄρα καὶ ἀληθῶς ὁ Υἱός· μένει γὰρ οὕτως ἀσυκοφάνητόν τε καὶ ἀκιδόηλυτον, καὶ τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς κεκαινουργῆσθαι πεπιστευμένον διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος.

B. Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι; Συνίημι γὰρ οὐ τί που.

A. Οὐ γὰρ, ὡ φιλότης, γέννησιν γεγενήμεθα τῆν πνευματικὴν, πρὸς Υἱὸν διαμορφούμενοι, καὶ ἀναπλαττόμενοι διὰ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ὑπερκόσμιον κάλλος, θείας τε φύσεως ἀναδεικνύμεθα κοινωνοὶ τῆν Υἱοῦ λαχόντες μέβειν, ὡς Θεοῦ;

B. Καὶ μάλα.

A. Πῶς οὖν ἐτι γενητός; Εἶτα ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἀπάτη τὸ μυστήριον, καὶ ἐν ἐλπίσι κεναῖς, καὶ ψιλῆν, ὡς εἰσκειν, ἔχον ὡς ἐν γε δὴ μόνῳ τῷ λαλεῖσθαι τὴν δόξαν, καὶ φενακισμὸς ἀληθῶς, καὶ δόκησις, εἴπερ τοῦτο μὴ ὑπάρχον ἐστίν, ὅπερ εἶναι πεπιστεύκαμεν; Θείας γὰρ φύσεως κοινωνοὶ, πῶς ἂν ἡ πόθεν ἡμεῖς, ἢ ποῖος ἡμῖν ἐνσημαίνεται Θεοῦ χαρακτήρ, καὶ εἰ μεμορφώμεθα πρὸς Υἱὸν, ἐπιπέερ ἐστὶν οὐ Θεός, ὡς πεποιημένος; Ὡρα δὲ οἰεσθαι καὶ αὐτὸν οὐκ ἀγγενήτως ὑπάρχειν τὸν Πατέρα. . . . ὁ χαρακτήρ. Ἡ ἐκαίνο φράσον. Ἐρήσομαι γὰρ· ἄρα γὰρ τὴν θείαν ὁ τ. ποτέ ἐστιν ἐνοήσας φύσιν, οὐκ ἀσύγκριτόν τι παντελῶς καὶ ἀπαράβλητον κτίσει τὸ χροῖμα ἐρεῖς, καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀπαρράλλάκτως προσεικός;

B. Παντάπασι μὲν οὖν· Θεοῦ γὰρ φύσις, πῶς οὐκ ἅπαν ὑπερχειλεται γενητόν;

A. Οὐκοῦν οὐκ ἂν τις, εἴ γε νοῦν ἔχοι, ἀρχέτυπον γενητοῦ τὴν ἀκτιστον καὶ ἀγένητον παραδέξειτο φύσιν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἐν γε τῷ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως ὄντι καὶ ἔχοντι, τὴν οὐκ οὐσάν ποτε καὶ πεποιημένην καταθεάσαιτο φύσιν.

B. Ὡδε ἔχει.

A. Ἀληθές δὲ οἶμαι καὶ τὸ ἐμπαιβν. Οὐ γὰρ ἐν τῷ μὴ ὄντι ποτέ τὸ αἰεὶ καὶ ὡσαύτως ὄν καταθρησάμεν ἂν.

B. Ἀληθές.

A. Τί οὖν ἐστι τὸ ἀξιάγαστον ἐν ἡμῖν ἐκ γε τοῦ μεμορφώσθαι πρὸς τὸν Υἱὸν; Ποῦ δὲ τὸ θεῖον ταῖς τῶν πιστευσάντων ψυχαῖς ἐνήστραψε κάλλος, ὡς ἀληθές τε καὶ ξένον; καίτοι γενητῶ παντὶ πρὸς γενητόν, καθάπερ ἂν γεγενῆσθαι νοοῖντο, τὸ γε ταυτοῖδὲς οὐκ εἰσκεκριμένον, φύσεως δὲ μᾶλλον ἐγχαράττει θεσμός. Ἡν οὖν ἄρα σύμμορφος αἰεὶ γενητῶ κατ' ἐκείνους ὄντι τῷ Υἱῷ, καὶ ἡ λοιπὴ κτίσις. Ποῖον οὖν ἐτι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνσημαίνεται κάλλος διὰ

⁸⁰ Ephes. II, 11, 12. ⁸¹ Jac. I, 18. ⁸² Philip. III, 21. ⁸³ II Petr. I, 4.

τοῦ Πνεύματος; Περιττοποιῶς, ὡς εἴποιεν, ἀναφανεί-
ται λοιπὸν, προστίθεις εἰκαίως, ὃ καὶ εἰ μὴ τις
ἔλοιτο τυχόν, τὸ γοῦν κατὰ φύσιν διακατησθῆαι μέτα,
καὶ οἰκοθῆν ἔχει παρ' ἑτέρου μὴ λαβόν. Ἄλλ', οἷμαι
γε δὴ, τουτωνὶ πασιτοῦν ὀρθὸς τε καὶ ἀπλανὴς κα-
ταμειδιάσει λόγος. Θείας γὰρ φύσεως κοινωνοί, σχέ-
σει τῇ πρὸς Υἱὸν διὰ τοῦ Πνεύματος, οὐκ ἐν ψιλλῇ δο-
κῆσαι μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πάντες ἐσμὲν οἱ πε-
πιστευκότες, καὶ μεμορφώμεθα πρὸς Θεὸν, πρὸς τὸ
ὑπὲρ κτίσιν κάλλος ἀναστοιχειούμενοι. Μορφοῦται γὰρ
ἐν ἡμῖν ἀβρόχως Χριστὸς, οὐκ ὡς γενητὸς ἐν γενητοῖς,
ἀλλ' ὡς ἀγένητος καὶ Θεὸς ἐν γενητῇ καὶ πεποιημένῃ
φύσει, πρὸς ἰδίαν εἰκόνα μεταχαράττων διὰ τοῦ Πνεύ-
ματος, καὶ πρὸς τὸ ὑπὲρ κτίσιν ἀξίωμα τὴν κτίσιν
μετατιθεῖς, τουτέστιν, ἡμᾶς.

B. Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ ἀποσοβοῦν ἢ μεριστῶν τῆς
ἀληθοῦς υἰότητος τὸν Μονογενῆ, γεγενῆσθαι δὲ μᾶλ-
λον αὐτὸν, καὶ οὐ γεγενῆσθαι δώσομεν.

A. Ναί, εἴπερ αὐτὸν εἰς Θεὸν ὄντως παραδαξόμεθα,
καὶ προσκυνῆσαι τῇ πρὸς ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἁγ-
γέλων ἐκτετιμησθαι πρέπειν οἴομεθα δεῖν, καὶ ταῖς
τῆς θεότητος ὑπεραγαῖς καὶ δόξαις στεφανοῦν ἀξιώ-
σομεν, ἵνα μὴ παρέντες τὸν Ἡοιητῆν, καὶ τὴν ὄντως
βασιλίδα τῶν ὄλων παραθέοντες φύσιν, τῇ κτίσει λα-
τρεύωμεν, καὶ τὴν τοῦ ἀγένητου δόξαν τῷ γενητῷ
δωρούμενοι, δικαίως ἀκούωμεν· « Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς
καὶ ἀκάρδιος. »

B. Οὐ γὰρ δὴ κάκεινοι φαίεν ἄν, ὅτι καὶ Υἱὸς ἐστὶ
καὶ Θεός.

A. Καὶ πῶς οὐκ ἀπόπληκτον καὶ καταγέλαστον κο-
μιδῆ, τὸ ψιλοῖς μὲν ὀνόμασι, καὶ ταῖς τῶν κλήσεων
διαφοραῖς καθάπερ ἐν εἰκόνι καὶ γραφῇ καταχρεῖν
αὐτὸν, παραιρεῖσθαι δὲ δόξης τῆς θεοπροποῦς, κατα-
τιθέντας ἐν γενητοῖς; Ἡ οὐκ ἀκαλλῆς ἄγαν, τὸ πε-
ποιησθαι· λέγειν αὐτὸν, εἴπερ ἐστὶ Θεός, ὡς προσκυ-
νητός;

B. Εὖ λέγεις.

A. Εἰ μὲν οὖν τὸ δεῖν οἴεσθαι χρηστοῖς ἡμᾶς κατα-
γοητεύειν λόγους μεθέντες, ὡς ἀπωτάτω τῆς ἀληθοῦς
θεότητος ἐκπέμπουσι τὸν Υἱὸν, ἀπημφισμένη τοῦτο
λεγόντων φωνῇ, καὶ δυσφημούντων ἀναφανδόν. Ἀν-
ακούσονται γὰρ εὐθὺς πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ
τῶν ἁγίων ἁγγέλων· « Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυ-
ρὸς ὁμῶν, καὶ τῇ φλογί, ἣ ἔξεκαύσατε. » Τετραψό-
μεθα γὰρ ἡμεῖς εἰς οἶμον τὴν ἀπλανῆ, Θεὸν εἶναι·
καὶ ἀληθῆ πιστεύοντες τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα
Λόγον κατὰ τὴν ἀβρόχον γέννησιν. Εἰ δὲ εἰς νοῦν λόν-
τες τὸν οὐ σφόδρα δυσμαθῆ καὶ ἡλίθιον, ἀπάρνοι
μὲν οὐκ εἰσονται, καταναρκύντες, οἷμαι που, τὴν
δυσφημίαν, Θεὸν δὲ αὐτὸν ὁμολογεῖν ἐγνωκότες, τῆς
μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ὑποβιδάζουσι,
ἀμείνονα δὲ πῶς ἢ κατὰ κτίσιν εἶναι φασί, καθάπερ
ἐν μεταίχμιῳ τιθέντες φύσεως ἀγένητου καὶ γενητῆς·
ἐκούσωντων, ὅτι θεότητος φύσις πῶς ἂν νοεῖτο διὰς
σφοδρῶς Θεὸς γὰρ ὡς πρὸς Θεὸν οὐκ ἂν ἑτεροίως ἔχοι
κατὰ γε τὸ εἶναι Θεός, καθάπερ ἀμῆλαι καὶ ἐφ' ἡμῶν
αὐτῶν καταθρῆσαι τις ἂν. Μίαν γὰρ εἶναι φάμεν

tum? Inanis ac superfluous, ut opinor, deinceps ap-
parebit, cum frustra addat id quod etiamsi quis
forte nolit, tamen natura contingit adipisci, et a se
habet, nec ab alio accepit. Sed quivis, opinor, recta
et inculpata mente præditus hos irriserit. Divinæ epim-
nion sola opinione, sed veritate sumus, quotquot credi-
mus, et configurati sumus Deo, ad pulchritudinem
quæ est supra creaturam reformati. Formatur enim
in nobis Christus ineffabiliter, non ut creatus in-
creatis, sed ut increatus ac Deus in creata et facta
natura, ad suam imaginem transformans per Spiritum
tum, et ad dignitatem creatura superiorem creatu-
ram, id est nos, transferens.

B. Nihil est igitur quod Unigenitum a vera filia-
tione repellat aut arceat: **531** quin potius geni-
tum ipsum, non autem factum esse concedemus.

A. Ita est, siquidem ipsum in Deum revera susci-
piemus, et adoratione cum a nobis, tum a sanctis
angelis prosequendum putabimus, et divinitatis ho-
noribus et gloria illum ornabimus, ne prætereuntes
Creatorem et universitatis reginam naturam præter-
vecti, creaturam colamus, et increati gloriam crea-
to largientes jure audiamus: « Ecce populus stul-
tus et sine corde²². »

B. Sane enim nequaquam etiam illi dixerint quod
Filius sit ac Deus.

A. Numquid vero stultum ac valde ridiculum est,
nudis quidem nominibus, et vocabulorum præstantia
velut in imagine ac pictura ipsum illinere, di-
vina vero gloria spoliare, eum inter creaturas col-
locando? Annon absurdissimum est dicere ip-
sum factum esse, siquidem est Deus, ut adorandus?

B. Recte ais.

A. Si ergo rejectis benignis illis quibus nos de-
liniant sermonibus, a vera deitate longissime Filium
removent, aperta istud voce loquantur, et palam
blasphemant. Illi enim a nobis et sanctis angelis ex
adverso statim audient: « Ambulate in lumine ignis
vestri, et in flamma quam succendistis²³. » Nos
enim ad rectam viam convertemur, Deum esse ac
verum credentes Verbum quod ex Deo ineffabili
generatione prodiit. Quod si animus adhibentes
non valde indocilem aut stupidum, non inficiabun-
tur quidem, minuentes, opinor, quodammodo bla-
sphemiam, sed Deum ipsum fateri apud se statuentes,
Dei quidem ac Patris substantia inferiorem faciunt,
præstantiorem vero quodammodo quam creaturam
esse aiunt, velut in meditullio naturæ increatæ et
creatæ ipsum ponentes, audiant, quomodo divinita-
tis natura intelligatur esse diversa; Deus enim ad
Deum comparatus diversus esse non potest, quate-
nus Deus est, quemadmodum scilicet in nobis quo-
que ipsis videre est. Unam enim esse dicimus hu-

manitatis naturam, et substantiæ definitio una est in omnibus, et in singulis non diversa. Aut ergo Deum esse credentes, ipsam e numero creaturarum prorsus eximant; aut si in ea sententia esse nolint, ne Deum in universum esse fateantur. In risum enim effusi dicemus: « Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum: aut facite **532** arborem malam, et fructum ejus malum: ex fructu enim arbor cognoscitur ⁵⁵. » Nonne enim quid unaquæque res sit secundum naturam, ex iis quæ reapse creditur esse, clare et citra errorem agnoscemus, amice?

B. Omnino.

A. Age ergo, quænam demum sit Filii natura dispiciamus, illud reputantes insuper, nisi Deus sit secundum naturam, sed creatus potius et nobiscum in ortum eductus, ut illi ebrii somniant ac delirant, quomodo tandem dilapsus est mundus ab eo, et disjuncta est creatura? An locorum intervallis ac spatiis? At nunquid tricari istud est? Ubi enim aut quomodo distabit res incorporea, aut qualis eam locus circumscribet? Quippe beatus Joannes testificatus est quod, « In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit ⁵⁶. » An ergo, Hermia, si recte sentimus, non alium intervalli et interjecti spatii modum præter hunc esse concedemus, nempe quod mundus non agnovit Creatorem secum perpetuo conversantem?

B. Quis enim inficias ire potest?

A. Fugitivus ergo fuit mundus cum societatem ejus vitaverit, Creatorem non agnoscendo creatura superiorem, et relationem illam spiritualem conversione ad vitium abjecerit. Simul enim Opificis ineffabili nutu producta est hominis natura, et conjunctione cum Spiritu est condecorata. Inspiravit enim in faciem ejus spiraculum vitæ ⁵⁷, cum animal non aliter, opinor, sanctificationis et familiaritatis cum Deo splendorem perpetuo habiturum esset quam si sancti Spiritus ornaretur participatione. Quocirca cum factus est homo Unigenitus, vetere ac primo illo bono destitutam hominis naturam inveniens, rursus eam in pristinum statum reformare est aggressus, veluti de fonte suæ plenitudinis immittens ac dicens: « Accipite Spiritum sanctum ⁵⁸, » corporeo et exteriori flatu naturam Spiritus utique designans. Renovari ergo ad statum pristinum, idem erit ac initio produci, et illum separationis modum creata natura pertulit, non locorum intervallis, multum abest, sed repulsa potius a Deo, ejusque conjunctione spiritali deturbata. Unde ad primum statum recurrit si velit, **533** spiritalem nacta reformationem, et ad participationem divinæ ejus nature per Spiritum vocata. Si ergo Filius inter creaturas censendus est, ut illi volunt: quoniam demum pacto dilapsa est ab ipso et sejuncta crea-

την τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν, καὶ ὁ τῆς οὐσίας ὄρος εἰς ἂν εἴη, καὶ ἐν τῷ παντὶ καὶ ἐν τῷ καθέκαστον οὐκ ἐξηλλαγμένος. Ἡ τοίνυν Θεὸν εἶναι πιστεύοντες, ἀπαλλαττέμεσων παντελῶς τοῦ τελεῖν ἐν γενητοῖς ἢ, εἰ μὴ τοῦτο φρονεῖν ἀναπειθόντο, μηδὲ Θεὸν ὄλως ὁμολογούντων ἔτι. Πλατὺ γὰρ δὴ τότε γελώντες ἐροῦμεν: « Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρὸν· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται. » Ἡ γὰρ οὐχ ἕκαστον τῶν ὄντων, τὸ τί κατὰ φύσιν ἐστίν, ἐξ ὧν ἀληθῶς εἶναι πεπίστευται, σαφῶς τε καὶ ἀπλανῶς εἰδείημεν ἂν, ὧ ἑταῖροι;

B. Καὶ μάλα.

A. Φέρε δὴ οὖν, ἦτις ποτὲ ἐστὶ, τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν διασχεπτώμεθα, κάκεινο προσενθυμούμενοι, ὡς εἰ μὴ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, πεποίηται δὲ μᾶλλον καὶ παρήχται μεθ' ἡμῶν πρὸς γενέσιν, κατὰ γὰρ τὸν παρ' ἐκείνοις μεθύνοντά τε καὶ ἐξεστηκότα λόγον, πῶς ἄρα διώλισθεν ὁ κόσμος αὐτοῦ, καὶ διέστη τὸ ποιηθῆν; Ἄρα τοὶ κατὰ τόπον καὶ μετρητοὶς διαστήμασι; Καίτοι πῶς οὐ τεθραῖα τοῦτό γε; Πῶ γὰρ ἢ πῶς διεστήξει τὸ ἀσώματον, ἢ ποῶς αὐτὸ περιγράψει τόπος; Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἰωάννης μαρτύρηκεν, ὅτι « Καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Ἄρα οὖν, ὧ Ἑρμεία, φρονούντες ὀρθῶς, τῆς ἀποστασίας τὸν τρόπον, καὶ τῆς μεταξὺ παρούσης διακοπῆς, οὐχ ἑτερόν τινα παρὰ τούτων εἶναι δώσομεν, τὸ μὴ ἐγνωκῆναι φημι τὸν κόσμον τὸν ἀεὶ συνόντα ἁ; - μιουργόν;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Δραπέτης οὖν ἄρα ὁ κόσμος ἦν, τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωρίας ἀποδραμῶν, διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶδεναι τὸν ὑπὲρ κτίσιν Δημιουργόν, καὶ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος σχέσιν, ἐκ παρατροπῆς τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἀποβαλῶν. Ἄμα τε γὰρ τοῖς τοῦ τεχνουργούντος ἀρρήτοις νεύμασι παρήχθη πρὸς ὑπαρξιν ἢ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τῇ πρὸς τὸ Πνεῦμα σχέσει κατεκαλλύνετο. Ἐνεφύση γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, οὐχ ἑτέρως, οἶμαι, τοῦ ζῶντος τὸ ἐν ἁγιασμῷ καὶ οικειότητι τῇ πρὸς Θεὸν διαφανῆς ἔξοντος ἀεὶ, εἰ μὴ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατακαλλύνοιο μετουσίᾳ. Τοιγαρτοῦ ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Μονογενῆς, ἐρήμην τοῦ πάλαϊ καὶ ἐν ἀρχαῖς ἀγαθοῦ τὴν ἀνθρώπου φύσιν εὐρών, πάλιν αὐτὴν εἰς ἐκεῖνο μεταστοιχείου ἠπίεγετο, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ ἰδίου πληρώματος ἐνιέει τε καὶ λέγων: « Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον » τῷ διὰ σαρκὸς καὶ ἐμφανεστέρῳ φυσήματι, τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν εὐ μάλα σκιαγραφῶν. Ἔσται δὲ οὖν ἐν ἰσῶ ταῖς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸ εἶναι παράδοσις [Ἰσ. παραδόσεις], τὸ ἀνακινιζέσθαι πρὸς τὸ ἀπαρχῆς, καὶ τὸν γὰρ τοῦ κερχωρίσθαι τρόπον ἢ γενετῆ νεόστηκε φύσιν, οὐχὶ τοῖς κατὰ τόπον νοουμένοις διαστήμασι, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ - ἐξωθουμένη δὲ μᾶλλον καὶ διεκπύπτουσα Θεοῦ, καὶ τῆς πρὸς Υἱὸν συναφείας τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ γοῦν ἀναθεῖ πρὸς

⁵⁵ Matth. xii, 33. ⁵⁶ Joan. i, 10. ⁵⁷ Gen. ii, 7. ⁵⁸ Joan. ix, 22.

τὸ ἐν ἀρχαῖς εἰ βούλοιοτο, πνευματικῆν λαχοῦσα τὴν ἀναμόρφωσιν, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κεκλημένη πρὸς μετουσίαν διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπερ οὖν ἐτι κατ' ἐκαίνους ἐν γενητοῖς ὁ Υἱὸς, κατὰ τίνα δὴ τρόπον ἐξέθορέ τε αὐτοῦ καὶ διέστη ἡ κτίσις; Ἄει γὰρ φίλον τὸ συγγενές, καὶ οὐκ ἂν ἀπονοσφίζοιτο γενητὸν γενητοῦ, κατὰ γε τὸ εἶναι γενητά. Τὸ γὰρ ὄθνεον ἀεὶ πως ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν, ἦγγον ἑτεροειδέσιν, οὐκ ἐν τοῖς ἑνα καὶ τὸν αὐτὸν τῆς φύσεως ἔρον ἀποτεμομένοις ὁρᾶσθαι φιλεῖ. Πῶς οὖν ἐνοικίζεται τῇ κτίσει διὰ τοῦ Πνεύματος; εἰ προστιθεὶς ἢ δωρούμενος, ἢ πρὸς ποῖον ὑψος ἀνακοιμίζων τὸ νοητὸν, ἢ εἰ τὸ ἀμείνων ἐγχαράττων αὐτῇ; Πῶς δὲ οὐκ ὦν αὐτὸς ἐν ἀμείνοισι (πεποιήται γὰρ μεθ' ἡμῶν, ὡς γούν ἐκεῖνοί φασιν), ἑαυτὸν κενῶσαι λέγεται, ἢ ποίας ἂν ἐδεήθη συγκαταβάσεως, ἵνα καθελὶς ἑαυτὸν ὡς ἐξ ὄψωμάτων τῶν ὑπὲρ τὴν κτίσιν, κόσμῳ συναφθῇ καὶ κτίσιν;

B. Ἀπορήσειν οἶμαι πρὸς τοῦτο αὐτοῦς.

A. Ἀνότου δὲ δὴ μόνος αὐτὸς ἐλευθερός τε καὶ ἐλευθερωτής, καίτοι τῆς ἀλλης κτίσεως δοῦλον ὑποτίθεσις τῷ Θεῷ τὸν αὐχένα; ἀνούστατοι δὲ καὶ λεληρηκότες εἴημεν ἂν, ὧ φιλότις, εἰ τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν καὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συναίδιον Υἱὸν ἐν τοῖς κατὰ χάριν θήσομεν. Ποῦ γὰρ ἡμῶν ἢ ποῖον ἔσται λοιπὸν τὸ ἀρχέτυπον, εἰ καθίκοιτο μεθ' ἡμῶν καὶ ὁ, πρὸς ὃν μεμορφώμεθα, πρὸς τὸ κατὰ θέσιν καὶ μίμησιν;

B. Εὐκρινέστατα μὲν ἡμῖν, καὶ μάλα σαφῶς, τὸν περὶ τούτου δοκεῖς διαπερᾶναι λόγον. Οἶμαι δὲ ἐγώ γε τοὺς διεναντίας, Οὐ γὰρ, ὧ γενναῖοι, φράσαι, ποιήμα τὸν Υἱὸν, ἱεροὶ μὲν ἄνωθεν ὑμνήκασι λόγοι, θεοὺς δὲ καὶ μέγας ὁ τῶν ἀποστόλων ἔργων χορός; καίτοι Σολομῶν μὲν φησι, τὸ τοῦ Υἱοῦ πρόσωπον ἐν προαγορεύσει ζωγραφῶν· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ.» Ὁ γὰρ μὴ τῶν ἄλλων ἔκκριτος Πάτερς· «Ἀσφαλῶς οὖν γινώσκω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός.» Τί δὴ οὖν ἄρα φαίμεν ἂν, εἰ καὶ τοιοῦδε πάλιν ἡμεῖς ἐκπολιορκοῖεν λόγοις;

A. Τί δὲ δὴ ἕτερον, ἢ ἔπερ ἐστὶν ἀληθὲς εἰπεῖν· Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι; Νοῦς γὰρ σοφία τῇ ἄνωθεν, ἢ ἐκ τοῦ τῶν φώτων καταχεῖται Πατρός, οὐ καταλαμπόμενος, παχύς τε ἐστὶ καὶ μέλας, καὶ τὴν ἐκ τῆς δυσμαθείας ἀγλὴν διεκδραμεῖν οὐχ οἷός τε. Καὶ μοι δοκεῖ, τὴν οὕτως ἀπηχθημένην καταναρκῆσαι νόσον, ἀναμέλφαι τε οὕτως πρὸς Θεὸν τὸν θεοπέσιον Δαβὶδ· «Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον.» Ἄγε δὴ οὖν, γοργῶ τε καὶ ἀνανήφοντι νῶ, τὴν τῶν προκειμένων ἐκδασανίζοντες γνώσιν, καὶ καθάπερ αἱ κυνῶν εὐρινοὶ τε καὶ καλά, τὴν σκοπὸν ἐτι καὶ τοῖς πολλοῖς οὐχ ἀλώσιμον ἱγνηλατῶμεν ἀλήθειαν. Ἐκτίσθαι μὲν γὰρ ἑαυτὸν ὁμολογουμένως εἴρηκαν ὁ Υἱὸς, οὐ μὴν ἀναίτιως τοῦτό γε ἔφη παθεῖν, πρὸς ἔργα δὲ μᾶλλον αὐτοῦ, καὶ ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Οὐκοῦν ἡ κτίσις ἐν τούτοις κατασημνείειν ἂν, οὐ τὴν ἐξ οὐκ ὄντων ποθὲν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ὄντος τε καὶ ὕφεστηκό-

tura? Quod enim ejusdem est generis, semper amicum est, neque vero creatum distat a creato, in quantum sunt creata. Alienatio enim fere in iis quam diversi generis sunt aut speciei cerni solet, non in iis quae unam et eandem naturae sortita sunt definitionem. Quomodo ergo creaturae insidet per Spiritum? quidnam addit aut largitur, aut quam ad sublimitatem spiritalem transfert, aut quid ipsi melius imprimi? Quomodo vero cum ipse nobis non antecellat, (factus enim est nobiscum, ut ipsi certe aiunt,) seipsum exinanisse dicitur⁹⁰, aut quali demissione opus fuit, ut, seipsum velut e fastigiis illis creatura superioribus demittens, mundo conjungeretur, et mundi pars fieret, nisi supra mundum et creaturam est?

ὄψωμάτων τῶν ὑπὲρ τὴν κτίσιν, κόσμῳ συναφθῇ καὶ κτίσιν;

B. Haesuros illos ad hoc opinor.

A. Eccur autem solus ipse liber est ac liberator, cum universa creatura servile collum Deo submittat? Stultissimi autem ac deliri fuerimus, amice, si Filium qui ex Deo est secundum naturam, et Patri coaeternus, in eorum ordine ponamus qui filii sunt secundum gratiam. Ubi enim nostrum aut quale erit tandem archetypum, si et ipse ad quem formati sumus demittat se nobiscum ad illud quod est ex adoptione et imitatione?

B. Clarissime quidem nobis ac valde perspicue de ea re sermonem fecisse videris. Arbitror autem adversarios dicturos: Numquid facturam Filium sacra eloquia olim cecinerunt, divinus autem et magnus apostolorum chorus agnovit? Nam Salomon quidem ait Filii personam vaticinando depingens: « Dominus condidit me initium viarum suarum in opera sua⁹¹. » Petrus autem inter caeteros eximius: « Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum fecit Deus⁹². » Quid ergo respondebimus, si nos ejusmodi dictis rursus oppugnent?

A. Quid, precor, aliud, quam quod dictum verum est: Inimici autem nostri stulti? Mens enim superna sapientia quae promanet a Patre luminum non illustrata, obscura est ac nigra, nec ignorantiae caliginem potis est effugere. Quem morbum adeo infestum a se excussisse atque ad Deum ita cecinisse videtur divinus David: « Illumina⁹³ oculos meos, ne unquam obdormiam in mortem⁹⁴. » Ageud ergo nos acri et sobria mente rerum propositarum notitiam inquirentes, instar canum quibus odora vis est, incognitam adhuc et multis non comprehensam veritatem indagemus. Se enim creatum esse manifeste praedicat Filius; non tamen sine causa id sibi evenisse ait, sed ad opera ejus, et initium viarum ejus, nimirum Dei ac Patris. Quocirca creare, ibi significat, non utique ea quae non sunt producere ex nihilo, sed eum qui est ac subsistit ad talia facienda perducere: quemadmodum nempe

⁹⁰ Philipp. II, 7. ⁹¹ Prov. VIII, 22. ⁹² Act. II, 36. ⁹³ Psal. XII, 4.

textorem aut fabrum ferrarium stantes aut otiosos A exactor operum nutu ea facere cogit quæ utriusque incumbunt ex arte, neque tamen cuiquam in mentem venerit illum eos ad esse educere. Si ergo nullo alio prorsus addito Filius diceret, « Dominus creavit me, » non valde improbable esse id quod prædicant suspicari liceret. Cum autem non simpliciter nec citra additionem creatum se dicat, sed in opera et initium viarum, quidni prætermisso absurdo id quod rectum est arripiunt, inducentes in animum scriptum esse de Deo: « Et factus est mihi Dominus in refugium ?? » Enimvero nunquid concedes creatum esse Deum, si cuiquam dicatur factus esse refugium?

B. Nullo modo.

A. Quid igitur, obsecro, mentem versatilem ac præfractam habent, et variis imposturis veluti quadam armatura instructi perversi illi mentem concutiunt, cum ad veritatem dirigere imprimis debeant etiam illud quod non valde convenienter Deo dictum videtur propter humanitatem Filii et eam quam habet nobiscum similitudinem? Alioqui, cum creatum se ait (nam illud quoque dicendum reor), addit quoque se esse genitum. « Ante omnes colles enim gignit me », inquit. Aut ergo generationem propterea quod creatum se dicit, tollemus, aut creatione prætermissa, genitum esse fatebimur. Opponunt C enim sibi invicem hæ dictiones suos significatus, sed in utrisque veritatem habet oratio. Itaque idem genitum quidem est ex Patre ut Deus, rursus autem creatus est secundum carnem. Quod ut credamus sermo nos divinus adigit. « Ecce enim, inquit, Virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod- 535 est interpretatum. Nobiscum Deus ». Quomodo enim nobiscum erit Verbum, cum sit Deus? An propinquitate et habitu localis, ac lege corporum? At quomodo non illud sit perabsurdum? Quando igitur nostram formam assumpsit et servitutis vilitatem, et nobiscum sese demisit inter creaturas ille increatus, tunc factus est nobiscum, quamvis tanto sublimior atque elatior, quanta censetur esse natura divinitatis ad creaturam et facturam comparata. Quocirca divinus quoque David infinito quodam et incomparabili eminentiæ genere supra nos elatum, et ineffabili gloria præditum, vocabat ad nostri similitudinem capiendam Unigenitum illum qui ex Deo prodiit, psallens ac dicens: « Utquid, Domine, recessisti a longe, despicias in opportunitatibus, in tribulationibus ?? » Nam qui naturæ lege disjunctus est, et proprietatem ac præcellentiam cæteris omnibus dissimilem et inaccessible sortitus est, is nobiscum factus est, cum voluntariam propter nos subiit inanitionem. Sin autem ita non esse dicent, nihil deinceps vetabit, opinor, quominus constanter asseramus Scripturam

τος ἐπὶ τοιοῦτόδ᾽ τισὶ τοῖς πραχθησομένοις παραγωγὴν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν ὕφαντῆν, ἤγουν σιτηρέα τυχόν, ἔξω τοῦ τι δρᾶν ἐστῶτάς τε καὶ νοουμένους, ἢ τοῦ πρὸς ἔργα διανιστάντος θέλησις, ἐνεργὸν μὲν ποιεῖ γενέσθαι πρὸς ὅπερ ἂν ἐκάτερος ἐπιτηδείως ἔχοι, ὑπονοηθεῖ δ' ἂν οὐδαμῶς καὶ πρὸς τὸ εἶναι παρενεγκεῖν. Ἐπερ οὖν ἐπενηνεγμένου τὸ παράπαν οὐδενός, τὸ, « Κύριος ἐκτίσέ με, » φησὶν ὁ Υἱός, οὐκ ἀπίθανον κομιδῇ, τὸ γε ἤκον εἰς ὑπόψιαν, ἣν ἂν αὐτοῖς τὸ θρυλλούμενον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπλῶς οὐδὲ ἀσυμπλόκως ἐκτίσθαι φησὶν, ἀλλ' εἰς ἔργα καὶ ἀρχὴν ὀδῶν· τί μὴ παρέντες τὸ ἀκαλλῆς, αἰρούνται τὸ ἄμεινον, ἐνοοῦντες ὅτι γέγραπται περὶ Θεοῦ· « Καὶ ἐγένετό μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν; » Δοίης ἂν οὖν ἄρα γεννητὴν εἶναι τὸν Θεόν, εἰ καὶ τῷ διαφημιζοίτο γενέσθαι καταφυγὴ;

B. Οὐδ' ὀπισθοσιῶν.

A. Τί οὖν, εἰπέ μοι, μαθόντες, ἐτεροκλιτῆ καὶ διεήνιον ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ πολυπλόκοις φανακισμοῖς οἰοεὶ τινὶ παντευχῆ χρώμενοι, κατακρούουσιν οἱ διεστραμμένοι, καί τοι δέον ἀπορθοῦν εἰς ἀλήθειαν εὐ μάλα φιλεῖν καὶ τὸ μὴ σφόδρα θεοπροπῶς εἰρησθαι δοκοῦν, διὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν τοῦ Υἱοῦ; Ἄλλως τε· φάναι γὰρ δὴ οἶμα: κάκαίνο πέπειν· ὡς ἐκτίσθαι λέγουν, προστέθεικεν ὅτι καὶ γεννητῆται. « Πρὸ γὰρ τοῖ βουῶν ἀπάντων γεννᾷ με, » φησὶν. Ἡ τοίνυν τὴν γέννησιν διὰ τὸ ἐκτίσθαι λέγειν ἀναίρησομεν, ἢ τὸ ἐκτίσθαι μεθέντες, γεγενῆσθαι δώσομεν. Ἀντεξάγουσι γὰρ ἀλλήλαιν αἱ λέξεις τὰ δι' ἀμφοῖν δηλούμενα, ἀλλ' ἔχει τὸ ἀψευδὲς ἐν ἀμφοῖν ὁ λόγος. Οὐκοῦν ὁ αὐτὸς γεγενῆται: μὲν ἐκ Πατρὸς ὡς Θεός, ἐκτίσται δὲ αὐτὸ κατὰ τὴν σάρκα. Καὶ ἀναπέθει πρὸς τοῦτο λόγος ἡμᾶς ἱερός· « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο μεθ' ἡμῶν, Θεός ὢν, ὁ Λόγος; Μὴν ἐγγύτητί τε καὶ σχεσεὶ τῇ κατὰ νόπον, καὶ νόμῳ σωμάτων; Εἶτα πῶς τοῦτο οὐκ ἀπηχῆς; Οὐκοῦν, ὅτε τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰσδέδεκται συμμορφίαν, καὶ τὸ τῆς δουλείας μικροπροπέτς, καὶ καθίκετο μεθ' ἡμῶν ἐν γενητοῖς ὁ ἀγέννητος, τότε γέγονε μεθ' ἡμῶν, καί τοι τοσοῦτον ἀνεστηκώς τε καὶ ὑπερκείμενος, ὅσον ἂν νοῖτο θεότητος φύσις πρὸς κτίσμα καὶ ποίημα. Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεοπέσιος Δαθιδ, ἀμετρήτοις τισὶ καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τὸν καθ' ἡμᾶς ἡρμένον καὶ ἐν ἀρρήτοις ὄντα ταῖς δόξαις, ἐκάλεε πρὸς συμμορφίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα Μονογενῆ, ψάλλων τε καὶ λέγων· « Ἴνα τί, Κύριε, ἀφ᾽ ἑστηκας μακρόθεν, ὑπεροπῆς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσιν; » Ὅ γὰρ τοι φύσεως νόμῳ διεστηκώς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀσυμφῶν καὶ ἀνέμβατον ἀποτεμώμενος ἰδιότητα καὶ ὑπεροχὴν, γέγονε μεθ' ἡμῶν, ὅτε τὴν ἐκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπέστη κένωσιν. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔχαιν ἔροῦσι, τὸ ἀπεῖργον ἔτι, καθάπερ ἐγῶμαι, παντελῶς οὐδὲν, ἀνυποστόλως εἰπεῖν, ὡς ἐβραφύθη κατὰ τὴν ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν γε τούτῳ λόγῳ, μεθ' ἡμῶν

?? Psal. xciii, 22. ?? Prov. viii, 25. ?? Isa. vii, xiv. ?? Psal. ix, 22 (sec. Hebr. x, 1.)

γεγενῆσθαι λέγων τὸν Υἱὸν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Ἀ
Πότε γὰρ ἦν οὐ μεθ' ἡμῶν, εἴπερ ἐστὶ γεννητός;

B. Εὖ λέγεις.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ λέγοιτο Χριστὸς γενέσθαι καὶ Κύ-
ριος, ἐνοήσεις ὅτι κεκένωκεν ἑαυτὸν, μέτρον ὑπο-
δύς τὸ δουλαπρεπὲς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν.
Καὶ ἦν, οἶμαί σου, σοφόν τε καὶ ἀναγκαῖον, οὐχί
τοῖς καθ' ἡμᾶς, οὐδὲ τῇ τῆς σαρκὸς ἀδοξία τὴν θείαν
ἡττάσθαι φύσιν, ἀναπότριπτον ἔχουσαν τῆς βουλείας
τὸ κατηγόρημα, καὶ τὴν εἰσποίητον ἀδοξίαν, ἀλλὰ τὸ
ἐκ τῆς δουλείας σμικροπρεπὲς τῇ τῆς θεότητος δόξῃ
παρὰχωρεῖν. Οὐκοῦν ἐπεὶ περ ἐν δούλοις κεχρημάτιζε
δὲ ἡμᾶς, ἀνεφοίτησε δὲ αὐτὸς εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ καὶ
ἀναπόδητον κυριότητα, καὶ φύσεως νόμοις ἐρηρι-
σμένην, Κύριος κεκλήσθαι λέγεται, καὶ μεθ' ἡμῶν
γενέσθαι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Εἰ δὲ δὴ μέλλοιμεν, τῆς
ἀληθοῦς θεωρίας ἡρειδηκότες, ἐπιπλέκειν τῷ Λόγῳ
πάντα τὰ σαρκὸς, ἥτοι διὰ τὴν σάρκα, πεπραγμένα
καὶ εἰρημένα, δυσσεδήσομεν οὐ μετρίως. Γέγονε γὰρ
ὑπὸ νόμον· καὶ μὴν ὁρατός τε καὶ ἄπτός. καὶ βραχύ
τι παρ' ἀγγέλους, « καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη,
καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, » καὶ τὸν οὕτως
οἰκτρὸν ὑπέστη θάνατον. Ἀναθετόν οὖν ἄρα τῇ τοῦ
Λόγου φύσει, καὶ εἰ δίχα νοοῖτο σαρκὸς, καὶ ἐν τού-
τοις εἶναι τυχόν τοῖς ὡς χθαμαλωτάτοις καὶ πολὺ
νοσοῦσι τὸ δυσχερές. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἀπώλισθεν
ὁ ἀγαπητός καὶ σύνεδρος τῷ Πατρὶ, παντός, οἶμαι,
λοιπὸν τοῦ πρὸς δόξαν αὐτὸν ἀνέχοντος τὴν θεοπρεπῆ,
μᾶλλον δὲ κἂν γούν ἐν ἴσῳ τιθέντος τοῖς ἁγίοις ἁγ-
γέλοις. Ἀνθρώπου δὲ οὖν, ὁ μὲν τοῖς θεοῖς ἐναγλα-
ζεται θάκοις, καὶ συνεδρεῖται τῷ Πατρὶ, οἱ δὲ παρ-
εστῆσιν ἐν κύκλῳ, τὸ τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας οὐκ ἀτι-
μάζοντες μέτρον; καὶ ὁ μὲν ἐστὶ τε καὶ λέγεται
Κύριος Σαβαὸθ, οἱ δὲ ταῖς εἰς κυριότητα καταγε-
ραῖρουσιν εὐφημαῖς, πλήρη τε εἶναι φασὶ τὸν οὐρα-
νὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; Ἄρ' οὖν οὐχὶ τὸ
πεποιῆσθαι λέγειν τὸν ὡς θεαυμασμένον καὶ πρὸς
ἑώλου νόσημα φρενός;

B. Πανταπασί μὲν οὖν· τάμα γὰρ ἐν τούτοις.
Φασὶ δ' οὖν ὁμοῦ, εἰς ἔργα τοῦ Πατρὸς προβεβλή-
σθαι τὸν Υἱὸν, οὐχὶ μόνον ὅτε τὴν καθ' ἡμᾶς ὑπέδυ
μορφὴν, ἀλλ' ἐξ οὗ καὶ πέφηνεν, ἵνα δι' αὐτοῦ τὰ
πάντα ἐργάσαιτο, καθάπερ ὀργανικὴν τινὰ τὴν ὑπε-
οργίαν ἐν τοῖς κτίσμασι τὴν παρ' ἑαυτοῦ κίνησιν
συνεισφέροντος.

A. Βαβαὶ τῆς οὕτω δεινῆς καὶ ἀκράτου θρασυστο-
μίας! Ποῖον γὰρ ἂν ἐτι φείσαιντο λόγων, οἱ καὶ αὐ-
τοῦ καταχέοντες τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ εἰκαιουργόν,
καὶ τὸ, ἥκιστα διαρκῆ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν διακεκτεῖσθαι
δύναμιν τὴν δημιουργόν, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν τοῦ πρόπον-
τος ἁμαρτεῖν, τητᾶσθαι δὲ οὕτω καὶ εὐσθενείας τῆς
ἀνωτάτω;

B. Πῶς;

A. Ἥ οὐκ ἐνοεῖς καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο,
ὡς εἴπερ ἦν ἄμεινον ταῖς ἑαυτοῦ κινήσεσιν ὀργανικῆν.

ac sacram fuit nobis nugas hic obtrusisse, dicendo
nobiscum factum esse Filium, cum homo factus est.
Quando enim erat non nobiscum, siquidem factus est?

B. Recte ais.

A. Si vero dicatur quoque Christus esse ac Domi-
nus, cogitabis ipsum se exinanisse, conditione servili
suscepta propter nostri similitudinem. Et consul-
tum ac necessarium erat, opinor, non nostra condi-
tione, neque carnis obscuritate divinam superari
naturam, servitutis indelebili nota et adventitia igno-
bilitate affectam, sed humilitatem servitutis divini-
tatis gloriæ concedere. Itaque cum inter servos sit
propter nos reputatus, rursus autem ad eam quæ
ipsi inest, ac deleri nequit dominationem, quæque
naturæ legibus firmata est, redierit, Dominus vocatus
esse dicitur, et nobiscum factus esse propter huma-
nitatem. Quod si vera doctrina rejecta Verbo ascribere
velimus omnia quæ sunt carnis, aut propter carnem
dicta factaque, non mediocri scelere nos obstringe-
mus. Sub lege enim fuit, visibile item atque palpa-
bile, et paulo minus angelis ⁹⁷, et cum iniquis de-
putatum est ⁹⁸, et tanquam ovis ad occisionem du-
ctum est, mortemque miserandam sustinuit ⁹⁹. Tri-
buenda sunt igitur Verbi naturæ, quamvis carnis
expers intelligatur, etiam ista vilissima **536** et
multa cum ignominia conjuncta. Quid tum inde?
Excidet nimirum dilectus, et ille Patris assessor,
omni re tandem quæ ad divinam gloriam ipsum esse-
rat, imo vero quæ vel ipsum sanctis angelis similem
faciat. Cur ergo hic divinis sedibus honoratur, et
Patri assidet, illi vero circumstant, non dedignati
conditionem servitutis? Et hic quidem est ac dicitur
Dominus Sabaoth: illi autem ipsum ut Dominum pro-
sequuntur laudibus, et plenum esse aiunt cælum et
terram gloria ejus¹. Nunquid igitur eum quem tanto-
pere suspiciunt angeli, summa gloria præditi, factum
esse dicere, vanæ et ineptæ mentis morbus est?

τῶν ἐχόντων λῆξιν εὐκλείας, τῆς ἀνωτάτω ψυχρᾶς καὶ

B. Ita prorsus: mea quippe sic fert ratio. Verum-
tamen aiunt in opera Patris designatum fuisse Fi-
lium, non solum cum nostram formam subiit, sed ex
quo etiam effulsit, ut per eum motionem a seipso veluti
ministerium quoddam instrumentale in creaturis
conferentem, omnia perficeret.

A. Papæ, quam nefaria ac petulans audacia.
Quibus enim deinceps parcent sermonibus, qui con-
tra Deum ipsum ac Patrem effutire etiam audent
ineptias, ipsum vanum esse opificem, nec sufficien-
tem ad quidvis perficiendum creatricem vim obumere
dicentes: sed simul quidem a decore aberrare, atque
ita privari quoque suprema virtute?

B. Quo pacto?

A. Annon illud in primis cogitas, quod si satius erat
opificem Deum ac Patrem ad suas motiones instru-

⁹⁷ Hebr. II, 7. ⁹⁸ Isa. LIII, 12; Luc. XXII, 37. ⁹⁹ Isa. LIII, 7; Act. VIII, 32. ¹ Isa. VI, 5.

mentale ministerium semper adhibere, atque ita a natura comparatum esse, et hoc pacto quæ velit perficere, aut certe culpam non effugere si aliter ad operandum accedat; non potest non injuriam facere Filio, cum eum non ope instrumenti et mediatione alterius ad esse producit, sed nudum ei ac solum suæ virtutis ministerium imperit? Et aliæ quidem creaturæ, quas Filii gloria minores esse aiunt, præstantissimum et excellentissimum creationis modum sortitæ sunt: hic autem licet tam præcellentibus prærogativis ornatus, vilio-rem et ignobiliorem. Sed præstabat forsan, dicent aliqui, ab ipso fieri opifice, idque sortitus est Filius. At quid, quæso, adegit tam sublimem illam et omni admiratione **537** majorem Patris voluntatem, ut præstantiorem modum deteriori non præstulerit in creando, sed ab eo quod maxime conveniebat sic aberarit, dum sine causa negligentem se præbuit in perficiendis quæ oportebat?

B. Immediate igitur oportebat, inquirunt, ad creandas res aggredi universi Patrem?

A. Quidni, amice? Instrumentalem vero, quæso te, et ministeriale subsidium suscipere ipsine melius erat? Nam absurdarum rationum multa inde nobis turba orietur ac prodibit. Quid enim opus sit adjutore Deo ac Patri, instrumenti vero ac mediatoris equis usus, non video. Nam si revera necessarium sibi novit concreatoris concursus, et in eam rem utiliter adhibuit eum qui Filius appellatur, et tamen inter creaturas, ut illi volunt, censetur, quomodo vim perfectam habebit ad creandum, cum per instrumentum et vix in se colligat perfectam facultatem ejus faciendi ad quod natura comparatus esse dicitur, ne quid præterea blasphemum dicam? Plenitudo enim divinitatis visa est demum res creata, et ministerii loco assumpta creatricis virtutis Patris utilissimum subsidium. At quomodo, precor te, creando immediate Filio sufficit, siquidem est creatus, tametsi longe et incomparabiliter præcellenti? His enim honoribus adeo fallacibus ipsum astute delinunt, pudore, opinor, fœdissimæ blasphemix. Qui autem nullius auxilio adhibito et solus rei tam præcellenti ac supereminenti sufficit, quomodo in condendis inferioribus elanguit adjutore destitutus? Numquid lugendi sunt ii qui hæc vel cogitare solum non verentur?

B. Quidni? sed amplius quiddam audias. Parum enim esse aiunt Deo ac Patri quod ipse omnia per se creet.

A. Apagesis cum ista blasphemia, o homo. Recte autem dixeris, animo quam longissime ab istiusmodi crimine remoto: « Domine, pone custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ circa labia mea. Ne declines cor meum in verba malitiæ, ad quarum excusationes in peccatis, cum hominibus

A ὑπουργίαν ἀεὶ συνεισάγοντα, δημιουργὸν ἔρᾶσθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, πεφυκέναι τε οὕτως, καὶ ἂν βούλοιο κατορθοῦν, ἤγουν τὴν ἐκ φύγου μὴ διαδρά- ναι γραφὴν, εἴπερ τοὶ πρὸς ἔργα καθ' ἕτερον τρόπον πῶς οὐκ ἠδίκησε τὸν Υἱὸν, οὐκ ἐν ὀργάνῳ καὶ μεσι- τεῖᾳ τινὸς ἐτέρου παρακομίζων εἰς ὑπαρξίν, φελην- δὲ αὐτῷ καὶ μόνῃ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν αὐτουρ- γίαν δωρούμενος; Καὶ τὰ μὲν ἕτερα τῶν κτισμάτων, ἂ καὶ τῆς Υἱοῦ δόξης ἠτᾶσθαι φασί; τὸν ἀριστόν τε καὶ προῦχοντα τοῦ παρῆχθαι πρὸς ὑπαρξίν διεκκλη- ρώσατο τρόπον ὁ δὲ, καίπερ τοῖς οὕτω ὑπερκειμένους πλεονεκτημασίαι ἐκτετιμημένος, τὸν αἰσχίῳ τε καὶ ἐν δευτέροις. Ἄλλ' ἦν δῆπου τυχὸν, ἐροῦσι τινες, ἀμείνων ἢ αὐτουργία, καὶ ταύτης ἔλαχεν ὁ Υἱός. Εἶτα τί τὸ ἀναπειθὸν, ἀποκρινάσθων ἑκαῖνοι, τὴν ὑπερτά- την οὕτω καὶ ὑπὲρ θαῦμα βουλὴν τοῦ Πατρὸς, μὴ οὐχὶ τὸν ἀμείνω τοῦ χείρονος ἀνθελεσθαι τρόπον. Ἐν γε τῷ χρῆναι δημιουργεῖν, ἀφαιμαρτεῖν δὲ οὕτω τοῦ λίαν πρεπωδεστάτου, παραλόγως κατακηνηκότα πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι περαινέιν ἢ χρῆν;

B. Ἄμεισον οὖν ἔδει, φησι, τοῖς κτίσμασιν ἐπαφεί- ναι τὴν ἐνέργειαν τὸν τῶν ὄλων Πατέρα;

A. Τί μὲν, ὦ ἑταῖρε; Ὀργανικὴν δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὑπουργικὴν τὴν ἐπιουρίαν εἰσδέχεσθαι λῶρον ἦν αὐτῷ; Καίτοι τῶν ἐκτόπων ἐννοιῶν πάμπαν οὐκ ἔμιν- ἐντεῦθεν ἀνατελεῖ καὶ ἀναφανέεται δῆμος. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ συνεργαζομένου χρεῖα τῷ Θεῷ καὶ Πα- τρὶ, ὀργάνου δὲ καὶ μεσίτου τίς ἢ ὄνησις, οὐκ ὀρῶ. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς ἀναγκαίαν ὄθεν ἑαυτῷ τοῦ συ- κτίζοντος τὴν συνεισδρομήν, καὶ χρειωδῶς παρεκόμε- σεν ἐν γε τούτῳ τὸν ἐπὶ κλῆν Υἱὸν, τελουντά γε μὴν κατ' αὐτοὺς ἐν κτίσμασι: πῶς ἂν ἔχοι τὸ τελείως εὐ- σθενές, ἐν γε τῷ εἶναι δημιουργός, δι' ὀργάνου καὶ- μόλις συλλέγων ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀπρητισθαι τελείως πρὸς ὃ πεφυκέναι λέγεται; καὶ τὸ ἐπι δύσφημον, οὐκ ἔρῳ. Πλήρωμα γὰρ θεότητος πέφηνεν ἡδὴ τὰ γενητὸν, καὶ τὸ ἐν τάξει παραλήφθῃ ἐπὶ ὑπουργικῇ, τῆς δη- μουργικῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς ἐπιουρήμα χρειω- δέστατον. Εἶτα πῶς, εἰπέ μοι, μεσολαβοῦντος οὐδενός, ἐξήρκεσεν ἂν εἰς τὴν Υἱοῦ ποιήσιν, εἴπερ ἐστὶ γενη- τὸς, καίτοι μειζόνως τε καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμέ- νου; Τιμαῖς γὰρ αὐτὸν ταῖς οὕτως ἀπατηλαῖς κατα- γοητεύειν ὑποκρίνονται, τὸ τῆς δυσφημίας ἀκαλλῆς κατερθριῶντες, οἱμαί που. Ὁ δὲ δὴ πρὸς τὸ οὕτως ὑπερφερές τε καὶ ὑπερθρωσκον ἀνεπιουρήτος τε καὶ μόνος ἀρχέσας, πῶς ἂν ἠτόνησεν εἰς τὴν τῶν ὑποδε- θενηκότων ὑπόστασιν τὸν συνεργάτην οὐκ ἔχων; Ἄρ' οὖν οὐχὶ κατοιμῶζειν ἄξιον, τοὺς, οἳ γε ταυτὶ καὶ διανοεῖσθαι μόνον οὐ καταπερρίκασιν;

B. Πῶς γὰρ οὐ; ἀλλ' ἀκούεις ἂν ἐτι. Μικρὸν γὰρ εἶναι φασὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὰ ἐφ' ἅπασιν αὐτουρ- γικόν.

A. Ἄπαγε τῆς δυσφημίας, ἄνθρωπε! Λέγοις δ' ἂν εἰκότως, ὡς ἀπωτάτω τιθεῖς τῆς ἐπι τούτοις αἰτίας τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν· « Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στό- ματι μου, καὶ θύραν περιούχης περὶ τὰ χεῖλη μου· μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας. τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, σὺν

ἀνθρώποις ἐραζομένοις τὴν ἀνομίαν. Ὁ γάρ τοι ἄριστος εἶναι λέγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ ἐφ' ἅπασιν αὐτοκρατῆρον, τυφου καὶ ἀλαζονείας αὐτὸν οὐκ ἀπηλλάχθαι φησὶ, ξυνωρίδα δὲ ταύτην αὐτῷ τῶν θεῶν μάλιστα βδελυρῶν καὶ ἀπηχθημένων ἀναθήσει παθῶν. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐτέρως ἀμαθής, ἀλλ' οὐδὲ ὅποι πρόβεισιν ὁ λόγος ἐνοῶν. Βουλοίμην δ' ἂν ἐγωγε δια-
 πωθῆσθαι σου.

B. Τὸ τί δὴ;

A. Οὐ γὰρ γενητὸν εἶναι φασὶ τὸν Υἱόν;

B. Ναί, ἀλλὰ τί μὴν;

A. Εἴπερ οὖν ὄρωτο πρὸς ἡμῶν, κατὰ γε τὸ ἐγγω-
 ροῦν, ὃ τί ποτέ ἐστιν ἢ τῶν ὅλων κατάρχουσα φύσις, οὐ μικρὸν ὀφόμεθα πᾶν αὐτῆς γενητὸν;

B. Μικρὸν ὁμολογουμένως.

A. Εἴτα τὸν μὲν Υἱὸν, ἡξίου μόνον τε καὶ μόνως
 δημιουργεῖν· κατερυθριάσας δὲ ὡσπερ τὸ χρῆμα, μέτεισιν εὐθύς, καὶ ταῖς ἐτέρου δίδωσιν ἐνεργείαις τὸ καλεῖν εἰς ὑπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ; Καίτοι δόξης τε καὶ εὐφημίας ἢ παγκάλῃ τε καὶ παναρίστη μοῖρα, τὸ δημιουργεῖν δύνασθαι τῷ Θεῷ, ὅτε καὶ διὰ τούτου, τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶ, πρὸς ἡμῶν γινώσκεται. Ἐὰν γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται, κατὰ τὸ γεγραμμέ-
 νον. Εἰ δὲ δι' ὧν γινώσκεται, μικρὰ λογίζεται καὶ κατερῆμιμμένα ταυτὶ, τὴν ἰδίαν αὐτὸς αἰσχυναίται φύσιν, ἀκαλλέστατά που, κατὰ τὸ εἶδος, ἔχουσαν εἰ-
 δώς. Καίτοι λίαν εὐκλεῖς παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ, παντὶ δὲ ἀγγέλῳ, τὰ δι' ὧν ἑκάτερον ὀρᾶσθαι πέφυκε τοῦθ', ὅπερ ἐστὶ, διακεκτῆσθαι τελείως, καὶ οὐδὲν ἂν οἷς
 ἔλαχεν ἐπερυθριάσῃ ποτέ, τὸ, τί κατὰ φύσιν ἐστίν,
 εἴπερ ἐθέλοι γινώσκεισθαι. Ἀνθρώπου δὲ οὖν ἐπαισχυ-
 νεῖται λοιπὸν, οἷς ἂν ἔχοι Θεός, ἢ μῶμων ἠγῆσαιτο τὰ δι' ὧν ἂν νοοῖτο Θεός; Εἰ δὲ δὴ μικρὸν αὐτῷ, καὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἀξίον, τὸ ποιῆσαι τὰ Σεραφίμ,
 καὶ παραγαγεῖν ἀγγέλους, τῆς ἰδίας φύσεως ἀναμε-
 τρούνητι τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐκπρεπεστάτην ὑπερ-
 οχτῆν· ἄρ' οὐχὶ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, μικρὸν ἂν εἴη τὸ πρὸς αὐτῶν προσκυνεῖσθαι τε καὶ δοξαλογεῖ-
 σθαι θέλειν; Ὅν γὰρ οὐκ εἶναι δημιουργὸς ἀξιοῖ, πῶς ἂν ἔλοιτο νοεῖσθαι Θεός; Ἐφίεται δὲ ἀνθρώπου τῆς πρὸς ἡμῶν τιμῆς καὶ λατρείας, εἰ μὴδὲ παράγειν ἡμᾶς εἰς γένεσιν ἀξιοῖ; Πῶς δ' ἂν οὐχὶ τὴν ἰδίαν αὐτὸς κατασίνωτο δόξαν, εἰ μικρὸν ἠγῆσαιτο τὸ, δι' ὃ δοξάζεται;

B. Πῶς δὴ οὖν ἄρα, φασίν, Ἐκτισεν ὁ Πατὴρ τὰ πάντα δι' Υἱοῦ;

A. Ὡς διὰ Λόγου, καὶ σοφίας, καὶ τῆς ἐνοούσης ἰσχύος αὐτῷ. Πάντα γὰρ ταῦτα ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πα-
 τρι· ἀλλ' ὡδέ πη τότε διαγυμνάζωμεν, οἶμον ἰόντες εἴην βασιλικὴν, καὶ κατ' εὐθύ τῆς ἀληθείας διέττον-
 ομεν. Ἡ γὰρ οὐχὶ συννεύσεως ἂν, καὶ λίαν ἐτοιμῶς, ὡς εἴπερ εἶναι φαμεν τὸν Πατέρα δημιουργόν, ἔφεται που πάντως καὶ τὸ χρῆναι νοεῖν, ὡς οὔτε ἀναλικε, οὔτε ἀσοφοῦ ὦν, οὔτε μὴν Λόγου δίχα δημιουργεῖ;

B. Ἐφεται γὰρ οὖν. Τοιγάρτοι φησὶ μὲν ὁ Μελ-
 ρόδς· Ἐ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Τὴν δὲ τοῦ παν-

operantibus iniquitatem². Qui enim parum esse ait Deo ac Patri per se res omnes condere, asserit ipsum fastu ac superbia non carere, sed par
 istud nequissimorum et invisorum criminum ei af-
 538 ftinget. Alloquin ipse suam quoque prodet imperi-
 tiam, qui nec satis capit quorsum tendat oratio. Ex
 te autem scire pervellim.

B. Quidnam?

A. Numquid factum esse aiunt Filium?

B. Etiam: ceterum quid inde?

A. Si ergo, quoad ejus est, dispiciamus quidnam
 illa sit universi dominatrix natura, nonne parvum
 esse videbitur id omne quod ab ea factum est?

B. Parvum procul dubio.

A. Ergo Filium quidem volebat solum et unico
 creare; ejus autem rei veluti pudore tactus, statim
 dimittit, alteriusque virtuti tribuit res e nihilo pro-
 ducere? At laudis et gloriæ divinæ potissima et præ-
 stantissima pars est, creandi facultas, cum per eam
 quis et quantus sit Deus a nobis agnoscat. A
 magnitudine enim et specie creaturarum per pro-
 portionem creator earum cernitur, ut scriptum
 est³. Quod si ea per quæ cognoscitur parva et ab-
 jecta censebit, suam ipse dedecorabit naturam, agnos-
 cens eam, ut probabile est, vilissima conditione
 quodammodo utentem. Nam gloriosum et illustre
 est valde cuivis homini et angelo iis esse perfecte
 præditos per quæ quisque natura videtur esse id
 quod est, nec ullum suæ sortis pudebit, si quid se-
 cundum naturam sit agnosci velit. Cur ergo suarum
 rerum Deum pudebit, aut probro sibi esse ducet ea
 per quæ intelligatur esse Deus? Quod si parum ipsi
 ac pro nihilo est Seraphim condidisse, et angelos
 produxisse, suæ naturæ magnitudinem et præcel-
 lentiam supereminentem perpendenti: annon eod-
 em modo parvum erit ab ipsis adorari et laudari
 velle? Quorum enim creator esse nolit, quo pacto
 volet censi Deus? Cur autem honorem a nobis et
 cultum deposcit, si ne nos quidem in ortum edu-
 cere dignatur? Quomodo vero non ipse gloriam
 suam læserit, si parvum existimet illud propter
 quod glorificatur?

B. Quomodo igitur, inquam, creavit Pater omnia per Filium?

A. Per Verbum, et sapientiam, et virtutem quæ ipsi inest. Omnia enim hæc est Filius Patri: sed excutiamus istud hoc pacto, regium iter insistentes et rectam veritatis semitam tenentes. Annon ultro fateberis quod, si Patrem esse dicimus creatorem,
 539 necessario sequetur intelligendum, neque sine virtute et sapientia, neque adeo sine Verbo creare?

B. Sequetur plane. Psaltes siquidem ait: « Omnia in sapientia fecisti⁴. » Jeremias autem pro-

² Psal. cxi, 3, 4. ³ Sap. xiii, 5. ⁴ Psal. ciii, 24.

pheta universi creationem manifestius explicans clamabat dicens : « Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, qui erexit orbem terrarum in sapientia sua, et prudentia sua extendit caelum⁴. »

A. Quid vero? nonne cum sapientia et fortitudine, adeoque Dei prudentia creata esse cuncta manifeste scribat Jeremias? Omnia per Filium facta esse dicit sapiens Joannes. « Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁵. »

B. Etiam. Quid ergo istud sibi vult?

A. Nempe Filium, cum sit sapientia et virtus Patris⁷, nobis manifestatum esse.

B. Quomodo vere aut unde hoc dubium?

A. Caelo itaque, utrum Filium in sapientia, et prudentia ac virtute Patris creatum esse, aut sine sapientia, prudentia ac virtute statuamus? Factum enim esse aiunt.

B. Atqui plane istud ineptum est. Non enim erat quando sine sapientia et virtute erat Pater.

A. Recte dicis : te enim recta et æqua sententiam laudabo. Verum quid ad hæc dicent, qui in creaturarum numerum Filium conscribunt? Si enim semper quidem non erat, et lege creaturæ, tempore in ortum eductus est, quamvis sit sapientia, et virtus, et prudentia sit Patris, Patrem ante ipsam virtute, et sapientia, et prudentia carere fatebuntur, concedentque factum esse Filium sine sapientia et virtute, licet mirandis modis circumfusum, nec in creaturæ conditione, sed incomparabili supereminentia positum. Quod si, cuius sanæ mentis ridiculi cum sint, rejecta putida blasphemiam, ipsum etiam in sapientia et virtute Patris productum putant, necessario fatendum est ipsum seipso tandem antiquiorem fore, ac præterea opificem. Condidit enim seipsum Filius, siquidem, cum esset ipse omnis sapientia et virtus Patris, in virtute sua et sapientia factus est. Intelligis ergo quomodo pacto undique in absurdum ruat oratio?

B. Ita prorsus.

A. Aliter quoque nec multo cum sudore stultissimum eorum esse dogma ostendetur. Age enim, Dei naturam, quantum capere 540 noster potest animus, metentes, quæ, et quanta sit, et quænam ei convenient perscrutemur, amice. Utrum creare credimus causam existendi rebus factis tribuendo quod eas esse velit, annuendoque solum ut existant ea quæ aliquando non erant, atque ita universam permeare creaturam; an instrumentale ministerium habendo, et a mediatore necessarium veluti subsidium capiendo, quemadmodum si quis lapidum sculptori præsto esse dicat ea per quæ lapides incidere et ex arte sua possit operari?

B. At quis, amabo te, negaverit creare solo

τὸς γίνεσιν τρανότερον ἐξηγούμενος, ἀνεκεκράγει λέγων ὁ προφήτης Ἰερემίας : « Κύριος ὁ ποιησὰς τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ὁ ἀνορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν. »

A. Τί δέ; οὐκί σοφία τε καὶ ἰσχύϊ καὶ μὴν καὶ φρονήσει Θεοῦ ἐκτίσθαι τὰ πάντα διαβρήθη ἡμῖν ἀναγράφοντος Ἡσαίου [ἱερ. Ἰερემίου], πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι φησὶν ὁ σοφὸς Ἰωάννης; « Πάντα γὰρ, ἔφη, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. »

B. Ναί. Τί οὖν τοῦτό γε;

A. Ὅτι σοφία καὶ δυνάμις ὦν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἡμῖν ἀναπέφανται.

B. Πῶς γὰρ, ἢ πόθεν τοῦτο ἀμφιλογεῖ;

A. Οὐκοῦν, εἶπε δὴ φράσον, πότῃ τὸν Υἱὸν ἐν σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ δυνάμει τοῦ Πατρὸς πῃ ρῆχθαι πρὸς ὑπαρξίν, ἤγονα ἀσώφως τε καὶ ἀσύετως καὶ ἀσθενῶς ἠγοούμεθα; Γενητὸν γὰρ εἶναι φασι.

B. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστι παντάπασιν ἀμαθέσ. Οὐ γὰρ ἦν δευ σοφίας ἦν δέχτα καὶ δυνάμειος ὁ Πατήρ.

A. Εὖ λέγεις. Ἐπαινέσομαι γὰρ οὖν, ὀρθὰ καὶ δίκαιὰ σε φρονεῖν ἠρημένον. Ἄλλὰ τί πρὸς ταῦτα φαίεν ἂν οἱ τοῖς γενητοῖς ἐναρίθμιον καταγράφοντες τὸν Υἱόν; Εἰ γὰρ ἦν μὲν οὐκ αἰεὶ, νόμῳ δὲ κτίσεως, χρόνῳ παρήχθη πρὸς ὑπαρξίν, καίτοι σοφία, καὶ δυνάμις, καὶ σύνεσις ὦν τοῦ Πατρὸς, ἀσθενῆ καὶ ἀνακιν, ἀσώφον τε καὶ ἀσύετον, ἐμολογήσουσιν εἶναι πρὸ αὐτοῦ τὸν Πατέρα, περιποιηθῆναι [ἱερ. πεποιηθῆναι] τε δώσουσι τὸν Υἱὸν ἀσώφως τε καὶ ἀνάνδρως, καίτοι πλουσίῳ περιχέμενον θαύματι, καὶ οὐκ ἐν οἷς ἡ κτίσις, ἀλλ' ἐν ἀσυγκρίτοις ὄντα ταῖς ὑπεροχαῖς. Εἰ δὲ δὴ καταμειδιῶντος αὐτῶν παντὸς, αἵματι, λόγῳ, τὸ τῆς δυσφημίας αἴσχος παρωθούμενοι, καὶ αὐτὸν ἐν σοφίᾳ καὶ δυνάμει τοῦ Πατρὸς παρῆχθαι πρὸς γένεσιν οἴονται δεῖν, ἀναγκαῖον ἠμολογεῖν, ὡς αὐτὸς ἑαυτοῦ πρεσβύτερος ἔσται λοιπὸν, καὶ πρὸς γε τοῦτω, δημιουργός. Ὑπέστῃς γὰρ ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς, εἴπερ αὐτὸς ὦν ἡ πᾶσα σοφία καὶ ἡ δυνάμις τοῦ Πατρὸς, ἐν δυνάμει τῇ ἑαυτοῦ καὶ σοφίᾳ γέγονε. Συνίης οὖν, ὅπως πανταχῇ καταβρεῖ πρὸς τὸ ἀκαλλῆς ὁ λόγος;

B. Καὶ πάνυ.

A. Παραδειχθεῖθ' ἂν οἱ οὖν ἰδρωτὶ πολλῷ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἠλίθιον κοιμηθῆ τὸ δόγμα αὐτοῖς. Φέρε γὰρ δὴ, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ταῖς ἐγγωρούσαις ἐννοίαις ὡς ἐνι διαμετρήσαντες, τίς δὴ καὶ ὀπίσθη, καὶ ἄπερ ἂν αὐτῇ πρέποι, πολυπραγμονῶμεν, ὡ τᾶν. Ἡότερα δὲ χρῆναι δημιουργεῖν πιστεύομεν, ἀφορμὴν εἰς ὑπαρξίν τοῖς γενητοῖς τὸ εἶναι θέλειν αὐτὰ διανέμουσαν, καὶ τὸ δεῖν ὑπάρξει μόνον τοῖς οὐκ οὐσί ποτε κατανεύουσαν, διαπεραίνειν τε οὕτω τὴν σύμπασαν κτίσιν, ἤγουν ὑπηρεσίαν ἔχοντα τὴν ὀργανικὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μεσιτεύοντος ἐπικουρίαν ὡς ἀναγκαῖαν παρελημμένην, οἶον, εἰ καὶ τις ἀνδρὶ λιθουργῷ, τὰ δι' ὧν ἔσται λιθουργός, καὶ ποιητῆς ὧν οἶδος παρατεθεῖσθαι λέγοι;

B. Εἶτα τίς, εἰπέ μοι, καταρνησάτω ἂν, ὅτι πάμ-

⁴ Jerem. x, 12. ⁵ Joan. i, 3. ⁷ I Cor. i, 24.

πολυ τὸ θεοπρεπὲς ἐν γὰρ τῷ θελήσει μόνῃ δημιουργῶν A. nullo mulum præ se ferre divinæ majestatis? γαί;

A. Ἄριστα ἐφης· ἐπίσται καὶ ὁ θεὸς Μωσῆς ὡδέ πη καὶ οὐχ ἑτέρως παρέδειξεν ἡμῖν δημιουργοῦντα Θεόν. « Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο οὕτως, » συνεκφαινομένης τάχα πού τῃ τῶν λόγων ἐκδρομῇ τῆς τῶν ἔργων πληρώσεως, μελλήσμου τε μηδενός τὸν μεσίτην κατ' ἐκείνους καὶ ὑπουργόν, ἐνεργοῦντά τε καὶ ὀργανικῶς κινούμενον ὑποφαίνοντος. Ἔργου γὰρ ὡσπερ ὑπόστασις ὁ λόγος ἦν, καὶ φιλὸν τὸ νεῦμα, τοῦ μὴ ὄντος ἢ πῆξις, καὶ ἐν μόνῃ τῷ θελεῖν τῶν ποιουμένων ἢ γένεσις. Ὅτε τοίνυν ἄριστόν τε καὶ πρεπωδέστατον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ ὡδε δημιουργεῖν, τί τὴν, οὐκ οἶδ' ὅπως, μᾶλλον δὲ φληνάφως ἐξευρημένην ἐπικυρίαυ αὐτῷ, τοῦ μεσίτου καὶ ὑπουργοῦ προσνέμουσι, χρειωδέστατον Ἰῶν πεποιῆσθαι λέγοντες, ἵνα ὑπηρετοῖτο δι' αὐτοῦ πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων; Ἦγνοῦσθε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἔτι καίτοι γενητὸν, καὶ τελεῖν ἐν κτίσμασι διαθεβαίόμενοι τὸν Ἰῶν, ἀμείνω τε καὶ ἀξιολογώτερον ἀποφαίνουσι τοῦ Πατρὸς.

B. Τίνα τρόπον;

A. Εἰ δὲ μεσίτου μὲν ἀναγκαίως ὁ Πατὴρ, ἐν δὲ γὰρ μόνῃ τῷ θελεῖν καὶ νεύμασιν ὁ Ἰῶς ἂν βούλοιο κατορθοῖ, λεπρῷ μὲν λέγων ἐπ' ἐξουσίας· « Θέλω, καθαρῶσθε: » θανάτῳ δὲ ἤδη κατισχημένους, ἀνακομιζῶν εἰς ζωὴν, καὶ μὴν τυφλοὺς ἐνιέει τὸ τριπλόθῃ τὸν τε καὶ ἀθηεὺς φῶς· ἄρ' οὐκ οὐχὶ τὸν μεσίτην καὶ ὑπουργόν, ἡγουν τὸν φύσει δημιουργόν ἐν εὐκλείαις ὄντα ταῖς ἀγαν περιφανεστέραις καταθῆσθαι τις ἂν, οὐχ ὑπερσετήξει δὲ οὕτω τοῦ τεχνίτου τὸ δα- C γανον;

B. Ἔοικεν.

A. Καίτοι τί δὴ ποτε τὴν ἐπὶ τῷ χρῆναι φρονεῖν ἄρθῳ σκέψιν τε καὶ θέλησιν ὡς ἔωλον ἀτιμάζοντες, ἀπροβούλευτον ποιοῦνται τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω βότην, καὶ ἐπὶ μόνον ἔνται τὸ σφίσι δοκοῦν, οὐδὲ ἐκεῖνο που τάχα διενθυμούμενοι, ὡς οὐκ ἂν ἐργάσαιτό ποτε τὸ ἀνθρώπου ποιήματα, ὧν περ ἂν αὐτὸς εἴη δημιουργός, οὐδ' ἂν τὸ ὑπὸ του τεχνουργοῦμενον, τῆς τοῦ τεχνουργοῦντος οὐσίας τὸ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἴδιον εὔ μάλα διακεκτῆσθαι, καὶ τοῦτο, ἀπαρἀλλάτως;

B. Πῶς γάρ; ἐπεὶ τοι καὶ τὸ ἔμπαιιν ἀληθές. Τέκτων γάρ, ἢ, φέρε εἰπεῖν, χαλκουργός, οὐκ ἂν γέ- D νοιντό ποτε τὰ τέχνης ἔργα, χαλκουργικῆς ἢ τεκτωνικῆς.

A. Ὅρθῳς ἐφης· καὶ αὖ τῆς ἀγαν ἀγχινοίας ἀγαμαί τε καὶ ἐπαινέσας ἔχω. Τίνα δὲ οὐκ τρόπον, εἰπερ ἐστὶ γενητὸς ὁ Ἰῶς, ἰσουργῆσαι μὲν ἀπαρἀλλάτως τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ; καὶ τὸ τῆς ἀνωτάτω πασσῶν οὐσίας ἴδιον καὶ ἐξαιρετόν ἐν ἰδίῳ φύσει λαχῶν, καλεῖ μὲν ὡς ὄντα τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ, παραφέρεται δὲ οὕτως εὐσθενέστατα καὶ ἀμογητὶ πρὸς ὑπαρξιν, ὡς ἐν γὰρ τῷ βεβουλησθαι μόνον ἀποπεραίνεσθαι τὴν δημιουργίαν; Ἦ οὐκ ὡδε δημιουργήσειεν ἂν καὶ

A. Rectissime dixisti. Divinus quippe Moyses hoc modo, nec alio, creantem nobis Deum ostendit. « Dixit enim, inquit, Deus . Fiat firmamentum, et factum est ita », una quippe cum prolatione verborum existit operum perfectio, nec ulla mora est, quæ mediatorem, ut illi volunt, ac ministrum operari et instrumentaliter moveri ostendat. Sermo enim erat operis velut existentia, et simplex nutus rei non existentis compositio, et in sola voluntate eorum quæ fiebant procreatio. Cum igitur præclarum et convenientissimum sit Deo ac Patri hoc modo creare, cur nescio quod et stulte excogitatum subsidium mediatoris ac ministri ei tribuunt, utilissimum Filium factum esse dicentes, ut ejus ministerio ad reliquas creaturas interetur? Ignorant enim, ut videtur, quod, licet factum asserant, ac in creaturarum numero censeri Filium, Patre præstantiorem ac digniorem illum efficiunt.

B. Quo pacto?

A. Si per mediatorem Pater quidem necessario, sola autem voluntate ac nutu Filius quæ velit perficiat, leproso quidem cum potestate, dicens : « Volo, mandare » : » mortuos autem ad vitam revocans, æccisque adeo lucem optatam et insolitam immittens : numquid ergo mediatorem ac ministrum, sive naturalem opificem tam illustri gloria præditum contemplantur, non superabit autem sic artificem C iamentum?

B. Ita certe.

A. At cur demum recte sentiendi voluntate ac proposito tanquam inani repudiato, in deteriora temere feruntur, et uni suæ libidini obscundant, ne illud in animum quidem inducentes, hominis 541 opus, non utique facturum ea quorum ipse sit opifex, neque id quod alicujus arte effectum est, utique in se habiturum eodem plane modo id quod proprium est artificis?

B. Quis enim inficias .re potest? quandoquidem aliud quoque verum est e converso. Architectus enim, aut exempli gratia faber ærarius, non fuerint unquam artis opera, ærariæ nimirum, aut architectonicæ.

A. Recte dicis : macte esto Ingenii subtilitate. Quomodo ergo, si factus est Filius, æqualiter prorsus cum Patre operabitur? Et quod supremæ omnium substantiæ proprium et eximium est in sua quidem natura sortitus, ad esse vocat ea quæ nunquam sunt, tanta autem vi ac facilitate ad esse traducit, ut sola voluntate perficiatur creatio? Annon eodem ipse quoque modo Pater creaverit, cum ad hoc sufficientem habeat suam naturam, et opo-

^a Gen. 1, 3-9. ^b Luc. v, 13.

rationem nullius plane creaturæ auxilio indigentem?

B. Ita res est.

A. Quemadmodum ergo quæ manu hominis et arte facta sunt, non possunt facere et operari quæ sunt hominis: eodem, opinor, modo et ratione divinæ manus opera non peregerint ea quæ Dei sunt. Cum autem creaverit et operatus fuerit Filius, non promiscue cum cæteris omnibus divinæ ipse quoque manus erit opificium, neque vero e nihilo productus est opifex, sed substantialiter potius rem sortitus est, nec minus quam ipse quoque Pater.

B. Sed cum effectus sit, inquit, a Patre, operatur ea quæ ad creaturam spectant. Dixit enim ipse quoque alicubi: « Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera¹⁹. » Et rursus: « Opera quæ ego facio, non sunt mea, sed ejus qui misit me²¹. »

A. Ista quidem, sat scio, urgebunt adversarii, nunquam enim cessabunt aduherare veritatem, et ea quibus rectus eis sensus inderetur si ad incarnationis dispensationem se converterent, per summam impietatem corrumpere. Si ergo pueriliter negantes ac rejicientes Christi mysterium repellant a Verbo incarnationis dispensationem, quas velint voces ad libidinem suam consingant. Quod si astipulentur recta sentientibus, nimirum Verbum eum Deus sit, factum esse carnem, 542 et hominem nuncupatum, cur offendunt incarnationis sapientem dispositionem, et voces ei convenientissimas ad suam libidinem accommodant, et quantum in eis est, in sensum Unigeniti naturæ et gloriæ contrarium pellunt? Infelices quippe Judæi, cum Christum doctrina legalibus institutis et Mosaicis angustiis præstantiore fulgentem, miraculisque præterea omni oratione majoribus, suspicere et laudibus prosequi, et tanquam Deum glorificare deberent, istud quidem non fecerunt: sed in iras exarserunt, et præ invidia omnem veluti funem moventes, ad calumniandum impie delapsi sunt. Proindeque dicebant, modo quidem: « Hic non eiecit dæmonia nisi in Beelzebul principe dæmoniorum²²; » modo vero: « Unde huic sapientia hæc, et virtutes²³? » Atqui durum quodammodo fuisset, et ab illo sapienti consilio alienissimum, hominibus ita comparatis palam et aperte dicere se esse quidem vere Deum ex Deo, et nostri similem propter nos apparuisse, hominemque factum esse, nempe: Ego quidem sum sapientia, et boni, et virtus; ego mirabilem patratorem operum, non adscititia potestate præditus, neque alienis fulgens honoribus, sed meis proprie ac peculiariter. Non enim hæc ab eo dici sustinuisent, qui tam moderatis verbis etiam infrendebant, et more canum invadentes oblatrare audebant si quid humana

αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἀποχρῶσαν ἔχων εἰς τοῦτο τὴν ἰδίαν φύσιν, καὶ ἀνεπικουρήτον παντελῶς ὑπὸ τῶν γενητῶν τὴν ἐνεργείαν;:

B. Ὥδε ἔχει.

A. Ὅσπερ οὖν οὐχ οἶδ' ἅτε τὰ ἐξ ἀνθρωπίνης χειρὸς· τε καὶ ἐπιστήμης ἐκτετεχνημένα. ἔργον τε καὶ ἐνεργεῖν τὰ αὐτοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον τε καὶ λόγον οὐκ ἂν ἐργάσαιο τὰ Θεοῦ· τὰ θείας ἔργα χειρὸς. Ἐπειδὴ δὲ δεδημιουργημέ τε καὶ ἐνήργηκεν ὁ Υἱὸς, οὐ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ἀναμιξέ φιλοτέχνημα καὶ αὐτὸς θείας ἔσται χειρὸς, οὔτε μὴν ἐξ οὐκ ὄντων παρήκται δημιουργὸς, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον τὸ χρῆμα διεκκληρώσατο, καὶ οὐ μείον ἢ ὥσπερ ἂν ἔχοι καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ.

B. Ἄλλ' ἐνεργούμενος, φησὶν, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἐνεργεῖ τὰ περὶ τὴν κτίσιν. Ἐφη γάρ που καὶ αὐτός· Ἐ τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. Καὶ πάλιν· Ἐ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, οὐκ ἔστιν ἐμὰ, ἀλλὰ· τοῦ πέμψαντός με. »

A. Ταῦτ' ἐμὲν οἶδ' ὅτι προσθελεῖν ἂν ἡμῖν οἱ διεναντίας· πεπαύσονται γὰρ οἰδαμῶς παρασημαίνοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὰ οἷσπερ ἂν ἔποιτο νοεῖσθαι σοφῶς, εἰ περιτρέποντο πρὸς οἰκονομίαν τὴν μετὰ σαρκὸς, κακοεργότατα κινδυνεύοντες. Εἰ μὲν οὖν ἄπαρνοί τε καὶ ἀπόψηφοι παντελῶς περὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον μερικτικῶς γεγονότες, παρωθοῖντο τοῦ Λόγου τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν, μεταπλαττόντων ἀβούλως ἐπὶ τὸ σφίσι δοκοῦν ἅς ἂν βούλοιντο φωνάσ. Εἰ δὲ διὰ συννεύσειαν ὀρθά φρονεῖν ἤρημένοις, οἷ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ, καὶ κεχηρημάτικον ἀνθρώπος, τί τὸ τῆς οἰκονομίας ἀδικοῦσι σοφόν, καὶ τοὺς οἷ μάλιστα πρεπωδεστάτους αὐτῇ μεταρρυθμίζουσι λόγους ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιντο, καὶ τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦχόν τε καὶ βλέπον, ἀντιφέρεσθαι παραπελθούσι τῇ τοῦ Μονογενοῦς φύσει τε καὶ δόξῃ; Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ τάλανες, ταῖς ὑπὲρ νόμον εἰσηγήσεσι καὶ Μωσαϊκὴν στενωλεσχίαν διαπρέποντα τὸν Χριστὸν, καὶ προσέτι τοῖς ὑπὲρ λόγον τερατουργήμασιν, ὑπεράγασθαι δέον, καὶ κατακροτεῖν ἐπαίνοισ, καὶ δοξολογεῖν ὡς Θεόν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, παραθηγόμενοι πρὸς ὀργάς· φθόνῳ δὲ ὥσπερ πάντα σεῖοντες κάλων, ἐπὶ τὸ δεῖν ἐλέσθαι συκοφαντεῖν ἀφιλοθέως διώλισθον. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκον, ὅτε μὲν, οἷ « Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἄρῃσι τῶν δαιμονίων· » ὅτε δὲ αὐ· « Πῶθεν τοῦτω ἡ σοφία αὐτῆ καὶ αἱ δυνάμεις; » Ἄλλ' ἦ πως ἐτι σκληρόν, καὶ τῆς ἐντεχνουῶς οἰκονομίας ὡς ἀπρωτάτω, τοῖς οὕτω διακειμένοις, ὡς εἴη μὲν ἀληθῶς ἐκ Θεοῦ Θεός, πέφηνε δὲ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀναφανδὸν εἰπεῖν· Εἰ μὴ [γρ. Εἰμὶ] μὲν, Ὡ οὔτοι, σοφία καὶ δυνάμεις, ἐγὼ δὲ τῶν παραδόξων ὁ τεχνουργός, καὶ οὐκ εἰσποίητον ἔχων τὴν ἐξουσίαν, οὔτε μὴν ὀθνεῖως ἐπαυχῶν ἀξιωμασιν, ἀλλ' ἰδικῶς τοῖς ἐμοῖς. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ τὰδε ἔφη, διεκαρτέρουν οἷ γε καὶ τοῖς οὕτω μετρίοις ἐπέτριζον

¹⁹ Joan. xv, 10. ²¹ ibid. 12. ²² Matth. xii, 24.

²³ Matth. xiii, 54.

λόγοις, καὶ κυνηθῶν ἐπιθρώσκοντες, καθυλακτεῖν ἑπετόλμων, εἰ ποῦ τι καὶ παρεφθέγγατο τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπέκεινα μέτρων. Ὑποτεμνόμενος τοῖν αὐτῶν τῆς ἀβελτηρίας τὸ πολὺ, καὶ κατακαμίζων κατὰ βραχὺ πρὸς ἀμείνω διάσκεψιν, καὶ ἀστείως ἀποφέρων τοῦ μὴ δεῖν οἰεσθαι τὸν τῶν ὄλων δεσπότην καὶ Θεὸν ἐν Βεελζεβούλ ἐνεργεῖν, τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων λαμπρότητα τῇ ἀφράστῃ δυνάμει προσνέμει τοῦ Πατρὸς, καὶ τῇ θείᾳ μᾶλλον ἀνάπτει φύσει, τὰ αὐτῇ μάλιστα πρεπωδέστατα. Ὡς δὲ ὑπάρχουν αὐτὸς ἐν Πατρὶ, καὶ τὸν ἴδιον ἔχων ἐν ἑαυτῷ γεννήτορα, διὰ γε τὸ ταυτὸν ἀπαραιοτήτως καὶ οὐσιωδῶς, τὸν Πατέρα ἐφασκεν ἐν ἑαυτῷ μένοντα, τὰ ἔργα πληροῦν. Οὐ γὰρ τοι κατὰ τὸ ἀληθὲς οἰοῖτό τις ἂν, εἰ γε νοῦν ἔχοι, τὸ Θεῷ πρόπον τε καὶ ἰδικῶς ἀνακαίμενον ἔργον εἶναι σαρκὸς, ἤγουν ἀνθρωπότητος, τῆς ἀναγκαίας τε ἅμα καὶ ἀληθοῦς ἐννοίας ἀφαιμαρτεῖν τὸν λόγον.

B. Οὐ γὰρ οὖν ἔχει γὰρ ὀρθῶς.

A. Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ τοῖς σφῶν αὐτῶν διαμαρτυροῦνται λόγοις, ἐνεργούμενον ἐνεργεῖν εἴπερ οἴονται τὸν Λόγον, καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτω καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα δυσσεβῆσιν ἔτι.

B. Φράσον ὅπως νοεῖν γὰρ οὐκ ἔχω.

A. Οὐ γὰρ, ὦ φιλότης, τὸ δοτὸν ὀψοῦν ὑπὸ ὀψοῦν, καὶ ἀφαιρετέον εἶναι ἂν, εἰ καὶ μὴ ἀφαιροῖτο τυχόν, ἐννενοηκότος ὀψω τινὸς τὸ ἀφελῆσθαι δεῖν, ὃς ἂν οἶός τε ἦ τοῦτο ὀψῆν; Τὸ δὲ δὴ τοῖς φύσεως νόμοις οὐκ ἔρηρισμένον, εἰσπολιχτὸν δὲ καὶ θύραθεν, οὐκ ἀπόδλητον ἔσται τισὶ, τῷ παθεῖν δύνασθαι τὴν ἀποβολὴν, καὶ εἰ μὴ πάθοι τυχόν;

B. Καὶ μάλα.

A. Θεὰ δὴ οὖν, ὅσον ἐν γε τουτωῖ κατὰ τοῦ Μονογενοῦς τὸ δυστέθημα. Εἰ γὰρ ἐνεργούμενος ἐνεργεῖ, καὶ δοτὸν αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ ἰσχύσαι δημιουργεῖν, τί τὸ λυποῦν ἔτι μεθ' ἡμῶν εἰπεῖν: « Χάρτι Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι, καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ, ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη; » καὶ, « Χάρις δὲ ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, » πῶς ἂν ἔτι διακηρύξαιεν, εἴπερ ἔλοιτο μὴ ψευδομυθεῖν, ὁ σωφύτατος Παῦλος; Πῶς γὰρ ἂν γένοιτο χάριτος τῷ Πατρὶ συνδοτῆρ, ὁ χάριν ἔχων ἐφ' ἑαυτῷ; Λογισμοῦ δὲ, οἶμαι, τοῦ καθήκοντός τε καὶ ἀληθοῦς ἀφαστήξαιεν ἂν οὐτι που, τὸν Μονογενῆ καὶ Ἰῖδν εἴπερ οἰοῖτό τις, ὅτι τὸ δημιουργεῖν εἰκαθὸν αὐτῷ, καὶ ἀπρακτῆσαι ποτὲ, παρελέσθαι τὸ δοτὸν ἐθελήσαντος τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς Ἰοῦ φύσεως ἀποσοβῆσαι τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ἧς, ὡς φασι, κινούμενος, δέδεικται ποιητῆς. Τὸ γὰρ ὑπὸ του κινούμενον, κατηρημησῆσιν ἂν, εἰ μὴ κινοῖτο τυχόν, ὅτε δὴ φύσεως ἰδίας καρπὸν οὐκ ἔχει τὴν κίνησιν.

B. Ἀληθές.

A. Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτω, τὸ δεινὸν αὐτοῖς καὶ πικρὸν, ἔωλον ἔσται σόφισμα.

B. Τὸ τί δὴ;

A. Οὐ γὰρ δὴ διεκτυθάνου σεμνολογούντων ἡμῖν ἀρτίως τὰ περὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐξαισόντων ἐπ-

A conditione majus prolocutus esset. Præcidens itaque illorum insaniam, et sensim ad meliorem mentem adducens, ac scite avocans ab opinione qua putabant universi Dominum ac Deum in Beelzebub operari, rerum gestarum claritatem ineffabili Patris virtuti tribuit, ac naturæ divinæ assignat quæ ei maxime congruunt. Ut autem existens ipse in Patre, et suum habens in se genitorem, propter identitatem incommutabilem et substantialem, Patrem aiebat in se manentem opera perficere. Non enim sanæ mentis ullus ullus revera putaverit, id quod Deo convenit, eique proprie tribuitur, opus esse carnis, aut humanitatis, si sola et secundum se concipiatur. Neque vero existimo id quod diximus vero et necessario sensu destitui.

εἰ νοῖτο μόνη καὶ καθ' ἑαυτήν. Οἶμαι δὲ οὐτι που

B. Nullo modo : recte enim se habet.

A. Addiderim autem ipsos suis dicitis pugnatorios, si putant Verbum **543** agere, cum effectum sit, et præterea in ipsum Patrem impie peccaturos.

B. Dic quo pacto; neque enim id assequor.

A. Numquid, amice, quod datum est alicui a quovis, etiam auferri potest, licet forte non auferatur, cum de auferendo nondum quisquam cogitaverit, cui sit ejusce rei faciendæ potestas? Quod autem naturæ legibus firmatum non est, sed adventitium est atque externum, numquid decedere poterit aliquibus, eo quod jacturam pati potest, etiamsi forte passum non sit?

B. Omnino.

C. A. Vide ergo quanta ista sit adversus Unigenitum impietas. Nam si factus agit, eique data est a Patre creandi potestas: quid vetat jam quominus dicat nobiscum: « Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit¹⁴; » et: « Gratia autem vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo¹⁵, » quo pacto deinceps dicet, si vere loqui velit, Paulus ille sapientissimus? Quomodo enim simul cum Patre gratiæ largitor erit, qui gratiam habet in seipso? Nequaquam autem alienum a vera et recta ratione fuerit, si quis creare Unigenito et Filio frustra esse putet, et cessaturum eum dicat: Patre, quod datum est eripere, et a natura Filii operationem removeare volente, qua motus, ut aiunt, opifex declaratus est. Nam quod ab aliquo movetur, cessaverit quidem, nisi forte moveatur, cum motio non sit ei utique naturalis.

B. Verum est.

A. Addo, subtile illud et aere eorum cavillum irritum fore.

B. Quodnam, quæso?

A. Nunquid magnifice de Patre modo loquentes illos audisti, et ultra humille illud et abjectum di-

¹⁴ I Cor. xv, 10. ¹⁵ I Cor. i, 3.

cendi genus auollentes? Utiliter enim ac necessario productum esse dicebant Filium, ut quoniam res omnes per se facere et creationi intentum esse Patrem non decet, Filius ipso minor cætera perscreret.

B. Audi.

A. Quonam igitur abibit illa sapiens rerum formatio, siquidem omnino Pater creationis peregit opus per Filium? Operari enim alicujus interventu quod motu careat proprio et spontaneo ad id quod se offert, sed instrumenti loco sit, ego certe dixerim esse procul dubio per sese operari. **544** Porro stultum est dicere quod indignum sit Deo ac Patre, cæteris quidem attentum esse velut exiguis, de Filio vero non item. Quid enim est creatum, quod non exiguum sit, si Dei naturæ comparetur? Alioqui sciant se immensam naturam metiri, dum quædam parva esse statuunt, si ad ipsam referantur, hoc autem magnum et supernaturale esse, nec multum dissitum nugantur.

B. Optime dixisti.

A. Relictis ergo, Hermia, inanibus argutis, nugisque magnificis, ad ipsam demum ac solam veritatem pergamus, fateamurque Deum esse, et ex Deo Patre effulsisse secundum naturam Unigenitum. Et, si revera est principii expers antiquissima et increata natura, valeat calumnia et impostura. Revera enim existens Dei Verbum, quo pacto demum tarde genitum ac factum admiserimus, neque nos continuo quivis, opinor, sanus insanire dixerit? Alioquin dic, quæso, nunquid verum esse quod dicam confessurus es? Filium enim si quis nominaverit Dei, non alium, ut reor, intellexerit, quanvis innumeri sint adoptivi et ascititii, sed ad illum ipsum unum naturalem ac verum celeri et certo cursu fertur auditorum animus. Annon verum istud tibi videtur?

B. Etiam.

A. Sicut ergo cum unus sit in nobis naturalis ac verus Deus, si quis nostrum Deum nominet simpliciter, non equidem alterius significationem animo complectemur, licet tam multi Dei nomen adepti sint et in cælo et in terra, ut scriptum est: ita unum illum ac vere Filium piorum mens acute perspiciet, si quis plane Filium Dei nominet, ac dictis præterea istud adjecerit.

B. Quodnam istud ais?

A. Numquid, o bone, concedes id quod vere est, unum quiddam esse ac non multa? Hoc autem est Deus, sive Dei natura.

B. Concesserim equidem.

ἄκεια τοῦ κατὰ σφας ταπεινοῦ τε καὶ καταβεβλημένου τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον; Παρήχθαι γὰρ ἑφασκου χρειωδῶς τε καὶ ἀναγκαίως εἰς ὑπαρξίν τὸν Υἱὸν, ἔν' ἐπίπερ ἐστὶ τὸ ἐφ' ἄπατιν αὐτουργικὸν ἀκαλλῆς τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ εἶναι τῇ κτίσει προσεχῆ, τὸ μετὸν πως ἢ κατ' αὐτὸν, τουτέστιν, ὁ Υἱὸς, ἐργάσαιτο τὰ λοιπά.

B. Ἐπυθόμην.

A. Ποῖ δὴ οὖν ἄρα τὸ σοφὸν αὐτοῖς διοίχεται πλάσμα, εἴπερ ὄλωσ ἐνήργηκεν ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ τὰ περὶ τὴν κτίσιν; Τὸ γὰρ ἐνεργεῖν διὰ μέσου τινός, κίνησιν μὲν οὐκ ἔχοντος τὴν ἐπὶ τὸ τυχὸν αὐτοκέλευστόν τε καὶ ἰδικὴν, οἶονε δὲ πως τὴν ὀργανικὴν ὑπομένοντος, φαίην ἂν ἔγωγε τὸ αὐτουργεῖν εἶναι καὶ ἀναμφιλόγως ἐστίν. Ἐβήθη δὲ ἤδη καὶ τὸ ἀκαλλῆς εἶναι λέγειν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὸ προσεχῆ μὲν εἶναι τοῖς ἄλλοις, ὡς μικροῖς, ἐφ' Υἱῷ γε μὴν οὐκ ἔτι. Τί γὰρ οὐ βραχὺ πρὸς Θεοῦ φύσιν, τῶν γε ἅπαξ τελούντων ἐν γενητοῖς; Ἡ ἴστωσαν ἀναμετροῦντες τὴν ἀμέτρητον φύσιν, σμικρὰ μὲν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀναγράφοντές τινα, τὸ δὲ ὅτι μέγα καὶ ὑπερφυῆς, καὶ οὐ λίαν ἀφεστηχὲς, οὐκ οἶδ' ὅπως πεφλυαρηκότες.

B. Ἄριστα ἔφης.

A. Μεθέντες δὴ, ὦ Ἑρμεία, τὸ σοφίζεσθαι περὶ τὰ, καὶ οἶονε τὸ σεμνοληρεῖν, ἐπ' αὐτὸ δὴ καὶ μόνον ἔωμεν ἤδη τὸ ἀληθές, ὁμολογεῖν ἐγνωκότας, ὡς ἐστὶ Θεός, πέφηνέ τε κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής. Καὶ εἴπερ ἐστὶ τὸ δν ἀληθῶς, ἢ ἀναρχός τε καὶ πρεσβυτάτη, καὶ ἀγένητος φύσις, ἐβρέτω σοκοφανεία καὶ φενακισμός. Τὸν γὰρ δντως δντα τοῦ Θεοῦ Λόγον ὀψιγενῆ καὶ πεπονημένον πῶς ἂν ἐτι παραδεξαίμεθα, καὶ οὐχὶ τῶν ἀρίστων ἡμᾶς ἀπολοισθεῖν βουλευμάτων, πᾶς ὄστισούν, οἶμαι, τῶν εὖ φρονούντων ἐρεῖ; Ἡ ἐκεῖνο φράσον (ἐρήσομαι γὰρ), ἄρ' οὐκ ἀληθές ὁμολογήσαις ἂν ὄ φημι; Υἱὸν γὰρ εἴπερ τις ὀνομάσαι Θεοῦ, οὐκ ἔτερον, οἶμαι, τὸ ἐννοήσειεν ἂν, καίτοι πλείστων ὄσων εἰσπεποιημένων εἰς υἰοθεσίαν, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνον αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς τῶν ἀχρωμένων ὁ νοῦς ὄξει καὶ ἀναμφιλόγω φέρεται δρόμῳ. Ἡ οὐκ ἀληθές εἶναι σοὶ τὸ χρῆμα δοκεῖ;

B. Ναί.

A. Ὅσπερ οὖν ἐνός δντος ἐν ἡμῖν τοῦ κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἴπερ τῷ τὸν καθ' ἡμᾶς Θεῷ ὀνομάται δοκοῖη προσθέντι μηδὲν, οὐδ' ὄσον εἰς νοῦν εἰσοδεξαίμεθα ἂν τὴν ἐτέρου δήλωσιν, καίτοι πληθῶς οὕτω πολλῆς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ κλῆσιν εἰσοδεγεμένης ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ γέγραπται: οὕτω τὸν ἕνα καὶ ἀληθῶς Υἱὸν ὄξύτατα διασκέφαιτ' ἂν τῶν φιλοθέων ὁ νοῦς, εἴπερ τις ὄλωσ Υἱὸν ὀνομάσαι Θεοῦ, προσθεῖεν δ' ἂν ἐτι τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴ δόξ.

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς,

A. Οἷ γὰρ, ὦ βέλτιστε, φαίης ἂν τὸ ἀληθῶς δν, ἐν εἶναι τι καὶ οὐ πολλά; Τοῦτο δὲ ἐστὶ Θεός, ἦτοι Θεοῦ φύσις.

B. Φαίην ἂν.

A. Ἄρ οὖν οὐκ ὄντα ἐστὶ τὰ πεποιημένα καὶ κλημένα πρὸς ὑπαρξιν δι' αὐτοῦ;

B. Ὅντα μὲν· πῶς γὰρ οὐ; Τὰ γε ὁμοῦς ὑφειστηκότα, πλὴν κατὰ μίμησιν τοῦ ὄντος ἀληθῶς.

A. Ἐπιφηφισοῦμαι τὸ ἀληθῆς ἀριστά σοι διεγνωστόν. Παρακλέπτει γὰρ πῶς ἀεὶ τὴν τοῦ φύσεως δόξαν τὸ κατὰ μίμησιν τοῦ ἀληθῶς ὄντος. Τὸ γοῦν ἀληθῶς ὄν, ἐστὶν ἓν. Κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, καὶ εἰ πολλοὶ καλοῦντο θεοὶ καὶ υἱοὶ, ἀλλ' εἰς ὃ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸς καὶ Θεὸς, ῥίζαν ἔχων ὡσεὶ τινὰ τῆς ἀφράστου γεννήσεως, τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν. Τοιγάρτοι καὶ συναθροιστὸς πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀγγέλων ὁμολογοῖτο ἅν εἰκότως, καὶ οὐχὶ παρῆχθαι δημιουργικῶς μετὰ τῶν κτισμάτων, καθὰ φρονεῖν ἔδοξε τοῖς διεστραμμένοις, οἱ τὴν ἀληθῶς ἀλήθειαν ἠγνοῦσιν, τουτέστι Χριστὸν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A. Annon ergo res factæ et per ipsum productæ entia sunt?

B. Sunt vero: quidni enim? Verumtamen subsistunt, sed imitando verum ens.

A. Suffragabor tibi verum optime dijudicanti. Quod enim verum ens imitatur, opinionem naturalis entis quodammodo suffuratur. Verum igitur ens unum est. Eodem, opinor, modo, licet multi vocentur dii ac filii, unus tamen est naturalis ac verus Filius ac Deus, radicem habens veluti quamdam ineffabilis generationis, Patris nempe naturam. Proindeque merito cœternum illum nos cum sanctis angelis, jure fatemur, neque per creationem conditum, ut hæretici statuunt, qui veram veritatem ignorant, hoc est Christum, per quem et cum quo Deo ac Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Ὅτι τὰ τῆς θεότητος ἴδια καὶ ἡ δόξα, φυσικῶς ἐν τῷ Υἱῷ καθὰ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ.

DIALOGUS V.

Quod quæ ætatis propria sunt, et gloria, naturaliter sint in Filio quemadmodum et in Patre.

A. Εἶσιν ἐκ παντὸς ἡμῖν, ὡς εἶπες, συμβήσεται λέγου πιθανοῦ τε καὶ ἀναγκαίου, τὸ ὄψιγενῆ μὲν οὐτι πῶς, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ πεποιηθῆναι μῶμον ἀνεξίτητον ἔχοντα τὸν Υἱὸν, ἀναφῆναι δὲ μᾶλλον ἐξ αὐτῆς ὁμολογεῖν τῆ; οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὑψηλὴν καὶ ὑπερφυᾶ λαχόντα τὴν δόξαν, καὶ ταῖς ἐπέκεινα μέτρου καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς παντὸς γενητοῦ διάττοντα φύσιν, ὑπερνεγκεῖν τε τοσοῦτον, ὅπόσον ἂν οἰοιτό τις καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα.

B. Σύμφημι· φρονεῖς γὰρ ὀρθῶς. Ἄτάρ, εἴτοι φίλον, ἐρῶ δὴ τι πάλιν.

A. Καὶ μὴν, ὦ ἑταῖρα, καθικοίμην ἂν ὡς ἡδιστα τε καὶ ἀκνότεα πρὸς γε τὸ χρῆναι γεννικῶς τοῖς διακυκῶσι τάληθες ἀντιφέρεσθαι λόγοις. Ὁ γὰρ πρᾶος, ἔστω καὶ μαχητῆς, ἱερὸς ἡμῖν ἀναπεφώνηκε λόγος, οὗ δὲ ἀλλὰ πέριαινε τὸ δοκοῦν, εἰς νοῦν ἔχων τὸ γεγραμμένον· « Ἀμელγε γάλα, καὶ ἔσται βούτυρον. »

B. Ἴσθι δὴ οὖν, ὡς εἰ διατύθωντό σου, Θεὸν ἀληθινὸν καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατονομάζοντος τὸν Υἱὸν, αὐτίκα δὴ μάλα ἐρουντας τοὺς διεναντίας· Τὸν ἓν γε δὴ τούτοις, ὡ πανάριστος, κατὰ σὲ, πῶς οὐκ ἰθὺς ἐπαυχεῖν ἀγαθοῖς πρέπει ἂν μᾶλλον, καὶ οὐχ

A. Bene habet; ex omni, ut videtur, illa verisimili et necessaria disputatione conficietur, non quidem sero genitum esse, et creati notam in se habere Filium, sed fatendum potius ex ipsa Patris substantia novum esse Deum verum de Deo vero, summa et supernaturali gloria præditum, et immensa atque incomparabili eminentia cunctæ rei creatæ naturam transcendentem, tantumdemque præcellere quantum ipse quoque Pater censetur.

B. Assentior: recte enim sapis. Cæterum, si libet, aliquid rursus dicam.

A. Atqui juverit, amice, argumentis illis quibus veritas labefactatur viriliter obsistere. Qui enim mansuetus est, sit pugnator, sacra nobis dicta inclamant: cæteroquin ipse perage quod libet, in animo habens id quod scriptum est: « Mulge lac, et erit butyrum ¹⁰. »

B. Scias ergo adversarios, si te audierint Deum verum et consubstantialem Patri nominare Filium, statim utique dicturos: qui ejusmodi est, ut vis, o bone, quomodo non suis bonis potius gloriari deceat, quam externis clarere? Deus enim

¹⁰ Prov. xix, 53.

vere cum sit, ex se perfectissimus est, absolutus, ac nullius, opinor, rei tali naturæ insitæ prorsus indigus.

A. Quid ais? quam audax oratio, et præceps ad Injuriam! Dic tamen aperte quo pacto nobis rudis illa perversorum cæterva blasphemiarum adeo temerariarum turbam excogitaverit.

B. Si Deus, inquit, verus et consubstantialis est Patri Filius, a se habebit ea per quæ Deus est, ac suis magis quam Patris gloriabitur prærogativis. Quod enim habere cernitur, illud est a Patre, divinitusque traditum. Vivere enim se dixit per Patrem: glorificatur, et sanctificatur ab ipso, et tertio die revixit virtute Patris, ipsumque divinitatis nomen per participationem obtinet, et adorat nobiscum atque subicitur Patri, et regnum accipit, ac potestatem: sacræ enim ac divinæ Litteræ ista nobis tradiderunt.

A. Ah! Hermia, quantum et quam grave blasphemiarum agmen veritatem circumssistit, oique oblatrat! At tempus est, ut videtur, instruendi nos quoque Dei armatura, et gladii spiritualis, quod est Verbum Dei, viriliter educendi, nihilque metuentum est, licet spurcioribus adhuc et magis efferatis sermonibus invadant. Cæterum si promiscue ac sine ordine disceptatio nobis procedat, facile nobis ex hoc in illud, ac rursus ex illo in istud sermo transilliet, obscuram ac deformem cognitionem reddens. Verum autem et sincerum palam utique faciet, si distincte ac seorsim unamquamque blasphemiam examinet. Age ergo distincte ac sigillatim et ordine dicamus. Prius autem istud abs te quærere velim, utrum theologorum sententias veras et rectas existiment, aut eas stultissime repudient ac pro nihilo ducant?

φωνάς, ταῖς ἐπ' ἀληθείᾳ καὶ ὀρθότητι στεφανοῦσι παρ' οὐδέν;

B. Veras esse dicent, opinor.

A. Scribit ergo sanctissimus et præstantissimus Paulus de Unigenito: « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem nominum factus, et habitu inventus 547 ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, et terrestrium, et infernorum, et omnis lingua constiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris 17. »

B. Quidnam istud est? quæso.

A. Nonne in duo tempora rem tribuit? Unum enim tempus statuit, primum scilicet illud et in principio, quo erat Verbum, in forma et æqualitate

α τοῖς θύραθεν ἐναγκαλισθεῖν δεῖν; Θεὸς γὰρ ὁ ἀληθῶς, ἐξ ἑαυτοῦ παντέλειος, ἀριτῶς τε καὶ ἀπροσδεχῆς πρὸς δτιοῦν, οἶμαι, τῶν τῆ τοιαύτῃ φύσει προσπεφυκότων.

A. Τί φῆς; ὡς θραυτός ὁ λόγος, καὶ ἀπονένευκα μὲν ἀσχετῶς εἰς τὸ λυποῦν! Φράζε δ' οὖν ὁμοῦ ἀναφανδόν, τίνα δὴ τρόπον ἡμῖν, ἀκρίτων οὕτω δυσφημιῶν ἔχλον, τὸ σκαιὸν τῶν διεστραμμένων κεκαινοῦργηκε στίφος.

B. Εἰ Θεός, φησὶν, ἀληθινός καὶ ὁμοούσιός ἐστὶν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ὅκωθεν ἔχεται τὰ δι' ὧν ἐστὶ Θεός, καὶ ἰδίοις μᾶλλον, ἤγουν τοῖς παρὰ Πατρός, ἐπαυχεῖται πλεονεκτήμασιν. Ὁ γὰρ ἂν ἔχων ὄρωτο, τοῦτό ἐστι παρὰ Πατρός καὶ θεόδοτον. Ζῆν γὰρ ἔφη διὰ τὸν Πατέρα, καὶ δοξάζεται καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀνεβίω τριήμερος τῆ δυνάμει τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα πεπλοῦται μεθεκτῶς, καὶ προσκυνεῖ μεθ' ἡμῶν καὶ ὑποτάσσεται τῷ Πατρὶ, καὶ θεοσιεῖται δέχεται καὶ ἐξουσίαν· ἱεροὶ γὰρ ἡμῖν καὶ βίαιοι ταυτὶ παρέδωκαν λόγοι.

A. Τοῦ, ὦ Ἑρμεία! ὡς πάμπολυς καὶ δεινός βλασφημιῶν ἀριθμὸς, οἰοεὶ πως ἐν κύκλῳ περισχῶν τὴν ἀλήθειαν ἀνοσίως καθυλακτεῖ! Καὶ καιρός, ὡς εἰκοιν, ἐναρμόσασθαι καὶ ἡμᾶς τῆ τοῦ Θεοῦ παντευχίᾳ, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος μάχαιραν, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, παρεξάγειν ἀνδρικῶς, κατορθώδουντας οὐδέν, κἂν εἰ τοῖς αἰσχλοῖσι ἐτι καὶ ἀγρωτέροις ἡμᾶς καταπατοῖεν λόγοις. Ἄλλ' εἰ μὲν τοι χυδῆν τε καὶ οὐκ ἐν τάξει τὰ θεωρήματα, διοισθήσειεν ἂν εὐκόλως ὁ λόγος ἡμῖν ἐκ γε τουτοῦ πρὸς ἐκεῖνο, καὶ αὖ ἐξ ἐκεῖνου πρὸς τοῦτο, δυσειδῆ καὶ δυσκἀτοπτον τὴν ἐφ' ἐκάστην γνῶσιν ἀποτελῶν. Παραδείξειε δ' ἂν εὐμᾶτα τὸ ἀληθές καὶ ἀδιαβλήτως ἔχον, εἰ διεσταλμένην τε καὶ ἀναμέρος τὴν ἐφ' ἐκάστη τῶν δυσφημιῶν ποιῶτο βάσανον. Φέρε δὴ οὖν εὐκρινέστατά τε καὶ ἀναμέρος; καὶ ἐν τάξει λέγωμεν. Προαναπυθέσθαι δὲ σου βουλοίμην ἂν τότε, πότερα τὰς τῶν θεηγόρων ψήφοις, ἤγουν ἀνοῦστατα διωσάμενοι, ποιήσονται

B. Ἄψευδεῖν ἐροῦσιν, οἶμαι που.

A. Γράφει τοίνυν ὁ ἱερώτατός τε καὶ πανάριστος Παῦλος περὶ τοῦ Μονογενοῦς· « Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ἡμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐρεθεις ὡς ἄνθρωπος, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὰ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἔχαρισατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. »

B. Τί οὖν τοῦτο; λέγε.

A. Οὐ γὰρ δυσὶν, ὦ φιλόττης, διανέμει καιροῖς τὴν ἀφήγησιν; Ἐνα μὲν γὰρ ὀρίζει καιρὸν, τὸν ἐν ἀρχαῖς τε καὶ πρῶτον, καθ' ὃν ἦν ὁ Λόγος ἐν μορφῇ

¹⁷ Philipp. II, 5-11.

καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς· δεύτερον δὲ, καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις, καθ' ὃν οἰονεῖ πως μεθεῖς τὸ εἶναι ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, κεκένωκεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ αὐτὸν ἀνατλάς τὸν ἐπὶ σταυροῦ θάνατον. Τότε γὰρ δὴ καὶ τὸ φύσει μετὸν αὐτῷ καὶ οὐσιωδῶς, εἰσποιητῶς ἐλεῖν καὶ ὡς ἐν χάριτος τάξει νενομίσταί, φημί δὴ τὸ ἄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, καὶ τὸ προσκυνεῖσθαι πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

B. Ὅδε ἔχει.

A. Ἄπας τοίνυν ἡμῶν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος ἐπ' ἄμφω βλέπει. Ὅτε μὲν γὰρ οὕτω καθιγμένον εἰς κένωσιν θεολογεῖ τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς θεότητος ὕψει, καὶ ἐν οἷς ὁ Πατὴρ· ὅτε δὲ αὐτῷ, ῥοπαῖαις ἐθελουσίαις, φειδοῖ τε τῆ πρὸς ἡμᾶς, κεκλεισμένον εἰς κένωσιν, καὶ εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἀδοξίαν τῶν ἄνω καταφοιτήσαντα παρίστησιν ἐναργῶς. Ἄρ' οὖν (ἐρήσομαι γὰρ) σοφοὶ καὶ ἀγγίνοι καταλογισθεῖεν ἂν οἱ διψῶν καὶ διπλοῦν τὸν ἐν γυ τουτοῖσι προσιέμενοι λόγον, καὶ καιροῖς διανέμοντες τοῖς καθήκουσι τὴν μυσταγωγίαν, ἢ οἷπερ ἂν δίζεταν ἀνάχυσιν τινα καὶ ἀναφυρμῶν πραγμάτων τε ἅμα καὶ καιρῶν ἐπινοεῖν, ὡς ἀνάπτειν οὐ διεσταλμένως, τὰ μὲν σαρκὸς καὶ διὰ τὴν σάρκα, τῷ ἐκ Πατρὸς φύντι Λόγῳ, τὰ δὲ τοῦ Μονογενοῦς Ἰδία καὶ ἐξαιρέτα, καταγράφειν σαρκὶ καὶ χρόνῳ τῷ κατ' αὐτήν.

B. Καὶ πῶς ἀμφιλογῶν, ὡς ἄμεινον δῆπου, Χριστὸν μὲν ἔνα καὶ Υἱὸν ὁμολογεῖν, κατὰ τὰς Γραφάς, ἐπινοεῖς γε μὴν καὶ τῆ θεωρίᾳ τῆ κατὰ τὸν λόγον, ἔως μὲν ἦν τῆς πρὸς σάρκα καθ' ἔνωσιν συνδρομῆς ἀφεστηκῶς ὁ Μονογενῆς, τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασιν ἐπαυχεῖν ἐκπρεπῶς, ὡς ἰδικοῖς τε καὶ φυσικοῖς· ἐπεὶ δὲ σαρκὶ συντηνέχθη καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε δὴ, τότε καὶ τὰ ἐκ τοῦ κεκένωσθαι λαβεῖν;

A. Ἀναγκαῖος τοιγαροῦν ὁ ἐπ' ἄμφοιν ἔστι λόγος, εἰ τὰ ἐκάστην πρέποντα βασιανίζοι καιρῷ.

B. Καὶ μάλα.

A. Τὸ δὲ δὴ καὶ φύρδην ἀναχεῖσθαι τὰ ἐπ' ἄμφοιν ἔβην, ἡλίθιον παντελῶς. Παιρηθήσεται γὰρ κατασκοπεῖσθαι ἡμᾶς καὶ ἐπιθολοῦν τὸ ὀρθῶς ἔχον εἰς γνώσιν.

B. Ἀληθές.

A. Ὅ δὴ, ποτὲ μὲν ὡς Λόγος ὢν ἔτι καὶ Μονογενῆς ἐκ Πατρὸς, ποτὲ δὲ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τοῦτο πρωτότοκος καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ἄρ' οὐχὶ προπεπρωσάτα τε καὶ ἐντεχνέστατα δι' ἄμφοιν ἂν τοῖν λόγων, καὶ τοῦ πρὸς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω διερχόμενος, καὶ τοῦ πρὸς τὰ κάτω καὶ εἰς ἡμᾶς καθιγμένου τε καὶ ὑφικάνοντος, εἴπερ ἦν αὐτῷ θέλησις τε καὶ σκοπός, τὸ ἀναπεῖθειν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς εἴη μὲν ἀληθῶς ἐκ Θεοῦ Θεός, καθίκοιτο δὲ δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸ τῆς κενώσεως οὐκ ἀτιμάζοι μέτρον, ἤγουν αὐτὸς ἑαυτοῦ καταψηφιεῖται τὸ ἄστοφον καὶ τὸ μὴ ἄγαν βεβουλεῦσθαι καλῶς, τὸ μὲν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι μὴ παρωθούμενος, ἐπερυθριῶν δὲ λόγοις, οἷς ἂν οὐδαμῶς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπι-

Patris : alterum et posterius, quo veluti dimittens esse in forma et æqualitate Patris, exinanivit semetipsum, formam servi accipiens et ipsam in cruce mortem sustinens. Tunc enim sane etiam quod ipse natura et substantialiter habebat, aliunde quodammodo et gratiæ ac doni loco accipere putatus est, nomen videlicet super omne nomen, et adorari a nobis ipsis et sanctis angelis.

B. Ita res est.

A. Omnis ergo divinitus afflatæ Scripturæ sermo utrumque respicit. Modo enim Filium nondum ad inanitionem venisse docet, sed in divinitatis sublimitate esse et Patris gloria : modo vero spontaneo motu et misericordia nostri, intra inanitionem coereditum, et in carnis ignobilitatem cœlitus delapsus clare demonstrat. Cedo igitur, num sapientes et acuti censeri debeant, qui bipertitam ac duplicem in his rationem admittunt, et congruis temporibus mysteriorum explicationem tribuunt, an qui confusionem quamdam et permisionem rerum simul ac temporum videntur inducere, ita ut promiscue quæ carnis sunt, et quæ propter carnem, assignent Verbo ex Patre genitæ : quæ autem Unigeniti propria sunt ac peculiariora, ad carnem et incarnationis tempus referant.

B. Qui vero dubium esse potest, quin satius utique sit Christum unum ac Filium fateri, secundum Scripturas, cæterum concipiendi modo et loquendi ratione, quamdiu certe Unigenitus cum carne unitus non fuit, divinitatis honoribus ceu propriis et naturalibus fuisse conspicuum : postquam autem carni unitus et factus homo est, tunc sane, tunc accepisse etiam ea quæ cum inanitione conjuncta sunt?

A. Necessaria igitur est duplex illa ratio, si inquirentur ea quæ unicuique temporum congruunt.

B. Ita prorsus.

A. Utramque vero 548 sinere confundi ac permisceri stultum est prorsus. Obscuritas enim et perturbatio rectam cognitionem eripiet.

B. Verum est.

A. Ille itaque, modo quidem ut Verbum et Unigenitus ex Patre, modo vero ut homo, adeoque primogenitus, et in multis fratribus ¹⁰, annon convenientissime et consultissime utrumque loquendi genus admittet, cum illud quod ad summam majestatem tendit, tum quod ad inferiora et ad nos demittitur ac subsidit, siquidem propositum ei sit homines adigere ut credant quod Deus vere sit de Deo, et propter nos ad nostra descendisse, nec inanitionis conditionem dedignari, aut certe ipse se condemnabit ignorantia, et inconsiderantia, cum nobis similis esse non repudiet, sed vocabulorum illum pudeat, quibus humanitatis conditio nequam erubescat? Quid enim necesse erat, amabo

¹⁰ Rom. xviii, 29.

ad naturam illum descendere, ejus ignobilitatem et vilitatem subire grave erat ac intolerandum Deo, ut semel dicam, ex Deo genito? Quod si verba quæ nobis convenient, rejicerè necesse erat ac decebat ut divinitatis decus illæsum et incorruptum servare posset: qui non multo magis carni uniri, et vilissimam pati demissionem? Sed nemo unquam eo stuporis veniet, opinor, ut non valde miretur Unigenitum, non rapuisse quidem propter nos supremum illud et eximium decus quod est in forma et æqualitate Patris, sed maluisse inanitionem incarnationem pati, et cum ipsa quæcunque de ea dicuntur eique convenient, ac pro nihilo rem habere, quandoquidem incolumes sumus, ad pristinum statum reversa natura, et in ipso ad vitæ novitatem instaurata¹⁹, per sanctificationem in Spiritu. Explicat ergo Paulus causam incarnationis dicens, Dei Verbum nusquam apprehendisse angelos, sed semen Abrahæ²⁰, « unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis Pontifex ad Deum²¹. » Et rursus: « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus²². » 549. Sed cur hoc dico? cum cuivis liceat, si modo velit, Christum ad Deum Patrem qui in cælis est audire diserte clamantem: « Sacrificium et oblationem noluit: holocaustomata et pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce venio, ut facerem, Deus, voluntatem tuam²³. » Quænam autem erat sapiens illa in nos et salutaris Patris voluntas? mortem abolendi in morte Christi, ac præterea peccatum, et peccati auctorem ac primum artificem, et per sanguinem Christi omnes redimendi. Quocirca divinus Paulus rursus scribit in hunc modum de Filio: « Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub priori repromissionem accipiant qui vocali sunt æternæ hæreditatis. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est²⁴. » Quod si mori Filium oportebat ad peragendam dispensationem, cum inutile non esset mortem capessere: quomodo non erat ei necessarium et utile, ad naturam quoque se demittere, quæ mortis capax esset, cujus etiam vocabula licet humilia et abjecta repudianda non essent ei qui semel ipsam perpeti statuerat? An tibi videntur ea quæ diximus aliquid in se temeritatis aut vanitatis et impudentiæ habere?

B. Minime.

A. Erat quippe et est Verbum, etiam incarnatum, quiddam erat ante carnem: quæ autem assumpsisse cernitur propter carnem, non erat in principio.

αἰσχύνοντο μέτρον; Τί γὰρ ὄλωσ' ἔδει, φήσαιμ' ἂν ἔγωγε, καὶ μάλα εἰκότως, καθικέσθαι πρὸς φύσιν, ἧς τὸ ἄδοξόν τε καὶ σμικροπρεπές ὑποδύναμι, φορτικὸν καὶ δυσδιακόμιστον ἦν τῷ γε ἅπαξ ἐκ Θεοῦ φύντι Θεῷ; καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς λόγων ἡ παραίτησις εἴπερ ἦν αὐτῷ πρόπουσά τε καὶ ἀναγκαία, πρὸς τὸ ἀνιέναι καὶ ἀκίβδηλον διασῶσαι δύνασθαι τὸ ἐν θεότητι κάλλος, πῶς ἂν οὐχὶ καὶ πρὸ γε τούτου πολὺ, τὸ ἐνωθῆναι σαρκί, καὶ τὴν οὕτως ἀκαλλεστάτην ἀνατλήναι ταπεινώσιν; Ἄλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς ἐμβροντησίας εἰς τοῦτο προήκοι ποτὲ, ὡς μὴ ὑπεράγασθαι σφόδρα τοῦ Μονογενοῦς, οὐχ ἀρπάσαντος μὲν δι' ἡμᾶς τὸ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ἐκπρεπές ἀξίωμα καὶ ὑπέρτατον, ἐλομένου δὲ παθεῖν τὴν ἐν σαρκὶ κένωσιν, καὶ σὺν αὐτῇ τοὺς αὐτῇ πρόποντάς τε καὶ εἰκότας λόγους, καὶ τὸ χρῆμα ἡγεῖσθαι παρ' οὐδὲν, ὅτ' ἂν ἡμῖν εὐ μάλα διαπεραίνοντο τὸ ἀλωθῆτως ἔχειν, ἀναφοιτώσης εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τῆς φύσεως, καὶ ἀνακτιζομένης ἐν αὐτῷ πρὸς καινότητα ζωῆς, δι' ἁγιασμοῦ ἐν Πνεύματι. Διατρανοὶ γοῦν ὁ Παῦλος τῆς ἐνανθρωπήσεως τὴν αἰτίαν, οὐκ ἀγγέλων ἐπειλήφθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰπόν, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ, « ὅθεν ὄφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. » Καὶ πάλιν: « Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παῖδια κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι, τὸν διάβολον. » Καὶ τί τοῦτο λέγω; καίτοι τοῖς ἐθέλουσι μετὸν, ἀναφανδὸν ἔπατειν ἀνακεκραγὸς Χριστοῦ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα Θεόν: « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠέλησας, δλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠδόκησας, τότε εἶπον: Ἴδοὺ ἦκει, τοῦ πεποιθῆσθαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου. » Καὶ ποῖον ἦν ἄρα τὸ σοφὸν εἰς ἡμᾶς καὶ σωτήριον θέλημα τοῦ Πατρὸς; τὸ καταργεῖσθαι θάνατον ἐν θανάτῳ Χριστοῦ, καὶ πρὸς γε τοῦτω, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας εὐρετήν καὶ τεχνίτην ἐν ἀρχαῖς, καὶ δι' αἵματος τοῦ ἁγίου τὴν ἀπάντων γενέσθαι λύτρωσιν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει πάλιν ὠδὴ περὶ τοῦ Υἱοῦ: « Καὶ διὰ τοῦτο Διαθήκης Καινῆς μεσίτης ἐστίν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ Διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάθωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μὴ ποτε ἰσχύει, ἕως ἂν ζῆ ὁ διατιθέμενος. » Τεθνάναι δὲ εἴπερ ἔδει τὸν Υἱὸν, πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας καρτόρωσιν, οὐκ ὄντος ἀσυντελοῦς τοῦ δεῖν ἐλέσθαι τὸν θάνατον, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ χρειώδες ἦν

B. Οὐδαμῶς.

A. Ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ ἐν σαρκὶ γεγωνός, ὅσα καὶ πρὸ σαρκός· ἃ δὲ γε προσειληφώς ὄραται διὰ τὴν σάρκα, οὐκ ἦν ἐν ἀρχαῖς.

¹⁹ Rom. vi, 4. ²⁰ Hebr. ii, 16. ²¹ ibid. 17. ²² ibid. 14. ²³ Psal. xxxix, 7-9. ²⁴ Hebr. ix, 15-17.

B. Οἶον δὴ τί· βαθὺς γὰρ ὁ λόγος, καὶ οὐ πρόχει- A
ρος ἐλαῖν.

A. Οὐ γὰρ, ὦ φιλότης, Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ
Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν; Οὐχὶ δὲ ἐ φῶς ἦν τὸ
ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς
τὸν κόσμον; οὐ Μονογενῆς, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ
Πατρὸς; Οὐκ ἄνωθεν ἐρχεται καὶ ἐπάνω πάντων
ἐστίν; Οὐχὶ δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ἐγὼ οὐκ
εἶμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου; »

B. Ναί· λέγεις γὰρ ἡμῖν & καὶ ἡ θεία Γραφή.

A. Ἄρ' οὖν οἶσι τὴν κένωσιν, ζημίαν τῶν ἐν ἀρ-
χαῖς φυσικῶν τε καὶ ἰδικῶν ἐνεργάσασθαι τῷ Λόγῳ,
ὡς παρατροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως τῆς ἐπὶ τὸ λυποῦν
εἰς πείραν ἐλθεῖν;

B. Οὐκ ἂν οἰθηθῆν πώποτε. Τροπῆς γὰρ ἀμείνω B
τὸν Υἱὸν ἴσμεν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, γεγραφὸς
ἡμῖν τοῦ Παύλου· « Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμε-
ρον, ὁ αὐτὸς, ὁ εἰς τοὺς αἰῶνας. »

A. Ὁρθῶς, ὦ ἑταῖρε, καὶ μάλα σαφῶς. Εἰ γὰρ εἰσ-
δέξαίτο τὸ λυποῦν καὶ ἀδικοῦν εἰς δόξαν καὶ φύσιν
αὐτὴν διὰ τῆς παρατροπῆς, πῶς ἡμῖν ὁ αὐτὸς νοοῖτ'
ἂν εἶτι; Ἐρηρεῖσθαι δὴ οὖν ἐν οἷς ἂν αἰετὸς δοξάζειν
ἀνάγκη τὸν Μονογενῆ, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ καὶ ἐσχῆ-
νωσεν ἐν ἡμῖν.

B. Ἀνάγκη.

A. Ἰτέον οὖν ἦδη καὶ πρὸς τὰ σαρκῶς, ἦτοι διὰ τὴν
σάρκα. Ἄπτὸς γέγονεν ὁ ἀναφῆς· τοιγάρτοι καὶ Θω-
μᾶς, χειρὶ καὶ δακτύλῳ τοῦς τῶν ἡλίων τύπους ἐπ-
αρῶμενος, ἔλεγεν· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » C
Ῥατὸς πέφηνεν ὁ ἄρατος, καὶ λιγυρὸν ἀνιῖς ἐπὶ
τοῦτῃ μέλος ὁ θεὸς ἔφη Δαβὶδ· « Θεὸς Θεῶν Κύριος
ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Ἄπὸ ἀνατολῶν ἡλίου
μέχρι δυσμῶν, ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὑψαιότητος
αὐτοῦ· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ
παρασιωπήσεται. » Πότε γὰρ ἦ ποῦ, τίνα δὲ τρόπον
ἐμφανῶς ἡμῖν ἀφίκεται Θεὸς, ὃς καὶ πᾶσαν ἐκάλεσε
τὴν γῆν, εἰ μὴ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενῆς,
καὶ ὁ μηδενὶ τῶν κτισμάτων ὀρώμενος, ἐμφανῶς
ἐδείχθη διὰ τὴν σάρκα, καὶ κεκοίταξεν ἐκ τῆς ὁδο-
πορίας, ὅτε τὴν Σαμαρειτῶν διέθει πόλιν, καὶ μὴ
καὶ τροφῆς ἐδέιτο σωματικῆς, καίτοι διδοῦς τοῖς
πεινώσιν ἰσχύιν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν; Ὁ,
ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν, μεθ' ἡμῶν
γενέσθαι λέγεται, καὶ ἐν θανάτῳ σαρκῶς. Περιθείης D
ἂν οὖν, ὦ ἑταῖρε, ταυτὶ τῷ Μονογενεῖ καὶ πρὸ σαρ-
κῶς, καὶ οὐκ ἂν ἀσυνέτως καταλωθῆσαι τὸν ὕγιᾶ τε
καὶ εὐσεβῆ περὶ αὐτοῦ λόγον;

B. Κινδυνεύομεν.

A. Ἀποσκευασώμεθα δὴ οὖν ἀνοσιότητος τε γρα-
φῆν, καὶ δυσσεβείας ἐγκλήματα, τὰ μὲν ὅσα πέρ ἐστι
θεοπροπέστερα, καὶ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἑμᾶς, οὕτω
καθ' ἡμᾶς γεγόνῃ προσνέμοντες τῷ Υἱῷ, τὰ δὲ,
ὅσα πῶς χθῆμαλωτέραν καὶ καθ' ἡμᾶς τὴν ὑπόληψιν
ἔχει, περιτρέποντες οικονομικῶς καὶ αἰχμαλωτι-
ζόντες, κατὰ τὰς Γραφὰς, πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπ-

B. Cedo quidnam illud sit; sublime enim est
quod dicis, nec captu facile.

A. Nunquid, amice, Deus erat Verbum, et Ver-
bum erat apud Deum ²²? Nunquid vero lux erat
vera, quæ illuminat omnem hominem venientem
in mundum ²³? Nunquid Unigenitus, et in sinu
Patris ²⁴? Nonne desursum venit, et supra omnia
est ²⁵? Nonne vero ipse de seipso dicit: « Ego non
sum ex hoc mundo ²⁶? »

B. Etiam, eadem quippe nobis profers quæ divina
Scriptura.

A. An ergo putas inanitionem detrimentum ali-
quod Verbo attulisse eorum quæ principio inerant
ipsi naturalia et propria, ut mutationis et conver-
sionis in malum periculum adierit?

B. Nequaquam id putaverim. Conversionis enim
expertem Filium scimus et credimus, cum nobis
Paulus scripserit: « Jesus Christus, heri et hodie,
idem, et in sæcula ²⁷. »

A. Recte, amice, et aperte. Si enim aliquid sus-
ceperit **550** quod ejus gloriam et naturam lelat,
quo pacto demum intelligatur esse idem? Statuen-
dum est itaque in suis bonis perpetuo hæreere Uni-
genitum, tametsi caro factus est et habitavit in
nobis ²⁸.

B. Ita sane.

A. Pergendum itaque tandem ad ea quæ carnis
sunt aut propter carnem. Tractabilis factus est,
qui tractari nequit: unde Thomas, manu et digitis
vestigia clavorum contrectans, dixit: « Dominus
meus et Deus meus ²⁹. » Visibilis factus est, qui
cerni nequit, et suave carmen ob id David emit-
tens ait: « Deus deorum Dominus locutus est, et
vocavit terram. A solis ortu usque ad occasum, ex
Sion species decoris ejus: Deus manifeste veniet,
Deus noster, et non silebit ³⁰. » Quando enim aut
ubi, et quomodo nobis Deus manifeste venit, qui
et omnem vocavit terram, nisi cum homo factus
est Unigenitus, et qui nulli creaturæ cernitur, ma-
nifeste apparuit propter carnem, et lassus est de
viva, cum Samaritarum urbem permeasset, adeoque
cibo corporeo indigebat, quamvis det robur esu-
rientibus, juxta Prophetæ vocem ³¹? Is in quo vi-
vimus, et movemur, et sumus ³², nobiscum esse di-
citur, et in morte carnis. Tuæ igitur, amice, hæc
Unigenito etiam ante carnem tribueris, idque citra
offensionem eorum quæ de ipso pie et sane tra-
duntur?

B. Propemodum assentiri cogimur.

A. Tollamus itaque impietatis culpam et nequi-
tatis crimen, alia quidem quæ divinitati magis cou-
veniunt, et nostram naturam exsuperant, Filio tri-
buentes, nondum homini facto: alia, quæ depres-
sioem et humanum intellectum habent, ratione
dispensationis aliorum vertentes, et in captivita-
tem redigentes, secundum Scripturas, omnem in-

²² Joan. I, 1. ²³ ibid. 9. ²⁴ ibid. 18. ²⁵ Joan. III, 31. ²⁶ Joan. VIII, 23. ²⁷ Hebr. XIII, 8. ²⁸ Joan. I,
14. ²⁹ Joan. XX, 28. ³⁰ Psal. XLIX, 5. ³¹ Psal. CXLV, 7. ³² Act. XVII, 28.

tellectum in obsequium ejus ²⁵. Non enim certe aliquid a mente et ratione alienum somniantes, quando Christus ait : « Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis ²⁶, » etiam ipsam de caelo carnem deducemus, quamvis propheta clare nobis sanctam Virginem ostendat, ac palam clamet : « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel ²⁷; » neque rursus in utero corporeo existendi principium ac fundamentum habuisse putabimus ipsum de Deo Deum Verbum, quoniam ipsum splendorem gloriae et characterem substantiae Patris Paulus nominat ²⁸, **551** incorpoream et ineffabilem generationem notionibus rationem superantibus nobis significans.

B. Ita plane.

A. Una igitur cum sacris Litteris ea etiam quae utrique conveniunt sunt intelligenda. Hoc enim pacto rectum veritatis iter insistemus; neque loquendi sublimitatem ad aliquid inglorium convergentes propter carnem et ejus proprietates, neque ea quae sunt carnis et propter carnem ab humanitate tollentes propter incarnationem, sed immutabilitatem potius Unigenito servantes, eundem esse cognoscemus, et antequam carni uniretur, et quando factus est caro, licet abjectissima et humilia nonnulla de ipso dicantur propter humanitatem.

B. Atqui si omnia, inquit, arbitrato tuo ad incarnationem transferre velis, quibusnam demum rebus quænam sit Verbi natura comperiemus?

A. Nimirum, o bone, ego tibi quoque reposuerim: si utique velis omnia transferre ad explicandum quænam sit Verbi natura, factum esse hominem, quomodo aut unde cognosces? Non enim divinitatis proprietatibus rerum humanarum notitiam assequeris. Quod autem incomparabiliter superius est, ac tota natura distare procul dubio creditur, quomodo, quæso te, rerum adeo infinitarum cognitionem indiderit? Agnoscere vero et perquam clare perspicere Deum esse Verbum, non tamen hominem etiam esse factum, non satis affert utilitatis; sed si primo fides alterius adjungatur, nihil jam ad intelligentiam deerit credentibus. Unde sapiens ac Deo affatus Joannes : « Quis est, inquit, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei ²⁹? Nomen enim novum est Verbo illud, Jesus, et carnis nativitatem comitatur. Propheticum autem nobis rursus oraculum astipulabitur, dicens : « Et vocabunt nomen ejus novum, quod Dominus nominabit illud ³⁰. » Numquid enim, o charum caput, Gabriel Virgini Dei ac Patris ea in re voluntatem declaravit, dicens : « Ne timeas, Maria, ecce enim concipies in utero, et vocabis nomen ejus **Je-**sum ³¹? »

Α ακοήν αὐτοῦ. Οὐ γὰρ δὴ τι παθόντες τῶν ἔξω λόγου καὶ φρενῶς, ἔταν μὲν λέγει Χριστός· « Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, » καὶ αὐτὴν ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα κατοίσουμεν, καίτοι τοῦ προφήτου σαφῶς τὴν ἄγλιαν ἡμῖν καταδεικνύντος Παρθένον, καὶ βούντος ἀναφανδόν· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἐμμανουήλ. » Οὐδ' αὖ ἐν μήτρᾳ σώματι· κτῆ τῆς ἐν ἀρχαῖς ὑπάρξεως τὴν καταβολὴν ἐσχηκέναι νομιώμεν τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, ἔταν αὐτὸν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ὁ Παῦλος ἀποκαλῆ, τὴν ἀσώματόν τε καὶ ἀφραστον γέννησιν ταῖς ὑπὲρ λόγον ἡμῖν κατασημαίνων ἐνομοίαις.

B B. Παντάσῃ μὲν οὖν.

A. Ὅμοῦ τοιγαροῦν τοῖς Γράμμασι καὶ τὰ ἐκαστέρῳ πρόποντα νοητέον. Εὐθύ γὰρ οὕτω τῆς ἀληθείας ἤσομεν, οὐτε τοῦ λόγου τὸ ὑψηλὸν εἰς τὸ ἀκλεῆς καταστρέφοντες διὰ τὴν σάρκα καὶ τὰ αὐτῆς, οὐτε τὰ σαρκὸς τε καὶ δι' αὐτὴν, τῶν καθ' ἡμᾶς εἰσάπαν ἀνακομιζόντες διὰ τὴν οἰκονομίαν, διεκσώζοντες δὲ μᾶλλον τῷ Μονογενεὶ τὸ ἀναλλοιώτως ἔχειν, τὸν αὐτὸν ὄντα γινώσκουμεν, καὶ πρὸ τῆς εἰς σάρκα συνδρομῆς, καὶ ὅτε γέγονεν σὰρξ, εἰ καὶ τι τῶν ὅσα ἐστὶ μιχροπρεπέστατά τε καὶ ὑφειμένα λαλοῖτο περὶ αὐτοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον.

B. Ἄλλ' εἰ μέλλεις ἅπαντα, φησὶ, κατὰ τὸ αὐτῷ σοι δοκοῦν περιτρέπειν εἰς οἰκονομίαν τὴν μετὰ σαρκὸς, διὰ ποίων ἐστὶ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν, ὃ τί ποτε ἐστὶν εὐρήσομεν;

A. Οὐκοῦν, ὦ γενναῖε, φαίην ἂν ἤδη σοι καὶ αὐτὸς ἐγώ· εἰ δὴ μέλλεις ἅπαντα περιτρέπειν εἰς τὸ, ὃ τί ποτε ἢ τοῦ Λόγου φύσιν, διερμηνεύσαι δεῖν, ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος, πῶς ἂν εἰδείης ἢ πόθεν; Οὐ γὰρ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν ἐκμάθοι τις ἂν τὰ ἀνθρώπινα. Τὸ δὲ ἀσυγκρίτως ὑπερτεροῦν, καὶ ὅλη τῆ φύσει διενεγκεῖν ἀνενομοίατως πεπιστευμένον, πῶς ἂν, εἰπέ μοι, τὴν τῶν οὕτω μειονεκτουμένων ἐμπούσῃσαι δὴλωσιν; Τὸ δὲ δὴ διειδέναι μὲν εὖ μάλα καὶ σαφῶς, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, μὴ μὴν ὅτι καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, οὐκ ἂν ἀποχρώσαν ἔχοι τὴν ὄνησιν· ἄλλ' εἰ προσκείτο τῷ πρώτῳ[?] ἢ θατέρου πίστις, ἄριστο: πρὸς σύνεσιν εἶεν ἂν οἱ πεπιστευκότες. Καὶ γοῦν ὁ σοφὸς καὶ θεηγόρος Ἰωάννης, « Τίς ἐστὶ, φησὶν, ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; » Ὅνομα γὰρ καινὸν τῷ Λόγῳ τὸ, Ἰησοῦς, καὶ τῆς τῆς σαρκὸς γενέσεως συνδρομον. Προφητικὸν δὲ ἡμῖν χρησμάθημα πάλιν ἐπαγωνιέται, λέγον· « Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν, ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτό. » Οὐ γὰρ, ὦ φιλότις, ἘΓαβριὴλ τῆ Παρθένῳ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιτοῦτῳ θέλησιν ἐμφανῆ καθίστη, λέγων· « Μὴ φοβοῦ. Μαριάμ· Ἰδοὺ γὰρ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν; »

²⁵ II Cor. x, 5. ²⁶ Joan. iii, 13. ²⁷ Isa. vii, 14. ²⁸ Hebr. i, 5. ²⁹ I Joan. v, 5. ³⁰ Isa. lxxii, 2. ³¹ Luc. i, 30, 31.

B. Ἀληθές.

A. Ἀνόθου δὴ οὖν (πυθοίμην γὰρ ἂν ὡς ἤδιστα σου), τὸ χρῆναι νοεῖν μεθέντες ὀρθῶς, καὶ τὸ ὡς ἐνὶ μάλιστα σοφῶς καὶ εὐτέχνως τῇ τῶν ἱερῶν εἰδήσει Γραμμάτων προσφέρεσθαι διαπτύσαντες, τοῖς εὐπαράφοροις ἐν ἴσῳ πίναξιν ἐς τὸ ἀεὶ προσωθεῖν εὐκόλως μετακεκλίμεθα; καίτοι τοῦ μακαρίου Παύλου διακεκραγῆτος ὡδε· ἰ Ἀδελφοί, ἔδραλοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι· ἰ καὶ μὴν καὶ Θεοῦ τὸ λίαν εὐπάροιστον καὶ εὐδιάπτωτον τοῦ τρόπου, τὴν ἀνωτάτω τοῖς ἔχουσι τιθέντος διαβολὴν, καὶ δίκην ὀρίζοντος τῇ νόσῳ τὴν ἀποστροφῆν. Ἐφη γὰρ ὡδε περὶ τινῶν· ἰ Ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐφείσαντο, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς· ἰ Τὸ γὰρ τοι βεβαίως τε καὶ ἀκλινῶς ἱδρυμένον, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν τελούντων εἰς βνησιν, ἀσφαλές τε καὶ ἀσυλον.

B. Πῶς οὖν ἄρα διωσαίμεθα ἂν τοὺς παρ' ἐκεινῶν λόγους, εἰ κατὰ μέθεξιν ἐν Ἰγῶ φαῖεν εἶναι τὰ θεοπρεπῆ;

A. Οὐκ ἀκονίτι μὲν, ὦ ἰγαθέ· τὸ γὰρ τοι χρῆμα δυσδιεξετήτων μὲν, πλὴν ἐξ ἀναγκαίων λογισμῶν, φιλοθηρεῖν εὖ μάλα πρέσσαι τάληθές. Πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τῆδε φρονεῖν ἐγνώκασιν, ἀφαιρούντων αὐτοῦ, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τὴν τῆς θεότητος δόξαν, καὶ ἥκιστα μὲν Ἰδὸν, πάντα δὲ μᾶλλον ὁμολογούντων, ἢ τοῦτο, Ἰουδαίους δὲ ὡς πεπωρωμένους ἀναδεικνύμενοι σύμφρονες, καὶ καταλευόντων ἡδὴ, τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας εισάπαν ἠφειδηκότες. Ἐλομένῳ δὲ τὰς αἰτίας ἀναπυθάνεσθαι τῆς οὕτω ἀκράτου καὶ δεινῆς ἀπονοίας, φάσκοντι τε· ἰ Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μου· διὰ ποῖον αὐτῶν ἐμὲ λιθάσετε; ἰ βούντων ἀφιλοθέως· ἰ Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάσομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ, κτίσμα ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Ἰδὸν τοῦ Θεοῦ. ἰ Προσεκτέον δὲ ἡμῖν, οὐχὶ τοῖς εἰς τοῦτο πεσοῦσιν ἐμβροντησίας, οὐδὲ τοῖς ὡδε τὸν νοῦν κατηβρωσπηκόσι καὶ παρειμένοις τὴν φρένα, καὶ κατεφορῶσι τὸν λογισμὸν, ἀλλ' οἷς ἂν αὐτὸς ἐναυλιζοῖτο διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Χριστός, τὴν τοῦ μυστηρίου γνῶσιν ἀκατήλεuton ἐντιθεῖς. Ἰδὸν δὲ ἡμῖν ὁ θεοκλυτήσας Παῦλος ὠνόμασε τὸν Μονογενῆ, καὶ μὴν καὶ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν χαρακτηρισ ὀδέχεται τάξει, διὰ τὸ εισάπαν, οἷμαί που, περικαλλές, καὶ ὡς ἐνὶ μάλιστα λεπτόν καὶ ἠκριβωμένον εἰς ἐμφέρειαν. Ἀσωμάτων [γρ. Ἐσωμάτων] δὲ πρὸς ἀσώματον, τί ἂν γένοιτο τὸ ἰσοτυποῦν, νοοῖτο δ' ἂν ὀπως τὸ ταυτοειδές, πῶς οὐκ ἀξίον ἰδεῖν; Τὸ γὰρ ἀνωτάτω σώματος, σχηματισμῶν οὐκ ἀνέχεται καὶ διαμορφώσεως· τὰ σωμάτων ἴδια, πῶς ἂν εἰσὸδέξαιτο; Ὄσπερ γὰρ, κατὰ γε τὸ αὐτῷ μοι καλῶς ἔχειν δοκοῦν, οὐκ ἂν ἐνυπάρξαι πῶποτε τὰ τῶν ἀσωμάτων ἴδια σώμασι τοῖς ἀπτοῖς τε καὶ αἰσθητοῖς· οὕτως ἀνεπίδεκτα παντελῶς εἶεν ἂν τοῖς αἰσθήσεως ἀνωτέρω, καὶ ἐν ἀσωμάτῳ φύσει, τὰ ὀσαπερ ἂν τοῖς αἰσθητοῖς ἐπισυμβαίνῃ σώμασιν. Ἡ διανοῆ τι καὶ λέγειν ἂν ἔχοις αὐτὸς παρὰ τοῦτο ἔτεο;

B. Οὐκ ἂν ἔχοιμι· πῶς γὰρ;

³³ I Cor. xv, 58. ³⁴ Jerem. xiv, 10. ³⁵ Joan. x, 32. ³⁶ ibid. 55. ³⁷ I Cor. xi, 7.

A B. Verum est.

A. Cur ergo (ex te enim libens audierim), recta sententia relicta, et sacrarum Litterarum, quoad ejus est, sapienti et docta cognitione repudiata, lubricis veluti tabulis in illud quod semper allidia facile declinamus, cum beatus 552 Paulus in hunc modum clamaverit: « Fratres, stabiles estote et immobiles ³³: » quippe cum Deus in valde leves ac dissolutos vehementer indignetur, eumque morbum aversione puniat? Ita enim de quibusdam dixit: « Dilexerunt movere pedes suos, et non pepercuerunt, et Deus non placuit sibi in eis ³⁴. » Firmitas enim et constantia ad omnes utilitatis rationes tuta est, atque segura.

B. Quomodo igitur illorum dicta refutabimus, si per participationem in Filio asseruerint esse ea cum Deo congruunt?

A. Non citra negotium, o bone: res enim difficilis est explicatu, sed ex necessariis rationibus licebit investigare veritatem. Primum enim, si in ea decreverunt esse sententia, tollant ab ipso, etiam ante cætera, divinitatis gloriam, et minime quidem Filium, sed omnia potius fateantur esse, quam istud: et præfractos Judæos imitati, eum quoque jam per summam impietatem lapident. Quod si causas tam præcipitis et gravis furoris inquireat, dicatque: « Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis ³⁵? » nullo Dei respectu clamitent: « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu, creatura cum sis, facis teipsum Filium Dei ³⁶. » Attendendum porro nobis est, non ad eos qui eo stuporis lapsi sunt, neque quibus tam malesanus ac debilis est animus ratioque corrupta, sed ad eos in quibus habitat Christus per Spiritum, mysterii cognitionem sinceram infundens. At Paulus Deo afflatus Filium nobis nominavit Unigenitum, ac præterea imaginem et similitudinem Patris ³⁷, et characteri comparat propter omnimodam, ut reor, pulchritudinem, et accuratissimam similitudinem. Corporei vero ad incorporeum quænam sit conformitas, et quomodo eadem plane similitudo concipiatur, an non operæ pretium est animadvertere? Quod enim caret corpore, figuras et formas non capit, proprietatis corporum quo pacto susceperit? Quemadmodum enim, ut recte conjicere mihi videor, quæ propria sunt rerum corporis expertum in corporibus quæ tanguntur sentiunturque non reperias, ita quæcumque sensibilibus corporibus accidunt nequaquam res sensu carentes et quæ sunt incorporeæ nature 553 in se suscipient. An aliquid præter hæc aliud excogitare potes aut dicere?

B. Non possum: qui enim fieret?

A. Agedum ergo, cum Pater sit incorporeus, notionibus creaturam transcendentibus quoad licet ineffabilem ejus et perfectissimam naturam delineantes, veterum etiam opiniones accurate perpendamus. Sic enim difficile non erit ad ipsam quoque demum ejus imaginem per omnia similem pervenire, Filium videlicet.

B. Pergamus : recte enim dixisti.

A. Itaque, descendit quidem in specie ignis in montem Sina ad Judæos primum insituendos, tubarum acuto et ingenti sonitu in altum elato, intolerabilem audientibus metum incutiente. Sed cum illi crassius de Deo sentirent, et palmo cælum metientes Dei gloriam solis typicis comprehenderent, cogitabant apud se ipsam Dei naturam se pervidisse, quasi nihil aliud esset quam ignis, et vocem ejus auribus hausisse, organicam videlicet. Itaque cum illi quoque de Mose præclare sentirent, Christi doctrinam ridendam esse putabant, ac dicebant : *Moses ille divinus sensibus oculorum divinam nobis naturam exhibuit, et supernam vocem audire dedit : quomodo igitur nos Christus ignaros, et multum a recto et vero deerrare arguit? « Amen, amen, inquit, dico vobis, neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, et verbum ejus non habetis in vobis manens : quia quem misit ille, huic vos non creditis ».* Cum enim liceret in Filio Dei ac Patris naturam utique contemplari, istud quidem non fecerunt miseri, sed igni, et caligini, et fumo divinitatis speciem tribuere ausi sunt. Idcirco paulatim eos ad meliorem frugem instituens, et cum eo quod diviniæ majestati convenit id quod humanam est conjungens, Servator aiebat : « Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me ».⁴⁵ Ostendit enim fidem in hominem simpliciter non esse, sed in Dei naturam, tametsi Verbum erat in carne, ex eo quod fides in ipsum non fiat. Se autem eundem esse cum Deo et Patre, naturali similitudine et identitate substantiæ, declaravit dicens : **554** « Qui videt me, videt eum qui misit me. » Quoniam autem Pater in Filio clare et incommutabiliter cernitur atque cognoscitur, communia iis quodammodo sunt omnia, imo vero unius divinitatis propria jure censentur ea quæ sunt in utroque. Proindeque ad suum Patrem ac Deum aiebat : « Omnia mea tua sunt, et tua mea ».⁴⁶ Imagini enim cum vero exemplari, et rursus exemplari cum simillima imagine nullum est discrimen, quod ad similitudinem nimirum spectat ac forinæ identitatem. Unde, cum Philippus unus e discipulis haud satis considerate rogaret : « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis, » interrogationem carpens : « Tanto tempore, inquit, vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, videt et Patrem. Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est »?⁴⁷ Ego et Pater, unum sumus ».⁴⁸ Fi-

A. Φέρε δὴ οὖν, ἐπειπερ ἡμῖν ἀσώματος ὁ Πατήρ, ταῖς ὑπὲρ κτίσιν ἐννοίαις εἰδοποιούντες ὡς ἐν τῇ ἀφραστόν τε αὐτοῦ καὶ ἀκήρατον φύσιν, καὶ τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων πολυπραγμονούμεν δόξας. Εἴη γὰρ ἂν οὕτω χαλεπὸν οὐδὲν, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἰέναι λοιπὸν τὴν εἰκόνα τὴν ἀπαράλλακτον αὐτοῦ, φημί δὴ τὸν Υἱόν.

B. Ἵωμεν· ἔφησ γὰρ ὀρθῶς.

A. Οὐκοῦν, κατέθορε μὲν ἐν εἰδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ἕρος τὸ Σινᾶ, τῆς παιδαγωγίας τῆς πρὸς Ἰουδαίους ἀρχόμενος, ὅτε καὶ σαλπύγων ὄρηθρα τε καὶ διαπρύσιος ἤχη, πρὸς τὸ ἄνω διάττουσα, δύσοιστον ἐτίθει τοῖς ἀκρωμένοις τὸ δεῖμα. Ἄλλ' οἱ μικρὰ φρονούντες περὶ Θεοῦ, καὶ σπιθαμῆ μετροῦντες τὸν οὐρανὸν, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν τοῖς ἐν τύπῳ πεφηγόσιν ἐγκατακλείοντες μόνοις, ζῶντο κατὰ σφᾶς αὐτοῦ, αὐτὴν ἤδη τὴν τοῦ Θεοῦ καταθῆσαι φύσιν, ὡς οὐδὲν οὖσαν ἕτερον, ἢ πῦρ καὶ φωνὴν εἰς οὓς εἰσοδεῖσθαι τὴν ὀργανικὴν. Ταύτητος καὶ μέγα φρονούντες ἐπὶ Μωσεί, τὰ Χριστοῦ παιδεύματα διαγελάσθαι δέιν ζῶντό τε καὶ ἐφασκον· Μωσῆς ὁ θεσπέσιος ταῖς δι' ὀμμάτων αἰσθήσασι τὴν θείαν ἡμῖν παρέθηκε φύσιν, καὶ φωνῆς τῆς ἄνωθεν ἀκοῦσαι δεδιώρηται· πῶς οὖν ἀμαθαίνοντας, καὶ πολὺ τοῦ πρέποντος ἀπονενευκτάς, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπεσφαλμένους διηλεγξεν ὁ Χριστός; « Ἄμην, ἀμην, φησί, λέγω ὑμῖν, οὔτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ εὐράκατε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα, ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τοῦτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. » Καίτοι γὰρ ἐνὸν ἐν Υἱῷ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εὐμάλα καταθεῖσθαι φύσιν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ δέσλαιοι, πυρὶ δὲ καὶ γνόφῳ καὶ καπνοῖς τὸ τῆς θεότητος εἶδος ἀνάπτειν τεθαροῦσθαι. Διὸ δὴ κατὰ βραχὺ μεταπαιδεῶν ἐπὶ τὸ ἀμεινον καὶ χρήσιμον, καὶ ἀναπλέκων τῷ θεοπρεπεῖ τὸ ἀνθρώπινον, ἐφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν ἀποστελλαντά με. » Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ εἰς ἀνθρώπον ἀπλῶς ἢ πῆστις, ἀλλ' εἰς Θεοῦ φύσιν, εἰ καὶ ἦν ὁ Λόγος ἐν σαρκί, διὰ τοῦ μὴ εἰς αὐτὸν πράττεσθαι τὴν πίστιν, εὐμάλα διαμεμήνυκεν. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἐν ταυτότητι τῇ κατὰ πάντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διὰ τὴν φυσικὴν ἐμπερείαν καὶ τὸ τῆς οὐσίας οἰοεῖ ταυτοειδὲς, δὲσάρει λέγων· « Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. » Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πατήρ ἐν Υἱῷ λαμπρῶς καὶ ἀπαράλλακτως ὁράται καὶ γινώσκεται, κοινὰ πῶς ἤδη τὰ πάντα αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ τῆς μιᾶς θεότητος ἴδια νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὰ ἐν ἀμφοῖν. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκε πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα καὶ Θεόν, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ. » Εἰκόνη μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀκριβῶς ἰσοτύπον, ἰσοτύπῳ δὲ αὐτῷ πρὸς ἐμπερεσάτην εἰκόνα, τὸ διαλλάττον οὐδὲν, κατὰ γε, φημί, τὸ ἐν ὁμοίωσει τε καὶ ὡς ἐν εἰδει ταυτόν. Καὶ γοῦν οὐκ ἐξ ἀκριβοῦς ἐννοίας φιλοπευστοῦντί ποτε τῶν μαθητῶν ἐνὶ (Φίλιππος οὗτος ἦν), λέγοντί τε· « Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν » οὐκ ἀμώμητον ἀφείς τὴν ἐρώτησιν, « Τοσοῦτῳ

⁴⁵ Joan. v, 37, 38. ⁴⁶ Joan. xii, 44, 45. ⁴⁷ Joan. xvii, 10. ⁴⁸ Joan. xiv, 8-10. ⁴⁹ Joan. x, 30.

χρόνῳ, φησὶ, μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκός με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Ὅτι γὰρ οἶονε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἐκπαίδευσεν ἂν εὐλόως ὁ Ψαλμψδός, ποτὲ μὲν λέγων· « Πού πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; » ποτὲ δὲ αὖ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευότων· « Ἐστημεν ἰσθ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Κατεσφραγισμεθα γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πρὸς ἐμφέρειαν καὶ ὁμοίωσιν τοῦ προσώπου τοῦ Πατρὸς, τουτέστι, τοῦ Υἱοῦ. Καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ Παῦλος· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. »

B. Ἄλλ' εἰ καὶ πρόσωπον, φησὶ, καὶ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις ὀνομάζοιτο τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς πρὸς ἡμῶν, διαλυμανεῖται τοῦτο τοῖς παρ' ἡμῶν προβλήμασιν οὐδέν. Οὐ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τῆς βουλήσεως εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτὸν εἶναι φαμεν. Οὐκ οὖν, κατὰ γε τὸ ἐν θελήσει ταυτὸν, εἰ τις ἴδοι τὸν Υἱὸν, αὐτὸν ἤδη πως ἐκτεθέεται τὸν Πατέρα.

A. Ὡς εὐθηρὸς λίαν, καὶ ἀδελτηρίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης τὸ σκέμμα μεμίστωται, μειρακιωδῶς δὲ ὅτι καὶ τοῦτο φασιν, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. Ἄρα γὰρ βούλησιν εἶναι φασι τὸν Πατέρα, καὶ ὃ τί ποτὲ ἐστὶν ἡ θέλησις, τοῦτο νοεῖσθαι δεῖν ἀξιούσιν αὐτὸν, ἢ ἐν ὑπάρξει τιθέντες ἰδικῆ, προσεπάγουσι τότε τὴν βούλησιν αὐτῶ;

B. Καὶ πῶς ἂν εἴη τὸ θεῖον ἀπλοῦν, εἰ καὶ ἐν ὑπάρξει νοεῖτο, φησὶ, καὶ ἐν θελήσει διορισμοῖς; Σύνθετον γὰρ ἤδη καὶ οἶονε πως ἐκ μερῶν εἰς ἓν τὸ ἀρίτως ἔχον συνδεραμηκότων.

A. Οὐκοῦν, ἐπειδήπερ ἀπλοῦν τὸ θεῖον, καὶ ἀμεινον ἢ κατὰ σύνθεσιν εἶναι σοὶ δοκεῖ (δοκεῖ δὲ ὀρθῶς), εὐχ ἕτερα παρ' αὐτὸ εἴη ἂν ἡ βούλησις αὐτοῦ. Θέλησιν δὲ τις εἰπῶν, τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατεσήμενη φύσιν.

B. Ἔοικεν.

A. Ἡ δὲ θέλησις ἐν ὑποκειμένῳ, καθὰ καὶ τὰ τῶν τεχνητῶν εἶδη. Τὸ γὰρ εἰ θέλειν, εἰ μὴ [γρ. ἢ μὴ,] προσγένοιτο ἂν οὐκ αὐτῷ τῷ θέλειν, ἀλλ' ἕτέρῳ μᾶλλον, ἐν ᾧ τὸ θέλειν ἐστίν, ἢ πῶς·

B. Οὕτως.

A. Ἐτι [γρ. ἐστι] τοῖνον ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς, καὶ συμβέηχέ τινα τὸ ὑπάρχειν αὐτὸν, καὶ συντέθειται σοὶ παχύτερόν τε καὶ ἀκαλλέστερον νοῦν μᾶλλον, ἢ τότε. Ἐτέρῳ γὰρ ἐστὶν ὃ ἐστίν, οὐκ ἑαυτῷ, εἴπερ ἐμὴ μὲν θέλησις ἡ ἐμὴ, ἡ δὲ γε τοῦ δεῖνος, ἢ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ.

B. Πῶς οὖν ἐν ἀπλοῖς τε καὶ ἀσυνθέτοις ἕτερα παρ' αὐτὰ τὰ αὐτῶν εἶεν ἂν;

A. Ὅσπερ ἂν εἰ καὶ ἐκ νοῦ νοεῖτο θέλησις πηγῆν ἔχουσα τὸν ἀναβράττοντα νοῦν, καὶ βρίζαν ὡσπερ τινὰ προὑποκειμένην, τὸ, ἐν ᾧ στρέφεται νοηματικῶς.

A. Ilium enim faciem quodammodo esse Dei ac Patris, facile Psaltes docuerit, interdum quidem dicens: « Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam⁴⁹? » Rursus vero, tanquam ex persona credentium in ipsum: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine⁵⁰. » Obsignati enim sumus sancto Spiritu ad effigiem et similitudinem vultus Patris, hoc est, Filii. Idque testatum faciet Paulus, scribens: « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu⁵¹. »

B. Atenim, inquit, licet faciem, et imaginem, et similitudinem Patris appellemus Filium, nihil tamen istud iis quæ a nobis proponuntur officiet. Non enim substantiæ Patris, sed voluntatis imaginem et similitudinem ipsum esse dicimus. Quocirca si quis Filium ex eo quod voluntate idem est viderit, ipsum continuo Patrem contemplatus fuerit.

A. Quam stulta, et extrema absurditate plena est hæc eorum consideratio! neque vero difficile est videre istud eos pueriliter effutire. An enim voluntatem esse dicunt Patrem, aut quodcumque tandem est voluntas, hoc censendum esse ipsum volunt, aut cum eum in propria posuerint existentia, ei tunc insuper addunt voluntatem?

B. At quomodo simplex erit divinitas, si et in existentia intelligatur, inquit, et in voluntate separatim? Composita enim demum erit, 555 ac velut ex partibus ad unum perfectum concurrentibus.

A. Igitur, cum simplicem divinitatem, et potiorrem quam ut composita sit, existimes (recte autem existimas), non aliud ab ipso erit ipsius voluntas. Voluntatem porro si dixeris, Dei ac Patris naturam significaveris.

B. Ita certe.

A. Voluntas autem est in subjecto, quemadmodum et artificum ideæ. Velle enim aliquid, aut nolle, numquid ipsi voluntati inhæserit, sed alteri potius, in quo voluntas est, aut quomodo?

B. Omnino

A. Est igitur in atero, esse Patris, et existere ipsum, alicui accidit, adeoque tibi jam crassius et putidius compositus est, quam antea. Alteri enim est id quod est, non sibi, siquidem mea voluntas, mea est, alterius vero cuiuspiam voluntas, ipsius est et in ipso.

B. Quomodo igitur simplicia et incomposita alia erunt a seipsis?

A. Quemadmodum nempe si et ex mente voluntas esse censeatur fontem habens, mentem scaturientem, et radicem veluti quamdam prius subje-

⁴⁹ Psal. cxxxviii, 7. ⁵⁰ Psal. iv, 7. ⁵¹ II Cor. iii, 18.

etiam, illud in quo versatur, intelligendi ratione. A Mens enim suarum motionum et cogitationum primigenia causa est, qualitas autem motuum, in quo vis et in unoquoque voluntas, quæ plurima quidem est, et rerum qualitatibus ac differentiis veluti quibusdam coloribus variegata diversitas, et quandoque contrariorum. Non enim quo bonum volumus, hoc etiam malum : neque quo quis sapiens esse velit, eodem ipso fertur etiam in contrarium. Quocirca stupidum plane reor dicere voluntatem esse Patris existentiam.

B. Ita res est.

A. Itaque, si voluntas tanta in se varietate constat, neque cordatus quisquam Dei naturam talem esse putet, non ergo voluntas est Pater, sed cum in propria intelligatur existentia, ejusdem naturæ et coæternam veluti voluntatem habet suum Filium, non compositus, ut illi volunt, sed cujusmodi concipiuntur res simplici et sapienti natura prædite, tandemque cesset curiositas. Omni quippe mente et oratione major est divinitas, o bone. An non ita se res habet?

B. Assentior sane. Sed cum nobis propositum et voluntatem nominaveris Patris Filium, an istud etiam ex sacris Litteris potes ostendere?

A. Quidni? Et opinor quidem id nobis Davidem abunde persuasurum et idoneam nobis fidem facturum, cum ad Deum et Patrem canit : **556** « In voluntate tua deduxisti me » ; » quinetiam aliis rationibus patefactum iri veritatem. An non enim omnia facta sunt per Filium, et sine ipso factum est nihil, ut Joannes testatur » ?

B. Ita est.

A. Canit autem alicubi David, et universi opificem Patrem ac Deum admirans, ait : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti » , » sapientiam, ut reor, Filium appellans.

B. Quid vero istud sibi vult?

A. Nimirum, amice, si Patris illa voluntas alia non est ab ipso, neque sine sapientia, sapientia vero est Filius : quomodo Pater in se hypostatice existere censebitur? Transiit enim jam quodammodo in Filium, ac veluti desinens esse id quod est, sapientia factus est, siquidem est voluntas, non per participationem sapientia prædita, sed ipsamet res et sapientia, omni plane modo. Addiderim, Filium, et imaginem, et similitudinem sui ipsius existere, si cum sit ipse sapientia et voluntas, etiam imago est Patris, licet voluntatis et sapientiæ appellatione præditi.

B. Apage cum tanta rationum absurditate.

A. Abominanda vere, ac valde nefaria. Imaginem itaque et similitudinem accuratam Dei et Patris substantiæ admittimus esse Filium, neque solam ipsi tribuentes voluntatis identitatem, eminentia supra

Νοῦς μὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ κινήσεών τε καὶ ἐνοειῶν προκαταρκτικός· ποιότης δὲ κινήμάτων, ἡ ἐφ' ὧσιν οὐκ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ θέλησις, πολλή τις οὐσα, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ποιότησι καὶ διαφοραῖς, οἵαπερ τοιοῦτοι βαφαῖς καταχρωσμένη πρὸς τὸ ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἑτεροίως ἢ διαφορὰ, καὶ διεστηκότων ἔσθ' ὅτε πρὸς τὸ ἔχον ἐναντίως. Οὐ γὰρ ὧ θέλομεν τὸ καλὸν, τοῦτο καὶ τὸ φαῦλον· οὐδὲ ὧπερ ἂν ἔλοιτό τις τὸ εἶναι σοφός, αὐτῷ δὴ τοῦτο καὶ τὸ ἐναντίον. Οἶμαι δὴ οὖν ἀπόπληκτον παντελῶς, τὸ θέλησιν εἶναι λέγειν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Πατρὸς.

B. Ναί.

A. Οὐκοῦν, εἴπερ ἐστὶν ἡ θέλησις ἐν διαφοραῖς αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, ὧδε δὲ ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν οὐκ ἂν οἰοιτό τις εἶ φρονῶν· οὐκ ἄρα θέλησις ὁ Πατήρ, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει νοοῦμενος ἰδικῆ, συμφυῆ καὶ συνάναρχον, οἶονεὶ θέλησιν ἔχει τὸν ἴδιον Υἱόν, οὐ συνθεθε[ι]μένος κατ' ἐκείνους, ἔχων δὲ οὕτως, ὡς ἂν εἶναι νοοῖτο τυχὸν τὰ ἐν ἀπλή φύσει καὶ σοφῇ, καὶ ἡρμεῖτω λοιπὸν τὸ περιεργον ἔτι. Νοῦ δὲ ἐπέκεινα καὶ λόγου παντὸς τὸ θεῖον, ὧ τῶν. Ἡ οὐχ οὕτως;

B. Φημί δὴ. Βουλὴν δὲ καὶ θέλησιν ἐπαίπερ ἡμῖν ὠνόμασας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἄρα ἂν ἔχοις ἐξ ἰερῶν καὶ τοῦτο παραστήσαι Γραμμάτων;

A. Πῶς γὰρ οὐ; Καὶ οἶμαι μὲν, ὅτι μάλιστα διαρκῶς ἀναπεισεῖν, καὶ ἀποχρῶσαν ἡμῖν ἐμποίησαι τὴν πληροφορίαν ἀναμέλποντα τὸν Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· « Ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με. » Δείξει δὲ ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δι' ἐνοειῶν ἑτέρων ἐκδασανίζων τὸ ἀληθές. Ἡ γὰρ οὐχὶ πάντα γέγονε δι' Υἱοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν, κατὰ γε τὴν Ἰωάννου φωνήν;

B. Ὅδε ἔχει.

A. Ψάλλει δὲ πού Δαβὶδ, καὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν Πατέρα καὶ Θεὸν καταθαυμάζων, φησὶν· « Ὁ; ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· » σοφίαν, οἶμαι; πού, τὸν Υἱόν ἀποκαλῶν.

B. Τί οὖν τοῦτο γε;

A. Ὅτι, ὦ φιλότης, ἡ τοῦ Πατρὸς θέλησις, εἴπερ ἐστὶ παρ' αὐτὸν οὐχ ἕτερα, καὶ οὐκ ἀσοφός γε, σοφία δὲ ὁ Υἱός, πῶς ἂν ἐν ὑπάρξει νοοῖτο τῇ καθ' ἑαυτὸν ὁ Πατήρ; Μετακεχώρηκε γὰρ ἤδη πως εἰς τὸν Υἱόν, καὶ οἶονεὶ πως ἤδη μεθεῖς τὸ εἶναι λοιπὸν τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, σοφία γέγονεν, εἴπερ ἐστὶ θέλησις; οὐ κατὰ μέθεξιν ἔχουσα τὸ σοφόν, ἀλλ' αὐτόχρομα καὶ σοφία τὸ πᾶν. Προσθεῖν δ' ἂν, ὅτι καὶ εἰκὼν καὶ ὁμοίότης ἑαυτοῦ πέφηνεν ὁ Υἱός, εἴπερ ὦν αὐτὸς σοφία καὶ θέλησις, καὶ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοιοῦτο βουλῆς; καὶ σοφίας ὠνομασμένου.

B. Ἄπαγε τῆς τῶν λογισμῶν ἀτοπίας!

A. Μυσσηρωτάτη γὰρ ἀληθεία, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσα τὸ διεστραμμένον. Εἰκόνα δὴ οὖν καὶ ὁμοίωσιν ἀκριβῆ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας, παραδείξθημεθα τὸν Υἱόν, καὶ οὐχὶ μόνην αὐτῷ προτάπτοντες;

⁵⁵ Psal. LXXII, 25. ⁵⁶ Joan. 1, 5. ⁵⁷ Psal. xci, 6; ciii, 24.

την ταυτοβουλίαν, τῆς ὑπὲρ κρίσιν ὑπεροχῆς ἀξιώ-
σομεν, ἀλλ' ἐν μορφῇ τῇ ἐμπεφραστῆ καταλογι-
μεθα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν
ἐκείνῳ προσπεφυκότων ἀνακομιζόντες φυσικῶς.
Εἰ δὲ, ἐπειπερ ἐστὶ συνεθελητῆς, ταυτητοί φασιν
ὑπάρχειν αὐτὸν καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ὥδε δὲ ἔχων
φύσεως τε καὶ μέτρων, οὐ κατέδεισεν εἰπεῖν· « Ὁ
ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ ἐν τῷ
Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· ἐστιν. Ἐγὼ καὶ ὁ
Πατὴρ ἐν ἑσμεν· » οὐκ ἀπίθανον οἶμαι πού τὸ
χρῆναι νοεῖν, τὴν οὕτως ὑπερφυᾶ καὶ ὑπέροκτον
ἀληθῶς καὶ μόνῳ πρέπουσαν τῷ Ἰῶν φωνῆν τε καὶ
παρῆρσιαν, οἷά τινα στέφανον ἀναδησασθαί τὸν Δα-
βίδ, καὶ μεγαλαυχεῖν ἐφ' ἑαυτῷ λέγοντα σαφῶς·
« Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ δὲ ἐν ἐμοί ἐστιν. Ὁ
ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » καὶ, « Ἐγὼ καὶ
ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Ἡ γὰρ οὐχὶ συνεθελητὴν γεγο-
νότα τὸν ἄνδρα Θεῷ καταθρῆσαιμεν ἄν; Ἐφη γάρ
πὺρ αὐτοῦ πρὸς τὸν μακάριον Σαμουὴλ· « Εὐρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν
μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. »

B. Πιθανὸς ὁ λόγος, πλὴν οὐκ ἀσφαλής.

A. Κομιδῇ μὲν οὖν ἀπίθανος, ὡ ἑταῖρε, τερθρείας
δ' οὖν τῆς ἐκτόπου παραδεικτικῆς, ἧς οὐκ οἶδ' ὅπως
προσοτικότες, οὐκ ἐρυθριῶσιν οἱ διεναντίας. Οὐδὲ
γὰρ ἂν ἡμᾶς τὸ συνεθελεῖν μόνον καὶ ταυτὰ βού-
λεσθαι τῷ Πατρὶ, πρὸς εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν φυσικὴν
ἐξεργάσαιτο τὴν αὐτοῦ, δρῶν δ' ἂν τοῦτο καὶ μόνῳ
φύσεως ὁμοίωτης, καὶ ἡ κατὰ πᾶν ὄντιον ἐξ αὐτῆς
λοῦσα τῆς οὐσίας ἐμφέρεται.

B. Κατ' εἰκόνα δὴ οὖν τὴν θεῖαν πῶς ἂν εἴημεν C
αὐτοί;

A. Ὡς ἑναυλον ἔχοντες τὸν Υἱόν, καὶ χαρακτηρα
τὸν θεῖον εἰσοικισάμενοι καὶ πεπλουτηκότες ἐν ἑαυ-
τοῖς. Μεμορφώμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ πρὸς Θεόν. Εἶδος
δὲ τὸ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ὑπέρτατον, τουτέστιν, ὁ
Υἱός, διὰ Πνεύματος ἐσημαίνεται ταῖς ἡμετέραις
ψυχαῖς. Καὶ γούν ἐπιστέλλει Γαλάταις ὁ Παῦλος, ἐξ
ἐλαφρίας ὠλισθηκόσιν ἐπὶ τὸ ἀκαλλέστερον· « Τε-
κνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χρι-
στὸς ἐν ὑμῖν. »

B. Ἄριστα εἴφη.

A. Εὐηθες δὲ καὶ ἐτέρως καὶ ἀκατάσκεπτον κο-
μιδῇ, τὸ μὴ οὐχὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, βουλῆς δὲ
καὶ θελημάτων εἰκόνα λέγεσθαι τὸν Υἱόν. Ὁ γάρ τοι
Φίλιππος, « Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, » καὶ οὐχὶ τὴν
θέλησιν, ἔφασκε τοῦ Πατρὸς. Ἐαυτὸν δὲ παριστάς
εἰς εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, »
φησιν, οὐχὶ τὴν θέλησιν τοῦ Πατρὸς· αὐτὸν δὲ μᾶλλον
τεθέαται τὸν Πατέρα. Καίτοι ἐχρῆν δῆπου τὸν
ἀψευδεῖν ἡρημένον, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔχοντα ὄλον ἐν
τῷ στόματι αὐτοῦ, τότε ἐκείνοις δοκοῦν, ἀλλὰ μὴ
τοῦτο εἰπεῖν, εἴπερ ἦν οὐχ ὥδε ἔχων. Ἄλλ' ὁ μόνος
εἰδὼς τὸν Πατέρα, καὶ ὑπὸ μόνου διεγνωσμένος τοῦ
Πατρὸς, οὐ ψιλῆς ἡμῖν καὶ ἀνυπάρκτου θελήσεως
εἰκόνα, χαρακτηρα δὲ μᾶλλον τῆς ὑποστάσεως τοῦ
γεγεννηχότος ἑαυτὸν ἀπέφηγεν, εἰπὼν· Ὁ ἑωρακῶς
ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. »

A creaturam insigniemus, sed in forma simillima po-
nemus Dei ac Patris, omnia quæ Patri insunt de-
ferentes ei naturaliter. Sin autem, quoniam ejus-
dem est voluntatis, idcirco aiunt ipsum etiam ex-
sistere Patris imaginem, et quoniam, hac natura et
conditione præditus, non veritus est dicere: « Qui
videt me, videt et Patrem. Ego in Patre, et Pater
in me est »⁵⁴: Ego et Pater unum sumus⁵⁵, » non
abs re, opinor, censebimus, adeo supernaturalem et
elatam, solique Filio congruentem vocem, et liber-
tatem loquendi sibi arrogasse Davidem, eaque glo-
riari apud se, clare dicendo: « Ego in Patre, et
Pater in me est: Qui vidit me, vidit et Patrem: » et,
« Ego et Pater unum sumus. » An non enim virum
illum ejusdem fuisse cum Deo voluntatis videbimus?
B Dixit enim alicubi de ipso ad beatum Samuelem:
« Inveni David filium Jesse, virum secundum cor
meum, qui faciet omnes voluntates meas »⁵⁶.

Εὐρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν

B. Probabilis est ratio, sed non tuta.

557 A. Prorsus quidem incredibilis, amice, sed
quæ absurdas argutiolas patefacit quas perfricta
fronte nescio quo pacto adversarii audent propo-
nere. Neque enim nos solum eadem cum Patre vo-
luntas, ad imaginem et similitudinem ejus natura-
lem efformarit, sed hoc præstiterit etiam sola natu-
ræ similitudo, et ex ipsa substantiæ prodiens per
omnia conformitas

B. Ad imaginem ergo divinam quomodo nos for-
mati sumus?

A. Quod inhabitantem Filium habemus, et cha-
racterem divinum in nobis suscepimus, eoque di-
tati sumus. Per ipsum enim conformati sumus ad
Deum. Species autem illa omnium suprema, nimi-
rum Filius, per Spiritum nostris animabus impru-
mitur. Unde Galatis scribit Paulus, qui præ levitate
a recto desciverat: « Filioli mei, quos iterum par-
turi, donec formetur Christus in vobis »⁵⁷.

B. Optime dixisti.

A. Quinetiam stultum et inconsideratum est val-
de, non substantiæ Patris, sed deliberationis et vo-
luntatum imaginem dici Filium. Philippus enim,
« Ostende nobis Patrem, » non voluntatem dixit
Patris. Filius autem imaginem seipsum Patris ex-
hibens: « Qui vidit me, » inquit, non voluntatem
Patris, sed ipsum potius « vidit Patrem; » alioquin
oportuisset eum qui veritatem amat, imo dolum in
ore suo non habet, non hoc responderet, sed ex illo-
rum sensu loqui, si quidem ita se non habebat. Sed
qui solus novit Patrem, et a solo Patre dignoscitur,
non nudæ nobis et non existentis voluntatis ima-
ginem, sed characterem potius substantiæ Geni-
toris seipsum declaravit, dicens: « Qui videt me,
videt et Patrem. »

⁵⁴ Joan. xiv, 9, 10. ⁵⁵ Joan. i, 50. ⁵⁶ Isa. xi, 1; Act. xiii, 22. ⁵⁷ Galat. iv, 19.

B. Atqui si ut sic sentiamus ratio et ipsa veritas A nos persuaserit, rectum quidem iter insistimus, verumtamen scias hoc dicturos: quod est alicujus character, o boni, utique per se non est in propria hypostasi, neque propriam habet existentiam, sed potius in subjecto et inter accidentia esse censetur, licet forsitan inseparabiliter insit, quemadmodum nempe formæ corporibus. Hypostatice igitur non existit Filius, si est, ut vos vultis, tanquam character in Patre.

A. Rectam et sanam sequi doctrinam, vanum est, opinor, ac putidum apud istiusmodi perversos homines: 558 vercordia autem in pretio est apud eos, nec stultitiæ quidquam comparandum venit, vitioque datur animi rectitudo. Alioquin nonne satius est existimare, mente assequi nos plane baud posse quænam sit Filii natura, sed majus esse quam ut dicendo possit exprimi? « Gloria enim Domini occultat sermonem, » ut scriptum est ²⁵. Ex multis autem contemplationibus cognitionem velut in speculo, non sine sudore et ægre colligimus, sed subtilibus admodum ac limatis cogitationum perceptionibus eam velut in ænigmate animo contemplantes, stabilitatem in fide consequimur. Cum autem in creaturis et quæcunque generationi et corruptioni sunt obnoxia nihil accurate et absolute ad similitudinem supremæ illius naturæ et gloriæ efformatum sit, vix eam agnoscimus, e rebus singulis arripientes utiliter quiddam ad eam demonstrandam facit, et veluti palmæ cælum metientes, angustia quantumvis mente præditi, ad res omni mente majores oculos tollere non veremur, luocemque, ac vitam, et sapientiam, aliaque præterea dicimus esse Filium. Sic enim apud Scripturam divinitus proditam nuncupatus est: sed cum ineffabilem ejus naturam singulis vocabulis non includamus, ex diversis ipsum componi dicimus, ac vix tandem in unum quiddam perfectum et absolutum coalescere. Simplex enim est ac uniformis, sed ex plurimis rebus quæ illi substantialiter insunt, tenues quodammodo radios assequimur contemplationis ejus, et nostris mentibus accommodatæ visionis. Si ergo dicatur character substantiæ Patris, inseparabiliter et intime coexistentem intellige, ac tanquam formam ipsius Genitoris. Cum autem splendor, emissionem veluti quamdam a Patre, luminis propemodum extra prodeuntis ac effulgentis animo comprehende, neque prorsus ab ea unde prodit sejunctam hypostasi, neque ea plane contentam ac contractam, sed efferentem se quodammodo ad suam hypostasim propriamque existentiam. In Patris quippe natura inhabitat, eam propemodum radicem habens Filius, nec sectionem ullam prorsus admittens, in peculiari tamen est hypostasi, et revera Filius, non character hypostatica existentia carens, neque aliunde adjectus, aut adveniens, ceu forma in corpore. Cum enim sit vita secundum naturam, quomodo cense-

B. Ἄλλ' εἴπερ ὡς εὖ φρονεῖν, ἐκ τε τοῦ εἰκότος καὶ πρὸς αὐτῆς ὄντος τῆς ἀληθείας ἀναπακείσμεθα, τρίθρον μὲν ἴμεν τὴν ἀγαθὴν· πλὴν ἴσθι τὰ κἀκαῖνα ἐρούοντας· ὁ τίνος, ὃ βέλτιστοι, χαρακτήρ εἰη δῆπου πάντως ἂν οὐκ ἐν ὑποστάσει τῇ καθ' ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἴδιαν ἔχοι τὴν ὑπαρξίν, νοοῖτο δ' ἂν μᾶλλον ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ ὡς ἐν τάξει συμβεβηκότας, εἰ καὶ ἀχωρίστως ἐνεῖη τυχόν, καθάπερ ἀμέλει τὰ εἶδη τοῖς σώμασιν. Ἀνύπαρκτος οὖν ὁ Υἱὸς, εἴπερ ἐστὶ καθ' ὑμᾶς ὡς χαρακτήρ ἐν τῷ Πατρὶ.

A. Ἀχρεῖον, βὺς δοικε, καὶ τοῖς ἀγαν αἰσχροῖς ἐναριθμῶν, τὸ βούλεσθαι τι νοεῖν ἀριστά τε καὶ ἀδιαπνύτως, πάρα γε τοῖς οὕτω διεστραμμένοις· τὸ δὲ ἀρρώστοῦν εἰς σύνεσιν, ἐντετιμηταί πως· καὶ παρατροπῆς μὲν ἀεὶ τῆς ἐπὶ τὸ λίαν εὐθηχῆς, τὸ ἴσοστατοῦν οὐδὲν, ἐν μοίρᾳ δὲ τῇ αἰσχίῳ τὸ εὖ ἔχειν ὑπελιημένον. Ἡ οὐκ ἀμεινον ἐνοεῖν, ὡς τὴν μὲν τοῦ Υἱοῦ φύσιν, ἥτις ποτέ ἐστι, κῆ μὲν ἐπαθῆσαι πῶ καθ' ἡμᾶς ἀνεφύπτον παντελῶς, μείζον δὲ εἰπεῖν ἢ κατὰ δύναμιν λόγου; « Δόξα γὰρ Κυρίου κρύπτει λόγον, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐκ πλείστων δὲ ὄσων θεωρημάτων, τὴν ὡς ἐν ἐσπέτρῳ γνώσιν οὐκ ἀνιδρωτὶ καὶ μόλις ἐρανίζόμεθα, ἰσχυαῖς δὲ δὴ λίαν καὶ οἰοεὶ κατεβρῆνημέναις φαντασίαις ἐνοοῖν τὴν ὡς ἐν αἰνίγμασι θέαν εἰς νοῦν συναγειρόντες, τὸ ἀκλινῆς ἐν πίστει κερδαίνομεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν κτίσμασι, καὶ τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ, οὐδὲν ἀκριδῶς καὶ μοναδικῶς ἐξήσηται πρὸς ἐμφέριαν τῆς ἀνωτάτω φύσεως τε καὶ δόξης, συνειμεν μόλις τὰ περὶ αὐτῆς, τὸ τελοῦν εἰς δῆλωσιν ἀπ' ἐκάστου τῶν ὄντων χρεωδῶς ἀρπάζοντες· σπιθαμῇ δὲ ὡσπερ μετροῦντες τὸν οὐρανὸν, βραχεὶ κομιδῇ τῶ γε ἐν ἡμῖν ὄντι κῆ πρὸς τὰ ἐπέκεινα νοῦ παντός ἀναμύειν οὐ παραιτούμεθα, φῶς τε, καὶ ζῶην, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ἕτερα ἄλλα πρὸς τοῦτοῦ, φάμεν εἶναι τὸν Υἱόν. Ἄνόμασται γὰρ οὕτω παρὰ γε τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, ἀλλ' οὐχ ἐκάστῳ τῶν ὀνομάτων τὴν ἀρῆρτον αὐτοῦ φύσιν ἐγκατακλείοντες, ἐκ διαφόρων αὐτὸν συγκεῖσθαι φάμεν, καὶ εἰς ἐν τι τὸ ἀκριδῶς ἔχον ἀναπακείσθαι μόλις. Ἄπλοῦς γὰρ ἐστὶ καὶ μονοειδῆς, ἀλλ' ἐκ πλείστων ὄσων τῶν αὐτῷ προσπεφυκότων οὐσωδῶς, εἰς αὐτὰς ὡσπερ ἴμεν ἰσχυὰς τῆς ἐπ' αὐτῷ θεωρίας καὶ συμμετρου περιωπῆς. Εἰ τοῖνυν λέγοιτο χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, ἀχωρίστως τε ἕμα καὶ προσπεφυκῶς συνυπάρχοντα νοεῖ, καὶ οἰοεὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ γεγεννηκότος. Ἡνίκα δ' ἂν καὶ ἀπαύγασμα, μονοουχὶ φωτὸς προέντος τε καὶ ἀαστράφαντος, εἰς νοῦν ἔχε τὴν ἐκ Πατρὸς οἰοεὶ πως πρὸς τὸ ἐξω διεκδρομῆν, οὔτε εἰσάπαν ἀπηλλαγμένως τῆς ὄθεν ἐστὶν ὑποστάσεως, οὔτε μὴν εἰσάπαν συνεσταλμένως, προσκχύπτουσιν δὲ ὡσπερ εἰς τὸ ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὴν καὶ εἰς ὑπαρξίν ἰδικήν. Ἐμφιλογωρεῖ μὲν γὰρ τῇ τοῦ Πατρὸς φύσει, μονοουχὶ ῥίζαν ἔχων αὐτὴν ὁ Υἱὸς, καὶ τομῆς τῆς εἰσάπαν οὐκ ἀνεγόμενος, πλὴν ὑφέστηκεν ἰδικῶς, καὶ ἔστιν Υἱὸς ἀληθῶς, οὐκ ἀνυπόστατος χαρακτήρ, οὐδὲ ἀνυπόστατος ἐπεβρῆμένος, ἢ συμ-

²⁵ Prov. xxv. 2.

θεοηκώς, ὡς εἶδος ἐν σώματι. Ζωὴ γὰρ ὢν κατὰ φύσιν, πῶς ἂν νοοῖτο μὴ ὑφεστάναι; Ἡ οὐ διεπίθου λέγοντος· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, τοῦτό μου ἐστιν ὄνομα, καὶ μνημόσυνον αἰώνιον γενεαῖς γενεῶν; »

B. Εὖ λέγεις. Εἰς καιρὸν δὲ ἡμῖν ὄντα τε ἐφησθε καὶ ζωὴν τὸν Υἱὸν, ὡς χαρακτηρὰ που πάντως καὶ ὁμοίωσιν ἀκριβοῦς τοῦ ὄντος τε καὶ ζῶντος Πατρὸς. Ἄλλὰ τί δῆτα, φασίν, εἴπερ ὧδε ἔχει, ζωὴν δέχεται παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐφη γὰρ αὐτός· « Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι, καταναρκήσας οὐδὲν· « Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Ζῶν Πατὴρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κρείσσον ζήσει δι' ἐμέ. » Πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ Παῦλος, « Ὁ δὲ Θεὸς, ἔφη, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, οὐ χάριτί ἔσται σεσωσμένοι, καὶ συνήγαγε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καὶ ὅλως διὰ πάσης, ὡς εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ζωοποιούμενός τε παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ζωῆς ὀραταί μετόχος. Τίνα δὴ οὖν ἀρετὴν τάληθες ἀντεξοισομεν τοῖς διεναντίας, ὡς ἥδιστα ἂν σου διακυθούμεν.

A. Ναὶ μὴν ἀριστά σοι καὶ οὐκ ἀποσχόπως που λέγειν ἐδόκουν, οὐχὶ τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐσίας καὶ ὑποστάσεως χαρακτηρὰ τὸν Υἱὸν νοεῖσθαι δεῖν, καὶ οὐκ ἀπαρόντως τῇ θεῖᾳ Γραφῇ.

B. Ἄριστα μὲν οὖν· ἀποφῆσαιμὶ γὰρ ἂν οὐδαμῶς τέ γε ὀρθῶς ἔχον τε καὶ εἰρημένον.

A. Ἐν δὲ γε τοῖς οὖσιν, ὅσα μὴ μόνον εἰς σχῆμα καὶ εἶδος μεμόρφωται τό τινος, οὐσιώδη δὲ μᾶλλον διεκλήρωσατο τὴν ἐμφέρειαν, ὁμοφυῆ δὴπου πάντως εἶεν ἂν, καὶ τῆς κατὰ πᾶν ὁμοιότητος ἀνευδῶς ἐξημμένα.

B. Πῶς δὴ φῆς; Οὐ γὰρ μοι μάλα σαφῆς ὁ λόγος.

A. Τὸ χαλκοῦ, φέρε εἰπεῖν, καὶ λίθου πεποιημένον ἀνδροειδὲς ἀγαλμα, πόττερα τῆς τοῦ δεῖνος οὐσίας, ἦγουν εἶδους καὶ μορφῆς, ἐξεικονισμένον εἴη ἂν;

B. Εἶδους δηλονότι.

A. Ὁ γε μὴν τοῦ δεῖνος υἱός, πρὸς αὐτῆς εἰς τοῦτο πλαστουργηθεὶς τῆς φύσεως, καὶ ἄκρως ἐξησχημένος πρὸς ὁμοίωσιν τοῦ γεννήσαντος, λόγοις δὲ δὴ φημι τοῖς κατὰ τὴν φύσιν, ἄρ' οὐκ ἂν νοοῖτο λοιπὸν φυσικῆ τε καὶ οὐσιώδους εἰκῶν;

B. Ναί.

A. Ὅντος δὴ οὖν ἦδη σαφοῦς τε καὶ ἐναργοῦς, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑποστάσεως χαρακτηρὸν ὑπάρχων ὁ Υἱός, ἀδιαλώδητόν τε καὶ ἀπαράσημον τὸ θεῖον ἐν ἑαυτῷ παρέδειξε κάλλος, διαβρήδην εἰπόν· « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστὶν » καὶ, « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα » πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐννοεῖν ὡς τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν ὑπάρχων διακρηπῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατὴρ, κατ' οὐδένα τρόπον ἀπολισθῆσειεν ἂν τοῦς [γρ. τοῦ] εἶναι ζωῆ, καὶ ζωοποιός, ἵνα μὴ διὰ τῆς

bitur non **559** subsistere? An non dicentem audisti: « Ego sum qui sum: hoc meum est nomen, et memoriale æternum generationibus generationum? »

B. Recte quidem. Cæterum opportune nobis dixisti, cum existere, tum esse vitam Filium, ceu characterem nimirum et similitudinem exactam Patris qui est et vivit. Verum si ita est, inquirunt, cur vitam demum accipit a Patre? Ipse enim dixit: « Sicut enim Pater vitam habet in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso ⁶⁰. » Quin et alibi dicere non veretur: « Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me ⁶¹. » Ad nos autem Paulus: « Deus autem, inquit, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo (cujus gratia estis salvati); et conresuscitavit, et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu ⁶². » Denique, ut verbo dicam, per omnem divinam Scripturam vivificatus a Patre cernitur et vitæ particeps. Quo pacto igitur veritatem adversariis opponamus, libentissime ex te audierim.

A. Equidem recte tibi nec abs re dixisse videor, non voluntatis Patris, sed substantiæ et hypostasis characterem Filium intelligendum esse, neque id Scripturæ divinæ repugnare.

B. Optime sane. Quod enim rectum est ac recte dictum, nequaquam inficiabor.

A. Res omnes quæ non solum ad formam et speciem formatæ sunt alicujus, sed substantialem potius similitudinem habent, ejusdem inter se sunt naturæ, et omnimodam similitudinem absolute retinent.

B. Qui tu ais? Non enim admodum mihi manifestum est quod dicis.

A. Hominis statua, ex ære, verbi gratia, aut lapide facta, utrum a substantia cujusdam, aut specie ac forma expressa est?

B. Forma certe ac specie.

A. Filius autem cujusdam, ab ipsa natura in hoc formatus, et ad similitudinem genitoris rationibus, nempe naturalibus, perfecte compositus, numquid tandem naturalis et substantialis imago esse censetur?

B. Maxime.

A. Cum igitur clarum sit ac manifestum Filium, qui Dei ac Patris substantiæ character est, illæsum et incorruptum divinitatis decus in seipso exhibuisse, cum clare et aperte **560** dixit: « Ego in Patre, et Pater in me est ⁶³; » et, « Qui videt me, videt et Patrem ⁶⁴; » quomodo necesse non erit cogitare ipsum, deitatis cum sit proprietatibus conspicuus, quemadmodum certe et Pater, nullo pacto desinere esse vitam, et vivificum, ne per imaginem detrimenti quid patiat is cujus est

⁶⁰ Exod. iv, 14, 15. ⁶¹ Joan. v, 26. ⁶² Joan. vi, 58. ⁶³ Ephes. ii, 4-6. ⁶⁴ Joan. xiv, 10. ⁶⁵ ibid. 9

imago? Nam si res ita se non habet, quod ad Filium quidem attinet, qui est imago Patris, erit quod suspicemur non jam vitam esse, sed vitæ potius indigum, eamque ab alio habere ipsum quoque Patrem. Alioquin, quomodo id quod vivificatur imago per omnia similis erit ejus quod vivificat, quod indiget ejus quod abundat, et quod sibi satis esse non potest, ejus quod aliis largiri potest?

B. Recte dicis.

A. Qui autem Filium vitæ participem, neque ipsum secundum naturam esse vitam stulte nugantur, ubinam ejus naturam statuunt diversam a vita quæ est in ipso, capere non possum. Alioqui, nonne necesse est id quod particeps alicujus esse creditur, alterius esse ab ipso naturæ, ne ipsum sui ipsius dicatur ac videatur esse particeps, siquidem est ejusdem naturæ?

B. Necesse.

A. Itaque si vita non est secundum naturam Filii, in propria utique erit natura, vitæ tanquam a se diversæ particeps. Respondeant ergo qui tam perversis suffragantur dogmatibus, sub quo genere ipsum collocaturi sint: ipsum quippe factum non esse antea demonstratum est.

B. Vita, inquit, factus est a Patre. Dixit enim Joannes: « Quod factum est in ipso, vita erat ⁶⁵. » Verbum igitur est vita.

A. Anibobus itaque colligatis, et in unum conjunctis, vita et Filio, non alium esse dicis a vita quæ est in ipso, ita ut diversis nominibus unius rei natura significetur, seu Filius, seu vita vocetur?

B. Assentior.

A. Ergone factam esse a Patre vitam existiment, citra dementiæ notam et crimen? Alioqui, nonne quod factum est, e nihilo productum dicere vel inviti cogentur, et quod esse cœpit non esse antiquius et prius quam esse sortitum? At istud non est vita, o boni, multum abest. Vita enim est, non id quod in vitam productum est, sed ei potius convenit semper esse, et existentiam habere principio et sine carentem. Quod si considerate sapienterque se loqui putant, **561** dum Filium asserunt vitam participem, quamvis censeatur esse vita, audiant vitam quidem dici id quod vivificat, non quod vivificatur, sicuti nempe lux, et sapientia, et virtus, non id quod lucis indiget, ac opus habet sapientia, et alterius virtutem appetit, sed potius quod illuminat, et sapientes reddit, et alios corroborat. An non iter ego tibi rectum et a lege commendatum insistere tibi videor? « Via enim ibis regia, » inquit ⁶⁶.

B. Ita prorsus.

⁶⁵ Joan. 1, 3, 4. ⁶⁶ Num. xvi, 22.

εικόνας ὑβρίζηται! πως ὁ οὐπὲρ ἐστὶν εἰκῶν; Συμβήσεται γὰρ, εἴπερ οὐχ ὧδε ἔχει, τὸ γε ἦχον εἰς τὸν Υἱὸν, ὅς ἐστιν εἰκῶν τοῦ Πατρὸς, ζωὴν μὲν οὐκ ἔστι, ζωῆς δὲ μᾶλλον ἐπιθεᾶ, καὶ τῆς παρ' ἐτέρου μέτοχον, καὶ αὐτὸν ἦδη πως ὑποπτεύεσθαι τὸν Πατέρα. Ἦ πῶς ἂν γένοιτο τοῦ ζωογονοῦντος εἰκῶν ἀπαράλλακτος τὸ ζωογονούμενον, τοῦ πλουσιῶς ἔχοντος τὸ ἐπιθεᾶς, τοῦ διανέμειν ἐτέροις οἴου τε τὸ καὶ ἰδίᾳ φύσει μὴ ἐπαρκοῦν;

B. Ἐὖ λέγεις.

A. Οἱ δὲ ζωῆς μέτοχον, καὶ οὐκ αὐτὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχειν ζωὴν, πεφλυαρηκότες τὸν Υἱὸν, ὅποι ποτὲ θεῖον ἂν τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὡς ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, νοεῖν οὐκ ἔχω. Ἦ οὐκ ἀνάγκη, τὸ ἐν μεθέξει τινὸς γενέσθαι πεπιστευμένον, ἑτεροφυᾶς εἶναι παρ' αὐτὸ, ἵνα μὴ αὐτὸ τι ἑαυτοῦ λέγοιτο τε καὶ ὁρῶτο μέτοχον, εἴπερ ἐστὶν ὁμοφυᾶς;

B. Ἀνάγκη.

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἐστὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὁ Υἱὸς, ἐν ἰδίᾳ που πάντως ἔσται φύσει, μεταλαχὼν ὡς ἑτέρας, ἢ ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς, τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς. Ἀποκρινάσθων δὴ οὖν οἱ τοῖς οὕτω παρεφθαρμένοις συναθλοῦντες δόγμασιν, ὑπὸ ποῖον ἡμῖν ἔσται κατ' ἐκείνους γένος· προαπέδειξε γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος, ὅτι μὴ γενητός.

B. Ζωὴ, φησὶ, γέγονε παρὰ τοῦ Πατρὸς· ἔφη γὰρ ὁ Ἰωάννης: « Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἦν. » Ὁ Λόγος οὖν ἐστὶ ζωὴ.

A. Συνεισδήσας οὖν ἀμφω, καὶ εἰς ἕν τι συνενεγκῶν ζωὴν τε καὶ τὸν Υἱὸν, οὐχ ἕτερον εἶναι φησὶ παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, ὡς διαφοροῖς ὀνόμασι τὴν ἐνὸς ἡμῖν τοῦ νοουμένου κατασημαίνεσθαι φύσιν, εἶπουν Υἱὸς, εἶτε ζωὴ λέγοιτο τυχόν;

B. Οὕτω φημί.

A. Εἶτα πεποιῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπειλήφασιν τὴν ζωὴν· καὶ πῶς ἂν οὐχὶ μωρίας αὐτοῖς ἐπίκλημα καὶ γραφὴ τὸ χρῆμα λοιπόν; Ἦ οὐχὶ τὸ γεγονός; ἐξ ἀνοπαρξίας παρηχθῆναι λέγειν, καὶ οὐχ ἐκόντας, ἀνάγκη, καὶ τὸ εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι παρακεκομισμένον, τοῦ εἶναι πρεσβύτερον τὸ μὴ εἶναι λαχεῖν; Ἄλλ' οὐ τοῦτό γε, ὃ βέλτιστοι, ζωὴ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ζωὴ γὰρ ἐστὶν, οὐ τὸ εἰς ζωὴν παρηγμένον· κρέποι δ' ἂν μᾶλλον αὐτῇ τὸ εἶναι διὰ παντός, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεύτερον τὴν ὑπαρξίν· ἔχουσιν. Εἰ δὲ δὴ σοφὸν ὄλονται καὶ κατεσκεμμένον ὑπάρχειν αὐτοῖς τὸν λόγον, τὸν ἐν μεθέξει ζωῆς, κἂν εἰ νοοῖτο ζωὴ, πρεσβεύοντα τὸν Υἱὸν, ἀκούοντων ὅτι ζωὴ λέγοιτο· ἂν τὸ ζωοποιῶν, οὐχὶ τὸ ζωοποιούμενον, καθάπερ ἀμέλει καὶ φῶς, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, οὐ τὸ φωτὸς ἐπιθεᾶς, καὶ σοφίας τητῶμενον, καὶ ἰσχύος τῆς παρ' ἐτέρου γλιχόμενον, τὸ φωτίζον δὲ μᾶλλον, καὶ σοφοῦς ἀποτελοῦν, καὶ δυναμοῦν ἐτέρους. Ἦ οὐχὶ δὴ τρίθεν εἶναι σοὶ δοκῶ, τὴν εἰς εὐθύ τε καὶ ἀκαμπτῇ καὶ ταῖς ἐκ νόμου ψήφοις ἐπαινουμένην; « Ὁδῶ γὰρ, ἔφη, πορεύσῃ βασιλικῇ. »

B. Καὶ μάλα.

A. Τὸ δὲ δὴ σχέσαι τῇ μὴ κατὰ φύσιν καταπλου-
 τῶν, καὶ μόλις τό γε ὄλωσ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἔστι,
 πῶς ἂν ἐν Ἰσῳ γένοιτό ποτε τῷ καὶ μετασχεῖν ἐφίεντι,
 καὶ χαριζομένῳ μεταλαχεῖν τῶν ἰδικῶς αὐτῷ προσ-
 εῖναι πεπιστευμένῳ; Ἀκούω γὰρ λέγοντος τοῦ Υἱοῦ·
 « Ὅσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ
 ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ. » Καὶ
 μάλα εἰκότως. Ἐνεργήσει γὰρ ἐν Ἰσῳ, καὶ οὐτι που
 παρηλλαγμένως, ἢ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ φύσις.
 Ζωὴ γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ, ζωὴ δὲ καὶ ὁ Υἱός, οὐ μείον
 ἢ ὁ Πατὴρ.

B. Ἄλλ', οἶμαί γε δὴ, φαῖεν ἂν, ὅτι Ψευδομυθεῖς,
 ὧ ἑυτος, οἴχεται δὲ δὴ σοι πρὸς τὸ μὴδὲν ἤδη πως
 ὁ νοῦς, καὶ τῶν μὲν ἐξ ἀκριβείας διημάτηκεν ἐν-
 νοιῶν, τὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ὑπερανεστηχός τε καὶ ὑπερ-
 κείμενον ἔν γε τῷ εἶναι ζωῆ κεκιδῆλευκέ τε καὶ
 μετασμιχρύνας ἔχει. Πῶς γὰρ ἢ πόθεν ἐν Ἰσῳ κεί-
 σεται τῷ Υἱῷ, καὶ εἰ καλοῖτο ζωῆ;

A. Βραχὺ πρὸς λόγους διαμελλήσαντες, ἀτρέμα
 ἔχειν δεῖν οἰησόμεθα μὲν ἡμεῖς. Οἱ δὲ τοῖς σφῶν αὐ-
 τῶν συναθλοῦντες δόγμασι, καὶ πειράσθων ἀναπει-
 θεῖν, ὡς ἀμείνων μὲν ἢ καθ' Ἰδὸν ζωοποιός ὁ Πατὴρ,
 μείων δὲ ἢ κατ' αὐτὸν, καίτοι ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρ-
 χων, ὁ Υἱός. Ἄλλ' ἔσονται μὲν οὐχ οἴοι τε τοῦτο δρᾶν,
 οἷδ' ὅτι, καταμανεύονται δὲ τὸ δοκοῦν, καὶ καθ-
 οριοῦσιν εὐκόλως, ἃ ἂν βούλωνται, τοῦ Υἱοῦ, καὶ θε-
 σμοῖς ἰδιοῖς τὴν ἀπάντην βασιλίδα καταζευγύνοντες
 φύσιν. Ἐἴτα τιμᾶν οἴονται τὸν Πατέρα, τὸν ἐξ αὐτοῦ
 πεφηνότα κατὰ φύσιν Υἱόν, ταῖς εἰς τὸ μείον κατα-
 λυποῦντες ψήφοις, καίτοι λέγοντα σαφῶς· « Ὁ πι-
 στεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν
 πέμψαντά με· » καὶ, « Ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμ-
 ψαντά με. » Τίνα γὰρ τρόπον καταθρήσαιμεν ἂν
 ζωὴν, ὄντα κατὰ φύσιν ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ
 νοοῖτο ζωὴ κατὰ φύσιν καὶ ὁ Υἱός; Τί δὲ οὐχὶ καὶ
 φάσκοντι πιστευτέον τὸ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ
 ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ; » Συνάρθρος δὲ καὶ μοναδικῶς
 ἑαυτὸν εἶναι λέγων τὴν ζωὴν, ἄρ' οὐκ ἐξώσειεν ἂν
 τοῦ εἶναι ζωὴν τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, εἰ μὴ φύσεως
 μῖς ἀμφοῦ τε εἶναι ὡσόμεν, καὶ δι' ἀμφοῖν εἰς ἡμᾶς
 ἐν Ἰσῳ τὸ χρῆμα λείπει, καὶ οὐτι που δυοῖν, ἀλλ' ὡς
 ἐξ ἑνὸς τοῦ τὰ πάντα ζωογονοῦντος Θεοῦ;

B. Ὡδε ἔχει.

A. « Ἡ οὐκ ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ
 ἐσμέν; »

B. Παντάσῃ μὲν οὖν, εἴπερ εἶναι συγχωρήσομεν
 ἀληθῆ τὸν ἱερώτατον Παῦλον.

A. Ἀληθὴς μὲν οὖν· πῶς γὰρ οὐ; Ζῆ γὰρ ἐν αὐτῷ
 καὶ λαλεῖ Χριστός, ὅς ἐστιν ἀλήθεια. Θεά δὲ οὖν, ὧ
 φιλόστης, ὡς ἐν Θεῷ Πατρὶ ζῶμεν τε καὶ κινούμεθα,
 καὶ ἐσμέν. Ὁ δὲ γε τοῦ εἶναι καὶ ζῆν χορηγός, οὐχ
 ἕτερος ἂν εἴη παρὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα Υἱόν, ὅς
 τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιώμασιν ὑπάρχων διαπρεπής, καὶ
 ζωῆς τῆς κατὰ φύσιν βλάστημα ζωοποιόν, ὡς ἰδιον
 ἀγαθὸν ἐνήσει τὴν ζωὴν τοῖς τούτου δεδημένοις, καὶ
 ὄλην συνέχει πρὸς τὸ εἶναι τὴν κτίσιν. Καὶ γοῦν
 Ἰουδαίους προσλαλῶν, « Ἀμὴν, ἀμὴν, φησὶ, λέγω

A. Porro quod habitudine non naturali vix obtinet
 ut sit in universum id quod est, quomodo simile erit
 ei quod et participare concedit, et adipisci dat ea quæ
 sibi peculiariter inesse creduntur? Audio enim di-
 centem Filium : « Sicut enim Pater suscitavit mor-
 tuos, et vivificavit : sic et Filius quos vult vivificat⁶⁷. »
 Jure merito quidem. Æqualiter enim operabitur,
 non diversa ratione cum Patris, tum Filii natura.
 Vita enim est Pater, et vita Filius non minus quam
 Pater.

B. Sed dixerint, opinor : Mentiris, vir bone; fru-
 stra tibi est animus, et a recto sensu aberrat, dum
 Patri præcellentiam in eo quod vita est adulterat ac
 deprimit. Quomodo enim aut unde æqualis erit
 B Filio, etiamsi vita nominetur?

A. Ubi paulum in his immorati fuerimus, quic-
 scendum nobis esse putabimus. Hi vero suis do-
 gmatibus opitulantes persuadere porro nitantur præ-
 stantiorē esse vivificum Patrem quam sit Filius,
 minorem autem eo Filium, licet vita sit secundum
 naturam. Verum istud facere, sat scio, non pote-
 runt, sed divinabunt, et pro sua libidine, quæcunque
 voluerint adversus Filium facile statuent, suis etiam
 legibus naturam omnium reginam subdentes. Et
 existimant honorem se præstare Patri, dum ex eo
 prognatum secundum naturam Filium, inferiorem
 non citra injuriam faciunt, tametsi aperte dicat :
 C « Qui credit in me, non credit in me, sed in eum
 qui misit me : et qui videt me, videt eum qui misit
 me⁶⁸. » Quomodo enim videbimus vitam esse se-
 cundum naturam in Filio Patrem, nisi intelligatur
 vita secundum naturam quoque Filius? Quidni vero
 credendum quoque dicenti : « Ego sum via, et veri-
 tas, et vita⁶⁹? » Singulariter autem ac solum se-
 ipsum esse vitam inquires, 562 annon excludet Pat-
 trem et Deum quominus sit vita, nisi naturæ unius
 utrumque esse concedemus, et per utrumque rem
 ipsam in nos æqualiter promanare, non utique duo-
 bus, sed uno omnia vivificante Deo?

B. Ita res est.

A. Numquid « in ipso vivimus, et movemur, et su-
 mus⁷⁰? »

D B. Ita quidem, si veracem esse concedemus Pau-
 lum sanctissimum.

A. Verax est certe : quis dubitet? Vivit enim in
 ipso et loquitur Christus, qui est veritas. Animad-
 verte igitur, amice, nos in Deo Patre vivere, et mo-
 veri, et esse. Ortus autem et vitæ largitor, non alius
 fuerit quam Filius ex ipso genitus, qui cum Patris
 proprietatibus clareat, et vitæ naturalis sit germen
 vivificum, vitam, ceu proprium bonum indit iis qui
 eo indigent, et omnem creaturam in suo esse con-
 tinet. Quocirca Judæos alloquens : « Amen, amen dico
 vobis, inquit, non Moyses dedit vobis panem de cælo,

⁶⁷ Joan. III, 21. ⁶⁸ Joan. XII, 44. ⁶⁹ Joan. XIV, 6.

⁷⁰ Act. XVII, 28.

sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est qui de caelo descendit, et dat vitam mundo ⁷¹. » Deinde suam nobis naturam declarans : « Amen, amen, inquit, dico vobis, qui credit, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae ⁷². » Si ergo aequaliter et eodem plane modo Filius in nobis operatur, in quantum est vita, neque minus quam Pater, quomodo non aequali in gloria substantiae illum statuent qui de eo recte sentiunt ?

ὁ Πατήρ· πῶς οὐκ ἐν ἰσοῖς ἀρχήμασι θεῶν ἂν οὐσίας καὶ διασκέπτεσθαι δεῖν ;

B. At sequemur, inquit, quæ ipse dixit Filius. Dixit enim aperte : « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso ⁷³. »

A. Adde quod deest, aut certe injuriam te scito facere veritati.

B. Quidnam ?

A. Illud quod iis quæ retulisti necessario et utiliter subjungitur : « Et potestatem dedit ei etiam iudicium facere, quia Filius hominis est ⁷⁴. »

B. Videris, opinor, illud ostendere velle, vitam a Patre Filium accipere, non quatenus intelligitur et est Deus, sed quatenus factus homo est, natura quidem non habens quod sit vita, sed vitæ potius a Deo particeps.

A. At quidni hæc tibi magis ipsi quam mihi temere tribuis ? Noane enim ex me audiisti Patrem dedisse Filio vitam habere in semetipso, et iudicandi potestatem, quoniam Filius hominis est ?

B. Audii ; **563** illud vero, *dedisse*, de solo iudicio positum est, inquit. Cum enim lex iudicium veluti peculiare munus attribuit Deo (dixit enim Dei esse iudicium), accepit Dei munus, ut homo.

A. Vivificare vero, o boni, utrum alii magis convenit quam Deo ? Nam Paulus sapientissimus ad Timotheum scribens dicit : « Testor coram Deo, qui vivificat omnia ⁷⁵. »

B. Esto : conveniat istud quoque Deo, inquit : quid tum ?

A. At quod Deo convenit et substantialiter tribuitur, numquid hominis naturæ datum est atque adventitium ?

B. Verum istud quoque.

A. Numquid vero homo est sicuti nos Christus, licet Deus intelligatur in quantum ex Deo genitus ?

B. Etiam, quidni enim ?

A. Naturæ igitur divinæ proprium et eximium opus, vita nimirum, data res est, sicuti homini ?

B. Certe Pater dicitur Filio dedisse vitam.

A. Adjice tempus, et solvetur quæstio. Cum enim similis nobis apparuit, tunc etiam vivificari dicitur, licet ipse vita sit secundum naturam, ex Deo vita. Et certe cum Pater dicitur ceu non habenti Filio dedisse vitam, facillime apparet Filium sibi ipsi

ἄµιν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ἡµῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ἡµῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. » Εἶτα τὴν ἰδίαν ἡµῶν κατασηµαίνων φύσιν, « Ἀµήν, ἀμήν, φησὶ, λέγω ὑµῖν· ὁ πιστεύων, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐγὼ εἰµὶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. » Εἰπερ οὖν ἐν ἰσῷ τε καὶ ἀπαρράλλακτως ἐνεργῆς ἐν ἡµῖν ὁ Υἱὸς, κατὰ γὰρ τὸ εἶναι ζωὴ, καὶ οὐ µείον ἢ αὐτὸν, εἶπερ ἑλιοντό τινες ὀρθὰ φρονεῖν ἐπ' αὐτῷ.

B. Ἄλλ' ἐφόµεθα, φησὶν, οἷς αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Υἱὸς. Ἐφη γὰρ ἀναφανδόν· « Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκεν ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ. »

B A. Προστίθει τὸ λείπον, ἦγουν ἀδικῶν ἰσθὶ τοι τὸ ἀληθές.

B. Τὸ τί δή ;

A. Τὸ οἷς ἔφη, ἀναγκαίως καὶ χρεωδῶς ἐπενηνεγµένον, τουτέστι· « Καὶ ἐξουσίαν δέδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν. »

B. Ἐοικας, οἶμαι που, καταδηλοῦν ἐκεῖνο θέλειν, ὅτι ζωὴν δέχεται παρὰ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐχ ἢ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεός, ἀλλ' ἢ γέγονεν ἀνθρώπος [γρ. ἀνθρώπος], ὁ φύσει µὲν οὐκ ἔχων τὸ εἶναι ζωὴ, ζωῆς δὲ µᾶλλον τῆς παρὰ Θεοῦ μέτοχος.

A. Καίτοι τί δήποτε µὴ οὐχὶ µᾶλλον σαυτῷ, ταυτὶ δὲ ἀβούλως ἀνάπτεις ἐμοί ; Οὐ γὰρ διεπύθου λέγοντος, ὅτι δέδωκεν ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν ;

B. Ἐπιθυµῶν· τὸ δὲ δη δοῦναι, νυνὶ κατὰ µόνου τοῦ κρίνειν τετάχθω, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ κρίνειν ὁ νόμος, ὡς γέρας ἐξαιρετον ἀνετίθει Θεῷ (ἐφη γὰρ ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστίν), δέχεται τὸ Θεοῦ γέρας, ὡς ἀνθρώπος.

A. Τὸ δὲ γὰρ ζωογονεῖν, ὧ βέλτιστοι, πρέπει ἂν ἐτέρῳ µᾶλλον ἢ Θεῷ ; Καίτοι καὶ Παῦλος ἡµῖν ὁ σωφώτατος, Τιμοθέῳ γράφων, « Διαμαρτύρομαι, φησὶν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα. »

B. Ναί, πρέπει ἂν καὶ τοῦτο, φησὶ, τῷ Θεῷ, ἀλλὰ ἴ µην ;

A. Τὸ δὲ Θεῷ πρέπον, καὶ οὐσιαστικῶς ἀνεµενον [ἴσ. ἀνακείµενον], ἄρ' οὐχὶ τῇ ἀνθρώπου φύσει δοτὸν τε καὶ ἐπακτόν ;

D B. Καὶ τοῦτο ἀληθές.

A. Ἀνθρώπος δὲ καθ' ἡµᾶς ὁ Χριστὸς, εἰ καὶ νοεῖτο Θεός, καθὸ πέφηγεν ἐκ Θεοῦ ;

B. Ναί· πῶς γὰρ οὐ ;

A. Φύσεως οὖν ἄρα τῆς θείας ἴδιον καὶ ἐξαιρετον ἔργον ἦν, τὸ ὡς ἀνθρώπῳ δοτὸν, τουτέστιν, ἡ ζωὴ ;

B. Ἄλλ' ὁ Πατήρ λέγεται τῷ Υἱῷ δεδωκέναι τὴν ζωὴν.

A. Προστίθει τὴν χρόνον, καὶ λελύσθω τὸ ζητούµενον. Ὅτε γὰρ πέφηγεν καθ' ἡµᾶς, τότε καὶ ζωοποιεῖσθαι λέγεται, καίτοι ζωὴ κατὰ φύσιν αὐτὸς ὢν, ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ ζωῆς. Καὶ γοῦν λεγομένου τοῦ Πατρὸς, ὡς οὐκ ἔχοντι τῷ Υἱῷ χορηγήσαι τὴν ζωὴν,

⁷¹ Joan. vi, 32, 33. ⁷² ibid. 47, 48. ⁷³ Joan. v, 16. ⁷⁴ ibid. 27. ⁷⁵ 1 Tim. v, 21.

κατίδοι τις ἄν, καὶ λίαν ἀμογητὶ, ζωῆς ὄντα χορηγὸν ἅ
 ἑαυτῶ τὸν Υἱὸν, καὶ οὕτι πού φαμεν, καθὼ νοεῖται
 Θεός, καθὼ δὲ πέφηνεν ἄνθρωπος, ᾧ δοτὸν τε καὶ εἰσ-
 κεκριμένον ἔξωθεν ἡ ζωή. Ἔφη μὲν γὰρ ὁ μακάριος
 Παῦλος· « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἑγείραντος Ἰησοῦν
 ἐκ νεκρῶν, οἰκεῖ ἐν ἡμῖν· ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν Χρι-
 στὸν Ἰησοῦν, ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν
 διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν. » Ὁ
 δὲ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐχὶ ταῖς ἐτέ-
 ρου μάλλον, ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις ἐνεργείαις τὸ χρῆμα
 διδοῦς, πρὸς Ἰουδαίους φησὶ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος·
 ἐγερῶ αὐτόν. »

B. Πῶς οὖν ἐνήργηκεν ὁ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ τὴν
 ζωὴν, εἴπερ ἀνεβίω Χριστὸς ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμει τε
 καὶ ἐνεργείαις ;

A. Ὅτι ζωῆς ὄντος τοῦ Πατρὸς, ζωὴ πέφηνεν ἐξ
 αὐτοῦ κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθῶς ὁ Υἱός, τῆς τοῦ
 τεκόντος οὐσίας ἐμφαντικῶς, καὶ ὅλος μὲν ὑπάρχων
 ἐν τῷ Πατρὶ, φέρων δὲ αὐ ὀλοκλήρως ἐν ἑαυτῷ
 τὸν Πατέρα. Ταύτη τοί φαμεν τὸ Πατρὸς ἐνέργημα
 καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅπερ ἂν ὁ Υἱὸς ἐργάσατο τοῦτό
 ἐστὶν ἐνέργημα τοῦ Πατρὸς. Καὶ γοῦν, τὴν ὡς ἐκ
 Πατρὸς ἐνέργειαν ἰδίαν οὐσαν ἐπιδεικνύς, καὶ τὸ ἐν
 ἅπασιν ἰσοεργὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοουσιότητος μῆ-
 νουσιν ἐναργῆ τοῖς φιλομαθεῖσι παρατιθεῖς, « Εἰ οὐ
 ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι,
 φησὶν· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις
 μου πιστεύετε. » Ὅτι δὲ αὐ· « Ὁ δὲ Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μέ-
 νων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. » Οὐ γὰρ δὴ χρῆται πρέπειν
 τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις τὰ θεοπρατῶς εἰρ-
 γασμένα διεννοεῖτο πού, τῇ δὲ γε ἀρρήτῳ καὶ ὑπὲρ
 νοῦν ἀνετίθει φύσει· διὰ τοι τοῦτο φησὶ· « Κἂν ἐμοὶ
 μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Τὰ γὰρ
 τοι θεοπρατῶς καὶ ὑπὲρ λόγον ἐξεργασμένα, τοῖς τῆς
 κενώσεως μέτροις ἐμφιλοχωρεῖν οὐκ ἐῤ τὴν ἐπ' αὐτῷ
 δόξαν τε καὶ πίστιν, αἰρεται δὲ ὡς περ ὄψου, καὶ ἄν-
 θρωπος μὲν οὕτι πού ψιλός, Θεός δὲ ὅτι καὶ ἐκ Θεοῦ
 γινώσκεται. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι ;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἀλλὰ με μικροῦ καὶ τότε παριπεῦσαν ὦχετο.

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς ;

A. Τὸ παρισθὲν ἀρτίως τοῦ Παύλου λόγιον, ἐν ᾧ
 καὶ μάλα σαφῆς ἡ διδασκίς ἦν, ὡς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύ-
 ματος ἡ παρὰ Πατρὸς ζωοποίησις ἐν τε αὐτῷ τῷ
 Χριστῷ καὶ ἐν ἡμῖν ἐκπράττεται. Ἔφη γὰρ, ὅτι « Εἰ
 δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἑγείραντος ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν
 οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν
 ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοι-
 κοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ἡμῖν. » Διὰ Πνεύματος
 οὖν ἄρα ζωοποιὸς ὁ Πατήρ, οὐχ ὡς διὰ κτίσματος
 ζωογονῶν τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὡς ἐν μεθέξει φύσεως τῆς
 ἰδίας, εἰς τὴν ἑαυτοῦ μεταπλάττων ζωὴν, τὸ ζωὴν
 οὐκ ἔχον ἐν ἰδίᾳ φύσει. Δοτὸν γὰρ πού φαίεν ἄν, οἷδ'
 ὅτι, τῇ κτίσει τὸ ζῆν.

B. Φαίεν γὰρ ἄν, ἐρήσεται δὲ καὶ πρὸς ἡμῶν αὐτῇ·
 « Τί γὰρ ἔχεις ὁ οὐκ ἔλαβες ; »

A. Ζωοποιὸν οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ καὶ

vitæ datorem esse, non qua Deus intelligitur, sed
 quatenus homo existit cui vita data res est et aliunde
 ascita. Dicebat enim beatus Paulus : « Quod si Spiritus
 ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in
 vobis : qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivi-
 ficabit et mortalia corpora vestra, propter inhabi-
 tantem Spiritum ejus in vobis ⁷⁶. » Dominus autem
 noster Jesus Christus non alterius, sed suis viribus id
 tribuens, de suo corpore ad Judæos inflit : « Solvite
 templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ⁷⁷. »
 « Δύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις

B. Quomodo igitur operatus est Pater in Filio
 vitam, si Christus sua vi et efficacia revixit ?

B

A. Nempe quod cum Pater sit vita, vita ex ipso
 prodiit secundum naturam ac vere Filius, substan-
 tiam in se Patris exprimens, et totus quidam ex-
 sistens in Patre, ferens autem rursus in se perfecte
 Patrem. Idcirco dicimus Patris opus esse etiam
 Filii, et quod Filius operatus fuerit, hoc esse Patris
 opus. Quocirca illam Patris operationem suam esse
 ostendens, et operandi omnimodam æqualitatem con-
 substantialitatis quam habet **564** cum illo, argu-
 mentum manifestum discendi cupidis exhibens : « Si
 non facio opera Patris mei, inquit, nolite credere
 mihi : si autem facio, et si mihi non vultis credere,
 operibus credite ⁷⁸. » Item : « Pater autem in me
 manens ipse, facit opera ⁷⁹. » Non enim in humani-
 tatis conditionem cadere putabat ea quæ divinitus
 fiebant, sed ineffabili et supremæ naturæ ea tribue-
 bat. Idcirco ait : « Si mihi non creditis, operibus
 meis credite. » Quæ enim Deo convenienter et supra
 quam dici possit eminenter facta sunt, non pa-
 tiuntur ut eum intra humanitatis modum contineri
 putemus ac credamus, sed in altum quodammodo
 tollitur, nec jam nudus homo, sed **Θεός** et ex Deo
 esse cognoscitur. Numquid verum est quod dico ?

B. Ita prorsus.

A. Sed me hoc pene fugit.

B. Quidnam ?

A. Quod nuper attuli Pauli oraculum, quo per-
 spicue utique docebatur per sanctum Spiritum vivi-
 ficationem illam a Patre cum in Christo, tum in
 nobis quoque fieri. Dixit enim : « Quod si Spiritus
 ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vo-
 bis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivi-
 ficabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem
 Spiritum ejus in vobis ⁸⁰. » Per Spiritum igitur
 vivificus est Pater, non tanquam per creaturam
 vivificans creaturam, sed tanquam participatione
 suæ naturæ in suam vitam transformans id quod
 vitam non habet in sua natura. Vivere enim, sat
 scio, dixerint, rem datam esse creaturæ.

B. Dixerint quidem ; nam ipsi nos quoque dice-
 mus : « Quid enim habes quod non accepisti ⁸¹ ? »

A. Vivificus ergo est Spiritus sanctus, cujus facti

⁷⁶ Rom. viii, 11. ⁷⁷ Joan. ii, 19. ⁷⁸ Joan. x, 37, 38. ⁷⁹ Joan. xiv, 10. ⁸⁰ Rom. viii, 11. ⁸¹ I Cor.

participes, Dei unius ac veri, ceu vitæ, participationem adipiscimur

B. Assentior. Recte enim sentis, quandoquidem etiam in nobis ipsis Dei participationem et præsentiam Spiritus implet. Memini enim Joannem scribere in hunc modum : « Ex hoc cognoscimus quod in nobis est, quoniam de Spiritu suo dedit nobis ⁶¹. »

A. Adverte igitur, quæso, divini ac vivifici Spiritus largitorem ac datorem esse de Deo genitum Filium. Insufflavit enim discipulis suis, dicens : « Accipite Spiritum sanctum ⁶². » At numquid absurdissimum fuerit vitæ largitorem eum esse qui non sit vita, quemadmodum illi nescio quo pacto sentiunt? Nam cur demum, amabo vos, siquidem vita non est, ceu proprium bonum Spiritum immitit, et insufflando **565** datorem vitæ seipsum declarat? Cum ergo dicitur vitæ particeps Filius, aut

a Patre vivificari, divinam statim naturam totam reputa velut in Patre intellectam, in quo et ex quo Filius, et Spiritus vivificans, res ascititiam vitam habentes vivificans, non tanquam ineffabilis naturæ instrumentum, sed ipsius quodammodo totam qualitatem per seipsum creaturæ largiens, et transformans utique id quod est corruptioni obnoxium ad vitam longævam. Cujus rei contemplatione eruditus, vivificationem in Christo comperies in eo solum perfici quod natura sua vivificari potest, id est homine. Qui enim vere est ex Patre et Unigenitus, per sumum Spiritum carnis suæ corruptionem repulit, suumque templum morte fortius reddidit. Etenim quatenus Deus est et ex ipsa naturali vita processit, Patre videlicet, vitam quoque ipsum esse natura testis nobis locuples ac verus fuerit divinus ille Joannes. Sic enim scribit de ipso : « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis ⁶³. » Porro clarius exponens quænam demum esset illa quæ ab ipso vita vocata est, rursus ait :

« Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Illic est verus Deus, et vita æterna ⁶⁴. » Ubi enim aut quomodo intelligatur, et in principio exsistere, et Deus verus, nisi haberet existentiam et immutabilitatem illo suo in mundum adventu priorem? Vita enim secundum naturam esse, tunc sane, tunc ut par est agnoscitur. Deo enim vero congruit ut sit talis, repugnabitque contrarium, quippe cum nomen ei sit, Qui sum : « Ego enim sum, inquit, qui sum; hoc nomen meum est, et memoriale æternum generationum generationibus ⁶⁵. »

διαμαρχειται τὸ ἔμπαλιν, καὶ γοῦν ὀνομά τε Ἦν αὐτῷ ὄνομα, καὶ μνημόσυνον αἰώνιον γενεῶν γενεαῖς. »

B. At si largiris, inquirunt, Patris operationem

A λαχόντες τὴν μέθεξιν, Θεοῦ τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ μετελάχομεν, ὡς ζωῆς.

B. Σύμφημι. Φρονεῖς γὰρ ὀρθῶς, ἐπειτοὶ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν Θεοῦ μέθεξιν τε καὶ παρουσίαν τὸ Πνεῦμα πληροῖ. Διαμεμνήσομαι γὰρ Ἰωάννου γράφοντος ὡδί· « Ἐκ τούτου γινώσκουμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστίν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. »

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὦ ἑταῖρε, τοῦ θείου τε καὶ ζωοποιῦ Πνεύματος χορηγὸν καὶ δοτῆρα, τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα Υἱόν. Ἐνεφύσησε γὰρ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Εἶτα πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν λίαν ἀπηχεστάτων, ζωῆς ὑπάρχειν χορηγὸν τὸν οὐκ ὄντα ζωὴν, κατὰ γε τὸ ἐκείνοις οὐκ οἶδ' ὅπως δοκοῦν; Καίτοι τί δήποτε, φαίην ἂν εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν οὐ ζωῆ, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν ἐνίσχί τε

τὸ Πνεῦμα, καὶ τρόπῳ τῷ κατὰ τὴν ἐκφύσησιν, χορηγὸν ὄντα ζωῆς ἑαυτὸν ἀποφαίνει; Ὅταν τοίνυν λέγεται ζωῆς μέτοχος ὁ Υἱός, ἤγουν ὅτι ζωοποιεῖται παρὰ Πατρὸς, τὴν θεῖαν εὐθύς ἀναλογίζου φύσιν ὄλην ὡσπερ ἐν Πατρὶ νοουμένην, ἐν ᾧ καὶ ἐξ οὗ καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιόν, τοῖς εἰσχεκρίμενῃν ἔχουσι τὴν ζωὴν, τὴν ζωοποίησιν ἐνεργοῦν, οὐχ ὡς τῆς ἀρρήτου φύσεως ὄργανον, ἀλλ' οἷοις πῶς ὄλην αὐτῆς τὴν ποιότητα δι' ἑαυτοῦ τῇ κτίσει δωρούμενον, καὶ ἀναμορφοῦν εὐ μάλα τὸ φθείρεσθαι πεφυκός, εἰς μακράλινα βίον. Ἐννοῖαις δὲ ταῖς εἰς τοῦτο σεσοφωμένος, τὴν ἐν Χριστῷ ζωοποίησιν ἐνεργημένην εὐρήσεις, εἰς γε δὴ μόνον τὸ ζωοποιεῖσθαι πεφυκός, τουτέστι, τὸ ἀνθρώπινον. Ὁ γὰρ ἐκ Πατρὸς ἀληθῶς καὶ μονογενῆς, διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς ἀπεσῆει τὴν φθορὰν, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν οἰκεῖον ἀπετέλει ναόν. Ὅτι γὰρ, ἢ Θεός τὲ ἐστὶ καὶ ἐξ αὐτῆς ἀνέφυ τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Πατρὸς, ζωὴ καὶ αὐτὸς; κατὰ φύσιν ἐστὶ, μάρτυς ἂν γένοιτο περιφανῆς τε καὶ ἀληθῆς ὁ θεσπέσιος; Ἰωάννης. Γράφει γὰρ ὡδε περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς; ἡμῶν, ὃ ἑθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. »

Σαφέστερον δὲ καθιστὰς τὸ, τίς ἂν εἴη λοιπὸν ἡ πρὸς αὐτοῦ κεκλημένη ζωὴ, πάλιν φησί· « Καὶ οἶδαμεν, ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἦκει· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. » Ποῦ γὰρ ὄλω; ἢ πῶς ἂν νοοῖτο καὶ ὑπάρχων ἀπαρχῆς καὶ Θεὸς ἀληθινός, εἰ μὴ τοῦ κεκλησθαι πρὸς ὑπαρξιν προσβυτέρων τε καὶ ἀνωτάτω τὸ εἶναί τε αἰεὶ, καὶ ὡσαύτως ἔχει[ν] λαχόν; Ζωὴ γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, τότε δὴ, τότε περὶ πῶς ἐπιγινώσκειται. Θεῷ γὰρ που τῷ ἀληθινῷ, τὸ ὡδέ τε εἶναι πρέπει ἂν, καὶ

« Ἐγὼ γὰρ, ἐφασκεν, εἰμὶ, ὁ Ἦν, τοῦτό μοῦ ἐστίν

B. Ἄλλ' εἰ χαρίζῃ, φησί, τὴν τοῦ Πατρὸς ἐνέρ-

⁶¹ I Joan. iv, 13. ⁶² Joan. xx, 22. ⁶³ I Joan. i 4-5. ⁶⁴ I Joan. v, 20. ⁶⁵ Exod. iii, 14, 15.

γειαν τῷ Υἱῷ, καὶ τοῦτο ἀπαρallάκτως, ἰσοσθενῆ τε εἶναι φησ, ποῦ ποτε τὸ μείον ἐτι τηρήσεις αὐτῷ, καίτοι λέγοντι σαφῶς· « Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστι; » καὶ πάλιν· « Πορευομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν; » Ἥδει γὰρ ὄντα Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα.

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν εἶναι πεπιστεύασαι τὸν Υἱὸν, κτίσμα που πάντως, καὶ ἕτερον παρὰ τοῦτο οὐδὲν εἴη ἄν. Ἐπὶ δὲ γε τοῖς ὡδε φρονεῖν ἡρημένοις, οἶμαι δὴ πρέπειν ἐκεῖνο εἰπεῖν· « Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτός; » Ἐπιφωνεῖτω δὲ πᾶς αὐτοῖς φιλόθεός τε καὶ εὐσεβής· « Ἀπηλλοτριώθητε ἀπὸ Χριστοῦ, τῆς χάριτος ἐξέπέσατε. » Μερὶς δὲ καὶ κληῖρος ὑμῖν, Θεός μὲν οὐκέτι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ νόθος; δέ τις ἀπλῶς καὶ ψευδώνυμος, κατάπλαστον ἔχων τὴν τῆς θεότητος δόξαν. Αἰλατρευκάσιν ἀληθῶς τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, διὰ τοῦτο καὶ ἐν μείοσιν ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ, καὶ ἐπακτὸν ἔχειν τὴν ζωὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν οἷς ἡ ζωὴν ἰδίαν οὐκ ἔχουσα κτίσις, πεπιστεύασαι τὸν Υἱὸν. Εἶτα τί προσκυνεῖν ἐγνώκασιν, ὃν τοῖς τῆς κτίσεως ἐγκαταδεσμοῦσι μέτροις, καὶ τῆς κατὰ πάντων οὐσιώδους ὑπεροχῆς δυσσεβούντες ἀπαλλάττουσι; καίτοι λέγοντος Ἰωάννου σαφῶς· « Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Οὐ γὰρ δὴ ταῖς κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχαῖς τὸ ἐπάνω πάντων ὁ Υἱὸς κεκτῆσται· ἐπειδὴ δὲ, ἐν τῷ « πάντα » εἰπεῖν, γεννητοῦ παντός εἰσφέρεται δήλωσις, ὑπερανστήξει τὰ πάντα, τὸ τελεῖν ἐν κτίσμασιν οὐδαμόθεν ἔχων ὡς ἴδιον, ὁ Υἱός· ἐπεὶ μὴ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστίν, ἀλλ' ἐπάνω πάντων ἐξηρημένως, διὰ τὸ εἰς λῆξιν ἰέναι τὴν ἀνωτάτω λοιπὸν, ἧς ἐπέκεινα παντελῶς οὐδέν. Ἡ οὐχὶ Θεός, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καθὰ καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν ἐφη Παῦλος;

B. Ναί.

A. Τοῦτο δὲ ἦν ὁ Υἱός· « Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. »

B. Τί οὖν ἐροῦμεν, εἰ φαλεν, ὅτι γέγραπται περὶ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα;

A. Ἄλλ' εἰ προσθεῖεν ἡμῖν, ὡς Ἐρμίας, τὸ ἀναμαθεῖν ἐθέλειν, ὅπη τε καὶ ὅπως εἰσποίητον ἔχει τὸ εἶναι Θεός ὁ Υἱός, καίτοι κατὰ φύσιν καὶ αὐτῷ τῷ εἶναι συμπαρομαρτοῦν τὸ ἀξίωμα λαχών, αὐτόθεν, οἶμαι που, καταβαλοῦσι, καὶ τὸ δύσερι μεθέντες ὡς νόσον ἀποπληξίας, ἀποπαύσονται μὲν τὴν ἀρρήτον τοῦ Υἱοῦ συκοφαντοῦντες οὐσίαν, φρονεῖν δ' ἂν ἔλοιτο μεθ' ἡμῶν ὀρθά. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν, κατὰ τὸ εἶδος, ἐνστήσονται ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαμύνοντες δόξαις, καὶ τοῦ ψεύδους ὑπερμαχόμενοι, καὶ προσετηκότες γενικῶς, οὐ προθυμίαις, οἶμαι, δευτέραις, ἢ αἴσπερ ἂν ἔλοιτό τινες κατὰ δὴ οὖν τὸν πολέμου καὶ μάχης ὠπλισθαι νόμον, πρὸς τε παίδων καὶ πρὸς γυναικῶν. Ἡμᾶς δὲ ἀνάγκη, λεπτοεπεῖν ἡρημένους,

A Filio, idque eodem plane modo, et eadem vi præditam dicis, quo pacto demum eum minorem esse statues, cum dicat aperte: « Pater major me est⁸⁶; » item: **566** « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum ac Deum vestrum⁸⁷? » Sciebat enim esse Deum suum Patrem.

A. Ergo, nisi naturalem et verum Deum esse credunt Filium, creatura utique, nihilque præter hoc aliud fuerit. De his vero qui in ea sunt sententia, apte dici posse reor: « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo populum istum die ac nocte⁸⁸? » Quivis autem pius ac Dei amans illis inclamabit: « Abalienati estis a Christo, a gratia excidistis⁸⁹. » Pars autem et sors vobis non jam Deus est, multum abest: sed spurius quidam prorsus et falso nuncupatus, fictitiam habens divinitatis gloriam. Profecto creaturam adorarunt præ Creatore, proindeque minorem quam sit Pater, et ascititiam habere vitam, imo eundem cum creatura, quæ vita propria caret, Filium crediderunt. At cur adorare statuerunt eum quem intra modulum creaturæ coercent, et impie summa illa supra omnia eminentia spoliant, quamvis Joannes aperte dicat: « Qui desursum venit, super omnes est⁹⁰? » Non enim erit supra omnia Filius per comparisonem, sed cum hoc vocabulo « omnia » creatum omne significetur, transcendet omnia, cum nullo modo proprium sit Filio inter creaturas numerari. Alioqui, non est in omnibus quidem Filius, sed supra omnia eximia ratione quadam elatus, propterea quod ad supremum fastigium pervenerit ultra quod omnino nihil est. Nonne Deus, nomen est, quod est super omne nomen, quemadmodum divinus etiam nobis Paulus dixit⁹¹?

B. Omnino.

A. Hoc autem erat Filius: « In principio enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁹². »

B. Quid ergo respondebimus, si dixerint scriptum esse de Patre, dedisse ei nomen quod est super omne nomen?

A. Atqui si addiscere porro velint, Hermia, qui et quomodo ascititium Filio sit quod sit Deus, quamvis secundum naturam dignitatem illam una cum ipso esse acceperit, illico, ut reor, abjicient, rixandique studio veluti stupore corporis relicto, a calumnianda ineffabili Filii substantia cessabunt, nec dubito quin rectam nobiscum amplexuri sint sententiam. Sed illi quidem, ut conjicere est, instabunt, suam tuentes opinionem, propugnantesque mendacium, ac fortiter defendentes, **567** non minori, ut reor, ardore, quam pro liberis et uxoribus quidam ad bellum et pugnam armantur. Nobis autem quibus subtiliter disputare constitutum est, operæ pretium est occulta reterege et

⁸⁶ Joan. xiv, 28. ⁸⁷ Joan. xx, 17. ⁸⁸ Jerem. ix, 1. ⁸⁹ Galat. v, 4. ⁹⁰ Joan. iii, 31. ⁹¹ Philipp. ii, 9. ⁹² Joan. i, 1.

rudioribus haud captu facilem nudare veritatem.

B. Recte dicis.

A. Dixit ergo nobis divinus ille Paulus de unigenito : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, et terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris »⁵³. Numquid igitur ipsum etiam incarnationis Verbi tempus, si forte loqui posset, ita sentientibus palam et aperte claniaret Verbum, non quatenus Deus esse intelligitur, sed quatenus homo apparuit, divinitatis gloriam repetiisse, dicique tum exaltari demum, cum et in carne esset, et cum exinanivit atque humiliavit seipsum? Cæterum doce, quæso, nam ex te sciscitari libet

B. Quidnam ais?

A. Exinanivit seipsum Unigenitus, in forma servi descendens, et crucem pertulit, ignominia contempta⁵⁴, factusque obediens usque ad mortem. Proinde, inquit, dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. An igitur nostri similis cum esset, recte factorum mercedem, et obedientiæ donum, et coronam fortitudinis habuit, quod vocatus sit Deus, et adorandus sit ab ipsis sanctis angelis, nobisque qui in terra degimus, et iis qui jam ex hac vita migraverunt?

B. Videlicet.

A. Igitur (dicam enim aliquid laud multum decori impræsentiarum sollicitus, quod necessitas ita postulat) hominum lapsibus, ac nostris peccatis maximam habeat gratiam Unigenitus. Sciat vero occasionem sibi fuisse gloriæ illius deificæ, humanitatis peccata. Nisi enim peccassemus, non factus fuisset nostri similis, et nisi factus esset nostri similis, neque cracem sustinuisset, ac nisi mortuus⁵⁶⁸ esset, neque nobis et sanctis angelis adorandus esset.

B. Audax quidem oratio, sed probabilitatem habet.

A. Sin autem etiam erat in æqualitate et forma Patris, ab inanitionis conditione liber cum esset, quidnam ei gloriæ additum fuisset, accepto nomine quod est super omne nomen, circa tempus inanitionis? Numquid intelligis quoniam ipsorum recedente oratio, si subtilius indagetur?

B. Intelligo.

A. Vin' tu ergo, relicta impræsentiarum nimia

⁵³ Philipp. II, 6-11. ⁵⁴ Hebr. XII, 2.

ἀνασκαλεύειν τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὸν τοῖς ἀμαθεστέροις οὐ βῆδραν ἐλεῖν ἀπογυμνοῦν ἀλήθειαν.

B. Εἶ λέγεις.

A. Ἐφη τοίνυν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ τοῦ Μονογενοῦς : « Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερῦψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Ἄρ' οὖν, οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καιρὸς, εἴπερ ἔλοι ποθὲν τὸ ἀνακεκραγεῖν δύνασθαι, τοῖς οὕτω νενοηκόσιν ἀναφανδὸν ἔρεθ, ὡς οὐχ ἥπερ ἀννοῖτο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἢ πέφηνεν ἀνθρώπος, εἰς τὴν τῆς θεότητος ἀναπεφοίτηκε δόξαν, καὶ μετὰ σαρκὸς, καὶ ὅτε κεκένωχέ τε καὶ τεταπεινώκεν ἑαυτὸν. τότε καὶ ὑψοῦσθαι λέγεται; Ἐπει, δίδασθε· πυθομένην γὰρ ἂν ὡς ἡδιστα σου, καὶ ἐρομένην φράσον.

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Κεκένωκεν ἑαυτὸν ὁ Μονογενὴς, καθελὶ ἐν δούλου μορφῇ, καὶ ὑπέμεινε σταυρὸν, ἀσχύνης καταφρονήσας, καὶ γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου. Τοιγάρτοι, φασίν, ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Ἄρ' οὖν ἐν τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς μισθὸν ἀνδραγαθημάτων, καὶ δῶρον ὑπακοῆς, καὶ στέφανον εὐτολμίας τὸ κεκλησθαι Θεὸς ἐκτίσατο, καὶ τὸ προσκυνεῖσθαι δεῖν πρὸς τε αὐτῶν τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἡμῶν τε τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ τῶν ἡδὴ κατοικομένων;

B. Ἔοικεν.

A. Οὐκοῦν (ἔρω γὰρ δὴ τι), μικρὰ τοῦ πρέποντος εἰς γε τὸ παρὸν φροντίσας, διὰ τὸ ἀναγκαῖον· τοῖς τῶν ἐπὶ γῆς ὀλιθήμεσι, καὶ ταῖς ἡμῶν ἀμαρτίαις, πλείστην μὲν ὄσην ἐχέτω τὴν χάριν ὁμογενὴς [Ἰσ. Μονογενὴς.] Ἰστω δὲ, ὅτι πρόφασις αὐτῷ τῆς θεοποιου δόξης, τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ἐγκλήματα. Εἰ μὴ γὰρ ἡμάρτομεν, οὐκ ἂν γέγονε καθ' ἡμᾶς· καὶ εἰ μὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς, οὐδ' ἂν ὑπέμεινε τὸν σταυρὸν· καὶ εἰ μὴ ἀπέθανεν, οὐδ' ἂν ἐκτίσατο τὸ προσκυνεῖσθαι δεῖν πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

B. Θρασύς μὲν ὁ λόγος, πλὴν ἔχει τὸ πιθανόν.

A. Εἰ δὲ καὶ ἦν ἐν ἰσότητι καὶ ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς, τῶν τῆς κενώσεως μέτρων ἀμέτοχος ὢν, ποῖαν ἂν ἔχοι δόξης ἐπίδοσιν, τὸ ὄνομα λαβὼν τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, κατὰ τὸν τῆς κενώσεως χρόνον; Ἄρ' οὐ συνίης ὅποι ποτὲ αὐτοῖς ἀποκινδυνεύσειεν ἂν ὁ λόγος, εἰ ὁ οὐκ ἐπὶ λεπτότερον;

B. Συνίημι.

A. Βούλει δὴ οὖν, μεθέντας εἰς τὸ παρὸν τὸ ἄγαν

ισχυρολογεῖν, ἐπ' ἐκεῖνο ἴωμεν, τὸ, ὅτι Θεὸς ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενὴς, καίτοι μακρὸν ἐπὶ τούτῳ διαπανήσαντες λόγον ἐν γε τοῖς πρῶτοις;

B. Καὶ μάλα.

A. Οὐκοῦν, διὰ μὲν φωνῆς Ἡσαίου, φησὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ἔτι ἀπ' ἀρχῆς. » Ἀνακεκραγόντων δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἐπαοὶ τις ἂν πρὸς αὐτόν· « Οὐχὶ σὺ ἀπαρχῆς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν; » Ἰδοὺ Θεὸς ἀπαρχῆς κατωνόμασταί τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς, ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Ὁ δὲ γε θεοπέσιος Ἰωάννης, ὅτε τοὺς ἐφ' Ἰησοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐποιεῖτο λόγους, « Ὁ ἦν, φησὶν, ἀπαρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακάμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. » Προσεφώνει δὲ τισι· « Γράψω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπαρχῆς. » Καὶ τίς δὴ οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἐφη πάλιν· « Τάδε λέγει ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. »

B. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἦν καὶ πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ αὐτοὶ φαίεν ἂν· τὸ δὲ ὅτι καὶ Θεὸς ἦν, οὕτω σαφῶς διεγίνωσται, φασί. Δέχεται γὰρ, ὡς οὐκ ἔχων δηλονότι.

A. Εἶτα πῶς οὐκ ἐπὶ καιροῦ τοῖς τὸν ἀπόπτυστον τουτοῦν προεμένους λόγον εἰκότως ἐπιστυγνάζοντες καὶ ἡμεῖς, ἐροῦμεν· « Οἱ κωφοὶ, ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ, ἀναδλέψατε ἰδεῖν. » Οὐ γὰρ ὅτι ἦν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἀναγράφοντος ἐναργῶς τοῦ θεηγόρου καὶ εὐαγγελιστοῦ, καθάπερ ἐξ οἴνου καὶ μέθης πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἰόντες ἀκατασκέπτως, κατειρωνεύονται τὴν ἀλήθειαν. Φέρε δὴ οὖν καὶ δι' ἐτέρων ἐλάσαντες ἐνοιῶν, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστίν, ἐπιγινώσκωμεν τὸν Ἰόν. Ἡ γὰρ οὐχὶ πρέπει ἂν τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν Θεῷ, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ ψηφιοφορεῖν, καὶ στεφανοῦν μὲν ἐπαίνους τοὺς νόμον ἔχοντας τοῦ βίου τὸν ὀριστήν, καὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ περιόπτου ἐκτετιμηκότας ζῶν, κολάζειν δὲ τοὺς ἡμαρτηκότας, ὡς ἀλαζόνας καὶ ὑβριστάς, καὶ θεομοῖς τοῖς ἄνωθεν ἐμπαροινούντας εὐκόλως;

B. Πρέπει ἂν.

A. Τί δὲ δὴ τὸ, πληροῦν τὰ πάντα δύνασθαι, καὶ διὰ πάντων μὲν ἔχειν, εἶναι δὲ καὶ ἐν πᾶσι, δοίης ἂν ἐτέρῃ φύσει παρὰ τὴν θείαν;

B. Οὐκ ἔγωγε· πῶς γάρ;

A. Τὸ δὲ Θεῷ πολιτεῦσθαι καὶ διαδιοῦν, αὐχημά τε ποιῆσθαι Θεὸν, οὐχὶ φαίεν ἂν, ὧ ἑταῖρε, τοῖς ἁγίοις ἀρμοδιώτατον;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἴθι δὴ οὖν, ἐκεῖνο φράσον.

B. Τὸ ποῖον;

A. Οὐχὶ « πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἀνωθέν ἐστι καταβαίνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων, ἢ λόγος δὲ σοφίας, τὸ πάντων μάλιστα τιμὰλφρέστατον;

B. Σύμφημι· Γράμμα γὰρ ὧδέ φησιν ἱερόν.

A. Θέα δὴ οὖν τῶν ἄνωθεν τε καὶ ἐκ Πατρὸς ὡς ἡμᾶς ἡρότων ἀγαθῶν διανομέα καὶ πρύτανιν, καὶ

A subillitate, pergamus ad illud, nimirum quod Deus erat in principio, et in forma et æqualitate Patris Unigenitus, quamvis longum ea in re sermonem antea consumpserimus?

B. Pervelim.

A. Itaque, per vocem quidem Isaiaë dicit Deus ac Pater: « Ego Dominus Deus, jam ab initio ». Ipsos vero sanctos patres ad ipsum clamantes audire licet: « Nonne tu ab initio Dominus Deus noster, et non morimur? » Ecce Deus ab initio nominatur, et est revera Deus ac Pater. Divinus autem Joannes, cum ad nos de Filio verba faceret: « Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ ». Nonnullos autem sic alloquebatur: « Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est ». Quis autem ille sit, ipse rursus dixit: « Hæc dicit qui est, qui erat, et qui venturus est ».

B. Atenim dicent fuisse quidem etiam ante creationem; quod autem Deus esset, nondum claro cognitum est, inquirunt. Accipit enim, quasi non habeat, videlicet.

A. Atqui nonne opportune nos iis qui abominandum istud proferunt succensentes, reponemus: « Surdi, audite, et cæci, respicite. » Cum enim theologus et evangelista diserte scribat non quod erat simpliciter, sed quod Deus erat Verbum, ebriorum ac temulentorum more ad quidvis temere delati, subsannant veritatem. Age ergo, aliis quoque rationibus progressi Deum secundum naturam esse agnoseamus Filium. Nunquid ei qui secundum naturam Deus est convenit unicalque leges imponere, eosque laudare qui ad legis præscriptum degunt, ac honestam et laudabilem vitam colunt, peccantes autem punire ceu præferoces et insolentes, et legibus divinis facile insultantes?

B. Convenit certe.

A. Quid vero, omnia implere posse, et omnia permeare, et in omnibus esse, tunc alii naturæ tribueris quam divinæ?

B. Non, equidem: qui enim fieri possit?

A. In Deo porro degere ac vivere, Deoque gloriari, nunquid sanctis apprimè convenire dixerint, amice?

B. Ita prorsus.

A. Age ergo, dic nobis illud.

B. Quidnam?

A. Nunquid « omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum », sermo autem sapientiæ, res est omnium pretiosissima?

B. Assentior: sic enim Scriptura sacra loquitur.

A. Considera itaque superiorum honorum et quæ a Patre in nos dimanant distributorem et largito

⁹⁹ Isa. XLIII, 12, 13. ¹⁰⁰ Joan. I, 1. ¹⁰¹ Joan. II, 13. ¹⁰² Apoc. I, 8. ¹⁰³ Jac. I, 17.

rem esse Filium, idque pro potestate ac imperio. Dixit enim Paulus : « Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi ¹. » Quin et alibi cum ad sanctissimum Mo- sen dixerit Deus : « Quis dedit os homini, et quis fabricatus est mutum et surdum, videntem et cæcum? nonne ego Dominus Deus? et nunc vade, et ego aperiam os tuum ² : » rursus Dominus no- ster Jesus Christus sanctos apostolos allocutus est, dicens : « Ponite ergo in cordibus vestris non præ- meditari quemadmodum respondeatis : ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri ³. » Cum autem beatus David canat Deum judicem esse, et certo constet penes illum esse ea unicuique divi- dere, quorum facit retributiones, et quos vult justificare, « Deus enim est qui justificat : quis est qui condemnet? » sicut scriptum est ⁴ : utrumque præstare, non ministratorio modo, sed potestate Deo congruenti Filium videbimus. Ipse enim dixit : « Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? » « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum sanctis angelis suis, et tunc reddet uni- cuique secundum opera ejus ⁵. » Ægrum porro quemdam compellavit : « Fili, remittuntur tibi peccata tua ⁶. » Quare in rabiem acti illi supra quam dici potest impli Pharisæi, blasphemie cri- minis illigare ausi sunt eum qui tanta cum maje- state ac libertate sententiam istam protulit, et quidem dicebant : « Hic blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ⁷? » Qui ergo **570** legis et juris Dominus, et præmiorum distri- butor, et justitiæ dispensator est, quique peccata remittit, cum nulli creaturæ id præstare liceat, quomodo non erit Deus secundum naturam? An tibi hæc recte concjicere videor?

B. Scite admodum, ac serio.

A. Cum autem Deus sit in omnibus, nec a quo- quam abscedat, sed virtute divina impleat omnia, ideoque ad Israellem dicat : « Coelum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum : qualem mihi domum ædificabitis, dicit Dominus, vel quis locus quietis meæ ⁸? » rem ad Verbum quod ex Deo Patre prodiit, rite convertens, divinus nobis Paulus scribit : « Ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythæ, servus et liber : sed omnia et in omnibus Chris- tus ⁹. » Præterea : « Qui descendit, ipse est et qui ascendit supra omnes caelos, ut impleret omnia ¹⁰. » Nunquid ergo implere omnia, et uni- versa permeare, et in omnibus esse, majus est, quam ferat creaturæ conditio?

B. Quis hoc neget?

¹ Ephes. iv, 6. ² Exod. iv, 11, 12. ³ Luc. xxi, 14. ⁴ Job xxxiv, 29. ⁵ Marc. viii, 36, 37. ⁶ Matth. xvi, 27. ⁷ Luc. γ, 20. ⁸ ibid. 21. ⁹ Isa. Lxvi, 1. ¹⁰ Coloss. iii, 11. ¹¹ Ephes. iv, 10.

Α τοῦτο κατ' ἐξουσίαν, ὑπάρχοντα τὸν Υἱὸν· Ἐφ' ἣν γὰρ ὁ Παῦλος· « Ἐνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ μέντοι καὶ ἐτέρωθι πρὸς Μωσέα τὸν ἱερώτατον διαιτητὴν Θεοῦ· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπου, καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; καὶ νῦν πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου· » προσελάλει πάλιν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός· « Θέ- σθε οὖν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, μὴ προμελετᾶν ἀπο- λογιθῆναι· ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ἣ οὐ δύνησονται ἀντιστήναι ἢ ἀντεπεῖν πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. » Ἀναμειψοῦντος δὲ τοῦ μακα- ρίου Δαβὶδ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν, ἔχοντός τε ἀρα- ρώτης, ὡς ἔνεστι μὲν αὐτῷ τὸ ἑκάστῳ διανέμειν, ὡς **B** ἂν δρῶν τὰς ἀμοιβὰς, καὶ οὐς ἂν ἔλοιτο δικαιοῦν (« Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων; » κατὰ τὸ γεγραμμένον)· ἐνεργῶν ἐπ' ἀμφοῖν οὐχ ὑπερουργικῶς [γρ. ὑπου.]. ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τῇ θεοπραπεί καταδόμῃ τὸν Υἱόν. Ἐφ' ἣν αὐτός· « Τί γὰρ ὠφελήθησεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυ- χὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντά- λαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀν- θρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκά- στῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Προσεφάνει δὲ τῷ τῶν ἡβρώστηκόντων· « Τέκνον, ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρ- τίας· » ἐφ' ᾧ καὶ λελυτηκότες οἱ πέτρα λόγου παν- τὸς ἀνόσιοι Φαρισαῖοι, δυσσημίας ἐγκλήματι κατα- δεσμῶν ἀπετάλμων τὸν οὕτω θεοπραπῆ καὶ λίαν ἀνυποστόλως ἀνέντα φωνήν, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· « Οὗτος βλασφημεῖ. Τίς δύναται ἀφίεναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός; » Ὁ τοίνυν καὶ νόμου καὶ δίκης Κύριος, καὶ στεφάνων διανομεύς, καὶ δικαιοσύνης πρύτανις, καὶ ἀνίεις ἁμαρτίας, καίτοι μετὸν οὐδενὶ τῶν ἡριθμημένων ἐν κτίσμασι τοῦτο δρᾶν, πῶς οὐκ ἂν εἴη Θεὸς κατὰ φύσιν; Ἄρά σοι δοκῶ ταυτί δοξά- ζειν ὀρθῶς;

B. Ἀστειότατά γε, καὶ τοῦ κατεσκῶφθαι μακράν.

A. Θεοῦ δὲ ὕψος ἐν πᾶσι, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν οὐδενός, ἐνεργεῖα δὲ τῇ θεοπραπεί διαπιπλάντος τὴ πάντα, ταῦτη τοι καὶ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰσραήλ· « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν πο- δῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει Κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; » περιτρέπων τὸ χρῆμα, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πε- φηγῶτα Λόγον, ὁ θεσπέσιος ἡμῖν γράφει Παῦλος· « Ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν καὶ Ἰουδαίος, περιτομῆ καὶ ἀκροβυστία, βάρβρος καὶ Σκύθης, δούλος, ἐλεύθε- ρος, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. » Καὶ αὐτὸς ἐπὶ τούτοις· « Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπερ- ἄνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. » Ἄρ' οὖν, τὸ πάντα πληροῦν, καὶ διὰ παντὸς μὲν ἔχειν, εἶναι δὲ καὶ ἐν πᾶσιν, οὐ μείζον ἢ κατὰ κτίσιν;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Ἄγιου δὲ παντός, τὴν ἰγκόσμιον τε καὶ σαρκικὴν μεθέντος ζωὴν, ἀναθεαικότος δὲ ὡσπερ Θεῶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἀβηχμά τε ποιῆσθαι διεγνωκότος παρ' αὐτὸν οὐδένα, γράφει πάλιν ὁ Παῦλος· « Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῶ ζῆσω, δῆλον δὲ ὅτι τῷ Υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ, τῷ Πατρὶ. » Εἴη δ' ἄν σοι καὶ τοῦτο σαφές, καὶ ἀναμφιλόγως ἔχον, εἰ προσθέντος ἑπατοῖς· « Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες, μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι. » Καὶ μὴ ἐπὶ τούτοις· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. » καίτοι φάσκοντος ἁγίου παντός· « Χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτηρὶ μου, Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου. »

B. Καὶ μὴν, ὦ γενναίε, τῶν μὲν τοιοῦτων ἡμῖν ἕλις ἐνοιῶν. Θεὸς γὰρ οὗτις που ψευδώνυμος, ἀληθής, δὲ μᾶλλον ὁ Υἱὸς διὰ μυρίων ὄσων ἡμῖν ἀπεφάνθη λόγων. Τοιγάρτοι, τότε μεθαίς, ἐκεῖνο φράσον, τὸ, ὅπως ἂν τις ἐκδέξαιτο καὶ συνίηται πρέποι· « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Τί δὲ δὴ καὶ παθῶν, Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ; Μὴ γὰρ ἐνδοιασῆς ὄλω, ὅτι πάντως που καὶ τοῦτο ἐροῦσιν.

A. Ἀταλαίπωρος κομιθεῖ τῶν ζητουμένων ἢ γνῶσις, καὶ οὐκ ἀνάτης ἐλεῖν, εἰ τῷ τις εἴη σοφὸς καὶ ἀρτίφρων ὁ νοῦς. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Πάντα ἐνώπια τοῖς συνιούσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γνῶσιν. » Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο, τὸ ἐπ' εὐθὺς φέρεσθαι μεθείς, εὐθέστατα σχολιοδρομεῖν, καὶ τὴν εὐσιθεῖ τῶν θεωρημάτων μεταμείψας ὁδὸν, παρατρέπεσθαι πρὸς ἑτέραν, ἀκάνθαις περιπεσεῖται καὶ βόθροις, καὶ τοῖς διὰ μέσου προσπταίσουσιν. Ὅθεν, οἶμαι, καὶ αἰνιγματικῶς ὁ νόμος ταυτὶ που παραδηλῶν· « Ὁδῶ βασιλικῇ πορεύσῃ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐκκλινεῖς δεξιᾷ, οὐδὲ ἀριστερᾷ. » Ὅταν τοίνυν τὰ, ὅσα ἐστὶ μείω μὲν ἢ κατὰ Θεοῦ ὄδεαν, γεννητὴν δὲ φύσιν οὐχ ὑπερκείμενα, λέγεται περὶ τοῦ Υἱοῦ, μὴ τὴν ἀρρήτον εὐθὺς καὶ ἐκ Πατρὸς ἰδικῶς ἀναλογίζου φύσιν, ἀλλ' ἥπερ ἂν ἴοι τῶν θεωρημάτων ὁ σκοπός, ἴθι κατὰ ροῦν, μήτε τὰ τῆς θεότητος ἰδικῶς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἔγκαταγράφων μέτροις, μήτε τῆς ἀνθρωπότητος τὸ μικροπρεπέος τῆ ὑπὲρ πάντα φύσει προσνέμων, ὡς αὐτῇ κυρίως προσπεφυκός, ἀλλ' εὐκρινῆ καὶ τετορευμένην τὴν ἐφ' ἑκάστῃ διαστολῆν εὐ μάλα ποιῆσθαι διεγνωκῶς. Ὅδε γὰρ ἂν ἔχοις, καὶ οὐχ ἑτέρως, τὸ ἀπλανεστάτην δύνασθαι τὴν θεωρίαν ἐλεῖν.

B. Οἶον δὲ δὴ τί φῆς;

A. Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος περὶ τοῦ Μονογενοῦς ὅτι, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἄνευ δὲ οὐκ ἔν γε τουτοιαί, καὶ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ μεθαίς τὸν νοῦν, καὶ τὸ θεῖον αὐτὸ περιαθρεῖται κάλλος, καὶ τὴν ἀρρήτον αὐτοῦ κατασκευασθῆναι γέννησιν, καὶ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον ὡς ἐν ἐσώπτῳ βλέπων, κατακροστεῖται ταῖς εὐφημαῖς. Εἰ δὲ δὴ γράφοι περὶ αὐτοῦ· « Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε

A. Cum autem omnis sanctus mundanam et carnalem vitam deponat, suamque animam Deo quodammodo consecrat, nec ulla alia re quam ipso gloriari statuat, ita rursus scribit Paulus: « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, Filio nimirum, et per ipsum, Patri. » Erit autem illud porro tibi manifestum et indubitatum, si ad dentem audias: Unus enim pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. » Ad hæc, « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, » licet omnis sanctus dicat: « Gaudebo in Deo salutari meo: Dominus Deus meus fortitudo mea. »

B. Porro, vir strenue, istiusmodi rationum abunde nobis est. Deum enim nequaquam falso dictum, sed verum potius esse, Filium, proluxa oratione ostendimus. Ideoque hoc relicto, dic tu, quæso, quomodo intelligi debeat illud: « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. » Quid autem causæ est cur Deum suum Patrem nominet? Noli enim dubitare quin etiam istud plane rogent.

A. Non erit ardua valde quæstionis illius cognitio, nec captu difficilis, si cui recta mens et sana sit. **571** Scriptum est enim, omnia obvia esse intelligentibus, et recta inventientibus scientiam. Si quis autem recta via relicta flexuosum et obliquum iter stulte arripere, et mutato doctrinæ trito itinere ad aliud converti malit, in spinas ac foveas et obvia quæque officinula corruet. Unde lex, opinor, ista obscure significans: « Via regia gradieris, inquit, nec declinabis ad dextram neque ad sinistram. » Cum igitur de Filio dicantur ea quæ minora quidem sunt Dei gloria, sed creatam naturam non excedunt, ne continuo ineffabilem et ex Patre seorsim naturam cogites, sed quo spectat contemplationum scopus, eo te secundo cursu confersas, neque divinitatis proprietates humanitatis ascribens conditioni, neque humanitatis vilitatem naturæ omnium rerum supremæ tribuens, quasi ei proprie insit, sed inconfusam et idoneam in unoquoque scite admodum fieri distinctionem statuens. Sic enim, nec aliter poteris certissimam cognitionem assequi.

B. Cedo exemplum.

A. Beatus Paulus dixit de Unigenito, ipsum esse et splendorem gloriæ, et characterem substantiæ Dei ac Patris. Siste ergo hic, et mentem ultra id omne quod factum est ferri permitte, et ipsam divinam pulchritudinem contempletur, et ineffabilem ejus generationem consideret, et existendi modum tanquam in speculo conspiciens, laude et gloria prosequatur. Quod si de illo scribat: « Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad

¹¹ Galat. II, 19. ¹² II Cor. V, 14, 15. ¹³ Galat. VI, 14. ¹⁴ Luc. I, 47. ¹⁵ Isa. XLIX, 5. ¹⁶ Joan. XX, 17. ¹⁷ Prov. VIII, 8, 9. ¹⁸ Num. XXI, 22. ¹⁹ Hebr. I, 3.

eum qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, et exauditus. est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius, didicis ex eis quæ passus est, obedientiam ²¹, descendit paulum, et humanitatis conditionem apud te reperta. Non enim mortuus est character ille Patris. Cum autem in diebus quoque carnis supplicatio facta sit, carnis metus, et humanitatis proprie mortis formido. Itaque licet dicatur accepisse nomen quod est super omne nomen, ne a finibus divinitatis Filium repelle, quatenus est Verbum, et ex Deo Patre processit. Erat enim natura et veritate Deus etiam ante inanitionis tempora. Annon istud, quæso, fatebere?

B. Omnino.

A. Postquam autem homo apparuit, demittens seipsum in inanitionem et **572** in servi formam, factus est nobiscum et sub Deo, non amisso eo quod erat, nec humanitatis conditione rejecta. Nobiscum enim factus est pauper, cum dives esset, qua Deus. Quapropter cum sub lege, tum inter servos, et cum iniquis deputatus est, et ipsam carnis mortem pertulit. Sed necesse erat eum qui natura et veritate Deus est, et ascititiam in hoc gloriam non habet, in conditione inanitionis non hære, sed ad supernum et pristinum ac proprium suum honorem reverti, cum ea forma quæ assumpta erat. Audit ergo ut homo, quamvis Deus sit natura et Filius: « Ego hodie genui te ²². » Et: « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ²³. » Cum enim plane factus sit homo, et ad inanitionem seipsum demiserit, atque ita sub Deo quoque factus sit, necessario et convenienter inanitionis conditioni conformatur, et Deum appellat nobiscum, naturalem ac verum suum quidem Patrem, Deum autem nostrum. Idcirco enim nos ipsi quoque, licet servitute naturali Deo subjaceamus, Patrem vocamus Deum, conformatione ad Filium id habentes. Moratur enim in nobis et inhabitat Filius per suum Patrem, in quo et per quem clamamus: « Abba, Pater. » Quod autem argumentum evidens ac veluti signaculum adoptionis divinæ Spiritus sit in nobis, per quem conformati sumus ad Filium, declarabit Paulus scribens: « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba, Pater ^{24, 25}. »

B. Recte dicis.

A. Credo equidem adversarios in refutando demum fore tardiores, et ab oppugnanda veritatis doctrina, quasi res invisibilis jam sit, cessaturos. Sini autem istud non fecerint, sed instent, ac præterea dicant, Deum certe Filii Patrem existere, incarnatione non assumpta, ob quam Deum suum Patrem dixit,

²¹ Hebr. v, 7, 8. ²² Psal. II, 7. ²³ Psal. CIX, 1, 2.

(1) Addendum hic forsitan eius. α. ἄλλ. Πνεύματος.

καὶ ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς, καὶ δακρῶν προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. Καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἐφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν, κατίθε βραχί, καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀναλογίζου μέτρον. Οὐ γὰρ ἂν ἀπέθανεν ὁ χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς τῆς σαρκὸς ἡμέραις ἡ ἰκετηρία γέγονε, σαρκὸς ἂν εἴη τὸ δέημα, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδικῶς τὸ κατορθώδιστα θάνατον. Οὐκοῦν εἰ καὶ λέγοιτο λαβεῖν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, μὴ τῶν τῆς θεότητος ὄρων ἀποσώβει τὸν Υἱὸν, ἢ Ἄλογος ἐστὶ καὶ ἐκ Θεοῦ πέφηνη Πατρός. Ἦν γὰρ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸς καὶ πρὸ τῶν τῆς κενώσεως χρόνων. Ἦ οὐχὶ δὴ τοῦτο εἶπες;

B. Πάνυ γε.

A. Ἐπειδὴ δὲ πέφηνην ἀνθρώπος, καθέως ἑαυτὸν εἰς κένωσιν καὶ εἰς δούλου μορφήν, γέγονε μεθ' ἡμῶν, καὶ ὑπὸ Θεόν, οὐκ ἀπεμπολήσας ὑπερ ἡν, τὸ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ ἀτιμάσας. Συνεπιώχουσε γὰρ ἡμῖν πλούσιος ὢν ὡς Θεός. Τοιγάρτοι καὶ ὑπὸ νόμον, καὶ μὴν καὶ ἐν δούλοις, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸν ὑπέστη τὸν κατὰ σάρκα θάνατον. Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, καὶ ἀνεισποίητον ἔχοντα τὴν ἐπὶ τοῦτω δόξαν, μὴ τοῖς τῆς κενώσεως ἐμφιλοχωρῆσαι μέτροις, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωθὲν τε καὶ ἀπαρχῆς καὶ ἰδικῶς ἐνουπάρχουσιν παλιανδρομῆσαι τιμὴν, μετὰ τοῦ προσληφθέντος σχήματος. Ἄκουε τοίνυν ὡς ἀνθρώπος, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει καὶ Υἱὸς· « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε » καὶ « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἔχθρους σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Ἐπειδὴ γὰρ ὄλωσεν ἀνθρώπος, καὶ καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, γέγονε τε οὕτω καὶ ὑπὸ Θεόν ἀναγκαιότατά τε καὶ πρεπωδέστατα τοῖς τῆς κενώσεως συμπλάττεται μέτροις, καὶ Θεὸν ἐπεγράψατο μεθ' ἡμῶν, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἑαυτοῦ μὲν Πατέρα, Θεὸν δὲ ἡμῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, καίτοι τὴν ὑπὸ Θεῷ δουλείαν ἔχοντες φυσικῆν, Πατέρα καλοῦμεν τὸν Θεόν, τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν συμμορφία πλουτοῦντες τὸ χρῆμα. Καταυλίζετο: γὰρ ἐν ἡμῖν καὶ ἐνέκηκεν ὁ Υἱὸς, διὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς α, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ κράζομεν· « Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. » Ὅτι δὲ (1) μήνυσιν ἀκριτῆ καὶ οἰονεὶ σήμαντρον υιοθεσίας τῆς πρὸς Θεόν τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἐν ἡμῖν, δι' οὗ πρὸς Υἱόν, μεμορφώμεθα, σαφηνιεῖ γράφων ὁ Παῦλος· « Ὅτι δὲ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον· Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. »

B. Εὖ λέγεις.

A. Οἶμαι μὲν οὖν ἔγωγε τοὺς διεναντίας καταναρχήσαιν ἐτι τὴν ἀντίστασιν, καὶ τὸ τοῖς τῆς ἀληθείας ἀντιφέρεσθαι λόγοις, ὡς ἀπηχημένον, ἤδη διαβριπιτεῖν. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὲν οὐχὶ δρῶν, ἐνοστήσαντε δὲ, καὶ ἐρούσιν ἐτι, Θεὸν ἀληθῶς τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα ὑπάρχειν, οὐκ εἰσδεδεγμένης τῆς οἰκονομίας.

^{24, 25} Galat. IV, 6.

ἐφ' ἧπερ ἔφη Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα· πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἶπειν, ὅτι νομοθέτας μὲν καὶ ὁριστάς, ὧν ἂν βούλοιντο νοεῖν ἢ λέγειν παραδεξαίμεθα ἂν οὐδαμῶς; πρέποι δ' ἂν μᾶλλον ἡμῖν ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς ἀπονέμειν τὸ ἀληθές; Ἐφη τοῖνον: «Ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν.» Διατεινέσθων οὖν, ὅτι καὶ ἡμεῖς, υἱοὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ φύσιν, εἴπερ ἐστὶν αὐτὸς μεθ' ἡμῶν κατὰ φύσιν ὑπὸ Θεόν. Πορεύομαι γάρ, φησί, πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν. Τὸ δὲ Υἱὸς ὄνομα, τὸ οὐσιωδῶς ἐκ Πατρὸς γεγενῆσθαι δηλοῖ. Πλείστοι δὲ οὖν ὅσοι κατὰ φύσιν υἱοὶ, μᾶλλον δὲ ἀριθμοῦ κρείττονες· καὶ τὸ τῆς δυσφημίας παρείσθω πλάτους, εἰ πάντες υἱοὶ κατὰ φύσιν, ταύτητος καὶ θεοί. Ἄλλ' οἶμαι που πάντως αὐτίκα δὴ μάλα ἔρειν, ὅτι ξένιον μὲν εἰς ἡμᾶς ἡμερότητας Θεοῦ, τὸ τῆς υἰότητος ὄνομα· γηγενεῖς γὰρ ὄντες τὴν φύσιν, οὐκ ἐκ Θεοῦ γεγενῆμεθα, κατὰ γὰρ τὸν ἀληθῆ τῆς γεννήσεως τρόπον, ἔξωθεν δὲ ἡμῖν καὶ εἰσπεριμένον, τὸ χρῆναι καλεῖν Πατέρα τὸν Θεόν. Ἐἴτα τί, φαίμεν ἂν καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς, ὧ πάντα τολμῶντες εὐκόλως, τί μὴ οὐχὶ τοῖς ἰσοῖς ἀπευθύνεσθε λογιζομένους πρὸς τὸ ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως ἔχον, παραληροῦντες δὲ οὕτως οὐκ ἐρυθρίατε μακρὰ; Πῶς γὰρ οὐκ ἀμεινον διενθυμίσθαι σοφῶς, ὡς ἐπέπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ, τούτῃ, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀκαλλῆς αὐτῷ τὸ συναριθμεῖσθαι κτίσμασι, πρέποι δ' ἂν μᾶλλον, τὸ εἶναι Θεόν; καὶ ἐπειδὴ πέφηεν ἀνθρώπος, εἰσποίητόν τε καὶ ἐπακτὸν εἰη δῆπου πάντως ἂν μετὰ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων, τὸ ὑπὸ Θεῷ γενέσθαι τὸν ἐξ αὐτοῦ;

B. Ἄλλ' εἰ μὴδὲν, φησί, τὸ διάφορον ἐν Υἱῷ, Θεὸς δὲ οὕτως ἐστὶν, ὡςπερ ἂν νοοῖτο καὶ ὁ Πατήρ, πάντως που καὶ ἴσον ἔρεις, καὶ κατ' οὐδὲν ὄλως μειονεκτούμενον. Ἐἴτα πῶς ἐφασκεν αὐτός: «Ὁ Πατήρ μείζων μου ἐστίν;»

A. Θεοῦ γάρ, εἰπέ μοι, πρὸς Θεόν, εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοοῖτο τὸ φύσει τε καὶ ἀληθῶς, ποῖαν ἂν τις ἴδοι τὴν διαφορὰν, ἢ τί τὸ μεσολαβοῦν κατὰ γὰρ τὸ ἑτεροῦς ἔχειν; Ἐπειδὴ δὲ χαρακτηῖρα τοῦ Πατρὸς, ἄκρω τε καὶ πέρα λόγου παντός, οἰοεὶ πως ἐκτετορνευμένον εἰς ἐμφέρεια φυσικὴν διεθεδαυόμεθα τὸν Υἱόν· πῶς ἂν ἡμῖν, εἴπερ ἀληθῶς ἐν μέσοις καὶ οὐχὶ τελείως ἐστὶν ἐν οἷς ὁ Πατήρ, κατασημῆνειεν ἂν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀμείνω τε καὶ ὑπερκεῖμενον κατ' αὐτούς; Οὐ γὰρ που τὸ ἐνδεές, τοῦ τελείως ἔχοντος εἰκῶν τε καὶ ὁμοίτης ἀπαρκαίωτος παντελῶς εἴη ἂν· ἀλλ' οὐδ' ἂν Θεὸς ὑπεράλλοιτο Θεόν, ἤγουν ἐν χείροσιν ἕτερος ἄτερον νοοῖτό ποτε κατὰ τὸ εἶναι Θεός, ἐπεὶ μὴδὲ ἀνθρωπος ἀνθρώπου, κατὰ γὰρ τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, διαφέρει ἂν. Ῥώμη μὲν γὰρ καὶ φρονήσι, καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν αὐχήμασι, καὶ μὴν καὶ ποσότητι καὶ ὑφέσει σώματος, δυσειδέει τε καὶ εὐμορφίᾳ καὶ χρώματος ἑτερότητι διενεγκεῖν ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος, λέγοιτ' ἂν ἴσθ' ὅτε. Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο σαφῶς, Πέτρου τε καὶ Παύλου τίς ἂν εἴη τυχὸν ὁ

¹⁶ Joan. x, 17. ¹⁷ Joan. xiv, 28.

A nunquid necessario dicendum est, nequaquam nos eorum praescripto et arbitrio staturos, sed magis decere ut Servatoris vocibus veritatem ascribamus? Dixit ergo: « Quia vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum¹⁶. » Contendant igitur nos quoque filios esse cum ipso secundum naturam, si est ipse nobiscum sub Deo secundum naturam. Vado enim, **573** inquit, ad Patrem meum, et Patrem vestrum. Illud autem nomen Filius, substantialiter ex Patre genitum esse significat. Plurimi ergo sunt secundum naturam filii, imo vero innumeri, et (absit verbo blasphemiam) si omnes sunt secundum naturam filii, ergo etiam dii. Sed illico respondebunt, opinor, donum quidem in nobis esse bonitatis Dei filiationis B nomen: cum enim terrigenae simus secundum naturam, ex Deo geniti non sumus vero generandi modo, et externum atque ascititium nobis est, quod Deum vocamus Patrem. At vos, ad omnia audaces ac praecipites (sic enim compellere juvat), cur non hisdem rationibus ad id quod rectum et inculpatum est tenditis, et tantas nugae agere non erubescitis? Qui enim satius non est sapienter animadvertere quod, cum ex Deo sit secundum naturam, hoc est, ex substantia Patris, indecorum ei sit annumerari creaturis, sed magis conveniat esse Deum? et cum apparuerit homo, ascititium et adventitium utique illi fuerit cum carne et humanitatis conditione sub Deo esse eum, qui est ex ipso?

B. At si nihil, inquit, diversum est in Filio, perinde autem Deus est ac Pater esse quoque censetur Deus, aequalem utique dices, ac nihilo Patre minorem. Jam quomodo ipse dixit, « Pater major me est¹⁷? »

A. Dei nempe ad Deum, amabo te, si de utroque intelligatur illud, natura et vere, eequam cernis differentiam, aut quid diversitatis intercedit? Cum autem Patris characterem supra quam dici aut cogitari potest ad naturalem similitudinem efformatum esse contendamus, quomodo nobis, siquidem revera Patre minor est, et imperfectior, in scipso D praestantior et superiorem illum, ut isti volunt, exprimet? Cui enim aliquid deest, imago perfectae rei et similitudo vera nequaquam certe fuerit: sed neque Deus Deo praecellet, aut alter altero deterior intelligitur qua Deus est, quandoquidem neque homo differt ab homine secundum humanitatis rationem. Robore enim et prudentia, et virtutum gloria, magnitudine item, et parvitate corporis, deformitateque, et palchritudine, et coloris varietate, hic ab illo differre interdum dicitur. Si quis autem clare percipere velit Petri et **574** Pauli quatenam sit substantiae definitio, eandem in utroque ac similem prorsus reperiet: minorem autem esse, stulte, opi-

nor, nec nisi insana mente videbit. Quando igitur majorem Patrem esse dicunt, ostendant ipsi quidnam in eo sit præcellentius, quo ad majoritatem illam est evectus.

B. An ergo a veritate Filius aberrat, dicens : « Quoniam Pater major me est? »

A. Quomodo mentitus fuerit, cum dicat : « Ego sum veritas »? Sed quomodo Servatoris vox capienda sit, in præsentiarum mittatur. Opportune enim dicitur. Cedo autem, una deitatis natura, omnium conditrix atque universitatis opifex, Dominus unus est, nunquid vera lex est?

B. Vera.

A. Simplex autem et uniformis Deus cum sit, in sancta Trinitate creditur et cognoscitur, in Patre, inquam, et Filio, et sancto Spiritu. An aliud diversum ab hoc dicitis, ac docere potes?

B. Nihil plane.

A. Igitur in unam et eandem naturam prædicta quæque constringentes et in identitatem colligantes, unoquoque hypostatice existente, unum Deum adorabimus, et unum universi Deum colimus. Sin autem diviserimus ac secuerimus in diversitatem naturalem, ac seorsim unumquodque in propria quadam natura ponamus, tres jam deos vel inviti fatebimur. At quæ nos ab errore ratio liberaverit, si hoc modo statuamus? quomodo vero non ille rationis et sensus expers erit qui tres nobis pro uno deos prædicaverit? Sed metuentes, opinor, ne palam et aperte insanire videantur, Deum quidem ac verum, dicent esse Patrem, blasphemiam autem, se dignam et solitam, effundentes in Filium, factum quidem illum ac creatum asserent, deitatis gloriæ umbram veluti quamdam illinentes, ac nudis nominibus ornatum esse credentes, eum de vera naturalique deitate impudenter dejicient. Jam quis tam tardus et hebes inter eos quibus recte sentire propositum est, qui non adversariorum istiusmodi scita vehementer explodat, et inmodicas argutiolas deridens dicat : Nisi Deus secundum naturam est Filius, sed ascititium ei nomen istud est, ut vos vultis; quid causæ est cur ipsum Deo ac Patri comparetis, et minus ac majus in utroque indagetis, cum rationi **575** plane consentaneum sit ac necessarium, comparationes fieri mutuo respectu, adeoque inter ea potissimum, quæ sunt ejusdem naturæ, et eadem secundum substantiam esse videntur, aut certe nullo modo in diversum abeunt? Rationalium enim quiddam sunt, angelus et homo: verumtamen quædam est in utrisque differentia, neque invicem usquequaque conveniunt. Cum ergo ad nobilitatem et excellentiam angelorum expendendam accedes, angelus angelo comparandus erit, utrum nimirum

A τῆς οὐσίας ὁρος ἀναμαθεῖν, ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν εὐρήσει καὶ ὡσαύτως ἔχοντα κατὰ πᾶν ὄντιον, τὸ δὲ δὴ μείον ἢ ὅτι, φληνάφως, οἶμαί που, καὶ οὐκ ἐκ νοῦ τοῦ σώφρονος διασκέπαιτ' ἄν. Μαίζονα τοῖνον ἐπέπερ εἶναί φασι τὸν Πατέρα, τί δὴ ἄρα τὸ ὑπερτεροῦν ἐν αὐτῷ, καὶ ᾧ τὸ μείζον εἰσθέθηκεν, ἀποδεικνύντων αὐτοί.

B. Ἄρ' οὖν διημάρτηκε τάληθους ὁ Υἱὸς φάσκων, « Ὅτι μείζων μου ἐστὶν ὁ Πατήρ; »

A. Καὶ πῶς ἂν ψεύσαιτο, λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια; » ἀλλ' ὅπως μὲν ἂν νοεῖσθαι πρέπει τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, παρεῖσθω νοῦν. Καίρῳ γὰρ εἰρήσεται. Φράζε δὲ ὁ φημι, μία θεότητος φύσις ἡ πάντων τεχνίτις, καὶ τῶν ὄλων δημιουργὸς, Κύριος εἷς ἐστίν, ἢ οὐκ ἀληθὴς ὁ νόμος;

B. Ἀληθής.

A. Ἄπλοῦν δὲ ὑπάρχον καὶ μονοειδὲς τὸ Θεῖον, ἐν ἀγία Τριάδι πιστεύεται καὶ γινώσκεται, ἐν τε Πατρὶ, φημι, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Ἥ ἄρα τι φῆς παρὰ τοῦτο ἕτερον, καὶ διδάσκειν ἔχεις;

B. Οὐδ' ὅπωστίουν.

A. Οὐκοῦν εἰς μίαν μὲν καὶ τὴν αὐτὴν συνευγκόντες φύσιν, καὶ εἰς ταυτότητα συνεισδόντες τῶν εἰρημένων ἕκαστον, μετὰ καὶ τοῦ ὑπάρχειν ἰδίουστάτως, ἕνα Θεὸν προσκυνήσομεν, καὶ ἐν τῷ τῶν ὄλων Θεῷ λατρεύσομεν. Διαλόντες δὲ καὶ κατατεμόντες εἰς ἑτερότητα φυσικὴν, καὶ ἀναμέρος ἕκαστον ἐν ἰδίᾳ τιμῆντες φύσει, τρεῖς ἦδη θεοὺς καὶ οὐκ ἕκόντες ὁμολογήσομεν. Εἶτα τίς ἂν ἡμᾶς ἐξέλιτο τοῦ πεπλανῆσθαι λόγος, εἰ τῆδε διακείσόμεθα; πῶς δὲ οὐχὶ παντὸς ἂν ἀμάρτου λογισμοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ, τρεῖς ἡμῖν εἰ τις ἀνθ' ἐνὸς διακηρύττει θεοὺς; ἀλλ' οἶμαι κατορθώσαντες τὸ ἀναφανδὸν ἐλέσθαι ληρεῖν, Θεὸν μὲν καὶ ἀληθῆ, τὸν Πατέρα ἐροῦσι· δυσφημίαν δὲ τὴν σφίσι αὐτοῖς ἐντριβῆ καὶ πρόπευσαν μόνοις καταχέοντες τοῦ Υἱοῦ, γενητῶν μὲν ἐροῦσι καὶ ἐκτισμένων, τῆ τῆς θεότητος δόξῃ καθάπερ τινὰ σκιὰν ἐπαλειφόντες, καὶ ψιλοῖς ὀνόμασιν ἐκτετιμῆσθαι πιστεύοντες· τοῦ γε μὴν εἶναι φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεόν, ἀναίδη ἐκπέμψουσιν. Εἶτα τί; οὕτω νοθῆς τε καὶ παρεμμένος, ἐν γε τοῖς ἐθέλουσι φρονεῖν ὀρθῶς, ὅς οὐχὶ τῶν οὕτω διεγνωκῶτων πλείστην ἂν ὄσην ποιήσαιτο τὴν καταδοῆν, καὶ τῆς ἀμέτρου τερθρείας καταμειδιάσας ἐρεῖ· Εἰ μὴ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱὸς, εἰσποίητον δὲ αὐτῷ τοῦνομα καθ' ὑμᾶς, τί μαθόντες, αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συγκρίνετε, καὶ τὸ μείον ἢ ὑπερτεροῦν ἐπ' ἀμφοῖν δοκιμάζετε; καίτοι παντὸς, οἶμαι, λόγου σοφοῦ τε καὶ ἀναγκαίου, τὰς πρὸς ἄλληλα συγκρίσεις ἀπονέμοντος, πρῶττεσθαί τε περπωδέστερον ἀναπειθόντος, τοῖς ὁμοφυεῖσι πρὸς τὰ ὁμοφυῆ, καὶ ὅσαπερ ἂν φαίνοιτο ταυτὰ κατ' οὐσίαν, ἤγουν κατ' οὐδένα τρόπον ἐκσεσοδημένα πρὸς τὸ ἕτέρως εἶχειν. Χρῆμα μὲν γὰρ λογικὸν, ἀγγελὸς τε καὶ ἄνθρωπος· πλὴν ἐστὶ τις ἐν ἀμφοῖν ἡ διαφορὰ, καὶ τὴν εἰσάπαν οὐκ ἔχει πρὸς ἄλληλα συνδρομήν. Ὅταν τοῖνον ὁ τῆς τῶν ἀγγέλων εὐκλείας καὶ ὑπεροχῆς βασανίζηται λόγος, ἀγγελοῦ

⁵⁷⁵ Juan. xiv, 6. ⁵⁷⁶ Deut. vi, 4.

ἀγγελῶ παραβλητόν, εἴ γε δὴ μὲν τοῦ δεῖνος διοίσει τυχόν, Πέτρος δὲ αὐτῷ ἑτέρου τοῦ τῶν καθ' ἑαυτὸν. Θεὸς δὲ ὁ πάντων καὶ ἐπὶ πάντας, ἀπαράβλητόν τι χρῆμα, καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερτεροῦν, καὶ ἐπεὶ τοῖς πάντων ἐστὶν ἀνωτάτω, καὶ εἰς λῆξιν ἀναφοιτῶν, τοῖς πεποιημένοις ἀστιγῆ καὶ ἀνέμπατον, πῶσον ἂν ἔχοι τὸ παρεπόμενον καὶ ἀγχοῦ καὶ παραδραχῶ καὶ εἰς τοῦτο ἦκον ἦδη πως, ὡς ἀμιλλᾶσθαι κατατολμῶν, καὶ οὐ μὴ μείον ἀμφιγνοῦσθαι λοιπὸν; Ἡ οὐ δοκεῖ σοι γέλωτά τε ὑφελιν, καὶ νοῦ παρολισθεῖν ἀγαθοῦ, καὶ μὴ καὶ ὀρθῆς ἐκσεσοδησθαι φρονῶς, εἴ τι τῶν ἐν κρίμασι κατηριθμημένων κατατολμῶν λέγειν. Ὁ πάντων Θεὸς καὶ Πατήρ, μείζων μου ἐστὶ; Τίσιον ἂν, εἰπέ μοι, τῶν ὄντων αὐτὸς τὴν οὕτω θρασεῖαν καὶ σφαλερωτάτην ἐφαρμοσάσαι φωνήν; Ἀγγέλοις ἄρα καὶ Ἀρχαγγέλοις, ἤγουν Ἐξουσίαις, Θρόνοις τε καὶ Κυριότησι; Πῶς γὰρ ἢ πόθεν τῷ οἰκίῳ δημιουργῶ φιλονεικήσει τὸ ποιηθῆν; Ἀμαθέστατα τοιγαροῦν, τὸ πάντῃ τε καὶ ὁλοσφύτως διεστηκὸς κατὰ φύσιν, εἴπερ οἶονταί τινες μὲν οὐκ εἶναι κατ' ἀλήθειαν τὸν Υἱὸν, παρῆχθαι δὲ μᾶλλον γεννητῶς εἰς ὑπαρξίν, ἀντιπαρξάγουσι τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ἴσον ἢ μείον ἐπ' ἄμφοιν βασανίζουσιν.

B. Ἐοικε. Φασὶ δ' οὖν, ὅτι Θεὸς μὲν ἦεν ὁ Υἱὸς, μείζων δὲ ὁ Πατήρ.

A. Εἴτα ποῦ τὸ μείζων ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ μέντοι τὸ μείον ἐν τῷ Υἱῷ καταθρήσαιμεν ἂν, εἴ τὴν Θεοῦ φύσιν, ἥτις ποτὲ ἐστίν, ὡς ἐν κατοπτριζοίμεθα; Ἡ οὐχὶ τὸ Θεῖον ἐροῦσιν, ἀσώματόν τι καὶ ἀναφῆς, ἀπασάν τε καὶ ἀναυξῆς, καὶ χρόνου παντὸς προσβύτερον, αἰετὸν ὄν, καὶ ὡσαύτως ἔχον, αὐτὸ τε ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ παντέλειον

B. Οἶμαι γε.

A. Τίνα δὴ οὖν τρόπον ὑπερανστήξῃς τε καὶ ὑπερφέροιτο ἂν Θεὸς Θεοῦ; Ἡ οὐκ ἀνάγκη τὸ κατὰ τι γούν ὅλων μειονεκτούμενον, τοῦ τῆς θεότητος ὄρου παρολισθεῖν, εἴ μήτε εἰς ἄκρον ἦκει τῶν τῆς θεότητος ἀγαθῶν, ἐν ἐνδείᾳ τε τοῦ τελειῶς ἔχοντος καταφωρᾶται πεσόν;

B. Ἀνάγκη.

A. Οὐ γὰρ, οἶμαι, φαλεῖν ἂν, ὡς ποσοτήτι μετρητῆ τὸ μείζων ἐν τῷ Πατρὶ. Πέρα γὰρ ποσότητος τὸ ἀσώματον, οὐδ' αὖ ὅτι τοῦ Γεγεννηκότες ὑστερογενῆς ὁ Υἱός. Ἄει γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς οὐκ εἰς ἑτερόν τι παρὰ τοῦτο καλούσης, τὸν αἰετὸν τε καὶ ὡσαύτως ἔχοντα Θεόν, ἦν δὴ πῶς πάντως τὸ ἐξ αὐτοῦ, συναναρχόν τε καὶ συναΐδιον, καὶ τῆ τοῦ τεκόντος ὑπάρξει συμπαρομαρτοῦν.

B. Μείων, φησὶν, ὁ Υἱός, οὐ ποσότητι τῆ κατὰ σῶμα· πῶς γὰρ; ἀλλ' ὅτι μὴ ἐν οἷς ὁ Πατήρ.

A. Φέρε δὴ οὖν τὰ τῆς θεότητος ἀξιώματα φιλοκρινούμενος εὐ μάλα, κατείδεν σπουδάζωμεν, εἰ ἐμπρόποι μὲν μόνω ταυτὶ τῷ Πατρὶ, ἤκιστα γὰρ μὴ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον, ἢ ὡς περ ἀμέλει καὶ αὐτῷ τῷ Πατρὶ. Ἀλλὰ μοι τουτὶ καὶ πρό γε τῶν ἄλλων

A. hic illi præstat, Petrus item alicui alteri homini. Deus autem ille universi, et qui supra omnes est, comparationem non admittit, et incomparabiliter antecellit: cumque supra omnia sit positus, et fastigium teneat creaturis invium et imaccessum, quidnam habere potest, quod proximum ei sit ac propemodum comitetur, eoque jam quodammodo loci positum sit, ut contendere audeat, et utrum sit minus in dubio tandem relinquatur? Annon tibi risu dignum videtur, et sana mente destitutum, si quid eorum quæ in creaturarum numero censentur dicere audeat: Universorum Deus ac Pater major me est? Quibusnam ipse rebus, amabo te, tam audacem et perniciosam vocem accommodaveris? Angelis nempe, et Archangelis, aut Potestatibus, et Thronis, et Dominationibus? Quomodo enim aut unde cum suo opifice factura certabit? Stultissime itaque, rem natura sua penitus dissitam, siquidem putant Deum non esse revera Filium, sed ab opifice potius per creationem productum, Patri conferunt, et æqualitatem aut minoritatem in ambobus inquirunt.

B. Ita certe. Ainat igitur Deum quidem minorem esse Filium, majorem vero, Patrem.

A. Jam ubinam sit majoritas in Patre, adeoque minoritas in Filio, perspexerimus, si quænam sit Dei natura quantum licet consideremus? Annon Deum dicent aliquid esse incorporeum, et quod tractari nequeat, magnitudinis et incrementi expers, et omni tempore prius, semper existens, et eodem modo se habens, ipsumque in seipso et ex se perfectissimum?

B. Opinor.

A. Quonam igitur pacto superabit ac transcendet Deus Deum? Nonne necesse est, id quod aliqua saltem parte minus est, de ratione deitatis deturbari, si nec ad fastigium bonorum deitatis venit, et in summæ perfectionis inopiam **576** cecidisse deprehenditur?

B. Necesse.

A. Non enim dixerint, opinor, majoritatem esse in Patre, ratione quantitatis mensurabilis; quantitatis enim expers est res incorporea: neque rursus Patre posteriorem esse Filium. Cum enim semper sit Pater, neque mutatione aut conversione sempiternus et immutabilis Deus diversitatem in se ullam sentiat, erat omnino id quod ex ipso prodiit, coæternum et principii expers, et genitoris substantiæ coexistens.

B. Minor, inquit, est Filius, non quantitatis corporis: qui enim fieri posset? sed quod non huiusmodi præditus sit quibus Pater.

A. Age ergo deitatis dignitates studiosè expendamus, utrum illæ soli Patri convenient, nequaquam tamen eodem modo Filio, quo nempe et ipsi Patri. Sed primum omnium quæro: nonne si antecellit, et naturam Filii Pater superat, sequetur ut qui hoc

facto superat, non uno modo antecellat, sed rebus A ἐρομένων φράσον. Ἄρα γάρ, εἰ προῦχει τε καὶ υπερ-
 lis omnibus quæ sunt deitatis propriæ? ἐφύ τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, οὐχ ἔφεται πάντως τῷ τοιῶσδε
 κρείττονι, τὸ χρῆναι πλεονεκτεῖν οὐ καθ' ἓνα τρόπον, ἀλλὰ κατὰ πᾶν ὅτι οὖν τῶν ὅσα ἐστὶ θεότητος
 ἴδια;

B. Ita prorsus.

A. Si vero eadem sit Fili in omnibus æqualitas, nunquid facile probum illud minoritatis a se removebit? Concedatur enim, id quod supereminet, ultro quandoque ad rerum subjectarum humilitatem gloriam suam demittere: at quod minus et inferius est, quomodo suam naturam transcendet, et ultra naturæ suæ conditionem evehetur, et cum longe superiore de gloria contendet?

B. Recte dicis.

A. Quomodo igitur Filius Dei et Patris substantiæ typum ac figuram veluti quamdam perfectissimam seipsum nobis proponens, et ad demonstrandum genitorem suam utique proferens naturam, ait: « Qui videt me, videt et Patrem²⁰. Ego et Pater unum sumus²¹. » Si ergo non iisdem præditus est quibus Pater, quid causæ est, cur eum in sua natura depingat, et unum esse dicat cum perfectissimo, id quod eo minus ac deterius est?

B. Non ita res est, meo quidem iudicio.

A. Itaque (ad ea enim, quoad licet, contemplanda quæ divinam et supremam naturam ornant, me convertito) agendum dispiciamus utrum magis in Patre, an minus quam oporteat divinitatis decus conspicuum sit in Filio?

B. Optime isthæc 577 mihi dispexisse videris.

A. Subjicit ergo divinitatis sceptris, et iugo servitutis illigat omne id quod in creaturarum numero cœnsetur, divinus Psalter, pie admodum et rectissime hoc faciens. Ait enim alicubi ad omnium rerum auctorem ac parentem: « Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient, quoniam omnia serviunt tibi²². » Quin et cœlos cœlorum ipsum laudare jubet, solemque et lunam, et astra, et aquam quæ supra cœlos est. Et ad homines quidem ait: « Venite, adoremus et procidamus ei, et ploremus ante Dominum qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus²³. » De angelis autem et iis qui ministerium habent eminentius: « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus. Benedicite Domino, omnia opera ejus²⁴. » Intelligis ergo quo pacto servitutis iugo cuncta coercens, oves quidem manus suæ nominavit homines, cantores autem et ministros præsto esse jubet angelos? πάντα καθειργνύς, πρόβατα μὲν χειρὸς αὐτοῦ κατωνόμασε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὁδοὺς δὲ καὶ λειτουργοὺς παρίστανει τοὺς ἀγγέλους;

B. Καὶ πάνυ.

A. Εἰ δὲ ἐν ἴσῳ φαίνονται τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἐφ' ἅπασι ἰσοστατοῦν, οὐκ ἂν εὖ μάλα διακρούσαιτο τὴν ἐν γε τῷ δεῖν μειονεκτεῖσθαι συκοφαντίαν; Δεδόσθω γάρ, ὅτι καὶ τὸ ἄγαν ὑπερκείμενον ἐθειλουσίως ἔσθ' ὅτε πρὸς τὸ τῶν ὑποκαθημένων σμικροπρεπῆς, τὴν ἰδίαν καταβιβάσει δόξαν· τὸ δὲ ἐν μείοσι τε καὶ ἐλάττωσι]ν ἀληθῶς, πῶς ἂν τὴν οικειαν ὑπεραλοῖτο φύσιν, καὶ πέρα μὲν τῶν οικειῶν ἀφίκοιτο μέτρων, τοῖς δὲ τοῦ ἴαν ὑπερκείμενου φιλονεικῆσοι πλεονεκτήμασιν;

B. Εὖ λέγεις.

A. Πῶς οὖν ἡμῖν ὁ Υἱὸς, τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀκριβῆ τινα τύπον οἰοεὶ καὶ γραφὴν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀνιστάς, καὶ εἰς τὴν τοῦ τεκόντος ἐπίδειξιν τὴν ἰδίαν εὖ μάλα παρακομίζων φύσιν, « Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, φησὶν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν; » Εἴπερ οὖν ἐστὶν οὐκ ἐν οἷς ὁ Πατήρ, τί μαθὼν, αὐτὸν ἐν ἰδίᾳ φύσει ζωγραφεῖ, καὶ ἐν εἶναί φησι, πρὸς τὸ τελείως ἔχον, τὸ τοῦδε καταδεῖς καὶ ἡττώμενον;

B. Οὐκ ἂν ὦδε ἔχοι, κατὰ γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν.

A. Οὐκοῦν (τετράβομαι γὰρ ἐπὶ τὸ χρῆναι λοιπὰ τὰ ὅσα περ ἂν τὴν θείαν ἡμῖν καὶ ἀνωτάτω κατακάλυνοι φύσιν, ὡς ἂν οἶός τε ὦ, κατιδεῖν), φέρε δὴ, φέρε κατασχεπτώμεθα, πότερα μειζόνως ἐν τῷ Πατρὶ, ἦγουν ἑλαττον ἢ χρῆ, τὸ τῆς θεότητος κάλλος εκπρεπῆς ἐν Υἱῷ;

B. Ὡς ἀριστά μοι ταυτὶ διεσκέφθαι δοκεῖς.

A. Ὑποφέρει τοίνυν τοῖς τῆς θεότητος σκήπτροις, καὶ ζυγῷ δουλείας ἐγκαταδεσμεῖ πᾶν ὅσον ἐστὶ τελούον ἐν κτίσμασιν ὁ θεσπέσιος Μελωδός, φιλοθέως σφόδρα καὶ ὀρθότατα τοῦτο δρῶν. Ἐφη γάρ που πρὸς τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργόν· « Καταρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. » Καὶ μὴν καὶ δοξολογίας καταγεραίνει αὐτὸν, τοὺς τε οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν ἐπιτάττει, καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, ἀστρα τε καὶ φῶς, ὕδωρ τε τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Καὶ πρὸς μὲν ἀνθρώπους φησὶ· « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. » Ἀγγέλων δὲ πέρι, καὶ τῶν ἐπι λειτουργίαν ἐχόντων τὴν ἀνωτέρω· « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἀγγελοι αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Συνίης οὖν, ὅπως τῷ τῆς δουλείας ζυγῷ τὰ σύμ-

²⁰ Joan. xiv, 9. ²¹ Joan. x, 30. ²² Psal. cii, 26-29. ²³ Psal. xciv, 6, 7. ²⁴ Psal. cii, 21, 22.

B. Συνίημι.

A. Ἄθρει δὴ οὖν τὰ πρόβατα τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἴδια λέγοντα τὸν Υἱὸν, καὶ ζυγὸν ἡμῖν ἐπιτιθέντα δουλείας. Ἔφη γὰρ ὧδε· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ, τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι· καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου. Ὁ Πατήρ μου, ὃς δέδωκέ μοι, πάντων μεζῶν ἐστίν, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάξειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν. » Πρόβατα τοίνυν ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐδὲν δὲ ἦττον καὶ τοῦ Υἱοῦ διακεκλήμεθα καὶ ἐσμέν. Καὶ μὴν ὅτι καὶ ἄγγελοι λειτουργοῦσιν αὐτῷ, εὐκόλως ἂν μάθοις ἐξ ἱερῶν καὶ τοῦτο Γραμμάτων. Ὁ σοφὸς γὰρ ἔφη Ματθαῖος, ὡς ἀποδράντος τε ἤδη, καὶ οἰχομένου πρὸς τὸ μηδὲν, τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ νενηστευκότα Χριστὸν, « Ἴδου ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ. » Καὶ μὴν καὶ ἐν κύκλῳ τὸν ὑπερφυᾶ τε καὶ ἐπηρμένον αὐτοῦ περιεστᾶσι θρόνον δοξολογούντα τὰ Σεραφίμ, ἄγιόν τε αὐτὸν, καὶ μὴν ὅτι Κύριος τῶν δυνάμεων, ὀνομάζοντα, πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὁ δὲ δὴ κατάρχων ἐν Ἰσραὴλ τῶν ὄλων, ἰσόχειρ τε καὶ ἰσοσθενὴς τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ μείον εὐκλεῆς (πλέω γὰρ τὰ πάντα τῆς δόξης αὐτοῦ), καὶ πρὸς τὸν τῶν ὄλων μεζῶνα τὸ ἐν ταυτέτηι φυσικῇ διακεκτῆσθαι λέγων, πῶς οὐχ ἂν ἔχοι τὸ ἰσοστατοῦν; Ἡ ἔχεις τι νοεῖν ἢ φράσαι, ὅποι ποτὲ ἂν ὑπεραλοῖτο μὲν ἢ τοῦ Πατρὸς δόξα, μειονεκτοῖτο δ' ἂν ἢ τοῦ Υἱοῦ, συμπαρομαρτεῖν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὸ

συνεκτείνεσθαι παρατιομένη ἐνδείξ τῶν Ἰσων;

B. Οὐκ ἂν ἔχοιμι νοεῖν.

A. Τί δὲ δὴ ἄρα καὶ ἡ χεὶρ ἡμῖν κατασημανεῖ τοῦ Πατρὸς, πότῃρα τὴν παντουργικὴν ἐνέργειαν, ἣ γοὺν τὴν ἰσχύϊν; ἀμείνων γὰρ πῶς ἀεὶ σωματικῆς φαντασίας ὁ περὶ Θεοῦ λόγος.

B. Τάττοιο ἂν ἐπ' ἀμφοῖν εἰκότως, καθάπερ ἐγγύμα· λυπεῖ γὰρ οὐδέν.

A. Εὖ λέγεις, ἀλλὰ τό τοι μείον, καὶ ὡς ἐν ὑφέσει πεπιστευμένον, ἢ ἐν οἷς ἂν εἴη τὸ ὑπερτεροῦν, πῶς ἂν εἴη καὶ ἰσορρογὸν καὶ ἰσορροποῦν εἰς δύναμιν ὁρατό τε καὶ λέγοιτο; πῶς δ' ἂν ἔχοι τὸ ἰσοκλεῆς τῷ Πατρὶ, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνόητος τὸ δι' ἐμπερείας τῆς εἰς ἄκρον ἠκριδωμένον ὁ Υἱός; Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ Πατήρ, ἐν ἑσμέν, καίτοι τὸ εἰς λῆξιν ἦκειν τὴν ἀνωτάτω μεμαρτυρηκῶς αὐτῷ· Ὁ Πατήρ μου γὰρ, ἔφασκε, πάντων μεζῶν ἐστίν.

B. Οὐκ ἂν ἔχοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μείων γὰρ εἶπερ ἐστὶ κατὰ τι γοῦν ὄλως, συνυφίστησεν ἂν αὐτῷ πάντα τὰ αὐτοῦ.

A. Οὐκοῦν τοῖς τοῦ Πατρὸς ἀξιώμασι παρέποιο ἂν οὐδαμῶς κατ' οὐδέν, ἠττώμενος, καὶ τό γε ἐν ἴσοις εἶναι μὴ λαχῶν, οὐδ' ἂν, οἶμαι, φαίη πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦτο ἐκ παρρησίας, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστίν, καὶ τὰ σὰ, ἐμὰ. » Φέρε γὰρ, εἰ ὀκνεῖ, προσνέμωμεν τὸ ὑπερκεῖσθαι δεῖν τῷ Πατρὶ,

A. B. Intelligo.

A. Adverte itaque Filium oves manus Dei ac Patris suas esse dicere, et jugum nobis servitutis imponere. Ita enim dixit: « Oves meae vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me: et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, major omnibus est: et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus²⁶. » Oves ergo nos Dei ac Patris, sed nihilominus oves Filii nominamur et sumus. Praeterea angelos ei quoque ministrare, ex sacris Litteris facile didiceris. Sapiens enim Matthaeus dicit quod Satana, cum Christum jejunantem tentasset fugiente, et inaniter abeunte, « Ecce angeli accesserunt et ministrabant ei²⁶. » Quin et Seraphim thronum ejus sublimem et superexaltatum circumsteterunt, eumque percelebrarunt, ac sanctum ipsum, et Dominum **578** virtutum nominarunt, dixeruntque plenum esse caelum, et terram gloria ejus²⁷. Qui autem ex aequo dominatur omnibus, eademque manu ac robore praeditus est ac Pater, quique non minorem gloriam (plena enim sunt omnia gloria ejus), et cum omnium rerum Domino naturalem identitatem habere se praedicat, quomodo non erit ei aequalis? An cogitare aut dicere potes aliquid, quo transcendat quidem Patris gloria, Filii vero subsidat, cum assequi non possit, ac una ferri recuset, aequalitatis defectu?

B. Cogitare equidem non possum.

A. Quid porro illa Patris manus nobis significabit, utrum vim omnium operatricem, aut robur? Quidquid enim de Deo dicitur sensum humanum utique superat.

B. Utrumque apte dici poterit, ut reor, nihil enim obest.

A. Recte dicis; sed quod minus ac veluti demissius esse creditur eo quod praecellit, quo pacto demum aequali operatione, eademque potestate praeditum esse censebitur ac dicitur? quomodo vero aequalem cum Patre gloriam habebit, et unitatis cum ipso perfectissima similitudine expressam imaginem Filii? Ego enim, inquit, et Pater, unum sumus, quamvis testatus sit ipsum supremum tenere fastigium. Pater enim meus, inquebat, omnibus major est.

B. Non habebit sane: multum abest. Nam si minor est, aliqua saltem ex parte una cum eo submittentur omnia quae ejus sunt.

A. Itaque Patris majestatem nequaquam assequetur Filius, cum sit minor, nec aequalis, neque ad ipsum, opinor, cum libertate dixerit: « Omnia mea tua sunt, et tua mea²⁸. » Age enim, si placeat, praecellentiam tribuamus Patri, dicamusque minorem esse Filium; quae tanta, amabo, solertia, om-

²⁶ Joan. x, 27 30. ²⁶ Matth. iv, 11. ²⁷ Isa. vi, 2, 3. ²⁸ Joan. xvii, 10.

nia quidem quæ Patri conveniunt aptaverit Filio, itemque Patri, quæ Filii sunt, adeoque unum eorum quæ inesse Patri dicuntur, intelligatur esse, præcellentia et eminentia? At quomodo proprium istud erit Filii, cum sit minor? Quod si minoritas propria est Filii, quomodo futura sit etiam Patris, qui majoritatem nactus est, hæreo equidem, tu vero qui fieri possit, nobis commonstra.

B. Non possum equidem. Perplexæ enim res est ac propemodum inexplicabilis.

A. Secundo itaque cursu fluat oratio, et propositum decurrat iter. Dicam porro aliquid utile. Nunquid in 579 sola Patris substantia situm erit liberare peccatis, et peccatum nostrum abstergere?

B. Sane, inquam.

A. Et quomodo non valde periculosum erit arcere Filium, cum æqualibus operibus clareat, et Patre minorem esse audacter pronuntiare? Quorum enim voluerit, ipse peccata etiam remittit. Cum ergo injuriarum oblivionem suscipere hortatur, eamque amplecti docet: « Si enim dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater cælestis delicta vestra »; « Deo autem tribuens potestatem dimittendi quorum voluerit peccata, ipse sibi ejus rei effectiorem vindicat, cum ait: « Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (tunc ait paralyticus, inquit): Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam ». « Quod igitur æquale est potestate, et operatione idem, quo pacto inferius erit, ac secundo loco demum ponetur?

B. Fieri nequit, manifesta enim est ratio.

A. Vere autem hæc dici divinus testabitur Paulus nobis clamans: « Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: quis est qui condemnet »? « Tum illius rei magnificentiam transferens in Filium, eique justificandi fideles potestatem tribuens, ita rursus scribit: « Justificati ergo ex fide, pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum ». « Fides enim Deo ac Patri nos conjungit, et propinquos facit per Filium; justificat autem nos, ut vere et sane docemur, non seorsim quidem et solus Deus ac Pater, neque seorsim ac solus Filius, sed quæ a Patre justificatio esse cogitatur, ipsa utique est Filii, et quam Filius largitur, hanc fatendum est esse Patris. Quemadmodum enim quæ producta sunt, ab eo producta sunt per quem universa, nec alium habent opificem quam eum per quem in lucem edita sunt: ita per ipsum servantur quæ prima illa felicitate exciderunt, et pristinum statum recipiunt, et ad suæ quæque naturæ primævum decus redeunt.

²⁰ Matth. vi, 14. ²¹ Matth. ix, 6. ²² Rom. viii, 33. ²³ Rom. v, 1.

ἄφωμεν δὲ εἶναι καταδεδὸν τὸν Υἱὸν· εἴτα ποῖος ἡμῖν ὁ τῆς εὐτεχνίας ἀναφανέεται τρόπος, ὃς ἐφαρμόσει μὲν ἅπαντα τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Πατρὸς, τῷ δ' αὖ Πατρὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐν δὲ δήτῳ πάντως τῶν ἐνεῖναι λεγομένων τῷ Πατρὶ νοηθεῖται ἂν, τὸ ὑπερκεῖσθαι τε καὶ τὸ ὑπερτερεῖν; Εἴτα πῶς ἴδιον ἔσται τοῦτο τοῦ Υἱοῦ, καίτοι λαχόντος τὸ μείον; καὶ εἰ τὸ μείον ἴδιον τοῦ Υἱοῦ, πῶς ἂν γένοιτο καὶ τοῦ Πατρὸς, τοῦ ὑπερκεῖσθαι λαχόντος, διηπόρημαι μὲν ἐγὼ, οὐ δὲ ἡμῖν ἐκδείξειαις ἂν ὅπως.

B. Οὐκ ἂν ἔχοιμι. Δυσδιάφυκτον γὰρ κομιδῇ τῆς ἐννοίας τὸ χρῆμα.

A. Ἦκέτω δὴ οὖν κατὰ ῥοῦν ὁ λόγος, καὶ οἶμον ἴτω τὴν προκειμένην· ἐρήσομαι δὲ τι καὶ ἀναγκαῖον. Ἄρ' οὐκ ἐν μόνῃ κείσεται τῇ τοῦ Πατρὸς ἐξουσίᾳ, τὸ καὶ πταισμάτων ἐλευθεροῦν, καὶ τὴν δυσσώπνυτον ἡμῶν ἀπαλείφειν ἁμαρτίαν;

B. Φημί δὴ.

A. Καὶ πῶς οὐ λίαν ἐπισηαλῆς, τὸ κατακαλύπτει ἀποτολμῆν, καίτοι τοῖς ἰσοῖς ἐμπρέποντα κατορθώμασι, τὸν Υἱὸν, καὶ ὡς ἔστιν ἐν μείοισιν ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ ριψοκινδύνως εἶπειν; Ὡν γὰρ ἂν βούλοιο, καὶ αὐτὸς ἀνέησιν ἁμαρτίας. Τὴν γοῦν ἀμνησικακίαν προσέειπαι παραινῶν, χρῆναί τε αὐτῆς ἐξῆσθαι διδάσκων, « Ἐὰν γὰρ ἀφήτε, φησὶ, τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος »· ἀναθεὶς δὲ τῷ Πατρὶ τὸ ἀνεῖναι δύνασθαι κατ' ἐξουσίαν τὰς ἁμαρτίας ὧν ἂν ἔλοιτο τυχόν, αὐτὸς αὐτῷ τὴν ἐπὶ τῷδε κατόρθωσιν κατεγγυᾷ λέγων· « Ἴνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφίναί ἁμαρτίας (τότε λέγει, φησὶ, τῷ παραλυτικῷ)· Ἐγερθεὶς, ἄρον σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. » Τὸ τοῖνον ἴσον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ ταυτὸν, πῶς ἂν γένοιτο καταδεῖς, καὶ ἐν δευτέροις ἐτι κατατετάξεται;

B. Οὐκ ἂν γένοιτο· σαφῆς γὰρ ὁ λόγος.

A. Ἐπιμαρτυρήσαι δ' ἂν τοῖς εἰρημένοις τὸ ἀκριβῆς καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν ὑποφωνήσας Παῦλος· « Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαίων· τίς ὁ κατακρίνων; » Καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ μεγαλοουργίαν μετατιθεὶς εἰς τὸν Υἱὸν, ἀπονέμων τε καὶ αὐτῷ τὸ δικαιοῦν δύνασθαι τοὺς πεπιστευκότας, γράφει πάλιν ὡδὶ· « Δικαιοθῆντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Οἰκειοῖ γὰρ ἡμᾶς ἡ πίστις τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ἀγγοῦ καθίστασι δι' Υἱοῦ· δικαιοὶ δὲ ἡμᾶς, κατὰ γε τὴν ἀληθῆ τε καὶ ἀκίβδηλευτον λόγον, οὐκ ἀναμέρος μὲν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ἀναμέρος δὲ αὐ καὶ ἰδικῶς ὁ Υἱὸς· ἀλλ' ἦπερ ἂν εἶναι νοσητο δικαιοσύνης ἢ παρὰ Πατρὸς, αὐτῆ που πάντως ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἦνπερ ἂν ὁ Υἱὸς χαρίσατο, ταύτην εἶναι θετέον τοῦ Πατρὸς. Ὅσαρ γὰρ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον, δι' οὗ τὰ πάντα διεκλήρωσατο, καὶ οὐχ ἕτερον ἔχει δημιουργὸν τὸν δι' οὗ παρήχθη πρὸς ὑπαρξίν τὸ κεκλημένα πρὸς γένεσιν· οὕτω δὴ σώζεται δι' αὐτοῦ τὰ τῆς ἐν ἀρχαῖς εὐταξίας ἀπολισθησαντα, καὶ τὴν

B. Πειθομαι.

A. Καὶ γοῦν ὁ θεὸς ἐφη Μωσῆς, φειδοῦς ἡξιώσθαι τῆς ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς, καίτοι δυσάγωγον καὶ σκληρὸν ὄντα, τὸν Ἰσραήλ. Γράφει γὰρ ὡδὶ· « Ὡς ἀετὸς σκεπάσαι νοσσιὰν ἑαυτοῦ, διὰς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἐδέξατο αὐτούς, καὶ ἀνέλαθεν αὐτούς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ. » Ἐνηργηκέναι γε μὴν αὐτὸ δὴ τοῦτι διισχυρίζεται λέγων ὁ Υἱός· « Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν· ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυναγάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠβέλησται; Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ ὄϊκος ὑμῶν ἐρημος. » Καὶ οὐ δὴ τι δρώντες τῶν ἀβουλοτάτων, παρωσόματα μὲν ὡς ἀεργῆ τὸν Πατέρα, μόνῳ δὲ ὅτι προσήκοι τῷ Υἱῷ τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν ἐλεῖν, ἄριστα ἔχειν ἐροῦμεν. Ἄλλ' ὅτι τὸ ἐπ' ἀμφοῖν ὀλοτρόπως ἰσοστατοῦν, καὶ τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, καὶ μὴν ὅτι μονοειδὲς τὴν ἐστὶ καὶ ἐν ἀπλοῖς τὸ θεῖον, ἐνεργὸν ἡμῖν δι' Υἱοῦ τὸν Πατέρα καὶ θεὸν ἐφήκει νοεῖν, ὑποψίας ἀπάσης τῆς ὡς ἐν ὑφέσει τῇ ὑπουργικῇ νοουμένης, ἰούσης ὡς ἀπωτάτω, καὶ ἀδικούσης οὐδὲν εἰς γε τὸν ἰσότητός τε καὶ εὐκλείας τρόπον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα λόγον. Ἐνεργεῖ γὰρ ὁ Πατήρ, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει χρώμενος τῷ Υἱῷ, ζώσῃ τε καὶ παρ' αὐτὸν οὐχ ἑτέρα, κατὰ γε τὸ εἶναι θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν θεῷ φυσικῶς, εἰ καὶ μετέστιν ἑκατέρῳ τὸ γοῦν ἐν ὑπάρξει νοεῖσθαι τῇ καθ' ἑαυτὸν.

B. Εὐ λέγεις.

A. Ὅτι δὲ φύσει τε καὶ ἐξουσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ θεοπρεπεῖ τῇ κατὰ πᾶν ὄντιον, οὐδαμόθεν ἂν καταδεῖα καταφόμεθα τὸν Υἱὸν, ἢ ὡσπερ ἂν ἔχειν νοοῖτο καὶ ὁ Πατήρ· ἀλλὰ μάθους ἂν, οἶμαι που, καὶ τῶνδε ῥηθῆς. Διὰ μὲν γὰρ τῆς Ἡσαίου φωνῆς, ὁ θεὸς ἔφασκε καὶ Πατήρ· « Ἐπιστράφητε πρὸς με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. Κατ' ἑμαυτοῦ ὀμνύω, εἰ μὴ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται. » Τὸ δὲ δὴ λαμπρὸν αὐχμημα τοῦ Πατρὸς, τὸ καὶ καλεῖν δύνασθαι καὶ ἀνασώζειν φημι τοὺς ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ λαλεῖν μὲν τὴν δικαιοσύνην, εὐσθενῆ δὲ οὕτω καὶ ἀποστροφῆς ἀμείνω διακεκτῆσθαι τὸν λόγον, περιθείης ἂν ἐτέρῳ τῷ παρ' αὐτὸν, εἰπέ μοι;

B. Οὐκ ἔγωγε· μόνῳ γὰρ ἂν πρόπει Θεῷ, τὰ ἰδικῶς αὐτοῦ τε καὶ μόνου.

A. Εἰ δὲ δὴ τοῖς ἰσοῖς αὐχμήμασι καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ κατακαλλύνοντο φύσεις, καὶ ἰσομοιροῦσαν ἔχοι τὴν δόξαν, ἄρα ἂν εἴ τι μᾶλλον αὐτῷ πρόπει ἂν, ὧ ἰγαθῆ, κατὰ τι γοῦν ὄλως;

B. Οὐδαμῶς.

A. Πέσθη τοιγαροῦν βοῶντος ἀναφανδόν· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. » Ἡ οὐχὶ τοῦτό ἐστι τὸ, « Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος; » Θεῷ γὰρ ὑπέζευκται· τὰ πάντα ζυγῷ, καὶ τοῖς τῆς δουλείας ἐπήχθισται μέ-

A B. Assentior.

A. Quocirca divinus Moses dicebat Israellem misericordiam cœlitus et a Patre consecutum esse, quantumvis præfractus ac durus esset. Sic enim scribit : « Sicut aquila **580** legat pullos suos, extensis alis suscepit illos, et assumpsit eos super scapulas suas ⁴². » Idipsum tamen se egisse confirmat Filius, dicens : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt : quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta ⁴³. » Et certe non tam stulti erimus ut Patrem velut otiosum rejiciamus, dicamusque ejusce rei gloriam Filium sibi uni arrogare. Sed quoniam in utroque prorsus est æqualitas, et substantialis identitas, adeoque quoniam uniformis ac simplex Deus est, effectorem nos per Filium Patrem intelligere jussit, omni cogitatione ministratoriæ subjectionis procul remota, nihilque obstante quominus Verbum quod ex Deo Patre processit, æquali cum Patre gloria sit præditum. Operatur etenim Pater, Filio, ceu propria virtute, utens, vivente illa quidem, et ab ipso non diversa, in quantum est Deus de Deo, et in Deo naturaliter, quamvis uterque in propria censeatur esse hypostasi.

C B. Recte dicis.

A. Natura vero et potestate et efficacia divina nulla ex parte inferiorem visum iri Filium quam intelligatur et Pater, ex his quoque facile didiceris, opinor. Per vocem etenim Isaia dicebat Deus et Pater : « Convertimini ad me, et salvabimini qui ab extremis terræ. Ego sum Deus, et non est alius. Per memetipsum juro nisi egredietur ex ore meo justitia, sermones mei non avertentur ⁴⁴. » Illam autem splendidam Patris gloriam qua nimirum vocare potest ac servare eos qui ab extremo terræ, et loqui justitiam, et potentissimo ac irrevocabili verbo uti, num, quæso, alteri quam ipsi tribueris?

D

B. Non equidem : soli enim Deo conveniunt quæ peculiariora sunt ei ac soli.

A. Quod si æquali majestate ornatur quoque Filii natura, et eadem gloria sit prædita, an ultra decebit, o bone, aliqua saltem ex parte minoritatem ei ascribere?

B. Nequaquam.

A. Audies itaque aperte clamantem : « Venite ad me, omnes qui laboratis et **581** onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos ⁴⁵. » Nonne istud est, « Ego sum Deus et non est alius ⁴⁷ ? » Divino enim jugo subdita sunt omnia, et servitutis conditione premuntur. De suis autem

⁴² Deut. xxxiii, 11. ⁴³ Matth. xxiii, 37, 38. ⁴⁴ Isa. xlv, 22, 23. ⁴⁵ Matth. xi, 27, 28. ⁴⁷ Isa. xlv, 18.

sermonibus sic ait alicubi : « Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt ⁴⁴. » Intelligis ergo quomodo immutabiles sint Filii sermones, perinde ac Patris ?

B. Intelligo.

A. Præterea, posse rebus providere, ita ut manum suam nihil prorsus fugiat, non alteri cuidam, sed soli jure merito universitatis dominatori Deo convenit. Annon tibi hæc recte dicere ac sentire videor ?

B. Optime quidem.

A. Æqualiter porro providere universitati compariemus, et Patrem, et Filium.

B. Qui tu istud ais ?

A. De Deo enim ac Patre ipse dicebat Filius : « Nonne duo passeres asse veneunt : et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro qui est in cælis ⁴⁵ ? » At ipsum quoque cernere licet, immensam illam et ad omnia pertinentem curam impendere rebus etiam vilissimis, et quæ magni haud æstimantur. Postquam enim, Judææ sinibus relicta, in Gergesenorum terram migrasset, pravos dæmones ex hominibus ejiciebat : illi, divinis obtemperantia nutibus, necessitate quod jussum erat faciebant, adeoque potestatem in porcos sibi petebant. Hic subjecta pedibus suis habens omnia, ultro permittit, eosque ire jubet. Illi repente porcorum greges invadunt, et aquis immersum gregem præfocant ⁴⁶. Num igitur, quæso, tam execrandis et impuris spiritibus id honoris ultro annuit, et eos quodcumque velent facere permisit Christus, qui nihil volunt boni ? At probabile non est nos istiusmodi quid in animum inducere. Sed necesse erat Filium non minus quam Patrem, rerum curam agere : idque nobis clarissimis rebus ostendit, ut omnimodæ æqualitatis decus in utroque clarum et sincerum manifestetur.

B. Et qui fieri possit istud ? inquirunt. Ubi enim æqualitas in utroque cernetur, si Filius subjectus sit ac inferior, de quo **582** divinus Paulus ait : « Cum autem subjecta fuerint illi omnia (excepto nempe eo qui subjecit illi omnia), tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus ⁴⁷. »

A. At cur dicent subjectum esse Patri Filium, aut quomodo ei qui secundum naturam ex ipso genitus est æqualitatem cum Patre detrahent ? Quod si naturæ rationem perpendamus, cur istud subjectionis stultissime inducitur, cum inter substantiæ rationes non collocetur ?

Α τρεις. Περὶ δὲ γε τῶν οικειῶν λόγων, ὧδέ πῃ φησιν· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰὼτα ἐν ἧ μία κεφαλα οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Συνίης οὖν ὅπως παθεῖν οὐκ ἀνέχονται τὴν ἀποστρεφθῆν οἱ δι' Υἱοῦ λόγοι, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τοῦ Πατρὸς ;

B. Συνίημι.

A. Καὶ πρὸς γε τοῦτοις ἐρῶ, τὸ προνοεῖν δύνασθαι τῶν ὄντων, ὡς ἐξω χειρὸς ἀνεῖναι τῆς ἑαυτοῦ παντελῶς οὐδὲν, οὐχ ἑτέρῳ τι μᾶλλον, μόνῳ δ' ἂν καὶ σφῆδρα εἰκότως ὄρωτο προσὸν τῷ τῶν ὄλων κρατοῦντι Θεῷ. Οὐκ ἀριστά σοι ταυτὶ φάναι τε καὶ καταθρῆσαι δοκῶ ;

B. Ἀριστά γε

A. Ἰσογενῆ τοιγαροῦν τὴν τῶν ὄλων πρόνοιαν ποιουμένουσ εὐρήσομεν, τὸν τε Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν.

B. Πῶς ἐφησ ;

A. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Υἱὸς· « Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ; » Ὁρῶτο δ' ἂν καὶ αὐτὸς τὴν οὕτω μακρὰν καὶ ἐπὶ πάντα διήκουσαν ἀπονέμων φειδῶ καὶ τοῖς τῶν ὄντων εὐτελεστάτοις, καὶ ὡν ὁ λόγος οὐ πολὺς. Ἐπειδὴ γὰρ, τοὺς τῆς Ἰουδαίας ὄρους ἀφελὲς, εἰς τὴν τῶν Γεργεσηνῶν μεταφοίτησε γῆν, ἀπεσῆδε μὲν ἀνθρώπων τὰ πονηρὰ δαιμόνια, τὰ δέον τοῖς θεοῖς [Ἰσ. τὰ δὲ ἐκ τῶσ θεοῖσ] εἰκοντα νεύμασιν, ἔδρα μὲν ἀνάγκη τὸ κεκελευσμένον, χοίρων γε μὴ ἐζήτει τὴν ἐξουσίαν. Εἶτα ὁ πάντα ὑπὸ πόδας ἔχων, ἀνήσιν ἐκῶν, καὶ σπιν ἰέναι κελεύει· τὰ δὲ τοῖς ὕδασιν ἐνιέντα θερμῶς τὰς σῶν ἀγέλας, ὀμιλαδὸν ἀποπνίγουσιν. Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, τοῖς οὕτω βδελυρωτάτοις καὶ ἀκαθάροις πνεύμασι κατένευσε τὴν φιλοτιμίαν, καὶ διαπεραίνεσθαι τὸ δοκοῦν ἠφίει Χριστὸς τοῖς οὐδὲν ἐθέλουσιν ἀγαθόν ; Καὶ μὴν ἀπίθανον κομιδῆ, τὸ γοῦν τι τοιοῦτον ἡμᾶς ἐννοεῖν· ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον, οὐ μείον ἢ ὁ Πατὴρ καὶ τὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν ἀνῆφθαι τὸν Υἱόν, τοῦτό τε αὐτὸ δι' ἐνεργεστάτων ἡμῖν κατέδειξε πραγμάτων, ἵνα τὸ τῆς κατὰ πᾶν ὀτιοῦν ἰσότητος κάλλος, λαμπρόν τε καὶ ἀκίβδηλευτον ἐπ' ἀμφοῖν διαφαίνοιτο.

B. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο τοῦτο, φησί· ποῦ δὲ τὸ ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν ὄρωτο ἂν, ὑποταττομένου τε καὶ ὑφιζάνοντος τοῦ Υἱοῦ, περὶ οὗ φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Ὅταν δὲ ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ;

A. Εἶτα τί τοῦτο ἐροῦσι, τὸ ὑποτετάχθαι φημὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἢ καὶ ὅπως ἂν ἐξώσειαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἰσότητος, τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένον ; Εἰ δ' ἂν ὄλων ὁ τῆς φύσεως ἡμῖν πολυπραγμονῆται λόγος, τί τὸ χρῆμα τῆς ὑποταγῆς ἀνοητότατα παρεισκρίνεται, τοῖς τῆς οὐσίας λόγοις οὐκ ἐγγράφομενον ;

⁴⁴ Matth. v, 18 ; xiv, 35. ⁴⁵ Matth. x, 24. ⁴⁶ Matth. viii, 28-34. ⁴⁷ I Cor. xv, 28.

B. Ὅτι ἐκ τοῦ ὑποτετάχθαι, φησὶν, ἡ τῆς οὐσίας ἁπολύτης εὐ μάλα διαγιγνώσκειται.

A. Καὶ μὴν, ὦ φιλότιμος, ἀναμάθους ἂν καὶ λίαν ἀκονιτὶ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον, ὡς σαθρὸς τέ ἐστι καὶ ἀμαθίας ἐμπλεως. Πνεύματα μὲν γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ οἱ τοῦ δεινός, φέρε εἰπεῖν, υἱοὶ τῷ ἰδίῳ γεννήτορι, καθάπερ ἀμέλει φαῖεν ἂν, ὅτι τῷ μὲν Ἀβραάμ ὁ Ἰσαάκ ὑπετάττετο, τῷδε δὲ αὐτὸς πάλιν ὁ ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐτε τὰ τῶν προφητῶν πνεύματα, διὰ τὴν εἰς ἄλλα γενομένην ὑποταγήν, ἀνομοίαν αὐτοῖς τὴν φύσιν ἐτίθει, οὐτε μὴν ἐτροφοῦδ' τε καὶ ἐκφυλον τὸν μακάριον Ἰσαάκ, ἐπειπερ αἰδοῖ τῇ πρὸς πατέρα νικώμενος, ὑπετάττετο, καὶ καλὸν υἰότητος ξένιον ἐδίδου τῷ φύσαντι τὴν ὑπακοήν. Εἰ μὲν οὖν οἷς ἂν ἐγγένοιτο τῆς ὑποταγῆς τὸ χρῆμα, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐτροφους οὐκ ὀρθοῦσαι ποιεῖ, καὶ θεσμῶν ἐξίστησι φυσικῶν, διαπεπήχθω καλῶς, ἐστάτω τούτω καὶ ἐφ' Ἰησοῦ, καὶ ἀληθῆς ἔστω ὁ λόγος. Εἰ δὲ τοῖς τῆς οὐσίας λόγοις παρενοχλεῖ μὲν οὐδὲν, τρόπον δὲ, οἶμαι, τίς οὐτοσί τιμῆς καὶ ὑπακοῆς, ὡς ἐξ υἱοῦ πρὸς πατέρα, καὶ θελημάτων ἀστεία ῥοπή, τὸ εἰκὸς καὶ πρέπον ἐκτετιμηκότων, ὃ μὴδὲ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς φύσεως ἰσχύει λόγον· τί προσνέμουσιν ἀμαθῶς, καὶ ὡς δυσανάτρεπτον κομιδῇ κατεξανιστάσιν οἱ δειλαῖοι τῷ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Θεῷ; Ἡ γὰρ οὐχὶ γέγραφεν ὁ Λουκᾶς, περὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγίας Παρθένου, καὶ τοῦ νομισθέντος κατὰ σάρκα πατρὸς, ὅτι «Ἦν ὑποταττόμενος αὐτοῖς;»

B. Ναὶ γέγραφεν ὁμολογουμένως.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ γὰθῆ, καὶ ἀνθρώπων φύσεως ἐβρίσθαι κατόπιν ὑποτοπητέον αὐτὸν, καίτοι Θεὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα, καὶ ἀποβρόχως γεγεννημένον, ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς ὑπετίθει τὰ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ὑπετάττετο μὲν τῇ κατὰ σάρκα μητρὶ, αἰδοῖ δὲ ἠτῶμενος τῇ πρὸς Ἰωσήφ, τὸ ὡς πατρὶ πρέπον ἐχαρίζετο γέρας;

B. Οὐδαμῶς, θορυβεῖ δὲ λίαν ἡ ὑποταγή, καὶ τοῦ, τὸ μείον ἔχειν αὐτὸν ὑποφίας ἐμποιεῖν, οὐκ ἀνικάνως ἔχει.

A. Ἄλλ' οὐχὶ τοῖς ἐν πίστει βεβαίως ἐρηρησμένοις ἐνεργάσαι· ἂν τὸ κατὰ τι γοῦν ἐνδοῖσαι δεῖν, οἷ τὸν ἀσινῆ τε καὶ ἀκαπήλευτον ἐν ἰδίαις ψυχαῖς εἰσοικισάμενοι λόγον, τὴν ἀπατεῶνα καὶ βωμολόχον τῶν δειστραμμένων οὐ προσίενται δόξαν, διαμνηνται δὲ μᾶλλον τοῦ μακαρίου γράφοντος Παύλου· «Λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ἔψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ.» Ἄναψναι μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ ἀναφυσᾶται πολὺ κατὰ γε τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς, τῶν διεναντίας ὁ λόγος, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἀρτυεῖ τὸ κατηγόρημα, ὅπολον δὴ τοῦτό ἐστι τὸ δεινόν, ὡς οἴονται, καὶ ἀειθρῶλλον πρόβλημα· «Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα.» Ἄλλ' εἰ νῆψαι τῇ κατὰ Θεὸν δισηγεργεμένοι πρὸς σύνεσιν

B. Quoniam ex eo quod subjectus est, inquit, substantiæ qualitas utique dignoscitur.

A. Atqui, o charum caput, nullo negotio percipies putidam esse et ignorantiae plenam istam rationem. Spiritus enim prophetarum prophetis subjiciuntur, ut scriptum est²², et filius cujusdam, verbi gratia, suo genitori : quemadmodum nempe Abrahamo Isaac subjectus erat, huic autem rursus filius suus : sed neque prophetarum spiritus propter mutuum illam subjectionem dissimilem eis naturam afferebant, neque vero diversæ naturæ beatus Isaac erat, quod reverentia erga patrem subiciebatur, eumque præclaro veluti quodam munere obedientia nimirum prosequabatur. Si ergo subjectio facit ut ii in quibus sit diversæ plane substantiæ esse videantur, eosque de naturæ legibus dejicit, istud etiam ratum sit ac verum in Filio. Sin autem substantiæ rationibus nihil officit, sed honoris et obedientiæ modus iste quidam est Filii erga Patrem, et civilis voluntatum propensio eorum qui officium ac decorum colunt (quod ne in nobis quidem ipsis rationibus naturæ præpollet), cur stulte id allegant, ac velut inexpugnabile quiddam ei qui Deus ex Deo est natura miseri opponunt? Nunquid enim scripsit Lucas, cum de ipso Christo, tum de sancta Virgine, et de eo qui secundum carnem pater putabatur, « Et erat subditus illis²³ ? »

B. Plane ita scripsit.

A. An igitur idcirco putandum est, o bone, ipsum quoque natura hominis posteriorem esse, licet Deus ex Deo sit, et ineffabiliter genitus, quoniam se ipsum illis etiam subiciebat, et quod subditus quidem erat matri secundum carnem, et reverentia ductus erga Josephum, **583** honorem ei exhibebat tanquam Patri?

B. Nequaquam, sed valde turbat subjectio, et injiciendo scrupulo satis illa est, ut ipsum minorem esse suspicemur.

A. At in fide confirmatis ne levem quidem scrupulum injiciet, qui sinceram et incorruptam doctrinam animo complexi, fallacem et nefariam hæreticorum opinionem non admittunt, sed meminerunt potius beati Pauli, qui scribit : « Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollientem se adversus omnem scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi²⁴. » Æstuat enim quandoque et intumescit adversus Unigeniti gloriam, adversariorum sermo, et ex ipsis Scripturis sacris accusationem nobis struit, cujusmodi est illud grave, ut sibi persuadent, ac celebre dictum : « Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia²⁵. » Sed qui sobria et pura mente ad incorruptam et sanam sapientiam excitati sunt, si dictum aliquod animadverterint veritati vim afferre, non

²² I Cor. xiv, 32. ²³ Luc. ii, 51. ²⁴ II Cor. x, 5. ²⁵ I Cor. xv, 28.

utique ex se (recte enim scriptum est⁶⁶), sed improbitate adversariorum ad perversum sensum detortum, tunc certe, tunc veritatis armis instructi, omnem altitudinem destruunt stultarum ratiocinationum, et jam ad defectionem tendens dictum illud magna vi revocant ad obsequium Christi, hoc est, ad incarnationis mysterium. Etenim obedientiæ nomen et res servitutis nobis tempus significat, quando Deus existens, homo factus est, et cum imperium in res omnes non ascititium haberet, sed tanquam Deus de Deo, servus vocatus est, et cum esset in forma et æqualitate Patris humiliavit se ipsum ad inanitionem ultro se demittens⁶⁷. Quocirca jure merito, cum homo sicuti nos factus credatur, communem certe hanc omnium naturam, cum ejus defectibus suscepti. Creatæ vero naturæ ad Deum comparatæ, defectus est ei subijci. Verumtamen in ea subjectione rerum essentia non consistit, ut passim illi existimant, ac imperite docent: sed cum sint ac subsistant secundum propriam rationem, et prout cuique natura suppedit, spontaneam subjectionem accipiunt, et mentis ac voluntatis **584** istud est.

B. Ita plane.

A. In sola igitur voluntatum propensione subiectio consistet, et contra: sed substantiæ rationem non exprimet.

B. Recte dicis.

A. Quid porro, nonne illud præterea videre est operæ pretium?

B. Quidnam istud ais?

A. Sanctus Paulus nobis scribit de Christo: « Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei⁶⁸. » Itaque si subijciatur tunc temporis Patri, cum ei subjecta fuerint omnia, tempus aliquod erit ut videtur, in re congruum. Interea vero subiectus in præsentiarum non est Filius, cum nondum adsit tempus quo et ipse subijciatur.

B. Assentior, manifestum enim est quod ais.

A. Jam si quis in animum inducat dicere ipsum quidem nunc subjectum non esse Deo ac Patri, sed aliquando id ei obventurum, et inæqualitatem substantiæ ascribat ei propter subjectionem. aperte, ut videtur, illud asserit, fore nimirum aliquando sibi ipsi dissimilem secundum naturam Filium, et mutatum iri in aliud quiddam ab eo quod nunc est ac esse creditur. Si enim, o homi (adversarios enim compellere juvat), inter substantiæ rationes collocabitur subiectio, utique substantiæ vim et rationem habebit etiam contrarium, hoc est, inobedientia. Et, si dicimus ipsum nunc non esse subiectum, et istud ejus esse naturam, migrabit certe, si Patri subijciatur, in alteram quamdam, et plane

A τὴν εὐμαθῆ τε καὶ ἀπαράφθορον, κατατυραννοῦν τῆς ἀληθείας εἰ θεάσαιντο τὸ ρητὸν, καὶ οὗτις ποῦ δι' ἑαυτὸ (γέγραπται γὰρ ὀρθῶς), ταῖς δὲ τῶν διεναντίας παρατροπαῖς, εἰς γὰρ τὸ δοκεῖν οὐκ ὀρθῶς εἰρησθαι παρωθούμενον, τότε δὴ, τότε τοῖς τῆς ἀληθείας ὄπλοις ἐρηραιομένοι, πᾶν ὕψωμα καταστρέφουσι λογισμῶν ἀσυνέτων, καὶ χωροῦν ἤδη πως εἰς ἀπόστασιν ἔλκουσι τὸ ρητὸν ἀντιπατρύροντες εὐσθενῶς εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, τοὔτεστιν, εἰς οἰκονομίαν τὴν μετὰ σαρκός. Τὸ γάρ τοι τῆς ὑπακοῆς ὄνομα τε καὶ χρῆμα, τὸν τῆς δουλείας ἡμῖν κατασημαίνει καιρὸν, ὅτε θεὸς ὢν, γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος οὐκ εἰσποίητον ἔχων, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ Θεός, κεχηρμάτικε δούλος, ἐν μορφῇ τε ὢν καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, τεταπεινώκεν ἑαυτὸν, καθελὶς ἀδιάστως εἰς ἐκούσιον κένωσιν. Ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι πεπιστευμένους, τὴν κοινήν δὴ ταύτην ἀπάντων φύσιν μετὰ τῶν αὐτῆς μειονεκτημάτων ἰδέχετο· μειονέκτημα δὲ φύσεως γεννητῆς ὡς πρὸς Θεόν, τὸ ὑποτετάχθαι δεῖν. Πλὴν οὐκ ἐν γὰρ τῷ ὑποτετάχθαι τοῖς οὕσι τὸ εἶναι ἔστι, κατὰ γὰρ τὸ ἐκεῖνοις ἀδιοριστῶς δοκοῦν, καὶ ἀτημελῶς εἰρημένον, ἀλλ' ὅντα τε καὶ ὑφηρεχόμενα κατ' ἴδιον λόγον, καὶ ὡς ἀν' ἐκάστην βραβεύουσι τυχὸν ἢ αὐτοῦ φύσις, ἐθελοῦσιον εἰσδέχεται τὴν ὑποταγὴν, καὶ γνώμης ποιεῖται τὸ χρῆμα καρπὸν.

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Κεῖσται δὴ οὖν ἐν μόναις ἡμῖν ταῖς ἐθειλοῦσιος ῥοπαῖς ἢ ὑποταγῇ, καὶ τὸ ἐναντίον, χαρακτηριεῖ δὲ οὐχὶ τῆς οὐσίας τὸν λόγον.

C. Εὖ λέγεις.

A. Τί δὲ δὴ, κάκεινο πρὸς τούτῳ πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν;

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Ὁ κερὸς ἡμῖν γράφει Παῦλος περὶ Χριστοῦ « Νῦν δὲ οὐπω ὄρωμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα. » Οὐκοῦν εἰ ὑποταγήσεται κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῷ Πατρὶ, ἦνίκα ἀν' αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγῇ, καιρὸς ἔσται τις, ὡς ἔοικεν, ἐν τῷ πράγματι πρέπων. Ἄνυπότακτος δὲ τῶς εἰς γὰρ τὸ παρὸν ὁ Υἱός, ἐνεστηκίτος οὐπω τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται.

B. Σύμφημι· σαφῆς γὰρ ὁ λόγος.

A. Εἰ δὲ δὴ τις οἴοιτο, νυνὶ μὲν αὐτὸν οὐχ ὑποτετάχθαι λέγειν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, πείσεσθαι ἐκ τούτου κατὰ καιροῦς, καὶ καθοριεῖ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ ἄνισον, διὰ τὴν ὑποταγὴν, ἀναφανδόν, ὡς ἔοικεν, ἐκεῖνὸ φησιν, ὡς ἔσται ποτὲ, κατὰ τὸ εἰκός, ἀνόμωτος· ἑαυτῷ κατὰ φύσιν ὁ Υἱός, καὶ μεταβολὴν εἰσδέχεται τὴν ἐφ' ἑτερόν τι παρ' ὃ νῦν ἔστι καὶ εἶναι πεπίστευται. Εἰ γὰρ, ὡ βέλτιστοι, φαίην ἀν' ἐγωγε τοῖς διεναντίας, τοῖς τῆς οὐσίας συντετάχεται λόγοις ἢ ὑποταγῇ, φορέσει ποῦ πάντως οὐσίας δύναμιν καὶ τὸ ἐναντίον, τοὔτεστιν, ἢ ἀνυποταξία. Καὶ εἰ φαρμὲν ὅτι νῦν ἔστιν ἀνυπότακτος, καὶ τοὔτο φύσις αὐτῷ. μεταχωρήσει ποῦ πάντως, εἰ ὑποτάττοτο τῷ Πατρὶ, πρὸς ἑτέραν τινὰ καὶ ὀλοκλήρως διωκισμένην, εἰς γὰρ τὴν

⁶⁶ Rom. 1, 18. ⁶⁷ Philipp. 11, 6, 7. ⁶⁸ Hebr. 11, 8.

ἐναρτίως ἔχον, φύσιν. Οὐκοῦν ἐν παρατροπαίς ἡμῖν ἄ διαφεύσσεται δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, γέρας ἀνάπτων αὐτῷ τὸ περιόπτον, τὸ ἐρηρῆσθαι φημι, καὶ ὡσαύτως ἔχειν. « Οἱ οὐρανοὶ γάρ, ἐφασκεν, ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ἐν ἱμάτιον καλαιωθήσονται, καὶ ὡσαύτως περιδύλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγῆσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Δημάρτηχε δὲ τάληθοῦς καὶ ὁ Παῦλος γράφων· « Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ποῦ γὰρ ἐτι μεμνήχην ὁ αὐτὸς, εἰ μετατρέποιτο κατ' οὐσίαν ;

B. Ἀληθές.

A. Ἀποκρινάσθων δὴ οὖν οἱ πάγκαλοι σοφισταί, τίς δὴ ἄρα καὶ ποδαπὸς ὁ τῆς ἀλλοιούσεως ἔσται τρόπος. Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἀσχιον, διὰ γε τὸ ὑποτάττασθαι δεῖν, ὀνήσειαν ἂν εἰς δόξαν οὐδὲν τὸν ἀπάντων Σωτῆρα καὶ Αὐτρωτὴν ὁ τῆς ἐσομένης αὐτοῦ βασιλείας καιρὸς, τουτέστιν, ὁ ἐν ἐσχάτοις, ὅτε καὶ ὑποταχθήσεται τῷ Πατρὶ, καὶ νυνὶ που πάντως ἔστιν ἐν ἀμείνοσιν, ὅτε κεκωνῶσθαι λέγεται, καὶ τεταπεινωκεν ἑαυτὸν. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο παρέντες ὡς ἀμαθῆς, ἐπὶ τι τῶν ἀμεινόνων ἐροῦσιν ἔσεσθαι τὴν μεταβολὴν, ἀνθρώπου λοιπὸν καταφλουαρεῖν ἐγκύκασιν τῆς ὑποταγῆς, καὶ τὸ μείον αὐτῆς ὡς ἐν Ἰῶφ καταγράφουσι, καίτοι τιθέσις ἐν τοῖς ἀνωτέρω καὶ ἀμείνοσι, τὸν νῦν ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ; « Οὐ γὰρ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. » Ἡ οὐκ ἀριστὰ σοὶ ταυτὶ δὴ φάναι δοκῶ ;

· Ἀστειστάτά γε.

· Ἡρώσθηστικός δὴ οὖν πανταχόθεν αὐτοῖς τὸ ἄχαρι τε καὶ ἀκαλλῆς τοῦ λόγου, φέρε λοιπὸν ἴωμεν ἐπὶ τὸ ἀπημάντως ἔχον, οὐχί τῆς οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς κατηγοροῦντες τὸ μείον διὰ τὴν θρυλλουμένην ὑποταγὴν, ἣν καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἔσεσθαι φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον περινοοῦντες εὐσεβῶς.

B. Τὸ ποῖον ;

A. Οὐ γὰρ, οἶμαι, φαίη τις ἂν ἀπονοσφίζεσθαι ποι καὶ ἀποφοιτῆν εἰς ἰδίαν τινὰ θέλησιν παρὰ γε τὴν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ἀπονεῦσαι τε ὡσπερ εἰς τὸ ἔξω φέρεσθαι δοκεῖν τοῦ ἀνδάνοντος αὐτῷ· εἶναι δὲ μᾶλλον ὑποποθήσειεν ἂν εἰκότως ὁμογνώμονά τε καὶ συνεβελήτην, ἅτε δὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὄντα τε καὶ νοοῦμενον. Ἴνα γὰρ φαίνεται τιμῶν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν ἐξ οὐπέρ ἐστὶ γεννητῶς, ταῖς εἰς λῆξιν καὶ ἀνωτάτω στεφανῶν εὐφημαῖς, ποτὲ μὲν φησι· « Θεοῖαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· τότε εἶπον· Ἰδοὺ ἦκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου· » ποτὲ δὲ αὖ, ὅτι « Καταδέθηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. » Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ καὶ μάλα σαφῶς, καθικέσθαι φησὶν ἐξ οὐρανῶν, ἔχειν δὲ οὕτω περὶ γε τὸ δεῖν ἀποπεραίνειν ἐθειλου-

A dissitam contrariamque naturam. Itaque mutabilis factus est Filius, neque amplius est immutabilis, et mentietur divinus David cum ei decus illud eximium ascribit, quod stabilis sit nimirum, et in eodem statu permaneat. « Cœli enim, inquit, peribunt, tu autem permanes : et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut operitorium mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient⁹⁹. » A vero autem excidit Paulus quoque scribens : « Jesus Christus, heri et hodie : ipse, et in sæcula¹⁰⁰. » Ubi enim demum permansit idem, si mutetur secundum substantiam ?

B. Verum est.

A. Respondeant ergo præclari illi sophistæ, equis demum et quotuplex futurus sit mutationis modus. Si in deterius, ex eo quod subjici illum oporteat, nihil Servatori omnium ac Redemptori proderit ad gloriam futuri ejus regni tempus, hoc est, illud postremum, cum etiam subjicietur Patri : **585** et nunc præstantiori utique versatur in statu, quando exinanitus dicitur, et humiliavit semetipsum. Sin autem, eo velut insulso prætermisso, in præstantius aliquid mutationem fore dicunt, cur demum contra subjectionem stulte garriunt, et ob eam deteriorem Filio statum ascribunt, cum efferrat et extollat eum qui nunc in æqualitate est Patris ? « Non enim rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, ut scriptum est, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens¹⁰¹. » Annon recte hæc tibi dixisse videor ?

C. Scite admodum.

A. Cum ergo eorum dicta insulsa et absurda sint plane, age pergamus tandem ad id quod inculpatum est, substantiam Unigeniti minorem non esse dicendo, propter illam decantatam subjectionem, quam et extremis temporibus fore divinus Paulus ait ; sed illud potius in animum pie inducendo.

B. Quodnam ?

A. Nemo dixerit, opinor, Filium in aliam quam Patris voluntatem abire, et in aliud ferri quam quod Patri placuerit, sed cum jure potius existimaverit eadem cum ipso sentire ac velle, præsertim cum ex ipso et in ipso secundum naturam sit et intelligatur. Ut enim videatur honorare Patrem, et eum a quo est genitus, perfectis ac summis laudibus prosequi, interdum quidem ait : « Sacrificium et oblationem noluiti : aures autem perfecisti mihi. Holo-caustum et pro peccato non postulasti, tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus¹⁰². » Interdum vero : « Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me¹⁰³. » Ecce enim, ecce clare admodum descendisse ait se de cœlis, idque ut sponte perficiat quod Patri placuerit, ita ut si fieri posset ut voluntate dissentiret, suam ipse contemneret, ac voluntatem Patris complecte-

⁹⁹ Psal. ci, 26, 28. ¹⁰⁰ Hebr. xiii, 8. ¹⁰¹ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁰² Psal xxxix, 7-9. ¹⁰³ Joan. vi, 38.

retur. Cum igitur ea mente et consilio sit, an alicui A σίως τὸ δοκοῦν τῶ γεγενηκότι, ὡς εἴπερ ἦν ὅλων videbitur subjectionem velut indecoram rejiciendam τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἑτερότητα θελημάτων ἀποχωρεῖν esse, et voluntatis illam conformitatem repellendam? αὐτὸν, ἀλογῆσαι μὲν τῶν ἰδίων, μεταποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον τῶν τοῦ Πατρὸς. Ἐχων δὲ οὕτω σκοποῦ τε καὶ γνώμης, ἄρα ἂν τῷ δόξειε, παραιτεῖσθαι μὲν ὡς δυσκλεῆς τὸ ὑποτετάχθαι δοκεῖν, ἀποσεῖσθαι δὲ τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν συνεθέλειν αὐτῷ;

B. Minime sane.

A. Itaque, qui nunc quoque eadem vult et sentit cum Genitore, imo vero qui est deliberatio et voluntas Patris, quonam pacto subjicietur, 586 idque certis temporibus, quasi nondum intelligatur ejusdem esse voluntatis, aut subditus? Utar enim ipse quoque Pauli sententia, quæ Unigenito quoad substantiæ rationem nihil officit.

B. Quænam est igitur illa futura subjectio?

A. Præclaram spem habemus, Hermia, et certo credimus, omnis boni participationem a Deo obventuram iis qui reclam vitam instituerint, sanctamque et laude dignam vitam vixerint, adeoque omnem cogitationem et sermonem ea superare quæ sanctorum reservata sunt capitibus. Horum autem omnium distributor et largitor erit Filius. Omnia quippe a Patre in nos per ipsum in Spiritu, non utique quod ministratoriam in hoc præstet operam, sed quod potius cum potestate distribuat tanquam Filius, quæ sunt Patris, ut sit Deus omnia in omnibus⁶⁴, sanctificatio nimirum, et sapientia⁶⁵, et vita⁶⁶, gloria item⁶⁷, et incorruptio⁶⁸. Quod autem rebus omnibus subjectis Filio, simul etiam cum ipso rursus imperaturus sit et coregnaturus universi Deus ac Pater, facile ostendet nos in ea perstare sententia, ejusdem omnino voluntatis cum Patre etiam tunc fore Filium, eique in omnibus consensurum, et per suam mediationem sanctorum spes adimplere. Et sane id subjectionis vocabulo divinum Paulum significasse dicimus abusive. Sciebat enim se nullatenus eum læsurum, licet ita loqueretur. Propositum enim semper est Filio, Patrem venerari, quoniam et ex ipso est secundum naturam, et æqualis, et per omnia similis, et nullo modo inferior, et per ipsum, et cum ipso, Patri gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

B. Ἥκιστα γε.

A. Οὐκοῦν, ὁ καὶ νῦν ὁμογνώμων τε καὶ συνεθελητής τῷ γεγενηκότι, μᾶλλον δὲ ἡ βουλή καὶ ἡ θέλησις τοῦ Πατρὸς, τίνα δὴ τρόπον ὑποταχθήσεται, καὶ τοῦτο κατὰ καιροῦς, ὡς οὐπω νοούμενος συνεθελητής ἦγουν ὑποτεταγμένος; Κεκρήσομαι γὰρ, ἀδικούσῃ μὲν εἰς οὐσίας λόγων τὸν Μονογενῆ, καὶ τῇ τοῦ Παύλου φωνῇ.

B. Ποῖον οὖν ἄρα τὸ χρῆμα τῆς ἐσομένης ὑποταγῆς;

A. Ἐν ἐλπίσιν ἐσμέν ἀγαθαίς, ὧ Ἑρμεία, καὶ ἀραρότως πεπιστεύκαμεν, ὡς τοῖς ἐθέλουσι διαβιδῶναι λαμπρῶς, ἁγίαν τε καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς κατωρθώκοι ζωὴν, ἡ παντὸς ἀγαθοῦ μέθεξις ὑπάρξει παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴν ὅτι τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ταῖς τῶν ἁγίων τεθησαύριστα κεφαλαῖς. Ἔσται δὲ τούτων ἀπάντων διανομεὺς καὶ πρύτανις ὁ Υἱὸς. πάντα γὰρ παρὰ Πατρὸς εἰς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἐν Πνεύματι, καὶ οὐτι πού φαμεν ὑπουργικὴν εἰσχομίζοντος εἰς τοῦτο τὴν διακονίαν, διανέμοντος δὲ μᾶλλον ἐπ' ἐξουσίας ὡς Υἱοῦ τὰ παρὰ Πατρὸς, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, ἁγίασμός δηλονότι, καὶ σοφία, καὶ ζωὴ, δόξα τε καὶ ἀφθαρσία. Ὅτι δὲ ὑποτεταγμένων ἀπάντων τῷ Υἱῷ, συγκατάρξει πάλιν πάντῃ τε καὶ πάντως αὐτῷ, καὶ συμβασιλεύσει τῶν ὅλων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐκδειξίειν ἂν εὐκόλως, τὸ ἀραρότως ἡμᾶς ἐννοεῖν, ὁμογνωμονήσειν αὐτῷ, καὶ τότε, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἔσεσθαι συνεθελητὴν τὸν Υἱὸν, καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ μεσιτείας ἀποπληροῦν τοῖς ἁγίοις τὰ ἐν ἐλπίσι. Καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτ' ἐστὶ τῷ τῆς ὑποταγῆς ὀνόματι καταχρηστικῶς μεμνησκέναι φαμεν τὸν θεοπείσιον Παῦλον. Ἥδει γὰρ, ἥδει προσχρούσων αὐτῷ κατ' οὐδένα τρόπον, κἂν εἰ τοιάδε τινὰ λέγοι. Σκοπὸς γὰρ αἰεὶ τῷ Υἱῷ, τιμῆν τὸν Πατέρα, ὅτι ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐστίν, ἴσος τε καὶ ὁμοῖος κατὰ πᾶν ὁτιοῦν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον μειονεκτούμενος, δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ, τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

⁶⁴ I Cor. xv, 28. ⁶⁵ I Cor. i, 30. ⁶⁶ Juan. xiv, 6. ⁶⁷ Hebr. i, 3. ⁶⁸ II Tim. i, 10.

ΛΟΓΟΣ Γ.

"Οτι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια, καὶ τὰ μὴ σφόδρα θεοπρεπῶς εἰρημένα περὶ τοῦ Υἱοῦ, πρέπει ἂν μᾶλλον τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ οὐκ αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ Λόγου, καθὼς νοεῖται καὶ ἔστι Θεός.

DIALOGUS VI.

Quod quæ propria sunt humanitatis, quæque non valde Deo convenienter dicta sunt de Filio, incarnationis administrationi convenient, non ipsi naturæ Verbi, quatenus inteligitur et est Deus.

A. Ἰσότητος μὲν οὖν, οἶμαι, πέρι, καὶ μὴν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας παράδειξις ἐναργῶς, ^A καὶ οἷον εἰ τι σηµαντρον ἀκριβὲς ἢ τοῦ Υἱοῦ φύσις, ἀποχρῶν ἡμῖν εὖ μάλα καὶ σαφῆς ἐξεργασταὶ λόγος. Τὰ γὰρ τοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἰδικῶς ἐξαίρετα, δίδειχεν ὄντα τοῦ Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ πᾶν ὅπερ ἂν λέγοιτο τοῦ Πατρὸς ἰδιον φυσικῶς, τοῦτο ἀπέφηνεν ὄντα τὸν Υἱόν. Οἷε δὴ οὖν, ὦ Ἑρµεῖα, τοῖς ἐτέρου τυχὸν ἰδιώμασιν, ὡς ἰδίους ἂν ποτε διαπρέπειν δύνασθαι, τὸ μηδαµόθεν αὐτῷ φυσικῶς ἐνούµενον, διανεμηθὲν δὲ ὡσπερ εἰς ἕκφυλον ἐτερότητα;

B. Πῶς λέγεις;

A. Οὐ γὰρ ἕκαστον τῶν ὄντων λόγῳ μὲν φύσεως ἰδίῳ κατασηµαίνεται, ταυτότητα δὲ τὴν εἰσάπαν διαδιδράσκον ὀρᾶται πρὸς τὰ λοιπὰ, καὶ εἰ μετεῖναι τι λέγοιτο κοινὸν αὐτοῖς; Ζῶον μὲν γὰρ ἀνθρωπὸς τε ^B καὶ ἵππος, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστῳ τις ἕτερος διέρπει λόγος, ἀποτελιζῶν αὐτὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἀσύµβατον ἀποφαίνων τὴν εἰς ταυτότητα συνδρομὴν, τὴν εἰσάπαν δὴ λέγω καὶ ὀλοσχερῶς. Ἴδιος γάρ τις ἀνθρώπου λόγος, βόσ τε, καὶ ἵππου. Εἰ δὲ δὴ τις ἐξέλοι τὸ μεσολαβοῦν, καὶ τοὺς τῆς εὐσιώδους διαφορᾶς ἀποστήσας λόγους, τὰ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἰδιά τε καὶ πάντα περιβέη τοῖς ἄλλοις, ἄρ' οὐκ ἀνθρώπου φύσιν ἡμῖν ὀρειῖ, καὶ ἕτερον οὐδὲν ἔσται τὸ δηλούµενον;

B. Ἀληθές

A. Οὐκ οὖν ἀμαθές, μᾶλλον δὲ ἤδη πως; καὶ ἀμύχανόν ἐστιν ὀλοσρόπως, δύνασθαι τοῖς ἐτέρου τυχὸν ἰδιώμασι διαγινώσκεισθαι τι, καὶ οὐκ εἶναι νομίζειν ^C αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἐκεῖνο κατὰ φύσιν ἐστίν, οὐ καὶ τοῖς ἰδιώμασιν ἐπιγινώσκεται;

B. Ὅρθως ἔφης.

A. Μεῖων οὖν ἄρα κατ' οὐδὲν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν ὀλοσχερῶς διαπρέπων, ὃ τι ποτὲ ἐστὶ κατὰ φύσιν γινώσκεται. Ταύτη τοι καὶ ἔστι χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. Δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν καταθρήσαιµεν ἂν.

B. Βούλει τι λέγωµεν τῶν ἀναγκαίων εἰς δησιον, ἤγουν ἀνέντες ἤδη σοὶ τὸ ἀντιτετάχθαι δοκεῖν, τῆς τῶν ἐναντίων ὁδῆς ἐρήµην ὡσπερ ἐῶµεν καταθεῖν τὸν λόγον;

587 A. De æqualitate igitur, et quod Dei ac Patris substantiæ expressio ac verum veluti signaculum sit Filii natura, clare et abunde antea diximus. Quæ enim Dei ac Patris substantiæ peculiariora sunt et eximia, ea demonstravimus esse Filii : imo vero quodcunque dicitur Patris proprium naturaliter, istud esse Filium ostendimus. Existimasne igitur, Hermia, alterius proprietatibus tanquam suis præditum esse posse id quod neutiquam ei naturaliter est unitum, sed alienum est ac peregrinum?

B. Quomodo dicis?

A. Nunquid unaquæque res propria quidem naturæ ratione insignitur, cæterum omnimodam identitatem cum cæteris fugere videtur, licet alicujus rei particeps dicatur quæ sit eis communis? Animal enim sunt homo et equus : sed in utroque existit diversa quædam ratio, quæ ipsum ab aliis sejungit, et in unum et idem coalescere prohibet, identitate nimirum omnimoda. Propria enim est quædam hominis ratio, bovisque, et equi. Quod si quis auferat id quod intercedit, et substantialis differentiæ rationes amovens, naturæ humanæ proprietates cæteraque omnia aliis tribuat, an non hominis naturam nobis definet, ac nihil aliud erit quod significatur?

B. Verum est.

A. Nunquid igitur absurdum, imo vero impossibile plane est alterius proprietatibus aliquid posse cognosci, neque tamen esse istud ipsum quod illud secundum naturam est, cujus etiam proprietatibus agnoscitur?

588 B. Recte dixisti.

A. Nihilo igitur minor est Filius Deo ac Patre, si deitatis proprietatibus prorsus conspicuus agnoscitur esse secundum naturam. Idcirco character etiam est substantiæ Patris. Per ipsum enim et in ipso Patris naturam contemplamur.

B. Vin' tu aliquid utile proferamus, aut certe, contradicendi tibi consilio relicto, nudam quodammodo adversariorum opinionem persequamur?

A. Enimvero, amice, dicere potes libere quod libet. Nos vero præsto sumus, omnisque mora rejiciatur, tempore nos etiam nunc ad defendenda veritatis dogmata hortante. Nos autem ut alacriter eo properemus, divinus Petrus instigat, dicens in hunc modum alicubi: « Parati semper estote ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe⁹⁹. » Spes enim quænam est apud nos alia præter Dominum nostrum Jesum Christum?

B. Itaque scito illud prorsus dicturos, non esse Deo ac Patri secundum naturæ rationem, aut æqualem, aut similem Filium, qui et sanctificatur ab ipso, et exaltatur, et glorificatur, et corroboratur a dicto. Quod enim adoraverit nobiscum, et consummationis diem ignorare se confessus fuerit, ex ipsis sacris Litteris parati sumus ostendere. Singulorum autem dictorum voces et probationes ex Scriptura divinitus inspirata facile tibi monstraverō, si libet.

A. Equidem affectum prope jam mihi certamen putabam, sed etiamnum invalescit, et crescit pugna. Quoniam autem spe frustratus sum, et alii sudores mihi perferendi sunt (confertim siquidem indoctæ adversariorum objectiones ingruunt), age, rursus unicuique seorsim veram et inculpalam doctrinam opponentes, Christi mysterium illos ignorare demonstrerem.

B. Enimvero idem tecum iter insistere vehementer avet animus. Neque enim aliter licet explicare et expendere diserte singula. Quod igitur sanctificationis particeps sit Filius, inquam, beatus Paulus ostendet scribens de ipso: « Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes: propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis¹⁰⁰. » 589 Præterea sapiens ille Joannes ait Spiritum se vidisse descendentem super eum quasi columbam¹⁰¹. Ad hæc ipse quoque dicebat Filius, Judæos alloquens: « Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, Dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia Blasphemias, quia dixi: Filius Dei sum¹⁰²? » Innumera alia dicta congeri possunt ejusmodi nullo negotio, per quæ discas sanctificatum esse a Patre Filium.

A. At quinam sanctificandi modus intelligendus sit, licet de ipso Unigenito ponatur, ex te libens audierim. Plurima enim ejusce rei differentia apud sacras Scripturas cernitur. Quidam enim sanctificari dicuntur, velut in præsentia Dei prævidentis illos laudabilem et rectam vitam ducendo idoneos fore participando sancto Spiritui. Cujusmodi fuerint ii de quibus sapiens scribit Paulus: « Nam quos præcavit, et prædestinavit conformes fieri imaginis

A. Καὶ μὴν, ὦ φιλέταιρε, πάρα μὲν εἶπεν ἐλευθέρως τὸ δοκοῦν. Ὁκνοῦ δὲ ἀμείνους ἡμεῖς, καὶ διεβρίθω μελλήσις, καιροῦ παραθήγοντος εἰς τὸ δεῖν ἐλίσθαι καὶ νῦν τοῖς τῆς ἀληθείας ἡμᾶς συναθῆσαι δόγμασιν. Ἀναπαίθει δὲ, οἶμαι, πρὸς τοῦτο ἵνα προθύμως καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, ὡδὲ πη λέγων· « Ἐτοιμοὶ γίνεσθε αἰὶ πρὸς ἀπολογία, παντὶ τῷ ἀπαιτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος. » Ἐλπίς δὲ ἤ τίς ἂν εἴη παρὰ γε ἡμῖν ἕτέρα, παρὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν;

B. Οὐκοῦν, ἴσθι τοι πάντη τε καὶ πάντως ἐκεῖνο ἐροῦντας, ὡς οὐκ ἂν εἴη ποτὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κατὰ γε τὸν τῆς φύσεως λόγον, ἢ ἴσος ἢ ὁμοῖος ὁ Υἱός, ὅς γε καὶ ἀγιάζεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ὑψοῦται, καὶ δοξάζεται, καὶ δυναμοῦσθαι λέγεται. Ὅτι γὰρ καὶ προσκεκύνηκε μεθ' ἡμῶν, καὶ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν ὠμολόγηκεν ἀγνοεῖν, ἐξ αὐτῶν ἔτοιμοι τῶν ἱερῶν ἀποφαίνειν Γραμμάτων. Τὰς δὲ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων φωνάς τε καὶ πίστει, ἀπὸ γε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, παραθεῖν ἂν εὐκόλως, εἰ γέ σοι δοκεῖ.

A. Καὶ μὴν ἔγωγε παρηθῆσαι μὲν ἤδη μοι τὸν ἀγῶνα ἐδόκουν, ὁ δὲ ἔστιν ἐν ἀκαμίς ἐτι, καὶ οἰοῦν σφριγῶσαν ἔχει τὴν ἐφοδόν. Ἐπειδὴ δὲ διημάρτηκα τῆς ἐλπίδος, καὶ εἰς ἀρχὰς ἰδρώτων ἑτέρων ἤκομεν. σωρηδὸν γὰρ ἡμῖν τῆς τῶν ἐναντίων σκαιότητος ἐπιθεῖ τὰ προβλήματα, φέρει δὴ πάλιν, ἀναμέρος ἐκάστῳ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον ἀντεξάγοντες λόγον, ἡγροσκότας ἐλέγχωμεν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

B. Οὐκοῦν εἰμί τοι καὶ μάλα πρόθυμος ἦν περ ἂν ἔλοιο διαστείχειν αὐτός. Καὶ γὰρ τοι καὶ λίαν εὐκρινεστέραν τὴν ἐφ' ἐκάστῳ βάσανον ἐξεργάσαιτ' ἂν ἡμῖν οὐχ ἑτέρως ἢ οὕτως, ὁ λόγος. Ὅτι τοίνυν, φαῖν, ἀγιασμοῦ μέτοχος ὁ Υἱός, σαφηνιστὴ γράφων ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτοῦ· « Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιάζομενοι, ἐξ ἐνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοῦς αὐτοῦ καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγεῖλω τὸ θνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς φησιν Ἰωάννης, τὸ Πνεῦμα θεοθεῖσθαι καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν ὡσεὶ περιστεράν. » Καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτοις, καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Υἱός, Ἰουδαίους προσλαλῶν· « Οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ὅτι Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή, ἃν ὁ Πατὴρ ἠγάσασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημῆς, ὅτι εἶπον, Υἱός εἰμι τοῦ Θεοῦ; » Μυρία δ' ἂν τις καὶ ἕτερα καὶ λίαν ἀκονίτι τοῖς εἰρημένοις ἐπισωρεύσεις, δι' ὧν ἐνέσσι μαθεῖν, ὡς ἠγίαστα: παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός.

A. Καὶ τίς ἂν νοήτο τυχεῖν ὁ τοῦ ἠγιάσθαι τρόπος, εἰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τῆσσι τοῦ Μονογενοῦς, διαπυθοίμην ἂν λέγοντος, ὡς ἤδιστα, σοῦ· πλείστη γὰρ ὄση τοῦ πράγματος ἡ διαφορὰ παρὰ γε ταῖς θεοπνεύστοις ὁρᾶται Γραφαῖς· ἀγιάζεσθαι μὲν γὰρ λέγονται τινες, ὡς ἐν προηγουσί Θεοῦ, προαναθροῦντος ὅτι τὴν εὐδόκιμόν τε καὶ ἐνομοτάτην κατωρθωκότας ζωὴν, ἐπιτηδείως ἔξουσι καὶ εἰς τὸ χρῆναι μεταλαχεῖν ἀγίου Πνεύματος· ὅποιοι τινες εἴεν ἂν, περὶ ὧν

⁹⁹ I Petr. iii, 15. ¹⁰⁰ Hebr. ii, 41. ¹⁰¹ Joan. i, 32. ¹⁰² Joan. x, 34-36

ὁ σοφὸς ἐπιστέλλει Παῦλος, ὅτι « Οὐδὲ προέγνω, καὶ προῦρσε συμμέρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὐδὲ καὶ προῦρσε, τοῦτους καὶ ἐκάλασεν. » Ἐφη δὲ Θεὸς καὶ πρὸς τὸν σοφώτατον Ἱερουμίου· « Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖν ἐκ μήτρας, ἠγίακά σε. » Ἀγιάζονται δὲ αὐτὸι, καὶ ἕτεροί τινες, καί τοι τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότας, ἀλλ' οὐ σχέσιν τινὰ καὶ οικειότητα τὴν πρὸς τὸ θεῖόν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα κατασημήνειεν ἂν ὁ ἐν γὰρ τοῦτοις ἁγιασμός, ἀλλ' οἷοναί πως ἀνάδειξιν καὶ παραγωγὴν τὴν εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν, ἃ ἂν βούλοιο Θεός. Καὶ γοῦν Κύριος τε περὶ καὶ Μήδων κατὰ κράτος αἰρήσειν τὴν Βαβυλῶνα μελλόντων, καὶ ὑπὸ θείας εἰς τοῦτο παρενηνεγμένην ὄρηγης, « Γιγάντας ἔρχονται, φησί, πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου, χαίροντας ἅμα καὶ ὑδρρίζοντες. » Ἐφη δὲ, ὅτι « Ἐγασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. » Ἀγγαίῳ δὲ τῷ προφήτῃ φησὶν ὁ Θεός· « Ἐὰν δὲ λάβῃ ἀνθρώπος κρέας ἅγιον, » τὸ, οἶμαι, προσκομισθὲν ἄμωμον θῦμα, καὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ, κρέας ἅγιον ὀνομάζων. Φαμὲν δὲ ἁγίους, καὶ τοὺς ἀληθῶς διὰ Πνεύματος ἠγιασμένους, οὕτω τε θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀναδεικνύμενους. Τίνα δὲ οὖν ἠγιασθαι τρόπον ἀπονοήσουσι [γρ. ὑπονοήσουσι] τὸν Υἱὸν, συμπαραεξευγμένης ἀναγκαιῶς τῷ ἠγιασθαι λέγειν, καὶ τῆς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον ἀποστολῆς; Ὅδε γὰρ ἔφη Χριστός· « Ὁν ὁ Πατὴρ ἠγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον. » Τὸ γὰρ ἐκ τῆς ἀμφοῖν συνδρομῆς οὐκ ἀσυτελέσ, οἶμαι που, πρὸς ὀρθότητα λογισμῶν, εὐ μάλα διαγιγνώσκεται. Ἀποστέλλων γὰρ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν, ἀγιάσαι λέγεται, καὶ οὐχὶ πρὸς τῆς ἀποστολῆς.

B. Ἐγασθαι φασὶν αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς.

A. Ἀγιάσαι δ' ἂν ἐτέρως ὁ Πατὴρ, πλὴν ὅτι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

B. Ναί, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τί μὴν;

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὦ ἑταῖρε, πρὸς ὅσων αὐτοῖς ὁ λόγος τῆς ἀτοπίαν ἔχει. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τῆς σαρκώσεως καὶ τῆς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον ἀποστολῆς ἐν μεθέξει Πνεύματος ἦν ὁ Λόγος, κατὰ γὰρ τὸ ἐκείνους εὐ ἔχειν ὑπελιγμένον, τί πάλιν αὐτὸ καὶ μετὰ σαρκὸς ἐδέχεται; Περιττὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ εἰκαυόβουλον. Ἄλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς οὖν ἔχων, τὸ γὰρ ἐν τοῦτοις ἀλῶναί ποτε τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ λογίζεται φύσιν. Οὐ γὰρ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος, καὶ τὸ ἄμωμήτως ἔχων, οὐκ ἐν παρατάσει μακρὰ διασκέψων τε καὶ ἐνοτιῶν, ἀλλ' ἐκ πρώτων εὐθύς ὀρᾷ κινήματων τῆς ἐνοῦσης αὐτῇ βουλῆς καὶ σοφίας. Εἰ δὲ, ἐπεὶ τοι πέφηνε καθ' ἡμᾶς καὶ ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, τὸ Πνεῦμα πλουτεῖ, κινήνη δὲ ὡσπερ τινὰ τῆν ἐπὶ τῷδε λαμπρᾶν ἀποκεκέρθακε χάριν, ποῦ κεκένωμεν αὐτὸν, ἀφίεται δὲ ὅπως εἰς ὑποδιδασμὸν καὶ ταπεινωσιν, γαγῶνός ἐν ἀμείνοσιν, εἰ μὴ ἄρα, φασὶ, καὶ τῶν εἰς λῆξιν ἠρότων ἀπειθήσαντες κακῶν, καὶ ἦν ἐν αἰσχίῳ, τὸ Πνεῦμα λαβῶν, καὶ τὸ ἀγιάζειν πεφυκὸς κατωθεὶ πρὸς τὸ χεῖρον τοὺς ἐν οἷ; ἂν γένοιτο;

A Fili sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit ⁷². » Dixit porro Deus ad sapientissimum Jeremiam : « Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te ⁷³. » Sanctificantur item alii quidam, licet Deum non cognoscant, sed habitudinem et conjunctionem cum sancto Spiritu illorum sanctificatio non significabit, sed dispositionem quamdam et deductionem ad ea facienda quæ Deus velit. Quocirca de Cyro et Medis Babylonem eversuris, et ab ira divina eo adductis : « Gigantes veniunt, inquit, implere furorem meum, gaudentes simul, et contumeliam facientes ⁷⁴. » Addidit autem, quoniam Sanctificati sunt, et ego ducam eos ⁷⁵. » Aggæo vero prophætæ dicit Deus : « Si vero sumpserit homo carnem sanctam, » sacrificium, opinor, immaculatum quod offertur et in odorem suavitatis Deo dicatur, carnem sanctam nominans ⁷⁶. Sanctos autem esse dicimus etiam eos qui per Spiritum revera sunt sanctificati, atque ita divinæ naturæ participes sunt redditii. Quoniam igitur modo sanctificatum esse Filium stant, cum necessario **590** dicatur simul sanctificatus et in hunc mundum missus? Sic enim locutus est Christus : « Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum. » Utriusque etenim concursus ad recte sentiendum non inutilis esse utique cognoscitur. Mittens enim Pater Filium, sanctificare dicitur, et non ante missionem.

C B. Sanctificatum ipsum aiunt a Patre.

A. Pater autem num aliter sanctificaverit quam per sanctum Spiritum ?

B. Enimvero per Spiritum sanctum; quid tum inde?

A. Videsis ergo, amice, quantam in absurditatem effluit oratio. Si enim antequam carnem sumeret et in hunc mundum mitteretur, Spiritus particeps Verbum erat, ut illi sibi persuaderet, quid rursus ipsum etiam cum carne suscepit? superfluum enim et inane istud est Sed nemo sanus, opinor, in animum induxerit in Dei naturam ineffabilem illud cadere posse. Non enim abs re quidquam fecerit, sed quod rectum est, non ratiocinandi mora aut intercapedine, sed primis statim deliberationis et sapientiæ suæ motibus cernit. Sin autem, quandoquidem similis nobis apparuit et missus est cum carne, in hoc mundo Spiritum accipit, ac novam quodammodo gratiam, illustrem nimirum illam et conspicuam, obinet. ubinam exinanivit semetipsum ⁷⁷, et quomodo ad depressionem ac demissionem venit, cum in præstantiori statu versaretur, nisi forsitan, inquit qui extrema quæque mala nihili faciunt, deterioris erat conditionis accepto Spiritu, et quod natura sua sanctificat, in deteriorem statum propellit eos in quibus fuerit ?

⁷² Rom. viii, 29, 30. ⁷³ Jer. i, 5. ⁷⁴ Isa. xiii, 3. ⁷⁵ Ibid. ⁷⁶ Osee ii, 15. ⁷⁷ Philipp. ii, 7.

B. At hoc quidem in animum non inducent, opinor : sed sanctificatum esse aiunt, postquam descendit super eum Spiritus in specie columbæ.

A. Equis porro ille est qui hoc dixit, simulque vidit descendantem super eum de cælis Spiritum ?

B. Joannes Baptista testimonium perhibuit, dicens : « Vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et mansit super eum »^{10.70}.

A. Pèrpende itaque tempus quo sanctificatus est. Non enim ante adventum sanctificatus est Deus Verbum, sed cum similis nobis factus est, quibus sanctificatio nostræ naturæ fructus non est, sed externa est et ascititia. Alioqui nonne scis naturam hominis initio quidem divini **591** Spiritus participatione locupletatam, et similitudine cum Deo per sanctificationem (idcirco enim facta est ad imaginem creatoris), sed, violato divino mandato donoque amisso, mortis damnatam esse et peccati jugo subditam ?

B. Intelligo.

A. Oportebat igitur, quandoquidem pro insita sibi benignitate lapsus genus in priorem statum reformare volebat Deus, alterum veluti generis principium renasci Christum, et in lucem edi per sanctam Virginem, non tamen carnalem patrem accipere, ut et cum ipso Deum habeamus omnes Patrem, per ipsum et in ipso ad istius gloriæ initia redeuntes. Oportebat, postquam homo factus est, Spiritum accipere, ut, quoniam erat et est inscius peccati, in ipso demum Spiritus inhabitaret ac requiesceret, tanquam in primitiis generis et radice secunda. Hoc enim arbitror alicubi diserte significare divinum Baptistam clamantem de Spiritu, se vidisse nimirum ipsum descendantem de cælo in specie columbæ, et mansisse super eum ; addidisse vero, mansisse super eum : non enim mansit in nobis, propter prævaricationem, sed in Christo. Natura enim præditus erat in quam peccati labes cadere nequit. Quemadmodum autem rex cum semper sit, et in eodem solio cum Deo ac Patre sedeat, rex constitutus esse dicitur, quando nostri similis homo factus est, et ei superne datum est regnum : et quemadmodum cum semper coëxistat Patri, in Filium per Spiritum æstimatur, propterea quod filius adoptivus secundum carnem est assimilatus : et sicuti nobis Deo subditis conformatus Deum suum Patrem vocabat, quamvis ipse sit Deus : ita sanctificatus quoque dicitur, sanctificatione ad humanitatem pertinente, aut circa hanc carnem versante, propterea quod hominis natura sanctificationem a se habere nequit. Inest enim hoc divini profecto et supremæ naturæ, cujus cum Verbum fructus sit, habebit utique veluti propriam in seipso, naturæ a qua genitus est, sanctificationem.

^{70.70} Joan. 1, 32.

(1) Desunt nonnulla.

B. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐνοήσουσι κατὰ γε τὴν εἰκόσ· ὅτι δὲ ἡγιασθῆναι φασὶ, καταβάντος ἐπ' αὐτὸν τοῦ Πνεύματος ἐν εἰδει περιστερᾶς.

A. Ἐἴτα τίς ὁ τοῦτο εἰπὼν, ἐποπτεύσας τε ἅμα τῆν ἐξ οὐρανῶν τοῦ Πνεύματος ἐπ' αὐτὸν καταφαίτην ;

B. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς μαμαρτύρηκε λέγων, ὅτι ἑτεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαίνου ἐξ οὐρανοῦ, ὡσεὶ περιστερᾶν, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. »

A. Οὐκοῦν, ἀναμέτρει τὸν τοῦ ἡγιασθῆναι χρόνον. Οὐ γὰρ τοι πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἡγιαζέτο θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, οἷς οὐ φύσεως καρπὸς ἰδίας, ἀλλ' ἐξωθεν τε καὶ ἐπακτὸς ὁ ἁγιασμός. Ἡ οὐκ οἶσθα, ὅτι πεπλούτηκε μὲν ἐν ἀρχαῖς ἡ ἀνθρώπου φύσις τὸ καὶ θεοῦ Πνεύματος ματαλαχεῖν, καὶ τὸν θεὸν ἁγιασμοῦ πρὸς θεὸν ἐξεικονισμὸν πακοῖται γὰρ καὶ κατὰ τοῦτο κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ἐπειδὴ δὲ τὴν θείαν λελύπηκεν ἐντολήν, ἀπεπολήσα· τὸ δῶρον, θανάτῳ καταδικάζετο, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας ὑπέδου ζυγόν ;

B. Συνίημι.

A. Ἐδει τοίνυν, ἐπειπερ ἐξ ἡμερότητος τῆς ἐνούσης αὐτῷ τὸ διολισθῆσαν γένος ἀναστοιχειοῦν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἐβουλεύετο θεὸς, δευτέραν ὡσερ τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφῦναι Χριστόν, καὶ ἀπέτεξιν μὲν ἀνατλήναι τὴν διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου, μὴ μὴν εἶναι καὶ πατέρα σαρκικὸν ἀνασχίσθαι λαβεῖν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ θεὸν ἔχωμεν οἱ πάντες Πατέρα, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τῆς τοιαύτης δόξης εἰς ἀρχὰς ἀναβαίνοντες. Ἐδει γενόμενον ἀνθρώπων τὸ Πνεῦμα λαβεῖν, ἵν' ἐπειπερ ἦν τε καὶ ἔστιν οὐκ εἰδὼς ἀμαρτιαν, ἐμπιλοχωροῖται λοιπὸν ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀναπαύηται καθάπερ ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους καὶ ῥίζῃ δευτέρας. Τοῦτ' γὰρ οἶμαι πού κατασημαίνειν εὐ μάλ' αὐτὸν θεοπέσιον Βαπτιστήν, βωῶντα περὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς θεάσαιτο μὲν αὐτὸ καθιγμένον ἐξ οὐρανῶν ἐν εἰδει περιστερᾶς· φάναι δὲ, ὅτι καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν, οὐ γὰρ (1) μεμένηκε δὲ ἐν Χριστῷ. Φύσεως γὰρ ἦν οὐκ ἀνεχομένης παθεῖν τὴν ἐξ ἀμαρτίας κηλίδα. Ὅσπερ δὲ ὑπάρχων ἀεὶ βασιλεὺς, καὶ ὁμῶθρονος τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ, κεχειροτονησθαι λέγεται βασιλεὺς, ὅτε καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρώπος, ἦ καὶ δοτὸν ἀνωθεν τὸ βασιλεύειν ἐστὶ· καὶ ὡσερ ἀεὶ συνυπάρχων τῷ Πατρὶ, εἰς Ἰῆδν ὑρίζεται διὰ Πνεύματος, διὰ τὸ τοῖς κατὰ θέσιν υἱὸς ἐξωμοῖσθαι κατὰ τὴν σάρκα, καὶ ὡσερ ἡμῖν τοῖς ὑπὸ θεὸν συμμορφούμενος, θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλει, καίτοι θεὸς ὑπάρχων αὐτός· οὕτω καὶ ἡγιασθῆναι λέγεται, χωροῦντος εἰς τὸ ἀνθρώπινον, ἥτοι περὶ τήνδε τὴν σάρκα τοῦ ἁγιασμοῦ, διὰ τὸ μὴ οἰκοθεῖν ἔχειν δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὸν ἁγιασμόν. Ἐνεστί γὰρ τοῦτο τῇ γε ἀληθείᾳ θεῷ τε καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει ἦς ἐπίπερ ἐστὶ καρπὸς ὁ Λόγος, ἔξει δὴ πού πάντως ὡς ἴδιον ἐν ἑαυτῷ τῆς τεκούσης αὐτὸν φύσεως τὸν ἁγιασμόν.

B. Τί γάρ φασί τὸ ἀποπον, ἐν τῷ ἡγιασθαι λέγειν Ἀ παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν;

A. Ἐκκεκλήσθαι δὴ οὖν ἔπειτα φησὶ ἀρτίως, καὶ ἑαυθὺς ἐρῶ. Εἰ μὲν γὰρ καθὼς ἄνθρωπος, ὡς ἄνθρωπον ἡγιασθαι φασί, ἀδιαφορήσειεν ἂν ὁ λόγος, ὡς ἐν γε δὴ τούτῳ τὸ βλάβος οὐδέν. Εἰ δὲ δὴ παρέντες τὸ ἀληθές, καὶ παρωθούμενοι τὸ εἰκός, εἰς ἀκαλλεστάτην τινὰ καὶ πέρα παντὸς ἰούσαν θράσους ἀπολισθαίνουσι γνώμην, αὐτὸν ἡγιασθαι λέγοντες, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς παρηνότα Λόγον, ἀπάσης ἡμῖν ἀποτίας ἐπίκεινα διεκρίπτει ἂν ὁ λόγος.

B. Οὐκοῦν ἐκδειξείας ἂν τῆς ἐν γε τούτοις ἡμῖν ἀποτίας τοὺς τρόπους.

A. Καὶ μάλα. Κατοκνήζομαι γὰρ ἂν ἡμιστά γε, συλλήπορά τε καὶ ἀρωγόν, τὸν τῆς ἀληθείας προσετηκότα Χριστὸν ἔσεσθαι μοι προσδοκῶν. Μεθέντες δὴ οὖν τὸ διαμέλλειν ἐτι, τὴν τῶν προκειμένων βήσανον εἰς μέσον ἤδη παράγωμεν, καὶ μοι φράσον ἐκεῖνο δὴ πάλιν.

B. Τὸ τί;

A. Τίνος ἴδιον φῶμεν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; πότῃρα δὴ μόνου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἤτοι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ καὶ ἀναμέρους ἑκατέρου, καὶ ἀμφοῖν, ὡς ἐν, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας;

B. Οὕτως ἔγωγος φημί.

A. Ὅρθως, ὡς ἑταίρε, καὶ σὲ τῆς ἀγχινοίας ἀγαμαι, καὶ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς εὖ μάλα συμβαίνουσαν τὴν ἐπὶ τῆς δόξης εἰρησθαι φημι. Νοεῖται μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν ὑπάρξει τῇ καθ' ἑαυτὸν, ὑφέστηκε δὲ αὐ καὶ ὁ Υἱὸς ἰδικῶς· ἀλλ' εἰ καὶ ἴδιαν ὑπόστασιν ἑκότερος ἀπετέμετο, τὸν γοῦν εἰσάπαν διορισμὸν οὐ προσέεται. Οὐδὲ γὰρ ἂν διορίζοιτο τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὡς περ ἀγγελοῦ ἀγγέλου, καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος, ὅλος ὅλου διεστήξει τυχόν, οὔτε μὴν καὶ διάμπαξ ἐλάσει τῆς διαφορᾶς ὁ λόγος, ἀναμέρους ἑκατέρου ἰστάς· ἢ γὰρ ἂν εἶεν καὶ δύο Θεοί· μίας δὲ καὶ μόνῃς οὐστῆς τε καὶ νοουμένης θεότητος, ζῶντα καὶ ὑφρονηκότα καταθρήσαιμεν ἂν ἐν Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ μὴν καὶ τὸ ἑμπαλιν, τουτέστιν, ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα· χαρακτήρ γὰρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

B. Σύμφημι.

A. Μιάς οὖν φύσεως ἐν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ προχέται μὲν οἴαπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ Πατρὸς· ἐστὶ γε μὴν οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ· γεγέννηται γὰρ οὗτος, τὴν τοῦ Πατρὸς ἰδιότητα πᾶσαν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐπείπερ ἐστὶ τῆς ἀνωτάτης θεότητος ὁ παρὸς, πῶς ἂν νοοῖτο γυμνὸς τῶν τῆς θεότητος ἀγαθῶν; Ἰδιον δὲ θεότητος ὁ ἀγιασμός, οὗ τὸ Πνεῦμα δεικτικόν [ἢ δεικτικόν]. Ἄγιον γὰρ κατὰ φύσιν, καὶ τῆς ὅλης κτίσεως ἀγιαστικόν.

B. Καὶ τίς ἂν γένοιτο τούτων ἢ πίστις, πῶς δ' ἂν μάθοιμι σαφῶς, ὡς ἐστὶν ἴδιον τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ ἀμέλει τοῦ Πατρὸς;

A. Οὐ θύραθεν ἡμῖν ὁ μάρτυρ, αὐτὸν δὲ εἰσοχοίωσω βοῶντα Χριστόν· «Ἐτι πολλά ἐγὼ λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρει· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ

B. *Ecquid vero absurdum, esse sicut in eo quod dicitur sanctificatus a Patre Filius?*

A. *Repetam iterum quae dixi. Si quatenus homo est, ut hominem sanctificatum esse dicunt, indifferens erit oratio, puta in qua damni nihil sit. Si autem, vero ac decore relicto, in absurdissimum ac prorsus temerarium sensum prolabuntur, ipsum sanctificatum esse dicentes Verbum quod ex Deo Patre processit, ultra omnem absurditatem feretur oratio.*

B. *Absurditatis, quaeso, rationes hic nobis ostendito.*

A. *Faciam haec. Non enim cunctabor, sperans Christum veritatis praesidem auxilio mihi fore ac subsidio. Missa itaque omni mora, rerum propositarum examen afferamus in medium, et mihi rursus illud dicito.*

B. *Quid?*

A. *Cujusnam proprium esse dixerimus sanctum Spiritum? utrum solius Dei ac Patris, an etiam Filii, aut seorsim utriusque, et amborum, tanquam unum, ex Patre, per Filium, propter identitatem substantiae?*

B. *Prorsus, inquam.*

A. *Recte, amice, macte esto hoc mentis acumine, sacris porro Scripturis mirifice consentientem hanc abs te sententiam dictam esse fateor. Intelligitur enim Deus ac Pater in se subsistere, subsistit vero Filius quoque peculiariter: verumtamen licet propriam hypostasim uterque habeat, distinctionem tamen prorsus non admittunt. Neque enim se jungitur a Patre Filius, quemadmodum angelus ab angelo, et inter nos hic ab illo, totus a toto forte separabitur, neque adeo differentiae ratio in totum abducat, utrumque seorsim plane statuens; alioqui enim essent quoque duo dii: sed cum una et sola sit ac intelligatur deitas, viventem et subsistentem in Patre Filium videlicet, et vice versa, in Filio Patrem. Character enim est substantiae ejus.*

B. *Assentior.*

A. *Unius igitur naturae unus etiam est Spiritus, et promanat quidem velut a fonte Patre: est tamen baud alienus a Filio. Hic enim genitus est, Patris proprietatem omnem habens in seipso: omnino sit supremae deitatis fructus, quemodo deitatis bonis carere consuebit? Propria autem res est deitatis, sanctificatio, cujus capax est Spiritus. Sanctus enim est secundum naturam, et universam creaturam sanctificat.*

B. *Qui in ejusce rei fidem facies, aut quomodo clare discam proprium esse Filii Spiritum sanctum, sicuti Patris?*

A. *Testem extrinsecus non quaeram, sed ipsum Christum clamantem inducam: «Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, do-*

cebit vos omnem veritatem : non enim loquetur a seipso, sed quæcunque audiet loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt : propterea dixi vobis quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis²⁰. » Annon isthæc sufficiunt ad fidem faciendam sapientibus, quod ipse suum dicit Paracletum (Spiritus enim veritatis ipsum nuncupavit), nec aliam esse ab ipso veritatem? Cum autem addit,

Quia de meo accipiet, » substantialem et naturalem conjunctionem manifeste demonstrat, secundum quam unus est cum ipso Spiritus ejus. Non enim per participationem sapientem fore ab ipso Spiritum ait, neque adeo ministri vice Filii sermones sanctis allaturum, sed non secus ac si flos quidam fragrantia nobilis de odore quem ex se spargit et circumstantium sensibus infundit, dicat, De meo accipiet, naturalem proprietatem significaverit, non autem aliquid per participationem seorsim ac distincte : sic etiam de Filio intelliges ac Spiritu. Spiritus enim sapientiæ ac virtutis cum sit, sapientia utique est ac potestas, efficaciam profundentis integram servans in seipso, et in sua natura utique naturam ejus cujus est exhibens. Cum autem dicat, De meo accipiet, utiliter addit, « Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt : propterea dixi vobis quia de meo accipiet. » Quemadmodum enim sanctus est secundum naturam, quoniam Spiritus est sancti Patris : sic etiam sapiens, quoniam sapientiæ est Spiritus : sapientia verò est Filius ; neque vero ullo modo dicimus relatione et participatione quadam sanctum et sapientem esse Spiritum, sed substantialiter potius et veluti qualitas quædam naturalis sanctæ et sapientis deitatis, quæ in Patre et Filio esse censetur, et ipso Spiritu. Patris autem Spiritum, Spiritum esse Filii, per se ipse te docebit, dicens : « Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium, inquit, perhibebit de me²¹. » Intelligis ergo pacto tanquam suum nobis promittit se missurum illum a Patre, et Spiritum quidem veritatis nominat, verumtamen ex ipso Patre promanare statuit, adeoque de ipso testimonium laturum prædixit?

B. Et quis, amabo te, testimonii modus intelligitur?

A. Nempe cum operatus sit ea quæ Dei sunt, per manum sanctorum, manifeste **594** contestatus est Deum esse Filium, cujus etiam Spiritus est, sicuti nimirum et Patris.

B. Talium quidem nobis satis est, amico. Quod enim clarum est ac indubitatum, non habet opus suffragatore. Spiritus enim est quoque Filii Spiritus sanctus, nec quemquam repugnatarum prorsus reor. Nihil igitur amplius in ea re cunctatus, ad ea potius nunc te conferas, per quæ discere licet

²⁰ Joan. xvi, 12-15. ²¹ Joan. xv, 26.

πάση. Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀν ἀκούση λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ἐμὰ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Ἥ οὐκ ἀποχρῶν ὁ λόγος εἰς πληροφορίαν τοῖς σοφοῖς, ὡς μὲν φησι τὸν Παράκλητον, Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμασεν αὐτὸν, οὐχ ἑτέρα δὲ παρ' αὐτὸν ἡ ἀλήθεια; Προστίθεις δὲ, « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, » τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν οικειότητα δέδειχεν ἔναργως, καθ' ἣν ἐν ἐστὶ πρὸς αὐτὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ τοι μεταληπτῶς σοφὸν ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά φησιν, οὔτε μὴν ἐν τάξει τῆ ὑπουργικῆ τούς παρ' Ἰησοῦ λόγους τοῖς ἁγίοις διακομίσειν· ἀλλ' ὡσπερ ἀν εἶ τι τῶν εὐσομοτάτων ἀνθέων περὶ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ διασκιδναμένης ὀσμῆς, καὶ ταῖς τῶν περιστάτων αἰσθησῶν ἐμπιπτούσης, λέγοι, ὅτι « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, » τὴν φυσικὴν οικειότητα κατασημήνηεν ἄν, καὶ οὔτε που τὸ ὡς ἐν μεθέξει διηρημένως, ὡδὲ πη νοήσεις καὶ ἐφ' Ἰησοῦ καὶ Πνεύματος. Πνεῦμα γὰρ σοφίας καὶ δυνάμεως ὄν, σοφία πάντως καὶ δυνάμεις ἐστίν, ὅλην ἐξ ὅλου τὴν τοῦ προτέντος ἐνεργεῖαν ἀποσώζων ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὡς ἀν [γρ. ἐν] ἰδίᾳ φύσει καταδεικνύον εὐ μάλα, τὴν οὐκ ἐστὶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ, « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, » φησὶ, προστέθεικεν ἀναγκαίως, ὅτι « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ· διὰ τοῦτο εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. » Ὡσπερ γὰρ ἁγιὸν ἐστὶ κατὰ φύσιν, ἐπεὶ περ ἐστὶν ἁγίος Πνεῦμα Πατρός, οὕτω καὶ σοφὸν, ἐπεὶ τοῦ σοφίας Πνεῦμά ἐστὶ· σοφία δὲ ὁ Ἰησὺς· καὶ οὔτε πού φαμεν, ὡς κατὰ σχέσιν τινὰ καὶ μέθεξιν, ἁγιον καὶ σοφὸν τὸ Πνεῦμά ἐστίν, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον, καὶ οἶονεῖ τις ποιότης φυσικὴ τῆς ἁγίας τε καὶ σοφῆς θεότητος, τῆς ὡς ἐν Πατρὶ καὶ Ἰησοῦ νοουμένης, καὶ αὐτῷ τῷ Πνεύματι. Ὅτι δὲ τὸ τοῦ Πατρός Πνεῦμα, Πνεῦμά ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὸς σε δι' ἑαυτοῦ μυσταγωγῆσει, λέγων· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει, φησὶ, περὶ ἐμοῦ. » Συνίης οὖν, ὅπως ὡς ἴδιον ἐπαγγέλλεται καταπέμψειν ἡμῖν τὸ ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ Πνεῦμα μὲν ἀληθείας ἀποκαλεῖ, προχεῖσθαι γε μὴν ἐξ αὐτοῦ διωρίσατο τοῦ Πατρός, καὶ μὴν ὅτι καὶ μαρτυρήσει περὶ αὐτοῦ προμεμήνηκε;

B. Καὶ τίς ἂν νοῶτο τῆς μαρτυρίας ὁ τρόπος;

A. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνήργηκε τὰ Θεοῦ διὰ χειρὸς ἁγίων, μεμαρτύρηκεν ἔναργως, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ Ἰησὺς, οὐ καὶ Πνεῦμά ἐστὶ, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῦ Πατρός.

B. Ἄλις μὲν ἡμῖν τῶν τοιούτων, ὦ τᾶν. Τὸ γὰρ τοι σαφὲς καὶ ἀναμφιλόγως ἔχον, δέοιτ' ἂν οὐχὶ τοῦ συνειπεῖν ἠρημένου. Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦ Ἰησοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον, καὶ ἀντερεῖν οἶμαι παντελῶς οὐδένα. Τριεὶ οὖν καὶ πόνον αὐτὸν ἐπὶ τῷδε μεθεῖς, τοῖς ἂν μᾶλλον ἐπ' ἐκεῖνα νυνὶ, τὰ, δι' ὧν ἐνεστὶν

ἀναμαθεῖν, ὅτι κατὰ φύσιν ἅγιος ὁ Υἱὸς, καὶ οὐ κατὰ
μέθεξιν ἐκ Πατρὸς.

A. Καὶ μὴν, ὡς ἐγώ μαι, πᾶς τις οὐκ ἐν γε νοῦν
ἔχει, κατατεθήποι ἂν, εἰπερ ἴδιον εἶναι διοριζόμενοι
τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καταψηφιοῦνται πάλιν αὐτοῦ
τὴν μέθεξιν, καὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς διὰ Πνεύματος
ἀγιασμὸν, εἰσπεκρίσθαι τέ φασι, καὶ δοτὸν ὡς οὐκ
ἔχοντι γενέσθαι ποτέ. Καίτοι εἰ δὴ ποτε τῆς ἐντεῦθεν
ἀτοπίας τὰ βλάβη βασανίζεσθαι οὐκ ἀνεχόμενοι, ἐπὶ
μόνον ἰστανται καὶ τοῦτο ἀκατασκέπτως, τὸ σφισιν
αὐτοῖς ἡδύ; Μετάσχοι γὰρ ἂν ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος,
κατὰ τίνα δὴ τρόπον, ὡς θύραθεν ἐπεισθέοντος; Μέ-
τοχον γὰρ ἑαυτοῦ παντελῶς οὐδέν. Ἄλλ' οὐκ ἐν γε
τῷ σοφῷ καὶ ἀκριβεῖ λογισμῷ, τὰ φύσει προσόντα
τισὶ, τὴν τῶν εἰσποιήτων ὑποκρίναιτο δόξαν, ἤγουν
ἐν τοῖς τῶν ὀφθαλμῶν τετάξεται λόγους. Πῶς οὖν διὰ
Πνεύματος ἡγιασθαι φασί, καίτοι λέγοντα σαφῶς
περὶ τοῦ Πνεύματος; «Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ
ἀναγγελεῖ ὑμῖν;» Καὶ τοῦτο φάμεν. οὐ μεθεκτῶς
εἶναι τι πιστεύοντες τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
παντέλειον γὰρ καὶ ἄμενους κατ' ἴδιαν ἐστὶ φύσιν τε
καὶ ὑπαρξίν· ἐκεῖνο δὲ μάλλον κατασημαίνοντες, ὅτι
τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας, καὶ τοῦ κατὰ φύσιν
ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πεφηνότος Λόγου Πνεῦμα
ὑπάρχον, πᾶν ὅπερ ἐστὶ τῆς θεότητος ἴδιον, κατὰ
φύσιν ἐπάγεται, πηγὴν μὲν ὡς περ ἔχον αὐτὴν, προ-
χέμενον δὲ ὡς περ ἐκ τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Υἱοῦ,
καὶ ἀγιάζον τὴν κτίσιν. Εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτὸν ὀνομα-
ζομεῖ ἡμῶν ἡγιασθαι τὸν Λόγον, τὰ ἐκ φληνάφων εἰς
τοῦτο συλλέγοντες λογισμῶν, φραζόντων ἐκεῖνο.

B. Τὸ τί δή;

A. Τῆ τῶν γενητῶν φύσει τὸ Πνεῦμα προσομιλοῦν,
δύνησι μὲν αὐτὴν ὁμολογουμένως· γένοιτο δ' ἂν,
ὡ γὰρ θεὸς, τίς ὁ τοῦδε τρόπος; ἁγίαν αὐτὴν ἀποτελεῖ.

B. Οὐκ οὐκ ἐκβαίξεας ἂν, ἀσαφείας διχα. Σονήμι
γὰρ οὐτι που, τί δὲ δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἁγίαν ἀποτελεῖν,
φράσαις ἂν ἐθέλοντι μοι.

A. Καὶ μάλα. Τὴν γὰρ τοι κτίσιν τὴν λογικὴν,
ἀμαρτίας ἀμείνω καὶ τῆς εἰς φραυδότητα παρατρο-
πῆς ἀποφαίνομαι, μεταμορφοῖ πρὸς εἰκόνα τοῦ κτί-
σαντος δι' ἁγιασμοῦ· ἅγιος γὰρ ὁ πάντων Δημιουργός,
διὸ καὶ φησιν· «Ἄγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ
ἅγιος.»

B. Ὅρθότατα εφη.

A. Ἐκτισμένα γὰρ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, κατ' εἰκόνα· D
καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. Τὸ δὲ δὴ τὸν θεῖον ἡμῖν ἐμποιοῦν
ἐξεκτικισμὸν, εἴη δὴ που πάντως ἂν ὁ ἁγιασμὸς,
τουτέστιν, ἡ ἐν Πνεύματι μέθεξις τοῦ Υἱοῦ. Καὶ
γούν, ὅτε πρὸς παρατροπὴν ἢ ἀνθρώπου φύσιν δι-
ώλισθε, καὶ τὸ τῆς εἰκόνης κάλλος παρεσημαίνετο, κε-
καίνουργημεθα πρὸς τὸ ἀπαρχῆς, ἀναστοιχειούμενοι
διὰ Πνεύματος εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ὅθλον δὲ ὅτι τοῦ
Υἱοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ γούν
ὁ σοφώτατος Παῦλος, «Τεκνία, φησὶν, οὐδὲ πάλιν
ὠδίνω ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.» Καὶ μὴν
ὅτι τὸ τῆς ἐνθάδε λεγομένης μορφώσεως εἶδος, διὰ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνημαίνεται ταῖς ἡμετέραις

secundum naturam sanctum esse Filium, et non
secundum participationem ex Patre.

A. Atqui nemo non sanæ mentis, ut reor, mira-
bitur quod cum proprium esse Filii Spiritum sta-
tuant, et rursus participationem ascribant, et ex
Deo Patre per Spiritum sanctificationem adventitiam
esse dicant, et aliquando datam ceu non habenti.
At cur absurditatis quæ hinc sequitur examinari
damna non ferentes, ad solam suam feruntur in-
considerate libidinem? Quo pacto enim Filius sui
Spiritus particeps fuerit, ceu extrinsecus invecti?
Nihil enim plane suimet est particeps. Sed si recte
saneque ratiocinari volumus, quæ natura insunt
aliquibus, nequaquam velut adventitia censebuntur,
aut rerum externarum loco erunt. Quomodo igitur
per Spiritum sanctificationem esse aiunt, cum clare
dicat de Spiritu: «Quoniam de meo accipiet, et
annuntiabit vobis?» Atque hoc dicimus, non quod
credamus esse per participationem aliquid eorum
quæ sunt in Spiritu (perfectissimus enim est ac-
nullius indigus natura sua): sed illud potius signifi-
cavimus, quod cum Dei ac Patris substantiæ et Verbi
secundum naturam ex ipso et in ipso effluentis Spi-
ritus sit, omne id quodcumque deitatis proprium se-
cundum naturam est, asciscit, fontem quodammodo
ipsam habens, et ex ipso veluti Patre promanans
per Filium, et sanctificans creaturam. Jam si Ver-
bum ipsum quoque nobiscum, sanctificationem esse
putant, stultas ad id probandum ratiunculas colligentes,
dicant, quæso.

B. Quidnam?

A. Cum rerum creaturarum naturæ Spiritus se
communicat, juvat quidem ipsam procul dubio. At
qui demum illud sit, amice? sanctam ipsam reddit.

B. Ostende erga citra obscuritatem. Nequaquam
enim capio. Quid porro illud sit, sanctam reddere,
quæso, mihi edisseras.

A. Faciam libens. Creaturam enim rationalem
peccato et conversatione ad vitium **595** superiorem
efficiens, transformat eam ad imaginem Creatoris
per sanctificationem. Sanctus enim est Creator un-
versi: idcirco ait: «Sancti estote, quoniam ego
sanctus sum ⁵¹».

B. Rectissime dixisti.

A. Ipsi enim creati sumus etiam ad imaginem et
similitudinem Dei ⁵²: Id autem quod divinam nobis
imaginem indit, utique est sanctificatio, hoc est,
participatio Filii in Spiritu. Unde cum in vitium de-
lapsa sit natura hominis, et imaginis pulchritudi-
nem adulterarit, in pristinum statum renovati su-
mus, reformati per Spiritum ad imaginem Creato-
ris, Filii nimirum, per quem omnia a Patre. Quo-
circa sapientissimus Paulus: «Filioli mei, quos
iterum parturio, donec formetur Christus in vo-
bis ⁵³» Porro speciem ejusce formationis per Spi-
ritum sanctum animabus nostris imprimi, ipse
ostendit clamans: «Nos vero omnes revelata sa-

⁵¹ Levit. xix. 26. ⁵² Gen. 1, 26. ⁵³ Galat. iv, 19.

cie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. Dominus autem Spiritus est ⁸⁵.

B. Rectissime dixisti.

A. Itaque creaturæ quidem et rebus productis adventitia est sanctificatio: ab se enim eam non habent, proindeque deperdi potest, et quæ ea sunt prædita sua sponte in pravam declinant. Etenim angelorum natura præceps etiam decedit, et quidam non servarunt suum principatum, ut scriptum est ⁸⁶. Nos autem prævaricationis quoque rei sumus. Nunquid ergo, si quis existimet ipsi Filio adventitiam esse quoque sanctificationem, utique dicturus est ipsum etiam pati posse prævaricationem? Patiatur enim utique id quod pati potest, etiamsi nondum pati dicatur.

B. Verum est.

A. Quid vero, amice? nonne ratio fati nos cogit id quod sanctificatum esse dicitur, aliquando non esse sanctum? Ad sanctificationem quippe vocari arbitror id quod est, ex eo quod non est, quando et sanctificatur.

B. Necessè est.

A. Quod autem nondum sacrum ac sanctum est, peccati non est expers, imò vero adhuc vitiorum morbis obnoxium est, siquidem sanctificatio, peccati abstersio est atque abjectio.

B. Assentior.

A. Itaque si sentire ac dicere velint una cum creaturis sanctificatum esse Filium, non difficile erit invenire tempus quo erat adhuc infirmus natura, necdum expers peccandi: sed qui talis intelligitur et est, quomodo esset etiam **596** imago Dei ac Patris ⁸⁷? quomodo splendor et character substantiæ ejus ⁸⁸? Non enim in tempore factus est character, sed hoc erat secundum naturam, et in principio. At quomodo sanctum non erat primum illud et sincerum Patris deus, et ipse substantiæ character? Nunquid necessaria plane ratio nos adiget ut dicamus ne ipsum quidem Patrem sanctum esse?

B. Ita prorsus, Omnino enim sequetur eadem cum imaginibus censenda esse ea quorum sunt imaginæ.

A. Cur autem, o charum caput? Nunquid enim seipsum esse veritatem ait Filius, et lux vera apud Scripturas divinas est nuncupatus?

B. Omnino.

A. At nunquid ignorantia suæ nugas nobis obtrudere deprehendentur, si naturali sanctificatione veram lucem carere, dicunt? Si enim veram lucem sanctificatam esse dicunt, nihil aliud quam istud plane asserent, illam cum sancta minime quidem esset in sua natura, sanctam aliquandò factam esse.

⁸⁵ II Cor. III, 17, 18. ⁸⁶ Jud., 6. ⁸⁷ II Cor. IV, 4.

ψυχῆς, αὐτὸς ἐκδέλξει βρωῶν, ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακεκαλυμμένω προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατασπριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος· ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. »

B. Ἄριστα εἴπης.

A. Οὐκοῦν, κτίσει μὲν καὶ ποιήμασι δοτὲς ὁ ἁγίασμος, οἰκοθεν γὰρ οὐκ ἔχει, καὶ γούν ἐστι καὶ ἀποπεμπτος, καὶ αὐτόκλητον ἂν ἔλοι τὴν παρατροπὴν τὰ πεπλουτηκότα. Διώλισθε γὰρ καὶ ἀγγέλων φύσις, καὶ οὐ τετηρηῆκασί τινες τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐνεχόμεθα δὲ καὶ αὐτοὶ ταῖς τῆς παραβάσεως αἰτιαῖς. Ἄρ' οὖν, εἴπερ εἰς οἴοιτο, καὶ αὐτῷ τῷ Ἰησοῦ δοτὸν εἶναι τὸν ἁγιασμόν, οὐχὶ δὴ πάντῃ τε καὶ πάντως ἔρει τὸ καὶ παθεῖν δύνασθαι τὴν παρατροπὴν; Πάθοι γὰρ ἂν τὸ παθεῖν δυνάμενον, καὶ εἰ μήπω λέγοιτο παθεῖν.

B. Ἀληθές.

A. Τί δὲ, ὦ φιλότης; τὸ ἠγιασθαι λεγόμενον, οὐχ ἅπας ἡμᾶς ἀναπέσει λόγος, ἅγιον οὐκ εἶναι φάναι ποτέ; Κεκλήσθαι γὰρ οἶμαι πρὸς ἁγιασμόν, ἐκ γὰρ τοῦ μὴ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, ὅτε καὶ ἀγιάζεται.

B. Ἀνάγκη.

A. Τὸ δὲ οὕτω σεπτὸν τε καὶ ἅγιον, οὐκ ἀνάλωτον ἀμαρτίαις, μᾶλλον δὲ ἤδη νοσοῦν τὴν εἰς τὸ φαῦλον διαβολὴν, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἁγιασμός, φαυλοτήτος τε καὶ ἀμαρτίας ἀποτριβή, καὶ ἀπόθεσις.

B. Σύμφημι.

A. Οὐκοῦν εἴπερ ἔλοιτο νοεῖν τε καὶ λέγειν, συνηγιασθαι τοῖς κτίσμασι τὸν Ἰῶν, οὐ δυσάρετος [ἢρ. δυσάρετος] ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἦν εἰς τὴν φύσιν ἀσινεῖς, καὶ ἀμείνων οὕτω τοῦ πεφυκέναι πλημμελεῖν· ἀλλ' ὡδὲ τε ἔχων καὶ νοούμενος, πῶς ἦν ἄρα καὶ εἰκῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς; πῶς δὲ καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ; Οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ γέγονε χαρακτήρ, ἀλλ' ἦν τοῦτο κατὰ φύσιν καὶ ἐν ἀρχῇ. Εἶτα πῶς οὐχ ἅγιον ἦν, τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰλικρινέστατον κάλλος, καὶ αὐτὸς τῆς οὐσίας ὁ χαρακτήρ; Ἡ οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀφύκτου λοιπὸν συνωθήσειεν ἂν καὶ οὐχ ἔκόντας ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς γὰρ τὸ χρῆναι λέγειν, μηδὲ αὐτὸν ἅγιον εἶναι τὸν Πατέρα ποτέ;

B. Πάνυ μὲν οὖν. Ἐφεται γὰρ πῶς πάντως, τὸ δεῖν ταῖς εἰκόσιν ὁρᾶσθαι ταυτοειδῆ, τὰ ὧνπερ ἂν εἶεν εἰκόνας.

A. Τί δὲ, ὦ φιλότης; οὐ γὰρ ἑαυτὸν εἶναι φησὶ ἀληθεῖαν ὁ Ἰῶς, καὶ πῶς τὸ ἀληθινόν, παρὰ γὰρ ταῖς θείαις κατωνόμασαι Γραφαῖς;

B. Καὶ μάλα.

A. Εἶτα οὐ μάτην ἐρήψαμεν ἡμῖν τὰ ἐξ ἀμαθίας ἄλοισιν ἂν, εἰ τοῦ κατὰ φύσιν ἁγιασμοῦ τὸ πῶς τὸ ἀληθινόν δεδεῖσθαι φασί; Διιχυριούνται γὰρ ἕτερον οὐδὲν, ἢ τοῦτο σαφῶς, ἠγιασθαι λέγοντες τὸ πῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ἥκιστα μὲν ἅγιον ἐν ἰδίᾳ φύσει, γεγὼνός δὲ τοῦτο ποτε,

⁸⁸ Hebr. I, 3.

B. Ἰὼ γὰρ οὖν.

A. Ὁ δὲ καὶ ἐν τάξει τοῦ δύνασθαι πλημμελεῖν, τὸ κατὰ τι γοῦν ὄλως ψευδομυθεῖν παρωθούμενος· « Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, » καθὰ γέγραπται· τί μὴ μᾶλλον ἐφ' ἑαυτῷ κατερυθρίσας οὐδὲν, ἠγάσθαι μὲν ἐφασκε παρὰ τοῦ Πατρὸς, προσετίθει δὲ τούτοις οὐδὲν, ἀπαυθαδίξεται δὲ, καὶ εἰς τοῦτο προήκει λόγων μεγαλοπρεπείας καὶ ὑπερβολῆς, ὡς ἀνυποστόλως εἰπεῖν, « Ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτόν; »

B. Πῶς οὖν ἂν τις ἴδοι τὸ ἀληθές;

A. Εἰ διαλογίζοιτο σοφῶς, ὅτι κατὰ φύσιν ἅγιος ὢν ὡς Θεὸς, ἠγιάζετο μεθ' ἡμῶν, καθὼς ἄνθρωπος, τῷ ἰδίῳ Πνεύματι τὸν οἰκιστὸν αὐτὸς καταχρίων καθ'.

B. Πῶς οὖν ὁ Πατὴρ αὐτῶν ἀγιάσαι λέγεται;

A. Ὅτι πάντα παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. Ἀγιάζοντα δὲ καὶ ἀγιάζομενον τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, εἰσκαχόμενον ἡμῖν ὁ τοῦ Παύλου λόγος· « Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων, φησὶ, καὶ οἱ ἀγιάζομενοι, ἐξ ἐνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ἀδελφοὺς καλεῖν, λέγων, Ἀπαγγεῖλω τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Ἀγιάζει μὲν γὰρ αὐτὸς, ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν, ὡς Θεός· ἀγιάζεται δὲ μεθ' ἡμῶν, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμιλοῦσιν ὑπελθὼν, καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἠγιάσθαι φημί, καίτοι τῶν ὄλων κατεξουσιάζων ὡς Θεός, ἀδελφοὺς ἡμᾶς οὐκ ἐπαισχύνεται καλεῖν.

B. Ἀλλὰ, Ναί, φασίν, οὐκ ἂν διαψεύσαιτο λέγων ἠγιάσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας ἐξηρημένης. Καὶ γὰρ, ἐν ἐσχάτοις μὲν τοῦ αἰῶνος καιροῖς, πέφηνεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἦν καὶ πρὸ τούτου τοῖς εἰς τὸ εἶναι κεκλημένοις ὁ Μονογενὴς, καὶ ἀδελφὸς τῶν πεπονημένων, καθὼς καὶ αὐτὸς οὐκ ἀγέννητός ἐστι τὴν φύσιν, πεπονητὰ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἀληθεύει δὴ οὖν, καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἀποκαλῶν, καὶ συνηγιάσθαι λέγων.

A. Ἀλλ', ὡς πρὸς πάντα ἰόντες ἐτοιμῶς, καὶ τὰ πέρα λόγου καὶ τοῦ καθήκοντος λογισμοῦ, ποῖ ποτε ἄρα καὶ νῦν ὁ θρασὺς ὑμῖν οὕτως καὶ ἀπόπληκτος ἐκτελευτήσῃ λόγος, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ γεννητός ὁ Υἱός, οὐ τοῖς παρ' ὑμῶν μαντεύμασι, προσεκτέον δὲ μᾶλλον τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θεοῖς μυσταγωγοῖς, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐντέταται λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Ἐφη τοίνυν ὁ Ἰωάννης ἡμῖν ἐναργῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ· « Καὶ οἶδαμεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. » Θεὸς δὲ ἀληθινός, τοῖς κτίσμασιν οὐχ ὁμογενής. Ὅτε τοίνυν, κατὰ γε τὸ ἐκαίνοις ἀβουλότατα δοκοῦν, ἐν μεθέξει γέγονεν ἁγιασμοῦ, καίτοι Θεὸς ὢν ἀληθινὸς ὁ Λόγος, καὶ εἰ νοοῖτο καθ' ἑαυτὸν καὶ δίχα σαρκὸς, ἠκόντων εἰς μέσον, καὶ Θεὸν ἡμῖν

A B. Nihil aliud prorsus.

A. Ille autem inter peccatores cum esset, ne re-vissimum quidem mendacium admittens, « Non enim fecit peccatum, nec inventus est dolus in ore ejus, » ut scriptum est ⁶⁶, cur dicere de se non verebatur, se a Patre sanctificatum esse, nullo prorsus addito: sed gloriatur potius, ac tam magnifice ac elate de se sentit, ut audacter dicat: « Pro eis ego sanctifico meipsum ⁶⁷? »

B. Quo pacto igitur id quod verum est agnosces?

A. Si apud te prudenter reputes quod, cum sanctus sit secundum naturam ut Deus, sanctificatus est nobiscum quatenus homo, proprio Spiritu suam ipse templum perungens.

B. Quomodo igitur Pater ipsam sanctificasse dicitur?

A. Quoniam omnia a Patre per Filium in Spiritu. Sanctificantem vero et sanctificatum illum natura et veritate Filium, quoniam homo factus est, Paulus nobis induxit. « Qui enim sanctificat, inquit, et qui sanctificantur, ex uno omnes: propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis ⁶⁸. » Sanctificat enim ipse, cum sit sanctus secundum naturam, in quantum Deus: sanctificatur vero nobiscum, quoad humanitatem, cum, nostra similitudine suscepta etiam ob hoc ipsum videlicet quod sanctificatus sit, quamvis universi Dominus sit ut Deus, vocare nos fratres haud erubescit.

B. At non ⁵⁹⁷ mentietur, inquit, dicens sanctificatum se a Patre, remota etiam incarnatione. Etenim extremis sæculi temporibus apparuit homo, sed antea erat etiam creatis et productis frater Unigenitus, in quantum etiam ipse natura sua increatus non est, sed a Patre factus est. Vere igitur dicit, et cum fratres nos, et cum nos una sanctificatos esse ait.

A. Sed, o qui in absurda quæque temere et inconsiderate ruitis, quoniam abitura sit tam præceps ac stupida ratio, assequi non possum. Filium enim creatum non esse, non vestris somniis, sed sanctis ac divinis potius credendum est doctores, quibus ipse quoque Christus præcepit, dicens: « Euntes, docete omnes gentes ⁶⁹. » Dixit ergo Joannes nobis manifeste de Filio: « Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Nic est verus Deus, et vita æterna ⁷⁰. » Deus autem verus non est congenere creaturis. Cum igitur, ut illi temerarie volunt, particeps factus sit sanctificationis Deus verus existens Verbum, licet in se intelligatur et absque carne, prodeant in medium, et Deum nobis verum adventitia sanctificatione præditum quibus velint verbis ostendant: nunquid dictum verum est quod, si Filio adventitia est san-

⁶⁶ 1 Petr. II, 22. ⁶⁷ Joan. XVII, 19. ⁶⁸ Hebr. II, 11, 12. ⁶⁹ Matth. XXVIII, 19. ⁷⁰ 1 Joan. V, 20.

ctificatio, quamvis Deus secundum naturam sit ac verus, nihil jam impediturum sit quominus sanctificatum etiam ipsum esse stulte putemus, ex quo est, Patrem, licet Deus verus esse credatur? ἀπειργὸν ἐστὶ καὶ αὐτὸν ἡγιασθαι, φληνάφως ὑπονοεῖν, τὸν ἐξ οὐπερ ἐστὶ, Πατέρα. καὶ εἰ Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι πεπίστευται;

B. Periclitamur.

A. Ut autem omni ex parte impia illorum expugnatur audacia, non verebor aliquid absurdum quoque proferre. Nunquid enim soli ac præcipue conveniet ac tribuetur naturali Deo sanctificandi potestas, sicuti nimirum et e nihilo res in ortum producendi?

B. Tribuetur.

A. Igitur, si Filius, inter creaturas numeratus, ut illi absurde ac nefarie docent, ea quæ secundum naturam propria et peculiaris sunt deitatis perficit, et gloriæ suæ naturæ ascribit (seipsum enim sanctificasse ait ⁹⁵), ad creaturam quidem deducta sunt, ut videtur, ea quæ substantiam omnium **598** supremam longe superant, nec absurdum erit, opinor, dicere posse quoque nos ipsos sanctificare, juxta Filii similitudinem.

B. Qui tu istud ais?

A. Si enim cum sit ipse creatus, tam sublimis substantiæ dotes suas facit, quid vetat quominus nos ipsi quoque implere possimus ea quæ ejus sunt, præsertim cum propinqui simus, nec ullo modo ab ejus cognatione dissiti, siquidem est omni creato cum re creata cognatio atque habitudo, in eo nempe quod creata sunt?

B. Probabile est quod ais.

A. Erit autem cæteroquin impium simul et absurdum credere ipsum esse sanctificatum.

B. Quomodo?

A. Quod sanctificatur, nunquid a majore et præstantiore quam sit natura sua sanctificatur? Non enim a deteriori dixerint, opinor, siquidem sanctificari, ad aliquid utile traducit.

B. Rectissime dixisti.

A. Itaque, si verum est sanctificatum esse, ut illi volunt, Filium per Spiritum, utique velut a præstantiore est inunctus, et diversam ab ipso naturam habente. Nihil enim sui ipsius est participes, sed alterum in altero participatur, ratione essentialiæ.

B. Istud etiam consequetur.

A. Jam quomodo Filius per Spiritum in nobis habitat? quomodo vero id quod natura præstantius est, deterioris nobis participationem indet per se ipsum? Et, si naturæ divinæ consortes ⁹⁶ reddimur accepto Spiritu, quomodo inferior erit Spiritu Filius? aut quomodo præstantior est ipso, non autem potius ipsemet et ab ipso Spiritus ejus, omnem ejus operationem habens, et ejus participationem

⁹⁵ Joan. xvii, 19. ⁹⁶ II Petr. i, 4.

τὸν ἀληθινόν, ἐπακτὸν ἔχοντα τὸν ἁγιασμόν, οἷα περ ἂν βούλοιντο καταδεικνύντων λόγους· ἢ οὐκ ἀληθὲς εἶπεν, ὡς εἶπερ ἐστὶν ἐν Υἱῷ τὸ ἡγιασθαι δοτὸν. Θεῷ κατὰ φύσιν ὄντι καὶ ἀληθινῷ, οὐδὲν, οἶμαι, τὸ ἀπειργὸν ἐστὶ, Πατέρα. καὶ εἰ Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι πεπίστευται;

B. Κινδυνεύομεν.

A. Ἴνα δὲ πανταχόθεν αὐτῶν τὸ ἀνόσιον ἐκπολιορκῆται θράσος, κατοκνήσαιμ' ἂν οὐδαμῶς, καὶ τι τῶν εἰς ἀτοπίαν ἡκόντων εἶπεν· ἢ γὰρ οὐχὶ πρόποι ἂν μόνῃ τε καὶ ἐξαιρέτως ἀνακείσεται, τὸ ἁγιάζειν δύνασθαι τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν Θεῷ, καθάπερ ἐμέλει καὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα καλεῖν;

B. Ἀνακείσεται.

A. Οὐκοῦν, εἰ τοῖς κτίσμασιν ἐναριθμῖος ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, κατὰ γε τὸν παρ' ἐκείνοις λόγον τὸν ἀκαλλῆ τε καὶ βδελυρώτατον, τὰ τῆς κατὰ φύσιν θεότητος ἰδίας καὶ ἐξαιρέτα διαπεραίνεται, καὶ φύσεως τῆς ἰδίας ποιεῖται δόξαν, ἐαυτὸν γὰρ ἁγιάσαι φησὶ, κατεκομίσθη μὲν, ὡς οἶκε, τὰ τῆς ἐπέκεινα πασῶν ὠσίας ἐπὶ τὴν κτίσιν, οὐκ ἀπίθανον δὲ, οἶμαι, τὸ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἁγιάζειν βύνασθαι κατατολμᾶν εἰπεῖν, καθ' ὁμοιότητα τὴν Υἱοῦ.

B. Πῶς τοῦτο ἐφη;

A. Εἰ γὰρ γενητὸς ὑπάρχων αὐτὸς, τὰ τῆς τοσοῦτον ἀνψικισμένης οὐσίας ἰδία ποιεῖται πλεονεκτήματα, τί τὸ ἐμποδῶν εἰς τὸ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ αὐτοῦ δύνασθαι πληροῦν, ἅτε δὴ καὶ ἀγγού, καὶ οὗτι που διεστηκότας τῆς πρὸς αὐτὸν οικειότητος, εἶπερ ἐστὶ τις παντὶ γενητῷ πρὸς γενητὸν συγγενεῖά τε καὶ σχέσις, κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ γεγενῆσθαι φημι;

B. Οὐκ ἀπίθανος ἡμῖν ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος.

A. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐτέρως δυσσεβῆς τε ἅμα καὶ ἀμαθὲς, τὸ ἡγιασθαι πιστεύειν αὐτόν.

B. Τίνα τρόπον;

A. Τὸ ἁγιαζόμενον, ἄρ' οὐχὶ τῷ ὑπερκειμένῳ καὶ ἀμείνονι τῆς ἰδίας φύσεως ἁγιάζεται; Οὐ γὰρ που τῷ γε αἰσχίονι φαῖεν ἂν, ὡς περ οὖν ἐγῶμαι, εἶπερ εἰς τι τῶν τελούντων εἰς δησιν ἀναδιθάξει τὸ ἁγιάζεσθαι.

B. Ἄριστα ἐφη.

A. Οὐκοῦν, εἶπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἡγίασται κατ' ἐκείνους διὰ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς, ὡς ἀμείνονι πάντως που κατεχρήτετο, καὶ τὴν φύσιν ἔχοντι παρ' αὐτὸν ἐτέραν. Μετάσχοι γὰρ ἂν ἑαυτοῦ τῶν ὄντων οὐδὲν, ἀλλ' ἕτερον ἐν ἐτέρῳ μετεχόμενον, κατὰ γε τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον.

B. Ἐψεται καὶ τοῦτο.

A. Εἶτα πῶς ἡμῖν ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐναυλιζεται; πῶς δὲ τὸ ἀμείνονι κατὰ φύσιν, τὴν τοῦ χείρονος ἡμῖν ἐμποίησει μέθεξιν δι' ἑαυτοῦ; Καὶ εἰ θελας φύσεως ἀποσελούμεθα κοινωνοί, τὸ Πνεῦμα δεχόμενοι, πῶς ἐν δευτέρῳ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱὸς; ἢ πῶς ἀμείνονι αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὡς αὐτὸς τε καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ὄλην ἔχον αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν αὐτοῦ μέθεξιν ἐμποιοῦν;

Και γοῦν ἔφασκεν ὁ Υἱός· « Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄρφανους, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. » Ἐπειδὴ δὲ ἀναβέβηκε πρὸς τὸν Πατέρα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐν ἡμῖν ἐστὶ διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἴδιον γὰρ αὐτοῦ καὶ οὐ θύραθεν εἰσεκκριμένον τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀμετρήτως διεισηχθὲς τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὑπερτάτης οὐσίας ἴδιον ἐποίησατο, φημι δὲ τὴν σάρκα, τότε δὴ τότε καὶ ἡγιασθαι λέγεται, σοφῶς τε καὶ πρεπωδέστερον ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ ἡγιασθαι διέφττοντος· τὴν γε μὴν τοῦ ἡγιασθαι πληρωσιν, ἥτοι τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἐν προσώπῳ Πατρὸς, τῇ τῆς θεότητος ἀνεπίθεσι φύσει, μόνῃ γὰρ αὐτῇ τὸ ἀγιάζειν οἰκεῖον.

B. Σύμφημι. Τὸ γὰρ τοι μακροὺς ἀντεξάγειν λόγους, ὀρθῶς λέγοντί σοι, περιττόν, μᾶλλον δὲ ἥμισυ σοφόν. Ἄλλ' εἰ μόνῃ, φασί, τῷ γε ὄντι φύσει τε καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεῷ τὸ ἀγιάζειν δύνασθαι προσὸν ὀρώτω καὶ πρόπει, τούτου δὲ πύφηνεν ἐνεργὸς ὁ Υἱός, τὸ ἀποσοθῶν οὐδὲν, ὅτι καὶ Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ διαρρήθην ὁμολογεῖν· καὶ εἰ τοῦτο συγχωρήσασμεν, Θεῷ δὲ τῷ κατὰ φύσιν τῶν ἀγαθῶν ἐνδοεῖ μηδενός, τί μαθῶν ὁ καθ' ὑμᾶς Υἱός καὶ Θεός, δόξης τε καὶ βασιλείας, καὶ κυριότητος τὴν οἰκίαν ἐπίδα παρῆδειξε φύσιν; Ἐφη γὰρ πού πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα· « Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε· καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ, δώσει αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω· καὶ νῦν δόξασόν με σύ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου. Σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς ἔδωκας, καὶ τὸν λόγον σου ἐτήρησαν. Νῦν ἔγνωσαν ὅτι πάντα, ὅσα δέδωκάς μοι, παρὰ σοῦ εἰσιν, ὅτι τὰ ῥήματα, ἃ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἔλαβον, καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. » Ἐφη δὲ καὶ ὁ Λουκάς ἐν τῇ τῶν Πράξεων συγγραφῇ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Πέτρου· « Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός. » Συνίης δὲ οὖν, ὅτι πανταχῇ δίδωσι μὲν ὁ Πατὴρ δόξαν τε καὶ κυριότητα τῷ Υἱῷ, δέχεται δὲ καὶ μάλα ἀσμένως ὁ Υἱός; Ἄλλ' εἰ τοιοῦσδὲ τίσι καταπαλεῖν ἡμᾶς ἀποτολμῶν λόγους, προσειροντές που καὶ ἕτερα, τίς ἂν γένοιτο διεκδρομῆ καὶ ἀπένουσις τοῦ κακοῦ, τοῖσγε ὡς ἄριστα φρονεῖν ἡρημένοις;

A. « Ὁ πραῆς ἔστω μαχητής, » ἱερὸς καὶ θεῖος ἡμῖν ὑποπεφώνηκε λόγος. Δεῖν δὲ ἔγωγέ φημι, ταῖς τῶν ἐναντιῶν ἀντιφάσεις δόξαις, κατορθώδουντας οὐδέν. Θεὸς γὰρ ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ῥῆμα μὲν γλώτταις ἐκίει, ἀπευθύνων δὲ πρὸς τὸ ἀκίεθλως ἔχον, τῶν εὐσεβούντων τὸν νοῦν· τὸ δὲ δὴ τῆς εὐ-

A indens? Quippe dicebat Filius: « Non relinquam vos orphanos, venio ad vos⁹⁶. » Sed quoniam ad Patrem rediit post resurrectionem, in nobis est per Spiritum. Proprius enim est ejus, nec aliunde ascitus Spiritus ejus, sicuti nimirum hominis, humanus. Cum autem carnem infinito intervallo distantem divinæ et supremæ naturæ propriam fecerit, tunc certe, tunc et sanctificatus esse dicitur, sanctificatione recte et convenienter ad humanitatem pertinente. Enimvero sanctificandi perfectionem aut actum velut in persona Patris deitatis naturæ tribuit. Soli enim ipsi proprium est sanctificare.

B. Assentior. Prolixam enim tibi recte dicenti orationem opponere superfluum est, imo **599** sapientis non est. Sed si soli, inquit, existenti natura et vere Deo sanctificandi potestas inesse videatur ac debeat, ejus autem perfectior Filius apparuit, nihil vetat quominus etiam Deum esse secundum naturam aperte fateamur. Quod si hoc concesserimus, Deus autem secundum naturam nullius boni indiget, quid causæ est cur ille vester Filius ac Deus naturam suam gloria, et regno, et dominatione carere significavit? Dixit enim alicubi ad Patrem qui in cœlis est: « Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram: opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum claritate quam habui prius quam mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo (tui erant, et mihi eos dedisti), et sermonem tuum servaverunt; nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt, quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti⁹⁷. » Dixit quoque Lucas in Actuum libro, velut ex persona Petri: « Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus⁹⁸. » Intelligis ergo Patrem ubique dare gloriam et dominationem Filio, et eam Filium utique libenter accipere? At si istiusmodi sermonibus petere nos audeant, additis quoque forsitan aliis, quo pacto recte sentiendo, malum vitabimus ac declinabimus?

A. « Mansuetus sit bellator⁹⁹, » sacræ nobis et divinæ Litteræ succinunt. Ego vero audacter resistendum esse dico adversariorum opinionibus. Deus enim est qui operatur in nobis, et verba linguis nostris indit, et ad rectum sensum piorum mentem dirigit. Cæterum quod eos adigit ut a recto itinere

⁹⁶ Joan. xiv, 18. ⁹⁷ Joan. xvii, 1-8. ⁹⁸ Act. ii, 36. ⁹⁹ Joel iii, 11.

deflectant, et per devia ac prava ferantur, illud A

θείας ἐξέρπειν ὁδοῦ, καὶ παραπομίζεσθαι ποὶ πρὸς τὸ ἀκαλλές καὶ ἐκτετριμμένον μεταπειθῶν αὐτούς, ἐκαῖνό ἐστιν.

B. Quodnam illud ais?

A. Quod prætermisiss, ut reor, ceu inutili, temporum cognitione, quæ unicuique rerum factarum congruunt, minus considerate observant ea quæ 600 dicuntur. Si enim Verbum caro factum non est, si non habitavit in nobis, mittatur deinceps velut inutilis observatio temporum, et sublata horam exacta ratione, promiscue dicatur de Unigenito quodcumque libuerit. Jam splendor ille Patris, ille per quem omnia facta sunt, ille Genitoris consessor, et coæternum Patri Verbum, quod nec tractari, nec cerni potest, pati dicatur in sua natura et dorsi plagas, et manuum ac pedum perforationem, et lateris vulnus, et extremum malorum, mortem videlicet.

B. Atqui hæc omnia plane contigisse dicent circa humanitatem. Passus enim est in quantum homo.

A. Quid autem, o charum caput, nonne dicimus passionem pudori et ignominie Filio non fuisse?

B. Ita est. Scribit enim Paulus ipsum sustinuisse crucem confusione contempta ¹. Et ipse alicubi per vocem Isaie dicit: « Ideo non sum confusus, sed posui faciem meam ut firmam petram, et scio quod non confundar, quia juxta est qui justificat me ². »

A. An vero excitavit, amabo te, suum templum, excisa morte et corruptione devicta, nostri similis quatenus homo, an tanquam Deus de Deo, etiamsi cum carne apparuit?

B. Ut Deus de Deo.

A. Illorum igitur probrum et confusionis dedecus deinde deletum est, et glorificatus est propter resurrectionem Filius, quamvis ante ipsam, ignominiosissimam et ingloriam mortem non repudiasset propter voluntariam inauitionem.

B. At hanc Filium a Patre gloriam accepisse dicitur.

A. Recte, amice. Assentiar enim. Postquam apparuit homo, licet sapientia et virtus sit Patris ³, per semetipsum, morte devicta, et proprio corpore sua ipsius vita repleto, ad suam hypostasim ceu ad fontem id retulit. Nulli enim rei creatæ aut productæ convenit vivificandi facultas, et terrenam carnem corruptione liberandi, licet de ipso intelligatur Christo, quatenus caro dicitur, sed soli utique deitatis naturæ. Filium vero vi et operatione sua templum suum suscitasse, etiamsi hoc ei datum esse dicatur a Patre, facili certe negotio cuivis videre licet, Paulo ⁴ dicente, Patrem ipsum excitasse a mortuis, et gloriam ei dedisse. Ad Judæos autem ipso Filio: « Solvite 601 templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ⁵. » Mortuus enim est qua homo, secundum carnem, licet vita sit secundum naturam, qua Deus. Revixit autem ineffabili vi

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Τὸ, οἶμαι, παρέντας ὡς ἀσυντελές εἰς θνησιν, τὸ εἰδέναι καιροῦς, οἷον ἂν ἐκάστω πρέπτικεν τῶν δρωμένων, ἀκατάσκευτον ποιεῖσθαι τῶν λόγων τὴν ἐπιτήρησιν. Εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, εἰ μὴ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, παρεῖσθω λοιπὸν ὡς ἔωλον ἢ καιρῶν ἐπιτήρησις, καὶ ἀκριβείας τῆς ἐν γε τούτοις ἐξηρημένης, ἀδιαφορεῖτω πᾶς λόγος κατὰ τοῦ Μονογενοῦς· εἴτα τὸ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, ὁ δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁ συνέδρος τῷ γεννήσαντι καὶ συναίδιος Λόγος, ὁ ἀναφῆς, καὶ ἀόρατος, λεγέσθω παθεῖν εἰς ἴδιαν φύσιν, καὶ τὰς κατὰ νότου πληγὰς, καὶ τὴν εἰς χεῖράς τε καὶ πόδας τῶν ἤλων διάτρησιν, καὶ τραῦμα τὸ εἰς πλευράν, καὶ τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν, φημι δὴ τὸν θάνατον.

B. Ἄλλὰ ταῦτι που πάντως ἐροῦσι συμβῆναι περὶ το ἀνθρώπινον· πέπονθε γὰρ καθὼ ἀνθρώπος.

A. Τί δὲ, ὦ φιλότης, οὐ πρὸς ἐντροπῆς τε καὶ ἀδοξίας συμβῆναι φημεν τῷ Υἱῷ τὸ παθεῖν;

B. Ναί· γράφει γὰρ ὁ Παῦλος, ὅτι ἐ Ἰπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας. » Καὶ αὐτὸς ἐέ που διὰ φωνῆς Ἡσαίου φησί· ἐ Διὰ τοῦτο οὐκ ἐντραπήν, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἐγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ὅτι ἐγγίξει ὁ δικαιοῦσας με. »

A. Ἀνέστησε δὲ, εἰπέ μοι, τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, καινοτομήσας τὸν θάνατον, καὶ πλεονεκτήσας τὴν φθοράν, πότερα καθ' ἡμᾶς ὡς ἀνθρώπος, ἢ ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ εἰ πέφηνε μετὰ σαρκός;

B. Ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ.

A. Τὸ ἐν ἐκείνοις οὖν αἰσχος, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐντροπῆς ἀκαλλές, κατηφάνισται τοῖς δευτέροις, καὶ δεδόξασται διὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Υἱός, καίτοι πρὸ αὐτῆς τὸν ἀτιμώτατόν τε καὶ ἀκλεᾶ μὴ παρωσάμενος; θένατον, διὰ τὴν ἐκούσιον κένωσιν.

B. Ἄλλὰ ταύτην εἰληφέναι λέγεται τὴν δόξαν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός.

A. Ὅρθως, ὦ ἐταῖρε, συνθήσεται γὰρ. Ἐπειδὴ πέφηνεν ἀνθρώπος, καίτοι σοφία καὶ δύναμις ὦν τοῦ Πατρὸς, καταργήσας δι' ἑαυτοῦ τὸν θάνατον, καὶ ζωῆς ἀναπιμπλᾶς τῆς παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἴδιον σῶμα, τῆ οἶονει πηγῇ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἀντιθεῖ τὰ δρώμενον. Πρέπει γὰρ ἂν οὐχ ἐτέρῳ τι τῶν ὄντων καὶ παρηγμένων εἰς γένεσιν, τὸ ζωογονεῖν δύνασθαι, καὶ φθορὰς ἀμείνω ἀποφαίνειν τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, κὼν εἰ ἐπ' αὐτοῦ νοσῆτο Χριστοῦ, καθὼ λέγεται σὰρξ, πλην ὅτι δὴ μόνῃ τῆς θεότητος φύσει. Ὅτι δὲ γέγονεν ἐνεργὸς ὁ Υἱός εἰς ἀνάστασιν τοῦ ἰδίου ναοῦ, καὶ εἰ λέγοιτο δεδωρηῆσθαι τοῦτο αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς, κατίδοι τις ἂν καὶ λίαν εὐπετώς, Παύλου μὲν λέγοντος περὶ τοῦ Πατρὸς· ἐ Τὸν ἐγγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα· ἐ πρὸς δὲ γε τοὺς Ἰουδαίους, αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· ἐ Λύσατε τὸν ναὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Ἀπέθανε γὰρ,

¹ Hebr. 11, 2. ² Isa. 1, 7. ³ 1 Cor. 1, 24. ⁴ Imo 1 Petr. 1, 21. ⁵ Joan. 11, 9.

ἐν ἀνθρώπῳ τάζει κατὰ τὴν σάρκα, καίτοι ζωὴ κατὰ Ἀ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεός. Ἄνεθίω δὲ ἀρρήτων δυνάμει καὶ ἀφράστοις ἐνεργείαις χρώμενος, καίτοι καθ' ἡμᾶς ὑπάρχων, κατὰ γὰρ φημί, τὸ ἀνθρώπινον. Οὐκοῦν, δοξάζεται μὲν παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὡς δόξης ὑπάρχων ἐπιθετός, ὅταν ἔξω νοῆται σαρκός, καὶ Θεός ἐκ Θεοῦ πιστεύεται, ἀλλ' ἐπειπερ ἦν ἄνθρωπος, ὡς ἰδίας φύσεως καρπὸν οὐκ ἔχων τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι τὰ θεοπρεπῆ, δέχεται πῶς αὐτὸ καθ' ἑνωσιν καὶ τὴν ἀπόρρητον συνδρομήν, ἥπερ ἂν νοεῖτο τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον. Δοξάζει δὲ καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα. Πατὴρ γὰρ Θεοῦ γνωρίζεται τοῦ πάντα ἰσχύοντος, καίτοι πεφνημένος ἐν σαρκί, καὶ μετὰ γῆτιναι σώματος συνδιατιμιμένου τοῖς κατὰ τὸν κόσμον. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό. » Πρωθυμίας μὲν γὰρ, ὦ Πάτερ, φησὶ, τὸ θρασυ καὶ δυσάντητον τοῦ θανάτου καταργησαί κράτος· ἀλλ' ἦν τοῦτο δρᾶν, καὶ κατισχύσαι πληροῦν, οὐχ αἵματος καὶ σαρκός, ἀλλὰ τῆς σῆς θείας καὶ ζωοποιῦ καὶ ἀνίκητου φύσεως, ἥς ἐπειπερ ἐξέφυγν ἐγὼ, κατώρθωκα τὸ δοκοῦν (1), ἀτονήσας πρὸς οὐδὲν διὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῶν τελούντων εἰς ἰσουργίαν, ἀλλὰ, καίπερ ὦν ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι, τὸ γοῦν ὅτι τῆς σῆς ἐξέφυγν οὐσίας, ἐξ ἰσομοιροῦσης ἰσχύος πεπιστευμένους. Δόξασον δὴ οὖν με καὶ σὺ, τὸν ὡς ἄνθρωπον ἀδοξήσαντα, συννεύσας ἐμοὶ τῇ σῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ ζωοποιῦ, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν ἀπορρήτως ἐνωθέντα μοι καταδείξαις ναόν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀσυνήθους καὶ τῆς οὐ πάσαις μετούσης αὐτῷ τιμῆς τε καὶ δόξης ἀξιοῦσθαι ζητεῖ, δῆλον ἂν εἴη δῆπουθεν. Ἐφη γὰρ, ὅτι « Καὶ νῦν δόξασόν με, Πάτερ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. » Ὁ γὰρ αἰετὸς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς δόξης Κύριε, ἀδοκῆσας [Ἰσ. Κύριος ἀδοκῆσας] διὰ μέσου, διὰ τοῦ καθιεσθαι πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, πρὸς τὴν ἄνωθεν αὐτῷ καὶ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν δόξαν ὑπονοεῖ [Ἰσ. ὑπονοεῖται], τοὺς τῇ κενώσει πρέποντας λόγους μετὰ τοῦ παθεῖν αὐτῇ, τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ δωρούμενος. Οὐκοῦν, ἀναγκαῖον, ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων, τὸ εἰδέναι καιροῦς, καθ' οὗς ἦν εἶ τι τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τὰ τῆς ἀδοξίας, χρήσιμα, καὶ τοὺς ἄνωθεν εἶ τι τῆς ἐπιδημίας, καθ' οὗς τῆς δόξης Κύριος ὦν, δόξαν οὐ λαβὼν, ἀλλ' ἔχων ἰδίαν ὡς Θεός εὐρίσκηται.

B. Πῶς οὖν δέχεται τινὰς τῶν ἀπὸ τοῦ κόσμου παρὰ τοῦ Πατρὸς, περὶ ὧν καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· « Οὓς ἔδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς ἔδωκάς; »

A. Οὐκοῦν ἐρῶ δὴ τι πάλιν, ταῖς τῶν ἐνομιῶν ἀτοπίας εἰς τὸ ἐναρχαῖς συνωθούμενος. Μάτην, ὡς εἰκοιαν, κεκνωθῆναι λέγεται, καὶ εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ὃ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς Υἱὸς μονογενής. Εἰ γὰρ εἰσπολιῖτον ἔχει τὸ χρῆναι κρατεῖν, καὶ δέχεται τινὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὗς πρὶν ἔχων οὐχ

* Joan. xvii, 4. † Ibid. 5. ‡ Ibid. 6.

(1) Oecol. sic vertit sequentia : « Nullam habens utilitatem ex humanitate, nihilominus sacrificium peregi, quamvis in carne ac sanguine essem. Cur

ac virtute usus, licet nostris similis existens, humanitatis videlicet ratione. Itaque glorificatur quidem a Patre, non quasi gloria indigeat, cum expertus carnis intelligatur, et Deus de Deo credatur, sed quoniam homo erat, tanquam suæ naturæ fructum non haberet res Deo convenientes operandi facultatem, ipsam quodammodo accipit secundum unionem et ineffabilem illum concursum qui intelligitur esse Verbi cum humanitate. Glorificat porro ipse quoque Patrem. Pater enim esse agnoscitur cunctipotentis Dei, licet in carne manifestati, et cum terreno corpore una cum hominibus conversantis. Idcirco ait : « Ego te clarificavi super terram ; opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam ». Voluisti enim, o Pater, inquit, ut audax ac sævum mortis Imperium abrogarem : at ejus faciendi vis ac potestas non carnis erat ac sanguinis, sed tuæ divinæ et vivificæ ac insuperabilis naturæ, ex qua cum ego prodierim, peregi quod placuit, in nullo eorum quæ ad æqualitatem operandi pertinent factus infirmior, sed quamvis in carne sim et sanguine, ob æqualitatem operandi, de tua substantia processisse creditus. Clarifica me ergo, tu, quoque, qui, ut homo, ignominiam subii, ineffabili tua vi ac virtute vivifica mihi annuens, et templum ineffabili ratione mihi unitum morte superius reddas. Porro honorem sibi et gloriam petere non insolitam et prius inexpertam utique patebit. Addit enim : « Et nunc clarifica me, tu Pater, gloria quam habui, priusquam mundus esset, apud te ». Qui enim semper et in principio erat gloriæ Dominus, interea ignominiam subiens ex eo quod ad res humanas descendit, ad supernam et naturaliter sibi insitam gloriam revertitur, inanitioni et passioni convenientes voces incarnationi tribuens. Itaque maxime omnium necessarium est tempora dignoscere quibus etiamnum ea conducebant quæ carnis sunt et ignominia, et tempora quæ adventum præcesserunt, quibus, gloriæ cum sit Dominus, gloriam non accepisse, sed propriam habere ut Deus comperitur.

D. B. Quomodo igitur 602 a Patre de mundo quosdam accipit, de quibus etiam ad ipsum inquit : « Quos dedisti mihi de mundo, tui erant, et mihi eos dedisti ? »

A. Ego certe aliquid rursus dicam, absurditate rationum ad id quod initio dixi redire coactus. Frustra, ut videtur, exinanitus dicitur, tametsi nostri similis factus est in forma et æqualitate Patris existens Filius unigenitus. Nam si aequalitatem habet imperium, et quosdam accipit a Patre quos prius

igitur ? quia ex tua natus sum substantia, ex æquæ virtutem habere credat. »

non habere cernitur, novi aliquid accidit, ut vero- simile est, in Filio, et exinde gloriam accipit, et gratia ipsum quodammodo deducit ad majus aliquid ac præstantium quam prius erat. At quoniam abitura demum est illa demissionis ratio? aut ubinam exinani- tum ipsum videbis, si plane deprehendatur aliquid habere quod prius non inerat, et quamdam veluti mercedem ac remunerationem consequi, illam in aliquos potestatem?

B. Ita res est.

A. Mentietur autem ipse quoque sapiens Joannes, ut videtur, si dicat de ipso: « In propria venit, et sui cum non receperunt ». Quomodo enim proprium esse ejus, id quod vix, et postremo, et ab alio datum est? At innumera plane tempora præteriere quibus Filius coæternus erat Deo ac Patri. Quod si postquam homo factus est, de mundo sele- ctos accipit, et hanc sceptri novitatem assumpsisse cernitur, dicam audacter demum, priori illo statu præstantiorem esse in Deo Verbo inhumanationem, licet æqualitate cum Patre intelligatur esse præditus. Transfert enim, ut vides, ad excellentiorem condi- tionem et incomparabiliter gloriosiore. Sibi ergo perfecit Filius cum carne dispensationem, et inhu- manationis modum suæ gloriæ tribuit. Quomodo igitur propter nos demum hominis naturam assump- sisse dicitur, aut quomodo pro vita omnium prei- ium redemptionis fuit, si morte carnis propriæ adeo inusitatam et antea inaccessam gloriam com- paravit?

B. Recte quidem dixisti: sed in temeritatem et absurditatem abripitur oratio.

A. Itaque abjiciant ipsi quoque acerbum illud et malignum disputandi genus. Alioqui nonne tibi res intolerabilis videtur, et quæ vel invitos in argutiolas inanes detrudat? Nihil enim curæ habentes congruis temporibus accommodatis voces tribuere, sus de- que omnia **603** permiscere et confundere statuunt. At nunquid satius est cogitare quod propria quidem Verbi erant omnia, et rerum productarum natura creatoris gloriæ suberat? Sed quoniam a recta rati- one terrenum genus defecerat, non exceptum est ab aliquibus Verbum quod propter nos in carne appa- ruit, sed persuasos jam paulatim et credentes jugo suo subjecit, et denuo discere volentes meliora, suscipit. « Flectetur enim ei omne genu, et omnis lingua constabitur quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ». Igitur propria quidem sunt Verbi omnia, quatenus de Deo præcessit, et universis rebus Imperat cum Patre. Hæc autem accipit secundum humanitatem, quando nostri simi- lis factus est, in quos regnandi et imperandi po- testas a Deo est, et ipsi data.

B. Propriamne igitur gloriam ipsum habere di- cemus, nulla re ad hoc a Deo et Patre assumpta?

A. Etiam, in quantum intelligitur Deus, et gloriæ Dominus. Sic enim apud Scripturas divinas nuncu-

A ὁρᾶται, κεκαينوῦργηται τι κατὰ τὸ εἰκὸς ἐφ' Ὑἱῷ, καὶ ταῖς ἐντεῦθεν εὐκλείαις κατακαλλύνεται, ξενάγει δὲ ὡσπερ ἡ χάρις αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄμεινον καὶ ὑπερτεροῦν, ἢ πρότερον ἦν. Εἶτα ὅποι ποτὲ ἡμῖν ὁ τῆς ὑφέσεως οἰχῆσται λόγος, ἢ ὅποι κεκνωμένον καταθρῆσαι τις ἂν, εἴπερ ὄλωσ τι καὶ πῶν οὐ πάλαι προσπεφυκότων ἀλοῖη πεπλουτηκὼς, καὶ οἶά τινα τῆς ἐνανθρωπήσεως μισθὸν καὶ ἀντέκτισιν τὴν κατὰ τῶν ἐξουσίαν ἀπο- κερδαίνων;

B. Ὅδε ἔχει.

A. Ψευδηγορήσει δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, εἰ λέγοι περὶ αὐτοῦ. « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Πῶς γὰρ ἴδιον αὐ- τοῦ, τὸ μόλις καὶ ἐν ἑσχατοῖς καὶ παρ' ἐτέρου δοτὸν; Καίτοι, μυριοὶ μὲν ὄσοι καὶ ἀναρίθμητοι παντελῶς δεδραπᾶνγηται χρόνοι καθ' οὓς ὁ Υἱὸς συναλδίας ἦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἰ δὲ, ἐπειπερ γέγονεν ἄνθρωπος, δέχεται τοὺς ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ τκήπτρου καινό- τητα προσειληφὼς ὁρᾶται ταυτηνί, φαίνῃ ἂν ἤδη λοιπὸν, καταβείσας οὐδὲν, ὡς ἀμείνων ἢ ἐνανθρώ- πησις τῷ Θεῷ. Λόγῳ καταστάσεως ἦν τῆς ἐναρχαίς, καὶ εἰ νοοῖτο πλουτῶν τὸ ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς. Ἄναδιβάξει γὰρ, ὡς ὁρᾶς, ἐπὶ τὸ ὑπερτεροῦν καὶ ἀσυγκρίτως ἄμεινον ἐν δόξῃ. Ἐαυτῷ τοιγαροῦν κατ- ὠρθωκεν ὁ Υἱὸς τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν, καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον ταῖς ἰδίαις ἐχαρῖζετο δόξαις. Πῶς οὖν ἐτι δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσεται λέγεται, ἢ πῶς ἀντιλυτρον τῆς ἀπάντων γέγονε ζωῆς, εἰ τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὴν οὕτως ἀήθη καὶ οὐ πάλαι βατὴν ἐξεπρίλατο δόξαν;

C B. Ἄριστα μὲν ἔφησ, ἀνασχιρτᾷ δὲ ἡμῖν εἰς τὸ θρασύ τε καὶ ἀπηγῆς ὁ λόγος.

A. Οὐκοῦν ἐβρίθω καὶ παρ' αὐτῶν τὸ οὕτω πι- κρὸν καὶ κακὸς εἰς λόγους· ἢ οὐ δύσοιστον εἶναι σοι τὸ χρῆναι δοκεῖ καὶ καταβοῦν ἀναγκαιῶς εἰς ἀνεβλήτους ἰσχυρομυθίας; Μεθέντες γὰρ δὴ τὸ ἀν- ἄπτειν χρόνιοι τοῖς καθήκουσι τὰς φωνάς, ἂνω τε καὶ κάτω τὰ πάντα διακυκλῶν καὶ ἀναφύρειν ἐγνώκασι. Καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον ἐννοεῖν, ὡς ἴδια μὲν ἦν τὰ πάντα τοῦ Λόγου, καὶ τῶνεις τὸ εἶναι παρενηνεγμένων ἢ φύσει, τῆ τοῦ κεκληκός ὑπέρευκτο δόξῃ; Ἐπειδὴ δὲ λογισμοῦ τοῦ πρέποντος τὸ ἐπὶ γῆς παρῶλισθε γέ- νος, οὐ παρεδέχθη πρὸς τῶν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς πεφνηὼς ὁ Λόγος, ἀναπεπεισμένους δὲ ἤδη κατα-

D βραχὺ καὶ πεπιστευκότας ὑπετίθει ταῖς ζεύγλαις, καὶ ἀναμανθάνειν ἐθέλοντας τὰ ἀμείνω, δέχεται. « Κάμψει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται διε Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δό- ξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Οὐκοῦν ἴδια μὲν τοῦ Λόγου τὰ πάντα, καθὼ πέφηγεν ἐκ Θεοῦ, καὶ κατάρχει τῶν ὄλων μετὰ τοῦ Πατρὸς. Δέχεται δὲ ταῦτα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, οἷς τὸ βασιλεύειν καὶ τὸ κρατεῖν δύνασθαι, παρὰ Θεοῦ, καὶ δοτὸν.

B. Δόξαν οὖν ἴδιαν ἔχειν ἐρούμεν αὐτὸν, μηδὲν εἰς τοῦτο προσειληφῶτα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς;

A. Ναί, καθὼ νοεῖται Θεός, καὶ τῆς δόξης Κύριος. Κατωνόμασται γὰρ οὕτω παρὰ γε ταῖς θείαις Γρα-

* Joan. 1, 11. ¹⁰ Philipp. 11, 40, 41.

φαίς. Καὶ γοῦν τοῦ Σωτῆρος· ὁ μαθητής, Ἰάκωβος Ἀ
ούτος ἦν· « Ἀδελφοί, φησί, μὴ ἐν προσωποληψίαις
ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
τῆς δόξης. »

B. Εἶτα τίς ἡ τοῦ Υἱοῦ δόξα, παρὰ τὴν τοῦ Πα-
τρὸς;

A. Οὐχ ὑπέρτονος, ὡ τῶν, οὐδὲ μείων, ἀλλ' ἡ αὐτὴ·
μᾶλλον δὲ, ὥσπερ ἐστὶ σοφία καὶ δύναμις τοῦ Πα-
τρὸς, οὕτως ἀν εἴη καὶ δόξα, τῆς τοῦ τεκόντος οὐ-
σίας ἀφράστως ἀπηγασμένος, καὶ τὴν ὄθεν ἐξέφυ
δι' ἑαυτοῦ κατασημαίνων φύσιν, καθάπερ τις ἡλίου
βολή, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα τῆς τοῦ προέντος δι-
εκκύπτων οὐσίας, καὶ ὡς ἐκεῖνο λοιπὸν, τὸ ἐξ οὐπὲρ
ἐστὶ, διὰ τῆς εἰς ἄκρον ἐμφερείας καὶ ταυτοειδοῦς
ποιότητος, εὐ μάλᾳ νοούμενον.

B. Ἄρα ἀν ἔχουσι εἰπεῖν ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμῶν
τίς ἀν γένοιτο τοιοῦτων ἡ πίστις;

A. Καίτοι βραχύς κομιδῆ δαπανηθήσεται πόνος,
 συναγείροντί σοι τὰς τῶν ἁγίων φωνάς. Ἐφεσίοις
μὲν γὰρ ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος· « Διὰ τοῦτο, φησί,
καθὼ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ
Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους,
οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνηστὴν ὑμῶν
ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης,
δῶῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψῃ ἐν ἐπι-
γνώσει αὐτοῦ. » Συνίης οὖν ὅτι Πατέρα Χριστοῦ, καὶ
Πατέρα τῆς δόξης κατωνόμασεν εὐθὺς τὸν Θεὸν, οὐχ
ἕτερον, οἶμαι, τι παρὰ γε τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς τὸν
Χριστὸν ἀποφαίνων. Ἐφ' ἧ δὲ πάλιν· « Ἡμεῖς δὲ
πάντες, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου
κατοπεριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφού-
μεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου
Πνεύματος. » — « Ἀποβλέποντες εἰς τὸν τῆς πίστεως
ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, » ὅς ἐστιν ἡ
δόξα τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς Κυρίου, φημι δὴ
τοῦ Πατρὸς, ἀναμορφούμεθα πρὸς αὐτὸν δι' ἁγιασμοῦ
ἐν Πνεύματι. Πέτρος δὲ αὐτῷ, καίτοι διακρίπων ἐν
μαθηταῖς, τοῖς ἰουδαίοις εἰς δικαιοσύνην,
τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, προσεφώνει λέγων, « Ὡς
τὰ πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς
ζωὴν καὶ εὐσέθειαν δεδορημένης, διὰ τῆς ἐπιγνώ-
σεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἰδίᾳ δόξης καὶ ἀρετῆς. »
Εἶπερ οὖν ἐστὶν ἰδίᾳ δόξα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, δι' οὗ
καὶ κεκλήμεθα πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, τίς ὁ φάνας
τολμῶν, ὅτι δοτὸν καὶ εἰσποιητὸν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς,
τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ; Τίς γὰρ, ὁ ἐτέρῃ δόξῃ
καταλαμπρῶν ἐστὶ τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν; Ἡ οὐκ
ἐν ἰσῷ τίθησ τὸ, καὶ ἐτέρους χρῆναι κατατολμᾶν, εἰς
μέσον ἤκοντας λέγειν, ὡς σεσόφωται μὲν πρὸς τινος
ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ εἶναι δύναμις, ἡ ἐνοῦσα
κατὰ φύσιν ἰσχύς αὐτῷ, τουτέστιν ὁ Υἱὸς, κεκέρδακε
παρ' ἐτέρου, καὶ ὄθεν ἔχει τὸ ἀρχαῖον σοφόν τε; Οὐ
γὰρ εἰ [f. δν] τοῖς τοιοῦτοι κατακλυθύντες λόγοις,
ἀποφέροιν ἡμᾶς οἱ διεναντίας πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν δι-
εστραμμένων; Εἰ μὲν οὖν ἀπόχρη τὰ εἰρημένα πρὸς
ἀπόδειξιν ἐναργῆ τοῦ δόξαν εἶναι τὴν ἰδίαν τοῦ Πα-

patus est. Unde Servatoris discipulus, Jacobus nimi-
rum : « Fratres, inquit, nolite in personarum acce-
ptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi glo-
riæ¹¹. »

B. At quænam est Filii gloria, præter gloriam
Patris?

A. Non superior, amice, neque minor, sed eadem :
imo vero quemadmodum est sapientia et virtus Pa-
tris, sic erit et gloria, a Genitoris substantia ineffa-
bilitèr effulgens, et naturam unde prodiit per seipsum
denotans : non secus ac solis radius ac splendor
luminis de substantia ejus a quo emittitur procedens,
quique propter summam similitudinem et eandem
qualitatem, ei a quo progreditur per omnia similis
intelligitur.

B. Potesne dicere ex sacris Litteris quænam fides
horum sit?

A. Sane id perquam levi labore conficietur, si
dicta sanctorum collegeris. Scribens enim Paulus
Ephesiis : « Propterea, inquit, et ego audiens fidem
vestram quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in
omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis,
memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut
Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det
vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agni-
tione ejus¹². » Intelligis ergo quo pacto Patrem
Christi, et Patrem gloriæ continuo nominavit Deum,
nihil aliud, opinor, ~~604~~ Christum ostendens, quam
Patris gloriam. Dixit autem alicubi rursus : « Nos
vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes,
in eandem imaginem transformamur a claritate in
claritatem, tanquam a Domini Spiritu¹³. » — « Res-
picientes enim in fidei nostræ auctorem et consum-
matorem Jesum¹⁴, » qui est gloria naturalis ac veri
Domini, Patris nimirum, conformamur ad ipsum
per sanctificationem in Spiritu. Petrus item, inter
discipulos conspicuus, ex circumcissione ad justifi-
cationem in Christo venientibus per fidem clamabat,
dicens : « Quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ,
quæ ad vitam et pietatem, donata sunt, per cog-
nitionem ejus qui vocavit nos propria gloria et vir-
tute¹⁵. » Si ergo propria Patris gloria est Filius,
per quem et ad cognitionem ejus vocati sumus,
quis dicere audeat datum et ascititium esse gloriæ
Patris, ut sit id quod est? Quis enim Patris gloriam
alia gloria nobilitet? Alioqui, nonne perinde est ac
si dicant aliqui sapientiam Patris ab aliquo reddi
sapientem : virtutem vero ejus naturalem, hoc est,
Filium, ab alio accepisse ut sit ejus virtus, et glo-
riam ab alio habere ac sapientiam? Nonne enim
istiusmodi sermonibus nos adversarii demulcentes
in perversissima quæque deducerent? Si ergo dicta
sufficiunt ad clare demonstrandum propriam esse
Patris gloriam Filium, bene habet, silendum nobis
est. Sin autem, ut reor, aliis opus quoque est tes-
timoniis, afferam divinum Psaltem ad universorum
Patrem ac Deum, tanquam ex eorum persona qui

¹¹ Jac. II, 1, ¹² Ephes. I, 15-17. ¹³ II Cor. III, 18. ¹⁴ Hebr. XII, 2. ¹⁵ II Petr. I, 3.

Nonne justificantur, dicentem : « Ego autem in justitia appa-
rebo conspectui tuo, satiabur cum apparuerit gloria tua ¹⁶. » Persona enim et imago Patris, et
substantiæ character, quinam alius erit quam Ver-
bum quod ex ipso prodit, per quod etiam notum
fit hominibus velut in propria gloria collustrans
omnia? Quocirca Mosen sapientissimum alloqueba-
tur olim etiam : « Sed vivo ego, et Qui vivit, est
nomen meum, et implebitur gloria Domini omnis
terra ¹⁷. » Impleta enim Christo sunt omnia, visus
autem est nobis in ipso. Quod cum nosset, dixit rur-
sus divus David : « Edificavit Dominus Sion, et
videbitur in gloria sua ¹⁸. » Visus enim est nobis
605 in Filio clare dicente : « Qui videt me, videt
et Patrem ¹⁹. »

πάλιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, ὅτι « Οἰκοδομήσει Κύριος τὴν
ἡμῶν ἐν Υἱῷ λέγοντι σαφῶς : « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ,
ἑώρακε τὸν Πατέρα »

B. Sequitur ergo, si propria gloria Dei ac Patris
vere est Filius, ipsum esse debere secundum na-
turam universorum Dominum; regem autem non
aliter quam et ipse sit Pater. At cur demum per
Psalmæ vocem rursus dixit : « Ego autem constitutus
sum rex ab eo ²⁰? » Dominum autem et Christum
manifeste factum esse ipsum a Patre, sapiens nobis
discipulus testatus est.

A. Num igitur, amice, incunctanter dices si
quid ex te velim audire?

B. Quidni?

A. Quod ad dominationem vocatum est, et ad
eam rem insuetam adductum, nonne Dominum
ipsum aliquando non fuisse intelligi par est? Nihil
enim ex eo quod est id quod est, velut ad aliud
C quiddam, rursus ad ipsum demigrabit.

B. Non certe.

A. Quando igitur ad dominationem adductum
esse aiunt Filium qui, antequam eo veniret, domi-
nationis gloria et honore adhuc erat destitutus? Hoc
enim necesse est vel nolentes dicere.

B. Quid vero, si dicant etiam ante incarnationem?

A. Dicent quidem, sat scio, etiam ultra decorum
facile prævertecti : sed eis resistet veritatis ratio.
In carne etenim existenti, et in nobis habitanti,
contigisse dicimus adventitiam potentiam, videri-
que regnum et dominationem accepisse. Dominum
enim et Christum factum esse a Deo ac Patre di-
vinus discipulus ait, non indistincte Verbum quod
ex ipso effulsit, sed Jesum illum crucifixum. Cæ-
terum ante incarnationem et conjunctionem per
unionem Dominum fuisse Filium, nullo negotio vi-
debimus, illud animo nostro insuper reputantes.

B. Ecquod?

A. Nonne, cum homo factus est, tunc etiam in
servi forma descendisse dicitur?

B. Ita prorsus.

τὸν Υἱὸν, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ σωτήσομαι· εἰ δὲ δὴ
σοι προσδεῖν καὶ ἐτέρων οἶμαι μαρτυριῶν, παροῖσθε
λέγοντα τὸν θεοσπίσιον Μελεθῶδον, πρὸς τὸν τῶν ὅλων
Πατέρα καὶ Θεὸν, ὡς ἐκ τοῦ προσώπου τῶν ἐν πί-
στει δικαιομένων· « Ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ὄφθη-
σομαι τῷ προσώπῳ σου, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθη-
ναί μοι τὴν δόξαν σου. » Πρόσωπον γὰρ καὶ εἰκὼν
τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς οὐσίας ὁ χαρακτήρ, τίς ἂν
ἕτερος εἴη παρὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα Λόγον, δι' οὗ
καὶ γνωρίζεται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἐν ἰδίᾳ δόξῃ
καταστράπτων τὰ σύμπαντα; Τοιγάρτοι καὶ προσ-
εφώνει ποτὲ τῷ πανσόφῳ Μωσῆϊ· « Ἀλλὰ ζῶ ἐγώ,
καὶ Ζῶν τὸ ὄνομα μου, καὶ ἐμπλήσῃ ἡ δόξα Κυρίου
πάσαν τὴν γῆν. » Ἐμπέπλησται γὰρ τὰ πάντα Χρι-
στοῦ, ὡφθη δὲ ἡμῖν ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς, ἔφη
Σιών, καὶ ὄφθησεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. » Ὤφθη γὰρ

B. Ἐφεται δὴ οὖν, ἔπερ ἐστὶν ἀληθῶς ἰδία δόξα
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, τὸ δεῖν εἶναι κατὰ φύ-
σιν αὐτὸν Κύριον μὲν τῶν ὅλων, βασιλεία δὲ οὐχ
ἐτέρως ἢ ὡσπερ ἂν εἴη καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ. Ἐἴτα τί
δὴ ποτε διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς ἔφη πάλιν·
« Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ; » Κύριον
δὲ καὶ Χριστὸν πεποιθῆσθαι σαφῶς παρὰ τοῦ Πατρὸς
αὐτὸν, ὁ σοφὸς ἡμῖν προσμεμαρτύρηκε μαθητῆς.

A. Ἄρ' οὖν, ὦ φιλέταίρε, φράσαις ἂν ὡς ἄριστά
γε μελλήσας οὐδὲν, εἰ τί περ ἐλοιμην ἀναπιθέσθαι
σου;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Τὸ κεκλημένον εἰς κυριότητα, καὶ ἀσυνήθως
εἰς τοῦτο παρενεχθέν, ἄρ' οὐκ ἂν νοεῖσθαι πρέπει,
Κύριον οὐκ εἶναι ποτε; Οὐδὲν γὰρ ἂν ἐκ γε τοῦ εἶναι
C τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ὡς ἐφ' ἑτερόν τι πάλιν ἐπ' αὐτὸ
βαδιεῖται τι.

B. Οὐ γὰρ οὖν.

A. Πηνίκα δὴ οὖν ἀνακεκομίσθαι φαῖν εἰς κυριό-
τητα τὸν Υἱὸν, πρὸ τῆς εἰς τοῦτο μεταδρομῆς, τῆς
εἰς κυριότητα τιμῆς τε καὶ δόξης τητῶμενον ἔτι;
Τουτὶ γὰρ ἀνάγκη, καὶ οὐκ ἐκόντας, εἰπεῖν.

B. Τί γὰρ εἰ φαίεν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπή-
σεως;

A. Ἐροῦσι μὲν οἷδ' ὅτι καὶ πέρα τοῦ πρέποντος
λόντες εὐκόλως· ἀλλ' ὁ γε τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἀντι-
τάξεται λόγος. Γενομένῳ γὰρ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν ἡμῖν
σκηνώσαντι, συμβῆναι φαμεν τὸ εἰσποίητον κράτος,
εἰληφέναι τε δοκεῖν βασιλείαν καὶ κυριότητα. Κύ-
ριον γὰρ καὶ Χριστὸν πεποιθῆσθαι φησι παρὰ τοῦ
D Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ θεοσπίσιος μαθητῆς, οὐκ ἀδια-
κρίτως τὸν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα Λόγον, ἀλλ' Ἰησοῦν
τὸν ἐσταυρωμένον. Ὅτι δὲ πρὸ τῆς πρὸς σάρκα συν-
δρομῆς, καὶ τῆς καθ' ἑωσιν συναφείας, Κύριος ἦν
ὁ Υἱὸς, ἀνιδρωτὶ καταθρῆσθαι μὲν, ἐκείνο τοῖς ἄλλοις
προσενθυμούμενοι.

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Οὐ γὰρ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἐν τῇ
τοῦ δούλου μορφῇ καθικέσθαι λέγεται;

B. Οὕτω φημί.

¹⁶ Psal. xvi, 13. ¹⁷ Num. xiv, 21. ¹⁸ Psal. ci, 17. ¹⁹ Joan. xiv, 9. ²⁰ Psal. ii, 6.

A. Είναι δὴ οὖν ἀνάγκη νοεῖν, πρὸ τῆς πρὸς ἄρκα συνδρομῆς, οὐκ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ τὸν ἐκ Θεοῦ παφινώτα Λόγον, ἀλλ' ἐν κυριότητι φυσικῇ, καὶ ἐν ἰδίῳ ὑφώμασιν, οἷς ἐπαίπερ ἐμφιλοχωρεῖν διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην οὐ λίαν ἐδόκει, κρηματίτικε δούλος, ἴν' ὡσπερ αὐτὸς ἐν τοῖς παρὰ φύσιν ἐθελοντῆς δι' ἡμᾶς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν πρόθυμοι δι' αὐτόν· καθίσκετο γὰρ εἰς κένωσιν, οὐχὶ τῇ κένώσει διδοῦς τὸ χρῆμα νικᾶν τὴν ἐμψυτόν τε αὐτοῦ καὶ ἀπαραιοήτον δόξαν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἐν ὑφέσει καὶ κάτω, τουτέστιν ἡμεῖς, ἀναθρώσκων ὑψοῦ δι' αὐτὸν ἰσχύσωμεν. Οὐ γάρτοι τὸ χεῖρον ἐκδιείσεται ποτε τὸ ὑπερτεροῦν, ἔφεται δὲ μᾶλλον τῷ νικῶντι καὶ προδροντι τὸ ἀσυγκρίτως ἡττώμενον. Ἄμαθες οὖν λίαν τὸ οἰεσθαι δεῖν αὐτὸν ἐκθεδιάσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς, ὡς σὺν ἡμῖν δι' ἡμᾶς ἀπομεῖναι κάτω· σοφὸν δὲ καὶ ἀληθές, τὸ διανοεῖσθαι καὶ λέγειν, πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ἀπόρρητον κάλλος ἀναφοιτῆσαι τὸ ταπεινόν, τῇ υπερτάτῃ δόξῃ νικώμενον. Ὅσπερ γὰρ τρόπον παθεῖν μὲν αὐτῷ συνέβη τὸν κατὰ σάρκα θάνατον διὰ τὴν τῷ θανάτῳ κάτοχον σάρκα, ζωὴ δὲ ὦν κατὰ φύσιν, ἀνεκόμισε πρὸς τὸ οὐκείον αὐτὴν, οὐδὲν εἰς ἰδίαν ὑπομείνας φύσιν, κατασεύσας δὲ μᾶλλον τοῦ θανάτου τὸ κράτος· οὕτως φανὲν, οἱ παθεῖν μὲν αὐτῷ τὴν δουλείαν συμβέβηκεν οἰκονομικῶς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ φύσιν ἐστὶ Θεὸς καὶ Κύριος, παραχωρεῖ τὸ λυποῦν, καὶ ταῖς τῆς δόξης ὑπερβολαῖς ἡττώμενον τὸ ἐκ τῆς δουλείας κατηγοράνεται δυσκλεές. Οὐκοῦν, εἰ μεμνήσκων ἐν νεκροῖς, κατὰ γε, φημι, τὴν σάρκα, μένει ἐν δούλοις. Εἰ δὲ ἀνέθορῃ τε καὶ ἀνέβη πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, φημι δὴ τὸ ζῆν, οἰκονομικῶς τῷ θανάτῳ τὸ δόξει νικᾶν ἐπιδοῦς, ἀνοιχθήσεται δηλονότι καὶ πρὸς τὸ ἕτερον, τουτέστι, τὸ ἐν κυριότητι φυσικῇ διαφανές, τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τὸ ἐν καιρῷ δοῦς ἰσχύσαι βραχεῖ, κατὰ γε τῆς δουλείας τὸν τρόπον. Ταύτητοι καὶ ἰσοκλήης καὶ ὁμόθρονος ὦν ὡς Υἱὸς Πατρὶ, καὶ Θεὸς Θεῶν, μονονοχὶ καὶ εἰς ἀρχὰς τῆς οὐτο περιφανούς καὶ ὑπερκοσμίου δόξης ἀναθειάζεσθαι δοκεῖ, φάσκοντος πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.» Ὁ γὰρ ἂν ὑποστορέσει ἐν αὐτῇ κατευνάζουσα πρὸς τὸ εὐπειθές ἢ θελα τε καὶ ἀπόρρητος φύσις, τουτὶ δὴ πάντως τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποφέρεται ποσίν, οὐκ ἀνθρωπίνως ἐνηργηκός, οὐδὲ ἐπαίτοι γέγονε σὰρξ, διὰ τοῦτο κρατεῖν τῶν ἡπειθηκόντων ἰσχύοντος, ἀλλ' οἱ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ μικροπρεπές εἰς τὸ τῆς ἀνωτάτου καὶ υπερτάτης φύσεως ἀναθεῖς ἀξίωμα, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ὁμοκείνῳ ἐνδρόσας αὐτὸν, καὶ μετὰ σαρκὸς ὁμονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος κατακυριεύσει τῶν ὄλων οὐ δίχα Πατρὸς. Ὁ γὰρ ἂν δρῶτο παρὰ Πατρὸς, τοῦτο δὴ πάντως ἐστὶν ἐνέργημα τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅπερ ἂν λέγοιτο διαπεραίνεσθαι δι' Υἱοῦ, τοῦτο δὴ πάντως ἐστὶ κατάρθωμα τοῦ Πατρὸς. Πάντα γὰρ δι' ἀμοφοῖν ἐν ἰσῳ. ἐνεργοῦντος μὲν τοῦ Πατρὸς, ἔχοντος δὲ δι' Υἱοῦ καὶ σὺν αὐτῷ ἐν Πνεύματι τὴν ἐφ' ὅτῳ οὖν τῶν δρωμένων ἐνέργειάν τε καὶ θέλησιν.

¹¹ Psal. cix, 4, 2.

A. Intelligendum est igitur ante incarnationem non in forma servi esse Verbum quod ex Deo prodit, sed in dominatione naturali et eminentia propria, quibus propter illam in nos charitatem relictis, servus audit, ut quemadmodum ipse ultro propter nos ea subiit quæ sunt præter naturam, sic etiam nos in iis quæ supra naturam sunt, libenter essemus propter ipsum. Ad inanitionem enim se demisit, non dans inanitioni ut insitam et immutabilem gloriam superaret, sed ut quod infimum ac depressum est, nos **606** nimirum, per ipsum in altum possemus conscendere. Quod enim inferius est, nequaquam vim superiori faciet, imo præstantiori et excellentiori cedet id quod incomparabiliter minus est. Absurdissimum est igitur putare ipsam a nobis coactum ut nobiscum propter nos infra maneret; sed sapienter ac vere cogitabimus ac dicemus, ad divinam ejus et ineffabilem pulchritudinem rediisse humilitatem, suprema gloria victam. Quemadmodum enim ipsum mortem secundum carnem ferre contigit, propter carnem morti obnoxiam: cum autem vita sit secundum naturam, ipsam ad id quod ei conveniens est retulit, nihil in propria natura passus, sed convulso moris imperio: ita dicimus ei contigisse ut servitutum subiret, ratione incarnationis. Cum autem secundum naturam sit Deus ac Dominus, quod est molesti recedit, et gloriæ eminentia superata servitutis ignobilitas deletur. Itaque si mansit inter mortuos, secundum carnem nimirum, manet etiam inter servos. Sin autem excitatus est, ac in pristinum statum, hoc est, ad vitam, rediit, ratione incarnationis morti victoria concessa, redibit utique etiam ad aliud, hoc est, ad dominationis naturalis splendorem, incarnationi ad breve tempus secundum rationem servitutis palma tributa. Proindeque cum æquali gloria præditus sit, eodemque in solio sedeat cum Patre Filius, et cum Deo Deus, tamen ad principium tam illustris ac supramundane gloriæ propemodum videtur revocari, dicente ei Deo ac Patre: «Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ²¹.» Quodcumque enim sibi substraverit ac subjecerit in se conquiescens divina et ineffabilis natura, hoc utique Salvatoris nostri subjicitur pedibus, non quod humanitus operatus est, neque propterea quod caro factus est, idcirco incredulos vincere possit, sed quoniam humanitatis vilitatem ad supremæ et altissimæ naturæ dignitatem referens, et in deitatis solio seipsum collocans, etiam cum carne unigenitum Dei Verbum imperio suo cuncta subjecturus sit non sine Patre. Quod enim sit a Patre, hoc utique est opus Filii; et quod perici dicitur per Filium, hoc plane est Patris factum. Omnia enim per utrumque æqualiter sunt, operante quidem Patre, sed habente per Filium, et eam ipso in **607** Spiritu, in unoquoque eorum quæ sunt, operationem et voluntatem.

B. Scite admodum; nos enim doces rectum et inculpatum iter insistere: sed non minus quam anxia nos juveris, si dominationem Filii clarius demonstrares.

A. Igitur si quis sciscitetur, et nos ita compellet: Dic, obsecro, quidnam esse ais dominationem Patris? Quidnam statueres?

B. Dicerem, imperare universitati rerum, glorificari ab omnibus, omnia ejus esse, cœlestia et terrena.

A. Tam augustis clarisque titulis numquid insignitum esse Filium dicunt?

B. Dicent quidem, opinor, esse: verumtamen dante ei Patre.

A. At nonquid mendacium et inane commentum istud erit, cum Deus ac Pater aperte clamet: «Gloriam meam alteri non dabo»²²? Neque enim aliis ab ipso concessit secundum substantialem differentiam nimirum, veræ divinitatis eminentibus titulis gloriari. Ubi enim demum est ejus eminentia, si naturæ creatæ conditio huc deveniat, ut nihil supra suam nobilitatem esse sinat? Nunquid cogitandum est omni rei factæ et in ortum productæ invia et inaccessa esse, quæ Dei sunt peculiariora ac propria?

B. Omnino.

A. At quo pacto Filius Patris gloria conspicuus erit, nisi eo quo ipse modo, non autem alio? Beatus enim Daniel visiones divinas ac propheticas nobis describens, in solio quidem collocat Antiquum dierum, et circa illum statuit millia millium ordinatorum in ministerium, et decies millies centena millia astantium²³. Isaias porro divinus non minori in gloria se conspexisse Filium ait: «Vidi enim, inquit, Dominum Sabaoth sedentem super solium excelsum et elevatum: et plena erat domus majestate ejus. Et Seraphim stabant in circuitu ejus: sex alæ uni, et sex alæ alteri. Et duabus quidem velabant pedes, et duabus volabant, et clamabant alter ad alterum²⁴.» sanctificationem, initio quidem multiplicem, sed in unitatem ac dominationem unam desinentem. Num tibi videtur æqualitatem gloriæ demum obtinere Filius? Ubi enim thronus supremus et æqualis eminentia, ac cœlestium Virtutum circumstantes turmæ, servilem creaturarum conditionem denotantes, et sedenti dominationis gloriam

608 contestantem? Quis dubitet quin ad ipsam ignorantia profundum is pervenerit, qui putat Patris naturali dominatione non conspicuum esse Filium?

τὸν κατωτάτω διελέθακεν ἤδη πως, εἴπερ οὖν οἶοιτο τὸν Υἱόν;

B. Ita sane, vera demum est oratio.

A. Fateberis autem, amice, et me, et te, nequam dicendo falli, adeoque nec alium quemvis, si asseramus naturali Deo in omnem creaturam esse potestatem et imperium, et Dei esse cuncta, ut

Λ B. Ἀστειότατα ἐφης· φρενοῖς γὰρ ἡμᾶς, ὄρθην καὶ ἀμώμητον διαστειλῶν ὁδὸν· ἡσῆαις δ' ἂν οὐ μείων ἢ πάλαι, καθιστάς εἰς τὸ ἐμφανεστέρον τὴν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ.

A. Οὐκοῦν εἰ τις ἔλοιτο φιλοπευστεῖν, προσοί τε λέγων· Φράσον ἡμῖν, ὧ τᾶν, ὃ τί ποτε εἶναι φῆς τὴν κυριότητα τοῦ Πατρὸς· ὅτι ἂν ἀπεφῆνω;

B. Ἐφην ἂν, ὅτι τὸ κατάρχειν τῶν ὄλων, τὸ δοξάζεσθαι παρὰ πάντων, τὸ εἶναι τὰ πάντα αὐτοῦ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

A. Ἐν δέ γε τοῖς οὕτω σεπτοῖς καὶ περιφανέσιν οὐκ εἶναι φασὶν ἐκπρεπῆ τὸν Υἱόν;

B. Εἶναι μὲν ἐροῦσιν, οἷμαι πού, πλὴν ἐφέντος ἔχειν αὐτῷ τοῦ Πατρὸς.

A. Εἶτα πῶς οὐ ψευδομυθία τοῦτό γε, καὶ βραψύδημα κενόν, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διαβρήδην ἀνακροκράτος· «Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω;» Οὐδὲ γὰρ ἂν ἠφειε τῶν ὄντων τισὶ καὶ παρ' αὐτὸν ἐτέροις, κατὰ γε, φημί, τὴν οὐσιώδη διαφορὰν, τοῖς τῆς ἀληθοῦς θεότητος ὑφώμασιν ἐναδρύνεσθαι. Πού γὰρ ἐτι τὸ ἀνεστηκὸς αὐτῆς, εἰ φύσεως γεννητῆς εἰς τοῦτο προήκοι μέτρον, ὡς μηδὲν ἐπέκεινα λοιπὸν εὐκλείας ἔβη; Ἡ οὐκ ἀναγκαῖον παντὶ τῷ πεποιημένῳ καὶ παρηγγμένῳ πρὸς γένεσιν, ἀστιθῆ καὶ ἀνεύβητα νοῆσαι παντελῶς τὰ ἰδικῶς τοῦ Θεοῦ;

B. Ἀναγκαῖον.

A. Εἶτα πῶς ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς διαπρέπει ἂν ὁ Υἱός, καὶ οὐ καθ' ἕτερον, οἷμαι, τρόπον, ἢ καθ' ὃν αὐτός; Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Δανιήλ, θεοπτίας ἡμῖν ἀναγράφων καὶ ὁράσεις προφητικὰς, καθίζει μὲν ἐπὶ θρόνου τὸν Παλαιὸν τῶν ἡμερῶν, περισίτσει δὲ χιλίας μὲν αὐτῷ χιλιάδας τῶν τεταγμένων εἰς λειτουργίαν, μυρίας δὲ μυριάδας τῶν παραστατῶν. Ἡσυχίας γε μὴν ὁ θεοσπέσιος, οὐκ ἐν μείονι δόξῃ τεθεσθαί φησι τὸν Υἱόν. «Εἶδον γὰρ, ἐφη, τὸν Κύριον Sabaoth καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὀψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. Καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, ἢ τὸν ἐν περιτῶ μὲν ἐν ἀρχῇ, καταλήγοντα δὲ εἰς ἐνάδα καὶ εἰς κυριότητα μίαν, ἀγιασμόν. Ἄρα σοι δοκεῖ τὸ ἰσοπαλὲς ἐν δόξῃ διακεκῆσθαι λοιπὸν ὁ Υἱός; Ὅπου γὰρ θρόνος ὁ ἄνωτάτω, καὶ ἰσόδρομος ἡ ὑπεροχῆ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ δυνάμεων ἡ ὡς ἐν κύκλῳ στάσις, τὸ τῆς δουλείας τῶν γεννητῶν ἐμφανίζουσα μέτρον, καὶ τὴν τῆς κυριότητος δόξαν προσμαρτυροῦσα τῷ καθημένῳ, ποῖον ἂν ἔχοι τόπον ἐνδοιασμοῦ, ἢ πῶς ἀμφίλογον ὡς εἰς αὐτὸν τῆς ἀμαθίας πυθμένα μὴ τῆ τοῦ Πατρὸς κυριότητι φυσικῇ καταγαλαξέσθαι

B. Ἄραρε, καὶ ἐστὶ λοιπὸν ἀληθὴς ὁ λόγος.

A. Δοίξας δ' ἂν, ὧ ἑταῖρε, μὴ διεψεύσθαι λέγοντας, ἐμὲ τε, καὶ σὲ, καὶ μὴν εἴπερ τῷ καὶ ἐτέρῳ δοκεῖ, ὡς τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν Θεῷ τὸ κατὰ παντὸς τῷ γεγονότος ἀνῆπτε κράτος, καὶ ἐστὶ πάντα Θεοῦ, συλ-

²² Isa. XLII, 8. ²³ Dan. VII, 9, 10. ²⁴ Isa. vi, 1-3.

λήδην εἶπαι, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν ἁμφοῖν.

B. Ἐγώ γε.

A. Οὐκοῦν ἐν ἴσῳ μὲν τρόπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἶεν ἂν οἱ τὴν μακαρίαν ἄνω τριβόντες ζώην, ἄγγελοι τε καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ εἴ τι τούτων ἐπέκεινα· εἶεν δ' ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ. Τουτὶ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὡς εὐ ἴσθι τοι φρονούντά με.

B. Ἐφης μὲν ὀρθῶς. Πλὴν εἰ ἔποιτο τοῖς λόγοις ἡμῖν ἢ ἐφ' ἐκάστῳ πίστις, δρώσης ἂν ὡς ἀριστά γε.

A. Οὐκοῦν ὁ μὲν θεσπέσιος Μελωδός, « Εὐλογεῖτε, φησὶ, τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ »· τῆ τοῦ Πατρὸς ἐξουσία προσέμων τὴν ἁγίαν τῶν ἄνω πλῆθύν. Ὅτι δὲ ἤξει κριτὴς κατὰ καιροὺς ὁ Υἱὸς προκαταμηνύων φησὶν αὐτός· « Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ. » Ἦξει γὰρ, ἤξει κατὰ καιροὺς, ἀποδώσων ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· πλὴν οὐκ ὀθνελοῖς αὐτὸν λειτουργοῖς ἐπικομπάσειν τε καὶ ἐναδρυνεῖσθαι φαμεν, ἀλλὰ ταῖς ἐξ ἀγγέλων δορυφορίαις ὡς ἰδίαις ὄντως ὑπηρετούμενον.

B. Σύμφημι.

A. Ἀναμέλλοντος δὲ αὐ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ, λέγοντός τε περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ. » τὰς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ λογικὰς ἀγέλας ἰδίας εἶναι φησὶν ὁ Υἱὸς, ὅτι μὲν λέγων Πατρὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ πεπιστευκότων· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει. » ὅτι δὲ αὐ καὶ περὶ τῶν οὕτω πεπιστευκότων· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. » Οὐκοῦν ἐκ μυρίων ὄσων ἡμῖν ἀποδείξει ῥῆθον, ὡς δεδοξάσθαι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Υἱὸς, καί τοι τῆς δόξης Κύριος ὢν, σύνεδρος τε ἀεὶ, καὶ ὁμόθρονος τῷ Πατρὶ. Ἐφ' ἂν καὶ μάλα εἰκότως δυοδιάφυκτος ἢ γραφῆ, καὶ δυσαπὸνιπτον αἴσχος, τοῖς ἐπακτῆν αὐτῷ περιτιθεῖσι τὴν δόξαν, καὶ εἰσκεκρίσθαι λέγουσι τὸ κατὰ πάντων κράτος.

B. Οὐκοῦν, εἰ μὴ θύραθεν, μήτε μὴν εἰσδεγμένον αὐτῷ τὸ κατὰ πάντων κράτος, ἀλλ' ἐμπέφυκεν οὐσιωδῶς, οὐκ ἂν ἔχοιμι φράσαι τί δὴ ἄρα καὶ μαθῶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καταλήξειν ποτὲ τὰ τῆς βασιλείας αὐτῷ δισχυρίσατο, λέγων· « Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστοῦς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχάτος ἐχθρὸς

A verbo dicamus, cœlumque ac terram, et quæ utriusque ambitu continentur.

B. Fatebor equidem.

A. Itaque eodem modo erunt Dei ac Patris, qui beatam in cœlo vitam degunt, angeli, et archangeli, et si quid ultra hos est. Erunt autem et ipsius Filii. Idipsum vero etiam nosti me sentire de hominibus.

B. Recte quidem dixisti. Verumtamen si quæ dicimus sigillatim probaveris, præclare admodum facies.

A. Igitur beatus Psaltes : « Benedicite, inquit, Domino, omnes angeli ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus », Patris potestati tribuens sanctam illam cœlitam multitudinem. Filium autem aliquando judicem venturum prænuntians, ipse ait : « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum sanctis angelis suis ». Veniet enim, veniet aliquando redditurus unicuique secundum opus suum. Cæterum non alienis ipsum ministris gloriaturum dicimus, sed angelorum satellitio utpote suo revera stipatum.

B. Assentior.

A. Rursus autem cum divinus David canit et de Deo ac Patre dicit : « Venite, adoremus, et procidamus ante eum, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos ; quia ipse est Dominus Deus noster, nos autem populus pascuæ ejus, et oves manus ejus », oves hujus mundi ratione præditas suas esse ait Filius, interdum Patri dicens, cum credidissent Israelitæ : « Oves meæ vocem meam audiunt » ; interdum vero rursus quoque de iis qui nondum crediderant : « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili ». Igitur innumeris ex locis facile nobis est probare Filium dici a Patre glorificatum, propter humanitatem, licet gloriæ sit Dominus et in eodem solio ac throno cum Patre sedeat. Crimen autem non effugiet, ac labem non facile abstergent, quæ ascititiam ei gloriæ tribuunt, ac potestatem in cuncta aliunde ascitam dicunt.

B. Igitur, nisi extrinsecus et aliunde ascita est ei in cuncta potestas, sed substantialiter est insita, dicere non possum quid tandem cause sit cur divinus Paulus cessaturam aliquando ejus potestatem asseruerit, dicens : « Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur : unusquisque autem in suo ordine ; primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi, in adventum ejus ; deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus (omnia enim subiecit sub pedibus ejus) Novissime autem inimica destruetur mors ». Ecce enim, ecce confi-

¹⁸ Psal. cii, 20. ¹⁹ Matth. xvi, 27. ²⁰ Psal. xciv, 6, 7. ²¹ John. x, 27. ²² ibid. 16. ²³ I Cor. xv, 22 25.

nam veluti quoddam, iniquent, cessaturi ejus imperii, cum principatus inanes fuerint reddit, et mors prostrata : tunc enim imperium tradet soli Deo ac Patri.

A. *Apago cum anili et ridicula ista cogitatione! Qui enim hæc sentit ac loquitur, reliquit vias vineæ suæ, et erravit per semitas agri sui; graditur vero per solitudinem aquis vacuam, et terram in siticulos locis positam, manibus autem sterilitatem congregat, ut scriptum est*²¹. *Non enim regni titulos et imperium in cuncta perditurum aliquando Filium divinum nobis doctor dixit. Sciebat enim, ut reor, divinum Davidem Iyram pulsare spiritalem, et accingere Filio in Spiritu : « Sedes tu, Deus, in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui*²². *» Quid porro faciant, qui ad quamvis absurditatem laxis linguæ habentis feruntur, et tam agresti mente laborant, cum beatus Gabriel sanctæ Virgini Christum prænuntians : « Ne enim timeas, inquit, incarnationem, o Maria : invenisti enim gratiam apud Deum, et ecce concipies in utero, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim servabit populum suum a peccatis suis. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, 610 et regni ejus non erit finis*²³. *» Cum itaque sanctus vir regnum Filii prædixerit ad sæcula infinita perventurum, adeoque vox angeli veritati concinat, consensurum opinor eum qui probus est ac frugi, et nugas condemnaturum, insanosque diciturum eos, qui alia quævis sentire velint, cum lex aperte clamat : « In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*²⁴. *» Alioqui nonne plurima impietate scatet objectio?*

οἰμαί που τὴν τε ἀγαθὸν καὶ σώφρονα, καταψήφισθαι δὲ τὸ ληρῆν, καὶ ἐκκεκρούσθαι φρενῶν εἰπεῖν τοῦ οἰεσθαι δεῖν ἐλομένους ἕτερα ἄττα φρονεῖν, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς ἀνακεκραγῶτος· « Ἐπὶ στόματος δέο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῆσται πᾶν ῥῆμα. » Ἡ οὐ πλείστης ὄσης θεομισοῦς ἀσεβείας ἀνάπλευς ἡ ἀντίστασις ;

B. *Concesserim equidem. Verumtamen scias non perinde atque nos adversarios affici.*

A. *At optime sentire ac discere utique penes nos ipsos erit, neque illorum imperitiæ omnino permittententes eructare quod velint, otiosi sedebimus; sed undique pro virili repulsis protervæ mentis commentis, ac generose superatis nefarii mendacii laqueis, apud nos canemus : « Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*²⁵. *» Cum autem, ut in Proverbiorum libro scriptum est, gubernent impli dulos*²⁶, *age, dicamus aliquid quod audifloribus conducet, et ea per quæ fraudis insultum generose queant repellere. Igitur divinus Paulus iis qui in fide sunt justificati, et præclaram in hoc spem habent, ita scribit : « Itaque regnum immobile suscipientes habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo, cum metu et reveren-*

A καταργεῖται ὁ θάνατος. » Ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ, φαίεν ἂν, μεθόριον ὡσπερ τι τοῦ πρὸς καταλήξιν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὸ ἀπρακτῆσαι μὲν ἀρχάς, καταργηθῆναι δὲ θάνατον· παραδώσει γάρ τότε τὸ· χρῆναι κατάρχειν, μόνῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

A. *Ἄπαγε τῆς οὕτω γρασπετοῦς καὶ γελοιοτάτης; ἐννοίας! Ὁ γάρ τοι ταυτὲ πεφρονηκῶς τε καὶ λέγων, ἀπέλιπε μὲν ὁδοὺς τοῦ ἑαυτοῦ ἀμπελώνος, τοὺς δὲ ἀξονας τοῦ ἰδίου γεωργίου πεπλάνηται, διαπορεύεται δὲ δι' ἀνύδρου ἐρήμου, καὶ (1) γῆν διατεταμένην ἐν διψώδεσι, συνάγει δὲ χερσὶν ἀκαρπίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐ γάρ ὅτι πάντων τῆς βασιλείας καταστεμμάτων, καὶ τῆς κατὰ τῶντων ἀρχῆς ἀπόπμπτος ἔσται κατὰ καιροὺς ὁ Υἱὸς, ὁ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς· ἴδαι γάρ, οἰμαί που, λύραν μὲν ἀνακρούοντα τὴν πνευματικὴν τὸν θεοπάσιον Δαβὶδ, ἀναμελφοῦντα δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν ἐν Πνεύματι· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. » Τί δὲ ἔθ καὶ δρῶεν ἂν, οἱ πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀπηχεστάτων ἀθυροστομοῦντες εὐκόλως, καὶ τὴν ἀγροίκον οὕτω νοσοῦντες φρένα, προκατασημαίνοντες τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ τὰ ἐπὶ Χριστῷ τοῦ μακαρίου Γαβριήλ; ἢ Μη γάρ δὴ, φησί, καταδείσης τὴν οἰκονομίαν, ὡ Μαριάμ· εὖρες γάρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ Υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὴν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἄνδρὸς τοιγαροῦν ἀγίου, τὴν εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἀσχετον ἐπιτόρομην τῆς τοῦ Υἱοῦ βασιλείας κεχρησφιδηκότος, καὶ μὴν καὶ ἀγγέλου φωτῆς συνηχοῦσης τὸ ἀληθές, συναιδέσειν*

C αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. » Ἄνδρὸς τοιγαροῦν ἀγίου, τὴν εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἀσχετον ἐπιτόρομην τῆς τοῦ Υἱοῦ βασιλείας κεχρησφιδηκότος, καὶ μὴν καὶ ἀγγέλου φωτῆς συνηχοῦσης τὸ ἀληθές, συναιδέσειν

B. *Φαίην ἂν ἐγῶγε, πλὴν ἴσθι τοι διακειμένους οὐ καθ' ἡμᾶς τοὺς διεναντίας.*

A. *Ἄλλὰ τὸ γε ὡς ἄριστα φρονεῖν ἐλέσθαι καὶ μαθεῖν, κείσεται που πάντως ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ οὐ ταῖς ἐκείνων θείαις (2) ἐφέντες ἀπλῶς ἐρεῦγεσθαι τὸ δοκοῦν, ἡσυχῇ καθεδοῦμεθα· παρακρούμενοι δὲ πανταχῇ, κατὰ γε τὸ ἐφικτόν, τὰ ἐξ ἀλλοκότου φρενῆς εὐρήματα, καὶ νεανικῶς ὑπερθέοντες τὸ ἀλῶναι βρόχοις τῆς βωμολόχου ψευδομυθίας, ἐφ' ἑαυτοῖς ἀναμείλομεν· Ἐὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θῆραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν. » Ἐπειδὴ δὲ, ὡς γοῦν ὁ σοφὸς καὶ παροικιῶδης ἡμῖν ἐπεφώνησ λόγος, κυβερνωῖσι δὲ ἀσεβεῖς δόλους, φέρε λέγωμεν τὸ τελοῦν εἰς ἄνησιν τοῖς ἐντευχομένοις, καὶ τὰ δι' ὧν δύναντο παρακρούεσθαι γεννικῶς τῆς ἀπάτης τὴν ἐφοδον. Ὅχι οὐκ οἶς ἐν πίστει δεδίκαιωμένοι, καὶ λαμπρὰν ἐλπίδα τὴν ἐπὶ τῷδε πεπλουτηκόσιν, ὁ*

²¹ Job xv, 32. ²² Psal. xlv, 7. ²³ Luc. i, 30-33.

²⁴ Dent. xvii, 6. ²⁵ Psal. cxliii, 6. ²⁶ Prov. xii, 6.

(1) Forsan κατά.

(2) Corrupte. Scribendum forsan ἀμαθείας.

θεσπέσιος γράφει Παῦλος · « Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον ἂν παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ. » Βασιλείας οὖν ἄρα τῆς τίνος αὐτὸν διαμεμνησθαί φησόμεν ἐν γε τούτοις, φράσαις ἂν ὧ ἑταίρα; Ἄθρει δὲ ὅπως αὐτὴν ἱερραισμένην δηλοῖ γὰρ, οἰμαί που, τουτί τὸ ἀσάλευτον.

B. Οὐ σφόδρα ἂν ἔχοιμι σαφῶς εἰπεῖν, βουλοίμην δ' ἂν ἐγωγε διαπυθέσθαι σου.

A. Ἐκδασανιστέον δὴ οὖν, ἐπεὶ τοι δοκεῖ, πότερα τὴν Υἱοῦ βασιλείαν, ἦγουν τὴν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις δοθησομένην, φησί. Εἰ μὲν οὖν ἀμείνω τοῦ μεταπίπτειν δύνασθαι καὶ ἀπαραχώριστον εἶναι φασὶ τὴν τε βασιλείαν καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Υἱοῦ, πεφλυαρηχότας εἰκὴ κατερυθρίασειν οἰμαί που τοὺς διεναντίας. Εἰ δὲ δὴ μεθέντες καὶ διωσάμενοι τὸν Υἱὸν, ἀπαραποίητον ἔσεσθαι τοῖς ἁγίοις τὸ βασιλεύειν ἐροῦσι, πρῶτον μὲν ἀμείνους καὶ αὐτοῦ φανήσονται τοῦ Χριστοῦ, καὶ μοῖραν ἤδη λαχόντες τὴν ἐπέκεινα τῶν αὐτοῦ, εἰ δὲ μὲν ἀπόβλητον ποιήσεται τὴν ἀρχὴν · οἱ δὲ ἀμήρυτον καὶ διηνεκὴ λαχόντες τὴν εὐθυμίαν, καὶ τὸ ἐν βεβαίῳ κείσθαι τῆς δόξης διακεκτῆσονται.

B. Ἄριστα ἔφης.

A. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἀγροῖκον οὕτω ποιῆσθαι τὴν συκοφαντίαν, πῶς οὐκ ἀπόβληκτον κομιδῆ; Τὸ μὲν γὰρ φηῖναι κρατεῖν καὶ βασιλεύειν τῶν ἄλλων, προσήκον ἂν οὐχ ἑτέρῳ μᾶλλον, ἢ αὐτῷ τῷ Χριστῷ, οὐκ ἐπίκρητον ἢ δοτὸν πλουτοῦντι τὸ χρῆμα, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ τοῖς τῆς φυσικῆς κυριότητος ἐπόμενον λόγοις · « Οἱ δὲ γε συμπάσχοντες, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, » καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν, ὁ μὲν τοῦ κατάρχειν κύριος · εἰσποίητοι δὲ ἡμεῖς, καὶ τρόπῳ τῷ κατὰ μέθεξιν ἐκτετιμημένοι. Συμβασιλεύσομεν γὰρ βασιλεύοντι τῷ Χριστῷ. Εἶτα πῶς ἀσάλευτον ἔξουσι τὴν ἐπὶ τῷδε φιλοτιμίαν, καὶ διηνεκῶς βασιλεύσομεν, εἰ κατασεισθήσεται καὶ καταλήξει ποτὲ τὸ Χριστοῦ κράτος, οὐ καὶ μετόχους αὐτοὺς εἶναι φαμεν; Καὶ εἰ τῆς βασιλείας αὐτοῖς ὁ χορηγὸς καὶ πρῦτανος ἀποπεπαύσεται τῆς ἀρχῆς, ποῦ τὰ αὐτῶν ἔτι κείσεται; ποῖον ἔχοντα βᾶθρον; Ποῦ γὰρ ἔτι συμβεθέξουσιν, εἰ τὸ κεκληκὸς εἰς δόξαν ἀσθενεῖ; Ἥ οὐκ ἀνάγκη συγκατολισθεῖν τοῖς ἀνέχοις τὸ ἀνεχόμενον, καὶ τοῖς κατωτάτω βᾶθροις συνιζῆσαι τὰ ἐπερηρισμένα; Ὅτε τοίνυν ἡ τῆς εὐκλείας κρηπίς, καὶ ὁ τῆς εὐμερίας θεμέλιος κατασεισθήσεται, κατ' αὐτοὺς, συνοικήσεται που πάντως εἰς τὸ δυσκλεές τε καὶ ἐν ὕψει καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἐλπίς.

B. Συνοικήσεται γὰρ οὖν, ὡς ἔστι σαφῆς τε καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος.

A. Τί δὲ δὴ καὶ μαθῶν ὁ τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων ἱεουργὸς, Θεοῦ βασιλείαν ὠνόμαζε τὴν Χριστοῦ; Γράφει γὰρ ὧδε · « Τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ἢ ἐστὶν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. » Ἐνδοιάσαιμι γὰρ ἂν οὐδαμῶς, ὡς ὅτι περ ἂν ἐνυπάρχοι φυσικὸν ἀξίωμα τὸ χρῆναι κρατεῖν, ἔψεται που πάντως αὐτῷ καὶ τὸ δεῖν εἶναι

tia²⁷. » Cujus ergo regni dicemus ipsum hic mentionem fecisse, doceas precor. Vide porro quo pacto ipsum firmum fore sit, et inconcussum permanurum. Hoc enim significat illa vox, ἀσάλευτον.

ἔσεσθαι λέγει, καὶ αὐτὸ λαχοῦσαν τὸ ἀκατάσιστον ·

B. Haud multum clare explicare queo, sed illud ex te audire velim.

A. Examinaendum est igitur, quando ita libet, utrum Filii regnum dicat, an illud quod sanctis dandum est. Si ergo immutabile et immobile Filii regnum et majestatem esse aiunt, pudore suffusum iri ob vanas suas nugas adversarios puto. Sin autem, relicto ac prætermissio Filio, immobile sanctis regnum fore dicent, primum quidem ipso etiam Christo superiores videbuntur, et longe potiozem demum quam ipse conditionem sortiti, si hic quidem **611** regnum quod amitti possit obvineat, illi vero infinita et perpetua felicitate gloriaque constanti sint præditi.

B. Rectissime dixisti.

A. Jam vero tam agreste cavillum nobis obtudere, nonne stuporis ac recordiæ plenissimum est? Imperare enim ac præesse rerum universitati, non alii quam ipsi Christo convenit, qui non illud ceu ascititium et aliunde acceptum nostro more possidet, sed naturalis dominationis rationibus conjunctum. « Nos autem si compatiamur, et coregnabimus ipsi, » sicut scriptum est²⁸. Itaque hic quidem regnandi dominus, nos vero ascititii, et participatione quadam ornati. Coregnabunt enim regnanti Christo. At quomodo immobilem in eo honorem habebunt, ac perpetuo regnaturi sunt, si concutiendum ac finiendum est aliquando Christi Imperium, cujus etiam participes ipsos esse dicimus? Et, si regni largitor ac distributor regnare desinet, quoniam demum loco res eorum futuræ sunt? quo fundamentum nituntur? Ubi enim jam una participes erunt, si id quod ad gloriam vocavit infirmitate laborat? Annon necesse est cum iis quæ extollunt id quod extollitur una decidere, et imis fundamentis simul exniti, quæ in iis fundata sunt? Cum igitur illa gloriæ basis et felicitatis fundamentum, ut illi volunt, concutiendum sit: simul etiam utique in ignobilitatem spes sanctorum dilabatur.

B. Dilabatur certe. Adeo clara sunt ac vera quæ dicis.

A. Jam vero quid eausæ est cur noster ille divinatorum mysteriorum antistes Dei regnum nominari, illud Christi regnum? Sic enim scribit: « Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, qui est idolorum servus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei²⁹. » Neque enim dubitaverim unquam quod cuicunque potestas imperandi naturalis est dignitas, hunc om-

²⁷ Hebr. xii, 28. ²⁸ II Timoth. ii, 12. ²⁹ Ephes. v. 5.

nino consequatur esse Deum. Annon hæc ita se habere in animum inducemus, Hermia?

B. Omnino. Si enim sit Deus, utique et rex erit.

A. Si ergo imperandi gloria præditus esse desinet, esse quoque Deus cessaverit, nec vita, aut lumen erit amplius: absurditatem vero laceo. Quænam igitur demum futura sit Filii natura, divinitate, regno et luce nudata, et potestate vivificandi ejus quod vita caret privata, num dicere potes, obsecro?

612 B. Non assequor.

A. Quod autem nos adigit ut maxime reformidemus adeo scdam ac sceleratam adversariorum opinionem, illud est.

B. Quodnam illud?

A. Ecquod tempus manifestatum iri dicunt, quo, ut existimant, regnum tradat Deo ac Patri Filii?

B. Dixerint sane nos, quantum ad illud attinet, nequaquam tempus præscripturos: sed ipse Paulus definit, dicens: « Primitiæ enim, inquit, Christus: deinde ii qui sunt Christi in adventum ejus: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri: cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Novissime autem inimica destruetur mors »⁴⁰.

A. Hoc itaque sæculo veluti senescente, et ad finem tempore jam tendente, tradit regnum Deo ac Patri, ut illi volunt, Filius. Nunc autem universorum regnum obtinet, et gloria præditus est Deo convenienti, cum dicat ipsi Deus ac Pater: « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum »⁴¹.

B. Omnino.

A. Est igitur in eodem solio eademque cum Patre gloria, adversariis nondum se submittentibus et subjectionis modum exultantibus. De throno vero deitatis dejicietur postquam ei subjecerint cervicem, et animum olim præfractum ac durum demum submiserint jam quodammodo liquefactum, et in mollem facilemque habitum ac voluntatem mutatum. At quidnam istud Filium juverit? Cui enim subjectos esse dicimus eos, qui longo tempore vix eo sunt adducti? Si enim hi per subjectionem introducuntur, ille de solio recedit, quinam futurus sit finis dispensationis, capere non possum: tu vero quid ais, amice?

B. Ne ipse quidem perspicio.

A. Sed agedum illud consideremus.

B. Quidnam, obsecro?

A. Nonne præstabilius tempus illud est Unigenito, quo reluctantur aliqui, recusantes obedire, quam

Α Θεόν. Ἡ οὐχ ὧδε ταῦτ' ἔχει[ν] νοησόμεθα ἄν, ὡς Ἑρμεία;

B. Πάνου μὲν οὖν. Εἴη γάρ ἄν, εἴπερ ὅλων Θεός, πάντως που καὶ βασιλεύς.

A. Εἴπερ οὖν ἄρα καταλήξει ποτὲ τῆς τοῦ βασιλεύειν εὐκλείας, ἀπολισθησείεν ἄν καὶ τοῦ εἶναι Θεός· καὶ ζωὴ μὲν ἢ φῶς, οὐκ ἔτι (σιωπῶ δὲ τὸ ἀποπον). Τίς οὖν ἄν εἴη λοιπὸν ἢ τοῦ Υἱοῦ φύσις, θεότης τε καὶ βασιλείας καὶ τοῦ εἶναι φῶς ἀπημφισμένη, καὶ ζωοποιεῖν οὐκ ἔχουσα τὸ ζωῆς τητῶμενον, ἔχουσα ἄρα εἰπεῖν, ὡς φιλότης;

B. Οὐκ ἔννοῶ.

A. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατοβρώδειν ἀναπειθὸν τῆν οὕτως αἰσχρὰν καὶ ἀπόπεμπτον δόξαν τῶν δι' ἐναντίας, ἐκείνῳ ἔστιν.

B. Τὸ ποῖον;

A. Τίνα δὴ ἄρα φασι ἀναφανεῖσθαι καιρὸν, καθ' ὃν, ὡς οἴονται, παραδίδωσι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν βασιλείαν ὁ Υἱός;

B. Φαίεν ἄν, δεῖ θεσμοθετήσομεν οὐδαμῶς ἡμεῖς τὸ γε ἔχον εἰς τοῦτο· αὐτὸς δὲ ὁ Παῦλος διορίζεται λέγων· « Ἀπαρχὴ γάρ, φησὶ, Χριστός. Ἐπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργῆσθαι πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γάρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἀχρις οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθρούς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχάτος· ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. »

A. Καταγρηάσκοντος οὖν οἰοεὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ εἰς λῆξιν ἤδη καταφροντος τοῦ καιροῦ, παραδίδωσι τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθ' αὐτοὺς, ὁ Υἱός. Ἐχεται δὲ νυνὶ τῆς κατὰ πάντων ἀρχῆς, καὶ ἔστιν ἐν δόξῃ τῇ θεοσπεπεῖ· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, λέγοντος· αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. »

B. Ἀληθές.

A. Ἔστι τοίνυν ὁμόθρονος μὲν καὶ ἰσοκλής τῷ Πατρὶ, καθυφέντων οὐπω τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ τὴν τῆς ὑποταγῆς ἀποσειόντων τρόπον. Ἐξωσθήσεται δὲ τῶν τῆς θεότητος θρόνων, ἤνικα ἂν ὑποθεῖεν αὐτῷ τὸν αὐχένα, καὶ ὑποστορέσειαν ἤδη πως τὸν ἀπειθῆ μὲν πάλαι καὶ ἀτεράμονα νοῦν, κατατετηγμένον δὲ ὥσπερ καὶ μετῆρμηκότα πρὸς ἀπαλὴν καὶ εὐαφιστέραν [αἱ. καλοφλάφητον] ἔξιν τε καὶ θέλησιν; Εἶτα τί τὸ χρῆμα τὸν Υἱὸν ὄνησειεν ἄν; Τίτι γὰρ ὑποτετάχθαι φαμὲν τοὺς ἐν χρόνῳ μακρῷ πρὸς τοῦτο ὑπενεχθέντας μόλις; Εἰ γὰρ οἱ μὲν εἰσχορίζονται δι' ὑποταγῆς, ὁ δὲ τῶν θῶκων ἀποφοιτᾷ, τί τὸ τῆς οἰκονομίας ἔσται τέλος, ἔννοεῖν οὐχ οἶός τε μὲν ἐγώ· σὺ δὲ δὴ τί φης, ὡς ἔταίρε;

B. Οὐδ' ἂν αὐτὸς ἔχοιμι κατιδεῖν.

A. Ἀλλὰ φέρε δὴ κάκεινο κατασκευαστέωμεθα.

B. Τὸ τί δὴ;

A. Ἡ οὐκ ἀμείνων ὁ χρόνος τῷ Μενογενεῖ, καθ' ὃν ἀντεφέροντο τινές, τὸ δεῖν ὑποτάττεσθαι παρ-

⁴⁰ 1 Cor. xv, 25-26. ⁴¹ Psal. cix, 1.

ωθοόμενοι, ἢ καθ' ὅν ἀνάγκη τῆς βασιλείας ἀπολι-
σθαι, ὑποπεπτωκότων αὐτῶ τῶν ἐχθρῶν, καὶ
ὑπεζευγμένων ἤδη τῶν πολεμῶν ἐγκωκότων;

B. Ἔοικεν.

A. Προσθέην δ' ἂν ἐγωγε, καταδείξας οὐδὲν, τοῖς
εἰρημένους καὶ τότε· Ἐναντροπήν, ὡς εἶπε, τῆς
τοῦ Υἱοῦ βασιλείας ὁ Πατὴρ εἰργάζετο, τοὺς ἐχθροὺς
ὑποτιθεὶς αὐτῶ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροποῦ-
μενος. Ἐφ' ἣν οὕτω διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ. Ἄλοῃ
δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἠγνοηκῶς· που τάχα τὰ δι'
ᾧν ἦν δύνασθαι μακρὰν τε καὶ ἀκατάσειστον δια-
κεκτῆσθαι δόξαν. Ὁ δὲ ἂν ᾤψθη δεῖν τοὺς ἀποφοι-
τῶσιν ἔτι πρὸς τὸ ἐξήνιον, καὶ τὴν ἐν πίστει νοου-
μένην ὑποταγὴν οὐ προσιεμένους διὰ τὸ δυσάγωγον
τοῦ τρόπου, φιλανθρώπως ἐπιφωνεῖν· « Δεῦτε πρὸς
με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ
ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. »
Ἡ οὐχὶ δὴ τὸ φάναι ταυτὶ, κατασοδοῦντος εἰς λῆξιν
εἴη ἂν, ὡ ἴαθῃ, τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν-
εἴπερ ἐμελλεν ὑποτεταγμένων οὐ κατάρξειν ἔτι;

B. Ὡδε ἔχει.

A. Φαίην δ' ἂν, ὅτι ψευδομυθῆσαι ἂν καὶ αὐτὸς
ὁ Πατὴρ, ὡς ἐνανθρωπήσαντι λέγων τῶ Υἱῶ· « Αἴ-
τησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν
σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. »
Ποῦ γὰρ ἔτι τοῦ Υἱοῦ νοοῖτ' ἂν ὁ κληρὸς, εἰ παραδί-
δοται τῶ Πατρὶ; Ποῦ δὲ τὸ τῆς κατασχέσεως χρῆμα
τὸν αὐτῆ πρόποντα διασώσει λόγον, εἰ ἐξίσταται τὸ
δοθῆν, καὶ ἦνίκα δὴ χρὴν ἐρηρεῖσθαι καλῶς, ἀδόκητον
ὥσπερ ὑπομένει τὸν κλόνον;

B. Ἀποχρῶσαν μὲν ἤδη γενέσθαι φημι καὶ οὐκ
ἀγενῆ τὴν ἀντίστασιν. Ἴσως δ' ἂν ὡς ἡδιστα γέ καὶ
ἐπ' ἔκεινο λοιπὸν, δ καὶ οἱμαί που τοῖς εἰρημένοις
ἐνδεῖν. Μαθεῖν γὰρ οὐκ ἔχω κατὰ τὸ ἀληθές, δ τί
ποτέ ἐστι τὸ, παραδίδοσθαι τῶ Θεῶ καὶ Πατρὶ τὴν
βασιλείαν παρὰ τοῦ Υἱοῦ.

A. Οὐ γὰρ, ὡ γενναῖε, καὶ αὐτὸς ἐρεῖς, ὅτι βεβα-
σίλευκε μὲν ἡ δυσκαταγώνιστος ἀμαρτία, τετυράν-
νηκε δὲ καθ' ἡμῶν καὶ φθορὰ καὶ θάνατος, καὶ
ἐπλάτυεν ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διήνοιξε τὸ
στόμα αὐτοῦ τοῦ μὴ διαλιπεῖν, κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον;

B. Ναί· σαφές γὰρ λίαν τῶ γε καὶ οὕτως ἔχοντι.

A. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τὰ ἐγκόσμια ταυτὶ τῆς πονη-
ρίας πνεύματα, καὶ ὁ τῆς ἐκείνων πληθῆος προσεση-
κῶς, ἔλην ὥσπερ τοῖς ἰδίοις ποσὶν ὑποστορέσαν τὴν
οἰκουμένην, θεὸς μὲν αὐτὸς κατωνόμασται τοῦ αἰῶνος
τούτου, τὰ δὲ αὐτῶ, δυνάμεις τε καὶ ἀρχαὶ καὶ κυ-
ριότητες, καὶ προσέτι τούτοις κοσμοκράτορες;

B. Ἀληθές.

A. Ἄλλὰ ταυτὶ δὴ πάντα κατοίσων εἰς τὸ μηδὲν
καὶ ἀφανίσων εἰσάπαν ἐπιεδήμηκεν ὁ Υἱὸς, ἵνα τῶν
πάλαι κερρατηκότων, τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἐκ-
σεσοδημένων, τὸ τοῦ Θεοῦ καθαρῶς ἐπιλάμψῃ κράτος,
καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἴσιν τὴν γῆν, ἀναδοθρευθείσης μὲν τῆς
ἀμαρτίας διὰ τῆς πίστεως, τεθριαμδευμένων δὲ τῶν

A quo ei regno excidendum sit, inimicis ei substratis,
ac demum subjectis rebellibus?

B. Ita plane.

A. Addere autem iis quæ prius diximus istud non
verebor: Evertit, ut videtur, Filii regnum Pater, cum
ei subiecit inimicos, et odientes eum **613** in fugam
vertit; sic enim dixit per vocem Davidis ⁴¹. Sed et
ipse Filius arguetur ea forsitan ignorasse, per quæ
longam et inconcussam gloriam posset obtinere. Non
enim putasset contumaces ac rebelles, quique ob
mores præfractos subjectionem fidei amplecti nol-
lent, his verbis benigne compellendos: « Venite ad
me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego re-
ficiam vos. Tollite jugum meum super vos ⁴². »
B. Numquid hæc dicere, o bone, regno et gloriæ suæ
sinem arcessentis erit, si subditis imperaturus non
sit amplius?

B. Ita res est.

A. Dixerim vero ipsum quoque Patrem mentitum
cum velut incarnato Filio dicit: « Postula a
me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et
possessionem tuam terminos terræ ⁴³. » Ubi enim
Filii demum esse censebitur hæreditas, si Patri
traditur? Ubi autem possessionis ratio constabit,
si quod datum est effluit, et cum stabiliri maxime
oportet, inopinato veluti casu ruit?

B. Satis superque adversarius objectum puto: ad
illud autem libentissime te conferes, quod prius
dictis deesse existimo. Capere etenim haud possum
revera, quidnam sit illud, tradi Deo ac Patri
regnum a Filio.

A. Annon ipse quoque dices, o bone, regnasse
peccatum expugnatum difficile, tyrannidemque in nos
exercuisse corruptionem et mortem, et dilatasse
infernum animam suam, et aperuisse os suum,
absque ullo termino, sicuti scriptum est ⁴⁴?

B. Etiam. Valde enim perspicuum est illud ac
certum.

A. Quid vero? nonne et hi mundani spiritus
nequitie, et eorum præses, orbe terrarum universo
suis quodammodo pedibus substrato, ipse quidem
deus sæculi huius nominatus est, illi autem, virtu-
tes, et principatus, et dominationes, ac præterea
mundi principes?

B. Ita prorsus.

A. At hos omnes in nihilum redacturus et
aboliturus advenit Filius, ut de tyrannide illa in
nos dejectis qui olim dominatum obtinuerant, Dei
potentia clare illucesceret, et omnem terram per-
mearet, funditus quidem everso peccato per fidem,
triumphatis vero principatibus, **614** et potestati-

⁴¹ Psal. LXXXVIII, 24. ⁴² Matth. XI, 28, 29. ⁴³ Psal. II, 8. ⁴⁴ Isa. V, 14.

bus per pretiosam crucem et per resurrectionem a mortuis, morte concussa. Virtuti igitur propriae, hoc est Filio, Pater cum hæc omnia facienda permittit, orbem instauravit, hominemque captivum in pristinum statum reduxit. Quocirca dicebat ad ipsum quoque Filius: « Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam ⁴⁴. »

B. Rectissime dixisti.

A. Vide ergo, ut in tempore præsentis, corruptio-
ne adhuc dominante, et peccato nondum prorsus
sublato, et improbo ac fraudulento dracone imperium
adhuc in incredulos obtinente, divisa quodammodo sit Dei potentia, ac velut in ancipiti hæreat, cum jugum illi adhuc excutiant, qui nondum imposturae dæmoniorum, et huic impiæ ac terrenæ vitæ renuntiarunt; instante vero tempore quo mors deficit, et potentia peccati corrueat, et illa diaboli tyrannis plane quoque destruetur, merum ac sincerum quodammodo imperium Patri repræsentat, et deteriori non admistum regnum tradit Deo ac Patri Filius. Solus enim regnabit per ipsum et cum ipso. Dispensationis igitur adimplerionem, et omnis mysterii perfectionem, traditionis vocabulo significavit ille Spiritu Dei afflatus Joannes. Regnum etenim Dei ab aliis quodammodo occupatum, et ab iis qui invaserant ereptum obtulit ac tradidit Filius Patri, ipse regno nequaquam excidens: regnabit enim certe cum suo Genitore, cujus cum sit virtus vivens et hypostalice existens, hæc certe omnia fecisse jure merito censelbitur. Christi vero regnum sine carere, licet ratione humanitatis illud accepisse dicatur, ex iis agnosces quæ nobis scripsit divinus Daniel, in humana forma et specie jam quodammodo Unigenitum conspiciens. Sic autem dixit: « Et in diebus regum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, et regnum ejus populo alteri non relinquatur. Imminuet et ventilabit omnia regna, et ipsum excitabitur in sæcula ⁴⁵. » Et rursus: « Aspiciebam, inquit, in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniens, et usque ad Antiquum dierum pervenit, **615** et coram eo oblatum est, et datus est ipsi principatus, et honor, et regnum; et omnes populi, tribus, et linguae ipsi servient. Potestas ejus, potestas sempiterna, quæ non præteribit, et regnum ejus non corrumpetur ⁴⁶. »

δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρλεύσεται. »

B. Perspicua et certa est dictorum fides.

A. Atqui, o bone, noli in hoc sudare diutius. Obscurum enim non est inconeussu in statu permansurum Unigenitum, quantum ad regnum et gloriam propriam attinet, eodemque modo per-

⁴⁵ JOH. XVII, 4. ⁴⁷ DAN. II, 43. ⁴⁶ DAN. VII, 13, 14.

ἀρχῶν καὶ τῶν σὺν αὐταῖς ἐξουσιῶν, διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, κατασεισθέντος δὲ καὶ θανάτου διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ. Δυνάμει τοιγαροῦν τῆ ἰδία, τουτέστι τῆ Υἱῶ, ταυτὶ δὴ σύμπαντα κατορθοῦν ἐπιείκῃ ὁ Πατὴρ, ἀνεκεφαλαιοῦτο τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀνεκόμενεν εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ δραπέτην ὄντα τὸν ἀνθρώπον. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε πρὸς αὐτὸν ὁ Υἱὸς· « Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. »

B. Ἄριστα ἔφη.

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὡς ἐν γε τῷ παρόντι καιρῷ τυραννοῦσης μὲν ἐστὶ τῆς φθορᾶς, οὕτω δὲ εἰσάπαν τῆς ἀμαρτίας ἐξηρημένης, βασιλεύοντος δὲ τῶν ἀπίστων ἐστὶ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀπατεύοντος δράκοντος, διανενέμηται πως τὸ τοῦ Θεοῦ κράτος, ἐπαμφοτερίζει δὲ ὡς περ, ἀποσειομένων ἐστὶ τὸν ζυγὸν τῶν οὕτω κατεγκλωτῶν τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτης καὶ τῆς ἀνοσίου ταυτησὶ καὶ γεωδυστέρας ζωῆς ἀναδεικνυμένου δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀτὸν ἔσει θάνατος, καὶ τὸ τῆς ἀμαρτίας διαπεσσεῖται κράτος, καταφθαρήσεται δὲ εἰσάπαν καὶ ἡ τοῦ διαβόλου πλεονεξία, παρίστησιν ὡς εἰλικρινῆ τὴν ἀρχὴν, καὶ τοῦ χείρονος ἀμιγῆ παραβίδωσι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν βασιλείαν ὁ Υἱὸς. Μόνος γὰρ ἡμῶν κατάρξει δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ. Τὴν τοίνυν ἐκπλήρωσιν τῆς οἰκονομίας, καὶ τὴν τοῦ παντὸς μυστηρίου κατόρθωσιν, τῷ τῆς παραδόσεως ὄνοματι κατεστήμηγεν ὁ πνευματοφόρος. Οἶονεὶ γὰρ πως ὑφ' ἐτέρων ἐχομένην τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, καὶ τῶν μεταξὺ παρεισθεδουκῶτων ἐκπάσας, προσαγχοχέ τε καὶ παρέδωκεν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ βασιλεύειν ὑπάρχων αὐτός· συγκατάρξει γὰρ πάντως τῷ ἰδίῳ Γεννήτορι, ταυτὶ δὴ πάντα ἐνηργηκῶς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. Ὅτι δὲ ἀκατάληπτος [Ἰσ. ἀκατάληπτος] ἡ Χριστοῦ βασιλεία, καὶ εἰ λέγοιτο λαθεῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, εἰδείη τις ἂν καὶ ἐξ ὧν ὁ θεὸς ἡμῖν γέγραφε Δανιὴλ, ἐν ἀνθρωπιεῖ μορφῇ καὶ σχήματι θεωρῶν ἦδη πως τὸν Μονογενῆ. Ἐφη δὲ οὕτως· « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλείων ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ κατὰ ἐτέρω οὐχ ὑπολειφθήσεται. Λεπτυνεῖ καὶ λιχμησεῖ πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὕτη ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ πάλιν· « Ἐθεώρου, φησὶν, ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡσεὶ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνήχθη, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθα-

B. Σαφῆς καὶ ἀπαρλόγιτος τῶν εἰρημένων ἡ πίστις

A. Ἄλλ' ἰδρωτὰ μὲν, ὦ γενναῖε, τὸν ἐπὶ τῷδε μέθεσ· εἴη γὰρ ἂν οὐκ ἀσυμφανὲς, ὡς ἐν ἀκλόνητῳ διαμονῇ κείσεται, τὸ γε ἔχον εἰς βασιλείαν τε καὶ δόξαν ἰδίαν, ὁ Μονογενῆς, ἔφη· τε ὡσαύτως ἀεὶ τῆν

ἐπὶ ὑάτερα παρατροπὴν διωθόμενος· πάθοι γὰρ ἂν ἡμιστά γε τὸ πεφυκὸς ἀνίψιν, τὴν ὕψου τε καὶ ἀνωτάτω καὶ τὴν ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν ἀποτεμέμενος φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ κατακερτομεῖ τις ἡμᾶς πρὸς οἷς ἔφη ἕτερος τῶν διεστραμμένων, ἀσύνετος μὲν, ὡς εἰοικε, πλὴν οὐκ ἀτραχὺς λόγος, ἐπ' αὐτὸν τεινέτω ὁ τείνων τὸ τόξον αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, καὶ ἐπ' αὐτῷ περιτιθέσθω ὁ περιτιθέμενος τὴν βομφαίαν αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ὄπλα αὐτοῦ.

B. Ὡς εὖ ἴσθι τοι δριμείας ἡμᾶς ἀπαλλάξεις φροντίδος, οἶμον ἰὼν ταυτηνί, καὶ παρενεγκῶν εἰς τοῦτο τοῦ λόγου τὴν βάσανον. Φασὶ τοίνυν, ὅτι Τὸν ὁμόθρονον, καθ' ὕμᾶς, τῷ Πατρὶ, καὶ σκηπτρον ἔχοντα τὸ θεοπρεπὲς, τί μὴ καὶ ἴδιαν διακεκτῆσθαι δύναμιν αἱ θεόπνευστοι χρησιμοῦσι Γραφαί; Ἐνεργούμενον γὰρ αὐτῷ δὴ τοῦτ' ἐκ δύνασθαι, παρὰ τοῦ Πατρὸς κατίδοι τις ἂν, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναμάθοι τῶν τοῦ Σωτήρος ῥημάτων. Ἐφη γάρ· « Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. » Καὶ πάλιν· « Ἄπ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιῶ, ὃ δὲ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. »

A. Ἰσχύος οὖν ἄρα τῆς θεοπρεποῦς ἐπιδεῖα καὶ ἀνακλιν ἀληθῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνῶτα Υἱὸν, ὁ θρασὺς τῶν διεναντίας καταμαντεύεται λόγος, οἷς ἂν εἰκότως πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ πρὸς αὐτοῦ λέγοιτο τοῦ Χριστοῦ· « Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. » Ὅσπερ γάρ ἐστι καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ σοφία, καὶ δόξα, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ, οὕτως νοοῖτ' ἂν καὶ δυνάμεις, δι' ἧς ἐνεργῶς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πεπονημένων γέγονε τε, καὶ ἐστι, καὶ ἔσται. « Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν. » Ὅσπερ γὰρ τρόπον οἱ βαναυσικῆς τινοῦ τέχνης ἐπιστήμονες, χαλκοτύποι τυχόν, ἤγουν ἐπιτήδευμα τὸ λιθοργικὸν οὐκ ἀθαυμάστως ἐξησχημένοι, δρῶν ἂν οὐχ ἐτέρως τὰ τεχνουργούμενα, πλὴν ὅτι διὰ χειρὸς τῆς ἰδίας, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσκήσεώς τε ὁμοῦ καὶ τῆς εἰς ἔργα σοφίας· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, λόγον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, τὴν ἐφ' οἷς ἂν ἐθελήσειεν ἐνεργεῖαν δημιουργικὴν, ὡς διὰ δυνάμεως ἰδίας ποιήσεται τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γοῦν ὁ θεὸς Δαβὶδ, ζῶσάν τε καὶ ἐνυπόστατον ἐνεργεῖάν τε καὶ δύναμιν τοῦ Πατρὸς εἰδὼς τὸν Υἱὸν, κατηντιβόλει, λέγων· « Ἐντειλαί, ὁ Θεός, τῇ δυνάμει σου· δυνάμωσον, ὁ Θεός, τοῦτο, ὃ κατηρτίσω ἐν ἡμῖν. » Παῦλος δὲ ὁ σοφώτατος, Χριστὸν φῶς.

B. Οὐδ' ἂν αὐτοὶ φαῖεν ἀνακλιν εἶναι τὸν Υἱὸν, ἀλλ' οὐδὲ, ἐν ἴσῃ προφήταις καὶ ἀποστόλοις, εἰεῖν ἐν χρόνῳ τὸ δύνασθαι κατὰ χάριν, λαβεῖν δὲ μᾶλλον αὐτῇ τῇ ὑπάρξει συγκαταβεβλημένον εὐθύς τὸ πᾶν ὁτιοῦν δύνασθαι κατορθοῦν.

A. Οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄγνοεῖν γὰρ εἰοίκασι τὸ ζητούμενον. Πολυπραγμονεῖ δὲ ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος, οὐχὶ πηνίκα καὶ πῶς εἰδῶκεν ὁ Πατὴρ τὸ δύνασθαι τῷ Υἱῷ, ἀλλ' εἴπερ

petuo se habiturum citra ullam in aliud mutationem. Neque enim molesti quidquam patietur, qui sublimem et ultra omnem passionem positam sortitus est naturam. Quoniam autem hæretici aliis nos porro verbis ludificantur, insanis quidem illis et asperis, idcirco intendat intendens arcum suum, juxta Prophetæ vocem⁴⁰, et accingatur qui accingitur gladio suo, quæ sunt arma ejus.

B. Acri nos utique cura liberabis si hanc insistas viam, et istud rationis examen afferas. Aiunt ergo: Quidni Scripturæ divinitus inspiratæ propriam quoque vim ac potestatem obtinere pronuntiant eum qui, ut vultis, in eodem solio cum Patre consideret, ac sceptrum habet Deo congruum? Operandi enim potestatem illi fieri a Patre videbis, et ex ipsis Servatoris verbis agnosces. Dixit enim: « Amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit⁴¹. » Item: « A me ipso nihil facio, Pater autem in me manens ipse facit opera⁴². »

A. Virtutis itaque divinæ expertem, et imbellem esse revera Filium qui ex Deo Patre procedit, temere hæriolantur adversarii, quibus jure merito a nobis ipsis, et ab ipso Christo dicetur: « Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei⁴³. » Quemadmodum enim est imago Patris, et sapientia, et gloria, et splendor, et character, sic etiam virtus censebitur, per quam opifex fuit, est, et erit omnium creaturarum. « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil⁴⁴. » Sicut enim mechanici quidam artifices, puta fabri ærarii, aut periti lapidarii, **616** non aliter ipsa suæ artis opera quam sua manu, fabricatione, et industria faciunt: eadem, opinor, ratione Deus ac Pater quæ vi conditricæ facere sibi proposuerit, per Filii virtutem, veluti per propriam faciet. Quocirca divinus David cum viventem et hypostaticè existentem vim et operationem Patris Filium cognosceret, precabatur, dicens: « Manda, Deus, virtuti tuæ: confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis⁴⁵. » Paulus autem sapientissimus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam esse palam clamabat.

Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν ἀνεκεκράγει σα-

B. Ne ipsi quidem dixerint imbellem esse Filium, sed neque perinde ac prophetas et apostolos, accepisse per gratiam in tempore potestatem, sed accipere potius una cum natura sua insitam cujusvis rei faciendæ potestatem.

A. Inimici nostri insipientes, ut scriptum est. Ignorare enim videntur id quod in quæstione vertitur. Nunc autem inquirimus non quando et quomodo Pater potestatem dederit Filio, sed utrum in

⁴⁰ Psal. lxxii, 8. ⁴¹ Joan. v, 19. ⁴² Joan. xiv, 30.

⁴³ Marc. xii, 21. ⁴⁴ Joan. i, 3. ⁴⁵ Psal. lxxvii, 29.

universum data res sit, non autem ipsi substantialiter insita. Nihil plane proderit naturæ Filii, quantum ad eam spectat, ut recta et perfecta sit, dicere ipsi quoque in principio datam esse potestatem a Patre, quandoquidem ignobilitas apparet in defectu, et non quidem in eo quod non acceperit initio, sed in eo quod aliquid ascititium habet. Imaginari vero Filii naturam oportet prius utique virtute destitutam, quam acceperit a Patre, et viribus quidem non propriis, sed alienis potius eo ad ductam. Quid autem istud roganti porro dicturi sunt?

B. Quidnam?

A. Id quod ab aliquo firmatur, ipsumne dicent esse illud quod vim largitur, an aliquid aliud ab ipso?

B. Aliud, opinor.

A. Si ergo, ut illi volunt, vim Filio Deus ac Pater indidit, ipse suam vim confirmare deprehendatur. Numquid igitur valde ridicula sunt isthæc, imo stupida?

B. Ita plane.

A. Sacrarum itaque Litterarum fidem secuti, ac tritum veluti sapientibus iter insistentes, virtutem Dei ac Patris ipsum esse dicamus Deum, et immediate simul, et proxime, per quem et in quo ineffabilem in cunctis vim habet, et cælos quidem compegit, et quæ illorum ambitu continentur, ac terram fundavit, et ea produxit quorum est veliculum et altor, et facit quidem angelos spiritus, et ministros **617** suos ignem urentem, ut scriptum est¹¹. Cum autem hominibus annuente Patre salutem, nuncupatus et factus homo est Unigenitus, qui est virtus et potestas Patris, mortuos quidem ad vitam revocabat, et e monumentis jam corruptos excitabat, nefarios spiritus ex hominibus depellebat, luminibus autem orbatis insolitam quidem, sed jucundam lucem ingerebat, aliaque his similia portenta divina virtute faciebat.

B. Ast operante, inquit, in ipso Patre.

A. Sed quis operandi modus fuerit in Patre, non possunt, opinor, sciscitantibus explicare. An tanquam per instrumentum, et Filio veluti ministerialem usum Patris voluntatibus suggerente, aut, quod melius ac verius est, ceu per propriam virtutem operatus est Pater? Quod si potiori relicto, rectaque sententia vanissime prætermissa, ministerialem ipsi vim et operationem ascripserint miseri, sciendum est in nihilum abituram ac deformatam tandem iri ejus gloriam et gratiam. Nihil enim plane esse, quantum ad ipsam attinet, instrumentale ministerium, sed penes solos motores instrumenta quo voluerint convertendi laudem esse, manifeste utique nobis ex ipsa quoque divina Scriptura patet. Dixit enim alicubi Deus, instrumentale mini-

Α δλωσ δοτόν, και ούχι μάλλον έμπεφυκός ούσιωδώς αὐτῷ τὸ χρῆμά έστιν. Όνησει γάρ αν τὸ σύμπαν οὐδέν, εἰς γε τὸ άμωμήτως εχειν τὸ ὄσον εφ' έαυτῇ τῆν τοῦ Υἱοῦ φύσιν, τὸ ἐν άρχαῖς δεδόςθαι λέγειν αὐτῇ τὸ δύνασθαι παρὰ τοῦ Πατρός, έπειτοι τὸ δυσκλεές ἐν τῷ δεδεθῆσθαι φαίνεται, και ηκισκα μὲν ἐν γε τῷ μη ἐν άρχαῖς ελεῖν, άλλ' ἐν τῷ τι τῶν ὄντων εἰσποῖητον εχειν. Δεῖ δὲ δὴ πάντως Ισχύος έπιδεῖσθαι προαναφαντάζεσθαι τοῦ λαβεῖν τῆν τοῦ Υἱοῦ φύσιν, και δύναμει μὲν οὐκ Ιδίαις, ὀθνεῖαις δὲ μάλλον εἰς τούτο ηγγμένην. Τί δὲ δὴ και φαῖεν αν έρομένῳ τόδε.

B. Τὸ ποῖον;

A. Τὸ ὑπό του δυναμούμενον, αὐτὸ φαῖεν αν εἶναι τὸ δυναμοῦν, ἢ παρ' εκείνο έτερον;

B. Έτερον, οἱμαί που.

A. Εἴπερ οὖν ἐνήργηκε, κατ' αὐτούς, ἐν Υἱῷ τῆν δύναμιν ὁ Θεός και Πατήρ, αὐτὸς τῆν Ιδίαν Ισχύν ἀλώσεται δυναμῶν. Ἀρ' οὖν οὐχι γέλωσ αν εἶη, και πλατύς, μάλλον δὲ άποπληξία ταυτί.

B. Και μάλα.

A. Ἐπόμεινοι τοῖνον τῇ τῶν Ιερῶν πίστει Γραμμάτων, και οἰονεῖ τῆν ἐνερτιθῆ τοῖς σοφοῖς άμαξήτον διαστειχοντες, δύναμιν τοῦ Θεοῦ και Πατρός αὐτὸν εἶναι λέγωμεν τὸν Θεόν, άμέσως τε ἅμα και προσεχῶς, δι' οὗ και ἐν ᾧ τῆν ἐπὶ πᾶσιν ἐνέργειαν ἀπόρρητον εχει, και διεπῆξαστο μὲν οὐρανοῦς και τὰ ἐν αὐτοῖς, διεδρύσαστο δὲ τῆν γῆν, παρήγαγε δὲ και τὰ, ὧν εἶσιν ὄχημα και τροφός, και ποιεῖ μὲν άγγελους πνεύματα, τοὺς δὲ λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρός φλόγα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ κατανεύσαντος τοῦ Πατρός και τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τῆν σωτηρίαν, κερημάτικε και γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενής, ὅς εἶσιν Ισχύς και δύναμις τοῦ Πατρός, ἐζωοποιεῖ μὲν τοὺς νεκρούς, και τῶν μνημάτων ἀνίστη τοὺς ἤδη κατεφθαρμένους, και πονηρὰ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀπεσῶδει πνεύματα, τοῖς δὲ τῶν ὀμμάτων έστερημένοις, ἀσύνηθες μὲν, γλυκὺ δ' οὖν ὄμως ἐνέει τὸ φῶς, και τὰ τούτοις ἀδελφὰ και Ισοπαλῆ τερατοουργήματα κατ' ἐξουσίαν εἰργάζετο τῆν θεοπρεπῆ.

B. Ἄλλ' ἐνεργούντος, φησὶν, ἐν αὐτῷ τοῦ Πατρός.

A. Καὶ τίς αν γένοιτο τῆς τοῦ Πατρός ἐνεργείας ὁ τρόπος, οὐκ αν εχοιεν, οἱμαί που, φιλοπευστοῦσιν εἰπεῖν. Ἀρ' ὡς δι' ὄργάνου και ὑπουργικῆν εἰσφέροντος χρεῖαν τοῖς τοῦ τεκόντος θελήμασι τοῦ Υἱοῦ, και, ὅπερ εἶσιν ἄμεινόν τε και ἀληθές, ὡς διὰ δύναμεις τῆς Ιδίας ἐνήργηκεν ὁ Πατήρ; Εἰ δὲ δὴ παρέντες τὸ ἄμεινον, και τὸ ὀρθῶς εχειν εἰκότως ὑπελημμένον ἐξιτηλότατα παραθέοντες, ὀργανικῆν αὐτῷ τῆν ἐνέργειαν περιθεῖεν οἱ τάλανες, Ιστέον ὅτι διοικήσεται μὲν εἰς τὸ μηδέν, καταρρεῖ δὲ ἤδη πρὸς τὸ ἀκαλλές ἢ περι αὐτοῦ δόξα και χάρις. Ὅτι γάρ οὐδέν παντελῶς, τὸ γε ἤκον εἰς αὐτῆν, ἢ διὰ τῶν ὀργάνων εἶσιν ὑπουργία, τοῖς δὲ κινεῖν εἰωθόσι, και εφ' ὅσῳπερ αν ελοιντο παρατρέπειν αὐτὰ, τὰ τῆς εὐκλείας ἀνήπται μόνους, σαφές αν γένοιτο και δι' αὐτῆς ἡμῖν τῆς

¹¹ Psal. ciii, 4.

θείας Γραφῆς. Ἐφη γάρ που Θεός, τὴν ὀργανικὴν ὑπουργίαν ὡς ἀνόητον διαγελῶν· « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶον ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; » Οὐκοῦν, ὅσον ἔκκεν εἰς ἴδιαν φύσιν, νοοῖτ' ἂν οὐδὲν, καίτοι Θεός ἦν ὁ λόγος, ἐνέργειαν μὲν οὐδεμίαν ἔχων φυσικὴν, ἀψύχως δὲ ὡσπερ ὀργάνους προσεικίως, καὶ τοῖς τοῦ κινουῦντος θελήμασιν ὑποκείμενος. Φύσεως δὲ οὕτως ἔχων (δοκεῖ γὰρ ὧδε ληρεῖν τοῖς διεναντίας) λόγοις ἡμᾶς ἀνόητου τοῖς ὑπὲρ ἀξίαν κατακροτεῖ, λέγων· « Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. » Καὶ πρὸς γε τούτω, σαφέστατά τε καὶ ἐναργῶς ταῖς ἰσοστάθμοις τιμαῖς αὐτοῦ τὴν ἴδιαν κατεχρῶσθαι φύσιν, ἀναφανδὸν ἀνακεκραγῶς· « Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ. » Καίτοι πῶς οὐκ εὐμαθὲς, καὶ ψευδοπειλας ἀπάσης ἀπηλλαγμένον, τὸ ἴδιον μὲν ἄλλως ἐνέργειαν μὴδὲ ἐπὶ γλώττει ἔχειν, ἀπονέμειν δὲ μόνη τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς δρωμένοις κατόρθωσιν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, λέγοντα· « Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. » δι' ἐμοῦ τε καὶ ἐν ἐμοί, καὶ μὴν καὶ οὗς θέλει ζωοποιεῖ; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φησιν· ἀναμέρος δὲ ὡσπερ ἀνατιθεὶς καὶ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμει· τὸ δρᾶν ἀκωλύτως, ἅπερ ἂν ἔλοιτο κατορθοῦν, οὐ μείον ἢ ὁ Πατήρ, δέδειχεν ἐναργῶς, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκπεφυκῶς καὶ ὑπάρχων ἰδιοουστάτως, ἐπάγεται φυσικῶς τὸ κατὰ πᾶν ὅτι οὖν ἰσοσθενὲς καὶ ἰσοστατοῦν εἰς ἐνέργειαν. Οὐ γὰρ τοῖς καθ' ἡμᾶς τὰ πολλὰ ἴδιαν ἀνθεστηκότα [Ἰσ. ἀνεστηκότα] καὶ ὑπερκείμενα κανονίζοντες, ἀνύπαρκτον εἶναι δώσομεν, κατὰ γε τὸν ἴδιον λόγον, τὴν ἐν Θεῷ νοουμένην ἰσχύν, τουτέστι τὸν Υἱόν. Ἔστι γὰρ, ἔστι ζῶσά τε καὶ ἐνυπόστατος, ἀνίσχουσα μὲν ἀπορόρητως καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ ἰδίου Πατρὸς, τοῖς δὲ τῆς θεότητος ἰδιώμασιν, οὐκ ἐπακτῶς, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον ἐκπερητής.

B. Εὖ λέγεις.

A. Ταῦτητοι καὶ ὁ θεὸς μὲν ἔφη Μωσῆς· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Οὐκ ἐκφυλον δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ δύναμιν, τουτέστι τὸν Υἱόν, ἐπιστάμενος ὁ μέγας Θεὸς Δαβὶδ· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ἡ οὐχ ἕτερος, κατὰ γε τὸ εἶναι φημι, καθ' ὑπόστασιν ἰδικὴν νοοῖτ' ἂν, εἰπέ μοι, παρὰ γε τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, ὁ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Λόγος;

B. Ἐτερός που πάντως. Ὑφέστηκε γὰρ ἰδικῶς, εἰ καὶ ἔστιν ὁμοούσιος.

A. Παρακομίζοντος οὖν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, καὶ διαπηγνύοντος τοὺς οὐρανοὺς, πῶς ὁ Λόγος ἔστιν, ὁ τῶνδε δημιουργός;

B. Φράσαις ἂν αὐτὸς γλιγομένῳ μοι μαθεῖν.

A. Καὶ μάλα. Πικρὸς δὲ ὁ λόγος, καὶ πολλὸ πρὸς ἰσχύνητα κατεβρίνημένους. Ἡ τῆς μίαις θεότητος φύσις, ἐν ἀγία τε καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι γινώσκεται· πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Καὶ

Asterium velut inutile deridens : « Num gloriabitur securis absque eo qui secat in ea? aut exaltabitur serra absque eo qui trahit ipsam? » Itaque quod ad propriam naturam attinet, nullum intelligitur, licet Deus sit Verbum, operationem quidem naturalem nullam habens, sed, instar instrumentorum anima carentium, motoris voluntati sit subjectum. Cum autem ejus sit naturæ (sic enim adversarii ultro nugantur), eum ultra quam decet nos ad se laudandum excitat, dicens : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor⁵⁷. » Quinetiam ipse suam naturam iisdem honoribus clare ornabat cum palam diceret : « Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificat : sic et Filius quos vult vivificat⁵⁸. » At quomodo non perspicuum ac verum est, ipsum ne verbo quidem operationem propriam habere, rerumque omnium effectioem Deo et Patri tribuere, cum ait : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor, » per me, et in me, præterea, quos vult vivificat. Sed istud quidem non dicit : verum seorsim quodammodo suæ virtuti tribuens potestatem ea faciendi quæ velit, nullo vetante, non minus quam Pater facit, manifeste ostendit, quod cum de Dei ac Patris substantia prodierit, et in propria existat hypostasi, infertur naturaliter omnimoda æqualitas operandi. Non enim nostra conditione res supereminentes ac longe dissitas metientes, hypostaticè non existere fatebimur secundum propriam rationem, eam quæ in Deo intelligitur, virtutem, hoc est Filium. Est enim, est illa vivens, et subsistens, promanans quidem ineffabiliter ex suo Patre, velut a fonte, deitatisque proprietatibus non aliunde, sed substantialiter potius insignita.

B. Recte dicis.

A. Idcirco divinus quoque Moses aiebat : « In principio fecit Deus cælum et terram⁵⁹. » Non alienam autem a Deo virtutem quæ ex ipso et in ipso est, id est Filium, agnoscens, ille magnus David dicebat : « Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum⁶⁰. » An non distinguitur, obsecro, a Patre et Deo secundum propriam hypostasim, Verbum, quod ex ipso est, et in ipso?

B. Distinguitur certe. Subsistit enim peculiariter, tametsi est consubstantialia.

A. Cum igitur Pater ad esse omnia producat, ac cælos firmet, quomodo Verbum est horum opifex?

B. Scire aventi mihi, quæso, explica.

A. Faciam libens. Sed acuta et subtilis est disquisitio. Unius deitatis natura, in sancta et consubstantiali Trinitate a nobis ipsis et sanctis angelis agnoscitur. Et est quidem secundum propriam

⁵⁷ Isa. x, 15. ⁵⁸ Joan. v, 17. ⁵⁹ ibid. 21. ⁶⁰ Gen. 1, 1. ⁶¹ Psal. cxlii, 6.

hypostasim perfectissimus Pater : Filius similiter, et Spiritus; sed unius horum creatrix voluntas, quacunq̄ in re versari dicatur, efficacitas quidem est ipsius, verumtamen omnem divinitatem permeat, et supernaturalis substantiæ est commune veluti quoddam opus, sed unicuique personæ sigillatim conveniens, tanquam per tres hypostasos etiam seorsim unicolque congruat hypostasi, per se absolutissimæ. Operatur itaque Pater, sed per Filium in Spiritu : operatur item Filius, sed tanquam virtus **619** Patris, qui ex ipso et in ipso esse intelligitur secundum peculiarem existentiam. Operatur quoque Spiritus : Spiritus enim est Patris, et Filii, universorum opifex.

B. Non omnes assequi possunt quæ dicis : veritatis nihilominus fundamento nituntur.

A. Paulum igitur de tam subtilibus rationibus minuentes, aliud capiamus iter, si placet, aliis ad fidem faciendam collectis argumentis.

B. Eamus; sequar enim libens.

A. Itaque nisi Filius est Patris virtus, sed ascititiam perinde ac creaturæ ipse potestatem habens, in terra mirabilia patravit; dicas quo pacto non illum reprehendas, idque jure merito. Leprosus enim increpare noluit, cum diceret : « Domine, si vis, potes me mundare⁶¹ : » sed ejus ignorantiam quodammodo auxit, illico promittens, imo vero jubens fieri quod petebat. « Volo enim, inquit, mundare⁶². » Quibusdam autem cæcis accurrentibus ac dicentibus : « Miserere nostri, Domine, fili David ; » rogabat : « Quid vultis ut faciam vobis⁶³ ? » Illis optatissimam sibi reddi lucem petentibus, eam confestim reddidit. At quidni potius oportebat leproso dicere : Vult Pater : mundare. Cæcis autem : Quid vultis ut faciat vobis Pater? Alioqui nonne præstabit dicere, consulto fecisse sanctos apostolos, cum procul a se removerunt opinionem qua sua vi ac virtute miracula facere credebantur? Dixerunt enim ei qui ad Speciosam portam sedebat : « In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula⁶⁴. » Et alteri : « Ænea, sanat te Jesus Christus⁶⁵. » Cum autem nonnulli factum ideo mirari non desinerent, palam dicebant : « Viri Israëlitarum, quid miramini in hoc, sicut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare⁶⁶ ? » Existimabant enim Christo gloriam esse referendam, non sibi, quandoquidem gratiæ et operationis qua præditi erant supremus quidam fons et radix erat Christus. Quando enim aliis eos prætulerat, et apostolatus eis prærogativam dederat, divinis eos ornans muneribus et miracula facile patrandi potestatem qua Deus, tribuens : « Infirmos curate, inquit, mortuos suscite, **620** leprosos mundate, dæmones ejicite : gratis accepistis, gratis date⁶⁷, » itaque cum

ἔστι μὲν καθ' ὑπόστασιν ἰδικὴν παντέλειος ὁ Πατήρ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα· ἀλλ' ἡ ἐνδὲ τῶν ὀνομασμένων δημιουργικὴ θέλησις, ἐφ' ὅσῳ περ ἂν λέγοιτο γενέσθαι τυχόν, ἐνέργημα μὲν αὐτοῦ, πληρὴν διὰ πάσης ἔρχεται τῆς θεότητος, καὶ τῆς ὑπὲρ κτίσιν ἔστιν οὐσίας ἀποτέλεσμα, κοινὸν μὲν ὡς περ τι, πληρὴν καὶ ἰδικῶς ἐκάστῳ προσώπῳ πρέπον, ὡς διὰ τριῶν ὑποστάσεων πρέποι ἂν καὶ ἰδικῶς ἐκάστη, παντελείως ἐχούση καθ' ἑαυτήν. Ἐνεργεῖ τοιγαροῦν ὁ Πατήρ, ἀλλὰ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι· ἐνεργεῖ καὶ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὡς δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ νοούμενος καθ' ὑπαρξιν ἰδικήν. Ἐνεργεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα· Πνεῦμα γὰρ ἔστι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ παντουργικόν.

B. Ἐφικτὰ μὲν οὐχ ἅπανσι ἅπερ ἔφη· ὑποδάθραν δ' οὖν ὁμοῦ αὐτὴν ἔχει τὴν ἀλήθειαν.

A. Βραχὺ τοιγαροῦν τῶν οὕτως ἰσχυρῶν ἐννοιῶν τὸν λόγον ὑποβιβάζοντες, διαστειλωμένον ἑτέραν, εἰ δοκεῖ, τὰς ἐκ λογισμῶν ἑτέρων πληροφορίας συλλέγοντες.

B. Ὡμεν· ἐφομαι γὰρ ἀσμένως.

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἔστιν ὁ Υἱὸς ἰσχυρὸς τοῦ Πατρὸς, εἰσποιητὴν δὲ καὶ αὐτὸς τὴν δύναμιν ἔχων ὁμοῦ τοῖς πεποιημένοις, ἐνήργηκεν ἐπὶ γῆς τὰ παράδοξα, φράσειας ἂν ὅπως οὐκ ἂν αὐτῷ τις διαμωμήσαιο, καὶ λίαν εἰκότως; Οὐ γὰρ ἤθελεν ἐπιτιμῆν καίτοι λέγοντι τῷ λεπτῷ· « Κύριε, ἐάν θέλῃς, δύνασαι με καθαρῶσαι· » ἀνεσῶβε δὲ ὡς περ αὐτῷ τὰ τῆς ἀμαθίας ἐπὶ τὸ χειρόνως ἔχον, προαλῶς ὑπισχνούμενος. μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ προστεταχὼς ὑπάρξει τὴν αἰτησιν. « Θέλω γὰρ, ἔφασκε, καθαρῶσθαι. » Ὀφθαλμῶν δὲ τισὶν ἐξεβρύχοντων, καπειδὴ προσθέντες ἔφασκον, « Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, Υἱὲ Δαβὶδ, » ἤρετο δὴ πάλιν· « Τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; » τῶν δὲ τὸ τριπόθητον ἐκλιπαρούντων σφίσι ἐνίσταται φῶς, ἐνετίθει πάλιν, μελλήσας οὐδέν. Καίτοι τί μὴ μᾶλλον εἶδει τῷ μὲν λεπτῷ λέγειν· Θέλει ὁ Πατήρ, καθαρῶσθαι· τοῖς δὲ τοῦ βλεπεῖν ἐστερημένοις· Τί βούλεσθε, ἵνα ποιήσῃ ὑμῖν ὁ Πατήρ; Ἡ οὐκ ἀμεινον ἐροῦμεν βεβουλεύσθαι τε ὁμοῦ καὶ δρᾶσαι τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἀποσειομένους εὖ μάλα τὸ δοκεῖν ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ κατορθοῦν δύνασθαι τὰς θεοσημίας; Ἐφασκον γὰρ τῷ μὲν τῇ ὠρτία πύλῃ προσεδρεύοντι· « Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειραι καὶ περιπάτει· » ἑτέρῳ δὲ αὖ· « Αἰνέα, ἰσταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός. » Οὐκ ἀθαύμαστον δὲ διὰ τοῦτο τισὶ πεποιημένοις τὴν ἐνέργειαν διαβρῆδην ἔφασκον· « Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν; » Ἦνοντο γὰρ δεῖν Χριστῷ τὴν δόξαν ἀνάπτειν, καὶ οὐχ' σφίσι αὐτοῖς, ἐπεὶ τοι κατὰ γε τὸ ἀληθές, τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτός τε καὶ ἐνεργείας πηγὴ τις ὡς περ ἡ ἀνωτάτω καὶ ρίζα Χριστός. Ἐπειδὴ γὰρ προετίθει τῶν ἄλλων, καὶ προσχειρίζετο πρὸς ἀποστολὴν αὐτοῦ, ταῖς θείαις εὐχῆς κατακαλλύνων δωρεαῖς, καὶ

⁶¹ Matth. viii, 2. ⁶² ibid. 3. ⁶³ Matth. xx, 31, 32. ⁶⁴ Act. iii, 6. ⁶⁵ Act. ix, 34. ⁶⁶ Act. iii, 12. ⁶⁷ Matth. x, 8.

ἀμογητι δυνασθαι κατορθοῦν τὰς τερατουργίας ὡς ἄσθενούντας θεραπεύετε, φησὶ, καὶ νεκροὺς ἐγείρετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· οὐκοῦν, ἄριστά τε καὶ ὡς ἐνὶ καλῶς ἐννενοηκότες, τίς ὁ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἰσχύος δοτήρ τε καὶ πρῶτανις, αὐτῶ τῆς εὐκλείας τὸν στέφανον ἀναπλέκουσιν, ἐπιφω-
 νούντες ἀεὶ τοῖς ἡρώστηκόσιν· Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου· πρὸς δὲ καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Μελεψδὸς ἀναμέλπει λέγων, ὅτι· Καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶ σύ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ἄλην τὴν ἡμέραν· Ἡ οὐκ ἀξιεπαινετώτατον εἶναι φησὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸ ἐπὶ Χριστῷ φρονεῖν ἐλέσθαι μέγα, αὐχημά τε ποιεῖσθαι φιλεῖν τῆς διὰ σφῶν αὐτῶν ἐνεργείας αὐτόν;

B. Καὶ μάλα.

A. Τί οὖν ἐπὶ τῷδε φαῖεν ἂν, ὧ Ἑρμεῖα, διηπορηκόσιν ἡμῖν, καὶ, ἀνθρώπου, λέγουσι, μὴ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Ἰδίου προσώπου μεθιστάς εἰσάπαξ τὴν τοῦ δυνασθαι δόξαν, μόνου διαμμένονταί τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἰδίοις νεύμασι καταγράφει τὰς θεοσημίας, ζωοποιεῖν μὲν εὐκόλως οὐσπερ ἂν ἔλιτο διε-
 πῶν, κατὰ τὸ ἰσομοιροῦν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐν ἰσοθενεῖ δυνάμει, θέλησιν δὲ τῷ λεπρῷ πρὸς ἀπόνειψιν τοῦ πάθους ἐπιδοῦς, καὶ τοῖς τὴν ἔβην ἐβρύηκοσι τὴν χειρὸς ἀφήν δωρούμενος; Ἄρ' ἐνδοιαστὸν ἔστι, μᾶλλον δὲ οὐχὶ καὶ ἀναμφίλογως ἔχον, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων ἡ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀναστοιχειοῖ τὴν κτίσιν εἰς τὸ ἀπαρχῆς, οὐκ εἰσποίησον, οὐκ εἰσχεκριμένον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, φύσεως δὲ μᾶλλον τῆς ἰδίας ἔχων καρπὸν καὶ ἐνέργημα τὸ δημιουργεῖν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ; Εἴη δ' ἂν, ὡς γέ μοι φαίνεται, κατόρθωσίς τε καὶ ἀποτέλεσμα τῆς αὐτῆς ἰσχύος καὶ ἐνεργείας, τὸ καὶ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τὸ εἶναι παρενεργεῖν ἐξ ἀνυπαρξίας, τὸ ἐκτισμένα καὶ κατεφθαρμένα δι' ἁμαρτίαν, κλόνον τε ὑπομεμνηκότα τὸν ἐπὶ τὰ χεῖρω καὶ αἰσχίονα, μεταπλάττειν δυνασθαι πρὸς τὸ ἀπαρχῆς.

B. Πῶς οὖν ἐφασκεν οὐχ ὑπεσταλμένως· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιούντα· ἢ γὰρ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· καὶ πρὸς γε δὴ τοῦτο, Ἐὰν ἐμαυτοῦ οὐδὲν ποιῶ· ἔδὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός; ὡς εἴπερ ὀρθῶς ἀναμάθοιμι ταυτὶ, τὴν χάριν ἂν εἰδείην οὐ μικράν.

A. Ἴθι δὴ οὖν εἰς ἀνάμνησιν ὧν ἐλέγομεν ἀρτίως περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. Ἐφη γὰρ ὅτι τριῶν ὑποστάσεων ὑπαρχουσῶν, ἰδικῶς τε ἅμα καὶ ἀλλήλαις προσεχῶς, ὡς ἐν μιᾷ θεότητος φύσει, τὸ ἐνὸς ἐνέργημα προσώπου, καὶ ὅλης ἂν λέγοιτο τῆς οὐσίας, καὶ ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδικῶς· ὅλη γὰρ ὡσπερ διόλωσ καὶ ἰδικῶς δι' ἐκάστου κινεῖσθαι φιλεῖ.

B. Μεμνήσομαι· πῶς γὰρ οὐ;

A. Οὐκοῦν ἐνεργεῖν ἐθέλοντός τι περὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἂν ἀπρακτῆσαι ὁ Υἱός· οὐδ' ἂν εἰ ἐργάσαιτό τι τυχὸν ὁ Υἱὸς, ἀέργητος ὁ Πατήρ· εἴη ἂν, εἴπερ ἐστὶ Θεὸς εἷς καὶ δημιουργός. Θάτερος γὰρ ἐν θατέρῳ νοεῖται, καὶ ἔστιν ἀληθῶς, κατὰ γε τὸ συμφυῆς τε καὶ ὁμοούσιον, εἰ καὶ νοοῖντο διηρημένως ἐν τε ὑπάρξει καὶ προσώποις ἰδικῶς.

A. præclare et recte intelligerent, quis virtutis illius dator sit ac largitor, ei gloriæ coronam nectebant, infirmos semper compellantes in nomine Jesu Christi Nazareni: ad quem et divinus ille noster cantor psallit, dicens: Gloria virtutis eorum tu es, et in nomine tuo exsultabunt tota die. Alioqui, nonne illud in sanctis apostolis valde laudandum esse ais, quod in Christo gloriantur, eamque virtutis suæ gloriam faciunt?

B. Ita prorsus.

A. Quid porro percontantibus nobis dicent, Herminia, ac sciscitantibus, quamohrem ipse Filius potentie gloria suæ personæ plane detracta, solius Patris non meminit, sed suis nitibus ascribit miracula, cum ad vitam excitare prædicat quos velut eadem vi ac potestate qua Pater, et leprosum solo nutu ac voluntate morbo liberat, et cæcis manus tactu lucem restituit? An porro dubium est, imo nunquid manifestissimum est, quod cum ipse sit virtus Dei ac Patris, in pristinum statum creaturam reformet, non adventitium, non ascititium, absit, sed naturæ suæ fructum et opus habens, creatricem vim, sicuti nimirum Pater? Est autem, ut reor, ejusdem virtutis ac potestatis opus et effectio, in principio res creatas e nihilo ad esse producere, et per peccatum corruptas ac in deteriorem ac vilioiorem statum mutatas ad statum priorem reformare posse.

B. Quomodo ergo dicebat intrepide: Amen, amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Ad hæc: A meipso nihil facio, Pater autem in me manens, ipse facit opera. Quod si hæc recte didicerim, gratiam haud parvam referam.

A. Revoca itaque in memoriam quæ de sancta et consubstantiali Trinitate modo diximus. Dixi enim quod, cum sint tres hypostases peculiariter simul et invicem proxime, utpote in una deitatis natura, unius operatio personarum etiam lotius dicitur substantiæ, et uniuscujusque personæ seorsim. Tota enim quodammodo in totum et peculiariter per unamquamque personam moveri solet.

B. Meminero. Qui enim fieri potest aliter?

A. Igitur si Deus ac Pater erga creaturam aliquid operari velit, non cessaverit Filius: neque si Filius operetur forsitan aliquid, otiosus Pater fuerit, siquidem est Deus unus et opifex. Alter enim in altere intelligitur et revera est, identitate naturæ ac substantiæ, etiamsi intelligantur distincte in subsistentiis et personis peculiaribus.

⁶⁸ Psal. LXXVIII, 17. ⁶⁹ Joan. v, 19, 20. ⁷⁰ Joan. XIV, 10.

B. Recte dixisti.

A. His igitur ita rite perspectis, age, consideremus singulare consilium in rebus propositis, et verborum Servatoris artificium miremur, qui miraculo semper ad fidem trahit. Quod si orationem sequantur miracula, facillime ad recte sentiendum accedent etiam ii qui jam ad defectionem sunt valde proclives. Quod cum ipse Christus nosset, centurionem compellabat, dicens : « Nisi signa et prodigia videritis, non credetis ⁷¹. »

B. Capio quod dicis. Vis enim dicere, ut ego quidem existino, Christum miracula patrasse, Judæis inde utilitate proposita, et via veluti quadam artificiose excogitata qua faciles se præberent et obtemperarent ii qui a veritatis doctrina impie resilliant.

A. Ita est. Prævertis enim me subtilitate ingenii, o bone. Ut admiror tam acutum discipulum, dum ei facilem in aurem suavem veluti cantilenam arundine occino. Igitur, cum in Sabbato miraculum patrasset, Judæi multa cum acerbitate insultabant, et peulanti ore et effrenato in acerba convicia linguam acuente recte loqui sibi videbantur, cumque legem solvi clamarent, « Si hic esset, inquietabant, homo a Deo, non solveret Sabbatum ⁷². » Proinde Christus criminationes removebat, ipsum etiam ostendens operari in Sabbato Patrem, eaque facere propter legem non vereri se quæ ad mortalium vitam sustentandam necessaria sunt. Dicebat enim : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor ⁷³. » Unam autem esse voluntatem, unamque rerum omnium faciendarum potestatem, suam et Patris, demonstrabat addens : « Anien, amen dico vobis, non potest Filius facere a seipso quidquam, **622** nisi viderit Patrem facientem ⁷⁴. » Et crassius quidem disserit quam oporteat de divina subtilitate et eminentia. Aliter enim explicari non poterant quæ rationem humanam superant : sed nos subtiliter et acute intelligimus, et ut ipsi divinæ et incomprehensibili naturæ convenit. « Quæ enim viderit Patrem facientem, inquit, hæc et Filius similiter facit ⁷⁵. » Annon dictu verum est, quod, si suam ipse naturam viribus destitutam agnovisset, dixisset, opinor, clarius et convenientius : Non potest Filius a seipso facere quidquam, nisi potestatem acceperit a Patre ? Cum autem æquali se virtute et robore præditum noverit, ostendit quod cum unam et eandem cum ipso habeat substantiam, ipse quoque cum ipso ad res faciendas aggreditur, una voluntate simul cum Patre ad quidvis tendens, et in eandem operationem eandemque in omnibus voluntatem, communibus veluti quibusdam deitatis legibus, colligatus. Illud ergo « non potest, » non utique imbecillitatem usquequaque significat, sed naturæ interdum in iis quibus fundatur et constat

A B. Ὁρθῶς εἶπες.

A. Τούτων δὴ οὖν οὕτως ἡμῖν ἀριστά πως κατὰ τὸ εἰκός τε τεθεωρημένων, φέρε καταθρήσκειν τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐν γε τοῖς προκειμένοις, καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος βῆμάτων τὴν εὐτεχνίαν καταθαυμάσωμεν, ὀλκὸν αἰετὸν τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν ἔχοντος· καὶ εἰ τοῖς λόγοις ἔποιτο τὸ τερατουργεῖν, βῆστα ἂν ἴσταν ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς καὶ οἱ σφόδρα πως ἤδη διανενοκότες εἰς ἀπόστασιν. Καὶ τοῦτο εἰδὼς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, τῷ ἑκατοντάρχῳ προσεφώνει, λέγων· « Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσῃτε. »

B. Συνῆκα ὃ φῆς. Βούλει γὰρ που, καθάπερ ἐγὼ εἶμαι, λέγειν, ὅτι θαυματούργηκεν ὁ Χριστὸς, ἀπόνασθαι τι κἀντεῦθεν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιδοῦς, καὶ ὁδὸν ὡσπερ τινὰ πρὸς τὸ εἰκτικόν τε καὶ εὐπειθὲς εὐτέχνως ἐκμηχανώμενος τοῖς τοῦ θέλειν ἀναμαθεῖν τὴν ἀληθειαν ἀνοσιῶς ἀπεσκιρτηκόσιν.

A. Οὕτω φημί. Φθάνει γάρ με τὸ σὸν, ὦ οὗτος, εὐμαθὲς. Ὡς ἀγαμαί τοι σοφὸν ἔχων ὁμιλητὴν, καὶ εἰς εὐήκοον οὖς, λιγυρὸν ὡσπερ εἰς ἐκ καλάμου τὸ αὐλημα. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ ἐνήργησεν τι καὶ ἐν Σαββάτῳ τῶν ἁγῶν θαυμασμένων, ἐπέθρωσκον μὲν Ἰουδαῖοι πικροὶ καὶ δεινοὶ· ἀνοιγνύντες δὲ ὡσπερ ἀπύλωτόν τε καὶ ἀκρατὲς τὸ στόμα αὐτῷ, καὶ μὴν καὶ εἰς λόγους ὅτι μάλιστα τοὺς δριμύεις τὴν γλῶσσαν ἐκθήγοντες, ἀριστοεπεῖν ἐδόκουν, καὶ τοῦ νόμου λύσιν ἐπιφημιζόντες, « Εἰ ἦν οὗτος, ἔφασκον, ἀπὸ Θεοῦ ὁ ἀνθρώπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον. » Τοιγάρτοι Χριστὸς ἀπεσκυζέτο τὰς αἰτίας, καὶ αὐτὸν ἐν Σαββάτῳ καταδεικνύς ἐνεργῶν τὸν Πατέρα, καὶ τὸ δρᾶν ἐθέλειν τοῖς ἐν κόσμῳ τὰ ζωαρχῆ, διὰ τὸν νόμον οὐ κατοκνήσαντα. Ἐφασκε γάρ, ὅτι « Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι. » Ὅτι δὲ ἐστὶ μία μὲν θέλησις, μία δὲ δύναμις, ἡ ἐφ' ἅπασιν τοῖς δρωμένοις, αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς, ἐπληροφῶρει προστιθείς· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. » Καὶ διαλέγεται μὲν παχυτέρον πως ἡ χρῆ, περὶ τῆς θείας ἰσχυρότητος καὶ ὑπεροχῆς. Φράσει γὰρ ἦν οὐχ ἑτέρως τὰ πέρα λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς· συνίμεν καὶ ἡμεῖς λεπτιῶς τε καὶ διεσμειλευμένως, καὶ ὡς ἂν αὐτῇ πρέπει τῇ θεῷ τε καὶ ἀπερινοήτῳ φύσει. « Ἄ γὰρ ἂν βλέπῃ, φησὶ, τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. » Ἡ οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς εἴπερ ἰσχυρῶς, καταδεῖ τὴν ἰδίαν αὐτὸς ἐξῆδει φύσιν, ἐφ' ἣν, οἷμαί που, σαφέστερόν τε καὶ πρεσπιθέστερον· οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ λάβῃ τὸ δύνασθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐπειδὴ δὲ ἰσουργόν τε οἶδε καὶ ἰσοσθεῖν, παρέδειξεν ὅτι, μίαν ἔχων καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν οὐσίαν, καὶ αὐτὸς διέττει κατ' αὐτὸν ἐπὶ τὰ δρώμενα, μὴ βουλήσει πρὸς πᾶν ἑπιούν ὁμοσε τε ἰὼν τῷ φύσαντι, καὶ εἰς τὴν ἐφ' ἅπασιν ταυτοεργίαν τε ὁμοῦ καὶ ταυτοβουλίαν, κοινοῖς ὡσπερ τισὶ τοῖς τῆς θεότητος συνδούμενος νόμοις. Τὸ γε μὴν « οὐ δύναται, » οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀσθενείας ἂν ἔχοι δῆλωσιν,

⁷¹ Joan. iv, 48. ⁷² Joan. ix, 16. ⁷³ Joan. v, 17.

⁷⁴ ibid. 19. ⁷⁵ Joan. v, 19.

ἀλλὰ καὶ φύσεως ἐσθ' ὅτε τὴν ἐφ' οἷς ἐρήρευται τε Α καὶ ἔστηκεν, ἀπαρτολήτην διαμονὴν κατασημήθειεν ἂν, ὡσπερ ἂν εἰ τις λέγοι τυχόν· Θεὸς ἁμαρτεῖν οὐ δύναται. Ἐῖποι δ' ἂν καὶ φῶς μὲν, ὡς Οὐκ ἂν δυναμένη μὴ εἶναι φῶς. Πῦρ τε αὐτὸ καὶ ὕδωρ, φωτὸς ἐνοῦσης, ἀνακεκράζονται τὸ, Οὐκ ἂν δυναίμεθα μὴ εἶναι πῦρ τε καὶ ὕδωρ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς τερατουργομένοις, καὶ πέρα παντὸς ἰουσι θαύματος ἐπετίμων οἱ πάντολμοι, τοῦ ἐμπαροινεῖν ἀφιστάς αὐτῶ, τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων ἐνέργειαν ἀνετίθει τῷ Πατρὶ, λέγων· « Ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐδὲν ποιῶ· ὁ δὲ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. » Ἐνεργὸς γὰρ ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ, καὶ οὐκ ἂν τι δράτῃ πρόποτε δίχα τῆς ἐνοῦσης ἰσχύος αὐτῶ, τουτέστι, τοῦ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κερηνότος τε καὶ ὁμοίου Λόγου. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν αὐτός· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς Β μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε· » τὸ εἰς ἄλλήν οἰμαί που διὰ πάντων ἴσον, μήνυσιν ἀκριβῆ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοουσιότητος κἀνθάδε τιθεῖς.

Β. Οὐδὲν ἂν ἔχοιμι τοῖς οὕτως ὀρθῶς εἰρημένοις ἐπιτιμῶν, προσερέσθαι δὲ τι βραχὺ δοίης ἂν ἐθέλοντί μοι, ἤγουν ἤδη λογιῆ δυσμαθῆ τε καὶ φορτικῶν, καὶ ὀχλοποιὸν ἐτέρως.

Α. Ἡμιστά γε, ὦ φιλότης. Ὁκνου γὰρ ἀμείνων ἢ προθυμία, καὶ τὸ συνεπιτεῖν εὐκλεές, εἰ συκοφαντοῦτο πρὸς τινος τοῦ Σωτῆρος ἢ δόξα.

Β. Ὁ τοίνυν, φασίν, ὁμοουσιός τε καὶ ἰσοουργὸς τῷ Πατρὶ πρὸς ὁμῶν εἶναι πεπιστευμένος, προσκυνεῖ μεθ' ἡμῶν. Γυναικὶ γάρ που τῇ Σαμαρείτιδι προσλαλῶν, « Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, φησὶν· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. » Ἄλλ', ὦ γενναῖοι, φασίν, ὁ τοῖς προσκυνοῦσιν ἐναριθμῶς, πῶς ἂν ἐτι τὴν τῆς ὁμοουσιότητος ἀποίσεται δόξαν, καὶ περὶ τῶν ἰσῶν ἀμιλλήσεται τῷ προσκυνουμένῳ Πατρὶ, καίτοι καθ' ἕτερον ἂν τις ἴδοι τρόπον, τὸ ἀνέχειν τε καὶ ὑπερκαίεσθαι τὴν αὐτοῦ φύσιν παραχωρήσαντα τῷ Πατρὶ; Ἐφη γάρ, ὅτι « Ἰερὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκεῖνης ἦ τῆς ὥρας, δηλοῦν δὲ ὅτι τῆς ἐσχάτης, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ἄγγελος ἐν οὐρανῷ, οὔτε ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ. »

Α. Πάτρις οὖν ἡμῖν ἀντὶ Θεοῦ, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ γεγενοσιν ἐν ἰσῳ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιτελεῖ εἰδάσκεψιν, καθάπερ ἐκ μηχανῆς ἠγνοηκῶς ὁ Υἱὸς ἀδοκῆτως ἐκφαίνεται. Ἄρ' οὖν οὐχὶ γέλως τε ἤδη Δ ταυτὶ, καὶ τοῖς ἐν σκηπῇ παιγνίοις προσεικέναι καλὸν γε; Οὐ γὰρ εἰ τοῖς τοιοῖσδε βωμολοχεύμασι καὶ λογιμοῖς ἀνθρωπίνοις, εἰς αὐτό που τὸ λοιθὸν ἴσων ἀπαίδευσις, καθάπερ τισὶ βορβόροις ἐγκαθιέντες τὸν νοῦν, τὴν εὐομοσάτην τῶν ἱερῶν δογματικῶν ἀπεμπολήσαιμεν γνῶσιν. Ἐοίκασι γὰρ που, κατὰ γε τὸ εἶδος, διαλελῆσθαι παντελῶς, καίτοι πλειστακίς ἐνηχούμενοι πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, πέφηνε καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἐν εἰδῇ μόνῃ τῷ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος εἰτ' οὖν ἰδιώμασιν, εἰτ' οὖν ἑτεροίως ὀνομάσαι χρῆ.

immutabilem perseverantiam declarat; veluti si quis dicat, exempli gratia: Deus peccare non potest. Et si lux dicat: Non possum non esse lux. Ignis item et aqua, si vocem haberent, clament: Non possumus non esse ignis et aqua. Cum autem prodigia et signa admirationem omnem superantia audacissimi homines carperent, impediens quominus sibi insultarent, operum effectioem tribuebat Patri, dicens: « A meipso nihil facio, Pater autem in me manens, ipse facit opera ⁷⁶. » Pater enim operator per Filium, nec quidquam certe fecerit absque virtute quæ sibi inest, hoc est, sine Verbo quod ex ipso et in ipso effulsit et est. Quocirca ipse etiam dicebat. « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, etsi mihi non vultis credere, operibus meis credite ⁷⁷; » æqualitatem virtutis in omnibus, opinor, ad demonstrandum consubstantialitatem cum ipso hic quoque statuens.

Β. Nihil est quod in tam recte dictis arguam; sed aliquid exiguum præterea percontari concedes, cæterum rudem me putabis ac molestum, et alioquin importunum.

Α. Minime quidem, amice. Impigrum enim nihil est studium, et præsto esse gloriosum est, si ab aliquo calumniose tentetur Salvatoris gloria.

Β. Ille igitur, inquit, quem **623** Patri consubstantialem et virtute cœqualem esse creditis, adorat nobiscum. Mulierem enim Samaritanam alloquens: « Vos adoratis quod nescitis, inquit, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Judæis est ⁷⁸. » Αι, ο boni, inquit, ille qui in adorantium numero est, quo pacto demum consubstantialitatis gloriam reportabit, et de æqualitate cum adorando Patre certabit, cum alioquin videre liceat illum concedere Patri naturam præstantiorem ac sublimiorem? Dixit enim: « De die autem illo et hora (nimirum illa postrema) nemo scit, neque angelus in cælo, neque Filius, nisi Pater ⁷⁹. »

Α. Cultor itaque pro Deo, et perinde ac ea quæ per ipsum facta sunt Deum ac Patrem observans, inscius, velut e machina repente Filius apparet. Numquid ergo ridicula demum ista sunt, et fabulis scenicis similia? Non enim si istiusmodi scurrilitate et argutiis humanis, mentem cœno velut immergentes, ad ipsam ignorantiam metam veniunt, fragrantissimam sacrorum dogmatum cognitionem amiserimus. Videntur enim certe prorsus oblitæ, quamvis multoties a nobis et Scriptura divinitus inspirata audierint, Verbum, Deus cum sit, et in forma et æqualitate Patris, hominem apparuisse ⁸⁰, non sola carnis specie, sed et humanitatis sive proprietatibus, sive alio nomine utendum sit. Proprietas autem humanitatis Deo conjunctæ, et jugo servitutis colligatæ cum obsequio, est adoratio, ac

⁷⁶ Joan. xiv, 10. ⁷⁷ Joan. x, 57. ⁷⁸ Joan. iv, 22.

⁷⁹ Marc. xiii, 32. ⁸⁰ Philipp. ii, 6-7.

præterea nescire quænam sit in Deo voluntas et consilium. « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ⁸¹? » Et quemadmodum postquam Verbum simile nobis apparuit, non dixerint, opinor, desiisse esse tunc Verbum in terrenam carnem mutatum : sic etiam licet assumpta sit humanitas, et propria facta sit ejus, nihil impedit quominus cogitemus ac dicamus habere ratione incarnationis una cum humanitate ea quæ ejus sunt. Hoc enim ipsum etiam inanitionis ratio poscebat. Quocirca aut aperte Verbum carne simul et iis quæ ad ipsam pertinent spoliarent, totamque incarnationem funditus tollant, et Deum clare videbunt Filium : aut si hoc tanquam impium et absurdum horrent, eccur demum **624** humana conditione erubescunt, et carpere sibi proponunt ea quæ incarnationi maxime conveniunt? Cum utique sapienter cogitandum sit, quod quemadmodum Deus existens natura, et ex Deo, proprias facit res humanas : ita et homo factus, deitati congruum honorem et gloriam ceu propriam habet. Adoratur enim non in terra solum, sed et in cælis, cum adorare quatenus homo et Judæus non dedignetur et contemnat. « Cum enim, inquit, introducit Primumgenitum in orbem terræ, dicit : « Et adorent eum omnes angeli Dei ⁸². » Si ergo ex semine Abraham Verbum quod ex Deo effulsit, prognatum esse dicunt, nugamur nos : vocetur Judæus, et adorator esto. Sin autem ad extremam insaniam ea res illos detrudere deprehenditur, asserentque potius quando semen assumpsit Abraham, et secundum carnem etiam ex radice Jesse prodiit, vocatum quidem esse Judæum, ac fuisse adoratorem qua homo est : cur omissis velut futilli incarnationis mysterio, ad ipsam redeunt Verbi naturam, et eum qui Patri consubstantialis est eo impie adiungunt, ut ei adorandum sit nude et aperte, licet forte homo non intelligatur, aut inter nos, quibus si adorare propositum sit, nemo succenseat, imo vero laudi res sit ac maximæ voluptati? Annon enim scriptum est de ipso, inferiorem esse, quod ad humanitatem spectat, et præstantiori natura, hoc est, angelica, et illorum gloria paulo minorem factum? Hgoun εν ημίν, οίς, εἴπερ ἔλοιτο προσκυνεῖν, οὐδεὶς τὸ χρῆμα, καὶ ἀπάσης ἂν γένοιτο θυμηδίας πρόξενον ; ἢ γὰρ οὐχὶ γέγραπται περὶ αὐτοῦ, ὡς ὑφίζησεν ἂν κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὴν ἀμείνω φύσιν, vocat' ἂν ἡττηθῆαι βραχύ ;

B. Ita est. Dixit enim Paulus : « Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum ⁸³. »

A. At quid causæ sit, cur licet præstantiorem naturam nacti supernæ civitatis incolæ, et certissima atque indubitata prorsus Dei cognitione præditi, illum qui natura inferior est, et ipsorum gloriæ cedit, adorandum fecerint, expone, quæso.

B. Equidem tuxæ jam sunt hæc partes.

⁸¹ 1 Cor. II, 16. ⁸² Hebr. I, 6. ⁸³ Hebr. II, 9.

Ἰδιωμα δὲ ἀνθρωπότητος τῆς Θεῷ κατεσκευμένης, καὶ ζυγῷ δουλείας κατεσφιγμένης μεθ' ὀπακοῆς, ἢ προσκύνησις, καὶ μὴ καὶ τὸ μὴ εἶδέναι, τίς ἢ ἐν Θεῷ βουλὴ τε καὶ σκέψις. « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο » ; Καὶ ὡς περὶ ἐπειταὶ πέφηνε καθ' ἡμᾶς ὁ Λόγος, οὐκ ἂν, οἶμαι, φάσιν ἂν ὡς σεσάλευται τοῦ εἶναι Λόγος, μεταποιηθεὶς εἰς σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς · οὕτω καὶ εἰ προσελήφθη τὸ ἀνθρώπινον, ἰδίον τε γέγονεν αὐτοῦ, τὸ λυποῦν οὐδὲν ἐννοεῖν τε καὶ φράσαι, ὅτι πεφόρεκεν οἰκονομικῶς ὁμοῦ τῇ ἀνθρωπότητι τὰ αὐτῆς. Τοῦτ' ἄρα αὐτὸ καὶ ὁ τῆς κενώσεως ἐξῆς αὐτῆς λόγος. Οὐκοῦν ἢ ἀπογοιμούντων ἀναφανδὸν σαρκὸς τε ἄμα καὶ τῶν δι' αὐτὴν τὸν Λόγον, καὶ ἀναιρούτων εἰσάπαξ τὴν ἄληθιν οἰκονομίαν, καὶ Θεὸν ὄφονται καθαρῶς τὸν Υἱὸν, ἢ εἰ τοῦτο καταπεφρίκασιν ὡς ἀνόσιόν τε καὶ ἀπηχῆς, ἀνότου λοιπὸν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπερυθρίωσι μέτροις, καὶ ἐπιτιμῶν ἐγνώκασιν τοῖς ὅτι μάλιστα τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ πρεπωδεστάτους ; Καίτοι χρῆν δῆπου διανοεῖσθαι οὐρῶς, ὅτι ὡς περὶ Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνῶς, ἴδια ποιεῖται τὰ ἀνθρώπινα · οὕτω καὶ ἀνθρωπος γεγωνὼς, τὴν τῇ θεότητι πρέπουσαν τιμὴν τε καὶ δόξαν, ὡς ἴδιαν ἔχει · προσκυνεῖται γάρ τοι μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανοῖς, καίτοι τὸ χρῆναι προσκυνεῖν, ὡς ἀνθρώπως τε καὶ Ἰουδαῖος οὐκ ἀτιμάσας ὡς σμικροπρεπές. « Ὅταν γὰρ, φησὶν, εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει : « Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Εἰ οὖν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα Λόγον γεγεννησθῆαι φασί, ληροῦμεν ἡμεῖς · κεκλησθῶ καὶ Ἰουδαῖος, καὶ ἔστω προσκυνητής. Εἰ δὲ εἰς λῆξιν ἤδη μανίας τὴν ἀνωτάτω διεληλακὸς αὐτοῖς τὸ ἐχειρήματα ταυτὶ φρονεῖν ἐλομένοις ἐξελέγχεται, διαθεβαιώσσονται δὲ μᾶλλον, ὡς ἦνίκα μὲν ἐπελάθετο σπέρματος Ἀβραάμ, ἀνέφου δὲ κατὰ σάρκα καὶ ἐκ βίβης τῆς Ἰεσοῦ, κεχηρημάτικε μὲν Ἰουδαῖος, γέγονε δὲ καὶ προσκυνητής, ὡς ἀνθρωπος, τί μεθόντες ὡς ἔωλον τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ἐπ' αὐτὴν ἀναθρώσκουσι τὴν τοῦ Λόγου φύσιν, καὶ τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατακομιζουσι δυσσεβῶς ἐπὶ τὸ χρῆναι προσκυνεῖν γυμνῶς τε καὶ ἀπημφισμένως, καὶ εἰ μὴ νοστο τυχὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἂν οἶμαι διαμωμήσαιτο, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς ἐπαίνου τωτέστι, τὴν ἀγγελικὴν, καὶ τῆς ἐκείνων εὐκλείας

B. Ἀληθές · ἔφη γὰρ ὁ Παῦλος · « Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἑστεφανωμένον. »

A. Εἶτα τί μαθόντες, εἰπέ μοι, καίτοι τὴν ἀμείνω λαχόντες φύσιν οἱ τὴν ἄνω τρίβοντες πόλιν, καὶ ἀπλανῆ που πάντως καὶ ἀπαρλόγιστον παντελῶ ; τὴν ἐπὶ Θεῷ γνῶσιν πεπλουτηκότες, τὸν ἐν μείονι φύσει, καὶ κατόπιν ἤκοντα τῆς ἐνούσης εὐκλείας αὐτοῖς, ἐποιούνο προσκυνητῶν, φράσαις ἂν, ὦ ἐταῖρε ;

B. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο γέ ἐστιν ἡδὴ σὸν.

A. Οὐκοῦν, εἴπερ ἴσθιν ὁ αὐτός, ἐλάττων τε ἅμα καὶ ἐν τοῖς ἀσυγκρίτως ὑπερκαίμενοις, ἀπονεμούμεν εὐκλινῶς τῇ μὲν ἀνθρωπότητι, χωροῦν ἐπ' αὐτὴν περὶ πάντως τὸ ἐλάττων· παρὰ πολὺ γὰρ ἀγγέλων ἢ ἀνθρώπου φύσις· τῇ δὲ ὑπὲρ πάντα θεότῃ, τὸ ὑπερκαίσθαι τε καὶ ὑπεραίρειν τὰ γενητὰ, καὶ πάσης ἐπέκεινα λογικῆς οὐσίας, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου διέφτειν οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ ἢ καὶ διχα σαρκῶς, καὶ οὕτω τοῖς καθ' ἡμᾶς ὄφον ἐμπλακείς ὁ Λόγος, τό γε ἐν ἐλάττωσι καίσθαι καὶ αὐτῶν ἂν εἰκότως ἀποφέροιο τῶν ἀγγέλων, μείων μὲν ἔσται τῶν ἰδίων κτισμάτων, καὶ πρὸς γε ταύτῃ προσκυνητῆς, οὐδὲν ἐπαμύνοτος ἢ ὑπερδουλοῦτος ἔτι τοῦ παρ' ἡμῶν λόγου. Εἰ δὲ ἢ ταυτὶ φάναι τε καὶ φρονεῖν, δυσσεβές τε ἅμα καὶ σφαλερώτατον, μείων δὲ, ὅτι καὶ ἀνθρωπος, ἔψεται που πάντως ἐκείνο νοεῖν· προσκυνητῆς γὰρ, ὅτι καὶ ἀνθρωπος, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐν ἱσθ' τῷ Πατρὶ πρὸς ἀπάντων προσκυνούμενος. Ἐφη μὲν γὰρ που Θεός, δι' ἐνός τῶν προφητῶν, « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψαι πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται. » Ὁμοούσιον δὲ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εὐ μάλα τιθεὶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ γεγεννηκότος εἰδῶς τὸ γεγεννημένον, « Ἐν τῷ ὀνόματι, φησὶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψαι, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. »

B. Ἀλλὰ ναί, φασί, συμπροσκυνούμενον μὲν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εὐρήσομεν, προσκυνούντα δὲ αὐτῷ, ὡς τετιμημένον, καὶ τίς κατὰ φύσιν ἔστιν οὐκ ἠγνοησάντων τὴν μὲν γὰρ τῶν γενητῶν ὑπερανέχει φύσιν, ἔστι δὲ οὐκ ἐν οἷς ὁ Πατήρ.

A. Ξένιον οὖν ἄρα καὶ μισθὸν ἀρετῆς τὴν τῆς θεότητος δόξαν ἀπακεκέρδακεν ὁ Υἱός, καὶ τὸ, προσκυνεῖσθαι δεῖν, οὐκ ἀξίωμα φύσεως ἰδικῆς, ἀλλ' ἐν ψιλοῖς καὶ μόνοις διεκκληρώσατο τοῖς θελήμασι τοῦ Πατρὸς.

B. Οὕτως οἴονται καὶ φασίν.

A. Εἶτα ὅποτε καὶ ὅπως κατανέουκε τῷ Υἱῷ τὴν προσκύνῃσιν ὁ Πατήρ, ἐκδειξείων ἂν· οὐ γὰρ που τοῦτο ἐροῦσιν, ὡς ὅτι ἂν ἔλοιτο δοξάζειν αὐτοῖ, ψήφος ἂν εἴη τοῦτο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

B. Προσέταχε, φασί, τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, προσκυνεῖν αὐτόν. Τί γὰρ ἕτερον ἢ τοῦτο αὐτὸ κατασημήνειεν ἂν, τὸ, ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσατωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ;

A. Ἄρ' οὖν, ὅτι προσέταχε μὲν ὁ Πατήρ, προσκυνεῖσθαι δεῖν ἀκριδῶς τὸν Υἱὸν ἐγγώκασιν, καταρνήσονταί γε μὴν, ὅτι τῷ Μονογενεῖ τὸ πρωτότοκος ἐπηνυγεγμένον κατὰ γε τὸν τῆς ἀνθρωπότητος τρόπον, συνεισχεομίκαν ἀναγκαίως τὸ καὶ εἰσποιήζον εἶναι δοκεῖν τὴν δόξαν αὐτοῦ; Πότε γὰρ, εἰπέ μοι, πρωτότοκος, ἢ ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς; Εἰ μὲν οὖν ὁμογενῆς τε ἡμῖν καὶ ἀδελφὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸ σαρκὸς ἦν ὁ Λόγος, τί μὴ τοῦτο ὑπάρχειν ἐν ἀρχαῖς, ἀλλ' ἐν ἐσχάτοις καιροῖς γεγενῆσθαι λέγεται;

A. Igitur, si est idem et inferior simul, et incomparabiliter excellens, facile tribuemus humanitati id quod inferius 625 est, quod in eam congrue cadit (multum enim distat ab angelis natura hominis); deitati vero omnia superanti, supereminere, et attolli supra res creatas, et ultra omnem rationalem substantiam, et omne nomen quod nominatur, substantialiter excedere tribuemus. Sin autem etiam absque carne, et nondum humanitati velut insertum Verbum, ipsis quoque angelis inferius esse censeat, minus quidem erit suis creaturis, ac praeterea adorator, nec ei succurret aut patrociniabitur demum nostra defensio. Quod si haec dicere ac sentire impium est simul ac periculosissimum: minor autem est, quoniam et homo est, utique sequetur illud esse cogitandum, adoratorem esse, quoniam et homo est, licet Deus sit natura, et cum Patre aequaliter adoretur ab omnibus. Dixit enim alicubi Deus per unum prophetam: « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et omnis lingua constabitur⁶². » Consubstantiali vero Patri Filium divinus Paulus cum statueret, et in gloria Genitoris sciret esse genimen, « In nomine, inquit, Jesu Christi omne genu flectetur, caelestium, terrestrium, et inferorum, et omnis lingua constabitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁶³. »

B. Atqui, aiunt, una cum Patre adorari Filium comperiemus, adorare item quasi honestatum et saae naturae non inscium; rerum enim creatarum naturam superat, sed non est aequalis Patri.

A. Donum igitur ac mercedem virtutis, deitatis gloriam obtinuit Filius: et quod adorandus sit, non propriae naturae dignitatem, sed in nuda ac sola voluntate sortitus est Patris.

B. Sic sentiunt ac dicunt.

A. At quandonam et quomodo adorationem concesserit Filio Pater, ostendunt. Non enim dicent, id Dei ac Patris esse constitutum, quod ipsi in animum induxerint.

B. Mandavit, inquit, sanctis angelis, ut ipsum adorent. Quid enim aliud significat istud: « Cum vero introducit Primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei? »

A. An igitur, quoniam mandavit Pater, adorari debere Filium statuunt: negabunt vero quoniam Unigenito accessit illud, primogenitus, 626 humanitatis ratione, necessario quoque intulisse, ut ei quoque adventitia esse gloria videatur? Quando enim, obsecro, primogenitus fuit, nisi cum factus est in multis fratribus⁶⁴? Si ergo congener nobis et frater, natura etiam ante carnem erat Verbum: cur non id existere in principio, sed in extremis temporibus factum esse dicitur? Quomodo vero cense-

⁶² Isa. XLV, 23, 24; Rom. XIV, 11. ⁶³ Philipp. II, 10, 11. ⁶⁴ Rom. VIII, 29.

bitur Unigenitus, qui in creaturarum ordine cense-
tur? Cum autem dubium non sit, imo verum et
constans maneat, extremis sæculi temporibus homi-
ninem apparuisse, ideoque Primogenitum asciti-
tiam habere gloriam, etiam quod adorari debeat,
est illi adventitium. Sin autem ita rem esse non
existant, in absurdam et ineptam argutiarum
stoliditatem eorum labetur oratio. Dicit enim, opi-
nor, aliquis: Si quoniam factus est homo, idcirco
est Primogenitus, tum autem adorandus sit, cum
maxime exinanitus dicitur: inusitatum ei decus
inanitionis tempus afferet, humanitate vero anti-
quior erit illa vilitas et ignobilitas, quando et in
forina et in æqualitate Patris existens, ut scriptum
est, ad naturam adeo abjectam, humanam videlicet,
se demisit. At si esset ignobilis, nec adorandus
prorsus, quid causæ est cur Seraphim in deli-
tatis solio sedentem Filium circumstant, hymnis et
canticis honorant, et Dominum Sabaoth nominant,
plenumque esse dicunt cælum, et terram gloria
ejus⁸⁷? Quali enim gloria plenum esset cælum, si
adorari cum Patre vix tandem accipit, cum nostri
similis apparuit? Audi vero sapientem Esdræ scri-
bentem: « Omnis terra veritatem invocat, cælum
etiam ipsam benedicit, et omnia opera moventur ac
tremunt⁸⁸. » Cum beatus David aperte clamet de om-
nipotente Deo: « Qui respicit terram, et facit eam
tremere⁸⁹. » Qui ergo antequam humanitatem as-
sumeret et vocaretur Primogenitus, Dei ac Patris
honoribus conspicuus erat, quomodo Patre vel mi-
nima quidem in re est inferior?

πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τοῦ κεκλησθαι Πρωτότοκος, τοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀξιωμασιν ὑπάρχων
ἐκπρεπής, πῶς ἂν ἐν μείοσι κατὰ τι γούν ὄλων, ἢ ἐν οἷς ὁ Πατήρ;

B. Esto, inquiunt, ut ipse vis: cum factus est
Primogenitus, tunc quoque mandatam sit adorari:
nunquid illa res ei data est a Patre?

A. Atqui non simpliciter utrum data sit, sed
quandonam data sit maxime considerandum, cum
nimirum 627 et primogenitus, quatenus ad frater-
nitatem nostram, descendit. Hoc enim, opinor, signifi-
cat illud, primogenitus.

B. Assentior.

A. Jam vero convenietne, obsecro, naturæ
hominis, secundum sui rationem, Dei instar ad-
orari?

B. Minime.

A. Perquam recte, amice. Quæ enim illi proprie
conveniant, solum decent universorum reginam
naturam. Igitur, cum Filius de sua eminentia de-
siliit, nec rapinam arbitratus est esse se æqualem
Deo, natura servilem et cui adorandi necessitas
incumbit assumens habitum, adoravit nobiscum.
Quoniam autem ab omni cogitatione et ratione
prorsus alienum erat, Patris gloria conspicuum
non videri qui ex ipso proficit Filium, licet incar-
natus sit, sancti Spiritus illustratione cælum ejus

Α πῶς δ' ἂν νοοῖτο Μονογενῆ; ὁ τῆ κτίσει συντε-
ταγμένος; Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐνδοιαστον, μᾶλλον δὲ
ἀληθῶς τε καὶ ἀρραρότως ἔχον, ὡς ἐν ἐσχάταις τοῦ
αἰῶνος καιροῖς πέφηνεν ἄνθρωπος, διὰ τε τοῦτο
Πρωτότοκος, ἐπακτὴν ἔχει τὴν δόξαν, καὶ τὸ προσ-
κυνεῖσθαι δεῖν, ἐπενηνεγμένον. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔχειν
οἴονται κατὰ σαρξ, ἀναγκαῖος αὐτοῦς περιτρέψει
λόγος εἰς ἀκαλλῆ τε καὶ ἐκτοπον ἡλιθιότητα λογι-
σμῶν. Φαίη γὰρ ἂν, οἶμαι, τις, Εἰ, ἐπιείτοι γέγονεν
ἄνθρωπος, Πρωτότοκος διὰ τοῦτο, καιρὸς δὲ οὗτος
αὐτῷ τοῦ προσκυνεῖσθαι δεῖν, ὅτε δὴ μάλιστα κεκα-
νῶσθαι λέγεται, πρὸς εὐκλείας μὲν ἔσται τῆς ἀθήους
αὐτῷ. τῆς κενώσεως ὁ καιρὸς, πρὸς οὐδέτερον δὲ τῆς
ἐνανθρωπήσεως τὸ μικροπροσέπει τε καὶ ἡλιθίαι, ὅτε
καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων, ὡς
γέγραπται, πρὸς τὴν οὕτω καταβεβλημένην κατέθορε
φύσιν, φημι δὴ τὴν ἀνθρωπίνην. Ἄλλ' εἰπερ ἦν
ἀκλήρης καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι μακρὰν, τί μαθόντα
τὰ Σεραφίμ, ἐν τῷ τῆς θεότητος θάκῳ καθίζοντα
τὸν Υἱὸν, ἐν κύκλῳ περιστάσιν, ὕμνοις καὶ δοξο-
λογίαις καταγεραίροντα, καὶ Κύριον Σαβαώθ ὀνομά-
ζοντα, πλήρη τε εἶναι λέγοντα τὸν τε οὐρανὸν, καὶ
τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ; Ποίας γὰρ δόξης ἀνά-
πλεως ἦν ὁ οὐρανὸς, εἰ τὸ προσκυνεῖσθαι μετὰ Πα-
τρὸς εἰσδέχεται μόλις, ὅτε πέφηνε καθ' ἡμᾶς; Ἄκουε
δὲ γράφωντος Ἐσδρα τοῦ σοφοῦ: « Πᾶσα ἡ γῆ τὴν
ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ
πάντα τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει; » Καίτοι τοῦ
μακαρίου Δαβὶδ ἀνακεκραγὸς ἐναργῶς περὶ τοῦ
τῶν ὄλων κατεξουσιάζοντος Θεοῦ, « Ὁ ἐπιόλιμπων

Ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. » Ὁ τοίνυν
οἷς ὁ Πατήρ;

B. Ἐστω, φησι, κατὰ τὸ αὐτῷ σοι δοκοῦν, ὅτε
γέγονε Πρωτότοκος, τοτηνικᾶδε καὶ προσκυνεῖσθαι
προστέτακται, μὴ οὐχὶ δοτὸν αὐτῷ τὸ χρῆμά ἐστι
παρὰ τοῦ Πατρὸς;

A. Ἄλλ' οὐκ ἀπλῶς εἰ δοτὸν, ἀλλὰ πηνίκα δοτὸν
εὖ μάλα κατασκευπτόν, ὅτε δηλαδὴ καὶ πρωτότοκος
ὡς πρὸς ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς καθιγμένος.
Τοῦτ' γὰρ, οἶμαι που, δηλοῖ τὸ, πρωτότοκος.

B. Οὕτω φημι.

A. Εἶτα πρέπει ἂν, εἰπέ μοι, τῇ ἀνθρώπου φύσει,
νοουμένη καθ' ἑαυτὴν, τοῦθ' ὅπερ' ἐστὶ, τὸ ἐν τάξει
τε καὶ μέτρῳ Θεοῦ προσκυνεῖσθαι δεῖν;

B. Ἥκιστα γὰρ.

A. Ὅρθως εὖ, ὡ ἑταίρε. Μόνη γὰρ ἂν ἰδικῶς . . .
. . . . Οὐκοῦν, ὅτε τῶν ἰδίων ὤψωμάτων κατέ-
έθορεν ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι
ἴσα Θεῷ, τὸ τῇ φύσει δοῦλον καὶ τὸ ἀναγκαῖος
προσκυνοῦν οἰκειωσάμενος σχῆμα, προσκεκίνηκε
μεθ' ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀνεφικτον παντελῶς, καὶ
λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος ἐκπεφρονηκός, τὸ μὴ ἐν
ταῖς τοῦ Πατρὸς εὐκλείαις ὁρᾶσθαι περιφανῆ τὸν ἐξ
αὐτοῦ πεφηνότα Υἱὸν, καὶ εἰ γέγονεν ἐν σαρκί, διὰ
τῆς τοῦ Πνεύματος δειδουχίας, μυσταγωγεῖται λοιπὸν

⁸⁷ Isa. vi, 3. ⁸⁸ III Esdr. iv, 36. ⁸⁹ Psal. ciii, 33.

τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον ὁ οὐρανός, τουτέστιν, ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων πληθὺς, καὶ ὡς πρωτότοκον ἀναδειγμένον, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς τὸν μονογενῆ καὶ ὁμόθρονον τῷ Πατρὶ, προσκυνεῖν ἐπετάττετο, οὐκ εἰς πρῶτας εἰσβολὰς τῆς τοιαύτης δόξης ἀνακομίζοντος αὐτὸν τοῦ Πατρὸς, οὕτε μὴν ὡς ἀφειδῆς τι καὶ ἄηθες ἀπονέμεντος τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τὸ ἀεὶ τε καὶ ἐξ ἀρχῆς αἰῶνων πρὸς αὐτῶν προσκυνούμενον, καὶ ἐν σαρκὶ γεγόνότα προσκυνητὴν ἀποφαίνοντος. Οὐκοῦν (ἀνακομίσω γὰρ αὐδὶς εἰς τὸ ἀπαρχῆς τὸν λόγον) προσκυνήκεν ὁ Υἱός, ὅτε καὶ Πρωτότοκος καὶ ἐν τῷ τῆς δουλείας πέφηνε σχήματι, ὅθεν δὴ μάλιστα διαμάθοι τις ἂν, τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα. Εἰ γὰρ τῷ τῆς δουλείας σχήματι πρόποι ἂν μόνῃ τὸ προσκυνεῖν, τίνοι τῶν ὄντων ἀσυμφανέες ἔστι, τὸ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐλεύθερον κάλλος; Ὅτι δὲ μυσταγωγίας τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ αὐτοῦς λέγοντες δεδεῆσθαι τοὺς οὐρανοὺς, οὐ τὴν τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐξυβρισοῦμεν φύσιν, ἀλλὰ ταῖς θέλαις ἐπόμνοιο Γραφαῖς, καὶ εἰς τουτοὶν μενοῦμεν τὸν λόγον, πληροφορήσει γράφων ὁ Παῦλος, ἵνα γνωρισθῇ ὅτι καὶ ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰῶνων, ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· καὶ πρὸς γε τούτῃ φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Μελεψδός, « Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὁμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνεβίω σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ καταργήσας τὸ θάνατον ὁ Χριστὸς, ἀναθεόντι λοιπὸν εἰς τὸ ἄνω, καὶ καλινδρομεῖν ἐθέλοντι πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα, διανοιγύναι μὲν ἢ τάχος αὐτῷ τὰς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διεκλευετο πύλας, τὸ Πνεῦμά που πάντως τὸ ἐνηχοῦν ἐν αὐτοῖς, καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι τὸν ἐν τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. »

B. Ἄραρεν οὖν, ὅτι προσκεκίνηκε μὲν ὡς ἄνθρωπος, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει. Φαίης δ' ἂν ὅτι καθάπερ ἐγώ μαι, ὡς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐφάρμοσαιμεν ἂν τὰ γε εἰκότα φρονεῖν ἥρημένοι, καὶ τὸ μὴ εἰδέναι λέγειν αὐτὸν τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην.

A. Φαίην ἂν, ἴσθι τοι, κατερυθρίασας οὐδέν. Πλείστος ὅσος ἡμᾶς οὐκ ἀβασανίστων ἐννοιῶν, μονοουχὶ καὶ ὀφρῦσιν αὐταῖς διανέων ἐσμὸς, δυσχερείας ἀπάσης ἐφιλομένην, καὶ ἀμαξίτην ὥσπερ τινὰ διαστείχειν κελεύει τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν. Εἴη γὰρ ἂν, οἶμαί που, τοῖς τῆς κενύσεως μέτροις οὐκ ἀσύμβατον τὸ τῆς ἀγνοίας μικροπρεπῆς, οὐχὶ τῆς τοῦ Λόγου φύσεως ἴδιον μειονέκτημα, καθὼ νοεῖται Λόγος καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς. Ἡ γὰρ οὐχὶ ταυτὶ δὴ οἱ δοκῶ καταθρῆσαι σοφῶς;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Τίς γὰρ ἡμᾶς βωμολόχος οὕτω καὶ δὴ καὶ πανούργως ἐξυφασμένος ἀναπαύσειεν ἂν λόγος, ἵνα οἱ ἐλίσθαι καὶ φρονεῖν, ὡς ἠγνόηκέ τι τῶν ἐν

mysterium edocetur, hoc est, sanctorum angelorum multitudo, et tanquam primogenitum renuntiatum et in multis fratribus unigenitum, et in eodem quo Pater solio collocatum, adorare iussa est, Patre ad primos istius gloriæ ingressus ipsum non reducens, neque adorationem ceu insuetum et inusitatum quiddam tribuente, sed cum qui semper et a principio sæculorum adoratur ab ipsis etiam postquam carnem assumpsit adorabilem declarante. Itaque (repetam enim quæ initio dixi) adoravit Filius, cum et primogenitus, et in servitutis habitu apparuit, unde certe eminentiæ quæ natura ipsi inest, agnoscere licet cuius dignitatem. Si enim servitutis formæ soli adorare congruat, quemnam latet illa prior incarnatione libera pulchritudo? Quod autem sanctorum angelorum naturæ factari non simus injuriam, si dicamus ipsos quoque cœles Institutione Spiritus opus habuisse, sed divinas sequentes Scripturas etiam in hac doctrina permansuri simus, confirmabit Paulus scribens: « Ut innolescat nunc principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientiæ Dei, secundum præfinitionem sæculorum quam fecit in Christo Jesu Domino nostro ». Præterea divinus Psalter ait: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ? Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ ». Postquam enim spoliato inferno et devicta morte, Christus revixit, revertenti demum ad superna loca et redire volenti ad Patrem qui in cœlis est, aperire quidem quamprimum ei cœlestes portas jubebat Spiritus utique sonans in ipsis, et supernis virtutibus Deum qui in carne apparuit ostendebat, dicens: « Dominus virtutum ipse est rex gloriæ ».

σαρκὶ πεφηνότα Θεὸν παραδείκνυ, λέγον· « Κύριος B. Stat igitur, adorasse quidem ipsum, ut hominem, quamvis Deus esset natura. Dices autem, opinor, nos recto sensu humanitatis conditioni aptare illud etiam quod ait, nescire se diem et horam illam.

A. Dicere equidem, ut nosti, non erubescam. Plurima nos certarum rationum turba ipsis propemodum superciliis innuens, omni difficultate vacuum et quasi tritum quoddam iter insistere jubet ejuscemodi sententiam. Est enim, opinor, ab inquisitionis conditione non aliena ignorantiae vilitas. non naturæ Verbi propria diminutio, in quantum intelligitur Verbum et sapientia Patris. Annon tibi recte hæc observasse videor?

B. Omnino certe.

A. Quæ enim nos adeo improba et maligne contexta ratio adegerit, ut credamus ac sentiamus Unigenitum ignorasse aliquid eorum quæ in Deo

⁹⁹ Ephes. iii, 10, 11. ¹⁰⁰ Psal. cxiii, 9, 10. ¹⁰¹ ibid. 10.

latent, siquidem est vere secundum Scripturas ²² A sapientia et consilium Patris ?

B. Nulla certe adegerit enim qui revera sit constitutus.

A. Nonne, amice, mentitus fuerit ipse quoque Paulus scribens : « Quomodo enim nullus hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, ita et quae Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei ²³. »

B. Prorsus quidem.

A. Novit igitur Spiritus Dei quae sunt in ipso, et nihil ei est occultum aut obscurum ?

B. Novit. Quis dubitat ?

A. Si ergo est Patris Spiritus proprius Filii, quomodo ignorabit aliquid eorum quae occulta sunt in Deo, cum habeat ipse propriam Spiritum qui omnia novit quae sunt in Patre ? Nam ipsum audio sanctis apostolis clare dicentem : « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem : non enim loquitur a semetipso, sed quaecumque audiet loquetur, **24** et quae ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis ²⁵. » Num tibi clarum videtur esse illud quod protulimus oraculum, ac insuper animadvertisti Spiritum quidem veritatis exiisse Paracletum, verumtamen dicere ipsum ex Patre procedere, demonstrantem omnia quae sunt Patris, sua esse ?

B. Rectissime dixisti.

A. Certe nihilominus agnoscere licet ex eo rem maxime ridiculam, quaeque opinionem adversariorum jure merito repudiandam ostendit. Putare enim rem adeo exiguam ignorare, illud quod ex Deo Patre processit et effulsit Verbum, splendorem, imaginem, illum substantiae clarum characterem, aequali gloria et throno praeditum, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae reconditi, sicut scriptum est ²⁶, quantam ipsis jure merito opinionem afferet levitatis ?

B. Quamplurimam.

A. Sed nec ipsum opinor Patrem ac Deum sinceram servasse gloriam suam, si revera ignoravit aliquid ejus consilium et sapientia.

B. Assentior, quemlibet plane id quod forsitan noverit, agnitarum prorsus non esse absque consilio et sapientia sua.

A. Euge, amice, aliter enim sentire non decet propugnatores veritatis. Praetermissis ergo superfluis domum ac longis sermonibus, pergamus illuc. Solebat Christus Salvator in sanctis maxime discipulis aliquid istiusmodi facere. Si percontarentur aliquid discendi quidem studio, sed quod altiori careret indagine, solebat enarrare, et quam sublimissime explicare. Sin autem aliquid majus quam pro suo captu curiose scrutari vellent, eos sensim

A Θεῷ κεκρυμμένων ὁ Μονογενῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς κατὰ τὰς Γραφάς, σοφία καὶ βουλή τοῦ Πατρὸς ;

B. Ἀναπιστοῖεν ἂν οὐδεὶς, τὸν γε ὡς ἀληθῶς κωρυμμένην.

A. Οὐ γὰρ, ὦ φιλότης, ψευδοσπῆσαιεν ἂν οὐκ οὐ καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν γράφων Παῦλος · « Ὅσπερ γὰρ οὐδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. »

B. Παντάσῃ μὲν οὖν.

A. Οἶδεν οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ κεκρυμμένον ἢ ἀσυμφανές ;

B. Οἶδε · πῶς γὰρ οὐ ;

A. Εἴπερ οὖν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἴδιον τοῦ Υἱοῦ, πῶς ἀγνοήσει τι τῶν ἐν Θεῷ κεκρυμμένων, ἴδιον ἔχων αὐτὸς τὸ Πνεῦμα, τὸ πάντα εἰδὼς τὰ ἐν τῷ Πατρὶ ; καίτοι λέγοντος ἀκούως σαφῶς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Ἐτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἅρτι. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἔκεινος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὠδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν · οὐ γὰρ λαλήσει ἄφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λέγεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Ἄρα σοι σαφές τὸ παροισθέν ἐστὶ λόγιον, καὶ προσδόδορκας, ὅτι Πνεῦμα μὲν ἀληθεῖα; κατωνόμασε τὸν Παράκλητον, ἔφη γε μὴν ὡς πρόειεν ἐκ Πατρὸς, ἴδια πάντα δεῖκνύς ἑαυτοῦ τὰ τοῦ Πατρὸς ;

B. Ἄριστα εἶπες.

A. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα καταγέλαστον ἀληθῶς, καὶ διεπτυσμένην εἰκότως τῶν διεναντίας ἀποφαίνον τῆ δόξαν οὐδὲν ἤτιον ἂν τις καὶ διὰ τούτου μάθοι. Τὸ γὰρ ἀγνοεῖν οἴεσθαι τὸ οὕτω βραχὺ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα τε καὶ ἀπαστρέψαντα λόγον, τὸ ἀπαύγασμα, τὴν εἰκόνα, τὸν τῆς ὑποστάσεως χαρακτήρα λαμπρὸν, τὸν ἰσοκλεῖα καὶ ὁμόθρονον, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπέκρυφοι, καθὰ γέγραπται, ὅσην ἂν αὐτοῖς καὶ μάλιστ' εἰκότως τὴν τῆς εἰσάπαν ἀθελτηρίας ἐμποιήσετε δόξαν ;

B. Ὡς πλείστην δόξαν.

A. Ἄλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸν εἶμαι που τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, ὕγι'α τὴν οικεῖαν ἀνασώσασθαι δόξαν, εἴπερ ἠγνόηκέ τι κατὰ τὸ ἀληθῶς ἢ βουλή καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ.

B. Σύμφημι, ὡς ἅπας τις οὖν, ὅπερ ἂν εἰδείη τυχόν, εἴσεται που πάντως, οὐ δίχα βουλῆς καὶ σοφίας τῆς αὐτοῦ.

A. Εὖγε, ὦ φιλότης · πρέποι γὰρ ἂν οὐχ ἐτέρως ἢ ὡς φρονεῖν, τοὺς τῆς ἀληθείας ὑπασπιστάς. Παρέντες δὲ οὖν, τὸ περιτοῖς ἐστὶ καὶ μακροῖς ἐνδιατριβεσθαι λόγοις, ἐπ' ἐκεῖνο ἴωμεν. Ἔθος τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τοιοῦδε τι δρᾶν ἐπὶ τοῖς ἁγίοις μάλιστα μαθηταῖς · εἰ διαπυθάνοντό τι τῶν, ὅσα ἐστὶ φιλοβιθείας μὲν ἔχοντα δόξαν, ἰζηλοσέρας γε μὴν ἐρεῦνης ἀπηλλαγμένα, χαρίζεσθαι τὴν ἀφήτησιν, καὶ ἐξαιρεθῶν ὅτι μάλιστα πειρασθὰς λεπτός·

²² I Cor. i, 24. ²³ I Cor. ii, 11. ²⁴ Joan. xvi, 12, 13. ²⁵ Coloss. ii, 3.

ει δὲ δὴ τι βουλοῖντο τῶν ἐπέκεινα μέτρου τοῦ κατὰ
 σφᾶς αὐτοὺς περιττῶς ἀναμαθεῖν, καταστέλλειν
 ἡσυχῆ, καὶ μεταπίθειν εὖ μάλα πολυπραγμονεῖν
 ἐλίσσαι τὰ πρεπωδέστερα, καὶ ὄρᾳ ἐπὶ τούτῳ, τὰς
 δι' ὧν περ ἂν γένοιτο περιφανεῖς, καὶ ἐκπρεπετά-
 ττην ἔχοντες τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαιδρότητα παρὰ
 Θεῷ. Ἐλοκίμενος τοιγαροῦν οὐκ οἷδ' ὅπως, τὰ ὑπὲρ
 μέτρον οἰκετικὸν ἐρεῖσθαι τε καὶ ἀναμαθεῖν, ἤρεμεῖν
 ἀναπαθεῖν, λογισμοῖς ἀναγκαίοις ἐκδυσωπῶν, ὅτι
 μήτε ἀγγέλοις ἀπακάλυψεν ὁ Πατήρ, μηδ' ἂν αὐτῷ
 τῷ Υἱῷ καθίστη γνώριμον, εἴπερ τις εἴη ψῆδος, καὶ
 κατ' αὐτοὺς ἀνθρώπος ἐπὶ γῆς, καὶ οὐκ ἔχων φύσει
 τὸ εἶναι Θεός. Ἐγκαιμένους δὲ που καὶ ἐνεστηκόσι
 εἰς τὸ δεῖν ἀναμαθεῖν, οἰοεὶ πως ἦδη καὶ ἐπιτιμᾶ,
 λέγων· «Ὁδὸς ὑμῶν ἐστὶ γνώωναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐδ'
 ὁ Πατήρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε
 δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς,
 καὶ ἑστέθε μοι μάρτυρες, ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ
 πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου
 τῆς γῆς.» Ὁρᾶς, ὅπως ἥκιστα μὲν δεῖν πολυπραγμο-
 νεῖν ἐπιτάττει τὰ ὑπὲρ σφᾶς αὐτοῦς, μετακομίζει δὲ
 ὥσπερ ἐπὶ τὸ ἐν χερσὶ τε καὶ πρεπωδέστερον; ὄρᾳ
 γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ· καὶ γοῦν τὸν ἐκ γενετῆς
 τυφλὸν προσεκόμιζόν ποτε τῶν ἱερῶν ἀρτίως ἐκθέοντι
 περιβόλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, εἶτα δόξαις Ἰου-
 δαϊκαῖς κατακολουθοῦντες ἔτι, φιλομαθείας ὑπόθεσιν
 ἐποιοῦντο τὸν ἄρρωστον, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, «Ραββί,
 τίς ἡμαρτεν, οὗτος, ἢ οὐ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς
 γεννηθῆ;» Ἐπειδὴ δὲ κριμάτων ἤπτοντο θεῶν, καὶ
 τὸ οὕτως ἀσιτιδὲς καὶ δυσέφικτον ἀνθρώποις, κατα-
 τρανοῦσθαί σφισὶν αὐτοῖς καὶ πέρα τοῦ πρόποντος
 ἰόντες ἐξελιπάrouν, μεθίστη πάλιν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ
 φρονεῖν ἐλίσθαι τὰ οἰκετικά, καὶ τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπου
 γνώσεως ἀπεσῶθει, καὶ φιλεργίας ἔχεσθαι μᾶλλον,
 καὶ ἀγαθῶν σπουδασμάτων μετεπαίδευσε, λέγων,
 «Ὅυτε οὗτος ἡμαρτεν, οὗτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ'
 ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ἡμεῖς δεῖ
 ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς, ἕως ἡμέρας
 ἐστίν· ἔρχεται νῦν, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι.»
 Ἀκούεις, ὅπως ἀνηρηκῶς τὴν δόξαν ὡς ἀκαλλῆ, καὶ
 ταῖς Ἰουδαίων ἀμαθίαις πρεπωδεστέραν, τὸ χρῆναι
 μᾶλλον ἀγαθοεργεῖν, τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐννοιῶν
 φύσει, τὸ εἰδέναι μόνῃ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἄπερ ἂν

A reprimebat et diligentissime persuadebat, ut ex-
 quærent quæ magis conveniebant, et opera bona
 facerent per quæ apud Deum laudem et convenien-
 tem gloriam obtinerent. Igitur cum res supra cap-
 tum suum nescio quomodo scrutari ac discere vo-
 lunt, sistere suadet, necessariis argumentis illos
 flectens, quod neque angelis revelarit Pater, neque
 ipsi Filio manifestum fecerit, siquidem sit homo
 simplex, eisque similis, nec sit natura Deus. Ur-
 gentes autem, ac porro instantes ut ea sibi expli-
 carentur, ipsos demum quodammodo increpat, **630**
 dicens : « Non est vestrum nosse tempora vel mo-
 menta quæ Pater posuit in potestate sua, sed acci-
 pietis virtutem supervententis Spiritus sancti in
 vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni
 Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ * . »
 Cernis quo pacto præcipit ea quæ captum illorum
 superant non esse curiosius indaganda, sed eos
 quodammodo transfert ad illud quod præ manibus
 est ac convenientius? hoc enim ipse facere solebat.
 Et certe divini discipuli cæcum a nativitate obtu-
 lerunt ei, cum e sacris vestibulis recens exiret,
 adeoque Judaicas opiniones adhuc sequentes, dis-
 scendi ansam arripuerunt ex ægro, ac dicebant :
 « Rabbi, quis peccavit hic, aut parentes ejus, ut
 cæcus nasceretur ** ? » Cum autem judicia divina
 attingerent, et rem adeo inaccesam et inviam ho-
 minibus explanari sibi etiam ultra quam decebat
 rogarent, transfert rursus ipsos ad res familiares,
 et a cognitione quæ supra hominem est illos arcei,
 et agendi curæ bonisque studiis potius incumbere
 hortatur, dicens : « Neque hic peccavit, neque
 parentes ejus : sed ut manifestentur opera Dei in
 illo. Me oportet operari opera ejus qui misit me,
 donec dies est : venit nox quando nemo potest ope-
 rari ** . » Audis quo pacto illis opinionibus ceu
 absurdis, et Judæorum inscitie magis convenien-
 tibus sublati, eos recte agere potius jubet quam
 quæ supra hominem sunt perscrutari, divinæ utique
 naturæ tribuens solam et ex se scire quæ perscrere
 velii.

ἀνθελέσθαι κελεύει, τῇ θεῷ που πάντως ἀπονέμων
 ἔλοιτο πληροῦν.

B. Εὖ λέγεις.

D B. Recte dicis.

A. Οὐκοῦν οὐχ ἑτέρως διακεισόμεθα, φρονούντες
 ὀρθῶς, ἢ ὅτι, καὶ εἰ μεθ' ἡμῶν ἀγνοῆσαι λέγεται τι
 κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' οὖν, ἐπείπερ ἐστὶ Θεός,
 οἶδε πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ
 τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἢ δόξα σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A. Quocirca non aliter statuemus, si mens recta
 nobis est, quam, tametsi nobiscum ignorare dici-
 tur aliquid ratione humanitatis, verumtamen, cum
 sit Deus, nosse omnia quæ Patris sunt Filium, per
 quem et cum quo Deo ac Patri sit gloria cum sancto
 Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

* Act. 1, 7, 8. ** Joan. 1x, 2. ** ibid. 3, 4.

ΛΟΓΟΣ Ζ.

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν.

631 DIALOGUS VII.

De sancto Spiritu, quod Deus sit et ex Deo secundum naturam.

A. Bonorum laborum fructum esse præclarum, A cum sapiens quidam laboriosis propemodum occinat, num illius dicti veritatem explodes, aut ipsum laudibus efferes, ceu recte et præclare excogitatum? Sanctos enim laborem ferre decet, o Herminia.

B. Ita res est.

A. Age itaque, ad ipsam laboris metam prævecti, summa alacritate succingamus lumbos, et thorace justitiæ induti, assumptoque acutissimo spiritus gladio, quod est verbum Dei, et scuto fidei, ut scriptum est ¹, hæreticorum nugis viriliter obsistamus, qui mentem et linguam peulantem acuunt, ipsum divinum Spiritum afficientes contumelia, et infirmiorum mentem deprædantur, eos a certa ac vera cognitione avocantes, et in foveas interitus quodammodo dejicientes, et ignorantix suæ virus effundentes, quamvis lex quidem per Moysen caverit: « Homo quicumque percusserit animam hominis, et mortuus fuerit, morte moriatur ²; » Christus autem clare et aperte pronuntiet: « Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris ³. » τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῆ μύλος ὄνικος περὶ τὸν κράχλην αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. »

B. Maximum et gravissimum revera est istorum judicium, Cum enim fratribus insultent, et infirmam eorum conscientiam percutiant, in Christum peccant. Sed quamam isti demum ratione ducuntur?

A. Absurditas quidem istud est, tametsi placita ipsi sua opinionis et rationis nomine prætexant. Cæterum illud ex te scire pervelim: hi effrenata quadam audacia, **632** et aperta jam quodammodo utentes impudentia, creatum ac factum esse Dei Spiritum dicunt: alii vero rursus, blasphemix crassitiem subtiliorem quodammodo reddentes, hac opinione, ut par est, erubescunt, et orationem suam in urbanio rem errorem flectentes, Deum quidem non esse dicunt, sed de suprema substantia illum stulte deducentes, uniformem esse credunt, et propriam ac mediam quamdam sortitium esse naturam, quæ nec ad supremam perfectionem venit, et

A. Πόνων αγαθῶν ὁ καρπὸς εὐκλεῆς ἀνακεκραγῶτος τινὸς τῶν σοφῶν, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα φιλεργεῖν εἰωθόσι μονονουχὶ κατεπάρδοτος, ἀποζηρσιῖ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές, ἢ κατακροτήσεις ἐπαίνοις, ὡς ἄριστά τε καὶ ὀρθῶς ἐκπεποιημένον; Τὸ γὰρ τοι χρῆναι τληπαθεῖν, ἀγιοπρεπές, ὦ Ἑρμεία.

B. Ὅδε ἔχει.

A. Ἄγε δὴ οὖν, ἐπ' αὐτὸ δὴ τὸ λοῖσθον ἰόντες τοῦ πόνου, προθυμίαις μὲν ταῖς τελεωτάταις ἀνατησώμεθα τὴν ὁσφύν, ἐνδυσάμενοι δὲ τῆς δικαιοσύνης τὸν θώρακα, καὶ τὴν τομωτάτην τοῦ πνεύματος ἀναλαβόντες μάχαιραν, ἣ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ, καὶ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, καθὰ γέγραπται, ταῖς τῶν ἐτεροδοξούντων τερθρεῖαις ἀνδρωδῶς ἀντεξάγωμεν, οἱ νοῦν τε καὶ γλῶτταν τὴν ἀναιδῆ καταθῆγουσι τὸ θεῖον αὐτὸ περιυβρίζοντες Πνεῦμα, καὶ τὸν τῶν ἀσθενεστέρων καταληγίζοντα νοῦν, γνώσεως μὲν τῆς ἀπλανοῦς τε καὶ ἀληθοῦς ἀποφέροντες, ἐνιέντες δὲ ὡσπερ τοῖς τῆς ἀπωλείας βόθροις, καὶ τῆς σφῶν αὐτῶν ἀσυνεσίας τὸν ἰὸν ἐχέοντες, καίτοι νόμου μὲν διηγορευκότος τοῦ διὰ Μωσέως, « Ἀνθρώπος ὅς ἂν πατάξῃ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω ⁴ » Χριστοῦ γε μὴν ἐναργῶς καὶ ἀναφανδὸν εἰρηκότος, « Ὅς ἐὰν οὖν σκανδαλίσῃ ἕνα ἀναφανδὸν εἰρηκότος, « Ὅς ἐὰν οὖν σκανδαλίσῃ ἕνα

B. Πάμμεγα καὶ δύσοιστον ἀληθῶς τῶν τοιοῦτων τὸ κρίμα. Ἐμπαρνοιοῦντες γὰρ ἀδελφοῖς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσι. Τίς δὲ ἄρα καὶ τουτοιοῦ λόγος;

A. Ἄλογία μὲν οὖν τὸ χρῆμα, καὶ εἰ λέγοιτο πρὸς αὐτῶν δόξα τε καὶ λόγος, ἃ φρονεῖν ἐγνωκάσι. Φαίτην δ' ἂν ὡς ἡδιστά γε φιλοπευστοῦντι σοι· οἱ μὲν γὰρ εἰς ἀγάλινον ἀπονευεκότος θράσος, καὶ γυμναῖς ἡδῆ πως ταῖς ἀναιδείαις χρώμενοι, κτιστόν τε καὶ γενητόν τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμά φασιν. Ἐτεροι δὲ αὖ, τὸ παχὺ τῆς δυσφημίας οἰοῦν πως ἀπολεπτόντες, ἐπερυθρίωσι μὲν που κατὰ τὸ εἶκος τῆδε τῆ δόξῃ, διατορνεύοντες δὲ πρὸς ἀστειοτέραν κλάνησιν τὸν ἐπ' αὐτῷ λόγον, θεὸν μὲν οὐκ εἶναι φασιν, οὐσίας δὲ τῆς ἀνωτάτω καταχομίζοντες ἀμαθῶς, μονοειδῆς τε εἶναι πιστεύουσι, καὶ ἴδιαν τινὰ καὶ μέσην ἀποτεμέσθαι φύσιν, ἢ μῆτε εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω

¹ Ephes. vi, 16. ² Levit. xxiv, 17. ³ Matth. xviii, 6.

ἦκει, καὶ τὸ ὑπερκεῖσθαι πολὺ τὸ τῆς κτίσεως μέτρον διέλαχέ τε καὶ ἐκλήρωσατό.

B. Καὶ τίς ἂν εἴη λοιπὸν ἡ τοιαύτη φύσις, ἢ μήτε Θεός ἐστι, μήτε μὴν κτίσις; Τὸ μεσολαβοῦν γὰρ ὀμαι παντελῶς οὐδέν. Μία γὰρ ἡ τελειωτάτη μεταξὺ διαφορά, διςτάσα ταῖς φύσεσι Θεόν τε καὶ κτίσιν, καὶ οὐδέν ἕτερον ἐν γε τοῖς εἶναι πεπιστευμένοις, ἢ ἔτι ταυτεῖ καὶ μόνα καταθρῆσαι τις ἂν. Ἡ πέρα τι τούτων αὐτὸς ὅτι χρῆ προσεῖσθαι διανοῆ;

A. Ἠκιστα μὲν οὖν, ὦ ἑταῖρε· πάντα γὰρ δι' Υἱοῦ πεποιθῆσθαι φησιν ἡ θεόπνευστος Γραφή· ὥστε, εἰ τι τῶν ὄντων τῶν πάντων ἀπονοσφίζοιτο φυσικῶς, διαδιδράσκει ἂν καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πεποιθῆσθαι σμικροπρεπῆς, φύσεως δὲ τῆς ἰδίας ὑπεροχῆ, Θεὸς ὑπάρχον γνωρίζεται· ἀπολισθήσει δ' ἂν οὐτι που τάληθους ἡμῖν καὶ τὸ ἐμπαλιν. Εἰ γὰρ μήτι Θεὸς κατὰ φύσιν, ἔσται που πάντως ἐν γενητοῖς; Ἡ τοίνυν ἀνακαυμίζοντων ὕψου τὸ θεῖόν τε καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ ἀσυναφῆς οὐσιωδῶς ὁμολογούντων τῆ κτίσει, ἢ τῶν ἀνωτάτων καὶ ὑπερτάτων αὐτὸ κατασύροντες θρήνων, καταλογιζέσθων ἐν γενητοῖς. Τόπος γὰρ ἡ λόγος φύσεως ἡμῖν ἑτέρας οὐδεὶς παρεισέβληκε μεταξὺ, τὸ πρὸς ἀμφω συγγενὲς ἀρνούμενος. Τὸ γάρτοι φάναι μονοειδὲς τὸ Πνεῦμα, καὶ δόξαν ἀνάπτειν αὐτῷ τὴν ἐπὶ τῷδε δοκεῖν, πῶς οὐκ ἔωλον παντελῶς, καίτοι πλείστων ὄσων ἡμῖν, καὶ εἰ τελοῦν ἐν κτίσμασι, τὸ μονοειδὲς ἐχόντων ἐφ' ἑαυτοῖς; Εἰς γὰρ ἥλιος, καὶ μία σελήνη· γῆ δὲ οὐχ ἑτέρα παρὰ τὴν οὐσαν· μία δὲ αὐ καὶ ἡ παντὸς ὕδατος φύσις, τὸ μονοειδὲς ἀποσώζουσα, καὶ εἰ ταῖς ποιότησιν ἔποιτο τὸ παρηλλάχθαι δοκεῖν. Ἀμαθίας οὖν ἄρα καὶ μετράκιώδους ἐπέκλημα φρενὸς, τὸ καταχρυστοῦν οἰσθαί τινος, καὶ ταῖς εἰς λῆξιν εὐκλείαις στεφανοῦν, ταῖς οὕτω ψυχραῖς εὐρεσιλογίαις τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τοῖς τῆς κτίσεως μέτροις ἐγκατακλείειν ἀποτολμᾶν, οὐκ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς διεσπονημένον, καὶ ἀνεστηχὸς αὐτῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μὴν καὶ ὁ Υἱός, ἀλλ' εἰς ὀκλάζουσά τε καὶ ὑφίζάνουσαν φύσιν, καὶ τόπον οὐδένα παντελῶς ἐν γε ταῖς οὐσίαν εὐρίσκουσαν, ἀνοσίως ἐκθεδιασμένον.

B. Τί οὖν εἰ λέγοιεν· Ποῦ Θεὸς ὠνόμασται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον;

A. Εἰρηται δὲ ὅποι καὶ ὑπὸ τοῦ, λέγε, τοῖς πεποιημένοις ὁμογενῆς, τὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντεταγμένον καὶ συναριθμούμενον, καὶ εἰς πίστιν τῆς μᾶς καὶ ὑπὲρ πάντα θεότητος συνεισδεδειγμένον; Ἡ οὐχ ὁδε μυσταγωγεῖν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις κεκέλευκεν ὁ Σωτήρ; « Πορευθέντες γὰρ, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τοιγάρτοι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, τῶν πεπιστευκότων ἡρετό τινος· « Εἰ Πνεῦμα ἄγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; » Ἀποφασάντων δὲ τοῦτο ἐκείνων, καὶ ἀναφανδὸν εἰρηκότων· « Ἄλλ' οὐδὲ ἐπὶ Πνεῦμα ἄγιον ἔστιν ἠκούσαμεν, » ἐπετίμα λέγων· « Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; » οὐκ ἐν καλῷ γενέσθαι τὴν πίστιν

A creaturæ conditione longe sublimiorem statum obtinet.

B. At quænam, obsecro, est illa natura, quæ neque Deus est, neque creatura? Nihil enim, opinor, plane est intermedium. Una enim inter utrumque est summa differentia, quæ Deum et creaturam naturis dividit, nec aliud in iis quæ esse creduntur, quam hæc sola licet animadvertere. Alioqui, tunc præter hæc aliquid admittendum esse putas?

A. Minime vero, amice. Omnia enim per Filium facta esse dicit Scriptura divinitus inspirata. Quocirca si qua res naturaliter ab universis separetur, creationis quoque vilitatem non admittit, et naturæ suæ eminentia Deus esse cognoscitur. Sed nec falsum erit quod e converso dicemus. Si enim aliquid Deus non est secundum naturam, in ordine utique creaturarum erit. Aut igitur in altum efferrant divinum et sanctum Spiritum, et creaturæ substantialiter conjunctum non esse fateantur, aut de supremis et altissimis thronis ipsum detrahentes, in creaturarum numero reponant. Locus enim aut ratio alterius naturæ nulla nobis interim subit, quæ cum utroque cognitionem neget. Etenim uniformem dicere Spiritum, et gloriam ex eo ipsi tribuere, nonne prorsus frivolum est; cum plurimæ res sint apud nos, quæ licet in creaturarum sint numero, uniformitatem habent in seipsis? Unus enim sol, et una est luna; terra autem alia non est quam quæ exstat: una vero quoque est universæ aquæ natura, uniformitatem servans, tametsi qualitatibus variari videtur. Imperiti ergo et puerilis animi nota est, quod nonnulli sanctum Spiritum tam frigidis argutiolis ornare et summa gloria decorare se putant, et creaturæ modulis includere audent, non incomparabili eminentia dissitum, et supra ipsam positum, quemadmodum 633 scilicet Pater, et Filius item: sed in inferiori et humiliori natura, quæque nullum prorsus locum in rerum natura inveniat, impie redactum.

B. Quid ergo, si rogent ubinam Deus nominatus sit Spiritus sanctus?

A. Ubinam vero et a quo dictus est, obsecro, ejusdem generis esse cum creaturis, ille, qui unum eum Patre et Filio coordinatus et connumeratus est, et in fidem unius et supremæ deitatis coassumptus? Annon enim ita nos doceri per sanctos discipulos Servator veluit? « Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». Quocirca beatus quoque Paulus, nonnullos fideles rogabat: « Num Spiritum sanctum accepistis credentes? » Quod cum illi negarent, palamque dicerent: « Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus, » increpavit dicens: « In quo ergo baptizati estis? » cum nosset fidem rectam non esse, neque adco recte sa

¹ Matth. xxviii, 19. ² Act. xix, 2, 3.

habere unquam posse, nisi perfecte fieret in Deum A Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, confessione edita. Ita prodiderunt qui ab initio testes oculati, et ministri verbi fuere. Ita nos docuerunt Patres, et sapientiam est nosse quod scriptum est: « Ne transgrediaris terminos æternos quos posuerunt patres tui ⁶. — Unus Dominus, una fides, unum baptisma, ⁷ secundum Scripturas. Baptizati enim sumus in deitatem, et dominationem unam, Patris, et Filii, et sancti Spiritus, non tanquam in multorum deorum numerum, neque porro creaturæ servientes: alioquin, illud in nos verum cadit Proverbum: « Canis reversus ad suum vomitum: et sus lota in volutabro luti ⁸. » Qui enim a cultu creaturæ liberati sumus, per fidem videlicet in unum natura et vere existentem Deum, in eoque spem et gloriam salutis ponimus, quod veterem et profanum errorem abjecimus, nisi in veræ deitatis solis substantialiter conspicuum esse fatemur Spiritum; quoniam demum et unde excidimus, cogitando hæreo, nec explicare potis sum: imo vero patebit, idque facillime. Via enim regia velut excidimus, nec minus quam olim decerramus, nosque ludificatus est, ut videtur, Paulus ita dicens: « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis ⁹ a Deo: quomodo convertimini iterum ad infirma et egea elementa, quibus denuo servire vultis? » Ubi enim, obsecro, verum et substantialiter Deum agnovimus, nisi una cum Deo et Patre Spiritus ejus Deus esse declaretur?

B. Enimvero, inquit, Deum agnovimus Patrem et Filium, non tamen Spiritum.

A. Atqui perversis illis doctoribus non utemur, nec spiritibus erroris attendemus, secundum Scripturas; sed potius inesse et inexistere Deo substantialiter Spiritum suum credemus, sicut homini spiritus inest hominis: et quemadmodum si quis aut Petrum nobis, aut Joannem, exempli gratia, nominaverit, una cum ipsis etiam utique mihi spiritum eorum et qui in ipsis est significaverit totiusque animalis significationem faciet: eadem, opinor, ratione in Patre et Filio. Spiritus enim una cum utroque significatur, neque vero quasi pars sit ejus, quemadmodum et in hominibus esse videmus. Exsistit enim hypostatice, et effundit quidem eum Pater ex sua natura, ac dignis ipsum quoque largitur ipse Filius. Impium vero et summi stuporis est, in dualitatem secare, et quodammodo contrahere audere deitatis naturam, cum sancta et divinitus inspirata Scriptura expandat quidem ipsum quodammodo in tribus hypostasis, ac rursus colligat per omnimodam æqualitatem et similitudinem in naturalem unitatem ac identitatem substantialiæ.

A ειδώς, οὐτε μὴν ἀρτίως ἔχειν δύνασθαι ποτὲ, εἰ μὴ πρᾶττοιτο τελείως εἰς Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν ὁμολογίαν ἐκφέρουσα. Οὕτω παρέδοσαν οἱ ἀπαρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου· οὕτως ἡμεῖς πεπαιδαιωγήκαμεν οἱ Πατέρες, καὶ σοφῶν εἰδέναι τὸ γεγραμμένον· « Μὴ μέταίρει ὄρια αἰώνια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. — Ἐἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, » κατὰ τὰς Γραφάς. Βεβαπτίσαμεθα γὰρ εἰς θεότητά τε καὶ κυριότητα μιαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐχ ὡς εἰς πολλῶν ἀριθμῶν, οὐτε μὴν τῇ κτίσει λατρεύοντες· ἢ γέγονεν ἡμῖν τὸ τῆς ἀληθοῦς παρ-οιμίας, « Κύων ἐπιστρέφας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα » καὶ, « Ἐξ λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. » Οἱ γὰρ τοῦ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην ἐξηγημένοι, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς ἓνα τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἕνα Θεόν, ἀχρημά τε ποιούμενοι καὶ σωτηρίας ἐλπῖδα, τὸ τὴν ἀρχαίαν καὶ βέβηλον ἀποθέσθαι πλάνησιν, εἰ μὴ τοῖς τῆς ἀληθοῦς θεότητος θάκοις οὐσιωδῶς ἐμπρέπειν ὁμολογούμεν τὸ Πνεῦμα, ποῖ ποτε ἄρα καὶ πόθεν ἔμεν, ὡς εὔλαθι τοι διηπόρηκά τε νοεῖν, εἰπεῖν δὲ οὐκ ἔχω· μᾶλλον δὲ σαφῆς ἂν γένοιτο καὶ βῆσά τε δὴ. Ἀμαξίτου γὰρ ὡσπερ ἀποπαπτύκαμεν, πεπλανημεθά τε οὐδὲν ἤττον ἢ πάλας, πεφανάκιε δὲ, ὡς εἰοικεν, ὠδὴ λέγων ὁ Παῦλος· « Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὐσι θεοῖς· νῦν δὲ γινώσκοντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἀνωθεν δουλεύειν θέλετε; » Ποῦ γὰρ ὄλω; τὸν ἀληθῆ καὶ οὐσιωδῶς ἐγνώκαμεν Θεόν, εἰ μὴ συνθεολογεῖται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ;

B. Ναί, φησι, Θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, οὐχὶ δὲ δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα.

A. Ἄλλ' οὐ τοῖς διεφθορόσι τὸν ἴδιον νοῦν μυσταγωγῶν χρησόμεθα, προσέξομεν δὲ οὐχὶ πνεύμασι πλάνης, κατὰ τὰς Γραφάς· ἐνεῖναι δὲ μᾶλλον καὶ ἐνυπάρχειν οὐσιωδῶς πιστευσόμεν τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, καθὰ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τὸ ἀνθρώπινον· καὶ ὡσπερ ἂν, εἰ τις ἢ Πέτρον ἡμῖν, ἢ Ἰωάννην ὀνομάσαι τυχόν, συνεσημηνέ μοι πάντως αὐτοῖς καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα, καὶ τοῦ παντὸς ζώου ποιεῖται τὴν δῆλωσιν· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Συγκατασημαίνεται γὰρ ἑκατέρῳ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐχ ὡς μέρος ἂν αὐτοῦ, καθὰ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων νοούμεν. Ὑφέστηκε γὰρ ἰδικῶς, καὶ προῆσι μὲν ἐξ ἰδίας αὐτὸ φύσεως ὁ Πατήρ, χορηγεῖ δὲ τοῖς ἀξίοις καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός. Δυσσεθὲς δὲ καὶ ἀπάληκτον κομιδῆ, τὸ κολοβοῦν εἰς δυάδα, καὶ οἰοεὶ συστέλλειν ἀποτομῶν τὴν τῆς θεότητος φύσιν, καί τοι γὰρ τῆς ἁγίας καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς, ἐξ-απλοῦσης μὲν αὐτὴν ὡς ἐν ὑποστάσει ταῖς τριῖσι· συναγειρούσης δὲ αὐτὴν διὰ τῆς εἰσάπαν ἰσότητός τε καὶ ὁμιοῦότητος, εἰς ἐνότητά φυσικήν καὶ εἰς τὸ ταυ-τὸν ἐν οὐσίᾳ.

⁶ Prov. xii, 28. ⁷ Ephes. iv, 5. ⁸ II Petr. ii, 22. ⁹ Galat. iv, 8, 9.

B. Πόθεν οὖν, φησίν, ἢ πῶς ἂν νοῖτο, καὶ τὸ Α Ἠνεῦμα Θεός;

A. Ἀφ' ὧν αἶναι πέφυκεν, ὡς γενναῖα καὶ ἐξ ὧν ὃ τί ποτὲ ἐστὶ κατὰ φύσιν, ὡς ἐνὶ γνωρίζεται. Γινώσκεται δὲ τὰ ὄντα καλῶς, ἀφ' ὧν ἕκαστον ἀληθῶς ἐστὶν· ὀνομάτων δὲ ἡμῖν οὐ σφόδρα πολὺς ὁ λόγος, εἰς ἀναγκαίαν δῆλωσιν τῶν ἀπλανῶς ἐγνωσμένων, εἰ καὶ χρήσιμος τοῖς οὖσιν ἢ ἐκάστῳ πρέπουσα πλῆσις.

B. Σκοτεινὸς ὁ λόγος, συνίημι δὲ οὐ σφόδρα.

A. Ἐγὼ φράσω· καταλευκανῶ γὰρ, ὡς οἶδόν τε, τὸ δηλούμενον· ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, εἰ παρὶ τοῦ τις λέγοι, τί ἂν αὐτὸν ὠρίσθαι δοίης, ὡς γὰρ ἔστι;

B. Ἀνθρώπων δηλώνει.

A. Εἰ δὲ δὴ καὶ ζῶον λέγοι, προσαεῖς, ὅτι χρεμ-

τιστικόν;

B. Φαίην ἂν, ἔππον.

A. Εἶτα σεσωπηκός τὸ ἕκατέρου τῶν ὠρισμένων ὄνομα, πῶς ἂν αὐτὸς ἐφησ ἄνθρωπόν τε καὶ ἔππον;

B. Ὅτι, ὡς ἑταῖρα, πλὴν [γρ. τήν] ἀνθρώπου καὶ ἔππου φύσιν ὠρίσατο.

A. Εἰ δὲ δὴ τις ἐπετίμα ταυτί σοι διειρηκότι, καὶ μήτε ἀνθρώπων εἶναι τὸ ζῶον τὸ λογικόν, μήτε μὴν ἔππον ἐφη τὸ χρεμιστικόν, οὐκ ἐπενηγεμένον τοῖς ὄροις τοῖν ὀνομάτων, ἄρ' οὐ περιττόν καὶ ἐξεστηκότα καὶ ὀλιγογνώμονα διακαλεῖσθαι δεῖν τόν γε ὁδῶς ἀμαθῆ δικαίωσομεν;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἀνόθου δὲ δὴ τοῦτο δρᾶς, εἰ τις ἐροῖτό σε, καὶ ἀναμαθεῖν ἤξιον, τί ἂν ἀπεκρίνω;

B. Ἐφη ἂν, ὅτι τοῖς ἄγαν ὀρθῶς καὶ ἐντέχνως ὠρισμένοις τὸ ἐπιτιμᾶν, ἀμαθῆς. Ἴδιος μὲν γὰρ ἂ ἐκάστου τῶν ὄντων λόγος, ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, καταδεικνύς· ὁμωνύμως δὲ πολλάκις ἐκφέρεται τὰ ὀνόματα.

A. Οὐκοῦν ἀληθεστέρα καὶ ἀπλανῆς τῶν ὄντων ἢ δῆλωσις, εἰ ἀφ' ὧν ἕκαστον κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀκριβῶς βασανίζοιτο, καὶ οὐχὶ πάντως ἐξ ὀνομάτων. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸ ἀφάρτων καὶ ἀνώλεθρον, αἰδιόν τε καὶ ἀναλλοίωτον, τῇ τῶν ὄλων βασιλίῳ προσάφομεν φύσει;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Τί δὲ, εἰπέ μοι, τὸ, Θεός;

B. Αὕτη δὴ πρεπόντως.

A. Ἄλλ' ἴδια μὲν αὐτῆς τὸ ἀφάρτων τε καὶ ἀνώλεθρον· ὄνομα δὲ τὸ, Θεός, κοινήν [γρ. κοινὴν] μὲν ἀγγέλοις, κοινὴν δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, εἰ καὶ εἰσποίητον καὶ ὁσόν. Ὅμοίως, ἐνεσι μὲν ἀνθρώπων τὸ λογικόν· ὄνομα δὲ τὸ, ἀνθρώπος, καὶ τοῖς ἐκ λίθου παποτημένοις, ἡγουν ἐξ ὕλης ἐτέρας, εἰς εἶδος τὸ καθ' ἡμᾶς εὐ μάλα τετορνευμένοις. Ἴθι δὴ οὖν ἐπὶ τὸ χρῆναι σκοπεῖν πότερα τὸ Πνεῦμα Θεός τε καὶ ἐν Θεῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς, ἅτα δὴ καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν οὐσιωδῶς ἐνηγιασμένον, ἡγουν κατ' ἐξείνους ἀληθῆ τὴν καταδρῆσιν καὶ ἀποχρῶσαν ἂν δέξαιτο αἰτίαν τοῦ δεῖν αὐτὸ τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοουσιότητος ἀπολιθεῖν, ἐπεὶ μὴ ὠνόμαται Θεός. Καίτοι

B. Undenam igitur, inquit, aut quomodo agnosceretur etiam Spiritus esse Deus?

A. Ex natura sua, e bone, et ex eo quod est secundum naturam, quoad licet, agnoscitur. Res autem recte cognoscuntur ex eo quod unaquæque est vera. Verba autem non admodum curamus, ut necessario significentur ea quæ citra errorem nota sunt, licet unienique conveniens appellatio rebus sit utilis.

B. Obscura sunt quæ dictis, nec ea recte capio.

A. Dicam porro. Explauro enim, quantum in me est, id quod innuitur. Animal rationale, mortale, intellectus et scientiæ capax, si quis de aliquo dixerit, quidnam ipsum definitur dices, obsecro.

B. Nominem videlicet.

A. Sin autem dicat, animal hinnibile?

B. Dixerim esse equum.

A. At cum utriusque rei definitio nomen tæneoret, quomodo dixeris hominem esse et equum?

B. Propterea quod, amice, hominis et equi materiam desinit.

A. Jam si quis te hæc dicentem arguat, ac neque **635** hominem esse animal rationale, neque porro equum animal hinnibile esse dicat, quod definitionibus adjuncta non sint nomina: nonne rudein ac stupidum, et angusti animi vocandum esse hominem illum adeo ignarum judicabimus?

B. Ita prorsus.

A. At si quis te interrogaret, ac sciscitaretur quamobrem istud facis, quid responderes?

B. Dicerem rustici et imperiti esse, res tam bene tamque artificiosè definitas arguere. Uniuscujusque enim rei propria est definitio, quæ quid vera sit ostendit: nomina vero æquivoce plerumque efferruntur.

A. Itaque verior et erroris expertus est rerum demonstratio, si unaquæque ex eo quod est secundum naturam expendatur, non autem ex nominibus. Alioqui enim, nonne universi reginæ naturæ incorruptionem, æternitatem, et immutabilitatem tribuimus?

B. Omnino.

D A. Quidnam vero est Deus, obsecro?

B. Ipsa est utique natura regina.

A. At propria quidem sunt ipsius; incorruptio, et immortalitas: nomen autem, illud, Deus, commune est angelis, commune et nobis ipsis, licet æscitium ac datum sit. Similiter, inest quidem homini, rationale, nomen vero, homo; lignets, aut ex alia materia ad nostram effigiem expressis imaginibus tribuitur. Age ergo, considera utrum Spiritus sit Deus, et in Deo, et ex ipso naturaliter, præsertim cum deitatis quoque proprietatibus substantialiter præfulgeat; aut idonea, ut illi volunt, culpa condemnatus, consubstantialitate cum Deo exciderit, quandoquidem non est Deus nuncupatus. At nos citra laborem hic etiam nugantes illos redargue-

mus, rationibus utentes a re non alienis, sed ex ipsis eas sacris Litteris haurientes, et inani loquacitate, velut lippitudine quadam nostram mentem liberantes.

B. Concesserim equidem longe et incomparabiliter melius esse, dispicere, utrum deitatis proprietatibus conspicuus sit Spiritus sanctus, et nibilo minor sit ipse Patre et Filio, quam temere argutari, et in sola nominis inquisitione frustra sudare.

A. Distinete admodum ac recte valde loqueris, Permia. Hoc enim satius ac rectius esse puto. Verumtamen adversariis quibus curiosa scrutari est animus, videre licet Spiritum etiam esse Deum nuncupatum. Divinus enim et sacratissimus Petrus, furti manifestum **636** Ananiam fecit, et interversarum sacrarum oblationum, eumque vehementer increpavit dicens: « Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, et vendendum in tua erat potestate? quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo ¹⁰. »

B. Ita est. Deo enim mentitur, inquit, licet quis in Spiritum istud faciendum suscipiat.

A. Quonam pacto, amice, nisi Deus Spiritus est?

B. Quoniam si quis in sanctos pius sit, inquit, in Deum est pius. Unde sanctis discipulis Christus palam dixit: « Qui recipit vos, me recipit ¹¹. » Neque tamen nos veram et sanam doctrinam sequentes, dicimus deos esse secundum naturam discipulos, licet aliquis Filium recipiat, dum sanctos recipit. Simili ergo forsane ratione, qui peccat in Spiritum, in Deum peccat, qui misit ipsum.

A. At ubi res nominatae æqualibus viribus, et iisdem omnino proprietatibus naturaliter præditæ, consubstantialitatis invicem necessariam habent rationem, ibi certe superflua est plane ratio quia ad aliquid præstantius referantur: sed erunt potius secundum identitatem substantiæ, ambæ quidem in ambabus, et illa quidem ut hæc: hæc autem rursus ut illa. Cum autem naturalis inæqualitas nonnulla inter se diversa et alia facit, non dixerim incredibilem esse et absurdam illam qua ad excellentius quiddam referantur rationem. Si ergo non consubstantialis est Deo Spiritus, non peccaverit in Deum, qui in ipsum peccat Spiritum. Referetur enim id ad eum qui misit ipsum. Sin autem omnis eos ratio vel nolentes adigat, consubstantialitate cum Deo Spiritum honorare, suarum illos fabularum pudeat, qui consubstantialitate in eorum ordine collocant quæ non sunt ejusdem cum Deo substantiæ. Perinde enim non erit, aliquid in sanctos facere, et in Spiritum sanctum: sed si de homine verba fiant, jure

κάν τούτω ψευδομυθεῖν ἐλομένους, ἀκονεῖ διελέγξομεν, οὐκ ἐξαγωνίους χρώμενοι λογισμοῖς, ἀλλ' ἐξ ἱερῶν ἐλόντες γραμμάτων, καὶ τῆς ἐώλου βαττολογίας λήμης ὡσπερ τινὸς τὸν ἑαυτῶν ἀπαλλάττοντες νοῦν.

B. Δοίην ἂν ἐγωγε παραπολὺ δὴ τι καὶ ἀσυγκρίτως ἄμεινον, τὸ κατασκέπτεσθαι δεῖν, εἰ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν ἐκπρεπές τέ ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μεῖον οὐδὲν ἐν αὐτῷ παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἦγουν ἀσυνέτως στενωλεσεῖν, καὶ ἰδροῦν εἰκῆ περὶ μόνην τὴν τοῦ ὀνόματος ζήτησιν.

A. Εὐκρινέστατά τε καὶ λίαν ἐφης ἐρθῶς, ὦ Ἐρμεία· μοίρας γὰρ οἶμαι τοῦτ' ἐπὶ τῆς ἀμείνονός τε καὶ ἀκριβοῦς. Ἐνεστί δ' οὖν ὁμοῦ πολυπραγμανεῖν ἐθέλουσι περιττὰ τοῖς δι' ἐναντίας, καὶ Θεὸν ὀνομαζόμενον τὸ Πνεῦμα ἰδεῖν. Ὁ γὰρ τοι θεοπέσιός τε καὶ ἱερώτατος Πέτρως, κατὰ φωνὴν μὲν ἵπτοιοι κεκλοφῶτα τὸν Ἀναγίαν τῶν θείων ἀναθημάτων, ἐπητιᾶτο ἐὰν λίαν, « Ἀναγία, λέγων, διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαί ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πρᾶθην ἐν τῇ σῆ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; Τί ἐστι τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. »

B. Ναί· Θεῷ γὰρ ψεύδεται, ἠσῆ, κἂν ἔλοιτό τις εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦτο δρᾶν.

A. Τίνα δὴ τρόπον, ὦ τᾶν, εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστιν;

B. Ὅτι κἂν εἰ τις ἔλοιτο, φησὶν, εἰς ἁγίους εὐσεβεῖν, εἰς Θεὸν εὐσεβεῖ. Καὶ γοῦν τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς ἀναφανδὸν εἰρηκεν ὁ Χριστός· « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. » Καὶ οὐ δήπου φαμέν, ὀρθοῖς τε καὶ ἀναγκαίοις ἐπόμενοι λογισμοῖς; θεοὺς εἶναι κατὰ φύσιν τοὺς μαθητάς, κἂν εἰ δέξαιτό τις τὸν Υἱόν, ἁγίους εἰσοικισάμενος. Ἀναλόγως τοιγαροῦν τῷ τοιφθε τυχόν ὁ εἰς τὸ Πνεῦμα πλημμελῶν, Θεῷ πλημμελεῖ τῷ ἀποστειλαντι αὐτό.

A. Ἄλλ' ἐνθαπερ ἂν τὰ ὀνομασμένα καὶ ἐν χερσὶν ἴσοις καὶ ἀπαρράλλκτοις ἰδιώμασι φυσικῶς ἐμπρέποντα, τὴν τῆς ὁμοουσιότητος λόγον ἀναγκαῖον ἔχει πρὸς ἄλλα τῆς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναφορᾶς, ἐκεῖ που πάντως ἐστὶ περιττός ὁ τρόπος· εἴην δ' ἂν μάλλον, κατὰ γε τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, ἀμφω μὲν ἐν ἀμφοῖν· ἐκεῖνό γε μὴν, ὡς τοῦτο, τοῦτο δὲ αὖ, ὡς ἐκεῖνο· ἀνίσότητος δὲ φυσικῆς διωστώσης τινὰ πρὸς τὸ ἑτεροίως ἔχειν, οὐκ ἐγωγε φαίην ἂν ἀπίθανόν τε καὶ ἀκαλλῆ τῆς ἐπὶ τὸ προὔχον ἀναφορᾶς τὸν λόγον. Εἰ μὲν οὖν οὐχ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμά ἐστιν, οὐκ εἰς Θεὸν ἔσται πεπλημμελικῶς ὁ εἰς αὐτὸ πλημμελῶν. Ζητεῖτω τὸ χρῆμα τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν ἀποστειλαντα αὐτό. Εἰ δὲ ἅπας αὐτοῦς κατωθήσειεν ἂν καὶ οὐχ ἐκόντας λόγος, ὁμοουσιότητι τῇ πρὸς Θεὸν τὸ Πνεῦμα τιμᾶν, ἐπερυσθιάτωσαν ἦδη πως τοῖς σφῶν αὐτῶν εὐρήμασιν, ἐν ἴσῃ τοῖς Θεῷ μὴ ὁμοουσίως καταλογιζόμενοι καὶ τιθέντες τὸ ὁμοούσιον. Ἴσοστατήσκει γὰρ ἂν οὐτε που, τὸ εἰς ἁγίους τι δρᾶν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄλλ' εἰ μὲν τις γένοιτο

¹⁰ Act. v, 3, 4. ¹¹ Math. x, 40.

περὶ ἀνθρώπου λόγος, εἰκότως ἂν ὀνομασθῶμεν εἰς Θεὸν ἃ τὸν προσεσηκῶτα τὴν ἀναφορὰν· ἤκοντος δὲ εἰς μέσον ἡμῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς αὐτὴν ἅπαν ἔσται τὸ δρωμένον, τὴν θέλαν τε καὶ ἀπόβρῆτον φύσιν, οὐ διὰ μεσίου τρέχον εἰς τι τῶν ὑπερκειμένων, ἀναθρῶσκον δὲ μᾶλλον προσεχῶς καὶ ἀμείστεύτως, εἰς αὐτὸ τὸ ἀνωτάτω καὶ ὑπερκόσμιον κάλλος. Τοιγάρτοι διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταυτὸν, ἐφήρμωσται μὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καίτοι τρίτῃ κατὰ μόνην τῶν ὀνομάτων τὴν σύνταξιν ἐκφερομένη πρὸς ἡμῶν τοῦ Πνεύματος κλήσεις, ἐφήρμωσται δὲ τῷ Υἱῷ. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, τὸ ἐκ Σαμαρείας γύναιον εὐ μάλα παιδαγωγῶν· « Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνῶντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » Γράφει δὲ καὶ ὁ Παῦλος· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακαλυμμένῃ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος· » καὶ πάλιν, « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. »

B. Ὁμοούσιον οὖν τὸ Πνεῦμά ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ;

A. Ναί, εἴπερ ἔστιν οὐχ ἑτέρως τὴν Θεοῦ μέθεξιν ἀγίους καταπλουτεῖν, ἢ ἐν τῷ Πνεύμα ἐλθεῖν. Θείας γὰρ φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί, κατὰ τὰς Γραφάς, πότερον κτιστῆ τε καὶ γενητῆ συνδουλούμενοι φύσει, ἢ γούν θεότητος ἀληθῶς ὡς ἐνι μεταλλαγάνοντες, γένος τε οὕτω χρηματίζοντες Θεοῦ;

B. Εἰ πυρὸς ἔστι μεταλαχεῖν οὐ δίχα πυρὸς, πῶς ἂν τι; καὶ μετάσχει θεότητος οὐ διὰ Θεοῦ;

A. Τὸ δ' οὖν ἐν ἡμῖν ὡς Θεός, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τάξιν τε καὶ ἐνέργειαν ἀποπληροῦν, ἄρ' ἔσθ' ὅπως ἂν οὐκ εἴη Θεός;

B. Τίνα τρόπον;

A. Ἄθρει δὴ οὖν, τοῖς μὲν ἀνωθέν τε καὶ ἀρχαιοτέροις προσπεφωνηκότα τὸν Θεόν· « Διότι μεθ' ὑμῶν ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐπέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν, θαρσεῖτε· » ἡμῖν δὲ αὐτὸν θεοπέσιον εὐαγγελιστήν· « Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. » Τίνα γὰρ, εἰπέ μοι, τρόπον ἐν τε τοῖς ἀρχαιοτέροις ἢν ὁ Θεός, ἐπεστηκός τοῦ Πνεύματος; ἢ πῶς ἂν γένοιτο καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἔχουσι τὸ Πνεῦμα; Οὐ γὰρ που τὴν γε τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ παρουσίαν ἀποτελέσειεν ἂν ἐν ἡμῖν, ἑτεροφυεῖς ὄν τὸ Πνεῦμα πρὸς Θεόν.

B. Ἡκιστά γε.

A. Θεός οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν· ἢ εἴπερ οὐχ ὧδε ἔχειν ὄνεται κατὰ σφᾶς αὐτοῦς, εἰκαζόν ἤδη βραψύδημα, καὶ φανακισμὸς ἀληθῶς, ὁ τοῦ σοφωτάτου Παύλου καταφανεῖται λόγος, γεγραπτός· ὡδὶ τοῖς τὸ Πνεῦμα ἐλοῦσι, καὶ δι' αὐτοῦ προφητεύουσιν· « Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύουσιν, εἰσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, τὰ κρυπτά τῆς καρδίας αὐτοῦ, φανερά γίνονται· καὶ οὕτω πεισῶν ἐπὶ πρόσωπον, προσκνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι

ad Deum ejus auctorem referemus: alio autem in medium sancto Spiritu, quodcumque factum fuerit, in ipsam divinam et ineffabilem naturam erit, non per mediatorem ad aliquid sublimius tendens, sed proxime et immediate ad ipsam supremam et supermundanam pulchritudinem prosiliens. Quocirca propter identitatem substantiæ convenit quidem Deo ac Patri, licet tertia secundum nominum duntaxat ordinem Spiritus appellatio: itemque Filio convenit. Dixit enim Christus, cum Samaritanam mulierculam instrueret: « Spiritus est Deus: et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare¹². » Scribit item Paulus: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu¹³. » Et rursus: « Dominus autem Spiritus est¹⁴. »

B. Consubstantialis igitur Spiritus est Patri et Filio?

A. Ita prorsus, siquidem Dei participationem sancti non aliter obtinent, quam susceptione Spiritus. Divinæ enim naturæ consortes efficiuntur, secundum Scripturas¹⁵: utrum una cum creata et facta natura ei subjecti, an divinitatis revera, quantum licet, participes, atque ita Dei genus nuncupati?

B. Si non potest ignis esse particeps absque igne quomodo divinitatis erit particeps, non per Deum?

A. Quod igitur in nobis est tanquam Deus, et Dei locum et virtutem implet, sterine potest ut non sit Deus?

B. Quo pacto?

A. Animadvertite, quæso, Deum priscis illis hominibus, dicentem: Propterea vobiscum ego sum, dicit Dominus omnipotens, et Spiritus meus astitit in medio vestri, confidite¹⁶. Rursus divinum nobis evangelistam: « In hoc scimus, quoniam manet in nobis de Spiritu quem dedit nobis¹⁷. » Quomodo enim, quæso, in veteribus erat Deus, astante Spiritu? aut quomodo fuerit etiam in nobis ipsis, Spiritum habentibus? Non enim naturalis Dei præsentiam effecerit in nobis Spiritus, si sit alterius a Deo naturæ.

B. Minime vero.

A. Deus igitur Spiritus est, et ex Deo secundum naturam, aut, si ita se non habere apud se reputant, vanum demum mendacium, et impostura esse deprehenditur quod a sapientissimo Paulo dicitur, qui hunc in modum scripsit iis qui Spiritum acceperant et per ipsum prophetabant: « Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota: convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: occulta cordis ejus manifesta sunt: et ita cadens in faciem adorabit Deum. 638 pronun-

¹² Joan. iv, 21. ¹³ II Cor. iii, 18. ¹⁴ ibid. 17. ¹⁵ II Petr. i, 4. ¹⁶ Agg. ii, 6. ¹⁷ I Joan. iii, 24

tians quod vere Deus in vobis sit ¹⁰. » Quinetiam A linguarum amatoribus : « Itaque, inquit, qui lingua loquitur, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, Spiritu autem loquitur mysteria ¹¹. » Ubi enim plane in illis qui per Spiritum prophetant habitans intelligitur Deus? Spiritus autem loquitur mysteria, quoniam demum pacto cum Deo loquitur, si identitate cum Deo naturali caret Spiritus ejus?

B. Quam recta et æqua dicis!

A. Ad hæc dixerim, innumeram nobis non inopertarum rationum præsto fore multitudinem, quæ nos a blasphemia in Spiritum procul abducant, et in veritatis itinere statuunt.

B. Quomodo dixisti?

A. Nonne ad imaginem Dei fabricatum esse dici- B mus in terra hominem?

B. Quis dubitat?

A. Quod autem divinam nobis imprimit imaginem, et signaculi instar supramundanam pulchritudinem inserit, nonne Spiritus est?

B. At non tanquam Deus, inquirunt, sed tanquam divinæ gratiæ subministrator.

A. Non ipse itaque in nobis, sed per ipsum gratia imprimitur.

B. Videlicet.

A. Oporteret igitur imaginem gratiæ, non imaginem Dei vocari hominem. Istud autem perro considera. Sapiens enim est, ut reor, ac simplex quæd dicturus sum. Creatum enim est in principio animal, Deo ipsum fabricante, et suæ veluti manus forma- C tione ipsum honorante, secundum Scripturas. Quod quidem in lucem editum, ad Dei similitudinem formatum est, inspirato ei vitæ spiraculo ¹². Sed cum sanctificationem conversione ad vitium emisisset, ad pristinam et antiquissimam rursus pulchritudinem revocatum est, Christus quod inveteratum erat in formam divinam et spiritalem restaurante, nec alio modo, quam illo pristino. Insufflavit enim sanctis apostolis, dicens : « Accipite Spiritum sanctum ¹³. » Annon si quis in Christo, nova quoque est creatura?

B. Etiam.

A. Itaque dictum verum est, imo cogitatum jam quodammodo necessarium, quod si antiquatio, et corruptionis ratio imaginis sanctificatione præditæ amissionem intulit : reversione in veterem statum et renovatione per Christum, similitudinem cum Deo inseri fatebimur?

B. Ita prorsus.

A. At si ab essentia Spiritus dissita esset gratia per ipsum : quidni clare dixit 639 beatus Moses producto in lucem animali inspirasse universi Creatorem gratiam per vitæ spiritum; Christus autem nobis : Accipite gratiam per ministerium Spiritus sancti? Atqui nuncupatus est quidem in illo, Spiritus

θεός ὁ θεός ἐν ὑμῖν ἐστι. » Καὶ μὴ καὶ τοὺς γλώσσων ἑρασταῖς, « Ὅστε, φησὶν, ὁ λαλῶν γλώσση, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Ὅθεν γὰρ ἄλλοι τοὺς Πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. » Ποῦ γὰρ ἄλλοι τοὺς διὰ τοῦ Πνεύματος προφητεῦσιν ἐγκατασκευῶς νοστο θεός; Πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια, τίνα δὲ ἐρόπον, ὁ θεῷ διαλεγόμενος, εἰ ταυτότητος τῆς πρὸς θεὸν φυσικῆς ὀφειλὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ;

B. Ὡς ὀρθὰ καὶ δίκαια λέγεις!

A. Καὶ πρὸς γε τοῦτοις φαίην ἂν, ὅτι πλείστη τις ὄση περιεστέξει πληθὺς, καὶ οὐκ ἀσυνέτων ἡμᾶς διαλογισμῶν, τῆς μὲν κατὰ τοῦ Πνεύματος δυσφημίας νεανικῶς ἀποφέρουσα, ταῖς δὲ τῆς ἀληθείας ἐπιστάσα τρίβοις.

B. Πῶς εἶπες;

A. Ἡ οὐχὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ τετεχνουργησθῆαι φάμεν ἐπὶ γῆς τὸν ἀνθρώπον;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Τὸ δὲ δὴ τὴν θεῖαν ἡμῖν ἐγκαράττον εἰκόνα, καὶ σημάντρου δίκην ἐμποιοῦν τὸ ὑπερκόσμιον κάλλος, οὐχὶ τὸ Πνεῦμά ἐστιν;

B. Ἄλλ' οὐχ ὡς θεός, φησὶν, ἀλλ' ὡς θείας χάριτος ὑπουργόν.

A. Οὐκ αὐτὸ τοιγαροῦν ἡμῖν, ἀλλ' ἡ δι' αὐτοῦ χάρις ἐνοσημαίνεται.

B. Ἔοικεν.

A. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον, εἰκόνα τῆς χάριτος, καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰκόνα θεοῦ διακεκλησθῆαι τὸν ἀνθρώπον. Καὶ τότε δὲ σκέπει· σοφὸς γὰρ, ὡς οἶμαι, καὶ ἀκλόυς ὁ λόγος. Δεδημιούργηται μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸ ζῶον πλαστουργούντος αὐτὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τετιμηκότος οἰονεὶ τῇ αὐτοχειρίᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ εἶναι παρήκτο, διεμορφούτο πρὸς θεὸν, ἐμφυσήσεως αὐτῷ πνοῆς ζωῆς. Ἀπεμποληκῶς δὲ τὸν ἁγιασμὸν διὰ τῆς εἰς φαυλότητα παρατροπῆς, εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς καὶ προσθῦτατον αὐθὺς ἀνεκομίζετο κάλλος, καινουργούντος τὸ παλαιωθὲν εἰς εἶδος τὸ θεῖον τε καὶ νοητὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ καθ' ἑτερόν τινα τρόπον, πλην οὗτι τὸν ἐν ἀρχαῖς ἐνεφύσησε γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἁγίον. » Ἡ οὐκ εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶ καινῇ κτίσει;

B. Ναι.

A. Οὐκοῦν ἀληθὲς εἶπες, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον D ἤδη πως ἔννοεῖν, ὡς εἶπερ ἡ παλαιώσις καὶ ὁ τρόπος τῆς καταφθορᾶς νεώσηκε τῆς εἰκόνης τῆς ἐν ἁγιασμῷ τὴν ἀπεμπολὴν, ἄρ' οὐχὶ τῇ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναδρομῇ, καὶ καινουργίᾳ, τῇ διὰ Χριστοῦ, τῆς πρὸς θεὸν ἐμφερείας τὴν πρόσληψιν εἶναι παραχωρήσωμεν;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἄλλ' εἰ τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος δισχοινισμένη τις ἦν ἡ δι' αὐτοῦ χάρις, τί μὴ εἶρη σαφῶς, ὁ μὲν μακάριος Μωσῆς, ὅτι παρενηνεγμένῳ τῷ ζώῳ πρὸς τὸ εἶναι, λοιπὸν ἐνεφύσησε χάριν ὁ πάντων δημιουργός, τὴν διὰ πνοῆς τῆς ζωῆς. Χριστὸς δὲ ἡμῖν· Λάβετε χάριν τὴν δι' ὑπουργίας τοῦ ἁγίου Πνεύμα-

¹⁰ I Cor. xiv, 21, 25. ¹¹ ibid. 2. ¹² Gen. ii, 7. ¹³ Joan. xx, 22.

τος; Ἄλλ' ὠνόμασται μὲν ἐν ἐκείνῳ, Πνοή ζωῆς· Ἄ
ζωῆ γὰρ ἀληθῆς ἡ τῆς θεότητος φύσις, εἴπερ ἐστὶν
ἀληθὲς, ὡς ἐν αὐτῇ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν·
διὰ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς, Πνεῦμα ἄγιον, αὐτό
που κατὰ τὸ ἀληθὲς ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς
ἐγκατοικίζοντός τε καὶ ἐνιέντος τὸ Πνεῦμα, καὶ δι'
αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ μεταπλάττοντος εἰς εἶδος τὸ ἐν
ἀρχαῖς, τούτέστιν, εἰς αὐτὸν, ἦτοι πρὸς ἰδίαν ἐμφέ-
ρειαν δι' ἁγιασμοῦ, οὕτω τε ἡμᾶς ἀνακοιμίζοντος εἰς
τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον, τούτέστι, τὸν χαρακτήρα
τοῦ Πατρὸς. Χαρακτήρ μὲν γὰρ ὁ ἀληθινός, καὶ εἰς
λήξιν ἀκριβείας τῆς κατ' ἐμφέρειαν νοουμένης, αὐ-
τός ἐστιν ὁ Υἱός· ὁμοίωσις δὲ ἀκριβοῦς τε καὶ φυ-
σικῆ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμά ἐστι, πρὸς ὃ καὶ ἡμεῖς
μορφόμενοι δι' ἁγιασμοῦ, πρὸς αὐτὴν εἰδοποιούμεθα
τὴν Θεοῦ μορφήν. Ἀποστολικὸς δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς
ἀναπαίσει λόγος. « Τεκνία γὰρ, ἐφασκεν, οὐδὲ πάλιν
ὠδίνῳ, ἀχρις οὗ μορφωθῆ Ἰησοῦς ἐν ὑμῖν. » Μορ-
φοῦται δὲ διὰ Πνεύματος, ἀναστοιχειούντος ἡμᾶς
πρὸς Θεὸν δι' ἑαυτοῦ. Ὅτε τοίνυν πρὸς Χριστὸν μορ-
φοῦμεθα, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἐνσημαίνεται καὶ εἰδοποιεῖ-
ται καλῶς ὡς δι' ὁμοίως φυσικῶς τοῦ Πνεύματος,
Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι, τὸ διαμορφοῦν πρὸς Θεόν,
οὐχ ὡς διὰ χάριτος ὑποργικῆς, ἀλλ' ὡς θέλας φύ-
σεως μέθεξιν, ἑαυτῷ [OEcol. αὐτῷ] τοῖς ἀξίως ὡ-
ρούμενον. Ὅτι δὲ ὁμοίωσις ἀληθῆς τοῦ Υἱοῦ τὸ
Πνεῦμά ἐστι, γεγραφέτος ἀκούση τοῦ μακαρίου Παύ-
λου· « Ὅτι οὐδὲ πρόεγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· τούτους καὶ ἐκάλεσεν. »
Ἀναπλαττόμεθα γὰρ εἰς εἰκονισμὸν τὸν πρὸς τὸ
Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἦτοι πρὸς Θεόν, διὰ πίστεως καὶ
ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ σχέσεως, ὅθλον δὲ ὅτι
φύσεως ὠνομάσμεθα κοινωνοί.

B. Οὐκ ἂν ἔχοιμι τοῖς εἰρημένους ἐπιτιμᾶν.

A. Ναοὶ δὲ Θεοῦ, καὶ μὴν καὶ θεοὶ κεκλήμεθα·
καὶ ἐσμέν, ἀνότου γε δὴ; Πύθου τῶν δι' ἐναντίας,
εἴπερ ἐσμέν ἀληθῶς ψιλῆς καὶ ἀνυποστάτου χάριτος
μέτοχοι; Ἄλλ' οὐχ ὧδε ἔχει ποθέν. Ναοὶ γὰρ ἐσμεν
τοῦ ὄντος; τε καὶ ὑφ' ἐστὶν Πνεύματος· κεκλήμεθα
δὲ δι' αὐτὸ καὶ θεοὶ, ἅτε δὴ τῇ θεῖᾳ τε καὶ ἀπορρήτῳ
φύσει τῇ πρὸς αὐτὸ συναφελῶς κεκοινωνηκότες. Ἐκ-
φυλον δὲ εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς, καὶ τῆς θέλας φύσεως
ἐκισμένον οὐσιωδῶς, τὸ θεοποιῶν ἡμᾶς Πνεῦμα
δι' ἑαυτοῦ, διημαρτήκαμεν τῆς ἐλπίδος, αὐχήμεσι
τοῖς εἰς τὸ μὴδὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἠγλαίσμενοι. Πῶ
γὰρ ἔτι θεοὶ καὶ ναοὶ Θεοῦ ἐσμεν, κατὰ τὰς Γρα-
φὰς, διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν; Τὸ γάρτοι τοῦ εἶναι
Θεὸς τητῶμενον, πῶς ἂν ἐνθεῖν τὸ χρῆμα ἐτέροις;
Ἄλλὰ μὴν ἐσμεν ναοὶ καὶ θεοὶ. Προσεκτέον δὲ οὐτι-
που τοῖς πεπλανημένοις. Οὐχ ἑτεροούσιον ἄρα πρὸς
Θεὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.

B. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶν οὐχ ἑτεροούσιον, ὡς σὺ φῆς,
διὰ τί μὴ καὶ αὐτὸ, φασίν, ἡ Πατὴρ ἐστίν, ἢ ὁ
Υἱός;

A. Ἐἴτα φύσεως, εἰπέ μοι, τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντα

A vitæ. Vita enim vera est deitati; natura, siquidem
verum est quod in ipsa vivimus, et movemur, et su-
mus ²¹. Spiritus autem sanctus per vocem Serva-
toris, qui ipsam revera Spiritum in credentiam
animas inducit, et immittit, et per ipsum et in ipso
reformat in formam pristinam, hoc est, in seipsum,
sive in suam similitudinem per sanctificationem,
atque ita nos revocat in imaginis archetypum, hoc
est, characterem Patris. Character enim verus, et
perfecte similitudinem exprimens ipse est Filius,
similitudo vero pura et naturalis Filii, Spiritus est,
ad quem etiam nos configurati per sanctificationem,
ad ipsam Dei formam configuramur. Quod ut cre-
damus, Apostoli dictum persuadebit. « Filii enim
inquit, quos iterum parturio, donec formetur Chri-
stus in vobis ²². » Formatur autem per Spiritum,
qui nos reformat ad Deum per seipsum. Cum igitur
ad Christum formemur, et ipse in nobis signetur,
et recte formetur veluti per similem naturaliter
Spiritum, Deus ergo est Spiritus, qui ad Deum ef-
format, non tanquam per ministerialem gratiam,
sed tanquam divinæ naturæ participationem se-
ipsum dignis largiens. Quod autem similitudo vera
Filii sit Spiritus, audies beatum Paulum scribentem :
« Nam quos præcivit, et prædestinavit conformes
fieri imaginis Filii sui, hos et vocavit ²³. » Reform-
amur enim in effigiem quæ est ad Spiritum san-
ctum, sive ad Deum, per fidem et sanctificationem, et
relationem ad ipsum, nimirum per participationem,
et adventitiam, licet divinæ naturæ nuncupati sinus
participes.

τῆς κατὰ μέθεξιν, καὶ εἰσχεκριμένως, εἰ καὶ θέλας

B. Nihil est quod in iis quæ dicta sunt redar-
guam.

A. Templam autem Dei, adeoque dii quæmōbrem
vocamur, et sumus? Interroga adversarios, utrum
simus reipsa nudæ et subsistentia carentis gratiæ
participes. At ita res non est: nullo modo. Templam
enim sumus existentis et subsistentis Spiritus:
vocati autem sumus propter ipsum etiam dii, præ-
sertim cum divinæ ejus et ineffabilis naturæ non-
junctione cum ipso simus participes. 640 Quod si
revera alienus, et a natura divina substantialiter
dissitus est Spiritus, qui nos per seipsum deificat,
spe excidimus, inani gloria nescio quomodo præ-
fulgentes. Quo pacto enim dii demum et templa Dei
sumus, ut Scripturæ loquuntur ²⁴, propter Spiritum
qui in nobis est? Quod enim Deus non est, quomodo
deitatem aliis indat? Atqui templa sumus, et dii;
neque vero acquiescendum est in errore versan-
tibus. Non est ergo diversæ a Deo substantiæ Spi-
ritus ejus.

B. Sed si non est, ut tu dicis, alterius essentia,
quidni etiam ipsæ, inquit, Pater est, aut Fi-
lius?

A. Quid ergo, amice? an de suprema et eminea-

²¹ Act. xvii, 28. ²² Galat. iv, 19. ²³ Rom. viii, 28, 29. ²⁴ I Cor. iii, 16.

tissima natura deturbatum iri Spiritum sanctum existimant, quod neque Pater sit, neque Filius?

B. Sic sentiunt.

A. At vero stultissime et impiissime istud quoque machinati deprehenduntur ad evertendos simpliciores, si quis rectam doctrinam consideret. Non enim in eo quod est Pater, Deus est Pater: neque rursus in eo quod est Filius, Deus est Filius; alioqui responde: Nunquid plane, si id quod gignit et genitum est, deitas est secundum naturam, omnino sequetur ut quodcumque genuit aut genitum est, futurum quoque sit revera Deus? Atqui temerarium istud plane dictu est. Non enim Deus est Pater, quia genuit, neque rursus Deus est Filius, quia genitus est: sed Deus existens, genuit Pater, et Deus existens, genitus est Filius. Nihil igitur est quod ultra impediat quominus credamus naturæ divinæ proprium esse sanctum illum ex ipsa et in ipsa naturaliter Spiritum, licet neque Pater, neque Filius sit, sed quænam sit Spiritus natura diligenter inquirendum est, relicta in præsentiarum proprietate nominum, quæ deitatem non indicat, sed quis intelligatur a nobis existentis modus uniuscujusque utique significat. Illud enim nomen, Pater, quod genuit significat, et illud nomen Filius, quod genitus sit demonstrat: et vero quod Spiritus sit ex Deo Patre, ipsiusque Filii proprius, instar nostri, humanique spiritus, licet hypostaticæ, et vere existere intelligatur, vocabulum declarat.

B. Quænam igitur est Spiritus natura?

A. Ea ipsa quæ Patris et Filii esse censetur, et ineffabilis procul dubio. Mentis autem **641** et rationis nostræ modum excedunt quæ de deitate sentiuntur. Contemplationi ergo assuetis, licet in speculo et ænigmate, et ex parte cognoscentibus, subtiles visionis divinæ splendores oriuntur, qui mentis ætherem collustrant, et ad cognitionem, quantum capere potest animus, ens adducunt. Simplex itaque et incomposita est illa omnium suprema natura, hypostaseon quidem proprietatibus, et personarum ac nominum differentiis dilatata, et in sanctam tendens Trinitatem, verumtamen unitate naturali, et omnimoda identitate, ad unum quiddam concurrens, Dei nimirum nomen et rem: ita ut et in unoquoque tota intelligatur natura, una cum ejus proprietate, hypostatica nimirum. Manet enim unumquodque id quod est, unione cum aliis naturali illa quoque possidens in sua natura. Est enim Pater in Filio, et sancto Spiritu: similiter quoque Filius et Spiritus, in Patre, et in se mutuo.

B. Quam hujus rei auctoritatem afferes?

A. Sacras Litteras, illam divinitus inspiratam Scripturam, quæ aperte et exacte Deo vult Spiritum suum, nec aliter futuram in nobis Dei participationem, quam per sanctum Spiritum palam edocet.

ὑπερκειμένους ἀπολισθήσιν εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπειλήφασιν, ἐπεὶ μήτε Πατὴρ ἐστὶ, μήτε Υἱός;

B. Ὡδέ πη δοξάζουσι.

A. Καὶ μὴν, ἀνουστατὰ γε καὶ δυσσεβέστατα, καὶ τῶδε συνθέντες ἐλοῖεν [ἡρ. ἀλοῖεν] ἂν εἰς τὴν τῶν ἀπλουστέρων καταστροφήν, εἰ τοῖς τῆς ὀρθότητος ἐνορήνῃ τις λόγους. Οὐ γὰρ ἐν γε τῷ εἶναι Πατὴρ, Θεός ἐστιν ὁ Πατὴρ· οὐδὲ αὖ ἐν τῷ εἶναι Υἱός, Θεός ἐστιν ὁ Υἱός. Ἐπεὶ φράσον, ἄρ' οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως, εἰ τὸ γεννῶν καὶ γεγεννημένον, τοῦτό ἐστι θεότης ἢ κατὰ φύσιν· πᾶν εἴ τι τέτοκεν, ἤτοι γεγέννηται, εἴη ἂν πάντως που καὶ Θεός ἀληθῶς; Ἄλλ' ἐστὶ θρασύς ὁμολογουμένως ὁ ἐπὶ τῶδε λόγος. Οὐ γὰρ Θεός ὁ Πατὴρ, ὅτι γεγέννηκεν, οὐδ' αὖ Θεός ὁ Υἱός, ὅτι γεγέννηται· ἀλλὰ Θεός ὡν τέτοκεν ὁ Πατὴρ, καὶ Θεός ὑπάρχων, γεννητός ἐστιν ὁ Υἱός. Οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ παρωθῶν καὶ ἐξείργων ἐστὶ τοῦ τῆς θείας φύσεως ἴδιον εἶναι πιστεύειν τὸ ἐξ αὐτῆς τε καὶ ἐν αὐτῇ φυσικῶς ἅγιον Πνεῦμα, κἂν εἰ μήτε Πατὴρ, μήτε μὴν Υἱός εἴη ἂν, ἀλλ' ἤτις ποτὲ ἐστὶν ἡ τοῦ Πνεύματος φύσις, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον, τὴν τῶν ὀνομάτων ἰδιότητα μεθέντας εἰς τὸ παρὸν, οὐχὶ τῆς θεότητος; οὐσαν δεστικτὴν, ἀλλ' ἐκάστου τῶν ὀνομασμένων τίς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ὁ τῆς ὑπάρξεως τρόπος, εὐ μάλα κατασημαίνουσαν. Ὅτι γὰρ τέτοκε, δηλοῖ τὸ, Πατὴρ· καὶ ὅτι γεγέννηται, διασάφει τὸ, Υἱός. Καὶ μὴν ὅτι τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς, ἴδιον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, δίκην τοῦ καθ' ἡμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰ καὶ ἐν ὑποστάσει νοοῖτο, καὶ ὑπάρχον ἀληθῶς, διαμεμήνυκεν ἡ κλησις.

B. Ὅποια τις οὖν ἄρα ἐστὶν ἡ τοῦ Πνεύματος φύσις;

A. Ἐπεὶ ἂν νοοῖτο καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἀπόρρητος μὲν ὁμολογουμένως, ὑπερανέστηκε δὲ νοῦ τε καὶ λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸ μέτρον, ἡ περὶ τῆς θεότητος δόξα. Τοῖς δ' οὖν ὄραν εἰθισμένοι, κἂν γούν ἐν ἐσώπρω καὶ αἰνίγματι, καὶ γνώσκουσαν ἐκ μέρους, ἰσχυαί πως ἀνίσχουσι τῆς θεοπείας αὐγαί, τὸν τῆς διανοίας αἰθέρα περιαστράπτουσαι, καὶ πρὸς γνώσιν αὐτοὺς ἀποφέρουσαι τὴν ἐνδεχομένην. Ἀπλῆ τοιγαροῦν καὶ ἀσύνητος ἡ παντός ἐστιν ἐπέκεινα φύσις, ὑποστάσεων μὲν ἰδιότησι, προσώπων τε καὶ ὀνομάτων διαφοραῖς ἐξευρυνομένη, καὶ εἰς ἅγαν ἰούσα Τριάδα, πλὴν ἐνόησι φυσικῆ, καὶ τῆ κατὰ πᾶν ὅτιοῦν ἀπαρλλάκτω ταυτότητι. πρὸς ἐν τι συντρέχουσα, τὸ, Θεός, ὀνόματι τε [ἡρ. ὄνομά τε] καὶ χρῆμα, ὥστε καὶ ἐν ἐκάστῳ τὴν ὅλην νοεῖσθαι φύσιν, μετὰ τοῦ προτείνειν καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ, ὄθλον δὲ ὅτι τὸ καθ' ὑπόστασιν. Μένει γὰρ ἕκαστον τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν, ἐνώσει τῇ πρὸς τὰ ἕτερα φυσικῆ κάκεινα πλουτοῦν ἐν ἰδίᾳ φύσει. Ἔστι γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν τε τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν τε τῷ Πατρὶ καὶ ἐν ἀλλήλοις.

B. Καὶ τίς ἂν γένοιτο τούτων ἡ πίστις;

A. Τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἡ θεόπνευστος Γραφὴ σαφῶς; καὶ ἡκριβωμένως ἐνούσα Θεῷ τὸ Πνεῦμα ἁγίου, καὶ οὐκ ἂν ἐτέρως ἐσομένην ἐν ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ μέβειν, πλὴν ὅτι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναπαν-

ἔν ἐκδιδάσκουσα. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, περὶ παντός, οἶμαι, πιστοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ, « Ἐλευσόμεθα, φησὶν, ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα » καὶ, « Ἐν γὰρ τούτῳ γινώσκουμεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἔστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. » Ἐνοικον γὰρ καὶ ἐνημιλισμένον καταπλουτοίη τις ἂν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα θεόν, οὐκ ἀλλότριόν τι καὶ διασπασμένον οὐσιωδῶς αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα λαβών, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἴδιον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἴσην ὡς πρὸς αὐτὸν κυριότητα φοροῦν, οὕτω τε ὠνομασμένον, καὶ ὡς ἐν τάξει παραληφθῆν τοῦ Υἱοῦ διὰ ταυτότητα φυσικῆν. « Εἰς μὲν γὰρ θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἐνὸς δὲ ὄντος Κυρίου, κατὰ τὰς Γραφάς, ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι;

B. Ναί. Γέγραπται γὰρ ὡδί.

A. Ἀχειρεκόμη δὲ ὄντι ποτὲ τῷ μακαρίῳ Σαμψῶν παρεῖναι τε καὶ συναθλεῖν τὸ Πνεῦμα λέγεται. Ἐπειδὴ δὲ ταῖς εἰς γύναιον ἡδοναῖς τὰ καθ' ἑαυτὸν ἰδίῳ, καὶ ἐψίλοῦτο σιδήρῳ τὴν κεφαλὴν, ἀπέστη, φησὶ, Κύριος ἀπ' αὐτοῦ. Ἀναθήσεσθαι δὲ μέλλον εἰς οὐρανοῦς, προσπεφώνηκεν ὁ Χριστὸς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· « Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὄρφανούς· ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. » Καὶ μὴν καὶ, « Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ἐπεμψε δὲ ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Παράκλητον, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ μεθ' ἡμῶν ἔστι καὶ ἐν ἡμῖν αὐλιζέται, οὐκ ὀνειδίον ἡμῖν ἐγγέων, ἀλλὰ τὸ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἴδιον Πνεῦμα.

B. Σύμφημι. Μεμνήσομαι γὰρ καὶ αὐτὸς ἐγὼ θεοῦ τε καὶ ἱεροῦ Γράμματος, ὡδὲ πη λαλοῦντος τὸ περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτι « Ἐπειράζον μὲν εἰς τὴν Βιθυνίαν ἀπελθεῖν, οὐκ ἔλασε δὲ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ. »

A. Τί δέ; οὐχὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, Πνεύματος εἶναι φησὶν ἡ Γραφή; Ἡσαίας μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος, τὴν ἐξαισιον ἡμῖν καὶ φρικωδέστατην ἐκείνην θεοπτικὴν ἀφηγοῦμενος, « Εἶδον, φησὶ, τὸν Κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἑπηρμένου. » Καὶ τὰ διὰ μέσου τούτοις ἐπενεγκών, « Ἦκουσα, φησὶ, Κυρίου Σαβαὼθ λέγοντος· Τίνα ἀποστείλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τούτων; Καὶ εἶπα· Ἴδου ἐγὼ, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπε· Πορεύου, καὶ εἶπε τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσατε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. » Ἄλλ' ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰωάννης περὶ τοῦ Μονογενοῦς φησὶ, « Ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαίας, ἡνίκα εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. » Στέφανός γε μὴν ὁ σοφώτατος Ἰουδαίος ἐφη προσλαλῶν· « Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι καρδίας καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε. » Ἄρ' οὐκ ἐναργὲς ἤδη πως, ὡς ἐτερότητι μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἰδικήν, τί μὲν ἔστι Πατήρ, τί δὲ καὶ Υἱός, τί δὲ δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα, πρὸς ἡμῶν εὐ μάλα διαγιγνώσκειται; συμβάσει γε μὴν

Unde Dominus noster Jesus Christus, de omni, opinor, fidei et probo : « Veniemus, inquit, ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus ²⁶. » Et : « In hoc cognoscimus quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis ²⁷. » Incolam enim et hospitem naturalem ac verum Deum habemus, non alienum et distinctum substantialiter ab ipso Spiritum accipientes, sed eum qui ex ipso, et in ipso, et proprius est ejus, et æquali cum ipso dominatione præditus, Dominusque nuncupatus, ac Filii loco assumptus eo identitatem naturalem. « Unus enim est Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ²⁸. » Unus autem cum sit Dominus, secundum Scripturas, Dominus Spiritus est ²⁹. Annon verum est quod dico?

B. Ita prorsus, sic enim scriptum est.

A. Olim beato Samsoni, cum nondum esset coma resecta, Spiritus adesse, et cum eo pugnare dicebatur : cum autem mulierculæ voluptatibus se dedisset, ac ferro caput ejus nudatum esset, recessit, inquit, Dominus ab eo ³⁰. Porro cum ascensurus esset in cælos Christus, credentibus in se dixit : « Non relinquam vos orphanos : veniam ⁶⁴² ad vos ³¹. » Præterea : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumptionem sæculi ³². » Misit autem nobis de cælo Paracletum, per quem et in quo nobiscum est, et in nobis habitat, non alienum nobis infundens, sed substantiæ suæ et Patris proprium Spiritum.

B. Assentior. Memini enim sacræ Scripturæ, de sanctis apostolis in hunc modum verba facientis : « Tentabant ire in Bithyniam, non permisit autem eos Spiritus Jesu ³³. »

A. Quid vero? nonne etiam ipsos Dei sermones, Scriptura Spiritus sermones esse ait? Isaias enim divinus stupendam illam ac tremendam Dei visionem enarrans : « Vidi, inquit, Dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum et elevatum ³⁴. » Quibusdam deinde interpositis, subjicit : « Audivi, inquit, Dominum Sabaoth dicentem : Quem mittam, et quis vadet ad populum istum? Et dixi : Ecce ego, mitte me. Et dixit : Vade, et dic populo huic : Auribus audietis, et non intelligetis ³⁵. » Sed divinus quidem Joannes de Unigenito ait : « Hæc autem dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo ³⁶. » Quinetiam sapientissimus Stephanus Judæos compellens dicebat : « Dura cervice et incurvatis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis ³⁷. » Nunquid manifestum est deum, a nobis utique agnoscere quid sit Pater, quid Filius, et quid Spiritus, distinctione hypostatica? verumtamen unitatis naturalis copula omnia utique sunt omnium, adventus, sermones, et participatio,

²⁶ Joan. xiv, 23. ²⁷ I Joan. iv, 13. ²⁸ I Cor. viii, 6. ²⁹ Joan. iv, 24. ³⁰ Judic. xvi, 20. ³¹ Joan. xii, 48. ³² Matth. xxviii, 20. ³³ Act. xvi, 7. ³⁴ Isa. vi, 4. ³⁵ ibid. 8, 9. ³⁶ Joan. xii, 41. ³⁷ Act. vii, 51.

operatio, et gloria, et quæcumque divinam ornant naturam. Sed oene me illud fugit.

B. Quidnam istud?

A. Audis enimvero, amice, sanctos prophetas clamantes : « Hæc dicit Dominus ; » nostros autem doctores, qui et ipsi testes oculati fuerunt, ac verbi ministri : « Hæc dicit Spiritus sanctus. » Scriptum est item : « Jejuantibus autem illis, et ministrantibus Domino, dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos ⁴⁰. » At si Patre minor est Spiritus, et ejus essentia posterior, diversus, alteraque revera natura præditus : nonne veterum sanctorum ministerium **643** præstat evangelico et apostolico, siquidem illi a Domino ac Deo traditos sermones nuntiarent : hi autem a Spiritu?

στολικῆς λειτουργίας, εἴπερ οἱ μὲν, τοὺς παρὰ Κυρίου καὶ Θεοῦ διηγγέλκασιν λόγους, οἱ δὲ, τοῦ Πνεύματος ;

B. Propemodum.

A. At cur demum condemnationis et mortis ministerium illud, hoc vero vitæ et justitiæ alicubi Paulus nuncupavit. scribens : « Si enim ministerio damnationis gloria est : multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria ⁴¹? » Et vero de seipso, et cæteris apostolis : « Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litteræ, sed Spiritus. Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat ⁴². » Nonne cuivis hinc vel facillime patebit, priscos illos et a Deo traditos sermones, veteribus condemnationi fuisse, et ad extremum malorum deduxisse, nunc autem sermones Spiritus justitiam et vivificare? Annon deum intelligis quorsum tandem nobis tendat oratio?

B. Etiam. Multum enim verendum est ne aliquid etiam præstantius de Spiritu quam de Deo Patre ac Filio sentiamus : sed, si placet, patere hæc, quæso, ita se recte habere, ac dici. Cum autem Deum et ex Deo secundum naturam Spiritum dicamus, utrum debeat proprietatibus, non relatione ad Deum, sed velut in propria natura, ipsa excellentia renatur, diligenter expendamus.

A. Nequaquam inde evinces, amice, si relatione ad Deum perinde atque nos, Spiritum ornatum concipias, nec in sua natura veræ deitatis pulchritudine ditatum, quemadmodum nempe et Filius, qui ad Patrem dicebat : « Omnia mea tua sunt, et tua mea sunt, et clarificatus sum in eis ⁴³. » Quod enim habitudine non naturali ornatur, alienam utique gloriam in se suscipit. Cum autem sui ipsius nihil sit particeps, sed istud fiat relatione ad alterum : omnino necesse est id quod participat diversæ naturæ esse ab eo quod participatur.

B. Necesse est.

A. At quis, amabo te, de Dei ac Patris sub-

τῆ πρὸς ἐνότητα φυσικὴν, πάντα δὴ πάντων, παρουσία τε, καὶ λόγοι, καὶ μέθεξις, ἐνέργειά τε καὶ δόξα, καὶ ὅσα τὴν θεϊὰν κατακαλλύει φύσιν· ἀλλὰ με μικροῦ καὶ τόδε διάβρα.

B. Τὸ τί δή;

A. Ἀνακαραγῶτων μὲν γὰρ ἑπαύτως, ὡ τῶν, τῶν ἁγίων προφητῶν· « Τάδε λέγει Κύριος· » Μυσταγωγῶν δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ αὐτόπται γεγονάσι καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Γέγραπται δὲ αὐ· « Νηστεύοντων δὲ αὐτῶν, καὶ λειτουργούντων ἐπὶ Κυρίῳ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. » Ἄλλ' εἴπερ ἔχει τὸ μίον ὡς πρὸς θεὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ κατόπιν ἔρχεται τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὴν ἑκφυλον ἐπαρότητα παποῦδος, ἐτεροφυῆς τε ὑπαρχον ἀληθῶς· ἄρ' οὐκ ἐν ἀμεινσί τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων ἢ διακονία λοιπὸν τῆς εὐαγγελικῆς τε καὶ ἀπο-

B. Κινδυνεύσει.

A. Καίτοι, τί δήποτε καταχρίσεως μὲν καὶ θανάτου διακονίαν ἐκείνην, ταυτηνὴ δὲ, ζωῆς καὶ δικαιοσύνης κατωνόμαξέ πη γράφων ὁ Παῦλος· « Εἰ γὰρ τῆ διακονίᾳ τῆς καταχρίσεως δόξα, πολλῶ μᾶλλον περισσεύσει ἢ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ ; » Ἐαυτοῦ γε μὴν περὶ καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, « Ὅς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. » Ἄρ' οὐ παντί τῳ καταφανῆς κἀντεῦθεν ἀν γένοιτο, καὶ λίαν ἀκονίτι, ὡς εἰ μὲν ἀνωθέν τε καὶ παρὰ Θεοῦ λόγοι κατέκρινον τοὺς ἀρχαιοτέρους, καὶ εἰς αὐτὸ που τὸ λοιπὸν κατεχόμεζον τῶν κακῶν, δικαιοῦσι δὲ νυνὶ καὶ ζωοποιούσιν οἱ Πνεύματος ; Ἡ οὐκ αἰσθάνη λοιπὸν, ὅποι ποτὲ ἡμῖν διεκπαύουσιν οἱ λόγοι ;

B. Ναί· πολὺ γὰρ τὸ δέος, μὴ ἄρα τι καὶ ἀμεινον περὶ τοῦ Πνεύματος, ἢ περὶ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, φοβᾶζωμεν· ἀλλ' εἴτοι δοκεῖ, ταυτὶ μὲν, ὡ τῶν, ὡδέ τε ἔχειν ἕα καὶ εἰρησθαι καλῶς. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸν τε καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμά φαμεν, εἰ τοῖς τῆς θεότητος ἰδιώμασιν, οὐ σχέσει τῆ πρὸς Θεόν ; ἀλλ' ὡς ἐν ἑῷ φύσει κατέδοι τις ἀν ἐκπρεπῆς αὐτὸ, πολυπραγμανοῦμεν ἡμεῖς.

A. Οὐ γὰρ, ὡ φιλότης, καταβαλεῖς αὐτόθεν, σχέσει τῆ πρὸς Θεόν, καθ' ἣν περ ἀν καὶ ἡμεῖς αὐτοί, τὸ Πνεῦμα νοῶν ἐξωρατισμένων, καὶ οὐχ ὡς ἐν ἑῷ φύσει καταπλοουτὸν τὸ τῆς ἀληθοῦς θεότητος κάλλος· καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Υἱός, ὃς ἔφη πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Τὸ γὰρ τοι σχέσει τῆ μὴ κατὰ φύσιν τιμώμενον, ὀθνεῖαν που πάντως εἰσοικίζεται δόξαν. Ἐπειδὴ δὲ, ἑαυτοῦ μὲν οὐκ ἀν τι μεταλάχοι ποτὲ, πάθοι δ' ἀν αὐτὸ τῆ πρὸς ἕτερον σχέσει, τὸ μετέχον τοῦ μετεχομένου πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ ἐτεροφυῆς εἶναι λέγειν.

B. Ἀνάγκη.

A. Εἴτα τίς ἐξήσει ποτ' ἀν, εἰπέ υοι, τῆς οὐσίας

⁴⁰ Act. xiii, 2. ⁴¹ II Cor. iii, 9. ⁴² ibid. 6. ⁴³ Joan. xvii, 10.

τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἐν αὐτῇ τε καὶ ἐξ αὐτῆς ἄγιον Πνεῦμα; Ἄρ' οὐκ εἰς λήξιν παντὸς ἂν τοι θρᾶσούς; κἂν εἰ μόνον τις ἔλοι ταυτὶ κατὰ νοῦν; Μόνους γὰρ ὡδὲ χρῆναι φρονεῖν οἰθηθῆν ἂν ἔγωγε, τοὺς λόγιόμοῦ καὶ φρονῆς τῆς ἀρίστης ἐλισθηκότας. Ἄλλὰ φέρε, λέγωμεν τὰ Θεοῦ καὶ Πνεύματος.

B. Λέγωμεν.

A. Φράζε δὴ οὖν, τίς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ἢ τοῦ Θεοῦ δόξα, καὶ τῆς φυσικῆς; ἐνεργείας ἢ δυνάμεις;

B. Θεοῦ μὲν δόξαν εἶναι φημι, τὸ παντὸς γενητοῦ φύσιν τε καὶ μέτρον ὑπερανίστασθαι, καὶ ὑπάρχειν οὐκ ἐκτισμένως· ἐνεργεῖαν δὲ φυσικῆν, τὸ δημιουργεῖν ἐξ οὐκ ὄντων δύνασθαι, καὶ καλεῖν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, τὸ συνέχειν εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα καλῶς, τὸ ζωοποιεῖν, τὸ ἀγιάζειν, τὸ κατὰ τοφουὺν εἶ μάλα τὰ σφίλας δεκτικά.

A. Ἐκθαθαυσιτέον δὴ οὖν, εἰ δοκεῖ, τὸν περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λόγον. Εἰδέεον γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρως, ἢ οὕτως, οἱ ψυχρά τε καὶ μειρακιώδη περὶ αὐτοῦ δοξάζοντες, ὡς ἥμιστα μὲν ἐν μείσιν εἶη ἂν, ἢ ἐν οἷς ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς ἰσοστατοῦν δὲ μᾶλλον ὀυσιωδῶς αὐτῷ, καὶ ἰσοσθενῆς κατ' ἐνεργεῖαν, ἐκ παντὸς ἂν ἡμῖν παραδειχθεῖη τρόπου.

B. Ἴθι δὴ οὖν εἰς τοῦτο γεννικῶς, Θεῷ πίσυνος λέγοντι: « Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. »

A. Οὐκοῦν (ἐρήσομαι γὰρ), τὸ θεοποιεῖν δύνασθαι τοὺς οὐκ ὄντας θεούς, ἄρα ἂν πρέποι γεννητῆ καὶ πεπονημένη φύσει;

B. Οὐκ ἔγωγε φαίην ἂν. Οὐ γάρ τοι τὸ μεῖον εἰς γε τὸ οὕτως ὑπερέτερον ἀνακομισεῖν ἂν.

A. Ὁρθῶς ἔφησ'· καὶ πρὸς γε δὴ τούτω κάκεινο περιελθεῖν τῆς σῆς ἂν εἶη παγκάλης φρονῆς. Εἰ γὰρ ἢ κτίσματος μέθεξις θεοποιεῖν οἶδε τὸ γενητὸν, πῶς οὐκ ἂν εἶη καὶ τὸ ἐμπαλεῖν ἀληθῆς; ζῆμοιο γὰρ μᾶλλον, ἢ περ ὀνίησιν ἀληθῶς, τὸ, Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν μεταλαχεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἂν νοοῖτο ποτε θεοποιῆς ἢ κτίσις, ἀνήρθω δὲ μόνω τὸ χρῆμα Θεῷ, ταῖς τῶν ἀγίων ἐνιέντι ψυχῆς, τῆς ιδιότητος; τὴν διὰ Πνεύματος μέθεξις, δι' οὐ καὶ σύμμορφοι γαγονότες τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ, θεοὶ κατ' αὐτὸν καὶ υἱοὶ κεκλήμεθα Θεοῦ. « Ὅτι γὰρ ἐσμεν υἱοὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον· Ἄβδᾶ, ὁ Πατήρ. » Εἴπερ οὖν ἐστὶ μεῖζόν τε καὶ ἄμεινον, ἢ κατὰ κτίσματος φύσιν, τὸ θεοποιεῖν δύνασθαι δι' ἑαυτοῦ, τίς τοῖς γαγονόσιν ἐγκαταριθμήσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, εἰ γε νοῦν ἔχει μὴ κατεφθαρμένον, ἢ πῶς ἂν λέγοιτο γενητὸν τὸ Θεοῦς ἀποτελοῦν;

B. Οὐχ ὀρθῶ.

A. Τὸ δὲ τῆς δουλείας ὀνομάζεσθαι καὶ χρῆμα παρῆκοιτο ἂν, ὡς Ἐρμῆα, καὶ μάλα εἰκότως, κτιστῆ καὶ πεπονημένη φύσει, Θεοῦ δὲ δὴ πάντως ἀφυστήξει μακρῶν.

A stantia sanctum qui ex ipsa et in ipsa est Spiritum deiciet? Nunquid summum audacitæ caccitiam ille tetigerit, qui vel in animum isthæc induxerit? Sic enim sentire ego solus eam arbitror, qui de recta ratione ac mente planè ceciderunt. Sed age, dicamus quæ ad Deum ac Spiritum pertinent.

B. Dicamós.

A. Dic ergo, quænam a nobis intelligatur Dæi gloria, 644 et naturalis operationis vis ac potestas?

B. Dei quidém gloriam esse dico, supra omnis rei creatæ naturam et conditionem elatum, et increatum essè. Operationem autem naturalem, a nihilo posse producere, et vocare res non existentes tanquam existant, ea quæ sunt in sua natura rectè continere, vivificare, sanctificare, sapientiam idèrè illis quæ ipsam capere quælibet.

A. Expendendum est ergo id quod de sancto Spiritu dicitur. Non enim aliter agnoscent qui tam frigide ac pueriliter de illo sentiant, ipsum nequaquam inferiorem esse Filio, qui in forma et æqualitate est Dæi ac Patris; imo vero ei substantialiter æqualem, et parem esse virtute et efficacia, omni ratione nos demonstrabimus.

B. Perge itaque isthuc magno animo, Deo confusus dicenti: « Aperi os tuum, et implebo illud ». »

A. Cedo itaque, deificare posse eos qui dñi non sunt, nunquid genitæ et factæ naturæ convenit?

B. Non dixerim sanè. Quod enim minus est, ad eam sublimitatem aliud nequaquam evexerit.

A. Rectè dixisti. Porro illud quoque considerare, iuxta est sapientiæ. Si enim creaturæ participatio deificare potest rem creatam, quomodo non etiam verum erit id quod e converso? Lædit enim potius quam juvat revera, Dei secundum naturam esse participom. Sed nunquam concipietur creatura deifica: verum id soli Deo tribuendum est, qui sanctorum animabus immitit suæ proprietatis illam per Spiritum participationem, per quem etiam conformes facti naturali Filio, dñi secundum ipsum et illis vocati sumus Dei. « Quoniam enim sumus Filii, ut scriptum est, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem: Abba, Pater ». Si ergo majus et præstantius est quam pro creaturæ natura, deificare posse per seipsum; quis, nisi corrupta mente, in rerum creatarum numero sanctam Spiritum collocabit, aut quomodo erratus dicetur is qui deos efficit?

B. Non vitios.

A. Servitutis vero nomen et res, Herminia, creatam et factam naturam, idque jurè merito, committabitur: a Deo autem longissime recedet.

⁶³ Psal. LXXIX, 14. ⁶⁴ Galat. IV, 6.

B. Utique. Verum enim est quod Deo cantatur : A
 « Quoniam omnia serviunt tibi ⁴². »

A. Quod igitur servitute servum exuere, et libertatis gloria illustrare **645** etiam ex seipso potest, servilis ipsum conditio prius relinquet, et naturæ erit supremæ ac liberæ. Sic enim et erga alias libertatem, proprium et insitum essentialiter sibi bonum, præstabit.

B. Equidem tibi recte dicenti facile assentior.

A. Clamet igitur beatus Paulus : « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu. Dominus autem Spiritus est ; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ⁴³. » Item : « Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, inquit, in quo clamamus : Abba, Pater ⁴⁴. » At filiationis gloriam utique libertas consequitur. Quocirca Dominus noster Jesus Christus sanctos apostolos donis supernaturalibus ornare cum statuisset, puta qui sancti et liberi Spiritus non multo post futuri erant participes, «micos jam tum et liberos vocabat. « Jam enim, inquit, non dicam vos servos : vos amici mei estis ⁴⁵. » Cum ergo Dominus Spiritus sit, et ubicunque est Spiritus Domini, ibi quærenda sit libertas, de natura igitur libera prodiisse, non autem inter creaturas collocatus, et in rerum factarum numero esse censebitur, is, per quem et in quo liberam gloriam creatura consequitur, servitutis dedecore pulso et declinato.

B. Sed dicent, opinor, Spiritum ministratorias vices implentem sanctis afferre ea quæ abs Deo sunt.

A. Existimabunt nimirum, ut videtur, libertatem inter ea quæ per ipsum ministrantur, unum aliquid esse magnum, et creatura majus. Servum enim est quodcumque productum est.

B. Existimabunt forsan.

A. Ipsum itaque quod ministrat, natura liberum non est, siquidem nihil sibi ministrat, sed gratiam potius ab alio acceptam in aliquos deportat. Cæterum id quod ministrat et medium est, nonne id ipsum censendum non est quod ministratur ?

B. Omnino.

A. Quomodo ergo Dominus Spiritus est, si libera gloria orbatus, servi utique et subditi conditionem non effugit ? Et, si quidem naturali gloria deitatis est præditus, non ministrat amplius : multum abest ; sed nobis **646** ipsis velut innatum bonum libertatem distribuit. Sin autem deitatis natura vere excidit, in servorum quidem et ministrorum numerum ascribetur : quod autem alienum est ministrabit, et dignis rem majorem quam in se capiat,

B. Πάνν μὲν οὖν. Ἀληθὲς γάρ που τὸ ὑμνούμενον πρὸς Θεόν, ὅτι τὰ σύμπαντα, δοῦλα σά.

A. Τὸ, δουλείας οὖν ἄρα τὸ δοῦλον ἀπογυμνοῦν, καὶ τοῖς τῆς ἐλευθερίας ἀύχημασι κατασεμνύνειν εἶδος, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ δυνάμενον, δουλοπρεπούς αὐτὸ προαποφοιτῆσαι μέτρου, καὶ φύσεως ἔσται τῆς ἀνωτάτω καὶ ἐλευθέρας. [Ἐνεργὸν γὰρ οὕτω καὶ εἰς ἑτέρας γένοιτ' ἂν ἰδίῳ τε καὶ προσπεφυκὸς οὐσιωδῶς ἀγαθοῦ, τῆς ἐλευθερίας.]

B. Συναινέσαιμ' ἂν ὀρθῶς λέγοντί σοι.

A. Ἀνακεκραγέτω τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος : « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπιζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Ὁ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦμά ἐστιν : **645** ὡς δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία. » Καὶ μὴ καὶ ἑτέρως : « Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας, φησὶν, ἐν ᾧ κρίζομεν, Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. » Τῇ δὲ τῆς υἰότητος δόξῃ συμπαρομαρτήσασιν ἂν πάντως που καὶ τὸ ἐλεύθερον. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἐπειδὴ τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἀξιώμασιν ἔγνω τιμᾶν, ἅτε δὴ καὶ μετόχους οὐκ εἰς μακρὰν ἐσομένους τοῦ ἁγίου τε καὶ ἐλευθέρου Πνεύματος, φίλους τε ἦδη καὶ ἐλευθέρους ἐκάλει. « Οὐκ ἔτι γὰρ, ἔφασκε, λέγω ὑμᾶς δούλους : ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε. » Ὅτε τοίνυν ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι, καὶ ἔνθαπερ ἂν ἦ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ζητητέον ἐκεῖ τὴν ἐλευθερίαν, φύσεως ἄρα τῆς ἐλευθέρας ἐκπεφυκὸς, καὶ οὐχὶ τῇ κτίσει συντεταγμένον καὶ τοῖς γενητοῖς ἐναριθμῖον νοοῖτ' ἂν ὑπάρχειν τὸ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὴν ἐλευθερίαν ἡ κτίσις ἀποκερδαίνει δόξαν, τὸ ἐκ τῆς δουλείας αἴσχος διωθουμένη τε καὶ διαδιδρασκούσα.

B. Ἀλλ', οἶμαί που, φαίεν ἂν ὅτι διακοιτικὴν ὑπουργίαν ἀποτελοῦν διακομίζει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἁγίοις τὰ παρὰ Θεοῦ.

A. Λογιούνται δὴ οὖν, κατὰ γε τὸ εἶδος, τῶν δι' αὐτοῦ διακονομένων ἐν εἶναι τι τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μέγα καὶ ὑπὲρ κτίσιν ἀξίωμα : δοῦλον γὰρ, εἴ τι παρῆχται πρὸς γένεσιν.

B. Λογιούνται τυχόν.

A. Αὐτὸ τοιγαροῦν τὸ διακονοῦν οὐκ ἐλεύθερον φυσικῶς, εἴπερ ἑαυτῷ διακονεῖ μὲν οὐδὲν, διαπορθμεύει δὲ μᾶλλον εἰς τινὰς τὴν παρ' ἑτέρου του χάριν : ἢ οὐκ ἀνάγκη τὸ διακονοῦν τε καὶ μέσον, οὐκ αὐτὸ τὸ χρῆμα νοεῖσθαι τὸ διακονούμενον ;

B. Ἀνάγκη.

A. Πῶς οὖν ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν, εἴ τις [γρ. εἰ τῆς] ἐλευθέρας δόξης τητῶμενον, τὸ δοῦλον που πάντως καὶ ὑπὸ ζυγῶν οὐ διέδρα μέτρον ; Καὶ εἰ μὲν ἔστιν ἐν δόξῃ θεότητος φυσικῆ, διακονεῖ μὲν οὐκ ἔτι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διανέμει δὲ μᾶλλον καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, ὡς ἐμφυτον ἀγαθὸν τὴν ἐλευθερίαν. Εἰ δὲ τοῦ κατὰ φύσιν εἶναι Θεὸς παρῶλισθεν ἀληθῶς, γεγράφεται μὲν ἐν διακόνους καὶ ὑπουργοὺς : διακονῆσαι δὲ τὸ ἀλλότριον, καὶ διακομίσαι τοῖς ἀξίοις τὸ

⁴² Psal. cxviii, 91. ⁴³ II Cor. iii, 17. 18. ⁴⁴ Rom. viii, 15. ⁴⁵ Joan. xv, 14, 15.

μείζον ἢ καθ' ἑαυτό. Παραχωρήσει γάρ, οἶμαι, τοῖς ἄλλοις ἐκ Θεοῦ τὸ νικᾶν. Ἀμείνους οὖν ἤδη λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆ ὑπὲρ τοῦτο καταχρυσούμενοι δόξῃ. Ἡ οὐκ ἄριστά σοι ταυτὶ δὴ φάναι δοκῶ, κὰν εἰ πλείστην ὄσση τὴν ἀποπληξίαν ἡμῖν ἀβρωστοίην ἂν οἱ λόγοι;

B. Καὶ μάλα.

A. Ἵμεν δὲ καὶ δι' ἐννοιῶν ἐτέρων ἰχνηλατοῦντες τὸ ἀληθές. Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, εἴπη τινὰς ἐλοιντο τῶν ἐπιτηδείων, ἤγουν τῶν ἐξ αἱματός τε καὶ γένους, τῆ σφῶν αὐτῶν κατακαλλύνειν τιμῆ, καὶ τῆ βασιλίδι στεφανοῦν εὐκλεία, τίνα δὴ τρόπον ὡς ἄριστά τε καὶ ἐπεικτέστατα ταυτὶ δρῶν ἂν;

B. Ταῖς ἀνωτάτω που πάντως τιμαῖς ὑπεραίρωντες.

A. Τὴν οὖν βασιλίδι τιμὴν τε καὶ δόξαν, ὑφ' ἧς, στεφανούμενος ἑαυτοῦ τε καὶ ἐτέρων ὑπερφέροι' ἂν τις, πόττερα λογικῆ' τοῦ τετιμημένου κρείττονα καὶ προφεροστέραν, ἤγουν ἐν ἰσῷ τυχὸν ἢ ἐν μέοισιν;

B. Ἀμείνω δηλονότι καὶ προφεροστέραν· καταφαιδρύνει γάρ οὕτω τὸ τιμώμενον. Οὐ γάρ τοι τὸ τῆς τινας δόξης ἡττώμενον καὶ κατόπιν ἰδὼν, εἰ προσγένοντο πῶς αὐτῷ, λαμπρότερον ἀποφανεῖ, κατακομίσει δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἀσχιον.

A. Εὖ λέγεις· ὧδε γὰρ ἔχει τὸ χρῆμα, καὶ ὀρθῶς διανοῆ. Οὐκοῦν εἴπερ ἔστιν οὐκ ἐν φύσει τε καὶ δόξῃ τῆ κατ' ἀλήθειαν ἐλευθέρῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διακονεῖ δὲ μᾶλλον ὑπουργικῶς τὴν παρ' ἐτέρου του χάριν, πῶς εἰς βασιλεία κέχρισται, χρίσμα λαβὼν τὸ Πνεῦμα Χριστός; « Ἰησοῦν γάρ, φησί, τὸν ἀπὸ Ναζαρετ, ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ. » Γράφει δὲ ὧδε καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ σοφὸς Ἰωάννης· « Καὶ ὑμεῖς χρίσμα, ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. » Πάρα δὲ καὶ αὐτοῦ διαπυθέσθαι Χριστοῦ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς, ὧδε πη βοῶντος, καὶ τὴν ἐκ τοῦ κεχρίσθαι δόξαν διερμηνεύοντος· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ. » Τὸ δούλον, εἰπέ μοι, Πνεῦμα, ποιεῖ δεσπότην; Βασιλικὸν ἀξίωμα τὴν ἰδίαν ἔχει φύσιν, τὸ κατ' αὐτοὺς οὐκ ἐλεύθερον; Ἀπαγε τῆς δυσουβίας. Ἀτλητιῶ γάρ ἤδη πῶς τοῖς τῶν ἐναντίων ἐμέτοις περιτυχόν. Ἐδεῖ γάρ, ἴδει φρονοῦντας ὀρθῶς, τὸ ἐλεύθερόν τε καὶ βασιλικὸν τοῦ Πνεύματος ἀξίωμα κἀντεῦθεν ἰδεῖν. Περὶ μὲν γάρ τῶν ἐν πίστει δικαιοσύμων, ὁ μέγας ἡμῖν ἔφη Παῦλος· « Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαίων· τίς ὁ κατακρίνων; » Ἀνάψας δὲ μόνῃ τῇ θεῖα τε καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει τὸ δικαίων δύνασθαι τινὰς, καὶ ἀπολάκτους ἀποτελεῖν, τῆ τοῦ Πνεύματος φύσει τε καὶ δόξῃ τὸ χρῆμα προσνέμει. Γράφει γάρ πάλιν· « Καὶ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ· ἀλλ' ἀπελούσασθε, φησὶν, ἀλλ' ἡγιασθητε, ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

Afferet. Iis enim qui ex Deo sunt, palmam, ut reor, concedet. Jam ergo præstantiores nos ipsi etiam sumus Spiritu sancto, gloria præstantiore quam ipse, deaurati. Nonne hæc præclare explicata tibi videntur, licet plurimo stupore eorum dicta laborent?

B. Ita prorsus.

A. Pergamus porro, et aliis quoque rationibus veritatem indagemus. Terreni reges, si quos necessarios, aut consanguineos ac gentiles suos ornare velint, et regio honore coronare, quonam demum pacto hæc quam præclare et æquissime facient?

B. Si eos utique summis honoribus efferant.

A. Regium ergo bonorem et gloriam qua coronatus aliquis supra seipsum et alios tollatur, utrum eo cui honor iste defertur præstantiorem et excellentiorem putabis, aut æqualem forte vel inferiorem?

B. Superiorem utique et excellentiorem. Sic enim rem ornatam illustrat. Nam quod alicujus rei gloria minus ac deterius est, non eam illustriorem reddet, si ei accesserit, sed potius deteriorem.

A. Recte dicis. Ita enim se res habet, ac recte sentis. Itaque, si Spiritus sanctus natura et gloria vere libera præditus non est, sed potius gratiam ab alio acceptam ministratorio modo largitur, quomodo in regem unctus est Christus, unguentum Spiritum accipiens? « Jesum enim, inquit, a Nazareth unxit Deus Spiritu sancto ». Ita vero etiam ad nos scribit ipse sapiens Joannes: « Et vos unctionem quam accepistis ab eo, manet in vobis: et non necesse habetis ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus ». Licet autem ipsum quoque audire Christum per Psaltæ vocem clamantem in hunc modum, et gloriam unctione susceptam explicantem: « Ego autem constitutus sum rex ab eo ». Servilis, amabo te, spiritus, num dominum constituit? Regium decus suamne habet naturam, si, ut illi volunt, liberum non sit? Apage tantam infamiam. Jam enim ferre nequeo adversariorum vomitum. Oportebat enim, oportebat, si recte saperent, liberam et regiam dignitatem vel hinc animadvertere. De his enim qui in fide justificantur, magnus ille nobis Paulus dixit: « Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? » Divinæ autem et supremæ naturæ justificandi nonnullos potestatem tribuens, et electos perficiendi, Spiritus naturæ et gloriæ idipsum tribuit. Scribit enim rursus: « Et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri; sed abluti estis, inquit, sed sanctificati estis, justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri ».

⁴⁰ Act. i, 38.

⁴¹ Joan. ii, 27.

⁴² Psal. ii, 6.

⁴³ Rom. viii, 33.

⁴⁴ Ephes. ii, 3.

⁴⁵ I Cor. vi, 11.

(*) Corrupte pro λογιστ

B. An igitur et Deus justificat Spiritus eos qui peccaverunt?

A. Ita prorsus, amice. Deo enim soli convenit pravariatione et crimine solvere posse obnoxios, nec ulli rei alteri. Deum autem et ex Deo secundam naturam esse Spiritum multis jam ante demonstravimus, iterumque demonstraturus sum, nisi hac in re sim molestus.

B. Absit! Quod enim est utile, apud æquiores molesti nihil habet.

A. Dei ergo expertes et sanctorum sp̄s carentes, in mundo degunt, secundum Scripturas, qui creaturam præ Creatore et Opifice coluerint⁵⁵.

B. Ita res est.

A. Nunc autem cum agnoscaimus Deum, et cogniti simus a Deo, universi Patrem et Deum novimus per Filium in Spiritu. Et testis ipse Salvator noster, de seipso quidem dicens: « Oves meæ vocem meam audiunt, et sequuntur me: et ego vitam æternam do eis⁵⁶. Et cognosco meas, et cognoscunt me meæ⁵⁷. » De Spiritu vero sanctis discipulis: « Cum autem venerit Paraclotus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me⁵⁸. » Annon ergo manifeste Deus est is, qui cognitus est ut Deus, et in nobis habitat, non tantquam creatura et opus, et servituti nostræ obnoxius, sed liber secundum naturam, et ipsius veritatis Spiritus, imo ipsa, secundum unitatem cum Filio, veritas: « Spiritus enim est veritas, secundum Scripturas: veritas autem, Christus⁵⁹. »

B. Naturalis igitur illa cum Filio identitas, sufficiens nobis ad demonstrandum probandumque Spiritum esse Deum?

A. Ita plane, siquidem unus Dominus cum sit Filius, Dominus est Pater. **648** Cum enim sic concurrat, et in utroque sit et intelligatur sanctus Spiritus, rectam veritatis viam insistet, et a recto sensu nequitquam deerrabit animus credentium. Nam propter identitatem substantiæ Dominus et Deus Spiritus est, eoque nomine apud divinam Scripturam insignitur. Divinus etenim Isaias, de Israelitis: « Descendit Spiritus a Domino, inquit, et deduxit eos: sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ⁶⁰. » Magnus autem ille Moyses Dominum et Deum Spiritum cum agnosceret, alieubi sic inquit: « Dominus solus duxit illos, et non erat cum illis Deus alienus⁶¹. » Et alloquebatur quidem in cantico Israelitas: « Memor esto, ne obliviscaris, quantum exacerbaria Dominum Deum tuum in deserto⁶². » Significans autem rursus exacerbatum Dominum ac Deum, propheta in-

B. Ἄρ' οὖν ὡς Θεὸς δικαίῃ τὸ Πνεῦμα τοὺς ἡμαρτηκότας;

A. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ ἑταῖρε. Θεῷ γὰρ ἂν πρόκειται καὶ μόνῳ παραβάσεων τε καὶ γραφῆς ἀπολύειν δυνατόν· τοὺς ἐνισχημένους, ἐτέρῳ γε μὴν τῶν ὄντων οὐδενί. Θεὸς δὲ καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα δίδεσθαι μὲν ἤδη καὶ διὰ μακρῶν ἡμῖν λόγων, δευχθήσεται δὲ ἑαυθίς, εἰ μὴ τις εἴη ἐν γὰρ δὴ τούτῳ φορτικός.

B. Οὐκ ἂν γένοιτο. Τὸ γὰρ τοι βλέπον εἰς ἐνησιν, οὐδαμῶθεν ἂν ἔχοι τὸ λυπεῖν εἰδός, παρὰ γε τοῖς ἐπιεικιστέροις.

A. Ἄθεοι τοιγαροῦν καὶ ἄλιθος ἀγιοκρετωῦς τῶν μόνων διατελοῦσιν ἐν κόσμῳ, κατὰ τὰς Γραφάς, οἱ κτίσει λελατρευκότες παρὰ τὸν Ἐκτίστην καὶ Πατρὸς τήν.

B. Ὅδε ἔχει.

A. Νυνὶ δὲ γινόντες Θεὸν, καὶ ἐγνωσμένοι παρα Θεοῦ, τὸν τῶν ὄντων Πατέρα καὶ Θεὸν ἐγνωκάμεν δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. Καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, περὶ μὲν ἐκτουτοῦ λόγων· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι, καὶ γὰρ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον· καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκουσίν με τὰ ἐμὰ. » Περὶ δὲ γε τοῦ Πνεύματος, τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Ἄρ' οὖν οὐχὶ Θεὸς ἐναργῶς τὸ ὡς Θεὸς ἐγνωσμένον, καὶ ἐν ἡμῖν οἰκοῦν, οὐχ ὡς κτίσμα καὶ γενητὸν, καὶ δουλείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐνεχόμενον, ἀλλ' ὡς ἐλεύθερον κατὰ φύσιν, καὶ αὐτῆς ὑπάρχον τῆς ἀληθείας τὸ Πνεῦμα, μᾶλλον δὲ αὐτῆ καθ' ἑνωσιν τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν ἢ ἀλήθεια· « Τὸ γὰρ Πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὰς Γραφάς, ἀλήθεια δὲ, ὁ Χριστός. »

B. Ἡ πρὸς τὸν Υἱὸν οὖν ὄρα φυσικὴ ταυτότης, ὡς εἴη τὸ Πνεῦμα Θεός, ἀπόχρη πρὸς ἀπόδειξιν καὶ πληροφορίαν ἡμῖν;

A. Ναί, εἴπερ ἐνδὸς ἐντος Κυρίου τοῦ Υἱοῦ, Κύριός ἐστιν ὁ Πατὴρ. Συνεισθέοντος γὰρ οὕτω, καὶ ἐν ἀμφοῖν ἐντος τε καὶ νοουμένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατ' εὐθὺ τῆς ἀληθείας οἰχθήσεται, καὶ τῶν εἰς ὀρθότητα νοημάτων ἀμοιρήσειεν ἂν εὐτε ποῦ τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς. Διὰ γὰρ τοι τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, Κύριός τε καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστιν, οὕτω τε ὡνόμασται παρὰ τῇ θεοπνεύσῳ Γραφῇ. Ἦσαίς μὲν γὰρ ὁ θεοπίσιος, περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ· « Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, φησί, καὶ ὠδήγησεν αὐτούς· οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου, τοῦ ποιῆσαι σεαυτῷ ὄνομα δόξης. » Μωσῆς δὲ ὁ μέγας, Κύριόν τε καὶ Θεὸν τὸ Πνεῦμα εἰδὼς, ὡδὲ πῆ φησί· « Κύριος, μόνος ἦγεν αὐτούς, καὶ οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν Θεὸς ἄλλότριος. » Καὶ προσεφώνει μὲν ἐν ὄρῃ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Μνήσθητι, μὴ ἐπιλάβῃ ὅσα παρώξυνας Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Κατασημαίνων δὲ αὐτὸν παροξυνθέντα Κύριον καὶ Θεὸν ὁ προφήτης φησὶν·

⁵⁵ Ephes. 11, 12; Rom. 1, 25. ⁵⁶ Joan. x, 27. ⁵⁷ Ibid. 14. ⁵⁸ Joan. xv, 26. ⁵⁹ 1 Joan. v, 6. ⁶⁰ Isa. lxiii, 14. ⁶¹ Deut. xxxii, 12. ⁶² Deut. ix, 7.

« Οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτούς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν. Αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτούς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτούς, καὶ ὑψώσεν αὐτούς πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, αὐτοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρωξύνουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. » Ἄρ' οὐχὶ σαφῶς ἐν γε τουτοῖσι τὸ καταφοιτησάν τε καὶ ὀδηγοῦν τούτους λελυτρωμένους ἅγιον Πνεῦμα Κυρίουν τε καὶ Θεόν, οὐκ ἄλλότριον, ἀποκαλεῖ; Ἔϊτα πῶς ἂν εἴη λοιπὸν ἑτεροφυεὶς πρὸς Θεὸν τὸ μῆτε διωκισμὸν οὐσιωδῶς αὐτοῦ, μῆτε μὴν ἄλλότριον, ἀλλ' ἕσιον αὐτοῦ; Παραθῆγοντες δὲ, εἰπέ μοι, τὸ Πνεῦμά τινες, κατὰ τίνα δὴ τρόπον παροργίζουσι Θεόν; ἢ πῶς ἂν ἔχοιεν ἔχθρὰ φρονεῖν ἠρημένον, οἷς ἀντιφέρεσθαι τὸ Πνεῦμα δοκεῖ;

B. Φράσαις ἂν αὐτὰς· σὺν γὰρ ἤδη πῶς καὶ τοῦτο εἶπαι.

A. Οὐκοῦν φαίην ἂν ὅτι τῆ πρὸς Θεὸν ἐνώσει τὸ Πνεῦμα Θεός· γένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτο εὐθὺς ὅτι μάλιστα διαφανές, εἰ καὶ δι' ἐτέρων τις ἔλοιτο διαστειλεῖν ἐννοιῶν. Καὶ γοῦν, οὐ τόπω καὶ περιορισμοῖς, ποσότητι τε καὶ μέτροις ὑποκειμένου Θεοῦ (πρέποι γὰρ ἂν μᾶλλον τοῦτ' ἰσχυροῦς· ἄποσον γὰρ καὶ ἀπεριόριστον, καὶ ἀμέγεθες, καὶ οὐκ ἐν θέσει τῆ κατὰ τόπον νοεῖται τὸ Θεόν, ἐπεὶ περ ἐστὶν ἀσώματον πανταχῶς), καὶ αὐτὸ φανεῖται τὸ Πνεῦμα τοῖς τῆς θείας φύσεως ἐκπρεπέσι ἰδιώμασι, σὺν Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ἐν πάσιν εἶναι πεπιστευμένον. Ἐφη μὲν γὰρ ποῦ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν ὅ πάντα ἐν πατρὶ Θεός· « Μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. » Περιτιθεῖς δὲ τὸ χρέμα τῷ Υἱῷ, ἔγραφεν ἡμῖν ὁ Παῦλος· « Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. » Ἀναμελεῖται δὲ πρὸς Θεὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· Ἐὰν καταβῶ εἰς τὴν ἄβυσσον, παύει. » Οὐκοῦν εἰ τόπος οὐδεὶς ἐνθα μὴ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ πληροῦντος τὰ πάντα τοῦ Πνεύματος, Θεὸς ὁ πληρῶν, κατὰ τὸ ὑπὸ του καλῶς εἰρημύμενον, ὅτι « Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα, γυνῶσιν ἔχει φωνῆς » πῶς ἂν γένοιτο λοιπὸν ἀποπτὸν τε καὶ ἀσυμφανές, ὅτι τῆ πρὸς Θεὸν ἐνώσει φυσικῆ τὸ Πνεῦμα Θεός; Εἰ δὲ καὶ ἰσυνέχει τὰ πάντα, πῶς ἂν εἴη κτιστὸν ἢ γενητὸν, καίτοι τοῦ πάντα πᾶν εἶδος τε καὶ γένος οὐσίας, πεποιημένης δὲ δηλονότι, κατακλείοντος ὡσπερ ἐν λαυτῷ, καὶ ἕτερον ἐναργῶς παρὰ πάντα καταδεικνύοντος τὸ συνέχον αὐτὰ; Ὅ δὲ μὴ ἐστὶν ἐν πάσιν, ἀλλ' ἔξω τοῦ πάντα, φυσικῶς ὑπερκεῖσθαι που τὰ γενητὰ, καὶ τὴν τῶν παρ' αὐτοῦ πληρουμένων τε καὶ συνειλημμένων ὑπεραλείεται φύσιν. Θεὸς δὲ ἤδη τὸ ὑπὲρ κτίσιν· ἢ οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι;

B. Σύμφημι, πλην ἐροῦντα ἔσθι μοι πάλιν, ὡς εἴη τὸ Πνεῦμα κτιστὸν τε καὶ γενητὸν. Θεὸς γὰρ ποῦ φησι, προσπεφώνηκε τις τῶν ἀρχαιοτέρων· « Ἐγὼ εἰμι Κύριος στερεῶν βροντῆν, καὶ κτίζων πνεῦμα,

A quit : « Non legatus, neque angelus, sed ipse Dominus servavit eos, quod diligeret eos, et parceret eis. Ipse redemit eos et exaltavit eos omnibus diebus sæculi : ipsi autem increduli fuerunt, et exacerbarunt Spiritum sanctum ejus, et conversus est eis in inimicitiam ». Nunquid in his manifeste sanctum Spiritum, qui deducit ac in via dirigit redemptos, Dominum et Deum, non alienum nominat? At quo pacto demum alius a Deo erit is, qui neque substantialiter ab eo dissidet, neque porro alienus est ab eo, sed ejus proprius? Qui autem exacerbant, amabo te, Spiritum, quonam pacto Deum exacerbant? aut quomodo infensum illum habeant, quibus Spiritus adversari videtur?

B. Ipse dixeris. Jam enim etiam istud explicare tuæ sunt partes.

A. Dicam igitur, unitate cum Deo Spiritum esse Deum. Quod manifestissimum quoque mox fuerit, si aliud rationum iter insistere velis. Quippe cum loco et circumscriptionibus, quantitatique et mensuris Deus non sit obnoxius (hoc enim creaturis magis convenit : nam et quantitatis expertus est, et ambitus, et magnitudinis, nec in situ locorum intelligitur esse Deus, cum plane sit incorporeus), ipse quoque Spiritus naturæ divinæ proprietatibus conspicuus apparebit, cum Patre et Filio plenus omnia, et in omnibus esse creditus. Dixit enim alicubi per aliquem prophetam, ille qui est omnia in omnibus Deus : « Nonne caelum ac terram impleo? dicit Dominus ». Idipsum etiam Filio tribuam. **649** scripserit nobis Paulus : « Qui descendit, ipse est et qui ascendit supra omnes caelos, ut impleret omnia ». David quoque divinus ad Deum canit : « Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es : si descendero in infernum, ades ». Itaque, si locus nullus est ubi non sit Spiritus, et implente omnia Spiritu, Deus est qui implet, ut a quodam recte dictum est : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis ». quo pacto demum obscurum esse poterit, unitate cum Deo naturali Spiritum esse Deum? Sin autem omnia continet, quomodo creatus erit aut factus, cum illud, omnia, omnem speciem ac genus substantiæ, productæ nimirum, in seipso comprehendat, et aliud ab omnibus esse manifeste significet, id quod ea continet? Quod autem non est in omnibus, sed extra illud, omnia, naturaliter utique re-creatas excedet, et eorum quæ implentur et continentur ab ipso naturam transiit. At quod creaturam superat, Deus est. Nonne verum est quod dico?

B. Assentior; verumtamen scito rursus dicturos illum, creatum et factum esse Spiritum. Deus enim alicubi inquit, veterum quidam inclinavit : « Ego sum Dominus. firmans tonitruum, et creans spiritum

⁶⁶ Isa. LXIII, 9, 10. ⁶⁷ Jerem. XXIII, 24. ⁶⁸ Ephes. IV, 10. ⁶⁹ Psal. CXXXVIII, 7, 8. ⁷⁰ Sap. I, 7.

tum, et annuntians in homines Christum suum, factens mane et nebulam, et ascendens super excelsa terræ 77. »

A. Atqui, amice, sancti Spiritus majestati nihil officiet id quod modo allatum est, nisi si quis mente imbecilla et corrupta sit. Qui enim spiritus simpliciter et permiscue nominatur, non utique sanctum et divinum illum significaverit (alioqui dicerem non absurde prorsus in eam illos venisse blasphemiam), sed æquivoce dicitur, et de quamplurimis naturæ ratione inter se diversis. Spiritus enim est angelus, adeoque et hominis anima, et aeris motus. Ecce autem, prætermissa exacta et opportuna rei significatæ disquisitione, vanis ludificationibus afficere non verentur eum qui creaturam superat et creator est, unitate cum uno illo et naturali opifice? Propheta enim, imo vero per ipsum Deus, nequaquam ait se suum spiritum creare : **650** multum abest : neque enim rem ita esse nobis persuadebimus, sed cum præ nimia recordia putarent aliqui, se et alios vel invito cælo felicitatem assequi posse, et regios thronos occupare, clarumque imperium et sceptrum obtinere, potestatem illam sibi utique vindicat qui est super omnia Deus, suisque legibus ac nullo universam creaturam regi demonstrans, « Ego, inquit, sum Dominus firmans tonitruum ; » et ventorum vim creatis rebus immittens. Sic enim creo spiritum, et manifeste enuntio quem velim esse Christum, hoc est, quis in regnum ungetur sit, et imperium consecuturus : nec me invito, sed meo jussu diluculum et nebula conflatur, hoc est, nox, dies, lux et tenebræ. Cæterum dicant illi quidnam commune sit tonitruo et sancto Spiritui, quid item diluculo et nebula cum eo qui est ex Deo et in Deo : Nunquid manifestum est quod dico?

κοινὸν βροντῆ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, τί δὲ ὄρθρω καὶ ἀργῆς ὁ λόγος ;

B. Omnino. Rerum enim ante dictarum minus cohærens et diversa ratio absurditatem opinionis illorum arguet.

A. Jam vero quomodo factus esse concipiatur is, qui simul cum solo Creatore creat, quique in hoc vim et potestatem non aliunde ascitam neque adu-
 terinam habet, aut ab alio quodam acceptam, sed ex seipso, et propriam et naturalem? Spiritus enim divinus est, qui fecit me, inquit, quamvis sacra Litteræ asserant Deum pulverem accepisse de terra, ac manuum suarum opere hominem quodammodo ornasse, siquidem verax est qui dicit : « Manus tuæ fecerunt me, et plasnaverunt me 78. »

B. Utique verum istud est.

A. Quid vero, annon etiam postremis sæculi temporibus humanorum corporum restaurationem et resurrectionem, Spiritus vi et operatione fore credemus, et divinum nobis id prædicavit oraculum?

77 Amos iv, 13. 78 Job x, 8.

A καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ποιῶν ὄρθρω καὶ ὀμίχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὄψηλά τῆς γῆς. »

A. Καὶ μὴν, ὦ ἑταῖρε, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν κατατημῆνειεν ἂν οὐτε που τὸ παροισθὲν ἀρτίως, εἰ μὴ ἀδρανῆ τις ἔχοι καὶ παρεφθαρμένον τὸν νοῦν. Πνεῦμα γὰρ ὀνομασμένον ἀπλῶς καὶ ὀδιακριτως, οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως τὸ ἁγίον τε καὶ θεῖον κατασημῆνειεν ἂν· ἢ γὰρ ἂν ἔφην οὐκ ἀπίθανον κομιδῆ τὸν τῆς δυσφημίας αὐτοῖς ἐκπεποιθῆσθαι λόγον· ἀλλ' ὁμωνύμως ἐκφέρεται, καὶ κατὰ πλεστον ὄσων λόγῳ τῷ κατὰ φύσιν, εἰς ἀνομοιότητα διατετημῆνων. Πνεῦμα γὰρ ὁ ἄγγελος, καὶ μὴν καὶ ἀνθρώπου ψυχῆ, καὶ τὸ ἐγκόσμιόν τε καὶ ἀερῶδες κίνημα. Ἐἴτα τί, παρέντες τὸ λίαν ἐξακριβοῦν καὶ φιλοκρινεῖν εὐ μάλα κατὰ καιροῦς τὸ δηλοῦμενον, ἐώλοισ φανακισμοῖς καταλυπεῖν ἐγνώκασι τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν καὶ δημιουργὸν ἐνώσει τῆ πρός τὸν ἕνα καὶ φύσει δημιουργόν; Ὁ γὰρ τοι προφήτης, μάλλον δὲ δι' αὐτοῦ Θεοῦ, οὐχὶ τὸ ἴδιον ἔφη παρενεγκεῖν εἰς τὸ εἶναι Πνεῦμα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διακείσόμεθα γὰρ οὐχ ὧδε ἔχειν· οἰηθέντων δὲ τινων ἐκ πολλῆς ἄγαν ἡλιθιότητος, καὶ δίχα τῆς ἀνωθεν ψήφου, σφισι τε αὐτοῖς καὶ ἑτέροις δόνασθαι κατορθοῦν τὸ καὶ θρόνων ἐπιθέσθαι βασιλέων, ἀρχῆς τε περιφανοῦς καὶ σκήπτρων κατάρχειν, ἐκτυπῆ τὸ πάντως ἀνάπτει κράτος ὁ ὑπὲρ πάντα Θεός. καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσμοῖς καὶ νεύμασι τὴν σύμ-
 C πασαν κτίσιν, διοικουμένην ἐπιδεικνύς, « Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ Κύριος, στερεῶν βροντῆ, » ἀνιείς δὲ τοῖς ἐν κόσμῳ πνευματῶν φορὰς. Κτίζω γὰρ οὕτω τὸ πνεῦμα, καὶ σαφῆ ποιούμενος τὴν ἀνάρρησιν οὐπὲρ ἂν ἐλπίσθη εἶναι Χριστοῦ, τουτέστι, τοῦ πρός βασιλείαν καταχρισμένου, καὶ τὸ κρατεῖν λαγγάνοντος· οὐκ ἀνεθελήτως ἐμοί, ἐμοῖς δὲ προστάγμασιν ὄρθρος τε καὶ ὀμίχλη πράττεται, τουτέστι, νύξ, καὶ ἡμέρα, καὶ φῶς, καὶ ἀσότης. Ἐπεὶ λεγόντων ἐκείνοι, τί τὸ ὀμίχλη πρός τὸ ἐκ Θεοῦ τε καὶ ἐν Θεῷ. Ἀρ' οὐκ ἐν-

B. Ἔοικε. Τὸ γὰρ τῶν ὀνομασμένων ἀσύμφυτος καὶ ἀσύμφατος κομιδῆ, τῆς ἐκείνων δόξης καταψφιεῖται τὸ ἀκαλλές.

A. Πῶς δ' ἂν καὶ ἐτέρως κτίσμα τε γενητὸν ὑπάρχειν νοοῖτο, συνδημιουργοῦν τῷ μόνῳ Δημιουργῷ, καὶ τὴν ἐν γε τούτῳ δυνάμιν τε καὶ ἐξουσίαν, οὐκ ἔξωθεν ἐπακτὴν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἴδιαν καὶ φυσικῶς; Πνεῦμα γὰρ θεῖον, τὸ ποιῆσάν με, φησὶ· καίτοι τῶν ἱερῶν Γραμμάτων εἰληφέναι μὲν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς διίσχυριζομένων τὸν Θεόν, καὶ οἰανεὶ ταῖς διὰ χειρῶν αὐτουργίας ἐκτετιμηκός [ἤρ. ἐκτετιμηκός] τὸν ἀνθρώπον, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λέγων· « Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἐπλάσαν με. »

B. Καὶ μὴν τὸ χρημᾶ ἐστὶν ἀληθές.

A. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ τὸν, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀναπλασμένον, τὴν τε εἰς τὸ αὐτὸ εἶναι παραγωγὴν, οὐ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἔσσεσθαι τε διακείσόμεθα, καὶ θεός ἡμῖν προκαχρησιμώθηκε λόγος;

B. Πῶς ἔφησ :

A. Οὐκ ἀναδιώσονται τοὺς νεκροὺς, καὶ ἐγερέθη-
σονται τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις, λόγιον, οἶμαι που,
προφητικὸν ἀνακέραγέ τε καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν,
ἀναστοιχειούστος ἡμᾶς εἰς ζωὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος
Θεοῦ, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ;

B. Ναί, μεμνήσομαι γὰρ τοῦ μακαρίου βούοντος
Δαβὶδ, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐλισθόν εἰς
φθορὰν καὶ θάνατον ἀναγεγραφότος, καὶ τὸν ἐκ τῆς
ἀναστάσεως ἀνακαινισμῶν εὖ μάλα προδμνηχότος.
Ἔφη γὰρ ὡδε πρὸς Θεόν : Ἀποστρέψαντος δέ σου
τὸ πρόσωπον, παραχθήσονται : ἀντανεῖς τὸ πνεῦμα
αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπι-
στρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτι-
σθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. »

A. Ὁ τοῖνον ἀναπλασμός, καὶ ἡ τοῦ κατεφθαρμέ-
νου μεταδρομὴ πρὸς καινουργίαν τε καὶ ἀναμόρφω-
σιν, ἔργον ἂν γένοιτο, κατὰ γε τὸ εἶκος καὶ αὐτῶ
μοι δοκοῦν εὖ εἶχειν, τῆς αὐτῆς φύσεως τε καὶ ἐνερ-
γείας, ἥς ἂν φαίνοιτο καὶ τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀπορόρητως
πλαστουργηθέν.

B. Σύμφημι.

A. Πῶς οὖν ἄρα τὸ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ Θεὸς ἐνεργῶς
περὶ τὴν κτίσιν, καὶ τῶν ὄλων ὄραται δημιουργός,
γενητὸν ἂν εἴη καὶ ἐκτισμένον ; Ὡρα γὰρ ἤδη πως
ἡμᾶς εἰπεῖν ὡς, εἴπερ ὡδε εἶχειν ἐροῦσι τὸ χρῆμα,
κτιστὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν οὐχ ἐκόντας
ὁμολογήσουσι. Καὶ τί τὸ ἐνεσῦθεν ; Θεομισης δυσφη-
μία, παλιμφημοὶ δόξαι, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἠκούσης
ἀμαθίας ἐγκλήματα. Ἐρεῖ γὰρ, οἶμαι, τις τῆς ἀν-
δράσις πρεπούσης σοφοῖς εὐκοσμίας ἠφειδῆκώς, ἀπλοῦν
καὶ ἀσύνθετον κυρίως τε καὶ πρώτως τὸ Θεῖον, ὧ
τῶν, οὐκ ἐκ φύσεως καὶ ἐνεργείας ὡς παρ' αὐτὸ φυσ-
σικῶς ἐτέρας συνθεθεῖσθαι νοούμενον, ἀλλ' ἐν τι τὸ
σύμπαν ὑπάρχειν μεθ' ὧν οὐσαυδῶς ἔχει πεπιτετα-
μένον. Οὐκοῦν εἰ λέγοιτο κτιστὴν καὶ πεποιημένην
τὴν ἐνέργειαν εἶχειν, ἴδιαν οὖσαν αὐτοῦ, τούτεστι, τὸ
Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ που πάντως ἔσται κτιστὸν, ἐπεὶ μὴ
ἑτερόν τι παρ' αὐτὸ τὸ ἐνεργῆς αὐτοῦ. Ἄρ' οὐ στυ-
γητὸς καὶ ἀπαχθῆς ὁ λόγος, καὶ παλὺ διανενευκῶς
εἰς τὸ πεποιηθεῖσθαι ἁυσαυδῶς ;

B. Παντάσας μὲν οὖν.

A. Καθίκοιτο δ' ἂν καὶ εἰς ἐτέραν αὐτοῖς ἀστοπία
ἡ δόξα.

B. Ποῖαν δὴ τίνα φῆς ;

A. Κύριος τῶν δυνάμεων κατωνόμασται ὁ Θεός,
ἔστι δὲ που πάντως καὶ ἀληθὲς τὸ ὀμνούμενον.

B. Ἀληθές· πῶς γὰρ οὐ ;

A. Εἴ τι τοιγαροῦν τὴν ἀνωτάτω τε καὶ θείαν ὑπο-
κάθηται φύσιν, ἴδιαν μὲν οὐκ ἂν ἔχει δύναμιν· ἔρπει
δὲ ὡς παρ' ἀπὸ πηγῆς τοῦ Θεοῦ, κατὰ γε τὸ αὐτῶ μοι
δοκοῦν, ἐφ' ἔκαστου τῶν δυναμουμένων. ἡ δύναμις,
καθὰ περ ἀμέλει καὶ ἡ σοφία, καὶ τὰ ὧν ἔστι δοτήρ.
Ὁ γὰρ ἔστι κατὰ φύσιν ὁ πάντων Δεσπότης, μεθ-
εκτῶς ἔσται καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ πεποιημένα, ὥστε
καὶ ἀγαμαί τοι καλῶς εἰρημένον τό : Ἐ Τί γὰρ εἶχεις,
ὃ οὐκ ἔλαβες ; Ἐφαρμόσειε γὰρ ἂν, ὡς ἔοικεν, εἴ

A B. Quomodo dixisti ?

A. Nunquid mortuos ad vitam revocatum tri qui
in monumentis jacent, propheticum, ut reor, præ-
dicavit oraculum, et nos credimus, omnipotente
Deo nos ad vitam reducente per sanctum Spiritum ?

B. Ita est, memini enim beatum Davidem cla-
mare, et lapsum nostrum a peccato in corruptio-
nem et mortem describere, et renovationem ex
651 resurrectione utique præcinere. Deum enim
sic compellabat : « Avertente autem te faciem,
turbabuntur : auferes spiritum eorum, et deficient,
et in pulverem suum revertentur. Emittes Spiritum
tuum, et creabuntur, et renovabis faciem
terræ⁶⁵. »

A. Itaque renovatio illa, et corruptæ rei ad novi-
tatem et instaurationem reversio, opus fuerit, ut par
est, et recte ipse sentio, ejusdem virtutis ac naturæ
cujus esse videtur etiam illa res initio ineffabiliter
formata.

B. Assentior.

A. Quomodo igitur ille per quem et in quo Deus
circa creaturam operatur, et universi opifex vido-
tur, factus erit ac creatus ? Jam enim dicendum no-
bis erit quod, si rem ita esse contenderint, vel in-
vili confessuri sunt creatam esse Dei vim et opera-
tionem. Et quid tum inde ? Invisa Deo blasphemia,
opinionem infames, et extremæ inscitæ crimina.
Dicit enim, opinor, aliquis qui modestia sit prædi-
tus, simplex et incompositum proprie et primario
Numen esse, amice, non tanquam intelligatur ex
natura et operatione ab ipso diversa compositum,
sed unum quiddam prorsus cum illis quibuscum sub-
stantialiter se habet. Itaque si dicatur creatæ et
factam habere virtutem, quæ sit ejus propria, hoc
est, Spiritum, ipse etiam utique creatus erit, quan-
doquidem aliud non est ab ipso virtus ejus. Nonne
dictum horrendum et exosum istud est, et ad imple-
tatem vehementer vergit ?

B. Omnino.

A. Sed et in aliam quoque absurditatem eorum
sententia corruet.

B. Ecquam dicis ?

A. Dominus virtutum nuncupatus est Deus, et
sane verum est illud quod Psaltes canit.

B. Verum ; quis dubitat ?

A. Si quid ergo supremæ ac divinæ subjaceat na-
turæ, a se quidem virtutem non habet ; sed a Deo,
velut a fonte, ut existimo, in unumquodque eorum
quæ corroborantur, se virtus infundit, quemadmo-
dum nimirum et sapientia, et ea quorum est largi-
tor Deus. Nam quod secundum naturam est omnium
Dominus, id per participationem erunt etiam ab ipso
res creatæ, adeoque miror illud recte dictum : « Quid
enim habes quod non accepisti ? » Si quis enim

⁶⁵ Psal. ciii, 29, 30. ⁷⁰ I Cor. iv, 7.

sapienter expendere velit, non utique id nobis xelis hominibus, sed utique **652** creaturæ rationis accommodabit.

B. Quidnam ergo inde colligitur?

A. Canentem audio, et spirituales veluti lyram pulsantem beatum Davidem, clareque dicentem: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritus eius omnis virtus eorum ⁷¹. » Cædo itaque, id quod firmat cælos, et creaturarum tota virtus est, Deusne erit, an creatura?

B. Deum ego quidem dico, nec injuria. Non enim concesserim creaturis nequaquam opus esse Deo, sed ipsas sibi potius ea facere ac suppeditare posse per quæ servari et recto in statu manere queant, cum naturaliter in corruptionem cadant.

A. Firmat igitur Spiritus cælos, non creatæ et factæ substantiæ participationem ipsis indens, sed tanquam Dei virtutem, suam largiens. Quod enim res continet, et in recto statu firmat id quod natura sua corruptio est obnoxium, et in nihilum reverti potest, substantiam utique declarat esse illam quæ hoc universum moderatur. Unde Paulus ille dignus, quænam sit Dei natura, ex rebus factis, quoad eius est, nos eam imaginari et concipere suadet, dicens: « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas: ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanescerunt in cogitationibus suis ⁷². » Itaque divinæ naturæ pulchritudinem clarius nobis veluti proferet sempiterna eius virtus. Et firmat Spiritus cælos, non tanquam una creaturarum in subsidium a quodam assumpta (vercordis enim est istud sentire aut dicere), sed tanquam proprius Spiritus omnia creatantis ac robentis Dei; aut si ne ita rem quidem esse dicent, respondeant ipsi, et causam nobis indicent, propter quam universitatis Opifex præclarum statum creaturis et concinnum ordinem per sancti Spiritus participationem indit ac largitur. Firmat enim cælos, quibus si ut in firmo statu manerent creati solus sufficisset, non utique necessarium fuisset per Spiritum sanctum eos firmari. Atqui si paulo accuratius expendere velimus, hoc verum non esse comparietur. Itaque laudabitur contrarium.

B. Recte dixisti: **653** sed cur dicimus naturam et ortum hominis in perfectionem tunc sane vix sibi convenientem esse deductum, cum per Spiritum divinum in se accepit effugium?

A. Certe obscurum istud non est, si naturæ la-

⁷¹ Psal. xxxii, 6. ⁷² Rom. i, 20, 21.

(1) Desunt hic aliquot vocabula quæ desuisse non videntur in codice quo usus est Oecolampadius.

τις ελοίτο φιλοσοφῆν, οὐχ ἡμῖν γε μόνοις τοῖς ἐπιτῆς αὐτό, μάλλον δὲ ἀπάσῃ τῇ κτίσει

B. Τί οὖν ἄρα τὸ ἐνευθεν ἡμῖν συναγόμενον;

A. Ἀναμελῶδουτος ἀκούω, καὶ πνευματικῆν ὄσπερ τινὰ διακρούοντος λύραν, τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, λέγοντός τε σαφῶς· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστρατώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ σπύματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ἠράξε δὴ οὖν, τὸ στερεοῦν οὐρανοῦς, καὶ ἡ πᾶσα τῶν ὕμων δύναμις, θεὸς ἂν εἴη μάλλον, ἢ κτίσις;

B. Θεὸν ἐγωγέ φημι, καὶ μάλα εἰκότως . . . (1) τὰ μηδαμῆ δεῖσθαι Θεοῦ, κατορθοῦν δὲ μάλλον ἑαυτοῦς, καὶ ἐκπορίζειν δύνασθαι τὰ εἰ ὦν ἂν ἔχοι τὸ σῶζεσθαι καὶ συνεστᾶναι καλῶς, καίτοι διαπίπτουσα φυσικῶς εἰς φθορᾶν.

A. Πτεροὶ τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα τοὺς οὐρανοὺς, οὐ χτιστῆς καὶ πεποιημένης οὐσίας τὴν μέθεξιν ἐμποιοῦν αὐτοῦς, ἀλλ' ὡς ἐνεργεῖαν Θεοῦ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δωρούμενον. Τὸ γὰρ τοι συνέχον τὰ θνητά καλῶς, καὶ στερεοῦν εἰς διαμῶνῃν τὸ καταφθεῖρεσθαι πεφυκτός, οἰκοθὲν τε νοσοῦν τὴν εἰς τὸ μηδὲν ἀναδρομῆν, παραδεικτικὸν ἂν εἴη τῆς τότε τὸ πᾶν ἡνιοχοῦσας οὐσίας. Καὶ γοῦν ὁ θεοσέλιος Παῦλος, ἦτις ποτὲ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ φῶς, ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων μετρικῶς διαφαντάζεσθαι καὶ ἐνοεῖν ἡμᾶς ἀναπεῖθαι, λέγων· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἡ τε ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοῦς ἀναπολαγήτους, διότι γινάσκοντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. ἡ ἡχαρίστησαν, ἀλλ' ἑμαυαυθῶθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν. ἠ Ἐξοίσει δὴ οὖν τὸ τῆς θείας φύσεως κάλλος εἰς ὅσιν ὥσπερ ἐμφανεστέρων, ἡ ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις. Καὶ στερεοὶ τὸ Πνεῦμα τοὺς οὐρανοὺς, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων ὑπὸ τοῦ παραληφθὲν εἰς ἐπικουρίαν ἀποπληξία γὰρ τοῦτο φρονεῖν ἢ λέγειν· ἀλλ' ὡς ἴδιον ὑπάρχον Πνεῦμα τοῦ τὰ πάντα δημιουργοῦντός τε καὶ δυναμοῦντος Θεοῦ· ἢ εἴπερ οὐχ ὡς ἔχειν ἐρῶσιν, ἀποκρινάσθων αὐτοῖ, καὶ παραδεικνύτων ἡμῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ πάντων δημιουργός τὸ ἐν καλῶς κείσθαι τοῖς κτίσμασι, καὶ τὸ τελειῶς ἔχειν εἰς εὐκοσμίαν, διὰ τοῦ μεταλαξεῖν ἀγίου Πνεύματος ἐκμηχανᾶται καὶ δίδωσι. Δυναμοὶ γὰρ οὐρανοῦς, οἷς εἴπερ ἀπέχρη τὸ ἐκτίσθαι μόνων πρὸς τὸ ἐρηρεῖσθαι καλῶς, οὐχ ἀναγκαῖα που πάντως ἢ διὰ τοῦ Πνεύματος πῆξις. Ἀλλὰ μὴν τοῦτα οὐκ ἀληθῶς ἐκδείξεον ἂν ἢ ἐπ' αὐτῶ βάσανος, ἢ περ ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν· οὐκοῦν εὐδοκίμησει τὸ ἐμπαλιν.

B. Ὁρθῶς εἶπες· τὸ δ' ἂν τὴν ἀνθρώπου φύσιν τε καὶ γένεσιν, οὐκ εἰς τελειότητα τότε δὴ μόλις τὴν αὐτῆς προπρωδασάτην ἀνήχθαι φαμεν, ἦνίκα διὰ τοῦ Πνεύματος τὸ θεῖον ἐφ' ἑαυτῆς πεπλοῦτηκεν ἐξεικόνισμα;

A. Καὶ μὴν τοῦτό γέ ἐστὶν οὐκ ἀσυμφανές, εἰ τῶν

γε τῆς φύσεως δίσσθον, καὶ τὸν εἰς τὸ εὖ εἶναι μετα-
 πλασμὸν διενθυμοῦτό τις. Διανενευκότες γὰρ τοῦ
 ζώου πρὸς τὸ πλημμελές, καὶ τὴν εἰσποίητον ἀμαρ-
 τίαν ἐκ τῆς εἰσάπαν φιλοσαρκίας ἡβρώσθηκότες, τὸ
 πρὸς θεῖαν εἰκόνα διαμορφοῦν αὐτὸ, καὶ σημάτρου
 δίκην ἀποβρῆτως ἐνθεμιέμενον, ἀπενεοσφίζετο Πνεῦ-
 μα, φθαρτὸν τε οὕτω καὶ ἀκαλλές (καὶ τί γὰρ οὐχί
 τῶν ἐκτόπων;) συνειλφὸς ἀναπέφανται; Ἐπειδὴ δὲ ὁ
 τῶν ὄλων γενεσιουργὸς ἀναχομιζέιν ἤθελεν εἰς ἐδραϊ-
 τητά τε καὶ εὐκοσμίαν τὴν ἐν ἀρχαῖς τὸ διολισθησάν
 εἰς φθοράν, παράστημόν τε καὶ ἀκαλλές διὰ τὴν εἰσ-
 ποίητον γεγόνος ἀμαρτίαν, ἐνήκεν αὐθις ἐν τῷ τὸ
 ἀποφοιτῆσάν ποτε θεῖόν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μετα-
 στοιχειοῦν εὖ μάλια πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον εἰκόνα, καὶ
 πεφυκὸς καὶ θυνάμενον διὰ τοῦ πρὸς ἰδίαν ἡμᾶς με-
 ταρρυθμιζέιν ἐμφέρειαν. Τὸ τοῖνον συνέχον εἰς τὸ εὖ
 εἶναι τὸ ποιηθὲν, καὶ κατακαλλύνειν εἰδὸς σχέσει τῇ
 πρὸς αὐτὸ, καὶ διαμορφοῦν τὸ ζῶον εἰς ὁμοίωσιν Θεοῦ,
 κατόπιν εἶναι διακείσόμεθα τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ διὰ
 τῆς εἰς ἐκφυλον ἐτερότητα διακοπῆς, διοικοῦμεν αὐτοῦ
 τὸ διαπρέπειν ἐν τελειότητι τῇ ἐκαστῷ πρᾶπτωδεστά-
 τη, τοῖς παρ' αὐτοῦ χτισμασι δωρούμενον; ἢ ἰσοφύε-
 τε καὶ ὁμοούσιον εἶναι λέγοντες αὐτῷ, τὸ ἐξ αὐτοῦ
 τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν, ὀλοκλήρῳ τῇ δημιουργίᾳ
 τιμῆσομεν, καὶ ὅλην ὡσπερ αὐτῷ τὴν ἐπὶ τοῖς γεγο-
 νόσιν ἐνέργειαν ἀναθήσομεν, ἐκτετελειωμένην δι' Ἰουῖ
 ἐν Πνεύματι;

B. Ὅρθως εἰρησθαὶ ταυτὲ φαίην ἄν ὅτι μάλιστ' ἄγε,

A. Ὅτι δὲ δι' Ἰουῖ ἐν Πνεύματι πάντα διὰ πάντων,
 καὶ μὴν καὶ ἐν πᾶσι τὸ ἐνεργές τοῦ Πατρὸς ἐκφαίνε-
 ται, πῶς οὐκ ἀταλαίπωρον χάντεῦθεν ἰδεῖν; Ἀπόχρη
 μὲν γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τὸ στερεοῦσθαι μὲν οὐρανοῦς
 ἐν λόγῳ Κυρίου, εἶναι δὲ αὐτοῖς τὴν ὅλην ἰσχὺν ἐν
 Πνεύματι, κατὰ τὸ πάλαι καλῶς ὁμνυόμενον. Παροίσω
 δ' οὖν ὁμῶς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας τερα-
 τουροῦντα Χριστόν· γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἦγετο ὁ
 Ἰησοῦς ἐν τῇ θυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλι-
 λαίαν· » καὶ πού καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἀνστία πεφλυα-
 ρηκόσι, καὶ τὴν ἀγροίκον ἐπ' αὐτῷ διαθήγουσι γλωτ-
 ταν, εἰκότως ἐπιτιμῶντα· Ἐφασκον γάρ, ὅτι « Οὗτος
 οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβούλ,
 ἄρχοντι τῶν δαιμονίων· » καὶ μεθ' ἑτέρα· « Καὶ εἰ
 ἐγὼ, φησὶν, ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ
 υἱοὶ ὁμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ
 ἔσονται ὁμῶν. Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω
 τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ
 Θεοῦ. » Νοῦ μὲν γὰρ ἐπέκεινα παντὸς, καὶ πέρα λό-
 γου τοῦ καθ' ἡμᾶς, τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γέννησιν
 ὁμολογηθέν τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπειδὴ δὲ γέγονε σάρξ
 καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τῆς θεοπροποῦς ἐξουσίας τὴν
 ἐνέργειαν, καὶ ἀνθρώπος ὢν, ἐπεδείκνυτο. Τοιγάρτοι
 φησὶν, ὡς τοῖς καθ' ἡμᾶς μέτροις ἐμθεθηκώς· « Εἰ
 δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα
 ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Τοῦτο δὲ
 ἔστιν ἕτερον οὐδὲν ἢ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι Καταβόθηκε
 καὶ εἰς ἀνθρώπους ἡ θεοπροπῆ; ἐξουσία καὶ δύναμις,
 εἴπερ ἐγὼ καθ' ὑμᾶς δι' ὑμᾶς γεγρονώς, τερατοουργῶ

A. psum, et in rectum statum reformationem apud se
 quis perpenderit. Nam cum animal in vitium se con-
 vertisset, et prae nimio studio admitti peccati
 morbo laboraret, Spiritus, ad divinam ipsam
 effingens imaginem, et qui signaculi instar ineffabi-
 liter impressus erat, recessit, atque ita corruptionem
 et vitium, et nullum non scolaris genus in se susce-
 pit. Cum autem universalis Auctor in prius statum
 statum ac decus revocare vellet id quod in corru-
 ptionem ceciderat, et prae admissio peccato adulte-
 ratum ac deformatum erat, rursus ei Spiritum illum
 divinum ac sanetum immisit, qui quondam recesser-
 rat, qui ad supernam effigiem nos utique transfor-
 mare ex vi et natura sua potest, sine nos conform-
 ando similitudini. Qui ergo hanc in statu creatu-
 ram continet, ac mutua secum habitudine conone-
 stat, et animal in Dei similitudinem transformat, in-
 feriozem esse Creatore nobis persuadebimus, et, eum
 diversum et alienum statuentes, perfectionem uni-
 cuique convenientem ei detrahimus, quae ab ipso
 creaturis traditur? aut aequalis naturam et consub-
 stantialem ipsi dicentes esse eum qui ex ipso et in
 ipso est secundum naturam, solido creandi materia
 honestabimus, et integram ei quodammodo ergo
 creaturas operationem tribuemus per Filium in Spi-
 ritu perfectam?

B. Rectissime haec alia te dicta fateor.

A. Quod autem per Filium in Spiritu omnia per
 omnia, et in omnibus vis et efficacia Patris esse vi-
 deatur, nonne vel hinc facili negotia videre licet?
 Sufficit enim ad id demonstrandum quod firmiter
 caeli in Verbo Domini, et omnis virtus eorum sit in
 Spiritu, ut vetus Psalter recte cecinit. Verumtamen
 Christum proferam miracula per virtutem Spiritus
 edentem. Scriptum est enim Jesum ductum esse
 in virtute Spiritus in Galilaeam ⁷³. Et alicubi quo-
 que Judaeos impia in illum verba fundentes et effe-
 ram in eum linguam acuentes jure increpantem. Di-
 cebant enim: « Hic non ejicit **654** demones ni-
 si in Beelzebub principe daemoniorum ⁷⁴. » Et postea:
 « Et si ego, inquit, in Beelzebub ejicio daemo-
 nes, filii vestri in quo ejiciunt? ideo ipsi iudices ve-
 stri erunt. Si autem ego in Spiritu Dei ejicio daemo-
 nes, igitur pervenit in vos regnum Dei ⁷⁵. » Faten-
 dum enim est Unigeniti ex Deo Patre generationem
 mentem et rationem nostram omnem superare.
 Postquam autem caro factus est, et habitavit in no-
 bis, divinae potestatis virtutem, etiam homo cum es-
 set, declaravit. Idcirco inquit, puta qui nostram
 conditionem inierat: « Si in Spiritu Dei ego ejicio
 demones, igitur pervenit in vos regnum Dei » (hoc
 autem nihil aliud est quam si diceret, descendisse
 etiam in homines divinam potestatem ac virtutem);
 siquidem ego similis vestri propter vos factus, mi-
 racula edo per Spiritum. Regnum enim, opinor, Dei,
 illam in sancto Spiritu divinissimam vim et opera-

⁷³ Luc. iv, 14. ⁷⁴ Matth. xii, 21. ⁷⁵ Ibid., 27, 28.

tionem utique nominat, aut ipsum forte Spiritum, A juxta illud plane quod ad nos dictum est : « Regnum caelorum intra vos est ⁷⁶. » Cum igitur miracula quidem faciat in Spiritu, quamvis Deus sit Filius, regnum autem divinum vocet eam quae in ipso et per ipsum est, fortissimam et invictam potestatem, quomodo, quæso, factus esse dicitur, ac non plane præstantior creaturæ status, quam sit opificis, cum a nobis ipsis, tum a supernis spiritibus intelligatur? Clarificatus enim est in Spiritu, et omnipotentis gloriæ habet in ipso. Nam cur demum operum præstantia, et ex iis quæ erga nos fecit in Spiritu, Deus natura Patri æqualis, adeoque et consubstantialis credi volebat, quamvis homo factus Unigenitus? « Si enim non facio, inquit, opera Patris mei, nolite credere mihi : si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite ⁷⁷. » Cum igitur ex operum supernaturali splendore natura divina cognoscatur, hæc autem facta sint vi et operatione Spiritus : quomodo jam creatus erit is qui æqualis est Deo, et una creat, et rebus vita destitutis vitam simul largitur? Nunquid enim vivificandi potestas, soli veræ et naturali vitæ competit, hoc est, Deo?

συγκρίζον καὶ συζωοποιῶν τὸ ζωῆς ἐπιτελεῖς; Ἡ γὰρ τῆγε ἀληθῶς κατὰ φύσιν ζωῆ, τουτέστι, Θεῷ;

B. Assentior. Scriptum est enim de ipso : « Qui solus **655** habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem ⁷⁸. »

A. Cum itaque solus Deus a se et in propria natura immortalitatem habeat, et vita esse credatur, quonam modo erit Spiritus vivificans, cum inter ea censeatur, ex illorum sententia, quæ vivificantur, nisi creatæ rei rationem abjecerit? Atqui non ita se res habet. Vivificus enim est Spiritus, vitam tamen nequaquam ab alio accipiens, aut illius indigens. Impostura igitur et vanum mendacium sunt hæreticorum adversus ipsum commenta. Cæterum non cognatam nec consentientem eorum nugis amplexi sententiam, rectum iter insistimus, et propensione in quodlibet vitium et corruptelam mente liberata solis sacris eruditi Litteris, et puram Spiritus gloriæ inde contemplantes, Deum esse et ex Deo credimus, non peregrinis quibusdam et externis bonis illustratum, sed qui secundum naturam est ea quæcumque Deus est. Quocirca (advertendæ sunt enim ubique apostolorum voces), « in Deo vivimus, et movemur, et sumus ⁷⁹. » Et de Deo quidem ac Patre Paulus sapientissimus Timotheo dicit : « Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia ⁸⁰. » Christus vero Lazari sororem erudiens : « Ego sum, inquit, resurrectio et vita ⁸¹. » De sancto Spiritu vero : « Caro non prodest quidquam : Spiritus est qui vivificat ⁸². » Cum ergo, vivificante omnia Deo ac Patre, et Filio vita existente, Spiritus sit qui vivificat, quis a vita sejungat ac dirimet vivificam ejus

διὰ Πνεύματος. Βασιλείαν γὰρ, οἶμαι, Θεοῦ, τὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἁγίῳ θεοπροπεστατήν ἐνέργειαν εὐ μάλᾳ διακαλεῖ, ἢ καὶ αὐτὸ τάχα που τὸ Πνεῦμα, κατ' ἐκεῖνο δὴ πάντως τὸ πρὸς ἡμᾶς εἰρημένον· « Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν. » Ὅτε τοίνυν μεγαλοῦργεῖ μὲν ἐν Πνεύματι, καίτοι Θεὸς ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, βασιλείαν δὲ θεῖαν ἀποκαλεῖ τὴν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καρτερωτάτην τε καὶ ἄμαχον ἐξουσίαν, πῶς ἂν, εἰπέ μοι, πεποιθῆσθαι λέγοιτο, καὶ οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν ἀμείνοσιν ἢ κτίσις, ἢ ἐν οἷς ὁ πάντων δημιουργὸς, πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ πρὸς τῶν ἄνω νοοῖτο πνευμάτων; Ἠγλάσται γὰρ ἐν Πνεύματι καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πάντα δύνασθαι δόξαν ἀποκεκέραιεν ἐν αὐτῷ. Καίτοι τί δήποτε διὰ τῆς τῶν δρωμένων ὑπεροχῆς, καὶ δι' ὧν ἐνήργηκεν εἰς ἡμᾶς ἐν Πνεύματι, Θεὸς, ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν ἰσοῦργός τῷ φύσαντι, ἐπὶ τούτῳ καὶ ἑμοῦσιος ἡξίου πιστεύεσθαι, καίτοι κατ' ἡμᾶς γεγωνὸς ὁ Μονογενῆς; « Εἰ γὰρ οὐ ποιῶ, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἔμοι μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Ὅτε τοίνυν ἐκ τῆς τῶν κατωρθωμένων ὑπερφυοῦς λαμπρότητος ἡ θεῖα φύσις διαγιγνώσκειται, ἐπράττετο δὲ ταυτὶ δι' ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, πῶς ἂν ἐτι κτιστὸν τὸ ἰσοῦργὸν τῷ Θεῷ καὶ οὐχὶ καὶ τὸ δύνασθαι ζωοποιεῖν, μόνη περ ἂν πρέπει

B. Σύμφημι· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ὡνός ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οὐκ ἔχει ἀπρόσιτον. »

A. Μόνου τοιγαροῦν τὴν ἀθανασίαν οὐκ ἔχει τε καὶ ἐν ἰδίᾳ φύσει λαχόντος Θεοῦ, καὶ ζωῆς εἶναι πεπιστευμένου, πῶς ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα ζωοποιὸν, καίτοι τελοῦν κατ' ἐκείνους ἐν τοῖς ζωοποιουμένοις, εἰ μὴ διαπέφυγε τὸ εἶναι κτιστός; Ἀλλὰ μὴν οὐχ ὡς ἔχει· ζωοποιὸν γὰρ τὸ Πνεῦμα, ἡκιστὰ γε μὴν τῆς παρ' ἑτέρου ζωῆς μέτοχον ἢ ἐπιτελεῖς· φενακισμὸς ἔρα καὶ ψευδηγορία τὴν ἄλλως, τὰ κατ' αὐτοῦ τοῖς θεομήχοις ἐξευρημένα. Ἀλλ' οὐκ ἀδελφὴν καὶ συμβαίνουσαν ταῖς παρ' ἐκείνων τερθραῖαις εἰσθεδεγμένοι τὴν δόξαν, τὴν ἐπ' εὐθὺ βαδιούμεθα, διανευμάτων μὲν ὡσπερ καὶ ῥοπῆς τῆς εἰς πᾶν ὄτιοῦν ἀκαλλῆς καὶ ἐξεστραμμένον τὸν νοῦν ἀπαλλάττοντες, μόνους δὲ τοῖς ἱεροῖς μυσταγωγούμενοι Γράμμασι, καὶ τὴν ἀραιφνῆ τοῦ Πνεύματος δόξαν ἐνθύνδε καταθεώμενοι, θεὸν εἶναι τε καὶ ἐκ Θεοῦ πιστεύομεν, οὐκ ὀθνεῖς τι καὶ τοῖς θύραθεν ἀγαθοῖς κατηγλαῖσμένοι, ἀλλ' αὐτὸ κατὰ φύσιν ὑπάρχον, ὅσα καὶ Θεός. Καί γοῦν, προεκτέον γὰρ πανταχῇ ταῖς τῶν ἀποστόλων φωναῖς, « ἐν Θεῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Τιμοθέῳ φησὶν ὁ σφώτατος Παῦλος· « Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα. » Λαζάρου δὲ τὴν ὁμαίμονα μυσταγωγῶν ὁ Χριστός· « Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωῆ. » Περὶ δὲ γε τοῦ ἁγίου Πνεύματος· « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν, τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ ζωοποιῶν. » Ὅτε τοίνυν ζωογονοῦντος τὴ

⁷⁶ Luc. xvii, 21. ⁷⁷ Joan. x, 37. ⁷⁸ I Tim. vi, 16. ⁷⁹ Act. xvii, 28. ⁸⁰ I Tim. vi, 15. ⁸¹ Joan. ii, 25. ⁸² Joan. vi, 64.

πάντα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὄντος τε ζωῆς τοῦ Υἱοῦ, ἡ ἀποτέμει καὶ ἐφοικαίται τῆς ζωῆς τὴν ζωοποιὸν αὐτῆς δύναμιν, καὶ ἑτερόν τι τὴν ζωὴν ἀποφανεῖ παρόπερ εἶναι πεπίστευται, μᾶλλον δὲ ζωὴν οὐκ ἔτι; Τὸ γὰρ τοῦ ζωοποιεῖν δύνασθαι κατὰ φύσιν τητῶμενον, πῶς ἂν ἔτι νοεῖτο ζωῆ;

B. Ζωοποιὸν τὸ Πνεῦμά φασιν, ὡς διακονοῦν τοῖς κτίσμασι τὴν παρὰ Θεοῦ ζωὴν, οὐ μὴν αὐτόχρομα ζωὴν.

A. Ἄλλ' οὐ θεσμοθέται καὶ ὀρίσται τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, οἱ κίβδηλον οὕτω νοσοῦντες τὴν παραφθορὰν εἰσδεχθεῖεν ἂν, ἀμαχον ὥσπερ τι τό σφισι δοκοῦν εἰσακακομικότες· ὑποτετάξονται δὲ μεθ' ἡμῶν τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θείοις Γράμμασιν, οὐ τῆς παρ' ἑτέρου ζωῆς ὑπουργόν, ἀλλ' αὐτόχρομα ζωὴν ὑπάρχειν διακηρύττουσιν ἐναργῶς, τὸ τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ζωοποιὸν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ὅδε γάρ που πάλιν ὁ μακάριος Ἐφῆ Παῦλος· «Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγγεραν-
τος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Τὸ ζωῆς οὖν Πνεῦμα τῆς κατὰ φύσιν εἰη δὴ που πάντως ἂν παρ' αὐτὴν οὐχ ἕτερον, κατὰ γε τὸ ἀμωμήτως ἔχον εἰς ὁρθότητα λογισμῶν. Εἴη γὰρ ἂν ὅπως οὐ ζωὴ, τὸ ῥίζαν ἔχον τὴν ζωὴν, καὶ πηγὴν ὥσπερ τινὰ τὴν ἀκήρατον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα γενη-
τοῦ τοῦ Θεοῦ φύσιν; Ὅτι γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐκπορεύεται τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας, οὐκ ἀσυμφανές, προκαίεται δὲ τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτίφροσιν εὐκόλως ἰδεῖν, ἐκ γε τοῦ λελέχθαι σαφῶς· «Ὁ ἐγγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Ἴδιον γὰρ τοῦ Θεοῦ τὸ ταῖς ἡμετέραις καρδίας ἐνηλισμένον ζωοποιὸν ἔστι Πνεῦμα. Τὸ δὲ ἴδιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, εἰ ζωῆς τητᾶσθαι δώσομεν, εἴπερ ἐπακτὴν ἔχει τὴν ζωὴν, πῶς οὐκ ἂν νοεῖτο δυνάμει νεκρὸν; Ὁ γὰρ ἂν ἐνδέχοιτο παθεῖν, εἴη τις ἂν, καὶ εἰ μὴπω γέγονεν ἐν τῷ παθεῖν, ὡς ἅπαν, οἶμαί που, τὸ εἰσακαρθεῖν δοκοῦν, ἢ καὶ εἰσποίητον ἀληθῶς, οὐκ ἀνύποπτον εἰς ἀπόστασιν, ἀλλ' ἐν φόβῳ τοῦ διαπασεῖν. Φύσεως γὰρ οὐκ ἐρήρειαται νόμοις, οὔτε μὴν ἀκατάστατον ἔχει τὴν ἕδραν τὸ ὡς ἐν τάξει συμβεβηκός, καὶ ὡς ἂν εἶδει [Ἰσ. ἐν εἶδει] βαφῆς τοῖς ἅπαξ ἑλοῦσιν ἐπερρίμμενον.

B. Ἐραρεν οὖν, ὅτι τὸ Πνεῦμα ζωὴ, φυσικῶς δηλονότι καὶ οὐ μεθεκτῶς.

A. Παντάσας μὲν οὖν, ὡ ἐταῖρε, τοῦτο δὲ εἴση καλῶς καὶ ἐξ ἐτέρων ἐνοιῶν. Θεοῦ μὲν γὰρ λέγοντος ἐπαῖοι τις ἂν, καὶ μονονουχὶ λειποταξίου γραφὴν καταχόντος τῶν τῆ κτίσει λελατρευκῶν· «Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο γὰρ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρψαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. » Προσπεφωνηκότα δὲ τοῖς Ἰουδαίοις εὐρήσομεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν

A virtutem, et aliud quiddam esse vitam negabit, quam quod esse creditur, imo vero non jam vitam? Qui enim vivificandi potestate naturali caret, quomodo demum intelligatur vita?

B. Vivificus est Spiritus, inquit, in quantum creaturis vitam quæ a Deo est, ministrat, non autem ipsamet vita.

A. At eos rerum quas nec fando nec cogitando possimus assequi, constitutores et arbitros eosque tanta laborant animi corruptela, nequaquam admittemus, cum suo illo, ut existimant, invicto argumento, sed nobiscum sacris ac divinis Litteris obtemperabunt, quæ manifeste prædicant vivificum et sanctum Spiritum non ab alio traditæ vitæ ministrum, sed ipsammet vitam, et vitæ secundum naturam largitorem. Sic enim alicubi rursus beatus Paulus dixit : « Quod si **656** Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis⁸². » Vitæ igitur illius secundum naturam Spiritus alius ab ipsa non fuerit, juxta rectam et sinceram doctrinam. Quomodo enim vita non erit is, qui radicem habet vitam, et fontem veluti quemdam illam immortalem et omni creatura superiorem Dei naturam? Ex ipsa enim Dei ac Patris substantia procedere dubium non est, et quicumque recta mente sunt præditi, facile id perspicient ex eo quod clare dictum est : « Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. » Spiritus enim ille Dei qui habitat in cordibus nostris vivificus est Spiritus. Spiritus autem Dei proprius, et qui ex ipso secundum naturam procedit, si vita illum carere concedemus, siquidem ascititia vita sit præditus, quo pacto non censebitur virtute mortuus? Quod enim pati potest, inquiet aliquis, etiamsi nondum patiendi tempus attigerit, ut et omne id quod ascititium putatur, aut revera est ascitum, non creditur expertus interitus, sed in cadendi metu est. Naturæ enim legibus firmum non est, neque stabilem sedem habet quod vice accidentis, et instar coloris rebus semel inductum est.

B. Stat igitur, Spiritum esse vitam, naturaliter nimirum, non autem per participationem.

A. Ita prorsus, amice. Hoc autem et ex aliis rationibus probe intelliges. Deum enim audies loquentem et quasi desertæ militiæ accusantem eos qui creaturam coluerant : « Obstupuit cœlum super hoc, et inhorruit plurimum, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas contritas, quæ non poterunt aquam continere⁸³. » Invenimus autem Dominum nostrum Jesum Christum Judæos alloquentem : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui

⁸² Rom. viii, 11. ⁸³ Jerem. ii, 12, 13.

credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae⁸⁵. » Quod divinus evangelista Joannes explanans et palam faciens, ad sancti Spiritus naturam et operationem refert, dicens : « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in 657 eum⁸⁶. » Ecce utique rursum clare et perspicue, aqua vitae aequali modo ac virtute Spiritus, et Pater, adeoque Filius, nominis communionem identitatem, opinor, substantiae consequente. Ita enim rem esse natura, aliter quoque licet ostendere. Nam cum Deus sanctus sit secundum naturam, sanctus substantialiter est Spiritus, et per ipsum ac in ipso sancti Dei cuius licet esse participi.

B. Non quod propria sit ejus, inquirunt, sed quod ei adventitia sit sanctificatio, eamque a Deo creaturae deferal.

A. Igitur sanctificatus prius Spiritus sanctificationem creaturis indit quae sua non est, siquidem verum esse dicimus, quod in omni re quae perferre potatur id quod per ipsam in alios transit, aliud utique etiam sit ab ipsa. Nihil enim seipsum ad alios detulerit, non ut seipsum.

B. Verum est.

A. Haec, si non est sanctus natura Spiritus, qui in nobis est, dicant illi, equam demum sortitus sit naturam. Quod si nolint ei sanctam naturam tribuere, nunquid in blasphemiam inevitabilem eorum oratio corruet ?

B. Ita prorsus. Verumtamen aiunt Christum de ipso dixisse : « Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis⁸⁷. » Particeps igitur, inquit, Spiritus est Filii.

A. Minime vero, multum abest, ut reor. Qui enim ex ipso, et in ipso et proprius ejus est, quomodo ipsius demum erit particeps, et perinde ac ea quae aliunde sanctitate accipiunt, relatione quadam sanctificabitur, alienusque secundum naturam factus est ab eo, cujus etiam proprius esse dicitur? Acuti autem illi divinatorum sermonum, ac subtilissimi, ut sibi persuadent, indagatores, quamobrem rejecta veritatis contemplatione, adulterinis et spuris ratiunculis inhaerant? Non enim naturae differentiam innuebat Filius, cum de se et Spiritu diceret : « Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. » Alioquin enim, manifeste dixisset : De meo accipiet sanctificationem, et vicissim ipse vos sanctificabit. Nunc enim naturae distinctam et inaequalem rationem ostenderent, et aliam quodammodo in alicuius sanctificationem in Spiritu liquido declararent. Verum ista quidem non dicebat, sed suis verbis usuram propter identitatem substantiae et omnimodam naturae et loquendi operandique aequalitatem, ita ut,

Χριστόν· « Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, καταμοῖ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. » Ὁ δὲ καὶ διατρανῶν εὐ μάλα καὶ καθιστάς ἐναργῆς ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος φύσιν τε καὶ ἐνέργειαν ἀποφέρει, λέγων· « Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. » Ἰδοὺ δὲ αὐ σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς, ὕδωρ ζωῆς ἰσοτρόπως καὶ ἰσοσθενῶς, τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Πατήρ, καὶ γοῦν ὁ Υἱός, τῆ τῆς οὐσίας ταυτότητι παραπομπῆς, οἶμαι πᾶσι τῆς ὁμωνυμίας. Ὅδε γὰρ ἔχον τῆ φύσει τὸ χρέμα, καὶ καθ' ἑτέρον τινα τρόπον ἐπιδείξει τις ἄν. Ἄγιον γὰρ ὄντος Θεοῦ κατὰ φύσιν, ἅγιον οὐσινῶδῶς τὸ Πνεῦμά ἐστι, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ ἁγίου Θεοῦ μεταλάχοι τις ἄν.

B. Οὐχ ὡς ἴδιον, φαίν, ἀλλ' ὡς ἀπακτὴν ἔχοντος τὸν ἁγιασμόν, διακομιζοντές τε τῆ κτίσει παρὰ Θεοῦ.

A. Προηγιασμένον αὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα, τὸν οὐχ αὐτοῦ τοῖς κτίσμασιν ἐνήθησι ἁγιασμόν, εἴπερ εἶναι φασιν ἀληθῆς, ὡς ἐν γε παντὶ τῷ διακομιζέσιν ὑπειλημμένῳ, τὸ δι' αὐτοῦ τυχὸν εἰς ἑτέρους διέφτεον εἴη δὴ που πάντως ἂν καὶ ἑτέρον παρ' αὐτό. Διακομιζόμενα γὰρ ἂν οὔτε που τῶν ἑνῶν οὐδὲν αὐτὸ πρὸς ἑτέρας, οὐχ ὡς αὐτὸ.

B. Ἀληθές.

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἔστιν ἅγιον φύσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν, φραζόμενον ἐκεῖνοι, τίνα δὲ ἄρα λοιπὸν ἀπεκλήρωσατο φύσιν. Καὶ εἰ μὴ βούλοιντο τὴν ἁγίαν ἀποδέμειν αὐτῷ, ἄρ' οὐκί πάντη τε καὶ πάντως ἀπονεύσειεν ἂν αὐτοῖς εἰς ἀδέκαμικτον δυσσημίαν ὁ λόγος;

B. Ἔοικε. Πλὴν ἐπιπέφασιν, ὅτι Χριστὸς ἔφη περὶ αὐτοῦ· « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Μέτοχον οὖν ἄρα φασὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ.

A. Ἐκιστά γε, πολλοῦ γε, οἶμαι, καὶ δεῖ. Τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ἴδιον αὐτοῦ, πῶς ἂν αὐτοῦ μεταλάχοι πώποτε, καὶ ἐν ἑσῷ τοῖς θύραθεν σχετικῶς ἀγιώζετο, καὶ ἀλλότριον ἔσται κατὰ φύσιν, οὗ καὶ ἴδιον εἶναι λέγεται; Δεινοὶ δὲ, ὡς σφονταί, τῶν θεῶν λόγων γεγονότας βασανίσταί, καὶ ἰσχυροὶ λην, ἀνόθου, παρέντες τὰ κατασκοπέπτεσθαι θεῖν τὸ ἐτόμως ἔχον, καχιδδθλευμένοι καὶ νόθοι; ἐπινηχονται λογισμοῖς; Οὐ γάρ τοι φύσεως ἐδήλου διαφορὰν, αὐτοῦ τε περὶ καὶ τοῦ Πνεύματος λέγων ὁ Υἱός, ὅτι· « Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. » Ἡ γὰρ ἂν ἔφη καὶ μάλα σαφῶς, ὡς λήψεται μὲν ἐξ ἐμοῦ τὸν ἁγιασμόν, ἀνθαγάσει δὲ καὶ ὑμῶν αὐτό. Φύσεως γὰρ ἐδήλου ταυτὶ τὴν εἰς ἀνίστοτητα διακοπήν, καὶ ὡς ἑτέρον ἐν ἑτέρῳ τὸν ἁγιασμόν, ἐν τῷ Πνεύματι καταδεικνυ σαφῶς. Ἀλλὰ σουτὶ μὲν οὐκ ἔφη, λόγοις δὲ ὅτι κεχρήσεται τοῖς αὐτοῦ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταυτὸν, καὶ εἰσάπαν ἰσοφῆς, ἰσουργόν τε καὶ ἰσοπέδ, ὡς εἴτερ τε καὶ ἐνηχεῖν τοῖς ἁγίοις ἔλοιτο τυχὸν, λόγον εἶναι τοῦτο Χριστοῦ. « Οὐ γὰρ λαλήσει, φησὶν, ἀφ' αὐτοῦ

⁸⁵ Joan. vii, 37, 38. ⁸⁶ Ibid., 39. ⁸⁷ Joan. xvi, 14.

οὐδὲν, ἀλλὰ ὅσα ἀκούσει, λαλήσει. » Ὅσπερ οὖν ὁ
 Υἱὸς, ὁμοούσιος ὑπάρχων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, Λόγος
 τῆς ὡν αὐτοῦ, τὰ αὐτοῦ λαλεῖ. « Ὅν γὰρ ἀπέστειλεν
 ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ, » κατὰ τὴν Ἰωάν-
 νου φωνήν, ἐπεὶ μὴ ἕτερον παρὰ γε τὸ ἐν τῷ Θεῷ καὶ
 Πατρὶ τὸ θέλημα τοῦ Υἱοῦ· κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι,
 τρόπον τε καὶ λόγον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὰ Χρι-
 στοῦ λαλεῖ, Πνεῦμα ὑπάρχον αὐτοῦ, καὶ τῆ πρὸς πᾶν
 ὕτιον ταυτοῦτητι φυσικῆ, τὴν αὐτοῦ δόξαν τε καὶ
 ταυτοῦταιαν ἔχον. Ἄγιον τοίνυν οὐ μεθεκτῶς, οὐδὲ
 τῆ ἐξωθεν σχέσει τῆ πρὸς τὸν Υἱόν, ἀλλὰ φύσει καὶ
 ἀληθεῖα, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Καὶ ὡσπερ ἐστὶν ἀπόπλη-
 κτόν τε καὶ ἀμαθὲς, ἀνθρώπων μὲν ὀνομάζεσθαι τὸν
 ἀνθρώπων ἀληθῶς, νοεῖσθαι γὰρ μὴν παρὰ τοῦτο ἕτε-
 ρον· οὕτω ἡλίθιον κομιδῆ, Πνεῦμα μὲν ἅγιον ὀνομά-
 ζειν τὸ Πνεῦμα, τοῦ γε μὴν εἶναι κατὰ φύσιν ἅγιον
 ἀποδοεῖν αὐτὸ, καὶ εἰς ἕτεραν ἐκτόπως καταβιάζε-
 σθαι φύσιν. Οὐ γὰρ δόξης ἢ ὑπεροχῆς κατασημανεῖ
 τινα τρόπον τοῦνομα αὐτῷ, καθάπερ ἀμέλει τὸ,
 Ἄρχη, καὶ Θρόνος, καὶ Κυριότης, ἐπὶ τῶν εἰς τὸ
 εἶναι εἰς αὐτοῦ παρενηγεμένων· ἔσται δὲ μᾶλλον
 οἰονεὶ τῆς οὐσιώδους ποιότητος δεικτικόν, ὡσπερ αὐτὴ
 καὶ τῷ Πατρὶ τὸ Πατήρ, καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Υἱός. Καὶ
 ἕτερον ἐστὶ τῆς ἐσχάτης ἀσυνεσίας μήνυσις ἀκριβὲς
 τὸ Πατέρα μὲν ὀνομάζειν τὸν Θεόν, οὐκ εἶναι δὲ αὐ-
 Πατέρα νοεῖν αὐτόν, ἢ καὶ Υἱὸν μὲν τὸν Υἱόν, οὐκ
 εἶναι δὲ τοῦτο λέγειν, πῶς ἂν ἀπαλλάξαιμεν τῶν ἐξ
 ἀμαθίας αἰτιαμάτων, τοὺς ἀγιότητος φυσικῆς κατα-
 τολμῶντας ἀπογυμνοῦν τὴ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἅγιον
 Πνεῦμα; Ἐπερ οὖν ἅγιος κατὰ φύσιν ὁ Θεός, ἅγιον
 δὲ κατ' αὐτόν, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ νοού-
 μενον Πνεῦμα, τίς ἂν εἴη λοιπὸν ὁ τῆς ἑτερότητας
 τρόπος, φημί δὲ τῆς κατ' οὐσίαν; Ἡ πῶς οὐκ ἄλοισιν
 ἂν σαθεοὶ καὶ ὀλιγογνώμονες οἱ κτίσει συγγράφοντες
 τὸ, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ θεότητος φύσις ἐστὶν ἐν ἡμῖν; Οὐ
 γὰρ ἐν κρίσματι μεθεκτόν τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν· ἢ οὐκ
 ἀληθὲς ὁ λόγος;

natura est in nobis? Non enim in creatura communicabile est id quod supra creaturam est. Annon verum est quod dico?

B. Καὶ μάλα.

A. Τί δέ; οὐχὶ σοφός, μᾶλλον δὲ αὐτόχρομημα σοφία, Θεός;

B. Καὶ πῶς τοῦτο ἀμφίλογον;

A. Σοφὰ δὲ ἐν τίνι τὰ σοφούμενα, φράζε δὴ μοι πάλιν.

B. Ἐν σοφίᾳ δηλονοτε.

A. Οὐκοῦν εἰ σοφὰ τὸ Πνεῦμα τὰ σοφίας δεκτικὰ, σοφία που πάντως ἔσται καὶ νοηθήσεται. Τοῦτο δὲ ἔφαμεν εἶναι τὸν Θεόν.

B. Τί οὖν, εἰ καὶ ἀνθρώποι καὶ ἄγγελοι, φασί, σοφοὶ τὰ εἶσι, καὶ εἰς τὰ σοφῶν ἑτέρους ἐπιτίθειο;

A. Ἄλλ' οὐ σοφίαν, ὡ τᾶν, τοῖς διὰ σφῶν σοφου-
 σθαι λεγομένοις, ἀνέντες ὡς Θεός, ἀλλ' εὐμαθείας
 τῆς σφῶν κοινωνοὺς ἀποφαίνοντες. Χρησιμώδημα γὰρ
 ἄγιοσπρεπὲς φαίην ἂν ἔγωγε, τὸ, « Δωρεᾶν ἐλάβετε,
 δωρεᾶν δότε. » Τὸ δὲ γε Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἰσαωραεῖ

si quid forte sanctis insonare velit, sermo sit Christi.
 « Non enim, inquit, loquetur a semetipso quidquam,
 sed quæcumque audiet loquetur ⁸⁸. » Quemadmodum
 ergo Filius **658**, Deo et Patri cum sit consubstan-
 tialis, et ipsius Verbum, quæ ipsius sunt loquitur
 (quem enim misit Deus, verba Dei loquitur, ut
 scribit Joannes ⁸⁹, quandoquidem Filii voluntas alia
 non est a Dei ac Patris voluntate) : eodem, opinor,
 modo ac ratione sanctus quoque Spiritus verba
 Christi loquitur, cum sit Spiritus ejus, et omnimoda
 identitate naturali ejus gloriam et eundem omnino
 sermonem habeat. Sanctus igitur est, non per
 participationem, neque externa relatione ad Filium,
 sed natura et veritate, Spiritus ejus. Et quemadmo-
 dum stupidum et insulsum est hominem appellari
 quidem revera hominem, tamen aliud quiddam ab
 ipso intelligi : ita valde stultum est, Spiritum qui-
 dem sanctum nominare Spiritum, et tamen ipsum
 arcere quominus sit secundum naturam sanctus,
 et in aliam ineptæ naturam detrudere. Non enim
 gloriæ aut præstantiæ modum quemdam ipsius nomen
 significabit, quemadmodum nempe istud, Principa-
 tus, Thronus, et Dominatio, de iis quæ per ipsum
 creata sunt : sed substantialem potius qualitatem
 declarabit, veluti nomen illud, Pater, Patris, et
 Filius, Filii. Quod si extremæ stultitiæ certum
 argumentum est illud, nominare quidem Patrem
 Deum, sed ipsum Patrem esse non intelligere : aut
 Filium quidem, Filium, istud autem non esse dice-
 re : quomodo ignorantia culpa liberabimur eos,
 qui sanctitate naturali spoliare audent natura et
 vere sanctum Spiritum? Si ergo sanctus secundum
 naturam Deus est, sanctus autem qui ex ipso et in
 ipso intelligitur Spiritus : quænam demum erit
 diversitatis ratio, substantialis, inquam? aut quomo-
 do putidi et angusti animi esse non deprehendantur
 qui creaturæ ascribunt id per quod et in quo deitatis

B. Verissimum.

A. Quid vero? nonne sapiens, imo vero ipsa sapientia Deus est?

B. Cuiam dubium istud est?

A. In quo vero sapientia sunt ea quæ sapientiam accipiunt?

B. In sapientia videlicet.

A. Igitur, si Spiritus sapientiam indit iis quæ sunt sapientiæ capacia, sapientia utique erit et intelligetur. Hoc autem diximus esse, Deum.

B. Quid ergo, inquirunt, si et homines et angeli sapientes sunt, et ad **659** sapientiam aliis infundendam apti?

A. At non iis, amice, qui dicuntur ab ipsis sapientiam accipere, sapientiam immittendo sicut Deus : sed doctrinæ suæ participes efficiendo. Oraculum enim illud in sanctos quadrare dixerim : « Gratis accepistis, gratis date ⁹⁰. » Sanctus autem

⁸⁸ Joann. xvi, 13. ⁸⁹ Joann. iii, 34. ⁹⁰ Matth. x, 8.

Spiritus æqualiter operatur cum Deo. Itaque A si cui seipsum participandum et hospitem largitus fuerit, sapiens illud utique per seipsum efficit, et supremæ naturæ operationem in hoc rursus implet. Quocirca ad Moſen quidem ſacrorum interpretem dicebat Deus omnipotens : « Quis dedit os homini ? et quis fecit surdum et audientem, videntem et cæcum ? nonne ego Dominus Deus ¹¹. » Quin et alibi per unum prophetarum, de Judæorum grege : « Quia in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic, et neque sic credent ¹² ? » In Actis autem ſanctorum apostolorum Spiritus virtute idipsum peragitur : « Et cœperunt, inquit, loqui variis linguis, prout Spiritus dabat eloqui illis ¹³. » Christo vero rursus dicente ſuis diſcipulis eos ductum iri ad principes et reges, ſed nequaquam esse metuendum : « Ne enim ſolliciti ſitis, inquit, quid dicatis aut quid loquamini, *Ego enim dabo vobis linguam ſancti Spiritus virtute et natura* ¹⁴, » ſacræ Litteræ promiſſionem ſanctis adimpletam eſſe dicunt. Ipſe enim Chriſtus aiebat : « Non vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis ¹⁵. » Quomodo igitur tandem creatus et factus, et ſuprema natura inferior eſt iſ, qui qua ſapientia eſt, ſapientiam infundit, cum ſapientia ſit Deus ? Quomodo vero, cum omnia norit et profunda Dei ſcrutetur, inter ea collocabitur quæ ignorant quæ Dei ſunt, et ſervilem in ſe gloriam a nobis ſuſcipiet, cum Servator clare dicat : « Servus nescit quid faciat dominus ejus ¹⁶ ? » Cum ergo Spiritus norit ea quæ ſunt in Deo ac naturali Domino, que ſit ut non liber ſit, ac ſupra creaturam ? quomodo vero iſ, qui creaturam ſuperat, non eodem loco et ordine cum Deo ac Patre collocabitur, per identitatem ſubſtantię, non item cum Filio ? Per quem et cum quo Deo ac Patri gloria cum ipſo ſancto Spiritu in ſæcula. Amen.

τῷ Θεῷ. Ὅστε, εἴπερ τῷ κατὰ μυστήριον καὶ ἐναυλισμὸν ἑαυτοῦ χαρίζαιτο, σοφὸν που πάντως ἀποτελεῖ δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ἀποπληροῦ τὴν ἐν γε τοῦτω πάλιν ἐνεργείαν. Καὶ γοῦν πρὸς Μωσῆ μὲν ἔφη τὸν ἱεροφάντην ὁ πάντα ἰσχύων Θεός· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δύσκαυρον καὶ κωφὸν, βλέποντα καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθεν δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν, περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης, ὅτι· « Ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἐτέρων λαλήσω τῷ λαῷ τοῦτω, καὶ οὐδ' ὡς πιστεύουσιν. » Ἐν δέ γε ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὸ χρῆμα πράττεται· « Καὶ ἤρξαντο γὰρ, φησὶ, λαλεῖν ἐτέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἰδίῳ ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. » Χριστοῦ δὲ αὐ λέγοντος τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς, ὡς ἀχθήσονται μὲν ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς, ἥμισυ δ' ἂν αὐτοὺς δεδιέναι πρέποι· « Μὴ γὰρ μεριμνᾶτε, φησὶ, τί ἐπιτητε, ἢ τί λαλήσητε. Ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν γλῶσσαν τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ φύσει, » τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν ἐκπεπεράσθαι φησὶ τοῖς ἁγίοις τὴν ὑπόσχεσιν. Αὐτὸς γὰρ ἔφη Χριστός· « Οὐκ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Πῶς οὖν ἐτι κτιστὸν καὶ πεποιημένον, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ἐν δευτέρῳ καὶ ἐν ὑφέσει λοιπὸν τὸ ὡς σοφία σοφοῦν, καίτοι σοφίας ὄντος τοῦ Θεοῦ; Πῶς δὲ τὸ πάντα εἰδὸς, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονοῦν, τοῖς οὐκ εἰδῶσι τὰ ἐν Θεῷ συντετάχεται, καὶ δουλοπρεπῆ τὴν δόξαν ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς ἡμῶν εἰσδέχεται, καίτοι τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἑναργῶς· « Ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ κύριος; » Εἰδὸς οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὰ ἐν Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῷ κατὰ φύσιν, πῶς οὐκ ἐλεύθερον, καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν; πῶς δὲ οὐχὶ τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν, τῇ τῆς οὐσίας ταυτότητι συντετάχεται μὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, συντετάχεται δὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ; Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

660 CAPITA ARGUMENTORUM

Quæ continentur in Dialogo de sancto Spiritu, cum additione aliorum.

Si deificare posse, adeoque creaturis majorem quam creatura capiat, dignitatem immittere, creaturæ natura et gloria majus est, deificat autem Spiritus, quomodo creatus erit, ac non potius Deus, utpote qui deificet ?

Si Deus in nobis esse creditur, habitante in nobis sancto Spiritu, quomodo creatus erit ? Non enim per creaturam fieri potest ut Deus in nobis habitet, qui creatura superior est. Quemadmodum enim naturali Deo in nobis habitante, non sumus creaturæ, sed deitatis participes : ita creatura in nobis habitante, non deitatis sumus, sed creaturæ participes. Igitur Spiritus Deus est, siquidem in nobis est per ipsum Deus, qui natura et vere Deus est.

¹¹ Exod. iv, 11. ¹² Isa. xxviii, 11. ¹³ Act. ii, 4. ¹⁴ Matth. x, 19. ¹⁵ Ibid., 20. ¹⁶ Joan. xv, 15.

(1) Hæc pro divinitate S. Spiritus argumentorum congeries, ex dialogo VII decerpta, et novis quibus-

ΩΣ ΕΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΙΣ

Τὰ ἐγκείμενα τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ προσθήκης ἐτέρων ἐπινοῶν (1).

Εἰ τὸ δύνασθαι θεοποιεῖν, καὶ μὴν καὶ τὸ ἐνίνασι τοῖς κτίσμασι τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἀξίωμα, μεῖζόν ἐστιν ἢ κατὰ ποιήματα φύσιν τε καὶ δόξαν, θεοποιεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα, πῶς ἂν εἴη κτιστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεός, ὡς θεοποιεῖν;

Εἰ Θεὸς ἐν ἡμῖν γενέσθαι πιστεύεται, ἐνοικισθέντος ἡμῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πῶς ἂν εἴη κτιστὸν; Οὐ γὰρ ἐνδέχεται, διὰ κτίσματος Θεὸν ἡμῖν ἐνοικίσεσθαι, τὸν ὑπὲρ τὴν κτίσιν. Ὅσπερ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἐνοικοῦντος Θεοῦ, οὐ κτιστέως ἐσμεν, ἀλλὰ θεότητος μέτοχοι, οὕτως ἐνοικοῦντος ἡμῖν κτίσματος, οὐ θεότητός ἐσμεν, ἀλλὰ κτίσεως μέτοχοι. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα Θεός, εἴπερ ἐστὶν ἐν ἡμῖν δι' αὐτοῦ Θεός, ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς.

dam argumentis aucta, absque ullo nexu vel ordine, a recentiori quodam scriptore assuta videtur. Εἰσι.

Εἰ πᾶν το ἀκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κεκλημέ- A
νον, δοῦλον ἔστι τοῦ κτίσαντος καὶ οἰκετικὸν ἔχει
μέτρον, ἐλεύθεροι δὲ ἡμεῖς, μέτροι γεγονότες τοῦ
ἀγίου Πνεύματος, ἐλεύθερόν που πάντως αὐτὸ κατὰ
φύσιν ἔστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, οὔτε γενητὸν, οὔτε ὑπὸ
ζυγόν, ὡς ἡ κτίσις, φύσεως δὲ μᾶλλον τῆς ἐπέκεινα
ζυγοῦ τε καὶ ἐλευθέρως.

Εἰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνεργούντος ἐν ἡμῖν τὰ
θεῖα χαρίσματα καθὼς βούλεται (τοῦτο γὰρ ὁ μα-
κάριος ἔφη Παῦλος), «θεὸς δὲ ἔστιν ὁ ἐνεργῶν τὰ
πάντα ἐν πᾶσι.» θεὸς ἄρα καὶ ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ
Πνεῦμα ἔστιν.

Ὁ μακάριος ψάλλει Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σω-
τῆρα καὶ Θεόν, περὶ τῶν ἐν γῆ κειμένων· «Ἐξαπο-
στάσεις τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνα-
καινίεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.» Τὸ δὲ ἀνακαινιζό-
μενον, οὕτως ἀνακαινίζεται ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο·
καὶ τῆς αὐτῆς ἀν εἰς δυνάμει ἔργον, τὸ καὶ ἐν
ἀρχαῖς παραγαγῆν εἰς ὑπαρξίν, καὶ κατεφθαρμένον
τὸ ποιηθὲν ἀνακαινίσει πάλιν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Ἀνα-
καινίεις δὲ τὸ Πνεῦμα τὴν κτίσιν, ὡς καὶ αὐτὸ ποιή-
σαν ἐν ἀρχαῖς. Πῶς οὖν εἰ κτιστὸν καὶ γενητὸν
ἔστιν; Οὐ γὰρ διὰ κτισματος ἡ κτίσις γέγονεν, ἢ
ἀνακαινίζεται παθοῦσα τὴν φθοράν, ἀλλὰ διὰ τοῦ
κατὰ φύσιν Θεοῦ. Θεὸς οὖν ἄρα ἔστι καὶ ἐκ Θεοῦ
κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Εἰ πᾶσα τῶν γενητῶν ἡ δύναμις ἐν τῷ Πνεύ-
ματι τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ, καθὰ ψάλλει Δαβὶδ,
κτιστὸν δὲ τὸ Πνεῦμα, λεγέτωσαν οἱ οὕτω φρονούν-
τες, ὑπὸ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸ στηρίζεται· καὶ εἰ τὸ
Πνεῦμα, γενητῆς δὲ φύσεως, δυναμὸς τὴν κτίσιν,
δαῦτην ἡ κτίσις δυναμὸς, κατ' οὐδένα τρόπον δεη-
θεῖσα Θεοῦ. Ἄτοπον δὲ τοῦτο παντελῶς ἡ φρονεῖν ἢ
λέγειν. Στηριζόμεθα γὰρ παρὰ Θεοῦ διὰ Πνεύμα-
τος, καὶ ἀληθῆς ἡ τοῦ ψάλλοντος φωνή, ὅτι· «τῷ
Πνεύματι τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ πᾶσα τῶν γενητῶν
ἡ δύναμις.» Θεὸς οὖν ἄρα κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ
τὸ Πνεῦμα ἔστιν, πάντῃ τε καὶ πάντῃ; ἑτεροφύεις
παρὰ τὴν στηριζομένην παρ' αὐτοῦ κτίσιν. Τὸ δὲ
ὑπὲρ κτίσιν ὄλως καὶ τοῖς γενητοῖς ἑτεροφύεις, Θεός· C
που πάντως ἔστι, καὶ ἑτερον οὐδὲν.

Σοφὸς ἡμᾶς ἀποτελεῖ Θεός, καὶ μὲν τοι καὶ δυ-
νατοῦς δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· Πνεῦμα γὰρ κέ-
κληται σοφίας καὶ δυνάμειος. Εἰτα πῶς ἔσται τὸ
Πνεῦμα κτιστὸν; Εἰ γὰρ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲν, ὡς
εἶπε, καλύσει νοεῖν ὅτι σοφὸς καὶ δυνατὸς ἐν κτί-
σματι ἔστιν ὁ Θεός, καὶ πεποιημένην ἔχει τὴν ἐαυ-
τοῦ σοφίαν. Κοσμεῖ τοιγαροῦν ἡ κτίσις αὐτὸν, οὐκ
αὐτὸς τὴν κτίσιν. Ἀλλὰ τοῦτο φρονεῖν ἢ λέγειν, δυσ-
σεβές. Θεὸς ἄρα καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμα,
δι' οὗ τὴν κτίσιν σοφοὶ τε καὶ δυνατοί.

Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος περὶ τοῦ Υἱοῦ· «Ὁ δὲ
Κύριος τὸ Πνεῦμα ἔστιν.» Ἐφη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱός·
«Πνεῦμα ὁ Θεός.» Ὅτε τοῖνον τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον ποτὲ μὲν σημαίνει τὸν Πατέρα, ποτὲ δὲ καὶ
τὸν Υἱόν, πῶς οὐκ ἔστιν ὁμοούσιον αὐτοῖς; Οὐ γὰρ
ἐν ποιήματι Θεὸς ἐπιγινώσκειται, ὥσπερ οὐδὲ κτίσις
ἐν φύσει θεότητος.

Εἰ μὴ ἑτέρως ἔστι Θεοῦ μετασχεῖν, εἰ μὴ οἷα τοῦ
ἀγίου Πνεύματος, πῶς ἀν ἔξω νοοῖτο τῆς θεότητος
τὸ Θεοῦ μετόχους ἀποτελοῦν δι' ἐαυτοῦ τοὺς ἐν οἷς
ἀν γένοιτο;

Ἰσοργόν καὶ ἰσοσθενῆ τῷ Θεῷ τὴν κτίσιν εἰπεῖν,
ἥτοι τῶν πεποιημένων ἐν, δυσσεβείας ἀπόδειξιν ἔχει
τὴν ἀνωτάτω. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν
αὐτὴν ἐνεργεῖαν ἔχει Πατρὶ καὶ Υἱῷ, πρόδηλον ὅτι
Θεός καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔστιν, ὡς ἐνεργεῖν δύ-
νάμενον τὰ Θεοῦ. Ἀπόδειξις δὲ τῶν εἰρημένων τὸ
διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς σαφῶς εἰρημένον· «Διαι-
ρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσι, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα·
καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος·
καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός,
ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι.» Ζωοποιούντος δὲ τοῦ

Si omne quod ex nihilo ad esse productum est
servum est Creatoris, et servilli conditione præ-
ditum, nos autem liberi sumus sancti Spiritus
facti participes, ipse utique secundum natu-
ram est liber. Quod si ita est, neque factus,
neque jugo subditus, ut creatura, sed natura li-
bera præditus est ac jugi nescia.

Si cum Spiritus sanctus divina in nobis dona
operetur, ut vult (hoc enim dixit beatus Paulus⁹⁷),
«Deus est qui operatur omnia in omnibus,» Deus
utique, et ex Deo secundum naturam est Spiritus.

Beatus David ad omnium Salvatorem ac Deum
canit de rebus terrenis: «Emittes Spiritum tuum,
et creabuntur, et renovabis faciem terræ⁹⁸.» Quod
autem renovatur, ita renovatur, ut et a principio
fuit, et ejusdem est virtutis opus, principio creare,
et corruptam rem in pristinum statum revocare.
Renovat autem creaturam Spiritus, puta quam et
ipse fecit initio. Quomodo igitur creatus 661
denum est ac factus? Non enim per creaturam facta
est creatura, aut corruptionem passa per eam re-
novatur, sed per naturalem Deum. Deus ergo est,
et ex Deo secundum naturam Spiritus sanctus.

Si cuncta rerum creaturarum virtus est in Spi-
ritu oris Dei, quemadmodum David psallit⁹⁹, creatus
autem est Spiritus, dicant quibus ea mens est,
a quonam etiam ipse firmatur. Et si Spiritus,
creaturæ cum sit naturæ, firmat creaturam, se-
ipsam firmat creatura, Deo nullatenus indigens.
Absurdum autem illud plane dictu est cogitatu-
que. Firmamur enim a Deo per Spiritum, et
vera est Psaltæ vox dicentis: «Spiritu oris ejus
omnis virtus creaturarum¹.» Deus itaque secundum
naturam, et ex Deo est Spiritus, et omnino diversæ
naturæ a creatura quæ per ipsum firmatur. Quod
autem supra creaturam est, ac diversæ a rebus
creatis naturæ, Deus utique est, ac nihil aliud.

Sapientes nos reddit, adeoque potentes etiam per
Filium in sancto Spiritu. Spiritus enim dictus est
sapientiæ ac virtutis. Jam vero quomodo creatus
erit Spiritus? Nam si hoc verum est, nihil, ut vi-
detur, impediet quominus intelligamus sapientem
ac potentem in creatura esse Deum, et creatam ha-
bere suam sapientiam. Ornat igitur ipsum creatura,
non ipse creaturam. Atqui hoc dicere ac sentire,
est impium. Deus igitur est, et ex Deo secundum
naturam Spiritus, per quem creaturam sapientem
reddit ac firmat.

Beatus Paulus dixit de Filio: «Dominus autem
est Spiritus².» Dixit autem et ipse Filius: «Spi-
ritus Deus est³.» Cum igitur Spiritus sanctus inter-
dum significet Patrem, interdum autem et Filium:
quomodo non est ipsis consubstantialis? Non enim
in creatura Deus agnoscitur, quemadmodum neque
creatura in natura deitatis.

Si non aliter participes Dei esse possumus, quam
per sanctum Spiritum: quomodo alienus a deitate
censebitur, qui Dei participes facti per seipsos eos
in quibus est?

Æquali robore eademque cum Deo virtute præ-
ditam creaturam aut ex rebus productis unum ali-
quid dicere, summam denotat impietatem. 662
Cum autem Spiritus sanctus eandem quam Pater
et Filius operationem habeat, manifestum est Deum
et ex Deo esse secundum naturam, utpote qui ea
quæ Dei sunt operari possit. Quæ demonstrantur
voce Pauli clare dicentis: «Divisiones vero gratiarum
sunt, idem autem Spiritus: et divisiones mini-
strationum sunt, idem autem Dominus: et divisiones
operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur

⁹⁷ 1 Cor. xi, 6. ⁹⁸ Psal. ciii, 31. ⁹⁹ Psal. xxxii, 6. ¹ Ibid. ² II Cor. iii, 17. ³ Joan. iv, 4.

omala in omnibus 4. Porro cum Pater vivifcet, ac similiter Filius, vivificus quoque est sanctus Spiritus. Et certe beatus Paulus scribit: (Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia 5. Sed et Filius dixit: (Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis 6. Quod autem Spiritus etiam vivifcet, docet ipse Salvator his verbis: (Caro non predest quidquam, Spiritus est qui vivifcet. Verba quæ ego locutus sum vobis, Spiritus et vita sunt 7. Paulus vero scribit: (Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivifcabit et mortalia corpora vestra, per inhabitantem Spiritum ejus in vobis 8. Qui ergo æqualiter cum Deo operari potest, Deus est, et ex Deo, secundum naturam.

Α Πατὴρ καὶ ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ, ζωοποιῶν ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Γράφει γὰρ ὁ μὲν μακάριος Παῦλος: « Παραγγέλλω σοι ἐνωπίον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος; τὰ πάντα. » Ἐφη δὲ καὶ ὁ Υἱὸς: « Τὰ πρόθετα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. » Ὅτι δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ζωογονεῖ, διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτήρ: « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν τὰ ῥήματα, ἀ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, Πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστὶ. » Γράφει δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος: « Ὁ ἐγενεας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσκει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος; ἐν ὑμῖν. » Τὸ τοίνυν ἰσουργεῖν τῷ Θεῷ δυνάμενον, Θεὸς; τὸ ἐστὶ καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν.

— Dominus noster Jesus Christus Judæorum populos increpans, aiebat: (Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis 9?) Rursum: (Pater in me manens, ipse fuit opera 10.) Insuper fatebatur se in Spiritu Dei ejicere dæmonia 11. Cum ergo Spiritus opera, Patris opera, suaque nimirum esse dicat, quomodo Spiritus creatus erit? Nam si hoc verum est, per creaturam Pater glorificatur, adeoque Filius, si per Spiritum miracula edidit. Sed hoc absurdum: Deus igitur et ex Deo secundum naturam est Spiritus, utpote adimplens opera Patris et Filii.

Β Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τοῖς Ἰουδαίων δῆμοις ἐπιπλήττων, ἔρασκε: « Πολλὰ κατὰ ἔργα εἰδείξα ὑμῖν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς; μου, διὰ ποῶν αὐτῶν ἐμὲ λιθάζετε; » Καὶ πάλιν, « Ὁ Πατήρ, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Προσωπολόγει δὲ, ὅτι ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Ὅτι τοίνυν τὰ ἔργα τοῦ Πνεύματος, ἔργα φησὶν εἶναι τοῦ Πατρὸς; δῆλον δὲ ὅτι καὶ αὐτοῦ, πῶς ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα κτιστὸν; Εἰ γὰρ τοῦτο ἀληθὲς, διὰ κτίσματος ὁ Πατήρ θεοζάεται, καὶ μέντοι καὶ ὁ Υἱός; εἰ δὲ ἱκεῖ Πνεύματος εἰργάζετο τὰ; θεοσημίαι;. Ἀλλὰ τοῦτο ἀτοπὸν Θεός; ἀρα καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ὡς; τὰ τοῦ Πατρὸς; ἔργα πληροῦν καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ.

Beatus Paulus cultu legali præstantius esse ostendens Novum et in Christo Testamentum, dicebat: (Nam si ministerio damnationis, gloria est: multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria 12.) Itaque lexquidem condemnationis erat ministerium, justitiæ vero, præconium evangelicum. Sed Veteris quidem Testamenti quod condemnabat, ministri dicebant: (Hæc dicit Dominus.) Novi autem quod justificabat: (Hæc dicit Spiritus sanctus.) Num igitur ministri 663 condemnantis Testamenti nobiliores sunt secundis? Illis enim ministratio fiebat Dei sermonibus, his autem, creaturæ verbis, si creatus est Spiritus sanctus. Quomodo igitur demum excellit ministratio justitiæ in gloria? Utrum enim nobiliter aut præstantius est ministratorem fieri Dei sermonibus, an creaturæ? At neque præstantiores neque nobiliores primi secundis. Igitur cum dicunt: Hæc dicit Spiritus sanctus, etiam ipsis ministratio sit Dei sermonibus, quoniam Deus et ex Deo secundum naturam est Spiritus ejus. Nobiliorem autem esse prima secundorum ministratorem, locuples testis est Salvator ipse, dicens sanctis apostolis: (Amen, amen dico vobis, quia multi prophetæ et justii cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt: et audire quæ auditis, et non audierunt. Vestri autem oculi beati 13.) et mysteriorum enim dispensatores facti sunt 14, in quæ desiderant angeli prospicere 15.)

Γ Τῆς κατὰ τὴν νόμον λατρείας; ἀποφαίνων εὐκλεεστέραν τὴν Νέαν καὶ ἐν Χριστῷ διαθήκην ὁ μακάριος; ἔφη Παῦλος: « Εἰ γὰρ τῆ διακονίᾳ τῆς κατακρίσεως; δόξα, πολλῶ μάλλον διαφέρει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. » Οὐκοῦν, ὁ μὲν νόμος, κατακρίσεως ἦν διακονία, δικαιοσύνης δὲ τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν. Ἄλλ' οὐ μὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τῆς κατακρινούσης διακονία, ἔρασκον; Ἐτάδε λέγει Κύριος;. Ὅι δὲ γε τῆς Νέας, τῆς δικαιοσύνης; Ἐτάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. « Ἀρ' οὐν ὁ διακονοῦ τῆς κατακρινούσης Διαθήκης ἀμεινός; εἰσι τῶν δευτέρων; Ὅι μὲν γὰρ, τοὶς παρὰ Θεοῦ διηκουνοῦντο λόγους, οἱ δὲ τοὶς παρὰ τοῦ κτίσαντος; [Ἰσ. κτίσεως], εἴπερ ἐστὶ γενητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς οὖν ἐτι διαφέρει ἡ διακονία τῆς; δικαιοσύνης ἐν δόξῃ; Τί γὰρ ἀμεινὸν ἡ εὐκλεεστερον; τὸ διακονεῖσθαι λόγους τοὶς παρὰ Θεοῦ, ἢ τοὶς παρὰ κτίσματος; Ἀλλ' οὐτε κρείττονές; οὔτε μὴν λαμπρότεροι τῶν δευτέρων οἱ πρῶτοι. Οὐκοῦν, ὅταν λέγωσι, « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » καὶ αὐτοὶ τοὶς παρὰ Θεοῦ διακονοῦνται λόγοις, ὅτι Θεός; καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ὅτι δὲ λαμπρότερα τῆς πρώτης ἡ τῶν δευτέρων διακονία, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Σωτήρ; πρὸς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους: « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δικαιοὶ ἐπιθυμήσαν ἰδεῖν ἀ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκούσαι, ἀ ἀκούσατε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί; γενέσθαι γὰρ μυστηρίων ταμίαι, εἰς; ἀ ἐπιθυμοῦσαν ἀγγελος παρακλῆσαι. »

Dominus noster Jesus Christus sanctis discipulis dicebat: (Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, cum vos ad principes et tribunalia vocabunt aliqui; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini (os nimirum et sapientia); non enim vos estis qui loquamini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis 16.) Præterea beatus Paulus ait: (An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christi 17?) Cum igitur Christo in sanctis loquente, Spiritus sit qui loquitur, quomodo creatus erit, ac non potius Deus, et ex Deo secundum naturam, utpote consubstantialis Filio, per quem et in nobis est, et loquitur?

Δ Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τοῖς ἁγίοις ἔρασκε μαθηταῖς; Ἐ μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε, ὅταν ὑμᾶς καλέσωιν ἐπὶ ἡγεμόνας ἢ συνέδρια τῶν δικαστῶν τινας; δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ σύντομα καὶ σοφία· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἔστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Εἶτά φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος;. « Εἰ δοκιμήν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Ὅτι τοίνυν Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν τοῖς ἁγίοις, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ λαλοῦν, πῶς ἂν εἴη γενητὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μάλλον Θεός; τε, καὶ ἐκ Θεοῦ, κατὰ φύσιν, ὡς; ὁμοουσίον τῷ Υἱῷ, δι' οὗ καὶ ἐν ἡμῖν ἐστὶ καὶ λαλεῖ;

Beatus Moses dicebat in libro de mundi opificio: (Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum 18.) Dixit autem alieubi ipse quoque univer-

« Μακάριοι ἔφη Μωσῆς ἐν τῷ τῆς κοσμοποιίας βιβλίῳ: « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός; τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτός;

4 I Cor. xii, 4-6. 5 I Tim. vi, 15. 6 Joan. x, 27. 7 Joan. vi, 63, 64. 8 Rom. viii, 11. 9 Jean. x, 32. 10 Joan. xiv, 10. 11 Matth. xii, 28. 12 II Cor. iii, 9. 13 Matth. xiii, 17. 14 I Cor. iv, 1. 15 I Petr. i, 12. 16 Matth. x, 19, 20. 17 II Cor. xiii, 3. 18 Gen. i, 27.

ὁ τῶν ἁγίων Δημιουργὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου, « Ἐγὼ Αἰποίησα γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς. » Τοῦτου δὲ ἄντος ἀληθοῦς, ὁ μακάριος Ἰὼβ εὐρίσκειται λέγων· « Πνεῦμα θεῶν τὸ ποιήσαν με. » Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ γενητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ κτισματοῦ ἐκτίσθημεν. Ἐτα πῶς πάλιν τὸ Γράμμα φησὶ τὸ ἱερὸν· « Καὶ ἔλαθεν ὁ θεὸς χροῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον; » Οὐκοῦν, εἴπερ ἐστὶ τῶν ἀποκωτάτων τὴν τοῦ Δημιουργοῦ δόξαν περιθεῖναι τινι τῶν πεποιημένων, ἐστὶ δὲ τὸ Πνεῦμα δημιουργόν, θεὸς ἄρα καὶ ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστίν.

Εἰ τὸ ἑλάττων ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, εὐλογεῖται δὲ ἡ νοητὴ κτίσις, ἀγιαζομένη παρὰ θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς κρείττονι ποῦ πάντων κατὰ τὴν φύσιν εὐλογεῖται καὶ ἀγιαστέται. Εἰ δὲ τοῦτο τὸ ἀληθές, οὐκ ἄρα κτιστὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐκ ἐτι γὰρ τὸ κρείττον ὑπὸ τοῦ ἑλάττονος εὐλογεῖται.

Εἰ ἐν τόπῳ καὶ περιγραφῇ νοεῖται τὰ γενητὰ, τὸ δὲ γε Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχ οὕτως· γέγραπται γάρ, « Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. » Ἐάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ· « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; » Πῶς ἂν εἴη γενητὸν τὸ πάντα πληροῦν; ὁ δὲ καὶ μόνῃ πρόπει ἂν τῇ θεῖα τε καὶ ἀνωτάτῳ φύσει. Γέγραπται γὰρ καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ· « Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. » Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἐφη ποῦ πρὸς Ἰουδαίους· « Ὁ οὐρανὸς οὐκ ἔστιν ἐκτίσθη ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσατέ μοι; λέγει Κύριος· ἢ τίς τόπος τῆς καταπαυσέως μου; » Καὶ πάλιν· « Μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. »

Ἐφη ποῦ θεὸς τοῖς ἐκ Βαβυλωνίας λελυτρωμένοις τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Καὶ ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ἐν ὑμῖν Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ὑπέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν, » [τοῦτέστιν], Ἐν ὑμῖν ἐστὶν ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς θεός. Πῶς ἂν νοήτο γενητὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μάλλον θεός; καὶ ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν, ὡς τὴν τοῦ θεοῦ παρουσίαν ἀποπληροῦν δι' ἑαυτοῦ;

Γέγραπται, « Τῷ Ἀδῶμ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ὅτι δὲ τὸ δυναμοῦσθαι τὴν κτίσιν παρὰ θεοῦ πρόπει ἂν μάλλον, καὶ οὐ παρὰ κτισματοῦ, πῶς ἐστὶν ἀμφιβαλεῖν; Εἰ δὲ, κτιστὸν ὑπάρχον, τὸ Πνεῦμα στερεοῦ τὴν κτίσιν, ἑαυτὴν ἢ κτίσις πρὸς τὸ εἶναι συνέχει, μηδὲν εἰς τοῦτο λαθεῖσα παρὰ θεοῦ, μάλλον δὲ, εἰ χρεῖ τε καὶ ἀπηχῆς εἰσπεῖν, καύχημα τῆς ἀνωτάτῳ φύσεως ἢ κτίσις εὐρίσκειται, εἴπερ ἐνεργεῖ δι' αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζεται. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποπον, στερεοὶ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῖς οὐρανοῖς, καὶ δυναμοὶ τὴν κτίσιν· φύσεως οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς ὑπὲρ τὴν κτίσιν, τουτέστι θεός.

Εἰ ζωοποιεῖ τὸ Πνεῦμα, καὶ ζωὴ ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, πῶς ἂν εἴη γενητὸν; Οὐκ ἐτι γὰρ ζωὴ τὸ μὴ ὑπάρχον ποτε. Εἰ γὰρ ἐκτίσθη καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι πρὸς τὸ εἶναι παρήχθη. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποπον· ζωὴ δὲ κατὰ ἀληθείαν ἐστὶ καὶ ζωοποιόν. Οὐκ ἄρα γέγονεν, ἀλλ' ἦν ἀίδειως, ὡς ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν, καὶ θεός.

Ἀπὸ καὶ ἀσύνθετος ἡ θεῖα τε ἐστὶ καὶ ἀχρηάτος φύσις, παραγέει δὲ πρὸς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ τελειοὶ διὰ Πνεύματος. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ γενητὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καθὰ φησὶν οἱ διεναντίας, ἐν ποιῆματι τελειοῦται τὰ τῆς θεότητος ἔργα. Ἀπλοῦ δὲ ἄντος κατὰ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ, πῶς ἂν ἐν συνθέσει νοήτο τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ; Οὐδὲν γὰρ ἐν γενητοῖς ἀπλοῦν κατὰ φύσιν.

Ναί, φασὶν οἱ τῆς τοῦ Πνεύματος κατηγοροῦντες δόξης, δεχόμενον παρὰ θεοῦ τὸν ἁγιασμόν τὸ Πνεῦμα

aitatis opifex per Isaiaē vocem : « Ego feci terram, et hominem super ipsam¹². » Quod cum verum sit, beatus Job invenitur dicens : « Spiritus sanctus, qui creavit me¹³. » At si creatus est Spiritus sanctus, per creaturam creati sumus. At quomodo rursum Scriptura sacra dicit : « Et accepto pulvere de terra Deus formavit hominem¹⁴? » Igitur, si una res ex absurdissimis est, Opifex gloriae alicui creaturae tribuere, et Spiritus est opifex : Deus utique et ex Deo secundum naturam est.

664 Si quod minus est a maiore benedicatur, secundum beati Pauli vocem¹⁵ : benedicatur autem intellectualis creatura, quae a Deo per Spiritum sanctificatur, omnino a meliore secundum naturam benedicatur et sanctificatur. Quod si verum istud est, non est ergo creatus Spiritus sanctus. Nequam enim id quod praestantius est a minore benedicatur.

Si loco et circumscriptione factae res intelliguntur, Spiritus vero sanctus non item; scriptum est enim Spiritum Domini replevisse orbem terrarum¹⁶. Et David ipse canit : « Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam¹⁷? » Quomodo creatus erit is qui omnia implet? Quod soli certe divinae et supremae naturae convenit. Scriptum enim est quoque de Filio : « Qui descendit, ipse est et qui ascendit supra omnes caelos, ut impletur omnia¹⁸. » Quin et ipse Pater alicubi dixit ad Judaeos : « Caelum mihi thronus, terra vero scabellum pedum meorum. Qualem domum edificabitis mihi? dicit Dominus? vel quis locus quietis meae.¹⁹ » Et rursus : « Nonne caelum et terram impleo? dicit Dominus²⁰. »

Dixit alicubi Deus Israelitis qui ex Babylonica captivitate redempti fuerant : « Et ego sum, inquit, in vobis Dominus, et Spiritus meus in medio vestri constituit²¹. » hoc est, in vobis est naturalis ac verus Deus. Quomodo enim factus censebitur, ac non potius Deus et ex Deo secundum naturam, utpote qui Dei praesentiam per seipsum adimplet?

Scriptum est, quod « Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum²². » Quod autem deate firmari creaturam a Deo, non a creatura, cuinam dubium esse potest? Quod si creatus cum sit Spiritus, firmat creaturam, seipsam creatura in recto statu continet, nec ad hoc a Deo quidquam accipit; imo potius, si quid absurdum dicendum est, apparet supremam naturam gloriae praeditam esse creaturam, siquidem per se ipsam operatur, atque idcirco est admirationi : Atqui absurdum istud est; sed Spiritus firmat caelos, et creaturam roborat. Naturae igitur est creatura superioris, hoc est Deus.

Si vivificat Spiritus, et vita est, secundum Servatoris vocem²³, quomodo creatus erit? Non iam enim vita est is **665** qui olim non erat. Nam si creatus est etiam ipse cum rebus aliis, e nihilo ad esse productus est. Sed hoc absurdum : vita vero est secundum naturam, et vivificans. Non ergo factus est, sed erat ab aeterno, utpote ex Deo secundum naturam, et Deus.

Simplex et incomposita est divina et immortalis natura, et in ortum adducit omnia ac perficit per Spiritum. Sed si creatus est sanctus Spiritus, ut adversarii dicunt, in creatura perficiuntur opera deitatis. Cum autem simplex sit secundum naturam Deus, quomodo compositus intelligitur Spiritus eius? Nihil enim in rebus creatis est simplex secundum naturam.

Atenim, inquit qui Spiritus gloriae detrahunt, Spiritus sanctus accepta a Deo sanctificatione eam

¹² Isa. XLV, 12. ¹³ Job xxxiii, 4. ¹⁴ Gen. II, 7. ¹⁵ Ephes. IV, 10. ¹⁶ Isa. LXVI, 1. ¹⁷ Jerem. xxiii, 24.

¹⁸ Hebr. vii, 7. ¹⁹ Sap. I, 7. ²⁰ Psal. cxxxviii, 7. ²¹ Agg. II, 6. ²² Psal. xxxii, 6. ²³ Joan. vi, 64.

operatur erga creaturam. Dixit enim Salvator de A ipso: « Quia de meo accipiet ».

Quod datum est, et aliunde, atque ab altero advenit, omnino etiam auferri potest; et quod secundum naturam non possidemus, hoc etiam possumus amittere. An igitur Spiritus sanctus aliquando sanctificandi potestate carebit? Atqui nomen habet substantiæ suæ significativum, non dignitatis aut præstantiæ, quemadmodum nempe nomina ista, Principatus, Thronus, et Dominatio: istiusmodi enim vocabula rerum significatarum substantiam non exhibent, sed honoris cujusque modum potius significant. In sancta vero Trinitate, nomen illud, Pater, et illud Filius, adeoque Spiritus sanctus, non præcellentiam quamdam significat, sed potius quid sit unusquisque demonstrat.

Si substantiam Spiritus sive quid sit secundum naturam nomen ejus declarat (Sanctus enim nominatus est), Sanctus autem est Deus²¹ (sic enim ipsum celebrant superæ Virtutes, non ut habentem ascitiam sanctificationem, sed potius quod esse et essentialiter sit sanctus), non alienus erit ab ejus substantia Spiritus ejus. Sanctus enim est secundum naturam, puta qui ex sancto, et in sancto secundum naturam Deo.

Qui dicunt Spiritum sanctum creatum esse et factum, non animadvertunt (cæcutiunt enim) ministratorii quamlibet operam minorem esse ea operatione quæ, ut ita dicamus, Dei propriis sit manibus. Exempli causa, data est lex antiquis, per angelos et interuentium **666** Moysen edita. Sed qui legem olim locutus est, gratiam per fidem ipsemet operatus est in nobis. Unde nobilium quoque est Christi ministerium quam Moisi. Itaque si ministratorio modo Spiritus in nobis sanctificationem facit, quis a Patre magis sanctificatus est? Non enim aliter quam per sanctum Spiritum sanctificat, et summum divinæ benedictionis fastigium est per sanctum Spiritum sanctificatio. Igitur non ministratorio modo creaturæ sanctificationem Spiritus suppeditat, neque ut ab alio datam, sed hoc in nobis ipsomet operante Deo, puta per suum Spiritum.

Christus alicubi dixit: « Si quis me audierit, ego et Pater veniemus, et mansionem apud ipsum faciemus, et in ipso diversabimur »²². Quomodo autem id ipsum in nobis perficiatur, theologorum nos elare sermo docebit. Beatus enim Joannes ait: « In hoc scimus quoniam est in nobis, quia de Spiritu suo dedit nobis »²³. Sapientissimus autem Paulus: « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis »²⁴? Quomodo igitur demum creatus est Spiritus, si participes Patris et Filii per ipsum efflicimur? Non enim per creaturam, unum videlicet e sanctorum angelorum numero, divinæ naturæ sumus participes²⁵. Atqui verum istud non est. Igitur Deus est in nobis per Deum Spiritum.

Scriptura ovina intonso Samsoni adesse quidem ait sanctum Spiritum; deinde, « recessit, incurrit, Dominus ab ipso, » cum male capillum totondit²⁶. Quomodo igitur creatus est Spiritus, si quidem est secundum naturam Dominus? Neque enim inter res creatas est vera libertas ac dominatio.

Dominus noster Jesus Christus, reversurus in cælos, sanctos apostolos consolabatur, dicens: « Non relinquam vos orphanos, venio ad vos »²⁷. Promissum autem implevit, mittens nobis cœlitus Para-

τὸ ἅγιον, ἐνεργεῖ τὸ ἀγιάζειν περὶ τὴν κτίσιν. Ἐφη γὰρ ὁ Σωτὴρ περὶ αὐτοῦ, « Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήγεται. »

τὸ δοτὸν, καὶ προσεγγόνος ἔξωθεν, καὶ παρ' ἐτέρου, πάντη τε καὶ πάντως ἐστὶ καὶ ἀφαιρετόν· καὶ ὃ μὴ κατὰ φύσιν κεκτήμεθα, τοῦτο καὶ ἀποβαλεῖν ἐνδέχεται. Ἄρ' οὖν ἐστὶ ποτὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔρημον τοῦ ἀγιάζειν δύνασθαι; Καίτοι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας ἔχει σημαντικὸν, ἥς καὶ εἶναι πιστεύεται, οὐκ ἀξιώματος ἢ ὑπεροχῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἀρχῆ, καὶ Θρόνος, καὶ Κυριότης. Τὰ γὰρ τοιάδε τῶν ὀνομάτων οὐχὶ τῆς οὐσίας τῶν σημειομένων εἶσι παραστατικὰ, σημαίνει δὲ μᾶλλον τῆς ἐκείνου τιμῆς τὸ μέτρον. Ἐπι δὲ γε τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ Πατὴρ, καὶ τὸ Υἱὸς, καὶ μὴν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὐχ ὑπεροχῆς τινας ποιεῖται δηλοῦν, μᾶλλον δὲ τὸ, τί τῶν ὀνομασμένων ἐκαστόν ἐστι, διαδείκνυσιν.

Εἰ τῆς οὐσίας τοῦ Πνεύματος, ἥτοι τοῦ, τί κατὰ φύσιν ἐστὶ, παραστατικὸν εἶναι φαμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ (Ἅγιον γὰρ ὀνόμασται), ἅγιος δὲ ὁ θεὸς (οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁμνοῦσιν αἱ ἄνω Δυνάμεις, οὐχ ὡς ἐπακτόν ἔχοντα τὸν ἁγιασμόν, οὐκοθεν δὲ μᾶλλον ἅγιον ὄντα καὶ οὐσιωδῶς), οὐκ ἄλλοτριον ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτῷ· ἅγιον γὰρ κατὰ φύσιν, ὡς ἐξ ἁγίου τε καὶ ἐν ἁγίῳ κατὰ φύσιν Θεῷ.

Οἱ κτιστὸν εἶναι λέγοντες καὶ γενητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἐνοοῦσιν ἐκεῖνον, τυφλώττουσι γὰρ, ὅτι ὑπουργικῆ πάσα διακονία ἐλάττων ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτοῦργίας, ἐν οὕτως εἰπωμεν, καὶ αὐτοχειρίας. Ὀλον φέρε εἰκαῖν, ἐδόθη νόμο; τοῖς ἀρχαιοτέροις, λαλθελς δι' ἀγγέλων καὶ μεσιτεῦντος τοῦ πανσόφου Μωσέως. Ἄλλ' ὁ πάλοι τὸν νόμον λαλήσας ἠτύουργησεν εἰς ἡμᾶς τὴν διὰ πίστεως χάριν· ὅθεν ἐστὶ καὶ εὐκλεσετέρα τῆς Μωσέως διακονίας ἡ διὰ Χριστοῦ. Οὐκοῦν εἰ ὑπουργικῶ; εἰς ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα ποιεῖται τὸν ἁγιασμόν, τίς ἠγάσθη μείζονος παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἀγιάζει γὰρ οὐχ ἑτέρως, πλην ὅτι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ ἀρότατον καὶ εἰς λήξιν ἦγον τὴν ἀνωτάτω τῆς παρὰ Θεοῦ εὐλογίας, ὃ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἁγιασμός. Οὐκοῦν οὐχ ὑπουργικῶς διακονεῖ τὸ Πνεῦμα τῇ κτίσει τὸν ἁγιασμόν, οὐδὲ ὡς παρ' ἑτέρου δοτὸν, ἀλλ' ὄλον αὐτοῦργουντος τοῦτο εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, ὡς διὰ ἰδίου Πνεύματος.

Ἐφη τοῦ Χριστοῦ, ὅτι καὶ « Ἐάν τις μου ἀκούσῃ, ἐλευσόμεθα ἑγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα, καὶ ἐν αὐτῷ καταλύσομεν. » Τίνα δὲ τρόπον ἐν ἡμῖν αὐτὸ δι τοῦτο πράττεται τὸ ἐπηγγελμένον, διδάσκει σαφῶς τὸν θεηγόρων ὁ λόγος: Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἰωάννης φησὶν· « Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστίν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. » Ὁ δὲ γε σωφράτατος Παῦλος· « Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; » Πῶς οὖν ἐστὶ γενητὸν τὸ Πνεῦμά ἐστιν, εἰ μέτοχοι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ γινόμεθα δι' αὐτοῦ; Οὐ γὰρ διὰ κτίσματος γένοιτο ἂν ἐν ἡμῖν, ἐνὸς τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τῆς θαλας φύσεως ἐν μεθέξει γινόμεθα (1)· ἀλλὰ μὴν τοῦτο οὐκ ἀληθές. Οὐκοῦν θεὸς ἐν ἡμῖν διὰ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος.

Ἡ θεόπνευστος Γραφή, ἀχειρεχόμεν ἂν ἐντε τῷ Σαμψών, παρτεῖναι φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰτα πάλιν, « Ἀπέστη, φησὶ, Κύριος; ἀπ' αὐτοῦ, » ὅτε τὴν τρίχα κακῶς ἀπεκείρατο. Πῶς οὖν γενητὸν τὸ Πνεῦμά ἐστιν, εἴπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν Κύριος; Οὐδὲ γὰρ ἐν γενητοῖς τὸ ἐλευθερον καὶ κύριον ἀληθῶς.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀναφοιτῆσαι μέλλων εἰς οὐρανοῦς, τοῦς ἁγίους ἀποστόλους παρεμβεῖτο, λέγων· « Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἐρχομαι πρὸς ὑμᾶς. » Πεπλήρωκε δὲ τὴν ὑπόσχεσιν,

²⁰ Joan. xvi, 15. ²¹ Isa. vi, 5. ²² Joan. xiv, 23. ²³ Judic. xvi, 19. ²⁴ Joan. xix, 13.

²⁵ I Joan. iii, 24. ²⁶ I Cor. iii, 16. ²⁷ II Petr. i, 4.

(1) Aliqua desse videtur.

ἀποστείλας ἡμῖν τὸν Παράκλητον ἐξ οὐρανοῦ, μάλ- A
λον δὲ δὲ αὐτοῦ γεγονός ἐν ἡμῖν. Εἶπα πῶς ἐστὶ γε-
νητὸν τὸ Πνεῦμα, τὸ δὲ οὐ ἐν ἡμῖν ἐστὶν ἡ ἀκτιστος
φύσις τοῦ τὰ πάντα δημιουργοῦντος Λόγου;

Δυσσεβοῦσι λίαν, οἱ κτιστὸν εἶναι καὶ γενητὸν ἢ
φρονεῖν ἢ λέγειν ἀποτολμῶντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Ὅσπερ γὰρ οὐχ ἑτερόν τί ἐστὶ παρά τὸν ἄνθρωπον
τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, οὕτως οὐχ ἑτερόν τί ἐστὶ παρά τὸν
φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐνοκάρ-
ξιν [ἑβρ. ἐν ὑπάρξει.] νοηταί τῆ καθ' ἑαυτὸν, καθάπερ
ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ, καὶ μένοι καὶ ὁ Υἱός.
Ὅτι γὰρ ἐν ἡμῖν ὄντες τοῦ Πνεύματος, ὁ Υἱὸς ἐν
ἡμῖν ἐστὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, καὶ οὐ κατὰ
φύσιν ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, πιστώσεται
γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος: « Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες,
θεῶ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί,
ἀλλ' ἐν Πνεύματι, ἐπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.
Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν
αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν
διὰ τὴν ἁμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιο- B
σύνην. » Σύνεσ οὖν, ὅπως Πνεῦμα Θεοῦ λέγων αὐτόν,
καὶ Χριστὸν ὀνομάζει διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας.
Ὅτε τοίνυν ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ
πῶς ἂν εἴη γενητὸν, Θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ
Πατρὸς, καὶ ὁμοουσίου τῷ Πατρὶ;

Ὁ μακάριος Παῦλος περὶ τῶν ἐν Πνεύματι προ-
φητεῦντων ἐν Ἐκκλησιαίς τοὺς λόγους ποιοῦμενος,
ὅταν ἐν τάξει προφητεύωσι, καὶ ἀναμέρος, τότε τοὺς
θεωμιῶντες οἰκοδομηθήσασθαι φησιν, ἀπαγγέλλοντας,
ὅτι ὄντες: ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστὶν. Ἄλλα καὶ περὶ τῶν
ἐν γλώσσει λαλούντων, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖν αὐτοῦς
ἔφη, ἀλλὰ Θεῶ. « Πνεύματι γὰρ λαλοῦσι μυστήρια. »
Ἰδοὺ δὲ σαφῶς, τοὺς ἐν Πνεύματι προφητεύοντας
Θεὸν ἔχειν ἐν ταῖσιν φησι, καὶ τοὺς γλώσσει λα-
λούντας, Θεῶ λαλεῖν. « Τῷ γὰρ Πνεύματι λαλοῦσι
μυστήρια. » Θεὸς οὖν ἔρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Πάν ὅπερ ἐστὶ γενητὸν καὶ πεποιημένον, τοῦτο
πάντως ἐστὶ καὶ ἐν μείσει τῆς θείας ὑπεροχῆς, καὶ
τῆς ἀνωτάτω δόξης κατόπιν ἔρχεται. Οὐ γὰρ ἂν ποτε C
τὴν αὐτὴν ἀξίαν τῷ δεσπότην φορέσῃ τὸ δούλον, οὐδὲ
τῷ ποιησαντί, τὸ ποιηθῆν. Οὐκ οὖν δικαιοὶ τοὺς ἁμαρ-
τάνοντας ὁ τῶν ἰσίων Θεός, ἅτε δὴ καὶ ἔχον ἐξουσίαν
ἀφίνατι ἁμαρτίας: ἀλλ' ἐν ἰσῆ τάξει δικαιοὶ καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Γράφει γὰρ Παῦλος: « Καὶ ταῦτά
τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπειλούσασθε, ἀλλ' ἠγιάσθητε, ἀλλ'
ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐκ
οὖν, εἰ ἐν ἰσῆ τάξει τῷ κατὰ φύσιν Θεῶ δικαιοὶ καὶ
τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἐστὶ καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ; κτίσμα
γὰρ ἡμᾶς δικαιοῦν οὐ δύναται.

Τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχον τῷ Θεῶ καὶ Πατρὶ,
ἐστὶ που πάντως καὶ ὁμοούσιον αὐτῷ. Ὅντος τοίνυν
ζωοποιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ζωοποιῶν ἐστὶ κατὰ
τὸν ἴσον τρόπον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μᾶλλον δὲ
ζωοποιῶς ὁ Πατήρ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Καὶ μαρτυ-
ρῆσαι γράφων ὁ Παῦλος τῷ γνησίῳ μαθητῇ Τιμοθέῳ.
« Παραγγέλλω, φησὶ, σοὶ ἀνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωο-
γονοῦντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ,
τηρήσαι τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον. » Εἰτά φησιν ἐν D
ἑτέροις: « Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἔγειραντος Ἰησοῦν
Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἔγειρας Ἰησοῦν Χριστὸν
ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσεται καὶ τὰ θνητὰ σώματα
ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικούντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. »
Οὐκ οὖν, ζωογονεῖ μὲν τοὺς νεκροὺς ὁ Θεὸς καὶ Πα-
τήρ, ζωογονεῖ δὲ, ὡς ἔφη, διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος.
Πῶς οὖν ἐστὶ γενητὸν; Οὐ γὰρ ἐν κτίσματι ζωο-
ποιῶς ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὡς ἐν ὁμοουσίῳ καὶ ἀγενήτῳ τῷ
ἀγίῳ Πνεύματι.

Ἐφη που Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσαί: « Τίς
ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δούκωφον
καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ Κύριος
ὁ Θεός; Καὶ νῦν παρεῖται, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα
σου. » Καὶ μὴν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χρι-
στὸς ἐπηγγέλλετο τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, εἰ ἀπο-

cietum, imo vero per ipsum in nobis existens.
Jam quomodo creatus est Spiritus, per quem in
nobis est increata illa natura cuncta creantis Verbi?

Imple admodum agunt qui aut sentire aut dicere
audent creatum et factum esse Spiritum. Quomad-
modum enim aliud ab homine non est 667 spiri-
tus hominis, sic alius non est a naturali et vero
Deo Spiritus ejus, quamvis in propria intelligatur
subsistentia, sicuti nimirum ipse Pater, adeoque et
Fillus. Quod enim, Spiritu in nobis existente, Fi-
lius in nobis sit propter identitatem substantiæ:
ei quod secundum naturam proprius sit Spiritus
ejus, testabitur divinus Paulus, scribens: « Qui in
carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in
carne non estis, sed in Spiritu; si tamen Spiritus
Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Chri-
sti non habet, hic non est ejus. Si autem Christus
in vobis est, corpus quidem mortuum est propter
peccatum, Spiritus vero vita propter justitiam 66. »
Animadvertite ergo quo pacto Spiritum Dei dicens,
ipsum etiam Christum nominat propter identitatem
substantiæ. Cum itaque Christus in nobis sit, Spiritus
ejus quomodo creatus erit, cum Deus secundum
naturam sit Filius, et Patri consubstantialis?

Beatus Paulus de iis qui in Spiritu prophetant
in Ecclesiis verba faciens, tunc ædificatum iri spec-
tatores ait, si ordine prophetent ac vicissim, pro-
nuntiantes quod vere Deus in vobis sit 66. Sed et de
iis qui lingua loquuntur, non hominibus eos loqui
dicit, sed Deo: « Spiritu enim loquuntur myste-
ria 66. » Ecce utique manifeste dicit eos qui in Spi-
ritu prophetant, Deum in seipsis habere; et qui
lingua loquuntur, Deo loqui: « Spiritu enim loquun-
tur mysteria. » Deus ergo est Spiritus sanctus.

Quodcumque creatum et productum est, eminen-
tia divina minus est, et a suprema gloria longo in-
tervallo superatur. Nunquam enim eandem cum
hero servus dignitatem, neque cum factore opus
obtinere. Itaque justificat peccantes universi Deus,
utpote qui et potestatem habet dimittendi peccata,
sed et æqualiter Spiritus quoque sanctus justificat;
Scribit enim Paulus: « Et hæc quidam fuitis: sed
abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis
in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu
Dei nostri 66. » Igitur, si æqualiter cum naturali
Deo justificat etiam Spiritus, quomodo non erit ipsi
quoque consubstantialis? Creatura enim nos justifi-
care non potest.

668 Quod eandem cum Deo ac Patre operationem
habet, ipsi quoque consubstantialis est. Cum ergo
vivificus sit Deus ac Pater, vivificus eodem plane
modo est etiam sanctus Spiritus, imo vero vivificus
Pater in sancto Spiritu. Cujus rei testis erit Paulus
scribens i Timotheo suo discipulo: « Præcipio tibi
coram Deo qui vivificat omnia, et Domino Jesu Chri-
sto, ut serves mandatum sine macula 66. » Et alio
in loco: « Quod si Spiritus ejus qui suscitavit Je-
sum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia
corpora vestra, per inhabitantem Spiritum in vobis. »
Igitur, vivificat quidem mortuos Deus ac Pater, sed,
ut dixi, per suum Spiritum vivificat. Quomodo igitur
creatus est? Non enim in creatura vivificus est
Pater, sed in consubstantiali et increato Spiritu
sancto.

Dixit allenbi Deus ad Mosen sacrorum antiati-
tem: « Quis dedit os homini, et quis fecit surdum
et mutum, videntem, et cæcum? nonne ego Do-
minus Deus? Et nunc vade, et ego aperiam os
tuum 66. » Quin etiam Dominus noster Jesus Chri-
stus promittebat sanctis apostolis, si ad principes

66 Rom. viii, 8-10. 67 I Cor. xiv, 23-26. 68 Ibid. ii, 3. 69 I Cor. vi, 11. 70 I Tim. vi, 13, 14. 71 Exod. iv, 11, 12.

adducerentur, daturum se illis os et linguam⁴⁴. Sed in Actis scriptum est : « Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis⁴⁵. » Ecce rursus dante Deo os homini, dat ei similiter etiam sanctus Spiritus. Qui autem eandem operationem, virtutem ac potestatem habet quam Deus secundum naturam, quomodo non erit proprius ejus substantialiter, non autem creatus aut factus?

Si una deitatis natura in sancta et consubstantiali Trinitate adoratur, quomodo factus erit Spiritus sanctus? Non enim Trinitas erit amplius, vel certe claudicabit omnino deitatis plenitudo sancto Spiritu inter creaturas numerato, quamvis beatus Paulus Patri et Filio sanctum Spiritum necessario adnumeret. Scribit enim ad aliquos : « Gratia Domini Jesu, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis⁴⁶. » Non enim rogabat ut fideles participes creaturæ fierent, sed ut in participatione potius naturæ divinæ sanctificarentur. Hoc autem impletur per communicationem spiritalem cum Spiritu, per quem naturæ divinæ participes efficitur.

Beatus propheta Isaias : « Vidit, inquit, Dominum Sabaoth sedentem super thronum excelsum et elevatum, circumstantibus nimirum Seraphim et hymnis ipsum prosequentibus⁴⁷. » Addit autem : « Audivi ipsum dicentem : Quem mittam, et quis ibit ad populum hunc? Et dixi : Ecce ego, mitte me. Et dixit : Vade, et dic populo huic : Auditu audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non percipietis⁴⁸. » At hanc vocem a Spiritu sancto factam esse beatus Paulus ait. Sic autem scriptum est in Actis, de ipso et Judæis : « Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum : Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum hunc, et dic ad eos : Aure audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non percipietis⁴⁹. » At quomodo, loquente Domino exercituum, Spiritus est qui loquitur, si creatus est? Atqui verum istud non est, sed ut Spiritus Domini Sabaoth, et proprius ejus secundæ naturam, quæ ejus sunt loquitur.

Cum Deus dicat : « Numquid cælum et terram ego impleo? dicit Dominus⁵⁰, » adeoque beatus Paulus scribat de Filio : « Qui descendit, ipse est et qui ascendit supra cælos, ut impleret omnia⁵¹. » Spiritus est qui implet omnia. Scriptum est enim : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum⁵². » Igitur non alienus est a Deo et Patre secundum naturam, neque vero a Filio Spiritus sanctus, sed ex Patre per Filium in creaturam permeans, quoniam et supra creaturam est. Particeps enim creatura est, non suiipsius, sed ejus qui secundum naturam ipsa superior est, hoc est Dei, per Spiritum.

Beatus Isaias alicubi dixit de Israelitis : « Descendit Spiritus a Domino, et deduxit eos; adduxisti populum tuum, ut faceret tibi nomen gloriæ⁵³. » Divinus autem Moses in Deuteronomio rursus ait : « Dominus solus duxit eos, et non erat cum eis Deus alienus⁵⁴. » En manifeste Spiritus sanctus et Dominus nuncupatus est et Deus⁵⁵ non alienus. Sed si creatus est, et a divina supremæque natura alienus, neque veræ dominationis gloria est præditus, erit sane etiam Deus alienus. Sed hoc dictum aut cogitatum est impium. Dominus enim nuncupatus est, ac Deus non alienus. Deus igitur, et ex Deo secundum naturam est.

Et Dominum et Deum esse Spiritum, nihilo secius ex iis etiam quæ in Cantico Mosis scripta sunt,

φέροινο τὸς ἡγεμόνας, δόσειν αὐτοῖς στόμα καὶ γλῶσσαν. Ἄλλ' ἐν ταῖς Πράξει γέγραπται, ὅτι ὠφθησαν αὐτοῖς διαμερίζομαι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισαν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα εἶδεν ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. Ἰδοὺ δὴ πάλιν Θεοῦ διδόντος ἀνθρώπῳ στόμα, δίδωσιν ὁμοίως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὸ δὲ τὴν ἰσὴν ἐνέργειαν ἔχον, δύναμιν τε καὶ ἔχουσιν ἐφ' ἑαυτὰ φύσιν Θεῷ, πῶς οὐκ ἴδιον αὐτοῦ μᾶλλον οὐσανδῶς, καὶ οὐ κτιστὸν οὐδὲ γενητὸν;

Ἐἰ μὴ θεότητος φύσις ἐν ἁγίῳ καὶ ὁμοουσίῳ προκυνεῖται Τριάδι, πῶς ἔσται γενητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἔτι γὰρ ἔσται Τριάς, ἢ χολεύσει πάντως τὸ τῆς θεότητος πλήρωμα, συναριθμουμένου τοῖς κτίσμασι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου Πατρὶ καὶ Υἱῷ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπαριθμουμένους ἀναγκαίως. Γράφει γὰρ πρὸς τινὰς : « Ἐ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. » Οὐ γὰρ κοινωνοὺς καὶ μετόχους κτισμάτων ἤθετο γενέσθαι τοὺς κτιστούσαντας, ἀλλ' ἐν μεθέξει μᾶλλον τῆς θείας φύσεως ἀγιάζεσθαι. Πληροῦται δὲ τοῦτο διὰ τῆς πρὸς τὸ Πνεῦμα κοινωνίας πνευματικῆς, δι' οὗ θείας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί.

Ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαίας : « Εἶδον, φησὶ, τὸν Κύριον Sabaoth, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὕψηλου καὶ ἐπιρμηνοῦ, περιεστῶτων δηλονότι τῶν Σεραφίμ, καὶ ὑμολογούντων αὐτόν. » Προσαπάγει δὲ, ὅτι : « Ἐκουσα λέγοντος αὐτοῦ· Τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαόν τούτον; Καὶ εἶπα, Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστέλλων με. Καὶ εἶπε, Πορεύθητι, καὶ εἶπον ἐφ' ἑαυτῷ· Ἄκουσέ μου, καὶ ὁ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴσητε. » Ἀλλὰ ταύτην τὴν φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος γενέσθαι φησὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν ταῖς Πράξεσι, περὶ τε αὐτοῦ καὶ τῶν Ἰουδαίων : « Ἀσύμφωνοὶ δὲ ὄντες ἄλληλοῖς, ἀπελίοντο, εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἐν· Ὅτι καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησεν διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου, πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγον· Πορεύθητι πρὸς τὸν λαόν τούτον, καὶ εἶπον· Ἄκουσέ μου, καὶ ὁ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴσητε. » Εἶτα πῶς Κύριον Sabaoth λαλοῦντος, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ λαλοῦν, εἴπερ ἐστὶ γενητὸν; Ἄλλ' οὐ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ὡς δὲ Πνεῦμα Κυρίου sabaoth, καὶ ἴδιον αὐτοῦ κατὰ φύσιν, λαλεῖ τὰ αὐτοῦ.

Τοῦ Θεοῦ λέγοντος· « Μὴ οὐκ ἐν τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. » καὶ μὴν καὶ τοῦ μακαρίου γραφόντος Παύλου περὶ τοῦ Υἱοῦ, « Ὁ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπὲρ πάντων τῶν οὐρανῶν, ἐν ᾧ πληρώσθη τὰ πάντα, » τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα πληρῶν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Πνεῦμα Κυρίου κεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. Οὐκοῦν, οὐκ ἄλλοτριον κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐτε μὴν τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ διαβαῖνον εἰς τὴν κτίσιν, ἐστὶ καὶ ὑπὲρ κτίσιν ἐστὶ. Μέτοχος γὰρ ἢ κτίσις, οὐκ ἑαυτῆς, ἀλλὰ τοῦ κατὰ φύσιν ὑπὲρ αὐτὴν, τούτου ἐστι Θεοῦ, διὰ Πνεύματος.

Ὁ μακάριος Ἠσαίας ἔρη που περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ· « Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὠδήγησεν αὐτούς, οὕτως ἤγαγε τὸν λαόν σου ποιήσας σεαυτῷ ὄνομα δόξης. » Ὁ δὲ γε θεοπέσιος Μωσῆς ἐν τῷ δευτερονόμιῳ πάλιν φησὶ· « Κύριος μόνος ἤγαγε αὐτούς, καὶ οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν θεὸς ἄλλοτριος. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ Κύριος ὠνόμασται, καὶ θεὸς οὐκ ἄλλοτριος. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ γενητὸν, καὶ ἀπεξηνωμένον φύσεως τῆς θείας καὶ ἀνωτάτης, οὐτε τὴν τῆς ἀληθοῦς κυριότητος ἔχει δόξαν, ἔσται δὲ καὶ θεὸς ἄλλοτριος. Ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον ἢ φρονεῖν ἢ λέγειν. Κύριος γὰρ ὠνόμασται καὶ θεὸς, οὐκ ἄλλοτριος. θεὸς ἄρα καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστίν.

Ὅτι καὶ Κύριος καὶ θεὸς τὸ Πνεῦμά ἐστίν, οὐδὲν ἕττον εἰκόμμεθα, καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ Μωσαίῳ φθῆ γενητὸν εἰκόμμεθα, καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ Μωσαίῳ φθῆ γενητὸν εἰκόμμεθα,

⁴⁴ Matth. x, 49, 20. ⁴⁵ Act. ii, 3, 4. ⁴⁶ II Cor. xiii, 13. ⁴⁷ Isa. vi, 1. ⁴⁸ Ibid. 8, 9. ⁴⁹ Act. xviii, 25, 26. ⁵⁰ Jerem. xxiii, 24. ⁵¹ Ephes. iv, 10. ⁵² Sap. i, 7. ⁵³ Isa. lxi, 14. ⁵⁴ I Deut. ix, 32.

γραμμένων. Ἐφη γάρ· «Μνησθητι, μη ἐπιλάβῃ ὅσα ἁγίασμα ἔχει Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν τῇ ἐρήμῳ.» Ὁ δὲ γε μακάριος Ἥσαϊας· «Ὁ πρὸς Θεόν, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς, καὶ ἀνάλαβεν αὐτούς, καὶ ὑψώσεν αὐτούς πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρωξύναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς πικρίαν.» Ἰδοὺ δὴ πάλιν, τοῦ πανσόφου Μωσέως λέγοντος· «Παρωξύναν Κύριον τὸν Θεόν σου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρωξύνουσι φησὶν ὁ προφήτης Ἥσαϊας. Ὁ γὰρ ἄλλοτριον τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, τρυφᾷ τὸ ἅγιον.

Οἱ μὲν ὀρθῶν ἔχοντες πίστιν, θεῶν εἶναι φασὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Γέγραπται γάρ, ὅτι Πνεῦμα θεῶν τὸ ποιησάν με. Οἱ δὲ γε διεστραμμένοι τὰς γνώμας καὶ γενητὸν εἶναι λέγουσι αὐτό, πολυτρόποις εὐρεσιλογίαις ἐπινηχόμενοι, Ναί, φασί, θεῶν εἰρηται τὸ Πνεῦμα, οὐχ ὡς ὑπάρχον κατὰ ἀλήθειαν ἐκ Θεοῦ καὶ Θεός, ἀλλ' οὕτως, ὡς ἂν εἰ καὶ θεός ἀνθρώπου λέγοιτο. Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φαμέν ἕκαίνο· Ὁ μακάριος Παῦλος θεῶν ὠνόμασε τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Ἀθηναίοις μὲν γὰρ διαλεγόμενος, ἔφασκε· «Γένος οὐδ' ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀφελόμεν νομίζετε χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, ἢ χαράγατος τέχνης ἢ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου τὸ θεῶν εἶναι ὁμοίον· τὸ θεῶν λέγουσι, ἀντὶ τοῦ, ὁ Θεός. Καὶ μὴ καὶ Ῥωμαίους ἐπιστέλλει περὶ Θεοῦ· «Τὰ γὰρ ἀράματα αὐτοῦ ἀπὸ κτιστοῦ κόσμου, τοῖς ποιήματι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀδίκος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης.» Εἰκαιολογία τοῖνυν τὰ παρὰ τῶν διευαντίας, οὕτω λεγόντων ὠνομάσθαι θεῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἂν εἰ καὶ τις τῶν καθ' ἡμᾶς θεός ἀνθρώπων λέγοιτο.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· «Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, φησὶ, καὶ πίνετω.» — «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμε, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεῦσουσιν ὕδατος ζῶντος.» Εἴτα προσθετίκειν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· «Ταῦτα δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν.» Ἰδὼρ οὐδ' ἄρα ζῶν, τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Εὐρίσκομεν δὲ, διὰ φωνῆς Ἱερραίου, τὸν τῶν ὅλων λέγοντα Θεόν· «Ἐξέστη ὁ ἀναρὰς ἐπὶ τοῦτω, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλείον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο πονηρὰ ἐποίησαν ὁ λαός μου, ἐμε ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ἔφωσαν ἐαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συνέχειν.» Ὅτε τοῖνυν ὕδατος ζωῆς πηγὴν ἐαυτὸν ὁ τῶν ὅλων ὀνομάζει Θεός, ἐστὶ δὲ ὕδωρ ζῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς οὐ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶ, τὸ καὶ ἴσην αὐτῷ τῆν ζωοποιὸν ἐνέργειαν ἔχον·

Ὁ μακάριος γράφει Παῦλος· «Εἰ δοκιμὴ ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ· Πρὸς δὲ γε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· «Ὁ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, φησὶν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.» Οὐκοῦν, εἰ Χριστοῦ λαλοῦντος τὸ Πνεῦμα λαλεῖ, πῶς ἂν εἴη γενητὸν τὸ ἴδιον Πνεῦμα τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Ἀδίου· « Πάντα γὰρ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν.» Ὁ δὲ ποιήσας τὰ πάντα, πάντως πῶς καὶ ἕτερος κατὰ φύσιν παρὰ πάντα ἐστὶ, καὶ ἐν ὑπεροχῇ θεότητος τῆς ὑπὲρ τὴν κτίσιν.

Ὅτι Θεός καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διδάξει λέγων ὁ μακάριος Πέτρος· «Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσήσασθαί ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.» Οὐκοῦν εἰ ὁ τῷ ἁγίῳ ψευδόμενος Πνεῦματι, Θεῷ ψεύδεται, πῶς οὐ Θεός κατὰ φύσιν, τὸ Πνεῦμα ἐστὶ;

Ὁ μακάριος Παῦλος, δοῦλον ἐαυτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κλητὸν ἀπόστολον ἀποκαλῶν, ἀφωρισθαι φησὶν εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Εἴτα πάλιν, ἑτεροτρόπως τὸ αὐτὸ σημαίνων, ἐπιστέλλει πρὸς τινὰς ὡς περὶ

agnoscomus. Dixit enim : « Memor esto, ne obliviscaris ea quibus exacerbasti Dominum Deum tuum in deserto 55. » Beatus autem Isaias, « Non legatus, inquit, non angelus, sed ipse Dominus salvavit eos, et assumpsit eos, et exaltavit eos omnibus diebus sæculi. Ipsi autem inobedientes fuerunt, et exacerbarunt Spiritum sanctum, et conversus est eis in amaritudinem 56. » Ecce rursus, cum sapientissimus Moyses dicat : « Exacerbasti Dominum Deum tuum, » Spiritum sanctum exacerbatum esse dicit Isaias propheta. Non enim alienus est a Domino et naturali Deo Spiritus ejus, hoc est sanctus.

Qui rectam fidem habent, divinum esse aiunt Spiritum sanctum. Scriptum est enim : Spiritus divinus qui fecit me. Quibus autem perversa mens est, quique creatum ipsum esse dicunt, multiplicibus commentis innatantes, Ita est, inquit : Dominus dictus est Spiritus, at non tanquam revera existens ex Deo, et Deus, sed quemadmodum si homo dicitur quoque divinus. Ad hæc respondeamus, beatum Paulum divinum nuncupasse universi Deum. Cum Atheniensibus enim disserens, aiebat : « Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis aut cogitationis hominis divinum esse simile 57 ; divinum dicens, pro, Deum. Quin et Romanis scribit de Deo : « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiternæ quoque ejus virtus et divinitas 58. » Futilia sunt ergo quæ adversarii afferunt, cum dicunt Spiritum sanctum vocatum esse divinum, ac si quis nostrum divinus homo dicitur.

Dominus noster Jesus Christus, « Si quis sitit, venit ad me, inquit, et bibit. » — « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ 59. » Deinde beatus evangelista 671 Joannes addidit : « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum 60. » Aqua igitur vivens, Spiritus est, secundum Salvatoris vocem. Invenimus autem universi Deum per vocem Jeremiæ dicentem : « Obstupuit cœlum super hoc, et inhorruit plurimum, dicit Dominus, quia duumala fecit populus meus : Dereliquerunt me fontem aquæ vivæ, et foderunt sibiriacus contritus, qui non poterunt aquam continere 61. » Cum igitur aquæ vivæ fontem seipsam universi Deus nominet, aqua autem vita sit Spiritus sanctus, quomodo non Dei secundum naturam est is qui æqualem ei vivificandi potestatem habet ?

Beatus Paulus scribit : « An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christi 62 ? » Ad apostolos autem ipse Dominus noster Jesus Christus : « Non enim vos estis qui loquimini, inquit, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis 63. » Igitur, si, Christo loquente, Spiritus loquitur, quomodo creatus erit Spiritus proprius omnium creatoris Verbi ? « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil 64. » Qui autem omnia fecit, utique et alius secundum naturam est ab omnibus, et deitate creatura superiori conspicuus.

Deum et ex Deo secundum naturam esse Spiritum sanctum, docebit beatus Petrus, dicens : « Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri ? Non es mentitus hominibus, sed Deo 65. » Igitur si is qui sancto Spiritui mentitur, Deo mentitur : quomodo non Deus secundum naturam est Spiritus ?

Beatus Paulus, servum se Jesu Christi et vocatum apostolum nominans, segregatum se dicit in Evangelium Dei 66. Tum rursus idipsum alio modo significans, scribit ad quosdam tanquam de Deo :

55 Deut. ix, 7. 56 Isa. lxxiii, 9, 10. 57 Act. xvii, 29. 58 Rom. i, 20. 59 Joan. vii, 37, 38. 60 Ibid. 39. 61 Jerem. ii, 12, 13. 62 Ii Cor. xiii, 3. 63 Matth. x, 20. 64 Joan. i, 3. 65 Act. y, 3, 4. 66 Rom. i, 1.

« Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litterarum, sed Spiritus 66. » Si ergo Testamentum Spiritus, novit esse Evangelium Dei, in quod etiam segregatum se dicit, quomodo non Deus est Spiritus sanctus ?

Scribit rursus : « Quia agnovit sensum Domini, qui instruat eum ? Nos autem sensum Christi habemus, Spiritum dicens, qui habitat in nobis 67. » 67 Cum ergo mens nuncupatus sit Christi, quomodo creatura erit, cum fieri non possit ut divina et immortalis natura aliquid extrinsecus ascitum habeat substantialiter in seipsa ?

Galatis scribens Paulus ait : « Filii, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis 68. » Quod si formatur Christus in nobis, virtute Spiritus per omnem virtutem nos ad suam imaginem reformante et spirituales reddente, Deus ergo est Christi Spiritus, qui ut ipse in nobis formatur.

Accedit quidam in Evangeliiis, et Dominum nostrum Jesum Christum ita compellat : « Magister bone. » Ad hoc Christus respondit : « Quid me interrogas de bono ? Nemo bonus nisi unus Deus 69. » Christo itaque dicente unum esse vere et substantialiter bonum, alieubi Psalmista ait : « Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam 70. » Si ergo cum unus sit bonus, Spiritus est bonus, patet divine ipsam esse naturam, de qua vere bonum prædicatur.

Leges mulieribus præscribens Paulus ait : « Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatorum autem erit si sic permanerit, secundum meum consilium. Puto autem quod Spiritum Dei habeam 71. » Quid ergo inde nos colligimus ? Si uni Deo convenit leges statuere, Paulus autem leges statuit, ut qui Dei Spiritum habeat : Deus igitur est Spiritus qui est in ipso, et qui ad leges ferendas eum adigit.

In Evangeliiis Servator ait alicubi de seipso : « Ego enim veritas 72. » Beatus autem Joannes, ex Patris et Filii substantia Spiritum esse ostendens, in Evangeliiis quidem ait : « Spiritum veritatis, qui a Patre procedit 73. » In Epistola vero : « Spiritus est veritas 74. » Quomodo ergo is qui ex Patre procedit, et Spiritus veritatis est, tantumque habet cum Filio similitudinem propter identitatem substantiæ, ut etiam ipse vocetur veritas, creatus erit aut factus ? At hoc absurdum, igitur Spiritus Deus est, siquidem reapse veritas est, et ex Patre procedit.

Inevitabile supplicium Mosaica lex iis irrogat, qui in universi Deum blasphemant. Et sane Ægyptiæ 673 Illium in eremo Deus obruit lapidibus ab universa Synagoga præcipit, quod nomen nominasset, ut scriptum est, et aliquid nefandum dicere ausus esset 75. Nihilominus autem ipse Dominus noster Jesus Christus, naturæ divine eundem servans honorem, remissum quidem iri affirmat ei qui locutus fuerit adversus Filium hominis : qui autem adversus Spiritum sanctum blasphemaverit, non remissum iri neque in hoc sæculo, neque in futuro 76. At si creatura sit Spiritus sanctus, neque divina essentia præditus, et una cum Patre et Filio Deus prædicetur : quomodo illa in ipsum blasphemiantem supplicio punitur, quantum adversus blasphemum in Deum decernitur ? Atqui manifestum est ipsum esse Deum, et ex Deo, et in Deo Spiritum, qui ut Deus in Scripturis divinis honoratur, ac talis existit natura.

Si, ut ait Salvator, « Qui natus ex Spiritu spiritus est, et qui talis est non ex sanguinibus neque ex

A Θεού : « Ὅς ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος. » Εἰ τοίνυν Διαθήκην Πνεύματος οὕτε τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θεοῦ, εἰς δὲ καὶ ἀφωρίσθαι φησὶ, πῶς οὐ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ;

Γράφει πάλιν : « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, θε συμβιβάσαι αὐτόν ; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, » τὸ Πνεῦμα λέγων τὸ ἔνοικοῦν ἐν ἡμῖν. Ὅτι τοίνυν νοῦς ἐπεκλήθη Χριστοῦ, πῶς ἀν εἰη τῶν πεποιημένων, οὐκ ἐνδεχομένου τῆν θεῖαν καὶ ἀκέραιον φύσιν, ἔπειτα τῶν ἔξωθεν οὐσιωδῶς ἐν ταυτῇ ;

Γαλάταις ἐπιστέλλων, ὁ Παῦλος φησὶ : « Τεκνία, οὗς πάλιν ὠδύσω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Εἰ δὲ μορφοῦται Χριστὸς ἐν ἡμῖν, τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας διὰ πάσης ἀρετῆς ἀναπλάττοντος ἡμᾶς εἰς οικείαν ἐμφέρειαν, καὶ πνευματικούς ἀπεργαζομένου Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ὡς αὐτὸς ἐν ἡμῖν μορφοῦμενον.

B Προσέρχεται τις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ φησὶ πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν : « Δαδάσκαλε ἀγαθέ. » Πρὸς τοῦτο Χριστὸς ἀπεκρίνατο : « Τί με λέγεις ἀγαθόν ; Ὁ δὲ εἰς ἀγαθόν, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » Χριστοῦ τοίνυν ἐνα τῶν ὄντως καὶ οὐσιωδῶς ἀγαθῶν εἶναι φάσκοντος, ὁ Παλμωδὸς τοῦ φησὶ : « Τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἀγαθὸν ὡδήγησέν με ἐν τῇ αἰθείᾳ. » Εἰ τοίνυν ἐνδὲς ὄντος ἀγαθοῦ, τὸ Πνεῦμα ἐστὶν ἀγαθόν, προδήλον ἐστὶ τῆς θείας ἐστὶ φύσεως, ἐφ' ἧς ἐπαληθεύεται τὸ ἀγαθόν.

Τοὺς ἐπὶ ταῖς γυναίξιν ὀρίζων νόμους ὁ Παῦλος φησὶ : « Ἡ γυνὴ δέδεται τῷ νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ἔζη ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρη ἐστὶν ὡς θεῶν γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριώτερα δὲ ἐστὶν, εἰ ἂν οὕτω μείνη κατὰ τὴν ἐπιτην γνῶμην. Δοκῶ γὰρ κατὰ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. » Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν ἡμῖν συναγόμενον ; Εἰ μόνον πρόκειται τὸ νομοθετεῖν τῷ Θεῷ, νομοθετεῖ δὲ ὁ Παῦλος, ὡς ἔχων Πνεῦμα Θεοῦ ; Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, τὸ καὶ νόμους αὐτὸν ἀναπέθειν ὀρίζειν.

C Ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Σωτὴρ τοῦ φησὶ περὶ ἐαυτοῦ : « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Ὁ δὲ γε μακάριος Ἰωάννης, ἐκ τε τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δεικνύων, ἐν μὲν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶ : « Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. » Ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ : « Τὸ Πνεῦμα ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. » Πῶς οὖν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὑπάρχον, τοσαύτην τε πρὸς τὸν Ἰῶν ἔχον τὴν ἐμφέρειαν διὰ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, ὡς ἀληθειαν καλεῖσθαι καὶ αὐτὸ, γεννητὸν ἀν εἰη καὶ πεποιημένον ; ἀλλὰ τοῦτο ἄπορον : οὐκ οὖν τὸ Πνεῦμα, Θεός, εἴπερ ὄντως ἀληθεῖα τὴ ἐστὶ, καὶ ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται.

Ἀφυστον ἐπάγει τὴν τιμιώριαν τοῖς εἰς τὸν ἀπάντων βλασφημοῦσι Θεὸν καὶ ὃ διὰ Μωσαῖος νόμος. Καὶ γοῦν τὸν τῆς Αἰγυπτίας οὐκὶν, κατὰ τὴν ἔρημον λιθόλευστον παρὰ πάσης τῆς Συναγωγῆς προστάτεϊ γενέσθαι Θεός, μνημονευσάντα τοῦ ὄνόματος, καθὰ γέγραπται, καὶ εἰπεῖν τι τῶν ἀπηγορευμένων τολμήσαντα. Οὐδὲν δὲ ἔφτον, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τὴν αὐτὴν ἀποσώζων τιμὴν τῆ θεῖα φύσει, ἀφεθήσεται μὲν διαχυρίζεται τῷ λέγοντι κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσφημήσαντι, οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Ἄλλ' εἴπερ ἦν ποῖμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μὴ τῆς θείας οὐσίας ὑπῆρχε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμβολογούμενον, πῶς ἢ εἰς αὐτὸ δυσφημία τοσαύτην ἔχει τὴν κόλασιν, ὅση κατὰ τῶν εἰς Θεὸν δυσφημούντων ὀρίζεται ; Ἄλλ' ἐστὶ ὄληον, ὅτι Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν Θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς Θεός τιμιώμενον παρὰ ταῖς θεῖαις Γραφαῖς, καὶ οὕτως ὑπάρχον τῇ φύσει.

Εἰ, καθάπερ φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Ὁ γεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος πνευμά ἐστιν, ὃ δὲ τοιοῦτος, οὐκ ἐξ

66 II Cor. vi, 6. 67 I Cor. ii, 16. 68 Galat. iv, 19. 69 Matth. xix, 16. 70 Psal. cxlii, 10. 71 I Cor. vii, 39, 40. 72 Joan. xiv, 6. 73 Joan. xv, 26. 74 I Joan. v, 6. 75 Levit. xxiv, 10-23. 76 Matth.

αιμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθη, ὁ Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμά ἐστι κατὰ φύσιν, τὸ τοῦ ἁγίου ἀναγεννῶν εἰς ἐνόητα τὴν πρὸς Θεὸν διὰ τοῦ κατοικεῖν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς οικίας φύσεως ἐργάζεσθαι κοινωνούς.

Τὸ ἐκ μετοχής ἔγιον, δοξαῖον ὡς περ ὑπάρχον τοῦ προσγεγονότος ἁγιασμοῦ, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ πρότερον ἐν ἰδίᾳ φύσει κείσεται, ὡς περ εὖν καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἄγγελος τοῦχόν, ἢ καὶ τις ἑτέρα φύσις λογικῆ. Λεγέτωσαν τολῶν ἡμῖν οἱ ἐκ μετοχής τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τολῶντες λέγειν ἅγιον εἶναι, καὶ οὐ φυσικῶς, τί ποτε ἄρα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδιαζόντως ἐστίν. Ἄλλ' οὐδὲν ἕτερον ἠκούσαμεν παρὰ ταῖς θείας Γραφαίς. Οὐκ ἄρα ἐκ μετοχής, οὐδὲ ἐκ συνθέσεως ἅγιον, ἀλλ' οὐσία καὶ φύσις ἁγιαστικῆ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεότητος, ἰν' οὕτως εἴπω, ποιότης, ὡς περ εὖν καὶ ὁ γλυκασμὸς τοῦ μέλιτος, ἢ καὶ ἐξ ἄνθους εὐωδία.

Ἐπιπέλλων Ῥωμαίους ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὁ τοῦ ὀρισθέντος, φησίν, Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ Πνεῦμα ἁγιστάτης, ἐξ ἀναστάσεως; νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ τολῶν διὰ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ τῇ ζωοποιῶν δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος λύσαι τὰ δεσμά τοῦ θανάτου, ὁ Χριστὸς εἰς Υἱὸν ἀληθινὸν ὀρίζεται Θεοῦ, καὶ τούτο ὑπάρχον νοεῖται, εὖν ἂν εἴη κτίσμα ἢ ποιῆμα τὸ, δε' οὐ τῆς θείας δυνάμεως ἢ ἐπιδαίσεως γίνεσθαι, τουτέστι, τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ διὰ κτισματικῆς καὶ φησὶ Χριστὸς τρόπον τινὰ βοηθημένος, ὡς οικίας δὲ μᾶλλον ἀποκεχημένος ἰσχυρῆ διὰ τοῦ ὁμοουσιου Πνεύματος.

Ἐ τῇ γὰρ ματαιότητι, φησίν, ἢ κτίσις ὑπετάγη οὐκ ἔκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. Ὁκοῦν, εἴπερ εἶναι φασὶ κτιστὸν τε καὶ ποιητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνάγκη συνομολογεῖν ὑποτετάχθαι καὶ αὐτὸ τῇ ματαιότητι, καὶ συστενάξαι μὲν, καὶ συνδιδεῖναι, εἶναι τε νῦν ὡς περ ἐν δουλείᾳ, ἐλευθερωθήσεσθαι δὲ μόλις εἰς τὴν ἀπρόλυτρωσιν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Εἶτα ποῖ ποτε ἡμῖν ὁ Παῦλος οἰχίσαται, λέγων, Ὁ γὰρ ἐλάβετε Πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κρίζομεν, Ἄβδᾶ, ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ δούλόν ἐστιν, ὡς ποιητὸν ἢ κτιστὸν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πῶς ἐν αὐτῷ κρίζομεν Ἄβδᾶ, ὁ Πατήρ; Ἀλλὰ τῆς μὲν δουλείας; ἀπαλλάττει τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιντο, ἀναμορφοῖ δὲ μᾶλλον, εἰς τὴν ἐλευθέραν υἰότητα, μετόχους ἀποδεικνύον τῆς οικίας φύσεως. Οὐκ ἄρα δούλόν ἐστιν. Εἰ δὲ τούτο, πῶς ἐστὶ κτίσμα. Τὸ δὲ καὶ τὸ εἶναι κτίσμα, καὶ τὸ ἐν δούλοις τετάχθαι διαφυγόν, τῆς θείας ἂν εἴη λοιπὸν οὐσίας δηλαδὴ.

Ἐπὶ τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατορθώμασιν ἐπ' ὀφέλεια τῶν ἐθνῶν, καυχᾶται λέγων ὁ Παῦλος, Ἐγὼ οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Οὐ γὰρ τολμήσω τι λέγειν, ὅν οὐ κατεργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοήν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. Ὁκοῦν, εἰ σημεῖα καὶ τέρατα διὰ τοῦ Παύλου Χριστὸς ἐργάζεται ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου, ὡς ἐνεργεῖ τις φυσικῆ καὶ ζώσα, καὶ, ἰν' οὕτως εἴπωμεν, ποιότης τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστίν. Εἰ δὲ τούτο, πῶς ἐστὶ ποιῆμα, τὸ ἐν Θεῷ καὶ ἐκ Θεοῦ φυσικῶς; πῶς δὲ ἐν ποιήματι, τὸ ἐνεργῆς τοῦ Υἱοῦ; ὅπερ ἐστὶ καὶ μόνον εἰπεῖν ἀσεβέστατον.

Οὐ τῆς ἐκ λόγων δεϊνότητος τοῦ σωτήριον δεῖσθαι κήρυγμα διδάσκων, ἐπιστέλλει Κορινθίοις ὁ Παῦλος, Ἐγὼ ἂν ἀσθενεῖα καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειστοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. Ἰδοὺ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ Πνεύματος, τουτέστι τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργήματα, δυνάμιν εἶναι φησὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς

voluntate viri aut mulieris, sed ex Deo natus est. Deus utique Spiritus est secundum naturam, qui sanctos in unitatem cum Deo regenerat, ex eo quod habitat in ipsis, et suae naturae participes efficit.

Quod ex participatione sanctum est, sanctificationis inditae receptaculum veluti quoddam existens, ipsum per se prius in propria natura consistat: sicut nimirum homo, et angelus, exempli gratia, aut alia quaedam rationalis natura. Dicant igitur vobis qui ex participatione Dei ac Patris Spiritum audent asserere sanctum esse, non autem naturaliter, quidem ipse per se ac seorsim sit. At nihil aliud esse audivimus apud Scripturas divinas. Non igitur ex participatione, neque ex compositione sanctus est, sed substantia et natura sanctificatrix, et Dei ac Patris, ut ita dicam, qualitas, quemadmodum nempe dulcedo mellis, aut etiam ex flore fragrantia.

Paulus scribens ad Romanos de Salvatore nostro Christo, « Qui praedestinatus est, inquit, Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri ». Si ergo ex eo quod excitatus est a mortuis, et virtute vivificante sancti Spiritus vincula mortis solvit Christus, verus Dei Filius statuitur, atque id esse intelligitur, non utique creatura aut factura erit is per quem virtutis divinae fit demonstratio, nimirum Spiritus, ne per creaturam Christus adjuvari quodammodo videatur; sed sua potius virtute usus est, per consubstantialem Spiritum.

« Vanitati enim, inquit, creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subjecti eam in spe ». Quocirca si creatum et factum esse dicunt sanctum Spiritum, simul necessario fatendum est subjectum etiam ipsum esse vanitati, et congemiscere, et nunc preini quodammodo servitute, et vix libertatem consequentium in redemptionem gloriae filiorum Dei. At quid Paulo demum futurum est, qui dicit: « Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater ». Quod si servus est, utpote factus aut creatus, Spiritus sanctus, quomodo in ipso clamamus: Abba, Pater? Verum a servitute quidem vindicat eos in quibus est, imo reformat potius in liberam filiationem, naturae suae participes efficiens. Non igitur servus est. Quod si ita est, neque creatura. Quod autem nec creatura esse, nec inter servos collocari potest, divinae utique erit essentialis.

Rebus a Salvatore nostro per Paulum factis ad utilitatem gentium gloriatur ipse, dicens: « Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non effecit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti ». Quare si signa et prodigia per Paulum Christus operatur in virtute Spiritus sancti, vis et operatio veluti quaedam naturalis et vivens, atque, ut ita dicamus, qualitas divinitatis Filii est sanctus Spiritus. Quod si ita est, quomodo creatura erit is qui in Deo et ex Deo est naturaliter? quomodo vero in creatura, is qui vis et operatio est Filii? quod vel dicere solum, salutis est impietatis.

Paulus docens Galatis praeconium eloquentia non egere, Corinthiis scribit: « Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos, et sermo meus et praedicatione mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei ». En demonstrat Spiritum, cum nimirum operationes quae per Spiritum fiunt, virtutem dicit esse Dei. Ex ipso enim et in ipso est naturaliter Spiritus ejus, omnia operans.

⁷⁷ Joan. III, 7. ⁷⁸ Rom. I, 4. ⁷⁹ Rom. VIII, 20.

⁸⁰ I Cor. II, 3, 4.

⁸⁰ Rom. V, 2. ⁸¹ Rom. VIII, 15. ⁸² Rom. XV, 17, 18.

Quomodo igitur creatura vel opus est in quo Deus, id quod est secundum naturam, agnoscitur, quantum assequi potest hominis animus, velut in speculo et in enigmate ⁶⁶.

« An nescitis, inquit, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo ⁶⁷ » Cum ergo Spiritu sancto in nobis habitante domus Dei et templum dicamur, quomodo non erit divinæ naturæ, sed inter creaturas numerabitur? Cum illud etiam manifestum sit, quod nulla res creata aut facta dicitur in templo habitare, ut Deus, sed uni divinæ naturæ hoc etiam inter cætera est eximium.

« Libenter igitur gloriabor in inimitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi ⁶⁸. » Quod si Spiritus est qui inhabitat in nobis, et per ipsum Christus, virtus igitur ejus est Spiritus sanctus. Quod si verum est, quomodo creatura erit is qui Filio natura inest? Sequitur enim dicendum, compositum esse Deum Verbum, quod omni compositione caret, et ex creata, atque ex propria consistere natura. Quod si absurdum est, non creatus et factus est Spiritus, sed ex incomprehensibili et divina substantia, ut virtus ejus, ac veluti naturalis operatio.

De Christo Salvatore nostro Paulus verba faciens : « In quo et vos cum audissetis, inquit, verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ : in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancti, qui est pignus hæreditatis nostræ ⁶⁹. » Si sancto Spiritu cum signamur, ad Dei similitudinem reformamur, quomodo creatus erit is per quem divinæ essentiae imago nobis insculpitur, et increatæ naturæ in nobis manent signacula? Non enim Spiritus in nobis pictoriæ instar divinam essentiam adumbrat, ipse alius existens ab ea, neque nos **676** hoc modo ad Dei similitudinem adducit, sed ipse Deus existens, et ex Deo procedens, velut in cera quadam suscipientium cordibus imprimitur, per communicationem, et similitudinem cum seipso ad illam exemplarem pulchritudinem naturam reflingens, et hominem ad imaginem Dei reformans. Quomodo igitur creatura erit is per quem natura ceu Dei facta particeps ad Dei similitudinem reformatur?

« Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ante omnia autem, mutui in vosmetipsos charitatem habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales invicem, sine murmuratione, unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei ⁷⁰. » Animadvertite rursus quo pacto Petrus asserat Spiritu sancto pro sua potestate ac nutu divinas gratias largiente, et unicuique sanctorum distribuyente, ex Deo istiusmodi gratiæ varietatem ac largitionem esse, cum Spiritum hæud alienum esse a natura divina cognosceret. Cum igitur Spiritum Petrus Deum vocet, quomodo non impius ac demens erit, qui in creaturarum numero ipsum reponit, et sanctorum præconiis audet temerarie reclamare?

« Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? Hic est qui venit per aquam et sanguinem, et Spiritum Jesus Christus : non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Spiritus est veritas. Quoniam tres sunt qui testimonium dant, Spiritus, aqua, et sanguis : et hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est ⁷¹. » Adverte rursus quod veritatis ille præco, Deum et ex Deo naturaliter, Spiritum nominet. Postquam enim dixit Spiritum esse qui testificatur, paululum progressus, subjungit : « Testi-

« τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, τὸ πάντα ἐνεργοῦν. Πῶς οὖν κτίσμα ἢ ποιήμα, τὸ ἐν ᾧ Θεός, διαρ' ἐστὶ παρὰ φύσιν, γνωρίζεται, καθὼς ἡμῖν ἐπιπέδον, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι ;

« Ἡ οὐκ οἴδατε, φησὶν, ὅτι τὰ σῶματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, ὃ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ ; » Ὅτε τοίνυν τῶν ἁγίων Πνεύματος οἰκοδόμος ἐστὶ ἡμῖν, οἶκος Θεοῦ καὶ ναὸς χρηματίζομεν, πῶς οὐκ ἐστὶ τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' ἐν τοῖς γενητοῖς ἀραθηθήσεται ; ὅτι κάκιστον πρόβαλον ἐστίν, ὡς οὐδὲν τῶν γενητῶν ἢ παταγημένων, ὡς Θεός ἐν ναφ' λέγεται κατοικεῖν, μόνος δὲ τῆς θείας φύσεως καὶ τοῦτ' ἐστὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξαιρετόν.

« Ἡδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. » Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἐπισκηνοῦν καὶ κατοικοῦν ἐν ἡμῖν, καὶ δι' αὐτοῦ Χριστός, δύναμις ἁρα αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ τούτα, πῶς ἐστὶ ποιήμα τὸ φύσει προσὸν τῷ Υἱῷ ; ὥρα γὰρ λέγειν, σύνθετον εἶναι τὸν οὐδεμίαν ἔχοντα διπλοῦν Θεὸν Λόγον, ἕτερον καὶ ἐκ τῆς οἰκείας συγκατενομένης φύσεως. Εἰ δὲ τοῦτο ἄποπον, οὐ κτιστὸν τὸ Πνεῦμα καὶ ποιητὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπερινοήτου καὶ θείας οὐσίας, ὡς δύναμις αὐτῆς, καὶ οἷον ἐνεργεῖα φυσική.

« Περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν λόγον ποιούμενος ὁ Παῦλος : « Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, φησὶ, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσπραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὃ ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν. » Εἰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐσπραγίζομενοι, πρὸς Θεὸν ἀναμorfόμεθα, πῶς ἂν ἐστὶ γενητὸν, τὸ δι' οὐ τῆς θείας οὐσίας ἡμῖν εἰκὼν ἐγκαρτέτταται, καὶ τῆς ἀγενήτου φύσεως ἐναπομένει τὰ σημεῖα ; Οὐ γὰρ δήπου τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν, σκιαγράφου δέχτην, τὴν θεῖαν οὐσίαν ζωγραφεῖ, ἕτερον αὐτὸ παρ' ἐκείνης ὑπάρχον, οὐδὲ τούτων ἡμᾶς τὸν τρόπον εἰς ὁμοίωσιν ἀγει Θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸ Θεός τε ὑπάρχον, καὶ ἐκ Θεοῦ προσελθόν, ὡς περ ἐν τινὶ κρηφ' ταῖς τῶν δεκαμένων αὐτὸ καρδίαις, σπραγίδος δέχτην ἀρατῶς ; ἐνθλίβεται, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ὁμοιώσεως, εἰς τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τὴν φύσιν ἀναζωγραφοῦν, καὶ δεικνύον αὐθὶς τὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Πῶς οὖν, ἐστὶ ποιήμα, τὸ δι' οὐ πρὸς Θεὸν ἡ φύσις ἀνασχηματίζεται, ὡς Θεοῦ γενομένη μέτοχος ;

« Σωφρονήσατε οὖν, καὶ νήφατε εἰς προσευχάς, πρὸ πάντων τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐκτενὴ ἔχοντες, ὅτι ἡ ἀγάπη καλυπτεῖ πληθὺς ἁμαρτιῶν. Φιλοῦσθε εἰς ἀλλήλους, ἀνευ γογγυσμῶν, ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἐκείνους αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος Θεοῦ. » Ὅρα δὴ μοι κάλλιν, ὅτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξουσιαστικῶς, καὶ καθὼς ἂν βούληται, τὰ θεῖα χαρίσματα διανεμόντος ; τε καὶ ἐκάστῳ τῶν ἁγίων ἐπιμερίζοντος, ὁ θαυμάσιος Πέτρος, ἐκ Θεοῦ τῆς τοιζοδε χάριτος τὴν ποικίλλαν τε καὶ ὅσον εἶναι ἰσχυρίζεται, οὐκ ἀλλότριον τῆς θείας φύσεως τὸ Πνεῦμα εἶδός. Θεὸν οὖν τὸ Πνεῦμα καλοῦντος τοῦ Πέτρος, πῶς οὐκ ἀσέβης ὁμοῦ καὶ παράφρων ὁ τοῖς ποιήμασιν ἐναρθῆμιον τοῦτο τιθεὶς, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρύγμασιν ἀντιφθέγγεσθαι βίβωκινδύνους χατατολῶν ;

« Τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ; Ὅτις ἐστὶν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος, καὶ Πνεύματος, Ἰησοῦς Χριστός, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ αἵματι ; καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, ὅτι Πνεῦμά ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ὅτι οἱ τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἶμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν. Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μέζων ἐστὶ. » Θεὰ δὲ πάλιν, ὅτι τῆς ἀληθείας ὁ κήρυξ, Θεὸν τε καὶ ἐκ Θεοῦ φυσικῶς τὸ Πνεῦμα καλεῖ. Εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, βραχὺ

⁶⁶ I Cor. xiii, 12. ⁶⁷ I Cor. vi, 19. ⁶⁸ II Cor. xii, 5. ⁶⁹ Ephes. i, 13, 14. ⁷⁰ I Petr. iv, 7-10. ⁷¹ I Joan. v, 6, 7, 8.

προελθὼν ἐπιφέρει, « Ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μείζων ἐστὶ. » Πῶς οὖν ἔσται ποίημα τὸ τῷ Πατρὶ τῶν ὄλων συνθεολογούμενον, καὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀμικληρωτικόν;

« Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· Μνηστευθεῖσης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Εἰ μόνῃ τὸ δύνασθαι κτείνειν τῆ θεῆ πρόσεστι φύσει, καὶ τοῦτο αὐτῆς μετὰ ἄλλων θεοπροπῶν ἀξιωματικῶν τὸ ἐξαιρετικόν, κτείνει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἐν τῇ Παρθένῳ ναῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, τίς αὐτὸ πεποιθῆσθαι λέγων, οὐχὶ δυσσεβῆς τε ὄμου καὶ παράφρων εὐρεθήσεται; Τῆς γὰρ ἀνωτάτω πάντων οὐσίας κατηγορεῖ, καθέλκων ὡσπερ αὐτὴν καὶ βιαζόμενος εἰς τὸν τῶν ποιημάτων ὄρον, οἷς τὸ εἶναι πρόσφατον, καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ. Ἐν ἡμῖν δὲ πρόσφατος οὐκ ἔστι Θεός, κατὰ τὸ ἐν τοῖς Ψαλμοῖς γεγραμμένον. Οὐκ ἄρα γέγονεν, ἢ παποήθη, μᾶλλον δὲ ἦν ἐν ἀρχῇ ἡ θεία καὶ ἀκήρατος φύσις. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἂν γεγενῆσθαι νοοῖτο τὸ ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ θεῖόν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα;

« Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν. » Εἰ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναγεννῶν ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν, ὡς αὐτοῦ δὴ τούτου χάριν, γεννητοῦς ἡμᾶς χρηματίζειν Θεοῦ, πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα Θεός; Ὅτι δὲ γεννητοὶ Πνεύματος ἡμεῖς οἱ πιστεύσαντες, μαρτυρήσει λέγων ὁ Σωτὴρ πρὸς Νικόδημον, « Τὸ Πνεῦμα, ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἔκουεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος. »

« Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Εἰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὡσπερ τις ἀτμός ἢ ποιότης ἐστὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀγέννητος δὲ καὶ ἀκτιστος ὁ Πατὴρ· πῶς ἂν εἴη γενητὸν, τὸ ἐξ αὐτοῦ προεξιόμενον Πνεῦμα; Πῶς δὲ ναοὶ Θεοῦ χρηματίζομεν ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα λαβόντες, εἴπερ οὐκ ἔστι Θεός, κατὰ τὴν τινῶν ἀβουλίαν;

A monium Dei majus est. » Quomodo igitur erit creatura is qui una cum Patre universorum Deus dicitur, et sanctam una complet Trinitatem?

« Jesu autem Christi generatio sic erat: Cum esset desponsata mater Maria Joseph, antequam convenirent, **677** inventa est in utero habens de Spiritu sancio⁸¹. » Si soli naturæ divinæ creandi potestas inest, idque cum cæteris divinis honoribus eximium ei est, condit autem divinum in Virgine templum Spiritus, secundum Scripturas: nonne impius juxta et demens comperietur, qui ipsum factum esse dixerit? Supremam enim rerum omnium substantiam arguit, trahens ipsam quodammodo deorsum, et intra creaturarum fines coercens, quæ recens esse cœperunt, nec erant in principio. In nobis autem non est Deus recens, ut in Psalmis scriptum est⁸². Non ergo facta aut creata est, sed erat potius in principio divina et immortalis natura. Quod si ita est, quomodo creatus intelligetur is qui in Deo et Patre est divinus ac sanctus Spiritus?

« Quoties autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt⁸³. » Si Spiritus est qui per fidem in Christum nos regeverat in salutem, ita ut hujus ipsius causa nos Dei nati dicamur, quomodo non erit Spiritus Deus? Quod autem nos credentes nati simus Spiritus, testis erit ipse Salvator ad Nicodemum: « Spiritus ubi vult spirat: et vocem ejus audis, sed nescis unde venist, et quo vadat⁸⁴. » Sic est omnis qui natus est ex Spiritu⁸⁵. »

« Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me⁸⁶. » Si a Deo et Patre procedit Spiritus sanctus, ac veluti quidam vapor aut qualitas est substantiæ ejus, ortu autem caret et incognatus est Pater, quomodo factus erit qui ex ipso promanat Spiritus? Quomodo vero templa Dei nos dicimur accepto Spiritu, siquidem non est Deus, ut temere ac stulte quidam opinantur?

⁸¹ Matth. i, 18. ⁸² Psal. LXXX, 7. ⁸³ Joan. i, 12.

⁸⁴ Joan. iii, 8. ⁸⁵ Joan. xv, 26.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

S. P. N. CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

DE SANCTA ET VIVIFICA TRINITATE.

(Ang. M^{ss}, *Bibliotheca nova Patrum*, t. II, p. 1. Vide ipsius M^{ss} Præfationem tomo I hujusce novæ editionis præfixam, col. 92.)

PROEMIUM.

A

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

678^m Oporteret sanè omnes qui nomine Servatoris nostri Jesu Christi præfulgent, ovesque esse gloriantur pastoris qui suam pro nobis animam posuit, pastoris vocem audire, et ab eo demonstratam herbam depascere, et evangelicæ fidei terminis mandatisque insistere, simplicemque apostolorum adamare doctrinam. Sed quia multi superbia perciti, vanæque gloriæ cupidi, et suarum virium ignari, erroneæ mentis suæ conceptus inspiratæ doctrinæ anteponunt; et a recta, quæ ad supernam civitatem ducit, via aversi, multifidas mortiferasque semitas terunt, cuncti quidem pariter aberrantes, quanquam non eisdem erroris viam æque sectantes, sed aliis aliisque modis cogitationum suarum sequentes fallaciam; existimo decere, ut il qui **679^m** regis tritæque ab orthodoxis viæ insistent, errantium misereantur, et fraudem iis revelent, et sanam pietatem doceant, et sequacibus ducatum præsentent, iisdemque quominus neutram in partem exorbitent caveant, donec ad regalem denique civitatem perveniant.

B

Ἐσσι μὲν πάντας τοὺς τῆ προσηγορίᾳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμπруνομένους, καὶ πρόβατα εἶναι σεμνυνομένους τοῦ τὴν ψυχὴν ταθεικότος ποιμένος ὑπὲρ ἡμῶν, τῆς τοῦ ποιμένος ἀκούειν φωνῆς, καὶ τὴν ὑπ' ἐκείνου δεικνυμένην νέμεσθαι πᾶν, καὶ τοῖς τῆς εὐαγγελικῆς ἰπιστεως ὅροις καὶ νόμοις ἐμμένειν, καὶ τὴν ἀπλὴν τῶν ἀποστόλων στέργειν διδασκαλίαν· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ πληγέντες τύφῳ (1), καὶ δόξης κενῆς ἐρασθέντες, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοήσαντες, τὰ τῆς πεπλανημένης αὐτῶν ἐνοίας κηρύματα, τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας προτίμησαν, καὶ τῆς εὐθείας εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἀγούσης ὁδοῦ παρατραπέντες, εἰς πολυσχεδῆς καὶ θανατηφόρους ἐχώρησαν ἀτραποὺς, πάντες μὲν ὁμοίως πλανώμενοι, οὗ τὴν αὐτὴν δὲ τῆς πλάνης ὁμοίως μετιόντες ὁδὸν, ἀλλὰ διαφόρως τῆ τῶν λογισμῶν ἀκολουθοῦντες ἀπάτη, ἡγοῦμαι πρέπειν τοῖς τὴν βασιλικὴν καὶ τετριμμένην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ὀδεύουσιν, ἔλασιν τε τοὺς πλανώμενους, καὶ τὴν ἀπάτην γυμνοῦν, καὶ τὴν εὐσέβειαν ὑποδεικνύσαι, καὶ ποδηγεῖν τοὺς ἐπομένους, καὶ τῆς ἐκτέρωσε παρατροπῆς ἀπαίργειν, ἕως ἂν τὴν βασιλῆα πόλιν καταλάβωσι.

* Hoc opusculum prorsus differt a *Thesaurò* ejusdem Cyrilli edito, in quo pariter agitur de sancta Trinitate, sed alia ratione et scopo, ut mox dicetur.

(1) Contemporaneus Cyrillo Augustinus cum illo conspirat, docens omnium hæresum matrem esse

superbiam; nempe *De vera relig.* cap. 25: *Si superbia non esset, non essent hæretici neque schismatici.* Et serm. 46, n. 18: *Diversis locis sunt diversæ hæreses; sed una mater superbia omnes genuit; sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Α

CAPITULUM I.

Ὅτι περὶ πολλοῦ ποιῖται ὁ θεὸς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν.

Quod Deus multum aestimet i hominum salutem.

Τούτου γὰρ χάριν καὶ ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ εἰς τὴν οἰκουμένην ἀπέστειλε τῶν ἀποστόλων τὸν ἱερὸν χορὸν, ἵνα ταῖς ἀκτίσι τῆς θεογνωσίας τοὺς ἐν τῷ σκότει τῆς ἀγνοίας συντεθραμμένους φωτίσωσιν, ἵνα τὰ διασκεδασμένα πρόβατα καὶ τοῖς λύκοις προκείμενα συναγάγῃ τε καὶ ποιμάνωσιν ἐμμελῶς, ἵνα τὴν ἀγριελαῖον εἰς καλλιελαῖον τῇ τοῦ Πνεύματος μεταβάλλωσι τέχνη, ἵνα τοὺς κρυπτομένους τῷ θυφῆ τῆς ἀσεβείας, τῷ τῆς διδασκαλίας ἀλιεύσωσι λόγῳ· ἐπειδὴ τοῖσιν καὶ τῷ ποιητῇ τῶν ἀνθρώπων πάντων ἤδιστον τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, καὶ τῇ φύσει δὲ δοκεῖ τὸ τῷ πέλαις ἐπαμύνειν δεομένην κηδεμονίαν, τὸ δοθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῆς γνώσεως τάλαντον ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας καὶ ἡμεῖς καταβάλλωμεν, ἵνα μὴ τῷ ἀργῷ συγκαταδικασθῶμεν οἰκίτη· καὶ τῶν θείων δογμάτων τὴν διδασκαλίαν προθήσωμεν, τοῖς τε εἰδόσιν εἰς ἀνάμνησιν, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν εἰς μάθησιν.

Β'. Τίς ὁ χαρακτήρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου.

Κηρυττέτω δὲ τὴν εὐαγγελικὴν ὁ λόγος πιστῶν ἀπλοῖκῶς οὕτω καὶ διδασκαλικῶς, μὴ διαλεκτικῶς μὴδ' ἀντιλογικῶς, ἀλλ' Ἐκκλησίας (1) Θεοῦ προσφῶρος, κατασκευτικῶς, μὴ ἐπιδεικτικῶς, διδακτικῶς, μὴ δικανικῶς, τεχνολογίας ἀπηλλαγμένος, θεολογία κεχρημένος· μὴ κολυπραγμῶν τὰ ἀνέφικτα, μὴ ἐρευνῶν τὰ ἀπερινόητα, μὴ νῦ καὶ λόγῳ τὰ ἀχώρητα περιγράφων, μὴ τεχνικῶς τὸν ἀριστοτέτην ὁποδάλων μεθόδους, μὴ τὴν πιστῶν ἐὼν, καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἀπειτῶν· τοῖς ἀλιεύσιν ἐπόμενος, τὸν στυτοτόμον (2) ἰχνηλατῶν, ὑπὸ τοῦ τελώνου ποδηγούμενος, τῷ προφητικῷ καταυαζόμενος λύχνῳ, τῷ εὐαγγελικῷ φωτιζόμενος ἥλιῳ, μηδὲν τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀναμνησῶν, πάντα δὲ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑφαίνων διδάγματα· οὗτος γὰρ τῆς θείας διδασκαλίας ὁ ὄρος.

Γ'. Ὅτι ὡς πρὸς εὐσεβεῖς ἡ διδασκαλία γενήσεται.

Τὰς μὲν οὖν αἰρετικὰς βλασφημίας ἐν ἑτέροις ἤδη συγγράμμασιν διηλέξαμεν (3), χωρὶς ἐκάστην διαλαβόντες, καὶ τοῦ τῆς ἀπάτης γυμνώσαντες προκαλύμματος, καὶ γυμνὴν δείξαντες τὴν ἀσέβειαν· νῦν δὲ, Θεοῦ διδόντος, τοῖς τροφίμοις τῆς πίστεως τὰ τῆς Ἐκκλησίας θεόδοτα προθήσωμεν δόγματα· μήτε τῷ μήκει τοῦ λόγου κόρον τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπιστάγοντες, μήτε τῇ βραχυλογίᾳ τὴν ἀκρίβειαν παραφθείροντες, ἀλλ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκρῶν τὴν μέσσην αἰρούμενοι· ἵνα μήτε τῷ πλήθει τοὺς ἀκούοντας ἀποκναίσωμεν, καὶ σαφῆ τὴν διδασκαλίαν τῆς θεογνωσίας προσώσωμεν· ἀρξομαι δὲ ἀνωθεν, πρὸς αὐτὴν δρῶν τῶν ἀγαθῶν τὴν πηγὴν.

(1) Codex, ἐκλήσεως; sed omnino scribendum videbatur Ἐκκλησίας. Sic enim divus Paulus, I Cor. xi, 16: Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuētudinē non habemus, neque Ecclesia Dei.

(2) Paulum intellige, qui pelles tabernaculorum

Hujus quippe rei causa omnium quoque Servator in universum mundum misit apostolorum sacrum chorum, ut divinæ notitiæ radiis eos qui in ignorantiae tenebris enutriti fuerant, illuminarent; ut dispersas oves lupisque expositas congregarent diligenterque pascere; ut silvestrem in mitem oleam spiritali arte immutarent; ut impietatis barathro mersos, magisterii expiscarentur sermone. Quoniam igitur et omnium hominum Creatori jucundissima est hominum salus, et ipsius naturæ lex est ut curam proximo egentem impendamus, datum nobis a Domino scientiæ talentum apud numularios nos quoque collocemus, ne cum inerte illo damnemur famulo: ideoque divinorum dogmatum doctrinam exponamus, scientibus quidem ad recordationem, ignaris autem ad eruditionem.

II. Quæ sit ecclesiastica doctrinæ forma.

Prædicare debet sermo noster evangelicam fidem simplici prorsus ac didascalico modo, non dialectico vel pugnae, sed Ecclesiæ Dei conveniente, ad compunctionem, non ad ostentationem, ad instructionem, non ad contentionem: artificio careat, theologia abundet, inaccessa non scrutetur, intelligibilia non exquirat, neque mente aut sermone incomprehensibilia comprehendere velit, neque artificialibus supremum **680m** artificem supponere methodis, neque omnia fide, pompam quaerant, piscatores imitentur, coriarum vestigia premant, publicani ducatum sequatur, prophetica illuminetur lucerna, evangelico illustretur sole, nihil de suis excogitationibus admisceat, nullam nisi sanctissimi Spiritus astruat doctrinam. Hæc est enim divini magisterii definitio.

III. Quod hæc instructio orthodoxis tradatur.

Et hæreticas quidem blasphemias aliis in scriptis coarguimus, singulasque seorsum persequentes, detracto fraudis velamine, nudam ostendimus impietatem. Nunc autem, Deo favente, fidei alumnis data Ecclesiæ divinitus dogmata exponemus: neque sermonis prolixitate satietatem studiosis inferentes, neque nimia brevitate curam debitam corrumpentes, sed utriusque termini medium tenentes: ita ut neque excessu molesti auditoribus simus, et tamen perspicuam divinæ scientiæ institutionem tradamus. Incipiam vero a supernis, ad ipsum bonorum fontem currens.

consuehat.

(3) Scilicet in *Thesauri*, ut jam diximus, sermonibus editis, quibus hæreticos refutavit. Nunc autem fidei simplicem spondet orthodoxis expositionem Cyrillus.

IV. *Quænam sint opinioniones tenendæ de Deo Patre.* A Δ'. *Ὅμοιος δεῖ διαλήψεις ἔχειν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.*

Nos, Trinitatis amatores, adoratores et prædicatores, magna voce sublimique animi conceptus, credimus in unum Deum Patrem absque initio, ingenitum, qui semper Pater existit, non autem postea qualitatem hanc assecutus est; non enim fuit tempus quo ipse non fuerit, sed et antea Pater erat. Neque ipse fuit ante Filius, deinde Pater, ut corporum sequela postulat; sed ex quo existit, semper autem existit, Pater et est et vocatur.

681 V. *Quid de Filio sentiendum sit.*

Credimus in unum Filium, coæternum gignenti, qui initium existendi non habuit, sed semper, et quidem cum Patre fuit. Etenim ex quo Pater, semper autem fuit Pater, ex ipso est Filius. Namque hæc invicem inseparabilia sunt, tum nomina, tum citiam res. Si autem non semper existit Filius, sed aliquando non fuit, ne Pater quidem semper existit: nam ex quo genit, hoc habet nomen. Jam si semper Deus Pater existit (nam blasphemia revera fuerit, sub tempora redigere temporum creatorem, et temporali intervallo juniorem affirmare intemporalem ac supra omne tempus generationem), semper Filius fuit, ex Patre quidem ineffabiliter genitus, cum Patre autem semper existens, et cum Patre cognitus.

VI. *Quod Filium Patri coæternum docent Scripturæ.*

« In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum ». Quod ergo in principio erat, quandonam non fuit? Neque enim dixit, in principio factum esse, sed in principio fuisse. Quantumvis nos conemur cogitatione nostra superare dictionem *erat*, transcendere ultra principium non poterimus. Cuncta posteriora sunt existente in principio, nempe et tempus, et sæculum, et quodvis aliud temporale excogitari poterit intervallum. Si ergo non semper cum Deo Patre existisset Filius, sed postea factus esset, necessario tempus, et sæculum inter Patrem ac Filium interponeretur. Quod si quis concedat, inveniatur factura factori anterior. « Omnia enim, ait evangelista, per Filium facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Jam vero unam quid ex hac universalitate sæculum quoque seu tempus reputandum est. Beatus vero Paulus ait: « Novissimis diebus locutus est nobis in Filio, quem constituit **682** hæredem universorum, per quem fecit et sæcula ». Quod si Filii facturæ sunt sæcula, ea factentem non præcedunt. Jam sæculis non existentibus, exploratum est, ne tempus quidem fuisse, quod dies noctesque efficiunt

Ἡμεῖς οἱ (1) τῆς Τριάδος ἑρασταὶ καὶ προσκυνηταὶ καὶ κήρυκες μεγαλόφρονες τε καὶ μεγαλόφρονες, πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα ἀναρχὸν καὶ ἀγέννητον, αἰὶ ὄντα Πατέρα, οὐχ ὕστερον τοῦτο κτησάμενον, οὐ γὰρ ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀνοθεὶν ἦν Πατὴρ· οὐδὲ γέγονε πρῶτον Υἱὸς εἶτα Πατὴρ, κατὰ τὴν τῶν σωμάτων ἀκολουθίαν; ἀλλ' ἀφ' οὐπερ ἔστιν αἰὶ δὲ ἔστι, Πατὴρ καὶ ἔστι καὶ καλεῖται.

E. *Ὅμοια δεῖ περὶ τοῦ Υἱοῦ φρονεῖν.*

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Υἱὸν συναβδίων τῷ γεννησαντι, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα, ἀλλ' αἰὶ ὄντα, καὶ σὺν Πατρὶ ὄντα· ἀφ' οὗ γὰρ Πατὴρ, αἰὶ δὲ Πατὴρ, ἐξ ἐκείνου Υἱὸς· ἀχωρίτως γὰρ ἔχει ταῦτα πρὸς ἄλληλα, τὰ τε ὀνόματα, καὶ τὰ πράγματα; εἰ οὐκ αἰὶ δὲ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἦν ὅτε οὐκ ἦν, οὐδὲ αἰὶ ὁ Πατὴρ· ἀφ' οὗ γὰρ ἐγέννησε, τοῦτο ἔχει τὸ ὄνομα· εἰ δὲ αἰὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ (βλάσφημον γὰρ τῷ ὄντι, ὑπὸ χρόνους ποιῆσαι τὸν τῶν χρόνων ποιητὴν, καὶ χρονικοῦ διαστήματος ἀποφῆναι δευτέραν τὴν ἀχρονὸν καὶ ὑπὲρ χρόνον γέννησιν), αἰὶ ὁ Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ἀρρήτως γεννηθείς, μετὰ τοῦ Πατρὸς δὲ αἰὶ ὢν, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ γνωριζόμενος.

Γ'. *Ὅτι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ συναβδίων διδάσκουσιν αἱ Γραφαί.*

« Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » Ὁ δὲ ἐν ἀρχῇ ὢν, ποτε οὐκ ἦν; Οὐτε γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐγένετο, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν· ὡς ἂν φιλονεικῶμεν τοῖς λογισμοῖς ὑπερβῆναι τὸ ἦν. ἐπέκεινα γενέσθαι τῆς ἀρχῆς οὐκ ἰσχύσομεν. Πάντα δευτέρα τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος, καὶ χρόνος, καὶ αἰὼν, καὶ εἴ τι ἄν ἕτερον χρονικὸν ἐπινοηθεῖν διάστημα. Εἰ δὲ οὐκ αἰὶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνῆν ὁ Υἱὸς, ὕστερον δὲ ποτε προσεγένετο, ἀνάγκη χρόνον καὶ αἰῶνα Πατρὶ καὶ Υἱῷ μειστεύειν. Εἰ δὲ τοῦτο δοκῆ τις, εὐρεθήσεται τὸ ποίημα τοῦ ποιητοῦ προὑπάρχον· « Πάντα γὰρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστής, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Ἐν δὲ τῶν πάντων ὁ αἰὼν ἢ ὁ χρόνος· καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος· « Ἐπ' ἐσχάτων, φησὶ, τῶν ἡμερῶν, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. » Εἰ δὲ τοῦ Υἱοῦ οἱ αἰῶνες ποιήματα, οὐ προὑπάρχουσι τοῦ ποιησαντος· αἰῶνων δὲ μὴ ὑπαρχόντων, εὐδελον ὡς οὐδὲ ὁ χρόνος, ὃν ἡμέραι τε καὶ νύκτες ποιῶσι καὶ μετροῦσιν· ἡμέρας δὲ καὶ νύκτας ἢ τοῦ φωτὸς ἀνατολὴ καὶ δύσις ἐργάζεται· τὸ δὲ φῶς μετὰ τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν ἀέρα, ἐγένετο· ταῦτα δὲ πάντα, καὶ τὰ ἐν τῷ τοῖς, ὁ Θεὸς

⁶⁸¹ Joan. 1, 1, 2. ⁶⁸² Hebr. 1, 2.

(1) Codex evidenter Ὡ, quod prorsus videbatur inmutandum in αἰ.

Λόγος εὐθεσία τοῦ Πατρὸς ἐδημιούργησε λόγῳ. A et meliamur : dies vero noclesque facit lucis ortus et occasus : quæ quidem lux post eolum ac terram et aerem facta fuit. Hæc porro omnia, et quidquid in eis est, Deus Verbum, benepiacito Patris, verbo creavit.

Τὸν τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων ποιθέντων ὑπὸ τοῦ Λόγου, οὐδὲν ἄν ἦν μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλ' ἅει μὲν Πατὴρ ὁ Θεὸς, ἅει δὲ ὁ Υἱὸς σὺν Πατρί· διὰ καὶ ὁ εὐαγγελιστής, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » βοᾷ. Καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· « Ὁς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ἁποστάσεως αὐτοῦ. » Καὶ ἐτέρωθεν· « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγμα ἤγησαστο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. » Καὶ οὕτως ἐκεῖνος τὸ ἦν, οὕτως οὕτως τὸ ἦν καὶ ὑπάρχων, ἐφ' ἐπιπέδῳ τῶν ἅει ὄντων κηρύττουσιν· οὐ χάριν καὶ μετ' ἄλλα ὁ εὐαγγελιστής, « Ζωὴ ἦν, φησὶ, καὶ ἡ ζωὴ ἦν ἐδ' ὡς τῶν ἀνθρώπων. » Καὶ αὐθις· « Ἦν ἐδ' ὡς τῶν ἀληθινῶν, δ' φωτίζει πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. » Καὶ πάλιν· « Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. » Καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, « Ὁ ἦν, φησὶν, ἀπ' ἀρχῆς. » Οὕτως θεολογεῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος τὸν μονογενὴ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐδιδάχθησαν οἱ ἐξ ἀρχῆς ἀπόστολοι καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι· διὸ οὐδὲν συνηρέθησαν ἐπὶ κτίσει τῶν κτίσασαν· οὐ συνέταξαν τὸν ποιητὴν τοῖς ποιήμασιν· οὐδαμῶς κτίσμα τὸ τίμιον τοῦ Θεοῦ προσηγόρευσαν γέννημα· οὐδαμῶς τὸ ἐγένετο συνέταξαν ἐπὶ θεότητι· ἀλλ' οὕτως μὲν, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » οὐκ ἐν ἀρχῇ ὁ Λόγος ἐγένετο. Ἐκεῖνος δὲ, « Ὁς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ἁποστάσεως, » οὐκ ἐγένετο ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ. Καὶ πάλιν· « Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, » οὐ μορφῇ Θεοῦ γενόμενος, ἀλλ' « ὑπάρχων ἐν Θεοῦ μορφῇ. » Καὶ ἐτέρωθεν· « Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, » οὐκ εἶπεν, ὅς ἐγένετο εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀλλ', ὅς ἐστὶν. Dei. » Et alibi : « Qui est imago Dei invisibilis ». Non dixit : qui factus est imago Dei invisibilis, sed, qui est.

Z. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς Παλαιᾶς, ὅτι αἰδιος ὁ Υἱός.

Οὕτως ἐπὶ θεολογίᾳ πανταχοῦ συνδέσκειται τὸ ἦν, καὶ τὸ ἦν, καὶ τὸ ὑπάρχων, καὶ τὸ ἐστὶν· οὕτως τῷ μεγάλῳ Μωϋσῇ ἑαυτὸν διαλεγόμενος προσηγόρευσεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Καὶ πάλιν· « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. » Ὅτι δὲ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ αὐτοὶ μὲν μαρτυροῦσι τῆς βλασφημίας οἱ πρόμαχοι, ἀχώρητον μὲν τὸν Πατέρα λέγοντες, μεσίτην δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς κτίσεως τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦντες, καὶ φάσκοντες αὐτὸν τοῖς πατριάρχαις καὶ τοῖς προφήταις ὀφθῆναι τε καὶ διαλεχθῆναι· σαφῶς δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ Θεὸς Λόγος διδάσκει διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λέγων· « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθήκην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν ἐν ἡμέραις ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. »

Hebr. 1, 3. Philipp. 11, 6. Joan. 1, 4. Ibid. 9. Ibid. 16. 1 Joan. 1, 1. Coloss. 1, 15. Exod. 11, 14. Jerem. 11, 31.

Cum igitur tempora ac sæcula cum aliis rebus omnibus a Verbo facta fuerint, nihil inter Patrem et Filium jacet, sed Pater semper fuit Deus, semper autem cum Patre Filius. Quare etiam evangelista, « In principio erat Verbum, » clamat. Et apostoles Paulus ait : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus ». Et alibi : « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ». Et neque Joannes erat omittit ; neque nem Paulus cum esset et cum existeret ; quandoquidem semper existentem uterque prædicant. Quapropter et paulo post evangelista, « Vita erat, inquit, et vita erat lux hominum ». Et denuo : « Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ». Et adhuc : « Unigenitus Dei Filius qui est in sinu Patris ». Nec non in Epistola, « Qui fuit, inquit, ab initio ». Hanc theologiam a divino Spiritu tradere edocti fuerunt circa unigenitum Dei Verbum ii qui ab initio spectatores ministrique Verbi fuerunt. Quamobrem non connumerarunt cum creatura Creatorem : non posuerunt in ordine factarum rerum factorem : nusquam creature nomine appellarunt venerabilem Dei genituram : nusquam dictionem factum est Divinitati copularunt. Sed alius quidem dixit : « In principio erat Verbum ; » non autem, in principio factum est Verbum. Alius vero : « Qui cum esset splendor gloriæ, et figura substantiæ. » Non ait : factus est splendor et figura. Et rursus : « Qui cum in forma Dei esset ; » non autem **683** dixit : forma Dei factus, sed « cum, esset in forma

VII. Ex Vetere Testamento sempiternus demonstratur Filius.

Sic in sermone theologico copulantur semper erat, et cum esset, et existens, et est. Sic seipsam Deus, cum magno Moyse loquens, appellavit : « Ego sum qui sum. » Et mox : « Hæc dices filiis Israelis : Qui est misit me ad vos ». Jam vero quod hæc Filii verba sint, testantur ipsi blasphemiam antesignani, qui Patrem incomprehensibilem dicant, Filium autem inter Patrem creaturamque medium appellant, dicuntque ipsam patriarchis et prophetis apparuisse cum iisque locutum. Manifeste vero nos ipse Deus Verbum docet per Jeremiam prophetam dicens : « Diebus illis, illoque tempore feriam cum Israelis domo, et cum Judæ domo novum fœdus, non juxta fœdus quod cum illorum parentibus pepigi, tempore quo manu mea captos ipsos de regione Ægypti reduxi ». Queramus itaque quis novum fœdus tradiderit. Nonne omnibus patet

Luka 1.2.

Dominum nostrum Jesum Christum ejus esse datorem? Ipse enim in sacris Evangeliiis clamat: « Dictum est antiquis, Non occides; ego autem dico vobis, Omnis qui iratus fratri suo temere fuerit, reus erit iudicio. Dictum est antiquis: Non perjurabis; ego autem dico vobis, nec jurare omnino ». Et alia similiter ponit: dictum fuit quidem illud, ego autem hoc isthoc modo præcipio; haud sane existentem legem subvertens, sed perfectiorem legislationem faciens, ejusque observandæ rationem docens. Novum igitur sædus dedit Dominus nobis Christus. Qui autem hoc tradidit, idem vetus quoque post liberationem ex Ægypto dederat Israeli. Qui vero illud dederat, idem ut ex Ægyptiaca servitute expediret, Moysen scilicet ad Pharaonem miserat. Idem **684^m** quoque dixit: « Hæc dices filiis Israelis: Qui est misit me ad vos. » Hoc et alibi propheta manifestum facit: « Hic est enim, inquit, Deus noster; neque æstimabitur alius adversus eum: adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacobo puero suo, et Israeli dilecto suo. Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est ».

A postremo itaque initium facientes, propheticum indagemus sensum. Quisnam in terra visus est, et cum hominibus conversatus? exploratum est, ut reor, cunctis modo mente præditis, quod nempe Verbum Deus, qui naturam nostram assumpsit, qui rapinam non est arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Hic ergo viam disciplinæ tradidit Jacobo puero suo, et Israeli dilecto suo, veterem promulgans in deserto per Moysen legem. Qui vero legem illam tulit, antequam eam traderet, cum Moyse loquens dixerat: « Hæc dices filiis Israelis: Qui est misit me ad vos. » Propterea propheta exclamavit: « Hic Deus noster est, non æstimabitur alius adversus eum. » Quibus verbis, non tam eum minorem negat, quam incomparabilem affirmat. Animadvertite quomodo evangelicis dictis prophetica oracula consonent. Moyses ait *qui sum*; imo vero ipse Deus Verbum ait *qui sum*; Paulus autem sæpe dicit *qui est*; dicit etiam *existit*; quæ vocabula parem habent sensum. Similiter Joannes theologus vocabulum *qui est* evangelicæ Scripturæ multoties interserit; et ipsum quoque proœmium hujusmodi vocabulis ornat, non semel aut iterum ac tertio, sed multoties prædicans erat.

685^m VIII. Quod alia conventunt Deo Verbo, alia assumptæ naturæ.

Jam vero cum veritatis præcones ita docuerint, quis adeo sit audax ac temerarius, ut dictioni erat

* Matth. v, 21-23. * Baruch iii, 36-39.

(1) In codice interseritur mendose αὐτός, idem.
(2) Hunc Baruchi textum intelligit de Jesu Christo

Ζητήσωμεν τοίνυν τίς ἔην καινὴν ἔδωκε διαθήκην. Ἡ οὐχὶ δὴ ἦλον ἅπανσιν ὡς ὁ θεοσώτης Χριστὸς ταύτης ἐστὶ χορηγός; Αὐτὸς γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις βοᾷ· « Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ἔρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐκ ἐπιουρήσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμῶσαι. *ἑκασ.* » Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως τίθησιν, ὅτι ἔρρέθη μὲν ὅδε, ἐγὼ δὲ τοῦτο τοιῶσδε νομοθετῶ, οὐκ ἀνατρέπων τὸν κείμενον νόμον, ἀλλὰ τὴν νομοθεσίαν ἀκρβεστέραν ποιών, καὶ τῆς φυλακῆς τὸν ἐρόπον διδάσκων. Τὴν νέαν τοίνυν διαθήκην ὁ θεοσώτης ἡμῖν ἔδωκε Χριστός· ὁ δὲ ταύτην παρασηκῶς, καὶ τὴν παλαιάν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Αἰγύπτου ἔδωκε τῷ Ἰσραὴλ· ὁ δὲ ἐκείνην δεδωκώς, καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας ἀπαλλάξας, αὐτὸς ἀπέστειλε θελονόντι πρὸς Φαραῶ τὸν Μωϋσέα· αὐτὸς εἶπε· « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ὁ ὢν ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς· » τοῦτο δὲ καὶ ἐτέρωθι ὁ (1) προφήτης σαφὲς ποιεῖ· « Οὗτος γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξέυρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὄφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη (2). »

Κάτωθεν τοίνυν ἀρξάμενοι, τὴν προφητικὴν ἐρευνήσωμεν ἔννοιαν. Τίς ὁ ἐπὶ τῆς γῆς ὄφθεις, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς; εὐδαμον, ὡς οἶμαι, πᾶσι τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ὡς ὁ θεὸς λόγος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, ὁ μὴ ἀρπαγμὸν ἡγησάμενος τὸ εἶναι Ἰσα θεῶ, ἀλλ' αὐτὸν κενώσας, καὶ μορφήν δούλου λαβὼν. Οὗτος τοίνυν τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστήμης ἔδωκεν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, τὸν παλαιὸν διαγορεύσας ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωϋσέως νόμον. Ὁ δὲ τὸν νόμον ἐκείνον δεδωκώς, πρὸ τοῦ δοῦναι τὸν νόμον, τῷ Μωϋσῆ διαλεγόμενος εἶπεν· « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Ὁ ὢν ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. » Διὸ ὁ προφήτης ἔδωκε· « Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. » μαρτυρῶν αὐτῷ, ὅς τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ τὸ ἀσύγκριτον. Ὅρατε πῶς εἰσὶν τοῖς εὐαγγελικοῖς διδάγμασιν τὰ προφητικὰ κηρύγματα. Μωϋσῆς κηρύττει τὸ ὦν· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος περὶ αὐτοῦ λέγει τὸ ὦν· Παῦλος δὲ πολλάκις λέγει τὸ ὦν, προστίθησι δὲ καὶ τὸ ὑπάρχων, ταῦτῶν δυνάμενον τῷ ὦν· λέγει καὶ τὸ ἔστιν, ἰσοδυναμοῦν ἐκείνοις κατὰ τὴν ἔννοιαν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ θεολόγος Ἰωάννης πολλαχοῦ τὸ ὦν τῆ τῶν Εὐαγγελίων πραγματεῖα ἐνσπείρει, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ προοίμιον ταύταις ταῖς φωναῖς ἀγλαΐζει, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δις, οὐδὲ τρις, ἀλλὰ πολλάκις κηρύττων τὸ ἦν.

Ἡ'. Ὅτι τὰ μὲν ἀρμόττει τῷ θεῷ λόγῳ, τὰ δὲ τῇ ἀναληφθεισῇ φύσει.

Τῶν κηρύκων δὲ τῆς ἀληθείας τοιαῦτα διδασκόντων, τίς οὕτως ἄγαν θρασύς καὶ αὐθάδης, ὡς ἀντι

etiam auctor Arianus in comm. ad Luc. v, 3; Script vet., tom. III, part. II, pag. 207.

μὲν τοῦ ἦν, τὸ οὐκ ἦν εἰπεῖν (1); ἀντί δὲ τοῦ ὄν ἅ ὡς ἄρχων, κτίσμα προσαγορεύσαι τὸν ἐκ Πατρὸς μὲν ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς γεννηθέντα, ἐν δὲ τοῖς κολοποις τοῦ Πατρὸς ἰδρυμένον; ὁ γὰρ ὢν οὐ κτίσεται, ὁ ὑπάρχων οὐ δημιουργεῖται· τὸ γὰρ ἐγένετο, καὶ τὸ ἐλάθε, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐ θεολογοῦντες, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν κηρύττοντες ἔλεγον οἱ τὰ τῆς θεογνωσίας ἐγγειρισθέντες μυστήρια. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης, καὶ « Ὁ Λόγος, ἔφη, σὰρξ ἐγένετο » εἰπὼν τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » καὶ πολλάκις τὸ ἦν ἐπὶ τῆς Θεότητος δεδωκώς, εἰς τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν ἐλθὼν, ἀναγκαίως τὸ ἐγένετο τέθεικεν· οὐ γὰρ ἦν ἀεὶ ἢ ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπαρχή, ἀλλὰ πρὸς τῷ τέλει τῶν αἰώνων ἐγένετο τε καὶ ἀνελήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Τοῦτο ποιεῖ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· εἰπὼν γὰρ, « Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, » καὶ προσθεὶς τὸ, « οὐκ ἄρπαγμα ἠγάσαστο, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, » ἐπιῆγαγε τὸ « Ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών » τῇ « μορφῇ τοῦ δούλου » τὸ « λαβών » προσαρμόσας, τῇ δὲ « μορφῇ τοῦ Θεοῦ » τὸ « ὑπάρχων » συζεύξας. Οὐκ οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή προῦπαρχουσα, μᾶλλον δὲ ἀεὶ ὑπάρχουσα, ἐλάθε τὴν τοῦ δούλου μορφήν· οὐ τοίνυν κτίσμα, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀεὶ τῷ Πατρὶ σύνοστι, καὶ τὴν μετὰ Πατρὸς παρὰ τῶν εὐγνωμόνων προσκύνησιν δέχεται.

atque a Deo Patre genitum, Patri semper coexistit, et adorationem una cum Patre a fidelibus excipit.

Θ. Περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ γεννήσεως.

Μηδεὶς δὲ γέννησιν ἀκούων, τοῖς λογισμοῖς δεχέσθω τὰ πάθη τῆς ἡμετέρας γεννήσεως, τομὴν, καὶ βεῦσι, καὶ ὄδινα (2), καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα. Σομάτων γὰρ ταῦτα παθήματα· Θεὸς δὲ ἀσώματος, καὶ ἀπαθῆς, ἄεραπτὸς τε, καὶ ἀναλλοίωτος, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων· εἰ δὲ τις οἰεταὶ γέννησιν μὴ εἶναι πάθους ἀπηλλαγμένην, καὶ ἐν τοῖς περὶ κτίσεως λόγοις τούτους δεχέσθω τοὺς λογισμοὺς· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ τομὴ καὶ βεῦσις, οὕτως ἐνταῦθα φροντίς, καὶ πόνος, καὶ ἰδρώς, καὶ θόρυβος, καὶ ὕλη προϋποκειμένη (3), καὶ ἀποτυχία, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα συμπαρομαρτεῖ τοῖς κτίσμασιν· εἰ δὲ μὴ βουλήσῃς τῷ Θεῷ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ἡρῆσιν δημιουργίαν, καὶ βουληθεὶς παραχρῆμα τὰ μὴ ὄντα ἔδειξεν ὄντα, δεξάσθω ὁ ἀντιλέγων καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Θεοῦ πάθους ἀπηλλάχθαι παντός. Ὡσπερ δὲ οὐ τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως ἐδημιούργησεν, οὕτως οὕτε ὁμοίως ἐγέννησεν.

Κ. Τίς ἡ ἔνοια τῶν τοῦ Κυρίου ὀνομάτων.

Διὸ καὶ ὁ Λόγος ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται ὡς ἀπαθῶς γεννηθεὶς, κατὰ τὸν ἐκ τοῦ νοῦ γεγεννημένον λόγον ἀπαθῶς. Υἱὸς δὲ καλεῖται ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννη-

(1) Reprehendit dicta ab Ario in impio libro *Thaia*, de quo Athanasius, orat. i contra Arium. Græcos Latinosque Patres qui Arianam hæresim refutaverunt diligenter nos recensuimus in prologo ad fragmenta Arianorum, Script. vet., tom. III, part. II, pag. 188 seq. Plenam Arianismi expositionem habes apud prædictum Athanasium et Fulgentium Ferran-

opponat non erat? et pro qui sum et qui existo. creaturam appellet eum qui intemporaliter et impassibiliter genitus fuit, et in sinu Patris est collocatus? Nam qui est, non conditur: qui existit, non creatur. Nam vocabula *factum est*, et *accepit*, et quælibet hujusmodi, non de Deo proprie loquentes, sed dispensationem prædicantes dixerunt li, quibus divinæ scientiæ credita fuerunt mysteria. Et primus quidem beatus Joannes, « Et Verbum, inquit, caro factum est. » Cum antea dixisset, « In principio erat Verbum, » et sæpe vocabulum *erat* de Divinitate pronuntiasset, mox ad incarnationis dispensationem accedens, necessario *factum est* posuit. Non enim erat ab æterno illa quæ ex nobis a Deo Verbo assumpta fuit inchoatio, sed in uno sæculorum ea facta est, et a Deo Verbo assumpta. Hoc agit etiam beatus Paulus; nam cum dixisset, « In forma Dei existens, » atque addidisset, « Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo » subdidit, « Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. » Verbis, « in forma servi, » vocabulum « accipiens » accommodavit; verbis autem, « in forma Dei, » vocabulum « existens » connexuit. Ergo Dei forma præexistens, vel potius semper existens, suscepit servi formam. Non est igitur creatura, neque factura, neque ex non olim exstantibus Dei Verbum, sed ex Deo Patre genitum, Patri

C

686m IX. De generatione ex Deo.

Nemo vero generationem audiens, mente sibi conflingat generationis nostræ passiones, decisionem, fluxum, partem, et alia hujusmodi. Nam corporum hæ sunt passiones; Deus autem incorporeus est, impassibilis, invertibilis, immutabilis, in eodem semper statu consistens. Quod si quis existimat nullam esse generationem passione carentem, tunc etiam cum de creatione sermo fuerit, easdem cogitationes mente revolvat: namque ut in generatione decisio et fluxus, sic in creatione cura, labor, sudor, instrumenta, materia præexistens, frustratus successus, et alia hujusmodi quæ creationes comitantur. Sin vero una Deo sufficit voluntas ad rerum omnium creationem, statimque ac voluit, quæ non erant fecit existere, admittat adversarius, generationem quoque Dei, passione omni vacasse. Nam sicuti haud ea qua homines solent ratione creavit, sic dissimili quoque modo genuit.

X. Quid significent Domini nomina.

Ideo et Filius Verbum nominatur ceu impassibiliter genitus, veluti ex mente genitum verbum atque passione. Filius vero vocatur, quia ex Patre ge-

dum a nobis editum, necnon in fragmentis a nobis item ex palimpsesto erutis, et sæpe alibi.

(2) Cod., ὀδύνην, *dolorem*. Sed malui ὄδινα, *partum*, ut infra cap. I.

(3) Ferrandus contra Arianos apud nos, Script. vet., tom. III, part. II, pag. 171, dicit *subjacentem materiam*.

nerante proveniens. Deus item appellatur, ceu paternæ naturæ particeps, et persimilis Dei generantis imago : unigenitus autem, ceu solus de solo, unicoque modo genitus : splendor gloriæ, ceu qui in se ipso Patrem repræsentat, semperque cum gignente est, sicuti cum luce splendor : figura substantiæ, ne forte simplicem actionem, sed viventem substantiam Deum Verbum esse credas, quæ totum in se genitorem repræsentat. Primogenitus autem non diviniæ naturæ, sed dispensationis proprium vocabulum. Nam qui fieri posset ut Dei **687^m** Verbum et unigenitum esset et primogenitum? Pugnans enim hæc inter se vocabula : namque unigenitus, unicum genitum significat; primogenitus autem eum qui ante cæteros genitus fuerit, et reliquos nativitate præcesserit. Porro Verbum Deus fratrem non habet, utpote unigenitus. Quomodo ergo sit primogenitus, qui solus a Patre fuit genitus? Constat igitur dispensationis esse vocabulum, « primogenitus. »

Quod si quis adhuc dubitat, a Paulo discat clamante : « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus ¹⁰. » Jam cujusnam secundum naturam fratres sunt qui credunt? Haud sane Verbi Dei, sed congenitæ humanitatis : namque et huic sunt conformes. Item alibi ait : « Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut fiat conforme corpori gloriæ suæ ¹¹. » Ergo idem est quoque primogenitus, qui multos habet fratres. De quibus ipse in Psalmis ait : « Narrabo nomen tuum fratribus meis ¹². » Haud vero alium unigenitum, et alium primogenitum esse dicimus, sed eundem, non tamen secundum idem. Unigenitus enim appellatus est secundum cælestem nativitatem; primogenitus vero vocalus, ceu qui primus nativitatis ad vitam deducendis partum solvit. Ideo et primogenitus ex mortuis nominatur ¹³, quia primus resurrexit, mortisque januas reseravit : primogenitus quoque omnis creaturæ ¹⁴, ceu primus in nova creatione editus quam natus renovavit : de qua beatus Paulus dicit : « Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecco nova facta sunt omnia ¹⁵. » Quod si adhuc litigent, qui contendere malunt quam persuaderi, de ipso Verbo Deo dictum esse, « primogenitus omnis creaturæ, » ipsorum inscitiam ridebimus : indulgebimus simul aliquid, ut etiam sic valde apud nos abundare veritatem ostendamus. Dicitur quippe primogenitus, non autem primus creatus inter omnes creaturas : ut liquido appareat, eum ante omnem creaturam **688^m** genitum fuisse, nihilque esse Filio antiquius, sed cum Patre semper fuisse, et ante omnem creaturam existisse. Universa vero creaturarum rerum natura utique posterior est, siquidem ab ipso ad existendum fuit perducta. Nihil ergo hinc blasphemis lucrī accedet.

Α τῶς προσελθόν. Θεὸς δὲ προσαγορεύεται ὡς τῆς πατρικῆς φύσεως μετέχων, καὶ ἀκατάβληκτος εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ γεννησαντος. Μονογενὴς δὲ, ὡς μόνος ἐκ μόνου, καὶ μονοτρόπως γεννηθεὶς ἄπαύγασμα δόξης, ὡς ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα δεικνύς, καὶ ἀεὶ συνὼν τῷ γεννησαντι, ὡς περὶ τῷ φωτι τὸ ἀπαύγασμα· χαρακτηρισμὸς ὑποστάσεως, ἵνα μὴ ψιλλὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ ζῶσαν ὑπόστασιν τὸν Θεὸν Λόγον εἶναι πιστεύσῃς, ὅλον ἐν ἐαυτῇ τὸν γεννησαντα δεικνύσαν· τὸ δὲ πρωτότοκος οὐκ ἐστὶ τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας ὄνομα· πῶς γὰρ εἶδόν τε τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον εἶναι; Ἐναντία γὰρ τὰ ὀνόματα· καὶ ὁ μὲν μονογενὴς τὸν μόνον γεννηθέντα σημαίνει, ὁ δὲ πρωτότοκος τὸν πρὸ ἐτέρων τεχθέντα, καὶ ἐτέρων τῷ τόκῳ πρωτεύοντα· ὁ Θεὸς δὲ Λόγος ἀδελφῶν οὐκ ἔχει, μονογενὴς γὰρ πῶς οὖν πρωτότοκος ὁ μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς; Οὐκοῦν εὐδὴλον, ὡς τῆς οἰκονομίας « τὸ πρωτότοκος » ὄνομα.

Εἰ δὲ τις ἀμφιβάλλει, παρὰ Παύλου μανθανέτω βουώντος· « Ὅτι οὐς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. » Τίνος γὰρ κατὰ φύσιν ἀδελφοὶ οὐ πιστεύουσιν; Οὐ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ τῆς ὁμοφύσου ἀνθρωπότητος· ταῦτης γὰρ εἰσι καὶ σύμμορφοι. Καὶ ἐτέρωθεν ἔλεγεν· « Ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. » Οὐκοῦν αὐτὸς ἐστὶ καὶ πρωτότοκος ὁ τοὺς πολλοὺς ἔχων ἀδελφούς· περὶ ὧν αὐτὸς ἐν Ψαλμοῖς φησιν· « Ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Οὐκ ἄλλον δὲ τὸν μονογενῆ, καὶ ἄλλον τὸν πρωτότοκον εἶναι φαμεν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν, εὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δέ. Μονογενὴς μὲν γὰρ ὠνόμασται κατὰ τὴν ἀνωθεν γέννησιν, πρωτότοκος δὲ κέκληται ὡς πρῶτος τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν φερομένης γεννήσεως τὰς ὠδύνας λύσας. Διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὀνομάζεται, ὡς πρῶτος ἀναστάς, καὶ τοῦ θανάτου τὰς πύλας ἀνοίξας· καὶ πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ὡς πρῶτος ἐν τῇ καινῇ κτίσει τεχθεὶς, ἣν ἀνεκαίνισε γεννηθεὶς· περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. » Εἰ δὲ φιλονεικίειν, οἱ τὴν ἔριν τῆς πειθοῦς προτιμῶντες, περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ πρωτότοκος εἰρησθαι πάσης κτίσεως, τὴν μὲν ἀμαθίαν αὐτῶν γελασόμεθα· συγχωρήσομεν δὲ ὅμως, ἵνα καὶ οὕτως ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος παρ' ἡμῶν οὖσαν τὴν ἀλήθειαν δειξώμεν· πρωτότοκος γὰρ, ἀλλ' οὐ πρωτόκτιστος πάσης κτίσεως λέγεται· ὡς εἶναι ἔδηλον ὅτι αὐτὸς μὲν πρὸ πάσης ἐγεννήθη τῆς κτίσεως, καὶ οὐδὲν τοῦ Υἱοῦ προσβύτερον, ἀλλὰ Πατρὶ μὲν ἀεὶ συνῆν, τῆς δὲ κτίσεως ἀπάσης προῆν· πᾶσα δὲ τῶν δημιουργημάτων ἡ φύσις ὑστερόν ποτε, εἰ ὡς αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶναι παρήχθη. Ἄσπε οὐδὲν ἐντεῦθεν τοῖς βλασφημοῦσι πειρίσται.

¹⁰ Rom. viii, 29. ¹¹ Philipp. ii, 21. ¹² Psal. xxi, 25. ¹³ Coloss. i, 18. ¹⁴ Ibid. 15. ¹⁵ II Cor. v, 17.

ΙΑ'. "Οτι οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ ἅ ἄν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. » *A XI. Quod nemo novit Filium, nisi Pater; nemoque oðdeis oðde τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς.*

Ἴνα δὲ δεῖξωμεν Πατὸρ καὶ Υἱὸν τὴν ἰσότητα, ἐπ' αὐτὴν ἔλθωμεν τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν. « Οὐδεὶς, φησὶν, οἶδε τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. » Τί τούτων τῶν ῥημάτων σαφέστερον; Ἰση, φησὶν, ἡμῖν ἡ γνώσις ἐστὶ· γινώσκω γὰρ τὸν Πατέρα, γινωσκόμενος ὑπ' αὐτοῦ· καὶ γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γινωσκόμενος ὑπ' ἐμοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ κτίσις τῆς ἡμετέρας ἐκδέχεται γνώσεως. Πῶς γὰρ οἶόν τε τῆς φύσεως; ἡμῶν οὐ κοινωνοῦσαν, κοινωνῆσαι τῆς γνώσεως; μεταλαγχάνουσι δὲ τινες ὁμοῦ βραχέας τινὸς θεωρίας· ἀποκαλύπτω γὰρ ὡς οἶόν τε οἷς ἂν ἐθέλω τὴν περὶ τοῦ Πατὸρ γνώσιν, ὡς ἐν ἐσώπτρῳ καὶ αὐτίματι. Ταῦτα ἐκ τῶν Δεσποτικῶν ἐμάθομεν διδαγμάτων· ποίαν ἐνταῦθα χώραν ἔχει τὸ μείζον καὶ ἕλαττον; Ποῖον κτίσμα τὸν κτίστην γινώσκει, ὡς ὑπὸ τοῦ κτίστου γινώσκεται; Ποῖον δὲ ποίημα τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν ἰσότητα δέχεται; Ἢ οὐκ ἴσμεν ὅπως περὶ τῆς κτίσεως ἡ θεία Γραφή διαλέγεται; Ἐναμνησθῶμεν τοίνυν τῶν τοῦ Προφῆτου ῥημάτων· « Κατ' ἀρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλθῆσι· αὐτοῦ, καὶ ἀλλαγῆσονται· σὺ δὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Καὶ πάλιν· « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. » Αὐτὴ κτίσεως καὶ κτίστου διαφορά. Ἐνθα τίνυν ἰσότης, οὐκέτι κτίσμα καὶ κτίστης, ἀλλὰ Πατήρ καὶ Υἱός· διὸ καὶ ταῦτα τέθεικε τὰ ὀνόματα, ἵνα ἐκ τῶν ὀνομάτων μάθωμεν τὴν ταυτότητα. « Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, γινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱός. » Τῷ εἰπεῖν « οὐδεὶς, » τὴν κτίσιν ἐδήλωσεν· ἐκβαλομένη δὲ ἡ κτίσις, δείκνυσι τὸν μένοντα τῶν κτισμάτων ὑπέρτερον, τῷ δὲ γεννήσαντι φυσικῶς συνημμένον· « Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὐδὲ τὸν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. »

Εἰπάτωσαν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, πῶς χρῆ τὴν θείαν ἀναγινώσκων Γραφήν, τῷ γράμματι στέργειν, ἢ τὴν ἔννοιαν ἐρευνᾶν. Κἂν μὲν οὖν τὸ δεύτερον εἰπωσιν, μαθέτωσαν ἀφ' ὧν λέγουσι, κἂν τοῖς οικείοις προβλήμασι τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ζητεῖν ἔρμηνειαν· εἰ δὲ φαλεῖν ἀρκεῖν τὸ γράμμα πρὸς ἀκριθεὶ διδασκαλίαν, ἐκ τῶν προκειμένων τὴν ἔννοιαν αὐτῶν διελέγξωμαι· εὐρίσκεται γὰρ ἀνέφικτος μὲν ὁ Υἱός, ὁ δὲ Πατήρ ἐφικτός· καὶ ὁ μὲν ἀπερινόητος, ὁ δὲ Πατήρ θεατός· περὶ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ ὁ Δεσπότης Χριστὸς εἰπὼν, « Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, » οὐκ ἐπήγαγε, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Πατήρ ἀποκαλύψαι· εἰρηκῶς δὲ, « Οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός, » Ἐξούθως προσέθηκε, « Καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· » καὶ οὐ μόνον αὐτὸν θεωρητὸν πεποίη-

Atque ut demonstremus Patris Filiique æqualitatem, ad ipsam veniamus Domini doctrinam. « Nemo, inquit, novit Filium, nisi Pater; nemoque novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ». Quid his verbis evidentius? Par, inquit, nobis cognitio est: cognosco enim Patrem cognitus ab ipso: et cognoscit me Pater a me vicissim cognitus. Universa autem creatura cognitione nostra excluditur. Nam qui fieri posset ut natura non particeps nostræ, cognitionem participaret? Participant autem nonnulli parum quid contemplationis: ego enim revelo, quoad licet, quibus mihi libitum fuerit Patris notitiam, tanquam in speculo et ænigmate. Hæc a Dominicis doctrinis didicimus. Quemnam hic locum habent, majus et minus? quænam creatura Creatorem cognoscit, sicuti ipsa a Creatore cognoscitur? Quænam res facta æqualitatem cum factore tuetur? An ignoramus quomodo de creatis rebus divina Scriptura loquatur? In mentem itaque revocemus verba Prophetæ: « Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes: et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium invertes eos, et immutabuntur: tu vero idem ipse es, et anni tui non deficient ». Et rursus: « Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos flammam ignis ». Hæc est creaturæ a Creatore diversitas. Ubi ergo æqualitas, ibi non est creatura et Creator, sed Pater ac Filius: quare et hæc posuit nomina, ut ex his 689m ipsis unitatem substantiæ discamus. « Nemo enim, inquit, novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius. » Vocabulo « nemo » creaturam denotat. Exclusa autem creatura demonstrat permanere eum qui creaturis superior est, genitori naturaliter copulatum. « Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. »

Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἂν

Dicant veritatis hostes, quomodo oporteat Scripturam legere; litteræ adhærere, an sensum perscrutari. Et si hoc alterum dixerint, discant vel ex dictis propriis, in suis quoque propositionibus id agere, et veram rerum exquirere intelligentiam. Sin dicant sufficere vim litteræ ad accuratam rei declarationem, ex propositis verbis eorumdem sensum arguam. Comperitur enim intelligibilis Filius, Pater autem intelligibilis: et ille quidem incognitibilis, Pater autem visibilis. Nam cum de seipso Dominus Christus dixisset, « Nemo novit Filium, nisi Pater, » non addidit, et cui voluerit Pater revelare. Cum vero dixisset, « neque Patrem quis novit nisi Filius, » statim subdidit, « et cui voluerit Filius revelare. » Neque solum noscibilem fecit Patrem, sed hanc a sua potestate pendere co-

¹⁰ Matth. xi, 27. ¹¹ Psal. ci, 26-28. ¹² Psal. cii, 1.

gnitionem declaravit. Porro etiamsi milles adversus Filium impie agere, prout solent, voluerint, nos blasphemam sententiam de Deo Patre suscipere non feremus. Credimus enim invisibilem et incogitabilem esse universalem Deum. Nam quomodo incomprehensibilis Filius sit ejus qui comprehendi potest? Ergo Patrem æque ac Filium inintelligibiles, Inaccessos incomprehensibilesque dicimus. Revelari autem a Patre etiam Filii notitiam credimus mentis visui et fidei contemplationi. « Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius. » Et alio loco : « Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem ¹⁹. » Haud enim vero alter quidem magis, alter minus, sed quomodo cognosco, ita et cognoscor.

690^m XII. *Quod par sit Patris et Filii potentia.*

Quorum ergo notio æqualis est, horum etiam potentia æqualis. Quorum autem æqualis potentia, horum scilicet substantia quoque una est. Quod vere Patris ac Filii æqualis sit potentia, ipse rursus nos Salvator docuit ita dicens : « Qui sunt ex ovibus meis, hi vocem meam audiunt, et ego oves meas cognosco, quæ me sequuntur, et vitam æternam ego illis do, et in æternum non peribunt; neque eas quisquam de manu mea rapiet. Pater, qui dedit mihi, major omnibus est, nemoque de manu Patris mei rapere potest. Ego et Pater unum sumus ²⁰. » Animateverte quomodo non simpliciter posuit, « Ego et Pater unum sumus, » prævidens scilicet hæreticam malitiam, ne de consilio ac voluntate hanc intelligent dictionem. Sed primo potentia æqualitate stabilita, postea dictam sententiam subiecit. Namque ovibus, inquit, me sequentibus vitam æternam ego do, ut nulla ex illis pereat in æternum. Quis enim est tantus, ut de manu mea rapere possit, quidquid sub me pastore fuerit? Nam sicuti impossibile est quemquam Patris dextera potiri, qui major omnibus est, ita fieri nequit ut quilibet quempiam diripiat, qui meæ custodiæ sit traditus. Etenim « Ego et Pater unum sumus. » Ubinam ergo majus et minus? Si enim æque, nec e Filii manu, neque item ex Patris manu potest quispiam rapere, majori non est locus. Et quoniam, quia major omnibus Pater est, nemo rapere potest de manu ejus, sequitur ut major omnibus Filius quoque sit, quoniam æque nemo de manu ejus rapere potest. Ideo addidit : « Ego et Pater unum sumus. » Nam si litteram denuo sequemur, Filium præpositum videbimus : « Ego enim dixit, et Pater : » non, Pater et Ego. Demonstrataque personarum dualitate, prædicavit naturæ unitatem. Nam dicendo, Ego et Pater, numerum personarum **691^m** significavit : addendo autem, « unum sumus, » potentia demonstravit paritatem. Quorum itaque æqualis est notio, potentia quoque et volun-

Α κεν, ἀλλὰ καὶ τῆς οικείας ἐξουσίας τὴν θεωρίαν ἐξήρτησεν. Ἄλλὰ καὶν μυριάκις εἰς τὸν Υἱὸν ἀσεβεῖν ἐθέλωσιν, οἷς τοῦτο φίλον, ἡμεῖς οὐκ ἀνεξέδομεθα βλάσφημον ἔννοιαν καταδέξασθαι περὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· πιστεύομεν γὰρ ἀθέατον καὶ ἀπερινόητον εἶναι τὸν τῶν ὄλων Θεόν· πῶς γὰρ ὁ ἀκατάληπτος Υἱὸς ἂν εἴη τοῦ καταληφθῆναι δυναμένου; Ὁμοίως τοίνυν Πατέρα καὶ Υἱὸν ἀχώρητον εἶναι φαμεν ἀνέφικτόν τε καὶ ἀκατάληπτον· ἀποκαλύπτεσθαι δὲ διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὴν γνῶσιν πιστεύομεν τῷ τῆς διανοίας ὀπτικῷ καὶ τῇ τῆς πίστειως θεωρίᾳ· οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις γινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ ἀλλαχού· « Καθὼς, φησί, γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα. » Οὐχ ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἑλαττον, ἀλλὰ καθὼς γινώσκω, ἢ γινώσκομαι.

IV. Ὅτι ἰση τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἡ δύναμις.

Ὅν τοίνυν ἡ γνῶσις ἰση, τούτων καὶ ἡ δύναμις ἰση· ὦν δὲ ἡ δύναμις ἰση, τούτων δηλονότι καὶ ἡ οὐσία μία· ὅτι δὲ ἰση Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ δύναμις, αὐτὸς ἡμᾶς πάλιν ὁ Σωτὴρ εἰδίδασκεν οὕτως λέγων· « Οἱ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ γὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, καὶ γὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπολούνται εἰς τὸν αἰῶνα, οὐδ' οὐ μὴ τις ἀρπάσῃ αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου· ὁ Πατήρ, ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Ὅρθε πῶς οὐκ ἀπλῶς τέθεικε τὸ « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, » προσρῶν τὴν αἰρετικὴν κακοφθείαν, ἵνα μὴ ἐπὶ βουλήματος καὶ θελήματος ταύτην λάβωσι τὴν φωνήν· ἀλλὰ πρότερον τὸ τῆς δυνάμεως ἰσον κατασκευάσας, οὕτω ταύτην ἐπήγαγε· τοῖς γὰρ προβάτοις, φησί, τοῖς ἀκολουθοῦσί μοι ζωὴν αἰώνιον δίδωμι ἐγὼ, ὡς μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἀπολέσθαι εἰς τὸν αἰῶνα· τίς γάρ ἐστι τοσοῦτος ὡς ἀρπάσει ἐκ τῆς χειρὸς μου δυνήσθαι τὰ ὑπ' ἐμοῦ ποιμαίνόμενα; ὡσπερ γὰρ τῆς δεξιᾶς τοῦ Πατρὸς, ὃς μείζων πάντων ὑπάρχει, ἀμήχανόν τινα περιγενέσθαι, οὕτως ἀδύνατον ἀρπαγῆναι τινα τῶν ὑπ' ἐμοῦ φρουρουμένων· « Ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Πού τοίνυν πὸ μείζων καὶ τὸ ἑλαττον; Εἰ γὰρ ὁμοίως, οὕτως ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Υἱοῦ, οὕτως ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς, ἀρπάσαι τις δύναται, τὸ μείζων χώραν οὐκ ἔχει· καὶ ἐπειδὴ πάντων μείζων ὁ Πατήρ, οὐδεὶς δύναται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ· μείζων ἄρα πάντων ὁ Υἱός, ἐπειδὴ ὁμοίως; οὐδεὶς ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀρπάσαι δύναται· διὸ ἐπήγαγεν, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Ἄν γὰρ τῷ γράμματι πάλιν ἀκολουθῆσωμεν, ὁφείμεθα τὸν Υἱὸν προτεταγμένον· « Ἐγὼ γὰρ, εἶπε, καὶ ὁ Πατήρ, » οὐχ ὁ Πατήρ καὶ ἐγὼ· καὶ δεῖξας τὴν τῶν προσώπων δυάδα, ἐκήρυξε τὴν τῆς φύσεως ταυτότητα. Τῷ γὰρ εἰπεῖν Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποστάσεων ἐσήμανε· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν, εἰσμέν ἐν, τὸ τῆς δυνάμεως ἐδήλωσεν ἀπαράλλακτον.

¹⁹ Joan. x, 15. ²⁰ ibid. 27-30.

ὧν τοίνυν ἴση ἡ γνῶσις, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ βού-
λησις, τούτων δηλονότι καὶ ἡ φύσις μία, κἂν ἀνα-
σχυντώσιν οἱ δυσφημοῦντες.

IV. Ὅτι πολλαχόθεν ἔστι μαθεῖν Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ τὴν ἰσότητα.

Ἵτι δὲ τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ καὶ [ὁ Υἱὸς],
μαθεῖν ἔστιν ἐτέρωθεν· ποτὲ μὲν γὰρ, εἰ ὁ Πατὴρ
μου, λέγει, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼν ἐργάζομαι·
ποτὲ δὲ· «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ
ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ.» —
«Ὅς θέλει» εἶπεν, οὐχ οὓς κελεύεται· οὓς βούλεται,
οὐχ οὓς προστάσσεται· τὸ μὲν γὰρ δουλείας, τὸ δὲ δε-
σποτείας ἴδιον. Καὶ πάλιν ἐτέρωθεν· «Εἰ οὐ ποιῶ τὰ
ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ
ποιῶ, κἂν ἔμοι μὴ θέλητε πιστεύειν, τοὺς ἔργους
πιστεύετε, καὶ γινώσκετε ὅτι ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ γὼν
ἐν αὐτῷ.» Ὅρατε πάλιν κἀνταῦθεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ
τὴν ἰσότητα· «Ὁ Πατὴρ γὰρ, φησὶν, ἐν ἐμοί, καὶ γὼν
ἐν αὐτῷ.» Ἐπι δὲ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ μείονος τοῦτο
ἀρεθῆναι ἀδύνατον· οἷόν τι λέγω· Πᾶσαν ἡμῶν τὴν
κτίσιν ὁραμένην τε καὶ ἀόρατον ἐν αὐτῷ περιγράψει
ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, μᾶλλον δὲ ἐν τῇ χειρὶ κατέχει· «Ἐν
γὰρ τῇ χειρὶ αὐτοῦ, φησὶ, τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Καὶ
πάλιν· «Ὁ κατέχων τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς
ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας.» Καὶ ἀλλαχού·
«Τίς ἐμέτρησεν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν
ἐπιθαμῆ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;» Πᾶσαν μὲν
οὖν, ὡς ἔφη, τὴν κτίσιν ἐν τῇ χειρὶ κατέχει τῶν ὄλων
ὁ ποιητῆς· αὐτὸν δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως περιληφθῆναι
ἀδύνατον· οὐκοῦν ἀμήχανον ὑπ' ἀλλήλων τὰ ἄνισα
χωρηθῆναι· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ὡσπερ καὶ ἀληθές,
χωρεῖ δὲ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, ὡσπερ ὁ Πατὴρ τὸν
Υἱόν, εὐδελον ὁ τῆς ἀνισότητος λόγος ἐκδέδληται, καὶ
ἰσότης ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ γινώριζεται.

IA. Ἀποδείξεις, ἰσότημον εἶναι τῷ Πατρὶ τὸν
Υἱόν.

Ταύτην δὲ αὖθις ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς
ἀλλαχού διδάσκει λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα. Οὐδεὶς
ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ.» Καὶ ἐτέ-
ρωθεν· «Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Υἱόν ἐμὲ, ἐὰν μὴ
ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος ἀγάγῃ αὐτόν.» Διδασκέμεθα
δὲ ἐντεῦθεν, ὡς ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ
Πατὴρ τῷ Υἱῷ προσάγει τοὺς σωζομένους. Ποῦ τῶ-
ν ἡ δουλοπρεπῆς τῶν αἰρετικῶν λειτουργία; ποῦ ἡ
τῇ κτίσει πρέπουσα διακονία; ποῦ τῆς Πατρικῆς δε-
σποτείας καὶ [Υἱοῦ] δουλείας ἀνισότητα [cod. ἀλλ'
ἰσότητα] δαίκνυσιν; Ἀκούομεν γὰρ ὡς νῦν ὁ Υἱὸς
ποδηγεῖ πρὸς τὸν Πατέρα τοὺς σωτηρίας ἐπιμένοντες·
καὶ νῦν ὁ Πατὴρ τοῦτο ποιεῖ, καὶ τῷ Υἱῷ προσάγει
τῆς πίστεως τοὺς τροφίμους.

IE. Ὅτι μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ φύσις.

Καὶ μανθάνομεν ἐντεῦθεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἰσό-
τιμον· τοῦτο δὲ καὶ ἐτέρωθεν ἔστι μαθεῖν, αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου διαλεγόμενου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀκούοντας·
πολλὰ γὰρ διεβλήθων, ὑστερον ἐπήγαγε· «Κἂν ἐγὼ

tas, horum videlicet una natura est, quidquid bla-
sphemi impudenter dicant.

XIII. Quod multipliciter discere licet Patris ac Filii
æqualitatem.

Quod tantumdem ac Pater Filius possit, aliunde
discere licet. Nunc enim : « Pater meus, inquit, us-
que modo operatur, et ego operor »²¹; » nunc au-
tem : « Sicuti Pater suscitavit mortuos et vivificavit, ita
et Filius quos vult vivificavit »²². — « Quos vult »
dixit, non quos jubetur; quos ipse deliberat, non
quos mandatur; namque illud servitutis est, hoc
dominationis. Et rursus alibi : « Si non facio opera
Patris mei, mihi non credite : si facio, etiam si
mihi credere nolueritis, operibus credite, et scitote
quod Pater in me sit, et ego in illo »²³. » Videte
hinc denuo Patris ac Filii æqualitatem : nam « Pa-
ter, inquit, in me est, et ego in illo »²⁴. » Id autem
in majore ac minore reperiri prorsus non potest.
Idque jam demonstrabo. Universam simul creaturam
visibilem atque invisibilem in se circumscribit uni-
versalis Deus, vel potius manu sua tenet : « Namque
in manibus ejus sunt, inquit, omnes fines terræ »²⁵.
Et insuper : « Qui continet gyrum terræ, incolas-
que ejus sicut locustas »²⁶. » Et alibi : « Quis men-
sus est manu sua aquas, et cælum palmo, et uni-
versam terram pugillo »²⁷? » Universam itaque, ut
dixi, creaturam manu continet universalis Creator;
ipsam autem a creatura contineri impossibile est :
ergo fieri nequit ut inæqualia invicem contineant.
Quod si verum est, ut reapse est, Filius autem con-
tinet Patrem, ut Pater Filium : inæqualitatis asser-
tio evidenter exploditur, et æqualitas in Patre Fi-
lioque agnoscitur.

692m XIV. Demonstratio quod honore sit par
Patri Filius.

Hanc nobis pariter demonstrationem ipse Domi-
nus Christus alibi facit dicens : « Ego sum ostium »²⁸.
Nemo venit ad Patrem nisi per me »²⁹. » Et alio
loco : « Nemo venit ad me Filium, nisi Pater meus
cælestis adduxerit illum »³⁰. » Hinc docemur Fi-
lium æque ad Patrem, Patremque ad Filium sal-
vandos adducere. Ubinam ergo servilis hæretico-
rum liturgia? Ubinam creaturæ conveniens cultus?
Quandonam paternæ dominationis et filialis servi-
tutis inæqualitatem demonstrabunt? Audimus enim
modo a Filio deduci ad Patrem salutis studiosos;
modo id ipsum a Patre fieri, id est ad Filium deduci
fidei alumnos.

XV. Quod una sit Patris et Filii natura.

Hinc ergo discimus parem esse Patris Filiique
honorem. Sed enim aliunde etiam id discere pos-
sumus, loquente Domino ad auditores Judæos. Nam
multis dictis, postremo conclusit : « Etiam si ego

²¹ Joan. v, 17. ²² ibid. 21. ²³ Joan. x, 37. ²⁴ ibid. 38. ²⁵ Psal. cxiv, 4. ²⁶ Isa. xl, 22. ²⁷ ibid. 12.
²⁸ Joan. x, 9. ²⁹ Joan. xiv, 6. ³⁰ Joan. vi, 44.

de meipso testor, testimonium meum verum est, A quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater. In vestra quoque lege scriptum est, duorum hominum testimonium, verum judicari. Ecce ego de me testor, meusque simul de me, qui me misit, Pater testatur. Dicebant ergo ei Judæi : « Ubinam est Pater tuus? Respondit eis Jesus : Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis, Patrem quoque meum sciretis ²¹. » Papæ! quanta est hæreticorum insania! quanto laborant stupore hi qui Arii Eunomiique blasphemix sunt hæredes! Sed præter insaniam, multam quoque videre licet in ipsis vigentem impudentiam : nam missionem sus deque commemorant, et mittentem majorem misso esse dicunt. Tanta illis inest ignorantia Scripturarum! Neque reputant quod ab Isaaco Jacobus in Mesopotamiam missus, non idcirco, ad **693^m** naturam quod attinet, minor est mittente. Aque et Josephus missus a Jacobo fuit ad fratres suos inspiciendos, neque tamen quisquam dixerit hunc patris naturæ non fuisse participem, quia patri obtemperans missionem peragendam suscepit.

Sed aiunt fortasse : Etiam si naturæ ratione non fuerunt hi mittentes majores missis, at paterna saltem dignitate primatum honoris tenebant. Atqui nos comperimus, o insani (vos enim nominatim alloquor), majores quoque a minoribus missos, neque idcirco proprio honore missos spoliabimus. Nam missus fuit a Davide Jonathas, regis filius a profugo, conregnator patris ab eo qui ne in servorum quidem ordine apparere audebat. Quoniam itaque ille quidem misit, hic autem missus est; jam qui missus fuit, rex non erit, ut vos ratiocinamini; neque qui misit, profugus; sed in mittentem Davidem, missi dignitas transit : vicissimque in missum Jonatham, mittentis calamitas. Revera tamen haud hæc ita se habent. Sed cur humana commemoramus? Comperimus enim Deum missum, et hominem mittentem. Nam qui cum Jacobo lectatus fuerat, « Mitte me, inquit, namque aurora consurgit. » Cui Jacobus ait : « Non te dimittam, nisi benedixeris mihi ²². » Quid habent quod his opponant sapientes isti et artificiosissimi fidei doctores? Aliunde vero ex Dominicis quoque cognoscemus verbis D ipsum quoque mittentem Patrem misso cum Filio coexistentem. « Solus enim, inquit, non sum, sed ego et qui misit me Pater ²³. » Et alio loco : « Non reliquit me solum Pater meus ²⁴. » Et alibi : « Pater meus in me manens, ipse opera facit ²⁵. » Si ergo in ipso et cum ipso erat qui misit, ubinam vilitas? Porro qui omnia implet, quo vel unde missus fuit? Nam missio loci mutationem innuit. Jam si omnia Pater Filiusque continent, neque Pater ceu remotus ab illis ad quos misit, Filium misit; neque Filius ex alio in alium **694^m** transit lo-

περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρῶ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς ἐστίν, ὅτι μόνος οὐκ εἰμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατὴρ· καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμειτέρῳ γεγραμμένον ἐστίν, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν. Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Ἐλεγον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· « Ἡοῦ ἐστίν ὁ Πατὴρ σου; » Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· « Οὐτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου· εἰ ἐμὲ οἴδατε, καὶ τὸν Πατέρα ἤβριτε ἄν· » βαβαὶ πόση τῶν αἰρετικῶν ἡ παραπληξία! πόσην νοσοῦσιν ἐμβρονησιᾶν οἱ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίας κληρονόμοι! πρὸς τῆ παραπληξία, πολλὴν ἐστίν ἰδεῖν ἐν αὐτοῖς ἐπανθούσαν ἀναισχυντίαν· τῆς γὰρ ἀποστολῆς θῶα καὶ κάτω μνημονεύουσι, καὶ τὸν ἀποστελλαντα τοῦ ἀποσταλέντος φασὶν εἶναι τιμιώτερον· τοσαύτην ἔχουσιν ἀμαθίαν τῶν Γραφῶν· καὶ οὐ λογίζονται ὡς ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ ὁ Ἰακώβ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἀπεσταλμένος, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐλάττων ἐστὶ τοῦ ἀποστελλαντος κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως· ὡσαύτως δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἄν φαίη τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως μὴ μετέχειν, ἐπειδὴ τῷ πατρὶ πειθόμενος τὴν ἀποστολὴν κατεδέξατο.

Ἄλλὰ φασὶν Ἰωσὺς· « Εἰ μὴ κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως μείζους ἐνταῦθα τῶν ἀποσταλέντων οἱ ἀποστελλαντες, κατὰ τὸ πατρικὸν γούν ἀξίωμα ἔχουσι τῆς τιμῆς τὰ πρεσβεῖα. Ἄλλ' εὐρίσκαμεν, ὧ ἀνόητοι, φαίην ἄν πρὸς αὐτοὺς, καὶ τοὺς μείζους ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων ἀποσταλέντας, καὶ οὐχὶ διὰ τοῦτο τῆς οἰκείας τιμῆς τοὺς ἀποσταλέντας γυμνώσομεν· ἀπεστάλη γὰρ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ Ἰωνάθας, ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς ὑπὸ τοῦ φυγάδος, ὁ τῷ πατρὶ συμβασιλεύων ὑπὸ τοῦ μηδὲ ἐν οἰκέτου τάξει γανῆναι τολμῶντος· ἐπειδὴ τοίνυν, ὁ μὲν ἀπέστειλεν, ὁ δὲ ἀπεστάλη, οὐκέτι μὲν ὁ πεμφθεὶς βασιλεὺς κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, οὐκέτι δὲ ὁ ἀποστειλὰς φύγας· ἀλλὰ μεταδέθηκε μὲν ἐπὶ τὸν ἀποστελλαντα Δαβὶδ τὸ τοῦ πεμφθέντος ἀξίωμα· μεταδέθηκε δὲ ἐπὶ τὸν ἀποσταλέντα [cod. ἀποστειλαντα] Ἰωνάθαν ἡ τοῦ πέμψαντος δυσκηρία· ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει. Καὶ τί δαὶ λέγειν τὰ ἀνθρώπινα; εὐρίσκαμεν γὰρ Θεὸν ἀποσταλέντα, καὶ ἀνθρώπων ἀποστειλαντα· ὁ γὰρ τῷ Ἰακώβ συμβασιλεύσας, φησὶν· « Ἀπόστειλόν με· ἀνέβη γὰρ ὁ θρῆνος· πρὸς δὲ Ἰακώβ ἔφη· « Οὐ μὴ σε ἀποστελω ἔάν μὴ με εὐλογῆσῃς· τί πρὸς ταῦτα λέγειν ἔχουσιν οἱ σοφοὶ τῆς πίστεως τεχνολόγοι; Ἄλλως δὲ καὶ ἐκ τῶν Δεσποτικῶν εὐρήσομεν ῥημάτων καὶ αὐτὸν τὸν πέμψαντα Πατέρα τῷ πεμφθέντι Ἰὼφ συνόντα· « Μόνος γὰρ, φησὶν, οὐκ εἰμι, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατὴρ· » καὶ ἀλλαχού· « Οὐκ ἀφῆκέ με μόνον ὁ Πατὴρ μου· » καὶ ἐτέρωθεν· « Ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. » Εἰ τοίνυν ἐν αὐτῷ, καὶ σὺν αὐτῷ ἦν ὁ πέμψας· πού τοῦ πεμφθέντος ἡ εὐτέλεια; ὁ δὲ τὰ πάντα πληρῶν, πού καὶ πᾶν ἀπεστάλη; ἡ γὰρ ἀποστάλη, τόπου ἀλλαγὴν αἰνιττεται· εἰ δὲ τὰ πάντα Πατὴρ καὶ Ἰὼφ περιέχει, οὔτε ὁ Πατὴρ ὡς πόρρω τυγχάνων ἐκείνου,

²¹ Joan. viii, 14-19. ²² Gen. xxxii, 26. ²³ Joan. viii, 16. ²⁴ ibid. 29. ²⁵ Joan. xiv, 10.

πρὸς οὐς ἀπέστειλεν, ἐπέμφε τὸν Υἱὸν, οὗτε ὁ Υἱὸς ἐξ ἑτέρου εἰς ἕτερον μεταβέβηκε τόπον· οὐκοῦν λέι-
πεται νοεῖν τῆς ἀναληφθείσης ἀνθρωπότητος τὴν ἀπο-
στολὴν εἶναι.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν Δεσποτικῶν βημάτων ἀναδραμεῖν καιρὸς. Ἐν τῷ νόμῳ, φησὶ, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν· εἶτα ἐπάγει, ὅτι· Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ. Ἀποβλέψαντες τοῖνον τὴν εἰκόνα, νοήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον· Ἄδύο, φησὶν, ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν· τῶν δὲ δύο ἀνθρώπων ἡ φύσις μία δηλονότι παρὰ πᾶσιν ἀνὸμολόγηται· οὐκοῦν Πατὴρ καὶ Υἱὸς ἡ οὐσία μία, μία [ita una his] ἐκ τῆς εἰκό-
νος νοηθήσεται τε καὶ ὁμολογηθήσεται· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ δύο ἀνθρώποι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα Θεὸς καὶ Θεός, Πατήρ καὶ Υἱὸς, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι δηλοῦντες τῆς φύσεως τὴν ταυτότητα· οὕτε γὰρ ὁ ἀληθῶς Θεὸς ἑτέρας ἀνελθὺς φύσεως παρὰ τὸν ἀληθινῶς Θεόν· οὕτε ὁ Υἱὸς ἄλλος παρ' ἐκεῖνον, Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός. Τούτων ἀκούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι ἠρώτησαν αὐτόν· Πού ἐστίν ὁ Πατήρ σου; Ἀπεκρίθη τοῖνον ὁ Ἰησοῦς· Ὅστε ἐμὲ οἴδατε, οὕτε τὸν Πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἔν. »

Ὅρθε πάλιν πῶς ἐντεῦθεν τὸ ὁμοούσιον δεικνύται· Εἰ ἐμὲ γάρ, φησὶν, ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἔν· ἐκ δὲ τοῦ ἑτεροουσίου τὸ ἑτεροούσιον οὐ γνωρίζεται· τὰ γὰρ ἀλλόφυλα καὶ ξένα, ἀλλήλων οὐκ εἰσὶ δηλωτικά· τὰ δὲ φύσεως κοινωοῦντα, δι' ἀλλήλων γινώσκονται· δι' ἐνὸς μὲν ἀνθρώπου, πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἰδεῖν ἐστι· καὶ δι' ἐνὸς προβάτου τῶν προβάτων ἅπαν τὸ γένος· οὐ μὴν διὰ προβάτων τοὺς λέοντας, οὐδὲ διὰ λεόντων τὰ πρόβατα, οὐδ' ἀγγέλους διὰ ἀνθρώπων, οὐδὲ διὰ ἀγγέλων ἀνθρώπους· ζῶον γὰρ ἕκαστον τῆς οικείας δηλωτικόν ἐστὶ φύσεως. Εἰ τοῖνον ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ κτίσμα, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἐξ ἑτέρας τινὸς γεγένηται φύσεως, πῶς ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα δεικνύσι πιστευόμενος; εἰ δὲ ὁ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ γινώσκεται, καὶ ὁ τὸν Υἱὸν γινώσκων, καὶ τὸν Πατέρα γινώσκει, πεδηθεὶ μὲν πᾶσα βλάσφημος γλῶσσα, καὶ τῷ λάρυγγι κατὰ τὸν προφήτην κολληθεῖ· ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς Τριάδος προσκυνηταὶ ἀκριθεῖ τοῦ ὁμοουσίου ἐντεῦθεν τὴν γνῶσιν λαμβάνομεν· λογιζόμενοι ὡς οὐκ ἂν ἑτέρως ἐν Υἱῷ Πατὴρ ἐγνωρίσθη, εἰ μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐτύγγανε· καὶ προσκυνούμεν τὸν Σωτῆρα τὸν ἡμέτερον, τῆς προσκυνήσεως τὸν καρπὸν ἀναμένοντες, οὐ χορηγὸς αὐτὸς ὁ Πατήρ τυγχάνει κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν· Ἐάν τις γάρ, φησὶν, ἐμοὶ διακονήσῃ, τιμήσει αὐτὸν ὁ Πατήρ μου· καὶ ὁ θαυμαστός δὲ Ἰωάννης ὁ θεολόγος, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, φησὶν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ νεεὶ ἐπ' αὐτόν. »

A cum. Superest ergo ut existimemus assumptæ hu-
manitatis fuisse missionem.

Sed jam tempus est ut ad Dominicorum verborum interpretationem veniamus. « Vestra, inquit, in lege scriptum est, duorum hominum testimonium esse verum. » Deinde addit : « Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. » Ergo imaginem spectantes, archetypum cognoscamus. « Duorum, inquit, hominum verum est testimonium ; » atqui duorum hominum unam esse naturam cuncti fatentur ; igitur Patris et Filii naturam unam, unam reapse ex imagine cognoscemus et constebimur. Sicut enim ibi duo homines, ita et hic Deus et Deus, Pater et Filius, qui nominibus suis ipsis eandem esse naturam declarant. Neque enim qui verus sit Deus, natura differet a vero Deo ; neque Filius diversus ab illo erit, cum sit Dei Filius. His auditis, Judæi interrogaverunt eum : « Ubium est Pater tuus ? » Respondit itaque Jesus : « Neque me scitis, neque Patrem meum : si me sciretis, Patrem quoque meum sciretis. »

Videte rursus quomodo hinc consubstantialitas demonstratur. Si me, inquit, sciretis, Patrem quoque meum sciretis. At vero ex eo quod diversum est natura, alterum item naturaliter diversum non dignoscitur. Namque aliena invicem et extranea, invicem non demonstrant : sed naturæ communiōne conjuncta, ex alterutro noscuntur. Ex uno homine universam hominum naturam cognoscere licet ; et ex una ove, universum ovium genus : non tamen ex ovibus leones, neque ex leonibus oves : neque angelos ex hominibus, neque ex angelis homines : nam unumquodque animal propriæ naturæ demonstrativum est. Si ergo unigenitum Verbum Dei creatura est, et ex non antea exstantibus, et ex alia quadam natura natum, quomodo in se Patrem demonstrat, si ei credatur ? Jam si Pater per Filium agnoscitur, et qui Filium novit, novit et Patrem, impediatur sane quævis lingua blasphema, et, ut ait Propheta, faucibus adhæreat ²⁶. Nos autem Trinitatis adoratores accuratam hinc consubstantialitatis notionem adipiscamur ; reputantes, non aliter Filium in Patre fore agnoscendum, nisi ejusdem esset substantiæ : adoremusque Servatorem nostrum, cultus nostri fructum præstolantes, cujus dator Pater est, secundum Domini dictum : « Si quis enim, inquit, mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus ²⁷. » Itemque admirandus Joannes theologus : « Qui credit in Filium, inquit, habet vitam æternam : qui autem incredulus est Filio, vitam non videbit, sed ira Dei manebit super ipsum ²⁸. »

²⁶ Psal. cxxviii, 6. ²⁷ Joan. xii, 26. ²⁸ Joan. iiii, 36.

XVI. *Quod multis locis Dominus unam esse suam A et Patris substantiam docuit.*

ΙΖ'. *Ὅτι πολλοῦ ὁ Κύριος μίαν αἰτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν ἐδίδαξεν.*

Ut autem alio quoque testimonio consubstantialitatem demonstramus, ipsum audiamus clamantem Dominum ac dicentem non apostolis tantum, verum etiam Judæis: « Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, eum qui me misit videt. Ego lux in mundum veni, ut qui in me credit, in tenebris non permaneat ²⁰. » Si ergo qui videt Filium, in Patrem credit, ubinam majus et minus? Namque in minore minuitur majus, neque agnoscitur. Si itaque Pater major, quomodo in Filio spectatur? Quod si spectatur in Filio, tanquam in æquali videlicet agnoscitur. Namque æqualia invicem demonstrativa sunt. Et paulo post idem Dominus ait apostolis: « Ego sum via, veritas ac vita; nemo venit ad Patrem, nisi per me; si cognosceretis me, utique et Patrem meum cognosceretis, et amodo jam cognoscitis eum, eumque vidistis. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem tuum, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui videt me, **696** videt et Patrem meum; et quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor, a memetipso non loquor; sed Pater qui in me manet, ipse opera facit. Credite mihi, quia ego in Patre, et Pater in me est: alioquin propter opera ipsa mihi credite ²¹. »

Quid his verbis clarius? quid hac doctrina evanescens? Sed enim, ut videtur, Judæorum velamen in hæreticorum mentem transit. Quo sit ut sole etiam clariora cernere nolint, voluntariam ignorantiam nebulam sibi attrahentes. Nos vero Dominum dicentem audiamus: « Si cognosceretis me, utique et Patrem meum cognosceretis, et amodo cognoscitis eum, ipsumque vidistis. » Thomæ hoc ait, a quo ei dictum fuerat, Quo vadis nescimus, et quomodo possumus viam scire? Docetque eum et reliquos simul apostolos, hominem qui sibi crediderit, dum ita ipsum mentis oculis videt, Patris quoque fieri spectatorem, quoniam Pater in Filio agnoscitur. Hæc Philippus non intelligens, rogat illum dicens: « Ostende nobis Patrem tuum, et sufficit nobis; » propterea non laudatur, quia secundum hæreticos visus est optare majus aliquid cernere; sed reprehenditur potius, ceu qui in Filio Patrem non viderat. « Tanto enim, inquit, tempore vobiscum sum, neque me adhuc novisti, Philippe? » Aique non ipsum, sed Patrem videre Philippus optabat. Cur ergo reprehenditur quod Filium non cognoverit? Nimirum Jesus hac addita reprehensione, causam rei declarat: « Nam qui me novit,

Ἴνα δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας μαρτυρίας τὸ ὁμοούσιον δεῖξωμεν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀκούσωμεν βοῶντος καὶ λέγοντος, οὐ τοῖς ἀποστόλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη. » Εἰ τοίνυν ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει ²², πῶς τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττω; ἐν γὰρ τῷ ἐλάττω σμικρύνεται τὸ μείζον, καὶ οὐ γνωρίζεται· εἰ δὲ ὁ Πατὴρ μείζων, πῶς ἐν τῷ Υἱῷ θεωρεῖται; εἰ δὲ θεωρεῖται ἐν Υἱῷ, ὡς ἐν ἴσῳ δηλονότι γνωρίζεται; δηλωτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἴσα· καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα αὐτὸς ὁ Κύριος φησι τοῖς ἀποστόλοις· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκατε ἂν, καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἐώρακατε αὐτόν. Λέγει δὲ αὐτῷ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τσοῦτον χρόνον μεθ' ὁμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνώκας με, Φίλιππε (1); ὁ ἐώρακώς ἐμὲ, ἐώρακε καὶ τὸν Πατέρα μου· καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα; οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; Τὰ ῥήματα ἃ λαλῶ ἐγὼ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετε μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι. »

Τί τούτων τῶν ῥημάτων σαφέστερον; τί τῆς διδασκαλίας ταύτης φανερώτερον; Ἄλλ', ὡς εἶπε, τῶν Ἰουδαίων τὸ κάλυμμα εἰς τὴν τῶν αἰρετικῶν μεταδόξης διάνοιαν· διὰ τὰ τοῦ ἡλίου φανερώτερα συνορθῆν οὐκ ἐθέλουσι, τὴν αὐθαίρετον ὁμίλην τῆς ἀγνοίας ἐπισκασάμενοι· ἡμεῖς δὲ ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκατε ἂν· καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτόν, καὶ ἐώρακατε αὐτόν· τῷ Θεῷ μὴ τοῦτο λέγει εἰρηκῶτι αὐτῷ, Πῶς ὑπάγετε οὐκ ὀρθάμεν, καὶ τὴν ὁδὸν πῶς εἰδέναι δυνάμεθα; καὶ διδάσκει αὐτόν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ὡς αὐτῷ ὁ πεπιστευκῶς, τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας θεασάμενος αὐτόν, καὶ τοῦ Πατρὸς γεγένηαι θεατῆς, ὡς ἐν αὐτῷ τοῦ Πατρὸς γνωρίζομένου. Ταῦτα Φίλιππος μὴ συνείσ, παρακαλεῖ αὐτόν λέγων· « Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· » καὶ οὐκ ἐπαινέται, ὡς τὸ κατὰ τοὺς αἰρετικούς μείζον ἰδεῖν ἐπιθυμίας· ἀλλ' ἐγκαλεῖται, ὡς μὴ θεασάμενος ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα· « Τσοῦτον γὰρ, φησὶ, χρόνον μεθ' ὁμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνώκας με, Φίλιππε; » Καὶ μὴν οὐκ αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα ὁ Φίλιππος ἰδεῖν ἐπεθύμησε· πῶς οὖν ἐγκαλεῖται ὡς οὐκ ἐγνώκας τὸν Υἱόν; τῇ ἐπαγωγῇ τοῦ ἐγκληματος τὴν αἰτίαν δηλοῖ· « Ὁ ἐώρακώς γὰρ, φησὶν, ἐμὲ,

²⁰ Joan. xii, 44, 45. ²¹ Joan. xiv, 6-12.

²² Ἰσ. τὸν Πατέρα θεωρεῖ.

(1) Ita se habet in hoc codice et aliis verbum ἔγνων singulari numero; et præterea sic in nostro interpretungitur.

ἔωρακε τὸν Πατέρα. » Καὶ πῶς οὐ λέγεις, Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα; Ἐτερός εἰμι, φησὶν, κατὰ τὸ πρόσωπον, οὐ κατὰ τὴν φύσιν· ὅλον ἐν αὐτῷ (1) τὸν Πατέρα περιφέρω· σφραγὶς γάρ εἰμι τοῦ γεννήσαντος ἀπαράλλακτος, χαρακτήρ εἰμι τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, εἰκὼν φυσικὴ τῷ γεννήσαντι συνυπάρχουσα· ὅταν τοίνυν ἰδεῖν ἐθελήσης ἐκεῖνον, εἰς ἐμὴ ἀποβλέψας, ἐκότερον ὄψει· ὄψει δὲ οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως· καὶ τοῖς τῆς πίστεως δὲ τοσοῦτον, ὅσον γνῶναι γὰρ ἐνεργείας, οὐ τὴν φύσιν, ἣ τὴν οὐσίαν· πάντα τὰρ νοῦν ἢ ταύτης ὑπερβαίνει κατάληψις· διὸ ἐπήγαγεν· « Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστι; τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστεῦτέ μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε. » Εἰ τοίνυν τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ φθέγγεται, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ μένει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ ἑωρακῶς αὐτὸν ἔωρακε τὸν Πατέρα, καὶ ὁ γινώσκων αὐτὸν, τὸν Πατέρα γινώσκει, ὅθλον ἄπασιν τοῖς γε νοῦν ἔχουσι ὡς μία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἡ φύσις, καὶ πάντα ἔχει· τὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς· οὐ γὰρ ἂν ἐτέρως ἔδειξεν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, εἰ μὴ πάντα εἶχεν ὅσα ὁ Πατὴρ, πλην αὐτῆς τῆς πατρότητος· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ Πατρὸς, ὡσπερ τοῦ Υἱοῦ ἡ υἰότης.

12. Ἐτέρα ἀπόδειξις, ἴσον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ.

Ταύτην ἰσότητα καὶ ἐτέρωθεν ἴσκι μαθεῖν. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· « Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάζει αὐτόν. » Καὶ πάλιν· « Πάτερ, ἡ ὥρα ἐλήλυθε, δοξάζόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς σου δοξάσῃ σε. » Ἡ τῆς ὑπερβαλούσης τῶν αἰρετικῶν ἀβελτηρίας! Μείζων, φησὶν, ὁ δοξάζων τοῦ δοξαζομένου· καὶ δοξάζει μὲν ὁ Πατὴρ, δοξάζεται δὲ ὁ Υἱὸς· μείζων οὖν ἄρα τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ. Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς οὐκ ἐδοξάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν δοξάσαντα ἐδόξασεν, ποίαν χώραν σχοίη τὸ μείζων καὶ τὸ ἑλάττω; εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὴν τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν παρὰ τὸν δοξάζοντα μεταβαίνει τὸ μείζων, καὶ οὕτως εὐρεθήσεται ὁ Υἱὸς, ἐλάττων μὲν ἦνικα ἂν δοξάζεται, μείζων δὲ ἦνικα ἂν δοξάζῃ· ἀλλὰ τὸ λέγειν ταῦτα, παραπληξίας καὶ μανίας ἐσχάτης· οὐ γὰρ τὸ μείζων καὶ τὸ ἑλάττω ἐντεῦθεν, τὸ δὲ ἴσον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διδασκόμεθα· ἀκούομεν γὰρ ὡς καὶ ὁ Πατὴρ δοξάζει Υἱόν, καὶ δοξάζεται ὑφ' Υἱοῦ· καὶ Υἱὸς δοξάζεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ δοξάζει τὸν Πατέρα· ὅτι ὁ δεδοξασμένος οὐκ ἔστι μὴ εἶχεν εὐλαβῆν, ἀλλ' ὁ εἶχεν· ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ τοῦτο διδάσκει· « Δόξασόν με γὰρ, φησὶ, παρὰ σαυτῷ, σὺ, Πάτερ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. » Εἰ δὲ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, ταύτην ἔχει τὴν δόξαν, πῶς αἰτεῖ λαβεῖν ὃ εἶχεν αἱεῖ;

A inquit, novit et Patrem. » Quomodo ergo tu ais, Ostende nobis Patrem? Alius, inquit, sum persona, non natura, totum in meipso Patrem circumfero, sum enim sigillum genitori simillimum, paternæ figura substantiæ, naturalis imago gignentis coexistens. Cum ergo illum videre volueris, in me respice, et **697m** utrumque videbis. Videbis tamen haud corporis sed fidei oculis: et quidem eatenus fidei oculis, quatenus operationes cognoscas, non naturam aut substantiam; quamlibet enim mentem comprehensio hæc excedit. Idcirco addidit: « Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor, a meipso non loquor, sed Pater meus qui in me manet, ipse opera facit. Credite quod ego in Patrè, et Pater in me est: alioqui propter opera ipsa credite. » Si ergo ipse dicit eadem quæ Pater; si Pater in ipso manet et ipse in Patre; et qui ipsum vidit, vidit et Patrem; et qui eundem novit, novit et Patrem; constat omnibus qui mente quidem non careant, unam esse Patris Filiique naturam, et omnia habere quæ sunt Patris, Filium. Neque enim aliter Patrem in seipso representaret, nisi omnia haberet quæ Pater, excepta paternitate; est enim hæc Patris propria, sicut est Filii filietas.

XVII. Altera demonstratio quod æqualis Patri sit Filius.

Hanc aliunde quoque discere æqualitatem possumus. Dixit enim Jesus: « Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit illum in semetipso, et quidem statim clarificabit ⁴¹. » Et rursus: « Pater, veni hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te ⁴². » O infinitam hæreticorum stultitiam! Major est, aiunt, clarificans clarificato. En clarificat Pater, Filius vero clarificatur; major ergo Filius Pater. Atqui si Filius non solum est clarificatus, sed etiam clarificantem clarificavit, quoniam hic major ac minori superest locus? Nisi forte, ut ex prædictis consequeretur, major dignitas transit ad eum qui clarificat; ita ut Filius minor evadat cum clarificatur; major cum clarificat: quæ dici sine summa stoliditate et amentia nequeunt. Neque enim ex prædictis majus vel minus, sed æqualitatem Patris ac Filii docemur. Audimus enim **698m** Filium a Patre clarificari, vicissimque a Filio Patrem: et Filium clarificari a Patre, et eum simul clarificare Patrem. Nam qui clarificatus est, non quod non habebat accepit, sed quod reapse jam habebat. Quam rem eodem in loco nos docet: « Clarifica enim me, inquit, apud te ipsum tu, Pater, claritate quam habui priusquam mundus esset, apud te ^{43, 44}. » Jam si ante quam mundus fieret, hanc gloriam habuit, quomodo id postulat accipere quod semper habuit?

⁴¹ JOH. XIII, 31. ⁴² JOH. XVII, 1. ^{43, 44} JOH. XVII, 5.

(1) Ita cod. Sed male ἐμαυτῷ.

XVIII. *Quod una est Patris ac Filii dominatio.* A IH'. *Ὅτι μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ δεσποτεία.*

Deinde cum demonstravisset se non solum clarificari, verum etiam vicissim clarificare, addidit: « Manifestavi nomen tuum hominibus⁴⁴. » Et paulo post, hereticorum ora oppilans: « Mea, inquit, omnia tua sunt, et tua mea⁴⁵ (1); » non sane communem dividens dominationem, neque alia ad se spectare, alia ad Patrem, demonstrare volens; sed quoniam ii qui nullum contra Unigenitum blasphemiae genus omittunt, ipsum quidem accipere aiunt, sed Patrem dare, demonstrat utique se parem Patri habere rerum omnium dominationem. Nam « Mea, inquit, omnia, tua sunt, et tua mea; » profecto non dominationis divisionem, sed communionem nos docens.

Sed enim sentio me hunc de fide sermonem diu produxisse; cum tamen quasi uno capitulo definitionem ejus me comprehensurum sub initio (2) promississem. Nam cum ex evangelica doctrina demonstrandam suscepissem Unigeniti dignitatem, longiorem quam promiseram feci sermonem, quamquam in ipsis textuum interpretationibus brevitati studui. Igitur piis Christianis ablegatis ad ipsos tum evangelicos, tum propheticos libros, qui omnes theologia de Filio redundant, ego quidem propositi de Trinitate argumenti seriem prosequar.

699 m XIX. *De Spiritu sancto.*

Credimus ergo, ut jam dixi, in Deum Patrem absque principio, et in Deum coeternum naturalem Filium, ex Patre quidem genitum, sed tamen cum Patre semper existentem, juxta evangelicum dictum: « In principio erat Verbum. » Credimus etiam in Spiritum sanctum, rectum, dirigentem, bonum, consolatorem, ex Deo procedentem, non genitum; unus enim est Unigenitus; neque creatum, nusquam enim in divina Scriptura eum comperimus rei creatæ annumeratum, sed in eodem cum Patre ac Filio ordine positum. Ipsum autem de Patre procedentem audivimus, neque tamen quomodo procedat curiose scrutamur, sed his finibus contenti sumus quos nobis theologi beatique viri statuerunt.

XX. *Quod in eodem ordine cum Patre Filioque Spiritus collocatur.*

Namque ab ipso Servatore nostro Jesu Christo docti fuimus complementum esse Trinitatis Spiritum sanctum. « Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁴⁷. » Porro quem cum Patre Filioque constitemur, is omni rei creatæ superior est. Quare et beatus Paulus cum Patre ipsum Filioque continuata serie prædicat: « Gratia enim, inquit, Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei Patris, et

⁴⁴ Joan. xvii, 6. ⁴⁵ ibid. 10. ⁴⁷ Matth. xxviii, 19.

(1) Nicetas Aquileiensis, a nobis editus, in simili tractatu sic explicat: *Quæ illa omnia? utique virtutum, utique potentiam, bonitatem, incorruptelam, gla-*

Εἶτα δεικνύς ὡς οὐ μόνον δοξάζεται, ἀλλὰ καὶ δοξάζεται, ἐπήγαγεν· « Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. » Καὶ μετ' ἄλλα τῶν αἰρετικῶν ἐμφράτων τὰ στόματα· « Τὰ ἐμὰ, φησί, πάντα σὰ ἐσσι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· » οὐ τὴν κοινὴν διαίρων δεσποτείαν, οὐδὲ ἕτερα δὲ τὰ τῷ Πατρὶ διαφέροντα δεῖξαι βουλόμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πάσαν βλάσφημον φωνὴν ἀφιέντας κατὰ τοῦ Μονογενοῦς, αὐτὸν μὲν λαμβάνειν φασί, τὸν δὲ Πατέρα διδόναι, δεικνυσὶν ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ Πατρὶ τῶν ἀπάντων δεσποτείαν· « Τὰ γὰρ ἐμὰ, φησί, πάντα σὰ ἐσσι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· » οὐ τὴν διαίρεσιν τῆς δεσποτείας, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς δεσποτείας παιδεύων.

B Ἄλλὰ γὰρ τὸν λόγον εἰς μήκος ἐξέτεινα ὃν περὶ πίστεως, ἐν κεφαλῶν διεξελθεῖν ὄρον ἐν τοῖς προομιῶσις ἐπαγγελιάμενος· δεῖξαι γὰρ βουλευθεὶς ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν ἀξίαν, μακρότερον τῆς ὑποσχέσεως ἐργασάμεν τὸν λόγον· καὶ ταῦτα βραχυλογίᾳ ἐν ταῖς ἐρμηνείαις πεφροντικῶς. Εἰς αὐτὰς τοῖνον τὰς εὐαγγελικὰς βίβλους καὶ προφητικὰς τοὺς εὐσεβεῖς πέμψας (μεταί γὰρ αὐταὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ), ἐπὶ τὴν προκαίμενην ἀκολουθίαν βαδιοῦμαι.

10'. *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.*

Πιστεύομεν τοίνυν, ὡς ἔφην, εἰς Θεὸν Πατέρα ἀναρχον, καὶ εἰς Θεὸν συναΐδιον φύσει Υἱὸν, ἐκ Πατρὸς μὲν γεννηθέντα, ἀεὶ δὲ τῷ Πατρὶ συνόντα, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνὴν· « Ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἦν ὁ Λόγος. » Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εὐθές, τὸ ἡγεμονικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ παράκλητον, τὸ ἐκ Θεοῦ προελθόν, οὐ γεννηθέν· εἰς γὰρ Μονογενῆς· οὔτε μὴν κτισθέν· οὐδαμοῦ γὰρ εὐρίσκομεν ἐν τῇ θεῆᾳ Γραφῇ τῇ κτίσει συναριθμούμενον, ἀλλὰ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνταττόμενον· ἐκπορευόμενον δὲ αὐτὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἠκούσαμεν, καὶ οὐ πολυπραγμονοῦμεν πῶς ἐκπορευέται, ἀλλὰ στέργομεν τοῖς θεθεῖσιν ἡμῖν ὁμοῖς ὄνδ τῶν θεολόγων καὶ μακαρίων ἀνδρῶν.

K'. *Ὅτι Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα συνταττεύται.*

Ἐδιδάχθημεν γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Τριᾶδος συμπληρωτικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· « Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· » τῷ δὲ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμμαρτυρούμενον, τῆς κτίσεως ἐστὶ πάσης ὑπέρτερον. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος μετὰ Πατρὸς αὐτὸ καὶ Υἱοῦ κηρύττων διατελεῖ· « Ἡ χάρις γὰρ, φησὶ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν

riam et aeternitatem, sicut habet Pater.

(2) Recole tertium capitulum.

Ἰησοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ (1), καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὡμῶν. »

**ΚΑ'. Ἀποδείξεις τῆς τοῦ Πνεύματος δεσπο-
τείας.**

Καὶ πάλιν· « Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὃ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὃ δὲ αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. » Αὐτοῦ δὲ κηρύττων τὴν ἐξουσίαν ἐβόα· « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἐν Πνεύμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται διανέμει (2) τοῖς πιστεύουσι τὰ δῶρα. » Δι' αὐτοῦ γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων ἐλάθομεν τὴν ἀκαλλαγὴν· δι' αὐτοῦ τῆς ἐλευθερίας τυγχάνομεν· δι' αὐτοῦ τοῦ τῆς υἰοθεσίας χαρισματος ἀπολαύομεν· « Οὐ γὰρ ἐλάθομεν Πνεῦμα, φησὶν ὁ Παῦλος, δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάθομεν Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββὰ ὁ Πατήρ. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. » Καὶ ἐτέρωθεν· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία· τὸ δὲ τοὺς ἄλλους ἐλευθεροῦν, οὐ δουλεῖ· πῶς γὰρ ἂν τοῖς ὁμοδόμοις μεταδοίῃ ὧν οὐ μετέχει, οὐ τυχεῖν οὐκ ἰσχύει, οὐ ἀπολαύσαι βούλεται μὲν, ὡς εἰκόσ, οὐ δύναται δέ; Εἰ δὲ μεταδίδωσι τοῖς πιστεύουσιν ἐλευθερίας, καὶ ἐλευθεροῖ τοὺς δουλεύοντας, οὐ δουλεῖε θηλονότι, ἀλλὰ δεσποζει, καὶ δεσποτικῶς τὴν ἐλευθερίαν οἷς ἐθέλει χαρίζεται· διὸ καὶ ὁ μακάριος ἐφη Παῦλος, ὅτι· Πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἐν τῇ Παλαιᾷ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ κηρύττων ἐβόα· « Κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Θεὸς ἐγκαλῶν τοῖς Ἰουδαίοις· « Ἐποίησατο, φησὶν, βουλὴν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ Πνεύματός μου· κοινωνῶν τῆς δεσποτείας δεικνύς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ἐτέρωθεν· « Διὸ, φησὶν, ἐγὼ μεθ' ὡμῶν εἰμι, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὡμῶν. »

ΚΒ'. Ὅτι δημιουργὸς ὁ Παράκλητος.

Καὶ ὁ Ἰῶδ δημιουργὸν αὐτὸ καὶ δεσποτικὸν εἶναι πιστεύων, ἀλλ' οὐχ ὑπουργικὸν, οὐδὲ ποιήμα· « Πνεῦμα θεῖον, φησὶν, τὸ ποιῆσάν με, πνοή δὲ παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με. » Εἰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐδημιούργησε, τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχει Πατρί καὶ Υἱῷ· ἐν γὰρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ποιήσει εἶπεν ὁ Θεός· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. » Ἄν δὲ ἡ εἰκὼν μία, τούτων θηλονότι καὶ ἡ οὐσία μία.

ΚΓ'. Ὅτι ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἵτι δὲ οὐσίας θείας ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,

¹ II Cor. xiii, 13. ² I Cor. xii, 4-6. ³ ibid. 11. ⁴ Rom. viii, 15. ⁵ ibid. 2. ⁶ II Cor. iii, 17. ⁷ Isa. xlviii, 16. ⁸ Isa. xxxi, 1. ⁹ Agg. ii, 6. ¹⁰ Job xxxii, 8. ¹¹ Gen. i, 26.

(1) Vides apud Cyrillum recte additum καὶ Πατρός, quæ dictio deest in multis Novi Testamenti codicibus, et tamen necessaria hic est ad Trinitatis

communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis ¹². »

XXI. Demonstratur Spiritus sancti dominatio.

Rursus Paulus : « Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministracionum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus ¹³. » Eiusdem etiam potestatem **700** m prædicans clamabat : « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens separatim singulis : prout vult distribuit dona ¹⁴. » Per ipsum quippe recepimus peccatorum remissionem ; per ipsum libertatem consequimur ; per ipsum adoptionis gratia fruimur. « Non enim accepimus, inquit Paulus, Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepimus spiritum adoptionis in filios, in quo clamamus, Abba Pater ¹⁵. » Et alio loco : « Nam lex spiritus vitæ liberavit me a lege peccati et mortis ¹⁶. » Et alibi : « Dominus autem Spiritus est : ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas ¹⁷. » Qui autem alios liberat, is non servit. Qui enim fieri posset ut conservis daret quæ ipse non habet, quod ipse consequi non valet, quo vellet quidem frui, uti par est, neque tamen posset? Quod si revera credentibus libertatem communicat, et servos liberat, non utique ipse servit, sed dominatur, libertatemque pro sua potestate quibus vult largitur. Quare et beatus Paulus ait : « Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. » Quamobrem et propheta in Vetere Testamento potentiam illius prædicans clamabat : « Dominus misit me et Spiritus ejus ¹⁸. » Et Dominus reprehendens Judæos : « Consilium, inquit, inivit, et non per me ; et conventiones, sed non per Spiritum meum ¹⁹ ; » participem ita demonstrans potestatis sanctum Spiritum. Et denique alibi : « Ideo, inquit, ego vobiscum sum, et Spiritus meus in medio vestrum stetit ²⁰. »

XXII. Quod Paracletus sit creator.

Jobus quoque creatorem Dominumque ipsum Spiritum credens, non ministrum neque creaturam, « Spiritus divinus, inquit, qui fecit me, et spiramen omnipotentis quod erudit me ²¹. » Jam si humanam naturam creavit, sequitur ut ejusdem cum Patre ac Filio substantiæ sit. Namque in hominis creatione dixit Deus : « Faciamus **701** m hominem ad imaginem nostram ac similitudinem ²². » Quorum autem una est imago, eorum videlicet una quoque substantia est.

XXIII. Quod ex Deo sit Spiritus sanctus.

Quod autem divina constet substantia Spiritus

plenam enumerationem.
(2) Ita codex *διανέμει*, sine ulla antea vel postea interpunctione.

sanctus, ipse nos Deus docet per Joelem prophetam A dicens : « In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». Docet vero nos Christus Dominus, dum ait discipulis : « Cum autem vos tradiderint, ne curæ vobis sit quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ». Rursusque Paulus : « Vos autem in carne non estis, sed in Spiritu, si tamen Spiritus Dei in vobis habitat ». Et paulo post : « Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei ». Et alibi : « Nobis autem, inquit, Dens revelavit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus qui ex Deo est ». Ex quibus egregie constat, non esse extraneum neque diversæ substantiæ, sed reapse præditum divini naturæ sanctum Spiritum. Quamobrem arcana quoque Dei novit, et quidquid Dei est novit, sicut anima nostra quæ sunt suis ipsius. Quod si quis forte vocabulo scrutandi ignorantiam denotari putat, idem de Patre quoque dictum comperiet. « Nam qui scrutatur, inquit, corda, qui sit sensus Spiritus novit ». Jam si universalis Deus non ideo scrutatur quia nesciat, sed præclare novit omnia antequam fiant; sanctus quoque Dei Spiritus, haud propter ignorantiam profunda Dei scrutatur. Nam quomodo ignorantia congruerent citata verba : quod sicuti novit spiritus hominis quæ sunt in ipso, ita et ea quæ sunt Dei nemo, nisi Spiritus Dei, cognoscit? Adversatur enim scrutationi scientia; anima vero res proprias non scrutatur, sed apprimè scit. Igitur Spiritus sanctus accuratam Dei notitiam habet: et sicuti Patrem nemo novit, nisi Filius, neque Filium, nisi Pater; ita, ait, nemo novit quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei. Ex dictis igitur naturæ communionem edocemur.

Quia tamen cunctos impudentiæ fines egressi, Ariti atque Eunomii blasphemiarum discipuli, ipsum Deum aiunt esse Spiritum Dei, necessario beatus Paulus personam Spiritus demonstrat : « Nos enim, inquit, haud mundi spiritum accepimus, sed qui ex Deo est Spiritum : ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis ; quæ et loquimur non suavis humanæ sapientiæ verbis, sed doctrina Spiritus sancti, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem homo non recipit quæ sunt Spiritus Dei ; stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritaliter dijudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi

αὐτός ὁ Θεὸς ἡμᾶς διδάσκει διὰ τοῦ προφήτου λέγων Ἰωὴλ· « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων· « Ὅταν δὲ παραδώσωσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσετε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· » καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· « Ἔμεις δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι· εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἀγονοῦνται, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἡμεῖν δὲ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ· » τίς γὰρ ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐξ ὧν εὐδῆλον ὡς οὐκ ἀλλόφυλον, οὐδὲ ἑτεροοῦσιον, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας φύσεώς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὸ καὶ τὰ βῆθη τοῦ Θεοῦ γινώσκει, καὶ ἐπίσταται τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ τὰ οἰκία. Εἰ δὲ τις ἀγνοίαν τὴν ἐρευνᾶν νομίζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ Πατρὸς κείμενον εὐρήσει· « Ὁ γὰρ ἐρευνῶν, φησὶ, τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα (1) τοῦ Πνεύματος. » Εἰ δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς οὐκ ἀγνοῶν ἐρευνᾷ, ἀλλὰ σαφῶς ἐπίσταται πρὶν γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον οὐ δι' ἀγνοίαν ἐρευνᾷ τοῦ Θεοῦ τὰ βῆθη· πῶς γὰρ ἂν ἀρμόσειε τῷ ἀγνοοῦντι, εἶτι ὡς οἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; ἐναντίον γὰρ τῇ ἐρευνῇ ἡ εἰδήσις· ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ ἐρευνᾷ τὰ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπίσταται· οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκριβῆ τὴν γῶσιν τοῦ Θεοῦ ἔχει· καὶ ὡσπερ τὸν Πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, οὕτω, φησὶν, οὐδεὶς οἶδεν τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τὸ κοινὸν τῆς φύσεως διδασκόμεθα.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ νοσοῦντες πᾶσαν ἀναισχυντίαν, οἱ τῆς τοῦ Ἀρείου, φησὶ, καὶ Εὐνομίου μαθηταὶ βλασφημίας, αὐτὸν φασὶν εἶναι τὸν Θεὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως ὁ μακάριος Παῦλος δείκνυσιν τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον· « Ἡμεῖς γὰρ, φησὶν, οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα· ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς (2) ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικῶς συγκρίνοντες· ψυχικὸς δὲ ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρὰ γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται γινῶναι, εἶτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται (3)· τίς γὰρ ἐγνω νοῦν

¹ Joel. ii. 28. ² Matth. x. 19, 20. ³ Rom. viii. 9. ⁴ ibid. 14. ⁵ I Cor. ii. 10-12. ⁶ Rom. viii. 27. ⁷ Matth. xi. 27.

(1) Vocabulum hoc S. Augustinus, ut adnotat Sabaterius, explicat *quid sapiat*. Alii vero *sensum*.

(2) Itala vetus, verborum Græcorum, ut ait Augustinus, tenacior, apud Ambrosium de Sp. sancto, adnotante Sabaterio, *διδακτοῦ*; interpretatur *inso-*

riis.

(3) Æque tenax verbi Itala vetus *dijudicatur*. Imo hoc ipsum vocabulum *ἀνακρίνεται* explicat prae-riter *dijudicatur*. Vulgatus interpres I Cor. xiv. 24.

Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. Ὁμοῦν τῷ εἰπεῖν ὅτι Ἐὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἔλαβον, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔδιδάξεν οὐχ ὁμογενὲς (1) τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τῆς θείας ὑπάρχον οὐσίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ πρὸς τοῦτω ἔδιδάξεν, ὡς οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἔχει τὸν Λόγον, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὗ τὴν χάριν λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες. Διὰ τὸ Πνεῦμα εἶπε τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, διδάσκων ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει ὑπαρξιν, κακείνης ὑπάρχει τῆς φύσεως, οὐ δὲ γεννητικῶς, ἀλλ' ὡς οἶδε μόνος ὁ τὸν Υἱὸν ἐπιστάμενος, καὶ ὁ μόνος τὸν Πατέρα γινώσκων, καὶ τὸ μόνον Πατέρα (2) καὶ Υἱὸν ἐπιστάμενον· ὃ ἐκ Θεοῦ μεμαθηκαμεν, τὸν δὲ τρόπον οὐκ ἐδιδάχθημεν. Ἀρκοῦμεθα δὲ τοῖς δοθεῖσι μέτροις τῆς γνώσεως, καὶ οὐ πολυπραγμονοῦμεν ἀγνωστῶς τὰ ἀνέφικτα.

ΚΔ'. Ὅτι ὁ μέγας Ἀπόστολος Θεὸν οἶδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἵτι δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πάλιν ὁ Παῦλος ἡμᾶς διδάσκει· Ἐ Ἀπελούσασθε, λέγων, καὶ ἡγιασθήτε καὶ ἰδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ναοὶ προσαγορευόμεθα Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν τοῦ Πνεύματος δεχόμενοι χάριν, εἰ μὴ Θεὸς ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὅτι δὲ ναοὶ τοῦ Πνεύματος οἱ πιστοὶ προσαγορεύονται, ὁ αὐτὸς ἡμᾶς Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· Ὁὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ, οὗ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν; ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς. Ὁ δὲ ναὸς τὸν ἐνοικοῦντα κηρύττει Θεόν· διὰ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν· Ὁὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Ἐἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ ναὸς ἅγιός ἐστιν, οἰκινὲς ἐστε ὑμεῖς. Ἐἰ τοίνυν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ βαπτίσματος λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες, ταύτης δὲ τῆς δωρεᾶς ἀξιούμενοι, ναὸς Θεοῦ χρηματιζόμενοι, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τούτου χάριν, εἰ ἐνοικησις καὶ ναὸς Θεοῦ οἱ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἀπολαύοντες εἰσὶ καὶ καλοῦνται, τῆς θείας φύσεως δῆλον ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ Πατρί καὶ Υἱῷ ὁμοούσιον. Ἐἰ δὲ κτίσμα, καὶ ἐξ ἑτέρας οὐσίας τυγχάνει, οὐκ εἰκότως ἂν ναοὶ προσαγορευθεῖεν Θεοῦ οἱ τῆς τούτου τυγχάνοντες δωρεᾶς· εἰ δὲ ναοὶ Θεοῦ ὀνομάζονται, οἱ μερικῆς τινὸς καὶ βραχείας· περὰ τούτου χάριτος ἀπολαύοντες, ἐκ τῆς προσηγορίας νοήσομεν τὴν συγγένειαν. Τούτο καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ κολοφῶν ἐν ταῖς Πράξεσι διδάσκει, τοῦ Ἀνανίου τὴν κλοπὴν διελέγχων.

ΚΕ'. Ὅτι καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος συναφῶς περὶ τοῦ Πνεύματος ἐδέχεται.

Ἐ Ἀνανία, γὰρ, φησὶν, ἵνα τί ἠπάτησεν ὁ Σατανᾶς

1 Cor. II, 12-16. 1 Cor. VI, 11. 1 Cor. III, 16, 17.

(1) Con. inenitose ὁ μονογενῆς, vel certe ὁμογενῆς.

(2) Hic in eod. iterum inseritur καὶ τὸ μόνον Πα-

A habemus 66. Dum ait itaque: « Nos spiritum mundi non accepimus, sed qui ex Deo est Spiritus, » demonstravit non esse mundo homogenum Spiritum sanctum, sed divina natura præditum. Insuper demonstravit nequaquam se de Deo Patre loqui, sed de sancto Spiritu, cujus gratiam credentes accipiunt. Ideo et dixit Spiritum qui ex Deo est, docens eum a Patre habere existentiam, et illius esse naturæ, non profecto genitum, sed eo modo quem solus ille scit qui Filium novit, et qui Patrem novit Filius, et is denique qui solus Patrem Filiumque novit; quam quidem rem a Deo didicimus, sed modum elocuti non fuimus. Contenti itaque simus data notitiæ mensura, neque imperite scrutemur quæ comprehendere non queunt.

703m XXIV. Quod magnus Apostolus Spiritum sanctum Deum esse scivit.

Quod autem Dei sit Spiritus sanctus, denuo Paulus nos docet: « Abluti estis, dicens, et sanctificati atque iustificati in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri 67. » Cur enim templum Dei appellamur, qui per baptismum Spiritus gratiam recepimus, nisi ipse sanctus Spiritus Deus est? Quod autem Spiritus templum fideles appellentur, ipse nos docet Apostolus dicens: « Nescitis quoniam corpora vestra templum sunt eius qui in vobis est, sancti Spiritus, quem a Deo habetis, nec estis vestri? Empti enim estis pretio 68. » Templum autem inhabitantem prædicat Deum. Quare et superius airbat: « Nescitis vos templum Dei esse, et in vobis habitare Spiritum Dei? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos 69. » Si ergo Spiritus gratiam per baptismum recipiunt credentes, qui vero hoc dono digni fuimus, templum Dei efficiuntur, sequitur ut Deus sit Spiritus sanctus. Propterea si habitaculum templumque Dei, ii qui gratia Spiritus fruuntur, sunt et appellantur, exploratum est divina natura esse præditum Spiritum sanctum, et Patri Filioque consubstantialiam. Nam si creatura diversæque substantiæ foret, haud recte templum Dei appellarentur ii qui hujus donum sunt adepti. Quod si templum Dei appellantur qui parte aliqua, et quidem exigua, gratiæ eius utuntur, de appellatione æstimabimus consortium eius. Rem hanc apostolorum quoque apex in Actibus docet, dum Ananiam furtum coarguit.

XXV. Quod etiam divus Petrus consonam de Spiritu sancto gerit sententiam.

Anania, inquit enim, cur seduxit Satanæ cor

1 Cor. III, 16, 17.

τέρας γινώσκων, quod mendosum visum est et excludendum.

inum ut Spiritu sancto mentireris, et de agri pretio fraudares ⁷⁰? » Et mox : **704** m. « Non es mentitus hominibus, sed Deo ⁷¹. » Nam quia ille putaverat latere apostolos, utpote homines, dum de prædii pretio quam libuit partem subtraheret, apostolorum princeps eum docet, eos qui Spiritus gratia pulle- rent, cuncta aperte cognoscere quæ clam acta essent. Non nobis mentitus es, inquit, sed Spiritui sancto. Ne igitur homines te fefellisse putes : Deo enim in rem falsam dixisti ; namque hominibus non es mentitus, sed Deo. Haud quippe nobis tu illustisti, sed Spiritui sancto, qui Deus est, ex Deo existentiam habens, et ejusdem naturæ socius. Hoc etiam Lucas in Actibus ostendit, dum narrat quod, antea ministrantibus Domino et jejnantibus fratribus Antiochiæ, dixit Spiritus sanctus :

XXVI. Multifariam demonstratus Deum esse Spiritum sanctum

« Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus ad quod eos advocavi ⁷². » Pergit autem dicere ipsos a sancto Spiritu missos abisse Seleuciam. Atque ubi narravit quomodo peragrantes Cyprum, Lyciam, Lycaoniam, Pamphyliam atque Bithyniam, evangelium prædicaverint, subjungit : « Et inde navigantes Antiochiam Barnabas ac Saulus, unde fuerant traditi gratiæ Dei in opus quod compleverant ; cum illuc venissent, et Ecclesiam congregassent, retulerunt quanta fecisset cum illis Deus ⁷³. » Et quidem cum superius Spiritus meminisset, ceu qui Paulum et Barnabam ad destinatum a se opus elegisset, Spiritum rursus post reditum nominat, bisque illi Dei nomen attribuit ; primo dicens, quod Antiochiam navigaverint unde erant traditi gratiæ Dei propter opus quod reapse compleverant ; iterum dum ait, quod congregatæ Ecclesiæ ea narraverint, quæ cum ipsis Deus fecisset. Profecto a Spiritu sancto erat miraculorum donum, ipse sapientiam prudentiamque suppeditabat, ipse prædicantibus **705** m vim ingerebat, ipse his inspirabat magisterii sermonem. Unde et Paulus aiebat : « Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ ; alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum ; alteri fides in eodem Spiritu ; alii gratiæ sanitatum in uno Spiritu, » et reliqua ⁷⁴. Deinde docens, quod non ministri vice hæc distribuit Spiritus sanctus, sed potentialiter quibus vult largitur, subdit : « Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens seorsum singulis prout vult ⁷⁵. » Si ergo hæc Spiritus sanctus per apostolos pro suo libito peragebat, Paulus vero ac Barnabas congregatæ Ecclesiæ nuntiabant, quanta cum ipsis fecisset Deus, utique Deus est Spiritus sanctus, juxta apostolorum loquelam.

τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ νοσήσασθαι σε ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου ; » Καὶ μετ' ὀλίγα · « Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνον ψήθη λαυθάνειν ὡς ἀνθρώπου τοῦ ; ἀποστόλους ὑπελόμενος τῆς τοῦ κτήματος τιμῆς. ὃ ἠθέλησεν, ὁ κορυφαῖος αὐτὸν διδάσκει τῶν ἀποστόλων, ὅτι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν οἱ ἔχοντες, πάντα σαφῶς ἐπίστανται τὰ κρύβδη γινόμενα. Οὐχ ἡμᾶς γὰρ, φησὶν, ἐψεύσω, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον · μὴ τοίνυν ἀνθρώπους ἠπατηκέναι νόμιζε · Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ διαψευθεὶς παρὰ σοῦ · οὐκ ἐψεύσω γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ · οὐχ ἡμεῖς γὰρ, φησὶν, ὑπὸ σοῦ παρεκρούσθημεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ ἐστὶ Θεός, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, κακείνης ὑπάρχον τῆς φύσεως. Τοῦτο καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς **B** Πράξεσι δῆλον ποιεῖ · εἰπὼν γὰρ ἀνώτερον ὅτι λειτουργούντων τῷ Κυρίῳ, καὶ νηστευόντων τῶν ἀδελφῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ·

ΚΓ'. Ἐκ πλειόνων ἀπόδειξις Θεοῦ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

« Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον δὴ καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον ὃ προσέκλῃμαι αὐτούς. » Καὶ ἐπαγαγὼν ὅτι ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατῆλθον εἰς Σαλεύκειαν, καὶ διηγησάμενος ὅπου περιουστῆσαντες τὴν Κύπρον καὶ τὴν Λυκίαν, καὶ Λυκαονίαν, καὶ Παμφυλίαν, καὶ Βυθυνίαν, ἐκέρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπιφέρει · « Κακείθεν ἀποπέυσαντες εἰς Ἀντιόχειαν οἱ περὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ **C** εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν · παραγενόμενοι δέ, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν συναγαγόντες, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν μετ' αὐτῶν ὁ Θεός. » Μνημονεύσας ἀνωθεν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀφορίσαντος τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς ὃ προσέκλῃτο αὐτούς ἔργον, τοῦτο μετὰ τὴν ἀνοδὸν ἀποκαλεῖ · καὶ δις τίθησι τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν · πρῶτον μὲν λέγων ὅτι εἰς Ἀντιόχειαν ἀπέπευσαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν · δεύτερον δέ ὅτι, συναγαγόντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν μετ' αὐτῶν ὁ Θεός. Καὶ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν τὸ θαυματουργοῦν, τὸ σοφίζον, τὸ σύνεσιν χορηγοῦν, τὸ τοὺς κηρύττοντας ἐνδυναμοῦν, τὸ ἐμπνέον αὐτοῖς τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον · διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν · « Ὡ μὲν γὰρ δίδεται διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐἴτα διδάσκων ὡς οὐχ ὑπουργοῦν ταῦτα διανέμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ δεσποτικῶς οἷς θέλει χαρίζεται, ἐπήγαγε · « Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » Εἰ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ταῦτα διὰ τῶν ἀποστόλων εἰργάζετο ὡς ἠδούλετο, συναγαγόντες δὲ οἱ περὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν τὴν Ἐκκλησίαν ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίησε μετ' αὐτῶν ὁ Θεός, Θεός ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν ἀποστόλων φωνήν.

⁷⁰ Act. v, 3. ⁷¹ ibid. 4. ⁷² Act. xiii, 2. ⁷³ Act. xiv, 25. ⁷⁴ I Cor xii, 8, 9. ⁷⁵ ibid. 11.

Τούτο γεγονός καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ θεώτατος Ἀ διηγεῖται Λουκάς· Ἐσίγησε γὰρ, φησί, ἅπαν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουε τοῦ Βαρνάβα καὶ τοῦ Παύλου ἐξηγουμένων, ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησεν σημεῖα δι' αὐτῶν, καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Θεὸς οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ γὰρ αὐτὸ θαυματουργεῖ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα. Αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις ἔλεγεν· « Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Λουκάς τὴν Πιϋλὸν φησὶ ἐπιλεξάμενον τὴν Σίλαν ἐξελεῖν ἐν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν παραδοθέντα· Θεὸν αὖθις καλέσας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ τῶν ἀδελφῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀφορίσαν αὐτὸν εἰς ὃ προσκαλέσατο αὐτὴν ἔργον. Πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος ἐν μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους (1) φησὶν· « Οὗς ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς μὲν προφῆτας καὶ ἀποστόλους, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ εὐαγγελιστάς, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων. » ἐν δὲ Μιλήτῳ συνταττόμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τῆς δοθείσης ἀναμνήσκων χάριτος· « Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, φησὶν, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμεῖς ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου (2), ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου. »

Ὅρατε πάλιν κἀνταῦθα τὴν θεολογίαν τοῦ Πνεύματος· Ἐκεῖ γὰρ τοῦ Θεοῦ μνημονεύσας ὡς ποιμένας, καὶ διδασκάλους, καὶ εὐαγγελιστάς χειροτονούντος, ἐνταῦθα περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶ· Ἐν ᾧ ὑμεῖς ἔθετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν· διδάσκων ὡς Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὕτως αὐτὸν ἔστιν εἰπεῖν Θεὸν, καὶ Πνεῦμα, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως· τοῖς τε γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γινομένοις συνεργεῖ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῖς τε ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ (3) καὶ τοῦ Πνεύματος τελουμένοις συνευδοκεῖ ὡσαύτως ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Καὶ ἐτέρωθεν πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος Θεὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα κηρύττει· « Ἐάν γὰρ, φησὶ, προφητεύωσι πάντες, εἰσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων (4), τὰ κρυπτά τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά γίνονται· καὶ οὕτως πιστῶν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἔστιν. » Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἡ προφητεία χάρισμα, διὰ δὲ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Πνεύματος φανερά τὰ τῆς καρδίας κρυπτά γίνονται, Θεοῦ δὲ ἰδίου τὸ τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπίστασθαι, ἀναγκαίως ὁ ἐλεγχόμενος διὰ τῆς προφητείας, ἀνακρινόμενος προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἔστιν· εἶχον δὲ τὴν χάριν ἐκεῖνοι τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ Θεὸς ἦν ἐν αὐτοῖς, ἐπειδὴ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀπήλαυνε χάριτος, Θεὸς ἄρα καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

¹⁶ Act. xv, 12. ¹⁷ Matth. xii, 28. ¹⁸ Act. xv, 40. ¹⁹ I Cor. xiv, 23-25.

(1) Pars quidem prior testimonii ejus est ex Epistola ad Corinthios; pars altera tamen adsumitur ex loco parallelo Epistolæ ad Ephesios.

(2) Ita cod. Kypriou, ut nonnulli alii codices Actuum apost. Sed tamen multo communior est lectio Θεοῦ, Dei, quam interpretis quoque Lat. Vulgatus retinet. Θεοῦ habet ipse Cyrillus in opusculo, *Quod Maria*

Hoc idem evenisse Hierosolymis quoque præclarissimus Lucas narrat: « Tacuit enim, inquit, omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in gentibus per ipsos¹⁶. » Deus ergo est Spiritus sanctus: ipse enim signa et prodigia mirabiliter operatur. Unde etiam Dominus in Evangeliiis aiebat: « Quod si ego in Spiritu Dei dæmonia ejicio, utique pervenit in vos regnum Dei¹⁷. » Rursusque in Actibus Lucas ait¹⁸, Paulum electo Sila profectum esse, traditum gratiæ Dei a fratribus. Quo item loco Deum appellat Spiritum sanctum, qui nempe per fratres Antiochiæ segregaverat ipsum ad destinatum opus. Adhuc beatus Paulus in Epistola ad Corinthios ait: « Quos Deus posuit in Ecclesia partim prophetas et apostolos, partim pastores et doctores atque evangelistas, ad ædificationem sanctorum¹⁹. » Miletum autem fratribus vale dicens, et datam commemorans gratiam: « Attendite igitur vobismetipsis, inquit, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopus regere 706m Ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo²⁰. »

Videte rursus hinc etiam, Deum affirmari Spiritum sanctum. Cum enim illic dixisset Deum constituisse pastores, doctores et evangelistas, hic de Spiritu ait: « Quo in grege vos collocavit Spiritus sanctus episcopus ob regendam pastoralis cura Ecclesiam: « docens videlicet Deum esse Spiritum sanctum, perindeque dici Deum ac Spiritum, propter naturæ communionem. Nam iis quæ a Deo Patre sunt, cooperantur Filius ac Spiritus sanctus: vicissimque iis, quæ a Filio ac Spiritu perficiuntur, consentit pariter Deus Pater. Rursusque alibi beatus Paulus Deum esse Spiritum prædicat: « Nam si, inquit, omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, occulta cordis ejus manifesta sunt: et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit²¹. » Nam quia prophetia donum Spiritus est, et per revelationem Spiritus, manifesta sunt cordis occulta, Dei vero proprium est mentem hominum cognoscere, necessario is qui convincitur a prophetia, dijudicatus adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Porro illi gratiam Spiritus habebant. Quod si Deus in ipsis erat, quia Spiritus gratia fruebantur, superest ut Deus et ex Deo Spiritus sanctus sit.

²⁰ I Cor. xii, 28; Ephes. iv, 12. ²¹ Act. xx, 28.

sit Deipara, num. 22.

(3) Cod. Θεοῦ, Deo, sed videbatur omnino scribendum Υἱοῦ, Filio.

(4) Tria hæc verba desunt mendose in codice propter ὁμοιοτέλευτον prætermittenda, sed infra apparet lecta revera fuisse a Cyrillo.

XXVII. *Quod absque creatione ex Deo sit Spiritus sanctus, ideoque et aternus vocetur.* A KZ. *Ὅτι ἀκτίστως ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὸ καὶ αἰώνιον καλεῖται.*

Præclarissimus quoque Petrus in catholicis Epistolis : « Si exprobramini, inquit, in nomine Christi, beati estis, quoniam gloriæ, **707^m** virtutis, et Dei Spiritus super vos requiescit ²². » Beatus quoque Joannes in Epistola : « In hoc, inquit, cognoscimus nos in eo manere, et ipsum in nobis, quoniam de Spiritu suo nobis dedit ²³. » Quod autem ex Deo esse prædicatur, haud creatura est, sed ex Dei substantia. Quare et ipsum beatus Paulus æternum, et qui initium non habuerit, nuncupat : « Si enim sanguis, inquit, hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad perfectionem, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit ²⁴ ! » Si

XXVIII. (1) *Fidei summa.*

Igitur unam Trinitatis naturam esse credimus, unam substantiam in tribus personis spectatam, potentiam impartibilem, regnum indivisum, unam deitatem ac dominationem. Sic enim et unitas in una eademque substantia demonstratur, et trinitas non in nudis nominibus, sed in hypostasibus agnoscitur. Non enim nos dicimus unum trionymum, juxta Sabellii, Photini ac Marcelli contractionem et confusionem. Neque item tria invicem extranea et diversa substantia prædita, inæqualia, ac dissimilia, et aliud alio superius (2), quæ nos mente ac lingua metiamur ac ponderemus, juxta Arii divisionem, diversitatem, et impiam curiositatem : sed tres hypostases, unam autem Trinitatis naturam incorpoream, invertibilem, immutabilem, sine **708^m** carentem, immortalem, infinitam, incorruptibilem, incircumscripam, illimitatam, invisibilem, arcanam, ineffabilem, inenarrabilem, incomprehensibilem, tactu mentique imperviam, sæpente natura viventem, lucem intellectualem, fontem honorum, sapientiæ thesaurum, rerum omnium creatricem et gubernatricem, sapientiam quæ universæ rei creatæ navigium dirigit. Hanc nos fidem tenemus : hanc enim a theologis viris docti sumus. His autem qui humano ratiocinio disputant, dici-

Καὶ ὁ θεϊότατος δὲ Πέτρος ἐν ταῖς Καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς : « Εἰ ὀνειδίξεσθε, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μακάριοι ἐστε, ὅτι ἐκ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τοῦ Θεοῦ Πνεύμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται. » Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ : « Ἐν τούτῳ, φησὶ, γινώσκουμεν ὅτι ἐν αὐτῷ μενοῦμεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. » Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ κτηρούμενον, οὐ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας οὐσίας ὑπάρχον· διὸ καὶ αἰώνιον εἰς ἀρχὴν τὸ εἶναι μὴ ἐληφώς, ὁ μακάριος αὐτὸ Παῦλος ἀποκαλεῖ : « Εἰ γὰρ αἷμα, φησὶ, τράγων καὶ ταύρων, καὶ σποδὸς δαμάλεως βαντίζουσα τοὺς κεκοιμημένους ἀγιάζει πρὸς τελειότητα (3), πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ; » Εἰ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς αἰώνιος, ὃ ἅπαντα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐκείνου μαρτυρίας, τὰς καὶ Θεὸν αὐτὸ καὶ Κύριον κηρυττούσας, καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνταγαμένον λεγούσας, συλλέγειν τοῖς φιλοπόνοις καταλιπόμεν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ τέλος ἐπειγόμεθα τῆς προκειμένης διδασκαλίας.

KH. *Ἀνακεφαλαίωσις τῆς πίστεως.*

Τοίνυν μίαν τῆς Τριάδος τὴν φύσιν εἶναι πιστεύομεν, μίαν οὐσίαν ἐν τρισὶν ἰδιότησιν γνωριζομένην, τὴν ἐξουσίαν ἀμέριστον, τὴν βασιλείαν ἀδιαίρετον, μίαν θεότητά τε καὶ κυριότητα. Οὕτω γὰρ καὶ μονὰς ἐν τῷ ταύτῳ τῆς οὐσίας δεῖκνυται, καὶ ἡ Τριάς οὐκ ἐν ψιλοῖς τοῖς ὀνόμασι, ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι γνωρίζεται. Οὐ γὰρ ἐν λέγομεν τριώνυμον κατὰ τὴν τοῦ Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ καὶ Μαρκέλλου συναίρεσιν τε καὶ σύγχυσιν· οὐ τρία ἀλλήφυλά τε καὶ ἑτεροῦσια, ἄνισα καὶ ἀνόμοια, ἀλλήλων ὑπερκείμενα, νῆ καὶ γλώττη μετρούμενά τε καὶ ταλαντεύμενα. κατὰ τὴν Ἀρείου διαίρεσιν τε καὶ ἀλλοτριώσιν καὶ δυσσεθῆ πολυπραγμοσύνην· ἀλλὰ τρεῖς μὲν τὰς ὑποστάσεις, μίαν δὲ τῆς Τριάδος τὴν φύσιν ἀσώματον, ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀτελεύτητον, ἀθάνατον, ἀπειρον, ἀφθαρτον, ἀπερίγραπτον, ἀπερίληπτον, ἀόρατον, ἀσάφη, ἀρρήτον, ἀφραστον, ἀκατάληπτον, ἀνέφικτον, ἀπερινόητον, αὐτοζῶτην, φῶς νοερὸν, πηγὴν ἀγαθῶν, θησαυρὸν σοφίας, δημιουργὸν τῶν ὅλων, κυβερνήσαν τὰ πάντα, σοφίαν ἰθύνουσαν τὴ τῆς κτίσεως σάφους. Ταύτην τὴν πίστιν κατέχομεν· ταύτην γὰρ παρὰ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν ἐδιδάχθημεν. Πρὸς δὲ τοῖς ἀπὸ συλλογισμῶν διαλεγόμενοις (4), εἰπωμεν· Ἐκεῖνη σου ἡ μερίς, ἐκεῖνος ὁ κληρὸς, ἡμῶν δὲ μερίς Κύριος, ὃ ἀκολουθοῦντες, τὴν ὑπό-

²² I Petr. iv, 14. ²³ I Joan. iv, 13. ²⁴ Hebr. ix, 13, 14.

(1) Mirum est, quod illud etiam editum sub Cyrilli falso, ut mox dicemus, nomine, diversum ab hoc nostro, opusculum *De Trinitate*, postremo Anbertinæ editionis tomo, in capitula xxviii, tribuitur.

(2) Augustinus serm. 264, 7 : *Pater et Filius et Spiritus sanctus non gradibus sibi adjecti, sed maje-*

state adunati, et unus Deus.

(3) Ita est apud Cyrillum ; quauquam etiam codex bibliensis Vaticanus ille πάνυ habeat cum cæteris : πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα.

(4) Hic perspicue rationalitatis humanæ abusum Cyrillus vituperat.

ὁδὸν οὐ καταλείβομεν· ἔχομεν γὰρ καὶ τὴν θείαν Ἀ
Γραφὴν διδάσκουσαν· διδ' βρωῦμεν εὐκότως· « Λύχνος
τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις
μου. » Τούτῳ τῷ φωτὶ περιλαμβόμενοι, τῶν προ-
ωδευκῶτων πατέρων τὰ ἴχνη γνωρίσωμεν, ἐκαίνοις
ἀκολουθήσωμεν μέχρις ἂν καταστήσωμεν οἱ πάντες
εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (1).

⁹⁹ Psal. cxviii, 405.

(1) Episcopatum Cyrillus Alexandrinæ civitatis
gerens, in qua superioribus annis Arius scelestis-
simam hæresim propagaverat, nihil impensius in suis
scriptis concionibusque egit, quam ut illius hære-
siarchæ, atque asseclearum, præsertimque recentio-
ris Eunomii, venenata scripta redargueret, plebeu-
que curæ suæ pastorali creditam in orthodoxa fide
conservaret. Princeps et maximus de hoc argumento
liber Cyrilli est *Thesaurus*, quo veluti ampliore ar-
mamentario ea continentur arma quæ in hoc quo-
que minore *De Trinitate* cernuntur opusculo, quod
planius atque contractius, atque ad rudis populi
usum accommodatius (sicut etiam in sequente *De
incarnatione* ipsemet dicit), composuit Cyrillus. Al-
terum insigne *De Trinitate* scriptum Cyrilli, *Dialo-
gi septem* sunt luculentissimi ad *Hermiam*, qui pariter

mus: Hæc pars tua, hæc sors; nostra autem pars
Dominus, quem sequentes a recta via non deficie-
mus. Habemus enim divinam quoque Scripturam
magistram. Ideo merito clamamus: « Lucerna
pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis⁹⁹. » Hoc
lumine illustrati, præcedentium vestigia patrum
agnoscamus, eosque sequamur, donec omnes oc-
curramus in resurrectione mortuorum Christo Jesu
Domino, cui gloria per sæcula. Amen.

fecundissimum auctoris ingenium, infinitumque or-
thodoxiæ zelum demonstrant. Tertium *De Trinitate*
quoddam opusculum edidit primus sub Cyrilli no-
mine Wegelinus: verumtamen id nihil fere esse aliud
quam interpolationem atque compendium operis
Joannis Damasceni *De fide orthodoxa*, ideoque ab-
judicandum Cyrillo, jamdiu critici docuerunt. Sed
præter hæc nominatim *De Trinitate* inscripta opera,
passim Cyrillus in voluminibus suis pro hoc præci-
pua dogmate pugnat, et quidem etiam in præclaris,
quos nos hoc tempore edidimus, commentariis ad
Pauli Epistolas et ad Psalmos. Nunc genuinum
istud Cyrilli *De Trinitate* novum opusculum, quod
nos vulgavimus, Christiani lectores æqui bonique
consulant.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΓΕΝΟΥΣ.

ΚΑΙ ΟΤΙ ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΙΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΣ.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRÆ ARCHIEPISCOPI,

DE INCARNATIONE UNIGENITI

ET QUOD CHRISTUS SIT UNUS AC DOMINUS SECUNDUM SCRIPTURAS (1).

Α. Ἐὰρ σοὶ δοκεῖ συμμετρηθεῖσαι τε καὶ ἐκπε-
πωνηθεῖσαι καλῶς καὶ ἀποχρώντως ἡμῖν ὁ λόγος, ὁ
περὶ τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς;

(1) Dialogus iste in editione J. Auberti octavus inscri-
bitur ex his qui cum Hermia habiti sunt. Cyrillus in
Præfatione ad dialogos *De Trinitate ad Hermiam* (p.
383), « Septem dissertationibus, ait, totum libri cor-
pus absolvi; » ex quo evincitur dialogum octavum ali-
unde insertum. Non est enim nisi pars libri *De recta
fide ad Theodosium* (p. 4-42), dialogi forma adhibita,
et paucis, præcipue circa initium, verbis mutatis, ab

678 A. Videtur tibi apte convenienterque a
nobis pertractatus sermo de divinitate Unigeniti?

alio quopiam transcriptus, forte ab ipso Cyrillo. Nam
qui ampla ejus volumina pervolutabit, haud raro
comperiet rem eandem, præcipue dogmaticam, multis
locis, iisdem propinodum verbis vel certe sententiis
ab auctore inculcatam, puta in *Thesaurus*, in libris
De adoratione in Spiritu et veritate, in dogmaticis
ad Theodosium et ad reginas tractatibus, contra
Nestorium, et denique in Homiliis. Edit.

B. Omnino.

A. Mihi certe videtur accurata probatione nequamquam caruisse. Tu autem quid censes, Hermia?

B. Equidem non possum non laudare quæ recte et polito abs te dicta sunt.

A. Placene igitur ut, ommissa longiore illius rei tractatione, de iis quæ ad incarnationem Unigeniti pertinent dicamus, ejusque mysterium quam possumus manifestissime explicemus, quatenus id ab iis præstari potest qui in speculo et ænigmate cernunt, atque ex parte tantum intelligunt¹, juxta mensuram doni quod Spiritus sanctus largitus est², ut divinus Paulus loquitur?

B. Optime dicis. « Nemo enim dicit, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto, et nemo dicit, auctoritatem Jesus, nisi in Beelzebul³. » Cæterum cum hanc etiam arenam ingredi placeat, adeoque gravem laborem subire; scito te mihi præ aliis magnam utilitatem allaturum. Libertissime enim intellexerim verum ac sincerum, nullique reprehensioni obnoxium de Christo sermonem. Nonnulli enim, variis opinionibus ebrii, deformant eorum quæ de ipso tam in Novo quam Veteri Testamento tradita sunt, pulchritudinem.

A. Nihil est, amice, quod non audeant imperiti, promptissimeque ruunt in laqueum inferni, ut scriptum est⁴, et in rete mortis, non intelligentes quæ dicunt atque allirnant. Quinam vero inter eos sint celebres, et egregias eorum nugæ recense, obsecro.

B. Placet. Alii enim ausi sunt asserere Verbum quidem Dei apparuisse hominem, sed non gestasse carnem ex Virgine. Solam enim imaginariam mysterii apparentiam confluunt. Alii simulantes pudere ipsos si hominem adorare videantur, et carnem terrenam divinis honoribus decorare recusantes, ac, præ nimia imperitia, spuria quadam corruptaque verecundia laborantes, mutatum esse aiunt⁶⁷⁹ Verbum ex Patre genitum, In ossium, nervorum et carnis naturam; Emmanuelis ex Virgine nativitatem magnis cachinnis excipientes miseri, atque indecoram censentes optimam hanc ac divinam dispensationem. Alii etiam coæternum Patri Deum Verbum sero genitum esse credunt: ac vix tum temporis ad esse traductum fuisse, cum prima ortus sui initia

¹ I Cor. xiii, 12.

² I Cor. vii, 7.

³ I Cor. xii, 3.

⁴ I Timoth. vi, 9.

• BON. VULCANII NOTÆ.

(1) Cujus delirii atque insanix (ita enim eam Cyrillus pag. 680 vocat) auctores appellat Δοκητάς, et pag. 682, eandem opinionem sive hæresim appellat νομίμω. De Docetarum opinione vide plura infra pag. 690.

(2) Οψιγενῆ. Id est posterius genitum. Isidorus Pelusius epist. 18, lib. iii, μεταγενέστερον vocat, et doctè simul et breviter eorum qui ita sentiunt opinionem refellit, inquiens: Εἰ μεταγενέστερος, ὡς φασιν, οὐκ ἀίδιος, εἰ δ' ἀίδιος, ὡς φαμεν, οὐ μεταγενέστερος. Et paulo post: Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γενητῶν, τὸ πρὸ καὶ

A B. Καὶ μάλα.

A. Βασάνου δὲ οἶμαι λεπτήσ ἀμοιρεῖν οὐτε που κατὰ γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν· οὐ δὲ δὴ τί φῆς, ὦ Ἑρμεία;

B. Ἐπαινέσαι μ' ἂν εἰκότως ὀρθῶ; ἔχοντά τε καὶ διεσμειλευμένως.

A. Μεθέντα δὴ οὖν τουτοῖσι διαμέλειν ἐτι, βούλει λέγειν τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς; καὶ ὃ τί ποτέ ἐστι τὸ ἐπ' αὐτῆ μυστήριον, διαρροῦν ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι σαφῶς, κατὰ γε τὸ ἐγχωροῦν, τοῖς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι βλέπουσι, καὶ ἐκ μέρους γινώσκουσι, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος;

B. Ἄριστα φῆς· οὐδεὶς γὰρ λέγει, Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ οὐδεὶς λέγει, Ἄναθημα Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοῦλ. Ἀτὰρ ἐπειδὴ τοι καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ κόνεως ἀψαθὰ δοκεῖ, καὶ τὸν οὕτω καταθρηθῆ καὶ δυσσοιστον ἀνατλήναι πόνον, ὀνήσων ἴσθι τοι καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐμέ. Διαπυθολίμην γὰρ ἂν ἤδιστα γε τὸν ἀτρεκῆ τε καὶ ἀκιδήλευτον, καὶ ἀπάτης αἰτίας ἀπληλαγμένον ἐπὶ Χριστῷ λόγον. Διαφόροις γὰρ δόξαις καταμαθούσιν τινες, παραπλάττοντες εἰς τὸ ἀκαλλῆς τὰ ἐπ' αὐτῷ κεχρησμοδημένα παρά γε τῆς νέας καὶ ἀρχαιοτέρης Γραφῆς.

A. Ἀνεπιτήδευτον μὲν, ὦ φιλότης, τοῖς ἀσυνέτοις οὐδὲν, ἐτοιμότατα δὲ καταθρόσκουσιν εἰς πέταυρον ἕδου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰς παγίδα θανάτου, μὴ νοοῦντες, μήτε ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαθεβαιοῦνται. Τίνες δ' ἂν εἴεν οἱ παρ' ἐκάστῳ θρόυλοι καὶ τὰ σεμνὰ μυθάρια, φαίης ἂν, ὦ γενναίε.

B. Πάνυ μὲν οὖν. Οἱ μὲν γὰρ, ὅτι πέφηνε μὲν ἀνθρωπος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, οὐ μὴν ὅτι καὶ πεφόρεκε τὴν ἐκ τῆς Παρθένου σάρκα διειπεῖν τετολήκασι. Καταψεύδονται δὲ μόνην τοῦ μυστηρίου τὴν δόκτιν. Ἐτεροὶ δ' αὖ, κατερυθρίαν σχηπτόμενοι τὸ δοκεῖν ἀνθρώπῳ προσκυνεῖν (1), καὶ τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα ταῖς ἀνωτάτω δόξαις στεφανοῦν παραιτούμενοι, καὶ ἐκ τῆς ἀγα ἀμαθίας, νόθην τινὰ καὶ παρεφθαρμένην νοσοῦντες εὐλάβειαν, παρτετεράφθαι φασὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον, εἰς ἐστῆν τε καὶ νεύρων καὶ σαρκὸς φύσιν, τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Ἐμμανουήλ, πλατῶ γελῶντες οἱ τάλανες, καὶ τὸ ἀπρεπὲς καταγράφοντες τῆς οὕτως ἀρίστης καὶ θεοπροποῦς οἰκονομίας. Οἱ δὲ καὶ ἄφιγενῆ (2) τὸν συναϊδιον τῷ Πατρὶ Θεῷ Λόγον εἶναι πεπιστεύκασι, καὶ εἰς τὸ

μετὰ, χώραν ἔχτω· ἐπὶ δὲ τῆς σεπτῆς καὶ βασιλικωτάτης Τριάδος, τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον, οὐκ ἔχει χώραν. Καὶ ἀριθμοῦ γὰρ καὶ χρόνων τὸ θεῖον ἀνώτερον. Hoc est, Si post genitus est, ut illi aiunt, non æternus. Si autem æternus, ut nos dicimus, non post-genitus. Et paulo post: In creatis enim, ante, et post, locum habent; in veneranda vero et absolute regia Trinitate, primum et secundum locum non habet. Deus enim et numero et temporibus est superior. Hoc ipsum vero affirmat etiam epist. 63 ejusdem libri.

μολις ὑπάρξει διακεκλήσθαι τότε, ἴτε καὶ τῆς κατὰ **A**
 σάρκα γενέσεως ἔλαχε τὴν ἀρχὴν. Ἐστὶ οὖν οἱ καὶ πρὸς
 τοῦτο μανίας δυσσεβῶς ἰγμένοι, ὥστε καὶ ἀνυπόστα-
 τον τὸν ἐκ Θεοῦ φασιν εἶναι Λόγον, ῥῆμα δὲ ἀπλῶς
 τὸ κατὰ μόνην νοούμενον προφορὰν ἐν ἀνθρώπων γε-
 νέσθαι. Μάρκελλος δὲ οὗτοι καὶ Φωτεινός. Δοκεῖ δὲ
 μὴν καὶ ἑτέροις, ἐνανθρωπήσαι μὲν ἀληθῶς τὸν Μο-
 νογενῆ, καὶ ἐν σαρκί γενέσθαι πιστεύειν, μὴ μὴν ἐπι-
 καὶ ἐψυχῶσθαι τελείως τὴν ἀναληφθεῖσαν σάρκα,
 ψυχῇ λογικῇ καὶ νοῦν ἔχουσῃ τὸν καθ' ἡμᾶς, εἰς ἐνό-
 τητα δὲ τὴν εἰσάπαν, ὥσπερ οὖν οἴονται, κατασφίγ-
 γοντες τὸν τε ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας
 Παρθένου ναδὸν, κατοικῆσαι φασιν ἐν αὐτῷ τὸν Λόγον,
 καὶ ἰδὼν μὲν ποιήσασθαι σῶμα τὸ ἀναληφθὲν, ψυχῆς
 δὲ αὐτὸν τῆς λογικῆς τε καὶ νοερᾶς ἀναπληροῦν τὴν
 τόπον. Ἔτεροι δὲ αὖ, πρεσβεύουσι μὲν ταῖς τούτων
 δόξαις τὰ ἐναντία, καὶ ἀντιφέρονται τοῖς φρονήμα-
 σιν, ἐκ τε Θεοῦ Λόγου, καὶ ψυχῆς τῆς λογικῆς καὶ
 σώματος, ἦτοι τελείως ἀπλῶς ἀνθρωπότητος συνεστά-
 ναι τε καὶ ἀναπεπλέχθαι διαβεβαιούμενοι τὸν Ἐμμα-
 νουήλ, οὐ μὴν ἐπι καὶ ὄγιά καὶ ἀμώμητον παντελῶς
 τὴν ἐπ' αὐτῷ τητηρήκασιν δόξαν. Καταδιίστάσι γὰρ
 εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ παρειὴν ὥσπερ αὐτοῖς
 ἐνιέντες τὴν διατομήν, ἀναμέρως ἑκάτερον μονονοχλῆ
 διεστῶτα παραδεικνύουσι, ἕτερον μὲν εἶναι διατεινόμε-
 νοι τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα τελείως ἀνθρωπον,
 ἕτερον δὲ αὖ, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, οὐχ ὅ τι ποτ'
 ἐστὶν ἢ τε τοῦ Λόγου φύσις καὶ τῆς σαρκὸς διακρί-
 νοντες, οὐδὲ μόναις ταῖς εἰς τοῦτο διαφοραῖς ἐμφλο-
 χωρεῖ ἐθέλοντες· οὐ γὰρ ἂν ἐννοίας τῆς ἀληθοῦς εἰς **C**
 τοῦτο διήμαρτον, ἐπεὶ μὴ φύσις ἢ αὐτὴ σαρκὸς τε καὶ
 Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν μὲν ὡς ἀνθρωπον, ἰδίᾳ τιθέντες καὶ
 ἀναμέρος, τὸν δὲ, ὡς Θεὸν, φύσει τε καὶ ἀληθῶς Ἰῶν
 ὀνομάζουσι. Καίτοι θέλονται εἶναι Χριστιανοί, καὶ δὴ
 καὶ λογίδια ἅττα περὶ τοῦτου συγγράφοντες, εἰπεῖν
 τετολμήκασιν αὐταῖς λέξασιν· Ὁ μὲν γὰρ φύσει καὶ
 ἀληθῶς Ἰῶς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστίν. Ὁ δὲ,
 ὁμωνύμως τῷ Ἰῶ, Ἰῶς. Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· Οὐ
 σὰρξ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ ἀνθρωπον ἀνειληφώς.
 Ὁ μὲν γὰρ Μονογενῆς προηγουμένως καὶ καθ' ἑαυ-
 τὸν Ἰῶς τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, τοῦ πάντων δημιουργοῦ, ὃν
 δὲ ἀνέλαθεν ἀνθρωπον, οὐ φύσει Κύριος ὢν, διὰ τὸν
 ἀναλαβόντα αὐτὸν ἀληθῶς Θεοῦ Ἰῶν, ὁμωνύμως αὐτῷ
 χρηματίζει. Τὸ μὲν γὰρ, « Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Ἰῶν, εἰ
 μὴ ὁ Πατήρ, » τὸν φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ δηλαῖ ἐκ **D**
 τοῦ Πατρὸς Ἰῶν. Τὸ δὲ γε λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Γα-
 βριήλ, « Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὐρες γὰρ χάριν παρὰ
 τῷ Θεῷ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν,
 καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, » τῷ ἀνθρώπῳ
 ἐφαρμόζει. Ἀλλὰ ταῦτ' ἐκείνοι. Φρονήσομεν
 δὲ ἡμεῖς οὐχ ὥδε ποθεν. Ἀναπαύσαι γὰρ οὐδαμῶς τῶν
 ἑτεροδόξων ὁ Λόγος, τροχίαν ἀφέντας ἣν ἐπ' εὐθὺ,
 διαστειχίαν ἑτέραν. Ἀλλὰ πέραν τὸ δοκοῦν, καὶ
 μαθεῖν οὐ μάλιστα εὐ ἀκίβδηλως ἔχον.

secundum carnem est adeptum. Sunt et alii qui im-
 pie in eam insaniam proruperunt, ut Verbum ex
 Patre hypostatice subsistere negent, sed verbum
 simpliciter ita ut profertur intellectum in homine
 fieri contendunt. Hi sunt Marcellus et Photinus. Alii
 vero videtur, Unigenitum quidem vere hominem
 factum et incarnatum esse : ceterum carnem illam
 quam assumpsit non perfecte animatam fuisse anima
 rationali atque intellectum habente, ut nostra est :
 sed in unitatem quamdam absolutissimam, ut quidem
 arbitrantur, constringentes Verbum Dei, et sanctæ
 Virginis templum, habitasse quidem in eo Verbum,
 et corpus quod assumpsit proprium sibi fecisse :
 anima autem rationali atque intellectuali locum im-
 plesse. Alii rursus alia horum opinionibus plane con-
 traria statuunt, nimirum ex Dei Verbo, atque anima
 rationali et corpore, sive ex perfecta simpliciter
 humanitate constitutum ac compositum Emmanue-
 lem censentes : non tamen in universum ejus glo-
 riam atque honorem integrum illæsumque conserva-
 runt. Unum enim Christum in duo dividunt, et cras-
 sam quodammodo sectionem constituentes, in duas
 quasi partes distinctum ostendunt, alium quidem
 esse affirmantes eum qui ex Virgine natus est per-
 fecte homo, alium ex Deo Patre Verbum, non quæ-
 sit Verbi natura et carnis distinguentes, neque solis
 horum differentis adherere volentes (neque enim in hoc a recta sententia aberrant), sed hunc
 quidem ut hominem constituentes, hunc vero ut
 Deum naturaliter ac vere Filium nominant. Et qui-
 dem Christiani dici volunt, et opuscula nonnulla
 hæc de re conscribentes, ita verbis ipsis loqui ausi
 sunt : Illic enim naturaliter ac vere Filius Verbum
 ex Deo Patre est. Hic vero, æquivoce cum Filio,
 Filius. Et paulo post rursus : Verbum Dei non est
 caro, sed hominem assumpsit. Hic enim Unigenitus
 principaliter, ac per se Filius Dei est, omnium crea-
 toris, quem vero assumpsit hominem, non natura
 Deus existens, propter eum qui ipsam assumpsit
 vere Dei Filium, eadem se cum eo appellatione no-
 minat. Illud enim : « Nemo novit Filium, nisi Pa-
 ter », naturalem ac verum ex Patre Filium signi-
 ficat. Illud vero a Gabriele dictum : « Ne timeas,
 Maria, invenisti enim gratiam apud Deum, et ecce,
 concipies in utero, et vocabis nomen ejus Jesum, »
 homini convenit. Sed hæc quidem illi. Nos vero
 nunquam ita sentimus. Neque enim hæreticorum
 sermo unquam nobis persuaserit, ut omnia recte
 via, in aliam transgrediamur ac divertamus : quæ nos
 a veritate abducit. Tu vero, explicita nobis istam
 sententiam, avide enim exspecto audire, ipsamque
 rei veritatem cognoscere.

A. Ὡς βαρὺ τὸ χρέμα, καὶ δυσδιακόμιστον παντε-
 λῶς τὸ φορτίον. Ἡ οὐκ οἶσθα, ὡ φιλότης, ὡς εἴπερ
 τις ἐλίτο μακρὸν ἐφ' ἐκάστῃ ποιεῖσθαι λόγον, καὶ

A. O rem difficilem, atque onus gravissimum. An
 enim ignoras, amice, si quis de singulis hisce lon-
 gam orationem, accuratamque investigationem in-

Math. xi, 27. Luc. i, 30.
 PATROL. GR. LXXV.

stituere velit, multum temporis insumpturum, cum-
que immensos labores impenderit, vix tandem rem
ex animi sui sententia perfecturum?

B. Ita est.

A. Omissis itaque, si placet, longis argutis, bre-
viter admodum singula explorantes, age dicamus,
præ aliis quidem hisce docetis, « Erratis nescientes
Scripturas », neque ingens illud religionis mysterium,
hoc est, Christum qui « manifestatus est in
carne, justificatus in spiritu, visus angelis, prædica-
tus gentibus, creditus in mundo, assumptus in
gloria ». « Oportere autem censuerim eos qui plane
aliter sentiunt, aut veterum sententiam damnare,
et mendaces vocare doctores orbis terrarum quibus
Christus ipse dixit, « Euntes docete omnes gentes »; »
aut « si ab hoc scelere abhorrent, debere veram ac
sinceram de Christo doctrinam amplecti: et temeritati
ignorantiæque **681** suæ valedicentes, sacræ
Scripturæ mordicus adherere, et recta minimeque
erronea sanctorum via insistentes ad ipsam veritatem
contendere. Neque enim aliud est, mea sententia,
pietatis religionisque mysterium, quam ipsum
ex Deo Patre Verbum, manifestatum in carne. Natum
enim est ex sancta Virgine, forma servi assumpta.
Visum autem est angelis, qui nato laudes con-
cinnant, dicentes: « Gloria in excelsis Deo, et in
terra pax, in hominibus bona voluntas ». « Quin-
etiam pastoribus indicantes Deum Verbum propter
nos in carne natum: « Ecce, inquit, natus est
hodie nobis Servator, qui est Christus Dominus in
civitate David. Et hoc vobis signum. Invenietis in-
fantem involutum fasciis, jacentem in præsepi ». «
Si autem fetus editus est per Virginem, et apparuit
in carne, quo pacto non inanis vaniloquentia? Imo
vero quo pacto non deliramentum atque insaniam
censenda sit, imaginariæ apparentiæ appellationem
tribuere adeo manifestæ incarnationi? Si enim
umbra atque imaginaria apparentia erat, non autem
vere incarnatio, neque peperit Virgo, neque apprehendit
semen Abraham Verbum ex Deo Patre: non est ergo
similis factus fratribus. Neque enim nos
umbra vel imaginaria quadam apparentia constamus,
sed versamur in corporibus que et tangi et cerni
possunt, et terrena hac carne induti, corruptioni
affectionibusque obnoxii sumus. Quocirca, si Verbum
caro factum non est, ne in eo quidem in quo
ipse passus est cum tentaretur, tentatis prodesse
potest. Neque enim umbra contrariam affectionem
inducere possit. Nullus itaque ad nos passionis ejus
fructus pervenit. Quale enim tergum pro nobis
præbuit, aut qualem maxillam verberantibus exhibens,
Judæorum verbera toleravit? aut quo pacto
quis eum clavis manus et pedes transfixum fuisse
existimet, cum in carne non apparuerit? aut quale,
obsecro, latus transfigentes Pilati satellites, sangui-
nem aqua mistum emanantem spectantibus ostende-
runt? Et, si quid amplius dicendum est, ne mortuus

A διαρκῆ τὴν βάσανον, οὐκ ευαριμητον μὲν δαπανῆσαι
χρόνον, δυσσαχθῆ δὲ ἰδῶντα καὶ δυσδιάφυκτον ἀνατλάς;
κατορθώσει μολίς;

B. Ἀληθές.

A. Παρέντες δὴ οὖν, εἰ δοκεῖ, τὸ δεῖν οἴεσθαι μα-
κρά καὶ σφόδρα στενωλοεσχεῖν, καὶ ὀλίγην κομιδὴν τὴν
βάσανον ἐπιβριπτοῦντες ἐκκόσω, φέρε λέγωμεν, καθ'
πρὸ γε τῶν ἄλλων τοῖς δοκηταῖς, « Πλανᾶσθε μὴ εἰδόν-
τες τὰς Γραφάς, » μήτε μὴν τῆς εὐσεβείας τὸ μέγα
μυστήριον, τούτεστι, Χριστὸν, « Ὃς ἐφανερώθη ἐν
σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκη-
ρύχθη ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνεληφθῆ ἐν
δόξῃ. » Δεῖν δὲ οἶμαι τοὺς δι' ἐναντίας, ἢ ψῆφον ἐπι-
άγειν τὴν αἰσχίω τοῖς πάλοι, καὶ ψευδηγόρους ἀποκα-
λεῖν τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς; οἷς αὐτὸς
B ἐφη Χριστὸς, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ
ἔθνη, » ἢ εἴπερ τοῦτο καταπεφρίκασι δρᾶν, ὀρθὰ μὲν
ἔλθεσθαι φρονεῖν τὰ ἐπὶ Χριστῷ, φράσαντας δὲ τὸ
ἐβρῶσθαι δεῖν ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαθίαις, ἀπρὶξ μὲν
ἐξέχεσθαι τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, τὴν δὲ ἀπλανῆ τῶν
ἀγίων διέττοντας τρίβον ἐπ' αὐτὴν ἰέναι τὴν ἀλη-
θ:ίαν. Εἰη γὰρ ἂν οὐκ ἕτερον, οἶμαι, τι τὸ τῆς εὐσεβείας
μυστήριον, ἢ αὐτὸς ἡμῖν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος,
ὃς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. Γεγένηται γὰρ διὰ τῆς ἁγίας
Παρθένου, μορφὴν δούλου λαβὼν. Ὁφθῆ δὲ καὶ ἀγ-
γέλοις, οἱ γεννηθέντα καταγεραίρουσι, « Δόξα τε φα-
σὶν ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώ-
ποις εὐδοκία. » Καὶ μὴν καὶ τοῖς ποιμαῖσι καταση-
μαίνοντες τὸν δι' ἡμᾶς ἐν σαρκί Θεὸν Λόγον, « Ἰδοὺ
C δὴ, φασίν, ἐγεννήθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ
Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ
σημεῖον· εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον
ἐν φάτνῃ. » Εἰ δὲ τόκος ὁ διὰ Παρθένου, καὶ φανέ-
ρωσις ἐν σαρκί, πῶς οὐκ ἀδρανῆς εἰκαιομυθία, πῶς
δὲ οὐχὶ μανία καὶ λήρος, τὸ τῆς δοκίσεως ὄνομα, τῆς
οὕτω παχείας καὶ ἑναργοῦς καταγράφειν οἰκονομίας;
Εἰ γὰρ σκιά καὶ δόκησις ἦν, καὶ οὐτε σάρκως ἀλη-
θῶς, οὔτε μὴν τέτοκεν ἡ Παρθένος, οὐκ ἐπελάβετο
σπέρματος Ἀβραάμ ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐκ
ὠμοιώθη τοῖς ἀδελφοῖς. Σκιά γὰρ οὐτι που τὰ καθ'
D ἡμᾶς, ἢ δόκησις, ἀλλ' ἐσμὲν ἐν σώμασιν ἅπτοῖς τέ
καὶ ὄρατοῖς, καὶ τὴν γηγενῆ δὴ ταύτην σάρκα κατημ-
φισμένοι, καὶ φθορᾶς καὶ παθῶν ἠττήμεθα. Οὐκ-
οὖν, εἰ μὴ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, οὐδὲ ἐν ᾧ πέπονθεν
αὐτὸς πειρασθεῖς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοη-
θῆσαι. Οὐδὲ γὰρ ἂν τι πάθοι σκιά. Οἴχεται δὴ οὖν τὸ
σύμπαν ἡμῖν εἰς τὸ μηδὲν ἀληθῶς. Ποῖον γὰρ ἐτι
ῶτον δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν; ἢ ποῖαν τοῖς παύουσι
παρεῖαν ὑποστρώσας, πρὸς τὰς Ἰουδαίων διεκαρτέ-
ρει πληγὰς; Ἥλιος τε διαπεπάρθαι χεῖρας καὶ πό-
δας τὸν οὐκ ἐν σαρκί πεφηνότα; Τίνα δὴ τρόπον οἰ-
θητι τις ἀνθρώπου ποῖαν, εἰπέ μοι, πλευρᾶν διανύττοντας
οἱ Πιλάτου δορυφόροι, τὸ τίμιον αἷμα συναναδύζον
ὑδατι τοῖς θεωμένοις παρέδειξαν; Καὶ εἰ γρηῃ τι τῶ-
των τὸ ἐπέκεινα λέγειν, οὔτε ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν,
οὔτε μὴν ἐγήγερται Χριστὸς. Οὐ παραδεχθέντος εἰς
ἀλήθειαν, κεκάνωται μὲν ἡ πίστις, οἴχεται δὲ ὁ σταυ-

⁷ Matth. xxiii, 29. ⁸ I Timoth. iii, 16. ⁹ Matth. xxviii, 19. ¹⁰ Luc. ii, 14. ¹¹ ibid. 10-12.

ρὸς, ἡ τοῦ κόσμου σωτηρία καὶ ζωὴ, καὶ διόλωλε ἅπαντα αὐτῶν ἢ τῶν ἐν πίστει κοιμημένων ἐλπίς. Εὐ γὰρ ὧδε ἔχειν ἐδόκει καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, παρέδοκα γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ὄφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὄφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ κοιμηθήσαν. Ἐπειτα ὄφθη Ἰακώβῳ, ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πάσιν, ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερ εἶπε τῷ ἐκτρομακτισμένῳ, φησὶν, ὄφθη κάμοι. Καὶ μαθ' ἕτερα πάλιν ἔειπε ὁ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάχαιρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡγεῖρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἡγεῖρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἔγειρονται. Ὁ Θεὸς γὰρ ἂν, εἶπέ μοι, τίνα δὴ τρόπον ἢ σκιά; Πῶς οὖν ἀνέστησε τὸν Χριστὸν ὁ Πατήρ, σκιδανὸν ὄντα καὶ δόκον, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς οὐχ ἄλωσιμον; Οἰχέσθω δὴ οὖν ὁ ἐκείνων ἔμετος, μῦθον δὲ ἄλλως, καὶ ἀνοσίου βουλῆς ἀποθράσματα, τὰ παρ' αὐτοῖς ἡγώμεθα. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους ἡμῖν προκαταμηνύει γράφων τοῦ Σωτήρος ὁ μαθητῆς, ὅτι Ἐ πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τούτῳ γινώσκειται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πᾶν Πνεῦμα δὲ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔστι. Καὶ τοῦτο ἔστι τὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηχλίκατε ὅτι ἐρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἕξ. Εἰ γὰρ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, μῆτε μὴ ἀναδέσχηκεν ἐν σαρκὶ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, οὐδ' ἂν ὑποστρέψειεν ἐξ οὐρανοῦ καθ' ἡμᾶς, ἄνθρωπος δηλονότι καὶ ἐν σαρκί. Ἦ οὐκ ἀτρακτὶ σοὶ φάναί δοκῶ;

est ¹⁴. Si enim homo factus non est, neque ascendit in carne in caelos ad Patrem ac Deum, neque redire poterit ex caelo nobis similis, homo nimirum, et in carne. Anne tibi vera dicere videor?

B. Καὶ μάλα.

A. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἐτέρους οἰεσθαι τε καὶ φρονεῖν ἐξ ἀμεσρήτου νοθείας, γένεσιν μὲν ἀνηνασθαι τὴν διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου, τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, καὶ φύσιν ἀτιμάσαι τὴν καθ' ἡμᾶς, παρατετράφθαι δὲ μᾶλλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, δυσφημούντων ἔστι τὴν οἰκονομίαν, καὶ τοῖς θεοῖς σκέμμασιν ἐπιτιμᾶν ἡρημένων. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἄλων δημιουργὸς, καὶ πολλὸς εἰς ἑλεον τοῦ Θεοῦ Λόγος, κεκένωκεν αὐτὸν, δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, ἐν εἰσπέρᾳ αἵματος καὶ σαρκὸς κοιωνήθηκε τὰ παιδία, τουτέστιν ἡμεῖς, καὶ αὐτὸς παρακλησίως μετόχη τῶν ὄντων, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἐνχοῖ ἕσαν δουλείας. Ὄδε γὰρ ἐφη τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν. Οἱ δὲ τῆς οὕτω παγκάλως

quidem est pro nobis, neque resurrexit Christus. Quod certe si ut verum admittatur, perit fides, sublata est crux, mundi salus ac vita; atque in universum interit eorum qui in fide obdormierunt spes. Ita enim sese rem habere, etiam beato Paulo visum est: « Tradidi enim, inquit, vobis in primis quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas: et quod sepultus est, et quod resurrexit tertia die secundum Scripturas, et quod visus est Cephae, ac postea duodecim. Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus, novissime autem omnium tanquam abortivo, inquit, visus est et mihi ¹⁵. » Et paulo post: « Si autem Christus praedicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides nostra; invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt ¹⁶. » Quonam enim pacto, obsecro, moriatur umbra? Quomodo igitur suscitavit Christum Pater, cum umbra tantum et imaginaria quaedam apparentia esset, et mortis vinculis obnoxius non esset? Procul igitur facessat illorum vomitio, quin potius fabulam impiique animi ebullitiones existimemus. Ejusmodi enim nobis antea descripsit Servatoris nostri discipulas: « Multi, inquit, pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. » Et omnis spiritus qui non confitetur Jesum, ex Deo non est. Atque hoc est de Antichristo, quod audistis, quoniam veniet, et nunc jam in mundo

B. Omnino.

A. Quod vero alii ex immensa quadam stupiditate Verbum ex Deo genitum nasci ex sancta Virgine noluisse, et naturam nostram respicere, sed potius mutatum ipsum in carnem terrenam contendunt: in incarnationem Dei blasphemantium divinaque consilia improbantium est. Creator enim totius universi, et largum in misericordiam Dei Verbum exinanivit seipsum, factum pro nobis homo ¹⁸, natumque e muliere ¹⁹, ut quemadmodum sanguinis participes sint pueri ²⁰, hoc est nos, ita etiam similiter ipse eorum particeps esset: **683** « Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est diabolus; et liberet eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. » Ita enim ait sacra Scriptura ²¹. Hi vero optimum hoc praestantissimumque Dei consilium, tanquam parum de-

¹² 1 Cor. xv, 3-8. ¹³ ibid. 12-15. ¹⁴ 1 Joan. iv, 1-5. ¹⁵ Philipp. ii, 7. ¹⁶ Galat. iv, 4. ¹⁷ Hebr. ii, 14. ¹⁸ Hebr. i, 14, 15.

core institutum damnant, et perinde ac si ipsi meliora excogitare possint, ipsius sapientiae decreta improbant. Neque enim ex partu Virginis editum Verbum existimandum censent : sed potius Verbi naturam in debile hoc corpus transformatam esse, et mutationem imaginantur ejus in quem nulla mutatio cadit. Firmata enim atque stabilita est Dei natura in propriis suis bonis, et immutabiliter in suo statu permanet. Natura enim creata, quæque tempore ad esse tractata est, mutationi obnoxia est, vereque id de ejusmodi re dici possit. Nam quidquid existendi principium accepit, ei etiam quodammodo insitum est, ut mutari possit. Deus vero qui omnem intellectum superat, et existentiam ab ortu atque iperitu liberam habet, omni mutatione superior est ; et, veluti propriæ suæ naturæ ratione omnia creata longe excedit, et quidem incomparabiliter : ita etiam in iis quæ creaturis abs se conditis accidere solent, longe antecellit ; nullique rei quæ damnum inferre possit obnoxia est. Deitatis itaque bona sunt firma ac stabilia. Creaturarum vero, alterationibus mutationibusque subjecta, et corruptioni vicina. Quod quidem optime intelligens rectissimeque secum æstimans propheta Jeremias, ita ad Deum exclamavit : Tu quidem insidens sæculum : nos autem perdentes sæculum. Sedet enim veluti in propriis sedibus semper Deus, dominans atque imperans omnibus, nullaque affectio in eum imperium habet. Nos vero cum natura præditi simus quam maxime ad alterationem mutationemque proclivi, perdimus sæculum, hoc est, in quovis tempore corruptibiles mutabilesque sumus. Deitas itaque nullo unquam tempore mutari potest, neque ulla affectione a sua firmitate dimoveri ; e contrario corruptibilis mutabilisque, hoc est, creata natura, essentiali immutabilitate prædita esse non potest, neque divinæ naturæ bonorum possessione gloriari. Audiet enim merito :

684 « Quid enim habes, quod non accepisti? » Quod vero immutabilis omnino sit Verbi natura, mutabilis autem prorsus creata, facillime quis intelligat e Davide in spiritu canente : « Cœli peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent : et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient¹⁹. » Ubi igitur mansit Verbum Dei, si vere dicitur, quod deposita sua firmitate atque stabilitate, ad id quod non erat traductus est, transformatusque est in carnis naturam, et statum corruptibilem? Anne potius hoc delirium atque insaniam est?

ἵτι μὲν τὸ ἐρησιωμένως τε καὶ ἀκλονήτως ἔχειν, καταπεφοίτηκε μὲν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, μεταπεποίηται δὲ καὶ εἰς σαρκὸς φύσιν, καὶ εἰς τὸ φθείρεσθαι πεφυκός ; Ἄρ' οὖν οὐχὶ λήρως τε καὶ ἤδη καὶ μανία ταυτί ;

B. Est certe.

A. Licebit enim pari temeritate dicere, quod non est dissentaneum, terrenam quoque naturam ad Deitatis naturam conscendere posse, atque in unam

¹⁹ Psal. ci, 27, 28.

A καὶ ἀρίστης βουλῆς τὸ ἀπρεπὲς καθορίζουσι, καὶ ὡσπερ ἐνὸν αὐτοῖς τὰ ἀμείνω φρονεῖν, καὶ τοῖς τῆς σοφίας ἐπιτιμῶσι σκέμμασι. Μὴ γὰρ δὴ χρῆναι λέγουσιν ὡδὶνα καὶ τόκον τὸν ἐκ γυναικὸς καταγράφειν ἡμᾶς τοῦ Μονογενοῦς, οἰεσθαι δὲ μᾶλλον τὴν τοῦ Λόγου φύσιν εἰς τὸ σαθρὸν δὴ τοῦτο μεταστοιχειώσθαι σῶμα, καὶ τροπὴν φαντάζονται τοῦ τροπῆν οὐκ εἰδότες. Ἐρήρῃσται γὰρ ἡ Θεοῦ φύσις ἐν ἰδίῳ ἀγαθοῖς, καὶ ἀκατάσειστον ἔχει τὴν ἐφ' οἷς ἐστὶ διαμονήν. Φύσις μὲν γὰρ ἡ γενητὴ, καὶ χρόνῳ παρενεχθεῖσα πρὸς ὑπαρξίν, πάθοι ἂν τὴν ἀλλοίωσιν, καὶ οὐκ ἔξω λόγου τοῦ καθήκοντός τε καὶ ἀληθοῦς τὸ χρῆμα κείσεται. Τὸ γὰρ ἀρχὴν ὄλων τοῦ εἶναι λαχόν, εἰσινεὶ πως ἤδη καὶ συνεσπαρμένον ἔχει τὸ ἀλλοιῶσθαι δεῖν. Θεὸς δὲ ὁ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ, γενέσεως

B καὶ φθορᾶς τὴν ὑπαρξίν ἔχων ἐξηρημένῃν τε καὶ ὑπερίσχουσαν, ἀμείνων ἐστὶ καὶ τροπῆς, καὶ ὡσπερ τῷ τῆς ἰδίας φύσεως λόγῳ, παντὸς ὀλμῆαι τοῦ κεκλημένου πρὸς γένεσιν ὑπερανέστηκε καὶ ὑπερφέρεται, καὶ τοῦτο ἀσυγκρίτοις διαφοραῖς, οὕτω κἀν τοῖς εἰωθόσι συμβαίνειν τοῖς δι' αὐτοῦ γεγενοῖς, ὑπερανέστηξε ἄλλῃν, παθεῖν οὐκ εἰδὼς τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν. Οὐκοῦν, ἐν ἀγαθοῖς μὲν τὸ θεῖον ἀμεταπτώτοις ἐστὶ. Τὰ δὲ γε τῆς κτίσεως, ἐν ἀλλοιώσει καὶ τροπαῖς, ἀγγίθυρον ἔχοντα τὴν παραφθοράν. Καὶ τοῦτο γινώσκων εὐ μάλα, καὶ ὡς ἀρίστα φιλοσοφῶν ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἀνεφώνει πρὸς Θεόν, ὅτι « Σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα » καθεδεῖται γὰρ ὡσπερ ἐν ἰδίῳ θάκοις τὸ θεῖον δεῖ, βασιλεῦον καὶ κατακρατοῦν τῶν ὄλων, καὶ ὑπὸ μὲν ἐνὸς τῶν παθῶν τυραννοῦμενον. Ἡμεῖς δὲ τὴν φύσιν εὐτροχωτάτην τε καὶ εὐπαράφορον κομιδῇ πρὸς ἀλλοίωσιν ἔχοντες καὶ τροπῆν, ἀπολλύμεθα τὸν αἰῶνα, τουτέστιν, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ χρόνῳ, φθαρτοὶ τε ἐσμεν καὶ τρεπτοί. Οὐτ' οὖν τὸ θεῖον ἐν παρατροπαῖς γένοιτ' ἂν ποτε τῆς ἰδίας ἐδραϊότητος ἐξωσθὲν ὑπὸ τοῦ τῶν παθῶν, οὐτ' ἂν ἡ φθαρτὴ τε καὶ ἀλλαιουμένη, τουτέστιν ἡ γενητὴ, καταπλουτήσειεν ἂν οὐσιώσῃ τὴν ἀπρεψίαν, οὐδ' ἂν ἐπαυχῆσαι τοῖς τῆς θείας φύσεως ἀγαθοῖς ὡς ἰδίῳις ἡ κτίσις. Ἀκούσεται γὰρ εὐλόγως : « Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες ; » Ὅτι δὲ ἐστὶν ἀπρεπτος μὲν καὶ ἀναλλοίωτος παντελῶς ἡ τοῦ λόγου φύσις, ἀλλοιωτὴ δὲ παντελῶς ἡ γενητὴ, καταθρήσαι τις ἂν καὶ λαν εὐκόλως, ἀναμειψοῦντος ἐν Πνεύματι τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς, καὶ πάντες ὡς ἰμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοῦς, καὶ ἀλλαγῆσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Ποῦ τοιγαροῦν μεμνήμενος ὁ αὐτὸς ὃ ἐκ Θεοῦ Λόγος, εἶπερ ἐστὶν ἀπρεπὲς εἰπεῖν, αὐτὸς ὃ ἐκ Θεοῦ Λόγος, εἶπερ ἐστὶν ἀπρεπὲς εἰπεῖν,

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἄρτι γὰρ εἶπεῖν ταῖς ἐκείνων ἀμαθίαις ἀντιείνοντας ἀμαθέστερον, ὡς ἐστὶν οὐκ ἀπεικός, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα πρὸς τὴν τῆς Θεότητος φύσιν ἀναφοι-

τῶν δύνασθαι ποτε, καὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἅ
γενέσθαι σύστασιν. Εἰ γὰρ αὐτῆ τῆς θεότητος ἡ φύ-
σις, κατὰ γε τὴν ἐκείνων ἐμβροντησίαν, εἰς τὴν τῆς
σαρκὸς μετακεχώρηκε φύσιν, οὐδὲν τὸ ἀπειργῶν ἔτι,
τὴν μὲν κάτω τε καὶ ἴδιαν φύσιν, ὑπερπέτασθαι τὴν
σάρκα, μεταπλάττεσθαι δὲ πρὸς θεότητα, καὶ εἰς οὐ-
σίαν τὴν ἀνωτάτω. Ἄλλ' οὐ ταῖς ἐκείνων ἀσυνεσίαις
τὸ εὐπειθὲς χαριούμεθα · προσκεισόμεθα δὲ μᾶλλον
ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ προφήτου μὲν λέγοντος ·
« Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται
Υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. »
κατασφραγίζοντος δὲ τὴν προαναφώνησιν τοῦ μακα-
ριου Γαβριήλ, καὶ τὴν ἀνωθεν ψῆφον τῇ Παρθένῳ
διερμηνεύοντος · « Μὴ φοβοῦ γάρ, ἔφη, Μαρίας, ὅτι
ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ Υἱόν, καὶ καλέσεις
τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » ἐκ γυναικὸς ἀληθῶς γε-
γεννησθαι πιστεύομεν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ τὸ λαμ-
πρόν τε καὶ ἀξιάγαστον τῆς ἑαυτῶν φύσεως οὐ διω-
σόμεθα καύχημα, φρονοῦντες ὁρθῶς.

B. Ἄριστα ἔφη. Ἐπαδράξατο γὰρ ὁ Μονογενὴς,
οὐχὶ τῆς ἰδίας φύσεως (ἥ γὰρ ἂν οὐδὲν τι μᾶλλον τὰ
καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσιν), ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀγγέλων, ἀλλὰ
σπέρματος Ἀβραάμ, καθὰ γέγραπται. Ἦν γὰρ οὕτω,
καὶ οὐχ ἑτέρως, τὸ διολισθῆσαν εἰς φθορὰν ἀνασώ-
σασθαι γένος.

A. Τί δέ; Οὐχὶ κακῆνον πρὸς τοιοῦτα καταθαυμάζειν
ἀξιόν, ὧ Ἑρμεία;

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς;

A. Μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ τὸ ἐβῶσθαι φράσαντες τῇ
θεοπνευστῇ Γραφῇ, καὶ πνεύμασι πλάνοισι τὸν οἰκειόν
τινες ἀπονέμοντες νοῦν, εἰς τοῦτο καθίκοντο δυσου-
λιας καὶ μειρακιώδους ἀβελτηρίας, ὡς οἴεσθαι δεῖν
τὸν τῶν αἰώνων δημιουργόν, τὸν συναϊδίον τῷ Θεῷ καὶ
Πατρὶ Λόγον, τῇ τῆς σαρκὸς γενέσει συμπαρομαρ-
τοῦσαν ἔχειν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν, καὶ ὄφιγενῆ
φαντάζεσθαι τὸν ἐπέκεινα παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου,
ὡς ἐν ἐσχάτοις καὶ μόλις τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως
καιροῖς, Πατέρα μὲν γενέσθαι τὸν Θεόν, συνεισβαλεῖν
δὲ ὡσπερ εἰς τὸ εἶναι τε καὶ ὑφ' ἐστῆναι τῷ ἐκ τῆς
Παρθένου ναῶ, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ
πάντα. Ἄρ' οὖν οὐχὶ πρὸς λῆξιν ἤδη τὴν ἀνωτάτω
διεληλάκασι τῶν κακῶν, οἱ μῦθον οὕτω τὸν γράωδη
καὶ βδελυρὸν προχειρότατα προσηκάμενοι, καὶ τῆς
ἀκράτου νοθείας τὸν οἰκεῖον ἀναπλήσαντες νοῦν;
« Τάφος, ἀληθῶς, ἀναφυγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς
γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, ἰδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη
αὐτῶν, ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει. »

B. Σύμφημι · καὶ γὰρ ἔστιν ἀτρεκέλης ὁ τοῦ Ψάλ-
λοντος λόγος.

A. Ἦ γὰρ οὐχὶ τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ προῦφ-
εστῆναι τῶν πάντων ἀνάγκη;

B. Εὖ λέγεις.

A. Τί δὲ δὴ καὶ δρῶν ἂν, Ἰωάννου μὲν γράπον-
τος, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,
καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Καὶ πάλιν, « Ὁ
ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς

A cura suprema omnium essentia constitutionem ve-
nire. Si namque ipsa divinitatis natura (juxta illo-
rum deliramentum) in carnis naturam transivit,
nihil obstiterit quominus inferior hæc nostra natura
transiliat carnem, et in Deitatem atque supremam
illam essentiam transformetur. At nos illorum ine-
ptiis fidem nequaquam adhibebimus: sed potius di-
vinis Scripturis acquiescemus, propheta etiam dice-
nte: « Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet
Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel ²⁰; » et
beato Gabriele hanc prædictionem confirmante, divi-
namque voluntatem virgini declarante: « Ne timeas
enim, inquit, Maria, quoniam ecce concipies in
utero, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Je-
sum ²¹. » Ex muliere natum revera credimus Em-
manuellem; et splendidam admirabilemque naturæ
nostræ dignitatem non rejiciemus.

B. Optime dicis. Apprehendit enim Deus, non
propriam ac peculiarem naturam (neque enim quid-
quam ad nos utilitatis pervenisset), sed neque ange-
lorum, sed semen Abrahæ, sicut scriptum est ²².
Ita enim, et non aliter genus ad perniciem devolu-
tum instaurandum erat.

A. Quid vero? Anne hoc etiam admirandum cen-
ses, Hermia?

B. Quidnam?

A. Sacræ enim Scripturæ quasi valedicentes,
et spiritibus erroris mentem addicentes, **685** eo
imperitiæ et juvenilis temeritatis devenerunt, ut
existimarent eum qui conditor est sæculorum et
coæternus Deo et Patri, Verbum nimirum, tum pri-
mum existendi initium accepisse, cum secundum
carnem natus est, et tarde genitum esse, qui omnia
sæcula et tempora antecedit, ita ut ultimus tandem
incarnationis temporibus Deus factus sit Pater, et
quodammodo immissum in uterum Virginis ut esset
atque subsisteret, eum per quem et in quo sunt
omnia. Anne eos ad metam omnium malorum per-
venisse censes, qui adeo anilibus atque execrandis
fabulis animum adjiciunt? « Sepulcrum, certe, patens
est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, ve-
nenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male-
dictione et amaritudine plenum est ²³. »

B. Assentior. Verus enim est Psalmistæ sermo.

A. Quid enim, nonne eum per quem omnia
facta sunt, omnibus etiam præexistisse necesse
est?

B. Recte dicis.

A. Quid vero agant, scribente Joanne: « In
principio erat Verbum, omnia per ipsum facta
sunt, et sine ipso factum est nihil ²⁴. » Et rursum:
« Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus

²⁰ Isa. vii, 14. ²¹ Luc. i, 30, 31. ²² Hebr. i, 16. ²³ Psal. xlii, 3. ²⁴ Joan. i, 1-3.

o-ulis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ. Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis²⁵. » Jamque Christus ipse existentie suæ antiquitatem invisam Judæis declarat. Dicentibus enim illis : « Quadraginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? » manifeste respondit : « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum²⁶. » Cui vero tribuitur illud, erat, nullo adjecto, atque etiam manifeste illud, sum, quodnam, obsecro, agnoscat ortus sui principium? aut quo pacto qui erat in principio superior omni intellectu, in tempore fuerit vocatus ad existentiam? Si quis autem in hos longiore refutatione uti velit, haud difficile fuerit, allatis sacræ Scripturæ verbis, illorum deliria profligare. Ego vero cum hæc adeo manifeste falsa turpiaque sint, supervacaneum existimaverim plus operæ in iis refutandis ponere.

B. Recte ais.

A. Quocirca ad aliam nos conferamus, **686** damante illi opinionem affinem. Nonnulli enim veritatis pulchritudinem, veluti numisma aliquod adulterant, tollentes in altum cornu, et iniquitatem loquentes adversus Deum, sicut scriptum est²⁷. Imaginantur enim Unigenitum propriam suam existentiam non habere, neque in sua hypostasi subsistere: sed verbum simpliciter et sermonem qui sola enuntiatione constat a Deo fieri, atque ita in homine habitasse dicunt miseri, atque hoc pacto Jesum constituentes, aiunt sanctiorem quidem sanctis esse, non tamen Deum. Quocirca ut Servatoris nostri discipulus ait : « Quis est mendax, nisi qui negat Jesum esse Christum? Hic est antichristus, negans Patrem et Filium. Quisquis negat Filium, neque Patrem habet. Qui confitetur Filium, Patrem quoque habet²⁸. » Alter enim in altero et a nobis et a sanctis angelis agnoscitur. Siquidem nemo intellexerit quid sit Pater, nisi Filium existentem ac genitum mente concipiat. Sed neque sciat quid sit Filius, nisi Patrem genuisse cogitet. Necessarium itaque censeo etiam vere dicere, Nisi existit Filius, ne Patrem quidem vere cogitatione percipi posse. Ubi enim est Pater, si non revera genuit? aut si genuit id quod subsistit, neque omnino existentiam habet, genitum erit plane nihil. Nam quod non existit, æquale est nihilo; imo vero prorsus nihil. Atque ita Deus erit Pater nihili. Atqui, o miseri, dixerim ego ejusmodi doctoribus: Inanes nugæ sunt vestra dogmata: aut alloqui mihi interroganti respondeat. Quo pacto est eximia erga nos dilectio Dei ac Patris? et si dedit pro nobis Filium, qui ex vestra sententia non existit, nihil igitur dedit pro nobis, neque Verbum caro factum est, neque venerandam crucem sustinuit, neque

ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἕθεσάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερῶθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυρούμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερῶθη ἡμῖν· αὐτοῦ δὲ Χριστοῦ τῆς ἰδίας ὑπέφθεως τὴν ἀποπτον ἀρχαιότητα τοῖς Ἰουδαίοις κατασημαίνοντας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐφασκόν, « Πεντήκοντα ἐτη οὕτω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας; » ἀντήκουον ἐναργῶς, « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Οὐδὲ τὸ, ἦν ἔστιν, ἐπενηνεγμένου μηδενός, καὶ μὴν καὶ τὸ εἰμι τέτακται σαφῶς, τίνα τῆς γενέσεως καταλοιοι τις ἂν τὴν ἀρχὴν; ἢ τίνα δὴ τρόπον, ὁ ὢν ἐν ἀρχῇ τῇ παντὸς ἐπέκεινα τοῦ, παραδέξαιτο ἂν τὸ ἐν καιρῷ κεκλήσθαι πρὸς ὑπαρξιν; Εἰ μὲν οὖν τις

B ἔλαιτα τουτοῖσι σχολιαότερον ἀντιφέρεισθαι χαλεπὸν οὐδὲν, τοὺς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς παρακομιζοντας λόγους, τὰ ἐκ τῆς ἐκείνων ἐμβροντησίας ἀποκρούεσθαι βλάβη. Τὰ γὰρ μὴν οὕτω ἐναργῆ νοσοῦντα τὸν ἐλεγχον, καὶ πολὺ λίαν ἔχοντα τὸ ἀκαλλῆς, περιττὸν οἶμαι πού καὶ φροντίδος ἐξιοῦν.

B. Εὖ λέγεις.

A. Οὐκοῦν ἐπ' ἐκαίνο ἴωμεν, ὅπερ ἐστὶ τῷ καταγνωσμένῳ συγγενές. Παρασημαίνουσι γὰρ τινες τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος, καθάπερ τὸ νόμισμα κίβη-λεύοντες, ἐπαίροντές τε εἰς ὕψος τὸ κέρας, καὶ ἀδικίαν λαλοῦντες κατὰ Θεοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἀνύπαρκτόν τε καὶ ἰδικῶς οὐχ ὕφεστηχάτα φαντάζονται τὸν Μονογενῆ, καὶ οὐκ εἶναι μὲν ἐν ὑποστάσει τῇ καθ' ἑαυτὸν, βῆμα δὲ ἀπλῶς καὶ λόγον, τὸν κατὰ

C μόνην τὴν προφορὰν γενέσθαι παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικῆσαι φασιν· οἱ τάλανες, συνθέντες δὲ οὕτω τὸν Ἰησοῦν, ἀγίῳ μὲν εἶναι φασιν ἀγιώτερον, οὐ μὴν εἶναι καὶ Θεόν. Οὐκοῦν καθὰ καὶ ὁ τοῦ Σωτήρος ἐπέστειλε μαθητῆς, « Τί; ἔστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; Οὐτός ἔστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει· ὁ ὁμολογῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει. » Ἄμφω γὰρ δι' ἀμφοῖν καὶ ἐκάτερος ἐν ἐκτέρῳ πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἐπιγινώσκονται. Οὐ γὰρ ἂν τις ἀναμάθοι τί ἐστι Πατὴρ, εἰ μὴ Υἱὸν ὕφεστώτα τε καὶ γεγεννημένον εἰσδέξαιτο κατὰ νοῦν· ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ τί ποτ' ἐστὶν ὁ

D Υἱὸς ἀναμάθοι πάλιν, εἰ μὴ διὰ τέτοκεν ὁ Πατὴρ διενθυμοῖτο σοφῶς. Οὐκοῦν, ἀναγκαῖον οἶμαι πού καὶ ἀτρεκέως εἰπεῖν, ὡς εἴπερ ἐστὶν ἀνύπαρκτος ὁ Υἱός, οὐδ' ἂν τὸν Πατέρα κατὰ τὸ ἀληθὲς νοήσαιμεν ἂν. Πού γὰρ εἶναι Πατὴρ, εἰ μὴ τέτοκεν ἀληθῶς; Ἢ εἴπερ γεγέννηκε τὸ μὴ ὕφεστώς, μήτε ὑπάρχον ὄλωσ, τὸ γεννηθὲν ἔσται τὸ μηδέν. Τὸ γὰρ τοι μὴ ὕφεστώς, ἐν ἴσῳ τῷ μηδενί, μᾶλλον δὲ παντελῶς οὐδέν. Ἐτα τοῦ μηδενός ἔσται Πατὴρ ὁ Θεός. Ἄλλ', ὡ βέλτιστοι, φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς γε τοὺς τῶν τοιούτων ἐξηγητάς, ὅθλος εἰκαλός τὰ παρ' ὁμῶν, ἤγουν ἐρομένῳ φράζετα· πῶς ἐξαιρέτος ἢ εἰς ἡμᾶς ἀγάπησις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός; καὶ εἰ δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν

²⁵ I Joan. i. 1, 2. ²⁶ Joan. viii, 57, 58. ²⁷ Psal. lxxii, 12. ²⁸ I Joan. ii, 22, 23.

Υἱὸν, τὸν καθ' ἑμᾶς οὐκ ὑφεισηκότα, τὸ μηδὲν ἄρα A mortis imperium abolevit, neque revixit. Si enim dēdωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οὕτε γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, οὕτε τὸν τίμιον ὑπέστη σταυρὸν, οὕτε κατήργηκε τοῦ θανάτου τὸ κράτος, οὕτε μὴν ἀνεβίω πάλιν. Εἰ γὰρ ἔστι τὸ μηδὲν, καὶ ἀνύπαρκτος καθ' ἑμᾶς, πῶς ἐν γε τούτοις γένοιτ' ἄν; Περφανάκιεν οὖν ἄρα τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ λόγος τοῦς πεπιστευκότας, καὶ ἡ τῆς πίστεως ἐδραϊότης οἴχεται πρὸς τὸ μηδέν.

B. Μὴ γένοιτο.

A. Τί δέ; Οὐκ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν, ὁ θεὸς ἡμῖν κατασημαίνει λόγος, εἰκόνα τε αὐτὸν καὶ χαρακτῆρά φησι τοῦ Γεγεννηκότος.

B. Καὶ μάλα.

A. Αἱ δὲ εἰκόνας ὡς τα ἀρχετυπα.

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἐνυπόστατος ἡ εἰκὼν, μήτε μὴν B ἐν ὑπάρξει νοοῖτο τῇ καθ' ἑαυτὸν ὁ χαρακτήρ (3), ἀνυπόστατον εἶναι δώσουσι ὡς ἐξ ἀναγκαίου λόγου, καὶ εὐὸν οὐπὲρ ἔστι χαρακτήρ, καὶ τὸ τῆς εἰκόνας ἀκαλλῆς, ἀναδραμεῖται που πάντως ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον. Ἡ γὰρ;

B. Καὶ μάλα.

A. Εἶτα, ἐπέ μοι, Φίλιππος χρηστομαθῆς ὢν δῆξαν, τὸν ὄντα καὶ ὑφεισηκότα Πατέρα κατιδεῖν ἤξιον, λέγων, «Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν» ἡγουν τὸν οὐκ ὄντα καὶ ἀνυπόστατον;

B. Τὸν ὄντα δηλονότι.

A. Εἴπερ οὖν ἔστι τὸ μηδέν ὁ Υἱὸς, ἄτε δὴ μὴ C ὑφεισηκότως, κατὰ γε τὸ ἐκείνων ἀχάλιον θράσος, εἰς εἰκόνα καὶ γινώσιν ἀκριβῆ τοῦ Πατρὸς, ἑαυτὸν ἡμῖν ἀνθ' ὅτου παρεκόμισε, λέγων, «Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Οὐ πιστεύεις, ἔτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστι; ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, ἐν ἑομεν.» Ἄλλ' οὐκ ἂν οἴμαι που τὸν ὑφεισηκότα καταθρήσειέ τις ἐν γε τῷ μὴ ὑφεισηκότι, οὐδ' ἂν νοοῖτο ποτε καὶ ταυτὸν εἰσάπαν, τῷ μὴ ὑπάρχοντι τὸ ὑπάρχον. Ἔσται δὲ ὅπως ἐν Υἱῷ μὲν ὁ Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱὸς αὖ ἐν τῷ Πατρὶ, ἡ οὐκ ἔκτυμον εἰπεῖν, ὡς εἰ μὴ ἔστιν ὁ Λόγος ἐν ὑπάρξει τῇ καθ' ἑαυτὸν, κινδυνεύουσιεν ἂν καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἔχων μὲν ἐν ἑαυτῷ τὸ μηδέν, νοούμενος δὲ ὑπάρχειν ἐν τῷ μηδενί; τὸ γὰρ οὐκ ὄν ὄλωσ, οὐδὲν ἂν νοοῖτο λοιπόν.

B. Οὐκ ἄτραχος μὲν ὁ λόγος. Πλείστην γὰρ ὄσην ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀτοπίαν νοσεῖ, περιεστησι δ' οὖν ὁμοῦς εἰς τὸ ἀπηχῆς, τῶν δι' ἐναντίας τὸ δόγμα.

A. Κατατεθήποι δ' ἂν τις εἰκότως, τίνα δὴ τρόπον ἐν τῷ Υἱῷ τῷ μὴ λαχόνει τὸ εἶναι, τὰ ὄντα πεπολήχεν ὁ Πατὴρ. Εἰ δὲ δὴ τις ἔροιτο, πόττερα τοῖς οὖσι.

²⁰ Joan. xiv, 8. ²¹ ibid. 9, 10. ²² Joan. x, 30.

BON. VULCANII NOTÆ.

(3) Isid. epist. 63, lib. III: Ὁ τοίνυν μεταγενέστερον τὸν Υἱὸν λέγων τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗ ἀνάρχως ἀνέλαμψεν, οὗτος, αὐτὸ τὸ χαρακτηριστὸν τὴν ἀκέραιον οὐσίαν (τὸ γε αὐτοῦ μέρος) ἀναίρει. Id est: Quocirca qui Filium posteriorem dicit Patre, ex quo

B. Absit!

A. Quid vero? Nonne in forma Dei existere Filium, divinus sermo nobis significat? ipsumque imaginem atque characterem Genitoris esse ait?

687 B. Maxime.

A. Imagines vero archetypis similes sunt.

B. Omnino.

A. Quocirca, nisi hypostatica esset imago, neque per se subsisteret character: necessario etiam eum cuius est character hypostasi carere dicent: et imaginis dedecus etiam in archetypum redundabit. Censese?

B. Censeo.

A. Præterea dic mihi: Philippus pietatis vehementer studiosus, existente me atque in hypostasi subsistentem Patrem cernere optat, dicens: «Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis»; Annon existentem et hypostasi carentem?

B. Exsistentem profecto.

A. Si ergo Filius nihil est, utpote non subsistens, C juxta effrenem illorum audaciam, cur seipsum imaginem et notitiam Patris proposuit, dicens: «Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem. Non credis quod ego in Patre, et Pater in me est»? Ego et Pater unum sumus²¹. Atqui nullus, arbitratur, viderit existentem in eo qui non existit, neque ullus unquam idem in universum esse censuerit, subsistens et non subsistens. Quo pacto autem erit in Filio Pater, et Filius vicissim in Patre, nisi vere dicatur, quod nisi per se subsistat Verbum, periclitaturum etiam Patrem, quippe qui in se habeat nihil, et intelligatur existere in nihilo. Nam quod omnino non existit, nihil esse intelligitur.

D

B. Durus sermo. Magnam enim in se absurditatem et asperitatem continet adversariorum dogma.

A. Admiretur autem non immerito quispiam, quo pacto in Filio cum nondum esse consecutus esset, omnia creavit Pater. Si quis vero interroget, utrum

ab æterno effulsit, is etiam id quod æternam illam essentiali characterē illo insignit, quantum in ipso est, evertit. Nam quod Cyrillus τὸ ἀρχέτυπον vocat, Isidorus τὸ χαρακτηριστὸν, Patrem nimirum appellat.

his qui existunt bonum sit esse, aut potius, non esse, quo pacto respondeas

B. Responderem, esse. Deus enim creator eo præcipue nomine bonus vocatur, quod his quæ aliquando non erant, esse dederit.

A. Optime dicis. Ita enim natura sese res habet. Melior itaque est conditio creaturarum, quam ejus per quem omnia ortum acceperunt: si hic quidem non existere dicatur, illæ vero, et existunt et in suo esse cognoscuntur.

B. Abait blasphemia! « Vivens enim est Verbum Dei atque efficax, » sicut scriptum est ²¹. Idcirco etiam dixit, « Ego sum vita ²². »

A. Cæterum non potest intelligi vita, cum non subsistat. Vita autem est naturaliter. Nullo enim modo mentiri potest. Merum **688** itaque mendacium est, et vanissimæ mentis delirium Verbum quod ex Deo apparuit, per se non subsistere

B. Omnino. Nam ad Moysen ita ipse ait: « Ego sum ens ²³. » Quod autem vere est, quoniam pacto quis censuerit suam hypostasim non relinquere?

A. Merito itaque eorum qui ita sentiunt summam dementia[m] detestabimur.

B. Omnibus modis.

A. Sed nec illos, Hermia, prohibemus, qui veritatem sedulo sectari didicimus.

B. Quosnam, obsecro?

A. Qui carnem Verbo unitam rationali anima carere dicunt. Sola enim carne vitali et sensitivo motu prædita Verbum induentes, in mundum induant, mentis atque animæ facultatem tribuentes Unigenito. Perhorrescant enim, nescio quo pacto, homini perfecte sese ratione humanitatis habenti, hoc est, qui anima et corpore constat, Verbum unitum esse, fateri, sed antiquissimæ fidei traditione contempta, privatas suas opiniones humanasque rationes sequi debere existimant, aliter certe quam oportet sentientes.

αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἀνθρώπους δεῖν ἔπισθαι λογισμοῖς φρονεῖν.

B. Quænam verò ipsis est ratio ejusmodi dogmatibus?

A. Dicam. Nos, secundum Scripturam dicimus mediatorem Dei et hominum compositum esse, ex nostra humanitate, quæ propria sua ratione perfecte sese habeat, et ex Filio qui naturaliter ex Deo apparuit, hoc est Unigenito. Asserimus autem ex Inæqualium dissimiliumque naturarum congressu inenarrabilique concursu unitatem fieri. Unum tamen Christum et Dominum, ac Fillum agnoscimus, et in eodem existere atque intelligi Deum simul et hominem. Individuam autem omnino unitatem tueri consuevimus, eundem esse credentes et unigenitum et primogenitum. Unigenitum quidem, veluti ex Deo Patre Verbum, quodque ex essentia ipsius apparuit; primogenitum autem, quatenus factus est homo, et in multis fratribus ²⁴. Quemadmodum

Α τὸ εἶναι καλὸν, ἤγουν τὸ μὴ εἶναι τυχόν, ἀποκρίνηται ἕνα τρόπον;

B. Φαίην ἂν ὅτι τὸ εἶναι. Τοῖς γὰρ οὐκ οἷοί ποτε τὸ εἶναι διδούς, ἀγαθὸς ὅτι μάλιστα κεχηρημάτικέ τε καὶ ἔστιν ὁ δημιουργός.

A. Ἄριστα ἔφη· ἔχει γὰρ ἂν ὧδε τὸ χρῆμα τῆ φύσει. Οὐκοῦν ἐν ἀμείνοσι ἢ κτίσις, εἴπερ ὁ δι' οὗ τὰ πάντα καλεῖται πρὸς γένεσιν· εἰ ὁ μὲν, οὐχ ὀφραστηκέναι λέγεται, τὰ δὲ ὀφραστήκῃ τε καὶ ἐν τῷ εἶναι νοεῖται.

B. Ἀπαγὲ τῆς δυσφημίας· « Ζων γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, » καθὰ γέγραπται. Τοιγάρτοι καὶ ἔφρασκεν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωῆ. »

A. Ἄλλ' οὐκ ἂν νοοῖτο ζωῆ, ὀφραστηκώς. Ζωὴ δὲ ἐστὶ κατὰ φύσιν, καταφεύσεται γὰρ οὐδαμῶς. Τὸ δὲρα μὴ ὀφραστάναι τὸν ἐκ Θεοῦ πεφηνότα Λόγον, ψευδηγόρημα σαθρὸν, καὶ φρονὸς ἀπόδρασμα τῆς ἠλιθιωτάτης.

B. Παντελῶς. Μωσαί γὰρ ἔφρασκεν αὐτὸς, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Τὸ δὲ ὄν ἀληθῶς, οὐκ ἐν ὑποστάσει καθ' ἑαυτὸ σωζόμενον πῶς ἂν νοοῖτό ποτε;

A. Οὐκοῦν τῶν τῆδε διειληφότων, καθοριούμεν εἰκότως τὸ εἰς ἄκρον ἀμαθῆς.

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκείνους ἐπαινέσαιμεν ἂν, ὧ Ἑρμεία, φιλοθηρεῖν εὐ μάλα δεδιδαγμένοι τὸ ἀληθές.

B. Τίνας;

A. Οἱ τητᾶσθαι λέγουσι ψυχῆς λογικῆς τὴν ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα. Σαρξὶ γὰρ που μόνῃ, καὶ τὴν ζωτικὴν τε καὶ αἰσθητικὴν λαχούση κίνησιν, ἀμφιεννύντες τὸν Λόγον, παραφέρουσιν εἰς κόσμον, τὴν νοῦ καὶ ψυχῆς ἐνέργειαν ἀπονέμοντες τῷ Μονογενεῖ. Καταπεφρικασί γὰρ, οὐκ οἷδ' ὅπως ἐρῶ, ἀνθρώπων τελείως ἔχοντι, κατὰ γὰρ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος Λόγον, τουτέστι, τῷ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἠνώσθαι τὸν Λόγον ὁμολογεῖν, τῆς μὲν ἀνωθεν τε καὶ ἀρχαιστάτης πίστεως τὴν παράδοσιν, ὀλίγου παντελῶς ἀξιούντες λόγου, θελήσει δὲ μόνῃ τῇ κατὰ σφᾶς ἀμαθῶς ἡρημένοι, καὶ φρονούντες ἀληθῶς παρὸ θεοῦ

B. Καὶ τίς ὁ λόγος αὐτοῖς τοῦ τοιοῦδε δογματος;

A. Ἐγὼ φράσω. Τὸν Θεοῦ μεστέην καὶ ἀνθρωπων, κατὰ τὰς Γράφας, συγκεῖσθαι φάμεν, ἐκ τε τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ἐκ τοῦ πεφηνότος ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, τουτέστι, τοῦ Μονογενοῦς. Διςχυριζόμεθα δὲ, σύνοδον μὲν τίνα καὶ τὴν ὑπὲρ λόγον συνδρομὴν εἰς ἔνωσιν, ἀνίστων τε καὶ ἀνομοίων πεπράχθαι φύσεων· ἕνα δ' οὖν ὅμως Χριστόν, καὶ Κύριον, καὶ Υἱὸν ἐπιγινώσκουμεν, ἐν ταυτῷ καὶ ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον Θεόν τε καὶ ἀνθρώπον. Ἀδιάσπαστον δὲ παντελῶς τὴν ἔνωσιν διατηρεῖν εἰθίσμεθα, τὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύοντες, καὶ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον· Μονογενῆ μὲν, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφηνότα· πρωτότοκον δὲ αὐτῷ, καθὸ γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

²¹ Hebr. iv. 12. ²² Joan. xiv, 6 ²³ Exod. iii, 14. ²⁴ Rom. viii, 29.

"Ὡςπερ γὰρ εἷς ἐστὶ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἅ
οὕτω καὶ εἷς. Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ
πάντα. Θεὸν γὰρ ὄντα κατὰ φύσιν ἐπιγενώσκομεν
τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, Λόγον, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ,
τούτέστιν, ἄνθρωπος.

B. Ὁρθότατα εἶπες.

A. Ἄλλ' οὕτι πῶς σφόδρα ταῖς ἐν ἡμῖν περὶ τού-
του δόξαις τὰ ἐκείνων συμφέρεται. Ἐνα μὲν γὰρ
ὁμολογούμενω; παραδέχονται καὶ αὐτοὶ Χριστὸν
Ἰησοῦν, ἄριστα φρονούντες ἐν γὰρ τούτῳ. Παραδοῦν-
ται δὲ λίαν ὡς δυσσεβὲς εἶμι μάλιστα καταδιδοῦν εἰς
δύο τὸν Ἐμμανουὴλ· ψυχῆς δ' οὖν ὁμοῦ τῆς ἀνθρω-
πίνης καὶ λογικῆς τὴν σάρκα γυμνώσαντες, ἠνώσθαι
φασιν αὐτῇ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον. Ἐξεύρηται δὲ τις
αὐτοῖς πιθανὸς, ὡς οἴονται, πρὸς τοῦτο Λόγος. Τὰ
γὰρ τοι, φασί, κατὰ σύνθεσιν πρὸς ἐνὸς τελείου
σύστασιν συνδραμηκότα, μέρη τε καὶ ἐξ ἀτελῶν
ὄρθασθαι φιλεῖ, τοῦ τελείως ἔχοντος καθ' ἑαυτὸ, καὶ
ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει, τῆς ἐκ μερῶν συνθέσεως οὐ δεδετη-
μένου. Τοιγάρτοι φασί, παραιτητέον εἰκότως, ἀνθρω-
πον δοῦναι τέλειον, τὸν συνενωθέντα τῷ Λόγῳ ναῦν,
ἵνα καὶ ἡ σύνθεσις, ἥπερ ἂν ἐπὶ Χριστῷ νοοῖτο τυ-
χόν, ἀκριβῆ τε καὶ ἀδιάβλητον τὸν ἑαυτῆς ἀπο-
σώζοι Λόγον. Καὶ μὴ κάκεινο προσθεῖν ἂν, ὡςπερ
οὖν ἐγώφμα. Εἰ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου τελείου, φασί, καὶ
τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος Λόγου, συνθεσμεν τὸν Ἐμμα-
νουὴλ, οὐ βραχὺ τὸ δεῖμα, μᾶλλον δὲ ἀδιάρκτον
ἤδη πως ἂν φανεῖται λοιπόν, τὸ καὶ ἀβουλήτως δεῖν,
δύο μὲν υἱούς, Χριστοὺς δὲ αὐτὸ δύο φρονεῖν τε καὶ
λέγειν.

B. Εἶτα τί τούτοις ἀντεροῦμεν ἡμεῖς;

A. Πρῶτον μὲν, οἷ τῆς πίστεως τὴν οὕτως ἀρ-
χαιοτάτην καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀποστόλων δι-
ήκουσαν εἰς ἡμᾶς παράδοσιν, οὐ ταῖς ἀπερμέτροις
ἀκριβεῖαις καταλυπεῖν δεῖον, οὔτε μὴν ταῖς εἰς ἄκρον
ἐρευναις ὑποφέρειν τὰ ὑπὲρ νοῦν, ἀλλ' οὐδὲ ἔκειν εἰς
μέσον οἷάπερ τινὰς ὀριστάς, καὶ ῥησικινδύνως λέγον-
τας, ὡς τὸ δεῖνα μὲν, ὀρθῶς, τὸ δεῖνα δὲ αὐτῶ, ἑτεροῶς
ἔχειν γρῆν θήπου, καὶ ἦν ἄμεινον ἀληθῶς, ἀπονέμειν
δὲ μᾶλλον τῷ πανσόφῳ Θεῷ τῶν ἰδίων διασκέψεων
τὴν ὁδόν, καὶ μὴ τοῖς εὖ ἔχουσιν παρ' αὐτῶν δεδοκιμα-
σμένοις ὑπερφιάλως ἐπιτιμᾶν. Ἀκουσόμεθα γὰρ λέ-
γοντος ἑναργῶς, « Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαὶ μου, ὡςπερ
αἱ βουλαὶ ὑμῶν (4), οὐδὲ ὡςπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν, αἱ
ὁδοὶ μου, ἀλλ' ὡςπερ ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς,
οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδός μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ
διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. » Εἶτα τὸ δο-
κοῦν αὐτοῖς ἠρῆσθαι σοφῶς, ἔωλον παντελῶς καὶ
ἀμαθῆς ἂν ἀλώσεται. Εἰ γὰρ δὴ τις ἔλοιτο, ψυχῆς λο-
γικῆς τὸν θεῖον ἐκείνον ἀπογυμνώσαι ναῦν, οὐκ ἐξ
ἀτελῶν ἢ σύνοδος ἔσται· δύο, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ. Ἔστι
μὲν γὰρ ὁμολογούμενω, ὡς πρὸς ὅλον ἀνθρώπον,
τὸν ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος, μόνῃ καὶ καθ'

⁴ Isa. LV, 8, 9.

enim unus est Deus Pater, ex quo sunt omnia :
ita etiam unus Dominus Jesus Christus, per quem
omnia. Deum enim esse secundum naturam pro-
fitemur Verbum, per quod omnia, etiamsi factum
sit caro, hoc est, homo.

B. Rectissime dixisti.

A. Atqui non admodum cum nostra de illo sen-
tentia illorum dogmata conveniunt. Unum enim
procul dubio **689** etiam illi recipiunt Jesum
Christum, optime hac quidem ex parte sentientes.
Detestantur etiam tanquam vehementer impium,
Emmanuelem in duo dividere : anima tamen hu-
mana et rationali carnem privantes, Verbum ex
Deo ei unitum esse aiunt. Et probabilem quamdam,
ut existimant, rationem opinioni suae prætexunt.

Quæ enim, inquit, per compositionem ad unius
perfecti constitutionem concurrunt, partes et qui-
dem ex imperfectis conspici solent ; ejus quod per
se, et in propria sua natura perfectum est, et
compositione ex partibus non eget. Idcirco, in-
quiant, cavendum omnino est, ne perfectum sta-
tuamus hominem, templum quod Verbo unitum
est, ut compositio, quæ in Christo intelligitur,
perfectam suam et irreprehensibilem rationem
obtineat. Illud vero etiam, ut arbitror, adjicient.
Si enim, inquit, ex perfecto homine, et ex Verbo
Patris Emmanuelem constituimus, non parum
verendum, imò vero necessarium plane erit ut
duos filios et duos christos faciamus.

C

A. Quid vero non his respondebimus ?

A. Primum quidem quod antiquissimæ, quæque
ante ab ipsis sanctis apostolis ad nos pervenit fidei
traditioni, singularis perfectio deroganda non sit,
sed neque summæ investigationi ea quæ intellectum
nostrum excedunt subjicienda, neque rursus nos in
medium procedere debere, veluti quosdam arbitros
quique limites constituamus, temerarieque dicamus,
nonnulla quidem recte esse habere, nonnulla vero
non item, sed alia ratione melius sese habitura, sed
potius sapientissimo Deo relinquendam esse suorum
consiliorum viam, neque ea quæ a Deo ut recta pro-
bata sunt temere reprehendere. Audiemus enim cum
manifeste dicentem : « Non sunt consilia mea sicut
consilia vestra, neque sicut vis mea, vis ves-
træ : sed sicut distat cælum a terra, tantum di-
stant vis mea a viis vestris, et cogitationes vestræ
a cogitationibus meis ⁵. » Præterea id quod sapien-
ter admodum ab illis inventum esse videtur, vanum
prorsus atque absurdum esse deprehenditur. Si
quis enim velit divinum illud templum rationali ani-
ma privare, non ex imperfectis congressus duorum
erit : multum enim abest. Est enim perfectio, compa-

BON. VULGANII NOTE.

(4) Vide quæ ad hunc locum adnotavimus libro
adversus Anthropomorphitas (Cyrilli t. IX, not. 11),

ubi de voce οἰκονομίας egimus, ejusque varia si-
gnificatione.

ratione totius hominis, anima, inquam, et corpore constantis, sola ac per se ut pars, caro. Sed **690** Deum Verbum, non pars alicujus esse intelligitur: sed neque imperfectus. Perfectissimus enim est in sua natura. Ubinam igitur ex imperfectis ad unum quiddam perfectum erit concursus? si modo est ex perfecto Verbo, et carne imperfecta, quantum attinet ad rationem hominis perfecti secundum propriam suam naturam. Filios autem nequaquam duos adorabimus, ut neque duos christos dicemus: tametsi ex homine perfecto, et ex Deo Verbo concursum ad unitatem factum credamus, Emmanuelem. Quemadmodum enim, ut illis quidem videtur, tametsi ex sola carne dicatur, et Verbo quod ex Deo Patre apparuit, nulla ratio hoc eis persuadebit, ut seorsim carnem collocantes, et seorsim Unigenitum duos christos constiteantur: sed in unum Dominum Jesum Christum Emmanuelem recipient (recte enim admodum in hoc sentire videntur), ita etiam tametsi homini perfecto, qui nimirum corpore et animo, veluti conflatum atque unitum esse Verbum ex Deo ineffabili quodammodo atque intellectum superante dicamus: non dualitatem aliorum statuimus, sed unum atque eundem natura quidem existentem Deum, qui ex ipsa Dei ac Patris essentia apparuit, qui ultimis sæculi temporibus factus est homo, et ex sancta Virgine natus, atque a nobis pariter et sanctis angelis adoratus est, juxta Scripturas.

B. Quid igitur, si dicant, Nostrum statum solo Unigeniti adventu indignis: cum autem vellet a mortalibus cerni, et cum hominibus versari, evangelicæque vitæ viam nobis ostendere, admirabili quodam dispensatione carnem nobis similem induisse? Deitas enim in sua natura cerni non potest.

A. Certe incarnationis scopum ignorasse deprehenduntur, et magnum religionis mysterium nulla ratione intellexisse. Si enim incarnatio sive humanatio eam solam ob causam facta est ut a mortalibus cerneretur, nihilque aliud humanæ naturæ inde accessit, quo pacto non satius fuerit ut Docetarum opinionem etiam nos amplectamur? qui quidem carne simul et terreno corpore Verbum vestientes, visum quidem esse fabulantur ut hominem, miseri quodque optimarum rerum auctor fuerit, aperte fatentur. Nonne vero, si Verbum ex **691** Deo nihil utilitatis humanæ naturæ attulit, tametsi caro factum sit, satius esse duxeris, illud ab immunditia carnali vindicare, semel autem corpore terreno usum existimare, atque ita propositum sibi scopum absolvisse?

B. Quænam igitur fuerit ejus in carnem adventus ratio, aut quisnam modus incarnationis, aut ejus causa facta fuerit, velle equidem intelligere.

A. Age ergo, audi sacras Litteras, et sanctorum apostolorum dictis mentis aciem acriter intendens, vide id quod queritur. Sapiens itaque Paulus ita

εαυτήν ὡς μέρος ἢ σὰρξ. Ἄλλ' ὁ γε Θεὸς Λόγος, οὐχ ὡς μέρος ἂν νοεῖτο τινος, ἀλλ' οὐδὲ ἀτελής, ὡ γενναῖοι. Παντέλειος γὰρ ἐν ἰδίᾳ φύσει. Ποῦ τοίνυν ἐξ ἀτελών, ἢ πρὸς ἐν τι τέλειον ἔσται συνδρομή, εἴπερ ἔστιν ἐκ τελείου Λόγου, καὶ σαρκὸς ἀτελοῦς, ὅσον ἦκεν εἰς λόγον τὸν ἐπ' ἀνθρώπων τελείῳ, καὶ ἀρτίως ἔχοντι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. Υἱοὺς δὲ οὐτι που δύο προσκυνήσομεν, ἀλλ' οὐδὲ χριστοὺς ἐρούμεν δύο, κἂν ἐξ ἀνθρώπου τελείου καὶ ἐκ Θεοῦ Λόγου τὴν εἰς ἐνόητα συνδρομήν τεπράχθαι πιστεύωμεν τοῦ Ἐμμανουήλ. Ὡσπερ γὰρ, κατὰ γε τὸ ἐκαίνοιν εὐ ἔχειν δοκοῦν, καὶ εἰ ἐκ μόνης λέγοιτο τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότος Λόγου, οὐδεὶς αὐτοὺς ἀναπαίσει τὸς ἀναμέρος τὴν σάρκα τιθέντας, καὶ ἀναμέρος αὐ τὸν Μονογενῆ, δυάδα χριστῶν ὁμολογεῖν, ἀλλ' εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν παραδέχονται τὸν Ἐμμανουήλ· ὁρθὰ γὰρ δὴ λίαν ἐν γε τοῦτω φρονεῖν ἐγνωκασιν· οὕτω κἂν ἀνθρώπων τελείῳ, δῆλον δὲ ὅτι τῷ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος αἰονεῖ συνενηέχθαι τε καὶ ἠνωσθαι λέγωμεν ἀπαρρήτως τε καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκ Θεοῦ Λόγον, οὐχ υἱῶν δυάδα διανοήσομεν, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν, φύσαι μὲν ἓνα Θεὸν, καὶ ἐξ αὐτῆς πεφηνότα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἑσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς γενόμενον ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον, καὶ πρὸς γε τῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων προσκυνούμενον κατὰ τὰς Γραφάς.

B. Τί οὖν, εἰ δὴ φαίεν, ὅτι Μόνης μὲν ἔδειτο τὸ καθ' ἑμᾶς τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐπιδημίας, ἐθέλησας δὲ ὀφθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, παραδείξαι τε ἡμῖν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδὸν, οἰκονομικῶς ἡμέτερο τὴν ὁμοίαν ἡμῖν σάρκα; τὸ γὰρ τοι Θεῖον, κατὰ φύσιν ἰδίαν οὐχ ὁρατόν.

A. Ἐγνωκότες ἀλώσονται τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν σκοπὸν, καὶ συνέτες οὐδαμῶς τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Εἰ γὰρ δὴ μόνην ἔχει τὴν ἀφορμὴν τὸ ὀφθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς, τοῦ Μονογενοῦς ἢ σαρκωσῆς, εἴτ' οὖν ἐνανθρώπησις, προσετίθει γε μὴ ἕτερον οὐδὲν τῇ ἀνθρωπιᾷ φύσει, πῶς οὖν ἄμεινον ἦδη πως καὶ σοφόν, τῇ τῶν δοκητῶν συμφέρεσθαι δόξῃ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς; οἱ σαρκὸς τε ὁμοῦ καὶ γῆινου σώματος ἀπαμφινυνόντες τὸν Λόγον, ὧφθαι μὲν ὡς ἀνθρώπων μυθοπλαστοῦσιν οἱ δεσποιοί, γένοιτο δὲ ὅτι τῶν καλλίστων εἰσηγητῆς διωμολογήκασιν ἐναργῶς· ἢ οὐκ ἄμεινον ἐρεῖς, εἰ μὴδὲν ὀνήνησι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, ἀκαλλάττεσθαι μὲν ἀκαθαρσίας σαρκικῆς δόξαι; δ' οὖν ἀπαξ τῷ γῆινῳ προσκεχρησθαι σώματι, διαπερᾶναι τε οὕτω τὸν προτεθέντα σκοπὸν;

A. Τίς οὖν ἂν γένοιτο τῆς ἐπιδημίας ὁ Λόγος, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς ἐνανθρωπήσεως, πέπρακται δὲ ἔτου χάριν, ἐθέλοισι' ἂν ἐκμαθεῖν.

A. Ἴθι δὴ οὖν, ὡ γενναῖε, πύθου τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων φωναῖς ἐνεργείας εὐ μάλα τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν, ἄθρει

δη οὖν καλῶς τὸ ζητούμενον. Ἐφη τοίνυν ὁ σοφὸς ἡμῖν Παῦλος, αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα Χριστόν· « Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παιδία κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παρακλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτέστι, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ τοῦ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι τρόπον ἡμῖν ἕτερον ἀφηγοῦμενος, « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησὶν, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα. » Ἄρ' οὖν οὐχὶ προδηλότατον, καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές, ὅτι καθ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Μονογενής, τούτέστι, τέλειος ἄνθρωπος, ἵνα τῆς μὲν ἐπιείκτου φοβῶς τὸ γήινον ἡμῶν ἀπαλλάξῃ σῶμα, τῇ καθ' ἑνωσιν οἰκονομίᾳ καταβεθηκῶς εἰς ταυτότητα κατὰ νόμον τῆς ζωῆς, ψυχὴν δὲ ἴδιαν τὴν ἀνθρωπίνην ποιούμενος, ἁμαρτίας αὐτὴν ἀποφήνη κρείττονα τῆς ἰδίας φύσεως τὸ πεπηγὸς τε καὶ ἀτρεπτον, καθάπερ τινὰ βαφὴν, ἐγκαταχρώσας αὐτῇ;

B. Οὐκ ἀσυμφανές οἶμαι ποῦ τοῦ χρῆμα. Φέρεται γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸν εἰκότα, μᾶλλον δὲ τὸν ἀληθῆ λογισμόν.

A. Ὡς περ οὖν ἐπειδὴ γέγονε σὰρξ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα Λόγου, τὸ θανάτου καὶ φοβῶς ὑπερθύσκει κράτος· κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον, ἐπεὶ τοὶ γέγονε ψυχὴ τοῦ πλημμελεῖν οὐκ εἰδὸτος, ἐρημισμένην ἔχει λοιπὸν τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς ἀμεταποίητον στάσιν, καὶ τῆς πάλαι τυραννίδος ἁμαρτίας ἀσυγκρίτως εὐσθενεστέραν. Πρῶτος γὰρ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὃς οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ῥίζα δὲ ὡς περ καὶ ἀπαρχὴ θεθειμένος τῶν εἰς καινότητα ζωῆς ἀναμορφουμένων ἐν πνεύματι, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀσφαλές καὶ ἐρηρσιζόμενον, ὡς ἐν μετέξει καὶ κατὰ χάριν, καὶ εἰσάπαν [γρ. εἰς ἅπαν] ἤδη τὸ ἀνθρώπινον παραπέμφη γένος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος· « Ὡς περ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα ἐφ' ἡοικου, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. » Εἰκόνα μὲν γὰρ τοῦ ἡοικου, τὸ εὐόλισθον ἐφη πρὸς ἁμαρτίαν, καὶ τὸν ἐνεῦθεν ἡμῖν ἐπιβρίφεντα θάνατον· εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ἐπουρανίου, τούτέστι Χριστοῦ, τὸ ἔδραϊον εἰς ἁγιασμόν, καὶ τὴν ἐκ θανάτου καὶ φοβῶς ἀναχομιδὴν τε καὶ ἀνακαίνισιν εἰς ἀφθαρτίαν καὶ ζωὴν. Ὅλον οὖν ὅλον συνηκῶσθαί φημεν ἀνθρώπων τὸν Λόγον. Οὐ γὰρ ποῦ τὸ ἀμεινον ἐν ἡμῖν, τούτέστι ψυχὴν, οὐδενὸς ἀνῆξισε λόγου, μόνῃ δωρούμενος τῇ σαρκὶ τῆς ἐπιδημίας τοὺς πόνους. Ἐπράττετο δὲ δι' ἄμφω καλῶς τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. Προσεχρήσατο δὲ καθάπερ ὄργανον, τῇ μὲν ἰδίᾳ σαρκί, πρὸς τὰ σαρκὸς ἔργα τε καὶ ἀρρώσθημα φυσικὰ, καὶ ὅσα μώμου μακρὰν ψυχῇ δὲ αὐτῇ ἰδίᾳ, πρὸς τὰ ἀνθρώπινά τε καὶ ἀνυπ-

A nobis ait, ipsam in se loquentem habens Christum : « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem : ut per mortem destrueret eum qui habebat imperium mortis, hoc est diabolus : et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti ²⁷. Et alibi, modum nobis alium explicans : « Nam quod, inquit, impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem : Deus Fillum suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum ²⁸. » Nonne ergo manifestissimum est, nullique prorsus mortalium obscurum, Unigenitum nostri similem, hoc est hominem perfectum esse factum, ut a corruptione quæ nos invaserat mortale nostrum corpus liberaret, cum arctissima quadam unitatis dispensatione in identitatem nobiscum se demisit juxta vitæ legem ac regulam : animamque humanam propriam sibi efficiens, peccato eam superiore reddidit, propriæ suæ naturæ firmitate atque immutabilitate tanquam tinctura eam tingens.

B. Non obscura meo quidem judicio res hæc est : verisimilem enim, imo potius veram rationem in se habet.

A. Quemadmodum igitur quia facta est caro Verbi omnia vivificantis, mortis atque interitus imperium superat : eodem plane modo, quia facta est anima ejus qui peccare nescit, firmum deinceps atque immutabilem in omni bono statum, et peccato quod antea imperium obtinebat, incomparabiliter validiorem. Primus enim homo, Christus est, qui peccatum non fecit, neque inventus est in ore ejus dolus ²⁹, radix autem ³⁰ est ac veluti primitiæ eorum qui in novitatem vitæ spiritualis reformati sunt, et incorruptionem corporis, divinitatisque firmitatem ac stabilitatem per gratuitam participationem in universum humanum genus transmittet. Quod quidem cum nosset divinus Paulus, ita scribit : « Quemadmodum enim gestavimus imaginem terreni, gestemus et imaginem celestis ³¹. » Imaginem terreni vocavit labilitatem ad peccatum, et mortem inde nobis incumbentem. Imaginem vero celestis, hoc est Christi, firmitatem ad sanctificationem, reditumque et instaurationem ex morte et corruptione ad incorruptionem et vitam. Totum itaque Verbum toti homini unitum esse dicimus. Nihil enim melius in nobis, hoc est, in anima nostra effecisset, si in solam carnem adventus sui labores ac fructus contulisset. At vero per utrumque pulchre effectum est dispensationis mysterium. Usus autem est veluti instrumento propria quidem carne, ad carnis opera, et naturales morbos, et quæcunque reprehensione carent : et rursus etiam, propria anima ad humanas et vitii expertes affe-

²⁷ Hebr. 1, 14, 15. ²⁸ Rom. VIII, 4, 5. ²⁹ Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. ³⁰ I Cor. xv, 49.

ctiones. Esurisse enim dicitur, et labores ex longis A profectioibus tolerasse, pavorem etiam ac metus, dolorem et mœrorem, mortem denique in cruce subilisse. Cogente enim nemine animam suam pro nobis posuit⁴¹, ut mortuis simul et viventibus dominetur⁴². Carnem namque suam pro omnium carne persolvens, donum revera omnibus æquivalens, animam etiam suam omnium animarum redemptionis pretium dedit, tametsi rursus revixerit, vita naturaliter existens, ut Deus. Idcirco et divinus Petrus ita ait: « Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est et sepultus est, et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, prævidens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est in inferno anima ejus, neque caro ejus vidit corruptionem⁴³. » Neque enim fas fuerit dicere perpetuæ corruptioni obnoxiam esse potuisse carnem Verbo unitam; neque rursus divinam animam portis inferni subjectam. Nam in inferno derelictus non est, ut divinus 693 Petrus ait. Non enim naturam quæ a morte comprehendit et vinci non potest, hoc est, divinitatem Unigeniti, e subterraneis specubus reductam ait. Neque enim admiratione digna res esset, si non mansit in inferno Verbum, quod Deitatis efficacia et natura admirabilis et rationem excedente modo omnia implet omniaque permeat. Superior enim est omni loco et circumscriptione, magnitudineque mensurabili Deitas, nec ab ullo continetur. Illud vero nemini non summopere admirandum est, quod corpus natura sua corruptibile revixerit, siquidem incorruptibili Verbo unitum erat. Anima autem divina, quæ congressum atque unitatem cum Verbo consecuta erat, descendit quidem in Infernum, et divina potentia facultateque utens, etiam spiritibus in inferno constitutis apparuit. Idcirco etiam dixit illis qui in vinculis erant, « Exite: et illis qui in tenebris, Revelamini⁴⁴. » Ac mihi quidem ejusmodi aliquid dicere videtur beatus Petrus de Verbo Dei, deque anima quæ ei per dispensationem unita est. « Melius est, inquit, beneficientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes, quia et Christus semel pro peccatis mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem Spiritu: In quo, inquit, et illis qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit, qui aliquando increduli fuerant⁴⁵. » Neque enim, ut arbitror, dixerit, nudam solamque per se Deitatem Unigeniti in infernum descendisse: siquidem invisibilis existens spiritibus qui illic erant, prædicare omnino non potuit. Præstantior enim est Deitas quam ut cerni possit: sed neque imaginaria quadam apparentia divinitatem in animæ speciem transformatam concedemus; sed perfunde atque illis qui adhuc in carne versantur, ita

αἰτία πάθη. Πεινῆσαι γὰρ λέγεται, κόπους τε ὀκνεγκεῖν τοὺς ἐκ μακρῶν ὁδοποριῶν, πτοίας τε καὶ φόβους, καὶ λύπην καὶ ἀγωνίαν, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θάνατον. Ἐπαναγκάζοντος γὰρ οὐδενός, τέθεικεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Σάρκα μὲν τὴν ἰδίαν τῆς ἀπάντων σαρκὸς ἀναποτινύς, δῶρον ἀληθῶς ἀντάξιον, ψυχὴν δὲ ψυχῆς ἀντιλυτρον τῆς ἀπάντων ποιούμενος, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεός. Καὶ γοῦν ὁ θεοσπίσιος Πέτρος, « Ἄνδρες ἀδελφοί, φησὶν, ἔξδν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβὶδ, ὅτι καὶ ἐτελευτήσῃ καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μῆμα αὐτοῦ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὄρκω ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὔτε ἔγκατελειφθη εἰς ἕδην ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. » Οὐ γὰρ τοι θέμις εἰπεῖν, φορῶν μὲν δύνασθαι κρατεῖσθαι διηνεκαὶ τὴν ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα, κάτοχον δὲ αὐταῖς ἕδου πύλαις τὴν θείαν γενέσθαι ψυχὴν. Οὐκ ἔγκατελειφθη γὰρ εἰς ἕδου, καθὰ καὶ ὁ θεοσπίσιος ἔφη Πέτρος. Οὐ γὰρ πού τῃ γε ἄληπτον παντελῶς καὶ ἀνάλωτον τῷ θανάτῳ φύσιν, τουτέστι, τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, τῶν ὑπὲρ χθόνα μυῶν ἀνακεκομισθαι φησὶν. Οὐ γὰρ ἂν ἤξιώθη τὸ χρῆμα θαύματος, εἰ μὴ μεμένηκεν εἰς τὸν ἕδον ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ τε καὶ φύσει, παραδόξως καὶ ὑπὲρ λόγον, πληρῶν μὲν τὰ πάντα, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐκιδημῶν. Ἄνωτέρω γὰρ τόπου, καὶ περιορισμοῦ, καὶ μεγέθους μετρητοῦ τὸ Θεῖον, αὐτὸ δὲ ὑπὸ μηδενὸς χωρούμενον. Παράδοξον δὲ, καὶ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀθαύμαστον, ὅτι σῶμα μὲν ἀνεβίω τὸ τῇ φύσει φθαρόν, συνήνωτο γὰρ τῷ ἀφθάρτῳ Λόγῳ. Ψυχὴ δὲ ἡ θεία, τὴν πρὸς αὐτὸν λαχοῦσα συνδρομὴν τε καὶ ἐνωσιν καταπεφοίτηκε μὲν εἰς ἕδου, θεοπρεπεὶ δὲ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ χρωμένη, καὶ τοῖς ἐκείσε πνεύμασι καταφαίνεται. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε τοῖς ἐν δεσμοῖς, « Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἄνακαλύφθητε. » Καὶ μοι δοκεῖ, φάναι τι τοιοῦτον καὶ ὁ μακάριος Πέτρος περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τῆς καθ' ἐνωσιν οἰκονομικῆν γεγεννημένης αὐτοῦ ψυχῆς, « Κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιούντας, εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιούντας, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἀπαξ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵν' ἡμᾶς προσάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Ἐν ᾧ, φησὶ, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτε. » Οὐδὲ γὰρ οἶμαι φαίεν ἂν, ὡς γυμνή καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ θεότης τοῦ Μονογενοῦς, καταπεφοίτηκε μὲν εἰς ἕδου, διεκήρυξε δὲ τοῖς ἐκείσε πνεύμασι, ἀοπτος οὕσα παντελῶς. Κρεῖττον γὰρ αἰεὶ τοῦ ὁρᾶσθαι τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὐδὲ δοκῆσαι, καὶ ἐσχηματισμένως, εἰς τὸ ψυχῆς εἶδος αὐτὴν μεμορφῶσθαι δώσομεν, παραιτητέον δὲ πανταχῇ τὴν δόκησιν· ἀλλ' ὡσπερ τοῖς ἔτι μετὰ σαρκὸς, οὕτω καὶ ταῖς εἰς ἕδου

⁴¹ I Joan. iii, 16. ⁴² Rom. xiv, 9. ⁴³ Act. ii, 29-31. ⁴⁴ Isa. xlix, 9. ⁴⁵ I Petr. iii, 17-20.

ψυχῆς διακέρυξεν, ἴδιον ἔχων φόρημα (5), τὴν ἐνω-
θεῖσαν αὐτῷ ψυχῇ. Καὶ βαθὺς μὲν ἰσως καὶ ἀπόρ-
ρητος ἀληθῶς, καὶ ταῖς ἡμετέροις διανοαῖς οὐχ
ἀλώσιμος ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος. Ἐκείνῳ δ' οὐδ' ὁμοῦ
ἀναλογίζεσθαι πρέπει. Τὰ γὰρ τοι (6) μὴ καθ' ἡμᾶς
πολυπραγμαίνει, οὐκ ἀζήμιον, ἀνούστατον δὲ παν-
τελῶς, τὸ βασάνοις ὑπερφέρειν τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ
πειράσθαι νοεῖν, & νοεῖν οὐχ οἶδόν τε. Ἢ οὐκ οἶσθα,
ὅτι τὸ βαθὺ δὴ τοῦτ' ἐμυστήριον, καὶ νοῦν ὑπερβῶ-
σκον τὸν ἐν ἡμῖν, ἀπεριεργάστῳ πιστεῖ τετιμῆται,
τὸ δὲ ἀβουλήτοις λέγειν, πῶς δύναται (7) ταῦτα γε-
νεῖσθαι, Νικοδόμῳ τε ἐκείνῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν
ἀπονέμοντες, ἀνευδοκίως παραδεξόμεθα τὰ διὰ θεοῦ
Πνεύματος χρησιμδοῦμενα, καὶ αὐτῷ δὲ πιστεύου-
μεν λέγοντι τῷ Χριστῷ, « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν,
& οὐδαμὲν λαλοῦμεν, καὶ & ἐωράκαμεν μαρτυροῦ-
μεν. »

B. Εὖ λεγεις.

A. Οἰχέσθω δὴ οὖν, λῆρος μὲν ἅπας, μῦθος τε
ἀδρανῆς, καὶ ψευδοδοξία, καὶ κεκομφυμένων βή-
μάτων φανακισμὸς· προσείματα γὰρ οὗτι που τὸ
κατασίνεσθαι πεφυκὸς, κἂν εἰ τοῖς ἄγαν ἐξησχήμε-
νοις, καὶ μὴν καὶ πικροῖς ἡμᾶς κατακροτοῖεν λόγοις
οἱ δι' ἐναντίας. Ἔστι γὰρ τὸ θεῖον ἡμῶν μυστήριον
οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης λόγοις (8), ἀλλ' ἐν

“ Joan. III, 11. ” I Cor. II, 4.

BON. VULCANII NOTÆ.

(5) *Φόρημα*. Sive ἔνδυμα. Vide quæ hac de re
adnotavi ad epist. Joan. Zouaræ decimam, cujus
titulus, *Cur novissimis temporibus incarnatum sit
Verbum*. (In not. ad Cyrilli librum *adversus Anthro-
pomorphitas*, not. 16, edit. nostræ tom. IX. Edit.

(6) Eleganter in eadem sententiâ Isid. Pelu-
siota epist. 95 libri secundi: “Ὅταν γὰρ ἔπερ θεὸς
ἡμᾶς οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ταῦτα βιαζόμεθα μαν-
θάνειν, οὕτε εισόμεθα (πῶς γὰρ, Θεοῦ μὴ βουλομέ-
νου); καὶ τὸ κινδυνεύειν ἡμῖν ἐκ τοῦ ζητεῖν περι-
έσται μόνον. *Cum enim quæ Deus nos non voluit
scire, ad ea ipsa cognoscenda vim adhibemus; neque
scietus (quo pacto enim, Deo nolente?) et ex inqui-
sitione periculum solum nobis fiet reliquum.*

(7) Frequenter hoc passim inculcat Cyrillus in
mysteriis fidei intellectum nostrum superantibus,
qualis est hypostatica Verbi cum carne unitas, Ju-
daicum esse interrogare, *Quo modo?* ideoque ple-
runque ab ejusmodi curiosâ investigatione my-
steriorum et consillorum divinorum nos deterrens
Cyrillus hæc fieri docet καθ' ἴδον αὐτὸς οἶδον τρόπον,
id est modo qui ipsi (Deo nimirum, et quidem soli)
est cognitus. Et non immerito Proverbiorum xxv,
27, dictum est: *Sicut qui mel multum comedit, non
est ei bonum, ita qui scrutator est maiestatis, oppri-
metur a gloria.*

(8) Crediderim me in hoc Pauli loco quem citat
Cyrillus, secutum esse versionem veterem, putarim
tamen (neque enim vetustissimum exemplar Græ-
cum membranceum me. quo usus sum, ad manum
est, ut id certo affirmare possim) Cyrillum, ut et
alios Patres, hoc in loco discrepare a lectione quæ
in omnibus excusis Novi Testamenti editionibus ho-
die circumfertur. Certe Origenes, et qui ex ipsius
scriptis librum illustratum expositionum theologicarum
concinnavit, cui *Φιλοκαλιὰς* titulum iudicave-
runt, Basilus, inquam, et Gregorius Nazianzenus.
ita legunt: primum quidem capite illius libri 15,

etiam animabus in interno præcavit, propriam
suum gestamen habens, animam sibi unitam. Aliqui
obscura certe est et revera ineffabilis, quæque a
nostro intellectu percipi non potest huius unitatis
ratio. Ita tamen affectos nos esse decet, eorum quam
ultra nos sunt nimis curiosam investigationem peri-
culo non vocare, magnæque stultitiæ esse ea quæ
mentem nostram excedunt inquisitioni subicere,
eaque intelligere velle quæ a nobis intelligi non pos-
sunt. An enim ignoras ingens hoc mysterium,
quodque intellectum nostrum longe excedit, 694
simplici fide venerandum esse? stultam vero
illam interrogationem, quo pacto hæc fieri pos-
sunt? Nicodemo illi, ejusque similibus relinquentes,
citra ullam dubitationem firmiter Spiritus sancti
oracula amplectamur, ipsique Christo credamus,
dicenti, « Amen, amen dico vobis, quæ scimus loqui-
mur, et quæ vidimus testamur ”. »

D. Recte ais.

A. Valeant itaque omnes nugæ atque inanes fa-
bulæ, et mendacia, et phaleratorum verborum orna-
tus ac pompa, neque perniciosam doctrinam am-
plectamur, tametsi adversarii ampullatis exquisitis-
que verbis aures nostras personent. Neque enim
arcana divina in persuasoris humanæ sapientiam
verbis sita sunt ”, sed in demonstratione Spiritus.

ubi agit de philosophis ethnicis qui sacram Scri-
pturam ob dictionis sive styli simplicitatem convul-
sunt, ubi quia non solum hunc Pauli locum citant,
verum etiam explicat, integrum illum uti in *Φιλο-
καλιᾷ* Origenis habetur ascribam, qui sic habet:
Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς
σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυ-
νάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώ-
πων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ. Ἔστι γὰρ τις οἰκεία
ἀπόδειξις τοῦ λόγου θειοτέρα παρὰ τὴν ἀπὸ δια-
λεκτικῆς Ἑλληνικῆν, ἣν ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει ἀπόδει-
ξιν πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος μὲν, διὰ
τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐνυγγά-
νοντα, μάλιστα εἰς τὰ περὶ Χριστοῦ· δυνάμεως δὲ,
διὰ τὰς τεραστίους δυνάμεις, ἃς κατασκευαστίον γε-
γόνεαι, καὶ ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἔργου
αὐτῶν ἴτι σωζέσθαι παρὰ τοὺς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ
λόγου βιοῦσιν. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτ' ἔφησιν ὁ θεὸς λόγος,
οὐκ αὐταρχῆς εἶναι τὸ λεγόμενον, κἂν καθ' αὐτὸ ἀλη-
θὲς καὶ πιστικώτατον ᾖ πρὸς τὸ ἀνθρωπίνης καθ-
ικέσθαι ψυχῆς, ἐὰν μὴ καὶ δυνάμεις τις θεόθεν δοθῇ
τῷ λέγοντι, καὶ χάρισμα ἐπανθήσει τοὺς λεγομένους·
καὶ αὕτη οὐκ ἀθεεῖ ἐγγινόμενη τοῖς ἀνοσίμω; λέ-
γουσι. Φησὶ γοῦν ἐν ἐξηροστῷ ψαλμῷ· « Ὅτι δώσει
δύναμις τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. » Quæ
quidem ita Latine verti: *Et sermo meus et prædicatio
mea non in persuasibilibus humanæ sapientie verbis,
sed in demonstratione spiritus et potentie, et fides ve-
stra non sit in sapientia hominum, sed in potentia Dei.
Est enim propria quedam demonstratio verbi divinior
Græcæque sive e gentili dialectica desumpta, quam
Apostolus vocat demonstrationem spiritus et potentie:
spiritus quidem, propter prophetias quæ idoneæ aptæ-
que sunt ad fidem cuiuslibet faciendam, maxime in re-
bus ad Christum pertinentibus; potentie vero, propter
prodigiosas virtutes, quas probari potest factis suisse,
cum ex multis aliis, tum quia earum vestigia adhuc
servantur in iis qui iuxta Verbi voluntatem vivunt.*

Unigenitus itaque cum sic deus, et totius universi C Dominus secundum Scripturas, apparuit nobis. In terra enim visus est ⁴⁸, illuxitque lis qui in tenebris degebant ⁴⁹, factus homo; non imaginaria quadam apparentia, absit (mera enim insania est hoc vel cogitare vel dicere): neque rursus per mutationem aliquam in carnem translatus (mutationis enim ex pers est, eodemque semper se modo habet Dei Verbum), neque illius existentia uno eodemque tempore cum carne esse cœpit (nam ipse est conditor sænolorum), neque ut sermo hypostasi carens, aut ut nudum verbum in homine factus est (qui enim ea quæ non erant ad esse vocavit, necessario ante illa exstitit: nam ipse est declaratus vita ex Deo ac Patre, qui impropria hypostasi subsistit): sed neque solam carnem induit, anima rationali destitutam; sed revera natum est e muliere, apparuitque homo vivens atque existens, cœternum Deo ac Patri Verbum, forma servi accepta, estque ut in divinitate perfectus, ita etiam in humanitate perfectus: non ex sola divinitate et carne, in unum Christum et Dominum, et Filium compositus, sed ex duobus perfectis, humanitate nimirum et divinitate, in unum atque eundem admirabiliter copulatus.

B. Quemnam igitur peperit sancta Virgo? hominemne an Verbum ex Deo?

⁴⁸ Baruch. III, 28. ⁴⁹ Luc. I, 78.

BON. VULCANII NOTÆ.

Præterea hoc etiam dicit divinus sermo, non sufficere id quod dicitur, etiamsi per se verum sit, maximeque fidem facere possit ad penetrandum in animam humanam, nisi etiam divinitus detur dicenti potentia quædam, et gratis iis quæ dicuntur afflorescat, atque hæc ipsa non absque Deo indita iis qui cum fructu atque effectu dicunt. Ait itaque Propheta psalmo sexagesimo. « Quia, dabit verbum evangelizantibus potentia multa. »

Hic ipse Pauli locus citatur iisdem verbis *Philocalias* c. 15, ad probandum, illam persuadendi vim divina potentia rudibus piscatoribus inditam.

Eusebius sub initium *Evangelicæ præparationis*, pro τὴν παρθὴ σοφίας λόγους, legit παρθὴ ἀνθρωπίνης σοφίας λόγων, id est in *persuasione verborum humanæ sapientiæ*. In eo convenit Eusebius cum Origene, quod uterque παρθὴ substantive legat, non παρθὴς adjective. Et sane a verbo παρθῶ, verbale παρθὴς deduci nulla ratione potest, quod etiam adnotarunt viri docti. Mihi vero multum diuque de hoc loco cogitanti conjectura quædam in mentem venit, quam ego theologis examinandam reverenter propono. Putarim itaque ita aliquando scriptum fuisse τὴν παρθὴν, atque hanc dictionem ad finem lineæ positam fuisse cum adjecta ei hac nota quæ est sigma transversum duobus punctis interjectum, significans, id est, quod hodie notamus per i.; deinde ad marginem appositum fuisse σοφία; λόγους, ut sit glossæma et interpretatio τοῦ, τὴν παρθὴν, ad quam vocem adjecta nota quam modo diximus (quæ frequenter in codd. Græcis mss. occurrit,) lecta fuit pro littera sigma, ζ; atque ita ex παρθὴ factum esse παρθὴς. Facit ad probandum meam conjecturam locus Origenis modo citatus, qui τὴν παρθὴν interpretatur τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς, lata uti arbitrator significatione sub hæc appellatione etiam τὴν ῥητορικῆν (Zeno enim illam pugno, hanc manusi explicatæ

ἀποδείξει Πνεύματος. Θεὸς οὖν ὑπάρχων καὶ τῶν ὄλων Κύριος, κατὰ τὰς Γραφάς, ὁ Μονογενῆς, ἐπέφανεν ἡμῖν. Ἄφθη γὰρ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐπέλαμψε τοῖς ἐν σκότει, γενόμενος ἄνθρωπος, οὐ θακῆσαι, μὴ γένοιτο· μανία γὰρ τοῦτο φρονεῖν ἢ λέγειν· οὐτε μὴν εἰς σάρκα παρενεχθεὶς κατὰ μεταστάσιν καὶ τροπὴν· ἀνελλοίωτος γὰρ, καὶ αὐτὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων, ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος· ἀλλ' οὐδὲ ἐμώχρονον τῆ σαρκὶ τὴν ὑπαρξίν ἔχων· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τῶν αἰώνων ὁ ποιητῆς· οὐτε μὴν ὡς λόγος ἀνυπόστατος, οὐδὲ ὡς ῥῆμα ψιλὸν ἐν ἀνθρώπῳ γεγονώς· ὁ γὰρ τοι καλῶν τὰ οὐκ ὄντα ποτε πρὸς ὑπαρξίν τε καὶ γένεσιν, προῦφέστηκεν ἀναγκαιώς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ζῶν περιφωκῶς ἐκ ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὄντος τε καὶ νοουμένου κατ' ἴδιαν ὑπόστασιν· ἀλλ' οὐδὲ μόνην ἡμπέσχετο σάρκα, ψυχῆς ἐρημὴν τῆς λογικῆς, γεγέννηται δὲ κατ' ἀλθειαν ἐκ γυναικὸς, καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος ὁ ζῶν καὶ ὑπάρχων, καὶ συναϊδὸς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸς Λόγος, μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ ἔστιν ὡσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὗτος καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος, οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἓνα Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Υἱὸν συγκαίμενος, ἀλλ' ἐκ δυοῖν τελείων, ἀνθρωπότητος δη λέγω καὶ θεότητος, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν παραδόξως συνδουμένους.

B. Τίνα δὴ οὖν τετοκεν ἡ ἀγία Παρθένος; τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον;

comparat) comprehendens. Locum itaque Pauli ita legi posse existimaverim, Καὶ λόγους μου καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐν παρθῶ, id est in suavia; quod idem est atque si diceret, in demonstratione dialectica, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος. Si vero legamus οὐκ ἐν παρθῶ σοφίας λόγους, nihil necesse fuerit adijcere ἀνθρωπίνης, si subaudiamus vel adjiciamus, τοῦτ' ἐστὶ, ut per λόγους σοφίας intelligantur verba et rationes dialecticæ. Σοφία enim Græcis non tantum sapientiam, sed etiam artem significat, adeo ut etiam medici et grammatici veteres vocentur σοφοί, quod non recte verterit quis *sapientes, sed periti illius artis*. Proposui super hoc Pauli loco conjecturam meam, quæ si propter consensum omnium editionum quæ typis excusæ sunt, et παρθὴς legunt, doctis non probabitur, ego me libens ad eorum sententiam aggrego, et de mea discedo, facileque feram conjecturam meam ut parum probam χιάζεσθαι. Hoc tantum addam, esse in sacris Litteris loca nonnulla, quæ cum in omnibus exemplaribus Græcis aut Latine eodem modo legantur, unum Cyrillum ab usurpata ab omnibus lectione discrepare. E quibus locis, iste mihi nunc in mentem venit, e tertio libro *De adoratione in spiritu et veritate*, qui olim a me cum in Hispania apud cardinalem Franciscum a Mendoza episcopum Burgensem agerem Latine a me versi, excusi sunt Toleti apud Jac. Ayalam an. 1574. Ibi enim Cyrillus interpretans locum illum Exod. xiv, καὶ ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ῥῆξον αὐτήν, pro eo quod omnes editiones habent, ῥῆξον, legit, ξήρανον. Ita libro xi, *De adorat.* locum illum e psalmo xxviii, qui omnibus codd. Veteris Testamenti, imo vero apud auctiores omnes hunc ipsum locum citantes, quos quidem mihi videre contigit, ita legitur, καὶ τὴν βασιλείαν χερσὶν ἀγαπᾷ, unus Cyrillus pro ἀγαπᾷ, et quidem multo significantius legit ἀγαπᾷ.

A. Καὶ μὴν τοῦτό γε ἔστιν ἡ πλάνησις, καὶ τὸ ἁμαρτεῖν τοῦ πρόποντός τε καὶ ἀληθοῦς. Μὴ γάρ μοι διέλης, μηδὲ διστὰς εἰς ἀνθρώπων ἰδικῶς καὶ εἰς Θεὸν Λόγον, διπρόσωπον ἡμῖν ἀνατόπου τὸν Ἐμμανουήλ. Μὴ ἄρα τις ἡμῖν εἰκότως διαμωμῆσαιτο φρονεῖν ἐλομένους ὀρθὸν μὲν οὐδὲν, ἐκείνα δὲ μᾶλλον, ἃ καὶ ἰδιὰ τῆς ἁγίας κατεδικάσθη Γραφῆς; Ὡς γὰρ τις ἐφη τῶν Χριστοῦ μαθητῶν· Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοί, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτις ἔλεγεν ὑμῖν, οὗτις ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐλευσόνται ἐν ἐμπαλιγγῶν ἔμπαλιγγαὶ κατὰ τὰς ἐαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν. Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. »

B. Οὐ διοριστέον οὖν ἄρα κατ' οὐδένα τρόπον;

A. Οὐ μὲν οὖν. Εἰς γε δὴ μάλιστα τὸ δύο φάναι μετὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ ἀναμέρος ἐκάτερον ἔννοσιν. Ἰστέον δ' οὖν, οὗτις θεωρεῖ μὲν τινα φύσεων διαφορὰν ὁ νοῦς· ταυτὸν γὰρ οὐ τί που θεότης τε καὶ ἀνθρωπότης· εἰσδέχεται δὲ ὁμοῦ ταῖς περὶ τούτων ἐννοιαῖς, καὶ τοῖν ἀμφοῖν εἰς ἐνότητα συνδρομῆν. Οὐκοῦν Θεοῦ μὲν ἐξέφυ τοῦ Πατρὸς, ὡς Θεός, ὡς ἐκ Παρθένου δὲ, ἀνθρώπος· ὁ γὰρ Θεοῦ Πατρὸς ἀποβόρητος τε καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀναλάμψας Λόγος, γεγεννησθαι λέγεται καὶ διὰ γυναικὸς, καταφοίτησας εἰς ἀνθρωπότητα, καὶ καθῆεις ἐαυτὸν εἰς ὄπερ οὐκ ἦν, οὐχ ἵνα μείνη κεκνωμένος, ἀλλ' ἵνα Θεός εἶναι πιστεύηται καὶ ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς περηνῶς ἐπὶ γῆς, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ κατοικήσας, ἀλλ' ὡς αὐτὸ κατὰ φύσιν ἀνθρώπος γεγονώς, μετὰ τοῦ τὴν ἰδίαν ἀνασώσασθαι δόξαν. Καὶ γοῦν ὁ θεοσκέσιος Παῦλος, τὰ πολὺ τῆς ἀλλήλων ὁμοουσιότητος διεστηχότα τε καὶ ἀμετρήτῳ διαφορᾷ διεσχοινομένη, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα συλλέγων εἰς ἓν οἰκονομικῶς, καὶ ἐξ ἀμφοῖν τὸν ἓνα κατασημαίνων Χριστὸν, καὶ Υἱὸν καὶ Θεόν, « Παῦλος δοῦλος, φησὶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἀφωρίσθαι φησὶν ἐαυτὸν εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, καίτοι γράφων ἀναφανδόν· « Οὗτοι γὰρ· ἐαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον. » Καὶ πάλιν· « Οὐ γὰρ ἐκρινά τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον. » Υἱὸν δὲ αὐτὸν ὀνομάσας Θεοῦ, καὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγεννησθαι φησιν, ὡρίσθαι τε διίσχυριζεται, καὶ εἰς Υἱὸν Θεοῦ. Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, Θεός, ὁ ἐκ σπέρματος ἀναφύς τοῦ Δαβὶδ; ὁ δὲ δὴ καὶ πρὸ αἰώνων καὶ ἀτίθως Υἱός, καθὼς πέφηγεν ἐκ Θεοῦ, τίνα δὴ τρόπον εἰς Υἱὸν ὡρίσθη Θεοῦ, καθάπερ εἰς ἀρχάς τοῦ ὑπεστάναι παρενεχθεῖς; Ἐφη γὰρ αὐτὸς περὶ ἐαυτοῦ, « Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. » Καίτοι τοῦ σήμερον αἰεὶ πως ἡμῖν, οὐχὶ τὸν παρφηχότα, τὸν ἐνεστώτα δὲ μᾶλλον καταδηλοῦντος και-
σόν.

A. Atqui hoc quidem est errare, et a veritate deflectere. Neque enim hæc dividenda sunt, ita ut hominem seorsim statuas, et Deum Verbum seorsim, et duplici persona præditum nobis Emmanuel emingas. Nonne enim merito nos quispiam reprehendat, si relicta vera rectaque sententia, ea potius sectemur quæ sacra Scriptura condeninat? Nam ita quidam discipulorum Christi inquit: « Vos autem, dilecti, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab apostolis Domini nostri Jesu Christi: qui dicebat vobis, quoniam in novissimis temporibus venient illusores secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. »

B. Nulla igitur ratione sunt dirimenda ista.

A. Ut maxime duo dicantur postquam unita sunt, et seorsim singula intelligantur, sciendum est, quod mens quidem naturarum diversitatem considerat (neque enim idem sunt humanitas et divinitas), sed simul etiam cum hac consideratione utriusque concursus ad unitatem contemplatur. Proinde ex Deo quidem processit, ut Deus: ex Virgine autem, ut homo. Verbum enim quod ineffabiliter, supraque intellectum humanum e Deo Patre effulsit, natum esse dicitur etiam ex muliere, cum humanitatem assumpsit, et seipsum demisit ad id quod non erat; non ut divinitatem amittat, sed ut Deus esse credatur, nostramque formam in terris gestasse, non tanquam in homine habitans, sed tanquam hoc ipsum, homo nimirum naturaliter factus, propria tamen sua gloria integra manente. Idcirco divinus ille Paulus, humanitatem et divinitatem quæ longe a consubstantialitate inter se distant, et immensa quadam differentia disjunguntur, in unum ratione incarnationis colligens, atque ex duobus unum designans Christum, et Filium, et Deum, ita inquit: « Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei. Quod promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis. » Ecce manifeste segregatum se esse dicit in Evangelium Dei, aperte alioqui scribens: « Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Jesum Dominum. » Et rursus: « Neque enim judicavi quidquam scire in vobis, nisi Jesum Christum, et quidem crucifixum. » Filium vero Dei ipsum nominans, etiam ex semine David natum ait, segregatumque se affirmat, etiam in Filium Dei. Quomodo igitur est Deus, qui ex semine David natus est? Et qui ante sæcula et ab æterno est Filius, quatenus ex Deo processit, quo pacto est segregatus in Filium Dei, existentie suæ principium quodammodo nactus? Atque enim ipse de seipso, « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Cum alioqui hodie non præteritum, sed præsens tempus semper significet.

¹⁸ Jo. I. 17-19. ¹⁹ Rom. 1, 4-5. ²⁰ II Cor. IV, 5.

²¹ I Cor. II, 2. ²² Psal. II, 7; Hebr. I, 5.

B. Equidem non parum dubitaverim, et difficile A
ter hoc in multis intelligi posse judicari.

A. Iis certe qui Emmanuelem dividunt atque in
due secant, difficile intellectum fuerit: qui vero eum
unum statuunt facillime veram sacramentorum dogma-
tum sententiam consequuntur. Filius enim Patri
coæternus, atque ante omnia sæcula existens,
quando in humanam naturam descendit, non amissa
deitate, sed assumpta humanitate, merito ex se-
mine David natus esse dicitur, novissimamque
hanc secundum humanam naturam nativitatem
consecutus esse. Id vero quod assumpsit non est
alienum ab ipso, sed revera proprium. Quo fit, ut
unum quodammodo cum ipso censeatur, sicut
etiam in constitutione hominis videre licet. Con-
stat enim homo ex dissimilibus natura: corpore
nimirum et anima, utrumque tamen censeatur unus
homo, adeo ut ex sola carne totum interdum ani-
mal vocetur: cum vero animam nominamus, utrum-
que intelligatur. Eadem itaque ratione de Christo
judicandum est. Unus enim Filius, et unus Domi-
nus Jesus Christus, et ante carnem assumptam, et
cum factus est homo. Neque vero Dominum qui nos
redemit negabimus, si ipsum ex humanis rebus,
atque exinanitionis modo significemus.

B. Non assequor: volim autem id clarius expli-
cari.

A. Dominus noster Jesus Christus ad Jædæos ita
ait: « Si filii Abraham essetis, opera Abraham face-
retis; nunc vero quaeritis me interficere, hominem
qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui a Deo;
hoc Abraham non fecit ». Quin et Paulus de ipso
scribit: « Qui in diebus carnis suæ preces suppli-
cationesque ad eum qui possit illum salvum facere
a morte cum clamore valido et lacrymis offerens,
exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum
esset Filius Dei, didicit ex eis quæ passus est ob-
edientiam ». Anne igitur ob hoc ipsum nudum
hominem, nullaque ratione nobis superiorem
Christum censebimus?

B. Absit!

A. At vero sapientiam ac potentiam Dei eo imbe-
cillitatis venisse fatebimur, ut mortem eximesce-
ret, atque ab ea liberari a Patre peteret, et Emma-
nuelem veram vitam esse negabimus? aut hanc
verborum humilitatem ad humanitatem nostræque
naturæ modulum referentes, recte sentiemus: et
ex quibus est Deus, supermundanæ ipsius gloriæ
contemplabimur, intelligentes ipsum esse et homi-
nem et Deum, aut Deum incarnatum?

B. Dic quo pacto.

A. Afferamus in medium sapientissimum Pau-
lum, qui ita dicit: « Sapientiam autem loquimur
inter perfectos, sapientiam vero non hujus sæculi,
neque principum hujus sæculi, qui destruantur:

B. Διηπόρηκα μὲν οὐ μετρίως ἐγὼ, φαίην δ' ἄν,
ὅτι δυσέφικτον κομιδῇ καὶ πολλοῖς ἑτέροις τὸ συν-
εῖναι δύνασθαι τοῦτῃ.

A. Τοῖς ἀναμέρους τιθεῖσι καὶ διορίζουσι, δυσέφ-
ικτόν τε καὶ ἀπορον ἀληθῶς· τοῖς γε μὴν εἰς ἐνόητα
κατασφίγγουσι τὸν Ἐμμανουήλ, ἐγγύς τε εἶναι καὶ
ἐτοιμοτάτην λίαν ἢ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἀκιδήλευτος
γνώσις. Ὁ γὰρ τῇ φύσινι συναϊδιος καὶ πρὸ παντὸς
αἰῶνος Υἱὸς, ἐπειδὴ καταβέβηκεν εἰς τὴν ἀνθρώπου
φύσιν, οὐκ ἀπολισθήσας τοῦ εἶναι Θεὸς, προσλαβὼν
δὲ τὸ ἀνθρώπινον, νοεῖ' ἄν εἰκότως καὶ ἐκ σπέρματος
γεγεννησθαι Δαβὶδ, καὶ νεωτάτην ἔχειν τὴν ἐν ἀνθρώ-
πότητι γέννησιν. Ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ τὸ
προσηχθῆναι, ἀλλ' Ἐἰον ἀληθῶς. Αελογίσται τοιγαροῦν
ὦ; Ἐν πρὸς αὐτόν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὴν ἀνθρώ-
που σύνθεσιν καταβρῆσαι τις ἄν. Πέπλεκται μὲν γὰρ
ἐξ ἀνομοίων τὴν φύσιν, ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος,
ἀλλ' οὐν εἰς νοεῖται τὸ συναμφοτέρον ἄνθρωπος, ὡς
ἀπὸ μόνης τῆς σαρκὸς, δλον ἐσθ' ὅτε κατενομάσθαι
τὸ ζῶον, ψυχῆς δὲ ὀνομασμένης, νοεῖσθαι τὸ συναμ-
φοτέρον. Κατὰ τὸν Ἰσον οὐν ἄρα τρόπον, καὶ ἐπ' αὐ-
τοῦ παραδέξῃ Χριστοῦ. Εἰς γὰρ Υἱὸς, καὶ εἰς Κύριος
Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ πρὸ σαρκὸς, καὶ ὅτε πέφηνεν
ἄνθρωπος· καὶ τὸν ἀγοράσαντα ἡμᾶς Δεσπότην οὐκ
ἀρνησόμεθα, κἂν εἰ διὰ τῶν ἀνθρώπινων ἡμῖν, καὶ
ἐκ τῶν τῆς κενώσεως μέτρων κατασημαίνωτο.

B. Οὐχ ἔπομαι λίαν, ἀναμαθεῖν δ' ἄν ἐθέλοιμι
σαφῶς.

A. Ἰουδαίους ἔφη προσλαλῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς ὁ Χριστὸς, « Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ
ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἔποιεῖτε ἄν· νῦν δὲ ζητεῖτέ με
ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα,
τοῦτο Ἀβραάμ οὐκ ἐποίησε. » Γράφει δὲ καὶ ὁ Παῦ-
λος περὶ αὐτοῦ, « Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμεινον
σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρῆς καὶ
δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς
εὐλαβείας, καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἐπέθε
τὴν ὑπακοήν. » Ἀρ' οὐν ἄνθρωπον αὐτὸν δὴ τοῦτο
ψιλὸν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀνεστηκότα τῶν καθ'
ἡμᾶς λογιούμεθα τὸν Χριστόν;

B. Μὴ γένοιτο.

A. Τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν, ἀσθενείας
εἰς τοῦτο καθικέσθαι δώσομεν, ὡς δεδιέναι μὲν θά-
νατον, ἐξαιτεῖν δὲ τὸ σωθῆναι παρὰ τοῦ Πατρὸς,
καὶ τοῦ κατὰ φύσιν εἶναι ζῶν ἐκπέμφομεν τὸν Ἐμ-
μανουήλ; ἢ περιτρέποντες εἰς τὴν ἀνθρωπότητα,
καὶ εἰς μέτρον φύσεως τῆς καθ' ἡμᾶς τὸ ἐν λόγῳ
σμικροπρεπῆς, θράσόμεν τι τῶν ἐπαινουμένων, καὶ
ἐξ ὧν ἐστὶ Θεὸς, τὴν ὑπερχόσιμον αὐτοῦ κατασφόμεθα
δόξαν, τὸν αὐτὸν εἶναι συνέντες ἀνθρωπὸν τε καὶ
Θεόν, ἦτοι Θεὸν ἐνηνθρωπηκότα;

B. Φράσον ὅπως.

A. Ἦκέτω δὴ ὁὖν εἰς μέσον ἡμῖν, ὁ δοκιμώτατος
Παῦλος, ταυτὶ βῶν τε καὶ λέγων· « Σοφίαν λαλοῦμεν
ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου,
οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργου-

⁴⁵ Joan. viii, 39, 40. ⁴⁶ Hebr. v, 7, 8.

μένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῆν Α sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent⁷⁷. » Præterea : « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis ; tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit⁷⁸. » Porro cum sit et appelletur Dominus gloriæ, quomodo non omnibus creatis et ad ortum traductis sit excellentior ? Atque ut humana præteream, quæ exilia vilisque sunt, si quis Angelos et Principatus, et Thronos ac Dominationes recenseat, quin et supremæ dignitatis Seraphim, immenso tamen discrimine a summa hac gloria differre judicabit, si mentem corruptam non habeat. Eximius enim honor est, quique soli divinæ naturæ quæ toti universo imperat convenit. At quo pacto fuerit Dominus gloriæ, is qui cruci affixus est ? Splendor verò Patris, et character essentialis ipsius, portansque omnia verbo virtutis suæ, melior angelis factus esse dicitur, minor nimirum, ut arbitrò, eis declaratus, cum apparuit homo. Scriptum est enim : « Paulo minus ab angelis minutum videmus Jesum propter passionem mortis et honore coronatum⁷⁹. » Quid igitur ? Privabimusne Verbum quod ex Deo ac Patre processit excellentia illa 698 quæ essentialiter ipsi inest, et a perfecta cum Patre similitudine, cum illum ob incarnationis humilitatem inferioriorem angelis factum videmus ?

μένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τῆν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ὑμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. » Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑσταύρωσαν. Καὶ μὴν ἐπὶ τούτοις, « Ὅς ὢν ἀπαύασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσην διαφορώτερον παρ' αὐτοῦς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. » Καίτοι τό γε εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι τῆς δόξης Κύριον, πῶς οὐχὶ λίαν ὑπερτενὲς καὶ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ καὶ παρηγγεμένου πρὸς γένεσιν ; Καὶ παρήμι μὲν τὰ ἀνθρώπινα· σμικρὰ γὰρ δὴ λίαν· ἐρῶ δ' οὖν ὅτι καὶ Ἀγγέλους ὀνομάσαι, καὶ Ἀρχὰς καὶ Θρόνους καὶ Κυριότητας ἀπαριθμησάμενοι, καὶ μὴν καὶ εἰ τῶν ἀνωτάτω διαμεμνησεται Σεραφίμ, κατόπιν λόγια τῆς οὕτως ὑπερτενοῦς ὁμολογήσειεν ἂν εὐκλείας, εἰ γε νοῦν ἔχοι μὴ παρεφθαρμένον. Ἐκκριτον γὰρ εἶναι τὸ γένος φημι, καὶ δεῖν ἀνακείσθαι μόνῃ τῇ τῶν ὁλων παρδασιλίδι φύσει. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο τῆς δόξης Κύριος ὁ ἑσταυρωμένος ; Τὸ δὲ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς οὐσίας ὁ χαρακτήρ, ὁ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κρείττων ἀγγέλων γεγενῆσθαι λέγεται, τάχα που τὸ ἔλαττον, ὡς ἐγώ μαι, λαβὼν, ὅτε πέφηεν ἄνθρωπος. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἑστεφανωμένον. » Ἄρ' οὖν ἐξώσομεν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα Λόγον, τῆς αὐτῷ προσουσίας οὐσιώθους ὑπεροχῆς, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀκριβοῦς ἐμπερείας, καὶ τῆς ἀγγέλων εὐκλείας ἠτῶμενον βλέποντες διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας σμικροπρατέας ;

B. Οὐμενοῦν. Οἶμαι γὰρ δεῖν, οὔτε τῶν ἀνθρωπίνων ἀπαλλάττειν παντελῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον μετὰ τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον, οὔτε μὴν δόξης τῆς θεοπραποῦς ἀποστερεῖν τὸ ἀνθρώπινον, εἰ ἐν Χριστῷ νοεῖτο καὶ λέγοιτο. Πλὴν ἐρομένους ἰσθὶ τοί τινος· Τίς δὴ ἄρα ἐστὶν ἀληθῶς Ἰησοῦς ὁ Χριστός ; Ὁ ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπος, ἦγουν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος ;

A. Ἠλίθιον μὲν κοιμῶν τὸ διαταίνεσθαι περιττὰ, καὶ φληνάφοις εἰκαιμοιθιαῖς ἀνταναφωνεῖν. Ἐρῶ δ' οὖν, ὅτι σφαλερὸν τε καὶ οὐκ ἀζήμιον τὸ διατέμνειν εἰς ὕψος καὶ ἀναμέρος ἰσθῆν ἀνθρωπῶν τε καὶ Λόγον, οὐκ ἀνεχομένης τῆς οἰκονομίας, καὶ Χριστὸν ἕνα βοῶσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Χρῆναι γὰρ ἐγωγέ φημι, μήτε τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀνθρωπότητος δίχα, μήτε τὸν ἐκ γυναικὸς ἀποτεχθέντα ναδν, οὐχ ἐνωθέντα τῷ Λόγῳ, Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάζεσθαι. Ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἑνωσιν οἰκονομικῆν ἀπορρήτως συνεννηεγμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος νοεῖται Χριστός, ἀνωτέρω μὲν ἀνθρωπότητος, ὡς φύσει Θεὸς καὶ Υἱὸς, ὑφ' ἰζάνων δὲ τι βραχὺ τοῦ ἐν δόξῃ θεοπραποῦς, ὡς ἄνθρωπος. Τοιγάρτοι, ποτὲ μὲν ἔφασκεν· « Ὁ ἐωρακῶς ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » ὅτε δὲ αὐτὸ πάλιν· « Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἐστίν. »

Α sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent⁷⁷. » Præterea : « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis ; tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit⁷⁸. » Porro cum sit et appelletur Dominus gloriæ, quomodo non omnibus creatis et ad ortum traductis sit excellentior ? Atque ut humana præteream, quæ exilia vilisque sunt, si quis Angelos et Principatus, et Thronos ac Dominationes recenseat, quin et supremæ dignitatis Seraphim, immenso tamen discrimine a summa hac gloria differre judicabit, si mentem corruptam non habeat. Eximius enim honor est, quique soli divinæ naturæ quæ toti universo imperat convenit. At quo pacto fuerit Dominus gloriæ, is qui cruci affixus est ? Splendor verò Patris, et character essentialis ipsius, portansque omnia verbo virtutis suæ, melior angelis factus esse dicitur, minor nimirum, ut arbitrò, eis declaratus, cum apparuit homo. Scriptum est enim : « Paulo minus ab angelis minutum videmus Jesum propter passionem mortis et honore coronatum⁷⁹. » Quid igitur ? Privabimusne Verbum quod ex Deo ac Patre processit excellentia illa 698 quæ essentialiter ipsi inest, et a perfecta cum Patre similitudine, cum illum ob incarnationis humilitatem inferioriorem angelis factum videmus ?

B. Nequaquam. Existimo enim oportere neque in universum humanitatis proprietatibus privare Verbum ex Deo, postquam carnem assumpsit : neque rursus humanitatem divina gloria spoliare, si in Christo intelligatur et dicatur. At dicunt nonnulli : Quisnam vere est Jesus Christus ? Homine ex muliere natus, an Verbum ex Deo ?

A. Stolidi profecto res est de rebus supervacuis acriter contendere, nugacibusque ac vanis verborum commentis occlamare, quin potius periculum noxiumque esse judicari, secare in duo et separatim statuere hominem et Verbum, cum incarnationis ratio id non patiatur, cumque sacra Scriptura unum esse Christum prædicet. Ego enim ita statuo oportere, neque Verbum ex Deo absque humanitate, neque templum quod ex Virgine natum est non unitum Verbo, Jesum Christum vocari. Humanitati enim secundum unitatem per incarnationem factam ineffabiliter copulatum Verbum ex Deo, dicitur Christus, superior quidem quam est humanitas, ut natura Deus et Filius : inferior vero non nihil gloria divina, ut homo. Idcirco et ipse alibi dixit : « Qui vidit me, vidit et Patrem⁸⁰. » Ego et

⁷⁷ I Cor. II, 6-8. ⁷⁸ Hebr. I, 3, 4. ⁷⁹ Hebr. II, 9.

⁸⁰ Joan. XIV, 9.

Pater unum sumus⁶¹. » Cum vero dicit : « Pater major me est⁶² : » cum non sit minor Patre ratione identitatis essentialis, et omnimodæ similitudinis, minorem se esse dicit ratione humanitatis. Prædicatur vero etiam in sacris Litteris, interdum quidem ut Integro existens homo, non expressa ipsius divinitate, ratione incarnationis : interdum vero ut Deus, non expressa humanitate : neutra tamen ratione ipsi injuria fit, propter utriusque appellationis in unum concursum.

B. Quomodo ais? neque enim satis assequor quid velis.

A. Hebræus ex Hebræis et tribu Benjamin, vocatus apostolus, scribit iis qui per fidem justificati sunt, et mortificaverunt membra carnis, fornicationem videlicet, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam : « Mortificati enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo⁶³. » Ipse etiam de discipulis suis alibi inquit : « Pater sancte, conserva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, 699 ut sint unum, sicut et nos. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodivi, et nemo ex iis perii, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis⁶⁴. » Intelligis itaque, quo pacto in his ex sola quodammodo humanitate nobis significari videatur?

B. Recte ais.

A. Censebimus enim nondum absconditum esse, neque e mundo excessisse, cum aperte dicat : « Amen, amen dico vobis, quod ubi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum⁶⁵. » Et rursus : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi⁶⁶. » Quin et sacratissimum Paulum sæpenu-mero videas negantem debere ipsum prædicari hominem : « Paulus enim, inquit, apostolus, non ab hominibus, neque per homines, sed per Jesum Christum⁶⁷. » Et paulo post : « Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici : sed per revelationem Jesu Christi⁶⁸. » Quin et alio in loco ait : « Si vero etiam cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus⁶⁹. » Quisnam igitur est Jesus Christus, qui adeo infabilem certamque et divinam mysteriorum suorum revelationem ipsi inmittit? nonne Verbum caro factum, quodque propter nos ex Virgine nasci non est dedignatum?

B. Omnino. Memini enim beati Gabrielis ita ad sanctam Virginem dicentis : « Ne timeas, Maria; ecce enim concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum⁷⁰. » Novum autem hoc

Οὐ μείων γὰρ ὢν τοῦ Πατρὸς κατὰ γε τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, καὶ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν τὸ ἴσοστατοῦν, ἐν ἐλάττοσιν εἶναι φησι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Κηρύττεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, ποτὲ μὲν ἵς ὅλος ὢν ἄνθρωπος, σεσιωπημένης αὐτοῦ τῆς θεότητος οἰκονομικῶς· ποτὲ δὲ αὐτὸν πάλιν καὶ Θεὸς, σεσιωπημένης αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος· ἀδικεῖται δὲ κατ' οὐδένα τρόπον διὰ καὶ ἀμφοῖν εἰς ἐνόητα σύμβασιν.

B. Πῶς λέγεις; συνίημι γὰρ οὐ σφόδρα.

A. Ὁ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων καὶ φυλῆς Βενιαμίν, ὁ κλητὸς ἀπόστολος, ἐπιστέλλει τοῖς διὰ πίστεως δεδικαιωμένοις, καὶ κατανεκρώσασιν τὰ μέλη τῆς σαρκός, πορνεῖαν δὲ λέγω καὶ πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν. « Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὁμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. » Ἀτόξ γε μὴν ἐφη περὶ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν· « Πάτερ ἅγιε, στήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς. Ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὐδ' ἐδὲωκάς μοι, καὶ ἐφύλαξα αὐτοὺς, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῆ. Νῦν δὲ πρὸς σὲ ἐρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν ἑαυτοῖς. » Συνίης οὖν, ὅπως ἀπὸ μόνης ὡσπερ ἡμῖν τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γε τουτοῖσι κατασημαίνεσθαι δοκεῖ;

B. Ὅρθότατα ἐφης.

A. Οἰησόμεθα γὰρ οὕτι πῶς κεκρύφθαι τε καὶ ἀποδημεῖν τοῦ κόσμου, καίτοι λέγοντα σαφῶς· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅπου ἐὰν συναχθῶσι δύο ἢ τρεῖς εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὁμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ἰδοὺς δ' ἂν καὶ αὐτὸν τὸν ἱερώτατον Παῦλον καταβράβυμουῖνα πολ-λάκις τοῦ καὶ ἀνθρώπων δεῖν ἀνακηρύττειν αὐτόν. « Παῦλος γὰρ, φησὶν, ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ αὐτὸ ἐπι τοῦτο· « Ἰγωνίζω δὲ ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον, φησὶ, τὸ εὐαγγελισθῆν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ μὴ καὶ ἐτέρωθί φησιν· « Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. » Τίς οὖν ἔστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ τὴν οὕτως ἀπόρρητον ἀπλανῆ τε καὶ θείαν ἀποκάλυψιν τῶν ἑαυτοῦ μυστηρίων ἐναστράπτων ἑαυτῷ; ἄρ' οὐχὶ γενόμενος πρὸς ὁ Λόγος, καὶ τὴν ἐκ γυναικὸς δι' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάσας γέννησιν;

B. Πάνυ μὲν οὖν. Διαμεμνήσομαι γὰρ τοῦ μακαρίου λέγοντος Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον· « Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· ἰδοὺ γὰρ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. »

⁶¹ Joan. x, 30. ⁶² Joan. xiv, 28. ⁶³ Colosa. iii, 3-5. ⁶⁴ Joan. xvii, 11-13. ⁶⁵ Matth. xviii, 20. ⁶⁶ Matth. xxviii, 20. ⁶⁷ Galat. i, 1. ⁶⁸ ibid. 11, 12. ⁶⁹ II Cor. v, 16. ⁷⁰ Luc. i, 30, 31.

Καινὸν δὲ οἰμαι τοῦτ' ἐπὶ Πατρὸς ὄνομα δεδῶσθαι τῷ Λόγῳ διὰ τῆς ἀγγέλου φωνῆς. Προανακράξαι γὰρ οὕτω καὶ χρησιμώδημα προφητικόν· «Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν (9), ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτό.»

A. Ὅτε τοίνυν ὁ συναϊδὸς τῷ Πατρὶ, καὶ πρὸ πέντε αἰῶνος Υἱὸς καὶ Μονογενὴς, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος, γεγέννηται δὲ διὰ γυναϊκὸς, καὶ ὤρισθη μὲν υἱὸς, κεχρημάτικε δὲ καὶ πρωτότοκος, καὶ γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· τότε καὶ ὁ φύσει πατὴρ, ὀρίζει τοῦνομα, τοῖς τῆς πατρότητος, ἐν οὕτως εἰπωμέν, ἐπόμενος νόμοις. Εὐφραίνουσιν καὶ ἡμᾶς, ἀριστα συνεὶς τῆς οἰκονομίας τὸν πρόπον.

B. Ὁ αὐτὸς οὖν ἄρα καὶ μονογενὴς ἐστὶ καὶ πρωτότοκος.

A. Μὴ γὰρ οἶον κατὰ σαυτὸν ἑτεροίως ἔχειν, ἢ οὕτως, ὧ τῶν. Ὁ γὰρ τοῖ Μονογενὴς ὡς Θεὸς, πρωτότοκος ἐν ἡμῖν, καθ' ἕκαστην οἰκονομικὴν, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ὡς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὦμεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτὸν υἱοὶ Θεοῦ φυσικῶς τε καὶ κατὰ χάριν. Φυσικῶς μὲν, ὡς ἐν αὐτῷ τε καὶ μόνῳ, μεθεκτῶς δὲ καὶ κατὰ χάριν ἡμεῖς δι' αὐτοῦ ἐν Πνεύματι. Ὡσπερ οὖν γέγονεν ἴδιον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν Χριστῷ τὸ Μονογενὴς, διὰ τὸ ἠνωσθαι τῷ Λόγῳ κατὰ σύμβασιν οἰκονομικὴν· οὕτως ἴδιον τοῦ Λόγου τὸ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τὸ, πρωτότοκος, διὰ τὸ ἠνωσθαι σαρκί. Ἐρηρσιζόμενον δ' οὖν ἔχον τὸ εἶναι Θεὸς, καὶ τροπῆς ἀμεινῶν ὑπάρχων ἀεὶ, τῆς ἰδίας οὐκ ἐξοίχεται δόξης. Τοιγάρτοι κεκλεύεσται μεθ' ἡμῶν καὶ αὐτῆ πῶν ἀνω πνευματικῶν ἢ ἀγία τε καὶ μακαρία πληθὺς, προσκυνεῖν αὐτῷ. Ἦν γὰρ δῆπου, καὶ μάλα εἰκὸς, ἀνήνασθαι τὴν προσκύνῃσιν, καὶ κατοκνήσῃ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὀρώντας σμικροπραπέας, καὶ τὸν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀξιώσαι δοξολογεῖν, ἀποφοιτῶντας ὡς ἀπωτάτω τοῦ πεπλανῆσθαι δοκεῖν. Ἀσπτον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἦν ἐπὶ τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον, ἐξεκάλυπτε δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς, καὶ δυσσεβεῖν οὐκ ἤφιεν τοὺς ἡγιασμένους. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεοπέσιος Παῦλος· «Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάν-

A nomen censeo a Patre datum esse Verbo per vocem angeli. Nam id prophético oraculo prænuntiatum erat : « Et vocabunt nomen Ipsius novum (quod Dominus nominabit ipsum) ».

A. Cum itaque cœternus Patri, et ante omnia sæcula existens Filius, atque Unigenitus, in novissimis sæculi temporibus factus est homo, natusque est e muliere, et declaratus est filius, vocatus autem est primogenitus, et factus in multis fratribus : tunc etiam natura pater præfinit ipsi nomen, paternitatis, ut ita dicam, leges sequens. Exhilaraveris enim nos, dispensationis rationem recte intelligens.

B. Idem itaque et unigenitus est, et primogenitus.

A. Certe aliter quam ita apud te statuere non debes. Unigenitus enim, ut Deus : primogenitus inter nos, ratione unitatis per incarnationem ; et in multis fratribus, ut homo dicitur, ut etiam nos simus in ipso, et per ipsum filii Dei naturaliter, et secundum gratiam. Naturaliter quidem, ut in ipso et solo ; per participationem vero, et secundum gratiam, per ipsum, in Spiritu. Quemadmodum igitur Unigenitum factum est proprium humanitatis in Christo, quia unitum est Verbo, per congressum illum incarnationis ; ita proprium Verbi est, in multis fratribus, et primogenitus, quia unitum est carni ; firmam vero ac stabilem divinitatem suam retinens nullamque unquam mutationem recipiens, nihil de sua gloria amittit. Idcirco jussus est sanctus ille ac beatus cœlestium spirituum cœtus una nobiscum ipsum adorare. Neque enim immerito adorare ipsum recusassent, colereque detrectassent, humanitatis humilitatem intuentes, eumque qui propter nos nostri similis factus erat honore ac laude dedignati essent ; nullaque ratione erroris eam ob rem argui potuissent. Nam et ipsis Christi mysterium adhuc incognitum erat ; revelavit autem eis Spiritus sanctus, non permittens impie agere sanctificatos. Idcirco divinus ille Paulus ita ait :

¹¹ Isa. LXII, 2. ¹² Rom. VIII, 29.

BON. VULCANII NOMINE.

(9) Cyrillus Glaphyris in *Genesisim*, ubi de Jacobo patriarcha interrogante eum cum quo luctabatur, quodnam ipsi esset nomen, ait : Οὐκ ἀπαγγέλλει τοῦνομα ὁ Θεός, ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ διὰ τούτου δεικνύς. Ὅνομα μὲν γὰρ, ὡς ἀνθρώπῳ τυχὸν ἰδικῶς, οὐδὲν ἂν εἴη Θεῷ. Πλὴν ἐξ ὧν εἶναι πέφυκε πολλαχῶς ὀνομάζεται. Φῶς γὰρ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ ἀλήθεια, Μονογενὴς, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ τοῦ γεννήσαντος, ἔλεος, καὶ σοφία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις. Hoc est : Non enuntiat nomen Deus, naturaliter se esse per hoc declarans. Nomen enim Deo, quemadmodum homini fortasse peculiariter, nullum est. Cæterum ex iis quæ esse consuevit, multifariam nominatur. Lumen enim, et vita, et potentia, et veritas, Unigenitus, et splendor, et character ejus qui genuit, misericordia, et sapientia, et justitia, et redemptio. Eleganter vero explicat

Isidorus Pelusiotes epist. 453 lib. primi, Dei nomen ante incarnationem fuisse ἀκατονόμαστον, et facit Jacobum cum Deo, Genesios xxxii, iactantem, et interrogantem quodnam ipsi esset nomen, hoc responsi accepisse : Οὐ τοῦ νόμου εἶναι, οὐδὲ τῶν πρὸ νόμου τοῦτο μαθεῖν, Non esse legis, neque eorum qui ante legem fuerunt, hoc nosse ; et Deum ita ad Jacobum dicentem facit : Ὅψὲ δὲ καιροῦ, ὅτε ἐλεύσεται τῶν χρόνων τὸ πλήρωμα, καὶ πληθυνθῶσι τῶν ἀνθρώπων τὰ πλημμελήματα, Ἰησοῦς ἐνανθρωπήσας κληθήσομαι, ὅπερ Σωτὴρ ἐρμηνεύεται· ἐπὶ σωτηρίᾳ γὰρ τῶν ἀμαρτανόντων τὴν οἰκονομίαν ἔδειξεν ποιήσομαι. Novissimo tempore, quando venerit plenitudo temporum, et multiplicata fuerint hominum peccata, Jesus incarnatus vocabor, quod sonat Servatorem, pro salute enim eorum qui peccarunt, dispensationem illam (sive administrationem) in carne subibo.

« Quando introduxerit Primogenitum in orbem terræ, dixit : Et adorent eum omnes angeli Dei ⁷². » Nam proprietate naturæ ab universo orbe terrarum differt, extraque ipsum existit, ut Deus; eum ingressus est, pars mundi declaratus, ut homo, sed non idcirco a divina gloria excidit. Adoratur enim ut unigenitus, tametsi vocetur primogenitus. Quod quidem est manifeste humanitatis conditioni quam maxime conveniens.

B. Ergo ut hominem adorabimus Emmanuelem.

A. Absit. Vanissimum enim hoc est, et fraudis atque erroris plenissimum. Nam hoc pacto nihil differemus ab iis qui creaturam potius quam Creatorem colunt, qui quidem commutarunt veritatem Dei in mendacium, sicut scriptum est ⁷³. Quorum B sententiam si nos sequamur, una etiam cum eis audiemus : « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et quadrupedum, et serpentium ⁷⁴. » **701** Non enim etiam nos ejuscemodi erimus, eadem quæ illi facientes æsentientes? et gloriam Dei in mendacium mutantes in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, tanquam nudo homini, atque uni ex nobis adorationem deferemus Emmanueli?

B. Omnino.

A. Nonne vero etiam cœlestis angelorum cœtus eadem qua illi insania laborare dicetur?

B. Ita profecto

A. Quin et gentium turba inevitabilem, ut arbitror, erroris accusationem incurret, et ineluctabili veteris culpæ labe infecta erit. Erravit enim etiam nunc, et quidem nihilo secius quam olim, et viam quæ ad veritatem ducit ignoravit. Quod quidem abunde testatur, ut apparet, Paulus, ita eas compellens ac dicens : « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cognovistis a Deo : quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis ⁷⁵? » Qualem enim Deum cognoverunt, si non est natura Deus Christus, in quem crediderunt? et si servierunt homini, in pristinos erroris laqueos inciderunt. Anne vere tibi dicere videor?

B. Prorsus.

A. Vide itaque, quomodo jam necessariis atque evidentibus argumentis, et tantum non nolentes eo compellamur, ut debeamus sapienter tanquam naturaliter Deum adorare Filium, etiam in nostra forma apparentem, cum coalescentia sive concursus in unitatem non inepte possit illam quæ de humanitatis suspicione incidere posset difficultatem tollere.

B. Quo pacto ais?

A. Natura enim Verbi, assumpta humanitate, non est nuda humanitas, sed potius vincens propria sua gloria id quod assumptum est, divinitatem suam

τες ἄγγελοι Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἰδιόδητι φυσικῆ τῆς οὐκουμένης ἀπάσης διενεγκῶν, ἔξω τε αὐτῆς ὑπάρχων ὡς Θεός, εἰσδέθηκεν εἰς αὐτήν, μέρος κόσμου παθητικῶς ὡς ἄνθρωπος, πλην οὐ διὰ τοῦτο τῆς θείας ἀπώλισθε δόξης. Προσκυνεῖται γὰρ ὡς μονογενῆς, καὶ εἰ καλοῖτο πρωτότοκος, ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ὅτι μάλιστα κρέπον.

B. Ἄρ' οὖν ὡς ἄνθρωπον προσκυνήσομεν τὸν Ἐμμανουήλ.

A. Μὴ γένοιτο. Ἀήρος ἦδη τοῦτι, καὶ ἀπάτη, καὶ πλάνησις. Διοίσομεν δὲ κατ' οὐδὲν τῶν τῆ κτίσει λαλατρουκῶτων παρὰ τὸν Κτίστην καὶ Ποιητὴν, οἵτινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἷς εἰ φρονήσοιμεν ἀδελφά, καὶ συνακουσόμεθα πάντως : « Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετων. » Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ ἰσουργοὶ καὶ σύμφορονες τοῖς μνημονουθεῖσιν ἐσόμμεθα, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐν τῷ ψεύδει μεταλλάττοντες, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φαρτοῦ ἀνθρώπου, εἰ ὡς ἀνθρώπων ψιλῶ καὶ ἐν τῶν καθ' ἡμᾶς προσείσομεν τὴν προσκύνησιν τῷ Ἐμμανουήλ;

B. Καὶ μάλα.

A. Τί δέ; οὐχὶ καὶ αὐτῆ τῶν ἀγγέλων ἡ ἄνωθεν πληθὺς, τοῖς εἰς τοῦτο μανίας ἤκουσι συντετάξεται;

B. Ἀνάγκη.

C A. Ἀνεξίτητον δὲ, οἶμαι ποῦ, τὴν ἐπὶ τῷ πεπλανῆσαι γραφῆν καὶ τῆ τῶν ἐθνῶν ἀγέλη περιθήσομεν, καὶ δυσασπόνπιτον ἔξει τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸ βλάβος. Πλανᾶται γὰρ, οἶμαι, καὶ νῦν, καὶ οὐδὲν ἔττον ἢ πάλαι, καὶ τὴν εἰς εὐθύ διαστειχουσαν ἠγγόνηκε τρίβον. Καὶ περιττὸς, ὡς εἰκεν, ὁ μακάριος Παῦλος, προσφωνῶν τε αὐτοῖς καὶ λέγων : Ἄλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει θεοῖς. Νῦν δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε ; Ἡσὼν γὰρ ἐτι Θεὸν ἐγνώκασιν, εἰ μὴ φύσει Θεός ὁ Χριστός, εἰς ὃν πεπιστεύκασι ; Καὶ εἰ λαλατρουκασιν ἀνθρώπων, τοῖς τῆς ἀρχαίας πλανήσεως ἐνέχονται βρόχοις. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως ἐξ ἀναγκαίων ἦδη συλλογισμῶν μονουοῦχι καὶ οὐχ ἐκόντες συνωθούμεθα πρὸς γε τὸ δεῖν ἐμφορῶνως ὡς Θεῷ κατὰ φύσιν προσκυνεῖν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πεφηνότι σχήματι, τῆς εἰς ἐνότητα συνδρομῆς οὐκ ἀνικάνως ἐχούσης εἰς τὸ ἀφανίσαι τυχόν τὸ καὶ ἔσθ' ὅτε λυποῦν εἰς ἀνθρωπότητος ὑπαψίαν.

B. Πῶς ἐφης;

A. Προσλαδοῦσα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἀνθρωπότης ἐστὶ ψιλῆ, νικῶσα δὲ μᾶλλον ἰδίᾳ δόξῃ τὸ προσληφθὲν, ἐν ἀκλονήτῳ σώζεται δια-

⁷² Hebr. 1, 6. ⁷³ Rom. 1, 25. ⁷⁴ ibid. 22, 25. ⁷⁵ Galat. 4, 8, 9.

μονῆ τῆς θεοπερετοῦς εὐκλείας. Ταυτὶ φρονούντες ὡς μαθηταί, προσεκύουν λέγοντες· « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ· » καίτοι βάδην ἰόντα βλέποντες, καὶ ἐν σαρκὶ καθ' ἡμᾶς· ἐπ' ἄκρου γὰρ δὴ διέθει κύματος παραδόξως, ὡς Θεός.

B. Καὶ τίς ἦν ὁ λέγων πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκα· « Ὑμεῖς προσκυνεῖτε δὲ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνούμεν δὲ οἴδαμεν; » εἶτα πῶς ἔσται προσκυνητὸς, ὁ τοῖς προσκυνουσί συντεταγμένος;

A. Καὶ μὴν, ὦ φιλόδητος, τὸ τίς δὴ τοῦτο πλειστάκις ἀναφωνεῖς; τὸ λεξείδιον, οὐκ οἶδ' ὅπως τοῖς ἀσυνέτοις ἐξευρημένον. Μεμέρισται γὰρ οὐδαμῶς ὁ Χριστός. Ὁ δὲ τῷ γυναικὶ προσλαλῶν, ὁ εἰς τε καὶ μόνος Κύριος ἦν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἐκ τε τῆς προσκυνούσης ἀνθρωπότητος καὶ ἐκ τῆς προσκυνουμένης θεότητος συγκαίμενος ἀπορρήτως, καθάπερ ἀμέλει φαίη τις ἀν καὶ ἐτέρως περὶ αὐτοῦ. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ Θεός, νοοῖ' ἀν ὑπάρχων αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος· ἥ δὲ γέγονε κατὰ μέθεξιν τὴν παρὰ Θεοῦ δοξαζόμενος ἄνθρωπος, ἰδεῖτο καὶ δόξης, λέγων· « Πάτερ, δοξασόν σου τὸν Υἱόν. » Ἄλλ', « εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὡσπερ οὖν ἐστὶ μία πίστις, ἡ εἰς Χριστόν, καὶ ἐν ἀληθῶς τὸ βάπτισμα, καίτοι βαπτιζομένων καὶ πεπιστευκότων ἡμῶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον τε καὶ λόγον μία προσκύνησι; Πατρός, καὶ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἐξωσθήσεται γὰρ οὐδαμῶς τοῦ προσκυνεῖσθαι δεῖν, πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων δὲ Μονογενῆς, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, κεχρημάτιξέ τε πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Ἐπει τίς ἀν γένοιτο λοιπὸν ὁ τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως λόγος, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν; Οὐδὲ γὰρ, οἶμαι, φαῖεν ἀν ὅσπερ ἀν ἔλαιντο φρονεῖν ὁρθῶς, ὡς εἰς μόνον πεπιστεύκαμεν τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, ἀπογυμνούσας αὐτὸν τῆς σαρκός· οὐδ' αὖ ἐκεῖνο παρῆσομεν εἰπεῖν· λελέξεται γάρ.

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Οὐ γὰρ ὡς εἰς ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς, οὔτε μὴν ὡς εἰς ἄνθρωπον ἡ πίστις, ἀλλ' εἰς Θεὸν πράττεται τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· συλληφεται δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὁ σαρξ; γράφων Παῦλος· « Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστοῦ, ὅτι Θεός ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τε καὶ ἀναργῶς ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐν προσώπῳ διέλαμψε τοῦ Χριστοῦ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμέν. » Χαρακτήρ δὲ ὁ θεῖος ὁ σωματικὸς, ἀλλ' ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ τῆ θεοπερεστέτῃ, τοῦτο δὲ ἦν ἀκραιφνὲς ἐν Χριστῷ· γνωρίζεσθαι τε καὶ διὰ τούτων ἠξίον, καὶ διὰ τῆς τῶν δρωμένων ὑπεροχῆς, εἰς ἐννοίας ἀναθρῶσκειν τὰς ἐπ' αὐτῷ τοὺς ἀκρωμένους ἤθελε, κατασμικρυνούσης αὐτὸν ἡμέμα τῆς δρωμένης σαρκός. « εἰ γὰρ οὐ ποῦ

A integram atque inconcussam retinet. Quod quidem sentientes discipuli, adorarunt dicentes : « Verò Filius Dei es, » cum illum inambulantem aquis cernerent, tametsi in carne versaretur ut nos : summus enim fluctus percurrerebat admirabiliter, ut Deus.

B. Atqui quisnam erat dicens ad mulierem Samaritanam : « Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus ? » Præterea quomodo erit adorandus, qui est in numero eorum qui adorant ?

A. Frequenter, o amice, banc vocem, *Quis*, mihi occinis, nescio quomodo ab imperitis inventam. Nulla 702 enim ratione divisus est Christus. Qui verò mulierem alloquitur, unus ac solus Dominus erat Jesus Christus, ex humanitate quæ adorat, et divinitate quæ adoratur ineffabili modo compositus. Quemadmodum fortasse quispiam aliter quoque de ipso dixerit. Quatenus enim est Deus, censeatur esse Dominus gloriæ : quatenus vero factus est homo secundum participationem a Deo glorificatus, gloria egebat, dicens : « Pater, glorifica Filium tuum 70. » Cæterum, « Unus est Dominus, una fides, unum baptisma, » sicut scriptum est 71. Quemadmodum igitur una est fides in Christum, atque unum revera baptisma, tametsi baptizati simus et credamus in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum : eadem plane ratione ac modo una est adoratio Patris et Filii incarnati, et Spiritus sancti. Neque enim ullo pacto a nobis pariter et sanctis angelis ab adoratione excludendus est Unigenitus, tametsi factus sit caro, et habitavit in nobis, vocatusque sit primogenitus in multis fratribus 72. Ad hæc quænam sit sklei in ipsum ratio, quomodo non sit operæ pretium inquirere ? Non enim dixerint, ut opinor, qui recte sentire velint, nos in solum Verbum quod ex Deo procedit credidisse, nudantes ipsum carne. Sed neque illud rursus dicere omitemus. Dicetur enim statim.

B. Quidnam dicis ?

A. Neque enim tanquam in unum ex nobis, neque ut in nudum hominem credimus, sed in Deum qui naturaliter ac vere est in persona Christi fides nostra vergit. Cui quidem sententiæ astipulatur sapiens ille Paulus ita scribens : « Non enim nosmet ipsos prædicabamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum ; nos autem servos vestros per Jesum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Jesu Christi 81. » Ecce quam aperte ac manifeste illuminatio scientiæ Dei ac Patris in persona Christi illuxit. Ideo etiam dixit : « Qui vidit me, vidit et Patrem. Ego et Pater unus sumus. » Character autem divinus non est corporeus, sed in virtute ac gloria quæ Deo maxime conveniat, hoc est in Christo ; et per hæc innotescere voluit, et per factorum excellentiam auditores ad sui notitiam evehi, cum alioqui carnis aspectus ipsum nonnihil obscuraret. « Si enim,

70 Joan. iv, 22. 71 Joan. xvii, 4. 72 Ephes. iv, 5. 80 Rom. viii, 29. 81 II Cor. iv, 5, 6.

Inquit, non facio opera Patris mei, **703** nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus meis credite ⁸². Porro censuerim Christum tum temporis hoc dixisse, quod non inutile id fore sciret. Cum enim existimarent non esse naturaliter Deum, qui pro nobis incarnatus erat: sed simpliciter nudum hominem, sicut nos; eamque ob causam nonnulli fidem ei derogarent, utiliter ac necessario metum illorum tarditatemque ad credendum præsecans, et naturæ divinitatis fidem tribuens, tanquam in persona Patris; et non nostræ humilitati ascribens, dixit: « Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui misit me ⁸³. » Nonne hoc perinde est ac si dicat: O vos qui verbis meis fidem adhibetis, non humile aut abjectum aliquid de me cogitate: quin potius hoc persuasum habete, quod qui mihi quem in carne conspiciatis credideritis, non in hominem simpliciter credentes eritis, sed in ipsum Patrem, per me Filium qui omnimodam æqualitatem similitudinemque habeo cum Patre: atque incarnatus quidem sum propter vos, humilemque amictum mihi ascivi, humanitatem nimirum, æqualitate tamen naturæ et operationis, atque identitate gloriæ perfectissime Patri similis sum ac par.

B. Ita videtur.

A. Atqui alio etiam modo intelligere possis ipsum fidem non repellentem: sed absque aliqua divisione atque differentia recipientem ipsam in propria persona, tametsi factus sit caro. Postquam enim cæcum illum a nativitate sanavit ⁸⁴, et dulce insolitumque lumen ei immisit, omnibus merito admirationi erat. Atque hic quidem vitio illo liberatus a Judæis iudicabatur, et medicum profitebatur: Christus vero eum accedens: « Tu credisne, inquit, in Filium Dei? » Qui cum exclamaret: « Quis est, Domine, ut credam in ipsum? » respondit dicens: « Et vidisti ipsum, et qui loquitur tecum, ille est. » Qui respondit: « Credo, Domine. Et adoravit eum ⁸⁵. » Quomodo igitur non sit omnibus manifestum, divinam ac supremam naturam oculis cerni a quoquam non posse? « Deum enim nemo vidit unquam, » ut scriptum est ⁸⁶. Si ergo distinguens suam humanitatem, ut hoc ipsum apparens ex Deo Patre Verbum, nudus ac solus credi voluit, et cæcum jam curatum hortatur, ne potius quamnam sit natura Dei secum cogitet: aed potius corporaliter ostendit, ita ut oculis ipsis conspiciere liceret (dixit enim: **704** Et vides ipsum, et qui loquitur tecum, ille esi): nonne carnem ostendisse censebimus?

B. Omnino.

A. Atqui quomodo deinceps ipse sit caro, nisi intelligatur secundum unionem, tanquam ipse existens proprium ipsius: quemadmodum fere etiam in nobis accidit? Noque enim quisquam ostendat separatim, neque imperfecte hominem nobis simi-

Α τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, φησὶ, μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἀν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Φάναι δὲ οἶμαι ταυτὶ τὸ τμητικῶς Χριστὸν, οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ἑνῶσιν εἰδόμενα τὰ χρῆμα. Ἐπειδὴ γὰρ ζῶντο Θεὸν μὲν οὐκ εἶναι κατὰ φύσιν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνηθρωπηκότα, φύλλον δὲ ἀπλῶς ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς, ἀπαράδεκτόν τε διὰ τοῦτο τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν ἐπιουυτότινες· ἀναγκαίως τὸ δείμα καὶ τὸν ἐπιτούτοις ὄκνον ὑποτεμνόμενος, τῆ τῆς θεότητος φύσει τὴν κέστιν ἀνατιθεὶς, ὡς ἐν προσώπῳ Πατρὸς, καὶ οὐχὶ τῆ καθ' ἡμᾶς σμικροπρεπείᾳ προσνέμων, ἔφασκεν· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. » Ἄρ' οὐκ ἴσον εἰπεῖν· Ὁ τῶν ἐμῶν κατήκοι λόγων, μὴ μικρὰ καὶ χαμαιῤῥιφῆ τὰ εἰς ἐμὲ δοξάζετε· Ἰστε δὲ ὅτι τὴν εἰς αὐτὸν ἐμὲ τὸν δρώμενον ἐν σαρκὶ προίεμοι πίστιν, οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἀπλῶς ἔσεσθε πεπιστευκότες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα, δι' ἐμοῦ τοῦ κατὰ πᾶν ὄντιον ἴσως τε καὶ ἀπαρἀλλάκτως ἔχοντος Υἱοῦ, σαρκωθέντος μὲν δι' ὑμᾶς, καὶ περιβλημα σμικροπρεπὲς οἰκειουμένου, τὴν ἀνθρωπότητα, τό γε μὴν ἴσως τε καὶ ἰσοργῶν, καὶ ἐν ταυτότῃ δόξης ἀδιαιώβητον παντελῶς ἔχοντος πρὸς αὐτόν.

B. Ἔοικεν.

A. Ἀναμάθοις δ' ἂν καὶ ἑτέρως αὐτὸν τὴν πίστιν οὐ διωθούμενον, ἀλλὰ, τομῆς τινος δίχα καὶ διαφορᾶς, εἰσδιεδεγμένον αὐτὴν ὡς ἐν ἰδίῳ προσώπῳ, καὶ εἰ γέγονε σάρξ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἐκ γεννητῆς ἐξέστα τυφλόν, καὶ τὸ γλυκὺ μὲν, ἀθῆες δ' οὖν, ἐπεφύτευσε φῶς αὐτῷ, παρὰ πάντων εἰκότως ἠθαυμάζετο. Ἄλλ' ὁ μὲν τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκρίνετο, καὶ ὠμολόγει τὸν ἱατρὸν Χριστὸν δὲ αὐτῷ περιτευχόν, « Σὺ πιστεύεις, ἔφασκεν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; » Τοῦ δὲ, τὴ, « Τί; ἔστι, Κύρια, » διακεκραγῆτος, « ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; » ἀντεφώνων λέγων· « Καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. » Ὁ δὲ ἔφη· « Πιστεύω, Κύριε. Καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. » Καίτοι πῶς οὐχ ἅπασι συμφανὲς, ὡς ἀοπτος παντελῶς ἡ θεία τε καὶ ἀνωτάτω φύσις; « Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπερ οὖν διιστάς ἑαυτοῦ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς αὐτὸ δὴ τοῦτο πεφηγῶς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γυμνὸς καὶ μόνος ἡξίου πιστεύεσθαι, τὸ μὴ μᾶλλον τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀναλογίζεσθαι δεῖν, ἥτις ποτὲ ἐστὶ, τὸν εὖ παθόντα διεκελεύετο, παρέδειξε δὲ σωματικῶς, ὡς καὶ αὐτοῖς ἡμᾶσι καταβεῖσθαι παρὸν (ἔφη γὰρ, ὅτι καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν)· ἢ οὐχὶ τὴν σάρκα παραβεῖξαι φήσομεν;

B. Καὶ πάνυ.

A. Εἶτα πῶς αὐτὸς ἂν εἴη λοιπὸν ἡ σάρξ, εἰ μὴ νοῖτο καθ' ἑνωσιν ὡς αὐτὸς ὑπάρχων τὸ ἴδιον αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν γένοιτ' ἂν; καταδείξειε γὰρ ἂν τις οὐ μεμερισμένως οὐδὲ ἀτελῶς τὸν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον, τὸν ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω

⁸² Joan. x, 37, 38. ⁸³ Joan. xii, 44. ⁸⁴ Joan. ix, 1-7. ⁸⁵ ibid. 35-38. ⁸⁶ Joan. i, 18.

καὶ σώματος, καὶ ἀπὸ μένης αὐτοῦ τῆς σαρκός. A lem, ex anima, inquam, et corpore constantem, et ex sola ipsius carne.

B. Σύμφημι· λέγεις γὰρ ὁρθῶς.

A. Γέγραφε δὲ πού καὶ ὁ σοφὸς ἡμῶν Ἰωάννης, ὅτι « Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἀ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύητε ὅτι Ἰησοῦς ἔστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἵνα πιστεύσαντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ. » Κατατεθήκοι δ' ἂν τις οὐ μείον καὶ τὸν θεσπέσιον Ἡέτρον Ἰουδαίους προσπεφωνηκότα σαφῶς καὶ ἀναφανδόν· « Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι, εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίαν ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σώσασται, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· « Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία. Οὐδὲ γὰρ ἄνομα ἕτερον ἔστιν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. » Τίς οὖν ἄρα ἔστιν, ὁ καὶ θάνατον ὑποδύς, καὶ ἐγγεγερμένος ἐν δόξῃ, καὶ ἐκ Ναζαρέτ, εἰ μὴ Ἰησοῦς Χριστός, τουτέστιν, ὁ πρὸ παντὸς μὲν αἰῶνος ἐκ Πατρὸς ἀποβρόχης γεγεννημένος, ἐν δὲ γε τῷ λοίσθῳ καὶ εἰς πέρας ἤκοντι τοῦ αἰῶνος καιρῷ, καὶ σωματικῶς ἐκ γυναικός; Ὁ πιστὸν οὖν ἄρα τὴν εἰς αὐτὸν προσίεμενος, γέρας ἀποίσταται τὸ ἐξάριτον· διακεκλήσεται γὰρ υἱὸς Θεοῦ· « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, φησί, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Ἰνα γὰρ γένηται πρωτεύων ἐν πᾶσιν αὐτοῖς, καθὰ γέγραπται, γεγέννηται μὲν διὰ γυναικός. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν ἀπαρχὴ τῆς ἀναμορφουμένης κτίσεως δι' ἁγιασμοῦ πρὸς Θεόν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτὸς γεννητὸς ἐδείχθη Πνεύματος, τὴν ἀνδρὸς τε καὶ γυναικός ὑπερβρώσκων σύνοδον, καὶ οὐκ ἀτιμία καὶ μῶμψ καταδικάζων τὴν φύσιν (τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ὁ πλάσας ἀπαρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ποίηκεν αὐτούς), ἀλλὰ τῷ μείζονι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένῳ προσνέμων ἤδη πως τὰ ἀνθρώπινα. Γεννητοῦς γὰρ Πνεύματος, οὐκ ἀνδρῶν, ἡμᾶς ἐτι χρηματίζειν ἤθελε. « Καὶ γούν, Πατέρα, φησί, μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ ὑμῖν ὁ οὐράνιος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἔστε. » Οὐκοῦν ἀμώμητον παντελῶς τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ τῆ τῶν πλημμελημάτων ἀμνηστία τετίμηται. Γράφει γὰρ ὧδε πάλιν ὁ ἔκκρητος Παῦλος· « Εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιούται ἀνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν. » Κατοκνήσω δὲ οὐδαμῶς, ὅπερ ἤδη φθάσας ἔφην, ἀνακεκλήσας εἰπαίν, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οὐ γυμνός καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ ἐκ Θεοῦ νοεῖται Λόγος, ἀλλ' ὅτε προσέλαβε τὸ ἀν-

B. Assentior. Recte enim dicitis.

A. Scribit vero etiam alibi sapiens ille Joannes : « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Filius Dei vivi, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius ». » Admiretur vero aliquis non minus divinum Petrum, ad Judæos aperte ita loquentem : « Principes populi, et seniores, si nos hodie judicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat vobis sanus ». » Et paulo post : « Et non est in alio aliquo salus. Neque enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri ». » Quisnam igitur est, qui et inmortem oblit et resurrexit in gloria, atque ex Nazareth, nisi Jesus Christus, hoc est, qui ante omnia sæcula ex Patre ineffabiliter genitus est. Ukimo vero et ad exitum vergente sæculorum tempore, corporaliter etiam ex Virgine natus est. Proinde qui in ipsum credit, eximium præmium auferet; vocabitur enim filius Dei. « Quotquot enim acceperunt eum, dedit eis potestatem, inquit, filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt ». » Nam ut stat primatum tenens in omnibus, sicut scriptum est, natus quidem est ex muliere. Cum vero sit primitiæ creaturæ reformatæ ad Deum per sanctificationem, ipse etiam ante alios natus ex Spiritu declaratus est, viri et mulieris congressum excedens; non quod naturam alicujus dedecoris aut labis notaret ac damnaret (honoranda enim res est conjugium, et qui hominem inivio creavit, masculinum et feminam fecit illos), sed quod jam humana majorem atque incomparabiliter excellentiorem ei tribueret. Natos enim nos ex spiritu, non ex viris nuncupare voluit. « Idcirco, Patrem, inquit, nolite vocare vobis super terram : unus est enim Pater vester, qui in cælis est ». Omnes autem vos fratres estis. Irreprehensibile itaque prorsus est in ipsum credere. Imo potius peccatorum oblivione fides in ipsum decoratur atque rependitur. Ita enim nobis eximius ille Paulus scribit : « Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christo Jesu credidimus ». Cæterum nequaquam gravabor ea quæ fusius a me dicta sunt in summam colligere : nimirum quod Christus non sibi nudum ac per se ex Patre procedens Verbum : sed assumpsit humanitatem et carne indutum est, atque ita se habentem atque apparentem, formam-

⁷⁷ Joan. xi, 30, 31. ⁷⁸ Act. iv, 8-10. ⁷⁹ Ibid. 11, 12. ⁸⁰ Joan. i, 12, 13. ⁸¹ Coloss. i, 18. ⁸² Galat. iv, 4. ⁸³ I Cor. xv, 20. ⁸⁴ Gen. i, 27. ⁸⁵ Matth. xxiii, 9. ⁸⁶ Ibid. 8. ⁸⁷ Galat. ii, 16.

que nostram gestantem, Pater sanctis apostolis ostendit, hujuscemodi voce coelitus edita : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite ⁹⁷. » Intelligis itaque, quomodo non dicat : In hoc est Filius meus, ne vicissim tanquam alter in altero esse censeretur, sed unus atque idem secundum unitatem incarnationis. Quod vero periculosum damnosumque imprimis sit huic sententiæ reluctari, Joannes facile persuaserit, ita dicens, quod idem sit testimonium Dei quod testatus est de Filio suo : « Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Deo, mendacem facit eum ; quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. » Testatus autem est quod Hic qui in carne et in forma servi conspicitur, est singulariter ac peculiariter verus meus Filius. Quid vero ? nonne et gratiam quæ per sacrum baptismum confertur, et vivificationem quæ in ipso est, et participationem Dei per sanctificationem in Spiritu, per Jesum Christum facta esse dicemus ?

B. Omnino. Memini enim Joannis dicentis : « Qui post me venit, fortior me est, cujus non sum dignus calcamenta portare : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ⁹⁸. »

A. Humanitatisne igitur nostræ opus esse censimus, in Spiritu sancto et igne baptizare posse ?

B. Quo pacto id fieri possit ?

706 A. Atqui virum jamjam venturum atque appariturum dicens, ipsum in igne et Spiritu sancto baptizare affirmat, neque alienum baptizatis Spiritum immittere servili ac ministerio modo, sed ut Deum secundum naturam eum summa potestate, Spiritum ex se sibi que proprium largiri, per quem etiam divinus character nobis insigniatur. Reformamur enim ad imaginem divinam in Christum Jesum, non corporalem reformationem subeuntes (nam id vehementer absurdum dictu fuerit), sed per participationem sancti Spiritus ipsum in nobis ipsis habentes : adeo ut lætantes illud exclamare possimus : « Exsultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me ¹. » Quotquot enim in Christum baptizati estis, Christum induistis ².

B. In hominem ergo baptizati sumus, idque verum esse dicemus ?

A. Bona verba, amice. Quid agis ? Transfers enim nostram spem in terram. Baptizati siquidem sumus, non in hominem simpliciter, sed in Deum incarnatum, et remittentem pœnam veteremque culpam iis qui in ipsum crediderunt. Unde et divinus ille Petrus Judæos alloquens dixit : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum

A θρώπινεν, ἐνεπλάκη σαρκί· οὕτως ἔχοντα καὶ ὁρώμενον, καὶ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς τυγχάνοντα, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις παρέδειξεν ὁ Πατήρ, φωνῆς ἔκωθεν ἐκπεποιημένης τοιαύτης· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἡ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. » Σύνες ὅν ὅπως οὐκ ἐν τούτῳ, φησὶν, ἐστὶν ὁ Υἱός μου, ἵνα μὴ ἀναμέρος ὡς ἕτερος ἐν ἑτέρῳ τυχόν, ἀλλ' εἰς νοῆται καὶ ὁ αὐτός καθ' ἑνωσιν οἰκονομικήν. Πληγμμελές δὲ ὅτι τὸ ἀντιτείνειν ἐστὶ, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα ἀφαλερωτάτων, ἀναπέσει γράφων Ἰωάννης ὡδί, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ὅτι μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἐπίστευσε εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεός περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Μεμαρτύρηκε δὲ, ὅτι Οὗτός, ὁ μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, μοναδικῶς τε καὶ ἰδικῶς ἐμὲς ἀληθῶς Υἱός. Τί δέ ; οὐχὶ καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος εὐκλεῖά χάριν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ζωοποίησιν, καὶ τὴν Θεοῦ μέθεξιν δι' ἀγιασμοῦ ἐν Πνεύματι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πεπράχθαι δώτομεν ;

B. Ἀναγκαίως· μεμνήσομαι γὰρ Ἰωάννου λέγοντος· « Ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὗ οὐκ εἶμι ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· ἐκείνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. »

A. Ἄρ' οὖν, ὦ ἑταῖρε, τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος ἔργον εἶναι φῶμεν, τὸ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ βαπτίζεσθαι δύνασθαι καὶ πυρὶ ;

C B. Καὶ πῶς ἂν εἴη ταῦτό γε ;

A. Καὶ μὴν ἄνδρα λέγων, τὸν ὅσον οὐδέπω παρεσόμενόν τε καὶ ὀφθησόμενον, αὐτὸν ἔφη βαπτίζειν ἐν πυρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, οὕτε ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις ἐκείνῳ Πνεύματι δουλοπρεπῶς καὶ ὑποβυτικῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτης, τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἴδιον αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν ἐνοσημαίνεται χαρακτήρ. Ἀναμορφούμεθα γὰρ ὡς εἰς εἰκόνα τὴν θείαν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὐ σωματικὸν ὑπαμένοντες τὸν ἀναπλασμοῦν (κομιδῇ γὰρ εὐθὺς ὀφείθει τοῦτ), διὰ δὲ τοῦ μεταλαχεῖν ἀγίου Πνεύματος, αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς πλουτοῦντες Χριστὸν, ὡς ἦδη χαίροντας ἐκείνο φωνεῖν· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, φησὶν.

B. Ἄρ' οὖν εἰς ἀνθρώπον βεβαπτίσμεθα, καὶ τοῦτο εἶναι φησομεν ἀληθές ;

A. Εὐφήμε, ἄνθρωπε. Τί ὀρθῶς, ὦ οὗτος ; Κατακομίζεις ἡμῶν εἰς γῆν τὴν ἐλπίδα. Βεβαπτίσμεθα γὰρ οὐκ εἰς ἀνθρώπον ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἐνηθροπικῶτα, καὶ ἀνιέντα ποινήν καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων τοῦ τῆν εἰς αὐτὸν πίστιν εἰσδεδεγμένου. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Πέτρος Ἰουδαίοις ἔφη προσλαλῶν· « Μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν

⁹⁷ Matth. xvii, 5. ⁹⁸ I Joan. v, 9, 10. ¹ Matth. iii, 11. ² Isa. lxi, 10. ³ Galat. iii, 27.

τῶν ἀμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ λήψασθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀπολύων γὰρ ἀμαρτίας τὸν αὐτὸν προσκείμενον, τῷ ἰδίῳ λοιπὸν καταχρίει Πνεύματι, ἔπειρ ἐνίησι μὲν αὐτὸς, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ ἐξ ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάξει φύσεως· κοινὸν δὲ ὡσπερ τὸ χρῆμα τιθεὶς τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ διὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐνέπνει σωματικῶς. Ἐνεφύσησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, εἰπὼν· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· » καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίησιν ἐξ ἑαυτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Παῦλος, ἀποστῆσας τὴν ἐν γε τοῦτου διαφορὰν, ποτὲ μὲν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσνέμων ὁράται, ποτὲ δὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ. Γράφει γὰρ ὧδε· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἔπειρ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ἐὶ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τὴν ἀμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. »

B. Ἄραρεν οὖν, ὅτι ἰδιὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐτε που μόνον, ἢ Λόγος ἐστὶ πεφηνῶς ἐκ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ νοῦτος καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γενόμενος.

A. Ἴδιον ὡς ἐκ Πατρὸς, ἐν ὁμοουσίᾳ γεννήματι τῷ ἐξ-αὐτοῦ φύντι Λόγῳ, καὶ εἰ λέγοιτο λαβεῖν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει τητῶμενος. Καὶ γοῦν αὐτὸς ὑπάρχων ἡ πάντων ζωὴ, διὰ τὴν ἐκ ζώντος Πατρὸς ἀρρήτων γέννησιν, ζωοποιεῖσθαι λέγεται μεθ' ἡμῶν. Πάρα δ' οὖν ὁμοῦς ἰδεῖν, χαριζόμενον μὲν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τῆς θεοπραποῦς ἐνεργείας τὴν δόξαν, οἰκειούμενον δὲ αὐτὰ σαρκὸς, καὶ οἰονεῖ πως καθ' ἔνωσιν οἰκονομικὴν, καὶ τῇ ἰδίᾳ περιτιθέντα φύσει.

B. Τίνα φησὶ τρόπον;

A. Ἡ οὐχὶ δὴ μάλιστα πρέπει ἐρεῖς τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, τὸ ἀνωθεν ἔχειν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τὸ ζωογονεῖν δύνασθαι τὰ, οἷς ἀν ἐνιέναι βούλοιο τὴν ζωὴν;

B. Φημί.

A. Τί δέ; τὸ δημιουργεῖν, εἰπέ μοι, θεϊκῶς, δόξῃς ἂν εἶναι τι τῶν ἀνθρωπίνων;

B. Οὐκ ἔγωγε.

A. Τί τοῖσιν ἡμᾶς ζωοποιεῖ μὲν ὡς Θεός, πλην οὐ μόνον τῷ μεταλαχεῖν ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἔδρασθην παραθεῖς καὶ τὴν ἀκαληφθεῖσαν σάρκα; Ἐφη γὰρ, ὅτι· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Κατακερτομούντων δὲ αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων ποτὲ, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμείνωσι ψῆφον ἀνάπτειν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐπιχειρηκτότων τῷ μακαρίῳ Μωσῆϊ, εἰρηκτότων δὲ ἀναφανδόν· « Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον· Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν· τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα πιστεῦσάμεν σοι; τί ἐργάζῃ, ὡς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατακομίσας τὸ σῶμα; » φησὶν·

A vestrorum, et accipietis donnm Spiritus sancti¹. » Dissolvens enim peccata ejus qui ipsi adheret, proprio suo Spiritu inungit, quem quidem immittit ipse, ut Verbum ex Deo Patre, et ex propria sua natura in nos transfundit. Communem vero quodammodo hanc rem faciens eum administratione in carne propter unitatem, etiam ut homo inspiravit corporaliter. Inspiravit enim apostolis, dicens: « Accipite Spiritum sanctum². » Neque ex mensura dat Spiritum, ut inquit Joannes, sed ipse eum immittit ex seipso, sicut et Pater. Idcirco et divinus Paulus tollens omnem hac in re differentiam, interdum ipsi Deo ac Patri hic tribuere cernitur, interdum autem, Filio. Ita enim scribit: « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si vero quis Spiritum Christi non habet, hic non est ipsius. Si autem Christus est in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita propter justificationem³. »

B. Spiritus itaque **707** proprius est Filii, non solum quatenus est Verbum ex Patre procedens, verum etiam quatenus est homo nostri similis factus

A. Proprius quidem ut ex Patre in consubstantiali Filio ex sese genito Verbo, tametsi dicatur eum accipere quando factus est homo, qui proprietatibus divinitatis in sua natura caret. Atque idcirco ipse cum sit omnium vita, quia ineffabili modo ex vivo Patre genitus est, una nobiscum vivificatus esse dicitur. Videre tamen est, ipsum carni suæ divinæ operationis gloriam tribuisse, et vicissim carnis proprietates per unitatem illam quæ ex incarnatione facta est ad propriam suam naturam ascivisse.

B. Quo pacto ais?

A. Nonne maxime convenire dices Verbo quod est secundum naturam ex Deo, superne et ex caelo venire, et vivificare posse ea quibus vitam immittere voluerit?

B. Omnino.

A. Quid vero? Creare divino more, dixerisne etiam ex humanis operibus esse?

B. Ego certe nequaquam.

A. Quid igitur, vivificat quidem nos ut Deus, D cæterum non sola participatione Spiritus sancti; sed comestibilem præbens etiam carnem quam assumpsit. Dixit enim ipse: « Amen, amen dico vobis, nisi comederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis⁴. » Cum vero Judæi eum conviciis laceaserent, et Mosi doctrinæ plurimum fidei deferrent, aperteque clamarent: « Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de caelo dedit eis manducare: tu quæ signum facis, ut credamus tibi? quid operaris, ut superne nobis et ex caelo afferens corpus⁵? » respondit Jesus: « Amen, amen dico vobis; non

¹ Act. II, 38. ² Joan. XI, 32. ³ Rom. VIII, 9, 10.

⁴ Joan. VI, 54. ⁵ ibid. 30, 31.

dedit vobis Moyses panem ex cœlo verum. Nam A panis Dei est qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo⁹. » Et paulo post tantum non digito, quod aiunt, commonstrans seipsum incarnatum: « Ego, inquit, sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita¹⁰. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Et sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem. Et qui manducat me, et ipse vivet propter 708 me¹¹. » Atqui quomodo non vere dicatur quod non descenderit ex cœlo caro, sed quod erat ex Virgine, sicut scriptum est¹²? Quod vero non sint separatæ, sed in unum coeant, et quodammodo inter se commisceantur naturarum proprietates, e quamplurimis locis constat. Nicodemo enim non intelligenti mysterium, sed imperite reclamanti: « Quomodo possunt fieri hæc? Si terrena, inquit, dixi vobis, et non creditis: quo pacto si dixerò vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui e cœlo descendit Filius Dei¹³. » Judæis vero æque atque ille imperitis, ipsumque irridentibus: si vivificans atque ex cœlo proprium corpus, « Hoc vos scandalizat, inquit, si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius¹⁴? » Annon natum ex muliere dicemus Einmanuelem?

Θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ναίῃς τὸν Ἐμμανουήλ;

B. Omnino.

A. Ubinam igitur prius erat? aut quo pacto ascendit, cum se ibi esse dicat, etiam nato ex sancta Virgine corpore sibi unito? Nonne autem carnem quæ ex terra constat, vivificare non posse, quatenus ad propriam suam naturam attinet, dicemus?

B. Ita.

A. Quomodo igitur est vivificatrix caro? aut quomodo censeatur ex cœlo esse, cum sit ex terra?

B. Ratione unitatis, ut arbitror, cum vivo et cœlitis demisso Verbo.

A. Recte admodum sentis, et convenienter sacris Scripturis. Neque enim aliter fuerit, et creator ratione divinitatis, et cum non absque carne intelligitur. Nam et divinus Paulus pro hac sententia facit, ita scribens: « Gratias agentes Deo ac Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, et remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive

« Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. » Καὶ πρὸς γε τουτοισὶ πάλιν, μονουχὶ καὶ δακτύλῳ καταδεικνύς ἐκπυτὸν ἐν σώματόν, « Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἐάν τις φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κἀκεῖνος ζήσει δι' ἐμέ. » Καίτοι πῶς οὐκ ἀτρέκῃς εἰπεῖν, ὡς οὐ καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ἡ σὰρξ, ἀλλ' ἦν ἐκ Παρθένου, κατὰ τὰς Γραφάς; Ἔστι δὲ ὅτι οὐ διστὰς ὁ Λόγος, ἀλλ' εἰς ἐν ἄμφω συλλέγων, καὶ ὡσπερ ἀλλήλοις ἀνακρινὰς τὰ τῶν φύσεων ἰδιώματα, διὰ μυρίων ὄσων ἡμῖν ὀρθῶν λόγων. Νικοδήμῳ μὲν γὰρ, οὐ συνιέντι τὰ μυστήριον, ἀνακροαγῶτι δὲ ἀμαθῶς· « Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; Εἰ τὰ ἐπίγεια, φησὶν, εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐάν εἰπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύετε; Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἰουδαίους δὲ πάλιν, τὴν Ἰσὴν ἐκείνῳ νοσοῦσιν ἀπαίδευτῶν, καὶ διαγελᾶν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐλομένους αὐτὸν, ἐπέειπερ ἔφη ζωοποιὸν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ἴδιον σῶμα, « Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει, φησὶν, ἐάν οὖν ἦν τὸ πρότερον; » Ἥ οὐχὶ τετάχθαι φησομεν ἐκ γυ-

C B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Ποῦ τοιγαροῦν τὸ πρότερον ἦν; ἢ πῶς ἀναβέβηκεν ἐθαπερ εἶναι φησὶν αὐτός, καίτοι τεχθέντος διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ σώματος; Οὐχὶ δὲ καὶ ἀπρακτεῖν ὁμολογῆσαιμεν ἂν τὴν ἀπὸ γῆς σὰρκα πρὸς τὸ δύνασθαι ζωοποιεῖν, ὅσον ἦκεν εἰς ἴδιαν φύσιν;

B. Ἀληθές.

A. Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, ζωοποιὸς ἡ σὰρξ; Ἥ πῶς ἂν νοῶτο καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ἀπὸ τῆς γῆς;

B. Καθ' ἑνωσιν, οἶμαι, τὴν πρὸς τὸν ζῶντὰ τε καὶ οὐρανόθεν Λόγον.

A. Περφρονηκῶς ἴσθι τὰ λίαν ὀρθᾶ, καὶ τοῖς ἱεροῖς συμβαίνοντα λόγοις. Ἐφη γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρως, καὶ δημιουργὸς θεϊκῶς, καὶ ὅτε μὴ δίχα νοῶτο σαρκός. Συλλήπτωρα δὲ τοῦ λόγου ποιήσομαι πάλιν ὡδὶ γεγραφότα τὸν θεσπέσιον Παῦλον· « Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐβρόύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφρασιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὀρατὰ

⁹ Joan. vi, 32, 33. ¹⁰ ibid. 31, 52. ¹¹ ibid. 57, 58. ¹² Luc. i, 31. ¹³ Joan. iii, 9, 12, 13. ¹⁴ Joan. vi, 62, 63.

καὶ τὰ ὁράτα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἄρχαι, εἴτε Ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστὶν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἠυδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα δι' αὐτοῦ κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἰδοὺ δὴ πάλιν ἀναφανδὸν δι' αὐτοῦ φησι καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισθαι τὰ πάντα· καὶ μὴν, ὅτι πρὸ πάντων ἐστὶ, καὶ ὅτι τὰ πάντα συνέστηκεν ἐν αὐτῷ· καὶ αὐτὸν εἶναι φησι πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, εἰρηνοποιήσαντα διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἴτα τίς ὁ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος, εἰ μὴ Χριστὸς Ἰησοῦς, τουτέστιν, ἐν σαρκὶ καὶ μετὰ σαρκὸς ὁ Λόγος; Τεθναίη γὰρ ἂν οὐτι που Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, οὐδ' ἂν νοοῖτο τῶν ὄλων δημιουργὸς καθ' ἡμᾶς ὢν ἄνθρωπος, εἰ μὴ δεδημιούργηκε μὲν ὡς Θεός, καὶ εἰ μὴ δίχα σαρκὸς νοοῖτο μετὰ τὴν ἔνωσιν. Πρωτότοκος δὲ καὶ ἐκ νεκρῶν, καθὼ πέφηνεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποδαλὼν τὸ εἶναι Θεός, διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. Οἰεῖ τι χρῆναι τούτοις ἐπιτιμᾶν;

B. Οὐδ' ὀπωσιούμ.

A. Ἰδοὺς δ' ἂν καὶ ἐτέρωθι διὰ τῶν αὐτῶν ἰόντας λόγων τοὺς πνευματοφόρους. Ἰωάννης μὲν γὰρ, « Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ὁ Λόγος ἦν, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Παῦλος δὲ αὖ· « Ἐἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἄλλ' εἴπερ ἦν τὸ μεσολαβοῦν μετὰ τὸ ἡνωσθαι σαρκὶ τὸν Λόγον, καὶ εἰς ἐτερότητα καταδιαιροῦν, τὴν ὡς οὖν δὴ ἀποδοξάσκει, κατὰ τὸ σοὶ δοκοῦν, πῶς ἂν ἐκείσθῃ τὰ πάντα διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἀλλὰ μὴν ἐκείσθῃ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα. Πρόδηλον οὖν ὅτι τὰ φύσει τε καὶ ἰδικῶς ἐνυπάρχοντα τῷ ἐκ Πατρὸς ὄντι Λόγῳ, τετήρηται πάλιν αὐτῷ καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ. Ἐπισημὰς οὖν ἄρα, τὸ διατεμένειν ἀποτολμᾶν. Εἰς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα δεδημιούργηκεν ὁ Πατήρ.

B. Ἀληθές.

A. Ἔστι τοιγαροῦν καὶ δημιουργὸς, θεικῶς, καὶ ζωοποιός, ὡς ζωὴ, ἐνανθρωπίνως δὲ αὖ καὶ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰδιώμασιν εἰς ἓν τι τὸ μεταξὺ ευχκαίμενος. Μεσίτης γὰρ ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, κατὰ τὰς Γραφὰς, φύσει μὲν ὑπάρχων Θεός, καὶ οὐ δίχα σαρκὸς, ἄνθρωπος δὲ ἀληθῶς, καὶ οὐ ψιλὸς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὢν ὅπερ ἦν, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἡ γὰρ οὐχὶ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου τετέχθαι πιστεύομεν

A Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare, et per eum reconciliari omnia in ipso, pacificantem per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt ¹⁴. » Ecce quam aperte dicat, per ipsum et in ipso creata esse omnia : quodque ante omnes sit, et quod omnia constant in ipso. Præterea dicit ipsum esse primogenitum ex mortuis, quodque pacificari per sanguinem suum quæcunque in cælis sunt, et quæcunque in terris. Atqui quis est primogenitus ex mortuis, nisi Christus Jesus, hoc est, Verbum in carne et cum carne? Neque enim mori queat Deus existens Verbum : neque creator totius universi dici possit homo nostri similis, nisi creaverit quidem, ut Deus, tametsi non absque carne intelligi potest, post unitatem. Primogenitus vero ex mortuis est, quatenus apparuit homo, tametsi propter incarnationem non desierit esse Deus. Videtur tibi aliquid in his reprehendendum?

B. Nequaquam.

A. Sed et alibi hoc ipsum asserentes videas eos qui divino Spiritu afflati fuerunt. Joannes enim : « In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ¹⁵. » Paulus vero : « Unus, inquit, Deus Pater, ex quo omnia ; unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ¹⁶. » Atqui si erat aliquid discriminis, postquam Verbum unitum est carni, quodque illum in diversitatem quamdam dividat, ita ut dualitatem quamdam filiorum constituat, sicut tibi videtur : quomodo omnia creata sunt per Jesum Christum? Atqui omnia per ipsum creata sunt. Manifestum igitur est quod quæ natura et peculiariter insunt Verbo quod ex Patre procedit, manent etiam in ipso cum factum est caro. Periculosum itaque est hæc partiri ac separare. Unus enim Dominus Jesus Christus, et per ipsum ^D omnia creavit Pater.

B. Ita est.

A. Est igitur et creator, divinitatis ratione ; et vivificans, utpote vita : humana autem vicissim ratione, ex proprietatibus quæ hominem excedunt in unum quid intermedium compositus. Mediator enim est Dei et hominum, secundum Scripturas ¹⁷, natura quidem existens Deus, et non absque carne : homo autem vere, non nude atque simpliciter, ut nos, sed existens id quod erat, etiamsi factus sit caro. Scriptum est enim, quod « Jesus Christus heri et hodie ; idem ipse et ¹⁸ in sæcula ¹⁸. »

¹⁴ Coloss. 1, 12-20. ¹⁵ Joau. 1, 1-5. ¹⁶ 1 Cor. viii, 6. ¹⁷ 1 Tim. ii, 5. ¹⁸ Hebr. xiii, 8.

Annun enim ex sancta Virgine natum credimus in A εν ισχάτοις του αιώνας καιροίς τον 'Εμμανουήλ; ultimis sæculi temporibus Emmanuelem?

B. Omnino. Neque enim sacris Scripturis repugnamus.

A. At vero, dic mihi, amice, illud « heri et hodie » nonne præsens et jam præteritum tempus significat?

B. Ita.

A. Quomodo igitur idem erit cum præterito, tametsi nondum secundum carnem natus sit?

B. Quia erat Verbum etiam in principio, et tanquam ex æterno atque immutabili Deo ac Patre procedens, æternitatem quoque atque immutabilitatem in se habet.

A. Laudo tuam sententiam; rectissima enim est. Cæterum hoc etiam mihi dicas.

B. Quidnam?

A. Nonne recens admodum est nomen Jesus Christus, atque ipso incarnationis tempore Verbum auditum?

B. Hoc certe quamplurimis argumentis nobis ostensum est.

A. Intelligis itaque quod Christum Jesum, et non simpliciter Verbum heri et hodie eundem esse dicat, et in sæcula. Quo pacto autem sit immutabilis, et in eodem semper statu permaneat hominis natura, cum alioqui motum sustineat, et quidem præ aliis eum qui sit a non esse ad esse ac vivere?

B. Aberravit itaque a vero sacra Scriptura, et C qui hodie non est, prius existisse dicit?

A. Equidem id nequaquam dixerim. Longe enim abest. Heri et hodie idem, et in sæcula Christus Jesus. Verbi autem antiquitatem et immutabilitatem nequaquam negaverim, tametsi factum sit caro: at potius censuerim ratione unitatis cum propria sua carnis, eum qui heri erat, anteaque existebat, rursus declarari atque ostendi eundem. Idcirco oderant illum et lapidibus obruere volebant dementes Judæi, si nem ipsi non adhibentes. Hoc enim illos attonitis tenebat, quod cum appareret homo nostri similis, antiquitatem sibi maiorem quam quæ in hominem cadit arrogaret, dicens ut Deus: « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ¹⁹. » Ad quod illi responderunt: « Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti ²⁰? » Quin et Joannes ita ait: « Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat ²¹. » Atqui quomodo quem hominem esse norat et vocabat Emmanuelem, ante se et priorem factum esse dicit, cum post ipsum natus fuerit?

B. Ante ipsum factum esse aicit ratione gloriæ, ut ego quidem 711 intelligo.

A. Porro falsum absurdumque esse ita sentire paucis intelliges. Nam si illud, ante, interpretemur

B. Ναί. Ταίς γάρ ται θείαις ούκ άντερούμεν Γραφαίς.

A. Τό δέ δη χθές, είπέ μοι, και τήμερον, καιρόν ήμίν, ώ φιλότης, ούχι τον ένεστήκοτα και τον ήδτ. παρφηχότα κατασημήνειαυ άν;

B. Φημί.

A. Πώς ούν ό αύτός είη άν είς γε τον παρφηχότα, καιτοι γένεσιν ούπω την κατά σάρκα λαβών;

B. Ότι ή ό Λόγος και έν άρχή, και ώς έξ άδιέου και άτρέπτου πεφηνώς του Θεού και Πατρός, έχει και αύτός ώς έν ίδίε φύσει τό άδιόν τε και άτρεπτον.

B A. Έπαινώ την δόξαν· έχει γάρ ώδε, και λίαν όρθώς· φιλοπευστούντι δ' ούν ήμωσ φράσαις άν, ώ αγαθέ.

B. Τό τί,

A. Ή ούχι νεώτατον κομωδή, και τοίς τής ένανθρωπήσεωσ χρόνοις συνδεδραμηκόσ όνομα τή Λόγω, τό, Ήησοūs Χριστόσ;

B. Καί μήν τουτο ήμίν διά πλείστων δωων είδείχθη.

A. Σύνεσ ούν, ότι Χριστόν Ήησοόν και ού μονοειδώς τον Λόγον χθές τε και σήμερα τον αυτόν είναί φησι, και είς τούσ αιώνας. Πώς δ' άν έχει τό άτρεπτόν τε και την έν ταυτότητι διαμονήν ή ανθρώπου φύσις, καιτοι κίνησιν ύπομένουσα, και πρό γε τών άλλλων, την έξ ούκ όντων είς τό είναί και ζήν;

B. Διημάρτηκεν ούν άρα τάληθοūs ήμίν τό Γράμμα τό ιερόν, και την χθές ούκ όντα προείναί φησιν;

A. Φαίην άν ούχι τουτο έγώ. Πολλού γε και δεί. Χθές και σήμερα ό αύτός και είς τούσ αιώνας, Χριστόσ Ήησοūs. Τό δέ του Λόγου προσούτατον και άκλήνέσ, ήκιστα μόν άνήσομαι, και εί γέγονε σάρξ· οίήσομαι δέ καθ' ένωσιν μετά τής ίδίασ σαρκός, ώς χθές όντα και προύπάρχοντα, καταδηλοούσθαι πάλιν αυτόν. Καί γούν έμυσάττετο μόν ό παράφρων Ίουδαίος και καταλιθοούν επεχειρεί, την πίστιν ού προσείμενος. Κατατεθήπει γάρ, ότι καιτοι καθ' ήμās όρώμενος άνθρωπος, τής ύπέρ άνθρωπον άρχιούτητος έαυτψ τό προσούτερον επεμαρτύρει, λέγων ώς Θεός· « Αμήν, άμήν, λέγω ήμίν, πριν Αβραάμ γενέσθαι, έγώ είμι. » Ότε και πρός τουτο έφασκον εκείνοι· « Πεντήκοντα έτη ούπω έχεις, και Αβραάμ έώρακας; » Έφη δέ και Ίωάννης· « Ό όπίσω μου έρχόμενος, έμπροσθέν μου γέγονεν, ότι πρώτός μου ήν. » Καιτοι πώς άνδρα τε είδώς και όνομάζων τον Έμμανουήλ, έμπροσθέν τε αυτου και πρώτον γενέσθαι φησι τον άψιγενή τε και μετ' αυτόν;

B. Έμπροσθεν αυτόν και πρώτον γενέσθαι φησι, κατά γε την δόξαν, ώσπερ ούν έπισεί μοι νοείν.

A. Καί μήν ότι κίβδηλόν τε και άμαθέσ τό τήδε νοείν, ούκ εκ μακρών είση λόγων. Παραδείξάμενοι γάρ

¹⁹ Joan. viii, 58, ²⁰ ibid. 57. ²¹ Joan. i, 27.

τὸ ἐμπροσθεν εἰς τὸ ἀμεινον ἐν δόξῃ, κατὰ τὸν Ἰσον Α de præstantia gloriæ : eadem quoque ratione etiam
του λόγον καὶ τὸ ὅπισω φήσομεν, τὸ ὡς ἐν εὐκλείῃ illud, post, dicemus significare inferiorem gloria.
δεύτερον εὐ μάλα καταδηλοῦν.

Β. Περίστη δὴ οὖν, ὡς εἶπαι, τῆς Ἰωάννου δόξης
ἤττασθαι Χριστὸν, καὶ ὅπισω δραμεῖν ἀσυνέτως
ὀπποσῖν ἔφη γάρ, ὅτι Ὅπισω μου ἐρχεται ἀνὴρ.

Α. Φεῦ τῆς ἀτοπίας! Οἰησάμεθα γὰρ οὐχ ὧδε
ἔχειν, ἐννενοηκότες ὀρθῶς τὸ ἐν Ψαλμοῖς γεγραμ-
μένον, ὅτι « Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ ;
καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Θεῷ ἐν υἱοῖς Θεοῦ ; » Ἀνα-
θεῖον οὖν ἄρα καὶ μετὰ σαρκὸς αὐτῷ τὸ πρεσβύ-
τατον, ὡς Θεῷ κατὰ φύσιν ἐνωθέντι σαρκί, καὶ τὰ
τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθὰ κοινοποιεῖν εἰωθότι τῷ ἰδίῳ
σώματι.

Β. Ἄριστα ἔφη.

Α. Τοῦτο δ' ἂν μάθοις, ὧδέ τε ἔχον καὶ εἰρημένον Β
ὀρθῶς, καὶ ἐξ ἐτέρων, ὧ τῶν, εἰπερ εἰλοιο, μαρτυριῶν.
Ἐφη μὲν γάρ που Θεὸς περὶ τοῦ ἐκ σπέρματος
Δαβὶδ, τὸ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων
προφητῶν « Καὶ σύ, Βηθλεεμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ,
ὀλιγοστές εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ
μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ,
καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπαρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. »
Περὶ δὲ γε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὁ ἱερώτατος Παῦλος
« Ὅτι πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσθησαν ἐν τῇ
νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ πάντες βρῶμα τὸ
πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευμα-
τικὸν ἔπιον πόμα. Ἐπίον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκο-
λουθούσης πέτρας. Ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός. »
Ἄθρει δὴ οὖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καθ' ἐννοσιν οἰκονο-
μικὴν τὸ ἰδικῶς τοῦ Λόγου πρεσβύτατον. Ἡ οὐκ
ἐναργῆς ὁ λόγος; Τὸν γάρ τοι Βηθλεεμίτην ὡς
ἄνθρωπον καὶ ἐκ γυναικὸς, ἀπαρχῆς αἰῶνος τὰς ἐξ-
όδους ἔχειν εὐ μάλα φησὶν. Ἐν ἀρχῇ γάρ ἦν, καὶ πρὸ
παντὸς αἰῶνος, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, καὶ αὐτὸς ἦν
ἡ πέτρα, δεδιψηκότα τὸν Ἰσραὴλ τοῖς παρ' ἐλπίδα
καὶ ἀδοκῆτοις ἐκμεθύσκων νάμασι, καίτοι γεννηθεὶς
κατὰ γε τὴν σάρκα καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐν ἐσχάτοις
καιροῖς, καὶ καχρισμένος εἰς τὴν εἰς κόσμον ἀποστο-
λὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατωνόμεσται γάρ
οὐχ ἔτέρου τοῦ χάριν, ἀλλ' ἡ διὰ τοῦτο Χριστός·
Χριστός δὲ ἦν ἡ πέτρα, κατὰ τὸν Παῦλον. Ἡ ἐν-
δοιαστὸν τὸ χρῆμα εἰρεῖς ;

Β. Οὐδαμῶς.

Α. Ἐπαγωνιεῖται δὲ καὶ συναβλήσει τῷ λόγῳ καὶ D
ὁ σοφὸς Ἰωάννης, μονονουχὶ καὶ συναγεῖρων τὰς
φύσεις, καὶ εἰς μισγάγκειαν ἄγων τῶν ἐκατέρω πρε-
πόντων ἰδιωμάτων τὴν δυνάμιν. Θεὰ γὰρ ὁ φησὶν·
« Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὁ ἀρχικάμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς
ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν
ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ
ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, ἀπαγ-
γέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς
τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. » Ἰδοὺ τὸν ὄντα
ἀπαρχῆς, ὡφθαί γέ φησιν ἐναργῶς, ὑπομεῖναι τε
καὶ ἀφῆν. Ἄνεκπράγει γὰρ ὁ Θωμᾶς· « Ὁ Κύριός
μου, καὶ ὁ Θεός μου, » ἀναμετρήσας δακτύλῳ πλευ-

B. Statuendum itaque erit, meo iudicio, Christum
Joanne inferiorem gloria esse. Dixit enim : Post me
veniet vir.

A. Absit tanta absurditas ! Facile enim iudicabi-
mus rem ita se non habere, si illud in Psalms scri-
ptum recte intelligamus : « Quoniam quis in nubi-
bus æquabitur Domino ? et quis similis erit Deo in
filiis Dei ? » Tribuenda itaque est ipsi, etiam cum
carne, antiquitatis prærogativa, nimirum ut Deo na-
turaliter unito carni, quique propriæ suæ naturæ
bona corpori etiam suo communicare consuevit.

B. Optime dicis.

A. Hoc vero ita se habere, recteque dici etiam ex
aliis testimoniis discere poteris. Ita enim Deus alibi
per quemdam prophetarum de Christo ex semine
David secundum carnem loquitur : « Et tu, Beth-
lehem, domus Ephratha, minima es in millibus Juda ;
ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel :
et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis ». De
filiis autem Israel divinissimus Paulus ita ait :
« Quia omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in
mari, et omnes eandem escam spiritualem mandu-
caverunt, et omnes eundem potum spiritualem bi-
berunt. Bibebant enim de spiritali consequente
eos petra. Petra autem erat Christus ». Anmad-
verte itaque in Christo Jesu ratione unitatis per in-
carnationem factæ peculiarem Verbi antiquitatem.
Nonne tibi satis aperte hæc dicta videntur ? Nam
Bethlehemitam, ut hominem et ex muliere natum, ab
initio sæculi egressus habere dicit. In principi-
o enim erat, et ante omnia sæcula incarnatum Ver-
bum, et ipsum erat petra, Israelem siti affectum
repentina atque inopinata aquarum scaturigine sa-
tians, tametsi natum sit secundum carnem et huma-
nitatem in novissimis temporibus : unctusque in
apostolatam in mundum a Deo ac Patre. Nam id-
circo, neque aliam ob causam vocatus est Christus,
sive unctus. Christus autem erat petra, juxta Pau-
lum. Anne dubitandum hac in re quidquam esse
censens ?

B. Nequaquam.

A. Confirmat vero hanc sententiam, et tuetur
Joannes, 712 tantum non congregans in unum na-
turas, et proprietatum quæ utrique conveniunt vim
ac virtutem in unam confluentem ducens. Vide enim
quid dicat : « Quod erat ab initio ; quod audivi-
mus, quod vidimus oculis nostris ; quod perspexi-
mus, et manibus nostræ contrectaverunt de Verbo
vitæ. Et vita manifestata est, et vidimus, et testa-
mur, annuntiamus vobis vitam æternam quæ erat
apud Patrem, et apparuit nobis ». Vides eum qui
fuit ab initio, manifeste visum fuisse, et tangi susti-
nuisse. Exclamavit enim Thomas : « Dominus meus,
et Deus meus », cum pertentasset digito latius

²² Psal. LXXXVIII, 7. ²³ Mich. v, 2. ²⁴ I Cor. x, 2-4. ²⁵ I Joan. 1, 1, 2. ²⁶ Joan. xx, 28.

Pater unum sumus⁶¹. » Cum vero dicit : « Pater major me est⁶² : » cum non sit minor Patre ratione identitatis essentialis, et omnimodæ similitudinis, minorem se esse dicit ratione humanitatis. Prædicatur vero etiam in sacris Litteris, interdum quidem ut Integre existens homo, non expressa ipsius divinitate, ratione incarnationis : interdum vero ut Deus, non expressa humanitate : neutra tamen ratione ipsi injuria fit, propter utriusque appellationis in unum concursum.

B. Quomodo ais? neque enim satis assequor quid velis.

A. Hebræus ex Hebræis et tribu Benjamin, vocatus apostolus, scribit iis qui per fidem justificati sunt, et mortificaverunt membra carnis, fornicationem videlicet, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam : « Mortificati enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo⁶³. » Ipse etiam de discipulis suis alibi inquit : « Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, 699 ut sint unum, sicut et nos. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodivi, et nemo ex iis perit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis⁶⁴. » Intelligis itaque, quo pacto in his ex sola quodammodo humanitate nobis significari videatur?

B. Recte ais.

A. Censebimus enim nondum absconditum esse, neque e mundo excessisse, cum aperte dicat : « Amen, amen dico vobis, quod ubi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum⁶⁵. » Et rursus : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi⁶⁶. » Quin et sacratissimum Paulum sæpenu-mero videas negantem debere ipsum prædicari hominem : « Paulus enim, inquit, apostolus, non ab hominibus, neque per homines, sed per Jesum Christum⁶⁷. » Et paulo post : « Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici : sed per revelationem Jesu Christi⁶⁸. » Quin et alio in loco ait : « Si vero etiam cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus⁶⁹. » Quisnam igitur est Jesus Christus, qui adeo infabibilem certamine et divinam mysteriorum suorum revelationem ipsi inmittit? nonne Verbum caro factum, quodque propter nos ex Virgine nasci non est dedignatum?

B. Omnino. Memini enim beati Gabrielis ita ad sanctam Virginem dicentis : « Ne timeas, Maria; ecce enim concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum⁷⁰. » Novum autem hoc

Οὐ μείων γὰρ ὢν τοῦ Πατρὸς κατὰ γε τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτῶν, καὶ κατὰ πᾶν ὅτι οὖν τὸ ἰσοστατοῦν, ἐν ἐλάττοσιν εἶναι φησὶ διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Κηρύττεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, ποτὲ μὲν ὡς ὁλος ὢν ἄνθρωπος, σεσωπημένης αὐτοῦ τῆς θεότητος οἰκονομικῶς· ποτὲ δὲ αὐτὸ πάλιν καὶ Θεός, σεσηγημένης αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος· ἀδικεῖται δὲ κατ' οὐδένα τρόπον διὰ καὶ ἀμφοῖν εἰς ἐνότητα σύμβασιν.

B. Πῶς λέγεις; συνήριμα γὰρ οὐ σφόδρα-

A. Ὁ Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων καὶ φυλῆς Βενιαμίν, ὁ κλητὸς ἀπόστολος, ἐπιστέλλει τοῖς διὰ πίστεως δεδικαιωμένοις, καὶ κατανεκρώσασιν τὰ μέλη τῆς σαρκός, πορνείαν δὲ λέγω καὶ πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν. « Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. » Αὐτὸς γε μὴν ἐφη περὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν· « Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς. Ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὐδ' ἐδεδωκάς μοι, καὶ ἐφύλαξα αὐτοὺς, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῇ. Νῦν δὲ πρὸς σὲ ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς. » Συνίης οὖν, ὅπως ἀπὸ μόνης ὡσπερ ἡμῖν τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γε τουτοῖσι κατασημαίνεσθαι δοκεῖ;

B. Ὁρθότατα ἐφης.

A. Οἰησόμεθα γὰρ ὅτι σου κεκρύφθαι τε καὶ ἀποδημεῖν τοῦ κόσμου, καίτοι λέγοντα σαφῶς· « Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅπου ἐὰν συναχθῶσι δύο ἢ τρεῖς εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ἰδοὺ δ' ἂν καὶ αὐτὸν τὸν ἱερώτατον Παῦλον καταρρέβυμοῦντα πολ- λάκις τοῦ καὶ ἀνθρώπου δεῖν ἀνακηρύττειν αὐτόν. « Παῦλος γὰρ, φησὶν, ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ αὐτὸ ἐπὶ τούτοις· « Γνωρίζω δὲ ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον, φησὶ, τὸ εὐαγγελισθῆν ἐπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπου. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι φησὶν· « Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. » Τίς οὖν ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὁ τὴν οὕτως ἀπόρρητον ἀπλανῆ τε καὶ θείαν ἀποκάλυψιν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἐναστράπτων αὐτῷ; ἄρ' οὐχὶ γενόμενος σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ τῆν ἐκ γυναικὸς δι' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάσας γέννησιν;

B. Πάνυ μὲν οὖν. Διαμεμνήσομαι γὰρ τοῦ μακαρίου λέγοντος Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἁγίαν Παρθένον· « Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· ἰδοὺ γὰρ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. »

⁶¹ Joan. x, 30. ⁶² Joan. xiv, 28. ⁶³ Colosa. iii, 3-5. ⁶⁴ Joan. xvii, 11-13. ⁶⁵ Matth. xviii, 20. ⁶⁶ Matth. xxviii, 20. ⁶⁷ Galat. i, 1. ⁶⁸ ibid. 11, 12. ⁶⁹ II Cor. v, 16. ⁷⁰ Luc. i, 30, 31.

Καινὸν δὲ οἶμαι τοῦτ' ἐπαρὰ τοῦ Πατρὸς ὄνομα δέδοσθαι τῷ Λόγῳ διὰ τῆς ἀγγελίου φωνῆς. Προανακράγει γὰρ οὕτω καὶ χρησιμώδημα προφητικόν· « Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινὸν (9), ὃ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτό. »

A. Ὅτε τοίνυν ὁ συναίδιος τῷ Πατρὶ, καὶ πρὸ πεντῶς αἰῶνος Υἱὸς καὶ Μονογενῆς, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος, γεγέννηται δὲ διὰ γυναικὸς, καὶ ὠρίσθη μὲν υἱὸς, κεχηρημάτικε δὲ καὶ πρωτότοκος, καὶ γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· τότε καὶ ὁ φύσει πατήρ, ὀρίζει τοῦνομα, τοῖς τῆς πατρότητος, ἐν οὕτως εἰπωμεν, ἐπόμενος νόμοις. Εὐφραίνοντες καὶ ἡμεῖς, ἀριστα συνείδης τῆς οἰκονομίας τὸν πρότον.

B. Ὁ αὐτὸς οὖν ἄρα καὶ μονογενῆς ἐστὶ καὶ πρωτότοκος.

A. Μὴ γὰρ οἶον κατὰ σαυτὸν ἑτεροίως ἔχειν, ἢ οὕτως, ὡς τῶν. Ὁ γὰρ τοῖ Μονογενῆς ὡς Θεὸς, πρωτότοκος ἐν ἡμῖν, καθ' ἑνωσιν οἰκονομικῆν, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ὡς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὤμεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτὸν υἱοὶ Θεοῦ φυσικῶς τε καὶ κατὰ χάριν. Φυσικῶς μὲν, ὡς ἐν αὐτῷ τε καὶ μόνῳ, μεθεκτῶς δὲ καὶ κατὰ χάριν ἡμεῖς δι' αὐτοῦ ἐν Πνεύματι. Ὡσπερ οὖν γέγονεν ἴδιον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν Χριστῷ τὸ Μονογενῆς, διὰ τὸ ἠνώσθαι τῷ Λόγῳ κατὰ σύμβασιν οἰκονομικῆν· οὕτως ἴδιον τοῦ Λόγου τὸ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τὸ, πρωτότοκος, διὰ τὸ ἠνώσθαι σαρκί. Ἐρηρσισμένον δ' οὖν ἔχων τὸ εἶναι Θεὸς, καὶ τροπῆς ἀμείνων ὑπάρχων ἀεὶ, τῆς ἰδίας οὐκ ἐξοίχεται δόξης. Τοιγάρτοι κεχέλευσαι μεθ' ἡμῶν καὶ αὐτῆ πῶν ἄνω πνευμάτων ἢ ἀγία τε καὶ μακαρία πληθὺς, προσκυνεῖν αὐτῷ. Ἦν γὰρ δῆπου, καὶ μάλα εἰκὸς, ἀνήσασθαι τὴν προσκύνησιν, καὶ κατοκνήσαι τιμῶν τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὀρώντας σμικροπρεπῆς, καὶ τὸν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀξιώσαι δοξολογεῖν, ἀποφοιτῶντας ὡς ἀπωτάτω τοῦ πεπλανῆσθαι δοκεῖν. Ἀσπτον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἦν ἐπὶ τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον, ἐξεκάλυπτε δὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῖς, καὶ δυσσεβεῖν οὐκ ἤπειε τοὺς ἠγιασμένους. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσατωσαν αὐτῷ πάν-

A nomen censeo a Patre datum esse Verbo per vocem angeli. Nam id prophético oraculo prænuntiatum erat : « Et vocabunt nomen ipsius novum (quod Dominus nominabit ipsius) ». »

A. Cum itaque cœternus Patri, et ante omnia sæcula existens Filius, atque Unigenitus, in novissimis sæculi temporibus factus est homo, natusque est e muliere, et declaratus est filius, vocatus autem est primogenitus, et factus in multis fratribus : tunc etiam natura pater prællnit ipsi nomen, paternitatis, ut ita dicam, leges sequens. Exhilaraveris enim nos, dispensationis rationem recte intelligens.

B. Idem itaque et unigenitus est, et primogenitus.

A. Certe aliter quam ita apud te statuere non debes. Unigenitus enim, ut Deus : primogenitus inter nos, ratione unitatis per incarnationem ; et in multis fratribus, ut homo dicitur, ut etiam nos simus in ipso, et per ipsum filii Dei naturaliter, et secundum gratiam. Naturaliter quidem, ut in ipso et solo ; per participationem vero, et secundum gratiam, per ipsum, in Spiritu. Quemadmodum igitur Unigenitum factum est proprium humanitatis in Christo, quia unitum est Verbo, per congressum illum incarnationis ; ita proprium Verbi est, in multis fratribus, et primogenitus, quia unitum est carni ; firmam vero ac stabilem divinitatem suam retinens nullamque unquam mutationem recipiens, nihil de sua gloria amittit. Idcirco jussus est sanctus ille ac beatus cœlestium spirituum cœtus una nobiscum ipsum adorare. Neque enim immerito adorare ipsum recusassent, colereque detrectassent, humanitatis humilitatem intuentes, eumque qui propter nos nostri similis factus erat honore ac laude dedignati essent ; nullaque ratione erroris eam ob rem argui potuissent. Nam et ipsis Christi mysterium adhuc incognitum erat ; revelavit autem eis Spiritus sanctus, non permittens impie agere sanctificatos. Idcirco divinus ille Paulus ita ait :

¹¹ Isa. LXXI, 2. ¹² Rom. VIII, 29.

BON. VULCANII NOMEN.

(9) Cyrillus Glaphyris in Genesim, ubi de Jacobo patriarcha interrogante eum cum quo luctabatur, quodnam ipsi esset nomen, ait : Οὐκ ἀπαγγέλλει τοῦνομα ὁ Θεός, ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶ καὶ διὰ τούτου δεικνύς. Ὅνομα μὲν γὰρ, ὡς ἀνθρώπῳ τυχόν ἰδικῶς, οὐδὲν ἂν εἴη Θεῷ. Πλὴν ἐξ ὧν εἶναι πέφυκε πολλὰχῶς ὀνομάζεται. Φῶς γὰρ, καὶ ζωὴ, καὶ δύναμις, καὶ ἀλήθεια, Μονογενῆς, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ τοῦ γεννησαντος, ἔλεος, καὶ σοφία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις. Hoc est : Non enuntiat nomen Deus, naturaliter se esse per hoc declarans. Nomen enim Deo, quemadmodum homini fortasse peculiariter, nullum est. Cæterum ex iis quæ esse consuevit, multifariam nominatur. Lumen enim, et vita, et potentia, et veritas, Unigenitus, et splendor, et character ejus qui genuit, misericordia, et sapientia, et justitia, et redemptio. Eleganter vero explicat

Isidorus Pelusiotes epist. 455 lib. primi, Dei nomen ante incarnationem fuisse ἀκατόνομαστον, et facit Jacobum cum Deo, Geneseos XXXII, luctantem, et interrogantem quodnam ipsi esset nomen, hoc responsi accepisse : Οὐ τοῦ νόμου εἶναι, οὐδὲ τῶν πρὸ νόμου τοῦτο μαθεῖν, Non esse legis. neque eorum qui ante legem fuerunt, hoc nosse ; et Deum ita ad Jacobum dicentem facit : Ὁψὲ δὲ καιροῦ, ὅτε ἐλεύσεται τῶν χρόνων τὸ πλήρωμα, καὶ πληθυνθῶσι τῶν ἀνθρώπων τὰ πλημμελήματα, Ἰησοῦς ἐνανθρωπήσας κληθήσομαι, ὅπερ Σωτὴρ ἐρμηνεύεται· ἐπὶ σωτηρίᾳ γὰρ τῶν ἀμαρτανόντων τὴν οἰκονομίαν ἐκείνην ποιήσομαι. Novissimo tempore, quando venerit plenitudo temporum, et multiplicata fuerint hominum peccata, Jesus incarnatus vocabor, quod sonat Servatorem, pro salute enim eorum qui peccarunt, dispensationem illam (sive administrationem) in carne subibo.

« Quando introduxerit Primogenitum in orbem terrarum, dixit : Et adorent eum omnes angeli Dei ⁷³. » Nam proprietate nature ab universo orbe terrarum differt, extraque ipsum existit, ut Deus; eum ingressus est, pars mundi declaratus, ut homo, sed non idcirco a divina gloria excidit. Adoratur enim ut unigenitus, tametsi vocetur primogenitus. Quod quidem est manifeste humanitatis conditioni quam maxime conveniens.

B. Ergo ut hominem adorabimus Emmanuelem.

A. Absit. Vanissimum enim hoc est, et fraudis atque erroris plenissimum. Nam hoc pacto nihil differemus ab iis qui creaturam potius quam Creatorem colunt, qui quidem commutarunt veritatem Dei in mendacium, sicut scriptum est ⁷⁴. Quorum B sententiam si nos sequamur, una etiam cum eis audiemus : « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et quadrupedum, et serpentium ⁷⁵. » 701 Non enim etiam nos ejuscemodi erimus, eadem quæ illi facientes ac sentientes? et gloriam Dei in mendacium mutantes in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, tanquam nudo homini, atque uni ex nobis adorationem deferemus Emmanueli?

B. Omnino.

A. Nonne vero etiam cælestis angelorum cœtus eadem qua illi insania laborare dicetur?

B. Ita profecto

A. Quin et gentium turba inevitabilem, ut C arbitror, erroris accusationem incurret, et ineluctabili veteris culpæ labe infecta erit. Erravit enim etiam nunc, et quidem nihilo secius quam olim, et viam quæ ad veritatem ducit ignoravit. Quod quidem abunde testatur, ut apparet, Paulus, ita eas compellens ac dicens : « Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cognovistis a Deo : quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis ⁷⁶? » Qualem enim Deum cognoverunt, si non est natura Deus Christus, in quem crediderunt? et si servierunt homini, in pristinos erroris laqueos inciderunt. Anne vere tibi dicere videor?

B. Prorsus.

A. Vide itaque, quomodo jam necessariis atque evidentibus argumentis, et tantum non nolentes eo compellamur, ut debeamus sapienter tanquam naturaliter Deum adorare Filium, etiam in nostra forma apparentem, cum coalescentia sive concursus in unitatem non inepte possit illam quæ de humanitatis suspicione incidere posset difficultatem tollere.

B. Quo pacto ais?

A. Natura enim Verbi, assumpta humanitate, non est nuda humanitas, sed potius vincens propria sua gloria id quod assumptum est, divinitatem suam

Α τις ἄγγελοι Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἰδιότητι φυσικῆ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης διενεγκῶν, ἔξω τε αὐτῆς ὑπάρχων ὡς Θεός, εἰσδέθηκεν εἰς αὐτήν, μέρος κόσμου πεφηνῶς ὡς ἄνθρωπος, πλὴν οὐ διὰ τοῦτο τῆς θείας ἀπώλισθε δόξης. Προσκυνεῖται γὰρ ὡς μονογενῆς, καὶ εἰ καλοῖτο πρωτότοκος, ἕπερ ἐστὶν ἑναργῶς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ὅτι μάλιστα πρέπειον.

B. Ἄρ' οὖν ὡς ἄνθρωπον προσκυνήσομεν τὸν Ἐμμανουήλ.

A. Μὴ γένοιτο. Ἀἴρεσις ἤδη τοῦτι, καὶ ἀπάτη, καὶ πλάνησις. Διοίσομεν δὲ κατ' οὐδὲν τῶν τῆ κτίσει λελατρευκῶτων παρὰ τὸν Κτίστην καὶ Ποιητὴν, οἵτινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἷς εἰ φρονήσαιμεν ἀδελφά, καὶ συνακουσόμεθα πάντως· « Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετῶν. » Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ ἰσουργοὶ καὶ σύμφορονες τοῖς μνημονευθεῖσιν ἐσόμεθα, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐν τῷ ψεύδει μεταλλάττοντες, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, εἰ ὡς ἀνθρώπων ψιλῶ καὶ ἐνὶ τῶν καθ' ἡμᾶς προσέλομεν τὴν προσκύνησιν τῷ Ἐμμανουήλ;

B. Καὶ μάλα.

A. Τί δέ; οὐχὶ καὶ αὐτῆ τῶν ἀγγέλων ἡ ἀνωθεν πληθὺς, τοῖς εἰς τοῦτο μανίας ἤκουσι συντετάξεται;

B. Ἀνάγκη.

A. Ἀνεξίτητον δὲ, οἶμαι ποῦ, τὴν ἐπὶ τῷ πεπλανῆσθαι γραφὴν καὶ τῆ τῶν ἐθνῶν ἀγέλη περιθήσομεν, καὶ δυσασπίνιπτον ἔξει τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸ βλάβος. Πλανᾶται γὰρ, οἶμαι, καὶ νῦν, καὶ οὐδὲν ἤττον ἢ πάλαι, καὶ τὴν εἰς εὐθὺ διατρεχούσαν ἠγρόνηκε τρίβον. Καὶ περιττὸς, ὡς εἰκεν, ὁ μακάριος Παῦλος, προσφωνῶν τε αὐτοῖς καὶ λέγων· Ἄλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει θεοῖς. Νυνὶ δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἀνωθεν δουλεῦν θέλετε; Ποῖον γὰρ εἶ Θεὸν ἐγνώκασιν, εἰ μὴ φύσει Θεὸς ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν πεπιστεύκασι; Καὶ εἰ λελατρεύκασιν ἀνθρώπων, τοῖς τῆς ἀρχαίας πλάνης ἑνεχόνται βρόχοις. Ἡ D οὐκ ἀληθὲς ὁ φημι;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἄβρει δὴ οὖν, ὅπως ἐξ ἀναγκαίων ἤδη συλλογισμῶν μονονοχὶ καὶ οὐχ ἐκόντες συνωθόμεθα πρὸς γε τὸ δεῖν ἐμφορῶως ὡς Θεῷ κατὰ φύσιν προσκυνεῖν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πεφηνότι σχήματι, τῆς εἰς ἐνότητα συνδρομῆς οὐκ ἀνικάνως ἐχούσης εἰς τὸ ἀφανίσαι τυχὸν τὸ καὶ εἶσθ' ὅτε λυποῦν εἰς ἀνθρωπότητος ὑπαψίαν.

B. Πῶς ἔφησι;

A. Προσλαβοῦσα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἀνθρωπότης ἐστὶ ψιλῆ, νικῶσα δὲ μᾶλλον ἰδίᾳ δόξῃ τὸ προσληφθὲν, ἐν ἀκλονήτῳ σώζεται δια-

⁷³ Hebr. 1, 6. ⁷⁴ Rom. 1, 25. ⁷⁵ ibid. 22, 23. ⁷⁶ Galat. 4, 8, 9.

μονῆ τῆς θεοπεποιθῆς εὐκλείας. Ταυτὶ φρονούντες οἱ μαθηταί, προσεκύνουν λέγοντες· « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ· » αὐτοὶ βέβηθον ἰόντα βλέποντες, καὶ ἐν σαρκὶ καθ' ἡμᾶς· ἐπ' ἄκρου γὰρ δὴ διέθει κύματος παραδόξως, ὡς Θεός.

B. Καὶ τίς ἦν ὁ λέγων πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκα· « Ὑμεῖς προσκυνεῖτε δὲ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνούμεν δὲ οἴδαμεν ; » εἶτα πῶς ἔσται προσκυνητὸς, ὁ τοῖς προσκυνούσι συντεταγμένος ;

A. Καὶ μὴν, ὦ φιλότης, τὸ τίς δὴ τοῦτο κλειστάκις ἀναφωνεῖ; τὸ λεξιλογίου, οὐκ οἶδ' ὅπως τοῖς ἀσυνέτοις ἐξευρημένον. Μεμέριται γὰρ οὐδαμῶς ὁ Χριστός. Ὁ δὲ τῷ γυναικὶ προσλαλῶν, ὁ εἰς τε καὶ μόνος Κύριος ἦν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἐκ τε τῆς προσκυνούσης ἀνθρωπότητος καὶ ἐκ τῆς προσκυνουμένης θεότητος συγκείμενος ἀπορρήτως, καθάπερ ἀμέλει φαίη τις ἂν καὶ ἐτέρως περὶ αὐτοῦ. Ἡ μὲν γὰρ ἔστι Θεός, νοοῖτ' ἂν ὑπάρχων αὐτὸς ὁ τῆς δόξης Κύριος· ἡ δὲ γέγονε κατὰ μέθεξιν τὴν παρὰ Θεοῦ δοξαζόμενος ἄνθρωπος, ἰδεῖτο καὶ δόξης, λέγων· « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν. » Ἀλλ', « εἰς Κύριος, μὴ πίστις, ἐν βάπτισμα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Ὅσπερ οὖν ἔστι μὴ πίστις, ἡ εἰς Χριστὸν, καὶ ἐν ἀληθῶς τὸ βάπτισμα, καίτοι βαπτισζόμενον καὶ πεπιστευκότων ἡμῶν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι, τρόπον τε καὶ λόγον μὴ προσκύνησι; Πατρός, καὶ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἐξωσθήσεται γὰρ οὐδαμῶς τοῦ προσκυνεῖσθαι δεῖν, πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὁ Μονογενὴς, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, κεχηρημάτικέ τε πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Ἐπεὶ τίς ἂν γένοιτο λοιπὸν ὁ τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως λόγος, πῶς οὐκ ἔξιον ἰδεῖν; Οὐδὲ γὰρ, οἶμαι, φαῖεν ἂν ὅσπερ ἂν ἔλοιτο φρονεῖν ὀρθῶς, ὡς εἰς μόνον πεπιστευόμενον τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, ἀπογυμνοῦντες αὐτὸν τῆς σαρκός· οὐδ' αὖ ἐκεῖνο παρήσομεν εἰπεῖν· λελέξεται γὰρ.

B. Τὸ τί δὴ φῆς ;

A. Οὐ γὰρ ὡς εἰς ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς, οὔτε μὴ ὡς εἰς ἄνθρωπον ἢ πίστις, ἀλλ' εἰς Θεὸν πράττεται τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· συλλήφεται δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὁ σαφὲς γράφων Παῦλος· « Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστοῦ, ὅτι Θεός ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν προσώπῳ διέλαμψε τοῦ Χριστοῦ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἓμιν. » Χαρακτήρ δὲ ὁ θεὸς οὐ σωματικὸς, ἀλλ' ἐν δυνάμει καὶ δόξῃ τῆς θεοπεπεσότητος, τοῦτο δὲ ἦν ἀκραιφνὲς ἐν Χριστῷ· γνωρίζεσθαι τε καὶ διὰ τούτων ἡξίου, καὶ διὰ τῆς τῶν δρωμένων ὑπεροχῆς, εἰς ἐννοίας ἀναθρῶσκειν τὰς ἐπ' αὐτῷ τοὺς ἀκρωμένους ἤθελε, κατασμικρυνούσης αὐτὸν ἡμέμα τῆς ὀρωμένης σαρκός. « Εἰ γὰρ οὐ ποῦ

A integram atque inconcussam retinet. Quod quidem sentientes discipuli, adorarunt dicentes : « Vero Filius Dei es, » cum illum inambulantem aqua cernerent, tametsi in carne versaretur ut nos : summus enim fluctus percurtebat admirabiliter, ut Deus.

B. Atqui quisnam erat dicens ad mulierem Samaritanam : « Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus ? » Præterea quomodo erit adorandus, qui est in numero eorum qui adorant ?

A. Frequenter, o amice, banc vocem, *Quis*, mihi occinis, nescio quomodo ab imperitis inventam. Nulla **702** enim ratione divisus est Christus. Qui vero mulierem alloquitur, unus ac solus Dominus erat Jesus Christus, ex humanitate quæ adoratur, et divinitate quæ adoratur ineffabili modo compositus. Quemadmodum fortasse quispiam aliter quoque de ipso dixerit. Quatenus enim est Deus, censeatur esse Dominus gloriæ : quatenus vero factus est homo secundum participationem a Deo glorificatus, gloria egebat, dicens : « Pater, glorifica Filium tuum ⁷⁰. » Cæterum, « Unus est Dominus, una fides, unum baptisma, » sicut scriptum est ⁷⁰. Quemadmodum igitur una est fides in Christum, atque unum revera baptisma, tametsi baptizati simus et credamus in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum : eadem plane ratione ac modo una est adoratio Patris et Filii incarnati, et Spiritus sancti. Neque enim ullo pacto a nobis pariter et sanctis angelis ab adoratione excludendus est Unigenitus, tametsi factus sit caro, et habitavit in nobis, vocatusque sit primogenitus in multis fratribus ⁶⁹. Ad hæc quænam sit skei in ipsum ratio, quomodo non sit operæ pretium inquirere ? Non enim dixerint, ut opinor, qui recte sentire velint, nos in solum Verbum quod ex Deo procedit credidisse, nudantes ipsum carne. Sed neque illud rursum dicere omittemus. Dicitur enim statim.

B. Quidnam dicis ?

A. Neque enim tanquam in unum ex nobis, neque ut in nudum hominem credimus, sed in Deum qui naturaliter ac vere est in persona Christi fides nostra vergit. Cui quidem sententiæ astipulatur sapiens ille Paulus ita scribens : « Non enim nosmetipsos prædicabamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum ; nos autem servos vestros per Jesum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Jesu Christi ⁶¹. » Ecce quam aperte ac manifeste illuminationis scientiæ Dei ac Patris in persona Christi illuxit. Idcirco etiam dixit : « Qui vidit me, vidit et Patrem. Ego et Pater unum sumus. » Character autem divinus non est corporeus, sed in virtute ac gloria quæ Deo maxime conveniat, hoc est in Christo ; et per hæc innotescere voluit, et per factorum excellentiam auditores ad sui notitiam evehi, cum alioqui carnis aspectus ipsum nonnihil obscuraret. « Si enim,

⁷¹ Joan. iv, 22.

⁷⁰ Joan. xviii, 4.

⁷⁰ Ephes. iv, 5.

⁶⁹ Rom. viii, 29.

⁶¹ II. Cor. iv, 5, 6.

inquit, non facio opera Patris mei, **703** nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus meis credite ⁸². » Porro censuerim Christum tum temporis hoc dixisse, quod non inutile id fore sciret. Cum enim existimarent non esse naturaliter Deum, qui pro nobis incarnatus erat : sed simpliciter nudum hominem, sicut nos ; eamque ob causam nonnulli fidem ei derogarent, utiliter ac necessario metum illorum tarditatemque ad credendum præsecans, et naturæ divinitatis fidem tribuens, tanquam in persona Patris ; et non nostræ humilitati ascribens, dixit : « Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui misit me ⁸³. » Nonne hoc perinde est ac si dicat : O vos qui verbis meis fidem adhibetis, non humile aut abjectum aliquid de me cogitate : quin potius hoc persuasum habete, quod qui mihi quem in carne conspiciatis credideritis, non in hominem simpliciter credentes eritis, sed in ipsum Patrem, per me Filium qui omnimodam æqualitatem similitudinemque habeo cum Patre : atque incarnatus quidem sum propter vos, humilemque amictum mihi ascivi, humanitatem nimirum, æqualitate tamen naturæ et operationis, atque identitate gloriæ perfectissime Patri similis sum ac par.

B. Ita videtur.

A. Atqui alio etiam modo intelligere possis ipsum fidem non repellentem : sed absque aliqua divisione atque differentia recipientem ipsam in propria persona, tametsi factus sit caro. Postquam enim cæcum illum a nativitate sanavit ⁸⁴, et dulce insolitumque lumen ei immisit, omnibus merito admirationi erat. Atque hic quidem vitio illo liberatus a Judæis iudicabatur, et medicum profitebatur : Christus vero enim accedens : « Tu credisne, inquit, in Filium Dei ? » Qui cum exclamaret : « Quis est, Domine, ut credam in ipsum ? » respondit dicens : « Et vidisti ipsum, et qui loquitur tecum, ille est. » Qui respondit : « Credo, Domine. Et adoravit eum ⁸⁵. » Quomodo igitur non sit omnibus manifestum, divinitatem ac supremam naturam oculis cerni a quoquam non posse ? « Deum enim nemo vidit unquam, » ut scriptum est ⁸⁶. Si ergo distinguens suam humanitatem, ut hoc ipsum apparens ex Deo Patre Verbum, nudus ac solus credi voluit, et cæcum jam curatum hortatur, ne potius quænam sit natura Dei secum cogitet : sed potius corporaliter ostendit, ita ut oculis ipsis conspici liceret (dixit enim : **704** Et vides ipsum, et qui loquitur tecum, ille est) : nonne carnem ostendisse censebimus ?

B. Omnino.

A. Atqui quomodo deinceps ipse sit caro, nisi intelligatur secundum unionem, tanquam ipse existens proprium ipsius : quemadmodum fere etiam in nobis accidit ? Neque enim quisquam ostendat separatim, neque imperfecte hominini nobis simi-

τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, φησὶ, μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἀν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Φάναι δὲ οἶμαι ταυτὶ τὸ τηλικάδε Χριστὸν, οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ἄνθρωπον εἰδόμενον τὸ χρῆμα. Ἐπειδὴ γὰρ φροντο θεὸν μὲν οὐκ εἶναι κατὰ φύσιν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνηνθρωπηκότα, φιλὸν δὲ ἀπλῶς ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς, ἀπαράδεκτόν τε διὰ τοῦτο τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν ἐπιουόντοτινες· ἀναγκαίως τὸ δειγμα καὶ τὸν ἐπιτοῦτοις ὄκνον ὑποτενόμενος, τῆ τῆς θεότητος φύσει τὴν πίστιν ἀνατιθεῖς, ὡς ἐν προσώπῳ Πατρὸς, καὶ οὐχὶ τῆ καθ' ἡμᾶς σμικροπρεπείᾳ προσνέμων, ἔφασκεν· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. » Ἄρ' οὐκ ἴσον εἰπεῖν· Ὁ τῶν ἐμῶν κατῆκοι λόγων, μὴ μικρὰ καὶ χαμαιβρίβῃ τὰ εἰς ἐμὲ δοξάζετε· ἴστα δὲ ὅτι τὴν εἰς αὐτὸν ἐμὲ τὸν ὁρώμενον ἐν σαρκὶ προτιέμενοι πίστιν, οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἀπλῶς ἐσεσθε πεπιστευκότες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα, δι' ἐμοῦ τοῦ κατὰ πᾶν ὀτιοῦν ἴσως τε καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχοντος Υἱοῦ, σαρκωθέντος μὲν δι' ἡμᾶς, καὶ περιβλημα σμικροπρεπῆς οἰκειουμένου, τὴν ἀνθρωπότητα, τό γε μὴν ἴσως τε καὶ ἰσοῦργόν, καὶ ἐν ταυτότῃ διόξῃ ἀδιαιλώδητον παντελῶς ἔχοντος πρὸς αὐτόν.

B. Ἔοικεν.

A. Ἀναμάθοις δ' ἂν καὶ ἑτέρως αὐτὸν τὴν πίστιν οὐ διωθόμενον, ἀλλὰ, τομῆς τινος διόχα καὶ διαφορᾶς, εἰσοδεγεμένον αὐτὴν ὡς ἐν ἰδίῳ προσώπῳ, καὶ εἰ γέγονε σάρξ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἐκ γεννητῆς ἐξέστα τυφλόν, καὶ τὸ γλυκὺ μὲν, ἀηθὲς δ' οὖν, ἐπεφύτευσε φῶς αὐτῷ, παρὰ πάντων εἰκότως ἠθαυμάζετο. Ἄλλ' ὁ μὲν τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκρίνετο, καὶ ὠμολόγηε τὸν ἰατρὸν· Χριστὸς δὲ αὐτῷ περιτυχῶν, « Σὺ πιστεύεις, ἔφασκεν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ; » Τοῦ δὲ, τὸ, « Τί ; ἐστὶ, Κύριε, » διακεκραγῆτος, « ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν ; » ἀντεφώνων λέγων· « Καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. » Ὁ δὲ ἔφη· « Πιστεύω, Κύριε. Καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. » Καίτοι πῶς οὐχ ἅπανσι συμφανὲς, ὡς ἀοπτος παντελῶς ἡ θεία τε καὶ ἀνωτάτω φύσις ; « Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπερ οὖν διιστάς ἑαυτοῦ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς αὐτὸ δὴ τοῦτο πεφηνῶς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γυμνὸς καὶ μόνος ἡξίου πιστεύεσθαι, τὸ μὴ μᾶλλον τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀναλογίζεσθαι δεῖν, ἤτις ποτὲ ἐστὶ, τὸν εὖ παθόντα διεκελεύετο, παρέδειξε δὲ σωματικῶς, ὡς καὶ αὐτοῖς ὁμοίως καταθεσθαι παρὸν (ἔφη γὰρ, ὅτι Καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν)· ἢ οὐχὶ τὴν σάρκα παραδείξαι φήσομεν ;

B. Καὶ πάνυ.

A. Εἶτα πῶς αὐτὸς ἂν εἴη λοιπὸν ἡ σάρξ, εἰ μὴ νοοῖτο καθ' ἑνωσιν ὡς αὐτὸς ὑπάρχων τὸ ἴδιον αὐτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν γένοιτ' ἂν ; καταδείξειε γὰρ ἂν τις οὐ μεμερισμένως οὐδὲ ἀτελῶς τὸν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον, τὸν ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω

⁸² Joan. x, 37, 38. ⁸³ Joan. xii, 44. ⁸⁴ Joan. ix, 1-7. ⁸⁵ ibid. 35-38. ⁸⁶ Joan. i, 18.

καὶ σώματος, καὶ ἀπὸ μένης αὐτοῦ τῆς σαρκός. A lem, ex anima, inquam, et corpore constantem, et ex sola ipsius carne.

B. Σύμφημι· λέγεις γὰρ ὀρθῶς.

A. Γέγραφε δὲ πού καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἰωάννης, ὅτι « Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἀ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεῦσθε ὅτι Ἰησοῦς ἔστιν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, καὶ ἵνα πιστεῦσαντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. » Κατατεθήκοι δ' ἂν τις οὐ μείον καὶ τῶν θεσπέσιον Ἡέτρον Ἰουδαίους προσπεφωνηχότα σαφῶς καὶ ἀναφανδόν· « Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι, εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίαν ἀνθρώπου ἀσθενούς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· « Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία. Θυδὲ γὰρ ὄνομα ἑτερόν ἐστιν ὑπὸ τῶν οὐρανῶν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. » Τίς οὖν ἄρα ἔστιν, ὁ καὶ θάνατον ὑποδύς, καὶ ἐγγεγερμένος ἐν ὄσῃ, καὶ ἐκ Ναζαρέτ, εἰ μὴ Ἰησοῦς Χριστὸς, τουτέστιν, ὁ πρὸ παντὸς μὲν αἰῶνος ἐκ Πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος, ἐν δὲ γε τῷ λοίσθῳ καὶ εἰς πέρας ἤκοντι τοῦ αἰῶνος καιρῷ, καὶ σωματικῶς ἐκ γυναικός; Ὁ πίστιν οὖν ἄρα τὴν εἰς αὐτὸν προσιέμενος, γέρας ἀποίσεται τὸ ἐξαιρετόν· διακεκλήσεται γὰρ υἱὸς Θεοῦ· « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, φησὶ, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. » Ἰνα γὰρ γένηται πρωτεύων ἐν πᾶσιν αὐτοῖς, καθὰ γέγραπται, γεγέννηται μὲν διὰ γυναικός. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς ἀναμορφουμένης κτίσεως δι' ἁγιασμοῦ πρὸς Θεόν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων αὐτὸς γενητὸς ἐδείχθη Πνεύματος, τὴν ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς ὑπερθρώσκων σύνδοον, καὶ οὐκ ἀτιμίαν καὶ μῶμψ καταδικάζων τὴν φύσιν (τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ὁ πλάσας ἀπαρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ πεποίηκεν αὐτούς), ἀλλὰ τῷ μείζονι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένῳ προσέμων ἤδη πως τὰ ἀνθρώπινα. Γεννητοῦς γὰρ Πνεύματος, οὐκ ἀνδρῶν, ἡμᾶς ἐτι χρηματίζειν ἤθελε. « Καὶ γοῦν, Πατέρι, φησὶ, μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ Πατήρ ὑμῖν ὁ οὐράνιος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἔστε. » Οὐκοῦν ἀμύμητον παντελῶς τὸ πιστεῦσιν εἰς αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ τῇ τῶν πλημμελημάτων ἀμνηστία τιμῆται. Γράφει γὰρ ὧδε πάλιν ὁ ἐκκριτος Παῦλος· « Εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν. » Κατοκνήσω δὲ οὐδαμῶς, ὅπερ ἤδη φθάσας ἔφην, ἀνακυκλήσας εἰπεῖν, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οὐ γυμνός καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ ἐκ Θεοῦ νοεῖται Λόγος, ἀλλ' ὅτε προσέλαβε τὸ ἀν-

B. Assentior. Recte enim dicis.

A. Scribit vero etiam alibi sapiens ille Joannes : « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Filius Dei vivi, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius ». » Admiretur vero aliquis non minus divinum Petrum, ad Judæos aperte ita loquentem : « Principes populi, et seniores, si nos hodie judicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat vobis sanus ». » Et paulo post : « Et non est in alio aliquo salus. Neque enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri ». » Quisnam igitur salus, qui et mortem obiit et resurrexit in gloria, atque ex Nazareth, nisi Jesus Christus, hoc est, qui ante omnia sæcula ex Patre ineffabiliter genitus est? Ultimo vero et ad exitum vergente sæculorum tempore, corporaliter etiam ex Virgine natus est. Proinde qui in ipsum credit, eximium præmium auferet; vocabitur enim filius Dei. « Quotquot enim acceperunt eum, dedit eis potestatem, inquit, filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt ». » Nam ut fiat primatum tenens in omnibus, sicut scriptum est⁷⁷, natus quidem est ex muliere⁷⁸. Cum vero sit primitiæ⁷⁹ creaturæ reformatæ ad Deum per sanctificationem, ipse etiam ante alios natus ex Spiritu declaratus est, viri et mulieris congressum excedens; non quod naturam alicujus dedecoris aut labis notaret ac damnaret (honoranda enim res est conjugium, et qui hominem initio creavit, masculinum et feminam fecit illos⁸⁰), **705** sed quod jam humana majorem atque incomparabiliter excellentiorem ei tribueret. Natos enim nos ex spiritu, non ex viris nuncupare voluit. Idcirco, Patrem, inquit, nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in cælis est⁸¹. Omnes autem vos fratres estis⁸². Irreprehensibile itaque prorsus est in ipsum credere. Imo potius peccatorum oblivione fides in ipsum decoratur atque rependitur. Ita enim nobis eximius ille Paulus scribit : « Scientes quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christo Jesu credidimus⁸³. » Cæterum nequaquam gravabor ea quæ sœpius a me dicta sunt in summam colligere : nimirum quod Christus non sit nudum ac per se ex Patre procedens Verbum : sed assumpsit humanitatem et carne indutum est, atque ita se habentem atque apparentem, formam-

⁷⁷ Joan. ix, 30, 31. ⁷⁸ Act. iv, 8-10. ⁷⁹ Ibid. 11, 12. ⁸⁰ Joan. i, 12, 13. ⁸¹ Coloss. i, 18. ⁸² Galat. iv, 4. ⁸³ I Cor. xv, 20. ⁸⁴ Gen. i, 27. ⁸⁵ Matth. xxiii, 9. ⁸⁶ Ibid. 8. ⁸⁷ Galat. ii, 16.

que nostram gestantem, Pater sanctis apostolis ostendit, hujuscemodi voce cœlitus edita : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite ⁹⁷. » Intelligis itaque, quomodo non dicat : In hoc est Filius meus, ne vicissim tanquam alter in altero esse censeretur, sed unus atque idem secundum unitatem incarnationis. Quod vero periculosum damnosumque imprimis sit huic sententiæ reluctari, Joannes facile persuaserit, ita dicens, quod idem sit testimonium Dei quod testatus est de Filio suo : « Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Deo, mendacem facit eum ; quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. » Testatus autem est quod Hic qui in carne et in forma servi conspicitur, est singulariter ac peculiariter verus meus Filius. Quid vero ? nonne et gratiam quæ per sacrum baptismum confertur, et vivificationem quæ in ipso est, et participationem Dei per sanctificationem in Spiritu, per Jesum Christum facta esse dicemus ?

B. Omnino. Memini enim Joannis dicentis : « Qui post me venit, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ⁹⁸. »

A. Humanitatisne igitur nostræ opus esse censebimus, in Spiritu sancto et igne baptizare posse ?

B. Quo pacto id fieri possit ?

706 A. Atqui virum jamjam venturum atque appariturum dicens, ipsum in igne et Spiritu sancto baptizare affirmat, neque alienum baptismi Spiritum immittere servili ac ministratorio modo, sed ut Deum secundum naturam eum summa potestate, Spiritum ex se sibi que proprium largiri, per quem etiam divinus character nobis insigniatur. Reformamur enim ad imaginem divinam in Christum Jesum, non corporaliter reformationem subeuntes (nam id vehementer absurdum dictu fuerit), sed per participationem sancti Spiritus ipsum in nobis ipsi habentes : adeo ut lætantes illud exclamare possimus : « Exsultabit anima mea in Domino, quia induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me ¹. » Quotquot enim in Christum baptizati estis, Christum induistis ².

B. In hominem ergo baptizati sumus, idque verum esse dicemus ?

A. Bona verba, amice. Quid agis ? Transfers enim nostram spem in terram. Baptizati siquidem sumus, non in hominem simpliciter, sed in Deum incarnatum, et remittentem pœnam veteremque culpam iis qui in ipsum crediderunt. Unde et divinus ille Petrus Judæos alloquens dixit : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum

θρώπινον, ἐνεπλάκη σαρκί· οὕτως ἔχοντα καὶ ὁρώμενον, καὶ ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς τυγχάνοντα, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις παρέδειξεν ὁ Πατήρ, φωνῆς ἐκωθεν ἐκπεποιημένης τοιαύτης· Ὁ υἱός μου ἐ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠύδαξασα, αὐτοῦ ἀκούετε. » Σύντες οὖν ὅπως οὐκ ἐν τούτῳ, φησὶν, ἐστὶν ὁ Υἱός μου, ἵνα μὴ ἀναμέρος ὡς ἕτερος ἐν ἑτέρῳ τυχόν, ἀλλ' εἰς νοῆται καὶ ὁ αὐτός καθ' ἑνώσειν οἰκονομικῆν. Πλημμελὲς δὲ ὅτι τὸ ἀντιτείνειν ἐστὶ, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σφαλῆρωτάτων, ἀνακείσαι γράφων Ἰωάννης ὠδὶ, ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ὅτι μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἐπίστευσε εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεός περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Μεμαρτύρηκε δὲ, ὅτι οὐτός, ὁ μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, μοναδικῶς τε καὶ ἰσικῶς ἐμὸς ἀληθὴς Υἱός. Τί δέ ; οὐχὶ καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος εὐκλεῆ χάριν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ζωοποίησιν, καὶ τὴν Θεοῦ μέθεξιν δι' ἀγιασμοῦ ἐν Πνεύματι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πεπράχθαι δώτομεν ;

B. Ἀναγκασίως· μεμνησμαι γάρ Ἰωάννου λέγοντος· Ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὐ οὐκ εἶμι ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· ἐκείνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. »

A. Ἄρ' οὖν, ὦ ἐταῖρε, τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος ἔργον εἶναι φῶμεν, τὸ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ βαπτίζεσθαι δύνασθαι καὶ πυρὶ ;

B. Καὶ πῶς ἂν εἴη τῷτό γε ;

A. Καὶ μὴν ἀνδρα λέγον, τὸν ὅσον οὐδέπω παρεσθμάνον τε καὶ ὀφθησόμενον, αὐτὸν ἔφη βαπτίζειν ἐν πυρὶ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, οὕτε ἀλλότριον τοῖς βαπτιζομένοις ἐμείντα Πνεῦμα δουλοπρεπῶς καὶ ὑπουγκιῶς, ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω, τὸ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἰδίον αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν ἐνσημαίνεται χαρακτήρ. Ἀναμορφούμεθα γὰρ ὡς εἰς εἰκόνα τὴν θελαν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὐ σωματικὸν ὑπεμένοντες τὸν ἀναπλασμιὸν (κομιδῇ γὰρ εὐθὴς ὀφθαί τοῦ), διὰ δὲ τοῦ μεταλαχεῖν ἀγίου Πνεύματος, αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς πλουτοῦντες Χριστὸν, ὡς ἡδὴ χαίροντας ἐκεῖνο φωνεῖν· Ὁ ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, φησὶν.

B. Ἄρ' οὖν εἰς ἀνθρωπινὸν βεβαπτίσμεθα, καὶ τούτο εἶναι φησομεν ἀληθές ;

A. Εὐφῆμει, ἀνθρωπε. Τί δρᾶς, ὦ οὗτος ; Κατακομίζεις ἡμῶν εἰς γῆν τὴν ἐλπίδα. Βεβαπτίσμεθα γὰρ οὐκ εἰς ἀνθρωπινὸν ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς Θεὸν ἐνηθροπηκότα, καὶ ἀνέντα ποινῆς καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιμάτων τούτων τὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν εἰσδεδεγμένους. Καὶ γοῦν ὁ θεοπάσιος Πέτρος Ἰουδαίους ἔφη προσλαλῶν· Ὁ μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄρεσιν

⁹⁷ Matth. xvii, 5. ⁹⁸ I Joan. v, 9, 10. ¹ Matth. iii, 11. ² Isa. lxi, 10. ³ Galat. iii, 27.

τῶν ἀμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ λήψετε τὴν δωρεάν του ἀγίου Πνεύματος. » Ἀπολύων γὰρ ἀμαρτίας τὸν ἀπὸ τῆς προσκείμενον, τῷ ἰδίῳ λοιπὸν καταχρῆται Πνεύματι, ὅπερ ἐνίησι μὲν αὐτὸς, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ ἐξ ἰδίας ἡμῖν ἀναπηγάξει φύσεως· κοινὸν δὲ ὡςπερ τὸ χρῆμα τιθεὶς τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ διὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐνέπνει σωματικῶς. Ἐνεφύσησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, εἰπὼν· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· » καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ Πνεῦμα, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίησιν ἐξ ἑαυτοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πατήρ. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Παῦλος, ἀποστήσας τὴν ἐν γε τούτῳ διαφορὰν, ποτὲ μὲν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσκείμενον ὁράται, ποτὲ δὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ. Γράφει γὰρ ὧδε· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τὴν ἀμαρτίαν, τὸ δὲ Πνεῦμα, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. »

B. Ἄραρεν οὖν, ὅτι ἰδιὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐτι που μόνον, ἢ Λόγος ἐστὶ πεφηνῶς ἐκ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ νοοῖτο καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γενόμενος.

A. Ἴδιον ὡς ἐκ Πατρὸς, ἐν ὁμοουσίᾳ γεννήματι τῷ ἐξ αὐτοῦ φύσει Λόγῳ, καὶ εἰ λέγοιτο λαβεῖν, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει τητῶμενος. Καὶ γοῦν αὐτὸς ὑπάρχων ἡ πάντων ζωὴ, διὰ τὴν ἐκ ζώντος Πατρὸς ἀρρήτου γεννησιν, ζωοποιεῖσθαι λέγεται μεθ' ἡμῶν. Πάρα δ' οὖν ὁμοῦ ἰδεῖν, χαριζόμενον μὲν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τῆς θεοπραποῦς ἀνεργείας τὴν δόξαν, οικειούμενον δὲ αὐτὰ καὶ σαρκὸς, καὶ οἶοναι πως καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν, καὶ τῇ ἰδίᾳ περιτιθέμενα φύσει.

B. Τίνα φησὶ τρόπον;

A. Ἦ οὐχὶ δὴ μάλιστα πρέπειν ἐρεῖς τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, τὸ ἄνωθεν ἔχειν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τὸ ζωογονεῖν δύνασθαι τὰ, οἷς ἂν ἐνιέναι βούλοιο τὴν ζωὴν;

B. Φημί.

A. Τί δέ; τὸ δημιουργεῖν, εἰπέ μοι, θεϊκῶς, δόξης ἂν εἶναι τι τῶν ἀνθρωπίνων;

B. Οὐκ ἔγωγε.

A. Τί τοῖσιν ἡμᾶς ζωοποιεῖ μὲν ὡς θεός, πλην οὐ μόνον τῷ μεταλαχεῖν ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἐδεσθὴν παραθεῖς καὶ τὴν ἀναληφθεῖσαν σάρκα; Ἐφη γὰρ, ὅτι « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Κατακερτομούντων δὲ αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων ποτὲ, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμείνωσι ψῆφον ἀνάπτειν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐπιχειρησάτων τῷ μακαρίῳ Μωσεί, εἰρηκότων δὲ ἀναφανδόν· « Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον· Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν· τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα πιστεῦσώμεν σε; τί ἐργάζῃ, ὡς ἄνωθεν ἡμῖν καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατακομίσας τὸ σῶμα; » φησὶν·

* Act. II, 38. * Joan. XI, 29. * Rom. VIII, 9, 10.

A vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti * . Dissolvens enim peccata ejus qui ipsi adheret, proprio suo Spiritu inungit, quem quidem immittit ipse, ut Verbum ex Deo Patre, et ex propria sua natura in nos transfundit. Communem vero quodammodo hanc rem faciens eum administratione in carne propter unitatem, etiam ut homo inspiravit corporaliter. Inspiravit enim apostolis, dicens: « Accipite Spiritum sanctum † . » Neque ex mensura dat Spiritum, ut inquit Joannes, sed ipse eum immittit ex seipso, sicut et Pater. Idcirco et divinus Paulus tollens omnem hac in re differentiam, interdum ipsi Deo ac Patri id tribuere cernitur, interdum autem, Filio. Ita enim scribit: « Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si vero quis Spiritum Christi non habet, hic non est ipsius. Si autem Christus est in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vita propter justificationem ‡ . »

B. Spiritus itaque **707** proprius est Filii, non solum quatenus est Verbum ex Patre procedens, verum etiam quatenus est homo nostri similis factus

A. Proprius quidem ut ex Patre in consubstantiali Filio ex sese genito Verbo, tametsi dicatur eum accipere quando factus est homo, qui proprietatibus divinitatis in sua natura caret. Atque idcirco ipse cum sit omnium vita, quia ineffabili modo ex vivo Patre genitus est, una nobiscum vivificatus esse dicitur. Videre tamen est, ipsum carni suæ divinæ operationis gloriam tribuisse, et vicissim carnis proprietates per unitatem illam quæ ex incarnatione facta est ad propriam suam naturam ascivisse.

B. Quo pacto ais ?

A. Nunc maxime convenire dices Verbo quod est secundum naturam ex Deo, superne et ex cælo venire, et vivificare posse ea quibus vitam immittere voluerit ?

B. Omnino.

A. Quid vero ? Creare divino more, dixerisne etiam ex humanis operibus esse ?

B. Ego certe nequaquam.

A. Quid igitur, vivificat quidem nos ut Deus, D cæterum non sola participatione Spiritus sancti ; sed comestibilem præbens etiam carnem quam assumpsit. Dixit enim ipse : « Amen, amen dico vobis, nisi comederitis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis † . » Cum vero Judæi eum conviciis laceassent, et Mosi doctrinæ plurimum fidei deferrent, aperteque clamarent : « Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem de cælo dedit eis manducare : tu quoad signum facis, ut credamus tibi ? quid operaris, ut superne nobis et ex cælo afferens corpus ‡ ? » respondit Jesus : « Amen, amen dico vobis ; non

* Joan. VI, 54. † ibid. 30, 31.

dedit vobis Moyses panem ex caelo verum. Nam panis Dei est qui de caelo descendit, et dat vitam mundo ⁹. » Et paulo post tantum non digito, quod aiunt, commonstrans seipsum incarnatum: « Ego, inquit, sum panis vivus, qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ⁹. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Et sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem. Et qui manducat me, et ipse vivet propter me ¹⁰. » Atqui quomodo non vere dicatur quod non descenderit e caelo caro, sed quod erat ex Virgine, sicut scriptum est ¹¹? Quod vero non sint separatæ, sed in unum coeant, et quodammodo inter se commisceantur naturarum proprietates, e quampulurimis locis constat. Nicodemo enim non intelligenti mysterium, sed imperite reclamanti: « Quomodo possunt fieri hæc? Si terrena, inquit, dixi vobis, et non creditis: quo pacto si dixerò vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui e caelo descendit Filius Dei ¹². » Judæis vero æque atque ille imperitis, ipsumque irridentibus: si vivificans atque ex caelo proprium corpus, « Hoc vos scandalizat, inquit, si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius ¹³? » Annon natum ex muliere dicemus Emmanuelem?

Θεωρήτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ναϊκὸς τὸν Ἐμμανουήλ;

B. Omnino.

A. Ubinam igitur prius erat? aut quo pacto ascendit, cum se ibi esse dicat, etiam nato ex sancta Virgine corpore sibi unito? Nonne autem carnem quæ ex terra constat, vivificare non posse, quatenus ad propriam suam naturam attinet, dicemus?

B. Ita.

A. Quomodo igitur est vivificatrix caro? aut quomodo censeatur ex caelo esse, cum sit ex terra?

B. Ratione unitatis, ut arbitror, cum vivo et caelitus demisso Verbo.

A. Recte admodum sentis, et convenienter sacris Scripturis. Neque enim aliter fuerit, et creator ratione divinitatis, et cum non absque carne intelligitur. Nam et divinus Paulus pro hac sententia facit, ita scribens: « Gratias agentes Deo ac Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, et remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniam in ipso condita sunt universa, in caelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive

« Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. » Καὶ πρὸς γε τουτοιοῖσι πάλιν, μονονουχὶ καὶ δακτύλῳ καταδεικνύς ἑαυτὸν ἐνσώματον, « Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἐάν τις φάγη ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἶμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κρείσσος ζήσει δι' ἐμέ. » Καίτοι πῶς οὐκ ἀτρεκέως εἰπεῖν, ὡς οὐ καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ἡ σὰρξ, ἀλλ' ἦν ἐκ Παρθένου, κατὰ τὰς Γραφάς; « Ἔστι δὲ ὅτι οὐ διστάς ὁ Λόγος, ἀλλ' εἰς ἐν ἡμῶν συλλέγων, καὶ ὡς περ ἀλλήλοις ἀνακρινὰς τὰ τῶν φύσεων ἰδιώματα, διὰ μυρίων ὄσων ἡμῖν ὀρθᾶται λόγων. Νικοδήμῳ μὲν γὰρ, οὐ συνιέντι τὰ μυστήριον, ἀνακρεαγῶτι δὲ ἀμαθῶς· « Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; Ἐὶ τὰ ἐπιγεία, φησὶν, εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐάν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύετε; Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἰουδαίοις δὲ πάλιν, τὴν Ἰσὴν ἐκείνῳ νοσοῦσιν ἀπειθεύσαν, καὶ διαγελαῖν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐλομένοις αὐτὸν, ἐπέειπερ ἔφη ζωοποιὸν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ἴδιον σῶμα, « Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει, φησὶν, ἐάν οὖν ἦν τὸ πρότερον; » Ἡ οὐχὶ τετάχθαι φήσομεν ἐκ γυ-

C. B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Που τοιγαροῦν τὸ πρότερον ἦν; ἢ πῶς ἀναθήθηκεν ἐνθαπερ εἶναι φησὶν αὐτὸς, καίτοι τεχθέντος διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ σώματος; Οὐχὶ δὲ καὶ ἀπρακτεῖν ὁμολογήσαιμεν ἂν τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα πρὸς τὸ δύνασθαι ζωοποιεῖν, ὅσον ἦκεν εἰς ἴδιαν φύσιν;

B. Ἀληθές.

A. Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, ζωοποιὸς ἡ σὰρξ; Ἡ πῶς ἂν νοοῖτο καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ἀπὸ τῆς γῆς;

B. Καθ' ἐνωσιν, οἶμαι, τὴν πρὸς τὸν ζῶντὰ τε καὶ οὐρανόθεν Λόγον.

A. Περφρονηκῶς ἴσθι τὰ λίαν ὀρθὰ, καὶ τοῖς ἱεροῖς συμβαίνοντα λόγοις. Εἴη γὰρ ἂν οὐχ ἐτέρως, καὶ δημιουργὸς θεϊκῶς, καὶ ὅτε μὴ δίχα νοοῖτο σαρκός. Συλλήπτωρα δὲ τοῦ λόγου ποιήσομαι πάλιν ὡδὶ γεγραφέτα τὸν θεοπέσιον Παῦλον· « Εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐβρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφρασιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὀρατὰ

⁹ Joan. vi, 32, 33. ¹⁰ ibid. 51, 52. ¹¹ ibid. 57, 58. ¹² Luc. i, 31. ¹³ Joan. iii, 9, 12, 13. ¹⁴ Joan. vi, 62, 63.

καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἀρχαί, εἴτε Ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἠυδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα δι' αὐτοῦ κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἴδου δὴ πάλιν ἀναφανδὸν δι' αὐτοῦ φησι καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθαι τὰ πάντα· καὶ μὴν, ὅτι πρὸ πάντων ἐστὶ, καὶ ὅτι τὰ πάντα συνέστηκεν ἐν αὐτῷ· καὶ αὐτὸν εἶναι φησι πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν, εἰρηνοποιήσαντα διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶτα τίς ὁ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος, εἰ μὴ Χριστὸς Ἰησοῦς, τουτέστιν, ἐν σαρκὶ καὶ μετὰ σαρκὸς ὁ Λόγος; Τεθναίη γὰρ ἂν οὐτε που Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, οὐδ' ἂν νοοῖτο τῶν ὄλων δημιουργὸς καθ' ἡμᾶς ὢν ἄνθρωπος, εἰ μὴ δεδημιούργηκε μὲν ὡς Θεός, καὶ εἰ μὴ δίχα σαρκὸς νοοῖτο μετὰ τὴν ἔνωσησιν. Πρωτότοκος δὲ καὶ ἐκ νεκρῶν, καθὸ πέφηγεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός, διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. Οἰεῖ τι χρῆναι τούτοις ἐπιτιμᾶν;

B. Οὐδ' ὀπωσιούμιν.

A. Ἴδοις δ' ἂν καὶ ἐτέρωθι διὰ τῶν αὐτῶν λόγων λόγων τοὺς πνευματοφόρους. Ἰωάννης μὲν γὰρ, « Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ὁ Λόγος ἦν, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. » Παῦλος δὲ αὖ· « Ἐἶς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. » Ἄλλ' εἴπερ ἦν τὸ μεσολαβοῦν μετὰ τὸ ἠνώσθαι σαρκὶ τὸν Λόγον, καὶ εἰς ἑτερότητα καταδιαίρουσιν, τὴν ὡς υἱὸν θυάδα φημι, κατὰ τὸ σὺ δοκοῦν, πῶς ἂν ἐκτίσθῃ τὰ πάντα διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἄλλὰ μὴν ἐκτίσθῃ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα. Πρόδηλον οὖν ὅτι τὰ φύσει τε καὶ ἰδικῶς ἐνυπάρχοντα τῷ ἐκ Πατρὸς ἐντι Λόγῳ, τετήρηται πάλιν αὐτῷ καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ. Ἐπισημὰς οὖν ἄρα, τὸ διατέμνειν ἀποτολμαῖν. Εἶς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα δεδημιούργηκεν ὁ Πατήρ.

B. Ἀληθές.

A. Ἔστι τοιγαροῦν καὶ δημιουργός, θεϊκῶς, καὶ ζωοποιός, ὡς ζωὴ, ἐνανθρωπίως δὲ αὖ καὶ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰδιώμασιν εἰς ἓν τι τὸ μεταξὺ συγκαίμενος. Μεσίτης γὰρ ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, κατὰ τὰς Γραφάς, φύσει μὲν ὑπάρχων Θεός, καὶ οὐ δίχα σαρκὸς. Ἄνθρωπος δὲ ἀληθῶς, καὶ οὐ ψιλὸς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὢν ὑπὲρ ἦν, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἡ γὰρ οὐχὶ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου τετέχθαι πιστεύομεν

A Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare, et per eum reconciliari omnia in ipso, pacificantem per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt ¹⁴. » Ecce quam aperte dicat, per ipsum et in ipso creata esse omnia : quodque ante omnes sit, et quod omnia constant in ipso. Præterea dicit ipsum esse primogenitum ex mortuis, quodque paciscari per sanguinem suum quæcunque in cælis sunt, et quæcunque in terris. Atqui quis est primogenitus ex mortuis, nisi Christus Jesus, hoc est, Verbum in carne et cum carne? Neque enim mori queat Deus existens Verbum : sed creator totius universi dici possit homo nostri similis, nisi creaverit quidem, ut Deus, tametsi non absque carne intelligi potest, post unitatem. Primogenitus vero ex mortuis est, quatenus apparuit homo, tametsi propter incarnationem non desierit esse Deus. Videtur tibi aliquid in his reprehendum?

B. Nequaquam.

A. Sed et alibi hoc ipsum asserentes videas eos qui divino Spiritu afflati fuerunt. Joannes enim : « In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ¹⁵. » Paulus vero : « Unus, inquit, Deus Pater, ex quo omnia ; unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ¹⁶. » Atqui si erat aliquid discriminis, postquam Verbum unitum est carni, quodque illud in diversitatem quamdam dividat, ita ut dualitatem quamdam filiorum constituat, sicut tibi videtur : quomodo omnia creata sunt per Jesum Christum? Atqui omnia per ipsum creata sunt. Manifestum igitur est quod quæ natura et peculiariter insunt Verbo quod ex Patre procedit, manent etiam in ipso cum factum est caro. Periculosum itaque est hæc partiri ac separare. Unus enim Dominus Jesus Christus, et per ipsum ^D omnia creavit Pater.

B. Ita est.

A. Est igitur et creator, divinitatis ratione ; et vivificans, utpote vita : humana autem vicissim ratione, ex proprietatibus quæ hominem excedunt in unum quid intermedium compositus. Mediator enim est Dei et hominum, secundum Scripturas ¹⁷, natura quidem existens Deus, et non absque carne, homo autem vere, non nude atque simpliciter, ut nos, sed existens id quod erat, etiamsi factus sit caro. Scriptum est enim, quod « Jesus Christus heri et hodie ; idem ipse et ¹⁸ in sæcula ¹⁹. »

¹⁴ Coloss. 1, 12-20.

¹⁵ Joan. 1, 1-5.

¹⁶ 1 Cor. viii, 6.

¹⁷ 1 Tim. ii, 5.

¹⁸ Hebr. xiii, 8.

Annō enim ex sancta Virgine natōm credimus in A ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς τὸν Ἐμμανουήλ; ultimis sæculi temporibus Emmanuelem?

B. Omnino. Neque enim sacris Scripturis repugnamus.

A. At vero, dic mihi, amice, illud « heri et hodie » nonne præsens et jam præteritum tempus significat?

B. Ita.

A. Quomodo igitur idem erit cum præterito, tametsi nondum secundum carnem natus sit?

B. Quia erat Verbum etiam in principio, et tanquam ex æterno atque immutabili Deo ac Patre procedens, æternitatem quoque atque immutabilitatem in se habet.

A. Laudo tuam sententiam; rectissima enim est. Cæterum hoc etiam mihi dicas.

B. Quidnam?

A. Nonne recens admodum est nomen Jesus Christus, atque ipso incarnationis tempore Verbo hæditum?

B. Hoc certe quamplurimis argumentis nobis cstensum est.

A. Intelligis itaque quod Christum Jesum, et non simpliciter Verbum heri et hodie eundem esse dicat, et in sæcula. Quo pacto autem sit immutabilis, et in eodem semper statu permaneat hominis natura, cum alioqui motum sustineat, et quidem præ aliis eum qui fit a non esse ad esse ac vivere?

B. Aberravit itaque a vero sacra Scriptura, et C qui hodie non est, prius existisse dicit?

A. Equidem id nequaquam dixerim. Longe enim abest. Heri et hodie idem, et in sæcula Christus Jesus. Verbi autem antiquitatem et immutabilitatem nequaquam negaverim, tametsi factum sit caro: at potius censuerim ratione unitatis cum propria sua carne, eum qui heri erat, anteaque existebat, rursus declarari atque ostendi eundem. Idcirco oderant illum et lapidibus obruere volebant dementes Judæi, fidem ipsi non adhibentes. Hoc enim illos attonitos tenebat, quod cum appareret homo nostri similis, antiquitatem sibi maiorem quam quæ in hominem cadit arrogaret, dicens ut Deus: « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ¹⁹. » Ad quod illi responderunt: « Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti ²⁰? » Quin et Joannes ita ait: « Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat ²¹. » Atqui quomodo quem hominem esse uorat et vocabat Emmanuelem, ante se et priorem factum esse dicit, cum post ipsum natus fuerit?

B. Ante ipsum factum esse oicit ratione gloriæ, at ego quidem **711** intelligo.

A. Porro falsum absurdumque esse ita sentire paucis intelliges. Nam si illud, ante, interpretemur

B. Ναί. Ταῖς γάρ τοι θείαις οὐκ ἀντεροῦμεν Γραφαῖς.

A. Τὸ δὲ δὴ χθὲς, εἰπέ μοι, καὶ τήμερον, καιρὸν ἡμῖν, ὧ φιλόθετος, οὐχὶ τὸν ἐνεστήκοντα καὶ τὸν ἤδη παρωχηκότα κατασημνηϊαν ἄν;

B. Φημί.

A. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς εἶη ἂν εἰς γε τὸν παρωχηκότα, καίτοι γένεσιν οὕτω τὴν κατὰ σάρκα λαβὼν;

B. Ὅτι ἦν ὁ Λόγος καὶ ἐν ἀρχῇ, καὶ ὡς ἐξ ἀδιόου καὶ ἀτρέπτου πεφηνώς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἔχει καὶ αὐτὸς ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸ ἀδιόν τε καὶ ἀτρέπτον.

A. Ἐπαινῶ τὴν δόξαν· ἔχει γὰρ ὧδε, καὶ λίαν ὀρθῶς· φιλοπευστοῦντι δ' οὖν ἡμῶς φράσαις ἂν, ὧ ἀγαθέ.

B. Τὸ τί,

A. Ἡ οὐχὶ νεώτατον κομιδῇ, καὶ τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνοις συνδεδραμηκὸς ὄνομα τῷ Δόγῳ, τὸ, Ἰησοῦς Χριστός;

B. Καὶ μὴν τοῦτο ἡμῖν διὰ πλείστον ὄσων ἐδειχθη.

A. Σύνες οὖν, ὅτι Χριστὸν Ἰησοῦν καὶ οὐ μονοειδῶς τὸν Λόγον χθὲς τε καὶ σήμερον τὸν αὐτὸν εἶναι φησι, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Πῶς δ' ἂν ἔχοι τὸ ἀτρέπτον τε καὶ τὴν ἐν ταυτότητι διαμονὴν ἢ ἀνθρώπου φύσις, καίτοι κίνησιν ὑπομένουσα, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι καὶ ζῆν;

B. Δημάρτηκεν οὖν ἄρα τάληθους ἡμῖν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ τὸν χθὲς οὐκ ὄντα προεῖναι φησιν;

A. Φαίην ἂν οὐχὶ τοῦτο ἐγώ. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, Χριστὸς Ἰησοῦς. Τὸ δὲ τοῦ Λόγου πρεσβύτατον καὶ ἀκλινές, ἥκιστα μὲν ἀρνήσομαι, καὶ εἰ γέγονε σάρξ· οἴησομαι δὲ καθ' ἑνωσιν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, ὡς χθὲς ὄντα καὶ προϋπάρχοντα, καταδηλοῦσθαι πάλιν αὐτόν. Καὶ γοῦν ἐμυσάττετο μὲν ὁ παράφρων Ἰουδαῖος καὶ καταλιθοῦν ἐπεχείρει, τὴν πίστιν οὐ προσιέμενος. Κατατεθῆκει γάρ, ὅτι καίτοι καθ' ἡμᾶς ὀρώμενος ἀνθρώπος, τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρχιεότητος ἑαυτῷ τὸ πρεσβύτερον ἐπεμαρτύρει, λέγων ὡς θεός· « Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Ὅτε καὶ πρὸς τοῦτο ἐφασκον ἐκεῖνοι· « Πεντήκοντα ἐτη οὕτω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας; » Ἐφη δὲ καὶ Ἰωάννης· « Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Καίτοι πῶς ἄνδρα τε εἰδὼς καὶ ὀνομάζων τὸν Ἐμμανουήλ, ἐμπροσθέν τε αὐτοῦ καὶ πρῶτον γενέσθαι φησι τὸν ὀψιγενῆ τε καὶ μετ' αὐτόν;

B. Ἐμπροσθεν αὐτόν καὶ πρῶτον γενέσθαι φησί, κατὰ γε τὴν δόξαν, ὥσπερ οὖν ἐπαισι μοι νοεῖν.

A. Καὶ μὴν ὅτι κίβδηλόν τε καὶ ἀμαθὲς τὸ τῆδε νοεῖν, οὐκ ἐκ μακρῶν εἰση λόγων. Παραδεξάμενοι γὰρ

¹⁹ Joan. viii, 58, ²⁰ ibid. 57. ²¹ Joan. i, 27.

τὸ εμπροσθεν εἰς τὸ ἀμεινον ἐν δόξῃ, κατὰ τὸν Ἰσον Α που λόγον καὶ τὸ ὀπίσω φήσομεν, τὸ ὡς ἐν εὐκλείῃ δευτερον εὖ μάλα καταδηλοῦν.

B. Περιέστη δὴ οὖν, ὡς εἶπκε, τῆς Ἰωάννου δόξης ἡτάσθαι Χριστὸν, καὶ ὀπίσω δραμεῖν ἀσυνέτως ὑπονοεῖν· ἔφη γάρ, ὅτι Ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ.

A. Φεῦ τῆς ἀτοπίας! Οἰησόμεθα γάρ οὐχ ὧδε ἔχειν, ἐννενοηκότες ἑρθῶς τὸ ἐν Ψαλμοῖς γεγραμμένον, ὅτι « Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Θεῷ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; » Ἀναθετόν οὖν ἄρα καὶ μετὰ σαρκὸς αὐτῷ τὸ πρεσβύτατον, ὡς Θεῷ κατὰ φύσιν ἐνωθέντι σαρκί, καὶ τὰ τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθὰ κοινοποιεῖν εἰωθότι τῷ ἰδίῳ σώματι.

B. Ἄριστα ἔφη.

A. Τοῦτο δ' ἂν μάθοις, ὧδὲ τε ἔχον καὶ εἰρημένον ὕρθῶς, καὶ ἐξ ἐτέρων, ὧ τᾶν, εἴτερ ἔλοιο, μαρτυριῶν. Ἐφη μὲν γάρ που Θεὸς περὶ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τὸ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων τροφητῶν· « Καὶ σὺ, Βηθλεεμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλισίαν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπαρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Περὶ δὲ γε τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὁ ἱερώτατος Παῦλος· « Ὅτι πάντες εἰς τὸν Μωσῆν δεβαπίσθησαν ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ πάντες βρῶμα τὸ πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. Ἐπινον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. Ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός. » Ἄθρει δὴ οὖν ἐν Χριστῷ ἡ ἰησοῦ καθ' ἐνωσιν οἰκονομικῆν τὸ ἰδικῶς τοῦ Λόγου πρεσβύτατον. Ἡ οὐκ ἐναρχῆς ὁ λόγος; Τὸν γάρ τοι Βηθλεεμίτην ὡς ἀνθρωπον καὶ ἐκ γυναικὸς, ἀπαρχῆς αἰῶνος τὰς ἐξέδους ἔχειν εὖ μάλα φησὶν. Ἐν ἀρχῇ γάρ ἦν, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, καὶ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα, δεδοικχότα τὸν Ἰσραὴλ τοῖς παρ' ἐλπίδα καὶ ἀδοκῆτοις ἐκμεθύσκων νάμασι, καίτοι γεννηθεὶς κατὰ γε τὴν σάρκα καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, καὶ κενρισμένος εἰς τὴν εἰς κόσμον ἀποστολὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Κατωνόμασται γάρ οὐχ ἐτέρου του χάριν, ἀλλ' ἡ διὰ τοῦτο Χριστός· Χριστὸς δὲ ἦν ἡ πέτρα, κατὰ τὸν Παῦλον. Ἡ ἐνδοιαστὸν τὸ χρῆμα ἐρεῖς;

B. Οὐδαμῶς.

A. Ἐπαγωνιέται δὲ καὶ συναθλήσει τῷ λόγῳ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, μονονουχὶ καὶ συναγείρων τὰς φύσεις, καὶ εἰς μισγάγκειαν ἄγων τῶν ἐκατέρω πρεπόντων ἰδιωμάτων τὴν δυνάμιν. Θεά γὰρ ὁ φησὶν· « Ὁ ἦν ἀπαρχῆς, ὁ ἀκχκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερῶθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερῶθη ἡμῖν. » Ἰδοὺ τὸν δντα ἀπαρχῆς, ὡφθαί γέ φησιν ἐναρχῶς, ὑπομεῖναι τε καὶ ἀφήν. Ἀνεκκεράγει γὰρ ὁ Θωμάς· « Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου, » ἀναμετρήσας δακτύλῳ πλε-

A de præstantia gloriæ: eadem quoque ratione etiam illud, post, dicemus significare inferiorem gloria.

B. Statuendum itaque erit, meo iudicio, Christum Joanne inferiorem gloria esse. Dixit enim: Post me veniet vir.

A. Absit tanta absurditas! Facile enim iudicabimus rem ita se non habere, si illud in Psalinis scriptum recte intelligamus: « Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? et quis similis erit Deo in filiis Dei? » Tribuenda itaque est ipsi, etiam cum carne, antiquitatis prærogativa, nimirum ut Deo naturaliter unito carni, quique propriæ suæ naturæ bona corpori etiam suo communicare consuevit.

B. Optime dicis.

A. Hoc vero ita se habere, recteque dici etiam ex aliis testimoniis discere poteris. Ita enim Deus alibi per quemdam prophetarum de Christo ex semine David secundum carnem loquitur: « Et tu, Bethlehem, domus Ephratha, minima es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel: et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis. » De filiis autem Israel divinissimus Paulus ita ait: « Quia omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eandem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant enim de spirituali consequente eos petra. Petra autem erat Christus. » Animadvertite itaque in Christo Jesu ratione unitatis per incarnationem factæ peculiarem Verbi antiquitatem. Nonne tibi satis aperte hæc dicta videntur? Nam Bethlehemitam, ut hominem et ex muliere natum, ab initio sæculi egressus habere dicit. In principio enim erat, et ante omnia sæcula incarnatum Verbum, et ipsum erat petra, Israelem sibi affectum repentina atque inopinata aquarum scaturigine satians, tametsi natum sit secundum carnem et humanitatem in novissimis temporibus: unctusque in apostolatam in mundum a Deo ac Patre. Nam idcirco, neque aliam ob causam vocatus est Christus, sive unctus. Christus autem erat petra, juxta Paulum. Anne dubitandum hac in re quidquam esse censens?

B. Nequaquam.

A. Confirmat vero hanc sententiam, et tæetur Joannes, 712 tantum non congregans in unum naturas, et proprietatum quæ utrique conveniunt vim ac virtutem in unam confluentem ducens. Vide enim quid dicat: « Quod erat ab initio; quod audivimus, quod vidimus oculis nostris; quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ. Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, annuntiamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis. » Vides eum qui fuit ab initio, manifeste visum fuisse, et tangi sustinuisse. Exclamavit enim Thomas: « Dominus meus, et Deus meus, » cum pertentasset digito latius

²² Psal. LXXXVIII, 7. ²³ Mich. v, 2. ²⁴ I Cor. x, 2-4. ²⁵ I Joan. i, 1, 2. ²⁶ Joan. xi, 28.

corporis, et pertusiones sive foramina clavorum. **A** Quin et divinus Lucas ait sanctos apostolos spectatores et ministros Verbi fuisse²⁷. Factus est enim conspicuus qui est incorporeus, et contrectabilis qui tangi nequit, carnem quam induit non alienam a se habens, sed proprium sibi templum efficiens; et cum ea cognitus ut Deus et Dominus. Nosti etiam quid sanctissimus ille Paulus scribit: « Nemo, inquit, nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur²⁸. » Constat itaque quod revera dominatus sit mortuorum et viventium, qui non ob aliam causam quam ob hanc solam mortuus est et resurrexit.

B. Omnino.

A. Quemnam igitur dicemus subisse mortem, rursumque resurrexisse?

B. Filium profecto.

A. Filium quidem recte dicis, atque ego id probarim. Cæterum hoc ex te velim cognoscere, an Verbum ex Deo Patre sit mortale et corruptioni obnoxium; an potius morte et corruptione superius, ut vita.

B. Posterius nec affirmaverim.

A. Quomodo igitur mortuis annumeratus est, qui liber est secundum Scripturas? Neque enim Verbum per se mori queat.

B. Quia mortua ipsius carne, ipse hoc pati dicitur.

A. Rectissime sentis. Proinde, non absque carne, sed potius simul cum illa dominationis gloriam consecutus est, qui lege carnis et natura simili nostræ mortuus est et resurrexit. Humana quidem passio est mori; **713** divinam vero vim atque operationem resurgendo ostendit: ut per utrumque hoc cognoscatur, et similis nobis, et nobis superior, ut Deus universorum, et nobiscum factus, cernatur cum Patre. Hoc pacto ipsum cognoscens Nathanael, dixit: « Magister, tu es Filius Dei; tu es rex Israel²⁹. » Ipse vero suis discipulis inquit: « Vos autem vocatis me Dominum et magistrum; et recte dicitis, sum enim³⁰. » Re autem ipsa id comprobans, remittit peccata, et potestatem dedit adversus spiritus immundos, ita ut possint ejicere eos, et sanare omne genus morbi popularis³¹. Nonne enim in nomine Jesu Christi Nazarenî sanatur claudus ex utroque pede, sedens ad portam quæ dicitur Speciosa³²? Ita etiam a diuturno gravissimoque morbo liberatus est Æneas, dicente ad eum divino Paulo: « Ænea, sanat te Jesus Christus³³. »

B. Ita est.

A. Omnî igitur ex parte compulsi ad veritatem et

A ράν τε τὴν σώματος καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἡλών. Γεγενῆσθαι δὲ φησι τοὺς ἁγίους ἀποστόλους καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Λουκᾶς αὐτόπτας τε καὶ ὑπηρέτας τοῦ Λόγου. Γέγονε γὰρ ἐμφανὴς ὁ ἀσώματος, καὶ ἀπτὸς ὁ ἀναψῆς, οὐκ ὀθνεῖον ἔχων ἐτι περίβλημα τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, ἀλλ' ἴδιον αὐτὴν ποιησάμενος καθόν, καὶ σὺν αὐτῇ γνωριζόμενος, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος. Γεγραφέστα δὲ οἶσθᾶ που τὸν ἱερώτατον Παῦλον· « Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ, καὶ οὐδεὶς ἐαυτῷ ἀποθνήσκει. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσχομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐξήσεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. » Ἀραρεν οὖν, ὅτι κεκυριεύκεν ἀληθῶς νεκρῶν τε καὶ ζώντων ὁ μὴ ἐτέρου του **B** χάριν, ἢ ὅτι τοῦδε καὶ μόνου τεθνεῶς καὶ ἐγγεγερμένος.

B. Ἀραρεν.

A. Τίνα δὴ οὖν, ὦ γενναίε, φαμέν, ὡς ὑπέδου μὲν θάνατον, ἀνεδίω δὲ αὐ;

B. Τὸν Υἱὸν δηλονότι.

A. Ἄλλ' ὅτι μὲν τὸν Υἱὸν, εὐ λέγεις· ἐπαινέσομαι γὰρ οὖν. Ἐθέλομαι δ' ἂν σου διαμαθεῖν, πότερον θνήτδς καὶ φθορᾶ κάτοχος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός Λόγος, ἢ πέρα θανάτου καὶ φθορᾶς ἀμείνων, ὡς ζωῆ.

B. Οὕτω φημί.

A. Εἶτα πῶς γέγονεν ἐν νεκροῖς, καὶ ἐλευθερῶν ὢν, κατὰ τὰς Γραφάς; Τεθναίη γὰρ ἂν οὐτι που καθ' ἐαυτὸν ὁ Λόγος.

C B. Ὅτι τεθνεῶσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, αὐτὸς τοῦτο λέγεται παθεῖν.

A. Ὅρθότατά γε καὶ ἀπλανῶς. Οὐκοῦν, οὐ δίχα σαρκὸς, σὺν αὐτῇ δὲ μᾶλλον καὶ μετ' αὐτῆς, τὴν τῆς κυριότητος ἀνεδήσατο δόξαν, ὁ νόμῳ σαρκὸς καὶ φύσει τῇ καθ' ἡμᾶς τεθνεῶς καὶ ἐγγεγερμένος. Ἀνθρώπινον μὲν τὸ τεθναίνει πάθος, ἐνέργημα δὲ θεϊκὸν τὸ ἀναδιῶναι δεικνύς, ἵνα δι' ἀμφοῖν γνωρίζηται, καθ' ἡμᾶς τε ἅμα καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς Θεὸς τῶν ὅλων, καὶ μεθ' ἡμῶν γεγωνῶς, ὁρῶτο μετὰ Πατρός. Οὕτως αὐτὸν ὁ Ναθαναὴλ ἐπιγινώσκων, ἔφασκε· « Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. » Αὐτὸς δὲ τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς· « Ὑμεῖς δὲ καλεῖτέ με, φησὶν, ὁ Κύριος καὶ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. » Ἔργῳ δὲ αὐτὸ πιστευόμενος, ἀνίησι μὲν ἁμαρτίας, ἐξουσίαν δὲ ἔδωκε κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. Ἡ οὐκ ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Ναζωραίου, τεθεράπεται μὲν ὁ τῷ πόδε λελωθημένος, καὶ τῇ ὠραίᾳ προσκίζάνων πύλῃ; ἀβρωσίαν δὲ τὴν οὕτω μακρὰν ἀπεσιείσατο, καὶ κομιδῇ δυσδιάφυκτον διέδρα νόσον Αἰνέας, πρὸς δὲν ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος· « Αἰνέα, ἰάται σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός. »

B. Ἀληθές.

A. Πανταχόθεν οὖν ἄρα συνωθούμενοι πρὸς ἀλή-

²⁷ Luc. i, 2 ²⁸ Rom. xiv, 7-9. ²⁹ Joan. i, 49. ³⁰ Joan. xiii, 13. ³¹ Matth. x, 8. ³² Act. iii, 2 seqq.

³³ Act. ix, 34.

θειαν, καὶ τὸ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι δοκῶν ἰχνηλα-
 τεῖν εὖ μάλα σπουδάζοντες, καὶ ταῖς τῶν πατρῶν
 ἐπόμνητοι δόξαις, τὸν ἐκ ρίζης Ἰεσσαί, τὸν ἐκ σπέρ-
 ματος Δαβὶδ, τὸν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, τὸν μεθ'
 ἡμῶν ὑπὸ νόμον ὡς ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὑπὲρ
 νόμον ὡς Θεόν, τὸν δι' ἡμᾶς τε καὶ μεθ' ἡμῶν ἐν
 νεκροῖς, τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς δι' ἑαυτὸν ζωοποιὸν καὶ ζωήν,
 Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν πιστεύομεν, οὔτε
 φιλοῦντες θεοότητος τὸ ἀνθρώπινον, οὔτε μὴν ἀνθρω-
 πότητος ἀπαμφιεννύντες τὸν Λόγον μετὰ τὴν ἀφρα-
 στον συμπλοκήν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες
 Υἱὸν, ἐκ δυοῖν πραγμάτων, εἰς ἓν τι ἐδ' ἐξ ἀμφοῖν
 ἀπορρήτως ἐκπεφηνότα, καθ' ἕνωσιν δηλονότι τὴν
 ἀνωτάτω, καὶ οὐ φύσεως παρατροπήν. Ὅσον γὰρ
 οὕτω δοξάζουσι περιέστα το κέρδος, σαφηνεῖ λέγων
 ὁ Χριστοῦ μαθητῆς: «Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς
 ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ
 αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ.» Ὅτι δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἐκ
 Δαβὶδ κατὰ σάρκα, κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς Υἱὸς ἐστὶ
 τοῦ Θεοῦ, καθὼ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ ἐπέκηνωσεν
 ἐν ἡμῖν, κατασφραγιστὴ λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης:
 «Καὶ οἶδαμεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν
 ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν,
 καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ
 Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰῶ-
 νιος,» καὶ δι' αὐτοῦ τε, καὶ σὺν αὐτῷ, τῷ Θεῷ καὶ
 Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁴ I Joan. iv, 15. ²⁵ Joan. i, 14. ²⁶ I Joan. v, 20.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΤΙ ΕΙΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ *.

EJUSDEM QUOD UNUS SIT CHRISTUS.

A. Μαθημάτων μὲν των ἱερῶν κόρος ἂν γένοιτο C
 παντελῶς οὐδεὶς τοῖς γε ἀληθῶς ἀρετῶροι, καὶ
 γινώσκιν εἰς νοῦν τὴν ζωοποιὸν συνεγγεγερκόσι. Γέγρα-
 πται γάρ: «Ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρω-
 πος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στό-
 ματος Θεοῦ.» Τροφή γὰρ νοῦ, ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ,
 καὶ ἄρτος πνευματικὸς, στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν,
 κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν ὑμνούμενον.

B. Εὖ λέγεις.

A. Ἐκλήνων μὲν οὖν οἱ σοφοὶ καὶ λογάδες τεθαυ-

A. Sacrarum disciplinarum atque doctrinæ nulla
 plane est satiety, iis qui revera recte sentiunt, et
 vivificantem notitiam mente hauserunt. Scriptum
 est enim: «Quia non in solo pane vivet homo, sed
 in omni verbo quod procedit ex ore Dei²⁷.» Nutri-
 mentum enim mentis est verbum Dei, et panis spi-
 ritualis confirmans ac roborans cor hominis; quem-
 admodum in Psalmis canitur²⁸.

B. Recte ais.

A. Gentilium quidem sapientes venustatem di-

²⁷ Matth. iv, 4. ²⁸ Psal. ciii, 15.

* Dialogus hic in editione Auberti perperam numeratur nonus ex his qui cum Hermia habiti sunt. ΕΔΙΤ.

centi admirati fuerunt, eloquentiamque summo studio affectant, et subtili verborum ornatu gloriantur, orationisque pompa ac fastu delectantur. Ac postularum quidem materies est mendacium, cui rhythmis suis ac numeris gratiam et venustatem addunt. Veritatis autem perquam exigua ab eis ratio habetur, quin potius summa laborant inopia veræ utilisque sententiæ, de Deo, inquam, naturaliter ac vere existente, et ut Paulus inquit : « Evannerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium ».

B. Ita est.

A. De iis itaque per vocem Isaia: Deus ita inquit : Sciote quia cinis est cor eorum, et errant. **715** Atque hi quidem ita affecti sunt. Qui vero impiarum hæresium auctores exstiterunt, impuri atque apostatæ, quique adversus divinam gloriam buccas suas dilatant, perversa nefariaque loquentes, in nihilo minorem, sino majorem quam gentiles, imperitiæ prolapsi esse cernuntur. Longe enim satius fuisset eos viam veritatis non cognovisse, quam ea cognita, retrorsum deflectere a sancto præcepto quod ipsis datum est. Accidit enim illis juxta verissimum proverbium : « Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabram cœni revoluta ».⁶⁶ Blasphemie enim in Christum obnoxii, veluti truces quidam atque immanes lupi, devastant greges ovium, pro quibus Christus mortuus est, et diripiunt quæ ipsius sunt, cocervantes sibi ipsis quæ non sunt ipsorum, sicut scriptum est; et gravantes jugum ipsorum extiter, de quibus merito dici possit : « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, » opportune enim hoc de ejuscemodi hominibus a nobis dicitur. Sunt enim nonnulli qui imperite admodum unigenitum Dei Verbum suprema illa excellentia spoliare, et ab æqualitate cum Deo ac Patre excludere conantur, consubstantialiæ ipsum esse negantes, et naturalem omnimodamque identitatem ei tribuere recusantes. Alii vero eandem fere atque hi quos diximus viam insistentes, atque in retia mortis et laqueum inferni prolapsi, Unigeniti mysterium ab administratione in carne sive incarnatione secludunt ac separant, et simili propemodum atque affini cum prioribus illis amentia laborant. Illi enim Verbum ex Deo Patre genitum etiam ante incarnationem, divinitatis excellentia quantum in ipsis est spoliant : hi vero etiam incarnato Verbo infestant, et beneficam ipsius gratiam qua humanam naturam complexus est, tantum non improbant atque incusant : non recte sibi consuluisse eum contententes quod carnem assumpserit, seque exinani-verit; sive quod factus sit homo, quodque in terra

A μάκασι τὸ καλλιπέδες, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα κατασπουδασμένων παρ' αὐτοῖς ἔστι τὸ ἀλληγορεῖν, καὶ φιλαῖς ῥημάτων ἐπαυχοῦσι κομφεῖταις, καὶ τῷ τῆς λέξεως ἐναθρόνουνται κόμπω. Καὶ ὅλη μὲν ποιηταῖς, τὸ ψεῦδος, ῥυθμοῖς καὶ μέτροις εἰς τὸ ἐπιχάρει τε καὶ ἔμμελές ἐκτεταρευμένον, ὀλίγη δὲ παντελῶς τῆς ἀληθείας φροντίς, ἡβρωσθήκασι δὲ καὶ σπάνιν ὀρθῆς καὶ ὀνησιφόρου δόξης, τῆς ἐπὶ γε, φημι, τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ, μᾶλλον δὲ καθὰ φησιν ὁ ἱερῶτατος Παῦλος· « Ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν. »

B

B. Ἀληθές.

A. Ἐφη γοῦν περὶ αὐτῶν διὰ φωνῆς Ἡσαίου, Θεός· Γινώτε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται. Ἄλλ' ὡδε μὲν τὰ ἐκείνων. Οἱ γε μὴν τῶν ἀνοσιῶν αἰρέσεων εὐρεταὶ γεγονότες, οἱ βέβηλοι τε καὶ ἀποστάται, καὶ τῆς θείας δόξης τὸ ἀκρατές ἑαυτῶν κατευρόνουντες στόμα, καὶ λαλοῦντες τὰ διεστραμμένα, καταφωραθεῖν ἂν οὐκ ἐν μείοσι γραφαῖς τῆς Ἑλλήνων ἀβελτηρίας, ἐξ ἀπονοίας ὠλισθηκότες, ἢ τάχα που καὶ ἐν τοῖς ἐπέκεινα. Κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐπεγνωκέναι, εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Γέγονε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροικίας, ἐκ Κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὅς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. Διμερίσαντο γὰρ τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσφημίας τὰ ἐγκλήματα, καὶ οἳά τινες λύκοι δριμεῖς καὶ πικροί, διαλυμαίνονται τοῖς ποιμνίοις, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ διαρπάζουσι τὰ αὐτοῦ, κληθῶντες ἑαυτοῖς τὰ οὐκ ὄντα αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ βαρύνοντες τὸν κλοιὸν αὐτῶν σιθαρῶς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο καὶ μάλα εἰκότως· « Ἐξ ἡμῶν ἐξήλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. » Οὐγαροῦν. Ἄλλ' εἰς καιρὸν ἡμῖν ὁ περὶ γε τῶν τοιοῦτων κρινεται λόγος. Κατακομίζουσι μὲν γὰρ ἀσύνετως τινὲς τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον τῆς ὑπερτάτης ὑπεροχῆς, καὶ ὑποβιάζουσι τῆς ἰσότητος τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, ἵνα ὁμοούσιον εἶναι λέγοντες αὐτὸν, οὔτε μὴ φυσικῆ καὶ ἀπαρἀλλάτῳ ταυτότητι στεφανοῦν ἐθέλοντες. Ἄλλοι δὲ τοῖς ὀνομασμένοις τὴν αὐτὴν ὡσπερ ἐρχόμενοι τριθῶν, καὶ εἰς παγίδα θανάτου, καὶ εἰς πέταυρον ἄδου καταλισθαίνοντες, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς παρευθύνουσι τὸ μυστήριον, καὶ ἀδελφῆν ὡσπερ τοῖς πρώτοις ἐπιτηδεύουσι τὴν ἀπόνοιαν. Οἱ μὲν γὰρ, οὔπω σεσαρκωμένον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον, τῶν τῆς θεότητος ὑψωμάτων μονονουχὶ κατατύροντες, τὸ γε ἦκον ἐπ' αὐτοῖς, ἀλοῖεν ἂν· οἱ δὲ, καὶ σεσαρκωμένω πολεμεῖν ἐγνώκασι, μονονουχὶ καὶ ἐπιτιμῶντες οἱ θρασεῖς τῇ φιλανθρώπῳ χάριτι, οὐκ ὀρθὰ βεβουλεῦσθαι τάχα που διατεινόμενοι, διὰ τὸ ἀνασχέσθαι

⁶⁶ Rom. 1, 21 23. ⁶⁶ II Petr. II, 21, 22.

σαρκός, καὶ τῶν τῆς κενώσεως μέτρων, ἦγουν ὅτι ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ σύνοδος τῷ Πατρὶ.

B. Ἐφης μὲν ὀρθῶς.

A. Κατακεκράξεται δ' οὖν τῆς ἐν ἀμφοῖν ἀμαθίας ἡ θεόπνευστος Γραφή, πρὸςθεύουσα τάληθες, καὶ τὸν μὲν γὰρ ἐκείνοις λόγον ἀδρανῆ καὶ ἀσύφηλον ἀποφαίνουσα, ἐπιστάσα δὲ ταῖς τῆς θεότητος τριβοῖς, τοὺς ἰσχυρῶς τε καὶ ἀκριβεῖς διανοίας ὄμματι καταδρῖν εὐθότας τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον.

B. Τίνας δ' ἂν εἶεν, οἱ τὴν οὕτω σεπτῆν καὶ ἀπόρητον τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν, ἀνοσίως κεκιδηλευκότες; (ἰσικας γὰρ οὐ μετρίως ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτω δυσφορεῖν), ἐθέλοιμ' ἂν διαπυθέσθαι σου.

A. Διατεκμαίρη καλῶς. Ζηλῶν γὰρ ἐζήλωσα τῷ Κυρίῳ, καὶ πρὸς γε τοῦτε κατατεθηγμένους ἀλύω καὶ σφόδρα. Τὸ δὲ ὅποι ποτὲ καταστρέφουσιν οἱ παρ' ἐκείνων λόγοι, ἔδωκα καθορῶν. Τὴν γὰρ τοι παραδοθείσαν ἡμῖν νοθεύουσι πίστιν, δράκοντος ἀρτιφανοῦς εὐρήμασι κεκρημένοι, καὶ ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς τοῦ δικῆν ἐγγέοντες, ψυχρά τινα καὶ διεστραμμένα καὶ ἀβελτηρίας ἐμπλεω

B. Εἶτα τίς ὁ ἀρτιφανής ἐστι δράκων, ὅποια δὲ ἅπτα τὰ παρ' αὐτοῦ πεφλυαρημένα κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων, ἐρομένην φράσον.

A. Ἀρτιφανής μὲν δράκων, ὁ σχολιδὸς οὐτοσι, καὶ ἡ μὲν μεθύουσαν ἔχων τὴν γλῶτταν, ὁ τῇ παραδόσει τῶν τῆς οἰκουμένης μυσταγωγῶν, μᾶλλον δὲ καὶ πάση τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ μονοουχὶ χαίρειν εἰπὼν, καινοτομήσας δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ Θεοτόκον μὲν οὐκ εἶναι λέγων τὴν ἁγίαν Παρθένον, Χριστοτόκον δὲ μᾶλλον καὶ ἀνθρωποτόκον. ἕτερα δὲ πρὸς τοῦτοις ἀπηχῆ καὶ ἀπόπληκτα, τοῖς ὀρθοῖς καὶ εἰλικρινέσι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπεισφρήσας δόγμασι.

«B. Νεστόριον, οἶμαι, φῆς. Συνίημι γὰρ ἤδη πως, ἀλλὰ τί τὸ χρέμα, ὧ τὰν, τῶν ἐκείνου λόγων, οὐκ ἔχω νοεῖν. Θεοτόκον δὲ πῶς οὐκ εἶναι φησι τὴν ἁγίαν Παρθένον;

A. Οὐ γὰρ τοι, φησι, Θεὸν ἐκτέτοκεν. Ἦν γὰρ ὁ λόγος καὶ πρὸ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, συναΐδιος ὢν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καταρνήσονται δὲ οὖν καὶ τοῦτο ἀναφανδόν, ὡς ἐστὶ Θεὸς ὁ Ἐμμανουήλ, εἰκῆ δὲ ὡς εἶκε διερμηνεύει τοῦνομα, λέγων ὁ εὐαγγελιστής· «Ὁ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.» Οὕτω γὰρ χρῆναι κατονομάζεσθαι διεθεδα: οὗτο σαφῶς διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου κατὰ σάρκα γεγεννημένον, ὡς ἐνανθρωπήσαντα Θεόν.

B. Καίτοι δοκεῖ μὲν ἐκείνοις οὐκ ὧδε ταῦτ' εἶναι, μεθ' ἡμῶν δὲ φαίεν γενέσθαι Θεόν, ἦτοι τὸν ἐκ Θεοῦ λόγον, κατὰ γε τοὺς τῆς ἐπικουρίας τρόπους. Σέσωκε γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν διὰ τοῦ γεννηθέντος ἐκ γυναικός.

A. Οὐ γὰρ ἦν, εἰπέ μοι, καὶ μετὰ Μωσέως τῆς

¹¹ Matth. 1, 23.

A apparuerit, et cum hominibus versatus sit, cum alioqui sit natura Deus, et Patris assessor.

B. Recte quidem dicis

A. Occlamat vero amborum imperitiæ Scriptura divinitus inspirata, veritatem nobis edisserens, atque illorum quidem rationes vanas ac stolidas declarans, **716** eos vero qui subtili atque accurato mentis oculo mysterium quod in hoc latet contemplari solent, ad semitam divinitatis deducens.

B. Quinam vero sint ii qui adeo venerandam atque ineffabilem Servatoris nostri dispensationem adulterarunt (videris enim mihi non parum hac de causa commotus esse), velim ex te cognoscere.

A. Recte iudicas. Zelo enim zelatus sum Dominum. Angit vero me et quidem vehementer, cum mecum non absque timore cogito quoniam illorum sermones sint evasuri. Fidem enim nobis traditam corrumpunt, draconis recens editi inventis atentes, et inania quædam ac vana, dementiæque plena dogmata simpliciorum animis infundentes.

B. Quisnam porro sit draco iste recens editus, et qualia tandem sint ea quæ adversus veritatis dogmata deblaterat, explica, obsecro.

A. Recens quidem draco est nequam ille et veneno temulentiam habens linguam, quique, contempta traditione eorum qui orbem terrarum sacra mysteria docuerunt, imo potius universa sacra Scriptura valere iussa, rebusque novis pro sua libidine introductis, sanctam Virginem Deiparam esse negat, sed potius Christum sive hominem peperisse, aliaque his affinia perquam absurda atque stupida rectis ac puris universalis Ecclesiæ dogmatibus superinfereus.

B. Nestorium, ut arbitror, significas. Jam enim intelligo. Opinionis vero ejus ratio mihi cognita non est. Quoniam autem pacto sanctam Virginem Deiparam esse negat?

A. Neque enim, inquit, Deum ex se peperit. Nam Verbum ante ipsam erat, atque adeo ante omnia sæcula et tempora, utpote cœternum Deo ac Patri. Negaverint itaque etiam hoc aperte, quod Eummanuel sit Deus. Inepte igitur illud interpretatus fuerit evangelista, dicens: «Quod interpretatur, Nobiscum Deus¹¹.» Ita enim manifeste Deus ac Pater per vocem prophetarum affirmavit oportere vocari eum qui ex sancta Virgine secundum carnem natus esset, ut Deum incarnatum.

B. Atqui illis res non ita se habere videtur: nobiscum vero factum esse Deum contendunt sive Verbum ex Deo, ratione auxilii. Salvavit enim orbem terrarum per eum qui ex muliere natus est.

A. Anne, obsecro, et cum Moysæ erat, e terra

Ægyptiorum 717 et servitute qua ibidem premebantur Israelitas liberans in manu forti et brachio excelso, sicut scriptum est ⁴²? anne vero etiam deinceps Jesum manifeste dicentem reperiemus: « Et sicut eram cum Moyse, ita ero etiam vobiscum ⁴³? »

B. Omnino.

A. Quam igitur ob causam nemo quidem illorum Emmanuel vocatus est, sed illi soli hoc nomen convenit qui novissimis sæculi temporibus ex muliere secundum carnem natus est?

B. Quoniam modo itaque censebimus factum esse Deum ex muliere? An tanquam substantiæ quæ in ipsa et ex ipsa est particeps factum fuerit Verbum?

A. Absit ut adeo vanam atque absurdam opinionem animo concipiamus. Erroneum enim fuerit, mentisque plane a vero aversæ, existimare ineffabilem Unigeniti essentiam carnis fructum sive fetum esse. Cæterum erat, ut Deus, coæternus Patri qui ipsum genuit, et ex ipso secundum naturam ineffabili modo genitus est. Volentibus autem aperte cognoscere quomodo et qua ratione in nostra specie apparuerit et factus sit homo, divinus evangelista Joannes declarat, dicens: « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis ⁴⁴. »

B. At si Verbum, inquit, factum est caro, jam non amplius mansit Verbum, sed potius desiit esse id quod erat.

A. Atqui hoc merum delirium et dementia est, nihilque aliud quam mentis emotæ ludibrium. Censeant enim, ut videtur, per hoc « factum est, » necessaria quadam ratione mutationem alterationemque significari.

B. Ita sibi persuadent et opinionem suam sacræ Scripturæ auctoritate stabiliunt. Dictum enim est, inquit, alibi de uxore Lot, quod facta sit columna salis ⁴⁵; et de virga Moysi, quod projecit eam in terram, et facta est serpens ⁴⁶. Naturalis enim in hisce mutatio facta est.

A. Ergo cum psallunt quidam: « Et factus est mihi Dominus in refugium ⁴⁷; » et rursus: « Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione ⁴⁸, » quid respondebunt? anne Deus qui hic decantatur, desinens esse Dens, mutatus est in refugium, et translatus est naturaliter in aliud quod initio non erat? At vero quomodo non id plane alienum sit a **718** Deo naturaliter existente? Immutabilis enim secundum naturam cum sit, manet profecto id quod erat, et est semper, tametsi dicatur factus esse refugium.

B. Optime certe rectissimeque dixisti.

A. Cum itaque Dei mentio fit, si ab aliquo dicatur illud, Factus est, quo pacto non sit absurdum, itaque adeo vehementer absurdum, existimare mutationem aliquam per id significari, et non potius conari id alia ratione intelligere, prudenterque ad

⁴² Deut. v, 15. ⁴³ Jos. i, 5. ⁴⁴ Joan. i, 14. ⁴⁵ Gen. xii, 36. ⁴⁶ Exod. iv, 3, 4. ⁴⁷ Psal. cxiii, 23. ⁴⁸ Psal. lxxxix, 1.

Α Αἰγυπτίων χώρας καὶ τῆς αὐτοῦ πλεονεξίας ἀπαλάττων τὸν Ἰσραὴλ, ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καθὰ γέγραπται; οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα, Ἰησοῦν λέγοντα σαφῶς εὐρήσομεν, « Καὶ ὡς ἤμην μετὰ Μωϋσῆ, οὕτως ἔσομαι καὶ μετὰ σοῦ; »

B. Ἀληθές.

A. Ἄρα δὴ οὖν, οὐδαὶς μὲν ἐκείνων Ἐμμανουὴλ ὠνόμασται, ἤρμος δὲ μόνῳ τουνομα, τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς παραδόξως γεγεννημένῳ;

B. Οἰησόμεθα δὲ οὖν τίνα τρόπον γεγεννηθεὶς Θεὸν ἐκ γυναικὸς, ἄρ' ὡς τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐν αὐτῇ τε καὶ ἐξ αὐτῆς μετσαχηκότος τοῦ Λόγου;

A. Ἄραγε τῆς οὕτω ψυχρᾶς εὐκαιοβουλίας. Παρὰ πλείοντος γὰρ οἱ λόγοι, καὶ νοῦ κατηβρόσθητός τὸ ἐφ' ᾧ μὴ προσῆκεν ἐκτετραμμένον, τὸ σαρκὸς οἰεσθαι γενέσθαι καρπὸν, τὴν ἀλόγητον ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς. Ἄλλ' ἦν, ὡς Θεὸς, συναϊδίος τῷ γεννησαντι Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀποβήσας γεγεννημένος. Ἐθέλουσι γε μὴν εἰδέναι σαφῶς, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ἐν εἰδει πέφηνε τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, σαφηνιεὶ λέγων ὁ θεοπέσιτος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεατάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅδεσαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος; καὶ ἀληθείας. »

B. Ἄλλ' εἰ γέγονε, φασί, σὰρξ, ὁ Λόγος, οὐκ ἔτι μεμένηκε Λόγος, ἀποπεφοίτηκε δὲ μᾶλλον τοῦ εἶναι ὁ ἦν.

A. Καὶ μὴν τοῦτο γέ ἐστι τερθρεία καὶ λῆρος, καὶ ἐξεστρηκότος εὐρέματα νοῦ, καὶ ἕτερον οὐδέν. Οἶονται γὰρ, ὡς εἰκοιεν, ὡς ἐξ ἀφύκτου τε καὶ ἀναγκαίου λόγου, τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως σημαντικῶν εἶναι τὸ, « ἐγένετο. »

B. Ναί, φασί, καὶ δὴ τὸν οἰκείον ἐμπεδοῦσι λόγον, ἐξ αὐτῆς ἐλόντες τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Εἰρηται γὰρ που, φασίν, ἐπὶ μὲν τῆς τοῦ Λοῦ γυναικὸς, ὅτι ἐγένετο στήλη ἀλόγος. Καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς Μωϋσεὸς ῥάβδου, ὅτι ἐβρίβεν αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ὄφις. Φυσικὴ γὰρ ἐν τούτοις γέγονεν ἡ τροπή.

A. Οὐκοῦν, ὅτε ψάλλουσι τινες, « Καὶ ἐγένετο μὲν Κύριος εἰς καταφυγὴν » καὶ πάλιν, « Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν, ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ, » τί δὴ φασίν ἂν; ἄρα τὸ εἶναι Θεὸς ἀφελὸς ὁ ὑμνουόμενος, μετακχώρηκεν ἐκ μεταβολῆς εἰς τὸ εἶναι καταφυγὴ, καὶ μετέστη φυσικῶς πρὸς ἕτερον τι παρ' ὅπερ οὐκ ἦν ἐν ἀρχαῖς; Καὶ πῶς οὐκ ἀπεικὸς καὶ ἀνάρμοστον τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν Θεῷ τὸ χρημᾶ ἐστίν; Ἄτρεπτος γὰρ ὢν κατὰ φύσιν, μένει που πάντως ὅπερ ἦν, καὶ ἐστὶν ἀεὶ, κἂν εἰ λέγοιτο τιεὶ γενέσθαι καταφυγὴ.

B. Ἄριστά γε καὶ μάλα ὀρθῶς εφης.

A. Οὐκοῦν παρενηγεμένης εἰς μέσον τῆς Θεοῦ μνήμης, εἰ ὑπὸ τοῦ λέγοιτο τὸ, Ἐγένετο, πῶς οὐκ ἀμαθὲς καὶ ἀνόσιον κομιδῆ, τροπὴν οἰεσθαι σημαίνειν αὐτὸ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον καθ' ἕτερον τίνα τρόπον πειρᾶσθαι νοεῖν, καὶ περιτρέπειν ἐμφρόνως εἰς

τὸ ὅτι μαλιστα πρέπειν τε καὶ τοιαύτῳ τῷ ἀτρέπτῳ Θεῷ; Πῶς δὴ οὖν ἄρα εἰς σάρκα φαρὲν γενέσθαι τὸν Δύον, τὸ ἀτρέπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον ὡς ἰδίον τε καὶ οὐσιώδες καὶ ἐμπαφυκὸς αὐτῷ τηροῦντες ἀεὶ, ὁ πέντοφος Παῦλος, ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ταμίας, ὁ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἱερουργὸς, σαφηνεὶ λέγων· «Τοῦτο φρονεῖτε ἕκαστος ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἤγησατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκέκωσε, μορφῇ δούλου λαθὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐθεῖς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Καίτοι γὰρ Θεὸς τε καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, τὸ ἀπαύασμα τῆς δόξης, καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ γενήσαντος, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ οὐκ εἰς σάρκα τραπεῖς, ἢ φυρμὸν, ἢ κρᾶσιν, ἢ τι τῶν τοιούτων ἕτερον ὑπομείνας, καθὲς δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπότητος πτωχείαν οὐκ ἀτιμάσας. Ἡθέλησε γὰρ, ὡς Θεός, τὴν θανάτῳ καὶ ἁμαρτίᾳ ἐνσχομένην σάρκα, καὶ θανάτου καὶ αἵματος ἀποφῆναι κρεῖττονα, καὶ ἀνακομῆσαι πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος, καὶ οὐκ ἀψυχὸν γε κατὰ τινος, ἐψυχωμένην δὲ μᾶλλον ψυχῇ νοεῖσθαι· ἰέναι γε μὴν τὴν πρᾶγματι πρέπεισαν οὐκ ἀπαξίωσας τρίβον, τὴν καθ' ἡμᾶς γέννησιν ὑπομείναι λέγεται, μεμενηκῶς ὅπερ ἦν. Γεγέννηται γὰρ παραδόξως κατὰ σάρκα, ἢ ἐν εἰδει τῶν καθ' ἡμᾶς ὀφθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς, τὸν ἀναφῆ καὶ ἀσώματον. Πλὴν ἐνανθρωπήσαι κρίναντα, καὶ ἐν ἑαυτῷ καὶ μόνῳ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασιν ἐκπρεπῆ τὴν ἡμῶν ἀποφῆναι φύσιν· ἦν γὰρ ὁ αὐτός, Θεός, γε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἐν ὁμοιώματι μὲν ἀνθρώπου, καθὸ μετὰ τούτου καὶ Θεός ἦν, σχήματι δὲ ὡς ἄνθρωπος. Θεός, γὰρ ἦν ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δούλου μορφῇ, Δεσπότης. Σάρκα γὰρ οὕτω φαρὲν γενέσθαι. Ταῦτησιν καὶ Θεοτόκον εἶναι διαβεβαιούμεθα τὴν ἁγίαν Παρθένον.

quatenus una cum hac etiam Deus erat; habitu simili, et in forma servi, Dominus. Hoc enim modo quoque exstitisse sacrosanctam Virginem asserimus.

B. Βούλει, τοῖς σοῖς ἀντιπαραξάγοντες λόγοις τὰ περ' ἐκείνων, ἰσχυρότερον ἀποτελώμεν τῶν ἐννοιῶν τὴν βράσανον, ἢ παραχιωρῶμεν ἀπλῶς λέγοντί σοι, τὸ εὐ ἔχειν ὑπεριλημμένον;

A. Ἀνεπίληκτον μὲν, ὡς γε οἶμαι, πᾶν ὅπερ ἀν λέγοιτο πρὸς ἡμῶν σοφῶς τε καὶ ἐπιστημόνως, καὶ οὐκ ἀπρόδόντως ἔχον τὰς θεοπνεύστοις Γραφαῖς. Φράζε δὲ καὶ αὐτὸς τὸ δοκοῦν. Ἐκτέλει γὰρ ἐν τι τῶν ὄνησιφόρων ἢ ἀντίστασις.

B. Ὁ θεοπέσιος γράφει, φασί, Παῦλος περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἐπὶ γεγονότος κατάρκας τε καὶ ἁμαρτίας. Ἐφη γὰρ, ὅτι «Τὸν μὴ γινόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε.» Καὶ πάλιν· «Χριστὸς

A id quod Deo immutabili maxime convenit accommodare? Quoniam igitur pacto in carne factum fuisse Verbum dicimus, immutabilitatem quam ipsi propria atque essentialis et insita, est perpetuo conservantes, sapientissimus Paulus, mysteriorum ipsius dispensator evangelicæque prædicationis minister, declarat, dicens: «Hoc sentite unusquisque in vobis quod et in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.» Deus enim et ex Deo secundum naturam existens unigenitum ipsius Verbum, et splendor gloriæ, et character substantiæ Genitoris, factum est homo, et non in carnem mutatum, neque ullam aut misturam, aut temperaturam aut aliud quidpiam hujusmodi subiiit, sed potius demittens se ad exinanitionem, et pro gaudio sibi proposito, dedecus contemnens, humanitatisque miseriam atque indigentiam non aspernatus. Voluit enim ut Deus carnem morti et peccato obnoxiam, morte ac peccato superiorem declarare, pristinaque integritati restituere, propriam eam sibi faciens, et quidem illam non anima carentem, ut quidam opinantur, imo potius anima intelligente animatam. Porro via quæ huic negotio gerendo conveniret incedere non dedignatus, nativitatem nobis similem subisse dicitur, permanens vero id quod erat. Natus enim est admirabili ratione secundum carnem ex muliere: neque enim poterat aliter, Deus secundum naturam existens, quam in specie quæ nostræ similis esset mortalibus apparere, qui incorporeus est et tangi nequit. Neque enim poterat aliter quam per incarnationem, atque in seipso et quidem solo nostram naturam deitatis dignitatibus decorare. Erat enim ipse Deus simul et homo, 719 et in similitudine quidem hominis, vero, ut homo. Deus enim erat in specie nostræ carnem factum esse dicimus: ac proinde Deiparam

B. Placeatne ut, illorum objectiones tuis dictis opponentes, accuratorem et subtiliorem rei propositæ investigationem instituamus, an potius simpliciter orationi tuæ fidem adhibentes, ita sese rem habere statuamus?

A. Extra reprehensionem omnem positum est, ut arbitror, quod a nobis scite sapienterque dictum est, neque una ratione a sacris Scripturis dissenti. Dic vero etiam tu quod tibi videtur: asseret enim nonnihil utilitatis contrariæ sententiæ oppositio.

B. Divinus Paulus, aiunt, scribit de Filio, tanquam qui factus sit maledictio et peccatum. Inquit enim, quod «Eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit.» Et rursus: «Christus

⁶⁶ Philipp. II, 5-8. ⁶⁷ Hebr. I, 3. ⁶⁸ II Cor. V, 21.

nos redemit ex maledictione legis, factus pro nobis maledictio⁹⁹. » Factum autem esse aiunt ipsum, non rem ipsam maledictionem et peccatum, sed, cum aliud quidpiam præter hoc significet sacra Scriptura, ita a nobis intelligi dicunt illud, « Et Verbum caro factum est¹⁰⁰. »

A. Atqui quemadmodum cum dicimus ipsum factum esse maledictionem et peccatum, ita factum ipsum esse carnem simul statuitur, priusque intelligitur quam ea quæ ipsum consecuta sunt.

B. Quomodo ais?

A. Cum enim quispiam iis dixerit : « Qui non novit peccatum factus est peccatum pro nobis ; redemit vero etiam ex maledictione legis eos qui sub lege erant, factus pro ipsis maledictio : » quo pacto dubium esse possit quin iis temporibus quibus incarnatus est, factus etiam sit homo Unigenitus ? Cum itaque incarnatum dicimus, simul etiam intelliguntur illa quæ per incarnationem illata sunt ei qui voluntariam exinanitionem subiit, ut nimirum et esurire, et defatigari. Quemadmodum enim non defatigatus est is cui omnis est potestas ; neque censeatur esurisse, cum ipse sit nutrimentum vitæque omnium, præterquam cum sibi ascivit corpus esuritioni defatigationique obnoxium ; ita etiam nunquam inter prævaricatores legis numeratus fuisset, neque factus fuisset maledictio crucem propter nos subiens, **720** nisi factus esset caro ; ita enim ipsum factum esse peccatum dicimus, hoc est, incarnatus est, et factus homo, similem ac nos ortum convenienter humanæ naturæ adeptus, nimirum ex sancta Virgine.

B. Assentior : recte enim statuis.

A. Stultum vero etiam hoc fuerit, censere nimirum ac dicere Verbum ita factum esse carnem, sicut maledictionem et peccatum.

B. Quo pacto ais ?

A. Nonne enim ut solveret execrationem, execrabilis erat, et ut deleret peccatum, Pater ipsi peccatum fecit ?

⁹⁹ Galat. III, 13. ¹⁰⁰ Joan. I, 14.

ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Γενέσθαι δὲ φασιν αὐτὸν, οὐκ αὐτόχρημα κατάραν καὶ ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἑτερόν τι παρὰ τοῦτο δηλοῦν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, οὕτω πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι φασὶ τὸ, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο (10). »

A. Καὶ μὴν ὡς ἐν γε τῷ φάναι κατάραν γενέσθαι καὶ ἁμαρτίαν, οὕτω γενέσθαι σάρκα αὐτὸν συνεισκρίνεται, καὶ προανίσχουσαν ἔχει τῶν μεθ' αὐτὸν τὴν ἔνοιαν.

B. Πῶς ἐφης ;

A. Ὅσπηνίκα γὰρ φαίη τις ἂν αὐτοῖς, « Ὅ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν, ἁμαρτία γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξῆκρίετο δὲ καὶ ἐκ τῆς καταράς τοῦ νόμου τοῦς ὑπὸ νόμον, γενόμενος ὑπὲρ αὐτῶν κατάρα. » εἴτα πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὡς ἐν καιροῖς δηλονότι, καθ' οὓς ἐσαρκώθη τε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενῆς ; συνεισφέρεται τοίνυν τοῖς τῆς σαρκώσεως λόγοις, καὶ τὰ δι' αὐτὴν οἰκονομικῶς ἐπειρηγεμένα, τῷ τὴν ἐκούσιον παθόντι κένωσιν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ πεινῆν, καὶ τὸ κοπιᾶν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἂν κεκοπίακεν αὐτὸς ἢ πᾶσα δύναμις, οὐδ' ἂν εἴρητο πεινῆσαι, τροφή καὶ ζωὴ τῶν ὄλων ὑπάρχων αὐτὸς, μὴ οὐχὶ προοικειωσάμενος σῶμα, τὸ πεινῆν τε καὶ κοπιᾶν πεφυκόσ· οὕτως οὐκ ἂν ἐν ἀνόμοις κατελογίσθη πώποτε· γενέσθαι γὰρ οὕτω φάμεν ἁμαρτίαν αὐτὸν, οὐκ ἂν γέγονε κατάρα, σταυρὸν ὑπομείνας τὸν δι' ἡμᾶς, εἰ μὴ γέγονε σὰρξ, τουτέστιν, ἐσαρκώθη τε καὶ ἐτηνθρώπησε, τὴν καθ' ἡμᾶς ὑπομείνας γέννησιν ἀνθρώπου πρεπῶς, τὴν διὰ γένημι τῆς ἁγίας Παρθένου.

B. Σύμφημι. Φρονεῖς γὰρ ὀρθῶς.

A. Ἀσύνητον δὲ καὶ ἑτέρως τὸ οἰεῖσθαι τε καὶ λέγειν, οὕτω γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, καθάπερ ἀμέλει κατάρα καὶ ἁμαρτία γέγονεν.

B. Τίνα φης τρόπον ;

A. Οὐ γὰρ ἵνα λύση τὴν ἄραν ἐπάρατος ἦν, καὶ ἵνα παύση τὴν ἁμαρτίαν, ἁμαρτίαν ἐποίησεν αὐτὸς ὁ Πατήρ ;

BON. VULCANI NOTÆ.

(10) Ad majorem intelligentiam eorum quæ Cyrilus hic de eo quod Verbum factum sit caro, non parum faciunt quæ habet Isid. Pel. epist. 405 lib. primi, inquit : Οὐκ ἐστὶ φυσικὰς ἀποδείξεις τῶν ὑπὲρ φύσιν ζητεῖν. Εἰ γὰρ καὶ σὰρξ ἀληθὴς ὁ Λόγος γεγένηται, ἀλλ' οὐ φύσις ἀνθρώπου ; ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπήσας δὲ μᾶλλον Θεὸς ἐν ἑκατέραις ταῖς φύσεσιν, εἰς ὑπάρχει Ἰῆς τοῦ Θεοῦ. Hoc est : *Rerum supernaturalium naturales demonstrationes querere non oportet. Tametsi enim etiam caro est Christus ; incarnatus vero potius Deus in utraque natura, unus existit Filius Dei. Non ists re vero fuerit adijcere ejusdem epistolam 141 libri tertii, qua declarat, cur Filius Dei vocetur Verbum, quæ quidem sic habet : Θεοῦτάτος καὶ ἀβήρητος τοῦ Πατρὸς Ἰῆς, ὁ παρ' ἡμῶν προσκυνοῦμενος, εἰκότως Λόγος προσαγορεύεται, οὐχ ὅτι Λόγος μόνον ἐστὶ, καὶ τοῦ Πατρὸς ἐμνηστευτῆς, ὡς τινες οἴονται· ἀλλ' ὅτι καὶ θάπτον ἢ λόγος δη-*

*μιουργεῖ καὶ ἀπαθῶς ἐτέχθη. Λόγος δὲ ὢν, ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ οἰκείαν ιδιότητα ἔχει. Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶν ἀνυπόστατος αὐτὸς ὁ Λόγος, λόγους ἔχειν φράζει, λέγων· « Ὁ ἀκούων τοὺς λόγους μου, καὶ ποιῶν αὐτούς. » Εἰ οὖν ὁ Λόγος λόγους ἔχει, οὐκ ἐστὶν ἀνυπόστατος· ἀλλ' ἐνυπόστατος ὢν, διὰ τὸ ἀπαθῶς προεληλυθέναι, Λόγος προσαγορεύεται. Hoc est : *Divinitus et ineffabilis Filius, qui a nobis adoratur, merito Verbum appellatur : non quia Verbum solum est, et Patris interpres, ut nonnulli existimant ; sed quia citius etiam quam verbum creat, et quia citra ullam passionem genitus est. Verbum autem cum sit, etiam per se subsistens est, et peculiaritatem proprietatem habet. Quod enim subsistenti non caret, Verbum ipsum verba se habere dicit, inquit : « Qui audivit verba mea, et facit illa. » Si igitur Verbum verba habet, subsistentia non caret ; sed hypostatice subsistens, quia citra passionem processit, Verbum unicipatur.**

B. Ὅδὲ καὶ αὐτοὶ φασιν.

A. Οὐκοῦν εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, κατὰ γε τὸ αὐτοῖς εἶς ἔχειν ὑπειλημμένον, ὅτι γέγονεν οὕτω σὰρξ ὁ Λόγος, καθὰ καὶ κατὰρα καὶ ἀμαρτία, ἐπ' ἀναιρέσει σαρκὸς, εἶτα πῶς ἀφθαρτὸν τε καὶ ἀνώλεθρον αὐτὴν ἀποφαίνει, ὡς ἐν γε πρώτη κατορθώσας τοῦτο τῇ ἰδίᾳ σαρκί; οὐ γὰρ τοι θνητὴν ἀπομείναι καὶ ὑπὸ φθορᾶν ἀφήκεν αὐτὴν (παραπέμποντος εἰς ἡμᾶς τοῦ Ἄδὰμ τὴν ἐπὶ τῇ παραβάσει δίχην), ὡς σάρκα δὲ μᾶλλον ἀφθάρτου Θεοῦ, τουτέστιν, ἰδίαν, ἤγουν ἑαυτοῦ καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἐπέκεινα θεῖς;

B. Εὖ εἴρηξ.

A. Ἐφ' ἧ δὲ που τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, τὸν μὲν πρῶτον ἀνθρώπων, τουτέστιν Ἄδὰμ, εἰς ψυχὴν γενέσθαι ζώσαν, τὸν δὲ ὕστερον, φημί Χριστὸν, εἰς πνεῦμα ζωποιοῦν. Ἄρ' οὖν, ὡσπερ ἐπ' ἀναιρέσει κατάρας καὶ ἀμαρτίας, γέγονε κατὰρα καὶ ἀμαρτία, οὕτως ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ εἶναι εἰς ψυχὴν ζώσαν, γενέσθαι φαιμὲν αὐτὸν εἰς πνεῦμα ζωποιοῦν. Τὴν γὰρ τοι τοῦ γενέσθαι δύναμιν εἰς τὸ ἀπηχῆς περιτρέποντας, οὕτω γενέσθαι σάρκα φασὶν αὐτὸν, καθὰ καὶ ἄρὰν τε καὶ ἀμαρτίαν. Ἄναιρέτεον οὖν ἄρα τοῦ Λόγου τὴν σάρκωσιν, ἤγουν ἐνανθρώπησιν· οὐ παραδεχθέντος εἰς ἀλήθειαν, οἴχεται μὲν ἅπας ἡμῖν ὁ τοῦ μυστηρίου λόγος· οὕτε δὲ ἐγεννήθη Χριστὸς, οὕτε ἀπέθανεν, οὕτε ἐγήγερται, κατὰ τὰς Γραφάς. Ποῦ τοιγαροῦν ἡ πίστις, ἥτοι τὸ βῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν; Πῶς γὰρ ἤγειρεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐκ νεκρῶν, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανε; πῶς δ' ἄν καὶ ἀπέθανεν, εἰ μὴ γεγέννηται κατὰ σάρκα; ποῦ δὲ καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ἀναβίωσις, ἐλπίδα τοῖς ἀγίοις εἰσπέρουσα τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς, εἰ μὴ ἐγήγερται Χριστὸς; ποῦ δὲ καὶ ἡ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ζωοποίησις, ἡ κατὰ μέθεξιν τελουμένη τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ αἵματος;

B. Σάρκα δὲ οὖν φαμεν γενέσθαι τὸν Λόγον, κατὰ γε τὴν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα γέννησιν, ἣν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ὑπομείναι λέγεται· καίτοι πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος ὑπάρχων ὡς Θεός.

A. Πάνυ μὲν οὖν. Οὕτω γὰρ γέγονεν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς τῇ κατὰ πᾶν ὅτιοῦν, δίχα τῆς ἀμαρτίας. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος· «Ἐπαιδὴ γὰρ τὰ παῖδιζ κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δὴ περὶ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὡφείλε τὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.» Ἡ δὲ «κατὰ πάντα» ὁμοιώσις, ἀρχὴν ὡσπερ τινὰ καὶ προεισοδὴν τοῦ πράγματος, τὴν ἐκ γυναικὸς ἀπότρεξιν ἔχει, καὶ τὴν ἐν σαρκὶ φανέρωσιν

A. B. Ita etiam ipsi dicunt.

A. Quocirca si res ita se habet, prout ipsis placet, quod Verbum eadem ratione sit factum caro qua maledictio et peccatum, ad sublationem carnis, quomodo incorruptibilem atque interitus expertem illam effecit, quippe qui in prima propria sua carne hoc praeiterit? Neque enim mortalem illam corruptioneque obnoxiam manere permisit (transmittente in nos Adame transgressionis poenam): sed potius tanquam carnem incorruptibilis Dei, hoc est, propriam, sive suam morte corruptioneque superiore effecit.

B. Recte ais.

A. Atqui sacra Scriptura alicubi dicit, primum hominem, hoc est, Adamum, factum esse in animam viventem; alterum vero posteriolem, Christum inquam, factum esse in spiritum vivificantem. Proinde, quemadmodum ad tollendam maledictionem et peccatum, factus est maledictio et peccatum: ita ad subversionem existendi in animam viventem, factum ipsum esse dicimus in spiritum vivificantem. Facultatem enim ac vim verbi, factum esse, ad absurdum convertentes, ita ipsum carnem factum esse aiunt, sicut et execrationem et peccatum. Tollenda itaque erit Verbi incarnatio, sive humanatio. Quod si ut veram admittatur, universa nobis mysterii ratio corruet. Neque natus est Christus, neque mortuus est, neque resurrexit, secundum Scripturas. Quænam igitur erit fides nostra, sive verbum fidel quod prædicamus? Quomodo enim suscitavit eum Deus e mortuis, nisi et mortuus est? aut quomodo etiam mortuus est, nisi natus est secundum carnem? aut quænam tandem erit resurrectio mortuorum, quæ perennis vitæ spem sanctis immittit, si Christus non resurrexit? Quænam vero erit humanorum corporum vivificatio, quæ per sanctæ ipsius carnis et sanguinis participationem efficitur?

721 B. Dicimus itaque Verbum carnem esse factum, ratione nativitatæ secundum carnem ex muliere, quam in novissimis sæculi temporibus subisse dicitur, tametsi ante omnia sæcula exstiterit, ut Deus.

A. Omnino. Ita enim factus est omnimode nobis similis, excepto peccato. Quod et sapientissimus Paulus testatur, inquit: «Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam erant obnoxii servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus assimilari.» Similitudo autem «per omnia» initium quodammodo atque primordium habet nativitatem ex muliere, et manifestationem in carne ejus qui juxta propriam naturam cerui nequit, et dispensativam habitationem

¹¹ 1 Cor. xv, 45. ¹² Hebr. ii, 14-17.

inter nos, ejus qui excellentissimum nomen est consecutus, et humilitatem in humanitate, ejus qui in supremis thronis effulget; et servilis conditionis factum esse, cui dominium naturaliter competit: « Deus enim erat Verbum ⁸². »

B. Recte quidem disseris. Cæterum illud etiam ipsos dicere scito, neque enim intelligi posse, atque adeo absurdum esse existimare et dicere Verbum, quod ineffabili quadam ratione atque intellectum excedente ex Deo Patre est, secundam quoque ex muliere nativitatem subisse. Sufficere enim ipsi aiunt, quod semel ex Patre divino more genitus sit.

A. Insultant itaque Filio; neque recte ipsum sibi consuluisse aiunt, qui voluntariam pro nobis exinanitionem subierit. Vanum autem fuerit atque saane venerandum ac magnum religionis mysterium, et præclarum illam ac singularem Unigeniti in carne dispensationem infrugiferam plane hominibus esse statuunt. Cæterum illorum nugas locum nullum habere debere Veritas ipsa evincit, quin potius illos rearguit ineptissime blaterare, et Christi mysterium nullo penitus modo intelligere. Nam genuit quidem Deus ac Pater Filium ex seipso, generatione una. Cæterum placuit ei instaurare in ipso genus humanum per incarnationem sive humanationem, quam omnino fieri oportuit per nativitatem ex muliere, **722** ut per similitudinem quam nobiscum habet Verbum ex Deo ortum, condemnatur quidem in membris carnis nostræ lex peccati; in similitudine autem mortis ejus qui mortem non novit, evacuetur mors. « Si enim complantati facti sumus, inquit, similitudini mortis ejus: simul et resurrectioni erimus ⁸³. » Necessario itaque is qui semper existit, natus est secundum carnem, nostra in seipsum transferens, ut nimirum gemina carnis, hoc est, nos, corruptioni perditionisque obnoxii, maneamus in ipso, quippe qui, quæ nostra sunt, propria sibi fecerit, et sua nobis. Propter nos enim eguit, cum esset dives, ut nos ipsius inopia dites evaderemus ⁸⁴. Qui vero asserunt non ipsum Verbum ex Deo factum esse carnem ex muliere, omnem salutis nostræ dispensationem tollunt. Nisi enim dives cum esset eguit, præ immensa sua benignitate se ad nostra demittens, ne nos quidem quæ ipsius sunt consecuti sumus: sed adhuc in veteri egestate versamur, execrationisque et morti ac peccato obnoxii sumus. Nam eo ipso quod Verbum caro factum est, sublata sunt ea quæ ex maledictione et condemnatione humanæ naturæ acciderant. Quocirca si salutis nostræ radicem convellunt, et spei nostræ fundamentum subvertunt, quid deinceps de nobis fiet? Nam si Verbum caro factum non est, ut dixi, ne mortis quidem imperium excussum est, et peccatum nulla ratione abolitum fuerit, sed adhuc primi parentis, hoc est, Adami, prævaricationi obnoxii sumus, neque in meliorem statum translati

Α τοῦ κατὰ φύσιν ἰδιαν οὐκ ὁρατοῦ, καὶ τὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κάθεισιν οἰκονομικῆν τοῦ ἐν ὑπερτάτῳ ὄντος ὀνόμασι, καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι ταπεινὸν, τοῦ τοῖς ἀνωτάτῳ θρόνοις ἐμπρέποντος, καὶ τὸ ἐν μέτροις γενέσθαι τοῖς οἰκετικοῖς τὸν ἐν κυριότητι φυσικῆ· « Θεὸς γὰρ Λόγος ἦν. »

B. Διανοῆ μὲν ὀρθῶς· πλὴν ἴσθι τοι κάκεινο ἐροῦντας, ὡς ἀνέφικτον εἶη τάχα που καὶ ἀκαλλῆς, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς. . . . τὰ Λόγον, ἀπορρήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν, οἰεσθαι τε καὶ λέγειν, καὶ δευτέραν τὴν ἐκ γυναικὸς ὑπομείναι γέννησιν. Ἀπόχρη γὰρ αὐτῷ, φασί, τὸ ἀπαξ ἐκ Πατρὸς γεννηθῆναι θεοπρεπῶς.

A. Οὐκοῦν, ἐπιπλήττουσι τῷ Υἱῷ, καὶ οὐκ ὀρθὰ βεβουλεῦσθαι φασιν αὐτὸν, τὴν δι' ἡμᾶς κίνωσιν ἐθελούσιον ὑπομείναντα. Κατήργηται δὲ, καὶ εἰκαῖον ἦδη πῶς ἐστὶ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς εὐτεχνῆς, ἀνόνητον ἀπορραίνουσι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' οὐ τοῖς ἐκείνων βατταρισμῶς τὸ χεῖρ κρατεῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐπιφαι λόγος, ἐλέγξει δὲ μάλλον, ἀσυνετώτατα μὲν πεφλυαρηκότας, εἰδότες δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Γεγέννηκε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἐξ ἑαυτοῦ, γεννήσει μᾶ· πλὴν εὐδίκησεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἀναστῶσαι γένος, τρόπιω τῷ κατὰ τὴν σάρκασιν, ἦγουν ἐνανθρώπησιν, ἦν πάντη τε καὶ πάντως γενέσθαι ἐχρήν, διὰ γεννήσεως δηλονότι τὴν ἐκ γυναικὸς, ἵνα τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσει τοῦ ἐκ Θεοῦ φύντος Λόγου, κατακρίνηται μὲν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς τῆς ἀμαρτίας, ὁ νόμος, ἐν ὁμοιώματι δὲ θανάτου τοῦ μὴ εἰδότης αὐτὸν καταργῆται θάνατος. « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν, φησὶ, τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Οὐκοῦν ἀναγκαίως ὁ ὢν καὶ ὁ ὑπάρχων γεγέννηται κατὰ σάρκα, τὰ ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθείς, ἵνα τὰ σαρκὸς γεννήματα, τούτεστιν, ἡμεῖς οἱ φθαρτοὶ τε καὶ ἀπολλύμενοι, μένωμεν ἐν αὐτῷ. Ἰδία λοιπὸν ἔχοντι τὰ ἡμῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτοῦ. Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐπτώχευσε πλοῦσις ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχεῖα πλουτήσωμεν. Φάσκοντές γε μὴν, οὐκ αὐτὸν γενέσθαι σάρκα τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ἦτοι γέννησιν ὑπομείναι τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἀναρῶσι τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γὰρ μὴ πλοῦσις ὢν ἐπτώχευσε, καθείς ἑαυτὸν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκ φιλανθρωπίας, οὐδὲ ἡμεῖς τὰ αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν, ἀλλ' ἐσμὲν ἐν τῷ πτωχεύειν ἔτι καὶ ἀρᾷ καὶ θανάτῳ καὶ ἀμαρτίᾳ ἐνισχημένοι. Τὸ γάρτοι γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, λύσιν ἔχει καὶ ἀνατροπὴν τῶν ἐξ ἀρᾶς καὶ δίκης τῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσει συμβεβηκότων. Οὐκοῦν, εἰ ἀναβοηροῦσι τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὴν ῥίζαν, καὶ τὸν τῆς ἐλπίδος θεμέλιον ἀνορύττουσι, ποῦ τὰ μετ' αὐτὸν ἔτι κείσεται; Οὐ γὰρ γεγονότος, ὡς ἐφην, σαρκὸς τοῦ Λόγου, οὔτε τοῦ θανάτου κατεσείσθη τὸ κράτος, κατήργηται δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ἡ ἀμαρτία, καὶ ἐσμὲν ἔτι ταῖς τοῦ πρώτου παραβάσεσι ἔνοχοι, τούτεστιν Ἀδάμ, οὐδεμίαν ἀναφορῆσιν

⁸² Joan. 1, 1. ⁸³ Rom. vi, 5. ⁸⁴ II Cor. vii, 9.

Εχοντες εις τὸ ἄμεινον, τὴν διὰ γὰρ φημι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ.

B. Συνίημι ὃ φῆς.

A. Τίς δ' ἂν καὶ νοσῶτο πρὸς ἡμῶν ὁ παραπλησίως ἡμῖν μετασχηκῶς αἵματος καὶ σαρκός, ὡς ἕτερος ὢν παρ' ἡμᾶς κατὰ φύσιν; Οὐ γάρ τοι φαίη τις ἂν ἀνθρώπων πρέπειν, τὸ ἀνθρωπότητος μετασχεῖν. Ὁ γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν, πῶς ἂν τις νοσῶτο λαδῶν, ὡς ἕτερον ὄν τι παρ' ὅπερ ἐστίν; Ἄρ' οὐ πολὺ τὸ εἰκός ὁ λόγος ἔχει;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἄθρει δὲ δὴ καὶ ἐτέρως, ὡς ἀνοσίδην τὲ ἐστὶ καὶ ἀπηγῆς, τὸ ἀναιρεῖν πειρασθαι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα γέννησιν. Τίνι γὰρ τρόπον ζωοποιήσειεν ἂν τὸ σῶμα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐστὶν ἴδιον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶ ζωή; πῶς τὸ αἶμα Ἰησοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, εἴπερ ἐστὶν ἀνθρώπου κοινοῦ καὶ θυτος ὑφ' ἁμαρτίαν; πῶς ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον; πῶς κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; Οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπου κοινοῦ, καὶ τυραννομένην ἔχοντος μεθ' ἡμῶν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας; τὴν φύσιν, τὸ κατακρίναι τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπεὶ δὲ σῶμα γέγονε τοῦ πλημμελεῖν οὐκ εἰδότες, ταύτητος καὶ μάλα εἰκότως τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπεισεῖσατο τυραννίδα, καὶ τὴν ἰδιότητα πλουτεῖ τοῦ ἀφράστως αὐτῇ καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν ἐνωθέντος Λόγου, ἁγίον τε καὶ ζωοποιόν ἐστι, καὶ τῆς θεοπραποῦς ἐνεργείας ἐμπλεων. Ὡς ἐν ἀπαρχῇ δὲ Χριστῷ, μεταστοιχείωμεθα καὶ ἡμεῖς, εἰς τὸ εἶναι καὶ φοροῦν καὶ ἁμαρτίας κρείττονες. Καὶ ἀληθές, ὅτι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, « Ὡς περ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοικοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔπουρανίου, » τουτέστι Χριστοῦ. Ἐπουράνιος δὲ ἀνθρώπος νοεῖται Χριστός, οὐχ ὡς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα κατενεγκῶν, ἀλλ' ἔτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καταβέβηκεν ἐξ οὐρανῶν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελάθων, τουτέστι, γέννησιν ὑπομείνας τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός, μεμείνηκεν ὅπερ ἦν, ἀνωθεν δηλονότι καὶ ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἐπάνω πάντων ὡς Θεός, καὶ μετὰ σαρκός. Οὕτω γὰρ πού φησιν ὁ θεοσπέσιος Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Ἀπομειμένηκε γὰρ τῶν ὄλων Κύριος, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ γεγονῶς οικονομικῶς, καὶ παραδόξον ἀληθῶς διὰ ταῦτά ἐστι τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἔφη πού πρὸς Ἰουδαίους δι' ἐνός τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Ἴδετε, οἱ καταφρονῆται, καὶ ἀφανίσθητε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἔργον ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆσθαι ὑμῖν. » Κινδυνεύσεις γὰρ ἀπιστεῖσθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τὴν τοῦ θαύματος ὑπερβολήν. Θεός ἦν ἐν ἀνθρωπότητι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ὁ ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν ἄδρατος, ὁρατός κατὰ σάρκα. ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀνωθεν, ἐν εἴδει τῶν χοικῶν ἄπτός, ὁ ἀναφῆς ὁ κατὰ φύσιν ἴδιαν ἐλεύθερος, ἐν δούλου μορφῇ ὁ

A sumus, per Christum, inquam, omnium Servatorem.

B. Intellego quid velis.

A. Quis vero intelligatur a nobis qui perinde atque nos sanguinis ac carnis particeps factus sit, tanquam diversus a nobis secundum naturam? Neque enim quispiam dixerit convenire homini, humanitatis participem fieri. Nam id quod naturaliter est, quo pacto quis accepisse intelligatur, quasi aliud sit quam quod est? Nonne tibi consentaneus vero sermo meus videtur?

B. Omnino.

A. Vide autem etiam alia ratione quam implium, quamque absurdum sit Verbi ex muliere secundum carnem nativitatem tollere conari. Quo enim pacto vivificare possit corpus suum, nisi sit proprium ipsius, qui est vita? aut quomodo sanguis Christi mundabit nos ab omni peccato, **723** si sit hominis communis et peccato obnoxii? quo pacto misit Deus ac Pater Filium suum factum ex muliere, factum sub lege? quomodo condemnat peccatum in carne? Neque enim erat hominis vulgaris, et ejus natura una nobiscum sub peccati imperio ac jugo tenebatur, condemnare peccatum. Cum vero corpus factum sit ejus qui peccatum non novit, idcirco, et quidem optimo jure peccati tyrannidem excussit, communicatisque cum illo proprietatibus Verbi quod ineffabili modo ipsi unitum est, sanctum ac vivificum effectum est, et divinis facultatis operationisque plenum. Nos vero in Christo tanquam primitiis transformati etiam sumus, et interitu atque peccato superiores declarati. Ac verum omnino est, juxta beati Pauli sententiam, quod « Quemadmodum portavimus imaginem terreni, portabimus etiam imaginem caelestis, » hoc est, Christi. Caelestis autem homo intelligitur Christus; non tanquam superne atque a caelo carnem ad nos detulerit, sed quod Deus existens Verbum, descendit e caelis; et similitudinem nostri subiens, hoc est, secundum carnem e muliere sicut nos natus, permansit id quod erat, e supernis nimirum atque e caelis, et supra omnes ut Deus, etiam cum carne. Ita enim alibi divinus Joannes inquit: « Qui e supernis venit, supra omnes est. » Permansit enim totius universi Dominus, tametsi ratione incarnationis formam servi acceperit, atque admirandum revera est ob haec Christi mysterium. Idcirco Deus ac Pater alibi ad Judaeos per quemdam prophetam ait: « Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non creditis si quis enarraverit vobis. » Periculum enim erit ne derogetur fides mysterio Christi, ob miraculi magnitudinem. Deus erat homo nostri similis factus, qui supra omnem creaturam est; invisibilis, factus est visibilis secundum carnem: qui ex caelo atque e supernis, formam terrestrium induit: tangibilis est, qui tangi nequit: qui ex propria sua natura

⁷²³ G. l. i. iv, 4. ⁷²⁴ I Cor. xv, 49. ⁷²⁵ Joan. iii, 31. ⁷²⁶ Habac. i, 5; Act. xiii, 41.

liber est, servi formam accepit : qui creaturis benedicti, factus est execrabilis ; numeratusque est inter prævaricatores legis is qui est omnis justitia, mortemque subiit vita ipsa. Neque enim erat alterius cuiuspiam, sed potius ipsius secundum naturam Filii corpus, id quod mortem **724** subiit. Anno vero tanquam non recte factis, sive a nobis dictis, aliquid habes quod his objicias ?

B. Nequaquam.

A. Cæterum hoc mihi præterea animadvertite.

B. Quidnam, obsecro ?

A. Christus alicubi ad eos qui resurrectionem mortuorum tollere nituntur, dixit : « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos⁶⁶ ? » Scribit vero etiam divinus Paulus : « Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus⁶⁷. » Quo pacto vero unigenitum Dei Verbum, cum nostram similitudinem subire velit, ad constitutionem sive generationem suæ carnis, humanæ naturæ leges valere noluit ? Neque enim ex toro et conjugio nasci voluit, sed ex Virgine viri nescia, prægnante ex Spiritu, obumbrante ipsi virtute Dei, sicut scriptum est⁶⁸. Cum itaque Deus conjugium non aspernetur, sed potius benedictione sua illud decoret, quamobrem Virginem prægnantem ex Spiritu, carnis suæ matrem esse voluerit Deus existens Verbum, non facile dixerim. Tametsi quomodo non cuivis manifesta fuerit ejus rei occasio, illud consideranti ? Descendit enim, sive homo factus est Filius, instauraturus nostra tanquam in seipso ; ac primum quidem in sanctam quamdam atque admirabilem nativitatem et vitam. Factus autem est etiam primus ipse natus ex Spiritu (secundum carnem inquam), ut hac tanquam via etiam in nos ipsos transeunte gratia, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo per Spiritum regenerationem intellectualem consecuti⁶⁹, et conformitatem spiritualem cum eo qui natura ac vere est Filius adepti, Deum vocemus Patrem, atque ita incorruptibiles permaneamus ; non jam amplius priorem illum, hoc est, Adamum patrem habentes, in quo et corrupti eramus. Idcirco et Christus inquit, alibi quidem : « Nolite vocare patrem vestrum in terris. Unus enim est Pater vester in cælis⁷⁰, » alibi vero, ut **D** qui idcirco ad nos descendit, ut nos transferat ad propriam suam ac divinam dignitatem : « Vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum⁷¹. » Ipsius enim est natura Pater, qui in cælis est, noster autem Deus. Cum vero qui natura ac vere est Filius, factus est homo nostri similis, Deum ipsum habuisse dicit, nimirum **725** ratione exinanitionis. Dedit autem etiam nobis suam Patrem. Scriptum est enim : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ipsius⁷². » At vero si imperite uedemus ad nostram similitudinem

⁶⁶ Matth. xix, 4. ⁶⁷ Hebr. xiii, 4. ⁶⁸ Luc. 1, 30-35. ⁶⁹ Joan. 1, 13. ⁷⁰ Matth. xxiii, 9. ⁷¹ Joan. 14, 47. ⁷² Joan. 1, 12.

A εὐλογῶν τὴν κτίσιν, ἐπάρατος, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις, ἢ πᾶσα δικαιοσύνη, καὶ ἐν δοκῆσει θανάτου γέγονεν ἡ ζωὴ. Οὐ γὰρ ἦν ἑτέρου τινός, αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, τὸ τοῦ θανάτου γευσάμενον σῶμα. Ἄρ' ὡς οὐκ εὖ γεγονόσιν, ἤγουν πρὸς ἡμῶν εἰρημένους ἔχεις τι τούτοις ἐπιτιμᾶν ;

B. Οὐδαμῶς

A. Ἄθρει δὴ μοι κάκεινο πρὸς τούτοις.

B. Τὸ τί δὴ φῆς ;

A. Ἐφη τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀναιρεῖν ἐθέλουσι τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν : « Οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀρχαῖς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ; » Γράφει δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος : « Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. » Εἶτα πῶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἐπελθεῖν ἐθέλησας, οὐ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ἐφήκε κρατεῖν, εἰς σύστασιν, ἦτοι γεννησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ σαρκός ; Οὐ γὰρ ἐκ κοίτης καὶ γάμων ἠνέσχετο λαβεῖν αὐτήν, ἀλλ' ἐκ Παρθένου σεμνῆς καὶ ἀπειρογάμου, κυφορησάσης ἐκ Πνεύματος, ἐπισκισιάσης αὐτῇ δυνάμει Θεοῦ, καθὰ γέγραπται. Θεοῦ τοιγαροῦν τὸν γάμον οὐκ ἀτιμάσαντος, μᾶλλον δὲ καὶ εὐλογίᾳ τιμήσαντος, ἀνόστου Παρθένου κυφοροῦσαν ἐκ Πνεύματος, τῆς ἰδίας σαρκός ἐποίησατο μητέρα Θεοῦ ὁ Λόγος, οὐκ ἔχω φράσαι. Καίτοι πῶς οὐκ ἄπασιν ἐναργῆς γένοιτ' ἂν ἡ τοῦδε πρόφασις, ἐκεῖνο διεσκεμμένοις ; Ἀφίκετο γὰρ, ὡς ἔφην, ἤγουν ἐνηθρώπησεν ὁ Υἱός, ἀναστοιχειώσων τὰ καθ' ἡμᾶς ὡς ἐν ἑαυτῷ. καὶ πρῶτον εἰς ἀγίαν τινὰ καὶ τεθαυμασμένην ὡς ἐν ἑαυτῷ, καὶ παράδοξον ἀληθῶς ἀπόττειν καὶ ζωῆν· γέγονε δὲ καὶ πρῶτος αὐτὸς γεννητὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος (κατὰ γε, φημι, τὴν σάρκα), ἔν' ὡς περ ὀδῶ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτούς διαβαινούσης τῆς χάριτος, οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος τὴν νοητὴν ἔχοντες ἀναγέννησιν, καὶ τὴν πρὸς γε τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν συμμορφίαν πνευματικὴν, Πατέρα καλῶμεν τὸν Θεόν, οὕτω τε ἀφθαρτοὶ διαμένωμεν, ὡς οὐκ ἐτι πατέρες τὸν πρῶτον ἔχοντες, τούτεστιν Ἄδᾶμ, ἐν ᾧ καὶ ἐφθάρμεθα. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, πῆ μὲν, ὅτι : « Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς γὰρ ἔστιν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Πῆ δὲ δὴ, ὡς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς διὰ τοῦτο καθιγμένος, ἔν' ἡμᾶς ἀγάγη πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ καὶ θεοπροπέως ἀξίωμα : « Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Αὐτοῦ μὲν γὰρ φύσει Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἡμῶν δὲ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱός γέγονε καθ' ἡμᾶς, Θεὸν ἐσχηκέναι φησὶν αὐτὸν, κατὰ γε τὸν τῆ κενώσειν πρόποντα λόγον. Δέδωκε δὲ καὶ ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα· γέγραπται γὰρ, ὅτι : « Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ἀναιρήσομεν ἀμαθῶς τὸ ἐν ἀποτέξει γενέσθαι τῆ καθ' ἡμᾶς τὸν ἐκ Πατρὸς

Θεοῦ Λόγον, τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀ σοφιστάτου Παύλου φωνήν, πρὸς τίνα λοιπὸν μορ-
 φούμενοι, γεννητοὶ Θεοῦ διὰ Πνεύματος χρηματιού-
 μεν ἡμεῖς; τίνα τοῦ πράγματος λαβόντες τὴν ἀπάρ-
 χην, ἢ καὶ τίνος ὄλωσ ἐῖς ἡμᾶς πέμποντος τὸ ἀξίω-
 μα; Φαίεν ἂν, ὡς γε οἶμαι, καὶ αὐτοί· Τοῦ ἐνανθρω-
 πήσαντος Λόγου. Εἶτα πῶς ἔσται τοῦτο ἀληθές, εἰ μὴ
 αὐτὸς γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος, ἔτιον ποιη-
 σάμενος σῶμα τὸ ἀνθρώπινον, καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπα-
 στον, ἵνα καὶ αὐτοῦ νοηται, καὶ [μὴ] ἐξ ἑτέρου τινός;
 Πέμψει γὰρ οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς τῆς υἰοθεσίας τὴν
 χάριν, καὶ γεννητοὶ Πνεύματος ἐσόμεθα καὶ ἡμεῖς,
 ἅτε δὴ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ καὶ πρώτῳ
 λαχούσης τοῦτο. Καὶ μοι δοκεῖ τοιοῦτόν τι καθ' ἑαυτὸν
 ἐννεοηκώς, φάναι που καὶ μάλα ὀρθῶς ὁ θεοπέσιος
 Παῦλος· «Ὡσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ
 χοῖκου, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου·
 καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον ἐκ γῆς ἔφη χοῖκόν,
 τὸν δὲ δευτέρον ἐξ οὐρανοῦ· «Ἄλλ' οἷός ὁ χοῖκός,
 τοιοῦτοι καὶ οἱ χοῖκοι, φησί, καὶ οἷός ὁ ἐπουράνιος,
 τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. » Χοῖκοι γὰρ ἔσμεν, ὡς
 ἐκ χοῖκου τοῦ Ἀδάμ παρεμπροσούσης εἰς ἡμᾶς τῆς
 ἀρᾶς τῆς φθορᾶς, δι' ἧς καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας εἰσέδω
 νόμος, ὃ ἐν τοῖς μέλεσι τοῖς τῆς σαρκός. Ἐπουράνιοι
 δὲ γεγόναμεν, ὡς ἐν Χριστῷ λαβόντες τὸ χρῆμα.
 Θεὸς γὰρ ὢν φύσει καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ ἄνωθεν, κατα-
 πεφυττηκὲν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀσυνήθως τε καὶ
 ξένως, γεννητὸς κατὰ σάρκα γεγονώς τοῦ πνεύματος,
 ἵνα ἄγοι τε καὶ ἀφθαρτοὶ καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὸν
 διαμαίνωμεν ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ ῥίζης δευτέρας αὐτοῦ,
 δηλονότι καταβαινούσης εἰς ἡμᾶς τῆς χάριτος.

B. Ἄριστα ἐφης.

A. Τίνα δὲ τρόπον καὶ ὁμοιωσθαί φασιν αὐτὸν
 κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, τουτέστιν ἡμῖν; ἢ καὶ
 τίς ὄλωσ νοοῖτ' ἂν ὁ τὴν ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, εἰ μὴ
 κατὰ φύσιν ἕτερος ἦν, καὶ οὐκ ἐν γε τοῖς καθ' ἡμᾶς;
 Τὸ γὰρ γέ τισιν ὁμοιούμενον, εἶναι που πάντως
 ἀνάγκη διάφορον παρ' αὐτοῦς, καὶ οὐκ ἰσοκῆς αὐτοῖς,
 ἕτεροειδὲς δὲ μᾶλλον, εἴτου ἕτεροφυές. Ἀνόμοιος
 τοῖσιν ὑπάρχων ἡμῖν κατὰ φύσιν ὁ Μονογενῆς,
 ὁμοιωσθαί λέγεται γεγονώς καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν
 ἄνθρωπος. Γένοιτο δ' ἂν τοῦτο καὶ μάλα ὀρθῶς καὶ
 μόνως, ἐν ἀποτίξει τῇ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ παραδόξως,
 ἐπ' αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ σαρκούμενος. Ὁμολογείσθω
 γε μὴν ὡς ἐψύχωτο νεορῶς τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ σῶμα.
 Οὐ γὰρ τοι τὸ κρεῖττον τῶν ἐν ἡμῖν ἀφείς, τουτέστι
 ψυχῆν, μόνου πεποιήται φειδῶ γῆϊνου σώματος, ἀλλ'
 ὅμῳ ψυχῆς καὶ σώματος προσέθησε σοφῶς Θεός, ὢν
 ὁ Λόγος.

B. Σύμφημι· φρονεῖς γὰρ ὀρθῶς.

A. Οὐκοῦν εἰ λέγοιεν οἱ δι' ἐναντίας, ἤμισα μὲν
 Θεοτόκον ὀνομάζεσθαι δεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον, Χρι-
 στοτόκον δὲ μᾶλλον, δυσφημοῦσιν ἀναφανδόν, καὶ τοῦ
 εἶναι Θεὸν καὶ Υἱὸν ἀληθῶς ἀποσοβοῦσι Χριστόν. Εἰ
 γὰρ εἶναι πιστεύουσι Θεὸν ἀληθῶς αὐτὸν, ὡς καθ'
⁶¹ I Cor. xv, 25. ⁶² ibid. 49.

A natum esse Verbum Dei ex Patre, quod in omnibus
 primas obtinet ⁶¹, juxta Pauli sapientissimi vocem,
 ad quem tandem conformati, ex Deo geniti per
 Spiritum appellabimur, aut quem hujus degotti
 principem ac caput habebimus? aut quis omnino
 hanc dignitatem in nos transmiserit? Dicent pro-
 fecto, ut arbitror, etiam ipsi: Verbum incarnatum.
 Atqui quo pacto verum hoc erit, nisi ipsum Verbum
 factum est caro, hoc est, homo, quippe quod pro-
 prium sibi fecerit corpus ea unitate quae divelli nulla
 ratione queat: ita nimirum ut ipsius Verbi censeat-
 ur, et non alterius cuiuspiam? Hoc enim pacto etiam
 in nos transmittet filiationis gratiam, genitique e
 Spiritu erimus etiam nos, utpote natura humana
 hoc in ipso et quidem primo consecuta. Ac mihi qui-
 dem videtur etiam divinus Paulus, hujuscemodi
 quidpiam sentiens, alibi ita recte admodum dixisse:
 «Quemadmodum enim portavimus imaginem
 terreni, portabimus etiam imaginem caelestis ⁶². »
 Et primum quidem hominem ex terra, dixit terre-
 num; secundum vero ex caelo, caelestem. « Sed qualis
 terrenus, tales et terreni; et qualis caelestis,
 tales et caelestes. » Terreni enim sumus, utpote
 transmissa in nos ex terreno Adam maledictionis
 corruptionis, per quam et lex peccati irrepsit, quae
 est in membris carnis. Caelestes autem facti sumus,
 in Christo id consecuti. Deus enim existens natura,
 et ex Deo atque ex supernis, descendit ad nostra,
 novo atque inusitato more genitus secundum car-
 nem factus est Spiritus, ut videlicet sancti atque
 incorruptibiles etiam nos in ipso maneamus ex
 ipso, tanquam ex principio et radice secunda, in
 nos transmissa gratia.

B. Optime dixisti.

A. Quoniam vero pacto etiam similem ipsam fac-
 tum esse aiunt per omnia fratribus, hoc est, nobis?
 aut quisnam omnino censeatur fuisse is qui simili-
 tudinem nostram subit, nisi secundum naturam di-
 versus erat, et non nobis similis? Quod enim ali-
 quibus simile efficitur, necesse est ut diversum ab
 iis exstiterit, neque simile ipsis, sed potius alterius
 speciei, sive naturae. **726** Dissimilis itaque naturae
 a nobis existens Unigenitus, similis factus esse di-
 citur, factus id quod nos, hoc est, homo. Factum
 autem fuit hoc, et recte admodum ac solummodo in
 nativitate nostrae simili, tametsi admirabiliter quod
 ad ipsum attinet. Deus enim erat, qui incarnatus
 est. Profiteamur utique animatum esse intellectua-
 liter corpus ipsi unitum. Neque enim praestantiore
 nostri parte, hoc est, anima neglecta, solius terreni
 corporis cura habita est, sed simul animae et cor-
 poris sapienter prospexit Deus existens Verbum.

B. Assentior: recte enim sentis.

A. Proinde si dicant adversarii, sanctam Virginem
 nulla ratione Deiparam appellari debere, sed potius
 Christiparam, manifeste blasphemant, et Christum
 Deum ac vere Filium esse negant. Nam si ipsam
 revera Deum esse credunt, utpote nostri simili

facto Unigenito, cur ipsius genitricem Deiparam appellare videntur, secundum carnem Inquam?

B. Imo aiunt: convenit enim privatim nomen Christi ei qui est ex muliere et semine David, ideo quod sit unctus Spiritu sancto. At Verbum ex Deo, quantum ad propriam suam naturam attinet, nequaquam ejusmodi gratia indiget, siquidem ex sua natura sanctum est. Nonne enim nomen Christi unctioem aliquam factam significat?

A. Recte quidem dicis: nimirum quod unctus est solummodo Christus vocatur; quemadmodum et apostulus, propter tamen apostoliam, hoc est, legationem, angelus dicitur ἀγγέλλειν, propter nuntiationem: nam hujus generis nomina actionum quarundam explicationem inveniunt, non vero peculiares substantias sive personas evidentes significant. Vocati enim sunt prophetae christi, juxta illud in Psalmis cantatum: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ¹⁰. » Quin et propheta Habacuc ita ait: « Egressus es in salutem populi tui, salvare christos tuos ¹¹. » Cæterum illud etiam dicitur. Nam et ipsi contendunt Christum non esse unum, et Filium, tanquam Dominum hominem factum atque incarnatum unigenitum Dei Verbum.

B. Contenderint fortasse. Volunt utique nomen hoc, Christus, non ita convenire Verbo ex Deo Patre genito: quod nimirum non sit unctum secundum propriam suam naturam, utpote Deus. Sed et illud quoque adjiciunt: Neque enim, inquit, est unum ex his nominibus quæ **727** a nobis de Patre et Spiritu sancto prædicantur.

A. Nondum satis manifesta est oratio. Declara itaque. Recte enim feceris.

B. Audi igitur. Quamplurimarum sunt, eaque diversæ in sacris Litteris Filii appellationes. Vocatur enim Deus et Dominus, et lux et vita, necnon rex et virtutum Dominus, sanctus et omnipotens. Cæterum si quis hæc ipsa de Patre sive de Spiritu sancto prædicaverit, nequaquam erraverit. Unius enim naturæ, una etiam fuerit omnino et dignitatum excellentia. Si ergo nomen Christi vere convenit Unigenito, tribuatur etiam, inquit, indifferenter una cum aliis appellationibus et Patri et Spiritui sancto. Cum vero absurdum vehementer sit, id nominis Patri et Spiritui sancto ascribere, neque ipsi verisimiliter Unigenito conveniet; sed potius ac vere tribuetur illi qui est ex semine David, de quo recte et censerit et dici potest quod unctus sit Spiritu.

ἐκνευμένηται δὲ μᾶλλον, ὡς ἀληθῶς, τῷ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, ἐφ' οὗπερ ἂν εἴη καὶ ἀνεπίπληκτος κομιδῆ τὸ κεχρίσθαι τῷ Πνεύματι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν.

A. Communia quidem esse dicimus etiam nos Patri et Filio et Spiritui sancto divinarum dignitatum nomina, parique honore decorare consuevimus quo Patrem, Filium quoque ex ipso genitum, ac præterea Spiritum sanctum. Cæterum, o boni viri, dixerim equidem, nomen Christi, id est, uncti, et

ἡμᾶς γεγονότος τοῦ Μονογενοῦς, ἀνθ' οὗτου καταπραϊκασί Θεοτόκον εἰπεῖν τὴν τεκούσαν αὐτὸν, κατὰ γε, φημί τὴν σάρκα;

B. Ναί, φασὶν· εἰκοι γὰρ καταμόνας τῷ ἐκ γυναικὸς καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, τὸ Χριστὸς ὄνομα, διὰ τὸ κεχρίσθαι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· δευθεῖα δ' ἂν οὐδαμῶς, τὸ γε ἕκον εἰς ἰδίαν φύσιν, ἐκ Θεοῦ Λόγος τοῦ τοιοῦδε χαρίσματος, εἴπερ ἐστὶν ἅγιος κατὰ φύσιν. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸ Χριστὸς ὄνομα χριστὸν τινὰ γενομένην ὑπεμφήθειεν ἂν;

A. Ἐφης μὲν ὀρθῶς, ὡς διὰ τοι τὸ κεχρίσθαι μόνον Χριστὸς ὀνομάζεται, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἀπόστολος διὰ τὴν ἀποστολήν, ἐγγέλεις τε διὰ τὸ ἀγγέλλειν. Τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων, πραγμάτων τινῶν ποιεῖται δῆλωσιν, οὐχ ὑποστάσεων ἰδικῶν, οὕτως μὲν προσώπων ὀμολογουμένων. Κέκληνται γὰρ καὶ οἱ προφήται χριστοὶ, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· « Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύσθε. » Ἐφη δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀδδακούμ· « Ἐξήλας εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Πλὴν ἐκεῖνο φράσον· οὐ γὰρ εἶναι φασὶ καὶ αὐτοὶ Χριστὸν ἓνα καὶ Ἰῶν, ὡς Κύριον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον.

B. Φαίεν ἂν ἰσως, εἰκοίναί γε μὴν, οὐχὶ δὴπου μᾶλλον τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντι Λόγῳ τὸ Χριστὸς ὄνομα βούλονται, διὰ τοι τὸ μὴ κεχρίσθαι κατ' ἰδίαν φύσιν ὡς Θεόν. Προσεπάγουσι δὲ τοῦτω κακῶν. Οὐ γὰρ τοι, φασὶν, ὡς ἐν ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, ἅπερ ἂν λέγοιτο πρὸς ἡμῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἢ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

A. Οὕτω μᾶλα ἐστὶν ἐναργῆς ὁ λόγος· Διασάφει οὖν· δράσεις γὰρ ὀρθῶς.

B. Ἄκουε δὲ. Πλείστην μὲν γὰρ καὶ διαφορῶς ἐξηνηγεμένην τὴν τοῦ Ἰῶν κλήσιν, παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ἐνεστὶν ἰδεῖν. Ὀνόμασται γὰρ Θεὸς καὶ Κύριος, καὶ φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ μένος καὶ βασιλεὺς, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, ἅγιός τε καὶ παντοκράτωρ. Ἄλλ' εἰ βούλοιτό τις καὶ ἐπ' αὐτοῦ φάναι ταυτὶ τοῦ Πατρὸς, ἤγουν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος· μίᾳ γὰρ φύσει μία που πάντως ἐστὶ ἡ τῶν ἀξιωμάτων ὑπεροχὴ. Εἴπερ οὖν ἐστὶν ἀληθῶς εἰκοὶς ὄνομα τῷ Μονογενεῖ τὸ Χριστὸς, χωρεῖτω, φασὶν, ἀδιακρίτως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ἀπίθανον κομιδῆ, εἰ ἐφαρμόζειν αὐτὸ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐδ' ἂν αὐτῷ, κατὰ τὸ εἰκοὶς, ἐστὶ τῷ Μονογενεῖ· οὐδ' ἂν αὐτῷ, κατὰ τὸ εἰκοὶς, ἐστὶ τῷ Μονογενεῖ· οὐδ' ἂν αὐτῷ, κατὰ τὸ εἰκοὶς, ἐστὶ τῷ Μονογενεῖ· οὐδ' ἂν αὐτῷ, κατὰ τὸ εἰκοὶς, ἐστὶ τῷ Μονογενεῖ.

A. Κοινὰ μὲν εἶναι φασιν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ Πατρὶ καὶ Ἰῶν καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τῶν θεοπρεπῶν ἀξιομάτων τὰ ὀνόματα, καὶ ἰσομέτρως εὐκλείας στεφανοῦν εἰθίσμεθα, ὁμοῦ τῷ γεννήσαντι τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Ἰῶν, καὶ προσεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν, ὡ βέλτιστοι, φάτιν ἂν, τὸ Χριστὸς ὄνομα, καὶ

¹⁰ Psal. civ 15. ¹¹ Habac. iii, 13.

αὐτὸ δὲ τὸ χρῆμα, τουτέστιν ἡ χρίσις, μετὰ τῶν τῆς A
 κενώσεως τρόπων προσγένεσε τῷ Μονογενεῖ, ἑναργῆ
 τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῖς ἀκρωμένοις εἰσχομίζον
 τὴν δόξαν. Ὅτι γὰρ κέχρισται καθὼς πέφηνεν ἀν-
 θρωπος, κατασημῆσαι ἂν εὖ μάλα. Εἰ μὲν οὖν μὴ
 αὐτὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἐδασανίζομεν Λό-
 γον, ἀλλ' ἐξω ποῦ τέως τῶν τῆς κενώσεως ὄντα μέ-
 τρων προῦκειτο βλέπειν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λό-
 γον, ἦν ἂν καὶ μάλα εἰκότως ἀσύζηλον κομιδῆ, Χρι-
 στὸν ὀνομάζειν τὸν μὴ κεχρισμένον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ
 θεῖον καὶ ἱερώτατον Γράμμα, σάρκα γενέσθαι φησὶν
 αὐτὸν, πρέποι δ' ἂν ἦδῃ καὶ ἡ χρίσις αὐτῷ, γενο-
 μένη περὶ τὴν σάρκασιν, ἥτις ἐστὶν αὐτοῦ. Γράφει
 γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Ὅ τε γὰρ ἀγιάζων, καὶ
 οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ
 ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγ-
 γελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· » ἠγιάζετο γὰρ
 μεθ' ἡμῶν, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς. Ὅτι δὲ ἀληθῶς Υἱὸς
 ὁ χριστός ἦν, καθὼς γέγονε σὰρξ, ἦγουν τέλειος
 ἄνθρωπος, πιστώσεται λέγων ὁ θεοπρότερος Δαβὶδ πρὸς
 αὐτὸν· « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ
 αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας
 σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν,
 διὰ τοῦτο ἐχρίσε σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγα-
 λιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Σύνες οὖν, ὅπως
 καὶ Θεὸν εἰπὼν, καὶ θρόνον αὐτῷ τὸν εἰς αἰῶνα δοῦς,
 κεχρίσθαι φησὶ παρὰ Θεοῦ, ὅλον δὲ εἶναι τοῦ Πατρὸς,
 ἐξαιρέτω τιμὴ χρίσει παρὰ τοὺς μετέχοντα· αὐτοῦ,
 τουτέστιν ἡμᾶς. Εἰ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, καίτοι
 Θεός ὢν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτως ἀπροσδεῆς τῶν
 τῆς ἰδίας φύσεως ἀγαθῶν, αὐτοτελής τε ὑπάρχων
 καὶ πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας, κατὰ γε τὴν
 Ἰωάννου φωνήν· καὶ ἔχει μὲν αὐτὸς ἀρτίως εἰς πᾶν
 ὄντων τῶν θεοπρεπῶν, ἀπὸ δὲ τοῦ πληρώματος αὐ-
 τοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον.
 Ὅμοι τσιγαροῦν τοῖς τῆς ἰδίας ἀνθρωπότητος μέ-
 τροις καὶ τὰ αὐτοῦ οἰκειούμενος, Χριστὸς ὀνομάζε-
 ται, κἂν εἰ μὴ κεχρίσθαι νοῖτο, κατὰ γε, φημί, τὴν,
 τῆς θεότητος φύσιν, ἦγουν καθὼς νοεῖται Θεός. Ἐπεὶ
 φράσων, πῶς ἐτέρως νοοῖτ' ἂν Χριστὸς, Υἱὸς καὶ Κύ-
 ριος, ἀπαξιοῦντο· τοῦ Μονογενοῦς τὴν χρίσιν, καὶ
 τῶν τῆς κενώσεως μέτρων οὐκ ἀνεχομένου;

B. Ἐτέρων γέ πως ἢ καθ' ἡμᾶς λανταί τριβόν, τὸ
 τῆς εὐσεβείας μυστήριον ἀσυνέτως διερμηνεύοντες. D
 Φασὶ γὰρ ὡς ὁ Θεὸς Λόγος ἄνθρωπον εἰληφε τέλειον,
 ἐκ σπέρματος ὄντα Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ, κατὰ τὴν
 διαγόρευσιν τῶν Γραφῶν, τοῦτο ὄντα τὴν φύσιν ὅπερ
 ἦσαν ἐκεῖνοι, ὄνπερ ἐκ σπέρματος ἦν, ἄνθρωπον
 τέλειον τὴν φύσιν, ἐκ ψυχῆς τε νοσρᾶς καὶ σαρκὸς
 συνεστῶτα ἀνθρωπίνης, ὃν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡμᾶς
 τὴν φύσιν, Πνεύματος ἁγίου δυνάμει ἐν τῇ τῆς Παρ-
 θένου μήτρᾳ διαπλασθέντα, γενόμενόν τε ἐκ γυναι-
 κὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα πάντας ἡμᾶς ἐξαγο-
 ρᾶσθαι τῆς τοῦ νόμου δουλείας, τὴν πόρρωθεν προ-
 ωρισμένην υἰοθεσίαν ἀπολαβόντας, καινῶς συνῆψεν
 εἰς αὐτῷ, θανάτου μὲν αὐτὸν, κατὰ νόμον ἀνθρώπων,

⁷² Heb. ii, 12. ⁷³ Psal. xlii, 7, 8. ⁷⁴ Joan. i, 14. ⁷⁵ ibid. 16. ⁷⁶ Joan. vii, 12. ⁷⁷ II Cor. xi, 22.

⁷⁸ Galat. iv, 4, 5.

A res ipsa, hoc est, unctio, postquam exinanitionem
 subiit, Unigenito accessit, manifestam incarnationis
 sive humanationis significationem auditoribus im-
 mittens. Quod enim unctus sit, quatenus apparuit
 homo, optime declarat. Si ergo consideremus Ver-
 bum, non quale est postquam administrationem in
 carne subiit, sed quale erat unigenitum Dei Verbum
 antequam exinanitionem sustinuit : absurdum sane
 fuerit Christum vocare, eum qui unctus non sit. Cum
 vero divina et sacratissima Scriptura carnem ipsum
 factum esse ait, unctio certe ipsi conveniat facta circa
 incarnationem, quæ ipsius est. Scribit itaque sapien-
 tissimus Paulus : « Qui enim sanctificat et qui san-
 ctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam
 non confunditur fratres eos vocare, dicens : Nuntiabo
 nomen tuum fratribus meis ⁷². » Sanctifica-
 tus enim est nobiscum, quando factus est nostri
 similis. Quod autem vere Filius erat qui unctus est,
 quatenus factus est caro, sive perfectus homo, fidem
 faciet divinus David, ita ad eum loquens : **728** « So-
 des tua, Deus, in sæculum sæculi : virga directionis,
 virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniqui-
 tatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo læ-
 titiæ præ consortibus tuis ⁷³. » Animadvertite itaque
 quo pacto cum et Deum nominarit, et sedem ipsi
 in sæcula attribuerit, unctum esse dicit a Deo, ma-
 nifestum autem est quod a Patre, eximia quadam
 unctione præ cæteris participibus ipsius, hoc est,
 nobis. Tametsi enim factum est homo, Deus aliqui
 existens Verbum, erat tamen etiam hac ratione
 propriæ suæ naturæ honorum nequaquam indigus,
 per se perfectus existens, et « plenus gratiæ et ver-
 ritatis ⁷⁴, » ut inquit Joannes. Atque ipse quidem
 omni genere divinorum honorum abundat : « A plu-
 ritudine vero ipsius omnes nos accepimus ⁷⁵, » juxta
 Scripturam. Christus itaque vocatur, qui ad prop-
 riæ suæ humanitatis conditionem etiam quæ ipsius
 sunt conjunxit, tametsi non intelligatur esse un-
 ctus, nimirum, secundum naturam divinitatis, sive
 quatenus censetur Deus. Siquidem dic, obsecro,
 quomodo aliter intelligi possit Christus Filius et Do-
 minus, si Unigenitus unctionem dedignetur, atque
 exinanitionis conditionem detrectet?

B. Alia longe quam nos via incedunt, religionis
 mysterium imperite explicantes. Aiunt enim, quod
 Deus Verbum hominem sumpsit perfectum, exis-
 stentem ex semine Abraham et David ⁷⁶, ita ut edixit
 Scriptura, id ipsum natura existentem, quod fuerat
 illi e quorum semine erat ⁷⁷, hominem perfec-
 tum natura, ex anima intelligente et carne humana
 constantem, quem quidem hominem, cum esset ejus-
 dem nobiscum naturæ, Spiritus sancti virtute in
 utero Virginis formatum, factum sub lege, ut nos
 omnes redimeret a servitute legis ⁷⁸, filiationem jam
 olim prædestinatam adeptus, eum admirabili ratione
 conjunxit et conglutinavit sibi, et mortem quidem
 humano more obire voluit ; suscitavit vero eundem a

mortuis, et exiit in cœlum, et collocavit a dextris Dei. Unde et supra omnem existens Principatum et Potestates, Virtutes ac Dominiones, et supra omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro⁷⁹, ab omni creatura adoratur; utpote inseparabilem cum divina natura conjunctionem habens, quodque Dei respectu atque intellectu omnis creatura ei adorationem deferat. **729** Et neque duos dicimus filios, neque duos dominos. Cum autem Filius sit secundum essentiam Deus Verbum, unigenitus Filius Patris, cui hic copulatus est et particeps, communem etiam cum eo appellationem gloriamque nanciscitur. Et Dominus secundum essentiam Deus Verbum, cui copulatus hic, honoris etiam particeps sit, atque idcirco neque duos dicimus filios, neque duos dominos. Siquidem cum manifestus sit qui essentia sua est Dominus et Filius, inseparabilem habens cum eo conjunctionem is qui nostræ salutis causa sumptus est, simul etiam infertur atque intelligitur cum appellatione atque gloria Filii et Domini.

A. O ingentem imperitiam atque insaniam eorum qui ita sese rem habere sibi persuadent! Incredulitas enim mera est hæc res impiarumque inventionum novitas, et totius divinæ sacræque prædicationis subversio, quæ unum esse Dominum Jesum Christum Filium Dei proclamant, nimirum Verbum ex Deo Patre hominem factum atque incarnatum, hæc ut sit ipse Deus simul et homo; et unius omnia divina, ac præterea humana. Hic enim cum semper existat quatenus est Deus, nativitate secundum carnem ex muliere subit. Unius itaque atque ejusdem est, et ab æterno esse atque subsistere, et in ultimis temporibus secundum carnem natum esse. Qui cum sit sanctus secundum naturam, utpote Deus, sanctificatus est nobiscum, quatenus apparuit homo, cui proprie convenit sanctificari. Cumque ut natura Dominus summa dignitate excelleret, servili forma ut propria assumpta, Patrem suum Deum vocavit, et cum ipse sit vita et vivificans, ut Deus, vivificatus a Patre esse dicitur, quatenus homo factus est. Omnia itaque ipsius sunt, et non dedignatus est administrationem in carne, quam et Pater ipse comprobavit: siquidem vera sunt quæ Paulus dicit. Alibi enim ita ait: « Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit, ut nos flamus Justitia Dei in ipso⁸⁰; » alibi vero rursum: « Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ut et cum ipso omnia nobis largiatur⁸¹. » Anne tibi consentanea sacris Litteris sententia mea videtur?

B. Omnino.

A. Si vero, ut adversarii volunt sibi persuadent, unigenitum Dei Verbum, accepto homine ex semine David et Abraham, **730** formari illum in sancta Virgine curavit, atque hunc sibi ipsi copulavit, mortemque experiri voluit, necnon suscitatum e

A πειρασθῆναι παρασκευάσας, ἐγγείρας δὲ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναγαγὼν εἰς οὐρανὸν, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν δὴ ὑπεράνω πάσης ὑπάρχων Ἀρχῆς τε καὶ Ἐξουσίας, καὶ Δυνάμεως, καὶ Κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος, ὀνομαζομένου οὐκ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως δέχεται προσκύνησιν, ὡς ἀχώριστον πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ἔχων τὴν συνάφειαν, ἀναφορᾷ Θεοῦ καὶ ἰσότητος αὐτῷ τῆς κτίσεως τὴν προσκύνησιν ἀπονεμοῦσης, καὶ οὕτως δύο φαμέν υἱούς, οὕτως δύο κυρίους· ἐπειδὴ δὲ Ἰῆδς κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ μονογενὴς Ἰῆδς τοῦ Πατρὸς, ἕπερ οὗτος συνημμένος τε καὶ μετέχων, κοινωνεῖ τῆς Υἱοῦ προσηγορίας καὶ τιμῆς, καὶ Κύριος κατ' οὐσίαν ὁ Θεὸς Λόγος, ἕρ συνημμένος οὗτος, κοινωνεῖ τῆς τιμῆς. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτως δύο φαμέν υἱούς, οὕτως δύο κυρίους. Ἐπειδὴ δὲ ἡλίου τοῦ κατ' οὐσίαν ἑντος Κυρίου καὶ Υἱοῦ, ἀχώριστον ἔχων τὴν πρὸς αὐτὸν συνάφειαν ὁ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ληφθεὶς ἔνεκεν, συναναφέρεται τῇ τε ὀνομασίᾳ καὶ τῇ τιμῇ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Κυρίου.

A. Βαβαί τῆς ἀσυνεσίας καὶ ἐμπλήκτου φρονεῶν τῶν ὧδε ταῦτ' ἔχειν οὐκ οἶδ' ὅπως ὑπειληφῶτων! ἀπιστία γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδὲν, καὶ δυσσεβῶν εὐρεμάτων καινότης, καὶ ἀνατροπὴ τῶν θεῶν τε καὶ ἱερῶν κηρυγμάτων, ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Ἰῆδν τοῦ Θεοῦ διακεκραγῶτων, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς δηλονότι Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον, ὥστε εἶναι τὸν αὐτὸν, Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἐνδὸς τὰ πάντα τὰ θεοπροπέη, καὶ προσέτι τὰ ἀνθρώπινα. Οὗτος γὰρ ὑπάρχων ἀεὶ καὶ ὀφειστικῶς κατὰ γὰρ τὸ εἶναι Θεός, ὑπέμεινε γέννησιν τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός. Ἐνδὸς οὖν ἄρα καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τὸ ἀδίως εἶναι καὶ ὀφεισταναι, καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς κατὰ σάρκα γεννηθῆναι, ὃς ἀγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεός, ἠγάγετο μεθ' ἡμῶν καθὼς πέφηνεν ἀνθρώπος, ἕπερ ἂν πρόπει τὸ ἀγιάζεσθαι· καὶ ἐν Δεσποτικοῖς ὑπάρχων ἀξιώμασι, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὡς ἴσταν ἔχων, Θεὸν ὠνόμαζεν αὐτοῦ τὸν Πατέρα: [καὶ] ζῆτι καὶ ζωοποιεῖς ὑπάρχων ὡς Θεός, ζωοποιεῖσθαι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς καθὼς πέφηνεν ἀνθρώπος. Πάντα τοῖνον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀτιμάζει τὴν οἰκονομίαν, ἣν καὶ αὐτὸς ἐπήνεσεν ὁ Πατήρ, εἰπερ ἔστιν ἀληθὴς τὰ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔφη: « Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. » ποτὲ δὲ πάλιν· « Ὅς γὰρ τοῦ Ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων παρῆδωκεν αὐτόν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσθαι. » Ἄρ' οὖν οὐκ εὐθὺς σκοποῦ τῶν ἱσῶν Γραμμάτων ὁ πρὸς ἡμῶν ἔστι λόγος;

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Εἰ δὲ δὴ, καθὰ φασιν οἱ δι' ἐναντίας καὶ φρονεῖν ἐγνώκασιν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, λαβὼν ἀνθρώπων ἐκ σπέρματος τοῦ θεοσεπίου Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ, πλασθῆνα: μὲν ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ παρεσκευάσθη τε καὶ τούτον ἑαυτῷ συνῆψε, καὶ θανάτου

⁷⁹ Ephes. i 20, 21. ⁸⁰ II Cor. v, 21. ⁸¹ Rom. viii, 32.

πεποίηκεν εἰς πείραν ἄλθειν, καὶ μὴν καὶ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν ἀνεκόμεσεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· περιττῶς, ὡς ἔοικε, πρὸς τὰ τῶν ἀγίων πατέρων, καὶ πρὸς γὰρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ἀπάσης γὰρ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἐνανθρωπήσαι λέγεται· διὰ τοῦτο γὰρ, οἶμαι, τουτοῦ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, ὁ πάνσοφος Ἰωάννης, γεγραφώς, ὅτι· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.» Ἀντέστραπται δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, πρὸς πᾶν τούναντιον, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν, ὡς Θεὸς ὢν φύσει καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνῶς ὁ Λόγος, καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ τεταπεινωκεν ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐκ γὰρ τῶν ἐναντιῶν, ἀνεκομίσθη μὲν ἀνθρώπος· εἰς τὴν τῆς θεότητος δόξαν, καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἔλαθε δὲ καὶ Θεοῦ μορφήν, καὶ ὑψώθη μᾶλλον, σύνθρονος γεγονώς τῷ Πατρὶ. Ἡ οὐκ ἀληθὲς, ὁ φημι;

B. Παντάσας μὲν οὖν.

A. Εἰ δὲ ἀληθὲς, καθὰ φασί, καὶ ἀπηξίωσε τὴν οἰκονομίαν ὁ Μονογενῆς, ποίας ἔτι κατεφρόνησεν αἰσχύνης; ποῦ δὲ γέγονεν ὑπήκοος τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ; Καὶ εἰ λαβὼν ἀνθρώπου, ἤγαγε μὲν καὶ εἰς πείραν αὐτὸν τοῦ θανάτου, ἀνακομίσας δὲ καὶ εἰς οὐρανὸν συνέδρον ἀπέφηνε τῷ Πατρὶ, ποῖ δὴ ἄρα λοιπὸν ὁ αὐτοῦ φανεῖται θρόνος, εἴπερ οὐ δύο φασὶν υἱοῦς, ἓνα δὲ μᾶλλον τὸν συνεδρεύοντα, τὸν ἐκ σπέρματος δηλονότι· Δαβὶδ τε καὶ Ἀβραάμ; πῶς δ' ἂν καὶ αὐτὸς Σωτὴρ λέγοιτο γενέσθαι τοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀνθρώπου πρόξενος, ἥτοι παρακομιστής, δι' οὗ καὶ σεώσμεθα· καὶ τέλος νόμου καὶ προφητῶν γέγονεν ἀνθρώπος, ἕτερος ὢν παρ' αὐτόν. Αἰεὶ γὰρ ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπεν ὁ Μωσῆς, ὃς καὶ γέγονεν ἡμῶν παιδαγωγὸς· ἐπ' αὐτόν. Οἴχεται δὲ που πρὸς τὸ μηδὲν ἢ πίστις, ἔρρει γὰρ· ὅπου δὲ παντελῶς, οὐδὲν τὸ σεπτὸν ἡμῶν μυστήριον. Ὁ δὲ καὶ ὁ πανάριστος Παῦλος διατρανοῖ, λέγων· «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν, ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἀναγαγεῖν ἐκ νεκρῶν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματι σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τουτέστι ἐν τῷ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν, ὅτι· ἐὰν εἴπῃς ἐν τῷ στόματι σου, Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι· ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.» Πῶς οὖν ἔτι μέγα τε καὶ εὐκλεές· καὶ ἐν ὑπερτάτῳ θαύματι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, εἰ χρὴ πιστεύειν, ὅτι, καθὰ φασὶν οἱ διεστραμμένοι, ἀνθρώπος; ληθθεῖς, καὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ σχετικῶς συνημμένος, ἀπέθανέ τε καὶ ἀνέβη, καὶ ἀνεκομίσθη μὲν εἰς τὸν οὐρανόν; Ἄπιστον δὲ ἴσως φανείτω τισιν, εἰ μὴ Θεὸς ὢν φύσει καὶ ἀληθῶς, τοῖς τῆς θεότητος ἀναδρύνεται θάκοις, ἐξωσθέντος τάχα που τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, καὶ παρεστήκασιν μὲν τάξιν ἔχοντες τὴν λειτουργικὴν, ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἐπέκεινα Σεραφίμ, οὐ τῷ κατὰ ἀληθῆσαιαν Υἱῷ καὶ Θεῷ, ἀνθρώπῳ δὲ μᾶλλον, τὸ τῆς

A mortuis in cœlum sustulit, et ad dexteram Dei sedere jussit, supervacane, ut videtur, a sanctis Patribus, et a nobis ipsis, atque adeo ab universa sacra et divinitus inspirata Scriptura homo factum esse dicitur. Hoc enim, neque aliud quidquam mihi significare videtur sapientissimus Joannes cum inquit: « Verbum caro factum est. » Sed universum administrationis in carne mysterium plane in contrarium mutabitur. Neque enim Deus natura existens atque ex Deo Verbum, seipsum ad exinanitionem demisisse cernitur, neque humiliaverit seipsum: sed e contrario relatus quidem fuerit homo in deitatis gloriam, inque excellentiam omnium supremam; acceperit vero et formam Dei, et exaltatus fuerit, assessor Patri factus. Anne tibi vere dicere B videor?

B. Omnino.

A. At si verum est quod dicunt, et dedignatus est Unigenitus incarnationem, quam tandem ignominiam contempsit? aut quo pacto factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis? Jam vero si acceptum illum hominem mortem obire jussit, et evectum in cœlum assessorem Patri constituit, ubinam deinceps erit thronus Filii, siquidem nequaquam duos filios esse statuunt, sed potius unum assidentem, nimirum ex semine David et Abrahæ? aut quomodo ipse dicatur factus esse Salvator mundi, et non potius hominis proxeneta sive pararius fuisse, per quem salvati simus? Atque ita finis legis et prophetarum factus est homo, diversus ab ipso existens. Loquitur enim lex Christi mysterium, et de ipso scripsit Moyses, qui et factus est nobis pædagogus ad ipsum. Fides vero nostra irrita sit et in nihilum redigatur, et venerandum nostrum mysterium plane labefactetur. Quod et optimis Paulus declarat, dicens: « Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere; aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo, hoc est, verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris 731 quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. » Quo pacto igitur erit deinceps magnum et gloriosum atque admirandum religionis mysterium, si credendum est, ut isti a veritate distorti volunt, quod homo sumptus, et Deo Verbo relatus est in cœlum? Incredibile vero nonnullis videbitur nisi natura ac vere Deus existens, deitatis solio gloriatur, expulso eo qui natura sua Filius est. Et circumstantur quidem angeli atque archangeli, hisque eminentiora Seraphim, non ut vero Filio ac Deo ministrent atque inserviant, sed potius homini, qui filiationis nomen per participationem insinuationemque, ac nostro more adeptus, et ad divinissim-

⁷³¹ Rom. x, 6-9.

nam hanc gloriam evectus est. Neque enim verentur A hæretici ejusemodi blasphemias deblaterare. Anne vero etiam tibi summa impietate referta illorum doctrina videtur? Nam quod datum atque insinatum est, rejiciendum merito fuerit, et quod extrinsecus advenit osculiumque est, damni suspicione non caret: ut de blasphemia et absurditate doctrinæ nihil dicam, cum incarnationis excellentiam ad turpitudinem rapiant, et divinum sacratissimumque nostrum cultum, anthropolatricum, hoc est, *hominis cultum*, esse statuunt, et a cultu veri Filii nos abducunt, persuadere velint ut quemdam qui ipsi relative copulatus est aloreimus, quem supra omnes Principatus et Potestates ac Dominationes constitutum volunt⁸²; non iis solum qui in terris degunt, sed et ipsis cælestibus et rationalibus potestatibus erroris labem insipientes, si una nobiscum adorent, non incarnatum natura ac vere Filium, quodque ex essentia Dei ac Patris effulsit Verbum, sed alium quemdam hominem ab ipso ex semine Davidis, qui sola voluntate, et exterioribus ornamentis formatus sit Deus, revera autem id non sit.

σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, θελήσει τάχα που μόνη παρ' Θεοῦ, οὐκ ὄντα δὲ τοῦτο κατὰ ἀληθειαν, ἄνθρωπον.

B. Atqui tametsi homo specialiter intelligatur, inquit, relative tamen et respectu Dei ab omni creatura adoratur.

A. Quoniam vero pacto, obsecro, intelligi a nobis aut statui potest hæc relatio quam ita prædicant? Sed age, divinam ac sacram Scripturam pervestigantes, quæstionis hujus rationem ab ea petamus. Ergo cum 732 olim Israelitæ contempto metu Dei, in Mosen et Aaronem acerbe invelherentur, Moses et Aaron ita eos compellarunt: « Quis est quod murmuratis contra eum? Non enim contra nos, sed contra Deum est hæc oblocutio vestra⁸³. » Peccarant enim in Mosen et Aaronem, sed factum ipsum ad Dei gloriam pertinuit, et ad eam referebatur eorum qui injuriam inferrebant cogitatio. Cæterum non erant dii Moses et Aaron, neque relative et respectu Dei creatura eos adoravit. Regnavit Deus per prophetas in Israel secundum carnem. Postmodum accesserunt ad divinum Samuelem dicentes: « Fac nobis regem, sicut et reliquæ gentes. » Quod ille Spiritu aſſatus moleste et quidem merito tulit: sed audivit Deum dicentem: « Non te contempserunt, sed me, ne regnem super eos⁸⁴. » En rursus aperte contemptus rationem ad Deum referri ait. Quin etiam ipse omnium Salvator ac Dominus, de iis qui egestate premuntur, ait: « Quidquid fecistis uni ex istis minimis, mihi fecistis⁸⁵. » Ille igitur ratione si quis dicatur colere eum qui est ex semine David, Filione id præstitit? et nisi quis crediderit, offenderit profecto eum qui natura est Filius, qui se quoque coli vult, et eodem plane modo a nobis credi. Quomodo igitur non sit factus par atque æqualis honore servus cum domino, et deitatis excellentia

υἰότητα, ὄνομα, μεθεκτῶς καὶ εἰσακρυμένως, καὶ τρόπῳ τῷ καθ' ἡμᾶς πλουτήσαντι, καὶ τῆς οὐτῶς θεοπροπεσεστάσης ἀξιώθεντι τιμῆς. Καταπεφοβήσασιν γὰρ ἡκιστα γὰρ καὶ τοῦτο λέγοντες οἱ δι' ἐναντίας. Ἄρ' οὐ τῆς ἐσχάτης ἀνοσιότητός τε καὶ δυσσεβείας αὐτοῖς τὸ ὄγμα μεμίστωται; Τὸ γὰρ τοι δοτὴν καὶ εἰσακρυμένον, ἀπόβλητον εἶη ἂν, καὶ τὸ θύραθεν πορισθὲν, οὐκ ἀνύποπτον ἔχει τὴν ζημίαν. Καὶ σιωπῶ τὸ δύσφημον εἶτι καὶ ἀπηχῆς εἰς λόγους, ἀνθρώπου δὴ οὐδὲ τῆς οἰκονομίας τὸ ἐξαίρετον κατασύρουσιν εἰς τὸ ἀκαλλῆς, καὶ τὴν θεῖαν τε καὶ ἱεροτάτην ἡμῶν θρησκείαν, ἀνθρωπολατρείαν ἤδη καὶ ἕτερον οὖσαν οὐδὲν ἀποβαίνουσι, ἀποκομιζόντες μὲν τοῦ κατ' ἀληθειαν Υἱοῦ, συναφθέντα δὲ τινα σχετικῶς αὐτῷ προσκυνεῖν ἀναπειθόντες, ὃν καὶ ὑπεράνω πάσης Ἀρχῆς τε καὶ Ἐξουσίας, καὶ Κυριοτήτων διελάσασιν φασίν, οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς τοῖς ἄνω λογικαῖς δυνάμεσι τὸν τοῦ πεπλανηθεῖαι μῶμον ἐπάγοντες, εἰ προσκυνοῦσι μεθ' ἡμῶν ἄνθρωπῶσαντα μὲν οὐδαμῶς τὴν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, ὡς ἕτερον δὲ τινα παρ' αὐτὸν ἐκ αὐτοῦ καὶ τοῖς θύραθεν ἐξωραϊσμοῖς εἰδοποιηθέντα

B. Ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἰδικῶς νοῆται, φασίν, ἀναφορᾶ Θεοῦ καὶ ἐννοίᾳ τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως προσκύνουσιν ἔχει.

A. Εἶτα τίνα τρόπον πρέπει ἂν, εἰπέ μοι, πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι τῆς παρ' αὐτῶν θρυλούμενης ἀναφορᾶς τὸ χρῆμα; Καὶ φέρε τὴν θεῖαν τε καὶ ἱερὰν πολυπραγμονοῦντες Γραφὴν, καταθρήσωμεν ἀπ' αὐτῆς τὸ ζητούμενον. Οὐκοῦν ὀλιγορῆσαντές ποτε τῆ; εἰς Θεὸν αἰδοῦς οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Μωσὴ τε καὶ Ἀαρὼν ἐπεφύοντο πικρῶς, εἶτα προπεφώνηκα Μωσῆς τε καὶ Ἀαρὼν. « Τίς ἐστὶν ὅτι διαγογγύσετε κατ' αὐτοῦ; Οὐ γὰρ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ ὁ γογγυσμὸς ὑμῶν οὗτός ἐστιν. » Ἐπλημμέλου μὲν γὰρ εἰς Μωσέα καὶ Ἀαρὼν, ἀλλὰ τῆς θείας ἤπειτο δόξης τὸ δρώμενον, καὶ ἐπ' αὐτὴν εἶχε τὴν ἀναφορὰν, τῆς τῶν ὑβρίζοντων ὑπονοίας ὁ τρόπος. Πλὴν οὐκ ἦσαν Θεοὶ Μωσῆς τε καὶ Ἀαρὼν, οὐτε μὴν ἀναφορᾶ Θεοῦ. διὰ προφητῶν, τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ. Εἶτα προσήεσαν λέγοντες τῷ θεοσπίῳ Σαμουὴλ. « Ποίησον ἡμῖν βασιλεῖα, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη. » Πρὸς ταῦτα κατακρυφαίνετο καὶ σφόδρα εἰκότως ὁ πνευματοφόρος, ἀλλ' ἤκουσε τοῦ Θεοῦ λέγοντος. « Οὐ σὲ ἐξουθενήκασι, ἀλλ' ἐμὲ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτούς. » Ἴδου δὴ πάλιν, κἀνθάδε σαφῶς ὁ τῆς ἐξουθενήσεως τρόπος εἰς Θεὸν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Σωτήρ καὶ Κύριος περὶ τῶν ἐν ἐνδεῖα φησὶν. « Ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε. » Ἄρ' οὖν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, εἰ τις λέγοιτο τιμᾶν τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τῷ Υἱῷ πεποιήκει; καὶ εἰ μὴ πιστεύσειε, προσκέρουεν ἀραρότως τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ, τιμᾶσθαι τάχα που καὶ αὐτὸν ἐθέλοντι, καὶ πιστεύεσθαι πρὸς ἡμῶν

⁸² Ephes. i, 21. ⁸³ Exod. xvi, 8. ⁸⁴ I Reg. viii, 4-6. ⁸⁵ Matth. xxv, 40.

κατὰ τὸν ἴσον καὶ ἀπαρallάκτως ἔχοντα τρόπον. Ἐἵτα πῶς οὐ γέγονεν ἰσοτιμον μὲν τῷ δεσπότῃ τὸ δοῦλον, ἐν ὑπεροχαῖς δὲ θεότητος, τὸ πεποιημένον, καὶ Θεὸς πρῶτος, κατὰ τὰς Γραφάς; ἐπενήνεκται δὲ τῇ ἀγίᾳ καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι τὸ ἀνισοφύες αὐτῇ καὶ σὺν αὐτῇ προσκυνούμενον, καὶ τῆς Ἰσης αὐτῇ κοινωνοῦν εὐκλείας;

B. Φασὶ τὴν ἀναφορὰν κατὰ τοιοῦτον τινὰ χρῆναι λαμβάνεσθαι τρόπον. Ἐννοοῦντες γὰρ τὸν τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἀχωρίστως συναφθέντα Θεὸν Λόγον, προσκυνούμεν ὡς Θεόν.

A. Ἄρ' οὖν ἀπόχρη πρὸς τὸ δεῖν αὐτῷ τὴν τῷ Θεῷ πρέπουσαν δόξαν εἰλεῖν, καὶ τῶν τῆς κτίσεως ὑπερφέρεσθαι μέτρων, τὸ συνῆφθαι μόνον αὐτῷ; καὶ τοῦτο προσκυνητῆν τὸν οὐκ ὄντα Θεὸν ἐργάσεται; ἄλλ' εὐρίσκω τινὰ τῷ Θεῷ λέγοντα διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου. » Γράφει δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνευμᾷ ἐστίν. » Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, καὶ τούτους ἀναφορᾷ Θεοῦ προσκυνήσομεν, ὡς κεκολλημένους αὐτῷ; Καίτοι τοῦ συνῆφθαι λέγειν, τὸ τῆς κολλήσεως ὄνομα, μειζρόνα που πάντως καὶ ἀξιολογωτέραν τὴν ἔμφασιν ἔχει· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ τισὶ κολλώμενον, ἐν ἐπιτάσει πολλῇ τὴν συνάφειαν ἔχει.

B. Ἔοικεν.

A. Ἀνόθου δὲ δὴ παρέντας τὴν ἔνωσιν, καίτοι φωνὴν οὖσαν εὐτριβῆ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων καταβαίνουσαν εἰς ἡμᾶς, συνάφειαν ὀνομάζουσι; Καίτοι συγχέει μὲν ἡ ἔνωσις οὐδαμῶς τὰ καθ' ἑν ἂν λέγοιτο, διδιδίκνουσι δὲ μᾶλλον τὴν εἰς ἑν τι συνδρομὴν τῶν ἡνώσθαι νοουμένων. Καὶ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἂν λέγοιτο μόνως, τὸ ἀπλοῦν καὶ μονοειδές, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἐκ δυοῖν ἢ πλειόνων ἐστὶ καὶ ἐξ ἑτεροειδῶν συγκείμενα. Δοκεῖ γὰρ οὕτως εἶ ἔχειν τοῖς ταῦτα σοφοῖς. Κακουργότατα τοῖνον τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὕδιν, ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον διςτάντες εἰς δύο, παραιτοῦνται μὲν τὴν ἔνωσιν, συνάφειαν δὲ ὀνομάζουσιν, ἣν ἂν ἔχοι τυχόν καὶ ἕτερός τις πρὸς Θεόν, ὡς ἐξ ἀρετῆς καὶ ἀγιασμοῦ μονοουχὶ συνδόμενος; κατὰ γε τὸ ὑπὸ τοῦ τῶν προφητῶν ὀρθῶς εἰρημένον, τοῖς ἀναπίπτουσιν εἰς τὸ βῆθυσον· « Συνέχθητε καὶ συνδέθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παρερχόμενον. » Συνάπτοιτο δ' ἂν καὶ μαθητῆς διδασκάλῳ κατὰ γε τὸ φιλομαθές, καὶ ἡμεῖς ἀλλήλοις, οὐ καθ' ἕνα τρόπον, ἀλλὰ πολλοῦς. Ἡ τάχα πῦρ καὶ ὁ τοῦδέ τις πρᾶγματος ὑπουργός, οὐκ ἀσυναφῆς κατὰ τὸ ἐκρούσιον σοφῶν ἂν εἰκότως τῷ λαβόντι πρὸς ὑπουργίαν. Ὁ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἢ παρὰ τῶν καινοτόμων ἡμῖν συνάφεια δηλοῦν. Διεπύθου γὰρ διατεινομένων ἀμαθῶς, ὅτι λαβὼν ἄνθρωπον, ὡς ἕτερόν τινα παρ' ἑαυτὸν υἱὸν ὁ Θεὸς Λόγος, ὑπουργὸν ὡςπερ τινὰ τῶν ἑαυτοῦ θελήματων ἀπέφηνεν αὐτόν, ὥστε καὶ θανάτου πείραν ἔλεῖν, ἀναβιῶναί τε, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναλθόντα τὸν οὐρανόν, τοῖς τῆς ἀβρόχου θεότητος ἐνιζῆσαι θάκοις.

A. polleat id quod creatum est, et Deus recens, ut Scriptura testatur ⁸⁷? Asciscitur vero in sanctam et consubstantialem Trinitatem id quod diversæ ab ea naturæ est, unaque cum ea adoratur, communemque et partem cum ea gloriam habet?

B. Aiunt hanc relationem hujuscemodi quadam ratione accipi debere. Statuentes enim huic qui est ex semine David inseparabiliter copulatum esse Deum Verbum, adoramus ut Deum.

A. Atqui sufficitne hoc ad deferendam illi gloriam quæ Deo convenit, et ad eum ultra creaturarum conditionem evahendum, quod conjunctus ei tantum sit, idque adorabilem eum faciet qui non sit Deus? At reperio quemdam per Psalmistæ lyram dicentem: « Conglutinata est anima mea post te ⁸⁸; » et beatus Paulus ita scribit: « Qui conglutinatus est Domino, unus spiritus est ⁸⁹. » Anne igitur, obsecro, etiam hos adorabimus respectu Dei, utpote ei conglutinatos? Atqui conglutinationis nomen majorem vim **733** atque emphasim habet quam conjunctionis. Siquidem vere dicitur, si quid alteri enipiam conglutinatum est, vehementem ei arctamque cum illo conjunctionem intercedere.

B. Ita videtur.

A. Cur autem, rejecto nomine unitatis, cum aliqui sit usitatum nobis ipsis, imo vero a sanctis Patribus ad nos fluxerit, conjunctionem potius vocant? Atqui unitas nequaquam confundit ea de quibus prædicatur, sed potius significat concursum in unum eorum quæ unita esse intelliguntur. Sed neque in universum dicitur unum solummodo id quod simplex est, atque unius speciei, verum etiam ea quæ ex duobus aut etiam pluribus etiam diversarum specierum composita sunt. Ita enim statuunt harum rerum periti. Fraudulentissime igitur unum et natura et vere Filium hominem factum atque incarnatum distinguentes in duo, unitatem quidem detrectant, conjunctionem vero vocant, quam fortasse etiam alius quispiam cum Deo habet, utpote virtute ac sanctificatione tantumnon ei colligatus, juxta illud recte a prophetia dictum iis qui ad ignaviam devolvuntur: « Congregamini, et colligamini, gens imperita, antequam fiat vos ut vos præteritis ⁹⁰. » Conjungitur vero etiam discipulus magistro ratione docilitatis; et nos alter alteri non uno modo, sed pluribus. Et qui alienus negotii adjutor est, non potest merito disjunctus censerī ratione voluntatis ab eo qui ipsum in adiutorem accepit. Hoc autem potius videtur hære innovatorum conjunctio significare. Audiant enim eos imperite contententes, quod Deus Verbum, accepto homine tanquam alio quodam ac diverso a se filio, veluti adiutorem quemdam atque executorem suæ voluntatis ipsum constituit, ita ut et mortem obiret, et revivisceret, atque in cælum relatus, ineffabilis

⁸⁷ Psal. LXXI, 10. ⁸⁸ Psal. LXXII, 9. ⁸⁹ I Cor. vi, 17. ⁹⁰ Sophon. ii, 1, 2.

dementis solio insideret. Nonne enim ex his verbis A diversus plane cernitur ab eo qui est natura et vere Filius?

B. Omnino

A. At cum semel eo dementiæ devenerint, ut existiment atque asserant non ipsum unigenitum Dei Verbum nostri similem factum fuisse, sed hominem sumpsisse, quonam, obsecro, modo assumptionem hanc a nobis intelligi volunt? Anne ut edoctum ac designatum ab ipso ad exsequendum aliquid quod ipsi placeret: perinde fere atque per quemdam ex sanctis prophetis dicitur: « Et dixit Dominus ad me: Vade, propheta **734** ad populum meum Israel⁹⁰ » Ex caprario enim prophetam effecit, et mandatorum suorum exsecutorem designavit.

B. Dixerint fortasse non hac prorsus ratione factam esse assumptionem, sed ita ut intelligitur a nobis illud: « Formam servi accipiens⁹¹. »

A. Ergo secundum unitatem indivulsam, proprium factum esse id quod sumptum est ejus qui accepit, merito censebitur: ita ut et Deus sit Jesus, et veri Dei Filius, unumque ac solam ut ex Deo Patre Verbum; genitus quidem divinitus ante omnia sæcula et tempora, novissimis autem sæculi temporibus idem secundum carnem ex muliere.

B. Neque enim erat alterius ejuspiam, sed ipsius facta est servi forma.

A. Quomodo ais? Anne, obsecro, id quod natura servum est, dicatur non absurde formam servi accepisse; an vero id quod vere liberum est, et servilli conditione essentialiter superius?

B. Id quod liberum est censuerim. Quod enim erat natura, quo pacto amplius fiat?

A. Animadvertite itaque quod, tametsi nostri simile tactum est unigenitum Dei Verbum, et servilem conditionem subierit ratione humanitatis, naturalem tamen suam libertatem testificatus est in drachinarum collationes, dicens: « Ergo liberi sunt filii⁹². » Suscipit itaque servi formam, ea quæ exinationi annexa sunt sibi asciscens, et similitudinem nostri non aspernatus. Neque enim fieri poterat ut alia ratione servitus cum honore commutaretur, nisi id quod servituti convenit proprium ipsius factum fuisset, ut et ipsius gloria illustraretur. Vincit enim semper id quod præstantius est, et turpitude ex servitute orta in nobis abolita est. Factus enim nostri similis, qui nobis superior est, et servilem conditionem subiit qui natura est liber. Idcirco etiam in nos dignitas propagata est. Vocati enim sumus et nos filii Dei, et Patrem nobis vindicavimus, qui peculiariter ipsius est. Facta enim etiam ipsius quæ hominum propria erant. Proinde cum dicimus eum formam servi accepisse, universum in eo administrationis in carne mysterium continetur. Si vero Filium profutentes, unum et Dominum, Verbum ex Deo Patre, hominem simpliciter

A. Ἡ γὰρ οὐκί πάντη τε καὶ πάντως διὰ τούτων τῶν λόγων ἕτερος ὢν ὁράται παντελῶς παρὰ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱόν;

B. Φημί.

A. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, ὡς οἰεσθαί τε καὶ λέγειν οὐκ αὐτὸν γενέσθαι μᾶλλον καθ' ἡμᾶς τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀνθρώπον δὲ λαβεῖν· κατὰ πόλον ἄρα νοεῖσθαι τρόπον ἐθέλουσι πρὸς ἡμῶν τὴν ἀνάληψιν; Ἄρα γὰρ, ὡς προχειρισθέντα παρ' αὐτοῦ πρὸς γε τὸ δεῖν ἀποπερναί τι τῶν κατὰ γνῶμην αὐτῶ, καθάπερ ἀμφελεῖ καὶ ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Βάδιζε, προφήτευσον ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ; » Αἰπόλον γὰρ ὄντα, προφήτην ἐτίθει, καὶ τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ὑπουργὸν ἀπέστειλε;

B

B. Φαίεν ἂν ἴσως οὐκ ὧδέ που πάντως γενέσθαι τὴν λῆψιν, ἀλλ' ὡς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν τὸ, « Μορφὴν δούλου λαβών. »

A. Οὐκοῦν καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον, ἴδιον γεγονὸς τοῦ λαβόντος τὸ ληφθῆν, νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ὡς καὶ Θεὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ Θεοῦ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν Υἱόν, ἕνα τε καὶ μόνον, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, γεννηθέντα μὲν θεϊκῶς πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, τὸν αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός.

B. Οὐ γὰρ ἦν ἑτέρου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ γέγονεν ἡ τοῦ δούλου μορφή.

A. Πῶς ἔφησ; Ἄρα γὰρ, εἰπέ μοι, τὸ τῆ φύσει δοῦλον, λέγοιτ' ἂν οὐκ ἀπειοκίτως, μορφὴν δούλου λαβεῖν, ἢ τὸ ἐλευθερον ἀληθῶς, καὶ τῶν τῆς δουλείας μέτρων οὐσωδῶς ἀνωτέρω κείμενον;

B. Τὸ ἐλευθερον οἰμαί που. Ὁ γὰρ ἦν φύσει, πως ἂν γένοιτο ἐτι;

A. Ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι, καίτοι καθ' ἡμᾶς γεγονῶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τοῖς τῆς δουλείας μέτροις ἐμθεθῆκως κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, προσμαρτύρηκεν αὐτῶ τὸ κατὰ φύσιν ἐλευθερον, ἐν τῇ τῶν δραχμῶν συναεσφορᾷ λέγων· « Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. » Δέχεται τοίνυν δούλου μορφὴν, τὰ ἐκ τῆς κενώσεως οικειούμενος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν οὐκ ἀτιμάσας· οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως τιμησάι τὸ δοῦλον, εἰ μὴ γέγονεν αὐτοῦ τὸ δουλοπρεπές, ἕνα καὶ τῆ παρ' αὐτοῦ καταλαμπρύνουτο δόξη, νικᾷ δὲ τὸ προῦχον αἰεὶ, καὶ τὸ ἐκ τῆς δουλείας αἴσχος ἐφ' ἡμῶν ἠφανίζετο. Καθ' ἡμᾶς γὰρ γέγονεν ὁ ὑπερ ἡμᾶς, καὶ ἦν ἐν μέτροις τοῖς οικειοῦσι ὁ ἐλευθερος φύσει. Ταύτητος κενώρηκε καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ ἀξίωμα. Κεκλήμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ Θεοῦ, ἐπεγραψάμεθα τε Πατέρα τὸν ἰδικῶς αὐτοῦ. Γέγονε γὰρ καὶ αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπινα. Οὐκοῦν ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν αὐτὸν τὴν δούλου μορφὴν, ὅλον ἐστὶ τῆς οἰκονομίας τῆς μετὰ σαρκός τὸ μυστήριον. Εἰ δὲ Υἱὸν ὁμολογοῦντες ἕνα καὶ Κύριον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, κοινωνὸν αὐτῶ τῆς υἰότητος, καὶ μέντοι τῆς δόξης ἀνθρώπων ἀπλῶς συνήφθαί φασὶ τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, ὡρα λέγειν ἡμᾶς τοῖς ὧδε φρονεῖν ἡρημένους,

⁹⁰ Jerem. ii, 2. ⁹¹ Philipp. ii, 7. ⁹² Matth. xvii, 25.

φιλαλλήλως ἐπιστυγνάζοντα;· « Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ Α ex semine David socium filiationis atque adeo gloria ei conjunctum esse dicunt, opportunum fuerit ut nos eorum qui ita sentiunt vicem, pro ea commiseratione quam alteri alteris debemus, dolentes, exclamemus: « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis 735 fontem lacrymarum, et deslebo populum meum hunc dies et noctes? Adducti enim sunt in mentem reprobam, Dominum qui ipsos redemit negantes 94. » Dualitatem enim filiorum inæqualis naturæ constituunt, et divinam gloriam ascribunt servo, æqualique honoris excellentia ornant spurium quemdam, qua naturalem ac verum Filium, cum alioqui Deus manifeste dicat: « Gloriam meam alteri non dabo 95. » Quomodo enim non sit diversus separatim a naturali ac vero Filio, qui tenui ac sola conjunctione decoratus est, et ministri loco assumptus, quique, ita ut nos ipsi, adoptatus est, ei ab alio gloriæ particeps factus, et donec et gratia id consecutus est? Non est itaque dividendus Ewmanuel in hominem seorsim, et in Deum Verbum.

B. Ἥμιστά γε.

A. Χρῆναι δέ φημι, Θεὸν ἐνηθροπηχότα λέγειν αὐτὸν, εἶναι τε κατὰ ταυτὸν, τοῦτέ τε κάκεινο. Οὐτε γὰρ ἀποπεφοίτηκε τοῦ εἶναι Θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος, οὔτε μὴν ἀπαράδεκτον ἔχει τὴν οἰκονομίαν, τὸ τῆς κενώσεως ἀτιμάσας μέτρον.

B. Ἦν οὖν ἄρα, φασίν, ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα αὐτοῦ, νοηθεῖν γὰρ ἂν ὡς καὶ οὐκ ἐτέρως, εἰς καὶ μόνος Υἱός.

A. Καίτοι πῶς οὐ λῆρος ἦδη ταῦτα, καὶ νοῦ παραπαίοντος; ἀπόδειξις ἐναργής; Πῶς γὰρ ἐν οὐσίᾳ ταυ- C τῆται κατέιδι τις ἂν τὰ τῆς φύσεως λόγους τοσοῦτον ἀλλήλων διωκισμένα; Ἔτερον γὰρ τι θεότης, καὶ ἕτερον ἀνθρωπότης; ἐπεὶ τίνων (α) φαμὲν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν. Οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀριθμῷ φαίη τις ἂν εἶναι τὰ ἐνούμενα, ἀλλὰ δύο τυχόν, καὶ τούτου πέρα.

B. Διαιρετέον οὖν ἄρα φασὶ τὰ ὀνομασμένα.

A. Οὐ διαιρετέον, ὡς ἔφην, εἰς ἰδικὴν ἐτερότητα, τὴν κατὰ γε τὸ ἀπ' ἀλλήλων εἶναι καὶ ἀναμέρος. Συγκομιστέον δὲ μᾶλλον εἰς ἕνωσιν ἀδιάτητον. Γέγονε γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν.

B. Ἀρ' οὖν συγκέχυνται, καὶ μία γεγονασιν ἄμφω φύσις.

A. Εἴτα τίς οὕτως ἐμβρόντητός τε καὶ ἀμαθής εἴη D ἂν ὡς ἡ τὴν θείαν οἰεσθαι τοῦ Λόγου τετράφθαι φύσιν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, ἢ μεταχωρῆσαι τὴν σάρκα, κατὰ γε τὸν τῆς ἀλλουώσεως τρόπον, εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου; Ἀμφίχων γὰρ ἓνα γε μὴν Υἱόν, καὶ μίαν αὐτοῦ φύσιν εἶναι φαμεν, κἂν εἰ ἐν προσλήψει γενέσθαι σαρκός, ψυχὴν ἔχούσης τὴν νοεράν. Αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, νοεῖται δὲ πρὸς ἡμῶν, οὐκ ἐτέρως, πλὴν ὅτι κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν τρόπον, Θεὸς ὁμοῦ τε καὶ ἀνθρώπος.

B. Ἀρ' οὖν, οὐ δύο φύσεις εἶεν ἂν, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου.

94 Jerem. ix, 1, 2. 95 Isa. xlii, 8.

(1) Lego τούτων. Ed.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. LXXV.

A. Aliud quidem est Deitas, aliud humanitas, ratione ejus quod cuique inest : cæterum hæc inusitato quodam modo atque intellectum nostrum superante in unitate concurrerunt, citra ullam confusionem ac mutationem. Unitatis vero ratio nullo pacto intelligi potest.

B. At quomodo ex duobus, divinitate nimirum et humanitate, unus censeatur Christus ?

A. Non alio modo censuerim, quam quo duæ res inter se cœeunt unione inseparabili atque intellectum superante, ut dixi.

B. Exempli gratia ?

A. Nonne unum dicimus hominem nostri similem, etque unam ipsius naturam, tametsi uniformis et simplex non sit, sed potius ex duobus compositus, anima, inquam, et corpore ?

B. Dicimus.

A. At si quis seorsim statuens carnem, separans vero ab ea animam quæ ipsi unita est, in duos homines eum qui unus est partiatur, nonne humanitatis rationem subvertit ?

B. Atqui sapientissimus Paulus inquit : « Si enim etiam externus homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem ⁶⁶. »

A. Recte ais. Norat enim, norat aperte ea ex quibus unus constat, et differentiam sola contemplatione perceptibilem statuit. Hominem vero interiorum, animam vocat : at exteriorum, carnem. Meminit enim sacrarum Scripturarum, quæ aliquando ex parte totum nobis hominem significant, ut cum dicit Deus : « Effundam de Spiritu meo in universam carnem ⁶⁷. » et Moyses ad Israelitas loquens : « In septuaginta quinque animabus descenderunt patres tui in Ægyptum ⁶⁸. » Atqui in ipso etiam Emmanuele idem accidisse comperiemus. Nam post unitatem, cum carne, inquam, tametsi Unigenitum et Deum ex Deo ipsum quis vocet, non absque carne sive humanitate existere censetur. Ac rursus, tametsi quis ipsum vocet hominem, non excludet ab eo quod sit Deus et Dominus.

B. Cæterum si unam esse dicimus Filii naturam, tametsi intelligatur incarnatus, necessarium plane est ut confusionem et misturam factam fuisse statuamus, absorpta quodammodo in ipsa humana natura. Quid enim est humana natura cum divinitatis excellentia collata ?

737 A. Vehementer profecto imperitus fuerit qui confusionem et misturam factam fuisse dixerit. Neque vero unam factam esse naturam incarnati, et qui in homine versatus est declaravimus. Neque enim quisquam necessariis et veris syllogismis id demonstrare queat. Sed si suam voluntatem nobis legem statuunt, consilium inierunt quod stabilire non possunt. Adhærendum enim nobis est, non ipsis, sed sacræ Scripturæ. Si vero existimant, quia natura humana, si eum divina excellentia comparetur, nihil plane est, necesse absorptam atque absorptam esse, ut

A. Ἐτερον μὲν τι καὶ ἕτερον Θεότης καὶ ἀνθρωπότης, κατὰ γὰρ τοὺς ἐνόητας ἐκατέρῳ λόγους· ἀλλ' ἦν ἐν Χριστῷ ξένω; τε καὶ ὑπὲρ νοῦν εἰς ἐνότητα συνδεδραμηκότα, συγχύσεως δίχα καὶ τροπῆς. Ἀπειρινότης δὲ παντελῶς ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος.

B. Καὶ πῶς ἐκ δυοῖν, Θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, εἰς ἄν νοῦτο Χριστός ;

A. Οὐ καθ' ἕτερον οἶμαι τρόπον, ἢ καθ' ὃν ἄν εἴεν τὰ ἀλλήλοις συνηγμένα πρὸς ἕνωσιν ἀδιάτμητον, καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν, ὡς ἔφην.

B. Οἶον δὴ τί ;

A. Ἄρ' οὐχ ἕνα φαιμέν τὴν καθ' ἡμᾶς νοούμενον ἀνθρώπων, καὶ μίαν αὐτοῦ φύσιν, καίτοι τὸ μονοειδές οὐκ ἔχοντος; συντεθειμένου δὲ μᾶλλον ἐκ δυοῖν, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος ;

B. Φαμέν.

A. Μὴ ἀναμέρος τις ἀπολαδὸν τὴν σάρκα, διαστήσα; δὲ αὐτῆς τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῇ ψυχὴν, εἰς ἀνθρώπους δύο τὸν ἕνα κατατέμῃ, καὶ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος οὐ καταφθεῖρη λόγον ;

B. Καὶ μὴν ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος· « Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔξω ἀνθρώπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαίνουται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. »

A. Ὅρθῶς ἔφης. Ἴδεις, καὶ ᾄδεις σαφῶς, τὰ ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐστίν, καὶ θεωρεῖα μόνῃ ληπτὴν ποιεῖται τὴν διαφορὰν· ἀνθρώπων δὲ τὸν ἔσω, ψυχὴν ὀνομάζει, καὶ μὴ καὶ σάρκα, τὸν ἔξω. Διαμέμνηται γὰρ τῶν ἐξῶν Γραμμάτων, καὶ ἀπὸ μέρους ἐσθ' ὅτε τὸ σύμπαν ἡμῖν καταδηλούντων ζῶον, ὡστε τὸ φάναι Θεόν, « Ἐχέω ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, » Μωσῆα γὰρ μὴν προσδιαλεγόμενον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, « Ἐν ἑβδομήκοντα πάντες ψυχαὶ κατέβησαν οἱ πατέρες σου εἰς Αἴγυπτον. » καὶ ἐπ' αὐτῷ δὲ τοῦτ' οὗτοῦ Ἐμμανουὴλ γεγονὸς εἰρήσομεν. Μετὰ γὰρ τοι τὴν ἕνωσιν, πρὸς γὰρ φημι τὴν σάρκα, κἂν Μονογενῆ καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καλέσειε τις αὐτὸν, οὐ δίχα σαρκὸς ἔχουν ἀνθρωπότητος νοοῦτ' ἄν ὑπάρχειν. Κἂν εἴτουν ἀνθρώπων λέγοι, οὐκ ἀποσοθήσει τοῦ εἶναι Θεὸν καὶ Κύριον.

B. Ἀλλ' εἰ μίαν εἶναι φύσιν Υἱοῦ φαμεν, κἂν εἰ νοῦτο σεσαρκωμένος, πᾶσα πῶς ἀνάγκη γενέσθαι φουρνὸν ὁμολογεῖν καὶ σύγκρασιν, ὑποκλεπτομένης ὡς περ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ. Τί γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις πρὸς τὴν τῆς θεότητος ὑπεροχὴν ;

A. Μάλιστα μὲν, ὡς ἔταίρε, περιττοεπὴς ὁ λέγων φουρνὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν. Οὐδὲ μία πρὸς ἡμῶν ὠμολόγητο φύσις σεσαρκωμένου τε καὶ ἐνηθρωπηκότος. Οὐ γὰρ ἄν ἔχοι τις ἐξ ἀναγκαίων τε καὶ ἀληθῶν συλλογισμῶν ποιέσθαι τὴν δεῖξιν. Ἀλλ' εἰ μὲν νόμον ἡμῖν τὸ οἰκεῖον ἰσθᾶσι θέλημα, διελογίσαντο βουλήν, ἣν οὐ μὴ δύνωνται στήσαι. Προσεκτίον γὰρ ἡμῖν, οὐκ ἐκκίνους μᾶλλον, ἀλλὰ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ. Εἰ δὲ δεῖν οἴονται, διὰ τὸ εἶναι μηδὲν τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὡς πρὸς γὰρ τὴν θεῖαν ὑπεροχὴν, ὑποκλεπτεσθᾶν τε καὶ δαπανᾶσθαι, καθὰ φασιν αὐτοί, κάλιν

⁶⁶ II Cor. iv, 16. ⁶⁷ Joel ii, 28 ⁶⁸ Deut. x, 22.

ἐροῦμεν· Ἐπιδοῦθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ γὰρ ἦν ἀμήχανον τῷ φιλο-
 ανθρώπῳ Θεῷ, οἰστὸν ἑαυτὸν ἀποφῆναι τοῖς τῆς ἀν-
 θρωπότητος μέτροις, καὶ τοῦτο ἡμῖν προὔπεφηνεν αἰνι-
 γματωδῶς Μωσῆα μυσταγωγῶν, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρω-
 πήσεως μυστήριον ὡς ἐν τύποις ἔτι ζωγραφῶν.
 Ἐπεφοίτησε μὲν γὰρ ἐν εἰδει πυρὸς τῷ βᾶτῳ κατὰ
 τὴν Ἐρημον (11), καὶ ἐνήστραπτε μὲν τῷ θάμνῳ τὸ
 πῦρ, πλὴν οὐ κατεκαίετο. Τεθαύμασε δὲ τὴν ὄρασιν
 ὁ Μωσῆς. Καίτοι πῶς οὐκ ἀσύμβατον εἴη ἂν τῷ πυρὶ
 τὸ εἶλον; Οἴσθη δὲ ὅπως ταῖς τῆς φλογὸς ἐμβολαῖς
 ἡ εὐκατάπρηστος ὕλη. Ἄλλ' ἦν, ὡς ἔφη, μυστηρίου
 τὸ χρῆμα τύπος, οἰστὴν ἀποφαίνοντος τοῖς τῆς ἀν-
 θρωπότητος μέτροις τὴν θέλειαν τοῦ Λόγου φύσιν, αὐ-
 τοῦ γε ἐθέλοντος· ἀδυνατεῖ γὰρ αὐτῷ παντελῶς
 οὐδέν.

B. Ὡς εὖ ἴσθι τοι, μὴ ἂν ἐλέσθαι τὰ ἴσα φρονεῖν
 αὐτοὺς ἄλλως.

A. Ἔσται τοίνυν καὶ ἀναμιλόγως υἱοὺς ἡμῖν δύο
 καὶ χριστοὺς ὁ πρὸς αὐτῶν προσεβύων λόγος.

B. Δύο μὲν, εὐχί· φασὶ δὲ, ὅτι εἰς μὲν ἔστιν ὁ
 κατὰ φύσιν Υἱὸς, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος· ὁ δὲ
 ληφθεὶς, ἀνθρωπος μὲν ἔστι φύσει τοῦ Δαβὶδ, Υἱὸς
 δὲ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ ἀνεληφθῆαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου,
 ὅς διὰ τὸ κατωκρηκέναι ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν Λόγον, εἰς
 ταύτην ἦλθε τὴν ἀξίαν, καὶ χάριτι τὴν υἰοθεσίαν
 ἔχει.

A. Εἶτα ὅποι ποτὲ νοῦ καὶ φρονὸς ἴσων ἂν οἱ τῆδε
 δεξάζοντες; Ἡ πῶς οὐ δοῦδα φασὶν υἱῶν, ἀπο-
 διεστάντες ἀλλήλων ἀνθρώπων καὶ Θεόν; Ἐπερ ἔστι
 κατ' αὐτοὺς, ὁ μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς, ὁ δὲ χάριτι τὴν
 υἰοθεσίαν ἔχων, καὶ εἰς ταύτην ἦλθε τὴν ἀξίαν, ὡς
 ἐνοικοῦντος αὐτῷ τοῦ Λόγου; Ἀρ' οὖν ἔχει τι τὸ
 μείζον ὁ καθ' ἡμᾶς, ἐναυλιζέται γὰρ καὶ ἡμῖν αὐ-
 τοῖς, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπαδοὶ λέγων ὁ ἱερῶ-
 τας Παῦλος· Ἐτούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά
 μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ἐξ οὗ πάσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς
 ὀνομάζεται, ἵνα ἴδῃ ἡμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης
 αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐ-
 τοῦ, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.
 Ἐν ἡμῖν γὰρ ἔστι διὰ τοῦ Πνεύματος, ἐν ᾧ κράζο-
 μεν· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Οὐκοῦν κατ' οὐδένα τρόπον εἴη
 ἂν τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν μείσιν, εἰ τῶν ἴσων ἡξιούμεθα
 παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Χάριτι γὰρ καὶ ἡμεῖς
 υἱοὶ καὶ θεοὶ. Ἐνηγέμεθα δὲ πάντως εἰς ταύτην
 τὴν ὑπερφυᾶ καὶ τεθαυμασμένην ἀξίαν, ὡς ἐναυλον
 ἔχοντες τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἀνόσιον δὲ
 καὶ ἀπόκληκτον παντελῶς, τὸ ἡξιῶσθαι λέγειν αὐ-
 τοὺς τῆς υἰοθεσίας τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὡς ἐν χάριτος
 μοίρᾳ τὴν ἐπὶ τῷδε ὀφείαν εἶλιν.

B. Φράσαις ἂν ὅπως.

A. Καὶ μάλα. Πρῶτον μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, ἕτερος

A ipsi volunt, iterum respondebimus : Erratis
 nescientes Scripturas, neque potentiam Dei¹¹.
 Neque enim erat difficile benignissimo Deo gestabi-
 lem ac tolerabilem se præbere humanæ conditioni ;
 atque hoc quidem nobis figurate præsignificavit
 Moſen instruens, et incarnationis mysterium veluti
 in typis adhuc atque umbris describens. Immisit
 enim se in forma ignis rubo in deserto. Atque ignis
 quidem in rubo enicabat, neque tamen adureba-
 tur. Attonitus fuit ejus rei spectaculo Moyses¹².
 Atqui quo pacto non agat ignis in lignum? Materia
 tamen quæ facile succendi potest flammæ vim per-
 tulit. Caterum erat, ut dixi, res hæc mysterii
 adumbratio, declarans tolerabilem fore humanæ
 imbecillitati divinam Verbi naturam, ipso ita vo-
 lente. Nihil enim ipsi est impossibile.

B. Quam recte nosti illos ita sentire nolle!

A. Duos itaque procul dubio filios, et duos
 christos illorum sermo nobis prædicat.

B. Duos quidem, nequaquam. Aiunt vero unum
 quidem esse secundum naturam Filium, Verbum
 ex Deo Patre : eum autem qui assumptus est, ho-
 minem quidem esse natura David, Dei vero Filium
 ideo quod a Verbo Dei assumptus sit, et quia inha-
 bitavit in ipso Verbum Dei, eandem dignitatem
 consecutus est, et Filius per gratiam est.

A. At quo pacto non sint emotæ mentis qui ita
 statuunt? aut quomodo non duos filios faciunt, se-
 parantes inter se hominem et Deum? Siquidem est
 ex ipsorum sententia hic quidem natura ac vere
 Filius, hic vero per adoptionem eadem dignitate
 præditus est, utpote inhabitante ipsum Verbo?
 Habet itaque aliquid amplius nostri similis. Inhabi-
 tat enim etiam in nobisipsis. Quod et confirmat
 sacratissimus Paulus dicens : 738 Hujus rei gratia
 flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu
 Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in
 terra nominatur, ut dei vobis secundum divitias
 gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus,
 habitare Christum in cordibus nostris¹³. In nobis
 enim est per Spiritum, in quo clamamus : Abba,
 Pater¹⁴. Nulla itaque ratione erimus inferiores
 etiam nos, siquidem Deus ac Pater nos iisdem re-
 bus dignatus est. Nam et nos per gratiam sumus
 filii et dii. Translati porro sumus omnino ad eam-
 dem illam supereminentem atque admirandam
 dignitatem, utpote inhabitante in nobis unigenito
 Dei Verbo. Impium vero et absurdum prorsus fue-
 rit dicere dignatos esse nos Jesum filiatione, ac
 veluti per gratiam hunc honorem accepisse.

B. Dic quomodo.

A. Dicam. Primum enim, ut dixi, diversus est

¹¹ Matth. xii, 29. ¹² Exod. iii, 2 seqq. ¹³ Ephes. iii, 14-16. ¹⁴ Galat. iv, 6.

BON. VULCANI NOTÆ.

(11) *Cyrillus Glossis in Exodum cap. 3, id latius explicat.*

stems separatim Filius et Christus et Dominus, A
 præter illum qui vere et secundum naturam, hinc
 intelligatur. Præterea aliud etiam absurdum conse-
 quitur, rectisque ratiocinationibus repugnans.

B. Quidnam?

A. Sapientissimus Joannes de Christo inquit :
 « In propria venit, et sui eum non receperunt.
 Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem
 filios Dei fieri ». Qui ergo per gratiam filia-
 tionem consecutus est, et ascititiam dignitatem
 adeptus est esse id quod est, largietur aliis quod
 ipse ægre nactus est. Annon tibi id dissentaneum
 vero videatur?

B. Omnino.

A. Quod vero non naturaliter inest, sed potius B
 adventitium est, nonne etiam fieri potest ut amit-
 tatur?

B. Quidni?

A. Fieri itaque poterit ut et Filius aliquando filia-
 tione sua excidat. Neque enim extra amittendi
 aleam positum est quod natura stabilitum non est.

B. Ita videtur.

A. Sed et alia ratione perspicui potest quanta tur-
 pitudine absurditateque illorum doctrina sit referata.
 Nam si verum est, id quod per adoptionem et gra-
 tiam est similitudinem referre ejus quod naturali-
 ter ac vere est : quo pacto simus nos per adoptio-
 nem filii, relationem ad ipsum habentes ut vere
 Filium, si etiam ipse nobiscum inter adoptitios
 censetur? quo pacto autem in evangelicis para-
 bolis tanquam filius mittitur post servos? quem
 cum aspexissent curatores vineæ, dixerunt : « Hic
 est hæres, venite, interficiamus eum ». Est igitur
 is qui in carne 739 apparuit, et Judæo-
 rum sævitiam expertus est, vere Filius et liber,
 utpote ex libera natura genitus, et non ex iis qui
 sub jugo sunt, quatenus censetur Deus, tametsi fa-
 ctus sit similis nobis qui sub jugo versamur; filius
 servitutis qui natura ac vere Filius est, quique extra
 omne jugum omni creatura superior est : ad quem
 nos per adoptionem et gratiam filii formati sumus.

B. Non dicimus, inquam, hominem esse Filium
 Dei, ne duos natura filios statuamus. Quemadmo-
 dum enim Verbum quod ex caelis descendit non
 est secundum naturam filius David : ita neque is
 qui est ex semine David est Filius Dei secundum
 naturam.

A. Dividentur itaque in duos filios, atque ambo
 falso ita appellari deprehendentur? Dixerit vero
 aliquis inanem ac vanam imposturam esse Christi
 mysterium, si ita se res habet atque deliri hæretici
 volunt. Quænam igitur erit unitas? aut qua de
 causa factam illam dicent? Quinetiam falsum quoque
 fuerit, quod factus sit caro, et supervacaneum com-
 mentum erit, si non vocatus sit filius David Ver-

* Joan. 1, 11, 12. * Matth. xxi, 38.

ών ιδιῶς Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος, παρὰ τὸν
 ἀληθῆ τε καὶ κατὰ φύσιν, νοοῖτ' ἂν ἐντεῦθεν. Ἐί-
 πρὸς τούτῳ, καὶ ἕτερον τι τῶν ἀμηχάνων εἰσπρίν-
 ται, καὶ τοῖς εἰς ὀρθότητα λογισμοῖς οὐκ ἀπιοκτό-
 ῶν ἀντανιστάμενον.

B. Τὸ ποῖόν τι φῆς;

A. Ὁ πάνσοφος Ἰωάννης περὶ Χριστοῦ φησιν
 « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.
 Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα
 Θεοῦ γενέσθαι. » Ἄρ' οὖν ὁ χάριτι τὴν υἱοθεσίαν
 ἔχων, καὶ εἰσπεριμένον εἶναι ἀξίωμα τὸ εἶναι ὁ
 ἔστι, χαρίσαστ' ἂν καὶ ἕτεροις ὁ πεπλοῦτήκε μεδία.
 Οὐκ ἀπίθανον εἶναι σοι τὸ χρῆμα δοκεῖ;

B. Καὶ μάλα.

A. Τὸ δὲ μὴ φύσει προσὸν, ἐξωθεν δὲ μᾶλλον εἰσ-
 πεποιημένον, οὐκ ἀπόβλητον γένοιτ' ἂν, κατὰ γε τὸ
 ἐγγυροῦν;

B. Ἡὼς γὰρ οὐ;

A. Οὐκοῦν εἴη ἂν τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἀπολι-
 σθεῖν ποτε δύνασθαι τῆς υἱότητος τὸν Υἱόν. Οὐ γὰρ
 ἀνύποπτον εἰς ἀποβολὴν, ὁ μὴ φυσικοῖς ἐρηρῆσται
 νόμοις.

B. Ὅδε ἔχει.

A. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον καταθεῖτό τις ἂν,
 ὡς ἀκαλλές τε ἔστι, καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσουχίας
 ἐπίμεστον ἀληθῶς τὸ δόγμα αὐτοῖς. Εἰ γὰρ ἔστιν
 ἀληθές, ὡς τὸ κατὰ θέσιν καὶ χάριν ἀί πως ἔστιν ἐν
 ὁμοίωσει τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθειαν, πῶς ἡμεῖς
 κατὰ θέσιν υἱοί, πρὸς αὐτὸν ἔχοντες τὴν ἀναφορὰν
 ὡς πρὸς Υἱὸν ἀληθῶς, εἰ καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν ἐν τοῖς
 κατὰ χάριν ἐστί; πῶς δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς
 παραβολαῖς, ὡς υἱὸς πέμπεται μετὰ τοὺς οἰκέτας;
 ὃν ἑωρακότες οἱ τοῦ ἀμπελωνος μελεθωνοί. « Οὐτός
 ἐστιν ὁ κληρονόμος. δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν. »
 Ἔστι τοίνυν ὁ ἐν σαρκὶ πεφηνῶς, καὶ τῆς Ἰουδαίων
 σκαυδότητος εἰς πείραν ἐλθὼν, Υἱὸς ἀληθῶς, καὶ ἐλεύ-
 θερος, ὡς φύσεως θηλονότι τῆς ἐλευθέρας ἐκπεφυ-
 κῶς, καὶ οὐκ ἐν γε τοῖς ὑπὸ ζυγόν, καθὼ νοεῖται
 Θεός, καὶ εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς τοὺς ὑπὸ ζυγόν, δου-
 λείας υἱός, ὁ Υἱός, ὡς ἔφη, φύσει τε καὶ ἀληθῶς, ὁ
 πέρα ζυγοῦ καὶ ὑπὲρ τὴν κρίσιν πρὸς ὃν καὶ ἡμεῖς
 οἱ κατὰ θέσιν καὶ χάριν υἱοὶ μεμορφώμεθα.

B. Οὐ λέγομεν, φασί, τὸν ἄνθρωπον, Υἱὸν εἶναι
 τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ δύο φύσει υἱοὺς εἴπωμεν. Ὅσπερ
 γὰρ ὁ ἐξ οὐρανῶν κατελθὼν Λόγος, οὐκ ἔστι κατὰ
 φύσιν υἱός τοῦ Θεοῦ, οὕτως οὐδὲ ὁ ἐκ σπέρματος
 τοῦ Θεοῦ, Υἱός ἐστι κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ.

A. Διατετμήσονται δὴ οὖν εἰς υἱοὺς δύο, καὶ ἄμφω
 ψευδώνυμοι καταφωραθεῖεν ἂν; Φαίη δ' ἂν, οἶμαι, τίς
 εἰκαῖον εἶναι φανακισμὸν, τὸ Χριστοῦ μυστήριον,
 εἰπερ ὧδε ἔχει καθὰ ληροῦντές φασιν οἱ διεναντίας.
 Ποῦ τοιγαροῦν ἡ ἐνωσις, καὶ ἐφ' ὅτῳ πεπράχθαι φα-
 σὶν αὐτήν; Ἢ τάχα σου, καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν
 Λόγον, οὐκ ἀληθῆς ὃν ἐκφαίνεται, καὶ περιττῶς εἰσ-
 κεκομισμένον, εἰ μὴ κεχρημάτιεν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, διὰ τὸ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γενέσθαι κατὰ τὴν σάρκα. Χρῆναι δὲ οἶμαι καὶ πρὸς ἡμῶν ἀκούειν αὐτοὺς, τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς εἰρημένον· «Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνας υἱὸς ἐστὶ;» Κἀν εἰ φαίεν ὅτι τοῦ Δαβὶδ, ἀκούσονται πρὸς ἡμῶν· «Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· «Εἶπεν ὁ Κύριος· τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; Εἰ οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς Υἱὸς αὐτοῦ ἐστίν, ὁ μὴ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καθά φασιν οἱ διεναντίας, συνεδρεῦει τε τῷ Θεῷ, καὶ ὁμόθετος, εἶπέ μοι, τῷ πάντων κρατοῦντι γίνεσθαι; Καίτοι, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, οὐδενὶ πρόποσι τῶν ἀγγέλων εἶρχεν ὁ Πατήρ· «Υἱὸς μου εἰ σύ.» Ἄλλ' οὐδέ· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου.» Εἶτα, πῶς ἐν τοῖς ὑπεράτοις ἀξιώμασι, καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος θάκοις ὁ ἐκ γυναικὸς, καὶ πέρα πάσης Ἀρχῆς καὶ Κυριότητος, Θρόνον τε καὶ Ἐξουσίας, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου; Ἄθραι δὲ, ὅπως ὁ Κύριος λέγων· «Εἰ οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον ὀνομάζει, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστὶ;» φρονεῖν ἀναπειθεῖ τοὺς οἵπερ ἂν εἴεν τῆς ἀληθείας ἐρευνηταί, ὡς ἐν μετέξει σαρκὸς καὶ αἵματος γεγονώς ὁ Λόγος, εἰς μεμένηκε καὶ οὕτως Υἱὸς, ὅτι μὲν ἐστὶ Θεός, ἐκ θεοπροποῦς ὑπεροχῆς καὶ κυριότητος μαρτυρούμενος· ὅτι δὲ πέφηεν ἄνθρωπος, τοῦ καὶ Υἱοῦ χρηματίζαι Δαβὶδ εὐ μάλα κατασημαίνοντος.

B. Φαίεν ἂν ἴσως καὶ πρὸς γε ταῦτα, διατεκμαίρομαι γάρ· Ἄρ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ αὐτὸν εἶναι δώσομεν τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ;

A. Καίτοι πῶς ἡ τοιαύτη πεῦσις οὐ πολὺ δὴ λίαν τὸ ἀσύφηλον ἔχει; Καὶ ἀπαρόδντως ἂν γένοιτο τῆ τοῦ μυστηρίου δυνάμει καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμοισιν;

B. Φράσον ὅπως.

A. Μὴ γάρ μοι διέληξ, ὡς ἕτερόν τινα λέγων παρὰ τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν Κύριον, τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ. Ὁ γάρ τοι τῆς ὀρθότητος λόγος, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Υἱὸν μονογενῆ, αὐτὸν καὶ οὐχ ἕτερον εἶναι βούλεται τὸν ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα. Μὴ τοίνυν ἐξ ἀμετρήτου λεγόντων ἐμβρονησίας, ὅτι ὡσπερ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβῶν Λόγος, οὐκ ἐστὶ κατὰ φύσιν Υἱὸς τοῦ Δαβὶδ. Οὕτως οὐδὲ ὁ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, Υἱὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γάρ τοι φύσει καὶ ἀληθῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀναλάμψας Λόγος, ἐν προσλήψει γεγονώς σαρκὸς καὶ αἵματος, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, μεμένηκεν ὁ αὐτός, τουτέστι, φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, εἰς ὃν καὶ μόνος, καὶ οὐχ ὡς ἕτερος μεθ' ἑτέρου, ἵνα καὶ ἂν αὐτοῦ νοῆται πρόσωπον. Συναγεῖροντες γάρ οὕτως πρὸς ἕνωσιν ἀληθῆ, καὶ τὴν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὰ τοῖς τῆς φύσεως λόγοις πρὸς ἀνομοιότητι διεσχοινομένη, τὴν ἀπλανῆ τῆς πίστεως βαδιούμεθα τρίβον. Ἐνα γάρ καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι φαμεν Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐκ Θεοῦ μὲν Πατρὸς, ὡς Θεὸν Λόγον, ἐκ σπέρματος δὲ κατὰ σάρκα

bum ex Deo Patre. Atqui censuerim illos a nobis idipsum audire debere, quod Christus ipse Judæorum principibus dixit: « Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? » Quod si dixerint, Davidis, audient a nobis: « Quomodo igitur David Dominum ipsum in Spiritu vocat, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David in Spiritu vocat ipsum Dominum, quomodo filius ejus est, qui non est naturaliter ac vere Filius, ut hæretici censent? aut quo pacto assidet Deo totius universi Domino? Atqui, quemadmodum sapientissimus Paulus inquit, nemini unquam angelorum dixit Pater: « Filius meus es tu. » Sed neque: « Sede a dextris meis. » Præterea quomodo in suprema illa dignitate et in solio divinitatis sedebit qui ex muliere natus est, supraque omnes Principatus et Dominationes ac Thronos et Potestates, supraque omne nomen quod vocatur? Animadvertite vero quo pacto Dominus dicens: « Si ergo David in Spiritu Dominum vocat, quomodo Filius ejus est? » veritatis investigatoribus persuadere vult quod Verbum Dei carnis et sanguinis particeps factum, etiam hoc pacto mansit unus Filius, Deum quidem esse ex divina supereminetia et dominatione declarans; hominem vero factum, per id quod vocet Filium David.

B. Dixerint ad hæc fortasse, quantum conjectura consequi possum: Ergo ex essentia Dei ac Patris fatendum fuerit esse etiam eum qui est ex semine David?

A. At vero quomodo non hæc interrogatio stoliditatis plena censeatur, et a studiosis veritatis virtuti mysterii plane repugnare judicetur?

B. Dic quo pacto.

A. Ne mihi hæc dividas, tanquam diversum quemdam statuens ab uno Christo et Filio Domino, eum qui est ex semine David. Veritatis enim ratio hoc vult ut unigenitus Filius ex Deo Patre genitus, ipse et non alius sit ex David secundum carnem. Audiendi itaque non sunt, qui ex iuvensa quadam insania volunt, quod sicut Verbum quod e cælo descendit non est secundum naturam filius David, ita neque is qui est ex semine David est Filius secundum naturam Dei. Nam Verbum quod naturaliter ac vere ex Patre effulsit, cum carnem et sanguinem assumpsit, quemadmodum modo dixi, mansit idem, hoc est, natura et vere Filius Patris: unus existens ac solus, et non ut alius cum alio, ut et una ipsius censeatur persona. Hoc enim pacto reducentes ad veram unitatem, et intellectum ac mentem nostram superantem quæ ratione naturæ dissimilia inter se sunt, rectam fidei viam insistimus. Unum enim etiam ipsum esse dicimus Jesum Christum: ex Deo quidem Patre ut Deum Verbum;

* Matth. xxi, 42. * ibid. 43-45. * Hebr. i, 5.

* ibid. 15. * Ephes. i, 21.

ex semine autem, secundum carnem, Davidis. Α του θεσπεσιου Δαβιδ. Ἡ οὐκ ἀριστά σοι ταῦτα διε-
Anne tibi recte de his egisse videor?

B. Omnino.

A. Cæterum aliquid præterea adversariis adji-
ciam.

B. Quidnam?

A. Neque enim Unigenitum Deum Verbum es-
sentiam ex Deo Patre habere credunt; sed homi-
nem illum, qui per conjunctionem, ut ipsi volunt,
assumptus est, ex semine David factum esse con-
tendunt.

B. Ita aiunt.

A. Superabit itaque omnino Verbum quod na-
tura ac vere Deus est, eum qui est ex semine Da-
vid: et tanto quidem excellet, quantum est in
naturarum differentia intervalli. Aut si ita se res
non habet ac dico, cur itaque distinguunt? Atque
huic quidem tribuunt gloriæ facultatem, hunc vero
tanquam acceperit introducunt, atque id quod est,
instar doni, atque 741 beneficii lucrificasse. Inferior
autem et posterior est qui accipit, quam qui dat;
et is qui ab alio gloriæ particeps efficitur, quam is
qui gloriam Imperitur.

B. Maximam, arbitror, etiam ipsi differentiam sta-
tuunt inter Deum et homines.

A. Atqui quomodo sapientissimus Paulus divino-
rum mysteriorum minister ipsum illum qui prædica-
tor inhabitantem in se habens, et loquens in Spi-
ritu, secundum carnem ex Judæis et Deum appellat,
et beneficium esse dicit in sæcula: amen¹⁰? Quid
superius est Deo qui supra omnes est? quid
autem majus in Verbo quod ex Patre genitum est
quis deprehendat, quam in eo qui secundum carnem
ex Judæis? siquidem est alius ab ipso et peculiari-
ter Filius atque hoc non vere.

B. Sed admissus est, inquiunt, secundum conjun-
ctionem is qui est ex semine David, et cum inhabi-
tavit in ipso Deus existens Verbum, communem
cum illo dignitatem et gloriam consequitur; quod
et sacratissimus Paulus de ipso scribens docet:
« Quia factus est obediens Patri usque ad mortem,
mortem autem crucis. Ideo et Deus superexaltavit
eum, et dedit ei nomen quod est super omne no-
men¹¹, » hoc est, Deus.

A. Peculiariter itaque, et ut diverso seorsim Fi-
lio qui est ex semine David, datum fuisse dicunt a
Deo nomen quod est super omne nomen.

B. Ita aiunt. Cum enim Unigenitus sit Deus et ex
Deo secundum naturam, quomodo illi datum fuerit
id quod ex se habet?

A. Ergo si de ipso dictum non est quod acceperit,
inquiramus accurate quamobrem divinus Pau-
lus scripserit: « Hoc enim sentite in vobis quod et
in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non
rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed
sometipsum exinanivit, formam servi accipiens, in
similitudinem hominum factus et habitu inveniens

σεκίφθαι δοκῶ;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Προσερήσομαι δέ τι καὶ ἕτερον τοὺς διεκων-
τίας.

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπαρξίν ἔχειν πεπι-
στεύκασι τὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον, τὸν γε μὴν, ὡς
αὐτοὶ φασὶ ληφθέντα κατὰ συνάφειαν ὁ ἄθρωπον, ἐκ
σπέρματος γενέσθαι τοῦ θεσπεσιου Δαβιδ διατελι-
νONTAI.

B. Οὕτω φασί.

A. Πλεονεκτῆσει δὴ οὖν πάντῃ τε καὶ πάντως.
φύσει τε καὶ δόξῃ Θεὸς ὢν, ὁ Λόγος, τὸν ἐκ σπέρματος
τοῦ Δαβιδ. Καὶ ὑπεραλείπει τοσοῦτον, ὅσον ἂν ἔχοι
τὸ μεσολαβοῦν τῶν φύσεων ἢ διαφορὰ. Ἡ εἴπερ οὐκ
ἔστιν ἀληθὲς ὁ φῆμι, διαίρουσιν ἀνθ' ὅτου, καὶ τῶ
μὲν νέμουσι τῆς δόξης τὴν ἐξουσίαν, τὸν δὲ λαθόντα
παρακομίζουσι, καὶ τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, ἐν τάξει γερωῶν,
καὶ ἐν χαρίσματος μοίρᾳ κερδαίνοντα. Μείον δὲ πάν-
τως καὶ ἐν δευτέραις τοῦ διδόντος, τὸ θεχόμενον,
καὶ τοῦ δοξάζοντος, τὸ τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης μετ-
εσχηκός.

B. Πλείστην, οἶμαι, καὶ αὐτοὶ φαίεν ἂν τὴν διαφο-
ρὰν Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων.

A. Εἶτα πῶς ὁ πάνσοφος Παῦλος, ὁ τῶν θείων μυ-
στηρίων ἱερουργός, ὁ αὐτὸν ἐνοικον ἔχων τὸν κτ-
ρυττόμενον, καὶ λαλῶν ἐν Πνεύματι, τὸν κατὰ σάρκα
ἐξ Ἰουδαίων, καὶ Θεὸν ὀνομάζει, καὶ εὐλογητὸν εἶναι
φῆσιν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν; Ἴδὲ τὸ ἐπέκεινα τοῦ
ἐπὶ παντός Θεοῦ; τί δὲ τὸ μείζον ἐν τῷ ἐκ Πατρὸς
φύσει Λόγῳ καταθῆσθαι τις ἂν παρὰ γε τὸν κατὰ
σάρκα ἐξ Ἰουδαίων, εἴπερ ἐστὶν ἕτερος παρ' αὐτὸν,
καὶ ἰδικῶς Υἱός· καὶ τοῦτο οὐκ ἀληθῶς;

B. Ἄλλ' εἰσεδέχθη κατὰ συνάφειαν, φασίν, ὁ ἐκ
σπέρματος τοῦ Δαβιδ, καὶ ἐπειδὴ περ ἐνέφησεν αὐτῷ
Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, κοινωνεῖ τῆς ἀξίας αὐτῷ καὶ τῆς
τιμῆς. Καὶ τοῦτο διδάξει γράφων ὁ ἱερώτατος Παῦ-
λος περὶ αὐτοῦ· « Ὅτι γέγονεν ὑπῆκοος τῷ Πατρὶ
μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς
αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα ὡ
ὅπερ πᾶν ὄνομα, ἰ τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ, Θεός.

A. Ἄρ' οὖν ἰδικῶς τε καὶ ὡς ἕτερον καταμόνος
Υἱῷ τῷ ἐκ σπέρματος Δαβιδ δεδῶσθαι φασὶ παρὰ τοῦ
Θεοῦ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα;

B. Ναί φασί. Θεῷ γὰρ ὄντι καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ
φύσιν τῷ Μονογενεῖ, πῶς ἂν γένοιτο δοτὸν, ὅπερ
ἔχει;

A. Οὐκοῦν εἰ μὴ ἐκ' αὐτοῦ τίθειται τὸ λαβεῖν,
βασανίζέσθω λεπτιῶς, ἐξ ὧν γέγραπεν αὐτὸς ὁ θε-
σπέσιος Παῦλος, « Τοῦτο γὰρ φρονεῖτε ἕκαστας ὑμῶν
αὐτῶν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ
ὑπάρχων, οὐκ ἄρπαγμα ἐν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ,
ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμο-
ιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐθεθεῖς

¹⁰ Rom. ix, 5. ¹¹ Philipp. ii, 8, 9.

ὡς ἄνθρωπος· ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπὸ ἄνθρωπος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἔχαρισατο αὐτῷ τὸ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. » Εἴπερ οὖν ἐστὶ κατ' αὐτοῦς ὁ ἐκ σπέρματος; τοῦ Δαβὶδ ἰδικῶς; τε καὶ καταζόμενος νοούμενος ἄνθρωπος, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα λαβὼν, ἀποφανόντων αὐτὸν προϋπάρχοντα μὲν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἠγγεσάμενον δὲ ἀρπαγμὲν τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶ, καὶ πρὸς; γε τούτω, λαβόντα τὴν δούλου μορφήν, ὡς οὐκ ἔχοντα δηλονότι, καὶ οὐκ ὄντα τούτω πρὶν λάβῃ. Καί-τοι, καθά φασι αὐτοί, καὶ φρονεῖν ἐγνώκασιν, αὐτὸς ἐστὶν ἡ τοῦ δούλου μορφή. Εἴτα πῶς ἂν αὐτὴν ὡς οὐκ ἔχον λάβοι; πῶς δ' ἂν καὶ ἄνθρωπος ἐν ἡμοιώματι ἀνθρώπων γενέσθαι νοίτο; εὐρίσκειτο δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος σχήματι; ἀρ' οὖν περιτρέψειεν ἂν αὐτοῦς καὶ οὐκ ἐκόντας, ἥδη πῶς τῶν ἐνοίων ἡ δύναμις, ἐπὶ γε τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ἀληθές.

B. Τὴ ποῖον;

A. Ὁ γὰρ ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεοῦ; Λόγος, ὁ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ χαρακτήρ, ὁ κατὰ πᾶν ἴδιον ἰσομερῶς ἔχων τῷ φύσαντι, κενώσκειν ἑαυτὸν.

B. Καὶ ποῖα τίς ἐστὶν ἡ κένωσις;

A. Τὸ ἐν προτλήψει γενέσθαι σαρκὸς, καὶ ἐν δούλου μορφῇ, ἡ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσις τοῦ μὴ καθ' ἡμᾶς κατ' ἴδιαν φύσιν, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν ὄντος τὴν κτίσιν. Οὕτω ταπεινώσκειν ἑαυτὸν, καθελὼς οἰκονομικῶς ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις. Ἄλλ' ἦν καὶ οὕτω Θεός, ὡς μὴ δοτὸν ἔχων τὸ φύσει προσὲν αὐτῷ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Πάτερ, δόξασον με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. » Οὐ γὰρ τοὶ φαῖεν ἂν, οἶμαι που, προκόσμιον δόξαν ὡς ἴδιαν αἰτεῖν, τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος τεχθέντα καιροῖς, εἴπερ ἐστὶν ἕτερος ἰδικῶς Ἰδὸς παρὰ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς, θεοπραπεστάτη δὲ μᾶλλον εἶναι ἢ τοιαύτη φωνή. Ἔδει γὰρ, ἔδει καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸν συμπλάττεσθαι μέτροις, καὶ ἀπαράσημον ἔχειν τῆς θεοπραποῦς ἀξίας τὴν ὑπεροχὴν οὐσιωδῶς ἔνουσαν αὐτῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῷ Πατρὶ. Ἐπεὶ τίνα τρόπον ἀληθές; τὸ, « Οὐκ ἐστὶ ἐν σοὶ Θεός πρόσφατος, » εἰ γε θεοποιεῖται κατ' αὐτοῦς ἄνθρωπος συναφείᾳ τῇ πρὸς τὸν Λόγον, σύνθρονός τε καὶ κοινωνός τῷ Πατρὶ τῆς ἀξίας ἀναδειγμένος;

B. Εὐ ἔφη.

A. Πῶς δ' ἂν νοηταί πρέποι τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς σοφῶς εἰρημένον· « Εἰ γὰρ καὶ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. » Ἐνδὲ δὲ ὄντος Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα παρῆχθαι πρὸς γένεσιν εὐ μάλα διειρηκτότος, τί δράσομεν, ὡ γέννηται, διορίζοντων ὁμῶν τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, καθά

A ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ¹². » Si ergo, ut ipsi volunt, is qui est ex semine David peculiariter ac solum censetur homo, accepto nomine quod est super omne nomen, cum ipsi statuunt ipsum prius existitisse quidem in forma Dei, non vero arbitrarium esse rapinam esse aequalem Deo, ac praeterea accepisse formam servi, nimirum ut ea non praesultum, neque existentem id antequam acceperet. Cuiusque, ut ipsi dicunt et sentire solent, ipse sit **742** servi forma: quonam facto eam ut non habens accipiat? aut quomodo etiam homo in similitudinem hominum factus intelligatur? aut invenitur etiam habitu ut homo? Ipsa itaque contemplationum vis eos etiam invitos ad veritatis cognitionem compellat.

B. Cuiusnam?

A. Deus enim Verbum in forma Dei ac Patris existens, et character essentiae ipsius, qui omnimoda similitudine Patri aequalis est, exinanivit semetipsum.

B. Quamnam vero est illa exinanitio?

A. Assumptio carnis et formae servilis, et similitudo nostri, ejus qui juxta suam naturam vobis nequaquam similis est, sed omnem creaturam longe superat. Ita humiliavit seipsum, demittens se per administrationem in carne ad humanae naturae conditionem. Caeterum erat etiam hoc pacto Deus, utpote qui id quod ex natura sua habet, non acceperit. Proinde et ad caelestem Patrem ac Deum dixit, « Pater, glorifica me ea gloria quam habui antequam mundus esset, apud te ¹³. » Neque enim dixerint, arbitror, gloriam quae ante constitutionem mundi fuit, tanquam propriam petere eum qui ex semine David novissimis saeculi temporibus natus fuit, si est alius seorsim Filius ab eo qui naturaliter ac vere id est, sed potius ea vox divinitati conveniebat. Oportuit enim illum et humanae naturae modulo conformari, atque integram divinae dignitatis excellentiam retinere, essentialiter in ipso existentem, sicut et in Patre. Siquidem quomodo verum erit illud: « Non erit in te Deus recens ¹⁴, » si juxta illorum opinionem homo efficitur Deus per conjunctionem cum Verbo, assessor et particeps gloriae cum Patre declaratus?

B. Recte dicis.

A. Quomodo autem intelligi possit illud a Paulo sapienter dictum, « Si enim etiam sunt dii multi in caelo et in terra: at nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum ¹⁵? » Cum vero unus sit Dominus Jesus Christus, et per ipsum omnia ad ortum adducta esse Paulus rectissime dicat: quid agemus, boni viri, cum vos assumptum illum, ut dicitis, hominem a Verbo

¹² Philipp. II, 5-9. ¹³ Joan. XVII, 5. ¹⁴ Exod. XX, 3; Psal. LXXX, 10. ¹⁵ I Cor. VIII, 5, 6.

quod ex Patre genitum est, distinguatis? aut quem esse dicemus omnium ortum auctorem?

B. Eum qui est Dei Patris secundum naturam Filius, hoc est, Unigenitus.

A. Atqui magnus ille divinorum mysteriorum administer per Jesum Christum omnia ad esse tracta **743** esse asserit, unumque ipsum esse ac solum. Repetam vero id quod Christi nomen investigantes diximus, quod nimirum unctionem significet. Quia enim unctus est, Christus aliquis vocatur. Aut igitur dicant Verbum ex Deo in propria sua natura unctum esse, et sanctificatione per Spiritum sanctum indignis, particepsque ejus ab ipso factum fuisse; aut doceant quo pacto intelligatur Christus qui non sit unctus? quomodo vero vocetur peculiariter etiam Jesus, unigenitum Dei Verbum, cum beatus Gabriel sanctæ Virgini dicat: « Ne timeas, Maria; ecce enim concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum ¹⁶. Ipse enim salvabit populum suum a peccatis eorum ¹⁷. »

B. Ergo per hominem cuncta facta esse dicemus, et qui in novissimis sæculi temporibus ex muliere natus est, Creator est cœli et terræ, ac breviter omnium quæ in eis sunt.

A. Ita sentias oportet. Annon enim, obsecro te, « Verbum caro factum est ¹⁸? » nonne appellatur Filius hominis? anne formam servi accepit? nonne evacuavit semetipsum, in similitudinem hominum factus, atque habitu inventus ut homo ¹⁹? At vero si incarnationem negent, sancti discipuli obsistent, dicentes: « Et nos vidimus et testamur, quod Pater misit Filium Salvatorem mundi. Quicumque confitebitur quod Jesus est Filius Dei, Deus in ipso manet, et ipse in Deo ²⁰. » Et rursus: « In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis spiritus qui confiteatur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; et omnis spiritus, qui non confiteatur Jesum, ex Deo non est ²¹. » Deinde, quænam ratio sit dicere de homine quod assumpsit carnem? Convenit vero potius ei qui extra carnem est, neque nostræ naturæ similis est, carnem assumere, et cum ea venire in hunc mundum, ita ut maneat id quod erat. Proinde, tamen factus est homo, nihil obstat quominus omnia per ipsum ad ortum tracta esse censeamus, quatenus est Deus et cœternus Patri. Neque enim Deus existens Verbum immutatam est, tamen carnem anima intelligente præditam assumpsit: et non hominem sibi ipsi conjungens, ut isti innovatores fidei statuant, sed ipse factum caro, ut dixi, hoc est, homo. **744** Hac enim ratione ipsi unctio etiam conveniat, citra calumniam. Vocabitur autem et Jesus, ut ipse revera existens qui secundum carnem ex Virgine natus est. Salvavit enim hoc pacto suum ipsius populum, non ut homo Deo conjunctus, sed ut Deus similis factus iis qui

φατε, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον; τίνα γενέσθαι φάμεν γενεαιουργὸν ὄλων;

B. Τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν Υἱὸν, ταῦτα ἐστὶ τὸν Μονογενῆ.

A. Ἄλλ' ὄγε τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων λερουγός, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ πάντα φησὶ παρῆχθαι πρὸς ὑπαρξιν, ἕνα τε αὐτὸν εἶναι καὶ μόνον. Μεμνήσομαι δὲ, ὅτι τὸ Χριστὸς ὄνομα βασιανίζοντες ἐλόγομεν, ὅτι χριστὸς ἡμῖν εἰσχομίζει δῆλωσιν. Διὰ γάρτοι τὸ κεχρίσθαι, χριστὸς ὀνομάζοιτό τις. Ἡ τοίνυν λεγέτωσαν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, εἰς ἰδίαν κεχρίσθαι φύσιν, καὶ ἐν ἐνδείᾳ γενέσθαι τοῦ διὰ Πνεύματος ἁγίασμου καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ μετοχῆς ἡγῶν διδασκώτωσαν, πῶς ἂν νοοῖτο Χριστὸς, ὁ μὴ κεχρισμένος; πῶς δ' ἂν καταμόνας ἁλοῖτο καὶ Ἰησοῦς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καίτοι τοῦ μακαρίου Γαβριὴλ τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ λέγοντο: « Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· ἰδοὺ γὰρ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ἁμαρτιῶν αὐτῶν. »

B. Ἄρ' οὖν, δι' αὐτοῦ πεποιθῆσθαι φάμεν τὰ πάντα, καὶ ὁ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς τὴν ἐκ γυναικὸς ἀπότειν ἔχων, δημιουργός ἐστιν οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς, συλλήβδην ἀπάντων τῶν ἐν αὐτοῖς.

A. Φράζει δὴ οὖν καὶ αὐτὸς, ἐρήσομαι γάρ· « ἄρ' οὐ ἔγινον σὰρξ ὁ Λόγος; » ἄρ' οὐ κεχρημάτιξεν Υἱὸς ἀνθρώπου; οὐκ ἔλαβε δούλου μορφήν; οὐκ ἐκένωσεν ἑαυτὸν, ἐν ὁμοιωματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι· εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος; Εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὴν οἰκονομίαν, ἀνταναστήσονται λέγοντες οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· « Καὶ ἡμεῖς ἐθεασάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν Υἱόν, Σωτῆρα τοῦ κόσμου· ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν· « Ἐν τούτῳ γινώσκειται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· Πᾶν πνεῦμα, ὁ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ· καὶ πᾶν πνεῦμα, ὁ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν. » Εἶτα, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον, τὸ ἐπ' ἀνθρώπου νοεῖν ὡς παραγέγονεν ἐν σαρκί; Πρέπει δ' ἂν μᾶλλον τῷ ἔξω σαρκὸς καὶ φύσεως οὐκ ὄντι τῆς καθ' ἡμᾶς, τὸ καὶ ἐν σαρκὶ γενέσθαι, καὶ μετὰ ταύτης ἐλθεῖν εἰς τόνδε τὸν κόσμον μετὰ τοῦ μείναι ὁ ἦν.

D. Οὐκοῦν εἰ καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, τὸ ἀπεῖργον οὐδὲν ἔνοεον, δι' αὐτοῦ παρῆχθαι τὰ πάντα, καθ' ὃ νοεῖται Θεὸς καὶ συναΐδιος τῷ Πατρὶ. Οὐ γὰρ ἠλλοίωται Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, εἰ καὶ γέγονεν ἐν προσλήψει σαρκὸς ἐψυχωμένης νοερώς, καὶ οὐκ ἀνθρώπων ἑαυτῷ συνάψας, καθὰ φασιν οἱ καινοτομοῦντες τὴν πίστιν, ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος σὰρξ, ὡς ἔφην, ταυτέστιν ἀνθρώπος. Ἔσται γὰρ οὕτως αὐτῷ καὶ τὸ κεχρίσθαι πρέπον καὶ διαβολῆς ἀμοιροῦν. Κακλήσεται δὲ καὶ Ἰησοῦς, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων κατὰ ἀλήθειαν, ὁ τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὑπομείνας γέννησιν. Σέσωκε γὰρ οὕτω τὸν ἑαυτοῦ λαόν, οὐκ ὡς ἄνθρωπος Θεῷ

¹⁶ Luc. 1, 30, 31. ¹⁷ Matth. 1, 21. ¹⁸ Joan. 1, 14. ¹⁹ Philipp. 2, 6, 7. ²⁰ I Joan. 4, 14, 15.

²¹ ibid. 2, 3.

συναφθείς, ἀλλ' ὡς Θεὸς γεγωνὸς ἐν ὁμοιώσει τῶν A
κεκινδυνευκότων, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ πρῶτῳ τῷ ἀνθρώ-
πινον γένος ἀναπλάττηται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Πάντα
γὰρ ἦν ἐν αὐτῷ καινά.

B. Οὐκοῦν διαβεβλήσεται πρὸς ἡμῶν, τὸ χρῆναι
φροεῖν ἢ λέγειν, ἀνθρώπων συνῆφθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ,
καὶ κοινωνῶν γενέσθαι τῆς ἀξίας αὐτῷ, καὶ ἐν τάξει
χάριτος τὴν υιοθεσίαν ἔχσιν.

A. Παντάσῃ μὲν οὖν. Οὐ γὰρ οἶδε τοῦτο τῶν
ιερώων Γραμμάτων ἡ δύναμις, εὐρεμα δὲ μᾶλλον ἐστὶ,
φιλοκένου τε καὶ ἀδρανοῦς, καὶ παρειμένης φρενός,
καὶ οὐκ ἔχουσης ὄρῳ τοῦ μυστηρίου τοῦ βάθος. Ποῦ
γὰρ τοι τοιοῦτον παρὰ τῆς ἁγίας ἑρῆται Γραφῆς;
Ὁ μὲν γὰρ θεσπέσιος Παῦλος τῆς ἐνανθρωπήσεως
τοῦ Μονογενοῦς διατρωνῶν εὐ μάλα τὸ μυστήριον·
« Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παῖδια, φησί, κεκοινωνήκεν αἷμα-
τος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν B
αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος
ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι, τὸν διάβολον. » Καὶ
μὴν καὶ ἐτέρωθί που· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νό-
μου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
Υἱὸν πέμφας, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ
περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ
σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν
τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦ-
μα. » Κεκοινωνήκεναι δὲ φαμεν αἵματος καὶ σαρκός,
κατὰ γε τὸν τοῖς θε-ρήμοσιν εἰκοτά νοῦν, οὐ τὸν ἐν
σαρκὶ καὶ αἵματι κατ' ἰδίαν φύσιν, καὶ ἐτέρως εἶναι
μὴ δυνάμενον, ἀλλὰ τὸν οὐκ ὄντα τοῦτό ποτε, καὶ
φύσει τέρως ἢ καθ' ἡμᾶς· γεγόνενα δὲ καὶ ἐκ
γυναικός, καὶ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, τὸν δι-
C ἵν' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς, μετὰ τοῦ καὶ ὑπερ ἡμᾶς, καθὼς
νοεῖται Θεός. Γέγονε μὲν καὶ σὰρξ ὁ Λόγος, πλὴν οὐ
σὰρξ ἁμαρτίας, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρ-
τίας, συνανεστράφη μὲν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἀνθρώ-
πος, καὶ ἐν ὁμοιώματι γέγονε τῷ καθ' ἡμᾶς, πλὴν
οὐ μεθ' ἡμῶν ὑφ' ἁμαρτιαν, ἀλλ' ἐπέκεινα τοῦ εἰδέ-
ναι πλημμελεῖν. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς Θεός τε ὁμοῦ καὶ
ἀνθρώπος. Οἱ δὲ τὴν οὕτω σεπτὴν καὶ τεθαυμασμέ-
νην οικονομίαν ἀποφέροντες οὐκ οἶδ' ὅπως τοῦ Μο-
νογενοῦς, ἀνθρώπων αὐτῷ συνάπτουσι σχετικῶς, τι-
μαῖς ταῖς θύραθεν ἐξωραϊσμένον, καὶ ἀλλοτρίᾳ δόξῃ
λαλαμπρυσμένον, καὶ οὐ Θεὸν ἀληθῶς, ἀλλὰ Θεοῦ
κοινωνῶν καὶ μέτοχον, καὶ Υἱὸν ψευδώνυμον, καὶ
Σωτῆρα σωζόμενον, καὶ λυτρούμενον Λυτρωτῆν·
καίτοι γεγραφότος ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἐπέ-
φανε γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτηρίας πᾶσιν ἀν-
θρώποις, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέθειαν, καὶ τὰς
κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ ἐπεικῶς ζήσω-
μεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν
ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

B. Ναί, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁλως ἠξιώθη συναφείας
τῆς πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον, μέγας καὶ αὐτὸς ὠνομάσθη
Θεός, καίτοι· γεγωνὸς ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ.

A. Βαβαὶ τῆς ἀποπληξίας! « Φάσκοντες εἶναι

A periclitabantur : ut in ipso et quidem primo genus
humanum ad pristinum statum instauraretur. Omnia
enim erant in ipso nova 22.

B. Rejiciemus itaque hanc opinionem tanquam
erroneam, quod homo sit conjunctus Deo Verbo,
et particeps gloriae cum ipso effectus, quodque per
gratiam adoptatus sit in Filium.

A. Omnino. Neque enim ex sacris Litteris pro-
bari potest : sed potius commentum est ingenii im-
becillis, remissi et novitatis studiosi, ac mentis
quæ mysterii altitudinem perspicere nequeat. Ubi
enim tale quidpiam in sacra Scriptura reperias?
Nam divinus Paulus mysterium incarnationis Uni-
geniti optime dilucidans : « Quia ergo pueri, inquit,
B communicaverunt carni et sanguini, et ipse simili-
ter participavit eisdem, ut per mortem destrueret
eum qui habebat mortis imperium, hoc est, diabo-
lum 23. » Et alio in loco : « Quod enim impossibile
erat legi in quo infirmabatur per carnem : Deus
Filius suum mittens in similitudinem carnis pec-
cati, et de peccato damnavit peccatum in carne :
ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non se-
cundum carnem ambulamus, sed secundum spiritu-
m 24. » Communicasse autem dicimus carni et
sanguini juxta modum divinis eloquiis convenien-
tem non eum qui in carne et sanguine secundum
propriam naturam versabatur, neque aliter esse
poterat ; sed qui id nunquam fuerat, et naturæ erat
diversæ a nostra : factum vero esse etiam ex mu-
C liere 25, et in similitudinem carnis peccati qui pro-
pter nos nostri similis est effectus : ita tamen ut no-
bis superior esset, quatenus est Deus. Verbum enim
caro factum est ; cæterum non caro peccati, sed in
similitudinem carnis peccati. Et versatus quidem
est cum hominibus, ut homo, nostrisque similis fa-
ctus, sed non una nobiscum peccato obnoxius, sed
a peccato plane liber. Erat enim ipse Deus simul
et homo. Illi vero venerabilem hanc atque admira-
randam incarnationem ab Unigenito nescio quo
pacto avellent, 745 hominem ipsi stricte con-
jungunt, externis ascititiisque honoribus ornatum,
atque aliena gloria splendidum, neque vere Deum,
sed Dei participem, et falsi nominis Filium, et
D Salvatorem eum qui salvatus sit, atque redempto-
rem eum qui redemptus est, cum alioqui beatus
Paulus manifeste ita scribat : « Apparuit enim gratia
Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens
nos ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria,
sobrie et juste et pio vivamus in hoc sæculo, ex-
spectantes beatam spem et adventum gloriae magnæ
Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi 26. »

B. Ita aiunt. Postquam enim semel admissus est
ad conjunctionem cum Deo Verbo, magnus etiam
ipse Deus vocatus est, tametsi ex semine David
ortus.

A. O immensum stuporem ! « Cum se dicant sa-

22 II Cor. v. 17. 23 Hebr. ii. 14. 24 Rom. viii. 3. 4. 25 Galat. iv. 4. 26 Tit. ii. 11-13.

pientes, stulti facti sunt, » juxta Scripturam ²⁷. A Traducunt enim, ut dixi, omnem mysterii Christi vim ac virtutem in contrarium. Et quod ipsum dicunt dignum eo honore judicatum esse, nihil aliud est quam communem aliquem hominem statuere, et diversitatem quamdam imperite, ac dualitatem filiorum adorandam proponere, quorum alter sit natura ac vere Filius, alter ascititius et spurius, nihilque habens quod suum sit; ita ut illi periunde ac nobis dici possit: « Quid habes quod non acceperis? » Præterea quid de sapientissimo Paulo statuemus, ita dicente: « Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit in illo est et non, sed est in illo fuit ²⁸. » Quomodo enim non fuerit est et non, si Deus esse dicitur, et non est Deus? si falso de ipso dicitur illud, Filius et Dominus? Si vero ita se res habet, ut isti volunt, oportuerit etiam, ut arbitror, dicere: « Gratia Dei sum id quod sum ²⁹. » Quod enim naturaliter non inest, sed extrinsecus ascitum est, et ab alio datum, non est dicendum ejus qui accepit, sed ejus qui dedit atque largitus est. Quo pacto autem dixit: « Ego sum Veritas ³⁰, » si nihil in ipso est veri? Atqui comprehenderint etiam ipsum tenebræ, si mentitur. Cæterum « non fecit peccatum, neque inventus est in ore ipsius dolus, » ut scriptum est ³¹.

B. Non sane.

A. Quænam vero fuerit exinanitio; aut cui acciderit? Neque enim quemquam exinanitum videre est, **746** sed potius contra impletum, cum alioqui plenitudinem ex sua natura habeat. Neque enim aliena ope eguit; et supervacaneum in eo fuerit accipere, cum ex sua natura sit perfectissimus, nihilque ei desit; sed ex plenitudine Christi omnes nos accepimus ³², neque divinatorum eloquiorum præcones mentiti fuerint. Plenus enim est Christus, neque quidquam omnino in ipso est, quod ab alio acceperit, quatenus censetur et est Deus: tametsi proprium etiam ei factum est, accipere, propter humanæ naturæ conditionem; et quatenus apparuit nostri similis. Nobis enim, et quidem recte dicatur: « Quid enim habes, quod non accepisti? »

B. Certe hoc asserunt, unum esse Christum, et D Filium, et Dominum, Verbum ex Deo Patre ³³, conjuncto interim ipsi eo qui est ex semine David.

A. At dicat aliquis illis: Qui conjunctum sibi habet alium, non potest censerī unus, sed unus cum uno, hoc est, alio: duo autem hi prorsus sint necesse est. Unus vero intelligetur revera esse Filius, si eundem dicamus esse ex Deo quidem divinitus genitum Deum Verbum; admirabiliter autem hominem et secundum carnem factum ex muliere. Si vero eum qui est ex semine David seorsim stantes ac distinguentes verum Deum et Filium

σοφοί, ἐμωράνθησαν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Μεθ-
ιστάσθαι γὰρ, ὡς ἔφη, τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου
τὴν δύναμιν, εἰς πᾶν τούναντιον, καὶ μὲν ἤξιώσθαι
λέγειν αὐτὸν, εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι κοινὸν
ἄνθρωπον ἀποφαίνειν, καὶ εἰς ἑτερότητα τὴν εἰσάπαν
ἀποτειχίζειν ἀβούλως, ὡς υἱὸν νοεῖσθαι διὰ
προσκυνητῆν, ὧν ὁ μὲν ἐστὶ φύσει καὶ ἀληθῶς,
θάτερός γε μὴν, εἰσποιητός τε καὶ νόθος, καὶ οὐδὲν
ἔχων ὃ ἐστὶν αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτῷ λέγεται « μεθ'
ἡμῶν. » Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ελαβες; « Εἶτα ὅποι
ποτὲ βαδίζειται λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος, » Ὁ τοῦ
θεοῦ γὰρ Υἱὸς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃ ἐν ὑμῖν κηρυχθεὶς
δι' ἐμοῦ καὶ Σιλβανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο
Ναὶ καὶ Οὐ, ἀλλὰ Ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονε. » Πῶς γὰρ
οὐ γέγονε Ναὶ καὶ Οὐ, εἰ Θεὸς εἶναι λέγεται καὶ οὐκ
ἐστὶ Θεός; εἰ καταψευσμένον ἐπ' αὐτοῦ τὸ, Υἱὸς καὶ
Κύριος; Ἐχοντι δὲ ὧδε, καθὰ φασιν αὐτοὶ, πρέπει
ἂν, οἴμαι που, καὶ τὸ χρῆναι λέγειν. « Χάρτι δὲ
θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι. » Τὸ γὰρ μὴ φύσει προσὸν, ἀλλ'
ἐξωθεν καὶ εἰσκακριμένον, καὶ παρ' ἑτέρου δοτὸν,
οὐχὶ τοῦ λαθόντος εἴη ἂν μᾶλλον, ἀλλὰ τοῦ νεμάντος
καὶ χαρισαιμένου. Πῶς δὲ καὶ φασκεν, « Ἐγὼ εἰμι
ἡ ἀλήθεια, » εἰ μηδὲν ἀληθὲς ἐπ' αὐτοῦ; Κατεφύθη
τάχα που καὶ ὑπὸ τῆς σκοτίας, εἰ ψεύδεται. Ἄλλ'
« οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ
στόματι αὐτοῦ, » καθὰ γέγραπται.

B. Οὐ γὰρ οὐν.

A. Ποῦ δὲ ἡ κένωσις; καὶ τίνας ἂν νοεῖτο γενέ-
σθαι λοιπὸν; Οὐ γὰρ ἐστὶν ἰδεῖν κεκνωμένον τινὰ
μᾶλλον, ἀλλ' ἐκ γε τῶν ἐναντίων πληρούμενον, καίτοι
τὸ πλήρες ἔχοντα κατ' ἰδίαν φύσιν. Οὐ γὰρ ἂν ἰδεῖσθαι
τῶν παρ' ἑτέρου, καὶ περιττὸν ἦν αὐτῷ τὸ λαβεῖν,
εἰκοθεν ἔχοντι τὸ αὐτοτελές, καὶ τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν
ἀποκρώντως ἔχον, ἀλλ' ἐκ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ
πάντες ἡμεῖς ἐλάβομεν, καὶ οὐκ ἂν διαψεύσασθαι τὸ
τῶν θεηγόρων κήρυγμα. Πλήρης γὰρ ὁ Χριστός, καὶ
δοτὸν αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, καθὰ νοεῖται καὶ ἐστὶ
θεός, εἰ καὶ γέγονεν αὐτοῦ τὸ λαβεῖν, διὰ τὸ τῆς
ἀνθρωπότητος μέτρον, καὶ καθὸ πέφησε καθ' ἡμᾶς,
οἷς ἂν λέγοιτο καὶ μᾶλα ὀρθῶς: « Τί γὰρ ἔχεις, ὃ
οὐκ ελαβες; »

B. Ναί, φασιν, εἰς ἐστὶ Χριστός, καὶ Υἱός, καὶ
Κύριος, ὃ ἐκ θεοῦ Πατρὸς Λόγος, συναφθέντος
αὐτῷ τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ.

A. Ἄλλ', ὧ βέλτιστοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς, ὃ
συνημμένον ἔχων ἕτερον, εἰς οὐκ ἂν νοεῖτο, πῶθεν;
Ἄλλ' εἰς μεθ' ἑνός, ἤγουν μεθ' ἑτέρου, δύο δὲ οὗτοι
πάντη τε καὶ πάντως. Εἰς δ' ἂν νοεῖτο κατὰ ἀλή-
θειαν ὑπάρχων Υἱός, εἰ τὸν αὐτὸν εἶναι φασιν, ἐκ
θεοῦ μὲν θεϊκῶς γεννηθέντα θεῶν Λόγον παραδόξως
δὲ ἄνθρωπον, καὶ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός. Εἰ δὲ δὴ
τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ ἰδίᾳ τιθέντες καὶ διο-
ρίζοντες, τοῦ κατὰ ἀλήθειαν εἶναι Θεὸν καὶ Υἱὸν

²⁷ Rom. 1, 22. ²⁸ I Cor. 14, 7. ²⁹ II Cor. 1, 19.
I Pet. 11, 22. ³⁰ Joan. 1, 16. ³¹ I Cor. VIII, 6.

³² I Cor. 15, 10. ³³ Joan. 14, 6. ³⁴ Isa. LIII, 9;

ἐκπέμπουσι, ποιωνῶν δὲ μᾶλλον υἱότητος καὶ μέτοχον δόξης θθειίας εἶναι φασιν, οὐ μάλιστα, ὡς οἶμαι, τὰς παρὰ τῶν Ἰουδαίων διαβολὰς, ἐπ' αὐτῷ γενόμενα; εὐρήσομεν. Ἐφασκον γὰρ, ὅτι « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι οὐ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς ἑαυτὸν Θεόν. »

B. Καὶ μὴν καὶ Θεὸν καὶ Υἱὸν ἀληθινὸν εἶναι φασὶ τὸν ἓνα Χριστόν.

A. Ἀλλ' οὐδὲ ὅτι τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, λαβόντα κατὰ συνάρθειαν τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ.

B. Ἄλλ' εἰ μὴ ἐστὶν αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατὴρ Λόγος, ὁ καὶ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἕτερος μεθ' ἑτέρου, πῶς ἂν λέγοιτο Χριστὸς, ὁ μὴ κεχρισμένος, καθὰ καὶ φθάσαντες εἴπομεν;

A. Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἐστὶν ἕτερος παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατὴρ Λόγον, ὁ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, λεγέσθω καὶ προαιώνιος.

B. Εἶτα πῶς ὁ πάνσοφος Παῦλος, ἐκβάλλων τὴν δόξαν, ὡς ἐν ἐρωτήσεσιν ἐστὶν ἀπαιτῶν καὶ λέγων, « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἰ γοῦν καὶ ἕτερος, ὁ γὰρ χθὲς καὶ σήμερον, φησὶν, Ἰησοῦς, ὁ αὐτὸς ἔσται καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, πρόσφατος δηλονότι, καὶ χθὲς καὶ σήμερον, καίτοι τοῦ Θεοῦ Λόγου τῷ ἰδίῳ Πατρὶ συνυφεστηκός.

A. Μάλιστα μὲν ἀδικοῦσι, παρεχέουσιν τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ τῷ γε σφίσιν αὐτοῖς ἀσυνέτως δοκοῦν, καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων τὸ ἀκριβὲς παραφθείροντες. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι καὶ προαιώνιον Χριστὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἂν ἀμάρτιοι τάληθοῦς, εἴπερ ἐστὶν εἰς Υἱὸς καὶ Κύριος, ὁ προαιώνιος Λόγος, τὴν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὁπομείνας γέννησιν. Ὅτι δὲ οὐκ ἠλλοιωταὶ γεγονῶς ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς; ὁ Λόγος, διαμεμήνυκε λέγων ὁ Πνευματοφόρος: « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ σημαντικὸν μὲν τοῦ παρεχόμενου χρόνου ποιεῖται, τὸ χθὲς, τοῦ γε μὴν ἐνεστώτος, τὸ σήμερον, τοῦ δὲ ἐνεστώτος καὶ μέλλοντος, τὸ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰ δὲ οὐκ ἔσονται τι σοφὸν ἐννεονηκέναι, τὸ χθὲς καὶ σήμερον ἀντὶ τοῦ πρόσφατου δεχόμενοι, διατεινόμενοι τε καὶ λέγοντες, Ὁ χθὲς καὶ σήμερον, πῶς ἂν εἴη καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας; μεταστήσομεν καὶ ἡμεῖς τὴν τῆς ἐρωτήσεως δύναμιν, εἰς τὸ ἔχον ἐναντίας. Ὁ γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας ὢν Λόγος, πῶς ἂν λάβοι τὸ χθὲς καὶ σήμερον ἐφ' ἑαυτῷ, εἴπερ ἐστὶν εἰς ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ μεμέρισται κατὰ τὴν τοῦ θεοπεσίτου Παύλου φωνήν. Ὅτι γὰρ οὕτω πρὸς ἡμῶν ἐθέλει γνωρίζεσθαι, κἀντεῦθεν εἴη τοι. Καίτοι γὰρ ὁρῶμενος ἐν σαρκὶ, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐμδεδηκώς, τὴν προαιώνιον ὑπαρξίν ἑαυτῷ προσμεμαρτύρηκε λέγων: « Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » Καὶ πάλιν: « Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; » Καί: « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ ὑπάρχων αἰὶ καὶ προαιώνιος Λόγος, καθιγμένος

esse nolunt, sed potius participem filiationis et gloriae alienae esse statuunt, non frustra, ut arbitror, Judaei illum calumniati fuerint, dicentes: « Quia ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod cum sis homo, facias teipsum Deum. »

B. Atqui et Deum et Filium esse dicunt unum Christum.

A. Verbum scilicet ex Deo, quod assumpsit ratione conjunctionis cum qui est ex semine David.

B. Caeterum, si non est ipsum ex Deo Patre Verbum, quod et secundum carnem est ex muliere, sed alius cum alio; quomodo dicatur Christus qui non est unctus, ut et ante diximus?

A. Ergo si is qui est ex semine David non est alius a Verbo ex Deo Patre, dicatur etiam ante saecula existisse.

B. At quo pacto sapientissimus Paulus inquit: « Jesus Christus heri et hodie: ipse et in saecula. » Si ergo etiam alius est (Jesus enim, inquit, est heri et hodie), idem erit etiam in saecula, recens nimirum, et hodie atque heri: licet Verbum cum Patre coexistat.

A. Perperam certe faciunt, derivantes 747 ac distorquentes veritatem ad suam imperitam libidinem, et sacrarum Litterarum veram sententiam corrumpentes. Si vero quis affirmaverit Christum Jesum ante saecula existisse, a vero nequaquam aberraverit. Siquidem est unus Filius et Dominus, Verbum ante saecula, quod in novissimis saeculi temporibus nativitatem secundum carnem ex muliere subiit. Quod autem Verbum homo nostri similis factum immutatum non sit, significavit Paulus Spiritu affatus dicens: « Jesus Christus hodie et heri, ipse et in saecula; » ac per heri, prateritum tempus indicat; per hodie, praesens; per saecula vero, praesens et futurum. At si putant se magna aliquid excogitasse, quod per heri et hodie, recentem intelligant, ita contententes: Qui heri et hodie est, quomodo sit etiam in saecula? transferemus et nos interrogationis vim in contrarium: Verbum enim existens in saecula, quo pacto recipiat in se heri et hodie? Siquidem est unus Christus, et non est divisus, juxta divini illius Pauli vocem. Quod enim ita a nobis cognosci voluerit, inde intelligi potest. Quamvis enim in carne apparuerit, et humanae naturae conditionem subierit, se tamen ante saecula existisse testatur, dicens: « Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum. » Et rursum: « Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si caelestia dixero vobis, creditis? » Et: « Nemo ascendit in caelum nisi qui ex caele descendit, Filius hominis. » Nam ut semper et ante saecula existens Verbum descendit e caelis: deinde idem apparuit homo nostri similis, tanquam

¹¹ Joan. i, 33. ¹² Hebr. xiii, 8. ¹³ Joan. viii, 58. ¹⁴ Joan. iii, 12. ¹⁵ ibid. 13.

unus Christus et Dominus, et quando factus est A caro, hujusmodi locutus est.

B. Aliam quoque rationem excogitarunt. Ita enim, aiunt, censendus est is qui est ex semine David, esse Filius Dei, sicut et ipsum Verbum ex Deo Patre dicitur esse Filius David. Natura enim, non alius.

A. Veræ itaque laudis ratio recipiatur ut ita credatur Verbum caro factum, hoc est homo : atque idcirco Filius David non fictitius, sed tanquam ex ipso apparuerit secundum carnem, et manserit id quod erat, nimirum Deus a Deo. Idcirco et sancti evangelistæ scientes ipsum Deum simul et hominem esse, ita ad nos de ipso **748** locuti sunt. Scriptum enim est de beato Baptista, quod « Postridie videt Jesum venientem ad se, et dicit : Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans ⁴⁰. » Intelligis itaque quomodo virum vocans, agnumque ipsum appellans, non alium esse dicit qui tollit peccata mundi, et magnam hanc atque immensam divinamque dignitatem ei tribuit. Ante vero ac priorem se factum ait, licet posterior fuerit, ratione nimirum temporis quo secundum carnem natus est. Quamvis enim Emmanuel quatenus homo post illum natus fuit, erat tamen ante omnia sæcula, ut Deus. Ejusdem itaque est et recentem esse ratione humanæ naturæ, et æternum, ratione divinæ. Idcirco et præstantissimus ille Petrus, non nudum et absque carne respiciens Verbum, sed quod in carne et sanguine apparuerat, manifestam et certissimam fidei in ipsum professionem edit, dicens : « Tu es Christus Filius Dei vivi. » Cui Christus respondit : « Beatus es, Simon, fili Jonæ, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis ⁴¹. » At nisi altum revera est mysterium, et Deus erat in carne : homo autem, ut ipsi volunt, filiationem per gratiam consecutus, quomodo indignit tanto mysterii doctore, adeo ut nemo mortalium discipulo revelarit, sed a Patre ipso id edoctus sit ? Quin et discipuli cum illum aliquando in mari obambulante conspicati essent, attoniti miraculo professionem fidei suæ ediderunt, dicentes : « Vere Filius Dei es ⁴². » At si nothus et falsi nominis est, et adventitium ei est quod sit Filius, mendacii illos arguant, quod et jurejurando confirmarunt. Adjecerunt enim, « vere, » asseverantes ipsum esse Filium Dei ac Patris.

τὴν ψευδογραφίαν, καὶ τοῦτο ὁμωμοκόσι. Προσθεθείκασι γὰρ τὸ, ἀληθῶς, Υἱὸν αὐτὸν εἶναι διαβεβαιού-

B. Optime dixisti.

A. Quo pacto autem etiam proprios habet angelos Filius hominis, et splendet in gloria Patris sui

ἐξ οὐρανῶν, εἶτα πεφηνῶς ὁ αὐτὸς καθ' ἡμᾶς, ὡς εἰς Χριστὸς καὶ Κύριος, καὶ ὅτε γέγονε σὰρξ, τὰ τοιάδε φησίν.

B. Ἐξεύρηται τις αὐτοῖς καὶ ἕτερος λόγος. Ἔστι δὲ οὗτος, οὕτω γὰρ χρῆναι φασιν Υἱὸν νοεῖσθαι Θεοῦ τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος Υἱὸς εἶναι λέγοιτο τοῦ Δαβὶδ. Φύσει γὰρ, οὐδ' ἕτερος.

A. Οὐκοῦν, ὁ τῆς ἀληθοῦς αἰνέσεως εἰσὶτω τρόπος, ἐν' οὗτω πιστεύεται σὰρξ γεγονῶς ὁ Λόγος, τοῦτέστιν ἄνθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο, Υἱὸς τοῦ Δαβὶδ οὐ κατεψευσμένους. Ἄλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ πεφηνῶς κατὰ σάρκα, καὶ μεμενηκῶς ὅπερ ἦν, δῆλον δὲ ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Καὶ γοῦν οἱ τῶν γενικῶν [ἱερ. εὐαγγελικῶν] κηρυγμάτων ἱερούργοι, τὸν αὐτὸν γινώσκοντες Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, τοὺς περὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς πεποιήναι λόγους. Γέγραπται γοῦν περὶ τοῦ μακαρίου Βαπτιστοῦ, ὅτι « Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· Ὅπισθ μου ἔρχεται ἄνηρ, ὃς ἐμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἐστίν, κἀγὼ οὐκ εἶδον αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων. » Σύνες οὖν ὅπως ἄνδρα λέγων, καὶ ἄμνον ὀνομάζων αὐτὸν, οὐχ ἕτερον εἶναι φησι τὸν ἀφροντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐξαισίον ἀληθῶς καὶ θεοπροπέως ἀξίωμα προσενέμηκεν αὐτῷ. Ἐμπροσθεν δὲ καὶ πρῶτον γενέσθαι φησὶ αὐτοῦ, καίτοι κατόπιν γενόμενον, κατὰ γέ φημι τὸν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως χρόνον. Εἰ γὰρ ἐστὶν ὀφειγνῆς καθὼδ ἄνθρωπος ὁ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ἦν περὶ παντὸς αἰῶνος ὡς Θεός. Αὐτοῦ τοιγαροῦν καὶ τὸ πρόσφατον ἀνθρωπίνας, καὶ τὸ ἄϊδιον θεϊκῶς, ταύτη τοι καὶ ὁ πανάριστος Πέτρος, οὐ γυμνὸν, οὐδὲ ἄσαρχον καταθεόμενον τὸν Λόγον, ἀλλ' ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι πεφηνότα, σαφῶς τε καὶ ἀπλανῶς τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ἀπόδοσιν ἐποιεῖτο, λέγων. « Σὺ εἰ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἀκήκοος δὲ πρὸς τοῦτο· « Μακάριος εἶ, Σίμων, Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἄλλ' εἰ μὴ βαθὺ τὸ μυστήριον, καὶ Θεὸς ἦν ἐν σαρκὶ, ἄνθρωπος δὲ κατ' αὐτοῦς, χάριτι τὴν υἰοθεσίαν ἔχων, πῶς ἂν ἰδεθῆται τοσοῦτου μυσταγωγῶ, ὡς μηδένα μὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀποκαλύψαι τῷ μαθητῇ, παιδευτὴν δὲ πρὸς τοῦτο λαλεῖν αὐτὸν τὸν Πατέρα; Καὶ μὴν καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, διαθέοντα ποτὲ τῆς θαλάττης τὰ νῦτα βλέποντες, κατατεθήπεσαν μὲν τὴν θεοσημίαν, ὡμολόγουν δὲ τὴν πίστιν, λέγοντες· « Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. » Ἄλλ' εἰ νόθος ἐστὶ καὶ ψευδώνυμος, καὶ εἰσποιητὸν ἔχει τὸ εἶναι Υἱὸς, ἐγκαλεῖταισαν αὐτοῖς γὰρ τὸ, ἀληθῶς, Υἱὸν αὐτὸν εἶναι διαβεβαιού-

B. Ἄριστα ἔφης.

A. Πῶς δὲ καὶ ἰδίους ἔχει τοὺς ἀγγέλους ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, διακρίπτει δὲ καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ

⁴⁰ Joan. i, 29-31. ⁴¹ Matth. xvi, 16, 17. ⁴² Matth. xiv, 33.

Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ; Καὶ πάλιν· « Καὶ ἀποστελεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. » Εἰ δὲ καὶ ἀπιστοῦσιν ἐτι, καὶ δόξῃ θεοπρα-
πει καὶ τοῖς οὕτω λαμπροῖς καὶ ὑπερτάτοις ἀξιώ-
μασιν ὁρῶντες κατεστεμμένον, ἀκούσονται λέγοντος
αὐτοῦ· « Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου
πιστεύετε. » Καὶ πάλιν· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ
Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν
ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Τὸ
γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ βλέπειν τῆς ἀφράστου δόξης τὴν
ὑπεροχὴν, οὐχ ὡς ἀλλοτρίαν μᾶλλον ἤγουν ἐν χάρι-
τος μέρει προσηπορισμένην, ἀλλ' ἴδιαν αὐτοῦ, πῶς
οὐκ ἀναπέσει, ὅτι Θεὸς ἦν ἐν εἶδει τῶ καθ' ἡμᾶς,
καὶ Υἱὸς ἀληθῶς τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ;

B. Ἐαυτοῦ, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους εἶναι διττουρί-
σατο, καὶ τῶνδε τῶν σημείων γέγονεν ἀποτελεστής,
ἐνοικούντος αὐτῷ τοῦ Λόγου, δόξαν δὲ τὴν ἴδιαν
αὐτῷ καὶ τὸ ἐνεργὲς ἐκνεμεμηκότος. Γέγραπται γάρ,
ὅτι· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρετ ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ
Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διῆλθεν εὐεργε-
τῶν, καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους
ὑπὸ τοῦ διαβόλου. » Κεχρισμένος οὖν καὶ δυνάμει
καὶ Πνεύματι, τερατουργῆς ἦν.

A. Οὐκ οὖν, ἐπειδήπερ Θεὸς ἂν ὁ Λόγος, ἁγιός τε
καὶ κατὰ φύσιν, καὶ οὐσιώδης ἔχων τὸ παναλίξ,
δέοιτ' ἂν οὐδαμῶς, ἢ τῆς παρ' ἑτέρου δυνάμεως,
ἤγουν ὡς εἰσχεκριμένου τοῦ ἁγιασμοῦ, τίς δὲ ἄρα
ἐστὶν ὁ κεχρισμένος δυνάμει καὶ ἁγίῳ Πνεύματι;

B. Φαίεν ἂν ἴσως τὸν ληφθέντα κατὰ συνάφειαν
ἄνθρωπον.

A. Αὐτὸς οὖν ἄρα ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδικῶς τε
καὶ καταμόνας, καὶ περὶ οὗ φησὶν ὁ πάνσοφος
Παῦλος· « Ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ
πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. »
Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, δι' ἀνθρώπου τὰ πάντα; ἀνότου
δὲ καὶ ἀμέσως ὡς Υἱὸς Πατρὸς συντάττεται, μεσολα-
βούντος οὐδενός; Εἴτα ὅποι ποτὲ τὸν Μονογενῆ θή-
σομεν εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀναδιθάζοντας τὸν ἄν-
θρωπον, καὶ τοῦτο, καθά φησιν, ἐνεργούμενον παρ'
αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτὸν τιμώμενον; Ἄρ' οὐκ ἐκθέθηκε
τὸ εἰκόσ ὁ λόγος αὐτοῖς; οὐκ ἔξω φέρεται σκοποῦ,
καὶ ὡς τῆς ἀληθείας ὀλοτρόπως ἡμαρτηκῶς, γελῶτο
ἂν ἐνδίκως;

B. Ἄνθρωπος, φησὶν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὀνόμασται
κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον. Ὡσπερ γὰρ ὁ παρ' αὐτοῦ
ληφθεὶς ἄνθρωπος, ἐγεννήθη μὲν ἐν Βηθλεὲμ τῆς
Ἰουδαίας, εἰρηται δὲ Ναζωραῖος, διὰ τὸ οἰκῆσαι τὴν
Ναζαρέτ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς Λόγος, ἄνθρωπος ὀνομά-
ζεται, διὰ τὸ κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ.

A. Ὡ φρενὸς γρῶνπροποῦς, καὶ νοῦ παρεμμένον,
καὶ βατταρτζειν'εἰδὸτος, καὶ ἔτερον οὐδέν. Ἐκνήφατε,
οἱ μεθύνοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, ἐπιφωνεῖτω τις τοῖς
διεναντίας, τί παραδιάζεσθε τάληθὲς, καὶ τῶν θεῶν
δογματῶν τὴν δυνάμιν παρευθύνοντες, ἐξω φέρεσθε

A cum angelis suis ⁴³? Et rursus : « Et mittet Fi-
lius hominis angelos suos ⁴⁴. » Si vero adhuc fidem
derogant et increduli sunt, cum eum divina gloria
adeoque splendida atque eximia dignitate ornatam
videant, audient ipsummet dicentem : « Si mihi
749 non creditis, operibus meis credite ⁴⁵. » Et
rursus : « Si non facio opera Patris mei, ne creda-
tis mihi. Sed si facio, et si mihi non creditis, ope-
ribus meis credite ⁴⁶. » Cum enim ineffabilis gloriæ
excellencia in homine cernatur, non ut aliena ab
ipso aut per gratiam collata, sed propria ipsius,
quomodo non persuadeat nobis quod Deus erat in
forma nostræ simili et Filius vere supremi Dei?

B. Suos, inquit, angelos esse dixit, et miracula
B edidit, ob inhabitans in se Verbum, gloriam suam
et vim atque efficaciam ipsi tribuens. Scriptum est
enim : « Jesum Nazarenum, unxit ipsum Deus
Spiritu sancto et virtute, et transivit juvenis et sanans
omnes obsessos a diabolo ⁴⁷. » Unctus itaque vir-
tute et Spiritu, miracula edebat.

A. Ergo, cum Deus existens Verbū sanctum
sit ex sua natura, atque essentialiter omnipotentiam
in se habeat, nullaque ratione indigere censerī
debeat aut virtute aliena, aut ascititia sanctifica-
tione ; quisnam est is qui unctus est virtute et
Spiritu sancto ?

B. Dixerint fortasse, eum hominem qui per con-
junctionem assumptus est.

A. Ipse igitur est Jesus Christus singulariter ac
solus, et de quo inquit sapientissimus Paulus : « Sed
nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex
ipso : et unus Dominus Jesus Christus, per quem
omnia, et nos per ipsum ⁴⁸. » Quomodo igitur,
obsecro, per hominem sunt omnia ? quam vero ob
causam immediate ut Filius Patri adjungitur, ne-
mine interveniente ? deinde univiam tandem Unige-
nitum collocabimus, si hominem in ipsius locum
evelimus ; et quidem, ut ipsi volunt, vi ac virtute
ab ipso insignitum, gloriaque per ipsum affectum ?
Anne tibi illorum rationes absurdæ et a scopo aber-
rantes, atque adeo a veritate prorsus alienæ, risu
D merito excipiendæ videntur ?

B. Verbum Dei, inquit, vocatur homo, hnjus-
cemodi quadam ratione. Quemadmodum enim homo
qui ab ipso assumptus est natus quidem est in
Bethlehem Judææ ⁴⁹ : dictus autem est Nazaræus,
quod in Nazareth habitaret ⁵⁰ ; ita et Deus Verbum
vocatur homo, quia inhabitat in homine.

A. O anilia commenta, merasque nugas, verba, voces
prætereaque nihil! Evigilate, temulentii, ex vino ves-
tro, merito quis hæreticis exclamet. Quid **750** veri-
tati vim infertis ? et divinorum dogmatum virtutem
subvertentes, a via regia deflectitis ? Neque enim, et

⁴³ Matth. xvi, 27. ⁴⁴ Matth. xiii, 41. ⁴⁵ Joan. x, 38. ⁴⁶ ibid. 37. ⁴⁷ Act. x, 38. ⁴⁸ I Cor. vii, 6.

⁴⁹ Matth. ii, 5. ⁵⁰ Luc. ii, 51.

videtur, Verbum caro factum est, sed potius ἀνθρωπο- A
πολίτης, hoc est, hominis incola, et conveniens fuerit
illum non hominem sed humanum vocare : quemad-
modum et qui Nazareth inhabitavit Nazarenus dictus
est, non Nazareth. Quinimo nihil prorsus obstiterit,
si commentum illorum verum est, hominem vocari
una cum Filio etiam Patrem et Spiritum sanctum. Ha-
bitat enim in nobis per Spiritum, sanctæ et consub-
stantialis Trinitatis plenitudo. Unde et Paulus inquit :
« An nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus
Dei inhabitat in vobis » ? Quin et ipsemet Chris-
tus : « Si quis amat me, sermonem meum servabit,
et Pater meus diliget eum, et veniemus, ac mansio-
nem apud eum faciemus »⁸¹. » Cæterum Pater nulla
ratione dictus est homo, ut nec Spiritus sanctus,
quia in nobis habitaverunt. Sed irrident isti incarna-
tionis mysterium adeo recta atque veneranda Ecclē-
siae dogmata ad absurdum detorquentes. At nostra
rursum procedat oratio, omissis illorum deliriis.
Si enim ideo miracula edidit, quia Verbum in ipso
erat, unum aliquem sanctorum prophetarum ipsum
esse statuunt. Nam et miracula per manus prophē-
tarum edidit. Si vero in his Filium statuunt, pro-
pheticæ sive apostolicæ conditionis ipsum faciunt.
ἀγίων προφητῶν φασιν αὐτόν. Ἐνήργησε γὰρ διὰ
φασὶ τὸν Υἱὸν, ἐν προφητικαῖς αὐτὸν ἡγουν ἀποστολικαῖς κατακομιζέουσι μέτροις.

B. Nonne enim, inquam, dictus est propheta et
apostolus ? Neque enim falleris.

A. Moyses quidem dixit iis qui erant ex sanguine
Israel : « Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus
vester ex fratribus vestris, sicut me »⁸². » Quin et
divinus Paulus scribit : « Unde, fratres sancti,
vocationis cœlestis participes, considerate apostolum
et pontificem confessionis nostræ Jesum »⁸³. » Dicant
itaque, interrogabo enim, num cuivis homini laudi
sit, prophetiæ gratia, sive apostolico munere dece-
rari, vocari vero etiam pontificem ?

B. Ita censeo.

A. Atqui hæc exigua atque indigna iudicentur
esse Christo, quatenus est Deus. Tametsi per hæc
ipso cernatur exinanitus, et una cum humana
natura ea accepisse. Quemadmodum vero cum sit
natura Deus, et vere Dominus, formam **751** servi ac-
cepit, utpote in ea natus, et nostra assumpsit : ita
quoque et prophetiæ spiritum dedit, et apostolos
constituens, et pontifices creans, factus est per
omnia similis fratribus. Ita enim vocatus est et
propheta, et apostolus, et pontifex.

B. Cæterum, ut etiam dent ipsum esse prophetam,
non tanquam unum ex prophetis factum dicunt,
sed potius longe illos superare. Hi enim certam ac
definitam pro eo ac visum fuit Deo gratiam conse-
cuti sunt, et quæ in tempore ipsis accidit : hic vero
plenus erat Deitatis etiam ex ipsa statim natiuitate.
Aderat enim ipsi Deus existens Verbum.

A. Ergo quantitate gratiæ, et longinquitate tempo-

Α τριβίου τῆς βασιλικῆς ; Γέγονε γὰρ, ὡς εἶπεν, οὐκ
ἔτι μὲν σὰρξ ὁ Λόγος κατὰ τὰς Γραφὰς, ἀνθρωπο-
πολίτης δὲ μᾶλλον, καὶ ἦν ἀκόλουθον αὐτὸν ἀνθρω-
πιῶν μᾶλλον, οὐκ ἀνθρώπον ὀνομάζεσθαι, καθάπερ
ἀμέλει καὶ ὁ κατοικήσας τὴν Ναζαρέτ, Ναζωραῖος
ὀνόμασται, καὶ οὐ Ναζαρέτ. Εἰργεῖ δὲ, οἶμαι, παν-
τελῶς οὐδὲν, εἴπερ εὖ ἔχειν ὄνεται τὸ σφίζειν αὐτοῖς
ἀτυνέτως ἐξευρημένον, ἀνθρώπον ὀνομάζεσθαι σὺν
Υἱῷ τὸν Πατέρα καὶ προσέτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Κατοικεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος, τῆς ἀγίας
τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος τὸ πλήρωμα. Καὶ γούν ὁ
Παῦλος φησιν· « Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ
τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ ἐν ὑμῖν ; » Καὶ μὴν
καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, « Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον
μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ
ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. »
Ἄλλ' εἰρηται μὲν οὐδαμῶς ἀνθρώπος ὁ Πατὴρ, οὔτε
μὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν ἡμῖν.
Γελῶσι δὲ οὗτοι τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον.
περιτρέποντες εἰς τὸ ἀπηχῆς τὰ οὕτως ὀρθὰ καὶ
ἀξιάκουστα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Πλὴν ἴτω πάλιν
ἡμῖν κατὰ ῥῶν ὁ λόγος, τοῖς ἐκείνων ἑμαυτοῖς τὸ
χαίρειν εἰπῶν. Εἰ γὰρ, ἐπεὶ περ ἦν ὁ Λόγος, ἐν αὐτῷ,
σημείων γέγονε ἀποτελεσθῆς, ἕνα που τάχα τῶν
χειρὸς ἀγίων τὰς θεοσημίας. Εἰ δὲ ἐν τούτοις εἶναί

B. Οὐ γὰρ εἰρηται, φασί, προφήτης καὶ ἀπόστολος ;
οὐκ ἂν διαψεύσαιο.

A. Ὁ Μωσῆς μὲν εἶπε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ·
C « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ
τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. » Γέγραφε δὲ καὶ ὁ
θεσπέσιος Παῦλος· « Ὡστε, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως
ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ
ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν. » Φραζόντων
δὲ οὖν, ἐρήσομαι γὰρ, ἄρ' ἂν γένοιτο πρὸς εὐκλείας
ἀνθρώπων πανεὶ τῆς προφητείας ἡ χάρις, ἦσαν
ἀποστολικῶν ἀξιώθηται γερῶν, χρηματίσαι δὲ καὶ
ἱερουργόν ;

B. Φημί.

A. Ἄλλὰ ταυτὶ δὴ μικρὰ καὶ οὐκ ἀξιώληπτα φαῖεν
ἂν εἶναι Χριστῷ, καθὼ νοεῖται Θεὸς, κἂν διὰ τούτων
αὐτῶν ὀρθῶτα κεκενωμένος, καὶ μετὰ τῆς ἀνθρωπώ-
τητος λαθῶν αὐτά. Ὡς περ δὲ Θεὸς ὢν φύσει καὶ
Κύριος ἀληθῶς, ἔλαβε δούλου μορφήν, καὶ ἐν αὐτῇ
D γαγονῶς, καὶ ἐν προσλήψει τῶν καθ' ἡμᾶς, οὕτω
καὶ τῆς προφητείας τὸ Πνεῦμα διδοῦς, καὶ ἀποστό-
λους ἀναδαικνύς, καὶ καθιστὰς ἱερουργοῦς, ὡμοιώθη
κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς· ὀνομάσθη γὰρ οὕτω, καὶ
προφήτης, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεύς.

B. Ἄλλ' εἰ καὶ δοῖεν αὐτὸν εἶναι προφήτην, οὐχ
ὡς ἕνα τῶν προφητῶν γενέσθαι φασιν, ὑπερκεῖσθαι
δὲ μᾶλλον πολὺ τὰ ἐκείνων. Οἱ μὲν γὰρ, μεμετρη-
μένην κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐσχῆρασι χάριν, καὶ
ἐν χρόνῳ προσγενομένην αὐτοῖς· ὁ δὲ πλήρης ἦν τῆς
θεότητος, καὶ ἐξ αὐτῆς εὐθύς τῆς γεννήσεως· σὺν ἡ
γὰρ αὐτῷ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος.

A. Οὐκοῦν ἐν ποσότητι χάριτος, καὶ ἐν μήκει

⁸¹ I Cor. iii, 16. ⁸² Joan. xiv, 23. ⁸³ Deut. xviii, 15. ⁸⁴ Hebr. iii, 1.

καιροῦ πεπλευσένκτηκεν ὁ Χριστὸς, τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἄριστοι γυμνασθέντες ἁγίους προφήτας, καὶ τοῦτό ἐστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἐξαιρετόν. Πρόκειται δὲ πολυπραγμονεῖν, εἰ προφήτης ὄλωσ, καὶ οὐτε ποῦ τὸ μᾶλλον ἢ τὸ μείον ἔχων, ἢ καὶ ὑπερκείμενος, ὡς ἐν γε τῷ εἶναι προφήτην, καὶ τῷ μὴ πέρα μέτρου τοῦ καθ' ἡμᾶς, τὸ σμικροπρεπέος ἐστὶν αὐτῷ, κἂν εἰ ἀπαρχῆς νοοῖτο τοῦτο ὑπάρχων, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θαυμαστός Βαπτιστὴς περὶ οὗ φησὶν ὁ μακάριος ἄγγελος· «Καὶ Πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἐτι ἐκ κοιλάδος μητρὸς αὐτοῦ.» Εἶτα πῶς ὁ μὲν ἦν οὐκ ἐπίσης, ὁ δὲ τοῖς δεσποτικοῖς ἀξιωμασὶν ἐναθρόνεται; Καὶ ἑαυτοῦ μὲν πέρρι, φησὶν ὁ μακάριος Ἰωάννης· «Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.» Περὶ δὲ γε τοῦ Ἐμμανουήλ· «Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστί.»

B. Καίτοι φαίεν ἂν ἰσως, ἀνωθὲν τε εἶναι, καὶ μὴν καὶ ἐπάνω πάντων, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα Λόγον, δεδῶκε δὲ προσνέμειν αὐτῷ τὰ ἀνθρώπινα, μὴ ἄρα πως ἀδιχοῖτο δι' αὐτῶν, καὶ κατακομιζοῖτο πρὸς τὸ δυσκλεῖς. Ταύτη τοι διατείνονται λαθεῖν αὐτὸν ἀνθρώπων, ἑαυτῷ τε τοῦτον συνάψαι, περὶ δὲ ἂν γένοιτό τε καὶ λέγοιτο τὰ ἀνθρώπινα. Ἔσται δὲ ὄλωσ εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου φύσιν, τὸ βλάβος οὐδέν.

A. Οὐκοῦν, ἕτερος μὲν ὁμολογουμένως νοοῖτ' ἂν καὶ λέγοιτο παρ' αὐτὸν, ὁ ληφθεὶς· πλὴν οὐ ταῖς ἐκείνων ἀθελητρίαις ἐψέμεθα, οὔτε μὴν ὀριστὰς αὐτοῦ καὶ καινοτόμους τῆς ἑαυτῶν ποιησόμεθα πίστεως, τὴν ἰερὰν παρὰντες Γροσφῆν, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀγιῶν ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν παράδοσιν ἀτιμάσαντες· οὐδὲ ἐπειπερ αὐτοῖς ἀδρανής τε καὶ ἀμαθέστατος ἐνψικισται νοῦς, καὶ τὸ τοῦ μυστηρίου βάθος κατιδεῖν οὐχ οἶός τε, ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς πλανώμεθα, συναμαθαίνοντες αὐτοῖς, καὶ τὸ εὐθὲς τῆς ἀληθείας εἶναι παραιτούμενοι. Ἴσμεν δὲ γεγραφοῦντα τὸν ἱερωτάτον Παῦλον, ὅτι χρῆ εἰ λογισμοὺς καθαιρεῖν, καὶ πᾶν ὑψίωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα, εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Πλὴν οὖν, ἄρα ἔχουσ εἰπεῖν τὰ ἐφ' οἷς σκανδαλίζονται, καὶ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος περιπτύσσουσιν Ἰουδαϊκῶς;

B. Ἐγὼ μὲν ἂν, πῶς γὰρ οὐ; καὶ πλεῖστα μὲν ὅσα ταυτί· λελέξεται δὲ ἀναμέρος ἕκαστα. Φασὶ τοιγαροῦν, Χριστὸν ἠγάσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς· γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ «Ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων· ὅτι Τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν, καὶ γὰρ οὐκ εἶδον αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἰδῆς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Καγὼ εἶδον καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.» Γέγραφε δὲ καὶ ὁ Παῦλος περὶ αὐτοῦ· «Ὁ τε γὰρ ἀγιαζῶν καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἐνός πάντες.» Ἀγιασθεῖν γὰρ ἠκιστὰ γὰρ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος καὶ ἅγιος κατὰ φύσιν. Λεπίεται δὲ οὖν ἠγάσθαι λέγειν τὸν ληφθέντα παρ' αὐτοῦ κατὰ συνάψαν ἀνθρώπων.

A ris supervit Christus eos qui ante ipsum existerunt sanctos prophetas : atque hoc est in ipso eximium. Propositum vero est inquirere, num propheta omnino fuerit, non autem an major aut minor, aut superior : ita ut in eo quod sit propheta, et quod non excedat nostram conditionem, humilitas ejus consistat, tametsi ill ab initio existisse censetur, sicut et divinus Baptista, de quo dicit beatus angelus : « Et Spiritu sancto replebitur adhuc in utero matris suæ ». Deinde quomodo hic quidem erat servus, ille vero Dominica dignitate illustris ? Ac de seipso beatus Joannes ita ait : « Qui ex terra est, terrena loquitur ; » de Emmanuele vero : « Qui e supernis venit, supra omnes est ».

B. Atqui dixerint fortasse e supernis, et supra omnes esse Verbum ex Deo Patre genitum ; venitur autem illi tribuere humana, ne ipsum injuria afficere, gloriamque ipsius imminuere videantur. Idcirco contendunt ipsum assumere hominem, eumque sibi conjungere, in quem cadant et de quo dicantur hominis proprietates ; ita ut Verbi ipsius natura nullum omnino detrimentum accipiat.

A. Diversus itaque in universum et erit et dicitur ab ipso, is qui assumptus est. Cæterum nos illorum imperitiam nullo modo sectabimur, sacra Scriptura præterita, et sanctorum apostolorum atque evangelistarum traditione contempla nequo si illorum mentem tanta imbecillitas atque imperitia occupavit, ut mysterii magnitudinem concipere nequeant, idcirco etiam nos illorum errori adjungemus, parique cum ipsis ignorantia laborabimus, veritatis rectitudine neglecta. 752 Neque enim ignoramus quid sacratissimus Paulus scripserit, debere nos e consilia destruere, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi ». Cæterum habesne alia commemoranda quibus ipsi offenduntur, et ad lapidem offendiculi Judæice impingunt ?

B. Habeo quidem complura quæ sigillatim dicendo persequar. Aiunt itaque Christum sanctificatum a Patre. Scriptum est enim : « Et testimonium perhibet Joannes, dicens : Vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et mansit super eum, et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei ». Quin et Paulus de ipso scripsit : « Sacrificans enim et sanctificati ex uno omnes ». Neque enim Verbum, cum sit Deus, et ex sua natura sanctus, sanctificatum fuit. Superest igitur sanctificatum fuisse hominem quem per conjunctionem assumpsit.

⁷⁵⁰ Luc. 1, 15. ⁷⁵¹ Joan. 111, 31. ⁷⁵² II Cor. 1, 4, 5.

⁷⁵³ Joan. 1, 32 34. ⁷⁵⁴ Hebr. 11, 14.

A. Atqui quomodo is qui baptizatus est, et in quem Spiritus manifeste descendit, in sancto Spiritu baptizatus, et eaque præstat quæ soli divinæ naturæ sunt propria? Sanctificationem enim largitur atque suppeditat. Quod quidem demonstrans Verbum proprium suum bonum esse, inspiravit sanctis apostolis, dicens: « Accipite Spiritum sanctum: quorumcumque remiseritis peccata, remittuntur: quorumcumque retinueritis, retenta sunt ⁶⁶. » Quo pacto autem sanctificatum manifestissime ostendens divinus Baptista, testatus est, quod hic sit Filius Dei, singulariter ac solus? Oportebat enim hunc orbis terrarum doctorem, si modo alium a vero Filio cognoscebat, rei veritatem explicare, aperteque dicere: Hic est qui ratione conjunctionis cum eo qui natura ac vere Filius est, beneficio et gratia factus est Filius. Cæterum nihil hujusmodi dixit: sed unum atque eundem esse sciens, et ex Deo Patre Verbum, et ex semine David secundum carnem, sanctificatum quidem ait, quatenus homo est; ac rursus sanctificare, quatenus est Deus. Erat enim, ut dixi, et hoc et illud. Si ergo non est factus homo, si non natus est ex muliere secundum carnem, **753** avellimus ab ipso humanæ naturæ proprietates. At si verum est quod se demiserit ad exinanitionem, et factus sit nostri similis, quamobrem ea per quæ exinanitionem subiit, ipsi detrahant administrationis in carne artificium imperitissime convellentes?

B. Si ergo dicatur etiam gloriam accepisse, et factus est Dominus, atque exaltatus esse a Patre, declaratusque esse rex, ascribentur etiam hæc Deo Verbo citra ullam gloriæ ipsius imminutionem?

A. Quod quidem Dei Verbi natura omni gloria et regno atque dominatione vera referta sit, quoniam pacto cuiuslibet dubium esse queat, quodque divina dignitas convenienter ei tribuatur? Cum vero factus est homo, cui omnia sunt data atque ascititia, ea ratione tametsi omnibus abundet, et ex sua plenitudine omnibus impartiat, humano more accipit, novumque est et inauditum in Christo miraculum, in servili forma, dominatio: in humana tenuitate, gloria divina, et regia dignitas in servitute, quantum ad humanæ naturæ conditionem attinet; et humilitas summa eminentia prædita. Factus est enim homo Unigenitus, non ut in exinanitione permaneat, sed ut accipiens cum ea ejus proprietates; Deus tamen naturaliter esse etiam hoc pacto intelligatur, hominisque naturam in seipso illuxeret, sacrarum ac divinarum dignitatum participem ipsam declarans. Nam et sancti Filium, etiam postquam factus est homo, gloriam Dei ac Patris, et regem ac Dominum appellant. Isaias enim ita ait: « Sicut homo vindemiat oleam, ita vindemiant eos, et quando cessaverit vindemia, isti voce clamabunt. Qui vero relictus fuerint super

A. Εἶτα πῶς ὁ βεβαπτισμένος, καὶ τὴν ἐμφανῆ τοῦ Πνεύματος λαβὼν καταφοίτησιν, ἐν ἀγίῳ βαπτίζει Πνεύματι, καὶ τὰ μόνη πρέποντα καὶ εὐκότα τῆ θεῖα φύσει πληροί; Χορηγὸς γάρ ἐστιν ἁγιασμοῦ, καὶ τοῦτο δεικνύει, ὡς ἴδιον ἀγαθὸν ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, σωματικῶς, ἐνέφυσσε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀξίενται· ἂν τινῶν κρατήτε, κεκράτηνται. » Πῶς δὲ τὸν ἡγιασμένον ἐναργέστατα καταδεικνύς ὁ θεοπέσιος Βαπτιστής, μαμαρτύρηκεν, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μοναδικῶς καὶ ἐνάρθως; Ἔδει γὰρ ὄντα τῆς ὑφ' ἡλίῳ μυσταγωγῆν, εἰ πῶς ἕτερον ὄντα παρὰ γε τὸν ἀληθῶς Υἱὸν ἠπίστατο, κατασημῆναι τὸ ἀληθές, λέγοντα σαφῶς, Οὗτός ἐστιν. ὁ κατὰ συνάφειαν τῆν πρὸς τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, ὁῖσει τε καὶ ἁρτί γεγονός; Υἱός· ἀλλ' οὐδὲν μὲν ἐφη τοιοῦτον, ἕνα δὲ καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα γενέσκων, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ κατὰ σάρκα, ἁγιασθῆναι μὲν φησι, καθὼς ἄνθρωπος, ἀγιάζειν δὲ αὐτὸν, καθὼς νοεῖται Θεός. Ἦν γὰρ, ὡς ἐφη, ἐν αὐτῷ τοῦτο κάκεινο. Εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, εἰ μὴ γεγέννηται κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἀποσοδοῦμεν αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπινα. Εἰ δὲ ἀληθές, ὅτι καθελὼς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν γέγονε κατ' ἡμᾶς, ἀνόθου τὰ δι' ὧν ἂν νοεῖτο κεινωμένος, ἀπιστᾶσιν αὐτοῦ, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές ἀθουλότατα παραλύοντες;

B. Ἐὰν οὖν λέγηται, καὶ δόξαν λαβεῖν, καὶ γενέσθαι Κύριος, ὑψωθῆναι τε παρὰ τοῦ Πατρὸς, καταστήναι δὲ καὶ βασιλεὺς, ἀνάψαις ἅρα καὶ ταῦτα τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ οὐ πάντη τε καὶ πάντως ἀδικήσε; αὐτοῦ τὴν δόξαν;

A. Ὅτι μὲν οὖν, δόξης τε καὶ βασιλείας καὶ κυριότητος ἀληθοῦς, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου μεμίστωται φύσις, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις; ἀραρότως δὲ ὅτι καὶ ἐν ὑψώμασι νοεῖται τοῖς θεοπρεπιστάτοις; ἐπειδὴ δὲ πέφηγεν ἄνθρωπος, ᾧ πάντα ἐστὶ δοτὰ καὶ εἰσχευρέμενα, ταύτῃ τοι πλήρης ὑπάρχων καὶ ἐξ ἰδίου πληρώματος πᾶσι διδοὺς, ἀνθρωπίνως δέχεται, τὴν ἡμῶν πτωχείαν οἰκειούμενος, καὶ ἦν ἀθές τε καὶ ξένον ἐν Χριστῷ τὸ παράδοξον, ἐν οἰκετικῇ μορφῇ, κυριότης, ἐν ἀνθρωπίνῃ σμικροπρεπειᾷ, δόξα θεοπρεπῆς, καὶ βασιλεία; ἀυχῆμασιν ἐστεφανωμένον, τὸ ὑπὸ ζυγόν, τό γε ἦγον εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, καὶ ἐν ὑπερταταῖς ὑπεροχαῖς, τὸ ταπεινόν. Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ἐ Μονογενῆς, οὐχ ἕνα τοῖς τῆς κενώσεως ἐναπομείνη μέτροις, ἀλλ' ἕνα λαβὼν σὺν αὐτῇ τὰ αὐτῆς, Θεὸς ὢν φύσει, καὶ οὕτω γνωρίζεται, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασεμνύνη φύσιν ἐφ' ἑαυτῷ, μέτοχον αὐτῆν ἀποφῆνας ἱερῶν καὶ θεῶν ἀξιωματῶν· εὐρήσομεν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους, δόξαν ὀνομάζοντας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μέντοι καὶ βασιλέα, καὶ προσέτι· Κύριον, τὸν Υἱὸν, καὶ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος. Ἡσαίας μὲν γὰρ ᾤδὲ πη φησὶν· « Ὅν τρόπον ἐὰν ἄνθρωπος καλαμᾶται· ἐλαίαν, οὕτω καλαμησονται αὐτοὺς. καὶ

⁶⁶ Joan. xx, 22-23.

ἐν παύσῃται ὁ τρυγητὸς, οὗτοι φωνῇ βοήσονται· οἱ ἄλλοι δὲ καταλειφθέντες ἐπὶ τῆς γῆς, εὐφρανθήσονται ἅμα τῇ δόξῃ Κυρίου. » Καὶ πάλιν ἕτερος τῶν ἁγίων, « Φωτίζου, φησὶν, Ἱερουσαλήμ· ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. Ἴδοὺ σκότος καὶ γνόφος καλύψει γῆν, ἐπὶ δὲ σὲ φανήσεται Κύριος, καὶ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ δοθήσεται. » Ἰάκωβός γε μὴν ὁ αὐτοῦ μαθητὴς, « Ἀδελφοί, φησὶ, οὐκ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης. » Πέτρος δὲ αὐτῷ ὁ θεσπέσιος, « Εἰ ἐνδοξάζεσθε ἐν Χριστῷ, μακάριοί ἐστε τῆς δόξης, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπέπαιται. »

Β. Φράζε δὲ ὅπως πρὸς ἡμῶν νοεῖσθαι πρέπει τὸ περὶ Χριστοῦ γεγραμμένον, « Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῶν προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς ἐδλαθείας, καὶ περ ὧν Ἰῖδς, ἔμαθεν, ἀφ' ὧν ἔπαθε, τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθείς, ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας ἀκατάλυτου. » προσειπὼν δὲ κάκεινο οἷς ἔφη, τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » Ἀπεικίχθη γὰρ εἶναι φασὶ τὰ τοιαῦτα τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ ἡτήσθαι πολλὰ τῆς ἐνοῦσης ὑπεροχῆς αὐτῷ φαίην ἄν.

Α. Ἵσημι καὶ αὐτὸς ἐγώ, μὴ ἂν ἀρμόσαι ταυτὰ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς. . . . Λόγῳ, ἐξωσθέντος τοῦ ἐρόπου τῆς οἰκονομίας, καὶ οὐκ εἰσδεχθέντος πρὸς ἡμῶν τοῦ, ὅτι γέγονε σὰρξ κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο διερηρέισαμεθα, καὶ τὸ ἐνδοξάζειν ἄλλως δυσσεβείας ἔχει γραφήν, φέρε τῆς οἰκονομίας τὸ βᾶθος, ὡς ἐνι, κατασκευάσμεθα. Ἐπέφανε τοίνυν ἡμῖν ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὁ ἐκ Κυρίου Πατρὸς Λόγος, κατὰ μυστήριον ὅσους ὄνησων τρόπους ἐκ ἀνθρώπων, καὶ καταδείξων εὐ μᾶλα τὴν εἰς πᾶν οὐτιῶν τῶν τεθασμαρμένον ἀποκομιζούσαν τρίβον. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον ἀναμαθεῖν, πειρασμοῦ καταθέοντος τοῦς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἕνεκα κινδυνεύοντας, ὁποῖους τινὰς εἶναι χρὴ τοῦς τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἐξαιρετον ποιεῖται καὶ ζωὴν κατοροῦν ἡρημέτους, πότερα μεθιεμένους καὶ ἀναπίπτοντας εἰς τὸ βῆθυμον, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τρυφῶντας καὶ εὐρυομένους εἰς εὐθυμίαν, ἢ συντενομένους εἰς λιτὰς, καὶ δεδακρυμένους ὄρασθαι τῷ οἰκόνει, καὶ τὴν παρ αὐτοῦ ἐψφῶντας ἐπικουρίαν, καὶ μένοι καὶ εὐανδρίαν, εἰπερ εἰοίτο καὶ παθεῖν ἡμᾶς. Ἐδει τε πρὸς τοῦτους εἰδέναι χρησίμως, ὅποι ποτὲ ἔρα τὸ τῆς ὑπακοῆς διέξεισι πάρας, καὶ διὰ ποιῶν ἔρχεται γερῶν, ὅσος τε καὶ οἷος τῆς ὑπομονῆς ὁ μισθός. Γέγονε τοίνυν ὑποτύπαισι τῶν τοιούτων ἡμῖν ὁ Χριστὸς, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπροσθὶ λέγων ὁ θεσπέσιος Πέτρος· « Ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομένετε; Ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιούντες ὑπομένετε, οὗτο χάρις παρὰ Θεοῦ, ὅτι καὶ Χριστὸς

A terram, exsultabunt cum gloria Domini⁴¹. » Et rursus alius quidam e sanctis : « Illuminare, inquit, Jerusalem. Venit enim lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur⁴². » Et Jacobus ejus discipulus : « Fratres, inquit, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriae⁴³. » Petrus vero : « Si exprobramini in Christo, beati eritis, quoniam quod est honoris gloriae et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus super vos requiescet⁴⁴. »

754 B. Sufficiunt jam haec. Caeterum hoc mihi dicas velim, quomodo intelligendum sit illud de Christo scriptum : « Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque ad eam qui possit ipsum salvum facere a morte cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quae passus est, obedientiam. Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae⁴⁵. » Adjiciam vero dictis etiam illud : « Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti⁴⁶? » Aliena enim haec esse dicunt a Deo Verbo, atque ego quidem dignitate ipsius atque excellentia longe inferiora ea esse judicaverim.

A. Quin et ego ipse facile intelligo haec non convenire Verbo genito ex Deo Patre, si illud ab administratione in carne removeamus, neque admittamus id quod Scriptura testatur, quod nimirum factus sit caro. Cum vero hoc firmiter teneamus et dubitatio hac in re cum impietate sit conjuncta, incarnationis mysterium quantum fieri potest perpendamus. Apparuit itaque nobis Verbum ex Deo in forma nostrae simili, innumeris modis humanam naturam juvans, optimeque nobis demonstrans viam quae ad optima quaeque deducit. Necessae itaque erat ut diceremus, cum tentatio invadit eos qui ob dilectionem Dei periclitantur, quales oporteat esse eos qui laudabilem atque eximiam vitam instituere velint : utrum ad ignaviam pronos, et deliciis deditos, hilaritatisque et gaudii animum laxantes : an potius una precibus instantes, et lacrymantes coram Salvatore cerni, et ipsius auxilium avidae appetentes, sortisque animo praeditos esse, si etiam nos pati voluerit. Consultum praeterea erat scire quis sit obedientiae finis, et qualis quantaque tolerantiae merces sit proposita. Horum itaque omnium figura atque exemplum nobis factus est Christus, quod et divinus ille Petrus confirmat dicens : « Quis enim est laus, si peccantes et colaphizati suffertis ? Sed si bene facientes patienter sustinetis, haec est gratia apud Deum : quia et Christus passus est pro vobis, relinqueus vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus⁴⁷. »

⁴¹ Isa. xxiv, 15, 14. ⁴² Isa. l, 1, 2. ⁴³ Jac. ii, 1. ⁴⁴ I Petr. iv, 14. ⁴⁵ I Petr. ii, 20, 21. ⁴⁶ Psal. xxi, 1; Math. xviii, 46.

Prætor, non nudum et exinanitionis expertus Dei Verbum, 755 sed in diebus carnis suæ factum est nobis exemplum; adeo ut citra reprehensionem liceat ei humanis moribus uti, et preces offerre, et lacrymas profundere, et Salvatorem expectare atque implorare, et obedientiam discere, tametsi sit Filius. Attonitus enim quodammodo fuit mysterii magnitudine Apostolus Spiritu afflatus, quod natura ac vere existens Filius, et divina gloria eminens, seipsum ad eam humilitatem demiserit, ut humanæ inopiæ vilitatem subire non recusarit. Sed, ut dixi, negotii hujus exemplum ad nos magno nostro commodo spectabat: ut doceremur non debere nos in aliam viam deflectere, cum tempus fortitudinem poscat; quod vel hinc optime quispiam intellexerit. Christus enim alibi quidem inquit: « Nolite timere eos qui interficiunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam⁶⁶. » Alibi vero: « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me⁶⁷. » Quod autem oporteat ipsum sequi, quidnam aliud significet, quam debere nos certius obsistere tentationibus, cum invocatione auxilii divini, non negligentem ac remissam, sed potius attentas precibus ferventissimis, pias nobis ex oculis acrymas excutientibus.

ὡς ἀτημελῶς τε καὶ παρεμμένως, κεχηρημένους δὲ μάλλον λιταῖς ταῖς ἐκτενεστέταις, καὶ καθιέντας ἁμαρτῶν τὸ ἐξ εὐλαβείας δάκρυον;

B. Recte ais. At si dicat, « Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti⁶⁸? » existimaverint, ut arsitior, hominis assumpti voces illas esse, afflicti jimirum, quique diutius tentationis insultum ferre sequeat, aut alioqui præ humana pusillanimitate hærentis. Siquidem et discipulis suis ita dixit: « Tristis est anima mea usque ad mortem⁶⁹; » juin et Patrem suum ita compellavit: « Pater, si veri potest, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu⁷⁰. »

A. Atqui hoc ipsum nihil aliud est quam quod modo diximus: « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit ipsum salvum acere a morte cum clamore valido et lacrymis obtulit⁷¹. » Si quis vero existimat eo pusillanimitatis devenisse Christum, ut summum dolorem ex passionis intolerantia conceperit, meta victus, 756 atque imbecillitate superatus; incusat ipsum profecto, ut non Deum: frustra vero, ut apparet, ipsum censuerit inrepresso Petruum.

B. Quo pacto?

A. Ita enim Christus ad Petrum inquit: « Ecce ascendimus in Hierosolyma, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum, et illudent ipsi, et crucifigent eum, et tertia die resurget⁷². » Petrus

ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμῶν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ. » Οὐκ οὖν, οὐ γυμνὸς ὢν ἐτι καὶ τῶν τῆς κενώσεως ἀμέτρος τρόπων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ γέγονεν ἡμῖν ὑπογραμμῶν, ὅτε καὶ ἀνεπιπλήκτως ἐξὸν αὐτῷ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος χρῆσθαι μέτροις, καὶ ἀνατείνειν λιτήν, καὶ καταστάξει δάκρυον, καὶ δοκεῖν ἤδη πως καὶ δεῖσθαι τοῦ σώζοντος, καὶ μαγθάνειν τὴν ὑπακοήν, καίπαρ ὄντα Υἱόν. Κατατέθηκε γὰρ ὡς περ τὸ μυστήριον ὁ πνευματοφόρος, ὅτι φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων Υἱὸς, καὶ τοῖς τῆς θεότητος αὐχῆμασιν ἐμπρηπῆς, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς ταπεινώσιν, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας ὑπακοῆν τὸ μικροπρεπῆς. Ἄλλ' ἦν εἰς ἡμᾶς, ὡς ἔφη, ὁ τοῦ πράγματος τύπος, καλῶς καὶ ὀνησιφόρος ὡς τό τοι μὴ χρῆναι διέττειν ἡμᾶς εἰς ἑτέραν ὁδόν, καὶ οὐ [γρ. καιροῦ] καλοῦντος εἰς εὐανδρίαν, ἀναμάθοι τις ἂν ἐνεύθεν, καὶ ῥῆστα γε δὴ. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, ποτὲ μὲν, ὅτι καὶ « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτινύντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γαένῃ· » ποτὲ δὲ αὖ, « Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι. » Τὸ δὲ δεῖν οἰεσθαι κατακολουθεῖν αὐτῷ, εἰ ἂν ἕτερον εἴη παρά γε τὸ χρῆναι κατανδρίζεσθαι πειρασμῶν, μετὰ τοῦ τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν αἰτεῖν, μᾶλλον λιταῖς ταῖς ἐκτενεστέταις, καὶ καθιέντας ἁμαρτῶν τὸ ἐξ εὐλαβείας δάκρυον;

B. Εὖ ἔφη· εἰ δὲ δὴ λέγοι, « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » ὅ τι ἂν ἄρα συνέβαινε αὐτοῖς; Οἰηθεῖεν ἂν, ὡς γε οἶμαι σου, τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τὰς τοιαύτας εἶναι φωνὰς, ἀκηδαιῶντος ἄρα, καὶ ἥμισυ μὲν οἰσθῆν, δυσφώρητον δὲ ποιουμένου τοῦ πειρασμοῦ τὴν ἔφοδον, ἢ πως ἀλύοντος, ὡς εἰκός, ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας. Ἐπεὶ καὶ τοῖς ἀγίοις ἔφασκε μαθηταῖς· « Περιλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· » προσέπιπτε δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Πατρὶ, λέγων· « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παραλθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ πότηριον τοῦτο· πλην οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. »

A. Καὶ μὴ τοῦτο γέ ἐστιν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅτι ἐλέγομεν ἀρτίως· « Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρῶν προσενέγκας. » Εἰ δὲ δὴ τις οἰεσθαι μικροψυχίας εἰς τοῦτο κατεκείσθαι Χριστὸν, λεληθησθαι δὲ καὶ ἀθμονεῖν ἀφορητῶς ἔχοντα πρὸς τὸ παθεῖν, δεῖ: νενικημένον, καὶ ἀσθενεῖν κερρατημένον· γράφεται μὲν ὁμολογουμένως αὐτὸν ὡς οὐκ ὄντα Θεόν, εἰκῆ δὲ, ὡς ἴσκειν, ἀποφθνεῖεν ἂν ἐπιτιμῶντα τῷ Πέτρῳ.

B. Πῶς δὴ φησ;

A. Ἐφη μὲν γὰρ ὁ Χριστός· « Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ σταυρώσουσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ

⁶⁶ Matth. x, 28. ⁶⁷ Matth. 16, 24. ⁶⁸ Psal. xxi, 1; Matth. xxvii, 46. ⁶⁹ Matth. xxvi, 38. ⁷⁰ ibid. 3. ⁷¹ Hebr. v, 7. ⁷² Marc. xiv, 41; Luc. xxiii, 31-53.

ἐγερθήσεται. Ὁ δὲ, ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν. « Πλεὺς ἄ σοι, Κύριε, φησὶν, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. » Καὶ εἰ πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστός; Ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν, Ἐπιφθόνος ἦν. « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, ἐκάνδραλόν μοι εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. » Καίτοι πῶς ἡμάρτανε τοῦ εἰκότος ὁ μαθητὴς, ἀποφέρεισθαι θέλων τοῦ διδασκάλου τὸν πειρασμόν, εἰ δύσπιστος ἦν αὐτῷ, καὶ ἥιστα μὲν φορητὸς, καθίεις δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἀναλκι καὶ συνθραύειν ἱκανὸν τὸν τοῦ αὐτοῦ μαθηταῖς ἐπισκῆπτουσα, τῶν τοῦ θανάτου δειμάτων κατευμεγαλεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ παθεῖν, ἔστ' ἂν ἀνύηται πρὸς αὐτῶν τὸ Θεῷ δοκοῦν; Θαυμάζω δὲ, ὅτι συνῆθαι λέγοντες αὐτὸν τῷ Μονογενεῖ, καὶ τῶν θείων ἀξιωματῶν ἀποφαίνοντες κοινωνῶν, τῶν τοῦ θανάτου δειμάτων ῥίπτουσι κατόπιν, ἐν ὄρωτο καθ' ἡμᾶς γυμνὸς δηλονότι, καὶ ὡς ἀπὸ τῶν θείων ἀξιωματῶν κεκερδακῶς οὐδέν.

B. Ὅποιος ἂν ἄρα ἐστὶ τῆς ἐν γε τούτοις οἰκονομίας ὁ λόγος;

A. Μυστικὸς ἐστὶ καὶ βαθύς, καὶ θαυμασμένος παρὰ γε τοῖς εἰδόσιν ὀρθῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἄθραϊ γὰρ μοι τοὺς τῆ κενώσεως πρέποντας λόγους, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις οὐκ ἀπεικίστας, ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρεῖα γεγεννημένους, ἵνα φανῆται πανταχοῦ καθ' ἡμᾶς γεγονὸς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ἐφέται δὲ τούτῳ κάκεινο δὴ αὖ.

B. Τὸ πῶς ἐστὶ τῆς;

A. Ἐπειδὴ γὰρ γεγόναμεν ἐπάρατοι, διὰ τὴν ἐν Ἀδᾶμ παράβασιν, πεπτῶκαμεν δὲ καὶ ὑπὸ θανάτου πάγην, ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πάντα δὲ γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ ἀναφοίτησις τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἔχρησεν ἀναγκαίως τὸν δευτέρου Ἀδᾶμ τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸν ἀπάσης ἀμαρτίας κρείττονα, τὸν πᾶντα ἁγίων καὶ ἀβέβηλον ἀπαρχὴν τοῦ γένους δευτέρου, τούτεστι Χριστὸν, ἀπαλλάξαι τῆς δίκης τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ καλεῖσθαι πάλιν ἐπ' αὐτῇ τὴν ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατρὸς εὐμένειαν, λύσαι τε τὴν ἐγκατάλειψιν διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς εἰσαπάαν ὑποταγῆς. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, πεπλοῦτηκε δὲ τὸ ἀμύμητον ἢ ἀνθρώπου φύσιν ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ἀνεπίληπτον παντελῶς, ἵνα δύνηται λοιπὸν ἐκ παρρησίας ἀναβοᾶν· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; Ἐννοεῖ γὰρ, ὅτι γεγονὸς ἀνθρώπος ὁ Μονογενὴς, ὡς εἶς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ ἀπάσης τῆς φύσεως τὰς τοιαύτας ἠφείλε φωνὰς, μονοουχὶ λέγων Παπλημμέληκεν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, παρῶλισθεν εἰς παρακοήν, κατημέλησε τῆς θεοείσεως ἐντολῆς, τοῖς τοῦ δράκοντος φανακισμοῖς εἰς τὸ ἐξήνιον συνηπάζετο· ταύτητοι, καὶ μάλα ἐικότως, ὑπενήναται τῇ φθορᾷ, καὶ γέγονεν ὑπὸ δίκην· ἀλλ' ἐμὲ δευτέρου ἐφύσεως ἀρχὴν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καχρημάτικα δευτερός Ἀδᾶμ. Ἐν ἐμοὶ κεκαθαυμένῃ ὄρας τὴν ἀνθρώπου φύσιν, κατορθώσασαν τὸ ἀκλήμμελλες, ἀγίαν καὶ πᾶντα ἁγίων. Δίδου λοιπὸν τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, λύε τὴν ἐγκατάλειψιν, ἐπιτίμησον τῇ φθορᾷ, καὶ πέρας ἔχετω τὰ ἐξ ὄρωτο. Νενίκηκα γὰρ αὐτὸν τὸν κίλαϊ κρατήσαντα Σατανᾶν. Εὖρε γὰρ ἐν ἐμοὶ τῶν

A autem cum ei vehementer charus esset: « Absit, inquit, hoc a te, Domine; non erit tibi hoc. » Cui respondit Christus: « Vade post me, Satana, quia scandalum tibi es, et non aspicias ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum ». At quomodo peccavit discipulus cupiens a magistro suo remove tentationem, si intolerabilis ipsi erat, et eo imbecillitatis dejectus, quæ animam frangere posset ejus qui solis discipulis mandabat mortis terrores superare, et pro nihilo putare si quando ipsum pati cernerent ut Dei voluntas perficeretur? Miror vero quod cum illum Unigenito conjunctum fuisse statuunt, et in divinarum dignitatum sive proprietatum societatem assumptum, timori mortis subjiciant, ita ut nudus plane instar nostrum cernatur, nihilque ex divinarum dignitatum communicatione commodi accipisse.

B. Quænam igitur est in hisce œconomia ratio?

A. Mystica atque admiranda iis qui Christi mysterium recte intelligunt. Animadvertit enim verba exinanitioni convenientia, et ab humanæ naturæ conditione nequaquam aliena, suo tempore atque opportune habita, ut is qui supra omnem creaturam est, nostri prorsus similis factus esse cernatur. Consequetur autem ad hoc, etiam illud.

B. Quidnam?

A. Cum enim facti sumus execrabiles, propter transgressionem Adæ, incidimus vero in mortis laqueos, deserti a Deo, omnia vero facta sunt in Christo nova, et natura nostra pristinae suæ integritati restituta est; necessarium omnino fuit ut secundus Adam ex cælo omnis peccati expers, et purissimæ generis nostri primitivæ, hoc est Christus, humanam naturam a poena liberaret, et cœlestem Patris benevolentiam ei rursus conciliaret; illamque nostri desertionem aboleret, per obedientiam integramque subjectionem. Neque enim fecit peccatum, humanaque natura in ipso inculpata irreprehensibilisque est effecta: ut possit deinceps libere exclamare: « Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? » Animadvertit enim, quod cum Unigenitus factus est homo, sicut unus ex nobis, pro universa etiam natura humana ejusmodi voces emisit, quasi dicens: Peccavit primus homo, lapsus in inobedientiam; neglexit præceptum quod ei datum erat, et draconis impostura ad inobedientiam raptus est. Idcirco, et quidem merito, corruptioni et pœnæ obnoxius factus est. Sed me mortalibus secundum principium atque auctorem constituisti, et vocatus sum secundus Adam. In me mundatam vides humanam naturam, atque integritati restitutam sanctam ac puram. Largire illi deinceps benignitatis tuæ bona, alienationem abs te abole, interitum solve, et fidem habeat tua ira. Vici enim Satanam qui jam olim imperium obtinuerat. Nihil enim prorsus in me

⁷⁵ Matth. xvi. 22, 23. ⁷⁶ II Cor. v. 17. ⁷⁷ Isa. lxxxiii. 9; I Petr. ii. 22. ⁷⁸ I Cor. xv. 45.

sum invenit. Talis itaque est, ut arbitror, verborum Salvatoris sensus. Non enim sibi, sed nobis benignitatem Patris poscebat, Nam sicut in universam hominis naturam ex Adamo veluti prima radice pœna peccato debita pervaserat, et regnavit enim mors ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ ⁷⁹: » ita etiam ex secundo nostre principio, hoc est Christo, rursus in universum genus humanum vita transfunditur. Quod quidem etiam sapientissimus Paulus confirmat dicens: « Si enim unius delicti multi mortui sunt, multo magis unius iustitia multi vivent ⁸⁰. » Et rursus: « Quemadmodum enim in Adam omnes moriuntur: ita etiam in Christo omnes vivificabuntur ⁸¹. »

B. Ineptum itaque et dissentaneum a sacra Scriptura est existimare et dicere hominem assumptum veluti desertum a Verbo ipsi conjuncto, humanis vocibus usum fuisse.

A. Impium plane, atque extremæ cujusdam insanitiæ argumentum fuerit, neque alienum ab iis qui recte sentire nesciunt. Cum enim sejungant ac separent omnino et voces et res, atque hæc quidem soli ac peculiariter Unigenito tribuant, hæc vero cuidam diverso ab hoc Filio, et ex muliere nato, a vera **758** rectaque via aberrant, Christianique mysterium non intelligunt.

B. Non sunt itaque separandæ voces aut res, allatis in medium evangelicis atque apostolicis testimoniis?

A. Nequaquam, quantum attinet ad personas duas et hypostases duas distinctas inter se, et specialiter inter se remotas: cum enim sit unus Filius Verbum propter nos incarnatum, dixerim omnia esse ipsius, voces nimirum et res, divinaque simul et humana.

B. Ergo cum ex itinere defessus fuisse dicitur, atque esurisse, somnumque cepisse, convenitne ut res adeo minutas ac viles Deo Verbo ascribamus?

A. Nudo quidem et nondum incarnato, ac prius quam exinanitionem subiret, nequaquam: recte enim judicas. At vero incarnato atque exinanito quidnam detrimendi hoc ei asferre posse censeas? Quemadmodum enim propriam ipsius carnem factam esse dicimus, ita vicissim ipsius esse statuimus per consortium incarnationis, et ratione exinanitionis, carnis etiam incommoda atque imbecillitatem. Similis enim factus est per omnia fratribus ⁸², excepto solo peccato. Neque mireris si una cum carne etiam carnis imbecillitates sibi ascrivisse ipsum dicimus; unde et externas contumelias a Judæis ferociter sibi illatas, sibi ipsi ascripsit, dicens per vocem Paul-

Α εαυτοῦ παντελῶς οὐδέν. Τοιοῦτος μὲν οὖν, ὡς γε εἶμαι, τῶν τοῦ Σωτῆρος λόγων ὁ νοῦς. Ἐκάλει γὰρ ἑὸν ἐφ' ἑαυτὸν μᾶλλον, ἀλλ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς, τὴν παρὰ Πατρὸς εὐμένειαν. Ὡςπερ γὰρ εἰς ἄλην τὴν ἀνθρώπου φύσιν καθάπερ ἐκ βίβης τῆς πρώτης, φημὶ τοῦ Ἀδάμ, διέθη τὰ ἐξ ὀργῆς· ἐβεβασίλευε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμιώματι τῆς παραδόσεως Ἀδάμ· οὕτω καὶ τὰ ἐκ τῆς δευτέρας ἡμῶν ἀπαρχῆς, τοῦτέστι Χριστοῦ, πάλιν εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον διαβήσεται γένος, καὶ πιστώσεται λόγων ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον τῷ τοῦ ἐνὸς δικαίωματι οἱ πολλοὶ ζήσονται. » Καὶ πάλιν· « Ὡςπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. »

B. Ἄσοφον οὖν ἄρα καὶ ἀπᾶρον παντελῶς τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι, τὸ οἰεσθαι τε καὶ λέγειν, τὸν ἀναληφθέντα ἀνθρώπου, ὡς ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ συναφθέντος αὐτῷ Λόγου, ταῖς ἀνθρωπίναις χρῆσασθαι φωναῖς.

A. Δυσσεδῆς μὲν οὖν, ὦ ἑταῖρε, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἐμβροντησίας ἀπόδειξις εἴη ἂν καὶ μάλα σαφῆς τοῦτι, οὐκ ἀπεικόξ γε μὴν τοῖς μὴ φρονεῖν εὖ ἔγνωκόσιν. Ἐπειδὴ γὰρ διιστάσῃ τε καὶ διαιροῖζουσι πανταχῇ καὶ φωνὰς καὶ πράγματα, καὶ τὰς μὲν μόνω καὶ ἰδικῶς ἐκνεμεμήκασι τῷ Μονογενεῖ, τὰς δὲ ὡς ἐτέρω παρ' αὐτὸν Υἱῷ τε καὶ ἐκ γυναικὸς, ταύτητοι διημαρτήκασι τῆς εἰς εὐθύ τε καὶ ἀπλανεστάτης ὁδοῦ, καὶ τοῦ εἰδέναι σαφῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

B. Οὐ διαιρετέον οὖν ἄρα φωνὰς, ἢ πράγματα, παροισθέντων εἰς μέσον τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν κηρυγμάτων;

A. Οὐμνοῦν, τὸ γε ἦχον εἰς πρόσωπα δύο, καὶ ὑποστάσεις δύο διηρημένας ἀλλήλων, καὶ ἀφοροτώσας εἰσάπαν ἰδικῶς τε καὶ ἀναμέρος. Ἐὖς γὰρ ὄντος Υἱοῦ, τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, φαίην ἂν εἶναι πάντα αὐτοῦ, λόγους τε καὶ πράγματα, τὰ τε θεοπρεπῆ καὶ προσεῖτα τὰ ἀνθρώπινα.

B. Οὐκοῦν, κἀν εἰ ἐκ τῆς ὁδοπορίας κοπιῶσαι λέγοιτο, πεινῆσαι τε καὶ ὑπνου μεταλαχεῖν, πρέπει ἂν, εἰπέ μοι, προσνεῖμαι τῷ Θεῷ Λόγῳ τὰ οὕτω σμικρὰ καὶ κατεβρίμμένα;

A. Γουμῷ μὲν ἔτι, καὶ οὕτω σαρκακωμῶν, καὶ πρὶν καθικέσθαι πρὸς κένωσιν, πρέπει ἂν ἡμιστά γε φρονεῖς γὰρ ὀρθῶς· ἐνανθρωπήσαντι δὲ καὶ κεκνωμένῳ ὅποιον ἄρα προστριψαί βλάβος τὸ χρεῖμα αὐτῷ; Ὡςπερ γὰρ ἴδιαν αὐτοῦ τὴν σάρκα γενέσθαι φάμεν, οὕτω πάλιν αὐτοῦ τὴν οἰκίωσιν οἰκονομικήν, καὶ κατὰ γε τὸν τῆς κενώσεως τρόπον, τὰς τῆς σαρκὸς ἀσθενείας. Ὁμοιωθῆ γὰρ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, δίχα μόνως ἁμαρτίας. Καὶ μήτοι θαυμάση, εἰ τὰς τῆς σαρκὸς ἀσθενείας οἰκιοῦσθαι φάμεν αὐτὸν μετὰ τῆς σαρκὸς, ὅθεν καὶ τὰς θύραθεν παροινίας, τὰς ἀπὸ γε τῆς τῶν Ἰουδαίων σκαιότητος ἐπενεχθείσας αὐτῷ, πάλιν ἑαυτῷ προσνεμίηκε, λέγων διὰ

⁷⁹ Rom. v. 14. ⁸⁰ ibid. 15. ⁸¹ I Cor. xv. 22. ⁸² Hebr. ii. 17.

τῆς τοῦ Ὑάλλοντος φωνῆς· « Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κληῖρον. » Καὶ πάλιν· « Πάντες οἱ θεοφρονεῖς με, ἐξεμικτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χειλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν. »

B. Οὐκοῦν κἀν εἰ λέγοι τυχόν, « Ἐώρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, ἐν ἑσμεν » εἶτα πρὸς Ἰουδαίους, « Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν ἀνθρώπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Θεοῦ ; » ἐνὸς εἶναι δῶσομεν καὶ τοῦ αὐτοῦ, ταῦτας τε κἀκεῖνας τὰς φωνάς ;

A. Πάνυ μὲν οὖν, μεμείρισται γὰρ οὐδαμῶς ὁ Χριστός, εἰς δὲ καὶ μόνος καὶ ἀληθινὸς Υἱὸς πρὸς ἀπάντων εἶναι πιστεύεται τῶν προσκυνοῦντων αὐτόν. Ἡ γὰρ εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, ὁ τῆς οὐσίας αὐτοῦ χαρακτήρ, ἔλαβε δοῦλου μορφήν, οὐχ ὡς ἀνθρώπον ἑαυτῷ συνάψας, καθὰ φασιν, ἐν αὐτῇ δὲ μέλλον αὐτὸς γεγωνῶς, μεμνηκῶς δὲ καὶ οὕτως ἐν ὁμοίωσει τῇ πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα. Γέγραφε γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος, ὅτι « Ὁ Θεός, ὁ εἰπὼν ἐκ σκοτῶν φῶς λάμψαι, ὃ ἐλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ Ἰησοῦ. » Ἄθραι γὰρ ὅπως ἐν προσώπῳ Χριστοῦ τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ φωτισμὸς ἀναλάμπει. Δείκνυσι γὰρ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν, καίτοι γεγωνῶς ἀνθρώπος ὁ Μονογενής. Μόνος γὰρ οὗτος, καὶ οὐχ ἕτερος Χριστός νοεῖται καὶ ὀνομάζεται, ἣγουν διδασκόντων ἡμᾶς οἱ διευαντίας, τίνα τρόπον κατέδοι τις ἀνὼς ἐν ἀνθρώπῳ κοινῷ τῆς θείας δόξης τὸν φωτισμὸν, ἣγουν τὴν ἐπίγνωσιν ; Οὐ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ μορφῇ Θεὸν ὀφόμεθα, πλην ἐν μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς γεγωνῶντι καὶ ἐνανθρωπήσαντι Λόγῳ, μεμνηκῶτι δὲ καὶ οὕτω φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱῷ, παραδόξως ἦν καὶ τοῦτο ἴδεν, καθὼ νοεῖται Θεός. Καὶ γοῦν ὁ τῶν αὐτοῦ μωστηρίων ταμίης, Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάσας αὐτόν, ὡς καθ' ἡμᾶς γεγωνῶτα καὶ σαρκακωμένον, εἶδεν ὄντα μετὰ τοῦ φύσει τε καὶ ἀληθεῖ Θεόν· γράφει γὰρ ὡδὲ· « Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους, ὥς ἐπαναμνησκῶν ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἰερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. » Προφητεύει δὲ καὶ Ζαχαρίας τῷ οικίῳ παιδί, φημι δὴ, τῷ Βαπτιστῇ· « Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσει γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἰτοιμάσαι λαὸν αὐτοῦ. » Εἶτα τὸν Ὑψιστόν τε καὶ Κύριον ὁ θεοπέσιος Βαπτιστής καταδείκνυ λέγων· « Ἴδε ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· Ὁπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Ἄρ' οὖν ἐνδοιάσαι θέμις, ὡς εἰς καὶ μόνος καὶ ἀληθῶς Υἱὸς εἴη ἀνὼς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος μετὰ τῆς ἐνωπίσεως αὐτῷ σαρκός, καὶ οὐκ ἀψύχου μᾶλλον κατὰ τινος, ὡς ἔφην, ἐψυχωμένης δὲ νεορώς, καὶ ἐν σὺν αὐτῇ πρόσωπον πανταχῇ ;

mistæ : « Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem ». Et rursum : « Omnes videntes me deriserunt me ; locuti sunt labilis, et moverunt caput ». »

B. Ergo etiamsi dicat : « Qui vidit me, vidit et Patrem » : ego et Pater unum sumus ; præterea ad Judæos : « Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis, quam audivi a Deo ? » unius atque ejusdem dicemus esse has voces et illas ?

A. Omnino ; nulla enim ratione divisus est Christus. Unus vero ac solus et verus Filius esse creditur ab omnibus qui ipsam adorant. Imago enim invisibilis Dei, splendor gloriæ substantiæ Patris, essentiæque ipsius character, servi formam accepit : non ut hominem sibi conjungens, quemadmodum isti volunt, sed in illa potius ipse factus ; similitudinem interim cum Patre nihilominus retinens. 759 Scripsit itaque sapientissimus Paulus, quoniam « Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu ». Vide enim, quo pacto in persona Christi divinum atque ineffabile gloriæ Dei ac Patris lumen resplendet. Ostendit enim in seipso Unigenitus Patris gloriam, tametsi factus sit homo. Solus namque hic, et non alius Christus censetur et vocatur. Aut alloqui doceant adversarii quomodo quis in vulgari aliquo homine cernere possit divinæ gloriæ lumen, sive notitiam ? Neque enim in hominis forma Deum cernemus, præterquam in sole Verbo nostri simili facto, atque incarnato ; quod tamen etiam hoc pacto permansit naturaliter ac vere Filius, admirabiliter id factum videmus, quatenus est Deus. Idcirco et Paulus, Christum Jesum ipsum nominans, ut nostri similem factum atque incarnatum, optime intellexit ipsum simul esse naturaliter ac vere Deum. Ita enim scribit : « Audacius autem scripsi vobis ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ mihi data est a Deo : ut sim minister Christi Jesu in gentibus ; sanctificans Evangelium Dei ». Quintilianus Zacharias filio suo propheta, Baptistæ inquam, « Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis. Præibis enim ante faciem Domini, ad præparandum populum ipsius ». Deinde divinus Baptista, Altissimum et Dominum demonstrat, dicens : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat ». Fasne igitur fuerit dubitare, quod unus et solus ac vere sit Filius, Verbum ex Deo Patre enim unita sibi carne, non illa inanimata secundam nonnullos, ut dixi, sed anima intelligente prædita, unaque prorsus cum ipso persona ?

¹¹ Psal. xii, 19. ¹² ibid. 8. ¹³ Joan. xiv, 9. ¹⁴ Heb. i, 3. ¹⁵ Philipp. ii, 7. ¹⁶ II Cor. iv, 6.

¹⁷ Joan. x, 31. ¹⁸ Joan. viii, 40. ¹⁹ I Cor. i, 13. ²⁰ Rom. xv, 15, 16. ²¹ Luc. i, 75. ²² Joan. i, 29, 30.

B. Equidem nequaquam dubitaverim. « Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma ⁹⁵. » At si dicatur Christus profecisse ætate, sapientia, et gratia ⁹⁶, cuinam hæc acciderunt? Cum Verbum ex Deo Patre sit plenum et perfectum per se, quatenam, obsecro, alicujus incrementum rei accipiat? Cum vero ipse sit sapientia ⁹⁷, non dicatur sapientiam accepisse. Quærendum itaque aiant, cui hæc acciderint.

760 A. Alius itaque, ut videtur, introducendus erit Filius et Dominus, quia nonnulli sacrarum Litterarum intelligentiam consequi nequeunt. Atqui sapiens evangelista cum inducit Verbum incarnatum, ostendit ipsum œconomice immissum propriæ carni, per propriæ suæ naturæ leges processisse. Humanæ vero naturæ est proficere ætate et sapientia, addiderim autem et gratia, concurrente ac promovente quodammodo una cum corporis incremento, etiam intelligentia quæ in unoquoque est. Minor enim est in infantibus, major in pueris. Neque vero erat impossibile ut Deo, Verbo ex Patre genito, corpus sibi unitum etiam ex ipsis fasciis attollere, atque ad perfectam ætatem transferre; atque adeo facilitatem ei fuisset etiam infanti exquisitam admirabilemque sapientiam tribuere. Cæterum hoc aliquid monstri simile fuisset, et a ratione incarnationis alienum. Mysterium enim tacite modestæque peractum est. Humanæ itaque naturæ leges œconomice etiam in se valere voluit. Nam et hoc ad similitudinem nostri referendum est. Nos enim a parvis ad magna procedimus, evahente nos tempore ad incrementum ætatis, et non absimilis parumque convenientis cum ætate intellectus. Verbum itaque ex Patre, quatenus est Deus, perfectissimum ex se est, nullaque plane re, ut nec incremento eget. Cæterum nostram naturam sibi propriam fecit, cum factus est nostri similis, tametsi sciamus ipsum etiam hoc pacto nobis superiore esse, ut Deum. Ac proinde Paulus tametsi optime nosset ipsum carnem esse factum, tamen, Deitatis eminentiam contemplan, ipsum hominem non esse alicubi dicere audeat. Nam ad Galatas ita scribit: « Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum ⁹⁸. » Et alibi: « Notum enim vobis facio Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi ⁹⁹. »

B. Ascribendum itaque ei est, quod dicatur proficere ætate et sapientia, quemadmodum et esse et defatigari, allaque his similia. Quinetiam si dicatur passus esse, et vivificatus esse a Patre, ipsi quoque hæc tribuemus.

761 A. Ipsius enim esse dicimus quatenus per incarnationem propria sibi illa fecit, et una cum carne etiam carnis proprietates assumpsit; siquidem non

B. Ἐνδοξάομαι μὲν ἡπιστά γε. Ἐἴς γὰρ Κύριος. μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Ἐ Πλὴν εἰ λέγοιτο προκόπτειν Ἰησοῦς ἡλικία, καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, τίς ὁ ἐν τούτοις γενοῦός ἐστι; Πλήρης γὰρ ὢν καὶ αὐτοτελής ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ὅποιοι ἂν λάβοι καὶ εἰς τί τὴν ἐπίδοσιν, ἤτοι τὴν προκοπὴν; Σοφία δὲ ὢν αὐτὸς, οὐκ ἂν λέγοιτο σοφίας δεκτικὸς. Ζητητέον οὖν ἄρα φασί, περὶ ἂν γένοιτο ταυτί.

A. Ἐτερον οὖν, ὡς εἰκεν, εἰσκομιστέον Ἰῶν καὶ Κύριον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τινὰς καθικνεῖσθαι τοῦ βῆθους τῶν ἱερῶν Ἰραμμάτων. Ὁ γὰρ τοι σοφὸς εὐαγγελιστὴς, σάρκα γεγονότα προεισενεγκῶν τὸν Λόγον, δείκνυσιν αὐτὸν οἰκονομικῶς ἐφέντα τῇ ἰδίᾳ σαρκί, διὰ τῶν τῆς ἰδίας φύσεως ἰέναι νόμων. Ἀνθρωπότητος δὲ τὸ προκρίνον ἐστὶν ἡλικία τε καὶ σοφία, φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ χάριτι, συνανακηθώσης τρόπον τινὰ τοῖς τοῦ σώματος μέτροις καὶ τῆς ἐν ἐκάστῳ συνέσεως. Ἐτέρα δὲ αὖ ἐν τοῖς ἡδὴ παισὶ, καὶ ὑπὲρ τοῦτο ἐστὶ. Ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀδύνατον, ἡγοῦν ἀνέφικτον, ὡς Θεῶ τῶ ἐκ Πατρὸς φύντι Λόγῳ, τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ σῶμα, καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων αἰρεῖν τε ὕψου, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τῆς ἀρτίως ἐχούσης ἀνεγκεῖν. Φαίην δ' ὅτι καὶ ἐν νηπίῳ σοφίαν ἐκφήσαι τεθουμασμένην βῆδιόν τε καὶ εὐήλατον ἦν αὐτῷ· ἀλλ' ἦν τὸ χρῆμα τερατοποιίας; οὐ μακρὸν, καὶ τοῖς τῆς οἰκονομίας λόγοις ἀνάρμοστον. Ἐτελείτο γὰρ ἀφορητὶ τὸ μυστήριον. Ἠφαίει ὅθι οὖν οἰκονομικῶς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐφ' ἑαυτῷ τὸ κρατεῖν. Τετάρτεται γὰρ ἐν μοίρᾳ καὶ τοῦτο τῆς πρὸς ἡμᾶς οὐμοῦσεως, οἷς κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ μᾶλλον ἢ πρόδος, ἀφροντος ἡμᾶς καιροῦ πρὸς ἐπίδοσιν ἡλικίας καὶ οὐκ ἀναρμόστου φρονήσεως. Οὐκοῦν παντέλειος μὲν, καὶ ἀπροσδεῆς παντὸς ὄπουου, καὶ γούν ἀξήσεως, ὡς Θεός, ὁ ἐκ Πατρὸς Λόγος· οἰκειούται γε μὴν τὰ ἡμῶν, ἐπεὶ τοι γέγονε καθ' ἡμᾶς. . . Ἰσμεν ἔντα αὐτὸν καὶ οὕτως ὑπὲρ ἡμᾶς, ὡς Θεόν. Τολμᾷ γούν ὁ Παῦλος, καίπερ εἰδός, ὅτι γέγονε σὰρξ, ταῖς τῆς θεότητος ὑπερβολαῖς ἐνωρῶν, ἔσθ' ὅτε, οὐδὲ ἀνθρωπον αὐτὸν εἶναι ἐνιαχοῦ λέγειν· ἐπιστέλλει γούν τοῖς ἐκ Γαλατίας· Ἐ Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι, Ἐ Γνωρίζω δὲ ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἐστι κατὰ ἀνθρωπον. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαθον αὐτὸ, οὐδὲ ἐδέξαχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

B. Ἐφαρμοστέον οὖν ἄρα αὐτῷ καὶ τὸ λέγεσθαι προκόπτειν σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι, καθάπερ ἐμέλει καὶ τὸ πεινῆν καὶ μένοι καὶ κοπιᾶν, καὶ τὸ τούτοις ἰοικέτα. Καὶ τάχα που, κἄν εἰ λέγοιτο παθεῖν ἐξωποιοῦσθαι τε παρὰ τοῦ Πατρὸς, αὐτῷ προσνεμούμεν καὶ ταῦτα.

A. Αὐτοῦ γὰρ εἶναι φασιν κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικῆν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς τὰ αὐτῆς· ἐπεὶ μὴ ἕτερος νοεῖται πρὸς ἡμῶν

⁹⁵ Ephes. 1v, 5. ⁹⁶ Luc. 11, 52. ⁹⁷ 1 Cor. 1, 24. ⁹⁸ Galat. 1, 1. ⁹⁹ ibid. 11, 12.

παρ' αὐτὸν Υἱὸς, ἀλλ' αὐτὸς Κύριος σίστασκεν ἡμᾶς, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα, τὸ ἴδιον αἷμα δούς. « Ἐγοράσθημεν γὰρ τιμῆς οὐ φθαρτῆς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀνοῦ ἐμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προσκομισαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὄσμην εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ » καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς πιστώσεται γεγραφῶς ὁ νομομαθέστατος Παῦλος · « Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὄσμην εὐωδίας. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν εὐωδία Χριστὸς, καταδείξας ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημελὲς ἔχουσαν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, παρήρησαν ἐσχήκαμεν δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Ἐχοντες οὖν ἀδελφοὶ παρήρησαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπάτασματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. » Σύνες οὖν ὅπως αὐτοῦ τὸ αἷμα καὶ αὐτοῦ τὴν σάρκα φησὶν, ἣν καὶ καταπέτασμα καλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν ὅπερ ἐν τῷ ναῷ τὸ ἱερὸν εἰργάζετο καταπέτασμα, κατακρύπτων εὖ μάλα τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, τοιοῦτόν τι νοοῖτο δρᾶν καὶ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ, οὐκ ἐπιστάσα, τρόπον τινὰ, γυμνῶς καὶ ἀκρύπτως ὀρᾶσθαι πρὸς τινος τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἐξαίρετον ὑπεροχὴν τε καὶ δόξαν τοῦ ἐνωθέντος αὐτῇ Θεοῦ Λόγου. Καὶ γοῦν, οἱ μὲν Ἕλληνας ἢ ἕνα τῶν προφητῶν ἐτόπισαν εἶναι Χριστόν· Ἰουδαῖοι γε μὴν, οὐ συνέντες ἄλλως τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, κατακερτομούντες ἔφασκον· « Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; πῶς νῦν λέγει, Ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; » Ἄδρατον μὲν γὰρ τῇ φύσει τὸ Θεῖον. Ὄφθη γε μὴν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ὁ κατὰ φύσιν ἴδιαν οὐχ ὀρατὸς, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν Θεὸς ὢν Κύριος. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, διδάσκει· λέγων ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· « Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπηθήσεται. »

B. Φρονεῖς μὲν ὀρθῶς· ἐκεῖνοι γε μὴν οὐχ ὧδε ταῦτ' ἔχειν διατείνονται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος ἀξιοῦσι προσνέμειν τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι· Λόγῳ, παρασκευάσαι δὲ μᾶλλον φασὶν αὐτὸν τὸν συναφθέντα αὐτῷ κατ' ἰσοτιμίαν ἀνθρώπων, τὰς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὑποστῆναι παροινίας, καὶ τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, καὶ αὐτὸν γενέσθαι τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγόν, τῇ τοῦ συνόντος αὐτῷ Λόγου δυνάμει, παλινδρομήσαντα πρὸς ζῶην, καὶ τὸ τοῦ θανάτου καταργήσαντα κράτος.

A. Ἄρα οὖν ἔχοιεν ἂν ἐξ ἱερῶν Γραμμάτων, τὸν ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἀληθῆ παραστήσαι λόγον; ἢ καινομοῦσι τὴν πίστιν, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον; ἢ τάχα που οὐκ εἰδότες λέγειν· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. »

¹ I Petr. i, 18, 19. ² Ephes. v, 1, 2. ³ Hebr. x. xlii, 5. ⁴ Jerem. xlii, 16. ⁵ Galat. vi, 14

A. alius censetur a nobis ab ipso Filius, sed ipse Dominus salvavit nos, proprium suum sanguinem in pretium redemptionis vitæ omnium dans. « Redempti enim sumus non corruptibilibus argento et auro, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati atque incontaminati Christi, qui obtulit se pro nobis in odorem suavitatis Deo ac Patri; » cujus rei fidem quoque nobis faciet legis peritissimus Paulus ita scribens : « Estote itaque imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis ». Cum igitur Christus sit factus pro nobis suavitatis odoris, et humanam naturam in seipso inculpatau declararit, nacti sumus pro ipsam et in ipso accessum ad cœlestem Patrem ac Deum. Scriptum est enim : « Habens itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam inhiavit nobis viam novam et viventem per velamen, id est carnem ». Intelligis itaque quomodo sanguinem ipsius et carnem ipsius dicat, quam et velamen vocat, et quidem merito, ut quod in templo sanctum velamen operabatur occultans Sancta sanctorum, tale quidpiam etiam Christi caro præstare censetur : non permittens quodammodo ut nude et sine tegumento cernatur eximia atque immensa excellentia et gloria Dei Verbi quod carni unum est. Porro nonnulli censebant Christum esse Ellam, aut unum ex prophetis. Judæi vero mysterium ejus plane non intelligentes, subsannantes dicebant : « Nonne hic est filius fabri? » at quo pacto dicit : Quia ex cœlo descendi? » Neque enim Deitas naturaliter cerni potest. Apparuit autem mortalibus in forma nostræ simill, is qui ratione suæ naturæ videri nequit; manifestusque est nobis Deus existens Dominus. Atque hoc quidem, ut arbitror, docet divinus David dicens : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit ».

B. Recte quidem sentis. At illi hæc non ita sese habere contendunt. Longe enim abest. Nulla siquidem ratione **762** passionem crucis Verbo quod ex Deo genitum est tribuere volunt. At potius præparasse ipsum hominem illum qui secundum æqualitatem honoris ab ipso assumptus est, ut Judæorum contumelias subiret, et passionem crucis, atque adeo mortem ipsam; atque ipsum factum esse salutis nostræ auctorem, quippe qui vi ac virtute Verbi quod ipsi conjunctum erat resuscitatus fuerit, et mortis imperium aboleverit.

A. Atqui possintne sententiam suæ rationem ex sacris Litteris comprobare? aut innovant fidem ex suo ipsorum corde loquentes, et non ex ore Domini, sicut scriptum est? aut fortasse nescientes dicere : « Mihi vero non contingat gloriari nisi in cruce Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ».

B. Maxime aliunt; confirmat enim in hoc nos sapientissimus Paulus, ita scribens: « Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare ». Hic enim, inquit, in quo omnia, et per quem omnia, non alius fuerit quam Verbum ex Deo genitum. Ipse igitur perfecit per passionem auctorem salutis nostræ, hoc est eum qui est ex semine David.

A. Non igitur redempti sumus a Deo. Quomodo enim, aut unde? sed potius alieno sanguine; mortuusque est quidam pro nobis supposititius sive succidaneus homo, et falsi nominis filius. Atque ita magnam illud ac venerandum incarnationis Unigeniti mysterium, meræ nugæ atque imposturæ fuerint. Sed neque homo factus est. Salvatorem vero ac Redemptorem vocabimus, non quidem Unigenitum, sed illum potius qui sanguinem suum pro nobis dedit. Atqui sacratissimus Paulus ad quosdam ita scribit: « Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari: ipsa autem cœlestia, melioribus hostiis quam istis. Non enim in manufacta sancta Jesus introiit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel in consummatione sæculorum ad destructionem peccati per hostiam suam 763 apparuit ». Typus itaque habet, in sanguine alieno fieri aditum et mundari nonnullos. Rei autem veritas longe præstantius quid in se habet, hoc est, Jesum qui proprio sanguine hoc præstet, introeuntem, non in recens aliquid et manufactum tabernaculum, quod in umbra ac typis intelligitur, sed in cœleste ac verum, hoc est, in cœlum. Necesse enim est exemplaria cœlestium his mundari, hoc est, figuratis atque alienis: cœlestia vero longe melioribus hostiis quam hæ sunt. Quærendum igitur est et quidem necessario in Christo, id quod est præstantius quam figuræ. Verum autem dico id quod est in sanguine proprio.

B. Recte ais.

A. Cum vero apostolico dicto insultent, perinde ac si ad vulgarem aliquem hominem referretur, age totam sententiam ab initio repetamus, quousque ad institutum sermonem facit. Scriptum itaque est: « Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum. Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat, et qui sanctificatur ex uno omnēs. Propter quam causam non confunditur eos fratres vocare dicens: Nunilabo nomen

B. Ναί, φασίν· ἐμπεδοί γὰρ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἡ πάνσοφος Παῦλος, ὡδὶ γεγραμώς· « Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὅν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. » Ὁ γὰρ τοι, φασίν, ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, εἴη ἂν ἕτερος οὐδεὶς παρά γε τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον. Αὐτὸς τοιγαροῦν ἐτελειῶσε διὰ παθημάτων τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τουτέστι, τὸν ἐκ σπένουατος τοῦ Δαβὶδ.

A. Αελυτρώμεθα οὖν, παρὰ Θεοῦ μὲν οὐκ ἔτι (πῶς γὰρ, ἢ πόθεν), ἀλλοτρίῳ δὲ μᾶλλον αἵματι· καὶ τέθνηκέ τις ὑπὲρ ἡμῶν ὑποβολιμαῖος ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ψευδώνυμος· καὶ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς μυστήριον, ὅσως ἦν ἄρα καὶ φανατισμὸς· καὶ οὕτε γέγονεν ἄνθρωπος. Ἐπιγραφόμεθα Σωτήρα καὶ Λυτρωτὴν, ἥκιστα μὲν αὐτὸν, ἐκείνον δὲ μᾶλλον, ὅς τὸ ἴδιον αἷμα δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Καίτοι γέγραφέ τισιν ὁ ἱερώτατος Παῦλος· « Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τοῦτοι· καθαρῖζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρεῖττοσι θυσίαις παρὰ ταῦτα. Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα εἰσῆλθεν ἅγια Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν ἐφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐδὲ ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὡςπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν αἵματι ἀλλοτρίῳ, ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· νυνὶ δὲ ἅπαρ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰῶνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. » Οὐκ οὖν ὁ μὲν τύπος ἔχει τὴν ἐν αἵματι τῷ ἀλλοτρίῳ ποιῆσθαι τὴν πρόσδοον, καὶ ἀποκαθαίρει[σθαι] τινὰς· τὸ γὰρ μὴ ἀληθὲς, ἤγουν ἡ ἀλήθεια, δέξεται πάντως· που τὸ ἄμεινον, τουτέστι τὸ ἐν αἵματι τῷ ἴδιῳ τοῦτο δρᾶν εἰσελαύνοντα τὸν Ἰησοῦν οὐκ εἰς πρόσκαιρόν τινα καὶ χειροποίητον σκηνὴν τὴν ὡς [ἐν] σικῆ καὶ τύποις, ἀλλ' εἰς τὴν ἄνω καὶ ἀληθῆ, τουτέστιν, εἰς τὸν οὐρανόν. Ἀνάγκη γὰρ, τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦτοι καθαρῖζεσθαι. ὁπλὸν δὲ ὅτι τοῖς τυπικῶς τε καὶ ἀλλοτρίοις· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρεῖττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας. Ζητητέον οὖν ἕρα καὶ ἀναγκαιῶς ἐν Χριστῷ τὸ κρεῖττον ἢ κατὰ τοῦς τύπους· φημὶ δὲ τὸ ἀληθὲς, ὅπερ ἐστὶν ἐν αἵματι τῷ ἴδιῳ.

B. Εὖ ἔφησ.

A. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀποστολικὴν κατεξανιστάσθαι βήσιν, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ προενηνεγμένην, φέρι λέγωμεν ἐλόντες ἀπ' ἀρχῆς τῶν γεγραμμένων, μέχρι καταλήξεως τῆς ἀποχώσεως τῷ λόγῳ. Γέγραπται· τοῖνον· « Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξη καὶ τιμῇ ἑστεφανωμένον. » Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὅν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιάζομενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαίσχυνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελά

763 Hebr. 11, 10. 10 Hebr. 11, 23-26

τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. Καὶ πάλιν· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐπει οὖν τὰ παιδιά κεκοινωνήκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτοὺς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτο ἔστι, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δῆπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν εὐφραίνεται κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. Ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ, καὶ μάλ᾽ σαφῶς, ἡλατῶσθαι λέγων αὐτὸν παρὰ τοὺς ἀγγέλους διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, κατεστρέφθαι γέ μὴν δι' αὐτὸ τιμῆ τε καὶ δόξης, καθίστησιν ἐμφανῆ τὸν ἐφ' ᾧ ποιῆται τοὺς λόγους, δῆλον δὲ ὅτι τὸν θένον γενῆ. Μετεσχημένοι γάρ φησιν αὐτὸν αἵματος καὶ σαρκός παραπλησίως ἡμῖν, καὶ οὐκ ἀγγέλων ἐπιλαβεσθαι μᾶλλον, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ. Ἐπρεπε γὰρ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, δι' ἃ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καθεγμένον εἰς κένωσιν καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν Υἱόν, ὡς τὴν τοῦ δούλου λαβόντα μορφήν, τελειῶσαι διὰ παθημάτων, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντίλυτρον τὴν ἰδίαν αὐτῷ καθιερῶντα σάρκα. Τέθυται γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός, τὸ ἀμωμον ἱερεῖον, καὶ μὴ προσφορᾷ τετελειώκεν εἰς τὸ διηκνῆς τοὺς ἁγιαζομένους, ἀναμορφῶν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὴν κτρώπου φύσιν. Ἐ πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ καινά. Ὅτι γὰρ ὁ Θεός καὶ Πατὴρ δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἰδίον Υἱόν, οὐδὲν ἤτεον ἡμᾶς πιστώσεται γράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος περὶ αὐτοῦ· Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἔφασκε, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Ἰδίον δὲ φάμεν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφηνότα Λόγον· δεδόσθαι γέ μὴν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ γυμνὸν ἔτι καὶ ἄσαρκον, ἀλλ' ὅτε γέγονε σὰρξ· καὶ τὸ λέγεσθαι παθεῖν, ἀμώμητον ἦν αὐτῷ. Πάσωνθε γάρ, οὐ φύσει θεότητος, ἀλλ' ἰδίᾳ σαρκί. Ὁ γὰρ Θεός καὶ Πατὴρ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸν μὴ γόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ σὺν αὐτῷ. Ἄρ' οὖν ἁμαρτίαν αὐτὸν γενέσθαι νοοῦμεν; ἢ ὅτι μᾶλλον ὁμοιωθῆ τοῖς ὑπὸ ἁμαρτίαν, ταῦτητοι καὶ ἁμαρτία λέγεται;

B. Ὁρθῶς ἔφης.

A. Ὅσπερ οὖν τὸν μὴ γόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ (δικαιώσεται γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αὐτῷ) αὐτὸν οὐκ εἶδὸτα θάνατον (ζωὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ζωοποιός ὁ Λόγος), σαρκὶ παθεῖν παρεσκεύασεν, εἰς ἡμεῖς μείναντα τοῦ παθεῖν, καθὼς νοεῖται Θεός, ἵνα ἡμεῖς ζήσωμεν δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ. Διδὸ καὶ ὁμοίωμα θανάτου τὸ Χριστοῦ πάθος ὄνομασται. Γέγραπται οὖν· Ἐἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνεστάσεως ἐτόμεθα. Ἐξῆ γὰρ ὁ Λόγος καὶ γενομένης θανάτου τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκός, ἐν ἡστηθέντος θανάτου, καὶ πατημένης τῆς φθορᾶς, ἢ τῆς ἀναστάσεως δύναμις εἰς ἅπαν ἐρχεται τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀληθὲς γάρ,

A tuum fratribus meis. Et iterum : Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communi-caverunt carni et sanguini, et ipse similiter participa-vit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus assimilari ¹¹. » Ecce enim, ecce, et quidem apertissime, cum illum dicat imminetum ab angelis propter passionem mortis, atque ob id coronatum esse gloria et honore, manifeste illum ostendit do-quo verba facit, nimirum Unigenitum. Participem enim factum esse ait carnis et sanguinis perinde ac nos; et non angelos apprehendisse, sed semen Abrahæ. Decebat enim Deum ac Patrem, propter quem omnia, et per quem omnia, Filium suum, **764** qui exinanitionem subierat, atque incarnatus erat, forma servi accepta, consummare per passio-nes, consecrantem atque offerentem suam ipsius carnem in pretium redemptionis vitæ omnium. Im-molatus enim est pro nobis Christus immaculata hostia, atque unica oblatione consuminavit in æternum sanctificatos, humanam naturam in pristinum statum reformans. « Omnia enim in ipso sunt nova ¹². » Quod enim Deus ac Pater dederit pro nobis pro-prium suum Filium, nihilo secius confirmat sapien-tissimus Paulus, ita de ipso scribens : « Qui pro-prio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum ipso omnia nobis largietur ¹³? » Proprium autem dicimus Filium Dei, Verbum ex ipsius essentia genitum : datum vero esse pro nobis, non nudum et carnis expertem, sed quando factus est caro. Et quod dicitur passus esse, nihil detrimenti ipsi affert. Passus enim est non natura divinitatis, sed propria carne. Deus enim ac Pater, sicut modo dixi, eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus justitia Dei cum ipso ¹⁴. Nonne vero etiam peccatum factum esse ipsum dicimus? aut quia potius similis factus est iis qui obnoxii erant peccato, idcirco etiam peccatum dicitur?

B. Recte ais.

A. Quemadmodum igitur eum qui non novit pec-catum pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus justitia Dei in ipso (justificata enim est humana natu-ra in ipso) : ita eum qui non novit mortem (vita enim est et vivificans Verbum) carne pati permisit, cum interea, quatenus est Deus, a passione liber esset; ut nimirum nos vivamus per ipsum et in ipso. Id-circo et similitudo mortis, Christi passio vocata est. Scriptum itaque est : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectio-nis erimus ¹⁵. » Vivebat enim Verbum, cum sancta ipsius caro mortem obiret; ut, superata morte et procalcato interitu, resurrectionis vis ac virtus in universum genus humanum transiret. Verum enim

¹¹ Hebr. II, 9-17. ¹² II Cor. v, 17. ¹³ Rom. VIII, 32. ¹⁴ II Cor. v, 21. ¹⁵ Rom. VI, 5.

est, quod quemadmodum in Adam omnes moriuntur, A ita et in Christo omnes vivificantur. Siquidem quo pacto adjutam fuisse consuerimus hominis naturam per mysterium administrationis Unigeniti in carne, nisi Deus existens Verbum, factum est caro? et nisi demisit seipsum ad exinanitionem, et nostram naturam assumpsit, qui est super omnem creaturam? nisi corpus factum est vitæ, id quod 765 interitui obnoxium erat, ut morte atque interitu superius evadat? Ipsum itaque Verbum ex Deo Patre, carne propter nos passum esse dicimus.

B. Omnino.

A. Siquidem verum est quod Paulus de ipso dicit: « Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, B sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens ¹⁶. » Ecce quo pacto, et quidem apertissime, imaginem invisibilis Dei, primogenitum omnis creaturæ, visibilis et invisibilis, per quem omnia, et in quo omnia, caput datum esse Ecclesiæ inquit, esse vero etiam primogenitum ex mortuis. Propria enim sibi fecit, ut dixi, ea quæ carnis suæ sunt; mortemque subiit, ignominia contempta. Neque enim simpliciter hominem, qui conjunctione cum ipso nescio quo modo decoratus esset, pro nobis datum esse dicimus: sed est ipse Dominus gloriæ qui crucifixus est. « Si enim cognovissent, inquit, non utique Dominum gloriæ crucifixissent ¹⁷. » Passus autem est propter nos et pro nobis carne, secundum Scripturas ¹⁸, « Qui secundum carnem ex Judæis est, qui est super omnes Deus, et benedictus in sæcula, Amen. » Ita enim scripsit præco et apostolus, qui que ipsum in se Christum habuit, sacratissimus Paulus. At vero hoc mihi præterea dicto: quomodo intelligent illud quod a Christo ad mulierem Samaritanam dictum est: « Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est ¹⁹. » Atqui salvavit nos, non legatus, non angelus, sed ipse Dominus; non aliena morte, et communi ac vulgari quodam homine intercedente, sed proprio D sanguine. Idcirco, et merito admodum, sapientissimus Paulus inquit: « Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti communem duxerit, et Spiritum gratiæ contumelia affecerit, in quo sanctificatus est ²⁰? » Atqui si est non incarnati veri Filii venerandus sanguis, sed potius spurii cujusdam diversi ab ipso, qui que per gratiam in Filium 766 sit adoptatus, quomodo non communem illum esse censent? Proinde, tametsi dicatur pati carne, per-

θεοῦ ὡς περ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἐπει τίνα τρόπον ὠησαί φαμεν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον, εἰ μὴ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ; εἰ μὴ καθήκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ καταπεφοίτηκεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πάσαν τὴν κτίσιν; εἰ μὴ σῶμα γέγονε ζωῆς τὸ ὑπὸ φθοράν, ἵνα γένηται θανάτου πέρα καὶ φθορᾶς; Αὐτὸν οὐκ ἄρα φαμεν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, σαρκὶ παθεῖν δι' ἡμᾶς.

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ Παῦλος λέγων περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἐπὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἀρχαί, εἴτε Ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστὶν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πάσιν αὐτός πρωτεύων. Ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ σαφῶς καὶ μάλα, τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ὀρατῆς τε καὶ ἀοράτου, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, κεφαλὴν δεδόσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ φησὶν, εἶναι δὲ καὶ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκον. Οἰκαιοῦται γάρ, ὡς ἔφη, τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, καὶ ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας. Οὐ γὰρ ἀνθρώπων ἀπλῶς, συναφείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν οὐκ οὐδ' ὄπω; τετιμημένον, ὑπὲρ ἡμῶν δεδόσθαι φαμεν, ἀλλ' ἐστὶν αὐτός ὁ τῆς δόξης Κύριος, ὁ ἐσταυρωμένος. « Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. » Πέπονθε δὲ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, κατὰ τὰς Γραφάς, « ὁ κατὰ σὰρκα ἐξ Ἰουδαίων, ὁ ὢν ἐπὶ πάντας Θεός, καὶ εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Γέγραφε γὰρ ὠδὴ, κήρυξ καὶ ἀπόστολος ὢν, καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ὁ ἱερώτατος Παῦλος. Φράζει δὲ μοι κάκεινο πρὸς τοῦτοίς, πῶς ἂν συνείεν τὸ εἰρημένον ὑπὸ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἐκ τῆς Σαμαρείας γυναῖκα: « Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε, ἡμεῖς προσκυνούμεν ὃ οἶδαμεν, ἐπὶ ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ. » Καίτοι σέσωκεν ἡμᾶς, οὐ πρέσβυς, οὐκ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτός ὁ Κύριος, οὐκ ἄλλοτρίῳ θανάτῳ, καὶ ἀνθρώπου κοινῷ μεσιτεύοντος, ἀλλ' αἱματι τῷ ἰδίῳ. Ταύτητος καὶ μάλα εἰκότως ὁ πάνσοφος ἔφη Παῦλος: « Ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ θυοῖν ἡ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει: πῶς δοκεῖτε χεῖρον ἀξιωθῆσθαι τιμωρίας ὃ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατακτείνης, καὶ τὸ αἷμα τῆς χάριτος ἐνουβρίσας ἐν ᾧ ἡγιασθή; » Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶν οὐκ ἐνανθρωπήσαντος, μᾶλλον τοῦ κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ τὸ τιμιον αἷμα, νόθου δὲ τινος παρ' αὐτὸν ἐτέρου, καὶ χάριτι τὴν νοθεσίαν ἔχοντος: πῶς οὐ κοινὸν εἶναι φασὶν αὐτόν; Οὐκοῦν, κἂν εἰ λέγοιτο παθεῖν σαρκὶ, τηρεῖται: καὶ οὕτω τὸ ἀπαθεῖς αὐτῷ, καθὼ νοεῖται Θεός. Τοιγάρτοι φησὶ καὶ ὁ θεοσέσιος Πέτρος: « Ὅτι Χριστὸς ἄπαξ

¹⁶ Coloss. 1, 15-18. ¹⁷ 1 Cor. 11, 8. ¹⁸ 1 Petr. 1, 1. ¹⁹ Joan. 1, 22. ²⁰ Hebr. x, 29.

ὕπὲρ ἁμαρτιῶν περὶ ἡμῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὕπὲρ ἀδικῶν, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ θεῷ, Ἰθανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Ἐνθότου γὰρ, φαίη ἂν, οἶμαι, τίς, οὐχ ἀπλῶς ἢ ἀδιορίστως ἐφη παθεῖν αὐτὸν ὁ πνευματοφόρος, προσεπήνεγκε[δὲ], τῇ σαρκί; Ἥδει γὰρ, ἦδει περὶ θεοῦ λέγων· τοιγάρτοι τὸ ἀπαθὲς προσενέμηκεν αὐτῷ, καθὼ νοεῖται θεός, εὐτεχνίστατα προσενεγκῶν τῇ σαρκί, περὶ ἣν ἂν γένοιτο τὸ παθεῖν.

B. Ἄλλ' τοικεῖναι φασὶ τερατολογία, καὶ ἀπονεῦσαι λίαν εἰς τὸ ἀπιθάνως ἔχον, τὸ χρῆναι λέγειν, τὸν αὐτὸν καὶ παθεῖν καὶ μὴ παθεῖν. Ἡ γὰρ ὄλωσ' οὐ πέπονθεν ὡς θεός, ἢ, εἰ πέπονθέναι λέγεται, πῶς ἂν εἴη θεός; Οὐκοῦν ὁ παθὼν νοεῖτ' ἂν μόνος ὁ ἐκ σπέρματος; τοῦ Δαβὶδ.

A. Καίτοι πῶς οὐκ ἀδρανοῦς διανοίας ἐλεγχος εἴη ἂν, καὶ μῶλα σαφής, τὸ ταυτεὶ δὴ φάναι, καὶ μὴν καὶ ἐλίσθαι φρονεῖν; Οὐ γὰρ κοινὸν ἀνθρώπων δίδωκεν ὕπὲρ ἡμῶν ἰ θεός καὶ Πατήρ, ὡς ἐν μεσείτου τάξει παρελημμένον, καὶ κατὰπλαστον ἔχοντα τὴν τῆς νιότητος δόξαν, καὶ σχετικῆ συναφείᾳ τετιμημένον, ἀλλ' ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς γεγονότα, τὸν ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ παφρονότα Λόγον, ἵνα καὶ ὁρῶτο τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάξιός. Ἔστι δὲ, οἶμαι, τῶν λίαν ἐκτοπωτάτων, σαρκῶς κατὰ τὰς Γραφὰς γεγονότος, ὡς ἐφην, τοῦ Μονογενοῦς, καὶ οὐκ ἀπαξιώσαντος τὴν οἰκονομίαν, μονονουχὶ καὶ ἐπιτιμῶν αὐτῷ πως τῇ ἰδίᾳ δόξῃ μεμασχημένῳ, καὶ σαρκί παθεῖν παρὰ τὸ εἰκὸς ἐλομένῳ. Ἄλλ' ἦν, ὡ γενναῖε, τὸ χρῆμα σωτήριον τῷ κόσμῳ παντὶ. Ἐπειδὴ δὲ ἠθέλησε διὰ τοῦτο παθεῖν ὁ πέρα τοῦ δύνασθαι παθεῖν, διὰ τοι τὸ εἶναι φύσει θεός, τὴν τοῦ παθεῖν δεκτικὴν ἡμπίεσχετο σάρκα, καὶ ἰδίαν ἀπέφηγεν αὐτήν, ἵνα καὶ αὐτοῦ λέγοιτο τὸ παθεῖν, ὅτι μὴ τὸ ἑτέρου τινός, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ πέπονθε σῶμα. Οὐκοῦν διδόντος τοῦ τρόπου τῆς οἰκονομίας ἀνεγκλήτως αὐτῷ καὶ τὸ, σαρκί μὲν ἐλίσθαι παθεῖν, θεότητι δὲ μὴ παθεῖν (ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος), περιτολογούσιν οἱ διεναντίας, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν ἀσυνετώτατα κιθδηλεύοντες, οἴονται τάχα που καὶ ἐπαίνου μεσθὴν ποιέσθαι τὴν ἔνωσιν. Ἐδόκει μὲν γὰρ πως προσερίθεσθαι τινα μῶμων αὐτῷ τὸ καὶ ὄλωσ' ἐλίσθαι σαρκί παθεῖν, ἀλλ' ἦν ἑτέρως εὐκλεές. Ὅτι γὰρ ἐστὶ θανάτου κρείττων καὶ φθορᾶς, ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ὑπάρχων, ὁ θεός, μεμαρτύρηκεν ἢ ἀνάστασις. Ἐγήγηρε καὶ τὸν ἐαυτοῦ ναόν. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· Ἐὐ γὰρ ἐπαίσχυνμαι τὸ εὐαγγέλιον δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Καὶ πάλιν· Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ ἐστὶν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλλησι, Χριστός, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. Καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, μέλλων ἀναβαίνειν ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος,

A manet tamen etiam nos pacto expertus passionis, quatenus est Deus. Idcirco et divinus Petrus dicit : « Quia Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carnis, vivificatus autem Spiritu ²¹. » Cur enim, dicat, ut arbitror, aliquis, non dixit Apostolus simpliciter atque indefinite passum ipsum esse : sed adjecit, *carne*? Artificiose vero adjecit, *carne* : ut cum Deum ipsum esse sciret, passionem carni accidisse significet : Christum vero, quatenus est Deus, passionis expertem fuisse.

B. Cæterum prodigii simile esse dicunt, atque incredibile absurdoque proximum, dicere : eundem et passum esse et non esse passum. Aut enim prorsus non est passus, ut Deus : aut si passus esse dicitur, quomodo sit Deus? Censendum itaque est solum eum qui est ex semine David passum esse.

A. At vero quomodo non sit manifestissimum argumentum imbecillis intellectus, hujusmodi quid sentire ac dicere? Neque enim communem ac vulgarem hominem tradidit Deus pro nobis, instar mediatoris assumptum, et ascititia Filii gloria præditum, et stricta quadam conjunctione decoratum : sed omnem creaturam exsuperans Verbum ex essentia ipsius genitum, nostri similem propter nos factum, ut cerneretur omnium vitæ pretio par. Perabsurdum autem judicaverim, cum Unigenitus, ut dixi, caro secundum Scripturas sit factus, et incarnationem dedignatus non fuerit, ipsum quodammodo culpasse ac reprehendere, tanquam qui privatis suæ gloriæ offecerit, et carne pati præter æquum voluerit. Cæterum fuit ea res mundo universo salutaris. Cum autem idcirco pati voluerit is in quem nulla passio cadere potest, quod nimirum sit natura Deus, idcirco carnem passionis spacem induit, eamque propriam suam declaravit : ita ut ipse diceretur pati. Neque enim alterius ejuspiam, sed suum ipsius corpus passum est. Cum itaque incarnationis ratio id ferat, eique tribuat in carne quidem pati voluerit, Deitate vero nequaquam (erat enim in ipso Deus simul et homo), adversarii multis inanibus verbis obstrepunt, et mysterii vim atque virtutem imperitissime adulterantes, eximiam quandam et laudis plenam unitatem putant conficere. Existimarunt enim hoc ei labem aliquam aspergere, quod **767** omnino voluerit carne mori, at contra insigne ac præclarum est. Quod enim morte atque interitu superior sit, cum sit vita et vivificans, utpote Deus, resurrectio testata est. Suscitavit enim suum ipsius templum. Idcirco et divinus Paulus inquit : « Non erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti ²². » Et rursum : « Verbum enim crucis, per euntibus quidem stultitia est : iis autem qui salvi sunt, hoc est nobis, Dei virtus est. Ipsi autem vocatis Judæis atque Græcis, Christus Dei virtus, et

²¹ 1 Petr. III, 18. ²² Rom. I, 16.

Dei sapientia²². » Atque adeo ipsa Filius cum ad salutarem passionem conscenderet : « Nunc, inquit, clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo : et Deus clarificabit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum²³. » Resurrexit enim, spoliato Inferno, et quidem id non vestigio post passionem.

B. Atqui inquit sapientissimus Paulus : « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christi; qui non infirmatur, sed potens est in nobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei²⁴. » Quo pacto vero quispiam dicat infirmitatem esse ipsam Verbum, atque ex virtute Dei vivere?

A. Noane in universum hoc statuimus, Verbum carne factum esse, et humanam naturam assumpsisse?

B. Omnino.

A. Proinde is qui infirmatus est carne, quatenus declaratus est homo, vixit hic idem ex virtute Dei, non quidem aliena, sed quae ipsi inerat. Deus enim erat in carne.

B. Atqui Pater ipsum suscitasse dicitur : scriptum est enim : « Secundum operationem potentiam virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur²⁵. »

A. Ceterum ipsum esse dicimus vivificantem virtutem Patris, et paternis dignitatibus praeditum esse, tametsi factus sit caro, quod quidem ipsemet testatur dicens : « Quemadmodum enim Pater quos vult vivificat; ita et Filius quos vult vivificat²⁶. » Atque ut is qui absque negotio id praestare potest, ludaeos ita compellavit : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud²⁷. » Porro cum resurrexisset, sedit ad dexteram Patris sui in caelestibus, supra omnem Principatum et Potestatem, Thronos et Dominationes, et supra omne nomen quod nominatur²⁸. **768** Aene tanquam diversus a Verbo quod est ex Patre, nuda tantum conjunctione cum illo decoratus, et deitatis nomen per gratiam consecutus : an potius ipse natura et vere Filius, in similitudine hominum factus, et habitus inventus at usque per incarnationem?

B. Dixerint fortassis hominem illum qui ex semine David conjunctus ei fuit, et ad aequalitatem honoris ascitus, cui quidem conveniat mortem vivere.

A. Ceterum aequalitas honoris quae alicui collata dicitur, non unum numero fuerit, ut antea dixi, sed unum cum uno. Haec vero duo esse censuerim, et ratione naturae inter se inaequalia, si quidem inferior dicendus est qui honore afficitur,

« Nūν ἰδοξάσθη, φησιν, ὁ Γίος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἰδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάζει αὐτόν. » Ἀνεβίω γὰρ σκυλεύσας τὸν ἕδην, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλ' ὅσον εὐθὺς καὶ κατὰ πόδας τοῦ παθεῖν.

multo post, sed quodammodo statim atque e

B. Καίτοι φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος : « Ἐκείνην ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ἡμῖν. Καὶ γὰρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. » Ἔιτα πῶς αὐτὸν ἀσθενῆσαι φαίη τις ἂν λόγον. καὶ μὴν καὶ ἐκ δυνάμεως ζῆσαι Θεοῦ;

A. Οὐ γὰρ ἔνω τε καὶ κάτω τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον σάρκα τε γενέσθαι καὶ ἐνανθρωπήσαι φαμεν;

B. Ναί· πῶς γὰρ οὐ;

A. Οὐκοῦν, ὁ ἀσθενήσας σαρκί, καθὼ πέφηεν ἄνθρωπος, ἐξῆσαν οὗτος ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀλλοτριᾶς μᾶλλον, ἀλλὰ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ. Θεὸς γὰρ ἦν ἐν σαρκί.

B. Καὶ μὴν ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἀναστήσαι λέγεται· γέγραπται γὰρ, ὅτι : Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἦν ἐνέργηκεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου.

A. Ἄλλ' αὐτὸν εἶναι φαμεν τὴν ζωοποιὸν δύναμιν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῖς τοῦ τεκόντος ἀξιώμασιν εἰσὸς ἀναβρύνεσθαι, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, καὶ αὐτομάτως αὐτὸς εἰσθήσεται λέγων· « Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ οὗς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. » Καὶ τοῦτο ἀμογητὶ κατορθοῦν εὖ μάλα δυνάμενος, τοῖς Ἰουδαίων δῆμοις προσπαφώνηκε λέγων· « Ἀθάσα τὸν ναὸν τούτου, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Πλὴν ὁ ἀναστῆς κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπέρανω πάσης Ἀρχῆς καὶ Ἐξουσίας, Θρόνου τε καὶ Κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Ἄρ' οὖν ὡς ἕτερος ὢν Υἱὸς παρὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα λόγον, ψιλῆ συναφείᾳ τετιμημένος, καὶ ἐν χάριτος μέρει τῆς θεότητος ὄνομα λαχών; ἢ μᾶλλον αὐτοῦ ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων Υἱὸς, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχηματὶ εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος οἰκονομικῶς;

B. Φαίην ἂν ἴσως αὐτοὶ τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Θεοῦ συναφθέντα αὐτῷ κατ' ἰσοτιμίαν ἀνθρώπων, ὥπερ ἂν κόποι καὶ τὸ πεθεῖν τὸν θάνατον.

A. Ἄλλὰ τὸ ἰσοτιμὸν τινα γενέσθαι λεγόμενον, εἴη ἂν οὐχ ἐν μᾶλλον τῇ ἀρεθμῷ, καθάπερ ἦδη προείπον, ἀλλ' ἐν μεθ' ἐνός. Αὐτοῦ δὲ οἶμαι ταυτεῖ, καὶ ἀνισομέτρως ἔχοντα κατὰ φύσιν, εἴπερ ἴσθιν ἐν μειώσει τοῦ τιμῶντος, τὸ τιμῶμενον. Ἐπειδὴ δὲ

²² I Cor. i. 19-24. ²³ Joan. xiii, 31, 32. ²⁴ II Cor. xiii, 3, 4. ²⁵ Ephes. i, 19-21. ²⁶ Joan. v, 21. ²⁷ Joan. ii, 19. ²⁸ Ephes. i, 21.

εις κατέθικεν Υἱός· διδασκόντων αὐτοί, τίς τοῖς Α ἀνωτάτω τετίμηται θάκοις, καὶ συναδρεύει τῷ Πατρὶ, εἰ καὶ οὐ μάλιστα τῶν ἀγαν σφαλερωτάτων εἴη ἂν τὸ ἀνακομίζειν ἀποτολμῶν εἰς ἰσοτιμίαν τῷ θεσπέτῳ τῷ θεῷ, τῷ κτίστῃ τῷ ποιηθῆν. τῷ βασιλεῖ τῶν ὄλων τὸ ὑπὸ ζυγόν, τῷ πάντων ἐπέκεινα τὸ ἐν τᾷσει τελοῦν.

B. Σαφηναιεῖς οὖν ἄρα τοῦτο ἡμῖν εἰσέτι.

A. Καίτοι, καθάπερ ἐγώμαι, σαφῆς καὶ ἀπογρῶν ὁ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτοι· ἡμῖν ἐκπεπνήθητι λόγος, δυνον δὲ εἶχα πάντως προσθεῖην ἂν οἷς εἴην καὶ ἕτερα, καὶ οὐκ ἀγεννή συναγόρευον τὴν ὑπὲρ γε τῶν ἱερῶν δογμάτων καθάπερ τινὰ πανευχίαν ἀναλαβῶν, ἀνταναστήσω τὸ ἀληθὲς τοῖς φρονούσι τὰ διεστραμμένα. Ὅτι γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ μεσολαβούστος τὴν οἰκονομίαν υἱοῦ πατρὸς αὐτὸν ἐτέρου, καὶ συναφθέντος αὐτῷ σχετικῶς, κατήγγηκε τοῦ θανάτου τὸ κράτος, αὐτὸς δὲ μᾶλλον θεῖον αὐτοῦ, πιστώσεται λέγων· « Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Δίφροντος δὲ ὑφ' οὗ τὴν εἰς τὸν κόσμον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὑπερμεγέθη τε καὶ ὑπερφῶν γέγεννησθαι λέγοντος, ἀνθρώπου κατασμικρύνουσιν οἱ διεναντίας, οὐ τὸν ἀληθῶς Υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν δεδόσθαι λέγοντες, ἀλλ' ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰσποίητον ἔχοντα τὴν τῆς υἰότητος χάριν, εἰς τὸν τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ τόπον ἀναδιθάσσοντες, ὄντος δὲ Μονογενοῦ· τοῦ δεθέντος ὑπὲρ ἡμῶν· Εἶτα γεγραφῶτος Ἰωάννου σαφῶς· « Ὁ μονογενὴς Θεός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς· » πῶς οὐκ ἂν ἀγάσασθαι τις τῆς ἀμαθίας αὐτοῦ, ἐξωθοῦντας μὲν τῆς οἰκονομίας τὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον, ἀντεισφέροντας δὲ, ὡς εἴην, ταῖς θύραθεν δόξαις ἐξωραϊσθέντα τινὰ, καὶ ἐπακτῶν ἔχοντα τὸ τῆς θεότητος ὄνομα· Εἶτα τί τὸ μέγα καὶ ἀξιάγαστον ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἀγάπῃ φαίνεται λοιπῶν, εἰ μέρος τῆς κόσμου, καὶ τοῦτο βραχὺ, δέδωκεν ὑπὲρ αὐτοῦ; Ἡ τάχα που καὶ ἀνεπίληκτον εἰπεῖν, ὡς λελύτρωνται κόσμος οὐδὲν ἔχων παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ μέρεσι πρὸς τοῦτο ὑπηρετούμενος.

B. Δεδόσθαι φασὶ τὸν Μονογενῆ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐν οἰκονομίῃ τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἵνα τι πάθῃ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτὸς εἰς ἴδιαν φύσιν· ἀμῆχανον γάρ.

A. Πάθει μὲν ἂν αὐτὸς εἰς ἴδιαν φύσιν τὸ σύμπαν οὐδέν. Ἀσώματος γὰρ ὑπάρχων ὡς Θεός, ἐξω που πάντως κείσεται τοῦ παθεῖν· ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν, τὴν διὰ γε, φημι, τῆς τοῦ Ὑάλλοντος λύρας, σῶμα αὐτῷ καθήρειται παρὰ τοῦ Πατρὸς, παρήλθεν ἐν σώματι, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν ἡ διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ λύτρωσις καὶ ἀνακαταστάσις τῶν ὄλων, δι' αὐτοῦ τε καὶ εἰς αὐτὸν εὐ μάλα κατορθουμένη. Συλλήψεται δὲ οἷς εἴην καὶ ὁ πανάριστος Παῦλος, ὡς γεγραφῶς· « Τοῦτο φρονεῖτε ἕκαστος ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς

quam qui afficit. At cum unus assederit Filius, doceant ipsi quisnam in supremum illud solium ascitus sit, Patrique assideat. Siquidem absurdum imprimis fuit æqualitatem honoris tribuere æquo cum domino, creaturæ cum creatore, ei qui sub iugo est cum totius universi Domino; et quod in omnibus pareat imperio, cum eo qui supra omnia est.

B. Explica hoc nobis ulterius.

A. Atqui, ut arbitrator, manifeste satis et prolixo nobis hæc de re pertractatum est; neque vero impigebit iis quæ dixi etiam alia quædam atjicere; et non ignobili patrocinio pro sacris dogmatibus veluti quadam omnis generis armatura indutum, veritatem opponere iis qui contraria sentiunt. Quod enim unigenitum Dei Verbum, non interveniente ad incarnationem filii qui a se diversus esset, et stricto ei conjungeretur, mortis imperium dissolverit, sed ipsam potius Verbum Dei per se, probabit, dicens: « Ita enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam ». Cum vero Dei ac Patris dilectionem erga mundum ita extollat, et immensam atque inexhaustam fuisse dicat, cur hæretici hæc elevant atque imminuunt, dicentes non verum filium pro nobis datum esse, sed quemdam ex nobis per gratiam in filium adoptatum, eumque in naturalis filii locum attollentes, eum sit Unigenitus qui pro nobis datus est? Præterea cum Joannes aperte scribat: « Unigenitus Deus qui est in sinu Patris »; quomodo non admiretur quispiam illorum imperitiam, qui ab administratione in carne Unigenitum Dei Verbum excludant, 769 ac potius alium quemdam, ut dixi, introducant, extrinseca atque ascititia gloria splendendum, adventitioque Deitatis nomine præditum? Deinde quidnam eximium aut magno opere admirandum in dilectione Patris esse censeatur, si partem quamdam mundi, atque illam quidem exiguam, pro ipso dedit? Quinetiam hoc fortasse recte dici poterit, redemptum esse mundum nihil habentem a Deo, sed suas ipsius partes redemptioni inse-ruisse.

B. Aiunt quidem datum esse a Patre Unigenitum ut res nostras administret, non autem in sua natura humanam aliquid patiatur; nam hoc fieri non potest.

A. Ipse certe in sua natura nihil omnino patitur. Cum enim sit incorporeus, ut Dens, passionis omnis expertus est. Cum vero juxta ipsius vocem, juxta Davidis, inquam, lyram, corpus ei a Patre coaptatum est, corporeus advenit ut exsequeretur voluntatem Patris. Hæc porro erat redemptio per venerandum ac pretiosam crucem, atque instauratio universorum per ipsum et in ipso optime peracta. Consentit vero iis quæ dixi etiam optimus Paulus, ita scribens: « Hoc enim sentite in vobis, quod est in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset; non

⁷⁶⁹ Joan. III, 16. ⁷⁷¹ Joan. I, 18.

rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omne genus flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris²². » Quem enim esse dicis, qui est quidem in forma Dei ac Patris, et cum integrum ei esset æqualem Patri permanere, non rapinam arbitratus est eximiam illam atque divinam dignitatem, et supra omnes excellentiam? aune Deum Verbum ex Patre? At quomodo non omnibus manifesta hæc res sit? Cæterum idem in forma Patris existens, eique æqualis, forma servi accepta, non secundum strictam aliquam conjunctionem, in similitudinem hominum factus, atque habitu inventus ut homo (erat enim simul etiam Deus), humiliavit semetipsum; factus autem obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

770 B. At dictum est, inquit, de illo, quod dedit illi Deus nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur. Ille vero cum esset Verbum, ac proinde Deus, quo pacto censeretur potest accepisse? Necessarium igitur est ut potius homini assumpto nomen quod est super omne nomen datum intelligamus, ne quid de Unigenito cogitare videamur quod ab eo sit alienum.

A. Imo vero quomodo non sit multo satius dicere datum id esse a Patre naturali Filio propter nos incarnato, ut etiam in humana natura intelligatur Deus, et in summa celsitudine constitutus qui se pro nobis humiliavit, ne novus quidam et recens Deus angelis atque hominibus proponatur, cui deitatis gloria essentialiter non insit, sed extrinsecus advenerit, tanquam sola voluntate Dei ac Patris. Ipse itaque Verbo ex Deo Patre genito datum esse dicimus nomen quod est super omne nomen.

B. Omnino.

A. Neque vero serino noster a scopo aberrat, siquidem verum est, quod non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo : descendit vero ad id quod non est gloriosum, quatenus factus est homo. Idcirco etiam dixit : « Pater major me est²³, » tametsi semper in illo sit, quatenus est Deus, et ex ipso genitus secundum naturam, omnimodam cum ipso similitudinem habens, et deitatis gloria illustris. Oportuit itaque eum qui propter nos ad humanæ naturæ conditiones se demisit, naturali suo splendore atque excellentia nequaquam destitit : sed exinanitum nostrique similem factum, plenitudinem Deitatis habere, et in humilitate celsitudi-

Α εν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέφωσε, καὶ ἔχαρισάτο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Τίνα γὰρ εἶναι φησὶ τὸν ὑπάρχοντα μὲν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἶτα μένειν ἔξω ἐν ἰσότητι πρὸς αὐτὸν, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησάμενον τὸ ὑπερφυεῖς οὕτω καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα, καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν· οὐχὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ παρηγόσα Θεοῦ Β Λόγον; Εἶτα πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς τὸ χρῆμά ἐστιν; Ἄλλ' οὗτος αὐτὸς ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, μορφὴν δούλου λαβὼν, οὐ κατὰ συνάρκειαν σχετικὴν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρέθεις ὡς ἄνθρωπος (ἦν γὰρ μετὰ τούτου καὶ Θεός), ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, γέγονε δὲ ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

B. Ἄλλ' εἴρηται, φασί, περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἔχαρισάτο αὐτῷ ὁ Θεὸς ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. Ὁ δὲ ἦν ὁ Λόγος, ὁ δὲ ἦν ὁ Θεός, πῶς ἂν νοοῖτο λαβὼν; Ἔστι τοίνυν ἀναγκαῖον, τῷ ἀναληφθέντι μᾶλλον ἀνθρώπῳ δεδῶσθαι λέγειν τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα μὴ τι τῶν ἀπεικόντων φρονούντες ἀπιστώμεθα περὶ τοῦ Μονογενοῦς.

A. Εἶτα πῶς οὐκ ἀμεινον ἀσυγκρίτως, ἐνανθρωπήσαντι δι' ἡμᾶς τῷ κατὰ φύσιν Υἱῷ, δεδῶσθαι λέγειν αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ ἐν ἀνθρωπότητι νοῆται Θεός, καὶ ἐν ὑπερτάτοις ὑψώμασιν, ὃ τὴν καθ' ἡμᾶς ταπεινώσιν ἀνατάλας, ἵνα μὴ νέος καὶ ἀρεφανῆς ἀγγέλιος τε καὶ ἀνθρώπος εἰσκομίζεται Θεός, τὴν τῆς θεότητος δόξαν, οὐκ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσαν ἔχων, ἀλλ' ἐξῶθεν εἰσκακριμένην, καὶ ὡς ἐν μόνῃ θελήσει τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Αὐτῷ δὲ οὖν ἄρα τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντι Λόγῳ δεδῶσθαι φαμὲν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Εἰς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, εἴπερ ἐστὶν οὐ καταφευσμένον, ὡς οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καταπεφοίτηκε δὲ πῶς ἐπὶ τὸ μὴ ἐν ἐξῆ, καθὰ πέφημεν ἄνθρωπος. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ὁ Πατὴρ μείζων μου ἐστὶ· » καί τι μετὸν αὐτῷ καὶ ἐνυπάρχοντι ἀπὸ καθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἔστι Θεός, καὶ ἐξ αὐτοῦ γαγέννηται κατὰ φύσιν, τῷ ἀπαρἀλλάτως ἔχειν πρὸς πᾶν ὄντιον, καὶ τῇ τῆς θεότητος ἐναθρόνεσθαι δόξῃ. Ἔδει δὲ οὖν, τὸν καταφοιτήσαντα δι' ἡμᾶς εἰς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, οὐκ ἀπολισθῆσαι δοκεῖν τῆς ἐνοούσης αὐτῷ κατὰ φύσιν λαμπρότητος καὶ ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐν κενώσει τῇ καθ' ἡμᾶς τὸ πλῆρες ἔχοντα θεϊκῶς, καὶ

²² Philipp. ii, 5-11. ²³ Joan. x, 28

ἐν ταπεινώσει τὸ ὑψῆλόν, καὶ τὸ φύσει προσὸν ὡς θεὸν διὰ τὸ ἀνθρώπινον προσκυνεῖσθαι πρὸς ἀπάντων. Κάμπτει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ τῶν ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ πᾶν τᾶγμα δοξολογεῖ. Κύριος γὰρ εἶναι πιστεύεται Χριστὸς Ἰησοῦς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. ἢ Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, προκόσμιος ἦν ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἀνελήφθαί φασι παρὰ τοῦ Μονογενοῦς κατὰ συνάφειαν σχετικὴν;

B. Οὐδαμῶς.

A. Τίς οὖν ἔρα ἐστὶν ὁ δόξαν αἰτῶν, ἣν καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἐνυπάρχειν ἑαυτῷ φησιν, ἀεὶ καὶ διὰ παντός ὄντι παρὰ Θεῷ; Οὐχ ὁ συναϊδιος τῷ Πατρὶ Θεὸς Λόγος, ὁ σύνθρονός τε καὶ συνυφιστάμενος αὐτῷ, περὶ οὗ φησιν ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος; »

B. Πῶς γὰρ οὐ;

A. Ὡσπερ οὖν τῆς δόξης Κύριος ὢν, εἴτα καθεὶς ἑαυτὸν διὰ μέσου πρὸς τὸ δυσκλεῖς τῆς δούλου μορφῆς, τῆς ἐνούσης ἀεὶ δόξης ἑαυτῷ τὴν ἀνάληψιν αἰτεῖ, καὶ τοῦτο δρών ἀνθρωποποιεῖται· οὕτω καὶ Θεὸς ὑπάρχων ἀεὶ, πρὸς τὴν τῆς ἰδίας θεότητος ὑπεροχὴν τε καὶ δόξαν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς μέτρων ἀναφοιτᾷ, ἴν' ὡς ἐνὶ λοιπὸν Υἱῷ τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινῷ, καίτοι καθ' ἡμᾶς γεγονότι καὶ σεσαρκωμένῳ, κάμπτη πᾶν γόνυ, καθάπερ ἔφη ἀρτίως. Ταυτὶ γὰρ, οἶμαι, φρονοῦντες ὡδὲ τε πιστεύοντες, ἐγκλημάτων ἀνθρωπολατρίας, οὐρανόν τε καὶ γῆν ἀπαλλάξομεν. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. »

B. Πλείστον ἂν δέοιτο τῶν ἐπικουρημάτων ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος. Ἰθὺ δὴ οὖν καὶ δι' ἑτέρων ἡμῖν ἐνομιῶν διασάφει τὸ μυστήριον.

A. Οὐκοῦν εἰμί τοι, καὶ μάλα προθύμως· φαίην δ' ἂν, ὅτι ἡμαρτήκασι τὰ θεοῦ, ὡς ἕτερον ἡμῖν υἱὸν τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ παρασυγγύντες τῷ φύσει καὶ ἀληθῶς, δῆλον δὲ ὅτι τῷ Μονογενεῖ, καίτοι βρώτους σαφῶς ἱεροῦ Γράμματος· « Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ· » καὶ μὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι « Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Τίνα δὴ οὖν ἔρα φασὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ καθιγμένον; Γεγέννηται γὰρ τὸ σῶμα ἐκ γυναικός.

B. Τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς δηλονότι γεννηθέντα Λόγον. Οἶμαι γὰρ οὐχ ἕτερόν τι φρονεῖν ἐλέσθαι παρὰ τοῦτο αὐτοῦς.

A. Ὅρθως, ὡς ἔταίρε. Γέγραψε δὲ που καὶ ὁ πάνσοφος Ἰωάννης· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Εἴτα πῶς ἐθέλοντος τοῦ Πατρὸς

A nem, et id quod natura ipsi inest quasi acceptum habentem propter humanitatem, ab omnibus adorari. Flectunt enim ei genu omnia caelestia, et terrestria, et omnis ordo clarificat. Dominus enim esse creditur Christus Jesus in gloriam Dei Patris: quin et ipse ad Patrem ac Deum caelestem ita inquit: « Pater, glorifica me ea gloria quam habui, antequam mundus esset, apud te ²⁶. » Dic vero mihi: homo ille quem ab Unigenito ratione arctae conjunctionis assumptum esse dicunt, existitne ante constitutionem mundi?

B. Nequaquam.

A. Quisnam igitur est qui petit eam gloriam, qua se ante conditum mundum praeditum fuisse ait, **771** semperque et ab aeterno apud Deum existitisse? Nonne coaeternum Patri Verbum, una cum ipso existens, eique assidens, de quo evangelista Joannes inquit: « Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum? »

B. Quia dubitet?

A. Quemadmodum igitur gloriae Dominus existens, cum se demisit postea ad servilia formae humilitatem, gloriam qua ab aeterno praeditus est reddi sibi pascit et quidem hoc congruenter humanae naturae facit: ita etiam Deus semper existens, ad propriae suae deitatis supereminentiam et gloriam e nostra conditione rursus conscendit, ut tanquam uni deinceps naturali ac vero Filio, tametsi nostri simili facto atque incarnato omne genu flectatur, sicut modo dixi. Ita enim sentientes atque credentes, caelum pariter et terram ab eo crimine quod hominem adoret liberamus. Scriptum est enim: quia « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servias ²⁶. »

B. Multis admirandis sermo hac de re indigeat. Perge itaque, et aliis etiam rationibus nobis mysterium explica.

A. Pergam, et quidem perlibenter. Dixerim vero eos a vero aberrare, quod alium nobis filium qui sit ex semine David jungunt cum naturali ac vere Filio, nimirum Unigenito, cum alioqui sacra Scriptura aperte clamet: « Primus homo ex terra terrenus, secundus ex caelo caelestis ²⁶: » quin et Filio ipso dicente, quia « Descendi ex caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Haec est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non amittam ex eo, sed reasctem illud in novissimo die ²⁷. » Quemnam igitur esse dicunt eum qui e caelo descendit? natum enim est corpus ex muliere.

B. Verbum profecto ex Deo Patre genitum. Arbitror enim ipsos non allud quidquam hoc velle.

A. Recte ais, o amice. Scripsit vero alicubi etiam sapientissimus Joannes: « Qui e supernis venit, super omnes est ²⁸. » Atqui quomodo cum Pater velit

²⁶ Joan. xvii, 5. ²⁷ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. iii, 51.

²⁸ I Cor. xv, 47. ²⁷ Joan. vi, 38, 59. ²⁸ Joan.

resuscitare omne quod datum est ei, et cum res bona sit, atque adeo divina (convenit enim Deo salvare), ipse dixit descendere se, non ut faciat voluntatem suam, sed Patris? Existimetne igitur quisquam nostrum; a Dei et Patris benignitate Filium qui ex ipso genitus est, degenerare? et bonum quidem neutiquam esse, resuscitare vero id quod datum est ei et ab interitu liberare ipsi 772 duplicare?

B. Periclitamur.

A. Atqui merito quidem ita statuimus, cum Pater bonus sit, Filium quoque suum re ipsa bonum esse. Nam a fructu arbor cognoscitur³³, juxta ipsius dictum. Vere dicit, cum ait: « Qui vidit me, vidit et Patrem³⁴. Ego et Pater unum sumus³⁵. »

B. Recte ais. Declara itaque tu ipso id quod obscure dictum est.

A. Dicimus non fuisse præter voluntatem Filii aboleri mortem, et ab humanis corporibus interitum profligare: « Neque enim delectatur interitum viventium. Salutare vero sunt generationes mundi, sicut scriptum est³⁶. » Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum³⁷. At tristissimum mortis imperium non alia ratione excuti poterat, quam per solam Unigeniti incarnationem. Idcirco in nostra forma apparuit, propriumque sibi fecit corpus quod interitui obnoxium erat, secundum rationes quæ naturæ insunt, ut cum ipse sit vita (genium enim est ex vita Patris) proprium suum bonum illi inserat, hoc est, vitam. Cum autem ipsi omnino placuerit benignitate atque benevolentia erga humanum genus, nostram similitudinem subire, oportuit quoque eum pati impias Judæorum contumelias. Erat vero illi gravis conjuncta cum passione ignominia. Idcirco imminente jam tempore, quo illum pro omnium vita crucem adire oportebat, ut passionem præter voluntatem suam accidere sibi declararet, humano more ad eam accessit, et in modum precatonis ita Patrem allocutus est: « Pater, si fieri potest, trahat a me calix iste. Cæterum non ut ego volo, sed sicut tu³⁸. » Descendisse ex celo ait, non invito facturum id quod dolorem afferret, ut eorum qui in terris sunt resurrectionem constitueret, cujus quidem ipse solus humanæ naturæ auctor fuit. Factus est enim primogenitus ex mortuis secundum carnem³⁹, et primitiæ eorum qui obdormierant⁴⁰. Ipsi igitur et non alterius passio fuit, quatenus homo factus est, tametsi manserit passionis expertus, quatenus est Deus.

B. Ita sentio.

A. Sacra vero Scripturæ etiam memineras, dicentis: « Factus est primus homo Adam in ætatem viventem; ultimus Adam in spiritum vivificantem⁴¹. »

ἀναστῆναι πᾶν τὸ δοθὲν αὐτῷ, καὶ ἀγαθοῦ γε ὄντος τοῦ πράγματος, καὶ προσέτι θεοπροποῦς (τοιούτῃ γὰρ θεῷ τὸ εὖ ζῆν ἐστίν), αὐτὸς ἐφη καταλθεῖν, οὐχ ἕνα ποιῆ τὸ θέλημα τῆς αὐτοῦ μάλλον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Πατρὸς; Ἄρ' οὖν οἴσασαι ἂν τις τῶν ἐν ἡμῖν, τῆς τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμερότητας ἴσως κατέπιν τὸν ἐξ αὐτοῦ φῦντα Υἱόν, καὶ εἶναι μὲν ἀγαθὸν ἡμιστά γε, τὸ δὲ ἀναστῆσαι τὸ δοθὲν καὶ ἀπαλλάξαι φοβῶν, ἀπέδει[ν] αὐτῷ;

B. Κινδυνεύομεν.

A. Καίτοι καταλογισαίμεθα ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, ἵπτεπερ ἐστὶν ἀγαθοῦ Πατρὸς γνήσιον γέννημα, νοεῖ[ν] [ἂν] ὑπάρχειν καὶ αὐτὸς ἀγαθός, ἵγουν αὐτόχρομα, ὅτι ἀγαθόν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν· ἀληθεύσει δὲ, οὕτω B λέγων Ὁ ἑσρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ καὶ ὁ Πᾶτερ, ἐν ἑσμεν. »

B. Εὖ φησι. Διασάφαρ δὴ οὖν αὐτὸς τὸ ἀμυδρῶς εἰρησθαι δοκοῦν.

A. Οὐκ ἀβούλητον μὲν γενέσθαι φαμέν τῷ Υἱῷ τὸ καταργῆσαι θάνατον, καὶ ἀποσοῦσθαι τῶν ἀνθρωπίνων σωματίων τὴν φοβῶν. « Οὐ γὰρ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων· σωτήριος δὲ καὶ αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Φθόνῳ δὲ διαδόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. » Ἄλλ' ἦν οὐχ ἑτέρως τὸ ἀμειδίς τοῦ θανάτου κατασιεσθαι κράτος, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς. Ταύτητοι πέφηνε καθ' ἡμᾶς, καὶ βίον ἐποίησατο σῶμα τὸ ὅπῃ φοβῶν, κατὰ γε τοὺς ἐνόητας τῆ φύσει λόγους, ἵν' ἵπτεπερ ἐστὶν ἀεὶ τὴ ζωῆ (γεγέννηται γὰρ ἐκ ζωῆς τοῦ Πατρὸς), ἐμφυτεύσῃ τὸ βίον ἀγαθὸν αὐτῷ, τοῦτέστι τὴν ζωὴν. Ἐλομένῳ δὲ ἀπαξ εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίας, τὴν πρὸς ἡμετέραν ὁμοίωσιν ὑπέλαθειν, ἔδει συμβῆναι καὶ τὸ παθεῖν, τῆς Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ἐμπαινοῦσης αὐτῷ. Ἄλλ' ἦν αὐτῷ φοβεῖσθαι τὸ ἐν τῷ παθεῖν δυσκλέει. Καὶ γοῦν ἐνστάτος καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει τὸν ὑπὲρ γε τῆς ἀπάντων ζωῆς ὑπερβαῖν σταυρὸν, ἵνα τὸ παθεῖν ἀβούλητον ἀποφῆνῃ, ἀνθρωποκρατῆ τὴν πρόσδοον καὶ ὡς ἐν σχήματι προσευχῆς ἐποιεῖτο λέγων· « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παραλθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον ταῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ. » Καταβῆναι τὸν ἐξ οὐρανοῦ φησιν, οὐκ ἀβούλητον ποιησόμενον τὸ λυπεῖν, ἵνα κατορθώσῃ τὸς ἐπὶ γῆς τὴν ἀνάστασιν, ἦν δὴ καὶ μόνος αὐτὸς κακοκινούμενος τῆ ἀνθρώπου φύσει. Γέγονε γὰρ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν κατὰ σάρκα, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κακοκινημένων. Αὐτοῦ ποιγαροῦν τὸ πάθος, καὶ οὐχ ἑτέρου, λέγεται ἐν, καθὼς πέφηκεν ἀνθρώπος, εἰ καὶ μαμένηκεν ἀπαθής, καθὼς νοεῖται θεός.

B. Οὕτω φημι.

A. Διαμέμητος δὲ τῆς θεοπνεύστου λεγοῦσης Γραφῆς· « Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἀνθρώπος Ἄδამ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἑσχατος Ἄδამ, εἰς σπῆμα ζωοποιούν. »

³³ Matth. xii, 33. ³⁴ Joan. xiv, 9. ³⁵ Joan. x, 30. ³⁶ Sap. i, 45, 14. ³⁷ Sap. ii, 24. ³⁸ Matth. xvi, 33. ³⁹ Coloss. i, 18. ⁴⁰ I Cor. xv, 20. ⁴¹ ibid. 45.

B. Ἄρ' οὖν τὸν ἔσχατον Ἀδάμ, τὸν ἐκ Θεοῦ φασίμεν ὀνομάσθαι Λόγον;

A. Οὐ γυνόν, ὡς ἔφην, γεγονότα δὲ μᾶλλον ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς. Αὐτὸν οὖν εἶναι φασίμεν, ἔπερ ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπινον, θεοπρεπὲς δὲ μᾶλλον τὸ ζωοποιεῖν. Κατηρημάτιζε δὲ καὶ ἔσχατος Ἀδάμ, ὡς ἐξ Ἀδάμ γεγονώς κατὰ σάρκα, καὶ ἀρχὴ δευτέρα τῶν ἐπι γῆς, ἀναστυχοιουμένης ἐν αὐτῷ τῆς ἀνθρώπου φύσεως, εἰς καινότητά ζωῆς, τῆς ἐν ἀγιασμῷ τε καὶ ἀφθαρσίᾳ, διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· κατηρηγήθη οὕτω θάνατος, οὐκ ἀνασχομένης τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ὑποθεῖναι τῇ φθορᾷ τὸ ἴδιον σῶμα, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι· Χριστὸν ὑπὸ αὐτῆς, κατὰ τὴν τοῦ θεοσεαίου Παύλου φωνήν· διέθη δὲ οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτούς τὸ ἐκ τοῦ κατορθώματος ἀγαθόν.

B. Ἄριστα ἔφης.

A. Ἄθρει δὲ δὴ μοι κάκεινο πρὸς τοῦτους.

B. Τὸ τί δὴ φῆς;

A. Ἐφη σου Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Βεβαπτίσμεθα δὴ οὖν εἰς ἅγιαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, τὴν ἐν γέ φημι τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἡ οὐκ ἀληθὲς ὅπερ ἔφην;

B. Καὶ πῶς γὰρ οὐ;

A. Οὐ Πατέρα μὲν νοοῦμεν τὸν γεγεννηκότα, Υἱὸν δὲ δὴ καὶ αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεννηθέντα μονογενῆ Θεὸν Λόγον;

B. Καὶ πάνυ.

A. Πῶς οὖν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βεβαπτίσμεθα, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν; « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. » Ἄλλ' εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, καὶ οὐ δῆπου φαῖεν ἄν, ὡς εἰς ἕτερον ἔντα καὶ ἰδιώκῃς Υἱὸν τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ βεβαπτίσμεθα. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ὢν φύσει πέρα νοεῖται πάθους, ἔτα παθεῖν ἠθέλησεν, ἵνα σώσῃ τοὺς ὑπὸ φθορᾶν, ὁμοιωθῆ κατὰ πάντα τοῖς ἐπι γῆς, καὶ ἀπότεξιν ὑπέμεινε τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ἴδιον ἐποίησατο, ὡς ἔφην, σῶμα, τὸ γεύσασθαι τοῦ θανάτου δυνάμενον, ἀναδιῶναι τε καὶ αὐτὸν, ἵνα μένων αὐτῆς ἀπαθῆς, σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ λέγοιτο παθεῖν. Σέσωκε γὰρ οὗτος τὸ ἀπολωλός. Καὶ γοῦν ἐφασκεν ἐναργῶς, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ὁ ποιμὴν ὁ καλός, τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀφρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθειμι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐχούσιαν ἔχω θείναι αὐτὴν, καὶ ἔξουσιαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν. » Ἄλλ' ἦν οὐχ ἐνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς, οὐτε μὴν ἀνθρώπων κοινῶν, τῇ ἐξουσιᾳ ἔχειν θείναι τε ψυχὴν καὶ ἀναλαβεῖν αὐτὴν. Τίθεισκε ἄν καὶ ἀνελάθεν ὁ Μονογενὴς καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, τῶν τῶν θαλάσσιου βρόχων ἡμᾶς ἐξω τιθείς. Ἰδοὺ δ' ἄν τις εὖ μάλα τοῦτοι, καὶ ἐν ταῖς Μωσάεισι βιβλίοις, ὡς ἐν σχιᾶσι ἐπι τοῖς πάλαι διαμορφούμενον· ἐξελετο γὰρ θανάτου

B. Ultimam itaque Adamum vocatum esse dicimus Verbum ex Deo Patre?

A. Non nudum, ut dixi, **773** sed potius nostri simile factum. Ipsum igitur esse dicimus; siquidem non est humanum, sed potius divinum vivificare. Vocatus autem est etiam ultimus Adam, tanquam ex Adam factus secundum carnem et secundum principium eorum qui in terris degunt: Instaurata in ipso humana natura in novitatem vitam in sanctificatione atque immortalitate, per resurrectionem e mortuis. Ita enim abolita est irritaque facta mors, cum naturalis vita non sustinuit proprium suum corpus interitui subijci, quatenus fieri non poterat ut Christus ab ea viveretur, juxta divini Pauli vocem ⁴⁰. Transitit vero hoc B pacto etiam in nos illius præclari facti fructus.

B. Recte ais.

A. Cæterum illud etiam mihi animadverta.

B. Quidnam?

A. Christus alicubi sanctis apostolis suis inquit: « Euntes, decete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁴¹. » Baptizati ergo sumus in sanctam et consubstantialem Trinitatem: Patrem, inquam, et Filium et Spiritum sanctum. Nonne verum est quod dico?

B. Quis hoc negaverit?

A. An non igitur Patrem vocamus sum qui genuit; Filium vero qui ex ipso naturaliter genitus est, unigenitum Deum Verbum?

B. Omnino.

A. Quo pacto igitur in mortem ipsius baptizati sumus, juxta hosti Pauli vocem? « Quotquot enim, inquit, in Christum baptizati sumus, in morte ejus baptizati sumus ⁴². » Sed unus est Dominus, una fides, unum baptismum ⁴³, et nequaquam dixerit, quod in alium quemdam diversum ab hoc Filium ex semine David baptizati sumus. Cum vero Deus natura existens expertus passionis censeatur: dante pati voluit, ut salvet eos qui interitui obnoxii sunt, similis factus est per omnia hominibus, nasci- que ex muliere secundum carnem voluit, et proprium sibi fecit, ut dixi, corpus quod mortem obire possit, rursusque resuscitari, ut cum ipse permaneret passionis expertus, propria sua carne passus esse diceretur. Hac enim ratione id quod perierat salvavit. Et quidem manifeste dixit: « Ego sum pastor bonus. Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus. » Et rursum: « Nemo tollit animam meam a me: sed ego pono eam a me ipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam ⁴⁴. » Atqui hoc non fuerit alicujus nostrum, neque vulgaris hominis habere facultatem ponendi animam suam, et sumendi illam. Depressit vero et recepit eam Unigenitus, **774** ac vere Filius, mortis laqueis nos exiciens. Quod quidem etiam in Mosaicis libris optime, veluti in umbris,

⁴⁰ Hebr. 11, 10-15. ⁴¹ Matth. xxviii, 19. ⁴² Rom. vi, 3. ⁴³ Ephes. iv, 5. ⁴⁴ Joan. x, 11, 18.

delineatum fuisse veteribus comperias. Ovis enim A mactatio Israelitas a morte atque interitu exemerat, et Interfectorem placavit. Atqui res hæc Christi typus ac figura erat. Pascha enim nostrum pro nobis immolatus est Christus, ut tristissimum mortis imperium dissolveret⁵⁵, et proprio suo sanguine universum terrarum orbem sibi acquireret⁵⁶. Empti enim sumus pretio⁵⁷, et non sumus nostri⁵⁸. Unus enim pro omnibus mortuus est, qui pretio omnes superabat, ut viventes non amplius sibi ipsis vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit⁵⁹. Consentit vero his etiam Paulus, dicens: « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me⁶⁰. » Christi ergo omnes sumus et per ipsum conciliati Patri, qui carne passus est pro nobis, ut mundos efficeret. Scriptum est enim: « Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est⁶¹. » Et: « Nos cum essemus aliquando alienati et inimici sensu in operibus malis: nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso⁶². » Intelligis itaque quo pacto proprium sanguinem et propriam carnem ipsius vocet, eam quæ pro nobis data est; neque alterius cujusdam filii diversi ab ipso esse dicamus, qui distinctus ab ipso sit, et sola conjunctione cum ipso decoratus, et asciticia gloria præditus sit, essentiali dignitate atque eminentia carens; sed, instar vestis et lavæ cujusdam, Filii ac Dei omnium supremi nomen gerat. Nam si ita se naturaliter habeat, ut adversarii sentiunt, nulla ratione illi conveniat dicere: « Ego sum veritas⁶³. » Quomodo enim verum sit quod non ita se habet ac dicit, sed spurium et falsi nominis? At vero Christus veritas est, et super omnes, ut Deus. Mansit enim Verbum id quod erat, tametsi factum sit caro, ut qui supra omnes est, et in omnibus factus, propter humanam naturam

salvata sit supra omnes, et creature conditionem excedat.

B. At inuretur, **775** inquit, Deo Verbo magna D ignominia, si dicatur passus esse; et venerandum nostrum mysterium infame reddetur.

A. Sed, contempta ignominia, pati carne pro nobis voluit, secundum Scripturas⁶⁴. Ego vero Judaici ingenii morbum, et gentilis ignorantiae vitium esse censuerim dicere, passionem crucis dedecori esse. Scribit ergo ita divinus Paulus: « Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quaerunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocalis Judæis atque Græcis,

καὶ φοβῶνται τὸ τοῦ προβάτου σφαγὴ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ δεδουλώπηκε τὸν ὀλοθρευτήν. Τύπος δὲ ἦν ἄρα τὸ χρῆμα Χριστοῦ. Τὸ γὰρ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός, ἵνα τὸ ἀμειδίς τοῦ θανάτου καταλύσῃ κράτος, αἵματι τε τῷ ἰδίῳ κατακτῆσθαι τὴν ὕψ' οὐρανόν. Ἐγοράσμεθα γὰρ τιμῆς, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἐαυτῶν. Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ὁ πάντων ἀξιώτερος, ἵν' οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. Συλλήφεται δὲ καὶ ὁ Παῦλος, λέγων, « Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζῆσω, Χριστῷ δὲ συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ, τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. » Χριστοῦ τοιγαροῦν οἱ πάντες ἐσμὲν, καὶ δι' αὐτοῦ κατηλλάγημεθα τῷ Πατρὶ, σαρκὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵν' ἡμᾶς ἀποφῆνῃ κεκαθαρμένους. Γέγραπται γὰρ, ὅτι: « Διδὸς καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀγάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πόλης ἔπαθεν. » Καὶ πάλιν: « Καὶ ἡμᾶς ποτε ὄντας ἀπίστοις, τριωμένους καὶ ἐχθροῦς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς· νῦν δὲ ἀποκατηλλάξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστήσας ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ. » Σύνας οὖν ὅπως ἴδιον αἷμα καὶ ἴδιαν σάρκα φησὶν αὐτοῦ, τὴν δοθείσαν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ ἐτέρου παρ' αὐτὸν υἱοῦ λέγωμεν αὐτήν, νοουμένου τε ἀναμέρος, καὶ ψυχῆ συναφείᾳ τετιμημένου, καὶ ἑπακτῆν ἔχοντος δόξαν, καὶ οὐκ οὐσιώδη τὴν ὑπεροχὴν, ἐπίβλημα δὲ καὶ ὡσπερ τι προσωπεῖον ἐπεβρίμμενον αὐτῷ, τό τε τῆς υἰότητος καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα θεότητος ὄνομα. Οὕτω γὰρ ἔχοντι κατὰ φύσιν, καθὰ φρονεῖν ἐγνωκασιν οἱ δι' ἐναντίας, ἀρμόσειεν ἂν αὐτῷ κατ' οὐδένα τρόπον τὸ χρῆναι λέγειν, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. » Πῶς γὰρ ἀλήθης, τὸ οὐκ ὁὕτω ἔχον, ὡς λέγεται, νόθον δὲ ὡσπερ τι καὶ ψευδώνυμον; Ἀλλὰ μὴν ἀλήθεια, Χριστός, καὶ ἐπάνω πάντων ὡς Θεός· μεμνήθη γὰρ ὅπερ ἦν ὁ Λόγος, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ: ἵν' ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἐν τοῖς πᾶσι γεγονώς, διὰ τὸ ἀνθρώπινον σωζόμενον, ἔχοι τὸ εἶναι πέρα παντός, καὶ τῶν τῆς κτίσεως ἐπέκεινα μέτρων.

B. Ἄλλ' ἐναπομάζεται, φησὶ, τῷ Θεῷ Λόγῳ πολὺ τι τὸ δυσκλεῆς, τὸ λέγεσθαι παθεῖν· διαβεβλήσεται δὲ πρὸς τοῦτ' καὶ αὐτὸ που τάχα τὸ σεπτὸν ἡμῶν μυστήριον.

A. Ἄλλ' ἀισχύνης καταφρονήσας εἴλετο παθεῖν σαρκὶ δι' ἡμᾶς, κατὰ τὰς Γραφάς. Ἀρρώστημα δὲ φρονός Ἰουδαϊκῆς, καὶ τῆς Ἑλλήνων ἀβελητηρίας ἔγκλημα δεῖνδον καταλογισαίμεν ἂν, τὸ ἀισχύνεσθαι δοκεῖν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος. Γράφει γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, « Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτουοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ ὠριάν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς;

⁵⁵ I Cor. v, 7; Hebr. ii, 14. ⁵⁶ Act. xx, 28. ⁵⁷ I Cor. vii, 23. ⁵⁸ I Cor. vi, 19. ⁵⁹ II Cor. v, 15, 16. ⁶⁰ Galat. ii, 19, 20. ⁶¹ Hebr. xiii, 12. ⁶² Coloss. i, 21, 22. ⁶³ Joan. xiv, 6. ⁶⁴ Hebr. xii, 2.

Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν, ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ.

B. Τίνα τρόπον; συνίημι γὰρ ἤριστά γε.

A. Οὐ γὰρ Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος γενέσθαι φησὶν, Ἕλλησι δὲ μωρίαν; Οἱ μὲν γὰρ ἔρασκον, ἀπηρτημένον ὀρῶντες τοῦ ξύλου, καὶ τὰς μαιφόνους ἐπ' αὐτῷ σείοντες κεφαλὰς, « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατὰβηθι ἀπὸ σταυροῦ, καὶ πιστεύσασμέν σοι. » Ἔφοντο γὰρ ὅτι τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἠττώμενος ἦλω καὶ πέπονθε· πεπλάνητο γὰρ, οὐχ Υἱὸν εἶναι Θεοῦ νομίσαντες ἀληθῶς, ἀλλ' εἰς μόνην ὀρῶντες τὴν σάρκα. Ἕλληγές γε μὴν, τὸ τοῦ μυστηρίου βάθος κατ' οὐδένα τρόπον συνίεναι δυνάμενοι, μωρίαν εἶναι νομίζουσι τὸ λέγεσθαι πρὸς ἡμῶν, τεθνάναι Χριστὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Ἄλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτ' ἐστὶ τὸ δοκοῦν εἶναι μωρὸν, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ. Βαθὺς γὰρ ὁ λόγος, καὶ τῆς ἀνωτάτω σοφίας ἐπίμεστος ἀληθῶς, ὁ ἐπὶ γε, φημί, τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ τὸ ἀσθενὲς εἶναι νομισθῆναι παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ. Σέσωκα γὰρ ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιωσὶν ὑποδύς, ἵνα σαρκὶ παθῶν, καὶ ἐγγεγεμμένος ἐκ νεκρῶν, κρείττονα θανάτου καὶ φθορᾶς τὴν ἡμῶν ἀποφῆγη φύσιν. Ἔστι δὲ ὑπὲρ χεῖρα τὴν καθ' ἡμᾶς, τὸ κατωρθώμενον. Οὐκοῦν ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀσθενεῖν τῇ καθ' ἡμᾶς καὶ ὡς ἐν γε τῷ παθεῖν πεπράχθαι δοκοῦν, δυνάμεώς τε τῆς θεοποιετοῦς ἐκίδεξις ἔχον.

B. Εἶτα πῶς ἂν ὁ αὐτός, φασὶ, μὴ πάθοι;

A. Σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ παθῶν, καὶ οὐ θεότητος φύσει, καὶ ἀπόρρητος μὲν παντελῶς ὁ ἐπὶ τούτοις λόγος, καὶ οὐκ ἂν τις ἐφίκοιτο νοῦς τῶν οὐτως ἰσχυρῶν καὶ ὑπερῆρμένων ἐννοιῶν. Ἐπόμενοι γὰρ μὴν τοῖς εἰς ὀρθότητα λογισμοῖς, καὶ τὸν τοῦ εἰκότος περιαθροῦντες Λόγον, οὕτε τοῦ λέγεσθαι παθεῖν ἀλλοτριούμεν αὐτὸν, ἵνα μὴ πρὸ τούτου καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ αὐτοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἑτέρου φῶμεν εἶναι τινας, οὕτε μὴν εἰς τὴν θελίαν αὐτοῦ καὶ ὑπερτάτην πεπράχθαι φύσιν διορίζομεθα τὰ σαρκός· νοοῦτο δ' ἂν, ὡς ἔφη, σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ παθεῖν, καίτοι θεότητι μὴ παθῶν, καθ' οἷον δὴ τίνα τρόπον. Ἀσθενεῖ μὲν γὰρ πᾶσα παραδειγμάτων δύναμις, καὶ τῆς ἀληθείας κατόπιν ἐρχεται. Πλὴν ἐνίησι τῷ νῷ φαντασίαν ἰσχυρὴν τοῦ πράγματός, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν ἐν χερσίν, ἀναδιβάσει πρὸς τὸ ὕψος, καὶ τὸ πέρα λόγου. Ὅσπερ γὰρ ὁ σίδηρος ἤγουν ἑτέρα τις ὕλη τοιαύτη ταῖς τοῦ πυρὸς ὁμιλήσασα προσβολαῖς, εἰσδέχεται μὲν αὐτὸ, καὶ κατωδίνει τὴν φλόγα· εἰ δὲ δὴ καταπαλοῖτο τυχὸν ὑπὸ τοῦ, δέχεται μὲν ἡ ὕλη τὸ βλάθος, ἀδικεῖται δὲ ὅλως πρὸς τοῦ παλόντος οὐδὲν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις· οὕτω πως συνήσεις καὶ ἐν τῷ σαρκὶ λέγεσθαι παθεῖν, θεότητι δὲ μὴ παθεῖν τὸν Υἱόν. Καὶ σμικρὰ μὲν, ὡς ἔφη, τῶν παραδειγμάτων ἡ δύναμις, ἀποφέρει δὲ πως τῆς ἀληθείας ἕγγυς τοὺς τοῖς ἱεροῖς Γράμμασιν ἀπειθεῖν ἡρημένους.

“ I Cor. 1, 22-25. “ Matth. xxvii, 42.

A Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus : et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus “.

B. Quo pacto? neque enim intelligo.

A. Nonne enim Judæis scandalo fuisse dicit passionem crucis, Græcis autem stultitiam? Illi enim dixerunt, cum illum suspensum e ligno cernerent, sanguinolenta motitantes capita : « Si Filius Dei es, descende e cruce, et credemus tibi “. » Existimabant enim illum violentia ipsorum superatum, passum esse. Errarunt autem, putantes vere Filium Dei non esse, solam carnem intuentes. Græci vero cum mysterii magnitudinem nulla ratione percipere possent, stultum esse dicunt dicere Christum pro vita mundi mortuum esse. Sed hoc ipsum quod videtur esse stultum, est sapientius hominibus. Gravissimus enim est sermo, summaque sapientia plenus de Christo omnium Salvatore habetur, et quod a Judæis censetur esse infirmum, fortius est hominibus. Salvavit enim nos unigenitum Dei Verbum, nostri similitudinem subiens, ut passus carne et suscitatus e mortuis, naturam nostram morte atque interitu superiorem declararet. Est vero id quod præstitum est, potestate nostra superius. Fortius itaque est hominibus, quod in infirmitate nostræ similli et in passione peractum esse videtur, et divinam potentiam demonstrat.

B. Atqui quomodo, inquit, ipse non patitur?

A. Propria carne passus, non autem natura divinitatis, idque ineffabili quadam ratione, quam nulla mens **776** percipere queat. Nos vero ratiocinationibus quæ veritati maxime consentaneæ sint inhærentes, neque alienum ipsum ab eo censemus, quod dicatur passus esse, ne et nativitatem secundum carnem, quæ passionem præcessit, non ipsius sed alterius ejusmodi fuisse dicamus, neque ea quæ carnis sunt in divinam ipsius atque supremam naturam facta esse statuamus. Intelligatur vero carne propria, ut dixi, passus esse, tametsi deitate passus non sit. Quo autem modo, nullis exemplis satis explicari potest. Omnia enim inferiora sunt rei ipsius veritate. Venit tamen mihi in mentem quædam imaginatio, quæ ex his quæ manibus contrectamus nos attollit ad altitudinem ejus quod rationem omnem superat. Quemadmodum enim ferrum, aut alia quæpiam ejusmodi materia recipit quidem in se et patitur flammam : si vero percutiatur ab aliquo, ipsa quidem materia detrimentum accipit, ipsa vero ignis natura a percussente non læditur : ita fere intelliges Filium carne quidem passum, divinitate vero nequaquam. Et exigua quidem est, ut dixi, similitudinum vis ac facultas, propius tamen ad veritatis cognitionem adducit eos qui sacris Litteris fidem adhibere non recusant.

B. Recte dicis.

A. Nisi enim immediate propria Verbi facta sit caro quæ ipsi ineffabiliter supraque omnem intellectum unita est, quomodo censi possit vivificans? « Ego enim, inquit, sum panis vivificans qui de celo descendit. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita⁶⁶. » At si est caro Filii ab ipso diversi, qui arcta quadam conjunctione ipsi ascitus erat, et æqualitate honoris cum eo donatus, quo pacto suam vocat, eum alioqui mentiri nesciat? Quomodo autem alterius cunjupiani caro mundum vivificare queat, nisi facta sit propria vitæ, nimirum Verbi ex Deo Patre geniti, de quo divinus Joannes ita ait: « Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et sumus in vero Filio ipsius Jesu Christo. Ille est verus Deus, et vita æterna⁶⁷. »

B. Cæterum hoc etiam, ut arbitror, objicient, dictum esse ab ipso, et quidem manifeste: « Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis sanguinem ipsius, non habebis vitam in vobis⁶⁸. » Nos itaque censemus, inquit, non esse Dei Verbi, sed potius hominis qui ipsi conjunctus est pretiosum corpus et sanguinem.

A. At vero quid tandem de magno religionis nostræ mysterio statuent? Tolletur enim, ut apparet, Dei Verbi exinanitio, qui cum esset in forma atque æqualitate Patris, voluit propter nos formam servi accipere, similisque nobis fieri⁶⁹, et participes fieri carnis et sanguinis⁷⁰, et incarnationis administrationem universo orbi terrarum largiri. Salvatus enim est per ipsam, instaurante Patre in ipso omnia quæ in cælis et quæ in terra, sicut scriptum est⁷¹. Si ergo non ipsum dicunt esse Unigenitum, divina patris et humana ratione dicentem: « Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita; » sed alium quemdam diversum ab ipso Filium hominis nos salvasse, certe ipse non est Dominus, ut Scripturæ de illo prædicant, sed unus ex nobis, et vivificat deinceps ea quæ corruptioni obnoxia sunt, non per Deum vivificandi virtute præditum, sed per quendam corruptioni obnoxium, qui perinde ac nos vitam per gratiam acceperit. At si verum est quod Verbum factum est caro, secundum Scripturam⁷², et in terra apparuit, et cum hominibus versatus est⁷³, formam servi ut propriam gereus, vocabitur etiam Filius hominis, quod quidem, si indigne serunt nonnulli, graviter peccasse deprehendunt. Neque enim alia ratione caro vivifica effici potest, quam secundum propriam suam naturam corrumpi atque interire necesse erat, nisi propria facta esset Verbi omnia vivificantis. Hoc enim pacto operata est et præstitit quæ ipsi Verbo sunt propria, vivificantem ipsius virtuti conversata. Et quidem mirum

A B. Εὖ λέγεις.

A. Εἰ γὰρ οὐκ ἀμέσως ἴδια τοῦ Λόγου γέγονεν ἡ ἀπρόβητος αὐτῷ καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνωθεῖσα σὰρξ, πῶς ἂν νοίτο ζωοποιός; « Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Ἴάν τις φάγη ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Ἄλλ' εἴπαρ ἐστὶν ἡ σὰρξ, Υἱοῦ παρ' αὐτὸν ἐτέρου, κατὰ συνάφειαν σχετικῆν οἰκειωθέντος αὐτῷ, καὶ χάριτι κεκλημένου πρὸς ἰσοτιμίαν, πῶς ἴδιαν αὐτὴν ἀνομάζει, καίτοι ψεύδεται μὴ εἰδώς; Πῶς δ' ἂν καὶ ζωοποιήσῃ τὸν κόσμον ἢ ἐτέρου τινὸς σὰρξ, εἰ μὴ γέγονεν ἴδια τῆς ζωῆς, δῆλον δὲ ὅτι, τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὄντος Λόγου, περὶ οὗ φησὶν ὁ Θεοκύριος Ἰωάννης: « Καὶ εἶδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν αὐτὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ἀληθινῶς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος; »

B. Ἄλλ', οἶμαι, πρὸς τοῦτω φαίεν ἂν, εἰρηθεῖσα παρ' αὐτοῦ καὶ μάλᾳ σαφῶς, « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Συνίμεν τοίνυν ἡμεῖς, φασὶν, ὡς ἔστι μᾶλλον οὐ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλὰ τοῦ συναφθέντος αὐτῷ ἀνθρώπου, τὸ τετιμημένον σῶμα καὶ τὸ αἷμα.

A. Εἶτα ὅποι ποτὲ θεῖον ἂν τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον; Ἀναίρειται γὰρ, ὡς εἶπεν, ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου κένωσις, ὄντος μὲν ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, ἐλομένου δὲ δι' ἡμᾶς, μορφὴν δούλου λαβεῖν, καὶ ἐν ὁμοιώσει γενέσθαι τῇ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μετασχεῖν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν ὅλην χαρίζεσθαι τῇ ὑπ' οὐρανόν. Ἐσώσεται γὰρ δι' αὐτῆς, ἀνακεφαλαιουμένου τὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὰ ἔγραπται. Εἰ μὲν οὖν οὐκ αὐτὸν εἶναι φασὶ τὸν Μονογενῆ, θεοπραπῶς τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνως λέγοντα, « Καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » ἕτερον δὲ τίνα παρ' αὐτὸν ἰδικῶς νοοῦμενον Υἱὸν ἀνθρώπου σεσωκέναι ἡμᾶς, οὐκ αὐτός ἐστι Κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' εἰς ἐξ ἡμῶν, καὶ ζωοποιεῖται λοιπὸν τὰ ὑπὸ φθοράν, οὐ διὰ γε Θεοῦ μᾶλλον ζωοποιεῖν ἰσχύοντος, ἀλλ' ὑφ' ἐνός τῶν ὑπὸ φθοράν, χάριτι μεθ' ἡμῶν λαβόντος τὸ ζῆν. Εἰ δὲ ἀληθές, ὅτι σὰρξ γέγονεν ὁ Λόγος, κατὰ τὰς Γραφάς,

D καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τὸν ἀνθρώποις συναντιστάσθαι, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὡς ἴδιαν ἔχων, κεκληθήσεται καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ ἀσχάλλωσι τινες ἐπὶ τοῦτω, τοῖς τῆς ἀμαρτίας ἐγκλήμασι σφᾶς αὐτοῖς ἐνιέντες ἀλοῖεν αὐ. Οὐ γὰρ οὖν ἐτέρως ζωοποιὸν γενέσθαι τὴν σὰρκα, καὶ κατ' ἴδιαν φύσιν ὑπενηνεγμένην τῷ φθειρῆσθαι δεῖν, εἰ μὴ γέγονεν ἴδια τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα Λόγου. Ἐνηργεῖτο γὰρ οὕτως τὰ αὐτοῦ, τῇ ζωοποιῷ αὐτοῦ δυνάμει ὁμιλήσασα. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθές, ὅτι ταῖς

⁶⁶ Joan. vi, 51, 52. ⁶⁷ I Joan. v, 20. ⁶⁸ Joan. vi, 54. ⁶⁹ Philipp. ii, 6. ⁷⁰ Hebr. ii, 14. ⁷¹ Ephes. i, 10. ⁷² Joan. i, 14. ⁷³ Baruch iii, 38.

ὕλαις θμιλήσαν τὸ πῦρ, καίτοι θερμάς οὐκ οὖσας αὐτάς κατ' ἰδίαν φύσιν, ἀποφαίνει θερμάς· ἐνίησι γὰρ καὶ μάλα πλουσίως αὐταῖς τῆς ἐνούσης αὐτῶν δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν· πῶς οὐ μᾶλλον ἐνίησι Θεὸς ὡς ὁ Λόγος τῇ ἰδίᾳ σαρκί, τὴν ζωοποιὸν ἑαυτοῦ δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν, ἐνωθείσαν αὐτῇ καὶ ἰδίαν αὐτῇ ἀποφήνας, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, καὶ καθ' ὅν οὐδετρόπον αὐτός;

B. Ἀναγκαῖον οὖν ἄρα συνομολογεῖν, οὐδενὸς ἑτέρου μεσολαβοῦντος, παντελῶς ἴδιον γενέσθαι τὸ σῶμα τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος Λόγου, καὶ ἐψυχωμένον νοοῖτο ψυχῇ νοεῖσθαι.

A. Πάνυ μὲν οὖν, εἰ τὸν ἀπλανῆ τῆς πίστεως ὀρθοτομοῦμεν λόγον, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἴσμεν ἔρασταί, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων οὐκ ἀποφερόμενοι τῆς εὐθείας, οὐτε μὴν τὴν βασιλικὴν ἀφέντες τρίβον, καὶ ταῖς τινων εἰκαιομυθίαις εἰς κίβδηλον νοῦν ἀποκομιζόμενοι, ἐπικοδομούμενοι δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτῶν τῶν θεμελίω, τούτεστι Χριστῶ. « Θεμελίον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, » καθὰ γέγραπεν ἀληθῶς ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, καὶ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἱερουργός. Ἐνα ἐπιγαροῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἶναι πιστεύομεν, καὶ ἐν ἐνὶ προσώπῳ νοοῦμενον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, γεννηθέντα μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, θεϊκῶς, ὡς Λόγον, πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου· ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, τὸν αὐτὸν γεγονότα κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, αὐτῶν τε προσνεμούμεν τὰ τε θεοπροπη καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ αὐτοῦ γενέσθαι φάμεν τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, οἰκειδυμένου μὲν ἔπαντα τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, μεμνηχότος γε μὴν ἀπαθοῦς τῆς θεότητος φύσει. Κάμπτει γὰρ οὕτως αὐτῶ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν τοῦ Πατρὸς. Ἄμήν.

A non est. Nam si verum est quod ignis circa uariariam aliquam versans, eam quæ alioqui ex sua natura calida non est, calidam efficit (immittit enim ei abunde facultatis qua præditus est efficaciam), quo pacto non potius immittit Deus Verbum propriæ carni vivificantem suam virtutem atque operationem, cum illam sibi unitam et propriam, citra confusionem aut mutationem et quo ipse novit modo, declarari?

B. Necessarium itaque est fateri, nemine alio interveniente, perfecte proprium factum esse corpus Verbo ex Patre, tametsi anima intelligente animatum censeatur?

A. Omnino, si rectum et sincerum fidei sermonem tenere volumus, et **778** dogmatum veritatem amamus, atque a sanctis Patribus non deflectimus, neque deserta via regia, aliorum vana atque inania commenta sectamur, in reprobam mentem abducti: sed potius super ipsum fundamentum, hoc est Christum, ædificamus. « Fundamentum enim aliud nemò potest ponere, præter id quod positum est⁷⁸; » ut vere scripsit sapiens ille architectus⁷⁹, et mysteriorum Dei administrator⁸⁰. Unum itaque Filium Dei ac Patris esse credimus, et in una persona intellectum Dominum nostrum Jesum Christum, genitum quidem ex Deo et Patre divinitus, ut Verbum, ante omnia sæcula et tempora, novissimis autem sæculi temporibus eundem factum carnem ex muliere, ipsique tribuimus et divinas et humanas proprietates: et illius factam esse dicimus nativitatem secundum carnem, et passionem in cruce, quippe qui omnia sibi adaptavit quæ carni suæ sunt propria; manente interim natura divinitatis ex parte passionis. Hac enim ratione illi flectitur omne genu, et omnis lingua confitetur quia Dominus Jesus Christus in gloria Patris⁸¹. Amen.

⁷⁸ I Cor. iii, 11. ⁷⁹ Ibid. 10. ⁸⁰ I Cor. iv, 1. ⁸¹ Philipp. ii, 10, 11.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRINI ARCHIEP.

SCHOLIA DE INCARNATIONE UNIGENITI.

(Ex edit. P. Garnerii, Opp. Martii Mercatoris, additis fragmentis Græcis quæ Joannes Aubertus ex codice Regio habuerat.)

ADMONITIO.

Tractatus iste, non præstantior quam utilior, inscribitur *Scholia de incarnatione Unigeniti*: propterea quod continet non tantum explicationem trium vocum difficilium intellectu, *Christus, Emmanuel, Jenu*, quarum prænotione opus est ad mysterium incarnationis Dominicæ tractandum; sed etiam solutionem implicatæ quæstionis, quomodo duæ naturæ, sine confusione et conversione, convenerint in unitatem personæ divinæ, eamque non *συετιχη* et moralem, sed *φυσικη* et substantivam: qui cardo totius quæstionis tanta commotione totius orbis agitata.

Quo auctore scriptus sit, dubitare non licet, cum Theodoretus in secundo dialogo qui dicitur *Inconfusus*, Leo Magnus epistola 97, concilium Chalcedonense actione 2 in fine, Facundus Hermianensis libris vii et xi, Leontina scholasticus libro 1 contra Nestorianos et Eutychianos, alique, non tantum hujus operis, tanquam a Cyrillo editi, meminerint, sed ex eo quoque ad confirmandam fidem testimonia deprompserint. Adde quod in bibliotheca Regia Parisiis non modica pars Græca habetur, Cyrilli nomine inscripta, quam Joannes Aubertus transtulit in suam Operum Cyrilli Græco-Latinam editionem, tomo V, parte 1.

Quo tempore compositus fuerit, conicere ex eo licet, quod etsi contra Nestorium sanctus fidei defensor disputet, eum tamen nomine non appellet, solitus alioqui non tacere, post condemnationem, imo et ante condemnationem, statim atque lis quasi intentata est, coeptumque agi jure, id est, post missam cum summi pontificis litteris depositionis sententiam continentibus synodicam ex Ægyptiaca synodo epistolam, capitaque duodecim, qui anathematismi dicuntur. Compositus igitur dici debet ante concilium Ephesinum.

Sed quo in loco, quoque distinctius tempore? Ephesi, opinabitur forte quispiam, tunc cum Cyrillus, ipsis exigentibus catholicis, exponere coactus est nonnulla, quæ paulo vel duriora, vel obscuriora videbantur in anathematismis, præsertim ut propulsaret invidiam sibi ab adversariis conflata, quas cum Apollinaristis sentiret, unicam esse in Christo naturam, versumque in carnem Verbum divinum.

Ego vero Alexandriæ scriptum puto, longe antea: Cyrillus namque antequam responderet, vel Andreæ Samosateno, vel Theodoro, anathematismos reprehendentibus, id operis suscepit, quo instrueret disputaturos pro fide, de primis quasi notionibus vocum, atque aliis nonnullis, quibus inter disputandum usus foret. Instruxit vero, nisi me fallit opinio, cum primum serveret quæstio apud Alexandrinos, nec satis adhuc animi exercitatione eruditi essent; cumque ipse etiam primum Cyrillus pro Christo pugnam cum Nestorio iniret, datis prioribus litteris officii moniticibus. Scriptus est igitur tractatus iste eodem fere tempore quo epistola ad monachos Ægypti, id est, sub medium aut saltem sub finem ann. 429. Idem enim est utriusque argumentum, nec aliud videtur discrimen quam methodi, quæ in epistola oratoria magis est, in Scholiis fere scholastica.

In eam me sententiam impellunt tria. Primum, quod Scholia ante concilium Ephesinum scripta sint, ut antea confectum est: nec parvo tamen tempore, cum Andreas Samosatenu apud Anastasium Sinaitam hujusce operis tanquam pervulgati meminerit. Alterum, quod videatur elementaria quædam doctrina, rudibus controversiæ ingeniis tradita: continetur enim expositione vocum, distinctionibusque ad objectiones solvendas necessariis, et exemplis ad rem explicandam factis. Tertium, quod in opere toto nulla per se fiat mentio Dei pontificis; sed eorum tantum quæ in primo Nestorii sermone secundoque et tertio contra fidei regulam leguntur, cum tamen digna foret ista quæstio, quæ tractaretur propter suam sive subtilitatem, sive necessitatem. Orta vero est ex homilia Procli a Nestorio acerbius reprehensa, de qua nihil afferri potuit nuntiji Alexandriam ante definitum hactenus tempus.

De interprete paulo difficilior est quæstio. Quisquis Hle fuerit, ipsum oportet quinto sæculo scripsisse, imo temporibus Cyrilli: siquidem ex hac ipsa versione, quæ nunc habetur, et Leo Magnus statim post obitum Cyrilli tanquam ex vulgata, et concilium Chalcedonense, et Facundus Hermianensis decerpserint, quæ locis antea citatis referunt. Crediderit non immerito quispiam, tribuendum hoc opus uni ex Alexandrinis illis quorum Latinitatem apud sanctum Cælestinum Cyrillus excusabat, cum chartas mitteret ab iis versas. Verum opinabilius videtur, interpretem dicere Marium Mercatorem, virum alioqui mellioris Latinitatis scientem: nam et inter ejus opera reperitur in utroque manuscripto codice, quo usi sumus; et ea ætate vixit, qua scribatur, et ardore fidei incensus Latina fecit quæ Græci defensores fidei scriberent; et in præfatione ad sermones Nestorii contestatus est, se Latinitatis leges sprevisse in operibus Nestorii Cyrillique vertendis. *In quibus, inquit, verbum de verbo, in quantum fieri potuit conatus sum translator exprimere, ne prius falsarius magis quam verus postea probarer interpreter. Da igitur veniam, pie lector, si aut minus oratio luculenta, aut verborum ubicunque præsumptorum novitas aurem forte perculerit. Elegi obrectatorum linguis magis exponi, quam a veritate sensuum exprimenda, ubi omne est de falsitate periculum, longius aberrare.*

Non levis opera ponenda nobis fuit in emendanda versione tam antiqua, ideoque ab exscriptibus, ut fit, corrupta: juverunt quidem manuscripti codices et libri typis excusi. At cum una sit omnium versio, eaque non minus a notariis depravata, quam ab interprete neglecta, quoties non præluxerunt Græca, præluxerunt vero non sæpe, divinandum fuit, ut quas adhibuisset voces interpret, restituere pro virili: religioni enim fuit ulla mutare, nec si aliunde licuisset, potuissemus tamen, cum deficiat Græcus textus in pluribus; quem enim habemus, vel ex Theodoro, vel ex Chalcedonensi synodo. *vel ex bibliotheca Regia acceptus est.*

Prodit vero eximium opus, et a sanctis Patribus summis laudibus ornatum, non tantum emendatius quod certe leve non est; sed quarta fere parte auctius, quam legatur, vel apud Cyrilli operum editores, vel apud conciliorum collectores. Quid autem desit in vulgatis libris indicabimus, ubi erit opus.

Vulgati codices totius operis habent capita viginti et octo; manuscriptus Marianus triginta quinque; Photius non plura novemdecim numerat, redactis scilicet ad hunc numerum cunctis, quæ apud alios non optima sane de causa separantur. Operæ pretium est Photii verba exscribere: *Lectus est item alter liber sic inscriptus: SCHOLION DE UNIGENITI INCARNATIONE. Quo hæc fere exponuntur, quid est Christus; qua ratione intelligendus Emmanuel; quid est Jesus Christus; juxta quid Dei Verbum dictum est homo; juxta quid evacuatum esse Dei Verbum dicitur; quomodo item Christus unus est; quomodo etiam unus est Emmanuel; quamnam dicimus esse exinanitionem? Item de ignito carbone viso ab Isaia, aliaque præterea, his tamen affinia, capita decem. Permagnum vero legentibus utilitatem liber hic afferre potest.*

Aliam videri potest Facundus Hermianensis in codice quo usus est partitionem invenisse: nam quod Photius octavum caput esse indicat, septimum ipse vocat; decimum vero, quod apud Photium undecimum ponitur. Sic enim scribit: *Cyrillus in libro quem Scholia nuncupavit, titulo septimo, quam esse dicimus adunationem, anima, inquit, omnia quæ sunt corporis, etc. (Lib. xi, c. 7.) Et postea: Rursus autem eodem librō, titulo decimo, quid dixerit, vel quid prima fronte solus ipse titulus præferat, advertamus; nam hoc in illo se ostensurum esse promisit dicens (Ibid.), quod et adunato Deo Verbo vere humanitati, inconfusæ tamen substantiæ permanserint. Utque hoc probaret subjecit ista: Erectum est secundum Dei voluntatem sanctum tabernaculum per desertum, etc.*

Quanquam in utrumque locum facile potuit mendum irrepere, si modo litteris Romanis, ut credibile est, vii, xi, numerus scriptus sit: potuit enim facile detrahi in uno loco, et in altero addi ab incuriosis librariis tertia vocalis. Quare Facundi lectio corrigenda mihi videtur, retinenda Photii, contractis tamen in unum capitibus duobus de carbone vel lilio: quæ exempla ad id, quod in titulo propositum est, probandum pariter conducunt.

Et vero par est credere, suum singulis capitibus inscriptum fuisse argumentum quod tractandum foret; non item id contigisse, quod in libris editis legitur, ut singula capita singulis, sive testimoniis, sive exemplis inconcinne et ἀμεθόδως tribuerentur. Mercatoris porro codex nihil adjumenti conferre valuit ad alterutram opinionem confirmandam, siquidem titulos habet sine ulla numeris.

Igitur tametsi distributio capitum, quæ usu recepta est, religiose servanda sit, visum est tamen operæ pretium fore, si singulis capitibus Scholiorum Photii numeri cum vulgatis apponerentur, et hic, propositis singulorum capitum ex Mercatore titulis, per synopsis totum opus exhiberetur.

Cyrilli episcopi Alexandria de incarnatione Unigeniti.

CAPUT I. Quid est Christus.

CAP. II. Qualiter intelligi debeat Emmanuel.

CAP. III. Quid est Jesus.

CAP. IV. Quam ob causam homo dictum sit Dei Verbum.

CAP. V. Quam ob causam exinanitum dicatur Dei Verbum.

CAP. VI. Quomodo unus Christus.

CAP. VII. Quomodo unus Emmanuel.

CAP. VIII. Quam esse dicimus adunationem.

CAP. IX. Quod incorporalis divinitatis corpus facta fuerit ipsa caro habens animam rationabilem; et quod si ea a se dividere voluerimus, procul dubio labefactabimus dispensationem, quæ in Christo intelligitur.

CAP. X. Quod adunato Deo Verbo vere humanitati, inconfusæ tamen substantiæ permanserint.

CAP. XI. Quod, cum esset Deus Verbum, factus sit homo, nec homo simpliciter, nuda conjunctione honoratus, vocatus sit ad parem dignitatem Dei Verbi, sive auctoritatem, sicut quibusdam videtur.

CAP. XII. Quod Christus Jesus vocetur homo factus Deus Verbum.

CAP. XIII. Quod Christus non sit homo θεοφόρος, nec simpliciter in homine inhabitavit Dei Verbum; sed magis caro sit factum, sive homo perfectus, secundum Scripturas.

CAP. XIV. Dicta apostolica, in quibus Deus nominatus sit Christus.

CAP. XV. Quomodo oporteat intelligere: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*: et quomodo mittitur Verbum quod Deus est; quomodo proprium ipsius dicitur corpus.

CAP. XVI. Quomodo intelligatur Θεοτόκος Virgo sancta.

CAP. XVII. Quod Deus nominetur et homo, apparens Unigenitus.

CAP. XVIII. De Christi passione, quod utile sit. Quod secundum aliud et aliud de uno eodem dicitur, nec dividimus in duo.

CAP. XIX. Adversus illos qui aiunt, quod sola relatione Deum Verbum deceant humana.

Esi porro quinque capita, eaque proluxa, quæ vulgo deficiunt, Marianus codex suppeditet, vix ausim tamen spondere, etiamnum integrum opus edi, si qua fides Anastasio Sinaitæ: citat enim locum de statere reperto in ore piscis, qui non reperitur in Scholiis, ejusmodi nunc habentur: Sed valde suspicor, Anastasium memoria lapsum pro alio opere Scholia posuisse: eoque probabilior suspicio videtur, quod librum ὁδηγῶν recordatione potius quam lectione auctorum se composuisse testatus sit, moneatque ideo lectorem de recognoscendis vel etiam restituendis testimoniis.

Occasione porro Scholorum, ex quibus tria testimonia Theodoretus adduxit in secundo Eranistæ dialogo, prætermittere non possum, quid conjecerim de testimoniis illis, quæ in concilio Chalcedonensi sancti Leonis epistolæ subjuncta sunt: ea nempe a Theodoro adjuncta esse; nam omnia totidem verbis in dialogo quem dixi, leguntur, nullaque sit in tota epistola sive mentio, sive promissio afferendorum. Adde quod Theodoretus a Fecundo dicitur asseruisse adversus Palæstinos et Illyricianos reclamantes epistolam Leonis, adducto scilicet, ut habent acta concilii Chalcedonensis, testimonio, quod inter subjuncta legitur. Non fuisset vero adducto opus, si jam epistolæ subjunctum esset: fuisset enim procul dubio simul lectum, aliæque pariter, si modo aliqua essent tunc temporis. Quid quod a Theodoro aut certe ab iis qui Theodoretum partibus studebant, versam in sermonem Græcum epistolam proditum est, imo et a vertentibus vitiatam, quod postremum Leo ipse queritur apud Marcianum imperatorem. Accedat etiam, quod in epistola pontifex plura fidei capita, non tantum adversus Eutychem, sed etiam contra Nestorium exponat; nec alia tamen testimonia subdantur, quam quæ ad distinctionem naturarum asserendam valent, quæque in dialogo qui dicitur *Inconfusus*, adhibita fuerant ad eos, qui Theodoro Apollinarismi nomine suspecti erant, consultandos; non afferantur quæ ex libris contra Nestorium scriptis, in ipso etiam citato dialogo leguntur.

Quanti vero pretii sit opusculum istud, æstimare licet vel inde maxime, quod nemo fere consequentium tractatorum, qui auctoritate Cyrilli in mysterio Incarnationis exponendo uti voluerit, testimonium aliquod ex Scholiis non sumpserit. Adde quod Cyrillus ipse videri possit hanc suam elucubrationem commendasse, cum scriberet Eulogio: *Complectitur, inquit, idem liber sub finem breves quasdam de Christi dispensatione expositiones, easque pulchras admodum et utiles*. Oportet enim expositiones quas memorat, vel a Scholiis, vel a consequente tractatu de Incarnatione Verbi, vel a dialogo subjuncto non differre: neque enim aliud quidpiam scripsit, de quo dubium esse possit. At differt profecto a consequente tractatu qui revera unus quidam sermo est; differt etiam a dialogo mox dicto: quis enim dialogum ἐκθέσεως nomine proprio appellet? Quanquam potuit dialogus subjungi Scholiis, ut epitome quædam et velut ὑπόμνημα.

Quam accurata methodo sit conscriptum, ex serie apertum est. Cyrillus a simplicium vocum interpretatione exorsus exponit, quid sit Christus, quid Emmanuel, quid Jesus, quid unus, quid unio. Mox ad propositiones, quæ in hac materia usurpari solent, orationem deflectens edisserit, qua ratione Christus sit unus, unus Emmanuel, unus Jesus, id est, unus Dominus, etc. Tum quomodo Verbum dicatur exinanitum, carni unitum, factum homo, nec ideo tamen mutatum, aut divinitate exutum. Hinc quo pacto Christus non sit homo θεοφόρος, aut minime afflatus, sed vere homo Deus, deinde qua ratione Verbum perhibeatur in nobis habitare, ad nos mitti, corpus habere proprium, et quomodo intelligatur

θεοτόκος virgo sancta. Tandem quod Unigenitus in carne visibilis apparet nominetur Deus et homo : quomodo passus, et in quo postremo refellit eos qui humana non alia ratione Deum decere putant, quam relatione sola. Cæterum, quod jam monui, distinctionibus ad declinandas heterodoxorum objectiones nullibus singula fere capita plena sunt.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΓΕΝΟΥΣ.

SANCTI CYRILLI

SCHOLIA DE INCARNATIONE UNIGENITI.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

A

CAP. I.

Ti est Christus.

Quid est Christus.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα οὔτε ὄρου δύναμιν ἔχει, οὔτε μὴν τὴν τινος οὐσίαν, ὃ τί ποτέ ἐστι σημαίνει· καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ἄνθρωπος, ἢ ἵππος, ἢ βόυς. Πράγματος δὲ μᾶλλον ἐνεργουμένου περὶ τίνα ποιεῖται δῆλωσιν. Ἐλαίω μὲν ἐχρίοντο τῶν ἀρχαιοτέρων τινές, κατὰ γὰρ τῷ Θεῷ τὴν τρικλάδε δοκοῦν. Καὶ σύνθημα βασιλείας ἦν ἡ χρίσις αὐτοῦ. Ἐχρίοντο δὲ καὶ οἱ προφῆται νοητῶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὥστε καὶ ἐνταῦθεν ὀνομάζεσθαι χριστοῦς. Ψάλλει γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ φησι· « Μὴ ἀπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μὴ πονηρῆσεσθε. » Φησὶ δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀδβακούμ· « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σώσαι τοὺς χριστοῦς σου. »

Ἐπὶ δὲ γὰρ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, χρίσιν μὲν γενέσθαι φαμέν. Πλὴν οὔτε συμβολικῆν, ὡς ἐλαίω, δρωμένην, οὔτε μὴν τὴν ὡς ἐν χάριτι τῇ προφητικῇ· ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνην, τὴν ὡς ἐν γὰρ τῷ προχειρίζεσθαι νοουμένην πρὸς κατόρθωσιν τοῦ τοιοῦτου θεῶ τινος πράγματος· ὅποιόν τι γενέσθαι φαμέν, καὶ ἐπὶ Κύρου τοῦ Περσῶν τε καὶ Μήδων βασιλευκότος, ὃς κατεστράτευσεν τῆς Βαβυλωνίων, παραθῆγοντος εἰς τοῦτο αὐτὸν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. Εἴρηται γάρ, « Οὕτω λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρω, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς. » Καίτοι γὰρ εἰδωλόλατρης ὑπάρχων ἀνὴρ, ὀνόμασται χριστὸς, διὰ τὸ οἰνοῦν καχεῖσθαι πρὸς βασιλεία τῇ ἀνωθεν ψήφω· προκεχειρίζεται τε παρὰ Θεοῦ κατὰ κράτος αἰρῆσαι τὴν Βαβυλωνίων.

Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον... Ἐπειδὴ γὰρ, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, βεβασιλευκε κατὰ πάντων ἡ ἁμαρτία, ἀπέπητῃ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ γέγονε

779 Christi nomen nec definitionis vim obtinet, nec cujuspiam substantiam, qualis sit, significat, sicut forte homo, aut equus, aut bos; sed rei magis quæ in aliquo agatur, habet significationem: oleo namque ungebantur quidam superiorum, juxta quod Deo tunc temporis placebat, et signum regni illi erat unctio. Ungebantur autem et prophetae sensibilibiter Spiritu sancto, ut inde quoque nominarentur christi. Denique beatus David psallit ex persona Dei, et ait: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ». Ait autem et propheta Habacuc: « Existi ad salutem populi tui, ut salvares christos tuos ».

In Christo autem omnium Salvatore unctioem quidem factam esse dicimus: cæterum neque symbolicam, quasi oleo factam, nec quasi in gratia prophetica; sed nec illam, quæ intelligitur fieri ad perfectionem alicujus hujusmodi negotii, qualem factam esse dicimus in Cyro Persarum et Medorum rege. Contra Babylonion enim ille duxit exercitum, instigante ipsum in id Deo omnipotente. Dictum est enim: « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram ». Atqui ille vir, cum esset idolorum cultor, nominatus est christus, id est quod quasi unctus est in regnum, cælesti suffragio, et ordinatus est a Deo ut Babylonem vehementer expugnaret.

Illud autem magis de Christo. Quoniam enim propter Adæ prævaricationem regnaverat supra omnes peccatum, et Spiritus ab humanitate discesse-

¹ Psal. civ, 15. ² Habac. iii, 13, juxta LXX. ³ Isa. xlv, 1. ⁴ Rom. v, 14.

rat⁴, ob eamque causam in malis omnibus illa
versabatur; opus autem erat ut rursus, per Dei
misericordiam in pristinum revocata, Spiritum me-
reretur: homo factum est unigenitum Dei Verbum,
et cum terreno corpore terrenis apparuit. Fuit
etiam liberum a peccato, ut et in ipso, et in eo
solo, innocentiae laudibus natura hominis coronata,
Spiritu sancto ditaretur, ac sic reformaretur ad
Deum per sanctificationem. **780** Transit enim
ad nos quoque gratia cepta a Christo, qui est in
nobis primogenitus; idque nos docens beatus Da-
vid psallit ad Filium: « Dilexisti Justitiam et odisti
iniquitatem, ideo unxit te Deus Deus tuus oleo læ-
titiæ⁶. »

Unctus est igitur exemplo nostro Filius innocentiae
laudibus, et, ut ante dixi, in ipso natura hominis
illustrata, et digna jam sortiri Spiritum sanctum,
jam non discessurum, sicut antea, sed mansurum
magis in ipsa. Ideoque scriptum est, quod « descen-
dit in eum Spiritus, et mansit super ipsum⁷. »
Dicitur ergo Christus Dei Verbum, quod propter
nos et nostri similis homo est factum, et in servi
forma: et ungitur quidem humane, secundum car-
nem; ungit autem divine suo Spiritu eos qui in
ipsum credunt.

CAP. II.

Qualiter intelligi debeat Emmanuel.

Emmanuel nominatur Deus Verbum, quod Abra-
hæ semen apprehendit, et similiter ac nos partici-
pavit carni et sanguini⁸. Interpretatur autem Em-
manuel, *nobiscum Deus*. Constatemur autem nobis-
cum fuisse Dei Verbum, non localiter: in quo enim
loco non est Deus, qui implet omnia? Nec quod
adesse nobis conspicitur auxilii ratione; dictum est
enim hoc modo ad Jesum filium Nave: « Et sicut
eram cum Moyse, ita ero et tecum⁹. » Sed quod
factum est in nostris, id est, in humanitate, non
derelicta sua natura: inconvertibile est enim na-
tura Dei Verbum.

Cæterum quam ob causam, cum plane dicatur ad
Jesum filium Nave, quod « sicut eram cum Moyse,
sic ero tecum, » non est tamen nominatus Emma-
nuel? Ipsa autem ratio est: etsi enim cum aliquo
sanctorum fuisse dicatur; non tamen nobiscum fac-
tum esse dicimus Deum Verbum, nisi eo tempore
quo juxta quod dicit Baruch, « in terra visus est,
et inter homines conversatus est, et omnem viam
inveniens disciplinæ, et dans eam Jacob puero suo,
et Israel dilecto a se: ipse est enim Deus noster, et
non comparabitur alius ad eum¹⁰. »

Quantum enim ad Dei ^{Ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς}
naturam pertinet, non- ^{τὸ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν,}
dum erat nobiscum; mul- ^{οὐκ ἦν μεθ' ἡμῶν ἀσύγ-}

A ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐν παντὶ κακῷ ἔδει δὲ πάλιν
ἐλεῶ Θεοῦ, πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναβαίνουσαν ἀξιοθεῖναι
τοῦ Πνεύματος· ἐνηθρώπησεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ
Λόγος. Ὄφθη τε τοῖς ἐπὶ γῆς μετὰ γῆινου σώματος,
εἶτα γέγονεν ἀμαρτίας ἐλευθερός, ἵνα ἐν αὐτῷ τε καὶ
μόνῳ τοῖς τῆς ἀμαρτησίας αὐχίμασι, ἡ ἀνθρώπου φύ-
σις στεφανουμένη καταπλουτήσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον·
ἀναμορφωθείη τε οὕτω πρὸς Θεὸν δι' ἁγιασμοῦ. Δια-
βαίνει δὲ οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις, ἀρχὴν λαβοῦσα
Χριστὸν τὸν ἐν ἡμῖν πρωτότοκον. Καὶ διὰ τοῦτο δι-
δάσκων ἡμᾶς ὁ μακάριος ψάλλει Δαβὶδ πρὸς τὸν Υἱόν·
« Ἥγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, διὰ
τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶ-
σεως. »

B Κέχρισται τοίνυν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως ὁ Υἱὸς
τοῖς τῆς ἀναμαρτησίας ἐπαίνοις, ὡς ἔφημεν· ἐκλε-
λαμπρυσμένης ἐν αὐτῷ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως,
ἀξίας τε ἤδη γενομένης τοῦ χρῆναι μετασχεῖν τοῦ
ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἀποφοιτῶντος ἐτι καθὰ καὶ
ἐν ἀρχαῖς, ἐμφιλοχωροῦντος δὲ μᾶλλον αὐτῇ. Ταύ-
τητοι καὶ γέγραπται, ὅτι « Κατέβητῃ μὲν ἐπὶ Χριστῷ
τὸ Πνεῦμα, μεμνήχῃ δὲ ἐπ' αὐτόν. » Λέγεται τοίνυν
Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ δι' ἡμᾶς καὶ καθ' ἡμᾶς
ἀνθρώπος, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ· καὶ χριό-
μενος μὲν ἀνθρωπίνως κατὰ τὴν σάρκα, χρίων δὲ θεϊ-
κῶς τῷ ἰδίῳ Πνεύματι τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας.

C κριτον γὰρ τὸ μεταξὺ ^{tum enim interest inter}
θεότητος καὶ ἀνθρωπώ- ^{deitatem et humanitatem;}
τητος· καὶ πολλή τις ^{et ingens est nimis diffe-}
ἄγαν τῶν φύσεών ἐστιν ἡ ^{rentia naturarum.}
διαφορά.

Ideoque divinus David ad proximitatem mysti-
cam [al. unionem arcitissimam], Deum Verbum,
quod nondum ad nos venerat, vocabat, dicens in
spiritu: « Ob quid, Domine, discessisti longe¹¹? »

(1) Ergo jam non discessit, sed nobiscum fuit,
qui cum mansisset id quod erat, apprehendit Abra-
hæ semen, ut dixi; accepit autem etiam servi for-
mam, et conspectus homo in terra est.

D Christus vero et Emmanuel eundem nobis filium
designant, partim quia unctus est more nostro, hu-
manæ hominis naturæ spiritum accipiens, ut in se
ipso et primo [al. humana natura spiritum acci-
piente in ipso, ut primo]. Positus est enim primor-
dium generis, rursus ipse ungens, ut Deus, Spiritu
sancto eos qui in se credunt: partim, quia fuit no-
biscum secundum quas modo reddidi rationes, et de
eo nos facit certus Isaias propheta dicens: « Ecce
virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabi-
tur nomen ejus Emmanuel¹². » Cum enim sancta
Virgo, ex Spiritu quidem sancto prægnans est facta,
peperit autem secundum carnem filium; tunc etiam
Emmanuel dictus est: fuit enim nobiscum, per
carnalem generationem incorporalis; et id erat,

Gen. vi. 3. ⁶ Psal. XLIV, 8. ⁷ Joan. I, 32. ⁸ Hebr. II, 14. ⁹ Josue I, v. ¹⁰ Baruch III, 38. ¹¹ Psal.
x, 1. ¹² Isa. VII, 14.

(1) Baluz.: *Discessit, sed nobiscum fuit; qui, etc.* EDIT.

quod per vocem David significabatur : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit ¹³; » et illud opinor : « Ipse qui locutus sum, præsto sum. » Locutus enim per prophetas, ut incorporale adhuc Verbum, advenit etiam corporaliter.

CAP. III.

Quid est Jesus.

Vi quidem intentionum, qua oporteat a nobis unum dici Filium Dei, tantumdem est, et Christus, et Emmanuel, et Jesus; et id quidem quasi ex re nomen est factum : « Ipse enim, inquit, salvabit populum suum a peccatis suis ¹⁴. » Quemadmodum enim Emmanuel significabat, per generationem ex muliere nobiscum factum fuisse Dei Verbum; et Christus, quia factus homo, unctus dicitur juxta nos humane : ita etiam Jesus, quod salvavit nos suum populum, quod maxime eum demonstrat vere et natura omnium Dominum. Neque enim hominis communis creatura esse dicatur; deceat autem magis omnia dicere esse Unigeniti, etsi factus sit homo.

Dicet forte aliquis : Atqui Moysis dictus est populus Israel. Ad hoc dicemus, quod Dei quidem populus nominatus sit, et id erat verum. Verum quoniam ad defectionem deductus est; et vitulum fecit per desertum, inhonoratus est a Deo : non enim jam suum nominare populum dignabatur, sed eum jam homini destinavit. At nos non ita : proprii enim sumus filii, eo quod et Deus sit, et per ipsum creata sint omnia. Ita enim ait David : « Quoniam ipse fecit nos, et non ipsi nos; nos autem populus pascuæ ejus, et oves manus ejus ¹⁵. » Denique etiam ipse de nobis dixit : « Oves meæ vocem meam audiunt et sequuntur me ¹⁶. » Et rursus : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me congregare, et fiet unus grex, et unus pastor ¹⁷. » Mandabat autem etiam beato Petro : « Simon Joannis, amas me? Pasce agnos meos, pasce oves meas ¹⁸. »

CAP. IV.

Quam ob causam Dei Verbum dictum sit homo.

Homo nominatum est, cum sit natura Deus, Dei Patris Verbum : quoniam similiter ac nos sanguini communicavit et carni ¹⁹. Sic enim terrenis apparuit, non amittens id quod erat, sed assumens humanitatis naturam in sua ratione perfectam.

Verumtamen et in humanitate Deus mansit, et

A omnium Dominus, utpote qui natura et veritate ex Deo natus est Patre. Et id nobis evidentissime sapientissimus Paulus ostendit : « Primus enim, inquit, homo ex terra de limo; secundus e caelo ²⁰. »

Atqui Virgo sancta peperit templum Verbo unitum; sed e caelo dicitur, et recte quidem Emmanuel : desuper enim et ex substantia Dei et Patris natus est Verbum ipse : descendit vero ad nos, tunc cum factum est homo; tamen sic quoque desuper est. Testatus est autem **781** Joannes de eo dicens : « Qui desursum venit, supra omnes est ²¹. » Et ipse Christus ait ad populum Judæorum : « Vos dorsum estis, ego desuper sum ²². » Et rursus : « Ego non sum ex hoc mundo ²³, » licet pars mundi sicut homo nuncupatus sit; sed erat cum hoc quoque supra mundum ut Deus. Meminimus enim plane dicentis : « Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis ²⁴. » Descendisse autem dicimus de caelo Filium hominis, per unitatem dispensatoriam, Verbo tribuente propriæ carni gloriæ suæ et divinæ majestatis claritudinem.

CAP. V.

Quam ob causam esinanitum dicitur Dei Verbum.

Plenum secundum naturam, et ex omni parte perfectum Deum Verbum, et distribuens ex sua plenitudine bona sua creaturæ, eo quod ait : « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem ²⁵. » Exinanitum dicimus; nihil in natura propria violatum, nec, ut aliter se haberet, commutatum, nec inferius ex ulla parte factum : inconvertibile enim et immutabile est ipsum quoque, sicut et generator ipsius, et nunquam fuit passionis ullius capax. Quando vero factum fuit caro, id est homo, humanitatis paupertatem propriam sibi fecit. Primum, quod semel homo sit factus, etsi remanserit Deus : deinde quod servi formam acceperit, qui secundum suam naturam liber est, utpote Filius. Atque ita cum sit ipse gloriæ Dominus, gloriam dicitur accipere; cum sit ipse vita, vivificari perhibetur, et in omnes accipit potestatem, cum sit ipse rex omnium; cumque Deo sit æqualis Patri, obediens fuit crucem passus, et cætera. Verum cum hæc quidem humanitatis mensuræ convenient, ea tamen familiaria ducit esse cum carne, et implet dispensationem, manens quod erat.

CAP. VI.

Quomodo unus est Christus.

Divinus Paulus scribit : « Etsi sunt dii multi et domini multi in caelo, et in terra; sed nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex eo; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per eum ²⁶. » At vero sapientissimus Joannes de Deo Verbo dixit, quod « omnia per ipsum facta sunt, et

¹³ Psal. XLIX, 3. ¹⁴ Matth. I, 21. ¹⁵ Psal. XCIV, 5. ¹⁶ Joan. X, 27. ¹⁷ Ibid. 16. ¹⁸ Joan. XXI, 17. ¹⁹ Hebr. II, 14. ²⁰ I Cor. XV, 45. ²¹ Joan. III, 31. ²² Joan. VIII, 23. ²³ Joan. XIV, 16. ²⁴ Joan. III, 13. ²⁵ Isa. XLIV, 3. ²⁶ I Cor. VIII, 5, 6.

absque eo factum est nihil ¹⁷. » Evangelizabat autem beatus Gabriel sanctæ Virgini dicens : « Ecce concipies in utero, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum ¹⁸. » Cum igitur per Christum Jesum omnia divinus Paulus facta esse commemoret; confirmet autem vim sententiæ, et episcopum omnium fuisse Deum evangelizet, rem veram dicens evangelista divinus; designet autem etiam angeli vox, vere ex sancta Virgine natum esse Jesum Christum, nec absque humanitate intelligimus Deum Verbum; sed unum dicimus ex ambobus effectum, et Deum hominem factum, eundem ex Patre, ut Verbum, natum divine, et ex muliere humano, ut hominem : non tanquam ut secundum substantiæ initium vocatum tunc cum secundum carnem dicitur natus; sed natum quidem ante omnia sæcula, instante tamen tempore, quo debuerat implere dispensationem, natum etiam ex muliere secundum carnem. [Ergo, etsi alii simili appellatione vocati sunt christi, unus tamen est per quem omnia, Jesus Christus; non quod homo sit factus epifex omnium,] sed quod Deus Verbum : « Per quem omnia facta sunt, similiter ac nos participavit carni et sanguini ¹⁹, » et nuncupatus sit homo, non tamen perdidit esse, quod erat : Ita enim et in carne factus intelligitur merito epifex omnium.

782 CAP. VIII.

Quam esse dicimus adunationem.

(1) Adunatio multis modis impletur : sejuncti enim nonnulli affectu vel voluntate, et discordantes inter se, adunari dicuntur, per reconciliationem sociale, deposita simultate. Adunari item dicimus ea quæ sibi congruunt, sive modis aliis conferuntur, aut per compositionem, aut per misionem, aut per temperationem. Quoties autem adunatum esse nostræ naturæ Dei Verbum dicimus, omni humana cogitatione adunationis ejus modus videtur esse superior. Neque enim per supra scriptos modos facta est arcana illa, et nulli penitus nota, nisi ei cui omnia nota sunt, unio.

Et nihil mirum, si in hujusmodi cogitatione vincamur, cum res nostras, quomodo se habeant, inquirentes, ultra modum nostræ mentis inventionem esse conflteamur; quoniamque modo animam hominis sue corpori adunatam esse pntemus? Quis est qui id possit exprimere? Sed si oportet eos, qui parva ea vix intelligere soleant; imo et eos qui valeant intelligere, tam subtiles res et omnem rationem transcendentis conjectare : dicimus quod deceat cogitare (quamvis minor sit oratio ad veri-

CAP. VII.

Quomodo unus est Emmanuel.

Novissimis sæculis Deus Verbum homo dicitur factus, et, sicut ait divinus Paulus, « per sacrificium suum manifestatus est ²⁰. » Et quomodo est sacrificium? « Suum enim corpus obtulit pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri, et intravit in sancta semel, non per sanguinem hircorum, aut tauroorum, sed per suum sanguinem. Sic enim creditibus in se remissionem in æterni comparavit ²¹. » Ergo plurimi quidem ante ipsam sancti fuere; sed nemo eorum Emmanuel nominatus est. Quam ob causam? Nondum enim venerat tempus quo deberet esse nobiscum, id est, in nostram venire naturam per carnem, is qui est omni superior creatura. Unus igitur Emmanuel, semel enim factus est homo Unigenitus, tunc cum per sanctam Virginem generationem carnalem perpressus est. Dictum est enim et ad Jesum filium Nave : « Quod ero tecum ²². » At non erat ille Emmanuel. Fuit etiam cum Moÿse; sed nec ille Emmanuel nominatus est. Igitur quoties audimus nomen Filio datum esse, « nobiscum Deus, » sapienter intelligamus, non ita ipsum fuisse nobiscum novissimis temporibus, sicut dicitur aliquando fuisse cum sanctis : illis enim erat tantum adjutor; nobiscum autem fuit, id est, factus est similis nostri, cum suam non amisisset naturam : est enim Inconvertibilis, ut Deus.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

Τίνα, ἡγοί, λέγομεν εἶναι τὴν ἐνώσω.

Τὸ τῆς ἐνώσεως χρῆμα κατὰ πολλοὺς ἐπιτελεῖται τρόπους· διηρημένοι γὰρ τινες κατὰ διάθεσιν καὶ γνώμην, καὶ διχονοοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνοῦσθαι λέγονται κατὰ σύμβασιν φιλικὴν, ἐκ μέσου ποιούσης τὰς διαφοράς· ἐνοῦσθαι δὲ φαμεν καὶ τὰ ἀλλήλους κολλώμενα, ἧγουν συνηνεγμένα καθ' ἑτέρους τρόπους, ἢ κατὰ παράθεσιν, ἢ μίξιν, ἢ κράσιν· ὅταν οὖν ἐνοῦσθαι λέγομεν τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, κρείττων ὁρᾶται τῆς ἀνθρώπου διανοίας ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος· οὐ γὰρ τοι καθ' ἓνα τῶν εἰρημένων ἐστίν· ἀπόρρητος δὲ παντελῶς, καὶ οὐδεὶν τάχα τῶν ἔντων διεγνωσμένος, πλὴν ὅτι μόνῃ τῷ πάντα εἶδότε Θεῷ.

Καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ τῶν τοιούτων ἐνοιῶν ἡτιώμεθα· ὅτε τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ὅπως ἂν ἔχοι διερευνώμενοι, τῆς ἐνοῦσης ἡμῖν διανοίας ἐπέκεινα τὴν κατάληψιν ὁμολογοῦμεν ὑπάρχειν. Τίνα γὰρ τρόπον ἠνώσθαι νοοῦμεν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν τῷ ἰδίῳ σώματι; Τίς ὁ φράσαι δυνάμενος; Εἰ δὲ χρῆ, μικρὰ καὶ μόλις ἐνοεῖν εὐθεότας, καὶ λαλεῖν ἰσχύοντας, τῶν αὐτῶς ἰσχυῶν, καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον πραγμάτων κατατεκμηρασθαι, φαμεν, ὅτι πρόποι ἂν ἐνοεῖν· μείων δὲ πάντως τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· τοι-

¹⁷ Joan. 1, 3. ¹⁸ Luc. 1, 31. ¹⁹ Hebr. 11, 14.

²⁰ Hebr. 1x, 12. ²¹ Ibid. ²² Josue 1, v.

(1) Antbertus versionem Mercatoris emendare voluit jex Græco.

αὐτὴν εἶναι τὴν ἔνωσιν τοῦ Ἑμμανουήλ, ὅποιανπερ ἂν λογισαίτο τις καὶ τὴν [ισ. τῆς τοῦ ἀνθρ. ψυχῆς] τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα. Οἰκειοῦται γὰρ ἢ ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος, καίτοι κατὰ φύσιν ἴδιαν ἀμέτοχος οὖσα τῶν αὐτοῦ παθῶν φυσικῶν τε θύμα, καὶ τῶν ἐξωθεν ἐπαγομένων. Κινεῖται μὲν γὰρ εἰς ὀρέξεις τὸ σῶμα φυσικὰς, καὶ συναϊσθάνεται διὰ τὴν ἔνωσιν ἢ ἐνοῦσα ψυχὴ· συμμετέσχει δὲ κατ' οὐδένα τρόπον· οὐδαί γε μὴν ἴδιαν ἀπόλαυσιν εἶναι τὸ τῆς ὀρέξεως ἀποτελεσμα· κἂν εἰ καταζαίνοιτο τυχὸν τὸ σῶμα, καὶ εἰδήρω καταζαίνοιτο συναλγεῖ μὲν, ὡς ἰδίου πάσχοντος σώματος· αὐτὴ γε μὴν εἰς ἴδιαν φύσιν οὐκ ἂν τι πάθοι τῶν ἐσπηνεγμένων.

Πλὴν καὶ ὅπερ τοῦτο φαμεν ἐπὶ τοῦ Ἑμμανουήλ τὴν ἔνωσιν. Ἐν μὲν γὰρ ἀναγκαίον, τῷ ἴδιῳ σώματι συναλγεῖν τὴν ἀνωθεΐσαν ψυχὴν· ἵνα φεύγουσα τὰς αἰκίας, εὐθύνον ὑποφέροι τῷ Θεῷ τὸν ἀχθένα. Ἐπὶ δὲ γε τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ συναϊσθάνεσθαι τῶν αἰκιῶν ἔστοπον εἶπεῖν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ οὐκ ἔν γε τοῖς καθ' ἡμέας· ἀλλ' ἦνωτο μὲν σαρκί, ψυχὴν ἔχούση τὴν λογικὴν· πασχούσης δὲ αὐτῆς, ἀπαθῶς ἦν ἐν εἰδήσει τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων· καὶ ἠφάνιζε μὲν ὡς Θεὸς τὰς τῆς σαρκὸς ἀσθενείας, ψικειοῦτο γε μὴν αὐτὰς ὡς ἰδίου σώματος· οὕτω καὶ πεινησαί λέγεται καὶ χαμῖν, καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.

Οὐκοῦν παρεκλάζοιτο ἂν ἢ ἔνωσις τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ταῖς καθ' ἡμέας. Ὁσπερ γὰρ ἑτεροφυῆς μὲν τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν, εἰς γε μὴν ἐξ ἀμφοῖν ἀνθρώπος ἀποτελεῖται καὶ λέγεται· οὕτω καὶ ἐκ τελείας ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ μὴν καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος τελείως ἔχουσας κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, εἰς ὃ Χριστὸς, ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἐν ταυτῷ Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος. Καὶ οἰκειοῦται μὲν ὁ Λόγος, ὡς ἔφη, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, ὅτι καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἑτέρου· κοινοποιεῖται δὲ ὡσπερ τῇ ἴδιᾳ σαρκὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ θεοπεποῦς δυνάμει τὴν ἐνέργειαν· ὥστε δύνασθαι καὶ ζωοποιεῖν τοὺς νεκροὺς, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἐν ἀρρώσταις.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐἰ δὲ χρὴ, καὶ ταῖς ἐκ τῆς θεοσκυύτου Γραφῆς παραδείγμασι κεχηρήμενους, καθάπερ ἐν τύποις τοῦ τῆς ἐνώσεως καταδείξαι τρόπον, φέρε λέγωμεν. Ὁ μακάριος Ἡσαίας, Ἀπεστάλη, ε φησὶ, πρὸς με ἐν τῶν Σεραφίμ· καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβῆτι ἐλαβὼν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἤλυε πρὸς με, καὶ ἤψατο τῶν χειλέων μου, καὶ εἶπα· Ἰδοὺ ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαριεῖ. Φαμὲν δὲ τὸν

¹⁰ Isa. vi, 6, 7.

(1) Hoc fragmentum iisdem ferme verbis refert Facundus lib. xi, cap. 7.

(2) Facundus, *passionum corporis et naturalium et quæ extrinsecus accidunt*; quod melius est.

A latem) talem esse adunationem ipsius Emmanuel, qualem quis intelligat animam hominiam ad suum corpus habere. [(1) Anima enim quoniam quæ sunt corporis, esse reputat sua, licet per naturam propriam expers sit (2) passionibus corporis, et naturalibus, et quæ extrinsecus accedunt: movetur enim corpus in concupiscentiis naturales, et consentit anima, et nullo licet modo participans, concupiscentiæ tamen exitum delectationem propriam ducit. Et si forte ferro corpus percutiatur, aut torquetur, condoleat illa quidem, quod suum corpus patiatur: ipsa vero in sua natura nullum patitur omnino tormentum.

Tamen super hoc quoque dicimus esse adunationem, quæ est in Emmanuele facta: erat enim necesse cum suo corpore adunatam ei animam dolere, (3) ut dum timebat passiones, subditam eorvicem Deo submitteret]. De Deo autem Verbo condolere passionibus nefas est dicere: **783** impassibilis enim Deus est, et nostrarum rerum longe dissimilis; sed adunata quidem erat carni habentem animam rationabilem, qua patiente ipse impassibilis, ea quæ animæ contingere, cognoscebat, et contundebat quidem, ut Deus, carnis infirmitates; suæ tamen eas, tanquam sui corporis, esse ducebatur. Itaque esuriisse dicitur, fatigatus esse, passus fuisse pro nobis.

Ergo Verbi adunatio, quæ est cum humanitate facta, non irrationabiliter rebus nostris comparetur. Nam sicut corpus alterius est naturæ præter animam, et unis tamen ex utroque homo efficitur et vocatur; ita etiam ex perfecta Dei Verbi subsistentia et ex humanitate perfecta unus est Christus, idem in eodem Deus simul et homo; et sua quidem ducit Deus Verbum, ut ante dixi, ea quæ sunt carnis propria, quia ipsius est corpus, non alterius. Communes autem facit tanquam cum sua carne divinæ suæ majestatis operationes, ut posset etiam vivificare mortuos, et sanare infirmos.

CAP. IX.

De carbone.

(4) At si convenis exemplis etiam dicitur Scripturæ, quæ per figuram, adunationem demonstrare, age, dicamus, ut possumus. Beatus Isaias: « Missus est, inquit, ad me unus ex Seraphim, et in manu habebat carbonem, quem forcipe accepit ab altari, et venit ad me, et tetigit labia mea, et dixit ad me: Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniquitates tuas, et peccata tua purgabit. » Carbonem autem dicitur figuram et imaginem no-

(3) Facundus, *ut timendo*.

(4) Hic iterum interpolavit Antbertus Mercatoris versionem, ut et in sequentibus, quorum textum Græcum habuit.

bis exhibere Verbi hominis facti : quod, si labia nostrâ tetigerit, id est, si fidem in ipsum confessi fuerimus, tunc nos ab omni peccato puro efficit, et pristinis criminibus liberat.

Cæterum, tanquam in imagine, licet in carne conspicere adunatum quidem humanitati Dei Verbum, non tamen projecisse quod fuerat, transformasse autem magis assumptam naturam in suam gloriam et operationem. Quemadmodum enim ignis ligno affixus, et id penetrans, comprehendit quidem ipsum, et quamvis lignum esse non desinat, vim tamen suam **784** speciemque transmutat, et omnem se confert in lignum, et cum ipso jam quasi unum aliquod æstimatur : idem intellige de Christo. Adunatus enim inæstimabiliter humanitati Deus servavit quidem ipsam in eo quod fuerat, et ipse permansit quod erat; semel tamen adunatus, quasi unus jam cum ipsa putatur, ea quæ sunt illius sua faciens; conferens autem ei etiam ipse naturæ suæ operationem.

CAP. X.

Quoâ incorporalis divinitatis corpus facta fuerit ipsa caro, habens animam rationabilem : et quod, si ea a sese dividere voluerimus, procul dubio labefactabimus dispensationem quæ in Christo intelligitur.

In Canticò canticorum ipse nobis introductus est dicens Dominus noster Jesus Christus : « Ego flos campi, et lilium convallium ²⁸. » Quemadmodum ergo odor res quidem est incorporea, habet autem, quasi proprium corpus, id in quo inest; tamen unum ex utroque intelligitur lilium : corrumpitur autem ipsius ratio unius rei discessu : in subjecto enim corpore odor est : ita etiam in Christo intelligimus divinitatis naturam, quæ suam excellentissimam majestatem, ut odorem suavissimum, mundo dispergit, tanquam in subjecto, esse in corpore humanitatis; et id quod incorporale est per naturam, per adunationem dispensatoriam, pene dicam factum fuisse corporale, propterea quod voluit se cognosci per corpus : in eo enim divina signa operatus est. Igitur id quod incorporale est, tanquam in suo corpore intelligi potest, quemadmodum etiam odor in flore subjecto; lilium tamen jam et odor et flos nominatur.

CAP. XI.

Quod, adunato Deo Verbo vere humanitati, inconfusæ tamen substantiæ [id est subsistentiæ] permanse-runt.

[Erectum est secundum Dei voluntatem sanctum tabernaculum per desertum, et in eo multis modis formabatur Emmanuel (1).] Dixit Deus omnipotens ad divinum Moysen : « Et facies mihi arcam testi-

²⁸ Cantic. 11, 1.

(1) Et hunc quoque locum ex ista versione citat. Facundus in eodem loco.

Α ἀνθρακα τύπον ἡμῖν καὶ εἰκόνα πληροῦν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου · ὅς, εἴπερ ἀψαίτο τῶν χειλέων ἡμῶν, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογήσωμεν πίστιν, τότε καὶ ἀπάσης ἀμαρτίας ἀποφαίνει καθαρούς, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἐλευθεροῖ.

Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν, ὡς ἐν εἰκόνι τὸν ἀνθρακα [τῷ ἀνθρακι], ἐνωθέντα μὲν τῇ ἀνθρωπότητι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὐ μὴν ἀποθεβληκότα τὸ εἶναι ὃ ἐστὶ, μεταστοιχειώσαντι [μεταστοιχειώσαντα] δὲ μᾶλλον τὸ ληφθὲν, ἤγουν ἐνωθὲν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τε καὶ ἐνέργειαν. Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὸ πῦρ ὀμιλήσαν ζύλω, καὶ εἰσθεδυκὸς αὐτὸ, καταδράττεται μὲν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐξίστησι μὲν τοῦ εἶναι ζύλον, μεθίστησι δὲ μᾶλλον εἰς τὴν τοῦ πυρὸς ὕψιν τε καὶ δύναμιν, καὶ πᾶν αὐτῷ τὸ ἴδιον ἐνεργάζεται, καὶ ὡς ἐν ἤδη λελόγισται μετ' αὐτοῦ · οὕτω νοήσης καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. Ἐνωθεὶς γὰρ ἀπορρήτως ἀνθρωπότητι Θεοῦ, τετήρηκε μὲν αὐτὴν τοῦ ὅπερ εἶναι φαμεν · μεμένηκε δὲ καὶ αὐτὸς ὅπερ ἦν · ἐνωθεὶς δὲ ἀπαξ, ὡς εἰς λελόγισται μετ' αὐτῆς, οἰκειούμενος μὲν τὰ αὐτῆς, ἐμποιήσας δὲ καὶ αὐτῆς αὐτῆ τῆς ἰδίας φύσεως τῆς ἐνέργειαν.

ΚΕΦΑΛ. I'.

Ἐπι τῆς ἀσωμάτων θεότητος σώμα γέγονεν ἡ σὰρξ, ψυχὴν ἔχουσα λογικὴν · καὶ διὸ διστάντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ, πάντη τε καὶ πάντως παραλύσωμεν τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης οικονομίας τὸν λόγον.

Ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων αὐτὸς ἡμῖν εἰσεκόμεσται λέγων ὁ Κύριος · « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. » Ὅπερ οὖν ἡ ὁσμὴ ἀσωμάτων μὲν τοι [Ισ. τι] χρῆμά ἐστι · κέχρηται δὲ ὡςπερ ἰδίῳ σώματι τῷ ἐν ᾧ ἐστὶ · πλην ἐν ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται τὸ κρίνον, καταφθεῖρει δὲ πάντως τὸν ἐπ' αὐτῷ λόγον ἢ ἐνὸς ἀπόστασις · ἐν ὑποκειμένῳ γὰρ ἡ ὁσμὴ, καὶ ἐστὶ σῶμα τὸ ὑποκειμενόν · οὕτω νοήσωμεν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ, θεότητος φύσιν τὴν ἰδίαν τε καὶ ὑπερκόσμιον ὑπεροχὴν εὐωδιάζειν τῷ κόσμῳ καθάπερ ἐν ὑποκειμένῳ τῇ ἀνθρωπότητι, καὶ τὸ ἀσώματον κατὰ φύσιν, καθ' ἑνωσιν οικονομικὴν μονονουχὶ γενέσθαι καὶ ἐνσώματον, διὰ τοι τὸ θέλει ἐπιγινώσκεσθαι διὰ σώματος. Ἐνήργηκε γὰρ ἐν αὐτῷ τὰ θεοπερεπῆ. Οὐκ οὖν νοοῖτ' ἂν εἰκότως ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι τὸ ἀσώματον, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν ὑποκειμένῳ τῷ ἄνθει τῆς εὐοσμίας τὸ χρῆμα · λέγεται δὲ κρίνον τὸ συναμφοτέρον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐπι καὶ πρὸς ἔνωσιν ἀληθινὴν συνενσυχθέντος τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ἀσύγχυτα μεμετήκασι τὰ ἡνωμένα.

Ἐγήγερται κατὰ βούλησιν Θεοῦ κατὰ τὴν Ἐρημὸν ἢ ἀγία σκηνή, καὶ ἦν ἐν αὐτῇ πολυτρόπως μορφούμενος ὁ Ἐμμανουήλ · ἔφη τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ θεοπεσίῳ Μωσῆ· « Καὶ ποιήσεις κιβωτὸν μαρτυρίου

ἐκ ξύλων ἀσήπτων, δύο πήχεων καὶ ἡμίους τὸ μήκος· καὶ πήχεος καὶ ἡμίους τὸ πλάτος· καὶ πήχεος καὶ ἡμίους τὸ ὕψος· καὶ καταχρυσώσεις αὐτὴν χρυσῶν καθαρῶν, ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν χρυσώσεις αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀσήπτων ξύλον εἴη ἂν εἰς τύπον τοῦ ἀφθάρτου σώματος· ἀσήπτος γὰρ ἡ κέδρος· τὸ δὲ χρυσίον, ὡς ἕλη τῶν ἄλλων ὑπερηρμένη, τῆς βίας ἡμῖν οὐσίας κατασημήνειεν ἂν τὴν ὑπεροχὴν.

Ἄθρει δὲ, ὅπως ἡ κιβωτὸς ὅλη κεκρύπτωτο χρυσίῳ καθαρῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Ἦνωτο μὲν γὰρ τῇ ἀγίᾳ σαρκὶ Θεοῦ ὧν ὁ λόγος· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἔξωθεν κεκρυώσθαι τὴν κιβωτόν. Ὅτι δὲ καὶ τὴν ἐνοῦσαν τῷ σώματι ψυχὴν λογικὴν ἰδίαν ἐποίησατο, καταδείξειεν ἂν τὸ καὶ ἔσωθεν αὐτὴν καταχρυσώσθαι δεῖν ἐπιτάξαι. Ὅτι καὶ ἀσύγγυτοι μακροχρόνιοι αἱ φύσεις, ἤγουν ὑποστάσεις, ἐνεῦθεν εἰσέρθεα. Τὸ γὰρ τῷ χρυσίῳ ἐπαληθευμένον τῷ ξύλῳ, μεμνήσκου ἔπερ ἦν· καὶ κατεπλούτει μὲν τὸ ξύλον τοῦ χρυσοῦ τὴν δόξαν· πληρὸν οὐκ ἀπέσθη τοῦ εἶναι ξύλον. Ὅτι δὲ ἡ κιβωτὸς εἰς τύπον παραλαμβάνεται τοῦ Χριστοῦ, διὰ πολλῶν ἂν τις πιστώσεται λόγων· προσβάδιζε γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ζητοῦσα αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. Ἐφη δὲ πού καὶ ὁ Χριστός· « Πορεύσομαι, καὶ ἐτοιμάσω τόπον ὑμῖν. »

CAP. XII.

Quod cum esset Deus Verbum, factus sit homo, nec homo simpliciter, nuda conjunctione honoratus, vocatus sit ad patrem dignitatem Dei Verbi, sive auctoritatem, sicut quibusdam videtur.

Divinus Paulus²¹ magnam quidem ait esse mysterium pietatis. Et vere ita se res habet: manifestatus est enim in carne, cum sit Deus Verbum; justificatus est autem in Spiritu. Nullo enim modo nostris videtur infirmitatibus contineri, licet juxta nos homo sit factus: non enim fecit peccatum: apparuit autem et angelis. Neque enim generationem ipsius secundum carnem ignoraverunt: prædicatus autem et gentibus, quasi Deus homo factus; ita autem creditus est in mundo. Probat autem divinus Paulus ita scribens: « Propter quod memores estote, quod aliquando vos gentes in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta: quia eratis illo tempore sine Christo alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo²². » Erant ergo gentes in mundo sine Deo, cum absque Christo essent. Verum quoniam eum vere et natura Deum esse agnoverunt, ipse quoque ab eo agnitæ sunt, fidem constantes, et ipse assumptus est in gloria, certe divina. Psallit enim beatus David: « Ascendit Deus in júbilo²³. » Ascendit enim certe cum corpore, nec in nuda deitate: Deus enim erat incarnatus.

²¹ Exod. xiv, 10. ²² Joan. xiv, 3. ²³ I Tim. III, 16. ²⁴ Ephes. II, 11, 12. ²⁵ Psal. XLVI, 6. ²⁶ Rom. I, 25.

(1) Hunc quoque locum ex eadem versione citat Facundus ibidem. Citat etiam Icontius Byzantius in fine libri primi adversus Eutychianos.

A monii ex lignis imputribilibus, 785 duorum cubitorum et dimidii longitudine; et inaurabis eam auro puro, extra et intra inaurabis eam²⁴. » Sed lignum quidem, cum imputribile sit, est figura corporis incorrupti: imputribilis enim cedrus; aurum vero, quasi materies aliis pretiosior, divinæ nobis indicat substantiæ majestatem.

Attendite igitur quoniam arca tota inaurata sit auro puro extra et intra. Adunatus quidem fuerat sanctæ carni Deus Verbum, et id est, ut opinor, arcam fuisse extra inauratam. Quod vero et animam rationabilem, quæ corpori inerat, propriam fecerit, ex hoc apparet, quod et intra arcam præcepit inaurari. [Quod autem naturæ sive substantiæ inconfusæ manserint, hinc scimus: aurum enim superpositum ligno mansit id quod erat, et ornabatur quidem lignum auri decore; tamen lignum esse non desit. Quod vero arca in Christi accipiat imaginem, pluribus potest probationibus declarari (1).] Præambulabat enim his qui sunt ex Israel, quærens ipsis requiem. Ait alicubi et Christus: « Ibo, et parabo vobis locum²⁵. »

Credimus igitur, non in unum nostri similem deitate per gratiam honoratum, ne cultores esse hominis detegamur; sed in Dominum magis, qui in servili forma comparuit, et qui fuit vere nostri similis, et in humanitate tamen Deus mansit: Deus enim Verbum, carne assumpta, non deposuit quod erat; intelligitur tamen idem Deus simul et homo.

Et fidei quidem ratio ita se habet, et recte quidem. Sed si forte aliquis dicat, Quid mali est, si intelligatur homo similis nostri apprehendere deitatem, ac non magis Deus homo fieri? respondebimus mille esse quæ contrario possunt opponi, et pene etiam nutu significantia, nos oportere reniti constanter, nec credere ita esse.

Age enim, ante alia dispensationis, quæ cum carne facta est, modum cernamus, et nostrarum rerum naturam subtilius perscrutemur: periclitata est hominis natura, et depressa est malis extremis, maledictione et morte damnata, et peccati laqueis irrita, errabat, et erat 786 in tenebris; Deum nesciebat eum, qui est natura et veritate; pro Deo coluit creaturam²⁶. Quomodo igitur hujusmodi malis poterat liberari? An illud dicemus, quod fas erat humanitati divinam naturam apprehendere, quæ nesciret omnino, qualis esset dignitas naturæ celestis, cum esset ignorantiae tenebris occupata, et peccati sordibus inquinata? Quomodo poterat fieri ut apprehenderet sanctam naturam, et acciperet gloriam, quam nemo inveniat, nisi acceperit? Concedamus enim quod cognoverit fortasse, et scierit

apprehendere Deum [pro deitatem]. Quis est qui A deitatis? Vel quomodo non sit factus altissimus, qui docuerit? Quomodo enim credent, nisi audierint? Cæterum non id est apprehendere deitatem, et convenientem ei gloriam capere.

Ergo decentius sit, et recte quidem, ita sentire, quod servare volens id quod perierat, descendens ad nos Deus Verbum, per quod omnia, et in id se, quod non erat, immisit, ut et hominis natura, id quod non erat, seret; et divinæ majestatis dignitatibus per adunationem patescens, quæ sublevata est magis ultra naturam, quam dejecit infra naturam invariabilem Deum. Conveniens erat, ut incorruptibilis natura apprehenderet corruptibilem, ut eam a corruptione liberaret. Conveniens erat eum, qui peccare non noverat, eum peccatoribus conformari, ut peccata conspiceret. Quemadmodum enim ubi-
 cunque lux fuerit, caligo interit tenebrarum; ita etiam immortalitate præsentis, omnis certe pestis fugitiva discedet; et præsentis eo qui peccatum non novit (qui etiam propriam sibi corpus effecit, quod est sine (1) peccato), cadet omne peccatum.

Quod vero Verbum, cum esset Deus, factum sit homo, et non magis homo τῶσπονθημένος intelligatur Christus, etiam ex sacris Litteris enitar ostendere. Ait igitur beatus Paulus de Unigenito: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis Deo; sed exinanivit se, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum inventus ut homo. Nummiviavit esse factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea et Deus ipsum superexaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omnis genua flectatur cælestium, et terrenorum, et infernorum, et omnis lingua constiteatur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ».

Quem igitur dicemus, in forma Dei esse, et in æqualitate Patris, et hæc non rapinam arbitratum; sed descendisse magis in exinanitatem, et in formam servi, et se humiliantem, et in similitudinem nostram fuisse factum? Si hominem factum ex muliere nudum et solum: quomodo habebat plenitudinem, ut intelligatur exinanitus? Vel in qua antea positus celestium, semet humiliasset, dicitur? Vel quomodo in similitudinem hominum factus est, qui in erat et antea per naturam, etsi id factus forte non diceretur? Ubi autem exinanitus est, assumens plenitudinem

CAP. XIII.

Quod Christus Jesus vocetur homo factus. Deus Verbum.

Dispensationis incarnationis Vulgeniti mysterium subtilius considerantes, id asserimus, fidem rectam servantes et veram: quod ipsum Patria Dei Verbum, Deus verus ex Deo vero, et lumen de lumine, in-

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὁτι Χριστός Ἰησοῦς καλεῖται παλαιῶς ἐκθροῦνος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.

Τῆς μετὰ σαρκὸς αἰκοχησίας τοῦ Μοναρχοῦ πολυπραγαμενῆ ἐθέλοντες τὸ μυστήριον, ἐκλήνῳ φαιμεν, ὄξαν ἔχοντες ἀληθῆ, καὶ πιστὴν ὀρθὴν, ἔπιπερ αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός Λόγος, ὁ ἀληθινὸς

²² Rom. x, 14. ²³ Philipp. ii, 6-14. ²⁴ Hebr. ii, 16, 17. ²⁵ Ibid. 14, 15. ²⁶ Rom. viii, 3.

(1) Baluz. legit in pro sine, rectius, ut videtur. EDIT.

Θεός, ὁ ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτός, ἐσαρκώθη τε καὶ ἐνηθρώπησε· κατήλθεν, ἔπαθεν, ἐγήγερται δὲ ἐκ νεκρῶν. Ὀρίσατο γὰρ οὕτω τὸ τῆς πίστεως Σύμβολον ἡ ἀγία τε καὶ μεγάλη Σύνοδος (1).

Διερευνώμενοι δὲ καὶ μαθεῖν ἐθέλοντες ὃ τί ποτέ ἐστι κατ' ἀλήθειαν, τὸ σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι τὸν Λόγον, καταθρήσωμεν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπὸν ἐστι προσλαβεῖν ὡς ἐν συναφείᾳ τῇ κατὰ γε τὴν ἰσότητά τῆς ἀξίας, ἤγουν αὐθεντίας, ἣ καὶ κατὰ μόνην τῆς υἰότητος ὁμωνυμίαν, μᾶλλον δὲ τὸ γενέσθαι καὶ ἡμᾶς ἀνθρώπον, μετὰ τοῦ ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως ἔχειν ἀνασῶσασθαι τῇ ἰδίᾳ φύσει τὴν ἐν προσλήψει σαρκὸς καὶ αἵματος οἰκονομικῶς γεγρονότα.

Εἷς μὲν οὖν ἐστὶν ἄρα πρὸ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως ὀνομαζόμενος διὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς Μονογενής, καὶ Λόγος, καὶ Θεός, καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, ζωὴ, δόξα, φῶς, σοφία, δύναμις, βραχίων, δεξιὰ, ὕψιστος, μεγαλοπρέπεια, Κύριος σαβαώθ, καὶ ἑτέροις τισὶ τοιοῦτοις ὀνόμασι, τοῖς ἀληθῶς θεοπροπεστατοῖς· μετὰ δὲ γε τὴν ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ἰλαστήριον, μεσίτης, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, δεύτερος Ἀδάμ, κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐπομένον αὐτῷ καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς ὀνομάτων. Πάντα γὰρ αὐτοῦ, τὰ τε πρῶτα, καὶ τὰ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς.

Εἷς ἄρα ἐστὶν ὁ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Θεός ἀληθινός, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι μεμενηκὼς ὅπερ ἦν, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται. Οὐ διοριστόν οὖν ἄρα τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς ἰδικῶς ἀνθρώπον, καὶ εἰς Θεὸν ἰδικῶς, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστόν φεμεν εἶναι, τὴν τῶν φύσεων εἰδότες διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις τηροῦντες αὐτάς.

Ὅταν οὖν λέγῃ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι ἐν Χριστῷ «κατώκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς,» οὐ διὰ τοῦτο φεμεν, ὡς ἐν ἑτέρῳ Χριστῷ τῷ ἀνθρώπῳ, καταμόνας κατοικῆσαι τὸν Λόγον· οὔτε μὴν διασπῶντες ἀλλήλων τὰ ἡνωμένα δύο νοοῦμεν υἱούς· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι Χριστὸν ὀνομάζει τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ ὡς ἐκ μέρους ἔσθ' ἕτε, τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου ἰδίαν ἔχων ἐν τάξει πεποιήται ναοῦ. Γέγραπται δὲ που καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν· «Τοὺς δὲ κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμεν.» Ἄρ' οὖν ἐπειδὴ περ οἰκίας πηλίνας τὰ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζει σώματα, διαβεβαίουται δὲ κατοικεῖν ἐν αὐταῖς τὰς ψυχάς, εἰς δύο κατατεμοῦμεν ἀνθρώπους τὸν ἕνα; Καίτοι πῶς οὐκ ἀμώμητον παντεῶς, τὸ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ λέγεσθαι κατοικεῖν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ; Ὅστε καὶ εἰ τὸ τοῦ λόγου σχῆμα διὰ τοιούτων ἔρχεται τρόπων, οὐχ ἑτέρως ἔχειν δυνάμενον, οὐ τὰς τῶν πραγμάτων ἀδικεῖσθαι φύσεις διὰ τοῦτο πρέπει, ἐνοεῖν δὲ μᾶλλον αὐτάς, καὶ κατευθῆ τῆς ἀληθείας διασπεύδειν ἐπειγέσθαι.

⁴¹ Coloss. II, 9. ⁴² Job IV, 19.

(1) Intellige magnam illam et οἰκουμένην synodum Nicænam.
PATROL. GR. LXXV.

A carnatum sit, et homo factum, et descenderit, et passum sit, et surrexerit ex mortuis. Ita enim definiuit fidei Symbolum Synodus magna et sancta.

Perquirentes autem et nos, et discernere cupientes, quid sit tandem, incarnatum esse, et hominem factum Dei Verbum: cernimus, quod non hoc est, hominem assumere tanquam in conjunctione, quæ fiat per æqualitatem dignitatis, sive auctoritatis, vel per solam filietatis ὁμωνυμίαν; magis autem fieri juxta nos hominem (ita tamen ut nulla conversio vel commutatio subsequatur), et sublevare pariter cum sua natura eum qui in assumptione fuit carnis et sanguinis dispensatorie.

Unus igitur est, qui ante incarnationem a divina Scriptura nominatur, et Unigenitus, et Verbum, et Deus, et imago, et lumen, et figura substantiæ Patris, et vita, et gloria, et splendor, et sapientia, et virtus, et brachium, et dextra, et Altissimus, et magnificentia, et Dominus Sabaoth, et aliis talibus nominibus, quæ vere conveniunt deitati. Post incarnationem vero homo, Christus, Jesus, propitiatorium, mediator, primitiæ dormientium, primogenitus a mortuis, secundus Adam, caput corporis Ecclesiæ, cum eum etiam nomina prisca sequantur: omnia enim ipsius propria sunt, et priora, et quæ novissimis facta temporibus.

Unus igitur est, et qui ante incarnationem Deus erat verus, et qui in humanitate mansit id quod erat, et est, et erit. Non discernendus igitur unus Dominus Jesus Christus, in hominem seorsum, et seorsum in Deum; sed unum eundemque Jesum Christum esse dicimus, non ignorantes differentiam naturarum, **788** sed eas inconfusas inter sese servantes.

Quoties igitur Littera sacra commemorat quod in Christo «inhabitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter»⁴¹; «non ideo dicimus tanquam in alio Christo, in homine seorsum inhabitasse Deum Verbum; nec porro dividentes ea quæ unita sunt, duos intelligimus filios; illud autem magis, quod Christum nominat Littera sacra ex parte nonnunquam, et quod humanitatem Dei Verbum, quam propriam habet, in locum posuit templi. Scriptum est autem et de animabus humanis: «Inhabitantes autem domos luteas, de quibus et nos ex eodem luto sumus»⁴². Ergone, quoniam luteas domos humana corpora nominat, et affirmat in his animas habitare, in duos homines unum hominem dividemus? Atqui non irracionale omnino est, ut in homine spiritus suus inhabitare dicatur. Ergo, etsi per hujusmodi modos orationis figura procedat, cum aliter fieri non possit, non tamen ideo rerum corrumpi naturas oporteat, sed magis eas recto veritatis tenore servari.

Quoties igitur quæpiam, quæ dissimilem sunt A inter se sortita naturam, collecta in adunationem per compositionem videntur : deinde alterutrum ex his in alterutro habitare dicitur, non dividendum in duo, adunationis conventionem minime violata, licet .suis nominibus per sese ea quæ adunata sunt nominentur a nobis. Dicitur namque, ut ante dixi, et in homine habitare spiritus suus, nec tamen homo dicitur, et seorsum spiritus suus, seorsum et corpus. Et tale quid nobis divinus Paulus obliqua significatione [id est obscure et quasi ænigmatice] commemorat, dicens : « Nam etsi exterior noster homo corrumpitur ; sed interior renovatur de die in diem ⁴³. » Si quis igitur dixerit interiorem nostrum hominem in exteriori homine inhabitare, verum quidem memoravit, in duo tamen unum dividere non videbitur. Ait autem alicubi etiam propheta Isaias : « De nocte vigilat spiritus meus ad te, Domine ⁴⁴. » Utrumne tanquam alius præter ipsum spiritus ipsius ad Deum dicitur vigilare ? Nonne id ineptissimum videatur ? Ergo scire quidem necesse est orationis figuram, non tamen ab intellectu discedere competentem, sed referre magis sententiarum vim ad sensum qui unicuique rei conveniat.

789 Et si dicatur « proficere Jesus ætate, sapientia et gratia ⁴⁵, » dispensationis hæc res est. Deus etenim Verbum humanitatem more suo proficere permittebat, et quasi paulatim divinitatis suæ gloriam volebat declarare, et cum corporis ætate etiam sua extendere, ne quid novum videretur, idque nonnullos nimia novitate perterreret. Cum præsertim sic quoque dicerent : « Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit ⁴⁶ ? » Ergo corporale augmentum, et profectus gratiæ ac sapientiæ, humanitatis mensuræ convenit ; ipsum vero Deum Verbum per suam naturam perfectissimum constituimus, non egenum profectus, non sapientiæ, non gratiæ. Ipsum enim creaturæ et sapientiam et gratiam, et bona omnia imperit.

Si vero Jesus passus esse dicatur, passio quidem erit dispensationis ; ipsius tamen dicitur, et recte quidem, quia corpus ipsius proprium passum est, et erat in corpore patiente ipse, qui pati non poterat, impassibilis est enim, ut Deus : quantum tamen ad conviciatorum petulantiam pertinuit, passus esset, si pati posset. Ergo quoniam nostri similis factus est Unigenitus, quotiescunque homo nominatur a divina Scriptura, intuentes dispensationem, Deum ipsum natura sic quoque conlitemur.

CAP. XIV.

Exempla divini Scripturæ quod Dei Verbum homo factum manserit Deus. De propitiatorio.

Ait alicubi Deus ad pontificem Moysen : « Et facies propitiatorium impositione auri puri duorum cubitorum et dimidii longitudinem, et cubiti unius et dimidii altitudinem : et facies duos Cherubim au-

Όταν τοίνυν τινά τῶν ἀλλήλοις οὐχ ὁμοίαν λαχόντων τὴν φύσιν ὄρωτο συναλεγμένα πρὸς ἐνότητα κατὰ σύνθεσιν· εἶτα τὸ δέ τι τυχόν ἐν ἐκείνῃ λέγοιτο κατοικεῖν, οὐ διοριστέον εἰς δύο, τῆς εἰς ἐνότητα συνδρομῆς κατ' οὐδένα τρόπον ἀδικουμένης, κἄν εἰ τῶν ἠνωμένων ἐκάτερον ἰδικῶς ὀνομάζοιτο πρὸς ἡμῶν, τοῦθ' ὅπερ ἂν εἶεν ἀμφοτέρα. Λέγεται γάρ, ὡς ἔφην, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικεῖν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· πλὴν ἀνθρώπος λέγεται, καὶ ἰδικῶς τὸ πνεῦμα, καὶ μὴ καὶ τὸ σῶμα. Καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὑπανίσταται ὁ σοφώτατος Ἡαῦλος λέγων· « Εἰ γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαίνουται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. » Όταν οὖν τις λέγοι τὸν ἔσω ἡμῶν ἀνθρώπον ἐν τῷ ἔξω ἀνθρώπῳ κατοικεῖν, ἀληθεύει μὲν, εἰς δύο γε μὴν τὸν ἕνα τεμὼν οὐχ ὁρᾶται· φησὶ δὲ πού καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας· « Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ, ὁ θεός. » Ἄρ' οὖν ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς θεὸν ὀρθρίζειν λέγεται; Καίτοι πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ φάναι τοιοῦτόν τι; Οὐκοῦν εἰδέναι μὲν ἀναγκαῖον τὰ τῶν λόγων σχήματα, οὐ μὴν καὶ ἐξιστασθαι τοῦ εἰκότος, περιάγειν δὲ μᾶλλον τῶν σημαινομένων τῆν δύναμιν ἐπὶ τὸν ἐκάστῳ πράγματι πρέποντα σκοπεῖν.

Εἰ δὲ δὴ καὶ λέγοιτο « προκόπτειν ὁ Ἰησοῦς ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, » τῆς οἰκονομίας ἔσται τὸ χρῆμα. Συνεχώρησε γὰρ ὁ θεοῦ λόγος διὰ τῶν τῆς ἰδίας φύσεως ἐθῶν ἵνα τοὺς ἀνθρώπινον· καὶ οἷον κατὰ βραχύ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἤθελε κατευρύνειν τὸ περιφανές· καὶ τῆ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συμπαρεκτείνειν τὰ ἑαυτοῦ· ὡς ἂν μὴ τι τὸ ξέρον ὄρωτο, καὶ τῷ λαῶν ἀσυνήθει ταραττοὶ τινάς. Ὅτε καὶ οὕτως ἔρασκον· « Πῶς οὕτως οἶδε γράμματα μὴ μαθητῶς; » Οὐκοῦν σωματικῆ μὲν ἡ αὔξη, καὶ τὸ προκόπτειν ἐν χάριτι καὶ σοφίᾳ, πρέποι ἂν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις. Αὐτόν γε μὴν κατ' ἰδέαν φύσιν παντέλειον εἶναι φάμεν τὴν ἐκ θεοῦ λόγον, οὐ προκοπῆς δεόμενον, οὐ σοφίας, οὐ χάριτος· διανεμένον δὲ μᾶλλον τῆ κτίσει σοφίαν καὶ χάριν, καὶ τὰ δι' ἑν ἔχοι καλῶς.

Εἰ δὲ δὴ λέγοιτο παθεῖν ὁ Ἰησοῦς, τὸ μὲν πάθος ἔσται τῆς οἰκονομίας· αὐτοῦ δὲ λέγεται, καὶ σφόδρα εἰκότως· ὅτι καὶ ἴδιον αὐτοῦ τὸ παπονήθός. Καὶ ἦν ἐν τῷ πάσχοντι σώματι, πάσχειν μὲν οὐκ εἰδώς· ἀπαθῆς γάρ ἐστιν ὡς θεός· ὅσον δὲ ἦσαν εἰς γε τὸ τῶν ἐμπαροινησάντων θράσος, παθῶν, κἄν εἰ μὴ παθεῖν ἐδύνατο. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Μονογενῆς, ὁσάκις ἂν ἀνθρώπος ὀνομάζεται παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἐννοοῦντες τὴν οἰκονομίαν, θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν αὐτὸν καὶ οὕτως ὁμολογήσωμεν.

⁴³ II Cor. iv, 16.

⁴⁴ Isa. xlii, 9.

⁴⁵ Luc. ii, 52.

⁴⁶ Joan. vii, 15.

nas sursum superobumbrantes pennis suis super A propitiatorium; et vultus eorum adinvicem respicientes propitiatorium erunt⁴⁷. » Enigma certissimum id sit, Deum Verbum etiam in humanitate Deum mansisse, et in sua gloria ac majestate, etsi propter dispensationem factus sit similis nostri: Propitiatorium namque per fidem factus est nobis Emmanuel. Id autem nobis comprobavit sapientissimus Joannes dicens: « Filioli, scribo vobis, ut non peccetis; sed si quis peccaverit, consolatorem habemus apud Patrem, Jesum Christum justum; et ipse est propitiatio pro peccatis nostris^{48,49}. » Nec non etiam Paulus, « Quem proposuit, inquit, Deus propitiatorem per fidem in suo sanguine⁵⁰. »

Cæterum cerne Cherubim circumstantes propitiatorium, et superobumbrantes quidem pennis; conversos autem ad propitiatorium, et pene nutui Dominico oculum intendentes. Ad Dei enim voluntatem tantum respicit sancta cœlestium spirituum multitudo; et nunquam Dei satiatur aspectu. Ita Filium propheta Isaias vidisse se dicit in sede altissima et eminentissima, circumstantibus Seraphim et obsequentibus ei ut Deo⁵¹

790 CAP. XV.

Aliud de virga Moysis.

Destinabatur aliquando divinus Moyses ut Israel ab Ægyptiorum violentia liberaret. Verum quoniam necesse erat eos, qui sub jugo essent servitutis insolitæ, prius docere quod eis Deus jam esset reconciliatus, prodigia eum facere imperabat: plerumque enim miraculum nos adducit in fidem. Ait igitur Moyses ad Deum omnipotentem: « Si autem non crediderint mihi, neque audierint vocem meam, dicentes: Non apparuit tibi Deus; quid dicam illis? Dixit deinde Dominus: Quid hoc est quod est in manu tua? Respondit: Virga. Et ait illi: Projice illam in terram; et facta est serpens, et fugit Moyses ab ea. Et dixit Dominus ad Moysen: Extende manum tuam, et apprehende caudam ejus; et extendens manum apprehendit caudam, et facta est virga in manu ejus. Et dixit illi: Ut credant tibi, quia apparuit tibi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob⁵². » Animadvertite in his natura et veritate Filium Dei, tanquam quædam virga sit Patris; virga autem insigne est regni: « Filio enim dedit habere omnium potestatem⁵³. » Unde etiam divinus David: « Thronus tuus, inquit, Deus, in sæculum sæculi, et virga æquitatis, virga regni tui⁵⁴. » Sed eam projecit in terram, id est, corpore terreno circumdedit, sive per humanitatem misit in terram: tunc enim in similitudine factus est malignorum hominum, scilicet malignitatis signum est serpens.

Quod autem verum sit, hinc scimus. Ipse enim Do-

minus noster Jesus Christus, imagine et figura, propter dispensationem factam cum carne, pro serpente accipitur æreo, quem erexit Moyses, ut serpentum morsus arceret⁵⁵. Ait enim: « Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis, ut omnes qui credunt in ipsum, non pereant, sed habeant vitam æternam⁵⁶. » Quemadmodum enim serpens factus ex ære salutis erat periclitantibus causa (sanabantur enim in eum respicientes): eo modo etiam Dominus Jesus Christus eis qui eum vident quidem in similitudine malignorum, eo quod factus sit homo, non ignorant tamen quod Deus sit vivificus causa erit vitæ, et dat posse animalia venenosa vitare, id est, contrarias potestates.

B Id quoque hujus rei figura sit, quod Moyses virga virgas alias devoraverit, quas in terram magi projecerant⁵⁷. Igitur virga quidem in terram projecta est; non tamen semper remansit. Resumpta autem iterum fuit quod erat: nam licet facta sit, ut ante dixi, in similitudine nostra Patris virga, id est, Filius, per quem habet omnium potestatem; attamen, impleta dispensatione, revolavit in cœlum, et fuit iterum tanquam in manu Patris virga æquitatis ac regni: sedet enim ad dexteram Genitoris sui in propria majestate, sedes altissimas obtinens, etiam cum carne⁵⁸.

CAP. XVI.

Aliud de manu Moysis leprosa et integre sanata.

C « Dixit autem ad eum Deus Dominus iterum: Infer manum tuam in sinum tuum; et protulit manum de sinu suo, et facta est manus ejus sicut nix. Et dixit iterum: Infer manum tuam in sinum tuum; et intulit manum suam in sinum suum, et protulit eam de sinu suo, et iterum restituta est in colorem carnis ejus⁵⁹. » Manum ad dexteram Dei et Patris verum Filium ejus divina Scriptura nominat. Induxit enim ipsum dicentem: « Ego manu mea firmavi cœlum⁶⁰; » nec non etiam David divinus cantat: « Verbo Domini cœli firmati sunt⁶¹. » Cerne igitur, in sinum quidem Moysis adhuc manum ejus occultari, et nondum factam leprosam, prolatam vero statim leprosam factam: deinde mox illatam, et rursus prolatam, et de cætero non leprosam: « Restituta est enim, inquit, in colorem carnis ejus. » Ergo quandiu quidem erat in sinu Patris Deus Verbum, divinitatis nitore fulgebat; verum quando aliquo modo extra fuit per incarnationem sive ἐνανθρώπησιν, factus est « in similitudine carnis peccati, et inter iniquos reputatus est⁶². » Ait enim divinus Paulus, « eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fuisse, ut nos fieremus justitia in ipso⁶³. » Hoc existimo lepram significare, immundus enim secundum legem leprosus⁶⁴. Sed

⁴⁷ Exod. xxv, 47. ^{48,49} I Joan. ii, 1, 2. ⁵⁰ Rom. iii, 25. ⁵¹ Isa. vi, 1. ⁵² Exod. iv, 1-5. ⁵³ Joan. xvii, 2. ⁵⁴ Psal. xlv, 7. ⁵⁵ Num. xxi, 8. ⁵⁶ Joan. iii, 14. ⁵⁷ Exod. iv, 2. ⁵⁸ Psal. xlv, 7. ⁵⁹ Exod. iv, 6. ⁶⁰ Isa. xlviii, 13. ⁶¹ Psal. xxxii, 6. ⁶² Rom. viii, 3; Isa. lxi, 12. ⁶³ I Cor. v, 21. ⁶⁴ Levit. xiii, 2.

quoniam iterum in sinu fuit Patris (assumptus est in resurrectionem a mortuis), prolata iterum manus videbatur munda: adveniet enim post tempora Dominus noster Jesus Christus, in sinceritate divinitatis et gloria, quamvis similitudinem nostram non projecit. Ait enim et beatus Paulus de Christo: « Quia semel mortuus est ad multorum exhaurienda peccata. Secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem ⁶⁵. » Ergo quoties nobis sacra Littera nominat Christum Jesum, **791** ne hominem seorsum putaveris, non vere adunato ipsi Deo Verbo; sed existimaveris magis ipsum esse ex Deo et Patre Verbum Jesum Christum, cum factus sit homo.

CAP. XVII.

Quod Christus non erat homo θεοφόρος, nec simpliciter in homine inhabitavit Deus Verbum; sed quod magis caro sit factum, sive homo perfectus, secundum Scripturas.

Qui fidem habent in Christo immaculatam et rectis omnibus suffragiis comprobata, dicant videlicet quod ipse ex Deo Patre Deus Verbum in exinamitatem descenderit, formam servi accipiens, propriumque sibi faciens corpus, quod est natum ex Virgine; quod factus sit nostri similis, et nuncupatus Filius hominis. Est autem Deus quidem secundum spiritum; homo autem idem secundum carnem. Deinde divinus Paulus Indæorum populum alloquebatur dicens: « Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio ⁶⁶. » Et quonam modo intelligatur locutus fuisse Deus et Pater novissimis diebus in Filio? Locutus est enim antiquioribus per ipsum dans legem, et idcirco ipse Filius suos dicit esse sermones, per sapientissimum Moysen prolatus. Ait enim: « Nolite putare quia veni solvere legem, aut prophetas. Non veni solvere, sed implere. Dico enim vobis, iota unum, aut unus apex non transibit a lege, donec omnia fiant. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt ⁶⁷. » Adde etiam prophetæ vocem: « Ipse qui loquebar, præsto sum ⁶⁸. » Ergo cum factus est Filius in carne, tunc locutus est nobis Pater in ipso, sicut ait beatus Paulus, novissimis diebus ⁶⁹. Sed ne parum credamus, quod ipse sit ille qui etiam ante sæcula Filius, intulit statim: « Per quem fecit et sæcula ⁷⁰, » splendorem etiam gloriæ et figuram substantiæ Patris esse commemorans ⁷¹.

Homo igitur factus est vere is per quem fecit et sæcula Deus Pater; et non, ut nonnulli existimant, in homine fuit, ut homo intelligatur a nobis tanquam Deum habens inhabitantem. Nam si hæc recte se habere vere confidunt, supervacaneus esse videbitur beatus evangelista Joannes dicens: « Et Verbum caro factum est ⁷². » Ubi enim necessitas ἐνα-

Α θεοφωτός? Aut quare incarnatum dicit Deum Verbum, si non factus est caro? Vis ἐνανθρωπήσας; et similem nostri eum factum esse significat, et mansisse tamen sic quoque ipsum supra nos, imo supra universam ipsam creaturam.

Oportere autem existimo, ea quæ dixi, exemplis etiam comprobare et persuadere, quod Unigenitus factus sit homo, et sit Deus, etiam cum carne, ac non tantum inhabitavit in homine, θεοφόρον ipsum efficiens, tanquam alios, qui divinitatis ipsius sacre participes.

CAP. XVIII.

Quod Emmanuel Deum habuerit alites inhabitantem, quam nos.

B Ait alicubi Deus de nobis: « Inhabitabo in ipsis, et inambulabo, et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus ⁷³. » Nec non etiam ipse Dominus noster Jesus Christus: « Ecce ego venio; et si quis mihi aperuerit, intrabo ego, et apud eum cenabo, et Pater, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus ⁷⁴. » Nominati sumus etiam templum Dei: « Vos enim, inquit, templa estis Dei vivi ⁷⁵. » Et rursus: « Nescitis corpora vestra templum esse Spiritus sancti, qui est in vobis, quem habetis a Deo ⁷⁶? » Verum si ita aiunt, ipsum quoque se habere Emmanuel, et, tanquam unumquemque nostrum, inhabitantem in sese Deum habuisse, aperte contemnantur; cum ipsum adorari conspiciunt, tam a nobis, quam ab angelis, in celo pariter et in terra, erubescant tanquam diversa alienaque sentientes, et Litterarum sacrarum propositum nescientes, nec habentes in se fidem, quam nobis tradiderunt, qui in principio et viderunt, et ministraverunt Verbo.

Si autem dicant, quod propterea Deus sit, et ut Deus glorificetur, quia in eo tantum inhabitavit Dei Patris Verbum, ac non propterea, quia factus sit homo; audient rursus a nobis: Si isti, qui inhabitantem in se Deum habuerint, satis est, ut idcirco vere dii esse possint, et ab hominibus adorentur, omnes sane angeli hominesque sint dii et adorandi; inhabitat enim Deus in sanctis angelis. Habuimus etiam nos ipsum in nobis per Spiritum sanctum; sed non sufficit hoc ostendere, natura deos et adorandos eos qui habent Spiritum sanctum. Igitur non propterea Deus est, et adorandus Emmanuel, quod inhabitavit in eo, tanquam in homine communi, et seorsum intelligendo et in parte Deum Verbum; sed quod factum sit caro, id est, homo: mansit enim idem et Deus, et adorandus

792 CAP. XIX.

Dicta apostolica in quibus Deus nominatus est Christus.

De mysterio dicens secundum Christum: « Quod aliis, inquit, generationibus non est agnitus filiis ho-

⁶⁵ Hebr. ix, 28. ⁶⁶ Hebr. i, 1. ⁶⁷ Matth. v, 17. ⁶⁸ Joan. i, 14. ⁶⁹ Levit. xxvi, 12; i Cor. vi, 16. ⁷⁰ i Cor. vi, 19.

⁷¹ Isa. lxi, 8. ⁷² Hebr. i, 1. ⁷³ Ibid. 2. ⁷⁴ Ibid. 3. ⁷⁵ Apoc. iii, 20; Joan. xiv, 16. ⁷⁶ i Cor. iii, 17.

minimè, sicut nunc revelatum est sanctis apostolis⁷⁷. » A « Apparuit enim gratia Dei salvatoris omnibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus, in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi⁷⁸. » Ecce Deus, et magnus, plenissime nominatus est Dominus noster Jesus Christus : ipse est enim cujus adventum gloriæ expectantes, sobrie vivere et irreprehensibiliter festinamus. Sed si est homo θεοφόρος, quomodo sit magnus Deus ? Vel quomodo beata spes in eum ? Siquidem verus est profecto Jeremias dicens : « Maledictus qui spem suam ponit in homine⁷⁹. » Neque enim Deum ipsum possit efflicere, ut ante dixi, id quod est Deum portare. Denique doceant nos, quid impediatur alios etiam omnes deos esse et adorandos, qui in se habuerint Deum ? Deum autem et magnum et beatum, habentem illuminationem Christum nominat beatus Paulus, qui invenitur dicens de Judæis et Emmanuel : « Quorum patres, et testamentum, et promissiones, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus in sæcula sæculorum. Amen⁸⁰. »

CAP. XX.

Aliud.

« Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro iis qui sunt Laodicæ, et quicumque non viderunt faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Christi⁸¹. » Ecce mysterium Dei, mysterium nominat Christi, et plene intelligere quosdam vult in agnitionem ipsius. Quo igitur intellectu opus erat, volentibus Christi mysterium discere, si fuerant audituri, quod inhabitaret in homine Deus ? Opus est autem nimio intellectu, ut scias contra quod Verbum, cum sit Deus, factum sit homo.

CAP. XXI.

Aliud.

« A vobis enim sonuit sermo Domini, non solum in Macedonia et Achaia ; sed omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, exivit⁸². » Ecce iterum in Deum fidem factam esse commemorat, cum etiam Christus dicat : « Qui credit in me, habet vitam æternam⁸³. » Sermonem autem prædicationem dicit de seipso.

CAP. XXII.

Aliud.

« Ipsi enim scitis introitum nostrum apud vos, quoniam non inanis fuit ; sed ante multa passi, et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, conditi sumus in Deo colloqui ad vos Evangelium Dei⁸⁴. » Ecce loquens in Deo, Dei Evangelium memoravit ; qui prædicat gentibus Christum.

CAP. XXIII.

Aliud.

« Recordamini, fratres, laborem nostrum et ærumnam, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus ; prædicavimus Evangelium Dei inter vos⁸⁵. » Et iterum : « Propterea et nos gratias agimus Deo sine intermissione ; quoniam cum percepissetis a nobis verbum, auditu Dei excepistis, non ut verbum hominum, sed ut verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis⁸⁶. » Nonne evidenter Evangelium Dei, et Dei verbum prædicationem de Christo commemorat ? quippe id omnibus manifestissimum est :

« Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto etiam Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et exposui eis Evangelium, quod prædico gentibus ; seorsum autem iis qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currem, aut cucurrissem⁸⁷. » 793 Christum prædicans gentibus, ut Deum, divinum nominat ipsius ubique mysterium. Ascendit per revelationem Hierosolymam, et exposuit bis qui videbantur aliquid esse, id est, sanctis apostolis, sive discipulis, ne forte in vacuum currat. Cum vero ab Hierosolymis descendisset, et rursus gentium gregibus interfuisset, emendavitne aliquid ex prioribus ? Nonne perseveravit Deum confitens Christum ? Atque ideo scribit quibusdam : « Miror quod sic cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in aliud evangelium, quod non est aliud, nisi aliqui sunt conturbantes vos et volentes convertere Evangelium Christi⁸⁸. » Ait autem iterum : « Sed etsi nos aut angelus de celo evangelizaverit vobis, præter id quod accepistis, anathema sit⁸⁹. » Pro qua igitur causa alios omnes omittens, licet Deum inhabitantem habuerint, solum prædicabat Jesum sicut Deum.

CAP. XXIV.

Aliud.

Scriptum est de Christo : « Cum autem esset in Hierosolymis in die festo, multi crediderunt in nomine ejus videntes signa quæ faciebat ; ipse autem Jesus non credebat se illis ; quod ipse sciebat omnes, et quod non necesse habebat, ut aliquis testimonium

⁷⁷ Ephes. iii, 5. ⁷⁸ Coloss. i, 26. ⁷⁹ Coloss. ii, 1. ⁸⁰ I Thess. i, 8. ⁸¹ Joan. vii, 25. ⁸² I Thess. ii, 2. ⁸³ I Thess. ii, 4. ⁸⁴ ibid. 13. ⁸⁵ Tit. ii, 11. ⁸⁶ Jerem. i, 5. ⁸⁷ Rom. iv, 9. ⁸⁸ Galat. ii, 1. ⁸⁹ Galat. i, 6. ⁹⁰ ibid.

perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid erat **A** esse talia, in quibus habitavit Deus omnipotens. In homine ⁹⁹. » Si homo esset θεοφόρος, quomodo non decepti sunt multi, qui Hierosolymis in nomen ejus crediderunt? Vel quare solus cognoscit quæ sunt in homine, cum præsertim nemo alius sciat? Finxisse enim dicitur Deus corda nostra sigillatim ¹⁰⁰. Vel quare solus remittit peccata? Ait enim: « Quia potestatem habet Filius in terra remittere peccata ¹⁰¹. » Quare solus præter alios assessor sedet Dei et Patris? Quare soli obsequuntur angeli? Cur nos quidem docuit communem putare Patrem, qui est in cælis; sibi autem eum specialiter scribebat?

Sed forte dices quod hujusmodi voces inhabitanti Verbo deputandæ sint. Nonne igitur eum oportebat, juxta prophetis convenientem mensuram, ipsum quoque dicere: « Hæc dicit Dominus? » Verum cum ea **B** quæ supra legem sancire vellet, assumens sibi convenientem legislatori auctoritatem, aiebat: « Ego dico vobis ¹⁰² (1). »

Quomodo liberum se ait, et non obnoxium Deo? Ideo quia est Filius in veritate? Et si esset homo θεοφόρος, essetne etiam liber secundum naturam? Hujus enim Deus liber, atque solutus est: solus enim quasi tributa omnium exigit; et tanquam loco debitorum ab omnibus recipit religionem. Eisi exitus legis et prophetarum Christus est, est autem homo θεοφόρος; nonne dicere liceat, quod prophetarum prædicationum exitus ἀνθρωποπατρίας nobis crimen induxerit?

Deinde lex quidem prædicabat: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ¹⁰³. » Qua nos eruditione perduxit ad Christum, quasi ad agnitionem illis qui in umbris fuerant potiorum: spernentesne igitur Deum legis et prophetarum adorare, adorabimus hominem habentem Deum inhabitantem? Ubi enim præstabilius erat Deum intelligi? In cælo, an in terra? In Seraphim, an in terreno corpore?

Si erat homo θεοφόρος, quomodo « propemodum ac nos participavit carni ac sanguini ¹⁰⁴? » Nam si quia Deus inhabitavit, hoc ei sufficit, ut similiter ac nos participaret carni et sanguini; et ita his participare id ipsum est, quod hominem factum esse: inhabitavit autem et in multis sanctis; homo igitur non semel, sed sæpissime factus est. Quare ergo « semel in consummatione sæculorum, in destructionem peccati, per hostiam suam dicitur apparuisse ¹⁰⁵? » Quomodo autem unum nobis Verbi adventum prædicant divinæ Scripturæ, si θεοφόρος erat homo? Si templum et ipse factus est Dei, quomodo et in nobis etiam Christus est? Sicutne templum in templis? An ut Deus magis in templis per Spiritum? Si θεοφόρος erat homo, cur est solius ipsius corpus vivificum? Oportuerat enim aliorum etiam corpora

Scriptis autem allecubi etiam divinus Paulus: « Ir-ritam faciens quis legem Moysis, sine ulla miseratione duobus aut tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit ¹⁰⁶? » Atqui divina erat lex, et mandata dicta per angelos. Quomodo igitur dignus erit deteriore supplicio, qui pollutum duxerit sanguinem Christi? Vel quomodo potior est religione, quæ est secundum legem, fides in Christum? Sed, ut jam ante diximus, Christus non similis aliorum sanctorum, homo θεοφόρος, sed Deus magis vere, et omni mundo celsiorem possidet gloriam, quod cum Deus sit natura Dei Verbum, factus est caro, sive homo perfectus: **B** animatum enim et rationale esse, quod adunatum est ei, ¹⁰⁷ credimus corpus, et vera omnino est adunatio.

CAP. XXV.

Quomodo oporteat intelligere: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; » et quomodo proprium ipsius dicatur corpus.

Seinen Abrahamæ apprehendisse Verbum Dei unigenitum, beatus Paulus commemorat ¹⁰⁸; nec non etiam, quod propemodum ac nos participavit carni et sanguini ¹⁰⁹. Memores autem sumus etiam Joannis; ait enim: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ¹¹⁰. » Idne igitur fuit propositum viris spiritualibus, docere, quod Dei Verbum conversionis sit patiens; aut quod ipsum fas sit commutationem, quæ magis creaturæ conveniat, sustinere: adeo ut id quod non erat, forsitan in id sua sponte deveniat; aut alius contra ipsius voluntatem ad aliam naturam impellatur? absit. Manet namque idem, a sua natura commutationem omnem excludens, conversionis umbram nesciens pati: fixa est enim semper in suis superna illa cœlestisque natura.

Quomodo igitur Verbum caro factum sit, videre necesse est. Primum quidem divina Scriptura carnem plerumque nominat hominem, et quasi ex parte animalis totius significationem facit, nec non etiam a sola anima interdum tantumdem agit; scriptum est enim quod « Videbit omnis caro salutare Dei ¹¹¹. » Et ipse divinus Paulus: « Non consensi, inquit, carni et sanguini ¹¹². » Allocutus est autem eos qui sunt ex Israel pontifex Moyses: « In septuaginta et quinque animabus descenderunt patres tui in Ægyptum ¹¹³. » Sed non ideo dixeris, quod nudæ et sine carnibus animæ in Ægyptum descenderint; nec porro quod inanimis corporibus, et solis carnibus, salutare suum Deus indulserit. Quoties igitur audimus carnem factam esse Verbum, hominem intelligimus ex

⁹⁹ Joan. ii, 23. ¹⁰⁰ Psal. xxxii, 15. ¹⁰¹ Matth. ix, 6. ¹⁰² Matth. v, 32. ¹⁰³ Deut. vi, 13. ¹⁰⁴ Hebr. ii, 14. ¹⁰⁵ Hebr. ix, 26. ¹⁰⁶ Hebr. x, 28, 29. ¹⁰⁷ Hebr. ii, 16. ¹⁰⁸ ibid. 14. ¹⁰⁹ Joan. i, 14. ¹¹⁰ Luc. iii, 6. ¹¹¹ Galat. i, 16. ¹¹² Deut. x, 22.

(1) Videtur aliquid hic deesse; id, opinor, quod Anastasius Sinaita memorat ut statere in tributum pensitato.

anima et corpore. Factum est autem Verbum, cum sit Deus, homo perfectus, corpus accipiens animatum et rationale, idque sibi vere adunavit : quomodo ipse sciat, nostris enim sensibus huiusmodi cogitationes omnino cerni non possunt : et nuncupatus est Filius hominis.

Sed si oportet tanquam in speculum intuentes dicere, conjectat aliquo modo sensus humanus, adunatum fuisse Verbum corpori habenti animam rationabilem qualiter etiam hominis animam suo corpori, ipsam quidem diversæ naturæ, sortitam tamen communionem adunationemque cum corpore; ut pene videatur non esse alia præter corpus, eo quod per compositionem ex utroque animal unum efficiatur, manente tamen ipsa, ut ante memoravi, in sua natura. Ergo non per commutationem aut conversionem hominem factum Dei dicimus Verbum; nec prorsus, quod Deus esse desiderit; sed quod carnem accipiens ex muliere, et ei ex utero adunatus, exiit homo idem simul et Deus; neque Dei et Patris generationem æternam proficiens, sustinuit temporalem, ex muliere inde initium, ut esset, accipiens. Permittebat autem carni propriæ suæ naturæ legibus nasci, nativitate ratione duntaxat. Cæterum habet in se aliquid ab humana natura dissimile : natus est enim ex Virgine, et solus habet (1) matrem innuptam; factum autem ipsum etiam carnem, et in nobis inhabitasse, evangelista commemorat, ut utroque comprobaret, et factum fuisse hominem, et suum non perdidisse : mansit enim quod erat.

Intelligitur namque *Νοεῖται γὰρ πάντως, ὡς ἕτερον ἐν ἐτέρῳ, τὸ κατοικοῦν, τοῦτ' ἔστιν, ἡ θεία φύσις ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ οὐ παθοῦσα φερμὸν, ἢ ἀνάγκασιν τινα, καὶ μεταστάσιν, τὴν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν. Τὸ γὰρ ἐνοικεῖν ἐτέρῳ λεγόμενον, οὐκ αὐτὸ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦτο, ἐν ᾧ κατοικεῖ νοεῖται δὲ μᾶλλον ἕτερον ἐν ἐτέρῳ. Ἐν δὲ γὰρ τῇ φύσει τοῦ Λόγου, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, μόνην ἡμῖν σημαίνει διαφορὰν τῶν φύσεων τὸ διάφορον. Εἰς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται Χριστός. Οὐκοῦν τὸ ἀσύγχυτον εὐμάλα τετηρηκώς, φησὶν ἐν ἡμῖν ἐσχηνωκέναι τὸν Λόγον. Ἐνα γὰρ*

* Coloss. ii, 9.

(1) Id est, quæ viri amplexibus inquinata non fuisset. Nubendi enim vocabulum sæpe reperitur in obscenis. Hinc illud ex Evangelio D. Marci : *Negus nubent, neque nubentur.* Et lib. vi, Capitularium cap. 209 : *Si ipse tamen innuptus vel innupta*

Ἰθὺν οὐδὲ μονογενῆ τὸν ἐνὶ σαρκὶ γενόμενον, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. unigenitum carnem factum, et hominem.

(2) Carne autem mihi videtur divinus Evangelista totam sapienter naturam hominum nominare : ait enim Verbum inhabitasse in nobis, non alterius, ut ego opinor, gratia, incarnationem Verbi factam esse, commemorans; nisi ut etiam nos, participatu ipsius per Spiritum sanctum locupletati, adoptionis beneficium lucraremur. Igitur in Christo unitatem summam veramque credimus factam. Sin autem in nobis Christus inhabitare dicatur, *σχετικῶν* ipse faciet inhabitationem. Non autem cum Deus dicitur inhabitasse in Christo : « Inhabitavit namque in eo omnis plenitudo divinitatis corporaliter ^b; » non per participatum, vel *σχέσιν* simplicem, quasi sole illucente, aut igne insitum sibi calorem alitis immittente; sed, ut ita dicam, ipsa divina sinceraque natura, juxta totum id quod est, inhabitationem sibi faciente, per veram, ut ante diximus, unitatem, in templo quod est natum ex Virgine : ita enim unus et est, et intelligitur Christus Jesus.

Quod vero in expressionum summa noster sermo vincatur, non negabo; sed non idcirco Christi mysterium non credatur; sed magis sit merito mirabilius. Quanto enim omni est mente superius et sermone, tanto magis ultra omnem admirationem ponendum est.

Carnem vero factum Verbum, iu est, hominem perfectum, non dicimus mensura corporis comprehendendi, id enim ineptissimum est; sed implere sic quoque credimus, sicut solet, cælum et terram, et quæ inferius posita sunt : omnia etenim plena sunt Deo, et omnia ipsi parvula sunt. At quomodo et in singulis, et in omnibus totus sit, intellectu dictaque difficile est, imo vero etiam impossibile. Id autem, ut opinor, eo possidet, quod incorporeus sit et indispertibilis.

Proprium autem Verbi corpus dicitur a nobis : non quemadmodum proprius est hominis risus, vel equi hinnitus; sed quod, factum ipsius per adunationem veram, instrumenti ei præbeat officium, ad exsequendum ea quæ more solito operatur, abaque solo peccato.

D Sin vero Deus Verbum etiam missum fuisse forte dicatur, ne quis vestrum terreatur, illud cogitans : Quo perget incorporeum, vel quo cedet is quo plena sunt omnia? Sciat autem magis, quod sit et alius missionis modus. Non ut locum de loco, qui mittitur, mutet; sed ut ministerium magis sacrum suscipiat, quod etiam discipulis iunctum esse discimus a Christo omnium Salvatore.

permanserit. BALUZ.

(2) Quæ sequuntur, usque ad hæctam Jacobi cum angelo eaque verba, cap. 51, *latitudinem semotis ejus,* desunt in editionibus vulgatis, et nunc primum eduntur.

Denique etiam divinus Paulus ait de Christo : A
 « Ergo, fratres sancti, vocationis cœlestis participes,
 considerate apostolum et pontificem confessionis
 nostræ Jesum ⁹. » Animadvertite autem quod, cum
 eum ministrantem hominum more ostendit, licet
 natura sit Deus, tunc ei etiam officium apostolatus
 attribuit : nihil autem, ut ante diximus, absurdum
 est, si Deus Verbum miti etiam dicatur a Patre ;
 implet namque certissime omnia, et nulli loco pe-
 nitus deest ; nos vero humanis vocibus divina in-
 terpretantes,figurationibus corporis immortalis na-
 turæ dispensationem solemus intelligere.

Denique cum sanctus Spiritus omnia impleat,
 scribit beatus Paulus, et dicit : « Quoniam autem
 estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda
 nostra, in quo clamamus : Abba Pater ⁶. » Ait autem B
 et ipse Salvator : « Expedit vobis, ut ego eam ; nam
 si non abiero, Paracletus non veniet ad vos ⁷. »
 Oportet igitur ad rationem pietatis omnia referentes,
 certa cogitatione sectari : id enim facientes nobis-
 metipsis maxime profuerimus.

CAP. XXVI.

Quomodo intelligitur Θεοτόκος Virgo sancta.

Natum est quidem inæstimabiliter Verbum Dei et
 Patris ; et hæc generatio omnem sensum cogitatio-
 nemque transcendit, et est incorporali naturæ con-
 veniens. Verumtamen id quod natum est, proprius C
 partus intelligitur Genitoris, et ejusdem cum eo sub-
 stantiæ ; ideoque etiam Filius nominatur, nomine
 scilicet indicante quasi veram sinceramque proge-
 niem ; sed cum sit vivus in æternum Pater, necesse
 est, eum quoque vivere in æternum, propter quem
 est Pater. Igitur « In principio erat Verbum, et
 Deus erat Verbum, et erat etiam Verbum apud
 Deum ⁸, » ut sapientissimus Evangelista commemo-
 rat. In consummatione autem temporum, propter
 nos homines, et propter nostram salutem incarna-
 tum est, et homo est factum ; non amittens quod
 erat, sed retinens inconvertibilem suam naturam,
 et semper in divinitatis fastigio collocatam ; subiens
 tamen propter nos dispensatorie exinanitatem ; nec
 sathonorans [id est, non despiciens] pauperiem,
 quæ humanæ naturæ convenit : nam « cum esset
 dives, pauper est factus, sicut scriptum est : ut nos
 paupertate ejus divites essemus ⁹. » Factum est
 igitur homo, et generationem ex muliere passum di-
 eitur. Igitur propterea quod ex sancta Virgine vere
 sibi adunatum corpus acceperit ; inde Θεοτόκος esse
 dicimus Virginem sanctam, quia id humane, sive
 secundum carnem peperit, licet haberet ante sæcula
 generationem ex Patre.

Opinari autem nonnullos Verbum hinc initium
 fuisse sortitum, cum homo sit factum, impietatis
 est furorisque plenissimum. Eos etenim insipienti-
 tissimos esse, monstravit ipse Salvator de se dicens :

« Amen dico vobis, antequam Abraham esset, ego
 sum ¹⁰⁻¹¹. » Quomodo enim aliter ante Abraham
 erat, qui multis post temporibus secundum carnem
 natus est ? Satis autem ipsos, ut opinor, redarguet
 divinus Joannes dicens : « Hic erat, de quo ego dixi :
 Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior
 me erat ¹². »

794. Prætermittentes igitur in re tam frivola
 sine causa certare, ad illud magis veniamus, quod
 etiam emolumenti aliquid possit asferre, ne mole-
 ste ferant nonnulli audientes, esse sanctam Virgi-
 nem Θεοτόκον, nec incredulitatis Judaicæ suas op-
 pleant mentes, imo vero etiam paganicæ impietatis.
 Judæi etenim aggrediebantur Christum dicentes :
 « De bono opere non lapidamus te ; sed de blasphe-
 mia, quod cum sis homo, facis te Deum ¹³. » At vero B
 filii paganorum Ecclesiæ dogmata derident, au-
 dientes ex muliere Deum esse progenitum ; sed illi
 quidem suæ dementiæ exedent fructus, et audient
 a nobis : « Stultus stulte loquitur, et cor ipsius
 vana intelliget. » Nostri enim mysterii ratio, licet
 Judæis sit scandalum, gentibus autem stultitia ¹⁴ ;
 nobis tamen, quod scimus, vere est admirabile, et
 salutare, et dignissimum credi : et si esset omnino
 quisquam, qui dicere auderet, banc carnem terro-
 nam nudæ divinitatis fuisse genitricem, et ex ea
 creatura omni superiorem natam fuisse naturam,
 insania id esset et furor. Neque enim ex terra di-
 vina est facta natura ; nec corruptibile incorruptio-
 nis radix unquam fiet ; nec mortalitas pariet vi-
 tam ; nec corporis tractabilis incorporale fiet ger-
 men ; nec increatum a creato nascetur : nec quod
 absque initio, ab eo quod habet initium.

Verum quoniam Dei Verbum juxta nos factum
 esse affirmamus, et nostris corporibus corpus sum-
 psisse consimile, idque sibi verissime adunasse,
 arcana inenarrabilique ratione, et sic hominem fa-
 ctum carnaliter natum esse, quid absurdum est, vel
 quod credi non debeat ? Cum præsertim hominis
 anima, ut sæpissime diximus, cum sit naturæ alte-
 rius præter corpus, nascatur tamen cum ipso, cum
 sit ei adunata, nec quisquam arbitretur naturam D
 corporis animæ initium præbere substantiæ ; sed
 immittit quidem ipsam inæstimabiliter Deus in cor-
 pus, et cum ipso etiam nascitur : unum tamen ex
 utroque animal definimus, hominem scilicet. Igitur
 Verbum quidem Deus erat, factum est autem et
 homo, et quia natum est secundum carnem, propter
 humanitatem necessarium est, ut quæ ipsum pe-
 perit, sit Θεοτόκος : nam si non peperit Deum, certe
 nec dicetur Deus, qui est ab ipsa progenitus ; sin-
 vero Deum ipsum divinæ Scripturæ nominant, pe-
 perit ipsa Deum hominem factum, siquidem homo
 aliter fieri non posset, nisi per generationem ex
 muliere. Quomodo igitur non sit, quæ ipsum pepe-
 rit, Θεοτόκος ? Quod autem Deus sit verus, qui natus
 inde est, ex divina Scriptura discimus.

⁹ Hebr. iii, 1. ⁶ Galat. iv, 6. ⁷ Joan. xvi, 7.
⁸ Joan. i, 30. ¹⁰ Joan. x, 23. ¹¹ I Cor. i, 23.

¹² Joan. i, 1. ¹³ II Cor. viii, 9. ¹⁴ Joan. viii, 58.

CAP. XXVII.

Dicta de Christo.

« Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel ¹⁵. » Quomodo ergo id quod natum est ex sancta Virgine, Emmanuel nominatur, cum Emmanuel, ut ante dixi, significet in nostra natura propter carnem fuisse Verbum, quod est Deus verus de Deo vero? Sed factus est Emmanuel: exinanivit enim se ¹⁶, generationem nostram et similem passus, ac sic nobiscum conversatus est. Ergo et Deus in carne, et Θεοτόκος vere est quæ eum carnaliter, sive secundum carnem generavit.

CAP. XXVIII.

Aliud.

« Quoniam omnes stolam dolo congregatam, et vestimentum cum commutatione reponent, et volent, si fuissent isti combusti; quoniam parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus principatus factus est in humero ejus, et vocatur nomen ejus magni consilii nuntius ¹⁷. » Audis, quod puer nominatus sit, quodque generationem sit nostræ similem passus. At cum puerum cælum per stellam clarissimam indicavit; magi adoraverunt ex ultimis terræ limitibus adventantes; angeli pastoribus evangelizabant, Salvatorem esse natum dicentes, et pacem nec non etiam Patris bonam voluntatem annuntiantes: « Est magni consilii nuntius. » Manifestavit etenim nobis Patris voluntatem, cui **C** in eo complacuit orbem salvare terrarum ¹⁸, et per ipsum et in ipso mundum sibi reconciliare: Christo enim reconciliati, Deo sumus reconciliati ¹⁹, Deus est enim vere Filius Dei et Patris. Quodnam igitur sit Patris consilium, cujus nobis fuerit nuntius, ipse docebit dicens: « Ita enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam ²⁰. » Filius autem unigenitus ille est qui est ex sancta Virgine procreatus: ipsum enim Verbum homo factum, quod fuit Deus in carne, ac sic terrenis apparuit. Denique dicebat: « Qui credit in me, habet vitam æternam ²¹. » Quod vero per ipsum et in ipso credamus Patri, explanavit dicens: « Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me ²²; » et: « Qui vidit me, vidit eum qui misit me ²³. »

« Audite me, insulæ, et attendite, gentes. Post multum temporis stabit, dicit Dominus; ex utero matris vocabunt nomen meum ²⁴. » Cum Verbum sit Deus, non ignoravit quod generationem patietur, ex muliere incarnatum propter nos. Sciebat autem quod vocabitur Christus Jesus a Deo et Patre; omnibus nobis novum filii nomen prædicans, quod

A est benedictum in terra. Observa autem quod propriam nominet matrem, quæ suum peperit corpus. Ergo si Deum verum se esse cognoscit, illa quæ eum carnaliter peperit, Θεοτόκος dicitur, et quidem recte: sin vero non est Deus, id quod audacter, imo potius scelerate nonnulli sentiunt, privari oportet ipsam Virginem sanctam hoc nomine quo Θεοτόκος esse dicatur.

CAP. XXIX.

Quod Deus nominatur et homo apparens Unigenitus.

Salomon ait orans. « Et nunc, Domine Deus Israel, credibile fiat verbum tuum, quod locutus es puero tuo David. Ergone credibile est quod habitavit Deus cum hominibus in terra ²⁴? » Animadvertite, quod miretur Verbi incarnationem: habitavit namque cum hominibus in terra, cum homo est factum, res enim incredibilis videbatur. Alioquin quomodo id præcipuum quiddam sit, vel quomodo id miratione dignum, cum Deus ab his, quæ ipse creaverit, non discedat, fovens ea scilicet, et ea quidem continens, quæ jam facta sunt; ea vero quæ nondum facta sunt, creans? Miraculum autem verum præcipuum, quod in terra cum hominibus habitavit homo factus Deus, juxta promissiones jam antea datas divino David; scriptum est enim: « Juravit Dominus David veritatem, et non Frustrabitur eam ²⁵. » Quid autem Juravit? « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam ²⁷. » Et vero ille, quamvis credidisset, quod nunquam abneget promissionem Deus omnipotens, tamen ipsum generationis locum curiosius inquirebat, ideoque dicebat: « Si ascendero super lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, aut requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob ²⁶. » Deinde cum id quoque per spiritum reperisset, et carnalis generationis Unigeniti locum cognovisset, evangelizabat et dicebat: « Audivimus eam in Ephrata, » id est, in Bethleem; « invenimus eam in campis silvæ ²⁸. » Quod vero dicens Ephrata, significet Bethleem, propheta comprobavit: « Et tu, Bethleem, domus Ephrata ²⁹. » Observa autem quomodo eum, quem crediderat creatum juxta nos in **D** Ephrata, Deum Jacob nominet, cujus inhabitatio fuit in tabernaculo: ibi enim peperit Jesum sancta Virgo.

Nominat autem eum et alibi Deum Abraham dicens: « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham ³¹. » Pene enim mentis suæ oculis, per illuminationem Spiritus sancti, futurorum scientia eruditus, principes populorum, id est, sanctos apostolos in Domini nostri Jesu Christi cernebat obsequio. Cum igitur « Deus Abraham » et « Deus

¹⁵ Isa. vii, 14, juxta Matth. et Cyrilli lectionem. Coloss. 1, 20. ¹⁶ Rom. v, 10. ¹⁷ Joan. iii, 16. ¹⁸ XLIX, 1, juxta LXX. ¹⁹ II Paralip. vi, 17, juxta ²⁰ ibid. 6. ²¹ Mch. v, 2. ²² Psal. XLVI, 10.

²³ Philipp. ii, 7. ²⁴ Isa. xi, 5, 6, juxta LXX. ²⁵ Joan. vi, 47. ²⁶ Joan. xii, 44. ²⁷ ibid. 45. ²⁸ Isa. LXX. ²⁹ Psal. cxxxi, 11. ³⁰ ibid. ³¹ ibid. 5, 5.

Jacob, » qui est natus ex muliere, nominatus sit, A anima mea. » Deus namque est natura Emmanuel. Dicitur autem etiam facies Dei. Nam est « figura substantiæ Patris²⁷, » et ita se vocabat apud Judæos, cum diceret de Deo et Patre : « Neque faciem ejus vidistis, et verbum ejus non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis²⁸. »

CAP. XXX.

Aliud.

Propheta Habacuc : « Domine, inquit, Inaudivi auditum tuum, et timui. Consideravi opera tua, et expavi. In medio duorum animalium cognosceris : in adventum temporis ostenderis in eo : dum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordiæ memor eris. Deus de Theman veniet, et sanctus de monte Pharan²⁹. » Vide, quomodo in medio duorum animalium cognosceretur : nam cum natus esset ex muliere, et vixisset usque ad tempus pretiosæ crucis ; « Gratia Dei, sicut ait beatus Paulus, per suum corpus pro omnibus gustavit mortem³⁰. » Sed quoniam natura erat Deus, resurrexit denno in sempiternam vitam. Cogitus est igitur hic, qui pro nobis pretiosam sustinuit crucem in medio duorum animalium. Nam ipse alicubi ait ad Judæos : « Cum exaltaveritis Filium hominis, tum cognoscetis quia ego sum³¹. » Vide etiam, quomodo Deum ipsum nominans, ex Theman venturum, et ex Pharan monte pronuntiat (interpretatur autem Theman Auster) : apparuit enim Christus, non a regionibus Aquilonis, sed ab australi Judæa, in qua etiam Bethleem est. Cum igitur is, qui Dominus et Deus nominatus est, ex Judæa venerit australi, natus est enim in Bethleem ; quomodo non sit sancta Virgo Θεοτόκος ?

CAP. XXXI.

Aliud.

In Genesi scriptum est : « Subremansit autem Jacob solus, et luctabatur homo cum ipso usque ad mane : vidit autem quod non prævaleret ad ipsum, et tetigit latitudinem 795 femoris ejus, cum luctaretur cum eo, et dixit ei : Dimitte me, ascendit enim ortus. Ille autem dixit : Non te dimitto, nisi benedixeris mihi³². » Et post alia : « Benedixit autem eum ibi, et vocavit nomen loci illius, faciem Dei : vidi enim, inquit, Deum facie ad faciem, et salvata est anima mea : ascendit autem sol, et transiit facies Dei ; ipse autem titubabat femore suo³³. » Mysticus quidem est Scripturarum sensus : subindicare enim videtur Judæorum oblectationem, qua utebantur cum Christo, pene cum ipso luctantes ; qui tamen superati sunt, et ipsi etiam impetraturi benedictionem ipsius, si per fidem ad eum novissimis temporibus se convertissent. Attamen ille certe homo erat, qui luctabatur, et eum tamen Jacob Dei faciem nominabat ; neque id solum, sed sciebat eum Deum esse secundum veritatem : « Vidi enim, inquit, Deum facie ad faciem, et salvata est

Quod vero Deus sit verus homo ille qui luctabatur cum Jacob, sacra iterum littera faciet fidem ; dixit enim : « Inquit Dominus ad Jacob : Surge, ascende in locum Bethleem, habita ibi, et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi cum fugeres a facie fratris tui Esau³⁴. » Revertens enim ex Mesopotamia Dei jussu, et timens Esau, trajecit Jacob peceros et omnia vasa sua : « Subremansit autem solus, et luctabatur homo cum eo. »

CAP. XXXII.

Aliud.

Beatus Daniel horribilem visionem nobis exponens : « Videbam, inquit, in visione noctis, et ecce, cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniens, et usque ad Vetustum dierum pervenit, et in conspectum ejus adduxerunt eum, et ipsi datus est honor, et regnum : et omnes populi, tribus, et linguæ ipsi servient : potestas ejus potestas in æternum, quæ non transgredietur, et regnum ejus non corrumpetur³⁵. » Audis quemadmodum non hominem simpliciter se vidisse commemoret, ne unus ex nobis, et juxta nos Emmanuel esse credatur ; sed quasi Filium hominis. (1) Cum enim Verbum natura sit Deus, « in similitudine tamen hominum factum fuit, et inventum est habitus homo³⁶, » ut in eodem utrumque intelligatur, id est, neque homo nudus, neque Verbum absque humanitate et carne. Tamen ei principatum et honorem, quæ semper habeat, data esse commemorat : ait enim quod « omnes populi, tribus, et linguæ ipsi servient. » Cum igitur etiam in humanitate positum unigenitum Dei Verbum servientem habeat creaturam, et Patris principatum et suum, pepererit autem secundum carnem ipsum sancta Virgo ; quomodo non intelligitur Θεοτόκος ?

CAP. XXXIII.

D De Christi passione ; et quod utilis sit, quoniam secundum aliud et aliud de uno et eodem dicitur, nec dividimus in duo.

Sanctus Paulus salutarem passionem nobis exponit, ait namque : « Nunc gratia Dei pro omnibus gustavit mortem³⁷, » nec non etiam : « Tradidi enim vobis imprimis, quod et accepi : quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die³⁸. » Ad hoc etiam sapientissimus Petrus :

²⁷ Habac. iii, 1 seqq. ²⁸ Hebr. ii, 9. ²⁹ Joan. viii, 28. ³⁰ Gen. xxxii, 24-26. ³¹ ibid. 29-31. ³² Hebr. i, 3. ³³ Joan. v, 38. ³⁴ Gen. xxxv, 1. ³⁵ Dan. vii, 13 seqq. ³⁶ Philipp. ii, 7. ³⁷ Hebr. ii, 9. ³⁸ I Cor. xv, 3.

(1) Hic locus habetur descriptus in libro primo Leontii Byzantini adversus Eutychianos sub finem. Βαυζ.

« Christo, inquit, passo pro nobis carne ⁴⁴. » Cum unum igitur credimus Dominum nostrum Jesum Christum, id est, in humana forma conspectum, sive hominem factum juxta nos, Deum Verbum, quomodo et passionem ipsi deputemus, et impassibile tamen servemus, ut Deum?

Ergo passio dispensationis erat, sua quidem ducente Deo Verbo ea, quæ sunt propria carnis, propter inenarrabilem unitatem; manente vero extra passionem, quantum ad ipsius naturam pertinet: impassibilis enim Deus est. Neque id mirum, cum et ipsam hominis animam videamus, si quid corpus passum fuerit, extra passionem quidem manentem, quantum pertinet ad naturam; attamen non extra passionem esse intelligi, eo quod proprium sit corpus ipsius quod patitur. **796** Et licet incontigua sit, et simplex; tamen id quod patitur non est alienum. Sic intelliges etiam de Christo omnium Salvatore. Utar autem exemplis, quæ quasi per ænigma nobis possint ostendere, quod communicarit quidem passioni Unigenitus, quantum pertineat ad familiaritatem corporis sui, manserit autem passionis experts, ut Deus.

Itaque Deus omnipotens prodigia sapientissimo Moyse jubebat efficere, ut crederet ei Israel, quod esset missus a Deo, et ut a violentia liberaretur; ait autem: « Et accipies aquam de flumine, et effundes super terram, et erit aqua quam accipies a flumine, sanguis super terram ⁴⁵. » Inquitur, quod aqua quidem figura sit vitæ, et quod sit per naturam vita Filius ex Patre tanquam ex flumine exiens, ejusdem substantiæ ratione; itaque omnia vivificat. « Sed cum aquam, inquit, effuderis super terram, erit sanguis. » Verbum, cum factum est caro de terra, id est, quando a terra carnem sibi circumdedit, tunc in ea mortem nostræ similem dicitur passum, licet per naturam sit vita.

CAP. XXXIV.

Aliud.

In Levitico pollutum Deus et immundum leprosum esse significat, atque ita eum de castris ejici præcipit oportere ⁴⁶; et si sanatus fuerit morbus, hoc eum pacto purgari: « Et accipiens duos pullos mundos, et lignum cedrinum, et coccinum et hyssopum, et præcipiet sacerdos, et occidens pullum unum in vase fictili, in aqua viva, et pullum qui vivit accipiet, et lavabit illum in sanguine pulli occisi in aqua viva, et aspergat super eum qui purgatus est a lepra septies, et mundus erit ⁴⁷. » Reddit quidem nos mundos, et pollutionum sordes abluit, et carnalis concupiscentiæ mortalitatem repellit sanguis pretiosissimus Christi, et purgatio baptismatis sacrosancti. Cæterum illud aspice: omittentes enim scriptorum vim examinare quod mysterio expediat, in præsentia memorabimus.

A Pullis duobus comparatur Christus, non quod duo sint filii, sed quod unus potius ex duobus, divinitate et humanitate in unitatem collatis. Mundi autem pulli: neque enim fecit peccatum Deus noster Jesus Christus; sed erat Verbum sanctum, et divinitatis et humanitatis ratione. Volucris vero comparatur, quod quasi in sublimi sit supra terram, et e cælo desuper: e cælo enim homo est Christus, licet carnem sancta Virgo pepererit; eo modo igitur desuper et de cælo. Dens enim Verbum, quod est desuper et ex Patre, carnem ex Virgine sancta accipiens, et eam suam propriamque existimans, tanquam si eam desuper et de cælo detulisset, dicebat: « Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis, qui est in cælo ⁴⁸. » Ea enim quæ sua sunt, propriæ carni semper attribuit; adunatum vero semel, jam cum ipsa unum scilicet æstimatur.

Cæterum vide, occiso uno pullo, lavari quidem alterum ejus sanguine, tamen non emori; et quid hoc sit? Vivebat Verbum, licet sua caro fuisset emortua, et communem passionem esse dicebat, propter adunationem et familiaritatem quam habebat cum carne. Igitur ipsum quidem vivit, ut Deus; corpus vero tanquam proprium faciebat, et sic in se familiariter accipiebat corporis passiones, cum ipsum nihil in natura propria pateretur. Prodest igitur et necessariam est, si in uno Christo id accipiamus quod secundum aliud et aliud de uno eodemque constituitur, et quod in duo dividi non permittatur, licet diversa inter se, et minime convenientia, actu esse dicantur.

Est autem tale quod dico. Natum esse secundum carnem ex muliere Deum dicimus Verbum, quamvis omnibus ipsæ præbeat nasci, et ad nativitatem, quæ nondum nata sunt, vocet. Secundum aliud et aliud natum est, eo quod homo nostri similis intelligatur; vocat autem ad nativitatem omnia, eo quod natura sit Deus.

Scriptum est etiam de ipso: « Puer proficiebat, et confortabatur, et implebatur sapientia et gratia ⁴⁹. » Cum natura sit perfectum ut Deus, et ex sua plenitudine spiritalia sanctis impertiat; cum ipsum sit sapientiæ dator et gratiæ, quomodo proficit puer, et sapientia impletur et gratia? Secundum aliud et aliud: cum sit enim ipse idem homo simul et Deus, propter unitatem quidem propria dicitur humana; est autem perfectus, et sapientiæ et gratiæ dator, ut Deus.

Nuncupatus est etiam et primogenitus, et unigenitus; sed si quis vim ipsam scrutari voluerit dictionum, primogenitus est, qui inter fratres plurimos primogenitus; unigenitus vero, ut unigenitus, non jam primogenitus, nec inter plurimos fratres. At est ipse, et hoc, et illud; quomodo ergo? Secundum aliud et aliud: primogenitus enim, ut

⁴⁴ I Petr. iv, 1. ⁴⁵ Exod. xv, 9. ⁴⁶ Levit. xviii, 2 seqq. ⁴⁷ Levit. xiv, 49-51. ⁴⁸ Joan. iii, 13. ⁴⁹ Luc. ii, 52.

inter 797 plurimos fratres, propter humanitatem; A etiam tunc cum in multis fuerit fratribus: tunc enim unigenitus porro idem, ut solus ex solo Patre natus, et ut Deus.

Sanctificatus fuisse dicitur per Spiritum, cum ipse sanctificare soleat accedentes; baptizatus secundum carnem, qui in sancto Spiritu baptizabat. Quomodo igitur idem et sanctificat et sanctificatur, baptizat et baptizatur? Secundum aliud et aliud: sanctificatur enim humane, sicut etiam baptizatur; sanctificat autem divine, et baptizat in Spiritu sancto.

Cum ipse suscitaret mortuos, resurrexit a mortuis, et cum sit per naturam vita, vivificari dicitur; hoc quonam modo? Secundum aliud nempe et aliud: ipse enim resurrexit quidem a mortuis, et vivificari dicitur secundum carnem; vivificat autem et suscitatur a mortuis, utpote Deus. Patitur, et non patitur, secundum aliud et aliud: patitur quidem humane carne, eo quod homo sit; impassibilis autem divine manet, ut Deus.

Adoravit ipse nobiscum: « Vos enim, inquit, adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus⁵⁰; » et est etiam adorandus: « Flectitur enim ipsi omne genu⁵¹. » Hoc quoque secundum aliud et aliud. Adorat enim, quia naturam assumpsit, quæ debeat adorare; adoratur autem porro idem, quasi major adorante natura, eo quod intelligitur Deus. Adoratione vero non est dividendum in hominem seorsus et seorsus in Deum; neque vero tanquam Deo conjunctum æqualitate dignitatis, divisus substantiis, cum ipso adorari dicimus hominem (id enim extremæ impietatis plenissimum est): sed unum adorandum hominem factum, et incarnatum Dei Verbum; ita tamen, ut credamus corpus ei adunatum animam juxta nos habuisse rationabilem. Neque enim Deus omnipotens duos primogenitos præcepit oportere, tam a nobis quam a sanctis angelis, adorari. Unus est enim, qui est introductus in orbem terrarum⁵²; et si introductionis modum curiosius perscrutemur, carnalis dispensationis mysterium inveniemus. Introductus est autem in orbem terrarum, tunc cum factus est homo, licet natura sua distare ab orbe longissime videatur, et in divinitatis eminentia vere esse credatur: alius est enim præter elementa creator ipsorum. Ergo super ea, quæ ipse condidit, secundum naturam est, quod natura sit Deus. Unus tamen, ut ante dixi, adorandus est,

Αὐτὸς ἐγείρων τοὺς νεκροὺς, ἐκ νεκρῶν ἐγήγηρται· καὶ ζῶν κατὰ φύσιν τυγχάνων, ζωοποιεῖσθαι λέγεται. Καὶ πῶς τοῦτο; Κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἐγήγηρται μὲν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιεῖσθαι τε λέγεται κατὰ σάρκα, ζωοποιεῖ δὲ καὶ ἀνάστησιν τοὺς νεκροὺς, ὡς Θεὸς· πάσχει, καὶ οὐ πάσχει, κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· πάσχει μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως σαρκί, καθὼ ἀνθρώπος· ἀπάθης δὲ ἐστὶ θεϊκῶς, ὡς Θεός.

tunc enim unigenitus porro idem, ut solus ex solo Patre natus, et ut Deus.

Unum Filium adoravit cæcus a nativitate sua, cum præcipuo mirabilique modo sanatus est. Nam, « cum invenisset eum in templo Jesus, dixit: Tu credis in Filium Dei? Ille autem dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum⁵³? » Christus vero ei seipsum cum corpore demonstrans, aiebat: « Et vidisti quidem eum, et qui loquitur tecum, ipse est⁵⁴. » Vides quod singulari numero utatur, non permittens Deum et hominem seorsus intelligi; imo vero et si quis hominem nominaverit Emmanuel, minime quidem communem hominem significaverit; sed Dei Verbum adunatum nostræ naturæ. Hunc sicut unum, hominem adoravere beati discipuli, cum eum videntes miris modis inter aquas ambulare, adoravere, dicentes: « Vere Dei Filius es⁵⁵. »

Si vero hominem cum Deo coadorari dixerimus, divisionem apatiosissimam inducimus: eὐν enim semper (quod est Latine cum), nisi in significatione unitatis, quæ est per compositionem, ponatur, deo omnino coget intelligi. Quemadmodum enim nemo sibi convenire dicatur, neque concœnare, aut coadorare, aut coambulare; duarum enim personarum significationem inducit præpositio verbo præposita: ita etiam si quis coadorari hominem cum Deo dixerit, duos plane filios dicit, et a sese disjunctos; unitatis enim ratio, si in sola dignitatis æqualitate sive auctoritatis intelligatur, non esse vera convincitur, adque a nobis jam pluribus ante probatam est.

798 CAP. XXXV.

Adversus illos qui aiunt, quod sola relatione Deum Verbum deceant humana

Garrunt nonnulli de carnali dispensatione Ungenti, et venerabile, ac magnam, et supernis spiritibus amabilissimum mysterium, per quod etiam salvati sumus, ad sensus fragiles deferentes, decus contaminant pulchritudinemque veritatis; cum eos oporteat, non si quid ipsis recte habere videatur, roborare conari; sed inspicere magis, subtili acutoque mentis oculo, sacrarum propositum Litterarum, atque rectum ita iter ingredi, sectantes ea quæ Patres sanctissimi examinarunt, qui sancti Spiritus illuminationibus eruditi, sanxere nobis symbolum fidei, ipsum dicentes, quod ex Patris substantia inæstimabiliter natum est, Deum Verbum, per quod omnia facta sunt, quæ in cælo, et quæ in terra, propter nos homines, et nostræ salutis causa descendisse, hominem factum, passumque, ascendisse in cælum, venturum post tempora judicare vivos et mortuos.

Verum nonnulli sunt, doctos se esse scientesque opinati, et supercilio, et timore sufflati, qui si hæc verba audierint, derident; et ea quæ tam recte sunt dicta, deliramenta magis existimant: cum præser-

⁵⁰ Joan. ix, 22.

⁵¹ Philipp. ii, 10.

⁵² Hebr. i, 6.

⁵³ Joan. ix, 38, 59.

⁵⁴ ibid. 37.

⁵⁵ Mat. h. xiv, 33.

tim credamus illuminatione Spiritus sancti patuisse A sanctis Patribus scientiam veritatis. At illi, tanquam si scire possint meliora sentire, non ipsum existimant, unigenitum Dei Filium, qui est ex substantia ejus, Deum Verbum passum esse sua carne pro nobis humane, licet eo quod Deus intelligitur, in sua natura habeat, ut pati non possit; hominem autem seorsus et separatim eum ponentes, qui est ex sancta Virgine procreatus. Deinde ei, quantum ipsis videtur, modum gloriæ tribuentes, adunatum fuisse dicunt Verbo Dei Patris; et rationem adunationis exponentes, donatam esse ipsi dicunt a Deo æqualitatem dignitatis, sive auctoritatis, et ut simili appellatione, et Christus, et Filius dicatur, et Dominus. Sin vero etiam passus esse aliquid dicatur homo, qui ab ipsis excogitatur, oportere aiunt in ipsum Deum Verbum referri, eo quod conjunctum sit ipsi æqualitate dignitatis, cum, naturis divis, unusquisque id sit, quod est.

Explanabo autem vim sententiarum, quantum ipse valero, sacrarum Litterarum exempla proponens. Esurit Christus, itinere fatigatus est, dormivit, ingressus est in naviculam, pulsatus est a ministris verberibus, a Pilato flagellatus est, sputamina militum excepit, qui lancea latus pungentes, acetum mistum felle ori ejus obtulerunt; gustavit autem et mortem, crucem passus, et alia convicia Judæorum. Hæc omnia homini quidem contigisse commemorant, referri vero in Filii veri personam. At nos credimus, [sicut in unum Deum Patrem, omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem; ita etiam in unum Dominum Jesum Christum, Filium ejus. Dividere vero seorsus in hominem Emmanuel, et seorsus in Verbum, recusamus. Scientes autem quod factum sit juxta nos Verbum homo, vere ipsum eundemque dicimus Deum de Deo; humane vero hominem juxta nos ex muliere. Affirmamus autem porro propter familiaritatem, carnis quidem eum infirmitates fuisse perpassum; servasse vero naturæ suæ impassibilitatem, eo quod non homo erat solum, sed idem etiam Deus natura; et quemadmodum proprium erat corpus ipsius, ita etiam naturales corporis et inculpabiles passiones, necnon etiam ea quæ ei illata sunt, petulantia nonnullorum.

Patiebatur autem impassibiliter, quia non idcirco se humiliavit, ut esset tantum similis nostri; sed quia, ut ante dixi, id naturæ suæ, uti sit omnibus superior, reservarat. At si diceremus, quod per conversionem vel commutationem naturæ suæ in naturam transierit carnis, necesse erat omnibus modis nos, invitos etiam, constiteri, arcanam divini que naturam fuisse passibilem. Sin autem, licet juxta nos homo sit factus, manserit incommutatus, est enim proprium cælesti naturæ, ut pati non possit; deinde per adunationem ipsius factum fuerit corpus passibile: oportet ut patiat, corpore

patientem, eo quod corpus ipsius fuisse dicitur proprium; manet vero ipse impassibilis, eo quod ipse est proprium ut pati non possit.

Quod si glorificatus est Emmanuel per passionem, ut ipse dixit, cum pro nobis pretiosam crucem esset passurus: « Nunc glorificatus est Filius hominis »; » cur, passionis gloriam homini tribuentes solam habenti conjunctionem cum eo in æqualitate dignitatis, non erubescunt? Nam, sicut ipsi existimant, conjunxit sibi secundum voluntatem Patris et complacitum hominem simpliciter, et eum suæ gloriæ parem effecit, et concessit, ut simili appellatione Christus, et Filius, et Deus nominatus sit, et Dominus.

Ergo neque incarnatum est vere Verbum, nec prorsus homo est factum. An forte, etiam falsos mendacesque dicere doctores sanctos mundi totius, nullum pariat detrimentum? Aut 799 enim dicant, imo magis præcedant in medium probaturi, quod qui conjunctionis ab ipsis inducitur modus, incarnationis habeat vim, et id sit, Verbum esse hominem factum. Aut si ea non ita habere existimant, quare conjunctionis nobis inconjunctæ modum excogitant, veritate neglecta? cum deceat eos dicere humanitati nostræ adunatum fuisse Dei Verbum et Patris: ita enim carue quidem propria intelligatur passus humana. Quantum vero pertinet ad divinitatis naturam, molestiæ omnis expert, ut Deus.

Quod vero relationem nominantes, quæ ne scio quomodo ab ipsis reperta est, gloriæ detrahant Emmanuelis; quodque eum vix unum sanctorum efficiant prophetarum; et quod inter mensuras constituent plurimorum, in eoque procul dubio capiantur, probabo porro, divinæ Scripturæ ponens exempla.

Murmurabat aliquando in deserto adversus Moysen et Aaron populus Israel, dicens: « Utinam mortui essemus, percussis a Domino in Ægypto, cum sedebamus ad ollas carniū, et edebamus usque ad satietatem »⁷⁷. » Dicit deinde sapientissimus Moyses (erat enim consequens tam temere impatientes consutare): « Nos autem quid sumus? Neque enim adversus nos est murmuratio vestra, sed adversus Deum »⁷⁸. » Regnabat enim per illa tempora etiam Deus omnipotens, per sanctos prophetas, in populo Israel.

Illi autem in hoc etiam pusillanimes, accedebant ad divinum Samuel, dicentes: « Ecce tu genuisti, et filii tui non ambulant in visis tuis, et nunc constitue super nos regem, qui judicet nos, sicut cæteræ habent gentes »⁷⁹. » Molestè id quidem nimis ferebat propheta. Ait autem Deus omnipotens: « Audi vocem populi, sicut locutus est ad te; quia non te spreverunt, sed me spreverunt, ut non regnem super eos »⁸⁰. »

Dixit autem alicubi etiam Christus sanctis apo-

⁷⁷ Joan. xxxi, 31. ⁷⁸ Exod. xvi, 5. ⁷⁹ ibid. 7. ⁸⁰ I R g. viii, 5. ⁸¹ ibid. 7.

stolis : « Qui recipit vos, me recipit ⁶¹. » Necnon etiam misericordes pro tribunali suo allocuturum se pollicetur : « Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a constitutione mundi ⁶². » Probitatis vero ipsorum mores familiariter agnoscens de iis, quibus bene consultum fuerat ab ipsis : « Quandiu feceritis, inquit, uni horum minimorum, mihi fecistis ⁶³. »

Ecce, in his relationis modus qualis sit, cognoscitur evidenter. Murmurabat adversus Moysen et Aaron populus Israel, et res quidem habebat relationem in Deum; erant tamen homines Moyses et Aaron similes nostri. Eodem pacto etiam in aliis intelliges, quorum nuper fecimus mentionem: sed erant quidem, ut ante dixi, sancti et admirabiles homines, homines tamen similes nostri. Eone igitur modo etiam homo Deo Verbo conjunctus, sicut illi aiunt, relationem in id suarum habeat passionum? Et quomodo jam non sit homo communis, et seorsus, et aliud nihil? Ergo non est vere Deus Emmanuel, non unigenitus Filius, non Deus secundum naturam.

Deinde quam ob causam nemo aliorum a Deo Verbo honoratus est æqualitate dignitatis, sive auctoritatis? Solum autem hunc paria omnia sortitum fuisse contendunt; maxime cum Deus Salvator omnium, non judicet ad personam, sed justum iudicium, sicut ipse commemorat ⁶⁴. Quare ergo consideret solus? Quomodo veniet iudex, obsequentibus angelis? Quare autem solus tam a nobis quam a supernis spiritibus adoratur? Sed valde, inquit: te enim quoque id agere invenimus; passum enim ipsum confiteris, quatenus ei carnis attribuis passiones, licet impassibilem serves ut Deum. At nos, vir optime, cum prius adunaverimus Verbum et hominem, carni quidem passiones tribuimus, impassi-

bilem vero ut Deum servavimus. Nam licet factus sit similis nostri, attamen scire debemus celestium dignitatum et divinæ ejus eminentiæ majestatem.

Præmissa igitur unitate ea, quasi aliquo fundamento fidei præjacto, carne passum esse confitemur; mansisse vero extra passiones, quippe cum in se habeat, ut pati non possit: sin vero in parte ponamus Deum et hominem, naturas a sese dividentes, et secundum solam relationem dicamus Verbum sua duxisse ea, quæ corpori contigerunt, Moysis nempe et Aaron modum habet is, qui est ex sacra Virgine procreatus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus.

800 Ergo etsi per prophetas sanctos dicat: « Dorsum meum posui in flagella; maxillas autem meas in palmas; faciem meam autem non averti a confusione sputorum ⁶⁵. » Porro: « Infoderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea ⁶⁶. » Et porro: « Dedere in cibum meum hyssopum, et in sitim meam obtulerunt mihi acetum ⁶⁷. » Ipsi omnia hæc Unigenito attribuimus, quæ pro nobis dispensatorie carne passus est, secundum Scripturas: « Vibice enim ejus nos sanati sumus, et ipse infirmatus est propter peccata nostra ⁶⁸. » Impassibilem vero eum natura esse cognoscimus: nam si, ut dudum dixi, idem homo est simul et Deus, sunt certe humanitatis ejus passiones, Dei porro proprium, ut impassibilis intelligatur.

Hæc ita sentientes servabimus pietatem, et per rectas cogitationes euntes et sensus, ad celestis vocationis palmam perveniemus in Christo, per quem, et cum quo, Deo et Patri gloria cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

⁶¹ Luc. ix, 48. ⁶² Matth. xxv, 31. ⁶³ ibid. 40. ⁶⁴ Joan. viii, 16. ⁶⁵ Isa. l, 6. ⁶⁶ Psal. xxi, 18.
⁶⁷ Psal. lxxviii, 22. ⁶⁸ Isa. liii, 5.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ.

BEATI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI,

DE INCARNATIONE VERBI DEI, FILII PATRIS.

Ἡ τῆς θείας Γραφῆς ὀρθοτάτη ἔννοια, εἰσοικιζο-
μένη εἰς τὸν τῶν ἁγίων νοῦν, κατακοσμεῖν εἴωθε τὰς
τῶν ἁγίων ψυχὰς· ἅς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰσάγει
εἰς τὰ πελάγη τῆς ἀενάου γνώσεώς τε καὶ σοφίας
Χριστοῦ· δι' ὧν ὁ Πατὴρ τῶν ὄλων Θεὸς δοξολογεῖ-
ται. Θησαυροὺς τοίνυν ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἀνόξω
σοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Θησαυροὺς δὲ φημι τοὺς
τῆς ὀρθῆς γνώσεως διανοίας ὀφθαλμοὺς, ὑγιῶς ὀρῶν-
τας καὶ ἀλωθῆτους. Οὐ γὰρ χαρίσματα ἀτελῆ ἑωρεῖ-
ται Θεὸς τοῖς; ἐπεγνωκόσιν αὐτόν· οὔτε μὴν ἔροις
ἀνθρωπίνης διανοίας περιγραφόμενα· τέλειος γὰρ ὢν
ὁ τῶν ἀπάντων ἡμῶν Δεσπότης Θεός, τελείως δωρεῖ-
ται τὰ ἄφθονα τοῖς ἀξίως πολιτευομένοις αὐτοῦ·
ἐραστῆς γὰρ πέφυκε τῶν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ δουλευόν-
των αὐτῷ ἀνποκρίτως. Ἦκέτω τοίνυν πᾶς ὀρθᾶ
φρονεῖν ἡρημένος ἐπὶ τὴν ἀένναον πηγὴν τὸν Χρι-
στον, ἀκούων αὐτοῦ προσφωνοῦντος διὰ τοῦ Εὐαγγε-
λιου· «Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω.»
Οὐ γὰρ δέον ἐστὶν ἡμᾶς, μὴ πρότερον ἐπιγνόντας τὸ
τῆς εὐσεβείας μυστήριον, διερευνᾶν ἢ ἐκλαμβάνειν
ἀπλῶς περὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὑποκλέπτειν τοίνυν
ὄντοια τινες τῶν ἀκρωμένων τὰς ψυχὰς, ἀνθρωπον,
φῆσι, λέγοντες ἀνειληφέναι τὸν Θεὸν Λόγον· καὶ διὰ
τοῦτο πρόδοον πεποιῆσθαι διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου,
καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ἀνθρωπον ἀποταθεῶσθαι τῷ
Θεῷ Λόγῳ, οὐ συνιέντες τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον,
καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν
χάριν μετρίαν ποιούμενοι. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω δεδι-
δάγμεθα· ἓνα, καὶ τὸν αὐτὸν Ἰσμεν, ἀδελφοί, τὸν
διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου τῆς Θεοτόκου Μαρίας γεννη-
θέντα, Θεὸν τέλειον, καὶ ἀνθρωπον τέλειον, ἐμφύχον,
λογικόν. Ταύτητοι καὶ Θεοτόκον λέγομεν τὴν ἁγίαν
Παρθένον, καὶ ἐνψυχημένοι οὐσιωδῶς τὸν Θεὸν Λόγον
ἐν αὐτῇ οὐ δοκῆσαι, ἀλλὰ ἐνεργεῖν· τὸν αὐτὸν διμη-
ναῖον, καὶ τριμηναῖον, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἅμα, καὶ Υἱὸν
ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ
μὴν καὶ τὰς ἐν ἐξουσίᾳ τῇ θεοπεπεῖ φωνάς, ἅς δι-
αγορεύουσιν ἡμῖν αἱ θεαταὶ Γραφαὶ περὶ αὐτοῦ, εἰς ἐν

A **801** Germanus divinæ Scripturæ sensus sancto-
rum montibus illapsus, illorum animos exornat,
quos Spiritus sanctus in illud perennis scientiæ et
sapientiæ Christi pelagus inducit : per quæ Pater
ille universorum Deus glorificatur. Thesaurus pro-
inde absconditus et invisibilis, ut est in sacris Lit-
teris¹, tibi recludam. Thesaurus autem rectæ cog-
nitionis appello mentis oculos, qui sincere inoffenseque
perspiciunt. Neque enim Deus imperfecta, aut hu-
manæ mentis limitibus circumscripta munera iis qui
illum agnoverint, impertitur. Nam, quia perfectus
est ipse Deus noster omnium Dominus, perfectam
quoque honorum suorum copiam illis qui ipso non
indignam vitam agunt, dilargiri solet. Nam qui puro
omniquo simulatione vacuo animo illi serviunt, eos
B singulari amore et benevolentia complectitur. Om-
nes itaque qui recte sapere instituerunt, ad Chri-
stum perennem illum fontem accedant, illum per
Evangelium clamantem audientes : « Si quis sitit
veniat ad me, et bibat². » Neque enim opus est, non
agnito prius illo pietatis mysterio, temere de Christo
Deo investigare, vel disserere. Sunt ergo qui in au-
ditorum animos furtim ac per fraudem irrepunt,
Deum Verbum asserentes hominem assumpsisse, ac-
cidit per sanctam Virginem prodississe, et hunc
eundem hominem a Deo Verbo deificatum esse;
magnum illud pietatis mysterium non intelligentes,
dispensationisque Unigeniti cum carne beneficium
parvificantes. Nos autem, fratres, non sic edocti
sumus. Illum namque qui ex sancta Virgine natus
est, unum eundemque esse agnoscimus, perfectum
Deum et perfectum hominem anima rationali præ-
ditum. Hac etiam de causa sanctam Virginem Dei-
param appellamus; Deumque Verbum non opinione,
sed re ipsa in illa habitasse dicimus : eundem bi-
mestrem et trimestrem, Filium Dei simul, et Filium
hominis. Quin etiam voces illas, quas divinæ Lit-
teræ modo humanitati, modo divinæ illius potestati

¹ Isa. XLV, 3. ² Joan. vii, 37.

tribuunt, **802** in unam duntaxat personam convenire prædicamus. Eundem enim agnoscimus qui super cervical dormiebat, et qui mare et ventos ex potestate increpabat¹; eundem qui ex itinere defatigabatur², et qui super mare, perinde ac super solidam terram, sua potestate gradiebatur³. Idem itaque citra ullam controversiam Deus simul et homo existit. Quid enim mirum esset, si nostræ conditionis homo quispiam Dei potestate munitis miracula patraret? Verum ut illud ipsum Dei Verbum non imaginatione, aut apparenti quadam ratione, sed re ipsa se exinanivisse, divinæ Scripturæ nobis ostendant⁴; unum eundemque Deum simul et hominem per prophetas et apostolos nobis diserte pronuntiantes dixerunt. Dei itaque erat illa ex Virgine conceptio, Dei nativitas, Dei similitudo, qua nobis nostri causa dispensatorie per omnia assimilatus est; Dei passio, Dei iis qui in carcere et in tenebris erant prædicatio, Dei resurrectio, Dei tandem in cælo assumptio. Qui capi non poterat, per carnem quam nostri causa ex Maria sumpsit, virginali utero concludi ac definiri sustinuit. Qui late omnia excedit, carne continetur. In quem nulla mutatio cadit, humanam formam subiit. Impatibilis, ultro pro nobis et propter nos per propriam carnem passus est. Deo et Patri indivise cohærens, in terra, ut scriptum est, visus est, et cum hominibus conversatus⁵. Qui sub tactum non veniebat, ab iniquis lancea compunctus est⁶. Impassibilis, voluntariam crucem nostri causa pertulit. Immortale lumen morti seipsum obtulit, et morti quidem crucis. Qui in sinu Patris erat, per propriam carnem in cælum assumi non recusavit. Qui autem Dei Filium [Deum Verbum] hominem quempiam nostri similem assumptisæo dicitur; ipsum autem vivum et efficax Dei Verbum⁷, quod in propria [efficacem Dei Filium, qui in propria] persona subsistit, hominem factum, dispensatorieque in humanis propter nos versatum esse indicantur: illos sacra Synodus Ephesina explodit et ejicit

Disputatio de eodem.

Συζήτησις περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Interrogatio. Cur Deus, qui comprehendere non potest, virgineo utero comprehensus est? *Responsio.* Quia mortalium genus redimere, et a servitute in libertatem asserrere placuit.

Interrogatio. Cur initio carens ex muliere nasci pertulit? *Resp.* Quandoquidem sub maledicto erant omnes homines (erant enim sub peccati **803** regno), ideo in naturæ initia relatus est a nobis ipsis, et et cognatorum nativitatem, et ipsum uterum sanctificaret.

Interrogatio. Cur inalterabile et immutabile Dei Verbum inter homines computatum, et homo factum est? *Resp.* Ob id Dei Verbo dispensative propter nos in humanis versari, nobisque per omnia, solo peccato excepto, assimilari placuit, quia humanum genus salvare voluit.

Ἐρώτησις. Πῶς ὁ Θεὸς ὁ ἀχώρητος ἐχωρήθη ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ; *Ἀπόκρισις.* Ἐπειδὴ εὐδόκησε λυτρώσασθαι, καὶ ἐλευθερώσασθαι τὸ τῆς ἀνθρώπου γένος.

Ἐρώτ. Πῶς ὁ ἀναρχος γέννησιν ὑπέμεινε τὴν διὰ γυναικός; *Ἀπόκρ.* Ἐπειδὴ ὑπὸ κατάραν ἐγενήθει λοιπὸν πᾶς ἀνθρώπος· βεβασιλευτο γὰρ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας· διὰ τοῦτο εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι λελόγισται πρὸς ἡμῶν αὐτῶν, ἵνα καὶ τὴν τῶν ὁμογενῶν γέννησιν καὶ μήτραν ἀγιάσῃ.

Ἐρώτ. Πῶς ἐν ἀνθρώποις κατελογίσθη, καὶ ἀνθρώπος γέγονε, ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος; *Ἀπόκρ.* Τὸ ἀνθρώπου γένος οὕτως βουλόμενος, εὐδόκησε δι' ἡμᾶς ἐν [Ἰσ. γενέσθαι ἐν] τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, καὶ ὁμοιωθῆναι ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἀμαρτίας.

¹ Marc. iv, 38. ² Joan. iv, 6. ³ Matth. xiv, 23. ⁴ Heb. iv, 12.

⁵ Philii. ii, 7. ⁶ Baruch. iii, 38. ⁷ Joan. xix.

Ἐρώτ. Πῶς τῷ ἀκαθεί ὕπνον, καὶ κόπον, καὶ πείναν, καὶ σταυρὸν, καὶ πάντα τὰ ὑποκειμένα φθορᾷ, περιέρχεται τολμήατε; Ἄποκρ. Εὐφήμεί, ὃ ἐν ὄρωπα, παρακαλῶ. Ἦδη προείπον, σαρκὶ παθητῆ, καθὼς καὶ αἱ θεαὶ Γραφαὶ ἡμῖν παραδεδώκασι [δεδηλώμασι], περιτῆσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ ἠνώσθαι αὐτὸν αὐτῆ, καὶ δι' αὐτῆς πεφηνότα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Θεὸν Λόγον, μετ' αὐτῆς ὕπνον ὑπομείναι, καὶ κόπον, καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ἀμαρτίας, οὐ τῆ φθορᾷ ὑποκειμένος· ἀμείνων γὰρ φθορᾶς, καὶ θανάτου ὁ ἀφάρτος καὶ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ τὴν φθορὰν ἀποσοῦν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Οὐκ οἶμαι ἐγκλημα περιάπτεσθαι βασιλεῖ, ὅποταν βουλομένου σῶσαι τὸ ἴδιον, τὸ τοῦ δούλου σχῆμα ἐνδύσθαι. Καὶ πῶς τολμήσει τις τῷ τῆ φύσει ἐλευθέρῳ ἐγκαλεῖν, ὅτι γέγονε δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκονομικῶς; Ἄποδέχου τοῦ Πατρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι τὸν ἴδιον Υἱὸν δωρεῖται δι' ἡμᾶς· μὴ περιεργάζου τὸ πρᾶγμα, παρακαλῶ· οὐ γὰρ ἐξ Ἑλληνικῆς σοφίας τὸ γνῶρισμα· οὐδὲ ἀπὸ φρονήματος κοσμικοῦ· ἀλλότριον γὰρ ἑκατέρων. « Μακάριος εἶ, » φησὶν ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ, « Σιμὼν Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Οὐράνιον τὸ δῶρον τὸ τῆς θείας ἐπιφοιτήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γνῶρισμα.

Ἐρώτ. Πῶς ὁ τῶν πάντων ποιητῆς Θεὸς Λόγος, ὁ ἀψηλάφητος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀναλλοίωτος τε καὶ περιγραφὴν μὴ ἀνεχόμενος, ἐν εὐτελεῖ ξύλῳ σταυρὸν ὑπέμεινε, καὶ θάνατον; Ἄποκρ. Θάνατόν φαμεν ὑπομεινηκότα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ σταυρὸν, διὰ τῆς σαρκὸς τῆς ἰδίας, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ θανάτου, καὶ φθορᾶς· τὴν ἰδίαν γὰρ ψυχὴν τέθεικεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἄλλοτρίαν οὐσαν, ἣ ξένην τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἀποδῶρτος γὰρ ἡ ἔνωσις· αὐτὸς γὰρ εἶπεν· « Ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεῖναι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Ταύτης ἰδίου τὸ ἀδημονεῖν, τὸ λύπην ὑπομείναι [ὑπομένειν], τὸ ἐκδημεῖν ἀπὸ τοῦ σώματος, ὡς καὶ σαρκὸς τὴ κοπιᾶν, τὸ σταυροῦσθαι, τὸ ἀνίστασθαι, τὸ μετάρσιον ὑπομένειν θέσιν· πλήν Θεοῦ τὰ πάντα λέγεται, καὶ εἰσι· Θεοῦ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ· Θεοῦ καὶ τὸ σῶμα.

Ἐρώτ. Πῶς ὁ παντοδύναμος Λόγος τοῦ Πατρὸς ἀναστήσει περιεπλήκη, καὶ φθορᾷ ὁ φθορᾶτος [ἀθάνατος]; Ἄποκρ. Φθορὰν μὲν οὐχ ὑπέμεινε οὐδ' αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου σὰρξ· νόθος γὰρ διαλαμβάνοντες, νόθος καὶ ἐπερωτάτε· προανεκεκράγαγε γὰρ ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ· « Οὐ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθορὰν. » Πάθος μὲν ὑπέμεινε ἐθειλούσιον ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός· ὁ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον Πατέρα· χωρούμενος· δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς· χωρούμενος γὰρ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς, ἐχωρεῖτο ἀβρήτως καὶ ἐν τῆ ἰδίᾳ σαρκί. Ἄνεθλω δὲ τριήμερος, λαφυραγωγῆσας τὸν ἄδην· καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός· ἵνα καὶ ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ θανάτου καὶ φθορᾶς.

Interrog. Quomodo impatibili somnum, laborem, defatigationem, crucem, famem, cæteraque omnia corruptioni subjecta tribuere aufertis? **Resp.** Parce, queso, maledictis. Jam ante monui, Dei Verbum carne passibili, secundum Scripturarum traditionem, se induisse, et se illi unisse: per ipsam autem Deum Verbum et Dei Filium apparuisse, et cum ipsa laborem, et somnum et humana omnia, peccato tantum excepto, sustinuisse: non quod corruptioni subjaceret, siquidem incorruptibile et vivificum Dei Verbum corruptione et interitu longe superius est; sed ut interitum ab hominum genere submoveret. Nec arbitror regi vitio verti posse, si servare quod ejus proprium est volens, servili habitu se induat. Et quomodo quispiam ei, qui suapte natura liber est, crimini vertere audeat, quod nostri causa homo fieri dispensatorieque in nostris versari non abnuerit? Patris benignitatem, qui proprium Filium propter nos donavit, amplectere; in ipsam autem rem curiosius, queso, noli inquirere. Non enim per Græcorum sapientiam, aut mundanum sensum percipitur, sed ab utroque est aliena. « Beatus es, Simon Bar-Jona, » inquit Dominus Petro, « quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis ». Nam divini adventus Filii Dei cognitio, cælestis donum est.

Interrog. Quomodo universorum opifex Deus Verbum, qui nec tangi, nec cerni, nec mutari, nec circumscribi potest, in vili ligno crucem mortemque sustinuit? **Resp.** Mortem et crucem Dei Verbum per propriam carnem sustinuisse dicimus: sustinuit autem hæc, ut nos a morte et corruptione immunes redderet. Nam animam propriam ille pro nobis posuit, non peregrinam, aut a Deo Verbo alienam: inexplicabilis enim est unio. Ipse enim ait: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam ». Illius animæ proprium lædere, contristari, e corpore emigrare, quemadmodum et carni quoque peculiare est defatigari, crucifigi, exsuscitari, in altum sublata collocari. Veruntamen omnia hæc et Dei sunt, et Dei esse dicuntur. Dei enim est anima, Dei est caro.

Interrog. Quomodo omnipotens Patris Verbum resurrexit, aut incorruptibile corruptioni obnoxium fuit? **Resp.** Corruptionem haud sustinuit nec ipsa quidem Dei Verbi caro. Nam quia parum legitime distinguitis, parum etiam legitime interrogatis. Jam enim dudum ante propheta de Christo pronuntiat: « Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem ». Sane passionem voluntariam sustinuit Dei Filius, qui Patrem immensum in se continet, et ab ipso vicissim Patre continetur. Nam a Patre comprehensus, et in paterno sinu existens, inexplicabili quodam modo etiam propria carne continebatur. Idem Dei Filius tertia die revixit inferis despoliatus, et cum propria carne nobis apparuit, quod videlicet

10 Matth. xvi, 17. 11 Joan. x, 18. 12 Psal. xv, 10; Act. ii, 51.

nos quoque a morte et corruptione liberaret ¹². Dei itaque est passio, Dei resurrectio, Dei assumptio, Dei denique illa nobiseum per omnia similitudo, peccato excepto ¹³: neque imaginarie, sed vere omnia in eo fuerunt. Ipsi simul cum Patre et Spiritu sancto sit gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Ἀ Θεοῦ τὸν νυν τὸ πάθος, Θεοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις, Θεοῦ καὶ ἡ ἀνάληψις, Θεοῦ καὶ ἡ κατὰ πάντα πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσις, χωρὶς ἁμαρτίας. Οὐ δοκῆσει, ἀλλὰ ἀληθεῖα τὰ πάντα γέγονεν ἐν αὐτῷ. Αὐτῷ ἡ δόξα. Ἄμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹² Rom. viii, 21. ¹³ Hebr. iv, 15.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ.

SANCTI CYRILLI

DE INCARNATIONE DOMINI *.

Μαί, Biblioth. nova Patrum, II, 31.

805m I. *Quod utilis sit audientibus divinæ incarnationis commemoratio.*

Satis, ut puto, de sancta Trinitate tanquam in orthodoxorum concione et evangelicis dogmatibus credentium disseruimus. Non enim contradicere in præsentii irreligiosis, sed apostolorum discipulis fidem exponere propositum nobis fuit. Quia vero et divinorum beneficiorum magnitudo magnopere solet succendere Deo addictorum affectum eosque fervidiores efficere Dei amatores, ideo necessario hunc quoque aggredior libellum, ut præterito sermoni de Deo connectam incarnationis mysterium demonstreremque qualia et quanta Creator generi nostro beneficia contulerit. Nunquam enim cessarunt divinorum donorum fontes quominus bona hominibus effunderent.

II. *Narratio eorum quæ Deus ad hominum jam inde ab initio utilitatem contulit.*

Ex quo hunc optime temperatum mundum creavit Deus, variis simul beneficiis naturam nostram cumulavit. Et primo quidem eam quæ non erat fecit, et formatam honoravit, pulveremque in hominis naturam prout voluit convertit; et deformi luto pulchritudinem simul animamque **806m** largitus est, oculorum claritatem, vultus hilaritatem, genarum lævitatem, linguæ flexibilitatem, sanguinis rivulos ad omnia corporis discurrentes membra, et congruam carni nervis atque cuti rigationem ministrantes, ossium duritiem, et inclusarum his me-

B A'. *"Οτι ὠφέλιμον τοῖς ἀκούουσιν ἡ τῆς θείας οἰκονομίας ἀνάμνησις.*

Ὁ μὲν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὡς ἐν εὐσεβῶν συλλογῇ, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς δόγμασιν παιθομένων, ἀποχρώντως ἡμῖν, ὡς οἶμαι, λόγος διήνυσται. Οὐ γὰρ ἀνταπεινὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῖς ἀσεβέσιν, ἀλλὰ τοῖς φοιτηταῖς τῶν ἀποστόλων ἐκθέσθαι πίστιν προϋθέμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν θείων εὐεργεσιῶν τὸ μέγεθος ὑφάπτειν οἶδε μειζόνως τῶν φιλοθέων τὸν πόθον, καὶ θερμοτέρους αὐτοὺς καθίστησιν ἐραστάς τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως καὶ ἐπὶ τούτον βαδιούμαι τὴν λόγον, τῇ θεολογίᾳ τὴν οἰκονομίαν συνάπτων, καὶ δεικνὺς ἤλικα καὶ ὅσα ὁ Ποιητὴς τὸ ἡμέτερον εὐηργέτησε γένος. Οὐ γὰρ ἐπαύσαντο πώποτε τῶν θείων δωρεῶν αἱ πηγαὶ τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἀγαθὰ C ἀναδύζουσαι.

B'. *Διήγησις τῶν ἐπὶ Θεοῦ γεγενημένων εἰς τὴν ἀνθρώπου εὐεργεσιῶν ἐξ ἀρχῆς.*

Ἄλλ' ἀφ' οὗπερ τότε τὸν παναρμόνιον κόσμον ἐδημιούργησεν, ταῖς ποικίλαις εὐεργεσίαις τὴν ἡμετέραν ἐπικλύζει φύσιν ὁ Ποιητὴς. Καὶ πρῶτον μὲν μὴ ὄντα πεποίηκε καὶ διαπλάττων ἐτίμησεν, καὶ τὸν χεῖρον εἰς ἀνθρώπου φύσιν μετέβαλεν ὡς ἠθέλησε, καὶ τῷ δυσσεδεῖ πληρῷ κάλλος καὶ ψυχὴν ἐδωρήσατο, ὀφθαλμῶν λαμπρότητα, καὶ γαλήνης καθαρότητα, καὶ παρσιῶν λειότητα, καὶ γλώττης ἀπαλότητα, καὶ αἵματος ὀρεχτοῦς εἰς ἅπαντα τοῦ σώματος διαθέοντας μέλη, καὶ ἀρθεῖαν ἀποχωρῶσαν σαρκὶ καὶ νεύροις χορηγοῦντας καὶ δέρματι, ὁσίων ἀντιτυπίαν, καὶ

* Sequentia cuncta capitula opus constituunt prorsus diversum ab illis jamdiu editis S. Cyrilli Scholiis de incarnatione Domini.

τῶν ἐν τούτοις αποκειμένων μυελῶν τὸ χρεῖωδες, ἅλλα δσα τοῦ ἀνθρωπίνου ζώου τὸ δρώμενον ἔχει. Καὶ πρὸς τούτοις, νοῦν ἔδωκεν ἡγεμόνα καὶ κυβερνήτην, σοφίας πληρώσας, τέχνης ἀπάσης καὶ ἐπιστήμης ἐμπλήσας, καὶ λογικὸν ἀπέφηνε τὸν πηλινὸν ἀγαλμα, καὶ οἰκίαν εἰκόνα πεποίηκε τὸν χοῦδὸν ἀνδριάντα, τὸ ἀρχικὸν καὶ αὐτοκρατορικὸν καὶ δημιουργικὸν τῆ νοερᾶ ψυχῆ καὶ ἀθανάτῳ δωρησάμενος. Ἔτα βασιλεία κτηνῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετων, νηκτῶν, καὶ ἀμφιβίων, καὶ τῶν ἀεροπόρων ὀρνίθων ἐχειροτόνησε. Πρὸ δὲ τούτων ὡσπερ τινὰ παστάδα χαριεστάτην ἄνωθεν ἐξέτεινε οὐρανὸν, λειμῶνας ἀστέρων ἐγκαταπέφας, χρεῖαν τε ὁμοῦ καὶ τέρψιν παρέχοντας· ἥλιόν τε ἀνίσχειν κελεύσας, καὶ δύσεσθαι, καὶ ποιεῖν ἡμέρας καὶ νύκτας, καὶ τῷ δρόμῳ τὸν χρόνον μετρεῖν· σελήνην φθίνειν καὶ πληθεῖν, καὶ ταῖς πυκναῖς μεταβολαῖς ἔδειν τε ὁμοῦ καὶ σημαίνειν κύκλον τὸν ἐνιαύσιον· γῆν δὲ κάτωθεν ὑπεστόρεσσ, καὶ ποικίλον αὐτῆ κόσμον δέδωκεν, εἰς ἄλση καὶ λήια καὶ λειμῶνας διακρίνας· ὄρη κειρώσας εἰς ὕψος, καὶ νάπας κοιλάνας, καὶ πεδία ὑπτια καὶ ἰσοπέδα θαλάσας, καὶ πηγὰς ἀναδύζειν ἐν μέσῳ κελεύσας, καὶ ποταμούς τρέχειν ἄπαυστα, καὶ ἅλλα δσα γῆν καλλωπίζει καὶ θάλατταν.

Γ. Διὰ τί τὸν ἀνθρώπον προσηγόρευσεν Ἀδάμ.

Οὕτω δημιουργήσας τὸν πρῶτον ἀνθρώπον, καὶ τῆ εἰκότι τιμήσας καὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν ἀποκλύσας, τίθησιν αὐτῷ τὸ τῆς φύσεως ὄνομα· Ἀδάμ γὰρ αὐτὸν προσηγόρευσεν· τοῦτο δὲ τὸν χοῦν δηλοῖ τῆ Ἑβραίων φωνῆ. Μία δὲ καὶ αὐτὴ περὶ τὸν ἀνθρώπον κηδεμονία. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλε τοσοῦτοις ἀγαθοῖς ἐντροφήσειν, καὶ τοσοῦτων ἀρχῶν ἀνηγορεύθη καὶ βασιλεὺς, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν ὑπερμαζήσας, καὶ τῷ ὕψει τῆς ἡγεμονίας ἐπαρθεῖς κατασχιρτήσῃ τοῦ κτίσαντος, καὶ μεγίστην ἐκ τῆς τυραννίδος ἀπενέγκηται βλάβην, κατὰ τὸν πρῶτον ἀποστάτην ἐκείνον τὸν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα δι' ἀλαζονείαν, ἀναγκαίως ὁ σοφὸς τῶν ὄλων πρύτανις κωλύων αὐτοῦ τὸν ἔγχεον τοῦ φρονήματος. Ἀδάμ προσηγόρευσεν, ἵνα ἐκ τῆς προσηγορίας ἐνοῶν τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς φύσεως λογιζόμενος, καὶ τὸν πρόγονον χοῦν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν θεώμενος, ἑαυτὸν μὲν γνωρίζῃ, προσκυνῆ δὲ τὸν τοσαύτην εὐπρέπειαν αὐτῷ καὶ μεγαλοπρέπειαν δωρησάμενον· αὐτὴ πρώτη περὶ τὸν ἀνθρώπον ἐδείχθη τοῦ Ποιητοῦ μετὰ τὴν δημιουργίαν πρόνοια· ὣτως ἐξ ἀρχῆς οἶα τις πατὴρ καὶ ἰατρός καὶ διδάσκαλος, κοσμῶν ὁμοῦ καὶ ἰατρῶν καὶ διδάσκων αὐτὸν τὴν ἀρετὴν, διετέλεσεν.

Δ'. Διὰ τί τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐδημιούργησε.

Οὕτως αὐτὸν διαπλάσας, οὕτως προσαγορεύσας, βοηθὸν αὐτῷ καὶ συνεργὸν καὶ τοῦ βίου κοινωνὸν παραχρῆμα ἐδημιούργησεν· οὐκ ἐκ μόνης δὲ τῆς γῆς, ὡς ἐπ' ἐκείνου, λαμβάνει τὰς ἀφορμὰς τῆς

dullarum utilitatem, et quotquot alia in humano animali videre est. Et præter hæc, mentem dedit ducem et gubernatricem, sapientia imbutam, artis omnis scientiæque capacem; et rationalem exhibuit luteam statuam, atque ad imaginem suam conformavit pulvorem simulacrum, imperativam vim, liberam arbitrium, et quidvis fabricandi potentiam intellectuall immortallque animæ concedens. Deinde hominem belluarum, et quadrupedum, ac reptilium, aquatiliam, et amphibiorum, et volatiliam avium regem constituit. Ante hæc autem, quoddam veluti jucundissimum cubiculum desuper extendit cælum, siderum amœnitates inserens, quæ usum simul delectationemque præbent: solem oriri jubens et occumbere, diesque et noctes efficere, curaque suo tempora metiri; lunam minui et augeri, suisque frequentibus revolutionibus delectare pariter, et annum circulum significare. Jam tellurem hic inferius substravit, eique varium ornatum dedit, silvis, arvis, pratisque distinguens, montes in sublimitates curvans, valles excavans, campos supinos æquabilesque ostendens, fontesque de medullis scaturire jubens, et flumina perenniter decurrere, atque alia omnia quotquot terram mareque exornant.

III. Cur hominem appellaverit Adamum.

Cum sic primum hominem condidisset, et imaginis suæ honore auxisset, donorumque copia obruisset, nomen ei naturæ ipsius proprium imposuit; etenim Adamum nuncupavit, quod vocabulum in Hebræorum lingua pulvorem significat. Atque hæc etiam erga hominem providentiæ **807** fuit. Nam quia tantis bonis fruiturus erat, totque creaturarum princeps constitutus erat et rex, ne dæmonum multitudine lascivens et principatus excelitate elatus adversus Creatorem petulans ferret, maximumque ex hac veluti tyrannide detrimentum caperet, more illius primi apostatæ, qui tanquam fulgur superbæ suæ causa cælo excidit¹, necessario sapiens rerum omnium curator, tumorem ipsius mentis comprimens, Adamum appellavit, ut ex nomine conditionem suam reputans, et naturæ primordia considerans, parentemque suum pulvorem præ oculis habens, se ipsum quidem cognosceret, adoraret autem illum, qui tantum ei decorem ac speciositatem donavit. Prima hæc erga hominem Factoris post creationem providentiæ exstitit. Ita is jam inde ab initio, ceu pater quidam et medicus et magister, ornans simul et sanans virtutemque docens, se gessit.

IV. Cur mulierem ex viri latere formaverit.

Postquam eum ita formaverat atque appellaverat, auxiliarem eidem et cooperatricem vitæque sodalem illico fabricavit. Haud tamen ex sola terra, sicut in ipso fecerat, materiam plasmatis sum-

¹ Isa. xiv, 12.

poit; sed unam ex viri costis capiens, atque hac ceu basi et fundamento utens, femineam naturam composuit: haud sane materiae penuria, sola enim ei voluntas ad cujusvis rei creationem sufficiebat, sed quia concordiae vinculum naturae indere voluit. Hortum quoque consevit, eumque plantis omnigenis exornavit, idque habitaculum homini concessit, praebens illi virtutis exercitium, haud laboriosum neque multi sudoris praecipuum imponens, sed modesto certe perfacile.

V. *Cur ei legem constituerit.*

Nam cum omnibus horti plantis vesci eam jussisset, unius gustum vetuit; neque id ipsum temere fecit, sed ut homo **808m.** auctorem suum agnosceret, atque instar jugi ejusdam legem Creatoris haberet; utque sciret se quidem in terra regnare, sed tamen Factorem suum vicissim sibi dominari, praesse et subjici, imperare et imperari, ducere et duci. Sed et alloquin congrua est rationalibus legislatio: est enim brutorum proprium sine lege vivere. Mandatum autem circa escam Creator illi imposuit, quia alius cujusvis legis tunc fulset inutilis latio. Quid enim ei vetandum erat? Num ne occideret? Atqui nemo erat, in quem caedes caderet. Num ne mœcharetur? Atqui ne si vellet quidem id poterat, cum alia femina non esset. Num ne furaretur? At cujus bona? Cuncta enim in ejus potestate erant. Erat igitur ille mundus temporis suo conveniens, neque tantummodo illis qui duo soli erant, verum etiam pueris recenter natis idoneus.

VI. *De Adami exilio.*

Sed postquam invidia diaboli, et mulieris simplicitate errorem commisit (namque hanc utpote debiliorem fallens, primo per ipsam, ceu persuadendo aptiorem, Adamum nostrae salutis hostis circumvenit), pulsus illico paradiso fuit, et ad connaturalem suam terram dimissus est, sudori, labori, ærumnaeque deditus, ac veluti freno quodam, agriculturae labore, aliorumque vitae malorum perpeccatione constrictus. Quia enim illam labore omni ac dolore liberam vitam non cum grato animo tolerat, calamitate deinceps implicatus fuit, ut contractum prosperitate morbum, laboribus depelleret. Tum etiam morte peccati cursum legislator interrupit, et poenam ipsam instar clementiae intulit. Cum enim transgressioni mortem decrevisset legislator, factus vero transgressor homo in eam poenam incurrisset, operam ille dedit ut poena in salutem vergeret. Namque hoc animal mors dissolvit, malitiae actionem sistit, laboribus subtrahit, sudoribus liberat, doloribus curisque eripit, sinem corporis **809m.** imponit passionibus. Tanta nimirum clementia poenam temperavit iudex!

VII. *Quam ingrati homines fuerint, et quam providus Deus, narratur.*

Sed nihil inde genus hominum ingratum perce-

Α διαπλάσως, ἀλλὰ μίαν τῶν πλευρῶν ἐκείνου λαβὼν, καὶ ταύτη καθάπερ τινὶ κρηπίδι καὶ θεμελίῳ χρησάμενος, τὴν γυναικαίαν φύσιν ποιεῖ· οὐχ ὕλης ἀπορίᾳ· μόνῃ γὰρ αὐτῷ βουλῇ πρὸς τὴν ἄλων δημιουργίαν ἤρκεσεν· ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῆς ὁμοιοῦσας ἐνθελίνας τὸν σύνδεσμον. Φυτεύει καὶ παράδεισον, καὶ φυτοῖς αὐτὸν κατακοσμεῖ παντοίοις, καὶ τοῦτον ἐνδιαίτημα τῷ ἀνθρώπῳ χαρίζεται, δεδοκῶς αὐτῷ γυμνάσιον ἀρετῆς, ἐπιτολὴν οὐκ ἐπίπνονον, οὐδὲ γέμουσαν ἰδρώτος, ἀλλὰ μάλα σφραγισμένην βρῆδιαν.

Ε'. *Διὰ τί νόμον αὐτῷ τέθεικεν.*

Πάντων γὰρ τῶν φυτῶν τοῦ παραδείσου κλελεύσας ἀπολαύειν, ἐνὸς ἀπηγόρευσε τὴν μετάληψίν· οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ τοῦτο πεποιηκός, ἀλλ' ἵνα τὸν πεποιηκότα γνωρίξῃ, καὶ ὥστερ τινὰ ζυγὸν ἔχῃ τὸν νόμον τοῦ δημιουργήσαντος, ἵνα γινώσκῃ ὡς βασιλεύει μὲν τῶν ἐν τῇ γῆ, βασιλεύεται δὲ ὑπὸ πλάσαντος. ἄρχει καὶ ἀρχεται, δεσπόζει καὶ δεσπόζεται, ἡγεῖται καὶ ἄγεται. Ἄλλως δὲ καὶ πρόσφορος ἡ νομοθεσία τοῖς λογικοῖς· ἀλόγων γὰρ ἴδιον τὸ νόμων χωρὶς πολιτεύεσθαι· τὸν δὲ περὶ βρώσεως νόμον τέθεικεν αὐτῷ ὁ Ποιητὴς, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων νόμων ἡ θέσις περιττὴ τρυκαυτὰ ἦν. Τί γὰρ αὐτῷ καὶ ἀπαγορεύειν ἐχρήν; Μὴ φονεῦσαι; Ἄλλ' οὐκ ἦν ὁ τοῦτο πεισόμενος. Ἄλλὰ μὴ μοιχεύσαι; Ἄλλ' οὐδὲ βουληθεὶς οἶός τε ἦν, γυναικὸς ἄλλης οὐκ οὐσης. Ἄλλὰ μὴ κλέψαι; Τὰ τίνο; Αὐτοῦ γὰρ ἦν ἅπαντα. Ἀρμόδιος τοίνυν ὁ κόσμος ἐκεῖνος ἦν τῷ τότε καιρῷ, καὶ οὐ μόνον τοῖς μόνοις οὖσιν, ἀλλὰ καὶ παιδίοις ἀρετιγενέσιν συμβαίνων.

Ζ'. *Περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδάμ.*

Ἐπειδὴ δὲ φθόνῳ διαδόλου, καὶ γυναικὸς εὐκολίᾳ τὴν ἀπάτην ἐδέξατο (ταύτην γὰρ ὡς ἀπαλωτέραν φανακίνας, πρότερον δι' αὐτῆς, ὡς πιθανωτέρας, τὸν Ἀδὰμ ὁ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀλάστωρ ἐπολιόρησεν), ἐξεδήληθη μὲν ἐθὺς τοῦ παραδείσου, καὶ πρὸς τὴν συγγενῆ γῆν παρεπέμφθη, ἰδρωτί καὶ πόνῳ καὶ ταλαιπωρίᾳ συγκαληρωθεὶς, καὶ οἶόν τινα χαλινῷ τῇ γηπονίᾳ καὶ κακοπαθείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ βίου πονηρίαις παραδοθεὶς. Ὡς γὰρ τὴν ἄπνον ἐκείνην καὶ ἄλυπον οὐκ ἐνεγκῶν εὐγνωμόνως ζῶν, τῇ δυσημερίᾳ συζεύγνυται, ἵνα τὴν ἀπὸ τῆς εὐημερίας φερομένην νόσον διὰ τῶν πόνων ἀποσκευάσῃται. Διακόπτει δὲ καὶ θανάτῳ τὸν δρόμον τῆς ἀμαρτίας ὁ νομοθέτης, καὶ αὐτὴν δείκνυσι τὴν τιμωρίαν φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ παραβάσει νομοθετῶν συνέζησε θάνατον, παραβάς δὲ ὑπὸ τὴν τιμωρίαν ἐκείνην ἐγένετο, οἰκονομεῖ τὴν τιμωρίαν σωτηρία γενέσθαι. Διαλύει γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ὁ θάνατος, καὶ παύει μὲν τὴν τῆς πονηρίας ἐνέργειαν, ἀπαλλάττει δὲ πόνων, καὶ ἰδρώτων ἐλευθεροῖ, λύπας καὶ φροντίδας ἐλαύνει, τέλος τοῖς τοῦ σώματος δίδωσι πάθει. Τοσαύτη φιλανθρωπία τὴν τιμωρίαν ἐκέρασεν ὁ κριτής!

Ζ'. *Διήγησις τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀχριστίας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας.*

Ἄλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν τὸ ἀχάριστον γένος τῶν ἀν-

θρώπων ἀπάνωτο· μείζοσι δὲ ἀγκυμοσύναις τὸν εὐ-
εργέτην ἡμέψατο. Εὐθύς γὰρ ἀδελφοκτονία τολμᾶ-
ται, καὶ φθόνος, καὶ ψεῦδος, ἀκαλοσίαι τε καὶ
ἀσέλγειαί, ἀδικίαι, καὶ ἀλληλοφονίαι, καὶ τῶν
ἄλλοτριων ἀρπαγαί, καὶ τἄλλα ὅσα ἐβλάστησεν ἡ
ἁμαρτία κακά. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ὁ Ποιητὴς ἦν δι-
πλασεν ἀπηγόρευσεν φύσιν· σφῶς δὲ αὐτὸ καὶ δια-
φόρως ἐτέλεσεν, λατρεύων, ἐπιτιμῶν, ἐγκαλῶν, εἰσ-
ηγούμενος τὰ δέον, συμβουλευῶν, ἀπειλῶν, ἐπάγων
τὴν ἀπειλήν, κολάζων τοὺς πονηροὺς, στεφανῶν τοὺς
ἀγαθοὺς, καὶ τὸν μὲν ἀνακηρύττων, τὸν δὲ μετα-
τιθεὶς, τὸν δὲ ξύλῳ μετὰ τοῦ γένους διασώζων, καὶ
σπινθῆρα τῇ φύσει διατηρῶν, ἐπικλύζων τὴν γῆν,
διαφθεῖρων ὕδατι τοὺς ἐργάτας τῆς πονηρίας, αἰξῶν
αὔθις τὸ ἀνθρώπινον γένος, μερικαῖς τιμωραῖς κοι-
νὰς λατρείας ποιούμενος, πόλεις ἀσεβείαις συζώσας
πυρὶ καταφλέγων οὐρανίῳ, τὸν σὺν αὐτοῖς μὲν οἰ-
κοῦντα, τῆς δ' ἀσεβείας οὐ κοινωνοῦντα, τῆς τιμω-
ρίας ἐλευθερῶν, εὐετηρίας δωρούμενος, ἐν καιρῷ
ὕδην χαρίζόμενος, αἰξῶν ἀρρήτως τὰ παρὰ τῶν
ἀνθρώπων καταβαλλόμενα σπέρματα, καρπῶν ἀφθο-
νίξ· βρύειν τὰ δένδρα κελεύων, λιμῷ παιδεύων
τοὺς οὐδὲν ἐκ τῆς εὐθηνίας ὠφεληθέντας, νόσους
ἐπάγων, καὶ πάλιν ταύτας ἐλαύνων, χαλασφενδονῶν
τάς τῆς ζωῆς ἀφορμὰς, νέφειν ἀκριδὸς τὸν ἥλιον
κρύπτων καὶ τοὺς καρποὺς διαφθεῖρων· νεύων αὔθις,
καὶ τὰ λυπηρὰ μεταβάλλων, τοὺς τὴν εὐσέθειαν
ἀγαπήσαντας οὐκ ἔων, καὶ τούτοις φαινόμενος, καὶ
φιλικῶς διαλεγόμενος, καὶ διὰ τούτων προσημαίνων
τὰ μέλλοντα.

II. Ὅτι φιλιανθρωπίας γέμει ἡ τοῦ Θεοῦ ἐναν-
θρώπησις.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα, καὶ τἄλλα τὰ μυρία καὶ
δυσδιήγητα τῆς θείας οἰκονομίας εἶδη ἔλιγους μὲν
εὐηργέτησεν, οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνηκέστως
διέκειντο, τότε δὴ, τότε τὸ μέγα καὶ ἀρρήτον γίνεται
τῆς οἰκονομίας μυστήριον· αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος τοῦ
Θεοῦ, ὁ δημιουργὸς ἀπάσης τῆς κτίσεως, ὁ ἀχώρη-
τος, ὁ ἀπερίγραπτος, ὁ ἀναλλοίωτος, ἡ πηγὴ τῆς
ζωῆς, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ἡ ζῶσα τοῦ Πατρὸς
εἰκὼν, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτήρ τῆς
ὑποστάσεως, τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἀναλαμβάνει,
καὶ τὴν οἰκείαν εἰκόνα νεοποιεῖ τῇ ἁμαρτίᾳ δια-
φθαρείσαν, καὶ τὸν ἀνδριάντα τὸν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς
πονηρίας παλαιωθέντα ἀνανεοῖ, καὶ τοῦ πρώτου χα-
ριέστερον δείκνυσιν, οὐκ ἀπὸ γῆς ὡς πάλαι τοῦτον
δημιουργήσας, ἀλλ' αὐτὸς καταδεξάμενος· οὐ τὴν
θεῖαν φύσιν εἰς ἀνθρωπεῖαν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τῇ θεῖᾳ
τὴν ἀνθρωπεῖαν συνάψας· μένων γὰρ ὁ ἦν, ἔλαθεν
δ' οὐκ ἦν· καὶ τοῦτο ἡμᾶς διδάσκει ὁ μακάριος
Παῦλος βοῶν· «Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ
ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν
ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαθὼν.» Ἐξ ὧν εὐδηλον,
ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή, μένουσα ὁ ἦν, ἔλαθε τὴν
δούλου μορφήν· μορφήν δὲ καλεῖ οὐ τὸ φαινόμενον
μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρώπου

pit utilitatis: imo et peioribus maleficis benefacto-
rem remuneratus est. Statini enim fraternæ cædis
facinus, invidia, mendacium, intemperantia, luxu-
riæ, injuriæ, mutæ occisiones, alienæ rei rapinæ,
et alia hujusmodi quæ peccatum peperit mala. Sed
ne sic quidem quam formaverat abjecit Deus natu-
ram: sed varia sapientia ad eam finem usus est,
medens scilicet, inerepans, inessans, ad officium
erudiens, consilia suggerens, comminans, minas
ipsas in rem conferens, malos puniens, bonos mu-
nerans, et alium quidem laude ornans, alium de
mundo transferens, alium arca lignea cum genere
salvans, et naturæ scintillam conservans; terram
diluvio obruens, et nequitæ operatores aquis præ-
focans; multiplicans rursus humanum genus, sin-
gularibus pœnis generales medelas faciens, civita-
tes sceleribus deditas igne exurens cœlesti; virtus
illarum quidem incolam, sed scelerum minime par-
ticipem, pœnæ eripiens: annuo s proveniens suppe-
ditans, imbre opportuna largiens, augeas arcana
modo jacta ab hominibus semina, fructuum ubertate
arbores luxuriare jubens, fame aliquando erudiens
illos quos abundantia non juverat, morbos immit-
tens, atque hos rursus depellens; grandine verbe-
rans vitæ subsidia; locustarum nimbia solem ob-
scurans, frugesque cœrrumpens; favens iterum, et
molestias averiens, religiosos homines non dese-
rens, his etiam apprens, amice colloquens, per-
que hos futura portendens.

C VIII. Quod summam demonstrat clementiam incar-
natio Dei.

Postquam vero tum hæc tum alia innumera vix-
que effabilia divinæ providentiæ **SIO** genera,
paucis oppido profuerunt, reliqui autem homines
insanabiles permanebant, tunc deum magnum at-
que ineffabile peractum fuit incarnationis myste-
rium. Ipsum enim Dei Verbum, rei universæ crea-
tæ auctor, immensus ille, incircumscrip-
tus, immutabilis, vitæ fons, lumen de lumine, viva Patris
imago, splendor gloriæ, figura substantiæ², huma-
nam naturam assumpsit, propriamque imaginem
peccato corruptam restauravit, statum a filio ini-
quitatis antiquatam renovavit, et priore pulchri-
orem ostendit, haud jam ex terra, ut olim, eam for-
mans, sed ipsemet in se recipiens: haud sane di-
vinam naturam in humanam convertens, sed divi-
næ humanam copulans. Manens enim quod erat, id
quod non erat suscepit. Quam rem nos docet bea-
tus Paulus clamans: «Hoc sentite in vobis quod et
in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non
rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed
semetipsum exinanivit, formam servi accipiens³.»
Unde patet, Dei formam in eo quod erat manentem,
servi formam suscepisse. Formam autem appellat
non id tantummodo hominiam quod apparet, sed totam
prorsus hominis naturam. Nam sicuti Dei forma,

² Hebr. 1, 3. ³ Philipp. 11, 5-7.

substantiam Dei significat (de cætero enim sine A specie Deus est et sine figura, nemoque nisi forte delirans, diceret Deum formam habere et membrorum distinctionem, cum sit incorporeus ac simplex): ita servi forma non hoc quod cernitur solam, sed totam hominis demonstrat naturam.

IX. *Reprehensio hæreticæ pravitatis.*

Nonnulli rectæ religioni contraria sentientes, dum apostolicis dictis nituntur veritatis dogmata vulnerare, Arius quidem et Eunomius inanem hominem a Deo Verbo assumptum affirmant: Apollinaris autem animatum quidem, sed mente experientem, **SII**m. qui de humana anima quid æstimet nescio. Marcion vero ac Manes, et reliqua illa impietatis factio, universum incarnationis pessumdam mysterium. Hi ineffabilem sanctæ Virginis conceptum graviditatemque, fabulam ac simulamentum arbitrantur: corporis autem specie phantastica velatam divinitatem dicitant, atque hoc modo hominibus hominem apparuisse. Necesse est igitur apostolicorum verborum perspicuum sensum sistere orthodoxis, nempe « qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. » Verba hæc prædictorum unusquisque hæreticorum ad suum sensum trahens, detestandorum dogmatum fabricat falsitatem. Arius quidem, et Eunomius, atque Apollinaris, et horum similes, servi forma et habitu et similitudine hominis, externam naturæ nostræ speciem denotari prædicant: qui autem detestabilioris adhuc agminis sunt, habitum et similitudinem ad umbram quamdam et imaginem, ac phantasiam corpori similem, sententia sua trahunt.

X. *Interpretatio verborum, « qui cum in forma Dei esset ».*

Nos itaque utriusque factionis vesaniam confestim refutabimus. Nam formam servi, substantiam, ut jam demonstravimus, servi appellat. Nam si Dei forma substantiam Dei significat, patet servi quoque formam, servi substantiam significare. Verba autem, « in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo, » non tanquam naturæ vocabula Apostolus posuit, sed operationis. Nam quia Christus Dominus, nostram habens naturam, haud tamen nostram in se recepit malitiam, sed omni peccato caruit, ut propheta clamat², nempe « qui iniquitatem non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus; » nec non deserti incolæ Joannes contestatur dicens: « Ecce agnus qui **SII**m. mundi peccatum tollit³: » idcirco beatus Paulus, in similitudinem hominis factum ipsum necessario dixit, et habitu inventum

¹ Philipp. II, 6. ² Isa. LIII, 9. ³ Joan. I, 29.

(1) Sic plane in tertio decimo ex Arimæorum fragmentis, quæ nos edidimus *Script. vet. t. II, part. II, p. 228*, ubi videsis in adnot. alia testimonia.

φύσιν· ὡςπερ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή, τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν σημαίνει, ἀνείδεν γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ οὐδεὶς ἂν εἴπη μὴ παραπαίων, μορφήν ἔχειν, καὶ μελῶν διαίρεσιν, τὸν ἀσώματον καὶ ἀσύνθετον, οὕτως ἡ τοῦ δούλου μορφή, ὃ τὸ ἐρώμενον τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου δηλοῖ τὴν οὐσίαν.

Θ. *Ἐλεγχος τῆς τῶν αἰρετικῶν ἀσεβείας.*

Τινὲς δὲ τῶν τάναντία φρονούντων τῆς εὐσεβείας, ἐπειδὴ τοῖς ἀποστολικοῖς ῥητοῖς πειρῶνται κατατοξεύειν ἀληθείας τὰ δόγματα, Ἄρειος μὲν καὶ Εὐνόμιος ἄψυχον ἄνθρωπον ἀνελίθηθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαθεβαίουμενο (1), Ἀπολινάριος δὲ ἑμψυχονοῦ δὲ ἐστερημένον, οὐκ οἶδ' ὅ τι νοῶν τὴν ἀνθρωπιαν ψυχὴν· Μαρκίων δὲ καὶ Μάνης, καὶ ἡ λοιπὴ τῆς ἀσεβείας ἐκείνη συμμορία, τὸ τῆς οἰκονομίας ἄπεν ὁμοῦ ἀρνεῖται μυστήριον. Καὶ τὴν μὲν ἀβῆτην τῆς ἁγίας Παρθένου σύλληψιν τε καὶ κύησιν, μῦθον εἶναι καὶ πλάσμα νομίζουσι· φαντασία δὲ σώματος τὴν θεότητα συγκαλυφθῆναι διαγορεύουσι, καὶ τούτω τῷ τρόπῳ τοῖς ἀνθρώποις ἄνθρωπον ἀναφανῆναι. Ἀναγκαῖον τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν σαφῆ τῆς διάνοιας παραστήσαι τοῖς εὐσεβέσιν, ἵς ἐν μορφῇ Θεοῦ, φησὶν, ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμῶν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐθεῖς ὡς ἄνθρωπος. » Ταῦτα τῶν προειρημένων αἰρετικῶν ἕκαστος αἰκειούμενος, τῶν βδελυρῶν δογμάτων κατασκευάζει τὸ ψεῦδος. Ἄρειος μὲν καὶ Εὐνόμιος καὶ Ἀπολινάριος καὶ οἱ κατὰ τοῦτους, τὴν τοῦ δούλου μορφήν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φαινόμενον τῆς ἡμετέρας φύσεως σημαίνειν διαγορεύοντες· οἱ δὲ τῆς μυσαρωτέρας φάλαγγος, τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὁμοίωμα εἰς σκιάν τινα καὶ εἰκόνα καὶ φαντασίαν σώματι τοικυῖαν λαμβάνοντες.

Υ. *Ἐρμηνεία τοῦ, « ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. »*

Φρενοβλάβειαν δὲ τὴν ἀμφοτέρων παραπίκα ἡμεῖς διελέγχομεν· μορφήν γὰρ δούλου τὴν οὐσίαν, ὡς ἀπεδείξαμεν, προσαγορεύει τοῦ δούλου· εἰ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή τὴν οὐσίαν δηλοῖ τοῦ Θεοῦ, εὐδηλοῦς καὶ ἡ τοῦ δούλου τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ δούλου σημαντικὴ· τὸ δὲ, « ἐν ὁμοιώματι τοῦ ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐθεῖς ὡς ἄνθρωπος, » οὐκ ὡς τῆς φύσεως ὀνόματα τέθεικεν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὴν ἡμετέραν ἔχων φύσιν, τὴν ἡμετέραν οὐ κατεδέχτα πονηρίαν, ἀλλ' ἀπάσης ἐλεύθερος, ὡς ὁ προφήτης βοᾷ, ὅτι « ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ »· καὶ ὁ τῆς ἐρήμου παλιῆτος Ἰωάννης συμμαρτυρεῖ λέγων: « Ἴδε ὁ ἀμνὸς ὁ αἵρων τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν »· ὁ μακάριος Παῦλος ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου αὐτὸν αναγκαίως ἐφη

γενέσθαι, καὶ σχήματι εὐρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον, τῆς Α
 πονηρᾶς ἐνεργείας τῶν ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένον.
 Διὸ καὶ ἐτέρωθι εἶλεγε· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νό-
 μου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
 Υἱὸν πέμφας, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ
 περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν σαρκί,
 ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ
 κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα (1). »

Ὅρατε πῶς διὰ τούτων ἐκείνων λύει τὴν ἀσά-
 φειαν. « Ὁ Θεὸς, φησὶ, τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφας ἐν
 ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας » οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἐν
 ὁμοιώματι σαρκὸς, διαλύων τῶν ἀσεβῶν δογμάτων
 τὴν βλασφημίαν· προγινώσκει γὰρ ἅπαντα ἡ χάρις
 τοῦ Πνεύματος· ἀλλ', ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, »
 ἵνα μάθωμεν ὡς τὸ ὁμοίωμα, » διὰ τὸ πάσης ἁμαρ-
 τίας ἀπηλλάχθαι τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα, τέθεικεν· B
 ἄνθρωπος γὰρ γενόμενος τὴν φύσιν (2), κατὰ τὴν
 ἁμαρτίαν γέγονεν ἄνθρωπος· διὸ ἐν ὁμοιώματι σαρ-
 κὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί·
 ἀνθρωπεῖαν μὲν φύσιν ἀναλαβὼν, τῆς δὲ τυραννί-
 ος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἁμαρτίας τὸν ζυγὸν μὴ δεξά-
 μενος, ἀλλὰ πᾶσαν ταύτης ἀπορρίψας τὴν δεσπο-
 τεῖαν, καὶ δείξας, ὡς δυνατὸν ἐν ἀνθρωπεῖα φύσει
 τῶν τῆς ἁμαρτίας περιγενέσθαι βελῶν· οὕτως κατ-
 ἔκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς
 ἐλέγξας, καὶ τὴν τυραννίδα παύσας, καὶ νικᾶν οὕτω
 τοὺς ἀνθρώπους διδάξας· διὸ ἐπήγαγεν ὁ μακάριος
 Παῦλος, « Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν
 τοῖς μὴ κατὰ σάρκα τοῦ νόμου περιπατοῦσιν, ἀλλὰ
 κατὰ πνεῦμα. Οὐκοῦν ἐδικαιώθημεν, τῆς ἁμαρτίας C
 ἐν σαρκί κατακριθεῖσθαι· κατέκρινε δὲ ἐν σαρκί τὴν
 ἁμαρτίαν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας γενόμενος
 ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος· τὴν μὲν ἀνθρωπεῖαν φύσιν
 ἀναλαβὼν, τὴν δὲ πάλαι ταύτης δεσπόζουσαν μὴ κα-
 ταδεξάμενος ἁμαρτίαν. Οὕτως ὁ θεοπέσιος Παῦλος
 ἐν ὀλίγοις ῥήμασιν ἅπαν τῶν αἰρετικῶν τὸ στίφος
 διέλυσεν, Ἀρειοῦ μὲν καὶ Εὐνομίου τὴν μανίαν
 ἐλέγξας, ἐν τῇ τῶν προειρημένων ῥημάτων ἀρχῇ·
 « Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθαι ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν
 ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορ-
 φὴν δούλου λαβὼν. » Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν μορφῇ Θεοῦ
 γενόμενος, ἀλλ', « ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. » Οὐδὲ
 εἶπεν Οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα ἑαυτῷ,
 ἢ ἴσα ἀγγέλοις, ἢ ἴσα τῇ κτίσει, ἀλλ' ἴσα, ἔφη, Θεῷ D
 τῷ Πατρὶ, τῷ γεννησάντι, ἀνάρχῳ, τῷ ἀγεννήτῳ, τῷ
 ἀπεράντῳ, τῷ τῶν ὅλων Δεσπότην.

Ἄρειος μὲν οὖν καὶ Εὐνόμιος (3) ἰσχυρὸν ἐντεῦθεν
 ἐδέξαντο τῆς οικείας ἀσεβείας τὸν ἐλεγχόν, καὶ Σα-
 βέλλιος δὲ καὶ Μάρκελλος καὶ Φωτεινός, οἱ τὰς τρεῖς
 ὑποστάσεις ἀρνούμενοι, καὶ τὰς τῆς θεότητος συγ-
 χέοντες ἰδιότητα, ἐντεῦθεν βλασφημοῦντες ἐλέγχον-
 ται· ἕτερος γὰρ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁ ἐν μορφῇ
 Θεοῦ ὑπάρχων, καὶ ἕτερος ἐκεῖνος οὐ ἐν μορφῇ ὑπάρ-

ut hominem, prava omni hominum operatione
 alienum. Propterea alibi quoque aiebat : « Nam quod
 impossibile erat legi, in quo per carnem infirmabatur,
 Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis
 peccati, et pro peccato, damnavit in carne pecca-
 tum ; ut justificatio legis impleretur in nobis, qui
 non secundum carnem ambulamus, sed secundum
 spiritum ' . »

Animadvertite quomodo per hæc illorum solvit
 obscuritatem. « Deus, inquit, Filium suum mittens
 in similitudinem carnis peccati : » non simpliciter
 dixit, in similitudinem carnis, nempe ut impiorum
 dogmatum blasphemiam dissiparet ; etenim omnia
 prævidet gratia Spiritus ; sed, « in similitudinem car-
 nis peccati, » ut intelligamus, vocabulum « simili-
 tudo » ab eo positum, quia peccato omni Servator
 noster caruit. Homo enim natura factus, secundum
 peccatum factus est homo. Ideo in similitudine
 carnis peccati damnavit in carne peccatum : huma-
 nam quidem naturam assumens, attemen tyranni
 hominum peccati jugum non subiens, sed hujus
 omniem dominatam respiciens, demonstransque fieri
 posse ut in humana natura peccati tela vitemus.
 Sic damnavit in carne peccatum, debilitatem ejus-
 dem coarguens, tyrannidem cohibens, atque ita ad
 victoriam homines erudiens. Ideo addidit beatus
 Paulus : Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui
 non secundum carnem ambulamus, sed secundum
 spiritum. Ergo fuimus justificati, peccato in carne
 damnato. Damnavit autem in carne peccatum, cum
 in similitudinem carnis peccati Servator noster
 factus est ; humanam quidem naturam assumens,
 minime tamen dominans ei peccatum admittens.
 Sic divus Paulus verbis paucis universam hæreti-
 corum agmen profligavit, §13 m. Arii utique et
 Eunomii insaniam refutans prædictorum verborum
 initio : « Hoc enim sentite in vobis quod et in Chri-
 sto Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam
 arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum
 exinanivit, formam servi accipiens. » Non enim
 dixit, in forma Dei factus, sed, « cum in forma Dei
 esset. » Neque item sibi : Non rapinam arbitratus
 est esse se æqualem sibi aut angelis, aut æqualem
 creaturæ, sed æqualem dixit Deo Patri qui se
 genuerat, Patri, inquam, absque principio, ingenito.
 infinito, rerum omnium Domino.

Arius igitur atque Eunomius validam hinc per-
 tulerunt impietatis suæ redargutionem : insuperque
 Sabellius et Marcellus atque Photinus, qui negant
 tres hypostases, et deitatis confundunt proprietates,
 hinc blasphemi coarguuntur. Alius est enim secu-
 dum hypostasim ille qui in forma Dei erat, et alius
 ille cujus in forma erat : et alius rursus qui rapi-

' Rom. viii, 3, 4.

(1) Legesis Cyrillum in commentariis suis ad hunc
 Pauli locum apud nos.

(2) Haud scio an hic interponenda sit negatiua

particula οὐ, non.

(3) In hoc et sequente opusculo nullum hæreti-
 cum recentiore Eunomio nominat Cyrillus.

nam non arbitrabatur esse se æqualem Deo, et alius ille cui est æqualis, sed non sibi æqualitatem cum illo reperit. Præterea ille etiam falsi nominis Paulus, qui Sorvatoria ante sæcula generationem negavit, Judaicam sententiam fovens, et de Virgine tantummodo natam confessus est, ex his ipsis verbis dignam impietate sua capit ignominiam. Docetur enim hinc a divo Paulo et Dei Verbum quod suscepit, et humanam susceptam naturam, et præexistente[m] Dei formam, et in fine sæculorum assumptam ab eadem servi formam. Docetur pariter Apollinaris cum Ario atque Eunomio, quod nequaquam Deus Verbum, quod est immutabile, in carnem fuerit immutatum, sed quod nostra substantia assumpta, salutem nostram sit operatum. Porro superius dictis demonstravimus, formam servi appellatam esse hominis naturam. Nam si forma Dei est substantia Dei (caret enim revera forma **814 m.** et quavis specie Deus, qui est simplex, incompositus, et omni figura destitutus), sequitur ut servi forma, æque servi substantia intelligatur. Servi autem substantia, id est hominis, non est corpus hoc tantummodo quod apparet, sed tota hominis natura a prudentibus existimatur. Præterea et illi impietatis antesignani, et blasphemiarum adversus rectam fidem primi auctores, qui Christianorum quidem sibi nomina imposuerunt, sed idololatricum polytheismi errorem superarunt, Marcion, inquam, et Manes, et cæteri pestilentis illorum cathedræ comestæ et discipuli, ex his ipsis Apostoli verbis suam vesaniam satis cognoscunt. Nam cum ipsi Domini secundum carnem nativitatem et humanitatem non admittant, audiunt præclarissimum Paulum docentem, quod Dei forma servi formam suscepit. Servi autem forma haud phantasia quædam erat, neque umbra, neque æreum simulacrum, neque aliud quidvis huiusmodi appellatur, sed servi natura.

Quod si subsequenter illa verba nobis objiciant, « in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo; » necnon illa ad Romanos: « in similitudinem carnis peccati »: » primo quidem stultitiam hysorem convincemus. Nam si verba, « in similitudinem hominis, et habitu inventus ut homo, » phantasiam aliquam humanam denotant, servi autem forma, natura hominis est: contradicentia posuit Apostolus. Jam si Apostoli verba minime invicem contradicunt, sane discimus, servi formam, servi esse substantiam. Porro in hominum similitudinem fieri, et habitu ut hominem inveniri, sic intelligemus; nempe Dominum nostrum Jesum Christum, naturam nostram habentem, non in cunctis nobis fuisse æqualem. Namque et ipse natus est de muliere, sed alia ac nos ratione; quippe qui de virginali prodiit vulva. Et homo quidem

χει· καὶ ἄλλος πάλιν ὁ μὴ ἀρπαγμὸν ἠτησάμενος τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, παρ' ἐκείνου οὐ ἴσας ὑπάρχει, ἀλλ' οὐχ ἤρπασεν τὴν πρὸς αὐτὸν ἰσότητα. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ ὁ ψευδώνυμος Παῦλος (1), ὁ τὴν μὲν πρὸ αἰώνων γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἀρνούμενος, Ἰουδαϊκῶ δὲ κερημένος φρονήματι, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου μόνην ὁμολογῶν, ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων λόγων, τὴν ἀξίαν τῆς ἀσεβείας ἀισχύνην καρποῦται· διδάσκεται γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Παύλου τὸν λαβόντα Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τὴν ληφθεῖσαν, τὴν προϋπάρχουσαν μορφήν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων προσληφθεῖσαν ἀπ' ἐκείνης δούλου μορφήν. Διδάσκεται δὲ πάλιν Ἀπολλινάριος σὺν Ἀρείῳ καὶ Εὐνομίῳ, ὡς οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ἀτρέπτος, εἰς σαρκῶς φύσιν ἐτρέπη, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν οὐσίαν, τὴν ἡμετέραν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν. Ἀπεδείξαμεν δὲ, δι' ὧν εἰρήκαμεν, μορφήν δούλου τὴν τοῦ ἀνθρώπου προσαγορευομένην οὐσίαν· εἰ γὰρ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀμόρφωτον γὰρ καὶ ἀνείδεον τὸ Θεῖον· ἀπλοῦν δὲ καὶ ἀσύνητον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφή δηλονότι οὐσία δούλου εἰκότως ἂν νοηθεῖη· οὐσία δὲ δούλου, τούτεστιν ἀνθρώπου, οὐ τὸ φαινόμενον σῶμα μόνον, ἀλλὰ πᾶσα τοῦ ἀνθρώπου ἡ φύσις παρὰ τοῖς σαιφρονούσιν νομίζεται. Πρὸς δὲ τοῦτοις οἱ πρωτοστάται τῆς ἀσεβείας, καὶ πρῶτοι τὴν βλασφημίαν κατὰ τῆς εὐσεβείας βλαστήσαντες, καὶ Χριστιανῶν μὲν ὄνομα ἑαυτοῖς ἐπιθέντες, πᾶσαν δὲ τὴν πολύθεον τῶν εἰδώλων πλάνην ὑπερακοντίσαντες, Μαρκίον, φημί, καὶ Μάνην, καὶ οἱ τῆς λοιμικῆς αὐτῶν καθέδρας μύσται καὶ γέιτονες, δι' αὐτῶν τούτων τῶν ῥημάτων τὴν οἰκείαν παραπληξίαν μανθάνουσι· τὴν κατὰ σάρκα γὰρ τοῦ Κυρίου γέννησιν τε καὶ ἐνανθρώπησιν οὐ δεχόμενοι, ἀκούουσι τοῦ θεσιότατου Παύλου διδάσκοντος, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν· ἡ δὲ τοῦ δούλου μορφή οὐ φαντασία τις ἦν, οὐδὲ σκιά, οὐδὲ ἀέριον Ἰνδαλίμα, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τούτων προσαγορεύεται, ἀλλ' ἡ τοῦ δούλου φύσις.

Εἰ δὲ τὰ ἐπαγόμενα ἡμῖν προβάλλοιτο, « ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, » καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, « ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, » πρῶτον αὐτῶν τὴν ἀνοιαν διελέγξωμεν· εἰ γὰρ τὸ, « ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, » φαντασίαν τινὰ ἀνθρωπείαν δηλοῖ, ἡ δὲ μορφή τοῦ δούλου, φύσις ἀνθρώπου ἐναντία τίθησιν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ οὐκ ἐναντία τοῦ Ἀποστόλου τὰ ῥήματα, μάθωμεν ὡς ἡ τοῦ δούλου μορφή, οὐσία δούλου τυγχάνει. Τὸ δὲ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων (2) γενέσθαι, καὶ σχήματι εὐρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον, οὕτως νοήσομεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἡμετέραν ἔχων φύσιν, οὐ κατὰ πάντα ἴσος ἡμῖν ἐτύγγανεν· ἐγενήθη μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς καὶ αὐτὸς, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἡμῖν· ἐκ παρθενικῆς γὰρ ἐβλάστησε μήτρας· καὶ τέλειος μὲν ἄνθρωπος ἦν ὡς ἡμεῖς· εἶχε δὲ

* Rom. viii, 3.

(1) Intelligit Paulum Samosatensem.

(2) ita hic cod. ut in edic.

κλόν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνοικήσιν τε καὶ ἔνωσιν· καὶ σάρκα μὲν εἶχεν ἐμφυχόν τε καὶ λογικὴν ὡς ἡμεῖς, τῶν δὲ τῆς ἀμαρτίας οὐκ ἠνέσχετο κινήματων ὡσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἐν σώματι ὑφ' ἀμαρτίας πολεμουμένῳ, τὴν τῆς ἀμαρτίας τυραννίδα κατέλυσε· διὰ τοῦτο ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἑαυτὸν ἐταπεινώσεν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα τῆς ταπεινώσεως ἠλοῖ τὴν τῆς ταπεινῆς ἀνάληψιν φύσεως. Ἄλλως τε περὶ τοῦ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντος διαλεγόμενος, ἐπήγαγεν· « Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, » διδάσκων ὅτι ὁ αἰώματος Θεοῦ Λόγος ὡς ἄνθρωπος ὤφθη, φύσιν ἀνθρωπεῖαν ἀναλαβών· διὸ καὶ τὸ « ὡς ἄνθρωπος » τέθεικεν, ἵνα μὴ τροπὴν τινα γεγενῆσθαι νομισώμεν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ἀλλὰ πιστεύσωμεν ὅτι σάρκα λαβὼν ἐμφυχόν τε καὶ λογικὴν, Θεὸς ὢν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου ἐγένετο, καὶ σχήματι εὐρέθη ὡς ἄνθρωπος· οὕτως ὁ μέγας τῆς εὐσεβείας προσηγορευτὸς, ὁ μακάριος λέγω Παῦλος, τὰ ποικίλα καὶ διάφορα τῶν αἰρετικῶν κατέλυσε στόματα. Ἄλλ' ἐν ταῦθα μὲν ἡμᾶς ὁ Λόγος παρήνευγε, τῶν αἰρετικῶν ἐλέγγων ἐμβρονησίαν, καὶ ἔδηλα ποιῶν τοῖς τροφίμοις τῆς εὐσεβείας τῆς ἀληθείας τὰ δόγματα. Ἄναχωρεῖν οὖν, ὅθεν ἐξέβην, καιρὸς.

ΙΑ'. Τίτος χάριν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὁ Θεὸς ἀρέλαβε Λόγος.

Τοῖνον τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Ποιητὴς οἰκτεῖρας ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ πολεμουμένην, καὶ τοῖς πικροῖς τῆς ἀμαρτίας βέλεσι βαλλομένην, καὶ τῷ θανάτῳ παρεμπομένην, ἐπαμύνει τῇ εἰκόνι, καὶ τοὺς πολυμοῦντας καταγωνίζεται, οὐ γυμνῇ τῇ δυνάμει χρησάμενος τῇ θεότητι, οὐδὲ τῇ ἐξουσίᾳ τῆς βασιλείας καταπλήξας τοὺς ἀντιπάλους, οὐκ ἀγγέλους στρατεύσας, οὐδὲ τοὺς ἀρχαγγέλους εἰς συμμαχίαν λαβὼν, οὐδὲ κεραυνούς ἢ πρηστήρας κατὰ τῶν ἐναντίων ὀπίστας, οὐδὲ μετὰ τῶν χειροῦσι φανείς ἐπὶ τῆς ἡπείρου καὶ τῶν ἡμετέρων ἀντιδίκων δικαστικῶς καταψηφισάμενος [cod. mendose καταψηφάμενος], ἀλλ' εἰς τῶν ὑπευθύνων καὶ πολεμουμένων γινόμενος, καὶ κατακρύψας τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς θεότητος τῇ εὐτελείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὸν ὀρώμενον ἄνθρωπον εἰς πάλιν ἀλείψας, καὶ νικήσαντα στεφάνως· καὶ παιδόμενον μὲν τὴν ἀρετὴν ἐκδιδάξας, καὶ δικαιοσύνης εἰς ἀκρότατον ἀγαθῶν, ἀήτητον δὲ φυλάξας, καὶ τῶν βελῶν τῆς ἀμαρτίας ἐλεύθερον, συγχωρήσας δὲ ὅμως ὑπὸ θάνατον γενέσθαι, ἵνα τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀδικίαν ἐλέγξῃ, καὶ τοῦ θανάτου καταλύσῃ τὸ κράτος.

Εἰ γὰρ τῶν ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν γεγεννημένων ὁ θάνατος ἐπιτίμιον, ὁ ταύτης ἀπηλλαγμένος παντάπασι, δηλονότι ζωῆς ἀπολαύειν, ἀλλ' οὐ θανάτου, δίκαιος ἦν· τοῖνον ἠττηθεῖσα ἡ ἀμαρτία, καὶ τὸν νικητὴν κατακρίνασα θανάτῳ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξεγεγκούσα κατὰ τοῦ νενικηκότος ψῆφον, ἦν αἰεὶ κατὰ τῶν ἠττωμένων ἐξέφερεν, ἀδικούσα ἐάλω. Μέχρι μὲν γὰρ τοὺς ὑπηκόους τῷ θανάτῳ παρέπεμπεν, ὡς δίκαια ποιούσα

perfectus erat æque ac nos; sed præter rem nostram, habuit etiam Deum Verbum **815** m. inhabitans et unitum. Carnem habuit animatam et rationalem uti nos, at peccati commotiones non æque ac nos expertus est; sed in corpore quod peccato solet esse obnoxium, peccati tyrannidem debellavit. Propterea in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo, semet humiliavit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ⁸¹⁶. Et quidem ipsum humiliationis vocabulum demonstrat humilis naturæ assumptionem. Aliunde etiam, de eo qui in forma Dei erat disserens, addidit: « In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo; » docens incorporeum Dei Verbum uti hominem apparuisse, humana scilicet assumpta natura. Ideo et dixit « ut homo, » ne mutationem aliquam factam existimemus invisibilis Dei, sed credamus potius, ipsum carne assumpta animata ac rationali, cum Deus esset, in similitudinem hominis factum, et habitu inventum ut hominem. Sic magnus rectæ fidei propugnator, beatus, inquam, Paulus, diversa ac varia hæreticorum ora dissipavit. Sed ulterius jam nos prorexit sermo noster, dum hæreticorum vesaniam coarguit, et rectæ fidei alumnos dogmata veritatis pandit. Ergo jam tempus est illac, unde discessimus, revertendi.

XI. Cujus rei gratia humanam naturam Deus Verbum assumpsit.

Igitur naturam uestram Creator miserans a malo dæmonis oppugnatam, et acerbis peccati sagittis vulneratam, mortique addictam, propriam ultus est imaginem, hostesque propulsavit, haud solis deitatis viribus utens, neque majestatis potentia collectatores profligans, non angelorum aciem instruens, neque archangelos auxiliares assumens, non fulmina aut turbines contra inimicos armans, neque cum cherubinis in terra apparens adversarios pro tribunali condemnans; sed tanquam unus de reis oppugnatique factus, deitatisque magnificentiam vilitatem humanitatis celans, **816** m. visibilem hominem ad pugnam corroboravit, et victorem coronavit: et jam inde a pueris virtutem edocuit, atque ad justitiæ culmen prorexit, invictum servans, et peccati telis immunem, permittens simul ut morti succumberet, quo peccati injustitiam coargueret, et mortis potentiam destrueret.

Nam si eorum qui peccato succubuerunt poena mors est, is qui peccato prorsus fuerat alienus, vita scilicet frui, non mortem pati dignus erat. Porro victum peccatum cum ipsum victorem morti addixisset, eandemque adversus dominatorem suum sententiam tulisset, quam perpetuo contra subditos suos exercebat, injuste agere deprehensum est. Nam quandiu peccatum subditos suos morte mul-

⁸¹⁶ Philip. II, 7, 8.

tabat, cœu jure id agens non prohibebatur : sed ubi innocentem et nullius culpæ reum, imo præmiis et summis laudibus dignum, eidem pœnæ addixit, necessario posthinc utpote injustum potentia sua depulsum fuit. Atque hoc docens beatus Paulus siebat : « Quod erat impossibile legi, in quo per carnem infirmabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut justificatio legis impleretur In nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ¹¹. »

Quod vero ait, hoc est : Scopus legis erat hominum naturam justificare : haud tamen id poterat, non propriæ infirmitatis causa, sed propter audientium ad recte agendum ignoviam : namque ad carnis voluptatem proclives, mandatorum legis laborem defugiabant, corporisque delectationibus adhærebant. Propterea, inquit, universalis Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, hoc est cum humana quidem natura, sed tamen peccato aliena, et pro peccato, damnavit in **817m.** carne peccatum, injustitia ejus coarguta, quia innocentem et peccato liberum peccantium pœna affecisset. Non autem id egit, ut quem susceperat hominem justificaret, sed ut, inquit, legis justificatio impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Namque ad universam hominum naturam Servatoris nostri beneficium pertingit : ut sicuti progenitoris Adami maledictioni communicavimus, et cuncti ut ille sub mortis jura devenimus, ita Servatoris Christi et victoriam cœu nostram faciamus, et gloriam participemus, et regno congaudeamus. Atque horum testis est beatus Paulus ¹², dum vetera simul et nova memorat, et priorum factam dissolutionem per Servatoris nostri justitiam demonstrat.

XII. Sicut Adami mortem participavimus, ita etiam Domini vitam.

« Nam si unus, inquit, lapsu multi sunt mortui, multo magis gratia Dei, et donum cum gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit ¹³. » Et paulo post : « Itaque sicut per unius delictum in omnes homines condemnatio, ita et per unius justitiam justificatio vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem justii constituentur multi ¹⁴. » Hæc in Epistola quoque ad Corinthios apertius docet dicens : « Sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur ¹⁵. » Unde constat, victoriam nostram revera esse Servatoris nostri victoriam. Nam et communis clades fuit illa progenitoris nostri clades : oportetque sicut progenitoris contaminationem participa-

Α συνεχωρητο τουτο ποιειν· επιση δε τον αθωων και ανευθυνον και στεφανων και αναρρησεων δεξιον τοις αυτοις επιτιμοις υπεβαλλεν, αναγκαιως λοιπον ως δδικος της εξουσιας εκβαλλεται. Και τουτο διδασκων ο μακαριος Παυλος ελεγεν· « Τδ γαρ αδυνατον του νομου εν ψ ησθενει δια της σαρκος (1), ο θεος τον εαυτου Υιον πέμφας, εν ομοιωματι σαρκος αμαρτίας, και περι αμαρτίας, κατέκρινε την αμαρτιαν εν τη σαρκι, ινα τδ δικαιομα του νομου πληρωθη εν ημιν τοις μη κατά σάρκα περιπατουσιν, αλλά κατά πνευμα. »

« Ο δε λέγει, τοιούτο εστι· Σκοπος, φησιν, ην τω νόμω δικαιώσαι την φύσιν των ανθρώπων· αδυνατως δε ειχε τουτο ποιειν, ου παρα την οικειαν ασθένειαν, αλλά δια την των ακουόντων βρασύνην· επιβρεπώς γάρ έχοντες περι της σαρκος ηδονην, ευρυγον μὲν τδ των νομιμων επίτονον, ταίς δε του σώματος προσεχώρουν ηδουπαθείαις· δια τουτο, φησιν, ο των όλων θεος τον εαυτου πέμφας Υιον εν ομοιωματι σαρκος αμαρτίας, τουτέστιν ανθρωπινη μὲν φύσει, αμαρτίας δε απηλλαγμένη, και περι αμαρτίας, κατέκρινε την αμαρτιαν εν τη σαρκι, ελγξας αύτης την αδικιαν, οτι τον ανευθυνον και αμαρτίας ελευθερον τοις των αμαρτωλών επιτιμοις υπεβαλλεν· ουχ ινα δε δικαιοτη ον ανέλαβεν ανθρωπον, ταυτα πεποίηκεν, άλλ' ινα, φησι, τδ δικαιομα του νομου πληρωθη εν ημιν τοις μη κατά σάρκα περιπατουσιν, αλλά κατά πνευμα. 'Επι γαρ πάσαν την φύσιν των ανθρώπων η του Σωτηρος ημών ευεργεσια χωρει· οτι καθάπερ τω προπάτορι 'Αδάμ, και της αρδς εκοινωνήσαμεν, και γεγόναμεν άπαντες υπό τον θάνατον ώσπερ εκεινος, ούτω του Σωτηρος Χριστου και την νικην οικειούμεθα, και της δόξης συμμεθέξομεν, και της βασιλείας συναπολαυσόμεθα. Και τουτων μάρτυς ο μακαριος Παυλος, των τε παλαιών και των νέων αναμνησικων, και δεικνύς των προτέρων λύσιν γεννημένην, την του Σωτηρος ημών δικαιοσύνην.

1B'. Όσπερ τω του 'Αδάμ θανάτω εκοινωνήσαμεν, ούτω και τη του Κυριου ζωη.

« Ει γάρ τω του ενδς, φησι, παραπτώματι οι πολλοι απέθανον, πολλῶ μάλλον η χάρις του Θεου, και η δωρεά εν χάριτι τη του ενδς ανθρώπου 'Ιησου Χριστου εις πολλους επέρισσευσε. » Και μετά βραχεία· « 'Αρα ούν ως δι' ενδς παραπτώματος εις πάντας ανθρώπους τδ κατάκριμα, ούτω και δι' ενδς δικαιοματος δικαιοσις ζωής· ώσπερ γάρ δια της παρακοής του ενδς ανθρώπου αμαρτωλοι κατεστάθησαν οι πολλοι, ούτω και δια της υπακοής του ενδς δικαιοι κατασταθησονται οι πολλοι. » Ταυτα και εν τη προς Κορινθίους 'Επιστολη σαφέστερον διδάσκει λέγων· « Όσπερ γάρ εν τω 'Αδάμ πάντες άποθηήσκουσιν, ούτω και εν τω Χριστῶ πάντες ζωοποιηθήσονται. » 'Εξ ών εδηλον, ως ημετέρα νικη του Σωτηρος ημών η νικη· και γαρ ηττα κοινή γεγονεν η του προπάτορος ημών ηττα·

¹¹ Rom. viii, 3, 4. ¹² II Cor. v, 17. ¹³ Rom. v, 15. ¹⁴ ibid. 18. ¹⁵ I Cor. xv, 22.

(1) Confer quæ hac super re dicit idem Cyrillus in explanatione Epistolæ ad Romanos, cap. viii, vers. 3.

καὶ δεῖ, καθάπερ ἐκεῖνῳ τῆς κοινωνίας (1) ἰκοινωνή-
 σαμεν, οὕτως ἡμεῖς συναπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν τῶ ἐξ
 ἡμῶν μὲν ἀναληφθέντι, ὑπὲρ ἡμῶν δὲ στεφανωθέντι·
 διὸ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔλεγεν, ὅτι Ἐγὼ προέγνω
 καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐ-
 τοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελ-
 φοῖς· οὓς αὐτὸν προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ
 οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἰδικαίωσε· καὶ οὓς ἰδι-
 καίωσε, τούτους καὶ ἰδδόξεσε. » Καὶ ἐτέρωθεν λέγει·
 « Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ,
 συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ· εἴπερ καὶ συμπάσχομεν,
 ἵνα καὶ συνοδοξασθῶμεν. » Καὶ ἄλλαχού· « Εἰ ὑπομέ-
 νομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Ὑπὲρ πάσης τοίνυν
 τῆς ἡμετέρας φύσεως ὁ τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος τὴν
 ἡμετέραν ἀπαρχὴν ἀνελάβαστο, ἵνα διὰ πάσης αὐτὴν
 ἀρετῆς ἀγαγῶν, εἰς πάλιν μὲν προτρέψῃ τὸν ἀντ-
 αγωνιστὴν, δεῖξῃ δὲ τὸν ἀθλητὴν ἀήττητον· καὶ
 τοῦτον μὲν στεφανώσῃ, ἐκεῖνον δὲ τὴν ἡτταν κηρύξῃ,
 καὶ καταθάρρειν αὐτοῦ πάντας παρασκευάσῃ· διὸ ἐν
 τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔλεγε, νῦν μὲν· « Εἶδον τὸν
 Σατανᾶν ὡς ἄστραπην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περόντα· »
 νῦν δέ· « Ἐάν μὴ τις ἐπισθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ
 ἰσχυροῦ, καὶ τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, πῶς τὰ σκεύη αὐτοῦ
 διαρπάσει; » οἰκίαν λέγων τοῦ ἰσχυροῦ τὴν ἀνθρω-
 πείαν φύσιν, ὡς πρὸς ἐκεῖνον αὐτομολήσασαν, καὶ
 πᾶν τὸ κελευσθὲν ὑπ' ἐκεῖνου ποιεῖν ἀνασχυρμένην,
 καὶ αὐθαίρετον δουλείαν ἐπισπασαμένην. Καὶ ἄλλα-
 χού δέ, « Θαρσεῖτε, φησὶν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. »
 Καὶ ἐτέρωθεν· « Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου,
 νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ἐκβληθήσεται ἔξω· καὶ γὰρ
 ἐάν ἀπὸ τῆς γῆς ὑψωθῶ, πάντας ἐλύσω πρὸς
 ἐμαυτὸν. » Καὶ προῶν δὲ τοῦτο λέγει σαφέστερον·

ΙΓ. Ὅτι κοινή τῶν ἀνθρώπων εὐεργεσία ἡ τοῦ
 Σωτῆρος οἰκονομία.

« Περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου
 κέκριται· » καὶ αὖθις· « Ἐρχεται ὁ τοῦ κόσμου τού-
 του ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν· » πάσης γὰρ
 ἀπηλλαγμένος αἰτίας, οὐδὲν εἶχε τῶν τοῦ διαβόλου
 σπερμάτων. Αὐτὸ καὶ τὸ τυραννεῖν κατέπαυσεν, καὶ
 ἐξέβαλεν ἔξω, καὶ ὑπὸ τῶν πάλαι δουλεύοντων πα-
 τείσθαι πεποιήκαε, παρεγγυῶν, καὶ λέγων· « Ἰδοὺ
 εἶδωμι ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων, καὶ σκορ-
 πίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Ἐχθροῦ. » Ἴνα
 δὲ καὶ αὐτὴν ἴδωμεν τὴν πρὸς τὸν διάβολον πάλιν,
 εἰλωμεν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Εὐαγγελίων.
 Ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον
 μετὰ τὸ βάπτισμα, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.
 Ἀνήχθη δὲ οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ὁ ἐκ σπέρματος
 Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ληφθεὶς ναός· οὐ γὰρ τὸν
 Θεὸν Λόγον εἰς τὴν πρὸς τὸν διάβολον πάλιν ἀπήγαγε
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ὃν ἐν τῇ Παρθένῳ διέπλασε
 τῷ Θεῷ Λόγῳ ναόν. Ἄσιτος διετέλεσεν ἡμέρας τεσ-
 σαράκοντα, καὶ νύκτας ἰσαριθμούς· οὐ γὰρ ἠθέλησεν

A vimus, ita bonis nos simul perfrui cum illo qui de
 nobis sumptus est, et pro nobis coronatus. Quare
 et divus Apostolus aiebat : « Quos præscivit et
 prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut
 sit ipse **818m.** primogenitus in multis fratribus.
 Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos
 vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit,
 hos et glorificavit ¹⁶. » Et alibi ait : « Si autem
 filii, utique et hæredes : hæredes quidem Dei, co-
 hæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut
 et conglorificemur ¹⁷. » Et alibi : « Si sustinueri-
 mus, etiam conregnabimus ¹⁸. » Pro universa ergo
 natura nostra Dei Verbum Deus inchoationem no-
 stram suscepit, ut eam per omnem virtutem dedu-
 cens, ad certamen provocaret adversarium, suum
 vero athletam invictum præstaret : et hunc quidem
 coronaret, illius autem cladom proclamaret, et om-
 nibus adversus illum audaciam auget. Idcirco in
 sacris Evangeliiis modo aiebat : « Videbam Satanam
 sicut fulgur de caelo cadentem ¹⁹. » nunc vero :
 « Nisi quis in fortis domum intraverit, fortemque
 alligaverit, quomodo vasa ejus diripiet ²⁰? » domum
 fortis dicens humanam naturam, ceu quæ ad illum
 profugerit, et omnia ipsius mandata exsequi passa
 fuerit, servitiumque sibi sponte imposuerit. Et alibi
 quoque : « Confidite, inquit, ego vici mundum ²¹. »
 Et alio loco : « Nunc judicium est mundi, nunc mundi
 princeps ejicietur foras ²². » et Ἐγὼ si exaltatus
 fuero a terra, omnes traham ad me ipsum ²³. » Et
 porro pergens, id ipsum clarius dicit :

XIII. Quod commune erga homines beneficium fuerit
 Servatoris incarnatio.

« De judicio quidem, quia princeps mundi hujus
 jam judicatus est ²⁴. » Et rursus : « Venit mundi
 hujus princeps, et in me non habet quidquam ²⁵. »
 namque, omni crimine alienus, nulla diaboli semina
 habebat. Unde et hunc tyrannide deposuit, et foras
 ejecit, et illorum qui antea ei serviebant pedibus
 subjecit, adhortans dicensque : « Ecce ego dedi
 vobis potestatem calcandi supra serpentes et scor-
 piones, et super omnem virtutem Inimici ²⁶. » At-
 que ut ipsam adversus diabolum luctam spectemus,
 ad evangelicam **819m.** historiam veniamus. Du-
 ctus est a Spiritu in desertum Jesus post bap-
 tismum ut tentaretur a diabolo ²⁷. Ductum est autem
 non Dei Verbum, sed illud ex Davidis semine a Deo
 Verbo templum assumptum. Non enim Deum Ver-
 bum ad luctandum cum diabolo abduxit Spiritus
 sanctus, sed illud, inquam, quod ex Virgine forma-
 verat Deo Verbo templum. Perseveravit jejunius
 quadraginta diebus, totidemque noctibus. Non enim

¹⁶ Rom. viii, 29, 30. ¹⁷ ibid. 47. ¹⁸ II Tim. ii, 12. ¹⁹ Luc. x, 18. ²⁰ Matth. xii, 29. ²¹ Joan. xvi, 33. ²² Joan. xii, 31. ²³ ibid. 32. ²⁴ Joan. xvi, 11. ²⁵ Joan. xiv, 30. ²⁶ Luc. x, 19. ²⁷ Matth. iv, 1.

(1) Ita cod. κοινωνίας, quæ si lectio sana est nihilve deest, videtur idiotismus, uti est κοινὸς in
 sacris Bibliis pro pollutus, profanus.

voluit eorum qui olim jejunaverant mensuram excedere, ne adversus se pugnam, adversarius defugeret, ne, inquam, eo qui occultus erat agnito, luctari cum manifesto recusaret. Hujus rei causa, post prædictum dierum numerum, humanæ naturæ passionem patefecit, permisit fami aditum, fame videlicet ansam diabolo præbens. Non enim accedere audebat, quia multa ab eo digna Deo facta observaverat. Namque et angeli eo nato tripudiaverant, et exortum sidus magos deduxerat ad adorationem, nempe ejusdem ordinis autesignanos, et ipsum viderat jam inde a pueritia omni justitiæ deditum, a nequitia abhorrentem, malitiæ osorem; atque hæc secundum editum de eo a propheta vaticinium, quoniam « Priusquam cognoscat ipse bonum vel malum, non credet malitiæ, ut eligat quod bonum est »¹⁸ (1). Clamabat quoque Joannes: « Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi »¹⁹. Pater desuper testabatur: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui »²⁰. Gratia denique Spiritus sancti supervenit. Hæc et ejusmodi alia diabolus terrefactentia, non sinebatur accedere ad nostræ naturæ athletam. Sed postquam is famis accessum admisit, ipsamque vidit humani nutrimenti indignum, neque ultra antiquorum hominum terminum durare valentem, tunc accessit, ansam existimans se cepisse maximam, facilemque credens victoriam relaturum.

820m. XIV. Quomodo diabolus debellaverit Christus Dominus.

Ac quemadmodum in præliis cum quis vult aliquem cataphractum telo appetere, totum oculis circumtuetur, eminus observans, nudum aliquod membrum explorans, ut illuc sagittam dirigens adversarium vulneret; sic diabolus omni justitia Christum videns armatum, sitamque idoneam scrutans ad quem telum dirigeret, ut emergentem vidit famem, audacter accedit ceu re quæsita potitus, quia ipsam progenitoris passionem in eo deprehenderat. Namque et illum esca oblata felici vita spoliaverat, et sudori, ærumnæ, ac morti implicuerat. Ergo ita dicens accedit: « Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant »²¹. Certe id non fecisset, nisi famis passionem Servator admisisset. Quam rem ex iis quæ postea evenerunt quilibet manifeste cognosceret. Siquidem statim ac victus in lucta fuit, expertusque didicit hunc esse quem prophetæ omnes prædixerant, ne aspectum quidem ejus accedentis ferre ausus est, sed illico aufugit, nunc clamans: « Quid nobis et tibi, Fili Dei? cur venisti ante tempus torquere nos »²²? nunc autem: « Novi quod Filius Dei sis: adjuro te, ne me torqueas »²³. Adeo illum timebat, judicemque fatebatur! Tunc autem ante experientiam, haud talibus verbis utebatur, sed cou-

ὑπερβῆναι τῶν πάλαι νηστευκῶτων τὸ μέτρον, ἵνα μὴ φύγη τὴν πρὸς αὐτὸν ὁ ἀντίπαλος μάχην, ἵνα μὴ γνωρίσας τὸν κρυπτόμενον, φύγη τὴν πρὸς τὸ φαινόμενον πάλιν. Ταύτου χάριν μετὰ τὸν προειρημένον ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὸ πάθος ὑποφαίνει, καὶ συγχωρεῖ τῇ πείνῃ χώραν λαβεῖν, λαβὴν ἐκείνην διὰ τῆς πείνης τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ προσελθεῖν ἐτόλμα, παλλὰ περὶ αὐτὸν θεοπερετῆ γινόμενα θεωρῶν· καὶ γὰρ ἄγγελοι τεχθέντος ἐχόρειον, ἀνατείλας ἀστὴρ μάγους ἐποδήγησεν εἰς προσκύνησιν τοὺς τῆς αὐτῆς φάλαγγος κορυφαίους, καὶ αὐτὸν ἑώρα πᾶσαν ἐκ παιδὸς μετιόντα δικαιοσύνην, βδελυττόμενον κακίαν, μωσαττόμενον πονηρίαν· καὶ ταῦτα [cod. ταύτην] κατὰ τὴν εἰς αὐτὸν γεγεννημένην πρόβρῃσιν ὑπὸ τοῦ προφήτου, ὅτι « Πρὶν ἢ γινῶναι αὐτὸν ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν »· ἰδοὺ δὲ καὶ Ἰωάννης· « Ἦδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Πατὴρ ἀνωθεν ἐμαρτύρησεν· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα. » Τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐφοίτησε. Ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα τὸν διάβολον καταπλήττοντα προσελθεῖν οὐκ εἶα τῷ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀθλητῇ· ὡς δὲ τῆς πείνης τὴν προσβολὴν ὑπεδέξατο, καὶ τροφῆς αὐτὸν εἶδεν ἀνθρωπίνης δεόμενον, καὶ καρτερεῖν περαιτέρω τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν οὐ δυνάμενον, προσέρχεται, λαβὴν οἰόμενος εὐρηκεῖναι μεγίστην, καὶ νικήσειν βραβύως πιστεύων.

14. Τινι τρόπῳ κατηγορήσατο τὸν διάβολον ὁ ἀσπῶτης Χριστός.

Καὶ καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις τὸν πανταχόθεν τῇ πανοπλίᾳ κεκαλυμμένον κατατοξεύσαι τις ἐθέλων, ὄλον τοῖς ὀφθαλμοῖς περισκοπῶν, πρόβρῃσιν ἐρευνῶν, μέλος γεγυμνωμένον ἐπιζητῶν, ἵνα τὸ βέλος ἐκεῖ ῥίψας τὸν ἀντίπαλον πλήξῃ, οὕτως ὁ διάβολος πάσῃ δικαιοσύνῃ τὸν Χριστὸν καθωπλισμένον ὄρων, καὶ τόπον ζητῶν ἀρμόδιον, ἵνα τὸ βέλος ἐκεῖ ἀκοντίσῃ, ὡς εἶδε τὴν πείναν ἀναφανείσασιν, προσέρχεται θαρσαλέως ὡς εὐρῶν τὸ ζητούμενον, ὡς τοῦ προπάτορος ἐν αὐτῷ θεωρήσας τὸ πάθος. Καὶ γὰρ ἐκείνον διὰ βρώσεως στερήσας τῆς ἀλύπτου ζωῆς, ἰδρωτὶ καὶ ταλαιπωρίᾳ καὶ θανάτῳ συνέζευξε· προσέρχεται τοίνυν λέγων· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. » Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο πεποιθῆκεν, εἰ μὴ τὸ πάθος τῆς πείνης ὁ Σωτὴρ κατεδέξατο· καὶ τοῦτο μάθοι τις ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα σαφῶς· ὡς γὰρ ἠτήθη παλαίστας, καὶ διὰ τῆς πείρας ἐμαθεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὃν οἱ προφῆται προεκήρυξαν ἅπαντες, οὐδὲ τὴν θέαν αὐτοῦ προσιόντος φέρειν ἐτόλμησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἐδραπέτευσεν, νῦν μὲν βοῶν, « Τί ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὸς τοῦ θεοῦ; τί ἤλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; » νῦν δὲ, « Οἶδά σε τίς εἶ, ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὀρκίζω σε μὴ με βασανίσῃς. » Οὕτως ἐδεδοίκεται, καὶ κριτὴν ὠμολόγησε· τότε πρὸ τῆς πείρας οὐ τοιού-

¹⁸ Isa. vii, 16. ¹⁹ Joan. i, 29. ²⁰ Matth. iii, 17.

²¹ Matth. iv, 3. ²² Matth. viii, 29. ²³ Luc. viii, 28.

(1) Ita se habet Græcus textus tum in Bibliis tum apud Cyrillum; atque ita apud Sabaterium interpretantur SS. Ambrosius atque Fulgentius; neque ablu-

dit Irenæus, qui tamen pro non credet, scribit non consentiet. Vulgatus autem interpret differt, quia Hebraicum textum sociatur.

τοὺς ἐπέγραφο ῥήμασιν, ἀλλὰ θαρρῶν προσήει λέγων· « Εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. » Τῆς μὲν γὰρ ἀνωθεν ἐλθοῦσης φωνῆς ἤκουσα, φησί, τοῦτο σε καλεσάσης, ἀπιστῶ δὲ ἕως ἂν λάβω τὴν πείραν διδάσκαλον. Πείσόν με διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ κέκληται, ἀληθῶς ὑπάρχεις. Ἄν γὰρ τοῦτο μάθω, φεύξομαι, καὶ δραπέτεύσω, καὶ τὴν πρὸς σὲ καραιτήσομαι πάλιν· οἶδα γὰρ ὅσον ἐμοῦ καὶ σοῦ τὸ διάφορον. Δεῖξόν τοίνυν τὸ θαῦμα καὶ τὴν θαυματουργίαν, διδάξον τὸν τοῦ θαύματος ποιητὴν· « Εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. »

Τούτων ἀκούσας κρύπτει μὲν τὴν θεότητα, ἐκ δὲ τῆς ἀνθρωπείας διαλέγεται φύσεως· « Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω, λέγων, ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν πανεὶ ῥήματι διὰ στόματος ἐκπορευομένῳ Θεοῦ. » Δύναμαι, φησὶν, ἀνευ ἄρτου τραφηναί. Οὐ μόνον γὰρ ἄρτοις ἢ τῶν ἀνθρώπων συγκορτεῖται ζωῆ, ἀλλὰ ῥῆμα Θεοῦ ἀρκεῖ πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων διαθρέψαι τὴν φύσιν· οὕτως ὁ Ἰσραηλιτικὸς διετράφη λαός, τεσσαράκοντα ἔτη συλλέγων τὸ μάννα, καὶ θήρας ἀπολαύων ὀρνίθων πεπεδημένης βουλή Θεοῦ· καὶ Ἥλιος κόρακας ἐστίατορας ἔσχε· καὶ Ἐλισαῖος ἀγρίους λαχάνους τοὺς θιασώτας διέθρεψε· καὶ τί μοι δεῖ τὰ παλαιὰ καταλέγειν; Ἰωάννης οὗτος ὁ Ἐγαγχος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίζων, πᾶσάν τε τὴν ἡλικίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατέλεσας, ἀκριεὶ τρέφεται, καὶ μελιτῶν ἀγρίων καρπῶν οὐδὲν τοίνυν ἀπεικός, καὶ ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ ζένη ἐστιαθῆναι τροφή, καὶ ἄρτου μὴ δεηθῆναι.

Τούτων ἀκούσας ὁ διάβολος, ἤλγησε μὲν ὡς ἡττηθεὶς, οὐκ ἀπηγόρευσε δὲ τὴν νίκην, ἀκούσας ὡς ἀνθρώπος εἶη· διὸ δευτέραν αὐτῷ καὶ τρίτην αὖθις πείραν προσάγει, πῆ μὲν λέγων, « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἄνωθεν κάτω. » πῆ δὲ τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ὑποδεικνύς, καὶ ταύτας ἀντιδώσειν ὑπισχυόμενος, εἰ πρότερον παρ' αὐτοῦ τὴν προσκύνησιν λάβοι· ὡς δὲ πάλιν αὐτὸν τῶν παλαιῶν νομίμων ἀνεμνήσε, « Γέγραπται, λέγων, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, » καὶ ἐδίδαξεν ὅτι οὐκ ἀνέξεται ἕτέρῳ τινὶ τὸ θεῖον γέρας προσενεγκεῖν, καὶ ἑτέρων δὲ ὑπομνήσε ῥημάτων τοῦ Θεοῦ καὶ διδαγμάτων διαγορευόντων μὴ πειράζειν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ὁ μὲν ἀπέδρα, τῆς ἡττης τὴν αἰσχύνην οὐ φέρων, καὶ δειλιῶν, καὶ τρέμων, καὶ τῆς τυραννίδος ἐκκληθήσεσθαι προσδοκῶν. Πάντα γὰρ αὐτοῦ κενώσας τὰ βέλη, καὶ πάσας αὐτοῦ τῆς ἀπάτης τὰς πάλας προσενεγκῶν, ἄτρωτον εὖρε καὶ ἀήττητον τὸν ἀθλητὴν. Καὶ ὡς τῷ Ἀδάμ προσελθὼν, οὐχ εὔρεν ὃν προσεδόκησεν· ἄγγελοι δὲ τῷ νικητῇ προσιόντες, οἱ πῶρρωθεν ἐώρων τὴν πάλην, καθάπερ τινὲς ἐρασταὶ διηκόνουν, ἐχόρευον, εὐφήμουν τὸν ἀθλητὴν, ἐστεφάνουν, ἀνεκήρυττον, ἔχαιρον ἐπὶ τῇ τῶν ὁμοδούλων ἀνθρώπων ἐλευθερίᾳ, ἐγάννυντο τοῦ ἀντιπάλου τὴν ἥτταν ὀρῶντες.

IE.' Ὅτι εἰ νοῦν οὐκ ἀνέλαβεν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἢ κατὰ τοῦ διαβόλου νίκη. Κατὰ τοῦ Ἀπολιναρίου (1).

Ταῦτα τὴν Ἀπολιναρίου ἐλέγχει ματαιολογίαν, δε

²² Matth. iv, 4. ²³ ibid. 5, 6. ²⁴ ibid. 9, 10.

fidenter accedebat dicens : « Dic ut lapides isti panes fiant. » Nam supernam, inquit, vocem audivi, Filium te vocitantem; ignoro autem, donec experientiam magistræ nactus fuero. Factis mihi persuade, qui appellaris, eum te esse revera. Nam si hoc didicero, fugiam, evadam, quominus tecum colucter deprecabor. Etenim quantum inter nos duos intersit, scio. Demonstra ergo prodigium, tuamque miracula patrandi efficaciam; doce me prodigii auctorem : « Dic ut lapides isti panes fiant. »

Ergo his auditis, celat deitatem Christus, humanæque naturæ more loquitur : 821 m. « Non ex solo pane vivit homo, sed ex omni verbo quod procedit de ore Dei ²². » Possum, inquit, sine pane nutriri. Neque enim panibus tantum vita hominum sustentatur, sed Dei verbum sufficit universæ hominum alendæ naturæ. Sic Israeliticus pastus fuit populus, quadraginta annis manna colligens, et avium venatu fruens quæ Dei voluntate irretiebantur. Item Elias corvos altos habuit; Elisæus autem ægresti olere sodales suos nutrit. Sed cur vetera enumero? Joannes, qui nuper apud Jordanem baptizabat, omnemque ætatem in deserto transegit, locustis alitur et apum silvestrium fructu. Haud ergo incredibile est, nos quoque insolito a Deo cibo nutriri, et pane non indigere.

Hæc audiens diabolus, victum quidem se doluit; sed tamen eum intelligens hominem esse, de victoria non desperavit. Propterea secundam illi tertiamque admovet teutationem; modo dicens : « Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum ²³; » modo regna mundi ostendens, eaque se daturum promittens, si se prius adorasset. Sed ubi Christus illi prisca dicta in mentem revocavit, « Scriptum est, inquiens, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ²⁴; » admovitque, nunquam se commissurum ut cuivis alii divinum obsequium offerret; atque alia insuper Dei effata ac præcepta commemoravit, quæ universalem Deum tentare vetabant; ille quidem fugiebat, ignominiam cladis non ferens, timens tremensque, et se tyrannide depulsum iri exspectans. Nam cum tela omnia insumpsisset, cunctasque fraudis luctas ipsi admovisset, invulnerabilem invictumque athletam esse cognovit. Etenim cum eum Adami instar fuisset aggressus, non qualem exspectabat, comperit. Porro angeli ad victorem accedentes, qui eminus antea luctam spectaverant, ceu quidam amatores jam ministrabant, choream agebant, athletam inaguiticabant, coronabant, prædicabant, 822 m. gratulabantur conservorum hominum libertati, adversarii cladem spectantes gaudebant.

XV. Nisi Christus mentem quoque assumpsisset, nihil nostrum interesset victoria de diabolo. Contra Apollinarem.

Hæc stultum Apollinaris deliramentum refutant,

(1) De variis Apollinaris erroribus memini me olim disserere *Script. vel. t. I*, ed. prim. p. 185, in

qui mentis loco Deum Verbum in assumpta carne inhabitavisse dicit. Nam si forte humanam mentem assumpta natura non habuisset, Deus utique solus cum diabolo decertasset, Deus victoriam retulisset; Deo autem victore, ego nihil de victoria profecissem, quia ad eam nil contulissem. Sed et omni ob eam gaudio carerem, quia alieno tantum tropæo gloriarer. Diabolus vero lætaretur, gloriaretur, superbi- ret, seque jactaret, ceu cum Deo præliatus, et a Deo victus. Magnum quid enim ipsi esset a Deo vinci. Nam si Deus Verbuni, mentis loco, in suscepto corpore fuisset, probabilibus fortasse excusationibus usus esset diabolus; etenim haud absurde dixisset: Ego, Domine et rerum omnium auctor, haud contra te pugnam suscepi: novi enim dignitatem tuam, scio potentiam, agoseo dominatum. Meum confiteor famulitium, quanquam apostata factus sum. Cedo autem de victoria ipsis angelis cunctisque cœlestibus cœtibus, quorum infelix ego pars olim fui. Sed prælium contra hunc suscepi, quem de limo formatum ad imaginem tuam condidisti, rationis usu exornasti, et paradisi civem constituisti, terræque et maris dominum exhibuisti. Hunc ego ad hanc usque diem vincens et vulnerans et morti addicens persto. Huic in stadium adducto, et mecum luctari coacto, velim ipse spectator adsis et certaminum præses. Quod si magistri quoque vis fungi vice, doce eum luctari, demonstra illi victoriæ artificia, instrue ut **823** vis; tantum ne ipse certaminis socius fias. Non enim ego ita sum audax, et mente captus, ut tecum Creatore certare aggrediar. Hæc jure diabolus Servatori Christo dixisset, si certe haud homo fuisset, sed Deus vice hominis luctans. Nam si mens humana in eo non erat, Deus loco mentis inhærens, officia mentis implesset, Deus (id est mera deitas) simul cum corpore esurisset, Deus sitisset, Deus laborem et reliquas omnes perpressus esset humanas passiones. Porro si Deus luctatus esset atque vicisset, ego quidem victoria caruissem, Deus vero omnem justitiam implesset. Siquidem, ut aiunt Apollinarianæ garrulitatis professores, quia impossibile erat humana præditum mente, justitiæ leges adimplere, hanc idcirco non suscepit Verbum Deus.

XVI. *Quod defensionem habeant peccatores, si mentem, utpote infirmam, Deus Verbum non suscepit.*

Hoc dum aiunt, primo quidem haud modicam impotentiam ipsi Deo affingunt, siquidem, ut aiunt, fieri non poterat ut si humana mens ei inesset, hominem justificaret. Deinde peccatoribus cunctis, et divinarum legum violatoribus, defensionis fores patefaciunt. Jure enim rerum omnium Deo dicerent: Nihil venia indignum, Domine, peccavimus, neque pœna dignum; quandoquidem infirmæ mentis ducatum sortiti sumus, quæ leges tuas observare nequi-

adn., quo tempore nonnulla ejus in Lucam fragmenta ex Vaticano codice edidi: quanquam multo lautiores

Α αντί νοῦ τὸν Θεὸν Λογὸν ἵνα κησῶν λέγει τῇ προσληφθεῖσῃ σαρκί. Εἰ γὰρ νοῦν οὐκ εἶχεν ἀνθρώπινον ἢ ἀναληφθεῖσα φύσις, Θεὸς μὲν ὁ πρὸς τὸν διάβολον ἀγωνισάμενος ἦν, Θεὸς δὲ ὁ τὴν νίκην ἀναδησάμενος Θεοῦ δὲ νενικηκότος, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἀπωνάμην τῆς νίκης, ὡς οὐδὲν εἰς ταύτην εἰσνεγκῶν· ἀλλὰ καὶ τῆς ἐντεῦθεν εὐφροσύνης γεγύμνωμαι, ὡς ἐπὶ τροπαίῳ γαυριῶν ἀλλοτριῶν· ὁ δὲ διάβολος αὐχεῖ, καὶ κομπάζει, καὶ μέγα φροεῖ, καὶ σεμνύνεται, ὡς Θεῷ παλαίσας, καὶ ὑπὸ Θεοῦ ἠττηθείς· μέγα γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ ἠττηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ· οἷτις εἰ ὁ Θεὸς Λόγος ἦν ἀντὶ νοῦ ἐν τῷ ληφθέντι, καὶ ὁ διάβολος δικαιολογίας χρῆσαιτο ἂν εὐλόγοις, καὶ εἴποι ἂν εἰκότως· Ἐγὼ, Δέσποτα καὶ ποιητὰ τῶν ὄλων, οὐ πρὸς σὲ τὴν μάχην ἀνεβεξάμην· οἶδα γὰρ σου τὴν ἀξίαν, ἐπίσταμαι τὴν ἐξουσίαν, γινώσκω τὴν δεσποτείαν. Ὁμολογῶ τὴν δουλείαν, εἰ καὶ ἀποστασίαν νοσῶ· παραγωγῶ δὲ καὶ ἀγγέλοις τῆς νίκης, καὶ πᾶσι τοῖς οὐρανοῖς θήμαις, ὧν ποτε καὶ ὁ ταλαίπωρος εἰς ὑπῆρχον ἐγὼ· τὴν δὲ μάχην πρὸς τοῦτον ἀνεβεξάμην, ὅτι ἀπὸ πηλοῦ μὲν διέπλασας, κατ' εἰκόνα δὲ τὴν ἐποίησας, καὶ ἐτίμησας τῷ λόγῳ, καὶ παραδείσου πολίτην κατέστησας, καὶ γῆς καὶ θαλάττης δεσπότην ἀπέφηνας· τοῦτον μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας νικῶν, καὶ βάλλων, καὶ τῷ θανάτῳ παραπέμπων διατελῶ· τοῦτον εἰς τὸ στάδιον ἀγαγῶν, καὶ παλαίειν ἐμοὶ κελεύσας, γενοῦ θεατῆς αὐτοῦ καὶ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης· εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ παιδοτριβοῦ ποιεῖν, διδάξον παλαίειν, ὑπόδειξον αὐτῷ τὰς τῆς νίκης λαβὰς, ἀλειψον ὡς θέλεις, μόνον μὴ συμμαχήσῃς παλαίοντι. Οὐ γὰρ οὕτω θρασυῖς ἐγὼ, καὶ τοῦ φροεῖν ἐξεστηκώς, ὡς σὺ τῷ Ποιητῇ παλαίειν ἔπαιρησαι. Ταῦτα ἂν εἶπεν ὁ διάβολος δικαίως πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, εἴπερ οὐκ ἀνθρώπος ἦν, ἀλλὰ Θεός, ὁ ἀντὶ ἀνθρώπου παλαίων. Εἰ γὰρ νοῦς ἀνθρώπινος οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ, Θεὸς ἀντὶ νοῦ ὑπάρχων τὰ τῷ νῷ ἐνήργει προσήκοντα· Θεὸς μὲν ἦν ὁ τῷ σώματι συμπεινάσας, Θεὸς δὲ ὁ διψήσας, καὶ κοπιάσας, καὶ ἄλλα πάντα τὰ ἀνθρώπινα ὑπομείνας παθήματα. Εἰ δὲ Θεὸς ὁ παλαίσας, καὶ νικήσας, καγὼ τοῦ νίκους ἐστέρημαι, Θεὸς δὲ ὁ τὴν δικαιοσύνην ἅπασαν κατορθώσας. Εἴπερ, ὡς φασιν οἱ τῆς Ἀπολιναρίου τερθρείας ὁμολογηταί, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦν καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ [νοῖ] πληρῶσαι τῆς δικαιοσύνης· οὐς νόμους, οὐκ ἀνελάβετο τοῦτον ὁ Θεὸς Λόγος.

D **ΙΓ'.** *Ὅτι οἱ ἁμαρτάνοντες ἀπολογίαν ἔχουσιν, εἰ ὡς ἀσθενῆ τὸν νοῦν οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος.*

Τοῦτο δὲ λέγοντες, πρῶτον μὲν ἀδυναμίαν προσάπτουσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν αὐτῷ τῷ Θεῷ, εἴπερ, ὡς φασιν, οὐχ οἶόν τε ἦν τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου συνόντος δικαιοῦσαι τὸν ἀνθρώπον. Ἐπειτα δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσιν, καὶ τοὺς θελοῦς νόμους παραβαίνουσιν, ἀπολογία ὑπανοίγουσι θύραν. Εἴποιεν γὰρ εἰκότως πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεόν· Οὐκ ἀσύγνωστα, Δέσποτα, πεπλημμελήκαμεν, οὐδὲ τιμωρίας ἔξια, νοῦν ἡγεμόνα λαβόντες ἀσθενῆ, καὶ φυλάττειν τοὺς σοὺς

Apollinarius copiaz ex aliis adhuc codicibus producendæ mihi supersunt.

εὐ δυνάμενον νόμους. Καὶ μαρτυροῦσι πατριάρχαι, καὶ προφῆται, καὶ τῶν θεοφιλῶν ἀνθρώπων τὰ τάγματα, τῶν τε πρὸ τοῦ νόμου, καὶ τῶν μετὰ τὸν νόμον, οἱ ἐν ἀζυγίᾳ, οἱ ἐν ζυγῷ, οἱ ἐν πλοῦτι, οἱ ἐν ἀκτήσι πληρωσαί σου τὰς ἐντολάς μὴ δυνηθέντες διὰ τοῦτον· καὶ ταῦτα τῷ παναγίῳ σου Πνεύματι βοηθοῦμενοι. Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Αὐτὸς, ὁ Δέσποτα, ἐν σαρκὶ παραγέγονας, καὶ σάρκα μὲν ἡμετέραν ἀνέλαβες, τὸν δὲ νοῦν ὡς κωλύοντα τῆς ἀρετῆς τὴν κτήσιν, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀπάτην βραβείως ὑποδεχόμενον ἀπέβριψας, καὶ οὐκ ἠνέσχου λαβεῖν· γέγονας δὲ ἀντὶ τοῦ τῆ σαρκὶ, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ τὴν δικαιοσύνην κατώρθωσας. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἀμαρτίαν νενίκηκας. Θεὸς γὰρ ὑπάρχεις, βουλή τοῶν τὸ δοκοῦν, νεύματι μετασκευάζων τὰ πράγματα. Ἡμεῖς δὲ νοῦν ἔχοντες τὸν ἀνθρώπινον, δὲ ἀναλαβεῖν οὐκ ἠθέλησας, ἀναγκαίως ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν τυγχάνομεν, τοῖς σοῖς ἀκολουθήσαι ἔχνεσιν οὐκ ἰσχύσαντες. Τί γὰρ νοῦς ἀνθρώπινος πρὸς Θεοῦ δυνάμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ζωὴν, καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας τῆς σῆς οὐσίας, αἱ καθ' ἑαυτὰς ἀκτίνες καὶ λαμπρόνες ἐκ τῆς σῆς ἀνίσχουσι φύσεως; Ταῦτ' ἂν εἰκότως εἴποιεν οἱ τῆ ἀμαρτίας δουλεύειν αἰρούμενοι, εἴπερ ὁ Θεὸς Λόγος μηχανησάμενος τὸ ἀναμάρτητον.

IZ. Κατασκευή, ὅτι εὐλόγος ἡ τοῦ νοῦ ἀνθρωπίνου ἀνάληψις.

Ἄλλὰ τὴν μὲν ἀδολεσχίαν ἐκείνων καταλίπωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπανελάβωμεν, καὶ δεῖξωμεν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οικονομίαν ἀναγκαίως γεγεννημένην. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ ἀνθρώπος ἠκατήθη, καὶ ἅπας ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν ἐγένετο, καὶ πρὸ τοῦ σώματος δὲ τὴν ἀπάτην ὁ νοῦς ὑπεδέξατο· ἡ τοῦ νοῦ γὰρ πρότερον συγκατάθεσις τὴν ἀμαρτίαν σκιαγραφεῖ, εἶθ' οὕτως διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σῶμα ταύτην μορφοῖ, εἰκότως ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὴν πεπτωκυῖαν φύσιν ἀναστήσῃ βουλόμενος, πᾶσι χεῖρα ὀρέγει, καὶ κειμένην ἐγείρει τὴν σάρκα, φημί, καὶ τὸν νοῦν, ὃς ἐγεγόνει κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος· ἀόρατός τε γὰρ ἐστὶ, καὶ ἀθέατος, ἀνεφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος, οὐδ' ἑαυτὸν ἐπιστάμενος, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀπερίγραφος· εἴπερ εἰς τὴν τῶν λογισμῶν ἀποβλέψαιμεν φαντασίαν, ἡγεμονία τε καὶ ἐξουσία τετιμημένος, τέχνης καὶ ἐπιστήμης κεκοσμημένος, βραχύς τις καὶ νέος δημιουργός, ἢ, τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τοῦ δημιουργοῦ μιμητής, βασιλεὺς τῆς ὀρωμένης κτίσεως, ἢ βασιλεὺς εἰκῶν, φόρους συλλέγων ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἐξ ἀέρος, ἐξ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων, ἐξ οὐρανοῦ καὶ νεφῶν, ἐκ προβάτων καὶ βοῶν καὶ τῶν ἄλλων κτηνῶν, μᾶλλον δὲ πάντας αὐτῶν τοὺς καρποὺς δρεπόμενος· δι' αὐτὸν γὰρ ἐγένετο τὰ ὀρώμενα· Θεὸς γὰρ τούτων ἀπροσδεής.

Οὐκ οὐκ ἠτίμασε τὸν οὕτω τίμιον, τὸν θεραπείας δεόμενον· οὐδὲ τὸ φθειρόμενον, καὶ νόσῳ καὶ γήρᾳ δουλεύον καὶ θανάτῳ ἀνέλαβε, τὸ δὲ λογικὸν καὶ ἀθάνατον καὶ κατ' εἰκόνα γεγεννημένον ὑπερείδε, καὶ ταῦτα κακῶς, ὡς φασί, διακέμενον· ἀλλὰ πᾶσαν τὴν φύσιν παλαιωθε-

Testes sunt patriarchæ atque prophætæ, et Deo charorum hominum agmina, tum ante tum post legem, tum cælibes, tum conjugati, tum opulenti, tum inopes, qui mentis causa tuas adimplere leges haud potuerunt, nequidquam Spiritu tuo sanctissimo auxiliante. Sed cur pluribus verbis opus sit? Tu ipse, Domine, carne indutus venisti; sed carnem quidem nostram assumpsisti, mentem tamen ut virtutis ademptioni contrariam, et peccati errori facile obnoxiam, recusasti nec sumere passus es: tuque **824m.** a deo mentis vice in carne functus es, atque ita justitiam felici successu peregisti. Hac videlicet ratione peccatum vicisti. Deus enim es, voluntatis vi quidquid libuerit agens, nutu tuo negotia versans. Nos vero mente humana præditi, quam tu tibi sumere noluisti, necessario sub peccato degimus, tua sequi vestigia non valentes. Quid est enim humana mens præ Dei viribus, sapientia, lumine, justitia, vita, aliisque substantiæ tuæ efficacis, quæ veluti radii ac lampades ex natura tua scaturiunt? Hæc credibiliter dicerent si qui peccato servire decrevisent, si Deus Verbum dum vere hominem assumeret, hac ratione impeccantiam suam sibi conciliasset.

ἀλληθῶς ἂν συνανέλαβεν ἀνθρώπων, τούτῳ τῷ τρόπῳ

XVII. Argumenta ad demonstrandum recte factam fuisse mentis humanæ assumptionem.

Sed jam istorum nugas in præsentī omittamus. Nos vero ad propositum argumentum revertamur, atque demonstrandum necessariam fuisse Servatoris nostri incarnationem. Quia enim totus homo deceptus fuerat, totusque sub peccato deciderat, et ante ipsum corpus mens errorem admiserat; namque antea mentis consensus peccatum delinuat, deinde id corpus per suam actionem figurat, merito Christus Dominus lapsam naturam erigere volens, utrique simul manum porrigit, et jacentem erigit, carnem, inquam, ac mentem, quæ ad Creatoris imaginem facta fuit. Est enim mens invisibilis, incontemplabilis, impervia et incomprehensibilis, neque se ipsam cognoscens, et insuper incircumscripita: et si cogitationum phantasiam spectamus, ducatu ei potestate prædita, artibus et scientiis ornata, parva quædam ac nova creatrix, vel, ut verius dicam, Creatoris imitatrix, regina creaturæ visibilis, vel regis imago, tributa de terra colligens, ex mari, atque aere, ex sole ac luna et stellis, ex coelo et nubibus, ex ovibus, bobus, aliisque **825m.** pecudibus; imo vero omnium fructus carpens: ejus enim gratia visibilia cuncta sunt facta: nam Deus horum non est indignus.

Non ergo contempsit tam pretiosam partem medelæ egentem; morboque et senectâ corruptam mortique mancipatam humanitatem non ita assumpsit, ut partem ipsius rationalem et immortalē atque ad imaginem suam factam despexerit; præsertim quia

male, ut aiunt, se habebat : sed universam naturam antiquatam renovavit. Anne enim partem ejus novam fecisset, illam vero, quæ inveterata erat et corrupta, sine remedio esse sivisset? cum præsertim pars hæc pretiosissima caset, et immortalitate pollens, et rationis usu exornata, et ad intellectualium ordinem pertinens. Absurdissimum quippe fuisset, corpus luteum et pulveream, et passionibus implicitum sibi assumere atque adjungere, et in dextera majestatis collocare : mentem vero invisibilem, immortalem, animantis rectricem, ad Dei factam imaginem, incorruptibilitate præditam, corporis veluti aurigam, gubernatricem, et quasi centu temperantem, per quam humana natura non est bruta, sed sapientia, artibus et quavis peritia abundat : hanc, inquam, mentem ad inferiorem gradum deprimi, nec parem saltem cum corpore honorem participare ; cum tamen ejus causa corpus rationalis creatura evaserit ; cum ejusdem cause date fuerint leges ac prophetiæ ; per quam sunt certamina, luctus, victoriæ, laudationes, coronæ ; per quam corpus cum ea decertans, præmium laborum consequitur cælorum regnum ; ob quam ipse quoque Servatoris nostri adventus contigit, et incarnationis peractum mysterium est. Non enim propter res inanimes et mente carentes salutarem admisit menta aut lapides anima destitutos, sed propter homines qui immortalem animam nacti sunt incolam.

XVIII. Hæreticorum contraria argumenta solvuntur.

Sed qui nugas magis quam veritatem æstimat Apollinaris, rectisque ac piis dogmatibus suam antepositam garrullitatem, carnem quidem a Deo Verbo assumptam ait, atque hæc ceu velo quodam esse usum ; mente autem non indignisse, sed ipsum vice mentis corpori exstitisse. Sed, o sodes, dicet ei aliquis, ne corpore quidem Deus Verbum egebat ; nihil enim prorsus requirit : poterat autem solo mandato nostram operari salutem. Sed tamen voluit nos quoque communionem aliquam recte factorum habere : quod ut efficeret, peccatricem assumptam naturam, eamque suis laboribus justificatam, acerbis expedit tyranis peccato et diabolo ac morte, et cælestibus sedibus donavit : et per eam quam ipse sumpsit humanitatem, universo generi libertatem communicavit. Sedenim nihil horum reputans hic sapientissimus, vocalissimum theologiæ præconem Joannem evangelistam, amentis suæ testem habere se judicat. « Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis »²⁷. » Atqui omnino sciebat, alibi quoque partem pro toto divinam Scripturam appellare solere : quæ modo quidem ex anima totum hominem nuncupat, modo autem ex carne totum animal denotat : « Omnes enim, inquit, animæ quæ

σαν ἐνεσοποίησε. Καὶ τὸ μὲν αὐτῆς καινὸν ἀπαργάσατο, τὸ δὲ πεπαλαιωμένον καὶ διεφθαρμένον ἀνίατον εἶσαε ; καὶ ταῦτα τιμιώτατον ὑπάρχον, καὶ ἀθανασίῃ τετιμημένον, καὶ λόγῳ κεκοσμημένον, καὶ τῆς τῶν νοητῶν μοίρας τυγχάνον· τῶν ἀποποσάτων γὰρ τὸ μὲν σῶμα τὸ πῆλινον, καὶ χοικόν, καὶ πάθει συνεζευγμένον, καὶ προσληφθῆναι, καὶ ἀναληφθῆναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης καθιδρυθῆναι· τὸν δὲ νοῦν τὸν ἀόρατον, τὸν ἀθάνατον, τὸν ἡγεμόνα τοῦ ζώου, τὸν κατ' εἰκόνα θεῖον γεγεννημένον, τὸν ἀφθαρτὰ τετιμημένον, τὸν τοῦ σώματος ἡνίοχον καὶ κυβερνήτην καὶ μουσικόν, δι' ὃν οὐκ ἄλογος ἡ ἀνθρωπεῖα φύσις, ἀλλὰ σοφίας καὶ τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἀνάπλευς (!), τοῦτον ἀπερρίφθαι κάτω, καὶ τῆς τοῦ σώματος μὴ μεταλαγχάνειν τιμῆς· δι' ὃν τὸ σῶμα τῆς λογικῆς ἐγένετο κτίσεως· δι' ὃν νομοθεσαίαι, καὶ προφητεῖαι· δι' ὃν ἀγῶνες, καὶ πάλαι, καὶ νίκαι, καὶ ἀναρρήσεις, καὶ στέφανοι· δι' ὃν καὶ τὸ σῶμα τὸ συναθλοῦν, ἄθλον τῶν πόνων ἔχει τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· δι' ὃν καὶ αὐτὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ παρουσία· γεγένηται, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἐπραγματεύθη μυστήριον· οὗ γὰρ ὅπερ ἀψύχων ἡ ἀνοήτων τὰ σωτήρια κατεδέξαστο πάθη, οὐδ' ὅπερ ἀλόγων κτηνῶν ἢ λίθων ψυχῆς ἐστρημένων, ἀλλ' ὅπερ ἀνθρώπων ψυχὴν ἀθάνατον ἐνοικον κεκτημένων.

passionem, neque **826**m. propter irrationalia ju-

III. Λύσις τῶν αἰρετικῶν προβλημάτων.

'Αλλ' ὁ τὸν ὄθλον προτιμήσας τῆς ἀληθείας Ἀπολλινάριος, καὶ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων τὴν οἰκείαν προτάξας ἀδολεσχίαν, τὴν μὲν σάρκα τὸν θεῖον λόγον ἀνειληφέναι φησὶ, καὶ ταύτην καθάπερ τινὲν παραπάσασματι χρῆσασθαι· τοῦ δὲ νοῦ μὴ δεθῆναι, αὐτὸν δὲ ἀντὶ νοῦ γενέσθαι τῆς σώματι. 'Αλλ', ὦ βέλτιστε, εἶποι τις ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος ὁ θεὸς λόγος ἐχρηξεν, ἀπροσδεῆς γὰρ· ἠδύνετο δὲ καὶ μόνῃ προστάγματι τὴν ἡμετέραν πραγματεύσασθαι σωτηρίαν· ἀλλ' ἠθέλησας ἔχειν τινὰ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ κατορθοῦμενον κοινωνίαν, οὗ χάριν λαβῶν φύσιν τὴν ἡμαρτηκυῖαν, πόνοις αὐτὴν οἰκείους δικαιοσας, τῶν τε πικρῶν τυράννων ἀπήλλαξεν ἀμαρτίας, καὶ διαβόλου, καὶ θανάτου, καὶ τῶν ἐπουρανίων θρόνων ἤξιώσε, καὶ διὰ τοῦ ληφθέντος παντὶ τῷ γένει τῆς ἐλευθερίας μετέδωκεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰς νοῦν λαβῶν ὁ σοφώτατος τὸν μεγαλοφρονότατον κήρυκα τῆς θεολογίας, τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, μάρτυρα τῆς οἰκείας ἀνοίας ἔχειν ἡγεῖται· « Ὁ λόγος γὰρ, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· » καὶ ταῦτα σαφῶς εἰδώς, ὡς πολλαχοῦ τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους ἡ θεία Γραφή προσαγορεύει, καὶ πῆ μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς πάντα καλεῖ τὸν ἄνθρωπον, πῆ δὲ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ὅλον τὸ ζῶον δηλοῖ· « Πᾶσαι γὰρ αἱ ψυχαὶ, αἱ εἰσελθοῦσαι, φησὶν, ἅμα Ἰακώβ εἰς Αἴ-

²⁷ Joan. 1, 14.

(1) Præclarissime his Cicero astipulatur in Scipionis Somnio. Tu vero sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc : nec enim tu es, quem forma ista declarat, sed mens cujusque is est quisque, non

ea figura quæ digito demonstrari potest. Pudcat ergo eos, qui totum hominem materiam esse mortalem dicere audent.

γυπτον ἐβδομήκοντα πέντε (1). Ἐβδηλον δὲ ὡς οὐκ ἄσώματα ἦσαν οἱ τοῦ Ἰακώβ υἱοὶ τε καὶ ἔκγονοι, ἀλλ' ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ὁ ἱστοριογράφος ἐδήλωσε. Καὶ πάλιν· «Ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθάνεται.» Οὐδεὶς δὲ ἔγνω πώποτε ψυχὴν ἄνευ σώματος ἁμαρτία περιπεσοῦσαν· καὶ αὐθις, «Ὁ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα.» Καὶ ὁ προφήτης ἐτέρωθεν, «Πᾶσα σὰρξ χεῦς [ita cod., non χόρτος], καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου·» καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, «Ἐμνήσθη, φησὶν, θεὸς σὰρξ εἰσι, πνεῦμα πορευόμενον. καὶ οὐκ ἐπιστρέφον.» Παντὶ δὲ δητοῦθεν γνώριμον, ὡς οὐκ ἀψυχοὶ ἦσαν οὗτοι ὧν κατηγορεῖ, καὶ οὐς νομοθετεῖ, καὶ ὧν ἐρμηνεύει τὴν φύσιν.

Ὁ μόνον δὲ τοὺς κατηγορουμένους [λέγει ἡ Γραφή], ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπαινουμένων τοὺς κορυφαίους· καὶ τούτων μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγων· «Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, ἀλλὰ (2) πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους ἀνήλθον.» Εἰ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος καὶ τῆς θνητότητος, τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα λαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, ἐβδηλον ὡς τὸ, «Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,» οὐ τὸ φαινόμενον τοῦ ζώου μόνον, ἀλλ' ὅλον σημαίνει τὸν ἀνθρώπον· οὐδὲ τροπὴν τινα τῆς θείας οὐσίας εἰς σάρκα φησὶ γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου ἀνάληψιν τῆς ἀνθρωπείας· κηρύττει φύσεως· ὡσπερ γὰρ τὸ, «Χριστὸς ἡμεῖς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενομένος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρας,» οὐ τὴν εἰς κατάραν μεταβολὴν τῆς τῶν ἀγαθῶν πηγῆς αἰνίττεται, ἀλλὰ τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην τῆς ἁμαρτίας ἡγουν τῆς κατάρας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὸ, «Γενέσθαι ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν μὴ γόνοντα ἁμαρτίαν,» οὐ τὴν τῆς δικαιοσύνης σημαίνει τροπὴν (ἀρεσκον γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἀναλλοίωτον, ὡς διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· «Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι,») ἀλλὰ τὴν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ἀνάληψιν· «Ἴδε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ἴδε ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·» οὕτω τὸ, «Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,» οὐ τὴν ἀλλοίωσιν λέγει τῆς θεότητος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνάληψιν· τὴν ἀφατον γὰρ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὁ εὐαγγελιστὴς κηρύττων, ὡς ἐδίδαξεν ὡς ὁ ἐν ἀρχῇ ὦν (3), καὶ θεὸς ὦν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὦν, καὶ οὐδέποτε μὴ ὦν, ὁ δημιουργήσας πάντα, ὁ τὰ μὴ ὄντα

ingressæ sunt cum Jacobo in Ægyptum, septuaginta quinque fuere²⁰. Constat autem non fuisse incorporeos Jacobi filios atque nepotes; sed ex parte totum historicus demonstravit. Et rursus: «Anima que peccaverit, ipsa morietur²¹.» Nemo vero unquam scivit animam absque corpore in culpam incidisse. Et denuo: «Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia **827m** caro sunt²².» Et alibi propheta: «Omnis caro pulvis, et omnis hominum gloria ceu feni flos²³.» Beatus quoque David: «Recordatus est, inquit, quod caro sunt, spiritus vadens et non rediens²⁴.» Est autem unicuique exploratum, non fuisse hos iuantes quos reprehendit, vel quibus legem constituit, vel quorum naturam describit.

Neque solum de vituperatis ita loquitur Scriptura, verum etiam de laudatissimis. Testis Paulus, qui in Epistola ad Galatas ait: «Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, continuo non acquievi carni et sanguini, sed ad præcessores meos apostolos accessi²⁵.» Si ergo non tantum de carnali affectu, et de mortalitate, carnis sensus intelligitur, verum etiam de universa hominis natura, patet dictionem, «Verbum caro factum est,» non quod visibile animantis est tantummodo, sed totum hominem significare. Neque conversionem quamdam divinæ substantiæ in carnem evenisse dicit, sed assumptam a Deo Verbo humanam naturam prædicat. Sicut enim locutio, «Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum²⁶,» nequaquam inquit mutationem fontis bonorum in maledictum, sed potius faciam per ipsum peccati sive maledicti depulsionem; et sicuti verba, «factum esse peccatum pro nobis eum qui peccatum non noverat²⁷,» nequaquam justitiæ mutationem significant (est enim invertibilis Deus et immutabilis, sicuti per prophetam clamat: «Ego sum, et non mutor²⁸,») sed peccatorum nostrorum assumptionem: «Ecce enim, ait, Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi²⁹;» sic, inquam, dictio, «Verbum caro factum est,» non mutationem dicit Deitatis, sed humanæ naturæ assumptionem. Namque ineffabilem Dei erga homines charitatem prædicare volens evangelista, postquam docuit, **828m** eum qui ab initio erat, et qui Deus erat, et qui apud Deum erat, et qui nunquam non fuerat, qui omnia creaverat, qui non

²⁰ Gen. XLVI, 27. ²¹ ezech. XVIII, 4. ²² Gen. VI, 3, 41. ²³ Isa. XL, 6. ²⁴ Psal. LXXVII, 39. ²⁵ Galat. I, 15. ²⁶ Galat. III, 13. ²⁷ II Cor. V, 21. ²⁸ Malach. III, 6. ²⁹ Joan. I, 29.

(1) Hunc numerum in Græca Genesi scriptum, et cum Act. apost. VII, 14, consentientem, sequuntur Latini etiam Patres aliquot, teste Sabaterio; apud quem Hieronymus quoque et Augustinus de re disserunt.

(2) Ita cod. ἀλλὰ, scilicet, pro οὐδὲ neque, quod tamen contra communem prorsus codicum et editionum auctoritatem esse videtur.

(3) Opportune magnus Cicero in Scipionis Somnio circa finem, ubi de Deo rerum omnium motore lo-

quitur: *Principio nulla est origo, nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re: quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit, etc.* Si ergo Verbum, ut testatur Joannes, in principio erat, et quidem apud Deum; nunquam coepit, et ipsum sempiternum est. Hinc Dominus Jesus, Joan. VIII, 25, interrogantibus Judæis: *Tu quis es?* respondit divinitus: *Principium, qui et loquor vobis.*

existentia ad existendum traxerat, qui vita erat et lux vera; hic, ait, hominum suas fecit passiones, dum hominum salutem operaretur. Cumque adhauc magis beneficiorum illius magnitudinem demonstrare vellet, nequaquam de immortalis anima verba fecit, sed de passibili carne, mortali et corruptibili, ex limo facta; atque a parte totam naturam declaravit, ut sequentia testantur: « Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis⁴⁸. »

Alius vero is erat, qui modo naturali inhabitabat, aliud vero templum. Quare et Judæis siebat: « Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud⁴⁹. » Templi vero solutio erat animæ a corpore dissolutio: nam mors est animæ a corpore recessus. Ergo templi solutionem operatur animæ a corpore separatio. Igitur si Judæi templum solverunt, cruci mortique tradentes, solutio vero templi conjunctorum separatio fuit, Deus autem Verbum hoc dissolutum resuscitavit, exploratum arbitror esse prudentibus, non inanimem neque mente carentem, sed perfectum hominem a Deo Verbo assumptum fuisse. Nam si pro immortalis anima, in assumpto corpore Deus Verbum existisset, utique Judæis dixisset: Dissolvite me, et triduo resurgam. Nunc vero cum doceat, et templi illius mortalitatem, et inhabitantis Deitatis potentiam, « Solvite, inquit, templum hoc, et ego triduo excitabo illud. » Non enim ego, ait, a vobis dissolvatur, sed assumptum a me templum; et hoc quidem ipsum ita dissolvitur, ut meliore resurrectione postea fruatur, ut mortalem deponat naturam, ut corruptionem exuat et induat incorruptionem, **829** ut mortis imperium destruat, ut fiat dormientium primitiæ, ut corruptionis doloribus solutis appareat mortuorum primogenitus, et propria resurrectionis omnium hominum resurrectionem portendat.

XIX. Demonstratio, quod animam intellectualem Deus Verbum assumpserit.

Quod autem hæc ita se habeant, testatur apostolorum princeps in Actibus dicens, non fuisse derelictam animam ejus in inferno, neque carnem ejus vidisse corruptionem⁵⁰. Templi ergo solutio est animæ a corpore separatio; vicissimque resurrectio est ad propriam carnem reditus. Si ergo, ut hæreseos aesignari aiunt, animas duas unusquisque homo habet, vitalem scilicet et rationalem, et ne caro quidem absque vitali anima cogitari unquam potest; nam corpus, non caro, inquit, quod est hujusmodi, appellatur; et si Petrus ait, non corpus Domini, sed Domini carnem haud vidisse corruptionem, neque animam ejus in inferno derelictam, sane constat vitalem (quam quomodo astruant nescio) existisse in carne corrupta animam, sine qua ne caro quidem, ut aiunt, appellaretur. Im-

εις τὸ εἶναι ποιήσας, ἡ ζωὴ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὴν φθαρτὴν ἀνέλαβε φύσιν, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὠκεῖαστο πάθη, τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευόμενος σωτηρίαν. Καὶ μειζῶνος αὐτοῦ δεῖξαι τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος ἐθελήσας, οὐ τῆς ψυχῆς ἐμνημόνευσε τῆς ἀθανάτου, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς τῆς παθητῆς, τῆς θνητῆς, τῆς φθειρομένης, τῆς ἐκ πηλοῦ γεγεννημένης· καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους τὴν πᾶσαν φύσιν ἐδήλωσεν, ὡς μαρτυρεῖ τὰ ἐπαγόμενα· « Ὁ Λόγος γὰρ, φησὶν, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. »

Ἄλλος δὲ ὁ κατοικήσας κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, καὶ ἕτερος ὁ ναός. Αὐτὸ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγε· Ἄψατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ἄψις δὲ τοῦ ναοῦ, ψυχῆς καὶ σώματος ἡ διάζευξις· θάνατος γὰρ ἐστὶ ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀναχώρησις· οὐκοῦν τὴν λύσιν τοῦ ναοῦ ὁ τῆς ψυχῆς ἐργάζεται χωρισμός· εἰ τοίνυν Ἰουδαῖοι τὸν ναὸν ἔλυσαν σταυρῷ καὶ θανάτῳ παραδεδωκότας, λύσις δὲ ναοῦ τῶν συνημμένων ὁ χωρισμός, ὁ δὲ Θεὸς Λόγος τοῦτον λυθέντα ἀνέστησε, σαφῆς οἶμαι τοῖς ἔμφορσιν, ὡς οὐκ ἀψυχον οὐδὲ ἄνουν, ἀλλὰ τέλειον ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἀνέλαβετο Λόγος· εἰ γὰρ ἀντὶ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς, ἐν τῷ ἀναληφθέντι σώματι γέγονεν ὁ Θεὸς Λόγος, εἴπαν ἂν τοῖς Ἰουδαίοις· Ἄψατέ με, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀναστήσομαι· νῦν δὲ διέσκαων, καὶ τοῦ ναοῦ τὸ τηλικαῦτα τὸ θνητὸν, καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἐνοικουήσεως Θεότητος, « Ἄψατε, φησὶ, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· » οὐ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ὑφ' ὑμῶν λυθήσομαι, ἀλλ' ὁ ληφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ναός· καὶ οὗτος δὲ λύεται, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως ἀπολαύσῃ, ἵνα τὴν θνητὴν ἀπόθηται φύσιν, ἵνα τὴν φθορὰν ἀποδύσῃ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσῃ, ἵνα τοῦ θανάτου καταλύσῃ τὸ κράτος, ἵνα τῶν κεκοιμημένων ἀπαρχὴ γένηται, ἵνα ἴσασιν τῆς φθορᾶς τὰς ὠδῖνας ἀναδειχθῆ τῶν νεκρῶν πρωτότοκος, καὶ διὰ τῆς οικίας ἀναστάσεως εὐαγγελίσῃται τὴν πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν.

16'. Ἀποδείξεις ὅτι ψυχὴν νεκρῶν ὁ Θεὸς Λόγος ἔλαβεν.

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μαρτυρεῖ τῶν ἁποστόλων ὁ κορυφαῖος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγων, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἕδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ οἴδε διαφθορὰν. Ἄψις τοιγαροῦν τοῦ ναοῦ, ψυχῆς καὶ σώματος χωρισμός· καὶ πάλιν ἀνάστασις, πρὸς τὴν σάρκα τὴν οικίαν ἐπάνοδος· εἰ τοίνυν, ὡς φασὶν οἱ τῆς αἵρέσεως προστάται, ψυχὰς δύο τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἔχει, τὴν τε ζωτικὴν, καὶ τὴν λογικὴν, καὶ σὰρξ ἄνευ ψυχῆς οὐκ ἂν ποτε νοηθῆι τῆς ζωτικῆς (σῶμα γὰρ, ἀλλ' οὐ σὰρξ, φησὶ, τὸ τοιοῦτον προσαγορεύεται). Πέτρος δὲ ἔφη, οὐ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου μὴ ἰδεῖν διαφθορὰν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μὴ ἐγκαταλείφθῃν εἰς ἕδου· εὐδῆλον ὡς τὴν μὲν ζωτικὴν, ἣν οὐκ οἶδ' ὅπως λέγουσιν, εἶχεν ἡ διαφθαρεῖσα σὰρξ, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν ποσσαγορευθῆι, ὡς φασὶ, σὰρξ· ἡ δὲ ἀθάνατος καὶ

⁴⁸ Joan. 1, 14. ⁴⁹ Joan. 11, 19. ⁵⁰ Act. 11, 27.

λογική καὶ τοῦ ζώου τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένη, οὐ κατελείφθη εἰς ἕδου, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκειαν ἐπανήκε σάρκα· καὶ μάτην ἀδολεσχοῦσιν, ψυχὸν ἢ ἄνου τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν ναὸν προσαγορεύοντες. Ἡμεῖς δὲ Πέτρῳ ἐφόμεθα, καὶ σάρκα κηρύττοντι μὴ δεξαμένην διαφθοράν, καὶ ψυχὴν μὴ καταλειφθεῖσαν εἰς ἕδου, ἀλλ' ἐπανεληθούσαν καὶ τῷ οἰκίῳ σώματι συναφθεῖσαν· πιστεύομεν δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ λέγοντι· « Περὶλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου. » Τῆς γὰρ λύτης τὴν ἀσθησιν τὸ ἐν ἡμῖν λογικὸν ὑποδέχεται· εἰ δὲ ἀντὶ νοῦ ὁ Θεὸς ὁ λόγος ὑπάρχων, τὰ τοῦ νοῦ κατεδέχεται πάθη, αὐτὸς ἦν ὁ λυπηθεὶς, καὶ φοβηθεὶς, καὶ ἀγνοήσας, καὶ ἀγωνιάσας, καὶ ἀγγελικῆ συμμαχίᾳ ῥωσθεὶς· εἰ δὲ καὶ ταῦτα φήσουσιν οἱ τῆς Ἀπολιναρίου ματαιολογίας κληρονόμοι, μετὰ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου τῶν χριστομάχων ταχθήτωσαν· ὧν γὰρ ἴση ἡ βλασφημία, τούτων μίαν εἶναι τὴν ἔταιριαν δίκαιον (1)· ἡμεῖς δὲ ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδεὶς ἀφίρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. » Ἐκ γὰρ τῶν λόγων τούτων μαθησόμεθα, ὡς ἕτερος μὲν ὁ τιθεὶς, ἕτερον δὲ τιδέμενον· καὶ Θεὸς μὲν ὁ τιθεὶς καὶ λαμβάνων, ψυχὴ δὲ ἡ τιθεμένη καὶ λαμβανομένη· καὶ Θεὸς μὲν τὴν ἐξουσίαν ἔχων, ψυχὴ δὲ ἡ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνην τεταγμένη.

K'. "Οτι οἱ προφήται τελείως τὴν φύσιν ἀναληφθῆναι θεοπίκουσι.

Τούτοις συνψῆδὰ καὶ Ἡσαίας ὁ προφήτης θεοπίζει· **C** βῶν· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, » ὅ ἐστι μεθερμηνεύμενον, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων διδασκαλίαν, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· τὸ δὲ, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, μετὰ ἀνθρώπων ἐρμηνεύει Θεόν· εἰ τοίνυν τὸ κῆμα τῆς Παρθένου ταύτης ἔλαβε τὴν προσηγορίαν, εὐδῆλον ὡς ὁ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου ἦν· τὸ μὲν ὑπάρχων, τὸ δὲ λαβὼν, καθ' ἑκάτερον τελείως· διὰ μὲν γὰρ τοῦ, « Μεθ' ἡμῶν, » τοῦ ἀνθρώπου τὸ τέλειον δείκνυται· τελείως γὰρ ἡμῶν ἕκαστος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν· διὰ δὲ τοῦ, « Θεός, » καὶ τῆς προσθήκης τοῦ ἄρθρου, ἢ τοῦ Ἰσοῦ θεότης γνωρίζεται· καὶ τούτου διδάσκαλος ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· » καὶ ὁ θεόληπτος δὲ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστῆς ἐναργῶς **D** ἡμῖν δείκνυσι τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· « Τὸ παιδίον γὰρ, φησὶν, ἠῤῥξανε, καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἰησοῦς δὲ προέκοπεν ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώπων. » Το δὲ σοφίᾳ προκόπτειν, οὐ Θεοῦ τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἀπροσδεοῦς, καὶ αἰεὶ τελείου, καὶ μήτε ἐπίδοσιν, μήτε ἐλάττωσιν δεχομένου, ἀλλὰ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου, τοῦ ταῖς ἡλικίας συμπροϊόντος, καὶ δι-

mortalis autem et rationalis, cui animantis regimen est commissum, non est in inferno derelicta, sed ad suam rediit carnem: ideoque frustra nugantur hi, qui inanime et rationis expertes fuisse dicunt Dei Verbi templum. Nos autem Petro assentimur qui et carnem prædicat corruptione expertem, et animam in inferno non derelictam, sed reducem atque ad corpus suum recollectam. Credimus etiam Domino ipsi dicenti: « Tristis est anima mea usque ad mortem ⁵¹; » nam tristitiæ sensum pars nostra rationalis excipit. Quod si in mentis loco Deus Verbum existens, mentis passionibus excipiebat, utique ipsum Verbum tristabatur, metuebat, ignorabat, agonizabat, et angelica ope confortabatur. Jam si hæc quoque dicant Apollinarianæ stultitiæ hæredes, ii profecto cum Christi hostibus Ario atque **S30m** Eunomio collocentur. Nam quorum par est blasphemia, horum unam esse sodalitatem æquum est. Nos verò Dominum dicentem audiamus: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam; nemo tollit eam a me ⁵². » Namque ex sermonibus his discimus alium esse qui ponit, aliud quod est positum; Deumque esse qui ponit, et qui sumit; animam autem et positam et sumptam; et Dei quidem esse potestatem, animam autem sub ea potestate locatam.

XX. Quod prophetæ perfectam fuisse assumptam naturam affirmant.

His consona Isaias quoque propheta affirmat, dicens: « Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ⁵³, » quod est interpretatum, secundum Evangelii doctrinam ⁵⁴, Nobiscum Deus. Porro *Deus nobiscum* Deum cum hominibus significat. Si ergo Virginis conceptus hanc obtinuit appellationem, patet Deum fuisse simul et hominem; tum præexistentem, tum etiam suscipientem, in utroque perfectum. Nam vocabulo « nobiscum » hominem perfectum denotat: etenim unusquisque nostrum perfectam habet hominis naturam. Ex vocabulo autem « Deus » et articuli Græci adjectione Filii divinitas conspicitur. Atque hanc rem beatus docet Paulus dicens: « In quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter ⁵⁵. » Item a Deo inspiratus Lucas evangelista perspicue nobis ostendit humanam Christi Servatoris mentem: « Puer, inquit, crescebat et confortabatur spiritu, plenus sapientia, et gratia Dei erat cum illo ⁵⁶. » Et paulo post: « Jesus proficiebat ætate, ac sapientia, et gratia apud Deum et homines ⁵⁷. » Jam vero sapientia proficere, non est Dei sapientia, nulliusque rei indigi, semperque perfecti, sed mentis potius humanæ, quæ simul cum ætate proficit, et eruditione eget, et arti **S31m** atque scientiæ excipientia

⁵¹ Matth. xxvi, 38. ⁵² Joan. x, 18. ⁵³ Isa. vii, 14. ⁵⁴ Matth. i, 23. ⁵⁵ Coloss. ii, 9. ⁵⁶ Luc. ii, 40. ⁵⁷ ibid. 52.

(1) Recole cap. ix. Namque anima amens par nulli reputata fuisset, Porro animam reapse in Christo fuisse, negabant Arianæ.

idonea est, et quæ paulatim tum humana discit, tum divina.

XXI. Ex Epistola ad Hebræos demonstratur naturarum distinctio, et Verbi unio.

Clarius, opinor, ex Epistola ad Hebræos divinam simul et humanam naturam cognoscere licet, operationibus quidem distinctas, persona tamen conjunctas, atque unicum demonstrantes Filium. Epistolæ apprime præmium hanc continet doctrinam. Ait enim divus Paulus : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ⁶⁶. » Cumque demonstrasset illum ante omne tempus ac sæcula esse (per ipsum quippe fecit et sæcula), addidit : « Sedit ad dexteram majestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit⁶⁷. » Est autem verbum *effici* contrarium verbo *esse*. Nam is qui est splendor gloriæ, et figura substantiæ, non efficitur melior angelis, sed est angelis non melior tantummodo, verum etiam ipsorum creator ac dominus. Jam si verbo *esse* contrarium est verbum *effici*, per illud quidem sempiternaliter existentem intelligemus, per hoc autem eum qui de nobis sumptus fuit, et angelis melior est effectus, propter suam cum assumente adunationem. Et paulo post ad Filium quidem dicit : « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; virga æquitatis, virga regni tui : dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis⁶⁸. » Jam vero Deus, et quidem Græco articulo præposito proprie dicitur Deus, thronumque tenens in sæculum sæculi, qui fieri potest ut a Deo ungetur? Quomodo ab electione regnum sortietur, qui jure naturali regnum habet? « Thronus enim tuus, 832m inquit, Deus, in sæculum sæculi. » Esse itaque regem, contrarium est dictioni ungi in regem. Quia dilexisti justitiam et odisti iniquitatem. Nam laborum præmium est tale regnum. Rursus itaque Deum cujus thronus in sæculum sæculi, sempiternaliter illum existentem intelligemus. Eum autem qui postea unctus fuit, propter suum peccati odium, et justitiæ amorem, illum credemus de nobis sumptum, et ex Davide atque Abrahamo, et qui alios participes sui habet, quos inter christum excellit, quique omnia sanctissimi Spiritus charismata in se recepit. Attamen in utraque natura unum Filium adorabimus.

Iterum beatus Paulus Davidem testem invocans qui ait : « Domine, quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis; gloria et honore coronasti eum⁶⁹; » addidit : « Eum autem qui mo-

δασκαλίας δεομένου, καὶ τέχνης καὶ ἐπιστήμης δεκτικού, καὶ κατὰ βραχὺ τὰ τε ἀνθρώπινα καὶ τὰ θεὰ γνωρίζοντος (1).

ΚΑ'. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς τῆς τῶν φύσεων διακρίσεως, καὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐνώσεως.

Σαφέστερον ἂν τις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς τὴν θεϊαν φύσιν καὶ τὴν ἀνθρωπείαν κατιδοί, ταῖς ἐνεργείαις μὲν διηρημένας, τῷ προσώπῳ δὲ συνημμένας, καὶ τὸν ἕνα ὑποδεικνύσας Υἱόν. Οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ προοίμιον, ταύτην ἔχει τὴν διδασκαλίαν. Εἶπε γὰρ ὁ θεοπέσιος Παῦλος : « Ὁς ὢν ἀπαύασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. » Καὶ δείξας αὐτὸν ὑπέρχρονον καὶ προαιώνιον (δι' αὐτοῦ γὰρ, φησὶν, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν), ἐπέγαγεν : « Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοῖς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. » Ἐναντίον δὲ τοῦ γενέσθαι, τὸ εἶναι · ὁ γὰρ ὢν ἀπαύασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, οὐ γίνεται κρείττων ἀγγέλων, ἀλλ' ἐστὶν ἀγγέλων οὐ κρείττων μόνον, ἀλλὰ καὶ Ποιητῆς, καὶ Δεσπότης · εἰ δὲ ἐναντίον τοῦ εἶναι τὸ γενέσθαι, δι' ἐκείνου μὲν τὸν αἰὶ ὄντα νοήσομεν, διὰ τοῦτου δὲ τὸ ἐξ ἡμῶν ἀναληφθῆν, καὶ κρείττον τῶν ἀγγέλων γεγεννημένον, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀνειληφότα ἔκωσιν · πάλιν μετ' ὀλίγα, πρὸς μὲν τὸν Υἱὸν φησὶν : « Ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος · βάθος εὐθύτητος, ἢ βάθος τῆς βασιλείας σου · ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν · διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. » Ὁ δὲ θεός, καὶ μετὰ τοῦ ἀρθρου προσαγορευθεὶς θεός, καὶ μετὰ τοῦ ἀρθρου ἔχων εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πῶς ἂν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρισθεῖ; Πῶς ἂν χειροτονητὴν λάβοι βασιλείαν, φυσικὴν ἔχων βασιλείαν; « Ὁ θρόνος σου γὰρ, φησὶν, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. » Οὐκοῦν ἐναντίον τὸ εἶναι βασιλεὺς τοῦ εἰς βασιλεὺς χρισθῆναι, διὰ τὸ ἀγαπῆσαι δικαιοσύνην, καὶ μισῆσαι ἀνομίαν. Πόνων γὰρ ἄθλον ἢ τοιαύτη βασιλεία. Οὐκοῦν πάλιν τὸν μὲν θεόν, οὐ ὁ θρόνος εἰς αἰῶνα αἰῶνος, τὸν αἰὶ ὄντα νοήσομεν · τὸν δὲ ὑπερὸν ποτε χρισθέντα διὰ τὸ περὶ τὴν ἀμαρτίαν μίσος, καὶ τὴν ἀγαπηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ δικαιοσύνην, τὸ ἐξ ἡμῶν ληφθῆν, τὸ ἐκ Δαβὶδ, τὸ ἐξ Ἀβραάμ, τὸ μετόχους ἔχον, οἷς πλεονεκτεῖ τῷ χρισματι, ἐν ἐαντῷ δεξιόμενον πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ παναγίου Πνεύματος · ἐν ἐκατέρῃ δὲ φύσει (2) τὸν ἕνα Υἱὸν προσκυνήσωμεν.

Καὶ αὐθὺς δὲ ὁ μακάριος Παῦλος τὸν Δαβὶδ καλέσας· εἰς μαρτυρίαν λέγοντα : « Κύριε, τί ἐστὶν ἀνθρώπος ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; Ἐλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἑστεφάνωσας αὐτόν. » ἐκ-

⁶⁶ Hebr. 1, 3. ⁶⁷ ibid. 4. ⁶⁸ ibid. 8, 9. ⁶⁹ Hebr. 11, 6, 7.

(1) Ad hunc Lucæ locum quod attinet legatur pulchra Cyrilli nostri enarratio etiam in commentariis ejus quos nos edidimus. (*Hujusce Patrol. t. LXXII.*)

(2) Hic quoque duas in uno Christo naturas apud Cyrillum legitimus, invitis frustra Severianis.

ηγαγε· « Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττω-
 μένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανά-
 του, δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι
 Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσῃται θανάτου. » Τοῦτο δὲ μά-
 λιστα σαφῶς δείκνυσι τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου
 τὸ τέλειον· καὶ γὰρ φησι· « Τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι
 μιμησάσθῃ αὐτοῦ; » ἀλλὰ τί ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ
 πᾶσαν ὁμοῦ τὴν φύσιν περιλαβῶν· καὶ Κύριον μὲν
 προσαγορεύσας, τὸν ἐνοικήσαντα Θεὸν Λόγον, τὸν
 τῆς οἰκειᾶς εἰκόνας μνησθέντα, τὸν ἀρρήτῳ φιλα-
 θρωπία χρησάμενον· ἄνθρωπον δὲ τὸν ἐξ ἡμῶν
 ἀναληφθέντα ναῦν, ὃν τῇ παρουσίᾳ ἐπεσκέψατο, καὶ
 ἐαυτῷ συνῆψε, καὶ τῇ ἐνώσει τὴν σωτηρίαν εἰργά-
 σατο· καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων ἔφη· « Τὸν δὲ βραχὺ τι
 παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ
 πάθημα τοῦ θανάτου. » Ἀπέθανε δὲ οὐχ ὁ ἀθάνατος
 Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ἡ θνητὴ φύσις. Διὸ καὶ ἡλαττοῦτο
 βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, τῷ τοῦς μὲν ἀθανάτους
 εἶναι, τὴν δὲ θνητῇ. Ὁ δὲ Θεὸς Λόγος οὐκ ἐλάττων
 ἀγγέλων, ἀλλὰ δεσπότης ἀγγέλων· « Ἐν αὐτῷ γὰρ
 ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὄρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε
 Θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἀρχαί, εἴτε Ἐξουσίαι,
 εἴτε Ἄγγελοι, εἴτε Δυνάμεις· πάντα δὲ δι' αὐτοῦ, καὶ
 εἰς αὐτὸν ἔκτισται. » Καὶ μετὰ πολλὰ ἄλλιν· « Ὅς
 ἐν ταῖς ἡμέραις, ψησι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις καὶ
 ἰκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον αὐτὸν ἐκ θανάτου βύ-
 σασθαι μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσ-
 ενεγκῶν, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαθείας. »
 Καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν,
 καὶ τελειωθείς γέγονεν ἅπασιν τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ
 αἰτίος σωτηρίας αἰωνίου.

Τίς τοίνυν ὁ προσευχόμενος, καὶ δεήσεις καὶ ἰκε-
 τηρίας μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενη-
 κῶν; Τίς ὁ ἐν εὐλαθείᾳ συζήσας, καὶ διὰ τοῦτο ὃν
 ἰκέτευσεν πείσας; Τίς ὁ μαθὼν ἀπ' ὧν ἔπαθε τὴν
 ὑπακοήν, καὶ τὴν πείραν λαβὼν διδάσκαλον, καὶ ταύ-
 την ἀγνωσῶν πρὸ τῆς πείρας; Τίς ὁ λαβὼν κατὰ μέρος
 τὴν τελειότητα; Οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ τέλειος, ὁ εἰ-
 δὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἀλλ' οὐ τῇ πείρᾳ
 μαθάνων· ὁ πάντας ἔχων εὐλαθούμενος, ἀλλ' οὐκ
 αὐτὸς εὐλαθούμενος· ὁ ἀφελόμενος πᾶν δάκρυον ἀπὸ
 παντὸς προσώπου, ἀλλ' οὐ δακρύειν ὑπ' ὀδύνης ἀνα-
 γκαζόμενος· ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, ἀλλ' οὐ δεδιὼς
 τὸν θάνατον, καὶ μετὰ κραυγῆς ἰκετεῦων ἀπαλλα-
 γῆναι θανάτου. Οὐκοῦν ἴδια ταῦτα τῆς ἀναληφθείσης
 ἀνθρωπότητος, ἣ καὶ τὸν θάνατον ἐδεδίει, καὶ δι-
 ετέλει προσευχομένη, τῆς ἐνοικίους Θεότητος τῷ
 φόβῳ παραχωρούσης, ἵνα διὰ τῶν παθημάτων δε-
 χθῆ τοῦ ληφθέντος ἡ φύσις. Καὶ ἄλλιν· « Οὐ γὰρ
 δῆπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος
 Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα
 τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, εἰς τὸ ἰλάσκεισθαι ταῖς
 ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ. » Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς
 πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι.
 Καὶ μετ' ὀλίγα· « Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερεῖα μὴ δυ-
 νάμενον συμπάθησαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπει-

A dico quam angelī minoratus est, videmus Jesum,
 propter passionem mortis, gloria et honore corona-
 tum, ut gratia Dei, pro omnibus mortem gusta-
 ret⁶². » Hoc autem manifestissime assumpti homi-
 nis perfectionem demonstrat. Ait enim: « Quid est
 homo, quod memor es ejus? » Sed quid est homo:
 dum ait, universam simul naturam comprehendit.
 Et dum Dominum appellat, Deum Verbum inhabi-
 tans dicit, quod suæ imaginis memor fuit, quod in-
 effabilem clementiam exprompsit. Hominem denique
 ait illud quod de nobis sumptum est templum, quod
 præsentia sua visitavit, sibi que copulavit, eaque ad-
 natione salutem peregit. Quæ ipse interpretans ait:
 « Eum autem qui modico quam angeli minoratus
 est, videmus Jesum, propter mortis passionem. »
 B Mortuus est itaque non immortalis Deus, sed natura
 mortalis. Ideo et modico infra angelos minoratus
 est, quia hi sunt immortales, illa secus natura mor-
 talis est. Porro Deus Verbum non est infra angelos,
 sed angelorum **833** Dominus. « Quoniam in ipso
 condita sunt universa, sive visibilia, sive invisibi-
 lia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principa-
 tus, sive Potestates, sive Angeli, sive Virtutes; om-
 nia autem per ipsum, et in ipso creata sunt⁶³. » Et
 alibi denno: « Qui in diebus, inquit, carnis suas
 preces supplicationesque ad eum, qui possit illum
 salvum facere a morte, cum clamore valido et la-
 crymis offerens, exauditus est pro sua reveren-
 tia⁶⁴. » Et quidem cum esset Filius, didicit ex iis
 quæ passus est obedientiam: et consummatus, fa-
 ctus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salu-
 tis æternæ.

Quis ergo est orans, et preces supplicationesque
 cum clamore valido et lacrymis offerens? Quis cum
 religiosa reverentia vivens, ideoque ab eo quem ro-
 gavit impetrans? Quis discens ex iis quæ passus est
 obedientiam, et magistri loco experientiam habens,
 ignarus ejus rei antequam experiretur? Quis pede-
 tentim adeptus est perfectionem? Haud sane Deus
 Verbum, perfectum illud, et quod omnia antequam
 fiant novit, minime vero experientia discens: quod
 omnes habet sui cultores, dum ab ipso colitur nemo;
 auferens ab omni facie lacrymam, ipsum vero nullo
 dolore lacrymari compulsus; impassibile, inmor-
 tale, non autem mortem timens, neque ut ab ea
 liberetur cum clamore supplicans. Superest igitur
 ut hæc humanitatis assumptæ sint propria, quæ et
 mortem metuebat, et in oratione perseverabat, qua-
 tenus inhabitans Deitas timori locum esse sinebat;
 ut ex passionibus assumpti hominis natura digno-
 sceretur. Et rursus: « Nusquam enim angelos ap-
 prehendit, sed semen Abrahamæ apprehendit: unde
 debuit per omnia fratribus similari, ut delicta po-
 puli repropitiaret⁶⁵. » In eo enim in quo passus est
 ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur,
 auxiliari. Et haud multis interjectis: « Non enim
 habemus pontificem, qui non possit compati infir-

⁶² Hebr. 11, 9. ⁶³ Coloss. 1, 16. ⁶⁴ Hebr. v, 7. ⁶⁵ Hebr. 11, 16.

imitatibus nostris, tentatum autem **834m** per omnia pro similitudine absque peccato ⁶⁶. » Est igitur Abrahami semen diversa res ab illo qui id assumpsit. Semen vero Abrahami sciebat beatus Paulus esse Servatorem Christum secundum carnem. « Non dixit et seminibus tuis, quasi de multis; sed quasi de uno: « Et semini tuo, qui est Christus ⁶⁷. » Denique etiam tentari ad similitudinem absque peccato, non est Dei Verbi, sed assumpti seminis proprium.

XXII. Quod Jesus et Deus Verbum et homo dicitur.

Ita præclarissimus Paulus per totam Epistolam tum nature proprietates, tum personæ prædicat unitatem: ideoque Jesum Christum et hominem appellat et Deum. « Unus, inquit, Dominus Jesus Christus, per quem omnia ⁶⁸. » Rursusque Timotheo scribens: « Unus mediator, inquit, Dei et hominum, homo Christus Jesus ⁶⁹. » Et in eadem ad Hebræos Epistola: « Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula ⁷⁰. » Alia quoque, si quis volet, inveniet sexcenta testimonia in divina Scriptura quæ perfectum hominem prædicant, atque hæreticorum coarguunt insaniam. Nobis tamen otium in præsentem non est ea colligendi. Studiosi itaque laborem hunc dimittentes, nos quidem propositum argumentum prosequamur.

XXIII. De ineffabili Virginis partu.

Igitur propriam imaginem bello fatiscentem miseratus Creator, et morti traditam, inclinavit cælos et descendit ⁷¹, haud sane locum mutans, neque alio se transferens; etenim omnia implet; imo infinitus est, nullo termino comprehensus, cuncta, ut ait propheta, manu continens: « Quis enim, inquit, mensus est manu sua aquas, et cælum palmo, et universam terram pugillo ⁷²? » Itemque David: « Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ ⁷³. » Et ipse Deus per prophetam: « Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum ⁷⁴. » Ergo **835m** descensum condescensionem potius existimemus. Inclinavit itaque cælos et descendit, et virgineo delecto utero sanctæ puellæ atque in recta religione nutritæ, angelica voce partum prænuntiante, et conceptionis rationem antea explicante, virgineumque pavorem ea declaratione solvente, proprium sibi facit comparatque templum, et neque satam neque ullo cultu dispositam sibi format stationem: sicuti ille qui primus servit peccato, sine patre fuerat, unamque habebat terram matrem. « Sumpsit enim, inquit, Deus pulverem de terra, hominemque formavit ⁷⁵. » Quamobrem beatus quoque Paulus ait: « Primus homo de terra terrenus; secundus homo Dominus de cælo ⁷⁶. » Hujus rei gratia unigenitum Dei Verbum ex sola Virgine materiam fabricæ sumens, atque ita illaboratum formans templum, sibi que uniens, prodit ex Virgine, haud equidem in conceptu solvens virgineam zonam, neque hanc

A ραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. Ἐτερον τοίνυν τὸ τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα παρὰ τὸν ἐπιλαμβανόμενον τοῦτου. Ὁ σπέρμα δὲ Ἀβραάμ οἶδεν ὁ μακάριος Παῦλος τὸν Σωτῆρα Χριστὸν κατὰ σάρκα. « Οὐ γὰρ εἶπε, φησί, Καὶ τοῖς σπέρμασί σου, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνὸς, Καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. » Καὶ τὸ πειραθῆναι δὲ καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος σπέρματος.

KB'. Ὅτι Ἰησοῦς καὶ Θεὸς Λόγος καὶ ἄνθρωπος λέγεται.

Ὅτως ὁ θεϊτάτος Παῦλος, διὰ πάσης τῆς Ἐπιστολῆς, τὰς τε τῶν φύσεων ἰδιότητας, καὶ τοῦ προσώπου κηρύττει τὴν ἑνώσιν· διὸ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ Θεὸν προσαγορεύει· « Εἰς γὰρ, φησί, Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Καὶ πάλιν Τιμοθέῳ γράφων· « Εἰς μεσότης, φησί, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστός Ἰησοῦς· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους· « Ἰησοῦς Χριστός χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· » καὶ ἄλλας ὅσων τις ἐβέλθας εὖροι μυριάς μαρτυρίας ἐκ τῆς θείας Γραφῆς τὸν τέλειον ἄνθρωπον κηρυττούσας, καὶ τῶν αἰρετικῶν ἐλεγχούσας τὴν ἀνοίαν. Ἄλλ' ἡμῖν οὐ σχολὴ ταῦτα συλλέγειν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Τοῖς φιλοπόνοις τοίνυν τὸν πόνον τοῦτον καταλιπόντες, ἡμεῖς τῆς προκειμένης πραγματείας ἐχώμεθα.

KΓ'. Περὶ τῆς ἀρρήτου τῆς Παρθένου γεννήσεως.

Τοιγαροῦν τὴν οἰκειαν εἰκόνα πολεμουμένην οἰκτεῖρας ὁ Ποιητῆς, καὶ θανάτῳ παραπεμπομένην ἐκλινεν οὐρανοῦς, καὶ κατέβη, οὐ τὸν τόπον ἀμείψας, οὐδ' ἐτέρωσε μεταβάς· πληροὶ γὰρ τὰ σύμπαντα, μᾶλλον δὲ ἀπειρός ἐστι, καὶ ἀχώρητος, καὶ πάντα ἔχων, κατὰ τὸν προφήτην, ἐν τῇ χειρὶ. « Τίς γὰρ, φησὶν, ἐμέτρησε τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; » Καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ· « Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου· « Ὁ οὐρανὸς μου θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. » Οὐκοῦν τὴν κατάβασιν νοήσωμεν συγκατάβασιν· ἔκλινε τοίνυν οὐρανοῦς, καὶ κατέβη, καὶ παρθενικὴν ἐκλεξάμενος νηδὺν κόρης ἁγίας καὶ εὐσεβεῖα συντετραμμένης, δι' ἀγγελικῆς φωνῆς τὸν τόκον προμηνυσάσης, καὶ τῆς συλλήψεως τὸν τρόπον προερμηνυσάσης, καὶ τῆς παρθενίας τὸν φόβον τῇ ἐρμηνείᾳ λύσεως, εἰσοικίζεται, καὶ ναὸν ἐαυτῷ κατασκευάζει, καὶ τὴν ἄσπαρτον, καὶ ἀνήροτον σκηνὴν διαπλάττει· ἐπειδὴ ὁ πρῶτος δουλεύσας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπάτωρ ἐτύγχανε, μητέρα δὲ μόνην εἶχε τὴν γῆν· « Ἐλαβε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον. » Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· « Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοῦδος, ὁ δευτέρος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. » Τοῦτου χάριν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐκ μόνης Παρθένου τὰς ἀπορρήμας λαβὼν τῆς διαπλάσεως, καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ τὸν ἀγέωργητον δημιουργήσας ναὸν, καὶ ἐαυτῷ συνάψας, πρόεισιν ἐκ τῆς Παρθένου, οὐ λύσας τῇ συλλήψει τὴν

⁶⁶ Hebr. iv, 15. ⁶⁷ Galat. iii, 16. ⁶⁸ I Cor. viii, 6. ⁶⁹ I Tim. ii, 5. ⁷⁰ Hebr. xiii, 8. ⁷¹ II Reg. xii, 10. ⁷² Isa. xl, 12. ⁷³ Psal. xciv, 1. ⁷⁴ Isa. lvi, 1. ⁷⁵ Gen. ii, 7. ⁷⁶ I Cor. xv, 47.

παρθενικὴν ζώνην, οὐ τῇ γεννήσει διαρρήξας, ἀλλ' ἀκήρατον καὶ ἀνέπαφον διαφυλάξας, καὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἀρρήτων θαῦμα θαυματουργήσας· μέγα γὰρ τῷ ὄντι καὶ ἀνερμήνευτον, καὶ λόγου δύναμιν ὑπερβαίνον, βότρυν ἰδεῖν ἐκ γῆς ἀνευ κλημάτων βλάστησαντα, σῖτον ἀνευ σπερμάτων φύντα, χιτῶνα χωρὶς νημάτων καὶ χειρῶν ὑφαντικῶν ὑφασμένον, ἄρτον οὐ μύλη καὶ χερεὶ καὶ πυρὶ δημιουργηθέντα, ἀλλ' ἀρρήτως ἐκ παρθενικῶν ἀλευρῶν γεγεννημένον, καὶ τὴν οἰκουμένην καλύψαντα· πρὸς δὲ τούτοις, Παρθένον οἰκειῶς βρέφει θηλὴν ὀρέγουσαν, καὶ γάλακτος χορηγοῦσαν πηγὰς, καὶ μητέρα γενομένην τὴν γάμου νόμον οὐ δεξαμένην, μητέρα γενομένην τὴν πῶς γίνεται μήτηρ οὐκ ἐπισταμένην, μητέρα γενομένην τὴν γυναῖκα πρότερον οὐ γενομένην, ἀλλ' ἐν παρθενίᾳ καὶ τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς ἐπιδεικνύσαν, καὶ τὸν καρπὸν ἐν ταῖς χερσὶ περιφέρουσαν, καὶ τὰ μητρὸς ἐργαζομένην, σωζομένης τῆς παρθενίας, καὶ παρθένον μητέρα καλουμένην, καὶ τάναντία ὀνόματά τε καὶ πράγματα κατὰ ταῦτ' ἐν συνάγουσαν.

ΚΔ'. Ἐν κεφαλαίῳ διήγησις τῆς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ πολιτείας.

Οὕτως τεχθεὶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς (οὐ γὰρ εὐαγὲς μετὰ τὸν τόκον ἢ θεὸν Λόγον μόνον αὐτὸν προσαγορεύειν, ἢ ἄνθρωπον γεγυμνωμένον θεότητος, ἀλλὰ Χριστὸν, ὃ ἑκατέραν φύσιν τὴν τε λαβοῦσαν καὶ τὴν ληφθεῖσαν δηλοῖ), πάντως τὰ ἡμέτερα πλὴν τῆς ἁμαρτίας καταδέχεται πάθη, σπαργανούται παραπλησίως τοῖς βρέφεσι, καὶ γάλακτι τρέφεται, καὶ τιθνηταί, καὶ χερσὶ περιφέρεται, καὶ κόλπῳ ἐντίθεται, καὶ κατὰ νόμον περιτέμνεται, καὶ καθαρσίοις θυσίαις καθαίρεται, ἡ καινὴ καὶ μόνη τῆς οἰκουμένης θυσία, ὃ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἄρας Ἄμνός· ὑπὸ τοῦ Συμεῶν προσκυνεῖται, καὶ Σωτὴρ ἡμοῦ καὶ Δεσπότης προσαγορεύεται· φεύγει τὸν Ἡρώδη μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ κηδεμόνος, καταλαμβάνει τὴν Αἴγυπτον, ἐπανέρχεται πάλιν, ἀγωνιᾷ, εἰς τὴν Ναζαρετ παραγίνεται, ἡλικία καὶ σοφία προκόπτει, τοῖς γονεῦσιν ὑποτάσσεται, πάσης τιμῆς ἀξιοῦ οὐ μόνον τὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς μητρὸς πάλαι μὲν μνηστῆρα, μετὰ ταῦτα δὲ κηδεμόνα καὶ φύλακα, τὰς ἐννόμους ἑορτὰς ἑορτάζει, τῷ ἱερῷ προσεδρεύει, τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐλέγχει παχύτητα· καὶ τοῦτο ποιεῖ δύο καὶ δέκα γεγονῶς μόνον ἔτη τέως μετὰ τὸν τόκον· ἐπιζητεῖται παρὰ τῶν προσηκόντων (1), ἀπολειφθεὶς ἐγκαλεῖται παρὰ τῆς μητρὸς, ἀπολογεῖται, καὶ ἡρέμα πῶς παραγυμνοῖ τὴν θεότητα. « Οὐκ εἴδατε γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς οἰκειοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με; » Δεικνύς ὡς οὐ μόνον ἐστὶ τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ καὶ Θεὸς ἐν τῷ ὀρωμένῳ κρυπτόμενος, ὑπέρχονος καὶ προαιώνιος ἐκ τοῦ Πατρὸς προελθὼν· καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, παραγίνεται πρὸς Ἰωάννην βαπτίζοντα, πείθει βαπτίσαι παραιτούμενον, προτυποῖ τὸ ἡμέτερον ἐν τῷ Ἰορ-

A nativitate dirumpens, sed incolorem intactamque conservans, atque ita magnum hoc et inenarrabile patrans prodigium. Etenim magnum reapse est, et inexplicabile, et orationis vim excedens, racemum cernere de terra sine palmitibus germinantem, frumentum sine seminibus ortum, tunicam sine stamine et sine texente manu contextam; panem sine mola ac manibus et igne fabricatum, sed arcane ex virginali farina confectum, et universum mundum complementem; praeterea Virginem proprio infantulo mammam porrigentem, lactisque fontes praebentem, matrem effectam quae nuptiarum legem non admisserat, matrem, inquam, effectam quae quomodo fiat mater ignorabat, matrem denique effectam quae matrona antea non fuerat, sed in virginitate tumorem ventris ostendentem, ejusque fructum manibus circumferentem, et officia matris salva virginitate exsequentem, et cum matris nomine virginem, postremo contraria nomina et contrarias res simul comprehendentem.

836m XXIV. Res post Christi nativitate gestae summatim narrantur.

Sic natus Christus Dominus (non enim pium sit, post partum vel Deum Verbum tantummodo illum appellare, vel hominem, divinitate nudatum, sed Christus est appellandus, quod vocabulum utramque naturam, et sumentem scilicet et sumptam, denotat) omnia nostra excepto peccato recipit, fasciis more infantium involvitur, lacte alitur atque educatur, manibus circumfertur, sinu excipitur, legali ritu circumciditur, expiatoriis sacrificiis purificatur nova et unica mundi hostia, Agnus mundi peccatum tollens; a Simeone adoratur, et Servator simul Dominusque appellatur. Fugit cum matre et custode ab Herode, venit in Aegyptum, revertitur, periculum pavet, Nazarethum accedit, aetate et sapientia proficit, parentibus obtemperat, omni honore prosequitur non matrem tantummodo, verum etiam matris olim quidem sponsum, posthinc vero curatorem atque custodem, legalia festa celebrat, in templum frequens venit, Judaicorum ingeniorum tarditatem eoarguit; idque agit vix duodecennis post nativitatem. Quæritur a cognatis, derelictus reprehenditur a matre, factum defendit, et latenter quodammodo divinitatem suam revelat: « Nesciebatis, inquit, quoniam in iis quæ Patris mei sunt, oportet me esse? » Significans se non eum esse tantummodo qui cernebatur, sed Deum quomodo esse sub illo aspectu celatum, ante omne tempus et sæcula, ex Patre provenientem. Atque, ut summatim dicam, venit ad Joannem baptizantem, persuadet ei recusanti ut se baptizet, præfiguratur in Jordane baptismum nostrum, finem legi imponit, gratiæ januam reserat, a Patre cælitus publicatur, Spiritus præsentia de-

⁷⁷ Luc. II, 49.

(1) An dicendum ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς, inter cognatos et notos, ut Luc. II, 44?

monstratur, deditur in desertum velut ad idoneam quamdam palestram, et jejunit **837^m** quidem, non tamen ultra naturæ mensuram; et vesci quidem cupit, nihilominus appetitum cohibet, neque voluptatibus servit. Et famis quidem causa concitat adversarium ad luctam, quem tamen humana philosophia superat, non divinitatis potestate; luctatur, superat, vincit, profligat, tyrannidem dissolvit, infirmitatem illius demonstrat, clademque deprædicat: « Convidite, inquit, ego vici mundum ¹⁹: » cunctos ad virtutem hortatur, divinatorum dogmatum tabulas condit, nuntiaturum ore prophetæ Testamentum novum tradit ²⁰, cælorum regnum promittit, officii contemptioribus gehennæ ignem comminatur.

νεμοθεσίαν τῶν θεῶν δογμάτων ποιᾷ, τὴν διὰ τοῦ ὀρατῶν βασιλείαν ὑπισχεῖται, τοὺς ἀμελοῦσιν ἀπειλεῖ τῆς γενένης τὴν φλόγα.

XXV. Compendiaria Dominiorum miraculorum narratio.

Dictis fidem facit grandi patrato miraculo, vinum nempe nulla cultura acquisitum nuptiis suppeditans, vinum sine palmitibus ex aqua conficiens, vinum absque uva nuptiarum convivis largiens, in vinum mutans aquarum naturam, nulla interveniente vite humorem terræ deprædans, atque ita nuptias non præsentia tantummodo, verum etiam prodigio honorans. Nam quia ipse de virginea vulva prodierat, et virginitatem usu proprio et verbis extollebat, cælibatumque opere ac sermonibus honorabat, ne quis forte conjugium intemperantiæ loco haberet, nuptiasque ceu illicitas traderet, nuptias honestat præsentia sua, honorem insigni munere auget, sponsam anxietate expedit, convivas facit attonitos novæ rei fragrantia, se ipsum hoc dono publice manifestat. Nam qui naturaliter illaboratus erat, illaboratum vinum suppeditavit. Posthinc ægrotos sanat, sermone morbos resolvit, nutu liberat passionibus laborantes, dæmoniacos rabie liberat, furientes ad quietam mentem revocat, paralyticos solidat, claudorum pedes redintegrat, solem visu cassis **838^m** ostendit, fores nimirum corporis aperiens per quas animæ visualis facultas extra prodit; idque modo solo sermone efficit, modo sputo ac luto deficientem partem supplet, facitque lutum, quod per se oculis est infestum, oculorum medicum, et contrario pharmaco utitur, et rem noxiam exhibet salutarem. Auribus ab audiendo dictis, sed tamen auditu carentibus, naturalem impertit usum. Pancis panibus in deserto multa hominum millia satiavit, quinque scilicet panes, tanquam in arvom semen, manibus tradens, et linguæ benedictionem ceu riguum nimbum adducens, densam altamque segetem, et plenam aream apostolorum manus effecit: aream nec ventilabro nec purgatorio egentem, non mola nec mactra nec igne aut clibano, sed ipsos per se

¹⁹ Joan. xvi, 33. ²⁰ Jerem. xxxi, 31.

(1) Eandem sententiam habes in novo etiam et appropinquo genuino sancti Augustini sermone de nuptiis apud Canam, quem nos ex miro codice sæculi

ἀθήνη βάπτισμα, δίδωσι τέλος τῷ νόμῳ, καὶ τὴν θύραν ὑπανοίγει τῆς χάριτος, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς οὐρανῶθεν ἀνακηρύττεται, τῇ παρουσίᾳ τοῦ Πνεύματος δεικνύεται, ἀνάγεται εἰς τὴν ἔρημον ὡς εἰς ἀρμολίαν τινὰ παλαιότεραν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ νηστεύει μὲν, οὐ πέρα δὲ τῶν μέτρων τῆς φύσεως, καὶ τροφῆς μὲν ἐπίεται, ἀλλὰ κρατεῖ τῆς ὀρέξεως, οὐ δουλεύει ταῖς ἡδοναῖς· καὶ καλεῖ μὲν τῇ πείνῃ τὸν ἀντίπαλον εἰς τὴν πάλην, περιγίνεται δὲ αὐτοῦ ἀνθρωπίνῃ φιλοσοφίᾳ, ἀλλ' οὐκ ἐξουσία θεότητος, ἀγωνίζεται, καταγωνίζεται, νικᾷ, ἐξελκύει, τὴν τυρανίδα καταλύει, τὸ ἀσθενὲς ἐλέγχει, τὴν ἤταν κηρύττει· « Θαρσεῖτε γάρ, φησὶν, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον· » προτρέπει πάντας εἰς ἀρετὴν, τὴν προφήτου ἐπηγγελμένην καινὴν Διαθήκην δίδωσιν.

B KE'. Σύνομος τῶν Ἀσποτικῶν θαυμάτων διήγησις.

Πιστοῦται τὰ λεγόμενα τῇ μεγάλῃ θαυματουργίᾳ, οἶνον ἀγεώρητον τῷ γάμῳ δωρούμενος, οἶνον χωρὶς κλημάτων ἐξ ὕδατος ἐργαζόμενος, οἶνον ἀσταφύλον τοῖς τοῦ γάμου δαιτυμόσι χαρίζόμενος, εἰς οἶνον μεταβαλὼν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, μὴ μεσιτευούσης ἀμπέλου, καὶ τῆς γῆς τὴν νοτίδα συλήσας, τιμῶν τὸν γάμον οὐ τῇ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ θαυματουργίᾳ· ἐπειδὴ γάρ ἐκ παρθενικῆς ἐδιδάσθησε μητέρας, καὶ παρθενίαν ἠσχασέ τε καὶ τοῖς λόγοις ἐξῆρε, καὶ τὴν ἀζυγίαν ἔργοις καὶ λόγοις ἐτίμησεν, ἵνα μὴ τις ἀκολασίαν εἶναι νομίξῃ τὴν συζυγίαν, καὶ ὡς παρανόμου τοῦ γάμου κατηγοροῖ, τιμᾷ τὸν γάμον τῇ παρουσίᾳ (1), αὐξῆι τὴν τιμὴν τῆ τοῦ δώρου φιλισιμῆς, λύει τοῦ νυμφίου τὴν ἀπορίαν, ἐκπλήττει τοὺς συμπότας τῇ τοῦ καινοῦ πράγματός εὐοσμίᾳ, καὶ αὐτὸν διὰ τοῦ δώρου κηρύττει. Ἄγεώρητος γάρ ὢν, τὸν ἀγεώρητον οἶνον δίδωκεν. Ἐκείθεν τοὺς ἀρρώστους ἴσται, καὶ λόγῳ λύει τὰς νόσους, καὶ νεύματι τῶν παθῶν ἀπαλλάττει τοὺς κάμνοντας, τοὺς δαιμονῶντας τῆς λύττης ἐλευθεροῖ, δεικνύει τοὺς μεμνηνότες καθεστηκότας, σφίγγει τοὺς παρεμμένους, ἀρτίποδας τοὺς χωλοὺς ἀπεργάζεται, δεικνύει τὸν ἥλιον τοῖς τὸ βλέπειν ἀφηρημένοις, ἀνοίγει τὰς θύρας τοῦ σώματος δι' ὧν ἐπὶ τὰ ἔξω διαχεῖται τὸ τῆς ψυχῆς ὄπτικόν, καὶ νῦν μὲν λόγῳ μόνῳ τοῦτο ποιεῖ, τὸν πηλὸν τὸν τῶν ὀμμάτων ἐπίβουλον ὀμμάτων θεραπευτὴν, καὶ τῷ πολέμῳ φαρμάκῳ ἐχρητάται, καὶ τὸ δηλητηρίον ἀλεξητηρίον δεικνύει· ταῖς ἀκοαῖς καλουμέναις, τὸ δὲ ἀκούειν ἀφηρημέναις, τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπιδίδωσι. Ἄρτοις ὀλίγοις ἐν ἐρήμῳ πολλὰς ἐκόρσσε χιλιάδας, τοὺς πέντε ἄρτους, ὡς περ εἰς ἄρουραν σπέρμα, ταῖς χερσὶν ἐμβαλὼν, καὶ τῆς γλώττης τὴν εὐλογίαν ὁδόν τι νέφος ἐπαγαγὼν, εἰς αὐτὴν καὶ βαθὺ λῆϊον καὶ ἄλλω πλήρῃ τὰς τῶν ἀποστῶλων χεῖρας ἀπέφηνεν, ἄλλω οὐ πτύου δεομένην καὶ διακρίσειως, οὐ μύτου καὶ μάκτρας καὶ πυρὸς καὶ κλι-

septimi edidimus in *Spicilegio Rom.*, t. VII, circa finem.

θάνατο, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς ἄρτους βρούσαν τε καὶ A
πηγάζουσαν· καὶ ἵνα ἐν κεφαλαίῳ εἶπω, αἵματος
ἔστησαν ὄχετοὺς τὴν ἱασὶν ἔκοντι συληθεῖς· κόρη
δωρον ἀρπαγείσαν ὑπὸ θανάτου καὶ πενθουμένην ὑπὸ
τῶν οικειῶν ἀνθαρπάσας τοῖς φύσασι ἀποδίδωκεν·
ἕτερον νεανίαν εἰς τὸν τάφον προπεμπόμενον, εἰς
ζῶην ἐπανήγαγε, καὶ εἰς χαρὰν τὸ πένθος μετέβαλε,
καὶ τὸν ἐπιτάφιον θρήνον εἰς ὕμνον λόγον γαμηλῶν
ἔτριψε· καὶ τὸν δυσώδη νεκρὸν μετὰ τετάρτην τῆς
τελευτῆς ἐκ τῆς θήκης ἐξήγαγε, καὶ τὸν πεπεδημέ-
νον βαδίζειν ἐκέλευσεν, καὶ παραχρῆμα ὁ τε θάνατος
ἔδραπέτευσεν, καὶ ὁ νεκρὸς ἔδραμε τῆς σπηεδόνος
ἀπαλλαγείς, καὶ τὴν τῆς σπηεδόνος ἀποθέμενος
δυσωδιαν, καὶ τὰς τοῦ θανάτου πύλας διαφυγῶν, καὶ
ὑπὸ τῶν δεσμῶν τρέχειν οὐ κωλύμενος, καὶ τῷ μὲν
τοῦ προσώπου καλύμματι τὸ βλέπειν ἀφηρημένος, B
ἀκωλύτως δὲ τρέχων πρὸς τὸν καλέσαντα, καὶ τὴν
Δεσποτικὴν ἐπιγιγνώσκων φωνήν.

KΓ. Ὅτι ἐκουσίως τὰ σωτήρια πάθη κατεδέξατο.

Διὰ τούτων καὶ ἄλλων [cod. τῶν pro ἄλλων] θαυ-
μάτων, τῶν ἀπαγγελίων ἐμπεδώσας τὸ μέγεθος, καὶ
τὸν χορὸν τῶν ἀποστόλων εἰς ἀρετὴν παιδοτριθῆσας,
προστρέχει τοῖς ἀναγράπτοις πάθεσιν ἐθειλοντῆς·
πολλάκις μὲν ταῦτα τοῖς φοιτηταῖς προμηνύσας,
ἐπιτιμήσας δὲ τῷ Πέτρῳ, μεθ' ἡδονῆς μὴ καταβεβα-
μένῳ τὰ τῶν παθῶν εὐαγγέλια, καὶ δείξας ὡς διὰ
τούτων κατορθοῦται τῆς οἰκουμένης ἡ σωτηρία· διδ
καὶ τοῖς ἐπειθοῦσιν αὐτὸν ὑπέδειξεν λέγων· « Ἐγὼ
εἰμι ὃν ζητεῖτε. » Καὶ κατηγορούμενος οὐκ ἀντίπεν, C
καὶ δυνάμενος λαθεῖν, τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠνέσχετο·
καὶ ταῦτα πολλάκις ἠνίκα ἠβουλήθη διαφυγῶν· ἀλλὰ
καὶ κλαίει μὲν τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς δὴ τῆς ἀπιστίας
ἐπισπωμένης τὸν δλεῖρον, καταψηφίζεται δὲ παν-
ωλεθρίως τοῦ πολυθρυλλήτου πάλαι κεύ· ἀνέχεται
καὶ ἐπὶ κάρης [cod. κόρης] παιόμενος, ὑπὸ διπλὴν
δουλείαν δουλεύοντος [cod. δουλεύοντες] κολαφιζόμε-
νος, ἐμπτύμενος, ὀνειδιζόμενος, στρεβλούμενος,
μαστιγοῦμενος, καὶ τὸ τελευταῖον σταυρούμενος,
καὶ λαμβάνων ληστὰς τῆς τιμωρίας κοινωνοὺς ἑκα-
τέρωθεν, καὶ ἀνδροφόνους καὶ κακούργους συνταττό-
μενος, καὶ ὄξος καὶ χολὴν παρὰ τοῦ κακοῦ ἀμπελώ-
νος καρπούμενος, καὶ ἀκάνθαις ἀντὶ κλημάτων καὶ
βοτρῶν στεφόμενος, καὶ πορφυροῖσι χλευαζόμενος,
ὀρυττόμενος, καὶ τέλος τάφῳ παραπεμπόμενος.

KZ. Τίς τῶν Δεσποτικῶν παθημάτων ἡ αἰτία.

Ἵπέμεινε δὲ ταῦτα, τὴν ἡμετέραν μηχανώμενος
σωτηρίαν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῆ ἀμαρτίας δουλεύσαντες
τοῖς ἐπιτιμίοις ὑπεύθυνοι τῆς ἀμαρτίας ἐτύγχανον,
αὐτοὺς ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένους, καὶ διὰ πάσης ὀδύ-
σας δικαιοσύνης, τὴν τῶν ἀμαρτιῶν κατεδέξατο
τιμωρίαν, διὰ μὲν τοῦ σταυροῦ, τῆς παλαιᾶς κατ-
άρας τὴν ἀπόφασιν λύων (« Χριστὸς γὰρ, φησὶν,
ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενό-
μενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ· Ἐπι-
κατάρτος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐν ξύλῳ »), διὰ δὲ τῶν

panes germinantem atque eructantem. Atque ut
verba ad compendium conferam, sanguinis fluxum
cohibuit, sanitate ab eo sponte quidem, sed quasi
furtim, impetrata. Puellam impuberem morte abre-
ptam, et a suis dessetam, vicissim eripiens, paren-
tibus reddidit. Alium adolescentem ad sepulturam
elatum, vitæ restituit, et in gaudium luctum con-
vertit, et funebrem lamentationem in nuptiales hy-
mnos transmutavit. Præterea fetens post quadri-
dium ab obitu cadaver ex arca eduxit, et institis
illigatum ambulare jussit; reque vera diffugiente
morte, mortuus discurrit, putredine liber, putredi-
nisque fetore deposito, e mortis januis evasit:
atque ita haud jam ligatoris a cursu prohibitus, et
a funereo faciei velo haud diutius visu spoliatus,
sine ullo impedimento, ad vocantem, aguita voce
Dominica, accurrit.

XXVI. Quod sponte (Jesus) salutarem passionem
exceperit.

His aliisque miraculis promissionum suarum ma-
gnitudine confirmata, et apostolorum choro ad vir-
tutem erudito, sponte accurrit ad eas quæ de eo
scriptæ fuerant 839m passiones; quas sæpe di-
scipulis suis prænuntiaverat, Petro etiam increpito
qui haud libenter passionum nuntium excipiebat;
demonstrans denique salutem mundi per has con-
ferri. Propterea et advenientibus semel exhibuit
dicens: « Ego sum quem quæritis »⁹⁰. Et accusatus
non respondit, et cum posset latere, noluit; quan-
quam alio non semel tempore appetitus insidiis,
declinaverat. Insuper et Jerusalem deplorat, quæ
incredulitate sua exitium sibi comparabat, et su-
premæ ruinæ addicere templum olim famigeratum.
Patienter quoque se in capite percussus fert ab ho-
mine dupliciter servilli. Exalpatatus, consputus, vi-
tuperatus, excruciatatus, flagellatus, et postremo in
crucem actus, et socios supplicii admittens utrimque
latrones, et cum homicidis atque scelestis compu-
tatus, acetumque et fel ex mala vite percipiens,
spinisque pro palmitibus atque racemis coronatus,
et purpura illusus, calamoque percussus, lancea
latus perfossus, et denique sepulcro illatus.

καὶ καλάμῳ παιόμενος, καὶ λόγχῃ τὴν πλευρὰν

D XXVII. Quenam Dominicæ passionis causa fuerit.

Hæc autem perpassus est, dum salutem nostræ dat
operam. Nam quia il qui peccato servierant, peccati
pœnis facti erant obnoxii, ipse omni peccato immu-
nis, et qui omnis justitiæ cursum confecerat, pec-
cautum supplicium subiit, veteris maledicti decre-
tum cruce sua delens. « Christus enim, inquit (Pau-
lus), nos redemit de maledicto legis, factus pro no-
bis maledictum: quia scriptum est: Maledictus
omnis qui pendet in ligno »⁹¹; spinea vero corona
Anem Adami supplicii imponens. Etenim post pec-

⁹⁰ Juan. xviii, 6. ⁹¹ Galat. iii, 13, 14.

catum ille amiserat : « *Maledicta terra in operibus tuis : spinas et tribulos germinabit tibi* ⁸³. » Felle amaritudinem ac molestiam mortalis passibilisque hominum vitæ in se recepit. Aceto hominum in pejus mutationem ipse sibi imputavit, et ad meliora reditum largitus est. Purpura regnum significavit, **840 m** calamo infirmitatem fragilitatemque potentia diaboli innuit, alapa nostram publicavit libertatem, nobis debitas tolerans ipse injurias, correctiones atque plagas. Latus, æque ac Adamus, perfossus, non tamen feminam inde emergentem exhibens, quæ mortem suo errore genuit, sed vitæ fontem qui duplici rivulo mundum viviflcat; quorum alter in baptisterio nos renovat et immortalis stola vestit, alter genitos alit in divina mensa, ceu lac parvulos.

διπλῶ νάματι τὴν οἰκουμένην ζωογονοῦσαν· ὧν τὸ μὲν ἡμᾶς ἐν κολουμβήθρᾳ νεοποιεῖ, καὶ τῇ ἀθανάτῳ περιβάλλει στολῇ· τὸ δὲ τρέφει γεννηθέντας ἐν τῇ

XXVIII. *Quod ex Christi cruciatibus salus nostra orta sit.*

Pharmaca itaque nostra sunt Servatoris nostri cruciatus. Quod propheta docens ait : « Ipse peccata nostra perfert, et pro nobis dolet : nos autem reputavimus eum in labore et plaga atque afflictione versari. Ipse vulneratus est propter peccata nostra, attritus est propter scelera nostra : disciplina pacis nostræ super eum : livore ejus nos sanati sumus. Omnes quasi oves erravimus ; ideo tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram ton-dente se obmutuit ⁸⁴. » Et sicut pastor dispersas oves cernens, unam ex ovibus manu tenens, et ad placitum sibi pascuum ducens, reliquas etiam hujus exemplo ad se pertrahit ; sic Deus Verbum cum genus hominum errabundum vidisset, servi forma assumpta, eaque sibi copulata, ad se per illam convertit universam hominum naturam, atque ad divina pascua deduxit eos qui male pascabantur et lupis erant objecti. Propterea Servator noster naturam nostram assumpsit : propterea Christus Dominus salutiferam excepit passionem, mortique deditus, sepulcro traditus, antiquam illam tyrannidem depulit, et corruptela detentis incorruptibilitatem promisit. Nam dissolutum templum restaurans et resuscitans, mortuis quoque atque ejus resurrectionem exspectantibus veras firmasque **841 m** promissiones ostendit. Nam quemadmodum, inquit, sumpta ex vobis natura, deitatis inhabitatone atque adunatione, resurrectionem obtulit, et corruptibilitate passionibusque depositis, ad incorruptibilitatem immortalitatemque transivit, sic et vos dura mortis servitute absolvemini, abjectaque corruptione cum passionibus, impassibilitate vestiemini. Idcirco et baptismi donum cunctis hominibus per apostolos misit. « Euntes enim, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ⁸⁵. » Baptismus adumbratio quædam est

ἀκανθῶν, τέλος διδοῦς τὰς Ἀδὰμ τιμωρίας (μετὰ γὰρ τὴν ἀμαρτίαν [cod. τιμωρίαν], ἤκουσεν ἐκεῖνος « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι »), διὰ δὲ τῆς χολῆς τὸ πικρὸν καὶ ἐπίπονον τῆς θνητῆς καὶ παθητῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων· διὰ δὲ τοῦ ἔξους τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον τῶν ἀνθρώπων μεταβολὴν αὐτὸς δεχόμενος, καὶ τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἐπάνοδον χαριζόμενος· τῇ πορφυρίδι σημαίων τὴν βασιλείαν, τῷ καλάμῳ τὸ ἀσθενὲς καὶ σαθρὸν τῆς τοῦ διαβόλου δυνάμει αἰνιττόμενος, τῷ βράσιματι τὴν ἡμετέραν κηρύττων ἐλευθερίαν, τὰς ἡμετέρας ὑπομένων ὕδρεις, καὶ παιδείας, καὶ μάλιστα. Τῆς πλευρᾶν τῷ Ἀδὰμ παραπλήσιον νυττόμενος, ἀλλ' οὐ γυναῖκα προοῦσαν ἐκεῖθεν δεικνύς, τὸν θάνατον **B** διὰ τῆς ἀπάτης γενήσασαν, ἀλλὰ πηγὴν ζωῆς τῷ

KH. « *Οτι διὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν ἡ ἡμετέρα γέγνεω σωτηρία.*

Φάρμακα τοίνυν ἐστὶν ἡμέτερα τὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παθήματα· καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ προφήτης βοᾷ· « Αὐτὸς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται· ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμάλαισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ· τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν· πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, διὸ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος. » Καὶ καθάπερ ποιμὴν τὰ πρόβατα διεσκαδασμένα θεωρῶν, ἐν τῶν προβάτων κατέχων, καὶ ἐφ' ἣν βούλεται νομὴν ἀγων, ἔλκει τὰ λοιπὰ δι' ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν· οὕτως ὁ Θεὸς Λόγος τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος πεπλανημένον ἰδὼν, τοῦ θόλου λαθῶν τὴν μορφὴν, καὶ ταύτην συνάψας ἑαυτῷ, πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐκείνης ἐπέστρεψε πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ εἰς τὴν θείαν νομὴν ἤγαγε τὰ κακῶς νεμόμενα, καὶ τοῖς λύκοις προκειμένα. Διὰ ταῦτα ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνέλαβε. Διὰ ταῦτα ὁ Δεσπότης Χριστὸς τὰ σωτήρια κατεδέξατο πάθη, καὶ θανάτῳ παραπεμφθεὶς, καὶ τριπλῆ παραδοθεὶς, τὸ μὲν παλαιὸν ἐκεῖνο καὶ πολυχρόνιον κράτος ἔλυσε, τοῖς δὲ τῇ φοβῶν πεπεδημένους τὴν ἀφάρσιαν ὑπέσχετο. Τὸν γὰρ λυθέντα ναὸν ἀνοικοδομήσας, καὶ ἀνεγείρας, καὶ τοῖς κειμένοις καὶ προσδεχομένοις **D** αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἀληθεῖς καὶ βεβαίας τὰς ὑποσχέσεις ὑπέδειξεν. Ὅν τρόπον γὰρ, φησὶν, ἡ ἐξ ὑμῶν ἀναληφθεῖσα φύσις τῇ τῆς θεότητος ἐνοικήσει τε καὶ ἐνώσει, τῆς ἀναστάσεως ἔτιχε, καὶ τὸ φοβερὸν ἀνατιθεμένη σὺν τοῖς παθήμασιν εἰς ἀφάρσιαν καὶ ἀθανασίαν μετέβη· οὕτω καὶ ὑμεῖς τῆς χαλεπῆς τοῦ θανάτου δουλείας ἀπαλλαγῆσεσθε, καὶ τὴν φοβρὰν ἀπορρίψαντες σὺν τοῖς πάθεσιν, ἐνδύσασθε τὴν ἀπάθειαν. Διὸ καὶ τὸ δῶρον τοῦ βαπτίσματος πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῶν ἀποστόλων ἐξέτεμψε. « Πορευθέν-

⁸³ Gen. iii, 17. ⁸⁴ Isa. liii, 1 seqq. ⁸⁵ Matt. xxviii, 19.

τες γάρ, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τὸ βάπτισμα τοῦ Δεσποτικοῦ θανάτου σκιαγραφία τις ὑπάρχει καὶ τύπος. « Εἰ γὰρ σύμφυτοι, φησὶν ὁ Παῦλος, γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. »

ΚΘ. Ἀπόδειξις ἐκ τῶν Ἀποστόλου γραφῶν περὶ τῆς τελείας τοῦ ἀνθρώπου φύσεως.

Οὕτω γεννηθεὶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς, οὕτω τραφεὶς, οὕτω θαυματουργήσας, διὰ ταῦτα παθὼν, σταυρωθεὶς, ἀποθανὼν, κήρυκας ἀποστελείας πᾶσιν ἀνθρώποις τοὺς ἱεροὺς μαθητὰς, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· καὶ ταῦτα ἐν κεφαλαίῳ ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον γραφεῖσιν, ὁ Ἀπόστολος ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων· « Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἔθνεσιν, ἐπιστώθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. » Καὶ τὴν μὲν φανέρωσιν συνέζηυξε τῇ σαρκί, τὴν δὲ δικαιοσύνην κατὰ τὴν τῶν αἰρετικῶν ἀβελτηρίαν· ἐδικαιώθη δὲ τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἄρα τὸ δικαιοῦσαν Πνεῦμα, κρεῖττον τοῦ δικαιωθέντος Υἱοῦ; Ἄλλ' οὐκέτι ταῦτα οὐκ ἐστὶ· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐδικαιώθη διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ φανερωθέντος Θεοῦ, ὃς ἀχωρίστως αὐτῷ συνημέμενος, τὴν τε ἄκραν ἐπαίδευσεν ἀρετῆν, καὶ τῶν βελῶν τῆς ἀμαρτίας ἐφύλαξεν ἄγευστον, καὶ ἀμύητον, καὶ τῆς διαβολικῆς ἀπάτης ὑπέρτερον· καὶ θανάτου πρὸς βραχὺ γέυσασθαι συγχωρήσας, παραυτίκα τῆς ἐκείνου τυραννίδος ἀπήλλαξε, καὶ τῆς οικείας αὐτῷ ζωῆς μεταδέδωκε, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλοσύνης ἐκάθισεν, καὶ ὄνομα αὐτῷ ἔχαρισάτο τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τὴν οικείαν αὐτῷ ἀξίαν δωρησάμενος· καὶ τὴν τῆς φύσεως αὐτοῦ προσηγορίαν λαβὼν, Υἱὸς ἀνθρώπου ὁ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ἠὲ δόκησεν ὀνομάζεσθαι. « Οὐδεὶς γὰρ, φησὶν, ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Κατέβη δὲ οὐχ ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ τῶν [οὐρανῶν] ποιητῆς, ὁ ὑπέρκρονος Θεοῦ Λόγος, ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων· διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἔνωσιν, λαμβάνει τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα· καὶ ἐτέρωθι δὲ πάλιν οὕτως αὐτὸν προσαγορεύει· « Ἐὰν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον· » οὐχ ἡ τοῦ δούλου μορφή, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή· καὶ αὐθις· « Ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπου ἐστὶ, φησὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα ἐν ᾗ ἀκούσονται οἱ ἐν τοῖς μνήμασι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. » Οὐ τῆς ἀνθρωπότητος δὲ ψιλῆς τοῦτο τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τῆς ενεργούσης θεότητος, καὶ τῆς φαινομένης δὴ ἀνθρωπότητος διὰ τὴν πρὸς τὴν θεότητα συνάφειάν τε καὶ ἔνωσιν.

Λ. Ὅτι Υἱὸς ἡ τοῦ δούλου μορφή διὰ τὴν συνάφειαν ὡσαύτως προσαγορεύεται.

Οὕτως ὁ Θεὸς Λόγος οικιοῦται τῆς τοῦ δούλου

⁸⁸ Rom. vi, 5. ⁸⁹ I Timoth. iii, 16. ⁹⁰ Philipp. ii, 9.

A et typus mortis Dominicæ. « Nam si complantati, inquit Paulus, fuimus similitudini mortis Filii ejus, erimus et resurrectionis »

XXIX. Ex Apostoli scriptis fit demonstratio perfectam fuisse in Christo hominis naturam.

Sic natus Christus Dominus, sic enutritus, tot miraculis editis, atque ob hæc passioni deditus, crucifixus, mortuus, prædicatoribus ad universos homines missis sacris discipulis, in cælum assumptus fuit. Hæc quidem summam, dum ad Timotheum scriberet, nos docuit Apostolus dicens: « Sine dubio magnum est pietatis sacramentum, Deus in carne apparuit, justificatus est in Spiritu, visus est angelis, prædicatus est in gentibus, creditum est ei in mundo, assumptus fuit in gloriam ». Et manifestationem quidem hic connexit propter carnem, justificationem autem propter hæreticorum stultitiam: justificatus est autem cooperante Spiritu. Num ergo Spiritus justificans potior est justificato Filio? Nego enimvero: nam nostra potius natura justificata fuit, propter superuentem ei Deum, qui eidem inseparabiliter conjunctus est, et summam docuit virtutem, et a peccati telis custodivit intactam atque intemeratam, et diabolica fraude superiorem; quam cum brevi tempore mortem gustare permisisset, mox ejusdem tyrannide eripuit, eique propriam vitam imperitus est, in cælum extulit, et in dextera majestatis collocavit, eique nomen donavit quod est super omne nomen⁸⁷, suam nempe dignitatem ipsi conferens: ac natura appellationem illius sumens, qui erat ante sæcula Dei Verbum, Filiius hominis nominari libenter voluit. « Nemo enim, inquit (Paulus), in cælum ascendit, nisi qui de cælo descendit Filius hominis, qui in cælis est ». Descendit autem de cælo non is qui erat de Davidis semine, sed cælorum creator, Dei ante omne tempus Verbum et ante sæcula. Hic propter suam cum humanitate adunationem, Filii hominis nomen accipit. Et alio rursus loco hunc ita appellat: « Si videritis Filium hominis illuc ascendentem ubi prius erat », non servi forma, sed forma Dei. Et rursus: « Quod filius hominis sit, inquit, ne miremini; venit enim hora, qua si qui in monumentis sunt audient vocem illius: et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii ». Non est hoc unius humanitatis proprium, sed operantis divinitatis, et simul humanitatis conspicuæ propter suam cum divinitate conjunctionem atque adunationem.

XXX. Quod forma servi ob eandem conjunctionem Filius similiter appelletur.

Ita Deus Verbum propriam sibi facit servilis

⁸⁸ Ephes. iv, 10. ⁸⁹ Joan. vi, 65. ⁹⁰ Joan. v, 27-29

formæ villitatem; et Deus cum esset, homo voluit nominari; atque ut hominis humilitatem assumpsit, ita huic vicissim sublimitatem communicavit. Vocatur enim Virginis parvulus Emmanuel¹¹, nempe is qui pannis est involutus¹², et ubera sugit, et lacte nutritur, diciturque magni consilii angelus, admirabilis consiliarius, et Deus fortis, ac dominator, et princeps pacis, et Pater futuri sæculi¹³; nec non Filius Altissimi, et Servator, et Dominus, et universi mundi Creator. « Unus enim, inquit, Dominus Jesus Christus, per quem **843** m omnia¹⁴. » Et quidem Jesus et Christus nomina sunt incarnationis significativa. Incarnatio autem haud ante rerum creationem neque statim post creationem, sed extremis temporibus accidit. Quandoquidem igitur nomen Christus, non assumptum tantummodo, verum etiam assumens Verbum una cum assumpto denotat (namque id nomen Deum simul et hominem significat), Paulus attribuit ei qui visibilis est, propter suam cum invisibili conjunctionem, attribuit, inquam, universi mundi creationem et dispositionem. Quare et alibi Christum super omnia Deum appellat; ait enim: « Ex quibus est secundum carnem Christus, qui est super omnia Deus¹⁵. » Non quia Davidis nepos ipse per se sit Deus, et super omnia, sed quia Dei summi templum erat, unitam copulatamque habens secum divinitatem.

XXXI. Quod duæ sint naturæ, una autem persona Christi.

Ideo « Jesus Christus heri et hodie, idem est et in sæcula¹⁶. » Non enim in duas personas dispensationis opus dividimus, neque duos filios pro Unigenito prædicamus et credimus, sed duas esse naturas et didicimus et docemus. Aliud enim est deitas, et aliud humanitas: aliud per se existens, et aliud quod factum est: aliud Dei forma, et aliud forma hominis: aliud sumens natura, aliud sumpta: aliud templum dissolutum, et aliud qui hoc dissolutum resuscitavit Deus.

XXXII. Quod non concretionem, sed unionem in Christo dicere religiosum sit.

Non ergo naturas confundimus, neque concretionem factoris facturæque dogmatizamus; imo potius concretionis vocabulo confusionis significatum attribuimus. Porro Dei Verbi naturam scimus, et servilis formæ substantiam agnoscimus, utramque vero **844** m naturam ut unicam adoramus Filium. Invicem enim alterutrum nuncupatur Christus. Neque sola servi forma et divinitate carens, ita unquam a religionis rectæ magistris est appellata. Qui autem concretionem dicunt, hi concretioni confusionem oggerunt, confusionem vero matatio

μορφῆς τὴν εὐτέλειαν, καὶ Θεὸς ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἠθέλησεν ὀνομάζεσθαι. Καὶ ὥσπερ μετέλαβε τῶν τοῦ ἀνθρώπου ταπεινῶν, οὕτω τῶν ἀγγελῶν αὐτῷ μετέδεδωκε. Καλεῖται γὰρ τὸ τῆς Παρθένου βρέφος Ἐμμανουὴλ, καὶ τὸ τοῖς σπαργάνοις ἐνειλημμένον, καὶ θηλὴν ἔλκον, καὶ τρεφόμενον γάλακτι, καὶ καλεῖται μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος, καὶ θαυμαστὸς σύμβουλος. καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ ἐξουσιαστὴς, καὶ ἀρχὼν εἰρήνης, καὶ Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου, καὶ Σωτὴρ, καὶ Κύριος, καὶ τῶν ὅλων Δημιουργός. « Εἰς γὰρ, φησὶ, Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. » Καὶ μὴν τὰ Ἰησοῦς καὶ Χριστὸς ὀνόματα, τῆς οἰκονομίας εἰσι σημαντικὰ (1)· ἡ δὲ οἰκονομία, οὐ πρὸ τῆς κτίσεως, οὐδὲ εὐθὺς μετὰ τὴν κτίσιν, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐγένετο· ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Χριστὸς ὄνομα, οὐ τὸν ληφθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν λαβόντα Λόγον μετὰ τοῦ ληφθέντος δηλοῖ (τοῦ Θεοῦ γὰρ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο σημαντικόν ἐστίν)· ὁ Παῦλος ἀνατίθεισι καὶ τῷ ὄνομί μὲν διὰ τὴν πρὸς τὸ κρηπτόμενον ἔνωσιν, τὴν τοῦ παντὸς ποιήσιν τε καὶ διακόσμησιν· διὸ καὶ ἐτέρωθι τὸν Χριστὸν ἐπὶ πάντων προσαγορεύει Θεόν· « Ἐξ ὧν γὰρ, φησὶν, Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεός. » Οὐκ ἐπειδὴ τοῦ Δαβὶδ ὁ ἀπόγονος αὐτὸς καθ' αὐτὸν Θεός ἐστι, καὶ ἐπὶ πάντων Θεός, ἀλλ' ὅτι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων ὑπῆρχε ναὸς, ἡνωμένην καὶ συνημμένην ἔχων ἑαυτῷ τὴν θεότητα.

ΛΑ'. Ὅτι δύο μὲν εἰσι φύσεις, ἓν δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Οὐ γὰρ εἰς πρόσωπα δύο τὴν οἰκονομίαν μερίζομεν, οὐδὲ υἱοὺς δύο ἀντὶ τοῦ Μονογενοῦς κρηπτόμενι τε καὶ δογματίζομεν, ἀλλὰ δύο μὲν τὰς φύσεις εἶναι καὶ μεμαθήκαμεν (2) καὶ διδάσκομεν· ἕτερον γὰρ θεότης, καὶ ἕτερον ἀνθρωπότης· ἕτερον τὸ ὄν, καὶ ἕτερον τὸ γενόμενον· ἄλλο ἢ τοῦ Θεοῦ μορφή, καὶ ἄλλο ἢ τοῦ ἀνθρώπου μορφή· καὶ ἄλλο ἢ λαβοῦσα, καὶ ἕτερον ἢ ληφθεῖσα· ἕτερον ὁ λυθεὶς ναὸς, καὶ ἕτερον ὁ λυθέντα τοῦτον ἀναστήσας Θεός.

ΛΒ'. Ὅτι οὐ κρᾶσιν λέγειν δοιοῦν, ἀλλ' ἔνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ.

Οὐ τὰς φύσεις τοίνυν συγχέομεν, οὐδὲ κρᾶσιν ποιητοῦ καὶ ποιήματος δογματίζομεν, καὶ τῷ τῆς κρᾶσεως ὀνόματι τὴν σύγχυσιν συνεισφέρομεν· ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν φύσιν γνωρίζομεν· καὶ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου τὴν οὐσίαν γινώσκομεν, ἐκατέραν δὲ φύσιν ὡς ἓνα προσκυνούμεν Υἱόν· θάτερον γὰρ θατέρω Χριστὸς ὀνομάζεται, καὶ οὕτως ἢ τοῦ δούλου μορφή ψιλῆ, καὶ γυμνῆ τυγχάνουσα τῆς θεότητος, αὐτοῦ πώποτε παρὰ τῶν διδασκάλων ἐκλήθη τῆς εὐσεβείας. Οἱ δὲ τὴν κρᾶσιν λέγοντες, τῇ κρᾶσει τὴν σύγχυσιν συνεισφέρουσι· τῇ δὲ σύγχυσει ἡ τροπή

¹¹ Matth. i, 23. ¹² Luc. ii, 7. ¹³ Isa. ix, 6. ¹⁴ II Cor VIII, 6. ¹⁵ Rom. ix, 5. ¹⁶ Hebr. xiii, 8.

(1) Confer apud nos Cyrillum expl.in. ad psalmum XLIV. v. 8. (Hujusce Patrol. tom. LXIX.)

(2) Adhucne Monophysitæ Cyrillum erroris sui patronum impudentissime dietitabant?

συνεισφέρεται· τροπῆς δὲ εἰσιούσης, οὔτε Θεὸς ἐπὶ τῆς ἰδίας μόνος ἂν φύσεως, οὔτε ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς οὐκείας. Ἀνάγκη γὰρ ἐκστῆναι τῶν τῆς οὐσίας ὄρων ἑκάτερον, καὶ μῆτε τὸν Θεὸν γνωρίζεσθαι Θεὸν, μῆτε τὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον (1). Τοῦτο δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς λάθοις καὶ εὐφρονῶν. Οὐ γὰρ τῷ σώματι τὴν ψυχὴν κεκράσθαι, ἀλλ' ἠνώσθαι, καὶ συνῆφθαι, καὶ οἰκεῖν, καὶ ἐνεργεῖν φάμεν. Καὶ οὔτε τὴν ψυχὴν θνητὴν, οὔτε τὸ σῶμα εἴποι τις ἂν ἀθάνατον, μὴ κομιδῆ παραπαίων, ἀλλὰ τὴν μὲν ἑκατέραν [φύσιν] διαιροῦμεν, ἐν δὲ ζῶον γνωρίζομεν τὸ ἐξ ἑκείνων [cod. ἐκείνου] συγκαίμενον· καὶ ἑκατέραν μὲν φύσιν διηρημένους ὀνόμασιν ὀνομάζομεν, τὴν μὲν ψυχὴν, τὸ δὲ σῶμα, τὸ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων συνεστηκὸς ζῶον ἐτέρῳ καλοῦμεν ὀνόματι· ἄνθρωπον γὰρ προσαγορεύομεν (2). Ταῦτα τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τὴν εἰκόνα λαβόντες, τῆς βλασφημίας ἀπαλλαγῶμεν ἑκείνης, καὶ τὴν κρῶσιν καταλιπόντες (3), τῷ τῆς ἐνώσεως καὶ συναφείας καὶ κοινωρίας ὀνόματι χρώμενοι διατελέσωμεν· φύσεων μὲν [cod. φύσεως] διάκρισιν, προσώπου δὲ ἑνωσιν δογματίζοντες. Οὕτω τὴν Ἀρετοῦ καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν ἐλέγχομεν, τὰ μὲν ταπεινῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, προσάπτοντες τῇ τοῦ δούλου μορφῇ· τὰ δὲ ὑψηλὰ καὶ θεοπρεπῆ καὶ μεγάλα, τῇ ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαινούσῃ ἀνατιθέμενοι θεότητι.

ΑΓ'. "Οτι τῆς ἡμετέρας φύσεως ἢ εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψις τὰς τοῦ Πνεύματος δωρεὰς ἡμῶν προσέξουσιν."

Ἄλλὰ καιρὸς ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἐναντιοφθαλμοὶ τοίνυν εἰς οὐρανοὺς ὁ Δεσπότης Χριστός, καὶ ἑαυτὸν ὡσπερ ἐχέγγυον τῆς τῶν ἀνθρώπων εἰρήνης προσενεγκῶν τῷ Πατρὶ, πέμπει τοῖς ἀνθρώποις τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ τινὰ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἀρραβῶνα, παιδοτριβὴν, καὶ γυμναστήν, τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῆν, φύλακα τῶν πιστευόντων ἀκοίμητον, φῶς τῶν προσιόντων ἀσθεσίων τε καὶ ἀνέσπερον, τῶν ψυχικῶν τραυμάτων θεραπευτὴν, ἱατρὸν τῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας γινομένων τραυμάτων, στρατηγὸν ἀριστεύειν κατὰ τοῦ διαβόλου διδάσκοντα, ὑποπέτρους τοὺς χαμαιπαιτεῖς ἐργαζόμενον, τοὺς γηίνους τὴν τῶν οὐρανῶν πολιτείαν παιδεύοντα, καταφρονεῖν σαρκὸς, ἐπιμελεῖσθαι ψυχῆς, διαπτύειν τὰ παρόντα, ἐφίεσθαι τῶν μελλόντων, ὄρᾳν τὰ προσδοκώμενα διὰ πίστεως, μηδὲν ἠγεῖσθαι τῶν ἐν τῷ βίῳ λαμπρῶν, δόξης καταγελᾶν, τῶν τοῦ πλοῦτου βρυμάτων ὑπερορᾶν, ὡραν σώματος ὡς ἄνθος ὄρᾳν μαραινόμενον, μὴ ἀλγεῖν πεινομένους, μὴ ἀνιδεῖσθαι νοσοῦντας, χαίρειν ἀδικουμένους, ληλατουμένους εὐφραίνεσθαι, φέρειν καρτερικῶς τὰ δεινὰ, ὑπερεύχεσθαι τῶν ἀντιδικούντων,

(1) Peripicua, m.ra ac peremptoria Cyrilli doctrina de naturarum in Christo distinctione! Ego vero lectores meos magnopere hortor, ut editam apud nos *Script. Vet.*, t. VI, novam Theoriani Graeci cum Armenis Syrisque Jacobitis theologicam disputationem adeant, ubi res haec luculentissime illustrantur.

(2) *Eu animae et corporis in unico homine propo-*

comitatur: facta denique mutatione, neque Deus in propria natura permanebit, neque item homo in sua. Necessae enim ut uterque ex propriis substantiis finibus decedat; ita ut neque Deus videatur jam Deus, neque homo item homo. Atqui hoc ne in hominis quidem structura quisquam prudens sibi persuadeat. Non enim corpori animam concretam, sed unitam copulatamque inhabitantemque et simul operantem dicimus. Neque item animam mortalem, neque corpus immortale quisquam dicit nisi plane desipiens; sed utramque naturam discernimus, unum tamen animal agnoscimus ex illis compositum: et utramque naturam diversis nominibus vocamus, animam scilicet atque corpus dicimus; quod vero ex utraque conflatur animal, alio nomine vocamus, hominem scilicet nominamus. Haec igitur etiam in iis quae attinent ad incarnationem exempli instar sumentes, a blasphemia illa cavebimus; et omnia concretionem, vocabulis adunctionis, conjunctionis, et communionis constanter utemur; naturarum distinctionem, personae vero unitatem dogmatizantes. Sic Arii et Eunomii blasphemiam refutabimus; humiliter quidem dicta et facta a Servatore Christo servi formae applicantes; sublimia autem et Deo digna ac magna sublimi et magnae et omnia excedenti attribuentes divinitati.

845 m XXXIII. *Quod nostrae naturae in caelum assumptio, Spiritus sancti dona nobis comparaverit.*

Sed jam tempus est revertendi ad propositum. Assumptus itaque in caelum Christus Dominus, seque veluti humanae pacis sponsorem Patri exhibens, mittit ad homines Spiritus sancti gratiam, ceu quamdam promissorum bonorum arrham, magistrum, gymnastam, piorum agonothetam, vigilem credentium custodem, lumen accedentium ad fidem inexstinguibile et minime occiduum, spiritualium vulnerum curatorem, impositarum a peccatis plagarum medicum; ducem qui feliciter cum diabolo pugnare docet, et altivolantes facientem qui humi reptabant; qui terrenos ad caelestem vitam instituit, atque ut carnem contemnant, animae curam gerant, praesentia despiciant, futuris inhiant, ea quae per fidem expectantur praesens oculis habeant, nihil in mundo splendidum putent, gloriam irridentem, divitiarum torrentes despiciant, corporis pulchritudinem ceu florem caducum spectent, ne inopes doleant, ne aegroti aegre serant, ut laesi gaudeant, spoliati latentur, fortiter ærumnas tolerant, orent pro adversantibus, benedicant maledicentibus, atque omnimodam, ut semel dicam, philosophiam sectentur. Haec

situm recte exemplum, quo perverse abutebantur Monophysitae.

(3) Sapienter hanc cautelam post natos errores exposcit Cyrillus. Etenim paulo ante Gregorius Nazianzenus, orat. 38, 13, ed. noviss., t. I, p. 671, adhuc scribebat de opere incarnationis: "Ὁ τῆς καινῆς μέσως! Ὁ τῆς παραδόξου κράσεως!

docuit Spiritus gratia, hæc terram ac mare erudierunt, hæc etiam barbari post sui Servatoris adventum, philosophantur, hæc terræ continentis incolæ, hæc milites, hæc qui extremos mundi fines habitant.

XXXIV. Adhortatio ad agendas gratias, et a superflua curiositate dehortatio.

Celebremus itaque innumerabilium honorum datorem, qui ab extrema morum absurditate ad primigeniam nos naturam revocavit, eum, inquam, qui propter nos pauper est factus, ut nos paupertate ipsius ditaremur. Simulque laudemus verum **846** m ipsius Patrem, qui tantopere mundum dilexit ut Filium suum unigenitum pro eo dederit, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam ⁷⁷; cumque Patre ac Filio sanctum Spiritum æque laudemus, in cuius nomine baptizati, doni arrham accipimus; a quo nostræ animæ illuminantur, a quo incarnationis opus docemur, et in theologia instituimur, per quem a morum importunitate arcemur, per quem denique errore liberati veritatem agnovimus. Ab indaganda autem ingeniti natura cessemus, utrum ipse sit bonus ac justus, et utrum fieri possit ut quis non genitus nec factus existat. Cessemus item a scrutanda Unigeniti generatione ejusque ratione exquirenda, nec de ingenito genitoque diducemus, aut quod immensurabile est dimetiamur. Cessemus a malitiose vestiganda Spiritus processione, neque ea discere studeamus, quæ soli Patri et Filio et sancto Spiritui nota sunt. In iis, quos recepimus, finibus maneamus: ne terminos, quos patres nostri posuerunt, transferamus. Tradita nobis a Spiritu doctrina contenti simus. Ne velimus Pauli scientiam superare, qui ex parte aiebat se cognoscere, et ex parte prophetare, et in speculo et ænigmate veritatem videre ⁷⁸. Exspectemus speratorum honorum possessum. Tunc perfecte cognoscemus, cum neque jactantia nobis nocebit, neque superbia nos præcipitesaget, sed passione omni expertes erimus. Ergo præsentis tempore in doctrinis **847** m patrum perstemus; ne majora forte quærentes, minoribus

⁷⁷ Joan. III, 16. ⁷⁸ I Cor. XIII, 9.

(1) Nicetas Aquileiensis, quinti sæculi homo, in pretioso suo *De Spiritu sancto* tractatu apud nos *Scrip. vet.*, t. VII, p. 349, pari sententia ait: *Utinam, ut fuerat traditum, cum Patre et Filio Spiritum sanctum simpliciter credidissent illi, qui postmodum quæstionem de Spiritu induxerunt! ut, puta, Macedoniani, vel eorum in hac curiositate participes. Dum enim quærent et isti, qualis est Spiritus sanctus? unde est? quantus est? natus est? an factus est? sic iterum sciderant populum, et vere, secundum Apostoli dictum, interminabilem quæstionem Ecclesiis induxerunt, etc.*

(2) Audiant hæc immodicæ et quasi meracæ (ut cum Tullio Tertullianoque loquar) rationalitatis amatores, qui tantam ætate nostra perniciem in Ec-

Α εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους, καὶ πᾶσαν ἀπαξιακῶς φιλοσοφίαν μεταδιώκειν. Ταῦτα εἰδὼς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ταῦτα γῆν [cod. δὲ pro γῆν] καὶ θάλατταν ἐξεπαίθευσεν, ταῦτα καὶ βάρβαροι μετὰ τῆν τοῦ Σωτῆρος αὐτῶν φιλοσοφοῦσιν ἐπιδημίαν, ταῦτα ἠπειρῶνται, ταῦτα οἱ στρατιῶται, ταῦτα οἱ τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντες.

ΛΔ'. Προτροπὴ εὐχαριστίας, καὶ ἀποτροπὴ περιουσίας.

Ἄνομνήσωμεν τοῖνον τὸν τῶν ἀμυθήτων ἀγαθῶν χορηγόν, τὸν ἐκ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰς τὴν προτέραν ἡμᾶς φύσιν ἐπαναγαγόντα, τὸν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· καὶ σὺν αὐτῷ τὸν γνήσιον αὐτοῦ Πατέρα, ὃς οὕτως ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὡς δοῦναι τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· καὶ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ βαπτιζόμενοι τὸν τῆς δωρεᾶς ἀρραβῶνα λαμβάνομεν· δι' οὗ τὰς ψυχὰς φωτισόμεθα, δι' οὗ τὴν οἰκονομίαν διδασκόμεθα, δι' οὗ τὴν θεολογίαν παιδεύομεθα, δι' οὗ τῆς ἀλογίας ἀπαλλαττόμεθα, δι' οὗ τῆς πλάνης ἠλευθερώθημεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐγνωμεν. Καὶ παυσώμεθα τὴν φύσιν πολυπραγμονοῦντες τοῦ ἀγεννήτου, εἰ καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ εἰ οἶόν τε εἶναι τινα μὴ γεννηθέντα ἢ γενόμενον· παυσώμεθα τὴν γέννησιν περιεργάζεσθαι τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητοῦντες, καὶ ἀγεννήτω καὶ γεννητῷ διαιτῶντες, καὶ μετροῦντες τὰ ἀμέτρητα· παυσώμεθα κακῶς ἀνιχνεύοντες τὴν τοῦ Πνεύματος πρόδον, καὶ ζητοῦντες μαθεῖν ἂ μόνον Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι γῶριμα (1)· ἐμμενῶμεν οἷς ἐλάβομεν ὄρους· μὴ ὄρια μετενέγκωμεν ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες ἡμῶν· ἀρκεσθῶμεν τῇ δοθείσῃ διδασκαλίᾳ παρὰ τοῦ Πνεύματος. Μὴ βουληθῶμεν ὑπερβῆναι Παύλου τὴν γνώσιν, ὃς ἐκ μέρους ἐφη γινώσκειν, καὶ ἐκ μέρους προφητεῖν, καὶ ἐν ἐσώπτῳ βλέπειν καὶ ἐν αἰνήματι τὴν ἀλήθειαν (2)· ἀναμεινῶμεν τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. Τότε τὰ τέλεια μαθησόμεθα, ὅτε δι' ἀλαζονείας οὐ βλαθησόμεθα, ὅτε δι' ὑπερηφανίας οὐ πεσοῦμεθα, ὅτε ἐν ἀπαθείᾳ βιωσόμεθα. Οὐκοῦν ἐν τῷ παρόντι ματὲς τῶν πατέρων διδασκαλίαις ἐμμενῶμεν, ἵνα καὶ μελλῶς ζητοῦντες, καὶ τῶν ἐλαττόνων ἐκπέσωμεν· ὃ πέπον-

clesiam invehant. Quid? Nonne ipsi hoc instituto suo fidem, totius religionis fundamentum, a Christo apostolisque præjectum, funditus subruunt? Nonne incautos assecras ad gentilitatem vel potius ad atheismum vi pertrahunt? Nihil ergo divinæ Scripturæ, nihil sanctorum Patrum infinita volumina, nihil tot pro Christiana religione apologiæ effecerunt, sed ad barbariem rursus ac tenebras in tanta, ut isti putant, sæculi nostri civilitate ac luce regredimur? Equidem divinis perpetuitatis promissis firmiter nitimur: de illa tamen Ecclesiæ tranquillitate ac pace sollicitamur, quæ poterat esse continua, si tot pestilentium librorum turbulentia et importunitate careret.

θεν ὁ προπάτωρ Ἀδάμ· καὶ γὰρ ἐκείνος ἐπιθυμήσας Ἀ γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ προσά-
ώλεσε.

ΛΕ'. Ὅτι χρὴ Θεοτόκον καὶ ἀνθρωποτόκον λέ-
γειν.

Τοῖνυν περὶ τὴν θεολογίαν μηδεὶς ἀπιστίαν νο-
σεῖτω, μηδεὶς περὶ τὴν οἰκονομίαν χωλευέτω, ἀλλὰ
τὸν ἐκ Παρθένου γεννηθέντα Χριστὸν, Θεὸν ὁμοῦ καὶ
ἀνθρώπον ὁμολογεῖτω καθ' ἐκάτερον· διὰ τοῦτο γὰρ
καὶ Θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος (1) ἡ ἀγία Παρθένος
ὕπὸ τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων προσαγορεύεται·
τοῦτο μὲν ὡς φύσει τὸν [δούλιον] εἰκότα γεννήσασα·
ἐκεῖνο δὲ, ὡς τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ Θεοῦ τὴν
μορφὴν ἠνωμένην ἐχούσης· οὕτω διὰ θεολογίας καὶ
οἰκονομίας τὸν τὸ μυστήριον ἡμῖν τὸ ἀποκεκρυμμέ-
νον γνωρίσαντα ἀνυμνήσωμεν, καὶ διὰ τῆς τοῦ βίου Β
καθαρότητος ναοὺς ἑαυτοῦς τῷ Θεῷ κατασκευάσαν-
τες (2), ἔνοικον αὐτὸν λάβωμεν· καὶ ταῖς ἀκτίσιν
αὐτοῦ φωτιζόμενοι, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημόνως περι-
πατήσωμεν, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα
καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σω-
τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν
τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ Rom. xii, 13. ² Tit. ii, 13.

(1) Recte, si utrumque simul epitheton pronun-
tiatur; peperit enim Maria Christum Deum et homi-
nem. Secus autem, si omissu Θεοτόκος, dicatur
tantummodo ἀνθρωποτόκος, in Nestorianam blasphemiam incidere necesse est.

A quoque excidamus: quod progenitor Adamus
passus est, qui dum Deus fieri cupit, ut imago quo-
que Dei esset amisit.

XXXV. Quod oportet Dei et hominis matrem dicere
(sanctam Virginem.)

Ergo in theologia nemo incredulitate laboret,
nemo circa incarnationis mysterium claudicet, sed
ex Virgine natum Christum, Deum simul et homi-
nem constiteatur. Propterea enim mater et Dei et
hominis sancta Virgo a rectæ religionis magistris
appellatur; hoc quidem, quia naturaliter eum qui
in forma servi erat genuit; illud autem, quia servi
forma formam Dei unitam habet. Atque ita eum
laudamus, qui per theologiam et dispensationem
mysterium nobis absconditum revelavit. Tum vero
vitæ puritate templa nosmet Dei efficientes, habi-
tationem eundem nanciscamur: ejusque splendo-
ribus illuminati, sicut in die honeste ambule-
mus ¹, exspectantes beatam spem et adventum
gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Chri-
sti ², cum quo Patri unaque sancto Spiritui gloria
et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

(2) Sic etiam prædictus Nicetas tractatum suum
De Spiritu sancto concludit, p. 329: *et deinceps pa-
cem et dilectionem sectantes, bonis semper operibus
abundemus, etc.*

IN LIBRUM.

DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE.

PAUCA EMENDATA ET ANIMADVERSA (1).

LECTORI.

Augustano eoque unico usi sumus horum librorum exemplari. Idcirco divinandum sæpe nobis fuit, cumque non pauca animadvertenda suppeterent, per bibliopolarum festinationem notare non licuit: quæ vero excerpere raptim potuerunt, ea tibi repræsentamus, ita tamen ut alia multa solertia tua ac judicio relicta memineris.

Pag. 386. ὅτι προσήκει ἡ γῆ. In exemplari August. scriptum erat ἡ γῆ, quo forsitan deceptus Œcolampadius vertit, *quid scilicet proferat terra?* Ibid. πολλά. In cod. Aug. πολλάς. Ibid. διαχειρομένην. In cod. Aug. διακομημένην, vitiose.

Pag. 387. ἡ καταρνήση τὸ φάναι, καὶ τὸν ἐμὸν συνήθη καὶ περιτιμήσεις ἔκνον. Œcol., *aut negabis te dicturum, more meo, torporem perpetuum senectutis incommodum, et mihi haud rarum, deligens.* Ibid. ἐκκολακεύοντες. Œcol., *adulterantes.*

Pag. 388. πάρα σοι. In cod. Aug. ἄρα σοι. Ibid. καταθεῖν, noli invehi. Est enim καταθεῖν *invehi in aliquem*: quo in significato Plato utitur in *Theæto.* Male Œcol., *non attendis ingenii mei mediocritatem.* Non minus ridicule vertit quæ sequuntur *καταθεῖν μὲν οὐ σκοπὸς ἐμοί, πολλοῦ γε καὶ δαί, absit, ne ea mihi sit mens, ut quantus sis tentem.*

Pag. 395. Post ὁμοιοσύνην sequitur in versione Œcolamp., *tametsi etiam hoc merito dicatur aliqua ex parte.* Quæ verba non reperiuntur in Græco.

Pag. 396. εἰ γὰρ ἐξοίχοιτο μὲν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, etc., ἀπώλεσθε μὲν ἀραρότως. Œcolamp. ita vertit, *nam siquidem substantia Dei ac Patris inferior est, etc., amiserit quidem digne.* Ibid. ἐπαγωνιζόμενοι τῷ λόγῳ. Œcol., *de verbo certantes.*

Pag. 397. πρεπόντων. In cod. August. προτρεπόντων. Ibid. Quidquid decem lineis ultimis continetur confer cum versione Œcolampadii.

Pag. 398. παραπλημύουσαν. Cod. Aug. παραπομψύουσαν.

Pag. 400. μήποτε. Ed. LXX, μή.

Pag. 401. κληδονισμῶν. LXX, κληδόνων. Ibid. ἡμῶν. LXX, σου. Ibid. ἐκ μέσου τῶν ἀδελφῶν. Ed. LXX, ἐκ τῶν ἀδελφῶν. Ibid. τὸ βῆμα. LXX, τὰ βήματα.

Pag. 405. συνδραμηχότων καὶ συνενεχθέντων εἰς ἓν φύσεως τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἀφράστως τε καὶ ἀπορρήτως, καὶ ὡς οὐκ ἔστι νοεῖν, εἰς ἐνόητα συνθεταίμενων. Male Œcol., *dum divina humanaque natura in unum concurrerunt, et congregata sunt ineffabiliter ac indicibiliter, nec intelligitur quod sint in unitatem compositæ.*

Pag. 408. ἡνώσθαί φαμεν καὶ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καθ' ἡμᾶς. Œcol., *unitum esse dicimus Patri Filium sicuti nos, et ultra quam nos.* Quæ postrema non sunt in Græco. Sequentia mire conturbat Œcol.

Pag. 412. ταῦτητοι καὶ τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ ἀσυντελής καὶ ἀσύντακτος εἴη ἂν ἡ τοιαύτη φύσις, proindeque istiusmodi natura in rerum creaturarum et corruptibilium loco atque ordine minime censeatur. Œcol. perperam ita vertit, *et hanc ob causam creatis ac corruptibilibus inest natura talis im-*

perfecta, et illi non coordinata. Nec melius infra, καὶ τὸν τῆς τοιαύτης μεσότητος ὀρίζηται τόπον, ἐν τοῖς γενοῦσιν ἀναμετρούμενος, et inter creaturas locum mediationis dimetiens, se humi collocaet. Ibid. κτίσται. In exempli. Aug. κτήσται. Ibid. ἐξωφανεστίραις. Joannes Gramm. *Meisior.* 1, specula vocali ἐξιοφανῆ καὶ ἐξωφανῆ.

Pag. 413. πικρούς δὲ ὄντας αὐτοὺς καὶ ἰσχυρόλους, ὡς περ οὖν ὄντα, καὶ φιλοκομπούντας οἷς φασί, πῶς δὴ ἄρα κάκεινο παραλάσαν ὦχετο; Œcol., *dura enim et amara verba esse aiunt, ut sunt elegantiarum studiosi.* Quo pacto nam et illud prætereunt?

Pag. 415. οὐκ ἐν κόσμῳ τι ὄραν οἰησόμεθα. Œcolamp., *ridicule, nunquid existimabimus non Patrem aliquid facere in mundo?* Sic etiam infra, ἀμαθὲς οὖν ἄρα παντελῶς κἀν γούν ἐνδοιάζειν δίδως, ὅτι κοινὰ μὲν ἀμφοῖν τὰ πλεονεκτήματα τὰ τε εἰς δόξαν καὶ ὑπαροχὴν. Œcol., *igitur omnino indocte loquuntur, utcumque studiosi sint: quoniam utriusque communis sunt gloriae et eminentiæ prerogative.* Cum verti deberet, *stultum igitur est prorsus, vel dubitare solum quin divinitatis insignia et quæcumque ad gloriam ejus et excellentiam pertinent, utriusque sibi communia.*

Pag. 416. δεῖν γὰρ οἶμαι καὶ ὧδε λέγειν, προτετιμηχότας τοῦ πρέποντος τὴν ἀναγκαίαν δέλωσαι. Œcol., *opinor enim sic dicendum iis qui venerantur congruam rei manifestationem.*

Pag. 417. παραπολύ δὲ ἡδίων ἢ μελιτῶν ἔστι πόνος. Œcol., *male, sæpenumero autem dulcior melle labor est.*

Pag. 418. βολίδι. In cod. Aug. scriptum erat μέλιδι. Ibid. τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος τὸ μὴ χρῆναι διαμαρτεῖν, οὐδὲν οἶμαι διαλογίζονται. *Nihil certe pensi habent a recta dogmatum ratione defeciere.* Œcol. ita vertit, *quod a rectitudine dogmatum non aberrare, opinor, existimantur.*

Pag. 420. εἰ ταῦτ' ἔχειν ἐρῶσιν ὀρθῶς, καὶ κατ' ἐκείνους ἔσονται τοὺς οἰσπερ ἐδόκει λέγειν. *Si hæc recta esse contenderint, et similes sint iis qui dicunt.* Perturbata ut sæpe solet Œcol., *si hæc dicant bene habere, dicitur hic quod et aliis recte dicitur, quasi de se dicant: ita infra, εἰ μὲν οὖν ὁ τῆς πατρότητος νόμος πάντη τε καὶ πάντως πρὸς τὸ ἀγεννήτους εἶναι τοὺς πατέρας μεμελέτηκεν ὄψουν, τί μὴ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πρὸς τὸ ἀγεννήτους εἶναι διέττομεν, ἀναδειγμένοι πατέρες; Œcol., siquidem paternitatis ratio omnibus modis patres facit exaltari, ut et ipsi ingentis sint, cur non et nos ipsi, qui reverentiam habemus ut patres, in ingenitorum ordine constituiamur? Et postea, εἰ δὲ ὁ τῆς φύσεως θεομῆδος ἐπ' ἐκεῖνο μὲν οὐδαμῶς, ἀπορρέει γέ μὴν ἐπὶ τὸ ἔχειν ἐξ ἑαυτῶν τὰ τικτόμενα. Œcol., jam cum natura lex*

(1) Ab Joanne Auberto scilicet, qui de novo interpretatus est. Paginae numeri lectorem revo-

cant ad numeros typis grandioribus in textu expressos.

ea quae nascuntur non ducit ad hoc, ut ex seipsis nascantur. Cum verti debeat, sin autem natura lex eo non fertur, sed ad suscipiendam sobolem.

Pag. 421. ἀπογεννώμεθα OEcol., desinimus; forte legit ἀπογεννώμεθα.

Pag. 422. οὐκ ἐν ἰσῆ τάξει τοῖς πεποιημένοις τὴν ἐν χρόνῳ λαχόντα γένεσιν. OEcol., non in ordine æquali cum creaturis sortitum in tempore habitudinem.

Pag. 423. ἀρα γὰρ οὐχ ὥσπερ ἀγέννητον ἀπὸ ἀγεννήτων παντὶ δοίη τις ἀν κοινὸν ἔχειν λόγον, etc. In toto hoc loco hallucinatus est OEcol.

Pag. 424. ἡμᾶς τε καὶ σέ. Desunt hæc verba in ed. LXX.

Pag. 428. ἀλλ' ὅτι. OEcol. legisse videtur ἀλλ' ἔστι.

Pag. 429. ὄ. Ita OEcol. legisse videtur, quem nos secuti sumus. In cod. Aug. οί.

Pag. 430. εἰ τὸ ἀγέννητον οὐσία, etc. Totam huic locum torquet ac turbat OEcol.

Pag. 431. οὐ γὰρ ψίλην καὶ παρεφθαρμένην, etc. OEcol. misere hæc confundit.

Pag. 433. ἐξέδρα δὲ μᾶλλον ἔστι. OEcol., sed series potius sunt. Pntavit quippe legendum ἐξέδρα. Quæ sequuntur perperam transtulit, suo more.

Pag. 435. Quod superest post medium bujus paginae, et quidquid aversa fere continetur, sic interturbat et confuudit OEcol. ut non facile queat intelligi. In aliis nihilio saniores versionem reperies. Quod quidem somel monuisse satis est: nam errata sigillatim percensere infinitum esset.

Pag. 438. κτίσμασιν. Cod. Aug. κτήμασιν. Ibid. μὴ νέμων. Cod. Aug. μὴ ἐρών.

Pag. 442. ἀναίρεσιν. OEcol. legit ἀρεσιν, vertit enim, veritatis sectam. Ibid. ἐξέστησάν τε διὰ τοῦτο αὐτῆς τὸ τῆς ἐνεργείας πολυειδές. OEcol. perperam ita vertit, et inde provenire multiplicia opera.

Pag. 443. καὶ ἰδίου καρποῦ τὴν τῶν ὄλων γενεασουργὸν ἀπονεύμαι φύσιν. OEcol., sterilem absque fructu secedente. Quo quid significetur ne ipse quidem intelligit.

Pag. 445. συνθεούσης reposuimus pro συνθεούσης. Ibid. ἀδιαβλήτως. OEcol. legisse videtur ἀμεταβλήτως.

Pag. 447. καὶ μὴ. Cod. Aug. καὶ μὴν. Ibid. τί δὲ δὴ καὶ τὸ καταλευεῖν αὐτὸν διακωλύοσιν ἀν, ἐγκαλοῦντας Ἰουδαϊκῶς; quid porro vetat quotiens cum quoque lapidibus petalum Judæorum instar exprobrantes? OEcol., cur autem sic vocare se illum retulerent, reprehendentes Judaice?

Pag. 451. εἰδοῖσι In cod. Aug. εἰδεσι.

Pag. 452. γεννητός. OEcol. legisse videtur γεννητός.

Pag. 455. ἄθροι δὴ οὐκ ἐν' εἰσὶ κακοῦ, τὸ, ἑαυτοῦς δοκιμάζετε, εἰ ἔστέ ἐν τῇ πίστει μεθύντες ὡς ἀπώτατω. Male OEcol., vide igitur quantum aberrant, et si illos probaveritis. Ibid. προσερήσομαι. In Aug. cod. προσαρνήσομαι.

Pag. 456. ἐκλελυπητός. In exemplari Aug. ἐκλελυπητός.

Pag. 458. ἦς. OEcol. legisse videtur οἷς.

Pag. 465. ἀποσοβούντες. In exempli Aug. ἀποσοφούντες. Ibid. περιστήξει. Sic περιέστηξεν accipit Dionys. Halicarnass. Usitatus erat περιέστηξεν.

Pag. 466. εὐσεβὲς emendavimus cum in exempli Aug. legeretur ἀσεβὲς. Quæ emendatio nostra cum versione OEcol. consentit.

Pag. 467. διασπιδων φύσιν. OEcol., conservans naturam. Ibid. τὸ ἰσοστατόν. In exempli Aug. vitiose scriptum erat ἰσοστατόν.

Pag. 468. ἔχει. In cod. Aug. ἔχειν.

Pag. 471. ἀποκρώντως εὐ μάλα τὸν ἐν ὑπερ ἀν γίνοντο πληροῦντος ναόν. Male OEcol., non satis bene scriptum in quo fuerit implente. Ibid. τῇ ἀπλῇ τε καὶ ἀσυνήτῳ τοῦ Θεοῦ φύσει τὸν εἰκότα προσώπῳ τῷ μὴ ἀπλῶ προσάπτοντα λόγον. Hæc verba OEcol. non tam explicat quam misere confundit, cum sim-

plici et incompressa natura Dei adaptantem Verbum simile personæ non simpliciter.

Pag. 476. εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ταῦτον καὶ ἀπαρἀλάκτως ἔγον συνεσφοῆσαι τρόπον τινὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. OEcol., nisi substantiæ identitas nullo modo varians simul includat modum quemdam cum Deo et Patre.

Pag. 479. εὐθελας. In exempli Aug. ἀληθελας.

Pag. 483. καὶ ὧνπερ ἀν τις εἴλοιο τὴν κτῆσιν ἀπαμολήσατεν ἀν αὐτὴν κατὰ γὰρ τὸ ἐγχεροῦν δεῖ μὴ φυσικοῖς εἰς τὸ ἀραρότως ἔχειν διαχρατοῖτο νόμοις. Hoc est, et quæ possidenda susceperis, eorum possessionem, si fors tulerit, amittes, cum naturalibus legibus in firmo et inconcusso statu non conserventur. OEcol. vero, perturbate et ridicule, et pro quibus quis voluerit creaturam commutabit, quantum possibile: quando etiam naturalibus legibus continentur ut congrue habeant.

Pag. 484. Ὁ Τίός. In exempli Aug. ὁ Θεός. Ibid. ἀγαθὴν δεest in Vulg.

Pag. 490. κάκεινο. Ita legisse videtur OEcol. In exempli Aug. κάκεινος.

Pag. 492. ἀγαθά. Vulg. Πνεῦμα ἄγιον.

Pag. 495. διὸ μνημονεύετε ὁμῆς τὰ ἔθνη ἐν σαρκί. Vulg. διὸ μνημονεύετε δεῖ ὁμῆς ποτε τὰ ἔθνη.

Pag. 496. ἐμβάλη. Vulg. ἐκβάλη.

Pag. 505. οὐκ ἠγνωστός. Cod. Aug. οὐκ ἔγνωστός.

Ibid. οἱ καὶ τοῦ κόσμου τέθεινται φῶς, παρὰ τοῦ τὴν ἰδίαν οὐκ ἠγνωστός φύσιν, φημι δὴ τοῦ Χριστοῦ. OEcol., quem et mundi posuerunt lucem, ejus propriam non ignorantes naturam, Christi inquam.

Pag. 507. Πνεύματος. In exempli August. παντός.

Pag. 508. Πατῆρ. In exempli Aug. πρὸς.

Pag. 512. παραδεδεγμένοι. In exempli Augustano παραδεδεγμένοι.

Pag. 516. ἔρευνα. Sic emendavimus ex versione OEcol. cum vitiose legertur ἔρανα. Ibid. κακηνημένος reposuimus pro νενηκημένος, versionem OEcol. secuti.

Pag. 522. ὁ μονογενῆς. Scribe ὁμογενῆς. Ita OEcol. Ibid. οἱ. In exempli Aug. οἱ.

Pag. 551. γράμμασι. OEcol. πράγμασι. Ibid. κίναξιν ἐς emendavimus pro eo quod in exempli Aug. corrupte scriptum erat διναξίνες.

Pag. 565. ἀνεμῆμον. Forte ἀνακαίμων. Ita legisse videtur OEcol.

Pag. 566. ἀπηλωτρῶδητες. Vul. κατηγορηθητε.

Pag. 590. καταβάντος emend. pro κατὰ παντός.

Pag. 605. ἀγίων. In exemplari August. ἀλόγων.

Pag. 637. μόνην. In cod. Aug. μόνον. Ibid. συνδουλούμενοι. OEcol. legisse videtur συνδούμενοι.

Pag. 642. ἐγγέτων emend. pro ἀγγέτων. Ibid. ἐπ. ενεγκίων emend. pro ἐνενεγκίων.

Pag. 645. Quæ uncis inclusa sunt desiderantur in versione OEcol.

Pag. 649. καταπημήνευεν. In exempli Aug. καταπομήνευεν.

Pag. 656. διὰ τοῦ ἐνοικούντος αὐτοῦ πνεύματος. Vulg. διὰ τὸ ἐνοικῶν αὐτοῦ πνεῦμα.

Pag. 659. καὶ οὐδ' ὡς πιστεύουσιν. I Cor. xiv, 21, καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται.

Pag. 662. τῇ διακονίᾳ. Vulg. ἡ διακονία. Ibid. διαφέρει. Vulg. περισσεύει.

Pag. 664. πῶς ἀν νοοῖτο γενητὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεός καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, ὡς τὴν τοῦ Θεοῦ παρουσίαν ἀποπληροῦν δι' ἑαυτοῦ. OEcol., quando igitur præsens est Spiritus in nobis, est natura et vere Deus.

Pag. 670. ἡ χαράγματι. Vulg. ἡ λίθῳ χαράγματι.

Pag. 673. τὸν τῆς Αἰγυπτίας υἱόν. Non Ægyptiæ quidem, sed Israeliidæ ex Ægyptio viro. Nomen Israeliidæ Salomith filia Dabri Levit. xxiv, 11. Porro totus iste locus ab his verbis, inevitabile supplicium, usque ad, si, ut ait Salvator, in versione OEcol. non habetur.

Pag. 681. εἴη. In exempli Aug. εἰ.

Pag. 682. Hæc verba, *et mortis vinculis obnoxius non esset*, in versione Vulcanii deerant.

Pag. 683. *Antiquissimæ fidei traditione contempta*. Desunt hæc in versione Vulc.

Pag. 694. ἀβουλήτως. In exempli Aug. ἀσούτως.

Pag. 707. *Seipsum incarnatum, sequebatur in versione Vulc. sive corpore constantem*; quod in Græco exempli Aug. desideratur.

Pag. 751. περί. In exempli Aug. Πατρί. Ibid. δουκλές. In cod. Aug. δυσκλές.

INDEX ANALYTICUS.

Revocatur lector ad numeros caractere grandiori textui insertos. Per litteram *m* quæ numeros quosdam sequitur intellige tractatus S. Cyrilli ab Angelo Maio primum editos, quos in editione nostra recepimus.

A

Aaron cum Mose ab Israelitis lacessitus, 752
Abrams semen apprehensum a Verbo, 763.
Accipiens inferior et posterior est dante, 741.
Accusationem incurret gentium turba, 751.
A corruptione quæ nos intraserat, Christus liberavit, 691.

Actiones et passiones Christi, 686.
Adami transgressio execrabiles nos fecit, 756. Adami prævaricationi sumus obnoxii, 722. Adam secundus est Christus, 756. Adamum patrem habentes corrupti eramus, 724. Transmisit maledictionem in nos, 724. Adamus, generis nostri auctor, vixit 930 annos, 95, 198, 363. Adamus in hominem viventem factus, Christus vero in spiritum vivificantem, 720. Adamus transmisit in nos transgressionis penam, 720. Adami nomen cur primo homini impositum, 806m.

Administer mysteriorum Paulus vocatus, 742.
Admirabili ratione secundum carnem natus est Deus, 718.

Adorandam filiorum dualitatem proponunt hæretici, 745.

Adoratio Emmanuelli deferenda qualis, 700, 701. Adoratio privandus non est Unigenitus, 702.

Adoratorum in numero esse Christum, et quomodo, 623 et seq.

Adoratur Christus ut unigenitus, licet vocetur primogenitus, 700.

Egyptiæ filius ob blasphemiam lapidatus, 672. Ægyptiorum liberatio, 716.

Æneas quomodo lavatus, 713.
Æqualitate naturæ par est Filius Patri, 703.

Æqualiter cum Deo operans est Deus, 682.
Æquivalens donum Christi caro, 692.

Ætate, sapientia et gratia Christum profecisse quomodo intelligendum, 759.

Æternitatem in se habet Christus, 710. Æternitatis Verbi testimonia, 20.

Αγαλλω quid, 726.
Αγιωγία quid, 454.

Alienæ sunt a veritate rationes hæreticorum, 749.

Aliud est Deus et aliud homo, 755. Aliud est deitas, aliud humanitas, 756.

Ananias quis, 540. Fraudavit de pretio agri, 66.
A natiuitate cæcum sanans Christus admirationi fuit, 705.

Angeli et archangeli, 115, 158. Angelorum a Filio discrimen, 205, 209 et seq. Quale sit, 204. Quotuplex, 204 et seq. Angelorum et Filii administrationum comparatio bona atque utilissima, 207. Angeli non sunt ejusdem naturæ cum Filio, 208.

Ανθρωπολογία quid, 750.

Anima divina descendit in infernum, 693. Animæ et corpori sapienter prospexit Deus, 726. Anima vocatur homo interior, exterior caro, 756. Anima gestamen Filii appellatur, 693.

Animal quid, 191.

Anne cuius homini laudi sit prophetiæ gratia, 750.

Ante omnia sæcula existit Filius, 696. Ante quomodo intelligendum, 711. Ante sæcula fundavit me, 168, 170 et seq.

Antichristus jam in mundo est, 682. Antichristus est qui negat Patrem et Filium, 686.

Anthropolatria quid, 731.

Αποστολικός, hominiparum dicere Mariam non recusat Cyrilus, 847m. cum nota.

Antiquitas Verbi, 711.

An Verbum ex Deo Patre sit mortale, an immortale, 712.

Απερδωκετο, quid, 12.
Αποδία lectionem ap. Isa. vii, 16, Cyrillus cum aliis sequitur, 819m.

Απε; 450.
Apollinaris congruebat partim cum Arianis, 829m. Refutatur, 822m; 826m.

Αποστολή quid, 726.

Apparentia non est in mysterio incarnationis, 681. Apparentia imaginaria divinitas non transformatur, 683.

Apparuit homo minor angelis Christus, 697.
Apparuit nobis Unigenitus, et quomodo, 794

Appellatio desumenda ex eo quod est, 15. Appellationes varie sunt Filii in sacris Scripturis, 727.

Archetypis similes sunt imagines, 687. Archetypus Filii est Pater, 12.

Ariani et Eunomiani, 692m, 702m, 829m, 830m, 844m.

Ariani Filium inter Patrem et creaturam medium ponebant, ipsumque apparuisse et locutum esse patriarchis et prophetis, 685m. Arius divisionem et diversitatem atque inæqualitatem in Trinitate affirmabat, 707m. Ariani interrogant utrum unum sit ingenitum an duo, 11. Arii et Eunomii error multiplex, 2.

Ars quid. Opponitur creativæ facultati, 151.
Αρτεσιος quid, 610.

Aspectus carnis obscurat notitiam Dei, 702.

Assessor et particeps gloriæ cum Patre declaratur Christus, 742.

Assumptio carnis appellatur extrinsecus, 742.

Auctores hæresium in majorem quam gentiles imperitiam prolapsi sunt, 715.

Auditores Christi quomodo evecti ad ejus nolism, 702.

B

Babylonica captivitate redempti Israelitæ, 664. Babylonici adolescentes, 169.

Beneficia Dei multiplicia enumerantur, 809m.

Bethlehemia fuit Christus, 711.

Blasphemia puniata, 675. Blasphemie obnoxii sunt hæretici, 715.

Boanerges quid, 590.

Bona divina firma ac stabilia, creaturarum vero mutationi obnoxia, 683.

Bonitas Dei per Filium in bonos juxta ac malos commeat, 156. Bonus cur vocetur Creator, 687.

C

Caprarius propheta effectus, 734.

Carnem factum esse Verbum, et quomodo, 721. Carne usus est Christus ad carnis opera, 692. Caro Christi reiamen appellatur, 761. Caro ex terra est, 708. Quomodo vivificatrix, 16. Quomodo ex celo est, 16.

Causa et causatum, 435.

Christus. Quomodo derelictum esse Christum intelligere est, 757. Quomodo passum, 775. Christus quid significet, 711. Christus Dei potentia et sapientia, 81. Christus imminutus est per passionem mortis, et quomodo, 93. Christo superædificamur, ut templum Dei vocemur et Spiritus sancti, 171. Quomodo Christus sit in gloria Patris, 196. Quomodo exaltatus, 16. Quomodo accepit, 16. Et quare, 197. Ætate, sapientia et gratia Christum profecisse quomodo intelligendum, 759. Æternum esse ratione divinæ naturæ et recentem ratione humanæ Christi est, 166. An Christus fuerit propheta, 751. Christus quæ habuit ut Deus, petit propter nos ut homo, 228.

Christus ex humanitate et Verbo mistus est, 197. Quomodo, 197. Christus est interminium quoddam divinitatis et humanitatis, 101. Christus defessus ex itinere dicitur, et quomodo 758. Esuriisse, 758. Cepisse somnum, 758. Christi miracula, 837m. Christi passio voluntaria et quidem pro peccatis nostris, 838m. seq. Christi vitæ summarium, 836m. Cur Cana nuptiis interfuerit, 837m. Christus non tanquam Verbum, sed tanquam homo ductus a spiritu in desertum ut tentaretur, 819m.

Comparatio Christi cum Mose et Aarone, 214. Cum architecto, 175. Comparatio spiritus cum vase, 349. Comparatio senis cum piscibus, 385. Comparatio equi cum senis, 386. Comparat se auctor cum pedo et canibus, 388. Comparatio hæreticorum cum vitulis petulantibus, 590. Com statuariis, 412. Cum Æthiopicis et pardis, 417. Cum pictoribus, 429. Cum pueris et arundinibus, 435. Comparatio fabri cum Deo, 475. Comparatio Filii cum lumine, 480. Comparatio Patris et Filii cum officibus, 616. Comparatio Patris et Filii cum sole et lumine, 110, 114. Comparatio Filii cum sole, 140. Lumine et fonte, 109. Cum domo, 154. Comparatio cursus cum tempore, 96. Comparatio hæreticorum cum meretricibus, 2.

Conjugium est res honoranda, 704, 724.

Consubstantialis vocabulum, 391. Consubstantialem Deo et Patri Filium, 405.

Contraria sunt immediata alia, alia mediata, 64.

Coro, Dathan et Abiron Levitæ puniuntur, quare, 402 et seq.

Corporei ad incorporeum que conformitas, 532.

Creare est operatio, generare vero naturæ, 184. Creata serva sunt operantis Dei, 59. Creatum quid, 352. Creatura et genim differunt, 183. Quid sint, 163. Creaturæ habent tantum per participationem quæ Filii sunt, Filius per naturam, 179. Creatura justificare non potest, ideo spiritus justificans est Deus, 6. Creaturam non esse Filium, 151, 149. Creatura princeps est Dei per spiritum, 669.

Curiositas superflua in sacris rebus vitanda, 845m., 846m. cum adnot.

D

Dæmonum obedientia, 581.

Datum optimum, et donum perfectum quid, 494.

David patriarcha, 602.

Definitio hominis, 261. Definitio substantiæ, 261. Definitio ipsa quid, 262. Ex quo vocibus, 425.

Deliberatio præcedit ea quæ sunt in tempore, non quæ æterna sunt, 52. Deliberatio non præcedit Filium, 52. In rebus naturalibus non præcedit, 53. Deliberatio est idem ac prudentia, 55.

Deus erat ab initio et in forma et æqualitate Patris, 368 et seq. Deus est in nobis per Spiritum sanctum, 666. Deus non existit propter aliquid, sed nos illi propter aliquid similes sumus, 161. Deus sapientia terram fundavit, 170. Dei consilium quid, 683. Deus unus trionymus juxta Sabellii, Photini et Marcelli contractionem et confusionem, 707m., 815m.

Deficere eos qui dñi non sunt, non esse factæ aut genitæ naturæ, 644.

Deitas est præstantior quam ut cerni possit, 683.

Differentia nominum essentiæ rationem non distinguit, 69, 187.

Disciplinarum sacrarum nulla est sætetas, 714.

Dissertatio de Trinitate utilis Ecclesiæ futura, 2.

Dissimiles in nullo Pater et Filius, 12.

Divina essentiæ qualis sit, 68. Divina generatio quæ, 445 et seq. Divinas res nomine tenus possidemus, Filius autem naturaliter, 128. Divinarum rerum comprehensio, 383. Divina scripta magna diligentia pervestiganda sunt, 93.

Divinitas una est, 78. Nulli mutationi aut alterationi obnoxia, 78. Divinitas nominibus nobis usitatis appellatur, sed aliter quam nostra se habet, 191. Divinitas loco circumscribi non potest, 80.

Divinum pro Deo, 670.

Doctrinam non facere Filium creatorem, 152 et seq. Doctrina evangelica, 290.

Dominatio Filii et Patris quæ, 607.

446c, 446d: et 446e: quomodo et quotupliciter accipiuntur, 259.

E

Emmanuel est homo et Deus, 735. Emmanuel quomodo explicatus, 716. Cui conveniat, 717. Emmanuel quis, 534. Ex muliere natus, 708. Quando, 710. Ubi prius erat, 708.

Eorum quæ sunt aliud est Deus, et aliud mundus, 85. Erat quando non erat imperite dictum, 13. Juxta errorem, 19, 26, 27. Erat existens, eris, erum, sum, et est, dici de Verbo, non de creaturis, sed olim, aliquando, et pridem, et ante, et fuit, etc., 21.

Essentia differt ab hypostasi, 408.

Eunomius officem Deum potius quam genitorem inducit, 41.

Eva cur de Adami costa, 807m.

Evangelium legi antecellit, 476.

Exinanitio, 485.

F

Factum est caro Verbum Dei, et quomodo, 718. Factum est quomodo intelligendum, 718.

Fidei nihil aliud significat quam verus atque immutabilis, 214.

Fides, quæ, 445.

Filiatio substantialis Filio tribuitur, 489. Filiationis appellatio, quæ, 416.

Filii essentia in eo non consistit quod aliquid a Patre accipiat, 40. Filium esse Deum, 195. Filium non esse annumerandum servis, 205. Filium esse primogenitum et unigenitum, et quomodo, 522. Filius est ex non facto, non factus, sicut de Deo Deus, de lumine lumen, 12. Filius est in Patre quomodo, et nos sumus, et quomodo, 108. Filium esse ex essentia Patris, 151. Filius ex Patre genitus quomodo, 69. Filius est immutabilis, 12. Filius non est in Patre sicut corpus in corpore, sed ut inseparabilis ab ejus essentia, etc., 54. Filius Dei non est frater, 22. Est Verbum et sapientia, et splendor illius, 23, 31. Est character sive forma substantiæ Patris, 28. Non est instrumentum quo Pater ad totius universi creationem usus sit, 30. Non est pars Patris, sed ex ipso, et in ipso, 51. Est expers principii temporalis, 54. Filius ex Patre genitus, ut sapientia ex mente, 48. Filius est conditor temporum, 52. Omnia per ipsum facta sunt, 59, 54. Filius se opponit creaturæ, 99. Filius vocatur naturaliter, nos per gratiam, 113. Filius est nomen proprium, 419. Filius habet naturaliter quæ Patris sunt, 225. Diversus ab omnibus, 226. Filius æternus, atque ante sæcula ineffabili generatione ex Patre procedens, 365. Filius processit a Patre, et quomodo, 363. Filius est lumen, 367. Filius est veritas, 569. Filius est imago et similitudo Dei ac Patris, et vultus ipsius, 375. Filius Dei est justitia, 375. Filius est et vocatur gloria Patris, 375. Filius est dextera et brachium Dei, 375. Potentia Dei ac Patris, 377. Est et vocatur Deus, 377. Est Dominus, 179. Est rex, 382. Est vita secundum naturam, 384. Est voluntas Dei ac Patris, 385. Filius non est unus ex creaturis, sed potius ipse illarum creator et dicitur et est, 169 et seq. Filius non est nomen adventitium Unigenito, 415. Fons sapientiæ et vitæ, et est et vocatur Deus, 27. Filii missio intelligitur de assumptæ humanitate, 694m. Filii missio non inuit Patrem majorem, 692m. Filii Patri consubstantialis, 692m.

G

Generatio divina quomodo se habeat, 447, 448. Differt ab humana, 447, 448. Absque passione, 686m. Generationis intervallata tria dantur tempora, 55. Generatio divina discrepat ab humana, 45, etc. Generativa facultas Dei talis qualis creativa, 48. Generationis vocabulum, 414. Citra generationem existere et per generationem differunt, 421. Generatio in Deo differt a creatione, 459.

Genitum et factum indifferenter dici, etiam de his qui naturaliter filii sunt, 212 et seq. Genitum quid, 533. Genitum, 419. Genitum et ingenitum quid, 434 et seq. Geniti significationem ex rei veritate habet Filius, 458.

Genitum sapientes verborum orqatu ac pompa delectantur, 714.

Gratia adoptionis quibusnam data sit, 459.

H

Hæreticorum cum meretriculis comparatio, 2. Hæretici cum multis rebus comparantur. Vide Comparatio. Hæreticorum insaniam, 418. Hæretici vocantur opinionibus ebrui, 678. Hæretici velut immanes lupi devastant greges ovium, pro quibus Christus mortuus est, 715. Hæreticorum Arii, Eunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetis et Pauli Samosatensis errores circa Verbi incarnationem, 810m. seq.

Homo quid, 167. Hominis accurata descriptio, 805, 806m.

Humilitas verborum Dei ad incarnationem defertur, 76. Humilitas etiam actionum, 72.

Hymenæi et Alexandri error, 199.

Ignorantia quid, 215. Ignorantiam certo consilio prae tulit Servator, 225.
 Imagines Dei sumus per participationem divinitatis, 155.
 Inaequalitas imperite ex majore et minore inferitur juxta Aristotelem, 88.
 Incarnationis ratione formam servi accepit Christus, 723. Ad incarnationem refertur quicquid in Filio deitatis non quadrat, 75. Incarnationis ratione Pater major a Filio vocatus, 86, 91. Incarnatio facta est ad emendationem naturae humanae, 129. Incarnationis ratione Filius ignoravit, 321. Incarnationis causae, 548, 690. Circa incarnationem variae opiniones, 679 et seq. Incarnationis beneficium, 810m.
 Ingentium quid significet, 419, 420. Ingentium quid, 11. Quotuplex, 262. Ingentium nomen quid faciat, 13. Ingentium est quasi principium, et causa, 14. Juxta errorem, 18. Quid significet, 450. Non est differentia, 450. Non definitio, 421. Nec vox definitiva, 15. Juxta errorem, 19.
 Intellectus humanus qualis, 1.
 Israel sibi affectus et satiatus per Christum, 711.

J

Jacob benedixit posteris Joseph Ephraim et Manassi, et quomodo, 115. Jacob ex omnibus malis a Deo liberatus est, 116 et seq. Jacob luctatus est cum angelo; quis erat angelus, 116.
 Jesus et Christus nomine sunt incarnationis significativa, 845m.
 Joannes Baptista inter natos mulierum non surrexit major, 94. Cum Christo comparatur, 94. Minor autem in regno caelorum, major ipso est, 94, 101. Non fuisse aequalem Christo, neque majorem, et quomodo, 97. Joannes incarna, et Christus lumen, 98. Hunc mirantur Judaei, 102. Joannes patricium legis simulat, 102. Crudelitatem Judaeorum veluti mortis suae mercatur, 102. Joannem propheta excolere, 104.

L

Laboris non exigui est de sancta Trinitate dissertatio, 1. Leges condere cuius sit, 568. Lex quid sit, 534, 475, 514. A quibus data, 666. Lex Christi, 750. Lex in blasphemias, 672.
 Legislator non est solus Pater, 476 et seqq.
 Lucifer, 444.

M

Majoritas aut minoritas non est in Patre, neque in Filio, 576.
 Manoe, 149.
 Marcellus et Photinus quid de incarnatione senserint, 679. Marcelli haeresis, 707 m.
 Mariae Virginis partus ineffabilis, 854 m.
 Mediator quid, 598.
 Melior factus est angelis ad differentiam administrationum referendum est, 205. Melior varie accipitur, 201 et seqq., 267. Melior est angelis Christus, quo pacto, et quanto, 207. Melior administratio Verbi quam angelorum: quanto melior administratio, tanto melior est administrator, 208 et seqq. Melior factus est angelis Christus, non de essentia intelligendum, 209.
 Mentis humanae laus, 825 m., cum adnot.
 Meretriculae quid faciant, 2.
 Meta omnium malorum, 685.
 Modi praedicandi quot, 262.
 Mortis poena quasi salutaris a Deo inflicta generi humano, 806 m.
 Moses, 139, 157, 296, 350, 359, 544, 552. Sacrorum antistes, 668. Mosaica lex, 548.
 Mundus universalis est veluti creaturarum genus, 85. Mundi aspectabilis descriptio, 805 m.
 Mutationis discrimen in divinis et humanis, 459.

N

Nathanael quis, 518. Christum agnovit, 715.
 Natura Dei ab humana legibus libera, 124. Natura divina nulli passioni, separationi aut sectioni est obnoxia, 47. Quae, et quanta sit, 540. Natura incorporea non recipit magis et minus, 86. Naturae divinae prerogativae dupliciter cognoscantur, 415. Naturam divinam non esse creaturam comparandam, 530. Naturae quot et quales, 411. Sunt innumerae, 411. Natura Filii quae, 552. Naturam dum in Christo, 852 m., 843, 844 m. Naturarum in Christo

non est dicenda concretio, sed unio, 843 m. Natura humana in Christo facta est localis, 756.
 Naturalis diversus filius est ab adoptitis, 168.
 Navis, 445.
 Nestorius Virginem Deiparam esse negat, 716.
 Nicodemus mysterium non intelligens, et imperite reclamans, 708.
 Noe est imago iudicii, 220, 221.
 Nomen quid significet, 190, 351. Nomina, quae ad aliquid sunt, quae, 88. Qualia, 89. Quomodo differant a qualitate, 89.

O

Obediens quid, 583.
 Opusculum vocabulum, 591, 592.
 Opus, 591, 592.
 Obvia, 592.

P

Pater est nomen proprium, 419. Pater et Ingentium differunt, quid Pater significet, 420. Pater est genitor Unigeniti potius quam factor, 506. Pater est omnium imperator et Dominus, 15. Pater semper fuit Pater, 32. Simul est et generat, 55. Patrem perfectum esse ostendit Filius, 57. Patrem vocare Deum, quam solum Deum convenientius, 59. Pater est primum, deinde Deus, tametsi simul uterque, 40. Pater amat Filium, 53. Pater est in Filio, et Filius in Patre, 60, 110. Pater dicitur Deus Filius, sed ratione incarnationis, 71. Pater major Filio, quomodo, 90. Et contra, 91. Pater et Filius eisdem nominibus appellantur, exceptis istis, Pater et Filius, 110. Pater voluntate an praeter voluntatem genuerit, 454. An existat, 455. An simul cum Filio, 460, 461. Pater in Spiritu sancto vivificans est, 668. Pater dicitur factus, 209. Paternitatis vocabulum quid significet, 416. Pater solus Deus, quomodo et de Filio intelligatur, 348. An Deus ac Pater sit genitus, an ingentium, 420. Patri non accidit ingentium, 421. Patrem esse ingentium novit Filius, 422. Patrem non creare sine Filio, 538. Patrem producere omnia, et tamen Verbum esse eorum episcopum, et quomodo, 618. Pater Deus, de eo theologice, 660 m. Scriptura lectio necessaria (ap. Paulum, II Cor. xiii, 13), 699 m. in adnot.

Pauli irratio, 294. Liberatio ejus et Sylva, 299. Administrator mysterium vocatus, 742.
 Peccare universitati hominum commune est, 823 m.
 Peccatum factus est Christus, non quomodo caro, 740.
 Petra quid significet, 567.
 Photini et Pauli Samosatensis haeresis, 707 m.
 Plenitudo ejus qui omnia in omnibus implet qualis est, 467, 468.

Post quid significet, 711.
 Praedestinati sumus in Christo, et cur, et adoptati, 174.
 Praedicatio evangelica qualis esse debeat, 679 m.
 Primitivus, 553.
 Primogenitus quid, 405, 518. Primogenitum et unigenitum idem esse et aequale, 688, 700.
 Principium quid, 153. Quomodo accipiendum, 512.
 Prius non habet locum in divinis, 449.
 Proprium esse Filii Spiritum sanctum, sicuti Patris, 592.
 Propheta, et Apostolus, et Pontifex vocatus est Christus, 751.
 Ptolemaicum systema de solis cursu, 806 m.

Q

Quae inter se opposita quodammodo nominis ratione videntur saepe numero, nulla habent communia in naturalibus, 34, 93.
 Qualitatis species sunt incapaces quantitatis, 90.
 Quando et in quibus dictum sit Verbum primogenitum, 814, 815.
 Quando semper tempus significat, 22.
 Quides, 535.
 Quisquis negat Filium, neque Patrem habet, 696.
 Quomodo Pater major Filio, 698.

R

Regnum caelorum intra nos est, 105. Vocatur domus Spiritus sancti, 105. Priscis etiam patribus paratum fuisse, 106.
 Relativa nomina, 325.
 Renovatio per sanctum baptismum quid, 329.
 Ruben, 159.

S

Sabellii dogma, 110, 225.
 Saecula condita sunt per Filium, 20.
 Sampson quis, 611. Sampsoni adfuisse Spiritum sanctum, 666.

Sanctum et sanctificatum differunt, et quomodo, 595. Sanctum reddere quid, 594. Sanctificatum esse Filium et a Ios, et quomodo, 593. Sancti sumus participatione, non autem Christus, 107. Sanctorum hominum scopus, 115. Sanguis in humano corpore circulationem cognitam fuisse Cyrillo denotare videntur hæc verba (p. 806 m.): *Αἷμα τὸ ἐξ ἑστέος αὐτοῦ καὶ ὀστέων αὐτοῦ καὶ ὀστέων πατρὸς, αἰματὶς ῥινοῦς ἀδ ὀστέων αὐτοῦ ὀστέων αὐτοῦ*. Nisi forte *αὐτοῦ*; intelligit venas. Sed tamen vocabulum *αὐτοῦ* motum revera significat.

Sapiens et sapientia quid differunt, 153. Satanæ tentavit cor Ananiam, 661. Scopus orationis de Trinitate, 2. Scopus Verbi incarnati, 251. Senex quid sit, 587. Septuaginta quinque animæ cum Jacobo in Ægyptum ingressæ, 836 m., cum adnot.

Sermo quid, 191. Sermo de Christo verus ac sincerus, nullique reprehensioni obnoxius, 678. Serrus non obtinet eandem dignitatem cum hero, 667. Simile et majus diversi sunt generis, 90. Similitudo Filii cum Patre, 155. Simplicium congressus compositum efficit, 135. Spes quid, 443. Spiritum ex Deo esse, 533 et seq., 585. Perfectum esse, 545 et seq. Non ex participatione Patris, sed naturaliter atque essentialiter in ipso, 549, 585. Esse natura Deum, et non opus vel creaturam, 535. Ab ipso legem positam esse, ut a Deo, 535. Utrum Patri et Filio connumerandus sit, 470. Spiritus sanctus est Deus, quamvis nec Pater, nec Filius, 640. Spiritus, qui edificat, non potest non esse Deus, 660. Spiritus Deus est, cum per ipsum in nobis sit Deus, 660. Non factus, ut creatura, aut iugo subditus, 660. Omnia operatur in nobis, et ideo est Deus, 660. Deus et ex Deo secundum naturam, 661. Supra creaturam est atque ideo Deus, 661. Spiritus sanctus divina in nobis dona operatur, 660. Adimplet opera Patris et Filii, ideo Deus, 662. Consubstantialis est Filio per quem in nobis est et loquitur, 665. Est opifex, ideo secundum naturam Deus, 665. Creatura benedicitur Spiritu, ideo est Deus, 661. Quomodo creatus erit, si omnia implet, 665. Dei presentiam per seipsum adimplet, 665. Est natura creatura superioris, id est Deus, 661. Est ab æterno utpote ex Deo, 665. Sanctus est secundum naturam, 665. Spiritus suppeditat sanctificationem, et quomodo, 666. Spiritus homines loquuntur mysteria, ergo Deus, 667. Proprius Dei substantialiter est, ideo non factus, 668. Spiritus Domini Sabaoth, quæ ejus suat loquitur, 669. Non est Deus alienus, 670. Non alienus a Domino et naturali Deo, 670. Omnia fecit, ideo creatura superior, 661. Spiritui qui mentitur, Deo mentitur, 661. Mens Christi nuncupatur, ideo non est creatura, 672. Spiritus non est creatus, siquidem secundum naturam Deus, 666. Non est creatus, per quem est in nobis natura increata Verbi, 666. Qui Spiritum creaturam facit, sanctorum præconiis reclamatur, 676. Quomodo creatura esset, qui unam complet Trinitatem, 676. Spiritus per fidem in Christum nos regenerat in saltem, quomodo igitur non Deus, 677. Accepto Spiritu, templa Dei dicimur, ergo est Deus, 677. Spiritus Christi, ut ipse, in nobis formatur, ideo est Deus, 672. Spiritus est bonus, ergo Deus, 672. Spiritus est Deus, qui homines ad leges ferendas adigit, 672. Spiritus sancti attributa divina æque ac Patris et Filii, 699 m. seq. Spiritus sanctus Deus, 699 m. seq. Quomodo procedat a Patre non est querendum, *ibid.* et 848 m. Spiritum sanctum nihil aliud esse quam ipsum Deum

seu spiritum Dei, ita ut distincta persona non sit, dicebant Ariani et Eusebiani, 702m. Spiritus sancti dona multiplicata, 845m. Spiritus est veritas, 672, 15, 20. Ideo Deus, 15, 20. Est Deus ex Deo, et in Deo, qui ut Deus in Scripturis honoratur, 675. Spiritus est Deus, qui sanctos regenerat, 675. Non ex participatione sanctus, 675. Per eum virtutis divinæ fit demonstratio, 674. Non creatura est, sed divinæ essentia, 674. In eo vis et operatio Filii, ideo Deus est, 674. Quomodo creatura esset ille, in quo Deus agnoscitur, 675. Spiritus est naturalis operatio Filii, ideo est Deus, 675. Quomodo in nobis divinam essentiam adumbret, 675. Creatura non est is per quem natura ad similitudinem Dei reformatur, 676. Subjectio Filii qualis, 583 et seq. Sumus unum, quomodo accipiendum, 12. Superbia gignit hæreticos, 678m.

T

Templa Dei vocantur omnes in quibus Verbum habitant, 25. Temporis ratio habenda est in his quæ Christus dicit, 218. Tempus quid, 218. Testamentum Spiritus est Evangelium Dei, idcirco Spiritus est Deus, 661. Theologia vocabulum ponitur cum de Deo aut de Trinitate agitur; *aconomia*, cum de Verbi incarnatione, 685m, 847m. *thesaurus* quare titulus operis, 3. Thomas (S.), 331 et seq. Timorem in Christum cadere non posse, 239 et seq. Trinitatis summaria definitio, 707, 708m.

U

Unigenitus et primogenitus opponatur, 519. Et tamen idem sunt, 700. Unigenitus vocatur Christus, et quare, 239. Est nomen proprium Verbi, 405. Unigenitus, 457, 514. Apparuit nobis Unigenitus et quomodo, 794. Uxor Lot facta est columna salis, 717.

V

Verbum manifestatum in carne, est pietatis religionisque mysterium, 681. Verbum erat petra, 711. Verbum Dei est panis spiritalis, 714. Verbum vocatur species Dei, 117. Verbum absque dono naturaliter est in Patre, 125. Verbum duplex, 176, 177 et seq. Significat essentiam Filii, 186. Quomodo dictum in sacra Scriptura, 193 et seq. Verbum cur homo factum, 233, 234. Verbum est Dei Filius, 356. Verbi divinitas et legislatio, 685m. Verbum æternum, utpote principium, 823m., cum adnot. Verbum Dei cur homo fieri voluerit, 815m. Verbum solo mandato poterat humanam operari salutem, 826m. Veritas inventu difficilis, 1. *thesaurus* celestis, 1. Veritatis exigua ratio habetur ab hæreticis, 714. Veritatis sermo natura sua simplex, 417 et seq. Veritatis pulchritudinem quinam adulterant, 686. Viæ Domini, 157. Viam regiam insistendam, 597, 561. Virga Moysis facta est serpens, 717. Vir non debet caput velare: imago enim et gloria Dei est, 545. Vita legalis a Judæis colebatur, 157. Vocabulorum in theologia vitanda ambiguitas, 844m. Voluntas Dei consistit in sapientia, 51. Voluntatem Dei non quæres, 115. Voluntas non precedit in generatione divina, 457. Voluntas divina, 556.

Z

Zebedæi filii, 243.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SANCTUS CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

THESAURUS DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE. 9

Pro ogus sive Protheoria. 9

Assent. PRIMA. — De genito et ingenito, et quod melius sit atque dignius Deum Patrem vocari, quam ingenitum. 25

Assent. II. — Quod *ingenitum* non sit substantia, sed substantiæ significativum. 27

Assent. III. — Quod ingenitum non sit substantia, sed tantum significet Deum genitum non esse. 31

Assent. IV. — Adversus eos qui dicere non verentur, « Erat aliquando, cum non erat Filius. » Afferuntur syllogismi et argumentorum probationes cum testimoniis Scripturæ: ex quibus omnibus efficitur quod Verbum Dei sit æternum. 35

Ejusdem rei probatio veritati consentanea, quod dictum illud, « Invisibilia ejus a creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. » Filium significat. 38

Alia testimonia, quod æternus sit Filius. 38

Demonstrationes per testimonia, quod sacræ Scripturæ voces has, « erat, existens, eus, eram, sum » et « est, de Verbo solum dicunt; de creaturis vero non item, sed « olim, » sive « aliquando, pridem, ante, fuit, » atque his similia. 39

Amplius, quod æternus sit Filius, cum solutione objectionum. 42

Aliud, de æternitate, syllogismus cum quadam questione connexus, unde colligitur cõfidentum esse Filium ex essentia Patris esse, et non extrinsecus accessiss: si autem ita est, cõternum etiam Patri esse. 45

Aliud, de æternitate Filii. 46

Interrogatio Arianorum absurditatis plena; cui alia non absimilis interrogatio opponitur, docens non esse aliquid stulte interrogandum. 51

Adversus interrogantes, « An habuisti filium antequam gigneret? » et dicentes, « Ita neque Deus habuit Filium priusquam eum gigneret. » 54

Assent. V. — Quod Pater non existit ante Filium, tametsi ingenitus sit, sed cõternus ipsi fuit Filius genitus. 58

Assent. VI. — Quod Pater citra divisionem et citra corruptionem ex seipso genuerit Filium. 71

Assent. VII. — Adversus eos qui objiciunt, « Pater utrum fortuito genuit Filium, su voluntate. » 83

Assent. VIII. — Adversus dicentes, non Patri, sed voluntati ejus similem esse Filium. 102

Assent. IX. — Quod consubstantialis sit Filius Patri, ex dictis, « Quid me caris bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. » Et, « Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum. » Item, « Pater major me est. » 110

Assent. X. — Quod consubstantialis Patri sit Filius. Defensio illius dicti, « Cur me dicis bonum? » et illius expositio. 119

Assent. XI. — Quod Filius sit Patri consubstantialis, ex dicto, « Pater meus major me est. » 139

Aliud docens quod, proposito majore et minore, imperite admodum inæqualitas inferatur: quod, juxta Aristotelis disciplinam, alterius sit generis. 147

Aliud demonstrans, per id quod dicitur Pater major, simul etiam inferri Filium. Est autem non minor ipso. 150

Quod Filius similis sit Patri, proposito dicto illo, « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, » etc. 155

Assent. XII. — In illud, « Ego in Patre, et Pater in me; » et, « Ego et Pater unum sumus; » ubi deinceps demonstratur Deum fuisse qui liberavit patriarcham Jacob ex omnibus malis. 178

Demonstratur, quod Verbum Dei species ipsius sit: quod Verbum vocetur species Dei. 195

Vehemens demonstratio docens quod quæ aliquibus assimilantur, non in universum et naturaliter insunt iis quibus assimilantur: sed quæ naturaliter aliquibus in-

sunt, velut imagines quædam sunt eorum ad quæ nostra voluntas impellitur. 199

Fieri aliquid in Deo, non naturæ immutationem significat, sed per ipsum, vel ab ipso. 203

Quo pacto intelligendum sit dictum illud, « Ut quemadmodum ego et tu unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint; ego in ipsis et tu in me, ut sint perfecti in unum. » 205

Aliud ostendens accurate, quod nos propria nostra natura non amissa in divinam naturam transmutamur, quando unum cum Deo effici dicimur, sed quod, participes ipsius facti, ita vocamur. 205

Assent. XIII. — De similitudine Filii cum Patre, et quod non est naturæ mutabilis Filius, aut extrinsecus subsistens, sed ex ejus essentia procedens, ut Filius. 216

Quod non per alterationem a deteriore statu in præstantiorem similis sit Patri Filius, sed naturaliter. 218

Aliud declarans Filium esse ex substantia Patris, et non extrinsecus productum, quemadmodum hostes Christi contendunt; et, quoniam extrinsecus productus non est, similis illi est. 219

Demonstratio ex sacra Scriptura, quod per participationem divinitatis ad imaginem ipsius formemur. Neque enim satis fuit ad id ut videretur et seret homo imago Creatoris, solum cogitationem exprimi. 226

Assent. XIV. — De similitudine Patris et Filii, proposito dicto hoc, « Sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita et Filio dedit vitam habere in seipso. » Ex quo inferitur syllogistice Filium esse naturaliter vitam, sicut et Pater. 234

Assent. XV. — In illud quod in lib. Proverb. dicitur, « Dominus creavit me principium viarum suarum, in opera sua. » Quod verbum illud, « creavit, » non de essentia Verbi dicatur, et quod Filius non sit creatura vel opus. 246

Demonstratur auctoritatibus sacræ Scripturæ, quod nulla creaturarum adoretur quasi Deus, quodque ea quæ adorant, adorari aut glorificari non sustineant. 251

Objectio ex dogmatibus Arii, quæ veram, ut ipsi putant, causam continet propter quam factus sit Filius, et ejusdem per solidos syllogismos refutatio. 251

Aliud in illud, « Deus formavit me, » etc. Et quod Filius non sit creatura. 254

Aliud orthodoxorum, « Si creatura est Filius, quomodo natura Creator esse potes? Non enim hoc creaturarum proprium est. » Cui subjiciuntur hæreticorum objectiones et refutationes. 254

Observatio, ex qua discimus angelis et sanctis prophetis consuetudinem esse jussis a Deo etiam interrogationes proferre, ignorantibus interdum id quod jussum est. Verbum autem Dei non ita facere reperitur. 259

Aliud in illud, « Quando preparabat cœlum, ei aderam. » 266

Assent. XVI. — De æternitate Filii, et quod inseparabiliter ex substantia Patris procedit. 295

Assent. XVII. — Quod eorum quæ creaturæ insunt nihil Filio insit, ac proinde creaturam non esse. 302

Assent. XVIII. — Quod non sit idem creatum et genitum, neque in Deo creare et gignere. 307

Assent. XIX. — Adversus dicentes, quod Filius non sit Verbum Patris, sed diversus ab ipso et extraneus. Ex quo concluditur quod consubstantialis sit Patri, et non extrinsecus, sed ex ipsius essentia. 314

Assent. XX. — In illud, « Sustinuit crucem, ignominia contempta. Idecirco et Deus exaltavit ipsum, et dedit ei nomen quod est super omne nomen, » ubi annotationes aliquot de incarnatione eodem pertinentes. 327

In illud, « Dedit illi, » etc.; et, « Superexaltavit ipsum, » aliæque hujusmodi quæ de Christo dicuntur. 331

In dictum illud Pauli, « Sedet in dextera magnitudinis tu excelsis, tanto melior factus angelis. » 338

Exempla, quibus declaratur vocem hanc, « melior, » in sacra Scriptura etiam de iis quæ multum inter se distant, aut ratione naturæ, aut dignitatis, aut secundum mensuram gratiæ usurpari. 339

Quod illud, « Melior factus est angelis, » non ad differentiam substantiarum, sed administrationum referendum sit. Quod aliter etiam dictum est. 347

Appendix dictorum de humanitate Christi, ac præterea soluto. 350

Quod bona sit utilissimaque administrationum comparatio, angelorum scilicet et Filii, vim vocis, « melior, » explanans : quo pacto enim melior angelis sit, et quanto, ex his intelligemus 351

Asser. XXI. — In dictum illud Apostoli, « Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis factus est ei qui fecit ipsam. » Ex quo inferitur quod Filius non sit opus vel creatura. 355

Asser. XXII. — In illud, « De die et hora illa nemo novit, nec angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus. » 367

Asser. XXIII. — In illud, « Pater amat Filium, et omnia dedit in manu ejus; » et in illud, « Omnia mihi tradita sunt a Patre; » et in illud, « Non possum a me facere quicquam, sed sicut audio judico; » et in alia dicta his similia. 359

Asser. XXIV. — In ea quas humano more dicuntur ab evangelistis de Servatore, nimirum in illud, « Flevit; » et in illud, « Nunc anima mea turbata est; » et, « Si possibile est, transeat a me calix iste; » et, « Tristis est anima mea, » aliisque hujus generis dicta. Auctoritates sacræ Scripturæ falsas hæreticorum opiniones subvertentes. 390

Asser. XXV. — In illud, « Primogenitus omnis creatura. » Quod Filius non sit creatura. 402

Asser. XXVI. — In illud sicuti dicitur, « Sedere a dextris meis aut a sinistris non est meum dare. » 414

Asser. XXVII. — In illud, « Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. » 419

Asser. XXVIII. — In illud Lucæ dictum, « Jesus autem proficiebat sapientia et ætate ac gratia apud Deum et homines. » 422

Asser. XXIX. — In illud, « Cum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc et ipse quoque Filius subjicietur ei qui sibi cuncta subjecit. » 430

Asser. XXX. — In illud, « Pater, glorifica me illa gloria quam habui apud te, antequam mundus esset. » 438

Asser. XXXI. — Adversus dicentes, quod Deus nihil plus sciat de sua essentia quam nos, sed quicquid ipse scit de seipso, idipsam et nos quoque circa ullam differentiam scire. 442

Asser. XXXII. — Testimonia ex Novo Testamento, eorumque expositiones, cum syllogismis, quod Filius sit Deus, secundum naturam; ex quo inferitur non esse opus vel creaturam. 454

Asser. XXXIII. — Quod Spiritus sanctus sit Deus secundum naturam et ex essentia Patris. Et quod per Filium creaturis doceatur. 566

Asser. XXXIV. — Testimonia Scripturæ quibus docetur, quod Spiritus sit Deus, et eandem omnino cum Filio operationem habeat, quoque non sit alienus ab ipsius essentia. Hoc etiam ex his docetur, quod, cum Deus in nobis habitare dicitur, Spiritus sit qui inhabitat. 574

Asser. XXXV. — Testimonia sacræ Scripturæ quibus probatur, quod Filius sit genitus ex Patre, et non creatus. 618

LIBER DE SANCTA ET CONSUBSTANTIALI TRINITATE. 658

Præfatio. 658

DIALOGUS PRIMUS. — Quod consubstantialis et cœternus Deo et Patri sit Filius. 659

DIALOGUS II. — Quod cœternus item sit Deo ac Patri, et quod ex ipso secundum naturam genitus sit Filius. 714

DIALOGUS III. — Quod Deus verus sit Filius, quemadmodum et Pater. 787

DIALOGUS IV. — Quod Filius non sit creatura, neque factura. 859

DIALOGUS V. — Quod quæ deitatis propria sunt, et gloria, naturaliter sint in Filio quemadmodum et in Patre. 930

DIALOGUS VI. — Quod quæ propria sunt humanitatis, quæque non valde Deo convenienter dicta sunt de Filio, incarnationis administrationi convenient, non ipsi naturæ Verbi, quatenus intelligitur et est Deus. 1002

DIALOGUS VII. — De sancto Spiritu, quod Deus sit et ex Deo secundum naturam. 1075

CAPITA argumentorum de sancto Spiritu. 1123

DE TRINITATE. 1147

Proœmium. 1147

CAPITULUM I. — Quod Deus multum æstimet hominum salutem. 1150

II. — Quæ sit ecclesiasticæ doctrinæ forma. 1150

III. — Quod hæc instructio orthodoxis tradatur. 1150

IV. — Quænam sint opiniones tenentis de Deo Patre. 1151

V. — Quid de Filio sentendum sit. 1151

VI. — Quod Filium Patri cœternum docent Scripturæ. 1151

VII. — Ex Vetere Testamento sempiternus demonstratur Filius. 1154

VIII. — Quod alia conveniunt Deo Verbo, alia assumptæ naturæ. 1155

IX. — De generatione ex Deo. 1153

X. — Quid significet Domini nomina. 1158

XI. — Quod nemo novit Filium, nisi Pater; nemoque Patrem novit, nisi Filius. 1162

XII. — Quod par sit Patris et Filii potentia. 1163

XIII. — Quod multipliciter discere licet Patris ac Filii aequalitatem. 1166

XIV. — Demonstratio quod honore sit par Patri Filius. 1166

XV. — Quod una sit Patris et Filii natura. 1166

XVI. — Quod multis locis Dominus unam esse suam et Patris substantiam docuit. 1171

XVII. — Altera demonstratio quod æqualis Patri sit Filius. 1174

XVIII. — Quod una est Patris ac Filii dominatio. 1175

XIX. — De Spiritu sancto. 1178

XX. — Quod in eodem ordine cum Patre Filioque collocatur. 1178

XXI. — Demonstratur Spiritus sancti dominatio. 1178

XXII. — Quod Paracletus sit creator. 1178

XXIII. — Quod ex Deo sit Spiritus sanctus. 1178

XXIV. — Quod magnus Apostolus Spiritum sanctum Deum esse scribit 1182

XXV. — Quod etiam divus Petrus consonam de Spiritu sancto gerit sententiam. 1182

XXVI. — Multifariam demonstratur Deum esse Spiritum sanctum. 1183

XXVII. — Quod absque creatione ex Deo sit Spiritus sanctus, ideoque et æternus vocetur. 1187

XXVIII. — Fidei summa. 1187

DE INCARNATIONE UNIGENITI. 1190

QUOD UNUS SIT CHRISTUS. 1254

SCHOLIA DE INCARNATIONE UNIGENITI. 1363

Admonitio. 1363

CAPUT PRIMUM. — Quid sit Christus. 1370

CAP. II. — Qualiter intelligi debeat Emmanuel. 1371

CAP. III. — Quid est Jesus. 1373

CAP. IV. — Quam ob causam Dei Verbum dictum sit homo. 1373

CAP. V. — Quam ob causam exinanitum dicitur Dei Verbum. 1374

CAP. VI. — Quomodo unus est Christus. 1374

CAP. VII. — Quomodo unus est Emmanuel. 1376

CAP. VIII. — Quam esse dicimus aduacionem. 1376

CAP. IX. — De carbone. 1378

CAP. X. — Quod incorporalis divinitatis corpus facta fuerit ipsa caro, habens animam rationabilem; et quod, si ea a sese dividere voluerimus, procul dubio labefactabimus dispensationem quæ in Christo intelligitur. 1379

CAP. XI. — Quod, adunato Deo Verbo vere humanitati, inconfusæ tamen substantiæ (id est subsistentiæ) permanserunt. 1379

CAP. XII. — Quod, cum esset Deus Verbum, factus sit homo; nec homo simpliciter, nuda conjunctione honoratus, vocatus sit ad parem dignitatem Dei Verbi, sive auctoritatem, sicut quibusdam videtur. 1381

CAP. XIII. — Quod Christus Jesus vocetur homo factus Deus Verbum. 1383

CAP. XIV. — Exempla divinæ Scripturæ quod Dei Verbum homo factum manserit Deus. De propitiatorio. 1387

CAP. XV. — Aliud de virga Moisi. 1389

CAP. XVI. — Aliud de manu Moisi leprosa et integre sanata. 1390

CAP. XVII. — Quod Christus non erat homo *duplex*, nec simpliciter in homine inhabitavit Deus Verbum; sed quod magis caro sit factam, sive homo perfectus secundum Scripturas. 1391

CAP. XVIII. — Quod Emmanuel Deus habnerit aliter inhabitantem, quam nos. 1392

CAP. XIX. — Dicta apostolica in quibus Deus nominatus est Christus. 1393

CAP. XX. — Aliud. 1393

CAP. XXI. — Aliud. 1393

CAP. XXII. — Aliud. 1393

CAP. XXIII. — Aliud. 1393

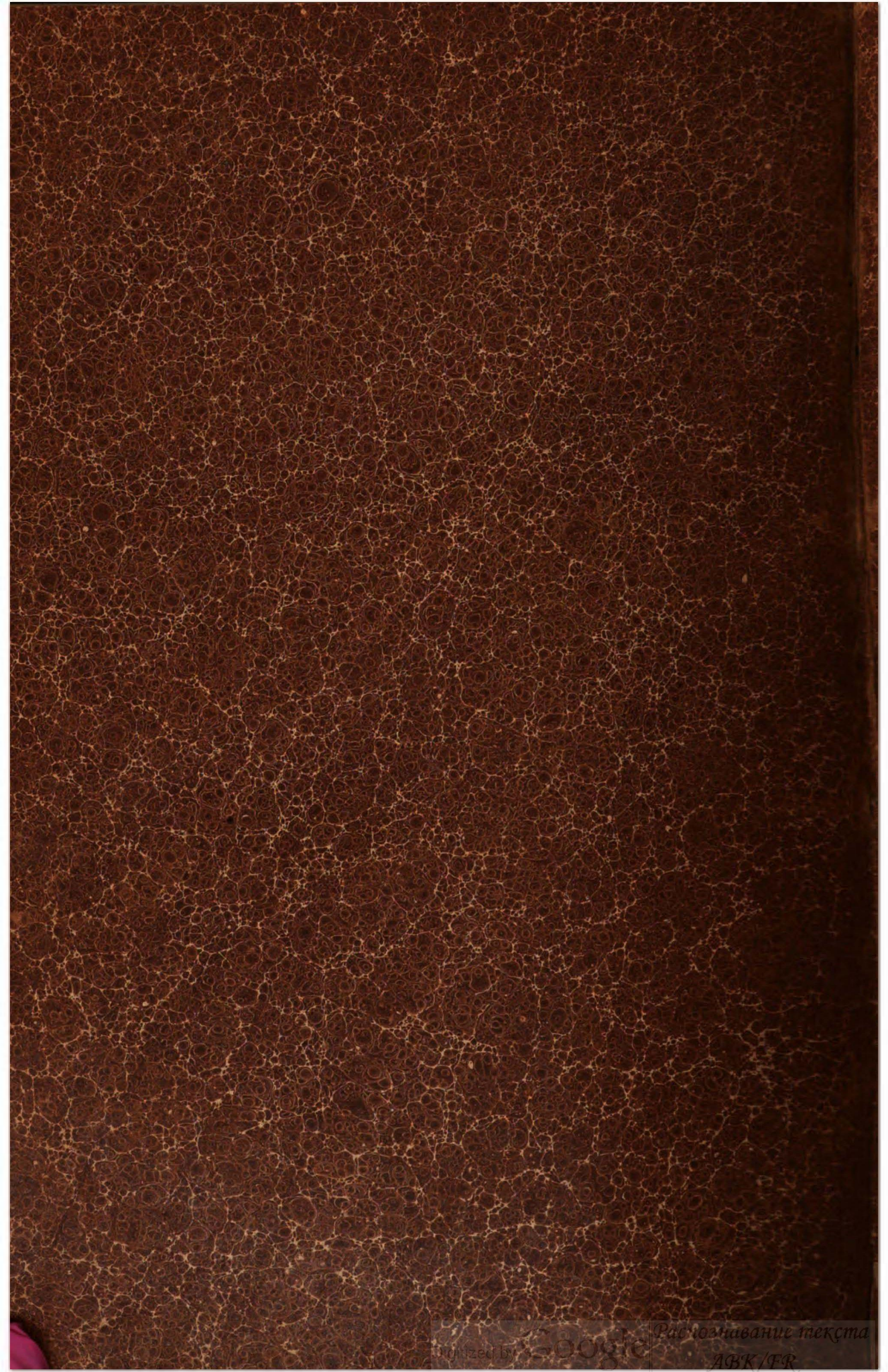
CAP. XXIV. — Aliud. 1394

CAP. XXV. — Quomodo oporteat intelligere : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et quomodo pro-*

prium ipsius dicatur corpus.	1596	XV. — Nisi Christus mentem quoque assumpsisset nihil nostrum interesset victoria de diabolo. Contra Apollinarem.	1442
CAP. XXVI. — Quomodo intelligitur <i>secunda</i> ; Virgo sancta.	1599	XVI. — Quod defensionem habeant peccatores, si mentem, utpote infirmam, Deus Verbum non suscepit.	1443
CAP. XXVII. — Dicta de Christo.	1401	XVII. — Argumenta ad demonstrandum recte factam fuisse mentis humanæ assumptionem.	1446
CAP. XXVIII. — Aliud.	1401	XVIII. — Hæreticorum contraria argumenta solvuntur.	1447
CAP. XXIX. — Quod Deus nominatur et homo apparet Unigenitus.	1402	XIX. — Demonstratio quod animam intellectualem Deus Verbum assumpsit.	1451
CAP. XXX. — Aliud.	1403	XX. — Quod propheta perfectum fuisse assumptam naturam affirmant.	1454
CAP. XXXI. — Aliud.	1403	XXI. — Ex Epistola ad Hebræos demonstratur naturarum distinctio, et Verbi unio.	1453
CAP. XXXII. — Aliud.	1404	XXII. — Quod Jesus et Deus Verbum et homo dicitur.	1459
CAP. XXXIII. — De Christi passione; et quod utile sit, quod secundum aliud et aliud de uno et eodem dicitur, nec dividimus in duo.	1404	XXIII. — De ineffabili Virginali partu.	1459
CAP. XXXIV. — Aliud.	1405	XXIV. — Res post Christi nativitatem summam narratur.	1462
CAP. XXXV. — Adversus illos qui aiunt, quod sola relatione Deum Verbum deceant humana.	1408	XXV. — Compendiaria Dominicorum miraculorum narratio.	1463
DE INCARNATIONE VERBI DEI, FILII PATRIS.	1414	XXVI. — Quod sponte Jesus salutarem passionem ex-ciperit.	1466
Disputatio de eodem.	1415	XXVII. — Quænam Dominicæ passionis causa fuerit.	1466
DE INCARNATIONE DOMINI.	1419	XXVIII. — Quod ex Christi cruciatibus salus nostra orta sit.	1466
I. — Quod utilis sit audientibus divinus incarnationis commemoratio.	1419	XXIX. — Ex Apostoli scriptis fit demonstratio perfectam fuisse in Christo hominis naturam.	1470
II. — Narratio eorum quæ Deus ad hominum jam inde ab initio utilitatem contulit.	1419	XXX. — Quod forma servi ob eandem conjunctionem Filius similiter appelletur.	1470
III. — Cur hominem appellaverit Adamum.	1422	XXXI. — Quod duo sint nature, una autem persona Christi.	1471
IV. — Cur mulierem ex viri latere formaverit.	1422	XXXII. — Quod non concretionem, sed unionem in Christo dicere religiosum sit.	1471
V. — Cur et legem constituerit.	1423	XXXIII. — Quod nostræ nature in cœlum assumptio Spiritus sancti dona nobis comparaverit.	1474
VI. — De Adami exsilio.	1423	XXXIV. — Adhortatio ad agendas gratias, et a superflua curiositate dehortatio.	1473
VII. — Quam ingrati homines fuerint, et quam providus Deus, narratur.	1423	XXXV. — Quod oportet Dei et hominis matrem dicere sanctam Virginem.	1474
VIII. — Quod summam demonstrat clementiam incarnationis Dei.	1426	Varis lectiones.	1479
IX. — Reprehensio hæreticæ pravitatis.	1427	Index analyticus.	1484
X. — Interpretatio verberum, quæ cum in forma Dei esset.	1427		
XI. — Cujus rei gratia humanam naturam Deus Verbum assumpsit.	1434		
XII. — Sicut Adami mortem participavimus, ita etiam Domini vitam.	1435		
XIII. — Quod commune erga homines beneficium fuerit Servatoris incarnatio.	1438		
XIV. — Quomodo diabolum debellaverit Christus Dominus.	1439		

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI QUINTI.

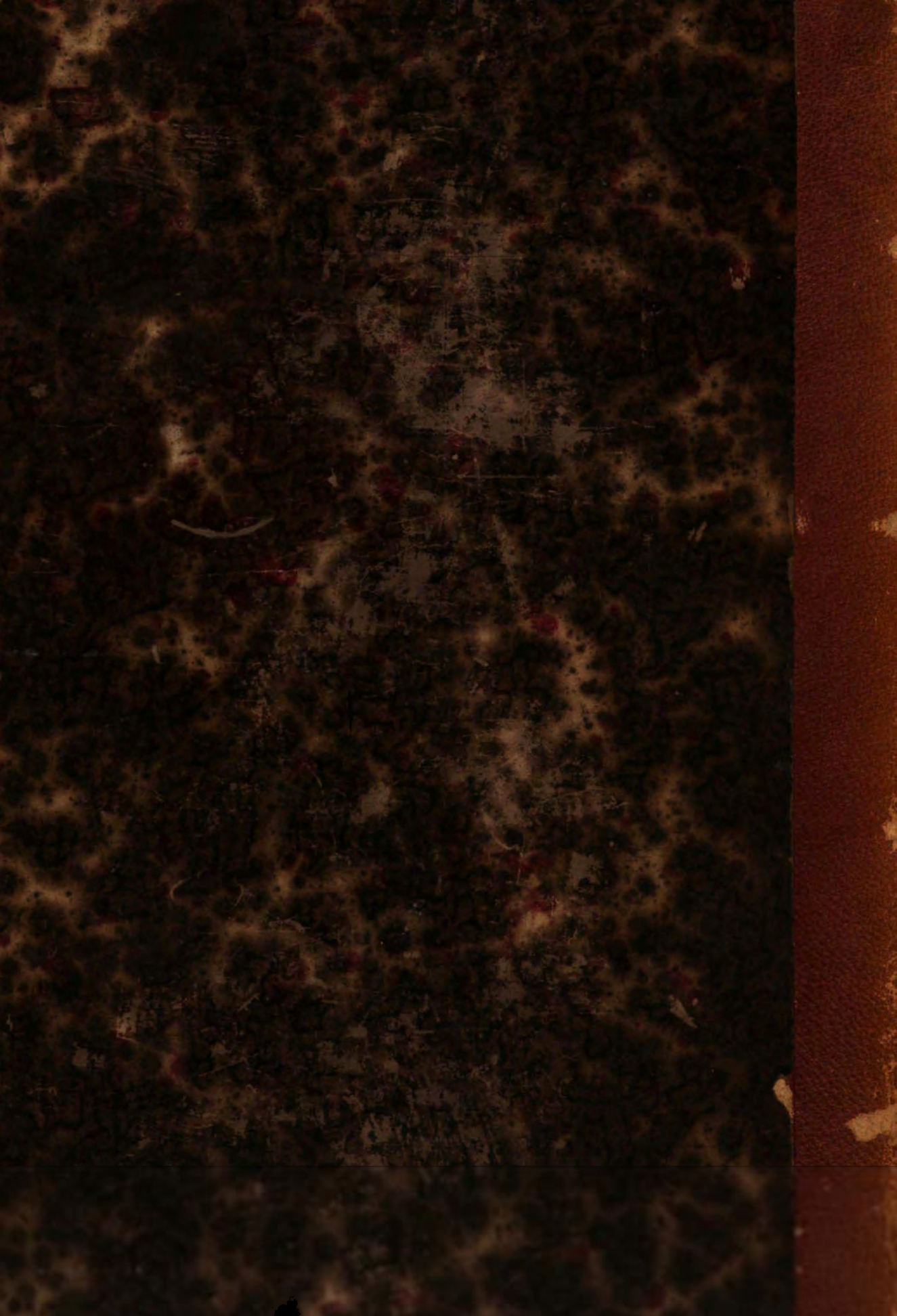
1. Iin. 3, 16. p. 1470

3 2044 019 207 935

I 30

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>